This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

ÖN.HOF- BIBLIOTHEK
87.678-B
LT-Q.S.

231. F. 28.

Ova knjiga

uspomene

Digitized by Google

OGLEDALO

ILIRIUMA,

ILITI

DOGODOVŠTINA

ILIRAH, SLAVINAH, STRAŽNJI PUT

HORVATAH ZVANIH, OD POTOPA, TO JEST

GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA, PO DUGOTERPNOM

POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

IVANA ŠVEARA,

ŽUPE SVESVETSKE ŽUPANA KOD POŽEGE.

STRANA I.

(Od potopa, to jest god. Světa 1656. do god. Rima 741.)

U ZAGREBU,

štampano kod Franje Suppana.

1839.

87678-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREIZVIŠENOMU, PRISVITLOMU, I PRĚPOŠTUVANOMU

GOSPODINU GOSPODINU

GJURI HAULIK,

PO BOSJOJ I APOSTOLSKE STOLICE MILOSTI

BISKUPU ZAGREBSKOMU,

OPATU B. D. M. OD TOPUZKE, SLAVNE VARMEDJIE OD BERZENCE VERHOVNOMU I VELIKOMU KNEZU, PRĚPOSVETĆENOGA CESARSKO I KRALJEVSKO-APOSTOLSKOGA VELIĆASTVA PRAVOMU TAINO DERŽAVSKOGA STALIŠA VEĆNIKU, PREISVIŠENE BANSKE ČASTI U KRALJEVINAH DALMACIE, HORVATSKE, I SLAVONIE KRALJEVSKOMU NAMĚSTNIKU, I PRĚSVETOGA BOGOSLOVIA DOKTORU SKUPZDRUŽENOMU,

OTCU PREMILOSTIVNOMU

PRIKAZANA.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRIKAZANJE DOGODOVŠTINE.

PREIZVIŠENI PRESVĚTLI I PREPOŠTOVANI

GOSPODINE GOSPODINE

OTČE APOSTOLSKI!

Ako stvari ovoga Světa zdravim razumom promotrimo, izvidit ćemo, da velika nestalnost, velika proměna u svih stvarih po najviše u Narodih světa ovoga, i njiovih Stajalištih, Varoših, Gradovih, Selih i čitavih Skupštinah nahodise. Ovako znademo iz sv. Pisma, kanoti najstariega i jedinoga pervih posle Potopa Dogodjajah Popisa, da Sini, Unuci, i Praunuci Noema pervi Toran u zemlji Senaar počeli su zidati, gdi rado onaj glasoviti Varoš Babilon jest se podigao; znademo da ovaj veliki i čudnoviti Varoš Babilon još u vrěme Aleksandra Velikoga jest stajao, da u njemu Aleksander Veliki jest umro; znademo da ono veliko Carstvo Aziansko, kojega Kralji u Varošu Babilonu stajali su, svu Kaldeu, Siriu, Persiu, i Mediu

Digitized by Google

sebi jest podložio, ali da pod Aleksandrom Vělikim jest se došlo. Ovako znademo da Troja Varoš glasoviti u Frigie od Gerkah je porušit godine světa kako Berti izvodi 2820, prie Isusa narodjénja godine 1184 od kada godine počelesu se broiti. Znademo da u Azii osim Babilonskoga Varoša bio je veliki varoš Ninive, u Persii Persipol, u Medie Suza, u Palestini Jeruzalem, u Afriki Kartago, tkobi sve one kraljevine, one varoše y poglavita mista izbrojio: od kojih sada niti mista neznaduse gde su stajala, od svih ovih, i neizbrojenih drugih, nebi danas ništa znali da Mojsia Sluga Božji i ostali za njime Pisci na Pismu nebi nama bili ostavili Starovikna ova jesu, odkuda naravno slědi, da i Narodi, koji Kraljevine Varoše, i ostala poglavita Mista podiglisu, još starii biti moralisu, da indi potle Potopa Noema Sinovi, Unuci y Praunuci na sve straně Světa razišlisuse, od njiuh s-vrěmenom Kraljevine, Varoši, Grádovi i sva poglavita Mista započelasuse i podignula. Nije meni moguče sve starovitosti Narodah isbrojiti, i imena njihova popisati od kojih samo Imena nama poznatasu, ali niti Pleme, niti

Digitized by Google

Pokolenja njihova i već u Světu sada nenaodese. Meni i svima Iliričkog-i Slavinskoga Naroda Odvetkom i Poslědkom Zadozta neka bude, što naistarii Gerčki Pisci od Ilirah i Slavinah popisalisu is kojiuh ono zaisto izvodise, da Iliri medju ostalima Narodi od postanja Narodah, jedan veliki, zmožni i slavni Narod jesu bili, i od iztih Gerkah Henetos iliti našim Jezikom „Slavni" ozvani bilisu. Doista kada Gerci Troju Varoš Frigie obselisu, i deset godina obsidjenu deržali, i stražniput svu razorili, kros ono sve Vrime bilasu dva Ilirski Vojvode, najglasovitéji Pilemon i Akilo, kojega Gerci Akiles pisalisu sa Vojskom u Boju, i obodvoica kod Troje mertvi ostalisu u koje vrěme Iliri već na mloge krajine, y kraljevine razdiljeni biau, dakle prije Isusa narodjenja 1184. godine več svoje Kralje i Kraljevine imalisu; odkuda naravski slidi, da oni od postanja Narodah jedan veliki zmožni i jaki Narod bilisu. Iliri već prie Trojanzkoga Rata prěko Jotra po svoj Panonii od Panona kralja Ilirskog' nazvanoj današnoj preko Dunava Hungarie po dalnoj Mesie današnoj Bugarie po svoj Dacie

Digitized by Google

današnoj Erdelskoj, Moldavii, Valakii i potle po Sarmacii današnoj Poljskoj, naselili su se, i ondi s-Heneti Slavini koji od Pokolenja Mosoch izlaze i najprie u Paflagonii, zatim u Kapadocii tiam do Ponta Euxina iz jedne, iz druge strane Dona ili Tanaja nastanili i združili su se: odkuda nikomu čudo neka nevidi se, da ove Puke Ilirsko Slavinske sva sila Aziatah, ali niti lukavština Filipa Kralja Macedonah i Sina njegova Aleksandra nikada savladati ni je mogla.

Ovo je onaj Narod, kojega Herodotus zove Massagete, kojega Kraljica Tomira, glasovitoga onoga u svoj Azii Kralja Cira sa svom njegovom od dvi sto hiljadah vojskom tako je pobila, da niti glasa od vojske njegove u Perzii čulo se nije. Justin Lib. I. Nro 8. Što 530. godinah prie Isusa narodjenja jest dogodilo se. Ovo je onaj Narod, Koi Daria Kralja Azie, kada Ćupriu kod Demerkapie preko Istra bio je dao načiniti, i sa sedam stotinah hiljadah vojske u Scitiu bio je prešao, tako strašno jest razbio, da sa Sramotom osam deset hiljadah vojske pogubivši natrag povratiti se je morao; i kada je iz Tracie mlogo hiljadah dušah zaro-

Digitized by Google

bio, i u Aziu odpratio, Oštragora Kralj Tracah sa drugim Ilirí vojsku podigavši, i na Daría udariti hoteći, svekolike zarobljenike Darius njemu jest povratio. Ovo je onaj Narod, koi' Filipa kralja Macedonskoga kada s Vojskom u Scythiu přebrodio se proti Atheu Kralju Scytah, i Scythe bio suzbio, (jerbo sami Scythe rado natrag potegnuli su se, da Filipa u daléšna města navedeju,) i on zarobivši dvadeset hiljada Ženah, i Momakah i dvadeset hiljadah kobilah — kroz Meziu u Macedoniu s Robstvom ovim na berzo povrati se, na putu sustavio je, i kada Robstvo Tribalom Fillip nije hotio odpustiti s vojskom njegovom jest se pobio, nju razbio, sve Robstvo oteo i Fillipa istoga na smert ranio, da jedva Fillip živ s' ostalom vojskom u Macedoniu jest se povratio. Ovo je onaj Narod, na kojega i Aleksander Veliki, prie kako je u Aziu boj preneo sa svom silom udario jest, ali njega savladati nije mogao, jerbo kroz Traciu vojsku svoju vodeći Trace kod Hema berda je rastěrao, i preko Hema berda vojsku srětno je preveo, ali u dolnjoj Mezii hoteći preko Istra projti, od Sirma Kralja biše suzbit i

Digitized by Google

protiran, potegnuvšise nis Istra u Valakiu priko Dunava ili Istra vojsku nočjom je pribrodio: što videči Gette do dvadeset hiljada sakupiti čudilisuse, kako ob noč prěko tolikoga Potoka mogaoje vojsku prěbroditi, i natrag potegnulisuse, Aleksander došavši do pervog Varoša, kojega pusta je našao, i dadega razoriti ondě s Poklisari od Sirma Kralja, koji u Adu Peucu tojest u Pečine medju Dunavske s- Kraljicom i Děcom bio se je prěneo i od drugih okolišnih kraljah pohodit bio, sa svima zaves priateljstva, i mira je načinio, odanle k-Lagaru Kralju Agrianskom u današnoj prikodunavskoj Ungarie za onda Panonie stanujučemu jest se skrenuo, kano Otca svoga Fillipa i svomu Priatelju š njime zavez mira, i Priateljstva na dalje utverdio, od njega pomoč prama Aziatom je molio, i da njega kadase povrati, od Autariatah Ilirah brani, da od traga na njega nebi udarili, i poradi toga uzroka Sestru svoju Cinnu za Ženu njemu jest oběčao. U povratku istina je sa dvima Kraljiči Ilirskima Bardilom i Glauciom jest se pobio, ali nijedna strana nie bila savladata odkuda stražni put Zaves mira i Priateljstva s-

Digitized by Google

njima takodjer jest načinio. Ovo je onaj Narod, koj' Aleksandru pod imenom Enetah ili Gallah pitajučemu: koga se največma boje? je odgovorio „dase to jedino boje, dase Nebo na nje nebi srušalo“ po čemu Aleksandru za razumiti dalisu, dase oni njega sa svime ništa neboje, nego jedinoga Boga Gromovah. Ovo je onaj Narod, brez kojega Aleksander u Aziu nise usudio iti, i zato od Lagara Kralja Konjanice najizboritie od Ilirah pako Pěšace najlěpše sakupio jest, i onda u Aziu prišao. Ako indi Gerci Troju pridobili, i razorilisu, to nie oni sami nego s-pomočjom Ilirah učinilisu, ako Aleksander Aziu prědobio je, nije po samimah Macedoni, nego po junačtvu Ilirah to učinìo, i po njihovom junačtvu takodjer Ime veliko zadobio je. Ovo je stražni put onaj Narod koj' sa Rimljani 270 godinah bojeve mlogoverstne je imao prie, kako od Rimljanah sa svim savladat biaše, i kros tri sto sedamdeset godinah sve udiljno vladanje Rimljanom verlo gorko, i nemirno činjaše u Iliriumu i Panonie, kada strašne bojeve, Gette, Markomanni sa Ilirskima Slavini, Vandali, i ostalima Iliri deržeči sve Rimske

Digitized by Google

šerege po Panonii i Iliriumu pobili su, Ilirium i Panoniu osvoili, i do god: 412 posle Isusa Narodjenja svu Latinsku, i Rim varoš zadobili su. Od kojeg' vrěmena nepřeobladani u Iliriumu, i Panonie obstajali su, doklě največma nesloga i zatime Turska sila pod svoj jaram turski Nje nije natirala.

Ovoga u staro doba tako velikoga tako jakoga i slavnoga Naroda, sada pako, o žalosti, tako malenoga, ali u sercih svojih još velikoga, u junačtvu slavnoga, u věrnosti i stalnosti pram sjajnoj kruni svako doba od presjajnih Austrianskih Carah i Kraljevah proslavljenoga i do danas pod krilom, štitom, i obrambom u svojimi starinskimi Pravi od presjajnih, i nikada preobladanih Austrianskih Carevah, i Kraljah jedino suzderžanoga i od Aždaje Turske obranjenoga Naroda Dogodovštinu, i sve dogadjaje koji od Potopa do stražnjih vrěmenah slavne uspomene Marie Terezie u Iliriumu i Panonii dogodili su se na koliko iz pověrovanih Pisacah izvaditi mogao sam u narodnom Ilirskom Jeziku popisaosam, i na svitlo dati odredio; jerbo pako kakogod Ladja brez kormana na živom

Digitized by Google

Morju simo tamo bacase, i srětno u brodište ujadriti nemore; ovako da i moja Dogodovština pravi uspěh kod Naroda moga imati nemože, ako pod obrambom velikoga i zmožnoga Obranitelja na světlo neizdadese, mislio sam.

Tebi indi, o Preizvišeni, Presvětli, i Prepoštovani, posvećeni Oče Apostolski, ovaj moj Posao prikažujem, da pod Tvojim krilom Tvojim zaštitenjem i Tvojom obrambom posvećnom na hasnu, korist i mlogoverstno Naroda Ilirskoga naučanje na světlo i zide, i da po Tvomu presvětlom' Imenu, prosvětlenje i cěnu dopadnosti zadobie: na ovo dužnost ona, s-kojom Preizvišenomu Tvomu Apostolskomu Poglavarstvu po zakletoj podložnozti Tebi zavezan sam mene opominja: na ovo me opominja Presvětlo Ime Tvoje, koje kod carskoga i kraljevskog' presjajnoga dvora tako prosvětilose jest, da presjajna Austriansko Carska Kuća, i nikada preobladani presjajni Naš Car i Kralj Ferdinand V. Tebe poradi Tvojih premlogih zaslugah i veledičnih krěpostih za Poglavicu duhovnoga Naroda Ilirskog' i Otca Apostolskog' na Stolicu Apostolskoga Dostojanstva, velike Biskupie

Digitized by Google

Zagrebačke podignuti milostivo dostojaose jest mene osětčuje: na ovo i kriposti Tvoje Blagodarnosti, Miloserdja, pravice, i proglašena prama svima Ubogima po nepravdi rascvilitima, kako i prama svima naukah i Učenosti ljubiteljom Tvoja nagnutja mene ponukuju: na ovo i ljubav Tvoja goruča, i prignuto prama Narodu Ilirskom veledično Serce Tvoje mene podbada. Ti bo si onaj Apostolski, nama od davna preželjni i is Neba k-nama poslati Otac, koj' sproti na dan Tvoga na Stolicu Apostolskoga došastja u govorenju Tvomu svetomu, na sve Sjvešteničtvo Tvome Poglavarstvu podloženo, i na sav Puk Kerštanski deržanomu, očito ispovidiosi: da domovina naša domovina Tvoja jest, i da Ti preljubleni Otče Apostolski sa Prignutjem Duše Tvoje Serca Tvoga i na svaki stražni puta način jesi Naš. Tibo Tvoje ono veledično i svemu Puku Naroda Ilirskoga povoljno i drago izpovidanje, u istima svetima Tvojima Dili pokazao svemu svitu jesi. Ti bo si u kratkom vrimenu službe tvoje Apostolske nauk Isukersta Puku Tvomu věrnomu u Narodnom Jeziku već pripovido. Ti si istu malahnu Dětčicu, ko-

Digitized by Google

ja k prisvetomu Sakramentu Pokore i Ispovidi i k- Primanyu přesvetoga Tila Isukersta pervi puta pripravna biau s- Apostolskima Tvoima rička za dostojno primanje přesvetih Sakramenatah u Narodnom Jeziku naučao: tkobi ono veselje, tko onu Radost zadosta ispisati mogao, koju nie samo svekoliko svešteničtvo Apostolskomu Tvomu poglavarstvu podložno nego i sav takodjer Puk Naroda Ilirskoga u sercama svoima je počutio, kada Apostolska tvoja Naučanja je čuo i razumio. Ovo su oni svevdiljni i očevidni pokazi koji mene navuklisu, da Tebi Posvetčeni Otče Apostolski moj priprosti Posao sa dugoterpnim trudom jedino za prosvětljenje Jezika i Naroda Ilirskoga i za hasnu njegoviuh poslědakah popisan u svoj poniznosti prikažem: da ovako visoko Ime, Tvoje s- velikima Dogodjajima Naroda Ilirskog' i Slavinskog' po širokom světu po sve buduče vikove slavise, jerbo pako Ti preizvišeni i presvitli Apostolski Oče premilostivo dopustiti dostojaosi, da priprosti ovaj Posao moj pod visokim Imena tvoga zaštitenjem i zmožnom Obrambom Tvojom na svitlo izide; zato u

Digitized by Google

dublini Serca moga za neizmirnu visoku milost Tvoju meni ukazanu pred svim světom Tebi zafaljujem, teški dugoterpni Posao moj, pokorno Serce moje, sav život moj i iztu kerv moju akobi od potrěbe bilo Tebi aldujući: Boga večnoga svemogučega s sercem zažganim moleći, da Tebe za spasenje Puka velikoga tvojoj Apostolskoj brigi izručitoga za hasnu drage Domovine, za proslavljenje Naroda Ilirskoga do stražnje sěde starosti dobe zdrava i živa suzderži.

V

Tvoje Preizvisenosti

naj pokorniji kapellan

Ivan Švear,
Župan Duhovni u Svesvetah kod Pošege.

Digitized by Google

Predgovor

na dragovoljne Štioce.

Dogodjaje Naroda Ilirskoga izpisati truda uzeo sam si narodnim jezikom: da, kako učení, tako i prosti, koji u narodnoj školi čitati istom naučili su se, štití i znati mogu: kako velikoga i slavnoga Naroda oni odvětci jesu; zatim da učeni Iliri, koji Naroda svoga, i narodnoga jezika nestide se, mogu razpoznati istinu od spletenih pripověstih, kojimi Dogodovštinu Ilirskoga Naroda isti domorodni, mlogo pako većma inostranski Pisci napunili su. Ja, što godar deržim, da starinski Pisci od Ilirah istinito popisali su, koliko je moguće godine iste, u kojoj koi dogodjaj pripetio se je, popisao sam, i ovo, mislim, svakoj Dogodovštini najveće prosvětlenje daje. Od potopa světa, to jest od godine světa 1656. do porušenja Troje slědio sam Kroniku Brietia: od porušenja Troje do narodjenja Isusa, takodjer Kroniku Brietia, ali više Sigonia, koi Kroniku Livia Patavina u red je metnuo. Od Narodjenja Isusa slědio sam Kroniku Ivana Lovrenca Berti. Od koristi, i hasne, koju popisanje dogodjajah Predjih Narodu momu dati će, netrěba mi mlogo govoriti: dosta biti će, one Cicerona, bratu svomu Quintu pisane rěči ponovití, gdi velí: „Dogodovština jest svědok vrěmenah, světlost istine, život pameti, naučitelj života, prosvěćenje starinstva.“ — Lucian takodjer veli „Predgovor dogodopisacah netraži do-

Digitized by Google

brovoljnosti“ — vidi, kako Cicero o Dogodovštini pěva, i ja u našem jeziku skladno popisati tersim se:

Jasam prava baš Danica,
Dogodjajah čuvarica:
Kažem puta, kog' slěditi,
Koga imaš běžati.

Da starinskog tako vika
Nepogine sasvim dika,
Brane moji to premlozi,
Kano živi pokazi.

Pripovědam, kak' veliki,
Kak takodjer i mali,
Slěpe sréće sad sinovi,
Sad biahu sužnjevi.

Kuda veće gledališće?
Kud igrokaz lěpši će?
Kako kazat učenije
Čoečanske prigode.

Tko providliv jest brez mene?
Odkud veće je spoznanje?
Koi pohadja rado mene,
On doista učen je.

Sva providnost jest od mene,
Visi znanje sve od mene,
Tkogod nepoznade mene,
Mudar biti nemore.

Od ovuda, kolika je hasna Dogodovštine, dragi Štioče! viditi moreš. Što se pravopisanja, i rěčih, i istih izgo-

Digitized by Google

vorah u Dogodovštini mojoj dotiče, Tebe u naprědak molim: da svaka neprotresaš, već da misliš; da u današnjem Iliriumu, kako i od nepoznanih vrěmenah Slavinski Narod stanuje, koi u izgovaranju i u pisanju rěčih u mlogih krainah i městih različit jest. Ovako Dalmatinac mloge rěči i izgovore za sebe, u gornjoj Horvatskoj za sebe, opet u dolnjoj Horvatskoj, što Slavoniu zovu, za sebe, opet u Krainskoj, Štaerskoj i Gorotanskoj za sebe imadu: za sve ove Narode Dogodovština moja služiti more; i zato, koliko je moguće bilo, nastojao sam tako pisati, da mene svaki od ovih Narodah razuměti more: ne razuměvam prosti puk, jer ovaj kod svoga govorenja načina ostati će, nego učenije, i koji škole učili su; ovi mogu, da bi jedini bili, i Domovinu dragu ljubili, u govorenju i jednakom pisanju sjediniti se. U ostalom, jerbo moja jedina sverha je bila, da Narodu momu prosvětlenje dadem, i da istinu dogodjajah Naroda Velikoga, i Slavnoga Ilirskoga ili Slavinskoga od mlogih zapletenih pripověstih pisacah oprostim, i u red istih vrěmenah postavim; ako što drugačie štio budeš nego se kod drugih pisacah nahodi, nemoj sproti mene protresti, već prie promotri, ako moreš popravi, i štoje pověrovanie za sebe zaderži, i zdrav ostani.

Digitized by Google

Digitized by Google

STRANA PERVA.

OD DOGODJAJAH ILIRAH I PANONAH,

OD

POTOPA SVĚTA, TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

DO

OKTAVIANA AUGUSTA,

TO JEST GODINE RIMA 741.

Digitized by Google

Digitized by Google

Poglavje I.

Od Potopa, to jest godine Světa 1656. do razdělje-nja sinovah Noemovih.

Potli Potopa Barka Neomova sěde na Gore Armenske, i posle 54 dana izajde Noe iz Barke u godini starosti svoje 601. sa ženom svojom, trima sinovi, i njihovimi ženami: ovako piše sluga Božji Mojsia (Gen. gl. 9.) U Armenii dakle izišao je Noe iz barke, i město ono, gdi pervi put jest se nastanio, nazvao je Messa; jer sva města, i sve stvari imena svoja zadobila su od Noema, i njegovih odvětkov. Onde, kada se je živina uzmložala, načini Noe Oltar, i uzamši od živinah i pticah čistih, aldov Bogu prikaza. Od Messa idući pram Istoku do berda, koje nazva Sefar, i ondi stanovali su. (gl. 10. v. 30.) Onde pripetilo se je, da Noe starac, koi počeo je polje obradjivati, i vinograd pervi saditi, pijan u konaku svomu je zaspao razakriven, kojega spravu golu videći sin srědnji Ham, dokaza bratom Semu i Jafetu; koji sproti idući u konak Otca, sa odkrenutima očima pokriše ga, da nevide spravu njegovu. Što čujući Noe, prokleo je sina svoga Hama, a blagoslovio sine Sema i Jafeta, govoreći „Proklet bio Hanaan; sluga sviuh slugah biti će bratom svojim. Blagoslovljen Gospodin Bog Sema, neka bude Hanaan sluga njegov. Neka razširi Bog Jafeta, i neka stanuje u konakih Sema, i neka bude Kanaan sluga

Digitized by Google

njegov“ (gl. 9. v. 22. do 28.) Ovaj Blagoslov otca Noema podpuno izpunio se je u poslědu Jafeta; jer pokolenje njegovo jest se razširilo po svoj Europi, po svima adamah (otocih) i tako uzmložalo, da pod Aleksandrom velikim, i potli pod Rimljani Europeanci, to jest sini Jafeta, predobili su svu Aziu, i ovako stanovali su odvetki Jafeta u konakih, to jest u varoših i gradovih Sema odvetkov. Uči se od ovuda svaki poštovati roditelje svoje, da blagosov od njih zadobieš, jer proklinanje Roditeljah na dětcu, strašno za sobom vuče pokaranje. Kako dugo Noe sa sinovi, i unuci svojimi stanovao je kod berda Sefar, Mojsia ništa nepiše; ali da pokolěnje njegovo već mlogo razplodilo se je bilo, to imena njegovih unukah popisana (gl. 10.) svědoče. Od Istoka idući, našli su polje golemo na zemlji, koju nazvaše Sennaar, i ondě stanovali su, kako dugo? Mojsia ništa nespominja; ali da na onom polju počeli su varoš, i u njem toranj, koi bi do Neba dosěgao, zidati, i poradi toga da Bog njihov jezik, koi jednaki kod sviuh je bio, jest tako poměšao, da jedan drugoga nije razumio, i zato da od zidanja prestati, i po širokom světu raziti morali su se, to je Mojsia u poglavju 11. popisao.

Cedrenus piše, da samovladanje prie 14. godinah, kako se je toranj Babilonski započeo zidati, u Azirii jest uveo Hus, otac Nemroda, i da u zidanju tornja 43. godine zabavljali su se, od kuda on to znade, ja neznam. Eusebius pako u svojoj kroniki piše, da Nemrod sin Husa svoje samovladanje je razširio u druge Narode godine světa 1932. potli potopa 267. godine pako 43. samovladanja Nemroda da se je narodio Abraham Patriarka. Odkuda ovaj godinah račun, i jeli pravo izvodio, to drugim, da sude ostavljam: ovo pako za istinsko deržim, što Mojsia (gl. 10. v. 8.) piše, da Nemrod je bio mogućan na zemlji, i (v. 10.) da početak kraljestva njegovog jest bio Babilon, Arah, Ahad i Halanne u zemlji Sennaar. Iz ovih rěčih ja sudim, da se samo to izvoditi more, da Nemrod pervi samovladavac, i kralj je bio u Babilonu, potli da je sagradio u onoj istoj zemlji Sennaar gore imenuvane varoše, i naselio: jer drugih Narodah nije bilo na světu, osim jedini Narod od Noema, i sinovah njegovih; Nemrod pako sin bio je Husa, unuk Hama, a praunuk Noema; eto koji su Narodi bili. Nadalje ovo za istinsko deržim, što Mojsia (gl. 11.) piše, da, gledeć na pokolenje Sema, kada se je Abraham rodio, bile su od potopa 292 godine. Abraham rodio se je u městu Ur, u Haldei; od onuda odveo je njega otac Tare u Haran, koje město bilo je još u Kaldei, i ondě stanovali su, gdi i Tare otac njegov je umro, (gl. 11. v. 32.) Kadaje Abraham 75 godinah bio star, po zapovědi

Digitized by Google

Božjoj morao je iz Harana zemlje svoje domorodne u zemlju Hanaan preseliti se gl. 12. v. 4. Svu zemlju Hanaan obišao je, od glada prisiljen u Egipat je išao, gde kralj Farao već je bio, odanle povrati se u zemlju Hanaan; kadi se od Lota sinovca svoga oddružio, i potli, koji krajevi u ono vrěme bili su, izpisuje Mojsia (gl. 14.) Ova sva u deset godinah pripetila su se s Abrahamom, kada u zemlji Hanaan je stanovao, osamdeset i šest godinah je bio star; kada Agar njemu je porodila sina Ismaela, kazao sam gori, da, kada se je Abraham porodio, brojilo se je od potopa 292 godinah, kojima ako se pridade 86, biti će 378. Ovdě trěba sada promotriti, kako četiri kralja Amrafel kralj Senaara, gdi je bio Babilon, Arioh kralj Ponta, Kodorlahomor kralj Elamitah, i Tadal kralj narodah sdružili su se, i po Azii robili su: i sa pet kraljah drugih pobili su se, i od ovuda svaki vidit će, da godinah 378 potli potopa sini Noemovi već na mloge kraljevine razdělili su se, ali one kralje i kraljevine nemora nitko uzeti u onoj velikoći, kako su sada, već svaki mora misliti, da u pervo ono doba svaki veći varoš, ili město u koje se je koje pokoljenje naselilo, izabralo si je ili poradi roda, ili poradi junačtva, jednoga staršinu, ravnitelja, koi pleme ono, ili pokolenje je ravnao, i ovoga za kralja deržali su. Doista ako Pontus, od kojega Mojsia govori, je onaj, koi se sada Pontus Euxinus zove, tako do zemlje Senaar bilo je mlogo kraljevah, i kraljevinah, ali verlo slabi kraljevi morali su biti, kada njih četirih vojsku Abraham sa 318 momakah je razbio, nje preobladao, progonio, i sve robstvo njima oteo. (gl. 14.) Nadalje Mojsia spominja takodjer Tadal kralja narodah; koji su indi ti Narodi bili, valja promotriti. Mojsia pokolenje Noema izpisuje (gl. 10.) i počima od Jafeta najmladjeg sina Noema (v. 2.) „Sinovi Jafet: Gomer, Magog, Madaj, Javan, Tubal, Mosoh, i Tiras: (v. 3.) nadalje. Sinovi Gomer: Ascenez, Ripat, i Togorma, (v. 4.) Sinovi pako Javan: Elisa, Tarsis, Cetim, i Dodanim, (v. 5.) od ovih razděljene su ade narodah u deržavah njihovih, svaki po svom jeziku i plemenu svojemu, u pokolenju svomu.“ Iz ovoga Mojsie popisanja suditi bi se moglo, da Mojsia po narodih je razuměvao sve one Narode, koji iz pokolenja Jafeta najprie u manju Aziu, potlim u Europu, koja za najveću adu u pervo doba jest se deržala, i u ostale ade jesu se prebrodili, i ondi svoje pleme razplodili, od kuda potle mlogi Narodi u svojih jezicih, i kraljevine postale su. Dakle koliko sinovah Jafetovih, i unukah Mojsia je popisao, toliko potli da Narodah, i u različitih jezicih u Europi jest se razplodilo, on svědoči. Jerbo

Digitized by Google

pako mi Iliri u Europi sada nahodimo se, i naš različiti jezik od sviuh drugih narodah imamo, slědi naravskim načinom, da i mi iz pokolenja jednog sina Jafeta, ili njegvoga unuka dolazimo. Ovdi još spomenuti moram, da, kada Mojsia pokolenje Noemovo je izpisao, broilo se je od potopa 830 godinah: od postanja světa 2487, indi i to vrěme morali su se već Iliri u Europi nastaniti, gde, i pod kakovim imenom, to će Poglavje slědeće dokazati.

Poglavje II.

Od Postanja Imena Ilirskoga.

Da Javan, sin Jafeta, sa sinovi svojimi u Azii manjoj sve okolišno more, i ade je posědao, to svědoči Homer Iliad. 546. gde veli: „Ateni, Jonii, i sva njihova deržava Jonia od Javana zvala se je;“ ovako svědoči Josip Flavio (knjig. 1. gl. 11.) govoreći: „Od Jana svi Jonii, i Helladici dolaze, koji i Gerci zovu se, od kuda i more Jonsko nazvaše. Ovo i Tirinus u svojoj kroniki svetoj (Tab. 1.) i sv. Jerolim i Eusebio svědoče. Od kuda Židovi uvěk gerčku zemlju zvali su Javan. U Pogl. I. kazao sam, da Javan imao je četiri sina, Elisu, Tarsis, Cetim, i Dodonim. Što se poslědnja dva sina dotiče, pisci jednoročno svědoče, da od Cetima Gerci, Macedoni, i Latini dolaze. Od Dodonima pako, da Iliri dolaze, to Tirinus u kroniki svetoj (Tabula 1.) ovako govori: „Otac Dod, ime Dodoneom je dao, Iliriuma stanovnikom.“ Plinius pako veli takodjer i Doriancem, i Rodiancem: ovako sv. Jerolim u Eusebiu, i Isidoro. Ostali pisci po Korneliu a Lapide Dodoneance perve stanovnike u Epiru (Albanii) kažu, i na mloga pokolenja raždělju, kanoti, Haone, Tesprote, Antigone, Cestrine, Kassiope, Drione, Selle, Hellope, i Molosse; medju ovimi morali su biti najstarii Molossi, jer oni imali su varoš Dodona zvan, kojega morebiti Dodonim sam započeo je; od kojega varoša ne daleko imali su cerkvu Jupitra Dodonea glasovitu, koja u vrěme Aleksandra velikoga, i Aleksandra od Epira, je stajala; od ove Stef. Kalep, in Plinio (knjig. 4.) piše, Brietius pako u kroniki piše, da cerkvu ovu Etoli godine světa 3835 porušili su, potli potopa 2178. Od kojih iz medju ovih Ebro, otac Istra dolazi, nijedan pisac nespominja; ali, da Ister bio je sin Ebra, to svědoči Aventinus u Kroniki (knjig. 2.) gdi veli „Tuisko Germanah početnik, Istra sina Ebra u deržave od Adule Berda, koje je kod vrěla Rena potoka, tiam do

Digitized by Google

Mesembrie varoša kod Ponta Euxina sa naselci je poslao, koi Dunavu glasovito Ime za budući naraštaj je dao Ister“ Ovo svědočantsvo Aventina jest istinito, i mora se dobro promotriti, i onda će se razuměti dogodjaji Ilirah: najprie odovuda se znade, da Eber otac Istra vladanje svoje je razširio tiam do potoka Eber svojim imenom nazvanoga, koj potok, kako Bofin piše (Dec. 1. knjig. 1.) teče kod Adrianopola (Drenopolja) varoša u Tracii, sadašnjoj Romanii, i zove se sada Marica. Ovo mlogo prosvětluje dogodjaje Ilirah, jer odovud vidi se, da Traci něgdašnji bili su od Dodoneah naseljeni, i da kralj Eber svoju kraljevinu tiam u Traciu je razširio: po smerti Ebra sin njegov Ister, hoteći kraljevinu svoju dalje razširiti, prešao je preko potoka velikoga, koj za ono vrěme nije imao imena, ali njega Ister sa svojim imenom je nazvao Ister, (jer Dunav jest kašnie nazvan) i preko Istra potoka je našao vladanje Tuiskona, ova indi dvojica, od dvih bratov děca, nezna se u komu kolěnu, bratinski medju sobum popravili su se, Tuisko kazao je Istru, da on uz desnu stranu Istra slobodno neka naseli svoje Narode tiam do Ponta Euxina, a lěvu stranu neka ostavi pod vladanjem Tuiskona: ovo je bila perva pogodba, i da istini je prilična, to ćedu isti dogodjaji dalješni dokazati.

Po ovoj dakle pogodbi Tuiskona, kojega pisci od Pokolenja Gomera, Javanova brata, izvode, sa Istrom, sinom Ebra, od pokolenja Dodonima, sina Javana, mogao bi bio Ister sve strane od mora Adrianskoga, kako Albaniu, Dalmaciu, Istriu, Liburniu, to jest sadašnju Kranjsku, Štajersku i ostale kraine do vrěla Dunava, i od onog vrěla s desne strane niz Dunav idući do Ponta Euxina sa naselci napuniti, da bi bio mogao, i imao toliko Naroda; poglej zemljopis od Europe, i uzmi s okom prostor, kako se Dunav u Cerno More utiče, i pokraj Cernog Mora do Macedonie (od koje se pravo nezna, jeli Gerci, ili Dodoneanci pervi nju su posědovali) i do Macedonie Albaniu kako Jonsko more stoji, i Adriansko se pokraj Albanie, Epira, Dalmacie i Istrie pruža, sva ona brodišta, sve one kraine do vrěla Dunava Ister kralj Dodoneanacah jest posědovao, ali još naseliti nije mogao. Da ovo, što ja pišem, svaki učeni meni dopustiti more, stavljam pred oči još i ono, da u ovoj strani Europe drugi Narodi nisu se nahodili u pervo potli potopa vrěme, kako poslědci od Cetima, i Dodonima sinovah Javanovih, od polnoći pako i Istoka poslědci od Gomera Brata Javanova, i od Mosoha. Od oviuh bio je u ono vrěme Tuisko kralj bližnji, koi sa Istrom, kako gori pokazao sam bratinski, kako Dunav teče, medju jest načinio jednoj i drugoj kraljevini: što se pako Gerkah,

Digitized by Google

koji poslědci Cetima bili su, dotiče, ovi iz perva za ove strane Europe, gde potli nazvao se je Ilirium, nisu marili, jer po manjoj Azii, po adi Sicilii i po Latinskoj imali su se kuda širiti, potli pako, kada pokolenje Dodonima jest se uzmnožalo, i veliki Narodi Ilirski postali su, nisu se ni bojali Iliri Gerkah, jer da su mlogo putah Gerke pobili, njim mloge ade odteli, to ćedu isti dogodjaji pokazati. Spomenuo sam već Ilire, ali nisam pokazao, odkuda je postalo ime Ilirah, zato povraćam se na Istra sina Ebra, kada sam pokazao, sve kraine, koje u vrěme ono njemu bile su proste za naseliti. Ako bi tko rado znati, kada Ister kralj Dodoneah je vladao, indi, ako Pavlu Vitezoviću pověrovanje je, Tuisko godine světa 1830. potli potopa 273. pervi u Němačkoj zemlji vladao je, od ovuda vidi se, da Ister u vrěme Tuiskona kralj bio je potle otca Ebra drugi.

Ister, kako Mavro Orbin piše, imao je dva sina, Ilira i Aktea, ovo isto svědoči Bonfin (Decad. 1. knjig. 1.) samo fali, što na město Ilirus, piše Elorus; on takodjer iz Filostrata, koi Homera slědi, svědoči, da su obodvoica Ilirus i Akteus preslavni kralji bili; od Aktea berdo i varoš u Epiru Aktium zvani, ime jesu zadobili: gde Augustus na moru Antonia i Kleopatru je preobladao i na uspomenu dao varoš sagraditi, kojega Nikopolis (naški Nikopolje) je nazvao, kako Plutarko piše. Od ovuda pravo iz voditi se more, da Akteus u Epiru, Albanii, i okolišnjih mora krajinah zapovědao je, Ilir pako dalešnja od mora do Istra pod svojom vlastjom je imao, i da potle smerti Aktea brata (jer od njega pisci ništa više nespominjaju) sam nad svimi dodeneanskim krainami, od mora adrianskoga do potoka Istra je kraljevao, od ovoga Ilira kralja svi Narodi Dodonima nazvali su se Iliri, i sva ona města, i kraine od vrěla Dunava, to jest Istra do Ponta Euxina, gdi Ister u Cerno More utěče, zvale su se Ilirium. Ali kako bi to muguće bilo? lěpo. Ilir, kako Appianus od ratah Ilirskih piše, imao je šest sinovah „Ahilla, kojega nekoji pišci zovu Enhelea; Taulantiu, Dardana, Medu, Autaria, Perhebu; i tri kćere: Partu, Doartu, Dasseru. Ove svoje sinove, i kćeri Ilir kralj nije mogao do smerti svoje kod sebe deržati, nego naravskim načinom kćere morao za svoje veće vojvode udati, sinove pako oženiti, i njima, svakomu poseb stanovite krajini svoje kraljevine poděliti, gdi oni Narod svoj ravnati, i sebe zderžavati mogli su, svi pako s kupa pod vlastjom Ilira otca svoga stajati“ i ova, istoma Appianu, od sviuh, koja se mloga pišu od Ilirah, naj većma dopadaju se, koi Appian nadalje ovako piše „od kojih, Taulanti, Perhebi, Ahillei, Autariaci, Dardani, Medi, Par-

Digitized by Google

teni, Dassereti, Darsci, nazvani su puci. Autarius isti da je imao dva sina, Panona, ili kako Gerči pišu Pœona, i Skordiska. Kažu Panoni pako, da je imao sina Tribala, od kojega takodjer Narodi svoja imena zaderžali su.“ Od ovuda za istinsko ono slědi; da kako god sva kraljevina stajala je pod vladanjem Ilira, i ime u obćinsko dobila je Ilirium, ovako i sve one strane, ili kraine, u kojih njegovi sini, i kćeri bili su poglavice, dobile su svoja imena od svojih poglavicah, koja imena i potli zaderžali su, da se jedna deržava, jedan kotar od drugoga razpoznaje. Od ovuda, mislim, da nefalim, ako kažem, da Ilir morao je biti verlo mudar, i glasovit kralj, koi pervi svoju kraljevinu na kraine tako pametno razdělio je, da puci njegovi svaki svoju poglavicu, sina njegovoga u poseb zaderžati, ali u obćinu kraljevine, Iliri zvati hoteli su se. Da pako ova nevide se komu samo prazna imena, od potrěbe je kazati, da isti puci ovih imenah stanovali su u Iliriumu, i svoje različite kraine imali su, od kuda svaki istine ljubitelj prez svake dvoimbe morati će kazati, da doista, kada čitavi puci pod imenom stanovitim nahode se, i početnici imenah morali su biti. Što slědeće poglavje pokazati će.

Poglavje III.

Od pervih Pukovah Iliriuma.

Nije vrědno sve one nesloge pisacah popisati, koje porad pokolenja Ilirah medju sobom imadu, jer svi svědoče, da je Ilir bio Kralj Iliriuma, ali Celte, tojest Němci hoćeju, da je od njihovoga pokolenja; drugi pako hoćeju Kadmusa da je bio otac Ilirah; ovako Lazius, Eustakius, na koje gledom Aleksius a S. Maria Magd. Piarista, s mlogimi dokazi starinskih pisacah pokazati tersi se, da Kadmus s Harmoniom svojom ženom iz Fenicie u Boetiu, i odanle u Ilirium je dašao, i po svomu sinu Iliru Ilirium nazvao; směha doista vrědno pisanje! ako je u Ilirium došao, kako je mogo Iliriumu sin njegov ime dati? Filip Brietius piše, da ime Ilira, i Iliriuma već god. světa 2637. svemu světu poznato je bilo, i isti Brietius piše (knjig. 3. gl. 4.) kako Kadmus od Amfiona, i Zeto iz Tebe varoša jest bio protěran, i u Ilirium utekao, i

Digitized by Google

onde u škulje pećinske, koje su se nazvale Kadmeove stisnuo se, gdi sa ženom Harmoniom sirotinski jest umro. Neka indi němački pisci pripovĕsti popisuju, kako njima volja, to doista nikada dokazati nećedu moći, da bi Iliri jezik svoj Ilirski od Němacah bili poprimili, ili da Iliri u pervo doba bili su Tuisci, Švabe, i potle na jedanput, toliki Narodi od Mora Adrianskoga tiam do Ponta Euxina stanujući, preokrenuli se na Ilire, i jezikom Ilirskim govorili, strašno čudo! Ja u pervašnjem poglavju pokazao sam, da Ilir bio je sin Istra, i da je imao šest sinovah, i tri kćeri, i da od ovih potlam različiti Narodi imena svoja zadobili, i zaderžali jesu, u občinsko pako Iliri se zvali: Počimam dakle od Ahilla, kojega Stef. Enhellea, i stanovnike pod njegovu krainu spadajuće Enhelee, Enhale, imenuje; od ovih Pomponius Mela od stališa svĕta (knjig. 2. gl. 3.) piše, da ovi najstarii Iliriuma stanovnici bili su, što i Bohartus u zemljopisu svetom (knjig. 1. gl. 23.) svĕdoči, i da kod potoka Rizonta stanovali su, gde i varoš Rizon (današnji Risan) imali su; ovaj varoš da se je pervo doba zvao Enchelia, od Enchela početnika svoga, piše Scilax Kariadensis kod Ivana Lucia (knjig. 1. gl. 3.) i postavlja ovu krainu medju potoci Naronom i Drinom, biležĕi takodjer, da ne daleko od varoša Enhelie Kadmus i Harmonia potrĕbito živĕli, i umerli su. Od Kojih i Lukanus (knjig. 3.) pĕva „*Et nomine prisco Enchelicæ versi testantes funera Cadmi*“ i po imenu starinskom Enchelie (to jest stanovnici) preokrenutoga svĕdoče grobove Kadma, to jest pokazuju grob Kadma: jerbo Ovidius Pĕsnik je u svojoj knjigi čudah od Kadma pisao, da se je sa ženom svojom Harmoniom na zmiu preokrenuo, po čemu hotio je razumĕti, da, kako god zmia po zemlji se vuče, i u zemlji stanuje, ovako i Kadmus sa Harmoniom ženom svojom u pećini je stanovao kod Enhelie varoša, i sirotinski umro.

II. Město deržali su Taulantii, koje Stef. Taulantine imenuje, i svĕdoči, da od ovih i Aristoteles u čudnovitih je pisao, da kod njih vino iz meda načinja se; od ovih Plinius (knjig. 3. gl. 22.) svĕdoči, da su bili pervi stanovnici današnje Liburnie. Od ovih Scilax kod Lucia (knjig. 1. gl. 2.) svĕdoči: Taulantii su Narod Ilirski. Od ovih i Lukanus pĕva (knjig. 6.)

III. Město deržali su Dardani, u gornjoj Mœsii, (sadašnjoj Serbii), i u Tracii, koje Plinius (knjig. 4. gl. 1. i 10.) naj ljutje Ilire, i Macedonom jako nepriatelske izpišuje, i od Dardanah, koji u Frigii stanovali su različite izpisuje. Stefan Bizantin Dardane, koji u Frigii stanuju, izvodi od Dardanah, koji Ilium ili Troju varoš je započeo, po Virgilia pĕsmi, gdĕ on veli „*His ortus in agris Dardanus*

Digitized by Google

Idæus Phrygiæ penetravit ad urbes: Threiciamque Samon, quæ nunc Samothracia, fertur.“ Po ovih rěčih Virgil svědoči, da Dardanus, početnik Troje varoša, zadobio je Frigie varoše, i Samo Traciu sada i u vrěme Virgilia već zvanu, a pervo doba zvala sě je Treicia Samos, tojest ada Trecah, ili Treiciah. Ovdě molim, da mi svaki, koi ovu moju dogodovštinu Ilirah bude štio, dobrovoljnost svoju ukaže, dokle mišao moju od rěči *Thrax*, *cis* popisěm, i pokažem, od kuda rěč latinska *Thrax*, Ilirska pako Trac, a sada Rac postala je. U vrěme Rimljanah Traci mlogo ratovah, sa Macedoni, potli pako sa Rimljani imali su, i mloge Rimske vojvode razbili, i čitave vojske Rimske pobili su, što sve u potlašnjih dogodjaih vidit će se. Najprie iz Virgilia izvodi se, da u vrěme Dardana Troje početnika več Treicia Samos, to jest ada (otok) Trecah je bila, jer Dardanusa nebi Virgil spominjao, da je došao u Treiciu adu, nego samo da je došao u Samos adu; kako god indi iz rěčih Virgilia pravo izvoditi se more, da prie, kako Dardanus je došao u varoši Frigie, več oni varoši imali su svoje stanovnike, koji one varoše jesu sagradili, i podigli; ovako pravo more se kazati, da i Samos, to jest: ada, jest imala svoje naselce, koje Virgil imenuje latinskim jezikom, iz Gerčke rěči *Threice*, ili *Threce*. Od kuda stražnji put kazati se more, da Treici, ili Treci, potli pako Traci zvani stanovnici pokraj mora, gdi Samos, našim jezikom „ada“ bila je, morali su mlogo prie vrěmena u onom okolišu, i u istoj Samotracii, (našim jezikom adi Trackoj) stanovati, nego Dardanus u nju došao je; sada potrěba je kazati, kako i odkuda stanovnici one kraine i ade u najpervo doba Treici ili Treici, potlašnji Traci, a danasnji Raci nazvali su se. Čuosam, ali štio nisam, da poštovani Pater Petar Katančić, moj někadašnji Naučitelj u Poesii, u Zagrebu, od rěči ove Trac, ili Rac, pametno je, i mudro pisao; ja mislim, da ova rěč *Thrax* latinska, u jednom broju, u pervo doba pisala se je *Threx*, i morala se je izvoditi iz Gerčke rěči, kako i druge mloge rěči latinske izvode se iz Gerčkog; doista Suetonius potrěbuje rěč latinsku u više broju *Threces*, *Threcum*, što drugom rěčjom latinskom veli se *gladiatores*, to jest našim jezikom „mačoumni“, tojest Ljudi oni, koji s mačom ili sabljom znali su dobro baratati, braniti se, sěći: jerbo pako isti Rimljani, Latini, poznali su dobro one Narode, da su bili ljuti, i kervoločni, odkuda nje u svom jeziku *truces*, i da su se dobro znali sabljami sěći, nje *threces* mogli su zvati, ali kazao sam, da Treicii ili Treci još prie Dardana, Troje početnika, kako Virgil piše, bili su ondi sta-

Digitized by Google

novnici, dakle kazati se mora, da ovo ime oni od Gerkah dobili su: jeli pako *Threx*, *ecis*, rěč, od Gerčke, i koje korenite rěči izvoditi se more, to u gerčkom jeziku učenim ostavljam.

IV. Město, i krainu deržali su Medi, i ovi stanovali su u Trecii, i imali su varoš Media zvan blizu Macedonie, i bili su komšie Odonah, kako Dyonisius u Bassaricis piše. Od ovih varoš, koi se je zvao Medica Tracke, ime svoje je dobio. Stef. Byz. da se ovi Medi moraju u latinskom jeziku pisati dvojglasnikom æ ili œ, za razlučiti nje od Medov koi su u Asii, piše; n. p. *Maedi* ili *Moedi*.

V. Krainu deržali su Autarii, Ilirski Narod koji pokraj Tesprotah, Haonom u Epiru naj bližnjim, u varošu Ambracii stanovali su pokraj potoka Ateron; od ovih Strabo piše, da su bili najbolji, i najveći Narod, Plinio (knjig. 4.) od njih piše.

VI. Krainu deržali su Perhebi, Narod Ilirski u varošu Perhebe, kojega su isti Perhebi načinili, i svojim imenom nazvali Perhebe, stanujući u Epiru, ovi kada su ih Lapite, Narod drugi, bili pridobili, na berdine Pindo u Tessalie okoliš preselili su se, Stef. piše, da Gerci berdo Pindo od ovih nazvali su Perhebe. Od kojih takodjer Propertius (knjig. 1.) pěva „*Aut cur Perhebi tremuere cacumina Pindi.*“

VII. Krainu deržali su Parteni (ali različiti od Partan, koji su u Hirkanii) stanovali su kako Pomponius Mela svědoći u Macedonii, morebiti da su odanle u Samos, to jest adu u Arhipelagu ležeću, odbrodili se, i u onoj adi oni varoš pervi sagradili, koi sada, kano i ada Samos zovese, a pervo vrěme zvao se je Partenia. Od ovuda vidi se, da Iliri u pervo doba i u Macedonii vladali su; doista vidit će se iz potlašnih dogodjajah, da Macedoni pod haračom Ilirah stajali su do Filipa kralja Macedonah, otca velikoga Aleksandra, potli preneli su se iz Macedonie u Ilirium, kako piše Stef. u Penestiu i ondi varoš Parthu sagradili kod potoka Ena ili Oena, ovo svědoči Pomponius Mela (knjig. 2. gl. 22.)

VIII. Krainu deržali su Daorte. Koje Ptolomeo Dortike zove, (knjig. 3. gl. 9.) Ovi stanovali su u Serbii današnjoj starinskoj Mesii, sa Dardani, ali bliže k Istru, kadi varoš svojim imenom nazvan Dortiku sagradili su.

IX. Krainu deržali su Dasserete, ovi, kako Pompon. Mela piše u Macedonskoj Kraini stanovali su medju Parteni, i Autariati, to je bilo vrěme Pomponie Mela, ali pervo doba nije bila onde Macedonia; od ovuda se vidi, da indi istina je, što od Ilira Apianus piše, daje on imao šest Sinovah, i tri kćeri, medju koje Kraine svoje kraljevine je podělio, od kojih kano Poglavicah isti stanovnici onih krainah ime zadobili

Digitized by Google

su, i potlim zaderžali. Ali Scylax Kariadensis još više narodah Ilirskih broji. Vrědnoje njegove rěči, koje Ivan Lucio knjig. 1. gl. 2. latinski je popisao, da ja našim jezikom popišem; jer Scylax 532. někoji pako izvode daje 552. godine prie Isusova narodjenja pod Dariom carom Asianskom od Ilirie pisao: dakle potlašnji pisci neka za zube metnu jezik, pak neka nepišu ono, što neznadu. Iliri, ali pod drugimi imeni, kako u pervainih poglavjih pisao sam, potli potopa taki sa Gerci u ove strane došli su, i Dodonim tako, kako i brat njegov Cetim, svaki za svoj odvětak města i varoše je imenovao i načinio: Odvětci Cetima zvali su se Cetimi, Cetii, Citii; Dodonima pako, Dodonei, Dodonianci, kako Cetimovi odvětci potli nazvali su se Gerci, i dan današnji zovu se, to ja neznam, i nigdi nisam štio, ali kako Dodoneanci nazvali su se Iliri, to sam pokazao. Od Ilirah dakle Scylax ovako kod Lucia knjig. 1. gl. 2. „Dalje Nestia vareša pako Naron potok jest dosta golem, jer troj veslate ladje po njem brode se do varoša, od mora 80 stadia (na naš račun tri milje němačke, ili 1½ pošta). Ovi pako od pokolenja Iliri jesu, i zovu se Manii. Jezerište pako u nutarnjoj zemlji pokraj varoša onoga veliko je, i tiam do Autoriatah Ilirskog Naroda pruža se. Bulinom bližnji medjaši jesu Hili barbari (nepoznani), koji okolo pol ade (poluotoka) prikraja morskoga stanuju, Bulini pako Ilirski Narod jesu. Brodi se pokraj Bulinske deržave jedan dulji dan do Nesta primorja. Orici u Amancii deržavi stanuju, Amantinski pako Iliri od Bulinah do ovdi, to jest do Jonskog primorja pružaju se.“ Ovako Scylax one Ilire, koji pokraj mora stanovali su izpišuje, u Epiru i Albanii, ali druge koje od Liburnie do Epira i Albanie izpišuje, ovako: „Od Liburnah Narod Ilirah je, koji pokraj mora stanuju tiam do Haonie, koja je pokraj Korcire, Alcinoa ade. Kod ovih jest tergovište Gerčko, zove se Heraklea, i brodišta jesu; i kod ovih su barbari, koji se Lotofagi zovu. (Lotofagi zovu se, koji imadu stanovito dervo, na kom voćka rodi, koje ako se tko okusi, ništa neznade, već sve, što je znao, zaboravi). Taulantii jesu Narod Ilirski, kod kojih jest varoš Epidamnus, uz koga teče potok Pallamnus. Od Epidamna do Apolonie varoša Gerčkoga ima dva dana hoda: Apolonia pako 50 stadiah, to jest više od poldruge milje němačke daleko od mora je; i Eas potok kroz varoš teče. Od Apolonie do Amantie imade 330 stadiah, to jest više od 10 miljah němačkih; od Amantie 60 stadiah, to jest dvi milje daleko Eas potok u more se utiče. Svim ovim narodom od podne medje se Atintanes, iznad Oricie i Haonie, tiam do Edonie; u Haonii, kažu da je jedna

Digitized by Google

mala ada zvana Eritia. Ovamo da Gerion je bio došo, i krave pasao, pripovědaju. Okolo ovih městah jesu Ceraunie berdine u Epiru, pram kojima ada malena zvana Sason stoji, od kuda tretji dan u Orikum more se dobroditi.“ Ovako Scylax od Ilirah. Od ovuda za istinsko ono izvodi se, da Iliri, od kojih Scylax, jedan izmedju najstariih pisacah tako pomlivo je pisao, da on iste varoše, tergovišta, koja medju Iliri bila su, imenuje, u pervo doba s Gerci, to jest pokolenjem Cetim s pokolenjem Dodonim poměšana stajališta u prikraju mora Jonskoga i Adrianskoga imali su, to jest da kako koje pokolenje Cetim ili Dodonim město koje za stanovanje prie izabralo si i našlo je, onako kuće praviti, i potli s vrěmenom sela, gradove, tergovišta i iste velike varoše načinjati i zidati počelo je. Drugo odovuda zaisto izvoditi se more, da Iliri bili su različiti u istom jeziku Narod od Gerkah: jer Scylax, koi je bio iz Karie rodom, nebi bio mogao Herakleu tergovište Gerčko u Ilirii nazvati, niti Apoloniu varoš Gerčki, dabi Iliri s Gerci jednak jezik bili govorili: dakle morala je biti razlika u istom jeziku, jer po nošnji i deržanju nitko se nemore pravo razpoznati, dokli nepočme govoriti: jerbo pako Scylax ovako piše: „Taulantii jesu Narod Ilirski, kod ovih je varoš Epidamnus; od Epidamna do Apolonie varoša Gerčkoga.“ Vidiš razluku naroda Ilirskoga od Gerčkoga, koje tako naravsko je, kako i ovo: „Od Sesvetah, sela Ilirskoga, gdi ja ova pišem, do Kule, sela švabskoga, ima sat hoda. Svaki, koi ova štio bude, morat će kazati, da u Sesvetah stanovnici jesu Iliri, u Kuli pako stanovnici Švabe, i jerbo Švabe Němački, Iliri pako Slavinski govore, morat će kazati, da Švabe jesu Němačkog, Iliri pako Ilirskog Naroda, premda Švabe već sada kako i Slavonci jednako se nose. Ova ja zato napervostavljam, da pokažem, da Iliri bili su taki od postanja različitoga jezika od Gerkah, premda od jednoga otca Javana njihovi otci, Cetim i Dodonim izhode; jer Mojsia, kako u poglavju pervom popisao sam, nije brez uzroka sine Jafeta popisao i kazao, da koliko je sinovah Jafetovih i unukah popisanih, toliko narodah različitih u jeziku i deržavah po adah i Europi jest se razišlo i razplodilo, odkuda istina svetoga pisma potverdjuje se. Poradi toga čudim se, kako poštovani Pater Bedeković, kojega ja u mlogih slědim, na ova nije bolje pazio, već na onu misao je došo, da Iliri u pervo doba svi Gerčki su govorili, pak potli od Enetah, ili Venetah jezik Ilirski poprimili; ali od ovih potli obilatie razgovarat ćemo se: sada prelazim na druge odvětke Ilirah, od kojih Apian spominja se.

Digitized by Google

Poglavje IV.

Od Panona i Skordiska, sinovah Autaria, i unukah Ilira, i razširavanja Ilirie preko istra u Panoniu, Daciu, Valahiu, Moldaviu i Sarmatiu.

Pokazao sam u poglavju II. iz Apiana, da Ilir je šest sinovah i tri kćere imao. Od ostale dětce Apian ništa nespominja, nego samo od Autaria, koi morebiti za otcem Ilirom kralj je postao. Od ovoga indi spominja, da je imao dva sina, Panona i Skordiska: i Panon da je imao sina Tribala: od kojih potlam različito ime puci zadobili su u posebno, ali u obćeno Iliri se zvali: od ovih dakle počimam kazati, i najprie od Skordiska, jer od Panona imat ću više pripovědati.

Skordisko, kako Bonfin piše Dec. 1. knjig. 1; nastanio se je potli smerti otca Autaria kod potoka Eber, kojega Eber, otac Istra, svojim imenom je nazvao, i koi pokraj Drinopolja (Adrianopola) teče, i sada se Marica zove, kako u poglavju II. kazao sam: od ovuda izvoditi se more, da Skordisko, ili po naredbi otca svoga Autaria, ili po uredbi brata Panona, zadobio je Traciu za vladanje. Ali da on u Albanii takodjer vladao je, premda u nijednom piscu nenahodim, iz toga dokaza mogu istinsko pisati, jer u Albanii potli glasoviti varoš Skodra (Skadar) jest sazidan, i stanovnici Skordisci onoga varoša, i sve one kraine zvali su se tiam do vrěmena Rimljanah, kada kralj Ilirah Gencio u Skodri varošu bio je ufatjen, kako iz potlašnih dogodjajah vidit će se. Ovo dakle ime Skodra varoš, i puk ondašnji Skordisci zvani, od druguda nije zadobio, nego od Skordiska, sina Autariova, kakogod Panonski zadobio je svoje ime od Panona, brata Skordiskova; ovako potli i Tribali nazvali su se od Tribala sina Panonova. Nadalje vidit će se u dogodjaih Panona, da Skordisko sam u Tracii, i u gornjoj Ilirii je vladao, Panon pako preko Istra je prešao, i u onoj strani, gdi (kako gorika u poglavju II. kazao sam) poslědci Tuiskona vladali su, s Germani rate imati je morao; jer nemis-

Digitized by Google

lim, da odvětci Tuiskona njemu preko Dunavsku stranu s dobra bili bi odpustili. Dosta je tomu, da Panon preko Dunava vladanje svoje je utverdio, jer onaj puk potli uvčk Panoni je se nazivao. Od kuda i ono slědilo je, da potlam koji puci pod vladanjem Skordiska bili su, Skordisci, koji pako pod vladanjem Panona, Panoni zvali su se. Što dobro mora se zapametiti, jer potlašnji dogodjaji pokazat će, da Skordisci s Panoni poslě několiko věkah mloge i kervave rate imali su. — Sada od Panona. Panon, polag Apiana je imao sina Tribala, koi kako Plinio (knjig. 3. gl. 26. i knjig. 4. gl. 1. i 10.) svědoči, medju Dardane i Mesie ih je nastanio, dakle u današnjoj Bulgarii: jeli za života svoga otca Panona, to se nezna, ali da Tribali u staro doba u Bulgarii stanovali su, to će potlašnji dogodjaji pokazati. Panon po svědočanstvu Apiana sakupi vojsku, i najprie iznad Dardanah u Macedonii jednu krainu naseli, koju potli Macedoni pod svoju vlast spravili su, i Peoniu nazvali, od Peona Priamova sina, i radi koje velika medju pisci nesloga jest. Ali ja ću pokazati, da Peonia jest u pervo doba bila prava Ilirska kraina, koju Dardani od Pavla Emilia rimskog velikog vojvode, koi Macedoniu predobio i na četiri strane razdělio je, kano Ilirsku krainu tražili su, ali dobili nisu. Panon, kada je u Macedonii Peoniu krainu naselio, prešao je Ister, i tamo je naselio svoje Ilire, koje od imena svoga Panone je nazvao: da Peoni Gerčki „i Panoni Ilirski bili su Naroda Ilirskoga, ovo Apian svědoči ovimi rěčmi: „Jer Peoni oni iz dolnje Panonie jesu Ilirski naselci.“ Ove da su Ilirski Narod bili Stef. Byz. takodjer svědoči. Od ovuda i Cluverius, *anti. Germ.* (knjig. 1. gl. 5.) kaže „Panonia i Panonii od Panona ime svoje zadobili su.“ Strabo pako, gdi od Agrianah piše, veli, da Agriones, ili Agriani, kada su preko Dunava prešli, najprie na polju Partisgara kod Tise, to jest Tibiska potoka naselili su se, potli pako varoš Agriu sagradili. Ovako i Bonfinio (Dec. 1. knjig. 1.), da oni Agriani bili su Narod Ilirski, svědoči. Ovako i Szentivanius (*Rer. mem. Reg. Hung. Catal.* 8.) svědoči. Da pako Iliri, koji preko Dunava u Panoniu su se neselili, s vrěmenom po svoj dolnjoj Panonii, to jest koja iz one strane Dunava je, razširili su se, to svaki dopustiti more. Prie pako nego je Panon preko Dunava svoje Ilire bio naselio, da sve one strane preko dunavne Gerci zvali su Scytiske, Celtinske, ili Galle, to svědoči Bombardius (Part. 1. gl. 1. n. 1.) iz Strabona, koi veli (knjig. 11.) „Starinski gerčki pisci sve Narode od polnoći zvali su, Scyte i Celto-Scyte.“ Od ovuda je ona velika smutnja medju Gerčkimi, i potli medju latinskimi pisci postala, da oni sve Na-

Digitized by Google

rode, koji potli toga iz one strane Dunava dolazili su u Iliriu i u Latinsku, Celte i Galle imenovali su, premda Slavi bili su većom stranom, koji od Tanaja po svoj Sarmatii razširili su se, i potlim preko Dunava već u vrěme Aleksandra preselili se, što će se iz potlašnih dagodjajah viděti. Kada pako, i u ko vrěme Panon preko Dunava je naselio u Panoniu svoje Ilire, pravo se neznade. Pater Bedeković, u dělu 1. (gl. 22. str. 80.) misli, da ovo preselenje Ilirah u Panoniu pripetilo se je od god. světa 2600. do god. světa 2700. dakle potle potopa od god. 943. do g. 1043. Pisao sam u Pogl. II. da po kroniki Vitezovića Tuisko Germanah kralj sa Istrom, Ebrovim sinom, pogodbu je učinio god. světa 1830. potli potopa 273. Indi od vrěmena Istra do vrěmena, kako Panon Ilire u Panoniu je selio, prošlo bi 670 do 770 god. po računu Patra Bedekovića. Što pako od postanja Panonie pisci dosta pomešano pišu; ono bi moglo koga u veliku smutnju metnuti, što Lazius *de migrat. gentium.* (knjig. 4. str. 113.) piše, gde veli: „Maza, sin Aramea; unuk Sema, praunuk Noema, pet sinovah je porodio: iz medju kojih Getus Tiregete, Dakus Dake, ili Transilvance, i navlastito Banen Panonce jesu usplodili, i njima imena naděli.“ Ovo Lazius iz Berosa *in Fragm.* (knjig. 2.) je uzeo, gdi Berosus piše „*Masa, filius Aramei, genuit quinque hos duces: Getum, Bannonem, Brycum, et Tynum;*“ to jest, Masa, sin Aramea rodio je pet ovih vojvodah: Getu, Daku, Banona, Briku, i Tinu. Svaki istine ljubitelj sada neka sudi, kolika je razlika medju rěčma Berosa, i Laziusa. — Doista, koi pogleda sv. Pismo (*Gen.* gl. 11.) najti će pokolenje Sema popisano, ali nijedno ovo ime, u pokolenju Sema neće najti: Nadalje nigdi u svetom Pismu nestoji pisano, niti ni jednoga pisca nisam štio, koi bi pisao, dabi Semovo pokolenje u Europu se preselilo, u pervo potli potopa vrěme; nego da pokolenje Jafeta po adah i Europi jest se razplodilo, to Mojsia (gl. 10.) očito izpisuje. — Što pako Berosus piše, ono istinsko more se deržati; jer to istina je, da Daci, od kojih Dacia naziva se, bili su; istina je, da i Gete u Moldavii i Valahii bili su; indi istina je, da i početnici njihovi ili vojvode, od kojih imena svoja zadobili su, morali su biti. Od kuda ono brez svakog istine uvrědjenja kazati se more, da Masa, sin Aramea, koi je bio morebiti sin ili unuk Panona, imao je pet sinovah, koji potli bili su svaki svoje kraine vojvode, od kojih imena one kraine i isti puci zadobili su. Ovo već u Iliru pripetile se je, koi je imao šest sinovah, i tri kćere, kako gori popisao sam na pogl. 3. Od ovuda svaki viděti more, kako potlašnji pisci pokvarili su i pomešali, i naopako preo-

Digitized by Google

krenuli mloga starinskih pisacah města i pisanja, da sada mloga znati se pravo nemogu, koja drugačie da nebi pokvarena bila, znala bi se, i razuměla. Doista da Iliria, potli Panona po Panonii, tiam do Karpatskih berdinah, i po Dacii jest se pružala, to će se pokazati. Scylax kod Lucia (knjig. 1. gl. 3.) Ovaj medje Ilirie od istoka Karaunie, potli Himerie berdine i planine, od zapada Epir i Adriansko more, od polnoći pako Amantine puke Panonie postavlja. Ovo isto Schimnus Chius, kod Ivana Lucia (knjig. 1. gl. 2.) ovako izpisuje; kada je već prikraje Ilirske kod mora izpisao, nadalje od Iliriuma piše: „Produljena zatim Iliria premloge Narode zaderžaje: jer da mlogi puci nahode se, u Ilirii, kažu, iz medju kojih jedna strana daleko od mora stanuje, druga strana pri kraine Adrianske nutarnje posěduje, někoji podložni su kraljevskom vladanju, drugi služe jednog poželjnosti; ostali živu pod svojom vlastitom pravdom. Kažu da su jako bogobojazjlivi, pravedni i prihodnikom dobri: da sa svim družtvo čověčansko ljube, i prignuti su životu i deržanju najlěpšemu.“ Od ovuda svaki pošten neka sudi, jeli lěpo, kako starinski pisci od Ilirah pisali su. Sram indi neka bude potlěsne pisce, koji Ilire radi bi pocerniti.

Ovo je početak i izvod Naroda i pokolenja Ilirskog i Panonskoga, koje kako od Dodonima sina Jafetova Javana jest se započelo, tako potli kroz mlogo věkah jest se uzmložalo, najprie u Albanii i Epiru pokraj mora Adrianskog do Jonskoga, i potli po gornjih krajinah, po svoj Tracii uz more, najposle u Bulgarii, i preko Istra, u Panonii i Dacii. Od kuda vidi se, da Panoniu u pervo doba preko Dunava stranu Panon je nazvao, i ona pravo govoreć Panonia mora se zvati; jerbo pako u vrěme Rimljanah, koji preko Dunava nikada svoje carstvo ni su mogli pravo utverditi, iz ove strane Dunava, kanoti naša Slavonia, i potli kako Dunav zasiže Austria, i druge krajine za Panoniu su se nazvale, odkuda mlogi i dan današnji neznadu, koja je, i gdi je prava Panonia. Zato koji bi želio znati, koja je ona Panonia ili strana, kojoj je Panon sin Autaria ime svoje dao, i Panoniu nazvao, neka pogleda Ugarske zemlje mapu, i neka gleda gdi Tisa u Dunav se utiče, sve preko Dunava s jedne i druge strane Tise, i Dacia starinska, prie Rimljanah Panonia je bila. Da prie Panona ondi Tuisci bili su, to se dopustiti mora: ali da Tuisci, u ono vrěme Celte zvani od Gerkah, od někoih Galli takodjer zvani, odanle od Ilirah nazvanih Panonah, i od Scitah potli nazvanih Sarmatah protěrani su, i daleko od onih krajinah susbiti su bili, to je istina,

Digitized by Google

i toćese viděti iz potlašnjih dogodjajah, kako potli Panona kralja Panoni na daleko razširili su se; jesu li sa Tuiskoni kakove rate imali, ništa se neznade. Apian od ratovah Ilirskih pišući, samo to spominja, da Skordiski, to jest Iliri iz ove strane Dunava, sa Tribali, koji s Panoni bili su sjediniti, (jer Tribali jesu se najprie preko Dunava u Panoniu selili) mloge, i kervave Rate su imali, ali zašto i kada, ništa nepiše. Jabi mogao uzrok ovaj dati, i mislim da nebi falio, da Slavi, od Gerkah nazvani Eneti, koji od Mosoha, a brata Javanova, izhodili su, već verlo uzmložali su se, i oni morebiti potli několiko stotinah godinah Tribale već nemirili su, protiva kojim, i Skordisci morebiti vojevali su: doista da ovi Slavi u vrěme Filipa otca Aleksandra velikoga, već preko Dunava bili su svoje vladanje preneli, to ću pokazati, kada dojdem do dogodjajah Filipa, i sina njegovog Aleksandra velikoga. Sada kazati moram, da od Panonah i Ilirah do porušenja Troje varoša, to jest do godine světa po Brietiu 2870. kad su Gerci Troju podsěli, do god. světa 2880. kada su ju porušali, od potopa pako 1213. do god. 1223. prie Isusova narodjenja 1172. ništa popisati neznam; jerbo pako Patra Bedekovića misal gori popisao sam, da on preselenje Ilirah u Panoniu, to jest preko Dunava od god. světa 2600. do god. 2700. postavlja, od ovuda vidi se, da Iliri prie porušenja Troje u Panoniu preselili su se. Videli smo do sada, kako pokolenje Dodonima, sina Jafetova, naj prie po Albanii danasnoj u pervo vrěme Dodonei, potle Molosii, gdi varoš Dodona zvan, morebiti od istoga Dodonima započet, do Aleksandra velikoga vrěmena stajući, odanle po svemu prikraju Mora Adrianskog, to jest po današnjoj Dalmatii, Istrii, zatim Liburnii, i iznad Macedonie, i po istoj Macedonii, i po Tracii, sadašnjoj Romanii, pod kraljem Ebrom razširili su se, i razplodili: videli smo, kako je Ister, sin Ebra, preko potoka, koga Istrom je nazvao prešao, i sa Tuiskonom, Gomera, Javanova brata, odvetkom, koj preko Istra vladao je, bratinsku pogodbu je načinio, da iz desne strane Istra potoka od Adule berda tiam do ponta Euxina slobodno naselce svoje neka naseli, ali preko Istra da neprelazi (ovo u Pogl. II. kazao sam da u god. světa 1830. potli potopa 273, po Pavla Vitezovića Kroniki, pripetilo se je) videli smo kako Ilir sin Istra, kraljevinu svoju na devet krainah je razdělio, i one po imenih svojih sinovah i kćerih nazvao: videli smo kako Autario sin Ilira, kraljevinu svu medju svoja dva sina Panona i Skordiska, je razdělio, i kako Panon preko Istra Ilire je naselio, od koga Panonia je nazvana, i kako Tribala sina u Bulgariu je naselio, što po misli Patra Bedekovića okol god. světa

Digitized by Google

2600. do 2700. pripetilo se je, indi potli potopa 943. do 1043. Po ovom računu od vrěmena Istra, do vrěmena Panona, i Tribala 670. god. je prošlo. Od kuda ono bi se moralo kazati, da medju tim vrěmenom više kraljevah je moralo vladati, i da Panon prie mlogo godinah je morao Panoniu naseliti: ovo neka bude, kako hoće, da Iliri i Panoni u pervo ono vrěme druge Narode za komšie nisu imali kako od podne i zapada Gerke, od polnoći pako i istoka Tuiskone i Slavine Mosoh. Indi vrěme je sada, da providimo, jeli naši Iliri i Panoni, Gerčkim ili Němačkim jezikom, ili pako vlastitim svojim materinskim, Ilirskim sada zvanim, jezikom od postanja svoga govorili su, što slědeće poglavje pokazati će.

Poglavje V.

Od jezika pervih Ilirah, i Panonah.

Ilirske rěči prave tako su od postanja svoga u istomu naravskomu izgovaranju od rěčih svih drugih jezikah razlučene, da od nijednoga drugoga jezika izvoditi se nemogu. Ovo svaki Ilir rodjeni, i svaki drugoga naroda, u Ilirskom jeziku podučen, moći će spoznati, i mora valovati. Kazao sam u pervašnih poglavjih, da u ovoj strani Europe, gdi je Iliria, bližnji Narodi potli potopa drugi nisu bili, kako Gerci i Tuiskoni, koji su potlam Germani od Latinah, a Němci ili Švabe od Ilirah i ostalih Slavah nazvani, i potlam Rimljani, ili Latini, koji su svu Iliriu pod vlast svoju spravili. Ovi pako Narodi tako različiti jezik, koliko medju sobom, toliko još većma od Ilirskoga imadu, da nijedna rěč Ilirska temeljita i narodna, od nijednoga iz medju narodah imenovanih jezikah izvoditi se nemore. Od kuda svaki istine ljubitel kazati mora, da Ilirski jezik, kako god Gerčki, jest jedan koreniti, i potli potopa temeljiti jezik; jer od svih jezikah, koji se sada u Europi govore, ja samo tri korenita jezika nahodim, najmre Gerčki, Němački i Ilirski, ili Slavinski, koi od Ilirskoga samo u izgovoru někoih rěčih razlučuje se; Gerčki od Cetima, Němački od Gomera, Ilirski od Dodonima, Slavinski od Mosoha izvodi se: ostali Euro-

Digitized by Google

po jezici, kano Talianski, Španjolski, Portugalski, Francezki, Danski, Švedski, Englezki, ovi svi jezici od latinskog i Ilirskog, ili od Němačkog i Slavinsko-Ilirskog pastali su. Poradi toga nečudimse, što Němački pisci Ilirski jezik, od svoih Celtah i Galah radi bi izvoditi: nego to čudim se, kako Pater Bedeković na tu misao dojti je mogo, da on sve Ilire do porušenja Troje, Gerke je načinio, potlim pako, kako Eneti, ili Veniti kod Adrianskog Mora, gde sada Venecia je, biahu se naselili, od potlam pako da po ženitbi i kada su se Eneti u Iliriu preselili bili, po družtvu, i pajdaštvu Iliri, koji u Ilirii od potopa do vrěmena, kako su Eneti u Adriu pod Antenorom vojvodom preselili se, već u Ilirii 1243. godine Gerčki govorili su, i Gerci bili su, svoj Gerčki Materinski jezik, na Enetski to jest Slavinski, preokrenuli su: strašno preobraženje! Čudo još veće da i oni Gerci, koji su varoše imali medju Iliri, kako Scylax Cariadensis svědoči, ni su se takodjer preokrenuli na Ilire, već nje izpisuje Scylax Gerčke kano, Heraklea, Apolonia, a varoši Ilirski svi, i sela od mora Jonskoga do ponta Euxina iz ove i one strane Istra Gerčki jezik, svoj Materinski, mogli su preokrenuti na Ilirski, ovo pako, da se dogodilo je, piše Pater Bedeković, (*de natali solo S. Hieronymi, part* 1. *gl* 5.) Ovako i Timon (*Imago Hung. parte I. libro II.*) iz svoje pameti veli: „U Ilirii, prie nego je pod vladanje Rimsko došla, narodni jezik bio je Gerčki.“ Svaki koi bi Patra Bedekovića štio, i Timona, koji obodvoica medju domaće naše pisce broje se, morao bi misliti, premda věrovati težko bi mogao, da je to istina: ali, čast i poštenje Patru Bedekoviću, drugačie učenomu domorodcu, od kojega ja mloga izvadio sam u moju dogodovštinu, ja velim, da Iliri svoj narodni, temeljiti jezik Ilirski od početnika, i otca Ilirah Dodonima u mněku materinskom kako posisali, tako uvěk, i dan današnji nepokvaren zaderžali jesu, i ovo slědećimi dokazi utverditi, i u istiniti počimam.

1) Mojsia, naj starii pisac, kada je pokolenje Jafeta, sina Noemova pobrojio (*gen.* gl. 10.) veli „Od ovih razděljene jesu ade narodah u deržavah svojih, svaki polog jezika svoga, i pokolenja svoga, u plemenu svojem.“ Od ovuda slědi, da koliko je bilo sinovah i unukah Jafetovih, toliko narodah različitoga jezika, i pokolenja je postalo, i razpledilo se: dakle i Dodonim, sin Javanov, a unuk Noemov, imaoje svoj različiti jezik, i svojega ježika pokolenje; jerbo pako iz pisacah znade se, da na ovoj strani Europe drugi narodi potli potopa nisu se nastanili, nego Gerci, koji dolaze

Digitized by Google

od Cetima, Latini, koji dolaze od Jana, to jest Javana, Němci ili Tuiskoni, koji dolaze od Gomera, i Iliri, od Dodonima, zvani pervo doba Dodonei, kako gori izvodio sam: indi, kako god je Janus Narod svoj i pokolenje svoje vlastito, u latinskom jeziku razplodio, na jednaki način Cetim, sin njegov, narod svoj i pokolenje svoje vlastito u Gerčkom jeziku je razplodio; ovako i Dodonim, sin Javana, Narod svoj i pokolenje svoje vlastito u Ilirskomu nazvanomu kašnie jeziku, da je razplodio, mora se dopustiti.

2) Scylax Cariadensis i Schimnus Chius, naj starii pisci, popisujući kraine, města varoše, i ista deržanja naroda Ilirskoga, razlučuju, i imenuju pomnivo svaki varoš i svako město Gerčko, koje je bilo u kraini Ilirskoj, i narod u svakoj kraini imenuju od kojega je pokolenja. Ovako Scylax kada potli Nestov puk izpisuje, koi kod Narona potoka velikoga je stajao, veli: „Ovi pako stanovnici jesu pokolenja Ilirskoga po imenu Manii.“ Kada krainu Bulinah izpisuje veli: „Bulini pako Ilirski narod jesu.“ Ovako Amantine Ilire zove, kada od Liburnah kod prikraja morskog narod Ilirski izpisuje tiam do Haonie, veli: „Medju ovimi (Iliri) jest tergovište Gerčko, imenom *Heraklea*, i madu Brodišta.“ Kako je mogao Scylax pisati, da je Heraklea tergovište Gerčko, medju Iliri, ako Iliri gerčki su govorili? — Nadalje piše Scylax od Taulantinah, i veli: „Taulantini jesu narod Ilirski, i imadu varoš Epidamnus kod potoka Palamna. Iz Epidamna do Apolonie Gerčkog varoša ima dva dana hoda.“ Ovdě opet pitati se more. Kako Scylax mogao je kazati, da je Epidamnus Ilirski, a Apolonia Gerčki varoš, ako jednoga, i drugoga varoša stanovnici gerčki su govorili? Po nošnji, po deržanju Narod od Naroda razlučiti se nemore zadosta, već po samom govorenju: jer Horvati i Slavonci jednako se nose sa Madjari, i nemoreš jednoga od drugoga razpoznati, dokli neprogovori! Doista, kako gori u Pogl. III. kazao sam, Kula „Švabsko selo“ zove se, ne po nošnji i deržanju, jer sada već jednako se nose kao i Slavonci, ali jezik i govorenje njihovo ih razlučuje od Slavonacah, jer govore Němački, i poradi toga veli se: Kula „Švabsko selo“ jer Švabe su stanovnici; druga pako bližnja sela, kano Kutjevo, Begteži, Grabarje, premda svoja imena imadu, ali nijedno nemore se kazati do je Švabko, jer u njima stanovnici su Slavonci. Na jednaki način Scylax, koi je bio stranski pisac, morao je one kraine i ona města, gdi su stanovali Iliri, različitoga jezika od Gerkah, Ilirske kraine, Ilirska města popisati; ona pako města, one varoše u Ilirii, gdi su stanovali Gerci, morao je kazati, da su Gerčki.

Digitized by Google

3) Herodot (*in Clio* knjig. 1.) piše „Eneti, koji su u Ilirii;“ i opet on isti (*in Terpsichore* knjig. 5.) piše: „Da Eneti, koji su u Adrii, kazali su, da su od Medov naselci. Od ovuda izvodi se, pervo, da u vrěme Herodota bili su Eneti u Ilirii, to jest da Ilire zvalisu Gerci Enete; drugo, da oni Eneti, koji su bili u Adrii, jesu se od Medah u Ilirii stanujućih oddělili, i u Adriu naselili; kako, i kada su se oddělili, to ćemo potli viděti. Od ovuda ja ovako izvodim: U vrěme Herodota stanovnici Ilirie i stanovnici Adrie zvani su od Gerkah jednakim imenom Eneti, i oni Eneti, koji su bili u Adrii kazali su, da su se od Enetah u Ilirii stanujućih, i Medi zvanih, oddělili, i u Adriu naselili, indi kakovi jezik govorili su Eneti u Adrii naseljeni, onakovi jezik govorili su takodjer u Ilirii stanujući; ali oni Eneti, koji su bili u Adrii, govorili su jezik Slavinski, kako sam Pater Bedeković svědoči, gdi on veli, da Iliri po ženitbi i družtvu Henetah, koji iz Adrie u Iliriu su se s vrěmenom preselili, jezik pervašnji Gerčki prominili su, i Slavinski poprimili; ovo takodjer svi potlašnji pisci svědoče, kako će se iz potlašnjih dogodjajah viděti, da Eneti, potli zvani Veneti, Vendi, Vindi, govorili su jezik narodni svoj vlastiti Slavinski: dakle od ovuda slědi, da Iliri u Ilirii stanujući, imali su svoj narodni jezik Ilirski, potle Slavinski nazvan, koi samo u izgovaranju někoih rěčih i slovah razlučivao se je od jezika oniuh Enetah, koji su od Mosoha izlazili, što će se potle obilatie viděti. Ovomu svědočanstvu Heredota nitko pregovoriti nemore: jerbo Scylax i Herodot jesu potle Mojsie naj starii pisci, Scylax, po svědočanstvu Patra Bedekovića je živio u vrěme Daria Histaspisa, po kroniki Brietia god. světa 3547. po kroniki pako Pavla Vitezovića i Karla Sigonia, koji jednako sto godinah manje od Brietia kroniku izvode, god. světa 3443. je pisao; dakle god. od potopa 1768. prie Is. pako narodjenja 567 god. — Herodot, kako Pater Bedeković svědoči, živio je god. světa 3600. po Brietiovoj kroniki, po Pavla Vitezovića i Karla Sigonia 3496, indi potle potopa 1819. Prie Isusova pako narodjenja 644 god. dakle potli Scylaxa, 57 god. kašnie, piso je. Ova ja zato pomnivo izvodim, da svaki koji ove dogodjaje štio bude, može razsuditi, u koje vrěme što pripetilo se je, i u čemu potlašnji pisci falili su: ovako svaki more spaziti, da Pater Bedeković prebacio se, i jako falio je, kada je iz rěčih Herodota izvodio, da Medi, koji su bili u Ilirii, bili su naselci od Enetah, koji su se potli porušenja Troje u Adrii pod Antenorom vojvodom naselili, jer Medi u Ilirii stanujući, od Meda sina Ilirova ime svoje zadobili su, i prie Troje po-

Digitized by Google

rušenja mlego věkah u Medii kraini stanovali su, jer Ilir bio je sin Istra, koi potli potopa god. 273, je živio. (poglej Pogl. II.) porušenje pako Troje, po kroniki Sigonia, god. 1110, od potopa jest se pripetilo, i potli 20 godinah Antenor sa Eneti jest se u Adriu preselio, indi 850 god. Medi u kraini Medii zvanoj već su prie stanovali, kako su se Eneti s Antenorom u Adrii naselili: odkuda naravski slědi, da Herodotovo svědočanstvo jest istinsko, i mora se tako razuměti, da Eneti, koji su u Adrii stanovali, od Medov dolaze, koji su u Ilirii stanovali: na jednaki način od ovuda vidi se, da Kluverius jako falio je, i samo iz svoje pameti (*antiq. Germ.* knjig. 1. gl. 5.) pisao, gdi on veli „da Iliri, Germani, Galli, Hispani i Britani, svi pod jednim imenom Celte zvali su se, i svi jednoga pokolenja i jezika bili su, od Asceneksa dolazeći.“ Da oni svi narodi od Gerkah zvali su se u staro doba Celte i Galli, to je istina; ali da su svi bili jednoga jezika, i pokolenja, to je laž, i to će se viděti bolje iz potlašnjih dogodjajih.

4) Livio (*Deca.* 4. knjig. 8. gl. 26.) izpisuje dogodjaje, koji su se pripetili s vojskom Rimljanah, i koju Cn. Manlius Vulso vodio je iz Asie na Hellespont kroz Traciu, godine Rima 562. kada veliki Rimski vojvode biahu C. Livius Salinator i M. Valerius Messala; to se je pripetilo prie Isusa narodjenja 187. god. Indi od Hellesponta putujući pervi dan došli su do potoka, *Malen* zvanogo (što će rěči *malen*, to niti Gerk, niti Latin, niti Němac nerazumě, ali Ilir i Slavinac, što je potok malen, dobro razumie,) i do města zvanoga *Cyp Selo*, (što će ove rěči zlamenovati, to samo Iliri i Slavini razumiu, a drugi nijedan Narod, a Latini ove rěči tako pobilježili su, kako njima bile su kazane), nadalje, (drugi dan došli su do potoka Eber pogl. Pogl. II.) Ondi ćes viděti, da Eber bio je otac Istra, i da on ovaj potok u Tracii svojim imenom je nazvao Eber, kako potli sin njegov Ister, nazvaoje potok veliki Istrom od svog imena; odanle došli su do sela *Saren* zvanoga (što će reći *Saren*, to Ilir i Slavinac samo razumie, a drugi nijedan Narod.) Od Sela *Saren*, putovali su dan hoda, i došli su do polja *Priato* zvanoga, i ondi tri dana na polju *Priato* tabor (logor) deržali su; (*Priato*, jest rěč Ilirska, koje osim Ilira i Slavina, drugi Narod nerazumie.) Nadalje izpisuje Livio, kako s velikim strahom, i nemirom vojska Rimska putovala je kroz sva města Tracie do Apolonie varoša Gerčkoga, potli pako od Apolonie varoša Gerckoga putovali su mirno kroz sva města Gerčka do varoša Neapol Gerčkoga, od Neapola opet morali su putovati po kraini Trakah, i ono sve puto-

Digitized by Google

vanje bilo je Rimljanom tiam do Macedonie sasma strašne, i nemirno. „Od ovuda ja ovako izvodim: Livio bio je pisac latinski, koi ove dogodjaje onako je popisao, kako je našao od onih Rimljanah popisane, koji u onom putovanju bili su, i ovaka imena selah, potokah i varošah tako pobilježili su, kako njim od onih narodah kazana su; jerbo pako imena selah, potokah i městah, koja su u Tracii bila, jesu prave rěči Ilirske; dakle prez svake dojmbe kazati se mora, da i on narod, koi ona města svojim jezikom je nazvao, je bio pokolenja i jezika Ilirskog, različitoga od rimskoga i gerčkoga těm većma, jerbo isti Livio pomnjivo izpisuje, da města Trakah i kraine bile su strašne i nemirne, indi različite od varošah i městah Gerčkih, kuda mirno bilo je Rimljanah putovanje"; pametno indi izreći se mora, da Traci bili su pokolenja Dodonima, i jezik materinski potli Ilirski nazvan od postanja svoga zaderžali i govorili su do vrěmena Rimljanah, i potli Rimljanah, što će se iz budućih dogodjajah viděti.

5. Livio (Decad. 4. Lib. 10. c. 31.) god. Rima 571, kada bili su rimski veliki vojvode, Q. Fulvius i T. Manlius, izpisuje, kako Filip kralj Macedonah, Bastarne, koji preko Istra (Dunava) stajali su, po Antigonu svom sinovcu i Kotu, plemenitom Bastarnu, je izvabio, da njemu na pomoć dojdu protiva Rimljanom, obećajući njim, da će Dardane, puk Ilirski, njegove glavne nepriatelje u gornjoj Serbii stanujuće s njima zatamaniti, i njima Dardaniu krainu za buduću njihovu staju dati; misleći na taj način, kad se Bastarni u Dardaniu već nasele, Rimljanom se osvetiti; jerbo znao je Filip kralj Macedonah, da put jedini u Italiu je kroz krainu Skordiskah (Skordisci pako bili su stanovnici varoša Skodre, i sve kraine do mora adrianskoga. Poglej pogl. 4., gdi sam pokazao, da Skordisko podigao je varoš Skodru, i od svoga imena nazvao. Ovaj varoš u Albanii bio je glasovit, u njemu je Gencio Kralj Ilirah uhvatjen, sada se zove Skadar, talianski Scuttari, gdi turski beg stanuje), i da Skordisci, koji jednaki jezik i deržanje sa Bastarni imadu, Bastarne rado kroz svoju krainu pustit ćeju, i s njimi se još združiti ter skupa u Latinsku robit iti. Od ovuda ja ovako izvodim: Filip Kralj Macedonah budući Gerk, očito izpověda, da Skordisci, puk Ilirski bili su različitoga jezika od Gerkah, i da su imali jednaki jezik sa Bastarni, a ne sa Gerci; jerbo pako Livio iste Bastarne zove, i imenuje takodjer Galle, Galle pako svi němački Pisci hoće imati, da su bili Celte ili Germani, od ovuda moglo bi se reći,

Digitized by Google

da su Bastarni němački govorili, od ovuda slědilo bi, da Skordisci, jerbo jednaki jezik imali su sa Bastarni, bili su Galli, i govorili su němački, što, mislim, da niti isti pisci nebi mogli pokazati, dabi sve hoteli, jer gerčki i latinski pisci u perve doba, kako iz Scylaxa i Herodota pokazao sam, nje zvalisu Enete, potli pako, kada Rimljani već u Iliriu prešli su, zvali su je uvěk Ilire, tako, da ime Galah više nije se u Illirii, Panonii i Sarmatii nigde čulo; nadalje nigde kod nijednog pisca nisam štio, dabi Celte ili Galli, i kada u Albaniu se bili doselili i nastanili; to pako Livio očito svědoči, da Gencio kralj Ilirah, jest u Skodri varošu uhvatjen, i Skordisci puk Ilirski, kak i ostali puci jest se zvao, što će se obilatie viditi, kada dogodjaje Gencia kralja popišem: da pako tako Skordisci, kao i Dardani, bližnji njihovi komšie, bili su pravi Iliri, i ilirski jezik su govorili, to pokažuju ista imena varoša, i réči slavinske i ilirske. Jer Perseo sin Filipa, kada se proti Rimljanom nemogaše sam braniti, primamio je Gencia Kralja Ilirah na svoju stranu, i iste Bastarne, koje Livio zove Galle, 10 hiljadah konjanikah, i 10 hiljadah pěšacah je za plaću pogodio u pomoć proti Rimljanom. Ovi dakle Bastarni došli su u krainu Mediu ilirsku, i ondi kod Desudabe varoša stali su, i čekali pogodjenu plaću. Ali Perseo je poslao svoga vojvodu Antigona, da kaže vojvodi Bastarnah, Klondić zvanomu, da dovede svoju vojsku do varoša *Bilazora*. Evo rěč ilirska i slavinska, koju nijedan Celta niti Gerk, niti Gallus nerazumie, ni u svom jeziku neima; ovako varoš Uskana, Pazar, Dyrach ili Drač, sve su varoši po Epiru i Albanii, gdi su Skordisci stanovali ilirskog jezika, koje očito pokazuju, da i stanovnici oniuh městah, od kojih su imena zadobili, bili su Iliri.

Iz ovih sviuh dokazah ono iztinski slědi, da, jerbo Skordisci i ostali puci ilirski svoj vlastiti jezik imali su, Bastarni pako, kako Livio (*Dec. 5. Lib. 4. c. 22. et sequentibus*) svědoči, jednak jezik sa Skordisci imali su, da oni takodjer Slavi biti morali su, i doista bili su, drugačie Peucini zvani, od Ade Peuka, kako će se u dogodjaih Alexandra velikoga viděti. Do sada popisao sam pokolenje Dodonima, koje od Ilira sina Istrova nazvalo se je Ilirsko, i pod Panonom sinom Autaria preko Istria potoka jest se naselilo, i od Panona Panonsko nazvalo; odkuda pokazao sam, da u vrěme Panona kralja samo oni Iliri, koji su se preko Istra preselili, pravi Panoni su se zvali: od ovuda viděti se more, da sve ono

Digitized by Google

razdělenje Panonie, koje pod Rimljani jest učinjeno iz ove strane Dunava ili Istra, prav govoreć, Panonia nebi se moralo zvati; ali, jerbo Rimljani vladaoci ovako imenovali i nazvali su, u tomu potli u razlaganju krainah, Ilirskih i Panonskih velika smutnja postala jest; ove neka bude, kako hoće, ono istina jest, da Rimljani u pravoj preko dunavskoj Panonii svoj nikada vladaoci nisu bili; jerbo ona Panonia sudarala se je s Daciom, Moldaviom i Valahiom, i s velikom Sarmatiom. Odkuda premlogi puci, pod različitim imeni, kanoti: Vendi, Vindi, Vandali, Gete, Ante, koji svi narodi potli zvali su se Slavi, i zato, prie nego dogodjaje Ilirah popisivati počmem, od potrěbe vidimi se, da pokažem, odkuda ime Slavinah izvodi se, i kako dan današnji u istoj Ilirii puci Slavonski nazivaju se, i kako u staro doba mogli su se Veneti, Vendi, Vindi nazivati; što poglavje slědeće pokazati će.

Poglavje VI.

Od imena i naroda Slavinskog, koi od Mosoha sina Jafetova izlazi.

Ime Slavinah mlogi pisci, na mlogoverstni način izvode; nije vrědno sve one pisacah misli izpisati; dosta neka bude ono kazati, što je istini naj priličnie. Od Ilirah, koje od Dodonima izvodio sam, i od Slavinah, koji od Mosoha, brata Jafetova izvode se, ništa drugo kod pisacah gerčkih nenahodi se, kako samo izvod njihovoga pokolenja, do rata Trojanskoga. Rat Trojanski po kroniki Brietia započeo se je god. světa 2861, od potopa 1204, i terpio je 10, god. indi od god. 2871, od potopa 1214. Po kroniki pako Karla Sigonia započeo se je od god. světa 2757, od potopa 1100, i doveršio se god. světa 2767, od potopa 1110. Prie Isusova narodjenja 1181. Od ovuda vidi se, da Brietius 104 god. više broji od postanja světa nego Sigonio. U ovom ratu tako iz Europe na stranu Gerkah, kako i iz Asie na stranu Trojanah mlogi puci, i vojvode različitog jezika i pokolenja nahodili su se, i ondi junačtvo svoje, věrnost svoju, hrabrenost svoju,

Digitized by Google

pleme svoje i jezik svoj, drugim narodom, navlastito Gerkom, koji u naucih i pismoznanstvu naj glasovitii u ono vrěme bili su, poznati dali su se. Doista pověrovano kazati mogu, da od strane Ilirah dva naj glasovitii vojvode u onom ratu s vojskom svojom vojevali su, i junački poginuli: Ahil (Achilles) onaj glasoviti, i od Gerkah potli proslavljeni, i Pilemon; koji obodvojica da su Iliri bili, i sa svojimi Iliri kod Troje na strani Gerkah vojevali, pokazati ću u potlašnih dogodjaih. Ali da i od stran oniuh, koji od pokolenja Mosoha razplodili su se, i u ono vrěme u Paflagonii stanovali su, u istom ratu Trojanskom, nezna se, za koju stranu mlogi vojvode vojevali su, more svaki misliti, tim većma, jer i Pentesilea Amazonska kraljica, sa ženskom svojom vojskom Trojanom na pomoć je bila došla (kako svědoči Virg. *Aeneid Lib.* 1. *Dares Phrygius lib. de Excidio Trajano*; *Dictes Cretensis*. *Justinus Lib.* 2.), koju Pessina (*Mart. Morav. Lib.* 1. 33) izvodi od Kapadocah, to jest Slavah: Gerci dakle, jerbo i pervo mogli su viděti, i u onom ratu kroz 10 godinah, doista spoznali su Ilire i Paflagone, da jednak jezik govore, i da u ratu junački i hrabreni, u pogodbi istiniti, u zavezu stalni, u deržanju pošteni, u mloztvu od svih drugih naj obilatii jesu, nje Enetos svojim jezikom gerčkim nazvali su; ili bolje rekuć Ajnetos, koje pridavno ime, našim jezikom zlamenuje „Slavni, glasoviti, odičeni", i i izvodi se od samostavne, korenite rěči Ajnos (Aenos), što našim jezikom reči će „Slava, Dika"; od ovuda potli po prikraćenju dvojglasnika „*aj*" ili „*ae*" na *e* nastali su Eneti, kod Livia (*Dec.* 1. *c.* 1.) Heneti zvani, postali su Veneti, i potli ili sami sebe, ili drugi narodi nje različito zvali su, Venete, Vende, Vinde, Vinide, i kada su se u Sarmatiu razširili, mloga druga imena ili od svojih vojvodah, ili od městah, gdě su stanovali, imali su, i na mloge kraine i kraljevine razdělili su se, ali od gerčkih pisacah uvěk Eneti zvani su. (Da Eneti jest rěč gerčka, i zlamenuje slavni, glasoviti, poglej Ivana Jornanda *De reb. Get. c.* 29., i Paula Diac. *De gest. Longob. lib.* 2. *c.* 14.). Od ovuda potli sami sebe, u narodnom svom jeziku mogli su se zvati Slavini, Slavni, svaki narod u posebnom, dokli u vrěme Rimljanah, sa Iliri se združili, i jednoskupno protiva Rimljanom vojevali, i ovako poradi jednakoće jezika, najposle svi skupa u občinskom Slavini zvali su se. Ovako ja, štogod drugi pisci drugačie izvodili su na stran metjuć, velim, da Gerci pervi Ilire, i Paflagone u vrěme rata Trojanskoga nazvali su svojim

Digitized by Google

jezikom Enetos, to jest našim jezikom Slavne, poradi mložtva njihovog naroda, i poradi junačkog, věrnog i istinskog njihovog deržanja: jer što Ivan Jordan (*Part* 4. *Sect.* 51. *num.* 708) i Adam Bohorić (*in Arctico Horizonte*) pišu, da narod sam sebi ovo ime je dao (druge spomenuti nije vrědno), ja kažem, da to istina je, ali neznam bili Gerci nje hoteli zvati u svom jeziku Enetos, Slavne, ako nebi bili njih poznali, tko su u ratu Trojanskom. Medjutim ili su Paflagonci ovo ime sami uzeli, ili od Gerkah bili prie tako nazvani, tomu je dosta, da rěč ova gerčka Eneti u vrěme rata Trojanskog jest se pervi put čula, i pod ovim imenom Eneti pokolenje Mosoha potli rata Trojanskoga jest se preselilo u Kapadociu, i odanle razširilo se kod Ponta Euxina iz jedne i druge strane Tanaja, i tiam u Sarmatiu, što će se sve potli viděti; ona pako vojska, koja je stajala pod Pilemonom pod imenom Enetah, sa Antenorom jest se preselila u kraj Adrianskog mora, od kojih obodviuh Enetah obilatie govorit ću u poglavju slědećem: ovdi samo spomenuti moram; da ja pokolenje sada u obćeno Slavinsko zvano, od dvojstrukoga pokolenja izvodim, jedno od Dodonima, sina Jafeta; koje potli od Iliza kralja Hirsko se je nazvalo i ovo ime zaderžalo, i potli pod Panoniom preko Istra s jedne i s druge strane Tise potoka jest se naselilo i razplodilo; drugo od Mosoha, sina Jafetova, koje najprie u Paflagonii je stanovalo, potli pod imenom Enetah u Kapadociu i k-Tanaju (Donu) preselilo se, i onde nastanilo, i odanle po svoj Sarmatii razplodilo se. Od ovuda svaki viděti i razuměti more, da pokolenje Javanovo je starie od pokolenja Mosohova, jerbo kako Mojsia (*Gen. c.* 10.) svědoči, Javan je starii sin Jafeta, a Mosoh mladji, i ovo, činimi se, jest uzrok bio, da pokolenje Mosoh jest se u Paflagonii zaderžavalo, jerbo pokolenje Javana već u otoke i u Europu bilo se je nastanilo; nadalje akobi tko hotio znati, jeli ova dva pokolenja jednaki, ili različiti jezik govorili su, kazati bi se moralo, da u izgovoru někoih rěčih i slovah različit jezik su imali; ovak razlika i dan danas se razpoznaje medju narodi ilirskim, českim, poljskim i ruskim ili moskovskim, medju tim svi ovi narodi medju sobom razuměti se mogu; i radi slaganja goverenja u vrěme Rimljanah skup združili su se, i najposle isto rimsko carstvo ukinuli, i vladavci sve Europe postali, ali i sebe verlo oslaběli, što iz budućih dogodjajah vidit će se.

Digitized by Google

Poglavje VII.

Od Enetah, koji su se potli porušenja Troje pod vojvodom Antenorom u kraj mora Adrianskoga naselili, i od onih Enetah, koji su u Paflagonii ostali.

Da u vrěme rata Trojanskoga dva ilirski vojvode Ahil i Pilemon poginuli su, kazao sam u pervašnjem poglavju. Ovo, mislim, još nijedan od pisacah nije se usudio pisati, ali ja ovo izmislio nisam, nego pomlivo motreći ona, koja su pisci popisali, iz knjigah izvadio sam. Ahil, da je bio plemena ilirskoga i velikoga roda, i vojvoda, to svědoči Alexander veliki, kako piše Curtius, (*Suppl. lib.* 2.) da Alexander, kada je prěšao s vojskom u Asiu, i došao k Troji, ondi grob Ahila je pohodio, i aldove Bogovom prikazao, govoreći: da on po materi svojoj je roda Ahilova. Mati pako Alexandra velikoga bila je Olimpia, kći Neoptolema kralja od Epira, to jest sadašnje Albanie, gdě perve stanovnike Dodoneance pisci popisuju: ovaj mislim dokaz nitko uneistiniti nemore. Što se pako Pilemona kralja dotiče, koi kod Troje u ratu je takodjer poginuo, i kojega ja kazao sam, da jest Ilir bio, i s vojskom svojom od Medah, iz kraine Medie u Ilirii stoječe (poglej pogl. 3. Nr. 4.) u pomoć Gerkom protiva Trojanom je izišao, ovo po svědočanstvu Herodota pišem, koi je popisao ono, što je od Enetah čuo, jer od porušenja Troje do Herodota, kada je pisao, prošlo je 537 godinah. Dakle Eneti, koji su u Adrii bili se naselili, iz pripovědanja svojih predjih mogli su znati, odkuda su se naselili, i odkuda dolaze; jerbo pako oni u vrěme Herodota kazali su, da su od Medah, koji su u Iliriu odselili se, i u Adriu došli; dakle sada od potrěbe je kazati, kako su u Adriu došli. Ovo pako izpisuje Livio (*Dec.* 2. *Lib.* 1. *c.* 1.), Homer (*Iliad. lib.* 2. *c.* 5.) i Herodot (*lib.* 1. *pag.* 43). Livio indi veli: „Da je po pripećenju svakojakom Antenor došao u kraj mora adrianskoga s množtvom Henetah, koji su po buni iz Paflagonie protěrani, město za stanovanje i vojvodu sebi tražili, pokle su kralja Pilemona kod Troje izgubili; i kada je protěrao Eugane, koji su medju morem i planinom Alpinskom stanovali, Heneti i Trojanci u onoj kraini nastanili su se; i město ono, gdi su pervi put na suho izišli, nazvali su

Digitized by Google

Troja i selo Trojansko su imenovali; a puk sav Veneti zove se. Iz ovoga pisanja Liviova nemogu se svi dogodjaji Antenora razuměti, i Henetah, s kojimi došao je u Adriu; ona pako svakaka pripećenja i dogodjaje, Homer i Herodot obilatie izpisuju. Ovako iz njih razuměti se more: „Gerci, kada su Troju predobili, porobili, popalili i porušili, nisu sve Trojance pobili, nego mlogo još naroda ostalo je. Zato Agamemnon kralj Gerkah, Antenora, koi Gerkom veliki priatelj bio je, iz zahvalnosti metnuo je za kralja u Iliumu, to jest Troji, i Trojanci njega spoznali su za kralja; u to vrěme Iliri, koji kod Troje Pilemona kralja svoga u ratu izgubili su, ostali su kano sirote, neimajući vojvode, nemogući se natrag u domovinu svoju povratiti, neimajući města gdebi se nastanili, utekli su se Paflagonom, koje poznali su, da s njimi jednak jezik govore, ali u Paflagonii nisu bili primiti, ili što drugoga pokolenja bili su, ili što morebiti města praznoga nije bilo, gdě bi se nastanili: dakle Paflagoni podigli su se, i nje su protěrali. Neznajući kuda bi se okrenuli, povratili su se k Troji i k Antenoru za onda kralju Trojanskomu utekli, da ih on u vladanje svoje primi, koji nje takodjer primio je. Ovdě sada svaki istine ljubitelj neka kaže, jeli istina ili ne, da Henete one, koje Antenor je primio, Paflagoni nebi bili mogli protěrati, da su oni iz Paflagonie bili, jerbo oni u svoju domovinu, u svoja města bi se povratili, gdi su prie stanovali; jerbo pako nje su protěrali i nisu primiti hoteli, zlamenje je, da su morali iz Ilirie od drugih Enetah biti. Odkuda za istinsko more se věrovati ono, što Herodot jest popisao, da Heneti oni, koji su u Adrii, u vrěme Herodota pripovědali su, da oni od Medah, koji su u Ilirii dolaze. Antenor nadalje kako već Henete pod svoju vlast primio je, dvadeset godinah potli u Troji vladao je; ali, kada su Trojani saznali, da on Agamemnonu Troju predobiti pomogao je, njega protěrali su, i sina Hektora, koi junački za domovinu poginuo je, za kralja svog' odabrali su. Antenor pako s Trojani, koje věrne je imao, i sa Heneti, koje pod svoje krilo primio je, u onu stranu Adrie je došao, i onde nastanio se, kako Livio spominja. Eneti nadilje pokraj mora Adrianskog razširili su se od god. světa, kada su se naselili po Brietiu 2892. po Karlu Sigoniu 2788, od potopa 1131. prie Is. narod. 1151. Da Antenor pervi Padovu varoš započeo zidati, i ondě do smerti svoje stanovao je, Virgilio svědoči; a da su Heneti osim Padove Veronu i Vincentiu sagradili, ter da su mloga města, tergovišta i sela imali

Digitized by Google

kanoti Atestu, Acetu, Opitergium i Belunum, piše Plinio (lib. 3. c. 19.), a da takodjer i Ravena varoš bio je njihovo stanovanje, piše Ivan Jornandes (*De reb. Get. c.* 29.). Ova sam hotio zato popisati, da se znade, kako Heneti daleko u Latinskoj razširili su se, prie nego se Galli u Latinsku naseliše, jer ja ću pokazati one Galle jednakog jezika i naroda sa Heneti. Sada od Enetah iz pokolenja Mosoh, koji su u Paflagonii ostali.

Eneti iz Paflagonie u Kapadociu da su se prenesli, jeli još prie porušenja Troje većom stranom, ili potli Trojanskog rata, pravo kazati nemogu; ali da u vrême Alexandra već nijednoga od Enetah plemena nije bilo, to svědoči Q. Curtius (*Lib.* 3.), i da u Kapadocii nastanili su se, i potli kod Ponta Euxina s jedne i druge strane Dona ili Tanaja, i potli po svoj Sarmatii razplodili su se, to svědoče svi Gerčki pisci. Ovako Strabo (*lib.* 12. *de Ponto*. *pag.* 374.) iz Menandra veli: „Heneti, koji nisu bili u ratu Trojanskom, preneli su se u Kapadociu.“ Ovo još obilatie Jos. Flavius (*Antiq. Judaic. Lib.* 1. *c.* 4.) ovako piše: „Moga najprie zvala se je, koja potli Kapadocia, sada pako Cesarea od Rimljanah ovo ime zadobila jest, od Cesara; Moshini pako od Mosoh dolaze, koji su sada Kapadoci, kojiuh starinskog imenovanja zlamenje pokazuje se; jer varoš jest kod njih, koj još i sada Moha zove se.“ Iz ovih Flavia rěčih izvoditi bi se moralo, da Moshi prie u onih stranah morali su stanovati, kako ime Kapadocie je se znalo, i da varoš njihov u ovoj krajni zvao se je u pervo doba Moha, kako potli Kapadocia varoš i sva kraina nazvala se je, to nepiše; odkuda nadalje kazati bi se moralo, da prie rata Trojanskog Eneti, prie Moshi zvani, u one strane naselili su se. Ovo neka se ima, kako hoće, ono je istina, da oni na daleko razširili su se; to svědoči Pomponio Mela (*lib.* 1. *c.* 19.) i Plinio (*lib.* 6. *c.* 10), koji vele, da Moshi bili su kod Ponta Euxina i u Holhidi. Planine takodjer medju Pontom Euxinom i morem Hvalinskim (Kaspinskim) da su se zvale Moshinske: ove planine Strabo (*lib.* 16. *de Syria*) zove *Thauros montes*, sada se zovu *Caucasi*. Nadalje Ptolom. (*lib.* 5. *c.* 13.) i Pomponio Mela (*lib.* 1. *c.* 19.) pišu, da Moshi preko Hvalinskog mora, iznad Amazonah i Hiperboreah razširili i razplodili se jesu; od Dona pako ili Tanaja potoka pram moru Baltiskom tia do Vistule ili Visle potoka; od ovih Ptolomeo (*lib.* 3. c. 5.) ovako piše: „Derže pako Sarmatiu naj veći narodi Venedi, uzdulj svega Venetskoga primorja (to jest

Digitized by Google

mora Baltiskog), i (*lib.* 2. *c.* 16.): „Sve one strane tia do planinah Harvatskih (Karpatskih) Sarmatia, drugačie Scitia jesu se zvale.“ Da pako od Scitje narodi mogu se bolje razpoznati, od potrěbe je svědočanstvo Strabona napervo staviti, gdě on (*lib.* 11.) ovako piše: „Starinski Gerčki pisci sve narode od sěvera ili polnoći zvali su Scite i Celto-Scite; koji pako pred ovimi još nje razdělili su, iz nad Euxina i Istra stanujuće Hiperboreos zvali su.“ Ove Strabonove rěči moraju se ovako razumněti: da puci, koji dalje iznad Istra i iznad Euxina Ponta stanovali su, u naj pervo doba od pervih pisacah zvali su se obćinskim imenom Hiperborei, to jest sěverni, polnoćni puci: potli toga kašnie pisci ove polnoćne puke razdělili su na Scite i Celto-Scite. Sada se pitati more, zašto su je razdělili? Na ovo mogu pověrovano kazati, zato; jerbo oni narodi kašnie sami medju sobom razdělili su se, buduć da su različitoga pokolenja bili; iz nad Ponta Euxina, i po svoj Sarmatii razširilo se je pokolenje Mosoh i Ilir, i zaekupilo je sve strane kako more Baltisko zasiže, do mora Germanskog; od mora pako Baltiskog kako more Germansko zasiže stanovali su Celte, to jest Germani. Evo uzrok zašto potlašnji pisci sve polnoćne narode razdělili su medju Scite i Celto-Scite; od ovuda moći će se razumněti, koji su ono Scite bili, s kojima Alexander veliki jest se pobio, kada je preko Tanaja vojsku prebrodio. Doista u ono vrěme već su oni Scite svu Sarmatiu imali i preko Istra tiam do Tracie sa Iliri se složili, što iz dogodjajah Alexandra Velikoga pokazati ću. Ovi Scite god. 3434. světa, a potli potopa god. 1777. dakle potli porušenja Troje god. 667., kada Tomira kraljica je vladala, prebladali su Cira, onoga glasovitoga Persie i sve Asie kralja. Ovo neka dosta bude od onih Enetah kazano, koji od pokolenja Mosoh dolaze: sada povraćam se na Enete Ilire, kojium dogodjaje popisati uzeo sam si truda.

Poglavje VIII.

Od vrědnih uspomene dogodjajah naroda Ilirskoga potle rata Trojanskoga do Alexandra Velikoga.

Dosada popisao sam pokolenje i razplodjenje Dodonimovo, od Ilira potlam Ilirsko nazvano. Pokazao sam,

Digitized by Google

da iz ove strane Istra nijedan drugi narod do Trojanskog rata nije se naselio osim Ilirah, i da Iliri pod Panonom preko Istra s jedne i druge strane Tise s vrěmenom naselili su se; i potli do Trojanskog rata ništa se pravo nezna od dogodjajah Ilirah. U ratu pako Trojanskom da dva Ilirski vojvode Ahil i Pilemon junački poginuli su, i porad njihovog junačkog, viteškog i poštenog zaderžavanja i mložtva tako oni, koji Iliri su se zvali, kako i oni, koji Moshi zvani jednak jezik govorili su, od Gerkah Eneti, to jest Slavni nazvani su. Kuda potli jedni i drugi Eneti preneli su se, to sve u pervašnjih poglavjih pokazao sam. Potli ovih dogodjajah ništa pravo od Ilirah pisci nepišu, i nezna se, što su Iliri radili tiam do godine světa po Brietiu 3455., po Sigoniu pako 3351., indi od Trojanskoga rata, koi po kroniki Sigonia god. světa 2767, od potopa 1110. jest se doveršio, kroz 584. god. ništa drugo pisci starinski nisu pobiležili, nego samo dvojica, Scylax i Herodot, koji potli rata Trojanskog Ilire Henete imenuju. Scylax doista kod Lucia (*lib.* 1. c. 2.) kadaje kraine Celtah, to jest potli zvanih Germanah popisao, govori: „Za Celti Henetah narod stanuje"; što dobro motriti se mora, jer čuli smo, kako Tuisko sa Istrom pogodbu jest načinio, da preko Istra nijedna strana neprelazi. Iliri kod dolnje strane Istra, kako pod Panonom kazao sam, već ovu pogodbu prekeršili su, ali da bi Celte ikada do rata Trojanskoga preko Istra u Iliriu bili se naselili, to nijedan pisac nespominja. Od ovuda kazati se mora, da Celte, to jest Tuiskoni od gornje strane Istra, gdě izpod Adule berda izvira, do istog potoka Istra stanovali su; odkuda razuměti se more, da Heneti, prie Iliri zvani, iz ove strane Istra iz za Celtah, kako Scylax svědoči, stanovali su, a morebiti da su i kod gornje strane preko Istra već bili prešli. Ovo za sada neka bude, kako hoće, to je istinsko, da su Iliri, potli nazvani Heneti, kako ih i Scylax imenuje, dalje od Celtah iz ove strane Istra stanovali. Ovo isto i Herodot svědoči (*Lib.* 1.) gdě on Henete Ilirski narod imenuje. Po svědočanstvu oviuh dviuh najstariih Gerčkih pisacah, kojima više věruvati se mora, nego svim potlašnim, ja kazao sam i kažem tverdo i stalno, da kakogod one, koji iz pokolenja Mosoh izlazili su, tako jednakim načinom i one, koji iz pokolenja Dodonimova potle Iliri zvali su se, u vrěme rata Trojanskoga Gerci Enete nazvali su; zastobo jedan i drugi narod u ratu junački, u deržanju pošten, u pogodbi stalan i věran, u jeziku jednak, u mlo-

Digitized by Google

žtvu zmožan i velik bio je; i zato ako Heneti slavinski govorili su, Iliri takodjer Slavinski od postanja svoga govorili su, samo u izgovaranju někojih rěčih i slovah razlučavali su se. Pater Bedeković piše (*part.* 1. *c.* 6.), da u ovo vrěme Heneti već po Ilirii bili su se iz Adrie naselili, i da zato Scylax i Herodot zove Ilire Henete. Ali on nepazi, što je sam pisao, da Heneti pod vojvodom Antenorom potle Trojanskog rata naselili su se, ondě najprie sa Eugani, potli sa Tusci rate imali, Padovu varoš, Veronu i druge varoše velike kano Ravenu ponačinjali, i u Latinskoj na daleko i na široko se razširili, dakle nije im bilo od potrěbe u Iliriu se seliti. Iliri pako u vrěme Panona kralja, indi prie rata Trojanskoga već preko Istra selili su se (vidi pogl. 4.), što očito pokažuje, da Iliri, koji već u vrěme Ilira kralja na devet krainah bili su razdělјeni, morali su se već u Ilirii tako uzmložati, da u istoj zemlji nisu imali prostora, i ako su imali, nisu se bojali Celtah, već su se preko Istra selili. Odovud svaki istine ljubitelj neka sudi, jeli, što Pater Bedeković piše, stajati more.

Godine světa 3449., piše Pater Bedeković iz Schönlebena, da su došli Celte ili Galli u Iliriu pod vojvodom Belovezom i Segovezom. Ova godina po kroniki Sigonia nestoji, jer porušenje Troje pripetilo se je po Sigoniu god. světa 2767. Od tog vrěmena do postanja varoša Rima bila je 431 god., od postanja Rima do one godine, kada su Galli u Latinsku pod Priskom Tarquiniom došli, prošle su 163 god. što skupa čini 3361. Ové godiné ću se ja po Sigoniu i Liviu deržati. Od ovih Gallah, koje Pater Bedeković i svi němački pisci za Celte ili Germane derže (a ja ću se tersiti pokazati, da su Heneti iz pokolenja Mosoh bili, potli Slavi zvani, sa Iliri sdruženi, takodjer Heneti od Gerkah zvani), u slědećem poglavju obilatie pisat ću, ovdě za sada neka bude dosta godinu, kada su došli, pokazati. Pravo računajuć Troj. por. 2820 god. indi Galli došli 3414. god., ili godine světa 3455. kako Eusebio u svojoj kroniki i Justin (*lib.* 7.) piše. Pavo Vitezović, takodjer u ovoj godini rate medju Slovenci i Macedoni spominja: Kako po smerti Filipa, sina Argeova (to nije bio otac Alexandra Velikoga) Iliri na Macedone udarili i nje strašno pobili i raztěrali jesu, što videći vojvode Macedonski, sina Filipa imenom Eurupa, nejačka u zibki donesu i pred vojsku metnu, što videći Macedoni, od pomilovanja děteta i od stida, da pokolenja kraljah svojih u dětetu neostave i neizgube, u takovu ljutinu

Digitized by Google

serdca njihova poplašena došla su, da protiva Ilirom se okrenuli, u rat se natrag povratili, ljuto rat iz nova započeli, Ilire najpotlam preobladali i protěrali su. Godine světa po Brietiu 3547., po Sigoniu pako 3442., a po Pavi Vitezoviću 3542, Darius Histaspis je počeo kraljevati, indi drugu god. to jest 3443, kako Sigonio bileži, Megabizo, kralja Daria vojvoda sa strašnom vojskom u Iliriu prešo, Ilire pobio i mlogo hiljadah u sužanjstvo odveo; koji potli osam godinah, kada se je Astragora kralj Trakah i Ilirah proti Dariu podigao, svi natrag u domovinu svoju iz sužanjstva povratili su se. Ovako Szentivanius (*Diss. Par. catal.* 84.)

Godine světa po Brietiu 3686., po Sigoniu 3582., Aminta, kada je s Iliri nesrětno boj dokončao bio, umro je i ostavio četiri sina: Alexandra, Ptolomea, Perdiku i Filipa. Alexander rat sa Iliri deržati nemogući, pod harač Ilirom je se podao, i Filipa brata najmladjega u zalog je dao; Filipa Iliri Tebanom za čuvati izručili su. Alexander jednu samo godinu je kraljevao, i bi ubien od Ptolomea, od nezakonite matere rodjenoga, koi je mislio, da će vlast kralja uzderžati ali Perdiki, od zakonite matere rodjenomu, kraljestvo ostaviti, i život svoj izgubiti je morao. Isti Perdika za kratko vrěme je kraljevao, jer kada je od Ilirskoga harača osloboditi se hotio, u ratu sa 40 hiljadah svojih Macedonah je poginuo god. světa po Brietiu 3690, po Sigoniu 3586. Filip najmladji je od Tebanah srětno uteko, i u Macedoniu došao. Ovako Diodor. Sic. (*lib.* 4. *Justin. lib.* 7.)

Filip kada je u Macedoniu došao, kano čuvara kraljevine i svog sinovca, Perdikina sina, iz perva se je deržao; ali kad je vidio, da od jedne strane Iliri Peoni poradi neplaćenoga harača Macedoniu već robe: od druge strane Pausania od kraljevskog plemena, s pomoćjom Trakah kralj hotio je biti, onda kraljevsko vladanje sam uzamši, kraljestvo, koje već sa svim oslabilo je bilo, jest susderžao. Jer tko su bili Macedoni Brietio na god. světa 3694. ovako piše: „Macedoni, narod zamazan, nezpoznan, od kojeg se imena ništa neznade, Ilirskim i inostranskim pukom služeći,“ dakle ovakovo kraljestvo Filip potlim na glasovito je podigao. Godine světa 3695., po Sigoniu 3591. sa Atenci mir je načinio, na Peone udario i nje preobladao, i zatim poklisare k-Bardili kralju Ilirskom poslao, dabi varoše Macedonske natrag povratio; ali Bardilo odgovor dade, da mir drugačie nemore biti, nego da tko što posěduje, ono i zaderži; od ovuda rat je

Digitized by Google

nastao. Dakle god. světa 3696., po Sigoniu 3592. vojska s jedne i druge strane udari, i po dugom i dvoumljivom boju Iliri odvinuše, gdě 7000 hiljadah mertvih pade; mir potli boja učinjen, da varoši Macedonom povratili su se, i harač od Macedonah skinio se je. Ovako piše Diod. Sic. i Polib. (lib. 2.) Nije dugo ovaj mir terpio, jer potli dvě godine, Iliri i Traci sdružiše se i skupno rat protiva Filipu podignu. Ali Filip vojvodu svoga Parmeniona hitro s vojskom pošalje, koi iz nenada na Ilire, prie neg su se bili s Traci sdružili, udari, i nje nepripravne još pobie i raztěra, i varoš Ilirski Larisu osvoji (*Q. Curtius Suppl. lib.* 1.) god. světa po Sigoniu 3598., god. Rima 400. Nije indi istina, što Pater Bedeković piše, da je Filip sve Ilire predobio, i na tri strane razdělio, jer ova laž vidit će se iz budućih Filipovih dogadjajah. Nego to je istina, da Parmenion je Ilire nadvladao u boju iz nenada na nje udareći, i ovo Plutarho svědoči (*in Alex. Gard. c.* 10. *Nr.* 4.), gdě veli: „Filip tri u jedan jedini dan vesela glasa je dobio; pervi, da je Parmenion Ilire preoblado, drugi, da je u igrah Olimpijskih u hitroći konja svoga sve druge nadvlado; tretji da mu se je sin narodio, imenom Alexander, potli Veliki nazvan.“ Godina indi narodjenja Alexandra bila je po kroniki Sigonia 3598. Ovdi za uistiniti ono, što sam kazao, da Alexander po materi je pokolenja Ilirskog, i da od Ahila po materi dolazi, od potrěbe je iz Q. Curtia nekoja popisati.

Filip kada god. světa 3592. s Iliri je rat doveršio, onda je udario na Tesale, i nje pod vlast svoju podtirao. Ovako s Tesali objačan (jer Tesali biahu najbolji konjanici) jest se oženio i Olimpiu Neoptolema Moloskog kralja kćer za ženu uzeo, po nagovoru Arisbe, zeta Neoptolemova, koj Troadu sestru Olimpie za ženu je imao, i potli smerti Neoptolema kralj Molosah je postao. Po ovom prijateljstvu Arisba misleći svoju krunu utverditi; nju izgubio je; jer Filip Alexandra brata Olimpie svoje žene za kralja u Epiru je metnuo, Arisbu pako u sužanjstvo protěro, gdi on ostario i umro je. Od ovuda vidi se pokolenje Alexandra velikoga po materi Olimpii, da je bila kći kralja od Epira Neoptolema, koi kralj mogao je od plemena Ahilova dolaziti. Filip potli ženitbe svoje zadobio je varoš Meto, ali ondě od strělice udaren desno oko je pogubio, Pagaš takodjer varoš je predobio, ali gdi su ovi varoši bili, to Q. Curtius nespominja. Ova su se pripetila prie god. světa po Brietiu 3710, po Sigoniu 3616. Jer ové godiné sakupivši vojsku po svoj Dar-

Digitized by Google

danii i tiam do Tribalah robio je, i sa mlogim robstvom u Macedoniu povratio se; ovako izpisuje Q. Curtius (*Suppl.* 1.). Ali ovo robljenje nemore se kazati preobladanje, već razbojničtvo; čudo mi je indi, kako to potlašnji pisci mogli su kazati, da je Filip svu Iliriu pod vlast svoju spravio, i na tri kraljevine razdělio. To nije niti sin njegov Alexander mogao učiniti, kamoli Filip otac. Ilirie doisto cěle nikada nitko nije preobladao do Rimljanah. Potli ovih ratovah Filip, kako Q. Curtius izpisuje, sve Gerke je pobunio i u rate zapleo tako lukavo, da potli tako preobladane, kako i one, koje nije preobladao, sebi je podložio. Kada s Gerci je doveršio, onda, piše Q. Curtius (*in Suppl.*), da se je u Asiu prebrodio, i sve ondašnje kraljiće predobio. Kada je Olinto varoš predobio, spravio je poda se takodjer Traciu, ali za kratko vrěme; jer kada se dva brata u Tracii kralji za medje nisu mogli pogoditi, Filipa kano sudca, medju sobom pozvali su. On s vojskom iz nenada k njim dojde, i obodvojicu iz kraljestva protěra. Lahko je tako predobiti! Filip zatim nakani, da sve Gerke pod svoju vlast natěra, i da to lasnie doveršì, odredio je najprie Bizantio varoš, koga Pausania spartanski kralj pervi je načinio, z dobra da mu se predade, nagovarati; i jerbo mu se predati nehti, njega s vojskom obsědne. Ali buduć daga nikako predobiti nemogaše, iztroši se tako, da vojske nije bio mogući više suzderžati; zato stranu veću vojakah okrenuo na razboj i 170 ladjih na moru porobi, i plen medju vojake poděli: zatim mloge varoše u Hersonesu predobi i porobi, ali sve ovo nebi mu dosta na trošak: indi dozove sina Alexandra k sebi, koi je onda osamnaest godinah star bio, da nauk vojevanja nauči i s njime u Scitiu robit odpravi se, da troškove rata iz razbojstva skupi. Kada je na Atea, Scitah kralja (ovaj morao je već biti u Bulgarii, jer se ništa nepiše, dabi preko Istra prelazio), iz nenada nasernuo, plěna i robstva mlogo sakupi, medju ostalim 20,000 kobilah za pasmu, i natrag se povrati. Ali mu Tribali na put stali i polu od robstva od njeg tražili, što kada dati nije htio, najprie na rěči potli pako i na sablje došli su, i ondi tako strašno kroz stegno Filip bi probodjen, da isti konj pod njim probodjen jest pao na zemlju; jedva živ odanle sa někojimi od svojih uteko, a plěn i robstvo sve Tribalom ostavio. Ova su se pripetila god. světa po Sigoniu 3616. Od ovuda se vidi, kako je sve Ilire nadvladao. Filip kada je od rane izlěčio se, opet na Gerke je udario, i sve pod svoju oblast natěrao. Posli

Digitized by Google

svega toga Kleopatru kćer svoju za Alexandra kralja od Epira, Olimpie žene svoje brata je udao, jer k ovomu Alexander Veliki s materjom svojom Olimpiom od Filipa otca protěranom jest se uteko, da indi i sina Alexandra i Alexandra kralja od Epira dobrovolji, i s njima se pomiri, kćer svoju za njega udade. Ali ovo nesrětno za Filipa izajde; jer kada je pir i veliko veselje deržao, idući na gledalište igre sam medju dvěma Alexandri sinom i zetom, od plemenitog Macedona, imenom Pausanie iz nenada jest probodjen, umro u godini starosti svoje 47., god. pako světa 3674., prie Is. narod. 326., kako Berti.

Poglavje IX.

Od Gallah, koji su u Latinsku doselili se pod Belovezom vojvodom.

Spomenuo sam u pervašnjem poglavju, da Galli u Latinsku doselili su se; ali koje godine, pisci medju sobom neslažu se; zato ovdi godine pobilježiti ću, kako Berti po novašnjih kronicih izvodi. Dakle Berti porušenje Troje postavlja god. světa 2820., prie Is. narodjenja 1180., to jest kako su se godine počele brojiti, prie Is. narodjenja. Nadalje Berti piše, da Alexander veliki, kada je bio star 20 god., postao je kralj god. světa 3674., indi rodio se je 2654. Isukerst se je rodio od postanja Rima 749. god. Potli Is. narodjenja godine se počimaju brojiti, od god. Rima 754. Dakle 4. god. kašnie, nego se je Isus narodio. Ovo će biti račun i broj godinah odsele, po ovom, od sviuh potlašnjih pisacah poprimitom računu, sve godine u pervašnjih poglavjih bi drugačie iziti morale, ali jerbo i Brietio i Sigonio ovoga računa broj nisu deržali, zato koji hoće pravi broj godinah od kojeg dogodjaja znati, more lahko popraviti. Ovako ja u pervašnjem poglavju pisao sam, da Galli, kako Pater Bedeković iz Schönlebena govori, došli su u Latinsku godine světa 3449. Po Sigoniu 3361. Ako po računu Berti uzmemo godinu poruš. Troje 2820. k ovoj pridademo godine, do postanka Rima 331, i od postanka Rima do Priska Tarquinia, pod kojim Galli došli su, 163. god. bile; izajti će, da Galli naselili su se u Latinsku god. světa 3414. Od kojih ako se

Digitized by Google

oduzmu, god. světa, kada se je potop doveršio, to jest 1657., dojti će od potopa god. 1757. Ako ćemo znati prie narodjenja Isusa godine, onda moraju se uzeti god. od postanka světa: do narodjenja Isusa prošle su 4000, od kojih ako se uzmu 4314., iziti će, da Galli došli su u Latinsku prie narod. Is. 586. god. Ovako, ako bi tko hotio prave godine izvoditi, morao bi računati, ali ja u dogodjajih Ilirah moram se deržati Sigonia, jerbo godine se nemogu Rimskih dogodjajah saznati, nego po velikih vojvodah, to jest konsulih; ovih pako godine je Sigonio popisao. Sada mlogo veći posao mene čeka pokazati, da Galli, (koje svi potlašnji pisci, i isti Pater Bedeković veli, da su bili Celte, to jest potli nazvani Germani, a ja pako kazao sam u pervašnjem poglavju, da su bili Heneti), kaktigod i Iliri zvali su se Heneti od starinskih gerčkih pisacah. Najprie od potrěbe je znati, odkuda ova rěč Galli izvodi se, i što zlamenuje; i na ovo ja odgovoram, da kakogod rěč Heneti, Eneti, jest gerčka, i zlamenuje *Slavni*, i nju pervi Gerci naděli su Ilirom (kako pokazao sam u pogl. 6.) i Slavinom od Mosoh, ovako i *Galli*, kažem, da je rěč gerčka, i nju pervi naděli su Gerci onomu puku, koji pod vojvodom Belovezom naselio se je u Latinsku, i zlamenuje běl kao mlěko; indi Gerci neznajući onaj narod imenovati pravim imenom viděli su, da su ljudi běli u licu i morebiti u nošnji, nje imenovali su *Gallos*, latinski *lacteos*, naški b ě l e k a o m l ě k o. Ovo ja nisam izmislio, već Pr. Fuhrmann (*Part.* 3. *lib.* 1. *c.* 6.) izvodi i kaže iz Magina i Stefana, iz Gerčke rěči g a l l a, što zlamenuje našim jezikom m l ě k o, od ovuda g a l l i reći će m l ě č n i ili b ě l i k a o m l ě k o. Od ovuda sve one puke, koji su bili preko planinski, zvali su Rimljani, kako nje Gerci imenovali su prie, Celtas, Gallos, Scitas; da pako starinski gerčki pisci sve puke i narode, koji preko Alpinskih planinah stanovali su, Celte i Galle imenovali su, i Scite, dakle i Ilire iz nad mora Adrianskoga stojeće, to svědoči Strabo, gerčki pisac (*Lib.* 11.), gdi ovako piše: „Starinski Gerkah pisci sve narode od sěvera ili polnoći Scite i Celto-Scite imenovali su; koji pako prie još ove razdělili su, iznad Euxina, Istra i Adrianskog mora stanujuće ili jednom rěčjom sěverne, polnoćne imenovali su.“ Ove Strabonove rěči dobro moraju se razuměti, gdě on veli, da pervo oni puci, koji iznad mora Adrianskog stanovali su do Istra, to jest Dunava potoka; drugo oni puci, koji iznad Istra, to jest Dunava stanovali su do Euxina, treto oni puci, koji iznad Euxina stanovali su,

Digitized by Google

svi ovi puci na tri strane razdělјeni, jednim imenom zvali su se u najpervo doba sěverni ili polnoćni puci, kašnie da su je razdělili na Scite i Celto-Scite; jerbo puci sami su se razdělili na Germane i Henete; Germane su zvali Celto-Scite, a Henete Scite. Da pako svi iz nad mora Adrianskoga puci i narodi zvali su se Celte, to svědoči Kluverio (*Antiq. Germ. lib.* 1. *c* 5.), mislim iz Strabona, gdě ovako piše: „Pod jednim Celtah imenom pet u staro doba razuměvalo se je naj većih narodah, Iliri, Germani, Galli, Hispani i Britanni.“ Od ovuda svaki istine ljubitelj izvoditi i kazati mora, da se nemore istinsko kazati, da oni Galli, koji pod Belovezom u Latinsku su se naselili, bili su baš Germani ili Celto-Scite zvani, ili da su bili Galli baš Heneti zvani, ili da su bili Galli oni Iliri zvani; jer ovi svi narodi pod jednim imenom od starinskih gerčkih pisacah zvali su se Celte, ili Galli, jerbo svi biahu pram Gerkom u licu běli; dakle drugi dokazi moraju bitи, koji će pokazati, od kojeg pokolenja oni Galli izlazili su, jeli od Germanah, to jest Celto-Scitah, ili od Henetah, to jest Scitah, ili od Ilirah, takodjer Henetah zvanih; jer doista, ako drugih dokazah nebi bilo, jer od nezpoznanih dobah iz nad mora Adrianskoga Iliri, Germani i Heneti u Sarmatii i iznad Euxina stanovali su, svaki pisac svoga naroda mogao bi s jednakom pravdom kazati, kako German kaže, da su bili Germani, tako Slavin i Ilir, da su bili slavinskog pokolenja; jerbo svaki od ovih narodah zvao se je *Celta*, od Gerkah i *Gallus*. Ja indi (prosto ostavljajuć svakomu onu stranu slědeti, koja pověrovania njemu vidit će se) da oni Galli pod Belovezom bili su Heneti, to jest Slavi, sa Iliri združeni, dokazati počimam.

1.) Livio (*Dec.* 1. *Lib.* 5. *c.* 19.) ovako piše: „Glas pripověda se, da narod Galli porad sladkoće žita i voća, naj većma pako porad slasti vina, koje oni nisu imali, preko Alpinskih planinah prešli su, i u polja, koja Etrusci prie obradjivali su, naselili su se; i da su za navabiti odanle puk, doveli u Galliu jednoga Klusinskog stanovnika, imenom Arunta, ljuta radi pokvarene žene od Lukumona, premogućega mladića, kojega on obskerbitelj bio je, i kojemu on prez stranjske sile osvetiti se nije mogao; da ovaj indi Klusinac Galle i nagovorio, i kroz Alpinsku planinu jest vodio do Klusia varoša, da ga obsědnu.“ Ove rěči Livieove moraju se dobro razuměti; najpervo kaže Livio, da najprie Galli došli su u Latinsku porad sladkoće hrane i slasti vina, što je bilo něšto nove preko planinskomu puku, koje su Galle zvali, i da Galli već prie su

Digitized by Google

se bili naselili i Etruske protěrali, nego su ovi poslědnji došli, koji su Klusium obseli, jer to one rěči pokažuju, i da su odveli u Galliu i Arunta Klusinca, da nagovori i namami druge u Gallii, i u Latinsku dovede, što je i učinio. Ovo se je moralo ovako pripetiti: Arunto Klusinac hotio se je osvetiti svomu pupilu Lukumonu porad svoje žene, s kojom Lukumon živio je, kod poglavicah varoških nije mogao pravde dobiti, indi išao je k Gallom, koji su u Latinskoj se već odavna bili nastanili, i njih je molio za pomoć. Ovi pako, jerbo u rat se nisu hoteli pustiti, zaštobo već dosta imali su kraine, gde su se nastanili, a znali su, da puk njihov, odkuda su oni odselili, jest jak, u mnoštvu obilat, njega su u Galliu preko planine Alpinske odveli, gdě on takodjer je našao Brena vojvodu, i mnoštvo Gallah svojih slědeći Arunta Klusinca Klusiu varoš je obseo, i potlam i Rim varoš predobio: god. Rima 366. Od ovuda sada znademo: pervo, da ovi najpotlašnji Galli, koji god. Rima 361. u Latinsku su došli, kako Sigonio u Livio svědoči, i kod drugih Gallah u Latinskoj su se zaderžavali dokle god. 364. Klusium su obseli, odanle u Rim otišli i Rim osvojili i popalili, od one iste Gallie i po onom istom putu u Latinsku su došli, odkuda i oni pervašnji prie dvě sto godinah u Latinsku su prešli; drugo znademo, da ona strana preko Alpinska jest se Gallia zvala, kanoti sva Iliria, Panonia, Germania, Sarmatia i iznad Euxina Moshia. Sada od potrěbe je znati, pervo na koju stranu planine Alpinske i kuda oni pervi Galli god. Rima 163. u Latinsku su prešli; drugo trěba znati, od koje strane Gallie oni pervi Galli su došli, jer gori iz Strabona pokazao sam, da svi preko Alpinski puci na tri strane razděljeni su bili od Gerkah, i potli od Rimljanah. Pervi su bili, koji su stanovali od Alpinskih planinah do od Istra, to jest Dunava; drugi, koji su stanovali od Istra do Euxina; tretji koji su stanovali iznad Euxina. U ovih stranah tri puci stanujući svi jednim imenom zvali su se Galli ili Celte: od koje dakle strane oni Galli došli su. i kuda prešli su u Latinsku, to nam pokazuje Livio u gori spomenutom poglavju 34., gdě ovako piše: „Od prelazenja u Latinsku Gallah ova smo razumeli: kada je Prisko Tarquinio u Rimu kraljevao, iz medju Celtah, koji u tretjoj strani Gallie stanovali su, Biturigi najveće vladanje imali su. Oni kralja imali su imenom *Ambigata*, koi u krěposti i u sreći kako svojoj, tako i obćinskoj bio je veoma zmožan: jerbo u carstvu njegovom Gallia tako u hrani i u narodu bila je plodna, da uzmlo-

Digitized by Google

žato mloštvo težko ravnati se već je moglo. Ovaj hoteći već u velikoj starosti osloboditi od prevelikog mloštva svoju kraljevinu, očitovao je, da Beloveza i Segoveza, svoje sestriće, sigurne mladiće, poslati će s naselci u, koje Bogovi budu dali strane světa, i da koliko ona dva hoćedu, puka neka izberu, da ih koi narod na putu razbiti nebi mogao. Segovezu po kocki dopale su Hercinske Berdine, (to jest někadašnja Thüringia), Belovezu mlogo veselii put u Latinsku kocka je dala. On, (jer onaj narod mloge puke je imao) Biturige, Averne, Senone, Hedue, Ambare, Karnute i Aulerce je izveo, i idući s prevelikim pěšakah i konjanikah mloštvom do Trikastina je došao. Alpinske planine ondě suprot stajale su, koje prejti nije bilo moguće. Ondě, dok je kano ogradjene višina berdinah deržala Galle, i dok su tražili gledeć, kuda preko do neba segajućih planinah u drugi svět bi prešli, uzvěrovanje nje takodjer je zaderžalo, jerbo se je čulo, da prihodnike tražeće město stanovanja, puk Masilianski od Focee (gerčka deržava je to bila) na brodovih dolazeći, hoće progoniti. To Galli za zlamenje sréće deržeći, dokončali su, da město ono, gdě najprie izišli su iz Ladjih na suho, bi sagradili i od dervetja prostranih šuma selo načinili. (Ovo je bio početak sadašnjega Senja (Segnia), kako svědoči Pavo Vitezović, kojemu pristaje i Schönleben: „Oni isti (Galli) na Taurinskom Lazu (*Taurino Saltu*; Polibio ima *Taurisco*) Alpine planine neprelazlive prešli su; i Tuske nedaleko od Ticina potoka u boju protěrali, i kada su polje ono, na kojemu su se pervi put naměstili, od Insubrah čuli imenovati, po onom imenu sréću slědeći, načinili su varoš, i Mediolanum nazvali ga (ovo je početak Milana u Longobardii). Druga potle toga četa Cenomanonah pod Elitovom vojvodom trage pervašnjih slědeća na istom Lazu s privolenjem Beloveza kada je preko Alpinske planine prešla, gdě sada Brescia i Verona varoši su (ondě Libui stanovali) nastanila se je. Za ovimi Salvii (morebiti Slavii, to jest Slavi, pak Gerci ili Latini, na město *Sla* pisali su. *Sal* i réč pokvarili) starinski puk Ligure, iz one strane Ticina još stanujuće iztěrali su. Peninsku potle planinu Boji i Lingoni prešli su, kada već medju Padom i Alpinskom planinom sve su bili napunili i naselili, preko Pada (sada Po) na Ladjama prevezli se ne samo Etruske, nego takodjer i Umbre iz polja protěrali su, ali medju Apeninskom planinom ostali su. Naj potlašnji prihodnici Senoni od Ufenta potoka tiam do Esim potoka zaseli su. Ovaj puk u Klusiu i potle u Rim

Digitized by Google

da je došao, u knjigah nahodim: ono pravo neznade se, jeli sam, ili s pomoćjom sviuh Gallah iz ove strane Alpinah stanujućih pukah.“ Iz ovoga Liviova različitoga i razumnoga izpisanja svaki razuměti more, da oni Galli iz tretje strane Gallie bili su, indi kako Strabo piše, iz nad Euxina došli su, gdě su stanovali Moshi, Moski, ili Heneti, kako u pogl. 7. pokazao sam; i da oni već u vrěme Cira kralja Persianskoga morali su strašno jaki i zmožni biti, to isto pokažuje, jerbo oni njega preobladali jesu god. světa 3434. prie Is. narodjenja 566. god. Galli pako došli su u Latinsku god. Rim. 163. indi god. světa 5414, prie Is. narodjenja 586. god. doista u vrěme Alexandra već po svoj Sarmatii bili su se razišli, i preko Istra tiam do Tracie produljili su se, što u dogodjaih Alexandra vidit će se. Nadalje iz Livia svaki razuměti more, da oni Galli kroz Hiriu od Sarmatie na Panonie ili Bulgariu iti morali su, i došli u današnju Istriu do Trikastinah piše Livio, to jest do Tersta, koj morebiti u ono vrěme zvao se je Trikasta, i puk stanujući Trikastini, i danas piše se Tergeste, što u izgovaranju vele slaže se. Ondě dulje vrěmena zaderžavali su se, i kako isti Livio spominja, jedno selo sagradili su i naselili, koje od Senonah jest se Senj nazvalo. Pavo Vitezović piše, da je Belovez Senj naselio god. světa 3440. prie Is. narod. 560, dakle 6 god. kašnie, nego sus Cirom rat imali. Jedno i drugo na daleko neraztavlja se, to se pako iz Livia istinsko znade, da Belovez pod Priskom Tarquinom u Latinsku je se naselio god. Rima 163. Is. narodjenje bilo je god. Rima 759, indi prie Is. narodjenja 586. Nadalje iz Livia se izvodi, da Belovez kod Senja Senone je ostavio i naselio, jerbo ovi Senoni potli 200. godina, god. Rima 361. pod Brenom vojvodom došli su u Latinsku, god. 364. Klusium obseli, god. 365. Rim predobili, god. 368. iz Rima pretěrani, pobieni (*Liv. Dec.* 1. *Lib.* 5. *a cap.* 19. *usque* 29.) Kakogod pako pověrovano more se kazati, da je Senone u Senju ostavio, ovako more se kazati, da je i Karunte u današnjoj Krajnskoj i Stajerskoj. Indi Karni, Karnioli, Karinti, od Karuntah Belovezovih ime svoje zaderžali su, i štogod potlašnji pisci pišu od vrěmena, kada su se Slavi u ovu stranu Dunava naselili, ja kažem, da naseljenje Slavah u Hiriu bilo je pervo pod Belovezom, a pod Segovezom u Turingii, i od ono doba sve više i više su se na ovu stranu Istra selili, odkuda ona Vindelicia zvana kraljevina je postala, pod koju Karniolia, Karintia, Stiria, Svevia, Austria, Bavaria i strana Helvetie je spadala. Kad pako

Digitized by Google

laz onaj, kuda pervi Belovez svoje čete i naselce u Latinsku je preveo, u pervo doba zvao se je po Liviu *Saltus Taurus*, po Polybiu *Saltus Tauriscus*, odkuda i puci nazvani su *Tauriseci*, u vrěme Julia Cesara *Saltus Julius*, *Alpes Juliae*, to jest: Laz Julia, Planine Julia, jerbo Julio Cesar kada sa Iliri i Panoni je boj deržo, onuda svoju vejsku je preveo. Sada pako zove se onaj Laz i po Němački „Pürnbäumer Wald", po naški „Laz na Hrušcicu." Iz ovoga svega izvodim

2-o Da svi oni puci pod Belovezom bili su Heneti, potli Iliri, s drugimi Iliri, Slavi občinskom zvani, iz pokolenja Mosohi Ilira skupzdruženi, jerbo 1) kudgodir su od Sarmatie krez Panoniu i Iliriu tia do Istrie putovali nigdě s nijednim pukom nisu boja imali, sto više, niti u Panonii niti u Ilirii, kod nijednog pisca neštije se, dabi se gdě nastaniti hoteli, ili nastanili bili, ili dabi iz koje krajine Panone, ili Ilire iztěrali, premda bi bili mogli; već svuda mirno su išli do najgornjih ztranah Ilirie, što očito svědoči, da medju njima i Panoni, i Iliri moralo je nekakovo priatelstvo biti i da oni s dogovorom Ilirah u gornje strane Ilirie i potli u Latinsku preněli su se. Ovo pako priateljstvo ja postavljam u složnosti jezika, u istom narodu, jer kako god od pokolenja Mosoh, tako na jednaki način i od pokolejna Dodonima Panoni i Tribali uzmložavali su se, i po svoj Dacii, Moldavii, Valahi i Bulgarii razširavali, gdi s Moshini skup pomešali se i po svoj Sarmatii razplodili se jesu. 2-o) Kazo sam u pog. 7-om, da potli Trojanskog boja Heneti sa Antenorom naselili su se u Adriu, god Světa 2840, indi prie Is. narod. 1160. Ovi Heneti u Latinskoj već prie Galah 500 i više godinah stanujući morali su se bili mlogo uzmložati i kako sam kazo Padovu varoš, Veronu i Ravenu već oni započeli su, dakle od prikraja Adrianskog tia do rěke Pada oni već svoje vladanje imali su prie nego je Belovez sa svojimi Gali u Latinsku došo, ter věndar kod nijednog pisca niti Gerčkog niti Latinskog neštije se, dabi Beloves sa Heneti boj deržo, premda u njihov hatar naj prie svoje čete uvesti je moro. Livio doista svědoci (*Dec.* 1. *c.* 1.), da su Heneti zaokupili svu krajinu medju morem Adrianskim i Alpinskom planinom, kada su Eugane protěrali, dakle Belovez na nje najprie udariti bi morao, ali Livio to nepiše, već da je na Tuske udario, i nje daleko od Ticina potoka bojem preoblado i protěro. Ovaj dogodjaj opet svědoči, da medju onimi Gali i Heneti ondašnjimi Stanovnici bilo je veliko priateljstvo, ono isto čini mi se, zaštobo jednakog jezika i naroda bližnjega bili su; od ovuda i Liviovo pisanje lahko razuměti se more, gdě on veli, da Gali poradi slasti hrane

Digitized by Google

i navlastito vina, koje preko alpinskih planinah nije se nahodilo, u Latinsku prešli su. Tko im je indi kazo, kakova je u Latinskoj hrana i kakovo tamo vino rodi? Mislim Heneti, koji već prie mlogo stotinah godinah tamo stanovali su; oni su, velim, Galom, koji jednaki jezik s njima govorili su, ova sva dokazali i njima put pokazali, kojega Belovez prie opraviti je moro, nego čete svoje onuda je vodio; zato, činimi se kod Senja jest se zaderžavo, i po Istrii, Krajnskoj i Štajerskoj čete svoje izperva naselio, koje potli s drugimi Iliri i iz Panonie prihodnici združene u Latinsku su se selile, kanoti Cenomani, Slavii, Boji, Lingoni, i najpotle Senoni, koja ista imena Slavinska vide se: kao Belovez, Sigovez, Elitov.

3) Livio koliko rate strašne, i mloge izpisuje, koje Rimljani s Gali imali su, nigdě nespominja Henetah, a znano je, da Heneti tiam do Pada prie Galah stanovali su. Uzrok toga ja ovaj nahodim, jerbo Gali sa Heneti jednak jezik govorili su, i s njimi združili se, i u jednih varoših i selih stanovali su, i skupa protiva Rimljanom vojevali i zato od Rimljanah jednim imenom Gali zvali su se. Ovo Livio (*Dec.* 1. *Lib.* 10. *c.* 1.) očito svědoči, gdě pise: „Uvěk, pako nje (Patavine, koji su bili Heneti) Gali skupstanovnici u oružju imalisu.“ — Odkuda očito vidi se, da Gali sa Heneti bili su priateljski, jer drugačie Gali, koji tako bili su jaki, da isti Rim su prědobili, i potli mlogo putah iste Rimljane u boju preobladali i njihove velike vojvode i vojske razbili i pobili, Patavine Henete bili bi lahko mogli zatamaniti: što jerbo učinili nisu, zlamenje je priateljstva, koje poradi jezika i pokolenja imali su.

4-to). Svi puci prěko planine Alpinske prie nego su Rimljani sa Iliri i Macedoni boj deržali, od Rimljanah Gali zvali su se u občinskom kanoti Istri, Liburni, i ostali iz ove i one strane Istra stanujući, što potlašnji dogodjaji pokazati će; ali kada su Rimljani već u Iliriu svoju vlast preneli, onda ime Galah nestalo je i sve puke, koji od mora Adrianskog tiam do Euxina stanovali su iz ove strane Istra, imenovali su Panone Ilire, zaštobo sve one puke viděli su, da jednak jezik govore, i zato nje jednim imenom imenovali su „Ilire“, Doista Germane i kod Rena i preko Rena potoka stanujuće zvali su Teutone za razlučiti, da je narod drugi: odovud slědi, da Iliri morali su drugi i različiti jezik od Germanah govoriti, tojest Slavinski.

5-o) Iz jezika i govorenja najvećma razpoznaje se pokolenje od pokolenja, narod od naroda, puk od puka: indi kakov jezik govorili su u občinskom Iliri, Istri, Liburni, Panoni i drugi do Euxina puci u vrěme ono, kada su Rimljani došli u Iliriu, onakov jezik govorili su i prie Rim-

Digitized by Google

ljanah od postanja svoga, niti more istinsko stajati ono potlasnjih mudracah izmišljeno, i smeha vrědno govorenje, da svaki narod kroz sto godinah svoj jezik prominja, što je golema laž: nego da svaki narod svoj jezik izpraviti, očistiti i popraviti more, to je istina, i to ću doli niže pokazati. Sada pako svi pisci isti němački svědoče, da Liburni to jest Karni, Karnioli, Karinti, Štiri, Svevi, Austriaci, Bavari, u vrěme Rimljanah zvali su se Vindelici; Vindi pako potli kao i Iliri svi zvali su se občinskim imenom Slavi, jerbo Slavinski jezik svi skupa govorili su: dakle ovaj isti jezik od postanja svoga govorili su, i bili su Heneti i Slavini, premda od Gerkah, i potle od Latinah Gali zvali su se. Ovo su oni dokazi, iz kojih ja za istinsko deržim, da oni Gali, koji pod Belovezom naj prie po gornjoj Ilirii nastanili su se, potle pako u vrěme Priska Tarquinia, prie Is. narodjenja 586 god. u Latinsku preselili su se, bili su Slavi, koji su iz onih préko Istra stranah došli, i ovi naj prie Istar Dunavom morebiti nazvali su, po naměri Dona, koi kod Azova u more Euxinsko utiče, i Europu od Asie děli. Okolo ovog vrěmena, ili malo kašnie morase takodjer i početak Vindobone, Vienne, našim jezikom sada Beča varoša postaviti. U ostalom svaki, koi ova štio bude, neka mi oprosti, da ja od mišlenja drugih pisacah odstupljujem, koji nikakove dokaze napervo nestavljaju, nego samo iz svoje pameti pisali su, i one Gale Tuiskone ili Germane imati hoteli su. Ja indi ova ostavljam sudu svakoga istine ljubitelja, neka svaka dobro promotri, i ako veće dokaze za Germane imade, neka za nje one derži, meni je dosta, da ovi puci i dan danas Slavinski jezik govore.

Poglavje X.

Kako Eneti, potle Slavini nazvani po Europi razišli su se, i jeli materinski narodni jezik jednoga puka more se na drugi jezik preokrenuti, i jeli se more popraviti ili pokvariti.

Kazo sam u pogl. 4. kako Panonio Sina svoga Tribala naselio je sa Iliri u današnju Bulgariu, i kako Ilire preko Istra je naselio, koje Panone je nazvao, koji potlam razplodili su se na daleko, i široko; doisto Berosus (*in Fragm. Lib.* 2.) piše, da Masa, sin Aramea, imao je pet vojvodah: Geta,

Digitized by Google

Daka, Banona, Briku i Tinu; da ovi sinovi bili su iz pokolenja Panona, od onuda more se misliti, jer pravo znati nemore se, jeli Bano, ime praděda, ili u višjem kolěnu Panona je imo, i jerbo istinsko znade se, da Daci u današnjoj Dacii stanovali su, Gete pako, u Valachii, od kojih u dogodjaih Alexandra dojde razgovor, jerbo indi puci ovakovih imenah nahodili su se, mora se kazati, da i vojvode, od kojih oni puci imena zadobili su, morali su biti. Indi jerbo Berosus piše, da svi pet bili su vojvode, mora se misliti, da njihovi puci bili su se verlo uzmložali. Ovi puci potli sa onimi, koji su od Mosoha dolazili, morali su se s vrěmenom združiti, i Sarmatiu, i sve strane do mora Baltinskog kada su napunili, u otoke svega kraja Botanskoga (*Sinus Botanicus*) je su se preselili i u Skandinaviu, i u sve strane Europe. Stogod indi němački pisci pišu, da Tuiskoni stanovali su do Euxina iz one strane Istra, to se njima more dopustiti, ali prie stanovali su, nego je Panonio Ilire préko Istra naselio, i nego je pokolenje Mosoh u Sarmatiu, i potli na ovu stranu Istra selilo; jer potli doista stanovati nisu mogli, i ako koji puk Tuiskonah je ostao, onaj Enetom morao se je podati, i potlim jednak jezik, i vladanje Enetah poprimiti. Ovo, da istina je, isti dogodjaji, imena varošah i městah očituju, i isti němački pisci izpovědaju. Ovako Schönleben od Krajnske pišući (*C.* 5. §. 8. *num* 6.) piše: „Ovo doista pověrovano neka bude, da Vindi i Vendi, koji kod primorja Kodanskoga (Baltičkoga) stanovali su, više putah u druge kraljevine naselce jesu vodili, zašto nebi bili mogli takodjer u strane gornje Panonie priti, i varoš jedan od svog imena nazvati *Vindobona*, i dapače věrujem, da od istih Vindah sagradjena je *Vindonisa* u Helvetii, koja od Germanah i dan današnji (premda porušena) zove se *Windisch*.“ Ovo isto Münsterus od Germanah pišući svědoči: „Viena, najpoglavitii vojvodstva Austrianskega varoš, je jos prié Is. narodjenja naseljen, i od Sarmatskog puka Narodnim, ne pako Rimskim jezikom nazvan, jerbo ona krajna biaše nčko doba vindička, i prie Is. narodjenja u Vieni stanovali su Sarmate i Vindi.“ Ovo isto Pater Sebastian Inspruger (*Hist. Austr. c.* 2. §. 2.) svedoči: „Njezin (Viene) pervi početak okol god. světa 3990 postavljam, u ko vrěme istini priličnije Venedi (drugačie Slavi) ovu sebi za obstanak jesu utverdili, od kuda i *Vindobohna* najprie, kano: , *der Wenden Wohne* od Germanah jest se nazvala.“ Ovako isti Němački pisci pišu: a zaisto da bi sve one varoše i sva města popiso, u kojih Vindi svoje ime ostavili su, mlogo pisati bi morao, ali radi većega pověrovanja, samo nekoja popisati ću,

Digitized by Google

kako Sarmete Vindi po svoj Europi bili su se razširili. Najprie u Helvetii varoš Vindonisa někadašnji, sada malo město Vindiš zvano; zatim *Lacus Venetus*, sada *Lacus Cellensis*: od kojega Pomponio Mela (*lib.* 3 *c.* 2.) U Britanii ili Engleskoj, *Venta Belgarum*, od koje se zove i biskup Ventanski; opet *Venta Icenorum*: varoš, Engleski *Cäster* zvan, kod potoka Ventfar; opet *Venta Silurum*, Engleski *Caër Gvent*, to jest varoš Venta; opet *Vindogladia*, němački *Kronburn*; opet *Vindomi*, němački *Farnheim*; opet *Vindomar* varoš, potli Dolanda zvan, engleski *Ebchester*. U Franceskoj današnjoj da su bili puci Veneti zvani, piše Cesar (*lib.* 3. *et lib.* 7.) i Plinio (*lib.* 4, *c.* 18.), od kojih i Ptolomeo (*lib.* 2. *c.* 8.) i Strabo (*lib.* 4.), gdi je varoš Venetia, kako isti Cesar imenuje. Ovaj varoš, kako Samson Abavile(Francez) piše u svojoj Geografii, zove se sada *Vennes*; opet otoci Venedah, Rat Venedah Senata Venedah izpisuje se kod Jul. Cesar: Ova sva očito pokazuju; da Vendi ili Vindi po svih stranah Europe bili su se razišli.

Sada nadalje akobi tko hotio znati, jeli materinski narodni jezik jednoga puka more se preokrenuti, pokvariti, ili popraviti; nato odgovaram, da to sve more biti: i ovo dogodjaji mlogi uče. Ovako znademo, da Gerčki jezik u staro doba po svoj manjoj Asii i po Europi (pri učenih ljudih) bio je razširen, sada već samo u Gerčkoj zemlji, i to malo nahodi se; znademo, da u Latinsku Enea s Gerci jest se naselio, ali sa svojimi Trojani Latinski jezik poprimio; znademo, da u vrěme Rimljanah Latinski jezik po svem světu bio je naj glasovitii, ali sada u světu nigdě ncima naroda, koi bi Latinski pravi jezik govorio, već samo od učenih ovaj jezik uzderžaje se. Odovuda vidimo, da po svoj Latinkoj, Španjolskoj, Franceskoj, Engleskoj novi jezici postali su, i govore se, i samo Slavinski Němački i Gerčki koreniti, narodni, i materinski jezici u Europi usderžali su se. Da pako i ovi jezici mloga kroz toliko věkah, po tolikih ratovih i tolikom poměšanju narodah mlogo stranskih rěčih poprimaju, od perve čistoće rěčih i izgovorah mlogo u mlogih krajinah izgubili su, to je istina; ovako ako Krajnsku, Korušku, Štiriu uzmemo, ondě Slavinski puci mlogo od němačkih rěčih uzeli su; ako Šveviu, Austriu i Bavariu, što sve pod někadasnju Vindeliciu je spádalo, ondi sam jezik němački sada govori se, gdě prie Slavinki jest se govorio. Od kuda ono mora se kazati, da gdě godir narod koi u većoj skupštini jest se mogo tako zaderžati, da potlim od drugoga različitog jezika naroda nije bio tako preobladan, dabi većom stranom medju onaj narod se naselio, i svoj jezik i isto vla-

Digitized by Google

danje uveo, onaj narod svoj materinski jezik premda pokvaren je uzderžo. Ovako Iliri i Slavini, u Cernoj Gori Dalmacii, Liburnii, Panonii, Kroacii, Serbii, Bulgarii, Moravii, Bohemii, Polonii i Moskovii svoj Slavinski jezik još uzderžali su, jerbo ove krajne nijedan narod nije tako predobio, dabi većom stranom drugoga jezika nadvladajući narod bio naselio. Da pako starinska Vindelicia němački jezik većom stranom je poprimila, uzrok toga nahodim, jerbo sve krajne Slavinskog naroda po dugovitih i strašnih ratovih od puka verlo su se bile spraznile, navlastito god po Is. narodjenju na sverhi 400 do 500, kada Rimsko carstvo zapadno jesu predobili, i na tri strane s velikimi vojskami se razišli. Na jednu stranu Gete pod vojvodom Alarićem Latinsku i Rim predobili, na drugu stranu Vandali pod vojvodom Genserićem Španjolsku i potli istu Afriku zadobili, na tretju stranu Markomani, Merovingi zvani pod vojvodom Markomirom svu Němačku i Galiu predobili, i ondikar svoje kraljevanje utverdili. Odkuda čudo je, kako u Ilirii mogli su se suzderžati, gdi s istočnim carstom věkovite potli rate opet imali su. Porad ovoga uzroka god. Is. okolo 770, Franci i Saxi, koji od Rimljanah progonjeni u otoke i strane sadašnje Danie preselili su se bili; odanle povratili su se u današnju Frankoniu i Saxoniu, gdi sve dalje i dalje svoje vladanje razširili su, najprie kraljevinu Turingah, gdi je Segovez bio se naselio, medju se razdělili, potle kada se je Merovinsko kraljevsko pokolenje uterlo, pod Pipinom kraljestvo Galie zadobili, i pod njegovim Sinom Karlom Velikim sve zapadno carstvo zadobili. Da su pako Franci u Frankoniu god. Is. 500 došli, pogle Georg. Hübner *de Franconia et Saxonia, et Thüringia.*

Da jezici isti narodni mlogo popraviti se mogu; to se dvoumiti nemore. Što se Ilirskoga dotiče, on nikakove promembe neterpi. Němački u staro doba mlogo različit je bio, nego je sada, jednoga i drugoga několiko rěčih ovdi napervo staviti ću, da se vidi, koji je bolje naravske svoje Izgovore zaderžo. Najprie Ilirskoga jezika napis u Rimu u Manastiru Aracelitanskom nahodi se i dan danas slědeći: *Katarini Kraljici Bosanskoj. Stipana Hercega od svetoga Sabe; od poroda Jeline, i kuće cara Stipana rodjenoj. Tomaša Kralja Bosanskoga ženi: Koja živi Godin 54 i préminu u Rimu na lito Gospod. 1178. etc.*" Bohorić, Palatin, Lambecio, Kollar, Bombardi, Assemann, Du Cange, Szaszki, ovaj napis pokažuju: i svaki Ilir i Slavinac more kazati, i koi godir jezik naš znade, mora izpovědati, da ovim rěčim niti u izgovoru niti u čistoći ništa ne-

Digitized by Google

fali, i kako ove rěči prie 350 god, izgovarale su se, tako i dan danas, niti lěpše i čistie izgovoriti se nemogu. Sada doneti ću napervo složne izgovore, koje Ennenckel na početku 13-a věka *Friderico bellicoso* je prikazo, kada Friderik god. Is. 1232. riterah ili plemenitih 200 jest načinio, kako pri Herrgottu *Monum. Austri. Tomo* 1. *Dis.* 3. §. 12. naše sam:

Die deutschen Reime von 1232.

Darnach der Chaizzer Fridreich,
Gepot einen hof, der war reich,
Da kamen die Fursten all dahin,
Di tummen, und die hetten Sinn,
Da fur auch Sicherleich,
Der edel Herzog Fridreich,
Er fur mit in an seiner Schar,
Daz ich ew sag, daz ist war.
Zwai hundert Ritter wolgetan,
Die furten Schurlach Chappen an,
Die wurden geworcht wol mit Fleizz,
Dadurch ein edel Strich waizz,
Gie von edelin Scharlach guet,
Dez vrewt sich da der Ritter muet,
Newe Schill und newes gerait,
Furten die Ritter unverzait. etc.

Svaki German sadašnjeg vrěmena neka sudi, na koliko němački jezik jest se popravio; ja doisto još pod Josipom carom němački jezik sam učio u školah, ali kazati mogu, da prenapisane mloge rěči nerazumĕm. Ovo indi neka bude dosta kazano od Enetah i njihovog jezika, i njihovoga u Iliriu, u Latinsku, i po Europi naselenja

Digitized by Google

Poglavje XI.

Od dogodjajah Ilirah pod Alexandrom kraljem Molosah, bratom Olimpie, i ujakom Alexandra Macedona velikoga nazvanoga od god. Rim. 415.

Pokazo sam u pogl. 8-om, kako Filip kralj Macedonah kćer svoju Kleopatru udao je za Alexandra brata Olimpie svoje žene, i kako je on u vrěme pira poginuo. Ovaj Alexander, drugačie kralj Molosah, potli Epirotah nazvanih, kako Livio (*Dec.* 1. *Lib.* 8. *c.* 2.) piše, god. Rima 415 prie Is. Narod. 330., odbrodio se je u Latinsku, i po Latinskoj robio. God. Rima 423. kod Pestoje u Latinsku unišo, sa Lukani i Samniti boj deržo, nje pobio, i sve strane tiam do Rimljanah robio, sa Rimljani pako mir načinio (*Liv. Dec.* 1. *Lib.* 8. *c.* 15.) God. Rim. 429., kada je od Tarentinah bio pozvan na pomoć, prie nege je išo, upita Jupitra Dodonea, jeli bi srětan onaj put njemu bio? Odgovor dobie, da se čuva Pandosie varoša i Acheronta potoka, koi od Moloskih planinah teče kroz Tesprotah krajnu u more. Ovaj Jupitra izgovor verlo Alexandra poplaši, i zato što berže vojku sakupi i u Latinsku se odbrodi: tamo mloge varoše i sela porobi, i više od 300 najplemenitiih u sužanjstvo u svoju kraljevinu odprati; vojsku pako svoju na tri berda ne daleko od Pandosie varoša razredi, da odanle na sve strane lašnie robit iti more. U to vrěme kiše plahe i dugovite nastanu, vode velike izajdu, i sve ravnice medju onimi trimi berdi naliu take, da od jednog berda k drugomu dojti nije bilo moguće. Lukani i drugi Latini skupe se, i na ladjah iz nenada dva berda okkole, vojsku Alexandrovu na onih dvih berdih razbiu i rastěraju, i tretje berdo, gde kralj Alexander sa izabranimi svojimi u taboru je bio, od sviuh stranah obsědnu. Imao je Alexander 200 Lukanah kod sebe, koji bihu protěrani iz luke, i koje za najvěrnie sebi je deržo: ali oni dogovoriše se sa svojimi domorodci, da, ako njih u varoš natrag primu, oni Alexandra živa ili mertva njim predati hoćedu:

Digitized by Google

što Lukani obećahu. Medjutim Alexander, da po junačtvu sebe od nastojeće pogibeli oslobodi, sa svojimi izabranimi na nepriatelje udari, nje razbie. Lukanskoga vojvodu protiva sebi vojujućega ubie, i skupi svoje junake, koji su se iz drugih berdah razbežali, i dojde do potoka, preko kojega, budući voda most odnesla bila, kada su njegove četa gazile, od bežanja umorne počele su psovati potok: „Pravo se zoves Aheron.“ Što čujući kralj odmah prepade se, sećajući se na proročanstvo Jupitra, i zato stade, neznajući što bi radio bili išo na potok, ili ne: ali sotim njegov vojvoda njega upita, da što misli u tolikoj pogibeli, gdé Lukani sa svojimi četami već približajuse, koje kada vidi kralj približati se, izvadi goli mač, i u potok najaši, i kada je jurve iz potoka htio iziti, jedan Lukan iz daleka njega skopjem probode. Mertvo tělo u vodu pade, koje potok do straže Lukanah je donio. Strašno Lukani tělo mertvo tergali su, na polak presekli, jednu polu u Kosenciu varoš poslali, drugu zaderžali, i na ruglo kamenjem i strělicami u njeg se bacali. Što videća jedna siromašna žena, poče moliti se, da joj premda razmercvarenu onu polu poklone, da čověka svoga i dětcu kod nepriateljah u robstvu imajuća, kraljevskim kostim možebiti još izkupi. Ovako mercvarenje prestade, pola u Kosencii zakopana; kosti pako od one pole u Metapontu k nepriateljem poslane, odanle u Epir odvezene k Kleopatri ženi, i k sestri Olimpii. Ovako Alexander kralj Epira žalostno svoj život doveršio jest. Od ovuda vidi se, da kraljestvo u pervo doba Dodonensko, potle Molosko, zatim Epirsko, sada Albania zvano od Mora Jonskog današnju Albaniu i Dalmaciu imajuće uvék od postanja jest samo za sebe stajalo, i glasovito bilo, zaštobo mloge brodove i brodišta je imalo, i istim Gerkom, i Latinom poznano, ali k tomu i strašno je bilo. Ali osim ove bile su i druge po Ilirii kraljevine, koje vlastite svoje kralje jesu imale, kako u slědećem poglavju vidět će se. Ova pako od Alexandra kralja Epira piše Livio. (*Dec.* 1. *Lib.* 8. *c.* 21.).

Poglavje XII.

Od dogodjajah Ilirah u vrěme Alexandra Velikoga.

Alexander Veliki po smerti otca svoga Filipa postao je kralj Macedonah god. světa 3674 prie Is. narod. 326 kako

Digitized by Google

Laurentius Berti računa. On je najprie Gerke, koji počeli su se bili buniti, tako sebi podložio, da svi njega za vojvodu protiva Dariu Persianskom kralju nazvali su. Strah jedini je imo od Ilirah i Trakah, koje u mloge krajine razděljene, k tomu bližnje susede jake i bojne dobro je poznao. Poradi toga, da kraljevinu njegovu Macedoniu, kada se on u daleśnjoj Asii bude zaderžavo, nebi porobili, ili morebiti osvojili: pervu brigu je imo s njimi zavezni mir i sdruženo pajdaštvo u ratu Asianskom sa lěpim načinom, ili ako drugačie nebi moglo biti, sa silom načiniti. Dakle s vojskom svojom iz Amfipola varoša, koi na medji Macedonie i Tracie je bio, najprie na Trake, koji prez kralja u skupvladanju živili su slobodni, je udario; za deset danah došao je do Berda *Haemus*, sada turski Balkan zvanoga, u današnjoj Romanii. Ondě veliko mloštvo Trakah skupljenih je naśo, koji s okovanimi koli i s naperenimi kosami, sve putove zajazili su; oni pako na višja města planine naměstili su se, da odanle bolje braniti se, i akobi nje nepriatelj obkružiti hotio, onda kola na njega izpustiti mogu, što i učinili su. Ali Macedoni od Alexandra podučeni, něki na stranu uklanjajući se, drugi na zemlju legajuć i sa štiti se pokrivajuć, od śve pogibeli obranili su se, i ovako veliku viku podignuvši Trake to videće poplašili i rastěrali su. Alexander sproti preko planine *Haemus* je prešo, i protiva Tribalom do potoka *Lygiusa* je došo. Sirmus (od koga Srěm i varoš Sirmium) Tribalah kralj biaše: On kada začu, da Alexander dolazi, ženu, dětcu i ostalo ne bojno družtvo, u otok Peuku sproti je poślo (ovaj otok morao je biti u Valahii, gdě je sada nova Oršava). Od ovoga otoka nazvani su Peucini, puk koji se drugačie imenom Bastarnah zove, od kojih potle dojti će razgovor). Na ovaj otok i Traci, bližnji Tribalom, jesu poběgli, i isti Sirmus potle tamo jest uteko: ostalo Tribalah mloštvo ostalo je na drugom otoku. Alexander indi Tribale tražeći, kada je iz šumah na prostor nje izmamio, š njma se pobie, gdě 3000 mertvih ostade, drugi u šume se razbězaše, malo ih ufati. Potli ovog boja Alexander k Dunavu primako se, i dojde do otoka na koi Tribali k Trakom pridružili su se. Ondé njemu tako suprotstali su, da su ga preobladali i odtěrali. Odanle Alexander potegnu se do Getah (do današnje Valahie); kada je obnoć 1500 konjanikah i 4000 pěšakah préko Istra na ladjah bio prevezo: Gete to videći začudili su se, da Alexander za jednu noć preko potoka najvećega s vojskom jest se prebrodio; prem da njih do 4000 konjanikah, i više od 10,000 pěšakah skupilo se je, u šume svi su se razběžali i posakrivali.

Digitized by Google

Alexander u prazni njihov varoš (imena nepiše) umišo i svega porušio. U ovo město došli su poklisari od sviuh pukovah kod Dunava stanujućih, i od Sirma Tribalskoga kralja, i sa svimi savez priateljstva načini. Piše *Supplementator Q. Curtii* da su i od Germanah poklisari došli, ali da to od někojega pisca Germanskog pridato je, već to pokažuje, jer u ono vrěme niti za ovu rěč „*Germani*," čulo se nije; i Germani, Celte, Gali, kako gori pokazo sam, zvali su se (poglej pog. 8.). Što pako Strabo piše (*Lib.* 7), da u ono vrěme Alexander Gale, koji oko Adrianskoga mora stanovali su, je pohodio, za načiniti š njimi savez priateljstva, to je moglo biti; jer oni Gali, koje někoji pisci Celte zovu, bili su Eneti, Slavi, što u pog. 9. pokazo sam. Što pako od Germanah piše se da nje Alexander pito je, šta bi se najvećma bojali, i oni odgovorili su, to samo, da se boje, da nebo na njih nebi se srušilo, toje jedna izmišljena pripověst, koja iz nijednoga rukopisa starinskih pisacah pokazati se nemore. Alexander od onog města put u Panoniu je uzeo, i na putu začuo, da Klito Bardila, Peonski kralj kod Macedonie, protiva njemu se je podigo, i da Glaucia, Taulantiah kralj k Bardili jest se pridružio. Něki su mu kazali, da i Autariate na njega udariti će. On indi u Panoniu kralju Lagaru Agrianah, velikomu otca Filipa priatelju, i Alexandru dobro poznanomu jest hitio, i s njim savez priateljstva ovom pogodbom utverdio. 1-o Da bi Lagar kralj Agrianah Autariate u miru deržo, iako bi što započeli, na nje bi udario. 2-o Da njemu pomoć od svojih konjanikah protiva Asiatom dade; Alexander pako njemu za priateljstvo utverditi, Cinu sestru svoju, berže li u Pellu varoš svoj u Macedoniu povrati se, za ženu dati će. Po ovoj pogodbi Alexander od Autariatah oslobodjen, što naj berže vojsku protiva Bardili i Glaucii odvede, i sdvoumnim bojem s njima se pobie, i najposle mir i priateljstvo s njimi načini. Od ovuda, čini mi se, išao je k Galom, koje ja za Henete ili Sláve deržim, i pokazao sam; ali od njih Kurtio ništa nepiše, dosta da Strabo. (*Lib.* 7.) spominja. Ova sva iz *Suppl. Q. Curtii Lib.* 2. popiso sam. Od kuda svaki viděti more: 1) da niti Alexander, niti Filip otac njegov Ilire sve nikada nije predobio; 2) da u vreme Alexandra Iliria, od Ilirah možebiti na mloge krajine razděljena, svoje kraljevine i kraljeve je imala, kano je bio Sirmo kralj, Lagar kralj Agrianah, opet kralj Autariatah, kojega ime nespominja se, morebiti da su imali skupno vladanje: Bardila kralj Peonah, Glaucia kralj Taulantiah: gdi je još kralj Epira, kamo su Traci. Ova su tako očita, da Ilire slobodne i nepreobladane očituju;

Digitized by Google

3) da one krajine u Iliriі ona ista imena su zaderžale do vrěmena Alexandra, koja su još od Ilira i njegove dětce zadobila, što njihovu slobodnost pokažuje; 4) da Iliri, premda u mloge kraljevine razděljeni, onaj isti jezik materinski su zaderžali, i svoje nepreobladanje tiam do Rimljanah; jer kada njih Alexander nije mogo predobiti, doista potli Alexandra nitko ih nije preoblado, do Rimljanah: od kuda 5) izvodi se, da kakovim godir jezikom govorili su u vrěme Rimljanah, onakovim da su od postanja govorili, mora se pravo suditi i za istinsko deržati. Alexander, kada je sa svimi Iliriskimi kraljevi i okolišnjimi puci mir bio utverdio, na Gerke, koji opet buniti su se počeli, u frižkom udari, i nje sve na pokornost pritěra, i s privolenjem sviuh za vojvodu protiva Dariu jest nazvan, i vojsku iz Macedonah, Gerkah i Ilirah, kako *Supp. Q. Curtii Lib.* 2. piše, 32,000 pěšakah, 5,000 konjanikah izabranu sakupi, i 180 ladjih. Sa ovom vojskom je u Asiu prešo, i svu Asiu predobio. Kakove bojove Alexander sa Dariom je deržo, koi bi rado znati, neka Q. Kurtia čita, ja samo ona popisati ću, koja na Ilire spadaju.

Alexander, došavši k Troji varošu, odmah pohodi grob Ahila, i kod njega Bogovom Aldove prikaza, govoreći, da on po materi svojoj pleme svoje izvodi od Ahila: poglej pog. 8. gdě pokazo sam da Olimpia mati Alexandra bila je kći Neoptolema kralja Epirotah; Epirote bili su Iliri, odkuda slědi, da glasoviti Ahil i veliki Alexander bili su od kervi Ilirske (ovo piše: *Q. Curtius Lib.* 2. *pag*: 20. *editionis Bipontanae*). Nakoliko pako Alexander Ilire je proštimavo, to svědoče Alexandrova govorenja, koja je na svoju vojsku imo, prie negobi na nepriatelja udario. Ovako kada pervi put na Daria hotio je udariti, na Ilire, koji od razbijanja glasoviti bili su, je govorio, kada je vojsku nepriateljsku zlatom i skerletom sijajuću njim pokazao: „Hajdete i mlahavim ženam zlato junaci otmite: neplodne planinah vaših berdine, gole i věkovitim ledom omerznute stěne s plodnim persianskim poljem i zemljami zaměnite.“ (*Q. Curt. Lib.* 3. *pag.* 48). Odovuda vidi se, da Alexander Ilire za velike junake je deržo: ako indi Macedonom i Gerkom za diku služi, da su Daria preobladali, i Asiu osvojili; doista jednaka Slava i Ilirom dati se mora, jer prez njih, kako god Troju prie mloge věkah, tako niti Asie nisu predobili. Ovo svědoči i drugi boj kod Arbele, gdě svu vojsku svoju, s jedne strane s konjanici Agriani, s druge strane sa Iliri je pokrio, i nje tako naměstio, da na svaku stranu, gdě bi pogibelj bila i sila, na pomoć dojti mogli su. (*Q. Curt.*

Digitized by Google

Lib. 4. *pag.* 112). U ovih dvih bojevih Alexander svu jakost Asiatah je zatamanio, i uprav u Babilon vareš svega carstva, i poradi starinstva, i radi zmožnosti naj poglavitii, je išo: odanle u Persipol, u staro vrěme Ninive zvan, veliki, i glasoviti varoš, kojega u pijanstvu po nagovoru jedne bludnice žene je popalio. Potli preko berdinah Kaukaz zvanih došo je u varoš Marakanda zvani. Onamo poklisari od Scitah Abiah k njemu došli su, koji bili su slobodni uvěk od kada Ciro je umro; onda pako Alexandru podložili su se s drage volje. Narod ovaj bio je jako pravedan, i miran, oružje samo onda je potrěbovo, kadabi tko na njega silom udario. Ove Alexander milostivo primi, i onda Penidu svoga vojvodu k onim Scitom, koji preko Tanaja stanovali su u Europi, je poslo, da im kaže, da preko Tanaja potoka ne prelaze; nadalje njemu je zapověd dao, da i one Scite; koji iznad Bosfora stanuju, pohodi, i sva města dobro promotri, potle toga Alexander s vojskom k Tanaju primakne se, i varoš od svog imena Alexandriu u sedamnaest danah sagradi. Kralj Scitah, koji preko Tanaja stanovali su u Europi, nemogući vareša terpěti sebi na vratu ležećega, pošalje brata svoga Katasu s velikim množtvom konjanikah, da varoš poruši, i Macedone od potoka Tanaja protěra. Ovdě popisati ću svu okolištinu i velikoću i jakost Scitah, kako u *Q. Curtiu* nahodim. „Bactriane Tanais od Scitah, koje Europeanske zovu, děli; isti potok Asiu od Europe odlučuje. Drugačie Scitah narod nedaleko od Tracie stanuje, od istoka pram polnoći pruža se, i Sarmatah, ne kako něki mislili su, bližnja, već ista strana jest; uprav zatim kraljevinu drugu preko Istra, tojest Dunava posěduje; u Asii skradnje Baktriane zasiže: koga prama sěveru naj bližnja jesu města, ona velike šume i pustinje strašno na daleko obuzeše.“ (sada zove se Siberia). Ovako *Q. Curtius lib 7. pag.* 243. Od ovuda vidimo 1) Da u vrěme Alexandra Sarmatia bila je strana Scitie, to jest, da oni Scite kod Tanaja u Europi stanujući vladanje svoje u Sarmatiu razširili su. 2) Da Scite oni ne daleko od Tracie stanovali su, i uprav preko Istra ili Dunava kraljevinu drugu posědovali su, to je ona kraljevina, Vindelitia potle nazvana, odkuda ono moje govorenje potverdjuje se, gdi sam kazo, da iz nad Euxina stanujući Scite, ili Gali već pod vojvodami Belovezom i Segovezom poslali su naselce, i da Belovez pervi Enete u gornjoj strani Ilirie i od Beča do Istrie je naselio; jer on kako sam kazo u Pogl. 9. god. světa 3414, prie Is. narodjenja 586 u Latinsku naselio se je. Alexander Veliki god. světa 3674 postao kralj prie Is. narod. god 330.,

Digitized by Google

indi od vrěmena selenja Beloveza na ovu stran Dunava 200, i više trideset godinah do Alexandra je prošlo; sto da je moguće, svaki dopustiti more. Ovako isti Scitah govornik u govorenju svomu, koje na Alexandra je imo, svědoči, koje govorenje ja na naš Ilirski jezik mojim čitateljem napervo stavljam preokrenuto, da znadu, da oni Scite, koji su bili pravi Slavi iz pokolenja Mosoh, sa Iliri poměšani i sdruženi bili su pametni, i kako. *Q. Curtius* piše: „Scite nisu kako drugi barbari priproste i tupe znanosti; nego medju njimi imade mudrih, i pametnih, koliko godir narodu bojnomu zadosta je.“ Doista, da oni mudri, čověčji i pošteni bili su, već odonuda vidi se, jer oni nisu hoteli sproti na Alexandra udariti, nego priateljstvo s njim, i mir svoj zaderžati, poradi toga po običaju naroda dvadeset poklisarah k njemu poslali su, iz medju kojih, kada ih je Alexander preda se zvao, najstarii ovako govorio je.:

„Da bi ti Bogovi bili dali toliko tělo, kolika je želja serdca tvoga, sav široki svět zadosta nebi ti bio. Jednom rukom istok, drugom zapad bi grabio, i kadabi to već zadobio, još želio bi znati, gde velikoga Boga jasnost prebiva. Ovako doista sam nežnadeš, što želiš. Iz Europe ideš u Asiu; iz Asie prelaziš u Europu. A posle ako sav čověčanski narod nadvladaš, sa šumami i sněgom i potoci i divjom živinom boj ćes biti. Zar Ti neznadeš, da velika derveta dugo rastu, a u jedan čas izkorene se? Budala jest, koi na voće njihovo gleda, a višinu nepromatra. Pazi, da kad se na verhunac popeti boriš, s istim granjem, kojega se deržis, neopadeš. I lav je kada god manjih pticah hrana bio: i gvozdje herdja pojede. Ništa nije tako stalno, čemu pogibelj nemore biti i od mlahavoga. Sto mi imademo s tobom? Nikada u zemlju tvoju koračili nismo. Tko si, od kudli dolaziš, nećemo da znademo mi u velikih šumah stanujući. Niti podložiti se ikomu hoćemo, niti vladati nad kim želimo. Dobra naša jesu, da Scitah narod poznadeš, jaram volovah, plug, strěli i bukara. Ova potrěbujemo i za priatelje i proti nepriateljem. Hranu priateljem damo pomoćjom volovah pribavljenu, u bukare šnjima vino bogovom prikažujemo. Na nepriatelje strělicom iz dalika, kopjem iz bliza udaramo. Tako Sirianskog kralja, i potle Persianskog i Medinskoga nadvladali smo, i bio nam je otvoren put tiam u Egipat. Ali Ti, koi se dičis, da razbojnike proganjati dolaziš, sviuh narodah, koje si polazio, razbojnik jesi. Lidiu si predobio, Siriu okupio, Persiu osvojio, Baktriane pod tvojom vlastjom imadeš, Indiu pohodio. Sada već i na marvu našu zgrabljve i lakome ruke tvoje pružaš.

Digitized by Google

Što ti trěba blago, koje ti glad zadaje. Pervi od sviuh pripravio si sebi glad u sitosti, da čim više imadeš, tim većma za onim, što neimaš, hlepiš. Zar neznaš, od kad već kod Baktrianah ležiš? Još nje nisi podložio: Sogdiani već započeše boj biti: rat ti se iz preobladanja radja. Jer premda većji i jačji jesi od sviuh, ali opet tudjinu za gospodara terpeti nitko neće. Projdi sada preko Tanaja, vidit ćes, kako daleko razširili su se Scite, ali nikad ih predobiti nećeš. Sirotinja naša hitria če biti, nego tvoja vojska, koja tolikih narodah plěne vuče. Opet kade budeš mislio, da smo mi daleko, u tvom taboru vidit ćeš nas: jednakom hitroćom i slědimo i bežimo. Scitskim pustinjam, čujem, da i Gerci rugaju se; ali mi pustinje od ljudih prazne većma nego varose i bogata polja ljubimo. Dakle sréću tvoju stisnutima rukama čuvaj: zklizka je, i silom deržati se nedade. Koristno světovanje pokazat će bolje buduće nego sadašnje vrěme. Zauzdaj sréću tvoju, lašnje ćeš nju ravnati. Naši kažu, da je sréća bez nogah, ter da samo ruke i krila imade: Kad ruke pruži, krila nikad pograbit nedade. A najposle, ako Bog jesi, dati umerlim dobročinstva moraš, a ne njihova otimati: ako li pako čověk jesi, to, što jesi, da uvěk biti ćes, misli. Budalasto je, na ona misliti, poradi kojih sam na se tebe zaboraviš. S kojimi boja nederžiš, kano dobre priatelje moreš imati; jerbo i najstalnije je medju jednakimi priateljstvo; a oni deržе se za jednake, koji medju sobom u junačtvu nisu se ogledali. Koje preobladaš, nemisli, da su ti priatelji: medju gospodarom i slugom, neima priateljstva; u miru takodjer pravda rata obderžaje se. Nemisli, da po zakletvi Scithe mir načinjaju: věru deržati, jest njihova zakletva. Gerčko je to poručtvo, koji pisma načinjaju, i bogovim se kunu. Mi zakon u istoj věri deržimo. Koji nepoštuju ljude, Bogove varaju. Niti tebi priatelja trěba, od kojega dobrovoljnosti dvoumiš. U ostalom nas i Asie i Europe čuvare imat ćeš: sa Baktriani, samo što nas děli Tunaj, medjimo se. Preko Tanaja tiam do Tracie stanujemo; Tracia s Macedoniom sastaje se, kažu: Obodvojemu carstvu tvomu nepriatelje ili priatelje hoćes nas imati, razmisli se.“

Ovo govorenje Scitah, i ostala města iz Q. Kurtia hotio sam zato izpisati u našemu jeziku, da svaki, koji ovo moje popisanje dogodjajah Ilirskih štio bude, more znati, tko su bili oni Scite, koje su drugačie Gale u staro doba zvali; i gde su stanovali. Jerbo pako i Scitski govornik u svom govorenju očito izpověda, i prie tog isti pisac Q. Kurtia je popiso: da kraljevinu drugu iz ove strane

Digitized by Google

Dunava ne daleko od Trącie posěduju, more se pitati, gdě ta njihova kraljevina stajala je. Ovo ako saznati hočemo, moramo napervo uzeti one kraljevine Ilirie i Panonie, kuda Alexander prie s vojskom je hodio, nego je u Asiu prebrodio se. Vidilismo pako, da iz Macedonie najprie u Traciu je udario, iz Tracie preko Hema planine na Tribale, to jest današnje Bulgare, kojiuh kralj bio je Sirmus. Ovaj kralj imao je i iz one strane Dunava svoje vladanje, govori se da je imo dva otoka morebiti jedan gdije današnji Srěm, i gdě varoš Sirmium od Sirma kralja nazvan je stajo, medju Savom i Dunavom, kamo Tribali i Traci bili su se skupili, i Alexandra junački odtirali; druga morala je biti iz one strane Dunava, možebiti u onoj strani dolnjoj medju Dunavom i Tisom, u staro doba Marusius zvanom. Jerbo pako na ovaj nijedan otok Alexander nije se mogo prebroditi, piše Kurtio, da po Dunavu spustio se je Alexander do Getah, a vojska njegova morala je iti po suhu kroz Bulgariu i ondi preko Dunava je se prebrodio u današnju Valahiu, gdě nikoga našo nije, s kim bi se pobio, i zato onaj varoš, kojega ime nepiše se, je porušio; ali onde poklisare od sviuh pukovali, koji kod Dunava stanovali su, i od Sirma kralja je primio, i sa svima mir i prijateljstvo jest utverdio. Odanle piše Kurtius, daje pohodio Lagara kralja Agrianah, svoga priatelja, i kakovu pogodbu š njim jest načinio, gori popiso sam. Ovaj kralj Agrianah morao je vladati u gornjoj strani medju Tissom i Dunavom; jerbo pako, kako piše Q. Kurtio: Alexander Lagara je molio, da ga brani od Autariata, indi morali su biti njegovi bližnji komšie, dakle u ovoj strani Dunava stanovati morali su, morebiti u danasnjoj Slavonii medju Dravom i Savom: jer u današnjoj Serbii stanovali su Dardani, iznad njih Peoni medju Tracium i Macedonium, Taulantii pako u gornjoj Horvatskoj i u Dalmacii kako iz Herodota pokazo sam. Ovako puci Ilirski stanovali su. Kadi je dakle njihova kraljevina iz ove strane Dunava stajala? Na ovo ja pověrovano kažem, da od Beča današnjega, kako Austria: Štiria, Karintia, Karniolia zasiže još pod Belovezom jest se počela, i potli sve većma i većma one strane sa Eneti jesu se napunile, koje jednom rěčjom zvale su se Vindelitia: pod koju je spadala i Svevia, i Bavarska, u kojoj su stanovali Boji. Ovako pravo je mogo kazati govornik Scitah, da ne daleko stanuju od Tracie, jerbo Liburnia nije ležala daleko od Tracie, pod kojom su morebiti i Dardaniu razuměvali. Ovo su oni dokazi, koje još kod nijednog pisca nisam štio, ali iz kojih se more razuměti, kada i kako jest Beč započeo se, i kako je Vindelitia

Digitized by Google

postala, i ako bi tko mene pobio, zašto Eneti, Slavi, u Bulgariu, Panoniu i po drugoj Ilirii nisu se naselili; ja mu na to odgovaram, da one strane bile su već napunjene sa Ilirskimi narodi; i jerbo ovi narodi poradi jednakoće jezika sa Eneti Slavi terpeli su se, zato njima one strane gornje, gdě nije bilo toliko naroda odpustili su; i isti Eneti Slavi bili su od narave pravednoga i poštenoga serdca, da nisu hoteli nikoga uznemiriti u njegovom vladanju, već su zadovoljni bili, samo ako im se je město dalo, gdě su se mogli nastaniti: nadalje i to mogu kazati, da isti Vindi već i u dolnjoj Panonii, i u Bulgarii bili su sa Iliri i Panoni poměšani, i skup stanovali su; jer Filip Otac Alexandrov imao je već rat sa Ateom kraljem Scitah (ne „Atya" kokobi Madjari radi izvoditi: Q. Kurtio piše Athea, štoje daleko različito od Atya), što je moralo biti iz ove strane Dunava, jer on nije mogo preko Dunava projti: a nepiše, da je preko Dunava na ladjah prebrodio se. Neka indi Schönleben i ostali němački pisci, koji bi radi one Scite sa svom silom Germane načiniti, pokažu iz kojega im drago starinskog pisca, da Germani po svoj Sarmatii preko Dunava iz ove strane blizu Tracie stanovali su; to ako ikoi starinski pisac očito je piso, onda im se dopustiti bude moglo, da oni Scyte bili su Germani, i da sva Sarmatia i Vindelitia někadašnja iz Germanah preokrenula se je po čudnovatom dogodjaju na Vinde ili Slave. Ovakovo čudo nestide se Němački pisci iz Aventina *Lib. 1* svemu světu napervo staviti, gdě on veli: „Bili su ondě i Germanah istočnih (koje Sarmate, i Scite pisci dogodjajah, mi Venete, oni sami sebe Slave zovu) govornici." Ovo su rěči Aventina Gerčkoga pisca, koje tako razumno, tako razložito su pisane, da svaki istine ljubitelj mora kazati, da oni Germanah istočnih govornici nisu bili pravi Germani, nego da su bili onoga naroda, kojega pisci Sarmate i Scite, a Gerci Venete zovu, a sam Narod onih Germanah istočnih sebe zove Slave, tojest „Bilisu onde i istočnih Scitah, ili Sarmatah, ili Venetah, ili Slavah govornici." Ovo su bili oni govornici, od kojih gori kazo sam, kada su k Alexandru u Valahii od sviuh Dunavskih stranah kao poklisari bili došli; gdě sam kazo, i opet kažem, da ja nevěrujem da ova rěč „Germanah" u Aventinu nalazi se, ali ako se i nalazi, Aventin tako je raztumačio svoje pisanie, da svaki more razuměti, tko su bili oni Germani, da su bili Slavi, koje něki pisci Sarmate i Scite, a Gerčki pako pisci Venete zovu. Ovo doisto nije lěpo, da němacki pisci iz Gerčkih pisacah stvari popisane na opako okreću; na jednaki način i ono

Digitized by Google

nevalja, da domorodni naši pisci list plemenštine i posědovanja po svoj Ilirii od Alexandra Ilirom danoga, na světlo pred svim učenim světom dati nesramuju se: što po mojem slabom sudu nikakovo Ilirom poštenje nedonosi, i nikakovoga dokaza pravoga neima; jer to laž je, dabi Alexander Ilirom one krajine dao, koje oni već pod Ilirom posědovali su, kada od Macedonah još ni glasa nije bilo. Pokazo sam pako, da niti otac Alexandrov Filip, niti isti Alexander Ilire nikada sve nije nadvlado, dakle onu sloboštinu, koju im nikada nije mogo uzeti, nije im nikada mogo niti dati; nadalje u onom listu Alexander podpiso se je u Alexandrii varošu, kojega je dao načiniti kod cervenog Mora; a znade se, da on potle kod Arbele najveći boj sa Dariom je imo, gdě sa Agriani konjanici, i sa Iliri svu svoju vojsku tako je pokrio, da nje na svaku stranu, gdi bi bila sila, imati je mogo: potli pako Alexander nikada više Alexandriu Varoša nije vidio; jer kada je svu Asiu obišo, umro je u Babilonu. Ova sva Q. Kurtio izpišuje: od kuda vidi se da onaj list jest izmišljen.

Poglavjě XIII.

Od Dogodjajah Ilirah po smerti Alexandra Velikoga, i Alexandra kralja od Epira.

Viděli smo u pervašnjem poglavju, koje kraine, i koji kraljevi po Ilirii i Panonii u vrěme Alexandra Velikoga bili su, ter kako i gdě Scite, tojest Veneti, ili Vindi svoju kraljevinu već u ono vrěme iz ove strane Dunava nastanili su, i da oni Vindi bili su oni isti, koje Rimljani i Gerci Gale imenovali su. Što po smerti Alexandra Velikoga po Ilirii, Panonii i Vindelitii radilo se je, to nijedan pisac nespominja: ali da po Ilirii, Tracii i Panonii kralji u svojih kraljevinah, i potle tiam do Rimljanah obstajali su, to će pokazati imena kraljevah, od kojih u budućih dogodjajih govoriti će se. Sada od potrěbe je znati, kada, i koje godine Alexander Veliki je umro. Po računu Brietia postao je kralj god. světa 3679., prie Is. narod. 330., kadaje 20. god. star bio, potli někoji pišu, da 10. god. někoji da 12. god. je živio: indi morao bi umrěti bio, god. světa 3682. ili okolo god. 3683. prie Is. Narod 318. *Livius, Dec.* 1 *Lib* 8. *c.* 21. piše, da god. Rima 429. Alexander kralj Epirotah je po-

Digitized by Google

ginuo kod Aheronta potoka, i one iste godine da varoš Alexandriu u Egiptu Alexander veliki je podigo, koliko potli godinah je živio, premda svega Q. Kurtia proštio sam, nisam nigdě našo. Ovo indi neka bude zadosta kazano, da potli smerti Alexandra, kako Asia, tako i Macedonia, i sva Gerčka na mloge krajine i kraljevine bila je raztergana. Kralji pako od Epira ostali su jako glasoviti, kako i prie bili su. Od sele indi dogodjaji oniuh samo Ilirah dojti će napervo, koji u Albanii, to jest Epiru, i Dalmatii stanovali su. Potle smerti Alexandra kralja od Epira, kako Brietio bileži, bio je kralj Epirotah *Kassander*. Ovaj Akarnane, Ilire je skupio, i š njima na Etole udario, i Leukadu varoš predobio. Kako dugo je ovaj kraljivao, to se nepiše. Kasander okolo god. Rima 431. je postao kralj, kada *C. Sulpitius*, i *Q. Emilius* veliki vojvode Rimski bili su. Za Kassandrom bio je *Domitar* kralj od Epira, kako Pavo Vitezović piše. Domitar da je dao Macedonom sloboštinu, odkuda slědi, da oni pod vlastjom tudjina morali su biti. On je Menelaa, brata Ptolomeova, koi je bio vlastnik od Cipra, kod Salamine preoblado, i istog Ptolomea, koi na pomoć bratu Menelau je došo, u boju je pobio i protěro. Potli mlogo godinah po Gerčkoj i Asii je robio, najzada uhvatjen u Asii žalostno je poginuo. Koliko godinah je kraljevo, neznade se: ali da potli njega Piro glasoviti kralj od Epira je bio, to svědoči *Livius. Dec.* 2. *Epit. Lib.* 12. Jerbo Piro: kada su Gali Senoni, koji do Esim potoka preko Gada najdalje u Latinsku bili su se naselili, poklisare Rimske bili smakli, Rimljani njima rat su navěstili, i L. Ceciliu pretora s vojskom protiva Galom poslali su, kojega Gali s vojskom njegovom skupa jesu izsěkli. U to vrěme ï Tarentini brodove Rimske porobili su, i vojvodu brodovah Rimskih ubili; poradi šta Rimljani poklisare k Tarentinom poslali su, koji bi zadovoljnost za učinjene kvarove od Tarentinah tražili; ali Tarentini, poklisare Rimske prošibali i protěrali su; od kuda njima rat navěstili su Rimljani. Tarentini, znajući jakost Rimljanah, protiva kojoj sami braniti se nisu zadosta mogli, pozvali su Pira na pomoć, koi takodjer god. Rima 462. u Latinsku s jakom vojskom jest se dobrodio. Protiva Piru je M. Valerio Levin veliki Rimski vojvoda s vojskom nesrětno vojevo, i strašno pobien neznase jeli živ uteko. Potli boja kada je Piro mertve Rimljane promatro: sva tělesa proti nepriatelju okrenuta je našo, što zlamejne junačtva je bilo. Piro potle boja robeći tiam do Rima varoša je došo, i kod Rima tabor svoj naredio. U to vrěme zbor

Digitized by Google

Rimski K. Fabricia pošalje u tabor k Piru, da izkupi od njega sve zasužnjene Rimljane: ovoga Piro jest nagovaro, da ostavi Domovinu, i k njemu se priloži, ali zabadava, to Fabricio nehti: Piro pako sve uhvatjene Rimljane brez svake čěne je odpustio: i Cineu svoga vojvodu k zboru je poslo, daga u Rim pusti, da ondi sa zborom Rimskim mir načini: ali po nagovoru Ap. Klaudia to Piru zbor Rimski nije dopustio. U to vrěme Kn. Domicio broj sviuh varošanah Rimskih je načinio, i bile su na broju 278,222 glave. K. Fabricio veliki vojvoda zatim opet sa Pirom pobie se, ali preobladan u Rim uteći je moro. Od ovuda more se suditi, kako glasovit bio je Piro kralj, i kako jaku, bojnu učenu vojsku je imao, doisto ovoga i Anibal glasoviti je hvalio poradi znanosti boja i junačtva. K. Fabricio bio je veliki vojvoda god. Rima 470. dakle mlogo godinah deržao je Rim obsedjen. Pod vojvodstvom Fabricia jedan uskok iz vojske Pira došao je K. Fabriciu, i njemu obećao, daće Pira otrovati: kojega Fabricio sa pokazom k Piru je poslo: veliki zaisto dokaz poštenoga, i istinskoga, junačkoga serdca od strane Rimskoga velikoga vojvode. Ovako *Liv. Dec.* 2. *Epit. Lib.* 13. Piro kada Rima nije mogao predobiti, u Siciliu odbrodio se je, i ondi robio, odanle kada se povrati, svratio se je u Lokri varoš, i porobi ga zato, što je Rimljanom věran bio, iz cerkve takodjer Proserpine, koja Božica na glasu bila je, silne novce i blago pokupi: ali kada se na more pusti, strašno more pobuni se, njegove brodove raztepe, i one ladje, nakojih novci i blago iz cerkve Proserpine je bilo, natrag u Lokri baci: što videći Piro sve novce i blago Božici natrag povrati: spoznajući, da Bogovi jesu uvrědjeni. *Liv. Dec.* 3. *Lib.* 9. *c.* 14

Potle toga dogodjaja Piro iz Sicilie natrag u Latinsku povrati se, i kod Rima vojsku svoju na suho izvede, god. Rima 477. Kada Kurio Dentato bio je veliki Rimski vojvoda. Ovaj sve Rimljane za boj prikladne je popiso, i koj nebi hotio u boj iti, njegovu kuću, i sva dobra dao je prodati, ovako silnu vojsku sakupivši na Pira udari, i njega od Rima i iz Latinske je protěro. Od onuda Piro od brodi u Argos. *Liv. Dec.* 2. *Epit. Lib.* 14. Daje pako u Gerčkom varošu Argos nesrětno poginuo, to spominja *Livio Dec.* 3. *Lib.* 9. *c.* 14. Ovde sada dobro mora se pamtiti, kada Gali Senones počeli su sa Rimljani boj deržati, što se je pripetilo god. Rima 460. ili. 461. jer god. 462. Piro već u Latinsku je se dobrodio. Od ovoga Pira čini mi se da Dodoneanci, Molosi, nazvani su Epirote, i ona

Digitized by Google

strana Ilirie, koja se je zvala u perve doba Molosia, potli zvana je Epir; morebiti i Latinska rěč *Pirata*, što će reći morski razbojnik, jer Piro bio je strašni morski razbojnik, i drugi potle kralji od Epira po moru i posvih otocih i Gerčkoj strašno robili su. Kvar, neizrečeni, da Liviove mloge knjige, neznase po kojoj nesrěći poginule su, iz kojih dogodjaji Ilirah i Rimskih ratovah bi se bolje znali. Da pako Epirote bili su najjači na moru do vrěmena Rimljanah, to će se iz slědećih dogodjajah viděti.

Poglavje XIV.

Od kraljevah Epira, i Ilirah, do Teute udove Kralja Agrona, do godine Rima 508.

Po smerti Pira kralj od Epira bio je Pleurat; u vrěme ovoga kralja Breno vojvoda Galah, sa Bolgom, i Ahikoriom Ilirskimi vojvodami složio se je, i svu Macedoniu i Gerčku robili su tako, da niti Delfinskoj cerkvi nisu oprostili: ali kada su cerkvu počeli robiti, strašna mećava je napala, gromovi, led, munje, plaha kiša tako udari, da od straha běžati morali su, i mlogi od gromovah, i od Gerkah, koji na nje bežeće udarili su, mertvi ostaše. Schönleben iz svog Pausanie *in Atticis Lib.* 1. piše, da Breno sakupljenom vojskom svojom sva města Ilirah tia do Macedonie je porobio; ovo Appian (*De bello Illyrico*) drugačie piše, najmre: da Breno bio se je sa Iliri Autarii sdružio, i da drugi Iliri Skordisci, Medi i Dardani sa Gali ili Celti u Macedoniu i Gerčku navalili su, i mloge cerkve porobili, niti istu Delfisku nisu propustili, gdi mlogi poginuli su. Ovo Apiana svědočanstvo jest istinsko, jerbo slaže se sa drugimi dogodjaji, naj prie sa onim što *Livius Dec.* 4. *Lib.* 8. *c.* 11. piše „Gali u velikom mložtvu pod Brenom vojvodom došli su k Dardanom, ondě buna načinjena, do 20,000 pod Leonoriom i Lutariom kraljići od Brena oddružili se, i u Traciu otišli, i do Bizantia došli; od kuda u Asiu prešli, kod Halin potoka se nastanili, i potli Galogreciu podigli, koje Manlio vojvoda jest preoblado.“ Od ovuda vidi se, da Galli, koji prie slědeli su Brena, morali su imati uzrok, da su se od Brena oddružili. Ovaj uzrok

Digitized by Google

je bio čini mi se, jersu viděli ondě mloge puke Ilirske sa vojvodami k Brenu pridružiti se, i možebiti da ništa nije bilo za nje, gdě bi se nastanili, zato oddružili su se, da si město najdu, gdě bi se naselili: ovaj uzrok čini se da i Pausania (*in Phocis*) potverdjuje, gdě on pise „Da Breno i Ahikor vojvode odišli su u Panoniu, Bolga pako pokraj Macedonah svoja stajališta imali su.“ Evo ista města, iz kojih ovi vojvode bili su: Ateneus takodjer (*de expeditione Delphica de Ipnos lib.* 5.) „Da Gali od Delfinske cerkve protěrani, povratili su se u svoja města u Iliriu.“ On još od Batanatia vojvode piše, koi skupa s Brenom, Bolgom, Ahikorom bio je, i da u ono město povratio se je, gdě se Sava u Dunav utiče; od kojega ono město zvalo se je Batam, potle pako Bačka, i danas zove se. Od ovoga Batanatia něki izvoditi terse se pokolejne Batjaniansko, kano Schönleben: *Bombardius Topograph. Hung. Part.* 2. *item Append. Carniol. c.* 5. § 1. *Nro.* 12. Od ovuda istinsko vidi se, da Breno s velikim mložtvom Galah u Ilirii s drugimi vojvodami Ilirskimi i Panonskimi jest se združio, i u Macedoniu i Gerčku robit išo. Ali sada pitati se more, kada Breno, i s kojimi Gali, i od kuda je došo u Iliriu? i kako on sa Ilirskimi vojvodami mogo se je složiti? Na ova pitanja odgovara mi: da Breno je sa Gali, koji su se zvali Senoni, došo u Iliriu iz Latinske, u vrěme ono, kada su ih Rimljani bili nadvladali, oni pako ne hoteći se Rimljanom podati, i neimajuči u Latinskoj města, gdě bi se zaderžali, provratili su se u Iliriu, kadi su njihovi starii bili; i ovo je dokaz one istine, što sam kazo, da oni Gali, koji pod Belovezom naselili su se po Istrii, Krajnskoj i Liburnii bili su Slavi, i Vindi, sa Iliri već poměšani, i zato mogli su se vojvode Ilirski š njimi složiti: ova pako da istini prilična su, iz Livia more se pokazati. Pokazao sam u Pogl. 9-om, da Gali Senoni pod vojvodom Brenom preko Pada potoka tia do Esim varoša Umbrie bili su se naselili, god. Rima 364. Klusium varoš obseli su, god. Rima 365., Rim varoš predobili osim Kapitoliuma, god. Rima 366. bili potučeni i protěrani s kraljićem svojim Brenom. U Poglavju pako pervašnjem 13-om pokazo sam, da ovi isti Gali, to jest poslědci oniuh, sa Rimljani bili su zapleteni u rat, god. Rima 461. da su poklisare Rimske smaknuli, Rimskoga pretora L. Cecilia s vojskom skupa izsěkli, i pobili, i da Piro kralj Epirotah s vojskom svojom već u Latinsku se je dobrodio, god. Rima 462., i god. Rima 477. od velikoga vojvode Rimskoga iz Latinske jest protěran od Kuria Dentata: jerbo pako Rimljani nikada nijednomu nepriatelju nisu oprostili,

Digitized by Google

dokle njega ili sasvim nisu preobladali, ili on sam njima se nije podao; od ovuda slědi, da Rimljani kada su Pira iz Latinske protěrali, opet na Tarentine, i na Gale Senone sa svom silom udarili su; od kuda nadalje slědi, da Gali Senoni, koji već sto godinah u Latinskoj su stanovali, nemogući se protiva sili Rimljanah braniti, nehoteći se pako Rimljanom podložiti, sa ženami i dětcom povratili su se u Iliriu, odkale su njihovi predji došli. Jerbo pako ona města u Ilirii i Panonii kroz sto godinah već napunila su se bila, i neimajući gdě nastaniti se, zato oko 20,000, kako Livio piše od Brena pod vojvodami Leonorom i Lutarom oddružila su se, i města gdě bi se nastanili, tražili su. Ova da su se tako dogodila Livio (*Dec.* 2. *Epir. Lib.* 15.) svědoči, gdě piše, da su Tarentini preobladani; Umbri i Salentini prodali se, od Galah pako Senonah razgovora više nikakvoga neima. Ova pako sva morala su se pripetiti, od god. Rima 577. do god. Rima 490. Jer potli taki Rimljani, kako Tarentine preobladali su, sa Kartagenci, koji Tarentinom na pomoć su bili došli, rat su započeli, i god. Rim. 490. Kn. Kornelio veliki vojvoda Rimski bio je od Penah tojest Kartagenacah uhvatjen (*Liv. Epir. Lib.* 12.) Ovdě mogo bi tko misliti; kako to more biti, da Breno, koi god. Rima 366, sa svojimi Gali od Furia Kamila iz Rima protěran i pobien je bio; sada opet kroz sto godinah mogo je dojti u Iliriu sa svojimi Gali? Na to lahko svaki more odgovoriti, da ovaj Breno morao je biti sin ili unuk onoga Brena, to pako svim velikim vojvodam i kraljem u pervo takodjer vrěme bilo je navadno, da imena svojih stariih zaderžali su. Premda i to moguće bi bilo, da onaj Breno više od sto godinah je mogo živěti, jer i dan danas nahode se ljudi stari na vlastito u Moskovii po sto dvadeset, i trideset godinah. Potli Pleurata bio je kralj u Epiru sin njegov Agron. Od Agrona pišu Gerčki pisci, Polibio (*Lib.* 2. *c.* 4.) Appian i Dio Cassio, da je bio mogućan i jaki na moru, da je otoke Korcijru (naški sada *Kerf*, a po talianski *Corfù*) Epidamnu i Faru pridobio. Pat. Bedeković i drugi mlogi misle, da je ovaj Agron varoš Agriu u Panonii podigo, odkuda bi slědilo, da on nad svom Iliriom i Panoniom je vlado, ali to stajati nemore; pokazo sam u dogodjaih Alexandra Velikoga, da Lagar bio je već kralj Agrianah u Panonii, dakle i varoš Agria moro je biti več prie nego ovaj Agron rodiose je, ito několiko věkah. Agron, kano i drugi pervašnji kralji od Epira, imao je današnju Albaniu, Epir, Dalmatiu, i morebiti gornju Horvatsku, gdě je sada Lika: u drugih stranah doista bili

Digitized by Google

su mlogi kralji, kako već pokazo sam, i potlašnji dogodjaji nadilje pokazati će. Nadalje od Agrona gori spomenuti Gerčki pisci pišu, da je Demetrii kralju Macedonskomu za plaću sto manjih ladjah na pomoć protiva Etolom sam vodio, i Etole junački preoblado; mlogo robstva i plěna zadobio, i jerbo potli rata verlo veseo je bio, što je Etole nadjačo, odveć tokodjer jest se napio, i tako strašne sandjie (bodac) njega je pograbio, da u njemu jest preminuo. Kako dugo je kraljevo, i kada umro, neznade se. Potli smerti Agrona kraljevaše njegova druga žena imenom Teuta, jer pervu ženu Triteutu jest protěro bio, i ona imaše s drugimi vojvodami brigu na Pinea sina Agronova, kako isti Agron naredio biase. Teuta ponosita kraljica, jerbo zmožna i na moru jaka, Skerdilajdu (Serdovlada?) vojvodu brodovah slala je po moru robit. On mloge Rimske ladje takodjer porobio i zaokupio jest. Od ovuda tužba na zbor Rimski dana je. Zbor Rimski posla k njoj poklisare, Kaja i Lucia Korunkana, da ju opomenu, da kvare učinjene nadokladi, i više po moru nerobi; ona nato ljuta Lucia dade smaknuti, zatim još veću silu ladjih pošalje u Gerčku robit. Korciru, koju Etoli bili su oteli, opet predobie, i Demetria Faria vojvodu u Korciru postavi. Ovo Rimljani čujući njoj rat navěste. Od ovoga rata Livio (*Dec. 2. Epit. c.* 20.) spominja. Zatim *Cajus Lutatius i Aulus Posthumius* Rimski vojvode god. Rima 508. sa silnom vojskom na nju udariše: *Cajus Lutatius* sa 200. ladjih došavši Corciru po izdaji Demetria zadobio. Što videći drugi otoci, predadoše se Rimljanom: zatim Ardiei, Partini, Atintani, Farii k Rimljanom prikloniše; Teuta ostavljena od svojih, odnese se u varoš Rison, i pošalje poklisare k vojvodam Rimskim moleća mir: kojega jest zadobila tom pogodbom, da morske brodove i ladje deržati nesmie, i da Rimljanom svake godine harač plaća. Ovako perva, i najjača Ilirah kraljevina pod jaram Rimski podala se prez svakoga kervi prolěvanja i rata, i Rimljani pervi put u Iliriu stupili su sa lahkim, ali potli do Julia Cesara i do Augusta, indi više od 200 godinah mloge kervave rate s Iliri Traci imali su, dok su ih sa svim preobladali, ali nikada mirno posědovali nisu, već tri sto godinah potli Is. narodjenja sa Sarmati i Slavi pod različitimi imeni věkovite kervave rate imali su, dokle napokon od Slavinskih narodah preobladani sve zapadno carstvo pogubili, i svi tako izginuli su, da u nijednoj kraini njihov narodni Rimski jezik, niti u istom Rimu obstajati nije mogo.

Digitized by Google

Poglavje XV.

Od kraljevah i dogodjajah Ilirah od god. Rima 508. do god. Rima 559.

Po smerti Teute, Demetrio Fario izdaica, koi Korciru Rimljanom je izdao, uzeo je za ženu Triteutu, koja perva žena Agrona je bila, i mati rodjena Pinea. On indi brigu mladoga kralja Pinea i sve kraljevine na se je uzeo: i zato, da ono, što po izdajstvu kvara kralju i kraljevini je učinio, kano obskerbitelj natrag zadobije, počeo je one varoše, koji Rimljanom bili su predani, pod vlast Pinea spravljati: ali Rimljani sproti Marka Livia i Lucia Emilia s vojskom u Epir poslali su; koji za sedam danah predobili su grad tverdi Dimalo, koga da predobiti se nemore, Iliri deržali su: za kojim svi ostali gradovi i varoši Rimljanom podali su se. Demetrio uteko je u Macedoniu; Rimljani pako varoše, gdi su brodišta bila, za se zaderzali, a ostalu kraljevinu Pineu jesu ostavili s pervašnjom pogodbom, da harač naredjeni svake godine Rimljanom platja. Ova su se pripetila god. Rima 531. U to vrême Skerdilajda Teutin vojvoda drugi koi je bio, sam sebe u onoj strani Epira, koja se s Macedoniom medji, za kralja nazva, i Filipu Macedonskom kralju protiva Etolom pomoć dade, i malo poslě sa privoljenjem drugih velikašah i starešinah za kralja se dade prozvati, u to ime, da i onu stranu kraljevine, koju su Rimljani za se zaderžali, od njih otme, i vladanje Epirotah, kako je bilo pod Agronom, ražširi. Skerdilajda, jerbo Filip kralj Macedonah njemu polag pogodbe nije platio za pomoć protiva Etolom poslanu, u Macedonii kod Leukade i oko Malke je robio. U to vrême Rimljani k Pineu poklisare poslaše, da navadni harač plati, ili, ako platiti nebi mogo, da poruke (jamce) u Rim pošalje. Filipu pako kralju Macedonah poslalisu iste poklisare, da mu kažu, da Demetria Faria uskoka iz Epira Rimljanom predade. Ova su se pripetila god. Rima 534. pod vojvodami Rimskimi C. Terentiom Varonom, i L. Emiliom Pavlom. (*Liv. Dec.* 3. *Lib.* 2. *c.* 21.) Demetrio Fario bojeći se, da nedojde u ruke Rimljanom, poče Filipa kralja Macedonah nagovarati, da on na Skerdilajdu udari, i Iliriu pod vlast svoju spravi, što njemu lasno će biti, zaštobo on (Demetrio) mloge priatelje imade, koji k njemu će se sproti pridružiti, i ovako potli Filip sa pridruzenimi Iliri mogo bi rat u Latinsku preneti, i zajedno kralj od Epira

Digitized by Google

postati. Mladost Filipa lahko se je dala na to nagovoriti: Filip indi skupivši veliku vojsku iznenada na Skerdilajdu udari. Skerdilajda u stiski budući, pomoč od Rimljanah tražiti bi prisiljen. Rimljani sproti od brodišta Lilibetanskog deset ladjih Skerdilajdi na pomoć pošalju, s kojih pomočjom Macedone od Lisse je protěro. Ovako Polibio (*Lib.* 5.). Filip kralj na to ljut, vojsku od sviuh stranah poče protiva Rimljanom kupiti, i sve puke okolo nagovarati, da se protiva Rimljanom podignu. Poradi toga Pavo Elio veliki vojvoda Rimski po zapovědi zbora Rimskoga poslao je M. Valeria Levina za poglavicu u Macedoniu; god. Rima 549., dojduću godinu 550. P. Sulpitio veliki vojvoda u Macedoniu došo s vojskom i rat s Filipom kraljem započeo. Sulpitio s brodovi došo je u brodišta Ilirah, i medju Apolloniom i Dračem (*Dyrrhachium*) varoši kod Apsa potoka tabor postavi: odanle L. Apustia s vojskom u Macedoniu pošalje, koi mloga města i varoše u Macedonii osvoji (*Liv. Dec.* 4. *Lib.* 1. *c.* 24.). Potle ovog srětnog početka od rata, kraljići i vojvode bližnji do Macedonie, u tabor Rimljanah došli su, Pleurat sin Skerdilajde, koi Rimljane na pomoć je zvao, i Aminander Atamanah kralj, i Bato kralj Dardanah, sin Longara. Longar sam za sebe rat sa Demetriom, otcem Filipa kralja Macedonah je deržo, odkuda vidi se, da Dardani jaki bili su; ovima Sulpitio je kazo „Da Pleurata i Batona pomoć onda će potrěbovati, kada vojsku u Macedoniu uvede.“ (*Liv. Dec.* 4. *Lib.* 1. *c.* 25.) Kako potli Rimljani sa Macedoni boj su bili deršali, to na moju dogodovštinu nespada, samo toliko mogu kazati, da Iliri vojvodi Rimskomu Sulpitiu bili su verlo na pomoć; jerbo kada je Filip sa skupljenom vojskom na Rimljane hotio udariti, Dardani u Macedoniu su navalili, mloga města robili i palili tako, da Filip obnoć morao je vojsku Rimsku ostaviti, natrag se povući, i najbolju stranu vojske i konjanikah s vojvodom Atenagorom protiva Dardanom poslati, da ih iz Macedonie protěra, i Robstvo i plěno otme; ali Dardanom nemogaše ništa nauditi; jer kada je na stražnji šereg Dardanah udario, oni okrenuvši se protiva Macedonom, nje odmah susbili su, i premda su po svem putu na Dardane navaljivali, ništar manje njima ništa oteti nemogahu, ali niti nauditi, jerbo čisto malo ih je poginulo, ranjeno něšto više, a ufatjen nijedan; jerbo neizlaze budalasto iz reda, već sdruženi skupa i biju se, i odstupaju: (ovako *Liv. Dec.* 4. *Lib.* 1. *c.* 29.) odkuda vidi se, da Iliri Dardani bili su verlo bojan, i u boju dobro naučan puk. Rat sa Macedoni doveršio je, T. Quintio vojvoda Rimski. Ovaj

Digitized by Google

svoj Gerčkoj sloboštinu izvikati je dao, da ovako Gerke Rimljanom priklonitie načini, i lašnie pod vladanje Rimsko uvede. Pleuratu kralju od Epira Partine, i Likus, puce Ilirske, koje Filip pod se je bio spravio, je dao, (*Liv. Dec.* 4. *Lib.* 3. *c.* 12.) Morebiti onaj Likus je današnja Lika i Kerbava. Mir pako s Filipom Macedonskim kraljem je načinjen god. Rima 554., kada veliki vojvode Rimski bili su L. Furio Purpureo i Marko Klaudio Marcello. Potle toga nikakovi dogodjaji od Ilirah nenahode se do god. Rima 559. Moram ovdi pobilježiti, da pod velikimi vojvodami Rimskimi L. Furiom i M. Klaudiom Marcellom god. Rima 554. sa Gali Boji rat se je doveršio, i od ovih, koji nisu Rimljanom se hoteli podati, mlogi preselili su se u Vindelitiu, tojest u Liburniu Ilirie.

Poglavje XVI.

Od dogodjajah Ilirah od godine Rima 559. do godine Rima 567.

Godine Rima 559. veliki vojvoda Rimski M. Acilio protiva Antiohu kralju od Asie bio je od zbora Rimskoga s vojskom poslan. Prie nego je M. Acilio u Gerčku bio došo: Antioh u Halcidi budući, tražio je i od Gerkah i od drugih narodah pomoć protiva Rimljanom, i onde věće sa svima je deržo: tamo i od Epira došli su poklisari, i kralju u ime svega puka kazali: da Epirote Antiohu kralju suprotivni nisu, ali njemu protiva Rimljanom na pomoć nemogu drugačie biti, nego ako ih on sa svojom vojskom i na kopnu i na moru more čuvati od Rimljanah; to ako more, tako onda oni z drage volje pripravni su pustiti ga i u brodišta svoja, i primiti u varoše; akoli pako to nemore, tak oni mole se, da on to od njih nepotrěbuje, da bi nje brez pomoći i oružja u Rimski rat navuko (*Liv. Dec.* 4. *Lib.* 6. *c.* 5). Od ovuda viděti se more, da Epirotam ladje i oruzje od Rimljanah bilo je uzeto. Medjutim u proletju Antioh iz Halcide, gdě je pirovao i oženio se, s vojskom prěšo je u Akarnaniu; i ondě Medion varoš po lukavštini vojvode Mnesiloha i Klita pervog poglavice Akarnanah zadobio je; varoš takodjer Tiriu po istih izdaicah hotio je osvojiti, ali odanle biaše protiran: zaštobo Kn. Octavio s vojskom poslan od Kvintia velikoga vojvode već u Leukadu

Digitized by Google

ladje jest bio prebrodio. Akarnania bila je deržava Ilirah u skupvladanju prez kralja stanujućih. Potle toga iste godine Acilio veliki vojvoda sa Antiohom kod Termopile pobio se, njega u boju preoblado, i u Asiu protěro je; zatim Etole, koji Antioha u ovaj rat navukli su. Kada je Herakleu varoš silom predobio, nagnao je Herakleance, da u Rim idu mir traziti. Acilio od Heraklee u Ahaju jest se odbrodio, kamo od sviuh stranah poklisari imali su dojti. Tamo i Epirotah poklisari došli su, kojima Acilio ovako odgovori: da on pravo neznade, bili Epirote za nepriatelje, ili pako za mirne deržo, od toga zbor Rimski sudit će: svu njihovu pravdu on na Rim naslanja: radi toga posla 90 danah mira njima daje. Od kuda Epirote sproti u Rim otišli su, i buduć da se pravo braniti nisu znali, zbor Rimski njima odgovor dade, da su milost zadobili; premda se pravo nisu opravdali, (*Lib. Dec.* 4. *Lib.* 6. *c.* 22)

U vrěme rata sa Antiohom, Etoli, puk veliki i jaki, nezadovoljan sa Rimskim vladanjem, podigo se je, i mloga města Macedonah osvojio: ali kada začuse da su Rimljani Antioha sasvim preobladali, i da Marka Fulvia velikoga vojvodu već u Gerčku šalju, poslaše poklisare u Rim, da mira zadobe: ali već kasno biaše; jer M. Fulvio k Apolonii varošu s vojskom već se je dobrodio, i ondě s vojvodami od Epira věće od rata je imo. Poglavice od Epira světovali su M. Fulviu, da Ambraciu, poglaviti varoš Akarnanah, koi puk sam od Ilirah sa Etoli bio se je sdružio, obsědne, što Fulvio jest učinio. Ambracia biaše tverd varoš, pokraj kojega potok Areton velik, da ladje po njemu broditi se mogu, je teko. Kod ovoga varoša iz jedne strane potoka Rimska vojska, s druge Epirotah vojska je zasela. Etoli, hoteći varoš od obsědjenja osloboditi, došli su s velikom silom, ali našavši varoš već od pet stranah obsědjen, jedva od jedne strane Epulem, Etolski vojvoda, sa 1000 izabranih Etolah u Ambraciu na pomoć unide. Nikander, drugi Etolski vojvoda, s ostalom vojskom najprie na Epirote obnoć udariti je iznenada mislio; ali bojeći se, da ga Rimljani od traga nebi saklopili, i ovako iz medju dvoje vojske, da morebiti natrag iziti nebi mogo, uplašen od toga nakanenja, odredi Akarnaniu robiti, hoteći ovako Epirote od varoša za sobom povući. Ali kada je vidio, da kod varoša vojske stalno ostaju, onda s većom silom opet k Ambracii povrati se. U to vrěme Perseo, potlašnji kralj Macedonah, Amfilohiu varoš je obseo. Pleurat pako kralj Ilirah sa 50 ladjah po Korintianskoj krajini sve primorja Etolskoga strane robio je, proti kojima Etoli za bra-

Digitized by Google

niti svoje krajine morali su se raziti. Videći dakle Etoli, da njima na tri strane protiva trim velikim Nepriateljem nije se moguće braniti, u skupu dokončali su, da mira od Fulvia prose. Fanea indi, i Damatelesa poklisare, k velikomu vojvodi Fulviu, kod Ambracie varoša u taboru stojećemu, poslali su. Medju to vrěme Aminander Atamanah kralj Ambracianc nagovori, da se z dobra prědadu; što oni i učine s pogodbom, da se Etoli, koji njima na pomoć došavši u varošu nahode se, zdravi i ne oskvarnjeni oditi puste, našto i varoška vrata otvore. Rimski vojvoda Fulvio varoša nije dao robiti: radi toga Ambruciani Fulviu zlatnu krunu 150 funtih tešku poklonili su: ostale proštimane stvari, kano prilike svakojake od tuča i mramora, kojimi Ambracia, stolno nĕgda město glasovitoga kralja Pira, većma nego ikoi drugi varoš nakitjena biše, sve Rimljani pokupili i u Rim odpratili su. Potle toga Fulvio veliki Rimski vojvoda Etolom zapovědi, da u Rim poklisare pošalju za mir izmoliti, kojega težko od zbora Rimskoga izprosili su. Pogodbe mira izpisati netrĕba, jer na Ilire, kojih dogodjaje ja izpisati samo nakanio sam, ne spadaju. Od ovuda pako vidi se, da Iliri samo oni sa Rimljani bili su sdruženi, koji su bili u Albanii i Epiru, ali niti oni svi, već samo koji su bili pod kraljem Pleuratom, drugi morebiti varoši i nĕke strane, kano Akarnania imali su skupno vladanje, i ovako bili su medju sobom razdĕljeni, odkuda naravskim načinom lahko je bilo Rimljanom predobiti najprie Gerčku, zatim Macedone i Ilire, jer ovi puci nikada nisu bili složni; već uvĕk ztrane nĕke i deržave sa Rimljani deržale su, i protiva drugim vojevale, što iz potlašnjih dogodjajah vidit će se. Ova pako sa Etoli dogodila su se god. Rima 561. Od njih piše Livio (*Dec.* 4. *Lib.* 8. *a c.* 4. *usque* 10.)

Godine Rima 562. bili su veliki Rimski vojvode K. Livio Salinator i Marko Valerio Mesala. Ove godine Kn. Manlio Vulso, koi u Asii sa Antiohom u nazočnosti deset Rimskih poklisarah mir je nacinio, i Galo-Gerke je predobio, vratjajući se u Europu, kroz Traciu vojsku je vodio. Kako indi on s vojskom kroz Traciu je putovao, i kroz koja města, nakanio sam izpisati iz Livia, da pokažem iz istih rĕčih imenah varošah, selah i potokah, da Traci bili su roda i pokolenja Ilirskog, i jezik svoj narodni imalisu Ilirski, ovaj isti, kojim dan današnji svi Iliri i Slavinci govore. Indi pervi dan kako je vojska putovala; došli su do potoka „*Malen.*“ Što je *malen*, to samo Ilir i Slavinac razumie, a niti Gerk, jerbo Gerčka

Digitized by Google

reč to nije, niti Rimljanin, jerbo Latinska reč to nije, a niti Švaba, German, jerbo Němačka rěč to nije, razumiti nemore. Nadalje piše Livio, i do města „*Cyp selo*“ zvanog, što će reći *selo* to samo Ilir i Slavinac razumie: Rimljani kad su putovali, kako su čuli Trake koi potok ili selo imenovati, onako su si probilježili, dakle kad su došli do potoka, pitali su, kako se zove potok? Trak je odgovorio: Zove se potok *Malen*. Kad su došli do sela, pitali su: Kako se zove selo? Trak je odgovorio: Zove se *Cyp selo*. Što je *cyp* i *selo*, to svaki Ilir i Slavinac razumie. C ě p, c ě p i t i, jesu Slavinske rěči. Odanle (piše nadalje Livio) jerbo put těsan medju visokimi stěnami na daleko biaše, Rimski vojvoda na tri strane vojsku razděli, da napervo šeregi oboružni, za njimi u srědini taborske sprave, novci, blago, i ostale proštimane stvari, koje premloge iz Asie je pratio, za ovimi opet odtraga šeregi oboružni jesu stupali, da ovako protiva sili Trakah stvari Taborske lašnie braniti mogu. Ali, kada je već vojska došla medju kamenite stěne, gdě uzak put biaše, onde deset hiljadah Trakah put je zasělo, od četiri puka, koji su se zvali Astii, Ceni, Maduateni i Celete, skupitih. Dok su pervi šeregi prolazili, mirovahu Traci, ali kada dojdoše taborske sprave i blago, onda od sviuh stranah nahrupiše, i jerbo pervi šeregi na pomoć dojti nisu sproti mogli, stražni takodjer šeregi porad tesnoće puta braniti zadosta nemogoše, boj medju sklopi pećinah u različitih městih kervavi je postao, mlogi poginuše od jedne i druge strane, ali Traci zato nemariše, i nektiše odstupiti, dokle se nisu blagom i plěnom napunili, i kada su već sa robjem bili se natovarili, onda sami odvinuše. Pervi Rimski šeregi izvan planine kod cerkve Bendidie zvane tabor na ravnom městu načiniše si, stražnji šeregi u sred Planine s Taborskimi stvarmi, koje su im ostale, dvostrukim nasipom ogradiše se, i onako prenoćiše. U onom boju veća strana taborskih stvarih oteta, i mlogi taborski sluge i viteški vojnici sa Q. Minutiom manjim vojvodom poginuli su. Drugi dan do potoka Ebra, (poglej Pog. 2.) došli su, od kojega počima se krajna puka *Enia* zvanoga pokraj cerkve *Apolina Zerinthia*. Od onuda opet planinske stěne počimaju se visoke, koje kao i pervašnje zovu se Tempire, i budući prez dervetja gole, neprikladne su za zasěde. Onamo za porobiti Rimljane drugi puk Trakah skupiose je: ali jerbo nikakovih dolinah i busiah nebiaše, iz daleka vidili su se: Rimljani dakle u čete skupljeni na Trake udare, nje s města krenu i protěraju. Ovako do sela „Š a r e n“ zvanoga došli su, i ondě tabor

Digitized by Google

deržali. Što je Šaren to Ilir i Slavinac razumie, drugi pako narodi ne razumědu. Drugi dan došli su do *Priata Polja* (*Priatno*, jest prava rěč Ilirska), i na onom polju tabor deržali su tri dana, kadi hranu iz polja Maronitah, i takodjer iz ladjah, koje po moru za njima sa stvarmi svakakovimi natovarene brodile su. Od ovog města za dan hoda došli su u varoš Apoloniu Gerčki, i od onuda kroz polje Abderitah u Neapol varoš; ovo sve putovanje kroz Gerčka sela bilo je mirno: ali ostalo potli tiam do Macedonie oposrěd medju Traci bilo je strašno. Ovako Livio (*Dec.* 4. *Lib.* 8. *c.* 26.). Od kuda svaki razuměti more 1) da Traci od Helesponta, to jest one užine mora, gdě se iz Europe prelazi u Asiu (sada Dardanelle zvana) sve prikraje morske, osim někoih samo varošah i selah Gerčkih naseljene, deržali su do Macedonie; 2) da oni Traci bili su različiti narod od Gerčkoga i po jeziku i po istom deržanju, jerbo Rimljani, dabi jednaki jezik čuli bili Trake sa Gerci govoriti, nebi bili mogli varoše i sela Gerčka razlučiti od Tračkih; 3) da oni Traci govorili su materinskim svojim jezikom Ilirskim, kako i dan danas svi Iliri i Slavinci govore: što svědoče imena potokah, selah i městah kanoti, potok Malen, Cyp Selo, Selo Šareno, Priato Polje; 4) od ovuda vidi se, da ono istina je, što ja od razplodjenja Ilirah od Dodonima izlažećih u pogl. 2-om, i pogl. 3-em popisao sam. Odkuda slědi nedvoumljivo: da puci od Dodonima izlažeći i potli Iliri i Traci nazvani, kakovim godir jezikom govorili su u vrěme Rimljanah, onakovim jezikom govorili su i od postanju svoga; jerbo niti Gerci niti Celte, sadašnji Němci prie Rimljanah, nikada nisu Iliriu i Traciu tako predobili i naselili sa svojimi puci, da bi Iliri i Traci jezik i govor od njih poprimili. Od ovuda naravskim načinom Rimljani, kada su svoje vladanje u Gerčku, Macedoniu, Traciu i svu Iliriu preneli, narode ovih kraljevinah najbolje po jeziku razpoznali su, i zato od mora Adrianskog, i od berda Adule, gdě Dunav iz vira, sve puke i narode iz ove strane Dunava tiam do ponta Euxina Ilire zvali su, i istu Macedoniu, jerbo i u Macedoniu mlogi Iliri navlastito pod Filipom kraljem Macedonah bili su naseljeni; što iz dogodjajah slědećih vidit će se. Ove pako puke i narode Rimljani nebi bili mogli Ilire zvati, dabi bili Gerčki govorili, već bi je bili Gerke zvali. Dabi pako bili Celte ili Gali, bili bi je zvali Gale ili Germane, kako su zvali i one s kojimi su preko Rajne rat imali, u Ilirii pako, berželi Rimljani preko Alpinske planine vladanje svoje i vojske svoje preneli su, nestalo je Celtah i Galah, i čula

Digitized by Google

su se samo imena Ilirah i Panonah, odkuda i kako to, mislim, jer onda vidili su očima Rimljani, i čulisu ušima, da narodi u Ilirii svi jednako govore; kad su došli do Rajne, vidili su i čuli su, da tamo narodi drugačie govore, i zato nje drugačie zvali su Teutone, Gale. Kako pako Rimljani mogli su veću stranu Ilirie, to jest svu starinsku Vindeliciu, današnju Krajnsku, Stajersku, Horvatsku, Slavonsku, Švabsku i Austriu na Panoniu okrenuti, i sve puke ondě stanujuće Panone nazvati, kada od starinah Panoni samo oni su se zvali, koji iz one strane Dunava bili su se naselili, od Panona sina Autariova; ovoga uzrok, premda kod nijednog pisca nečita se, ja nahodim ovaj: Kazo sam u pogl. 8. da god. Rima 163. pod Tarkviniom Priskom Gali pod vojvodom Belovezom naselili su se u Latinsku; pokazo sam u pogl. 9. da oni Galli bili su Eneti iz pokolenja Mosoh, i da od onog vrěmena Eneti, potli Slavi zvani po Koruškoj, Krajnskoj, Stajerskoj, Švabskoj, Austrii, Bavarii današnjoj Horvatskoj, i Slavonii razplodili su se, i sa Iliri poměšali se. Jerbo pako oni puci iz preko Dunavskih stranah, gdě se je Panonia zvala, na onu stranu preselili su se, i jerbo u onoj strani Dunava još više Enetah drugačie Sarmate zvanih, kao Markomani, današnji Česi i Moravi, Silesi, Poljaci, Pomerani, koji svi narodi u rěčih někojih, i u izgovaranju od Ilirah razlučuju se, u Panonii preko dunavskoj još većma naselili su je, i tako razplodili, da ondašnje starinske Panone, od Ilirah izlazeće lahko u govorenju svojem jesu jednake načinili, kano Ilir kaže *gospodin*, Slav pako kaže *pan*; od ovuda Rimljani videći one puke iz ove strane Dunava stanujuće, ili što su se sami Panoni zvali, ili što su čuli od njih svakoga poglavicu *pan* imenovati, nje *Panone* nazvali su, i potle njihove krajine na gornju i dolnju Panoniu iz ove strane Dunava razdělili su. Od ovoga obilatie, kada pod vladanje Rimljanah strane ove spadneju, govoriti ću. Od ovuda nadalje i ono viděti se more, da Eneti, ili Slavi, od onog vrěmena tojest od godine Rima 163. do vrěmena ovih dogodjajah, tojest god. Rima 562. indi kroz 400. godinah morali su se već u ovih stranah bili jako uzmložati. Do sada Ilirah dogodjaje popisao sam samo onih koji sa Rimljani okolo mora i Macedonie imali su još priateljsko združenje, premda Rimljani od vrěmena Teute, Agrona kraljice, već města i varoše, gdě lěpsa brodišta bila su, sebi podložne imali su, ali vladanje Ilirom još uzeli nisu bili, i ova sva na Ilire one samo pretežu se, koji u Albanii Epiru, sadašnjoj Dalmacii stanovali su, ostali Iliri još Rimljane ni viděli nisu. Od sele vidi ćemo, kako Rimljani

Digitized by Google

Gerke, Macedone i Ilire sve s pomoćju jednih protiva drugim preobladali, i pod svoj jaram spravili su i natĕrali.

Poglavje XVII.

Od Istrianah, kako su pod vladanje Rimsko pali.

Već M. Klaudio Marcelo god. Rima 567. veliki Rimski vojvoda, kada je Gale protĕro iz polja Akvilejenskoga, započeo je boj sa Istriani (Istria je Kraina ilirska iz medju Tarsta i Rĕke u more Adriansko protegnjena), jerbo Istriani po moru, kako zboru Rimskom kazano je bilo, robili su; Marcelo dakle zboru piso je, dabi mu dopustio vojsku u Istriu prebroditi: Ovo zboru dopalo se je (*Liv. Dec.* 4. *Lib.* 9. *c.* 40.). Što je tamo radio, Livio ništa nepiše; ali to samo od sebe znade se, da zabadava nije išo; jer Rimljani mira nikada imati nisu hotĕli; berželi sa jednim narodom mir su načinili, već su gledali, kako bi s drugim boj započeli: Marcelo indi Rimski vojvoda išo je u Istriu samo da vidi brodište, mĕsta i okoliš Istrie, jer boja nikakvoga u ono vrĕme u Istrii nije počeo. Morebiti je hotio, ali Rimski zbor nije mu dopustio, zaštobo Livio u pogl. 41. piše, da zbor Rimski Marcela iz Istrie je natrag zvao; i da je Marcelo vrativši se iz Istrie u Akvileju, vojsku svoju razpustio. On pako da je iz Akvileje u Rim otišo. God. Rima 569. veliki vojvode Rimski bili su P. Kornelio Cetego i M. Bebio Tamfilo. Ove godine Tarentinci i Brundusinci kazali su, da polja njihova Istriani i drugi preko morski puci robe: poradi toga zapovĕdi zbor Rimski brodove morske skupiti, koji prikraje Latinske od morskih pustajiah braniti imadu. Ovo su bili početki rata, kojega Istriani sebi navukli su. Medjutim vrĕmenom glas je puko, da Filip kralj Macedonah načine svakakove traži, kakobi Rimljanom rat mogo navĕstiti, i sebe od njihovoga jarma osloboditi. Način jedini, za Dardane Ilire strašan, a nezna se, bili njemu bio koristan, jest izmislio: ali ovoga doveršiti smert Filipu nije dala. Filip preko dunavske puke, Bastarne zvane, dugo vrĕmena po Antigonu (nezna se jeli mu bio što u rodu, ali to se znade, da Filip njemu kraljevinu potli svoje smerti jest izručio) jest mamio, da što najvećim množtvom bi mogli u Dardaniu li

Digitized by Google

se preselili. Pogodba medju Filipom i Bastarni je bila ova, da putovanje kroz Traciu mirno i sve potrěbite troškove Filip Bastarnom pripravi. Ovo indi da zadobi, sve Tračke vojvode mitom i darovi jest si popriateljio, i njima věru zadao, da Bastarni u miru sa svojimi mloštvi kroz Traciu putovati će: drugo sa Bastarni dokončao je, da će Dardane sve zatamaniti, i u Dardaniu Bastarne naseliti. Dvostruku od ovuda hasnu Filip nadao se je: 1) da će se na ovaj način od Dardanah, puka sebi naj zlotvorniega osloboditi; 2) da će Bastarne, kada već u Dardaniu sa ženami i dětcom nasele se, u Latinsku robit slati moći. Ovo njemu za izvesti lahko moguće videlo se je; jer puta k moru i u Latinsku drugoga neima, osim na Skordiske; Skordisci pako lasno i dragovoljno puta će dati kroz svoje kraine Bastarnom; zaštobo i u jeziku i u deržanju puci sebi jednaki su, i Skordisci k Bastarnom pridružit će se, kada vide, da u Latinsku prebogatu zemlju robit idu. Od kuda u svakom dogodjaju Filip golemu hasnu za sebe i kraljevinu svoju nadao se je; jer, ako Bastarni u ratu sa Rimljani poginu, ostat će mu Dardania kano vlastita deržava sa ženami, i sa dětcom Bastarnah; akoli pako Bastarni sa Rimljani srětno bi boj bili, on prost od Rimljanah moći će one krajne u Gerčkoj zemlji, i Ilirii opet osvojiti, koje je u poslědnjem sa Rimljani ratu izgubio. Ovo je bilo věće i mišlenje Filipa kralja Macedonah; Bastarne indi po nagovoru Kotona plemenitog Bastarna, i Antigona Macedona iz svog stanovanja u prevelikom mloštvu krenuli su se sa ženami i dětcom, preko Istra prešli, i u Traciu već došli su blizu varošu Amfipola, kadi glas nje suzbi, da kralj Filip jest umro. Potle ovoga glasa niti Traci hoteli su Bastarnom potrěbite stvari više davati zabadava, niti Bastarne hoteli su plaćati; odovuda najprie svadje, silovita otimanja, najposle i boj postade. Traci nemogući silu Bastarnah suzbiti, svi iz selah poljskih poutěcali su u planinu visoku, Domun zvanu (sadašnji morebiti Balkan). Za njimi kada su Bastarne penjati počeli se, strašni salahuk, mećava, grad i gromovi na njih tako udariše, da s města nikuda pojti nisu mogli, i mlogi od gromovah ubieni ne samo prosti, nego i isti vojvode mertvi padali su, od kuda prestrašeni naglavce iz previsokih stěnah běžati počeli su, i Traci nje těrali su; ali Bastarne Bogove krivili su, što su bězati morali, i da nebo na njih rušilo se je, kazali su: kada su indi razběžani na polak prez oružja u tabor skupili se, počeše dokančati, što bi radili, i medju njima nesloga postade: 30,000 pod vojvodom Eloničom išli su u Dardaniu; ostalo pako mloštvo po-

Digitized by Google

vrati se u svoja stanovanja preko Istra, odkale su došli. Ova sva izpisuje Livio (*Dec.* 4. *Lib.* 10. *c.* 31.). Ova ja zato u našem jeziku popisao sam, da svaki iz ovih suditi more: 1) da Skordisci puk doista Ilirski, koi ime svoje od Skordiska, Panonova brata je zadobio, i do ovog vrěmena zaderžo jednaki jezik i deržanje je imo po svědočanstvu Livia s Bastarnami; 2) da ovi Skordisci, od kojih ovdi govori se, stanovali su u ono vrěme u Albanii, gdě je Skodra (sada Skadar) varoš, od koga sva okolišnja krajina, i stanovnici onog varoša i one krajne zvali su se Skordisci, kroz koju krajinu moralo se je putovati, ako je tko hotio dojti do morskih brodištah, koja su bila pod vladanjem u ono vrěme istih Skordiskah Ilirah, što će se viděti poslě, kada budem pisao od Gencia kralja Ilirah, koi u Skodri varošu od Rimljanah bio je ufatjen. Ovdě mogo bi tko misliti, zar nije imo Filip kralj Macedonah u svojoj kraljevini brodištah, iz kojih bi bio mogo Bastarne u Latinsku slati? Ja velim, jest imo, ali njemu sva njegova brodišta bila su zatvorena, i sve ladje i brodovi morski uzeti i zabranjeni od Rimljanah, i pod ovom iz medju ostalih pogodbom Rimljani Filipu dali su mir; Ilirom pako ili Skordiskom, i brodišta i brodovi i ladje bila su prosta ostala, jer oni u vrěmenu rata sa Filipom bili su Rimljanom věrni. Odovuda svaki sada razuměti more, kako Livio mišlenje Filipa izpišujući, kazati mogo je, da puta k moru i u Latinsku drugoga neima, nego na Skordiske. 3) Jerbo indi Skordisci imali su jednak jezik i jednako deržanje sa Bastarnami po svědočanstvu Livia, i Filipa, koi sve one narode dobro poznao je, slědi nedvoumljivo, da Bastarne, koje u drugom městu, kada dogodjaje Persea kralja izpisuje, Gale zove, bili su Slavi, ili narod od pokolenja Panonskoga ili Ilirskoga, ali doista Mosoh, i da ono istina je, što sam ja u pogl. 6-om i 7-om piso, da Gerci i Latini sve puke preko alpinske i priko Istra, i iznad Ponta Euxina stanujuće, Gale zvali su; napokon da oni pisci Němački, i ostali svi, koji Bastarne za Celte ili Germane deržе, jako fale, jerbo Celte Germani nikada Slavinski niti Ilirski govorili nisu, Bastarne pako govorili su sa Skordisci jednako; Skordisci opet niti su bili Gerci, ali niti u ono doba Latini, a još manje Germani; zaštobo u Skodri nikada Germani nisu stanovali, niti su ikada Skodru i Albaniu predobili, dakle niti jezik Němački govorio se je u Albanii. Ova su se pripetila god. Rima 571. kada su bili veliki Rimski vojvode L. Manlio Acidino, i Q. Fulvio Flako.

Godine Rima 572. veliki vojvode bilu su M. Junio Bruto i A. Manlio Vulson. Ovomu vojvodi velikomu od zbora dana

Digitized by Google

je Akvileja, da odanle pazi na Istriane, i ako bi prilično vidělo mu se, boj u Istriu prenese. Kada je indi věćje od rata Istrianskoga deržo veliki vojvoda A. Manlio: něki su světovali, da sproti na Istriane udari, prie nego nepriatelji šerege skupe; drugi pako su kazali, da prie zboru se javi. Obladala je ona strana, koja nije hotěla odvlačiti. Od Akvileje indi otide s vojskom u Istriu, i tabor kod jezera Timava načini. Ovo město bilo je blizu mora. Onamo C. Furio brodarski vojvoda sa desetimi ladjami jese dobrodio. Ove ladje u naj bližnje brodište Istrie s drugimi, svakakvom hranom natovarenimi ladjami jesu poslane: Ove ladje veliki vojvoda je slědio, i pet hiljadah korakah od mora je tabor naměstio. Kod brodišta vašarski majdan u kratko vrěme načini se, odkuda sve potrěbite stvari u tabor nosile su se, i da sěgurnie bi se nosile, straže guste od svih tabora stranah pometane su. Od strane Istrie četa berza Placentinska je stražila. T. i C. Elii vojvode tretji šereg vodili su putem onim, koji u Akvileju vodi, da one, koji derva i hranu za konje kupili su, čuva od nepriateljah. Od one strane hiljadu korakah daleko bio je tabor Galah (ovdi opet istina ona potverdjuje se, da Rimljani sve puke preko Alpinske za Gale deržali su). Karmelo bio je Istrianski vojvoda, tri ili više hiljadah oboružnih imajući. Istriani berželi kod jezera Timava tabor Rimski biaše naměšten, za berdom u sakrivenom městu zasědu, svaku odanle zgodu gledajući, kako bi na Rimljane udarili, i znajući svaka, koja Rimljani na suhom i na moru radiše. Kada su indi i rědke straže oko tabora viděli, i da mlogi prez oružja i prez svake vojačke straže po vašaru medju taborom i morem hodaju, na straže one, gdě četa Placentinska stražila je, iz nenada udare u zoru, a ktomu magla debela biaše, da se početak nije mogo viděti. Vojaci indi Rimski još veću silu nepriateljah misleći, nego je bila, od straha poplašeni u tabor poběgnu, nemogući govoriti niti kazati, jeli nepriatelj preko nasipa věć bio unišo. Od ovuda, kada je nětdo zaviknuo samo, da k moru neka běže, iz perva něki samo oružani ali većom stranom brez oružja počmu k moru běžati, zatim sve više, najzada skoro svi, i isti veliki vojvoda iz tabora k moru utekoše. Jedini M. Licinio Strabo vojvoda tretjeg šerega s trima četama svoga šerega je osto u taboru. Ovoga Istriani u tabor prazan doleteći i s vojaci skupa izsěkli su: ovako Istriani u taboru puno hrane i pitja ugledavši, najprie vojvoda, zatim i ostali svi posědoše, i počmu se častiti, zaboravivsi se gdě su, i nemisleći više na nepriatelje i na oružje, popijaju se. Rimljani i na suhu i na moru od straha derhću:

Digitized by Google

margetani šatre rusaju, hranu i pitje na ladje vuku, vojaci na čamce i u ladje, nčkoji i u more skaču, ladjari na ladje nepuštaju, ovako jauk, tučenje i ubojstvo medju Rimljani čuje se i postaje, dokle po zapovědi velikog vojvode ladje od suha na more nisu brodari odtisnuli. Onda počeo je oboružne brojiti, i jedva 1200, iz tolike vojske je nabrojio; sasma malo ih je s konji uteklo, ostala množtva kano kuhte i sluge brez oružja već sužnjem i zarobljenim spodobnii, nego vojakom stajali su, samo da je pravi Nepriatelj i pametan bio. Onda glasonoša k tretjem šeregu poslan, koi za obrambu po derva i hranu konjsku idućim je bio dan. Vojvode ovoga šerega zapovědu derva, sěno i ostala baciti, i svakomu konjaniku jednoga pěšaka na konja uzeti, i što berže k taboru žuriti se, nebili što drugi šeregi izgubili su od straha, oni po junačtvu od nepriatelja oteli i zadobili. U to vrěme i veliki vojvoda sa svojimi oboružnimi od mora k taboru povratio se je, i ovako lahko od pijanih Istrianah oteli su, jer stražu pijanu lahko raztěrali i pobili su, u taboru pako spavajuće lahko su poražali. Karmela vojvodu pijanoga njegovi na konja bacili su, i on s nčkojimi živ jest uteko, drugi svi poginuli su. Piše Livio, da Istrianah osam hiljadah je poginulo, ali sam sebi suprot govori, jerbo je kazo, da Karmelov sereg 3,000 oboružanih brojio je. Neka bude koliko hoće, ja kažem, daje lahko bilo Rimljanom sa budalami boj biti. Ovaj dogodjaj u Rimu veliki strah je uzrokovao; doista u Rimu zbor dva šerega Rimljanah sproti iz nova popisati je zapovědio, po svoj pako Latinskoj bili su vojvode razposlani, koji nove šerege popisati što berže imali su. Marko Junio, drugi Rimski veliki vojvoda zapověd dobio je, da šerege svoje skupi po Galii (misli po sadašnjoj Longobardii i deržavi Benetačkoj, jerbo ono je bila Galia Latinska), i da u Akvileju ide u pomoć pervašnjem velikomu vojvodi; kamo kad je došo i čuo, kako se dogodjaj imade, u Rim je piso, da se nebune, i ovako veliki strah na nenadno veliko veselje u Rimu preokrenuo se je. Istrani, koji velika množtva u taboru ne daleko od Rimskog tabora imalisu, kada začuju, da drugi Rimski veliki vojvoda s novom vojskom je došo, u sela i varoše razišli su se, a veliki vojvode Rimski šerege u Akvileju da ondě prezime, odveli su.

God. Rima 573. Rimski veliki vojvode bili su C. Klaudio Pulcher, i Tit. Sempronio Gracho; Klaudiu dopala je Istria. Na prolětje M. Junio i A. Manlio, pervašnje godine veliki vojvode, u Istriu šerege uveli su: gdě kada su po svih stranah robili, žalost i ljutina, stvari i dobra svoja

Digitized by Google

otimati videće Istriane ganula je, da se sa Rimljani mlogo jačimi pobiju. U čete indi skupivši se u hitnji, i brez pravoga reda s Rimljani iz perva junački, ali potli, jerbo sili odoliti nisu mogli, preobladani, poběgoše. Do 4000 u boju mertvih ostade, drugi potle boja, svaki u svoje kuće razběže se. Za tim poklisare za mir dobiti u tabor Rimski poslali su, na što po zapovědi Rimskih vojvodah jamce iliti poruke dadoše. Ovo, kada se u Rimu iz knjigah velikih vojvodah začu: C. Klaudio novi one godine veliki Rimski vojvoda, prie nego je po običaju aldove doveršio, brez običajnog dostojanstva, oglasivši se samo svomu skupvojvodi, obnoć iz Rima u svog vladanja deržavu otide, bojeći se, da nju morebiti izgubio nebi. U Istriu kako je došo, svu vojsku skup sazove: onde protiva velikim pervašnjim vojvodam i istim vojakom govoriti poče, kako sramotno tabor izgubili, i k moru kano fruštani běžali su; zatim i M. Juniu poče na nos bacati, da se je k ovomu nepoštenomu pridružio, i zato obodvojici zapovědi, da od svoje službe izverženi, u Rim se neka nose. Ovakove obšanosti čujuća vojska zavapi, da će onda velikomu vojvodi pokorna biti, kada on po običaju aldove bogovom prikaže, i kada po dostojanstvu velikog vojvode u svetačnosti službenikah iz Rima provedjen k njima dojde: Na ovo razljutjen poče zapovědati, da se sproti gvoždje donese, i da će obodvojicu pervešne velike vojvode okovane u Rim poslati; ali nitko nehti ga poslušati, i vojska poče se buniti i vikati, da nitko takovomu vojvodi ne mora pokoran biti. Najposle C. Klaudio kada vidi, da se ga nitko neboji, i da još k tomu njemu rugaju se, njega izsmehavaju, na onoj istoj ladji, na kojoj se je dobrodio u Istriu, u Akvileju natrag se je odbrodio, i odanle u Rim povratio. U Rimu tri dana se zaderžo; od kuda po izveršenom aldovah prikazu, po svetačnom običaju iz Rima izišo, i u Akvileju došo. Onde su ga dva nova šerega dočekala, s kojimi u Istriu jest se prebrodio. U ono vrěme Junio i Manlio Nesatiu varoš, kadě svi principi Istrianski i kralj Epulo bili su se zatvorili, obsěli su. Klaudio indi onamo dašavši, staru vojsku i vojvode razpusti, on paka sa svojom vojskom Nesatiu obsedne, i potok, koi kroz varoš je teko, po teškom mlogo danah poslu na stranu od varoša odverne. To varošanom čudo videlo se je, ali oni još predati se nehoteći, a obraniti se nemogući, žene svoje i Detcu na zidinah smicajući, na falate i komade sěkli su, i na Rimljane bacali, ovako medju jaukom, plačem i cvilenjem Rimljani preko zidinah varoških unišli su u varoš, što čujući kralj Epulo u persa svoja mač zatěra, da živ u ruke

Digitized by Google

nepriateljah nedojde. Ostali pohvatani ili poubiani. Dva potli varoša, Mutila i Faveria, silom predobljena i porušena su. 5,632 ufaćena prodana su. Uzroci boja šibani, glave izgubili su pod sěkirom: ostali svi Istriani poruke dali, i pod vladanje Rimsko podali su se. Ovakov je bio početak Rimskoga vladanja preko Alpinske Planine.

Poglavje XVIII.

Od Albanie, Epira i Dalmatie sadašnje, kako pod vladanje Rimsko spadoše.

Berželi Rimljani Istriane pod vlast svoju natěrali su: već počeli su od reda tražiti, kako bi na Macedonc i Ilire rat preneli. Po smerti Filipa kralja Macedonah, Persea sin njegov postao je kralj Macedonski, po načinu kervoločnom, i zato rat s Rimljani previdio je, i k njemu pripravljao se potajno, što Rimljanom sakrito nije moglo biti. U ovaj rat i Gencio kralj Ilirski zapleo se je, i potom kraljevinu izgubio, i sebe sa svojim plemenom u gorko sužanjstvo metnuo. Gencio kralj dao je polje Isenah, koji takodjer Iliri bili su, ali svoje skupvladanje sami deržali su, robiti i paliti. Iseni u Rim poklisare poslavši pred zborom Gencia kralja tužili su, da on sa Perseom kraljem Macedonskim sdružiose, i rat zajedno protiva Rimljanom deržati će: poradi toga poklisari Ilirski od Persea u Rim poslani su, da oni izvide, što u Rimu dokanča se. Poklisari Ilirski sproti u zbor pozvani su, i upitani, što su u Rim došli, odgovorili su; da su od kralja poslani, da ga brane, i da na město njega odgovore, ako bi se što Iseni na njega tužili: kada su potle upitani bili, zašto se nisu zboru javili, da su došli, i poradi šta su došli? na ovo neznadoše po volji zboru odgovoriti, radi česa iz zbora brez odgovora morali su iziti. Zatim odredili su poklisare, koji su morali u Iliriu iti, i kralju Genciu kazati, da jerbo Iseni na njega se tuže, da njihovo polje jest popaliti dao, on to pravo neradi, koi Družbenikom svojim toliki kvar jest dao načiniti. Ova su se pripetila god. Rima 578. pod. velikimi vojvodami *C. Popilliom Pœnas, i P. Aeliom Ligini.* Rimljani od to doba počeli su od Gencia kralja sumnjiti: jerbo pako rat s Perseom

Digitized by Google

kraljem već su odredili, zato P. Liciniu velikomu vojvodi zapovědili su, da za rat potrěbita pripravlja. Poslali su takodjer poklisare u Iliriu, Epir, i u sve strane Gerčke, da priatelje u věrnosti utverde. God. Rima 579. Kn. Sicinio bio je poslan naj pervo, i 5000. pěšakah, i 300. konjanikah je dobrodio u brodište *Nymphæum* zvano, i kod Apolonitah tabor načinio, odanle 2000 vojakah je poslo u gradove Dasaretah Ilirah, da se protiva Macedonom laglje braniti mogu. Zatim u Gerčku poslani su Q. Marcio, A. Atilio, ovi sve varoše, skupštine i deržave Gerčke morali su obiti, i od strani zbora u pomoć protiva Perseu pozvati. Ovako P. i Ser. Kornelio, Lentulo, i L. Decinio. Deciniu dana je osobita zapověd, da pohodi Gencia kralja Ilirah, i da njega nagovori, da se sa Rimljani složi proti Perseu: ali Gencio još nijednoj strani nije se pridružio, i zato Rimljani još većma sumnjiti mogli su. Ova izpisuje Livio (*Lib.* 1. *c.* 31. *et* 32.). Ove iste god. 579. K. Kasio veliki Rimski vojvoda, kojemu bi dano vladanje u Italii, poslao je vojvodu sa stranom vojske po onom putu preko Alpinske planine, po kojem Gali pod vojvodom Belovezom u Latinsku su prešli, da onuda put najde, kuda bi se po suhom moglo u Macedoniu dojti. Vojvoda indi došao je u Karniu, današnju Krajnsku, i onde dva tergovišta bogata silnom rukom je predobio: ali stanovnikom ništa zla nije učinio, njihova sva njima je ostavio, da ovako Karnunt, veliki i dobro pojačani varoš pod izlikom priateljstva bi zadobio. Ali Karnuntini nedadoše se prevariti; vojvoda Rimski ne mogavši varoš zadobiti, natrag se povrati, i kud je išo natrag, sve je robio i palio, i ona dva tergovišta dao je porobiti i k velikomu vojvodi sa mlogim plenom i robstvom jest se povratio. Zbor Rimski ovo čujući, jako se je razljutio, i sproti tri poklisara pošalje, M. Kornelia Cetega, M. Fulvia, i P. Martia, koji morali su što najberže za K. Kasiom velikim vojvodom letěti, i njega gdě godir ga najdu natrag vratiti. (*Liv. D.* 5. *Lib.* 3. *c.* 1.) Odovuda vidi se, da Karni ondašnji, današnji Kranjci, jesu poslědci oniuh Karnuntah, koji su pod vojvodom Belovezom u onoj Krajni naselili se, i da Karnunt, kojega nčki pisci tiam u Austriu meću, jest bio u Karnii; i ime svoje od Karnunta vojvode, ili od puka zadobio i zaderžo.

God. Rima 580. kada Au. Hostilio i A. Atilio bili su veliki Rimski vojvode: Cincibil, ili kako Megiserus piše, Simpelia, kralj Galah, i zajedno Karni, Istri i Japidi poslali su u Rim poklisare, da K. Kasiu pervašnje godine velikoga vojvodu tuže kod zbora Rimskoga. Brat indi kralja Simpelie pred zborom tužio se, da Kasio polja sviuh planinskih pu-

Digitized by Google

kovah i družbenih susědah popalio, i mlogo hiljadah světa u robstvo odtěro je. Karni kazali su i Istri, da najprie zapovědio je njima, da mu se vodje put kazajući u Macedoniu dadu, i da on miran pervi put, kano boj u drugu krajnu noseći je prošo, ali od polak puta povratiose, i onda roblenje strašno po krajini njihovoj načinio, i mloga města, sela i varoše tako popalio, da oni zadosta čuditi se nemogu, radi šta veliki vojvoda nje za nepriatelje je deržo. Rimski zbor njima odgovori, da on zato ništa nezna, jerbo pako Kasio jest u Macedonii, kada se povrati, ako se oglase, da ćeju dobiti zadovljštinu. Ovako umirene i mlogimi pokloni nadarene s Rimskimi poklisari kod kraljah i pukovah za mir pokazati, nje odpravili su (*Liv. Dec. 5. Lib. 3. c. 6.*). Odovuda opet vidi se, da je istina, da Rimljani sve puke preko Alpinskih planinah stanujuće Gale zvali su. U to vrěme, jerbo sumnju na Gencia kralja Ilirskoga imali su Rimljani, osam ladjih na to pripravnih, zapovědi zbor Rimski iz Brunduza u otok Ilirski Issu iliti *Vis* današnji, da odbrode, gdě K. Furio već bio je sa dvěma ladjama, i 2000 vojakah u ladje metnute: Hostilio takodjer veliki vojvoda Ap. Klaudia sa 4000 pěšakah poslo je u Iliriu, da Krajine Ilirske čuva; on k tomu pomoć od Ilirah sdruženih 7000 je oboružao, i obilazeći sve strane u Dasaretskoj krajini kod Libnide varoša tabor je načinio. Nije daleko odanle Uskana varoš bio, do 10,000 stanovnikah imajući. Odonuda glasonoše često, ali potajno k Klaudiu Rimskom vojvodi dolazili su, govoreći, da bi bliže sa šeregi došo, pripravne bi našo, koji bi varoš predali. Klaudio věrujući ova, tabor podigne, i nedaleko od varoša Uskane namešti: Odanle noćom pod varoš Uskanu dojde sa svom vojskom, samo 2000 u taboru za čuvare ostavi: Kada je na hitac streljice od varoša daleko bio, najedan put otvore se dvě kapie, i varošani s vojnici Kretenskimi poměšani s takovom vikom na Rimljane udare, da uplašeni u běg sproti razsuli su se. Ovako svi pobieni jedva 2000, u tabor utekli su. Apio odmah s ostalom vojskom povratio se je u Lihnidu. Ovo čujući zbor Rimski, prepo se je, i sproti pošalje M. Fulvio, i Mar. Kanina u Iliriu gledat, što i kako se je s vojskom dogodilo: i da A. Hostilio veliki vojvoda u Rim žuri se za izabirat velike vojvode. Izabrani bili su *Q. Martius Philipus, i Caro Servilius Capio.* God. Rima 581.

Ove godine ob zimu Perseo kralj Macedonski hoteći sve bližnje varoše i města od Rimljanah preoteti, i sebi podložiti, na Ilire, koji sa Rimljani složili su se, je udario: jer Kotis kralj Trakah njemu se je pridružio, Kefalo kralj

Digitized by Google

od Epira Rimljane je ostavio, i k Perseu pridružio se. Dardane prie toga je ukrotio, dakle samo od gornje strane Ilirie nekoje varoše i kraine je se bojo, gdě je sada Dalmacia i Lika do Albanie, gdě Gencio je kraljevo. Indi Rimljanom hotio je put zatvoriti od ove strane, misleći, da ovako i Gencia k sebi privuče: Dakle sa 10,000 pěšakah, sa 2000 lagane vojske i 500 konjanikah dojde u Štuberu varoš svoj. Ondi sva za boj potrěbita pripravi, i odanle za tri dana do Uskane varoša je došo, gdě Apio Klaudio prie bio je pobien, ali sada već Uskanci sa Rimljani sdruženi su bili, i Rimsku vojsku za pomoć su imali. Uskana pako bio je Penestinsko krajine naj poglavitii varoš. Dugo vrěmena branili su se Uskanci s pomočjom Rimljanah i drugih Ilirah, koje su k sebi u varoš primili, ali kad nestade hrane i drugih potrěbitih stvarih, onda morali su se predati. Dakle *C. Carvilius*, i *C. Affranius* Rimski vojvode izidu pervi k Perseu, i mole ga, da im dopusti s vojskom i oružjem otiti, ako to ne, da barem žive odpusti: Perseo obeća, ali gorko za njih izverši; jer kada su iz varoša izišli, oružje njim uzme; zatem i Ilirah četa do 500 predada se, i sav varoš. Perseo u varoš Uskanu svoje vojake napusti, Rimljane, kojih do 4000 je bilo, Ilire, i sve Uskane do 10,000 u Štuberu svoj varoš odtěra: odanle Rimljane po svoih varoših je razdělio, Ilire pako i Uskane je prodao. Potle toga na Oeneu varoš udariti je nakanio, ali uz put grad Draudak, i jedanaest drugih gradićah jest se predalo, i onda Oeneu varoš tverd drugačie, sa silom je predobio, mladez svu i mužko saseći je dao, žene i dětcu u sužanjstvo zarobio. Odanle povratio se je u Štuberu, odkale poklisare Genciu kralju je poslo, Pleurata, koi je bio protěran iz Ilirie, neki kažu da je bio otac Gencia i Aputea Macedona, njima zapovedio, da Genciu napervo stave, kako je on Dardane, i potle Rimljane preoblado, i sada već mloga města u Ilirii predobio, da bi indi prijateljstvo š njim načinio, i protiva Rimljanom sdružio se. Poklisari planinu Skodre berda težko prešli, po pustinjah, koje Perseo načini, jedva u Skodru varoš došli su, ali kralj u *Lyssi* onda biaše. Tamo pozvani kralju poslove svoje kazali su: kojim kralj odgovori, da on protiva Rimljanom boj biti volju imade, ali na troškove potrěbite novacah da neima. Ovaj glas poklisari Perseu u Štuberu doneli su, kade on zarobljene je prodavo. Perseo nato taki one iste poklisare pridajući k njima još Plauciu natrag k Genciu je poslo. On pako na Anciru varoš je udario, i nju porobio, potli Uskanu varoš i ostala města sa svojimi soldati je napunio i objačio, i onda u Macedoniu se po-

Digitized by Google

vratio. L. Celio Rimski poklisar, koi je bio u Ilirii, nije smio se niti pokazati, dok je kralj onde bio, već kad se Perseo povrati u Macedoniu, onda skupivši vojsku u Penestii k Uskani varošu dojde, da Uskanu otme, ali pobien sa mlogimi ranami odanle u Lihnidu povrati se. Potle několiko danah M. Trebelia Fragelana s jakim šeregom poslao je, da poruke od onih varošah, koji Rimljanom vĕrni su ostali, pokupi u Penestinskoj i Parthenskoj deržavi, i dovede. Penestinski u Apoloniu, a Parthenski u Drač, drugačie Epidamnu, varoše poslani su. Ap. Klaudio hoteći sramotu kod Uskane primitu popraviti; Fanotu grad u Epiru obšede, i u pomoć od Atamanah i Thesprotah do 6000 momakah, osim Rimske vojske dovede, ali zabadava; jer Kleva od Persea postavljen u gradu vojvoda junački se branio je, i Rimljane odtĕro, jer Apio je zacuo, da Perseo s vojskom kod varoša Štrata blizu je. Kleva s junaci svojimi naj hitriimi Apia stiže, i u uskih berdinskih putovih do 1000 Rimljanah pobi, a 200 ufati. Apio pako jedva je preko berdinah prešo, i na polju Eleona tabor za několiko danah načinio. Medjutim vrĕmenom Kleva uzamši Filostrata vojvodu Epirotah, u Antigonii polje otide robit i Filostrata sa Iliri Epiroti ostavi u potajnom městu u zasĕdi. Kada su indi Antigonie stanovnici s Rimljani ugledali Macedone polje robeće, Rimljani na Macedone udariše, Macedoni pako sve natrag do města zasĕde potezahu se: gdĕ Epirote na Rimljane iz nenada udarili, do 1000 Rimljanah pobili, a 100 ufatili su, i tiam do tabora Rimskoga vojvode Apia šerege svoje privedoše. Apio videći, da ništa nemore opraviti, sve Ilire od Haona i Epira, koje u vojski svojoj je imo razpusti; sa Rimskimi pako šeregi u Iliriu se povrati, i po varoših Partenske krajine, koji biahu s Rimljani sdruženi, vojsku na zimovište razdĕli, on pako u Rim otide. Perseo potle toga, od Penestanskog puka 1000 pĕšakah, i 200 konjanikah u Kasandriu za obrambu je poslo: od Gencia kralja kako i prie glas je dobio: Gencio brez novacah boj biti nije mogo: a Perseo novce dati nije hotio; ovako malo potle jedan i drugi kraljestvo je izgubio, i u sužanjstvo propo. Iz popisatih vidi se, da Gencio kralj samo u Albanii i od nĕkoih samo městah je bio, jer u istoj Albanii najveći varoši i brodišta bila su Rimska, a nĕkoja bila su Genciu kralju pokorna. Kefalo kralj od Epira deržao je sa Perseom, u Penestii, Dasarete, Thesproti, nĕkoji deržali su sa Rimljani, nĕki sa Macedoni, nĕki pako bili su Genciu kralju pokorni; Kotis kralj Trakah bio je sa Perseom, Dardani sa Rimljani. Ovako sva Iliria bila je

Digitized by Google

raztergana, svaki veći varoš sam za sebe, sad k jednoj, sad k drugoj strani pridružio se je; lahko je indi bilo Rimljanom Ilire predobiti, kada medju sobom nesložni jedni protiva drugim vojevali su. Ova sva iz slědećih dogodjajah bolje vidět će se. Ova gori popisana izpisuje Livio (*Dec. 5. Lib. 3. a c. 17. usque 21.*). Pripetila su se pako god. Rima 581. kada *Q. Martius Philippus* veliki Rimski vojvoda je bio.

Ove iste godine *C. Marcius* brodarski vojvoda Rimski najprie Tesaloniku je obseo, ali odanle protěran. Potle Kasandreu, u kojoj 800 Agrianah i 2000 Penestanskih (bojan obodvoji narod) Ilirah, od Pleurata poslanih za obrambu bilo je. Kada su indi Rimljani iz jedne strane bili zidine varoša podkopali, i one se srušale, vojska Rimska već u varoš unišla je, što čuvši Pithon i Filip varoša vojvode, Agriane i Ilire k onoj strani što berže dovedoše, koji do 600 Rimljanah pobili su, ostale pako sve ranjene proterali, i u šamac natěrane potušili su. Ova sam zato popiso, da se imena Ilirskih kraljah boljma znadu; Kasandrea bio je Macedonski varoš. Gori piso sam, da Perseo 2000 momakah iz Penestinke Ilirske krajine u Kasandreu je odveo. Agriani bili su Panonci iz preko Dunava. Čuli smo u dogodjaih Alexandra velikoga, da njihov kralj u ono vrěme bio je Lagar; ovde piše Livio, da su poslani od Pleurata. Od ovuda more se kazati, da Pleurat bio je u ovo vrěme kralj Agrianah; iz svega ovoga sledi, da po Ilirii i Panonii mlogi bili su kraljići: od kojiuh imena niti pišu se, niti se znati mogu. Ovo jedino za istinu znati se more, da svi ovi narodi bili su bojni, i kako njim tko bolje platio je, onako njemu na pomoć išli su, nepazeći na iste svoje Domorodce, jer vidimo sada, i potle još bolje vidit će se, da Iliri na Ilire, Traci na Trake ili Ilire, sa Rimljani ili Macedoni sdruženi više putah išli su, i jedni druge više nego isti Rimljani pobili i prědobili jesu. Dabi puci Ilirski jednoskupni i sdruženi pod jednim kraljem svi bili, nikada Rimljani njih preobladali nebi bili. Ovaj dogodjaj izpisuje Livio. (*Dec. 5. Lib. 4. c. 9.*)

Digitized by Google

Poglavje XIX.

Od ostalih dogodjajah Ilirah Albanie, Epira i Dalmacie, kako pod vlast Rimljanah spadošc.

Godine Rima 582., kada *L. Aemilius Paulus* veliki Rimski vojvoda u Macedoniu bio je odredjen, u Macedonii i u Ilirii sva još bila su poměšana tako, da se nije znalo, tko će koga preobladati. Emilio Pavo bio je star čověk, ali verlo mudar i brižljiv vojvoda; on nehti u Macedoniu prie iti, dokle od poklisarah nije razumio, kako vojska u Macedonii stoji, i što je za rat Macedonski potrěbno. Kada je sva razumio, onda zboru, koja potrěbna bila su, jest prikazo. Osam šeregah za boj od Rimljanah onda popisano je, strašna vojska, kamo Iliri sa Rimljani pridruženi, kamo ostali Gerci. Poradi toga Rimljani u Emiliu Pavlu toliku zaufanost imali su, da već kada je u Macedoniu odlazio, za istinsko deržali su, da sverhu rat Macedonski imati će. Dokle Rimljani za rat potrěbita u Latinskoj pripravljali su, Perseo nije više za novce žalio, samo da Gencia kralja sebi pridružiti more; i zato po Hipii poklisaru tri stotine talentah srebra njemu je obećao. Jedan talent Gerčki po našem broju je nosio 1125 fl. srebra, indi 300 talentah, na naš broj 337,500 fl. srebra je iznosilo; golem broj za ono vrěme, da bi ga Perseo bio izplatio. Ali Perseo lukavi Gerk, posla Pantauka svoga najvěrniega priatelja k Genciu kralju, kojega u Medioni, varošu deržave Labeatah je našo. Onde i poruke i zakletvu od kralja Gencia je primio. Od strane pako Gencia poslan je bio poklisar Olimpio, koi zakletvu i poruke od Persea je primio. Sa ovim poklisarom bili su poslani koji novce imali su primiti, i onda sa Macedoni, koji su imali u Rodus iti, da ovako Rodiance, videće da su se Iliri k Macedonom pridružili, laglje u rat protiva Rimljanom navuku. Ovim Genciovim poklisarom Perseo od potoka Enipea, gdě tabor je imo, sa svimi konjanici kod *Diu* varoša jest naproti došo, onde pred svimi poruke primi od Gentia, i svoje dade Genciu: hoteći ovako vojsku svoju obradovati, jer tako jakoga kralja jest sebi pridružio. Odanle u Pelu stolni varoš poslani, koji bi novce primili. Onde tri stotine talentah jest odbrojeno, ali samo deset

Digitized by Google

talentah poslao je Pantauku, i zapovědio, da je Genciu od broji i kaže, da drugi novci na skorom dojti će. Perseo medjutim zapovědi svojim službenikom, da polagano prate ostale novce do kraja Macedonie, i ondi neka čekaju, dokle od njega zapověd primu, kudbi s novci okrenuti imali. Gencio dobivši malu stranu novacah, misleći, da će i drugi novci stignuti, potaknut od Pantauka protiva Rimljanom; M. Perpernu i L. Potelia, Rimske poklisare, koji u ono vrěme dojdoše kralju Genciu, da ga nagovore, da se sdruži sa Rimljani protiva Perseu, dade zatvoriti. Perseo ovo čujući, i dobro znajući, da Gencio, hoće neće, sa Rimljani rat deržati mora, novce Genciu obećane zapovedi u Pelu svoj stolni varoš natrag dovesti. Ovo videći Gencio od njega odstupi, ali kasno, jerbo si je boj na vrat oběsio, koi ga je malo poslě kraljestva rěšio, a sužanjstva dobavio. Na jednaki način Perseo hotio je i Eumena kralja Pergama prevariti: njemu je obećo 1500 talentah, ako Rimljane ostavi, a k njemu se pridruži. Eumen privoli i poruke već dadoše si, ali kada je bilo novce brojiti, onda Perseo počme šepertljiti, i Eumenu govoriti, da on novce nežali dati, samo neka Eumen njemu mira od Rimljanah pribavi: do toga vrěmena da će novce u Samotracii varošu u cerkvu postaviti. Na to Eumen, da to njemu sve jedno je, makar u Peli novci stajali, ali barem jednu stranu neka pošalje: to Perseo nekti, a Eumen njega ostavi. Na isti način sa Bastarnami, koje Livio Gale piše, je baratao. On najmre kako je vidio od otca svoga Filipa, iz preko Dunava pozvao je Bastarne iz onih městah, kako i otac njegov, protiva Rimljanom na pomoć, deset hiljadah konjanikah, a 10,000 pěšakah, koji mogli su pored konja deržati, i ako bi koj od konjanikah pao, mogo je svaki pěšak konja derkom ufatiti, i zajašiti. Ovi pogodili su se sa Perseom, da konjaniku svakomu deset, pěšaku pet, a vojvodi hiljadu zlatih novacah plati. Ove indi do Albane varoša došavši je čekao, i kod Axia potoka svoj tabor načinio. Do Desudabe pako varoša u krajine Medie vojska Bastarnah je došla, i onde ležala, pogodjenu plaću čekajuća. Onamo je poslao Perseo Antigona svoga vojvodu, koi bi Bastarnam kazo, da dojdu k varošu Bilazora zvanomu (pazi što sam kazo, da Iliri imali su svoj materinski, od drugih narodah različiti Ilirski jezik, što ista Imena varošah, svědoče, poglej pogl. 5.). Varoš ovaj bio je u Peonii, Ilirskoj krajini, medju Macedoniom i Traciom. Ovo kada je Antigon bio Bastarnam kazo, i pofalio, kako kralj svaka potrěbita za njih pripravlja, kako konje, oděću i mloge poklone za vojvode

Digitized by Google

gotove već njima poklonit će, na ova Klondić vojvoda pervi Bastarnah odgovori, ova neka budu, kako hoćeju: samo jeli on obećano zlato donio, što bi se medju vojake razdělilo; kada na ovo Antigon ništa nije znao kazati, onda Klondić: „Idi, kaži kralju, da, dokle zlato i poruke nepošalje, nikuda niti koraka odovuda Bastarne ne će se krenuti.“ Kada su ova kazali kralju, počeo je s vojvodami svojimi věće deržati, što bi činiti morali: sam pako napervo stavio je, kako onaj narod ljut i nestalan je, kako oni Dardane i Trake već pod otcem Filipom strašno su pobili, da, ako toliko mložtvo u Macedoniu dojde, biti će pogibelnije za Macedone, nego su isti Rimljani, da indi dosta će biti pet hiljadah, drugih da netrěbuje. Pošalje indi opet Antigona, koi bi ovo Bastarnam kazo: Bastarne kad su ovo začuli počeli su se ljutiti; ali Klondić vojvoda upita opet; jeli barem ovim petim hiljadam novce poslo, na to Antigon neznade opet ništa pravo kazati: onda Bastarne natrag odkuda su došli Traciu robeć povratili su se. Ovako Perseo od sviuh stranah bio je srětan, ali od nijedne nije bio pametan, hotio je druge prevariti, pak je sam sebe prevario, hotio je novce čuvati, pak potli novce s kraljevinom je pogubio. Da ovi Gali, bili su Bastarne iz onih krajinah, iz kojih bili su i oni, s kojimi Filip otac Perseov je pogodbu učinio, da će je u Dardanie naseliti, to svědoči isti Perseo, kadi veli, da su oni pervi Dardane i Trake pobili. Da pako ovi, kako i oni bili su Slavi, i jednakoga jezika sa Iliri, dosta u pogl. 17. govorio sam. Ova sva u jesen i u zimu dogodila su se; ova ja popiso sam, za uistiniti ona, što od Galah Bastarnah, i od jezika Ilirskoga u pervašnjih poglavjih piso sam (ova Livio *Dec. 5. Lib. 4. c. 22.*). U početku prolětja novi vojvode u Macedoniu došli su, veliki vojvoda Emilio Pavo i vojvoda brodarski Oktavio. U Iliriu pako Anicio, koi protiva Genciu kralju Ilirah boj biti je moro. Od boja Ilirskog pod Genciom kraljem Livio (*Dec. 5. Lib. 4. c. 26.*) piše ovako: Gencio od otca Pleurata kralja Ilirskog i od matere Euridike jest rodjen. Brata dva je imao, Platora, od otca i matere, i Karavancia samo po materi rodjena. Karavancia poradi otca drugoga, nije se bojo: ali Platora, jerbo od jednog otca i matere bio je, dao je smaknut, i dva priatelja njegova, Etrida i Epikada, viteške junake, da sěgurnie more kraljevat. Pripověda se, da je Pleurat sa Honunom Dardanskim kraljem dokončao, da ovaj kćer svoju Etutu, dade za sina Platora, što je Genciu žao bilo, budući se bojao, da ovako brat Plator s pomoćjom Dardanah kralj nepostane, i zaisto kada se je

Digitized by Google

Plator oženio sa istom Etutom, ova ženitba uzrok njegove smerti je bila. Kada je brata smako; težak svemu puku počeo je biti, i žestoku narav svoju sa prekorednim pitjem još većma je podžigo. Indi kada se je u boj sa Rimljani od Persea bio dao navući, kako gori popise sam, u Lisu sve svoje šerege je skupio, 15,000 oboružnih bilo je. Odanle Karavancia brata kada je sa hiljadom pěšakah i pedeset konjanikah protiva Kavianom poslo, da nje ili silom ili strahom na podložnost natěra, on sam na varoš Basianu sa pet hiljadah od Lise je otišo. Ovi svi bili su Rimljanom pridruženi. Ove dakle dao je opomenuti, da se z dobra podlože, ali oni volili su obsědjenje terpěti, nego se predati. U Kavianskoj Durnio varoš Karavancia dragovoljno primio je, ali Karavan varoš njega odtěro je. Kada je nato polja njihova počeo robiti, od skup doterčanih poljodělacah nekoliko vojakah ubijeno je. Onda već Ap. Klaudio pokli je Bulinah, Apoloniatah i Dračanah čete pridružio, iz zimovišta izišo, i kod Genusua potoka tabor naměstio je: jer čujući, da se je Gencio sa Perseom sdružio, i da je Gencio Poklisare Rimske dao zatvoriti, boj s njim hotio je deržati. U to vrěme Anicio vojvoda već u Apoloniu doso je: gdě, kada je začuo, što se u Ilirii radi, knjigu Apiu piše, da ga kod Genusua pričeka, kamo potli tri dana je došo; ondekar još k onim pomoćnikom uzeo je 2000 Partenah pěsakah, i 200 konjanikah u pomoć (vojvoda pešakah bio je Epikad, konjanikah pako Agalso), i hotio je iti s vojskom u Iliriu tim većma, da Basaniu oslobodi od obsědjenja: ali ga suzbi glas, da Gencio 80 ladjih je poslo vojsku, koja bi sve Dračanah i Apoloniatah polje robila. Onda brodovi — — —. Ovdeka sada neznadese što su Gencia brodovi uradili, jeli se Anicio Rimski vojvoda sa Genciom gdě, i kako se je pobio, ovo sve u Liviu fali; da se jesu někojeg varoša stanovnici, ili morebiti brodovi Ilirski Rimljanom predali, to se razuměti more, jerbo ovako nadilje piše Livio „podali su se“. Potlem toga i varoši one krajine tako učiniše, što najvećma pripomogla je milotvornost i pravica prama svim vojvode Rimskoga. Do Skodre onda došlo se je, ovdi je bila sverha rata: jerbo i Gencio ovaj varoš kanoti najpoglavitii je odabrao za sebe, i takodjer jerbo u Labeatah krajini naj tverdji varoš je bio; k kojem težko dojti se je moglo. Dva potoka njega pašu: Klausala stranu varoša od istoka obtiče; Barbana stranu od zapada iz jezera Labeatskoga iztiče. Ova dva potoka iz pod varoša skup sastaju se, i utiču se u Oriundo potok veliki, koi izvira iz berda Skodre,

Digitized by Google

i mlogo potoke u se primajući saliva se u more Adriansko. Berdo Skodra najviše one krajne, od istoka Dardaniu imade, od podne Macedoniu, od zapada Iliriu (Evo medje, koi hoćeš znati, gdě je Skodra varoš, gdě je Gencio ufaćen. Veli Livio od zapada Iliria, misli, da je razumĕvo Epir i Dalmaciu sadašnju, od ponoći ništa negovori, jer nije znao). Premda utverdjeno město od iste naravi je bilo, i sva vojska one krajne i isti kralj u njemu biaše: opet Rimski vojvoda jerbe pečetak srětno za rukom je mu išo, misleći, da sréća i sverhu će slědeti, i da nenadni strah sréći mlogo će pripomoći: s vojskom u red metnutom pod zidine varoša je došo. Da bi kapie zatvorene zaderžali, i iz tornovah i zidinah varoša se bili branili, sa sramom bili bi protĕrali Rimljane; ali oni na junačtvo se uzdajući izvan kapiah izidoše, i sa Rimljani, i svojma družbenici pobiše se. Preobladani, i u bĕgu skupivši se, kod iste kapie do 200 mertvih padoše, ostali u varoš zatvorivši se toliki strah u varoš uneli su, da sproti Gencio poklisare poslo je Rimskom vojvodi, moleći za mir, dokle bi s vojvodami svojmi vĕće deržo od stališa svojiuh stvarih. Tri dana su mu data: i vojska Rimska na 500 koračajah daleko od varoša odstupila je. Gencio na ladje po potoku Barbani odbrodio se do jezera Labeatah, pod izlikom da će onděkar vĕće deržati, ali kako se je vidělo, u prazno ufajući se, da Karavantio brat, iz krajine kuda ga je poslo, mlogo hiljadah oboružnih na pomoć dovede; što, kada je izprazno sve biti vidio, na istoj ladji tretji dan po potoku se spusti, i u Skodru povrati; odkuda pošalje poklisare k Rimskom vojvodi, da bi mu dopustio u tabor dojti, i po zadobitom dopuštenju u tabor Rimski je došo. Govorenje svoje počeo je, da on jako budalasto je radio, zatim na isti plač je došo, i plačući (kano žena) na koléna pred Rimskim vojvodom je pao i njemu se predao. Vojvoda Rimski njega lépo veselio je, da se neima ništa bojati, i na večeru takodjer njega pozvao, i potle večere u varoš k svojim pustio ga je, drugi dan skupa častili su se, ali tretji dan C. Casio od šerega Rimskom vojvodi njega u čuvanje predao jest. U toliku nesréću, za deset talentah srebra, što jednog fehtara plaća jest, kralj od kralja bio je navučen. Anicio kada je Skodru varoš zadobio, naj prie dao je Petelia i Perpernu Rimske poklisare k sebi dovesti, njim pervašnje dostojanstvo jest povratio, i Perperu sproti je poslo, da sve pokolenje kralja, i priatelje pofata, on indi u Medeonu varoš Labeatah otide, i onde Etlevu kraljicu, i dva sina, Skerdileta i Pleurata, i Karavantia brata najde,

Digitized by Google

i u Skodru u logor dovede. Anicio po doveršenom u trideset danah ratu Ilirskom, glasonošu Perpernu u Rim je poslo; i potli nekoliko danah Gencia kralja sa otcem, ženom, dětcom i bratom, i s drugimi knezovi Ilirskimi je poslo. Ovaj jedini rat prie se je čuo u Rimu doveršen nego započet. — — Uzrok ovoga tako nesrětnoga i sramotnoga boja Ilirskoga ja nahodim nejedinost Ilirah, kojih mloge krajne sa Rimljani složile su se, i ovako Iliri na Ilire, kerv na kerv jest udarala. Jao onoj kraljevini, gdě su poglavice varošah, krajnah domovini nevěrni: gdě samo posebna korist a ne skupna kraljevine sréća gleda se, gdě za novce domovina prodaje se. Drugi uzrok je bio budalasta, kako sam ju spazio, Gencia pamet, tretji uzrok žensko i babje Gencia serdce. Od ovih dogodjajah pako more svaki suditi, da Genciova kraljevina bila je sasma slaba, jer Epirote, i mloge druge krajine u istoj Albanii, i varoši bile su něke Rimljanom, něke pako Macedonom pridružene. Neka mi indi i Pater Bedeković i ostali pisci oproste, koji pišu, da Genciovo kraljevstvo tiam do Dunava i prěko Dunava jest se protezalo, što iz istih dogodjajah vidi se, da istina nije. Doista Dardani, koji preko Skodre planine stanovali su od istoka, u ovom ratu nisu bili, i sami za sebe imali su kralja svoga u vrěme Gencia Honuna, kojega kćer Pleurat za svoga sina Platora je bio izprosio. Peonia, Media, krajne Ilirske medju Dardani, Macedoni i Traci, većom stranom bile su pod Macedonskim vladanjem. Tracia je imala svoje vlastite kralje i vojvode. Što se pako dotiče zapadne i sěverne strane Ilirie, piso sam, da Karni, Gali, (kojih bio kralj Simpeli) i Japidi u njoj stanovali su; ove jasam kazo da su bili Slavi od Beloveza naseljeni, i sa Iliri pomešani, i ovi morebiti već i u ove strane, to jest sadašnju Horvatsku i Slavoniu bili su se već rasplodili, doista krainska, Štajerska, dakle i gornja Slavonia potli od Rimljanah Panonia nazvana, spadala je pod Vindelitiu: ali od ovih potli ćemo obilatije govoriti. Ove indi strane imale su svoje kralje vlastite; u nekih varoših bilo je skupno vladanje. Ove indi strane samo su čule za rat Rimski, i za Gencia kralja, ali pod njegovu kraljevinu nisu spadale. Odovuda slědi, da od krajne ove medju Savom i Dravom ništa se u ovo vrěme nemore kazati, jeli spadala pod Dardaniu, ili je morebiti sama za sebe imala svog kraljića, ili morebiti spadala pod Vindelitiu. Od Galah drugačie Bastarnah, piše Livio (*Dec.* 5. *Lib.* 4. *c.* 3.).

Digitized by Google

Poglavje XX.

Od Ilirie kako je od Rimljanah razdĕljena, i šlo od nje pod Rimljane je spalo.

Kada je boj u Ilirii doveršio se, potle nĕkoliko danah i u Macedonii jest se doveršio. Pavao Emilio Persea strašno u boju jest pobio, i svu njegovu vojsku raztĕro. Perseo sa nĕkoliko konjanikah u Pelu je došo, ali odanle noćjom, bojeći se sam svojih podložnikah, je otišo, i tiam u Samotracii u cerkvu se sakrio; ali Pavao Emilio njega i tamo jest našo i ufatio, potli kako četiri godine sa Rimljani rat je deržo. Dabi novacah bio nežalio, ter Bastarne, Eumena kralja, i Gencia kralja u družtvu bio zaderžo, mogo bi bio ob zimu svu vojsku Rimsku, koja i onako u zločestom stališu bila je, svu pobiti, i u Latinsku strašan rat za Rimljane preneti: ali gdĕ je sreća, nije Pameti; onako kraljestvu Macedonskom, koje do Persea 150 godinah je stajalo, pod Alexandrom velikim u Europi najjače, u čitavu Asiu vladanje svoje prenelo, sverhu je načinio. Pervi kralj Macedonah bio je Karan: iz perva do Filipa otca Alexandra nije bilo glasovito, i uvĕk pod haračem Ilirah je stajalo; Perseo bio je 40-ti kralj Macedonah. (*Liv. Dec.* 5 *Lib.* 5. *c.* 6) Godine Rima 583. veliki vojvode Rimske bili su *Q. Ælius Pœtus*, *i Marcus Junius*. Zbor Rimski naredio je poklisare, po kojiuh sudu vojvode L. Pavao Emilio, i L. Anicio sve stvari na Macedone i Ilire spadajuće raspraviti, i namiriti imali su. Deset poklisarah u Macedoniu, a pet u Iliriu odredjeno biaše. U Iliriu *P. Aelius Ligus*, *C. Cicerejus*, *Cn. Babius Tamphilus*, *P. Therentius Tuscivejanus*, *P. Manilius*. Zbor Rimski sam mlogo je mislio, kako bi narode one mirne zaderžo; da pod izlikom sloboštine u svemu polaščicu, a ne priteščicu poznadu: svu indi Macedonsku na četiri strane razdĕliti, i svakoj strani svoj zbor narediti, i polu samo one daće, koju kralju plaćali su, puku Rimskomu da budu dužni plaćati, odkazati zapovĕdio je. Na jednaki način u Ilirii da se naredi je zapovĕdano. Anicio dokle poklisari iz Rima dojdu, Gabinia u Skodri s vojskom potrĕbitom ostavi: u Rizonu i Olciniu varoših C. Licinia s četami

Digitized by Google

potrěbnimi naredi: On sam s ostalom vojskom u Epir je otišo. U Epiru pervi se podade varoš Fanota, gdě ostavio je četu za obrambu: odanle otišo je u Molosku krajnu, koje svi varoši podali su se osim Pasarona (*Pasar* varoš, i druga imeňa, kano *Stená*, varošah i městah očituju Ilirski jezik), i Temona, i Fillača, i Horrea. Dakle najprie k Pasaronu vojsku dovede. U Pasaronu bili su Macedoni vojvode od Persea dani, Antinoa i Teodot, Rimljanom jako suprotivni. Dakle bojeći se Rimljanah varošane nagovore, da bolje im je s kupa poginuti, nego se u sužanjstvo Rimljanom predati, i kapie zatvorili su. Pred ovimi nitko nije smio niti čmerdnuti, ali Teodot drugi viteški plemić, kada vidi, u koliku nesrěću varašani upast ćeju, zavapi: „Koja vas pomama napinja, da za volju dvojice dušmanah sav varoš ćete pogubiti. Doista, bi koji za domovinu poginuli, dosta pripovědati čuo sam: ali koji domovinu za sebe izgubiti nebi se strašili, ovi dvojica pervi jesu: indi otvorimo kapie, i vladanje primimo, koje sav široki svět već primio je.“ Ovako vapijućega varošani posluhnuli su, i kapie otvorili, Antinoa i Teodot sami nahrupiše na Rimljane i od njih izsěčeni su. Ovako Cefalo kraljić Epirotah varoš Tegmonu zatvorio bio je; ali od varošanah posěčen je. Ovako potle Filač i Horea varoši predali su se. Kada je indi Epir bio umirio, vojsku po varoših razredi, i u Skodru, kamo pet poklisárah iz Rima već došlo je, povratio se je. Onamo u Skodru iz svega kraljestva vojvode, poglavice i starešine sazvao je, i pred svimi odsudjenje zbora i puka Rimskoga jest obznanio, koje ovako glasi: „Zbor i puk Rimski zapověda, da Iliri slobodni ostanu, sve straže i čete Rimske iz varošah i gradovah da se zdignu, uzmu i odvedu u Latinsku. Ne samo slobodni, nego i prosti da budu od svake daće: Iseni, Taulantini, Dasareti, Pirustri, Rizonci, Olcinianci, jerbo još pod kraljem Genciom k Rimljanom su se pridružili; Daortinci tokodjer biti će prosti, jer Karavancia ostavivši sa oružjem k Rimljanom su se pridružili. Skordisci, Dasarenci, Selopitanci, i ostali Iliri pako, polu one plaće što su kralju plaćali, Rimljanom platit ćeju. Potli na tri strane Iliriu je razdělio. Jedna strana bila je ona, koja Rimljanom věrna ništa nije plaćala: druga strana Labeate i Skordisci, tretja strana Agranonci, Olciniate, Rizonite i bližnji stanovnici; svaka strana dobila je svoj zbor; ovoje bilo lepo odsudjenje, ali gorak sveršetak. Anicio za tim s poklisari otišo je u Epir, i ondě zimovao. (*Liv. Dec.* 5. *Lib. c.* 24.) Na jednaki način je Pavo Emilio Macedonsku razdělio, (*Liv. c.* 25.). Onde Dar-

Digitized by Google

dani tražili su od Emilia Peoniu, govoreći, da je krajna Ilirska, ali nisu dobili, (mislili su Rimljani, da će još i Dardani pod nje spasti, što se je i dogodilo potle). Ova, mislim ja, oni pisci nisu u Liviu štili, koji pišu, da je Gencio tiam do Dunava kraljevo; ali odovuda sada znade se, da Genciova kraljevina bila je u Albanii, Epiru i Dalmacii, i ove strane su bile samo u ovo doba Rimljanom poznate; jer u ove krajne svoje vladanje sa svim su preneli; prie Gencia kralja ove krajne bile su pod svojmi vlastitimi kralji i vojvodami. Od ovo doba imali su vladavce Rimske. Kada je Emilio u Macedonii sva doveršio, povratio se je u Iliriu; s jednim šeregom vojske poslao je P. Nasiku i Q. Maxima sina, da one Ilire, koji su sa Perseom deržali, porobe, i njega kod Orika dočekaju. On sam s ostalom vojskom u Epir je putovao, i za 15 danah u Pasar došo: od kuda nije daleko tabor Anicia bio. Aniciu indi je piso, da zbor Rimski je zapovědio sve one varoše od Epira porobiti, koji su sa Perseom deržali, i plěno medju soldate razděliti. Od ovuda poslao je sto-junačke vojvode sa četami u sve Epira varoše, one prie, koji su u dalešnie varoše imali iti: potle one, koji su u bližnie varoše morali iti, i tako je razredio i zapovedio, da svaki u svoj varoš u jedan dan, i u jedan sat imade dojti, i da imade kazati varošanom, da je došo vojake i stražu iz one varoši dignuti i jamiti. Ovako kada je sva razredio, dao je obznaniti, da svi Epirote prosti i slobodni jesu, kako i Macedoni, i da od svakog varoša deset starešinah dojde u Pasar, i da od zbora i puka Rimskoga odsudjenje čuti će. Kada indi ova sva bila su sveršena, sto-junački vojvode, kako već bili su naučeni, u jedan dan i u jedan sat posvih varoših zapovědu sve zlato i srebro u jutro na piac varoški iznositi od svake kuće, i u četiri sata dali su vojakom poděliti, i toliko plena bilo je, da konjanikom 400 novacah, a pěšakom 200 svakomu je dopalo, ovako 70 varošah u Epiru u jedan sat porobljeno, i 150,000 dušah u robstvo u Latinsku je odvedeno. Varoši svi oni porušeni. Ovoje bila ona sloboština obećana, ovo ona istinitost i pravica Rimljanah! — ! — ! —. Ovděkar se svaki razmisli, tko su bili poganinski Rimljani; ali i promotri, kako Epir u ono vrěme bio je sa varoši nakitjen, kako narodom napunjen — — —. Potli několiko danah Anicio deržao je skup ostalih Epirotah i Akarnanah, i svim onim poglavicam i starešinam zapovědio je u Rim dojti, koji su bili sa Perseom u ratu poměšani, onda se je u Latinsku odbrodio. Anicio kada je u Rim došo pod velikima vojvodama Rimskim M. Klaudiom Marelom, i C. Sul-

Digitized by Google

piciom Galom, vozio se je s velikim proslavlenjem kroz Rim u Kapitolium, pred njegvimi karucami vodjeni su Gencio kralj Ilirah, žĕna njegova kraljica, dva sina Skerdilet i Pleurat, brat kralja Karavancio, i četiri najveći vojvode Ilirski. Aj! aj! sramote! Gencio sa ženom i dĕtcom u Spoletu varoš, i potlem jerbo ga Spoletani nisu hoteli primiti, u Igiturviu varoš po zapovĕdi zbora jest odveden u sužanjstvo: a drugi Ilirski vojvode u Rimu u tamnice zatvoreni su. 220 ladjih Gencia kralja onoga rata ufaćenih zbor Rimski zapovĕdio je, da Q. Kasio medju Korcireance, Apoloniate i Dračane razdĕli. Ovi varoši imali su brodišta, i bili su sdruženi sa Rimljani, kako i mlogi drugi. Ovdĕ još opomenuti imadem moje štavce, da se nečude, kada mloga imena pukovah čuju spominjati u kraljevini Gencia, i neka nemisle, da svi oni puci imali su svoje velike krajine; nego mora se misliti, da Albania današnja, Epir i Dalmatia imali su mloge varoše, i svaki varoš veći imao je svoj vlastiti kotar i svoja sela, indi kako se je zvao koj varoš, onako su se zvali i stanovnici onoga varoša i oniuh selah pod onaj varoš spadajućih. Ovak Skodra varoš, gdĕ je Gencio ufaćen, stanovnici Skodre i sviuh mĕstah u kotaru Skodre stojećih zvali su se Skordisci: od Dirača Diračani, od Apolonie Apoloniate i tako nadalje. Ovakova je bila sverha one najplemenitije kraljevine Ilirske, od koje svi Iliri po Ilirii velikoj tiam do Ponta Euxina bili su se razplodili: koja kraljevina pod pervimi kraljevi bila je jako glasovita, i na suhom i na moru. Viděli smo, kako je Piro Rimljane zatvorio i kano sužnje u Rimu deržo: sada opet vidimo, kako Rimljani ovu kraljevinu razsuli su. Ali opet vidĕt ćemo, kako ovi isti Iliri, sa Slavi sve Rimsko carstvo zapadno predobili i u Rimu mlogo vĕkah kraljevali su. Odsele ćemo viděti, kako Rimljani, sve komad po komad od Ilirie pod svoju vlast otimali su. Ratove sve podpuno izpisati nemogu, jer u Liviu mlogo fali; kvar vĕkoviti, ali što godir iz Livia i iz drugih pisacah mogo sam najti, to ću popisati: jerbo pako Epirate pod imenom Dalmatah od sele mloge su rate deržali sa Rimljani, potrĕba jest, od imena i od postanja Dalmatah sada govoriti. (*De Triumpho Anicii. Liv. De* 5. *Lib.* 5. *c.* 36.) god. Rim 583.

Digitized by Google

Poglavje XXI.

Od postanja imena Dalmatah.

Dalmate od varoša Dalme nazvani su po običaju onih vrěmenah; jer svaki varoš u Epiru, Albanii i Dalmacii dao je ime svojim stanovnikom, i svim u kotaru onoga varoša stanujućim, kako u pervašnjem poglavju kazo sam. Ovaj običaj i dan danas obderžaje se, jerbo od poglavitih varošah isti komitati i regimente zovu se. Indi samo od potrěbe je znati, gdě i u kojoj strani Ilirie je bio varoš Dalma. Što god novašnji pisci, kano *Schüter*, *Freschot* i ostali pišu od varoša Dalme, koji bi radi Dalmu u Bosnu preneti, ja ona sva kano izmišljena i brez dokaza samo iz njihove pameti pisana ostavljam, i velim, da varoš, kojega Stěpan Bizantin u svom dictionaru ili besědniku imenuje Dalmis, Strabo pako Dalminium, a Apian Dalma, bio je u Epiru, ili bližnjoj Dalmacii i danas zvanoj. Ovu istinu isti dogodjaji potverdjuju: vidělismo u popisanih dogodjajih, da Rimljani Istriu najprie, potli pod Emiliom Pavlom velikim vojvodom po Aniciu vojvodi Albaniu današnju, Epir i Dalmaciu pod svoju vlast bili su spravili, i u svoj ovoj kraljevini nigdě varoša Dalme nismo čuli; i vidělismo, da u Epiru, pod koju' krajnu i Dalmacia današnja morala je spadati, jerbo se sudaraju, 70 varošah bilo je od Rimljanah porobljeno i porušeno. Od ovuda slědi, da varoš Dalma morao je potli Rimskog rata, kojega Anicio u Ilirii je dovršio sagradjen biti. Ovu istinu isti pisci svědoče. Livio (*in Epit. Lib.* 47.) piše, da Kajo Marcio veliki vojvoda Rimski god. Rima 588. indi pete godine potli Emilia, protiva Dalmatom iz perva nesrětno je vojevo. Koje potle Kornelio Nasika veliki takodjer vojvoda je predobio. Dakle ovo je pervo pisanje od Dalmatah: prie god. 588. nije se niti za ime čulo Dalme, niti Dalmatah. Odovuda svaki neka sudi, da misao noviih pisacah, koji Dalmu i Dalmate u Bosnu polažu, stajati nemore, i očito pokazuje njihovu neznanost, zaštobo god. Rima 588. niti imena od Bosne nije se čulo, niti Rimljani Dardane i Skordiske, koji u Serbii i Bosni mlogo kasnie zvanoj stanovali su, nisu preobladali, niti jedan put s njimi rat imali, što će se sve iz slědećih dogodjajah još bolje viděti. Iz Livia dakle znademo kada je ime Dalmatah

Digitized by Google

na světlo izišlo: sada trěba je znati, gdě Dalma varoš je bio, od koga su se Dalmate zvali. Ja sam kazo, u Epiru da je bio: ovo Ptolomeo u svom zemljopisju pokažuje (*Lib.* 2. *c.* 17.). Ovako Dalmacia u svom počétku nije dalje se produljila, nego od Skradina pak do Macedonie, Skradin (Scardona) je u Dalmacii ne daleko od Sibenika varoša; Skadar (Scodra) je u Albanii: kojega iz medju oviuh varošah je razumio Ptolomeo? bi se moglo pitati. Ili bio Skradin, ili Skadar varoš, jedan i drugi spadao je pod Epir starinski; Lucio iz Casaobona (*Lib. c.* 1.) od Dalmatah ovako piše: „Iz perva dvadeset selah i varošah, bližnja koja su bila, osvojili su, i potle šesdeset drugih tergovištah do mora i Salonu, Tragurium i Epetiu varoše bližnje Ise pod svoju vlast spravili su, i Dalmaciu nazvali.“ Salona (Solin) i Tragurium (Trogir) izpisuju se u Dalmacii Benetačkoj, Isa varoš gdě je i Epetium, u Hübnera Geografii neizpisuje se: ali čuli smo u dogodjaih Gencia kralja, da Iseni pervi tužili su Gencia Rimljanom, da je polje njihovo dao popaliti, oni indi morali su sami svoje skupvladanje imati. Iz oviuh sviuh još neznade se pravo, gdě i u kojem kraju bila je Dalma varoš, ali to se istinsko znade, da je bio u Epiru starinskom, jer kako sam kazo, da sva današnja Dalmacia pod Epir je spadala: ovo indi dosta neka bude znati, gdě je bila i u kojoj kraljevini, i da su Dalmate tiam do mora prie 20 selah i potle 60 varošah pod se spravili: poradi toga Rimljani god. Rima 588. Kaja Marcia velikoga vojvodu s vojskom proti Dalmatom poslali su, ali Dalmate Marcia i s vojskom do Narona (Neretve) potoka su protěrali, i nije njima ništa mogo učiniti, i zato drugoga velikoga vojvodu na pomoć je dozvo, Publ. Kornelia Nasiku, onda obodvojica sa sdruženom vojskom Dalmate preobladali su, u Dalmu varoš natěrali, i varoš obsěli. Dalma varoš na previsokoj hridi je bio sazidan, i tako tverde zidine je imo, da Rimljani nikako nisu mogli ga predobiti. Najposle veliki vojvoda zapovědi dva lakta dugačke motke sa smolom i sumporom namazane i oblejane načinjati i zapaliti, i u varoš bacati: ovako se varoš zapali, i onda varošani predadoše se. Ovako Lucio (*Lib.* 1. *c.* 1.) izpisuje. Livio takodjer (*Epit. Lib.* 47.) piše, da Publ. Kornelio Nasika Dalmate predobio je. Ovo je, što od imena i postanja Dalmatah imao sam popisati, i od njihovoga pervoga sa Rimljani boja: od kuda svaki more si misliti, da u ovom ratu svi Epirote, Dalmate i Albanci, koje su Rimljani porobili bili, i nakoje su harač metnuli, morali su se združiti, jer kada vojsku velikoga vojvode pervi put protěrali su, drugi

Digitized by Google

put s dvěma velikima vojvodama pobili su se, morali su i oni strašnu vojsku imati. Potle ovoga rata Dalmate mirovali su, i nenahodim nigdě, da bi se bili podigli do Julia Cesara. Ali od sele Rimljani sa drugimi puci Ilirskimi imali su mloge i kervave rate, ove pravo po svih dogodjajih ispisati nije mi moguće, jer Livieva Dogodovština dalešnja na veliki kvar sviuh učenih poginula je, i samo od devet Dekadih Epitome nohodi se: štogod indi iz ovoga i drugih pisacah mogo sam najti na Ilire spadajuće, ono sve u kratkom ću popisati, i koje godine se je što pripetilo, pobilježiti ću.

Poglavje XXII.

Od ratovah Ilirskih, koje su Rimljani deržali su, do godine Rima 741.

Godine Rima 587. Fulvio Flako veliki vojvoda Rimski Ardiee i Palarie, (Livio piše Vardee) u Iliriі, koji Istre robili su sa 10,000 pěšakah i 600 konjanikah, je preoblado, i mir njim s tom pogodbom dao, da sve kvarove učinjene naplate: ovo Apian (*in Illyrico*) piše. Ove iste godine M. Cesonio vojvoda poslan od Fulvia u Tracii sa Skordisci srětno je se pobio (*Liv. Epit. Lib.* 56). Godine Rima 621. K. Sempronio veliki vojvoda Rimski boj sa Japidi nesrětno je deržo, jerbo je strašno bio pobien; ali potle po junačtvu D. Junia Bruta jest opet na Japide udario i nje preoblado (*Liv. Epit. Lib.* 59.). Japidi su bili družbenici Karnah indi Slavi, prie Gali zvani. Ovi na Istre poradi medje udarili su, onda ih je Sempronio iz Istrie protěro i medje im odkazo.

Godine Rima 631. L. Cecilio i Luc. Aurelio Rimski veliki vojvode, obodvojica došli za vojskom u Iliriu, i sve Ilire, koje Apian (*de Illyrico*) Segestane zove, od varoša Segesta (današnji Sisak) tiam kako Kupa u Savu se utiče preobladali. Od ovoga boja Liviov Epitome nista nespominja.

Godine Rima 632. Kato Porcio veliki vojvoda Rimski sa Skordisci nesrětno je boj bio. Ovi od Skordiska brata Panonova ime zaderžali su, od ovih Floro (*Lib.* 3. *c.* 4.)

Digitized by Google

piše, da su naj ljutji od svih Trakah Skordisci bili, ali i lukavština takodjer k jakosti njihovoj je pripomagala, u šumah i planinskih pećinah stanovanje sa čudjom njihovom jest se slagalo. Ovi indi Skordisci sa Dardani svu Macedoniu, rado i Albaniu do mora obterčali su i robili: protiva njima Kato s vojskom je došo, ali pobit, svu skoro vojsku pogubio je.

Godine Rima 633. L. Cecilio veliki vojvoda došo je na Dalmate mirne, i u Saloni prezimio, na proletje u Rim se povratio i proslavljenje zadobio. Godine Rima 635. M. Skauro veliki vojvoda, kako Kluverio (*Rer. Italic. Lib.* 1. *c.* 19.) piše, Tauriske, koji Karnom i Japidom bili su bližnji družbenici, to jest današnji Štajerci, je preoblado. Ove Tauriske piše Schönleben, da su od Celto-Galah, to jest Germanah svoje pokolenje imali, ali, akobiga tko popito, gdě je někadašnja Vindelicia bila, i jeli Vendi ili Vindi, od Germanah, to jest Celto-Galah dolazili su, ili od Enetah? ja neznam što bi na to odgovorio. Doista, ja Karne, Senone, potle Istre zvane, Japide, Tauriske od Galah onih, koje Belovez vojvoda jest u one strane naselio, izvodim, i od onih i drugih potle naselnikah Vindah, velika Vindelicia, da je postala nahodim, i nijedan pisac, kako bi drugačie Vindelicia bila postala, i u koje vrěme, neće moći pokazati. Što pako našemu Vitezoviću sanjalo se je, da su Taurisci u današnjem Turopolju stanovali, i to stajati nemore, jer Tauriske Gerci i Latini nazvali su od planine *Thaurus*, a gdě je planina *Thaurus*, to jest Stajerska, a gdě je Turopolje, neka si svaki promisli. Turopolje u ono vrěme spadalo je na Segestu, to jest Sisak, kako Apian svědoči, koi pise, da L. Cecilio i Lucio Aurelio došavši u Iliriu, sve Ilire, koje on Segestane imenuje, preobladali su kako se Kupa u Savu utiče; Turopolje pako medju Kupom, i Savom stoji, dakle i onoga polja stanovnici Segestani zvali su se. Akoli pako tko bi rado znati pripověst od Turopolja, kako je ovo ime zadobilo, ja kako sam čuo kao diak u Zagrebu budući, ovdě popisati ću: Turci s velikim mnoštvom, hoteći preko Save na Zagreb udariti, nisu mogli priti, dakle iz one strane Save na polju tabor načinili su. U taboru kada je Turski vezir s pašami skupa ručo i kopuna u ruki deržo, top veliki iz Medvěd-Grada puče, i veziru kopuna iz ruke izbie. Na to vezir i drugi vojvode turske u plašese, i što mogli i ne mogli, stvari svoje pokupiše, i u běg se dadoše. To videći svi okolišnji stanovnici onoga velikoga polja, mužko i žensko, malo i veliko pograbiše něki sěkire, něki vile, něki ražnjeve, ostali bojno sablje i puške,

Digitized by Google

i turke s kervavimi dimliami iz onoga polja odpratiše. Od ono doba, one polja Tursko Polje, potlim Turovopolje, ili Turopolje, da jest nazvano.

Godine Rima 637. Cimbri i Teutoni, kada je more Oceansko po njihovoj zemlji bilo se razlilo, veliko množtvo u Iliriu su došli, i jerbo im u Ilirii nije bilo města, u Latinsku su okrenuli. Ovim Papirio veliki vojvoda s vojskom na proti dojde, i kod Akvileje s njima se pobie, i bio je od njih pobit, ali potle veće Rimske vojske dojdoše, i nje protěraju, koji potle natrag se povratiše u Hercinske šume, gdě prie mlogo věkah Segovez bio se je nastanio.

Godine Rima 638. Livio Druso veliki vojvoda, proti Skordiskom, koji u Macedoniu bili su navalili, je vojevo i nje preoblado (*Livio Epit. Lib.* 63.). Ali kada ih je preko Dunava těro, mlogo svoje vojske je pogubio, jer kada je na pomerznuti Dunav vojska naišla, led se pod vojskom srušio, i ovako mlogo vojske se potopilo. Ovako Brietio piše.

Godine 640. Skordisci opet u Macedoniu navalili: na Mar. Minucia Rimskoga vojvodu udarili, i strašno Rimljane potukli, potle natrag odvinuli (ovako Floro *Lib.* 3. *c.* 4. i Eutropio *Lib.* 4. *c.* 10.). Ovi Skordisci, kako Brietio piše, preselili su se medju Savu, Dravu i Muru, i ondě nastanili su se.

Godine Rima 641. Cimbri i Teutoni iz Herapiskih šumah od Bojov protěrani došli su do Skordiskah, od njih protěrani došli su Tauriskom, odanle preko Alpinske planine otišli su u Latinsku, ondě Rimske strašne vojske više putah potukli, i nisu im Rimljani ništa mogli opraviti, potle sami otišli u spanjolsku, odanle u Galiu, gdě sa Teutoni sdružili su se (*Liv. Epit. Lib.* 67.).

Godine Rima 643. M. Minutio vojvoda poslan od L. Kasia velikoga vojvode srětno sa Traci je se pobio (*Liv. Epit. Lib.* 65.)

Godine Rima 649. C. Geminio vojvoda proti Trakom, nesrětno je boj deržo (*Liv. Epit. Lib.* 70.).

Godine Rima 653. Skordisci, Dardani i Tribali, to jest Mesii sdružili su se, i u Macedonii strašno i kervoločno robili su, jer čověčje lubanje sa kosami na město čašah potrěbovali su i iz njih vino su pili. Protiva njim Apio Klaudio vojvoda kada je několiko putah udarao, uvěk biaše pobien, i něšto od straha, něšto od drugih bolestih umrě. Za njim poslan Kn. Skribonio, ali i on pobien bi, stražnji put Kn. Lentulo i P. Kraso veliki vojvode, nje preobladali i do dolnje Mesie, to jest Bulgarie protěrali su.

Digitized by Google

Godine Rima 662. Traci u Macedoniu opet došli su i robili (*Liv. Epit. Lib.* 81.). Ali Sula mloge boje s njimi imajući, nje preoblado je (*Liv. Epit. Lib.* 83.).

Godine Rima 673. Ap. Klaudio Trake u mlogih bojih preoblado je (*Liv. Epit. Lib.* 91.).

Godine Rima 674. Kurio vojvoda veliki pervašnje godine u Tracii i Dardanii imao je boj (*Liv. Epit. Lib.* 92.).

Godine Rima 678. M. Lukulo pervašnje godine veliki vojvoda Trake je preoblado.

Godine Rima 691. C. Antonio pervašnje god. veliki vojvoda nesrětno sa Traci je se pobio (*Liv. Lib.* 103.).

Ove godine 691. C. Cesar i M. Bibul bili su veliki Rimski vojvode.

Poglavje XXIII.

Od dogodjajah Ilirah pod K. Juliom Cesarom, i Cesarom Octavianom Augustom, od god. Rim. 691. do god. Rima 741.

Julio Cesar izabran veliki Rimski vojvoda god. Rima 691. zadobio je Galiu iz ove i one strane Alpinskih planinah (razumi Galiu današnju Francesku) i Iliriu sa deset šeregah (*legio*), i rat sa Helveti je započeo. Ovo se mora ovako razuměti: Cesar kada je Gale, koji su u Latinskoj bili, sve primirio, otišo je u današnju Francesku, i ondě sve one narode je predobio, potle došo je u Iliriu, to jest Albaniu, Epir, Dalmatiu i Istriu. Ove krajne Rimljani već u ono vrěme po svojih vlastnicih ravnali su, ali Karne, Japide, Tauriske, premda su š njimi rate imali, još pod svoje vladanje kakti god niti Panone natěrali bili nisu. Cesar indi, kada je vidio, koliki puci i narodi još do Helvetie nepreobladani jesu, i kako veliki rat njega čeka, u Italiu se povrati i dva šerega nova još popiše, tri pako šerega, koji su kod Akvileje zimovali, izvede, indi petnaest šeregah, strašna vojska, jerbo jedan šereg Rimljanah do 25,000 vojakah je brojio. S ovom silnom vojskom, naj prie u Galiu, to jest sadašnju Francesku otide. Jer od vrěmena Julia Cesara sve ovdašnje strane od mora Adrianskoga i Alpinskih planinah, tiam do Ponta Euxina iz ove strane Dunava obćin-

Digitized by Google

skim imenom Iliria, a ne Galia zvale su se. Dakle kada od sele dojde razgovor od Galie, mora se razumĕvati današnja Franceska. Tamo budući začuo, da Piruste (Vitezović piše, da su se tako zvali Dalmate) u Ilirii pobunili su se; indi sproti u Iliriu dojde i sva umiri; od ovuda opet na Helvete boj prenese, i nje preoblada. Kazo sam, da pod Vindeliciu spadala je strana takodjer Helvetie, od kuda mora se misliti, da je Cesar morao boj ovaj sa Vindi deržati. U tom ratovah vrĕmenu već godina njegovoga vojvodstva jest izilazila: piše dakle u Rim na zbor, da veliko vojvodstve njemu na dalje se i na drugu godinu dade. Tomu nĕki, navlastito Pompejo, suprot bili su. Od ovuda započe se onaj nemir u zboru Rimskom i nesloga, koja dugovite 22 godinah domaće ratove za sobom povukla je. U tom Rima nemiru Dalmate i drugi bližnji Iliri, Istri i Karni, zavadiše se. Dalmate Varoš Promonu (današnju Rĕku, *Flumen*) otmu. Istri i Karni k Cesaru ne daleko bivšemu, uteku se. Cesar poslo je svoga poklisara, koi Dalmatom zapovĕdi, da Promonu varoš Karnom povrate; ali Dalmate nehtĕdoše. Onda pošalje jaki šereg na Dalmate, ali Dalmate sav šereg izsĕkoše. Cesar nemogući se za ono vrĕme, poradi nemira, kojega sa Pompejom je imo, Dalmatam osvetiti, svu osvetu za drugo vrĕme je zaderžo. Ovako Apian *de Illyrico*.

Godine Rima 700. Kada su u zboru Rimskom dokančali, koga bi na mĕsto Cesara za velikoga vojvodu k vojski poslali. Cesar u zbor piše, da on vojsku prie odpustiti neće, dokle i Pompejo svoju neraspusti. Od ovuda rat medju Cesarom i Pompejom započe se. Ovaj rat uvede carstvo u Rimsko skupvladanje. Nije meni od potrĕbe sva na rat medju Pompejom i Cesarom spadajuća popisati: ova Cesar sam (*Lib.* 3.) za desta je popise: dakle samo one dogodjaje, koji u Ilirii u to vrĕme pripetili su se, pobilježiti ću. Kada je indi Cesar s vojskom svojom iz Brundusia na more se bio pustio; a drugu vojsku Marko Antonio drugim putem njemu na pomoć, i opet Gabinio tretju vojsku kroz Iliriu sve njemu na pomoć vodio: Iliri znajući dobro, što oni protiva Cesaru sakrivili su, misleći da ako Cesar nadvlada, za njih dobre biti neće: dakle svu vojsku Gabinia, osim njega i koji su s njim utekli, pobili su i izsĕkli. (Ovako Apian *in Illyrico*. Cesar *de bello gal. Lib.* 3. *c.* 7. *et Lib.* 5. *c.* 1. *et* 2.) Od ovuda M. Oktavio i Lucio Skribonio Pompejanskih brodovah vojvode, Kornelia Dolabelu, koji Cesaru u pomoć došo je bio s pomoćjom Dalmatinah na moru razbili su. Marka Antonia takodjer, Cesaru na pomoć

Digitized by Google

idućega Skribonio Libo u jedan otok je natěro, gdě od glada predati se je moro. Ali po svem tom Cesar po tom pomoć veliku zadobivši, Pompeja je preoblado, i u Egipat protěro, gdě po zapovědi Ptolomea, kralja Egipatskoga jest ubien. Cesar u Rim povrativši se u měsecu, koj sada od Julia Cesara *Julius* zove se, u Rimu sam sebe za samovlastnika i cara nazove; unuka pako svoga Oktaviana za svoga sina uzeo i Augustom je nazvao. Cesar bio je jako lěp, mudar, i u ratu i u sudu veliko serdčan: poradi toga od zbora Rimskoga Otac Domovine, Presveti i Car věkoviti jest nazvan. Kada su Dalmate viděli, da Cesar Pompeja je nadjačo, bojeći se, da radi potučene dva puta Rimske vojske nebi u zlo veliko upali; poklisare k Cesaru pošalju, moleći se, da njih u priateljstvu i u združenju puka Rimskoga zaderži, i prošastnih prigrěškah oprostenje poděli. Cesar vrědan velikoće svoje odgovor njim je dao: Da on nje, koji tako nepriateljski su se prama njemu deržali, za priatelje deržati nemore: nego, ako harač plaćati i poruke dati hoćeju, da im oprostiti hoće. Ovo obećali su: zato Vatinia vojvodu s vojskom je poslo u Dalmatiu, koi videći nepokorne Dalmate šest njihovih varošah i Drač stolno město, silnom rukom je osvojio i nje u pokornost natěro, god. Rima 704. Dojduću godinu Rima 705. Cesar od M. Bruta, C. Kasie i C. Trebonie sa 23. ranami ranjen u kući Pompeja umro je.

Dalmate čujući da Cesar umro je, misleći da sva jakost Rimska š njime poginula je, niti Vatiniu pokorni biti, niti harač platiti, niti poruke u Rim poslati hoteli nisu; već podigoše se, na Vatinia udariše, i pet Rimskih četah s Bebiom zborskoga reda vojvodom pobiu, Vatinio jedva s ostalom vojskom u Drač je uteko. Zbor Rimski hoteći vladanje svoje usderžati, Brutu zapovědi, da s vojskom drugom na Dalmate udari i nje na pokornost natira: ali Bruto protiva Antoniu i Oktavianu radi ubojstva Cesara braniti se morajući, nije imo kada na Dalmate udariti, i ovako oni još u to vrěme prosti ostali su. Ovako pišu: Apian *in Illyrico*, *Svetonius in Octaviano*. Od ovuda vidi se 1) Da Istria, Karnia i ostale krajne Panonie u ono vrěme na Dalmaciu nisu spadale, jer Promona varoš (Rěka) bližnji Dalmacii spadao je pod Karne po sudu Julia Cesara, jer drugučie on nebi bio mogo Dalmatom zapovědati, da Promonu Karnom Dalmate povrate; na Dalmaciu indi spadala je Albania, Epir, Dalmatia današnja s Likom i Karbavom more biti. 2) Da Dalmate prie družbenici Rimljanah bili su i harač plaćali nisu, jer Cesar nebi bio njim kazo,

Digitized by Google

da ih za priatelje i družbenike spoznati više nemore, i, ako harač platiti hoćeju, da im oprostiti hoće: nego bi bio kazo, da su oni puntari, da nećeju harač plaćati, bio bi pervašnjih godinah harač od njih potrěbovo, kako potlim August Cesar za sve godine od Julia Cesara za koje su ostali dužni, od njih harač je potrěbovo. Dakle od god. Rima 704. kada Vatinio s vojskom od Julia Cesara u Dalmatiu jest poslan, more se kazati, da Dalmate pod harač Rimskoga vladanja natěrani su. Potle ovih dogodjajah zbor Rimski sve vladanje Rimskog carstva na tri vojvode velike je oslonio: na Lepida, Antonia i Oktaviana Cesara; ali ovi medju sobom pogoditi se nisu mogli. Oktavian najprie Lepida, kojega vojsku s novci svu k sebi premami, ubie. Za njim Antonia, kada je Oktaviu Sestru Oktaviana bio protěro, i Kleopatru za ženu uzeo i za kralja se od Egipta nazvao, po zapovědi Rimskoga zbora ratom, koji dvanaest godinah trajaše, progoniti počeo je, god. Rima 718. (*Liv. Lib.* 132. *in Epit. Svetonius in Octaviano*). U to vrěme Dalmate s dogovorom drugih Ilirah pobune se, i u sve strane, koje su pod Rimskom vlastjom bile, navale: najprie u Akvileju, i potle na Terst udare, i sve porobe. Radi toga Oktavian Cesar rat protiva Dalmatom Ilirom sam deržati, druge pako vojvode protiva Antoniu boj biti je odredio. Jerbo pako Oktavian dobro je znao, morebiti i od Julia Cesara čuo, koi težke rate sa Dalmati i Panoni već je imo, i preko Alpinske planine vojsku u Iliriu je vodio, da onaj put je verlo pokvaren i težak, zato najprie dao je onaj put, da lakše vojsku iz Latinske po suhu more u Iliriu voditi, popraviti, što napis, kojega ja iz Kerčelića najprie u Latinskom, kako sam našo, do slova popisati ću, i onda na ilirski preokrenuti, svědoći ovako: „*Imp. Cæs. Invictus, Aug. Aquilejensium Restitutor et Conditor. Viam Quoq. Geminam, a Porta usque ad Pontem per Tyrones Juventut Novæ Italiæ Suæ Delectus Longi Temporis Labe Corruptam, munivit et Restituit.*“ — Veliki zapovědnik car nepreobladani August, Akvilejanacah povratitelj i ponovitelj, puta takodjer obadva od vratah tiam do mosta po novih vojacih mladeži nove Italie svoje izabraniih, koja biahu dugim tečenjem vrěmena pokvarena, utverdio i popravio je. Iz ovoga napisa istinsko vidi se, da iz Latinske u Iliriu kroz Alpinske planine dva puta prie Oktavia Augusta već bila su, kuda mislim Gali iz Latinske, kako su ih Rimljani počeli progoniti, išli su mlogi u Iliriu. Ali ovi puti bili su verlo pokvareni, i nje Oktavian August dao je popraviti.

Digitized by Google

Jedan put i dan danas je na Goricu kroz Hruščicu, a drugi kaže Kerčelić da je proti sěveru gori više, ali pokvaren. 3) Da Oktavian Akvileju i Terst, koji varoši bili su Rimski po Rimljanih naseljeni, ali po Dalmatah i Japidih porobljeni i porušeni, opet je podigo i naselce u onih varoših nastanio. 4) Da on ova sva je uradio s novimi vojnici, koje iz nove svoje Italie je izabro; koja je to nova njegova Italia bila, to ja neznam; morebiti on je razuměvo sadašnju Longobardiu, Forum Julium, Deržavu Benetačku i Istriu; jer Dalmaciu i Japidiu još nije mogo zvati, jer š njimi jest boje potle dugovite deržo. Ovo neka se imade kako hoće, tomu je dosta, da Oktavian kada je u Iliriu došo s vojskom, najprie na Dalmate je udario i najprie, kako Pater Bedeković piše, u Dalmacii Onie, Parteniate, Dortiate, Taulantie, Kambeje, Cinambre i Piruste je predobio: za ovimi Diokleate, Interfurine, Nariske, Glintidione, koje sve pod harač je natěro, Ipasini i Basi njemu su se sami predali. Ovo su sve bili varoši u Dalmacii i města, od kojih stanovnici tako zvali su se: Arupini u šumu su se razbežali, i kada je Arupiu varoš (današnju razorenu Modrušu u Ogulinskoj regimenti) bio zadobio, nje iz šumah je dozvao, i njim za mali harač u varošu stanovati je dopustio. Od ovuda Pater Bedeković piše, da je protiva Segestanom i Desiom vojsku vodio, i da je dvě godine ondě potrošio i najzada Segestu po gladu natěro da su se predali. I ovo pověrovano meni vidi se iz napisa kamena, koi kamen po svědočanstvu Laziuša blizu Save jest najdjen. On indi na Dardaniu, to jest današnju Bosnu je moro iti, ondě pako Dardani i Skordisci stanovali su, jer kako u pervašnjem poglavju piso sam, da po svědočanstvu Brietia Skordisci medju Savu i Dravu preselili su se; od kuda lahko more se věrovati, da Rimljani kod Save strašno su bili potučeni, jer zbor Rimski, i sav puk Rimski 21 dan hodili su u cernini poradi vojske Rimske kod Save pobiene: Napis kamena kod Kerčelića jest sledeči: — „*C. HOSTILIUS, et Egnatius Veitor Quinto Decimæ Legionis Tribunus P. S. P. Q. R. Cum Barbaris Dimicantes, Pariter Domicantes, Pariter occisi. Heic pariter Jacent. Singulare Posteris Exemplum et Charitatis et Fortitudinis Cilinen. XXI Dies Atrat. Luxerunt.*“ Ilirski ovako će reći: „Kajo Hostilio, i Egnatio Vejtor petnaestoga šerega tribun puka, senat i puk Rimski sa Barbari bijući se, skup za jedno ubieni su, ovdi skup za jedno leže. Vitežki poslědkom izgled i ljubavi i junačtva cilinenski 21 dan u cernini plakali su“

Digitized by Google

razumi se: Senat i puk Rimski. Što će reći *Cilinens*, ja očito valujem, da ja neznam, jeli su se tako zvali oni dva mertvi, od města gdi su bili rodjeni, ili morebiti na senat i puk Rimski se preteže, to ne mogu kazati: dosta je tomu, da ondi moro je biti strašni boj, ali kada se je dogodio, pravo se nezna: jer kada je, kako sam kazo dvě godine Cesar Oktavian kod Segeste se zaderžavo i najzada gladom njih natěro, da se predadu, onda několiko vojske za obrambu u Segesti je ostavio, s drugom pako vojskom na Japide je udario, koji takodjer sa Dalmati i drugimi Iliri Akvileju i Terst su robili; indi naj prie na Terpo varoš (sad od krajnacah Laz i Terg zove se), je udario i njega osvojio. Potli na Metul varoš (danas Metlika); ovaj boj Dio Kas. (*Lib.* 4. 9.) ovako izpisuje — „Japidom boj je preneo, od kojih one, koji od berdinah i od mora daleko su stanovali, lahkoje predobio: one pako, koji su za berdinami stanovali, s mlogim poslom i težko je preoblado. Ovi u Metul, najveći svoj varoš, skupili su se, Rimljane na njih udarajuće mlogo puta su protěrali, i mloge vitlove i druge sprave jesu popalili. Istoga Cesara, iz dervenoga tornja na zid se ponjajućega jako su ranili, ter najposlě kad vidiše, da je Oktavian još i druge vojske na pomoć proti njim do zvao, ter da im više nikákova ufanja spasenja nije, odlučiše radie svi poginuti (rědki i věkovite slave dostojni izgled ljubavi prama slobodi i domovini!), nego živi u nepriateljske upasti ruke. Toga radi upalili su sami svoje kuće, mlogi svoje žene i dětcu obnoć poklali, ostali pako u žestokom sa Rimljani boju slavno i junačku smert našli, tako da ništa robstva Cesaru nije ostalo, jer potle isti gdě koi zarobljeni sebe sami su smakli i smert si zadali — Apian piše, da, kada Metul varoš jest zadobljen, onda Japide pod vlast Rimskoga carstva spali su. Ali ne taki, jer još bilo je kervavoga boja. Dokle Cesar Oktavian kod Metula varoša jest se zaderžavo, u tom vrěmenu Segestani na novo pobune se, vojsku Rimsku, koju je Cesar u Segesti za obrambu dao i ostavio, pobiu i raztěraju. Zato Cesar opet u polje Segestansko s vojskom povrati se, kako Apian piše — Koje isto polje panonsko je kod Save potoka: na kojega bajeru varoš viteško obgradjen nahodi se, i na daleko medju šamcem, izkopanim nasipom i potokom pružase, i poradi toga uzroka najviše hotio je njega (varoš) zadobiti Cesar, koi onaj varoš odredio je za stolno město rata, kojega je bio namislio proti Bastarnam i Dakom preko Istra stanujućim preneti, koi Ister još u onih krajnah Dunav zove se, malo dole niže Ister imenuje se. — (Od ovuda vidi se

Digitized by Google

da Sisak i sve okolišno polje pod Panoniu spadalo je, i da Dunav kako Sava u njeg se utiče, ime za deržava do Biograda, a niže Biograda Ister se naziva). Nadalje Apian: Na potoku Savi ladje zapovědio je praviti, na kojih hranu u Dunav, u koi Sava teče, pratiti je nakanio: koja stvar, ako Segestu pod svojim vladanjem nebi imo, njemu sasma težka bi bila. Segestanci, kada su sva obsědjenja zla podneli, trideseti dan silom jesu predobljeni. Ovako Apian, ali *Dio Cassius* drugačie doveršuje, na slědeći način: Stražnji put kada su začuli, da někoji njihovih družbenikah u zasěde upali su i poginuli, sve junačtvo su izgubili i podali su se: i ovako kada je ove Cesar pod svoju vlast primio, ostala takodjer Panonia mira pogodbe je primila. Ovo pověrovanie meni vidi se, jer potle toga rata u ono vrěme Cesar Oktavian nikakvoga u Panonii nije deržo, a znade se, da vojsku od obrambe i u Sirmium dolnje Panonie najpoglavitii varoš je poslo. Pogodbe indi onoga mira pravo nijedan pisac neizpisuje, ali poglavitie da su bile meni se vidi ove: 1) da one krajne stanoviti harač Rimljanom svake godine plaćaju; 2) da vojsku od obrambe u Segesti, u Sirmiumu, morebiti i drugih varoših primu i zderžavaju. 3) Da u ostalom pod vladanjem svojih kraljevah, vojvodah i starinskih pravdah slobodni ostanu: oviuh istina iz potlešnjih dogodjajah bolje vidit će se. Ovo *Epit. Sex. Aurelii Victoris* svědoči: „ovako Panonce k plačnikom je odredio.“ Amianus od Misiah (tojest Serbianacah) govoreći ovako piše. Niti protiva Misiom (ondě su Dardani i Skordisci takodjer stanovali) što god pod istim Augustom naredjeno nahodim, da bi harač plaćali, ili preobladani bili, nego od Tiberia koi za Augustom car je bio, da su predobljeni, znade se. Od ovuda vidimo, da Panonia kako Kupa zasižo je bila, ali prava medja nemore se znati. Dosta je da se znade, da bližnji njihovi komšie bili su Skordisci i Dardani. Ovo svědoči *Dio Casius* ovako pišući: „Tiberio je Panone, pobivši ih više putah, s viteškom pomoćjom Skordiskah (koji susědi Panonah biahu, i jednakim oružjem kao i oni služahu se) predobio, oružje njim uzeo, mladje večum stranom u druge kraljevine dao odvesti i prodati.“ Od ovuda opet kazati se mora, da Brietio kako u pervašnjem poglavju i u ovom gori kazo sam, nije pravo godine popiso, kada Skordisci preselili su se medju Savu, Dravu i Muru. Ovo indi u vrěme Tiberia moralo se je dogoditi, kada on Panone razprodao i Panoniu opustio je: ali od ovoga dojde kašnie razgovor. Sada opet kada někoja za razuměti krajne i dogodjaje, naših někodašnjih Panonah i Ilirah,

Digitized by Google

samo spomenuo sam, k Cesaru Oktavianu povraćam se. Cesar, kako mir s Panoni jesnačinie, i u Segesti obrambenu vojsku odredio i po drugih Panonie varoših razposlao, natrag na Dalmate sa svom vojskom jest se povratio, jerbo sdruženi pod vojvodom Versom iste gornje Panone, to jest Japide na pomoć su sazvali; dakle kod Promone varoša (Rěke) s njima se pobie i nje preoblada, zatim varoš Rěku otme, i Teutima kralja Panonskoga sa svom vojskom pobie. Odanle na krajne ostalih Japidah otide, od Metula popaljena Sidoniu varoš obsědne (nezna se gdě je ovaj varoš bio), njega predobi i popali, odanle iduci sve varoše porobi i popali i ovako do varoša Petovie (današnji Ptuj, němački Petau) dojde. Ondi imao je veliki boj, i bio je u koleno ranjen, ali Petoviu prědobio i ondi několiko danah ležo je. Kada je ozdravio i sve ondešnje krajne osvojio, povratio se je u Dalmaciu, i onda stopram Dalmate, po tolikih ratovih oslabljene, i od svakakvoga zla ukrotjene natěro je, da 700 mladićah plemenitih za poruke morali su dati: sve barjake, koje su pod vojvodom Rimskim Gabiniom od Rimljanah oteli, morali su povratiti i harač, kojega od vrěmena Julia Cesara zaostavili su, morali su naplatiti; i najpotlam pod harač Rimski podtěrani su Dalmate. Kada je indi do godine Rima 721. rat sa Dalmaci i Panoni, kroz četiri godine neprestance biući se, doveršio; onda rat protiva Antoniu, kojemu druge vojvode ništa nisu mogli opraviti, je sam podigo. Strašnu indi vojsku od Ilirah, Panonah i Dalmatah sakupi, u Epir odvede i kod Aktie varoša u kotaru Ambracie sa Antoniom strašno se pobie i preoblada. Antonio odanle u Egipat uteče, ali je Oktavian i tamo za njim došo, i njega u Alexandrii zatvorio; od kuda nemogući uteći, a bojeći se, da ufaćen na ruglo svemu světu kano sužanj nebude, u Rim odveden, sam sebe je smako: što čujuća Kleopatra žena Antonia, od prejadovite zmije dade se ujěsti, i od nje pogine. Godine Rima 723. kada Oktavian Cesar sve rate je doveršio, u Rim povrati se, ondě troje proslavlenje (*triumphus*) je zadobio; jedno porad obladanih Ilirah; drugo porad obladanoga Antonia na moru kod Aktie: tretje porad zadobljenog Egipta. Od zbora pako Rimskoga bi mu dodano ime *August*, a i měsec onaj, u kom se u Rim povrati, koi se prie *Sextilis* zvaše, njemu na čast August jest nazvan.

Godine Rima 730. kako Flero (*Lib.* 4. *c.* 12.) piše: Publio Silio opet protiva Dalmatom i Panonom s vojskom je išo i nje umirio.

Digitized by Google

Godine 737. kako Dio Cas: (*Lib.* 54.) i Velejo (*Lib.* 2. *c.* 44.) piše: Dalmate i Panoni poradi velikoga harača bili su se pobunili, ali opet pod harač podtčrani. Od potle mir po svem světu od god. Rima 741. u kojoj godini po sudu zbora Rimskoga cerkva Jana jest se zatvorila, jerbo rati prestadoše, koja uvěk stala je otvorena, ako igdě boj se je deržo. Ovako Sigonio u Liviu.

Ovo su dogodjaji Ilirah i Slavinah zajedno, koji su od vrěmena Beloveza u Ilirii stanovali, i sa Iliri se tako poměšali, da se jedni od drugih u jeziku, u nošnji i u istom načinu boja nisu razlučivali. Velika medju pisci je nesloga i pravda poradi slavskoga naroda, i nijednoga nisam do sada štio, koji bi piso, da su Slavi pod Belovczom vojvodom u Iliriu naselili se, nego svaki to piše, da Belovez bio je, i puk njegov pokolenja Germanah; ali ja sam pokazo, da su bili pravi Slavini, koje Gerci zvali su *Enete*, Latini *Venete*, Germani pako *Vende* ili *Vinde*. Od ovih Vindah postala je velika kraljevina zvana u vrěme Julia Cesara Panonia: u ovoj Panonii bile su mloge krajine, koje su imale svoje različite kraljiće; ovako Istria imala je Epulona: Krajnska i Stajerska Simpelia: kojiuh imena gori u pervašnjih dogodjaih već spomenuo sam; ali da ih je bilo još više, kojiuh imena nepoznana su, moramo si misliti, jer Vindelicia někadašnja nadaleko pretezala se je, svu Austriu, Šveviu, Bavariu, stranu Helvetie do Češke u sebi zaderžavala je. Da u ovoj Vindelicii Vindi, to jest Slavi stanovali su, to svi Němački pisci dopuštaju; ali kada je Vindelicia postala, kada u nju Slavi nastanili su se, od toga pisati neću, negobi radi, da Němce, to jest Germane njezine stanovnike načine, njezino pako ime od Vindah izvode. Od ovuda ja njih pitati mogu, kako se je mogla nazvati Vindelicia od Vindah, ako u njoj Germani, to jest Němci stajali su? Na ovo, mislim, pitanje nijedan nebi mi mogo odgovoriti. Ali ovakove izprazne pravde ništa nepomažu, meni je zadosta pokazati, da u vrěme Oktaviana Augusta, koi pervi sve krajine i Helveciu predobio je, kako Dunav zasiže iz ove strane, nigdi od Germanah nespominja se, da bi š njimi rat imo: nego iz one strane Dunava, preko Rajne potoka kada su počeli Rimljani boj imati, onda od Germanah spomenak dolazi. Odkuda za iztinsko kazati se mora, da u vrěme Oktaviana Augusta iz ove strane Dunava Germani nisu stanovali nego Vindi, to jest Slavi, koje Rimljani zvali su Panone, a potle kada su ih svih prědobili, obćinskim imenom zvali su Ilire, mislim jerbo svi narodi iz one strane Dunava jednaki jezik i nošnju i isti način vojevanja imali su. Sada u kratkom

Digitized by Google

spomenuti ću od kada Rimljani sa Iliri počeli su rat deržati, i kako daleko uvrême Oktaviana Augusta vladanje svoje pretegnuli su. Pervi rat imali su u Ilirii sa Teutom kraljicom Agrona u dovom, godine Rima 508: u vrême Oktaviana Augusta do godine Rima 741. predobili su Albaniu, Epir, Dalmaciu, Istriu, Krajnsku, Koruśku, Štajersku i sve krajne kako Dunav iztiče iz ove strane, Horvatsku i Slavoniu današnju, more biti, kako Una teče, jer pravo se nezna medja medju Panoniom starinskom i Mesiom, to jest Serbiom. Da pako u Mesii, to jest današnoj Bosni i Serbii bližnji komšie Panonah bili su Skordisci i Dardani zvani, to sam gori pokazo i potle obilatie pokazati ću. I ovi Skordisci, to jest Mesia, Tracia, Peonia i Bulgaria još u vrême Augusta Oktaviana nisu bili od Rimljanah preobladane krajne; dapače pod Tiberiom carom Skordisci Rimljanom su po mogli Panone preobladati, što će se potli viděti. Ovo je znano, da sva mesta medju Dravom, Kupom i Savom Augustu pod stanovitimi pogodbami, kako gori kazo sam, bila su se podala, i da August svoju vojsku po većih varoših za obrambu je bio razredio; ali potle za života još Augusta Cesara strašne boje imali su Panoni sa Rimljani, i onda stopram pod harač i pod Rimsku krajnu i vladanje bili su podtěrani. Jerbo pako dojdući dogodjaji pripetili su se potli Isukersta Narodjenja, i jerbo Oktavian Cesar bio je Augustus nazvan, i car kano samovladavni svega carstva Rimskoga; poradi toga ja stranu pervu moje Dogodovštine doveršujem u Augustu caru Oktavianu, i opet stranu drugu početi ću u istom Oktavianu Augustu, kanoti pervom Rimskom caru.

Sverha strane perve.

Digitized by Google

Digitized by Google

OGLEDALO ILIRIUMA.

ILITI

DOGODOVSTINA

V

ILIRAH, SLAVINAH, STRAŽNJI PUT HORVATAH ZVANIH, OD POTOPA,

TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

V V

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA,

V

PO DUGOTERPNOM POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

V

IVANA ŠVEARA,

ŽUPE SVESVETSKE ŽUPANA KOD POŽEGE.

STRANA II.

(Od narodjenja Isu-Kersta do godine 540.)

U ZAGREBU,
štampano kod Franje Suppana.
1839.

Digitized by Google

Digitized by Google

Poglavje I.

Od stališa pukovah u Ilirii i Panonii u vrěme cara Augusta.

Koi bi Patra Bedekovića i Baltasara Kerčelića štio: mloge doista i lěpe stvari bi štio, ali tako poměšano, da i najposlě morao bi kazati, da neznade, gde je Panonia, gde je Iliria: i što u vrěme Augusta Rimljani pod vladanje svoje spravili su, jeli samo Panoniu, ili Panoniu zajedno i Iliriu, i koje krajine Rimljani brojili su i deržali za Panoniu, koje pako za Iliriu. Poradi toga mislim, da svakomu koi moju dogodovštinu štio bude, drago će biti, kada bude vidio, što pod Panoniom razuměva se, što pako pod Iliriom. Indi pod Panoniu spadale su sve krajine počemši od Istrie zajedno tiam kako jest vrilo Dunava iz ove, tojest desne strane Dunava. Kako se Sava u Dunav utiče kod Biograda, i kako od podne Kupa ili Una zasiže, to pravo kazati nemogu, jer, jeli preko Kupe, ili preko Une medje bližnji Panonah susědi Skordisci imali su, to u nijednom piscu nenahodim. Svi dakle puci, koji u okolišu oviuh krajinah stanovali su, zvali su se Panoni. Stanovnici ove na daleko produljene Panonie bili su pod mlogimi imeni. Pervi kod mora Adrianskoga, Istri, potlam Japide, za njimi Liburni, onda Andiante, za njimi Amantini, onda Herkuniati, opet Andiante i pram sěveru Breuci, pram istoku i podnevu Ava-

Digitized by Google

risci. Ovi Avarisci bili su jaki puk, i morali su se od Beča niže uz Dunav kako Drava u Dunav utiče protezati, jer medju Dravom i Savom stanovali su Amantini, potlem pako Skordisci nakon Tiberia cara. Od ovih Avariskah na dalje dobro pamtiti se mora, da oni potle preko Dunava preselili su se, ter Avari, a od někojih Abari se pisali, i u 6-om i 7-om věku zmožni su bili, svu Slavoniu, Horvatsku i Dalmaciu su k sebi pridružili, i medju Tisom sve pod vlastjom svojom su imali. Ovo indi od Panonie i stanovnikah znati se mora. Pod Iliriu pako spadala je Albania, Epir, sadašnja Dalmacia, gornja Horvatska, gde je Lika, potlem sva krajina do Macedonie, što se je u staro doba zvala Penestia, onda Peonia medju Macedoniom i Traciom, indi sva današnja Bosnia, Serbia, Romania i Bulgaria, to se je *Illyris* zvalo: u občinskom pako Panonia ista jest pod *Illyrium* računala se, kako Apian Alexandrinski svědoči, ovako: „Jerbo harač ovih pukovah, medju vrilom Dunava tiam do Ponta Euxina iz desne strane stanujućih jednaki beru, i harač Ilirski zovu.“ Što se dotiče kronike, ja ću slěditi P. Laurentia Berti. Po slovih g. I. razuměvat ću godine Isusa, razumije se narodjenja. Što se dotiče carevah Rimskih i godinah kada je koi carom posto, kada umro, istoga P. Laurentia Berti slědit ću, drugačie samo one dogodjaje popisati ću, koji na Ilire i Panone spadaju: ostala izpustit ću.

Poglavje II.

Od Oktaviana Augusta cara 1-a Rimskoga do godine Isusa 14.

Oktavian August 1-vi car Rimski rodio se je, kako Svetonio piše u Rimu, kako Dio piše, u Velitri. Kada je po svem carstvu mir načinio, ovaj mir dugovit nije bio: jerbo Dalmate, Iliri i Panoni jaram harača Rimskoga tražili su da izbace. Indi Oktavian god. Is. 4. uzeo je Tiberia Klaudia za sina i nazvao ga Cesarom, kada već Panoni nagovorili su Maroboda kralja Moravskoga, da im na pomoć dojde. Marobod g. I. 6-e. sa silnom vojskom udari na Macedoniu i svu porobi, hoteći u Latinsku boj preneti: protiva

Digitized by Google

njemu August pošalje Tiberia, koi veliku vojsku skupivši, Sentiu, Saturnina i Korvina Mesalu vojvode k sebi odabere, na tri strane vojsku razdĕli, i Maroboda, trima vojvodama braniti se nemogućega, suzbie. Nĕki pišu, da ga je podplatio i š njim mir načinio: potli pako da je na Dalmate i Panone veći harač metnuo, i jerbo na Germane, drugoč već vojsku vodio je, zapovĕdio je, da Dalmate takodjer vojake dati moraju. Tu da se naj prie Dalmate pobuniše i pod vojvodom Batonom Disidiatom oružje pograbe, i s mladežom skupa, koju Rimljani za svoju vojsku bili su izabrali, na Valeria Mesalu, koi Dalmacie i Panonie bio je Rimski vojvoda, udare, i Rimljane pobiu i protĕraju. Ovo čujući Panoni sproti oružje pograbiše, i pod vojvodami Batom i Pinetom veliku i strašnu vojsku skupiše, god. I. 7. jerbo tri vojvode bili su, najmre Baton Dalmatin, Baton Panonac i Pinet Panonac, vojsku na tri strane razdĕliše. Nĕkoji pisci, kako navlastito *Vellejus Paterculus*, kažu, da se je vojske do 800,000 skupilo bilo; iz ovih 200,000 pĕšakah i 9000 konjanikah jest izabrano od naj boljih momakah za rat; strana jedna pod vojvodom Batonom Dalmatinom odredjena da Macedoniu predobie, strana druga vojske pod Pinetom vojvodom odredjena da uprav u Latinsku ide i put otvori; stran tretja pod Batonom Panonom vojvodom odredjena, da Sirmiu varoš, Segestu, to jest Sisak i ostale varoše, gdi vojska Rimska za obrambu je bila razredjena, osvoji (Sva pametno i viteško bila su razredjena, samo daje bila stalna sloga i vĕra: ali po neslogi i nevĕri, skupštine, deržave, kraljevine i carstva propadaju). Dok je Baton Dalmatin po Macadonii sva robio i palio, dojdu Mesalinu vojvodi Rimskomu iz prĕko morskih krajinah s velikom vojskom na pomoć *Aulus Cæcina* i *Sylvanus Plautius*. Ovo čujući Pinet vojvoda Panonski, s vojskom svojom u Latinsku hiteći, povrati se i on u Macedoniu, i ovako s Batonom Dalmatinom sdruži se, i svu vojsku Rimsku sa trima vojvodama obkole, pobiu i raztĕraju; toliki strah ovoga boja je bio, da stalno i po tolikih ratovih otverdnuto serdce Augusta Cesara jest derhtalo i uplašilo se, piše *Vellejus Paterculus*. Poradi toga nove vojske kupite po Italii; stari vojaci od svih stranah u rat sazvani: velike gospoje svaka jednoga slobodnjaka u rat dati prisiljene. Vlastela (Patricii) i drugi konjaničkoga reda plemeniti, pozvani u boj: veliki vojvoda rata i sve vojske Rimske Klaudio Tiberio prozvan. Toliki strah biaše u Rimu: zaštobo Baton takodjer Panonac u Panonii kada je Moslavinu (ovdi je morao biti tverdi varoš u vrĕme Rimljanah, jer se potle je nazvao *Mons Claudius*,

Digitized by Google

od Klaudia Tiberia) i ostala tverda mĕsta bie osvojio, hitio je s vojskom da Sirmiu varoš osvoji. Ovomu A. Cecina, koi biaše poglavica Rimski od Misie, dojde naproti s vojskom blizu Drave, i s njim se pobije; ali Baton Cecinu strašno pobie, da jedva živ je uteko s nĕkojimi vojaci u Mesiu. Ovako sva Dalmacia i Panonia za malo vrĕme bila je prosta od vojske Rimske, osim koja je u tverdjave zatvorila se: ali za malo vrĕme došao je Klaudio Tiberio s novom strašnom vojskom. *Rhymetalces* kralj Trakah i Skordiskah k njemu se pridruži, i ovako više s dobrim, kako s zlim da je Dalmate umirio, pišu pisci, i da je na zimovište u Sisak se preneo. g. I. 8. Ove boje medju Tiberiom i Panonci nijedan pravo neizpisuje: ali da su mloge kervave boje imali Rimljani sa Panonci *Dio Cassius* svĕdoči ovako „Panone Tiberio s viteškom pomoćjom Skordiskah, koji Panonah susĕdi bili su, i jednako u boju oružje potrĕbuvali su kao i Panoni, po mlogih bojevih je ukrotio i oružje njim uzeo: mladež većom stranom u druge kraljevine odveo i razprodati dao.“ — Ovi bojevi morali su se pripetiti, kada Tiberio iz Rima drugoč u Panoniu se je bio povratio, jer ove godine iste kod vojske u Panonii ostao je Germanik, kojega car August je poslo, dokle se Tiberio povrati, koi, neznade se radi šta u Rim od Augusta jest bio pozvan: doista, kada je Tiberio u Panoniu natrag se povratio, vojska Rimska bila je strašna, jer u samom taboru Germanika deset šeregah jest se nahodilo, Tiberio pako sedamdeset četah (*cohortes*) pĕšakah i četirnaest četah konjanikah, osim toga veliko mloštvo dobrovoljacah i pomoćnikah je u svom taboru imo: ali sva tolika vojska ništa nije opravila, nego samo Makarčane, koji okolo robit išli su, Germanik u boju je preoblado. Ali što sila Rimska nije mogla opraviti, toje opravila lukavština Rimska, a najvećma nevĕra, i nesloga vojvodah Panonskih; jer Baton Panonac pustio se je u dogovore s Germanikom i Tiberiom, i ovi njemu obećali su, da ćeju ga za kralja sve Panonie postaviti, samo neka Pineta kralja Breukah izdade (ovaj Pinet morao je strašan vojvoda biti). Baton indi Panonac, misleći, da Rimljani neznadu lagati, polakomi se na svog družbenika kraljevinu, Pineta izdade, i Rimljani njega ufatili su: Baton pako Panonac na vĕru, i na rĕč Rimljanom se sam s vojskom predade: Kada je došo u tabor Germanika, upitan, zašto njegovi pobunili su se? odgovori Baton: jerbo Rimljani vuke, a ne pse za ravnanje pukovah šalju. Od ovoga Batona Panona pisci različito pišu: Svetonio piše, da je velikimi darovi nadaren od Rimljanah u Ravenu odveden, i onde u dostojnom, ali serdcu kralja

Digitized by Google

težkom sužanjstvu umro. *Dio Cassius*, da ga je Baton Dalmatin ubio, ovako piše. U isto vrěme Baton Breukus, koi po izdajstvu Pineta za plaću kraljevinu Breukah je bio zadobio, od drugoga Batona ufaćen i ubien jest: jerbo, kada je Baton Panonac sumnju poradi věrnosti podložnikah imo, obilazio je sve gradove, ï poruke (*obsides*) straživo je: to čujući drugi Baton, njega obsědne, i u jedan grad natěra: kojega gradjani predali su, i u tabor doveo i pred svimi smaknuti dao. Potli toga dogodjaja mlogi opet Panonci podigli su se; i kada je Silvan s vojskom protiva njim došo, i Breuke preoblado, ostale někoje prez boja je dobio. Indi Baton (Dalmatin) kada je vidio, da u Panonii nikakva ufanja više neima, sva města tverdja, kuda put u Dalmaciu je bio, sa vojaci je zaseo i utverdio; on pako u Dalmaciu otišo, i ondě gdě je mogo, Rimljane je tuko. Ovo Diona svědočanstvo meni vidi se pověrovanie, i velikoći poštenja Rimskih vojvodah pristojnie; jer najveća sramota i nečověčtvo jest navlastito kod vladajućih, rěč nederžati; dakle Svetonio pravo nije piso, jer ako Tiberio i Germanik rěč i parolu su dali Batonu Panonu, da ćeju ga kraljem Panonie načiniti, pak da bi ga, kada se je predo, dali u sužanjstvo odpratiti, to bi strašna bila prevara i za ohole Rimljane verlo nepoštena stvar: ali rat još nije se doveršio: ova god. Is. 8. morala su se pripetiti. God. Is. 9. Germanik od Siska, gde je zimovao, s vojskom jest se krenuo, i do varoša ne daleko od Siska, ali imena nepišu, došo, i njega obseo: ovaj varoš je moro biti ili u današnjoj Moslavini, kojega potle Tiberio po svom imenu je nazvao *Mons Claudius*, i danas se latinski tako zove, jer da je morao biti veliki i jaki varoš, to se mora misliti odanle, zaštobo Baton Panon gledo je njega, kako gori piso sam osvojiti, i ondě ostavio je stranu vojske za obrambu, odonuda pako u Sirmiu varoš hitio: ili pako bio je Kraljeva Velika u Gradiškoj regimenti, ne daleko od Lipovljanah; u vrěme Rimljanah zvala se je *Urbs Clara*, varoš glasoviti: ali bio, koi bio, njega obseo je, i nije ga mogao dugo predobiti: i zato na vitlovih dao je kamenje i strěle u varoš bacati. Kad je jednoč golem kamen na vitlu tako razmahan na jedan na zidu štojeći toranj udario, sproti tornjić s čověkom na njemu stojećim jest se srušio: ovo videći varošani prepali su se, i iz zidinah u varoša grad se zatvorili. Ali videći dugovito i silovito obsědjenje, sami z dobra predali su se; i ovako sebe i varoš sačuvali. August car toliku brigu ovoga rata je imo, da sve ostale poslove carstva je na zbor Rimski oslonio; on pako u Ariminu varošu je stajo: da odanle zapovědi na rat spadajuće more laglje u vojsku

Digitized by Google

slati: indi kada Germanik onaj veliki i jaki varoš ne daleko od Siska je zadobio, po zapovědi Augusta morao je vojsku protiva Rekatini, današnoj Požegi voditi. Rekatinci znajući dobro iz mlogih bojevah silovitu vojsku Rimsku, da se protiva njoj braniti nemogu: dakle starešine varoša zapovědu posvih sakrivenih městih i kućah vatru pometati potajnu, koja nije prie se pokazala, dokle vojska Rimska u varoš nije došla, svi pako starešine, i veća strana junakah u nutarnji varoš, i grad zatvoriše se. Kada je indi vojska Rimska silovito u varoš navalila, hoteća nutarnji varoš osvojiti, na jedan put vatra od svih stranah poče paliti, tada Rekatinci i iz nutarnjeg varoša, i od svih stranah, gdě su se posakrivali, udariše na Rimljane, ovako něšto vatra, něšto strěle i drugo oružje Rimljane pobie, i potuši zajedno sa varošani, i malo živih kroz vatru i to popaljenih jest uteklo: ovako i u Metliki učinili su, gdě i August bio je ranjen (poglej poglavje stražnje strane perve). G. I. 10. August Tiberia k sebi dozove, i njemu zapovědi, da jedanput rat sa Dalmati i Panoni doveršì. On dakle vojsku na tri strane razděli; jednu Silanu, drugu Lepidu predade vojvodama, i njima zapovědi da ostale varoše i města Panonie osvoje, i sve umire Panonce. On sam sa Germanikom tretju vojsku protiva Batonu Dalmatinu vodio je, mlogo městah i Gradovah po Ilirii i Dalmacii i težko je prie osvojio, nego njega je našo: stražnji put u gradu Anderii, ne daleko od Salone varoša, Batona je našo i obseo, ali i odanle Baton je uteko. Jerbo pako vidio je, da se Rimljanom sakriti nemore: tada nědga Scevu sina svoga k Tiberiu pošalje, da se moli za otca, da mu život pokloni, što Tiberio jest obećo, i ovako se Tiberiu predade, i sverhu ratu kroz četiri godine strašno kervavomu načini. Kada je indi Baton bio ufaćen, onda Tiberio u Panoniu se povrati, i po svih varoših i gradovih razděli vojsku za obrambu, mlogu mladež razprodade, kako gori iz Dia Casia piso sam. Velejo pako (*Lib.* 2. *c.* 137.) piše ovako: „Sva Panonia, dokle rat još u Dalmacii je terpio, mir je prosila. Ljuta ona, toliko hiljadah mladež, koja malo prie grozila se je, da će Italiu osvojti, oružje je položila kod potoka Batine, i sva je pala pred noge velikoga vojvode, i Baton i Pinet, naj glasovitii vojvode, jedan ufaćen, a drugi se predao.“ Velejo je Rimski pisac, i bio je u istom ratu, njemu věrovati še mora; ali razložito nepiše, koi je ufaćen i kako, a koi se je predao. Uzrok toga je lahko saznati, jer kano Rimljanin nije smio to popisati, što bi velikoći puka Rimskoga suprotivno bilo; i zato popisati nije smio, da Baton Pineta jest izdo, i da Tiberio Batonu jest

Digitized by Google

obečo kraljevinu Breukah, gdě je kralj Pinet bio. Što se dotiče potoka Batine, ni u tom pisci neslažu se. Něki kažu, da je Batina potok u Srěmu, něki da je u Bački: ali ovi svi po mojemu sudu fale; jer *Sextus Ruffus* město očito kaže, gdě su se Panonci Tiberiu predali, gdě piše: „Kada se je Baton Panonah kralj predo, i Amantini medju Dravom i Savom predali su se, krajna Savska, i druga Panonie města zadobljena su.“ Dakle medju Savom i Dravom potok Batina morao bi se tražiti: ja znadem, da selo i potok Batina je jedan u Zagorju pod župom Belec; drugi je u istom Zagorju u župi Zajezda: tretje selo je u župi Kutinskoj nedaleko od Ilove. Od ovuda gledeć na dogodjaje ovoga boja, ja bi sudio, da ovo položenje oružja i predavanje Panoncev moralo se je dogoditi kod potoka Ilove, onda morebiti zvanoga Batina, kako i dan danas zove se selo ne daleko stojeće, ili kod potoka Batine ne daleko od Križevacah, koi i dan danas zove se Batina. Iz ovih uzrokah 1) Kazo sam gori da Moslavina (*Mons Claudius*) bilo je u ono vrěme najjače i naj tverdje město; kazo sam takodjer, da nije daleko od Siska bio glasoviti varoš, kojega Rimljani zvali su (*Urbs Clara*) u naše vreme zove se Kraljeva Velika, sada selo; dakle Rimljani koji u Sisku s vojskom iz one strane Save stajali su, i najprie preko Save morali su prejti, i prie nego su preko Save prešli; morali su kervave boje medju Kupom i Savom sa Panonci deržati, i sva gornja města, gdě je današnja Krajnska, morali su osvojiti, i onda došli su do Moslavine. Jerbo pako to naravski je, da najveća i najtverdja města u svakoj kraljevini naj većma se brane, poradi toga i kod Moslavine, medju Moslavinom, Kraljevom Velikom i Siskom Baton kralj Amantinah morao je naj veću silu vojske imati, koju po dogovoru s Tiberiom i Germanikom kada je Pineta izdo, jest predo, i zajedno varoš tverdi Moslavinu; kojega kada je Klaudio Tiberio zadobio, poradi velikoće i tverdjave *Mons Claudius* je nazvao; da pako ono město moralo je biti vele glasovito, moremo si odtuda misliti, da njemu tolik vojvoda i potli car Rimski nebi svoje ime naděo, dabi bilo priprosto kakovo město. Od ovog ništa se neznade města, niti pišu pisci što, već samo, da je nazvano *Mons Claudius:* ali za što i kako, to nijedan nespominja: jerbo nijedan nezna kako je predobljeno: Velejo pako izpisati nije hotio, ili nije smio. 2) Kazo sam, da g. I. 9. Germanik po zapovědi Augusta varoš glasoviti, *Urbs Clara* to jest Kraljevu Veliku je predobio, i onda protiva Rekatini današnjoj Požegi otišo; ali više spomenka nikakvoga neima od Batona kralja; dakle morao je već prie sebe i vojsku pre-

Digitized by Google

dati, nego su Rimljani Klaru varoš i Rekatinu predobili, jer nije moguće, da Baton ovim velikim varošem nebi došo na pomoć bio. 3) Velejo očito piše, da medju Dravom i Savom Baton predao se je s vojskom, kod potoka Batina; ali da bi taj potok Batina bio u Srěmu ili Bačkoj, nebi bio Velejo mogo pisati medju Dravom i Savom: nego bi bio moro pisati, medju Dunavom i Savom; jerbo Drava iz pod Oseka u Dunav se utiče. Na jednaki način *Sextus Ruffus*, kako u Veleju je našo, pisao je medju Dravom i Savom: Velejo pako bio je poklisar Tiberia Klaudia, koi sve glase nosio je Augustu caru, i koi po svih ovih krajnah mlogo putah prolaziti je moro: indi dobro je znao, kako Sava i Drava teče, i gdě se u Dunav izliva. Od ovih neka svaki sada sudi, kako znade, meni je dosta napervostaviti. August, premda Tiberio vojsku po svih varoših i tverdjih městih je razredio, i svu Panoniu umirio, još Panoncem i Dalmatom nije věrovo: već g. I. 11. Germanika opet je poslo, i zapovědio, da 10 šeregah (*legiones*) u Panonii, a 10 šeregah opet u Dalmacii po varoših i gradovih razredi, koje Panonci i Dalmatinci zderžavati morali su: i koji šeregi od preko Dunavskih pukovah Panoniu čuvati morali su. Ovako Velejo (*Lib. 2. c. 125. et sequentibus*). August car umro je g. I. 14. 19-a Augusta měseca, od njega nazvanoga, pokle je 58 god. vlado, a 76 god. živio. Jerbo indi znademo, kada se je rat s Panonci doveršio, mislim, da svakomu drago će biti, ako někoja spomenem, koja za razuměti bolje dogodjaje Ilirah i Panonah verlo su koristna; najmre 1) godine Rima 508. pod Teutom, udovom Agrona kralja Ilirah, Rimljani pervi put u Iliriu su stupili; Isus rodio se je po računu Laurentia Berti, koga ja slědit ću, godine Rima 749. Od god. Rima 754. počimaju se godine Isusa brojiti godine pako 9. Isusa rat s Panoni jest se doveršio: kojih 9 godinah sa pervašnjema čini 763, kada rat se je s Panoni doveršio, premda u Dalmacii i g. I. 10. jest terpio: ako indi 508, od 763 oduzmemo, iziti će, da je 255 godinah prošlo, dokle Rimljani Panoniu su zadobili. 2) Panoniu, kako sam već gori kazo, Rimljani su deržali od Istrie, i kako Kupa u Savu, i Sava u Dunav utiče, do vrila Dunava, sve krajine iz ove strane, tako Budim i Beč, sadašnji pervi varoši, takodjer pod Panoniu spadali su, i u vrěme Augusta pod Rimsko vladanje spali. 3) U ovoj Panonii viděli smo, da su dva kralja bili Panonski; Baton i Pinet: Baton na koliko iz dogodjajah suditi se more, imo je kraljevinu medju Savom i Dravom; Pinet pako medju Dravom i Dunavom. 4) Za što Rimljani ovih krajinah stanovnike Panone nazvali su, jest

Digitized by Google

već kazano, gdě sam u pogl. 9-om dokazo, da oni puci, koje Belovez po gornjoj strani Ilirie i potlam u Latinsku je naselio, bili su Slavi; i jerbo oni Slavi doselili su se iz preko Dunava, gdě su od Panona brata Skordiskova bili naseljeni, i gdě su se sa Sarmati i Markomani već bili pomešali, i onu stranu Panoniu zvali: morebiti „*pan*“ rěč, to jest *Gospodin*. od Panona kralja zaderžali, i svakoga većega poglavicu pan su imenovali, od tuda, Panone nje Rimljani su nazvali. Da pako u vrěme Augusta cara mlogi i jaki puci, mlogi, veliki i tverdi varoši u Panonii bili su: da ih sva sila Rimska u četiri godine nije mogla preobladati, dokle ih nevěra i nesloga nije savladala, to dogodjaji pokazali su: odkuda ono za istinsko slědi, da ovi puci od nepoznanih věkah ondě nastanili su se: jer u malo věkah tako smožne varoše kano *Segesta* (Sisak), *Urbs Clara*, *Mons Claudius*. *Sirmium* u dolnjoj Panonii: u gornjoj pako *Metulum*, *Sigonium*, *Setovium*, *Carnuntum* i ostale, kojih imena nami nepoznana su, nebi bili mogli postati; da nadalje ovi puci svi bili su jednoga naroda i jednakoga jezika, to zadosta pokazuje, jerbo nje sve jednakim imenom Panone zvali su Rimljani, i od nijednoga pisca nepiše se, da bi u Panonii kakovi Germani stanovali, već pišu, da su pod dvěma kralji sami i jednosložni Panoni, sdruženi sa Dalmati protiva Rimljanom vojevali, što jedno složnost pokolenja i jezika očituje. 5) Pokazo sam gorika iz Dia Kasia, da Skordisci puk Ilirski, bili su medjaši Panonah, da njihov kralj bio je Rimetalces, i da veliku pomoć Rimljanom je dao; zaštobo Skordisci jednako oružje, kao i Panoni u boju potrěbovali su, i zato Panone laglje nego isti Rimljani mogli su razbiti i preobladati. Odkuda opet vidi se nesloga ovih pukovah; nadalje vidi se, da Skordisci, koji prie Dardani zvali su se, morali su biti družbenici Rimljanah; poradi toga, kako u pogl. stražnjem strane perve spomenuo sam, morali su se u Panoniu preseliti potli ovoga rata Panonskoga: jerbo, kako gori kazo sam iz Dia Kasia, Tiberio svu mladež Panonsku jest u druge kraljevine razprodo; koje su to bile kraljevine, doista preko Dunava, indi na taj način morala je Panonia verlo opustiti, i zato dopustio je Tiberio, da Skordisci slobodno se u Panoniu presele. 6) Ovo progonstvo Panonah i vladanje Rimljanah počelo se je god. I. 6. i doveršilo 9., i terpělo do G. I. 375. Od potle narodi Slavinski, koji kroz ovih 370 godinah věkovite rate sa Rimljani deržali su, Rimljane su nadjačali, nje iz sve Panonie i Dalmacie protěrali, i godine Isusa 410. Rim varoš predobili, porušili, i sve zapadno carstvo Rimsko prevernuli. Ova

Digitized by Google

sva slědeći dogodjaji pokazati će. 7) Ako tko dogodjaje Ilirah i Panonah od boja Trojanskoga pravo promotri, razuměti će, da Ilire ništa nije većma preobladalo, kako njihova nesloga. Ovako i Panone; viděli smo, da u vrěme Gencia kralja veća strana Rimljanom se je pridružila; i lahko Rimljani s drugima Iliri Gencia su predobili: ovako i u ovom ratu Panonskom Rimetalces kralj Tracie, i Skordisci sa Rimljani su se protiva Dalmatom i Panoncem združili, i oni ljuti Traci i Skordisci po svědačanstvu Dia Kasia naj više su Panone ukrotili, k tomu Baton izdaica Pineta izdo, i svu vojsku predao Rimljanom. Da bi Traci, Panoni i Dalmate bili jedini i složni, svaki more si misliti, da Rimljani nebi bili gospodari od Panonie i Dalmacie nikada ostali; ali nesloga! nevěra! naj veća zla naroda. — Tracia indi još niti pod Tiberiom carom pod vladanje Rimsko nije spala, nego imala je svoga vlastitoga kralja u vrěme Tiberia Rimetalcesa, koi bio je družbenik Rimski, kada su pod Rimsko vladanje spali; to će se viděti potle. 8) Prem da u ratu ovom kroz četiri godine mlogo hiljadah Panonah je poginulo, i mlogo hiljadah mladeži Tiberio je razprodao, i u stranjske kraljevine preko Dunave, gdě Markomani i Dahe, takodjer Slavi, drugačie Sarmate stanovali su, je protěro, ali Panonia da je jako pusta zato ostala, nitko si neka nemisli: ostao je mlogi puk i po selih, i u premlogih varoših i gradovih. Ovo da je istina, to svaki meni dopustiti mora, ako se osěti na onu zapověd Augusta cara, kada je on zapovědio, da u Dalmacii 10. šeregovah, a u Panonii 10. šeregovah po varoših i gradovih moraju se razrediti: sada ako jedan Rimski šereg samo od 20,000, vojakah uzme se, brojio je pako do 25 i 30,000, indi u Dalmacii 200,000 a u Panonii takodjer najmanje do 200,000 po varoših i gradovih razrediti moralo se je. Gdě tolika vojska po varoših i gradovih mogla se je razrediti, ondě morali su biti i mlogi varoši i mlogi gradovi; nadalje Dalmatinci (moraš razumiti pod Dalmaciu Albaniu, Epir, današnju Dalmaciu i gornju Horvatsku) svoju vojsku, a Panonci svoju morali su zderžavati; to jest hranu za vojake i za konje davati: indi morao je biti i puk mlogi, koj za toliko stotinah hiljadah mogo je naraditi hrane i drugih potrěbitih stvarih. Ova potrěba jest dobro zapamtiti; jerbo ima pisacah, koji pišu, da Panonia, Iliria i Dalmacia sasvim jest pusta bila, i da potle Slavi su došli u ove strane. Ali to su laži onih pisacah, koji stvari, kako su u kom piscu štili, popisali su drugačie, nego su razumili: Ja ću pokazati, da ovi isti puci Panonski ostali su u Panonii i u Ilirii, kroz sve vrěme vladanja Rimskoga; i da ovi puci s drugimi

Digitized by Google

preko dunavskimi i sa Sarmati složili su se, i Rimljane preobladali. Doista što mlogi pišu, da Gete, Vandali, Markomani svu Panoniu i Dalmaciu tako strašno su popalili i robili, to se sve mora misliti, od Rimljanah i onih, koji sa Rimljani deržali su; jer Rimljani mloge svoje naselce u Panoniu naměstili su. Osim toga Rimski poglavice, i mlogi plemeniti Rimljani po Dalmacii, Ilirii i Panonii, bili su kano današnji spahije (gospoda zemaljska, plemenitaši), ostali puk prosti bili su Slavi i Iliri, kano kmeti, i ovih doista nikada nisu drugi Slavini progonili, osim ako su se koji sa Rimljani bili složili.

Poglavje III.

Od Klaudia Tiberia 2-a cara, i Kaja Kaligule 3-ga cara Rim., od god. Is. 14-e do 41.

Klaudio Tiberio 2-gi car Rimski, bio je Klaudia Tiberia Nerona i Livie Drusille sin; po smerti Oktaviana posta Augustus: i ovo je Rimskih carevah dostojanstva najveće ime, da su se zvali Augusti. Njega još za života Oktavian, za svoga naslědnika je nazvao. Dakle g. I. 14. već 55 godinah star, počeo je pred zborom Rimskim spričavati se, da je on već star i slab za ravnati toliko carstvo, premda je u serdcu za njim pogibo: zato jedan iz medju věćnikah njemu izviknu „ili uzmi, ili ostavi.“ Na koje izvikanje, kano nerado, teretu carstva podade se. Da pako za carstvom jest ginuo, pokazao je po onom kervoločnom činu, kada Agripu, koi jedini na put njemu stati bi bio mogo, dao je smaknuti. Berže li indi car jest nazvan, sproti šeregi u Panonii i Dalmacii počeli su se buniti, hoteći pod novim carom novine započeti, da u ratu Domovine po mitih hasnu vlastitu imati mogu. Tiberio indi Drusa sina svoga sa dvěma četama u Iliriu pošalje; da šerege pregleda i umiri. Drusu svi šeregi ukazali su se pôkorni; ali zajedno i veliku nutarnju nezadovoljnost pokazali su mu: jerbo pako i nazočnost Drusa, i pomerčanje měseca (koje u ono vrěme kano veliko zlo prorokujuće čudo, neznajućim zvězdah kolobarenje, dogodilo se je) njih poplaši, poradi toga od svake bune mirni ostali su. Potle toga Dalmate i Panoni mirni po svih stranah vojskom obasterti, morali su ostati.

Digitized by Google

Ovako Brietio *de Illirico.* G. I. 19. Tiberio opet sina u Iliriu posloje, da šerege Rimske previdi: od kuda kada se je povratio u Rim od otca za *censora*, to je sudca deržanja svega carstva jest nazvan. Nenavidnost i pizma Sejana nije dala Drusu dugoga života, jerbo potajnim sičanom njega otrovao je, i ovako Druso vehnući umro je. Tiberio po smerti Drusa sina iz najboljega cara, najgorji je posto: jerbo sve poslove carstva zabacivši otišo je u otok Kapreu, i onde ružnomu kurvarstvu i pijanstvu jest se predao; poradi šta *Biberius. Caprineus* i *Hircus* jest nazvan: to jest Pijanac, Kozar i Jarac, našim jezikom. Pod Tiberiom g. 1. 28. sv. Ivanu kerstitelju jest glava odsečena. G. I. 29. Isus spasitelj jest na križ propet. G. I. 34. S. Stěpan pervi mučenik jest kamenovan: i u Jerusolimu bilo je veliko progonstvo Kerstjanah. Po smerti sina Drusa izabrao je za cesara Kaja Kaligulu: ali jerbo Tiberio niti na poglavice paziti, niti njih proměniti nije hotio, niti pedepsati, odovuda nepravda, krivodušnost i zgrabljivost medju puci postala: Ovo znajući Daci i Sarmate preko Dunaja sušedi, na ovu stranu prejdu, mlogu štetu načine i mlogo robstvo odvedu. Kaligula najposle otrovo je Tiberia, koi g. I. 37. dana 16-a Martia je umro. Vlado je 23 godine. Od ovoga pišu *Dio Cas. Lib.* 57. *Svetonius in Tiberio. Tacitus Lib.* 2. *c.* 129. g. I. 26. Trake je preoblado po Sabinu vojvodi.

Kajo, sin Germanika i Agripine, 3. car Rimski, Kaligula nazvan od čakširah, koje biserom i dragim kamenjem nanizane je nosio; někoji pako kažu, da od čakširah vojačkih, koje uvěk je nosio, jest nazvan, jerbo *caligæ* rěc latinska naški znamenuje čakšire. Kaligula bio je još gorji od Tiberia, strašnu daću na sve krajine Rimskoga carstva jest nametnuo, na toliko, da svi puci po carstvu počeli su se buniti; ali on zato ništa nije mario, već u kervoločnosti, pianstvu i kurvarstvu otverdnut, hotio je, da ga svi za boga poštuju: g. I. 40. zapovědio je, da prilika njegova u cerkvu Jerusalemsku se na oltar metne: ali tomu Agripa kralj židovski jest suprotstao, i Petronio Rimski u Syrii poglavica to nije sveršio. Ove godine 40. kerščani počeli su se uzmložavati, i u Antiohii varošu stanovnici naj prie nazvani su Kerščenici. Kaligula poradi svoga nečověčjega života sa trideset ranah probodjen jest umro g. I. 41. dan 24. Jan. (ovako *Tacitus Lib.* 6 *Dio Cas. Lib.* 59.).

Digitized by Google

Poglavje IV.

Od zakona, i Bogovah pervašnjih Ilirah, Panonah i sviuh Slavinah do Isu-Kersta.

Jerbo u vrěme Kaligule cara věra Isu-Kersta počela se je razširavati, i za malo potli vrěmena po Dalmacii, Panonii i po svoj Ilirii jest se razširila: vrědno je, da od ovih pukovah věrozakona i bogovah, kako kod drugih pisacah našo sam, popišem. Iz sv. Pisma znademo, da potli potopa Noe patriarha sa svojimi sinovi Semom, Hamom i Jafetom oltar je načinio, i Bogu višnjemu aldove je prikazo. Kakovi aldovi i na kakovi način Bogu prikazivati se imadu, to Noe dobro znao je, budući pred Bogom pravedan, i da on sinove svoje, i unučad, budući potli potopa 300 godinah živio, i děca opet njihova dětcu svoju bogobojaznost i bogoštovanje naučali su, to nitko dvoumiti nemore. Što se Ilirah dotiče, more se misliti, da Dodonim njihov pervi otac, kada je u Epir nastanio se sa svojom dětcom, morao je takodjer oltar imati, ili město gdě Bogu aldove je prikazivo. Morebiti, da na onom městu njegovi poslědci cerkvu onu potli sazidali su, koju su nazvali Jupitra Dodonea; na uspomenu Dodonima, od kojega su dolazili. Od ove cerkve piso sam u pogl. 11. strane I. To se indi mora kazati, da pervih několiko věkah potle potopa nijedan puk nije bio neznabožan: već potli došlo je u puke krivobožtvo: da svakake krive bogave věrovali su: ali opet svako vrěme, i u svakom městu puci jednoga najvećega boga, kojega Slavini zvali su boga gromovah, věrovali su i štovali. Ovoga najvećega boga Latini zvali su *Jupiter: Deus*, od Gerčke rěči *Theos*, sada mi, a i svi puci Slavinski zovemo *Bog*. Odkuda i kada ova rěč je postala; to nigdě nisam štio. Jeli indi Bitje svamoguće Slavini od postanja svoga nazvalisu *Bog*, to neznade se; ali ja znadem, i čuo sam pěvati, kada sam malen bio od Boga *Lado* *); i Pater Bedeković ovo isto piše: da starinski naši věrovali su u boga *Lado*, koja rěč lahko izvodi se od ladati ili vladati, od kuda Lado more znamenovati onoga, koi sa svim vlada: i na ovaj način stari naši věrovali su u sva vladajuće ili svamoguće božanstvo. Pěsma, koju u kolu čuo sam pěvati, na slavu Lada Boga jest, ova:

---

*) Drugi dokazuju, da *Lado* nije, nikakov bog bio, nego *Lada* (Juno?) božica, koja se u drugih pěsmah u vocativu sing. „*Lado*“ naziva. Ili se je možebiti u oba ova božanstva, mužko pod imenom *Lado*, a žensko pod imenom *Lada* věrovalo?

Pazka izdatelja.

Digitized by Google

„Lĕpi Ivo terga rože, Tebi Lado sveti bože: Lado! slušaj nas! Lado!

Pĕsme Lado! pĕvamo ti, Serdca naša klanjamo ti: Lado! slušaj nas! Lado.“

Ova pĕsma nemore se kazati, da je pĕvana na poštenje nĕkojega kralja Horvatskoga; kako Baltasar Kerčelić piše: jer doista Horvati nijednoga kralja za boga nisu postovali: more biti da on koju drugu pĕsmu misli. Najednaki način Otrokocsi (*Orig. Hung. c.* 11. *No.* 15.) piše, da Panonci štovali su boga imenom Tot, i da potli po tom bogu od Madjarah nazvani su Toti. Ja, što se imena Tot dotiče, premda nisam od toga u nijednom piscu našao, mogo bi i morebiti pravo, kazati; da Panonci po bogu Tot, razuměvali su boga velikoga, koi gromove, i sva je stvorio. Kazo sam, kako Autario sin Ilira imao je dva sina, Panona i Skordiska; i da Panon sina svoga Tribala u dolnjoj Mesii, današnjoj Bulgarii i preko Dunava s mlogimi naselci jest naselio, i sve ove preko Dunava naselce, Panone, krajinu pako Panoniu po svom imenu je nazvao Panoni dakle oni budući od Ilirah poslĕdci, znali su dobro, da njihovi starii, otci, dĕdi i pradĕdi vĕrovali su u jednoga boga, koi gromove i sva jest stvorio: znali su da njihovi starii Bogu velikomu na slavu sazidali su cerkvu u Epiru u krajini Molosii, i nazvali su cerkvu Jupitra Dodonima, to jest boga Dodonimova, to jest cerkva onoga boga, u kojega Dodonim njihov početnik jest vĕrovao. Ovo svim pukom u pervo vrĕme je bilo kano prirodjeno, da od svojih stariih s mlĕkom skupa materinskim naučili su zakon i štovanje boga, i boga onoga su štovali, kojega su i njihovi starii, a zato njega imenovali su boga svojih pervih otacah. Ovo svĕdoči isto sv. pismo da starinski Židovi, koliko putah boga ili na pomoć, ili za pravdu zvali su; toliko putah boga Abrahama, Isaka, Jakoba zvali su: to jest boga onoga u kojoga Abraham, Isak i Jakob, od kojih svi Židovi izlazili su, jesu vĕrovali: ovako takodjer i Panonci, kojih stari cerkvu boga Dodonea pohadjali su morebiti, od svojih otacah i materih s mlĕkom s kupa naučeni poštovali su boga pervoga otca svoga Dodonima, i njega zvali bog Dod. Ovu rĕč *Dod* čujući Ugri, ili Turci, kako nje Porfirogeneta zove, današnji Madjari, oštrie izgovarali su, na mĕsto *D.* uzeli *T.* i ovako nazvali Slavine „Tote,“ od boga „Tot.“ Da ovo razlaganje jest istini prilično, svaki ištine ljubitelj dopustiti će. Od kuda vidi se, da Panonski bog Dod, bio je onaj, koj i Dodoneah u Epiru, i Ilirah u Ilirii: jerbo svi ovi puci od jednoga otca Dodonima dolaze, kako Tirin iz Plinia svĕdoči „da otac Dod dao je ime Dodoneu puku u Epiru.“

Digitized by Google

Ovo mora se razumĕvati od Ilirah i Panonah, od kojih jezika i deržanja pisosam u pogl. 3-om, 4-om i 5-om. Što se pako drugih Slavinah dotiče, koji sa Iliri i Panoni kako pokazo sam u strani pervoj, bili su se zjedinili, od ovih pisci različiti različita pišu, kako u vrĕme Rimljanah od njih čuli su. Ovako Valvasor piše, da su Slavini vĕrovali u jednoga Bĕloga boga, od kojega kazali su, da sva dobra dohode: u drugoga Černoga boga, od kojega su kazali, da sva zla dohode. Nadalje poštovali su tri boga Slavi i Iliri skupa. Pervoga su zvali *Provo:* drugoga *Radagost:* Tretjega *Siva:* oviuh bogovah imali su prilike. Od boga *Provo* piše Bongert, da prilika njegova u šumi hrastovoj na jednom velikom stupu u čovĕčanskoj priliki s lĕvom nogom obuvenom na zvoncu iz derveta izrezanom je stajala, desna noga pako dignuta na stranu; glavu je čovĕčju imala, ali uha magaretja, i na glavi krunu: u desnoj ruki barjak dugačak smotan: u lĕvoj štit otki plužnoj spodoban. Od *Radagosta* piše Stredovski u dogodjaih Moravskih na str. 37. ovako: *Radagost* bila je golema prilika čovĕčja; gola u desnoj ruki na persa metnutoj štit s glavom volovskom: u lĕvoj pako sĕkiru na obadvĕ strane oštru (*bipennis*) iz derva načinjenu je deržala. Ovo je bio bog gostih, i zato svakoga putnika, i stranskoga rado su primili i počastili. Od tretjega piše Helmold ovako: *Siva* ili *Živa*, bila je prilika ženska, sva gola; kose imala debele, i tiam do kolĕna dugačke i razpuštane, u desnoj ruki visoko dignutoj jedan grozd: a u lĕvoj ruki na pupak naslonitoj zlatu jabuku je deržala: ovo je bila božica ljubavi: Venus. Dubravio na str. 6. izpisuje jednoga boga Slavinskog, koga su *Svetovid* zvali. Ovoga prilika čovĕčanska imala je glavu, na kojoj na sve četiri strane bio je obraz čovĕčji izrezan, u desnoj ruki rog, u lĕvoj lùk strĕlicah je deržala: blizu ove prilike na strani visela je sablja, uzda i stol, morebiti sedlo: ondi bio je privezan beli konj, kojega ovomu bogu prikazana sam pop Slavinah morao je hraniti. Imali su Slavini i više bogovah, kojih prilike različitimi imeni zvali su: kanoti *Podaga, Trigla, Flins:* koje sve izpisati nije vrĕdno. Hübner (*Lib.* 10.) od Deržave Türingie u varošu Sondershausen, piše, da kod ovoga varoša na berdu jest jedan grad, koi spada na principa Švarcburg. U ovom gradu u kazarnici starinskih stvarih nahodi se starinskih Vindah, Slavah, krivoga boga prilika čovĕčanska, koju su zvali *Pusterich* i *Pustrich.* Prilika je jedan rif visoka, iz nutra šuplja: salivena iz cerne jasno svĕtle rude, na verh glave imade luknicu, kuda ako se vodom nalije, i luknica dobro začepi, i prilika onda na vatru

Digitized by Google

metne: tako počme se prilika najprie verlo znojiti, kada se voda ugrie, da će uzavrěti, onda izbaci začepak strašnim praskom kano grom; i baca vodu iz sebe, kano vatreni plamen, i daje veliki smrad od sebe, kano goreći sumpor. Kuda ona vrěla voda pada, bilo što mu drago, zapali se, i daje plamen, kano užeženi sumpor od sebe. Nitko nemore sadašnjih rudoznanacah kazati, od kakove rude ona prilika jest salivena, premda ruku jednu odbili su, da mogu poznati rudu, iz koje ona prilika jest salivena. Neka se dakle sakriju današnji rudari i saljevači. Vidiš moj dragi Slavinče, kako mudre i u skrovnoj znanosti naučne imao si predje. Čitao sam da Gerci imali su skrovnu znanost vatre, koja i u vodi gorela je, kojom ladje Saracenah popalili su, od koje dojti će razgovor. Dan današnji znašo je Anglianac Kongrev rakete, koje u vodi (kako kažu) gore: a ma sve dobro, ali neka tko najde sada takvu rudu, iz koje, ako se načini lonac, ili druga posuda, pak u onoj posudi ako se ugrie voda; da ona vrěla voda, dervo, kamen, i što bilo upali, i tako dugo gori isti kamen, dokle ona voda neizgori, koja je na kamen opala. Ovo nigdě nisam čitao do Hübnera, kako gori kazo sam. Ovomu ovih vrěmenah pervomu zemljopiscu ovo věrovati se mora, tim većma jerbo je Němački pisac: indi od Vindah ono je piso, što je znao, da je iztinsko. Kvar věkoviti, da knjige i rukopisi starinskih Slavah po nazlobu većom stranom, ali i po nesrěći poginuli su, doista mloge znanosti, koje niti kod Gerkah, ali niti kod Latinah bile su poznane, bi se sada znale, i dogodovština drugu bi světlost imala. Dosada od zakona i bogovah starinskih Ilirah i Slavinah piso sam: vrědno je, da i od njihovog deržanja, kako iz pisacah navlastito Gerčkih naso sam, popišem. Najprie Ponponia Melu, što on (*Lib.* 3. *c.* 4.) popiso je, napervo doneti ču: „Narod (razumi Slavinski) u nošnji, deržanju i oružju s Parti jednak; ali kakogod u oštrijoj strani světa stanujući, tako i ćud ljutju imajući: nestanuju u varoših, niti u stalnih městih: već kako hranu, ili kako nepriatelj běžeći ili slědeći dopušta, onako stvari i sva dobra svoja sobom vuče. Uvěk u taboru pod šatori stanuje: bojan, slobodan, neukrotiv, i tako strašan i ljut, da iste takodjer žene s ljudi u boj idu; da pako prikladne za boj budu, taki narodjenim děvičicam desna zapeče se sisa; da potlam za mah ruku prostiu i persa junačka zadobe. Iz lukovah strěljati, konja jašiti, lov loviti, děvojački jest poso: na nepriatelja udarati ženah jest dika; na toliko da, koja nebi nepriatelja ubila, za nejunačku deržati se, udati se nemore, i na sramotu děvojka ostati mora.“ Prokopio pako Cesarianac ovako od

Digitized by Google

njih piše: „I doista ovi puci, Slavini, velim i Ante, nisu jednomu podložni čověku (to jest kralju), nego od starinah u skupvladanju puka živu, poradi toga hasna i kvar kod njih na svu skupštinu spada. Drugih takodjer stvarih skoro svih način jednáki obderžava se, kod svih pukovah, i je već od starinah uveden. Jednoga samo Boga gromovah, i svega stvorenja stvoritelja věruju; i njemu volove i svake fele aldove prikazuju. Sudbine (*fatum*) nevěruju, niti njoj neumerli kakovu moć dopuštaju: ali kada u bolesti, ili u boju smert pred očima stajati vide, Bogu se zavětuju; da, ako živi ostanu, svega života svoga aldov Bogu će prikazivati: kada se od pogibeli smerti oslobode, što su zavětovali, věrno aldov prikažu Bogu; i po onom aldovu, da su življenje svoje odkupili, věruju. Osim toga potoke poštuju i vile vodene, i někoje druge Bogove: kojim svim običajne někakove službe sveršuju, i medju službom gataju. U kućicah stanuju priprostih, na daleko rastavljenih; i više putah stanovanja svoja presele. Kada u boj idu, mlogi pěšice idu na nepriatelja, kopje, luk i strělice noseći u rukah; oklopa neimaju, niti haljine, niti kabanice, nego u haljini do kolěna dugačkoj u boj na nepriatelja udaraju. Jednaki svi jezik govore; niti se u tělu i obrazu razlučuju: jerbo su svi golemi i krupni, niti sa svim běli, niti plavi, niti merki, već rumeni i to svi. Hrane se, kako i Masagete, hranom suhom: svi kano i oni blatni, neumiveni. Cud neimaju zločestu, niti šarovitu.“ — Ova su, koja od zakona, deržanja i življenja načina starinskih Slavah popisati sam hotio; da njihovi poslědci znadu, kako su njihovi pervašnji prie Isusova narodjenja živěli. Ovdě ono samo imam spomenuti, da nije istina, što Prokopio piše, da nisu imali svoja stalna města: jer to je znano iz popisa dogodjajah pervašnjih, da kakogod Iliri imali su svoje varoše, gradove i sela; ovako i Panoni u Panonii, i Markomani, kano Boji, Moravi, Čehi i Sarmate, kano Silesci, Pomoranci, Poljaci, Moldavi, Vlasi, Rusi, Moskovite, Daci, Bulgari, svi ovi imali su svoje velike varoše, gradove i sela, i velike različite krajne i župane, kneze, vojvode, i veće strane svoje kraljeve, prie Rimljanah. Potle pako, kada su Rimljani svoje vladanje po Ilirii, Panonii, i preko Dunava po Švevii, Bavarii i svoj Germanii bili razširili, i sa Markomani, Sarmati, Daci rate věkovite deržali, more se dopustiti, da u ono vrěme mlogi Ilirski i Slavinski puci, kada se nisu mogli proti sili Rimskoj braniti, nehoteći se pako podati i podložiti Rimljanom, svoje varoše, gradove, sela nešto od Rimljanah, nešto od samih sebe popaljene i porušene ostavili su, i ovako běžali pred

Digitized by Google

Rimljani od krajine do krajine, pram istoku i sěveru, i onde s drugimi Slavi sdružili se, ali stalna prebivališta, poradi sveudiljnih ratovah imati nisu mogli. Odovuda potle Markomanah, Sarmatah i Getah, koje Němački pisci Gote pišu, Vandalah ona mložina je postala, da nje Rimljani nikada sa svim preobladati nisu mogli; nego ovi puci, tražeći svoja starinska města najposle sdružili su se s omini, koji u Ilirii i Panonii ostali su, i tako su zajedno Rimljane nadjačali, iz Panonie i Ilirie nje protërali, i u petom věku potle Narodjenja Isusa sve zapadno Rimsko carstvo predobili, i u Latinskoj, Spanjolskoj, Franceskoj vladanje svoje utverdili, i tiam u Afriku preneli su. Što sve redom od godine do godine u ovom popisu dogodjajah vidit će se.

Poglavje V.

Od dogodjajah pod Klaudiom Tiberiom drugim i Neronom, do god. Is. 68.

Klaudio Tiberio brat Germanika, sin pako Drusa i Antonie, 4. car Rimski god. I. 41., kako Kaligula je ubien, car je posto. G. I. 43. imao je boj sa Britani, koje na pokornost je natëro: u tom vrěmenu Šveve i Ligie s kraljem njihovim Vaniom u Panoniu je naselio, i njim polje podělio. Kazo sam, da za života još Augusta Oktaviana Tiberio, kada svu Panoniu je predobio, da onda mloge hiljade je razprodo Panonah, i da mlogi kao Avarisci odselili su se preko Dunava: dakle mloge strane Panonie puste su ostale. Kazo sam takodjer, da preko Dunava počimalo se je Markomanah vladanje, s one indi strane Dunavske krajine, kano strana današnje Austrie, Bavaria, Švevia, Turingia, i krajna današnja Virtenberg, to su sve bile u vrěme Rimljanah Slavinske krajne, od kojih je nazvana Vindelicia velika. Švevi današnji u pervo doba zvali su se Suavi, Bavari, Boji; drugi puci něki Rugi, něki Sciri, něki Alani: ali svi ovi biahu Slavi, koje su Germani zvali Vinde, i od Vindah dolazi Vindelicia, pod koju da su spadale gori imenovane krajine, svědoči Hübner Geog. U ovoj Vindelicii bio je kralj Vania, kojeg Klaudio je u Panoniu pustio, da se naseli. Kada to čitaš, nemisli, da su to bili Germani, nego znaj, da su bili Vindi, to jest Slavi. Odsele više putah čuti će se, kako pod različitimi imeni natrag od različitih carah u Panoniu puštani su Slavinski puci. Drugo pod ovim carom nije se ništa u Ilirii,

Digitized by Google

ili u Panonii pripetilo. God. Is. 50. uzeo je za sina Nerona Domicia; god. Is. 52. dao je Oktaviu kćer Neronu za ženu; g. I. 54. Klaudio od Agripine žene, da sin njezin Neron, zet Klaudia, car Rimski postane, a nepako Britanik, koi zboru, i svemu puku Rimskomu drag je bio, u glivi pečurici otrovan jest, umro dana 13. Oktobra. Ovako Tacit. (*Annal. Lib.* 12. *c.* 29., *Sveton. Lib.* 13. *c.* 35., *Victor Epit. c.* 10.) Pod ovim carom g. I. 43. kaže se, da je S. Petar Apostol u Rim došo, i onde stolicu svoju utverdio.

Neron Domicio, sin Domicia Enobarba i Agripine, 5. car Rimski. Bio je iz perva verlo dobar, ali potle zao i kervoločan. Rim varoš dao je upaliti, strašne daće na sve krajine Rimskoga carstva je nametnuo: poradi šta nitko ga nije mogo terpěti. Kerstiane nije mogo terpeti, i zato da nje more progoniti, dao je Rim upaliti, i krivnju na kerstiane baci, i zato počme strašno nje progoniti. Ovo se broji pervo progonstvo kerstjanah pod Neronom Domitiom, koje ne samo u Rimu, nego po svem světu bilo je kervoločno. U Rimu poginuli su vojvode Apoštolah S. Petar i Pavo: i njihovi učenici Proces, Martinian, Basilisa, Anastasia, Herodion, Olimpia i mlogi drugi. U Pisi varošu piše Berti, da 11,000 mučenikah za věru Isusa jest smert podnělo. Ovo progonstvo počelo se je g. I. 65., a vladanja Neronova godine 11. Ako samo u Pisi varošu talianskom 11,000 kerv svoju za věru Isusa je prolělo, neka si svaki misli, koliko hiljadah po svem Rimskom carstvu moralo je poginuti. G. I. 57. Nerona 4. B. D. M. Mati našega spasitelja u Nebo jest uzeta: něki pisu da je u Jerusolimu, něki pako da je u Efesu. U pismih Hipolita Tebana, koja su u Rimu, nahodi se, da je Mati Isusa po smerti Gospodina Isukersta jedanaest godinah živila, svoga pako života 61 godinu naveršila. Neron je Iliriu, ali nezna se jeli svu, s Latinskom složio: od kojega vrěmena Iliria Latinskom jest se nazvala, što mlogo smutnje u dogodovštini jest uzrokovalo; i zato se mora dobro pamtiti, da dogadjaji, koji su se u Ilirii pripetili, nemisle se da su se u Latinskoj dogodili. Nadalje u Ilirii i Panonii nije ništa drugo uradio, nego samo medje Panonie protiva Dakom i Sarmatam je sa šeregi objačao. Neron, kada je svemu světu omrazio se, i nitko ga više nije mogo terpěti, sam sebe je smako, g. I. 68. dana 10. Juna. Ovako Berti. Što se pako njegovog života dotiče, to piše *Tacitus c.* 15., *Victor Epit. c.* 12. Po smerti Nerona, u komu pokolenje Augusta Oktaviana jest se doveršilo, izišlo je ono zbora i carstva Rimskoga otajstvo na světlo: „Da car Rimski more i u drugom varošu, ne samo u Rimu

Digitized by Google

postati,“ od ovuda ne samo medju zbornici i Rimljani, nego takodjer medju istimi vojvodami i šeregi po svem carstvu svakakva serdcah gibanja postala su. Od ovuda šeregi Ilirski Marku Salviu Otonu věru su dali, premda Marcio Celso njihov vojvoda hotio je, da Sergiu Sulpiciu Galbi podlože se: Oton indi protiva Galbi prodigne se, i njega na placu Rimskom ubije. Ali i Oton malo potle kod Bebriaka s Viteliom Aulom se pobie, i jerbo bi u boju priobladan, sam na mač svoj pavši, smert si zadade. Vitelio takodjer (strašan piančina) iste godine na Flavia Vespasiana udari, i s mlogimi ranami nakitjen poginc. Dakle Vespasian s voljom istoga zbora, i s privolenjem svih šeregah Ilirskih car jest nazvan. U to vrěme u Ilirii i Panonii bili su vojvode Rimski Apian i Fabian. Ovako Tacit. (*Lib.* 1. *et* 2., *Svet. Liv.* 8. *c.* 6., *Dio Cas. Lib.* 64.)

Poglavje VI.

Od dogodjajah pod Vespasianom, Titom, Domicianom i Nervom, carevi. Od g. I. 69. do g. I. 98.

Flavio Vespasian 6. car Rimski g. I. 69. měseca Junia je posto. Mira ljubitelj bio je: ali protiva Žudiom, koji bili su se pobunili, boj je podigo; i kada je nje prioblado, Jerusalem jest obseo, i sina svoga Tita, dokle predobi varoš ostavio, on pako u Rim se povratio, i cerkvu Jana jest zatvorio, i novu cerkvu *Mira* nazvanu je podigo, g. I. 70. Vladanja Vespasiana god. 2. po smerti Isusa god. 42. Tito sin Vespasiana je predobio varoš Jerusalem. Kod ovoga varoša, u vrěme boja i obsědjenja poginulo je jedanaest stotinah hiljadah Židovah; devedeset i sedam hiljadah bilo je u sužanjstvo odvedeno, u měsecu Septembru jest se boj doveršio, i cerkva Jerusalemska jest porušena, i sav varoš, kako Isus prie 42. godine jest kazo (*Mat.* 24. *v.* 15.). Ovo porušenje Daniel prorok je takodjer nevěstio (*c.* 9. *v.* 26.). Od ovoga porušenja Jesus, sin Anana, prie sedam godinah jest mlogo pripovědo; i god. Is. 65. dana 21. Maja viděli su se vojske u zraku bijuće se, i dana 29. na same Duhove čuo se je glas vikajućih u zraku „běžimo odavle.“ Ovako Berti, iz Jos. Flavia. Potle rata Žudinskoga, nije dugo mir terpio: jer Britani i Germani pobuniše se, i protiva njim Vespasian vojsku podigne, i trideset i dva puta s njimi se pobije, i

Digitized by Google

svako nje uvěk preoblada, i na pokornost podtira. Da u Judinskom i u Germanskom ratu Ilirski i Panonski šeregi vojevali su, to se dvoumiti nemore: Pater Alexius piarista piše, da nad Panonskimi šeregi bio je Antonio vojvoda, i da Vespasian uvěk imao je Ilirske šerege uza se (Illiri sada zvali su se Panoni takodjer); u Ilirii drugačie bili su Rimski poglavice, Pompejo Silvan i Tito Flavian. Vespasian poradi svoga milostivnoga serdca bio je svima drag: kada se je smerti približavo, kazo je „da car stojeći mora umerti," i zato na skradnjoj uri, hoteći se ustati, medju rukami onih, koji ga deržahu, preminu g. I. 79. dana 24. Juna. 10 god. je vlado.

Tito Vespasianov sin, 7. car Rimski g. I. 79. po smerti otca, jo postao. On kano veliki vojvoda glasovit i krěpostan, kano car još krěpostnii, u boju, u učenosti i u svakoj krěposti glasovit izpisuje se; ovako Xifilin *in Vitellio*; Viktor *in Cæsar. c.* 8.; Svetonio *c.* 8.; Dio Cas. (*Lib.* 66. *in Tito*). Pod Titom, kano i pod otcem njegovim Vespasianom věra Kerstianska verlo jest se razširila. U vrěme Tita po Ilirii i Panonii pod arkibiskupom Laurecenskim da su bili biskupi „Ljubljanski, Celjski, Sisački, Novodunski, Mursenski, Stridovski, Vindobonski i Skarabantinski" piše Paladio (*Lib.* 7.) Tito poradi svoga umiljata i krěpostna, zivota, bio je „Ljubav i Veselje naroda čověčanskoga" nazvan. Ali tako dobromu i krěpostnomu caru zloba i nevěra bratinska dugo živěti nije dala: jerbo kako pišu, od brata Domiciana otrovan umro je g. I. 81. měseca Septembra. 2. god. vlado.

Domician, Vespasianov i Domitile sin, 8. car Rims. g. I. 81. je posto. On je na početku svoga vladanja imao strašan boj sa Daci, Markomani i Sarmati. Vojvode je naredio Apia Sabinia i Kornelia Fuska. Apio vojsku protiva Decebalu kralju Dakah je vodio, Kornelio pako drugu vojsku protiva Markomanom: ali Apio u boju poginu, i sva vojska njegova bi razbiena i raztěrana. Kornelio bi takodjer od Markomanah preobladan tako, da su svi šeregi Rimski pobieni, i što je živo ostalo razběžalo se je, i Domician prisiljen morao je mir s Decebalom načiniti. Potle toga Domician veliki kervolok posta, i drugo progonstvo Kerstianah zapovědi. Mlogi Kerstiani strašnimi mukami mučeni: u Pergamu varošu Misie Antipa u vola iz tuča salivenoga zatvoren, i onako u volu na vatri ugrijanom pečen. U Rimu, S. Ivan Evangjelista u ulju vrělom u kotlu kuhan, ali živ osto, i potli u Patmu otoku u sužanjstvo protěran, od onuda pod Nervom bio oslobodjen, i u Efes varoš otišo, gdi je kao biskup ravno

Digitized by Google

cerkvu do vrěmena Trajana cara; do Domiciana bio je star već 110 godinah piše Berti iz Hipolita Tebana. Mloge druge velikoga roda od Domiciana ubijene piše Dio Cas., i da još mlogi na topolovom papiru popisani bili su, koje je hotio dati smaći; medju kojimi je bila i Domicia carica njegova žena, koja našavši ono pismo pod jastukom Domiciana s pomoćjom Narbona i Petronia věćnikah dala je Domiciana smaknuti, kojega tělo sprobodjeno Filida njegova dojkinja je sahranila. Progonstvo njegovo počelo se je g. I. 93. On pako ubijen je g. I. 96. u Oktobru. Svakakva imena naděli su pisci Domicianu poradi njegove kervoločnosti; Juvenal ga je nazvo „ćelavim, to jest plešivim Neronom"; Tertulian „Porciom Neronom u kevoločnosti"; Laktàncio „ne manjim kervolokom od Nerona"; Eusebio „Neronianske kervoločnosti, i na zlobe protiva bogu naměstnika." Do sele za care Rimske samo oni biahu izabirani, koji u Rimu ili u Italii bili su rodjeni: ali odsele izabirali su se za care iz drugih krajinah carstva takodjer rodjeni. (Ovako Auktor *Hist. Miscel. Lib.* 9. *c.* 13.)

Nerva Kokcejo 9. car Rimski iz Umbrie, varoša Narnia rodom g. I. 96. s privoljenjem zbora i sve vojske postao je. On u starosti već velikoj budući, ali pravedan, najprije sve odsude Domiciana protiva Kerstianom skovane, je ukinuo: i zapověd izdao, da nikakovo više pitanje poradi Kerstianah nederži se, i sve progonstvo da prestane: svi zatvoreni Kerstiani da se razpuste, i sužanjstva oslobode. Pretežke daće po svem carstvu je pomanjšao, sve duge oprostio: i da mirno carstvo biti more, šerege po Ilirii i Panonii je objačo. Pravedni i pošteni car jedinu korist i srěću carstva pred očima imajući, ništa na svoje pokolenje pazeći, Ulpiu Trajana za svoga u carstvu Naměstnika jest nazvao. G. I. 98. dana 27. Januara od bolesti želudca jest umro. Ovako Svetonio *in Nerva;* Dio Kas. *Lib.* 68.

Poglavje VII.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah, pod Trajanom, Hadrianom i Antoninom, od g. I. 98. do 161.

M. Ulpio Trajan, 10. car Rimski, iz Španjolske rodom g. I. 98. postao je. G. I. 99. u Rim došavši darove carske medju puk je podělio, i od zbora i puka Rimskoga za naj

Digitized by Google

boljega jest prozvan. G. I. 100. na rat protiva Dakom, koji uvěk u Panoniu i Mesiu naderkivali su robit, je otišo, i po Ilirii i Panonii sve šerege podigo: ali Decebal kralj Dakah videći, da tolikoj sili vojske suprotstati nemore; pošalje poklisare k-Trajanu mir moleći, kojega takodjer od Trajana cara pod tom pogodbom zadobio je, da više u Iliriu robit nepodstupi se. Na to Trajan sve šerege u svoja města razpusti, on pako u Rim povrati se. G. I. 107. tretje progonstvo protiva Kerstianom podigne. Prie toga progonstva Trajan bio je začuo, da Decebal kralj Dakah počeo je na novo vojsku kupiti, i sve okolišne puke protiva Rimljanom buniti; što Dio Kasio (*in Nerva*) Trajanu izpiso je ovako: „Glaša se, da Decebal protiva pogodbi i savezu mloga na bunu spadajuća pripravlja i radi: jerbo oružje daje praviti, uskoke prima, tverdjave i gradove opravlja, bližnje puke po poklisarih na boj vabi, i već u polje Jazigah jest unišo, koje Trajan preobladavac potle njim povratiti nije hotio. Poradi ovih Decebal opet nepriatelj od zbora Rimskoga jest nazvan, i proti njemu Trajan podigne rat, kojega ovaj put brez svake pomoći drugoga vojvode sam je doveršio.“ Od ovuda vidi se, da je Trajan drugoč boj protiva Decebalu podigo; da on pervi preko Dunava s vojskom je prešo, Dake prioblado, i da polje Jazigah, koje medju Dunavom gornje strane i Tisom moralo je biti (a ne medju Dunavom i Hercinskimi berdinami, kako Kerčelić piše; jer Hercinske šume su u Turingii, što je daleko od Transilvanie današnje, a starinske Dacie); indi odovuda i ono vidi se, da pod Daciu u vrěme Trajana sva krajna iz lěve strane Tise, medju Tisom i Dunavom spadala je, a iz desne strane stanovali su Jazigi: ili pako mogli su Jazigi i medju lěvom stranom Tise i Dunavom stanovati; tomu je dosta, da Jazigi po svědočanstvu Dia Kasia bližnji susědi morali su biti Dakah, jer drugačie u njihovo polje Decebal nebi bio došo; i ovi Jazigi morali su imati sami svoje vladanje, jer drugačie nebi bili mogli svoje polje od Trajana tražiti. Ova sam zato popiso, da se znade, gdě je Trajan sa Daci se tuko. Dakle g. I. 101. na novo Trajan sve šerege po Ilirii i Panonii podigo, i od Mesie, današnje Serbie i Bulgarie iz jedne strane, iz druge strane od Panonie morao je na Dake udariti, g. I. 102. Dake je preoblado, i Decebala uhvatio, koi, da nebude se u Rim kano sužanj vodio, sam sebe je smako. Ove godine iste svu Daciu pod Rimsku krajnu je spravio: iste godine most preko Dunava je sazido. Ovako Berti godine dagodjajah cara Trajana je popiso; samo s tom razlikom, da drugi rat od g. I. 102. s Daci Trajan e deržo do g. I. 106., i da ove godine Decebal uhvatjen sebi je

Digitized by Google

sam smert zadao. Jerbo pako spomenak od mosta je došo, koga Trajan preko Dunava ili Istra je sazido, vrědno je, da i město znademo, gdě je ovaj most sazidan bio, i zašto Dunav do Biograda današnjega ime svoje zaderžava, dolě pako niže Biograda zove se Ister.

Veliku rěku u Panonii Dunav, pervi Julio Cesar nazvao je Latinskim jezikom *Danubius*, kako se kod njega nahodi (*Lib.* 6. *de bello Gallico. c.* 6. *pag.* 195.). U naj pervo doba zvala se je Ister, od Istra sina Hebrova. Vidi strane I. pogl. 2. Ali sada pitanje je, kako i kada Ister od gornje strane, gdě izvira iz pod Adule berda tiam do Biograda, kako Sava se utěče u Dunav, nazvao se je, i dan danas zove se Dunav, latinski *Danubius*, dole pako niže Biograda zaderžo je pervo svoje ime Ister? Od toga nijedan pisac ništa nepiše: ja kako u dogodovštine moje strani I. pogl. 9. već spomenuo sam, ovo naravski izvodim. Kazo sam u pogl. 2. strane I., kako Ister sa Tuiskonom Dunav za medju je načinio, dakle morebiti da pervi Tuisci (jerbo rado dopuštam, da Gomer, sin Jafeta, prie od Tanaja na ove strane jest se naselio, nego Eneti, od pokolenja Mosoh, i Iliri od pokolenja Dodonima) gledom na potok Tanaj, drugačie Don zvan, ovaj takodjer potok nazvali su Don, odkuda i dan danas od Němacah zove se *Donau*: ili pověrovanie Gali, koji pod vojvodom Belovezom preko Dunava u Iliriu su se naselili, i koji da su Eneti ili Slavi bili, u pogl. 9. strane I. pokazo sam, Gali velim oni, Slavi, 613. god. prie Isusa narodjenja u Iliriu prelazeći nazvali su Donav, gledeć na Don potok kod Ponta Euxina: oni pako Slavi potle sve višje i višje na ovu stranu Donava, ili Dunava selili su se, i sa Iliri sdružili, da u vrěme Alexandra velikoga njihov govornik mogo je kazati, da njihova kraljevina preko Dunava tiam do Tracie preteže se (poglej stran. I. pogl. 12.); nadalje ovi Gali, potle Panoni nazvani u vrěme Julia Cesara bili su se uzmložali i razplodili iz ove i one strane Dunava, koju rěč Dunav, Julio Cesar po Latinski jest izgovorio *Danubius*. Jerbo pako Slavinski puci pod različitimi imeni stanovali su, kako smo viděli u dogodjaih Augusta i Tiberia, tiam do Save, kako se u Dunav utiče, i pokazo sam da medju Savom i Dunavom sve krajne Panonia su se zvale od Panonah Slavah, zato i Dunav od ovih pukovah do Save kako se u Dunav utiče, jest svoje ime zaderžao, dole pako niže Biograda zvao se je od Istra kralja Ister, do vrěmena Rimljanah, jer iz one strane Save i Istra stanovali su Skordisci, Dardani, Traci, starinskih Ilirah odvetci, starinsko takodjer ime potoka Ister zaderžali su. Ako tko bolje ovo

Digitized by Google

izvodio bude, evalà mu! Sada od mostavah. Da četiri mosta na Dunavu bila su u različitom vrěmenu, i pod različitimi carevi, kod pisacah ja nahodim.

Pervi most pod Dariom carom od Asie, kada sa Sciti, koji su bili Eneti Slavi, rat je imo: bio je sazidan kod Ismael tergovišta i grada u Besarabii, od koga Herodot *c.* 1., i Strabo *Lib.* 7. *pag.* 305. pišu.

Drugi most kako gori piso sam, bio je sazidan pod Trajanom carom tamo gdě je Demirkapia i Fetislan. Od ovoga piše Dio Kasius *Lib.* 68. *c.* 13.

Tret i most bio je iz derveta načinjen, kod Acinka varoša, sada Budima: od koga piše Anian Marcelin (*Lib.* 30. *c.* 5. pag. 492.) pod Valentinianom carom.

Cetverti most pod Hadrianom carom, neznade se pravo gdě, iz pod Murse, to jest Oseka. Od ovoga piše kronika Provin. *pag* 233. Ova, mislim, da je bilo vrědno pobilježiti: sada povraćam se na Trajana cara. Kazo sam kako carstvo Rimsko preko Dunava je produljio, i Daciu pod vladanje Rimsko podtěro, ali potle toga još veći nemir imali su od Sarmatah, Markomanah Rimljani g. I. 107. — Progonstvo Kerstianah počelo se g. I. 113. Kada je vojsku pregledo, i u vojski 11,000 Kerstianah našo, nje sve u Armeniu odpratiti, i ondě smaknuti je dao god. Is. 115. Židovi Cirenenski pobunili su se, i u Egiptu 200,000, u otoku Cipru 240,000 Rimljanah i Gerkah potukli su, i tako kervoločni bili, da kerv i creva njihova žderali su g. I. 118. Sarmate opet na Panoniu udarili su, ali nje Adrian Panonski poglavica preoblado i protěro je. Trajan, kada je svu skoro Asiu preoblado, u Cilicii, u varošu Salinunti glasovit je umro g. I. 117. dana 10. Augusta. Velik je i glasovit Trajan bio, njemu na poštenje u Rimu na placu stup je bio sazidan.

Elio Hadrian Španjolac 11. car Rimski s pomoćjom Plotine žene pokojnog Trajana, koja je bila u Hadriana zaljublena, lažući da je njega Trajan, za sina uzeo, g. I. 117. postaoje. G. I 119., kada su Sarmate i Alani počeli s vojskom Rimskom u Mesii stojećom dogovarati se, Adrian s vojskom iz Latinske dojde u Mesiu, i čujući vojake tužiti se poradi pomanjšane plaće, njima plaću povekša, i ovako ih umiri. Progonstvo Kerstianah, koje pod Trajanom počelo se, i pod Adrianom je terpelo. G. I. 122. dao je zid na 80 miljah daleko sazidati, po kojemu krajne Rimske od Barbarah hotio je mirnie učiniti; gdě ovaj zid je bio, neznade se. Kada je ostario, Komoda Vera za družbenika je uzeo, njega Eliom Verom imenovo i cesarom nazvao, njemu u dolnjoj

Digitized by Google

Austrii, gde je Bêč onu stranu Panonie dao je za uzderžavanje: jerbo pako Vero bio je slab i bolestan, Antonina za sina i namêstnika je nazvao. G. I. 136. Alani protiva Rimljanom podigli su se, ali od Flavia Ariana vojvode preobladani i protêrani su. G. I. 138. umro je u Panonii Elio Vero u mêsecu Januaru. Iste godine mêseca Julia umro je u vodenoj bolesti Hadrian car kod Baja u Kampanii. Prašina njegovog têla u zlatni kotao je zatvorena u Rimu kod Eliova mosta sahranjena. Kazao sam „prašina têla.“ Ovo mlogi, koi bude čitao, morebiti neće razumêti: indi kod starih Rimljanah bio je običaj, da su mlogi dali mertva têlesa sažeći, i onu prašinu za uspomenu u posudah, kako je koi premogući bio, u posudah od bakra, kositra i srebra, a kadkada i od zlata načinjenih čuvali su: cari pako, veliki vojvode i poglavice u stanovite košulje od kamena asbesta satkane, koje u vatri nisu mogle izgorêti, dali su têlesa svoja obući, i ovako prašina têla od svake druge prašine čista u posudu srebernu, ili zlatu jest se zatvorila i čuvala. Kamen pako asbest, kada se u vruću vodu metne, onda se iz njega vuku kano iz galetah svileni konci, iz kojih se tke platno, koje izgorêti nemore.

Antonin Pio, sin Ania vera, brata Sabine žene Hadrianove, 12. car Rimski je posto, g. I. 138. Ovaj car *Pius*, to jest P o b o ž a n, jest nazvan; jerbo Hadriana u bolesti smert zadati si hotećega, od toga zločestoga nakanenja je občuvo; tasta takodjer od starosti već hoditi ne mogućega u zbor voditi je običavo; mirni i miloserdni car; radi toga sve njegovo vladanje bilo je mirno i brez kervnoga prolêvanja. Premda progonstvo Kerstianah pod njim sa svim nije prestalo, jerbo njegovi poglavice progonili su Kerstiane: poradi toga Antonin mloga u carstvu božja pokaranja videći, strahom božjim ganut izdao je prepis, po kojemu svako progonstvo Kerstianah je zabranio i ukinuo. On pako u mirnom životu kano da je zaspo jest umro, g. I. 161. dana 7. Martia. Ovako Spartian, in *Adria. c.* 23., Victor *Epit. c.* 10., Eutrop. *Lib.* 8. *c.* 8.

Digitized by Google

Poglavje VIII.

O dogodjajah Ilirah i Panonah, pod Markom Aureliom Antoninom Verom, i L. Aurel. Komodom, od g. I. 161. do g. I. 192.

Marko Aurelio Antonin Vero; Antonina Pia zet, jerbo je uzeo Valeriu Faustinu kćer Antonina Pia, 13. car Rimski g. I. 161. posto je. On Lucia Emilia Vera za družbenika je nazvao: mloge rate imali su, ali ja samo one, koji na Iliriu spadaju, popisati ću. G. I. 162. progonstvo Kerstianah 4. počelo se je. G. I. 167. Markomani, Sarmate, Daci, glavni i věkoviti Rimljanah nepriatelji, navalili su na Panoniu, i ondě stran vojske Rimske pobili su. Medjutim, kada su začuli, da obadva cara s vojskom u Akvileju već došli su, u svoja města povratili su se, a cari u Noviodunu šerege razredili, kako Panoniu od nepriateljah braniti mogu. G. I. 168. kuga iz Babilonie donešena po Ilirii i Panonii mloge potušila je. G. I. 170. Lucio Vero umro je, něki kažu od kuge: Berti piše od kaplje. M. Aurelio zdrav u Rim povratio se; ali još dobro niti opočinuo si nije, kada već začu, da Markomani, Sarmate i Daci opet u Panoniu došli su. Dakle g. I. 171. Aurelio povrati se u Iliriu, i sve šerege po Dalmacii i Panonii podigne, i na Markomane udari, i pet godinah s različitom srěćom, sad obladavac, sad obladan boj bijo je. Stražnji put g. I. 176. u Moravskoj, kod sela sada Dürenkrut zvanoga od nepriateljah tako biaše obkoljen, da nikuda njemu uteći nije bilo moguće, osim toga suša strašna, nigdě potoka, nigdě studenca, od vrućine, od zedje vojska pogiba se. Aurelio neimajući u tolikoj pogibeli od nikuda pomoći, uteče se bogovom: i zapovědi vojski, da se moli bogovom, ali niti od bogovah pomoći: najposle šereg Kerstianah moli cara, da dopusti, da se oni mole Bogu višnjemu po zakonu Isusa: što on njima i dopusti: berželi indi nekervni aldov sina Božanstvenoga otcu nebeskomu prikazaše, černi oblaci vojsku nadvisiše, munje, gromovi, kiša plaha vojsku pokrěpi, i od smertne pogibeli oslobodi: jerbo pako gromovi strašni nepristance pucahu, Markomani uplašeni, misleći, da bog gromovah na nje razljutio se je, odvinuli su; onda Aurelio s vojskom iz onog pogibelnoga města izide, Markomane rastěra, i u Panoniu povrati se. Potle toga dogodjaja zapověd izdade, da nitko više Kerstiane progoniti, niti na sud voditi za glavu nesmě: šereg pako onaj Kerstianski,

Digitized by Google

nazvao se je šereg gromovah (*Legio fulminatrix*). U to vrěme Avidio Kasio od Asie vojvoda Rimski, čujući, da je M. Aurelio umro, sam sebe kod vojske dade za cara provikati. Ali berželi vojska Asianska glas dobila je, da car Aurelio žive, sami vojaci Kasia smakli su, g. I. 177. Marko Aurelio sina svoga Komoda za cesara je nazvao: i opet s Markomani rat imo: ali nje nadjačati nije mogo: već kada je smert približavati osetio, Komodu sinu svomu rat je izručio, i njega nagovaro, da boja proti Markomanom i drugim nepriateljem nepopušta, u Panonii je umro g. I. 180. ali nezna se pravo gdě. Něki pišu, da je od kuge umro: drugi, da je od sina otrovan, opet někoji, da je od bolesti; na jednaki način neznade se pravo za město, gde je umro; Baronio piše, da je umro u Sirmii varošu: Viktor i Eutropio pišu, daje umro u Vindoboni (današnjem Beču), naš Vitezović piše, da je u Križovljanu gradu, ne daleko od Vinice kod Varaždina umro. Ali ja mislim, da je on u boju poginuo, ili morebiti smertno ranjen na putu, gdě je možebiti sina Komoda nagovorio, da se Markomanom osveti. Berti iz početka piše, da je umro u Vindoboni: potle pako na sverhi stranjskih dogodjajah piše, da je umro u Sirmii: dosta tomu, umro je u Panonii u vrěme rata s Markomani. Pater Bedeković od Aurelia dogodjaje popisujući, veli od Markomanah, da je bio puk Teutonah, to jest Germanah, koji u današnjoj Ceskoj, Moravskoj i Sileskoj, tiam do Dunava stajali su, i sa Sarmati, Kvadi, Svevi, Alani sdruženi, glavni nepriatelji Rimljanah bili su. Ali čast i poštenje Patru Bedekoviću: ja sam već dokazo, i opet kažem, da Vindelicia starinska svu Austriu, Bavariu, Sveviu, Turingiu, i stranu Virtenberge principovine je u sebi zaderžavala, što imena městah i isti pisci svědoče, poglej *Hübner Geogr.* Vindelicia pako nije se mogla nazvati od Teutonah, ili Germanah, kako god i Vindobona, današnji Beč, nego od Vindah stanovnikah; dokle god indi meni tko nedokaže, da Vindi su bili Teutoni, Germani, do to doba ja dopustiti neću, da u vrěme Rimljanah Markomani, Svevi, Alani, Sarmate, bili su Teutoni, to jest Germani: da pako Vindi bili su Germani, mislim, to još nijedan pisac tako prekoredno niti je piso, niti dokazati more. Što pako dan današnji u svoj Austrii, Svevii, Bavarii němački narod stanuje, tomu su drugi uzroci, koji na sverhi sedmoga věka započeli su se, i do dan danas terpe: koje ja, kada na dogodjaje onoga vrěmena dojdem pokazatiću: za sada to samo kažem, da u vrěme Julia Cesara i potle iz jedne i druge strane Dunava stanovali su Vindi, to jest Slavi; i ovi Slavi jerbo od Rimljanah biahu iz

Digitized by Google

Panonie protěrani, zato mlogi, kano Boji iz Bavarie potegnuli su se u Cesku, ostali pako u druge strane Sarmatie, i onde s drugimi Slavinskimi narodi sdruženi, nikada nisu mogli zaboraviti svoja starinska města, i ovako věkoviti neprijatelji bili su Rimljanah, dokle stražnji put Rimljane nisu preobladali, što će se sve viděti. Da pako velikoću rata sa Markomani pod Aureliom svaki bolje poznade, popisati ću rěči Kapitolina, kako kod Kerčelića našo sam, slědeće: „On sam (Aurelio) je osobiti rat, ali kakovoga nikada nitko nije upamtio, i po junačtvu, i takodjer po sréći doveršio sa Markomani: i to doista u ono vrěme, kada strašna kuga mlogo hiljadah i puka i vojakah je potušila. Panoniu indi, kada je Markomane, Sarmate, Vandale, i zajedno Kvade pobio, od sužanjstva je oslobodio.“ Od ovuda svaki vidi, 1) da Markomani, Sarmate, Vandali sve Slavinski puci sdružili su se bili protiva Rimljanom; 2) da ovi puci već stranu Panonie u vrěme Aurelia bili su osvojili; jer Kapitolim nebi bio mogo pisati, da je Panoniu od sužanjstva oslobodio, dabi bila prosta od Markomanah.

Lucio Aurelio Komodo, sin Marka Aurelia, 14. car Rimski g. I. 180. postao je. Ovaj od Domiciana kervoločnii, od Nerona nečistii i poganii izpisuje se. Sestru, zete i sve rodjake dao je smaknuti. Ženu imao je Krispinu, kćer Kvintiliovu, prileţnicah pako imao je 300. Kerstiane nije progonio. Za volju prileţnice svoje Marcie, g. I. 181. preoblado je Germane; g. I. 183. Dake suzbio, i Panoniu umirio. Ovako piše Lampridio. Od kuda nemir u Panonii je postao, isti Lampridio piše. Jerbo poglavice Panonie bili su s carom zajedno kervoloci: Perenis poglavica mloge věćnike i poglavite, mloge bogate obtužio je kod cara, od kuda mlogi, ne samo svoja dobra, nego i život izgubili su: poradi toga Perenis ubijen, a za njim Kleander u Panonii poglavica posto je. Ovaj sve službe za novce je dao: kako Lampridio piše, prominjali su se predpostavljeni věćnici svaki sat, i svaki dan: po volji Kleandra, ili zaderţani u službi, ili ubieni: i sva poglavarstva deržavah prodavala su se; sva je Kleander za novce prodavo. Odovuda, jerbo mlogi vrědni i pošteni poglavice život i sva dobra gubili su, buna je postala. Za ovimi Publio Helvio Pertinax postao je sve Ilirie i Panonie poglavica. Ovaj krajne Panonie protiva Markomanom, Sarmatam i Dakom junački je branio: ovaj kako Julio Kapitolin svědoči, bio je Sirie prie poglavica, i samo na novce pazio, na toliko, da i prosti puk njemu rugao se je. Ovako Rimsko carstvo je ginulo, g. I. 192. Aurelio

Digitized by Google

Komodo od Marcie prileżnice i od Elekta carske sobe dvornika jest zaklan. Ovako Julio Kapitolin, Dio Kas. &c.

Publio Helvio Pertinax iz varoša Alba Pompeja rodom 15. car Rimski postao je s silom: družbenika Didiu Severa Juliana je si izabro, koi njega, iza kako je 88 danah jedva carevo, jest smako: i ovako g. I. 193. dana 28. Marcia, carstvo nešto za novce, nešto silom od vojske zadobio: ali kako dobio, tako izgubio; jerbo iste godine 193. měseca Juna od vojakah jest ubijen. Potle ovoga L. Septimio Sever Pertinax u Panonii vojvoda budući, od vojske Panonske u varošu Karnuntu za cara jest nazvan, god. Isus 193. měseca Augusta. Ovako Elio Spartian.

Poglavje IX.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Septimiom Severom, Basianom Antoninom, Severom Makrinom, Antoninom Heliogabalom, i Severom Alexandrom, od g. I. 193. do g. I. 235.

Septimio Sever rodom Afrikanac, sin Marka Gete, i Fulvie Pie, g. I. 193. car 16. Rimski je posto. U to vrěme Pescenio Niger u Sirii, a Klodio Albin u Galii za care su se nazvali. Ali Septimio ove junački preoblado i smako je. Za vojvodu Panonskih šeregah Valeria Katulina izabrao je. Ovaj car progonstvo 5. Kerstianah je podigo. Ovoga progonstva uzrok bio je Plautian, kojega Septimio, kada u Asiu je odlazio, za poglavicu Rima je ostavio. Ovaj da na smert Septimia, i Basiana sina njegovoga, nešto raditi je bio počeo, i zato jest smaknut, piše Herodian. Od onuda car na Kerstiane tako ljut, da je zapovědio sve smicati, i doista mislili su Kerstiani, da je sudnji dan, i Antikerst došo. Septimio drugačie mirno je vlado u Panonii; od njega mlogi napiski nahode se kod Kerčelića. On je Gale i Britane na pokornost podtěro. U Anglii varošu Eboraku je umro od želudca bolesti g. I. 211. dana 4. Febr. Ovako Dio Kas., Viktor, Herodian i drugi.

Marko Aurelio Basian Antonin, nazvan Karakala, od oděće, koju do pet dugačku je nosio: i Septimio Antonin Geta, sini Severa i Julie, koja tako je bila nečista pogan,

Digitized by Google

da se je sa sinom svojin Karakalom u bludnost pustila, i kada je začula smert njegovu, sama sebi u Antiohii smert je zadala. Ovi dakle dva brata po volji otca Severa 17. car Rimski postali su g. I. 211. Ali Karakala da sam carevati more, brata Getu, jedva mĕsec danah imajućega u naručaju Matere je zaklo. Ali pogani brata rodjenoga ubojica, kada je sve carstva poslove na vojvode oslonio, i u bludnosti se valjo, po zapovĕdi vojvode carskog šerega Marka Opilia Makrina od Marciala kapitana blizu Karas varoša, u Mesopotamii jest ubijen. G. I. 217.

Marko Opilio Sever Makrin 18. car Rimski g. I. 217. posto je po mitih. On velikimi obetanji, sina svoga Diadumeniana za družbenika i cesara je nazvao; ali kada ono sve, što je obećo, sveršiti nije hotio, ili nemogo, od onih istih vojakah, od kojih je carstvo zadobio, jest sa sinom skupa ubijen g. I. 218., i to s pomćjom Julie Mese, babe Marka Antonina.

Marko Antonin, jerbo biaše sveštenik sunca, zato nazvan Heliogabal, sin Karakale, 19. car Rimski g. I. 218. jest posto. Ovaj dao je rat Markomanom navĕstiti samo zato, da more šereg Kerstianah gromovski nazvan, zatamaniti. Na novcih dao se je pisati, *Flagabalus*, a bio je jedan nečist poganin. Od ovoga cara mloga směha vrědna izpisuju se, kanoti da je dao 10,000 funtih paukah nakupiti, i 10,000 funtih lasicah, i 10,000 funtih mišah. Nadilje da je običavo na ručak pozivati, 8 slĕpih, 8 ćelavih, 8 gluhih, 8 cernih jako, 8 uložlivih (*podagricos*), 8 verlo debelih, 8 velikoga nosa. U tom je gerčko priričje imo. Stražnji put u burdelnici, to jest kurvarskoj kući je ubijen, i tĕlo njegovo bačeno u Tiber potok, g. I. 221. mĕseca Martia. Ovako Berti.

Pod ovim carom, piše Pat. Fuhrman (*Part.* 1. *Lib.* 1. *c.* 3.), da su iz Dacie došli Goti mirovno u Traciu. Tracia se zove iz ove strane berda Hema, iz one strane jest Bulgaria, gdĕ su bili u staro doba Tribali; u Tracii dakle Goti nastanili su se, da slobodni budu, i polja da nerade, već samo da na vojsku idu, kada bude trĕbalo; i zato k Rimskim šeregom pridružili su se za plaću, kako i druga Rimska vojska.

Aurelio Sever Alexander, sin Julie Mamee sestre matere Heliogabala 20. car Rimski posto je g. I. 221. Ovaj, da je Isukersta štovao, i priliku njegovu medju ostalimi bogovi imo, izpisuje se. Drugačie bio je dobar vojak i vojvoda, mloge rate je imo: u Asii s Persianci, u Afriki sa Mauri. Dokle je boj deržo, u to vrĕme sva Iliria pobuni se, hoteći

Digitized by Google

od jarma Rimskog osloboditi se. Dakle Dalmate, Panone, i ostale Ilire Vario Makrin poglavica Ilirah i Panonah zlatom u věrnosti Alexandra zaderži: zato, kada je Alexander boje u Asii i Afriki sveršio; onda proti Germanom, koji su se takodjer bili pobunili boj podigne, i on sam sa Juliom Maximinom velikim vojvodom vojsku vodio je. Ondě, jerbo pod oštrom urednostjom vojake deržo je, po izdajstvu Maximina vojvode od vojakah jest ubijen, i s materom g. I. 235. měseca Aprila. Pod ovim carom, u gornjoj Panonii bio je poglavica Dio Kasio, koi S. Quirina biskupa u Sisak je poslo, piše Kerčelić. Lampridio pako piše od Severa Alexandra, da je poglavice (*Præsides*) deržavah pravedne jako ljubio, ovako: „Poglavice deržavah, koje istinsko, brez mita od puka čuo je hvaliti, na putu uvěk sa sobom na karucah je imo: i njima poklone je davo; govoreći: da pustajie od skupštinah moraju se protěrati, i svega lišiti; pošteni pako moraju se darovati i pomagati.“ — Od ovih dogodjajah pišu: Dio Kasio, Viktor, Zozim, Lampridio *in Alexandro, c.* 55. i Herodian *in Alexand-o.*

Poglavje X.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Juliom Maximinom, Antoniom Gordianom, Juliom Filipom i Trajanom Deciom od g. I. 235. do g. I. 251.

Julio Maximin sin Micea Gete, i Ababe Alane, kako Kapitolin izpisuje, rodjen u Tracii, iz mladosti bio je ovčarski pastir, potle vojak, po junačtvu postane veliki vojvoda Rimski, kada po izdajstvu dade Alexandra cara smaknuti, i od vojske za cara proglašen; proti volji zbora Rimskoga, 21. car Rimski je postao g. I. 235. Ovoga zbor Rimski kugom skupvladanja Rimskoga je nazvao, poradi njegove kervoločnosti. Pod ovim carom podignuto je šesto progonstvo Kerstianah god. Is. 236. u kojem progonstvu mlogi mučenici za věru Isusa kerv svoju prolili su, medju ostalimi S. Barbara u Nikomedii varošu, i S. Katarina u Alexandrii varošu, mlogi na križ propeti, mlogi lavom i divjoj živini bačeni, mlogi od udaracah ubieni, kako piše Kapitolin i još obilatie Berti. Ovaj isti piše, da u Antiohii

Digitized by Google

varošu u cerkvi 20,000 Kerstianah zatvorenih obnoć blagdana narodjenja Isusa, jest pogorilo: strašna kervoločnost! Berželi car je posto, sproti vojsku skupi, i na Germane udari, i nje strašno je pobio i progonio: odanle povratio se u Panoniu, u varošu Sirmii je prezimio, i u Panonii se zaderžavo. Da njemu Panonci i Traci iz perva jako věrni i nagnuti bili su, to jest istina, i mlogi novci, koje u Sisku dao je u ime svoje i sina svoga, Maximina takodjer zvanoga kovati, to svědoče, koje Kerčelić izpisuje. Dakle u Sirmii budući dao je vlast svim poglavicam, da Kerstiane progone i robe: navlastito Alexandra rod i pleme, jerbo veru Isukersta je bio primio. U to vrěme Gete, koji za plaću u vojski Rimskoj služili su, jerbo od poglavicah Rimskih plaća bila je pomanjšana, pobuniše se, i s drugimi Daci sdruženi, bližnje deržave Rimske robili su. U Afriki takodjer vojska vojvodu Gordiana za cara nazva; i dade njemu za družbenika sina njegovog, mladjega Gordiana. Ovdě moje čitatelje opemenuti imadem, neka dobro paze, što sam u pervašnjem poglavju piso iz Pat. Fuhrmana, koi piše, da u vrěme Marka Antonina, koi od g. I. 218., do g. I. 221. měseca Marcia je carevo, Gete iz Dacie mirno u Traciu naselili su se. Na ovo se mora dobro motriti, jerbo pisci ove Gete nazvali su Gote, i hoćeju imati Gote Germane, a Gete pako Slave; premda Goti ili Gete bili su jedan, i jednaki narod Slavinski, i ove iste Gete ja velim i nelažem, da su bili Traci, koji pod Tiberiom carom u Mesiu dolnju, današnju Bulgariu, u ono vrěme zvanu Daciu preko berda ili planine Hemus sad Balkan zvane, silu Rimsku běžeći preselili su se bili: sada pako natrag povratili se, kada Rimljani mloge rate imajući vojakah na sve strane potrěbovali su: narodi pako Ilirski i Slavinski i onako bojni bili su, i za plaću rado u boj išli. Ali od ovoga potle obilatie. U Afriki indi kada je vojska Gordiana za cara nazvala; to zbor Rimski radostno je začuo, i Gordiana sa sinom njegovim Gordianom za careve je potverdio, i proglas po svem carstvu slědeći je razposlao: „Zbor i puk Rimski, jerbo po Gordianih carevih od onoga naj ljutjega živinčeta (razumi Maximina) oslobòditi se započima, serdarom, poglavicam, poslanikom, vojvodam, četnikom, věćnikom, i svim posebnim varošem, skupštinam i tergovištem, i selam i gradovom, zdravje, koje sada opet zadobiti počima, naziva! Po volji bogovah Gordiana velikoga vojvodu, čověka najsvetiega, i najpametniega věćnika, cara zadobili smo, i Augustom nazvali. Ne samo njega, nego takodjer na pomoć skupvladanja sina njegova Gordiana plemenitoga mladića. Vaša dužnost

Digitized by Google

jest privoliti, za sréću skupvladanja uzderžati, za zločinstva ukinuti, i za ono živinče, Maxinima i njegove priatelje, gdě godir oni bili, progoniti. Od nas takodjer Maximin sa sinom svojim jest nepriatelj odsudjen.“ Ovaj proglas prie nego je razposlan bio, kako se je u zboru dogodilo, po običaju Rimljanah, Kapitolin izpisuje: U zboru indi morao je veliki vojvoda svaku veliku stvar na pervo staviti, na ovaj način: „*Patres Conscripti* (to jest otci popisani), od Maximinah što vam se dopada?“ Odgovoreno jest: Nepriatelji, nepriatelji, koi nje ubije, dar primit će. Opet veliki vojvoda je kazo: „Od priateljah Maximinovih što vam se vidi?“ — Skupviknuto jest „Nepriatelji, nepriatelji!“ Po ovoj odsudi gori napisani proglas posvem carstvu razposlan jest, g. I. 237. Potle ovoga proglasa mladji Gordian u Afriki od Kapeliana vojvode, koi stran Maximina je slědio, je bio ubien: što čujući otac stari Gordian, sam sebe od žalosti je oběsio. Zbor Rimski to čujući, kervoločnosti Maximina bojeći se, Klodia Maxima Pupiena, i Decia Celia Balbina, za velike vojvode, ili cesare proglasi, koji za Antonina Gordiana, sina od mladjeg Gordiana carstvo bi čuvali. Ova čujući Maximin, ljut s vojskom u Rim hiti; ali kod Akvileje bio je susbit, jer ista vojska Maximinova, koja većom stranom bila je od Panonah i Ilirah skupita, počela je Maximina ostavljati, navlastito kada su viděli, da Istriani i Dalmatini sa zborum Rimskim su deržali, protiva kojim premda nerado morali su vojevati. Jer kako piše Kapitolin, žao je bilo vojski, da onoga cara, kojega si je izabrala, morala je izgubiti, niti se je mogla žalost sakriti, jerbo videla se je na istom čelu svakoga vojaka. Maximin indi varoš Akvileju je obseo, i nekoliko danah od svih stranah bijo: Ali u Akvileji vojska i stanovnici junački su se branili, i nisu se hoteli predati, na toliko, da kada strunah i tetivah na lukovih za bacati strělice nisu imali, nje iz kosah i vlasih svojih ženah pleli su, i onako se branili. Ovako Maximin kada je vojsku svoju dugo vrěmena sa lěpimi obećanji, s plaćom velikom, i miti svakakimi tersio se pokornu sebi zaderžati, najposle sve ništa nije moglo hasniti, jer vojaci nehoteći više svoju i svojih družbenikah kerv prolěvati, Maximina, s sinom s kupa ubili su; ova sva g. I. 237. dogodila su se. Potle iste vojvode Rimske, Pupiena i Balbina potukli su, i ovako sva vlast carstva za samoga Antonina Gordiana jest zaderžana: kojega svi vojvode, i sve vojske kano cara da su spoznavali, Kerčelić iz napisa, koi se od Albe Julie kod Lazia nahodi, svědoči. Da pako zbor Rimski Akvileje stanovnikom zahvalnoga jest se izkazo, to svědoći knjiga, koju je piso na

Digitized by Google

Akvilejance, kako *Flav. Vopiscus* svědoči. Da cerkvu dao je sazidati na poštenje ženah Akvilejanskih, i u onoj cerkvi podigo je priliku božice Venere (to jest Ljubavi) ćelave, ili plišive, na uspomenu; jer gospoje i žene Akvilejanske, čupajuće kose svoje na tetive lukovah, ostale su ćelave; i knjiga od zbora Rimskoga pisana ovako glasi: „Kako jeste slobodni i uvěk bili ste, da se veselite, věrujemo, jerbo za izabrati cara, sudbina na zbor jest se povratila.“ Na jednaki način pisano jest na Antiohene, Mediolance, Alexandrince, Tesaloniance, Korintiance i Ateniance. Od ovih pišu *Julius Capitolinus, Flav. Vopiscus Zozimus Lib.* 1. *c.* 13. 14. *Herodianus. Lib.* 7.

Antonin Gordian 22. car Rimski, kako gori piso sam po zboru Rimskom nazvan, i od svih deržavah Rimskoga carstva za cara spoznan, g. I. 237. je postao. Mlad i neumětan, po upućenju i nauku tasta svoga Misitea, vojvode velikoga, carstvo pametno vlado je. On dakle vojsku svu po Latinskoj skupi, i u Dalmaciju dojde, gdě šerege po Ilirii i Panonii stojeće k vojski Latinskoj pridruži, i ovako protiva Persiancem, Traciu osvojiti hoteći, podigne, i Persiance u mlogih bojih pobie, i iz Tracie protěra. U ovom ratu Gete věrni se ukazaše: jerbo Misitea vojvoda, tast cara pravedan, svu plaću sustegnutu njima podpuno je naplatio i obećo, da i na potle plaću svoju podpuno primit ćeju. Od ovuda vladaoci neka izgled si uzmu, nakoliko obećana plaća puke uvěriti more: što mari obterašeni i ucviljeni puk, bio ovaj ili onaj vladavac: koi pravedan jest, i puke polahšati znade, onoga puci ljube, i nežale kerv za njega i vladanje njegovo proléti. Ovako Gete, koje ja prave Truke gori imenovao sam, za života Misitea vojvode, tasta Gordiana cara, Rimskom vladanju ukazali su se věrni, i ne samo Gete, nego i Panoni, i Iliri pod jednim imenom; ali o žalost! za malo potle vrěmena umre Misitea vojvoda, tast carev, i vojska sproti poćuti: i poče se najprie tužiti poradi skupoće hrane: potle poče caru neznanost ravnanja napervo donositi, i njemu za ravnitelja Marka Julia Filipa naredi. Gordian car malo potle u Rim se povrati, kojega vojska po nagovoru Filipa iz carstva izbaci, i g. I. 244. smakne: na město pako njegovo Marka Julia Filipa za cara prozove.

Marko Julio Filip 23. car Rimski, g. I. 244. je posto. Od otca hajduka, to jest razbojnika, rodjena pisci pišu. Ovaj sina svoga Filipa za družbenika carstva nazvao je, i mir s Persianci načinio. U Rim kada je došo, od zbora Rimskoga potverdjen za cara jest. Potle několiko godinah

Digitized by Google

Panonci, nezna se poradi šta, pobune se; indi protiva njim pošalje Decia Trajana velikoga vojvodu s vojskom. Panonci Decia (kojega něki pišu, iz Cibale, današnjega Valpova rodjena, drugi iz Mesie, od kuda *Messius Decius*, jest zvan), kako Slavjana za cara nazovu: on dakle vojsku Panonsku i ostalu protiva Filipu okrene, njega u boju kod Verone preoblada i ubije; što čujući šereg carske stolice u Rimu, sina njegovoga Filipa takodjer ubije g. I. 249.

Decio, od zbora Rimskoga nazvan Trajan, drugačie Mesio od někojih zvan, 24. car Rimski g. I. 249. je posto. Berti piše, da se je u dolnjoj Panonii u varošu Bibali rodio, što falinga štampe more biti, jer Bedeković piše Cibali. Ženu je imo Trifeniu, i šnjom sina Decia, kojega za družbenika carstva je nazvao. Pod ovim sedmo progonstvo Kerstianah je podignuto taki od početka njegovog carstva, i terpilo je do njegove smerti. Poradi toga jako kervoločnim i prokletim živinčetom njega Laktancio zove. Pod ovim S. Pavo pustinjak, 15 god. star, u pustinju je uteko. Kada je sina svoga Decia u Iliriu za providěti šerege i vojsku poslo; ovaj Lucia Priska vladaoca Macedonie je uvrědio: on da se cesaru osveti, Gete, koji po Mesii i Tracii robili su, podgovori, da na cesara Decia udare, što oni učinili su. Decio car to čujući, hitio je iz Rima u Iliriu sinu cesaru na pomoć; iz perva Gete preoblada, i u tešnjavinu natěra, ali po izdaicah Trebonianu i Brutu vojvodah ostavljen jest, i ovako sva njegva vojska razbijena, i on na konju běžeći u bereg naišo, i onde poginuo je: za sina, kud je dopo, i gdě je poginuo, ništa neznade se. U to vrěme da su Gete varoš Martianopolis u Mesii osvojili, kojega Ulpio Trajan je sazido, i imenom svoje Martie sestre je nazvao. Ovako Pat. Fuhrman piše (*Part.* 1. *Lib.* 1. *c.* 3.). Od ovuda vidi se, kako Gete već u ono doba jaki bili su. Od ovih dogodjajah piše Viktorin *de Cæsarib. c.* 28. *et* 29. — Zozim. *Lib.* 1. *c.* 16. 17. 18. 19. — Eutropio *Lib.* 9. *c.* 1. *et* 4. — Decio poginuo je g. I. 251. na sverhi měseca Novembra.

Poglavje XI.

Od Postanja i imena Getah, Sarmatah i Vandalah.

U pervašnjih poglavjih čuli smo već imena Getah, Dakah i Sarmatah spominjati, ali u dojdućih dogodjajih

Digitized by Google

još više od Getah i Vandalah spominjat ćemo: jer Geti i Vandali velike rate sa Rimljani imati će, i najposlě carstvo Rimsko zapadno predobiti. Od ovih tako glasovitih narodah velika je medju pisci pravda. Germanski pisci rado bi sa svom silom načiniti, da Gcte, koje oni zovu Gote, i Vandali bili su pokolenja Němačkog, to jest Germanah: ali srěća, da jezik govorenja naj više svědoči, i narode razlučuje. Od ovùda, jerbo isti pisci Němački vidili su, da Gete, Vandali, Alani, Ante, Vendi, Vindi, i mlogi drugih imenah Slavinski narodi, svi jednakim skoro jezikom govore, neznajući si drugačie pomoći, razdělili su Gete, na Gote i Gete; da Němačkog pokolenja jesu Goti kažu, Gete pako da su Slavinskoga pokolenja dopuštaju. Ovako i Vandale kažu, da su jedni Němačkoga pokolenja, pod vojvodom Vandalom bili, drugi paka da su bili Slavinskoga pokolenja, dopuštaju. Medjutim, dabi tko od njih tražio, da izvode i pokažu, od kuda, i kako njihovi Goti i Vandali postali su? i kako na Ilire i Slave preokrenuli su se? neznam, što bi radili, i kako bi to pokazali. Što se mene dotiče, ja kažem, da Gete i Goti bili su jednoga naroda, premda od postanja svoga od dvih korenikah izvode se, najmre od Dodonima, sina Jafetova Javana, i od Mosoha sina Jafetova. Poglej strane 1. pogl. 2. i 3. i 6. Gete doista izvodiosam u pogl. 4. strane perve, gdě iz Berosa (*apud Lazium: in fragm. L.* 2.) pokazo sam, „da Masa, sin Aramea, rodio je pet sinovah, Getu, Daka, Banona, Briku i Tinu.“ Ovi potle vojvode budući, imali su svoje krajne, gdě današnja Transilvania, starinska Dacia, Moldavia i Valahia je. Da izmedju ovih pet bratovah, Dako i Geta morali su biti glasoviti vojvode, to svědoči ime pukovah, koje od ovih vojvodah zadobili su i zaderžali: jer Gete u vrěme Alexandra već bili su jaki, i sa Tribali protiva Alexandru velikomu suprotstali su; poglej strane 1. pogl. 12. Dakle kako u pogl. 4. strane I. Panone Tribale, Gete i Dake iz Panona sina Autariova, a unuka Ilirova izvodio sam, Gete ja iz Dodonima sina Javanova izvodim: i ovi Gete u vrěme Alexandra velikoga morali su se bili verlo uzmložati, jer njihovo ime medju ostalimi bilo je spomenuto. Nadilje pokazo sam u pogl. 12. strane I. da u vrěme Alexandra velikoga Eneti, koje pisci Gerčki Scite zvali su, već svu Sarmatiu bili su naselili, i da preko Istra do blizu Tracie vladanje svoje jesu razširili: ovo govor Scitskoga govornika, i *Curtius Ruffus* svědoči. Od ovuda naravskim načinom slědi, da narodi Panonski Gete, koji u Moldavii današnjoj i Valahii u vrěme Alexandra stanovali su, morali su sa Sciti onimi,

Digitized by Google

koji u Sarmatii bili su, imati poznanstvo, i jerbo u istom jeziku medju sobom sudarali su se, poradi toga terpeli su se, i potle sve višje i višje sdružili se. Od ovuda slědelo je, da Slavi od pokolenja Mosoh sve većima uz Baltinsko more i po današnjoj Silesii, Moravii, Bohemii, Bavarii. Svevii i Austrii razširili su se, gdě preko Dunava sa Iliri opet sastali se, i ovako po današnjoj Štajerskoj, Koruškoj i Krajns koj naselili se jesu; što potli Běloveza sve pripetiti se moralo, koi pervi preko Dunava, i potle preko Alpinskih Planinah u Latinsku prešo je. Od ovih velika Vindelicia postala; i ovo su oni Gali i Celte, od kojih medju pisci tolika pravda je. Pogledaj strane I. pogl. 8. i 9.

Gete dakle oni u Valahii stanujući, susědi Vendah, jerbo sa Tribali i drugimi Panoni Iliri bilî su bojni, i nisu se dali iz svojih městah s lahkim iztěrati; zato Vendi na njih, kano na bratju jednakoga jezika nisu hoteli niti navaljivati, već sve dalje proti Germanom udarali su, i nje progonili. Ali da i sa Geti, Panoni i Tribali boje dugovite i kervave su imali, to svědoči napis na kamenu napisan, kojega Mavro Orbin od Rusa Jeremie, pajdaša Poslanika Ruskoga, u Beč idućega je dobio, i koi ovako glasi: „STYN OVY VKLOPYEN BYLIE IESTI MERA SGODE KRVKOVVYE NASS MARKOMAN I BRETE SLAVNOV LYTO V BOYA NASGA.·. MARKOMAN PROYDE NI SLAVNOV.·. STYNV POKOY LYTH V VIKA.“ Ovaj napis Petar Katančić ovako po naški je izpiso. „Stin (kamen) ovi uklopjen biljeg jest mira zgode Krukovje, nas Markoman i bratje Slavnov, lito peto boja našega. Markoman projde niz Slavnov. Stinu pokoj lit u vike.“ Da ovaj napis jest u vrěme Rimljanah pisan, to slova Rimska svědoče; ali da po ovom napisu Daci sa Markomani svezu protiva Rimljanom za boj ponovili su, kako Petar Katančić veli g. I. 173., kada M. Antonin boj proti Dakom je podigo, to ja dvoumim; jer takove zaveze neznam zaštobi na kamenu pisali: već ja mislim, da Markomani sa Daci boj su imali četiri godine i petu godinu mir su načinili, i onda kamen s napisom mira načinjenoga postavili su na medju, zbog koje morebiti i posvadili su se bili: ovo isti napis svědoči: jer ja napis ovako razumim: „Kamen ovaj jest biljega mira, ili zlamenje mira, koi se je dogodio kod Krukovje medju nami Markomani i bratjom Slavjani, lito, ili godine pete boja našega. Markomani prošli su dalje medje Slavjanah, to jest unišli su u Slavjansku krajnu, to će reći one rěči, „Markoman projde niz Slavnov.“

Stinu, to jest kamenu pokoj lit u vika: to će reći,

Digitized by Google

da su věkoviti mir medju sobom načinili, i za biljeg mira kamen zakopali, kojega nijedna strana nikada prekoračiti nesmě i neće. Svaki čitatelj neka sudi, jeli moje, ili Petra Katančića razlaganje pověrovanije. Nadalje i ono još imadem opaziti, da, jerbo Katančić piše, da ov napis je iz Ruske kronike, moralo bi se znati, jeli onaj na kamenu napis morebiti Gotskimi slovi nije bio napisan, i po Mavru Orbinu na Rimska slova okrenut. Akobi to bilo, doista onda kazati bi se moralo, da onaj napis prie Rimljanah jest se dogodio morebiti još u ono vrěme, kada Vendi pod vojvodami Markomani počeli su se po Moravii i Silesii razširavati; jer to se znade, da Markomanah vladanje bilo je potle i prie Rimljanah u današnjoj Madjarskoj medju Dunavom i Tisom. Akoli nadilje po městu Krukovje bi se razuměvalo Krakov, ili današnji varoš *Cracovia*, koi je u Poljskoj, kako Katančić imenuje, tako onda Gete, koji Poljskoj su bili bližnji susědi, ovoga mira morali su načiniti sa Markomani mlogo prie, nego su Rimljani u Panoniu došli. Ovo neka bude, kako hoće, od ovuda ja izvodim, da Gete, to jest stanovnici Valahie, Moldavie, Bulgarie i Transilvanie, što u vrěme Rimljanah zvalo se je Dacia, pod kraljem Decebalom, bili su od nepoznanih dobah bratinsko priateljstvo medju sobom načinili; i jerbo Poljska i Ruska sa otoci morja Baltinskoga tako se medji, da po suhom u današnju Sveciu i Daniu more se dojti, od ovuda postalo je, da od istih Getah někoje čete s drugimi Vindi, to jest Sarmati, u otoke današnje Švecie i Danie odselili su se, i onde nastanili, ter kroz mlogo věkah razplodili se, i od njih nazvana jest Getlandia i Vandalia. Jerbo ja to dopuštam, da u onih Švecie i Danie otocih, koji jednim imenom zvali su se Skandinavia, bili su mlogi Němački naselci od pokolenja Gomer: ali ja velim, da oni isti puci Němački nazvali su pervi onu krajnu, gdě su se Gete naselili bili, svojim jezikom Getland, to jest zemlja, vilaet, krajna Getah; od ovuda pokvareno od mlogih Němacah zvala se je Gotland; ali pravopisno u geografii Hübnera čita se i danas Getland; poglej *Geog. de Svecia et Dania*. Ovako ja izvodim Getlandiu i Gete, koja imena kako mloga druga lahko od Germanah mogla su se izgovoriti Gotlandia, Goti. Na jednaki način Vandalia svoje ime je zadobila od Germanah, jer kako Münster svědoči, kade Pomeraniu izpisuje, da sav prikraj mora Baltinskoga od Holsatie, tiam do Livonie Vandalski Slavinski narod je deržo: od ovuda Germani svu onu krajnu svojim jezikom zvali su Vendenland, odkuda potli *Vendalien*, *Vandalien*, i latinski *Vandalia* lahko se je

Digitized by Google

moglo izgovoriti. Ovi puci u vrěme Rimljanah, navlastito věka četvertoga, kada su Rimljane već nadjačali, pozvani na pomoć od drugih Slavinah svojih družbenikah potezali su se u Moldaviu, Valahiu i Bulgariu, i ondě, premda različita druga imena imali su, ali svi skupa po imenu onih krajinah stanovnikah Gete nazvani su, i ovako pod imenom Getah pervi put pod Markom Antoninom Heliogabalom medju god. Is. 218. do 221. iz Dacie (pod Daciu spadala je Valahia, Moldavia, Bulgaria i Transilvania) doselili su se u Traciu, današnju Romaniu.' Da pako puci Vindi u Škandinavii stanujući pod mlogimi imeni bili su, to Plinio (*Lib.* 4. *c.* 13.) gdě od otokah polnoćnih piše, ovako svědoči. „Sevo berdo ondě golemo, od istih ledenih berdinah ne manje, veliki tiam do Cimbrah (Germanah) prikraj, načinja primorje, koje se Kodansko zove, s mlogimi napunjen otoci, Škandinavia zvanimi, od koje velikoće neznade se." To jest kako Škandinavia velika je, neznade se; ali Hübner piše, da sva današnja Švecia i Dania, u pervo doba je se Škandinavia zvala. Nadalje Plinio. „Něki kažu, da u ovih otocih stanuju tiam do potoka Sarmate, Venedi, Sciri, Hiri." Od ovuda vidi se, da u Škandinavii u vrěme Plinia stanovali su Slavinski narodi. Ali ovdě bi mogo tko kazati, da Gali u vrěme Filipa Macedonskoga kralja, i po njegovoj smerti od sina njegovog Persea pozvani su na pomoć protiva Rimljanom, kako Livio svědoči; oni pako Gali, drugačie Bastarne zvani, stanovali su preko Istra u Valahii i Poljskoj, kako Hübner (*de Polonia*) svědoči: od kuda slědi, da Gali, Germani drugačie ili Celte zvani, potle zvani su Goti, i ovi jezikom Němačkim govorili su. Ovo i Strabo, kada od Italie piše (*Lib.* 5. *pag.* 146.), svědoči ovako: Venedi, ili Vendi, ili Vindi, u moje vrěme kod Adrianskoga mora stanujući, bili su Gali, jednakoga pokolenja sa Venedi onimi, koji su u Galii i Britanii stanovali. Od ovuda slědi, da Gali morali su biti pravi Celte ili Germani, i němački govorili su. Ovo su najveći dokazi, koje Němački pisci imati mogu: ali kako i prazni su, ja u pogl. 9. strane I. pokazo sam. Što se Bastarnah, koje Livio takodjer Gale zove, dotiče, u pogl. 17. strane I. pokazo sam, da su jednaki jezik sa Skordisci govorili; da pako Skordisci bili su najstarii puk Ilirski, koji ime svoje zaderžali su od Skordiska brata Panonova, to sam pokazo u pogl. 4. strane I. Sada od Strabona na kratkom kažem, da on ono isto, što ja u pogl. 9. strane I. tersio sam se pokazati, potverdjuje: to jest, da Gali zvani u vrěme njegovo Venedi, ili Vendi, ili Vindi, bili su jednakoga pokolenja sa Venedi onimi, koji su stanovali u Galii i Britanii; da pako Vendi ili

Digitized by Google

Vindi stanovali su u Galii današnjoj Franceskoj, i u Britanii to svědoči Jul. Cesar, koi s njimi rat je imo. Pogledaj pogl. 10. strane I. Dakle iz rěčih Strabona ono izvoditi se mora, da u vrěme njegovo Vendi, ili Vindi kod Adrianskoga mora bili su jednakoga pokolenja i jezika, sa onimi Vendi, koji su bili u Galii i Britanii. Indi Strabo zove Vende, Vinde Gale, kako nje Rimljani i Gerci zvali su prie, nego su Rimljani Iliriu i Panoniu zadobili, ali potle nisu više Vende i Vinde Gale zvali, nego Istre, Ilire, Panone. Kakovoga pako pokolenja bili su Vendi ili Vindi, i kakovi jezik govorili su, to isti Němački pisci, koji su učeni, istinsko pisu; kano P. Fuhrman (*Part.* 4. *Lib.* 1. *c.* 4.) ovako veli: „Jezik Vendah ili Vindah nije bio Němački niti Franceski, ali niti Gerčki, niti Latinski, nego vlastiti njihov, onaj, koj potli u vrěmenu Ilirski ili Slavinski jest se zvao“ Sto ćeš više? Kranzius (*de Vandalis lib* 1. *c.* 22.), kojemu Schönleben (*pag.* 219.) pověrovanje daje, ovako piše: „Vandali imali su onaj isti jezik govorenja, kojega Rusi, Poloni, Bohemi, Dalmate i Istri, samo drugačie izgovaranje.“ Vrědno je, da Vandalah Otče naš ovdě popišem, kako kod Patra Bedekovića, od Valvasora (*Topog. Carniol. Lib.* 6. *c.* 1.) popisanoga jesam našo, ovako glasi „Woschi nasch kéns sy nu nebu: nasvesche meno twojo, psisz knam kralostvo twojo, se stavi wola twoja, yako na nebo, y tu a na zemi, kleb nasch dneisthi day nam schnisz, a wodaj nam wini nasche, ak mi wodawami winikom naschym, a newesich nas do pitowaine. Ale umosz nas wod slego. Amen.“ Ovdě nijedne rěči Němačke nemore se najti; odovuda vidi se, da pravo Polibio starinski pisac morao je pisati. (*Hist. Lib.* 2. *c.* 17.) „Kod Adrianskoga mora stanuje drugi starinski narod, Veneđi zvan, koi od Germanah različitim jezikom govori.“ Prokop takodjer, kako Münster (*pag.* 263.), gdě dogadjaje Getah je popiso, svědoči, ovako veli: „Goti, Vandali i Alani, svi jednim imenom Sarmate zovu se, i jednaki jest narod, samo po imenih vojvodah, koje su imali, razlučuju se.“ Stražnji put, da nitko nedvoumi, da Gete, ili Goti bili su pravi Slavini, to svědoči Ovidio, koi u Bulgariu bio je protěran, i u varošu *Tomus* je stajo; dodati ću njegove verse, ili *Carmina*, koje poštovani Pater Petar Katančić je popiso. Po svojih pěsmah Ovidio Nason svědoči, da u onih krajnah samo Slavinski znadu govoriti; on piše Getski, indi svědoči, da Getski ili Sarmatski jezik je naučio, i verse u jeziku Getskom je načinio. Vidi P. Katančića; iz onih rěčih svaki suditi more, kakovi je bio jezik Getah. Versi polag Katančića jesu slědeći:

Digitized by Google

Unus in hoc populo nemo est, qui forte Latine
Quælibet e medio reddere verba queat.
Ille ego Romanus vates (ignoscite Musæ)
Sarmatico cogor plurima more loqui. L. 5. *Trist. eleg.* 7.
Cumque ego de vestra nuper probitate referrem:
(Nam didici Getice) Sarmaticeque loqui L. 3. *ex Pont. epist.* 2.
Omnia barbariæ loca sunt, vocisque ferinæ,
Omnia sunt Getici plena timore soni.
Ipse mihi videor iam de didicisse Latine:
Iam didici Getice Sarmaticeque loqui. Ex Pont. L. 4. *epist.* 13.
Threicio Scythicoque fere circumsonor ore:
Et videor Geticis scribere posse modis Trist. l. 3. *eleg.* 14.
Ah pudet! et Getico scripsi sermone libellum:
Structaque sunt nostris barbara verba modis. Ex Pont. l. 4. *epist.* 13.

Shto pisah, pitash? Rekoh cesaru nashki popivke:

Boxje kripost novini dà velicsanstvo mojoj. *Ibi v.* 23.

Ovi stražnji versi, koje Ovidio jest popiso u našem (kako Katančić piše) Ilirskom jeziku, u Bulgarskomu varošu Tomus, je su očiti nedvoumlivi dokazi, da Bulgari, koje on Gete, Scite i Sarmate zove, jesu pravi poslědci Tribalah, koje Panonio sa sinom svojim Tribalom je naselio u dolnju Mesiu, sada zvanu Bulgariu (pogledaj pogl. 4. strane I.). Koi pako nebi věrovo, da je Ovidio tako piso, neka pogleda Katančića. „*Specimen Philogiæ et Geographiæ Panoniorum. Zagrabiæ* 1795.“ Iz ovih svaki za istinsko drži, da Gete i Goti bili su sdruženi narod od dvojega pokolenja, od Dodonima i Mosoh, ovako Vandali, Vendi, Vindi, Ante, Alani, Markomani i pod drugimi imeni, koi svi potle Slavi zvani su. Slave od Mosoh izlažeće Rimljani zvali su Gale, potlam Panone, ali skupa sve sa Iliri u obćinskom Ilire.

Digitized by Google

Poglavje XII.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi, Kajom Vibiom Trebonianom; Publiom Liciniom Valerianom i Galienom; pak M. Aureliom Klaudiom 2. Od g. I. 251. do g. I. 270.

Kajo Vibio Trebonian Galo po smerti Decia, kojega Getom izdo je, 25. car Rimski je posto, g. I. 251. On sina svoga Volusiana za družbenika i cesara nazvao je, kada je Hostilian od Kuge poginuo. Ovaj sa Geti, koji Mesiu, Traciu i Serbiu robili su, mir je načinio, i zavez da će njim svake godine harač plaćati; od ovuda Gete još serdčeneji postali su, i počeli su se groziti, da će u istu Latinsku udariti. Ovo videće druge deržave, i ista Panonia počela se je buniti, ali Marko Emilian vojvoda Panonskih šeregah podigne vojsku, i Gete protěra; poradi toga od vojske za cara bio je nazvan: proti njemu Trebonian sa sinom Volusianom vojsku podigne, ali obodvojica kod Interamne od vojakah ubijeni su, g. I. 254. Na město njihovo Marko Emilio Mavro car je posto: ali i Emilian, kada je jedva tri měseca vlado, od iste vojske, koja većma Licinia Valeriana poradi njegovog velikoga roda je proštimavala, blizu Spoleta je ubijen, god. I. 254. Na město njega bi Publ. Licinio Valerian za cara prozvan.

Publio Licinio Valerian, sin Valeria Flaka, iz Korneliah pokolenja, zvan takodjer Kolobio, 26. car Rimski, g. I. 254. je posto. On sina svoga Publia Licinia Galiena za družbenika i cesara jest nazvao, i od vojske i zbora Rimskoga za cara potverdjen. Iz perva verlo dobar i miran je bio, ali potle po nagovoru velikoga popa Egiptonskoga, i najviše Makriana vojvode osmo progonstvo proti Kerstianom je podigo, g. I. 257. Ovo progonstvo S. Dionisio Alexandrinski jest nazvao Antikerstovim, u njem mlogi Kerstiani kerv svoju za věru Isusa proleli su. Potle toga carstvo zapadno izručio je sinu svomu Galienu: on pako u Istočno je otišo, i protiva Saporu kralju Persianskom boj je podigo; ali nesrětno je vojevo; jerbo g. I. 259. od Sapora bio je uhvaćen; gdě na *lancu* vodjen svuda s kraljem Saporom koliko putah na konja zajašiti, ili na karuce popeti se Sapor kralj je hotio, toliko

Digitized by Google

putah Valerian ledja svoja sagnut, i pod nogu kralja Sapora morao je podmetnuti, i ovako najprie na njega nogom je stajo, i onda na karuce ili konja se popeo. Stražnji put kožu iz těla njegova dao je oderati, nju cervenom bojom pocerveniti, i u cerkvu bolvanah svojih za věkovitu uspomenu svog proslavlenja razprostertu metnuti. U to vrěme Galien u miru budući, pijanstvu i kurvarstvu se u Rimu podade; sa Markomani Panoniu robećimi mir načini; Pipu, kralja Markomanah kćer od otca izprosi, u Rim odvede, i njoj stranu Panonie kano dar ženitbe otcu predade. To videći vojvode Rimski uznevěre se: ovako bi Ingenuo u Panonii za cara provikan, a kada je bio ubijen, za njim Regilian u Ilirii za cara prozva se. Ovaki stališ bio je Panonie i Ilirie prie nego je car Galien u Rimu začuo, što se je s otcem njegovim pripetilo, koi g. I. 260., kako sam popiso, nesrětno je poginuo. Indi Galien začuvši strašnu smert otca svoga, poplašen kano iz sna probudi se, i progonstvo Kerstianah zabrani. On pako vojsku skupi, i protiva Panonom vodi, ali dokle on nje umiri, za toga Daciu Gete zadobe i osvoje: Mesiu i Traciu robe; Markomani iz druge strane Panoniu robe, i onu stranu poradi ženitbe Pipi danu osvoje: carstvo na trideset stranah medju kraljiće poděli se: Odenato kralj Palmirenah sav istok poda se spravi; Aureol od vojske za cara u Ilirii prozvan: protiva ovomu Makrian vojvoda od cara poslan, pogine u boju: stražnji put i car Galien kod Mediolana bio je ubijen, g. I. 268. dana 21. Martia. Od ovih pišu: *Victor de cæsar. c.* 30. *do* 33., *Eutropius lib.* 9. *c.* 5., *Zosimus lib.* 1. *c.* 26., *Trebellinus in Gallieno*.

Marko Aurelio Klaudio 2-i, 27. car Rimski g. I. 268. je posto: od sve vojske i od zbora potverdjen: sproti vojsku protiva Aureolu podigne; i hotećemu Rim obsěsti, blizu Bergome naproti dojde, njega u boju preoblada i ubije; onda njegove šerege k svojim pridruži, i protiva Markomanom, koji u Italiu hitili su, boj podigne, nje preoblada i rastěra. U to vrěme Gete sve puke po Sarmacii pobune, vojsku strašnu do tristo hiljadah skupe, i u Rimske deržave navale. Ali ove Klaudio po različitim i mlogoverstnimi boji jest preoblado i raztěro: mlogo hiljadah pohvato; od kuda po Ilirii bilo je mlogo slugah i poljodělacah. U onom ratu mlogo hiljadah Dalmatinskih konjanikah i pěšakah da je vojevalo, piše se; jerbo Klaudio bio je Dalmatin, i njega mlogi slědili su. Klaudio, kada je jednu godinu i deset měsecih vlado, u Sirmii od kuge je umro, g. I. 270. Na město njegovo Marko Kvintilio brat njegov car bio je nazvan, ali, jerbo je bio pošten i pravedan, vojake takodjer pod ured-

Digitized by Google

bom deržao je, zato njegovi vajaci nakon sedamnaest danah vladanja njega ubili su, g. I. iste. Ova popisali su: *Victor de Cæsar. c.* 33., *Trebellius in Claudio, Eutropius lib.* 9., *Flav. Vopiscus, Zozimus, lib* 1. *c.* 41.

Poglavje XIII.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod Luciom Domiciom Aurelianom. Od g. I. 270. do g. I. 275.

Domicio Aurelian od otca cerkvenjaka i matere sunca sveštenice rodjen, kojih imena neznadu se; neki kažu da je u Sirmii varošu, neki da je u Mesii, neki pako da je u Dacii rodjen, 2. car Rimski, g. I. 270. je posto. Gdě bio, bio rodjen, dosta je, daje bio Slavjan. Iz perva kano prosti vojak je služio; ali tako věrno i junački, da naj potle veliki vojvoda i zatim car Rimski jest prozvan. Vrědno je iz Flavia Vopiska od njega, kako Kerčelić imade, popisati naškim jezikom; da sini Slavinski znadu, kako starinski Slavjani pošteni, věrni i junački bili su; da većom stranom za velike vojvode, i za care Rimske od vojske i zbora Rimskoga izabirali su se: neka si izgled uzmu navlastito vojaci, neka caru věrni, u životu pošteni i pravedni, u boju junački terse se biti: ovo je dika naroda Slavinskoga, po ovom načinu života Slavu Naroda i sréću svoju povećati mogu. Flavio Vopisko o njem ovako piše: „Kano bez službenoga još mloga junačka děla nahode se: jerbo Sarmate, koji u Iliriu bili su navalili, sam sa tristo obrambenih vojnikah je pobio. Piše Teodio cesarah pisac; da Aurelian u Sarmatskom boju sam svojom rukom jedan dan 48 Sarmatah je ubio: u několiko pako različitih dana 950 tako, da njemu kano velikomu vitezu vojska pěsme junačtva jest pěvala.“ Pod Klaudiom carom kako glasovit već vojvoda je bio to svědoči Klaudiova knjiga Aurelianu pisana, koja ovako glasi: „Flavio Klaudio Valeriu Aurelianu pozdravljenje. Iztraživa od Tebe službu običajnu naše skupvladanje. Za počmi, što odvlačiš? Po tvojem nauku hoću, da se vojska ravna; po tvojem vojvodstvu svi serdari; na Gete udariti se mora, Gete iz Tracie proterati se moraju. Jerbo iz medju onih mlogi Hemus berdo i svu Europu uznemiruju; koji pred

Digitized by Google

Tobom vojujućim běžali su. Sve vojske Tračke, sve Ilirske i sve medje pod tvoje vladanje predajem: običajno nami izkaži junačtvo. S tobom će biti brat Kvintil, kada dojde. Ja s drugimi poslovi obterašen; silu rata onoga kripostim tvojim zaufam.“ Od ovuda vidi se, kako velik, i kako pošten morao je biti vojvoda Aurelian; kada car Rimski, sve vojske silne, i sve vojvode, serdare i svu bojnu silu mogo je njemu zaufati. Kada je indi za cara od sve vojske bio pozdravljen: najprie vojske protiva Markomanom podigne; iz perva je s njimi ne jako srětno boj bijo: jer kako Flavio Vopisko piše: „Pobijęni doista bili smo pod Aurelianom od Markomanah po prevari; jer kada on na nje udari i nje potěra; na jedan put prodru iz a strane u Latinsku, i kada od traga nje progoniti misli, sva okolu Mediolana oni porobili su. U onom pako strahu, kada Markomani sva robili su; velike u Rimu bune postaše, jer svi su se bojali, da se nebi ono, što pod Galienom, pripetilo.“ Ali potle Aurelian, pobi se triputa strašno s Markomani, i preobladavši ih svaki put, iz sve Panonie ih je protěro, što iz njegove knjige, koju na Ulpiu je piso, more se znati: „Aurelian August Ulpiu otcu. Kano dabi nesrěća někakova na me navalila, jerbo sve, što god radim, na veće zlo okreće se: ovako doista buna medju Murom boj meni najveći je porodila. Pěnezari takodjer, po nagovoru Felicisima, kojemu čast pěnezarstva jesam podario, pobunili su se: ovi suzbiti su; kada sedam hiljadah Iliberakah, Kastrianacah i Dakah je ubijeno.“ Odovuda vidi se, da Aurelian medju Murom i ostalu Panoniu, koju Galien Markomanom zbog Pipe, koju za ženu u Rim je odveo, je dao, i Markomani već osvojili su bili, je pod vladanje Rimsko natrag spravio. Ukrotivši ovako Markomane, i nagnavši ih na mir, vojske protiva Sarmatam okrene, koje često u Panoniu robit navaljivali su, i nje kod Istra strašno pobije: gde mlogo hiljadah s vojvodom Gotskim Kanabaudom mertvih je ostalo. Ali premda se je više putah sa Sarmati pobio, i nje više putah preobladao, od njih za dosta bližnje krajine braniti nije mogo, već stražnji put Daciu krajnu, koju Trajan pod vlast Rimsku je bio spravio, predati je moro, kako Vopisko piše: „Kada je porobljenu Iliriu, i Mesiu izgubljenu vidio: deržavu preko Dunava, Daciu od Trajana nazvanu, kada je vojske i naselce Rimske iz nje odveo, je ostavio, nemoguči nju više zaderžavati: odvedene iz nje puke u Mesii (to jest današnjoj Serbii) je nastanio; i svojom Daciom nazvao, i na dvě strane razdělio na prikrajnsku i podnešnju (mediterranea).“ Kada je u Panonii i u Ilirii sva umirio, onda otišo

Digitized by Google

je u Rim: onde puntare sve dao je smaknuti, i sva neuredna, u red je metnuo. Zatim vojsku na novo podigne, i u Asiu proti Palmirenom boj preneo je. Onde uzput mloge boje, ali sve srětno je doveršio. Asiu od svih kraljićah je očistio, kraljevinu Palmirenah ukinuo, i ovako istočnog i zapadnog carstva proslavitelj je nazvan. Doista Aureliana mlogi Alexandru Velikomu, mlogi Juliu Cesaru i Augustu Cesaru prispodabljaju. Kada je sve ratove doveršio, i tako velik i glasovit posto, progonstvo deveto Kerstianah je podigo: koje mu i smert je zadalo. G. I. 274. piše Eusebio (*Lib.* 7. *Hist. Eccl. c.* 30.), da je progonstvo započeo, i g. Is. 275. měseca Januara, u Cenofrurii, medju Herakleom i Bizantiom varoši, kada je proglas progonstva podpisivo, da je ubijen. Eutropio pako piše (*lib.* 9.), da je po izdajstvu svoga notara od ruke Mukapora ubijen iste godine: jer njegov notar Mnesteo naslědujući rukopis cara, mloge poglavice je popiso, i ovo lažljivo svojom rukom popisano imenoslovje svojim prijateljem je poslao, koji misleći da je istina, nemilo cara ubili su. Ali kada se je laž iznašla, Mnestea na kolac naboli su, i ljutoj živini dali su rastergati. *Sext. Aur. Victor* piše, da je Aurelian dao Rim varoš jačjimi i većimi zidinami obzidati, i da je pervi kod Rimljanah na glavi krunu, i zlatu odĕću s dragim kamenjem počeo nositi. Da pako Aureliana sva vojska jest žalila, to knjiga, koju na zbor Rimski je pisana, svědoči, koja kako kod Vopiska čita se, ovako glasi: „Srětne i jake vojske zboru, i puku Rimskomu. Aurelian car naš, po lukavštini jednoga čovĕka, i po falingi dobrih i zločestih smaknut jest. Dakle medju bogove njega zapišite vi sveti i gospoda oci popisani: i iz medju vas jednoga, ali vrědnoga po vašem sudu pošaljite. Jerbo mi iz medju onih, koji ili falili su, ili zlo uradili, s nama zapovĕdati neterpimo nijednoga.“ Iz popisanih dogodjajah vidimo, da zapadno carstvo Rimsko pod Aurelianom već se je nagnulo na manje: jer premda Panonia je zaderžana, ali Bulgaria doista i Dacia jest izgubljena. Ovdě moje čitatelje opomenuti moram, da pod Augustom carom godine Isusa 17. Ovidio Nason bio je u Bulgariu u varoš *Tomus* u sužanjstvo protěran: odkuda suditi se mora, da Bulgaria, za onda dolnja Mesia, bila je pod vlastjom Rimskom: da u Bulgarii u ono vrĕme govorilo se je Ilirski tako čisto, kako i dan danas govori se, to sam iz Ovidia u pogl. 11. pokazao. Ovidio stanovnike one krajine je zvao Gete, Sarmate, Scite, i tako barbare, to jest divje, da nijednoga čovĕka nije ondě vidio, koi bi Latinski govorio; od ovuda se indi znade, gdě je Getia, i odkud Gete, koje něki Gote

Digitized by Google

pišu, dolazili su. Da pako moji čitatelji znadu, gdě je Bulgaria ili dolnja Mesia bila, i gdě je Dacia, koja pod Aurelianom je izgubljena, kazati ću, da Tracia starinska jest današnja Romania; iz pod Tracie bila je Mesia gornja, današnja Serbia, i ova do Istra pružala se je do berdinah u staro doba *Hemus*, sada Balkan zvanih; iz one strane berdinah počima se današnja Bulgaria, starinska Mesia dolnja, i pružase do Ponta Euxina; i to je sve iz ove strane Istra. Iz one strane Istra pored Bulgarie jest današnja Transilvania, Moldavia, Valahia, i ovo je ona starinska Dacia; jeli pako Trajan car svu Moldaviu i Valahiu bio prodobio, to se neznade; nego da je iz Bulgarie, gdě je Demerkapia i Fetislan, Trajan car most dao načiniti, i Daciu zadobio, to Dio Kasio piše. Indi toliko se more kazati, da današnja Transilvania, i strana Madjarske kako Marus (Moriš) potok teče, ili kako Tisa u Dunav se utiče, pod starinsku Daciu je spadalo: ali od ovoga jerbo nijedan pisac nepiše, pravo kazati se ništa od medjah nemore: dosta je, da sam pokazo, gdě Rimska Dacia stajala je, poglej pogl. 7. strane II. Indi Dacia deržava Rimska pod Trajanom carom jest postala okolo g. I. 107. Pod Aurelianom g. I. 274. jest izgubljena: indi 170 godinah pod vladanjem Rimskim u věkovitih ratovih jedva stajala.

Poglavje XIV.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah, pod Markom Klaudiom Tacitom i Markom Aniom Florianom. Od god. I. 275. do g. I. 284.

Marko Klaudio Tacito 29-i car Rimski po smerti Aureliana, kada je osam měsecih prošlo, da niti vojska cara izabrati, niti zbor Rimski nije htio; onda u zboru Tacito od cara budućega govoriti počemši, jednom voljom i od zbora i od vojvodah vojske ondě bivših za cara bio je pozdravljen, g. I. 276. Taki na početku sve ubojice Aureliana dao je smaknuti. Zatim mloge proglase za korist carstva po deržavah je razposlo. Progonstvo Kerstianah zabranio. Onda vojsku podigo, i na Sarmate, koji od Ponta Euxina u Asiu su navalili, i sva do Cilicie su robili, je udario; ali u onom

Digitized by Google

boju, nezna se kakovom smertju kod Tarse varoša je umro, g. I. 276. Aprilja měseca. Za njim posto Florian brat Tacita, car Rimski, koi potle dva měseca u Tarsi jest ubijen god. I. 276.

Probo 30-i car Rimski, g. I. 276. na čudnoviti način je posto, s voljom vojske, koja protiva Scitom, to jest Sarmatom pod Klaudiom Tacitom i Florianom bila u Istoku, u ono vrěme: jer, kaka Flavio Vopisko piše „kada su šeregi začuli smert cara Floriana, onda taki vojska privolila je prie cara izabrati, nego vojska Latinska začuje, da zbor Rimski opet nebi njim cara dao: ali kada je medju vojaci dogovor bio, koga bi za cara načiniti morali, i kada su četnici (*Tribuni*) nje nagovarali na polju na čete rasděljene govoreći: da za cara moraju odabrati jednoga vojvodu junačkoga, svetoga, stidlivoga, milostivnoga i poštenoga (*probum*), onda svi jednim glasom podviknuli su: „Probe care, Bogovi Tebe neka čuvaju.“ Ovako Probo car je posto: što sám Probo u knigi na Kapitona carske čete serdara pisanoj svědoči, gdě ovako piše: „Carstvo nikada nisam želio, i silom sam primio. Ostaviti stvar meni najnepovoljniju, nije slobodno. Moram obnašati onu čast, koju vojska na me je naslonila. Tebe molim Kapitone i. t. d.“ Odkuda vidi se, da njemu nije bilo drago carsko dostojanstvo. Probo bio je rodjen iz Panonie, varoša Sirmie; nije bio velikoga roda, niti bogata. Něki kažu, da su njegovi roditelji bili poljodělci, ali on i kano prosti vojak i kano vojvoda bio je verlo krěpostnoga i poštenoga života, i zato svim jako drag. Flav. Vopisko od njegovih krěpostih mloga i lěpo piše; medju ostalimi „da nikada nije dopustio, da bi koi vojak što sagrěšio i zlo uradio, dapače istog Aureliana više putah od velike kervoločnosti je suzderžo. Svaku četu je sam pohodio, svakoga vojaka oděću i obuću pregledo, i kojemu što falělo je, dao: kada šta zarobili su, tako je medju vojake podělio, da sebi ništa nego samo oružje i strělice je zaderžo.“ Ovako poštenoga vojvodu nije čudo, da je vojska za cara si izabrala. Zbor takodjer Rimski kad začuo je, da ga je vojska za cara izabrala, njega u knjigi na njega pisanoj je pozdravio, i njemu carstvo ljubomilno je predao. Probo najprie sve ubojice Tacita i Floriana dao je pohvatati, i nje viteški i pametno je pedepso; da kervoločno carah ubojstvo ukine se. Potlem toga s vojskom išo je u Galiu, koju Franci i Germani nemilo su robili: ondě devet kraljićah preoblado, i na koléna padajuće pred njim i moleće za mir je imo: 70 varošah od robstva i sužanjstva je oslobodio. 40,000 nepriateljah je potuko, 16,000 oboružnih, koji su se

Digitized by Google

predali je uhvatio, i ovako svu Galiu na mir i podložnost natiro. Od onuda došo u Reciu, i nju od sužanjstva Markomanah oslobodio. Odanle došo u Iliriu, i Sarmate, koji su onuda robili, raztěro. Odanle u Traciu, i Gete, koji čujući i videći cara vitežkoga junačtvo, sproti umirili su se. Ovim u Tracii i Mesii dopustio je stanovati: mlogim kako Getom, tako i Vandalom dopustio je, da se u deržave Ilirske nasele. Ovde opomenuti moram moje čitatelje, da dobro pamte, kako i kada Gete i Vandali sve većma i većma u Panoniu i Iliriu su se selili; jer ovi puci potlam Rimljane pobili su s drugimi prihodnici svoga naroda, i carstvo zapadno Rimsko predobili. Kada je u Europi sva umirio, prešo je s vojskom u Asiu, i onde s Persianci mir načinio. Potle u Panoniu se povratio, i domovinu svoju hoteći poslaviti dopustio je, da po Ilirii i Panonii slobodno vinogradi sade se, i on sam po svojih vojacih berdo ne daleko od Sirmie varoša je dao zasaditi, morebiti berdo sada Bukovina zvano. Ali opet s vojskom morao je u Asiu iti, i Isaure pustajie ondi jest ukrotio. U Egiptu nčki puntari Saturnina Gala za cara u to vrěme su provikali, kojega on u boju uhvativši, dao je smaknuti: onda Plemiu, Kapton, Ptolomajdu varoše zadobio. Dok je Probo u Asii boj deržo, u Britanii puntari Bonosa za cara su provikali, u Ilirii pako Prokula, i pod ovim Vandale u Iliriu napustili, koji mloga robstva po suhom i po moru načinili su. Probo car iz Asie u Europu povrativši se, odmah na Prokula udari, njegovu vojsku razbie, i raztěra, Vandale u svoja stajališta protěra, Prokul pako k Frankom u Germaniu uteče, ali ondě uhvaćen Probu caru je predan i glavu izgubio. Bonoso pako, drugačie veliki pijančina, od kojega Probo običavo je govoriti, da se je rodio za piti, a ne za živiti, dugo vrěmena se je branio, i mlogo puta s Probom se pobio, ali stražnji put njegova sva vojska razbijena, on uhvaćen i sproti na bližnje dervo obešen je bio. Vojaci pokraj prolazeći iz njega sperdnju praveći, jedan drugomu njega visećega pokazivo je, govoreći: „gledaj kako bukara visi.“ Potle iza kako je tolike strašne bojeve po svem carstvu bio doveršio, u Rim je išo, kade veliko proslavljenje s velikim svih Rimljanah veseljem je imo: za kojim opet u Sirmiu jest se povratio: onde Vandale, koji su se k njemu bili utekli, pod svoju obrambu je primio, i njim da u bližnjoj Dacii slobodno stanuju, je dopustio. U Sirmii varošu stanujući, vojake bez poslene neterpeći, da baru veliku u Srěmu osuši, počeo je veliki kanal, to jest veliku grabu kopati, kuda vodu hotio je propustiti, i na ovaj poso mlogo hiljadah vojakah je odredio, očito pred svimi govo-

Digitized by Google

reći, da kruha zabadava jesti vojaci nemoraju, i da na skoro vojakah neće trěbati; nato vojaci pobuniše se, misleći da će ih k plugu i poljodělanju još podtěrat, njega u gvozdenom tornu u varošu Sirmii ubili su, g. I. 282. Ali se potli jako kajahu, nego već kasno, njemu ništar manje za věkovitu uspomenu dali su od mramora grob načiniti, slědećim napisom: „*Hic Probus Imperator et vere Probus situs est: Victor omnium gentium barbararum, Victor etiam Tyrannorum.* Ovde Pošteni car, i doista Pošteni ukopan jest: Obladavac svih narodah stranjskih; obladavac svih silnikah.“ Ova pišu: *Victor de Cæsar. c.* 37., *Eutropius, lib.* 9. *c.* 11., *Flavius Vopiscus in Probo, c.* 1.

Marko Aurelio Karo 31. car Rimski po smerti Proba od vojske je izabran g. I. 282. od Ilirskih roditeljah u Rimu rodjen. Sine svoje Karina i Numeriana za cesare je nazvao. Najprie ubojice cara Proba dao je iziskati, i nje zaslužnom pedepsom dao je smaknuti. Sarmate, to jest Vandale i Gete, koji po smerti Proba počeli su opet Rimske deržave robiti, je pobio, i u svoja stajališta protěro, što *Flav Vopiscus* ovako izpisuje: „Da je dobar car Karo bio, to mloga pokažuju, i ono takodjer, jerbo taki, kako carevanje je zadobio, Sarmate po smerti Proba natoliko preuzetne, da su se grozili, da ne samo u Iliriu i Traciu, nego i u Latinsku ćeju uniti, tako u različitih bojevih je suzbio: da u několiko danah svu Panoniu je oslobodio, kada 16,000 Sarmatah je potuko, a 20,000 različitoga spola je pohvato. Potle toga boj Persianski bio mu je najpreči. Dakle sina Karina s izabranom vojskom u Galiu pošalje: on sam sa Sinom Numerianom otide u Asiu, gdě s lahkim bojem Mesopotamiu zadobije, jerbo Persianci sami med sobom nisu bili jedini. Ondě razbolio se je, i u taboru na krevetu ležeći od groma udaren umro, g. I. 283. Ovaj indi medju mlogimi carevi od mača vojačkoga nije poginuo. Numerian sin njegov neprestance za otcem plačući tako je oči pokvario, da nikakve světlosti nisu mogle terpeti; zato na pokritom krevetu od vojakah bio je nošen, i od tasta svoga Aria Apra bio je ubijen, mislećega da car postane. Što kada začuše vojvode i vitezi, njega nisu hotěli, već su Kaja Valeria Diokleanca, potle Diokleciana zvanoga, za cara izabrali. U ovo vrěme bio je Kajo Dalmatin papa, sin Maximiana brata Dioclecianova. Karin od zapadnog carstva vlastnik, kako *Flav. Vopiscus* piše, sa igrači, kurvami, pěvači i lupeži svoju kuću je napunio, i s njima se gostio, njega za kralja Ilirie većom stranom zvali su. *Sex. Aurel. Victor* ovako od njega piše: „Karin se je u svih poganšti-

Digitized by Google

nah valjo: premloge pravedne krivodušno potvorio i ubio; mloge plemenitih žene je opoganio i stražnji put ubijen od desnice onoga četnika, kojega ženu je opoganio.“ Indi Karin ovako poganoga života, protiva Julianu Sabinu, koi po smerti otca njegvoga za cara se je prozvao, boj podigne, njega preoblada i smaknc: ali kada se je proti Dioklecianu bio podigo, i u Mesii s njim se pobio, bio je preobladan, sva vojska njegova raztěrana, on pako u Mursiu (Osek današnji) varoš jest utcko, gdě od svojih vlastitih vojakah jest ubijen, to jest od onog četnika, kojega ženu je opoganio, g. I. 284. ovako: *Victor in Cæsar. c.* 38., *Eutropius, lib.* 9. *c.* 12., *Flav. Vopiscus in Caro.*

Poglavje XV.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah, pod Dioklecianom, Maximianom, Konstanciom Klorom i Maximianom Galeriom carevi. Od g. I. 284. do g I. 306.

Valerio Dioklecian Jovio prie *Diocles* zvan, u Saloni varošu Dalmacie rodjen, 32. car Rimski g. I. 284., sam je vladati počeo po smerti Karina: ali u mlogih stranah carstva mloge bune podigle su se. Berti piše, da Dioklecian bio je Anulina zbornika slobodnjak, mati njegova zvala se je Dioklea. Na pečetku carstva njegovoga u Galii prosti puk jest se pobunio, i za vojvode Amanda i Emiliana načinio, sve pako svoje družbenike Bagaude nazvao. Karausio Rimski vojvoda, kojega Dioklecian s vojskom protiva Frankom Belgiu robećim je poslo, sebe za cara sam je proviko, i Britaniu osvojio. Ahileo takodjer u Alexandrii bio je za cara prozvan. Narses pako kralj Persianski, Armeniu i Mesopotamiu je robio. U Afriku takodjer pod Julianom vojvodom pet pukovah (koje Pater Bedeković piše, i veli da su Gete, Vandali, Sarmate bili) navalilo bilo je. Dioklecian nemogući sam protiva tolikim nepriateljem carstvo braniti: dakle g. I. 286. Marka Aurelia Maximiana zvanoga Herkulea za družbenika carstva je nazvao. Aurelio Maximian bio je od poljodělacah u Panonii rodom, kako Aurel. Viktor piše; jerbo i sada takodjer, ne daleko od Sirmie je město izvisito s gradom, gdě roditelji Maximiana radili su za nadnicu. Od ovuda vidi se, da Maximian Herkuleo dao je na

Digitized by Google

uspomenu, grad sazidati na městu onom, gdě njegovi roditelji nadničari radili su, i on kano děte hranio se je. Maximian s vojskom skupljenom u Galii lasno je puk prosti na mir pritěro; ali mlogi rati u mlogih stranah carstva čekali su, koji s lahkim doveršiti nisu se mogli: radi toga dva vladajuća cara dogovorili su se, da si svaki iz medju njih izabere jednoga vojvodu za družbenika: koi je u junačtvu i viteštvu drugačie glasovit. Dioklecian izabrao si je Konstancia Klora, koi iz Dalmacie bio je rodom: Maximian pako Herkulio izabrao je Maximiana Galeria, zvanoga Armamentaria. Da pako věrni jedan drugom ostanu, Konstancio ostavio je ženu svoju Helenu, s kojom već imao je sina Konstantina, i uzeo je za ženu Faustu Teodoru pastorku Maximiana Herkulea. Maximian pako Galerio, iz Dacie rodom, jerbo prie bio je ćordaš, zato nazvan Armamentario, uzeo je za ženu Valeriu kćer Diokleciana: ovako ovi četvorica, iz Ilirie rodjeni, po ženitbi popriateljili su se. Ovako na četiri strane rat medju sobom razděle: što Laktancio ovako svědoči: „*Tres participes Regni fecit*; Trojicu za družbenike kraljevine načinio je.“ Kada je na četiri strane svět razdělio Aurelio Viktor ovako od toga piše. „Zaštobo ratovah velikoća oštrie je potrěbovala, kada je raždělio vladanje, sva koja su preko planinske Galie, na Konstancia je oslonio; Afriku i Italiu na Herkulea, Ilirske krajne tiam do Ponta Euxina na Galeria, ostala pako Valerio Dioklecian za se je zaderžo.“ Dakle Konstancio imao je Karausia, koi za cara Britanie je se bio nazvao, predobiti. Maximianu Herkuleu odredjena je Afrika, da imade Juliana i puke, koji su tamo, preobladati; Geleriu Maximianu iztočno carstvo i Narses kralj Persianski, da ga ima iz deržavah Rimskih protěrati; Dioklecianu pako dopao je Egipat i Ahileo, koi se je za kralja od Egipta bio načinio. Ovako svaki na svoju stranu sa svojom vojskom kada su se razišli, po mlogih bojevih svaki svoje nepriatelje jest predobio, i ovako mir po svem carstvu jest načinjen, i svaki u svojoj strani carstva mirno je živio. Dioklecianovo stolno město bio je varoš Nikomedia u Bitinii. Herkuleovo stolno město bio je Mediolan. Konstancia Klora bio je Augusta Trevirorum. Maximiana Galeria Sirmia u Panonii. Ovako piše Berti. Konstancio i Galerio g. l. 293. bili su za družbenike izabrani i za cesare nazvani. Dioklecian po doveršenom ratu povratio se je u Rim: ali nezna se koje godine; to Berti biše, da god. Is. 301. strašno je svoje vojake progonio. Uzrok progonstva bio je, jerbo palača njegova i grad u Nikomedii bio je zapaljen i izgorio. To je učinio Galerio po potajnih

Digitized by Google

vojacih, da Kerstiane tolikoga zločinstva krivce more pred carom potvoriti: ali car Dioklecian strašno kervoločno dao je svoje vojnike mercvariti i na vatri peći: kako Laktancio piše (*Vro.* 14.). Indi u Nikomedii jest se počelo g. I. 301. ali još nije bilo Progonstvo odredjeno protiva svim Kerstianom. Ovo g. I. 303. jest podignuto: jerbo kada je grad njegov u Nikomedii izgorio, on se onda rado u Rim je povratio, i ondě bezposlen sebe za gospodina nazivati, i kano boga poštovati je zapovědio: kada je pako jednoč na majdanskom pijacu borenje i igre majdandžiah gledo, i od puka dvanaest putah zaviknuti čuo „da se Kerstiani smaknu“ kervoločno Kerstianah progonstvo je odredio g. I. 303. dana 23. Febr. kako Euscbio u kroniki svojoj (*Lib.* 8. *c.* 2. *Hist. Ecc.*). Onda su dani na světlo proglasi carski, po kojih zapovědi morale su se cerkve Kerstianah rušiti: biskupi, gdě godir bi se našli, u gvozdje okovati, i Bolvanom da aldove prikažu prisiliti: sveta pisma i evangjelia da se u vatru pobacaju i popale: u dostojanstvu postavljeni, da se iz sluzbe izbace, i nepošteni da se proglase, priprosti pako i slobodni, da sloboštinu izgube. Ovo naj kervoločnije progonstvo, da je deset godinah terpelo, piše Sever Sulpitio (*Lib.* 2. *c.* 47.). U ovom progonstvu neizbrojeni kerv svoju za věru Isusa prolili su, medju ostalim i Kajo Papa i Gabinio brat njegov: obodvojica sini brata Dioklecianova, i S. Susana děvica, koja je bila kći Gabinia; i ovi u Rimu poginuli su, da car pokaže svoju kervoločnost veliku, koja niti sverhu rodjakah na miloserdnost nije se ganula. Dioklecian i Maximian Herkuleo g. I. 304., kada su u Rimu veliko proslavljenje obslužili, i Konstancia Klora i Maximiana Galeria za Auguste na mešto svoje nazvali, dostojanstvo carsko i sve vladanje dragovoljno ostavili su. Onaj isti dan kada su Konstancio i Galerio postali, izabrali su za cesare Severa i Maximina Gazala, koji bili su sestrići Galeria Armentaria. Maximian Herkuleo u Lukaniu: Dioklecian pako u Salonu varoš u Dalmaciu jesu odišli, svaki u miru da svoj život sprovodi.

Konstantio Kloro i Galerio Maximian 33-i car Rimski, g. I. 304. kako Dioklecian i Maximian Herkuleo vlast carsku položili su, sproti vladanje poprimili: i carstvo medju sobom razdělili su ovako: Maximian Galerio izabrao si je iztočno carstvo s Gerčkom i Iliriom; ali Konstancio Kloro sebi samo Hispaniu, Galiu i Britaniu je zaderžo, Afriku pako i Italiu Maximianu je odpustio. Galerio indi nemogući tolike strane carstva sam vladati, medju cesare sestriće svoje krajne razděli: Flaviu Valeriu Severu dao je Afriku i Italiu: Maxi-

Digitized by Google

minu pako Gazalu izručio je Asiu, sam za sebe zaderžo je Greciu i Iliriu, pod koju spadala je sva Panonia. Od sele dobro se mora paziti na care i cesare; jerbo cesari samo bili su veliki vojvode, i oni nisu imali samovladanje, već su bili podložni caru, koi samovladanje za sebe je zaderžo uvěk: nadalje mora se ovdě zapamtiti, da od vrěmena Diokleciana započelo se je pravo i odvetačno carah samovladanje: to jest, pervi Dioklecian počeo je sam brez zbora, krajine Rimskoga carstva děliti, sam velike vojvode, cesare i Auguste imenovati, i kano kralj i samovladavac sa svim carstvom vladati, što potle njega i drugi slědeći cari radili su. Ovo Eutropio ocito kod kerčelića svědoči, gdě ovako piše. „Najmarljivii i najbrižljivii car (Dioklecian), koi pervi u Rimsko carstvo većma kraljevskog veličanstvo, nego Rimske sloboštine spodobu jest uveo.“ Odvetačna pako ili naslědno vladanje, što Latinski veli se „*potestas hœreditaria*,“ ja ono imenujem, kada car svoje odvětke imade ili naravske od svoga pokolenja ili poroda, ili pako ako od svoje kervi neima plemena ili odvetka, onda si odabere drugoga koga njemu drago ili od svojih rodjakah, ili od drugog pokolenja za svog sina, i njega za svog naměstnika u carstvu imenuje, i vojske, i sve obćine njega kano za pravoga i zakonitoga naslědnika spoznadu i primu. Ovakovo odvetačko vladanje Dioklecian pervi je počeo, i potle njega drugi cari ovo isto su zaderžali, da oni za svog života Auguste, to jest care imenovali su, kako i Dioklecian najprie Maximiana Herkulea je imenovo, potle pako Konstancia Klora; Maximian pako Herkuleo imenovao je Maximiana Galeria, prie nego su carsko vladanje ostavili: ovako indi ja razuměvam odvetačko ili naslědno vladanje (*jus hœreditarium*), koje Dioklecian pervi jest uveo. Sada povraćam se na careve. Kazo sam, kako Maximian Galerio razdělio je svoju stranu carstva. Drugi car Konstancio Kloro, jako miloserdan i Kerstianom dobar; Konstantina sina svoga, iz perve žene Helene (koi u Rimu kano poruk pod stražom je bio) od Maximiana Galeria tražio je za družbenika, ali ga dobiti nije mogo. Konstantin u Rimu u mloge pogibili života bio je metnut; ali on od narave serdit i serdca junačkoga svaka srětno izveršio je. Ovako jednog strašnog i golemog cověka na zapověd Diokleciana uhvatio, i caru pred kolěna povalio je. Lava takodjer preljutog na zapověd cara sam svojom rukom probo je: poradi toga od svih, kano glasoviti junak, slavan i velik nazvan je. U to vrěme čujući Konstantin, da ga otac Konstancio traži; potajno iz Rima uteče, i k otcu svomu u Britaniu u varošu Eboraku stanujućemu dojde:

Digitized by Google

Konstancio potle nekoliko vrémena u Eboraku umre g. I. 306., Konstantin pako od vojske otca svoga za cara bio je prozvan; ali on za ovo ime vojski se zahvali, govoreći, da njemu dosta je biti cesaru, to jest velikomu vojvodi. Vrédno je, da sve pokolenje Konstantina, kako kod Bertia našo sam, popišem. Dakle déd i baba Konstantina bili su Eutropio i Klaudio: otac Konstancio Kloro, mati Helena: maćeha Theodora, Maximiana Herkulea pastorka. Braća Konstantina po otcu od Teodore: Hanibalio, koi je imo sina Dalmatia: i drugi brat Konstancio, koi je imo dva sina, Gala i Juliana Apostatu. Imao je i dve sestre po otcu, perva se je zvala Konstancia i bila je Licinova žena: druga Anastasia žena Basianova. Konstantin pako imo je dvé žene, perva se je zvala Minervina, od koje imao je sina Krispa: druga Maximiana Fausta kći Maximiana Herkulea: od ove je imo tri sina Konstantina, Konstancia i Konstanta, i dvé kćeri Konstanciu i Helenu.

Poglavje XVI.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carom Konstantinom velikim, od g. I. 306. do g. I. 337. carom 34.

Konstantin po smerti otca, kano cesar mirno u onoj strani otca svoga je vlado, osim, kako Pater Bedeković piše, da dva kralja Frankah i Alemanah tako u boju je razbio, da potli nikada više u Galiu robit nisu se podstupili. Ovdé mora se dobro pamtiti, da Franci i Saksi bili su najveći i najbojniji narodi, i ovi u stražnje strane današnje Germanie pram Séveru, gdé je današnja Holandia i Dania, pred Rimljani bili su se potegnuli; i premda mlogo putah bili su od Rimljanah pobieni, oni opet u svoje otoke jesu poutécali, i pokle su Slavinski narodi bili Škandinaviu, potežuć se u Panoniu, izpraznili, većom stranom tamo Franci, Saksi; i drugi némački puci preneli su se, i svoje vladanje po otocih Škandinavie uzderžali; od kuda g. I. okolo 500. u starinska svoja mésta povratili su se, i najprie gdé je današnja Holandia i Belgium, potle Turingiu osvojili, i ovako, kada je Markomanah veliko vladanje po mlogih vojskah protiva Rimljanom podignutih bilo oslabilo, i Merovinginsko kraljevsko vladanje u Galii obamerlo, Pipin veliki vojvoda

Digitized by Google

Frankah za kralja Galie i Francie posto; onda Germanah vladanje počelo se je razširavati na toliko, da Karlo Veliki sin Pipina postao je car svega zapadnoga carstva. Da pako Franci i Saksi věka potle petoga počeli su se razširavati po Turingii i današnjoj Saksonii, to svědoči Hübner u svojoj Geografii (*de Thüringia*). Ova ja zato ovdě popisujem, da znadu moji čitatelji, da Gete, koje Němački pisci zvali su Gote, i Longobardi nisu bili Němačkoga pokolenja, već su bili Slavinskoga; jerbo s njimi potle isti Němački cari imali su mloge rate, što sve vidit će se, kada dogodjaje 5. 6. 7. i 8. stolětja popišem. Sada se povraćam na Konstantina, koi nad Španjolskom, Galiom i Britaniom mirno vladao je. Kada je glas došo u Rim, da car Konstancio Kloro je umro, vojnici carskog šerega u Rimu Maxencia, sina Maximiana Herkulea za cara prozovu, koi sproti carsku stolicu zaokupi. Ovo čujući Galerio Maximian car, proti njemu pošalje Severa cesara s vojskom, ali od Maxencia preobladan i ubijen je. Zatim sam car Galerio s Seregi Panonskimi i Dalmatinskimi u Rim dojde; ali kada je vidio, da svi Rimljani i sva vojska Maxenciu nagnuta je, morao ga je u vladanju pustiti; on pako u Panoniu povrati se. Potle toga u Karnuntu varošu Panonie gornje na město Severa, Valeria Licinia za cesara nazove, i potle za cara (Augusta) njega imenuje; Maximina pako za družbenika njemu dade, kojega već za cesara je imenovao, i u Asiu za vladavca poslo. Sever da je *ad tres Tabernas* ubijen, piše Berti, i da Valeria Licinia za Augusta je nazvaò Maximian g. I. 308. on isti piše. Potle toga sa Maxenciom se složi Maximian Galerio za Kerstianc nadalje progoniti: Berti piše da pod Dioklecianom u jednom danu, 17,000 Kerstianah jest smaknuto, i u Egiptu samo 144,000 Kerstianah je poražano; odovuda neka si svaki misli, kolika strašna mložina po svem carstvu morala je Kerstianah poginuti. U to vrěme Maximian Herkuleo Diokleciana družbenika svoga u Saloni pohodi, i njega nagovarati počme, da carstvo opet š njim poprime; ali videć da ga je Dioklecian izsměhavo, otide u Rim Maxenciu sinu, i lukavo počme ga nagovarati, da ga za Družbenika carstva prime (Berti piše da ga je primio), ali kada je potajno počco tražiti, da sina smakne; Maxencio otca od sve vojske izsměhanoga iz Rima je protěro. Herculeo nikako mira si nije dao, već otide u Galiu k zetu Konstantinu, da bi morebiti njega pod izlikom priateljstva mogo kako smaknuti: ali Fausta žena Konstantinova, věrnia mužu nego otcu, to izdade. Herkuleo to videći u Masiliu otide, gdě sam sebe oběsio je, g. I. 310.

Digitized by Google

Maximian pak Galerio car, koi u Panonii je stanovao u Sirmii varošu, u toj godini otide u Asiu, i u Nikomedii varošu, gdě proglas progonstva od Diokleciana jest se započeo, dao je proglas g. I. 311. na početku měseca Maja, da više Kerstiani se neprogone: ali iste godine, i istoga měseca u Nikomedii da je od cervih rastočen, od težke boli sam sebi smert zadao (piše Berti, iz Rufina *lib.* 8. *c.* 15., *Orosius lib.* 7. *c.* 28.). Ovoga Galeria udovu Valeriu Maximin, jerbo nije hotčla za njega udati se, s materom njezinom Priskom Dioklecianovom ženom je protěro u pustinje Sirie u sužanjstvo. Ovako indi Maxencio u Rimu, Licinio u Panonii, Maximin u Asii, a Konstantin u Galii vladali su. Maxencio i Licinio bili su Augusti. Konstantin pako i Maximin Cesari. Medju to vrěme, Maxencio car pijanstvu, bludnomu i svemu herdjavomu životu podao se je, i Rimljane progonio kervoločno: poradi toga nčki zbornici, i veća strana puka Rimskoga Konstantina iz Galie jest zvala, da ga za cara načini. On indi s velikom vojskom u Rim je došo, i izvan varoša tobor naměstio, dokle sazna, što se u Rimu radi; kada indi sačuje, da Rimljani njega za cara imati žele, Maxenciu mir pod stanovitom pogodbom ponudi, kojega Maxencio nije hotio primiti, zato budući na suncu zlamenje svetoga križa, i na križu napisane rěči: „U ovom zlamenju preoblada čes," vidio, na njega u imenu s. križa hrabro udari, i njegovu vojsku pobije; Maxentio pako běžeći na mostu Milvia u Tiber potok upane i utopi se, g. I. 312. Od ovuda Prudencio, Pavo Diacon i drugi, Konstantina, „obladavcem Mulviah" (*Mulvium Victorem*) nazvali su. Ovako Berti. — Konstantin potle toga boja, koi měseca Novembra jest se doveršio, u Rimu za cara prozvan, Kerstianin je posto, i proglase po svem carstvu iz Rima je rasposlo, u kojih sve progonstvo Kerstianah je zabranio. Dokle Konstantin u Rimu uredbe za carstvo potrěbite prepisivaše, Maximin od same oholosti preuzet, rat protiva Liciniu podigne, samo zato, što Licinio nije Kerstiane progoniti hotio. Indi Licinio sa strašnom vojskom proti Maximinu u Iliriu iz Asie prihodećemu sa šeregi Panonskimi, braniti se prisiljen, sa svom vojskom svojom molitve je prikazo bogu višnjemu, da njega protiva sili dušmanah i s vojskom skupa občuva, i na ovo biaše Licinio od angela opomenut: Maximin pako prie boja bogu Jupitru načinio zavet, da ako preoblada, ime Kerstianah hoće zatamanit, izbrisat i saterti. Boj u Ilirii stražnjega Aprilja bio je, ali na kojem městu, nepiše Berti. Izperva vidělo se je, da će Maximin preobladati, ali Licinio šerege svoje opet sdruži, na Maximina udari, i svu vojsku

Digitized by Google

njegovu razbije, Maximin pako jedva u Asiu u Tarsis varoš Cilicie je uteko, gdě takodjer od cervih rastočen tako, da oči iz glave poskakale su mu, jest umro. Ovo g. I. 313. pripetilo se je, piše Berti. Potle iste g. I. 313., Konstantin u Mediolan je došo, i Licinia družbenika svoga k sebi je dozvao, i njemu sestru svoju Konstantiu za ženu je dao; u to vrěme u Galii buna postala, koju Konstantin samo svojom nazočnostju je potišio. Iz Galie u Panoniu dojde, g. I. 314., i s Liciniom dokonča, da Basian, za kojim mladja sestra Konstantinova bila je udata, cesar bude, i damu se Italia dade. Basian već cesar posluhne svoga brata Siniciana, koi mu je světovao, da se Liciniu pridruži, i proti Konstantinu skupa boj podigne: ali Basian u istom početku ovoga boja bio je ubien. Sinician pako, koi je bio početnik rata, u Panonii od Licinia bio je preobladan i ubijen. Licinio potle toga postao je ohol i ponosit, hoteći sam carevati, zato kada je došo u Emonu (današnju Ljubljanu), Konstantinove slike iliti kipove dao je pobacati; i Kerstiane počeo je progoniti, i zatim vojsku skupi, i Konstantinu boj navěsti. Konstantin to čujući, i on vojsku skupi, i kod varoša Cibalis (današnje Valpovo) tabor naměsti g. I. 315. Ovamo i Licinio s vojskom svojom je došo: Licinio u čarulie i vračarie ufajući se, Konstantin pako u Boga pravoga, križ Isusov věrujući, boj započmu. Strašan boj biaše od ranog jutra do mraka, ali Konstantin preoblado: Licinio u Sirmiu varoš uteče, ali Konstantin njega slědi, on pako sa ženom i blagom odanle u Traciu uteče, i ondě Valenta za cesara nazove. Konstantin za njim u Traciu dojde, i ondě ga na boj opet natěra; i svu vojsku Liciniovu pobije. Licinio indi ponižen, mir od Konstantina molio je: kojega takodjer na molbu Konstancie sestre Konstantin pod ovimi pogodbami je dao: 1) Da Tracia i sva Asia Liciniu ostane. Iliria sva ostala, i Panonia, i sve zapadno carstvo da Konstantinu bude. 2) Da Valent, kojega Licinio za cesara je nazvao, smakne se: sini pako Konstantinovi Krispo i Konstantin, kako takodjer Licinian sin Liciniov od Konstancie sestre Konstantinove, da cesari postanu. Ovako mir se načini. Konstantin potle toga većom stranom u Panonii i Ilirii je stanovao, i to u Firmii ili Sabarii, u Dacii pako u Sardiku ili Naiso varoš, i u Akvileju takodjer je se svratio. G. I. 316. započeo je rat sa Slavo-Sarmati, piše Berti. Pater Bedeković piše, da je rat sa Sarmati počeo g. I. 319. i da je terpio do g. I. 322., kada njihov kralj Rausimod u boju je poginuo. Pater Bedeković piše, da ovaj rat je imo Konstantin kod Marga potoka: ja mislim da to je moralo biti kod Marusa

Digitized by Google

potoka u današnjoj Transilvanii. Kazo sam u pogl. 13., da Domicio Aurelian Daciu starinsku Getom je ostavio. Ovu Daciu potle nijedan car nije zadobio, ali niti Konstantiu veliki, premda Gete je preoblado u boju, ali ih nije savladao, nego s njimi savez mira je načinio, da slobodno do medje Rimskog carstva stanuju, i da Rimsko carstvo od drugih narodah čuvaju: zato nje *Limigantes*: to jest čuvare medjah nazvao je. Medju tim vrěmenom Licinio na perkos Konstantinu počeo je Kerstiane progoniti, i sve Kerstiane iz svog carskog dvora je protěro, i progonstvo protiva Kerstianom proglasio. Ovo čujući Konstantin od sestre svoje Konstancie, vojsku protiva Liciniu podigne, i Licinia u trih bojevih i na vodi i na kopnu pobie, iz carstva izbaci, i u Tesaloniku, na prošnju sestre Konstancie, zatvoriti dade g. I. 323. Dokle Konstantin u Asii sa Liciniom se je zabavljo, Markomani počeli su Panoniu robiti, ali Krispo sin Konstantinov nje junački pobio, i na mir natěro. Konstantin po doveršenom u Asii ratu, kroz Galiu putujući došao je u Panoniu, i u Sirmii varošu stanovao je, gdě protiva neznabožcem, koji Kerstiane nemilo progonili su, mloge zabranjujuće oglase je dao, i svim, koji bi Kerstiane progonili, zapretio. Licinio u Tesaloniki sužanj opet bune i smutnje je započimo: zato Konstantin njega oběsiti je zapovědio: Martiniana takodjer, kojega Licinio za cesara je nazvao, u Kapadocii dao je smaknuti: Konstanciu sestru i sina njezinog Liciniana u svoj carski dvor je primio. Ovako Konstantin samovladavac svega Rimskoga carstva jedino brinio se je, kako bi věru Kerstiansku razširiti mogo; radi toga za korist věre Kerstianske mloge zapovědi i odlučke je na glas dao. U Rimu dvě poglavite cerkve, jednu S. Petra Apoštola; drugu Lateransku počeo je zidati: i mlogih drugih městih, kano u Istrii, koja se zove Petinensis, od rěći Ilirske *pet*, kako někoji izvode, kano da je ono peta cerkva od Konstantina sazidana. U to vrěme za čudo svemu Rimskomu carstvu, Krispo sin i Licinian sestrić Konstantinov, oba cesari, na zapověd cara Konstantina u Rimu, něki pišu u Poli varošu Istrie, bili su smaknuti. Uzrok toga pišu něki, da je bila Fausta carica, koja nje potvorila je, da su joj hotěli silu učiniti; da ovako mogu lakše njezini sini na carstvo stupiti: ali Kada je laž na sztělo došla, i njezina nestidljivost i pogana zmišljenost bila je Konstantinu očituvala se, nju u kupalistu u vrěloj vodi dao je utušiti. Helena Mati Konstantinova od žalosti radi smerti unuka Krispina u Palestinu je otišla, da joj ondě muka žalosti njezine po promatranju mukah Isusovih odlagne. Ondě

Digitized by Google

po čudnovatom božjem naredjenju križno dervo, na kom Isus je bio propet, u zemlji zakopano je našla, i jednu stranu s čavli u Rim je donela. Onda Konstantin odredio je, da se Jeruzalem opravi: gdě glasovitu cerkvu dao je sazidati, Martirion zvanu: mati pako njegova Helena dvě cerkve dala je sazidati, jednu na berdu Olivetanskom, drugu u Betlehemu, da ovako ona sveta města, koja neznabožni cari Rimski dali su porušati, od cara Konstantina Kerstianina podigneju se. U to vrěme, ali neznade se pravo koje godine, Konstantin od S. Silvestra pape bio je okeršten. Od ovog vrěmena Konstantin počeo je svu brigu imati, da se věra Isusova razplodi. Zato, kada je Ario nevěrnik počeo naučati, da Isukerst nije pravi Bog, sazvao je svih Kerstianskih biskupah sabor u Nicei varošu Bitinie g. I. 325., u kojem saboru bilo je 318 biskupah; kade věrovanje, koje se zove Nicensko, jest skupsloženo protiva Ariu, i svim nevěrnikom, u kojemu se božanstvenost kako otca, tako i sina, i Duha svetoga pokazuje. U ovom saboru bili su i biskupi iz Panonie: Domnus Biskup Stridonski i Domnus Biskup Laureacenski. Mlogi i drugi sveti sabori bili su deržani pod carom Konstantinom, kano u Alexandrii, Mediolanu, Gangrenski u Tiru i u Konstantinopolu. U ovom vrěmenu starinski varoš Bizanciu u Tracii kod Bosfora na stolno město Rimskog carstva je odredio, i Konstantinopol od svog imena, ili Novi Rim (naški sada Carigrad) je nazvao. Ovaj varoš s prelěpimi cerkvama i zmožnimi kućami je napunio, tamo naj plemenitieg roda Rimljane, ali Kerstiane preselio, i s blagom svega Rimskog carstva nakitio, i ovako kada je sva doveršio, g. I. 330. kraljici Neba i zemlje B. D. Marii je posvetio i prikazo. U to isto vrěme svoja dva sina mladja Konstancia i Konstanta, za cesare prozvao: i po sv. m Rimskom carstvu sve vladavce, starešine i vojvode same Kerstiane je naredio.

G. I. 332. navališe Gete na Dake, t. j. Sarmate u Dacii stanujuće, kojim kao *Limigantom*, ili čuvarom Rimskog carstva biaše dupušteno ondě stanovati; i počeše ih robiti, hoteći ih sebi podložiti. Jerbo sa Rimljani su se bili sdružili. Ovi indi utekli su se Konstantinu, koi u ono vrěme u Martianopolu varošu je se zaderžavo, njega moleći za pomoć. On dakle Konstantina sina cesara s velikom vojskom je poslo, kojemu isti Limiganti svoju vojsku pridružili su: ovako Gete strašno pobijeni i na mir pritěrani, spoznajući jakost Konstantinovu s njim savez jesu načinili, da potle Konstantinu i drugim Rimskim carom, u pomoć protiva svakomu nepriatelju 40. hiljadah vojakah svojih hoćeju dati; ovako potle mlogo

Digitized by Google

godinah mirni pod savezom ostali su. Od ovuda svaki pametan lahko razuměti more, da ovi Gete nisu bili dalešnji tako, kako nje mlogi pisci izpisuju, i da nisu bili takodjer brez kućah i varošah, i brez kralja, koji samo s marvom svojom od jednoga města do drugoga selili su se; jer da bi takovi bili, kako bi mogo Konstantin s njim i mir načiniti, i savez mira? Laž je indi, što od njih izpisuje se; do ista oni vlastitu svoju kraljevinu imali su, i jaki su narod bili, kojega Rimljani nikada savladati mogli nisu, i njihove krajne bližnje do Rimljanah bile su. Dacia, današnja Transilvania, morebiti tiam do Tise pretezala se je, gdě Limiganti morali su u vrěme Konstantina stanovati kod potoka Marusa, kako gori kazo sam, i Moldavia, Valahia i Bulgaria; to su bila Getah města i stajališta věkovita, iz kojih nisu se dali nikad iztěrati; poglej pogl. 13. I od ovih svi narodi, koje oni na pomoć protiva Rimljanom zvali su, ime Getah poprimili su, jerbo bili su Slavinski, pogl. 11. Svi ovi narodi, kako god u vrěme Alexandra Velikoga kazao je govornik Scitah, skupa su se dobro slagali, i uvěk na pomoć onim, koji sa Rimljani su se tukli, dolazili; jerbo za Panoniom i Italiom uvěk vapili su, i mlogoputa pod mlogimi carevi grozili se, da ćeju u istu Italiu navaliti: ali ova potle obilatie izvodit ću. Koja od Sarmatah Limigantah i od Konstantina, jesam popiso, popisali su: *Victor de Cæsar. c.* 40. *i* 41., *Eutropius lib.* 10. *c.* 2. 3. 4., *Zozimus lib.* 2. *c.* 9. Potle toga dvě godine isti Limiganti, jerbo sluge njihove, kojim su oružje dali, da im pomogu nepriatelje protěrati, pobunili su se bili, i mlogu Gospodu i Gospodare pobili su: Gospoda ostala sa ženami, dětcom i slugami, koji věrni ostali su, Konstantinu utekli su se, moleći, da ih u svoje deržave primi, i města odkaže, gdě bi se nastanili. On nje milostivo prime, i više od 300,000, različite dobe, koji jači bili su u vojsku razděli, drugim pako polje poděli, i nje po Tracii, Ilirii i Panonii naměsti, g. I. 334. Potle toga opet g. I. 336. Vandali, koji su u Dacii, Moldavii i Valahii stanovali, bili su od Geberića kralja Getah uznemireni i verlo pobijeni, i premda Gete u svoje krajine povratili su se, ništarmanje bojeći se Vandali da opet na njih Gete neudare, běžali su i druga stajališta od Konstantina izmolili; da je nje u Panoniu primio pod kraljem njihovim Visumarom. Od ovih piše Marcelin, (*Lib.* 17. *c.* 13. *et lib.* 19. *c.* 11., *S. Hyeron. in Chron. Idatius in Fastis, Cassiodorus i Chron. Szentiv. in Chron.* — Visumar kralj Vandalah u Panonii, imao je potle sina Misislava, ovaj pako Radogosta: ovaj Radogost sa Alaričem Getah kraljem strašne rate u Ilirii proti Rimljanom pod Arkadiom carom deržalo je, i sve

Digitized by Google

šerege Rimske po Panonii i Ilirii potuko, i potle Italiu predobio, što ćemo potle viděti. Od ovoga Radogosta Münster (*Lib.* 3. *de Germania Tit. Magnopolis*) piše, da su ga Slavi za svoga boga potli štovali, i njemu Kerstiane prikazivali; ali je to laž, jer Slavi od nepoznanoga vrěmena Radogosta imali su za boga, ali drugačie samo jednoga velikoga boga gromovah věrovali su; poglej. Pogl. 4. Ovdě opet čitatelje moje opomenuti moram, neka dobro paze, kako Sarmate, Vandali, Gete sve više i više u Iliriu i Panoniu selili su se, što brez dogovora nije moglo biti: to pako nitko neka nemisli, da su ovi pervi bili Slavi u Panonii i Ilirii, bilo je, i ostalo je mložtvo veliko Ilirah i Panonah po Dalmacii, Istrii, i svoj Panonii, i Serbii i Tracii, jednom rečju po svoj Ilirii, ali ovi prosti puk bili su poljodělci, od kojih Rimljani živili su, i svoje šerege popunjivali. Istina je, da po varoših, gradovih, i većih městih bili su naselci Rimski, i Rimski jezik, to jest Latinski jest se govorio, ali Slavini nisu zato svoga materinskoga zaboravili. Oni starinski Slavini s prihodnici sdružili su se, i ovako Rimljane preobladali su; to ćemo naskorom viděti.

Konstantin, što gore izpustio sam popisati, g. I. 330. kada je Konstantinopol B. D. Marii kano zaštiteljici prikazo bio, onda sve carstvo na dvě strane je razdělio, na istočno i zapadno: istočnoga stolno město Konstantinopol je odredio, zapadnoga Rim varoš, i na uspomenu dao je orla s dvěma glavama na barjacih namalati: kano gerb ili cimer carstva. Od toga jest ovaj napis, kako Berti piše „*Picta biceps Aquila, hinc occasum, hinc adspicit ortum.*“ Naški će reči. „Dvoglavi orlo namalan, jednom glavom iztok, drugom zapad gleda.“ Od ovuda se more kazati, da pervi Konstantin počeo je na barjacih s dvěma glavama orle malati. Konstantin kada je sve carstvo u red i mir metnuo, približajući se već k smerti, carstvo Rimsko medju sine je razdělio; Konstantinu sinu najstaricmu Špajnolsku, Galiu i Britaniu; Konstanciu sinu srědnjemu Asiu i Egipat; Konstantu sinu naj mladjemu Afriku, Italiu, Siciliu, Iliriu i Greciu je dao; pod Iliriom moraš razuměti i Panoniu; ali ni bratje svoje po otcu nije zaboravio. Konstanciu bratu dao je manju Asiu: Hanibaliu dao je Kapadociu i Armeniu; bratiću pako Dalmaciu dao je za uzderžanje života Traciu i Macedoniu. Ova kada je u Konstantinopolu sva razredio, poklisare iz Indie, koji sa neprecěnjenimi darovi njega za cara svoga, i cěloga světa pozdravili su, darovavši im milostivo sve što su od njega tražili, je odpravio, potle toga u Nikomediu idući, ne daleko u vesi Ahironi je umro g. I. 337.

Digitized by Google

dana 22. Maja. Car doista, veliki da se je nazvao, vrědan, ili na zakon i věru, ili na ostali njegov život pogledaš.

Poglavje XVII.

Od uspomene vrědnih pod Konstantinom.

Iz popisanih od Konstantina velikoga někoja lěpše razložiti moram. Navlastito 1) da on u Dalmacii u Nisu varošu je rodio se, prie nego otac njegov Konstancio Kloro bio je od Diokleciana za cesara nazvan. Otac njegov bio je predpostavljeni Dalmacie, i zato kada je cesar posto, ostavio je pervu ženu Helenu, koja je bila u Sardiki varošu Mesie gornje rodjena, i uzeo je Teodoru Maximiana Herkulea pastorku, i s njom je otišo u Britaniu; Helena pako ostala je u Sardiki svom rodjenom městu, a Konstantin bio je u Rim od Diokleciana odveden, i ondě pod pazlivim okom odhranjen. Nadilje Konstantin, da je za Panoniu izvisiti tersio se, to svědoči napis, koi je najdjen u Toplicah Varaždinskih, kojega Kerčelić, i Pater Katančić imadu. Ja pako naški ovako izpisujem iz Katančića: „Car, cesar Val. Konstantin, Pobožan, Srětan, Najveći, August, Vode Jase (tojest Ilidje) u něko vrěme od sile vatre popaljene, s hodališti i sa svimi nakitki na pervašnju sličnost je povratio. Po providnosti takodjer i dobrotivosti svojoj sajam u nedělju kroz svu godinu je naredio, po nastojniku Valeriu Katulinu predpostavljenomu poglavici deržave Panonie gornje;“ — Latinske rěči *Die solis*, ja sam naški u Nedělju, izgovorio, jer pervi dan nedělje, Latini zvali su *Dies solis*, mi pako zovemo „nedělja.“ Nadilje Konstantin, kada Vandale i Sarmate je nadjačao, š njimi tako zaufano je baratao, da je most na Dunavu to jest Istru dao načiniti, kuda mogli su u Rimske strane prelaziti, poradi tergovine morebiti, jerbo š njimi verlo priateljski je barato. Ovo piše *Sextus Aurelius* ovako: „Konstantin, kada je po čudnovatoj ratovah srěći zadobio vladanje svega Rimskoga carstva, most na Dunavu je načinio: oděću kraljevsku sa dragim kamenjem, i na glavi nosio je uvěk krunu, ali zato naj prilagodnii za mloge stvari je bio. Psovke, kavge ukinuti po oštrih zapovědih,

Digitized by Google

uzderžati dobre nauke, navlastito nauke književnstva, on sam čitati, pisati, promatrati, poslušati poslanike, poklisare i tužbe deržavah.“ Poradi toga mloga uzvišena imena od svega puka je zadobio, kako svědoči *Pomponius Lætus* kanoti: „Konstantin povratitelj čověčanskoga naroda, razširitelj carstva i vladanja rimskoga, i utverditelj věkovite sěgurnosti. Najsvetii, i sverhu sviuh pervašnjih carevah najpobožnii i uvěk zmožni“ *semper Augustus.* Nadalje od Konstantina i ono popisati se mora za věkovitu uspomenu, kako *Pomponius Lætus* piše, (kod Kerčelića) da Konstantin dobro zasluženim vojvodam i službenikom imanja i dobra za věrnost prikazana, na iste njihove odvetke prenio je. Pomponio ovako piše: „Ono se znade, da on (Konstantin) je naredio zakonito: da polja, sela tergovišta, koja za uzderžavanje izsluženih (*emeritorum*) bila su odredjena, na njihove takodjer poslědke (*hæredes*) bi se preněla, to jest: da i poslědci u vladanju dobarah svojih roditeljah ostanu. Po čem vojnike sebi većma prignute, i podložnie je načinio. Pervo doba iz starinskog običaja četnikom, serdarom, županom i vojvodam, koji u službi carstva ostarili su, davala su se polja i sela, da za život potrěbita bi imali dokle bi živili, i zvali su latinski *Parochias*, naški župania. Konstantin pako ova posědovanja, odredio je, da poslědci takodjer po smerti roditeljah zaderže. Od ovuda vidi se, da običaj današnjih carevah i kraljevah spajiluke dobro zasluženim službenikom i njihovim odvětkom děliti, od vrěmena Konstantina velikoga postao je; i *Comites Parochiani*, koje naši stari župane su zvali, i mi pravo govoreć, morali bi zvati, da su već u vrěme Rimljanah bili.“ —

Poglavje XVIII.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod Konstantinom, Konstanciom i Konstantom carevi, od g. I. 337. do g. I. 361. car 35. i Julianom Odmetnikom, g. I. 363.

Konstantin mladji, Konstant i Konstancio, sini Konstantina Velikoga po smerti otca primili su vladanje svaki u svojoj strani carstva g. I. 337. měseca Septembra dana 5.

Digitized by Google

Nije bilo dugo mirno njihovo vladanje; jer, kako Pomponio Leto piše, Konstantin tražio je drugo razdĕljenje carstva od bratje, koje kada nije dobio, s vojskom udario je na bližnje krajine, i već do Akvileje došo, gdĕ od Konstanta bio je preobladan, od vojakah sav proboden i u potok Alsa ne daleko od Akvileje bačen. Ovako bi carstvo na dvĕ strane razdĕljeno, na istočno i zapadno. G. I. 341. Franci su se podigli, ali ih Konstant pobio i ukrotio je. — G. I. 350. Magnencio vojvoda podigne se u Galii i za cara se nazove. Proti ovomu Konstant boj podigne, i kod varoša Auguste u Galii š njim se ali nesrĕtno pobije i pogine. Onda Magnencio za cara zapadne strane sebe nazove. G. I. 351. Konstancio vojsku skupi i proti Magnenciu vodi, tri godine je terpio, stražnji put kod Murse, (današnji Osĕk) g. I. 353. pobiše se, gdĕ Magnencio preobladan, vojska njogova rasbita, on pako u Galiu bĕžeći kod Lugduna sam sebe ubio je: na jednaki način Decencio vojvoda, kojega Magnencio za cesara je nazvao, kod Senona Galah jest sam sebe obĕsio. U ovom boju najjači i najveći šeregi Rimski su poginuli, i jakost Rimske vojske jest se saterla. Konstancio potle ovoga rata sam je vlado. Po nagovoru svoje žene Eusebie postao je nevĕrnik Arian. Stričiće svoje i strice, Konstancia, Hanibalia i Delmacia dao je smaknuti, i ovako svi od roda Konstantina velikoga poginuli su; sami Galo i Julian sini Konstancia brata Konstantinova ostali su živi. Konstancio pako umro je g. I. 361. mĕseca Oktobra. Je li u Panonii ili gdĕ drugdĕ, neznade se. Sokrat kod Kerčelića svĕdoči, da se je dvĕ godine zaderžavo u Sirmii, gdĕ poklisare Sapora kralja je primio, koji molili su Mesopotamia i Armenia da im se dade. Pišu nĕki, da Galo njegov stričić jest u Petovii uhvatjen, i u Poli smaknut; nadilje piše Pomponio Leto, da je Konstancio u Galii i u Panonii dao s velikim stroškom puka proslavljenja kube (*triumphales arcus*) načiniti, od kojih ništa sada nepoznade se.

Julian sin Konstancia brata Konstantina Velikoga, 36-i car Rimski g. I. 361. je posto. Ime njegovo drugačie bilo je: Flavio Klaudio Julian; kod Suide čita se *Farabata*, nezna se odkuda to ime njemu jest naděnuto: drugačie *Apostata* nazvan, jerbo od zakona i vĕre Isusa odmetnuo se je bio i u neznabožtvo pustio. Žena njegova bila je Flavia Maximiana Helena, kći Konstantina velikoga. Ovoga je izperva Konstancio progonio, a Konstant primio i odhranio; potle pako Konstancio sam za cesara nazvao ga je, i g. I. 357. protiva Markomanom s vojskom je poslo, gdĕ on strašno veliku vojsku Markomanah je razbio, i kralja njiho-

Digitized by Google

voga Honodomara je uhvatio. Julian iz mlada bio je *Lector*, to jest u cerkvi sluzbenički čitatelj i dobar kerstianin. G. I. 361. kano car dao je cerkvu u Rimu, na poštenje mučenikah sazidati, i iz sužanjstva biskupe, koje Konstancio je progonio, je dozvao: Miletia Antiokenskoga, Atanasia Alexandrie, Eusebia Vercelenskoga, Lucifera Kalaritanskoga i ostale. Ali po nagovoru neznabožnih službenikah odmetnuo se je od zakona Isusova, i išao je u Dafne cerkvu Apolina, od proročanstva glasovitoga, pitat Apolina o někoih skrovitih stvarih. Potle toga najveći nepriatelj Kerstianah je posto. Svete posude iz cerkvih Kerstianskih dao je sve pokupiti, i u carsku pěneznicu doněti. Sve cerkve dao je zatvoriti, i oltar gdě su se mise govorile on sam je zapišo. Kerstianom, koje on Galilee je zvao, zabranio je škole učiti. Sve koji su bili u službi carskoj, Kerstiane iz službe je protěro. U varošu Paneadi priliku Isusa, koju njegova žena iz zavěta dala je podignuti, kada je od kervotočja bila oslobodjena, dao je porušiti i svoju priliku dao je ondě metnuti, koja potle od groma bila je raztepena; ova G. I. 362. je uradio: Ove iste godine pišu někoji, da je cerkva Apolina Dafne po molbi s. Babile mučenice od groma zapaljena, sva izgorela. S. Krisostom u svomu govorenju na poštenje s. Babile mučenice deržanom piše, da se je to g. I. 368. dogodilo; ovako i Sozomen (*lib.* 5.), ali bilo godine koje hoće, istina je, što više pisacah svědoči. Iste godine 362. Julian pisao je na Hebree, (Židove) knjigu 25-u: da cerkvu Jerosolimsku opet sazidju, da ovako nebi ostalo Isusovo proročanstvo istinsko, koje Isus nad cerkvom Jerosolimskom je izgovorio: „da kamen neće ostati sverhu kamena," koje zidanje cerkve započeli su židovi, g. I. 363. ali, kada su starinski temelj počeli izkapati i novoga zidati, tako strašan potres je posto, i vatra iz temelja počela je sivati, da mlogi potušeni, ostali jedva živi od straha i vatre pouticali su, i ovako ono, sto Isus jest navěstio, onda sa svim jest se izpunilo: jer niti kamen na kamenu nije obstao, sve je vatra popalila. Ove iste godine 363. Julian, kada je to začuo, ljuti boj protiva Kerstianom je podigo, u kojem kada je sa kopjem proboden bio, kerv iz rane curećú u šaku primio i pram nebu bacio je, vapijući: „Obladao si Galileanine, obladao si!" ovako dušu poganu s kervju jest izbljuvao g. I. 363. dana 27. Junia, stariosti svoje 31. Někí pišu da je u istom ratu od groma ubijen. Smert Juliana onaj čas bila je navěštena po angelu S. Julianu pustinjaku u pustinji. Ova popisao je Berti iz Sokrata (*lib.* 3.), Sozomena (*lib.* 5.), Teodoreta (*lib.* 3.) i iz Marcelina; ja iz njega izpiso sam.

Digitized by Google

Promotri, čovĕče: koi ova čitao budeš, svamogućnost Boga višnjega i tverdokornost čověka umerloga, komu Bog večni milost svoju uzkrati — — —.

Poglavje XIX.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Jovianom, Valentinianom stariim, i Valentinianom mladjim i Teodosiom. Od g. I. 363. do g. I. 395. car 37-i.

Jovian ili Jovinian, sin Veroniana kneza, koi kod Singindona u Panonii je stanovao po smerti Juliana od vojske za cara jest nazvan g. I. 363. Od ovoga ništa uspomene vrĕdnoga nepiše se, van da u Dadastani, medju Bitiniom i Galaciom je umro g. I. 374. 17. Febr. Po smerti Joviana izabrali su za cara Sabustia; ali ovaj nije hotio poradi starosti primiti: potle hoteli su sina njegovoga postaviti: ovoga on nije dao govoreći: da je mlad odveć: dakle izabrali su Flavia Valentiniana. Od vrĕmena, kada je Valentinian car postao dogodjaji tako pomešano od pisacah popisani su, da se nezna, tko u Panonii i Ilirii, pod kojim razumĕvam i Dalmaciu vladao je. Berti godine vladanja i imena carah tako carigradskih, kako i rimskih lĕpo je popiso, ali dogodjaje samo imenovao: dakle kada i kako Vandali, Goti i Markomani zapadno rimsko carstvo jesu osvojili, iz njega nemore se znati: ali ja imadem osim njega Lucia Ivana, Pat. Bedekovića i Baldazara Adama Kerčelića; iz ovih popisanih dogodjajah tersiti ću se stvar dogodjajah jako pomešanu nasvĕtlo dati, koju oni sasma na kratkom i verlo pomĕsano popisali su. Čudim se, da ovi premudri i věkovite hvale vrĕdni pisci naši domorodci, baš u onih vrĕmenih dogodjaje popisati od Getah i Vandalah, od kojih mi zaisto dolazimo, i kojih poslĕdci mi sada jesmo, mogli su propustiti, i što obilatije bi bili morali popisati, ono sa rečma „od ovoga, jerbo mlogi pisci pišu, od više bi bilo ona spomenuti, koja podpuno popisana od različitih pisacah, lahko mogu se imati," piše Lucio (*Lib. c.* 7.). O! kamo li srĕća! da su je popisali: mislim da i Lucio sam i Kerčelić, bili bi obi-

Digitized by Google

latije pisali; jerbo pako isti gerčki pisci i němački, na koje se oni sami upiraju, verlo malo od ovih dogodjajah, i to poměšano su pobilježili, od ovuda isti Lucio i ostali naši domorodci nčkoja samo su popisali — — —. Ja takodjer, ako svake dogodjaje, i navlastito imena kraljevah pravo po godina neizvodim, ufam se, da će mi svaki oprostiti.

Flavio Valentinian g. I. 364. od vojske u Nicei za cara jest izabran; u broju 38. car Rimski. On brata svoga Valenta za cesara je imenovao i Azie vladavcem načinio. Graciana takodjer sina svoga od Severe žene rodjenoga Augusta je nazvao, g. I. 367. Strašni boji pod ovim carom započeli su se, kojih on sam, i njegovi vojvode uzrok bili su. G. I. 370. Saksone iz Galie je protěro. G. I. 371. Germane je pobio i raztěro. Ovako piše Berti, ali ja mislim da, koje piše Berti Germane, to su bili Markomani; što Anian Marcelin zadosta očituje, gdě od Valentiniana ovako piše: „Preko potoka Istra na istih Kvadah zemljah, kano pod vlast rimsku već spadajućih, sagraditi za obrambu gradove je zapovědio.“ Od ovuda se razuměti mora ovako; on imao je boj s Markomani, i njih je preoblado i protěro: onda hotio je vladanje svoje preko Istra preněti i onde je dao gradove sagraditi, gdě vojska rimska bi mogla stajati i protiva Markomanom se braniti; Kvadi bili su Markomani kod Dunava stanujući i bližnji Rimljanah medjaši. Marcelina pisanje potverdjuju napisi na kamenu mramoru kod Lazia, koje napise Kerčelić u latinskom imade, ja pako u našemu jeziku ovako napervcstavljam: „Po odsudjenju visokom gospode naše, Valentiniana, Valenta i Graciana carah najvećih: po naredjenju takodjer světloga čovčka, obodvoje vojske meštra, knеza, Foskan predpostavljeni šerega pervoga Martiov, skupa sa vojaci sebi predanimi, ovaj grad, kojemu ime Commertium, (naški tergovina reći će commercium) radi kojega uzroka i načinjen jest od temelja, i sagradio, i do sverhe poso, u 48. danah, veliko vojvodstva blaženoga našega Graciana Augusta drugi put, i Proba čověka najglasovitiega načinio je sazidati dojti,“ to jest: Foskus bio je predpostavljen ovomu poslu, i doveršio ga je za 48 danah u ono vrěme, kada Gracian i Probo bili su drugi put konzuli, to jest veliki vojvode. — Drugi napis ovako glasi: „D. D. D. N. N. N. (to jest: gospode naše) Valentiniana, Valenta, i Graciana, věkovitih Augustah po najkoristnijoj zapovědi: ovaj grad od temelja, po ravnanju

Digitized by Google

čovčka najglasovitiega Eguitia, kneza i obodvoje vojske meštra: po pomoči takodjer Leontia P. P. (to jest: Prefekta Pretoria, prědpostavljenoga pretorianah) Vojnici Aurelianski, i Laureacenski brigi njegovoj izručeni: Veliko vojvodstva iste gospode Carah naših tretjega jesu doveršili do kraja.“ Iz ovoga napiska vidi se, da i drugi grad preko Istra na drugom městu pod istimi carevi bio je sagradjen, po drugih šeregih, nad kojimi imao je ravnanje Leontio, koi je bio *Præfectus Prætorio:* u ono vrěme, kada se je grad zido, bili su sva tri cara tretji put konzuli ili veliki vojvode: to je moralo biti prie 375. god. I. jerbo ove godine Valentinian je umro. Iz ovih napisah istina Amiana Marcelina potverdjuje se, da Valentinian prěko Istra u kraini Markomanah dao je gradove praviti, i ovo bio je pervi uzrok porušenja Rimskoga zapadnoga carstva. Nadalje ovde moram moje čitatelje opomenuti na dogodjaje Konstantina velikoga: kazo sam onde kako Konstantin primio je najprije do 300,000 Limigantah Vandalah, zatim i Visumara kralja Vandalskoga s ostalimi Vandali, koje Gete su progonili, jerbo su se bili s Rimljani složili: kazo sam takodjer, kako isti Gete s Konstantinom mir su bili načinili, da svakomu caru, kada bude trěbovao 40,000 vojske ćeju dati; dakle puna Iliria i Panonia bila je Vandalah, ali i Gete već u Tracii bili su se nastanili. Ovi indi puci bili su mlogi i jaki po Tracii, Panonii i svoj Ilirii: ove puke i ostale starinske Panone i Ilire koje sam kazo, da od vrěmena Tiberia još premlogi ostali su u vrěme Valentiniana Eguitia *Comes*, to jest knez u Ilirii s velikom daćom jest obterašio, što S. Hieronim svedoči ovako: „Eguitio Knez Ilirie sa krivodušnimi daćami sve deržave nad kojimi je vlado, kano da se od nepriateljah bi robile, je obterašio i porobio. Maximin takodjer vojvoda ponosit, to isto je radio: Marcelian u Valerii vojvoda (Valeria deržava zvala se je ona strana Panonie, koja je medju Dravom i Dunavom. Ondě Kvadi i Markomani stanovali su, i od Tiberia preko Dunava protěrani, piše Lucio (*Lib.* 1. *c.* 6. *ex Sexto Rufo*) Gabinia kralja (ovako ga imenuje Kerčelić) morebiti Vandalskoga, na goste je pozvao pod izgledom priateljstva, ali kano uboica proti zakonu družbenskoga priateljstva dao ga je ubiti. Valentinian pako, kako Amian Marcelin piše, bio je odveć protiva podložnikom tverd, i grub za daće velike na puk navaliti priklon i hitar, pram vojakom prostim oštar, velikih vojvodah zločinstva još na veća propustio, ako bi se tko na njih tužio, bio je gluh.“ Ovako Markomani glavni Rimljanah nepriatelji uvrědjeni,

Digitized by Google

Vandali po velikoj daći i ubojstvu kralja svoga na osvetu ganuti, sav puk za osloboditi se od tolikog sužanjstva bio je prisiljen. Ovo su bili uzroci porušenja Rimskog carstva. Dakle najprie Markomani udarili su na Rimljane. Kerčelić piše, da su preko Dunava prišli i najprie na polju poljodělce pohvatali i poražali, i potle da su dva šerega Rimska pobili i raztěrali. Zaboravio je, što je piso, da u krajini Kvadah već bili su dva grada Rimska, gdě morali su i šeregi Rimski čuvati medje, i morali su i naselci biti od strane Rimljanah; indi ja mislim, da najprie na gradove Rimske s one strane Dunava morali su udariti, i dva šerega jedan Panonski, drugi Mesie, kako Kerčelić piše, jesu pobili i raztěrali, i ondešnje naselce Rimske morali su pohvatati i porobiti i u robstvo odpratiti. Ondě pitajući za Eguitia poglavicu Ilirie, kada začuše, da se je u Valeriu odnio, prešli su preko Dunava, i onda su svu gornju Panoniu tia do Akvileje preterčali robeć i paleć. Ohitergio varoš, piše Kerčelić da su popalili i porušili, i ovako s mlogim robstvom natrag su se u svoje krajine povratili. Ovo se je moralo dogoditi g. I. 372. ili 373. U ono vrěme bio je kod Alpinske Julie planine vojvoda Marko, prefekt pretoria u Srěmu bio je Probo, Valent bio je u Tracii. Valentinian pako, u to vrěme bio je blizu Basilee varoša, onde dao je tverdjavu praviti i sam onde pazio je. Probo poglavica Srěma pervi doletio je k Valentinianu i dokazo, kako strašno Panonia i Iliria jest porobljena. Valentinian dojduće prolětje od Trevira u Panoniu hitio je, kojemu poklisari Kvadah i Markomanah naproti došli su, moleći za oproštenje; što su opravili nezna se. To Kerčelić piše, da je Valentinian u varoš Karnuntum došo, i tri měseca lětna oružje i hranu za vojsku pripravljo: onda Merobauda vojvodu da je s pěšaci poslo, da sela bližnja Markomanah pali i robi: on pako sam da je ostalu vojsku vodio, i kod Acinkuma varoša tabor naměstio; Kvadi da su se po šumah razběžali i ovako lahko su mogli Rimljani paliti. Za toga došla je jesen, i Valentinian u Sabariu na zimovište je otišo; tamo došli su poklisari Kvadah i Markomanah, caru obećali da ćeju mu dati mladež u vojsku, i druga hasnovita Rimljanom obetali su, poradi toga njimi za vrěme dao je mir, morebiti, dokle obećana namire: jesu li namirili i kako, to se neznade: ali to se znade, da Valentinian jest umro g. I. 375. Je li u istom ratu ili drugdě, Berti nepiše. Po smerti Valentiniana g. I. 375. posto je car sin njegov od Justine žene Valentinian drugi; dakle kako Kerčelić svědoči, bila su tri cara: Valentinian 2. mladji nazvan, Gracian brat njegov po otcu i Valent, stric ovih

Digitized by Google

a brat Valentiniana stariega. Ovih vrěmenah dogodjaje jako poměšano popisali su pisci, koi bi samo jednoga čitao ništa nebi razumio: jedan drugomu suprotivo piše. Pater Bedeković piše, da Szentivani veli: da g. I. 372. Goti protěrani od Hunah, došli su u Traciu, ali Bedeković piše, da su došli g. I. 381. Nadalje piše, da su Huni takodjer g. I. 372. pod vojvodami Keva, Bela i Kade najprie došli, i u boju s Rimljani iste godine poginuli, i da je sam Atila ostao vojvoda, koi je kano munja g. I. 373. sve Gete iz Panonie protěro i po svoj Ilirii i Italii robio. Kerčelić takodjer piše, da Atila imao je svoje vladanje u starinskoj Dacii, ali da njemu Ardarić Gepidah kralj, i Valamir, Gotah kralj, Kvadi, Švevi, Markomani i svi puci bili su podložni; tko bi se iz ovih mogo što naučiti? tko je sada dosta pametan, da more iz ovih dogodjajah kazati, tko je, je li Huni, ili Goti, ili Vandali Rimljane nadvlado? — Ali ova sva poměšana, ja ću sada redom razpraviti.

Valentinian 2., 39. u broju, car rimski je posto g. I. 375. Goti, kako Berti piše g. I. 376. došli su u Traciu, ali mislim samo 40,000 kako su pod Konstantinom bili savez načinili; jerbo Valent proti Markomanom koji su Panoniu porobili, Gote je trěbovao. Maximin vojvoda rimski plaću, koju Getom bi bio moro dati, je za se okrenuo, jerbo i on hotio je car biti, kako se je potle i proglasio: Gete od glada i potrěbe protiva Rimljanom oružje pograbili su g. I. 377. koju godinu i slědeću 378. sve šerege rimske po Tracii jesu pobili, i porazili: u ovom boju isti Valent od strělice ranjen u jednoj prostoj kolibi, gdě se je sakrio, je izgorio. Ovako Berti godine biléži; da je Valent, u prostoj kućici ranjen izgorio, to piše Kerčelić. Valent g. I. 378. dana 9. Augusta je poginuo. Ovako indi Gracian i Valentinian 2. mladji zvan cari ostali su. U ovo vrěme to jest od g. I. 378. Gete robili su po Tracii, Mesii gornjoj, Ilirii i Panonii: jerbo Maxim vojvoda sa stranom vojske potegnuo se je k Akvileji i ondě se za cara nazvao. Gete dakle pod vojvodami Alateom i Safrak sva palili i robili su, mora se misliti města rimska, a prosta města gdě su Vandali i starinski Panoni i Iliri poljodelci stanovali, nisu imali što robiti, jer kako sam gori pokazo puk sav bio je siromašan od velikih daćah u naj većih potrěbah. Panoniu Valeriu, to jest svu medju Dravom i Dunavom Panoniu osvojili su, gdě Vandali stanovali su, koji sa Geti složili su se: jer kako sam gori kazo kralja njihovoga Gabinia Maximin lukavi dao je bio smaknuti i Vandale strašno progonio je; Stridovo i Petovium porobili, i popalili. Ova svedoče: Schönleben i Pat. Fuhrman

Digitized by Google

kod Bedekovića. *Vet. et Nov. Austrie part.* 1. *lib.* 1. *c.* 3. P. Fuhrman ovako piše: „U vrěme ovo Goti pod vojvodami Alateom i Safrak tergovište Stridon, rodno město Blaženoga Hieronima, kako takodjer i varoš Petoviu (danas Ptuj ili Optuj) porušili su.“ Iz ovih dogodjajah istinsko vidi se, da su Goti robili i s Vandali se složili, što potlašnji dogodjaji još očitie pokazati će; da Rimljani sa Geti boje kervave imali su, to svaki misliti mora, ali ih nadvladati nisu mogli. G. I. 379. od otca Honoria, brata pako Valentiniana mladjega po otcu, bio je nazvan za cara Teodosio potle veliki od někojih nazvan kod Srěma. Od ovuda mora se razuměti, da od g. I. 379. četiri cara rimska bila su, Gracian i Honorio, sini Valentiniana stariega od Severe žene, i Valentinian 2. sin Valentiniana stariega od druge žene Justine, indi sva trojica po otcu bratja, i Teodosio, sin Honoria od Termancie žene: kojega Honorio otac kod Srěma g. I. 379. za cara je nazvao. Ovako izvodi Berti. Iste g. I. 379. piše Berti, da su Longobardi došli iz Skandinavie u krajine Vandalah. Ovo trěba dobro pamtiti, jer pisci ova jako poměšali su i pišu, da ovi narodi jedan drugoga iztěrali su, pobili i bog sam znade, što nepišu: ali ja velim, da svi ovi narodi bili su Slavinski, Gete i Vandali; i Markomani bili su najzlamenitii, ovi druge narode Slavinske pozivali su na pomoć, da sa svim neopuste kraine bližnje Rimljanah, i da Rimljane iz Panonie i Ilirie mogu iztěrati. Vandali stanovali su u današnjoj Pomeranii prie Longobardah, jerbo pako pod Konstantinom potegnuli su se u Valahiu, Moldaviu i Daciu, i odanle potle u Panoniu na město njihovo došli su Longobardi najprie u Pomeraniu, potle u Daciu, i zatim u Panoniu: ali zato Gete i Vandali nisu sa svim poginuli, i kraine Valahia, Moldavia, Dacia i Bulgaria nisu sa svim opustile; uvěk ondě ostalo je starinskoga naroda, i uvěk imali su svoje vlastite kralje i vojvode, što sve iz slědećih dogodjajah vidit će se. Indi sada znademo, odkuda su Longobardi došli i prie njih Gete, i gdě su se u vrěme ovo nastanili. Da pako u vrěme ovo, ili još od godine 378. Huni u Daciu su se nastanili, ali pozvani od Getah na pomoć protiva Rimljanom od Hunke, to ja dopuštam, i da oni sdruženi sa Geti i Vandali proti Rimljanom su vojevali, to jest istina; ali da su Huni Gete, Vandale, Markomane pod se podtěrali i s njimi vladali, to nedopuštam, i potli pokazati ću. Indi g. I. 379. četiri cara, kako gori piso sam, bila su, od ove godine strašni boji, medju Rimljani, Geti, Vandali i Huni morali su biti, gdě rado od g. I. 377. do g. I. 392. vojvode Hunah: Keva, Bela i Kadika,

Digitized by Google

u boju poginuli su: jer g. I. 383. dana 25. Augusta, poginuo je Gracian. G. I. 392. Valentinian 2. od Eugenia vojvode jest ubijen dana 15. Maja. Od Honoria ništa nepiše Berti, gdě i kako je poginuo: indi sam Teodosio je vlado, od god. 392.

Teodosio sin Honoria i Termantie, u broju 40. car Rimski g. I. 379. od otca za Augusta bio je već nazvan; po smerti Valentiniana 2. g. I. 392. sam vladanje zadobio je. On Arkadia sina od Flakcile žene, i Honoria takodjer sina svoga za družbenike carstva je nazvao. Ovaj car velike boje i srětno je doveršio. G. I. 380. pokle se je mlogo putah sa Geti pobio bio, njih iz Tracie je iztěro, ali ne iz Panonie i Ilirie; ondě oni, to jest Gete sa Vandali su se sdružili i nastanili, g. I. 386. Gurtunge, zove Berti, koji preko Istra bili su prešli, je pobio i raztěro. Maxim je sebe carem nazvao, Akvileju osvojio, planinu Julsku s vojskom objačio Petovium predobio i kod Siska tabor načinio bio, onamo Teodosio s vojskom došavsi njega i njegovu vojsku razbio je. Maxim, kada je sa svojom pobienom vojskom k Petoviu i Akvileji povratio se, onde od svojih vojakah uhvatjen i Theodosiu jest predan i 27. Augusta ubijen: ovo g. I. 388. dogodilo se je; što Pakata svědočanstvo iz Schönlebena kod Kerčelića svědoči, gdě ovako piše. „Svědok jest Sisak, Svědok najlěpši kod potoka boj.“ S jednakom srěćom Eugenia, koi Valentiniana mladjega g. I. 392. je ubio i veliku vojsku Galah i Frankah sa kupio, i za kralja njihovoga se nazvao, g. I. 394. je preoblado; jer větar strašan tako jest puho protiva Galom i Frankom, da strělice koje su bacali, na njih su padale: poradi toga Klaudian u pěsmi na slavu Teodosia ovako je pěvo. „O sasvem bogu drag, za koga vojuje sam zrak, za volju kojega na pomoć dolaze větri.“ Teodosio poradi svoje mudrosti i velikih dělah, nazvan veliki, g. I. 395. dana 17. Januara je umro. Premda Teodosio za svoga života Sisak (*Siscium*) pod vladanjem Rimskim jest zaderžo, i morebiti města někoja u Ilirii i Panonii: ali ova města sva, Iliriu svu Panoniu, Macedoniu i Gerčku, zatim i Latinsku, Španjolsku i Galiu potle několiko godinah Gete, Vandali i Markomani, predobili su: odkuda svaki misliti more: da Gete i Vandali u istoj Panonii i po Ilirii već u mlogih poglavitih varoših i městih stanovali su, i s drugimi Geti, koji u Bulgarii, Moldavii i Valahii vladali su, kako takodjer sa Huni, koji u Dacii u to vrěme i preko-dunavskoj Panonii nahodili su se, sa privoljenjem Getah i Vandalah, i s Markomani takodjer imali su dogovor, kako Rimljane preobladati i iz Panonie i ostalih krainah Ilirskih, u kojih njihovi predji stanovali su pod sa-

Digitized by Google

movladanjem svojim protĕrati bi mogli i opet svoje samovladanje utverditi. Jer ja kažem i za povĕrovano deržim, da oni Gali Senones, Boji i ostali, s kojimi Rimljani najprie u Latinskoj, potle pako u Istrii, Liburnii i Panonii premloge boje kervave imali su, bili su Slavi od pokolenja Mosoh: ovi Gali, kada Rimljani došli su u Iliriu i Panoniu, postali su Panoni, u občinskom pako od istih Rimljanah zvani su Iliri: ovi, velim Gali, već nazvani Panoni i Iliri, pod Augustom carom i najvećma pod Tiberiom pod različitimi imeni, kano Kvadi, Svevi, ili kako nĕki pisci pišu, Svavi, Avarisci i ostali potegnuli su se i preneli preko Dunava k drugim Slavom, ne hoteći ostati pod vladanjem Rimskim, drugi pako mlogi ostali su i uvĕk Panoni zvani. Od ovuda je slĕdilo, da preko Dunava stanujući Slavi, uvĕk vapili su za starinskimi svojimi krajinami, i poradi njih vĕkovite boje s Rimljani deržali su: dokle stražnji put, pod Arkadiom i Honoriom, iz svih krajinah Rimljane potĕrali su, što u dojdućem poglavju pokazat ću: ovde samo napervo moje čitatelje opominjam, da Gete, Vandali u petom stolĕtju gledeć na Panoniu i Dalmàciu, na Longobarde, Avare, Hune, stražnji put u šestom stolĕtju na Slavine, Hrobate i Serblje okrenuti će se, i pod ovimi imeni i dan danas po svoj Panonii i Ilirii premda pod različitimi vladavci nahode se i mirno i vĕrno pod svojimi vladavci živu.

Poglavje XX.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Honoriom i Arkadiom, od g. I. 395. do g. I. 423.

Po smerti Teodosia Velikoga sini njegovi, Honorio i Arkadio postali su u broju 41. car Rimski; jerbo obodvojica u oglasih podpisivali su se. Honorio od zapadnoga carstva vladavac u Rimu, Arkadio od istočnog carstva vladavac u Carigradu jesu stanovali. Od ovih dvostruko carevah pokolenje odsele izvodit će se. Dogodjaji pako, koi pod Honoriom i Arkadiom u Panonii, Ilirii i Latinskoj dogodili su se, tako od pisacah poměšano popisani su, da se razuměti ne more, tko je koga preoblado i tko je gdĕ vlado; doněti ću i popisati iz Kerčelića rĕči, koje on iz *Histor. miscell.*

Digitized by Google

lib. 14. je izpiso, *Peric.* 1. *Pan. Vet. pag.* 27. ja naški pisati ću od rěči: „Goti, Hipogoti ili Višigoti, Gepide i Vandali, pod Arkadiom i Honoriom preko Dunava prelazeći nastanjeni jesu u zemlji Rimljanah, i Gepide doista, od kojih potle oddělili su se Longobardi i Avari, u sela, koja su okolo Singidona i Sirmia nastanili su se. Hipogoti pako sa Alarićem Rim porobivši u Galiu otišli su, i koja ondě jesu (razumij města) zaderžali su. Goti pako Panoniu imali su najprije: potle osamnaeste godine Teodosia cara mladjega, u Tracie selih stanovali su, i kroz petdeset i osam godinah u Tracii zaderžavajući se zapadno takodjer zadobili su carstvo. Nadalje Vandali sa Alani sebi sdruženimi i sa Germani, koji sada Franci zovu se, pridruženimi, prelazeći preko Rena potoka, pod Modigiselom vojvodom stanovali su u Hispanii.“ Ovako piše bilježitelj *Hist. miscell.*: Sada popisati ću rěći iz Teofanesa gerčkoga pisca, što on piše g. l. 431. Teodosia pako mladjega 31. „Goti Panoniu najprie zadobivši, na skoro devetnajste godine, jerbo je Teodosio mladji bio tako dopustio, Tračke kraine jesu naselili, i kada su u Tracii petdeset i osam godinah stanovali, zapadnoga stražnji put carstva postali su gospoda „to jest vladavci.“ Sada popisati ću još rěči iz Prokopia gerčkoga pisca, koje piše (*lib.* 1. *de bello Vandal. c.* 2.). „Goti, kada su preko Dunava prešli, najprije zaokupili su Panoniu; zatim stajališta njima u Tracii car je dopustio, ondě dugo nezaderžavajući se, u zapadno carstvo uletěli su.“ Ova svědočanstva iz pisacah gerčkih zato sam popiso, da svaki, koi čitao bude, vidi i znade, da Gerci samo od Getah i boja njihovoga samo nčkoja kano mimogrede popisali su, iz kojih ništa drugo znati se nemore, nego da su Gete najprije Panoniu, zatim Traciu kano iz milošte carah, i ztražnji put zapadno carstvo predobili, ali kada i kako, to ništa nespominjaju: ali ova drugi pisci, svaki po nešto spominjaju, i zato mlogo pisacah trěba čitati, mlogo nje promatrati, i dogodjaje razabirati, ako tko hoće u redu razumno popisati dogodovštinu. Navlastito pako od potrěbe je iste godine ili kroniku carevah dobro pred očima imati. Ja indi, što pisac *Hist. miscell.*, piše, da su Goti pod Arkadiom i Honoriom u Panoniu došli, već pod Valentom carom da su došli, i od njih da car Valent poginuo ranjen u jednoj priprostoj kući izgorio je, u pervašnjem poglavju pokazo sam, i da Goti, ili Gete, ili Gepide to kod mene sve jedno je, s tom samo razlikom da Gote iz pokolenja Mosoh, kao i Vandale i Markomane, Gete pako ili Gepide iz pokolenja Tribalah dolaziti nahodim, pod Valentinianom 2. g. l. 376. u Traciu došli su.

Digitized by Google

Ovi Gete što su radili i kako su se u Panonii nastanili, i kako su iz Tracie od Teodosia velikoga protĕrani, potle u Panonii stanovali, i gdĕ su stanovali, to sve u pervašnjem poglavju pokazo sam, u ovom pako poglavju za svĕdočanstvo popiso sam iz *Hist. miscell.* i iz Teofana i Prokopia da su stanovali u selih okolo Srĕma, i Singidona ali bolje rekuć po svoj Panonii Valerii, gdĕ su i Vandali stanovali; medju tim more se kazati, da okolo Srĕma i Singidona većom stranom stanovali su, i u vrĕme Honoria i Arkadia svoga vojvodu, kojega Berti kralja naziva, Alarića imenom imali su. Vandali pako imali su kralja svoga Radogosta, koi je bio sin Misislava, sina Visumara, kojega Konstantin veliki jest u Panoniu, da se naseli pustio (pogledaj pogl. Konstantina Velikoga) dakle Honorio car od zapada imao je za tutora Stilikona rodom Vandala; Arkadio pako imao je za tutora Rufina; jedan i drugi bio je Rimljanom nevĕran: jerbo Rufin tražio je po pomoći Getah carstva dostojanstvo: Stilikon pako hotio je sina svoga za cara načiniti: ali, kako iz S. Hieronima vidi se Stilikon hotio je Gete, Vandale, Markomane i ostale Sarmate sadružiti i protiva Rimljanom pobuniti, i što od davna već narodi Slavinski tražili su, hotio je kraine starinske od vladanja i sužanjstva Rimskoga osloboditi; ovo Sozomen (*Lib.* 9 *Hist. Eccl. c.*4.) svĕdoči: „Stilikon meštar vojske Honoriove nagovaro je Alarića Getskoga vojvodu, da Iliriu osvoji, da on takodjer sa šeregi Rimskimi dojti će, je obećo, da onu krainu pod vladanje Honoria spravi.“ Iz ovoga svĕdočanstva izvodi se 1) da u početku vladanja carah Honoria i Arkadia, Iliria, to jest kako Sava teče, sve krajine iz desna Save spadale su pod carstvo istočno, to jest pod Arkadia; dakle i Sisak; ovo svĕdoče i napisi pĕnezah u Sisku kovanih, na kojih imena Arkadia i Honoria čitaju se kod Kerčelića: isti Kerčelić napis novca izpisuje u Akvileji kovanoga, na kojemu ime Arkadia cara čita se; odkuda slĕdi da i Akvileja pod istočno carstvo je spadala. 2) Od ovuda vidi se, da Gete i Vandali medju Savom, Dravom i Dunavom iz desne strane posĕdovali su (što *Hist. miscellan. Theophanes i Procopius*, isto svĕdoče, kako gori popiso sam) sve kraine, Panoniu indi Saviu i Valeriu, i svoje vlastite vojvode ili kralje imali su; jer iz istoga Sozomena i Sozima znade se, da Stilikon kako god Alarića kralja Getah je nagovaro (što potle iz S. Hieronima pokazati ću), tako na jednaki način, i Vandale, Sveve, Alemane je nagovaro, da oni pod vojvodom Radogostom (gerčki pisci pišu Radagaiso) na Rimljane udare. Ovi puci s ostalimi prĕko Dunava imali su opet dogovor;

Digitized by Google

znademo u vrěme Valentiniana I. da Kvadi, Alani preko Dunava stanovali su i ovi pod vladanje Markomanah spadali; je li pako Markomani svoje vladanje tia do Tise u ovo vrěme imali su, to pravo kazati nemogu, ali mislim i pověrovano kazati mogu, da su prie imali, nego ne; jer Huni, koje ja od Tise po današnjoj Transilvanii, a staroj Dacii stanovati mislim, još svoju vlast prie nego se je g. I. 400. naveršila nisu pokazali premda Getom i Vandalom mogli su u pomoć iti i išli su. Dakle Markomani s dogovorom Getah i Vandalah, takodjer veliku vojsku skupili su i podigli i pod vojvodom Markomirom Germane, Franke najprie preobladali, i potle Galiu osvojili, što će se potle viděti. 3) Od ovuda i ono vidi se, da nije istina, što mlogi pisci i isti naši domaći, P. Bedeković i Kerčelić pišu, da Huni pod Atilom vojvodom već od g. I. 373. po svoj Panonii, Ilirii i Latinskoj palili su, i da je on sve ove puke pod svoju vlast spravio. To sve nije istina; Atila je došo u Panoniu potle, kada Gete, Vandali, pod vojvodami Alarićem i Genserićem silne svoje vojske u Latinsku i u Hispaniu odveli su i svu Latinsku i Španjolsku predobili; onda Panonia i Iliria poradi tolikih vojskih oslabljena, da ju istočni car nepredobi opet, Gete i Vandali, koji su ostali, Atilu na pomoć su zvali, i on kano bojan vojvoda sdružen sa Geti i Vandali protiva caru istočnom mloge boje je imo i u zapadno carstvo takodjer u Latinsku pozvan je išo, kada? to ćemo viděti potle. Ali Gete i Vandali od ovo doba u Panonii stanujući potle uvěk svoje kralje i vojvode imali su. Ovo za sada neka dosta bude pokazano, da Huni u ovo vrěme, to jest prie g. I. 400. nisu u Panonii nikakovoga vladanja imali. Sada povraćam se na Gete i Vandale u Panoniu. Kazo sam, kako Stilikon Vandal rodom, zet cara Honoria, i nad svom vojskom carstva zapadnoga veliki vojvoda, nagovaro je Alarića kralja Getah i Radogosta kralja Vandalah. Koje godine Gete i Vandali, na Rimljane udarili su, nigdě nisam mogo najti; ali to jest istina, da do g. I. 399. sve šerege Rimskog istočnoga i zapadnoga carstva pobili su i raztěrali, svu Panoniu, Iliriu, Traciu i Norikum predobili. Ovo svědoči S. Hieronim u to vrěme živući i u Betlehemu stanujući (*Tom.* 5. *pag.* 207. *edit. Antverpien. A.* 1579.) ovako; „Serditost Gospodina takodjer něma ćuti živina: i porušenje varošah i potučenje ljudih, pustinu i pomanjkanje takodjer zadaje živini, ptícam i ribam; svědok Iliria jest, svědok Tracia, svědok, gdě sam rodjen, zemlja: gdě osim neba i zemlje, i rastućeg ternja, i zarastenih šumah, sva su poginula.“ U knjigi pako Heliodoru pisanoj ovako piše: „Straši se serdce vrě-

Digitized by Google

menah naših porušenje izpisati. Dvadeset i više godinah jest, da medju Carigradom i Alpinskimi planinami svaki dan Rimska kerv proliva se. Scitiu (razumij današnju Bulgariu), Traciu, Macedoniu, Dardaniu, Daciu (razumij sadašnju Serbiu, Bosnu), Tesaloniku, Akaju, Epir, Dalmaciu i svu Panoniu, Goti, Sarmate, Kvadi, Alani, Huni, Vandali, Markomani, robe, vuku, grabe. Koliko vrědnih gospojah? koliko děvicah božjih i proštimanih i plemenitih osobah ovim živinam bilo je za nasladnost? Uhvaćeni biskupi: ubijeni misnici: i različite službe klerici, porušene cerkve; kod oltarah Isukerstovih hranjeni konji: mučenikah izkopane kosti. Posvuda plač, posvuda jauk: i premloga smerti prilika. Što misliš, kakovo serdce sada imadu Korintiani, Ateniani, Lacedemonci, Arkadi i sva Gerčka, kojim zapovědaju barbari (razumij sve puke, koji nisu latinski ili gerčki govorili)? u knjigi pako na Geruntiu ovako piše: „U staro doba od mora Pontika tia do Alpinah Julia, koja bila su naša, nisu naša: i kroz trideset godinah preko dunavske medje u srědi Rimskog carstva krajinah vojuje se. — — — Tko će to věrovati? — — da Rim u svom hataru ne za diku, već za uzderžanje boj bije? da pače niti boj bije, već zlatom i svakakim pokućanstvom život izkupljuje, što ne po krivnji carevah, koji najzakonitii jesu, već po zloći na polak barbarskog dogodilo se jest izdajice (razuměva Stilikona, koi je bio Vandal), koi s našim protiva nam blagom oboružao je nepriatelje.“ Iz rěčih S. Hieronima svaki suditi more, kuda Gete i Vandali robili su, i što su radili. Ovo sve terpčlo je do g. I. 400. U ovoj godini Is. 400. Alarić s vojskom svojom na Noriku kroz Alpinsku Planinu gdě je Trident je prešo u Latinsku, na Alpinsku planinu Juliu Genserić kralj Vandalah morao je iti, jer Berti piše (u svojoj *Hist. in Apendice ad Sæculum* 5.), da Alarić kralj Getah g. I. 409. je Rim varoš obsio. Ove iste godine 409. da je Genserić kralj Vandalah s vojskom svojom u Spanjolsku otišo, piše isti Berti. G. I. okolo 400. kada Alarić kralj Getah i Genserić kralj Vandalah, po Alpinskih planinah sve tverdjave Rimske jesu osvojivali, piše Berti, da Burgundioni od Meotide jezera pod vojvodom Markomirom Frankoniu predobili su, i g. I. 420. za kralja načinili istoga Markomira sina Faramundova, od kojega potle pokolenje jest vladalo u Galii tia do Pipina, što ću potle razložitie popisati. Pisac *Historiæ miscell.* kako sam gori popiso, piše drugačie: „Nadilje (piše on) Vandali, sdruženi sa Alani i Germane, koji sada Franci zovu se k sebi uzamši, preko Rena potoka pod Modigislom vojvo-

Digitized by Google

dom prešli su i stanovali u Hispanii.“ Ovako kod Kerčelića (*Periodo* 1. §. 3.). Lucio od ovog pisajući (*Lib.* 1. *c.* 7.) ovako veli: „Kada se je nagnulo carstvo Rimsko, kako i kada od različitih barbarah Italia robljena, i sve zapadno carstvo bilo je predobljeno (osim nčkoih rětkih městah u Hispanii i Galii, koja vlast i ime Rimsko zaderžala su), odviše bi bilo pripovědati, kada pod puno od različitih pisacah popisana lasno imati se mogu.“ Dabi barem one različite pisce imenovo koji podpuno od ovih dogodjajah pisali su, preveliko doista dobročinstvo meni i svim dogodopiscem bi bio izkazo: ali ovako, o žalosti! niti on sam je popiso (morebiti jer nije imo odkuda), niti one pisce je imenovo, koji su od ovih dogodjajah podpuno pisali (morebiti nije znao njih imenovati), ter nas u velikoj neznanosti je ostavio; jer iz njega sasma malo i to poměšano naučiti se moremo: jerbo u istom městu piše nadilje što se Galie dotiče, okolo g. I. 456. „Franci medjutim, kada su prědobili sve okolo stanujuće narode, i prěko Rena prešli, u Galii nastanili su se; i kada su Siagria, koi bio je predpostavljeni pretor Rimski u Galii, preobladali, vladanje u istoj Galii razširili su.“ Neka svaki sudi, što bi iz ovih svědočanstvih pověrovanije moglo se izvoditi; svaki pisac něšto piše, što je istina, ali poměšano, da se nezna što je istina, a što je laž. Dakle iz svakoga ono ja uzeti ću, što jest istini priličnie, i onda istina iziti će na světlo. Markomani, koje viděli smo u svih dogodjajih da su bili u vrěme sve Rimljanah najjači iz pokolenja Mosoh, Slavini, koje Rimljani nikada nisu preobladali, ovi indi sdruženi sa Vandali, koji su bili u današnjoj Pomeranii i sa Alani, koji su bili u Svevii, Turingii more biti naj prie, kako piše *Hist. miscell.*, pod vojvodom Modigiselom udarili su najprie na Germane i Franke, koji najjači iz medju Germanah bili su, i jerbo Germani isti Rimljane nisu mogli terpěti, rado su se sa Vandali i Markomani sdružili i ovako preko Rena potoka prešli. U to vrěme u boju Modigiselo vojvoda Markomanah mogo je poginuti i na město njegovo Markomir vojvoda je posto. Ovaj vojvoda boje sa Rimljani u Galii je deržo, kakogod Genserić i prie njega Radogost, u Noriku Istrii, i planinah Julskih, Alarić pako u planinah Alpinskih, gdě je Trident varoš, deržali su neprestance, dokle nisu sve tverdjave do Rima predobili. Markomir indi u Galii sa Siagriom, kako Lucio piše, Rimskim pretorom, to jest poglavicom od Galie, boje neprestance je deržo, dokle sve šerege Rimske nije pobio i Siagria sa svim preoblado. Onda svu Galiu pod vlast svoju je spravio, i sebe za kralja u

Digitized by Google

Galii je utverdio; poradi toga ja Markomira za pervoga kralja iza Rimljanah postavljam, i mislim, da nijedan pisac ovomu suproti pisati nemore; jer kako Berti piše, g. I. 420. za kralja izabrali su sina Markomira Faramunda: ako indi sin po smerti otca jest kralj posto, naravski slědi, da i otac morao je kralj biti, i vlast kraljevsku na svoj odvetak morao je preněti: jer potle iz pokolenja Markomira 22. kralja u Galii jedan za drugim vladali su, i ovo u Galii vladajuće pokolenje zvalo se je Merovingičko, ili bolje rekuć Merovindičko: potle ovoga slědilo je Frankonsko ili Karolinsko, od Karla velikoga nazvano, i počelo se je u Pipinu otcu Karla velikoga. Ove kralje potle ću sve imence popisati. Iz istih imenah kraljevskih vidit će se, da su pervi kralji od Galie iza Rimljanah Slavinski bili, to jest Mehro-Vindi, odkuda slědi, da i vojske s kojimi su Galiu prědobili, bili su Vindi, to jest Moravi naški, němački Mähren ili Meeren: što god indi němački pisci pišu, da Franci u petom věku novo kraljestvo u Galii počeli su, istina nije, jer njim mora se kazati, zašto njihovi kralji nisu se zvali iz pokolenja Frankah, već su se zvali iz pokolenja Merovingah? doista da bi Franci Galiu bili predobili, oni bi svoje kraljeve imenovali iz pokolenja Frankah: ali ove imenovati nemogu: Johan Hübner u svom zemljopisu (*Part.* 3. *Lib.* 4. *de Franconia*) piše, da su Franci g. I. 419. jedna strana u Galiu preselili se, a drugi ostali u onoj kraini, gdi je današnja Frankonia; u vrěme Karla velikoga Galia nazvana je *Francia Occidentalis*, Frankonia pako današnja *Francia Orientalis*. U priložku pako od Frankonie (*pag.* 425) piše, da ime Frankonia najprie u jednom pismu Konrada II. od g. I. 1027. nahodi se, Frankoni pako pervi put u knjigi cesara Fridrika I. g. I. 1181. pod ovim imenom nahode se. Najstarii stanovnici Frankonie zvali su se Hermunduri, od Rimljanah zvani su Germani: ovi i ostali bili su od Rimljanah savladani; više putah pobunili su se, ali uvěk od Rimljanah ukrotjeni; okolo g. I. 400., kako sam kazo sa Markomani, je li iz dobra ili prisiljeni, nezna se, sdružili su se i Rimljane pomogli su iz Galie protěrati, ili bolje rekuć pod vlast Markomanah natěrati, i poradi toga Markomir kralj njim je dopustio, ili morebiti zapovědio, da se od njih jedna strana u Galiu preseli, koja poradi mlogih Rimljanah pobijenih, bila je jako opustila; da pako Merovindičko Markomanah vladanje, koje od Markomira se počima, veliko je bilo u Galii, to isti Hübner svědoči (*Part.* 3. *Lib.* 6. *cap.* 5.) od Austrasie ovako: „Dokle u Galii Merovingički kralji vladali su, bila su četiri kraljevska stolna

Digitized by Google

města: u Parizu pervo; 2-o u *Orleansu*; 3-e u *Soissonsu*; 4-o u Meti (*Metz*). Vojvode od Mete zvali su se takodjer vojvode Austrasie.“ Ova Austrasia na daleko se je raztezala; ali od ovoga dojde razgovor, kada od Pipina i sinovah njegovih pisao budem. Iz ovih vidimo, da Franci bili su pod vladanjem Merovingičkim, i da Lucio i ostali pisci, koji Franke za vladavce od Galie potle Rimljanah izpisuju, zločestо imadu, i veliku smutnju u dogodovštini načinili su. Svi dogodjaji, koji prie Pipina Frankom pripisuju se, ne na Frankah, nego na Merovingah vladanje spadaju: pod kojim vladanjem isti Franki bili su, što ja potle pokazati ću. Odovuda pověrovano mogu pisati, da potle Rimljanah, po svem zapadnom Rimskom carstvu Markomani, Vandali i Gete vladali su, premda i Germani svoje krajine imali su velike i pod Karlom velikim vladanje svoje u mloge krajine Markomanah preněli su, i mloge Slavinske narode sebi podložne učinili. Ova bilo je od potrěbe popisati, da se dogodjaji potlašnji mogu bolje razuměti. Sada povraćam se na Alarića i Genserića, koji od g. I. 400. imali su kervave ratove neprestance sa Rimljani. G. I. 408. Stilikon, zet Honoria cara, sa sinom Eukeriom, i sa ženom Severom, kćerom Honoria cara, bili su po zapovědi Honoria smaknuti, kano da Stilikon hotio je carstvo na se i svoga sina preněti; g. I. 409. Alarić kralj Getah obsio je Rim varoš, u Rimu Honoria izbacio je iz carstva i natěro sbor Rimski, da Atala poglavicu Rimskoga (*Præfectum Prætorio*) postave za cara; jerbo pako godine ove Herkulian poglavica Afrike hranu u Afriki je zaderžo, koju bi u Rim bio moro poslati, radi toga glad strašan u Rimu je nasto, da se je čověčansko meso jělo, i matere svoju dětcu su jěle. Alarić indi Rim je ostavio; ali dojduću godinu 410. s vojskom i onda na porušenje Rima jest se povratio, strašno Rimljane potuko, Rim popalio, porušio. Kako glad strašan je bio, to izpisuje Zosim (*Lib.* 5.) i s. Hieronim u knjigi na Principiu pisanoj. Od porušenja pako Rima pišu Zosim *lib.* 6., Orosio *lib.* 7., i Sozomen *lib.* 9. s. Hieronim. — Pisac Historie Miscele piše, da se je dogodilo 24. Augusta g. I. 410. Od ovoga porušenja ja ću rěći s. Hieronima u našem jeziku popisati, kako kod Bertia našo sam (*in Append. ad seculum* 5.). Rěči s. Hieronima ovako naški glase: „Tko ražanje one noći, tko mertve sa rěčjom kazati; ili tko sa suzami onu žalost zadosta bi mogo oplakati: varoš starinski porušen leži, mlogo vladajući godinah; premloga po ulicah i po kućah leže mertva simo tamo tělesa, i premloga smerti prilika.“ G. I. 411. Alarić kralj Getah je umro, ali neznade

Digitized by Google

se kakovom smertju. Brat njegov Ataulf vojvoda Getah godine iste 411. je posto. Ovoga ljuto serdce protiva Rimljanom je potišila Placida cara Honoria sestra, koju uhvatjenu Ataulf za ženu svoju je uzeo: mlogo Rimu i svemu carstvu je pomogla, jer mlogo više kervi u Rimu bi se bilo prolilo; za volju i na molbu žene svoje Placide ostavio je Ataulf Rim caru Honoriu svomu šuri, on pako u Galiu s većom stranom vojske je otišo: jerbo pako tamo Markomani, ili Merovingi, pod vojvodom Markomirom već svoje vladanje bili su utverdili, zato odatle otišo u Spanjolsku, gdě već Genserić kralj Vandalah je bio. Ovaj Genserić sa Vandali svojima zaderžavo se je u Spanjolskoj do g. I. 427. premda Ataulf kralj Getah vladanje svoje g. I. 411. već je bio utverdio i sebe za kralja nazvao. Uzrok toga čini mi se bio je: jerbo Spanjolska sa Portugaliom jest golema kraljevina, i mloge berdine, na kojih premloge tverdjave lahko nisu mogli predobiti; poradi toga i Gete i Vandali tia do 427. godine morali su ondě neprestance boje deržati, i kada su sve krajine u Spanjolskoj predobili, onda Genserić sa svojimi Vandali u Afriku se je prebrodio g. I. 427. Mauritaniu i sve krajine Rimske, i Kartaginu varoš je predobio do god. I. 439. Od koje godine sebe za kralja u Afriki je imenovao, i potle 39 godinah kano kralj u Afriki je vladao. Od ovuda svaki istine ljubitelj neka sudi, je li ja krivo imadem, ako pišem da ovi narodi, to jest Gete, Vandali i Markomani morali su medju sobom dogovor imati, i savez načiniti, da svi skupa na Rimljane udare, i to na sve strane, jerbo Rimsko carstvo bilo je strašno golemo i jako; zabadava bili bi Gete, i Vandali šerege Rimske po Panonii, Ilirii, gdě razuměvam Norikum i Dalmaciu, pobili, ako nebi po Germanii, po Galii i Spanjolskoj Rimske šerege predobili, ako nebi isto Istočno carstvo bili oslabili i zatvorili, tako da od nikuda šeregi Rimski nisu se mogli više skupiti i u Latinsku na pomoć Rimu dojti. I nitko neka nemisli da Iliria i Panonia sasvim puste jesu ostale, potle iza kako su mloge vojske u Latinsku i Španjolsku otišle, ili da Markomania pusta je ostala, što u Galiu i na druge strane silne vojnice jest razposlala: ovo samo bojna mladež je otišla, zato po svih krajinah Ilirie, po Noriku i Panonii, po Tracii, Bulgarii, Dacii, Svevii, Bavarii, Austrii, i ostaloj Markomanii ostali su starinski Slavljanah narodi, koji Istočno carstvo uvěk na uzdi deržali su. Od vrěmena pako, kako Gete Italiu i Rim predobili su, i u Španjolsku svoje kraljestvo utverdili razdělili su se na Ostro-Gote i na Visi-Gote; Ostro-Goti bili su u današnjoj Bulgarii, Dacii, Pano-

Digitized by Google

nii i Ilirii sa Vandali, starinskimi Panoni i Iliri pomešani, zvali su se kano od Istoka stanujući; Goti pako u Italii, i Španjolskoj stanujući zvali su se od rěči višji to jest da iz nad ovih više gore stanuju: ovi Goti potle u Latinskoj vladali su i uvěk u Ilirii i Panonii takodjer vladali su, i odanle pomoć, kada im sila je bila, dobivali su. Kako dugo vladanje njihovo u Latinskoj je bilo, to ćemo potle sve viděti. Sada povraćam se na Honoria cara Rimskoga, i kada pokažem, kako se je Rimsko carstvo zapadno u Augustulu stražnjem caru doveršilo; onda ću popisati sve kraljeve od Galie, od Španjolske i od Afrike, da iz istih imenah sude moji čitatelji: jesu li bili Gete, Vandali i Markomani, rodom Germani ili Slavi? iz rěčih bo i zgovora poznade se najvećma svaki narod. Onda ću dojti na Arkadia cara Konstantinopolitanskog, koje na potle ja careve Carigradske imenovati ću. Pod njimi vidit će se tko i kojega naroda Gete i Vandali bili su; jer ja ovako kažem, da kakvoga pokolenja bili su ostanci od Getah i Vandalah u Ilirii i u Panonii, onoga pokolenja bili su i oni Gete i Vandali koji su Rim osvojili, Španjolsku i Afriku; to će se pako sve u petom i 6. věku razpoznati. Honorio, kako gori kazo sam, na molbu sestre Placide ostao je car u Rimu, ali vojska njegova od Getah sastavljena, od Getskih vojvodah jest se ravnala; živio je do g. I. 423. i dana 25. Augusta u vodenoj bolesti je umro. Po smerti Honoria Ivan pervi carstva bilježnik za kralja u Raveni jest se proglasio: ali Teodisio II., nazvan mladji, unuk Teodosia velikoga, car Carigradski poslao je Aspara velikog vojvodu u Italiu s vojskom po moru, koi Ivana s pomoćju Getah, něki pišu Hunah, je izbacio i smako, i na město njegovo Valentiniana u broju III. za družbenika i cara, sina Konstancia cesara, od Gale Placidie rodjenoga, je podigo g. I. 425. ovako Berti.

Digitized by Google

Poglavje XXI.

Od Valentiniana 3-a, u broju carah Rimski 42-a, do Augustula stražnjega Rimskoga cara. Od g I. 425. do g. I. 475.

Valentinian po imenu III., za Honoriom car Rimski u broju 42. g I. 425 je posto; bio je sin Konstancia cesara i Gale Placidie. Ovomu već god. 424. bila je zaručena Eudoxia kći Teodosia cara Carigradskoga, kada je istom dvě godine bila stara. S ovom zaručnicom Valentinian III. car Rimski godine 437. jest se věnčo u Tesaloniki varošu, i s njom imao je dvě kćeri: Placidiu, po imenu 2-gu, i Eudoxiu po imenu 3-tu. Ovaj car premda je imo prelěpu ženu i mladu Maxima vojvode ženi silu je učinio, koju Prokopio (*lib.* 1. *de bello Vandalico*) za najlěpšu i najčistiju ženu izpisuje. U vrěme ovoga cara Atila sa Huni g. I. 434. u Italiu je navalio; ali ovo obilatije izpisati moram. Pokazo sam u pervašnjem poglavju, da g. I. 400. Alarić kralj Getah, i Radogost, i za njim Genserić kralj Vandalah iz Panonie i Ilirie sa strašnimi vojskami otišli su, ovaj prěko Julske, onaj prěko Tridentske ili sada Tirolske Alpinske planine u Latinsku. Panonia indi sva i Iliria s Dalmaciom bila su verlo u puku oslabljena; onda Gete i Vandali, da proti Istočnomu, to jest Carigradskomu caru mogu se braniti, Atilu u pomoć pozvali su, i njemu kano družbeniku dopustili, da svoje Hune, koji u Panonii preko Dunava i u Dacii do ovo doba stanovali su, u Panoniu s ove strane Dunava naseli. Da Huni sa Geti u družtvu i pajdaštvu bili su, to Amian Marcelin (*lib.* 31. *c.* 16.) svědoči, koi takodjer piše, da 50 godinah Huni u Panonii stanovali su. Jerbo pako Atila g. I. 453. kako Kasiodor piše, g. I. 454. je umro: odkuda slědilo bi, da Atila sa svojimi Huni u Panoniu g. I. 403. morao se je naseliti. Gdě Huni u Panonii stanovali su, pravo se kazati nemore: nego da Atila g. I. 454. s vojskom svojom povratio se je, i u Sikambrii, današnjem Budimu umro, piše P. Bedeković iz Brietia. Od ovuda more se kazati, da njegovo stolno město bio je Budim, i da Huni okolo Budima, to jest u Panonii Valerii stanovali su. U vrěme ovo kralj Getah bio je Ardarić, prie njega Roila, koi s vojskom bio je Carigrad obsio, ali nadojde strašan vihar, munje, gromovi,

Digitized by Google

gràd; stražnji put kada je grom Roila ubio, Gete uplašeni razbĕžali su se, i ovako Carigrad od porušenja oslobodjen. U ovom boju rado da su bili i Huni, jerbo Berti imenuje, da Roila bio je Scitah kralj, po imenu Scitah zvali su se, Gete i Huni: koje godine ovaj boj jest se dogodio, Berti, koi drugačie dobar je kronik, ne piše, već samo piše, da je ovo iz Teodoreta (*Hist. Eccl. lib.* 5. *c.* 37.) izvadio. Potle ovoga boja Atila veliko vojvodstvo je primio, i on Hune i Gete za jedno je u ratove vodio. Nadilje potle ovoga boja Teodosio 2. car carigradski jest mir pod ovom pogodbom sa Geti i Atilom načinio, da Huni i Gete slobodno kano sa dopuštenjem cara carigradskoga mirno u Panonii stanuju: ali da car carigradski njima za zlamenje i svědočanstvo mira svaku godinu za utverditi priateljstvo 350 funtih zlata plati. Ovo svědoči Prisko Teodosia cara poslanik. Ova pogodba morala je biti načinjena prie g. I. 430.; jer ove godine Prisko opet poslan od Teodosia obećo je Atili, samo da miran ostane 700 funtih zlata. Doista g. I. 434. Atila, pozvan od Honorie Valentiniana cara rimskoga sestre, koju Eugenio vojvoda jest opoganio, iz Rima protĕro i u Carigrad k Teodosiu caru poslo, koja Atili obećala je sebe za ženu, i sve zapadno carstvo prĕko Alpinskih planinah je prešo, i mloga zla po Latinskoj učinio. Iz toga uzroka Teodosio car carigradski poslo je Priska na novo s poklisari k Atili u Latinsku, neka bi ga nagovorio, da Latinsku nerobi, i da se povrati u Panoniu, i poslo mu je u tu pogodbu 6000 funtih zlata, i obećo, da će svaku godinu potlam 1000 funtih zlata, ako miran ostane, plaćati. Ali Atila za ono vrĕme jest Latinsku ostavio, ali velim, opet g. I. 447. na novo počeo je robiti, i g. I. 452. kako Berti piše, je Akvileju, Ticin, Mediolan i ostale varoše bližnje porobio. Onda piše Berti, mlogi pobĕgli su na otoke morske medju bare morske i započeli su varoš Veneciu (Mletke ili Benetke) zidati. Atila hotio je, kako P. Bedeković piše, onda u Rim, ali pred njega izišo je Leon I. papa; Atila videći u zraku iz nad glave Leona pape ss. Apostole Petra i Pavla, njemu grozeće se, prepo se i uplašen od Rima da je otišo: nĕki pisu da je od Aecia vojvode Valentinianova pobien povratio se u Panoniu, i u Sikambrii varošu (Budimu) kada je prelĕpu dĕvojku za ženu uzeo, pir slaveći, od kervi utušen jest umro, g. I. 454. Po tom Valentinian Aecia vojvodu, bojeći se, da mu carstvo neotme, sam svojom rukom je probo, zato Maxim vojvoda, kojega ženu Valentinian car je obsilio; zgodu osvete našavši, vojačke viteze Aecia, Trasilu i Optilu nagovori, da se za svog vojvodu caru osvete: koji Valentiniana ubili su,

Digitized by Google

g. I. 455. dana 17. Marcia. Ova od Hunah za života Atile imao sam popisati, iz kojih vidi se, da Atila nikada nije nad Geti vlado, već samo kroz petdeset godinah bio je vojvoda i družbenik Getah i što god glasovitoga je radio, to nije sam svojima Huni, nego sa Geti skupa radio: i da Gete poglavitii u Panonii bili su, to iz Teofanova svědočanstva gore od mene popisanoga izvoditi se more, koje opet ovdě ponavljam, za stvari něke bolje razložiti i razuměti: koje ovako glasi: „Goti Panoniu najprije zadobili su, potle naskoro devetnaeste godine carstva Teodosia mladjega s dopuštenjem u Tracke krajine naselili su se, i kada su u Tracii kroz 58 godinah stanovali, zapadnoga stražnji put carstva postali su gospoda, to jest vlastnici.“ Iz ovoga svědočanstva izvodi se 1) da Gete g. I. 427. u Traciu naselili su se, jer Teodosio mladji postao je car g. I. 408. indi 19. godina njegovog carstva bila je 427.; na dalje 2) Izvodi se, da Roila Getah kralj sa Huni Carigrad morao je obsěsti prie, i to more biti okolo g. I. 425. i jerbo Gete i prie morebiti s Teodosiom imali su boje, i njegvu vojsku naravskim načinom morali su razbiti, jer drugačie nebi bili mogli Carigrad obsěsti, i zato buduć da su sve krajine do Carigrada i svu Traciu predobili, morao je Teodosio u Traciu da se nasele, dopustiti, i s njimi i s Huni mir pod gori napisanimi pogodbami načiniti, da on svake godine morao je harač plaćati. Ovakove harače potle takodjer Gepidom i u vrěme Avarah cari od Carigrada morali su plaćati, što će se potle viděti. 3) Odovuda se izvodi, da Gete bili su vladaoci od Panonie, Tracie, Dalmacie i sve Ilirie, premda Atila vojske jest vodio po smerti Roila, i njegovo ime glasovito potle samo bilo, jer nakon 58. godinah, to jest g. I. 493. Teodorić Amal kralj Getah jest Italiu zadobio i tamo kraljevo, što ćemo sve potle viděti; i da indi nije istina, što Kerčelić, P. Bedeković i ostali pisci pišu, da je Panonia i Iliria toliko putah sa svim opustila i da u Panoniu i Iliriu sve drugi i drugi narodi dolazili su. Da su dolazili Huni, potle Longobardi, to je istina; ali da su Gete i Vandali sveudilj u Panonii i Ilirii obstajali, i da su se u věku šestom i sedmom na Slave i Hrovate i Serbe okrenuli, to ću ja pokazati. Ova iz svědočanstva Teofanova izvodio sam, koi g. I. 431. Teodosiova pako carstva godine 31. je piso, i istinski premda na kratko je piso i morebiti nije smio istinu pisati, i zato nije sve dogodjaje popiso. Sada od potrěbe je popisati, što se je u Panonii po smerti Atile pripetilo. Kazo sam, da potle Roila kralj Getah bio je Ardarić, i ovaj bio je s Atilom suvladalac: Atila nad Huni, Ardarić nad Geti i Vandali.

Digitized by Google

Atila umro je g. I. 454.; po smerti Atile sini njegovi počeli su za kraljestvo medju sobom boj biti, Ardarić to videći, i znajući kako njihov otac hotio je već sam vladati, podigne svoje Gete, udari na Hune, nje preoblada, razbije i raztěra; veća strana, pišu, da je otišla, odkuda je bila došla, druga strana, koja se je Getom podala, ostala je. Ali da ja od ovoga dogodjaja nebi što krivo popiso, Jornanda rěči, kako kod Kerčelića našo sam, sada popisati ću: Jornando dakle, koi sam bio je Geta (*Lib.* 50.) kako po smerti Atile Huni, i Gete, i ostali puci u krajini svaki svojoj razišli su se, ovako piše: „Gepide, osvojivši po junačtvu stajališta Hunovah, i zadobivši kano obladavci sve krajine čitave Dacie, ništa drugo od Rimskoga carstva nego mir i svake godine obećanu plaću, kano junački vitezi po priateljskoj pogodbi tražili su; što i dragovoljno jest privolio car, i do sada još ter navadni poklon jest. Goti pako, videći da Gepide Hunovah stajališta za se zaderžali su, i da Hunski puk u svoja starinska stajališta jest prenio se, volili su u Rimskoj kraljevini zemlje zaderžati, nego s pogibeljom svojom uděsti u tudje. Uzamši Panoniu, koja na daleko raztezanoj ravnici imade od Istoka Mesiu gornju (današnju Serbiu, Bosnu) od podne Dalmaciu, od zapada Norikum, od pol noći Dunav. Sauromate pako, koje Sarmate zvali smo, i Cemandri, i něki od Hunovah u strani Ilirie kod grada Martene u hatarih njim odkazanih stanovali su. Iz kojega pokolenja bio je Blivila vojvoda Pentapolitanski i njegov rodjeni brat Froila, i našeg vrěmena Besa patricio. Sciri pako i Satagiri, i ostali Alani s vojvodom svojim Kandać po imenu, Scitiu manju i dolnju Mesiu dobili su. Kojega Kandaća Alanovamuta, moga otca otac, to jest moj děd, imenom Perio, bilěžnik dok je Kandać isti živio, jest bio; i njegove rodjene sin Guntige, koi se je i Beza zvao, meštar vojnički, sin Andaga, sina Andale, od pokolenja Amalah izlazeći. Ja takodjer, premda neučen, Jornandes, prie pokerštenja moga, bilěžnik bio sam. Rugi pako, i drugi někoji narodi, u Bizim i Arkadiopolje stanovati otišli su. Hernač takodjer, mladji Atile sin, sa svojimi na kraj manje Scitie stajališta jest si izabro: Emedzur i Ultzindur, rodjaci njegovi u Dacii podunavskoj. Uton i Isoalmo, koji nju zadobili su, i mlogi od Hunah većom stranom podigli su se, i u Romaniu otišli su.“ Ova Jornando je popiso g. I. okolo 552. jerbo onda je on živio, dakle okolo sto godinah kašnie po smerti Atile, koi kako sam već piso g. I. 454. je umro. Ali Jornandu věrovati se mora, jerbo on, kako je čuo od Getah stariih, onako je popiso: i pokolenja mogo je znati, buduć i on od istoga

Digitized by Google

pokolenja. Ovo pako mlogo služi za buduću dogodovštinu; samo nekoja ovde moraju se razložiti: 1) od potrebe je osetiti se na pogodbu, koju car Teodosio mladji jest načinio sa Geti, kada su Konstantinopol pod vojvodom Roilom bili obseli i mir načinili pod pogodbom da car svake godine 350 funtih zlata plati: ovu plaću, Gepide kada su Hune preobladali, i nadilje od cara za onda Marciana tražili su, i ovako mir caru obećali; na što car privolio s drage volje je. Što pako cari Rimski kano da iz svoje milošte njima dopustili su u Panonii i po Ilirii stanovati, to samo bio je kano dokaz, da cari carigradski zaderže si pravdu, da oni pervo doba bili su vlastnici od Panonie, i da oni po pravdi bi opet mogli Panoniu osvojiti i druge Ilirske krajine, akobi mogućnu vojsku imali za preobladati i protěrati Gete. Od ove plaće, ili bolje rekuć harača spominja i Jornando i piše, da i do sada jošter jest navadna plaća, to jest do g. I. 552. kada je Jornando piso. Od kuda očito slědi 2) da Gete, koje Jornando po običuju svoga vrěmena Gepide piše, kako god u vrěme Atile bili su starinski i pervi, najjači domorodni narod, koji Hune gospodovati morebiti hoteće je preoblado, i po krajinah Dacie, Bulgarie, Mesie i Romanie je razdělio, da u jednoj kraini stanujući nebi se morebiti opet podigli: uvěk je bio, ovako i do vrěmena onoga, kada je Jornando piso, jaki, mogući i vladajući narod u Panonii svoj, Dacii, Mesii i Ilirii, gdě i Dalmaciu razuměvam; jer drugačie nebi navadnu daću cari Carigradski Getom u vrěme Jornanda plaćali. 3) Gepide i Geti ili Goti kako je neki imenuju, bili su sve jednaki narod Slavinski, s tom razlikom, da Goti iz Sarmatie, ili bolje rekuć Skandinavie, od kuda su potle i Longobardi došli, u vrěme Konstantina velikoga u Valahii, Moldavii i Bulgarii nastanili su se, i sa Geti starinskimi, koje još u vrěme Augusta Tiberia, Ovidio Gete je zvao (pogledaj strane II. pogl. 11. i 16.) sdružili su se, i pod Valentinianom i Valentom, najprie u Traciu, potle u Panoniu nastanili su se, i u ovoj Panonii, kako Jornando piše, ostali su. Ovo su indi oni Gete, koje Germani nazvali su Gote, i koji s Konstantinom velikim načinili su savez mira, da će uvěk carevom Rimskim davati 40,000 vojske na pomoć, kada budu trěbovali. Ovi Gete s Vandali, koji takodjer pod Konstantinom velikim u Panoniu nastanili su se, sa starinskimi Panoni i Iliri sdruženi carstvo zapadno Rimsko jesu predobili i potle u Panonii, Dalmacii i u svoj Ilirii uvěk ostali su, i mi dan danas njihovi poslědci jesmo. Kada indi znademo, kuda Huni oni glasoviti od Gepidah razděljeni su, sada još od potrebe je znati, kuda Gepide

Digitized by Google

nastanili su se. Od njih piše Jornando, da Hunah stajališta za se okrenuli su, i da sve krajine Dacie zaokupili su. Pod Daciu spadalo je, kako iz ratovah pod Trajanom, i potlašnjih pokazo sam, sve kako Tisa u Dunav utiče, iz lěve strane i današnja Transilvania, jerbo u vrěme Decebala kralja, Moldavia i Valahia pod Daciu je spadala, to znademo, ali da u vrěme još Aleksandra velikoga, u Moldavii i Valakii Gete su stanovali, to sam pokazo u dogodjaih Aleksandra velikoga; u vrěme pako Augusta, da Bulgaria današnja i Valahia bile su krajine Getah, to sam pokazo iz Ovidia; i da jezik Getah bio je pravi Ilirski, u kojem isti Ovidio jest pěsni pravio, to ja sve pokazo sam u pogl. 11. U ovih krajinah od vrěmena Panona, koi sina svoga Tribala u dolnju Mesiu, današnju Bulgariu s Iliri je naselio, najpervo doba stanovali su Tribali i Gete. Tribali isti zatim zvani su Gete, to jest, današnje Bulgarie stanovnici potlam zvani su Gepide, stražnji put Bulgari, i to kod gerčkih pisacah, nemački pako i talianski pišu se Goti. Ovi indi Gepide, bili su u Bulgarii današnjoj, ali sa Geti, Sarmati i Vandali sdruženi, koji iz Skandinavie, Pomeranie i Sarmacie došli su. U ovo vrěme, kada su Rimljane iztěrali i sve pobili već bili, Traciu, Serbiu, Panoniu, Dalmaciu zaokupili su i Hune protěrali, koji se nisu hotili njim podložiti. Huni najprie stanovali su, kod Hunke i u Dacii s one strane Dunava, za tim kada Alarić s Geti, Radogost i Genserić s Vandali u Latinsku, Spanjolsku i tia Afriku razišli su se, onda Huni na ovu stranu Dunava naselili su se; i jerbo stolno město Atile Budim, gdě je i umro, bio je, dakle okolo Budima s ove strane Budima stanovali su takodjer Huni poměšani sa starinskimi Panoni, Vandali i Geti, po Valerii Panonii: dakle sve kraine Dacie do Tise, Transilvaniu, Moldaviu, Valahiu, Bulgariu za se okrenuli su, i svu Panoniu Valeriu, gdě Huni stajali su. Od Valahie moram kazati, da onde Pacinacite stanovali su, od kojih malo potle dojde razgovor. Ovi od otoka Peuka ime su zadobili, i ja u vrěme Aleksandra velikoga o njem govorio sam. Stanovnici u ono vrěme zvali su se Peucini; ovako sva starinska imena dolaze opet na světlo. Ovako indi vladanje Getah od Ponta Euxina, kako s. Hieronim takodjer svědoči, gori spomenut, do Carigrada, i odanle iz nad Macedonie svu Iliriu do mora adrianskoga i svu Panoniu uzamši protezalo se jest. Cari Carigradski takodjer harač plaćali su; ali s druge strane Dunava, stanovali su Švevi, pod vladanjem Markomanah, koje od postanja samovladanja je ostalo nepreobladano, iz kojega kako pisac Historie Miscele svědoči, pod vojvodom

Digitized by Google

Modigiselom, Alani, Vandali i ostali puci Slavinski pridruživši sebi Germane, koji Franki zovu se sada, i potle, kako Berti svědoči kada je Modigiselo ili u boju poginuo, ili umro, pod vojvodom Markomirom prěko Rena prešli su, i ondi u Galii, kada su Siagria Rimskog pretorà i vojvodu prědobili, Markomir sebe za kralja načinio, od kojega Merovingičko pokolenje je vladalo, kako dugo, to ću potle pokazati. Ova sam od Markomanah zato opet spomenuo, jer za malo vrěme vidit čemo, da Hunimund vojvoda Svevah išo je u Dalmaciu robit, kojega Gete sa svom vojskom pobili su, i poradi toga tri godine boj sa Svevi i Markomani imali su, i potle opet Odoacer kralj Markomanah kroz gornju Panoniu i Norikum u Latinsku je unišo, Latinsku osvojio i kraljem se od Rima i Latinske načinio. Ova od potrěbe je znati, jerbo něki pisci, navlastito němački, hoće sve ove narode za Germane imati. Viděli smo sve narode, koji po smerti Atile od Ponta Euxina s jedne i druge strane Dunava stajali su; još moram i od one strane prěko dunavske Panonie, gdě je sada Magjarska na desnu stranu Tise, medju Tisom, Dunavom, Austriom i berdinami Karpatskimi, ondě u vrěme Trajana bili su Jazigi, potle odanle podigli su se Huni i Avari, koje něki pišu Abare, od kojih taki u šestom věku dojde veliki glas. Ova krajina je li sama svoga vladaoca imala, ili pako pod vladanje Markomanah spadala, kada Avari glasoviti su postali, pravo kazati nemogu; ali u vrěme, kada Magjari došli su, da je spadala pod Markomane, i medju dokle je dosigala, to potle pokazati ću, kada od věka 9. dogodjaje pisao budem. Sada povraćam se na kralje Getah. Kazo sam, da u vrěme Atile bio je kralj Getah Ardarić; po smerti Ardarića, posto je kralj Atalarić; kako dugo ovaj je vlado to nikako nisam mogo najti: Atalarić imao je tri sina, Valamira, Teodemira i Videmira: Ovi kraljestvo medju se razdělili su. Pat. Bedeković piše, neznam iz kojega pisca, da Valamir uzeo je za se Panoniu Saviu: Teodomir Valeriu; Videmir indi morao je iz nad Save svu Horvatsku i Dalmaciu. Pod ovimi kraljevi, piše Jornando (*c.* 53.) da je Hunimund vojvoda Svevah u Dalmaciu robit išo, i kada su marvu pratili Svevi, da su jih Gete stigli, sve robstvo oteli, i Sveve pobili. Od ovuda tri godine da su rat imali, i stražnji put da Svevi od Getah, sa svim preobladani bili su; ali Valamir da je u boju mertav ostao. Ovaj rat dogodio se je okolo g. I. 470. jer kako P. Bedeković piše g. I. 476. Videmir otišo je sa jednom stranom Getah u Spanjolsku, morebiti Višegetom u Spanjolskoj na pomoć: indi ostao je sam Teodemir. Ovoga Pacinacite, koje ja kazo sam Peu-

Digitized by Google

cine, uznemirili su, u Valahii stanujući, ali on nje je preoblado i upokorio. Imao je sina Teodorića, nazvanoga Amala. Teodemir, kako P. Bedeković piše, umro je u bolesti g. I. 478. Indi sin njegov Teodorić sam je vlado. Dakle, kada pokazo sam, da u Panonii, Ilirii i Tracii, ostao je vlastnik i kralj Teodorić Amalo: sada povraćam se na care Rimske. Po smerti Valentiniana 3. g. I. 455. carstvo i udovu Valentiniana pograbio je Petronio Maxim vojvoda, kojega ženu Valentinian je bio obsilio. Eudoxia udova Valentiniana hoteći se osvetiti poradi ubijenoga svoga muža, kojega Maxim dao je smaknuti, dozvala je iz Afrike Genserića kralja Vandalskoga, koi iste g. I. 455. s vojskom došavši Rim je strašno porušio, popalio, porobio i ovako sa premlogim blagom i robstvom Eudoxiu, i ovako obadve njezine kćeri Placidiu 2., i Eudoxiu 3. sobom u Afriku je odveo. Petronio Maxim kada je vidio, da Genserić kralj Vandalah Rim je predobio, hotio je uteći, ali varošani njega uhvatili su, kamenjem ubili, na komade potergali i u Tiber potok bacili. To sve dogodilo se jest g. I. 455. Ove iste godine Rimljani izabrali su za cara Flavia Macilia Avitu. Štogod pod godinami pišem, to sve iz Bertia.

Flavio Macilio Avita u broju car 43. g. I. 455. postao je. Ovaj bio je poklisar kod Teodorića kralja Višegetskoga u Hišpanii; ali ovoga Recimir vojvoda Getah jest izbacio, i natčro, da je moro svete redove primiti i načinio ga je za biskupa u Placencii, gdè od žalosti je umro g. I. 457. Od ovuda vidi se, da Gete i u Latinskoj imali su svoju vojsku, i da su vladali, ali zašto u Rimu nisu hotěli svoju stolicu imati, to se neznade.

Flavio Julio Majoran, u broju 44. car Rimski, g. I. 457. posto je po smerti Avite. Ovoga u početku godine 5. carstva vojvoda isti Recimir je ubio kod Dertone: potle Majorana.

Vibio Sever u broju 45. car Rimski, g. I. 461. je posto. Ovoga takodjer Recimir vojvoda Getah po otrovu je smako, g. I. 467.

Antemio kada je Ricimirovu kćer za ženu uzeo, od istoga Ricimira postavljen za cara, g. I. 467. u broju 46. car Rimski postao je. Ali od istoga tasta Ricimira po zasědi uhvaćen u Rimu je ubijen, na početku šeste godine svoga carstva.

Flavio Anicio Olibrio, koi Placidiu Valentiniana 3. kćer za ženu je imo g. I. 472. u broju 47. car Rimski je posto: ali potle několiko měsecih iste godine život je izgubio. Po smerti Olibria Glicerio Rimskog varoša sbornik g. I.

Digitized by Google

473. u broju 48. car Rimski je posto. Ovaj dojduće godine 474. od Julia Nepota, sina Nepotiana iz carstva izbačen, u Dalmaciu protěran, ondě da je biskup u Saloni posto, Berti piše. Za Gliceriom Julio Nepot g. I. 474. u broju 49. car Rimski je posto. Ovoga Oreste veliki vojvoda Getah iz carstva jest izbacio, i sina svoga Flavia Romula Augusta, Augustula zvanoga je načinio carom Rimskim u broju 50-im g. I. 475. Nije naveršio u carstva vladanju Augustulo čitavu godinu, kada Julio Nepot Odoakra kralja Markomanah je pozvao u Italiu; koi Odoaker s velikom vojskom kroz Panoniu i Norikum u Latinsku došavši, Oresta je pobio, i kada se je u Ticin varoš bio zatvorio, varoš je obsio i predobio, Oresta uhvatio i ubio; sina njegovoga Augustula iz carstva izbacio, i u Lukulan otok Kampanie, u staro doba Megarim zvan, blizu Neapola, u Sužanjstvo je protěro. Ovako Rimsko carstvo, koje se je u Augustu počelo, u Augustulu jest se doveršilo, g. I. 475. Popiso sam care Rimske: sada od potrěbe je sve dogodjaje popisati, koji u Latinskoj dogodili su se u vrěme kraljevah Rimskih poćamši od Odoakra kralja Markomanah, da ona, koja od Dalmacie, i od Frankah Lucio, i drugi pisci iz kojih on ona izpiso je, bolje razumiju se. Jedino moje čitatelje opomenuti moram, neka dobro paze, da Teodorić sin Teodemira u sve ovo vrěme, to jest do g. I. 475. u Tracii kralj Getah je se zaderžavo u miru, ali potle několiko godinah dojti će na světlo sa svojimi Geti i postat će zajedno kralj od Rima i Latinske.

Poglavje XXII.

Od kraljevah Slavinskih u Ilirii, Panonii i Latinskoj. Od g. I. 475. do g. I. 552.

Pokazo sam u poglavju pervašnjem, da Odoaker kralj Markomanah, od Julia Nepota, kojega Oreste vojvoda iz carstva Rimskoga izbacio je, pozvan u Latinsku s velikom vojskom došavši, Augustula cara, sina Orestova, iz carstva izbacio je g. I. 475. i kada je indi svu Latinsku i Siciliu predobio, sebe za kralja od Latinske nazvao g. I. 476. Ovaj Odoaker s Latinskom nezadovoljan vojsku skupi i najprie u Dalmaciu navali i nju porobi, za tim u Galiu otide Anda-

Digitized by Google

gave porobi, Alemane u Latinsku hoteće razbije i porobi; i ova sva dogodila su se do g. I. 480. — Potle toga s vojskom dojde u Panoniu Valeriu, onde Feletea kralja Vandalskoga, koi u Vendoboni današnjem Beču je stanovao, preoblada, uhvati i sa Gisom ženom i sinom Friderikom, u Rim odvede, i onu stranu Panonie Rudolfu svomu rodjaku izruči. Friderik sin Feletea iz Rima potajno uteče, i k Teodoriću Amalu u Traciu dojde, i njega moli, da on proti Odoakru vojsku podigne, njemu Latinsku otme, sebe pako u kraljevinu otca postavi. Teodorić, nazvan Amalo (morebiti iz slavinske rěči, kada je otac njegov hotio umerti, pito je Gete, koga si hoće za kralja imenovati, kazali su, a mali tvoj sin neka bude, jerbo je bio onda malen, kada je otac njegov Teodemir g. I. 478. umro, ime od Getah je dobio Amalo) mlad, vatren, i slave željan, Zenonu caru carigradskomu, koi njega za sina jest bio uzeo, najprie oglasi se, i kada je isti car Zeno njega nato nagovaro kako Berti piše, da car voli da on u Rimu vlada, nego koi drugi; g. I. 487. obišo je svoje Ostrogete, i silnu vojsku sakupio, s kojom kroz Dalmaciu na Alpinske planine Julie s oružjem put si načinio, i do potoka Soče (*Sontia*) došo. Ondě pervi put sa Odoakrom pobio se i njega preoblado je: i do Verone njega tiravši, kada se je u Veronu zatvorio, njega obsio je, i ondě opet na boj natěro, i drugi put preoblado jest; Odoaker mištarmanje opet vojsku sakupi, i tretji put sa Teodorićem se pobije, ali i tretji put preobladan, u Rim poběgne. Ali Rimljani zatvoriše vrata gradska, i nepuštiše ga u Rim; odkuda běžeći u Ravenu varoš s vojskom zatvori se. U to vrěme svi varoši Teodoriću predadu se, i on svaki dan sve jači bivo je. Teodorić zatim Ravenu s vojskom obsědne, i tri godine obsědjena derži Odoakera: medjutim vrěmenom Odoaker iz nenada iz varoša na Teodoriča nahrupi, ali i četverti put pobijen, jedva se u varoš zatvori. Videći Odoaker, da Teodorić, svu Latinsku i Siciliu već je zadobio, pošalje k Teodoriću poklisare, moleći njega za mir i prijateljstvo, i njemu obeća, da ga za družbenika Latinske hoće spoznati, i s njim Rimske kraine poděliti. Na to obećanje načiniše mir, i Teodorić vojsku od Ravene odvede i sa Odoakrom pomiri se. Kada su indi dokončali, koi će nad kojom stranom vladati Odoakra jedan put na čast pozove, u kojoj razveseljen od vojakah Teodorićevih sa sinom skupa bio je izsěčen g. I. 493. svoga vladanja u Latinskoj godine 17. Od ovoga Lucio (*lib.* 1. *c.* 7.) ovako piše: „Kada se je zapadno carstvo po boju Odoakra Herulah kralja doterglo, i Gete s kraljem Teodorićem u Tracii

Digitized by Google

stanovali, Zeno car, da u jedno vrěme zla se oslobodi, i Herule neznabožce iz Italie i Dalmacie protěra; Teodorića proti njim je nagovorio, koi stvar junački sveršivši, za kratko vrěme Dalmaciu, Reciu, Italiu i Siciliu je osvojio, i Getah kraljestvo je u Italii utverdio.“ Što pako Lucio od Frankah u istom poglavju piše, da Franci u ono vrěme vladanje imali su, to on (neznam od kuda je izvadio) vara se; jer Franci i sva Galia bila je pod vladanjem Merovinskim, i Klodov šešti kralj po mojem broju u Galii, koi g. I. 499. jest se pokerstio, bio je pokolenja Merovingičkoga, a ne Franačkoga, kako god i Merovingi, ili Markomani bili su Slavinskoga pokolenja, a ne Germanskoga, kako bi radi Němci izvoditi, da su Vandali, Gete, koje oni Gote pišu, bili Germani. Doista Franci i Saksi bili su najjači puci Germanah; ako li indi bili su vladajući u Galii i u Germanii zašto nisu kralja si izabrali iz svog pokolenja: ali oni to nisu mogući bili do Pipina, koi je bio iz pokolenja Frankah; dakle zlamenje jest, da oni bili su pod vladanjem Merovingičkim. Što pako Lucio piše, da Anastasio car carigradski Klodoveu kralju od Galie poslao je zlatu krunu, i da je s njim tražio prijateljstvo načiniti, i njega protiva Getom u Italii, Dalmacii, Panonii i Tracii vladajućim naustiti, i da je Anastasio protiva Getom boj podigo i Tarento počeo osvojivati, ali ga nije mogo; nadilje, da Klodoveo onda boj imao je sa Burgundi, i pomoć od Teodorića, kano saveznoga družbenika je tražio, Teodorić pako Klodoveu na pomoć iti nije mogo, zaštobo vojsku u Galiu na pogibel poslati, sebe pako oslabiti, da Dalmaciu i Latinsku neizgubi, nije hotio, već je volio pogodbenu plaću saveza Klodoveu platiti, i stranu Burgundie, od Klodovea po boju zadobljenu izkupiti, nego sebe u boj zaplesti; ovako da je i savezno prijateljstvo sa Klodoveom zaderžo, i Anastasia cara sve lukave naměre u ništa spravio, piše Lucio iz Prokopia: ova sva ja dopuštam; samo to kažem, da Lucio iz Prokopia ova jest izvadio, nemotreć na vladanje Merovingičko, koje različito jest bilo u ono vrěme od Frankah, jer što god gerčki pisci do Pipina, ili Latinski, ili Němački Frankom su pripisivali, to bi bili morali Merovingom pripisati, i ja odsele što god od kraljevah Galie do Pipina pisao budem, to kralje Merovingah imenovati ću: nadalje što se saveza prijateljstva, medju kraljevi Merovingičkimi i Getskimi dotiče, imadem kazati, da ovaj savez još od vrěmena Honoria cara svoj početak imade, jer ondě kazo sam, da Stilikon veliki vojvoda Honoriov, rodom Vandal, nagovorio je Alarića kralja Getah, Radogosta pako kralja Vandalah imao je pripravnoga;

Digitized by Google

ovi opet nagovorili su Markomane i ostale Sarmate, da se svi jednokupno protiva Rimljanom podignu, i onda ovi puci načinili su savez medju sobom, kojega stalno deržali su do vrěmena Pipina i sina njegovoga Karla velikoga. Ovaj skupivši od svih stranah Germane, Slavine jest suzbio, i njihova vladanja pomanjšao, mloge Slavinske kraine osvojio, i potle na němačke njegovi u carstvu naslědnici jesu preokrenuli; odašta razgovor obilatii potle imati ćemo. Da pako Markomani u Italiu su pod Odoacerom bili nahrupili i nju osvojili, to nikoga nemora smutjivati; jer Odoaker pozvan od strane Julia Nepota, to morao je učiniti, jerbo vidio je, da Gete u Latinskoj već oslabili su, i jerbo Teodorić kralj Getah u Panonii, Tracii i Dalmacii bio je mlad, indi da istočno carstvo Rimsko opet Latinsku ne osvoji bojo se je, i zato Italiu jest osvojio, od kuda naravskim načinom njega sa silom i bojem Teodorić morao je iztěrati, ako je hotio Latinsku opet osvojiti; jer ta medju kraljevi jest uvěk bila pravda, da što tko po boju i oružju zadobie, ono prez boja i oružja nerado odpušta. Što nadalje Lucio iz Prokopia piše, da Franci Višegote iz Galie su protěrali, to se je Procopio prebacio; jer kako Berti piše, Gete u Galiu nisu se nikada bili nastanili, već u Spanjolsku, dakle iz Galie nisu bili mogli protěrani biti, što ja obilatije pokazati ču kada budem pokolenja kraljevah Merovingičkih, Getskih i Vandalskih pisao. Ove dogodjaje u vrěme Teodorića kralja Getah u Latinskoj pervoga, koi od g. I. 493. samovladni kralj Latinske i Sicilie jest postao: ali da on takodjer kralj i Dalmacie, Panonie, Tracie i sve Ilirie je bio, to svědoči Teofan, i da Gete vladanje svoje u Iliri i Panonii imali su; dakle Panonia, Tracia i Iliria nisu bile prazne krajine, kako nčki pišu i puste: nego su bile jake i pune naroda i to Slavinskoga, koi se je Getski, Vandalski, Gepidski zvao do šestoga věka, u šestom pako věku postao je Slavinski Narod. Indi Teofan ovako piše: „Ove godine (to jest trinaeste godine carstva Justiniana cara) Mundus od Gepidah svoje pokolenje vodeći, Giesma sin, koi po smerti otca k ujaku po materi, Sirmie kralju je došo, na Rimljanah stranu je prešo. Ovo začuvši u Rimu kralj Teodorić, poklisare k njemu posla; po kojih nagovoru k Teodoriću je došo, i kod njega zaderžavo se je, i pajdaš oružja njegovoga postao je. Kada je Teodorić bio umro, k Dunavu rěki je došo, i od cara Justiniana tražio je, da ga na posle za podložnoga carstva imade; dapače i u Carigrad je išo, kojega car sa sinom zajedno s najvećimi darovi je nadario, meštrom od vojske Ilirske nazvao i odpustio.

Digitized by Google

Kada je u Iliriu putovo, i već blizu bio, Bulgarah četa neizbrojena zatvorila mu je put: ali on put oružjem jest si otvorio, i udarivši na suprotivnike, sve je pobio.“ Ovo isto i Cedren svědoči ovako: „Godine trinaeste Justiniana cara Rimljanom jest se pridružio Mundo Gepida po narodu, sin Hiesma, kralj Sirmia.“ Justinian postao je car g. I. 527. indi trinaesta godina carstva njegovoga bila je 540. Dakle u ovoj godini Mundo, Hiesmov ili Giesmov sin bio je kralj Sirmie, to jest Panonie Savie, Serbie i Tracie, koi je u Sirmii varošu stanovo. Indi Sirmia u ovo vrěme još nije bila porušena: dakle Panonia, Serbia, Tracia, Dalmacia nisu bile puste krajine, jer kralj u pustih krainah nemore se deržati. Laž je dakle, da svi Gete izišli su iz Panonie, i nju pustu ostavili, kako pisci pišu. Doista u Ilirii i Panonii, kako kazo sam, još od vrěmena Augusta i Tiberia ostali su sveudilj starinskih Ilirah i Panonah mlogi odvetci, koji Getom i Vandalom od vrěmena Konstantina velikoga u ove krajine prihodnikom sdruženi Rimskog carstva jaram skinuli su: i koji potle sveudilj, i njihovi poslědci u ovih krajinah ostali su, i mi dan danas svi občenito Slavjani njihovi poslědci jesmo. Istina je, da oni strašne vojske i premloge u Latinsku, u Spanjolsku, i tiam u Afriku razposlali su, ali tamo junaci samo išli su, a morebiti da mlogi sa ženami i dětcom takodjer, ali zato uvěk ostalo je dosta naroda u narodnoj zemlji. Iz svědočanstva indi Teofanesa znademo, da u vrěme Teodorića kralja Latinske, bio je takodjer kralj u Panonii i Ilirii ujak Munda, koi je stajo u Sirmii varošu, i k kojemu Mundo po smerti otca je došo; i kada je k Rimljanom prešo na Teodorićev poziv, u Latinskoj ostao do smerti Teodorića; po smerti pako Teodorića kralja povratio se je u Sirmiu, gdě po smerti takodjer ujaka kralj je posto. Teodorić kralj Latinske je umro g. I. 526. morebiti u Raveni, jerbo Getski kralji Ravenu za stolno město odabrali su bili. U ovo vrěme već Longobardi, koji potle Getah u Latinskoj su vladali, u Panonii su bili, premda od njih někoji pisci ništa nespominjaju u ovo vrěme, već kašnie; ali ja ovo iz pisacah drugih izvodim; poradi toga za razuměti dogodjaje Getah i potlašnjih Slavinah od ovoga obilatije moram sada pisati. Kazo sam u pogl. 19., da u vrěme Teodosia velikoga nazvana g. I. 379. od Skandinavie došli su Longobardi, i da su se u krajni Vandalah nastanili. Ova krajna bila je Pomerania, jer iz nje u vrěme Konstantina velikoga Vandali došli su u Valahiu, Moldaviu i Daciu. Kada je Vandale Konstantin u Panoniu napustio, za njimi došli su Gete iz iste Skandinavie najprie u Pomeraniu,

Digitized by Google

iz Pomeranie u Valahiu, Moldaviu i Daciu, gdě sa Geti starinskimi sdruženi, sa Geti Bulgarskimi, pod Konstantinom velikim mir su načinili, kako gori već popiso sam. Skandinaviu veliku zove Jornandes nožnicu, ili Sabljenicu, to jest kore u kojih sablje i mači nose se, jerbo odanle Goti, Vandali, i Longobardi došli su na poražanje. Ovako Berti iz Jornanda piše. Nadalje Berti piše (*Appen. ad. secul.* 6.) da potle kako je Belizar vojvoda Justinianov Vitiga kralja Getah bio uhvatio, to jest potli g. I. 539., sproti Longobardi došli su u Latinsku, i da su Mediolan zaokupili. Lucio pako (*Lib.* 1. *c.* 8.) iz Paula Diakona piše, da su Longobardi 42. godine u Panonii stanovali. Odovuda bi slědilo, da su Longobardi okolo g. I. 497. u Panoniu došli, to jest kada Teodorić već svoje kraljestvo u Latinsku je preneo: odkuda nadalje slědi, da Longobardi ne kano vladajući, nego kano družbenici u Panonii su stanovali, koje Gete sebi na pomoć u Panoniu su nastanili, da od istočnog Rimskog carstva nebi se preobladali. Jer doista, kako gori iz Cedrena i Teofana pokazo sam, za života i po smerti Teodorića bio je kralj Panonie u Sirmii varošu stanujući ujak Mundov, i po smerti ujaka isti Mundo, od kojega smerti potle ću kazati. Indi mora se dopustiti, da Longobardi kano družbenici Getah u Panonii nisu nikakovo vladanje imali, već sa Geti sdruženi živěli su na svaki boj pripravni, kuda bi Gete išli, i nje vodili. Ova sva iz slědećih još većma vidit ćemo.

Po smerti Teodorića kralja Getskog u Latinskoj g. I. 526. Atalarić po Imenu II. postao je kralj od Latinske Getski 2. Ovaj vladao je do g. I. 534. mirno. Teodat kralj Getah u broju 3. u Latinskoj posto je g. I. 534. Ovaj kralj taki iz početka imao je boj sa Justinianom carom; ali da se dogodjaji boljma vide, od potrěbe je obilatije sve dogodjaje popisati. Justinian car Carigradski, koi vladao je od g. I. 527. do g. I. 565. dana 14. Novembra, nakanio je bio zapadno carstvo Rimsko od Getah, Vandalah i Markomanah osloboditi, ali nije znao kako bi; indi najprie dokončao je Afriku od Vandalah osloboditi, jerbo Traciu, Serbiu, Panoniu, Dalmaciu, jednom rečju svu Iliriu nije mogući bio, poradi Getah onděka vladajućih, na koje udariti nije smio, i kojim takodjer harač plaćati je moro. i od kojih Anastasio car jest se odzido, kako Zonaras svědoči: „Poradi navalivanja Moisah (bio bi moro pisati Mesiah) ili Bulgarah (on pervi Bulgare spominja, koji su bili isti Gepide) i Scitah dugačku zidinu kod Carigrada Anastasio car jest sazido.“ Poradi indi Getah, koji na skoro Sclavini

Digitized by Google

postati će ju, na suhu boj začeti niti je smĕo, niti je mogo; dakle Afriku najprie osvojiti je odredio, znajući dobro, da Vandali daleko su od svojih družbenikah, i da ladjah morskih neimaju u Europi stanujući Gete i Vandali, na kojah bi mogli na pomoć dojti Vandalom u Afriki stanujućim. Dakle Belizara vojvodu velikoga na morskih ladjah s jakom vojskom u Afriku je poslo. Ovaj bojni vojvoda koje godine u Afriku jest se dobrodio, kazati pravo nemogu; ali to Berti povĕrovano piše, da Belizar Gilimira ili Gelimira g. I. 533. je preoblado, uhvatio i u Carigrad odveo. G. I. 534. udario je na Siciliu Belizar, i nju predobio. G. I. 535. Neapol je predobio, u kojem boju Teodat kralj Getah je poginuo. Godine iste, ili na početku 536. postao je

Vitiges, sin Teodata, u broju 4. kralj Getah u Latinskoj. Ovaj kralj obsĕo je Rim varoš, jerbo se je bio morao protiva Getom pobuniti g. I. 537. tako strašno, da u Rimu od glada matere svoju dĕtcu ražale su, i njihovim mesom hranile se. Ali bojni veliki vojvoda Belizar g. I. 538. Rim varoš od pogibeli jest oslobodio, Vitigesa preoblado, i njega do Ravene stolnoga mĕsta jest tĕro, i u varošu zatvorenoga obsĕo; g. I. pako 539. varoš Ravenu je prĕdobio, Vitigesa uhvatio, i u Carigrad odveo. Potle Vitigesa

Teodobald u broju 5. kralj Getah u Latinskoj je posto g. I. 539. i g. I. 540. je poginuo, ove iste godine 540. ili na početku 541.

Alarić po imenu II. u broju 6. kralj Getah u Latinskoj je postao, ali iste godine u boju morao je poginuti, jerbo

Totila u Broju 7. kralj Getah u Latinskoj je posto g. I. 541. Ovaj s bratom svojim Ostroilom, ili kako nĕki pišu Ostrovojem g. I. 540. došo je u Dalmaciu sa silnom vojskom, i ondĕ brata Ostroila ostavio, on pako s jednom stranom vojske u Latinsku je otišo, sva mĕsta osvojio, i Rim na novo obsĕo; kojega g. I. 546. je predobio; Kapitolium je popalio, i zidine sve porušio. Protiva ovomu Justinian poslo jest Narsesa velikoga vojvodu (jer Belizar morao je već biti more biti u tavnici, i g. I. 561. dao mu je car oči izbosti). Narses mloge boje imao je s Totilom, ali g. I. 552. Totila je u boju poginuo: a Narses Rim osvojio. Za Totilom

Teja u broju 8. kralj Getah je posto g. I. 552., koi u boju g. I. 553. je poginuo, i kraljevsko pokolenje Getah u Latinskoj doveršio. Ovako kralje Getah i njihove godine popisao je Pater Joannes Laurentius Berti, Eremita Reda s. Augustina, rodjen u Florencii (*in Breviario Historiæ Universalis Ecclesiasticæ, Venetiis edito.* 1763.). Ovomu vĕrovati se mora; jerbo u ono vrĕme je piso, kada premlogi

Digitized by Google

naučenii kritici bili su, i u onom městu je piso, gdě ova dogodila su se, i u Padovi je potverdjen, gdě naučenia skupština je bila. Ovdě sada moram mojim čitateljem mloga napervo staviti, koja za razuměti dogodjaje Getah i Slavinah veoma su od potrěbe znati; jer što god sam čitao pisacah, nijednoga nisam vidio, koi bi tako godine i imena carevah i kraljevah svih popiso, kako poštovani i visoko učeni gore imenovani Pater Berti. — Prečastni i visoko poštovani kanonik Kerčelić od ovih dogodjajah je piso. Učeno, i dosta je piso mlogo poštovani Pat. Bedeković; tko pako od Slavjanah věkovitu hvalu nije dužan Ivanu Luciu poradi njegovoga truda i brižljivosti, s kojom on dogodjaje stolětja šestoga počemši Slavinah i Horvatah je popiso: ali isti ovaj věkovite hvale vrědan pisac Ivan Lucio stolětja petoga i šestoga dogodjaje tako je u kratko, mimogred i pomešano popiso, da, koi dogodovštine drugih i mlogih pisacah nije čitao, i nje na pomoć uzeo, nikada dogodjaje Getah i Slavinah razuměti i sdružiti nebi mogo. Na priliku, Lucio (*Lib.* 1. *c.* 7.) piše, da Mundo kralj Getah u Panonii, kako gori pokazo sam iz Cedrena i Teofana, g. I. 535. u Dalmacii protiva Gotom vojujući, premda preobladavac je poginuo. Nadalje piše Lucio: „Konstancian poradi toga u Dalmaciu poslan, kada je Salonu predobio, i zidine varoške popravio, i kada je Gote i ostale Barbare kod Dunava stanujuće, koji Gotom na pomoć su bili došli, bio preoblado (rěči slědeće iz Prokopia *lib.* 1. *de bello Got. pridaje Lucio*) Dalmaciu i Liburniu pod vladanje svoje je uzeo, i Gote sebi pridružio, koji u ovih městih ostali bili su.“ Iz ovih rěčih Lucia, i iz ovoga svědočanstva Prokopiova, svi potlašnji pisci kano istinito izvode i pišu, da je Justinian Dalmaciu od Getah predobio; ali, koi gori moje dogodjaje pozorno je čitao, odmah kazati će, da je Lucio falio; jerbo Cedren i Teofanes pišu, da Mundo kralj Sirmie (to jest kralj Ostrogetah) trinaeste godine Justinianova carstva Rimljanom se je pridružio, to jest na stranu Rimljanah je prešo: trinaesta pako godina carstva Justinianova padala je u g. I. 540. kako gori pokazo sam. Indi sada pogledajmo dogodjaje Getah, koji su u Latinskoj bili g. I. 540., i najti ćemo, da g. I. 539. Vitigesa Belizar jest uhvatio, i u Carigrad odveo. Od ovuda naravskim načinom jest slědilo, jerbo Višigete u Latinskoj su bili oslabili; da Ostrogete, kojih kralj Mundo je bio, Višigetom na pomoć morali su iti, da Rimljani opet Italiu i Dalmaciu ne osvoje. Dakle Mundo kralj Ostrogetah, došavši g. I. 540. u Dalmaciu sa svojom vojskom, izdao je svoje Gete, po otajnom dokončanju i pogodbi s Justinianom, od

Digitized by Google

kojega već prie velike poklone je primio, kako sam gori iz Teofana pokazo, i pridružio se je sa Rimljani, koji po Moru došli su u Salonu. Ovo čujući drugi Gete kod Dunava, iz ove i one strane stanujući, podigli su se pod vojvodami Totilom i Ostroilom, i dosavši u Dalmaciu, udarili su na Munda i na Rimljane. Mundo u boju je mertav osto, a Rimljani utekli na more, Gete pako koji su bili pod ravnanjem Munda kralja rado su se pridružili k drugim Getam, i ovako Ostroil i Totila Dalmaciu osvojili su. Ostroil ostao je u Dalmacii kralj Getah, a Totila otišo je u Latinsku slědeću godinu 541.; što je tamo radio, i kada je umro, to sam gori popiso. Da pako Justinian Dalmaciu nije u ono vrěme zadobio, to se odonuda istinsko kazati more; jer, da bi ju zadobio, niti Oštroil u Dalmacii kralj ostati nebi bio mogo, niti Totila u Latinsku nebi bio unišo. One indi rěči Prokopiove, od Lucia popisane, u sebi istinske moraju se razuměti ovako: „da Justinian Dalmaciu i Liburniu pod svoje vladanje je primio, kada Mundo sa Goti svojmi jest se Justinianu pridružio, ali ovo pridruženje nije dugo terpělo, jer iste godine 540. Mundo od Getah bio je ubijen, i Justinian u Dalmacii nije ništa zaderžo, nego Salonu i někoje varoše na moru, koje Gete nisu mogli onda taki osvojiti. Ovo je pako bio veličanstva carah carigradskih običaj, i izlično veličanstvo, da su oni Gete, i potle Avare i Slave, kano iz milosti u Panonii i Ilirii pod svojim krilom stanovati pustili, jerbo nje iztěrati nisu mogli, već njima još harač plaćati morali su. Što nadalje Lucio od Frankah piše, ono se mora ovako razuměti; da, kada je Vitiges bio od Belizara preobladan, onda Vitiges naravski morao je pomoć tražiti, i od Ostrogotah, i od saveznih priateljah Merovingah, kojih kralj Kildebert, a ne kako Lucio piše Teodebert, došo je s velikom vojskom na pomoć, i već u Ligurii bio je; ovo se je dogodilo g. I. 539. Kada je pako vidio, da Gete i Longobardi već Rimljane su raztěrali i preobladali, natrag se je povratio, videći, da njim pomoći netrěba. Od kuda vidi se, da ni ono istina nije, da su Franci stranu Venecie zadobili, oko godine 549. i da su Longobardi sa Narsesem sdruženi protiva Getam vojevali. Ova sva neznam odkuda je Lucio izpiso: ali to za pověrovano znadem, da Berti piše, da su Longobardi g. I. 539. ili 540. već u Latinsku unišli; kako su pako unišli, to Paul. Diakon (*Lib.* 2. *c.* 6. *et c.* 26.) ovako piše: „Longobardi, kada su sebi pridružili Bulgare, Sarmate, Panonce, Sveve, Norike i ostale jednakoga imena, s najvećom silom u Latinsku unišli su, i kada su svu Galiu s ove strane Alpinskih planinah, Tusciu i Umbriu osvojili,

Digitized by Google

Longobardsko kraljestvo u Latinsku su preneli.“ Ovako Lucio iz Paul. Diakona piše (*Lib.* 1. *c.* 8. *pag.* 39): ali i ovo zločesto piše, da su kraljestvo preneli, koje bi morao pokazati, gdě su prie kraljevali. Da su u Panonii 42 godine stanovali, to se more dopustiti, ali da su u Panonii kraljevali, to se ne more kazati; jerbo sam pokazo, da u Panonii bio je kralj Mundo, u Sirmii stanujući od pokolenja Gepidah; dakle to iz svega slědi, da Longobardi pozvani, kako sam gori već kazo od Getah, došli su u Panoniu. Jerbo Gete u Latinsku svoje vladanje preneli su, i naravskim načinom u Panonii i Ilirii oslabili su, da indi, i u Panonii i Ilirii mogu svoje vladanje protiva carom Carigradskim suzderžati, i u Latinskoj obstajati, uzeli su Longobarde kano družbenike u Panoniu najprie, zatim pake u Latinsku. Da pako Longobardi ne sami po svojem junačtvu i po svojoj jakosti u Latinsku unišli su, već s pomoćju Bulgarah, koji su bili do sada Gete i Gepide zvani, i s pomoćju Sarmatah, Panonah, Svevah, Norikah, to svědoči spomenuti Paul. Diakon gori. Kojega nadalje naroda, pokolenja, i kakvoga jezika oni Bulgari, Sarmate, Panoni, Svevi i Norici bili su, to Prokopio (*Lib.* 8.) kod Lucia ovako svědoči na g. I. 518. „Sclavini pako (koji već prie u ove krajine carstva unišli su, i od kojih su potle drugi došli), berželi su preko Dunava prešli, sa svojima sproti sdružili su se, koji već krajne malo prie i slobodnie jesu naderkavali. Někoji mislili su, da sám Totila ove Barbare s novci je namamio, i zato u onu Rimsku krainu je napustio, da car protiva Getam boja pravoga nebi mogo deržati, kada za odbiti Barbare svu jakost vojske morao bi potrěbovati; jeli indi, da se zahvalnii izkažu Totili, ili pako sami od sebe, niti pozvani Sclavini onamo su došli: ništa neimam, što zadosta istinsko kazati bi mogo. Kada su dakle na tri strane svoja množtva razdělili bili, Slavini sve širom razišli su se, i u Europi neizrečena zla učinili su.“ Iz ovoga svědočanstva Prokopia, koi g. I. 562. je piso, izvodi se 1) Da u vrěme Totile, koi kako iz Bertia pokazo sam, od g. I. 541. do g. I. 552. je vlado, Slavi, već od perva u ovih krajinah, razumě se: Panonii, Ilirii, Noriku i Dalmacii stanovali su. 2) Da drugi Slavi istoga pokolenja preko Istra prešli su, i sproti sa svojimi narodnici sdružili su se. Da ovih Slavah morala je velika množina biti, jerbo na tri vojske razdělili su se, i svaka na svoju stranu razišla se. Ovdě sada pitam sve one pisce i učene, koji sa živimi kostmi hoćeju imati, da Vandali, Gete i Longobardi, koji po svoj Panonii, Noriku, Serbii i Dalmacii od g. I. 400. do g. I. 552. sveudilj jedan za drugim stanovali

Digitized by Google

i vladali su, Germani bili su: Kako je to moguće, da Germani pod Totilom kraljem Gotah, ili Germanah (jerbo kažu da su Goti bili Germani) na jedan put okrenuli su se na Slavine? Na dalje pitam: Odkuda tolika množina Slavinah je postala, morebiti da su kano gljive i varganji u kratko vrěme iz zemlje ponikli? Ako su Goti Germani bili, kako je, da se medju toliki Slavini kakovo takovo ime Germanah nenalazi? Ali kazati će na ovo: Goti, Vandali i Longobardi otišli su sa svim temeljem, i preneli su se u Latinsku, u Spanjolsku i tiam u Afriku, i zato toliko putah ostale su Panonia, Norik i Iliria puste krajine. Neka i to bude, premda ja nedopuštam; ali sada pitam, zašto barem jedno město, ili jedan varoš, ili koja krajina u svoj Panonii i Ilirii, u svoj Latinskoj, Spanjolskoj nenahodi se, gdě bi Germani stanovali, ili barem ikakovo zlamenje ostavili, iz kojega bi se moglo suditi, da su Germani njihovi predji bili? Ali da svemu světu pokažem, da svi pisci oni, koji pišu, da su Goti i Vandali sa svim svojim pokolenjem iz Panonie i Ilirie otišli, i da je Panonia uvěk pusta ostala, verlo jako falili su, i ovako veliku smutnju u dogodjaih Panonie i Ilirie načinili, navesti ću iz Prokopia, koi sve kraine pod vladanje Getah spadajuće i puke u njih stanujuće je popiso (*Lib.* 1. *de bello goth. apud Luc. lib.* 1. *c.* 6.) slědeća: „Za ovimi (to jest Gerci) pod Latinsko kraljestvo Dalmate, potle Liburnia, Istria i Benetčanah jesu města, i tiam do Ravene dosižu, i sami primorci ondě stanuju napored iz one kraine: iz nad ovih (razumi Istrah, Dalmatah i Liburnah) Stihii jesu stanovnici i Svevi, ali ne pod Frankah vladanje spadajući, i ostali osim ovih, koji pram podnevu stanuju, potle Karii i Murici, od ovih pako na desno Dake i Panonci stanuju; k ovim u ostalih městah posědovanju Singidonci, i Sirmianci spadaju, i tiam do Istra potoka njihovo produljava se vladanje (*imperium*). Ovim narodom Goti, koji izvan Jonskoga prikraja stanovali su, na početku ovoga rata (to jest pod Justinianom carom) jesu zapovědali: od ovuda jest se dogodilo, da Asinara i Uligislava vojvode (*præfectos*) s najvećimi šeregi je bio poslo u Dalmaciu (to jest kralj Vitiges) da bi ju pod Gotah vladanje spravili, je bio zapovědio, da iz onih městah, koja okolo Suavie kraine stoje, barbarah vojsku podignu, i uprav u Dalmaciu i Salonu da idu. — Asinar dakle, kada u Suaviu (*Posavinu*) je došo, barbarah vojsku je sakupio: Uligislav pako sam u Liburniu Gote je vodio. — — Gepide sverhu toga Sirmiu varoš, i u Dalmacii druge varoše većom stranom preuzamši, deržali su, koje car na skoro od Gotah je bio zadobio — — —. Sverhu

Digitized by Google

toga Longobardi Dalmaciu svu, i zajedno Ilire tiam do Epidamna (to jest Drača u Albanii) jesu robili.“ — Iz ovih Prokopia rěčih izvodi se pověrovano 1) Da u Panonii, Noriku, Liburnii i u svoj Ilirii bili su mlogi narodi, osim Longobardah. 2) Da iz ovih narodah vojske su podigli vojvode Vitigesovi Asinar i Uligislav, što se je moralo pripetiti g. I. 538. ili 539. kada Vitiges je bio u Raveni zatvoren, i od Belizara obsědjen, i kada Mundo kralj Sirmia već sa Justinianom bio se je sdružio, i Panoniu i Iliriu Justinianu predao, jer piše Prokopio, da Sirmiu i ostale varoše Dalmacie car Justinian naskoro, to jest nedavna od Gotah je zadobio, (razumě se po izdanju Munda kralja). 3) Ona podignuta vojska ista pod Uligislavom vojvodom uprav u Liburniu i potlam u Dalmaciu je išla. 4) Da osim Getah i Longobardi onda kano družbenici morali su se podignuti, i sa Geti skupa Sirmiu i ostale varoše Dalmacie, koje Mundo Justinianu je predao, morali su otimati i pod vladanje Getah opet natěrati. 5) Da istina je, što Berti piše, da Longobardi potle g. I. 539. u Latinsku su navalili; jer iste godine u Dalmacii sa Geti varoše otimajuć zaderžavali su se. G. I. 540. (koje godine Cedren i Teofano spominja, da je Mundo, Gepida rodom, kralj Sirmie na stranu Rimljanah prešo) morali su Gete sdruženi sa Longobardi stražnji put u Dalmacii sa Mundom i Rimljani pobiti se, u kojem boju Mundo je poginuo, i Rimljani (razumij Carigradski) bili su preobladani, i iz Dalmacie protěrani. I u ovo vrěme rado i Salona varoš bio je predobljen, ne věndar sa svim porušen; jer što Lucio piše, da Longobardi sa Narsetom bili su sdruženi, to istina nije; jer g. I. 540. u Dalmacii već su bili Totila i Ostroil vladaoci, i Totila g. I. 541. u Latinskoj kano kralj Getah je vlado; do g. I. 546. piše Berti da su Longobardi Mediolan predobili; iste pako godine da je Totila Rim predobio. Ovo pako Totila nebi bio mogo raditi, da bi Longobardi bili sa Narsesem sdruženi. Na dalje, Totila i sin njegov Teja ostali su vladavci u Latinskoj do g. I. 553. i nijedan pisac nepiše, da bi Longobardi protiva Totili boj deržali, već kako iz Prokopia vidi se, sa Geti skupa, i kako Pavo Diakon piše (*Lib.* 2. *c.* 6. *et c.* 26.) sdruženi sa Bulgari, koji su bili isti Gepide, ili Gete, ili Goti združeni, indi sa Bulgari, Sarmati, Panoni, Svevi, Norici i ostalimi koje gori spomenuti Prokopio izpisuje, udarili su u Latinsku: kada? Prokopio gori spomenuti piše, u vrěme Vitigesa, kada Mundo Gepida kralj Sirmie Justinianu caru Panoniu, Norik, Iliriu i Dalmaciu je izdao. Nadalje da bi Longobardi bili sa Rimljani sdruženi, zašto su potle protiva Rimljanom boje deržali? G. I. 578.

Digitized by Google

svoje kraljestvo u Ticinu utverdili, i kralja Alboina izabrali si; g. I. 581. Neapol predobili; g. I. 589. manastir glasoviti Kasinski sa zemljom poravnali. Iz ovih svih dogadjajah očito vidi se, da Longobardi bili su sa Geti sdruženi, i ovo isto iz budućih dogodjajah vidit će se: Doista Longobardi, kojih, kako Berti piše 200,000 oboružnih u Latinsku došlo je, nebi nikada u Latinskoj bili mogli vladanje svoje utemeljiti, i s velikim carstvom Istočnim onolike strašne rate deržati, da nebi bili sa Geti sdruženi. Od ovuda svaki lahko razumĕti more, da ono, što nĕki pisci popisali su od Narsesa, najmre da je njega Sofia carica, Justina mladjega žena izpsovala, da je on prikladnii dabi s curami u prelarnici kudĕlju preo, nego da bi vojske ravno, i da je onda njoj Narses odgovorio, da će joj platna satkati, kojega niti ona, niti njezin car neće moći razplesti, i da to onda jest satkao, kada je Longobarde u Italiu dozvao, da ono, velim ja, jest samo jedna izmišljena pripovĕst, jerbo Justin mladji postao je car po smerti Justiniana g. I. 565. Longobardi pako već g. I. 546. imali su Mediolan i svu sadašnju Longobardiu pod svojom vlastju: i tretje godine carstva Justina mladjega, to jest g. I. 568. imali su svoga kralja Alboina. Od ovuda, i iz pervašnjih dogodjajah svaki istine ljubitelj kazati mora, da Longobardi od Getah bili su u Panoniu napušteni, i ondĕ kano družbenici mirno su stanovali pod vladanjem Getah, kada pako Mundo kralj Getah u Panonii jest se bio iznevĕrio, da onda kako god Gete podigli su vojske iz pukovah Panonie, Norika i Ilirie iz ove strane Dunava, najednaki način podigli su i Longobarde, k ovim i iz preko Dunava Gepide pridružili su se, i ovako jednokupno varoše i tverdjave po izdaji Munda Justinianu predane pod svoju vlast opet natĕravali su, i koji s dobrim predati se nisu hotĕli, one palili, rušili i robili su. Od ovuda nadalje 6) vidi se, od kuda oni Sclavini postali su, od kojih Prokopio (*Lib. 3. de bello Got.*) piše. Doista svaki istine ljubitelj mora dopustiti, da oni narodi, koje Prokopio po Istrii, Dalmacii, Liburnii, Noriku, Panonii, iz ove i one strani Dunava stanujuće je popiso, bili su Sclavini, i ovi Sclavini nisu samo od Vandalah, Getah i Sarmatah potle Konstantina velikoga u ovih krajinah Panonie, Norika, Dalmacie i Ilirie sve zaostali, već ovi Slavini mlogi još od starinskih Panonah i Ilirah sveudilj u ovih krajinah stanovali su; i jerbo isti Goti i Vandali bili su Slavi, od ovuda naravski moralo je veliko mložtvo najedan put Slavinah na svĕtlo dojti, koji od postanja već pod imenom Eneti, Veneti, Iliri, Panoni, Gali, Sar-

Digitized by Google

mate, Markomani, Gete, Goti, Vandali, Vendi, Vindi, pokriveni, u věku šestom svemu světu na světlo su se dali, da su svi skupa Slavini: jer dabi Vandali, Goti, Longobardi bili Germani, kako něki, isti naši pisci pišu, nije moguće, dabi toliki Slavini najedan put mogli postati, i nije moguće da toliki Narodi Germanah u Panonii, u Ilirii i Dalmacii, ili u Noriku, Istrii i Italii nebi svoga pokolenja odvetke ostavili. Sada još imadem kazati od Longobardah, kako kod Bertia našo sam, od kuda oni ovo ime zadobili su. Indi Berti piše, da njim ovo ime Germani dali su, jerbo dugačke brade nosili su, indi nje *Langebärte* nazvali su, od němačkih rěčih *lang* dugačak i *Bart* brada, dakle naški „Dugobradasti“: nadalje piše Berti, da někoji vele, da ovo ime od varoša Bardum zvanoga zadobili su, koi varoš jest u primorju Baltinskom, gdě Longobardi stanovali su, koi varoš morebiti na dalekom jest se pružo, i zato od Germanah mogo se je zvati *Langebardien* ili *Langebardum;* od ovuda *die Longobarden:* nadalje piše Berti, da někoji izvode od oružja, koje u boju potrěbovali su, i koje kopju dugačkomu slično, odsgora šiljasto i oštro, a dolě niže na dvě strane oštru sěkiru iz gvoždja imalo je, na spodobu što i naški zove se Halabarda.“ Ovi Longobardi, bili nazvani od koje mu drago stvari, meni je zadosti pokazati, da su oni sa Gepidi, ili Geti, ili Goti bili združeni, a da napotle takodjer sa Slavini i Avari, koje ja takodjer Slavinski narod da su bili, pokazati ću potle, skup sdruženi ostali su do vrěmena Pipina, i sina njegovoga Karla velikoga: što iz potlešnjih dogodjajah vidit će se: Odkuda opet kano dokaz one istine izvodim, da su bili Slavinskoga Naroda; jer da bi bili Germani, niti sa Slavini bili bi se sdružili, i još manje s Karlom velikim bili bi boj deržali, već kano Germani bili bi se odmah još sa otcem njegovim Pipinom sdružili, i Karlo veliki, koi sve Germane po Germanii je skupio, i s njimi Slave progonio, nebi bio Desiderića kralja Longobardskoga uhvatio i u Galiu odveo, nego bi bio njega sebi podložnoga uzderžo; ali od ovih kašnie. Jerbo indi u dosadašnjih dogodjaih pokazo sam, kako od g. I. 400. zapadno Rimsko carstvo jest propalo, i Slavinski različiti puci pod vojvodami svojimi u sve strane Rimskog zapadnog carstva vladanje svoje i kraljevine utverdili su bili; sada od potrěbe je, da i kralje od onih kraljevinah popišem, da se znade isto pokolenje kraljevah, kako dugo jest vladalo. Najprie popisati ću Merovinsko pokolenje od Markomanah, koje u Galii vladalo je. Potlem ću popisati Gotsko, koje u Spanjolskoj

Digitized by Google

vladalo je: zatim Vandalsko, koje u Afriki vladalo je; stražnji put Gotsko i Longobardsko, koje u Ilirii razumĕvam, Panonii, Noriku, Dalmacii i u Italii vladalo je.

Poglavje XXIII.

Od kraljevah, koji u Galii od pokolenja Merovingah, u Hispanii od pokolenja Gotah i u Afriki od pokolenja Vandalah od g. I. 400 vladali su.

Iz popisanih dogodjajah znade se; da Gete i Vandali, kada su od g. I. 377. po Tracii i Panonii sve šerege Rimske bili pobili, i do g. I. 400. sve tverdjave i varoše, koji se njim nisu hotĕli predati, porušili, popalili i porobili, onda dogovorili su se sa Markomani i Sarmati, da Rimsko carstvo zatamane. Ovo brez dogovora biti nije moglo; jerbo na sverhi věka četvertoga, i na početku věka petog Alarić kralj Getah na Trident sa strašnom vojskom u Latinsku je unišo; Genserić kralj Vandalah na Alpine Julie s drugom strašnom vojskom je u Latinsku išo; u isto vrĕme (kako Berti piše, i Hist. Miscela svědoči) Markomani, potle zvani Merovingi najprie pod vojvodom Modigiselo: i za njim pod vojvodom Markomirom, kada su svu Germaniu preobladali, i sebi, preobladajući Rimske vojvode, pridružili Germane, prĕko Rena potoka prešli, i u Galiu unišli, gdĕ Rimskoga pretora Siagria pridobili, i svu Galiu osvojili su tako, da u Galii Markomir sebe za kralja g. I. 411. jest nazvao, i svoje kraljestvo utverdio: dakle kako Berti piše:

1. kralj Markomir do g. I. 420. Ove godine sin njegov kralj 2. Faramund. — G. I. 431. Klodio 3. kralj. — G. I. 449. Merov. 4. kralj. — G. I. 459. Hilderić 5. kralj. — G. I. 495. Klodov 6. kralj, g. I. 499. jest okeršten od Remigia Remenskoga biskupa. — G. I. 515. Kildebert 7. kralj. — G. I. 560. Klotar 8. kralj. — G. I. 565. Kerebert 9. kralj. — G. I. 574. Kilperić 10. kralj. — G. I. 588. Klotar II. 11. kralj. — G. I. 632. Dagobert 12. kralj. — G. I. 646. Klodov II. 13. kralj. — G. I. 663. Klotar III. 14. kralj. — G. I. 668. Kilderić II. 15. kralj. — G. I. 780. Teodorić 16. kralj. — G. I. 694. Klodov III. 17. kralj. — G. I. 698. Kildebert II. 18. kralj. — G. I. 711. Dagobert II. drugačie Klodov zvan. 19. krali. — G. I. 715.

Digitized by Google

Kilperić 20. kralj. — G. I. 721. Teodorić II. sin Dagoberta II. 21. kralj. — G. I. 742. Kilderić III. 22. kralj. Ovaj bio je 17 godinah, kada je krunjen g. 742., ali neprikladan budući za kraljevanje g. I. 750. bio je izbačen, i u Manastir zatvoren, gdě g. I. 751. je umro, i u njemu Merovingsko pokolenje obamerlo, koje vladalo je u Galii 351 god. — G. I. 752. postao je kralj u Galii Pipin sin Karla Martela Frankonskoga vojvode, koi je umro g. I. 741. i tri sina je ostavio, iz medju kojih Karloman Austrasii, Pipin pako Francii predpostavljeni su bili; Egidio 3. sin bio je Arcibiskup Rotomagenski. Karloman g. I. 747. sve odbacivši světa dobro, najprie na berdu Sorakte, potle na berdu Kasinskom, kano redovnik živući je umro. Indi Pipin vladavac sám je osto od Galie, Austrasie i Francie, g. I. 755. na molbu Stěpana II. pape Rimskoga došo je u Latinsku, i Rim oslobodio od obsědjenja Ajstulfa kralja Lombardskoga, i Ravenu je papi poklonio. Umro u Parizu g. I. 768. Dva sina kralja je ostavio. Karla, potle velikim nazvanoga, u Suesioni, Karlomana u Noviodunu. Karloman g. I. 771. je umro, indi sve vladanje na Karla je spalo; i od toga vrěmena Francia je se počela děliti na istočnu i zapadnu. Pod Istočnu spadala je Francia i s mlogimi krajnami, koje se sada zovu u Němačkoj *Franken*; pod zapadnu Galia sada *Frankreich*. Ime Frankonia naj pervi dao je Konrad II. u jednom pismu od god. 1027. Frankoni pako pervi put nazvani su od cara Fridrika I. u knjigi g. I. 1181. Karlo rodio se je g. I. 747., g. I. 800. na blagdan Narodjenja Isukersta od Leona III. pape krunu, i ime Augusta je zadobio. Ime Frankah od Karla velikoga postalo je glasovito.

Slěde kralji iz pokolenja Getah u Spanjolskoj.

Pokazo sam u poglavju 20., da Alarić kralj Getah g. I. 409. došao je u Rim: Ove iste Godine, kako Berti svědoči, otišo je Genserić kralj Vandalah kroz Italiu u Spanjolsku. Alarić g. I. 410. je Rim predobio. — G. I. 411. kod Rima je poginuo, i na město njegovo Ataulf brat njegov je kralj Getah postao: ovaj na molbu svoje žene Placidie, Honoria cara sestre, Honoria na carskoj stolici je ostavio, i sa svojom vojskom otišo, kako Berti piše u Galiu, odanle g. I. 414. otišo u Spanjolsku; jerbo u Galii Markomir već svoje kraljestvo jest utverdio bio. Dakle Ataulf 1. kralj Getah kod Barcinone je poginuo g. I. 415. — Singerić 2. kralj iste god. 415. jest poginuo. — Valja 3. kralj g. I. 428.

Digitized by Google

je umro. — Teodorić 4. kralj g. I. 451. — Torismund 5. kralj g. I. 452. — Teodorić II. bratov ubojica g. I. 466. — Evorić g. I. 485. — Alarić sin Evorića do g. I. 507. — Gesalerić 9. kralj g. I. 526. — Amalarić 10. kralj g. I. 531. — Teuda 11. kralj g. I. 548. — Taudegesil 12. kralj g. I. 549. — Agila 13. kralj g. I. 554. — Atanagil 14. kralj g. I. 567. — Ljuba 15. kralj g. I. 568. — Leovigil 16. kralj g. I. 586. — Rekared 17. kralj; ov je pervi iz medju kraljevah Getskih zakon katoličanski primio, pervašnji svi bili su Ariani, g. I. 601. — Ljuba II. 18. kralj g. I. 603. — Viterić 19. kralj g. I. 610. — Gundemar 20. kralj g. I. 612. — Sisebut 21. kralj g. I. 621. — Rekared II. i potle nekoliko mesecih Svintila 23. kralj g. I. 631. — Sisenand 24. kralj g. I. 636. — Kintila 25. kralj g. I. 640. — Tulka ili Tulgo (mloga imena pokvareno pisana su) 26. kralj g. I. 642. — Kindasvind 27. kralj g. I. 646. — Recisvind 28. kralj g. I. 672. — Vamba 29. kralj (ovaj u Septembru postao je kaludjer) g. I. 680. — Ervig 30. kralj g. I. 687. — Egika 31. kralj g. I. 701. — Vitiza 32. kralj g. I. 711. — Roderić 33. kralj; pod ovim došli su iz Afrike u Španjolsku Saraceni; g. I. 712. Gete razbili u boju, u kojem i kralj Roderić je poginuo. Krajinu Boetiu osvojili su, i u Kordubi varošu svoje stolno město utverdili. Ali Gete nisu sasvim izginuli, već u Asturiu se preneli, gdě kralja izabrali su Pelagia u broju 34. — G. I. 736. za Pelagiom vlado je Pavila 35. kralj. — G. I. 738. Alfons 36. kralj. — G. I. 756. Froila 37. kralj. — G. I. 768. Aurelia 38. kralj. — G. I. 775. Silo 39. kralj. — G. I. 783. Mauregat 40. kralj; ovaj načinio je sa Saraceni pogodbu, svake godine za harač plaćati sto děvojakah. — G. I. 789. Veremund 41. kralj. — G. I. 791. Alfons II. 42. kralj; ovaj ukinuo je onu poganu pogodbu děvojke naměsto harača plaćati. — G. I. 829. Ramir I. 43. kralj. — G. I. 850. Ordon 44. kralj. — G. I. 866. Alfons III. nazvan veliki 45. kralj. — G. I. 910. Garzias 46. kralj. — G. I. 914. Ordon II. 47. kralj. — G. I. 923. Froila II. 48. kralj. — G. I. 924. Alfons IV. 49. kralj. — G. I. 931. Ramir II. 50. kralj. — G. I. 950. Ordon III. 51. kralj. — G. I. 956. Sankcio Kraso 52. kralj. — G. I. 967. Ramir III. 53. kralj. — G. I. 982. Veremond II. 54. kralj. — G. I. 999. do 1027. Alfons V. 55. kralj. — G. I. 1028. Veremund III. 56. kralj. — G. I. 1038. Ferdinand Veliki, koi od Kastilie i Asturie posto je kralj u broju 57. — G. I. 1065. Sankcio II. Ferdinandov sin 58. kralj. Od ovoga vrěmena troje kraljestvo jest se počelo u Španjolskoj; najmre Kastilie, Aragonie i Navare; u svakoj kraljevini slědili su kralji, koje popisati meni nije od potrěbe, zadosta misleći, da od pokolenja Getah do věka petnaestoga

Digitized by Google

vladali su, premda pravo neznade se, u kojoj strani Spanjolske; jerbo potle kada je u Henriku IV. muzkoga spola nestalo, kraljestva vladanje spalo je na ženski spol, to jest sestru Henrika IV. imenom Isabelu, koja se je udala za Ferdinanda V. kralja Sicilie, i Principa Aragonie. Od kuda razumi se, da kakogod kraljevsko Getah pokolenje mlogo věkah u Spanjolskoj jest obstajalo, ovako i ostalih Getah pokolenja jesu se uzmložala, i da Spanjolci sadašnji jesu Getskog pokolenja većom stranom.

Slěde kralji Vandalah u Afriki.

Pokazo sam u poglavju 20., da g. I. 409. Genserić kralj Vandalah u Spanjolsku jest otišo sa svojom vojskom, u Spanjolskoj 18. godinah jest se zaderzavo: uzrok kazo sam da su bile velike berdine i Tverdjave po Spanjolskoj. Dokle indi sva města i sve varoše nisu predobili, nisu mogli iti u Afriku. Dakle g. I. 427. Genserić kralj sa svojom vojskom prebrodio se je u Afriku, ondě do godine Isusa 439. imao je mloge rate sa Rimljani, i stražnji put iste godine 439. predobio je Kartago varoš, i ondě kraljestvo svoje jest utverdio: Ja indi počimam godine brojiti kada je u Afriku prešo. G. I. 427. Genserić 1. kralj. — G. I. 477. Hunerić 2. kralj. — G. I. 484. Guntabund 3. kralj. — G. I. 496. Trasamund 4. kralj. — G. I. 523. Hilderić, bogoljubni, koi sve biskupe iz sužanjstva je u svoje stolice povratio. Ovoga Gelimir jest ubio, nezna se koje godine; on je bio 5. kralj Vandalah; Gelimir pako 6. kralj. — G. I. 533. je bio od Belizara vojvode Justiniana preobladan i uhvatjen, i u Carigrad odveden. Ovako indi Vandalah vladanje u Afriki terpelo je 106 godinah, i tamo dan danasnji mora biti pokolenja Vandalskoga, Bog znade u kojoj krajini. Da pako Vandali su bili Slavi, koji su u Panonii Valerii stanovali medju Murom i Dunavom, to svědoče i dan danas odvetci, i ostanci Vandalah u Horvatskoj kod Mure iz ove i one strane stanujući. Da pako Markomani, Vandali i Goti ili Gete bili su pravi Slavini, i Slavinskim Jezikom govorili su, u Dacii stanujući, to svědoči napis na kamenu, od kojega, u pogl. 11. govorio sam, u Slavinskom jeziku g. I. 173. napisan, ili morebiti još prie; jer kako P. Katančić je razumio, onaj napis, da nemore stajati, pokazo sam u spomenutom pogl. 11. Ali bio pisan kada bio, iz njega znade se, da je mir načinjen medju Markomani i Slavini pete godine boja medju njimi, i da onaj stin, to jest kamen, na kojem

Digitized by Google

bio je napis, za medju bio je od jedne i druge strane uklopljen, to jest u zemlju ukopan: i da oni mir načinili su u Krukovje. Markomani zvali su one, s kojimi su mir načinili, Brete Slavnov; to jest bratju Slavine; akoli je Krukovje starinsko bilo današnja Krakovia, tako onda boj morao je biti u današnjoj Silesii, koja se medji s Poljskom manjom, u kojoj je Krakov varoš stolno město: jerbo nadilje ista Silesia i Poljska sa Valahiom i Moldaviom, a ove krajine sa Daciom se medje, gdě kako iz prošastnih dogodjajah viděli smo, Vandali i Gete stanovali su, i koji pod Konstontinom velikim iz preko Dunava na ovu stranu u Panoniu, i u Traciu naselili su se, odkuda slědi, da ovi narodi bili su Slavini, i more biti da oni sa Markomani rat su imali poradi medjah. Doista u Bulgarii, Valachii i Moldavii stanovali su Gete od Ovidia zvani, potle Gepide; ovi Gepide su odvetci starinskih Tribalah, koji svu Daciu pod svojom vlastju imali su u vrěme Konstantina velikoga, i uvěk na pomoć k sebi pozivali su druge iz Sarmacie puke, kano Vandale i Gete, koje něki Gote pišu, potle Longobarde. Ovi puci po Panonii, Tracii i Ilirii s drugimi starinskimi Iliri i Panoni stanovali su, i u šestom věku od Gerčkih pisacah Sclavi, t. j. Slavi najedan put postali su. Ovo je gerčki jezik kriv, koi rěči Slavinske, kako ovu, tako i mloge druge je pokvario: i zato, što potle Němački pisci pisali su od Sclavah, to oni iz Prokopia i drugih Gerkah uzeli su, i jerbo u njihovom jeziku Sclav zlamenuje sužanj, od ovuda zločesto potvorili su, da Slavi, bili su šklavi: ali ovi Sclavi zapadno Rimsko carstvo su razorili: ovi Sclavi Istočno carstvo su pod haračem deržali: ovi Sclavi svoje slobodne kraljevine, svoje vojvode i kraljeve vlastite uvěk su zaderžali, i banove imali: i premda Porfirogenita piše, da okolo g. I. 818. Dalmati i Krovati u vrěme Karla Velikoga, i sina Ludvika u Galii kralja bili su njemu podložni; ali to dugo terpelo nije, jer isti Krovati sedam godinah rat sa Franci deržali su, i nje preobladali, sve Franke pobili, i njihovog vojvodu Kotzilina ubili su; dakle uvěk slobodni bili su; ali od ovoga dojde kašnie razgovor. Sada od potrěbe je, da i kraljeve Getah, koji u Panonii i Ilirii vladali su popišem, od kuda vidit će se, da Panonia i Iliria nikada od puka nisu bila prazna města i puste krajine, kakobi něki pisci radi, i popisali su.

Slěde kralji Getah, koji u Panonii vladali su od godine Isusa 400 do g. I. 540.

Od g. I. 400. bio je kralj Gepidah Rojila, koi pod Ca-

Digitized by Google

rigradom je ubijen od groma do g. I. 427., ili prije, pravo nemogu kazati. — G. I. 527. Ardarić kralj 2. Getah, i Atila kralj Hunah. Onaj nad Geti, ovaj nad Huni. — G. I. 455. Atalarić kralj 3. živio je do g. I. 470. i ostavio tri sina: Valamira, Teodemira i Videmira. — G. I. 476. Valamir u boju protiva Svevom je poginuo, a Videmir otišo s vojskom, u Španjolsku. Teodemir ostao je u Panonii. — G. I. 478. Teodemir je umro, i ostavio sina Teodorića malena, potle zvanoga Amala. — G. I. 490. Teodorić Amalo udario je na Odoakera, koj je bio Italiu osvojio, i za kralja se u Italii načinio; g. I. 483, Odoakera je preoblado i ubio, i sebe u Latinskoj za kralja utverdio. U to vrěime Hiesim, ili Giesim u Panonii kralj je posto, i u Sirmii stanovao. Ovaj kada je umro, ostavio je sina Munda, na město kojega njegov ujak jes tkraljevo, kojega ime neznade se; on na Munda brigu je imo: ali Mundo k caru u Carigrad je prešo, neznade se, radi kojega uzroka: što kada začu Teodorić kralj Getah u Latinskoj, posla poklisare k njemu i pozva ga k sebi u Latinsku, kamo on i došo je, i načinio ga je Teodorić za svoga družbenika, koi kod Teodorića je ostao u Latinskoj do smerti njegove, to jest do g. I. 526. Po smerti Teodorića u Latinskoj posto je kralj Getah Atalarić: nčki pišu da je bio Amalasunta; a ovo će reći Amala sin, odkuda Gerci pokvareno pisali su Amala sunta, po Gerčki: Mundo pako povratio se je k Dunavu, to jest u Panoniu varoš Sirmiu, k svomu ujaku, gdě po smerti ujaka jest kralj Getah u Panonii postao, i sa Justinianom carom otajne dogovore deržo, stražnji put Panoniu, Traciu i svu Iliriu izdao; poradi šta Gepide su se podignuli, i rat s Justinianom deržali, u kojem, kako u pervasnjih poglavjih pokazo sam, Mundo jest poginuo, g. I. 540. Koje godine Ostroil ostao je kralj u Dalmacii, Totila pako brat Ostroila otišo u Latinsku i tamo kralj bio, što već sve u pervašnjih pogl. popiso sam. Od ovuda sada neka svaki sudi, kako je Justinian Dalmaciu zadobio, i kako je dugo nju deržo. Nadalje od ovuda neka svaki sudi, jeli Ostroil ili Teodorić, ili pako Atalarić, děd Teodorića, kralj Slavinah bio: Ja doista kažem, da Atalarić, koi je imo svu Panoniu, Traciu i Dalmaciu, koje kraine ostavio je svojim sinom, Valamiru, Videmiru i Teodemiru, za pervoga kralja Dalmacie, Horvatske i Slavonie bi se moro deržati, i pisati; jer premda Justinian po isdajstvu Munda u ove krajine svoje vojske je bio razposlao u varoše i gradove, ali on na berzom bio je iz sve Panonie, Tracie i Dalmacie one iste godine 540. kada se je Mundo s njim sdružio, protěran; jerbo, kako piše Prokopio već spomenuti, Sclavini

Digitized by Google

iz preko Dunava došavši, sa ovimi iz ove strane Dunava sdružili su se, na tri strane razdělili, i neizrečena zla po svoj Europi načinili su.“

Slěde kralji Longobardah u Latinskoj.

Pokazo sam u pervašnjih poglavjih, da Justinian car Carigradski g. I. 535. rat protiva Getom je podigo, u kojem Teodat kralj Getah je poginuo. G. I. 536. postao je kralj Getah Vitiges, koi g. I. 539. bio je od Belizara vojvode uhvatjen u Raveni varošu. U vrěme ovoga kralja podigli su se Gepide ili Gete i svi puci iz ove i one strane Dunava stanujući Slavinski, od kojih Prokopio (*Lib.* 1. *de bello Gothico*) imenovavši prie sve krajine i puke u njih stanujuće, koje pod vladanje Getah spadali su, ovako piše: „Ovim narodom Goti, koji izvan Jonskog prikraja biahu, na početku ovoga rata jesu zapovědali: odkuda bivalo je, da Asinara i Uligislava vojvode (*Præfectos*) s najvećimi mložtvi je bio poslo u Dalmaciu kralj Vitiges, i da pod Gotah vladanje ovu opet sprave, je bio zapovědio: da iz městah Savske krajine vojsku skupe Barbarah, i uprav u Dalmaciu i Salonu vode. — Asinar dakle u Posavinu došavši, Barbarah vojsku skupi; Uligislav pako sam u Liburniu Gote povede. Gepide sverhu toga Sirmiu i ostale dalmatinske varoše većom stranom preodobivši, deržali su, koje car nedavna od Gotah je bio primio (razumij od izdaice Munda kralja Getah). Sverhu toga Longobardi Dalmaciu svu, i zajedno Iliriu tiam do Epidamna (to jest Drača u Albanii) robili su. — Eruli osim toga ostala Dalmacie města, koji okolo Singidona stanuju, zatim Iliriu ovi i po svoj Tracii terčali su, — — i od onoga puta, koi uprav u Tesaloniku vodi Sclavi druguda najedan put okrenuli i preko Ilirskih berdinah prošavši u Dalmaciu došli su.“ Ovako Prokopio kod Lucia (*Lib* 1. *c.* 7.). Odkuda vidi se, da Longobardi sa Geti i Eruli i Sclavini već pod Vitigesom bili su se podigli, da varoše i sva města koja Mundo Justinianu je izdao natrag osvoje, i pod vlast Getah sprave. Ovi boji po Tracii, Ilirii i po Gerčkoj i Dalmacii neprestance terpěli su do g. I. 540. u kojoj Ostroil i Totila došli su sa novimi šeregi u Dalmaciu, i kada je Mundo u boju poginuo, onda Rimljani Carigradski iz Dalmacie bili su protěrani, i Dalmacia rado sva od Getah predobljena, osim morebiti Salone i někojih na moru varošah. Iz Dalmacie Totila u Latinsku sa stranom vojske je otišo, Ostroil s drugom stranom u Dalmacii je

Digitized by Google

ostao; Longobardi pako s drugimi Panoni Suavi, to jest Posavci i Norici sdruženi u strane Tuscie i Umbrie bili su otišli, koje sve kraine u Galii cisalpinskoj kada su zadobili, u Longobardii današnjoj g. I. 546. Mediolan su predobili: Ticin varoš za stolno město su odabrali i g. I. 568. kraljestvo svoje utverdili, i kralja 1. Alboina izabrali. G. I. 574. Klefis 2. kralj g. I. 575. je umro, potle deset godinah nisu imali kralja; indi g. I. 584. Autar 3. kralj g. I. 585. pod Autarom kraljem Manastir Kasinski glasoviti porušili su. — G. I. 590. Agilolf 4. kralj. — G. I. 616. Ardovald s materom Teodelindom. — G. I. 626. Ariovald. — G. I. 638. Rotar 7. kralj; ovaj kralj bio je glasovit, g. I. 646. svoju kraljevinu je razširio, od Lune varoša Tuškah tiam do medje Frankah. Rimljane i Ravenske puntare je pobio i potuko. — G. I. 654. Radoald 8. kralj. — G. I. 659. Aribert 9. kralj. — G. I. 661. Gundebert 10. kralj. — G. I. 663. Grimoald 11. kralj. — G. I. 673. Garibald samo tri měseca, i za njim iste godine Bertarid 13. kralj. — G. I. 691. Kunibert 14. kralj. — G. I. 703. Luitbert 15. kralj kano děčko kralj nazvan pod ravnanjem Aspranda, potle osam měsecih je umro. — Za njim Reimberd 16. kralj je posto, i potle tri měseca je umro. — G. I. 704. Aribert 17. kralj po imenu II. Ovaj je Rimskom papi Ivanu VII. povratio planine Kotie blizu Pedemonta, koje su pervašnji kralji Longobardah bili osvojih. — G. I. 712. Asprand 18. kralj. — G. I. 713. Luitprand 19. kralj; ovaj g. I. 724. tělo s. Augustina naučitelja za veliko blago od Saracenah je odkupio, i iz Sardinie u Ticin stolni svoj varoš preneo. G. I. 744. Hildebrand 20. kralj; nezna se kako dugo je kraljevo. — G. I. 750. Rahis 21. kralj; ovaj je obuko habit, i u manastir Kasinski otišo, i s. red primio. — G. I. 750. Ajstulf 22. kralj; ovaj godine 752. osvojio je vladanje Ravensko. G. I. 755. Rim je obsěo, i tri měseca obsědjen deržo: dokle na molbu Rimskoga pape Stěpana II. Pipin Frankah kralj na pomoć nije došo, i Ajstulfa pritěro da je morao mir s papom načiniti: iste g. I. 755. kada mir je načinio, je umro. — G. I. 756. Desiderić 23. kralj i stražnji. Ovaj nije deržo pogodbu mira, koju otac njegov s Rimskim papom je načinio, već on otme Ravenu, i na papu za onda Hadriana I. udari. Hadrian uteko se je kralju Frankah za onda Karlu potle velikim zvanomu, koi bio je sin Pipina; Karlo indi došavši s vojskom u Latinsku g. I. 764., Desiderića u boju je preoblado, uhvatio, i u Francesku odveo; papi Rimskomu Ravenu, i sva města, koja otac njegov Pipin je bio poklonio, jest potverdio, i na uvěke Rimskomu Papi prikazao. Ovako Longobardah kraljestvo je se doveršilo.

Digitized by Google

Kada indi sve kraljeve iz pokolenja Merovingah u Galii, i iz pokolenja Getah u Španjolskoj, i iz pokolenja Vandalah u Afriki, i iz pokolenja Getah u Panonii, Ilirii i Italii popiso sam, sada ću popisati redom care Carigradske, da godine istih vojvodah i kraljevah u Ilirii i Pannonii, i dogodjajah u ovih krajinah laglje i bolje razuměti moremo. Ništa na světu neprosvětluje većma dogodjaje, nego ako se znade, kada i u kojoj godini koi dogodjaj jest se pripetio. Dosada težko sam godine dogodjajah, koji u Panonii, Ilirii i Latinskoj od g. I. 400. do g. I. 540. pripetili su se, u red metnuo: ali odsele još teže će me stajati; jerbo Gerčke pisce, kanoti Prokopia, Diokleasa i Porfirogenita popisane i na světlo dane knjige ja neinam, iz kojih mlogo više dogodjajah mogo bi izpisati: što se pako Lucia dotiče, tako naderkce, i tako poměšano sva je popisao; da, ako od druguda nebi se znalo, iz njega doista, tko u Panonii i Ilirii je vlado, saznati nemoreš. Kerčelić věkovite hvale vrědan, premda mloga poměšano, mlogo više, i bolje u redu iz Gerčkih pisacah je popiso: ali u tom jako falio je, što Slave od sěvera i istoka je tražio, koji u Panonii i Ilirii stanovali su: odkuda je slědilo, da niti on s Kromerom i ostalimi pisci nije mogo niti města kazati, odkuda su Slavi u Panoniu i Iliriu došli, niti mena, kada su došli. Tomu uzrok je bio, jerbo Němačke pisce slědeći, i Paula Diakona, Vandale, Gote, Longobarde sve za Germane je deržo, koje ja da su Slavinski narodi bili, pokazo sam. Ovako i Avare, od kojih odsele mlogo biti će razgovora Kerčelić piše, da su bili različiti puk od Slavinah, premda isti Gerci nje za jedan puk Slavinski deržе, što i ja pokazati ću, da Avari bili su isti Slavini, i ovi Avari kano i Goti i Vandali, okrenuti će se na Slavine pod Herakliom carom. Ako li morebiti što po volji koga nebudem u tako poměšanih dogodjajih piso; onoga molim, neka popravi, i ljubeznoj Domovini neka se još lěpšega što na světlo dati tersi.

Digitized by Google

Poglavje XXIV.

Od carevah carigradskih od g. I. 400. do g. I. 540. gdě i Getah kralji opet spomenut će se.

Pokazo sam u pervašnjih poglavjih, da g.I. 395. Teodosio veliki je umro, i ostavio dva sina Honoria i Arkadia. Od Honoria cara i zapadnoga carstva govorio sam i piso do sada; od sele od istočnog carstva govoriti ću.

Arkadio 1. car carigradski, g. I. 395. je posto, sa bratom Honoriom težke rate protiva Getom i Vandalom je imo, Traciu i stranu Ilirie do g. I. 400. je zaderžo, ali potle samu Traciu je uzderžo, Iliriu ostalu Gete i Vandali osvojili su. G. I. 408. je umro. U vrěme ovoga cara u Panonii Savii stanovali su Gete, u Panonii Valerii i Noriku Vandali sa starinskimi Panoni i Iliri; kralj Getah bio je Alarić; kralj pako Vandalah Radegost, potle njega Genserić: i to iz ove strane Dunava. Iz one pako strane od gornje strane Svevi, Kvadi koji pod Markomane spadali su, od dolnje strane Huni pod vojvodom Atilom u Dacii preko dunavskoj, sa Geti koje Gepide pisci Gerčki i Jornandes pišu. Kada su se iz Panónie velike vojske bile od g. I. 400. podigle: onda Hunski vojvoda Atila na ovu stranu Dunava jest se preneo. Ali zato od Getah i Vandalah nije Panonia pusta ostala; jerbo viděli smo u pervašnjih dogodjajih, da po smerti Atile g. I. 454. ovi isti Gete Panonski, i ostali puci sa Gepidi sine Atile i Hune njihove preobladali su; i opet u vrěme Vitigesa g. I. 540., da od ovih Panonie krajinah mloge, i velike vojske podignule su se i Višigetom u Latinsku na pomoć išle su; što nebi moglo biti, da bi svi Goti i Vandali iz Panonie bili otišli; dakle kazati se mora; da u jednoj, i drugoj Panonii i po svih krajinah Ilirie stanovnici sveudilj stajali su, s kojimi Huni sdruženi imali su rate protiva istočnim carom; drugačie cari carigradski bili bi lahko vladavci od sve Panonie i Ilirie postali: ali to nisu mogli, zaštobo Atila kralj Hunah i Rojila kralj Getah u Panonii ostali su, koji Arkadia cara, i za njim Teodosia mladjega, i na potlem druge uvěk na uzdi deržali su.

Teodosio mladji, sin Arkadia od Eudoxie, 2. car Carigradski g. I. 408. je posto: g. I. 450. dana 19. Jula je umro. Ovaj car imo je strašne rate sa Geti, koje Teodorit Scite

Digitized by Google

piše, pod vojvodom Roilom; devetnaeste godine carstva svoga s njimi mir je načinio, i njim Traciu morao je odpustiti, i 350 funtih zlata svaku godinu plaćati, samo da mir more imati, poglej pogl. 21. Roila je Carigrad obseo, i pod Carigradom od groma je ubijen, nezna se koje godine, ali prie 427. godine. Potli několiko godinah Perse takodjer bili su Carigrad obsěli, ali i oni od nepogode i strašnih gromovah morali su od Carigrada uteći. Ovo Berti iz Teodorita piše. Drugačie Teodosio bio je bogoljuban car. G. I. 438. dao je knjigu zakonah, koja se je zvala *Codex Theodosianus* na světlo. G. I. 425. škole u Carigradu je otvorio. G. I. 430. dao je kosti s. Krisostoma iz Armenie u Carigrad s velikim dostojanstvom preneti, svamogućega moleći, da njegovim roditeljem grěhe oprosti. Teodosio kada u lovu biaše, iz konja u potok Leuku je upo, iz kojega na pol mertva ivadili su, i na poštelji u Carigrad doneli, gdě i umro je. Ovako Berti, iz Kronike Aleksandrine, Teodora, Nicefora Kalista.

Flavio Valerio Martian 3. car Carigradski g. I. 450. je posto; i zajedno zaručnik Pulkerie sestre Teodosia: krěpostnoga života, verli, ali drugačie priprostoga roda iz Tracie. Umiritelj carstva: i branitelj cerkve: od Aspara zbornika, kako něki pišu, otrovan je umro g. l. 457. dana 26. Januara. U vrěme ovoga cara, u Panonii, Tracii i Dalmacii vladao je kralj Getah Atalarić, koi je imo tri sina, Valamira, Videmira i Teodomira.

Leo I. Trak rodom, 4. car Carigradski g. I. 457. je posto; radi bogoljubnosti, miloserdnosti, vele pohvaljen. Ovaj Genserića kralja Vandalah iz Sicilie je bio protěro i několiko putah u boju nadjačo. Aspara zbornika, kano izdaicu dao je smaknuti; g. I. 474. je umro. U vrěme ovoga cara iz početka bio je kralj Getah Atalarić, na sverhi tri njegova sina, koji sa Svevi imali su rat; jerbo pod vojvodom Hunimundom išli su u Dalmaciu robit. U ovo vrěme pod občinskim imenom Dalmacie razuměvali su Gerčki pisci svu Iliriu i Panoniu do Dunava: odkuda se mora znati, da Hunimund vojvoda Svevah došo je izpreko Dunava na ovu stranu robit, u Panoniu Valeriu, medju Dravom i Dunavom, gdě je Videmir vlado, — poglej pogl. 21.

Leo II. sin Zenona i Ariadne kćeri Leona I. car 5. Carigradski g. I. 474. je posto, i kada je otca svoga Zenona za cara i Augusta nazvao, iste godine u měsecu Novembru je umro.

Zeno Isauro 6. car Carigradski g. I. 474. je posto. Ovaj car bio je ružnoga obraza, ali deržanja još ružniega

Digitized by Google

i herdjavoga. Ovomu Basilisko po nagovoru Alie Verine sestre svoje, udove pako Leona I. hotio je carstvo oteti g. I. 476. ali nije mogo; vladao dakle je do g. I. 491. koje dana 6. Aprila je umro. Pod ovim carom u Panonii jednoj i drugoj, Tracii i Dalmacii iz perva vladali su kralji Getah Valamir, Videmir i Teodemir, Sini Atalarića, do g. I. 476., potle sam Teodemir do g. I. 478., za njim sin njegov Teodorić Amalo. Od ovuda vidi se, da od g. I. 470. Valamir, Videmir i Teodemir do g. I. 474. morali su rat deržati sa Svevi, koji takodjer Heruli zvali su se, i premda Hunimunda njihovoga vojvodu preobladali su; ali opet g. I. 474. Odoaker kralj Herulah podigo je vojsku, s kojom u Latinsku je otišo, i onde g. I. 475. je svoju kraljevinu utverdio. Od ovuda ja izvodim, da Odoaker sa privolenjem Videmira i Teodemira kroz Dalmaciu i Panoniu je s vojskom u Latinsku prešo, i potle kada je svu Latinsku i Siciliu predobio, i sebe za kralja u Latinskoj utverdio, polakomio se je na Dalmaciu i Panoniu, znajući, da Teodorić Amalo jest mlad, i da on sa svojimi Geti neće znati upravljati, i zato okolo godine 488. ili 489. najprie u Dalmaciu, potle u Panoniu je udario, gdě Feletea, koi u Vindoboni, današnjem Beču je stanovao, sa Gisom ženom njegovom, i sa sinom Friderikom je uhvatio, i u Rim odveo. Ovo je, kako ja nahodim, uzrok pravi bio, da Teodorić Amalo Gete svoje g. I. 490. je podigo protiva Odoakeru; jerbo isti Gete nisu terpeli, da iz drugoga pokolenja tko nad njimi vlada. Od ovuda nadalje izvodim, da Feleteo morao je biti iz pokolenja Getah, morebiti sin Valamira ili Videmira; da je bio u rodu Teodoriću Amalu, to odonuda more se pověrovano misliti; jerbo Friderik sin Feletea iz Rima potajno uskočivši došo je k Teodoriću Amalu u Traciu, i njega molio, da on krajine svojih dědovah ne izpusti; odkuda slědilo je, da Teodorić Amalo obišo je svoje Gete, vojsku skupio, i na Odoakera g. I. 490. je udario, i g. I. 493. preoblado i ubio, poglej pogl. 22. Ako indi Feleteo nebi bio od roda Teodorića Amala, doista sin njegov Friderik nebi se bio uteko k Teodoriću, ali niti Teodorić Amalo, niti Gete, nebi se bili podigli za tudje krajine: jer to je bila njihova narodna vlastitost, da su radi u miru živili, ali ako tko u nje dirnuo je, i njihove krajine osvojiti i njim zapovědati hotio, jao njemu; on je kasno pozno, tko su Gete. Ovu prirodjenu svoju samovladnost pokazali su sinovom Atile i Hunom; pokazali potle, što će se viděti, Avarom, pokazali su od Teodosia mladjega počamši svim na potle carom Carigradskim.

Digitized by Google

Flavio Valerio Anastasio 7. car Carigradski g. I. 491. je posto. Ovaj Dikorus jest nazvan, jerbo oči njegove bile su mlogo verstne farbe, šarene: s pomoćjom Ariadne, Zenona cara udove iz pisara postao je car, Ariadnu uzeo za ženu, rodom iz Drača varoša Albanie. Od groma udaren g. I. 518. dana 8. Julia je umro. „Anastasio car (rěči su Zonara Gerčkog pisca) zidine dugačke kod carigrada je dao sazidati poradi navale *Moysah*, ili Bulgarah i Scitah.“ Iz ovih rěčih suditi se mora, da Misii, koje Zonaras pokvareno Gerčki zove Moysii, a pravo pisati bi bio morao *Mœsii*, ili Bulgari, to jest dolnje Mesie, sadašnji Bulgarie stanovnici sa drugim Sarmati u vrěme Anastasia cara sertali su u Traciu, tiam do Carigrada, i u iste ulice Carigradske, da indi nebudu mogli odmah u isti varoš nasernuti iz nenada, dao je Carigrad obzidati. Od ove zidine dojti će mlogo putah razgovor u dojdućih dogodjajih, zato, da se razumie, kake su to dugačke zidine bile, hotio sam je ovdě mojim čitateljem u kratko napomenuti. U vrěme ovoga cara u Panonii, u Sirmii varošu bio je kralj Getah Hiesim, kako Cedren, ili Giesmi, kako Teofanes piše, kojega sin Mundo godine trinaeste carstva Justinianova na stranu Rimljanah (razumij Carigradskih) je prešo; jer Teodorić u Latinskoj je kralj bio; poglej pogl. 22. Potle Hiesma bio je kralj u Tracii i Panonii ujak Munda i potle njega Mundo. Iz ovih svaki razuměti more, da cari Carigradski nikakovoga vladanja u Tracii imali nisu, jer da su imali, nebi se bili od Tracie odzidali.

Flavio Amicio Justin iz Tracie rodom prie svinjar, zatim vojak, i radi junačtva serdar ztraže carske, straznji put car 8. Carigradski g. I. 518. je posto. Ovomu, kano vojvodi šerega carskoga Amancio uškopljen dvornik Anastasiov veliku novacah silu dao je, da obmiti vojsku, i priklonitu načini, dabi Teokritiana za cara nazvala: Justin podmiti vojsku za sebe, i vojska njega za cara prozove. On već kao car Teokritiana kopjem probode, i u more baci, ženu njegovu Lupicinu za caricu uzme, i za Augustu prozove, i ime njoj Eufemia dade. Što novci nemogu! U vrěme ovoga cara u Panonii bio je kralj Mundo u Sirmiu stanujući, u Latinskoj bio je Teodorić Amalo do g. I. 526. Justin car umro je g. I. 527. dana 1. Augusta.

Flavio Justinian sin sestre Justina cara, od Justina za života za sina uzet, 9. car Carigradski, g. I. 527. je posto. Iz ovoga světa preminuo g. I. 565. dana 14. Novembra. Ovaj car dao je po Tribonianu i mlogih drugih učenih knjige zakonah popisati, koje g. I. 529. i 535. je na světlo dao.

Digitized by Google

Anastazia unuke, Hipatia, Pompeja i Proba, koji hotèli su kraljevi biti, dao je smaknuti. Boje sa Vandali je deržo, i Afriku od Vandalah osvojio. Potle strašne boje sa Geti, koji drugačie Gepide, i ztražnji put Bulgari od pisacah Gerčkih zvani su, g. I. 535. je počeo. Svu jakost istočnoga carstva je skupio, vojske pod trěmi glasovitimi vojvodami, Belizarom, Narsesem i Aleksandrom, silne podigo, i svega života svoga, kroz 38. godinah neprestance rat sa Geti, Longobardi i Slavini (koje ja sve Slavini da su bili, već gori u pogl. 22. kazo sam, i sada još većma pokazati ću) je deržo, samo dabi zapadno carstvo bio mogo osloboditi, i vladanje Rimskoga carstva zapadnoga Rimljanom povratiti. Na ovu sverhu lukavštinu takodjer veliku car Justinian je potrěbovo; znao je on dobro, da sva jakost Viši-Getah visi od Ostrogetah, to jest od onih Getah, koji u Panonii, Ilirii, Tracii, Dacii (razumij današnju od Tise Transilvaniu, Moldaviu, Valahiu i Bulgariu) stanuju; poradi toga s mitom, i svakakimi prevarami obišo je Munda kralja Gepidah, u Sirmii varošu, u Panonii stanujućega, i njega na svoju stranu jest privuko, koi radi svoga izdajstva takodjer život svoj je izgubio. Ali niti lukavština cara Justiniana, niti njegovi glasoviti vitezi i vojvode, niti sva sila njegova mogla su opraviti, da Gete i ostale puke, koje sve Slavine pokazati ću, nadvlada, i pod jaram Rimski opet natěra: već, što čudo preveliko jest, Justinian car po onom svojem lukavom dělu na onu ljutost divju Slavinske puke je navuko, da oni, kano ljuti lavovi sve Rimljane potle kano najveće svoje dušmane jesu klali i ražali, i nisu jim mira dali, dokle isto ime puka Rimskoga i isti jezik po Latinskoj nisu zatamanili. Najveći, najglasovitii, i sa svim světom vlavladajući puk Rimski na to je došo, da sada ne samo u nijednoj krajini Europe, nego niti u nijednom okružju Latinske, niti u istom Rimu u kojem ime Rimljanah jest se započelo, jezikom Rimskim više negovori se; jer što učeni u škulah jezikom Latinskim služe se, to naukom dogodovštinah i ostalih mudroznanstvih, koje Rimljani u svom jeziku popisali su, pripisati se mora. Ja bo ja sám očito izpovědam, da ovaj jest jezik mudrih i učenih, po kojem se stvari skrovite i pametne, na učenost i mudroznanstvo spadajuće naučiti mogu, i po kojem učeni u razgovoru, u dokančanju, i tolnačih, i u pisanju ona, koja su kod inostranskih narodah znamenita i uspomene vrědna, poznati mogu: ali niti najmanji puk, niti skupština, koja Latinskim, kano materinskim jezikom bi se služila, sada u nijednoj strani Europe više nenahodi se. Uzrok toga po mojem slabom sudu nahodim:

Digitized by Google

pervo pokaranje Božje; koji u svetom Evangjeliu uči, da on je Gospodin, koi ohole ponizuje, a ponizne izvisuje; zatim ponosnost i veličanstvo Rimljanah, odkuda prevelika lakomost, nepravda, krivodušno i kervoločno pritisnutje pukovah, Ilirskih i Panonskih Slavinah, koji kroz tri stotine i sedamdeset godinah pod težkim jarmom Rimljanah uvěk vapili su, za oslobodjenjem od Rimskoga jarma. Jerbo, kako Bato kralj Panonah u vrěme Augusta cara Germaniku, kada se je s vojskom predao, pitajućemu je odgovorio; zašto on sa svojimi Panoni jest se pobunio? „Zaštobo, kaže, vi Rimljani ne pse, nego kurjake k nam za poglavice šaljete!“ Ovakovi kurjaci u vrěme Valentiniana starijega svi njegovi vojvode, i isti car Valentinian bili su: koji nezadovoljan s tolikim carstvom u Valerii Panonii preko Dunava u krajine Markomanah gradove praviti je dao, velike daće, i svakakva kervoločna progonstva od svojih vojvodah po Panonii i svoj Ilirii činiti je dopustio, k tomu na svaku tužbu protiva kervoločnim vojvodam i poglavicam Rimskim gluha se je načinio. Od ovuda je ono slědilo, da svi starinski Panoni i Iliri, svi takodjer Vandali, kojih mlogo stotinah hiljadah pod Konstantinom velikim bilo se je u Panoniu i Iliriu naselilo, s Markomani sdružili su se, kojim i Gete pridružili su se, i ovako skupno Rimsko carstvo razorili i prevernuli su. Poglej pogl. 19. Kazo sam da oni Gali, koji u vrěme, kada Rimljani u Iliriu prešli su, zatim u Istriu, Japidiu i Panoniu, svi na Panone i Ilire preokrenuli su se. Kazo sam takodjer, da isti Panoni bili su Slavini rodom od pokolenja Mosoh. Poglej pogl. 9. strane I. Sada ovo sa svědočanstvi pisacah Latinskih i Gerčkih, i stražnji put Němačkih pokazati ću. Najprie pokazati ću, da koji su puci bili na početku vladanja Rimljanah u Panonii, oni isti bili su i potle sto sedamdeset godinah, i ostali su do sverhe Rimskoga vladanja, kada na Slave okrenuli su se, to jest kada više ne Iliri ili Panoni, nego svi skupa Slavini imenov ali su se, koje Gerčki pisci pokvareno Sclavine pisali su, što u šestom věku jest se dogodilo.

Plinio latinski pisac g. I. 10. od pukovah Panonie (*Lib.* 3. *c.* 25.) ovako piše „Drava pokraj Seretah, Serapilah, Josah, Sandrizetah; Sava pokraj Kolapinah, Breukah; ovo su poglavitiji puci. Sverhu toga, Arivati, Azali, Amante, Belgite, Katari, Korneati, Aravisci, Herkuniati, Latovici, Oseriati, Varciani.“ Ove puke Plinio u Panonii gornjoj, i dolnjoj sve popisuje; jerbo u vrěme njegovo nije bila razděljena Panonia, da pako Panonia Savia, zvala se je sva krajna medju Savom i Dravom, i to dolnja, gornja pako ili

Digitized by Google

Valeria medju Dravom i Dunavom; to svědoči *Sextus Rufus* kod Lucia (*Lib.* 1. *c.* 6.) ovako „Kada je Bato Panonski kralj bio preobladan, Panonie došle su pod naše vladanje; jer kada Amantini medju Savom i Dravom predali su se, krajina Posavska i druge Panonie města zadobljena su.“ Kada spominja drugu, morala je biti i perva, koja se je Valeria zvala, od koje ovako: „Markomani i Kvadi, iz městah Valerie, koja su medju Dunavom i Dravom protěrani su.“ Odovuda se znade, koja je bila perva, to jest Valeria Panonia, medju Dunavom i Dravom: druga pako Panonia, to jest Savia bila je medju Savom i Dravom. Ove puke u obedvih Panoniah Ptolomeo u svojoj Geog. (*Lib.* 1. *c.* 15. *et* 16.) ovako izpisuje, od gornje Panonie: „Derže pako krajinu od strane polnoćne bolje k zapadu Azali, koji od iztoka Citri, od podne pako Latobici, pod Norikom pram istoku pako Varciani, i u srědi pram zapadu Boii ili Boji, i pod njimi Kolatini.“ Od Panonie gornje, to jest Valerie ovako: „Derže pako istu krajinu u stranah zapadnih Amantini, bolje pram ponoći, pod njimi Herkuniati, potle Andianti, potle Breuci, u stranah pako pram istoku, koji bolje pram ponoći su Avarisci, i koji bolje pram podne su Skordisci.“ Ptolomeo je piso g. I. 150. Jose, ili Ose, ili Jazige Ptolomeo nespominja, rado da su se preko Dunava preselili, od kojih pod Trajanom bio je razgovor. Plinio opet nespominja Skordiske; jerbo Skordisci iz Serbie još nisu se bili preko Save preselili; Avariske, Plinio i Ptolomeo spominja: ovi Avarisci, kao i Osi ili Jazigi preselili su se preko Dunava nezna se u ko vrěme, i nastanili su se medju Tisom iz desne strane i Moraviom preko Dunavskom i berdinami Karpatskimi, i od njih ja Avare, od kojih mlogo imat ćemo razgovora, izvodim. Znademo sada puke, koji u Panonii stanovali su, znademo kako Panonia bila je razděljena, na Saviu i Valeriu, i koja je Savia, i koja je Valeria bila. Odkuda svaki viděti more, da ono stajati nemore, što preučeni Pater Katančić u svojoj Filologii (*Part.* 1. *lib.* 2. §. *III.*) pokazati tersi se; da najmre Boje (polag Ptolomea Boeje) i Skordiske, Boerebista Dakah kralj je do temelja zatamanio. Jerbo Boerebista, kako Pater Bedeković iz Brietia piše, okolo godine světa 4000 je po Panonii i Ilirii robio; u ovoj pako godini, kako Berti izvodi, jest se Isukerst narodio; jer od postanja světa do razsutja Troje 2820 prošle su god., od razsutja Troje do postanja varoša Rima 431., od postanja Rima do Isusova narodjenja 749. Ovako Berti: što čini 4000 godinah. Pokazo sam u strani I. pogl. 23. da Julio Cesar god. Rima 691. jest veliki vojvoda posto, indi

Digitized by Google

prie Isusova narodjenja 58 godinah, koi pervi Panoniu i Iliriu je pod vladanje Rimsko spravio: i doista godine Rima 749., kada se je Isus narodio, vladao je August car, i bio je mir po svem carstvu tako, da i Janove cerkve vrata bila su zatvorena. Odkuda slědi, da ono, što Strabo od Boerebiste piše, u to vrěme pripetilo se nije, i ako kada pripetilo se je, tako mora se razumiti, da Boerebista kralj Dakah protiva Rimljanom morao se je bio podignuti i s njimi rat imati, jerbo već prie Isusova narodjenja August svu Dalmaciu i Panoniu bio je pod vlast Rimsku spravio, i tamo vojske svoje i vojvode po varoših i gradovih razredio. Poglej strane I. pogl. 23. i strani II. pogl. 1. i 2. Da pako niti Boje, niti Skordiske, niti Tauriske, niti Rimljani još manje Boerebista do temelja nisu zatamanili, to svědoče potlašnji pisci, Plinio, Ptolomeo i ostali, koji ove puke potle 150 godinah imenuju, koje doista imenovati nebi mogli, da jih nije bilo. — Što pako Pat. Katančić, brez temeljitih, i iz izmislitih većma dokazah popisane od premudroga Salagia pripověsti, tako vrućoželjno i zajedno mudro i pametno uneistiniti tersio se je, i na onu misao dojti morao je, kano da Gali doista bili su rodom Germani, to meni čudo je: jer ja, kako već u strani I. pogl. 9. i 10. pokazo sam, i sada kažem, da oni Gali, koji pod Belovezom došli su u Panoniu i Iliriu i potle u Latinsku prešli su, bili su Slavi iz pokolenja Mosoh; ovi mlogi iz Latinske potegnuli su se, nehoteći se Rimljanom podložiti, u Iliriu i Panoniu. Ondě, kad Rimljani na ove strane Alpinah vladanje svoje preneli su, postali su Panoni, mlogi iz medju njih i preko Dunava preneli su se pred Rimljani, ali koji ostali su u Panonii, oni pod jarmom Rimljanah sve udilj do porušenja zapadnoga Rimskog carstva ostali su: k njim od nikuda nikakovi narodi nisu mogli dojti u vrěme Rimljanah, nego samo Markomani, Daci, Vandali, Gete ili Goti. Sa ovimi puci i Rimljani věkovite rate deržali su, i stražnji put nje u Panoniu, Traciu i svu Iliriu isti Rimski cari pustili su. Ovako P. Fuhrman piše, da su Goti pod Markom Antoninom u Tracii mirno se nastanili; poglej strane II. pogl. 9. Ovako znademo, da Domicio Aurelian, onaj glasoviti car, Daciu i Mesiu dolnju, to jest Bulgariu morao je Vandalom i Getom odpustiti; poglej strane II. pogl. 13. Ovako znademo, da pod Konstantinom velikim najprie 300,000, zatim kralj Visumar sa Vandali svojimi u Panoniu, Iliriu i Traciu nastanili su se; znademo, da pod Valentinianom starijim, i Valentom isti Gete u Panoniu su se silom naselili. Ovo su puci kroz sve vladanje Rimsko u Panonii stanujući: akoli indi pokažem, da kako god od

Digitized by Google

Ptolomea gori popisani puci u Panonii sveudilj stanujući, tako takodjer i potle dolazeći, Svevi, Vandali i Gete Slavini bili su: hoćeli onda Salagi, ili koi drugi pisac još brez temelja govoriti moći, da Panoni i Iliri u vrěme Rimljanah Latinski, prie Rimljana Gerčki, kano Germanskog pokolenja govorili su. Napisi neka svědoče, kakov jezik Markomanah i Slavljanah je bio, koje napise mlogo poštovani, i věkovite uspomene vrědni pater Petar Katančić je u svojoj Filologii (*Lib.* 2. § 4.) popiso.

1) Orbin (*de Regn Slavorum pag.* 104.) kod Katančića napis napervostavlja, od kojega u pogl. 11. govorio sam; ovdě ono spominjam, da ovaj napis okolo godine 173. ali prie medju Markomani i Daci jest načinjen.

2) Pod carom Galienom okolo g. I. 259. dana jest Markomanom jedna strana Panonie, načinjeno pismo verhu toga, koje u beču u lěsu ili mertvačkoj skrinji jednoga neznabožnoga popa jest najdjeno, u starinskom pismu, kako iz Lambicia Pater Katančić. Napis ovako glasi „Pasal ov jest najav iz janture, da su svame nev a vrata Ivaska, a Kransi Paniari. Zvam pjajaz, tjeov a Slava večna."

3) U Sirmii varošu dolnje Panonie na kamenu napis našo se je kako Pater Katančić izvodi, ovako glasi: „Vjivice! šta nosišmi jednog otroka, goda četvertog."

4) Maximiana cara na pěnezu napis ná g. I. 295. iz Harduina Katančić ovako napervo stavlja: na pěnezu glava Maximina okolo ovaj napis: „Ns. Jesus, Jesus sve utiši!" Ovaj pěnez medju kinčem kneza od Schwarzburga nahodi se.

5) Od Justiniana cara věka 6. Pater Katančić rěči mloge Ilirski izvodi kano ti „Ljubica, Istok, Viljenica Upravda."

6) Pod istim carom Justinianom, koi od g. I. 527. do g. I. 565. vlado je, Vandali, Gete, Svevi, Sarmate, Panoni, na jedan put Sclavini postali su: poglej pogl. 22. strane II. Ako tko meni nevěruje, neka pogleda Prokopia (*Lib.* 1. *de bello Goth.*) kod Lucia (*Lib.* 1. *c.* 6.), ondě će viděti, da Panoni bili su Goti, i da u vrěme Vitigesa kralja Gotskog Uligislav vojvoda vodio je iz Panonie Gote u Liburniu; indi Goti nisu ostavili svi Panoniu g. I. 400. pod Alarićem; indi laž je, što mlogi pisci pišu da je Panonia toliko puta pusta ostala, doista uvěk Panonia imala je svoje stanovnike, koji pod različitimi imeni, kano Goti, Vandali, Erubi, Gepide, Sarmati, Svevi, svi skupa bili su Slavini; poglej, ako meni nevěruješ, Prokopia (*Lib.* 3.), poglej Paul. Diakona (*Lib.* 2. *c.* 6. *et c.* 26. *apud Lucium lib.* 1. *c.* 8.).

Digitized by Google

7) Da Panoni imali su svoj vlastiti jezik Panonski, to jest Slavinski, to svědoči Tacit (*Lib. de morib. Germanorum*), gdě ovako piše: „Da Osi, to jest Jazigi, nisu Germani, to pokazuje njihovo vlastito govorenje Panonsko.“ Odkuda Pater Timon (*in Imagine Hung. lib.* 1. *c.* 13.) ovako izvodi: „Ali da nije njihovoga jezika govorenje niti bilo Gerčko, isti Kornelio Tacit svědoči, kada piše, da su imali svoj vlastiti jezik Panonski, to jest Slavinski; jer kada nije bio njihov jezik Germanski, niti Gerčki, ali niti Latinski, morao je biti Slavinski, drugih jezikah u ono vrěme nije bilo. Nadalje izvodi, da, ako Boci Ptolomeovi, kako piše *Sextus Rufus* bili su Markomani i Kvadi: zašto nebi bili njihovi bližnji družbenici, Koletiani, Latobici, i ostali Panoni Valerie.“

8) Velejo Paterkul (*Lib.* 2. *Hist.*), koi dobro poznao je Panone, ovako piše: „U svih pako Panonci ne samo deržanje, nego takodjer i jezika Rimskoga znanje, kod někojih i pismoznanost;“ dakle nije bio narodni materinski jezik, već naučni, kako i dan danas.

9) Ovaj Slavinski jezik, kod svih Panonie i Dalmacie, i sve Ilirie stanovnikah, kano narodni i materinski jezik pokazat ćeju dojdući dogodjaji, i isti puci Slavinski; što u trećoj strani pokazati ću.

Sverha strane druge.

Digitized by Google

Digitized by Google

OGLEDALO ILIRIE,

ILITI

DOGODOVŠTINA

ILIRAH, ZA TIM SLAVINAH, A NAJPOSLĚ HORVATAH I SERBALJAH ZVANIH,

OD POTOPA, TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA,

I PO DUGOTERPNOM POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

Ivana Šveara,

ŽUPNIKA U SVÉSVETIH KOD POŽEGE.

STRANA III.

(Od god. Isusa 540. do god. 1114.)

U ZAGREBU,

štampano kod Franje Suppana.

1840.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREDGOVOR.

Golem i sasma težak poso jest, dogodjaje pukovah u Ilirii i Panonii stanujućih popisati, buduć da od njih starinski pisci samo někoja i to kao mimogred pisali su; potlašnji pako pisci ona ista pisma, koja starinski pisci ostavili, su odveć promatrajući, na toliko poměšali su: da oni takodjer dogodjaji, koji sami u sebi očiti i zadosta poznati su, u dvoumnost sada vući se mogu. Na priliku: najstarii pisci kanoti Herodot, Scilax, Schimnus Chius, Ilire očito spominjaju, njihove krajine i varoše izpisuju, i nje od Gerkah razlučuju; ali Pater Bedeković i Pater Timon tako jako zaboravili su se, da se nisu stidili svemu světu na světlo dati, da Iliri bili su Gerci, da su od postanja svoga gerčki govorili, i da narodni njihov i materinski jezik gerčki je bio! Ako su materinskim jezikom gerčki govorili i Gerci bili: kako su ih isti gerčki pisci Ilire nazvali? Ali od ovoga u strani pervoj dosta govorio sam. Nadalje Appian iz starinskih gerčkih pisacah u vrěme Rimljanah pisajući, i ostali gerčki i latinski pisci očito izpisuju: da Iliria kako Jonsko more sa adrianskim se sudara, od mora adrian-

Digitized by Google

skoga tiam do vrěla Dunava, pa iz desne strane Dunava tiam do cernog mora produljiva se; dakle današnja Romania, Serbia, Bosna i sve krajine do Macedonske pod Iliriu spadale su. U ovu Iliriu Galli godine od postanja Rima 163. i prie několiko godinah naselili su se, indi prie Isusova narodjenja 586 godinah. Starinski gerčki i latinski pisci, prie nego su Rimljani u Iliriu vladanje svoje preneli, zvali su nje sad Gale, sad Celte: potle pako, kako Rimljani svoje vladanje u Iliriu preneli su, nestalo je na jedan put Galah, i svi narodi, od Istrie tiam do Dunava, kako Sava u Dunav se utiče, postadoše Panoni. Čudo preveliko! kako oni Gali i Celte, koji iz Latinske većom stranom u Panoniu su se preneli, kanoti Boji, nisu ostali Gali i Celte, to jest Germani, već su postali Panoni, i Rimljani nijednoga naroda nespominjaju, da bi bio narod Germanah, već sve narode u Panonii zvali su Panone, a u občinskom Ilire. Ovi Panoni i Iliri ostali su kao domorodci pod vladanjem Rimljanah tiam do vrěmena, u kojem carstvo zapadno rimsko jest se ukinulo: ovo se je dogodilo věka okolo četvertoga. Ali tko je silu rimsku nadjačio? Goti i Vandali morebiti sami? doista s pomoćju starinskih Ilirah i Panonah. Nu tko su bili starinski Iliri i Panoni? Ja sam dokazo, da su bili Slavi. Tko su bili Goti i Vandali, i tko su bili Longobardi? Ja sam po-

Digitized by Google

kazo i pokazati ću, da su bili Slavi. Jer ovi puci u Panonii i Ilirii mlogo godinah stanovali su, i sa starinskimi Iliri i Panoni skup stanujući, pleme svoje mlogo u Panonii i Ilirii ostavili su, odkuda ja ovako izvodim: kojega naroda i jezika bili su Goti, Vandali, Longobardi i drugi po Ilirii i Panonii stanujući puci, koji u Latinsku, Španjolsku, tiam u Afriku odišli su, onoga naroda i jezika bili su i njihovi ostanci u Panonii i Ilirii. Potle, kako Goti, Vandali, Longobardi odišli su u Latinsku i Španjolsku, bili su Slavi, pa ovi Slavi uvěk Gotom i potle Longobardom protiva Rimljanom carigradskim na pomoć su dolazili: indi Goti i Vandali bili su Slavi. Od ovuda lasno ćemo znati, odkuda ona množtva Slavinah je postala, koja mlogo putah tiam do zidinah carigradskih je robila i care carigradske sa Avari je natěrala, da su im morali harač plaćati, što će se u dojdućih dogodjajih vidět. U ovoj indi strani dogodovštine imat ćemo razgovor od Slavinah, koje pisci gerčki pokvareno pisali su Sclavine, odkuda pisci němački izvodili su Sklave (Sklave), što će reći našim jezikom sužanj, zarobljen, rob, kako dan danas Turci naše pod turskom vlastju stanujuće Arbanese, Serblje i Bosance zovu Raje. Ali ova sva imena **slavi naroda nasega** nauditi ništa nemogu: jerbo vidět ćemo, da ovi Sclavini care carigradske pod haračem deržali su;

Digitized by Google

vidět ćemo, da oni Sclavini svoje vlastite kralje imali su; vidět ćemo, da niti němačko zapadno carstvo njih podložnih scbi zaderžati nije moglo: uvěk oni **slavni** bili su, slobodni, mir ljubeći, dokle koi dušmanin progoniti njih nije počeo: ali kada je počeo, kervavo je doveršio, i spoznao je, da ovi narod krivodušne vladaoce junački preobladati, ali za pravedne i pravotvorne kerv svoju proléti i věrnost do kapi kervi ukazati, pripravan jest. Vidět ćemo: da u Panonii i Ilirii, gdě razuměvam i Dalmaciu, bili su mlogi i jaki puci slavinski, koji sa Avari sdruženi věkovite rate protiva carom carigradskim deržali su. Tko su bili Avari, promatrat ćemo. Odkuda su došli Ugri t. j. Hungari, ili današnji Madjari, najprie u Daciu, potle u Panoniu i Dalmaciu; kako su svoje kraljestvo utverdili, i jeli su Horvatsku, Slavonsku i Dalmatinsku po ratu, ili po prijateljstvu k svojoj kruni pridružili: ova sva promatrat ćemo.

Spisatelj.

Digitized by Google

Poglavje I.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah u vrěme carevah carigradskih Justiniana Justina mladjega, i Tiberia Konstantina. Od g. I. 540 do g. I. 582.

U poglavju stražnjem strane druge od Justiniana cara uspomene vrědna popiso sam; sada samo iz Prokopia gerčkoga pisca svědočanstva pervašnja ponoviti, i opet někoja nova napervo staviti imam, iz kojih more se viděti, da puci u Panonii i Dalmacii stanujući bili su mnogi, i to slavinski: jer ime Slavinah pod Justinianom carom pervi put na světlo je došlo. Pod ovim carom Justinianom takodjer ime Avarah pervi put na světlo je došlo. Indi od Slavinah Prokop (*Lib* I. *de bello Goth.*) kod Lucia (*Lib.* I. *cap* 6.) ovako spominja: „Potle ovih (to jest Gerkah), pod Latinsku kraljevinu spadaju Dalmatini, zatim Liburnia i Istria, i Benetačka města tiam do Ravene dosižu, i svi primorci u onih městih stanuju naproti: iz nad ovih Stichii jesu i Svevi, ali ne ovi, koji pod vladanjem Frankah jesu (jerbo Svevi prěko Dunava, u krajni Svevii, spadali su pod Merovinsko vladanje), izvan toga i drugi, koji bolje prama podnevu stanuju. Karii zatim i Murici, i pokraj ovih iz desna Daci i Panoni stanuju: kojim u drugih městih posědovanju Singidoni i Sirmii pridružuju se, i tiam do Istra rěke njihovo proteže se vladanje. — Ovim pukom Goti, koji izvan jonskoga primorja biahu, na početku ovoga ratja zapovědali su. — Dogodi se k tomu, da je Asinaria i Uligislava vojvode s najvećimi vojskami u Dalmatiu bio poslo

Digitized by Google

(to jest kralj Vitiges), da pod Gotah vladanje ovu (Dalmaciu) bi spravili, i zapovědio je, da iz městah u posavsku krajnu spadajućih, sa Barbarah sakupljenom vojskom uprav u Dalmaciu i u Solin (Salonu) idu. — Asinario indi, došavši u Posavinu, Barbarah vojsku sakupi; Uligislav pako sam u Liburniu Gote (to jest sakupljenu vojsku) povede. Gepide osim toga Sirmiu varoš i ostale Dalmacie varoše većom stranom osvojivši, deržali su, koje car nije davna od Gotah bio primio (razumij po izdajstvu Munda kralja gotskoga). — Sverhu toga Longobardi Dalmaciu svu i za jedno Iliriu tiam do Epidamna porobili su. Eruli izvan toga druga Dalmacie města i okolo Singidona varoša imali su, gdě i sadašnje vrěme stanuju, zatim ovi Ilire i iz nad Tracie sva napadali su" U govorenju pako Longobardah na cara „Gepide Care! Sirmiu imadu, Rimljane u sužanjstvo odvode, i svu Dalmaciu pod svoju vlast da su spravili, diče se." U govorenju pako Gepidah „Dakle pustaije ove Sirmiu varoš i ostala Dalmacie města, uzrok inače budućega rata, zahtěvaju (razumij, ako Sirmiu varoš i ostale varoše Dalmacie njima car, kano vlastite njihove neće odpustiti, da ćedu uvěk š njime boj biti). — i od onoga puta, koj uprav u Tesaloniku vodi, Slavi drugud na jedan mah okrenuše, i sasvim neusudeći se na polje spustiti, već ilirske berdine prolazeći, u Dalmaciu došli su." Prokop gerčki pisac, ovdě sve krajine i sve puke izpisuje, koji pod Vitigesa kralja Getah, u Latinskoj sa Belisarom velikim vojvodom Justiniana cara boj imajućega, spadali su. Od ovuda vidi se, da Justinian Dalmaciu i ostale krajine sproti je izgubio, koje po izdajstvu Munda je bio zadobio; nadalje vidi se, da u Dalmacii, Liburnii, Istrii, Panonii i svoj Ilirii mlogi puci osim Longobardah bili su, i stanovali, iz kojih Vitiges nove vojske sakupiti svojim vojvodam Asinariu i Uligislavu je zapovědio. Da pako ovi puci bili su Slavini, to isti Prokop (*Lib.* III.) svědoči: „Sclavini pako, koji carstva ove krajine već prie deržali su i naroda istoga drugi prihodeći, kada su prěko Istra prošli, sa svojimi sproti su se sdružili, koji već prie i slobodnie po kraljevini derčali su. Někoji mislili su, da Totila sam Barbarè ove sa blagom mlogim je podplatio, i ovako podplatjene zato u ove krajine namamio, da car nebi imo mogućnost pravu sa Goti rat voditi, kada protiva Barbarom morao bi vojsku svoju potrěbovati. Ili dakle, da Totili zahvalnih se ukažu, ili sami od sebe, niti pozvani, Sclavini tamo su došli, ništa neimam, što bi zaisto kazati mogo. Kada su indi na tri strane Sclavini svoja mložtva

Digitized by Google

bili razdělili, na tri strane razišli su se, i u Europi zla neizkazana načinili su.“ Istinski pisac Prokop očito izpověda, da u krajinah iz ove strane Dunava, već odprie Slavini stanovali su, i da iz prěko Istra drugi Slavini došli su, i s ovimi Slavini sproti sdružili su se. Nadalje izpověda, da on sam pravo neznade kazati, kako i zašto ovi Slavini sdružili su se: ali uzrok ovoga koi želi znati, neka pogleda Strane II. pogl. 21., ondi će viděti iz Jornanda, kako po smerti Attile, Gepide Hunne preobladali su, nje po svoj Panonii, Dacii i Ilirii razdělili, i sebe za vladaoce sve Dacie, Panonie i Ilirie načinili. Ondi će viděti, da i Goti, koji su u Panonii stanovali, u Panonii ostali su, i da ovi Goti panonski bili su družbenici Gepidah, samo po tom različni, što oni iz Sarmacie Gepidom, to jest Getom, Bulgarom pridružili su se; ali da jednakoga jezika bili su, i svi Slavini, to isti Prokop svědoči; jerbo Gepide, to jest Gete iz Dacie, uvěk iz prěko dunavskih stranah pošiljali su vojske na pomoć, koliko putah bi bilo sila i potrěba, samo da svoje vladanje u Panonii i Ilirii zaderže. Cari opet carigradski kano Rimljani, hotěli su Panoniu, Traciu i svu Iliriu pod svojom vlastju imati, i ovo je bio uzrok věkovitih ratovah. Nadalje Prokop (*Lib* III. *c.* 38.) od Sclavinah ovako: „U isto vrěme Sclavinah vojska, iz trih hiljadah momakah sastavljena, jerbo nitko nije branio, prěko Dunava i brez svakoga truda prěko Hebra potoka je prešla, i na dvě strane se razišla: ovako obedvě njihove vojske, kano od premloge kervi pijane, i da za potle ostanu, koje bi hvatati mogli, njima život ostavili su, odkuda slědilo jest, da kući povratili su se sa robovah neizbrojenimi hiljadami.“ Nadalje (*Lib.* III. *c.* 40.) „Sclavinah čete, kolike nikada prie viděne nisu bile, u krajine carstva rimskoga nasernule su, i u Naisu došle, s onim, kako se kaže, dogovorom, da Tesaloniku i okolo stojeće varoše bi obseli i predobili.“ U vrěme istog Justiniana cara, godine carstva njegovoga 31., g. I. 557. piše Teofanes ovako: „U isto vrěme, puk sasma jogunast i nepoznat, Abari imenom, u Carigrad je došo.“ — Od ovoga puka prie nego govorio budem, někoja od Slavinah popisati ću. Iz popisanih gori svědočanstvah Prokopovih pověrovano vidi se, da od g. I. 535., u kojoj Justinian car boj sa Geti je započeo, najprie Prokop sve puke, koji pod Gete spadali su, pod različnimi imeni je popiso, u Panonii, Liburnii i svoj Ilirii stanujuće, potle od ovih pukovah više ništa nespominja, već samo od Sclavinah spominja se, i premda on piše, da ona množtva iz prěko Dunava došla su: za istinsko mora se mi-

Digitized by Google

sliti, da iz ove strane Dunava stanujući puci s onimi prěko dunavskimi, kako on sam svědoči, bili su združeni, i odtuda ona velika množtva Slavinah postala su. Nadalje, jerbo Prokop piše: da Slavini po svoj Tracii, Macedónii, tiam do Tesalonike i po Dalmacii uvěk u vrěme Justiniana hodali su i robili, i da jim nitko na put nije stao: od ovuda pověrovano slědi, da oni Traciu, Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu bili su natrag pod vlast Getah spravili, i isti Solin varoš predobili; jer Prokop očito piše, da Vitiges je bio zapovědio Asinariu i Uligislavu vojvodam, da vojsku sakupe, i uprav u Dalmaciu k Solinu varošu vode, gdě, kako sam u Strani II. pokazo, strašan boj je bio, u kojemu i Mundo kralj Sirmie izdaica je poginuo g. I. 540. U ovom boju od strane Gotah, ili Getah, ili Gepidah bili su vojvode Ostroil i Totila; Ostroil osto je u Dalmacii, Totila pako u Latinsku odišo, i nju sa Longobardi predobio. U to vrěme, ja bi sudio, ali pravo kazati nemogu, Solin varoš bio je porušen, ali ne sav: nu od toga će potle razgovor dojti.

Ovdě propustiti nemogu, da čitateljem mojim napervo nestavim Luciove (*Lib.* I. *c.* 7.) na sverhi popisane, kako pravo zove učeni Pater Katančić latinskim jezikom „offucias", a našim jezikom „pofarbane laži". — Lucio indi u spomenutom poglavju od ovih dogodjajah ovako piše: „Da Dalmacia onda Slavinah napadnje terpela je, i pervi put možębiti sumnjiti se more. Franci takodjer, kada u boju zabavljali su se Goti, benetačku stranu jesu osvojili (okolo g. I. 549. kako Lucio). — Stražnji put s najvećom spravom Narses u Latinsku poslan, kada bi mlogih narodah vojake sakupio i u Solinu skup združio, jerbo po suhom kroz Benetačku putovati Franci nisu pustili (poradi Longobardah, njima najzlotvorniih, koji sa Narsesom vojevali su, a drugačie, da Rimljanah naprědovanje preprečujući, Getah slabost na svoju korist okrenu), po benetačkih suhoputinah u Ravenu je došo, i sa različitimi boji savlado je Gote. Što Franci neradi čujući, prie nego svu Latinsku osvoji, dvě vojske poslali su, iz medju kojih, kada je jedna od bolesti poginula, a druga pobijena, Narses Franke iz sve Latinske je iztěro, i umirenu jest u red metnuo.

Iz gori kazanih znade se, da Solin u Dalmacii varoš za onda čitav osto je i na preveliku hasnu Justinianovim vojvodam u boju gotskom bio je, i radi toga laž da je, što Blondo i Bonfin iz dogodjajah ugarskih povědaju, da Atila Solin i ostale Dalmacie varoše je porusio, kada oni, koji dogodjaje Atile popisali su, da on niti u Dalmacii nije

Digitized by Google

bio, pišu. Jeli pako tolike varoše od njega porušene popisati bi bili propustili, kada Solina predobljenje od Justinianovih vojvodah po smerti Atilinoj više od sto godinah kašnie dogodilo se jest. Pripovĕst takogjer jest, što Dioklecian Presbiter pise u dogodovštini kraljevah dalmatinskih, koju Mavro Orbin u dĕlu „*Il Regno degli Slavi*" zvanom je na svĕtlo dao: kada u vrĕme Anastasia cara, jednoga kralja u Solinu, a drugoga u Istrii piše, i da obadva od Gotah obladani su, pripovĕda, i iz istih Gotah kralje Dalmacie izvodi, i ostala ovim spodobna pridaje, povĕrovanje drugim svoga vrĕmena uzima. — Njega slĕdi Toma arhidiakon splĕtski, koi iz njega Gote sa Slavini pomĕšava; kao i Jakob Luccari u dogodjajih dubrovačkih, mloga iz njega uzimajući, i ako koji drugi takova pisali su. Ovako, kada nepromatraju ona, koja su čitali ili čuli, kanoti priprosti pisajući, povĕrovanje vlastito u ostalih, koja istinska pišu, u dvoumnost postavljaju. Dalmacia indi pod Rimljanah vlast s Afrikom i Latinskom na ovaj načĭn je došla opet. Ove reči iz Lucia hotio sam zato popisati, da svaki u dogodovštini učen sam sudi, jeli Lucio istinski piso. Ja u kratkom kažem, da ono, što on Dioklecianu, Mavru Orbinu, Tomi archidiakonu splĕtskomu i Jakobu Luccari spočituje, Luciu pripisati se more. Da pako Dalmacia kano i Panonia, bila je po izdaici Mundu Justinianu predana, to jest istina; ali da nju Goti, kao i Panoniu natrag su dobili, to isti Lucio iz Prokopa, kojega svĕdočanstvo on je popiso, bi bio moro razumĕti. I on sam piše, da je Mundo u Dalmacii poginuo, ali nepiše, da je Mundo bio kralj Getah, koi je Panoniu i Dalmaciu Justinianu izdao; nadalje, da Slavi po svoj Tracii, Dalmacii i Macedonii, tiam do Tesalonike robili su; da Longobardi jošter za života Justiniana, u Latinskoj su se nastanili, i da Justinian nije mogo Slavine niti od svojih krajinah susbiti, a kamoli Latinsku u red metnuti. To svĕdoče gori spomenuti pisci gerčki, koji istinitie sami protiva sebi pišu, nego Lucio, koi na skok samo nĕkoja i te tako pomĕšano spominja, da u pogl. 8. (*Lib.* 1.) dogodjaje od g. I. 557. tiam do g. 800. Longobardah, Hunah i Frankah, nadalje Dalmaciu sa Gepidi i Saxoni, sve u herpu je sterpo. Ali njemu hvala, da on mloga popisana od gerčkih pisacah, mlogih cerkvah, manastirah i duhovnikah, od kraljevah i vojvodah horvatskih podignutih, i sa kraljevskimi listokazi potverdjena, nam je ostavio. Jerbo pako gori iz Prokopa sam pokazo, da 31. god. carstva Justiniana Abari u Carigrad su došli, i jerbo od ovih Avarah mlogo od sele razgovora ćemo imati: vrĕdno je izvĕdati, odkuda oni

Digitized by Google

Avari došli su. Evagrio Scoli (*Lib.* V. *c.* 1) kod Lucia (*Lib.* I. *c.* 8.) ovako od Abarah piše: „*Abari Sohytica Hamaxobiorum gens, qui campos ultra Caucasum existentes depascuntur, a vicinis Turcis pulsi litora Euxini relinquentes, ad Bosphorum venerunt, et expugnatis omnibus Barbaris, qui in medio erant, ad Istrum pervenere, et legationem ad Justinianum misere.*“ Naški će reći ovako: „Abari, skitski Hamaxabianacah puk, koi na ravnicah dilje Kaukasa ležećih stanuje, od bližnjih Turakah protěrani, prikraje Euxina (cernog mora) ostavivši, do uzkoga mora carigradskoga došli su, i predobivši sve Barbare, koji u srědini bili su, do Istra došli su, i poklisare k Justinianu poslali.“ — Iz ovih rěčih Evagriovih ja se ništa naučiti nemogu. Što pako Lucio iz Teofilakta Simokate, Nikefora, Kalista i Paula Diakona piše, da ovi pisci njih ne Abare, već Hune i Chune zovu, i sa mlogim dokazuju, ja takodjer moju miso napervo staviti mogu, i kažem, da oni zajedno Avari i Huni bili su. Za pokazati to, netrěba mi prěko kaukaskih berdinah iti: iz one strane Istra oni puci stanovali su, i bili sù Slavini. Pokazo sam u pogl. 24. str. II. iz Plinia i Ptolomea, koji puci u Panonii stanovali su pod Rimljani do g. I. 150.; medju onimi puci broji i imenuje Ptolomeo u dolnjoj Panonii, to jest u Panonii Valerii takodjer Avariske. Ovi Avariski, kako Ptolomeo izpisuje, morali su stanovati kod Budima, i niže Budima, gdě je varoš Ovar, prie zvan Avar; niz Dunav protezali su se do Srěma, gdě su Skordisci medju Savom i Dunavom, tiam kako se Drava u Dunav utiče, stanovali. Nadalje pokazo sam u pogl. 21. str. II., da Atila sa svojimi Huni iz Dacie u Panoniu jest se preneo okolo g. I. 403., i da njegovo stolno město bilo je Sikambria, današnji Budim, gdě takodjer on Hune svoje jest naselio. Od ovuda ja izvodim: da Avarisci Panoni, ili od drage volje, ili od Hunah pritěrani, preněli su se prěko Dunava u onu stranu, koja medju Austriom, berdinami českimi i karpatskimi i Tisom od desne strane leži. Gdě u vrěme Alexandra velikoga bila je kraljevina Lagara kralja Agrianah, i gdě u vrěme Trajana cara Jazigi, i dan danas ime njihovih ostankah stanuje: u ovu stranu Panonie starinske, velim ja, da su se Avarisci u vrěme Atile preněli, i kroz mnogo godinah jaki postali su. U ovoj strani jest županija ungvarska, i varoš sgradom Ung, kod potoka Ung, koi grad i potok u staro doba zvao se je Hunk, od slavinske rěči h u n k a, što je nasip zemlje, ili zlamenje medje medju dvěma vlastnici; i dan danas medju kotari gospodštinah i krajinah meću se takove hunke, za medje uzder-

Digitized by Google

žati. Morebiti u vrěme ono potok onaj bio je medja medju Markomani i Slavjani, i zato su ga nazvali Hunka, potle Hunk, sada pak Ung: Doista, kada dojdemo na dogodjaje Ugrah, vidit ćemo, da Ugri, kada su pervi put u one krajine došli, najprie predobili su varoš i grad Hunk, i od njega nazvani Hungari, kanoti Hunkvari: ovako i Avarisci Hunkavari.

Nadalje znademo iz Jornanda, da po smerti Atile jedna strana Hunah prenela se je u Daciu pokraj Dunava; od Dacie pako sve bili su u vrěme Justiniana vladaoci Gepide, poglej pogl. 21. str. II. Indi Gepide, koji su věkovite boje imali sa cari carigradskimi, pozvali su Avariske na pomoć. Jerbo pako nisu se mogli pogoditi, iz kojega puka vojvodu bi imali, od ovuda došli su na šake: Avarisci, potle Avari zvani; bili su jači, i ono vojvodstvo zadobili su; ali zato Gepide nisu sa svim bili pobijeni, kako Pavao Diakon piše (*Lib.* 37.); Gepide i potle pod imenom Bulgarah bili su strašni, nego samo vladanje izgubili su, koje su Avari zadobili. Ovako ja Avare izvodim, što naravski je; ako tko bolje zpade, evala. Ja samo bi rado drugim istinu kazati, i ni šta istini priličniega kod nijednog pisca najti nisam mogo. Ovi dakle Avari, sa Huni i Gepidi sdruženi već, kano vladaoci, prešli su překo Istra, do Bosfora došli, i k Justinianu poklisare poslali; mislim zato, da im harač plati, kako je i Gepidom plaćao. Da pako Gepidom je plaćo, do g. I. 552. to Jornandes svědoči, pogl. 21. na Str. II. Abari pako, kako Teofanes i Evagrio svědoče. u Cafigrad su došli 31. god. carstva njegovog, a g. I. 557. — Da Justinian Avarom harač rado je platio, to se od onuda pověrovano more kazati, jerbo nijedan pisac ništa nepiše, da su Avari više potle kakov rat imali, ili od njega što tražili.

Od ovuda svaki viděti more, da Justinian niti Panonie, niti Tracie, ali niti Dalmacie pod svojom vlastju nije imo, jerbo koi harač plaća, on vlastnik biti nemore. Jeli pako Avari sa Slavini panonskimi i dalmatinskimi bili su sdruženi, ili ne, to ćemo naskoro viděti. Justinian car je umro g. I. 565. Sada se povraćam u Panoniu i Dalmaciu. Jerbo pokazo sam gòri iz Prokopa (*Lib.* I.), da po Ilirii i Panonii bili su mlogi puci, od potrěbe je znati: jeli oni puci imali su svoga kralja ili vojvodu? Pokazo sam u Str. II. pogl. 23. da od g. I. 400. kralji Getah bili su u Panonii i Dalmacii: 1. Roila, 2. Ardarić s Atilom; 3. Atalarić; 4. Tri njegovi sini: Valamir, Videmir i Teodemir najdulje kraljujući; 5. Sin Teodemirov Teodorić; 6. Hiesim; 7. Ujak Mundov; 8. Mundo sin Hiesma, koi g. I. 540. u Dalmacii je poginuo, i potle njega Ostroil brat Totilo, koi u Latinskoj je kraljevo, u Dalmacii kralj

Digitized by Google

je osto. Štogod indi Lucio protiva Diokleasu, Marulu i Pavlu Diakonu piše, hoteći, neznam od kojega nagnutja preuzet, u vrěme Justiniana Dalmaciu pod vlastju Carigrada pokazati: ja kažem, da Slavini u Dalmacii i Panonii morali su imati svoga kralja, i Diokleasu i Marku Marulu, koji kralje slavinske izvode, pristajem, tim većma, jerbo isti gerčki pisci kralje i vojvode, sad u Panonii, sad u Dalmacii spominjaju, i ista narav i zdrav razum ovo uči, da Slavini, koji věkovite rate sa cari carigradskimi deržali su, morali su imati takodjer svojega kralja ili vojvodu, koi ih je ravnao, i u boje vodio; koji i prie svoje kralje imali su, i već priučni od staro doba bili su kralje imati. Indi

Ostroil kralj 9. iz pokolenja Gepidah, stolno město svoje u Dioklei varošu imao je. Ovaj imao je sina Svevlada, kojega poslao je u Iliriu i Panoniu, da one puke u věrnosti uzderži, i protiva carom carigradskim brani. U to vrěme, kada je sin njegov Svevlad u Panonii zaderžavo se, šerégi Justiniana cara udarili su iznenada na njega, s kojimi u boju jest poginuo g. I. 547. Dakle 7 godinah je vlado,

Svevlad 10. kralj otcu na pomoć iz dolnjih krajinah došavši, najde otca ubijena i strane Dalmacie porobljene. Poradi toga svega života svoga protiva carom carigradskim, koje odsele Gerke imenovati ću, jest vojevo. Nezna se, kako je umro, rado da i on u boju je poginuo g. I. 559. Indi 12 godinah je vlado.

Želimir 11. kralj slavinski sin Svevlada, koi premda světlosti svete věre neimadjaše, bio je nadaren mlogimi naravskimi krěpostmi, kanoti: poniznostju, koja ga svakomu ljubeznoga činjaše i miloserdjem, po kojem ne samo svojim neznabožcem, već i kerstianom milostivnoga sebe je ukazivo; poradi toga dopustio je, da svi, koji poradi věre i zakona razběžali su se, u svoja města, kuće i imanja slobodno povrate se. On indi milostivnost i pravdu svake věre podložniku, kako gospodaru, tako i slugi, kako bogatu, tako i siroti, brez svakoga mita jednako je podarivo. Stolicu svoju preněo je iz Dioklee u Skadar; vladao je 20 godinah: indi umro je g. I. 579. Ovako Pater Kačić izpisuje.

Kralje slavenske i horvatske od g. I. 540. mlogo poštovani Pater Kačić iz Diokleasa je popiso. Lucio od pervašnjih kraljevah ništa nepiše: već on i ono, što gerčki pisci ostavili su, tako je popiso nevěrno, da koi bi njega samo čitao, misliti bi moro, da pod Justinianom carom sve krajine Panonie i Ilirie, to jest i Dalmacia pod vladanje rimsko-carigradsko natrag su spale. Ali to istina

Digitized by Google

nije. Pokazo sam u pervašnjih dogodjajih, da od g. I. 400. sveudilj u Panonii, Mesii, to jest Serbii, Tracii Dalmacii i u svoj Ilirii kralji Gotah bili su, koje ja, da Slavini biše, kazo sam, i sada kažem, i dokazati ću. Jer nije moguće, da toliki narodi u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii, od Ponta Euxina, do mora adrianskoga, na jedan put od vrěmena Justiniana cara carigradskoga bi se bili mogli na Slavene okrenuti, da bi bili drugoga naroda i jezika. Odsele pako vidit će se, da u ovih svih krajinah samo slavinski puci napervo dolaziti će, koji věkovite rate sa carevi carigradskimi deržali su; i premda Gerci svu svoju lukavštinu i svu svoju jakost u svako doba potrěbovali su, da ove krajine pod vlast svoju spraviti bi mogli: ali sva zaludu, Slavjane nikada predobiti nisu mogli. Vidět ćemo, istina je, da po neslogi i domaćih ratih višeput sami sebe ovi puci verlo oslabili su, i pod vladanje gerčko někoje krajine odpale su; ali kako su se sjedinili, sproti od jarma gerčkoga oslobodili su se, i opet slobodni i slavni postali su. Veliko odveć junačtvo i prěkoredna želja za gospodovanjem banovah, županah i vojvodah, puk slavinski najveéma oslabila i zatamanila su. Jerbo banovi, knezevi, župani, više puta kralju uznevěrili se, protiva kraljem podigli se, i s njima silovite rate deržali su. Ovo isti cari carigradski tražili su: jerbo su dobro spoznali, da njih nikakova sila savladati nemore, ako oni sami sebe neoslabe. — Jerbo pako Pater Kačić godine kraljevah slavenskih nije od svih popiso, to pako dogodovštini najveću světlost daje: zato ja careve gerčke i godine, u kojih koi vlado je, popisati, od potrěbe nahodim, da ovako iste dogodjaje Slavenah i njihovih kraljevah lašnie razuměti moremo. Ovako zajedno i istočnoga carstva, koje sa Slavjani najviše rate jest deržalo, dogodjaje po něšto razuměti ćemo; kada i onako sve, što od naših prědjih znademo, jedino gerčkim piscem zahvaliti moramo, premda i oni sasma malo, ali opet toliko su popisali, da se pověrovano more kazati, da od g. I. 400. u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii sveudilj sami slavenski narod je vlado, tiam do vrěmena S. Ladislava kralja, to jest do g. I. 1071. Od Justiniana cara carigradskoga već u strani drugoj uspomene vrědna popiso sam; pokazo iz Prokopa, da neizbrojena Slavinah mloštva već u vrěme Justiniana su po Tracii i Macedonii robila; koja mloštva, premda Prokop piše, da su iz one strane Dunava došla, to ništa neškodi, jerbo Prokop nije poznao puke. Ali za malo vidět ćemo, da mloštva ona imala su svoja města i stajališta po Panonii, Dalmacii, Serbii i svoj Ilirii; vidět ćemo, da Ba-

Digitized by Google

jan vojvoda Avarah ovim. mloštvom nije zapovědo, već samo njihov družbenik bio.

Flavio Anicio Justin Junior, po smerti Justiniana car carigradski je posto g. I. 565. Bio je sin Vigilancie sestre Justiniana, imao je ženu Sofiu, od koje pišu něki, ali zločesto, da je Narsesa izpsovala, i zato da je Narses vojvoda Longobarde u Latinsku napustio; ali da to istina nije, to već u pervašnjih dogodjajih pokazo sam. Justin mladji bio je nazvan „Kuropalates“, jerbo je bio Pretoria Prefekt; bio je razpušten, nasladnostjam i nečistomu, bludnomu životu podan. Od ponosnosti i oholosti posto je budala; po nagovoru Sofie žene za svog naslědnika jest prezvao Tiberia Konstantina, koi je bio knez od straže pretorie, za kojim Sofia carica od ljubavi je gorěla. Umro je g. I. 578. měseca listopada u podagri. U vrěme ovoga cara od g. I. 547 — 559. vlado je nad Slaveni Svevlad. Da on s Gerki imao je rate, to sam gori kazo; ali ove rate popisane neimam, nego to iz Menandra kod Kerčelića nahodim: da Avari k Justinu caru došli su (nezna se koje godině), ovako ponosito govoreći: „Evo nas, koji navadni harač primamo! ali znadi: da drugačie biti nemože, da naš vojvoda rimske skupštine biti će prijatelj, nego ako tolike darove prime, da njemu oružje protiva Rimljanom pograbiti na pamet nedojde.“ Ovim Justin ovako da je odgovorio, piše Menander: „Odlazite, koji velike cěne stvar od nas zadobiste, dok vam zdravim i živim daje se život sprovoditi, i na město novacah, koje od Rimljanah primiti nastojite, od nas strah i uplašljivost na vašu sréću okrenite i odnesite.“ Ovo je bio ponosit odgovor, koi neprijatelje još većma jest razljutio: poradi toga isti Gerci, kako Berti piše, Justina za ponosita cara, najposlě za ludjaka provikali su. Od Justina napis groba Mycillus (kako kod Berti nahodim), ovako je ostavio:

„U pameti, bogoljubju, ovaj sve vrěme je bio
„Manji. Blago, novce, kano škert odveć je ljubio,
„Kraljestvo latinsko pod njim Longi zadobiše Bardi.
„On pako u boli nogah umro jest, i brez pameti.“

Doista potle onoga ponositoga odgovora, Bajan Avarah vojvoda (kako Menander i Teofilakt pišu) deset hiljadah Hunah prěko Istra je doveo, sa Slavini prěko Istra stanujućimi jest se družio, i poklisare k Justinu caru je poslo, zahtěvajući: 1) Da njemu Sirmia varoš i ostala města podložna ostanu, i cari nikakova prava u Sirmiu i ostala města neimadu. 2) Da harač pod Justinianom carom pogodjen, njemu naplati se. — Ovo kada Justin nije hotio dopustiti i

Digitized by Google

privoliti, koj se je započeo, i za Gerke nesrěćno doveršio. Od ovuda svaki neka sudi, jeli istina, što Lucio piše: „da Justinian Dalmaciu i Latinsku natrag pod carstvo rimsko je spravio. Ako je Justinian Latinsku osvojio i u red po Narsesu vojvodi metnuo: kako su Longobardi mogli vladanje i kraljestvo svoje u Latinskoj utverditi? Ako je svu Dalmaciu osvojio, koja u ono vrěme tiam do Dunava, to jest Istra jest se protezala, kako je Bajan sa Avari mogo u ove strane Dunava prejti? Kako i zašto dopustio je, da Slavini, više od sto hiljadah, Traciu, Macedoniu i ostale gerčke krajine robili su. Ova mnoštva Slavinah nisu došla iz one strane Dunava, već su iz Panonie i Dalmatie bila, gdě njihov navadni stan i njihova stajališta domorodna bila su. Što iz dogodjajah Tiberia Konstantina vidět ćemo.

Tiberio Konstantin car carigradski postao je g. I. 578. Ovaj car, kako Berti piše, bio je verlo darežljiv, ali drugačie bojan. Jerbo s Persianci rat deržati je morao, s Bajanom Avarah vojvodom je mir načinio; razumě se, da njemu sva je dao, što on od Justina je tražio. Ali i njega morao je podplatiti: jerbo Bajan na Slavine je udario na ovu stranu Dunava u ono vrěme, da Slavine suzbije, da svoje krajine brane i nemogu iti robit u gerčke krajine, dok je Tiberio u Asii s Persianci rat deržo. Ali sve zaludu: Slavini su gerčke krajine robili, Bajana nisu se bojali, već su njega patěrali, da on š njima u družtvo opet morao je stupit; ova sva pokazati ću dole niže iz Menandra. Tiberio Persiance u dvih bojih je razbio; umro je u Carigradu g. I. 582. Od ovoga cara gori spomenuti Micih (kako Berti piše), slědeći napis je ostavio:

„Ali ovaj blago carstva podělio ubozim:
„Indi drugima milostiv, a ni sebi težak nebi.
„Kad je Persane savlado i naměstnika nazvo:
„On kod kuće sa tihom smertju u miru je umro.“

U vrěme Justina i Tiberia do g. I. 579, vladao je nad Slavini gori izpisani Želimir, od g. pako 579. vladao je Vladan sin Želimirov. Jerbo pako gori spomenuti Menander pisac gerčki spominja, da četverte god. Tiberiova carstva, koja je bila stražnja, dakle 579. više od sto hiljadah Slavinah moralo je na Gerke udariti pod kraljem Vladanom, u kojega vrěme i još pod otcem njegovim u Panonii bio je ban Laurencio: prie dakle, nego pojdem od Vladana kralja pisati, moram Menandrove rěči pobilěžiti, koje preveliko prosvětlenje dogodjajem naših Slavjanah daju. Menander indi (*Lib.* 8.) kod Kerčelića ovako piše nadilje: „Potle kako Sclavini porobili su Gerčku, kada su od svih stranah

Digitized by Google

pogibeli jedna za drugom dolazilo i poradjale se, niti Tiberio zadosta vojske imo, s kojom samo sa jednom stranom vojske, kamoli sa svom vojskom neprijateljskom pobiti se bi bio mogo; niti u njegovoj mogućnosti je bilo, neprijateljem naproti iti, jerbo Rimljanah sve jakosti na Istočni rat bile su odišle: poklisara je poslo k Bajanu vojvodi avarskomu. Ovaj u ono vrěme nije bio protiva Rimljanom zloserdan: dapače čim je Tiberio vladanje carstva bio poprimio, po pravdi naše skupštine živiti je želio. Ali Tiberio posla k njemu poklisara, da bi ga nagovorio, da sa Sclavini rat derži: da ih ovako, ako bi hotěli na krajine rimske robit iti, za braniti svoja, kod kuće uzderži, i da, imajući domovinu svoju braniti, u krajine rimske robit iti nebudu mogli. Kada je indi ovakovo poklisarstvo k Bajanu car odredio, Bajan njega je poslušao. Za ova opraviti Joannes jest poslan. — Bajan na drugu potoka (razumij Dunava) stranu je prešo, vesi i sela Sclavinah je palio: i kada nitko od Barbarah (razumi Sclavinah) s njim se nije smio pobiti (jerbo u šume i u škulje biahu pobĕgli), sve, što je mogo je pograbio. Ali ovomu Avarah na Sclavine nahruplenju nije samo carsko poklisarstvo uzrok bilo, kano da Bajan caru zahvalnoga ukazati se bi hotio, zaštobo njega car darežljivo jest bio podplatio: već njega vlastito njegovo neprijateljstvo na to jest ganulo, jerbo Bajan bio je sam od sebe na Sclavine zloban. Zaštobo najmre biaše posle avarski vojvoda k Laurenciu slavinskomu vojvodi i k onim, koji kod naroda vladanje imali su, da se Avarom poddadu i u broj onih zapisati dadu, koji harač njim (Avarom) plaćali su. Ali Laurencio i naroda vojvode: „Tko izmedju umerlih“ kazali su, „jest, kojega traki sunce ogrĕvaju, koi našu jakost može savladati i sebi podložiti: jerbo mi običajemo drugih krajine zadobiti, a ne drugi naše: koje vladanje kod nas će doista ostati, dok bude rata i mača.“ Na ovaki način ponosito i oholo kada su govorili Slavini, ne s malom ponosnostju i oholostju protiva njim govorili su Avari: od ovuda na psovke, i jerbo Barbarah jest ljuta i silovita narav, na svadje i kavge odmah došli su; najposlĕ Slavini nemogući svoju ljutost suzderžati, poklisare, koji k njim biahu došli, izsĕkli su. Ova kada je začuo Bajan, odveć njega oddružila su (razumij od Slavinah). K ovomu i ono jest uzrok bilo: jerbo mislio je, da mlogo zlata u krajini najti će, zaštobo bližnje Rimljanah krajine, u koje nikada nijedan drugi narod nije koračio, sve porobili biahu.“ Ove Menandrove rĕči ako tko dobro promotri, veliko prosvĕtlenje u dogodovštini daju: jer 1) Menander piše,

Digitized by Google

da sto hiljadah Slavinah u Traciu i druge krajine rimske nahrupile su; pitati se sada mora, odkuda toliko mloštvo je došlo? To se more lahko razuměti, da iz Panonie i iz Dalmacie moralo je dojti, jer 2) Menander piše: da Tiberio poslao je poklisare k Bajanu Avarah vojvodi, da on na Slavine udari, da ovako oni odvinu od krajinah rimskih, i da branit svoju domovinu otidu; što Bajan učini i udari překo Dunava u njihove krajine: indi njihova domovina bila je iz ove strane Dunava. Dakle Slavini nisu se naselili bili u vrěme Tiberia, ali niti u vrěme Justina ili Justiniana, jerbo 3) Menander piše: da Bajan Avarah vojvoda hotio se je osvetiti Slavinom poradi uvrědjenja, jerbo oni njegove poklisare izsěkli su, nehoteći se njemu pod harač poddati. Kada? to još u vrěme Justiniana dogoditi jest se moralo: jer kada Bajan poklisare jest bio poslo k Justinianu, gdě već kod Bosfora je s vojskom stajo, i kada Justiniana na harač je natěro: onda rado, ili prie, i k Laurenciu vojvodi Slavinah poklisare jest poslo; ali što su Laurencio i njegovi vojvode kazali: „Tko je taj, koi bi našu jakost savlado?“ i onda poklisare izsěkoše. Da ovo u vrěme Justiniana jest se pripetilo, to isti Menander očito spominja, jerbo kaže: da onako ponosito i Avari njima govorili su. Kada? onda, kad Justinu caru kazali su: „Evo nas, koi navadni harač primamo.“ —

Indi Slavini oni bili su od starinskih još Ilirah i Panonah, i od Vandalah i Getah pleme i pokolěnje, jerbo očito kažu „Mi drugih krajine predobiti običajemo, a ne drugi naše“, što će reći: starinsko i od nepoznatnih vrěmenah posědovanje onih krajinah deržati. Menander indi svědoči: da Avari ponosito Gerkom govoriti naučili su se od Slavinah, jerbo Slavini prie ponosito odgovarali su. Nadalje od ovuda vidi se očito: da Avari nisu bili vladavci nad Slavini, već samo družbenici, kano i Longobardi; premda potle, kada već od Gerkah nikakvoga straha nisu imali, sami medju sobom porad krajinah i vladanja više puta su se pobili: što i banovi slavinski sa svojimi kraljevi, i isti bani medju sobom više puta su radili; nu sve ovo potle će se viděti. Istine ljubitelj neka sudi, jeli ja pravo imadem ili ne, kada kažem: da Panoni i Iliri, koji prie Rimljanah u Panonii i Ilirii stanovali su, i potle Rimljanah u svojih domorodnih krajinah ostali su; već da oni takodjer puci, koji u Panoniu i Iliriu u vrěme Rimljanah i potle dolazili su, bili su puci slavinski, kanoti: Vandali, Gete ili Goti, Svevi, Longobardi, i same po izgovaranju rěčih od Ilirah razlučavali su se, kako i dan danas Česi, Moravci, Slovaci, Poljaci i Rusi po izgovaranju rěčih razlučuju se. Od ovuda latinski i němački pisci něki

Digitized by Google

pisali su, ali nisu dokazali, da Svevi, Goti, Vandali, Longobardi, bili su Germani: jerbo, kažu, različiti jezik imali su od Ilirah, kojega nisu razuměli, kanoti niti Panonah. — Něki pako kažu, kako bi Svevi, to jest Švabe, iz Svevie (Schwabenland) bili Panoni i Iliri, kada ondě sami Germani stanuju, neznajući: da prie Rimljanah, u vrěme Rimljanah i potle Rimljanah, tiam do vrěmena Karla Velikoga, u Svevii Slavi, koji su se zvali Vindi, stanovali su. Ja indi doveršujem moje dokaze dosadašnje ovako: Iz Menandra i ostalih pisacah gerčkih očito spominja se: da potle, kako g. I. 400. Vandali, Goti, Longobardi, mlogo stotinah hiljadah otišli su u Latinsku, Španjolsku, tiam u Afriku: u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii njihovi ostanci bili su Slavini, dakle i oni takodjer, koji su od ovih predji bili, bili su Slavini. Jer nije moguće, da toliki narodi, ako bi bili drugoga jezika i plemena, u jednom věku bi se bili mogli okrenuti na Slavine; i nije moguće, da gerčki pisci u vrěme Justina, Tiberia i potlašnjih carevah, nebi se bili spomenuli iz drugog naroda, da bi koi bio sa Slavini u ovih krajinah. Jerbo indi od vrěmena Justiniana cara od samih Slavinah, i to o tako velikom množtvu dolazi uspomena, da iste care carigradske su pod haračem deržali: dokaz očiti jest, da Slavini bili su temeljiti narod ovih krajinah, od vrěmena potopa, i prie nego su Rimljani započeli, i potle u ove krajine došli. Od ovuda zadosta čuditi se nemogu, kako prepoštovani i premudri Kerčelić, koi svědočanstva iz gerčkih pisacah sam je popiso, mogo je tražiti vrěme, kada Slavini u ove krajine, odkuda, i u koje krajine najprie su se naselili? Nije čudo, da niti odkuda? niti kada? su došli, nije mogo pokazati. On je u tom, kako i mlogi drugi pisci falio, što je Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu tako opustošenu opisao, kao da ni žive duše nije bilo ostalo, i da potle sve drugi i drugi puci dolazili su i odlazili, pa ovako da je Panonia i Dalmacia sveudilj pusta ostajala do Slavinah. Jeli to moguće věrovati? ta da bi se tako narodi do temelja bili smicali i tamanili, nebi više čověka bilo na světu!

Digitized by Google

Poglavje II.

Od dogodjajah Slavinah pod kraljevi Vladanom i Radimirom od g. 1. 582. do g. I. 720.

Vladan 12. kralj slovinski, kako Kačić piše, postao je g. I. 582. po smerti svoga otca Želimira. Ovaj kralj u dobroti, poniznosti, pravdi i ljubeznosti nadišo je svoga otca Želimira; pravdu svakomu činio, sirote pomago, i svoje podložnike ljubio na toliko, da je dobrotą njegova po svih deržavah bila razglašena. Ovako mlogi Slavini iz Bulgarie pod njegovo krilo utekoše se, i města svoja ostaviše. Ovaj kralj preneo je svoju stolicu u Solin varoš, u vrěme Rimljanah tako plemenit i zmožan, da u njemu rimski carevi prebivali su. Vladao je mlogo godinah i g. I. 638. je preminuo. Ovo je sve, ali čisto malo, što je Kačić popiso: dakle od potrěbe je gerčke care napervo uzeti, koji u ono vrěme živili su, i onda morebiti dogodjaje Slavinah boljma poznati ćemo. Vladan kralj po smerti otca, ako je taki za kralja krunjen, morao bi g. I. 579. kraljem postati, po smerti Tiberia Konstantina.

Mauricio car carigradski g. I. 582. dana 5. Augusta je postao: rodom iz Kapadocie a iz města Arabisso zvanoga. Otca imao je Paula, a mater Joannu iz starinskog pokolěnja rimskog. — G. I. 602. měseca Novembra on, žena njegova i sva dětca njegova bila su pobijena od Foka. Carica njegova bila jest Konstantina, kći cara Tiberia. Ovaj car strašne rate sa Slavini i Avari je imao, i to svega života svoga: jer Mauricio, berželi carstvo je zadobio, sproti poklisare k Bajanu je poslo, i s njim pod ovom istom pogodbom mir je načinio, pod kojom ga je i Tiberio g. I. 580. načinio bio. Pod Tiberiom pako, što u poglavju pervašnjem nisam spomenuo, ove pogodbe mira bile su načinjene: 1) da Sirmiu povrati; 2) da sto osamdeset hiljadah harača, kojega kroz tri godine nije platio, položi i izplati. Od ovuda ja izvodim ovako: Viděli smo u dogodjajih pervašnjeg poglavja, da Bajan avarski vojvoda na Slavine je bio udario: indi on po potajnom dogovoru s Tiberiom morao je bio Sirmiu i druga města Tiberiovoj vojski izdati. Ovo čujući Vladan, ili još morebiti Želimir otac njegov, podigo je svoju vojsku silnu, kako Menander piše, sto hiljadah, upravišo je k Carigradu, i po svoj Gerčkoj je palio i robio. Jerbo pako pokazo sam u poglavju 1., da Avari bili su Slavi iz one strane

Digitized by Google

Dunava, koji, kano i prie njih Gepide, bili su združeni sa Slavi iz ove strane Dunava i sa istimi Longobardi, koje ja takodjer kazo sam, da su bili Slavi, i sada kažem: od ovuda naravski je slědilo, da isti Avari, Huni i Gepide prěkodunavski pobunili su se protiva svomu vojvodi, i njega natěrali su, da je on morao mir s Tiberiom učinjen prekinuti i onako mir načiniti, kako kralj slovinski iz ove strane Dunava je zahtěvo, to jest: da Sirmia i ostali varoši, koje Tiberio po izdajstvu Bajana je bio dobio, iz ove strane Dunava Slavinom povrate se, i harač, od kojega morebiti i slavinski kralj Dalmacie morao bi bio stranu dobiti, da se naplati. Jednaki dogodjaji i pod Mauriciom bili su. Mauricio, kako gori kazo sam, poslao je svoje poklisare k Bajanu, s njim otajne dogovore je imo i njega podplatio, da mu bude na Slavine u pomoć. Bajan je to Mauriciu obećo, samo da silno blago zadobije, ali rěč svoju nije deržo, a niti je smio, niti mogo deržati. Morebiti da je propustio vojsku Mauricia cara u Panoniu i da vojska rimska veće varoše je zaokupila, koja potle s dobrim nije se dala iztěrati, odkuda rat je se počeo: jerbo Slavini opet podigli su se. Evo svědočanstvo iz Zonara kod Lucia (*Lib.* I. c. 8.): „Mir s njim (to jest sa kraljem Avarah) načini; ali Bajan, kano nezasitljiv i nevěran, s lukavštinom Rimljane je napopao. On je mirovo, ali slavinske narode nčke za robiti deržave je podbunio, koji tiam do zidinah dugačkih jesu došli. Poradi toga car, izabravši Komenciola za vojvodu, Barbare po nenadanom dohodku iz rimskih krajinah je protěro, mloge pobio, sve robstvo zadobio i mloge plěnjenike natrad dobio.“ Ovo je bio početak rata. Od ovoga rata Teofilakt, Teofanes i Menander takodjer pišu, premda pravo morebiti sva nepopisuju; ali koi bi sve ove gerčke pisce imo, mogo bi zaista više od ovoga rata pisati. Ja jih neimam, ali opet iz drugih pisacah, koji ove za svědočanstvo imenuju, i iz njih někoja popisali su, izvoditi toliko mogu, da se znade barem, tko je koga preoblado. Nadalje kod Lucia Zonaras piše: „Chagan (tako piše Zonaras, a ja polag drugih Bajan) na rimske deržave opet udario je, i poslane protiva sebi šerege někad preoblado, a někad od njih bio preobladan.“ Od ovuda ja izvodim, da Bajan izperva nije hotio sam svojom vojskom na Mauricia udariti poradi pogodbe; Mauricio pako je mislio, da on iz lukavštine svoje Slavine je pobunio: jerbo Gerci nisu znali, kakovi je savez medju Avari, Slavini i Longobardi.

Ali kada je Bajan vidio, da se Mauricio nešali, nego da je on svu svoju jakost skupio, i nakanio svu Panoniu i Dalmaciu osvojiti: onda i on svoju vojsku je podigo, sa

Digitized by Google

Slavini a potle i Longobardi se sdružio, i svi ovi kralji slavinski udarili su na Gerke, da nje iz varošah Dalmacie i Panonie protěraju. Ova sva po redu prie nego izvedem, moram se malo povratiti na Vladana kralja slovinskoga. Kazo sam gori, da Vladan kralj svoju stolicu u Solin, to jest něgdašnju Salonu je preneo; Lucio pako piše, da Solin varoš i svu Dalmaciu Gerci tiam u vrěme Heraklia cara posědovali su, ali on samo tako piše i nikakove prave dokaze napervo nedonosi. Lucio zadnjič iz Porfirogenita tersi se ova pokazati, i za svědočanstvo Porfirogeneta Ivana Papu napervo stavlja. Iz druge strane isti Lucio svědočanstvo Tome archi-diakona splětskoga, koi iz Diokleasa je izvadio, napervo stavlja, koi piše: da Slavini Solin predobili su u vrěme ono, kada je bio Joannes *Præjectus Prætorii*. Viděli smo pako gori u dogodjajih Tiberia iz Menandra, da je Tiberio poslao Joannesa k Bajanu za poklisara: dakle bi slědilo, da u vrěme Tiberia Solin je predobljen.—

Nadalje Kačić piše takodjer iz Diokleasa: da je Vladan kralj slavinski svoju stolicu u Solin preneo. Sva suprotivna ova svědočanstva od potrěbe je tako razložiti, da svakomu piscu svoje poštenje ostane, i opet istina na světlo izide. Ja indi kažem, da je Salona a naški Solin u vrěme Mauricia cara izgubljena i predobljena: jerbo kazo sam gori, da Mauricio car svu jakost carstva istočnoga je bio skupio, samo da Dalmaciu bi mogo zadobiti, i pod vlast rimsku spraviti, i zato na Slavine od dvih stranah, od Tracie i od mora s vojskom je udario. Nad vojskom, koja je išla od Carigrada na Serbiu u Panoniu, bili su vojvode Prisko Prefekt Pretoria i Komenciolo vojvoda nad vojskom. Prisko bio se je najprie u Singidonu, što něki pišu, da je bio današnji Osěk i potlam u Sirmii stolnom gradu dolnje Panonie s vojskom naměstio. Na ovaj način Gerci najpoglavitia města u Panonii zadobili su bili po izdajstvu Bajana kralja avarskoga, odkuda se s lahka nisu dali iztěrati. Od strane pako mora bio je Preteria Prefekt Joannes gori kod Tiberia spomenuti, koi s drugimi vojvodami zaderžavo se je u gradovih primorskih u pctaji. Kada indi slavinski kralj s vojskom prama Carigradu jest se podigo, i u Traciu tiam do dugih zidinah doso. onda Joannes na Solin jest udario i njega predobio, po izdajstvu solinskih Rimljanah, koje još Diokleciau car je bio naselio, koji Kerstiani budući, Gerkom većma prignuti su bili, nego Slavinom neznabožcem.

Kada su Gerci osvojili Solin, grad velik i uzmnožan i njim radi mora jako koristan, onda i druga města po Dalmacii, a navlastito po Istrii zadobili su. Od

Digitized by Google

ovuda potle kroz sve vrěme vladanja cara Mauricia dugoviti rat nastao medju Gerci iz jedne strane, a druge strane medju Slavini, Avari i Longobardi, koji sdružeći se protiva Gerkom ukupno vojevali su. Ovaj rat Slavinom i Avarom je dosta težak more biti: jer Slavini svoje varoše ostale i krajine braniti i iz rukah gerčkih otimati morali su u Dalmacii i Panonii, pa ovako raztrešeni su bili. Mauricio pako boja stranu protiva Avarom je okrenuo, da oni na pomoć Slavinom iz ove strane Dunava dojti nemogahu, niti imahu kada: jerbo Gerci Traciu i Serbiu imali su otvorenu, a Taurunum, današnji Biograd, u svojih rukah, i ondi deržal su vojsku, koja uvěk pazila je na Avare, da nebi na ovui stranu Istra kuda prešli. Od ovuda postalo je, da Avari bili su verlo oslabeli već, i nemogući nikako Gerkah nadjačati, zato od drugih Slavjanah, tiam od mora baltinskoga pomoć su tražili. Ovo svědoči Teofanes, koi ovako piše: „Godine Mauricia 9. (t. j. god. I. 591.) uloviše Rimljani tri čověka od slavinskoga pokolěnja rodjena, nikakvim oružjem ili mačem oboružena, nego samo citarami providjena. Odkuda su rodom i što ondi rade? car nje pitati poče. Oni odgovoriše: da su rodom Slavini, i da kod oceana baltinskoga stanuju; Bajan pako da je poklisare k njim poslo i poglavice njihovih županiah s darovi nagovaro, da bi mu pomoć protiva Rimljanom poslali. Oni pako da su od poglavicah svojih odpravljeni, da nje kod Bajana spričaju, jerbo oni poradi daljine puta njemu pomoć dati nemogu. Oni pak osamnaest měsecih da već putuju.“ Od ovuda vidi se, da je Bajanu i drugim Slavinom rat već bio dosadio, jerbo drugačie nebi on pomoći iz tak dalekih stranah bio tražio. Avari dakle i svi Slavini nisu mogli od sile gerčke varoše svoje osloboditi: zato iste varoše po Panonii i Serbii mloge sa Slavini skupa morali su porušiti i ovako silnom rukom osvojiti, što do 17. godine cara Mauricia (t. j. do god. I. 599.) jest se pripetilo: do ove zaista g. Sirmia i Singidon jesu porušeni, kako će se viděti. U to sve vrěme, valj da od perve god. Mauricia cara bio je grad Solin pod vlastju gerčkom, i poradi tverdjine grada nisu ga mogli Slavini natrag dobiti: dok nije zgoda po Božjem dopuštjenju dala se.

U ovom vrěmenu svake godine hiljada konjanikah iz Solina varoša po zapovědi Mauricia u Taurun, t. j. Biograd, na stražu i na obrambu moralo iti, i ondě čitavu godinu danah na straži ostati: što indi s ovimi salonitanskimi konjaniki jest se dogodilo, i kako Avari sa Slavini Solin opet su osvojili, meni od potrěbe je samo iz Porfirogenita (Pogl. 30.) ovdě popisati, kako kod Kerčelića (*Periodo* II. *Slav. et Croat.* §.

Digitized by Google

2. *No.* 1. *pag* 40.) nahodim. „Kùpili su se pako svake godine iz Solina i ostalih Dalmacie varošah konjanici blizu do hiljade, i slali su se k rěki Dunavu, da ondě stražu protiva Avarom bi deržali: jerbo iz one strane Dunava Avari onda stanóvali su, gdě danas Turci (ovako Madjare ili Ugre je zvao Porfirogenita u svoje vrěme, koi g. I. 959. je piso) kano nomadi (t. j. stalno město neimajući; što po mojem umu nije istina, jerbo imali su svoje gradove i sela, kano Hunka grad i varoš, kako u pogl. 1. kazo sam). Dohadjajući pako svake godine Dalmate, više putah ondě (razumij prěko Dunava) marvu i ljude viděli su: i dopade im se jednom, da se prěko prebrode i razvide, kakovi ljudi ondě stanuju. Prebrodivši se dakle, same Avarah žene i dětcu najdu, budući da muži i momci u rat biahu otišli. Oni dakle naglo nahrupivši sve pohvataju, i povrativši se bez svakoga kvara robstvo u Solin odvedu. Avari pako, kada su se iz rata povratili, videći ovo, zlo prepali su se, ali odkuda ova rana njim jest zavdata, nisu znali. Poradi toga za paziti vrěme su si uzeli, i iz vrěmena hotěli su saznati. — Budući dakle po običaju opet iz Solina poslani obrambenici (*Praesidiarii*), iz medju kojih bili su někoji od pervašnjih, oni takodjer dokončaju i prebrode se proti Avarom. Ali naměrivši se na sakupljene Avare, ne samo ništa nisu dobili, nego svaka najtežja podnčli su: jerbo něki izsěčeni, něki pohvatani biahu, i niti jedan nije bio, koi bi iz rukah njihovih uteko. Kadą su pako one uhvatane upitali: tko su i odkuda su? razuměli su od njih, da su iz Solina došli i njim sva ona zla načinili. Na što Avari, kanoti ljubavju města (t. j. Solina) uženeni, nje u gvozdju (negvah, bukagiah) čuvali su, i uzamši njihovu oděću, carski barjak i ostale vojne sprave, koje Rimljani sa sobom donesoše, posědu konje, i pojdu kano vojska u Solin. Jerbo pako vrěme saznali su, u kojem od Dunava povratiti se običavali su obrambenici, koje bilo je velika Subota: u ovaj isti dan takodjer i oni došli su. Mnoštvo pako sve, kada k varošu jest se približalo, sakrilo se je; hiljada pako, koji su oděću rimskih konjanikah bili obukli, da prevare, dalje k varošu išli su. Varošani, barjak carski, ostala zlamenja i oděću rimsku viděći, a ktomu dan, kad se njihovi obično od Dunava vratjahu, dobro znajući, vrata sěgurno otvore, i radostno jih primu. Oni pako sproti vrata zaokupe, i dadu zlamenje onim, koji u zasědah biahu, da što berže dojdu i unidju u varoš. Posmicali su indi sve varošane, pa od ovog vrěmena Dalmaciu svu zadobili, i svoje stanovanje ondě nastanili su; osim někojih manjih tergovištah, koja se njim

Digitized by Google

nisu predala, nego kod mora pod rimskim vladanjem ostala su, zaštobo iz mora mogli su živiti. Viděći indi Abari, da je ona najlěpša zemlja, ondě nastanili su se.“ —

Iz ovih Porfirogenita rěčih svaki razuměti more, kako Slavini i Avari Solin su predobili opet od Gerkah: ali velika pravda medju pisci je, kada? u vrěme kojega cara Solin je predobljen? — Svi su u tom mišljenju, i Kerčelić i Lucio, da je u vrěme Heraklia cara; ali ja sa Diokleasom i Pavlom archi-diakonom deržim i kažem: da su u vrěme Mauricia cara Solin Gerci Slavinom, a Gerkom Avari oteli; i ovo nije dosta samo kazati, nego ovo ja ovako dokažujem. Porfirogenita piše, da Solin onda je predobljen, kada iz Solina hiljada konjanikah jest išlo k Dunavu na stražu protiva Avarom: ali to samo u vrěme Mauricia jest se dogoditi moglo, jerbo on sa Avari kod Dunava i prěko Dunava kod Tise, boj je imo, i potle njega nijeden: dakle u vrěme Mauricia Solin je predobljen. Sada pokazati moram, da je Mauricio sa Avari kod Dunava i kod Tise boj imao. Ovo pisac *Miscelle* (*Lib.* XVI.) kod Lucia (*Lib.* I. *c.* 8. *pag.* 40.) ovako izpisuje. „Godine 17. Mauricia cara sakupivši Bajan silne vojske, u Dalmaciu je hitio, i kada je došo u Veliku (Belicha pišu Miscelle, Banges Teofilakto, i Balba Cedren), 40 varošah, koji su svi na okolo nje, je porobio. Što začuvši Prisko, Gudonia, za izviděti stvari, je poslo, koi u dolini malenoj sakrio se je, u zoru iz za ledjah na njih udario, svih pobio, robstvo im oteo i k Prisku nje doveo. Nadalje Bajan, razuměvši svoju nesrěću, u svoja města je otišo, a Prisko takodjer u svoja.“ Nadalje od ovuda vidimo: kada, i u koje vrěme? Avari, Slavi i Longobardi Dalmaciu; i kada, i u koje vrěme, Solin, svu Dalmaciu i Istriu robili su? kako Pavel archi-diakon piše iz Dioklea (*Lib.* 4. *c.* 25.) kod Lucia u istom gori spomenutom poglavju: da se je to sdružcnje moralo dogoditi g. l. 597—599. Paval ovako piše: „u Istriu Longobardi, s Avari i Sclavini unišavši, sva vatrom palili i robili su.“ Kada? — Kada su Solin oteli: onda bo su i druga města po Dalmacii i Istrii od Gerkah otimali, koja su Gerci bili zaokupili. Zašto su je palili i robili? Zato: 1) jer Gerci nisu hotěli iz dobra predati jih. 2) jer morebiti Gerkom su se bila sama predala. Od ovuda opet svaki neka sudi, jeli nije istina, što sam ja kazo: da Avari i Longobardi bili su Slavinah družbenici, i Slavini, koji, koliko puta Gerci i Rimljani hotěli su Slavine pod svoju vlast spraviti i predobiti, toliko puta taki su se sdružili; i premda potle više puta su medju sobom boj imali, navlastito Slavini i Longo-

Digitized by Google

bardi, nu to je bilo poradi vladanja deržavah, porad kojih medju sobom svadili su se i na boj došli su.

Nadalje pisac Miscele piše od boja Mauricia cara ovako: „Godine cara Mauricia 19., t. j. god. I. 601. opet Komenciol sakupivši vojsku došo je k Istru, sdružio se je s Priskom kod Singidona, mir, koi sa Avari bio je načinjen razmetao se je, oni pako došli su k Viminaciu, što jest otok velikoga Istra. Što kada je začuo Bajan, s sakupljenom vojskom na romacko išo je polje, a četiri sina, kojim dao je vojske za čuvati brěgove Istra je odredio. Ali Rimljani načinivši ladje, prebrode se, i pod ravnanjem Priska pretora boj sa sinovi Bajanovi započnu, dočim je Komenciol u Viminaciu razbolio se i osto. Mlogo urah je boj trajao, i samo noć ga je pretergla. Rimljanah poginulo je taj dan samo 300, a Barbarah do 4000. Na jednaki način tukući se i tretji dan, Rimljane od uzvišenih stranah na Barbare udarivši, nje protěrali, Avare mloge i iste sinove Bajanove pobili, i viteško preobladanje zadobili su. Bajan pako s sakupljenimi šeregi protiva Rimljanom okrene se, ali u boju razbiju Rimljani opet Barbare, i ovo od svih plemenitie zadobili su preobladanje. Medju tim Prisko 4000 odredi, koji překo Tise bi išli, za izviděti Barbarah gibanja: ali Barbari od toga što se radi ništa neznajući, svečani dan svetili i zajedno častili su se. Na ove dakle potajno nahrupivši, preveliki strah u nje natěrali su: jerbo 30,000 Gepidah i drugih Barbarah pobili su, i mlógo robstvo zadobivši, k Prisku povratili su se. Bajan pako opet vojske sakupivši, došo je k Istru, ali kada se boj ponovio, Barbari bili su preobladani, i u dubljini potoka potušeni. Poginuli su takodjer premlogi Slavini, živih pako uhvatili su Avarah 3000, Slavinah 800, Gepidah 3,200 i 2000 Barbarah. Ova ista piše i Teofilakt Simokata, i broj uhvatjenih povećava, koje u varoš Tomos poslane, i po lukavštini Bajana povraćene izpisuje (*Lib.* VIII. *c.* 2—4.). Sada još popisati moram, kako je mir medju Avari i Mauriciom carom načinjen, i koje su pogodbe mira. Od toga gore spomenuti Teofilakt kod Kerčelića (*Periodo* I. *Pannoniæ veteris. pag.* 29.) ovako piše. „Iz pogodbe pako Ister za granicu medju Rimljani i Avari odredjuje se, i sloboština Avarom proti Slavinom prebroditi se dopušta se; sverhu toga opet dvadeset hiljadah dukatah prie pogodjenih pridadu se: i na ovaki doista način boj medju Avari i Rimljani doveršio se jest.“ — Ove pogodbe mira 19-e godine Mauritia cara načinjene su, to jest g. I. 601. Mauritio pako g. I. 602. jest ubijen.

Iz gori napisanih dogodjajah pověrovano vidi se, da

Digitized by Google

Mauritio imao je sa Avari boj. Kod Istra, i najposlě prěko Istra: ako li indi pod Herakliom carom nebude se pokazati moglo, da u vrěme njegovoga vladanja boj sa Avari kod Istra je bio; naravskim načinom slědit će, da niti Salonitanski konjanici na stražu k Istru nisu dolazili u vrěme Heraklia cara, dakle niti Salona po svědočanstvu Porfirogenita od Slavinah i Avarah u vrěme Heraklia nije bila porobljena i predobljena, nego u vrěme Mauricia, koi devetnaest godinah sa Slavini i Avari jest rat imao kod Istra, kamo iz Salone takodjer konjanici morali su dolaziti na stražu, i ono, što od njih piše Porfirogenita moglo se je dogoditi.

Neka indi oprosti Lucio i s njim prepoštovani naš Kerčelić. Diokleas i Marko Marul po mojem sudu pravo su pisali; jer Diokleas piše po svědočanstvu Lucia (*Lib.* I. *c.* 9.), da Salona je predobljena, kada Joannes Prefekt Pretoria je bio. Viděli smo pako, da on pod Tiberiom, i potle pod Mauriciom je bio. Nadalje knjiga takodjer Gargura pape velikoga, koj od g. I. 590 do g. I. 604 cerkvu je ravno, Maksimu salonitanskomu biskupu pisana to isto svědoči, gdě ovako (*Lib.* 8. *Epist.* 36.) piše: — „Nas obodvojice sin, misnik veteran, tako mene u bolesti podagre slaboga je našo, da na knjigu bratstva tvoga odgovoriti nikako nisam mogo. I doista radi Slavinskoga puka, koi nad vami već jako stoji, i mučim se veoma, i smućujem; mučim se u ovih, koja već u vami terpim, smućujem se, jerbo kroz Istrie laz već u Latinsku dolaziti počeli su.“ — Od ovud za istinsko suditi se more, da u vrěme Gargura velikoga Salona je bila od Slavinah obsědnuta, i da Maksim biskup salonitanski morao je pisati papi, kako veliko zlo i strah Salonitani i on terpe. Da pako Salona varoš u vrěme biskupa Maksima je predobljena, od tuda pověrovano more se kazati, jer potle Maksima nijedan biskup Salonitanski nije bio: jerbo iz Salone je posto Splět iliti Spalatum, i biskupi od ovoga zvali su se Splětski iliti Spalatski: oda šta potlě dojde razgovor. Iz svih ovih dokazah vidi se pověrovano, da Salona varoš od g. I. 597 do g. I. 599 je pridobljena. Nadalje iz popisanih gori dokazah za istinsko izvodi se 1) Da u Panonii i Dalmatii, to jest u Ilirii mlogi varoši bili su; jerbo svědoči pisac Miscelle, da Bajan, kada je prešo na ovu stranu Dunava, Beliku varoš, to jest Veliku Kraljevu potle nazvanu (u vrěme Rimljanah *Urps Ctara*, ne daleko od Lipovljanah u Gradiškoj Regimenti i dan danas jest selo Kraljeva Velika), i četerdeset drugih okolo stojećih varošah je poro-

Digitized by Google

bio i predobio; gdě toliki varoši nahodili su se u vrěme Mauricia i Avarah, ondě i mlogi puk je morao biti: dakle laž je velika, što mlogi pisci pisali su, da je Panonia i Iliria pusta toliko putah ostala. Ja sam kazo, i sada isti dogodjaji i inostranski pisci svědoče, da Panonia i Dalmacia imale su svoje narodne puke, Ilire i Panone, koje Rimljani, i potlě Gerci dobro poznali su, ali u pervo doba Ilire, Panone, Gete, Vandale, Sarmate, Scite, potle Longobarde, Sveve, Kvade, Erule zvali su, dokle najposlě Slavine sve u občinskom nazvali su. 2) Što pisac Miscele piše, da je Bajan varoš Veliku. i ostalih četerdeset varošah okolo stojećih predobio i porobio, to se nemora tako razuměti, da je on one varoše od Slavinah oteo, jerbo on sa Slavini skupa je bio združen, dakle mora se misliti, da on sa Slavini skupa ove varoše od Gerkah je oteo. Da pako svaki varoš u takvom dogodjaju, kada se otimlje, mlogo terpěti mora, to si svaki mislěti more. Od ovuda slědilo je, da mloga města isti Gerci, kada su běžati morali, porobili su i popalili, velike pako varoše i jake Gradove, iz kojih se Gerci nisu dali iztěrati, isti Slavi i Avari morali su porušiti, premda svoje vlastite; jer drugačie nisu mogli predobiti, kanoti Sirmiu varoš glasoviti u Srěmu, kojega početnika ja nahodim Sirma kralja Tribalah, na kojega Aleksander Veliki je bio udario, ali ga nije preoblado, poglej Pogl. XII. str. 1. Sirmia dakle varoš prie Isusova narodjenja okolo 330. g., malo prie, ili potle jest se započeo: koje vrěme ako se pridade g. I. 597, kada je porušen bio pod Mauriciom carom, jest stajo 927 godinah.

Gerci dakle lakomi, oholi i ponositi krivi su, što mlogi poglaviti i veliki varoši po Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii porušeni u ovo vrěme bili su; jerbo uvěk vapili su i gledali, kako bi Panoniu i Dalmaciu pod vlast svoju spravili; i kada su po lukavštini i izdaicah u varoše vojsku napustili, iz dobrah povratiti nisu hotěli, od ovuda slědilo je, da silom Slavi Gerke těrati i ovako varoše rušiti su morali. Uzrok ovoga i on je bio, jerbo mlogi u varoših Kerstiani su od istih Slavinah bili, koji Gerkom poradi věre priklonjeni bili su, i mlogi sami svoj narod i svoje varoše poradi věre izdali su. — 3) Da slavinski puci iz ove strane Dunava stanovali su, svědoči gori spomenuti Teofilakt, koi piše, da medju ostalimi pogodbami mira bila je i ova, da Bajanu slobodno bude protiva Slavinom vojsku svoju prebroditi; odkuda očito izvodi se, da iz ove strane Dunava stanovali su Slavini. Jerbo nadalje u istih pogodbah piše Teofilakt i onu, da Ister veliki bude medja medju Avari i

Digitized by Google

Rimljani: od ovuda se povĕrovano izvodi, da od Tauruna, to jest Biograda dolnja Serbia, kako Sava u Dunav utiće, i Bulgaria spala je pod Mauriciom carom pod vladanje gerčko; kako dugo je stajala pod Gerci, to ćemo potle viděti. Od ovuda nadalje dobro pamtiti se mora: da današnja Bosna, Panonia sva i Dalmacia pod Slavini ostale su, i Slavini sami svojega kralja i vlastnike imali su. Ovo od potrĕbe je bilo spomenuti, da potlašnji dogodjaji bolje razuměti se mogu.

Fokas potle Mauritia g. I. 602 dana 23. Novembra, kada je Mauricia, njegvu caricu i svu dĕtcu potuko, carstvo je pograbio. Ovaj ništa uspomene vrĕdnoga nije uradio, nego to jedino, da primat, Rimske cerkve spoznao i potverdio je. U ostalom sav nemarnosti, nasladjenju i bludnosti jest se na toliko poddao: da Kosroes kralj Persianah na njega udario i Kalcedonu varoš naproti Carigradu u Asïi stojeći je predobio. Kralji takodjer drugi, poradi lupežtine cara potergali su carstvo (to su bili kralji Slavinski i Longobardski). Poradi toga isti carigradjani Foku su ufatili, i k Herakliu doveli, gdĕ sa svakom pogerdom nagerdjen, u istoj ladji, na kojoj se je Heraklio brodio, glavu izgubio jest g. I. 610. Bio je iz Tracie rodom, ali pogan veliki. Narsesa onoga glasovitoga vojvodu dao je živa sažeći, vojake Pretorianske, što su se njemu rugali, nĕke dao je posmicati, nĕke u more baciti i potopiti, nĕke u Tavnice zatvoriti. Prie nego bi mu se glava odsĕkla na zapovĕd Heraklia, jerbo mlogih žene je opoganio, muda su mu odrĕzana. Ovako Berti iz Cedrena i Zonara. U vrĕme ovoga cara živio je Vladan kralj slavinski, mloga mĕsta po Ilirii i Dalmatii je odteo od Gerkah, što svĕdoči Blondo kod Kerčelića (*Per.* 2. §. 1. *pag.* 35.), gdĕ ovako piše: „U ono takodjer vrĕme (to jest pod Fokom), kada carstvo carigradsko po bunah Afrike i Asie jest uznemireno bilo, Slavi, koje smo kazali, da su u Dalmacii i Istrii naselili se bili, sva mĕsta, koja su bila bližnja i pod vladanje Gerkah spadala su, jesu zaokupili, i kada bi vojake, koje Foka za obrambu je bio ostavio i pometo, po nenadnom nahruplenju izsĕkli, svu Dalmaciu i ostale primorske krajine ilirske jesu osvojili. Ovo se razuměti mora, da sva mĕsta do mora Slavini osvojili su, ali još nĕki Gradovi na moru ostali su, kano Zadar, Šibenik, Trogir, Splĕt i drugi nĕki ostali su, od kojih potle govorit ćemo. Pod ovim indi carom nikakvoga boja kod Istra pisci nespominjaju, što dobro moje čitatelje osĕtiti moram.

Digitized by Google

Poglavje III.

Od dalješnih dogodjajah.

Heraklio potle kako je Foki dao glavu odsěći god. Is. 610, carigradski car je postao. Vladao je 31 godinu. Bio je sin Herakleona Afrike Prefekta, Monotelita odmetnik. Imao je pervu ženu imenom Fabiu, koju on nazvao je Eudokiom, iz koje dvoje dětce je zadobio, Epifaniu i sina Heraklia mladjega zvanoga, kojega je Augusta nazvao i ime mu pridao Konstantin. Po smerti Fabie, uzeo je za ženu Martinu, kćer brata svoga, prelěpu děvojku, s kojom više dětce je imo; ali imo je na spravi svojoj bolest, da, kada bi pišo, sam svoj obraz gori bi popišo, što pokaranje božje da je bilo, zašto bo svoju sinovku za ženu je uzeo, Nicefor i Equato pišu. Heraklio strašne rate je deržao sa Kosroem kraljem Persianah, i njega u mlogih bojih je razbio. G. I. 514 je oteo Jerusolim i odanle odnio sve velike cěne odělo cerkvenó, i križ Gospodina Isukersta, zatim Egipat, Aleksandriu i Libiu je bio porobio Kosroes kralj persianski. Heraklio ova čujući, morao je vojsku podignuti i protiva Persiancom iti, ali on bojo se je Avarah i Slavinah; zato poslao je Poklisara k Bajanu, da s njim mir utverdi; što Bajan je bio obećo, ali nevěrnik nije rěč deržo; jerbo godine Heraklia devcte, to jest g. I. 619, kako Cedren piše, Avari u Traciu oružje preneli su, Heraklio pako poslavši Poklisare mir je molio: i kada je Bajan obećao, da će mir učiniti, car sa dvorjaniki svojimi, vlastito veličanstvo zabacivši, tiam do dugačkoga zida daleko od varoša idući s velikom dragocěnih poklonah množinom Bajana je dočeko, da od njega věru primi, po kojoj bi se mir medju njimi neuskvernuto utverdio. — Ali Avarin onaj, pogazivši zakletbu, i zaveza věru, iz nenada na Heraklia oružjem nahrupi. — Car pako tako od nenadnog čina uplašen, poběže, i u varoš povrati se. Barbar, kada je sve carove dostojanstvenike i dvorjanike pofato, sa svim, što je pograbiti mogo, natrag povrati se, i mloge Tracie varoše, po ufanju mira prevarene, i ništa takvoga sumljeće, je porobio. Godinu dojduću, to jest 620, kako Teofanes svědoči, mir medju njima jest načinjen; jerbo Heraklio prie nego je vojsku u Asiu odveo, s njim je mir učinio, mloge poklone poslao, sverhu toga dvi sto hiljadah dukatah obećo, i poruke dao, i onda vojsku u Asiu protiva Kosroe kralju

Digitized by Google

Persianah je odveo. Kada je mlogo putah Persiane razbio, g. I. 623, njih sa svim je preoblado i iz Gaze protěro. Ali opet g. I. 626, koja je bila 16-a Heraklia, kako Teofanes svědoči, „Kosroes Persianski kralj, Sarbaru vojvodu sa 50,000 vojakah k Carigradu je poslo, da načinivši savez sa Huni, Slavini, Bulgari i Gepidi varoš obsěde silom“— što jest i učinjeno; jerbo iste godine, kako kronika Paskala svědoči, Avari i Slavini udarili su takodjer na Carigrad, od kojega boja Nicefor ovako piše: — „Avari, raztergali su mir, kojega je Heraklio, prie nego je proti Persianom odveo, po velikih darovih, po obećanju od 200,000 dukatah, i po predanju porukah s njimi utverdio bio. Sakupe dakle vojsku i tabor kod Carigrada načine, i ondě predvaroške ulice sve popale. Ovako, kada su razdělili bili Bospor (uzko more) carigradski, Persiani asiatsku stranu, Avari Traciu robili su. Ovi isti za zidine osvojiti, na vitlovih zidodere bili su načinili, i torneve s krovom na točkovih: koje kada su k zidinam bili priturali, u čas po božjoj jakosti srušili su se, i saterli, koji u njih bili su. Biahu njihovoj vojski Slavinah na pomoć čete kruto mloge, koje oni sobom doveli su. — Nadalje isti Nicefor Patriarka izpisuje, kako su Slavini pobijeni, i da medju mertvimi žene takodjer najdene su bile, i kako je na to Bogu služba učinjena, štoje Carigrad obranio. — G. I. 634, Heraklia pako cara 24. piše patriarka Nicefor ovako: „U isto vrěme Maria, Herakliova sestra, kada je novce Avarskom Bajanu poslala, Stěpana sina svoja je natrag dobila (koji je bio u sužanjstvu), kojimi novci navabljen Avarin, Antoniana meštra je podgovorio, da i on s jednakom plaćom ostale, koje imo je poruke založene, bi odkupio, što je takodjer učinjeno.“ — Nadalje isti Nicefor patriarka piše, kako Hubrat (Chubrat), Gepidah ili Bulgarah vojvoda, Bajana Avarskoga vojvodu jest ostavio, i pod krilo Heraklia cara se uteko; koi njega s lěpimi pokloni nadario, i na dostojanstvo Patricia podigo jest. Ovaj Hubrat Heraklia cara molio je, da mu dopusti, da Dalmaciu od Avarah otme, što njemu car sve dopustio je. Ovo pako razdruženje Hubrata vojvode Gepidah ili Bulgarah, od Avarah moralo se je dogoditi potle g. I. 634, jerbo drugačie Bajan avarski vojvoda nebi bio založene poruke za nikakove novce odkupiti dao. Potle g. I. 634 dakle Hrobati, koje Porfirogenita Chrobate piše (koji da su Bulgari, prie, i u isto Heraklia vrěme od gerčkih pisacah, kanoti gori od Nicefora Gepide zvani, koji, velim ja, Chrobati da su Bulgari ili Gepide bili, potle pokazati ću), ali za života Heraklia cara,

Digitized by Google

udarili su na Avare i s njimi boj deržali, dokle nje priobladali su, i ovako svoje vladanje u Dalmacii, pod kojom svu Panoniu i Iliriu ja sada razuměvam, preneli su. Iz ovih dogodjajah vidi se, da u vrěme Heraklia cara nikakvoga boja kod Istra rěke nije bilo, ali niti spominja koj pisac od salonskih konjanikah. — Jer Porfirogenita, kako gori pokazo sam, piše, da Avari hiljadu konjanikah, iz Salone k Istru na stražu dolazećih, kada su preko Istra prešli, ufatili su i posěkli, i u njihovoj oděći s prevarom u Salonu unišli i nju osvojili; što u vrěme Heraklia pripetiti se moglo nije, jerbo pod njim Avari sa Slavini Carigrad isti bili su podsěli, dakle Heraklio svu Traciu takodjer bio je pogubio, i jedva Carigrad po božjem čudnovitom dogodjaju je obranio.

Od ovuda ono za istinsko izvodi se, da dogodjaj od Salone varoša, pod Herakliom carom pripetio se nije, već pod Mauriciom carom. Kazo sam gori, da Hubrat Gepidah vojvoda, od Bajana, avarskoga vojvode pod carom Herakliom potli g. I. 634 jest se oddružio, i da potle s dopuštenjem Heraklia Dalmaciu od Avarah je osvojio. Od ovuda ja izvodim Porfirogenitove Hrobate, a naše predje, od kojih mi zovemo se Horvati, ili po pisanju Porfirogenita Hrovati. Velika nesloga medju učenimi i pisci jest, odkuda Horvati došli su u Panoniu i Dalmaciu. Něki pišu, da su došli od karpatskih berdinah: něki da su iz Češke, to jest iz za karpatskih berdinah, koje planine Babje gore hoćeju iz Porfirogenita zvati, něki nje iz starinskih Kuretah, ili Crobizah. Pater Katančić od puka Arvatah, od kojega Plinio piše, i od Karuanka Ptolomea tersi se pokazati, da Horvati uvěk pod ovimi imeni stanovali su u Ilirii. Na koi način, što Nicefor patriarka i Teofanes, onoga vrěmena pisci gerčki, i potle njih Porfirogenita od Hubrata, ili kako Teofanes piše, Chrobata bulgarskoga vojvode pišu, Pater Katančić kano jednu pripověst izmišljenu od Porfirogenita pokazati tersi se: jerbo on (*in suo Specimine Philologiae Lib.* 1. §. 5. *pag* 17.) ovako piše: — „Kada Heraklia carstvo je ravnao, Hubrat Bulgarah vojvoda (Teofanesu Hrobat, ostavivši Avare družbenike, po poslanom poklisarstvu k Herakliu, mir s njim načini, kojega do sverhe života svoga je zaderžo.“ — Ovo iz Niccefora znade se. Pet imao je sinovah, kojimi u zadnjoj volji iliti testamentu ostavio je (ovu svoju zapověd, razumij), da po smerti svojoj sakupivši svoje narodne puke, u očinska bi se povratili stajališta. Ali po smerti otca na sve strane razišli su se, Batbajas i Hubrat otišli su k Tanaju; Aspa-

Digitized by Google

ruh u Danaprem, četverti preko Dunava k Avarom se je pridružio; peti u Ravenu u Latinsku.“ — Ovako Pater Katančić iz Praya na god. 635, i iz Pubitsa na g. 634. Na ovaj način Bulgaria, ona najglasovitija krajina i najjača kraljevina Gepidah, ili Getah po svědočanstvu Praja i Pubitsa, i gledom na njih Patra Katančića pusta je ostala. Ali čast i poštenje Patru Katančiću, kojega, kanòti moga někadašnjeg profesora u Poesii i naučitelja zahvalnim serdcem sada spominjam; njemu pako u ovih dogodjaih pravo dati nemogu: jer ako Porfirogenita cara, koi pisma starinskih pisacah gerčkih u rukah je imo, i ostalih gerčkih pisacah popisane dogodjaje, kano izmišljene pripověsti deržali budemo; odkuda sami sebi pověrovanje pribaviti moći ćemo? Koji, štogod od naših predjih Slavjanah znademo, zaisto jedino gerčkim piscem zahvaliti moramo. Akoli indi iz Porfiroganita popisani dogodjaji slažu se sa pervašnjimi i potlašnjimi dogodjaji, od kojih drugi gerčki pisci spominjaju, naravskim načinom morati će se kazati, da Porfirogeneta, premda godine dogodjajah, i iste dogodjaje u posebnom sve popiso nije, u občinskom věndar od Hrobatah istinito je piso. Ja indi postavit ću pervašnje dogodjaje najprie pred oči, i onda izvodit ću dogodjaje od Hrobatah iz Porfirogeneta.

Koi dogodjaja od mene popisane pozorno je čito, on će se lahko sětiti, da Gete g. I. 375 pod Valentinianom II. u Traciu su došli, i onde potle i u Panonii se nastanili, (pogl. Str. II. Pogl. XIX.). Ovi Gete iz Panonii potli nikada nisu sa svim otišli, jer premda na sverhi četvertoga věka, strašne vojske od njih i od Vandalah podigle su se, i Latinsku, zatim Spanjolsku pridobile, i u istu Afriku se razišle, ništarmanje potle toga uvěk iz Panonie, Dacie i Bulgarie uvěk velike vojske dizale su se, i na pomoć Visigetom, kulikò puta bi bilo sila, išle su. Po smerti Atile g. I. 454 sini njegovi za kraljevinu svadiše se, hoteći krajine medju se poděliti, ali Gete ili Gepide podigoše se, Hune pobiše i nje po Dacii, Panonii i Ilirii razděliše. (poglej Pogl XXI. str. II.). Potle toga kada su g. I. 540. pod vojvodami Totilom i Ostroilom veliku vojsku na pomoć Vitigesu, i za obderžati Latinsku i Dalmaciu bili poslali, i na taj način verlo bili oslabili, hoteći krajine u Dalmacii, Panonii i svoj Ilirii zaderžati, Avare na pomoć sazvali su, ali Avari njim vladanje preoteli su (pogl. Str. III. Pogl. I.). Ovako indi drugi put pod Atilom oko g. I. 427, drugi put pod Avari, okolo g. I. 556. Ovako pod zapovědju Bajana avarskoga vojvode ostali su do g. I. 601,

Digitized by Google

koja je bila Mauritia cara 19. kako gori pokazo sam. Ove godine jerbo medja med Avari i Gerci Ister je bio naredjen, Bulgaria pako iz ove strane Istra ja stajala, pod vladanje gerčko spali su. U vrěme Heraklia Bulgari premda bi se moglo mislěti, da u družtvu Avarah i Slavinah kod obsědjenja Carigrada bili su, medjutim Hubrat vojvoda od družtva Avarah da jest odstupio, i k caru Herakliu poklisare poslo, od njega moleći, da ga pod krilo svoje uzme, i da mú dopusti, da od Avarah Dalmaciu osvoji.

Sada pitati se mora, zašto Hubrat bulgarski vojvoda Dalmaciu, gdě razuměva se i Panonia, od Heraklia cara je tražio: i na ovo svaki, koi pervašnje dogodjaje pozorno je čitao, lasno more odgovoriti; jerbo Bulgari zvani Gepide, i Gete u pervo doba zvani, od g I. 375, kada u Panoniu naselili su se, Panonske krajine uvěk i Dalmaciu deržali su kano vladaoci; jerbo stotine hiljadah junakah i vitezovah svojih boreći se sa Rimljani, sa Huni, potle s Gerci i Avari, za Panoniu i Dalmaciu izgubili su, i zato na novo sa Avari ogledati se, i vladanje svoje u Dalmacii utverditi nisu žalili i nisu se strašili. Ovo je uzrok bio, da Hubrat ili Hrobat na skradnjoj svojoj uri sinom svojim, kanoti zadnju otačbine slavne Slavenske volju jest izručio, da složni medju sobom ostanu, da Slavoljubnost slave svojih dědovah i praděděvah susderže, nju vazda i uvěk pred očima imadu, da města i krajine svojih predjih natrag traže, i zadobiti terse se. Koja města i koje krajine? Ona města i one krajine, za koja on poklisare poslao je k Herakliu, da mu dopusti od Avarah oteti i zadobiti nje natrag, to jest Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu. Zločesto dakle preučeni Pray, Pubits, i gledom na ove pater Petar Katančić razuměli su stražnju volju Hrobata bulgarskoga vojvode, kada su mislili, da on u stražnjoj svojoj volji hotio je, da se k Tanaju povrate, odkuda oni Bulgare morebiti ali brez dokazah temeljitih izvode: da Hrobat vojvoda niti na pameti nije imo Tanaja, kada svoje sine je nagovarao, da sjedinjeni svojih predjih města natrag traže, zadosta svědoči njegovo poklisarstvo, po kojem on od Heraklia jest molio, da mu dopusti osvojiti Dalmaciu, što on njemu je dopustio s tom pogodbom, da Avare odanle protěra. Ovako iz Nicefora ja izvodim; jeli pravo, ili krivo, neka sude drugi, koji ova čitali budu. Sada ću iz Porfirogenita popisati rěči od Hrobatah, kako kod Lucia nahodim *(Lib. I. c. 11. Porfirogenita u Poglavju 30.)* gdě on ovako piše: „Abari dakle da je prelěpa ova zemlja (to jest Dalmacia) videći,

Digitized by Google

ondě nastanili su se; Chrobati pako onda stanovali su dalje Bagibarie, gdě sada jesu Běli Chrobati: jedno pako pokolenje, najmre petorica bratjev Kluka, Lobel, Kosentzis, Muchlo, Chrobat i dvě sestre Tuga i Buga, zajedno sa svojim plemenom od njih (razumij Chrobatah) u Dalmaciu dojdu, gdě Abare stanovnike našli su, i kada su několiko godinah medju sobom rat deržali, preobladali su Chrobati, i Abarah stranu potukli su; ostale pako sebi podložne biti, natěrali su, i od onoga vrěmena od Chrobatah jest ona krajina posědovana, i još sada jesu u Chrobatii Abarah ostanci, i da su Abari poznadu se.“ Pogl. pako 31: „Chrobati, koji Dalmacie strane sada poseduju, od Chrobatah bělih nekerštenih, pokolenje svoje izvode, koji dalje Turcie, blizu Francie stanuju, i Sclavinah medjaši jesu nekerštenih Serbaljah. — A Chrobati zovu se, jezikom Sclavinah, to jest zemlju mlogu posědujući. I ovi isti Chrobati k rimskomu caru utekli su se Heraklio prie Serbaljah, u ko vrěme Abari oružjem odanle Rimljane su protěrali, koje iz Rima doveo je Dioklecian car, i ondě naselio: odkuda Rimljani su se zvali, zaštobo iz Rima došavši u onih krajinah nastanili su se, to jest u Chrobatii i Serblii. Kada su pako nje protěrali Abari, u vrěme Heraklia, pusta njihova krajna ostala je: radi toga po njegovoj zapovědi oni isti Chrobati oružje pograbili i Abare iz onih městah protěrali su, i u njihovoj zemlji, koju i dan danas deržе, nastanili su se.“ Ovdě moje čitatelje opomenuti moram, da Lucio sam piše, da gerčki Chrobati, naški mora se pisati Hrovati, jerbo kod Gerkah *Ch* izgovara se kao naš *H*, opet gerčki *b* izgovara se kao naš *v*. Nadalje piše Porfirogenita: „Biaše pako u ono vrěme vojvoda Porgin otac: i Heraklio car, kada je iz Rima po poklisaru Misnike dobavio, i arkibiskupa, misnike i diakone odrediti dao, Chrobate je dao kerstiti; i onda doista vojvodu imali su Porgu; zemlja pako ova, u kojoj stanuju Chrobati od pervo doba bila je pod vlastju rimskoga cara: odkuda takodjer tamo do sadašnjega vrěmena gradine i igrališta města Diokleciana nahode se u varošu Saloni, i blizu Aspalate; niti žele Chrobati ovi okršteni s drugimi rat imati; i to jerbo zabranu očitu imadu od rimskoga pape, koj pod carom Herakliom njima misnike je poslao (to je morao biti Honorio I., ili Severin) i nje je pokerstio: jer potle prijetoga kerštenja zavětovali su se i rukopise vlastite davši S. Petru Apostolu, zakleli su se, da nikada neće u tudju krajinu s oružjem unići; već mir da imat će sa svimi hotećimi, i prokletstvo nazopet od pape pri-

Digitized by Google

mili su, da, ako kada drugi narodi na njih bi navalili, i ratom bi jih uznemirili, za njih bi vojevo, i osvetio se Bog njihov, i preobladanje bi jim podario Petar Isukerstov učenik.“

Nadalje isti Porfirogenita u istom Pogl. 30. piše: — „Ostali pako Chrobati pram Francii stanovali su, i zovu se danas Bělo-Chrobati, ili Chrobati Běli, vlastitomu principu podložni. Podložni su pako Otonu velikomu, kralju Francie, koja je i Saxonia, i neokeršteni ženitbu sa Turci (razumij Madjari) i priateljstvo imadu. Ali od Chrobatah, koji su u Dalmaciu došli, strana je otišla, i u Iliriu i Panoniu se nastanila; imali su takodjer i oni principa naj većega, koi k principu Chrobatie samo iz priateljstva poklisare je slao. Několiko pako godinah dalmatinski Chrobati bili su podložni, kako i prie njihovoj zemlji. Toliku pako kervoločnost pravili su Franci, da od sisah njihove sinčiće klali su, i psom bacali. Koju stvar nemogući podnositi Chrobati, pobunili su se, i principe, koje od njih imali su, poklalili su: poradi šta velika vojska iz Francie protiva njim podigla se je, i potle sedam godinah terpećega rata, težko najposlě nadjačali su Chrobati, i sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina potukli su, i od onda slobodni i svoje pravde sveto kerštenje od pape rimskoga tražili su. Poslani biskupi kerstili su nje pod vladanjem Porina, t. j. kada njihov kralj bio je Porin.“

Nadalje u vrěme Heraklia g. I. 630., kada u Galii je vlado Klotar II. iz pokolěnja merovinginskoga, Saxoni bili su preobladani, strašno pobijeni, i pod merovinsko, t. j. Galie vladanje podtěrani: ovako piše Berti. — G. I. 646. Rotar Lòngobardah kralj, od Lune varoša Tuscie, tiam do Galie, dakle svu današnju Sardiniu je predobio, vladanje svoje tamo protego, i Rimljane i Ravenate je pobio; što sve izpisuje Berti (*in Appendice ad Seculum 7.*) U vrěme takodjer Heraklia cara na světlo došli su Saraceni, od kojih potle Turci postali su, s kojimi naši predji mloge kervave rate imali su, od kojih u slědećem posebnom poglavju govoriti ću. Sada, što iz popisanih svědočanstvih izvodi se, popisati ću. Od ovuda pověrovano kazati se more: 1) Da u vrěme Mauricia cara do g. I. 601. Avari sa Slavini Solin varoš po lukavštini jesu predobili, ali ga nisu porušili: već kako Porfirogenita svědoči, Rimljane sve izsěkli su, i ondě se nastanili. 2) Da u vrěme Heraklia od g. I. 635. po smerti Hrovata vojvode bulgarskoga, sini njegovi protiva Avarom rat su podigli, i nje preobladali. Najstarii Batbaja, kojega Kačić piše Butaja, vojvoda Bulgarie je posto; Hrovat pako, brat Bu-

Digitized by Google

taje, s jednom stranom Bulgarah, kada su svi jednoskupno Avare preobladali, u Dalmaciu jest se preneo, i ondě nastanio, od kojega potle Dalmacia i Panonia jest Hruvatska ili Hrovatska, zatim i danas Horvatska je nazvana. 3) Da u ono vrěme, kada Hrovati Bulgari, koji su bili Gepide, sa Slavini i Iliri starinskimi domorodci sdruženi, Avare su progonili, Salona varoš je bio porušen; jerbo Avari, kako Porfirogenita svědoči, u Solin s prevarom unišli su, i jerbo lěpi varoš Solin je bio, i sva okolo krajina njima se je dopala, ondě nastanili su se; što naravskim načinom starinskim Ilirom i Panonom, ali niti Gepidom t. j. Bulgarom, drago nije bilo. Od ovuda slědilo je, da Gepide s puci panonskimi i Iliri sdruženi, silom Solin od Avarah morali su otimati, i jerbo biaše tverd varoš, i porušiti: zaštobo drugačie nisu ga mogli predobiti. 4) U ono isto vrěme Hrovati sa Slavini ostale kod mora varoše i gradove, kano Zadar, Šibenik i Trogir, morali su osvojiti: jerbo Kačić piše, da u ono vrěme kralj slavinski bio je Radimir, kojega pater Katančić imenuje Ratomir, i da on spomenute varoše i gradove kod mora je sve predobio, što moglo se je pripetiti u družtvu Bulgarah, koji sva pod Dalmaciu spadajuća města hotěli su imati, kano starinsku svoju otačbinu. I ovako svědočanstvo od Ivana IV. pape rimskoga sudara se s dogodjaji, koje kod Lucia *(Lib. I. c. 9.)* ovako glasi: „U isto vrěme Ivan, najvećí misnik prestolja apostolskoga, Dalmatin rodom, čujući svoga puka nevoljno pripećenje, jako razžalostio se je, i poslao je opata někojega, po imenu Martina s mlogo novacah, za odkupiti sužnje. Koi došavši na strane Dalmacie, mloge je odkupio sužnje od Slavinah, i nje k svojim roditeljem je poslao. Ovaj Martin po apostolskoj zapovědi mlogih Svetih kosti je dobio u stranah Dalmacie i Istrie, i doneo je u Rim k gori spomenutomu papi Ivanu, koi poštovani veliki misnik nje dostojno primivši, spravio je u cerkvi blaženoga Ivana lateranskoj, gdě je studenac kerštenja.“ Ovako Toma archidiakon splětski, s kojim Anastasio knjižarnik u životu Ivana IV. pape slaže se, kod Lucia *(Lib. I. c. 9.)* piše. — Ivan IV. papa po svědočanstvu Bertia, je ravno cerkvu od g. l. 640—642., indi svědočanstva sudaraju se: jerbo Gepide sa Slavini, kada su predobili Solin, onda su i druge kod mora varoše osvojili, i mloge varošane Rimljane kerštenike zasužnjili, što sve, ako ne štogod prie, do g. l. 639. jest se moglo pripetiti, ali po tom Ivan IV. papa mogo je sužnje izkupiti kašnie takodjer koju godinu. 5) Jerbo pako Porfiroge-

Digitized by Google

nita svědoči, da u ono vrěme, kada su Chrobati Avare protěrali, i u Dalmacii se nastanili, bio je njihov vojvoda Porgin otac. Ovoga Lucio hoće imati, da je bio Porin: jerbo dole niže Porfirogenita njega imenuje kano vladavca Hrovatah. Ali ako tko dogodjaje pravo promotri, koje Porfirogenita izpisuje, veliku razliku najti će. Jer najprie Porfirogenita popisao je kako Hrovati podignuvši oružje, několiko godinah boj sa Avari imali, nje preobladali, i u Dalmacii su se nastanili: u ono pako vrěme, dokle su se nastanili, imali su za vojvodu otca Porgina. Onda izpisuje, kako Heraklio car dozvao je iz Rima misnike, kako arcibiskupa, biskupe, misnike i diakone jim načinio, a rimski papa jih (t. j. Hrovate) zakleo: da nesmiju na narode druge, navlastito kerštanske ratom udariti; da onda nje dao je pokerstiti, i u to vrěme kerštenja, piše Porfirogenita, da je bio njihov kralj Porga. Od ovuda naravski slědi: da otac Porgin morao je prie biti, da prie morali su se Hrovati u Dalmacii nastaniti, i onda bili su keršteni. Otac Porgin, kazo sam, da je bio Hrovat, kojega i drugi pisci imenuju, i broje medju sinovi Hrovata vojvode bulgarskoga, koi ime otca zadobivši, sa svojim pokolěnjem u Dalmacii nastanio se, i potle svoj Dalmacii i drugim stranam Ilirie, ime „Horvatska" dao je. Za ovimi dogodjaji Porfirogenita piše od drugih Hrovatah pram Francii, koje zove Bělo-Hrovate: po kojih razuměva někadašnje Sarmate, današnje Poljake, Moravce, Čehe i Pomorance. Nadalje povraća se na Hrovate dalmatinske, da strana jedna od njih razširila se je po ostaloj Ilirii i Panonii, i ondě se nastanila; da ovo pravo izpisuje, to ćemo potle za malo viděti. — Iza ovoga dogodjaja piše: Několiko godinah dalmatinski Hrovati Frankom bili su podložni. Ali poradi kervoločnosti Frankah da su se pobunili, sve poglavice franačke izsěkli, potle sedam godinah deržanog rata Franke preobladali, i od onda slobodni budući, da su od rimskoga pape misnike tražili, i pokerstili se; pa onda je bio kralj njihov Porin. Indi nije mogo biti otac Porgin: jerbo Porga je bio u vrěme Heraklia cara keršten, Hrovati pako dalmatinski bili su pod vlastjom Frankah u vrěme Karla velikoga, što su na daleko razstavljena vrěmena; odkuda vidi se, da Porfirogenita dogodjaje na daleko razstavljane je popiso. Ali njemu zato věrovati se mora: jerbo potlašnji dogodjaji pokazuju, da jest istina, što je popiso. 6) Ako indi kralje slavinske onoga vrěmena hoćemo znati, mora se kazati, da do g. I. 639. Radomir kralj iz pervašnjega Ostroilova pokolěnja, ko

Digitized by Google

takodjer Gepida je bio, morao je u boju poginuti, ili pod kojim varošem ili gradom, kada su jih otimali; ili morebiti od istoga Hrovata ubijen, kada su se za vojvodstvo borili. U Radomiru doterglo se je pleme Ostroila, i potle počelo je vladati pokolěnje Hrovatah, t. j. Hrovatah. Od ovuda ni jedan pisac neznade, tko je poslě Radomira kralj bio u Dalmacii. Kačić takodjer piše, da g. I. 639. Radomir 13. kralj slavinski (po mojem broju) od pokolěnja Ostroilova je vlado, i sve varoše i gradove tiam do mora osvojio; ali Kerštenike verlo jako progonio je. Po smerti (piše dalje Kačić) ovoga kralja prokletoga, kraljevaše četiri od istoga koléna, sve opačji jedan od drugoga, i zaradi zloće njihove, knjige ove, s kojima se služim, imenah njihovih nemeću, nego meću ime petoga, koi slědi; ili bliže od istoga plemena, ili od drugoga, znati se istinito nemore. 7) Iz Porfirogenita čuli smo, da jedna strana Hrovatah dalmatinskih preněla se je u ostalu Iliriu i Panoniu. Zašto se je preněla, lahko se more svaki dosětiti, koi pervašnje dogodjaje dobro razmatra. Viděli smo, da su Bulgari sa Avari rat imali, nje preobladali, i Dalmaciu zadobili: dakle morali su od naravskoga razuma one načine poprijeti, po kojih mogli su vladanje svoje uzdržati, i krajine svoje protiva Avarom braniti. Jerbo pako Avari iz one strane Dunava stanovali su: dakle, premda u ovoj strani Dunava starinski Panoni i Iliri pod imenom Slavinah stanovali su, Bulgari takodjer ondě nastanili su se, da na Avare motre, i ovako laglje Panoniu od Avarah braniti mogu Da pako ovi Hrovati, iliti Bulgari u Panonii stanovali su do g. I. 679., i potle u Bulgariu povratili su se, to svědoči Nicefor, koi ovako piše: „Kada su prěko Dunava prešli, i kod Barne (sada Varna), koja je blizu Odoysa, iz uzvišenih onih berdah u posrěd progledali i viděli, da ono město od svih stranah i od potoka, i od naravi berdinah iste krajine jest utverdjeno, ondě tabor načinili su (morebiti jesu počeli onda grad Varnu pervi put sagradjivati). Ali da i narod Slavinah, koi u okolišu je stanovao, pod svoju vlast sprave: jednu stranu svojih po onoj medji, koja je pram Avarom stajala, nastane, druge pako pram Rimljanah krajinam postave, s kojimi uzmloženi i utverdjeni, sve varoše i města Tracie robili su. Radi toga car harač njima obećati, i mir š njimi načiniti je bio prisiljen.“ Ovo se je dogodilo u vrěme Konstantina IV., kako ćemo potle viděti.

Izmišljene věruj meni moj čitatelju! pripověsti jesu, štogod něki pisci pisali su: da sini Hrovata vojvode ge-

Digitized by Google

pidskoga razišli su se, da Batbaja i Hrovat otišli su k Tanaju, kako Katančić od Praya i Pubitsa naučen piše, a drugi, Bog znade kuda. — Sini Hrovata vojvode Gepidah ostali su doista věrni otcu svomu, i volju njegovu stražnju izpunili su: zato Dalmaciu svu, t. j. i Panoniu od Avarah oslobodili, i nje pod svoju vlast natěrali su, t. j. vojvodsko vladanje natrag zadobili su: jer Avari nisu pervoga vojvodu směli imati, nego Gepide, s kojimi Avari morali su u rat iti, i bili su zato njihovi družbenici. Ovo je uzrok, da Konstantin IV. počeo je opet Gepidom harač plaćati, a ne Avarom; kakogod indi Avari pod Justinianom carom harač su od Justiniana silom zadobili, ovako Gepide Konstantina IV. natěrali su, da im je harač morao plaćati.

Na jednaki način, što piše Almoin kod Asemana (*Tom. II. pag. 5.*) kako Kerčelić (*Periodo II. §. 5. pag. 42. Nro. 5.*) pravo spominja, da Samon kralj Panonah nije bio, mora se protivno kazati, jerbo isti Almoin kod Asemana veli: „Godine indi jedanaeste kraljestva svoga (Dagoberta), g. I. 643., kada su Vinidi po zapovědi Samona na novo jako kervoločili, i mlogo putah přěko vlastite medje za porobiti krajinu Frankah, u Turingiu i ostala sela hodili: Dagobert kralj u Metis varoš došavši, s věćem poglavicah i velikašah, i s privoljenjem svih vojvodah kraljestva, Sigeberta sina svoga na kraljestvo Austrasie je podigo, i za stolno město Metis varoš je odredio; Chuniberta pako Kolonie biskupa, i Adalgisa palače vojvodu, za ravnati kraljestvo je naredio.“ Odkuda vidi se, da Vinidi Samona kralja bili su Bojorani: jer panonskim bilo bi daleko tiam u Turingiu robit iti; navlastito přěko Dunava, iz one strane Austrie, Bavarie i Svevie, gdě u ono vrěme bio je kralj iz pokolěnja Agilolskoga. Iz ovih dogodjajah vidi se, da su pisci, navlastito potlašnji, dogodjaje Slavinah u Sarmacii stanujućih, sa dogodjaji Slavinah u Panonii, Ilirii i Dalmacii stanujućih pomešali, i ovako one takodjer dogodjaje, koji u sebi istinski su, u veliku dvoumnost metnuli. Dosta neka bude kazano, što u vrěme Heraklia cara u Ilirii, t. j. u Panonii i Dalmacii jest se dogodilo. Znademo indi, da Horvatska zemlja, t. j. sva Ilirija, po čemu ja, kako Dunav teče, sve krajine razuměvam, dakle današnju Serbiu, Bosnu, svu Panoniu Saviu i Valeriu, Štajersku, Krainsku, Korušku, svu Dalmaciu, Albaniu, Epir, iste varoše kod mora adrianskoga i otoke bližnje, — ime svoje od Gepidah, kojih vojvoda zvao se je Hrovat, i drugi njegov rodjeni sin takodjer ime otčino je zadobio, primila je. Od ovih vojvodah Gepide zvani

Digitized by Google

su od Porfirogenita Hrovati; i jerbo oni Gepide, Hrovati zvani, Avare s drugimi Slavini u Ilirii, Panonii i Dalmacii stanujućimi sdruženi, preobladali su, i pod svoju vlast natěrali, zato od njih potle sve ove krajine Zemljom Horvatskom nazvane su. Štogod dakle něki pisci Horvate izpisuju, da su iza karpatskih berdinah došli; něki, da su od Kuretah ili Krobisah, něki, da su od Arivatah ili Karavankah ime zadobili, to su sve učenih pisacah izvodi, koje niti dokaza, niti temelja neimaju. Što pako Porfirogenita piše, da su Hrovati došli iza Babigorie, ili Bagibarie, kako on piše po gerčkom svojem izgovoru, to istini ništa nesuprotivi se: jer znademo, da od Albanie i Epira berdine Skadar, Ardia, Bebije planine prěko sve Tracie, tiam do planine *Hemus*, sada Balkan zvane, protežu se, iza Balkana pako Bulgaria, u staro doba Misia dolnja zvana počima, i do Ponta Euxina proteže se. U ovoj krajini najprie Tribali, od Tribala sina Panonova zvani, naselili su se, koji potle Gete, zatim Gepide, najposlě Hrovati, i u vrěme Konstantina IV. potle g. I. 679. Bulgari nazvani su. Mogo je dakle Porfirogenita i pravo kazati, da su Hrovati došli iza Babigarie, t. j. Babje gore, gledom na udilj svezane gore, koje i u vrěme Rimljanah zvale su se *Bebii montes*, a od Ilirah morebiti Babje gore.

Ostali Hrovati pram Francii stanovali, i Bělo-Hrovati zvali su se: jerbo od Bulgarie prěko Istra, počima se Sarmacia, pod koju se razuměva Silesia, Moravia, Češka, Pomerania i Poljska. Što je pako Porfirogenita Bělo-Hrovate zvao, to ja izvodim od potoka *Albis*, koi, premda se danas naški zove Laba, u stara ipak vrěmena od Čehah i Poljakah u njihovom slavinskom narěčju zvao se je Běla, i od ovoga potoka Porfirogenita zvao je sve stanovnike onih krajinah Bělo-Hrovate, jer u Českoj zemlji u vrěme Porfirogenite bio je kralj Slavinah svih ovih krajinah jak i zmožan. Što pako Hrovate, koji su se pod Herakliom carom u Dalmaciu naselili, izvodi od Bělo-Hrovatah, i to mu se oprostiti more: jerbo istina je, i dogodjaji pervašnji pokazali su, da u Bulgariu i Daciu, koja od vrěmena Atile do vrěmena Avarah pod Gepide sva je spadala, mlogi iz Sarmacie i Skandinavie slavinski puci na pomoć dolazili su, koji s Bulgari, t. j. starinskimi Gepidi poměšali su se; ali temeljiti Gete, potlě Gepide zvani, jesu pokolěnja Tribalah, koji su bili Iliri, kako iz početka strane perve pokazo sam (pogledi pogl. 2. i 3.). Kada Porfirogenitu znademo, da on sva od Hrovatah naravski je popiso, sada još spomenuti imadem, da Porfi-

Digitized by Google

rogenita piše, da Chrobati ili Hrovati, u vrěme istoga cara Heraklia bili su keršteni, i u ono vrěme da je bio njihov kralj Porga. Ovo se mora razuměti, da kralj Porga i někoji vojvode i starešine bili su keršteni, i svojim pismom su potverdili i zakleli se, da će věru uzderžati, i u miru živěti; ostalo mnoštvo i mlogi starešine, ostali su nekeršteni, koje okeršteni zvali su pogane. Od ovuda, od latinske rěči *pagani*, t. j. naški „seljani", i dan danas svi Slavini zločesta i herdjava čověka zovu pogan. Jerbo nadalje iz Kačića jesam kazo, da je bio u isto vrěme Slavjanah starinskih stanovnikah kralj Radomir u broju 13. iz pokolěnja Ostroilova, koi, kako i kada je umro, i jeli iz pokolěnja Ostroilova Porga kralj i ostali potle njega bili su, ništa istinsko kazati se nemore.

Poglavje IV.

Od dalešnjih dogodjajah.

Porga 14. kralj Slavjanah u vrěme Heraklia cara carigradskoga postao je i keršten bio, po svědočanstvu Porfirogenite, ali koje godine, pravo kazati se nemore.— Jerbo pako Heraklio umro je g. I. 641. dana 11. Ožujka: dakle kazati se more, da Porga g. I. 640. već okeršten i zajedno kralj je bio. Ova dakle pověrovano znadu se: ali kako dugo Porga je živio, i koi kralj u Ilirii potle je slědio? — to od nikuda nisam mogo izvaditi. Kačić sam piše, da potle kralja Radimira četiri su slědili, kojih imena iz knjigah, kojimi se je služio, izvaditi nije mogo, i potle do g. I. 720. kralja nijednoga nespominja. Potlašnji pako kralji, koje spominja redom, navlastito Svetimir i sin njegov Budimir, kojih dogodjaje ispisuje, s vrěmenom sudariti se nemogu. Ali zato, premda godine pravo se neznadu, dogodjaji u sebi istinski su: jer i drugi pisci od njih spominjaju, i dvoumiti se nemore, da toliki narod svoga glavara nebi imo, koi bi ga ravnao; premda više putah po nezgodi dogodjajah, i brez kralja sami vojvode i banovi puk su ravnali; više putah sad jedan, sad drugi iz medju banovah i vojvodah kralju iznevěrio se. Ovako mloge kervave boje medju sobom imali su, po čem verlo oslaběli i sami sebe najvećma zatamanili su: navlastito kada Serbie, Rascie i potle Bosnie bani podigli su se, koji se najposlě za kralje nazvaše, jedan od drugoga veći biti, i jedan drugomu zapovědati hoteći. — Koi dakle sve ove kralje ho-

Digitized by Google

tiò bi pravo izpisati, onaj bi, kako Lucio (*Lib. I. c. 14.*) kaže, „Porfirogenitu, Ivana Kuropalata, Čedrena, Annu Komnenu, Ivana Cinnama i Diokleasa imati, ove sve pozorno čitati i skupmotriti morao: onda bi sve kralje i vojvode slavinske u red metnuti, i njihove dogodjaje obilatie popisati mogo.“ Ali ja ovih pisacah neimam: već što se kraljevah i vojvodah dotiče, to sve iz Kačića i Lucia izvaditi, i koliko je moguće iste godine popisati ću. — *Du Fresna*, koi najviše je popiso, takodjer imadem. Ja sam rad mojim čitateljem dogodjaje ovoga stolětja tako razložito popisati, da oni sva, koja na krajine Dalmacie i Panonie spadaju, razuměti mogu.

Vidivši gori iz Porfirogenita, kako i zašto je jedna strana Hrovatah u Iliriu i Panoniu preněla, i ondě nastanila se, ovdě samo ona napervo staviti moram: da istina nije, što něki pisci pišu, da su Avari na ovoj strani Dunava sa svojim vojvodom Bajanom stanovali. Da su něki ostali, kako Porfirogenita svědoči, to jest istina, ali oni po svědočanstvu Porfirogenite Gepidom, zvanim Hrovatom, podložili su se: dakle za istinsko svaki mora držati, da Hrovati od sve Panonie, kako Savie, tako i Valerie, od vrěla dunavskoga iz desne strane, tiam do Ponta Euxina, od vrěmena Heraklia do vrěmena Karla velikoga, gospodari bili su. Ovo mi morebiti mlogi věrovati neće htěti, radi česa od potrěbe je, da ih s dokazi na věrovanje privučem. Za dokazati pako onu istinu, moram se opet povratiti na pervašnje dogodjaje, da ovako pervašnji dogodjaji s potlašnjimi sudare se, i istinu većma očituju. Pokazo sam u dogodjajih u vrěme Justiniana cara stariega, tko su bili Avari i gdě su stanovali. Kazo sam, da njihova temeljita krajina je bila, kako desna strana Tise, berdine Karpatske i Dunav iz lěve strane, do današnje prěkodunavske Švevie i Bavarie zasiže. Ovi Avari u vrěme Justiniana cara poradi vojvodstva sa Gepidi pobili su se, i njih nadjačali su: onda pervi put ime njihovo na světlo je došlo, i harač, kojega prie Gepide od carigradskih carevah brali su, Bajan Avarski vojvoda od Justiniana je tražio, i zadobio ga. — Ovaj ponositi Avar, kada već od Justiniana harač je zadobio, i Gepide pod svoju vlast spravio: hotio je i Slavine panonske, ilirske i dalmatinske pod harač natěrati. Ali Laurencio, koji morebiti Želimir jest bio, i drugi njegovi vojvode odgovoriše, da onoga neima, koi bi njihovo vladanje pod harač natěro, i onda njegove poklisare izsěkoše. Ovaj indi Avar Slavine, koji u prěkodunavskoj današnjoj Bavarii i Švevii stanovali su,

Digitized by Google

i u starie vrěmo Boji zvali su se, sve više i više pod vlast svoju spravio je (kojih Franci Vinide zvali, su od starinske Vindelicie), i s njimi nemilo Avari baratali su: dokle Samon vojvoda nje oslobodio, i na samovladanje podigo je, što se je dogodilo g. I. 623., kako gori spomenuti Almoin kod Assemana svědoči. Ove Slavine ja gori Bojorane zvao sam, od kojih današnja takodjer Bavaria u staro doba Bojoaria zvala se je.

Almoin spomenuti od ovih Slavah Vindah ovako piše: „Slavi već od davna Hunom, koji i Avari zovu se, podložni, vladanja njihovoga jaram izbaciti tersili su se. Zaštobo najprie su daću (harač) njim kano gospodi plaćali, u ratu im tabor čuvali, i běžećim pomoć za opréti se davali: i toliko od njih progonstvo podnosili su, da ne ljude ljudem, nego divju zvěrad priprostoj životinji zapovědati mislio bi. Jer medju ostalim, koja kervoločno, i za izreći takodjer strašno protiva njim radili su, ono jedno nečisto, i nikada pervašnje věke čuveno zločinstvo je bilo: da na zimište u njihova dolazili su stajališta, i žene njihove kano drugarice svoje, k sebi uzimali su na krevete. Ali oni, koji od ženah slavinskih i od Hunah bili su rodjeni, ovo zlo, koje otčuhi dugo podnosili su, nehoteći terpěti, strašan protiva gospodi i otcem svojim rat podigli su, na koi Samon s pajdaši svojimi na pomoć Vinidom išo je, gdě popobivši se, Vinidi Hune nadjačali su. U ovom boju Samon sa svojimi viteško junačtvo je pokazo: jerbo udarivši s mnogom pogibelju na najveću silu, premloge neprijatelje je pobio. Po ovom dogodjaju umoliše Slavini Samona, kojega junačtvo verlo im se dopalo biaše, neka bi on uzhotio vladanje nad slavinskim narodom primit; na što on privolivši, postade kralj od tergovca. Kroz 36 godinah junački kraljevinu je ravno protiva neizbrojenim ratovah navaljivanjem sa Avari deržanim, u kojih uvěk po pametnoj lukavštini preobladavac je osto.“ — Od ovih dogodjajah Fredegar i ostali němački pisci takodjer pišu. Ovako Samon kralj svoju kraljevinu utverdio, i u današnjoj prěkodunavskoj Bavarii i Svevii, tiam do Francie razširio je. Ovako sada razuměti se more, kako Slavini pod ravnanjem Samona kralja, u Turingiu i ostala sela Frankah mogli su prěko medjah iti robit, poradi šta, kako isti Almoin piše, Dagobert kralj Merovingski jedanaeste godine svoga kraljevanja, t. j. g. I. 646., vladanja pako Samona kralja 23. godine u Metis (Metz) varoš je došo, Austrasie kraljevinu podigo, i sina svoga za kralja Austrasie s privolenjem svih svojih vojvodah je načinio, da bliže Slavinah

Digitized by Google

kraljevinu svoju lašnie braniti more. Odkuda opet znademo kada i zašto kraljevina Austrasie je postala? Ovoj potle: opet kralji merovingski t. j. Galie, vojvode samo predpostavljali su, iz medju kojih stražnji je bio Karlo Martel, kojega sin Pipin, kada je merovingsko pokolěnje izumerlo, kralj od Galie je posto. Jerbo pako Karlo Martel je bio iz pokolěnja Frankah, od ovuda potle nazvana je sva ova velika kraljevina *Frankreich*, koju Karlo veliki u vrěme svoga vladanja razdělio je na istočnu i zapadnu: oda šta u vrěme Karla obilatie.

Samon indi u Bojoarii vlado je od g. I. 623 — 659., njegovo pokolěnje zvalo se je agilolvsko, i vladalo je do Karla velikoga, koi veliki kervolok je bio naroda slavinskoga. On mloge rate sa Slavini imajući, kralja takodjer bojarskoga, po imenu Tasilu II. g. I. 788. je preoblado, uhvatio, i sa ženom i dětcom u manastir zatvorio, gdě on umro i sve njegovo pokolěnje poginulo je. Potlašnji cari němački dali su Bavariu po němačkih knezovih ravnati, kojih to bilo je najveće motrenje: kako slavinske ostanke bi mogli ukinuti, i němački narod ondě razploditi. Ovako němačko vladanje od potle do Dunava-tiam jest se razširilo; Austria, Bavaria i Švevia němačke postale su vrěmenom tako, da svi ostanci slavinski postali su Němci. Něki potle knezi od Bavarske nazvani su za kralje. Stolětja X. car Oton veliki iz saksonskoga pokolěnja, poklonio je Bavarsku svomu bratu Heinrichu principu. Věka XI., kada je Oton II. protiva caru Heinrichu IV. nevěrna se ukazo, uzeo mu je Bavarsku, i svomu zetu Guelfonu ili Velfonu g. I. 1071. je dao, i ovako Bavaria došla je pod vladanje velfinsko. Ovoga pokolěnja Henrik imenovan Ponosit (*superbus*), g. I. 1127. dobio je takodjer Saksonsku; ali sin njegov Henrik Lav g. I. 1180. izgubio je sve deržave i zajedno Bavariu. Od onog vrěmena Fridrich car poklonio je Bavarsku Otonu knezu od Vittelsbacha, koje pokolěnje vlada i dan danas. Ovako Hübner (*Geogr. Part. III. Lib. 3. Art. 6. de Bav.*) Ova veće znanosti radi hotio sam čitateljem mojim popisati, da znadu, kako někadašnje starinske krajine i kraljevine Slavinah postale su němačke.

Samon indi gori izpisani pervi je slomio sa svojimi Slavini silu avarsku g. I. 623., potle toga Gepide pod vojvodom Hrovatom (kojega Teofanes piše Chrobat) pobili su Avare, i vladanje pervo-vojvodstva opet zadobili, tako da Avari kano službenici ili družbenici, morali su Gepidom pomoć davati, kada bi trěbovali: kako i Gepide mo-

Digitized by Google

rali su davati Avarom, dokle pervo-vojvodstvo kod ovih je stajalo. Da pako sva, koja od Samona izvodio sam, istinska pokažem, někoja svědočanstva Pavla diakona napervo stavit ću, kako kod Kerčelića *(Periodo II. § 1. No. 3.)* nahodim. Sigebert gemplacenski kod Kerčelića na g. I. 595. piše: „Tasilo od Childeberta odredjen kralj Bojoariah, preobladavši Slave, zadobio je proslavljenje.“ — Ovdě Sigebert němački pisac je falio, jer g. I. 595. bio je kralj Galie Klotar II. Što pako piše, da je Tasilo bio kralj od Klotara odredjen, mora se znati, da kralji od Galie bili su pokolěnja merovingskoga t. j. slavinskoga, odkuda je slědilo: da oni kraljeve Slavinah, kako i njihove krajine nikada nisu hotěli uznemiriti, već nje suzderžavali su. Laž je indi, što něki pisac od života Dagoberta kralja Galie, kojega Lucio neimenuje, piše: „da je Dagobert sedme godine svoga vladanja, t. j. g. I. 642. Avare i Slave pod svoju vlast natěro„ *(Lucius Lib. I. c. 11.)*; laž velim ja, ova iz istoga Almoina gori spomenutoga vidi se. Tasilo indi, od kojega Sigebert gempl. spominja, bio je po imenu pervi, od kralja Klotara II. proslavljen, i bio je od pokolěnja Agila. Od ovoga Tasile Pavao diakon spominja *(L. IV. c. 4.)* pišući: „Bojoari do dvě hiljade momakah na Slave udare: ali kada je Bajan nadošo, svi su izsěčeni.“ Odkuda ovo izvodi se: da Bojoari na ovu stranu Dunava udarili su na Slavine, za porobiti jih, ali Bajan, koi bio je družbenik Slavinah, Bojoare je dočeko, i sve pod mač okrenuo. Nadalje Pavao diakon od Bojoarah (*c.* 41.) spominja: „Kada je umro Tasilo vojvoda, Bojoarah krajine bile su porobljene; kada su pako Bojoari većma skupili se, sve robstvo od neprijateljah oteli, i nje iste iz svojih krajinah protěrali su.“ — Iz ovih svědočanstvah pověrovano vidi se: 1) Da Slavi iz ove strane Dunava stanovali su; iz druge t. j. lěve strane Danava stanovali su Bojoari Slavi. Dakle nisu na desnoj strani Dunava stanovali Avari, jerbo Pavao diakon nebi bio pisao, da do dvě hiljade momakah udarili su na Slave; nego bi bio morao pisati, da udarili su na Avare. — 2) Vidi se, da Bojoari imali su velike rate sa Avari i sa Slavini, družbeniki avarskimi, iz desne strane Dunava stanujućimi, i za života Tasile i po smerti njegovoj. Za života njegova da su takodjer preobladali jedan put Slavine, piše Sigebert gempl.; po smerti pako, da su neprijatelje preobladali, robstvo oteli, i Slavine iz krajinah svojih protěrali, to piše Pavao diakon.— Iz kojih svih dogodjajah najposlě izvodi se: 3) Da po smerti Tasile, koi g. I. 595., ili još prie kralj Bojoarah je

Digitized by Google

posto (a kada je umro, neznade se), Avari sa Slavini sdruženi, Bojoare nadvladali, i pod svoju vlast natěrali su, i potle kako Almoin svědoči, nečověčki s njimi baratali su, dokle g. 1.623. pod vojvodom Samonom od sužanjstva oslobodjeni bil.

Kada znademo i viděli smo medje kraljevah i kraljevinah, moremo lasno takodjer znati, da Almoin, kada je piso od Slavah Vinidah pod jarmom Avarah stojećih, razumio je Bojoare, koje on Slave po običaju Gerkah, a obično Vinide imenovo: jer prie Rimljanah sva města i krajine pod Norikum spadajuće, dapače sva Panonia iz ove strane Dunava, iz one strane takodjer Austria, Bavaria, Svevia, Tirol i strana Helvecie pod Vindeliciu veliku jesu spadala. Koja pako medja i kako je stajala medju prěkodunavskimi krajinami, Austriom i Bavariom, to nijedan pisac, koga sam ja čitao, nespominja (jer u staro doba Bavaria nije bila kao danas iz ove strane Dunava): ali da Avari iz one strane Dunava, kako Austria do Bavarske pruža se, od Moravske do berdinah karpatskih i desne strane Tise, kako u Dunav utiče, u vrěme Heraklia cara iz jedne strane od Gepidah, koji s njimi potle gospodarili su, od druge strane pako od Bojoarah stisnuti, tiam do vrěmena Karla velikoga ostali su, i kako potlem s većom stranom na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu preněli su se, to ćemo potle viděti.

Sada povraćam se u našu Horvatsku i kažem, da od vrěmena Heraklia cara, Horvatska od Mora Jonskoga sa svimi varoši i bližnjimi otoki na Moru Adrianskom, i Istria do *Forum Julii*, sve krajine do dunavskoga vrěla: pod Horvatsku jesu spadale. Jerbo Porfirogenita svědoči (*c.* 30.): „Ali od Chrobatah, koji u Dalmaciu došli su, jedna strana otišla je, i u Ilirii i Panonii nastanila se. Imali su takodjer i oni principa, koi k principu Hrovatie prijateljstva radi poklisarstvo slao je.“ Ovo se mora ovako razuměti. Kada su Hrovata vojvode sini, kojih je pet imo, svi skupa Dalmaciu, Panoniu i Iliriu od Avarah osvojili, onda Porga, nezna se kojega iz medju bratje sin, ostao je s jednom stranom vojvodah i starešinah u Dalmacii; druga pako strana Hrovatskih starešinah, da zadnju svoga otca volju izpuni, otišla je u Iliriu i Panoniu. To jest, druga strana na dvoje opet jest se razdělila: jedna se nastanila u sve strane Ilirie, od Cetinje potoka, kako Kupa ili Una u Savu, i Sava u Dunav se utiče, iz desne strane, dakle svu današnju Bosnu i Serbiu do Tracie ili današnje Romanie jest zaokupila, i ovi potle zvali su se Serblji, a zatim Servii. Porfirogenita ovo ime svakako izvodi;

Digitized by Google

ali ja mislim, da su ga od vojvode zadobili, jer dogodjaji nedopuštjaju, da su bili sluge carah, koji njim harač plaćali su; i budući da je Porfirogenita gerčki pisao, neznam, kako je ili on, ili koi drugi, iz Serbaljah mogo izvoditi *Servos*? — Druga pako strana jest se nastanila u Panonii, i sve krajine, kako Sava u Dunav utiče, i vrělo Dunava iztiče je zaokupila. Ove indi popisane krajine imali su takodjer svoga, kako Porfirogenita piše, najvećega principa *(supremum principem)*, koi radi prijateljstva poklisare k principu Horvatske je slao: to jest, k otcu Porge iz početka, a po smerti otca k istomu Porgi, koi je bio princip svih krajinah iz nad Save i iz nad Cetinje, tiam do mora. Dakle sve krajine iz nad Save, Krajuska, Istria, Dalmacia, Epir, Albania i pokraj Macedonie do Cetinje, spadale su pod Horvatsku gornju, koje Horvatske gornje bio je princip pervi otac Porgin, i za njim Porga. Horvatske pako ostale dolnje princip bio je najveći, t. j. koi na Horvatsku takodjer gornju brigu je imao, i ovaj kako Kačić piše, je bio princip od dolnje Mœsie, potle Bulgarie ili Bugarske zvane, imenom Butaja, kojega neki pisci pišu Batbaja. Ovaj je imao jednoga vojvodu u današnjoj Serbii, a drugoga u Panonii. Gdě je on stajo i njegovi vojvode, to se nezna: ali da i on u Serbii ili blizu Serbie je stanovao, to se od onuda more misliti, jer sveudilj pazio je na sve strane, da nebi, ili Gerci, ili Avari, ili Bojoari, u njegove krajine navalili. Jerbo pako ja Horvate od Bugarah, prie Gepidah, potle Hrovatah zvanih izvodim, vrědno je, da i njihove vojvode ili principe popišem. Zato, kada prie dogodjaje Horvatah pripovědio budem, vojvode i potle kralje svakoga stolětja popisati ću. — Viděli smo, kako Horvati sve krajine, od Mora Adrianskoga do Ponta Euxina, iz desne strane Dunava do vrěla njegovoga opet zadobili su. Ovo nikomu čudo neka nebude: koi dogodjaje prošaste pravo promotri, meni će zaisto pravo dati. Od ovuda svaki razuměti more, da izprazna i brez koristi ona izpitavanja i one pravde jesu, koje kod prepoštovanoga i preučenoga Kerčelića nahode se.

Sada dogogjaje do g. I. 720. pripetjene, koje Pavao diakon popisane je ostavio, kako kod Kerčelića nahodim, izpisati nadalje moram. Pavao diakon *(Lib. V. c. 18)* piše: „Onda Grimoald, nehoteći domaći rat medju Longobardi podići, kralju avarskomu Bajanu je zapovědio, neka u Furlansku *(Forum Julii)* protiva Lupu vojvodi s vojskom ide, i njega bojem ukroti, što i učinjeno je. Jer kada je Bajan s velikom vojskom u město došo, koje se zove

Digitized by Google

Rěka *(Flumen)*, kako su nam dokazali stari ljudi, koji u istom boju bili su, kroz tri dana Lupus (Vuk) vojvoda branio se je s Furlanci protiva vojski Bajanovoj.“ U ovom boju je Vuk vojvoda furlanski i poginuo. Grimoald je bio kralj longobardski, i vladao od g. I. 663 — 673., kako Berti piše; koje indi tri godine gore spomenuti rat je trajao, pravo se neznade, i zašto je bio, to samo iz dogodjajah more se izvoditi.

Nadalje piše Pavao diakon (*c.* 22.) od Vernefrida, kojega po smerti Vuka Slavi za vojvodu furlanskoga metnuli su. Ovaj Vernefrid, bojeći se Grimoalda kralja, pobĕgo je k slavinskomu puku u *Carnuntum*, t. j. Krainsku, što pokvareno zovu Karantansku; ali došavši potle sa Slavini, da vojvodstvo s njihovom pomoćju natrag dobije, kod Nemas grada, koi nedaleko kod Furlanske stoji, od navaljujućih Furlanah ubijen jest. — Nadalje Pavao diakon piše od Vektara vojvode furlanskoga (*c.* 23.), kako Slavi, kada Vektar u Ticin je bio otišo, nasernuli su u Furlansku, i kod Brixie tabor načinili: ali kada se je Vektar povratio, i njega ugledali su Slavi, da su brez obzira pouticali. — Nadalje piše (*c.* 46.), kako Slavi s mlogimi ladjami dobrodili su se k Sipontu varošu Apulie, i benetačkoga ili mletačkoga vojvodu imenom Ajona ubili su.

Sverhu ovih dogodjajah premudri Kerčelić čudi se: kako je moguće, da Bajan avarski vojvoda, kada Horvati po svědočanstvu Porfirogenita, sve Avare pobili i protĕrali su iz Dalmacie, mogo je s vojskom biti se protiva vojvodi furlanskomu Vuku; nadalje, kako su mogli Slavini robit iti u Furlansku, i opet po moru u Apuliu, kada Horvati nje sve predobili su? Ovakova nekoristna pitanja Kerčelić napervo stavlja, i od ovud izvodi, da niti Avari dakle nisu iz Dalmacie i Panonie bili iztĕrani, niti Horvati sve krajine zadobili. Ali Kerčelić je sve ove dogodjaje mlogo drugačie razuměo, nego što su bili u zbiljnosti, i zato niti ovim dogodjajem, niti pervašnjim mogo je na kraj dojti. Jer on deržo je Vandale, Gote i Longobarde za Němce; nadalje on je mislio, da koliko putah ovi puci ostavili su Panoniu, Iliriu i Dalmaciu, toliko putah sve ove velike krajine puste su ostale, i zato nije mogo niti vrĕmena, niti města pokazati: odkuda, i u koje vrĕme tolika mložtva Slavinah u Panoniu, Iliriu i Dalmaciu došla su. Ali koi moje dogodjaje pozorno je čitao, on će i prie Rimljanah, i u sve vrĕme njihova vladanja, a i poslĕ njih u starinskoj Ilirii i Panonii slavenske narode viděti, on će od istih Gotah, Getah i Gepidah velike

Digitized by Google

ostanke u vrěme Justiniana stariega (kada Vifiges bio je kralj od Latinske) najti. On će viděti iste ostanke Vandalah pod imenom Herulah, i ostanke Hunah, kojih su Gepide po smerti Atilinoj po svih stranah Dacie, Panonie i Ilirie razdělili; on će viděti, kako su ovi narodi s Gepidi sdruženi, u strašnoj vojski, pod vojvodami Totilom i Ostroilom, iz Misie dolnje današnje Bugarie, pak iz Dacie (t. j. od Tise, Moldavie, Valachie i Transilvanie), na ove strane prěko Istra prešli, i kako su svi ovi skupljeni junaci s panonskimi, ilirskimi i dalmatinskimi (gdě i Albaniu i Epir razuměvam) starinskih i potlašnjih pukovah ostanci sjedinjeni, po svoj Macedonii, Tracii i Gerčkoj robili, Panoniu, Iliriu i svu Dalmaciu izpod vlasti cara Justiniana oteli i oslobodili, a vladanje Gepidah po svih ovih krajinah i městih do mora na novo prostarli. On će u stražnjoj godini Justiniana takodjer viděti; kako su Avari nadjačali Gepide, koji tolike vojske u Dalmaciu i Latinsku na pomoć pošiljajući, već biahu oslabili, i od Justiniana cara onaj isti harač, kojega Gepide prie brali su, iztraživali i dobili. On će najposlě viděti, kako su isti Gepide u vrěme Mauricia cara sa Avari protiva Carigradjanom vojujući, ali strašno od Gerkah pobijeni, pod njihovom vlastju do vrěmena Heraklia cara ostali; kako je onda Hrovat vojvoda k caru Herakliu uteko se, i njega molio, da mu dopusti Dalmaciu od Avarah oteti, što mu je Heraklio, primivši ga lěpo, i podignuvši ga na dostojanstvo patricia i dopustio; i kako isti Hrovat vojvoda svojih pet sinovah na stražnjoj uri zakleo je, da skupsjedinjeni ostanu, i svoju otačbinu i dědinstvo osvoje: ali ne kod Tanaja i Volge, kako něki izmislili su, dapače u Panonii, Ilirii i Dalmacii, gdě njihovi junački dědi i pradědi, gdě toliko hiljadah i stotinah hiljadah njihovih vitezovah i junakah za Slavu kerv svoju prolili su. On će takodjer gori popisane dogodjaje od Pavla diakona samnom ovako razložiti: u vrěme Avarah Vuk vojvoda Furlanah bližnje Slavine pod harač jest natěro, kada Horvati Dalmaciu, Liburniu i Japidiu zadobili su, i kersteni poglavice i princip ili kralj Porga bio se zakleo, da neće s nikim rata imati, s dobrim tražili su od kralja longobardskoga, da on Vuku svomu vojvodi zapovědi, neka od njihovih podložnikah više harača nebere. Grimoald kralj njega opomenuo je, ali Vuk vojvoda nije zato mario; da indi kralj Grimoald domaći rat deržati, i sa svojim jogunastim vojvodom boj bijući, kerv svojih dobrih podložnikah proléti nebude moro, dao je kralju horvatskomu na volju, da on slo-

Digitized by Google

bodno vojvodu Vuka spokori. Kralj horvatski nehoteći zakon svoj i zakletvu pogaziti, bratu i kralju Panonie i Misie dao je na znanje ove stvari, koi sam u ono vrĕme morebiti okeršten, nije hotio protiva zakletvi rata imati, već je zapovĕdio Bajanu avarskomu vojvodi, da on vojsku podigne, i Vuka vojvodu furlanskoga ukroti; što Bajan budući Gepidom, t. j. Horvatom podložan, izveršiti je morao. Dakle vojsku sakupi, i do Rĕke dojde, gdĕ tri dana bijući se, Vuka preoblada i ubije, potle pako u Furlansku unide, i nju za plaću porobi, niti se dade odande više iztĕrati. Pavao diakon piše, da Grimoald kralj longobardski prĕtio mu je, da će sa svom svojom silom na njega udariti, ako neotide iz Furlanske, i da je onda otišo. Ali ja mislim, da on po zapovĕdi velikoga vojvode od Mesie i Panonie morao je iz Furlanske otiti, i u svoja se povratiti: jer drugačie, da bi na šake bili došli, Bog znade, nebili Avari Longobarde bili preobladali.

Što pako Pavao diakon piše: da su Slavini s mlogimi ladjami od Mletakah k Sipontu varošu Apulie dobrodili, i ondĕ Ajona mletačkoga vojvodu ubili, to pokazuje onu istinu, koju ja gori već kazo sam, da Slavini od starinah ovdĕ stanujući, od vrĕmena Ostroila kralja na suhu i na vodi jaki postali su, tako, da već u vrĕme, kada Horvati su došli, nisu se niti Mletčanah niti Gerkah na moru bojali, dapače potle, kako ćemo vidĕti, i Gerke i Mletčane su natĕrali, da su im od mora harač plaćati morali. Od ovo doba furlanski vojvode nikakova harača od bližnjih Slavinah nisu brali.

U to vrĕme Gepide s Gerki neprestani rat imali su, i Traciu robili, dokle Konstantin IV. *Pogonatus* nazvan, njim harač nije obećo; ovako Gepide t. j. Horvati, malo potle Bugari zvani, glasoviti opet postali su. — Kada je Konstantin Pogonat mir sa Saraceni učinio, onda i drugi zapadni neprijatelji mir su tražili; kako pišu Zonaras kod Lucia *(Lib. I. c. 10.)* „Kad se onaj mir proglasi, onda i zapadni rimski neprijatelji poslavši darove caru, mir zadobili su“; — i Nicefor patriarcha: „Koi mir kada je kod zapadnih Barbarah čuo se, t. j. kod avarskoga vojvode i drugih vojvodah, koji dalje pram zapadu stanuju, poklisare s darovi k caru poslavši, mir tražili su, kojega jim car privoljio je, i ovako potle u istoku i zapadu najveći mir i utišenje je bilo.„ Od ovoga mira i Teofanes piše; ali zato nije bio mir sa Hrovati Gepidi, jer oni hotĕli su: 1) imati svoje krajine u Misii slobodne tako, da više nisu pod vlastju Gerkah. 2) Da njima car carigradski plaća ha-

Digitized by Google

rač, kako su i pervašnji cari njihovim dědom i potle Avarom plaćali, što stražnji put Konstantin jest i privoljio, i tako š njimi mir načinio. Od ovoga mira takodjer Berti *(Hist. Eccl. c. 5. ad Sec. VII.)* ovako spominja: „Načinio je sa Bulgari mir, i dao je njima Misiu Asie krajinu, koja potle zvala se je Bulgaria.“

Znadem ja, da Nicefor, Teofanes i Pavao diakon pišu, kako Kerčelić *(Per. II. §. 1. Nro. 5.)* spominja, da sinovi Hrovata vojvode bugarskoga po smerti otca razišli su se, nu nepišu kuda? Ali ja sam pokazao kuda? najmre u Panoniu i Dalmaciu, odkuda Avare iztčrali su sa Slavini, koji njim bolje prignuti bili su, nego Avarom: jerbo mlogo hiljadah Gepidah, odvetkah od onih Gepidah, bilo je po Slavonii, Dalmacii i svoj Ilirii, koji još pod vojvodom Totilom i Ostroilom tamo došli su. Zato svi ovi, kako takodjer i drugi starinski Panoni i Iliri, volili su s onim pukom, koi nje od jarma rimskoga oslobodio je, sdružiti se, nego sa Avari. Odkuda ja ove dogodjaje ovako izvodim: da sva peterica bratje i sinovah vojvode Hrovata morali su se podići, jedan morao je sa stranom vojske u Bojoariu iti, pa ondě Bojoare i Avare s bojem zabaviti, da Avarom, koji su u Dalmacii bili, nemogu na pomoć dojti; ostali progonili su medju tim Avare u Dalmacii, varoše i gradove od njih otimajuć. Kada su pako svu Dalmaciu s njezinimi varoši, gradovi i tverdimi městi osvojili: Avare něke izsěkli, ostale sebi podložili, i ondě Hrovata brata za vojvodu ostavili. Odanle po svoj prilici Butaja, najstarii sin Hrovata otca, da Iliriu u vlasti zaderži, išo je u Iliriu, i ondě u Serbii, u někom městu jest se nastanio, da krajine laglje od Gerkah braniti more. Opet jedan iz medju bratje u dolnju Panoniu jest se nastanio, za braniti, ako bi bilo od potrěbe, krajine Panonie od Bojoarah i Avarah. Odkuda moguće je, da onaj brat, ili od Bojoarah, ili od Avarah, mogo je biti pobijen, i potle, kada već sva njegova bratja u Dalmacii, Ilirii i Panonii namirili su se, povratio se je. Od ovoga Pater Katančić *(in Specimine Philologiæ pag. 17.)* piše: „da po lukavštini Frankah u Bojoarii jednu noć sa svimi svojimi je poginuo, i da sam Alticeo sa sedam stotinah momakah, ženami i dětcom u Markiu Vinidah je uteko, kada kod Vinidah je kraljevao Samon.“ Ovo iz Fredegara *(c. 71.)* kod Praja na g. I. 630. Katančić je izvadio. Gdě, i kako je Samon kraljevao, to ja već gori pokazo sam: ali da to jest izmišljena pripověst, odtuda vidi se, jerbo u ono vrěme nije nitko ni sanjao od Markie Vinidah.

Digitized by Google

Dakle povraćam se na onoga brata, koi je bio protiva Avarom morebiti u Bojoarii, i povrativši se, velim, u Panoniu k bratji, š njimi sdružen, u vrěme Konstantina IV. Traciu skupa robio je, dokle cara nisu prisilili, da jim njihovu kraljevinu dade vladati slobodno, brez svake podložnosti caru gerčkomu, i da jim harač plati. Zadobivši ovo, što g. I. 679. jest se dogodilo, onda onaj brat, ili vojvoda, koi je u Panonii stajao, prešao je prěko Dunava, i najprie starinsku Daciu od lěve strane Tise je pod svoju vlast od Avarah primio, potle Transilvaniu i Moldaviu je zaokupio, iz Valachie pako u Misiu dolnju svoju rodjenu krajinu prěko Istra je došo. Od ovuda izmislili su isti gerčki, ili morebiti drugi pisci iz njih, da Bulgari došli su od Volge rěke iz Scitie, i da se je Misia dolnja od njih Bulgaria nazvala. Ali ja Bulgariu od glasovitoga vojvode Bugora, ili kako nčki pišu Bogora izvodim; oda šta potle.

Doista, koi Hrovatah dogodjaje dobro promotri, kako ih Porfirogenita izpisuje, mora dopustiti, da oni od Hrovata vojvode gepidskoga i sinovah njegovih ime zadobili su, što isti Nicefor patriarha, premda poměšano, dosta napervo stavlja. Jer on kako Kerčelić piše, izpisuje: kako Hrovat vojvoda s Herakliom carom mir je načinio, i k njemu poklisare poslao moleći, da mu dopusti, da Dalmaciu slobodno od Avarah osvoji; što mu je car sve dopustio i s mlogimi ga darovi nadarivši, patriciom rimskim načinio, on pako da do smerti svoje bio je u miru i caru podložan. — Nadalje izpisuje: kako sinovah pet je imao, i na skradnjoj uri zakleo jih, da složni i sjedinjeni uvěk ostanu, da krajine svojih dědovah traže, i da nikomu inostrancu podložni nebudu. Prie dakle od Heraklia tražio je Dalmaciu, sada na skradnjoj uri sine zaklinja, da svoju dědovinu traže. Što je to drugo, nego da osvoje Dalmaciu, za koju on Heraklia cara je molio, i od njega ju s tom pogodbom i zadobio, da Avare odanle iztěra, i da se ovako u svoju dědovinu povrate? Jerbo je Hrovat vojvoda po svoj prilici od pokolěnja Totile i Ostroila bio.

Sada promotrimo rěči Porfirogenita, koje on (*c. 31.*, kod Lucia *Lib. I. c. 11.*) od Hrovatah je popisao. „Kada su Avari Rimljane protěrali, pusta njihova krajina u vrěme Heraklia cara je ležala, poradi šta po njegovoj (Herakliovoj) zapovědi, oni isti Chrobati pograbili su oružje, Avare iz onih městah iztěrali, i u njihovoj zemlji, koju i danas deržе, nastanili su se. Bio je pako u ono vrěme nji-

Digitized by Google

hov princip Porgin otac: i Heraklio car iz Rima po poklisaru je misnike dobavio, i postavivši iz medju njih arcibiskupa, misnike i diakone, Chrobate dao je kerstiti. Onda pako imali su principa Porgu.“ — Svaki neka sudi, jeli ovdě sini vojvode Chrobata nerazumiju se, jerbo Porfirogenita piše: „radi šta, po zapovědi Heraklia cara isti Chrobati.“ Koji Chrobati? jeli morebiti koji za berdinami karpatskimi stanovali su u Sarmacii? Koja budala bi to misliti mogla, da je Heraklio car s prěkokarpatskimi Chrobati zapovědati mogo; kakovo š njimi prijateljstvo i poznanstvo je imao? Da pako sa sinovi Hrobata vojvode i poznanstvo i prijateljstvo je imao, to pervašnji dogodjaji očituju; i da je sinovom Hrobata vojvode zapovědati mogo, dosta poznano je: jer Mesia dolnja bila je od vrěmena Mauricia cara pod vladanjem Gerkah, i ostala je pod njihovom vlastju i za života Heraklia cara. Nadalje Heraklio dao je misnike iz Rima dovesti, i Horvate kerstiti, što veliku ljubav i prijateljstvo očituje. Ovu ljubav pako, i ovo prijateljstvo mogo je imati Heraklio prama Horvatom: 1) Radi otca njihovoga Hrovata, koi u miru, pokornosti i prijateljstvu s Herakliom kroz sve vrěme zivota svoga je osto, i od Avarah se oddružio. 2) Radi ljubavi, koju on kano vladavac nosio je prama svojim podložnikom. Tko god sva ova pravo promotri, mora kazati, da Chrobati Porfirogenite bili su Gepide, potle Bugari zvani. Ali ova i rěči Nicefora patriarche očituju. On od ovih Bulgarah na g. I. 679. u vrěme Konstantina IV. ovako piše: „Bulgari ovi, koji u Panonii nastanili su se bili, g. jedenaeste Konstantina, prešavši prěko Dunava do Barne (danas Varna), koja blizu Odoyssa i uzvišenih onih městah leži, došli su, i smotrivši ono město i rěkom i istimi krajine berdinami utverdjeno, ondě tabor načinili, i sve Slavinah pokolěnje, koje u okolišu stanovalo je, pod vladanje uzeli su; stranu pako jednu na onoj medji, koja ih je od Avarah dělila, nastane, ostale na krajeve od rimske strane naměste, po kojih, kada se uzmložiše i objačiše, varoše i sva města Tracie robili su. Poradi šta car Konstantin IV., obećavši jim harač, mir š njimi načiniti bi prisiljen.“ Premda je Nicefor u ovih rěčih dogodjaje više godinah sve u jednu godinu sterpo, jerbo nije moguće bilo, da bi Bulgari jedne godine 679. i prěko Dunava iz Panonie došli, i kod Varne tabor načinili, i svoje na dvě strane razredili, i sve varoše i města Tracie robili, i Konstantina na harač i na mir natěrali, k tomu bo je bilo mlogo godinah potrěbno, s Gerci se prie u mlo-

Digitized by Google

gih bojevih pobiti, i nje preobladati; — iz ovih opet Niceforovih rěčih izvodi se: 1) da Bulgari bili su se nastanili u Panonii, zašto i kako, to sam gori pokazo iz Porfirogenita; 2) da su se iz Panonie u Bulgariu povratili, i opet bulgarsko kraljestvo ponovili; 3) da je laž, što drugi pisci pišu, da su Bulgari od Bolge došli, u Mesiu se naselili, i nju Bulgariom nazvali. Jerbo g. I. 636. boj su sa Avari počeli, nje do g. I. 639. preobladali; do g. I. 641. u kojoj Heraklio je umro, bili su keršteni; po smerti Heraklia do g. I. 679., dakle kroz 38 godinah, s Gerki neprestance boj su imali, da slobodni u svom samovladanju ostanu.

Iz kojih svih popisanih pověrovano vidi se, da dogodjaji od Porfirogenita popisani, i iste godine sa dogodjaji slažu se, i da Horvati od sinovah Hrovata vojvode, i od pervašnjih Gepidah, sadašnjih Bulgarah, svoje ime, i premlogi junačko svoje pokolěnje izvode.

Poglavje V.

Od carevah gerčkih, od vojvodah bugarskih, i od ostalih dogodjajah, koji su do g. I. 720. pripetili se.

Konstantin III. sin Heraklia g. I. 641. car je postao, ali poslě četiri měseca od maćehe svoje Martine, samo da sin njezin Herakleonas vladati u carstvu more, otrovan, jest umro.

Herakleonas iste god. 641.; ali nakon šest měsecih car je posto. Ovaj za ravnanje carstva neuljudan, iz carstva izbačen je bio, i po sudu zbora nos mu je bio odrezan. Materi njegovoj Martini takodjer, da Carigradjane govorenjem nepobuni, bio je jezik odrezan: i ovako Martina sa sinom Herakleonom skupa, bili su u Kapadociu odpratjeni.

Heraklio Konstans II. sin Konstantina III. i Gregorie matere g. I. 642. car je postao, i g. I. 668. dana 15. Jul. nesrěćno je umro. Bio je odmetnik monotelita; sa Saraceni u istoku, s Longobardi u Latinskoj, i s Gepidi Horvati u Tracii, ali svagda nesrěćno boj je bio. Neterpeći, da brat njegov Teodosio š njim skupa vlada, dade ga za diakona rediti, ali ni s tim zadovoljan, dao ga je poslě smaknuti.

Digitized by Google

Od ovuda pišu, da Teodosio više putah svomu bratu ubojici u odĕči diakonskoj, u snu ukazivo se je, kalež pun kervi u rukah deržeći i govorećimu: „pij brate!“ Od kojih viděnjah Konstans na toliko jest se uplašio, da nije mogo u Carigradu dulje obstajati, već u drugih varoših jest se zaderžavao, i najposlĕ u varošu Sirakusi u kupalištu jest ubijen. G. I. 668. kako gori.

Konstantin IV. sin Konstanta g. I. 668. car je postao. Nazvan bio je *Pogonatus*, jerbo iz Carigrada bio je otišo mlad u Siciliu, kada pako povratio se je u Carigrad, imao je berkove i bradu, što gerčki zove se *pogon*. G. I. 685. měseca Septembra je umro. Saracene, koji sedam godinah Carigrad obsĕdjen deržali su, na moru je strašno pobio, Carigrad od obsĕdjenja oslobodio, i š njimi mir načinio, g. I. 677. S Bulgari je takodjer mir načinio, i njim Misiu dolnju odpustio, koja potle zvala se je Bulgaria. U ovo vrĕme bio je vojvoda Gepidah Butaja ili Batbaja još živ, kako Kačić izpisuje. Od ovoga boja i mira: kada i kako je načinjen? ja gori popisao sam iz Nicefora gerčkoga pisca, komu vĕrovati se mora. Ovdĕ samo spomenuti moram: da pisci gerčki spominjaju Bulgare i Bulgariu, koja prie Misia jest se zvala; ja pako po svĕdočanstvu Nicefora, kako on izpisuje Bulgare, da su iz Panonie prĕko Istra prešli, i u Bulgariu došli (koje svĕdočanstvo u pervašnjem poglavju popisao sam), dopustiti nemogu, da su Bulgari od Volge rĕke iz Scitie došli, jerbo dogodjaji u pervašnjih poglavjih popisani ovo nedopuštaju; dapače Bulgari ime svoje zadobili su od Bugora ili Bogora, koi Nicefora cara jest uhvatio, oda šta obilatie, kada na dogodjaje onoga vrĕmena dojdem.

Justinian II sin Konstantina IV. g. I. 685. car je postao. Ov od Saracenah u boju preobladan, a od Leontia Isaura iz carstva izbačen je bio, našto mu i nos bi odrezan, odkuda *Rhinometos* nazvan, u Hersones, otok Tracie, bio je protĕran, g. I. 698. — Ali i isti Leontio od Tiberia Absimara bi preobladan, iz carstva izbačen, i nos mu odrĕzan g. I. 698. — Absimar car je postao iste godine. U to vrĕme Justinian uteko se k Terbelu vojvodi bugarskomu, koi vojsku sakupivši otide k Carigradu, njega osvoji, i Justinianu Rinometu povrati, g. I. 705. Justinian vladao je potle do g. I. 711., koje godine od Filipika Bardana bio je ubijen, i Filipik Bardan od vojakah hersoneskih za cara provikan.

Digitized by Google

Filipik Bardan, kada g. I. 711. car je postao, tako kervoločan je bio, da Tiberia sina Justinianova iz cerkve u Blacherni, kamo je bio uteko, od oltara, za kojega se je deržao, izvući i nemilo ubiti zapovědio je. Ali ovoga kervoloka zbor carigradski dao je uhvatiti, oči mu izbosti, i ovako u tavnicu zatvoriti, gdě g. I. 713. i umro je. Berti iz Cedrena, Teofana i Pavla diakona piše: da Filipik poradi neizrečene kervoločnosti Justiniana cara vojsku je pobunio: jerbo kada je Absimara i Leontiu zapovědio po svem Carigradu prie na ruglo vodati, dade ih i u gledalište circensko dovesti, gdě pred svim pukom nogama po njima je gazio, i onda jim glave odsěći dao. Brata Absimarova Heraklia i mloge druge njemu prignute zapovědio je okolo carigradskih zidinah pověšati, premloge pako u more pobacati. Galinika carigradskoga biskupa iz prěstola je izbacio, pa mu dade oči izvaditi i protěrati ga. Koliko pako putah bi se useknuo, ili i kap iz nosnicah odrezanih bi pala: toliko putah jednoga iz medju prignutih Leontia zapovědio je na strašnu smert voditi i smaknuti. Hersonesce kada je nadvladao, sve je dao izsěći, ni ženam, ni dětci oprostivši; mloge pako viteške na dervene ražnje dao je nabosti i kod vatre peći. — Strašna kervoločnost!

Artemio, ili Anastasio II. g. I. 713. car je postao; ali Teodosiu III., kojega vojska za cara je provikala, morao je carstvo pustiti, g. I. 715. Habit dakle je obuko, i iz Carigrada otići morao. Teodosio pako, koi g. I. 715. silom za cara je bio prozvan, g. I. 717. carstvo ostavivši, sa sinom skupa u manastir je otišo, i tamo sveto svoj život doveršio. Ovako carom Leo III. je postao g. I 717. dana 25. Martia. Umro jest u vodenoj bolesti g. I. 741.

Slěde vojvode bugarski.

Kačić i drugi izpisuju, da Bulgari došli su od Skandinavie; něki hoće, da su došli od Volge. Ja sam gori kazao, da su oni bili Gepide, u vrěme Heraklia u dolnjoj Mesii stanujući, i da su od Hrobata vojvode, koi je imao pet sinovah, Hrobati od Porfirogenita zvani. P. Kačić od njih ovako piše: „Bulgari, kako i ostali vas narod slovinski, iz velike Skandinavie na g. I. 666. izidjoše, koji budući junaci, vitezovi i slavodobitnici, vazda na boj pripravni, zato izišavši iz Skandinavie, na Konstantina IV. cara carigradskoga udariše, njegovu vojsku razbišo ili izsěkoše,

Digitized by Google

i svukoliku Bulgariu osvojiše, boj bijući s neprijatelji na sve strane, a najveće s Gerci. Poglavica pervi, koi Skandinaviu ostavi, a Bulgariu zadobi, jest ovi, koi slědi:

Orbat. Ovaj poglavica, kako smo rekli, uze kraljestvo od Bulgarie, koje prie biše podložno cesarom carigradskim, i doklem goder živi, s Gerci brez prestanka rat čini. Imade pet sinovah, kojim na smerti ostavi ovu naredbu: da vazda budu za jedno stati i skladovati, i da nikomu nikada nebudu podložni, t. j. da se nepuste vladati od inostranca. Ali poslě smerti njegove za jedno malo stajaše, jer starii poče vladati sam, kako mu se i pristojaše, i tako se ostali po drugih kraljevinah razderkaše."

Koi pogl. 3. i 4. pozorno je pročitao, on će lasno razsuditi iz Nicefora patriarhe, da ovo stajati nemore: jerbo Kačićev Orbat jest Niceforov Chubrat, a Teofanov i Porfirogenitov Chrobat. Ovaj vojvoda Chrobat po svědočanstvu Nicefora s Herakliom nikakvoga boja nije imao: već se od Avarah oddružio, i k Herakliu uteko, od kojega patriciat i sloboštinu je zadobio, da Dalmaciu slobodno osvoji, i Avare iztěra. Ova g. I. 634. jesu se dogodila: dakle Orbat ili Chrobat nije mogo g. I. 666. iz Skandinavie, ali niti od Volge dojti, jer on prie g. I. 641. jest morao umerti, buduć da do to doba Horvati svu Dalmacin osvojili su, kako Porfirogenita svědoči. — 2) Nicefor gori spomenuti svědoči: da su Bulgari g. I. 679. prěko Dunava prešli. i kod Varne nastanili se; dakle nisu iz Skandinavie, ali još manje od Volge dojti mogli. — 3) Berti piše: da Konstantin IV. sa Bulgari mir je načinio, i njim dolnju Mesiu dao g. I. 679., kako Nicefor gori spomenuti svědoči; dakle potle g. 679. Mesia dolnja jest se Bulgaria nazvala. Moralo bi se dakle pokazati: da ili g. I. 679. Bulgari su došli od Volge, ili pako potle da od njih Bulgaria ime jest zaderžala. Ali Nicefor svědoči, da Bulgari g. I. 679. ne od Volge, nego iz Panonie prěko Dunava su prešli, kod Varne svoj tabor načinili, potle pako se uzmložali i objačali; indi potle su takodjer Bulgari od druguda morali ime svoje zadobiti. Ovo ime, ja velim, da su od Bugora vojvode zadobili, koi je bio verlo glasovit, jer je Nicefora cara uhvatio, glavu mu odsěći dao, i nju na věšala oběsiti zapovědio. Od njega priašnji Gepide, a mnoga vrěmena Chrobati, biahu nazvani Bugari, i najposlě pokvareno Bugari, njihova pako krajina Bugarska ili Bulgarska. Ali kazati će tko: kako ih je mogo Nicefor g. I. 679. pisati Bulgare, ako prie već ovo ime nisu imali? Na ovo ja odgovaram, da je to naravski moglo biti. Nicefor

Digitized by Google

patriarha carigradski bio je pisac IX. stolětja, u koje vrěme Bugor vojvoda bugarski je živio, cara Nicefora uhvatio, i glasovit je postao, tako, da od njega vojaci njegovi Bugari, i ista zemlja Bugaria jest zvana. Po ovom imenu naravski je mogo njihove pervašnje takodjer dogodjaje popisati; što ih je pako Bulgare a ne Bugare imenovao, to je gerčkomu jeziku i piscem gerčkim bilo običajno, da su inostranska imena po svom jeziku preokrenuli i pokvarili, kako isto i drugim jezikom jest prirodjeno.

Butaja, ili kako něki pisci pišu Batbaja, sin najstarii Chrobata ili Hrovata. Princip ovaj iliti poglavica bugarski „učini težak rat protiva Justinianu gerčkomu cesaru (Ovo je Kačić falio i prebacio se: ovaj vojvoda bo imao je boj s Konstantinom IV., kako gori iz Nicefora pokazao sam). kojega vojsku na mlogo mesta razbi i izseče. Ma videći cesar, da ga nesrěća naslěduje, zamoli mir kod principa Butaje, i zadobije ga. Koi vladajući něko vrěme, i viteški se podnoseći, děli se s ovoga světa (budući neznabožac) na gorji.“ Ovako Kačić. Kako ovaj mir bio je načinjen, gori pokazao sam pogodbe: 1) je bila, da Mesiu dolnju, potle Bulgariu kano samovladavac poseduje. 2) da njemu car (neznade se koliki) harač plaća. Iz ovih očito je, da je morao do g. I. 679. i dulje několiko živěti.

Terbelo tretji poglavica ili vojvoda Bulgarah, sin morebiti Butajin, postao je vojvoda okolo g. I. 680., i vladao je do vrěmena Leona III. Isaura zvanoga, nezna se dokoje godine. Kačić nikakve godine, nego samo někoje care gerčke spominja, odkuda ja godine dogodjajah izvoditi mogu. On pako piše: „Poglavica ovaj biše verlo mudar, slobodan i krěpostan na oružju, koi, kako postade vladaocem od Bulgarie, učini zakon: da koi bi ubio, ukrao, puteni grěh učinio, ili drugu kakvu nepodobštinu dělovao, ima mu se odmah glava odsěći; i biše on pervi, koi takvi zakon Bugarom postavi. Ovaj poglavica dade pomoć Justinianu cesaru drugomu, koi biše od Asimara iz Carigrada i iz svega cesarstva iztěran. Terbelo dakle ode s vojskom pod Carigrad, osvoji ga, i predade věrno rečenomu cesaru. Drugi put, budući došli Arapi iz arapske zemlje (Saraceni) u vrěme Leona cesara pod Carigrad, da ga osvoje, i biahu se razterčali po svoj gerčkoj zemlji do medjašah bugarskih, robeći, paleći i smičući Gerke brez svakoga miloserdja: zato razuměvši ovaj poglavica, da su udarili i na njegove medjaše, skoči i ode s vojskom protiva njima, udari na Arape, i poseče jih trideset i dvě hiljade. Princip ovaj sasma srěćan je bio; jer po milosti Božjoj poznade

Digitized by Google

pravi zakon, pokersti se sa svim kraljestvom svojim, i za veću poniznost predade vladanje sinu stariemu, on pako učini se fratar. Ali prie nego prěstol ostavi, ovaj ugovor sa sinom učini: „da neima nikada věre Isusove odbaciti, dapače u věri ovoj ima i svoj puk uzderžati, i toga neobsluživši, da Terbelo ima habit ostaviti, i vladanje preuzeti.“ Sve ovo bi od gospode bugarske lěpo primljeno i podpisano; ali do malo vrěmena viděći Terbelo, da sin njegov, metnuvši pod noge rečeni ugovor i obećanje, nastojaše sav puk od prave věre i zakona odvratiti: zato izašavši iz reda, uzme vladanje od Bugarie, uhvati sina odmetnika, učini mu izvaditi oči, ovako mu govoreći: kako si izgubio oči duhovne, da nevidiš světlosti věre svete, onako si izgubio i oči tělesne, neka nevidiš světlosti sunca ni měseca. Potle toga dozva preda se sina mladjega, pak mu poče govoriti: „Ti imaš vladati kraljestvom od Bugarie, i uzderžati sebe sa svim kraljestvom u zakonu pravom, koga smo skoro poznali i zagerlili, pazi dakle dobro, da se koi iz medju tvojih podložnikah po tvojoj nepomnji neizgubi: jer ako sva ova neobslužiš, neću ti oči izvaditi, nego ću ti ja svojom rukom glavu odsěći.“ To rekavši povrati se u manastir, u komu živi i sverši život sveto. Malo poslě, pošavši i njegov sin iz ovoga světa, Bugari uzvisiše ovoga, koi slědi, učinivši ga kraljem od Bulgarie.“ — Leo III. Isaurus postao je car g. I. 717. dana 25. Marcia, g. I. 718. Turci obsěli su Carigrad, dakle ove godine morao je Terbelo živěti, i potle, kada je Arape pobio umerti: jer za njim bio je vojvoda bugarski Jasen, koi takodjer Leonu caru na pomoć je išo. — Nadalje piše Kačić, da Terbelo sa svim njegovim kraljestvom bio je okeršten. Neznam odkuda je to Kačić izvadio. Ali da blaženi Ciril mogo bi ga bio kerstiti, stvar nemoguća nije, jerbo sto godinah mlogi su doživěli.

Jasen četverti vojvoda bugarski g. I. 718. postati je morao, od kojega pater Kačić slědeća je popisao. „U vrěme Leona carigradskoga dojde kralj arabski s jednom neizbrojenom vojskom protiva njemu, udari na njegove deržave, i ote mu Mediu i Armeniu. Nahodeći se Leon u tolikoj potrěbi, uteče se Jasenu vojvodi bugarskomu, moleći ga, da mu s vojskom na pomoć dojde. Jasen ganuvši se na miloserdje, sakupi svoje Bugare i otide s njima u Armeniu, gdě našavši arapsku vojsku, udari na nju, koju razbi i izsěče tako, da se Arapi nesmědoše više kušati cesarove deržave robiti; pak oslobodivši Mediu i Armeniu od rěčenih zločinacah, vrati se s vojskom natrag. Leon poznajući

Digitized by Google

dobro, koje mu biše Jasen učinio, dade mu ime od kralja, koje ime prošaste poglavice bugarske imati nemogoše.“ Od ovuda znademo, kako i kada bugarski vojvode na dostojanstvo kreljevsko uzvišeni bihu. Koje godine ovaj kralj je umro, pravo se kazati nemore; ali da u vrěme Leona jest preminuo, od onuda more se misliti, jerbo slědeći kralji bugarski, i pod istim Leonom, i pod njegovim sinom Kopronimom mloge boje sa carevi gerčkimi imali su, od kojih potlě.

Sada još imadem popisati nčke dogodjaje, koji su se do g. I. 720. u Dalmacii pripetili. Viděli smo gori iz Porfirogenite, da Horvati, kada su Avare pod svoju vlast podtěrali, svu Iliriu, Dalmaciu i Panoniu zaokupili, u Ilirii s jednom stranom, a s drugom stranom u Panonii jesu se nastanili, što za života Butaje jest se dogodilo. Od ovuda g. I. 679., kada Konstantina cara natěrali su na mir, kako iz Nicefora pokazao sam, svoja mložtva u dolnju Mesiu, potle Bugariu zvanu preselili su, gdě i onu stranu Dacie, koja od lěve strane Tise do Istra se pruža, opet od Avarah uzeli, i pod svoju vlast, kako i prie, spravili su. Ovo naravski sami Horvati nebi bili mogući sve po svojoj volji izveršiti, da š njimi starinski Slavini u Ilirii, Panonii i Dalmacii stanujući, nisu bili združeni; ali oni starinski Slavini i Gete, koji od stolětja IV. od Gepidah u svojem samovladanju uvěk bili su uzderžani, i premlogi od njih isto svoje pokolěnje izvodili su, uvěk Gepidom, potle Horvatom, a najposlě Bugarom zvanim, prignuti ostali su. Isti takodjer Bugari, tako za sloboštinu Horvatah brinuli su se, da koliko putah, ili istočni cari, ili potle zapadni pod Karlom Velikim, njihovo slobodno vladanje hotěli su preuzeti, uvěk sa svojimi šeregi na pomoć došli, i nje od inostranskoga vladanja oslobodili su, što poslě u dogodjajah Karla Velikoga vidět ćemo. Od ovuda, čini mi se, svaki more saznati uzrok: zašto Horvati, potle i Bugari zvani, sa svojimi mložtvi zaderžavali su se od vrěmena Heraklia cara do vrěmena Konstantina IV. g. I. 679. u Ilirii i Panonii?— Uzrok ovoga ja nahodim: 1) Jerbo oni nisu hotěli pod vladanjem carah carigradskih biti, kako ih je i otac njihov Hrovat zakleo. 2) Jerbo oni hotěli su onu pravdu opet zadobiti, t.j. da njim cari carigradski opet harač plaćaju, kako su i njihovim predjim Gepidom, potle pako Avarom plaćali. Ali ova oni zadobiti nisu mogli brez mlogih i kervavih bojevah; koje bojeve združeni sa Slavini ilirskimi i panonskimi mogli su lašnie deržati. Kada su sve ono zadobili, što su tražili, onda su se opet u domovinu svoju, u Daciu i

Digitized by Google

dolnju Mesiu, današnju Bugariu povratili, kako iz Nicefora gori pokazao sam. Nadalje od ovuda svaki suditi more, da potle, kako Horvati iz Ilirie preněli su se u Daciu i dolnju Mesiu, drugi vojvode i u Panonii i u Ilirii morali su ostati; u Dalmacii pak opet bio je vojvoda iz pokolěnja Porge, koi kano najveći princip sverhu svih je bio. Ali o žalosti! ovih najvećih vojvodah imena popisana neimamo; i od vrěmena Porge, od kojega neznade se, kako dugo živio je.

U dogodjajih Slavinah vidět ćemo mloga u jedno vrěme u Panonii, Serbii, Dalmacii i Ilirii vojvodah imena, odkuda bi se moralo kazati: da na više stranah slavinsko vladanje bilo jest razděljeno, i da od g. I. 679. do 720. slavinski puci po vojvodah i starešinah vladali su se. Jerbo Mislav da je bio osmoga stolětja do sverhe kralj dalmatinski i horvatski, to ćemo viděti; ali da i prie njega Svetimir otac njegov bio je kralj, P. Kačić piše. Ako bi tko rad znati, kako na daleko horvatsko kraljestvo jest se protezalo, neka promotri pervašnja i znati će, ja pako ću mu sada u kratkom ponoviti. Kako Jonsko More sudara se s Adrianskim sve prikrajine morske do Furlanske *(Friaul, Forum Julii)*, što je pod Longobardiu spadalo, tiam do vrěla Dunava, i iz desne strane njegove do Cernog Mora, izvan krajine, u staro doba Tracia sad Romania zvane, pod koju jeli Macedonia spadala, pravo kazati nemogu, — sve dakle krajine, u ovom širokom prostoru zaderžane pod Hrovaciu, sada Horvatsku spadale su. — Jako indi (po mojem znanju govorim) preučeni Kerčelić falio je, kada on: 1) Slavine od Horvatah razdružuje i piše, da su Horvati Slavine i Avare iz današnje Horvatske protěrali u stranu dolnje Panonie medju Savom, Dunavom i Dravom, koja se je zvala u vrěme Rimljanah Savia, i da od onih Slavah zadobila je ime Slavonie. 2) Jako falio je, da on Avarah kraljevinu postavio je u Panoniu Valeriu, t. j. medju Dravom i Dunavom, kojih kraljevinu ja medju Tisom, Karpatskimi berdinami i Bavariom naravski iz one strane Dunava postavio sam i sada stavljam, gdě oni do vrěmena Karla velikoga stajali su. Kada poslě na ovu stranu Dunava u Valeriu preněli su se, to ću potle pokazati. Da u Dalmacii i Panonii ostali su mlogi Avari, koji su se Horvatom poddali, to znademo iz Porfirogenite; ali ovi bili su, kano i drugi slavinski narodi svi Horvatom podložni. Doista Gete, Gepide, kasnie Horvati, najposlě Bugari zvani, nisu nikakve razlike medju puci deržali, oni samo za starinske krajine, za Iliriu, pod koju i Dalmacia sa svom Panoniom spadala jest, borili su se, nedopuštajući, da bi koi drugi

Digitized by Google

inostranski narod u ovih krajinah vladao. Zato i protiva Avarom, koji u Dalmacii počeli su bili gospodariti, podignuvši se, spravili su jih pod vlast Slavinah iz pokolěnja Ilirah, premda i oni Slavini bili su. Avari pako, koji sa Huni gospodarili su, kazao sam, da su bili Slavini iz pokolěnja Mosoch.

Zato moj dragi Slavjane! bio ti Slavonac sada ili Horvat, nemoj razlike medju bratjom praviti, jer jedan i drugi jesi **Slavjan**, ili kako drugi kažu, „Slaven, Sloven, Slavin, Slavjanin, Slovinjanin ili Slovinac“, i gledi, kako Slavu čeloga naroda uzvisiti moreš; i ako čuješ gděkoju rěč drugačie izgovoriti, nego ti izgovaraš, misli: da je veliki i preveliki slavjanski narod, od adrianskoga do baltinskoga, od baltinskoga iz nad Ponta Euxina tia do ledenoga i hvalinskoga (kaspinskoga) mora protežeći se. Svakomu narodu je lěp izgovor svoga jezika, pa i tebi tvoj, ako si pravi Slavjan i pošten čověk, lěp i drag biti mora. Gledaj indi, ako ljubav bratinsku imaš, da kad sve velike grane ovoga slavenskoga naroda (koi budući na 4 glavna narěčja: ilirsko, rusko, česko i poljsko razděljen, i 4 različne literature imati mora) u jedan književni jezik više sjediniti nemožeš, barem sve ilirske puke, to jest Horvate, Serblje, Slavonce, Dalmatine, Bošnjake, Štajerce, Cernogorce itd. u književnstvu medju sobom sdružiš: jerbo književnici sdružiti se mogu, ali toliki puci u govorenju nikada nemogu. Ako gledaš na diku i slavu narodah ilirskih i panonskih, svi smo Slavini, jednake dike i slave. Ako na pokolěnje: koi more kazati, moje pokolěnje jest horvatsko a moje slavinsko, kada isti Horvati bili su Slavini? Može biti zato, da u sadašnjem ilirskom naraštaju osim glavnoga pokolěnja staro-ilirskoga i staro-panonskoga ima i gděšto vandalske, gotske, hunske, avarske i rimske kervi ljudih, jer su svi ovi narodi u različitih vrěmenih u Ilirii stanovali: ali ništanemanje svi ovi puci, premda morebiti někoji od drugoga jezika bili su, najposlě Slavini postali su, odkuda velikoća, množtvo i slava Slavjanah većma očituje se. Po svem tom opet Gepidah, zatim Horvatah, najposlě Bugarah zvanih, najveće pokolěnje i najveću slavu spoznati moramo. Gepide zaisto u vrěme Rimljanah najvećma radili su, puke slavinske iz Skandinavie i Sarmacie na pomoć dozivajući, samo da rimsko vladanje ukinuti mogu; Gepide po smerti Atile Hune preobladali, i po g. I. 454. svoje vladanje po svoj Ilirii uveli su; Gepide u vrěme Justiniana cara pod vojvodami Totilom i Ostroilom Iliriu od rimskoga vladanja opet oslobodili su; Gepide u vrěme Heraklia cara svu Iliriu od Avarah

Digitized by Google

očistili su, i jedna strana u Dalmacii, druga u Ilirii, a tretja u Panonii nastanila se jest. Ovi Horvati od sile carstva gerčkoga, potle od sile carstva zapadnoga Frankah, i najzada od Madjarah, samovladanje svoje junački obranili i suzderžali su, i ovako u vrěme S. Ladislava kralja nepreobladani, kano prijatelji po prijateljskimi dogovori, s presvětlom krunom Ugarskom pod svojimi vlastitimi pravicami združili su se, i dan danas stalno i věrno obstoje. Što se Gepidah dotiče, pogledi pervašnje dogodjaje pod spomenutimi carevi, i ako hoćeš od g. I. 400., gdě ćeš najti, da su Gete ili Gepide pervi narod bili, i sva najvećma radili; što se pako dotiče Horvatah, to ćemo u potlašnjih dogodjajah viděti.

Okolo g. I. 690., kako pisac Miscele kod Kerčelića piše, Justinian Rinotmeta 30,000 Slavinah iz Mesie i dolnje Panonie je skupio, i nazvavši jih „pukom prijatnim" predstavi jim vojvodu Nebulu, i posla jih protiva Arapom, s kojimi je mir ukinuo bio. Arapi od nenadnoga boja uplašeni, Justiniana molili su za mir, njemu věru i zakon napervo stavljajući, kojega je pogazio; ali Justinian gluh na sva je ostao, poradi česa Arapi takodjer na prevari počeli su raditi. Dakle veliko blago i novce pošalju k Nebuli vojvodi Slavinah, koi sa 20,000 Slavinah na stranu Arapah preide, i ovako Arapi Justiniana na mir pritěrali su.

Ovo su indi dogodjaji, koji u velikoj Ilirii do sverhe stolětja VII. pripetili su se, iz kojih viděli smo, da u svoj Ilirii Slavini stanovali su, iz medju kojih Horvati vladajući bili su. Ovi potle Bugari nazvani, u dolnjoj Mesii stanovali su; oni pako, koji u Serbii, Bosni, Dalmacii i u svoj Panonii sa starinskimi puci ostaše, ime Horvatah zaderžali su. Bugari svoju kraljevinu u dolnjoj Mesii današnjoj Bugarii, pod koju Dacia sva do Tise je spadala, tiam do Biograda, gdě Sava u Dunav utiče, jesu utverdili, ime pako kraljevsko pervi Jasen od Leona Isaura je zadobio. Ostalu Serbiu od Biograda, današnju Bosnu do Romanie, sve krajine do Mora Adrianskoga i do Friula, svu takodjer Panoniu do Dunava zaderžali su Horvati, i u ovih krajinah, kako će se viděti, imali su svoje starešine i vojvode u VIII. věku, koji su jih ravnali. P. Kačić od g. I. 720. spominja kralje, ali to, mislim, bili su vojvode Dalmacie ili Albanie. Ja ću sve kralje i vojvode po redu spomenuti, kako kod Kačića i drugih pisacah našao sam, ništa se sam neizmišleći.

„U početku VIII. stolětja" piše Pavao diakon *(Lib. VI. c. 24.)* kod Kerčelića *(Per. II. pag. 45.)* „navalili

Digitized by Google

su pustaije slavinski na stada i čobane ovacah, koje u njihovom susědstvu pasle su se, i od njih jata odgonili su. Progonio je ove ravnitelj onoga města Argaido (kojega oni u svom jeziku zovu čověka plemenita u serdcu i krěposti jaka), ali jih sa robstvom bežećih stići nije mogo. Ovo mu Fernulfo vojvoda furlanski na nos je bacio govoreći: „Kako ćeš junački raditi, kada si ime Argaida od arga dobio?“ Kojemu Argaido odgovori: „„„znadešli vojvodo Fernulfo! da mene nejunačkim i nevrědnim nazvao si, i po narodnoj rěči arga (argja ili herdja) imenovao si? Ali već sada jest vrěme za pokazati izgled vojačkoga junačtva: neka pogine, koi kasnie iz medju nas dvojice na pustaije udari!““ Ovako kada obodvojica na pustaije, koji na velikom berdu bili su se naměstili, udare, obodvojica mertvi ostali su.“ — Ovaj dogodjaj mora se ovako razuměti: Argaido bio je vojvoda slavinski one krajine, koja se je medjila s Furlani. Slavini, koji su bili pod vladanjem Argaida, išli su robit na stranu furlansku, gdě je bio vojvoda Fernulfo. Ovaj je dao tužbu Argaidu, da svojim straha dade; ali Argaido nije znao koji su te pustaije, zato dogovorio se je s furlanskim vojvodom: da, kada opet robit dojdu, obodvojica na pustaije udare, i kada ih pohvataju, da će onda zadovolštinu od njih dati. Ali drugačie, neg su vojvode mislili, pripetilo se je: jer pustaije nisu se dali pohvatati, a vojvode obodvojica poginuše. — Što se dotiče imena vojvode slavinskoga Argaide, ovo ime od Slavinah moralo je biti pridato njihovomu vojvodi, on pako morao je drugo narodno ime imati. Zaštobo najmre morebiti odveć žestoke i ljute naravi je bio, koi u ljutini odmah čověka je smako: od ovuda njegovi podložnici za hardjava, ili ardjava, ili kako sada, za herdjava čověka deržali i zvali su. Odkuda kada su ga ugledali, počeli su jedan drugomu kazati: „Arga ide“; jerbo *g* slovo starinski Iliri uzimali su na město *gj*, i ovako njemu Argaida ime od latinskih pisacah je dano, koje isti Pavao diakon dosta raztumačio, kada je popisao rěč arga, ardja, koja u narodnom jeziku slavinskom i dan danas zlamenuje zločesta čověka, kako i „ardjava, herdjava stvar“, kakvagod bila, reći će „zločesta stvar“: odkuda opet spaziti moreš, da se slavinski jezik od ono doba nije proměnio. — Ovo su dogodjaji do g. I. 720.

Sada, kako sam obećao, od Saracenah i Arapah, od kojih u pervašnjih dogodjajih već spominjali smo, popisati moram, da znademo: kako su se započeli? kako su tako zmožni postali, da veliku stranu Asie, Afrike i Eu-

Digitized by Google

rope predobiše? i kako su se potle Turci nazvali? Jer naši predji strašne i kervave rate š njimi mloge godine imali su, i dan danas jedna čast Slavjanah pod jarmom njihovim cvili.

Poglavje VI.

Od Saracenah, poslě Turakah zvanih.

Saraceni od varoša Arabie Saraka nazvani su, što se je ovako pripetilo. Muhamed od otca Abdala neznabožca, i matere po imenu Emine, koja biaše zakona židovskoga, u kojem městu neznade se, g. I. 568. jest se rodio. Po smerti otca brigu je imao na Muhameda brat otca njegovoga imenom Abutalep. Kada je odrasto, došao je u službu k jednoj udovici imenom Chadijaab, kojoj preminuvši muž ismaelitanski tergovac imenom Abdimonefi, mnogo blaga ostavi. Kod one bogate udovice bio je vodja njezinih devah (gamiljah), u kojega zaljubivši se njegova gospodarica, za svoga muža ga uzme. Živio je Muhamed sa svojom ženom Chadijaab u varošu Meki, prie Maraba zvanom, do g. I. 622. U to vrěme poče o novom zakonu misliti, u čem njemu na pomoć je bio Fratar jedan imenom Sergia, koi od Muhameda živio je. Dakle g. I. 608. poče od sebe govoriti, da je on prorok od Boga poslan. Jerbo pako više putah u nesvěst i goropadnu nemoć je upao: ženi svojoj, koja bi se toga strašila, potle nesvěsti uvěk je kazao, da se neima ništa bojati, da on u ono vrěme bolesti s Bogom govori, i da ono cukanje i micanje těla njegovoga dolazi od nadahnutja božanstvenoga. Ovako Muhamed iz žudinskoga i kerstianskoga zakona novi zakon Saracenah, potle turski nazvan, jest izmislio. Molitve i dobra děla jest zaderžao, ali mnoga nasladnostim těla i poželjenju dopadna je dopustio. Sve nauke svoje i zapovědi zakona dao je po spomenutom monaku Sergiu u jednu knjigu popisati, koju knjigu Arapi narodnim svojim jezikom zvali su Alkoran, što našim jezikom reći će „knjiga čitanja“. Kada je indi svoj nauk novoga zakona u Meki pripovědati počeo, g. I. 622. budući proteran, preněo se je u Saraku varoš, gdě njega varošani g. I. 623. za svoga vojvodu izabrali su, i ovako nad Saraceni vladao je do g. I. 632., koje godine je umro.

Zapovědio je bio Muhamed, da poslě smerti njegove kći njegova Fatima i Alia muž njezin vlada; ali starešine

Digitized by Google

zapověd Muhamedovu zabacivši, izabrali su za svoga vladaoca Ebubezera, ili kako Arapi zvali su ga Aboubekre, koi sam sebe je imenovao Kalifa, što će reći našim jezikom naměstnik. Od ovoga nazvali su se vojvode Saracenah Kalife. Ebubezer po smerti Muhamedovoj počeo je sve okoliše, koji nisu hotěli njihov zakon primiti, robiti, paliti, smicati, i potle dvě godine je umro.

G. I. 634. postao je vojvoda Saracenah Haumar ili Omar. Ovaj iste godine udario je na Siriu, i pobivši ondě vojsku cara Heraklia, svu Siriu je zadobio. G. I. 635. zadobio Damask i obsčo Jerosolim, koga je slědeće godine i osvojio. G. I. 638. Antiohiu, i g. I. 639. svu Mesopotamiu pod svoju vlast spravi. G. I. 640. preobladao je kralja persianskoga Hormisda ili Jezdegird zvanoga, i osvojio svu kraljevinu persiansku, od kojega vrěmena počelo se je potle nazivati veliko Saracenah carstvo. Iste godine predobi i Alexandriu, gdě je bila ona glasovita knjižarnica t. j. biblioteka, u kojoj toliko knjigah je bilo, da 4000 pećih u Ilidjah 6 měsecih ložilo se je, i nije hotio Haumar molećemu ga Ivanu Gramatiku Jakobiti ni jedne knjige poklo-niti, već je volio popaliti; ovako sve knjige, izpisanje dogodjajah od potopa saderžajuće pogorele su. — Zatim Haumar sav Egipat je osvojio, i g. I. 643. cerkvu jerosolimsku s velikimi troškovi sazidao, svuda prilike križa rušeći i Kerstiane smicajući. G. I. 644. ubijen je od jednoga persianskoga vilenika imenom Firouz, kako knjiga Saracenah svědoči; Vossio pako piše, da je Haumar ubijen od persianske žene imenom Margarete.

G. I. 647. Otmen car Saracenah potle Haumara svu Afriku pod harač je natěro, slědeće pak god. otok Cipar sa 1700 ladjah obsěo i osvojio. G. I. 649. Saraceni u Siciliu došli, g. I. 671. Ciliciu i Liciu robili, g. I. 685. Kartaginu varoš, a g. I. 690. svu Afriku osvojili su. Ovako u vrěme od 70 godinah svu skoro Asiu i Afriku predobiše, čemu njihovo preveliko mloštvo i kervoločnost biahu uzrok. Okolo g. I. 740. Masalmas Saracenah vojvoda na Turke okolo Mora Hvalinskoga stanujuće je udario, ali od njih dva puta pobijen i protěran je bio. G. I. 767. Turci opet sa Saraceni pobili su se, ali potle pomirivši se š njimi zakon njihov primili su. Od ovih pokolěnja bio je g. I. 777. izabran njihov Arvira imenom Madi, što će reći Muhamed. Ime svoje Turci na počet ku stolětja VII. najprie su od Persianacah zadobili, od rěči turk, što reći će naški pastir, ili štono někoji kažu čoban. Njihovo pravo ime jest Osmani; jerbo pako Osmani većom stranom došli su iz Sci-

Digitized by Google

tie, gdě je Tataria velika, i jerbo samo od marve živili, i drugačie strašnoga pogleda i grubianski kervoloci bili su: radi toga persianski Saraceni nje Turke t. j. grubiane zvali su. Od ovuda ono tursko priričje dolazi, kada koi Osman psuje drugoga kaže mu: *Turki mudeti umrinde*, t. j. „ti ćeš svega života tvoga jedan grubian i priprost ostati.“ Ovako Berti i Hübner (*Tract. de Saracenis*).

Poglavje VII.

Od dogodjajah Slavinah pod kraljem Svetimirom od g. I. 720. do g. I. 756.

☞ (Ako se uzme Hrovat i sin njegov Porga, onda se mora i Tomislav u redu uzeti, i onda će se broj kraljevah popuniti.)

Svetimir 15. kralj Slavjanah po svědočanstvu P. Kačića g. I. 720. je postao, i do g. I. 756. živio je. Od ovoga kralja p. Kačić ovako piše: „Svetimir, ili kako drugi hoće Zvonimir, stupivši na vladanje slavinsko, nehti u zlu naslědovat kralje prošastne: zašto tihost i dobrota, koja š njime rasti, čini ga pravo dělovati, koliko Kerštane toliko i svoje neznabožce ljubiti, i pravdu svakomu činiti. I tako počeše u vrěme njegovo Kerštani, koji se bihu po planinam, dubravam i špiljama razběžali, iz jamah izlaziti, koje kralj ovaj primi, pomilova, i dade jim svoja města, zemlje i kuće, da mogu slobodno stati, i svoj zakon obsluživati. U vrěme ovoga kralja hoti miloserdje Božje pogledati na ovi narod zaslepljeni, i u neznabožtvu otverdnuti, otvorivši njihove oči, da vide světlost prave věre; nadahnuvši mudroga Konstantina ili Cirila sina Leona Carigradjanina, da pojde u Bulgariu, i da slovinskomu narodu pripověda zakon Božji. Ovaj dakle došavši u Bulgariu, obrati većji dio puka na svetu věru; i budući poslě toga od pape zazvan, da u Rim dojde, valjadiše, da projde prěko Dalmacie. — Tako hoti Bog milostivi, neka slovinski narod i u Dalmacii poznade i primi zakon Isukerstov, kako i primi po pripovědanju naučnoga Cirila, koga rěči toliko krěpostne biahu, da u malo vrěmena ovi otverdnuti u nevěrnosti narod poznade put spasenja. Potle od istoga kralja bi lěpo primljen i poštovan, koga sin Budimir po hotěnju otca svoga primi sveto kerštenje, i bi zazvan na kerštenju Svetopelek t. j. děte sveto. Jeli se pak kerstio otac njegov Svetimir, ni-

Digitized by Google

jeli, nezna se temeljito. Potle toga mudri Ciril prenese u slovinski jezik sve pismo sveto, s kojim se i danas redovnici slovinskoga jezika služe. Pošavši do nekoliko vrémena kralj Svetimir iliti Zvonimir s ovoga svéta, na prestolje njegovo uzajde Budimir kralj.“ — Ovako P. Kačić.

Velika je smutnja medju pisci, koji slovinske dogodjaje ili od neznanja, ili hotomce tako su poměšali, da koi na dogodjaje, a najvećma na godine dogodjajah dobro nebi motrio, nikako na světlost nebi došo. Jerbo sina kralja Svetimira, kojega na kerštenju nazvao je Svetopelek, neznam jeli gerčki, jeli pako latinski pisci okrenuli i pisali su *Sveropolis*, kažući: da pod vladanjem njegovim, u vrěme Hadriana II. pape rimskoga sav puk jest se na věru Isusovu okrenuo i pokerstio. Jerbo pako Hadrian papa, kako Berti piše, vladanje zadobio je 10. měsec g. I. 867., i vladao je do g. I. 872. do měseca Septembra ili Oktobra: na ovaj način, tko je bio *Sveropolis*, kada je vladao, i kada su se oni Horvati opet pokerstili, koji potle Porge kralja ostaše, nikada nebi se moglo na kraj dojti, i naš starinski pisac Kačić na ovaj način bi morao lažac ostati, kako Platina, Blondo i Dandulo kod Lucia (*Lib. II. c. 3.*) izpisuju. Ali ja ću pokazati, da naš poštovani P. Kačić pravo je popisao, u slědećem poglavju. Sada samo napervo ću staviti, kako ovi dogodjaji, koje Kačić od Terbela bugarskoga vojvode, i od Svetopeleka piše, sudaraju se u godinah. Od Terbela bugarskoga vojvode piše Kačić, da on u vrěme Leona cara jest Arape pobio. Leo III. Isauro vladao je od g. I. 717. měseca Marcia, do g. I. 741. Iz dogodjajah znade se, da g. I. 718. u vrěme istoga Leona Arapi Carigrad su obsěli: dakle Terbelo godine iste mogo je Arape pobiti. Nadalje piše Kačić, da Terbelo potle toga zakon Isusov je primio, pokerstio se, i iz poniznosti kraljestvo stariemu sinu izručio pod ugovorom, da zakon suzderži, a on da je habit obuko. Sve ovo moglo se je pripetiti do g. I. 718., i Ciril mogo je naučati i pripovědati nauk Isusov u Bugarii, i potle g. 720., idući u Rim navratiti se u Dalmaciu, ondě sina kralja Svetomira kerstiti, i ostali puk naučati. Da pako naučanje Cirilovo moralo se je dogoditi stolětja VIII. a ne IX., to ću pokazati u slědećem poglavju. Iz ovih dogodjajah to moramo promotriti, da Ciril potle g. I. 720. morao je u Dalmaciu dojti, i život svoj valjada u Dalmacii sveršiti: jerbo sveto pismo, sve molitve i liturgie nije mogo u malo godinah prevesti, k tomu više vrěmena bilo je od potrěbe

Digitized by Google

Poglavje VIII.

Od dogodjajah Slavjanah pod kraljem Budimirom, iliti Svetopilekom, iliti Mislavom. Od g. I. 756. do g. I. 796.

Budimir po mojem broju 16. kralj Slavjanah od g. I. 756 — 796. je vladao. Od njega P. Kačić ovako piše: „O, braćenje srěćno na svetu věru kralja Budimira i njegovih podložnikah uzrokova veliko veselje svemu kerstianstvu, navlastito otcu papi (koi je bio gledeć na dogodjaje po mojem umu Hadrian I., ravnajući cerkvu od g. I. 772—795.), koi s Cirilom posla tri verstna kardinala, t. j. mudroga Onoria i dva druga, da ga utverde u zakonu Božjemu, da se š njime poraduju, i da ga po običaju rimskom posvete i okrune. Došavši dakle tri rečena kardinala u Diokleu, gdě ovoga kralja prěstolje biše, a drugi govore u Dalmu, koje se město sada Duvno zove, nemore se izreći s kojim veseljem njih kralj Budimir pričeka, s kakvim li poštenjem u grad uvede, u komu gradu bi od njih posvećen, i po običaju latinskom za kralja okrunjen. Poslě nego mu kazaše nauk kerstianski, posvetiše dva arcibiskupa i mloge biskupe njim podlozne; jednomu zabilěžiše prěstolje u Solinu, a drugomu u Dioklei. Solinskomu podložiše biskupe od Splěta, Trogira, Skradina, Zadra, Nina, Raba, Osora i Karka iliti Velje; a diokletanskomu bihu podložni biskupe od Antivara, Budve, Kottora, Dulcinia, Suazia, Skadra, Drivašta, Poleta, Sorbia, Bosonia, Tribinja i Zahulmia. Izveršivši dakle sva ova rečeni kardinali, vratiše se u Rim, ostavivši mudroga Cirila i š njim mnoge redovnike, koji imadihu po svim deržavam slovinskim hoditi, i nauk kerstianski novim Kerstianom kazivati. Kralj Budimir razděli kraljestvo slovinsko u mloge deržave iliti banovine, u koje postavi bane od svoga koléna, da na město kralja vladaju, i harač primaju. Kraljevo je 40 godištah i 4 měseca, pak pun dostojanstva pojde iz ovoga světa na bolji.“ Ovako P. Kačić. — Sada od potrěbe je pokazati: 1) jeli ovi dogodjaji pod ovim kraljem, i 2) jeli u ovo vrěme pripetili su se.

Da kraljestvo horvatsko jest u županie i banovine bilo razděljeno, to Porfirogenita svědoči, ali pod kojim kraljem, i u koje vrěme? od toga ništa nepiše. Medjutim za poznati starinska imena varošah i městah, ja ću popisati,

Digitized by Google

kako kod Lucia *(Lib. I. c. 13.)* nahodim. Najprie što pod Horvatsku je spadalo, Porfirogenita u občinskom izpisuje ovako: „Od Zentine (Cetinja, u staro doba Ilura) pako rčke Horvatska se počima, i prostira se pram moru do Istrie tiam medjašah, ili do Albuna (sada Albone) varoša, pram planini nekoliko takodjer dilje Istrie produljuje se, pram Centinu (Cetinju) i Hleveni (Hlivnu) sa Serblie krajinom se sastaje.“ Ovdě Porfirogenita samo Dalmaciu Horvatsku izpisuje, koju u ono vrěme kralj Budimir na županie je razdělio. Nadalje Porfirogenita *(c. 30.)* izpisuje: „Od Raguse Zahlumacah principovina počima se, i do Orontia potoka dosiže, strana pak morska Paganom, planinska, koja na sěveru jest, Horvatom, koja na čelu je, Serbljem granična jest“; t. j. Zahlumia principovina pram moru s Pagani, pram sěveru s Horvati, iz nad čela sa Serblji medjaši se. Od ovuda moraš misléti, da zato Pagani, Serblji i Panoni nisu bili razdruženi od Horvatah: sve ove krajine, kano i Liburnia i obědvě Panonie spadale su pod Horvate i kraljevinu horvatsku; ali ove sve krajine nisu okerštene, u ostalih pako nisu županie odredjene bile, dapače ostale su pod banovi iliti vojvodami, od kojih Porfirogenita nespominja, već samo Horvatsku u Dalmacii od Cetinje potoka pak uz more do Istrie izpisuje.

Ova krajina bila jest u jedanaest županiah razděljena, kojih imena jesu slědeća: 1) Hlevena iliti Hleviana (sada Hlivno ili Livno). 2) Tzentzina (Cetina). 3) Imota (sada Imotski. 4) Pleva (morebiti Plieva u Bosni. 5) Pesenta (u biškupatu tininskom). 6) Parathalassia (t. j. Primorska). 7) Brebera (sada Bribir). 8) Nona (sada Nin). 9) Tnina (sada Knin). 10) Sidraga (ovu Lucio u biskupii skradinskoj postavlja). 11) Nina (ovu županiu kako i druge nezna kuda bi metnuo). — Zatim boanus t. j. banus, naški ban derži Kribasu, t. j. Karbavu; Litzu, t. j. Liku, i Gutziku. — Nadalje Porfirogenita popisuje županie: Nona (što je morala biti različita od gornje), zatim Beligrad, Belitzin, Hlebna, Skordona, Stolpum, Tenin, Kori, Klavoka. Potlě toga imenuje Porfirogenita varoše i otoke, koji se u vrěme njegovo prava Dalmacia zvali se, kano: Rauzim, Ragusium, Aspalathum, Tetrauguria, Diodora ili Jadera (naški Zadar), Arbe, Bechla, Opsara. Ovo je bila Dalmacia, ostala Horvatska. — Dakle što u vrěme Porfirogenite pod Dalmaciu je spadalo, valja dobro pamtiti, samo slědećih 7 varošah kod mora: Dubrovnik, Splět, Trogir, Zadar, Rab, Kark i Osor. U ovih 7 varošah stanovali su Rimljani poměšani sa starinskimi Iliri, poslě Dalmati zva-

Digitized by Google

nimi. Ovi varoši više putah pod vladanje gerčkoga carstva spadoše, i najkasnie od Slavinah Horvatah predobljeni i jako porušeni bili su, jerbo se nisu z dobra hotěli poddati. Ali i ovi varoši spadali su pod vladanje Horvatah u vrěme kralja Svetopoleka ili Budimira, od kojega dogodjaje sada popisujem: jerbo kako gori iz Kačića viděli smo, bili su biskupati u njih podignuti. Ovdě moram moje čitatelje opomenuti, da varoš Splět jest někadašnji glasoviti varoš Salona, u kojem Dioklecian car rimski i drugi carevi više putah stanovali su. Ovaj varoš Salona bio je od Gotah i Vandalah predobljen, ali ne porušen; u vrěme Justiniana stariega bio je po izdaici Mundu kralju Getah spomenutomu caru opet izručen, u vrěme pako Mauricia cara Gerkom otet po lukavštini Avarah, koji su se u njem bili takodjer nastanili. Ali u vrěme Heraklia cara, kada su Horvati sa starinskimi Gepidi t.j. Slavini združeni, Avare preobladali: onda i varoš Salonu, jerbo drugačie nisu mogli predobiti, porušili, i s drugimi takodjer gori spomenutimi varoši, koje Gerci Dalmaciom zvahu, osvojili su; zato samo onih sedam varošah od sve Dalmacie je pod gerčkom vlastju najdulje ostalo. Ovako sada znademo, što se pod imenom Dalmacie razuměti mora, kada od nje u potlašnjih dogodjajih razgovor dojde. Splět pako poslě ime je zadobio od istih varošanah svojih, koji su se bili razběžali po otocih i špiljah morskih, i potle několiko vrěmena, kada su se Slavi umirili, po nagovoru Severa, kojega su drugi varošani poradi roda i mogućtva velikoga zvali, u podertine varoša povratili su se, i bogatii počeli su ob svojem trošku kuće opravljati, ostali siromašii pako u dvor cara Diokleciana, u tornove okolo sazidane i pod kube se nastaniše. Jerbo pako grad, kojega Dioklecian car dao je iz nad mora za sebe i svoje dvorjanike sazidati, biaše prostran, i latinski zvao se je *spatiosum palatium:* od ovuda onaj potle varoš nazvan jest *Spalatium,* jerbo varošani, povrativši se potle porušenja onamo, zval su ona města, gdě su stanovali Spalat. Ovako Porfiro-i genita *(c. 10.)* kod Lucia *(L. I. c. 10.)*, gdě takodjer izpisuje zidine istoga grada: da su bile iz rezanoga, dva lakta dugačkog, a jedan lakat širokoga kamena sazidane, koje veliko rezano kamenje nije bilo svezano vapnom oliti krečom i pěskom, već gvozdenimi spojami, koje su u kamen utopljene i olovom zalěvene bile. Ovako jake zidine, koje zmožnost rimsku očitovaše, Slavini, nemogući drugač grada osvojiti, porušili su. Što sila čověčanska nerazori!

Od ove Dalmacie piše nadalje Porfirogenita ovako:

Digitized by Google

„I ovih (varošah) stanovnici do dana današnjega zovu se Rimljani. Otoci mali pod Dalmaciu (razumij gore spomenutih sedam varošah) spadajući jesu tiam do Mletačke, gusti i premlogi tako, da ondě ladje morskih valovah neboje se; iz medju kojih jedna jest varoš Vekla t. j. Velja ili Kark; druga Arbe sada Rab; tretja Obsara sada Osor, a četverta Lumbrikata sada Vergeda, koje sve do dana današnjega imadu stanovnike. Ostale brez stanovnikah puste varoše imadu, kojih ova jesu imena: Katautrebeno sada Uljan; Pisuh sada Sale: Selbo sada Silba; Skerda sada Skarda; Aloip sada Lujbo; Skirda sada Scherda; Kissa sada Pag; Pirotima; Meleta sada Melada; Estiuniz sada Sestre; i ostale mloge, kojih imena neznadu se. Ostali pako varoši, koje u okolišu nakopnu rečeni Slavini posěduju, jesu pusti, i stanovnikah neimadu.“ Ovako Porfirogenita piše. Od ovuda vidi se, da koja god města od Gerkah ili Rimljanah bila su nastanjena, da ona su pusta ostala: jerbo Slavini niti Gerke, niti Rimljane medju sobom nisu terpěli, zašto su bili nevěre, izdajući města i varoše, kako bila je zgoda, gerčkomu vladanju. Drugi uzrok od toga bio je, jerbo Slavi biahu neznabožci, i nemogoše se s Kerstiani terpěti, odkuda Slavini istu svoju bratju kerštenu progonili su, što je bila njihova velika nesrěća, jer po tom najviše sami sebe oslabili su. Nadalje Porfirogenita izpisuje *(c. 36.)* župauie i otoke Narentanah, t. j. onih Slavjanah, koji su prěko Neretve potoka stanovali, i koji, što nebiahu keršteni onda kad drugi Serblji, zvali su se Pagani. — Zatim Porfirogenita piše: „Imade Pagania varoše naseljene. Mokro, Verulia, Ostrog i Labinetza. Neretvani imadu i otoke velike, jedan koi Kurkra ili Karkar zove se; drugi Meleta, Mlit; tretji Phara sada Hvar; četverti Bratzes naški Brač: ali ima i drugih otokah, koji na Pagane nespadaju, kano: Hoara, Iis sada Vis, Lastovon sada Lastovo. Od ovih *(c. 30.)* ovako piše: „Od Orontia potoka Pagania počima, i proteže se do Cetinje potoka, pa župauie tri imade: Arastorzu, Meru i Dalen. Arastorza i Mera kod mora su, njihovi stanovnici mrěžami ribe hvataju, i od toga žive. Dalen pako daleko stoji od mora; stanovnici od poljodělanja žive, i imadu 4 otoka: Meletu, Kurkuru, Bratzo i Pharu, svi najlěpši i najplodnii. Varoše imaju takodjer puste i bare mloge, kod kojih stanuju: hrane marvu, od koje živu.“ Ovi Pagani u vrěme Svetopelcka nisu bili kersteni, već kasnie

Digitized by Google

devetoga stolětja, što ćemo potle viděti. Sada imadem pokazati: da drugo kerštenje Slavjanah ili Horvatah (jer pervo je bilo pod Porgom kraljem) jest se pripetilo pod Budimirom ili Svetopelekom od g. I. 772—798., kada kralj je umro: ovo pako u slědećem poglavju vidět ćemo.

Poglavje IX.

Od vrěmena, u kojem Horvati, koji su u neznabožtvu bili, po drugi put okeršteni su.

Kako su Horvati u vrěme Heraklia cara Avare preobladali, i někoji izmed njih potle g. I. 641. okeršteni bili, to smo u pervašnjih poglavjih iz Porfirogenite čuli. Jerbo pako isti pisac mloge dogodjaje Horvatah, koji dogodjaji za čitava stolětja medju sobom se razstaju, samo spomence je popisao: od ovuda je slědilo, da někoji drugi pisci, kako kod starinskih brez reda i uspomene godinah našli su, opet brez reda i u drugo vrěme pripetjenje dogodjajah popisavši, dogodjaje u sebi istinske u veliku smutnju i dvoumnost metnuli su. Ovako Porfirogenita popisao je županie, varoše, otoke i někoja města horvatska. Ali kada i pod kojim kraljem ovo razděljenje kraljestva horvatskoga jest se pripetilo, nije popisao, morebiti zato: jerbo ovo pokerštenje Horvatah, i razděljenje njihove kraljevine nije s dopuštjenjem cara gerčkoga pripetilo se; zaštobo kralj Budimir ili Svetopelek, oliti Mislav, kako ćemo dalje viděti, već u dětinstvu okeršten, od učenoga Cirila u nauku kerstianskom podučen, zmožan i jaki, hoteći svoj puk u spasonosnom zakonu po svetom kerštenju utemeljiti, nije trěbovao gerčke pomoći. Ovo neka bude kako mu drago, pisci ovaj uspomene vrědan, i za narod horvatski glasovit dogodjaj spominjaju, ali tako poměšano, da težko istinu ovu mogao sam izkopati. Lucio *(L. II. c. 3.)*, kada je Platinu, koi od kerštenja Horvatah piše, provuko, da on onaj dogodjaj iz Blonda je izpisao, istoga Blonda rěči popisao je ovako: „Kaže Blondo *(L. III.)*: Benedikta V. i Leona IX. pape vrěmena produljuju se: mloge u Latinskoj spoznali smo dogodjaje, koji ne samo uspomene, nego dugoga i najizverstniega pripovědanja biahu najvrědnii, samo da bi jih pisci marljivie bili popisali. Jer Slavi protěrali su iz Latinske zemlje Saracene, koji su kod Gargana sěděti, i iz onoga města, kano najbližniega do sipontinskoga primorja, veliku Latinske stranu robiti

Digitized by Google

običavali. Ovi pako (Slavi) bili su, kojih smo pokazali, da su pod Sveropilom Dalmacie kraljem, u vrěme Adriana II. pape kerštenici postali; u kojem boja dogodjaju, da Slavini veliko Saracenah ražanje načinili su, pripověda se. Pod kojimi Sveropilovimi vojvodami, i u kojem městu se je to dogodilo, nigdě nismo mogli najti.“ U pervašnjem pako poglavju, *(L. II.)* gdě Blondo Bulgarah pokerštenje je popisao, govori ovako: „I Sveropil Dalmacie kralj s podložnim sebi narodom slavinskim onda stopram na Isukerstov zakon okrenuo se jest. U ono vrěme načinjeno je kraljestva Dalmacie razděljenje, kojih stranah ili krajinah imena i u našem sada vrěmenu spominjaju se. Zašto Dalmacia starinskog imena, krajina perva od Gerčke, od iztoka Macedoniu, od zapada Istriu, od poldana More Adriansko, od sěvera Panoniu je imala (ovo su medjaši Dalmacie u vrěme Rimljanah bili). U novom pako razděljenju *a campis Dalmatiæ*, t. j. od polja, gdě je sada varoš Dalma ili Duvno do Istrie tiam, Horvatska Běla; od istoga pako varoša Duvna do Drača tiam, Horvatska Cervena; i pram planini, iz one strane potoka Drine tiam do Macedonie Rascia, iz ove pako strane potoka Bosna zvala se je. Jest medjutim vrěmena našega navada, da sva ona Dalmacie někadašnje strana, koja pram moru leži, Dalmacia; što god pako od nje berdine, i medju njima ravnice zasižu, Horvatska zove se, i da Rascia i Bosna za krajine Horvatske derže se.“ Ovako Blondo; doista po mojem umu jako lěpo, samo što je tiska pogrěška mogla biti, da je ime kralja napisao Sveropil, što bi morao bio pisati Svetopil, od slavinske rěči Svetopilek ili Svetopile; jerbo Slaveni děte običavaju zvati pile. Dakle iz pogrěške ili rukopisa ili tiska, slovo *t* jest okrenuto na slovo *r*, što se je lahko moglo zgoditi. Drugo je falio, što je one dogodjaje pripisao vrěmenu Hadriana II., koji su se dogodili u vrěme Hadriana I., što takodjer, kako svaki učeni more spoznati, moglo se je lahko dogoditi. Lucio pako nemotreći ništa, jeli Blondo pravo ili krivo pisao, veli: da Blondo ova, kako i imloga druga, iz rukopisne kronike Dandula vojvode mletačkoga je izpisao.

Dakle od potrěbe je sada rěči Dandula popisati, kako ih je Lucio u istom poglavju popisane ostavio i na světlo dao. — Dandulo ovako veli: „Ursus Participacio načinjen je dužde iliti vojvoda g. I. 874. U isto vrěme Konstantin rodom Tesalonianac, kojemu papa ime Ciril je dao, čověk katolik, u božanstvenih pismih naučan, i u različnih jezicih uvěžban, kralja bugarskoga s pukom njegovim na věru

Digitized by Google

je okrenuo. Na propovědanje ovoga blaženoga Cirila primio je věru katoličansku sa svim svojim pukom i kralj dalmatinski Sveropol, koi je svoje pokolěnje vodio od Odrila, rodjenoga brata gotskoga kralja Totile, na što je od Honoria kardinala, poklisara apostolskoga prestolja, s pomoćju pravověrnih biskupah i vlastnikah Mihaila cara carigradskoga, od kojega kraljestvo svoje je primio, na polju Duvnu (Dalma) krunjen, i kraljevinu svoju na četiri strane razdělio. Jest pako Dalmacia perva od krajinah do Gerčke, koja imade od istoka Macedoniu, od zapada Istriu, od poldana More Adriansko i otoke liburnianske, od sěvera pako Panoniu, koja je stran Misie. Dakle od polja Duvna do Istrie Horvatsku Bělu je nazvao, i opet od rěčenoga polja do Drača Horvatsku Cervenu; pram berdinam od potoka Drine do Macedonie Rasciu; i krajinu iz ove strane rěčenoga potoka Bosnu je imenovao. U svakoj deržavi župane je naredio; u Saloni i u Dioklei arcibiskupe, u ostalih pak varoših kraljevine svoje biskupe, kako od starinah (t. j. u vrěme Rimljanah) bili su, je postavio. Sada pako sva primorska strana zove se Dalmacia, a berdine Horvatska. — Ovaj blaženi Ciril skoro svih Slavjanah nazvan jest Apostol: jerbo ove na věru je obratio, i božanstvene rěči i službu Božju na slavinski jezik jim je preneso.“ — Ovako Dandulo; ali Lucio nemotreć ništa, jeli pravo ili krivo pisao, potvorio je Dandula, da je ova iz Dioklea prepisao, koi dogodovštinu od kraljevah Dalmacie je spisao, koju Mauro Orbin u svojoj knjigi s nadpisom: *Il Regno delli Slavi* g. I. 1601. na světlo je dao. Za pokazati, da je ovo istina, bio bi morao iz Dioklea takodjer rěči dovesti, što je ovaj od istoga kralja Dalmacie Svetopila popisao, da bi se znalo, jeli Diokleas pravo ili krivo pisao; ali Lucio to nije hotio, ili morebiti Dioklea nije niti čitao, već on iz daleka iz Porfirogenita, koi od Sfendopluka (Svatopluka) moravskoga kralja *(c. 41.)* spominja, tersi se pokazati: da Diokleas čuo je pripovědati, kako Sfendopluk bio je kralj zmožan, i kako pod njim po Metodiu i Cirilu svi puci moravski i panonski na zakon Isusov bili su obratjeni. Od ovuda, piše Lucio, Diokleas izmislio je kralja Dalmacie pod imenom Sveropola, i da ovaj kralj razdělio je svoju kraljevinu. — Neka bi to bilo, što doista nijedan pošten dopustiti neće, da bi presbiter Diokleas takove dogodjaje, za prevariti sav svět, bio izmislio: ali čudo mi je, kako Mauro Orbin, Dandulo, Blondo i Platina ovakove od Diokleasa izmišljene pripověsti hotěli su poprimiti, i budućemu naraštaju kano istinske dogodjaje

Digitized by Google

ostaviti. Odkuda kazati bi se moralo: da svi gori spomenuti učeni pisci ništa nisu razuměli, niti nijednoga drugoga pisca, što se ovih dogodjajah dotiče, nisu čitali, osim samoga Diokleasa. Što doista nije razložno samo pomisliti, a kamoli učenomu světu na pismu ostaviti. I ako je to istina, što Lucio od vrědnih gori spomenutih pisacah piše, neznam, kako istomu Luciu bi se věrovati moglo, kada on sam u mnogih dogodjajih za svědočanstvo gori imenovane pisce navodi. Što pako Lucio piše, da je Diokleas iz dogodjajah Sfendopluka kralja moravskoga izmislio, pověrovano kazati mogu, da Diokleas, kada je od Svetopileka kralja dalmatinskoga, a sina Svetimirova pisao, ni na paměti nije imao Sfendopluka kralja moravskoga; jerbo dogodjaji jednoga od dogodjajah drugoga nadaleko razstavljeni su, i svědočanstvo, koje Lucio iz knjigah Ivana VIII. pape Metodiu arcibiskupu pisanih (*Epist. 195. & Epist. 247.*) izvodi, na samoga Metodia spada: ondě od Cirila nikakova spomenka neima. Nadalje isti Porfirogenita razděljenje Dalmacie, kako u pervašnjem poglavju viděli smo, pověrovano svědoči. Lucio takodjer sam iz privilegiah kralja Terpimira pověrovano pokazuje: da prie nego se je osmo stolětje doveršilo, kraljevina Horvatah bila je na biskupie razděljena.

Zato čudim se, kako mudri Lucio, koi tako ružno Diokleasa je provuko, barem iz dogodjajah nije mogo na onaj svim učenim pristojan način dojti: da jerbo biskupi na sverhi stolětja VIII. već u Dalmacii bili su, indi i razděljenje kraljevine na biskupie VIII. stolětja moralo je biti. Dakle i pokerštenje kralja horvatskoga i ostalih većom stranom Horvatah prie još moralo se je dogoditi; dakle i učeni Ciril morao je osmoga stolětja kralja Svetopileka, dok je još dětetom bio, kerstiti, narod horvatski u věri i nauku Isusovom naučati, sveto pismo i ostale molitve na službu Božju spadajuće u jeziku slavinskom popisati; jerbo drugačie popi, diakoni i biskupi nebi bili mogući u narodnom slavinskom jeziku službe Božje obslužavati. Dakle napokon Diokleas pravo, istinito i velike od svih Slavjanah hvale vrědno je popisao, kada nam je na pismu ostavio, da kralj Budimir, sin Svetomirov, koi je od blaženoga Cirila na kerštenju po volji otca Svetopilek t.j. sveto děte imenovan, i koi je morebiti prie Mislav zvao se, vladajući od g. I. 756—796. svoju kraljevinu na županie i banie u světovnom, u duhovnom pako obziru na arcibiskupie i biskupie razdělio je; jerbo da je istinsko što je ostavio, to će pismene povelje iliti diplome kraljevah sverhu doba-

Digitized by Google

rah imanja i posědovanja, arcibiskupom, biskupom i bratji redovnikom za njihova i njihovih cerkvih i manastirah uzderžavanje podarenih, pokazati. Odkuda već sada od potrěbe jest, istu pismenu povelju, kako kod Lucia *(L. II. c. 2. pag. 60.)* nahodim, u narodnom našem jeziku pobilježiti, koja ovako glasi:

„Iz registra poveljah arcibiskupata spalatskoga. U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga. Kada vladaše u Talianskoj najbogoljubnii Lotario kralj franački, god. harača 15., dana 4. Marcia. Buduć da su od postanka světa kroz sva vrěmena različna děla postala i minula, i druga za drugimi slědila, mi jih očima pameti vidimo, a rukama věre deržimo, i ništa tělesnimi udi viděti ni čuti drugo nemožemo, nego ona, koja nam se pred oči stave, i pismah ćutjenje pred oči postavi. Odkuda ja premda grěšnik Tirpimir vojvoda (kralj) Horvatah s pomoćju milosti Božje, neznajući dana niti ure smerti, koje neznade čověk, brižljiv veoma za dušu moju, iž skupnoga věća sa svimi mojimi župani podigo sam manastir, i ondě skupštinu duhovne bratje naměstio sam, kojih marljivimi zavěti i mlogimi molitvami prosti bi od grěha pred Bogom postali. Na ovo prignula nas je pamet naša, da cerkvi iste skupštine něšto u potrěbnih na službu stvarih poklonimo. Jerbo pako nebi dosta srebra za načiniti iste posude: uzajmio nam je Petar salonitanske cerkve arcibiskup i ljubezni kum jedanaest funtih srebra. Poradi ove stvari hotěli smo veselim serdcem dati štogod, i nećemo uzkratiti ljubavi Vašoj, na koja on je odgovorio: hoću gospodine i kume, da pervo što god za moje vlastite novce, ili što poklonjeno je u negibućih i gibućih na svetu mater cerkvu, t. j. u Lasani i Turgari sa slugami i služkinjami — u majuru se zaderžavajuća, po posebnovlastnoj povelji Vaše Izvišenosti svetoj salonitanskoj cerkvi zvanoj prikazana za uvěk ostanu. Zatim, da na rěčenu mater cerkvu, koja metropolitanska tiam do Dunava i skoro po svoj kraljevini horvatskoj jest, i za spasenje duše Vaše, roditeljah ili věrnih Vaših, i za uzajmeno srebro, da dadete cerkvi blaženoga Jurja, u městu, koje se zove Putalio, sva koja sada derži posědovanja, sluge jakodjer i služkinje, koja pod Mislavom kraljem, kada ista cerkva posvećena vidi se, od istoga kralja blagodarno bila su poklonjena. Na jednaki način, da ono nadarenje po Vašoj posebnovlastnoj povelji takodjer potverdi se, preponizno molimo. — Takova budući našoj dopadnosti napervo stavljena, na sverhu obećali smo, da u pervašnjoj pravici ostanu stvari, sadašnju našu odluku

Digitized by Google

u posebnovlastnu povelju popisati zapovědali smo, t. j. tako samo, da kupljena za novce izpod medjašah naših, u spomenutih městih na uvěke poklonjena posěduje rečena već sveta cerkva, i od nikoga neuznemiri se.

Najposlě pako gori spomenutu cerkvu od kraljevskoga zemljokraja, od istočne i zapadne strane, od pećine berda tiam do mora, od obidvih stranah medjaše s kameni i gvoždjem zazlamenovane, izpod kojih medjašah ničija neleži zemlja, blagodarno nadarivamo, i ovo na povećanje svete salonitanske cerkve povećajući potverdjavamo, i svake godine od svakoga ploda zemlje iz majura našega, koi Klusan zove se, desetine da se dadu na spomenutu cerkvu, koje predměstnik naš Mislav davati je počeo. Ako pako tko od zgora napisanih, štogod po nadahnutju Božjem i ljubavi Svetih podžeženi prikazali smo, dali smo, i na potle nepretergnjeno potverdjena ostati odsudili smo, za manastir svetih mučenikah Dominia, Anastasia, Kuzme i Damiana, ako velimo, tko oteti, ili uzeti, ili po sili suprotstati podstupi se: serditost gospodina Spasitelja i svih Svetih, prokletstvo takodjer 318 Otacah s nerazvezljivim prokletstvom Maranata neka zavezan ostane; neka se razděli i oddruži po Božjem sudu od pokolěnja, od domoAine, žene i dětce, koi podstupi se poklon naš već načinjen i prikazan, preuzetno od svete matere Cerkve oduzeti. Patit će se dakle onaj, kada pravdali se š njim budu naměstnici svetih duhovnikah živućih s milostju kraljevah nadarenih, koi god toliko veliku pogrěšku učini, iz mertvih pozaboravi se, i na sudnjem danu velikoga propitanja s vragom i njegovimi cernimi Andjeli i s Judom Iskariotom Isukerstovim izdaicom u ognju paklenskom neka se nadari, gdě vatra nikada nepogasi se, i cervi zločinacah nepoginu. — Načinjeno u městu, koje se zove Bijać, u vrěme gore spomenuto, i sa svědokah znanjem, nazočnostju, občinskim savětom i voljom potverdjeno.

Zlamenje rukom sam svojom Tirpimir kralj, ove stvari poklonitelj i početnik.
Zlamenje rukom Komicini Župan svědok.
Zlamenje rukom Pretilia Župan svědok.
Zlamenje rukom Nemuslo Župan svědok.
Zlamenje rukom Zarsata Župan svědok.
Zlamenje rukom Lodovico Župan svědok.
Zlamenje rukom Ozanulo s bratom.
Zlamenje rukom Negucia posteljnik svědok.
Zlamenje rukom — Župan svědok.
Zlamenje rukom Potecano svědok.

Digitized by Google

Zlamenje rukom Zatimustlo svědok.
Zlamenje rukom Damaj svědok.
Zlamenje rukom Dominik Kapelan svědok.
Zlamenje rukom Cipriano Presbiter svědok.

Ja Martin Misnik Kapelan po zapovědi gospodina moga kralja spomenutoga odredjen pisao sam, rukom vlastitom posao doveršio sam, i zlamenje rukom načinio sam.

Ova su imena slugah od Masaro, koji spadaju na svetu mater Cerkvu B. Domnia, da znadete broj njihov, jesu najprie: Karento, Postelio, Nasezaj, Damaciai, Ilena i Trubasa; ovi sa svojimi ženami.

Ostali pako sedam, kojih imena jesu: Ljutamir, Strehemil, Nedamuslo, Tesina, Luteciai, Keustiko.“

Dragi čitatelju! što u naš jezik iz latinskoga iliti diačkoga prevedeno čitaš, morebiti viděti će ti se neskladno, ali věruj meni, da i u latinskom toliko ima nesklada, da se mlogi izgovori razuměti nemogu, Početak u latinskom glasi ovako: *Ex Registro Privilegiorum Archi-Episcopatus Spalatensis.* Kako sam ove rěči u našem jeziku izgovorio, vidio si, ako ti za volju nije, a ti popravi. Ostala u gori popisanom privilegiumu svaka sam nastojao tako na naš jezik okrenuti, da se razumě, oda šta privilegium govori. Za našu korist i znanje očituju se svaka zadosta, navlastito znade se: vrěme, kada ovaj privilegium jest pisan, arcibiskupat spalatski, na kojega korist isti privilegium jest sastavljen, i manastir, kojega je kralj Terpimir podigo na poštenje svetih mučenikah Domnia i Anastasia, Kuzme i Damiana, premda město, gdě je ovaj manastir podignut, neočituje se. Nadalje iz ovoga privilegiuma znade se, da pod arcibiskupat spalatski spadala je sva gornja Horvatska do Friula ili Furlanske, i tiam do Dunava. Od ovuda opet izvodi se, da je Kačić pravo razdělenje arcibiskupatah i biskupatah u kraljestvu horvatskom iz Diokleasa popisao. Ali bilo kako mu drago, to se iz gori popisanoga privilegiuma spalatskoga biskupata znade, da Horvatska u vrěme Terpimira kralja jest do Dunava pružala se, i da kralj Mislav iliti Svetopilek, koi je pred Terpimirom vladao, biskupate je podigo, i horvatsku kraljevinu na biskupie razdělio: jerbo u gori spomenutom privilegiumu očito se piše: da u vrěme Mislava kralja arcibiskupat spalatski jest podignut, da cerkva spalatska jest posvećena, i da Mislav kralj desetinu od svakoga ploda zemlje iz majura svoga Klusan zvanoga za uzderžavanje cerkve spalatske je odredio, koju desetinu i Terpimir kralj jest potverdio, gdě isti Terpimir Mislava svoga predměstnika,

Digitized by Google

sebe pak naslědnika izpověda. Odkuda povčrovano slědi, da medju njima nijedan kralj nije živio. Jerbo pak izpověda: „koje desetine predměstnik *(antecessor)* naš davati je počeo," — na bělodanu jest, da Mislav, kako god je biskupate podigo, ovako je za uzderžavanje biskupah, cerkvih i cerkvenih službenikah desetinu po svoj kraljevini odredio, pa da se nebi koji već pokeršteni župani i ostali podložnici tomu suprotivili, zato kralj sam drugim za dobar izgled, od svoga majura Klusan zvanoga arcibiskupu spalatskomu, kano pervomu u kraljevini, desetinu jest podario i davati počeo. Sverhu ove desetine, kano i sverhu ostalih gibućih i negibućih imanjah i dohodakah, Petar arcibiskup salonitanski ili spalatski molio je od kralja Terpimira, da on sva ona, koja kralj Mislav salonitanskoj cerkvi je poklonio, sa svojim kraljevskim privilegiumom potverdi, što takodjer je zadobio, kako smo gori viděli. — Sada od vrěmena, u kojem ovaj privilegium je pisan, moram izvědati. Pisan je 15. god. Lotaria kralja od Italie. Lucio izvodi, da je 15. godina kraljevanja Lotariova bila g. I. 838., ali ovo stajati nemore: jerbo g. I. 838. Lotario bio je ošišan, i u manastir zatvoren. Nadalje Berti *(ad Sec. IX. c. 5. nota 2.)* piše: da Lotario g. I. 817. bio je od otca za Augusta nazvan, i za kralja od Italie podignut, i da potle g. I. 823. car je postao; ako dakle g. I. 817., kada je kralj od Italie postao, pridade se 15, izliče g. I. 832., kada gori spomenuti privilegium dana 4. Marcia je pisan. — Pitanje sada more se postaviti: jeli Terpimir po smerti Mislava kralja taki na prestolje kraljevsko stupio, i jeli on iz pokolěnja Mislava kralja, ili morebiti iz drugoga bio. Gori spomenuti Dandulo piše: da je Svetopilek iz pokolěnja Odrila t. j. Ostroila, rodjenoga brata Totile bio; odkuda on to imade, ja neznam. Terpimir u gori popisanom privilegiumu Mislava samo svojim predměstnikom zove, odkuda bi se misliti moralo: da mu Mislav ništa u rodu nije bio; i da on po smerti Mislava nije taki na prestolje kraljevsko stupio, isti dogodjaji ovoga VIII. stoletja pokazati će; jerbo na početku stoletja IX. četiri vojvode u Horvatskoj napervo dolaze. Ništa indi pověrovano kazati se nemore, što se pokolěnja Terpimirova dotiče. Ovo indi iz gori popisanih istinsko znademo:

I. Da podignutje biskupatah, i razděljenje horvatske kraljevine na biskupie, županie i banie jest se dogodilo od g. I. 756—796. Dokaze, za ova uistiniti, ja ove napervo stavljam: 1) Iz gori popisanoga privilegiuma pověrovano znade se, da je Terpimir bio kralj Horvatah ili Slavjanah

Digitized by Google

g. I. 832. 2) Znade se, da pred njim bio je kralj Mislav, koi arcibiskupat spalatski, i jerbo arcibiskup brez podložnih biskupah nazvati se nemore, dakle i ostale biskupate je podigo, i s dohodki nadario. 3) Da u vrěme Terpimira kralja već bili su župani, koji su se u privilegiumu podpisali, dakle već prie pod Mislavom bilo je kraljestvo na županie razdělěno.

II. Da prie nego su biskupati podignuti, i služba Božja po zakonu Isusovom obslužavati se počela: morala jest veća strana županah, poglavicah i puka u nauku kerštanskom podučena biti, i potle se kerstiti. Nadalje očito je, da prie nego se je počeo nauk kerštanski pripovědati, svete mise i služba Božja u materinskom slavinskom jeziku služiti: morala su se sveta Evangelia i ostale na službu Božju spadajuće molitve na slavinski jezik prenesti. Odkuda opet brez svake dvoumnosti slědi: da učeni blaženi Ciril, koi se od svih pisacah za Apoštola horvatsko-slavinskoga naroda u starinsko-slavinskom registru izpověda i piše, morao je prie Terpimira kralja, i prie nego arcibiskupie i biskupie bile su podignute, po slavinskih krajinah naučati; da pako naučao je, to još i dan danas u Dalmacii i u Serbskoj običajne Mise i molitve svědoče. Ova tako naravski svezana jesu, da jim nijedan istine ljubitelj zabaviti ništa nemore. Jerbo pako dogodovština spominja silne rate, koje puk ovaj horvatski s Bugari združen, i s Karlom Velikim zapadnoga carstva nazvanim carom, i s carevi gerčkimi istočnoga carstva od g. I. 788. započeli su deržati, i do g. I. 826. junački tako suzderžali su, da potle mlogih težkih i kervavih ratovah najposlě sve sile zapadnog němačko-franačkoga i gerčko-istočnoga carstva savladavši, sebe u pervašnje samovladanje postavili su: od ovuda slědi, da Mislav kralj horvatski od otca svoga Svetopilek iliti sveto děte nazvan, morao je prie g. I. 788. biskupate podignuti, i kerštenje svoga puka od rimskoga pape izprositi. — On sam pak bio je u vrěme Hadriana I. pape, koi od g. I. 772 — 795. cerkvu rimsko-katoličansku je ravnao, po trih kardinalih krunjen: odkuda znade se, kada vojvode horvatski od istoga pape rimskoga na kraljevah dostojanstvo bili su podignuti. Da pako u vrěme Hadriana I. već bili su kardinali, to svědoči Berti, koi piše (*ad Sec. VIII. c. 1.*): da Stěpan III. papa rimski, koi pred Hadrianom od g. I. 768—772. cerkvu je ravnao, sedam kardinalah biskupah je načinio i posvetio, od kojih trojicu mogo je Hadrian I. papa rimski poslati u Dalmaciu za okruniti kralja Mislava, i za posvetiti arci-

Digitized by Google

biskupe i biskupe. Ova indi sva s istimi dogodjaji i s vrěmenom slažu se, i lahko se od ovuda ona pogrěška zpoznati more, iz koje tolika smutnja medju pisci je postala. Rukopis naimre ili tisk lahko je mogo na mesto Hadriana I. staviti Hadriana II. Ali vrěmena medju njima jesu nadaleko razstavljena, i dogodjaji mlogi dogodili su se, koje ako bi tko hotio s vrěmenom sastaviti, pao bi u smutnju, iz koje se nikako nebi mogo izkopati.

Sada bi morao dogodjaje bojevah popisati, za pokazati, da pokerštenje naroda horvatskoga, podignutje biskupatah, okrunjenje kralja Mislava, i posvećenje biskupah od g. I. 784 — 832, kada je vladao kralj Terpimir, nije se moglo poradi ratovah pripetiti: u vrěme bo rata ovakova razredjenja i sveta děla naravski nemogu se dělovati. Jerbe pako dogodjaji horvatski s dogodjaji bugarskimi kanoti lanac skupa svezani su, buduć da mi Horvati većom stranom naše pokolěnje, našu slavu i naše samovladanje zadobismo, i njihovom pomoćju u svako vrěme suzderžasmo: zato vrědno je njihove kralje spomenuti, da se znade iz njihovih dogodjajah, koje u kratkom naši domaćine P. Kačić i P. Kanižlić nam ostavili su, što, i u čemu oni nam u ovo vrěme na pomoć su bili. Zatim, jerbo naši dogodjaji s carstvom gerčkim i s carstvom zapadnim Frankah počeli su se u ovom vrěmenu jako měšati: zato prie nego na iste dogodjaje dojdem, popisati ću najprie u slědećem poglavju kralje bugarske i njihove dogodjaje do g. I. 832. Zatim izpisati ću care gerčke do iste godine; najposlě pako kazati ću, kako se je merovingsko pokolěnje u Galii doterglo, i franačko u Pipinu započelo; koja sva su se pripetila VIII. stolětja. I onda ću opet u posebnom poglavju početi Karla Velikoga i sina njegovoga Ludovika dogodjaje pisati, koji na našu dogodovštinu mlogo spadaju.

Poglavje X.

Od kraljevah bugarskih nadilje, i od carah carigradskih do g. I. 832.

Pokazao sam u pogl. V., da Jasen 4. vojvoda bugarski Leonu III. caru gerčkom u pomoći bivši, od njega kraljem nazvan je bio, od kojega vrěmena bugarski vojvode kralji su se zvali: dakle slědi

Dobre kralj 2. bugarski morao je potle g. I. 718. po-

Digitized by Google

stati, ali pravo neznade se, koje godine je postao. Od njega i slědećih P. Kačić ovako piše: „Po smerti Jasenovoj bi okrunjen za kralja bugarskoga Dobre, koi imade rat s cesarom gerčkim. Puno putah dobi cesara, ali puno putah bi od njega i dobiven; zato Bugari, koji se bihu naučili vazda dobivati, a nigda gubiti, počeše Dobru zlo gledati i nenaviděti, misleći, da od kralja u boju izlazi vazda sréća i nesréća. Hoteći se dakle Dobre pomiriti s cesarom, Bugari nedadoše ni progovoriti, jer se njim činjaše velika sramota mir pitati od koga; ma nastojeći kralj o miru, bi od Bugarah ubijen sa svimi onimi, koji bihu od njegova roda i plemena, učinivši za kralja ovoga, koi slědi.“

„Teleucio kralj 3. bugarski, koje godine je postao, nezna se. Ovaj kralj biše mladić od 30 godinah, kada stupi na kraljestvo bugarsko. Ma u vojevanju biše puno nesrětan, jer pobivši se s cesarovom vojskom na polju, koje se zove Anhialo, bi njegova vojska razbijena i izsěčena, da se broja nezna, a mnogi takodjer u robstvo odvedeni. Koje zlo viděći Bugari, koji bihu od sablje gerčke utekli, misleći, da je od toga zla uzrok kralj, skočiše kano pomamljeni, ubiše kralja svoga Teleucia, i drugoga okruniše.“

„Sabin kralj 4. bugarski, koje godine je vladao, neznade se. Viděći Sabin kralj bugarski, da cesarova vojska srětna biše, a bugarska nesrětna, i da pod vladanjem prošastoga kralja bihu Bugari prěko načina izsěčeni: uzboja se težko, i tako rata s cesarom zametnuti nesměde, nego od njega poče mir pitati. Viděći Bugari ovo dělo ponizno, koje Sabin činjaše, i misleći, da je to njihova velika sramota i pogerda, namisliše ubiti i njega; koi poznavši njihovu opaku odluku, poběže u jedan grad, koi se zove Mesembria, i u njem život sahrani. Ma Bugari okruniše za kralja ovoga, koi slědi.„

„Pagan kralj 5. bugarski. Ovaj kralj biše nesrěćan, kakono i prošasti: zašto cesarova vojska udarivši na Bugariu, svu je porobi, i dosta zla učini, nemogući joj kralj Pagan odoliti i zla nikakva učiniti. Radi toga misleći Bugari, da je od svega zla njihova kralj, uzrok, njega s prestolja digoše, a drugoga učiniše.“

Telerik kralj 6. bugarski. Poslě nego Bugari skidoše s prestolja rečenoga kralja: okruniše jednoga varstna viteza, komu ime biše Telerik. Ovaj se jako opri protiva vojski cesarovoj, tako da Gerci ništa nemogahu nauditi Bugarom u njegovo vrěme. Najposlě pomiri se s cesarom, ma s ovim ugovorom: da Bugari neimadu u na-

Digitized by Google

prěda robiti Romaniu, niti Gerci zemlju bugarsku. Ali sa svim da se Telerik tako dobro podnosiše, gospoda bugarska naučna često kraljeve proměnjati, odlučiše ubiti i njega. Ma bi mu ta zla odluka prikazana od njegovih prijateljah, i tako imade vrěme uteći u Carigrad, gdě bi primljen s velikim veseljem od Leona Kopronima, koi ga učini vlastelinom carigradskim, davši mu za ženu svoju rodicu imenom Irenu. Učini se Kerstianin, živi i umre kerstianski.“ — Ovdě upomenuti imadem moje čitatelje, da Leo Kopronim bio je sin Konstantina Kopronima, koi je postao car g. I. 775., što ćemo viděti. Dakle svi ovi kralji bugarski bili su od g. I. 720 — 775.

„Kardan kralj 7. bugarski, starac od 70 godinah, plemić bugarski, vitez i vojnik na glasu, bi od Bugarah za kralja odabran i okrunjen. Koi budući se u boju uzdigao i ostario, brez boja umrěti stidjaše se. Zato, kako se okruni, učini rat protiva Konstantinu VI. (koi pod vladanjem matere Irene mlad od 12 godinah krunjenje bio), kojega vojsku na puno městah razbi i izsěče, i njegove poglavare žive pohvata. Poslě toga pun danah ostavi krunu ovomu, koi slědi.“

„Orun, ili kako Berti Krum, drugačie Bugor, kojega gerčki pisci pisaše Bogor, kralj 8. Bugarah.“ Ovaj okolo g. I. 797., ili morebiti koju godinu prie postao je kralj bugarski. Biše puno žestok i na vojsci srěćan: jer vazda dobivaše, i njega dobiti nemože nitko. Porobi i popali Traciu svukoliko, osvoji Sardiku, i poseče 6000 Gerkah. Malo poslě uhvativši cesara Nicefora, čini mu glavu odsěći, i postavit ju na věšala za izgled cesarovacah. S koje kad meso opade, uze gornju lupinju, načini od nje čašu, i š njom za veću gerčku pogerdu na sobetim (gošćenju) vino pijaše, i gospodi nazdravljaše. Obsěde grad Mesembriu i do malo ga danah osvoji. Poslě toga otide pod grad, koi se zove Andrinopolje, pod kojim ostavivši několiko vojske, on se s ostalom děli put Carigrada, i poče ga biti sa svih stranah. Ali premda biše došao do vratah zlatnih, nemože ga uzeti, nego ga ostavi i vrati se natrag s vojskom k rečenomu gradu Andrinopolju, na koga onako serdit udarivši, na silu ga osvoji, i sve Kerstiane, koje neposěče, one za sužnje povede u Bulgariu, medju kojimi bi zarobljen i Manuel biskup od rečenoga grada. Zarobljen bi tada i veliki Basilio zajedno s otcem i materom, koi poslě, kako se oslobodi sužanjstva, izadje za cesara carigradskoga. Ma rečenoga biskupa Manuela providi Bog Bugarom za pripovědaoca i njihova spasitelja: jer budući upali u nevěrnost,

Digitized by Google

po njegovom i ostalih sužanjah pripovedanju okrenuše se mlozi na věru katoličansku. Malo poslě toga podje Orun s ovoga světa.“ Kerčelić piše, da je umro g. I. 814. Odkuda to je izvadio, ja neznadem. Vitezović to isto svědoči.

Pěsma od Oruna i Nicefora.

(Iz Kačića.)

Hvalio se cesar Niceforo
U biclu gradu Carigradu:
Sakupit ću silnu vojsku moju
Od istoka lěpo do zapada,

Porobit ću ravnu Bugariu,
Pogubit ću kralja bugarskoga,
Majku ću mu konjem pogaziti,
A ljubovcu za roba odvesti;

Zašto više živiti nemogu
Od Oruna kralja bugarskoga
Traciu je ravnu osvojio
I Sardiku Carigrada blizu.

Još se hvali Orun zmija ljuta,
Da će odsěć rusu glavu moju
I sěděti na prestolju momu;
Da će sudit kano cesar sudi.

Nuder dakle po izbor gospodo!
Sakupite Gerke vitezove,
I zovite k sebi Persiana,
Još silnoga cara Tatarana.

Otit ćemo u zemlju bugarsku,
Palit ćemo sela i gradove,
Sěći ćemo malo i veliko,
I Oruna kralja ohologa.

Puno mi je Orun nahudio,
Vojsku mi je pod mač okrenuo,
Generale moje pohvatao,
U tamnicu tamnu postavio.

Ako mi ga uhvatiti Bog da:
Gola ću ga po vojski voditi,
Živa ću ga na mihe derati,
Njegove se kervce napojiti.

Digitized by Google

Kada bani njega razumĕše,
Berzo silnu vojsku sakupiše,
Još na pomoć zovu Persiana,
I silnoga cara Tatarhana.

Ode vojska k ravnoj Bugarii,
Pred njome je kruna cesarova.
Ali njemu loša sreća biše:
Udri Orun iz gore zelene,

Kano vuče u biele ovce,
Sivi sokol u bĕle golube,
Sve izsĕče, nitko neuteče —
Kamo hvala gerčkoga cesara?

Nicefora živa uhvatiše,
Al' mu berzo glavu odsĕkoše,
Ter ju meću gradu na bedene:
Ei cesare pokojna ti duša!

Na gerčku je zemlju udario,
Gradove je mloge osvojio,
Pak otidje k bĕlu Carigradu,
Terga, bije sa četiri strane.

Bijo ga je godinicu danah,
Al' Carigrad osvojit nemože;
Diže vojsku iz pod Carigrada,
Pak otidje u zemlju bugarsku.

Kad je došo k dvoru bielomu,
Zove Orun mudre kujundžie,
Mudre meštre od zemlje latinske,
Ter je njima tiho govorio:

Okujte mi glavu cesarovu,
Il' u zlato trikrat prelivano,
Il' u srebro zlatom izmĕšano;
I okujte alem kamen dragi,
Koi sjaje kano sunce žarko.

Kada budem činiti sobete,
Ja ću š njome rujno vino piti,
I gospodi mojoj napijati,
Sve u zdravlje krune cesarove.

Kujundžie njega poslušaše,
I u srebro glavu okovaše.
Često Orun š njome napijaše,
Nicefora starca spominjaše.

Digitized by Google

Tko me čuje, na čast neka mu je,
Njemu pěsma, meni čaša vina.

Murtag Bugor brat Bugora Oruna ili Kruma, 9. kralj bugarski g. I. 814. po smerti brata je postao. „Ovaj viděći, da se svaki dan po toliko Bugarah na věru svetu okreće, po pripovědanju Manuela biskupa i ostalih sužnjevah od Oruna brata njegova zarobljenih, razserdi se težko, dozva preda se Manuela biskupa s ostalom družinom njegovom, pak im reče ove rěči: „„Ili se odrecite zakona vašega, ter zakon bugarski zagerlite, ili ću vas svekolike nemilom smertju umoriti.““ Nehoteći oni poganski zakon primiti, niti od svoga se zakona odverći, biahu od ovoga kralja na svake muke metani, i umoreni zarad věre Isusove. Ništa nemanje bi ovi zločesti kralj prosvětljen od Boga tako, da poznavši věru pravu, kersti se on i sve kraljestvo njegovo. Ma poslě smerti njegove iztěraše Bugari sve misnike latinske, i primiše kaludjere gerčke, i zagerliše šismu njihovu.“ Ovako Kačić; u ostalih, koja mloga od ovoga kralja pisci popisali su, kako on na věru Isusovu jest se okrenuo, P. Kanižlić u pogl. 29. obilato izpisuje i slědeća: „U to vrěme Bogor kralj bugarski potverdivši mir s Teodorom caricom, zaska sestru svoju Bogoridu u Carigradu zarobljenu, koja po nastojanju bogomile carice bivši kerštena, i knjigu biaše naučila. Město nje pako Bogor povratio je jednoga plemića carigradskoga duhovnika imenom Kufara, koi je Bogoru od prave věre kerstianske pripovědao. Kada Bogorida povrati se iz Carigrada u Bugariu kano jedna stara i izverstnia Kerstianka, neprestade bratu kazivati od prave věre, i od jednoga pravoga živoga Boga: ali i ovo spasonosno sěme padalo je na kamen, i stopram kasnie je srěćno izniklo. Napade glad i kuga na Bugariu: Bogorida služeći se ovom prigodom, i opet poče bratu govoriti, da věru Isusovu zagerli, da će onda Bog od njegovoga puka pomor i glad odvratiti. Bogor žaleći pomor svoga puka, zazva u pomoć Boga, od koga mu je sestra govorila: i prestade pomor, a Bogor zagerli věru Isukerstovu.“

Cedren gerčki pisac od ovoga pokerštenja slědeća piše: „Bogor Boga Kerstianah, na kojega věru po Kufaru i sestri bio je obernut, na pomoć je zvao, i da to isto radi, cělomu puku je zapovědio. Zadobivši pomoć, pravi zakon primili i okersteni su. Kralju ime Mihail po imenu cara Mihaila zlamenovano je od arcibiskupa, koi za okerstiti ga poslan biše; na ovaj način Bogor, podučen od sve-

Digitized by Google

toga biskupa u otajstvih Božjih, u polnoći okeršten jest. Podignuvši se proti njemu poglavice i puk bugarski, umoriti ga tražili su, koje on s malom šakom vojakah sveti križ prednoseći, je raztěrao, i po nenadanom dogodjaju poplašene na věru Isukerstovu je obratio; i poslě sav puk bugarski kerstianski zakon zagerli.“ — Kanižlić pridaje k ovomu dogodjaju, da poklisari kod Ludovika kralja němačkoga pripovědali su: „Kada izidje kralj iz grada, viděni su cerkvenici pred njim svěće goruće noseći, viděni su konji vojnikah Bogorovih na stražnjih nogah stojeći, a prednjimi nezuabožce po glavah udarajući, kojim se činjaše, da jedna velika kuća gori, i na njih pada, da se neznadoše ni branit, ni běžat.“ Jerbo pako Teodora carica sa sinom svojim Mihailom III. od g. I. 842 — 867. je vladala: od ovuda znade se, kada je Bogor mir s Gerci načinio, i kada njegovo pokerštenje jest se dogodilo.

Prie toga on strašne rate s Gerci, potle pako s Němci je deržao: jerbo g. I. 825. poklisare k Ludoviku caru zapadnomu je poslao, poradi medjašah u Dacii i u Panonii. Kada su se poklisari od Ludovika povratili, i Bugoru knjigu od Ludovika pisanu predali, Bugor nebiaše zadovoljan s onim, što mu car Ludovik je pisao, već g. I. 826. opet poklisare k Ludoviku pošalje, moleći, da brez svakoga otczanja medjaše se medju njimi i njihovimi krajinami odrede: što ako mu se nebi dopalo, da slobodno njemu ostane, brez svakoga uzderžanja mira, medjaše svojih krajinah oružjem braniti. Buduć da je Ludovik i na ovo Bogorovo iztraživanje gluh se učinio: Bugor sakupi svoju vojsku, dojde u Panoniu, i združivši se s Horvati, sve vojvode Frankah pobije (u koje vrěme valja da je i Kocilin veliki vojvoda Frankah poginuo, kojega Porfirogenita spominja), ostale Franke iz Panonie i Horvatske protěra, pomori, i krajine ove od jarma Frankah sa svim oslobodi; g. I. pak 828. u Furlansku otidje, i ondě sve porobi i popali. Od ovo doba Franci niti u Panonii niti u Istrii ili Liburnii nikakove vlasti nisu imali, što obilatie u poglavju dojdućem izvoditi, i s dokazi potverditi ću.

Od ovoga glasovitoga kralja Bugora, ili kako gerčki pisci pišu Bogora, i od brata njegovoga, koi je Nicefora cara uhvatio, i na glasu vitez takodjer je bio, ja ime Bugarah izvodim, koje potle Gerci po svom običaju Bulgare pisali su. Jerbo znademo, da od vojvodah glasovitih u svako vrěme puci pod vlastju njihovom nahodeći se, ime svoje zadobili su. Ovako Iliria velika od Mora Adrianskoga do vrěla Dunava, i od desne strane Dunava do Ponta Euxina

Digitized by Google

pružajuća se, ime svoje od Ilira kralja glasovitoga zadobila, i do dana današnjega u ubćinskom zaderžala je. Ovako od Hrovata ili Horvata vojvode dolnje Misie i njegovih sinovah, sva Dalmacia, današnja Horvatska, Slavonia, Bosna, Rascia i Serbia Horvatska u obćinskom jest se zvala, premda něke od ovih krajinah svoja starinska imena zaderžale, něke pako nova imena zadobile su, kano Rascia, Bosna, Serbia, Narentani itd. Na jednaki način Horvati od vrěmena Konstantina IV. cara, t. j. od 679. u dolnjoj Mesii stanujući, počeli su od g. I. 800. ili malo potle, zvati se po imenu svojih glasovitih vojvodah Bugorah, Bugarini. Ovo za temeljitie pokazati, svědoči Berti *(in Append. Hist. Eccl. ad Sec. VII. a. 679.)*, da od ovoga vrěmena Konstantin IV. car carigradski dao je dolnju Mesiu Bulgarom, i od poslě počela se je nazivati dolnja Mesia Bulgariom: dakle prie nije se tako zvala. Tko su pako bili oni Bulgari, i kako su Mesiu svoju starinsku domovinu zadobili, to sam pokazao u dogodjajih od Heraklia cara do Konstantina IV., t. j. od g. I. 635 — 679. Doista Porfirogenita jih nije zvao Bugare, već Hrobate, i prie Heraklia cara nijedan pisac stanovnike dolnje Mesie nije zvao Bulgare, već Gepide. — Ali kazati će tko: kako Nicefor, Teofanes, Cedren i Zonaras mogli su njihove pervašnje dogodjaje; kada još nisu na světu bili vojvode Bugori ili Bogori, popisati pod imenom Bulgarah? Na ovo ja odgovaram: da svi ovi pisci pisali su potle u stolětju IX. i X., kada već ovi vojvode bili su glasoviti. Jerbo znademo, da Bugor starii, Krum ili Orun zvan, g. I. 800. mlogo putah je Gerke pobio, Mesembriu i Adrianopol osvojio, g. I pak 811. istoga cara Nicefora uhvatio. Brat ovoga Bogor Murtag na jednaki način bio je još glasovitii; jerbo on ne samo istočno carstvo gerčko je na mir natěrao, već i zapadnog němačkoga carstva vladanje u družtvu s Horvati, iz sve Panonie i Liburnie prěko Dunava je protěrao, i otišavši u Furlansku (Friaul) nju porobio i popalio. Zatim je s jednim i drugim carstvom mir utverdio, věru Isusovu primio, i sav puk svoj na zakon kerstianski okrenuo, što doista bila su velika i glasovita děla. Porad ovih glasovitih dogodjajah mogli su pisci gerčki sav puk po imenu njegovih slavnih vojvodah, bogarski, bugarski, ili bulgarski nazvati, i pod ovim imenom njihove pervašnje dogodjaje popisati. Izgled ove istine imademo u zapadnom carstvu Frankah, koje se je g. I. 800. započelo: svi pako pisci sve dogodjaje, koji su se u Galii i Germanii od g. I. 400. dogodili, Frankom pripisuju, a svi učeni dobro znadu, da

Digitized by Google

do g. I. 752. (u kojoj Hilderić stražnji iz pokolěnja merovingskoga je umro) Frankonia i sve němačke krajine stajale su pod vladanjem merovingskim, koje ja od Moravah, Pomoranah i Bojoarah izvodio sam, i da u Galii kralji Merovingi stajali su, nad Franci, svimi Němci i Saxoni vladajući; ništarmanje svi dogodjaji, koji u vrěme merovingskoga vladanja dogodili su se, Frankom pripisuju se: jerbo vladanje merovingsko g. I. 752. na Franke je spalo, i potle pod Karlom velikim glasovito postalo. Na jednaki način dogodjaji Gepidah, potle Horvatah zvanih, koji prie Bogorah vojvodah pripetili su se, mogli su se od pisacah pod imenom Bulgarah popisati, budući jim ovo ime najglasovitie već poradi iste věre i zakona, kojega su primili.

Ovako ja Bugare ili Bulgare izvodim. Znadem ja, da naš Vitezović piše, da Bugari od rěke Volge ili Bolge g. I. 501. došli su; ali čudo mi je, zašto Bulgaria nije se već od iste godine tako nazvala, nego stopram potle g. I. 679. ime Bulgarah na světlo je došlo; čudim se, odkuda nakon Heraklia cara, kada sini Hrovata razišli su se, jedan k Volgi, drugi u Bojoariu, tretji u Ravenu u Latinsku, a peti u Panoniu, kako P. Kataučić iz Pubitsa i Praya piše, odkuda, velim ja, ovi tako glasoviti Bugari u dolnju Mesiu, t. j. današnju Bugariu došli su? Mi znamo odkuda su postali, ali neznamo kako i odkuda jih spomenuti pisci izvode.

Slěde cari gerčki ili carigradski do g. I. 842.

Leo III. Isauro priprostoga roda g. I. 717. dana 25. Marcia postao je car; ženu imao je Marinu. G. I. 730. dao je pogani proglas u pismu, da svi odbace i odmetnu prilike križa Isukersta i ostalih Svetih: odkuda S. patriarha carigradski imenom German, ostavio je patriarhat, obuko habit, i postao je monah. Mlogi pod ovim carom radi toga bili su mučenici. Umro je u vodenoj bolesti g. I. 741.

Konstantin V. nazvan Kopronim sin Leona III. i Marine, postao je car g. I. 741. Progonio sve Kerstiane, koji su poštovali prilike Isusa, Marie Děvice i ostalih Svetih. Nazvan je Kopronim, jerbo na kerštenju jest se posrao: gerčka bo rěč *kopros* naški govno, a *onoma* ime zlamenuje, dakle govnoime. Takodjer Kabalina zvali su ga Gerci, jerbo rad je mirišao govna konjska. Ovaj gad i pogan umro je g. I. 775. Kakove rate pod ovimi carevi imali su Bugari, pogledi kralje bugarske.

Leo IV. sin Kopronima iz Irene žene, postao je car

Digitized by Google

pe smerti otca g. I. 775. Ovaj bio je kano i otac njegov progonitelj Kerstianah, koji su prilike Svetih poštovali. Mater svoju rodjenu Irenu samo zato, što nekoje prilike Svetih je u njezinoj sobi našo, dao je nemilo šibati, i u manastir zatvoriti. Dvornike svoje, kanoti Jakova, Teofana, Leona i Tomu dao je biči tući, iz medju kojih Teofanes, onaj mudri pisac dogodjajah, pod biči je umro. Ovi kervolok umre g. I. 780. dana 8. Septembra.

Konstantin VI. sin Leona IV. i njegove žene Irene, mlad od 12 godinah car je postao g. I. 780., ali pod obrambom i ravnanjem matere svoje Irene. Nazvan je Porfirogenita, ali ovaj nije pisao dogodovštinu, onaj je X. stoletja živio. Do g. I. 789. bio je pod ravnanjem matere, ali poslě od matere svu vlast je preuzeo, i počeo je sam, nu jako herdjavo vladati. Radi toga Irena mati opet od sbora bila je na vladanje podignuta g. I. 792, koja poslě toga, da sama vladati more, dade sinu oči izbosti g. I. 797., i vladala je sama dok nije počela ob tomu raditi, da bi se za Karla Velikoga udala; što viděći Gerci Irenu iz prestolja digli su g. I. 802., i ona potle g. I. 803. jest umerla.

Nicefor, koi je prie račune troškovah carstva vodio, postao je car g. I. 802., kada su Gerci Irenu iz prestolja digli, i u otok Lesbu protěrali. Nicefor od Bugora Kruma g. I. 811. uhvaćen, glavu je izgubio.

Mihail Kuropalates postao je car g. I. 811., i ostavivši sam carsko dostojanstvo, g. I. 813. otišo je u manastir, i obuko habit.

Leo V. iz Armenie rodom postao je car g. I. 813. Ovaj u cerkvi na blagdan božić bio je mlogimi ranami izranjen, probodjen, i umro g. I. 820.

Mihail II. nazvan Balbo, postao je car g. I. 820., i g. I. 829. je umro.

Teofil postao je car g. I. 829., i umro je g. I. 842.

Poglavje XI.

Od dogodjajah Karla Velikoga, na koliko se na krajine naše Ilirie pretežu, do g. I. 832.

Premda od merovingskoga pokolěnja, koje je u Galii i svoj Germanii t. j. Němačkoj vladalo, i od karolinskoga, koje potle njega na dostojanstvo carstva podiglo se je, već u pervašnjih dogodjajih, navlastito Str. II. pogl.

Digitized by Google

23. někoja sam popisao: ¦ali sada, jerbo dogodjaje Karla Velikoga popisati ću, na koliko na našu Iliriu pretežu se, od potrěbe jest ova vladanja obilatie opet napervo staviti

Pokazao sam u pogl. 20. Str. II., kako su Merovingi, t. j. Moravci, Bojoari, Pomorani, Svevi i Slavini prěkodunavski, pridruživši k sebi današnje Franke i ostale germanske puke, u svoj Germanii rimske vojvode i šerege, pod vojvodom najprie Modogisklom i potle njega pod Markomirom (što su slavinska a ne němačka imena) pobili, i svu Germaniu predobili. Za tim kako su prěko Rajne u Galiu prešli, i ondě pobivši i predobivši vojvode i čete rimske, svoje samovladanje, Merovinsko zvano (čini mi se od moravskih Vindah Slavinah, a ne od Germanah; jerbo Hist. Miscella piše, da Vandali, Svevi i Alani pridružili su k sebi Franke i Germane: dakle Vandali, Svevi i Alani bili su poglaviti i različni puci od Frankah i Germanah) utverdili su tako, da isti Markomir vojvoda u Galii i Germanii vladao je kano samovladalac nad Galiom i Germaniom do g. I. 420. Poslě njega sin Markomirov Faramund kralj je postao, i ovako ovo pokolěnje Markomirovo zvano Merovinsko, vladalo je sveudilj do Hilderika III., koga su nazvali *stupidus*, t. j. budalu. Ovaj, mladić od 17 godinah, bio je za kralja krunjen g. I. 742.— Jerbo pako za vladanje kraljestva bio je neprikladan, zato g. I. 750. bio je iz prestolja dignut, i u manastir zatvoren, u kojemu kada je poslě jednu godinu umro, sve pokolěnje kraljevsko merovinsko u njem obamerlo je. Po smerti Hilderića bila je u Galii i Germanii pravda, iz kojeg puka morao bi se kralj izabrati: jerbo vojvode iz pokolěnja Merovingah hotěli su, da iz medju njih jedan za kralja se kruni, ali vojvode Germanah hotěli su opet, da iz pokolěnja Germanah kralj se izabrati mora. U to vrěme bili su Franki i Saksi u Germanii najpoglavitii puci. Franki, od početka s Merovingi sdruženi, bili su sveudilj pod ravnanjem merovinskim; Saksoni pak u vrěme Rimljanah stanovali su većom stranom u Cimbrii ili Jutii i šlesvičkoj krajini, gdě je danas Danie kraljestvo. U ovoj Jutii jest rěka Eidora němački Eyderſtrom, koja je bila medjaš rimskoga carstva: od ovuda je postao latinski izgovor: *Eidora romani terminus imperii.* Medju istom pak Jutiom i krajinom šlesvičkom bio je medjaš potok Skotburg, odkuda je opet latinski izgovor postao: *Slesvicum et Jütland dirimit skotburgicus amnis: Eidora teutonicum terminat imperium.* Naški reći će: „Šlesvik i Jütland razděljuje skotburgski potok: Eidora doveršuje vladanje Teutonie.“ Ovako Hüb-

Digitized by Google

ner (*Geogr. Parte II. c. 1. de Dania*). Od ovuda znademo, da prěko rěke Eidore Teutoni Germani bili su samovladajući, koje Rimljani nisu pod svojim vladanjem imali. Iz ovih dakle krajinah stolčtja V., kada su slavinski narodi zapadno rimsko carstvo već prevernuli, i sebe verlo oslabili, počeli su se Saksi pram Pomeranii i današnjoj Českoj pomicati i razširavati tako, da jim slavinski puci nisu mogli ništa nauditi, doklě Klotar II. kralj merovingski u Galii stanujući, Sakse u kervavom boju, kako Berti (*Append. ad Sec. VI.*) piše, g. I. 630. nije preobladao, i pod svoje vladanje jih natěrao. Od ovuda vidi se, da su merovinski Galie kralji Slavine branili.

Znajući već, tko su bili Saksi, i kako su pod vladanje merovinsko došli, od potrěbe je opet na Merovinge u Galiu povratiti se, koji potle mirno vladali su. U to vrěme Slavi Vinidi, koje ja Bojoare zvao sam (pogledi pogl. 4. Str. III.), pokle su se od Avarah oslobodili, i već objačili bili, počeli su pod vojvodom Samonom u Frankiu i Turingiu navaljivati, i onuda robiti. Poradi toga Dagobert kralj merovinski dojde u varoš Metis, němački Metz, i ondě stolno město Austrasie krajine odredivši, sina svoga Sigiberta zu principa od Austrasie postavi. Ako tko želi znati, što je pod Austrasiu spadalo, mogu mu kazati, da u vrěme merovinskoga vladanja velika kraljevina bila je, i na 4 strane razděljena, od kojih stolna města bila su: 1) Paris; 2) Orleans; 3) Soissons; 4) Metz. Kralj je stanovao u Parisu: u drugih trih varoših pako stanovali su poglavitii vojvode, kuda takodjer principi od kraljevske kervi za vladaoce odredjivali su se. U Metzu t. j. latinski *Metis*, Dagobert g. I. 642. postavio je sina svoga Sigiberta, kako svědoči Almoin němački pisac na godinu 11. vladanja Dagoberta; ova pako krajina zvala se je Austrasia, i vladaoci od nje zvali su se principi od Austrasie. Spadale su pako pod nju sve krajine iz nad rěke Rajne, dakle Lotaringia, današnja Holandia, i druge krajine do Germanskoga mora; iz ove pako strane Rajne, kako Frankonia današnja i Turingia s Bavarskom i Sveviom se sudara, pružala se je. Jerbo kako Almoin svědoči, Slavi Vinidi išli su pod vojvodom Samonom u Frankoniu, Turingiu i ostala sela robit, odkuda se vidi, da Turingia pod Frankoniu je spadala, a Bojoaria, gdě je današnja Bavarska tia do Dunava pod vladanjem Samona kralja je bila. Od ovuda nadalje dobro pamtiti imamo, da isti Hübner i ostali pisci blude, koji pišu, da su Boji narod germanski bili: bili su oni Slavi Vinidi, kako ih isti Almoin zove. Što pak od

Digitized by Google

vrěmena Karla Velikoga Austria, Bavaria, Svevia, Bohemia, Moravia, Silesia i Pomerania, pod němačkimi carevi pod němačko carstvo su spale, odtuda neslědi, da u ovih krajinah prie Karla Velikoga ikada Němci su stanovali: slavinske su ove krajine bili prie Rimljanah, u vrěme Rimljanah, i potle Rimljanah do Karla Velikoga. On pervi poče Slavine progoniti, što potle njega i ostali carevi němački činili su, i ovako mloge krajine pod vladanje němačkih carevah spadoše, i njihovi stanovnici malo po malo preokrenuše se na Němce.

Znajući indi, kako se je merovinsko vladanje započelo, kako je na četiri strane razděljeno bilo, ali pod vlastju jednoga kralja stajalo, i što pod Austrasiu je spadalo: od potrěbe je na Hilderića kralja od Galie opet se povratiti. Prie nego je Hilderić III. stražnji od pokolěnja Merovingah za kralja od Galie bio izabran, Karlo Martel od pokolěnja Germanah bio je princip od Austrasie. Umro je g. I. 741. ostavivši tri sina: Karlomana, Pipina i Egidia. Karlomana za prefekta od Austrasie, Pipina za prefekta od Frankonie němačke je postavio; Egidio pak arcibiskup rotomagenski je postao. Karloman g. I. 747. sva vrěmenita zabacivši, najprie na gori Sorokti, zatim na gori Kasinskoj monah postade, i ovako Pipin princip od sve Austrasie je ostao. Kada su indi g. I. 750. Hilderića kralja u manastir zatvorili, i pravda u Galii postala, koga bi kraljem načinili: po nagovoru i dostojanstvu Zaharie pape rimskoga bio je Pipin princip od Austrasie odabran. Ovako Belarmin (*Lib. II. de rom. Pontif. c. 17.* kod Bertia) svědoči. Pipin postao je kralj od Galie g. I. 752. Od ovuda znademo, kako Stěpan II. mogo se je k Pipinu uteći, i zašto Pipin u Latinsku došavši, g. I. 754. ravenski exarhat papi rimskomu je poklonio. Pipin je imao dva sina: Karla, potle Velikim zvanoga, i Karlomana: i kada je g. I. 768. umro, Karla u Suesonii, Karlomana pak u Noviodunu vladaocem je ostavio; ali po smerti Karlomana g. I. 771. Karlo zadobio je svu kraljevinu od Galie, i kako zmožna ova kraljevina je bila, gori već popisao sam. Mogo je dakle Karlo protiva Slavinom iz one strane Dunava lahko strašne rate podići, i predobivši Slave prěkodunavske, na ovu stranu Dunava protiva našim Horvatom vojskom udariti, i nje, ali ne sve, za malo vrěme pod svoju vlast spraviti. Zaludu piše Hübner u svojoj geografii (Anhang zu Deutschland *Tomo IV. Nro. 5. pag. 1301.*): da V. stolětja, kada je zapadno rimsko carstvo bilo ukinuto, veliko pukovah sěvernih gibanje i seljenje iz jedne krajine u drugu

Digitized by Google

počelo se je, u kojem polnoćni němački puci u zapadne kraljevine preněli su se. Koji němački puci? — Veli Hübner u spomenutom městu: „ Svevi, Alani i Vandali otišli su u Španjolsku; Franci u Galiu; Saxoni u Britaniu; Goti, Heruli i Longobardi u Italiu: i onda, piše Hübner, „bilo je lahko Slavinom prazne krajine Germanie pram istoku, navlastito pako primorje od Istočnoga Mora t. j. Mora Baltinskoga pod svoje vladanje spraviti.“ Jeli ova istinsko popisao Hübner, svaki će lasno moći razsuditi, koi bude moju dogodovštinu čitao. Tko su bili Svevi, Vandali, Alani, Gete, Heruli, Longobardi, to ja obilato pokazao sam. Da ovi puci bili su Slavini, i medju sobom sdruženi i prijatelji, ono zadosta pokazuje: jerbo koliko putah cari istočni, kano Justinian starii i potle Mauricio, hotěli su Iliriu poda se spraviti, toliko putah Gepide i Avari s ilirskimi Slavini sdružili su se, dapače isti Longobardi na pomoć su jim bili, i tako Dalmaciu, Panoniu i svu Iliriu od vladanja Gerkah, koji su se Rimljani zvali, osloboditi pomogli. Što pako od deržavah Němačke Hübner spominja, mora misliti, što on sam od njih je popisao: da Germani t. j. Němci u vrěme Rimljanah bili su u stražnji kut Europe, u Jutiu, današnju Daniu većom stranom natěrani, što sam Hübner, kako gori iz njega popisao sam, svědoči: da potle g. I. 400. Merovingi Frankoniu (što je malena krajina u Němačkoj) k sebi pridružili, Rimljane u Němačkoj pobili, i prišavši potle u Galiu, ondě svoju kraljevinu utverdili, i tia do Pipina, t. j. g. I. 752 suzderžali su. U ovo vrěme nikakova němačkoga vladanja nije bilo: jerbo Klotar II. razbi, upokori i pod svoje vladanje natěra one Sakse, koji su se ovoga stolětja iz Jutie ili Cimbrie, po današnjoj němačkoj dolnjoj Saksonskoj bili počeli ponosito dizati protiva Slavom Pomeranom, Čehom i Moravom, po mnogih na sve strane razposlanih vojskah već jako oslabljenim. Od ovuda i ono znade se, da Karlo Veliki nije imao rata sa Saksi za drugo, nego poradi zakona kerstianskoga, kojega primiti nisu hotěli. Nadalje i ovo očito je, da u vrěme merovinskoga vladanja, u Němačkoj nijedna samovladna krajina nije bila, i da starinska kraljevina velika Turingia i Frankonia, koja se sa Sveviom medjaši, pod vladanje Merovingah spadale su. Ali da Bojoaria, kamo je prěkodunavska Austria, Bavaria i Svevia prinadlažela, pod merovinskim vladanjem je stajala, to si neka gospodin Hübner oprosti; jerbo znademo, da Bojoari bili su Slavini od istih němačkih pisacah Vinidi zvani, koji do g. I. 623. bili su pod vlastju Avarah, ali po Samonu voj-

Digitized by Google

vodi oslobodjeni bivši, imali su svoje vlastite kralje, iz medju kojih Tasilon II. bio je od Karla Velikoga g. I. 788. uhvaćen, i u manastir sa svim svojim plemenom u Němačkoj zatvoren, što sam Hübner svědoči. Od ono doba gori spomenute pod Bojoariu spadajuće krajine došle su pod němačko carstvo. Dakle pod merovinskim vladanjem bili su Franki i Saksi najzlamenitii puci; ostali svi bili su maleni i nejaki. Ove pako sve puke Karlo Veliki, budući pokolěnja němačkoga je zagerlio i sdružio; i jerbo i Galiu je imao, gdě isti merovinskoga pokolěnja Slavini sa starinskimi Gali poměšani i sdruženi, kroz 352 godinah bili su se mlogo uzmložali: odtuda strašne vojske podignuti, i ovako sa Slavini dugovite i kervave rate deržati je mogo. Ali premda je i istočno carstvo u isto vrěme protiva Slavinom svu svoju jakost podiglo: zato ipak Slavinah sa svim preobladati i zatamaniti nisu mogli. Ovako je postalo veliko němačko carstvo, što isti Hübner u gori spomenutom priložku svoje geografie No. 6. svědoči.

Poglavje XII.

Slěde nadalje dogodjaji Karla Velikoga.

Kako sam već kazao, Karlo g. I. 771. kralj Frankah i Němacah je postao. Rodio se je g. I. 742., ili kako neki pišu, 747.; umro pak g. 814. dana 28. Januara. Imao je dvoje dětce, na koliko ja mogo sam najti: Ludovika zvanoga *Pius* t. j. bogoljubni, i kćer imenom Imu. Ova s Eginhardom Karlovim kancelarom pustila se je u bludnost. Od ovoga Jakov Kurio i Hristian Matia kod Bertia *(Append. ad Sec. VIII. Nota 2.)* ovako pišu: „Eginhard zaslěpljen od ljubavi k Imi kćeri Karla Velikoga, običavao je k njoj ob noć dolaziti, i kada jednom na snegu stope svojih nogah ostavivši, od nje se nije ufao povratiti, da od nje na ledjih do njegovoga konaka odnešen bio, da se nebi saznala njihova bludnost; povrativši se pako Ima, da pozorno po istih stopah natrag stupajući u svoju sobu je došla. Ali buduć da se je trag i Eginhardovih nogah poznao, zato biaše Eginhard po sudu zbora na najljutie kaštige obsudjen: ali Karlo, za poštenje svoje kćeri pokriti, dao je Imu kćer svoju Eginhardu za ženu, što za veliko čudo svim zbornikom je bilo.“ Od ovuda vidiš moj čitatelju, da Eginhard mloga, koja bi bio mogo i mo-

Digitized by Google

rao od Karla popisati, nije pobilěžio; mloga pako, koja u pismu je ostavio, samo na slavu svoga tasta popisana su. Medjutim iz onih, koja je zabilěžio, sudit ćemo, u kakovom stališu naša Horvatska u vrěme Karla Velikoga je bila.

G. I. 774. polag Bertia, ili kako Kerčelić iz Pichlera Pinesa svědoči 773., predobio je Karlo Veronu, Desideria kralja Longobardah uhvatio, i u Francezku ga odveo; sin pako Desideriov Adalgiso, u Carigrad je uteko, i ondě Patricij postao. Novac, kojega Kerčelić spominja, imade napis iz jedne strane: *Verona dedita et Longobardis in fidem acceptis*; iz pod poteza: *Clem. Princ.* Na drugoj strani vidi se prilika Karla štit u ruki deržećega, pred njim dva klečeća i napisak: *Devicto Desiderio et Papia recepta*, i pod potezom: *773.* Ako je sin Desideria u Carigrad uteko, nemore se znati, koja bi dvojica klečeća razuměvala se: zato od istinitosti novca dvoumiti se more. — Kada je Karlo Longobardiu osvojio, pisci samo spominjaju, da nju je na krajine razdělio, u svakoj krajini od istih Longobardah vojvode razredio, vojsku svoju němačku po varoših i gradovih za obrambu nastanio, i harač, kojega plaćati imadu, razmetnuo. Da je u to vrěme s našimi Horvati ikakov rat imao, od toga nijedan pisac nespominja, da pako *Forum Julii* t. j. Furlanska pod Longobardiu je spadala, i svoga od Karla naredjenoga vojvodu je imala, to iz privilegia, kojega je Karlo g. I. 776. Paulinu naučitelju podario, očito znade se. Ovaj privilegium kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. Nro. 2.)* iz Paladia po Schönlebenu izpisan, ovako glasi: „Znano neka bude svih vas velikoći: kako dajemo i poklanjamo od nas verlo poštovanomu čověku Paulinu škole gramatikalske Meštru, stvari někadašnje i imanja, koja su bila Valdarda sina někadašnjeg Mimona od Labariana, i koja, buduć da ovaj na polju s Rotgandom našim neprijateljem od naših věrnih jest ubijen, na našu spala su palaču, — selo najmre u Labarianu sa svim dohodkom i stajom svojom.“ Ovo slědi takodjer iz knjige Hadriana I. pape, u broju 57. od g. I. 772., koja ovako glasi: „Gospodinu preuzvišenomu, sinu odičenomu Karlu kralju Frankah i Longobardah ter Patriciu rimskomu Hadrian papa. Věrujemo, da već do Vaše Bogom uzderžane Uzvišenosti ušiuh je došlo: kako su biskupu Mauriciu istrianskomu, koga smo nam i blaženomu Petru věrnoga bili saznali, najnevěrnii Gerci, koji u spomenutom ondě hataru istrianskom stanovahu, od žestine preuzeti, tako spomenuti Gerci, kako i isti Istrianci njegove oči izboli, na nos

Digitized by Google

mu bacajući: da isti hatar istrianski Vašoj visokoj Uzvišenosti predati bi bio morao.“ Odkuda vidi se, da Istria nije bila pod vladanjem Karlovim. Što pako učeni Kerčelić iz ovih rěčih izvodi, da Istriani bili su bolje nagnuti Karlu nego Gerkom, ja ovaj dogodjaj iz prenapisanih rěčih drugčie razuměm. Ja ovako izvodim: Mauricio biskup od Istrie bio je prignut papi i Karlu, i morebiti tražio je, kako bi Istriu pod vladanje Karlovo spravio: ovo čujući Istriani pobunili su se, biskupa uhvatili, i rugali mu se: „zašto nas nisi već pod vladanje Frankah spravio? Iz ovih i došastnih svědočanstvah ja kažem, da Istria ostala je pod vladanjem Mislava kralja horvatskoga, i da Karlo nikakvoga rata nije imao s Horvati do g. I. 796., koje g. da je umro, piše gori izpisani P. Kačić u životu kralja Mislava. Uzrok ovoga ja ovaj napervo stavljam: Mislav kralj Horvatah, kako iz gori popisanoga privilegiuma izvodio sam, od g. I. 756 — 796. Horvate je dao pokerstiti pod papom Hadrianom I. Onu zakletvu, koju Porga kralj u vrěme Heraklia rimskomu papi je dao, da na nikoga ratom neće udariti, morebiti i Mislav kralj trim kardinalom iz Rima od pape poslanim je ponovio: radi česa on na nikoga ratom udariti nije hotio. Karlo takodjer, ili po nagovoru pape, ili sam od sebe, iz perva ostavio je Horvatsku kraljevinu. Kako bilo, bilo; to se znade, da nijedan pisac nepiše, da bi u ovo vrěme rat kakov u kojojgod krajini Horvatske kraljevine bio. Kerčelić na g. I. 784. iz pisacah spominja, da je Karlo kralj Frankah vojvode u krajinah Longobardie proměnio, i da je u Furlanskoj krajini (*Forum Julii*) Erića postavio. Od ovoga furlanskoga vojvode Erića ništa se kod pisacah nenahodi, da bi ikakov rat do g. I. 788. s Horvati imao.

Ali iz one strane Dunava imao je Karlo s Bojoari, Avari, Moravi i ostalimi Slavini kroz sve ovo vrěme strašne rate. G. I. 788. Eginhard piše: „Huni polag danoga Tasili obećanja dvě vojske podigli su, i s jednom na Markiu furlansku a s drugom u Bojoariu udarili, ali zabadava; jer su u svakom městu obladani i rasbijeni bili, i izgubivši mloge od svojih, s velikim kvarom u svoja stajališta su se povratili.“ — U ovom boju Tasilo II. kralj Bojoarah bio je uhvaćen, kako Hübner svědoči (pogledi pogl. 4. Str. III.). Ovo se je moralo ovako dogoditi: Kada su Bojoari i ostali Slavini bili od Frankah već sasma savladani, i Tasilo Bojoarah kralj nije mogo se već protiva sili Frankah braniti, zvao je svoje susěde Avare i ostale Slavine na pomoć. Iz one strane Dunava od nikuda pomoći nije

Digitized by Google

mogo dobiti osim od jedinih Avarah; jer Slavini, Česi i Pomorani sami sebe nisu mogli zadosta braniti, a Bulgari, kako u dogodjajih njihovih kraljevah viděli smo, věkovite rate s Gerci deržali su, ali i oni do kralja Bogora Kruma ili Oruna uvěk nesrětno. Dakle Bojoari utekli su se k Avarom i k Slavinom Horvatom iz ove strane Dunava stanujućim. Horvati dogovore se indi s Avari, da će oni udariti na Furlansku, Avari pako, pokle se k Bojoarom budu pridružili, neka na Franke iz one strane udare. Ovako jest i učinjeno, ali na nesrěću Tasilo kralj Bojoarah bio je uhvaćen, vojska Bojoarah predobljena, Avari pako morali su se u svoja stajališta povratiti. Na ovaj način Bojoaria g. I. 788. pod vladanje Karla kralja Frankah je spala. Od ove g. sva sila Frankah udarila je na Avare iz one strane Dunava; kod Istrie pako i Furlanske da su takodjer strašni bojevi bili, iz potlašnjih dogodjajah, koje ćemo viděti, suditi moramo, premda jih nijedan pisac nespominja. Ali da Slavini Horvati Avarom takodjer bili su na pomoći, od onuda izvodi se, jerbo Eginhard i Regino pišu: da Avari i Huni potle toga dogodjaja s većom vojskom udarili su na Franke u Bojoariu, ali da od Frankah protěrani, něki běžeći prěko Dunava u njegovih virovih utopili su se. Odkuda znade se, da oni, koji su na ovu stranu Dunava plivali, bili su Slavi Horvati: jer na desnoj strani Dunava nisu još stanovali Avari, kako sam već toliko putah kazao; kada su se pako na ovu stranu Dunava preněli, doli će se niže kazati.

Dakle od g. I. 788 — 800. sveudilj bojevi bili su: u Bojoarii medju Avari i Franki, u Liburnii pak medju Horvati i Franki. Ali prie nego na ove dogodjaje dojdem, moram jedan uspomene vrědan dogodjaj popisati. — Svi pisci, koji dogodjaje Slavinah u potlašnjih stolětjih pisali su, spominjaju glasovite horvatske vojvode: Ceha, Leha i Rusa, koji iz Horvatske sa svojimi množtvi prěko Dunava otišli su, i u onoj strani, gdě je današnja Pemska, drugačie Česka, Poljska i Ruska, tri kraljevine, Česku, Poljsku i Rusku jesu započeli i suzderžali. Ove vojvode, piše P. Bedeković, da su iz Zagorja od Krapine i Psari podigli se i otišli. Znam, što sam od njih u dogodjajih Tiberia cara rimskoga spomenuo: jerbo pod njim mlogi puci iz Panonie prěko Dunava su otišli; ali imena Ceska, Ruska, Leška, jesu daleko potlašnjega stolětja, i prie vrěmena Karla Velikoga od ovih kraljevinah nije nikakvoga glasa bilo: dakle su one kasnie postale, i za uspomenu svojih vojvodah njihova imena zaderžale. Ja indi

Digitized by Google

kažem, da spomenuti vojvode Čeh, Leh i Rus morali su g. I. 787. ili 788. iz Horvatske onim Slavinom na pomoć odići, i za pověrovanje ovoga slědeći dogodjaji svědoče: 1) Iz gori napisanih dogodjajah viděli smo, da je Bojoaria g. I. 788. od Frankah bila predobljena; da pako Slavi iz saxonske strane bili su takodjer savladani, to Berti svědoči, i da su Franci one strane bili pritisli, to ću takodjer iz njega pokazati. Kakogod Slavini panonski i ilirski u vrěme Rimljanah pomoć su tražili od Slavinah sarmatskih: ovako sada Slavini u Českoj i Pomoranii, budući od Frankah pritisnuti, tražili su pomoć od svoje panonske i ilirske bratje, koju da su zadobili, Berti svědoči, ovako pišuć *(in Append. ad Sec. VIII. nota 1.)*: „Magdeburg kod Běle *(Albis)*, i sve okoliše Slavi, Vandalah narod, jesu porobili i popalili, ter sva města tiam do Vistule i do kraja Sarmacie pod svoju vlast spravili g. I. 789.“ Od ovuda ja izvodim: 2) da Franci sve one krajine slavinskę, koje su se uz rěku Bělu pružale, kao i istu današnju Česku bili su osvojili, jerbo Běla *(Albis)* u Českoj izvira, i kroz svu današnju Saksonsku u Sěverno More utiče; dapače u istu Pomoraniu i u Poljsku bili su već nasernuli. Zato došavši spomenuti tri vojvode sa svojimi množtvi u ove krajine, sve slavinske narode iz Poljske, Pomoranie i Ruske jesu podigli, ovako s trěmi vojskami iz svih ovih krajinah Franke protěrali, i njihova města u Saksonii porobili i popalili su, i kraljevinu u Českoj utverdili, gdě je Čeh ostao někoje vrěme. U Poljskoj pako da je Leh vladanje suzderžao, takodjer Rus u Ruskoj, to spominja Hübner u svojoj geografii *(Tomo II. de Russia, et Tomo III. de Moravia)*, koi piše, da prie 1000 godinah Rus je došo u Rusku. Ovo sudara se s onimi vrěmeni Karla Velikoga: jerbo Hübner izdao je na světlo svoju geografiu g. I. 1773., od koje ako se 1000 oduzme, ostat će 773 godine, kada već Karlo Longobardiu je osvojio. Dakle to istinsko kazati se more, da oni vojvode u vrěme Karla kralja Frankah morali su u ove krajine dojti, premda moguće nije pravo kazati, koje godine. Od istih trih vojvodah piše takodjer presvětli gospodin Kristof de Jordan, kraljevskog veličanstva věćnik česko-dvorski *(Introduct. oper. in Origines Slavicas P II. c. 14. §. 33.)*

Iz ovih svih dogodjajah ovaj istiniti izvod slědi: da jerbo su Slavini: Česi, Moravci, Poljaci i Pomoranci, kako iz dogodjajah viděli smo, sa svim bili oslaběli od g. I. 788., kada Bojoaria pod vladanje Frankah već je bila podtěrana, zato brez sumnje misliti moramo, da svi ovi puci bili su s

Digitized by Google

Bojoari sdruženi, i š njimi skupa sa svom svojom moćju protiva Frankom branili se. — Ali kada je Bojoaria propala, onda svi preveć oslabljeni, Frankom braniti se nisu mogli, odkuda današnja Češka, Moravska, Sileska, Poljska i Pomoranska jaram Frankah poprimiti bile su prisiljene. Jerbo pako nadilje iz povĕrovanoga gori popisanoga svědočanstva Bertia znademo, da Slavi od pokolĕnja Vandalah g. I. 789. sa strašnimi vojskami na Franke udarivši, njih razbili, iz svih spomenutih krajinah protĕrali, ter još k tomu na krajine Frankah saksonsko navalivši, Magdeburg varoš i sve okolišne krajine kod Bĕle porobili su i popalili, i sve krajine do Vistule rĕke i do kraja Sarmacie, koje već prie njihove biše, opet pod svoju vlast spravili. — Od ovuda nedvoumljivo slĕdi, da jim velika pomoć i potrĕbiti vojvode od druguda morala su dojti. Ovu pomoć oni od drugoga nisu mogli zadobiti, nego ili od Bugarah, ili od Avarah, ili pako od Slavjanah Velike Ilirie i Panonie. Što se Bugarah tiče, viděli smo iz dogodjajah njihovih kraljevah, da oni u věkovite rate s Gerci zapleteni, i do kralja Bogora Oruna ili Kruma, u bojovih uvĕk nesrĕtni bili su; Avare pako u tako težkom ratu s Franci zameršene i već oslabljene viděli smo, da su najposlĕ oni i svoju kraljevinu izgubili. Dakle jedina pomoć od Slavjanah ilirskih i panonskih, t. j. iz Horvatske, Slavinom Čehom, Moravcem i Poljakom je došla, i dojti morala. Ovo indi iz dogodjajah za istinsko izvoditi, i ovako ono starinsko ustno predanje *(traditio)* od spomenutih vojvodah Čeha, Leha i Rusa, s istimi dogodjaji skup se združiti more. U ostalom neka pisci pišu od ovih dogodjajah što ih je volja, ja za istinsko držim, i u istih dogodjajih pokazao sam, da od g. I. 400. sveudilj Slavini prĕkodunavski sa Slavini iz ove strane Dunava uvĕk skupzdruženi bili su, i uvĕk za skinuti jaram rimski na pomoć su dolazili.

Ah! da bi ova promotriti hotĕli našega vrĕmena Slavini! Nebi Poljak na Rusa, a Rus na Poljaka, Čeh na Poljaka, a Poljak na Čeha, Horvat na Slavonca i Serbljina, Slavonac i Serbljin na Horvata, a svi tri na Krainca i Štajerca, kano pas na mačku gledali; već bi jedan drugoga zagerlio, jedan drugoga ljubio, kano i njihovi predji su se gerlili, ljubili, i junački protiva sili istočnoga i zapadnoga carstva branili. — Sada se povraćam na dogodjaje Horvatah, Avarah i Frankah.

Viděli smo gori, kako strašan boj bio je medju Franci, Bojoari i Avari u Bojoarii, ter medju Franci i Avari kod Furlanske g. I. 788., u kojem Tasilo II. kralj Bojoarah bio

Digitized by Google

je uhvaćen. Ali da su Franci u to vrème koju stranu u Horvatskoj bili zadobili, nijedan pisac nepiše: što je dokaz, da Franci nisu Horvate predobili, već da su od njih bili pobijeni; jerbo da su Franci preobladali bili, mislim, da to Eginhard nebi bio propustio popisati. Ovako bojeve, koji bili su do g. I. 799. pravo nijedan pisac nespominja.

Da je bio g. I. 796. Vonimir vojvoda u Liburnii i Panonii, spominja Kerčelić *(Per. II. §. 3 Nro 3.)*, ali iz kojega pisca on to imade, ništa nepiše. Ovaj vojvoda Vonimir da je po nagovoru Erića franačkoga vojvode furlankoga, na Avare udario, grad njihov Ringu porobio, i najdjeno blago da je Karlu poslao. Ako promotrimo dogodjaje, združenje Horvatah s Avari, i boj, kojega su Horvati u Liburnii, i opet Avari u Bojoarii s Franki deržali, ovaj dogodjaj, bio on pisan od koga mu drago, istinski biti nemore, jerbo:

G. I. 799. Horvati u Liburnii, Avari pak u Bojoarii strašan boj s Franci imadoše, u kojem Franci na obih městih bili su preobladani, i njihovi vojvode ubijeni. Ovo svědoči sam Eginhard kod Lucia *(Lib. I. c. 15.)* ovako: „G. I. 799. odpravivši kralj velikoga papu, malo danah ondě (u Akvisgranu) jest se zaderžao, i poklisara po imenu Danie- od Mihaila Sicilie k sebi poslanoga odrěšio. Dobio je takodjer žalostni glas od smerti Gerholda i Erića, iz medju kojih vojvoda Gerhold prefekt u Bojoarii, u boju s Huni je poginuo; Erić pak iza mlogih bojevah i viteških preobladanjah, u Liburnii kod varoša Tarsatike po zasědah gradjanah uhvaćen i ubijen jest.“ Iz ovih Eginhardovih rěčih znade se: 1) Da kakogod Avari u Bojoarii, tako i Horvati u Liburnii rat s Franci deržali su. 2) Da Avari Franke u Bojoarii nadvladali, i njihovog vojvodu ubili su; Horvati pak u Liburnii Franke takodjer predobiše, i njihovoga vojvodu Erića uhvatiše i ubiše. 3) Da indi Franci Liburnie pod svojom vlastju imali nisu, jerbo u njoj boja nebi bilo; i da Horvati mloge bojeve s Franci imali su, jerbo Eginhard piše, — „poslě mlogih bojevah i viteških preobladanjah, da su Erića uhvatili i ubili.“ Erić vojvoda franački nad longobardskom Furlanskom morao je dakle od g. I. 784—799. mloge bojove s Horvati imati, ali da jih nije preobladao, to se iz dogodjajah dojduće godine suditi more, od kojih Sigonio ovako piše: „G. I. 800. Karlo u Italiu je otišo, i uprav u Liburniu je hitio, gdě je smert Erića, po zasluženoj od Tersatjanah kaštigi osvetio, i Kadaloka Furlancem vojvodu odredio.“ Iz ovih Sigonia rěčih očito slědi: 1) Da Karlo kralj Frankah druge godine po smerti Erića,

Digitized by Google

t. j. g. I. 800. opet s novom vojskom došo je u Italiu, i sakupivši iz Longobardie vojsku, u Liburniu je išo, gdě je od Tersatjanah zadovoljštinu iskao i uzeo, ali kakovu, nijedan pisac nepiše. 2) Da je naredio vojvodu od Furlanske Kadaloka. 3) Da je s Horvati morao mir načiniti, ali kakov, to opet nijedan pisac nespominja. Medjutim dojdući dogodjaji očituju, da su se njemu Horvati pod stanovitimi pogodbami poddali, premda iste pogodbe nitko nam nije popisane ostavio. Da su Horvati svoje vojvode i sve svoje krajine zaderžali, to će dogodjaji pokazati; jesuli pako kakov harač plaćali, i vojsku Frankah u svoje gradove i varoše primili, to se neznade, niti toga koigod pisac spominja. Ako rěči Porfirogenite promislimo, moralo bi se kazati, da vojska Frankah bila je po Horvatskoj razredjena, jerbo on (*c. 30.*) piše: „Težko najposlě nadjačali su Hrovati, i sve Franke i njihovoga vojvodu Kotzelina jesu ubili.“ Ako su sve Franke i njihovoga vojvodu ubili, more se kazati, da one sve Franke ubiše, koji su u njihovoj kraljevini bili. Od ovuda slědi, da su Franci po varoših Horvatske kano preobladavci razděljeni bili; ali slědeći dogodjaji drugačie će pokazati. Ono jest istina, da u Horvatskoj do Drave nikakove vojske nije bilo, ali od Drave do Dunava da je franačka vojska u jedno vrěme razredjena bila, to ćemo iz dogodjajah viděti.

Avari, kada su viděli, da Horvati s Karlom mir načiniše, oni takodjer Karlu su se predali, što kronika hildenhaimska svědoči: „Tridesete god. kraljevanja Karlova došlo je poklisarstvo Avarah, i svu zemlju svoga vladanja pod vlast cesara Karla poddalo je. Karlo dakle g. I. 800. za Cesara i Augusta na sam blagdan Božić je prozvan, od Leona pako III. pape rimskoga svetim uljem namazan i krunjen.“ Ovako Berti. — Gori spomenuta kronika zato njega cesara zove, jerbo 30. godina njegovoga kraljevanja bila je g. I. 801., kada su se Avari već predali. —

Poglavje XIII.

Slěde ostali dogodjaji u vrěme Karla.

Nicefor postavši g. I. 802. car istočni, Karla za cara zapadnoga carstva je spoznao. Ovako dvoje carstvo je postalo, i ova dva cara svu Iliriu medju se su razdělili, i medjaše postavili; ali kako su ju razdělili, to nitko pravo

Digitized by Google

nepiše. Eginhard veli: da je Karlo za sebe zaderžao Istriu, Liburniu, Dalmaciu, izvan primorskih varošah, koje radi prijateljstva i načinjenoga saveza caru carigradskomu je odpustio, osim toga i obodvoju Panoniu. Na ovaki način Bosnia, Rascia i Serbia pod carigradskoga cara bi morala bila spasti. — Ovako su cari zemaljski ilirske krajine medju sobom razdělili: ali car kraljah i cesarah za malo vrěme drugačie je razredio.

G. I. 803., kako *Annalista Metensis* iz Asemana *(Tom. II. P. I. c. 2.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. N. 4)* piše, „car Karlo u Bojoariu je došo, i naredivši, koja biahu potrěbna, dočeka vojsku, koja se je iz Panonie vraćala, i dolazećoj kod Regensburga pojde na susrět. Ondě takodjer Zodan princip Panonie došavši, njemu se je predao; mlogi pako Slavini i Huni, koji u onom skupu biše, sebe sa svim posědovanjem svojim pod carevo vladanje podložili su.“ Ovo tako razuměti mora se, da Zoldan bio je princip Avarah, jerbo němački pisci zvali su Avare Hune. Huni pako zvali su se od Hunka potoka i varoša u današnjoj varmedjii ungvarskoj, dakle oni Huni, od kojih Analista piše, bili su Avari. Što pak Analista govori, da su mlogi Slavini takodjer u onom skupu bili, moraš znati, da su isti Avari bili Slavini, koji su se u staro doba zvali Avarisci, i u vrěme Atile oko g. I. 403. iz ove strane Dunava preněli se u onu stranu Dunava, od desne strane Tise do berdinah Karpatskih, do prěkodunavske Moravske i današnje Bavarie. U ovoj krajini Atila sa svojimi Hunki ili Huni je stanovao pr e g. I. 403.; u gori spomenuto pako vrěme, t. j. g. I. 803. vladao je u ovoj krajini princip hunski ili avarski imenom Zoldan; i ovaj princip sa svojimi vojvodami i poglavitimi onamo je došo, kada se na njegovu još g. I. 801. po svojih poklisarih caru Karlu predstavljenu molbu povrati vojska, koja je bila u njegovoj kraljevini. On dakle sam sa svimi svojimi velikaši kod Regensburga caru Karlu jest se predao. Od ovuda razumě se, koja je bila ona Panonia, od koje Analista spomenuti piše, da je naimre bila Avaria, i da Zoldan kano sužanj s franačkom vojskom morao je pred Karla doiti. Kada se je pako sa svim svojim pukom poddao, onda je bio opet u svoju krajinu odpuštjen.

Na g. I. 805. neimenovan *(anonymus)* pisac života Karlova ovako piše: „Tudum po obećanju svom s mložtvom Avarah ka kralju je došo, i njemu se je s pukom i domovinom svojom predao.“ Dalje piše: „Princip hunski Kagan zaradi potrěbe puka cara je pohodio i molio, da mu

Digitized by Google

se město dade za stanovanje medju Sabariom i Karnuntum: buduć da poradi nemira Slavinah, u pervašnjih stajalištih obstati nije mogo. Ovoga car milostivo je primio, jerbo biaše Kagan Kerstianin, na kerštenju Teodorom nazvan, i molbi njegovoj car nagnut, s pokloni nadarenoga odići je pustio; koi povativši se k puku, potle malo vrěmena je umro.“ Ova da u Akvisgranu g. I. 805. dogodila su se, piše Eginhard. — Ovdě moje čitatelje opomenuti moram, da na ona misle, koja u vrěme Justiniana staríega cara rimskoga od Avarah popisao sam, da je istina, da Avari u vrěme Atile na ovu stranu Dunava preselili su se bili, i da onog vrěmena na ovoj strani Dunava stanovali nisu; jerbo kako bi bio mogo Kagan princip Avarah moliti Karla, da mu se dopusti preseliti medju Sabariu i Karnuntum, kada je Sabaria i Karnuntum iz ove t. j. desne strane Dunava. — Dakle Avari iz lěve strane Dunava stanovali su, od vrěmena Atile tiam do Karla, pod kojim su opet u svoja starinska města, t j. medju Sabariu i Karnuntum, povratiti se nastojali, gdě su i njihovi predji prie Atile valjada stanovali.— Ovako sada znademo, gdě je Avaria iz one i ove strane Dunava bila. Da pak Avari na ovu stranu Dunava pod Karlom preselili su se, to Eginhard svědoči, koi na g. I. 811. piše ovako; „G. I. 811. na tri strane vojske su razposlane, iz medju kojih jedna u Panoniu otidje, za bune medju Huni i Slavini doveršiti. Da pako bune ove bile su poradi medjašah medju Huni i Slavini iz desne strane Dunava stanujućimi, to isti Eginhard svědoči. Ovi nemogući se popraviti, pred istoga Karla pravdu doněli su, jerbo Eginhard piše: „bili su takodjer u Akvisgrani njega (Karla) čekajući, koji od Panonie došli su — i drugi starešine Slavinah, koji okolo Dunava stanuju.“

Od ovuda izvodi se naravski, da Avari, kako im je car Karlo dopustio, preselili su se na desnu stranu Dunava. Jerbo pako u kotare ondě stanujućih Slavinah su se naselili, i pod vladanje ondašnjih starešinah poddati se kratili, hotěći sami i pod vladanjem svoga bajana ili vojvode ostati: ovo se je vidělo Slavinah starešinam krivo, i poradi toga počeli su se buniti. Zato Karlo vojsku u Panoniu je poslao, da Slavini na Avare naselce neudare: jerbo je Karlo već prie principu Avarah dopustio, da on svoje dostojanstvo i vladanje nad svojim pukom, kako i perve doba slobodno zaderži. Ovo svědoči pisatelj života Karlova ovako: „G. I. 805. poslao je Kagan jednoga od svojih velikašah, moleći, da mu se dopusti starinsko dostojanstvo, koje on kod Hunah običavao je imati; kojega

Digitized by Google

molbi car je privoljio, i da po starinskom običaju najveće u svojoj kraljevini vladanje imade, je zapovědio.“ Ovomu Kaganu da je bilo ime Abraham, svědoči Eginhard na istu godinu 805. —

Od ovuda znademo, poradi šta medju Avarii i Slavini na ove strani Dunava stanujućimi buna je bila: odkuda ja izvodim, da od g. I. 811., kada Karlo poradi bune, vojsku u Panoniu Valeriu je poslao, vojska ova bila je po gradovih, varoših i većih městih Panonie Valerie, koja medju Dravom i Dunavom leži, razredjena, i ostala je ondě, dok nije od Slavinah i Bugarah pobijena i protěrana bila, što ćemo poslě viděti. — Sada moramo pogledati, što se je po ostaloj Ilirskoj radilo.

Od g. I. 802., kada cari Nicefor i Karlo ilirske krajine medju se jesu razdělili, Nicefor car sveudilj s Bugari i Horvati sdruženimi, rat je deržao, najposlě g. I. 811. bio je od Bugarah i Horvatah uhvaćen, glava pako njegova na porugu Rimljanah odsěčena, bila je na věšala oběšena. Ovo svědoči gerčki pisac Teofanes kod Kerčelića (*Per. II. §. 3. No. 7.*) ovako pišući: „Krum (Bugor Orun) odsěćenu Niceforovu glavu, za pokazati ju dolazećim k sebi ljudem od različnih narodah, kroz mloge dane na Rimljanah sramotu i porugu na věšala je oběsio. Poslě pak iz věšalah ju skinuo, i od mesa očištenu, ter srebrom okovanu na času je okrenuo, iz koje, hvaleći se, napiaše slavinskim vojvodam.“ Od ovuda pověrovano znademo, da medju Bugari, Slavini i istočnim t. j. gerčkim carstvom strašni bojevi su bili, i da vojvode Horvatah, koje Teofanes Slavine zove, bili su s Bugari združeni, jerbo očito spominja Slavinah vojvode, kojim je napijao Bugor kralj Bugarah iz čaše, iz glave Nicefora cara načinjene i srebrom okovane. Ali u ovo vrěme imali su Horvati rat i od strane zapada s Gerci i Franci: jerbo kako iz Eginharda pokazao sam, Karlo car Frankah svu Dalmaciu je zaderžao, osim někojih primorskih varoših, koji su se pod imenom Dalmacie razuměvali, sva ostala města i krajine Horvatska su se zvale. Zločesto indi mlogi pisci svu Horvatsku Dalmaciom zovu, neznajući, što pod Dalmaciu od vrěmena Heraklia cara jest spadalo. Porfirogeneta kod Lucia (*Lib. I. c. 14.*) pod imenom Dalmacie samo slědeće varoše razuměva: Dubrovnik, Splět, Trogir, Zadar, Rab, Kerk i Osor, što se dobro pamtiti mora. Sve ostale krajine od Mora Adrianskoga, prama poldnevu do Macedonie, prama zapadu do Furlanske, prama sěveru pako do Dunava, zvale su se Horvatska, kako isti Porfirogeneta svědoči: jerbo u

Digitized by Google

svoj Ilirii i Panonii bili su takodjer Horvati, imajući svojega najvećega principa, koi k principu Dalmacie prijateljstva radi poklisare je slao. — Dalmacie principa Porfirogeneta zato zove, jerbo Horvati i onih spomenutih sedam varošah jesu od Gerkah predobili. Od ovuda princip, koi u Horvatskoj od strane mora je vladao, nazvan je od Porfirogenete principom Dalmacie, za razlučiti ga od onoga najvećega, koi je u Ilirii i Panonii stanovao. Poslě, kada veliki vojvoda Butaja Konstantina IV. je pritěrao, da mu Bugarsku za samovladanje dade, i harač plaća: preněo se je s někojimi mlożtvi u Bugariu, gdě poslě, kako smo viděli, kraljestvo bugarsko je postalo. Serbiu svu, pod koju je spadala Bosna i Rascia, tia kako Sava u Dunav teče, Butaja je za sebe k Bugarii pridružio, ostale pako krajine do Dunava i do Mora Adrianskoga, pod Horvatskom su ostale. Štogod dakle učeni Kerčelić horvatsku kraljevinu děli na Dalmaciu, Horvatsku i Slavoniu, ono brez svakoga temelja piše, i samo smutnju u dogodjajih Horvatah pravi, započimajući pravde, koje ni repa, ni glave neimaju, i koje on sam razpraviti neznade. Jerbo da od Bugora nazvani Bugari, bili su od Nicefora patriarhe, Teofana, Cedrena, Porfirogenete i ostalih pisacah prie zvani Gepide i zatim Hrovati, i da su bili jedan narod s Horvati, koje Gerci pišu Chrobati, to jest istina: i zato oni uvěk kako svoje vlastito, tako i Horvatah samovladanje uzderžati tersili su se. Premda pako dvojemu carstvu za dosta odmah suprotstati nisu bili mogući: ipak su se tako junački deržali, da pod nijedno kano preobladani podtěrani nisu bili, već svoje vojvode i vladanje vazda zaderžali su, dokle najprie istočno carstvo preobladali i pod mir natěrali, zatim i vladanje zapadnoga carstva iz svojih krajinah protěrali, i ovako u pervašnju samostalnost postavili su se. — U zapadnoj indi Horvatskoj imali su Horvati rat s Gerci i Franci radi Dalmacie, to jest radi sedam gori popisanih varošah.

Na g. I. 806. Eginhard piše: „Taki potle dana narodjenja Gospodina Isusa došli su Vilharius i Beatus vojvode Mletakah i Dalmacie pred cara s velikimi pokloni, i naredjena je uredba od cara poradi istih vojvodah.“ Ovdě Dalmacie jest uspomena, a razuměva se samo 7 spomenutih varošah, koje Karlo gerčkomu caru je odpustio. Ali da i Mletčani imali su s onimi varoši poradi medjašah někakvu pravdu, ovo svědoči Sigonio, koi na g. I. 807. ovako piše: „Niceta patricio s galiami u primorje adriansko je došao, budući poslan od Nicefora, da razpravi započima-

Digitized by Google

juće medju Dalmatinci i Mletčani bune.“ Eginhard takodjer od istoga dogodjaja piše: G. I. 807. Niceta patricio, koi s galiami carigradskimi sědio je u Mletcih, načinivši mir s Pipinom kraljem do měseca Augusta, od Mletakah je otišo i u Carigrad se povratio;“ — i opet na g. I. 809. piše: „Od Carigrada najprie u Dalmaciu, potle u Mletke galie dojadrile su, i kada bi ondě zimovale, jedna strana u otok Komaklu je odjadrila, ter boj protiva gradjanom ondě stanujućim podigla: ali budući preobladana i pobijena, u Mletke je odjadrila. Vojvoda pak imenom Pavao, koi onoj strani biaše predpostavljen, počeo je pred Pipinom kraljem Italie za mir medju Gerci i Franci raditi, ali Vilario i Beat vojvode Mletakah sve njegovo tersenje uništili su, i k tomu još zasěde dělali su mu, koi spoznavši njihovu lukavštinu odanle otišo je.“ Od ovuda znade se, da je boj medju Dalmatini, Gerci i Mletčani bio. Pavao je bio vojvoda dalmatinski nad galiami Dalmacie; Gerci hotěli su i Dalmaciu i Mletke pod svoje vladanje spraviti; Mletčani pako hotěli su Gerke i Franke prevariti, i opet u Dalmacii něšto tražili su. Od ovuda sami na se najveći rat navukoše; jerbo kako Berti piše *(in Append. ad Sec. IX.)*, imali su dva vojvode, iz medju kojih jedan s istočnim, drugi sa zapadnim carstvom poslove je obavljao, i ovako mloge njihove lukavštine i prevare postale su. Od ovih i Sigonio piše: „Vilario i Beat vojvode mletački s dalmatinskimi poklisari Karla u Teodunu s dragocěnimi pokloni poštovali su i molili, da Dalmate mletačke bi u prijateljstvo primio, ter njihove vojvode bi potverdio; koja čuvši Karlo privolio je, i davši jim savez prijateljstva odpustio ih je.“ Od ovuda vidi se, da Mletčani protiva pogodbi Nicefora cara i Karla Velikoga hotěli su někoje varoše dalmatinske k sebi privući, odkuda je rat slědio, od kojega Eginhard ovako piše: „G. I. 810. Pipin kralj od nevěre vojvodah mletačkih razljutjen, zapovědio je, da se na Mletčane na kopnu i na moru udari. Kada je Mletke i njihove vojvode pod svoju vlast natěrao, onda iste galie za robiti primorje dalmatinsko je poslao; ali kada je Pavao Kefalonie prefekt s gerčkimi galiami Dalmatinom na pomoć došao, kraljevske galie u svoja vlastita města povratili su se.“ Od ovuda očevidno je, da Dalmatini nijednomu carstvu podložni nisu bili; jerbo gori iz Eginharda viděli smo, što je na g. 809. pisao: da je Niceta od Nicefora s galiami bio poslan najprie u Dalmaciu, jerbo pako Dalmatini nisu ga primili, otišo je odanle u Mletke, odkuda s jednom stranom galiah udario je na otok Komaklu, ali od Pavla

Digitized by Google

vojvode Dalmatinah bio je razbijen i protěran. Na g. I. 810. isti Eginhard piše: da je kralj Pipin (to je bio sin Ludovikov a unuk Karlov), Mletčane predobio, poslě pako da je kraljevske svoje galie u Dalmaciu poslao, da ju takodjer osvoji. Ali kada je Pavao vojvoda dalmatinski onoj strani na pomoć došo, na koju su Franci udarili, kraljevske ladje u svoja stajališta su se povratile, budući valjada i one razbijene, jer z drage volje težko su se povratile. — Bludi dakle Eginhard pišući: da Pavao s gerčkimi galiami je došo na pomoć: jerbo nemože se dopustiti niti razuměti, kako bi Gerci, koje Pavao vojvoda prošaste godine kod Komakle je pobio, njemu sada svoje galie na pomoć dali. Medjutim ovo bilo kako mu drago, mi pověrovano znademo, da niti Gerci, niti Franci, Dalmacie u ono vrěme predobili nisu.

Od istoga rata Porfirogeneta *(c. 28.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. No. 5.)* ovako piše: „Kada je kralj Pipin, veliko mložtvo vojakah sobom vodeći, proti Mletčanom išo, učini tabor iz druge strane otokah mletačkih, na městu zvanom Ajbolas. Videći pako Mletčani kralja Pipina s konjanici protiva sebi dolazećega, k otoku Madamancia, koi je blizu kopna, jadrene prećage i štite sve napervo su pometali, i ovako preprěčili, da se nije mogo k njim doplivati. Dvoumeći dakle kralj Pipin ovako Mletčane je zvao: „Podložnici moji jeste, jerbo od moje zemlje i moga vladanja ovamo došli ste.“ Oni pako odgovoriše: „„Rimskomu caru podložni biti ćemo, a ne tebi.““ Najposlě po mlogih nezgodah umoreni Mletčani, prisiljeni biše mir s kraljem Pipinom načiniti, i njemu veliki harač obećati. Od onoga pako vrěmena svake godine pomanjšan je bio harač, što takodjer i danas je običaj: jerbo Mletčani kralju Italie ili Papie plaćaju svake godine harač srebra nekovana 36 funtih.“ Ali poslě, što se je moralo dogoditi g. I. 811. ili 812., mir jest načinio Karlo tako, da Mletke istočnomu caru je odpustio. Od ovoga mira Sigonio *(Lib. VIII. c. 1.)* veli: „Po ovoj odluki Karlo potverdivši ono, što s Niceforom je bio dokončao, nove Mletke jest od sebe odreko.“ Ovo i Eginhard spominja, pišući: „Mir s carom Niceforom je načinio, povrativši mu Mletke.“ Ovaj mir, kako sam kazao, bio je već prie medju Niceforom i Karlom načinjen, kada medjaše carstva istočnoga i zapadnoga načinili su, od kojih nijedan pisac pravo nepiše.

Iz ovih svih dogogjajih ono pověrovano se izvodi: da od g. I. 774., kada Karlo Longobardiu je osvojio, Horvati s Franci mloge težke i kervave boje imali su; da g. I. 800.,

Digitized by Google

poslě onoga velikoga boja, u kojem je franački vojvoda imenom Erić bio uhvaćen i ubijen, Horvati s Karlom Velikim mir i prijateljski savez jesu načinili, i u vladanju svom pod vlastitimi vojvodami ostali; da g. I. 811. Avari u Panoniu medju Dravom i Dunavom s pomoćju Frankah naseljeni, obstali su, i da je franačka vojska morebiti za sěgurnost Avarah u onoj strani Panonii po varoših i većih městih bila razděljena; najposlě pako, da do g. I. 811. Horvati s Bugari sdruženi, istočno carstvo bili su nadjačali, Nicefora cara uhvatili, i ovako od strane istočnoga carstva na kopnu i na moru slobodni, ter u svojom vladanju ostali su.

Što se prěkodunavske Bojoarie i Avarie dotiče, upamtiti moram, da potle g. I. 811., kada su se Avari na ovu stranu Dunava preněli, Avaria, medju desnom stranom Tise, planinami Karpatskimi i Bojoariom ležeća, ostala je pusta. Bojoaria takodjer od g. I. 788., kada Tasilo II. kralj Bojoarah bio je uhvaćen, ostala je pusta: jerbo slavinski narodi Boji, Svevi i Alani preněli su se svi, koji su živi ostali, u današnju Česku i Moravsku, navlastito od g. I. 789., kada ona tri vojvode: Čeh, Lech i Rus, kako sam već kazao, jesu silu Frankah suzbili, i sve krajine slavinske od rěke Běle (*Albis*) od njih oslobodili, i osvojili. Ovdě bilo je kasnie pod kraljem Svatoplukom jako i zmožno česko kraljestvo. — U Bojoariu od narodah slavinskih pustu, naselili su se poslě Franci t. j. Němci, odkuda i ona slavinska pokolěnja, koja su morebiti u onih krajinah, t. j. u prěkodunavskoj Bavarii i Svevii ostala, s vrěmenom su se poněmčila, i ovako sada znademo, kako one velike slavenske krajine postale su němačke. Ali i mloge krajine od Saksonske, sva Pomorania i veća stana Češke, Moravske i Sleske već su němačke postale. — Ah! tko bi mogo sva ova pokolěnja razpoznati, koja sada pod imeni Němacah, Madjarah, Francezah, Španjolah, Talianah progone, za ništa derže i nazlobe Slavene, od kojih pleme svoje izvode, neznajući, da kerv svoju progone. — Da pako ova, koja sam od Bojoarie i Avarie popisao, za věrojatna deržiš, slušaj Eginharda što kod Lucia (*Lib. II. c. 13.*) piše: „Koliki bojevi u njem su deržani, koliko kervi jest proliveno, to svědoči od svih stanovnikah pusta Panonia i město, na kojem kraljevski dvor Kaganov je bio, sada tako opuštjeno, da na njem niti znamenja čověčanskoga ikada prebivanja nevidi se.“ Da ovo od Bojoarie i Avarie prěkodunavske razuměti se mora, svaki, koi popisane dogodjaje pozorno je čitao, spoznati će.

Digitized by Google

Poglavje XIV.

Slèdc nadalje dogodjaji Horvatah do g. 1 832.

Da u vrême Karla Velikoga mlogi strašni dogodjaji u Horvatskoj i prěkodunavskih slavenskih krajinah su se dogodili, i kako je postalo zapadno carstvo, viděli smo u pervašnjih trih poglavjih; sada ćemo promotriti, kako je naša Horvatska u vrême smerti Karla Velikoga stajala, i što se je u njoj po smerti ovoga dogodilo. — Potle g. I. 811 — 814. nikakovih uspomene vrědnih dogodjajah nenahodim. Karlo je umro g. I. 814. dana 28. Januara. Koje medje je onda naša horvatska kraljevina imala, to testament Karla Velikoga najbolje more svědočiti; jerbo ako kada, zaisto na skradnjoj uri svaki pravo kaže, što je njegovo i što nije; navlastito kralji i cesari najbolje i najtočnie znadu, koje su njihove krajine i kraljevine, i kakovi harač od njih bere se. Dakle testament Karla Velikoga gledeć na dvě strane carstva njegovoga, od zapada na Longobardiu, od sěvera i istoka na Bojoariu i Avariu ovako glasi: „Italiu pako, koja Longobardia zove se, i Avariu, kako Tasilon je deržao, izvan dva sela, kojih imena jesu: Ingolvestat i Lutrahahof, na selo Nomügaune spadajuća, koja uěko doba Tasilonu poklonili smo, i čast od Alemanie, koja je na poldnevnoj strani brěga rěke Dunava, i od istoga Dunava tiam do rěke Rajne, od zgora pako tiam do Alpinske planine, štogod medju ovimi krajevi saderžaje se, i pram poldanu ili pram istoku zasiže, skupa s vojvodstvom kurienskim i sa selom Burgovah, Pipinu ljubljenomu sinu našemu.“ Ovako kod Lucia (*Lib. I. c. 15.*). — Od ovuda svaki istine ljubitelj neka sudi, jeli Karlo car išto u svojem testamentu od Panonie, koju Dunav od Bojoarie je dělio, spomenuo. Doista, niti od Istrie ili Liburnie, koja se je s Longobardiom od zapada, niti od Panonie, koja se je Bojoariom, kako Dunav teče medjašila, niti od Avarie ikakove uspomene na pismu je ostavio: dakle niti Panoniu, ali niti Liburniu, kano svoje krajine nije imao, jerbo tko što neima, ono u testamentu spomenuti nemore. Ovo je onaj dokaz, kojemu zabaviti nitko nemore. Zaludu se tersi Lucio u poglavju gori spomenutom svojimi pofarbanimi rěčmi dokazati, da po onih rěčih: „štogod medju ovimi krajevi saderžaje se, i pram poldanu ili istoku zasiže,“ — da po ovih rěčih razuměva se i Panonia. Karlo Veliki dao je očito napisati i rěči „od medje

Digitized by Google

iste rěke Dunava", dakle očito izpověda, da je Dunav medja, i onda veli, „tiam do rěke Rajne", dakle sve one krajine, koje medju Dunavom i Rajnom ležale su, Rajna pako iz desne, a ne iz lěve strane Dunava teče, i u More Němačko se izliva. Dakle one rěči u testamentu Karla Velikoga: „štogod medju itd." pretežu se na Avariu, t. j. na onu krajinu, koja medju Bojoariom, planinami Karpatskimi do desne strane Tise, i do lěve strane Dunava jest se pružala, iz koje krajine Avari s dopuštjenjem Karla Velikoga, na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu, medju Sabariu i Karnuntum preněli su se, što u pervašnjem poglavju pokazao sam.

Ovo isti Eginhard *(in Vita Caroli c. 16.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. No. 1.)* dosta očito svědoči. Izbrojivši sve kraljevine, koje su pod carstvo zapadno spadale, ovako piše: Poslě pako obědvě Panonie i naproti prěko Dunava stojeću Daciu, Istriu takodjer, Liburniu i Dalmaciu osim primorskih varošah, radi prijateljstva i načinjenoga saveza caru carigradskomu odpuštjenih; zatim sve Barbare i ljute narode, medju Rajnom, Vistulom, Velikim morem i Dunavom u Němačkoj stanujuće, koji po jeziku doista jednaki, po deržanju pako i nošnji različni su, je ukrotio i pod harač natěrao:" U ovom svědočanstvu: 1) po ovih rěčih: „i na drugoj strani Dunava stojeću Daciu" očito razuměva se gori spomenuta Avaria, jerbo ona gledeć na Panoniu Valeriu iz druge strane Dunava leži, ali zašto ju Eginhard Daciu imenuje, neznam. Jeli pako i onu krajinu iz lěve strane Tise razuměvao, koja se u staro doba jest Dacia zvala, pravo se kazati nemore; ali ako je razuměvao, zlo je razuměvao. Jerbo premda Abotriti ili Predenecenti, kako ih pisci imenuju, poklisare svoje k Ludoviku kralju slali su, što ćemo doli niže viděti: iz toga neslědi, da je Karlo Veliki starinsku Daciu iz lěve strane Tise ležeću, predobio; ali da je svu krajinu iz desne strane Tise, kako u Dunav utiče, tia do Bojoarie osvojio, to iz pervašnjih dogodjajih znade se. 2) Iz gori napisanoga svědočanstva Eginhardova ovo se izvodi: da obědvě Panonie, Istriu, Liburniu i Dalmaciu, kakogod i ostale Barbare i ljute puke u jeziku sebi jednake, ter medju Rajnom, Vistulom, Velikim morem stanujuće, samo je upokorio a ne predobio, ili pod svoju vlast spravio. Još manje kazati se more, da je spomenute puke pod harač natěrao: jerbo u pervašnjem pogl. iz Bertia pokazao sam, kako su oni puci g. I. 789. s pomoćju trih horvatskih vojvodah Čeha, Leha i Rusa, sve krajine u okolišu rěke Běle *(Albis)*, i isti Magdeburg

Digitized by Google

varoš porobili, ter tia do Vistule i do kraja Sarmacie pod svoju vlast spravili. Dakle ovo stajati nemore, da su oni puci ikakov harač plaćali, i ako su ga morebiti do g. I. 788. davali, doista poslě, postavivši se g. I. 789. u svoje vladanje, nisu ga više plaćali. Što se pako naše Panonie, Istrie, Liburnie i Dalmacie dotiče, od nikuda nemore se pokazati, da su harač plaćale, jerbo: *a)* Eginhard bi bio morao kazati isti harač, kojega su plaćali, on pako harača neimenuje: ali čemu imena neima, neima mu ni bitja. Dakle, buduć da Eginhard nije pisao, u čemu i kakov je harač bio: kazati se more, da ga niti plaćali nisu, tim manje, jer isti car Karlo u svojem testamentu od Panonie, Liburnie, Istrie i Dalmacie nikakvoga spomenka nije ostavio. *b)* Isti potlašnji dogodjaji pokazati će, da u Liburnii, Panonii Savii, Istrii i Dalmacii nikakvoga vladanja, nikakvih vojakah nisu imali, dakle ni harača nisu brali: jerbo svih kraljevah i cesarah jest onaj sveti običaj, da u one krajine, koje pod haračem derže, svoju vojsku radi sěgurnosti napuste. Akoli indi u Panonii i u Horvatskoj nije bilo franačke vojske, more se kazati, da nije bilo niti harača.

Sada indi iste dogodjaje promotrimo, koji su se u našoj domovini do g. I. 814. dogodili. Od ovih dogodjajah pišu Eginhard i pisac života Ludovika Bogoljubnoga, obodvojica němački pisci, kod Lucia *(Lib. I. c. 15.)*. Na g. I. 815. Eginhard ovako piše: „— Padeburne, ondě starešine i poklisari svih istočnih Slavinah k njemu došli su.“ Pisac pako života Ludovikova na istu god. ovako veli: „Savpuk k cesaru u občinski sabor, u město, koje se zove Patrisburna biaše se skupio: u koje město svi principi i starešine istočnih Slavinah jesu došli.“ Od ovuda Lucio izvodi, da u onom skupu pod imenom Slavinah razumiju se Horvati; ali da Lucio opet farba, lahko svaki uputiti se more, koi samo mapu u ruke uzme: jerbo němačkoj zemlji od istoka Pomorani, Česi i Poljaci, Horvati pako bolje k podnevu stoje. Dakle pověrovano kazati se more, da u onom skupu nijednoga starešine horvatskoga nije bilo.

Na g. I. 817. Eginhard piše: Došavši cesar u Akvisgranu, poklisara, imenom Nicefora, od Leona cara carigradskoga u poslu Dalmatah poslanoga, je primio. Ovomu takodjer, jerbo nije bio došao Kadaloh, na kojega brigu one krajine spadale su, a da će skoro dojti mislili su, zapovědio je, da ga pričeka, dok iz one krajine dojde. Koi kada je stigo, razlog medju njim i poklisarom cesarovim radi iztraživanjah od njega napervo donešenih jest deržan. Ali buduć da je stvar na premloge Rimljane i Slavine spa-

Digitized by Google

dala, niti se brez njih doveršiti mogla: zato, da se na istom městu doverši, jest se odvukla, i na ovo providjenje poslan bio u Dalmaciu s Kadolahom i spomenutim poklisarom Abigario Unrohov unuk.“ — Pisac života Ludovika veli: „U Akvisgranu stanujući poslanika Leona cara carigradskoga imenom Nicefora je primio. Poklisarstvo ovo biaše radi prijateljstva i poradi medjah Dalmatinah, Rimljanah i Slavinah. Nu buduć da niti ovi nazočni nebiahu, niti Kadalah medjah prefekt, brez kojih se ova razpraviti nisu mogla: poslan jest u Dalmaciu, za ova umiriti i razpraviti, Albigario s Kadalohom onih medjah principom.“

Iz ovih svědočanstvah izvodi se: 1) Da Leo car carigradski poslao je poklisara svoga Nicefora, za utverditi prijateljstvo i savez mira, kojega car carigradski Nicefor s Karlom Velikim je bio načinio; 2) poradi medjah, koje Karlo Veliki s Niceforom carom je bio načinio, kada su ilirske krajine medju se bili razdělili. — Jerbo pako iz pervašnjih dogodjajah po svědočanstvu istoga Eginharda znademo, da g. I. 809. Nicetas vojvoda galiah istočnoga carstva na otok Komakliu je bio udario, ali od Pavla vojvode dalmatinskoga i horvatskoga bio je pobijen i protěran; nadalje da g. I. 810. Pipin kralj od Italie predobivši Mletke, kraljevske ladje protiva Dalmacii je poslao, koje takodjer od Pavla vojvode horvatskoga bile su protěrane. Od ovuda očito slědi, da niti istočno Gerkah, niti zapadno Frankah carstvo nisu mogla Dalmacie osvojiti. Da pako Dalmacia pod vladanjem Gerkah ili Frankah nije bila, to zadosta pokazuje, jerbo Horvati nisu hotěli pred Ludovika cesara dojti, Ludovik pako nije mogo brez njih gori spomenutu pravdu razpraviti. Doista, da su Horvati bili pod vladanjem Frankah i Gerkah, lahko bi se bili mogli osuditi, da pred cesara Ludovika nisu došli; ali niti cesari Ludovik i Leo nebi bili Horvatah pitali, već bi bili samo kazali, da mora biti, što cesari zapovědaju. Tkogod ova pravo promotri, mora priznati, da Horvati nijednoga carstva vladanje nisu hotěli spoznati. Jerbo pako spomenuti pisci ništa nadalje nepišu, kako se je stvar ova doveršila; jerbo nadalje potlašnji dogodjaji pokazati će, što takodjer iz istoga privilegia Terpimirova znademo, da on u vladanju Dalmacie, t. j. onih sedam varošah je bio, drugačie bo nebi bio mogo spalatskoj cerkvi privilegium dati: iz svih ovih pověrovano slědi, da Dalmacia niti pod vladanjem Gerkah, niti Frankah nije bila. Izprazne jesu dakle rěči Lucia, koi se tersi ono pokazati, što nikakvoga temelja neima.

Digitized by Google

Na g. I. 818. Eginhard piše: „Biahu ondě Harastali i drugih narodah poklisari, Abotritah naimre i Borne vojvode Guduškanah i Timotianah, koji malo prie od Bulgarskog družtva odstupivši, našim krajinam su se pridružili; zajedno i Ljudevit vojvoda Panonie dolnje, koi stvari nove počimavši, Kadoloha župana i Markie furlanske prefekta radi kervoločnosti obtužiti tersio se je: koja ondě čuvši, razpustio ih je, i u Akvisgranu zimovati otišo.“ — Pisac života Ludovikova na g. I. 818. veli: „Osim toga drugih narodah poslanici bili su ovdě, Abotritah naimre, Guduškanah i Timotianah, koji Bulgarah družtvo ostavivši, s našimi su se onomadne sdružili; ali i poklisari Leutevita ravnitelja dolnje Panonie ovdě bili su, tužeći Kadala (Kadolaha) krivo, kako potle vidělo se je, kano da kervoločnost njegova nemore se podněti: koje čuvši cesar, umirio je i razpustio u istom dvoru, ter po svom odredjenju na zimovište je se odnio.“ Iz ovih svědočanstvah očevidno jest, da se je buna medju vojvodami horvatskimi počela, da je Borna vojvoda Liburnie, kako će se viděti, izdaica postao, Ljudevit pako (t.j. Lindevit ili Leutevit, kako ga spomenuti pisci pišu) vojvoda Panonie, da se je radi kervoločnosti Kadolaha franačkoga vojvode od Furlanske tužio. — Ovo valjada je bila ona kervoločnost, koju Porfirogeneta *(c. 30.)* spominja, da su Franci sisajuću mužku dětcu Horvatah na komade sěkli i psom bacali. Ovo je indi bio uzrok bune; ali němački pisci od ovoga kervoločnoga baratanja muče, pišući samo, da se je tužio Ljudevit panonski vojvoda poradi kervoločnosti Kadolaha.

Na g. I. 819. Eginhard piše: „Borna pako vojvoda Dalmacie s velikimi mloštvi kod Kupe Ljudevitu protiva sebi idućemu na susrět došavši, u pervom boju bio je od Guduškanacah ostavljen, ali budući od svojih vlastitih vojakah junački obranjen, izišo je iz pogibeli; poginuo je u ovom boju Dragomos tast Ljudevitov, koi na početku oddruženja ostavivši zeta, k Borni se je bio pridružio. Guduškanci kući otišavši, biahu od Borne opet pod vlast natěrani. Ali Ljudevit zgodu imajući, s jakom vojskom u Decembru u Dalmaciu dojde, i svu ju porobi i popali. Viděći Borna, da mu se sa svim nije moguć suprot staviti, sve svoje gradove zatvori, on pako sam s odabranom vojskom sad od traga sad sa strane nasertajući, Ljudevitovu vojsku ob dan i ob noć, gděgod je mogo, uznemiravaše, niti ga je brez njegove štete u svoje krajine terčati pustio. Najposlě velikim kvarom umorenoga, iz svoje krajine oditi

Digitized by Google

je prisilio, pokle je 3000 vojakah od vojske njegove (Ljudevitove) poginulo, i 300 i više konjah osim pertljage i različnoga svake fele robstva zarobljeno bilo, koja sva, kako su se dogodila, po svojih poklisarih cesaru je obznanio — Pisac pako života Ludovikova ovako piše na g. I. 819.: „Ljudevit protěran od Baldrika, protiva Borni vojvodi Dalmacie je došo, koi kod Kupe u taboru je stajao. Borna od Guduškanah — jeli po izdajstvu ili od straha neznade se — ostavljen, pomoćju svojih vlastitih vojakah od nadviseće pogibeli zdrav je ipak uteko, dapače i iznevěrene svoje poslě opet pod svoju vlast natěrao. Medjutim Ljudevit slědeće zime opet došavši, sva robiti je počeo, štogod bi živo, pod sablju okrenuvši, što pako nije živělo, vatrom popalivši. Borna sili njegovoj suprot stati nemogući, po lukavštini nauditi mu tersio se je. Jerbo mu nije očito rat navěstio, već nenadanim nasernjivanjem tako je njega i njegovu vojsku umorio, da se je stidio i kajao, što je takova započeo. Jer kada je više 3000 vojakah iz njegove vojske poginulo, konji pak i svakako robstvo zarobljeno bilo, iz krajine svoje oditi ga je pritěrao. Koja sva cesar u Akvisgranu stanujući s radostju je čuo.“

Iz ovih svědočanstvah pověrovano znade se: 1) Da g. I. 819. boj medju Horvati i Franci jest se započeo. 2) Da izperva svi Horvati bili su sdruženi s Bugari: ali g. I. 818. da su Borna vojvoda Dalmacie i Dragomos tast Ljudevitov na stranu Frankah prešli i izdaice postali. 3) Da Ljudevit bio je vojvoda ove naše Horvatske medju Dravom i Savom tia do Kupe i Furlanske; jerbo ovi pisci pišu, da Borna kod Kupe jest svoj tabor imao: odkuda more se misliti, da je medju krajinom Borne i Ljudevita potok Kupa bio medja. Dragomos pako da je bio vojvoda od Bosne, piše učeni Kerčelić; ovaj s Bornom jest se Frankom bio pridružio. 4) Da Ljudevit udariti je bio morao najprie na Franke u Furlansku, i da odanle bio je protěran. Jerbo pako Borna vojvoda i tast Ljudevitov Dragomos nisu hoteli š njim u slogi protiva Frankom iti: zato potle na njih istih je udario. U ovom boju Guduškani Bornu ostaviše, odkuda misliti se more, da oni Ljudevitu priklonitii su bili, nego svomu vojvodi Borni, budući da je on bio Frankom nagnut. Zato Dragomos tast Ljudevitov u istom boju je poginuo, Borna pak od svojih vlastitih oslobodjen, jedva živ uteko. 5) Da Ljudevit poslě ovoga boja u došastu zimu opet na Bornu je udario, hoteći ga ovim načinom natěrati, da se š njim protiva Frankom sdruži: ali Borna izdaica ostade u prijateljstvu Frankah. 6) Iz svih ovih dogodjajah pověrovano i očito vidi se, da s ove strane Druve a

Digitized by Google

svoj Horvatskoj, a ni u svoj Ilirii nikakove vojske Frankah nije bilo, jerbo němački pisci nikakove franačke vojske nespominjaju. Ljudevit takodjer nebi bio mogo u Dalmaciu na Bornu vojvodu udariti, da su bili Franci u našoj Horvatskoj Da je Eginhard ove dogodjaje pravo hotio popisati, doista mlogo drugačie svi ovi dogodjaji bi na světlo došli: ali buduć da za Franke nisu dobro izašli, zato niti istinski i podpuno popisati nije hotio, što je velika pogrěška pisatelja dogodjajah protiva istinitosti. Ali mi iz ovih na kratko popisanih opet zadosta izvoditi moremo ona, koja su istini prilična. Štogod pako Lucio iz ovih izvoditi se tersi, da Timotiani bili su Bugarie stanovnici, ona sva svaki učen može kano izprazna deržati: jerbo isti učeni Kerčelić zadosta pokazuje, da istini prilična nisu. Tko želi od ovih obilatie čitati, neka pogleda Kerčelića (*Per. II. §. 3. No. 7. 8. 9.*). Što se je nadalje do g. I. 820. radilo, nijedan pisac nepiše: ali da su težki bojevi bili, moremo si misliti.

Na g. l. 821. Eginhard piše: „Medju tim vrěmenom Borna vojvoda Liburnie i Dalmacie umro je, i na molbu puka s privoljenjem cesara unuk njegov imenom Ladasklav njegov naslědnik jest postao.“ Pisatelj pako života Ludovikova piše: „Medju ovimi, kada je Borna život izgubio, naslědnika mu je načinio cesar unuka njegovoga imenom Ladasklea.“ Iz ovih svědočanstvah slědi, da Borna nije mogo naravskom smertju umerti, jerbo pisac ovaj piše: *vita privato,* t. j. „kada mu bi život uzet“; indi morao je ili u boju poginuti, ili na drugi način ubijen biti, odkuda lahko vidi se, da pisci němački ništa pravo nisu popisali

Na g. I. 822. Eginhard piše: „Poslana jest iz Italie vojska u Panoniu, za boj s Ljudevitom doveršiti, koja kada je dohadjala, Ljudevit ostavivši Sisak varoš, k Sorabom, (Serbljem), koi narod da veliku stranu Dalmacie poseduje, kaže se, jest se uteko, i ubivši po lukavštini jednoga iz medju onih vojvodah, od kojega primljen biaše, varoš njegov pod svoju vlast je natěrao. Ali opet k vojski cesara poklisare je poslao, i obećao, da će pred njegovu nazočnost dojti.“

Pisatelj života Ludovikova na istu god. slědeća je pobiležio: „U isto vrěme poslao je doista vojsku iz Italie u Panoniu protiva Ljudevitu, pred kojom ovaj obstojati nemogavši, vlastiti varoš je ostavio, i k někojemu principu Dalmacie došavši, od njega u varoš bi primljen, on pako vendar suprotivnim načinom svoga primitelja lukavo je ubio, i varoš podložio. Premda pako s našimi niti se je pobio, niti u

Digitized by Google

razgovor je došo, opet poklisare poslavši, spozna, da je pobludio, i obeća, da će k gospodinu caru dojti.“

Na g. I. 823. Eginhard veli: „Došo je glas cesaru od smerti Ljudevita, da, kada je od Serbaljah u Dalmaciu k Liudemuslu, ujaku Borne vojvode došo, i nekoliko vrěmena š njim se zaderžavao, od njega po nevěri bio je ubijen.“ Pisac života Ludovikova ovako piše na g. I. 823.: U istom skupu kazano bi od smerti Liugevita tirana, koi od nekoga po nevěri bio je ubijen.“

Iz ovih svědočanstvah, premda ne podpuno popisanih, ipak pověrovano izvodi se: 1) Da od g. I. 818. bune u Horvatskoj započele, i poslě radi nesloge, okrenule su se na rat medju vojvodami horvatskimi. 2) Da u to vrěme, morebiti po smerti Mislava kralja, koi, kako sam iz Kačića pokazao, do g. I. 796. je živio, nikakvoga kralja u Horvatskoj nije bilo, već da krajine horvatske po banovih i starešinah bile su upravljane, i zato morale su propasti: jerbo svaki ban i vojvoda hotio je za sebe kraljevati. Ovako svi bi bili svoju starinsku slobodu izgubili, da jih Bugari nisu sjedinili, što ćemo za malo viděti. Kakogod indi tělo brez glave nemore živěti: ovako niti kraljevina brez kralja nemore obstojati. Na ovo vrěme spadaju one Porfirogenetove rěči (*c. 29.*) kod Lucia (*Lib. II. c. 13.*): „Principah t. j. kraljah ovi puci neimaju, samo župane i starešine, kano takodjer i ostali slavinski narodi.“ Po ovih razuměva Porfirogeneta Slavine prěkodunavske, Morave, Čehe, Pomorane i Poljake, koji takodjer osim Bojoarah, u vrěme Karla Velikoga nisu imali svoga kralja, i zato su bili lahko preobladani. 3) Da mlogih vojvodah imena napervo došla su: kanoti Borne vojvode od Liburnie i Dalmacie (moraš razuměti kako Porfirogeneta (*c. 30.*) na 4 strane svu Horvatsku děli); Ljudevita vojvode od Panonie; Dragomosa vojvode od něke strane Serbie, jerbo da u istoj Serbii bilo je više vojvodah, svědoči Eginhard, pišući: da od jednoga iz medju principah serbskih bio je Ljudevit primljen. Što pako piše, da su Serblji veliku stranu Dalmacie posědovali, to nikoga neka nesmuti, jer němački pisci nisu znali, kako je horvatska kraljevina postala; ali dosta je, da mi znademo iz Porfirogenete, da Horvati svu Dalmaciu, Serbiu, Bosnu, Rasciu, Liburniu, Istriu i Panoniu do Dunava posědovahu. Nadalje spominjaju pisci němački Liudemusla vojvodu Dalmacie, koi je bio ujak Borne. Zaludu bi rad Lucio ovoga naslědnikom Borne načinio: ali to Eginhard i pisac života Ludovika cesara nesvědoče, jerbo oni na g. I. 821. pišu: da po smerti Borne postao je u Liburnii i Dalmacii (razumij

Digitized by Google

stranu Dalmacie od potoka Neretve do Istrie ili Furlanske) vojvoda Ladislav unuk Borne, Liudemuslo pako kako Eginhard piše, bio je ujak Borne, dakle je bio različan vojvoda Dalmacie, stanujući u onoj strani, gdě je današnja Albania i Epir. Jerbo kako sam već kod kralja Mislava ili Svetopileka popisao, sva Horvatska na četire strane jest se dělila: od ravnice Dalme varoša do Istrie, zvala se je Běla Horvatska, u kojoj bio je vojvoda Borna, i poslě njega Ladislav njegov unuk; od iste ravnice Dalme varoša tia do Drača i mora pružala se je Horvatska Cervena, drugač Serbia, i ovdě je bio vojvoda Liudemuslo ujak Borne; od potoka Drine iz nad berdinah tia do Macedonie protezala se je Rascia; iz ove pako strane Drine (Porfirogeneta piše Cetinje potoka) bila je Bosna. Osim ovih 4 stranah Horvatske bila je Panonia perva i druga, potle gornja i dolnja, u vrěme pako Rimljanah Valeria i Savia zvana. Valeria ili gornja, od Drave do Dunava jest se pružala; Savia pako medju Savom i Dravom je ležala. Ove takodjer obědvě pod Horvatsku spadahu. U Panonii Savii, kako smo viděli, bio je u ovo vrěme vojvoda Ljudevit, koi je pervi rat podigo protiva Frankom, Tko je bio vojvoda u Panonii Valerii, jeli morebiti takodjer Ljudevit, ili jesu li Franci u onoj krajini vojsku deržali, pravo ništa kazati nemogu. Za kazati, da Frankah u Valerii nije bilo, ono bi služiti moglo: jer němački pisci od toga ništa nespominjaju, što doista nebi bili propustili popisati, da su onu stranu bili osvojili. Ali 4) da g. I. 822. vojska Frankah iz Italie je došla, to istinsko znademo iz gori spomenutih němačkih pisacah, i da ona vojska morala je pometati straže po Panonii, to će potlašnji dogodjaji pokazati.

Sada promotrit ćemo, što Eginhard nadalje na g. I. 824. veli: „Medju ostalim poklisare Abotritah, koji drugačie Predenecenti zovu se, i na medjaših Bulgarah, u Dacii kod Dunava ležećoj stanuju, kako se jave, da su došli, odmah ih k sebi pusti. Ovi se potuže, da su od Bugarah krivično obterašeni, i zaprose pomoć protiva njim; i zadobe zapověd, neka idu kući, i neka se opet povrate na vrěme, kad je bilo Bugarom javljeno, da i oni svoje poklisare pošlju.“ Iz ovoga svědočanstva Eginhardova ono se izvodi: da Abotriti ili Predenecenti zvani, koji s lěve strane Tise u Dacii, pravo do Dunava su stanovali, Bugarom su se iznevěrili, i hoteći se pod vladanje Frankah podložit, vojsku od Ludovika cesara su tražili; a neslědi ono, što Lucio piše, da vladanje Frankah i prěko Dunava u Daciu se je protezalo.

Digitized by Google

G. I. 825., kako Kerčelić piše *(Per. II. §. 3 No. 10.)*, poklisari Bugora kralja bugarskoga bili su od Ludovika cesara s knjigom u Bugariu odpravljeni. Bugor nedobivši odgovora na svoje zahtěvanje, jerbo radi medjah tako Panonie, kako i Dalmacie Ludoviku je pisao: zato g. I. 826. opet poklisare k Ludoviku cesaru je poslao, prijateljski ga moleći, da medje od Panonie i Dacie načini. Ako ovo neće, da onda mir i prijateljstvo medju njimi prestane, i da će on svoje po pravdi oružja tražiti; odkuda potle Ludovik boja od Bugarah jest se nadao.

Na g. I. 826. Eginhard piše: „Baldrik i Gerhold knezi *(Comites)* i panonskih medjah prefecti kazaše, da od gibanja Bugarah protiva nam, ništa nisu smotrili.“ Iz nazočnoga svědočanstva Eginhardova izvodi se ova istina: da je Bugor kralj Bugarah poslao poklisare poradi medjah, očitujuće cesaru, da će rat podići, ako se starinske medje nepostave. — Zbog ovoga zapovědio je cesar svojim prefectom Baldriku i Gerholdu, da paze na Bugare, i ako bi se počeli gibati, da sproti jave; dakle znademo, da ove g. 826. Bugari rata nisu podigli.

Na g. I. 827. Eginhard piše: „Bugari takodjer Slave u Panonii stanujuće, dovedši po Dravi na ladjah vojsku, gvozdjem i vatrom su tukli, i protěravši njihove vojvode, bugarske poglavice su jim postavili.“ Ovo svědočanstvo Eginhardovo jest verlo zločesto, ali zadosta svědoči, da su svi vojvode iz Panonie bili protěrani; kakovi pako bili su oni vojvode, to mi, koji dogodjaje Horvatah znademo, lahko si moremo misliti. Doista od ovuda pověrovano kazati i za istinsko deržati moremo, da od g. I. 822 — 827. poglavice i vojaci Frankah bili su po Panonii jednoj i drugoj razredjeni. Morebiti da i někoji iz medju Slavinah bili su poglavice, ali ovi kano izdaice pridruživši se Frankom, bili su Frankah a ne Horvatah poglavice; svi pako ovi nebiahu protěrani, nego biahu i s ostalom vojskom Frankah, koja je u Panonii stajala, potučeni i izsččeni. Ovo Porfirogeneta očito svědoči *(c. 30.)* pišući: „Do několiko pako godinah Horvati dalmatinski Frankom bili su podložni; takovu pako kervoločnost radili su Franci, da kod sisah još njihovu mužku dětcu koljući, psom su bacali. Koju stvar nemogući Horvati podnašati, bunu su načinili, i principe, koje od njih (razumij od Frankah) imadoše, potukli. Poradi ovoga velika protiva njim vojška iz Francie jest se podigla, i poslě sedam godinah rata, težko najposlě obladali su Horvati, sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina ubili, potukli ili izsěkli, i od poslě slobodni

Digitized by Google

bili su.“ Ovo Porfirogenetovo svědočanstvo nitko poreći nemože, jerbo je istinsko, premda nisu godine popisane, kada se je što dogodilo, ali se slaže sa dogodjaji, koje su němački pisci popisali. Promotrimo dakle svědočanstvo Porfirogenetovo s pisci němačkimi. Iz popisanih rěčih němačkih pisacah znademo, da g. 818. u Patersborni bio je skup, u koi od mnogih krajinah horvatskih došli su poklisari, od Ljudevita vojvode panonskog takodjer, koi se je tužio radi kervoločnosti Kadaloha furlanskoga vojvode. Ovu tužbu Ljudevitovu němački pisci spominjaju, ali nepišu, u čem ta kervoločnost jest bila: jerbo su se stidili světu na světlo ovo staviti; ali okrunjeni pisac cesar Porfirogeneta svemu světu je objavio, da su dětcu mužku od sisah tergali, ubijali i psom bacali. Strašna kervoločnost! Što su bili nedužni sinčići krivi, možebiti što njihovi otci bili su junaci, i nisu se dali Němcem rado guliti i gaziti? Dakle zato sav narod bi se morao zatamaniti?

Nadalje němački pisci spominjaju, da Ljudevit bio je od Baldrika protěran g. I. 819. Od ovuda ja izvodim, da Ljudevit je morao u Furlansku na Franke udariti, strašno ih pobiti, Kadaloka pako i ostale furlanske vojvode Frankah potući: jerbo němački pisci nikakove uspomene nisu ostavili, gdě i kako je umro. Ovaj moj izvod isti Porfirogeneta potverdjuje, gdě piše: „koju stvar (kervoločnost) Horvati nemogući podnašati, pobunili su se, i sve principe, koje od Frankah imadoše, potukli su.“ Odkuda věrojatno kazati se more, da i Kadaloh Frankah vojvoda s ostalimi, kojih imena nespominjaju se, i izdaice Borna, Dragomos, ter više takovih s Franci deržećih, u onom ratu od g. I. 819 — 822. bili su ubijeni. Nadalje němački pisci svědoče: da g. 822. za doveršiti rat s Ljudevitom, vojska z Italie u Panoniu jest poslana, i da Ljudevit je uteko najprie k Serbljem, i odanle u Dalmaciu k Ljudemuslu uaku Borne, gdě po nevěri je poginuo. — Porfirogeneta pako svědoči: da radi potučenih franačkih vojvodah velika vojska protiva Horvatom jest se digla (Italiu Porfirogeneta valja da je za Franciu deržao, buduć daje bila pod vladanjem Frankah), i da potle 7 godinah rata, težko su Horvati Franke nadjačali. Odkuda slědi, da od g. I. 822. Horvati sveudilj imali su rat s Franci. — Nadalje němački pisci svědoče, da g. I. 827. Bugari po Dravi s vojskom došavši, sve vojvode Slavinah su protěrali, i svoje na město njih pometali. Porfirogeneta pako piše, da su Horvati sve Franke i njihovoga principa Kocilina potukli. On indi nespominja Bugare: zašto to? Jerbo je znao dobro, iz dru-

Digitized by Google

gih gerčkih pisacah, da su Horvati s istimi Bugari jedan narod bili, zato je sve imenovao Horvate. Da su pako Bugari s Horvati jedan narod, i š njimi u Ilirii i Panonii od g. I. 400. uvěk sdruženi bili, to sve u pervašnjih viděli smo dogodjajih. Dakle Bugari, u vrěme Heraklia cesara, Horvati; u vrěme Justiniana I. Gepide; prie njega pako Gete zvani, sada su se opet sa Slavjani Horvati sdružili, sve Franke i njihove vojvode, bili oni isti Horvati, kano izdaice potukli, i njihovoga principa Kocilina, koi je bio valjada veliki vojvoda nad vojskom franačkom, jesu ubili. Nisu dakle vojvodah slavinskih protěrali, kako němački pisci pišu, nego su ih svih potukli, kako svědoči Porfirogenita car gerčki, koi je u ono vrěme i na blizu živio, i koi je ove dogodjaje, još od istih u ono vrěme živućih ljudih mogó poznati.

Na g. I. 828. Eginhard piše: „Skup u měsecu Februaru. Balderik takodjer vojvoda furlanski, budući da su porad njegove nemarnosti Bugari krajine Panonie gornje brez kvara osvojili, svoje dostojanstvo jest izgubio, i Markia furlanska, koju on prie sam je deržao, medju četiri kneza podělјena jest.“ Na istu godinu Berti piše: „Furlanska g. I. 828. jest porobljena od Bugarah.“ *(In Append. ad Sec. IX. inter memorabilia)*. Analista pako fuldenski na g. I. 829. veli: „Bugari na ladjah po Dravi došavši, někoja bliže rěke ležeća sela naših popalili su.“ Ovdě moralo bi se pitati: koja su to sela bila, i blizu koje rěkě? jerbo u gornjoj Panonii jest Drava, Mura i Dunav. Viděli smo iz testamenta Karla Velikoga, da je medju Panoniom i Bojoariom medja bila Dunav; istina je, da g. I. 811. Karlo Veliki Avare medju Sabariu i Karnuntum na ovu stranu Dunava preselio, i da ondě mogli su Franci někoja svoja sela imati: odkuda to slědi, da su Bugari bližnja sela Dunava popalili, jerbo oni od starinah Dunav za medju deržali su. Ovu medju spominja i isti Terpimir kralj Horvatah u svom privilegiumu arcibiskupskoj spalatskoj cerkvi danom na g. I. 832. Ovo i krunjeni pisac Porfirogeneta očito svědoči, pišući: da Horvati sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina potukli su. Ako su sve Franke potukli, tako su i sve njihovo vladanje ukinuli, i sve krajine do medje Dunava osvojili. Ovo i Berti očito pokazuje; jerbo ako Bugari mogli su Furlansku porobiti, što je Frankah krajina bila, znamenje doista jest, da Franci morali su sa svim pobijeni biti, i da Bugari od jedne strane medje t. j. Furlanske, tiam do druge strane medje t. j. do Dunava, mogli su sva svoja města osvojiti, niti jim tko mogo

Digitized by Google

na put stati. Ovim svědočanstvom t. j. Porfirogenete, privilegia Terpimirova i Bertia više se věruje, nego němačkim piscem; jerbo oni svědoče na g. I. 827., da Bugari na ladjah po Dravi došavši, sve vojvode Slavinah iz Panonie protěrali su. Od ovuda očito slědi, da su iz gornje Panonie, t. j. Valerie sve vojvode protěrali, i one strane kod Dunava robili i palili, gdě Avari stanovahu: jerbo u Panonii dolnjoj t.j. Savii, nije jim trěbalo, niti Dravu prehoditi, niti po njoj u Panoniu Saviu dolaziti. Ovo svaki znade, koi Dravu i Savn barem na mapi je vidio; dakle u Panoniu Valeriu prěko Drave išli su, i protěravši odanle sve vojvode Slavinah svoje pometali su. Akoli su i u Panonii Valerii bili Slavinah vojvode Slavini, a ne Franci: slědi nedvoumljivo, da Franci s Panoniom Valeriom nisu niti vladali. Štogod indi Frankah pisci i njihovi prijatelji iz njihovih svědočanstvah izvode, sve na slavu Bugarah i Horvatah spasti će. Jerbo ako izvode, da Frankah vojvode nisu bili u Panonii: po njihovom svědočanstvu slědit će, da Franci nisu bili vladaoci u Panonii. Ako pako izvode, da su bili Frankah vojvode u Panonii: po njihovom svědočanstvu bili su od Horvatah i Bugarah protěrani, ili kako Porfirogeneta piše, potučeni; ako su pak bili protěrani ili potučeni, tako i vlast njihova je prestala.

Iz ovih svih dogodjajah svaki istine ljubitelj suditi mora, da sve ono, što němački pisci od Drave cifrali su, jest směha vrědno. Koja budala mogla bi věrovati, da su Bugari izpod Oseka, gdě Drava u Dunav utiče, na ladje seli, pak uz Dravu se vozali! Na ovaj način po 30 ili 50 na jednu ladju bi jih unišlo, a drugih 10 ili 20 bi jih vuklo. Lěpe mi vojske! — Takove vožnje po Drave nije trěbalo Bugarom: ali da su ladje potrěbovali, na kojih su se prěko Drave prebrodili, to jest naravski: jerbo oni na mlogo městah morali su prěko Drave prelaziti, i to je bilo, kad se Franci nisu ni nadali. Iz ovih dogodjajah, koje Porfirogeneta, němački i ostali latinski pisci, popisali su, slědi: 1) Da od vrěmena Mislava kralja horvatskoga, od latinskih pisacah Sveropolis, drugač Svetopilek zvanoga, u Horvatskoj nije bilo kralja, već bani, vojvode i starešine vladahu nad horvatskimi krajinami, kojih imena gori popisao sam. 2) Da od g. I. 802., kada su Nicefor car Gerkah i Karlo Veliki cesar Frankah Iliriu medju se bili razdělili: Liburnia, gornja strana Dalmacie, koja se je Horvatska Běla zvala, nadalje jedna i druga Panonia bila je za děl dopala carstvu zapadnomu, Serbia pako bila je na děl dana carstvu istočnomu. Ali da nijedno carstvo niti

Digitized by Google

mirno, niti dugovito vladanje nad spomenutimi krajinami nije imalo, to su isti dogodjaji pokazali. Istočno zaisto carstvo od g. I. 811., u kojoj Nicefor cesar bio je uhvaćen i sramotno od Bugarah pogubljen, bilo je sa svim preobladano, niti je moglo Bugarom i Serbljem išta nauditi: oni dakle u svojem vladanju sveudilj ostali su. Jerbo da Gerci niti primorske varoše, koji su se pravo Dalmacia zvali, pod svoju vlast nisu mogli natĕrati, to smo u dogodjajih g. I. 810. i 811. viděli. — Što se zapadnoga carstva dotiče, da do g. I. 822. nikakove vojske u Liburnii i Panonii nije bilo, to dogodjaji jesu pokazali; jeli pak ova strana do g. I. 822. kakovi harač cesaru franačkomu plaćala, to nijedan pisac nespominja, mi dakle možemo kazati, da nije plaćala. — 3) Da od g. I. 822., kada je vojska Frankah u gornje horvatske krajine i u Panoniu je došla, mlogo kervi proljevanje je bilo; da Franci mloge harače jesu brali, i s našimi Horvati kervoločno baratali, to si moremo sami misliti; ali da su g. I. 827. iz svih krajinah horvatskih i iz obih dvih Panoniah bili protĕrani, to isti němački pisci svědoče. Kako Porfirogeneta piše, bili su potučeni: istini takodjer priličnie je, da su ljuti Horvati i razjareni Bugari sve pobili. 4) Da potle ovoga rata, kada su sve Franke iz Panonie i Horvatske bili protĕrali, Terpimir bio je od Horvatah i Bugarah za kralja izabran okolo g. I. 829. ili 830.: jerbo g. 832. potverdio je posědovanje spalatske cerkve, koja, kako što isti privilegium glasi, bila je od Mislava kralja podignuta i nadarena, od dvih kardinalah pako, pod rimskim papom Hadrianom I., koi od g. I. 772 — 795. cerkvu je ravnao, posvećena. Zaludu Lucio iztražuje vrĕme, kada su cerkve spalatska i diokleanska podignute bile, ter pošto vanoga Diokleasa provlači: kano da on nije dobro pisao, kada je podignutje spalatskoga i diokleanskoga arcibisku pata u vrĕme Cirila spomenuo. Ali da je Diokleas istinsko po pisao, to isti dogodjaji posvědočit će: jerbo blude, koji Cirila i Metodia u jedno vrĕme spominjaju. Ako je bio koi Ciril u vrĕme Metodia, bio je drugi od onoga, koi je Horvate na zakon Isukerstov okrenuo; ali od toga bit će još razgovor.

Viděli smo do sada, što se je u Horvatskoj, koja je pod zapadno carstvo Frankah spadala, radilo: sada promotrit ćemo, što se je radilo u stranah istočnomu podverženih. U vrĕme Mihaila Balba cara carigradskoga, koi, kako gori u pogl. 10. popisao sam, od g. I. 820 — 829. je vladao, svědoče Zonaras, Cedren i Kuropalates kod Lucia (*Lib. II. c. 2.*) slědeća: „U vrĕme Mihaila Balba Amorcja Saraceni Siciliu i Kalabrie stranu osvojili su; sva

Digitized by Google

takodjer Dalmacia jest odstupila“ (razumij onih 7 varošah kod mora s otoci). Ovo isto Porfirogeneta svědoči *(c. 21.)* kod Lucia *(L. II. c. 2.)* kažući: „Po nemarnosti Mihaila Amoreja Balba stanovnici dalmatinskih varošah svoga vladanja postali su, niti rimskomu (razumij gerčkomu) caru, niti komu drugomu podložni. Takodjer i njim bližnji puci Horvati, Serblji, Zahlumite, Tribuniote, Diokleciani i Hipagani, izbacivši rimkoga carstva vladanje, slobodni, pod svojimi vlastitimi, a ne tudjimi zakoni živili su.“ Od ovuda očito i pověrovano znademo, da sve krajine ilirske i od istočnoga i od zapadnoga carstva slobodne ostale su. Ove sloboštine da je bila uzrokom nemarnost Mihaila cara, gerčki pisci pišu; ali mi znademo, da Horvati po svojem junačtvu svoju sloboštinu obderžali su, imajući mloge boje i prolivajući mlogo kervi, za uzderžati svoje samovladanje. Zaludu Lucio u istom pogl. cifra, da Horvatska, koja je bila za zapadno carstvo odredjena, nije bila slobodna: nam je dosta iz istih dogodjajah i ostalih gerčkih i němačkih pisacah poznato, da su g. I. 827. svi Franci u Panonii bili potučeni, i da su g. I. 828. Horvati s Bugari svu Furlansku porobili, g. I. pak 829. sva sela Frankah do Dunava popalili. Lucio indi sam svoju neistinost světu ostavio je, želeći ona, koja isti němački i gerčki pisci očito popisali su, zamazati.

Sada pogledajmo jakost Horvatah i njihove vojske na kopnu i na moru, koju nam je Porfirogeneta *(c. 31.)* kod Lucia *(L. II. c. 2.)* izpisao. „Pokerštenimi pako stanovniki ovi varoši jesu nastanjeni: Nona, Beligrad, Belitzin, Skordona, Hlebna, Stolpa, Tenen, Kori i Klaboka. Imadu pako konjanikah 60,000; pěšakah 100,000; sagěnah 80; kondurah 100. Sagene 40 ljudih, kondure veće 20, a manje 10 ljudih brojile su (kondure i sagene bile su morske ladje). Ova njihova jakost i mložtva bila su do kraljevanja Kresimirova, potle kojega smerti sin njegov Miroslav, kada je 4 god. nad pukom vladao, od Pribine bana bio je ubijen. Mloge onda započele su se bune, i na više stranah razdělili su se; broj takodjer konjanikah, pěšakah, sagenah i kondurah jako pomanjšan jest: sagenah doista sada težko 30 imadu, kondurah velikih i malih‘ konjanikah i pěšakah —“. Ova je bila po mojem sudu jakost kraljevine horvatske; premda Lucio i naš preučeni Kerčelić hoće, da je strana, koja Liburniu, Krainsku i obědvě Panonie saderžava, pod Franke i Bugare spadala; ali svaki, koi prošaste i dojduće dogodjaje pravo promotri, kazati mora, da to stajati nemože. Jerbo drugo će reći: „vladanje nad kojim pukom imati“, a drugo: „vladanje

Digitized by Google

hotěti imati“. Da Nicefor car carigradski i Karlo Veliki car od zapada kraljestvo horvatsko medju se u svom dogovoru jesu razdělili, i svaki svoju stranu pod svoje vladanje natěrati hotěli, to je istina; ali da ju podložiti nisu mogli, i da u vladanju njezinom nisu ostali, to dogodjaji pokazaše i pokazati će. Mi pako znadući, kako su Horvati na moru i na kopnu jaki bili, nadalje promotrit ćemo, što su na moru radili: jerbo od g. I. 827. bili su slobodni, niti istočnomu niti zapadnomu carstvu podložni. Da Horvati naši na moru mletačkom s Gerci i Franci takodjer rate imali su, to smo viděli u dogodjajih g. I. 810. i 811., ali i onda nepreobladani ostadoše. Lucio u spomenutom poglavju piše, da su potle g. I. 829. mletačke galie pervi put izišle na more protiva Saracenom, koji su Siciliu bili osvojili, na pomoć istočnomu carstvu, pod vojvodom Ivanom Participiom. U to vrěme da su Horvati Narentani s istim vojvodom mletačkim Participiom, mir načinili, buduć da vojvoda ovaj morao je od Horvatah mir tražiti, bojeći se, da Horvati: kada se on s brodovi u Sicilii zaderžavao bude, koi mletački otok nebi predobili. Ovaj pako mir od g. I. 829 — 839. jest načinjen. Ovako Sabelik i Blondo kod Lucia u poglavju spomenutom pišu.

Poglavje XV.

Od uspomene vrědnih stvarih, koje, za razuměli dogodjaje Horvatah, od potrěbe je znati.

Da po smerti Mislava kralja, drugačie Svetopilek zvanoga, mlogi bani i vojvode u horvatskoj kraljevini bili su, to u pervašnjih dogodjajih viděli smo. Odsele, što se kraljevah tiče, još veća smutnja nastati će. Jerbo odkada Nicefor i Karlo Veliki Iliriu medju se hotěli su razděliti: od ono doba na jednoj i drugoj strani počeli su pisci vojvode spominjati i brojiti, niti se zna, jeli svaki iz medju njih u svojoj strani kano kralj ili najvećji vojvoda vladao; ili, jeli samo jedan najvećji vlastnik, i koi je bio. Od ovuda postade, da P. Kačić i Du Fresne druge kraljeve od Horvatske, a druge opet od Albanie, Rascie, Bosne i Serbie izpisuju. Istina je, da su jedan i drugi ova iz Dioklea izvadili, ali ipak se medju sobom u mlogih neslažu. Medjutim što koi više ili drugačie piše,

Digitized by Google

ja mojim čitateljem napervo staviti ću. Nadalje imadem moje čitatelje opomenuti, da Diokleas je popisao sve one vojvode, koji iz pokoljenja Ostroilova izlazili su. Ovi su većom stranom u Albanii stajali, i neki iz medju njih bišе samo vojvode od Albanie. Na najveću njihovu nesrěću mlogi kralji imajući više sinovah, kraljevinu svoju medju sinove razděliše, odkuda kervavi domaći ratovi medju njimi bivali, i većma jih zatamanili su, nego stranjski. Više putah kraljem su se iznevěrili, i onako mloga kerv jest se prolila. Ja dakle odsele hoću najprie one vojvode popisati, koji su bili u Albanii, Bosni i Serbii; zatim ove, koji u Liburnii i Panonii vladaše; najposlě pako kralje bugarske spomenuti ću. Ali niti gerčke care poradi godinah neću propustiti, takodjer i od němačkih kraljevah, kada je koi vladao, i što se je u vrěme svakoga gledeć na Horvatsku uspomene vrědno dogodilo, pobiležiti ću. — Jerbo pako u pogl. 8. od kralja Svetopileka jesam kazao, da je umro g. I. 796. dana 17. Marcia, kako Kačić iz Dioklea piše; i da je u diokleanskoj cerkvi zakopan, što Du Fresne iz istoga Dioklea spominja: poradi toga, premda dogodjaje već popisao sam, zato opet sada izbrojiti ću kralje, koji u tom vrěmenu t. j. od g. I. 796 — 832. slědili su.

Svetolik po mojem broju 17. kralj, sin Budimira, postao je g. I. 796. po smerti otca. Od ovoga piše Du Fresne (*c. 3. Regn. Dalmat. & Serb.*), da je samo 12 godinah živio. P. Kačić veli od njega ovako: „Poslě smerti kralja Budimira bi od dva arcibiskupa i od biskupah dalmatinskih u Dioklei okrunjen Svetolik sin njegov, i ovi pod krunom nehtio se u izpraznoj Slavi ponositi, nego kakono pravi naslědnik poniznoga Isusa, ukaza se miran, krotak i ponizan, na taj način, da od svakoga bi pohvaljen, štovan i poljubljen. Živi pod krunom 12 godinah.“ Odkuda znademo, da je umro g. I. 808.

Vladislav 18. kralj g. I. 808. je postao, i g. 812. je umro. Kako Kačić piše, bio je veliki grěšnik, i kada je jednom u lov išo, pao je s konjem u duboku jamu, i nesrětno život svoj doveršio. Ovo isto Du Fresne, da je iz Lukaria (*Lib. I.*) izvadio, svědoči. Nadalje piše du Fresne iz istoga Lukaria, da je ovaj kralj Dubrovnik tersio se osvojiti: jeli, ili nijeli ga osvojio, ništa nespominja, već da u ono vrěme dubrovačko skupnovladanje jest se započelo, piše.

Tomislav 19. i brat Vladislava postao je g. I. 812. Odkuda znademo, da je Svetolik imao dva sina. Od ovoga Kačić slědeća piše: „Brat ozgor rečenoga kralja, Tomislav imenom,

Digitized by Google

bi za kralja dalmatinskoga od gospode okrunjen, i od biskupah posvećen. Ovi nehti naslědovati u zloći brata svoga, nego dobroga otca Svetolika, činećí děla Bogu i ljudma verlo ugodna. Imade žestoki rat s kraljem od Ungarie, koga vojska često u Dalmaciu slazi s odlukom, da ju osvoji; ali od Tomislava kralja i njegovih vojnikah bi vazda sramotno iztěrana. Kraljeva 17 godinah.“ Du Fresne piše, da je s ugarskim kraljem Atilom rat imao, i njega uvěk protěrao, ter da je imao više dětce. Odkuda je Du Fresne Atilu izpisao, to ja neznam; ali što starinski slavinski pisac, kojega je Marko Marul na latinski preveo, piše, da je s Hungari rat imao, to mi, koji sve dogodjaje znademo, lahko misliti si moremo. Mi znademo iz němačkih pisacah, da u ovo vrěme bio je u Dalmacii i Liburnii vojvoda Borna, u Panonii pako Ljudevit, ili kako někoji pišu Liudevit. Znademo nadalje iz istih němačkih pisacah, da Ljudevit strašan boj s Bornom je imao od g. I. 819—821., u kojoj godini Borna jest poginuo. Znademo nadalje, da po smerti Borne, koi kod Horvatah drugo ime mogo je imati, Tomislav, u Dalmacii imao je ujaka Ljudemusla, kako ga němački pisci pišu, ka kojemu Ljudevit, kada Franci s velikom vojskom iz Longobardie na njega udariše, iz Serbie je uteko, ali kod njega po nevěri život svoj izgubio. Znademo takodjer, da Ljudevit je imao tasta Dragomosa, vojvodu od jedne strane Serbie, koi se je s Bornom protiva Ljudevitu svomu zetu sdružio. Od ovuda svaki onu istinu more lahko spoznati, koju ja od Ljudevita u pervašnjih dogodjajih popisao sam, naimre da Ljudevit s Bornom vojvodom rat je imao. Jerbo Borna s Franci se je sdružio, niti je hotio s Ljudevitom na Franke udariti: zato tersio se je Ljudevit Bornu silom natěrati, i njegove krajine osvojiti, da ovako s većom vojskom na Franke bude mogo udariti. Iz svih ovih dogodjajah svaki učeni lasno izvodi, da fratar onaj, ili bio on tko mu drago, koi je starinsku slavinsku kroniku popisao, mogo je spomenuti, da Tomislav imao je žestok rat s kraljem od Ungarie, neznajući niti imena Ljudevita, niti dogodjaje: u tom pako nije falio, jerbo u dogodjajih viděli smo, da u Panonii stanovali su Huni pod njihovim vojvodom Atilom. Znademo takodjer, da istoga IX. stolětja okolo g. I. 884. opet Hungari u Avariu iz one strane Dunava, i poslě na desnu stranu Dunava u Panoniu Valeriu su se nastanili; dakle pisac onaj nije sagrešio, što je napisao, da je Tomislav imao rat s kraljem od Ungarie. Od ovuda još i ona istina potverdjuje se, da je Ljudevit bio vojvoda od

Digitized by Google

sve Panonie tiam do Dunava, jer drugačie tako jak nebi bio mogo biti. Jeli pak onaj starinski slavinski pisac baš napisao: da je Tomislav rat imao s ugarskim kraljem Atilom, to ja dvoumim. Može biti da je napisao „s kraljem Ugarske, gdě je Atila bio"; drugi pako su poslě izvernuli „s kraljem Ugarske Atilom", što je jedno od drugoga daleko različno. Medjutim ako bi i napisao: „s kraljem Ugarske Atilom", to bi se moglo lasno neznanosti onih vrěmenah pripustiti, a ne svemu světu na znanje dati, kano da zato svi dogodjaji moraju biti neistiniti, ako je tko u godinah ili u imenu pobludio, što svaki učen lasno brez uvrědjenja popraviti more. Zato učeni Du Fresne bi bio mogo Atilu pametno izpustiti, kako i naš P. Kačić je uradio. Ja doista nenahodim, u čem veće pověrovanje bi mogo tko dati du Fresnu, nego P. Kačiću. Ovo sada jest ono vrěme, u kojem mlogi vojvode napervo dolaze, i nije moguće pravo pokazati: koi, i u kojoj krajini je vladao, i koje su bile medje njihovih deržavah. Ali ja nijednoga izpustiti neću, nego ću popisati, kako kod P. Kačića i Du Fresna našao sam, koji obodvojica iz Diokleasa i Marula imena vojvodah slavinskih izvadili su, i sva ću razložiti, koja su inostranski pisci verlo poměšali. Dakle Du Fresne piše, da

Borna I. vojvoda je bio od one strane Horvatske, koja se polag Porfirogenite proteže od Cetinje do Istrie, i iz nad Istrie malo dilje do Alpinske planine, gdě se je od Furlanske dělila. Početak vladanja ovoga Borne ja postavljam na g. I. 796., kada je kralj Mislav drugač Svetopilek umro. Jer da u njegovo vrěme svakolika Horvatska jest bila pod njegovim vladanjem, svědoči spomenuti Terpimirov privilegium, poglej pogl. 8. Borna po svědočanstvu Eginhardovom jest umro g. I. 821.

Ladislav II. vojvoda, kojega Eginhard pokvareno piše Ladasclav, nezna se jeli unuk, sinovac ili netjak pervoga, iste g. I. 821. je postao, ali kada je umro, nijedan pisac uespominja. Ja velim, da je živio do g. I. 830., ili do one godine, u kojoj je Terpimir postao vojvoda. Da g. I. 832. Terpimir bio je već vojvoda, to sam iz privilegiuma izvodio, ali koje godine je postao, to se pravo kazati nemore.

Ljudevit vojvoda Panonie da je bio, to se znade: ali kada je postao? Ja mislim, da po smerti Mislava, kada se je kraljevina na mloge banie razdělila, da onda i Ljudevit vojvoda od Panonie je postao, dakle postavljam godinu 796. Poginuo je po nevěrnosti Ljudemusla ujaka Borne, kako Du Fresne piše, g. I. 823. Tko je poslě njega

Digitized by Google

vojvoda postao, moremo lasno dokučiti, da je naimre Ladislav unuk Borne vojvodstvo Panonie zaokupio. Moglo bi se misliti, da Terpimir bio je Ljudevitov sin ili rodjak, i da po njegovoj smerti vojvoda od Panonie je postao, ter da po boju, ili po smerti Ladislava, vojvodstvo od Horvatske takodjer je zadobio. To pověrovano znademo, da Terpimir bio je vojvoda tia do Dunava, što isti privilegium njegov svědoči.

Poslě Ladislava Du Fresne za 3. vojvodu Horvatske postavlja Porina, kojega Porfirogeneta (*c. 30.*) spominja; potle Porina pak isti Du Fresne postavlja 4. vojvodu Mislava, kojega Terpimir u svom privilegiu spominja, i svoga predměstnika imenuje. — Ali koi moje dogodjaje pozorno promotri, lasno će spaziti, da to biti nije moglo. Jerbo Porfirogeneta u spomenutom pogl. piše, da Horvati, pobivši Franke, sa svim su slobodni postali, i onda od rimskoga pape biskupe i misnike, za pokerstiti se, iskali. Ovo se je moralo dogoditi, kada je bilo sve umireno, naimre potle Branimira kralja, u vrěme Ivana VIII. pape, koi u svojih knjigah spominja, hvali i u naručaj svete stolice rimske povraćajućega Branimira sa svim njegovim pukom radostno prima, što ćemo poslě viděti. Ivan pak VIII. rimski papa cerkvu rimsko-katoličansku od g. I. 872 — 882. je ravnao, dakle prie Horvatah pokerštenje nije moglo biti: jerbo do g. I. 830.. ali i poslě, rati sveudilj terpeli su, kako ćemo viděti: u vrěme pako rata takove bogoljubnosti dělo i svega puka pokerštenje nemore se dogoditi. Nu ako bi se sve to dogodilo, kako bi u tako kratko vrěme od kerstianstva odstupiti, i k njemu se u vrěme Ivana VIII. pape opet povratiti mogli, to ja nerazuměm. Ali da su potle Mislava kralja, budući u věkovitih ratih, mlogi, navlastito u nauku još dobro nepodučeni, od zakona odstupiti mogli, to svaki dokučiti more.

Da pako niti Mislav u ovo vrěme kraljem nije mogo biti, kako Du Fresne hoće, to iz istoga privilegia vidi se: jerbo privilegium glasi, da je Mislav kralj arcibiskupat spalatski podigo, ter desetinom i dohodki nadario. Odkuda slědi, da je i više biskupatah podići morao, buduć da arcibiskup brez podložnih sebi biskupatah biti nemore. Ovo pako podignutje biskupatah potle g. I. 796. nije se moglo dogoditi, kako sam u pogl. 8. pisao, poradi težkih ratovah, što isti dogodjaji pokazali su. Da pako Terpimir Mislava svoga predměstnika zove, od ovuda neslědi, da je Mislav baš pred Terpimirom kralj bio. On je njega mogo tako spomenuti, buduć da je pred njim kralj Horvatske bio; da

Digitized by Google

pako on mlogo godinah je trěbovao, dokle biskupate i parokie u svoj Horvatskoj je podigo, to svaki razuman dopustiti mora. Dakle što se dotiče Mislava ili Svetopileka, koi po istih kardinalih bio je krunjen, od njega u pogl. 8. pisao sam; što pako na Porina spada, to ću potle Branimira pod Ivanom VIII. papom spomenuti. — Odsele pako, za razlučiti lašnje vojvode, onih, koji su u Dalmacii, Liburnii, Istrii, Krainskoj i Panonii Savii iliti današnjoj Slavonii vladali, zvati ću „horvatske vojvode“: a onih, koji su bili u Serbii, Albanii i Bosni prěko Cetinje, imenovati ću „vojvode serbske“.

Poglavje XVI.

Od dogodjajah pod kraljevi Sebeslavom od Serbie, i Terpimirom od Horvatske. Od g. I. 832.do g. I. 853.

Sebeslav 20. kralj u Serbii postao je g. I. 829., umro je g. I. 853. Od ovoga P. Kačić piše, da něki kažu, da je bio sin Tomislava, něki da je bio netjak. Du Fresne veli, da polag někojih pisacah Tomislav imao je samo jednu kćer, i da je bio Sobeslav njezin sin. Od ovoga P. Kačić spominja, da je imao rat s Gerci i Ugri. Isto veli i Du Fresne, samo to pridaje, da něki pišu, da je imao s Goti rat. Ovo bi gděkoga smutiti moglo: ali nas, koji dogodjaje znademo, smutiti to nemore. Mi znademo. od Ljudevita vojvode Panonie, tko su ti Ugri bili, da su naimre bili Panonci, radi česa mogli su se od neučenih zvati i Goti, jerbo znademo, da Bugari g. I. 827. svu Panoniu do Dunava osvojiše; Bugari pako zvali su se u pervo doba Goti, Gete i Gepide. — Gerke je Sobeslav kod varoša Skadra tako potuko, da za njegovoga života nisu směli više na njega udariti. Ugri su često na njega navaljivali, ovi pako Ugri bili su isti Horvati pod vojvodom Terpimirom, što će dogodjaji pokazati. Da su pako Horvati u starinskih kronikah Ugri bili nazvani, to odtuda dolazi, jerbo sva Horvatska je potle pod Ugarsku spadala. Od ovuda svaki učen lahko izvoditi more, da onaj, koi ove dogodjaje iz starinskih kronikah je popisao, u ono vrěme morao je pisati, kada je Horvatska pod ugarsku krunu spadala; zato, nepazeći na dogodjaje i godine, mislio je, da su Ugri već onda Horvatsku imali sdruženu, oni pako mlogo kasnie stopram g. I. 884. u Avariu dojdoše. Ovako

Digitized by Google

gerčki pisci mloge dogodjaje Bugarah pod imenom Bugarah popisali su, koji se mlogo prie dogodiše, nego su se oni Bugari prozvali. -- Sebeslav imao je dva sina: Razbina i Vladimira, medju koje kraljevinu svoju je razdělio. Razbinu dao je sve strane do mora; Vladimiru pako gornje krajine do Serbie i do Bosne. Vladao je 24 godine.

Terpimir 3. vojvoda ili kralj horvatski postao je po mom računu g. I. 829., i živio je do g. I. 845. Ovaj je bio onaj kralj ugarski, koi sa Sebeslavom u nemiru je živio; ali kada je Vladimir kćer njegovu za ženu uzeo, onda su rati prestali, i Vladimir je poslě smerti Terpimirove nad njegovom kraljevinom vladao. — Od ovoga Porfirogeneta (*c. 31.*) ovako piše: „U vreme principa Terpemere, koi je otac bio Kresemere, došao je iz Francie, koja medju Hrovaciom i Mletki u srědini jest, čověk něki imenom Martin, verlo pobožan, ali u oděći světovnoj, od kojega isti Horvati kažu, da je premloga čudesa činio. Ovaj dakle čověk, slab i na noge hrom tako, da kudagod je hodio, četverica bi ga nosili, onu presvetoga pape zapověd do sverhe života obderžavati je zapovědio, na jednaki način, kano prie papa zaklinjajući ih. Poradi šta, niti sagene, niti kondure (razumij ladje) za progoniti koga odlaze, nego ako bi tko na njih udario.“ Od ovuda pametno svaki izvoditi more, da Horvati istočno i zapadno carstvo nadjačavši, i sebe oslobodivši, počeli su na kopnu i na moru robiti. -- Ali budući kroz toliko godinah u mlogih ratih od zakona kerstianskoga već odmetnuli se, i svakaka zla radili: poradi toga sveti rimski papa hoteći ih od toga zla i robljenja, koliko bi moguće bilo, na duhovni način odvratiti, jerbo ih ratom nitko nije mogo ukrotiti: poslao je k njim onoga bogoljubnoga hromoga Martina, da ih svojim izgledom na miloserdje gane, i opomene na onu zakletvu, koju njihovi predji u vrěme Porge, Bogu i rimskomu papi načiniše, i da ih, ako bi je prignute vidio, opet na isti način zakune, što po svědočanstvu Porfirogenete jest i učinjeno; oni pako od robljenja i prolivanja nedužne kervi prestali su. Uči se od ovuda moj čitatelju! da je duhovna jakost veća nego tělesna; što kralji, cesari i sve sile ovoga světa opraviti nemogu, to će svećenici i strah Božji opraviti. Od ovuda nadalje vidimo, da njihovo drugo pokerštenje u vrěme Terpimira nije bilo još se dogodilo, jerbo oni nebi takova zla radili, i da oni svi pisci bludiše, koji su pisali, da je njihovo drugo kerštenje prie Terpimira kralja, u vrěme Porina, dogodilo se

Na g. I. 841. u vrěme Petra Tradonika, piše Lucio

Digitized by Google

(L. II. c. 2.) iz mletačkih pisacah, da Unuslav Diodur vojvode Slavinah udariše na Kaprule otoke mletačke, i da ih porobiše. Potle ovoga rata, da je Petar Tradonik vojvodia mletački s Drozajčom vojvodom Narentanah Slavinah mir načinio. Od ovuda suditi možemo, da onaj bogoljubni Martin okolo ove godine morao je u Horvatsku dojti: jerbo pisci nepišu, da bi Horvati potle ove godine na koga bili udarili, tia do vrěmena Basilia cara. Ali u vrěme ovoga cara odstupiše poradi njegove lukavštine i kervoločnosti većom stranom od věre kerstianske, što će se viděti.

Na g. I. 845. piše Aseman *(Tomo II. c. 5. pag. 145.)* iz Bertiniana kod Kerčelića: „Ludovik II. poklisare četernaest vojvodah Bohemanah (Čehah), — Slavinah takodjer i Bugarah je primio, posluhnuo i odrešio *(absolvit)*.“ Od ovuda učeni Kerčelić izvodi, da je Ludovik stopram g. I. 845. sve pravo, koje sverhu vladanja ovih pukovah je mislio imati, sa svim odpustio, i od svega vladanja nad njimi odreko se. — Da ovi puci već prie od vladanja zapadnoga carstva oslobodili su se, to dogodjaji pokazaše; ali Ludovik uvěk je tražio od njih podložnost, i hotio je, da spoznajući njegovu vlast, pod njegovim krilom ostanu. Morebiti pako, da svi ovi puci dogovorili su se, da oni nikakvoga njegovoga vladanja spoznati neće, već da pod svojimi vlastitimi poglavicami i zakoni ostati žele. Viděći Ludovik, da svi puci slavinski iz obodvoje strane Dunava su se se sjedinili, odpustio ih je, kano mudri cesar dobro znajući, da bi š njimi opet težke rate imati morao, i Bog zna kako bi doveršio. — Na g. I. 853. piše Aseman iz Bertiniana: „Bugari kako se kaže od naših s darovi pozvani, pridruživši k sebi Slavine, protiva Ludoviku Germanie kralju podignu se, ali s Božjom jakostju preobladani su.“ Ovaj dogodjaj pokazuje: da Bojoari, koji već na krajinu němačkoga vladanja bili su okrenuti, hoteći se ovoga jarma osloboditi, pomoć od Bugarah i Slavinah tražiše i dobiše, ali osloboditi se nemogoše.

Krešimir I. vojvoda Horvatah 4. postao je okolo g. I. 845.; neznade se kada i kako je umro, ali Porfirogeneta njega, kako sam gori popisao, spominja. Valja da je od Vladimira kralja serbskoga, koi njegovu sestru za ženu je imao, ubijen ili protěran. Da je někoje vrěme vladao, to se znade iz Porfirogenete; da pako po njegovoj smerti Vladimir njegov šurjak i s horvatskom kraljevinom je vladao, to ćemo u dojdućem pogl. viděti.

Digitized by Google

Poglavje XVII.

Od dogodjajah Ilirah pod kraljevi Razbinom i Vladimirom od g. I. 853. do g. I. 873 i 886.

Vladimir 21. kralj. Poslě kako je po smerti Sebeslava Razbin sin njegov, vladavši sedam godinah, umro, sva kraljevina na Vladimira je spala. Ovaj, kako P. Kačić piše, imao je mlogo putah rat s Gerci, i razbio ih na mlogo městah. Vladao je polag Kačića i Du Fresna 20 godinah, indi je preminuo g. I. 873.

Karamir 22. kralj postao je po smerti otca Vladimira g. I. 873. Malo potle odveržu se od njega Horvati, on pak, imajući radi toga rat š njimi, u boju jest poginuo. — Zašto su se Horvati od njega odvergli, to pisci nepišu, Du Fresne samo spominja, da je poginuo kod Kluni ili Kliuni. —

Tverdoslav 23. kralj, neznade se kada je postao, niti koje godine je umro. P. Kačić piše, da poglavice od Horvatske k njemu dojdoše, moleći ga, da jim oprosti zloću, koju bihu učinili protiva otcu njegovu, zaštobo nemogahu podnositi nepravde i oštro vladanje otca njegova. — Kralj Tverdoslav budući dobar i milostiv, oprosti jim, i u milost ih primi. Du Fresne piše, da je umro brez odvětka. Od ovuda znade se, da u Horvatskoj bili su poglavice, ali koji? to se neznade. Zato od potrěbe je sada dogodjaje popisati, takodjer iste cesare gerčkě i němačke pobilježiti, da se bolje znade, kada, i pod kojim se je što dogodilo.

Slěde kralji bugarski.

Kazao sam u pogl. 10., da po smerti Oruna Bugora slědio je u kraljestvu brat njegov Mortag Bugor; ali Du Fresne imenuje još četiri kralja prie Bugora. Ova on iz gerčkih pisacah je izvadio, koji i onako mloga imena proměnili su, i mlogim kraljem više imenah pridati običavahu. Poradi toga moje čitatelje osčćam, neka se u tom ništa nesmute, ako Du Fresna budu čitali, jer on broji Dovkomusa, Ditzengusa ili Trokusa, Mortagona i Vladimira; ali da Mortagon ili Mortag bio je isti Bugor, to pisci u dogodjajih popisanih pokazali su. Nadalje Du Fresne piše, da Vladimir g. I. 828. udario je u Panoniu, jerbo niti Lu-

Digitized by Google

dovik, niti istočni car nisu mu bili suprotivni. Ali mi znademo iz dogodjajah, da je Bugor g. I. 825. poklisare k Ludoviku poslao, i znademo iz istih němačkih pisacah, da je g. I. 827. u Panoniu udario; da je pako sve Franke i njihove vojvode potuko, svědoči Porfirogeneta. — Od Bugora piše Du Fresne *(ex Annal. franc. ad a. 868. & 869.)*, da je poslě monak postao, i do g. I. 896. živio. Čudo mi je, kako su od budućih godinah pod ovimi godinami mogli pisati. Da je živio do g. I. 879., to ću iz knjigah Ivana VIII. rimskoga pape pokazati. Što su pak od njegovih sinovah popisali, ono se je s Terbelom dogodilo: pogledi dogodjaje Terbela.

Preslav kralj 10. bugarski. Ovoga P, Kačić nespominja, ali Du Fresne od njega piše, da je s Vlastimirom (valja da s Vladimirom) Serbie principom rat imao, i od njega pobijen bio. Kako je dugo vladao, nepiše.

Mihailo kralj 11. bugarski, drugačie Vorizes ili Burić zvan. Ovoga P. Kačić takodjer nespominja: ali buduć da je Du Fresne ova dva kralja iz Porfirogenete izvadio, ja sam ih u red stavio. Od Mihaila piše, da hoteći se Serbiancem osvetiti, na sine Blastimira ili Vlastimira, koji su otčinsku krajinu medju se razdělili, udario, ali od njih bio je pobijen, sin pako Preslava ili Presiama, i 12 drugih vojvodah bilo je uhvaćeno. — Da su ovi u vrěme Basilia vladali, piše Porfirogeneta *(c. 32.)*.

Slěde cesari carigradski.

Teofil postao je car po smerti Mihaila Balba g. I. 829., umro je g. 842.

Mihailo III. Porfirogeneta s materom Teodorom postao je car g. I. 842. Ovaj budući pijanstvu poddan, g. I. 867: bio je ubijen.

Basilio Makedon postao je cesar g. I. 867. Bio je iz perva pravověrni, poslě se je odmetnuo; umro je g. 886.

Slěde cesari němački.

Ludovik Bogoljubni postao je cesar po smerti svoga otca Karla Velikoga g. I. 814. Imao je tri sina iz žene Hemingarde: Pipina, Lotara i Ludovika. Jerbo pako po smerti perve supruge opet se je s Juditom oženio, i š njom sina Karla imao, kojemu hoteći takodjer kraljevinu dati, pervašnjih sinovah kraljevinu je pomanjšao: radi toga perva tri sina podignuvši se protiva otcu, zatvorili su ga g. I. 833.

Digitized by Google

u mana tir. Ali za malo vrěmena povratio se je Ludovik opet na stolicu carsku, i vladao je do g. I. 840. měseca Junia, u koje vrěme je umro.

Lotar najstarii sin Ludovika postao je cesar po njegovoj smerti g. I. 840. Ovaj postade već g. I. 817. kralj od Longobardie i skupvlastnik carstva, kako Berti piše. U razděljenju carstva njemu dopala je Austrasia, koja poslě od njega nazvana je Lotaringia. Sada znademo, odkuda ime Lotaringie postade. — S bratjom, kojih krajine hotio je osvojiti, nesrětno je vojevao, jer bi od njih preobladan i u manastir prumski nedaleko Trevira varoša zatvoren, gdě je g. I. 855. umro.

Ludovik II. sin Lotara, koi je g. I. 855. car postao, bio je veliki ljubitelj naukah. Saracene iz Italie i Normane iz Galie je protěrao: ali Saracene s pomoćju Horvatah. Umro je u Milanu g. I. 875. brez odvětka. Po njegovoj smerti počelo se je zapadno carstvo děliti.

Karlo II. Plěšivi ili Celavi *(Calvus)* nazvan, bio je sin Ludovika Bogoljubnoga iz Judite žene. Otrovan od lěkara Židova umro je g. I. 877.

Ludovik III. Pentavi *(Balbus)* postade kralj od Frankcnie t. j. Galie g. I. 877. Ovaj bio je sin Karla II. Plěšivoga.

Karlo III. Debeli *(Crassus)*, unuk Karla Plěšivoga, iste g. 877. car je postao. Ovaj od Ivana VIII. pape rimskoga bio je okrunjen za cesara g. I. 881.; ali odbacivši nepravedno ženu svoju Rihardu, kćer kralja od Skocie, on takodjer iz carstva bio je izbačen g. I. 887.

Slěde dogodjaji od krajinah horvatskih.

Poslě g. I. 853. Horvati naši s carstvom zapadnim sasvim imali su mir; ali s Gerci često vojevahu, jerbo ovi uvěk tražili su, da Horvatsku i Dalmaciu pod svoje vladanje natěraju; nu srěćom Horvati nisu se jih bojali.

G. I. 866. udarili su Saraceni iz Afrike na Dalmaciu. Od ovoga boja Porfirogeneta *(c. 29.)* ovako piše: „Poslě několiko vrěmena pako, kada viteški ovaj i věkovite uspomene vrědni Basilio carstvo ravnaše, došavši iz Afrike Saraceni sa Sodanom vojvodom i 36 galiami k Dalmacii pribrodili, i varoše Butoba osvojili su. Odanle k Dubrovniku odišavši, varoš ovaj 15 měsecih obsědjen deržahu. Onda varošani dubrovački u stiski budući, Basiliu cesaru rimskomu to ovimi rěčmi obznanili su: „Smiluj se nam i nedaj, da od neznabožacah poginemo!“

Digitized by Google

Ova ista Skilices i Cedren u životu Basilia ovako popisaše: „K tomu takodjer koji u Panonii i Dalmacii ter dalje od ovih stoje, t. j. Hrovati, Serblji, Zahlumi, Terbuniati, Kanaliti, Diokleciani i Rentani, izbacivši rimskoga carstva jaram, pod kojim od davna biahu, neodvisni i slobodni postali su. Mlogi pako, za pokazati svoje odstuplenje, od istoga zakona kerstianskoga odmetnuli su se, da nikakvoga prama Rimljanom prijateljstva i podložnosti saveza nebi zaderžali.“ Nadalje pišu: „Kada su ovako zapadne stvari uredili se, i na ovaj način brez vladanja ostale, ter se mešale: Agerini kartagenski dobivši zgodu, 36 galiah u Dalmaciu poslali su, i osvojiše š njimi više dalmatinskih varošah, najposlě do istoga stolnoga grada, koi se Dubrovnik (Ragusa) zove, dojdoše. Kada Dubrovčani od dugovitoga obsědjenja i od svih zalah pogibali, sasma već oslaběli su: od potrěbe i stiske prisiljeni, poklisare k cesaru poslaše.“ Nadalje izpisuju: da prie nego su poklisari u Carigrad došli, car Mihailo bio je ubijen, Basilio pako Macedon kano car, da ih je posluhnuo, i sto ladjah na pomoć odredio. Ali prie nego je pomoć ova Dubrovčanom došla, Saraceni da su Dubrovnik ostavili, i k Barim odjadrivši, město ovo osvojili. Jerbo pako znademo, da Mihailo g. I. 867. dana 24. Septembra bio je ubijen, i da su Saraceni po svědočanstvu Porfirogenete Dubrovnik varoš 15 měsecih obsědjen deržali: od ovuda lasno izvodimo, da su Saraceni g. I. 866. na Dalmaciu udarili, i iste god. měseca Junia Dubrovnik obsěli; g. I. pako 867. měseca Septembra da su poklisari dubrovački u Carigrad došli, i Saraceni valja da su měseca Oktobra Dubrovnik ostavili, ter Barim osvojili. Odanle pověrovano slědi, da je Dubrovnik i sva Dalmacia pod Horvate spadala, i da brez pomoći Basilia cara jest se oslobodila: jerbo gerčki pisci očito pišu, da je Dubrovnik bio stolni, t. j. pervi i najveći varoš od svega puka dalmatinskoga, i da nije spadao pod carstvo carigradsko. Ali ove sve varoše malo potle Basilio je porobio, i pod harač natěrati hotio, što ćemo sada viděti.

G. I. 867. Basilio Makedon car je postao, Saraceni pako Barium u Longobardi osvojili su. Protiva ovim podignuli su se, Ludovik II. zapadnoga, Basilio istočnoga carstva cari, i rimski papa; ali brez Horvatah nisu mogli biti, već i njih su zvali na pomoć. Od ovoga rata Kuropalates, Cedren, Zonaras i Porfirogeneta pišu; poslědnjega rěči (*c. 29.*) ovako glase: „Franci, sdruživši se s Gerci, papom, i zajedno s Horvati, Serblji, Zahlumiti,

Digitized by Google

Terboniti, Kanaliti, Đubrovčani i stanovnici svih varošah dalmatinskih, Barim obsědnu i osvoje. Znati se pako mora, da su Horvate i ostale slavinske principe, Dubrovčani na svojih ladjah u Longobardiu prebrodili.“ — Sdruženje ovo protiva Saracenom moralo se je g. I. 878. dogoditi, jerbo slědeće god. Horvati razljutjeni poklisare rimskoga pape pohvataše, njihova pako pisma, koja iz sabora občinskoga papi nosili su, poderaše ili pobacaše. Zašto to? Jerbo Basilio, kada Horvati i Dalmatini sa svojimi ladjami i mlożtvi za dobro svega Kerstianstva protiva Saracenom odjadriše, s vojskom svojom na kopnu i na moru na nje je udario, mloge gradove osvojio, i premloge u robstvo odveo. To je bio onaj věkovite uspomene vrědni car, kojega Porfirogeneta tako hvali. Od ovoga dogodjaja Porfirogeneta i ostali pisci nespominjaju: ali spominja Ludovik cesar, što ćemo doli niže viděti. Ovo nepošteno i nekerstiansko dělo bilo je uzrok, da mlogi Horvati od kerstianskoga zakona odmetnuli su se, nehoteći na nijedan način, niti u istom zakonu, s Gerci i Rimljani kakovgod prijateljski savez imati; ovo je bio uzrok, da i poklisare papinske porobili su.

Da pak ovo svaki pověrovano za istinsko deržati može, to svědoči knjiga Ludovika II. *(Nro. 73.)* Basiliu gerčkomu cesaru pisana, iz koje Baronio na g. I. 871. kod Lucia *(L. 2. c. 2.)* slědeća je popisao: „Da toliko puka Slavonie naše brez svakoga miloserdja u sužanjstvo je upalo, većma, nego se kazati more, serdce naše jest se ganulo. Jer doista nije lěpo uradjeno, da, kada su isti Slavini naši s ladjami svojimi kod Barim u družtvu za skupnu korist zaderžavali se, nenadajući se, da bi se jim tako suprotivnoga šta dogoditi moglo: tako bezbožno kuće njihove takodjer bile su porobljene. Niceta doista patricio, adrianskoga mora čuvar s galiami odredjen, dobivši po ovoj stvari (razumij, kada su Horvati s ladjami otišli k Barim) zgodu, mloga robstva od istih Slavah je odnio, niti je dosada povraćeno, što su spomenuti poklisari (razumij biskupe rimske, koji iz carigradskoga sabora u Rim su jadrili) izgubili. Doista hoćemo, da tvoje duhovno bratinstvo porušenje naših gradovah znade: jerbo poradi toliko pukovah Slavonie naše u sužanjstvo brez svakoga razloga odvedenih, većma, nego se kazati može, serdce naše jest ganuto.“ —

Od ovuda očito vidi se: 1) Da varoši dalmatinski nisu bili pod vladanjem gerčkim: jer drugačie nebi bio Basilio zapovědio, da ih Nicetas porobi, poruši i osvoji. 2) Znademo, da Ludovik Basilia krivi, da je njegova kervo-

Digitized by Google

ločnost kriva, što su Horvati biskupe porobili, niti su hoteli povratiti, što su oteli. 3) Moremo znati, da ovo nije istina, što Lucio i Aseman kod Kerčelića od ovuda izvoditi se terse: da Horvati pod vladanjem Frankah bili su. Buduć da Ludovik, kažu oni, Slavine i gradove „naše“ zove: dakle morali su pod vladanjem njegovim biti. Ali da je zaključenje ovo zločesto, svaki učen lasno smotriti more, Ludovik II. bo mogo je pravo Slavine „naše“ imenovati: *a)* Jerbo oni Kerstiani bili su. *b)* Jerbo njemu na pomoć protiva Saracenom došli su. *c)* Jerbo gledeć na razdeljenje Ilirie pod Niceforom i Karlom Velikim Horvati na zapadno carstvo spadali su.

U obziru na ova tri načina mogo je Ludovik pravo Slavine „naše“ zvati; ali od ovuda neslědi, da su Slavine pod vlastju Frankah bili, jerbo: a) Popisani dogodjaji od g. I. 827. to nedopuštaju. b) Gori spomenuti gerčki i isti němački pisci suprotivno pišu. c) Jerbo iste rěči Ludovika svědoče, da on radi kvarovah Slavinom učinjenih u serdcu ganuo se je. Da su pako Slavini pod vlastju Ludovika bili, onda bi bio Ludovik kano uvrědjen vlastnik, zbog uvrědjenja svoje vlasti i pravde, uprav od Basilia zadovoljnost tražio, i ako s dobrim nebi se mogli pogoditi, onda radi puka svoga krivodušno u robstvo odvedenoga i strašno porobljenoga, ter zbog mlogih gradovah porušenih, iz dužnosti bi Gerkom rat očito navěstiti morao. Koi ova dobro promotri, lahko će viděti, da učeni Aseman i Lucio iz nagnutja samo cifraju: nu lukavo cifranje prave istine zamazati neće. Ali Horvati potle toga osvetiše se istočnomu carstvu, i ostaše zato u vladanju svojem, što će slědeći dogodjaji pokazati.

Iz pervašnjih dakle dogodjajah to pověrovano znademo, da su poklisari rimskoga pape g. I. 870. u ruke Horvatah upali, i da je Basilio g. I. 869. Horvate morao porobiti: jerbo g. I. 870. dana 28. Febr. doveršio se je cerkveni sabor u Carigradu, poslě kojega rimski poklisari u Rim su se vratili. Ludovik pako cesar pisao je knjigu Basiliu g. I. 871. — Buduć da sam sabor 8. carigradski napomenuo, mislim, da će biti drago mojim čitateljem od Bugarah čitati, koji u isti sabor dojdoše išćući, da im se odsudi: jeli pod rimski ili pod carigradski patriarhat oni spadati moraju. U spomenutom dakle saboru, koi se je g. I. 869. dana 7. Oktb. započeo, i g. I. 870. dana 28. Febr. doveršio, kako Aseman *(Tom. II. pag. 189.)* iz Guilielma Bibliotekara kod Kerčelića piše:

„Petar bugarski poklisar pozdravivši skupa biskupe,

Digitized by Google

ovako poče govoriti: Gospodin Mihailo princip Bugarah čujući, da za korist svete Božje cerkve iz različnih stranah po vlasti stolice apostolske skup došli ste, radostno je razumio, i Vam, koji od stolice apostolske poslani ste, jerbo u vašem prolazenju s vašimi knjigami njega pohoditi dostojali ste, mlogoverstno zahvaljuje.“

Kada su mu poklisari rimske cerkvi na to odgovorili, onda Petar nadalje reče: „Do danas pogani bili smo, i onomadne u miloštju Kerstianstva stupili smo, i radi toga, da se u čem nebi bluditi viděli, od vas, koji vlast previsokihpatriarhah no-site, znati želimo, kojoj cerkvi podložiti se moramo.“

Poklisari svete rimske cerkve odgovorili su: „Po tebi, o Petre! tvoj starii, svetoj rimskoj cerkvi i blaženomu apostolah principu Petru, sa svim naroda svoga pukom sebe je predao, od kojega naslědnika, t. j. od viteškoga pape Nikole udostojan bio je i zapovědi za živěti, ter biskupe i misnike primiti. Vi sami takodjer pokazujete, da pod stolicu rimsku spadali ste i spadati morate: jerbo zahtěvane misnike naše primili ste, i s dostojnom bogoljubnostju ih deržite.“

Bugarah poklisari kazali su: „Da mi od svete rimske cerkve misnike tražili i dobili smo, ter ih do sada imamo, izpovědamo, i njim svim podložni biti mi odredjujemo: ali moramo li se rimskoj ili carigradskoj cerkvi podložiti, s ovimi patriarhah naměstnici odsudite.“

Poklisari rimske cerkve odgovoriše: „S Božjom pomoćju doveršili smo posle, koje je sveta stolica apostolska doveršiti zapovědala. Pravda pako vaša drugačie već, nego je izkazana, nemore se doveršiti: jerbo od toga u zapovědi ništa nismo primili, indi nismo niti šta odlučili, i scěnimo da se neima na kvar sv. cerkve rimske odsuditi. Dapače, buduć da je sva vaša domovina s našimi misnici puna : mi dajemo na znanje sa sudbenim izgovorom, koliko nam stoji, da vi na nikoga drugoga, nego na sv. rimsku cerkvu spadati morate.“

Naměstnici istočnih patriarhah za tim kazali su: „Kada ste vi onu domovinu zadobili, pod čijom vlastju je bila? i jeli imala latinske ili gerčke misnike? kažite!“

Poslanici Bugarah rekoše: „Mi onu domovinu od gerčkoga vladanja po oružju jesmo oteli, i ne latinske nego gerčke misnike u njoj našli smo.“

Onda vele naměstnici istočni: „Ako ste gerčke misnike ondě našli, očito je, da pod ravnanjem carigradskim ona krajina je bila.“

Digitized by Google

Poklisari pako rimske cerkve k njim govoriše: „Kakogod mi nelažemo tverdeći, da cerkveno upravljanje u Bugarii na različiti način na nas spada, tako na jednaki način nikad netajimo, da je Bugaria ista, strana gerčke kraljevine bila. Ali vi motriti morate, da drugo odredjuju pravde stolicah, a drugo dopuštaju razděljenja kraljevinah. Nu od ovoga neradimo, nego od pravde stolicah govorimo.“ —

Kada su pako naměstnici istočnih patriarhah očitovali želju, za znati ovo, što oni vele, da Bugaria na različiti način na rimsku stolicu spada, onda poklisari rimski odgovoriše: „Stolica apostolska, što lahko iz odredjenjah presvetih biskupah rimskih spoznati morete, obadva Epira, t. j. novi i starinski, svu Tesaliu i Dardaniu, gdě se i danas varoš Dardania pokazuje, sada pako domovina ovih Bugarah jest, i Bugaria se zove, u staro doba pravdoredno upravljaše i obderžavaše; i po tom upravljanje, koje onda po došastju neznabožnih Bugarah biaše izgubila, nije od carigradske cerkve, kako sada izmišlja se, zadobila, nego od njih, koji sada Kerstiani postali su, natrag je primila. Na drugi način: jerbo Bugari, po pravdi narodah domovinu sebi podloživši, ovo upravljanje kroz několiko godinah zaderžaše, i budući ga za tim stolici apostolskoj (kako gori kazali smo) pod krilo i upravljanje osobito izručili, nam se pravedno moraju podložiti, kojih su od drage volje sebi za učitelje odabrali. — Na tretji način: jerbo sv. stolica apostolska po zapovědi někadašnjega presvetoga pape gospodina Nikole, iste Bugare u svoje krilo je primila; tako někoji iz medju nas, koji ovdě jesmo, ondě mloge cerkve posvetili i misnike redili smo; kako takodjer i poštovani biskupi: Pavao Dominik, Leopardo i Formoso. Ali i Grimoaldo skup-biskup naš, kojega da isti Bugari s mlogimi našimi misnici do sada imadu, u nazočnosti vašoj posvědočili su, dovodivši ih po mlogom znoju s milostjom Isukersta od različnih bludah na katoličanske věre istinitost; evo, više nego tri godine ih je deržao i derži, redi i upravlja. Poradi toga slěditi nemore, da se cerkva rimska, brez znanja rimskoga pape, u onih porobi, u kojih dosada uvedena vidi se.“

Na pitanje naměstnikah istočnih patriarhah: da kažu, koje;a izmedju tih načinah odpustiti hoće, poklisari rimske cerkvi odgovoriše: „Sveta stolica apostolska, pod kojom doista i vi jeste, vas za sudce sverhu svoje pravde niti sama je odabrala, niti po nas odabira, buduć da ona u svoj cerkvi imade sama osobitu sloboštinu suditi. Ali niti

Digitized by Google

nam od ovoga iztraživanja odsudu izreći, oblast je dala. Poradi toga ono, što od nje nismo primili, samo za njezin sud zaderžavamo: ona bo, za braniti se, po množtvu knjigah mloga napervo doněti može, oda šta svaka vaša odsuda tako lahko odbaci se, kako slabo je izrečena.“

Naměstnici istočnih patriarhah kazali su: „Dosta nedostojno jest, da vi, koji gerčko carstvo odmetnuvši, ka Frankah savezu pristali ste, zaderžajete u kraljevini našega principa pravo redjenja. Zbog toga sudimo, da Bugarah domovina, od koje znademo, da pod gerčkim vladanjem od davna stajaše, i gerčke misnike imade, svetoj cerkvi carigradskoj, od koje po neznabožtvu biaše odstupila, sada po Kerstianstvu se povrati.“

Poklisari rimske cerkve suprot vapijući, kazaše: „Odsudu, koju ste niti izabrani, niti s dopuštenjem, ili od straha, ili poradi miloštje, ili štogod ono jest, sada većma prenaglili nego izgovorili, po vlasti Duha svetoga, do razsudjenja sv. stolice apostolske sasvim uništavamo tako, da niti imena odsude nije vrědna imati. Tebe pako krivca Ignatio patriarho, po vlasti svetih apostolah principah, pred Bogom, njegovimi Angeli i svimi nazočnimi nazivamo: da se po ovoj knjigi presvetloga povratitelja tvoga, gospodina Hadriana najvećega pape, koju tebi evo izručujemo, po hataru tvom od svakoga Bugarie upravljanja čuvaš, niti koga od tvojih tam šalješ; da sv. stolica apostolska, koja tebi tvoja je povratila, nebi se viděla po tebi svoja izgubiti. Dapače ako sudiš (što věrujemo), da pravednu tužbu imadeš, svetoj rimskoj cerkvi, tvojoj povratiteljici, putem pravde nju napervo staviti nepropustiš.“

Onda patriarha Ignatio uzamši knjigu, premda jako opominjen, njezino pročitanje odloži, i odgovori: „Daleko budi od mene, da ja po takovih preuzetnostih protiva dostojanstvu stolice apostolske bi se zapleo: jerbo niti dětinski radim, da bi mi se što izmaknuti moglo, niti na toliko takodjer budalim, da ono sam učinim, što u drugih pokarati moram.“ Ovako se je sveršio onaj dogovor.

Na g. I. 871. piše Lucio iz mletačkih pisacah, da je Urso mletački vojvoda na Narentane udario, i njim se osvetio: ali poradi šta, i kako, neveli. Akoli ovaj Urso bio je onaj isti, kojega Dandulo „Participaciom“ zove, dakle ovo nije istina. Jerbo Dandulo kod istoga Lucia (*L. III. pag. 66.*) piše: „Urso Participacio vojvoda je postao g. I. 874.“; dakle g. I. 871. nije mogo na Narentane udariti kano vojvoda mletački, ako ne kano vojvoda nad galiami.

Na g. I. 874. svědoči Lucio (*L. II. c. 2.*), da isti voj-

Digitized by Google

voda Urso s principi slavinskimi Demogojom i Inićom rat je imao, poslě pako savez mira š njimi načinio, kojega Slavini, budući uvrědjeni, opet prekinuli su. Dandulo od istoga dogodjaja kod Lucia ovako piše: „Ništarmanje Slavini, derzeći se za uvrědjene, savez mira, koi po smerti Demogoja bio je ponovljen, prekeršili su; protiva ovim vojvoda vojsku je poslao. U ovih dnevih Sedesklav iz pokolěnja Terpimirova, podapert pomoćju cesara, vojvodstvo Dalmacie je pograbio, i sinove Demogoja u sužanjstvo je poslao; kojega potle malo vrěmena Branimir je ubio, i vojvodstvo njegovo zadobio.“ Ova su se morala dogoditi potle g. I. 874., kada je Urso postao vojvoda mletački. — Iz ovoga svědočanstva sada izvodimo, da potle Krešimira sina Terpimirova, vojvoda u Horvatskoj bio je Demogoj, koi je imao sine, ali imena njihova Dandulo nespominja. Po smerti Demogoja postao je vojvoda Sedesklav, koi sine Demogoja u sužanjstvo je poslao. Misliti bi se moglo, da ovaj Sedesklav bio je spomenuti Sebeslav; ali Dandulo piše, da je Sedesklav sine Demogojove u sužanjstvo poslao, dakle morao je biti različan od onoga, polag Dandula bio je iz pokolěnja Terpimirova. Na ovaj način vojvoda od Horvatske bi bio

Demogoj 5.; i Sedesklav ili Sebeslav 6. vojvoda. Od ovoga piše Dandulo, da ga je ubio Branimir. Ovaj věrojatno će biti Vladimir, kojega sam u broju kraljevah od Serbie 21. stavio; imao je za ženu kćer Terpimirovu, na kojega je spala Horvatska i Serbska. Što se pako gori spomenutih godinah dotiče, koje ja iz P. Kačića i Du Fresna popisao sam, istina je, da se nesudaraju: ali oni nisu godine pobilježili, već samo spomenuli, da je Vladimir živio 20 godinah. Nu sad znademo, da Sebeslav i Branimir živili su g. I. 879. To svědoče knjige Ivana 8. pape rimskoga na Branimira i Sebeslava pisane. Navlastito knjiga u broju 181. Branimiru poslana, ovako glasi: „Ljubljenomu sinu Branimiru! Povraćajućega tebe primamo u naručaj svete stolice matere tvoje, od koje vrěla otci tvoji nauke svetoga pripovědanja bili su.“ — Opet knjiga u broju 284. ovako glasi: „Preuzvišenomu čověku Branimiru, glasovitomu knezu i ljubljenomu sinu našemu, svim takodjer duhovnikom, misnikom, poštovanim sudcom, ter svemu puku mir i milost od gospodina Isukersta! Čuvši mi kroz Teodosia poštovanoga biskupa vašega od věre —“ Knjiga pako na Sedeslava g. I. 879. dana 7. Jun. pisana, ovako glasi: „Da za ljubav svetih Apostolah Petra i Pavla, vaših zaštitnikah, ovoga poklisara, kojega k puku bugar-

Digitized by Google

skomu šaljemo, tiam do ljubljenoga sina našega Mihaila, glasovitoga kralja bugarskoga, zdrava i neoskvernjena dojti učinite, ter štogod mu za hranu i oděću je potrěbito, da mu za ljubav Boga pribavite.“

Od ovuda pověrovano znademo, da Sedeslav i Branimir g. I. 879. živili su, ali kako dugo, to neznademo. U ostalih tolika je smutnja, tako u imenih vojvodah i kraljevah, kako takodjer u istih dogodjajih, kod učenoga Lucia i Du Fresna, da bi se kazati moglo, da oni dogodjaje Slavinah nisu na světlo dali, za metnuti ih u red, nego za poměšati ih, i većma zamazati. — Tako biva uvěk kod onih, koji za dopasti se drugomu, radi miloštje i dobitka kakvoga, stvari i dogodjaje popisuju, nepazeći, kako strašno protiva narodom grěše, kada zbog vrěmenitoga dobitka, sve puke u neznanost vode. Ali opet hvala jim, i stotina putah hvala! da barem ova popisaše, jerbo drugačie bi dogodjaji ovi zauvěke sa svim u tavnosti i neznanosti ostali.

Branimir dakle, mora se po spomenutih svědočanstvih, u redu vojvodah 7. brojiti. Kako je dugo vladao, to se neznade; ali da sa svim pukom na věru kerstiansku se je povratio, i da je biskupa Teodosia, valjada radi kerštenja k Ivanu papi poslao, to knjiga Ivana VIII. pape svědoči. Zbog toga ja brojim ovako:

Porin bio je u redu 8. vojvoda horvatski, koi potle Branimira dao je sve Horvate kerstiti. Odkuda slědi, da Branimir nije dugo živio, ili može i to biti, da je Porfirogeneta istoga Branimira Porinom zvao. Bilo ovo kako mu drago, ja sudim, da je bilo u ovo vrěme tretje pokerštenje Horvatah; pervo naimre bilo je pod vojvodom Porgom u vrěme Heraklia cesara; drugo pako pod kraljem Mislavom ili Svetopilekom, u vrěme Hadriana I. pape. Za ovo pověrovanie učiniti, tri dokaza napervo stavljam: 1) Porfirogeneta *(c. 29.)* ovako piše: „U vrěme Mihaila Amorena Balba stanovnici dalmatinskih varošah postali su slobodni, niti rimskomu cesaru, niti komu drugomu podložni. Takodjer i bližnji njim puci: Hrovati, Serblji, Zahlumite, Terbunite, Diokleciani i Hipagani, izbacivši rimskoga carstvajaram, slobodni, pod svojimi a ne tudjimi zakoni živili su. Principe pak ovi puci neimaju, samo župane i starešine, kano i drugi Slavini; premlogi takodjer od ovih Slavinah dugo brez kerstenja ostali su. Pod vladanjem pako najbogoljubniega cesara Basilia poklisare k njemu poslaše, moleći: da se pokerste, koji od njih keršteni još nisu, i da budu, kano od početka, podložni rimskomu carstvu. Posluhnuo je ih blaženi i poštovani cesar, i poslavši misnike s poklisari, ove,

Digitized by Google

koji od spomenutih pukovah nisu bili keršteni, dade pokerstiti, posle kerštenja pak odredi, da si izaberu principe. koje su hoteli, i iz onoga pokolenja, koje su najvećma ljubili; od onoga pako vrémena do dana današnjega principe od druguda neizabiraju. Pogani pako na méstih visokih stanujući, koji u rimskom jeziku Narentani zovu se, brez kerštenja ostali su. Ali poslé toga i ovi, poslavši k istomu cesaru poklisare, prosili su, da se okerste; cesar indi odredi misnike, i dade ih pokerstiti.“ — Isti Porfirogeneta od kerštenja Horvatah *(c. 30.)* ovako piše: „Potle sedam godinah deržanoga rata, težko najposlé Horvati nadjačaše, ter pobivši sve Franke i njihovoga principa Kocilina, od onda slobodni postadoše. Kada su pak od pape rimskoga sveto kerštenje molili, poslani k njim biskupi kerstiše ih pod vladanjem principa Porina.“

Ako tko ova svédočanstva Porfirogenete promotri, vidét će mu se, da on sebi suprot govori, jerbo piše: da je Basilio car poslao k Horvatom biskupe; i opet: da su Horvati poklisare k rimskomu papi poslali, koi slavši k njim biskupe, dade ih pokerstiti. Nazočne réči moraju se ovako razuméti. Iz pervašnjega svédočanstva viděli smo, da je Porfirogeneta pisao: da su mlogi Horvati dugo vrémena, tia do Basilia cesara ostali nekeršteni, onda pako da su svi keršteni, isti takodjer Narentani, od potoka Narona tako zvani. Jerbo pako znademo, da u vréme Basilia cesara istočna i zapadna cerkva, po smerti Ignacia patriarhe, opet su se razdružile, buduć da je Basilio Focia opet za patriarhu carigradskoga naredio, što se je okolo g. I. 880. dogodilo, jer Ignacio patriarha umro je polag Lucia g. I. 878.: dakle pokerštenje Narentanah moralo se je od g. I. 880 — 886. pripetiti. Ali ovo pokerštenje bilo je po zakonu istočne cerkve, ter po carigradskih biskupih i misnicih učinjeno; odkuda opet vidimo, kada naši Slavjani naslédnici istočne cerkve postali su. Što se pako Horvatah i Dalmacie prave, t. j. spomenutih 7 varošah, tiče, oni takodjer u ovo vréme, ali još g. I. 878. poklisare k rimskomu papi poslali su, moleći od njega kerštenje i sjedinjenje s rimskom cerkvom. Ovo svédoče knjige Ivana rimskoga pape, na Branimira i Sedeslava pisane, iz kojih suditi se more, da ovi principi bili su rimskoj cerkvi prignuti; zato strana rimskoj cerkvi prignuta pokerstila se je po zakonu rimske cerkve u vréme Porina vojvode, koi je poslé Branimira slédio. Da pak ovo kerštenje Horvatah i Serbaljah nije se moglo prie g. I. 880. dogoditi, to isti dogodjaji svédoče: jerbo znademo, da Horvati do g. I. 830. věkovite

Digitized by Google

rate s Franci imali su. Pokazao sam, da g. I. 832. Terpimir postade vojvoda od Horvatah, ali da vojvode horvatski i serbski sveudilj bojeve imadoše, tako medju sobom, poradi vladanja, kako i s Gerci, koji su uvěk tersili se, da ih pod svoju vlast natěraju; ter da u vrěme Mihaila Balba sa svim slobodni postadoše, to Porfirogeneta i ostali gerčki pisci pišu. Nadalje dogodjaji svědoče, da g. I. 866. Iliri sa Saraceni vojevahu, tia do g. I. 869., kada su pozvani k Barim u Longobardiu otišli; iz kojih svih dogodjajah očevidno je, da njihovo pokerštenje prie g. I. 880. nije se moglo pripetiti. Da pak ovo pokerštenje moralo se je pod Ivanom VIII. papom dogoditi, to mloge knjige od njega pisane pověrovano čine, kanoti; *Epist. 181.* na Branimira; *Epist. 185.* na sve misnike i na sav puk; *Epist. 183.* na Teodosia poštovanoga điakona, i izabranoga svete cerkve nonenske biskupa; *Epist. 184.* na Branimira, sve duhovnike, župane, staresine i sav puk; *Epist. 190.* na Vitala jadrenskoga, Dominika absarenskoga i ostale biskupe dalmatinske, ter na Ivana arcipresbitera sv. stolice salonitanske, sve misnike i staresine stanovnikah spalatskoga, zadarskoga i ostalih varošah. Ove tolike knjige Ivana VIII. pape očito svědoče, da u njegovo vrěme moralo je biti veliko preokrenutje na Kerstianstvo po svoj Horvatskoj. Da takodjer u isto vrěme pod cesarom Basiliom bilo je obćinsko kerštenje u Serbii, to svědoči Porfirogeneta.

Ovo razkoljenje zakona dalo je narodu slavinskomu najveću ranu, koja i dan danas svim pukom slavinskim težke boli uzrokuje: jerbo od poslě i serdca njihova od jedinosti i sloge, kano da nisu od jedne kervi i matere, razdružuje. Ovo zlo priprostoća i neznanost njihovih misnikah još više umnožava: jerbo ovi, na město da puke brigi svojoj izručene na slogu i bratinsku ljubav uputjuju, dapače ih na neslogu i merzost podžižu i podbadaju.

Poglavje XVIII.

Od ostalih dogodjajah do g. 1. 886.

Da su Horvati na moru najjači bili, i po moru jako robili, to svědoči na g. I. 882. Sigonio iz Dandula kod Lucia *(L. II. c. 2.)* gdě ovako piše: „Karlo Kraso *(Crassus)* cesar s Veneti i Itali sebi podložnimi u Raveni na pet godinah je savez načinio, i dokončao, da Slavini, nepre-

Digitized by Google

stance robljenjem more iznemirujući, ne samo da se skupnim oružjem suzbiju, već takodjer da se na njih udari.“ — Od ovuda pověrovano znademo, da Horvatom na moru nitko nije mogo na put stati: jerbo savez sdruženja medju Veneti i cesarom Karlom nebi bio načinjen, da se je svaki napose usudio na Horvate udariti. Ali niti Veneti s Karlom cesarom sdruženi nisu mogli Horvatom odoliti, već poslě moradoše Veneti i svi, koji su po moru jadrili, Horvatom harač plaćati. Ovo svědoče Sabelik i Dandulo u svojih kronikah, gdě ovako pišu: „Medjutim na Neretvane staринske mletačkoga imena neprijatelje, buduć da su bližnja mora uznemiravali, několiko dugačkih ladjah, za suzbiti njihovo jadrenje, poslano je, koje brez koristi (zašto nigdě neprijatelja nisu našle) povratiše se kući. Malo poslě 12 galiah proti neprijatelju bude pripravljeno. Po nagovoru vojvode Petra Kandiana principa udariše ove mletačke trojvesalske galie (*triremes*) na dušmana, kojega su našli kod prikraja Dalmacie, od istih stanovnikah „Mikula“ zvanoga. Ali liburnianske ladje nisu se na boj skratile: dakle od jedne i druge strane udareno jest s većom sercenostju nego jakostju. Iz početka strana mletačka, predobivši několiko neprijateljskih ladjah, jača jest bila; ali poslě kad je množtvo Barbarah (razumij Slavinah) jače navalilo, vojvodina ladja s ostalimi bila je obkoljena, Kandian pako junački vojujući, mertav je pao, poslě nego je samo pet měsecih skupštinu mletačku ravnao. Tělo njegovo bilo je od Istrianah u grad odnešeno, i ondě zakopano.“

Ovo isto i Dandulo svědoči, koi na g. I. 887. ovako piše: „Petar Kandian na berzo vojsku na moru protiva Neretvanom pošalje, koja budući se brez koristi povratila, on sam s 12 bojnih galiah u měsecu Augustu protiva njim izidje. Došavši k berdu Slavinah, na městu, koje se zove *Miculus* na njih navali. Iz početka Slavine suprot vojujuće raztěra, i mloge pobivši, pet ladjah njihovih sěkirami razbije: ali opet od Slavinah povrativših se, dana 18. Septb. i s drugom sedmericom jest ubijen. Tělo njegovo Andria serdar uzamši, u groblju gradenske cerkve je ukopao.“ — Iz ovih svědočanstvah pověrovano znademo, da Horvati Mletčane i sve njihove bojne ladje predobili su. Odkuda postade, da se Mletčani na moru pokazati nisu više usudili, i pod isti harač poddali su se, kojega do vrěmena Petra II. vojvode mletačkoga plaćahu; ali od ovoga potle ćemo razgovarati. Sada od potrěbe je na dogodjaje Panonie povratiti se, da vidimo, što se je tamo radilo.

Digitized by Google

Na g. I. 856., kako Aseman *(Tomo IV. Parte II. c. 1. pag. 280.)* kod Kerčelića svědoči, Fuldenski piše: „Měseca Augusta Ludovik kralj sakupivši vojsku, kroz Sorabe putujući, i vojvode njihove k sebi pridružeći, Dalmate u boju je preobladao, i pod harač natěrao.“ Od ovuda spomenuti Aseman izvodi: da se ovaj dogodjaj od Serbaljah i Dalmatinah horvatskih razuměti mora; ali učeni Aseman morao bí i naslědeće reči, koje Fuldenski je pobilježio, paziti. Ovaj bo piše: „Odanle kroz Česku idući, někoje njihove vojvode sebi poddane je primio.“ Nadalje isti Fuldenski kod Asemana *(Tomo II. pag. 254.)* veli: „Sorabi u franačke krajine često nasertali su i palili ih; radi česa Ludovik kralj razljutjen s vojskom kroz Turingiu putujući, u njihovu zemlju unišavši, većma ih gladom nego oružjem ukroti.“ Od ovuda očevidno je, da oni Sorabi bili su susědi Turingah, t. j. današnji Česi i Pomorani: jerbo Turingia stoji prěko Dunava daleko od naše Serbie, dalje Bojoarie i Švevie. Ali kazat će tko: kako su mogli tamo biti Dalmate, koje u boju jest razbio? Ovo bi moglo veliku smutnju uzrokovati onim, koji na godine nemotre, ali nam, koji znademo, kada se je koi dogodjaj pripetio, lasno je na ovo pijanje odgovoriti. Opomenuti indi moje čitatelje moram na dogodjaje g. I. 787. i 788. Ondě sam popisao, da kada je Karlo Veliki Bojoare i sve istočne Slavine tia do Vistule pod harač natěrao: onda iz Horvatske tri vojvode Čeh, Leh i Rus s mloštvi svojimi, koje iz Horvatske podigoše, onim Slavinom na pomoć otišli su, i g. I 789. sve one krajine jesu natrag dobili, sve deržave Frankah okolo rěke Běle osvojili, ter Magdeburg varoš i ostala města porobili. Znano pako jest, da su Horvati zvali se u občinskom Slavi, u posebnom pako Dalmate i Horvati, jerbo gerčki i němački pisci Dalmaciu tia do Drave protezali su. Od ovuda i Fuldenski one Horvate, koje Ludovik u boju je preobladao, imenovao je Dalmate, za razlučiti ih od ostalih Slavinah, koji su se ili sami nazvali Dalmate, ili od drugih onděšnjih Slavinah ime ovo zadobiše, buduć da su iz Dalmacie onamo došli. Jerbo pako nijedan pisac prie Karla Velikoga u onih slavinskih prěkodunavskih krajinah, Dalmatah nije spomenuo: od ovuda istinski slědi, da u vrěme Karla Velikoga otišli su u one krajine iz Horvatske puci, koji su se još g. I. 856., kada je Fuldenski ova pisao, Dalmate zvali. Ovo je jedan temeljiti dokaz od one istine, da vojvode Čeh, Leh i Rus otišli su sa svojimi mloštvi iz Horvatske prěkodunavskim Slavinom na pomoć.

Digitized by Google

Na g. I. 884. analista fuldenski kod Lucia *(L. II. c. 2.)* piše: „Poslě toga, kada je došao Branislav vojvoda Slavinah, koi u to vrěme kraljevinu medju Dravom i Savom je deržao,“ — Ove rěči analiste fuldenskoga veliku smutnju medju pisci jesu učinile, tako, da němački pisci i isti naš Kerčelić, našu Slavoniu u Avariu prěko Dunava je prenio, ovo pako, što se je radilo u prěkodunavskoj Panonii, gdě u vrěme Karla Velikog Avari i Huni stanovahu, ono velim, u našu Slavoniu medju Dravu i Savu je preměstio. Ali da ove dogodjaje temeljitie razuměti možemo, izpisat ću u našem jeziku rěči Anonima, iz kojega učeni Aseman, Hansic, i po njem naš Kerčelić u veliku dogodjajah smutnju upadoše, i onda ću po mojem razumu dogodjaje razložiti, da svaki suditi more, jeli ja ili spomenuti pisci pravo imadu. Anonim kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. N. 15. pag. 76.)* ovako piše: „Tersimo se kazati, kako smo istinitie u kronikah cesarah i kraljevah franačkih i bojoarskih popisano našli. Kada je dakle Karlo cesar Hune iztěrao — potle njih pako počeli su vojvode Bojoarah gori spomenutu zemlju s dopuštjenjem kraljevah, kano županiu deržati. — Ova budući tako odredjena, obrambu hatara primio je Radbod vojvoda Bojoarie, ka kojemu Privina sužanj protěran od Mojmara vojvode moravskoga iz nad Dunava je došo. Radbod njega odmah pred gospodina našega kralja Ludovika je doveo, po kojega zapovědi Privina u věri kerstianskoj podučen, i u cerkvi sv. Martina, u městu Treisma zvanom, pokeršten jest. — Privina poslě Radbodu izručen, několiko vrěmena š njim je bio. Ne dugo zatim dojde Hecilon od Bugarah u krajinu Ratimara vojvode.“

Prie nego nadalje rěči Anonima popišem, od potrěbe je razložiti ona města, od kojih on piše, da ovako iste dogodjaje, koji su se u onoj krajini dogodili, lasnie razuměti moremo; jerbo Anonim doista pošteno i istinski je pisao, premda imena potokah i městah nije pravo pobilježio: što se tudjega jezika piscu lahko pripetiti more. Dakle Anonim popisao je ono, što se je u Bojoarii i u onoj Panonii dogodilo, gdě Avari i Huni stanovahu. Mi pako znademo iz pervašnjih dogodjajah, da sva današnja prěkodunavska Bavaria i Svevia do Turingie, spadala je pod Bojoariu. Nadalje znademo, da sva prěkodunavska današnja Ugarska do Tise rěke, spadala je pod Avare. — Anonim dakle piše, što se je u ovih krajinah dogodilo potle Karla Velikoga, koi g. I. 788. Tasilu kralja Bojoarah jest preobladao i uhvatio, poslě pako iste Avare nadjačao

Digitized by Google

ter na njihovo zahtěvanje dopustio, da se na desnu stranu Dunava medju Sabariu i Karnuntum presele. Na g. I. 811. piše Anonim očito i istinski, da po smerti Karla Velikoga, pod njegovim sinom Ludovikom I., i poslě njega pod kraljevi franačkimi, u Bojoarii vladahu vojvode, koji s privoljenjem kraljevah franačkih biahu takodjer župani od Avarie, t. j. od one krajine, odkuda su Huni ili Avari od Karla Velikoga bili iztěrani; ova pako krajina bila je, gdě je današnja prěkodunavska Ugarska do Tise.

Tim znademo krajine, koje Anonim spominja, sada promotrit ćemo, što od njih piše. Ove krajine, veli Anonim, gdě prie Huni i Avari stanovahu, da je Radbod vojvoda primio u obrambu, t. j. u ravnanje, i da u vrěme njegovoga ravnanja Primina ili Privina, kojega Mojmar vojvoda moravski je protěrao, došao je k njemu, valjada moleći ga, da mu dopusti u onoj krajini nastaniti se. Radbod sam od svoje glave nije smio, jerbo pod vlastju kralja od Francie stajaše: dakle Privinu k Ludoviku II. je doveo, i njemu preporučio. Ludovik II. molbu njegovu odobri, budući da je Avaria ona pusta bila, i zapovědi, da se Privina u věri kerstianskoj poduči i kersti. Ovo jest i učinjeno u cerkvi sv. Martina, morebiti, kako ja nahodim, gdě je i dan danas Kapitul spiški (*Capitulum Scepusiense*). Onaj Privina već kerščen, několiko vrěmena pod brigom Radboda stajaše; ali za malo vrěme (nepiše zašto) zavadi se s Radbodom, i sa sinom svojim Hecilom k Bugarom uteče. Medjutim Ratimar vojvoda moravski zaokupi onu krajinu, gdě je Privina bio. K ovomu Ratimaru, koi je věrojatno po smerti Mojmara u Moravskoj vladao, povrati se Privina sa sinom svojim Hecilom, ili kako Anonim piše, Hezilom iz Bugarske, koja taki prěko Tise jest se počimala, i pridruži se njemu. — Ovako se moraju razložiti, koje němački pisci jako poměšali su, što će slědeći dogodjaji sve očitovati.

Sada popisat ću, što nadalje Anonim pripověda: „U ono vrěme poslao je Ludovik Radboda vojvodu s vojskom mlogom, za iztěrati Ratimara vojvodu. Ovaj nemogući se obraniti, u běg se dade sa svojimi, koji od boja živi ostali su. Spomenuti Privina ostade živ, i prejde sa svojimi prěko rěke Save (ova rěč Sava sve pisce u smutnju je navela, što ću pokazati poslě), ter ondě primljen od Salahona kneza (*comite*), pomiri se s Radbodom. Po někojoj pako zgodi opet se je pripetilo, da spomenuti kralj po molbi svojih věrnih, dao je Privini někoju stranu dolnje Panonie za posědovanje, kod rěke zvane Sava.“

Digitized by Google

Kerčelić svědoči, da něki pišu Saña. — Ova rěka Sava ili Sana tako je sve pisce pobunila, da oni negledeć na krajine i na iste narode krajinah, sve dogodjaje, koji su se medju Bojoariom i Avariom dogodili, medju Savu i Dravu preněli su. Ali kazati će tko, kako bi to moglo biti, buduć da tamo niti Save niti Drave neima? Istina je, ovih neima, ali ima drugih rěkah, kojih imena mogla su se lasno preokrenuti na Dravu i Savu, osobito u němačkom jeziku, i od onih pisacah, koji u zemljopisu dobro učeni nisu i nemotre, gdě je koja krajina, i kakove su u njoj rěke. — Dakle da smutnju ovu razpravimo, moramo znati, da u gemerskoj varmedji jest potok, koi i dan danas zove se Sajo. Ako je němački pisac ili kronik ovu reč Saya u němačkom jeziku slovom *y* pisao: znademo svi, koji němački čitati uměmo, da tiskani němački ꝛ jest skoro jednaki s němačkim n i v, odkuda lasno mogli su drugi pisci na město Sava, Saya ili Sana pisati. Na jednaki način znademo, da u gornjoj Ugarskoj u varmedji tornenskoj jest varoš Tornava, i opet u varmedji požunskoj je varoš Ternava, i potok Ternava. Ovu rěč Ternava němački kronik ili koigod pisac lasno je preokrenuo na Drava. Da pak ove rěči němački pisci pokvareno pisali su, to isti dogodjaji ter ostala imena varošah i městah, koja Anonim je popisao, pokazati će.

Promotrimo sada, što nadalje Anonim piše: „Onda počeo je Privina ondě stanovati, u někojoj šumi kod Palaselede potoka grad sagradjivati, i puke na okolo sakupljivati. Došlo je pako na znanje Ludovika najbogoljubniega kralja, da je Privina na službu Božju i njegovu (kraljevu) dobrovoljan. Kada su dakle věrni kraljevi više putah Privinu preporučali, poklonio mu je kralj sve za pravo njegovo vlastito, štogod prie imade za ravnanje. Dakle g. I. 865. deržao je ili obsluživao je — (ali što je obsluživao to nepiše Kerčelić) u gradu Hezilona, na novo Moseburg zvanom, kojega Hezilo jest zadobio po smerti otca svoga Privine, od Moravah ubijenoga.“ Iz ovih komadićah Anonimovih (kvar da nije Kerčelić sve iz reda popisao; ali je morebiti i on ove komadiće iz Hansica izvadio) ono pověrovano slědi, da ovi dogodjaji u prěkodunavskih krajinah Ugarske su se pripetili, što ista imena od Anonima spomenuta, od kojih Kerčelić piše, svědoče, kano: Nitrava, Ternava; ova bo imena u našoj Slavonii nenahode se.

Sada ćemo nadalje promotriti, što Hansic (*Tomo II. pag. 139.*) iz kronike Frankah kod Kerčelića piše: „Ali g. I. 873. Sventibald Moravac Panoniu je zaokupio, na ko-

Digitized by Google

jega stranu otidje i Bratislav, sin Hezilona vojvode od dolnje Panonie. Onda bi vlast juvavianskoga biskupa sasvim izbačena. Jedini Metodio sva je vladao: osim što se Panonia dolnja s vojvodom Bratislavom (kojega Fuldenski Braxlavonom zove) g. I. 885. opet pod vladanje (razumij juvavianskoga biskupa) povratila; i dade sloboštinu (razumij Bratislav vojvoda) Teodinaru, da ondě posědovanja vitežka po nadarenju Arnulfa (kralja) zadobi, jer i cerkvu — (neimenuje ju, da se nebi znalo koju) predade njemu. Osim toga opatovinu Moseburg (razumij, što je Privina podigo, gdě je bio grad Hezilov), gdě sv. Adrian počiva, na městu naimre, koje něko doba Privina, potle sin njegov Hezilo, a sada unuk Vratislav ili Braslav posědovahu, ter više městah i cerkvah krajine one —. Cerkve kod Turnave, Nitrave, i takodjer Petave cerkvu sa svim varošem.“ Nadalje Fuldenski od ovih dogodjajah kod Kerčelića ovako: „G. I. 884. k cesaru kroz Bojoariu pram istoku (valjada s vojskom) idućemu došavši Sventibald vojvoda s principi svojimi, zada mu věru, i zakle se, da doklegod Karlo (razumij Kraso) bude živio, nikada u kraljevinu njegovu s vojskom neprijateljski udariti neće. Poslě, kada je došo, Braslavski vojvoda sa svojimi podložan vojski pridruži se; koi Braslav u ono vrěme kraljevinu medju Savom i Dravom deržaše.“

Od ovuda naš Kerčelić s drugimi pisci pověrovano izvodi, da Branislav bio je sin Hezilonov, i da je kraljevinu medju Savom i Dravom deržao; ali ja s dopuštjenjem učenoga Kerčelića i ostalih němačkih pisacah kažem, da to istina nije. Da Branislav, ili kako ga němački pisci svakojako pokvareno pišu (ovako i druga imena varošah i potokah pokvariše), bio je sin Hezilonov, to ja dopuštam; ali da niti ovaj Branislav, niti otac njegov Hezilon, niti děd Privina, nisu nikada u nijednoj strani Slavonie naše vladali, to ja očito kažem. Jerbo Fuldenski piše, da g. I. 884. cesar Karlo Kraso (zločesto Kerčelić piše Karlo Kalvo, ovaj bo nije nikada cesar bio) putovao je s vojskom kroz Bojoariu pram istoku. Bojoarii pako pram istoku leži Avaria, t. j. današnja gornja Ugarska, odkuda Avari bili su protěrani, ter dolnja prěkodunavska Ugarska; ne pako naša medju Savom i Dravom ležeća Slavonia, koja gledeć na Bojoariu, malo ne pram poldanu leži. Nadalje Fuldenski piše, da došavši Sventibald vojvoda (ovoga Porfiregeneta zove Sphendoplok: kolika je to razlika!) zakleo se je Karlu, da neće više u njegovu kraljevinu udariti.“ Svaki učeni neka sudi, jeli Sventibald iz Morav-

Digitized by Google

ske tiam u našu Slavoniu k cesaru Karlu došo; ili, što istini priličnie, ter dogodjajem i istomu okolišu městah i krajinah sgodnie jest, došao je u Avariu, za koju vojvode moravski otimali su se. Vidivši pako, da je cesar s vojskom stigo, budući uplašen, nije se smio pobiti, već se ponizi i zakle, da neće više udarati u krajine franačke, t. j. u Avariu, koju je g. I. 873. zaokupio, kako gori iz svědočanstvah kronike Frankah viděli smo, gdě se veli, da Sventibald Moravac Panoniu je zaokupio. Nijedan učen neće dopustiti, da je Sventibald ikada Panoniu Saviu zaokupio, ali nit Valerie nije Sventibald nikada imao.

Nadalje piše Fuldenski, da je tamo došo *Branslavorum* vojvoda, koi u ono vrěme medju Savom i Dravom imao je kraljevinu. Ovaj Branslavski vojvoda bio je Branislav sin Hezilona, a unuk Privine, koi budući od Mojmara vojvode moravskoga protěran, došao je k Radbodu vojvodi od Bojoarie, i knezu ili županu od Avarie; potle pako dobio je od Ludovika cesara darovanje sverhu sve one krajine; pogledi pervašnja. Ovo njegovo kraljestvo bilo je medju potoci Sajom i Ternavom, što je Fuldenski ili drugi koigod napisao, da medju potoci Savom i Dravom. Nadalje na g. I. 892. Fuldenski piše: „Ali on (Sventibald) nehti po običaju ka kralju (Arnulfu) dojti, već pogazi věru i sva, koja prie biše obećao. Radi česa kralj razljutjen — s Braslavom vojvodom dogovor je imao, medju ostalimi izpitajući vrěme i město, kako bi mogo u zemlju Moravah uniti: jerbo dokončano biše, da s trimi oboružanimi vojskami u kraljevinu onu udari.“ Od ovuda svaki očito vidi, da Branislav bio je vojvoda od Avarie, i granični susěd s Moravci, kojemu sve medje od strane Moravske bile su poznate. Zato Arnulfo kralj hotio je iz Branslava saznati, na koju stranu i na koje město najzgodnie bi mogo vojsku u Moraviu napustit. Zaisto, da bi Branislav onaj bio kralj od Panonie medju Savom i Dravom našom, on toliko bi znao bio kazati, kuda bi se u Moravsku udarilo, koliko ja, koi ova pišem; dapače ja sada bi mogo više iz mapah kazati, ali u ono vrěme mapah nije bilo, kako su sada.

Na jednaki način ono, što Fuldenski kod Lucia (*L. 2. c. 2.*) piše, razuměti se mora, da se je dogodilo u Avarii. On ovako na g. 892. piše. „Arnulfo protiva Zventibaldu Hune i Bugare podigne: jerbo poklisare svoje k Bugarom i kralju njihovomu Landomiru (kako Du Fresne spominja bio je Simeon, koga su pe imenu otca njegovoga Vladimirom zvali; ovako i ovo ime pokvariše, tko

Digitized by Google

bi im dakle glede imenah věrovao, kad su svako ime pokvareno pisali) za ponoviti pervašnji mir, s darovi u měsecu Septembru je poslao, i da se kupovanje soli odanle Moravcem nedaje, napervo je stavio. Ali poklisari radi zasědah Zventibalda vojvode na kopnu nisu hotěli iti od kraljevine Branslava, već po potoku Odgora, Kulpi i Savi na ladjah u Bugariu dojdoše, i ondě od kralja dostojno primljeni biše, ter poslě po istom putu, po kojem tamo biahu došli, s darovi se povratiše.' — G. I. 895. cesar Panoniu s varošem Barah *(urbe Paludarum)* za braniti ju, vojvodi svomu Braclavu u ono vrěme je izručio.“ Da potoci ovi i varoš Barah (možebiti današnji Veliki Varadin) bili su u Panonii Avarii, to svaki učeni misliti si mora; jerbo koja budala mogla bi dopustiti, da poklisari od Arnulfa poslani na ovu stranu Dunava kroz svu Panoniu, i onda prěko Drave i Save k Odri došli (koi potok ja vidio sam, ali na njem niti na čamcu pošteno voziti se nije moguće, jerbo je sav rakitjem i terskom zarašten), i da su se po ovom potoku Odri, ter po Kupi i Savi u Bugariu na ladjah vozili. — Oprosti mi čitatelju, koi ova čitao budeš: jer ovako Hansic, Lucio i po njih naš poštovani Kerčelić iz analiste fuldenskog izvode; pravo li ili krivo, neka sudi, koi ova pročita. Pisci spomenuti razkomadali su u ono vrěme svu Panoniu Saviu medju Franke, ali nespominjaju nijednoga kneza niti vojvode od Štajerske ili Krainske: poradi šta ja kažem, da na ovoj strani Dunava nikakvoga vladaoca niti vojvode Frankah u ovo vrěme nije bilo. Štogod pako pišu od Braslava i njegove kraljevine, to sam pokazao, da spada na Panoniu Avariu, a ne na našu Panoniu Saviu.

Ovdě sětiti moram moje čitatelje na pogl. 9., gdě sam pokazao, da je Ciril Mislava ili Svetopileka i Horvate, u vrěme Hadriana I. pape rimskoga pokerstio, a ne, kako Lucio i mletački pisci pišu, Metodio, koi u vrěme Arnulfa kralja od Germanie i potle cesara, ter u vrěme Sventopolka ili Svatopluka, je bio biskup i Apostol Moravah i Čehah. Što pako Lucio podpira se knjigami Ivana VIII. pape rimskoga, kanoti *Epist. 195.*, gdě piše: *Methodio Archi-Episcopo Pannoniensis Ecclesiae;* i opet *Epist. 247.* gdě veli: *Methodio Reverendissimo Archi-Episcopo Sanctae Ecclesiae Morabensis;* — ova svědočanstva očituju, da je Metodio bio u vrěme ono arcibiskup od Moravie i Panonie Avarie, koju Sventibald, kako Hansic iz kronikah franačkih gori na g. I. 873. piše, bio je zaokupio. Ova Avaria zvala se je u ono vrěme takodjer Pano-

Digitized by Google

nia, i dělila se je na gornju i dolnju; u dolnjoj bio je Branislav kralj ili vojvoda. Jerbo pako g. I. 834. Karlo Kraso cesar sam s vojskom protiva Sventibaldu ili Svatopluku u Avariu bio je došo: onda Svatopluk one krajine Avarie cesaru je odpustio, i zakleo se, da za života cesara neće nikada više u one krajine udariti. Ali po smerti cesara on je opet gornje krajine zaokupio; dolnja pako Panonia, gdě je bio vojvoda Branislav, spala je opet na juvavianskoga biskupa, po gori spomenutom svědočanstvu. Radi toga Arnulfo kralj Germanie, kada Svatopluk nije hotio dojti k njemu, razljuti se, i poče s Branislavom vojvodom dokančati, kako i kuda bi zgodnie bilo u Moraviu udariti. Ovo se je g. I. 892. dogodilo, i iste godine u měsecu Septembru poslao je cesar poklisare k Bugarom, koji zbog zasědah Svatopluka po kopnu nisu se usudili iti, već po potoku Šajo. Ovaj potok kroz varmedjie gömörsku, tornensku izpod Onodina u Tisu teče, kako Šentivanji svědoči (*Paralip. Cat. 6.*).

Iz nazočnih rěčih pověrovano i očito vidi se: 1) da ovi dogodjaji prěko Dunava u Avarii Panonii pripetili su se, i da poklisari Arnulfa naravskim načinom po potoku Šajo lasnie i berže mogli su se spustiti u Tisu: Tisa pako bila je medja od Bugarske. Jako indi bludiše Hansic, Lucio i ostali, koji su ove dogodjaje u Panoniu Saviu preněli, i nju pod vladanje Frankah spravili, ter ovako sav učeni svět u smutnju naveli. 2) Jako falio je Lucio, koi Metodia za arcibiskupa od Panonie Savie je pisao, a sam istoga Ivana VIII. rimskoga papu spominja, kako u isto vrěme na Branimira i Sedeslava vojvode horvatske, na Ivana arcipresbitera salonitanske stolice, na ostale biskupe, župane, starešine i sav puk je pisao (pogledi pogl. pervašnje); popisao je takodjer privilegium arcibiskupu spalatskomu od Terpimira podaren, u kojem Petar, za ono vrěme arcibiskup spalatski, očito izpověda, da je cerkva spalatska metropolitanska, i tiam do brěga Dunava i skoro po svoj Horvatskoj vladajuća; zato spominja „skoro“, jerbo je znao, da je u Horvatskoj takodjer diokleanski bio arcibiskup, poslě absarenskim nazvan. Da pako diokleanski arcibiskupat bio je od starinah podignut, kano i spalatski, to Alexander papa je spoznao, i podarenim po svojoj apostolskoj vlasti privilegiumom g. I. 1062. i potverdio (kod Lucia *L. II. c. 14. p. 91*). Ova sva je Lucio popiso: zato čudim se, kako je mogo Panoniu Saviu pod vladanje Metodia biskupa moravskoga preněti. Doista nijedna kraljevina osim Latinske nije imala věka VIII. više biskupatah u

Digitized by Google

svom vladanju, nego Horvatska: jerbo ova imala je dva arcibiskupata i dvadeset biskupatah od Mislava kralja podignutih. Ovo neka bude dosta mojim čitateljem, za pokazati pervašnju istinu (pogledi pogl. 8.). Buduć da sam gori spomenuo, da Arnulfo kralj Germanie g. I. 892. podignuo je Bugare i Hune protiva Svatopluku kralju moravskomu: od ovuda slědi, da Huni, koji sada Hungari i Magjari zovu se, onda bili su već u Panonii. Od potrěbe je dakle něka pobilježiti, da znademo, odkuda i kada u Panoniu došli su. Kako pako i kada naši Horvati š njimi se sdružiše, to će potlašnji dogodjaji pokazati.

Poglavje XIX.

Od postanja Hunah, od kojih se današnji Magjari izvode.

Nijedan narod nije se toliko trudio, da svoje pokolenje od Noema, potle od Hunah izvede, koliko naši Magjari. Ali i oni sami medju sobom tako su različnoga i suprotivnoga mišljenja, da sami neznadu, koi bi kojemu věrovati morao. Inostranjski pisci takodjer svu znanosti svoje snagu u to uperli su: odkuda Magjarah pokolenje izvoditi bi mogli. Ovako Kristian Engel u svom g. I. 1791. u Beču izdanom razgovoru: „Od postanja naroda ugarskoga", Ugre od Finah iz Laponie izvodi. Na ovo njega skladnost izgovora někojih rěčih, koje P. Ivan Sajnović, Hel, Voldik i Fišer medju finskim i ugarskim jezikom našli su, jest navukla. Ovaj izvod puka ugarskoga Ugrom nije se dopao: zato medju ostalimi Babuk g. I. 1792. dade na světlo drugi izvod u Požunu, u kojem one pogerditelje naroda imenuje, koji glasoviti ugarski puk od stražnjega sěvernoga Europe kuta izvode. Mlogi pisci opet Ugre od Hunah i Avarah izvodiše, kanoti Severini i Hülman. Dokazi ovih podpirahu se istimi rěčmi Hun i Var. Ali ovomu izvodu suprotstali su većom stranom němački pisci, hoteći rěč Var od němačke rěči Warte izvoditi, i nestideći se protiva istini sve dogodovštine pisati: da u ono vrěme Huni i Avari nisu niti znali za gradove i tornjeve, po čem svemu učenomu světu svoju neznanost pokazaše. Protiva ovomu izvodu podigne se Tunman naučitelj u Hali. Engel, koi svakomu novomu izvodu pristade, podpirao je sa svom

Digitized by Google

snagom misao Tunmana, terseći se i s ostalimi pokazati, da današnji Ugri na nikakov način od Hunah i Avarah izvoditi se nemogu: premda vojvode Alom i Arpad, po svědočanstvu neimenovanoga bilježnika Bele III., sebe iz pokolenja Atile izvodiše, da ovako Panoniu, pravom odvětničtva, kano svoju domovinu tim lašnie zaokupe.

U isto vrěme podigo se je Karlo Bel u Lipsku, koi dokaza iz Jornanda, da Ugri od Ogurah ili Ugurah izlaze. Ovoga izvod i učenomu Tunmanu verlo se je dopao; ali ovim drugi učeni odgovaraju, da svědočanstva Jornandova na današnje Ugre nikako protezati se nemogu, jerbo Jornandes pisac VI. stolětja, od Ugarah, koji su na sverhi IX. stolětja u Panoniu došli, ništa nije mogo znati. Na jednaki način Gaterer, koi je današnje Ugre od berdinah Kaukaskih, njihovo pako ime Magjari od varoša Madžar kod Kume potoka stojećega, izvodio, bio je sa směhom od drugih odbačen. — Ovako, kada svi gori spomenuti izvodi Ugarah biahu odmetnuti: došli su něki pisci na tu misao, da Ugri od Slavah izlaze. Ovaj izvod pervi dade na světlo Meiner naučitelj u Götingi, koi medju ostalimi ovako piše: „Starinska ugarska plemenština slagala se je od postanka sa svim s poljačkom jednako, i ovo skupslaganje, po mojem sudu, jest jedan izmedju ostalih dokazah, da su Ugri, nemotreć na njihovo ime i jezik, jedan pravi slavinski narod.“ Ali i ovaj izvod gledom na jezik i na dogodjaje, koje Porfirogeneta od njih ostavio je, stojati nemore. Da Ugri ovo ime, kako takodjer i ime Magjari ter mloge druge rěči od Slavinah primili su, to je istina, i to ja poslě pokazati ću *); ali da oni Magjari, koji stolětja IX. pod imenom Turakah, kako Porfirogeneta piše, u Panoniu dojdoše, svoje pokolenje od Slavinah izvode, to ja nedopuštam, nu niti jedan pisac ovo pokazati nemore. Da pak one perve Ugre slavinski puci, koji s istočnimi i zapadnimi cesari věkovite rate imadiahu, radostno su primili, i nje u svoje krajine voleli pustit, da im na pomoć budu, nego se Gerkom od istoka, ili Germanom od zapada poddati, to se nemore tajiti; odkuda i ono naravski slědi, da veća strana onih Magjarah, koji sebe za izvorne Magjare deržе, i Slavine zametavaju, ter

*) *Vidi Gergura Daukovskoga:* Magyaricæ linguæ lexicon critico-etymologicum, e quo patefit, quæ vocabula Magyari e sua avita caucasia dialecto conservarint, quæve a Slavis, uti Bohemis, Carniolis, Croatis, Illyriis &c. adoptarint. Posonii 1833. typis hæredum Belnay.

Digitized by Google

isti jezik njihov progone, temelj svoj i pokolenje svoje od Slavinah imadu. Zaisto od stotine današnjih imenovanih Magjarah jedva jedan, ili da pravo kažem, niti jedan nebi se mogo najti, koi bi pokolenje svoje po otcu i Materi od od starih pervašnjih Magjarah izvoditi mogo.

Opet bilo je učenih pisacah, koji Magjare od Skitah, Mongolah i Tatarah izvode; Spitler pak i Adelung hoće silom Magjare iz Kalmukah izvesti. Najposlě Fesler tersi se pokazati, da Magjari izlaze od Turakah, kako ih takodjer Porfirogeneta imenuje. K ovomu mlogi pisci mloga popisali su. Kollar ugarski pisac, u istočnih jezicih učen, mloge magjarske rěči, koje se s turskimi slažu, je popisao. Fišer takodjer mloge tatarske i turske rěči, koje se u magjarskom jeziku nahode, napervo stavlja. Engel i medju ove jest se poměšao, ali mu nije za rukom izišlo.— Beregsazi najvećma složnost medju jezikom persianskim i magjarskim je pokazao: ali Bože dragi! ako dovoljni dokaz u spodobnosti někojih rěčih stoji, neznam jeli se u magjarskom jeziku više rěčih iz kojega jezika na světu nahodi, nego iz slavinskoga: odkuda bi slěditi moralo, da su Magjari od pokolenja slavinskoga, što istina nije, osim poslědnjih današnjih Magjarah, koji, kako sam kazao, većom stranom od Slavinah dolaze, budući š njimi kroz devet i što je više stolětjah u ženitbi i svakdašnjem družtvu sjedinjeni. Što se pako rěči Turki dotiče, od ove sam već u poglavju VI. govorio, i iz Hübnera pokazao, da Turki jest rěč persianska, koja naški reći će Pastiri. Od ovuda slědi, da pervašnji Magjari bili su takodjer jedan puk u Asii ili sěvernoj Europi simo tamo hodeći i od marve živući, koje Persianci u ono vrěme zvali su Turke, a Gerci i Latini Nomade. Jerbo pako starinski pisci, kako gerčki tako i latinski, sve puke prěko Dunava do Tanaja, i iz one strane Tanaja u Asii stanujuće zvahu Nomade, t. j. simo tamo sa svojom marvom se skitajuće: od ovuda ono opet slědi, da nijedan pisac pokolenje Magjarah temeljito izvoditi nemore. Nadalje mněnje učenoga Feslera, koi Magjare od nepoznanih vrěmenah izvodi od Turakah, gdě piše: da u polnoćnoj Indii podigo se je jedan puk, koi se je zvao Turki, na gori spomenuti način jest izmišljeno. Persiani naimre zvali su sve puke iznad Kaspinskoga Mora svojim jezikom Turke, t. j. pastire, čobane ili Nomade, koje ime isti gerčki pisci zaderžaše. Odkuda pako naši Magjari, od Porfirogenete Turki zvani, došli su u Panoniu, to ćemo dole niže iz rěčih Porfirogenetinih viděti. — Vidivši već tersenja i misli,

Digitized by Google

koje mnogi od pokolenja Magjarah i to brez svakoga temelja na světlo izdali su, sada ću iz Turocia nčkoja popisati, koja on od postanja Magjarah na světlo je dao, i onda moje temelje i dokaze mojim čitateljem napervo staviti.

Poglavje XX.

Izvod pokolenja Magjarah Ivana de Turoc.

Učeni Ivan de Turoc u Strani I. kronike Magjarah od postanja Hunah i njihovoga pervoga došastja u Panoniu, u Pogl. 1. popisavši nčkoja od pokolenja Noema i njegovih trih sinovah: Sema, Hama i Jafeta, izpisuje zmožnost Nemroda, kojega po svědočanstvu Josipa Flavia spominja, da je počeo g. potle potopa 201. sa svim pokolenjem svojim toranj babilonski zidati, na pogibel potopa motreć. Da već ovo svědočanstvo Josipa Flavia stajati nemore, svaki u sv. pismu podučen lahko smotrit će. Jer na koliko ja sv. pismo razuměm, ono pripověda (*Gen. c. 11.*): „Bio je pako na zemlji jedan jezik i govorenje jedno svih: i kada su putovali od istoka, našli su polje na zemlji Senaar, i stanovali su na njem. (*v. 4.*) I kazali su: hajdete, načinimo sebi varoš i toranj, koi će doseći do neba, i proslavimo ime naše, prie nego se razidemo po svoj zemlji.“ Od ovuda očito vidi se, da nije sam Nemrod s pokolenjem svojim, kako Josip Flavio piše, nego da je Noe sa sinovi svojimi i sa svim pokolenjem svojim onaj toranj zidati počeo, i da poslě poměšanja njihovih jezikah kod zidanja tornja, razišli su se svaki sa svojim pokolenjem u svom jeziku. Da je pako Nemrod u istoj zemlji ostao, i pervi kralj od one deržave, gdě je bio varoš Babilon, postao, to svědoči isto sv. pismo (*c. 10. v. 10.*): „Bio je pako početak kraljestva njegovoga Babilon, i Arcah, i Ahad, i Halane u zemlji Senaar.“ Koje kraljestvo njegovo poslě kada već druga pokolenja po světu se razidoše, jest se podiglo. Ova hotio sam zato mojim čitateljem razložiti, da znadu, kako mlogi pisci isto sv. pismo na opako izvraćaju, i da zločesto razlaganje sv. pisma i ostalih pisacah veliku smutnju u dogodovštini uzrokovati može. — Štogod nadalje od Nemroda Josip Flavio piše, onomu sám učeni Turoc nevěruje, i nije vrědno izmišljene ove pripověsti popisati.

Digitized by Google

U poglavju 2. učeni Turoc pise: da něki hoće, da od Nemroda Hunah ili Magjarah pokolenje izvode, kano da Nemrod, došavši u krajinu od Persie Evilat zvanu, porodi o je iz žene Enoh ili Eveh dva sina Hunora i Magora, od kojih da izlaze Huni i Magjari. Druga pako kronika (piše isti učeni Turoc) veli: da Hunor i Magor, otci Hunah i Magjarah, nisu bili sini Nemroda, koi je bio sin Husa, sina Hama. koi je bio od otca Noema proklet; jerbo, kažu, Nemrod nije nikada stanovao kod Tanaja, i jerbo od Magoga sina Jafetova dolaze Skite. Ovo svědoče slědeće u istoj kroniki popisane rěči: „Dakle kako sv. pismo i sv. naučitelji svědoče, Magjari izlazili su od Magoga sina Jafetova, koi, kako sv. Sigilbert biskup antiokenski u kroniki istočnih narodah pripověda, došao je god. p. potopa 58. u zemlju Evilat, i porodio je iz žene svoje Eneh spomenutoga Hunora i Magora, od kojih izidoše i nazvaše se.“

U pogl. 3. učeni Turoc napervo stavlja svědočanstvo Antonina florentinskoga biskupa, koi u II. Strani svoje kronike od pokolenja Hunah ovako piše: „Silimer kralj Gotah drugačie Getah, sin velikoga Gaderića, poslě izašastja iz Sikantie otoka Skitie, već u petom městu deržeći principat, unišavši u zemlje Skitie sa svojim pukom, někoje věštice (copernice) žene medju pukom je našao, jezikom getskim Alirumne zvane, i sceněći je lažljive, izmedju puka ih je protěrao, i daleko od vojske svoje protěrane, po pustinji simo tamo bluditi je prisilio. Vidivši ih tada něgda divji ljudi (od někojih Fauni ubojice zvani, koja fela ljudih, kako se čita, sv. Antuna po pustinjah hodećega je susrěla) po pustoši bluditi, gerleći ih, zajedno š njimi poměšali su se: i od ovuda da je ono jako, ljuto i strašno pokolenje naroda postalo, koje najprie medju barami Meotide stanovaše. Kada su se pako na narod veliki uzmložili, unišavši u bližnje krajine sva zatamaniše, i suprotiveće se, koje nebi morebiti oružjem preobladali, strašnim svojim pogledom raztěraše. Ovi i proti istoj svojoj dětci već pervi dan rodjenja kervoločni bili su: jer mužkoj dětci lica gvozdjem prorězavahu, neka prie nego bi mlěko materinsko sisala, bol rane podněti moradu. Od takovoga indi pokolenja narodili su se Huni, maleni doista u tělu, ali lukavi, u deržanju hitri, za jašenje najprikladnii, u ledjih široki, za luke i strěle bacati pripravni, u šiji čveršti, u duhu ponositi, i svim bližnjim pukom za strah i plašljivost budući.“ Ovako piše Antonin. Čast i poštenje visoko poštovanomu biskupu; ali mi već znademo,

Digitized by Google

tko su bili Huni. Oni biše naimre narod bojnili družbenici Getah, kojih ime g. l. 373. na světlo je došlo. Ovi Huni do god. l. 403. zaderžavahu se u Dacii, i onda stopram, kada su se Geti i Vandali sa svojimi strašnimi vojskami u Latinsku, Španjolsku i tiam u Afriku razišli, onda, velim, jesu se na ovu stranu Dunava preselili. Ali niti ovdě imali su svoje vlastito vladanje, već pod vlastju Getah, kano družbenici stajahu, dokle Roila vojvoda Getah pod Carigradom od groma nije bio ubijen. Onda veliko vojvodstvo na Atilu je spalo; ali i on nije ništa radio sam sa svojimi Huni, brez Getah i starinskih Slavinah, već je sva svoja děla u družtvu Slavinah ili Getah opravljao. Da pako Huni Getom, poslě Gepidom zvanim, nisu bili tako strašni, kako se izpisuju: to dogadjaji po smerti Atile pokazaše. Onda bo Gete pobivši Hune, razděliše ih po svoj Panonii, Ilirii i Dacii, i nedadoše im više skupa stanovati, da se nebi opet pobunili. Odkuda i ono Jornanda město, gdě piše, da su se něki u svoja starinska města povratili, nemora se razuměti, da su u Skitiu otišli, već da su se u starinska města Dacie preselili, , gdě i prie stanovahu, i odkuda su na desnu stranu Dunava prešli: što očito pokazuje, da današnji Magjari svoje pokolenje od Hunah nikako imati nemogu. Ali od toga doli niže obilatie.

Nadalje učeni Turoc u poglavju spomenutom piše, da Jornando i někoji drugi pišu, da Huni od vragovah i někojih bludnih ženah svoje pokolenje zadobili su. Proti Jornandu pako piše, da on od pizme protiva Hunom ova spominja: jerbo Huni protěraše Gote iz pervašnjih stajališťah, a on bio je rodjen Geta. Dakle da se osveti Hunom, radi svojih predjih, koje su protěrali, ova je popisao. Za uistiniti ovo, podpira se učeni Turoc svědočanstvom Pavla Orosia, koi u stražnjoj knjigi svoje dogodovštine ovako piše: „Narod Hunah dugo vrěmena u visokih berdinah zatvoren izlrupivši, od pomame užežen, podigo se je protiva Getom, i nje na sve strane poplašene, iz starinskih stajališťah protěrao.“ Jeli ovo istinsko, to ćemo poslě viděti.

Nadalje Turoc donosi napervo u poglavju spomenutom izvod, kojega Herodot i Diodor u svojoj kroniki spominjaju (*Lib. IV.*). Herkules naimre čuvajući krave Gerionove, dojde u onu stranu zemlje, koja se je poslě Skitia zvala, na pašu, i budući od velike kiše, sněga i zime umoran, pod svojom lavovom kožom zaspao, krave u široku pustinju otišavši, izgubile su se. Herkules probudjen, ne-

Digitized by Google

vidivši kravah, po svoj pustinji ih traži, ali najti nemože. Tada došavši u stranu Hilea zvanu, srětne ondě jednu děvojku, koje gornja strana do nogah bila je žensko tělo, ali dolnja strana na město nogah bila je zmija. Ovu strašnu nakaz Herkules gledajući i čudeći se upita, jeli gdě krave njegove viděla. Děvojka odgovori, da ona za nje znade, ali dok se š njom nepoměša, da mu ih povratiti neće. Herkules k toj pogodbi privoli. — Jerbo pako nakaz ona dulje š njim živěti željaše, nehti mu krave povratiti, dokle nije počutila, da je od njega trudna. Onda povrativši mu krave, veli: „Ove krave, koje ovamo došle su, tebi začuvala sam, ali ti zaisto zaderžat ćes pravdu, koi njihovu cěnu izplatio si: jerbo od tebe zančla sam tri sina: kaži mi dakle, što š njimi činiti moram, kada se porode i odrastu: morajuli ovdě svoja stajališta zaderžati, gdě ja sama vladam u ovoj krajini; ili ih k tebi, koi otac si im, poslati moram. — Herkules, uzamši jedan od svojih oružnih pojasah, s kojim se opaše, ter napnuvši jedan od svojih lukah, odgovori na ovo slědeća: „Koga izmedju njih ovaj luk ovako napeti, i ovim pojasom ovako opasati se viděla budeš, onoga načini vladaocem ove krajine; koi pak ovako, kako ja zapovědam, uraditi nebude mogo, onoga odpravi.“ Zatim Herkules predavši joj luk i pojas, otide. Porodivši žena poslě tri sina, jednoga Agatirso, drugoga Gelono, tretjega Skita imenom nazove. Kada su ovi odrasli, mati po zapovědi otca u vežbu ih metne, i vidivši, da sam Skita zapověd otčevu izveršiti more, ovoga za odvětka svoje kraljevine zaderži, ostala dva sina Agatirsa i Gelona odpravi. Od ovoga Skite sva ona velika strana zemlje ime Skitie, a puci koji su se ondě uzmložali, ime Skitah jesu zadobili. — Ova hotio sam zato mojim čitateljem popisati, da znadu, kako učeni Turoc Skite iz drugih pisacah izvodi. Ostale pripověsti, koje Turoc od Skitie i Skitah je pobiležio, buduć da ih pověrovanimi dokazi pisacah nepodpira, nije bilo vrědno popisati. Mi danas zadosta znademo, da sva ona Skitia pod veliko carstvo rusko spada, koje na istočnoj strani tiam do Japonie skoro proteže se, i svu veliku Tatariu nadišlo je. Ali od starinskih Skitah, Hunah zvanih, niti mape, niti zemljopisi današnji štogod izpisuju. Što pak od bare Meotide (*de palude Meotide*) toliki starinski i novašnji pisci pišu, znademo, da se ona danas zove More Azovsko, u koje kod grada Azov rěka Don ili Tanaj teče, isto pako more s Morem Cernim (*Pontus Euxinus*) po uzkom brodištu sastaje se. Koi bi rado znati,

Digitized by Google

koliko kervi Rusi s Turci za grad Azov prolili su, neka čita Geografiu Hübnera.

U pogl 10. izpisuje Turoc, kada i kako Huni iz Skitie u Panoniu došli su, ovako: „Godine narodjenja Gospodinova, 373., u vrěme Valenta cesara, i Damasa I. rimske cerkve pape, Huni ili Hungari pod vojvodami Bela, Keve, Kadika, Atila, Kewe i Buda iz pokolenja Bendeguc i Kadar, iz svakoga od sto i osam pokolenjah po 10,000 vojakah, dakle brojeći 1,080,000 samih vojnikah, sa svim na ove spadajućim narodom (razumij ženu i dětcu), ali neostavljajuć zato narodna svoja města prazna, nego ostavivši ondě naroda, za moći ih od svakoga neprijateljskoga nahruplenja začuvati, s premlogimi mnoštvi po vodjenju lovacah, překo barah Meotidah prošavši, Gote, narod jaki i najglasovitii iz vlastitih obitališah protěraju, ter ponositi, da im se ništa protiviti nemore, kano najjači vihar sva pred sobom rušeći, Bese, Kumane Běle, Susdale, zatim Rusnjake kervoločno harajući, u Cernu Kumaniu, koja morebiti sada Moldavia zove se, dojdu, i preobladavši ovako u prolazenju od Tanaja potoka sve Barbarah krajine, u Panoniu stignu, ter se kod potoka Tise nastane.“

U poglavju pako 11. od došastja Hunah u Panoniu i od njihovoga boja na polju Tarnokwelgh ili Tarnok-Völgye ovako veli: „Kaže se, da ova krajina od plodnosti kruha (*panis*) Panonie ime zadobila je, koja sada od Ugarah u njoj stanujućih Ugarska zove se.“ Opisujući lěpotu Panonie, piše nadalje: „Stanovahu u ono vrěme u Panonii Longobardi puk inostranski, Alemani i Italiani: poglavica pako něki Martin (ili kako někoji pišu Matrin, polag Turoca pako Makrin) imenom, rodom Longobard iz Sabarie, čověk u bojnom oružju verlo naučan, kako ovoj krajini, tako i Mesii, Ahaji, oběm Traciam, Dalmacii i Macedonii po miloštji Rimljanah predpostavljen biaše. — Ovaj čuvši, da neizměrno množtvo nepoznanoga naroda u njegove hatare je došlo, kod rěke Tise tabor načinilo, i na roblenje puka njegova se je pustilo, sav je uzderhtao, niti je smio sam sa svojim pukom na nje udariti, nego od Rimljanah pomoć je tražio. U isto vrěme Detrik od Verone (kojega Turoc imenuje *Dietericus* ili *Theodoricus*), rodom Aleman, s voljom rimskih principah nad svom Germaniom vladaše. Ovaj Detrik po Rimljanih na pomoć je odredjen. Radi toga sakupivši od Germanah, Italah i drugih različnih narodah neizměrnu vojsku, došao je u Panoniu, i kod Zazaloma (kako Turoc biléži Zazholma ili Zazha-

Digitized by Google

loma) tabor je načinio. Poslě naměsti se kod varoša Potentiana (Turoc piše Mogentiana), gdě Matrin sa sakupljenim Longobardah mloštvom stojaše: jerbo, kako něki kažu, varoš ovaj bio je latinski, ležeći kod rěke Dunava medju Tetem i Zazalom. Došavši tamo Detrik, s Matrinom je věće deržao: bili valjalo prěko Dunava iti, i ondě na Hune i njihov tabor udariti, ili drugo koje prikladno město odabrati, ter na kakov način s tako nepoznanim pukom pobiti se moraju. Detrik i Matrin bavišе se dulje vrěmena u tom věću, Huni pako dobro znadući, da se protiva njim radi, veliku stranu svoga puka na boj odrede, ostalu pako za čuvanje stvarih i tabora ostavivši, do Dunava došli su. Premda pako Detrik i Matrin blizu sebe ih vidiše, ipak radi Dunava medju njimi tekućega, nisu se ih bojali, dobro znadući, da ladjah neimaju, na kojih bi k njim prěko Dunava prebroditi se mogli; zato brez svakoga straha mirne noći probavljahu. Huni pako, koji mloge potoke po odhodu svom iz Skitie na měšinah napuhnutih preplivati naučili su se, prebrode se u tavnoj noći na měšinah izpod Sikambrie (Budima), gdě je sada selo Kelenfelwt, na desnu stranu Dunava, i udare na neprijateljsku vojsku pokraj varoša Potentiane na polju i pod šatori spavajuću. Strašan jauk postade, i veliko ražanje načini se: jerbo Matrinova i Detrikova vojska, budući iz nenada napadena, ne samo nije se mogla oružjem braniti, nego takodjer kuda běžati bi mogla, nije znala. Klali su ih dakle Huni kano bludeću živinu, i na ovaj način longobardska, alemanska i ostalih narodah vojska koja izvan varoša biaše, na sve strane bežeća, bila je od Hunah pobijena i zatamanjena. Huni, kada je svanulo, otišli su na polje Tarnokvölgy; Detrik pak ovim nenadanim nahruplenjem smutjen, skupa s Matrinom i ostalom vojskom u varošu Potentiana ter u taboru kod Zazaloma stojećem, na Hune udari. Boj dakle postade preljuti, ter veliko kerviprolitje učini se na obihdvih stranah. Tada okolo zapada sunca, kada su Huni, budući radi nespavanja prošaste noći i od sveudiljnoga boja umoreni, opješali, rimska vojska jest nadjačala; ali budući nemanje nego Huni pobijena, bežeće nije progonila. Oni pako preplivavši Dunav, došli su k svojim.

„Starinski Ugarah dogodopisci pripovědaju: da u ovom boju od strane Hunah vojvoda Keva sa 125,000 vojakah je poginuo; iz Detrikove pak i Matrinove vojske osim onih, koji noćju pobijeni biše, 210,000 da je mertvih palo. — Sutradan, kada vojsku svoju izgubljenu pobrojišе, bojeći

Digitized by Google

se, da na nje Huni opet neudare, berželi u tabor jedva živi su se povratili, odmah sa svom svojom ostalom vojskom pram varošu Tulni otidoše. Ovaj varoš u naše vrěme spada pod vojvodstvo Austrie, i tri milje od Beča stoji; u ono pako vrěme bio je varoš Latinah, spadajući na Panoniu. Saznavši Huni, da je neprijatelj otišao, na bojište su se povratili, mertva těla svojih i vojvode Keva dostojno po običaju Skitah pokopali, ter na věkovitu uspomenu jedan stup iz kamena ukopali, město pak ono Keweoza ili Keweháza nazvali. U naše vrěme takodjer, premda pokvareno, město ovo zove se Keazo.“ — Jesu li ovi dogodjaji istini prilični, u slědećem poglavju promotrit ćemo.

Poglavje XX.

Od imena Hunah, i od današnjih Magjarah, kada i kako su u Panoniu došli.

Premda su spomenuti pisci u poglavju pervašnjem svu svoju znanost očitovali, i znanosti svoje moć u izvod Skitah i Hunah postavili: ali po svem svojem trudu u tolikoj neznanosti nas ostaviše, da i dan danas ništa pověrovano od postanja Skitah i Hunah neznademo.

Ja dakle, koi preučenim spomenutim piscem niti iz daleka sporediti se nisam vrědan, morao bi sa svim od toga mučati; ali buduć da sam si napervo uzeo dogadjaje Ilirah i Panonah popisati, ovi pako narodi, navlastito prěko Dunava stanujući, zvali su se od gerčkih pisacah takodjer Skite; zato moram sada pervašnje dogadjaje ponoviti, i na nje moje čitatelje opomenuti. Od potrěbe je najprie, da svědočanstvo Strabona (*Lib. XI.*) napervo stavim, gdě on ovako piše: „Starinski gerčki pisci sve narode od sěvera ili polnoći zvali su Skite i Celto-Skite: koji pako pred ovimi pisaše, razdělili su ih još bolje, imenujući iznad Euxina (Cernog Mora) i Istra (Dunava) stanujuće *Hyperboreos.*“ Ove rěči ja ovako razuměm: najpervašnji gerčki pisci zvali su sve narode iznad Cernog Mora i Dunava stanujuće *Hyperboreos*; oni pako pisci, koji izza njih biše, imenovali su narode od sěvera Skite i Celto-Skite. Po ovom razděljenju znademo, da gerčki pisci razuměli su po Skitah one Skite, koji kod Tanaja stanovahu; po Celto-Skitah pako razuměli su one Skite, koji kod Mora

Digitized by Google

Němačkoga prěbivahu. Pokazao sam u pogl. 1. Str. I., da potle porušenja Troje, Enete i Moshi preněli su se u Kapadociu, i Kapadoci nazvani bišo, stanujući medju Cernim i Hvalinskim Morem. Ovi Moshi u vrěme Aleksandra Vel. zvali su se Skite, što svědoči govorenje njihovoga poklisara, koje imade na Aleksandra Vel., pogledi pogl. 12. Str. I. U onom govorenju govornik očito izpověda, da su Skite kralje sirianskoga, persianskoga i medianskoga preobladali, ter da im je bio otvoren put tiam u Egipat.— Od ovuda ono pověrovano slědi, da oni mlogo stolětjah prie Alexandra Vel. morali su strašno jaki biti, budući da su mogli najjače kralje od Sirie, Persie i Medie preobladati, ter da oni ime Skitah morali su ili od Sirianacah ili od Persianacah zadobiti. Jerbo kako sam pokazao u pogl. 7. Str. I. od Gerkah zvani su u vrěme trojanskoga rata Eneti, potle Kapadoci, zatim Moshini: prie Aleksandra Vel. pako imenovali su se Skite, koje ime do vrěmena Rimljanah zaderžaše. Koi bi dakle izvod imena Skita želio saznati, on bi morao persianski, asirianski t. j. kaldejski i medianski jezik znati, onda, mislim, mogo bi ime Skita izvoditi.

Ovako ja od imena Skitah sudim, i sve starinske s lažmi spletene pripověsti, kano nepotrěbne, za ništa deržim. Akoli pako na Gerke pogledamo, koji su ih najprie Eneti, potle Kapadoci, zatim Moshini zvali, lahko more biti, da su im oni s vrěmenom takodjer ime Skitah naděli, od gerčke rěči *skitos*, što će reći našim jezikom koža, jerbo oni kožami se oděvahu, i pod kožnimi šatori stanovahu, od ovuda nazvaše ih Skite, naški „Kožari". Ovako něki izvode, što i ja dogadjajem i istini priličnie nahodim.

Sada od imena Hunah govorit ćemo. — Da Huni u vrěme Valentiniana I. i Valenta na světlo dojdoše, ovoga poreći neću; ali da Huni prebrodivši se prěko Tanaja i jezera Meotide, i preterčavsi svu Skitiu, kako Du Fresne piše, do Dněstra stigoše, ondě Alane i Ostrogote u Dacii stanujuće pod Atanarićem kraljem preobladaše, i potle Vestrogote u Traciu protěraše, to je laž. Ovu laž pokazati će i svědočanstva onoga vrěmena, i isti dogadjaji, kojim se više věrovati mora, nego piscem. Da se pako sasma preuzetno protiva toliko preučenih pisacah mišljenju nevidim pisati, dogodjaje od dalekih vrěmenah od mene već popisane, čitateljem mojim napervo staviti, i njihovomu pravednomu sudu podložiti prisiljen sam. Ja indi kažem, da Huni nisu nikada Gete preobladali, već da su bili jedan slavinski puk, od Getah na pomoć protiva Rimljanom pozvan, koi je mlogo godinah u starinskoj Dacii prěko Du-

Digitized by Google

nava, na medji Markomanah, stanovao, i u družtvu Getah protiva Rimljanom vojevao. Okolo g. I. 403. nastaniše se ovi Huni u Panoniu na desnu stranu Dunava, i postadoše glasoviti pod vojvodom Atilom, ali ne samo po svojem junačtvu, nego po junačtvu Getah, Vandalah i ostalih pukovah slavinskih; ime pako svoje Huni zadobiše od slavinske rěči hunka. — Što je kazano, mora biti dokazano.

Iz dogodjajah Aleksandra Vel. znademo (pogledi pogl. 12. Str. I.), da on okolo god. světa 3675., prie nar. I. 324. najprie udario je na Trake, potle na Sirma Tribalah kralja; zatim potego se je do Getah, koji u današnjoj Valahii i Moldavii stanovahu, i ondě prebrodivši vojsku prěko Dunava, sa svimi ondě stanujućimi puci savez mira i prijateljstva je načinio. Odanle okrenuo se je k svomu prijatelju Lagaru kralju Agrianah, kojega kraljevina da je bila u današnjoj gornjoj Ugarskoj od desne strane Tise, kako Karpatske berdine i današnja Moravska zasižu, tiam do gornje Austrie i Bavarske. Da su ove krajine i kraljevine u vrěme Aleksandra Vel. bile, pověrovano znademo. Nadalje znademo iz dogadjajah Aleksandra Vel., da je on po pet ili šest godinah svu Asiu do Babilonie predobio, i osvojivši potle svu Persiu, do Skitah je došao. Skite iz one strane Tanaja stanujući, imenom Abii, sami su mu se poddali; ali iz desne strane Tanaja prebivajući, nisu se hotěli podložiti, već su k njemu trideset poklisarah po običaju poslali, od kojih jedan medju ostalim ovako je govorio: „U ostalom nas i Asie i Europe čuvare imat ćeš. Od Baktrianah samo Tanaj nas děli; a prěko Dunava tiam do Tracie stanujemo, Tracia pako, kaže se, da se s Macedoniom sastaje: razmisli se dakle, jeli nas hoćeš imati prijatelje ili neprijatelje obodvojemu tvomu carstvu.“ Ovo svědočanstvo skitskoga govornika očito pokazuje, da Skite već u ono vrěme tiam do Tracie stanovahu. Ali isti gerčki pisac, koi dogodjaje Aleksandra je popisao, i kojega Kurtio Rufo samo na latinski je preveo, ovo obilatie izpisuje, gdě ovako veli: „Drugačie narod Skitah nedaleko od Tracie stanuje: od istoka pram polnoći pruža se, i njihova zemlja nije, kako su něki mislili, bližnja do Sarmacie, nego je ista strana od nje. Uprav zatim posědduju drugu kraljevinu prěko Istra t. j. Dunava.“ — Sada moramo dobro promotriti, gdě je ta druga kraljevina bila, koju Skite u vrěme Aleksandra Vel. prěko Dunava posědovahu. Viděli smo, da je bila u Panonii s one strane Dunava kraljevina Agrianah; s one pako strane Tise, po svoj današnjoj Sedmogradskoj (Transilvanii) i u istoj Bugarii bila

Digitized by Google

je kraljevina Tribalah, kojih kralj zvao se je Sirmo; u Moldavii i Dacii stanovahu Gete. Od ovuda naravski slědi, da oni Skite u vrěme Aleksandra Vel. svo krajine s lěve strane Karpatskih berdinah tiam do Sarmacie, i osim toga svu današnju Moraviu, Bavariu i Austriu, s desne pako strane Dunava sav Norikum, veću stranu Panonie Valerie, Štajersku, Krainsku, Korušku i Istriu morali su posědovati. Vidiš očiti dokaz istine onoga, što sam ja od Galah, po Rimljanih poslě Panonah nazvanih, pisao. Ovi Skite imali su s Iliri s ove strane Dunava, ter s prěkodunavskimi Agriani, Geti i Tribali, koje sam sve iz pokolenja Ilirah izvodio, izperva radi krajinah ratove, ali pisci od njih nepišu. Doista u vrěme cesarah Augusta i Tiberia, Bato kralj Panonah imade svoju kraljevinu medju Savom i Dravom. Da pak i prěkodunavski Iliri, Agriani, Gete i Tribali, koji u vrěme Trajana cesara jednim imenom Daci od Rimljanah biše zvani, s istimi Skiti, koji sebe Markomani imenovahu, težki, pet godinah trajući rat imali su, to svědoči napis, kojega je dobio Mauro Orbin od Rusa Jeremie, pajdaša ruskoga poklisara u Beč poslanoga (pogledi Str. II. pogl. 11. str. 38.). Spomenuti napis ovako glasi: „Styn owi vklopyen bylie iesti mera sgode Krukovye nass Markoman i brete Slavnov lito V. boja nasga. Markoman proyde ni Slavnov. Styn pokoy lyth u vika.“ Iz ovoga napisa pověrovano znademo, (kako sam u spomenutom pogl. 11. obilatie izvodio): 1) Da medju Markomani i Slavjani bio je pet godinah rat, i da pete godine medju sobom věkoviti mir i granice svojih krajinah utverdili su. — 2) Da Markomani unišli su u hatar Slavinah, i ondě ukopali stup od kamena za věkovitu uspomenu mira. Jer kako ja razuměm, ovo će reći napisa rěči: „Markoman proyde ni Slavnov“. t. j. da su Markomani prešli starinsku medju, a ne Slavini.

Sada moramo pametno promotriti: *a)* Jeli spomenuti rat medju Markomani i Slavjani dogodio se s ove ili s one strane Dunava. *b)* Kada i u koje vrěme, jeli prie Rimljanah, ili u njihovo vrěme. *c)* Gdě je bila na priliku ta medja i medjašni kamen; što iz imena grada i potoka izvodit ćemo, jerbo iz pisacah se to znati nemore. — Dakle što se rata tiče, kazati se mora, da se je spomenuti rat na lěvoj strani Dunava u današnjoj gornjoj Ugarskoj dogodio, gdě je bila kraljevina Agrianah, koji od strane današnje Moravie, Bavarie i Austrie s Markomani t. j. Skiti medjašili su se: jerbo iz dogadjajah znademo, da Marko-

Digitized by Google

manah kraljevina s one strane Dunava je bila, i da Markomani, premda u vrěme Rimljanah mlogo putah na ovu stranu Dunava prelaziše, ali stalno svoje vladanje ovdě nisu imali. — Što se pako tiče vrěmena, učeni P. Katančić hoće, da se je to u vrěme Aurelia Antonina g. I. 173. dogodilo; ja pako kažem, da se je to mlogo godinah prie pripetilo, nego su Rimljani Panoniu do Dunava osvojili. Ovo pak iz slědećih temeljah izvodim: 1) Jerbo iz dogadjajah znademo, da Markomani, Daci i Sarmate već u vrěme Julia Cesara i Augusta jednoskupno protiva Rimljanom vojevahu; za života pako Tiberia, koi stražnji Panone jest nadvladao, Daci i Sarmate na ovu stranu Dunava prelazeći robit, mloga zla načinili su. 2) Znademo, da je Trajan cesar protiva Decebalu kralju Dacie dva puta rat podigo; drugi put g. I. 101., g. I. pako 106., kako Borti piše, ga je doveršio. U ovom ratu polag Dia Kasia svu Daciu je predobio, i jednu stranu Ozah ili Jazigah zaokupio, radi šta Jazigi poklisare k Trajanu poslaše, moleći, da jim njihovu zemlju povrati; ali Trajan nije hotio. Odkuda očito slědi, da medju Markomani, pod koje Jazigi spadahu, i medju Daci morala je biti medja, i to prie, nego su Rimljani Panoniu i Iliriu osvojili; jerbo poslě nisu imali nikada medju sobom rata, već su morali skupa protiva Rimljanom vojevati.

Sada promotriti imademo: gdě, u kojem městu, ona granica medju Markomani i Daci u prěkodunavskoj Panonii je bila. Ovo drugačie nemore se izvoditi, nego iz imenah varošah, gradovah i potokah. — Znademo iz prošastih dogadjajah, da potle potopa svi potoci, varoši i gradovi ili od pervih stanovnikah, ili od velikih vojvodah imena svoja zadobili su. Znademo takodjer, da iste krajine, deržave i okolovštine pod stanoviti varoš, grad ili vladanje spadajuće, ime svoje od varoša, grada ili vladaoca pod kojega spadahu, uzele su, i njim se razpoznavale. Ovako, da neizbrojene dokaze starinskih i noviih imenah propustim, županie starinskih Slavinah od poglavitiih varošah ili gradovah ime svoje zadobiše; ovako i dan danas varmedjie, gospoštine i deržave imena svoja od poglavitiih varošah, gradovah i vladaocah imadu. Znademo nadalje, da iste krajine, varmedje i gospodštine stanovite granice medju sobom imadu: ove pako medje po potocih ili stanovitih zlamenjih razpoznavaju se. Ovaka zlamenja i dan danas po svoj Horvatskoj i Slavonii, gdě neima potoka, po uzvišenoj i na kup nabacanoj zemlji običavaju biti. Spodobnu herpu od zemlje vidio sam izdělanim dervom ogra-

Digitized by Google

djenu, i često u srědini hrastov stup ukopan, ovo pako zlamenje zove se materinskim slavinskim jezikom humka. Jerbo pako mi poslědci starinskih Slavinah, kako jezik i imena, tako takodjer iste običaje, navlastito pak one, koji pametnie proměniti se nemogu, zaderžali smo: od ovuda pověrovano kazati se more, da naši predji starinski Slavjani od nepoznanih dobah svoje medje u županiah, hatarih i krajinah na jednaki način bilježili, i biljege ove istim imenom humka zvali su. Radi toga motriti moramo, jeli se u prěkodunavskoj Panonii koje město, grad, varoš ili potok nahodi, koje bi se na jednaki ili spodobni način Humka zvalo. Ovo pako da se nahodi, naimre grad Ung, varoš Ung, potok pokraj tekući Ung, i ista varmedja Ungenska, svaki dopustiti mora, koi je čitao izpisanje zemlje Ugarske. Od ovuda pověrovano kazati mogu, i za istinsko tako dugo deržati ću, dokle suprotivno tko nedokaže: da gdě je dan današnji grad Ung, ondě, ili u onom okolišu bio je spomenuti kamen s napisom ukopan, a to pokraj potoka od pervašnjih Markomanah takodjer za medju odabranoga, i nazvanoga običajnim imenom Hunka ili Unka, jerbo Slavini jedno i drugo ime potrěbuju. Isti potok Ung zvahu starinski Slavini po svoj priliki takodjer Huna, Una ili Vuna, kako i u današnjoj Horvatskoj ona rěka, koja Horvatsku zemlju na Ugarsku i Tursku razděljuje, i u staro doba u vrěme Tiberia cesara Panone od Ilirah Skordiskah je dělila, Una, Vuna ili Huna zove se. Ja dakle naravskim načinom izvodim, da od ovoga imena Huna, Una, Vuna, svi okolišnji puci iz jedne i druge strane medjaškoga potoka stanujući, zvani biše od starinskih Slavinah Huni, Uni, ili Vuni, takodjer Hunani, Unani, Vunani, t. j. pokraj medjaškoga potoka Huna, Una ili Vuna stanujući, drugačie još Medjari ili stanovnici medjah. Od ovuda nadalje ja ime Magjarah izvodim, što istini, dogadjajem i naravskomu govorenju slavinskomu verlo prilično jest, jer tako naravski se izvodi, kako i mloge druge rěči, koje su današnji Magjari od Slavinah uzeli. Propuštajuć neizbrojne priměre, rěči „varoš, varmedja“ nijedan narod Slavinom oteti nemore; jer što će reći „varoš“, to svaki Slavjan razumi, ali Gerk, Latin, German, ili drugi koi narod to neznade. Od ove rěči „varoš“ izvodi se naravski „varmedja“, što će reći „varoša medja“, ili „varoška medja“. Od ovuda postade varmedjaši ili varmedjari, što su Magjari po svom govorenju lasno izvernuli na Madjari, da se od varoša Madžar izvoditi budu mogli: od kojega varoša pokazati bi se prie moralo,

Digitized by Google

gdě je taj varoš bio, i jesu li naši Magjari u njem ikada stanovali. Što se nadalje tiče rěči var, směha je vrědno, da Germani hoće, da rěč ova dolazi od němačkoga Wart. Akoli to tako hoćedu, moraju i drugu rěč medja iz němačkoga jezika izvoditi, onda bi im se to moglo dopustiti.

Ovaj moj izvod Hunah isti němački pisci potverdjuju: jerbo, kako sam već spomenuo, kronike Frankah u vrěme Arnulfa pripovědaju, da ovaj kralj g. I. 892. protiva Zventibaldu (Svatopluku) Hune i Bugare je podigo. Kako su one mogle Magjare Huni imenovati, kada oni němačkomu světu još nepoznati, od gerčkih pako pisacah Turki zvani biše? Mislim, da od istoga města u Moravskom kotaru, gdě su se bili nastanili, naimre od grada i potoka Ung, od kojega i pervašnji Huni i Avari od gerčkih, latinskih i franačkih pisacah poměšano, sad Avari, sad Huni, zvani biše. Nadalje gledom na dogodjaje 5. stolčtja znademo, da po smerti Atile, t. j. potle g. I. 454. Huni od Gepidah ili Getah preobladani, po Panonii, Tracii, Romanii i Sedmogradskoj (Transilvanii) bili su razděljeni i razstavljeni: radi šta morale bi se sve ove strane, Panonia, Tracia, Romania i Sedmogradska Huniom, a stanovnici Huni zvati. Ali pisci tako gerčki kako i němački od toga ništa nespominjaju; nego suprotivnim načinom samo stanovnike gornje Ugarske do Tise zovu Hune, u vrěme i poslě Avarah, ter onda, kada su u one krajine Magjari, od Porfirogenete imenovani Turki došli.

Ova su, koja ja iz istih dogdjajah, iz svědočanstva napisa i rěčih slavinskih, što se tiče imena Hunah, mojim čitateljem napervo staviti imao sam, jeli pravo ili krivo, svaki po mogućnosti svoga znanja neka sudi. Sada promotrit ćemo, jesu li oni pervi Huni, došavši od potoka Tanaja i jezera Meotide, Alane i Ostrogote preobladali, a Vestrogote kod Dněstra, kako Du Fresne piše, prisilili, da se pod Valentom u Traciu moradoše preneti. Da su Huni sve Markomane, Sarmate, Gete, svu Panoniu, Iliriu i sve zapadno carstvo kano munja proletěli, ter sva pod svoju vlast spravili, ova iz istih dogodjajah, koji sa svědočanstvi pisacah podpiraju se, vidět ćemo.

Jesu li Huni od jezera Meotide, ili iz Skandinavie, ili iz překo Tanaja došli, toga nijedan pisac pověrovano izpisao nije, ali niti je mogo pisati. Jerbo Gete, koji su poglaviti puk bili, i već u vrěme Aleksandra Vel. u Dacii stanovali, u vrěme pak Augusta, što Ovidio očito svědoči, u Bugarii i starinskoj Dacii prebivali, i ondě kroz sve vrěme Rimljanah vladanje svoje zaderžali, ovi, velim ja,

Digitized by Google

Gete mloge druge puke slavinske iz Sarmatie, Skandinavie i Skitie s obodvoje strane Tanaja na pomoć protiva Rimljanom pozivali su. Tko je dakle mogo znati, iz koje strane Huni u Daciu dojdoše, i kojega naroda bišе? To su Gete mogli znati. Da pako Huni nisu nikada Getah preobladali, već da su bili njihovi družbenici, to i dogadjaji i isti pisci svědoče. Uzmimo na kratko sve dogadjaje cesarah rimskih napervo. U vrěme Marka Antonina Heliogabala, koi od g. I. 218 — 221. je vladao, piše P. Furman (*Part. I. L. I. c. 3.*), da su Goti mirno došli iz Dacie u Traciu, ali s tom pogodbom, da samo za plaću u vojski služe, a polja nerade. U vrěme Aurelia, Severa i Aleksandra, Vario i Makrin, poglavice nad Panoniom i Iliriom, jedva su zlatom i srebrom utišili pobunjene od Getah Ilire. Ovo se je dogodilo od g. I. 221—235. U vrěme Julia Maximina, koi bi rodjen od Micea Gete u Tracii, i po junačtvu od pastira cesar rimski je postao, Gete s drugimi Daci, radi pomanjšanja plaće, robili su sve bližnje krajine rimske. Ovaj je vladao od g. I. 235 — 249 — Decio Trajan vladavši od g. I. 249 — 251. bio je od Getah ubijen, a njegova vojska raztěrana i pobijena. Onda Gete osvojiše i varoš Martianopol, kojega Ulpio Trajan je sazidao, i po imenu svoje sestre Marlie nazvao. — Kajo Vilio Trebonian s Geti pogerdan mir je načinio, ter obećao, da će im harač plaćati. — Pod Liciniem Galienom Markomani stranu Panonie Valerie oteli su, Gete pak osvojiše svu Daciu. — Marko Aurelio Klaudio, podignuvši silnu vojsku, po mlogih ratovih jedva Latinsku od Markomanah oslobodi, ter iz Panonie ih iztěra; onda na Gete udari, i težko ih suzbije. — Domitio Aurelian, koi od g. I. 270 — 274. vladaše, protěravši Markomane iz Panonie, na Gete je udario, i mlogo putah ih preobladao, ali najposlě bi prisiljen, da im je svu Daciu ostaviti, a sve rimske naselce i vojsku u gornju Mesiu, koju Novom Daciom je nazvao, ter u današnju Serbiu preněti morao. Od ovoga vrěmena izpražnjenu od Rimljanah Daciu Vandali iz Pomeranie naseliše. — Pod Markom Klaudiom udarili su Sarmate na Rimljane u Asii, u kojem boju Klaudio kod Tarse je poginuo. — Probo cesar, vladavši od g. I. 275 — 282., Getom dopusti, da u Tracii i gornjoj Mesii stanuju. Na jednaki način dopusti njim i Vandalom, da se u deržave ilirske nasele: odkuda se očito vidi, da Vandali pod Aurelianom u Daciu morali su dojti. Karo imade strašne rate s Goti i Vandali, jedva ih je suzbio, grozeće se, da ćedu ne samo Panoniu, Traciu i svu Iliriu, već i Latinsku osvojiti, što su i učinili. — Kon-

Digitized by Google

stantin Vel. g. I. 316. rat je započeo s Vandali i Geti, kojega g. 322. je doveršio; ali Gete, premda njihov kralj Rausimod u boju je poginuo, nije sa svim preobladao, već je š njimi slědeći savez mira nacinio: da Vandali, koje on *Limigantes*, t. j. medjare, ili čuvare medje je nazvao, slobodno u Dacii stanuju; Gete pako da uvěk njemu, i budućim rimskim carom, kada uztrěbaju, 40,000 vojske u pomoć šalju.

Na ovu med Konstantinom Vel. i Geti načinjenu pogodbu oni pisci nemisle, koji pišu, da su Huni, od kojih još onda ni spomenka nije bilo, Gete u vrěme Valenta u Traciu protěrali. Ali ova laž na světlo će iziti. G. I. 334. primio je Konstantin Vel. 300,000 poglavitiih Vandalah u Panoniu i Iliriu, g. pako 336. ostale sve i š njihovim kraljem Visumarom. Indi poslě g. 336. Gete ostadoše vladaoci od sve Dacie. Jeli pako Gete do potoka Hunke ili Une koi drugi narod napustili su u Daciu, ili morebiti istim Markomanom dopustili su, da přěko medje Hunke do Tise slobodno sve zaokupe, koje poslě Hune zvahu: od toga pověrovanoga šta nijedan pisac nepiše. Konstantin umroje g. I. 337. Pod sinovi Konstantina Vel. jakost Rimljanah je propala, navlastito od g. I. 351 — 353. U boju medju Konstanciom i Magnenciom najjači šeregi rimski poginuše. — Valentinian I. postao je car g. I. 364. S Markomani rat je počeo, ali ga doveršio nije; nezna se kako i u kojem městu g. I. 375. je umro. — Valentinian II. sin stariega stupi na přestol carski s bratom svojim Gratianom g. I. 375.; u istočnom carstvu bio je stric njihov Valens. Ovaj vidivši, da su se Markomani s Vandali sdružili, pozvao je na pomoć Gete, koji po pogodbi pod Konstantinom Vel. učinjenoj obećaše 40,000 vojske uvěk poslati, kad bi potrěbito bilo. Gete g. I. 376. pomoć ovu doista poslali su; ali kada im je Maksimin vojvoda obećanu plaću suzderžao, pobunili su se, i pobivši g. I. 377. i 378. pod vojvodami Safraćom i Alateom sve šerege rimske, s Vandali su se sdružili, i u Panonii nastanili, odkuda nisu bili više iztěrani. Valens u boju s Geti g. I. 378. ranjen, u priprostoj kući, gdě se je bio sakrio, jest izgorio; Gratian g. I. 383. u boju pogine, a Valentiniana II. vojvoda Eugenio ubije. Kako je poginuo Honorio, Berti nepiše, valja da je i on u boju smert našao. Iste g. 379. Longobardi iz Skandinavie u Pomoraniu su došli, i odanle kasnie u Daciu otišli.

G. I. 392. vladao je nad svim carstvom sam Teodosio. Ovaj imade velike boje s Geti, koje je težko iztěrao iz Tracie, ali nipošto iz Panonie. Umro je g. 395. — Honorio i Arkadio postadoše cesari g. I. 395., ovaj u istoč-

Digitized by Google

nom, onaj u zapadnom carstvu. Pod ovimi zadobili su Gete svu Iliriu do Romanie, po nagovoru Stilikona, velikoga vojvode cesara Honoria. Ovo svědoči Sozomen (*L. IX. c. 4.*). gdě ovako piše: „Stilikon meštar vojske Honoria — nagovorio je Alarića Getah vojvodu, da Iliriu osvoji, i mu obeća, da će on takodjer s rimskimi šeregi dojti, da onu krajinu pod vladanje Honoria spravi.“ Ovaj Stilikon, kako Sozomen u istoj knjigi svědoči, nagovarao je i Radogosta (kojega Gerci *Radagajiso* pišu), da i on sa svojimi Vandali na Rimljane udari. — Ovako Gete i Vandali do g. 400. obědvě Panonie, svu Iliriu i sva města do Romanie osvojiše. Ovo isto sv. Hieronim u knjigah na Heliodora i Geruntiu pisanih svědoči (pogledi pogl. 20. Str. II.).

Ovdě moje čitatelje opomenuti moram na ona, koja učeni Turoc i ostali pisci ugarski toliko glasovita od Atile i Hunah popisaše, jesu li ova istini prilična. Neka pokažu spomenuti pisci iz dogadjajah i pověrovanih pisacah: kako su mogli gerčki i latinski pisci izpustiti Atilu i Hune, ako je Atila Gete i Vandale predobio, pak na město toga pripovědati, da su Gete i Vandali obědvě Panonie, svu Iliriu i Dalmaciu osvojili? Zašto nisu pisali, da je ova sva Atila s Huni predobio? Šta prudi laži pisati, i svět u neznanost navoditi? Istina zamazati se nedade. — Da su Huni, kano jedan družbeni, ali u ostalom nezlamenìti puk slavenski, s Geti protiva Rimljanom vojevali, to je istina; ali da su Huni prie g. I. 400. u Panonii iz ove strane Dunava stanovali, ili da su oni ostale narode, kao Gete, Vandale i Markomane ikada preobladali, i sami po svojoj jakosti osvojili, to da je laž, isti dogodjaji i pisci svědoče.

Viděli smo, da do g. I. 336. Vandali u Dacii stanovahu, odkuda slědi, da Huni poslě g. I. 336. morali su u Daciu dojti, jer do g. 376. od njih niti glasa nije bilo. Pisci pišu: da Markomani, s kojimi se poslě Vandali sdružiše, pod Valentinianom I. počeli su boj s Rimljani. Po smerti Valentiniana I. g. I. 336. Gete na pomoć pozvani s 40,000 došli su u Traciu, ali pobunivši se slědeće godine, Gete, Huni, Sarmate, Kvadi i ostali puci na desnu stranu Dunava udarili su. Sv. Hieronim medju ostalimi Hune takodjer spominja, ali gledeć na ostale puke, od kojih on piše, Huni su bili jedna ne mnogo zlamenita strana onih narodah. Najzlameniti puci biše Gete, Vandali i Markomani, koji do g. I. 400. s Rimljani neprestance vojevahu, i osvojivši jednu i drugu Panoniu, Iliriu do Romanie ter svu Dalmaciu, onda okolo g. 400. na sve strane zapadnoga carstva sa svojimi vojskami razišli su se. — Dakle g. I. 400.

Digitized by Google

Alarić kralj Getah sa svojom vojskom na Trident i Tirolsku planinu, Genserić pako s Vandali na Furlansku u Latinsku udariše, i osvojivši ondě do g. I. 409. sve varoše i gradove, iste godine Alarić sa svojimi Geti Rim je obsěo, Genserić pako kralj Vandalah sa svojom vojskom u Španjolsku jest otišo. U isto vrěme, okolo g. I. 400. Markomani udariše na Rimljane u Germanii, gdě podloživši sebi Franke i ostale puke němačke, ter osvojivši svu Germaniu rimsku, izperva pod vojvodom Modigislom, poslě pako pod vojvodom Markomirom, prešli su prěko Rena u Galiu, i utverdiše ondě g. 411. svoju kraljevinu. Ovako izpisuje Berti i Hist. Miscela.

Poslě kad su silne vojske Getah i Vandalah iz Panonie otišle, od g. 400. u Panonii i Ilirii bio je Getah vojvoda Roila, u prekodunavskoj pako Panonii, zvanoj Dacii, bio je vojvoda Atila. Ovaj, kano družbenik Getah, prenio se je g. I. 403. sa svojimi Huni većom stranom na ovu stranu Dunava, u Panoniu Valeriu, u puku verlo oslabljenu, da se ovako, kano družbenik Getah, š njimi protiva istočnomu carstvu lašnie sdružiti i vojevati more. Ovo svědoči Amian Marcelin *(L. 31. c. 16.)*, koi takodjer spominja, da Huni 50 godinah u Panonii stanovahu. Jerbo pako po svědočanstvu svih pisacah Atila g. I. 454. je umro, po njegovoj pako smerti njegovi sini od Getah, koje Jornandes zove Gepide, biše pobijeni, i Huni većom stranom po Panonii, Tracii i Ilirii razděljeni: od ovuda očito slědi, da Huni okolo g. 403. na desnu stranu Dunava u Panoniu preselili su se. Potle g. I. 400. Gete pod vojvodom Roilom, u družtvu Hunah, s istočnimi cari Arkadiom i poslě Teodosiom mladjim sveudilj rate imadoše, dok su do 19. godine carstva Teodosiova, t. j. do g. I. 427. svu Romaniu osvojili, i isti Carigrad obsěli. Onda Roila vojvoda Getah (koje Berti Skite zove), od groma pod Carigradom jest ubijen, poplašeni pako Gete misleći, da Bog gromovah protiva njim vojuje, s Teodosiom carom mir načiniše. Ovo svědoči Berti iz Teodoreta *(Hist. Eccl. Lib. 5. c. 37.)*; ako želiš pogodbe mira znati, pogledi pogl. 21. Str. II. Ovo isto svědoči Teofanes *(Lib. de Theod. Jun.)*: „Goti najprie Panoniu zadobiše, na sverhi pako 19. godine carstva Teodosia mladjega š njegovim dopuštjenjem u krajine tracke naseliše se, i kada su u Tracii kroz 58 godinah stanovali, najposlě gospoda zapadnoga carstva postadoše.“ Atila, kako gori pokazao sam, bio je od g. 403. već u Panonii Valerii, pak ako je bio tako velik, zmožan i jak kralj, kako ga ugarski pisci izpisuju, pitati se možemo: zašto ga Teofanes nespominja, i zašto nepiše, da

Digitized by Google

je Atila s Huni svu Panoniu, Iliriu, Traciu, Dalmaciu i sve rimsko carstvo osvojio? Zato, čini mi se, jerbo Teofanes je dobro znao, da Gete biše vladajući narod, Atila pak bio je njihov vojvoda, koi budući dobar čeonik, Gete sa združenimi Huni u bojeve vodjaše. Ovo isto i Prokopio *(Lib. I. de bello Vandalico)* svědoči: „Goti prešavši prěko Dunava, najprie Panoniu zaokupe, zatim zadobe od cara stajališta u Tracii, ali nezaderžavajući se dugo ondě, u zapadno carstvo uletěli su.“ Ovaj pisac takodjer, premda po ovih kratkih rěčih sve dogodjaje Getah od g. 376—493. spominja, od tako glasovitoga Atile i Hunah ništa negovori. Pisac Historie Miscele *(L. 14.)* takodjer ovako piše: „Goti, Hipogoti, Gepide, Vandali, prelazeći pod Arkadiom i Honoriom prěko Dunava, nastanjeni su u zemlji rimskoj. Gepide takodjer, od kojih se poslě Longobardi odděliše, ter Avari, naselili su se u sela, koja su okolo Singidona i Sirmia. Hipogoti pako s Alarićem Rim porobivši, u Galiu (razumij što u pogl. 21. pisao sam Hispaniu) otidoše, i města koja ondě jesu, zaderžaše. Goti imali su najprie Panoniu, zatim 18. godine vladanja Teodosia mladjega stanovali su kroz 58 godinah u selih Tracie, najposlě pako zapadno carstvo zadobili su.“ Čudo preveliko! Ovaj pisac Gote, Hipogote, Gepide, Vandale, Longobarde i Avare spominja; ali od razvikanoga Atile, i tako zmožnih Hunah, koji pod mlogimi vojvodami 1,080,000 same bojne vojske brojiše, koji preobladavši Gote, Alane i sve puke prěko Tanaja do Dněstra, odanle Vestrogote protěrali su u Traciu; koji Longobarde (došavše u Panoniu pod vojvodami Matrinom i Detrićem stopram g. I. 493. i kašnie) ter ostale Alemane i stanovnike Italie do 210,000 pobili su: od ovih, velim, Hunah niti uspomene nečini.

Kako sam već kazao, Atila postao je vojvoda g. 427., i vodio je Gote i Hune zajedno u bojeve. Kako je po Macedonii i svoj Gerčkoj robio, i što je ondě radio, to pripovědati od potrěbe nenahodim, već samo ono popisati moram, što se Latinske tiče. — G. I. 434. Atila pozvan od Honorie sestre Valentiniana cara pervi put; drugiput g. 447.; a tretji put, kada je Milan, Akvileju i Ticin (Paviu) porobio, g. 452. u Latinsku je navalio. Ovako Berti, pogledi pogl. 21. G. 454. je umro; po njegovoj pako smerti, Gepide njegove sine, hoteće kraljevati, razbiše, i Hune po Panonii, Tracii, Ilirii i Dacii razstaviše. Od ovoga razdělenja Jornandes, koi je bio Geta i bližnji onoga vrěmena pisac, ovako veli: „Gepide, osvojivši po junačtvu stajališta Hunah, i zadobivši čitavu Daciu, ništa drugo od rimskoga carstva

Digitized by Google

nego mir i običajnu svake godine plaću, kano junački vitezi, po prijateljskoj pogodbi tražili su, što i dragovoljno car je privolio, i ovo dosada navadni njihov poklon jest. Goti videći, da Gepide Hunah stajališta za se zaderžaše, i da se je hunski puk u svoja starinska stajališta prenio, voleli su . . Sauromate, koje Sarmate zvali smo, Cemandri i neki od Hunah na stranah Ilirie, kod grada Martene, u kotarih njim odkazanih nastanili su se . . Sciri, Satagiri i ostali Alani sa svojim vojvodom Kandač Manju Skitiu i Dolnju Mesiu dobiše; — Rugi pak i neki drugi narodi otidoše u Bisiu i Arkadiopolje, da ondě stanuju. Mladji Atile sin Hernač izabrao si je sa svojimi stajališta pokraj Manje Skitie; a Emedzur i Ulcindur njegovi rodjaci, pokraj Dacie Dunavske. Najposlě Uto i Isoalmo, koji su ovu zadobili, ter mlogi od Hunah podigoše se većom stranom, i otidoše u Romaniu.“ — Ovo Jornandovo svědočanstvo jest věrojatno, jerbo je pisac, i sam rodom Geta, koi one puke je poznao, i koi je ove dogadjaje dobro znao, budući, kako sam svědoči, prie pokerštenja svoga bilježnik Beze vojničkoga meštra, kakogod i njegov děd Peria bio je bilježnik Kandača vojvode alanskoga, koi u isto vrěme, kada su Gepide preobladali Hune, i po krajinah ih razdělili, sa Sciri, Satagiri i ostalimi Alani dobio je, za nastaniti se, Skitiu Manju, t. j. Valahiu i Mesiu Dolnju ili Bugariu. — Jornandes dakle, kano bilježnik *(Notarius)*, mogo je najbolje znati, što se je s onimi puci dogodilo; jerbo on imao je pred očima starinska pisma, i mogo je iz istih starih živućih mloga čuti: dakle njegovomu svědočanstvu, budući da je on znao istih vojvodah pokolenja izvoditi, nijedan istine ljubitelj prigovoriti nemože. On pako svědoči: 1) Da Gepide, zadobivši po junačtvu hunska stajališta, krajine od sve Dacie kano obladavci osvojili su. Ovdě od potrěbe je znati, koje krajine u staro doba pod Daciu spadale su. Ovo ja gori iz napisa na stupu kamenitom, od strane Markomanah i Slavinah za medju ukopanom, i slavinskim imenom Hunka ili Unka zvanom, takodjer iz dogadjajah cesara Trajana pokazao sam: odkuda naravski slědi, da pod starinsku Daciu sve krajine od grada i potoka Hunka ili Unka do desne strane Tise, i od lěve strane Tise sve krajine, kako Dunav zasiže, dakle s lěve strane Dunava današnja Sedmogradska, Moldavia i Valahia; iz desne pako strane Dunava Bugaria jest spadala. Jerbo pako iz dogadjajah gori u kratkom popisanih znademo, da Gepide, Gete i Vandali, kano najpoglavitii puci, od g. I. 376. imali su neprestance

Digitized by Google

s Rimljani težke rate, u koje Gepide, starinski gospodari od Dacie, drugačie Gete zvani, sve bližnje puke, kojih imena Jornandes i ostali pisci spominjaju, pozivali su: odkuda očito slědi, da Gete svoje najbližje susčde Hune, s ove strane potoka Hunke ili Unke stanujuće, takodjer na pomoć zvaše. Ovaj puk od starinskih Panonah, Agrianah i od Avariskah, poslě Avari zvanih, dolazeći, od naravi bojan, kako su svi puci slavinski do dan danas, pod svojimi vojvodami Keva, Bela i Kadika, kako něki pisci pišu, koja ista imena slavinska su, Getom se je pridružio, i u njihovom družtvu kroz sve vrěme tiam do smerti Atile proti Rimljanom je vojevao: radi šta mlogi iz lěve na desnu stranu potoka Hunke tia do Tise i prčko Tise naselili su se. Od g. pako 400., kada je sva Panonia i Ilirija radi velikih vojskah pod Alarićem i Genserićem u Latinsku, Španjolsku i tiam u Afriku odvedenih, od pukovah verlo izpražnjena ostala, da su se mlogi Huni na desnu stranu Dunava naselili, to gori spomenuti pisci, kao Amian i Marcelin očito svědoče. Ovo Gete ili Gepide Hunom kano družbenikom nisu branili; ali kada su po smerti Atile njegovi sini ove krajine za se okrenuti, i medju se poděliti hotěli, onda su se Gepide ili Gete, kano vladajući puk, morali naravski podignuti, da svoje vladanje junačtvom suzderže. Od ovuda je slědilo, da preobladavši Hune, po Panonii, Ilirii, Dolnjoj Skitii i Dolnjoj Mesii su ih nastanili, niti su im dopustili, da u Dacii kod Tise, ter s desne strane Tise kod potoka Hunke, gdě su njihova starinska stajališta bila, stanuju. Ovo ja nisam iz svoje glave ili iz kronike lažih izvodio, već Jornandes ovo svědoči.

2) Gdě nadalje piše: „Goti pako videći, da Gepide Hunah stajališta za se zaderžavaju, i da hunski puk svoja starinska stajališta uzima“ (*Gothi autem cernentes, Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere, Hunnorumque populum suas antiquas sedes occupare*). Ove rěči moramo dobro razuměti. Najprie moramo znati, da Jornandes u sadašnjem vrěmenu govori, dakle razlog njegovih rěčih jest slědeći: Vidivši Goti, da Gepide hunska stajališta (razumij ona, koja su imali Huni u krajinah Gepidah, u Dacii ter u Panonii s desne strane Dunava, koju Gepide takodjer pod svoje vladanje brojili su) za se zaderžavaju; t. j. kako sam gori kazao, kada su Goti viděli, da Gepide nedadu Hunom niti u Panonii s ove strane Dunava, niti u Dacii s lěve strane Dunava, kod Tise ter medju Tisom i potokom Hunka stanovati; i smotrivši, da se hunski puk iz Panonie Va-

Digitized by Google

lerie ter iz Dacie Gepidah natrag seli u svoja starinska stajališta, naimre na lěvu stranu Dunava u ovu Panoniu, koja se je medju Dunavom, Bojoariom, t. j. današnjom Austriom i Bavariom do potoka Hunka pružala. U ovoj bo krajini biše starinska stajališta Hunah, i u ovu krajinu starii sin Atilin je se prenio; ne pako, kako někoji, navlastito današnji ugarski pisci hoće, da se je sa stranom Hunah povratio u Skitiu přěko Tanaja. Ja sam pokazao, da Huni niti iz Skitie Velike niti od jezera Meotida nisu došli, niti Alanah, Getah i Sarmatah ikada preobladali, dakle niti k Tanaju se povratili. — Nadalje, da su se Huni ikada iz Dacie na drugu stranu prenčli, to niti iz rěčih Jornanda ili kojega drugoga pověrovanoga pisca, niti iz istih dogadjajah izvoditi se nemore. Jerbo Jornandes očito pise: „Goti pako videći, da hunski puk svoja starinska stajališta uzima"; dakle Jornandes hotio je po ovih rěčih razumčti, da Huni imali su na blizu svoja starinska stajališta, za koja su Goti znali, i viděli, kada su se Huni tamo selili. Da su pako Huni iz Dacie u Skitiu přěko Tanaja otišli, onda niti Goti bi bili mogli viděti Hune svoja starinska stajališta uzimajuće, niti Jornandes bi bio mogo ovako pisati, već bi bio kazao: „Huni otišli su přěko Tanaja u svoja starinska stajališta". — Nadalje Amian Marcelin očito svědoči, da su bili Huni družbenici Getah, odkuda izvodi se, da su bili bliźnji i slavinski puk, jerbo s nepoznanim i udaljenim pukom družtvo nemore se praviti. Najposlě isti dogodjaji to svědoče, da su Huni bili susědi Getah, i narod slavinski, jerbo Jornandes očito piše, da su Gete ili Gepide, kanoti vladaoci, sve puke slavinske njim u pomoć došavše, po Panonii, Ilirii, Romanii, Bugarii, Valahii i Sedmogradskoj razdělili. Ovako Goti (razumij koji su došli iz Skandinavie) ostadoše u Panonii (ovdě oseti se, čitatelju! na one pisce, koji zlo popisali su, da su Goti sa svim ostavili Panoniu); Sarmati, Cemandri i někoji od Hunah nastaniše se u Ilirii kod grada Martene, u odkazana (razumij od Gepidah) sebi města; Skiri, Satagiri i ostali Alani s vojvodom Kandačem Skitiu Manju i Mesiu Dolnju (razumij Valahiu i Bugariu) za stanovanje dobili su; Rugi pak i něki drugi narodi moliše za stajališta Bisiu i Arkadiopolje. Mladji sin Atile Hernač izabrao si je svoje prebivalište pokraj dolnje Skitie; Emedzur i Ulcindur, njegovi rodjaci, preněli su se u Daciu kod brěga dunavskoga; Uto pak i Isoalmo, ter mlogi od Hunah, podignuvši se većom stranom iz Dacie, u Romaniu preselili su se.

Digitized by Google

Ovako Jornandes izpisuje sve puke, od Getah ili Gepidah po krajinah razděljene. Ovdě opet motriti se mora: zašto su se Uto i Isoalmo sa svojimi mložtvi u Romaniu preněli? Jerbo Gepide Hune u Dacii podunavskoj, gdě su se spomenuti vojvode hunski nastanili bili, nisu terpeli, da se s vrěmenom opet s onimi prěko Hunke stanujućimi nebi sdružili, i Daciu osvojili. Ovo je od Gepidah zahtěvalo pametno ravnanja i vladanja věće. Odkuda opet ono pověrovano znademo, da Gepide u ono vrěme s Romaniom takodjer vladahu, drugačie nebi bili mogli Hune tamo preseliti. Iz svih ovih ono očito izvodi se, da Gepide nad svom Daciom, Panoniom, Iliriom, Traciom, Romaniom i Dalmaciom vladahu; niti se ova svědočanstva onako razuměti moraju, kako učeni naš Kerčelić piše: da su se Gepide u Daciu preněli. To najmanje! Gepide bo u krajinah Dacie sveudilj stanovahu. Ali kada su Huni u vrěme ratovah od g. I. 376. Daciu podunavsku do Tise i prěko Tise za sebe hotěli zaderžat, Gepide pako po smerti Atile vidiše, što Huni naměravaju: oteli su im sve njihove krajine, i iztěrali su ih odanle. Da pako Gepide u Panonii svoga vojvodu ili kralja imadoše, koi većom stranom u Sirmii je stanovao, to dogadjaji i pisci očito svědoče. Premda pako Gepide po smerti Atile vladanje svoje po svoj starinskoj Dacii utverdiše: ali opet u vrěme Justiniana cesara, koi je š njimi g. I. 535. iznova rat započeo, i po izdajstvu kralja Munda mloga města zadobio, morali su na pomoć zvati Hune i Avare (pokazao sam već, da ovi Avari biše Avarisci, koji su se još u vrěme Tiberia ili Atile, s desne na lěvu stranu Dunava preselili, i ondě u varmedji Mošonskoj, u varošu Ovar, u staro doba Avar zvanom, ime svoje ostavili), koji u ono vrěme bili su poglavitia strana Hunah, zato su se većom stranom zvali Avari, ali takodjer i Huni. Ovi dakle Huni Avari, kanoti družbenici Getah, vojevahu mlogo godinah protiva Justinianu, i kad su Gete, pošiljajuć Vise-Gotom iz Dacie i Panonie u Dalmaciu i Latinsku mloge vojske na pomoć, verlo oslabili, osvojivši opet Daciu, najposlě su na Gete udarili, njih prebladali, i vladanje im oteli, koje tia do Heraklia cesara suzderžaše. Onda pako Gete pod imenom Hrovatah, Daciu, Panoniu, Iliriu i Dalmaciu Avarom i Hunom su oteli, ter ih preobladali; nu nezna se pravo, jesu li Daciu tiam do potoka Hunka osvojili. Jer ovi Huni ostadoše jaki tia do vrěmena Karla Velikoga, koi ih je zajedno i s Bojoari preobladao, ter jim na njihovu molbu dopustio, da se na desnu stranu Dunava medju Sabariu i Karnuntum presele. Vidiš iz ovih,

Digitized by Google

moj čitatelju! kako se svi dogadjaji Hunah slažu, i kako je ovo jedan temeljiti dokaz, da Huni ime svoje od Hunke, t. j. potoka medje zadobiše: jerbo oni biše većom stranom po Ilirii, Tracii i Bugarii razdělјeni, ali zato nisu se poslě u nijednoj krajini Huni zvali, niti je bila kojagod izmedju ovih deržavah Hunia imenovana; ali stanovnici potoka Hunke poslě takodjer, u vrěme Avarah i franačkih cesarah, zovu se Huni od nčmačkik pisacah. Doista u vrěme Arnulfa germanskoga kralja isti današnji Magjari od grada i potoka Hunka Huni imenovani, i g. I. 892. od Arnulfa protiva Zventibaldu, naški Svatopluku, pod imenom Hunah zvani biše, kako sam pokazao iz kronike fuldenske u pervašnjih dogadjajih.

Iz svih ovih dogadjajah ono najposlě istinsko i poverovano izvodi se, da naši Ugri, ili Hungari, ili Magjari pokolenje svoje nikako od Hunah i Atile izvoditi nemogu, jerbo Atila i njegovi Huni bili su narod slavinski. Od poslě pako, t. j. od g. I. 454., kada je Atila umro, do g. 889., kada su naši Magjari pod imenom Turakah u Panoniu gornju prěkodunavsku dosli, i od grada i potoka Hunke ime Hunah zadobili, prošlo je 430. godinah, i nijedan pisac u nijednoj světa strani, kroz toliko godinah nespominja Hunah, osim onih, koji kod grada i potoka Hunka stanovahu. Nije pako moguće, da ili gerčki ili němački pisci nebi bili saznali i popisali, da se je ili kod Tanaja, ili kod Mora Azovskoga tako glasoviti i tako veliki puk pod imenom Hunah ikada nahodio.

Od imena Hungarah ili Magjarah.

Kakogod od Skitah i Hunah različni pisci mloga popisaše, tako da se iz njih ništa istinitoga znati nemore: na isti način i od naših Magjarah a gerčkih Turakah inostranjski i domaći pisci tako različno i poměšano pripovědaju, da se pravo znati nemore, odkuda, i na koju stranu su u Panonie došli. — U budinskom dnevniku na g. I. 1825. dano je na světlo: da Ugri, izišavši iz Skitie, putujući kroz mloge krajine, do Tanaja stigoše, i prebrodivši ga u Moskovsku, ter zatim u Rusiu dojdoše. — Ovo čujući Sikuli, ostanci Hunah u današnjoj Sedmogradskoj od Atile nastanjeni, išli su tiam u Rusiu pred nje, i doveli su ih sa sobom u Sedmogradsku, gdě Ugri, došavši pod sedmimi vojvodami, 7 taborah su načinili, i 7 tverdjah napravili, odkudá ova krajina u latinskom jeziku *Septem Castra;* u němačkom Siebenbürgen; a

Digitized by Google

u našem od mnogih Sedmogradska nazvala se je. Ondě nekoliko vrěmena odpočivali su, zatim izabravši 7 vojvodah, svakomu izmedju njih 30,000 vojakah odredišе, kojim opet serdare, četnike i ostale poglavice nastaviše, ter ovako vojsku do 210,000 osim ženah i dětce sastaviše. — Izmedju onih 7 velikih vojvodah bio je Arpad kako u bogatstvu, tako i u istom pokolenju (budući iz roda Atile) najpervi i najpoglavitii vojvoda. Otac njegov Alom ili Almo u Sedmogradskoj je umro, i kako nije Aron obećanu zemlju, tako ni on Panoniu nije imao sréću viděti.

Poslě toga poslali su jednoga imenom Kusid u Panoniu, da izvidi i razgleda, kakova je to zemlja, i kakovi puci ondě stanuju. Onaj indi razgledavši sva, i došavši tia do Dunava, zagrabi u posudu jednu iz Dunava vode, izčupa jednu šaku zelene trave, primi jednu šaku cerne zemlje, uzme ova sa sobom, i povrati se k vojvodam. Promotrivši ova vojvode, sudili su, da je Panonia jako dobra i plodna zemlja. Arpad pako polije svoj zlatni rog vodom, po običaju Skitah, i skočivši na noge zavapi iz svega gerla: „Otci naši, Mars i Herkules! Mi vam zahvaljujemo, da vi nas po vašoj najmilostivioj volji ovamo dopeljaste i občuvaste: radi toga vas molimo, da vi nas u zemlji Panonii naměstite, i ovu nam za naš věkoviti stanak i vladanje poklonite. Vi bogovi Dunava! budite nam milostivi, i brinite se sada za nas, da mi od okolo stanujućih neprijateljah nepoginemo!“ Na ovo zavapiše Magjari tri puta iz svega glasa *Deus!* Od ove rěči *Deus* město ono i dan danas zove se *Dés*, gdě potle kod potoka Sámoš bio je jedan varoš sagradjen. U ono pako vrěme vladao je u Panonii princip Svatopluk, kojega sin bio je Marot. Ovomu poslaše Magjari po spomenutom Kusidu jednoga běloga konja, zlatne žvale i zlatno sedlo, i moljahu ga zajedno za zemlju, gdě bi stanovati mogli. Svatopluk primi konja s velikim veseljem, i dopusti jim stanovati u krajini, misleći, da su poljodělci. Ovako povrati se spomenuti Kusid natrag, i dokaže Svatopluka privolenje. Sverhu ovoga Magjari veoma razveseljeni, poslaše Kusida taki natrag, i poručiše Svatopluku, da se odnaša iz ovih krajinah, koje njihove su, jerbo ih po cčni od njega kupiše, kano da po bělom konju izplatili su zemlju, po zlatnih žvalah travu, a po zlatnom sedlu vodu. Razuměvši ova Svatopluk verlo se razljuti i progovori: „Ako je tomu tak, a ja dadem konja ubiti, žvale u travu, a sedlo u vodu baciti.“ Na što Kusid odgovori: „Ako ti to taki učiniš, po tom Magjari ništa neizgube, jerbo konja će psi pojesti, žvale će kosci

Digitized by Google

najti, a sedlo ribari uloviti.“ Poslě toga udariše Magjari sa svom vojskom u zemlju, što kada je začuo Svatopluk, dojde naproti: ali bi od Magjarah pobijen, běžeći pako najaši kod Vacova u Dunav, i utopi se.“

Ova su morebiti iz starinskih kronikah izvadjena, zato nebi bilo pametno svekolike dogodjaje za laž deržati; mogli su někoji istiniti biti, kanoti: da je bio Arpad pervi vojvoda magjarski; da je svih skupa osam pokolenjah bilo; da Kobari, pridruživši se k Magjarom, osmo pokolenje činiše. Ovo Porfirogeneta takodjer svědoči, ali mi sva ova poslě promotrit ćemo.

Učeni Pray pokazavši, da su Magjari iz Asie došli, i da su se tri godine danah medju potoci Tanajom i Bogom kod Hazarah kano družbenici zaderžavali, piše: da ondě po nagovoru Hagana hazarskoga izabrali su Arpada za vojvodu; kada su se pako Hazari medju sobom zavadili, onda Kabari, najjače pokolenje Hazarah, da su se k Magjarom pridružili. Poslě ovoga Kabarah s Magjari sdruženja, da su Pacinacite, koji kod Volge brez stalnih stajališťah bludiše, budući od Uzah protěrani, na Magjare udarili, ter ih iz njihovih krajinah protěrali. Radi toga manja strana Magjarah na medje od Persie jest se preselila; veća pod vojvodom Arpadom u Moldavii i Valahii je ostala, jedna pako mala strana prošavši s Lebediom Kiev, kod berdinah Karpatskih nastanila se je. — Istom několiko vrěmena pokle su se u Moldavii bili nastanili, budući pozvani od Lava Mudroga istočnoga cesara na pomoć protiva Bugarom, prebrodivši se na gerčkih ladjah přěko Dunava, tri puta srěćno se pobiju, ter preobladavši Simeona bugarskoga kralja, s robstvom u svoja sela se povrate. Poslě, kada su Bugare nadjačali, i njihov glas se je razširio, budući od Arnulfa zapadnoga cesara protiva Zventibaldu, kojega naši pisci Svatopluka pišu, moravskomu kralju pozvani, sve njegove krajine porobe; kojom prilikom obuzeti od plodnosti ove zemlje, već onda, za osvojiti ju, volju dobiše. Ali u ono vrěme, dok oni Arnulfu na pomoć protiva Moravcem otidoše, Bugari, spomenuvši se pervašnjega boja, i zadobivši vrěme, s Pacinaciti se sdruže, Magjarah zemlje osvoje, i one, koji s Liontikom sinom Arpada za obrambu medjah kod kuće biahu ostali, koje pobiju, koje protěraju. Magjari dakle iz Moldavie protěrani, u onoj krajini, gdě Tisa, Krisio, Temeš i Tutes teče, nastanili su se. Jerbo pak ovaj hatar za toliko mnoštvo nije bio dovoljan, počeli su i zemlje, u kojih u staro doba Jazigi stanovahu, osvojivati, i vladanje svoje pram za-

Digitized by Google

padu i sěveru razširivati. Medju tim vrěmenom Svatopluk moravski kralj umre, njegovi pako sinovi se zavade, hoteći jedan drugomu vladanje oteti. Magjari dakle zadobivši vrěme i zgodu, u Veliku Moraviu unidu, poglavitu njezinog vladanja stranu, Panoniu osvoje, a stanovnike raztěraju, izsěku, ili sebi podlože. Po smerti Arnulfa cesara zaokupe tiam do Dunava svu zemlju, koja poslě Ugarska (*Hungaria*) se je nazvala. Ova dogodiše se pod Arpadom, koi je g. I. 907. umro. — Ovako preučeni i visoko poštovani Pray (*In Notitiis Prævііs Parte I., a §. 1—13. incl.*).

Ako zemljopis, mape i dogadjajah pisce, kanoti Porfirogenitu i ostale promotrimo: tako izvod preučenoga Praya stojati nemore. Što pak Anonim i ostali mlogi od Magjarah popisaše, da mloge pripověsti u sebi saderžava, svaki u dogodovštini i malo učen lahko spoznati more. Učeni dakle Pray piše: da su Hazari stanovali medju potoci Bogom i Tanajem; ja pako nahodim, da su Hazari prebivali u starinskoj Dacii, t. j. u današnjoj Sedmogradskoj do lěve strane Tise, s desne pako strane Tise do potoka Hunke, kako gori od Hunah pokazao sam. Nadalje Pray piše: da Pacinacite, puk brez stalnih selištah kod Tanaja s marvom se skitajući, bili su od Uzah protěrani. Ja pako nahodim, da Pacinacite bili su puk od nepoznanih vrěmenah u današnjoj Valahii uvěk stanujući, koi puk premloge druge narode pod različnimi imeni, u vrěme i poslě Rimljanah do došastja Magjarah k sebi u pomoć je primio, da krajine, u kojih je vladao, puste neostanu, i da imade pukovah, s kojimi bi se protiva sili istočnoga carstva braniti mogo; jerbo carstvo ovo biaše glavni i věkoviti njihov neprijatelj, tražeći uvěk, kano i Rimljani, vladanje svoje verhu narodah Ilirie i Panonie uvesti. Ali narodi slavinski, koji silu Rimljanah preobladaše, nisu se nikada podložiti hotěli pod vladanje Gerkah, koji su sebe takodjer Rimljane zvali, i pod ovim imenom na sve krajine i kraljevine, koje ikada pod rimsko cesarstvo spadale su, pravo vladanja zaderžati hotěli. Premda pako mlogo putah po prevarizi izdajstvu někoje ilirske krajine, Dalmaciu i istu Bugariu za vrěme pod svoju vlast spraviše: ali narodi slavinski, čim prie su se sdružili, taki se od vladanja gerčkog oslobodiše. Ovi slavenski puci zvali su se u vrěme Aleksandra Vel. Gete; poslě od Latinah *Peucini*, od Gerkah pako *Peuchini*; zatim *Bastarni*, *Pachinaci*, od Porfirogenete *Patzinakite*, naški Pečenci. Ali od ovih, da se bolje razuměti mogu, obilatie govoriti moram.

Pokazao sam u pogl. 12. Str. I., da Aleksander Vel.

Digitized by Google

idući iz Tracie, prešavši prěko planine Balkana *(Hæmus)*, na Sirma kralja Tribalah je udario, i da Sirmo ovo čuvši, svoju ženu, dětcu i sve što mu je najdraže bilo, na otok Peuku je poslao, kamo kašnie i on sam je došao. Kazao sam takodjer, da Aleksander s vojskom svojom po krajini Tribalah, današnjoj Bugarii, niz Dunav tjam do Getah potegnuo se je; što videći Gete, i čudeći se, da je ob noć toliku rěku s vojskom preiti mogo, razběžali su se. Spomenuo sam nadalje, da otok Peuka bio je u današnjoj Vlaškoj, morebiti tamo, gdě je današnja Nova Oršova; da se je pako Sirmo kralj Tribalah u Vlašku preněo, to svědoči očito Q. Kurtio, koi i otok Peuchu spominja.

Od ovuda pověrovano izvodi se: 1) Da Sirmo kralj morao ja biti vladalac od one krajine, gdě je bila Peuka, jerbo drugačie nebi bio mogo sěgurno svoju ženu, dětcu i sebe samoga onamo, kano u najtverdje město zatvoriti, odkuda takodjer poklisare svoje k Aleksandru poslao je.— 2) Od ovuda nadalje slědi, da kakogod s ove strane Istra (Dunava) sva današnja Bugarska, onda pako krajina Tribalah, tia kako Ister u Cerno More teče, pod kraljevinu Sirmovu je spadala: na jednaki način s one strane Istra sve krajine do kraljevine Agrianah, dakle počimajuć od Srěma, koi, kako i starinski varoš Sirmia, polag někojih pisacah, od Sirma kralja ime svoje je zadobio, sve prěkodunavske krajine do Tise, Sedmogradska, Moldavia i Vlaška pod vladanjem njegovim stajahu. Jerbo Sirmo nebi bio mogo sebe samoga, ženu i dětcu u one krajine preněti, i jerbo Q. Kurtio očito spominja, da odanle, t. j. iz Moldavie i Vlaške okrenuo se je k svojemu prijatelju Lagaru kralju Agrianah, što da se je naravski u Dacii dogodilo, svaki dopustiti će, koi mape pogleda; premda pověrovano kazati se nemore, jeli Tisa bila medja kraljevine Tribalah i Agrianah. Ova kraljevina da je od vrěmena Aleksandra Vel. do došastja Magjarah uvěk stajala, i imajući s Rimljani strašne rate, mloge puke slavinske uvěk na pomoć dozivala i primala: to sve u dogadjajih popisanih pokazao sam. Puci dakle u vrěme Aleksandra Vel. u ovoj kraljevini stanujući bili su Tribali i Gete. Od ovuda očito je, da Gete nisu stopram u 5. stolětju u one krajine došli, kako mlogi pisci imati hoćedu, već da su prie Aleksandra Vel. u nepoznanih vrěmenih ondě stanovali, i pověrovano od vojvode Gete, sina Aramea, kako u I. Str. izvodio sam, ime svoje zaderžali, dapače i varoše imali, jerbo piše se, da je Aleksander Vel. varoš njihov porušio. U ovoj kraljevini dolaze kod pisacah napervo imena različnih puko-

Digitized by Google

vah, kanoti; Bastarne, Peucini, kašnie Daci; ali ime Getah bilo je uvěk najglasovitie. Doista u vrěme Augusta cesara Ovidio očito spominja Gete i Sarmate. U vrěme Trajana cesara zvao se je kralj Dakah i Getah Decebal. Ovi Gete, poslě od mlogih, navlastito gerčkih i němačkih pisacah zvani Goti, u vrěme Jornanda stolětja 6. zvahu se Gepide, a u vrěme Heraklia cesara Hrovati. Po smerti pako Nicefora cesara imenovani su Bugari od Bugora ili Bogora glasovitoga vojvode, što sve u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Ovo ime zaderžaše do vrěmena Magjarah, kano takodjer i iste krajine, koje su bile u vrěme Sirma kralja pod kraljevinom Tribalah, što sada dole niže pokazati ću.

Vrědno je, da mojim čitateljem takodjer one mloge proměne u kratkom pred oči postavim, koje ova glasovita kraljevina je podnělа. Pervi Markomani s ovimi puci četiri godine rat su deržali, i pete godine mir su načinili sa Slavjani, kako napis kod Hunah spomenuti, gdě ih brate imenuju, svědoči; za medju pak od jedne i druge vladanja strane postavili su potok Hunku. Od ovuda izvodio sam, da kraljevina Agrianah u ono vrěme morala je dospěti, i da Agriani, kano Iliri, Slavini, većom stranom u krajine Getah preněli su se. Na ovaj način kraljevina Getah tiam do potoka i grada Hunke pružala se je, i ovo je bila perva proměna prěkodunavskih ilirskih kraljevinah. — U vrěme Rimljanah, pod cesarom Trajanom, kraljevina Getah pala je većom stranom pod vladanje rimsko; ali poslě se je opet od jarma rimskoga oslobodila: ovo pak je bila druga proměna. — Petoga stolětja pod cesari Arkadiom i Honoriom, naseliše se Huni prěko Tise u Daciu, i prěko Dunava u Panoniu Valeriu; ali potle 50 godinah protěrali su ih Gepide opet iz Dacie i Panonie Valerie prěko Hunke, ter uzeli su natrag svoje krajine; i ovo je bila tretja proměna. — U vrěme cesara Justiniana I. oslabljeni Gepide susěde svoje Hun-Avare opet na pomoć pozovu, koji pobivši se zaradi vladanja s istimi Gepidi, njih preobladaju, i Daciu opet osvoje. Pod Mauritiom cesarom Bugari ili Gepide, oddruživši se od Avarah, poddali su se pod vladanje carigradsko; ali pod cesarom Herakliom opet oni preobladavši Avare, iz Dalmacie, Ilirie i sve Panonie protěrali su ih: nu mlogi ostadoše ondě po svědočanstvu Porfirogenete; i ovo je bila četverta proměna. — Poslě toga Gepide, u ono vrěme Hrovati zvani, Daciu i sve svoje krajini natrag osvojiše, i gerčko carstvo opet pod harač natěraše, i koliko putah gerčki cesari ovoga platiti nisu ho-

Digitized by Google

těli, toliko putah s Bugari rat imadoše: jerbo Bugari odmah u krajine gerčke robit išli su, da harač onaj nadoknade. I to je bio uzrok onih věkovitih bojevah medju Gerci i Bugari.

Napervo stavivši ova mojim čitateljem, od potrěbe je sada pokazati, da je otok ili Peuka bio u Vlaškoj, i da stanovnici Vlaške od istoga otoka, koga Slavini u svom jeziku Pećina svahu, zadobiše ime *Peuchini*, naški Pećinari, odkuda Porfirogeneta ih je pisao po običaju gerčkom *Patzinakite*. Nadalje promotrit moramo: tko su bili Hazari, i gdě su stanovali, ter tko je bio vladalac Pacinacitah, u kojih zemlji po svědočanstvu Porfirogenete Hazari stanovahu. Onda ćemo saznati, gdě naši Magjari prebivahu, kako i kada su od Pacinacitah protěrani, i kako su pošlě Hunkvari, danas Hungari nazvani. Ova pako sva iz pisacah pokazati ću.

Poglavje XXII.

Od imena Pacinacitah, Hazarah i Hungarah (Ugarah).

Ime Pacinacite dolazi iz slavinske rěči pećina. Od ovuda zadobiše slavinsko ime Pećinaci, t.j. na pećini stanujući, odkuda postade opet gerčko *Pelzinazi*, ili kako Porfirogenita piše, *Patzinakite*. Ovo svědoče gerčki i latinski pisci kod Lucia (*L. VI. c. 5.* na sverhi), gdě ovako veli: „Strabo (*Lib. II.*) piše: „„Kod uticanja Istra veliki je otok Peuche, koga posědujući Bastarni Peuchini nazvani su.““ — Ovako Ptolomeo i Zosim; Plinio pako (*L. IV. c. 14.*) slědeća piše: „„Peucini Bastarne sa spomenutimi Daci medje se.““ Odkuda očito znademo, da Peucini jesu stanovnici Moldavie i Valahie, jerbo deržave ove s Daciom medje se.“ Da pak isti otok Peuhu Slavini u svom jeziku Pećinu zvahu, to svědoči Dominik Mario Niger (*Tomo 10.*), gdě ovako piše: „Uticanje Istra u Cerno More medju ostalimi veći otok *Peucem* zaderžaje, koi sada Pizina Barbari zovu. Po Barbarah razumij stanovnike Slavine; što pako po običaju svoga jezika *z* na mněsto slavinskoga *ć* ili *ch* piše, to odtuda postade, da inostranjski pisci nisu znali slavinskoga pravopisa. Zato Pizina naški piše se Pećina.

Iz ovih pověrovano izvodi se, da su Slavini stanovnike otoka *Peuche* u svom jeziku zvali Pićinake ili Pe-

Digitized by Google

ćinake; polski Slavini, kako Lucio svědoči, Piecinige; někoji Gerci *Patzináke;* Porfirogeneta pako *Patzinazite.* Znajući dakle tko su bili Pacinacite, odkuda su ime ovo zadobili, i gdě su stanovali, sada od potrěbe je pokazati: da rečeni Pacinacite imali su pod svojom vlastju sve krajine osam hazarskih pukovah. Ovo pako svědoči Porfirogeneta *(c. 40.)* ovako pišući: „Pervi izmedju Hazarah odstupio je puk Kabarah, od koga sam već kazao, drugi Neke, tretji Megere, četverti Kurtugermati, peti Tariani, šesti Genah, sedmi Kare, osmi Kase: i ovako Kabari sdružili su se s Turci, koji u Pacinacitah zemlji stanovahu.

Od ovuda očito znademo, da Turci, Kabari i ostali Hazarah puci u Pacinacitah zemlji prebivahu; ali opet od potrěbe je znati, u kojoj Pacinacitah krajini Turci pribivahu. Ovo takodjer pokazuje Porfirogeneta *(c. 40.)*, kako i učeni Pray *(§. 11.)*, da je to naimre bila Moldavia. Porfirogeneta ovako piše: „U onom pako městu (odkuda su Turci protěrani), nahode se još starinska někoja znamenja, medju kojimi most Trajanov, i Biograd, koi je tri dana hoda od istoga mosta daleko.“ Most pako Trajanov, od kojega se još zlamenja nahode, bio je u Valahii kod Sidova na Dunavu sazidan, nedaleko od starinskoga, sada porušenoga grada, koi se je Cernigrad zvao: jer kod spomenutoga grada jošte se vide tragi od istoga mosta. Sidova pako je jaki šanac kod potoka Aluta, kojega Pofirogeneta takodjer spominja. Ovako zemljopis Hübnerov *(Art. 2. de Valachia).* — Od ovuda pověrovano znademo, gdě su Turci stanovali; ali zajedno znademo iz Porfirogenete, gdě su Kabari i ostali Hazarah s Turci sdruženi puci, prebivali. Jerbo Porfirogeneta piše: da su se Turci u one krajine Hazarah preněli, gdě *Tibiscus, Crisius, Temesus* i *Tutes* teku. *Tibiscus* pako, t. j. Tisa izti̇če iz berdinah u varmedji marmaroškoj, koja varmedja s Valahiom i Moldaviom sudara se. Dakle u krajinah bližnjih Valahie i Moldavie do Tise, osam onih hazarskih pukovah stanovalo je, i krajina ova zvala se je starinska Dacia. Izmedju ovih osam pukovah pervi su se Kabari s Turci sdružili, i potle svi jedan za drugim, dokle sdruženi s Turci kraljevinu skupvladanja načiniše. Kako je ova kraljevina postala, to ćemo dole niže viděti.

Iz popisanih znademo, gdě stanovahu puci od Porfirogenete Hazari zvani, i gdě stojahu Turci: sada od potrěbe je promotriti, odkuda oni puci Hazari nazvani su, i pod čijim vladanjem biahu, što sve iz Anonima našega, iz Porfirogenete i ostalih gerčkih pisacah izvodi se. Anonim

Digitized by Google

(*c. 11.*) ovako piše: „Zemlju pako medju Tisom i Dunavom ležeću, tiam do medje Rutenah i Poljakah, da je sebi podložio Rean, veliki vojvoda Bugarie, děd Zalanov, i da je ondě naselio stanovnike Slave i Bugare.“ — Od ovuda očito znademo, da Moldavia i Valahia, koje se s Poljskom i Ruskom medje, ter sve krajine medju Dunavom do Tise, spadale su pod vladanje velikoga vojvode bugarskoga. Nadalje Anonim, popisavši vojvode onih krajinah, u istom poglavju ovako veli: „U onoj zemlji stanovali su puci, koji se Kozari zovu.“ Porfirogeneta po svom načinu pisanja puke ove imenuje *Hazare;* Anonim po latinskom pravopisu *C* na mĕsto *K* položivši, slavinskomu jeziku prikladnie piše *Cozari*, što Slavinac po svom pravopisu piše Kozari. Što se pako tiče rĕčiće Kozari, tu svaki Slavjan dobro razumi. Od ovuda izvodi se, da Rimljani (razumij Gerke carigradske) deržeći krajine one za puste, imenovahu ih spašnjake, t. j. gdě se puci samo s kozami i ovcami zaderžavaju. Jerbo pak oni, koji marvu pasu, slavinskim jezikom u občinskom pastiri, u posebnom pako kozari, ovčari zovu se: od ovuda postalo je, da Gerci one puke, ili zato, što mložtvo kozah imadošе; ili pako za pogerdu, kozare imenovahu, pišući rĕč ovu slovom χ, n. p. Χαζαροὶ, t. j. Hazari, što su poslĕ Latini (pretvorivši gerčko χ t. j. naše *h* na *ch*) *Chazari* pisali. Nu rĕč ova gerčki pisana Chazari, more se i na drugi način iz slavinskoga jezika naravski izvoditi. Iz gerčkih pisacah znade se, da Gerci puke u u Dacii, Moldavii i Valahii stanujuće Skite zvali su; rĕč pako Skita, ako nije slavinska od „skitati, skitavac“, dolazi, kako sam kod Hunah pokazao, od gerčke rĕči *skitos*, što našim jezikom reći će „koža“. Jerbo pako slavinski narodi na sĕveru stanujući kožami su se oděvali, zato su se mogli našim jezikom Kožari zvati, Gerci pako, imajući s Bugari i s onimi puci věkovite rate, i znajući, da *Skita* slavinski Kožar zlamenjuje, u vrĕme Porfirogenete ovu slavinsku rĕč zaderžaše, i na mĕsto Kožare, *Hazare* pisahu.

Znajući dakle tko su bili Pacinacite i Hazari, odkuda su nazvani, i gdě su stanovali: sada promotrit ćemo, kako su Porfirogenetini Turci, t. j. današnji Magjari od Pacinacitah ili Bugarah odstupili, i kako su zatim Magjari, a najposlĕ Hungari t. j. Ugri prozvali se, što takodjer iz Porfirogenete, Anonima i drugih němačkih pisacah izvodit ćemo. Odkuda i kada Porfirogenetini Turci, naši pak Ugri ili Hunkvari, u Moldaviu i Valahiu dojdoše, to ja onim na promotrenje ostavljam, koji iz njihova pokolenja izvode

Digitized by Google

se: meni je dosta od njih ovo popisati, što se je š njimi u Valahii i Moldavii dogodilo, što su u Dacii i Panonii radili, i kako su Hunkvari nazvani.

Porfirogeneta *(c. 38.)* piše, da Lebedia, kada ga je hazarski Hagan hotio principom Turakah načiniti, ovako se je zahvalio: „Ali jest drugi osim mene vojvoda, Salmuces imenom, koi imade sina Arpada zvanoga. Od ovih ili isti Salmuces, ili sin njegov Arpad princip neka postane, i neka tebi podložan bude. Dopalo se je govorenje Haganu, i poslao je š njim (Lebediom) ljude k Turkom. Ovi kada su š njimi govorili, biše zadovoljni; nu voleli su Arpada za principa odabrati, nego otca Salmuca, kano vrěddniega, ter radi svoje mudrosti, věća i junačtva za toliko poglavarstvo kadra; kojega takodjer po svetačnom običaju i navadi Hazarah na štitu podigoše, i principom načiniše. Prie ovoga Arpada nisu imali Turci nijednoga principa, iz potomakah pako ovoga izabira se do dana današnjega princip Turcie. Potle několiko godinah Pacinacite, navalivši na Turke, proženu ih i s principom Arpadom. Prognani dakle Turci běžeći, i zemlju za stajališta tražeći, u Veliku Moraviu unidu, ondašnje stanovnike protěraju, i tamo se nasele, ter do dana današnjega ondě stanuju.“

Iz ovoga svědočanstva Porfirogenete pověrovano izvodi se, da Turci (Magjari) biše jedan stalnoga stajališta neimajući, već od města do města sa svojom marvom skitajući se puk, koje Persianci, kako kod Hunah pokazao sam, zvahu Turke, koje ime i Gerci zaderžaše, Latini pako imenovahu ih *Nomades*. Ovaj narod Bugari po svoj prilici u planinah današnje Moldavie i Valahie naseliše, budući da njihovi puci zbog věkovitih ratovah, koje su s Gerci imali, verlo biše oslabili. Od ovuda zadobiše od Rusah, Poljakah i drugih Slavinah ime „Ugri, Ugori, Uhori“, t. j. u gori ili u hori stanujući puk. Ovdě takodjer od onih Slavinah, s kojimi su se medjili, nazvani su „Medjari“, t. j. na medji stanujući, što oni u svom jeziku izgovaraše „Magjari“, i ovako su se najprie sami imenovali, a poslě i od drugih pukovah tako zvani bili; što sve da se je naravski dogodilo, svaki istine ljubitelj dopustiti mora.

Koje godine Magjari u Valahiu i Moldaviu dojdoše, to Porfirogeneta nespominja, i radi toga velika medju pisci jest pravda; ali da su Magjari već několiko godinah prie g. 888. Arpada za vojvodu odabrali, to se iz Porfirogenete i drugih gerčkih pisacah znade. Jerbo spomenuti Porfirogeneta *(c. 38.)* piše: „Potle několiko godinah pako Pacinacite navalivši na Turke, i s principom Arpadom ih

Digitized by Google

prognaše.“ Znade se pako, da g. 888. Bugari s Leonom gerčkim cesarom rat su imali, u kojem ratu valja da je i Arpad sa svojimi Magjari bio, i onda sdruživši se s Kobari, ter od Leona cara gerčkoga podplatjen i naučen, protiva Simeonu bugarskomu kralju jest se podigo. Ovo isti Porfirogeneta (*c. 40.*) svědoči, gdě ovako piše: „Potle pako pozvani (Turci) od Leona, onoga Isukersta ljubećega i vitežkoga cesara, prebrodrili su Dunav, i zametnuvši boj sa Simeonom, njega preobladaše, i tiam do Breslave dojdoše, i zatvorivši ga u varošu Mandragi, kući povratiše se.“ Ovo se je dogodilo polag svědočanstva Zonara i Leona Gramatika tretje godine vladanja Leonova, koja je bila g. I. 889. Od ovuda istinsko slědi, da je Arpad postao vojvoda Magjarah nčkoliko godinah prie g. I. 888. Odkuda opet izvoditi se more, da Magjari prie nčkoliko godinah bili su u Moldavii, kako je Arpad njihov vojvoda postao, što Simeon bugarski kralj a hazarski Hagan nije hotio terpěti, jerbo on sve svoje puke po Bugarii i Dacii imao je radi istoga rata pod vojvodami podčljene, da kakogod ostali vojvode, tako i vojvoda magjarski u vrčme rata sa svojom vojskom dojti more. Da pako Arpad bio je podložan Simeonu Haganu, to isti Porfirogeneta svědoči, pišući, da je Lebidia kazao: „Salmuces, ili sin njegov Arpad neka bude princip, i tebi podložan“. Pod ovom dakle pogodbom dopustio je Hagan Magjarom vojvodu izabrati. Od ovuda učeni Pray (*§. 8. Nota a.*) izvodi, da Hagan nije pametno radio, što je Magjarom zapovědio, da sebi principa izaberu, ako su mu ovi podložni bili, budući ovako sam sebe veće strane jakosti i puka lišio. Ali Pray morao bi takodjer pomisliti, da hazarski Hagan nije mogo napervo znati, da Arpad i Magjari postati će njegovi izdaice, već on je mislio, da će mu Arpad sa svojimi Magjari ostati věran i zahvalan, što ga je na toliko dostojanstvo podigo, i Magjare njemu po načinu urednosti podložio, da ovako po naměri, gledeć na stalnost i sreću cěle kraljevine Magjare upravlja, u ostalom pako Haganu, kano zakonitomu kralju, kako i ostali Hazarah vojvode, u svem podložan ostane. Odkuda svaki istine ljubitelj vidi, da Hagan nije pogrěšio, kad je dao Magjarom Arpada za vojvodu izabrati, budući to urednost i koristno upravljanje pukovah od njega iztraživalo. Jesu li pako Magjari pošteno radili, iznevěrivši se svomu Haganu, koi ih je milostivno u svoje krajine primio, ter na zakoniti i uredni puk okrenuti nastojao; i priklonivši se k Leonu cesaru, ter okrenuvši oružje, koje su od Hagana dobili, su-

Digitized by Google

prot ovomu svomu zakonitomu vladaocu: to svaki istinskoga i poštenoga serdca neka sudi.

Ali da ova svaki bolje razumĕti može, moram ovdĕ na kratko pobilježiti Simeona kralja bugarskoga dogodjaje, koje potle u redu kraljevah bugarskih obilatie popisati ću. Simeon kralj bugarski zavadi se s Leonom cesarom carigradskim poradi haračа, kojega su Gerci Bugarom plaćati običavali: odkuda g. 888. na boj došli su. Leo cesar sakupivši silnu vojsku pod vojvodami Prokopiom Kreuitom i Kurticiom Armeniom, na Bugare u Macedoniu udari: ali Bugari preobladaju, i sve, koje su u boju pohvatali, odrezavši im nose, k Leonu cesaru pošalju. Leo cesar na ovu pogerdu veoma razljutjen, sve načine izmišljao je, kako bi se Bugarom osvetio, i najposlĕ slĕdeću lukavštinu poprime. Poče naimre s Magjari i Kobari, koji valja da su bili Avari, i poradi starinskoga vladanja Bugarom pizmeni, otajne dogovore kovati, i nje nagovarati, da od Bugarah odstupe; da im je pako mlogo blaga obećao, i isto vladanje od Bugarie obricao, lasno moremo misliti. Arpad i njegovi Magjari i Kobari (Avari) priklone se Leonu cesaru, i slĕdeća pogodba učini se medju njimi: da Arpad sa svojimi s jedne strane u Bugariu udari, s druge pako strane da će Leo sa svojom vojskom pod vojvodom Niceforom Fokom navaliti. Spodobne otajne dogovore imao je Leo i s Petrom vojvodom Serbie, po Leonu vojvodi od Drača, koje otajne zaključke priobćio je Mihail, vojvoda zahlumski, Simeonu kralju bugarskomn (*Du Fresne c. 2. §. 7. pag. 34.*). Razumĕvši ova Simeon, odmah sakupi vojsku, i pošalje Teodora Sigrića (Du Fresne piše po gerčkom običaju *Sigritzen*), Marmaena, i Pavla, sina Brana principa (valja da Branimira), kojega je Petar oslĕpio, kano vojvode s vojskom u Serbiu, pod naměrom, da ćedu se Petru protiva Simeonu pridružiti. Ali ovi po zgodi Petra uhvate, i u Bugariu pošalju, gdĕ u tavnici jest umro; Simeon pako s drugom vojskom sva do Carigrada porobi i popali. U to vrĕme terse se Gerci Magjare i Avare na ladjah u Bugariu prebroditi: ali nemogući na lĕvu stranu, kako su bili nakanili, prejti, jer Bugari junački se braniše, i k tomu lance u Dunavu pretegnuše, da ladje k brĕgu nemogahu: zato na drugu stranu u Bugariu udare. Čuvši ova Simeon, ostavi jedan dio vojske kod Foke gerčkoga vojvode, a s drugim dĕlom povrati se u Bugariu, da buntovnike Magjare suzbije. Tri puta se š njimi pobije, i tri puta bi preobladan; tretji put kod Dorostola, gdĕ jedva je uteko. Ali sakupivši veću vojsku od Pacinacitah i

Digitized by Google

ostalih krajinah, četverti put s buntovnici se pobije, i preobladavši ih, iz Valahie i Moldavie ih protěra. Pisci pišu, da je u ovom boju 20,000 Bugarah poginulo, odkuda more se suditi, da je Magjarah i Avarah još više palo. Ovako se imadu dogadjaji Magjarah; od ovuda znademo, kako, kada i zašto ih Pacinacite, koji su bili isti Bugari, iz Valahie i Moldavie protěraše (Od ovih dogadjajah piše Du Fresne *c. 7. de regibus Bulgariae*, iz Porfirogenete *de Admin. Imp. c. 5 pag. 196.; c. 40. pag. 323. Lib. I. de Them. pag. 36. — Leo in Tact. c. 18. §. 43. — Simeon Ligot. in Michaële Nro. 3. — Skylitzes pag. 595 — Zonaras pag. 142. — Anonymus in Leone N. 9. 20.*).

Ovaj rat i prognanje Magjarah i Avarah dogodilo se je g. 889., premda Du Fresne (iz *Annal. Franc. Fuld.*) piše, da se je to g. 895. pripetilo; ali Skilices i Zonaras očito pišu, da se je to dogodilo godine tretje Leona cesara, tretja pako godina vladanja Leonova bila je g. I. 889. Ovu istinu isti dogadjaji takodjer potverdjuju, kako će se viděti. Da Turci t.j. Magjari poslě ovoga boja běžeći, i zemlju za stanovanje tražeći, u Veliku Moraviu unidoše, i ondě se nastaniše, to Porfirogeneta (*c. 38.*) u kratkom izpisuje; ali da ovo iste g. 889. nije se dogodilo, to će pisci němački i isti dogadjaji pokazati. Jerbo da Magjari poslě ovoga boja k Avarom preněli su se, da Avari Magjare isti jezik naučiše, i njim sve običaje i tajnosti onih pukovah, zvanih Hazari, sobćiše, to Porfirogenita (*c. 39.*) svědoči: odkuda očito vidi se, da su Magjari bili narod od drugoga jezika od Avarah. I doista, da Avari slavinski puk biše, koi Magjare, u govorenju sasma priproste, imena mlogih stvarih, koje ovi u svom jeziku nisu znali imenovati, naučiše, to isti magjarski jezik i dan danas svědoči. Jerbo po svědočanstvu Gergura Dankovskoga u magjarskom jeziku jedva je svaka deseta rěč korenito magjarska, a ostalih $^9/_{10}$ jesu najviše slavenske, zatim gerčke, němačke, vlaške i t.d. Spomenuti g. Dankovski broji u svojem kritičko etimologičkom rěčniku magjarskoga jezika od slova A do K rěčih svega skupa 2183; med ovimi je korenitih magjarskih samo 195; slavenskih; 921; gerčkih 488; němačkih 157; vlaških 139; gerčko-slavenskih, t. j. takovih, kojih se koreni jednako u slavenskom i gerčkom jeziku nahode, 137; latinskih 132; francezkih 13; hebrejska 1; dakle samo od A — K ima stranjskih rěčih ukupno 1988, koje su Magjari radi pomanjkanja i siromaštva vlastitih rěčih u svoj jezik od drugih narodah uzeli.

Nadalje da se je ovo sdruženje Avarah s Magjari

Digitized by Google

naravski dogodilo, svaki, koi dogadjaje od mene popisane pozorno je čitao, dopustiti će. Jerbo pokazao sam iz Jornanda, da po smerti Atile g. 454. Huni od Gepidah preobladani, i po Ilirii ter Panonii razdčljeni biše; kazao sam takodjer, da Hernać mladji sin Atile, sa svojimi Huni prenio se je u Manju Skitiu, pod kojom ja današnju Moldaviu razuměvam, preněli su se. Posle u vrěme Heraklia pokazao sam, da isti Gepide, od Porfirogenete Hrovati zvani, Avare ili Hun-Avare preobladaše; da su pako mlogi od njih u podunavskoj Dacii tia do Tise stanovali, to sve u pervašnjih dogadjajih viděli smo. Ovi Hun-Avari, odvětci starinskih Avarah i Hunah, iz pripovědanja i starinskih kronikah mogli su znati, da njihovi predji vladali su s Bugari t. j. Gepidi: zato su uvěk gledali, kako bi se mogli Bugarom osvetiti, i izpod njihovoga vladanja osloboditi. Ovo se je dogodilo u vrěme Leona cesara, kada Magjari u zemlji Bugarah, naimre u Moldavii, š njimi stanujući, budući od Leona cesara naučeni, njim pridružili su se, i ovim načinom mogli su oni Huni i Avari pravo kazati, da su oni iz pokolenja Hunah. Da je pako Arpad od pokolenja Atile izdao se, to je bio naučen od Avarah, koji su dobro znali, da svi ovi hunsko-avarski puci iz oboje strane Tise do potoka Hunke stanujući, rado ćedu se k njim pridružiti, kada budu čuli, da se jošte nahodi vojvoda iz pokolenja Atile.

Znajući ova, pověrovano kazati moremo, da Magjari nisu nikada bili Hunah i Avarah poslědci, budući daleko različniega jezika od starinskih Hunah i Avarah, kakogod je i dan danas slavinski jezik od magjarskoga dalcko različan, premda su Magjari najveću stranu rěčih od Slavinah primili, i nje po svom načinu govorenja tako pokvarili, da se sada samo od mudrih i učenih razpoznati mogu. Kako su pako Magjari s Avari (koje Porfirogeneta Kabare, drugi pako pisci, kako Du Fresne u spomenutom poglavju svědoči, Avare zovu), potle spomenutoga boja gradove osvojivali, i druge Hazarah t. j. Kožarah puke k sebi pridruživali; kako su u krajinu hunkvarsku došli, i grad Hunk predobili, i kako su se svi oni puci slavenski k njim z dobra pridružili: to sve naš Anonim *(c. 12.)* navlastito *(c. 13.)* izpisuje, gdě takodjer ime Ugarah očito od grada Hunke izvodi, ovako pišući: „I nazvan jest Arpad od grada Hungu (t. j. Hunka) vojvoda Hungarie, njegovi pako vojnici nazvani su jezikom inostranjskim Hungari, koje ime tia do sada ostalo po svem světu.“ Iz ovih Anonimovih rěčih očito vidi se, kada i odkuda Hungari i

Digitized by Google

Hungaria ime ovo zadobiše. Anonim ovdě svědoči, da zemlja Hungaria i Hungari njezini stanovnici inostranjskim jezikom ovako nazvani su; Magjarom pako bio je u onih krajinah inostranjski jezik slavinski. Slavini naimre, koji ondě od staro doba stajahu, zvali su grad na onoj medji stojeći u svojem jeziku „Hunka varoš“ ili Humkavar, odkuda prikratjenjem rěčih postala je „Hunkvaria“. Ovako se Hungarah ime i svi njihovi dogadjaji pověrovano iz gerčkih pisacah izvode: odkuda lasno razpoznati se može, što naš Anonim istinsko, a što iz pripovědanja popisao je. — Sada još od potrěbe je znati, koje godine su Magjari Panoniu moravsku i ostale krajine do Dunava k sebi pridružili, i kako su svoju kraljevinu utverdili, što sve iz našega Anonima i ostalih pisacah u slědećem poglavju izvodit ćemo.

Poglavje XXIII.

Od dogadjajah Magjarah pod principom Arpadom, od g. I. 892 — 907., u kojoj Arpad je umro.

Pokazao sam u pervašnjem poglavju, kako su Magjari grad Hunka zadobili, i od njega Hunkvari nazvani bili: ali da su oni ovaj grad Hunku prie g. 892. osvojili, i od njega ime svoje zadobili, to iz Freheriana i Sigiberta, němačkih pisacah, izvodi se. Freherian na g. 892. ovako piše: „Doista kralj Arnulfo sakupivši Franke, Bojoare i Alemane, měseca Junia u Moraviu je došao, i ondě sa svim svojim množtvom i s Hungari, koji su mu na pomoć bili došli, ostao je kroz četiri nedělje, da svu onu kraljevinu popali.“ Sigibert pako na g. 893. ovako piše: „Arnulf kralj dade Zventibaldu uzrok, da se protiva njemu pobuni, i nebudući sam dosta jak, za preobladati ga, Hungare, Bogu neprijateljski puk, u kraljevinu pusti, š njihovom pomoćju Zventibalda preoblada, i pod harač natěra.“ Od ovuda je očito, da su Magjari Hunku grad prie g. 892. morali zadobiti, od kojega, po svědočanstvu Anonima Hungari nazvani biše: jerbo spomenuti pisci Freherian i Sigibert Hungare već g. 892. spominjaju. Od ovuda naravski izvodi se, da su Hungari lasno gornju stranu Panonie, koja je pod Moravsku spadala, osvojiti mogli, jerbo ih je po svědočanstvu Sigiberta, Arnulfo tamo pustio, koi hoteći Morave zatamaniti, valja da je Magjare pod tom pogod-

Digitized by Google

bom zvao na pomoć, da onu stranu Moravske osvoje; kakogod je i Leo cesar Magjare i Avare protiva Bugarom podigo, samo da ove zatamaniti more. Lasno je dakle bilo Magjarom s Avari gornju Panoniu i potle sve krajine kako Dunav teče, zadobiti: jerbo Bugari u ratu s Leonom cesarom zapleteni, nisu mogli Magjare progoniti; Arnulfo takodjer, poradi zapadnoga carstva u rate zapleten, nije imao vrěmena, ili nije hotio Magjarom suprotstati. Moravci pak oslabljeni i pod harač natěrani, nisu se mogli braniti, tim manje, jerbo g. 894. Svatopluk veliki princip Moravie je umro, po njegovoj pako smerti sinovi njegovi za kraljestvo su se zavadili. Onda su Magjari Panoniu moravsku pod svoje vladanje sa svim spravili, što isti Porfirogeneta (*c. 40.*) svědoči, ovako pišući: „Po smerti Zventobalda (Svatopluka) započeo se je nemir i rat: došavši Turci sasvim su Morave zatamanili, i njihovu krajinu zaokupili, u kojoj do dana današnjega stanuju, ostalo mnoštvo razběžalo se je k bližnjim narodom, naimre k Bugarom, Turkom, Hrvatom i ostalim pukom.“ Od ovuda očito vidimo, da Magjari gornju Panoniu moravsku nisu za jednoga běloga konja, za zlatne žvale i zlatno sedlo, kako nětko izmislio je, kupili, nego da su oni ove krajine, kada Moravci od Arnulfa kralja već preobladani, i poslě opet medju sobom nesložni biše, okolo g. 895. ili 896., i to brez svakoga boja zadobili. Od ovoga vrěmena do g. 903. po svědočanstvu Anonima, Magjari s nikim nisu imali boja.

G. 903., kako Anonim (*c. 14. & 16.*) svědoči, Arpad sa svojom vojskom sve krajine medju Tisom i Bodrogom tia do Ugoče je zadobio. Zatim poslao je poklisare k vojvodi Menumorout, koi u gradu Bihar je stanovao; ovaj vojvoda, polag Anonima (*c. 20.*), nije se hotio izperva k Magjarom pridružiti, ali poslě da je poklisare k Arpadu poslao, š njim se pomirio, i kćer svoju za Zultu njegovoga sina udao. — Ovo se more Anonimu dopustiti: jerbo Menumorout izperva mogo se je ufati u pomoć Bugarah; ali nemogući mu Bugari, sami u neprestanom ratu s Gerci zapleteni, nikakove pomoći poslati, s Magjari se sdruži.

Odanle išla je Arpadova vojska pod vojvodom Tuhutom dalje u Sedmogradsku, gdě je vladao Geleu Blacus; ovoga je Tuhutum ubio, i na njegovo město on je nazvan vojvodom Sedmogradske. — Najposlě udariše Magjari na Salana. Kerčelić piše, da je to bio Branslav, samo od Anonima na Salana preokrenut, i hoće, da je bio takodjer vojvoda od naše Panonie Savie; ali da to stajati nemože, to sam pokazao gori u pogl. 18. Ja dakle ka-

Digitized by Google

žem, da je bio Salan ili Branslav vojvoda od prěkodunavske dolnje Panonie, koja pod Bojoariu, drugačie pod vladanje němačkih kraljevah je spadala, što imena varošah i městah od Anonima spomenuta, kanoti Titul ili Titel, Nitrava i ostala, svědoče. Što pak Anonim piše, da se je Salan k Bugarom i Gerkom uteko, to stajati takodjer nemore, jerbo gori spomenuti gerčki pisci očito svědoče, da u ono vrěme Bugari s Gerci u velike i dugovite rate zapleteni biše; ja pako sam pokazao, da Bugari iz one strane Dunava u svoj Dacii do Tise i morebiti tia do Hunke vladaoci biše, dok Magjari i Avari nisu im se iznevěrili. Istini prilično je, da se je Salan k němačkim kraljem uteko, ali pomoći zadobiti nije mogo. Jerbo Arnulfo, koi je g. 896. car postao, g. 899. je umro; po njegovoj pako smerti stupi na prěstol kraljevski sin njegov Ludovik, koi se je za cesarstvo borio; ali niti je mogo cesarom postati, niti Salanu pomoć poslati. I ovako Salan, poslavši k Arpadu poklisare, š njim se pomiri i sdruži. Na ovaj način mogli su lasno Magjari i Avari sve puke prěkodunavske Panonie sebi pridružiti: jer kada niti Bugari od istoka, niti Franci od zapada, podložnim sebi vojvodam nisu pomoći poslali: ovi volili su s Magjari se sdružiti, i svoje vladanje za koje vrěme zaderžati, nego sve brez razloga zgubiti, buduć da nijedan izmedju ovih vojvodah kadar nije bio, sdruženim Magjarom suprot staviti se.

Pridruživši k sebi Arpad sve krajine do Dunava, počeo je, kako Anonim *(c. 40.)* svědoči, sa skupljenimi vojvodami od ravnanja kraljestva věćati. „U onom saboru (piše Anonim) vojvoda Arpad i njegovi plemeniti narediše sve običajne zapovědi kraljevine i zakone, polag kojih vojvodi i poglavicam svojim podložni budu.“ — U ono vrěme da je 7 magjarskih vojvodah s Arpadom od onih 8 pukovah hazarskih věćalo, i onih 5 ugovorah medju sobom načinilo, i ovako pervo skupnovladanje utverdilo, to ja sada pokazati ću. Poradi šta od potrěbe je najprie imena onih sedam vojvodah, kako kod Praya nahodim, pobilježiti, a onda ćemo onih 5 ugovorah promotriti, i još někoja istini prilična protresti. Jerbo što Anonim Alma pervim vojvodom zove, koi još u Asii s pokolěnji Turakah pogodbe je načinio, to niti Porfirogeneta, niti isti dogadjaji, kako vidět ćemo, nedopuštaju. Dakle imena 7 poglavitih pukovah vojvodah jesu slědeća: Arpad, Eleud, Kondu, Ound, Tosu, Huba, Tuhutum. Pogodbe medju njimi načinjene bile su slědeće: 1) Da dok budu živi, i oni, i njihovi poslědci, vojvodu imati ćedu iz pokolenja Arpadova. 2) Da

Digitized by Google

štogod dobra po njihovih trudih zadobe, svaki izmedju njih dionik bude. 3) Da niti iste poglavite vojvodske osobe, koje sebi iz drage volje Arpada za vojvodu izabraše, niti sinovi njihovi od věća vojvode i od dostojanstva vladanja nikada neizključe se. 4) Da, ako koi od poslědakah njihovih osobi pervoga vojvode nevěran postane, ter ako medju vojvodami i njihovimi rodjaci neslogu napravi, kerv krivca neka se prolije, kako se je njihova lila kod zakletve, s kojom su se zakleli Arpadu. 5) Da, ako koi od poslědakah Arpada vojvode i ostalih osobah poglavitih zakletvu i odlučenja njihova uništiti bude hotio, pod anatemu za uvěk ostati će. — Što se reći „anatema", sam učeni Pray izpověda, da on to nerazumě. Ali znajući, da je ovo rěč gerčka, po kojoj Cerkva od postanja zakona kerstianskoga sve nevěrnike i odmetnike kano proklete od družtva pravověrnih věre Isukersta zakonošah izključuje: zato ja sudim, da oni pervi vojvode po rěči anatema razuměli su, da onaj, koi bi njihovu zakletvu, njihove pogodbe, odluke i naredjenja hotio pogaziti, bio iz pokolenja Arpada pervoga vojvode, ili iz roda kojegagod drugoga vojvode, da se iz družtva onih 7 pokolenjah izbriše, t. j. da niti u věće, niti na dostojanstvo vojvodstva, niti vlastitosti ostalih vojvodah posebno dojti i podignuti se nikada nemože.

Da je ove pogodbe pervih sedam vojvodah kano takodjer i ostale dogadjaje Magjarah, anonim Bele kralja biležnik, imenom Pavao, biskup sedmogradski, popisao, svědoči Pray u pazki *a*), iz povelje od g. 1181., koju je učeni Spis u Hali 1783. *(Parte I. pag. 140.)* na světlo dao. U ovoj povelji ovako se čita: „Budući se držalo verhu toga věće Moje, biskupah i Pavla moga biležnika *(mei Notarii)*, sada pako biskupa ultrasilvanskoga." Bela III. pako da je živio od g. 1173 — 1196, to dogadjaji svědoče; i da pod njim *Notarius* jest imenovan, koi se je kašnie *Cancellarius* zvao, i sada zove se, to izvodi učeni Pray (*Notitiæ præviæ Part. I. §. 7.*). Što daklo Pray od Anonima našega piše, k ovomu ja pristajem, i Anonimu u svem, što s Porfirogenetom ter ostalimi pisci i dogadjaji slaže se, dostověrnost dajem; štogod pako s pisci i dogadjaji složiti se nemore, u onom Anonimu věrovati dužni nismo. — Ovako stajati nemore, što Anonim piše, da g. 884. sedam poglavitih osobah, koje Hetumoger zove, izišli su iz zemlje Skitie pram zapadu, da su Alma, otca Arpadova, za pervoga vojvodu izabrali, i š njim gori popisane pogodbe načinili: ovo, velim ja, stojati nemore. Jerbo: 1)

Digitized by Google

Porfirogeneta očito svědoči, da na zapověd Hagana hazarskoga, kako gori izvodio sam, Arpada sina Almova izabrali su za vojvodu, i prie Arpada, piše Porfirogeneta, da nikada ni jednoga vojvode nisu imali. Dakle Almo nije bio prie njihov vojvoda, niti su oni sedam poglaviti vojvode, Hetumoger zvani, gori spomenute pogodbe s Almom u Skitii načinili. 2) Da Almo nije bio njihov vojvoda, i da starešine Magjarah nisu nikakve pogodbe s Almom u Skitii načinili, to isti starešine i sav puk magjarski očito posvědočiše: jerbo kada je hazarski Hagan, kako Porfirogeneta izpisuje, Lebediu hotio za magjarskoga vojvodu načiniti, Lebedia se je zahvalio, govoreći: „Ali je osim mene drugi vojvoda imenom Salmuces, koi imade sina Arpada zvanoga, izmedju njih jedan, ili isti Salmuces, ili sin njegov Arpad neka postane vojvoda, i neka bude tebi podložan.“ Lebedia morao je biti jedan od poglavitih magjarskih starešinah, i ako pogodbe gori popisane bile su u Skitii načinjene, ter věra i zakletva Almu zadana, Lebedia morao je zato znati. Odkuda slědi, da Lebedia po věri i zakletvi Almu danoj, bio bi taki Haganu kazao, da su oni već pervoga vojvodu Alma odabrali, ter njemu se zakleli, i da radi věre i zakletve nemogu, niti ćedu, drugoga imati. Nadalje Lebedia nebi bio mogo Haganu napervo staviti: neka Almo ili Arpad postane vojvoda: već bi bio kazao, da je Almo već izabran. Ali Lebedia od svega toga nije ništa spomenuo, i po tom očito je pokazao, da Magjari nisu prie imali nijednoga vojvodu. — 3)Porfirogeneta svědoči, da je Hagan s Lebediom svoje ljude k Turkom (Magjarom) poslao, da si ovi Alma otca, ili sina njegovoga Arpada za vojvodu izaberu, Turci pako razgovorivši se, svi jednoskupno izabrali su Arpada. Ako dakle Magjari svoje vojvode imadoše, ako ovi spomenute pogodbe već prie s Almom načiniše, i njemu s istom kervju se zakleše, da oni njega dok živi budu, njihovi pako sinovi njegove odvětke za pervoga vojvodu spoznavat ćedu: doista nebi bili mogli protiva věri i zakletvi Alma izbaciti, i sina Arpada za njegova života za pervoga vojvodu izabrati; ali niti Almo, ili drugi koigod vojvoda bi bio propustio zakletvu njemu danu spomenuti. Kada indi niti jedan starešina, niti tkogod drugi izmedju svega puka magjarskoga nije spomenuo, da je Almo bio već njihov izabrani vojvoda, dapače su svi dragovoljno izabrali Arpada za vojvodu, podignuvši ga po običaju hazarskom pred svimi na štit: od ovuda očito slědi, da Magjari niti verhovnoga, niti drugih vojvodah, prie Arpada nikada nisu imali.

Digitized by Google

Iz ovih svih dokazah povĕrovano izvodi se, da su spomenute pogodbe kašnie medju Arpadom i vojvodami Hazarah t. j. Kožarah načinjene, kada su Magjari s Avari svu Panoniu iz oboje strane Tise i Daciu do Dunava k sebi pridružili, što isti Porfirogeneta (c. 41.) svĕdoči, ovako pišući: „Osam pak ovih pukovah vojvodam nije podložno, nego svi po potocih medje se, i savez medju sobom načiniše: da kojugod stranu izmedju njih rat bi napao, onoj ukupno, sa svom jakostju i brigom pomoć mora se dati. Imadu pako pervoga principa i vojvodu iz pokolenja Arpada, s kojim dva druga *Gyla* i *Charchan* na mĕsto sudacah su, a svaki puk imade svoga vlastitoga principa; *Gyla* pak i *Charchan* nisu vlastita imena, nego dostojanstva.“ Ovdĕ Porfirogeneta očito spominja, da je savez medju njimi bio; Porfirogeneti pako vĕrovati se mora, jerbo je on u ono vrĕme, kada su se sva dogodila, živio i ova popisao, ter kano cesar sva ova dobro znati mogo, budući otac njegov Leo iste Magjare i Avare protiva Bugarom pobunio. — Ovaj savez Anonim u spomenutih 5 pogodbah razložito je popisao, jer budući domorodac, mogo je znati, što onaj savez saderžaje. Nadalje Porfirogeneta očito spominja, da se je onih 8 pukovah Kožarah, koje je u 40. pogl. imenovao, s Magjari sdružilo „Pervi“ veli on, „odstupili su Kabari t. j. Avari; zatim Neke; Megere; Kuturgermati, Tariani, Genač, Kare i Kase. Da su ova imena pukovah od Porfirogenete pokvarcno pisana, misliti si moramo, ali to popraviti se nemože: dosta je, da znademo, da je bilo osam pukovah Hazarah, koji su odstupili od Bugarah, i sdružili se s prie odstupivšimi Magjari i Avari, potle pako svi skupa od grada i potoka Hunka Hunkvari nazvani su. Nadalje iz Porfirogenete očito je, da je onih 8 pukovah slobodno bilo, i premda svaki puk imade svoga vlastitoga vojvodu, nu zato nisu jim bili kano kmeti podložni. Svi ovi puci verhovnoga vojvodu iz pokolenja Arpadova spoznavali su, ali pod onimi pogodbami, koje su pervi njihovi vojvode s Arpadom načinili, kada su se s Magjari i Avari sdružili. Izmedju ovih druga pogodba očito glasi: da niti oni, niti sinovi njihovi od vĕča pervoga vojvode i dostojanstva vladanja nikada neizkluče se. — Po čem vladanje kraljevine i dostojanstvo svoga vojvodstva svaki i na sinove svoje očito prenio je: da kakogod poslĕdci Arpadovi uvĕk pervi vojvode budu: na jednaki način njihovi odvĕtci za njimi sleděti će.

Od ovuda naravski slĕdi, da oni pervi vojvode, koji s Arpadom savez i pogodbe načiniše, nisu bili svi iz po-

Digitized by Google

kolenja magjarskoga, nego bišc iz plemena starinskih Bugarah, Slavinah i Avarah, što iz petoga pogodbe članka očito izvodi se, gdě sve one, koji se budu iznevěrili, i smutnju pravili, bili oni iz Arpadova ili njihovoga pokolenja, pod věkovito prokletstvo (anatemu) podmetnuli su. Prokletstvo bilo je Turkom doista nepoznano, ali Bugarom, Avarom i ostalim Slavinom, koji već zakon Isukerstov primiše, bilo je poznano, budući da su po oddruženju istočne cerkve od zapadne viděli, kako jedna na drugu anatemu bacaše. Od ovuda slědi, da su one pogodbe s Arpadom pravili vojvode kožarski, koji su poznali anatemu i sve običaje svojih pukovah. Nadalje izvodi se od ovuda, da Magjari bili su deveti puk u prčkodunavskoj Panonii, da oni nikakove veće proštimanje i pravice nisu imali, nego koigod drugi kožarski puk, i da pod jednakimi zakoni, kao pajdaši, pod vladanjem 7 vojvodah stajahu.

Ovo družtvo medju Arpadom i ostalimi vojvodami spominja takodjer Anonim (*c. 21.*), gdě ovako piše: „Po skupnom dakle věću pajdašah svojih skupivši gradjane, načini veliki šanac, i sagradi najjači grad, koi se sada Zobolsu zove.“ Od onud vidimo, da Arpad brez privolenja svojih pajdašah i drugih vojvodah nije smio niti jednoga grada sazidati; nadalje, da on ondašnje Slavine nije kano podložnike, nego kano skupvarošane smatrao, odkuda opet istinsko slědi, da Magjari nisu nikada one puke savladali, jerbo da su ih preobladali, nebi ih Arpad gradjane zvao, niti š njimi věće deržao, nego bi bio Slavine i sve kožarske puke, kano vlastnik svoje sužnje i kmete nagnao, da mu rade, sto bi se njemu dopadalo. Jerbo pako sam po svojoj volji nije smio ništa početi, to jest očiti dokaz, da on ove puke sa svojimi Magjari nije nikada predobio, dakle niti š njimi sam brez privolenja drugih svojih pajdašah i vojvodah zapovědati nije mogo. — Ovako je postala perva deržava kraljestva hunkvarskoga, u kojoj Magjari ili Ugri nisu imali nikakovo veće proštimanje i nikakvu veću vlast od drugih pukovah slavinskih, već svi skupa *cives*, t. j. gradjani kraljevine hunkvarske zvali su se.

Kako se je daleko kraljestvo ugarsko razširilo, i koje su bile njegove medje u vrěme Porfirogenete, to on (*c. 41.*) ovako izpisuje: „Medjari pako Turakah jesu od istoka Bugari, od kojih ih děli Ister, koi i Dunav zove se; od sěvera Pacinacite; od zapada Franci; od podne Hrovati.“ Ova su očita, samo moramo motriti, da Porfirogeneta spominja na sěveru Pacinacite, mi pako znademo,

Digitized by Google

da Pacinacite bišc stanovnici Moldavie i Valahie, dakle nisu mogli kod Boga i Tanaja prebivati: jer na ovaki način bili bi Magjari svoju kraljevinu tia do spomenutih rěkah produžili, što nijedan učen dopustiti nemore. — Drugo, što se iz ovoga svědočanstva Porfirogenetova izvodi, jest ovo: da Valahia i Moldavia u vrěme Porfirogenete nije spadala pod kraljestvo ugarsko, kako něki pisci imati ćedu, jerbo on piše, da su se Pacinacite medjili s Magjari. Dakle kakogod Bugari, Franci i Horvati, koji su takodjer s Magjari medjili, nisu spadali pod njihovo vladanje: na jednaki način nisu spadali niti Pacinacite. Od ovuda nadalje slědi, da Magjari za života Porfirogenete, koi od g. 912 959. je vladao, Horvatsku nikada nisu osvojili, kako Anonim spominja. Ali niti su ondě robili, jer Porfirogeneta, koi sve dogadjaje Horvatah je popisao, kako su naimre Horvati Avare preobladali, i Horvatsku i Dalmaciu osvojili; kako se je potle několiko godinah jedna strana u Iliriu, a druga u Panoniu preněla; kako su po smerti Karla Vel. sedam godinah s Franci rat imali; kako su najposlě sve Franke i njihove vojvode izsěkli, ili překo Drave i Dunava iz sve Panonie Valerie u družtvu s Bugari protěrali: Porfirogeneta, velim ja, koi sve ove dogadjaje Horvatah je popisao, nebi bio doista propustio spomenuti, da su Magjari u vrěme njegovo Horvate preobladali, i kraljestvo svoje, kako Anonim piše, do Spalata produžili, što bi za Horvate velik, i svemu světu poznan dogadjaj morao biti. Dakle, buduć da niti Anonim, niti drugi mletački i němački pisci od ovoga šta spominjaju: istinsko slědi, da je Anonim morao zabluditi, pripisavši one dogadjaje samim Magjarom, koje su ovi u družtvn s Horvati mlogo godinah kašnie u Talianskoj radili, i popisavši to, što se je pod Zultom sinom Arpadovim i kašnie dogodilo, kako je iz pripovědanja čuo, da se je pod Arpadom dogodilo; ali od ovoga dojti će razgovor u potlašnjih dogadjajih. — Ovako je stojala kraljevina ugarska za života Arpada, koi polag Anonima g. 907. je umro, i ovako je ostala po svědočanstvu Porfirogenete do g. 959. — Sada povraćam se na dogadjaje i kralje Horvatah, Serbaljah i Bugarah.

Digitized by Google

Poglavje XXIV.

Od vojvodah i krajinah Dalmacie i Horvatske; od postanja Serbie i Bosne; i od ostalih uspomene vrědnih stvarih.

U vrěme Rimljanah i potle Dalmacia na daleko protezala se je; ne zato, kano da se je od starine tia do Drave pružala, nego da su ju pisci tako razuměvali. Mi znademo, kako se je Dalmacia započela, i odkuda je nazvana. — Potlašnji kraljevi getski, razorivši zapadno carstvo rimsko, imali su svoju stolicu u Latinskoj, ali něki u Srěmu takodjer stanovahu, jer uvěk na istočno carstvo morali su paziti. Ovo znademo, da u vrěme Justiniana cara ondě prebivali su Sisimo, i potle njega Mundo, koi je izdao Justinianu Solin i svu Dalmaciu. Osim ovih bili su kraljevi Bugarie, Valahie i Dacie, i ovi su se zvali Ostrogoti; koji pak u Latinskoj i u Španjolskoj stojahu, oni su se imenovali od inostranjskih pisacah Vestrogoti, slavinskim pako jezikom Viši Goti. Što se Ostrogotah tiče, u vrěme Anastasia cesara, koi je g. 518. umro, njihov kralj je bio Svevlad, koi imade tri sina: Brusiu, Totilu i Ostroila. Kada je Justinian cesar g. 535. s Geti rat počeo, i po izdajstvu Munda mloge varoše u Ilirii i svu već Dalmaciu osvojio: onda Totila i Ostroil došavši s množinom svojih, sve varoše i cělu Dalmaciu natrag zadobiše, i od onda Ostroil svoje stolno město u Dalmacii si je odabrao, u koje doba kralji iz pokolenja Totile i Ostroila većom stranom u Dalmacii stanovahu. Kada su pako Gete ili Gepide šaljuć poradi ratovah mloge vojske u Dalmaciu i Italiu, verlo oslaběli bili: družbenici njihovi Avari i Huni kod Hunke stanujući, budući od Justiniana cesara podgovereni, oružje su proti Gepidom podigli, i vladanje njim oteli. Ali poslě pod Mauriciom cesarom imali su mloge ratove, od kojih oddruživši se Gepide, poslě Bugari zvani, pod krilo Mauricia i drugih cesarah pouzdali su se, i ovako budući tia do vrěmena Heraklia cesara, dakle kroz 70 godinah mirni, opet su se objačili. U to vrěme bio je Hrovat, kako Porfirogeneta piše, vojvoda Gepidah. Ovaj od Heraklia za Patricia odabran, dobio je dopuštenje, da slobodno sve krajine od Avarah obuzete osvoji, što sinovi njegovi do g. 641. i učiniše. Od ovo doba nazvana jest sva někadašnja Panonia Valeria i Savia, Iliria i Dalmacia t. j. Bosna, Ser-

Digitized by Google

bia, Albania, Epir, Istria, Liburnia, Krainska, Koruška ili Karantanum, dakle sve krajine od Mora Adrianskoga do ustah Dunava, Hrovatiom. Ovo će se morebiti komugod mlogo vidět: ali je istina, koju sam u dogadjajih Karla Vel. pokazao. — Ove mloge krajine nisu bile medju bane i župane razděljene, nego su stajale pod većimi vojvodami, koji opet manje vojvode pod sobom imadoše. Ovo iz Porfirogenete (*c. 30.*) očito je, gdě piše: „Ali od Hrovatah, koji u Dalmaciu došli su, jedna strana otišla je, i deržala je Iliriu i Panoniu, i imali su i drugi takodjer principa najvećega, koji k principu Hrovatie samo iz prijateljstva poklisare slali su.“ — Odkuda očito je, da su bili dva kralja: jedan, koi je vladao nad Hrovatiom, gdě se razuměva i Dalmacia; drugi, koi je imao pod svojom vlastju Iliriu i Panoniu, i ovi dva biše bratja, ili od bratje dětca od onih pet sinovah Horvata, kojih imena u pogl. 3. popisao sam.

Ovako stojahu izperva sve ove krajine pod vladanjem Horvatah do kralja Budimira ili Svetopileka, od kojega pokazao sam, da je vladao od g. 756 — 796., da je svu Horvatsku na banie i županie razdělio, ter arcibiskupate. i biskupate podigo. Od njegovoga vrěmena dolaze napervo mloga prie nečuvena imena krajinah, od kojih krajinah sada na kratkom pisati ću, da se znade, odkuda ime svoje zadobiše. — Dakle najprie kažem, da u vrěme Budimira ili Svetopileka sva Dalmacia, t.j. spemenutih 7 varošah i njihove otoke, kanoti: Dubrovnik, Split, Trogir, Zadar, Rab, Kark i Opsara, pod njegovo vladanje spadala je, i pod Horvatsku se je brojila. Izprazna dakle je ona pravda, koju mlogi učeni pisci medju sobom imadu: jeli Dalmacia ime kraljestva prie zadobila, nego Horvaska; nadalje što je spadalo pod Dalmaciu, što pod Horvatsku, što pod Slavoniu: i opet, kakvoga naroda bili su Dalmate, kakvoga Horvati i Slavonci Premda sam ja na ova pitanja već u pervašnjih dogadjajih zadosta odgovorio: ali sad opet ću ponoviti, i nije me stid kazati, da sva Panonia, Iliria i Dalmacia bila je do g. 400. pod jednim Gepidah vladanjem, kako takodjer i potle Heraklia cesara pod vlastju istih Gepidah, onda već Horvatah zvanih, stojala je. Da pak istočni cari, a kašnie i Veneti, za 7 onih varošah Dalmacia zvanih, uvěk su se borili, i několiko putah po lukavštini i izdajstvu někojih vojvodah ih Horvatom uzeli, al koje ovi poslě opet osvojiše: to pravu Horvatah ništa nije naudilo, i pravo se može kazati, da su bili vladaoci sve Dalmacie. Odkuda istinsko slědi, da Dalmacia, koju Horvati mlogo putah iz rukah gerčkih oteli, i potle sa svojim pukom na-

Digitized by Google

selili su, nikada nije bila sama za sebe kraljevina, nego da je spadala pod kraljeve horvatske, kakogod sva Horvatska i Slavonia.

Odkuda razdĕljenje ovih krajinah je postalo? Ja kažem odtuda: jerbo kraljevi horvatski, zadobivši svu primorsku krajinu, koju su Gerci Dalmaciom imenovali, i za nju uvĕk se borili, hotĕli su se od nje vladaoci, kako su i bili, nazivati, i zato pisahu se kralji od Horvatske i Dalmacie. — Sto pako Slavonie se dotiče, razdĕljenje ovo kašnie je postalo, kada se Horvati s Ugri sdružiše, kako ćemo poslĕ viděti. Tko pako želi znati, kakvoga pokolenja biše Dalmatinci, Horvati i Slavonci, ovomu kažem: da da prie Rimljanah biše Iliri i Panoni, ali jedni i drugi Slavini; u vrĕme Rimljanah biše isti Iliri i Panoni, ali po varoših i večih městah s Rimljani poměšani; potle Rimljanah pako biše takodjer ilirski i panonski Slavini, nu s Vandali, Goti, Gepidi, Huni, Avari i drugimi Slavini sdruženi. Svi ovi slavinski narodi dojdoše iz prĕkodunavskih krajinah na ove strane, gdĕ su se sa starinskimi Iliri i Panoni sdružili; od ovuda postade ona mložina Slavinah, od koje Prokopio i ostali gerčki pisci s udivljenjem pišu. Pisci ovi spominjaju ove puke pod različnimi imeni, kano: Gete, Gote, Gepide, Vandale, Sarmate, Markomane, Avare, i Hune; ali da svi ovi biše slavinski narod, već ono očito pokazuje, jerbo svi ovi puci 7. i 8. stolĕtja jedno občinsko ime Slavinah imadoše, premda i druga posebna imena zadobiše. Ovako Horvati u občinskom Slavini; u posebnom pako zvali su se Dalmatinci, Horvati, Dukljani, Tervunjani, Zahlumci, Neretvani, Rasci, Bosani i Serblji, koji svi imali su svoga vojvodu, bana ili župana, imena pak ova zadobiše od poglavitih varošah, potokah i městah, u kojih okolišu stanovahu. Ovo razdĕljenje krajinah postalo je po svědočanstvu Porfirogenete pod kraljem Budimirom ili Svetopilekom, kako gori u pogl. 8. obilato pokazao sam.

Kako je Horvatska i Dalmacia ime zadobila, i kako se je protezala, od toga već dosta govorio sam: sada pak od Duklje (Dioklee), od koje Dukljani ime zadobiše, pisati ću. Něki pišu, da varoš ovaj od Diokleciana ime je zadobio, koi ga sagradi; ali oni blude, jerbo Aurelio Viktor (*Epitom. c. 54.*) veli, da Dioklecian u varošu Dioklei rodjen, prie nego je postao cesar, od varoša onoga, gdĕ je rodjen, Diokles jest bio nazvan. — Ovo isto i Laktantio (*de mort. persecut. c. 9. & 10.*) svědoči. Duklja varoš bio je kod jezera skadarskoga, gdĕ i sada zidine njegove

Digitized by Google

vide se. Kako Du Fresne svědoči, pružala se je krajina dukljanska od medje Drača i Tribinja do mora, od gornje pako strane do berdinah Serbie; i ova krajina spadala je pod Horvatsku Cervenu. Tribinjska krajina (Terbunia) nazvana je od varoša Tribinja (latinski *Terbunia*), i protezala se je od varoša Kotora, gdě se je medjašila s krajinom dukljanskom, do granice varoša Dubrovnika, i do berdinah Serbie. U ovoj krajini nahodi se varoš Risanj, koi u staro doba zvao se je Rison, kamo kraljica Teuta utekla je pred Rimljani. Porfirogeneta (*pag. 94. L. III. c. 34*) svědoči, da stanovnici ove krajine zvali su se Kanalite (Konavljani). — Neretva (*Narentania*), koja se je u staro doba takodjer Pagania ili Pogania zvala, počima od potoka Orontia, sada Neretva (Naron) zvanoga, i pruža se do potoka Cetinje. Stanovnici ove krajine zadobiše od potoka Neretve ime Neretvanah; ali zvani biahu od Gerkah takodjer Pagani, od slavinske rěči pogan, kojom rěčju Slavini svoju nekerštenu bratju zvahu. Ova pokrajina imala je i nčkoje otoke, kano Kurčolu t.j. nědgašnji Karkar, Mlit, Hvar i Brač (*Luc. L. I. c. 14; Porphyr. c. 30. & 36.*).— Krajina Zahlumia pružala se je od medje dubrovničke do potoka Orontia ili Neretve, i zadobila ime svoje od planine Hlum ili Hum, odkuda stanovnici njezini zvani biahu Zahlumci, t. j. za humom stanujući (*Porphyr. c. 30. & 33.; Du Fresne pag. 94. & 109.*). — Iz nad ovih krajinah počima Serbia, koju od Zahlumie planine děle, i pruža se sve do Bugarie.

Sada opet moramo znati, da za ovimi krajinami pružale su se pram zapadu, uz More Adriansko druge krajine, takodjer pod vladanje horvatsko spadajuće, gdě je bilo onih već popisanih 7 varošah, kano: Split, Zadar itd., ter Lika i Kerbava, koje krajine tia dalje Istrie do Albuna varoša su se produžavale. Odkuda znademo, da pervašnje krajine ondě su ležale, gdě někdašnji i današnji Epir i Albania jest; štogod pak iznad Epira, kako današnja Dalmacia počima se, Istriu skupa uzimajuć, do Albuna varoša jest, ona strana Horvatske zvala se je Horvatska Běla, i takodjer Okerštena, naimre u vrěme kralja Budimira ili Svetopileka: jerbo ona perva pod Porgom principom, u vrěme Heraklia cesara, bila je pokerštena, kako sam već pokazo, nu arcibiskupatah i biskupatah zbog ratovah i nemirnih vrěmenah nije imala. — One pako krajine, od kojih sam kazao, da su bile u Epiru i Albanii, zvale su se Horvatska Cervena. Ovako je Budimir kralj Horvatsku razdělio i nazvao, ter po jednoj i drugoj

Digitized by Google

strani kano, vojvode i župane naredio, koje banie i županie Porfirogeneta takodjer spominja, ali nepiše pod kojim se kraljem ovo razděljenje i podignutje arcibiskupatah i biskupatah dogodilo. Uzrok ovoga ja u tom nahodim: jerbo Budimir, budući zmožan kralj, nije cesare carigradske, nego Hadriana I. rimskoga papu molio, da mu pošalje biskupe, koji bi u njegovoj krajini biskupe i misnike redili, i biskupate podigli, što on takodjer zadobio je, i još k tomu na dostojanstvo kralja podignut, i svetačno po dvih od rimskoga pape poslanih kardinalih okrunjen je bio. Izprazno je dakle pisacah iztraživanje, kada su postali kralji horvatski, i od koga dostojanstvo ovo zadobiše. Ja velim, da su ga primili od rimskoga pape po Budimiru ili Svetopileku, koi bi pervi svetačno i pravedno za kralja okrunjen. Zato svi njegovi odvětci i naslědnici u Hovatskoj, kojigod od vojvodah, banovah i županah izabrani, od biskupah pako posvećeni i okrunjeni biše, pravedno i punovlastno mogli su se kralji nazivati.

Ova, koja sam popisao od razděljenja Horvatske, očito pokazuju, da potle Rimljanah nije bilo niti u Dalmacii niti u Slavonii osobito kraljestvo. Ovo potverdjuje i privilegium Terpimirov: jer kakogod spalatski arcibiskup, kojega je podigao kralj Budimir, imao je svoje duhovno vladanje do Dunava: na jednaki način morala se je i světovna vlast kralja Budimira, kano utemeljitelja onoga arcibiskupata, tia do Dunavu pružati, buduć da u tudjih krajinah nijedan kralj biskupate podignuti nemore. — Sad od Serbie moramo govoriti. Ime Serbie različni pisci različno izvode; ja pako, kako sam već u dogodjajih Horvatah popisao, ovako ga naravski izvodim. Pokazao sam iz Porfirogenete, da jedna strana Horvatah otišla je i osvojila Iliriu, što se može Serbia razuměti; druga pako strana zaderžala je Panoniu, što se je sve u vrěme Heraklia cesara dogodilo. Ona dakle strana, koja je vladala nad krajinom poslě Serbia zvanom, imala je svoga vojvodu, koi polag Porfirogenete *(c. 32.)* sagradio je sa svojim pukom u hataru tesaloničkom varoš, i nazvao ga svojim imenom Serbiu, odkuda sva ona velika krajina ime Serbie zadobila je. Jeli pak ovu rěč Serbia Porfirogeneta po svom običaju gerčkom pravo pisao, za to ja nejamčim. Što pak isti pisac veli, da su se potle Horvati na lěvu stranu Dunava prenčli, ja sam obilato iz Nicefora patriarhe carigradskoga pokazao, da Horvati u Panonii i Ilirii stanujući, poslě Bugari zvani, s onimi Horvati, koji u Bugarii biahu, kako iz Ilirie i Horvatske, ovako poslě takodjer iz Dacie

Digitized by Google

Avare iztěraše, i svu prěkodunavsku Panoniu do Tise, ter Moldaviu i Valahiu, kako je bila u staro doba pod vlastju Getah ili Gepidah, osvojiše. Od ovuda mlogi pisci, koji sve dogadjaje dobro promotrili nisu, pisaše, da su Bugari došli od Volge, što istina nije. U ovom isti gerčki pisci bludili, i dogadjaje ove poměšano pisali su. — Podloživši sebi Horvati ovako svu Daciu, na Gerke udariše, u vrěme Konstantina IV. pod harač ih natěraše, ter Serbiu i Traciu osvojiše. Porfirogeneta piše jako u kratkom sve ove dogadjaje, i zato se nemogu pravo razuměti od onoga, koi sve pervašnje dogadjaje dobro nepromotri.

U vrěme Budimira ili Svetopileka kralja počimala je Serbia od potoka Drina; krajina s desne strane, pram Macedonii zvala se je Rascia; na lěvoj pako strani bila je Bosna, koju Porfirogeneta zove *Bosina* i *Bosona*. Ovo pak ime zadobila je od potoka Bosne, koi iz gore Smertnice zvane izvira; kakogod i Rascia imenovana je od potoka Raška ili Rasca. Ove krajine biše razděljene u vrěme Budimira, i svakoj bio je predpostavljen vojvoda ili ban, kojim opet župani podložni biše. — Iz svih ovih svaki istine ljubitelj suditi može od onoga, sto je Du Fresne od Budimira ili Svetopileka iz Lucia popisao, koi Lucio, da sav učeni svět zaslěpi, pisca našega Diokleasa tako je provikao, kako da Diokleas čisto ništa nije znao, već da je iz Svatopluka izmislio Svetopileka. Ali da Lucio samo od nagnutja preuzet, radi Bog znade šta, svim učenim hotio je oči zaslěpiti, i po tom ili svoju nepazljivost, ili zlu pisanja odluku světu je ostavio. — Ona krajina, iz koje Bosna i Rascia je postala, zvala se je u ono vrěme Surbia (ovako Du Fresne *c. 9. §. 1. & 2.*). Iznad ovih krajinah pako bila je Serbia, koja izperva imala je svojega bana, ali poslě jaki ovi bani izpod vlasti kraljevah su se oteli, i najposlě postadoše kralji od Serbie i od svih do mora krajinah. Na što je pako najposlě zmožna ova kraljevina po nevěrnosti banovah i vojvodah raztergana, došla, to ćemo u potlašnjih dogadjajih viděti.

Od Horvatske ono mogu kazati, da i ona u vrěme Svetopileka ili Budimira kralja bila je na banie i županie razděljena; ali buduć da su ove krajine bile od Gerkah udaljene: zato od njih i njihovih banah i vojvodah gerčki pisci nam ništa nisu popisali. Može biti, da od ovih vojvodah, koje Diokleas i mlogi gerčki pisci spominjaju, bio je koigod vojvoda od Panonie i Karantanie, ali pravo znati se nemore. Ono pako pověrovano znademo, da u vrěme Karla Vel. i sina njegova Ludovika bio je vojvoda od

Digitized by Google

Horvatske Borna, Panonie pako Ljudevit; znademo nadalje, da g. 811. Karlo Vel. dopustio je avarskomu i hunskomu vojvodi, koi se je Abraham ili Sodan zvao (pogledi pogl. 13. Str. III.), na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu, medju Sabariu i Karnuntum preněti se, i poslě je nad Huni i Avari u Panonii Valerii vladao. U vrěme Magjarah ili Ugrah sdružio se je š njimi pod vojvodom njihovim Zoltom; ovi pako Magjari biše već sdruženi s prěkodunavskimi Avari, Huni i ostalimi Kozari, i ovako su lasno došli u Panoniu Valeriu. — Ali da u Koruškoj biše takodjer vojvode, to iz pervašnjih od Ljudevita, i iz potlašnjih dogadjajah izvoditi se može, premda imena onih vojvodah neznadu se.

Sada je od potrěbe, da barem vojvode Serbie, Bosne i Rasie popišem, kako kod Du Fresna nahodim, koje Porfirogeneta samo spominja. Koji su bili pervi vojvode Serbie, to Du Fresne iz gerčkih pisacah nije mogo izviděti; da pako jedan izmedju popisanih pet sinovah Hrovata vojvode bugarskoga morao je vojvoda Serbie biti, to si naravski možemo misliti. Ovoga isti Porfirogeneta spominja, premda ga neimenuje, pišući: „ali jedna strana otišla je od dalmatinskih Hrovatah, i deržala je Iliriu i Panoniu“ Odkuda naravski slědi, da jedan vojvoda morao je ostati u gornjoj Mesii, koja potle od varoša Serbie, od istoga pervoga vojvode sazidanoga, nazvana jest Serbia, i ova se je razuměvala pod Iliriom. Ali niti one vojvode serbske, koji su bili od vrěmena kralja Budimira, Du Fresne nije pravo popisao; jerbo on (*c. 2.*), gdě od imena Serbie govori, popisao je pervi red kraljevah od Serbie. Ali Du Fresne bi bio morao misliti, da ono biše samo bani ili veliki vojvode: a ne kralji od Serbie, odkuda krivo Diokleasa provikao je, koi kralje od Dalmacie i Serbie zajedno je pisao. Medju ovima mogo je brojiti morebiti i kojega velikoga vojvodu, jerbo potle g. 800., kada cesari Nicefor i Karlo Vel. Horvatsku medju se razděliše, biahu na obojoj strani vojvode, koji svaki za se svoju krajinu su ravnali. Od ono doba samo u Albanii slědili su kralji redom, ali i od njih vojvode Rasie, Bosne i Serbie oteli su se. Nu ova sva ćemo bolje vidět u istih vrěmena dogadjajih.

Vojvode indi po smerti Budimira, ili Svetopileka, ili Mislava, Du Fresne iz Porfirogenete ovako je popisao. Pervoga nije znao imenovati; 2. vojvoda ili ban Serbie bio je Bojeslav ili Boljeslav; 3. Radoslav; 4. Prosigoj (*Prosogoes*). Od ovih ništa više neizpisuje.

Blastemir (polag Šafarika Vlastimir) 5. vojvoda. Do ovoga vojvode mir je terpio neoskvernut medju Bugari i

Digitized by Google

Serblji; ali kada je Blastemir vojvoda postao, onda Presiam bugarski kralj rat je proti njemu podigo, u kojem Bugari preobladani i pobijeni biše. Ovaj Vlastimir ili Blastemir bio je vojvoda Serbie u vrěme cesara Basilia Makedona g. 870. Od ovoga cesara u pervašnjih dogadjajih (pogl. 17.) kazao sam, kako je sve krajine serbske porobio. Odkuda je lasno saznati, zašto Bugari sa Serblji rat su deržali, jer to brez uzroka nije bilo. Vlastimir naimre bio je izdaica, koi, Bog znade pod kakvimi pogodbami, s Basiliom se je sdružio, i njemu put u Dalmaciu otvorio. To čujući Bugari, kojim Dalmacia i Horvatska bila je uvěk na brigi, rat podigoše, i po svoj priliki od složenih Gerkah i Serbaljah preobladani biše. Od ovuda poslě toliko putah veliki ratovi medju Bugari i Serblji postali su, koliko putah koigod serbski vojvoda s Gerci se je sdružio, kako ćemo viděti.

Vlastimir imao je tri sina: Mutimira, Stroimira i Gojniča (*Porphyr. c. 34.*) i kćer jednu, koja je bila udata za Krajnana, sina Bele župana tribinskoga, koju županiu darovao je Vlastimir zetu svomu. Ovaj Krajnan rodio je sa ženom, kćerju Vlastimira, sina Fatimira, koi opet imade sina Tucimira, i ovi biše jedan za drugim poglavice tribinski. Ova imena sinovah Vlastimirovih dobro moramo zapamtiti, jerbo izmedju ovih Muntimir od Porfirogenete zvan, piše se u privilegiu kog Lucia (*L. 2. c. 2.*) „Muncimir kralj Horvatah“, koi opet imade tri sina: Preslava, Boreva i Stěpana. — Ovako Du Fresne iz Porfirogenete izvodi. Jerbo pako znademo, da isti Porfirogeneta Porina vojvodu Horvatah spominja, pod kojim su se Horvati, moleći od rimskoga pape biskupe, pokerstili: od ovuda ja sudim, da je bio Mutimir, protěravši bratju svoju u Bugariu, ne samo vojvoda Serbie, nego takodjer i kralj ili vojvoda horvatski, kako privilegium njegov od g. 892. svědoči. Naslědnik njegov mogao je biti sin njegov Borena, kojega Porfirogeneta piše Porin: jer težko je ova od gerčkih pisacah pokvarena imena pravo razpoznati. Ali već u pogl. 17. kazao sam, da potle Branimira bio je Porin, nu kada i kako dugo je vladao, kazao sam, da se neznade. Zato sada ostavljam sudu svakoga moga čitatelja, kako je moguće, vojvode i kralje Horvatah bolje u red metnuti. Ja dakle motreći sve dogadjaje nahodim, da Porfirogenetin Blastemir bio je isti Vladimir, od kojega u pogl. 17. pisao sam. Ovaj Vladimir, koi je uzeo za ženu kćer Terpimirovu, postao je po smerti Kresimira, sina Terpimirova, i brata njegova Rasbivoja, kraljem Horvatah.

Digitized by Google

Ovaj Blastimir, ili bolje rekuć Vladimir, imade polag Du Fresna četiri sina, ali ovaj samo tri imenuje. Odkuda ja velim, da Karamir, kojega spomenuti pisac sinom Vladimirovim zove, od kojega sam pisao u pogl. 17. u broju kraljevah 22., bio je najstariji sin Vladimira, i postao je kraljem za otcem; ali u boju proti Horvatom, koji su se bili od njega odmetnuli, poginuo je.

Po smerti Karamira postao je sin njegov Tverdoslav kralj serbski; ali budući da je Tverdoslav umro brez odvětka, strici njegovi Mutimir, Stroimir i Gojnič, koji od otca Vladimira postavljeni biše za vojvode u Horvatskoj i u stranah Serbie, postadoše, kako Du Fresne piše, vojvode nad Serbiom i Horvatskom. — Mutimir imao je tri sina, veli isti pisac, nu četiri imena broji, kano: Preslava, Borena (možebit od Porfirogenete pisanog Brana, ja pako razumĕm Branimira) i Stĕpana. Jerbo pak u vrĕme Vladimira Basilio Macedonski, koi od g. 867—886. je carevao, Serbiu i sve krajine do mora je porobio: od ovuda ja izvodim, da Mutimir se je bio s Basiliom cesarom složio, i radi toga brate svoje, koji s Bugari biše sdruženi, progonio je i u Bugariu protĕrao; sine pako svoje Borena t. j. Porina, Branimira i Stĕpana (koi se je morebiti drugim imenom zvao Sedeslav, kako Dandulo piše), načinio je vojvodami od Horvatske Bĕle i Panonie. Ovako Porin, budući vojvoda, mogao je Horvate, koji su se bili odmetnuli, ili koji jošte kersteni nebiše, dati pokerstiti. Za njim brat njegov Branimir, vojvoda Serbie iliti Horvatske Cervene, poslao je biskupa Teodosia g. 879. k Ivanu VIII. papi rimskomu, od kojega je pismo dobio. Na ovaj način imena vojvodah, dogadjaji i godine sudaraju se. — Ako nadalje Stĕpan brat Branimirov, zvao se je Sedeslav, moglo se je i ono dogoditi, da Sedeslav, hoteći nad Dalmaciom sam vladati, radi toga s bratom Branimirom na boj je došo, i od njega je bio preobladan i ubijen. Dandulo piše, da se je ovo dogodilo g. 879.; ja pak od ovih dogadjajah već u pogl. 17. na g. 874. pisao sam. Ali sada ovdĕ samo izvodim iste vojvode, i Porina pred Branimirom postavljam, od Sedeslava pako, kojega Dandulo iz pokolenja Terpimirova izvodi, ja samo mislim, ali za istinsko pokazati nemogu, da je bio Stĕpan četverti sin Mutimira, sina Vladimirova, koi Vladimir imao je za ženu kćer Terpimirovu, i ovako po materi bio je iz Terpimirova pokolenja; premda i Kresimir, sin Terpimirov, mogao je imati dĕtcu, i ovako Sedeslav mogao je biti po otcu unuk ili praunuk kralja Terpimira. — Od ovoga neka za sada do-

Digitized by Google

sta kazano bude; sada od istih vojvodah nadalje.

Mutimir, Strojmir i Gojnič 6. vladaoci, u Serbii i Horvatskoj, po svědočanstvu Du Fresna, ostadoše, i kraljevinu otčinsku medju sobom razděliše. Mihail Boris kralj bugarski, hotivši otca svoga osvetiti, kojega Serbljи pobiše i preobladaše, podignu vojsku proti njim; ali Serbljи junački se braniše, Bugare razbiše, a Blastemira, sina Mihailova uhvatiše, kojega su poslě, učinivši mir s Bugari, dostojno s Porinom i Stěpanom, sinovi Mutimirovimi, kano s družbenici puta, k otcu Borisu poslali. — Ovako budući prosti od stranjskih neprijateljah, počeli su se sami medju sobom s ratovi progoniti, dokle Mutimir, nadjačavši bratju svoju Stroimira i Gojnića, i protěravši ih u Bugariu, on sam vladanje zadobio je. Petra sina Gojnićeva kod sebe je zaderžao; ali ovaj poslě u Horvatsku je uteko. — Iz Muntimira rodjena su tri sina: Preslav, Borena ili Brano, i Stěpan. Ovako Du Fresne iz Porfirogenete; ali za razuměti pravo dogadjaje, ja sudim, da su bili oni četiri sinovi Mutimira slědeći: Preslav, Boren t. j. Porin, Brano t. j. Branimir, i Stěpan. Ako se oni sinovi ovako uzmu, onda dogadjaji, imena vojvodah i godine lahko slože se. Onda možemo i ono bolje razuměti, što Dandulo kod Lucia *(L. I. c. 2.)* ovako pripověda: „Ali Slavi, nahodeći sebe uvrědjene, prekinuše savez, koi se je bio ponovio po smerti Demogoja, osim Neretvanah, koji biše najveći parci Mletčanah. Proti ovim vojvoda vojsku je poslao. — U ovih danih Sedeslav iz pokolenja Terpimirova, podupert carskom pomoćju, dalmatinsko vojvodstvo je pograbio, i sinove Demogojove u sužanjstvo protěrao. Ovoga poslě malo vrěmena Branimir je ubio, i vojvodstvo njegovo osvojio.“ Dandulo piše, da se je ovo dogodilo g. 869.; ja sam pako gori kazao, da Blastemir ili Vlastimir živio je takodjer u vrěme Basilia Macedonskoga. Iz ovih svih ja izvodim, da Vlastimir, sdruživši se s cesarom Basiliom, ili u ratu proti Bugarom, ili drugačie morao je na skorom umrět, i onda sini njegovi, Mutimir u Serbii, Stroimir u Horvatskoj i Gojnič u Dalmacii vojvode postadoše. Sedeslav pak, ili bio četverti sin Vlastimira, ili sin Kresimira sina Terpimirova, ili sin iliti unuk Vladimira, koi je uzeo za ženu kćer Terpimirovu — ovaj Sedeslav, velim ja, podupert takodjer vojskom cesara Basilia, udario je Gojniča vojvodu Dalmacie, kojega Dandulo Demogoj piše, i vojvodstvo mu oteo. — Kada se je već Mutimir s bratmi Stroimirom i Gojnićem zavadio, i u Bugariu ih protěrao: onda Porinu je dao baniu Horvatske, Branimiru pako

Digitized by Google

vojvodstvo Dalmacie. Na ovaj način Porin sa Sedeslavom rat imajući, mogao je u boju poginuti, Branimir pako Sedeslava poslě u boju ubiti; ovako zadobio je Branimir i vojvodstvo Dalmacie, koje Sedeslav pomoćju cesara Basilia bio je osvojio. Da rat ovaj medju Branimirom i Sedeslavom morao se je nakon g. 879. dogoditi, to od onuda pověrovano znade se, jerbo Ivan VIII., u isto vrěme, kada na Branimira, pisao je i na Sedeslava, kako u pogl. 17. pokazao sam.

Ovako ja ove dogadjaje s istinom dogadjajah i s godinami izvodim, jeli pravo, Ti moj čitatelju sudi. — Ovdě Tebe opomenuti moram, da ono, što Dandulo kod Lucia *(L. II. c. 4.)* piše, jest laž, jerbo on u vrěme Gergura 5. i Ivana 17. papah rimskih, piše ovako: „U ovo vrěme po smerti Terpimira kralja Horvatah, postade svadja medju sinovi njegovimi Mutimirom i Surignom, radi želje vladanja, i načini se veliki razdor u onoj kraljevini.“ — Ovo, velim ja, nije istina, jerbo Terpimir bio je kralj horvatski g. 832., kako iz njegovoga privilegia pokazao sam; a Gergur 5. papa rimski vladao je od g. 996 — 999. 18. Febr.: na ovaj način Terpimir bi bio živio 167 godinah, što biti nemože. Ali niti je bio Mutimir sin Terpimirov, nego je bio sin Vlastimirov, kako sam već pokazao, i živio je g. 892., što ću poslě iz napisa dokazati. Ovo vrěme je daleko od g. 999., kada Dandulo Mutimira i brata njegovoga Suringu spominja, medju tim vrěmenom vladahu mlogi vojvode, kako ćemo viděti. — Sada indi od potrěbe je ove vojvode redom popisati, kako od Mutimira redom slěde. Na ovaj način bi slědilo, da po smerti Kresimirove Vladimir je bio nčkoliko vrěmena kralj u broju 5. nad Serbiom i Horvatskom. Za njim vladao je Karamir kralj 6., koga su ubili; za ovim Tverdoslav kralj 7. serbski i horvatski; nakon njega pak Vlastimir kralj 8., koi je svoje 3 ili 4 sina postavio za vojvode, naimre: Gojnića, kojega Dandulo zove Demogojom, od Dalmacie; Mutimira od Horvatske, Like i Kerbave; Stroimira pak od Bosne ili Panonie. Po smerti Vlastimira, kada su se ovi brati zavadili, Mutimir postao je kralj od Horvatske i Serbie, sine pako svoje Porina, Branimira i Sedeslava, načinio je vojvodami različnih pokrajinah. Svi ovi u boju prie poginuli su, nego otac njihov Mutimir, od kojega, kada je živio, u slědećem poglavju pokazati ću, gdě ćemo takodjer od Branimirove smerti vidět.

Digitized by Google

Poglavje XXV.

Od Mutimira kralja Serbie i Horvatske; od krajevah Bugarie; od carevah carigradskih; od kraljevah franačkih, i od carah zapadnih. Od g. 870 — 932.

Mutimir sin Vlastimira, postao je kralj serbski i horvatski u broju 9. po smerti otca, u vrěme Basilia Macedonskog, koje godine, neznade se; ali da je 892. živio, to svědoči njegov privilegium, koi kod Lucia (*L. II. c. 2. pag. 64.*) ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha Svetoga. Godine světa, poslě kako Isukerst je primio pùt (tělo) od děvice, 892. dana 28. Septembra, kada velike pravde su se bile podigle medju salonitanskim i nonenskim biskupom, radi stanovitoga, po Terpimiru najbogoljubniem vojvodi učinjenoga nadarenja, na korist svete matere Cerkve Domnia i Anastasia blaženih Mučenikah, podloživši njoj někakvu cerkvu sv. Jurja, koja stoji u Petaliu. Jerbo Petar arcibiskup spalatski kazao je: „spomenuta cerkva od gori imenovanoga vojvode nam je poklonjena, i posebnim pismom potverdjena, ter mi nju pod svědokah znanjem, vlasti cerkve naše podložnu imademo.“ Aldefredo nonenske cerkve biskup odgovorivši, reče: „neima se tako, nego većma vlasti naše cerkve podložna saderžaje se, buduć da nije na cerkvu Blaženih Domnia i Anastasia, kako velite, za posědovanje, nego istomu biskupu za uživanje na vrěme dana.“ Ova, kada su se tako dogodila i razsudila, dopalo se je meni Muncimiru, po Božjoj milosti i pomoći Horvatah vojvodi, na otčinskom prestolju sědećemu, da po božanstvenom nadahnutju, i skupnom věću sa svimi svojimi věrnimi i poglavicami puka, naměrivši i propustivši pravdu, spomenutu već cerkvu sv. Jurja, sa svim svojim dohodkom i troškom, sa slugami i služkinjami, polji, vinogradi, livadami i šumami, ter svim gibućim i negibućim, cerkvi blaženih Mučenikah Domnia i Anastasia, po posebnoj povelji podložimo, i hoćemo po svědoku i početniku Bogu, da ovu cerkvu poslě nijedan od mojih naslědnikah izpod vlasti cerkve spalatske uzeti, ili u čemugod porobiti nesmie; nego nju po starom običaju kako poklon od otca našega spoznavamo, i cerkvi spalatskoj po nazočnoj povelji opet podlažemo, i da sa

Digitized by Google

svim vlasti spomenute cerkve podloži se, zapovědamo. Koi pako najposlě od lakomosti užežen, ili s rogovi ponositosti podignut, i naredjenja naša za malo deržeć, prie spomenutu cerkvu od vladanja svetih Mučenikah Domnia i Anastasia oduzeti bude hotio, ili na kakvigod način poklon..ovaj oskvernuti usudi se: serditost svemogućega nebeskoga Sudca, spasitelja světa i svih Svetih neka spozna, savezom prokletstva tri sto osamnaest Otacah neodpustljivo neka svezan ostane, nanjega, kuću njegovu i k njemu pristajoće deset pokaranjah, koja su na Egipat pala, ter guba Naamana Sirianca neka padne, i nikada iz njih neka neizpadne, neka ga proždere zemlja, kano Datana i Abirona; i na zadnjem sudu, gdě će se stalnost Svetih š njim pravdat, s vragom i s njegovimi strahovitimi angeli, ter s Judom Iskariotom u dubljini pakla neka se broje, gdě oganj nikada neprestane, i cervi nikada nepoginu. Načinjeno jest u Bihaču, pred vrati cerkve sv. Marte Mučenice, u vrěmenu, i polag onomadne kano dim, očito s privolenjem i podpisanjem svědokah; zatim, da se neprekerši, zapovědali smo perstenom našim na kraju zapečatiti.

Znamenje ruke moje Muncimir, koi sam dao ovoga poklona povelju.

Zlamenje moje, Budimir Župan Palatii.
Zlamenje moje, Zelivero Zupan Kleonie.
Zlamenje moje, Petar Župan.
Zlamenje moje, Prusna Mavechario Župan.
Zlamenje moje, Pruatra Župan Cavalario.
Zlamenje moje, Zelisbo Župan Camerario.
Zlamenje moje, Zelidedo Župan Pincernario.
Zlamenje moje, Boledrago Župan Camerario.
Zlamenje moje, Župan Budimiro Comitissæ.
Zlamenje moje, Kresamustlo Camerario secundo.
Zlamenje moje, Stěpana sina Budimira Camerario tertio.
Zlamenje moje, Zelidrago Maccechario Comitissæ.
Zlamenje moje, Prubitecho sin Petra Zupana.
Zlamenje moje, Drugazaj sin Semicarini.
Zlamenje moje, Tugina Župan Armigeri.
Zlamenje moje, Zitallo Superposito Monast.
Zlamenje moje, Leletrago Župan Klise.
Zlamenje moje, Pacialio Limiresia.

Slědeći pako dan, koi je 29. Septembra, došavši ja mlogo putah spomenuti vojvoda u Split pred oltar spomenutih Svetih, medju ostalimi darovi, koje ruke naše najti hotěle su, listić privilegia rukom vlastitom na oltar

Digitized by Google

svetoga Domnia postavio sam, i prikazavši rečeno nadarenje svetoga Domnia, otišao sam.

Ja Firmin Diakon, i Kapelan rečenoga vojvode, po zapovědi gospodina moga Muncimira, glasovitoga vojvode, pred spomenutimi svědoci, koja sam čuo, popisao sam, i poslě naručenja srěćno sam doveršio.“

Iz ovoga privilegia pověrovano znademo, da je Mutimir bio kralj od Serbie, Horvatske i Dalmacie; jerbo drugačie nebi bio mogao dati privilegium spalatskoj cerkvi, niti arcibiskup spalatski i biskup nonenski nebi bili pred njega na pravdu došli. Nadalje znademo, da ona istinska jesu, koja Du Fresne od Mutimira i otca njegovoga Vlastimira iz Porfirogenete je popisao. Što pako Mutimir veli, da na otčinskom prestolju sědi, i da nahodi po otcu njegovom prikazanu cerkvu: ovo, velim ja, nikoga u smutnju navoditi nesmie, kano da Mutimir bio je rodjeni sin istoga Terpimira. On je bio iz pokolenja Terpimirova, iz kojega i otac njegov Vlastimir izhodio je. Jerbo pak otac njegov Vlastimir mogao je takodjer istu cerkvu sv. Jurja pod vlast arcibiskupa spalatskoga podložiti, i privilegiom potverditi, kojega arcibiskup Mutimiru je pokazao, ali koi poslě, kako i mloga druga pismena svědočanstva, po nezgodi vrěmenah poginuo je: zato mogo je Mutimir u svom privilegiu spomenuti, „kako od otca prikazanu po starom običaju nahodim.“ Odkuda opet izvodi se, da u ono vrěme bio je običaj privilegie po kraljevih živućih potverdjivati.

Iz ovoga privilegia nadalje slědi, da ono stojati nemore, da su Hunkvari svu Horvatsku do Splita pod Arpadom vojvodom osvojili: jerbo Mutimir bio je samovlastni vojvoda i kralj sve Horvatske, Bosne i Serbie, i očito sebe zove kraljem Horvatah. Horvati pako, kako Porfirogeneta svědoči, imali su pod sobom takodjer Panoniu Valeriu, u koju po smerti Arpada unišli su Magjari. Doista, da u vrěme Porfirogenete medja Francie u Panonii Valerii bio je potok Arlape, koi s desne strane varoša Arlape, nedaleko varoša Ips, u Dunav teče, to nam svědoči Katona (*Hist. Duc. pag. 388. & sequ.*), kako i Katančić (*§. 3. pag. 7.*). Odkuda opet očito jest, da ono, što piše Lucio (*L. II. c. 2.*) od Branslava vojvode Panonie Savie, da je Arnulfo kralj Frankah i poslě cesar, svu Panoniu Valeriu i Saviu pošědovao, stojati nemore, da ona brez temelja, samo za poměšati dogadjaje Horvatah, jesu pisana. Jerbo znano je, da je Porfirogeneta umro g. 959., on pak ovoga tako poglavitoga dogadjaja nebi bio propustio popisati, koi nije propustio popisati, kako su Horvati s Bugari sdru-

Digitized by Google

ženi, g. 827. i 828. sve Franke prěko Drave potukli, i iz sve Panonie Valerie protěrali. Akoli dakle za života Porfirogenete, kako Katona iz njegovih dělah svědoči, medja Francie i Turcie t. j. Ugarske bio je potok Arlape, koi se u Austrii nahodi: dakle Arnulfo nije mogo imati Panonie Savie, niti je bio Branslav g. 892. vojvoda Panonie Savie, kako Lucio piše. Ali da niti Ugri do sv. Ladislava nikada nisu imali Panonie Savie, to ću onda pokazati, kada dogadjaje ovog vrěmena pisao budem. Od Braslava, gdě je bio vojvoda, pokazao sam u pogl. 18.—Koje godine Mutimir je umro, neznade se.

Preslav 10. kralj Horvatah i Serbaljah, po smerti otca Mutimira g. 892. je postao, i taki slědeće godine od Petrislava sina Gojnićeva bio je iz prestolja protěran. Od njega dakle ništa drugo neznade se.

Petrislav sin Gojnića, koi se je u Horvatskoj zaděržavao, postao je kraljem Serbaljah i Horvatah u broju 11., g. 894., pokle kada je preobladao svoga strica Braslava, kojega dva brata u Horvatsku su utekli. Poslě tri godine Branimir proti Petrislavu rat je podigo, ali od stričevića Petrislava bio je preobladan, uhvatjen i očih lišen. Na jednaki način Klonimir (ili Tolimir, kako Du Fresne iz Marka Marula spominja, u broju kraljevah 20.), sin Stroimira, brata Mutimirova, podignuvši rat proti Petrislavu, i osvojivši u Serbii varoš Destinicu, preobladan od Petrislava, u ratu poginuo je. U sve ovo vrěme sa Simeonom, kraljem bugarskim, mir je imao, i sina njegovoga na keršenju je deržao; ali kada je Petrislav na stranu Leona cesara prelaziti počeo, onda Mihail ban od Zahlumie, veliki rat je medju njimi podigo. Jerbo Mihail bio je začuo, da Leo, meštar i poglavica od Drača, potajne dogovore s Petrislavom imade, i da se tersi Petrislava na stranu i pod vladanje Leona cesara nagovoriti: odmah je Simeonu kralju bugarskomu na znanje dao, da Leo cesar nakanio je pomoćju Magjarah i Petrislava u Bugariu navaliti. Čuvši ovo Simeon kralj bugarski, sakupi vojsku, i predpostavi joj vojvode Teodora Sigrića, Marmaena i Pavla, sina principa Branimira, kojemu Petrislav dao je oči izbosti. Ovi pod izlikom prijateljskoga saveza uhvatiše Petrislava, kojega Du Fresne takodjer Petrom zove, i u Bugariu ga odvedoše, gdě u tamnici je takodjer umro. Lucio iz mletačkih pisacah piše, da ovaj Petar ili Petrislav bio je sin Ursa Baduara, vojvode mletačkoga; radi šta bi se njemu kazati moglo, što on od našega Diokleasa je pisao *(L. II. c. 3.)*, da je on čuo od Svatopluka vojvode moravskoga pripo-

Digitized by Google

vědati, i da je izmislio od ovuda Svetopolina kralja slavinskoga. Ovako i mletački pisci, čuvši od Mihaila bana, i od Petrislava kralja slavinskoga pripovědati, izmisliše od Petra sina Ursa Baduaria, vojvode mletačkoga; Lucio pako, kako je čitao kod mletačkih pisacah, ovako je brez svakoga promatranja popisao. Du Fresne izvadio je ova iz Porfirogenete, kojemu věrovati se mora; mletački pisci pako mloga su popisali, koja stojati nemogu. Lucio takodjer, slědeći ove, tako je mloga poměšao, da bi se kazati moglo, da je Mlečićem bio prignut. — Petrislav ili Petar živio je do g. 912., ili morebiti i dulje, jer da je bio uhvatjen okolo g. 912., to se izvodi iz dogadjajah slědećega kralja.

Pavao ili Pavlimir, sin Branimirov, a Mutimirov unuk, 12. kralj od Serbie i Horvatske okolo g. 913. je postao. Proti ovomu nakon tri godine Roman Lakapeno poslao je s vojskom Zaharia, sina Preslava, kojega u suprotivnih dogadjajih u Carigrad poběgšega, u carski dvor je bio primio; ali ovaj, došavši u Serbiu, bio je od Pavla pobijen, uhvatjen i u Bugariu poslan. Poslě toga započeo se je rat medju Serblji i Bugari, radi šta? to se neznade; kakogod niti ono Du Fresne nepiše, što se je s Pavlom dogodilo.

Zaharia 13. kralj od Serbie i Horvatske s privoljenjem Bugarah i Gerkah je postao, ali koje godine, to se neznade; može se misliti, da poslě g. 917. Ovaj kralj nakon malo vrěmena, zabacivši Bugare, sasma se je predao Romanu Lakapenu, od kojega najvećma je bio pomoć zadobio. U ratu, kojega Roman Lakapeno (koi od g. 917. s Porfirogenetom zajedno carstvo ravnaše) proti Bugarom je podigo, Zaharia, sdruživši se s Gerci, na Bugare iz nenada je udario, nje pobio, odsěćene pako glave vojvodah bugarskih, koji u boju poginuše, Romanu je poslao. Simeon sverhu ovog izdajstva razljutjen, strašnu vojsku sakupi, da na Zahariu udari, što čujući Zaharia, s privolenjem županah u Horvatsku je uteko. Poslě njega slědio je Tzeesthlav (polag Šafarika Češlav), kako Du Fresne iz Porfirogenete piše (ali ja sudim, da je bio Pribislav, kojega Diokleas u broju kraljevah 21. spominja, sin Klonimira ili Tolimira, unuk Stroimira, a praunuk Mutimira). Isti Du Fresne piše, da je bio iz pokolenja kraljevskoga, i da je bio od Bugarah samo na izliku za kralja postavljen. Jerbo kada su Bugari Pribislava do bližnjega varoša doveli, gdě su se takodjer svi serbski vojvode i župani skupili, i zakleli se, da kralja svoga primu:

Digitized by Google

onda Bugari kralja ter sve knezove, župane i poglavice serbske u bukagie okovaše, i u Bugariu odvedoše. Zatim nahrupivši na Serbiu, svu su porobili, ter malo i veliko u sužanjstvo odveli, tako da je Serbia pusta ostala. Poslě toga udariše na Horvatsku, da i nju porobe, ali od Horvatah bili su pobijeni i protěrani. Sedam godinah nakon ovoga uteko je Pribislav još s někojimi iz Preslave, stolnoga varoša Bugarske, i povratio se je u Serbiu, u kojoj jedva 50 ljudih je našao, koji samo od lova živiše. K ovim se je Pribislav pridružio, i poklisare k caru carigradskomu je poslao, pomoć od njega moleći, i obećajući, da će se pod vladanje cesarah carigradskih podložiti. Kada je obrambu cesara carigradskoga zadobio, onda povratiše se k njemu opet Serblji iz Horvatske, Bugarske, Carigrada i iz svih stranah, kamo su se bili razběžali, i ovako napunio je opet svu Serbiu pervašnjim puka mložtvom, pod obrambom Gerkah, kojih vladanju, kako i njegovi otcevi se je podložio. Ali po smerti Romana Lakapena Serblji su se opet izpod obrambe Gerkah oteli, i u pervašnje samovladanje postavili. Ovako Du Fresne iz Porfirogenete. — Da pako sva ova stojati nemogu, svaki učen lahko će razuměti. Jerbo ako bi bio Pribislav tako uteko i u Serbiu se povratio, kako se piše, doista lahko bi ga bili mogli Bugari opet uhvatiti, a Gerci, kojih se Bugari u ono vrěme nisu bojali, nebi bili mogli Bugarom na put stati. Ja mislim, da su Bugari sami Pribislava odpustili, zajedno i s njegovimi vojvodami, koje zbog izdajstva pohvataše. Ovo bilo, kako mu drago, dosta je, da Du Fresne iz gerčkih pisacah sam svědoči, da Tzeesthlav, kojega ja imenujem Pribislavom, sin Klonimirov, ili kako Diokleas piše, Tolimirov, Serbiu za malo vrěmena na pervašnje puka mložtvo podigo je. Odkuda svaki suditi more, da Serbia, imajuća mloge varoše i gradove, tako pusta nije ostala: jerbo Roman Lakapeno, koi i onako Serbiu pod svoje vladanje spraviti tersio se, nebi bio doista propustio gradove i varoše osvojiti, i svoju vojsku za obrambu u nje postaviti. U ostalom hvala Du Fresnu! da je ove kraije i njihovo pokolenje iz Porfirogenete popisao, jerbo u ovom izvodu isti Du Fresne, a još većma drugi pisci pobudiše. On naimre spominja od Vlastimira izlazeće kralje od Serbie, kano najperve, u čem je sgrěšio: jerbo prie Vlastimira biše Terpimir, Kresimir i ostali; Terpimir pako bio je kralj ne samo od Hervatske, nego i od Serbie.

Od ovuda pověrovano znademo, da kralji od Serbie bili su oni isti, koji i od Horvatske i Dalmacie, i zato od-

Digitized by Google

sele one kralje, koje u redu pisati ću, svaki neka držì kao kralje zajedno od Horvatske, Serbie i Dalmacie. Istina je, da u vrĕme Karla Vel. bila je Horvatska medju istočnim i zapadnim carstvom razdĕljena, ali pod vladanjem nijednoga carstva nije ostala, kako već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Zato i ja u velikoj smutnji nahodio sam se, dokle nisam na ovo pokolenje kraljevah došao, misleći, da su drugi kralji bili od Horvatske, a drugi od Serbie; ali sada dobro znadem, da su bili kralji horvatski sveudilj iz pokolenja starinskih vojvodah, i vladahu izperva nad Serbiom, Bosnom, Rasciom, Albaniom, cĕlom Dalmaciom, Likom, Kerbavom, Panoniom, Koruškom i Stajerskom tia do Dunava. Da je poslĕ Karla Vel. čast Norika s desne strane Dunava pod Bojoariu spala, to je istina, ali medjah pravo neznadem; da u vrĕme Otona I. i Porfirogenete bio je granica potok Arlape, to sam već pokazao, kako je pako kasnie bila medja, to ćedu dogadjaji pokazati.

U ovih velikih krajinah bili su mlogi mogući bani, vojvode, knezi i župani, koji u vrĕme, kada su se vojvode iz pokolenja kraljevskoga za vladanje borili i progonili, izpod vlasti kraljevske su se oteli, i samovladaoci u svojih krajinah postali. Da pako njihova imena neznademo, ovoga uzrok je, jerbo kada je rat bio, svaki izmed ovih banah i vojvodah sa svojimi vojaci došao je, i od ovih gerčki pisci nisu mogli znati, već samo od kraljevah horvatskih, koje oni sada serbske, sad horvatske kralje, kadkad i Slavinah vojvode imenovali su, i njihova imena takodjer, premda pokvareno, popisali su: ova bo Gerkom bila su poznana, budući da s njimi mloge ratove imali su, mlogi pak izmedju ovih vojvodah kano izdaice, ili kano prognani, ka Gerkom utekoše. — Koja od Tzeesthlava ili Pribislava popisao sam, dogodiše se u vrĕme Simeona kralja bugarskoga, koi je umro g. 932. dana 27. Maja, kako Du Fresne iz Skilica svĕdoči.

Digitized by Google

Poglavje XXVI.

Slěde kralji Bugarah.

Popisao sam u poglavju 10. i 17. kralje Bugarah; budući pako Du Fresne iz gerčkih i němačkik pisacah mloge spominja, kojih ja ondě izpustio sam: zato ovdě sve redom popisati ću, kako se nahode kod Du Fresna. — Kako se je Hrovat, vojvoda Gepidah, od Avarah oddružio; kako se je k Herakliu caru uteko, i od njega patriciat i dopuštenje zadobio, da Avare iz Ilirie, Dalmacie i Panonie izteră: to sve u pervašnjih dogadjajih popisao sam. Iz Nicefora patriarhe carigradskoga takodjer pokazao sam, da je Hrovat vojvoda u zadnjoj odluki t.j. testamentu, pet svojih sinovah zakleo, da svoje starinske krajine opet osvoje, i da se nepodlože vladi inostranacah. Ovu volju otca sini njegovi podpuno izveršiše: jer predobivši Avare, i osvojivši Panoniu, Iliriu i Dalmaciu, vladahu poslě u Bugarii, i u svoj Iliri, Dalmacii i Panonii s ove strane Dunava. Štogod pako pisci od ovih pet sinovah vojvode Hrovata pomešano popisaše, to ja već u pervašnjih dogadjajih razložio sam. Da ovih pet vojvodah moralo je iz svih stranah na Avare udariti, to je naravski; od ovuda mlogi, navlastito němački pisci, kojim dogadjaji Gepidah nisu bili dobro poznati, popisaše, da su se razdružili i na sve strane razišli. Ali ja sam pokazao, da sinovi Hrovata nisu se razdružili, nego su samo vojsku svoju medju se razdělili, i jedan otišao je sa svojom vojskom proti Bojoarii, koju takodjer prie Avari imadoše, drugi otišao je u Daciu, tretji u Panoniu, a četverti u Iliriu i Dalmaciu. Da sve ovo s dogovorom ilirskih, panonskih i dalmatinskih Slavinah, starinskih Gepidah ostancih, bilo je učinjeno, ono, kako sam već pokazao, naravski je bilo: jerbo vojvode starinskih Gepidah prignutii biše Gepidam, Horvatom zvanim, nego Avarom. Ovo isto dogadjaji kraljevah bugarskih pokazati ćedu, i zato ih sada iz Du Fresna u kratkom ponavljam. — Ja dakle pervoga bugarskoga kralja postavljam

Bathajas, ili Batbajas, ili Bajan, ovako ga Du Fresne (iz *Niceph. Brev. pag. 100. E. R. Theoph. pag. 297. E. R. Anast. pag. 113. E. R.*) imenuje, bio je pervi kralj. Du Fresne popisavši razdruženje bratah, ovako nadalje veli (*c. 7. pag. 89.*): „Kada se je na ovaj način narod Bugarah razdělio, Hazari izlazeći iz Berilie, koja Sar-

Digitized by Google

matom bližnja jest, dovedši svoja množtva dalje Cernoga Mora, Bajana pod svoje vladanje i pod harač natěraše. Konstantin pako (razumij IV.) začuvši, da Bugari kod Dunava stanujući granice rimskoga carstva robe: vojsku u Traciu izvede, i ratne ladje na moru podigne, da nahruplenje njihovo laglje suzbije. Bugari videći množinu vojnikah, konjanikah i ladjah, u gradove svoje izperva se zatvore. Medjutim, kada su cesara, koi na nogah bol je imao, i ravnanje vojske svojim vojvodam je izručio, u Mesembriu odveli: puknuo je glas, da je car uteko. Po ovom glasu uplašeni Gerci u běg se puste, a Bugari ih izza ledjah sěku i gone. Odanle prejdu Bugari přěko Dunava, načine tabor kod Varne, i Slavine, koji su na blizu stanovali, natěraju pod svoje vladanje, i ovako naprědujući, postanu preuzetnii, i neprestanu sva města i varoše robiti, dok cesar Konstantin njim nije obećao harač svake godine platiti, kada i mir bi zaključen, što se je dogodilo g. 679. Ali mir ovaj nije dugo trajao: jerbo Justinian II., sin Konstantina IV., misleći, da Slavine i Bugare lasno pod svoje vladanje natěrati može, g. 687. mir ovaj je raztergao, nehotivši Bugarom haraca plaćati. Slědeće pako godine podignuvši vojsku, proti njim izlazi, i u několiko bojah ih preoblada; ali kada ih je nepozorno progonio, došavši medju berdine i pećine, bio je od svih stranah obkoljen, i jedva od smerti ili sužanjstva pogibeli je uteko."

Od ovuda vidimo, da ona, koja sam ja od Bugarah popisao, istinska su, i da Bugari toliko putah s Gerci rat su imali, koliko putah koigod izmed gerčkih cesarah nije hotio harač im platiti, koi oni od vrěmena cesarah Valentiniana i Valenta uvěk iztraživahu (pogledi dogadjaje od g. 377. i poslě g. 403.). Što pako Du Fresne iz Varnefrida, němačkoga pisca, od Hazarah piše, da su Bajana pod harač natěrali, to stojati nemore. Jerbo ako su Hazari Bugare preobladali, i ako se je narod Bugarah širom razišao: kako su mogli Bugari, Horvati zvani, tako jaki biti, da su cesara Konstantina IV. pod harač natěrali, a Justiniana II. tako preobladali, da je jedva život spasio; i kako su one gradove učinili, gdě su se zatvorili? Dakle očito je, da su ona izmišljena, samo za poměšati dogadjaje Getah, poslě Gepidah, Horvatah, i poslědnji put Bugarah zvanih. Bathajas živio je do g. 687., možebiti i koju godinu dulje. Justinian postao je cesar g. 685.

Terbele kralj 2. bugarski postao je po smerti Bathaje (Od ovoga *Niceph. Conc. Patr. pag. 126., 131. E. R. Theoph. pag. 312. & 313. E. R. Cedren. pag. 445. E. R.*

Digitized by Google

Zonaras pag 78. & 80. E. R.). Ovaj pomogo je Justinianu g. 706. na prestolje carsko natrag dojti, i bio je od Justiniana veoma poštovan, u Carigradu pako kod istog carskog suda sědio je, budući kano car štovan (kako *Anastas. in Joannem 8.* svědoči). Ali Justinian, koi nijedne věre nije bio, poslě dvě godine rat mu je navěstio proti savezu věre, nu od Bugarah bio je tako pobijen, da jedva je živ uteko. Da je Terbele poslě mloge ratove s Gerci uvěk srětno imao, da je Arape preobladao, Leonu cesaru Mediu i Armeniu povratio, i g. 717. živio, svědoči spomenuti Teofanes (*pag. 314. E. R.*), takodjer Cedren i Zonaras.

Dobre kralj 3. bugarski. Ovaj, kako Teofanes (*pag. 421. E. R.*) svědoči, rat proti Kopronimu je podigo, jerbo ovaj Bugarom nije hotio harača platiti, u kojem ratu g. 760. Leona patricia i Leona Logotetu, gerčke vojvode proti Bugarom poslane, kod Veregavenskih tešnjavah tako je razbio, da jedva živi utekoše. — Što Orbin od ovoga boja piše, nije istina, jer Teofanu, gerčkomu piscu, mora se više věrovati, nego Orbinu.

Televsia kralj 4. Bugarah, kojega Zonaras piše *Teleutzas.* Ovoga Niceforas (*pag. 212. E. R. Theoph. pag. 363. & 364. E. R.*) i Zonaras (*pag. 89.*) spominjaju. — Od 30 godinah kralj je postao. G. 763. bi od Gerkah nadvladan, i dana 30. Jun. radi toga od Bugarah ubijen.

Sabin 5. kralj Bugarah g. 763. je postao, i s cesarom mir načiniti je hotio; ali Bugari bojeći se, da pod vlast Gerkah nespadnu, podignu se proti kralju, što čujući Sabin, s ženom i dětcom u Carigrad je uteko (*Niceph. pag. 216. Theoph. pag. 364.*).

Pagan 6. kralj Bugarah (Od ovoga *Nicph. pag. 216.; Theoph. pag. 367.; Cedren. pag. 465. E. R.* pišu). Ovaj s privoljenjem Bugarah mir želećih, zadobivši od cesara věru, g. 763. u Carigrad je išao, i mir s Konstantinom je načinio. Ali cesar samo na izliku mir je obećao, jerbo g. 765., kako Niceforas piše, iz nenada u Bugariu je udario, i nju strašno popalio i porobio. Slědeće godine 766. kako *Niceph. pag. 227.; Theoph. pag. 368.; Cedren. pag. 466.* pišu) cesar Konstantin Kopronim 2,600 ladjah proti Bugarom je poslao, koje od salahuka morskoga većom stranom běhu razbite i utonjene, i ovakó Gerci moradoše se u Carigrad povratiti.

Telerić 7. kralj Bugarah g. 771. na prestolje je stupio kako Teofanes *pag.* (*376.*) i Cedren (*pag. 466.*) bilježe. Proti ovomu cesar Kopronim po moru s ladjami do

Digitized by Google

Varne je došao; ali na jedan put od straha preuzet hotio je odběći. Medjutim Bugari čujući od cesara, i bojeći se, poklisare k njemu šalju, koji bi mir š njim načinili, kojega i zadobiše, jerbo se i on Bugarah je bojao. Ovako cesar u Carigrad se je povratio. — Začuvši cesar g. 773., da Telerić 12,000 vojske je sakupio, s kojom Berzeriu hotio je porobiti: podigne i on strašnu vojsku na izliku, da ju proti Arapom hoće poslati. Ali on nju u Bugariu napusti, i ovako mloge Bugare pohvata, i u sužanjstvo odvede. Telerić videći, da je od svojih izdat, hoteći se njim osvetiti, g. 774. piše cesaru, da on u Bugarii nije života svoga sěguran, već da moli cesara, da ga u Carigrad prime, i njemu odpiše, ako koje zaufane u Bugarii ima, kojim on se pověriti, i ovako njihovom pomoćju sěgurnie u Carigrad odputiti može. — Cesar nepoznavši lukavštinu Bugarina, imena priateljah svojih popiše i pošalje, Telerić pako sve one dao je smaknuti. Čuvši ovo Konstantin cesar, tako se je razljutio, da je poslě malo vrěmena umro. Ali nakon dvě godine Telerić, od Bugarah zaisto prognan, uteko se je k Leonu cesaru, sinu Kopronima u Carigrad, gdě je bio pokeršten, i s rodjakinjom cesarice Irene oženjen.

Kardan bio je 8. kralj Bugarah, kako Teofanes (*pag. 394.*), Cedren (*pag. 472.*) i Zonaras (*pag. 96. E. R.*) svědoće. Proti ovomu g. 778. Konstantin sin Irene rat je podigo, ali Bugarom ništa nije naudio. Slědeće g. 779. na novo rat započme, nu sva njegova vojska bila je od Bugarah razbijena, i mlogi pohvatani. G. 781. Leo cesar opet vojsku podigne, i onda Bugare preoblada. Radi šta Kardan poklisare k Leonu je poslao, da ga pitaju, hoće li se haraču poddati, ili ne. Odkuda vidi se, da medju Gerci i Bugari samo radi harača ratovi biahu: jer koliko putah nisu Gerci hotěli Bugarom harač platiti, toliko putah ovi gerčke krajine porobiše. Ovaj harač još Valens, poslě Honorio i Teodosio mladji Getom počeli su plaćati, i svaki, koi dogadjaje moje pozorno čitao bude, najti će, da od onda uvěk Gete, poslě Huni, Gepide, Avari, Horvati i najposlě Bugari zvani, od carevah carigradskih harač brahu, i radi harača neizbrojene ratove medju sobom imadiahu. Ovo je jedan temeljiti i istinski dokaz, da Gete, Gepide, Horvati, Bugari, biše svi jedan starinski neproměnjivi narod, koi je uvěk hotio vladanje svoje u Ilirii, Panonii i Dalmacii suzderžati, i isto istočno carstvo pod haračem imati. Premda pako Huni, njihovi susědi od Hunke, potle Avari Huni zvani, njim vladanje u dva maha su bili

Digitized by Google

oteli, i harač, kakogod i Gete, od cesarah gerčkih brali, što opet očito pokazuje, da Huni i Avari biahu družbenici Getah, znaduči za sve njihove pravde. Zato je avarski Bajan Justinianu starjemu, cesaru carigradskomu ponosito poklisare poslao, ištuči, da mu harač plati, kako i Getom je platjao, budud da je on vladanje Getah zadobio (pogledi dogadjaje Justiniana stariega). Odkuda očito je, da Huni i Avari bili su narod iz pokolenja Markománah, s desne strane Tise kod Hunke, u prekodunavskoj Panonii stanujuči, od Hunke Hunki ili Huni zvani, i s Geti protiva Rimljanom sdruženi; jer da su bili ovi puci, naimre Gete, Goti, Huni, Avari, Horvati i Bugari različni, iz Asie prilazeči, kako bi oni bili mogli znati za harač, koi gerčki cesari platjali su Getom, i kako bi bili mogli iskati, da se njim, kano i Getom, harač platjati mora? Tko dobro promotri ova i pervašnja, koja sam popisao, k meni pristati i izpověditi mora, da spomenuti puci od nepoznatih vrěmenah sve jedni, biahu stanovnici istih krajinah, ali da su mloge druge puke iz Skandinavie i Sarmatie k sebi u pomoč zvali i primali.

Kada je Kardan po poklisarih cesara dao pitati, hoče li harač platjati ili ne (kako Theophanes *pag. 408. E. R.* piše): onda Nicefor cesar hotio je rat Bugarom navěstiti, ali da je bio uzderžan někojim izdajstvom i potajnom bunom. Ovo pako dogodilo se je g. 807.

Krum, koga Kačić imenuje Orunom, kojega ja takodjer Bugora zvao sam, jerbo Kačić od Bugora brata Krumova, i Bogoride sestre piše, odkuda ja izvodio sam, da i Krum morao se je Bugor zvati. Postao je kralj 9. Bugarah g. 807. G. 811. dana 29. Julia tako je pobio Gerke, da i Nicefor cesar medju mertvimi je najdjen. Někoji, kano Menea pišu, da se je ovaj rat dana 23. Julia dogodio. — Krum je umro g. 815. budući od kervi udušen. (Od njega pišu: *Porphyr. Libl 1. & 3. No. 5.; Theoph. p. 410., Scylitzes p. 487.*) Za ovim kraljem spominja Du Fresne

Dovkoma, koi u redu bi bio 10. kralj, od kojega Menea Basil. 22. Jan. spomenak čini.

Ditzengo, 11. kralj, od kojega isti Menea Basil. piše.

Mortagon, 12. kralj, od kojega Porfir. *in Basil. c. 4.*

Vladimir, 13. kralj, sin Kruma, otac Simeona (od kojega *Leo Gramm. p. 458.*). Od ovih trih poslědnjih ja nisam ništa spomenuo, i nezna se pravo, jesu li bili kraljevi; jerbo ako Bogor ili Bugor bio je brat Kruma Bogora, nije moglo biti, da bi bili ovi pred njim kralji, isti pako Bogor zvao se je i Mortač. Od svuda ja sudim, da su to bila samo imena istoga

Digitized by Google

Bogora, različno od gerčkih pisacah spomenuta, i zato isti Du Fresne piše, da gerčki pisci ništa nespominjaju, koje godine je Bogor na kraljestvo stupio.

Bugor ili Bogor, poslě kerštenja Mihail nazvan, bio je 14. kralj Bugarah. Od ovoga sam u pogl. 10. dosta popisao.

Presian 15. kralj Bugarah, od kojega Porfirogeneta *cap. 32.*

Mihail Burić ili Vurić, 16. kralj, od ovoga isti Porfirogen. piše. Jesu li ova dvojica bili kralji, dvoumi se.

Šimeon, sin Vladimirov a unuk Kruma Bugora, 17. kralj. Koje godine je na prestolje stupio, nezname se. Ovoga spominja Porfir. *(c. 32)*, Luitprand pako od njega piše, *(Lib. 3. c. 8.)*, da je od dětinstva u Carigradu bio odhranjen, i na pol Gerk, u naucih naučan. Nadalje da je u manastir otišao, i zadobivši zgodu, habit svuko, u Bugariu otišao, i ondě kralj postao. Iz perva načinivši sa Serbljí mir i savez (kako pišu Porfir. *Lib. 1. c. 2.*, i Leo Gramm. *pag. 477. E. R.)*, s Leonom cesarom radi malte, ili bolje radi harača strašan rat je g. 888. započeo (kako svědoče *Simeon Logoth. in Michaële No. 3., Scylit. p. 595. E. R., Zonar. p. 142. E. R.)*. Leo dakle, sakupivši vojsku, Prokopia Krenitu i Kurticia Armenia njoj za vojvode postavi. Ovaj rat bio je u Macedonii; Bugari preobladaju, i mnoge pohvatane s odrězanimi nosovi Leonu u Carigrad pošalju. Ovom porugom veoma razljutjen cesar, primami Turke, koji blizu Ugarske kod Dunava stanuju (koje něki Avare zovu) za svoje družbenike u ratu, odcěpi ih od družtva Bugarah, i načini š njimi pogodbu, da u Bugariu nahrupe dočim on s druge strane vojsku tamo napusti. Razuměvši Bugari od saveza medju Gerci i Turci načinjenoga (pogledi dogadjaje Petra ili Petrislava, kralja Serbaljah u pogl. 25.), proterčaše s vojskom sve krajine do Carigrada, i porobiše sva polja. Gerci pako, poslavši ladje Turke t. j. Avare u Bugariu prevoziti terse se; ali bez koristi, jerbo Bugari ih junački odbiše, popinjajući takodjer lance na prikraju Dunava, da Turci nemogoše na kopno iziti *(Porph. p. 196.)*. Simeona, koi ostavivši Foku je bio došao, da Turke suzbije, ovi u trih bojevih preobladaju, da jedva u Dorostol je uteko. Ali Simeon sakupivši veću vojsku, i odbacivši mir od cesara Leona po Leonu Herospaktu ponudjen, udari četverti put na Turke. Od jedne i druge strane ljuto su se borili, najposlě Bugari preobladaju, premda je 20,000 bugarskih konjikah poginulo (godina boja, koju *Annales Fuldenses* spominjaju, prava nije); ali niti onda nije mogo cesar Leo

Digitized by Google

poslati pomoć Turkom i Avarom. Ovaj rat se je dogodio g. 889., ne pako, kako němački pisci pišu g. 892., jer ove godine je Arnulfo na Svatopluka kralja Moravskoga udario, na koi rat i Hunkvari s Avari više od Arnulfa pozvani, poglodi pogl. 22. Poslě kako je Simeon Turke i Avare preobladao, i iz Moldavie protěro, nije hotio drugačie s Leonom cesarom mir sklopiti, nego ako mu sve Bugare, koji u Carigradu zatvoreni više, povrati, što Leo cesar i učini, i ovako mir postane. Ali mir ovaj, kako Leo Gram. *(pag. 478. E. R.)* i Skilitzes *(pag. 579. E. R.)* svědoče, nije dugo trajao, jerbo Simeon, tužeći se, da mu Leo sve sužnje povratio nije, podigo je opet rat proti njemu. Leo dakle sakupivši strašnu vojsku pod vojvodami Katakalom i Teodosiom, na Bugare ih pošalje. Ovi kod Bugarofugom boj učiniše s Bugari, ali pobijeni, raztěrani i pohvatani od njih su bili; isti Teodosio, kojega Leo nejvećma je žalio, mertav je ostao. Poslě ovog boja načinjen mir medju Gerci i Bugari, i trajao je do sverhe života Leona cesara, koi je umro g. 911. (Ovako *Scylitzes pag. 608.; Zonar. p. 146.; Leo Gramm. p. 488.; Sim Logoth. in Alexand. p. 3.*) Dakle ovaj rat morao je biti několiko godinah prie smerti Leona cesara. Po njegovoj smerti Simeon kralj pošalje poklisare k cesaru Aleksandru, koi bio je brat Leona, i upravitelj Porfirogenete, sina Leonova, radi mira i običajnoga harača; ali kada je Aleksander poklisare ove naružio, i s prětnjami odpravio, Simeon kralj vojsku proti Aleksandru podigne. Jerbo pako Aleksander g. 912. je umro, a Porfirogeneta onda pod upravljanjem matere Zoe i Nikole patriarke carigradskoga vladati je počeo: Simeon sa svojom vojskom uprav k Carigradu dojde, i g. 912. měseca Augusta varoš obsědne. (Ovako *Scylit. p. 611.; E. R. Leo Gramm. p. 490., 491. & 492.; Zonar. p. 148.; Anon. Camb. No. 8. & 10.; Sim. Logoth. in Porph. N. 5. & 10.*)

Jerbo pako Simeon varoša poradi tverdih zidinah predobiti nije mogo, mlogimi pokloni i novci ganut, mir, ali bez stanovitih pogodbah načini, i u Bugariu povrati se. — Jerbo pako Gerci nehtěše da harač plate, zato Simeon kralj opet na krajine njihove udari i porobi ih, zatim Drinopolje, koi varoš Gerci malo prie s mlogim zlatom odkupiše, g. 914. obsědne i osvoji. Poslě toga tuteri mladoga cesara dokončaju, da Bugare sa svim zatamane. Mir dakle sa Saraceni načine, vojsku sakupe, i odredivši joj velikoga vojvodu Leona Foku i někoje druge, na Bugare ju pošalju. U isto vrěme zapovědu takodjer Leonu Lakapenu, da s ratnimi brodovi od Dunava na Bugare udari, i ovako

Digitized by Google

da Leonu na pomoć bude, ako bi bila sila. Boj dakle zametne se, kako Skilitzes i Anonim Kambefisian pišu, kod. grada Aheloum, kako pak Leo Gram. svědoči, kod potoka Aheloum, g. 917. dana 6. Augusta. Izperva Gerci preobladaše, i počeše Bugare žestoko gomiti. Leo Foka u tom ratu ožednio běše: došavši dakle do potoka, sjaši s konja i ostavi ga sama, dok se vode napije; ali konj uplašen poběgne od gospodara, i povrati se u vojsku gerčku. Ugledavši ga Gerci pomisle, da im je vojvoda od Bugarah poginuo, i toliko se prestraše, da su počeli natrag běžati. Sto viděći Simeon kralj bugarski, koi se je u redu do jednog uzvišenog města potegnuo bio, udari na Gerke, te mloge izsěče i pohvata; a Leo Foka jedva živ u Mesembriu uteče. Odanle čim berže može, u Carigrad se povrati, i razběžanu vojsku opet skupi. Simeon pako, kano obladavac, uprav k Carigradu hiti; ali kod Katasirte od Leona bi suzbijen. Simeon dakle otide u pokrajine gerčke i porobi ih, Mauroleona pako, koi je bio s vojskom poslan, da na Bugare pazi, kod istoga města Katasirte razbije, vojsku gerčku izsěče, i vojvodu ubije. Zatim Drinopolje opet obsědne i osvoji, pa u Bugariu povrati se. (Ovako *Scyl. p. 614.; Leo Gramm. p. 497. E. R.*)

Slědeće god. 928. Simeon dokonča Carigrad obsěsti, i da odluku ovu lašnie izverši, Fatluma, saracenskoga sultana nagovoriti se je tersio, da on, dočim Simeon po kopnu na Carigrad udari, s ratnimi ladjami na moru takodjer na varoš navali. Premda pako dogovori ovi medju sultanom i Simeonom deržani, tersenjem cesara Romana Lakapena, koi je počeo od g. 917. s Porfirogenetom carstvo ravnati, běhu uništeni: Simeon ipak vojsku svoju pram Carigradu je izveo, Traciu i Macedoniu porobio, tabor kod Blaherne načinio, cerkvu Peganu ta sve bližnje kuče popalio, dapače je isto dervje ondě izsěko. Onda počelo se je o miru raditi, i Simeon s cesarom Konstantinom imade razgovor; ali pogodbe mira nisu bile po volji Simeona načinjene, jerbo Porfirogeneta nije hotio harača platjati. Zbog toga Simeon, porobivši i uništivši sve gerčke krajine, u Bugariu se povrati. (Ovako *Scyl. p. 620., 622. E. R.; Leo Gramm. p. 499., 500., 501. E. R.*) — Poslě ovoga rata Simeon nije dugo živio, jerbo medju těšnjavami Tracie bio je od Horvatah i Serbaljah pobijen, i umro je g. 932. dana 27. Maja, kako bilježi Du Fresne iz Skilitza (*p. 625.*) i Leona Gram. (*p. 502.*). U ovo vrěme morao je živiti Pribislav, kojega Porfirog. piše *Tzeesthlaba*, koi je bio možebit od Romana Lakapena proti Bugarom poslan, radi česa poslě Bošnjaci,

Digitized by Google

odmetnuvši se od njega, ubiše ga, i baciše mertva u potok. Obilnie ću od njega u redu kraljevah horvatskih pisati. Kvar, da gerčki pisci nisu obilatie od serbskih kraljevah pisali, a morebiti da i jesu, ali žalibože, njihovih knjigah pri rukah neimam: a da bi imao, drugačie bi još sve ove dogadjaje narodu momu na světlo dao.

Simeon kralj dva puta se je oženio: iz perve žene imao je sina Mihaila; druga porodi mu Petra, Ivana i Mihaila, kojega Anonim Kombaf. piše Beniamina. Ovako kralji bugarski u redu slědili su; biše oni glasoviti, kano i starinski Gete, i razorivši zapadno rimsko carstvo, deržahu mnogo věkovah istočno pod haračem.

Poglavje XXVII.

Slěde kralji Horvatah od Mislava t. j. Svetopileka, koji biše zajedno i vladaoci od Serbie, Dalmacie i Panonie, do g. 932.

Premda sam već u pervašnjih poglavjih svakoga kralja i većega vojvodu ili bana, od kojih pisci pisaše, spomenuo; ipak mislim, da će svakomu biti drago, ako u redu popišem, koji kralji imali su vlast privilegie, t. j. oblast, biskupom i cerkvam posebnovlastna pisma, a ostalim knezom, banom i županom knežie, banie i županie děliti; tim većma, jerbo pisci verlo su poměšali imena kraljevah s imeni vojvodah, da se pravo razpoznati nemože, koji su bili kralji, a koji veliki vojvode ili bani. Dva su uzroka bila ove smutnje. Pervi: jerbo gerčki pisci od Horvatah mlogo i pod osobitim imenom Gepidah popisaše. K tomu někoji pisci, kano Porfirog., svu Iliriu i Panoniu u vrěme Heraklia cesara kao pustu izpisuju, i kano da su Horvati izza Bagibarie došli. Od ovuda i drugi pisci za istinsko deržahu, da sve ove krajine ozbilja puste biše, i da Horvati izza planinah Karpatskih dojdoše, gdě takodjer stanovahu Slavini, koje Porfirog. Horvate zove, i u starinskoj Markomanii i Sarmatii Veliku ili Bělu Hrovatiu spominja, zato, jerbo kroz one krajine, kanoti Česku i svu Saksoniu řeka Běla (*Albis*) teče, i u Sěverno More se izliva. S jedne i druge strane ove řeke Běle, ter pokraj svega Mora Bělога (*Mare Balticum*) stanovahu prie Karla Vel. slavinski narodi, i ovi su se zvali polag Porfirog. Bělo-Horvati. Budući da su gerčki pisci svoje pravo i vlast

Digitized by Google

u sve krajine s ove strane Dunava hoteli pokazati: zato su mislim, one krajine kano puste izpisali, kazavši, da su oni u ove krajine Horvate napustili i naselili. Ali tko moje dogadjaje od Ilirie i Panonie popisane dobro promotri, zpoznati će, da one krajine niti prie Rimljanah, niti u vrěme njihovo, niti poslě njih, nikada nisu bile sasma ostavljene od ilirskih t. j. slavinskih narodah. Zpoznati će takodjer, da Gete, t. j. stanovnici Bugarie, Valahie i svih krajinah prie Rimljanah do Hunko potoka, poslě pako do lěve strane Tise, da ovi velim Gete, kasnie Gepide i Horvati, a najposlě Bugari zvani, nakon g. 400. sa starinskimi Iliri i Panoni sdruženi, vladanje svoje uvěk uzderžali su. U vrěme Heraklia isti odvětci starinskih Getah, onda Horvati zvani od vojvode Horvata, koi u Bugarii je vladao, došavši u Serbiu, Dalmaciu i Panoniu, i sdruživši se sa starinskimi Geti, koji još od vrěmena Ostroila, i prie njega po Albanii, Epiru, Dalmacii, Horvatskoj i Panonii sa starinskimi Iliri i Panoni stanovahu, Avarom, svojim družbenikom, koji u prekodunavskoj Panonii svoja stajališta imadoše, oteli su samo vladanje, ali ih nisu tako progonili, da ih sasma zatamane: jerbo od istih Avarah ostali su mlogi u ovih krajinah, kako Porfirog. svědoči, nu pod vladanjem Horvatah. Ovo pako verhovno vladanje Horvati nebi bili mogući Avarom oteti, da starinski Gete i Iliri nisu se š njimi sdružili. Jerbo to moramo dobro znati, da Avari nisu nikada vladali nad Bosnom, Serbiom, Traciom, Albaniom i Epirom: ove krajine posědovahu kralji još od kervi Ostroila.

Od ovuda nadalje znati možemo, da su Avari od poslědnjih godinah Justiniana starjega pak do Heraklia cesara deržali Panoniu Valeriu i Saviu i Dalmaciu, i to ne sveza jedno vrěme. U vrěme pak ovoga cara Horvati, protěravši Avare, zauzeli sve njihove pokrajine do Dunava; přěko Dunava pak Bojoari, koji dotle pod Avare spadahu, oteli su se takodjer u isto vrěme izpod vladanja avarskoga. Ovako Avari verlo suzbijeni, ostali su do Karla Vel. vladaoci u gornjoj i dolnjoj Panonii do rěke Tise. Iz ovih nadalje slědi, da ovi slavinski puci još prie Rimljanah u istih krajinah stanovahu. Znademo, da u vrěme Aleksandra Vel. govornik Skitah kazao je, da se njihova kraljevina pruža od Tanaja tia přěko Dunava do Tracie. Doista ovi puci već prie Rimljanah, kako u Panonii přěkodunavskoj, tako i s ove strane Dunava granicu medju sobom načiniše: s lěve strane Dunava bio je medja potok, koi se je zvao Una, Huna, danas pak zove se Ung, kod koga je kašnie grad imenom Hunka

Digitized by Google

sazidan; s desne pako strane Dunava bio je medjom takodjer potok u Bosni, kojega i dan danas zovemo Una ili Vuna. Doista u vrěme cesarah Augusta i Tiberia, varoš *Segesta*, današnji Sisek, spadao je pod Panoniu, i Una, koja kod Jesenovca u Savu utiče, bila je granica medju Iliri i Panoni. Ovi puci mlogo slolětjah prie Rimljanah bratinski živući, kada su počeli Rimljani Iliriu i Panoniu osvojati, jednokupno proti njim vojevahu, i kada sili odoléti nisu mogli, mlogi izmedju njih preselišе se na lěvu stranu Dunava, ostali pako poddali su se pod vladanje Rimljanah, i ostali su u starinskih obitališth.

Ovi puci uvěk s Rimljani ratove deržahu, uvěk silovito na desnu stranu Dunava udarahu: jerbo kakogod Markomani za Panoniom, ovako Gete, koje od Ilirah izvodio sam, za Iliriom, svojom starinom, vapiše, i jednokupno s Markomani sveudilj proti Rimljanom vojevaše. Stolětja IV. pod Konstantinom Vel. Vandali iz pokolenja Markomanah bili su u Panoniu Valeriu, a Gete u Traciu puštеni, i nadjačavši u istom 4. stolětju Rimljane, te osvojivši Iliriu i Panoniu, na početku 5. stolětja u Latinsku i u čělo zapadno carstvo rimsko kano obladaoci unidoše. — Ovako Gete posědovali su od g. 400. kano vladaoci svu Iliriu i Panoniu do ustih Dunava; ali Huni, od potoka Hunke, Une, ili Hune ovako nazvani, od kojih sam pokazao, da su bili Slavini iz pokolenja Markomanah, nakon g. 427. počeli su pod vojvodom Atilom pervo vojvodstvo voditi, u obědvě Panonie, te u Krainsku i Korušku seliti se, i ovako kano vladaoce sebe deržati. Radi toga, kada su po smerti Atilinoj g. 454. sini njegovi krajine ove i prěkodunavsku Panoniu medju se hotěli razděliti: Gete ili Gepide, viděći ovo, vojsku podigoše, Hune razbiše, i stranom u starinsku Panoniu ih protěraše, stranom po Ilirii, Panonii i Dacii razděliše. Ovako Gepide ostali su vladaoci od sve Ilirie i Panonie do vrěmena Justiniana cesara. Ovaj cesar g. 535. podigo je rat proti Getom u Italii, Ilirii i Panonii vladajućim, kojim dugovitim ratom oslabljeni Gete prisiljeni biše Hune Avare susěde svoje, kano družbenike rata na pomoć pozvati. Ovi Avari, viděći slabost Getah, oteli su im verhovno vojvodstvo, i osvojili su onda svu Panoniu Valeriu, dapače isti Solin u vrěme cesara Mauricia. Ali Bosna, Serbia, Tracia, Albania i Epir imale su svojega kralja iz pokolenja Getah, i Avari nisu vladali u onih krajinah, premda proti Gerkom s ovimi skupa vojevahu. Onda Bugaria spala je pod istočno carstvo, ali Gete imali su zato svoga vlastitoga vojvodu. Ovako Avari vladali su nad svom

Digitized by Google

Panoniom Valeriom, i nad gornjom stranom Savie, ali ne kano samovlastnici, nego kano družbenici do Heraklia cesara, koi nije Horvate iz Sarmatie dozvao, neg je dopustio Horvatu, vojvodi dolnje Misie, da slobodno Avare iz Dalmacie, Ilirie i Panonie iztěra, što su njegovi sini izveršili. Ovi naimre, pridruživši k sebi Gepide u Valahii, Moldavii i Dacii stanujuće, i imajući takodjer i ilirske, dalmatinske i panonske Gete k sebi prignute, Avare s Bojoari rat imajuće, i od istočnog carstva oslabljene preobladaju, i vladanje svoje u Iliriі, Dalmacii i Panonii opet utverde, ostavivši Avarom njihove starinske krajine prěko Dunava, medju Bojoarom, Austriom, Moravskom, Tisom i Dunavom.

Ovo su bila starinska stajališta Hunah i Avarah, što isti rati, koje Karlo Veliki š njimi je deržao, svědoče. Od ovuda to se izvodi, da Huni i Avari, koji iz pokolenja Markomanah biše, borili su se s ove strane Dunava s Gepidi za starinsku Panoniu, koju Gepide, protěravši u družtvu s Vandali i Markomani Rimljane iz Panonie i Ilirie, svu pod svoju vlast spraviše. Ovo se je lahko za onda dogodilo, kad su se Valamir, Teodemir i Videmir s Hunimundom vojvodom Svevie pobili, i Sveve u gornjoj strani Panonie Valerie, kako Dunav teče, stanujuće, preobladali. Markomani dakle Panoni borili su se s Gepidi Iliri za vladanje u Panonii s desne strane Dunava. Ovako g. 475. Odoaker iz Norika, prešavši s lěve na desnu stranu Dunava, svu Panoniu Valeriu, Štajersku i Krainsku lahko je predobio, budući da su se Huni, Svevi i starinski Panoni u onih krajinah stanujući š njim složili; ovako je zadobio i Latinsku. Ali g. 492. preobladao i ubio ga je Teodorik kralj Gotah, ter Siciliu, Latinsku, svu Iliriu, Dalmaciu i Panoniu natrag pod oblast Gotah je spravio. Ovi puci proti Rimljanom skupno vojevahu, ali kada su se medju sobom radi vladanja u Panonii borili, Avari, koji su bili iz pokolenja Markomanah, viděći slabost Gepidah, oteli su im Panoniu i sve krajine do Dalmacie. Ali u vrěme Heraklia cesara Avari opet biše protěrani od Gepidah, Horvatah zvanih; i Horvati ovi, sdruženi sa starinskimi Gepidi, vladahu nad svom Panoniom i Iliriom do vrěmena Karla Velikoga.

Što dakle pisci od navaljivanja i priseljenja pukovah pišu, ja kažem, da je to bilo borenje pukovah slavinskih s Rimljani: Rimljani naimre oteli su ovim pukom njihove starinske krajine, i natěrali su ih pod svoj jaram; puci pako slavinski, do Rimljanah pod svojim pravom živući, uvěk su vapili za svojom slobodom, i utěcali se k Dakom t. j. Getom i Markomanom, ovi pako narodi, koje Rimljani sa-

Digitized by Google

sma preobladati nikada nisu mogli, uvěk su se š njimi borili, da ih iz svojih starinskih krajinah protěraju.

Ovi su bili uzroci věkovitih ratovah medju Rimljani, Markomani i Geti, jerbo Gete očito prětili su Rimljanom, da će im ne samo Iliriu i Panoniu oteti, nego i Latinsku osvojiti, što i načiniše. Zato pozivahu iz Sarmatie i Skandinavie mloge puke na pomoć, koji puci biše takodjer Slavini, a nipošto Němci (*Teutones*), kako němački pisci kažu: jer Němci bili su u ono vrěme od Rimljanah verlo zatamenjeni, i u današnju Daniu i Sveciu protěrani (pogledi pogl. 11. Str. 3.), i ovako seljenja ova dogodila su se od slavinskih pukovah, a ne od germanskih ili teutonskih. Dakle pod Herakliom cesarom, koi je vladao od g. 610. do g. 641., Gepide, zvani Horvati, sve Avare u Panonii, Ilirii i Dalmacii pod svoje vladanje natěraše, i onda, t. j. g. 641. okeršteni biše. Sverhu ovoga vrěmena postala je medju pisci velika nesloga, jerbo oni pišu, da su Horvati bili puk od starinskih Slavinah različan, nemisleći od Getah ili Gotah, koji od g. 400. u čeloj Ilirii vladahu. Zato mněli su, da su drugi bili kralji Horvatah, a opet drugi Dalmatinah i Slavinah, i ovako iz jedne načinili su tri kraljevine, što je veliku smutnju u dogodovštini Horvatah uzrokovalo.

Dakle za razuměti ovu stvar, koju sam ja s velikim promatranjem jedva dokučio, velim, kako već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam, da poslě Rimljanah u Panonii, Ilirii i Dalmacii nikakvih drugih narodah nije bilo, osim Slavinah. Ovi razplodili su se od dvojega pokolenja: pokolenje Mosoh u Panonii, još prie Rimljanah; pokolenje Dodonim, od Ilira kralja ilirsko nazvano, po Dalmacii i Ilirii, u vrěme Rimljanah. Ova dva pokolenja, nadjačivši Rimljane, i predobivši zapadno rimsko carstvo, počela su se medju sobom za vladanje Panonie, Ilirie i Dalmacie boriti; kada, i kako je jedno pokolenje drugo nadjačalo, to sve gori pokazao sam. Puci ovoga dvojega pokolenja i dan danas jošte u Irii, Dalmacii i Panonii nahode se: jer koi govorenje kranjsko i štajersko, a stranom i horvatsko promotri, najti će, da je u mnogih rěčih većma spodobno českomu osobito pako Slovačkomu narěčju, nego Ilirskomu, premda i mloge ilirske izgovore, kano takodjer i někoje němačke rěči saderžava. Ovoga dvojega pokolenja puke zvali su gerčki pisci u obće Slavine, a napose, kako koi izmedju njih vladaše, sad Gete ili Gote, sad Gepide, Hune, Avaro-Hune i najposlě Horvate, koji do vrěmena Karla Vel. sa svom Iliriom, Dalmaciom i Panoniom vladahu, što

Digitized by Google

dogadjaji kralja horvatskoga Budimira, drugač Svetopileka, u privilegiu pako Terpimirovom Mislava zvanoga, svědoče. Od vremena dakle Heraklia cara pisci počimlju kralje horvatske brojiti, nu smutnja je u njihovom broju, jerbo isti Diokleas i Marko Marulo imena četirih kraljah nisu znali. Druga smutnja u broju kraljevah dogodila se je u vrěme cesara Karla Velikoga zvanoga, koi je svu Iliriu s Niceforom istočnim carom medju se razdělio; ali kervavo vladahu: jer oboje carstvo u ratovih proti Horvatom mloge vojske izgubi, i opet ih nikada nesvlada. Radi toga pisci izpisuju druge kralje od Serbie, a druge od Horvatske i Panonie. Premda pak ja već u pervašnjih dogadjajih govorio sam od njih, ali sada ih opet redom popisat ću, da se znade, kako su jedan za drugim redom slědili; odkuda viděti će se takodjer, da mloge, koji samo bani biše, oni pisci za kralje deržali su.

Slěde kralji Horvatski.

Ostroilo, po mom broju 9. kralj iz pokolenja Getah, sin Svevlada gotskoga kralja od Dacie, Moldavie i Valahie. Vladao je od g. 540 — 547., i stanovao je u varošu Dioklei.

Svevlad 10. kralj, sin Ostroila, vladao je od god. 547 — 550., i stanovao je, kako Kačić piše, u Dioklei. Što Du Fresne iz Prokopia piše, da se je pod ovim kraljem pripetilo, to se je dogodilo već prie pod Vitigesom gotskim kraljem od Italie, zato onu korbu, koju Diokleasu čini, Du Fresne sam zaslužuje.

Želimir sin Svevlada, 11. kralj, vladajući od g. 550 — 562., u Skadru je stanovao. Što Du Fresne iz Petra Lukaria od ovoga kralja piše, istini prilično nije.

Vladan 12. kralj, sin Želimirov, od g. 562—582. Ovaj kralj prestolje svoje prenio je u Solin, t. j. Salonu, kako Kačić bilježi. Jerbo pako Mauricio cesar, koi s Avari i Slavini mloge ratove je imao, i Dalmaciu osvojio, g. 582. počeo je vladati: od ovuda slědi, da se je Vladan zato u Solin prenio, da ga Gerci nepredobe, jerbo je bio pervi varoš od Dalmacie. Ali lukavi Gerci, dočim Vladan s vojskom proti Carigradu je otišao, po izdajstvu gradjanah, izmedju kojih mlogi Gerci bili su i kerstiani, varoš ovaj predobiše, kojega kasnie Avari po lukavštini Gerkom opet oteli su. Odkuda sada znademo, da su Goti u vrěme Justiniana cesara Solin osvojili, i do Mauricia cesara u vlada-

Digitized by Google

nju zaderžali ga. U ono vrěme izgubiše Goti Solin, a dobiše ga Avari, kojim ga opet horvatski Gete s ilirskimi Geti sdruženi okolo g. 639. oteše. — Polag Kačića živio je Vladan do g. 582.; ali morao je dulje živěti. Što pako Du Fresne u vrěme ovoga kralja bilježi, niti s dogadjaji, niti s godinami se nesudara; štogod od Bugarah u ono vrěme piše, to se je već prie mlogo godinah dogodilo.

Radimir, ili Ratomir, ili Radmir 13. kralj, postao je g. 582., i živio je do g. 639., kako Kačić piše. Ovaj kralj imao je pod Mauritiom cesarom težke ratove s Gerci radi varošah Dalmacie, Serbie i Tracie, koje Gerci po izdajstvu biše osvojili. Kačić od ovoga kralja spominja, da je sve varoše Dalmacie osvojio i porušio. To se je onda dogodilo, kad su se Horvati t. j. Gepide š njim složili, i preobladavši najprie Avare, zatim varoše, koje Gerci biše osvojili, opet su im oteli, što je moralo biti od godine 635. do god. 639. Du Fresne piše, da je bez odvětka umro, odkuda slědi, da po njegovoj smerti kralji iz pokoljenja Horvatah vladahu nad svom Iliriom, gdě ja Serbiu, Albaniu, Epir, Dalmaciu i svu Panoniu, t. j. Krainsku, Koruške i Štajersku razuměvam, što već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Od ovuda sada možemo razumeti Porfirogenetu, kada piše (*c. 31.*), da su Horvati u vrěme Heraklia cesara Avare ptotěrali, i njihovu zemlju zadobili, u kojoj i dan danas stanuju. Biaše pako u ono vrěme njihov princip Porgin otac, kojemu Porfirogeneta ipak imena nekaže. — Jerbo pako u pogl. 30. piše, da je pet bratah: Klukos, Lobel, Kosences, Muhlo i Hrovat, s dvěma sestrama Tuga i Buga sa svim pokolenjem u ove krajine došlo; misliti se može, da jedan izmedju ovih bratah bio je otac Porge, i vojvoda horvatski, ali kralj od sve Ilirie nije bio. Poslě pako, kad ovaj otac Porge, i Radimir kralj nad Serbiom i Albaniom, iz pokolenja Ostroilova, bez odvětka su umerli, onda, velim, postao je Porga kralj nad svom Iliriom i Panoniom, što se je god. 639. dogodilo, i onda Horvati, zadobivši sve krajine, mogli su se kerstiti. Radi toga ja Porgu stavljam u red kraljevah od Horvatske, Serbie, Dalmacie i sve Panonie, a nepočimljem, kako drugi pisci, kralje Horvatske od Porge brojiti. To bi se moglo dopustiti, gledeć na pokolenje, ali ne na kraljevinu, što ću poslě bolje razložiti.

Porga, 14. kralj postao je okolo g. 639.; kako je dugo vladao, to se neznade. Kačić i Du Fresne imenuju ovoga pervim kraljem horvatskim, ali da je to bludnja,

Digitized by Google

svaki, koi stvar ovu dobro promotri, vidět će. Ja u slědećih kraljevih očito pokazati ću, da pod horvatsku kraljevinu nije samo jedna strana Dalmacie i Liburnia do Save spadala (jer kakova bi to kraljevina bila): nego pod Horvatsku spadale su sve pokrajine od Adrianskoga Mora i Dunava do Jonskoga Mora. Ovako ja pervu horvatsku kraljevinu tia od Gepidah g. 400. nahodim. Dakle to se more kazati, da je bio Porga pervi kralj iz pokolenja onih Horvatah, koji, združivši se sdrugimi Slavjani, ostanci starinskih Gepidah u Serbii i ostaloj Ilirii stanujućimi (od kojih i isti Horvati proizlazili su) Avare preobladaše, i starinske svoje deržave opet osvojiše. Dakle vladanje ove velike kraljevino spalo je na ono pokolenje, koje je od Kubrata ili Hrovata vojvode bugarskoga izlazilo.

Kačić i Du Fresne pišu, da poslě Radimira slědili su četiri kralja, kojih imena Diokleas niti nespominja. Ovo je odtuda slědilo, jerbo, kako sam kazao, vladanje prešlo je na pokolenje Horvatah, i ovi nisu prebivali u primorskih varoših, koji biše onda razoreni, već su stanovali u Serbii, kako ćemo viděti. Dakle ja nahodim Porgu pervoga izmedj onih četirih králjah, za njim slědili su njegovi odvětci, kojih imena neznadu se, nu s vrěmenom mogu se saznati. Ovi pako polag Kačića vladahu do g. 720., što se s godinami i dogadjaji dobro sudara.

Svetimir 15. kralj, postao je g. 720., i vladao je do g. 756. Od ovoga pisao sam u pogl. 7., ovdě moram samo iz Du Fresna spomenuti, što on iz Marcel. Kom. piše: da u vrěme ovoga kralja živio je u Tesaloniki Konstantin filosof, sin Leona patricia, čověk u sv. pismu verlo naučan, koi je mloge u kozarskih i bugarskih krajinah na kerštjanski zakon okrenuo, i radi toga u Rim pozvan bio od Stěpana III. (koi je vladao od g. 768 — 772.) — Od ovuda pověrovano znademo, kada je živio Konstantin, kojega Kačić i Cirila imenuje; i da ono je istinsko, što je Kačić iz Dioklea od Cirila pisao. Zaludu tersi se Lucio istinu ovu zamazati.

Budimir 16. kralj, sin Svetimira, stupio je na prestolje g. 756., i vladao je do g. 796. Od njega sam obilno u pogl. 8. govorio i pokazao, da je Lucio krivo pisao, kada je našega Diokleasa provikao. Što Du Fresne od ovoga kralja bilježi, da pod Svetopelckom mora se razuměvati Svatopluk kralj moravski, stojati nemože. — Ovdě samo napomenuti još moram, da po smerti ovoga kralja do Terpimira, t. j. od g. 796 — 832. pravoga kralja od Horvatske nije bilo, što iz privilegia Terpimirova očito je. Kojigod u

Digitized by Google

one vrěme vladahu, biše samo vojvode ili bani, kano Borna, ban od Liburnie; Ljudevit, ban od Panonie; zatim on, kojega je Ljudevit u Serbii ubio; tast Ljudevita; i Ljudemuslo, kod kojega Ljudevit je poginuo. Slědeća tri kralja, koje Kačić i Du Fresne spominjaju, mogli su se kralji nazivati, ali samo od Albanie i Serbie, jerbo u njihovo vrěme cesari Nicefor i Karlo Veliki svu Iliriu medju se razděliše, radi ča medju Horvati ter istočnim i zapadnim carstvom veliki su ratovi postali, koje sam u dogadjajih od g. 800 — 828. popisao.

Svetolik 17. kralj, sin Budimira, postao je g. 796., i vladao je 12 godinah, dakle do g. 809. U vrěme ovoga kralja spala je Horvatska Běla i Panonia pod zapadno carstvo (pogledi dogadjaje od g. 802.)

Vladislav 18. kralj, sin Svetolika, dobio je žezlo kraljevsko g. 809. Kako je dugo vladao neznade se; Kačić piše, da je vladao do g. 812. U lovu s konjem u jednu jamu je upao i utušio se, ali godina njegove smerti nezna se pravo.

Tomislav 19. kralj, brat Vladislava, postao je kraljem g. 812., i vladao je do g. 829., kako Kačić jako dobro bilježi. Od ovoga Du Fresne piše, da je imao rat s Atilom; neznam odkuda je to izvadio, možebiti za Diokleasa većma provući. Kačić nespominja Atilu, nego samo da je imao rat s Ugri. Ovo se more znati, koji su to bili Ugri: da su to naimre bili Panonci pod vojvodom Ljudevitom. (Pogledi dogadjaje od g. 819., u pogl. 14. i 15.)

Terpimir 20. kralj, dobio je vladanje g. 829., jerbo njegova privilegia to svědoči, koju je g. 832. spalatskoj cerkvi podario u Bihaču. — Terpimirovo vladanje prostiralo se je tia do rěke Dunava, kako ista privilegia pokazuje. Ovaj kralj nije bio iz pokolenja Budimira ili Mislava, jer premda Terpimir u svojoj privilegii Mislava spominja, ali ništa nepiše, da je iz njegova pokolenja. — Od ovuda ja izvodim, da je bio Terpimir bugarski vojvoda iz kraljevske kervi, i poslě kak su Bugari s Horvati iztěrali sve Fraake iz Panonie i Horvatske, i na Furlansku udarili (što da se je g. 828. dogodilo, pokazao sam iz Bertia): onda, velim ja, Terpimir postao je kralj horvatski. Što Kačić i Du Fresne od Sebeslava pišu, kojega 15. kraljem horvatskim zovu: na ovo ja velim, da je Sebeslav mogo biti kralj od Albanie, i ovako mogu se lahko razuměti dogadjaji, koje Kačić i Du Fresne iz Diokleasa izpisuju, da je Sebeslav imao često rat s Ugri. Terpimir ho-

Digitized by Google

tio je naimre Sebeslava pod svoju vlast natěrati, ali Sebeslav nije se dao. Jerbo pako Terpimir, kano kralj od Panonie, vojsku svoju većom stranom iz Panonie na Sebeslava je pošiljao: zato Diokleas ili drugi pisci pisali su, da je imao rat s Ugri, budući da poslě, ili možebit u ono vrěme, kad je ova pisao, Ugri u Panonii stanovahu, on pako, nemotreći na dogadjaje, misli je, da su Ugri uvěk u Panonii prebivali. — Obilnie pisao sam od Terpimira u pogl. 16., privilegia pak njegova nahodi se u pogl. 9. Imao je sina Krešimira i jednu kćer, koja se je udala za Vladimira sina Sebeslava. Kazao sam takodjer, da Terpimir je živio do g. 845., ali pravo pokazati to nemogu. Ako ono stoji, što Kačić piše, da je Sebeslav živio do g. 853., i da je sin njegov Vladimir poslě otca 20 godinah nad svom Horvatskom vladao, što i Du Fresne piše, onda dogadjaji, koje isti pisac od Blastimira iz Porfirogenete je popisao, s godinami dobro se slažu. Što pak od Sedeslava piše, to stojati nemože.

Krešimir postao je kralj horvatski u broju 21. po po smerti otca svoga Terpimira, okolo g. 845., živio je do g. 853., od njega ništa se nezna.

Vladimir 22. kralj, sin Sebeslava a zet Terpimira, stupio je na prestolje g. 853., i vladao je do g. 873. Imao je tri sina: Muntimira, Strojmira i Gojnića, kojih dogadjaje vidi u pogl. 24. i 25.

Muntimir 23. kralj, sin Vladimira, postao je kraljem g. 873., i vladao je izperva s brati Strojmirom i Gojnićem. Poslě kad je svoje brate protěrao, sam vladaše, nu kako dugo, prave se neznade; da je g. 892. još kraljevao, to njegova privilegia svědoči. Imao je 4 sina; Prieslava, Borena t. j. Porina, Brana t. j. Branimira i Stěpana, koga ja sudim, da je bio Sedeslav. Ostala vidi na sverhi pogl. 24.

Prieslav 24. kralj Horvatah, sin Muntimira, dobio je vladanje poslě g. 892., ali je bio taki slědeće godine od svoga stričevića Petra, sina Gojnićeva iz prestolja protěran.

Petrislav ili Petar, 25. kralj, postao je g. 894., i vladao je do g. 912. Dogadjaje njegove popisao sam u pogl. 25.; ovdě ovo samo napominjam, da oni kralji i njihovi sini kraljevići veliku světlost daju horvatskoj dogodovštini, jerbo od ovuda znademo, da su kralji uvěk stanovali u Horvatskoj Červenoj, t. j. u Serbii, na koju je Bosna i Rascia spadala, ili u Albanii. Brati kraljevah dobivahu někoje krajine pod svoje vladanje; ali kada su kralji imali sinove, počeli su brate goniti, samo da sinom veće

Digitized by Google

banie podĕliti mogu. Od ovuda izviraše mlogi domaći ratovi, koji Horvate više zatamaniše, nego svi ostali stranski dušmani. Nadalje pod ovim kraljem dolaze na svĕtlo imena plemena kraljevskoga onih principah, koji kano vladaoci i bani u Horvatskoj zapovĕdahu, odkuda povĕrovano znademo, da je bila Horvatska jedna kraljevina, ali na više baniah razdĕljena, po kojih od kraljevske kervi bani vladahu. Zato, kada je nĕkoi kralj počeo sve brate ili sinovce goniti, ovi utekli su se k svojoj bratji i rodjakom, ako pako niti ovdĕ sĕgurno obstajati nisu mogli, onda ka Gerkom ili u druge kraljevine poutĕcaše.

Pavao ili Pavlimir 26. kralj, bio je sin Branimira, a unuk Muntimira, i vladao je okolo g. 913 — 918., ili morebiti koju godinu dulje, jerbo Roman Lakapeno počeo je s Porfirogenetom cesarom g. 917. skupa vladati. Odkuda ja izvodim, da Lakapen Zahariu, sina Prieslava, g. 919. proti Pavlimiru je poslao. Pogledi dogadjaje Pavlimira u poglavju 25.

Zaharia 27. kralj, sin Prieslava, stupio je na prestolje okolo g. 818. ili 919., kako je dugo vladao, neznade se. Njegove dogadjaje vidi u pogl. 25.

Tzeeslav (bolje Ceslav) t. j. Pribislav, 28. kralj, dobio je oblast kraljevsku okolo g. 823., i vladao je potle sedam godinah sužanjstva, dokle nije bio od Bošnjakah ubijen i u potok bačen. Zašto? niti Kačić, niti Du Fresne nepiše. Uzrok pako ovog ubojstva bio je on: da se je Čelsav pod krilo Gerkah podložio, i njim stanoviti harač plaćao, što Bošnjaci i ostali Horvati nisu hotĕli. Podignuvši dakle rat proti njim, glavu je izgubio. — Mogo bi se i drugi uzrok ovoga iz dogadjajah Simeona kralja bugarskoga izvoditi. Ondĕ sam iz Du Fresna pisao, da su Serblji Bugare pobili, i da poslĕ Simeon kralj bugarski na skoro je umro. On pako je preminuo g. 932., odkuda slĕdi, da Česlav ili Pribislav prie g. 932. morao je na Bugare udariti, i ovako Bošnjaci i ostali Horvati žaleći, da Pribislav kralj na Bugare, njihovu bratju udara, odmetnuše se u boju od njega, i ubivši ga, baciše mertvo tĕlo u potok.

Ovako su slĕdili horvatski kralji u redu do g. 932. Niti Kačić, niti Du Fresne ih je ovako u redu popisao; ali ako dogadjaje, imena kraljevah i njihovo pokolenje dobro promotri se, mora se kazati, da je Porfirogeneta pravo ova popisao. Du Fresne pako je falio, što je ove za perve vojvode od Serbie izdao, kada oni 9. stolĕtja u redu kraljevah od Horvatske Cervene i Bĕle biše, njihovo pako kraljevsko pokolenje od Terpimira sveudilj izvodi se. Ne-

Digitized by Google

zaměri dakle moj Citatelju! što sam ove kraljeve opet u redu popisao. Uzrok ovoga vidiš sam: da su naimre imena kraljevah, njihovi dogadjaji ter iste godine verlo poměšane, i bez reda od pisacah popisane. Ja dakle, koliko je moguće, hotio sam ova u red metnuti; odsele takodjer polag mogućnosti red ovaj ću deržati.

Poglavje XXVIII.

Slěde cesari istočnoga i zapadnoga carstva s kratkim izpisanjem njihovog života.

U poglavju 17., gdě sam cesare gerčke popisao, pripovědao sam najposlě od Basilia Makedona, koi je umro g. 886. Poslě njega stupio je na prestolje

Leo 6., Mudrac i Filosof nazvan, i vladao je od g. 886 — 911. Slaboga, od sedam godinah sina svoga Porfirogenetu stavio je pod čuvarstvo brata svoga Aleksandra. Dakle po smerti Leonovoj

Aleksander brat pervašnjega vladanje je poprimio, ali budući pijanstvu poddan, kada se je lopte (*pila*) igrao, žila mu je u persih pukla, i kerv od ovuda cureća utušila je ga g. 912.

Porfirogeneta Konstantin, sin Leona Mudraca, počeo je po smerti svoga strica Aleksandra g. 912., pod čuvarstvom matere svoje Zoe i Nikole patriarke carigradskoga, carstvo ravnati, i vladao je do g. 959. Porfirogenetu nazvali su, jerbo se je rodio u kući carskoj, koja se je imenovala *Porphyra*. I ostali u ovoj kući rodjeni principi, kano i svi sinovi cesara otca, nazvani biše takodjer *Porphyrogeniti* ili *Porphyretici*. Zato veli Luitprand u svom poklisarstvu: „Nečuvena je stvar, da bi se Porfirogeneta, t. j. u purpuri rodjena kći s prostimi poměšala.“ Ovako piše Berti.

Slěde cesari i kralji němački poslě Karla Krassa, od god. I. 887.

Poslě kak je Karlo Krasso t. j. debeli g. 887. iz carstva izbačen, postao je cesarom zapadnoga carstva

Digitized by Google

Vido vojvoda spoletski, premda i Arnulfo kralj Germanie, sin Ludovika 2. kralja Germanie, iz Karentine bludnice rodjen, a unuk Karlomanov, kano i Berengario vojvoda furlanski, š njim za carstvo su se borili. Težko je dakle car postao, nu lahko i friško je doveršio, budući da je u sled puknutja žile u njem g. 894. preminuo.

Lamberto sin Vidona, postao je cesar po smerti otca g. 894. Ovoga je izbacio gori spomenuti Arnulfo kralj Germanie, g. 896. Jerbo kada se je po smerti Vidonovoj Italia pod Lambertom počela buniti: Formoso papa pozvao je iz Germanie Arnulfa kralja na pomoć, koi došavši, Rim je osvojio, i nepriatelja od svuda protěrao, radi šta carsku krunu je dobio, i g. 895. od Formosa pape za cesara je bio krunjen.

Arnulfo sin Karlomana iz Karentine bludnice, kralj Germanie (jerbo u ovo vrěme počeli su se pisati kralji Germanie, koji su se prie zvali kralji Francie), postao je cesar g. 896., i umro je u strašnoj bolesti *Phthiriasis* zvanoj, od vuših i cervih raztočen g. 899. Od njega nahodi se sledeće skladnorečje u latinskom jeziku:

Normannos vicit, sed non animalia tetra:
A quibus, ut quondam Sylla peresus obit. Naški:
„Normane je obladao, ali ne živinicu bělu:
Od koje, kano Sylla izjedjen sav, poginu.“

Arnulfo iz Deite druge žene imao je sina Ludovika, koi po smerti otca postade kralj od Germanie, ali za cesara nije bio nikada krunjen. — Po smerti Arnulfa

Ludovik III. sin Bosona vojvode arelatenskoga, g. 900. bio je od pape Benedikta IV. za cesara okrunjen. Ovoga Berengario vojvoda furlanski u Veroni je uhvatio g. 902., oči mu izbó, i ovako longobardsko kraljestvo zadobio. Ali za cesara nije bio taki krunjen.

Berengario furlanski vojvoda zadobivši Longobardiu, protěrao je Saracene i Maure iz Italie, i zato bio je g. 916. na Uzkers od pape Ivana X. za cesara krunjen. Ovaj, budući od nepriateljah progonjen, uteko se je u varoš Veronu, ali g. 924., kada je jednoč jutrom u cerkvu išao, za moliti Boga, bio je na vratih cerkvenih ubijen. — Poslě njega nije bio nijedan više za cesara krunjen. — Uspomene vrědno je, što Berti piše: da Karlo Veliki i za njim ostali kralji Germanie biahu krunjeni najprie u Akvisgranu, kano kralji němački, krunom srebernom, u Modetii ili u Milanu, kano kralji od Longobardie, železnom, i u Rimu od pape, kano cesari, zlatnom krunom.

Digitized by Google

U ovom stolětju počeli su kralji franački iz različnih pokolenjah biti. Ovako po smerti Karla III. zvanoga Krassa, bio je kraljem Francie Oto, sin Roberta vojvode andianskoga. G. 889. postao je kraljem Karlo IV. sin Ludovika Balba, zvanoga *Simplex*. Ovaj bio je g. 923. iz prestolja protěran, i umro je g. 929. Poslě protěranoga Karla bio je g. 923. za kralja od Francie izabran Rudolf, princip Burgundie, koi je preminuo g. 926. Po smerti Rudolfa bio dozvan iz Anglie Ludovik IV., sin protěranoga Karla, i g. 954. měseca Junia u Lionu krunjen. — Ovako razdělěno je veliko kraljestvo Francie na kraljestvo franačko i němačko. Poslě Ludovika IV. postao je kraljem Frankah Lotario, sin njegov, koi je umro g. 986. Za ovim slědio je Ludovik 5. sin Lotaria, koi je preminuo g. 987., š njim pak izumerlo je sve pokolenje Karla Velikoga, zvano Karlovingsko.

Po smerti Arnulfa cesara i kralja němačkoga postao je kraljem němačkim g. 899. sin njegov Ludovik IV., ali cesarom nije ovaj nikada bio. Umro je g. 912. bez svakoga odvětka. Za njim bi u saboru němačkih vojvodah izabran za kralja Konrad, sin Konrada vojvode od Frankonie; po smerti pak ovoga dobio je prestolje němačko Henrik sin Otona, vojvode saksonskoga, nazvan *Auceps* t. j. Lovac, jerbo je rado ptice lovio. Ovako dostojanstvo carstva zapadnoga preneseno je od pokolenja Frankah na pokolenje Saksonah, poslě kak je Konrad, budući bez odvětka, prie nego je umro, krunu i ostale urese carske po bratu svom Eberardu poslao spomenutomu Henriku, koi je bio sin Otona vojvode saksonskoga, i Ludgarde, kćeri cesara Arnulfa. Henrik pako porodio je iz žene Mehtilde, kćeri Dierića kneza Ringelhaimenskoga, Otona, nazvana Velikoga.

Poglavje XXIX.

Slěde kralji Horvatah, od god. I. 932. do g. 1000.

Sada ću popisanje pokolenja kraljevah horvatskih, od kojega sam u pogl. 27. govorio, nastaviti. Premda krajina ova medju više principi razdělěna je bila, ali zato jedan samo kralj je bio, koi se je sa svojimi banovi mlogo putah ratiti morao. Više putah isti principi iz kraljevske kervi radi kraljevskoga dostojanstva kervave ratove medju sobom imadoše, i ovo je Horvate i Bugare najposlě zatamanilo.

Krepimir 29. kralj, sin Petrislava, stupivši po smerti

Digitized by Google

otca okolo g. 935. na prestolje, dao je sve ubójice otca svoga posmicati. Du Fresne piše, da je ovaj kralj imao rat s Alemani, koji osvojivši Istriu, na Horvatsku navališe. Ali Krepimir, sakupivši vojsku, udari na Alemane, pobije ih, i protěra iz Horvatske. Mir poslě načinjen jest, i alemanski vojvoda, koi je bio rodjak cesara němačkoga, udao je kćer svoju za Svetorada, sina Krepimirova, što se ipak pověrovano neznade. Krepimir živio je polag Du Fresna 20 godinah i 1 měsec, dakle do g. 955., ali ova godina nesudara se s dogadjaji.

Od Svetorada, sina Krepimirova, 30. kralja, pisci pišu, da je bio bogoljuban i umiljat, ali kako je dugo živio, nespominjaju.

Radoslav 31. kralj, sin Svetoradov, slědio je u bogoljubnosti i krěposti otca. U vrěme njegovo odverže se od Horvatske Lika i Kerbava. On dakle sakupi vojsku, razděli ju na dvoje, i s jednim dělom pojde sam, a drugi predade sinu Ciaslavu, da tako svaki sa svoje strane na rečene deržave udarivši, opet ih podlože, nikoga ipak da nerobe, niti nesužnje. Kralj dakle, predobivši stranu, na koju je udario, zabrani svojoj vojski, da nerobi niti nikoga nesužnji: i zato sve, koje njegovi vojnici biše pohvatali, zdrave kući odpravi. Ali sin njegov Ciaslav nije hotio na onoj strani, koju predobi, tako činiti, već vojski svojoj dopusti, da slobodno robi, i sužnjeve sěče ili prodaje. Ovo čuvši vojska Radoslava kralja, poče Ciaslava, hvaliti, a na Radoslava merziti, ter najposlě ostavi Radoslava, i sva poběže k sinu njegovomu Ciaslavu; što videći Ciaslav poče se ponositi, i dade se od vojske za kralja prozvati. Ali niti to mu dosta nebi, već poče otca svoga progoniti, poslavši vojnike, da ga ili živa uhvate, ili ubiju. Radoslav čujući ova, poběže u gore, ali nemože se niti ondě sakriti, nego pojde polag mora, i ugledavši ondě jedan skoljić (drugač greben ili hrid morsku) pusti se na more, i srětno na hrid izpliva. Bog dobri je hotio, da je nedaleko onud jedna ladja jedrila: Radoslav dakle vapijući moljaše, da ga brodari k sebi prime, koji budući miloserdnii od njegova rodjenoga sina, na ladju ga uzmu, i na brěgu Italie izkercaju. Odtuda Radoslav u Rim je otišao, gdě se je s plemenitom Rimkinjom oženio, i sina Petrislava š njom porodio. Petrislav oženio se takodjer s plemenitom Rimkinjom, porodi š njom sina Pavlimira, koi je poslě kralj horvatski postao. Ovako se uzderža kraljevsko pokolenje, koje od Terpimira je počelo, što dobro pamtiti moramo. Na isti način pripovědaju ova Kačić i Du Fresne; nu ovaj

Digitized by Google

nepiše, kako je Radoslav život sačuvao, i u Rim došao; nego veli samo, da je u cerkvi lateranskoj sv. Ivana sahranjen. Kačić pak piše, da morska ona hrid, na koju je Radoslav izplivao, zvala se je u njegovo još vrěme Kamen Radoslavov.

Ciaslav 32. kralj, pokle je několiko vrěmena mirno vladao (piše Kačić iz Dioklea), čuje, da je ugarska vojska navalila u Bosnu, njegovu deržavu. Skupi dakle hitro svoje čete, dojde u Bosnu, gdě na ugarsku vojsku naglo i serdito udari, i svu ju pod sablju okrene. Vojsku je glavom vodio vojvoda Kiš, kojega naški Vladislava zovu, Du Fresne pak Udislava piše. Ovoga je poseko Tihomil sluga, koi je malo prie svoga gospodara ostavio, i k Ciaslavu kralju uteko. Razuměvši žena vojvode Vladislava, da je muž njezin od vojnikah kralja dalmatinskoga poginuo, otide pred kralja ugarskoga, i klečeć poče suze prolivati te moliti ga, da joj dade vojsku, da će ona sama glavom pred njom pojti, i osvetiti se Ciaslavu za smert muža svoga. Kralj ganut njezinimi suzami, dade joj vojsku, i ona otide š njom u Bosnu, ali tako mudro, da nitko iz dalmatinske vojske saznati to nemože. Ciaslav medjutim, nebojeći se ništa, i neznajući kakvo zlo ga čeka, kada je po planinah lov lovio, u dubravu jednu dojde, gdě Ugri sakriveni biše. Ovi udare iz nenada na njega, družinu mu izsěku, a njega živa uhvate, te ga ljutoj i ožalošćenoj ženi u ruke predadu. Ona ga čini svakakimi mukami od jutra do mraka mučiti, nos i uši mu odrězati, i onda ga u jednu rěku baciti. Du Fresne piše, da ga je u Savu baciti dala.

Od ovo doba (pišu Kačič i Du Fresne iz Dioklea) Horvati nisu imali pravoga kralja, nego bani i župani ravnali su krajine, dok nisu Pavlimira iz Rima dozvali. Ovaj Pavlimir, sin Petrislavov, a unuk Radoslavov, došao je u Horvatsku okolo g. 980., točno se kazati nemože. Što pako Diokleas piše od Ugarah i rata, kojega su u Bosni proti Ciaslavu imali: to mi lasno možemo razuměti, jerbo znademo, da je Ciaslav Horvate nemilo robio, mloge pohvatao, a Želimira bana od Like i Korbave ubio. Ovaj ban imao je valjada sinove ili bratju, a i drugi robovi mogli su imati svoje rodjake, koji čujući, da je Ciaslav tako nemilo otca svoga progonio, i možebiti i njim sveudilj težak i zloduh se pokazao: podigoše se proti njemu, i pozvaše Ugre na pomoć. Vojsku njihovu vodio je vojvoda srěmski Vladislav, kojega Magjari mogli su u svom jeziku zvati Kiš, i koi je poslě u boju poginuo. Da pak onaj Kiš (kod

Digitized by Google

Slavinah Vladislav) nije bio magjarskoga roda, to se od onuda izvodi, jerbo Du Fresne i Kačić pišu, da njegova žena išla je molit kralja ugarskoga, da njoj dade vojsku. Ovo očito pokazuje, da ona nije spadala pod vladanje Ugarah, već je spadala pod vlast Horvatah, odkuda i ono slědi, da u pervom boju, u kojem je njezin muž poginuo, nije Ugarah niti bilo, nego sami Horvati udariše na kralja Ciaslava, i kada su bili pobijeni, onda je vojvoda njihov Vladislav poginuo. Po tom se je njegova žena utekla k vojvodi valja da Zolti ili Toksi: i ovo je onaj dogadjaj, koi je dao Ugrom zgodu, da su mogli sve krajine do Drave pod svoju vlast spraviti. Od ovuda ugarski pisci, kanoti najnovii Španjik, postavlja za medju od Ugarske pram podnevu Dravu i Savu. Tko bi sada mogo tako učen biti, i znati, koja je bila granica med Horvatskom i Ugarskom? Neimenovani bilježnik kralja Bele veli, da za života Arpada bila je medja Splět varoš; sadašnji pisci neusudjuju se to kazati, i zato pišu samo, da je Sava i Drava bila. Ali izmed Save i Drave leže varoši Zagreb i Varašdin, koji su dosta na daleko, pak ako je Drava bila granica, nije mogla bit Sava, i naopak. Nu od ovoga imat ćemo i poslě razgovor.

Da je morebiti žena Vladislavova u Srěmu stanujući sebe i Srěm pod vladanje magjarskoga vojvode poddala, i da Magjari od vrěmena kralja Ciaslava Panoniu Valeriu (ali ne svu, nego samo do Mure, što ću kasnie pokazati) mogli su zaokupiti, to ja dopuštjam, jerbo od Ciaslava do Pavlimira, t. j. najmanje 40 godinah, sami vojvode u Horvatskoj vladahu. Onda Magjari radi mlogih bojevah, koje su u družtvu Slavinah s němačkimi kralji imali, lasno se mogoše na desnu stranu Dunava preněti, da ovako s Avari i karantanskimi Slavini sdruženi, Panoniu Valeriu proti Němcem lašnie braniti mogu, što im niti isti vojvode slavinski prěčili nisu, navlastito pod Henrikom i sinom njegovim Otonom I. Ali da Magjari od Pavlimira kod Srěma biše pobijeni i iz Srěma proterani, to je istina. Jesu li pako za granicu Dravu ili Muru, kako u Dravu teče, načiniti, to ćemo poslě viděti, kada na dogadjaje sv. Stěpana kralja dojdemo. Viděti ćemo takodjer, jeli ono, što palatin Rado, ili pisac, koi je njegov testament popisao, spominja, stojati more. Što pako Kačić i Du Fresne iz Dioklea pišu, da su u vrěme Pavlimira Saraceni došli, to nije moguće, buduć da se je to g. 867., dakle sto godinah prie dogodilo (pogledi pogl. 17.).

Pavlimir 33. kralj, došao je okolo g. 980. iz Rima u Horvatsku. Kačić piše obilatie od ovoga kralja, nego

Digitized by Google

Du Fresne. Budući banovi, župani i ostala gospoda horvatska sa svih stranah od nepriateljah pritisnuti, počeše medju sobom zboriti, da kralja načine, koi će ih od nepriateljah braniti, i razumĕvši, da rečeni Pavlimir u Rimu se zaderžavajući, je iz kolĕna kraljevah dalmatinskih, poslaše po njega poklisare, moleći ga, da se dostoji dojti, i njihovim kraljem biti. Premda Pavlimir nije hleptio za prestoljem, ipak promišljajući tužno stanje svoga naroda, primi njihovu moljbu, odputi se s 500 svojih vojnikah u Dalmaciu, i dojde u Tribinj. Izreći se nemore, piše Kačić nadalje, s kolikim veseljem Tribinjani Pavlimira primiše, s kolikom se slogom bani, knezovi i ostala gospoda u Tribinj uputiše, za pozdraviti i okruniti svoga gospodara. Sa svim tim najde se Ljutomir ban od Rascie, koi nije došao, da se kralju pokloni, dapače, što još gorje, ukaza se kralju kano njegov očiti i glavni nepriatelj. Okrunivši dakle gospoda slovinska Pavlimira svoga kralja, i primivši od njega za uzderžanje kraljestva potrĕbne naredbe, s velikim veseljem vratiše se u svoje deržave. Kralj pako naredi, da se sazida ukraj mora grad lĕp, što kad se izverši, nazva ga Dubrovnik, polag dubrave, koja ondĕ rastjaše. Dogotovivši rečeni grad, podiže se s velikom vojskom u Rasciu protiva banu Ljutomiru, i našavši ga s vojskom kod mĕsta, koje se zove Vaska, udari na njega, vojsku mu razbi, i banu glavu odsĕče, Za uspomenu pak ovoga junačtva sagradi na mĕstu onoga boja cerkvu sv. Petra, i više cerkve podigne grad, te ga nazva svojim priimenom Belo, jerbo gospoda rimska nazvaše ga radi velike njegove lĕpote *Bello*, što će reći naški lep. Osvojivši svu Rasciu, i ponizivši svoje nepriatelje, povrati se u Tribinj, i do malo vrĕmena život sverši. Ovako Kačić; Du Fresne pako piše, da je poslĕ osvojenja Rascie na Magjare udario, i kod Srĕma sve pobio, te zatim mir je š njima s tom pogodbom načinio, da za medju jedne i druge kraljevine bude rĕka Sava; ali ovo sada isti ugarski pisci nedopuštjaju, i pokazati samo nastoje, da su srĕmska, požežka i virovitička varmedja pod Ugarsku spadale. A da bi ih tko upitao: odkuda, na kakvi način i po kakvoj pravdi varmedje one pod Ugarsku su spale, nebi znali drugo kazati, nego da to svĕdoči palatin Rado u diplomi fundacionalnoj manastira sv. Dimitria kod Save, kojega je on g. 1057. podigo, i vlastî pečuskoga biskupa podložio, ovu pako diplomu potverdio je slĕdeće godine 1057. kralj Andria u saboru u Bĕloj stolici deržanom. Ovako piše Prav od kralja Andrie 1. na g. 1056 (*pag. 58. not c*) i na g. 1057. (*pag. 59. not. b*). Ali

Digitized by Google

Pray u dogadjajih sv. Ladislava kralja na g. 1089. (*pag. 84. not. a*) spominja diplomu kralja Andrie 2. od g. 1217., gdě ovako pisano stoji: „Kada je sv. Ladislav kralj pervi Dravu prešao, slavonsku krajinu zaokupio, i kraljevini svojoj pridružio —". Odkuda ono slědi, da jedna ili druga diploma lažljiva je. Jer ako je sv. Ladislav pervi prěko Drave prešao, te pervi Slavoniu osvojio i kraljevini svojoj pridružio: Rado palatin, koi je 33 godine prie Ladislava živio, nije prěko Drave prešao, niti Slavoniu predobio. Odkuda očito je, da Pray i ostali ugarski pisci sami sebi protivogovore, da ono, što Rado palatin u spomenutoj diplomi piše, istina biti nemože, dakle da ona diploma je lažljiva i od himbenika někakvoga načinjena. Ali od ovoga obilatie poslě.

Tiešimir 34. kralj, sin Pavlimirov, rodio se je po smerti otca okolo g. 985. Mati njega već u zibki okruni za kralja, ali zaludu, jerbo bani nehtěše ga za kralja spoznati, govoreći, da se nepristoji slavnomu narodu imati děte brez razuma za svoga kralja, i tako se od njega sve deržave osim Tribinja i Dubrovnika odvergoše. Videći kraljica, da silom načiniti ništa nemože, imade uzterpljenje, dok Tiešimir nije došao na godine ženitbe. Onda izprosi mu za ženu kćer Cidomira bana od Horvatske, t.j. Like, Karbave i Kotara. Imade Tiešimir sa svojom zaručnicom dva sina: Prelimira i Krešimira. Ovoga mladjega poslao je k dědu njegovomu Cidomiru banu, moleći ga, da mu pomoć dade, za osvojiti one deržave, koje ga za kralja nehtědoše spoznati. Cidomir prigne se na moljbu kralja Tiešimira zeta svoga, sakupi veliku vojsku, udari š njom na Bosnu, osvoji ju i predade unuku svomu Krešimiru, da š njom vlada i upravlja. Do malo danah pojde iz ovoga světa děd njegov Cidomir, i neimajući sinovah, ostavi banovinu svomu unuku Krešimiru, koi imajući tolike deržave pod svojom vlastju, pos'ade veoma slavan i mogućan. — Medjutim kralj Tiešimir sakupi vojsku čim veću može, udari sa starjim sinom Prelimirom na deržavu prevalitansku, bana njezinoga preoblada i ubije, te krajinu osvoji. — U isto vrěme Gerci naviše na Rasciu, i iztěraše njezinoga bana. Ovaj videći, da mu moguće nije Gerkom odoleti, uteče se k kralju Tiešimiru, i pokloni mu svoju kraljevinu, ako bude mogući otet ju iz rukah gerčkih obećavajući mu kod děla ovoga svu moguću pomoć. Tiešimir dobrovoljno primi bana Rascie, njegovu ženu i dětcu, i dade im pristojno stanje i imanje. Imao je ovaj ban izmedj ostalih kćerih jednu osobite lěpote. Ugledavši ovu Prelimir sin kralja Tiešimira, zaljubi se u nju,

Digitized by Google

uze ju za ženu, sakupi vojsku, i otide s tastom svojim u Rasciu, gdě je do malo vrěmena sve Gerke izsěko, deržavu osvojio, i tastu svomu pod ovom pogodbom ostavio, da š njom vlada, ali da u naprědak on i njegovi sinovi kralja za svoga gospodara budu spoznavali, i njemu njegovo davali. — Medjutim preminuo je Těšimir, ostavivši kraljevinu stariemu sinu Prelimiru; Du Fresne piše, da je bio u boju prevalitanskom ranjen, i poslě malo vrěmena da je umro, što se je lasno moglo dogoditi.

Sada moramo dobro pamtiti, kako je kraljestvo slovinsko medju njegova dva sina ostalo razděljeno: Prelimir imao je svu Serbiu i Albaniu, Krešimir pako Horvatsku i Bosnu. Dakle Prelimir bio je kralj horvatski i serbski, a Krešimir bio je pod njim vojvoda Serbie: jerbo vidět ćemo u privilegii Krešimira Petra, da je ovaj bio praděd njegov. — Po smerti Prelimira postao je kralj brat njegov Krešimir, za ovim pako slědio je Dircislav, sin Prelimirov, što ćemo sve viděti.

Prelimir postao je kralj u redu 35. po smerti otca svoga Těšimira. Kako Du Fresne piše, imao je Prelimir rat s Gerci, koji Bugariu i Rasciu osvojiše, radi česa ban od Rascie sa sinovi Pignom i Radigradom te kćerju Prećvalom k Prelimiru se je uteko, i u onogotskoj županii nastanio. Gerci pako predobiše Bugariu pod cesarom Zimiskom, koi od g. 969 — 976. vladaše, ova su se dakle dogodila okolo g. 976., premda pervašnje godine nisu se pravo znale. — Prelimir zaljubivši se u Prećvalu, kćer bana Rascie, uze ju za ženu pod ovom pogodbom: da će baniu Gerkom oteti i otcu njezinomu povratiti, ali da ov kralju bude podložan. Poslě načinjene pogodbe postavi Radigrada, brata svoje žene, za kneza onogostenskoga, i Rasciu, pobivši Gerke, povrati tastu svomu. Prelimir porodi 4 sina sa suprugom svojom Prećvalom: Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada, medju koje sve krajine svoje je razdělio. Hvalimiru je dao Cetinj s prinadležićimi županiami, Boleslavu Tribinj s županiami, Dragislavu Cerauniu t. j. Cernu goru sa svojimi županiami, i Svevladu Podgorje sa spadajućimi onamo županiami. Od ovuda znademo, da Albania, Epir i Cetinj spadale su pod kraljeve kano njihovo odvěctvo, ali osim toga morali su bani, knezovi i župani serbski i horvatski kraljevom stanovite dohodke plaćati. Ovdě Du Fresne i Kačić verlo su poměšali kralje i njihove dogadjaje, ova dakle valja u red privesti. Du Fresne zove pervoga sina Prelimirova Hralimirom, odkuda

Digitized by Google

je poslě načinio Branimira, i ovako one dogadjaje ponavlja, koji su se dogodili g. 879. pod papom Ivanom 8., po čem je samo dogadjaje kraljevah većma poměšati hotio. Ali nas, koji sve dogadjaje pred očima imademo, nitko nemože smutiti. — Nadalje Kačić i Du Fresne spominjaju Krešimira brata Prelimirova, njegovog sina Stěpana, i unuka kopilana, imenom Legleta; ali ova, da se mogu bolje razuměti, moraju se razložiti. Dakle po smerti Prelimirovoj postao je kraljem brat njegov Krešimir, i to nad Horvatskom i nad Serbiom, jerbo sinovi njegovoga brata zaderžali su samo svoje banie, niti su mogli zabraniti krunu Krešimiru stricu svomu, koi je bio vojvoda nad svom Horvatskom. Ovaj Krešimir imao je takodjer više sinovah, premda ih niti Kačić niti Du Fresne nespominjaju, radi šta su red kraljevah poměšali. Ali imena ovih sinovah iz privilegia Petra Krešimira očito pokazuju se, kako će se u dogadjajih istoga Krešimira viděti. Radi toga ovdě samo imena sinovah ovoga kralja spomenut ću, da poslě dogadjaje kraljevah lašnie razuměti možemo. Dakle za Prelimirom slědio je po mom računu

Krešimir I. 36. kralj, mladji sin Těšimirov, a brat Prelimirov, prie vojvoda od Horvatske i Bosne. Ovoga Du Fresne zove pervim vojvodom bosanjskim, ali nepravo, jerbo već prie njega bili su bani u Bosni. Za njim postavlja Stěpana sina njegovoga, što je moglo biti, jerbo on imao je više sinovah, kako privilegia Krešimira Petra svědoči, gdě se spominja: Dircislav, Stěpan (koi imade osim svojih zakonitih sinovah kopilana imenom Leleka), zatim Svetoslav, Krešimir i Gojislav. Svetislav pako porodi sina Stěpana kralja, koi je bio otac Krešimira Petra. — Ovako ja izvodim pokolenje Krešimira 1. Da je ovaj Krešimir prie g. 970. umro, to je očito iz svědočanstvih arkidiakona spalatskoga, koja ću popisati u dogadjajih Dircislava (Držislava) kralja. Zlo je dakle Lucio horvatske kralje u red metnuo, i nepravo stavlja u broj kraljevah Krešimira 2. i sina njegovoga Stěpana, koi je bio po razlaganju rěčih privilegia sin Svetoslavov. Zato ono město privilegia, gdě Krešimir Petar veli: „i děda moga blažene uspomene Krešimira kralja“ — polag moga suda, ili Lucia ili tiska krivnjom je pokvareno, i moralo bi stojati: „i praděda moga“, kako i na početku privilegia dobra děla svoga praděda očito spominja. Od ovuda i ono slědi, da je to bez temelja i samo od Praya izmišljeno, što ov u dogadjajih Andrie 1. kralja ugarskoga na g. 1056. ovako izpisuje: „Ostala strana medju Savom i Dravom ležeća, bivši

Digitized by Google

po horvatskom kralju Krešimiru u vrême domaćih bunah od Ugarske odtergnuta, morala se je opet k Ugarskoj priklopiti.“ Ono je Pray lahko popisao, ali od potrébe bi bilo prie pokazati, da je Krešimir 2. bio kralj horvatski, jer ja samo dva Krešimira nahodim: Krešimira stariega i Krešimira Petra; a Krešimir sin Krešimira stariega, a stric Krešimira Petra (ne pako kako Lucio piše, njegov děd), nije bio kralj horvatski, nego samo vojvoda od někoje krajine, kakogod je bio Stěpan vojvoda od Bosne. Nadalje od potrébe bi bilo Prayu i Luciu pokazati, kada i koje godine Krešimir 2. nad Horvati je vladao: ali ovo niti Pray, niti Lucio pokazali nisu. Akoli pako Pray Krešimira Petra drži za Krešimira 2., onda réči njegove sasma stojati nemogu: jerbo, kako Lucio izvodi, Krešimir Petar bio je već god. 1052. kraljem, palatin pako Rado, polag Praya, g. 1056. stranu Horvatske medju Dravom i Savom ležeću Ugarskoj je opet podložio, što je svědočanstvu Petra Krešimira suprotivno. Ovaj bo u istom privilegiu očito veli: „radi toga, buduć da je Bog svemogući kraljevinu našu na kopnu i na moru razširio.“ Krešimir Petar pako pisao je ovo g. 1069., dakle nemore stojati, da je palatin Rado g. 1056. koju stranu Horvatske pod vlast Ugarah spravio: nego uprav protivno može se kazati: da je Petar Krešimir još dalje svoju kraljevinu razširio, i one strane, koje možebiti Magjari bili osvojili, natrag je spravio pod svoje vladanje. Ova su očita i dokazana, dakle pisanja ugarskih pisacah su samo izprazne netemeljite pripovésti, i ostat ćedu tako dugo, dok oni pisci temeljito nepokažu: kada i kako je Slavonia prie palatina Rade pod Ugarsku spala, te kako i od kojega kralja je isti Rado strane ove zadobio. Ovo pak od drugud pokazati nemogu, ako ne iz diplome palatina Rade; ali da ona diploma stojati nemože, to svědoči povelja Krešimira Petra, svědoči diploma Andrie 2. kralja ugarskoga, svědoče mloge druge diplome kraljevah ugarskih, koje u dogadjajih sv. Stěpana kralja mojim čitateljem napervo stavit ću.

Dircislav (polag Šafarika Držislav) 37. kralj, sin Krešimira stariega, g. 970. sědio je već na prestolju, ali moguće je, da je koju godinu već prie kralj postao. Znade se, da je živio do g. 1000., ali mogo je i dulje živěti. Ono svědoči Arkidiakon Splitski (*cap. 13.*; kod Lucia *Lib. 2. c. 8. de regibus Croatarum*), gdě ovako piše: „Martin bio je arcibiskup g. I. 970., u vrême Teodosia cesara i Dircislava kralja Ovaj Martin bio je Splitjanin rodom, i načinio je cerkvi jedan veliki kalež i s tanjurom

Digitized by Google

iz najčistiega zlata. Ostali naslědnici ovoga kralja Dircislava biahu imenovani kralji Dalmacie i Horvatske, budući da su ures kraljevskoga dostojanstva od cesarah carigradskih dobivali, i zvali su se njihovi *Eparchi* ili *Patritii*, t. j. predpostavljeni zemlje horvatske, budući da su privom naslědničtva imali vladanje kraljevinah dalmatinske i horvatske.“ Ovdě spominja arkidiakon Teodosia cesara, mi pako znademo, da je g. 970. carevao Zimisces; ali moguće je, da ovaj Zimisces imade takodjer ime Teodosia, kakogod i Ivan. Radi toga ono ime cesara carigradskoga istini ništa neškodi, jerbo Martina arcibiskupa i Dircislava kralja spominja i druga povelja cerkve sv. Mihaila u Solinu blizu amfiteatra g. 994. podignute, gdě ovako pisano stoji: „U ime Isukersta Amen, Amen, Amen. Godine po narodjenju gospodina našega Isukersta hiljadu, kada vladahu GG. NN. cesari Basilio i Konstantin Veliki, kada je ravnao kraljevinu horvatsku gospodin Dircislav glasoviti kralj, i kada je sědio na stolici blaženoga Domnia gospodin Martin visokopoštovani arcibiskup, zajedno s gospodinom Florinom, principom Splita i Klisa — “.

Ovu povelju tersi se Lucio oproverći, i pokazati, da cesari carigradski vladahu u kraljevini horvatskoj. Ali zaludu: jerbo ista povelja spominja Dircislava kanoti glasovitoga kralja horvatskoga; ako je pako bio glasovit, dakle nije bio pod vladanjem gerčkih cesarah. Što pako arkidiakon splitski piše, da kraljevi horvatski dobivahu urese dostojanstva kraljevskoga od gerčkih cesarah, u tom arkidiakon bludi. Mogao je dobiti Deržislav od Zimiska ili poslě od Basilia i Konstantina cesarah carigradskih nekakav ures, po čem su ga oni zaslěpili. Cesari naimre gerčki, hoteći Bugare zatamaniti, i znadući, da Bugari i Horvati jedan isti i sdruženi narod biše, te da ih predobiti nemogu, ako Horvate od njih neoddruže: poslali su možebiti krunu i druge darove Deržislavu, da ga sebi priklone, i od Bugarah razstave. Ovo je bila himbenost gerčka: proslavljenja, prazna dostojanstva, titule i darove děliti, da ovako někoje sebi naklonjene imadu, koji bi neslogu i bunu u narodu činili; nu zadobivši zgodu, nisu se stidili horvatske deržave otimati, i ako su mogli, kraljeve bez kraljevinah a vojvode bez krajinah načiniti. — Ali što se tiče kraljevskoga dostojanstva, to kraljevi horvatski već od Hadriana 1. pape rimskoga svetačno i pravedno zadobiše (pogledi dogadjaje kralja Budimira ili Svetopileka): dakle Luciovo farbanje izprazno jest.

Digitized by Google

Poglavje XXX.

Slěde kralji Bugarah, od god. I. 932. do god. 1014.

Po smerti Simeona kralja bugarskoga, od kojega sam u pogl. 25. pisao, postao je kraljem bugarskim u redu 18. Petar njegov sin, g. 932. Polag Du Fresna slědeći gerčki pisci spominjaju ovoga kralja: Leo Gramat. *(pag. 502. & 503.)* E. R. Skilitzes *(pag. 625.)* E. R. Zonaras *(pag. 152.)*. Ovomu, pošto bi krunjen, Turci, Serblji i Horvati, koji su se u vrěme Simeona otca njegovoga, od Luitpranda *(Lib. 1. c. 2.)* vitežkim bojcem zvanoga, u miru zaderžavali, taki sa svih stranah ratom prětiti stanu, a on da jih u strah natěra i pokaže im, da se jih neboji, sakupi veliku vojsku, i najprie na Gerke, kano najveće svoje nepriatelje u Macedonii udari. Ali čujući, da cesar Roman Lakapeno s vojskom dolazi, načini sa svojimi vojvodami věće, i dokonča Gerkom mir ponuditi i ženitbom utverditi. Kada su to najprie po monacih, kako Skilitzes i Konstantin Porf. *(cap. 12. pag. 31.)* svědoče, poslě po istih vojvodah s jedne i druge strane utverdili, otišo je Petar u Carigrad, gdě je bio od Romana Lakapena s velikim poštenjem primljen, i uzeo je za ženu Mariu, unuku cesara Kristofora. G. 932. dana 8. Oktobra bio je pir deržan, věnčanje se je svetačno obsluživalo u peganskoj Bogorodice cerkvi po patriarku Stěpanu. U ovo vrěme Stěpan brat Petrov započe s někojimi većimi bugarskimi poglavicami kovarstvo protiva brata kralju, ali kada se je to saznalo, Ivan bi batinan i u tavnicu zatvoren, poglavice pako glavo izgubiše. Poslě toga pošalje Roman Lakapen lukavo monaka někakvog imenom Ivana k Petru kralju pod izlikom utverdjenja saveza mira, ili kako neki pišu, zaměnjenja sužnjevah, u istini pako, da Ivana brata Petrova iz tavnice oslobodi, i u Carigrad dovede, što monak i učini. Cesar Ivana brata Petrova u Carigradu veselo primi, habit s njega svući dade, mlogim ga blagom nadari, i s ženom iz Armenie rodom oženi.

Mihailo drugi brat Petrov *(Scylitzes pag. 627. E. R. Anon. nro. 29.)* hleptio je takodjer za bugarskom krunom, zato tverdi neki grad osvoji, i mloge Bugare na svoju stranu privuče. Ovi po smerti Mihaila u gerčke deržave navališe, i porobivši Macedoniu, Strimonu i ostale gerčke deržave, najposlě Nikopolje zadobiše, i ondě tako dugo ostadoše, dok po mlogih bojevih sasma preobladani nisu

Digitized by Google

bili. Po smerti kraljice Irene, Petrove žene, Petar kralj g. 963. ponovi s cesarom Niceforom savez mira (*Scylitz. pag. 646. & 706.*), i predade mu za poruke sinove svoje Boriska i Romana. — G. 967. piše Nicefor cesar Petru kralju, da Turkom t. j. Magjarom, koji su se spremali gerčke krajine robit, prěko Istra preiti zabrani, i da jih suzbije; ali Petar pod različnimi izgovori nije hotio to načiniti. Po čem uvrědjen Nicefor, Svetoslava ruskog vladaoca po Kalociru, principa kersoneskog sinu (kojega je na dostojanstvo patriciata izvisio), s mlogimi miti i obećanji nagovoriti dade, da Bugarom rat navěsti, i na njih udari. Rusi poslušaju, měseca Augusta u Bugariu nahrupe, mloge varoše i gradove osvoje, slědeće pako godine 968. još gorje Bugare zlostave. Ove ili prošaste godine Petar kralj věrojatno u boju je poginuo, i onda David, Mojsia, Aron i Samuel, sinovi někojega velikoga kneza bugarskoga, počeše Bugare buniti. Radi toga cesar Nicefor odpusti Boriska i Romana u Bugariu, da krunu i kraljevinu od Rusah obrane, ali obadva biše od Rusah uhvatjeni (*Scylitz. pag 666. Zonar. pag. 167. E. R.*). Rusi, kada jim nitko više nije mogao na put stati, budući od lěpote městah i deržavah zauzeti, zabaciše sve pogodbe saveza s cesarom Niceforom načinjenoga, s porazumljenjem istoga Kalocira (koi njim obeća Bugariu odpustiti, ako njega pomogu za cara načiniti) odluče osvojene deržave za se zaderžati. Medjutim g. 969. Nicefor bi ubijen, a Ivan Zimisko za cara izabran. Ovaj razuměvši odluke Rusah, sakupi vojsku, i predpostavi joj vojvodu Bardu Sklera, kojega sestru za svoju ženu je uzeo. Rusi pako Pečence (t. j. u Vlaškoj stanujuće Bugare), ostale već preobladane Bugare i Magjare k sebi pridruže, i ovako strašnu vojsku na 380,000 skupe, prěko planine Hema, sada Balkan zvane, u Traciu prejdu, sva pale i robe, i kod Drinopolja tabor načine, čekajući Gerke, da se š njimi pobiju. Barda znadući, da mlogo manju vojsku imade, nakani nepriatelja lukavštinom preobladati, kad nemogaše silom. On jih dakle po zasědah više putah pobije: ali od cesara natrag pozvan, moradjaše u Aziu poći protiva Bardi Foci, sinu Leona Foke, a sinovcu Nicefora cesara, koi se biaše za cesara proviko. — G. 971. (*Scylit. pag. 671. E. R. Zonar. pag. 169.*) Zimisko cesar u prolětje sam vojsku protiva Rusom povede, i prešavši Balkan, kod Preslave, stolnoga varoša Bugarske, tabor načini. U ovom varošu zaderžavaše se onda Kalocir, koi čuvši, da su Gerci došli, iz varoša je poběgo, i u tabor Svetoslava ruskoga principa uteko, varoš pako Preslava predao se je Zimisku cesaru.

Digitized by Google

Borisko 19. kralj, sin Petrov, bio je u to vrěme sa ženom i dětcom u Preslavi. Zimisko ga je veoma uljudno primio, nazivajući ga kraljem; takodjer i ostale uhvatjene bugarske poglavice pusti kud je koi otiti hotio, govoreći: da on nije došao, da ih sebi podloži, nego da jih od sužanjstva oslobodi, a da samo Ruse nepriatelje ima. Predobivši ovako sva serdca, svi se k njemu pridruže. Došavši zatim do Dorostola, gdě tabor Svetislavov biaše, Ruse po mnogom hervanju preobladа, i Svetislava natěra, da je mir iskati morao. To mu cesar dopusti, s tom jedinom pogodbom, da Rusom slobodno bude kroz krajine gerčke u svoju domovinu povratiti se. Ovako cesar, koi se prie Bugarom kano priatelj kazao, protěravši s njihovom pomoćju Ruse, sada i iste Bugare pod svoj jaram stavi, ter uzamši jim njihova kralja Boriška, i naměstivši po svoj zemlji svoje častnike, u Carigrad se uputi. Došavši u Carigrad deržao je slavodobitni ulazak u onaj varoš: on idjaše jašući na bělom konju, a pred njim tarna kola, sa 4 běla konja zapregena; na kojih biaše oděća kraljah bugarskih natovarena, a odzgora na kolih biaše naměštena prilika Bogorodice, koja je bila zavětnica grada carigradskoga. Došavši lukavi cesar na glavnu varošku piacu, nezastidi se Isusu i Bogoridici hvalu dati, što mu je prevara za rukom pošla, pak zatim Borišku, prevarenomu bugarskomu kralju sav kraljevski ures pred svim pukom uzme, i s njega svu oděću kraljevsku skine, i davši mu někakvo dostojanstvo vojničkoga meštra u Carigradu, krunu kraljah bugarskih u cerkvi sv. Sofie oběsi.

Ovo su poslědice nesloge i nevěre, ovako je onaj vitežki narod Getah, zatim Gepide, a najposlě Bugari zvan, pod cesarom Zimiskom g. 971. već drugi put u jaram gerčki pao (pervi put su ga Gerci podjarmili u vrěme Mauricia, budući da je bio onda od Avarah preobladan). Ali Moldaviu i Valahiu, gdě takodjer Bugari Pečenci zvani stanovahu, nije nikada nijedan cesar ili kralj preobladao, nego ovi pod svojimi vojvodami ostadoše. Tko je od strane Gerkah u Bugarii vladao, Du Fresne nepiše. — Sada znademo, da Ugri g. 968. i 969. Traciu Macedoniu i svu Gerčku robiše, ali ne sami, nego s Rusi, od kojih biše pozvani. U ovo pako vrěme bio je kralj horvatski Krešimir, a g. 970. sin njegov glasoviti Dircislav, koi od cesara Zimiska krunu i dostojanstvo kraljevsko zato samo zadobi, da Bugarom nebude na pomoć. Odkuda očito vidimo, da Ugri s ove strane Duuava nisu imali nikakvo vladanje, jerbo Nicefor cesar molio je Petra kralja, da Ugre nepusti prěko Du-

Digitized by Google

nava u njegove deržave. Da bi pak Ugri imali pod sobom Srěm, nebi jim trěbalo prěko Dunava prebroditi, nego prěko Save u Bosnu, i odanle po kopnu u gerčke krajine navaliti. Ova morao sam zato spomenuti, da se vidi, da Magjari dolnju Slavoniu nisu nikada osvojili.

Povraćam se na Bugare. Ovi za života Zimiska cesara, dakle do g. 976., kada je Zimisko umro, ostadoše pod vladanjem gerčkim, ali poslě jaram gerčki opet odbaciše, i Boriška potajno na prestolje pozvaše. Ovaj s bratom Romanom, kojega je Josip carski posteljnik na zapověd cesara uskopio (kako Skilitzes *pag. 694.* piše), u gerčkoj oděći iz Carigrada u domovinu běžeći, i po šumi bluděći, bi od někojega Bugarina, mislećega da je Gerk, ubijen, Roman pako po smerti brata zdrav se u Carigrad opet povrati. Kada dakle nije bilo više odvětka od pokolenja Petrova: Bugari gorispomenutim sinom velikoga vojvode bugarskoga, Davidu, Mojsii, Aronu i Samuelu kraljevinu izruče. David poslě malo vrěmena je preminuo; Mojsia utverdjujući varoš Sera, bi od kamena, koi je iz zidine na njega pao, ubijen; Arona pako, jerbo je bio Gerkom nagnut, skupa i s dětcom brat njegov Samuel je smaknuo, samo jedan njegov sinčić Vladislav, budući od Radomira sina Samuelova sakriven, ostao je živ.

Samuel 20. kralj, sin velikoga vojvode bugarskoga, počeo je po smerti svoje bratje okolo g. 980. sam kraljevati. Ovoga Ana Komnena (*pag. 194. & 371.*) pod imenom Mokrus spominja, i piše, da je bio bojan i nemiran. Pobivši i pohvatavši gerčku vojsku i s njezinim vojvodom Sklerom, porobi sve gerčke deržave, i osvoji izmedj ostalih varošah i Larisu, odkuda je kosti sv. Ahilea u svoj stolni varoš prenesti dao. Čim prie pako cesar Basilio 2. od domaćih ratovah se je oslobodío: Gergu Taronitu s vojskom u Macedoniu pošalje, i zapovědi mu, da varoš Tesaloniku s vojskom svojom dobro objači, on pako da Samuelova nasertanja uzbije. Došavši Gerga tamo, pošalje Azota sina svoga, da mložtvo nepriateljah izvidi; ali nevěšti mladić pane u zasěde Bugarah. Čuvši ovo otac Gerga, odmah sa svojimi četami sinu na pomoć leti, nu i on bude od Bugarah obkoljen, i junački se braneći ubijen. Kada je to Basilio cesar razumio, pošalje tamo Nicefora Vranu, koi skupivši razbijenu vojsku, Samuela, koi već u Pelopones robeći je bio došao, ondě kod potoka Spercie iznenada pobije, i svu mu vojsku raztěra. Samuel i sin njegov Roman ležahu do mraka sakriveni pod mertvačkimi tělesi, i poslě jedva živi u Bugariu dojdu. — Ovo se je dogodilo g. 995. (*Scylitzes pag. 701 — 704.*

Digitized by Google

Istom Samuel kući povrati se, druga nevolja ga napade: Kosara naimre njegova kći, koja mu biaše veoma draga, zaljubi se u Vladimira vojvodu Albanie, kojega je Samuel uhvatio, i u Bugarii u tavnicu zatvoriti dao, prie nego što je u Gerčku pošao. Za ovoga dakle vojvodu Vladimira, od kojega ću kasnie pripovědati, Samuel kćer svoju udade, a ne za Azota Taronitu, kako Du Fresne piše, i ovako sam sebi suprot govori, što ćemo kasnie viděti. — Samuel Vladimira sa ženom u njegovu krajinu odpusti, i povrati mu varoš Drač, kog mu bi malo prie oteo. Šepertlji Du Fresne, kada piše, da Azota ženu svoju Kosaru nagovori, da se cesaru carigradskomu predadu, i ovako da je poslě došao Drač pod vladanje Gerkah. — G. 1000. poslao je Basilio proti Samuelu opet strašnu vojsku pod vojvodami Teodorokanom patriciom i Niceforom Ksifiom protospatariom, koji osvojivši velu i malu Preslavu i Pliskovu, povratiše se kući kano obladavci. G. 1001. Basilio sam kroz Tesalsko polje vojsku u Bugariu je vodio, i osvojivši Berheu, Serbiu i Vodenu, u Tesaloniku se povrati. (Skilitzes *pag. 705.* na g. 1002.) Zatim predobivši grad Vidin nakon osmoměsečnoga obsědjenja, kada je do Skopia varoša došao, Samuela prěko Aksie potoka neprovidno bavećega se, obkoli i u běg natěra, te Skopiu varoš osvoji. Ovdě Du Fresne opet bludi, i sam sebi suprot govori: jerbo u dogadjajih Petra kralja je pisao, da Boriško sin Petrov, běžeći s bratom svojim Romanom iz Carigrada u gerčkoj oděći, bi u šumi od Bugarina někojega, mislećega da je Gerk, ubijen, Roman pako da se je natrag u Carigrad povratio. Sada pak isti Du Fresne piše: da je Skopje varoš Roman, sin Petra kralja bugarskoga, s bratom Boriškom cesaru predao. — Du Fresne, Lucio i drugi pisci znadu našega Dioklea provlačiti, a nesmotre na sebi, kako krupno oni sami zabludiše, te neistinite i suprotivne dogadjaje světu popisane ostaviše. Ovako Du Fresne u dogadjajih Petra je pisao: da Bugari, budući da od Boriška i Romana uškopljenoga nikakva odvětka nije bilo, petorici bratje, sinovom velikoga kneza bugarskoga, kraljestvo izručiše, izmedj kojih Samuel kasnie sam je kraljevao; a sada pod Samuelom spominja žive Petrove sine Boriška i Romana, ili valja da su uzkersnuli! Ako pak morebiti samo Romana razuměva, jerbo piše, da ga je Basilio cesar patriciom i poglavicom varoša Abide načinio: zašto nije pisao, da je Roman u Bugariu živ došao? nego samo da se je u varoš povratio, ali jeli u Carigrad ili u Bugariu, ništa nepiše. Da su mi gerčki pisci pri rukah, mnogi bi dogadjaji

Digitized by Google

bolje na světlo došli; ali hvala Du Fresnu za to, da je ove dogadjaje u latinskom jeziku popisane ostavio. Što je gděgod dogadjaje nepravo privovědao, može mu se oprostiti, jer gerčki pisci morebiti takodjer poměšano ova popisaše. Što se pako ja s Du Fresnom na mnogih městih neslažem, neka mi nitko nezaměri; ja želim samo istinu na světlo dati, i napervo znam, da će i meni moji čitatelji mnoge dogadjaje oproverći.

Basilio cesar obsio je poslě varoš Pernić, ali nemogavši ga predobiti, povrati se opet u Carigrad. Nijedne zatim godine propustio nije, da nebi s Bugari rata imao. Izmedju ovih najglasovitii bio je boj, kojega je g. 1014. s Bugari zametnuo. Čuvši Samuel, da se silna gerčka vojska približa, dade sve klance dervjem i kamenjem zaterpati, i on sam svagdě je s vojskom zasio. Viděći Nicefor Ksifia, poglavica Filipopolja, da Basilio města ova proderti nemože, prelazi sa stranom vojske goru Balabista, i dojde na ovaj način dana 29. Julia Bugarom za ledja, pa od traga s najvećom halabukom na njih udari. Bugari, nenadnim nasernutjem uplašeni, u běg se puste, Basilio pak, provalivši nasipe od vojakah ostavljene, běžeće progoni. Mlogi onda Bugari biše ubijeni, a još više pohvatani. Isti kralj Samuel jedva je uteko pomoćju sina svoga Radoslava, koi nahrupivše Gerke junački je odbio, otca svoga na konja postavio, i u varoš Prilapu srětno doveo. Gerci pišu, da je 15,000 Bugarah bilo pohvatano, kojim svim (gle lěpa primera čověčnosti od te bože izobraženoga Gerka) Basilio cesar dao je oči izbosti, i svakoj stotini dao je jednog čoravog za vodju, i ovako ih je Samuelu kralju poslao. Strašna kervoločnost! Samuel ugledavši ih, odmah se je od žalosti onesvěstio, i potle dva dana g. 1014. dana 15. Septembra preminuo. Ovako Du Fresne iz gerčkih pisacah (*Scyltiz. pag. 707. Zonar. pag. 108. Tetschil. 10. V. 187. 220.*).

Samuel imao je dva sina: Radoslava i Trojana; i četiri kćeri: Katarinu, za cesara Isacia Komnena, Kosaru, za Vladimira vojvodu od Albanie udate, ostale pako dvě biše po predoblenju Bugarie u Carigrad odvedene. Dakle niti jedna nije bila za Azotu Aronitu udata, kako Du Fresne veli, na město Azota imao je pisati Vladimira.

Digitized by Google

Poglavje XXXI.

Slěde vojvode magjarski, cesari i kralji němački, i cesari cariyradski.

Arpad 1. vojvoda magjarski ili turački, kako Porfir. veli, bio je polag svědočanstva istoga pisca, po zapovědi kagana hazarskoga, imenito Simeona kralja Bugarie, prie g. 888. od svega puka magjarskoga izabran. Kako isti pisac (*c. 40.*), Spanjik iz Stritera i Kerčelić svědoče, imao je Arpad četiri sina. Porfir. od toga (*c. 41.*) ovako piše: „Znati se pak mora, da Arpad veliki vojvoda turski (t. j. ugarski) četiri sina je porodio, od kojih pervi zvao se je Tarkatz, drugi Jeleh, tretji Jutotza, četverti Zoltan. Pervorodjeni sin Arpadov Tarkatz porodi opet sina Tebele; drugi Jeleh porodi Ezeleha; tretji Jutotza porodi Falicina, koi sada je vojvoda; četverti Zolta imade sina Taksin.“— Iz ovoga Porfirogenetina svědočanstva pověrovano izvodi se, da po smerti Arpada sini njegovi redom bili su vojvodoj; jer ako Falitzin sin Jutotza bio je u ono vrěme vojvoda, kada je Porfir. ova pisao, naravski može se suditi, da i njegov otac i prie ovoga njegova bratja, po smerti Arpadove redom polag staresti biše vojvode, ali u sveudiljnih bojevih na skoro poginuše. Odkuda opet slědi, da Zoltan nije taki za Arpadom vojvoda postao; ali buduć da ga je Anonim taki za Arpadom na pismu ostavio, drugi ugarski pisci nisu se takodjer brinuli od pokolenja Arpadova mloga izpisati. Ja samo da spomenem pokolenje pervoga vojvode magjarskoga, stavio sam napervo čitateljem mojim rěči ove Porfirogenetine. — Što se tiče Arpada, kako je na desnu stranu Dunava prešao, s Avari, Karantani i ostalimi horvatskimi vojvodami se sdružio, i savez priateljstva s njimi načinio, nadalje, kako i zašto su Magjari u družtvu Slavinah g. 899. na Němce preko Dunava, a g. 900., 901. i 902. u Italiu navalili, što se je još za života Arpadova dogodilo: sva ova sam u poglavju 22. i 23. iz Bertia obilno popisao.

Zoltan 2. postade vojvoda mlad od 13 godinah god. 907., kako neimenovani bilježnik Bele kralja piše. Buduć da Zoltan radi svoje mladosti cělu kraljevinu ravnati nije mogo, zato vojvode kozarski, koji su već s Arpadom imali skupno vladanje, upravljahu sve sdružene puke, od ostalih pako slavinskih pukovah s Magjari sdruženih s desne strane Dunava, izabrani biše za vojničke vojvode, koji su

Digitized by Google

samo na vojsku brigu imali, i u ratu ju vodili, Leel, Bults i Botond. Spanjik spominja, (*c. 3. §. 1.*) da su ondą slědeće medje od Ugarske bile načinjene: od strane Češke bio je potok Morava; od strane Poljske planine Karpatske; pram carstvu gerčkomu most Trajanov; od poldana Drava i Sava, od zapada pako rěke Anas i Laponsitz. Ova je Spanjik izvadio iz Anonima (*c. 48. & 57.*) i Konst. Porfir. (*c. 40.*), kod Stritera (*T. 3. part. 2. pag. 622.*), ali jeli pravo, svaki učen neka sudi. Jer Anonim (*c. 57.*) postavlja za medju od strane Gerkah vrata Vacil tia do zemlje Raci, a od poldneva more i varoš Split; Porfir. pak ovako piše: „Medjari pako Turkom su pram istoku Bugari, od kojih ih děli rěka Ister, koja se i Dunav zove, pram sěveru Pacinacite, pram zapadu Franci, pram podnevu Horvati.“ Čudo preveliko, kako Porfir. za medjare Magjarah spominja Pacinacite, koji polag Spanjika (*c. 1. §. 5.*) od rěkah Iniko i Volge protěrani, u družtvu Hazarah, Uzorah i Kumanah nova stajališta tražeći, na Madjare udariše, i g. 880. iz Lebedie krajine ih protěraše. Čudo, velim, kako su ovi Pacinacite iz Lebedie, odkuda su Magjare protěrali, i valja da su se ondě i nastanili, u Valahiu došli; Lebedia pako morala je biti medju Donom i Volgom, jerbo Volga iznad Dona u more Hvalinsko teče, što je na daleko razstavljeno. Ali koja korist je Lebediu krajinu tražiti, kada glasoviti zemljopisac Hübner nigdě od nje nepiše? Koja korist je mladež u školah takve stvari naučati, koje su brez temelja, i dokazati se nemogu. — Pacinacite Porfirogenetini (naški Pečenci ili Pečeněgi) nisu nikada kod Volge stajali, nego oni su bili isti narod, koi su gerčki pisci zvali Peucine, koje ime pošlo je iz slavinskih rěčih „stanovnici pećinah“ (pogledi pogl. 22.), ona pako Peucinah ili Pacinacitah krajina zove se sada Valahia. Ovo je ona domovina starinskih Getah i Bugarah, koju nikada nijedan vladalac sasma predobio nije; istina je, da su carigradski cesari Bugariu s desne strane Dunava zaokupili, ali Valahiu na lěvoj strani Dunava ležeću, pod svoju vlast spraviti nikada nisu mogli. Vidět ćemo poslě, da su ovi Pacinacite Gerke iz Bugarie protěrali; da su stolětja 11. od gerčkih pisacah Gali nazvani bili, i da su ilirski ili slavinski govorili: što će bit poslědnji dokaz one istine, koju sam u Strani 1. od Galah pisao.

Spanjik piše, da Ludovik 4., sin cesara Arnulfa, u vrěme vojvode Arpada bio je pod harač natěran, što se je moralo dogoditi do g. 907.; hoteći se poslě Ludovik od harača osloboditi, podigo je rat protiva Magjarom, koi rat

Digitized by Google

se je počeo polag Bertia g. 907. Aventin iz kronike Bojoarske (*Lib. 4.*) kod Spanjika piše, da je vojska němačka prěko rěke Anasa (t.j. Ensa ili Ina) pod vojvodom Luitpoldom tri dana prelazila, da su se Němci s Magjari pobili, i da veća strana němačkih plemićah, mnogi biskupi i isti vojvoda Luitpold u boju poginuše. Isti Spanjik iz Sigiberta na g. 907. piše: da je u isto vrěme druga strana Magjarah u Bugariu navalila, i Bugare pod haráč natěrala. Ali to istina nije: jerbo onda je bio kraljem bugarskim nepreobladani Simeon, koi je Magjare i Avare iz Valahie i Moldavie iztěrao, i do g. 932. živio. — G. 908. Magjari opet u Bojoariu, Saksoniu i Turingiu nahrupiše (Spanjik iz kronike S. Galla na g. 908.), i svu Alemaniu porobiše (Herm. Contr. na g. 908.). Zatim imali su strašan rat s Franci u Frankonii, i svagdě su preobladali (Herman na g. 909.). Najposlě se je Ludovik kod Augsburga s Magjari pobio, ali budući od njih pobijen i u běg natěran, poslě malo vrěmena god. 912. od žalosti je preminuo. Konrad kralj němački nije imao takodjer bolju sréću; ali g. 913. Arnulfo vojvoda Bojoarie povratjajuće se iz Němačke Magjare kod potoka Ena ili Ina strašno je potuko, i tia do rěke Lajte protěrao. Nu slědeće godine Magjari opet na Němce udariše, godinah pako 915., 916. i 917. svu Alemaniu, Saksoniu, Turingiu, Alsatiu i Lotaringiu nemilo robiše. Pod Henrikom, koi je po smerti Konrada g. 918. němački kralj postao, Magjari izperva mirni biahu, jerbo im je harač platio: ali g. 924., kako Ljubljanska kronika veli, budući podužgani od Dalmatinah (po kojih ja Horvate, Spanjik pako daleminske Slavine u Misnii stanujuće razumĕva, pogledi pogl. 29.) na Němce su udarili, i veliko robstvo iz Saksonie odněli. G. 925. opet na Henrika nahrupiše, ali od njega preobladani, i na devetgodišnji mir pritěrani biše, od kojega Berti piše.

Spanjik iz Leona Gram. i Cedrena spominja, da su Magjari u vrěme ovoga mira Traciu robili, oda šta i Du Fresne u dogadjajih Petra kralja bugarskoga piše. Dogodilo se je to g. 933. (pogledi pogl. 31.), kada je Nicefor cesar Petra molio, da Magjare uzbije. Kako kronika Ljubljanska svědoči, udariše g. 935. Magjari od Horvatah Dalmatinah podužgani, na Henrika, ali od njega tako biše pobijeni, da jih je do 36,000 poginulo, osim premlogih, koji su se u réci utopili. Da pako misnanski Daleminci nisu jih podužgali, nego dapače izpsovali, niti su se š njimi sdružiti hotěli, to svědoči Vitehind (*Lib. 1.*) kod Spanjika (*c. 3. §. 2.*); pravo sam dakle pisao, da oni Dalmate bili su Horvati, a Šenleben je ona samo pisao, da poměša i zamaže dogadjaje Horvatah.

Digitized by Google

Po svem tom Magjari nisu bili ukroćeni, jerbo kako Spanjik piše (neznam iz kojega pisca), po smerti Henrikovoj opet u Saksoniu nahrupiše, i premda ih je odanle Oto 1. protěrao, ipak su malo poslě Bavariu, a prěko Rena svu Lotaringiu i Galiu robili. Ovo pripověda Herman na g. 637., što pako nadalje veli, da povratjajući se odanle od Karantanah biše pobijeni, to nemore stojati: jerbo Karantani bili su njihovi družbenici, a Němci nisu još onda imali nikakvo pravo vladanje s desne strane Dunava. Što pako Spanjik piše, da su g. 943. proti Gerkom srěćnii bili: to su oni Gerkom, od kojih i s Rusi proti Petru bugarskomu kralju pozvani biše, sada platili (pogledi poglavje 31.). — Zoltan izručio je g. 946. vladanje sinu svomu Toksi, i poslě tri godine dakle g. 949. ili 950. je preminuo (*Anonymus cap. 17.*).

Toksa 3., sin Zoltanov, g. 946. od otca još živoga i od poglavicah bi za vojvodu izabran. Pišu od njega, da je bio žestoka i slave željna serdca. Da se taki iz početka glasovitim načini (piše Luitprand *Lib. 5. c. 15*, kod Spanjika *c. 3. §. 3.*), udari pervi put u Latinsku, i dobije od Berengaria 2. deset měrah novacah. Iztraživanje jeli se to zbilja dogodilo, budući da Berti niti od boja magjarskoga poslě g. 937., niti od Berengaria 2. kralja Italie ništa nepiše, na naše dogadjaje nespada. Možebiti da to Luitprand onaj dogadjaj spominja, koi se je po svědočanstvu Platine i Sigonia g. 969. sbio, kada su Horvati Saracene strašno pobili, i s gore Gargana ih protěrali, oda šta ću kasnie još govoriti. — Ratom Magjarah s Němci sverhu je načinila g. 955.: ove bo godine biše Magjari kod varošah Rězna (*Regensburg*) i Augsburga od Němacah hametom pobijeni; onda je kralj Oto i spomenute varoše predobio, koje do dana današnjega pod vladanje Němacah spadaju. Od ove godine počeli su cesari i kralji němački vladanje svoje i s desne strane Dunava u Karantaniu t. j. Štajersku, Krainsku i Austriu produljivati. Štogod němački pisci od Arnulfa cesara pišu, to sve po mom sudu spada na Panoniu Avariu: jerbo nijedan pisac nespominja, da je Arnulfo, ili sin njegov Ludovik 4., ili ikoi pervašnji kralj Rězno predobio. U oporuci Karla Velikoga takodjer se ništa nečita, da je ovaj cesar sinu svomu Ludoviku i njegovim potomkom štogod s desne strane Dunava ostavio: ali od Otona 1. Berti naročito piše, da je g. 955. Rězno predobio i Magjare ondě zatamanio, te da mu se je iste godine sin Oto 2. rodio. — Ako dakle on pervi varoš ovaj Vinidom t. j. Slavinom je oteo, naravski slědi, da prie pod vladanjem

Digitized by Google

Němacah nije bio; ako pako poglaviti varoš s desne strane Dunava stojeći na Němce nije spadao, pravo se može zaključiti, da niti okolišna krajina pod njihovim vladanjem nije bila. Dopuštam, da Arnulfo mogo je s vojskom na desnu stranu navaljivati, a Henrik Magjare na desnoj strani Dunava pobiti: ali obadva bili su opet iztěrani, niti su poglavite gradove osvojili, dakle niti vladanje svoje ondě utemeljili. Jeli pak Augsburg *(Augusta Vindelicorum)* već prie pod vladanje Němacah spao, ili u isto vrěme od Ulrika tamošnjega biskupa Němcem bio predan, pravo se kazati nemože: dosta je tomu, da je Oto kralj pomoćju brata Henrika, vojvode Bojoarie, i zeta svoga Konrada, vojvode Lotaringie, Magjare i Slavine, gdě su bili možebit i naši Horvati, sasma preobladao, i do potoka Arlapa protěrao. Porfirog. (kod Katone *Hist. Duc. pag. 388.*) svědoči, da potok ovaj bio je granica medju Franciom i Turciom (t. j. Ugarskom): pisac pak ovaj umro je g. 959., dakle mogo je znati za ovaj boj i za medju, koja je bila medju Franciom i Ugarskom.

Ona strana Norika, koja medju Dunavom i Cetinskimi gorami (Kahlenberg) leži, zvala se je *Osterricia*, odkuda su Němci kasnie načinili Österreich, i imala je svojega vlastitoga vojvodu. — Potok Arlap, po svědočanstvu Hübnera, kod varoša Ips teče u Dunav, odkuda sadašnji potok Ips mogao se je prie zvati Arlap, slavinski Arlava ili Orljava. Iz svih ovih slědilo bi, da Němci do g. 959. Beča nisu zadobili. — Ali od ovih više pisati nespada na naše dogadjaje. — Toksa vojvoda, polag Spanjika, preminuo je g. 972., i ostavio je dva sina: Gejzu i Mihaila; iz Mihaila pako rodili su se: Ladislav ćeljavi, nazvan Zoar, i Vazul.

Gejza 4., sin Tokse, postao je vojvoda po smerti otca g. 972. Ditmar *(Lib. 8. Hartvic. Ranzan. indice 8.)* piše, da je bio izperva kervoločan. Dok je Oto 1. živio, ostavio je u miru njegove deržave, dapače g. 973. poslao je k njemu poklisare s pokloni, u kojem poklisarstvu biskup Bruno to je samo radio, da mir medju cesarom i Gejzom utverdi, i zakon Isukerstov u Ugarsku uvede. Radi toga Piligrin, biskup padovanski, koi je zajedno s Otonom u Kvedlinburgu bio, gdě se je od mira radilo, poslao je mloge popove u Ugarsku, koji su mloge poglavite Magjare pokerstili, i sav narod za primljenje věre kerštjanske priklonjen načinili, kako svědoči dopis Pelegrinov Benediktu papi poslani (kod Praya *p. 373.; Hansitz T. 1. p. 211.*).

G. 974. postade veliki razdor medju cesarom Otonom i Henrikom vojvodom Bavarie (tako se je već sada zvala

Digitized by Google

Bojoaria): u ovoj smutnji Magjari navale u Austriju, sva robeći i paleći, odanle otidu u Bavariu, gdě niti istomu pasavskomu biskupatu oprostili nisu, dok ih nije g. 985. Leopold Babenbergski iz grada Melicia i sve krajine s lěve strane gore Cetia protěrao (vidi kroniku Melicinsku *pag. 382.* kod Spanjika). Ovako su Němci sve komad po komad Magjarom otimali.

Od ovo doba Gejza bio je miran, i ganut od žene svoje Šarolte, kćeri Gjule vojvode sedmogradskoga, dopustio je popom kerštjanskim rěč Božju očito pripovědati. Radi toga Vojtěh (*Adalbert*) biskup pražki pope u Ugarsku je poslao iz Ceske, i sam tamo išao, da zakon Isukerstov ondě razplodi (ovako svědoči životopis sv. Vojtěha kod Praya *pag. 376.*). Poslě toga Gejza, hoteći sina svoga Stěpana, drugačie Vaik zvanoga, oženiti, poslao je poklisare k Henriku 2. vojvodi Bavarie, da kćer njegovu Giselu Stěpanu za ženu izprose. Ali S. Henrik Giselin brat, i Oto 3. cesar, njezin rodjak, odgovoriše, da ju drugačie nedadu, neg ako se zaručnik pokerstiti dade. Razuměvši ovo Gejza, dao je sebe i svu kraljevsku obitel pokerstiti. (Ovako pišu: *Aventinus L. 5. Annal. Bojic.; Otto Frisng. Lib. 5. cap. 27.*)

Ovako po želji i tersenju Šarolte, po naučanju i poslovih sv. Vojtěha, i po ženitbi sv. Stěpana poslě ugarskoga kralja, zakon Isukerstov po svoj Ugarskoj se je razplodio. Ali još mnogi su se nahodili, koji nehoteći starinska svoja krivobožtva ostaviti, podigoše veliku bunu proti Gejzi, nu ov jih je pomoćju prihodnikah i pravověrnih Ugarah, premda težko, ali ipak srětno suzbio, i u mir natěrao (kako svědoče Ranzan i Ditmar). Poslě toga podigo je několiko cerkvih, i počeo je na gori Panonii manastir zidati, ali prie nego ga doverši, sazva sve poglavice i plemiće, i ponuka jih na zakletvu, za uzderžati njihovu věrnost prama sinu svomu Stěpanu, i utverdivši po kletvi poglavicah naslědničtvo sina svoga, g. 997. je preminuo. — Osim sina Stěpana imao je Gejza još tri kćeri: Juditu, za Boleslava 1. vojvodu poljskoga; Giselu, za Otona Urseola vojvodu mletačkoga; i Saroltu, za Samuela Abu udate. (Ovako pišu: *Litt. Fundat. S. Stephani apud Stiling. §. 15. pag. 123. & 415. edit. Cassov.; Katona Histor. Crit. Tomo 1. pag. 94.*)

Digitized by Google

Slěde cesari i kralji němački.

Oto 1., sin Henrika, postao je po smerti otca svoga kraljem němačkim. Iz Adelaide, kćeri kralja burgundskoga, udove pako Lotaria kralja od Italie, i zakonite svoje žene, porodio je Otona 2. one iste g. 955., kada je Rězno (Regensburg) osvojio, i Magjare strašno pobio. Oto Frisingenski piše, da su Magjari kao skakavci (kobilice) u Bavariu navalili; Flodoard pako svědoči, da je toliko množtvo Magjarah došlo, koliko nitko prie u nijednoj kraljevini nije vidio: ipak jih je Oto preobladao. G. 962. bio je od pape Ivana 12. u Rimu za cesara krunjen; g. pako 793. dana 7. Martia je preminuo.

Oto 2. sin pervašnjega, bio je još za života otca g. 967. od pape Ivana 13. za cesara krunjen; umro je god. 983. Iz žene Teofanie, pastorke Nicefora cesara carigradskoga porodio je sina Otona 3., g. 972., koje godine se je i věnčao u Rimu. G. 983. bio je u boju protiva Saracenom od otrovane strělice ranjen, i došavši u Rim, 7. Decembra u 29. godini věka svoga je umro, i u vatikanskoj cerkvi bi ukopan.

Oto 3., sin pervašnjega, postao je cesar po smerti otca svoga, i vladao je tako pošteno i mudro, da je bio za čudo světa proglašen. G. 986. Čehe je ukrotio. Imao je tri takmaca poradi carstva: Henrika bavarskoga u Germanii, Lotaria u Galii, i Krescentia u Italii. Henrika molećega za oproštenje u priateljstvo je primio; Lotario sam od drage volje je odpustio; Krescentío pako više putah u Rimu bune čineći, bio je g. 996. u Rimu uhvaćen, na magarcu s okrenutim k repu obrazom po varošu vodjen, i najpošlě brez nogah i rukah oběšen. — Ženu imao je Mariu kćer kralja aragonskog, na toliko bludnicu, da je medju svojimi služkinjami deržala mladića u ženskoj oděći kod sebe. Zbog toga dade ju Oto kano preljubnicu u varošu Modeni sažeći. G. 1001. došavši opet u Italiu, bio je u rukavicah od žene něke, s kojom je bludno živio, otrovan. Hotěla se je žena ta na ovaj način caru osvetiti zato, da povratjajući se u Němačku nije njoj obećao, da ju za ženu uzme. Tělo Otonovo s mirisi pomazano dao je sv. Henrik u Němačku odvezti, i drob u Augsburgu u cerkvi sv. Afre, ostalo pako tělo u Akvisgranu sahraniti. — U spomenutoj cerkvi sv. Afre čita se latinski napis, koi ilirskim jezikom ovako glasi:

„Otona tretjega, rimskoga carstva velike dike,
Kosti u Akvisgranu, drob jest zatvoren ovdě.“

Digitized by Google

Oto 3. nije nikakvog odvětka ostavio, i ovako se je izpunilo proročanstvo Otonu 1. napisano, koje ovako glasi: „Ti i děca tvoja, ali nikakvo pleme tvojih unukah.“ Oto 3. bio je za cesara krunjen od pape Gergura 5., g. 996. uprav na Duhovo; umro je g. 1002. u Paterni varošu Kampanie.

Slěde cesari gerčki.

Roman, sin Konstantina Porfirogenete i njegove supruge Helene, kćeri Romana Lakapena, postao je cesarom po smerti otca svoga g. 959., i bio je tako opake naravi, da je otca svoga otrovao. Nu i on u slěd neizkazane bludnosti i pijanstva g. 964. je preminuo. Za njim

Nicefor Foka bio je iste godine od vojske za cesara prozvan, koi biaše verlo bojan, ali još više skup. — Po zasědi žene svoje Teofanie, koja se je u Ivana Zimiska slěpo zaljubila, g. 969. bi ubijen, i za njim stupi na prestolje

Ivan Zimisko. Ovaj imao je ratove s Rusi, koje je Nicefor cesar u Bugariu dozvao (pogledi dogadjaje Petra kralja bugarskoga), i bio je g. 976. od posteljnika svoga Basilia otrovan.

Basilio 2. i Konstantin 8., sinovi Romana mladjega, počeli su g. 976. carstvo ravnati. Basilio umro je g. 1025., a Konstantin g. 1028. Od njihovih ratovah s Bugari govorio sam u dogadjajih Samuela kralja bugarskoga; kako su pako Serbiu predobili, to će slědeći dogadjaji pokazati.

Poglavje XXXII.

Razlaganje dogadjajah od g 899., u kojoj je Ludovik IV., sin Arnulfov, počeo vladati, do god. 1000.

U dogadjajih naše ilirske domovine onoga věka toliku su pisci smutnju načinili, da se izperva neznade, komu i što bi se věrovati moralo. Němački pisci a š njimi i naš Kerčelić (Lucia neću spomenuti) hoćedu: da je sva Panonia Valeria i Savia pod Arnulfa němačkog kralja, a poslě zapadnog cesara spadala; a ugarski pisci kažu: da je Arpad, pervi vojvoda magjarski, sve krajine do varoša Splita osvojio. Ali dogadjaji kraljevah horvatskih, koji jedan za drugim bez prekinutja slědiše, očito pokazuju, da ni jedno

Digitized by Google

ni drugo stojati nemože. Jerbo to zdrav razum uči, te sloboda i nezavisnost kraljevinah sobom donosi, da one krajine, gdě se nahode samovlastni kralji, koji punovlastne ukaze, povelje i privilegie cerkvam i ostalim podložnikom poděljuju, ter predměstnikah svojih poklone i naredbe samovlastno po svědočanstvu svojih vojvodah, banovah, knezovah i županah potverdjuju, da one, velim, krajine pod inostransko vladanje nespadaju. Nu da ovo svaki bolje dokučiti i razsuditi može, što je istini priličnie, od potrěbe nahodim, da čitateljem mojim pervašnje dogadjaje u kratko pred oči stavim.

Dakle najprie promatrati moramo: jeli, i kada je Panonia Savia i Valeria pod cesara Arnulfa spadala? — Iz kronike cesarah i kraljah znademo, da je Arnulfo cesar g. 899. umro, i za njim da je postao kralj němački (nu nipošto cesar) sin njegov Ludovik 4.; znademo takodjer, da su Magjari pod vojvodom Arpadom prie g. 899. svu Panoniu Avariu s lěve strane Dunava osvojili, i da Arnulfo cesar, ili što nije mogo, ili što nije imao vrěmena, s Magjari nikakvoga rata nije deržao. Viděli smo nadalje iz neimenovanog bilježnika Belina, iz Nestora, i iz pisamah bojoarskih biskupah, da su se Magjari s Karantani i podunavskimi Slavini (koje sam i Horvate zvao) prie g. 899. združili, i (kako sam iz Bertia pokazao) da su združeni g. 900. u Bavariu na Ludvika sina Arnulfova udarili i preobladali ga, samo zato, da mu prepréče, da cesar nepostane. Kako Berti svědoči, udariše zatim Magjari od Berengaria vojvode furlanskoga pozvani i u Taliansku; da jesu li možebit sami? Zaisto ne, jerbo u ono vrěme vladahu u Horvatskoj i u Serbii Muntimir, Strojmir i Gojnić, sini Vladimirovi ili Vlastimirovi. Ovo svědoče Du Fresne iz Porfirogenete i privilegia Muntimirova, koju je g. 892. arcibiskupu spalatskomu podario. Ovi trojica bratja imali su svoje sinove, koji su bili poslě redom kraljevi i vojvode po Serbii i Albanii (pogledi pogl. 24. i 25.). Dakle u družtvu ovih vojvodah horvatskih udariše Magjari g. 901. i 902. u Italiu, i pomogoše Berengariu vojvodi furlanskomu svu Longobardiu osvojiti, i sebe na kraljevsko dostojanstvo podignuti. Doista u to vrěme živio je još Branimir sin Muntimirov, koi je bio s Petrislavom svojim stričevićem u boju uhvaćen i oslěpljen. Na jednaki načia Tolimir, koga Porfirog. zove Hlonimir, sin Strojmirov, rat je podigo protiva Petru ili Petrislavu, i osvojio varoš Destinicu u Serbii, ali u istom boju je i poginuo. Istoga pako Petrislava kralja horvatskoga Pavao sin Branimirov a unuk Muntimirov je

Digitized by Google

uhvatio, i Simeonu kralju predao; i ovaj Pavao ili Pavlimir bio je poslě Petrislava od Bugarah za kralja horvatskoga načinjen. — Sva ova dogodiše se od g. 892 — 913., niti je što ovdě izmišljeno, nego sva su iz Du Fresna i Porfirogenete izpisana.

Iz gori rečenih očito je, da Magjari za života Arpadova, koi je g. 907. umro, niti Horvatsku niti Panonie pod svoju vlast spravili nisu; ali niti su bili mogući krajine ove osvojiti: jer tko su bili Magjari? Osmi samo dio stanovnikah Panonie prěkodunavske, koji sami po sebi nisu bili u stanju niti započeti s Němci rata, kamo li uzderžati, ili Horvate preobladati, koje niti zapadni niti istočni cari sasma sebi podložiti nisu mogli. Ali to niti jedan němački, latinski ili gerčki pisac, navlastito Porfirog., koi je sve poglavitie dogadjaje Horvatah popisao, nespominja, da su Magjari za života Arpadova Horvatsku do Splita osvojili, ili da su samo prěko Drave vladanje svoje preněli. Nu niti za osvojiti Panoniu Valeriu pod Arpadom nisu imali vrěmena: jerbo g. 899. počeli su rat s Ludovikom, koi rat su sveudilj deržali, i premda su Magjari s Horvati Berengariu u Italiu na pomoć išli, ali da se je onamo samo jedna čast magjarske vojske odputila, druga pako strana da je na granicah Bavarie bdila, od ovuda se izvodi, jerbo drugačie Ludovik bio bi svoje krajine opet osvojio. Doista němački pisci i kronika Bojoarska spominjaju, da je g. 907. Ludovik sam protiva Magjarom rat podigo, i neprestance proti njim vojevao, dok ih je poslě Henrik prisilio, da mir na devet godinah načine. Ja dakle kažem, da su se od g. 907 — 925. něka pokolenja Magjarah, i kako isti Anonim svědoči, većom stranom Biseni t. j. Slavini u Noriku na lěvu stranu Dunava, u starinsku Ostericiu a današnju Austriu naselili, i to zato, da Němce nepuste robit na desnu stranu Dunava, i da nasertanja njihova odbiju. Ovo će mi svaki dopustiti, koi dogadjaje i stališ Magjarah promotri, jerbo Magjari nisu bili varganji niti gljive, koji za dan i noć iz zemlje bi bili iznikli, nego su bili ljudi, kojih dětca do petnaeste godine u boj iti nisu mogla, i koji su u puste krajine avarske došli. Tko pametan dakle misliti može, da su Magjari Němcem svu Bavariu, Sveviu, Norik i Turingiu tia do Frankonie; Horvatom pak obědvě Panonie oteli, i s ovimi jakimi i gorostasnimi narodi rat uzderžati mogli? Ovo niti Karlo Veliki, koi sve skoro zapadno carstvo imade, učiniti nije mogo, a kamo li Magjari, koji niti u istoj prěkodunavskoj Panonii, kao osmi samo dio stanovnikah, ništa sami po sebi nisu radili, nego u

Digitized by Google

družtvu Avarah (koje Porfirog. *Chabare* zove), i koji gledom na Germane i Horvate bili su to, što je šaka prama cělomu tělu. Dakle očito je, da su Magjari družtvo i prijateljstvo Horvatah tražili, a ne, da su proti njim rat podigli, i krajine jim otimali.

Isti ugarski kralji, kano sv. Stěpan, sv. Ladislav i Koloman, koji su se u svojoj kraljevini bili već utverdili, nastojali su, da s Horvati mir i prijateljstvo uzderže, što ćemo sve u potlašnjih dogadjajih viděti. Ako dakle pervi i mogućni ugarski kralji nisu se usudili na Horvate silom udarati: zaisto Arpad ili Zoltan mnogo manje su se usudili Horvate uznemiravati, buduć da su se s Němci za svoja stajališta boriti, i zbog toga svakako nastojati morali, da Horvate neuvrěde. Nisu oni bili tak bezpametni, da bi, imajući na Němcih velike dušmane, bili tražili, da izza ledjah Horvate nepriatelje sebi načine.

Iz ovih nadalje očito i pověrovano ono takodjer slědi, da Arnulfo cesar u Panonii Valerii, a još manje u Savii nikakvoga vladanja nije imao, i da Braclav nije bio vojvoda od Panonie Savie, kako Senleben i iz njega naš Kerčelić piše (pogledi pogl. 18.). Jer da je to bilo, Magjari bili bi morali najprie u Panonii Savii i Valerii s Ludovikom ratovati; ali od ovoga rata niti kronika Bojoarska, niti ostali pisci išta spominjaju, nego očito pišu, da su Magjari sdruženi sa Slavini preko Dunava u Němačku udarili, i Bavariu, Sveviu i Turingiu osvojili, odkuda ih je Henrik g. 935. na desnu stranu Dunava protěrao, i ovako prekodunavske pokrajine od Karla Velikoga pod vlast Němacah spravljene, opet osvojio, radi šta nazvan bi od svojih: *Pater Patriae*, t. j. otac domovine. Znademo takodjer, da je u vrěme cesara Arnulfa Vladimir kralj nad svom Horvatskom i Serbiom vladao, i za njim su slědili njegovi sini: Muncimir, Strojmir i Gojnić. Muncimir doista spomenutu već privilegiu cerkvi spalatskoj podarenu, g. 891. u Bihaću je podpisao, i kraljevskim perstenom podpečatio, za njim pako njegovi odvětci svaudilj vladahu: daklo Magjari ili Arnulfo cesar nisu mogli imati nikakvo vladanje u Panonii Savii.

Poslě spomenutoga gori Pavlimira bio je Zakaria od Gerkah i Bugarah skupvoljno za kralja izabran, ali buduć da se je s Gerci sdružio, zato bi okolo g. 917 — 919. od Bugarah ubijen ili protěran. Po smerti njegovoj dovedoše Bugari na izliku kralja u Horvatsku Ceslava (Porfirog. piše polag Du Fresna *Tzeesthlabus*, Diokleas pako *Pribislaus*), koi se je poslě sedmogodišnjeg sužanjstva u

Digitized by Google

Serbiu povratio (pogledi pogl. 25.), i do g. 935. vladao. — Za njim slědio je sin Krepimir, kojega Lucio (*Lib. 2. cap. 2.*) polag Porfirogenete (*cap. 31.*) imenuje Kresemere. Jakost Horvatah u vrěme Krepimira Porfirog. na rečenom městu ovako izpisuje: „Varoši Dalmacie od pokerštenih Horvatah nastanjeni su slědeći: Nona, Běograd, Bělica, Skradin (*Scordona*), Hlěvno, Stolpon, Knin (*Tenen*), Kori i Klavoka, i imadu konjanikah 60,000, pěšakah 100,000; zatim ladjah Sagene zvanih 80, a drugih Kondure imenovanih 100, od kojih Sagene po 40 ljudih, Kondure veće po 20, a manje po 10 ljudih imadu, i ova jakost i množtva bila su tia do kralja Kresemere. — Po smerti ovoga vladao je njegov sin Miroslav (*Myrosthlabus*) četiri godine nad pukom, dok je bio od Pribunia bana ubijen. Po mnogih onda bunah i nemirnom vrěmenu broj konjanikah i pěšakah verlo se je pomanjšao.“ Ovako piše Porfirog., koi je do g. 959. živio, i kano gerčki cesar i susěd Horvatah sva ona zaisto pravo znao. — Da je Krepimir imao rat s Alemani, koji u Istriu biše navalili, to spominjaju Du Fresne i Kačić. Ovo se je dogodilo, kako gori pisao sam, g. 931.: jerbo g. 935. Henrik kralj němački Magjare i Horvate je pobio, i na desnu stranu Dunava protěrao. Zatim odveo je Henrik vojsku svoju u Italiu, da Longobardiu osvoji, i krunu carsku u Rimu zadobije. Onda možebit u Istriu je nahrupio: ali Krepimir čujući ovo, sakupi svoje čete, pozove svoje družbenike Ugre, udari na Alemane t. j. Němce, pobije jih, i protěra iz Istrie, sa svojimi pako družbenici Ugri u Longobardiu nepriateljski navali, što Berti na g. 937. spominja.

Vidi se dakle, da su Horvati u ono vrěme imali kralja, koi je nad svom Horvatskom i Serbiom vladao, ter sto tisućah pěšakah i šestdeset tisućah konjikah imao. — Ovomu su dakle Magjari težko směli i najmanje što zaměrit se, a kamo li njegove krajine ili u Panonii ili u Horvatskoj do g. 937. otimati. — Po smerti Krepimirovoj stupi na prestoljo sin njegov, kojega su Horvati zvali, polag Porfirog. Miroslava, a polag Du Fresna i Kačića Svetorada, buduć da je bio veoma bogoljuban i umiljat. Po svědočanstvu Porfirog. ubio ga je potle četiri godine Tribunio ban, t. j. možebit ban od Tribinja. Buduć pako da Radoslav sin Svetoradov, imade rat s Horvati, kako je u njegovom životu izpisano, dakle ovo moralo se je dogoditi do g. 959. Jerbo rečeni pisac veli: „nakon mnogih bunah i nemira broj konjikah i pěšakah verlo je umanjšan“; ova pako nebi bio mogo Porfirog. pisati, da se je to poslě g. 959. sbilo, bu-

Digitized by Google

duć da je spomenute godine preminuo. Da pak Horvati g. 955. u družtvu Magjarah protiva Otonu I. vojevahu, to nemački pisci Sigebert Flodoard i Alold na g. 955. po tom zadosta svědoče, kada od tolikoga Magjarah množtva pišu, koliko nikada prie vidjeno nije bilo, po čem same Magjare razuměti nisu mogli: dakle morali su jim i Horvati sa svojimi puki na pomoć dojti.

Po smerti Svetoslava bio je kraljem sin njegov Radoslav, koi Horvate, koji se od njega odvergoše, sa sinom Ciaslavom na podložnost je natěrao. Ali kada je Ciaslav otca progonio, onda (pišu Kačić i Du Fresne iz Dioklea) Magjari na Bosnu navališe. To sam ja istini priličnie ovako razložio: da su se Horvati, koje Ciaslav nemilo je robio i progonio, pobunili, i da Ciaslava lašnie preobladaju, Magjare na pomoć pozvali. Kada je pako Ciaslav (kako Diokleas pripověda) svu magjarsku vojsku izsěko, u kojem boju i vojvoda srěmski Vladislav, od Magjarah Kiš t. j. Mali zvan, poginu: onda se udova Vladislavova odveć razljutjena k magjarskomu vojvodi, za onda Toksi utekla, moleći ga, da joj vojsku dade, da se Ciaslavu osveti, i valjada je sebe i sve vojvodstvo pod krilo Tokse izručila (pogledi dogadjaje Ciaslava u pogl. 29.). Ovo je onaj dogadjaj, koi pokazuje, kada i kako su Magjari vladanje svoje na desnu stranu Drave preněli. Moželi pako žena jednoga vojvode deržavu pod oblast tudjega vladaoca pravedno predati, to neka pravdoznanci promotre: nam je dosta, da znademo, kako su Magjari u tako kratko vrěme prěko Drave vladanje svoje razširili, što se je moralo okolo g. 960. dogoditi. Svědočanstvo bo Dioklea našega u ovih dogadjajih, ako ne više, toliko je zaisto pověrovanja vrědno, koliko svědočanstvo neimenovanog bilježnika Belina.

Istina je, da su Horvati po smerti Ciaslava něko vrěme bez kralja bili, nu kako dugo, to se neznade. Kačić piše iz Dioklea, da je Radoslav porodio u Rimu sina Petrislava, i ovaj opet Pavlimira, ali ovo se s godinami nesudara. Ja bi dakle sudio, da se je Petrislav još u Horvatskoj rodio, i s otcem Radoslavom u Rim uteko. Ovo se je moralo dogoditi još prie g. 960., jerbo Pavlimir sin Petrislavov g. 970. ili možebit još prie u Horvatsku je došao, a njegov praunuk Deržislav bio je već g. 994. kraljem horvatskim. Du Fresne iz Dioklea piše, da je Pavlimir imao rat s banom od Rascie, i predobivši njega, da je udario na Magjare, i pobivši jih u Srěmu, mir je s njimi načinio, u kom bi Sava za medju odredjena. Ali ja mislim, da je bila medja Drava, i da je Du Fresne falio pišući „Sava.“

Digitized by Google

Ovu moju misao isti dogadjaj potverdjuje: jerbo Pavlimir naravski zato je na Magjare udario, da jim Srěm otme, i pod vladanje Horvatah, na koje i prie je spadao, opet spravi. Buduć pako da je Vladimir (kako isti Du Fresne iz Dioklea piše) Magjare iz Srěma protěrao, dakle morao je Dravu za medju načiniti, jerbo Srěm medju Dravom Savom i Dunavom leži. Zaluda pako bi se Pavlimir bio s Magjari borio, kad bi dopustio, da Magjari svu krajinu do Save zaderže, kako i prie deržali su. Nego samo je Pavlimir Magjarom poradi mira odpustio, što je preko Drave pod horvatsku kraljevinu spadalo, i ovo je ono vrěme, kada je Drava za medju od Horvatske i Ugarske načinjena, i kada su Magjari svu Panoniu, medju Dravom, Murom i Dunavom zaokupili, što se je okolo g. 970. dogodilo. Da pako prie ovoga vrěmena Magjari niti pod Arpadom, niti pod Zoltom, da su i hotěli, nisu bili mogući Panoniu Valeriu osvojiti: to nam s jedne strane jakost Horvatah onoga vrěmena, a s druge věkoviti rati svědoče, u kojih su Magjari, neprestano proti Němcem vojujući, sasma bili oslabili. U ono pako vrěme, kada Horvati kralja nisu imali, nego su na mnoge strane raztergani bili, Magjari od udove Vladislava vojvode pozvani, mogli su Srěm i druge prekodravske deržave osvojiti.

U ovo vrěme (kako pišu Sigonio na g. 969.; i Platina u životu pape Ivana 13.) Slavini, prebrodivši se u Italiu, Saracene strašno preobladaše, i iz gore Gargana protěraše. Berti (*Append. ad Sec. 10.*) od istoga boja slědeće bilježi: „Cesar pak Oton, koi g. 968. Apulje i Brutie od kervoločnosti saracenske biaše oslobodio, slědeće godine je jih prisilio sve strane Italie ostaviti.“ Dakle godine se sudaraju, samo što Berti Slavinah nespominja, nu spominjaju jih drugi pisci. Može se dakle kazati, da je Oton Slavine na pomoć pozvao, i da su Slavini, što sam Oton nije mogao, Saracene s gore Gargana protěrali; gora pak ova leži u Apulji. Odkuda opet znademo, da ono, što němački pisci od Otona pišu, da je Horvatsku porobio i popalio, stojati nemože, jer da je to bilo, neznam, kako bi mu Horvati na pomoć išli.

Pavlimir porodio je Těšimira, koi bi u zibki krunjen, i imade dva sina: Prelimira i Krešimira. Prelimir posta kralj po smerti otčinoj, a Krešimir bio je najprie vojvoda od Bosne, zatim, kad je Cidomir ban, děd njegov po materi, preminuo, posta vojvoda od Like i Karbave, i po smerti brata Prelimira stupio je na prestolje kraljevsko. Prelimir je Albaniu i Serbiu razdělio medju svoje sinove:

Digitized by Google

Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada. Kako su svi ovi vojvode i njihovo pokolenje poginuli, ter kako je sve kraljestvo slovinsko na Krešimira i njegovo koleno spalo, to ćemo u dojdućih dogadjajih viděti. — Krešimir imao je pet sinovah: Deržislava, Stěpana, Svetoslava, Krešimira i Goislava. Kada je Krešimir kralj umro, pravo se kazati nemore. Što sam ja u dogadjajih Krešimira I. pisao, da je Deržislav g. 970. bio kralj, to se s godinami i dogadjaji nesudara; věrojatnie je svědočanstvo, koje se nahodi u diplomi podignutja cerkve sv. Mihaila od g. 1000., odkuda slědi, da je Kreišmir prie g. 1000. umro, jerbo sin njegov Držislav bio je već kralj spomenute godine.

Ovako su slědili redom kralji horvatski stolětja 9., i njihovo pokolenje vladalo je do g. 1000. Što pako Lucio (*Lib. 2. cap. 4.*) od Petra Urseola iz mletačkih pisacah piše, to je od někojega himbenika izmišljeno, jerbo kralji Terpimir i Muncimir, kojih imena se ondě spominjaju, vladahu mnogo godinah prie, naimre Terpimir g. 832., a Muncimir g. 873. Lucio takodjer pokolenje Krešimira I. nepravo izvodi (*Lib 2. cap. 8.*), jerbo prie Deržislava i za ovim Krešimira I. imenuje, Svetoslava pak i Gojslava medju banovi spominja, što je istoj privilegii Krešimira Petra suprotivno; ali od ovoga obilatie, kada na dogadjaje Krešimira Petra dojdemo. Lucio tersi se u spomenutom razlaganju mletačke pisce izpričati, i krivnju na Arkidiakona splitskoga meće, nu po tom samo pokazuje, da je Mletčanom za volju dogadjaje poměšao. Ovako Lucio veli, da Arkidiakon splitski Terpimira i Muntimira nepravo medju kralji broji; ja pako velim, da Lucio nepravo piše, jerbo Terpimir i svi kralji, koji za Mislavom ili Svetopilekom slědiše, mogli su se pravo kralji zvati, buduć da su ono dostojanstvo od pape Stěpana III., ili kano Diokleas piše, od Hadriana I. dobili, što sam u dogadjajih Mislava kralja obilato pokazao. Nadalje Lucio tersi se razdružiti puk horvatski, razlučujući Neretvane, Horvate i ostale Slavine, što su bili svi jedan narod spadajući pod jednu horvatsku kraljevinu. Ova sam zato od Lucia popisao, da koi ga bude čitao, sve Luciove rěči za istinite nederži.

Digitized by Google

Poglavje XXXIV.

Dalje razlaganje od sinovah Prelimira i Krešimira do god. I. 1000.

U pervašnjem poglavju razložio sam, na koliko je bilo moguće, dogadjaje desetoga stolětja, i metnuo sam u red kralje, te zabilježio, kada je koi vladao; sada popisati imam, kako kod Du Fresna i Kačića nahodim, što se je dogodilo s onimi vojvodami iz kraljevskoga koléna, koje sam već gori spomenuo. Kano što je Prelimir kralj, starii sin Těšimirov, Albaniu i Serbiu još za života medju svoje četiri sina: Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada razdělio: na isti način i Krešimir, koi se je za života brata svoga Prelimira samo vojvoda od Horvatske zvao, po smerti pako brata za kralja krunjen bio, razdělio je horvatske krajine s privoljenjem brata svoga medju svoje sinove: Deržislava, Stěpana, Svetoslava, Krešimira i Gojslava. U kojih su krajinah ovi Pavlimirovi sinovi izperva stajali, kazati se nemože: to jedino znade se, da je Stěpan bio vojvoda od Bosne, i da je imao osim zakonitih sinovah kopilana imenom Legleta, koi je bio (kako Du Fresne piše) s Boleslavom sinom Prelimirovim u Tribinju odhranjen. Od ovuda izvoditi možemo, da je bio Tribinj stolno město kraljevah horvatskih i serbskih, i da su se ondě, kako smo i kod Pavlimira viděli, krunili. Ovaj Leglet (kako Kačič i Du Fresne pišu) dospěvši do mladosti, poběži iz Bosne u Tribinj k rodjaku svomu Boleslavu, jer nebudući zakoniti sin Stěpanov, bi od ostale bratje zlogledan i najposlě prognan. Boleslav Legleta lěpo primi i oženi ga s jednom lěpom děvojkom imenom Loricom, s kojom porodi sedam sinovah žestokih kano lavi. Medjutim sinovi Prelimirovi vladahu svaki u svojoj deržavi, ali tako opako, da gospoda, nemogući podnositi njihova nepravedna i ohola načina vladanja, odlučiše pogubiti jih i njihovu svukoliku dětcu. Nagovoriše dakle rečenoga Legleta i njegove sinove, da pohode otajno sve deržave, u kojih ona bratja vladahu, i da nagovaraju puk za izkoreniti jih i njihovu mužku dětcu. Ovo sve bi učinjeno, i u odredjen dan pobijeni biše svi sinovi Prelimirovi, i njihova mužka dětca, osim Silvestra sina Boleslavova, koi je s materom svojom Sivom u Dubrovnik uteko, gdě je i ostao, dok su ovi domaći ratovi trajali (ovako piše Du Fresne iz Petra Lukaria *Lib. 1. pag. 6.*). Ovaj Leglet osvojio je dakle sa

Digitized by Google

svojimi sinovi po smerti svoje bratje svu Albaniu i Bosnu, i sazidao je (polag Du Fresna) na kotorskom bregu grad, Trajekt zvani, u kom je stanovao. Ali malo poslě bio je Leglet i sa sinovi svojimi po pokaranju Božjem od kuge umoren. U slěd toga postao je vojvoda u Albanii Silvester, sin Boleslavov i unuk Prelimirov; u Bosni pako Vukmir, zakoniti Stěpanov sin. Dakle, da se znade pokolěnje ovih principah, popisati ću najprie vojvode od Albanie do god. 1000., koje su Kačić i Du Fresne nepravo medju kralje brojili.

Leglet, kako sam malo više kazao.

Silvestar, sin Boleslava, koi s materom Sivom u Dubrovnik, odkuda je ova bila rodom, běše uteko, i bi od Dubrovčanah protiva Svetoslavu (kojega Lukari Bogoslava piše) koi biaše možebit princip od Serbie i brat Deržislava kralja, obranjen, od Albancev pako za vojvodu izabran. Du Fresne iz Lukara *(Lib. 1. p. 7.)* piše, da je bio pravedan i bogoljuban, i da su od njega Dubrovčani otoke: Koločep, Lopud i Šipan *(Calomotta, di Mezzo e Giupana)* blizu Dubrovnika dobili.

Tugomir, sin Silvestrov, dao je sazidati grad Pogoricu, i sdruživši se s Neretvani, porobio je krajinu Helmsku t. j. humsku, koja se je poslě nazvala Hercegovina sv. Sabe.

Falimir, ili kako Lukari *(Lib. 1. pag. 9.)* kod Du Fresna piše, Kralimir, sin Tugomira, dao je načiniti most na Neretvi kod Konjica, i sazidati několiko gradovah. Sestru svoju udao je za bana vienackoga, Vienac pako je u Bosni kod potoka Verbasa. Umro je u Eleku, i ostavio je tri sina: Petrislava, Dragimira i Miroslava; Zentu ostavio je Petrislavu, Tribinj i Livno Dragimiru, Podgorje Miroslavu. Poslě malo vrěmena zaželi Miroslav viděti brata svoga Petrislava, odputi se dakle k njemu po jezeru skadarskom na jednoj maloj ladjici, ali baš u to doba postade vihar i nepogoda, u kojoj se Miroslav utopi sa svimi, što su ga pratili. Petrislav zatim zadobio je i Miroslavovu deržavu, i ovako vladahu u Albanii Petrislav i Dragimir. Po smerti Petrislavove slědio je sin njegov

Vladimir, lěpotom i svimi krěpostmi od Boga nadaren. Samuel bugarski kralj podigo je silnu vojsku i udario na krajine Vladimirove, nu zašto, neznade se, možebit zato, što se nije hotio s Bugari protiva Gerkom sdružiti. Vladimir nemogući sili bugarskoj suprotstati, poběže s malenom svojom vojskom u jednu goru, gdě vojska njegova bi od ljutih zmijah napastovana, ali po volji Božjoj

Digitized by Google

zmije nemogahu poslě nikoga ujěsti. Viděći Samuel, da na gori Vladimiru nauditi nemože, poče ga lěpim nagovarati, věru i Boga jamca zoveći, da mu neće nauditi, nego da će se š njim pomiriti. Vladimir budući pun dobrote, i neznajući što je nevěra i prevara, snide s gore, nu Samuel dade ga svezana u Bugariu odvezti, i u tavnicu zatvoriti (pogledi dogadjaje Samuela kralja u pogl. 30.). Ova su se dogodila (kako piše Du Fresne iz Skilica i Ane Komnene) g. 1005., kada je bio Samuel malo poslě kod potoka Sperčie od Gerkah pobijen. — Samuel imade kćer verlo dobru i bogoljubnu imenom Kosaru, koja siromašnim dobro činjaše, sužnjeve pohadjaše, i poděljujući njim milostinje, te poruči sama njihovu opravu, sjajno pokazivaše ljubav iskrenoga. Dogodi se dakle jednoč, da Kosara, děleći sužnjem darove, ugleda u tavnici Vladimira veoma lěpa i ponizna, pa zaljubivši se u njega, odluči u serdcu njega za svoga zaručnika od otca moliti. Kada se je dakle otac njezin iz Gerčke povratio, ide pred njega, i moli ga kleče, da joj dade Vladimira za zaručnika. Samuel, premda biaše ljuta i tverda serdca, ali budući da Kosaru veoma ljubljaše, izpuni njezinu moljbu, dade Vladimira iz tavnice izvesti, i s Kosarom ga věnčati, povrati mu sve njegove krajine, i pokloni mu za věno Drač (Dyrhač), koi varoš Samuel Gerkom je bio oteo. — Po smerti Samuela postao je kraljem bugarskim

Radomir sin Samuelov, koi je Vladislava sina Aronova, svoga stričevića od smerti izbavio (pogledi pogl. 31.). Radimir kralj započe na novo rat s Basiliom cesarom, pobije mnogo putah vojsku gerčku, porobi i popali sve krajine do Carigrada. Basilio nemogavši mu ništa silom nauditi, okrene se na lukavost: pošalje naimre mudre poklisare k Vladislavu rodjaku Radomira kralja, da ga nagovore, da Radomira smakne, i da mu potajno kraljestvo od Bugarie obećaju. Prignuo se je na to Vladislav, i kada ga je Radomir jedanput sa sobom na lov uzeo, posěče ovaj nevěrni i prokleti rodjak Radomira, svoga izbavitelja i odhranitelja, za dobiti njegovu kraljevinu. Ali bojeći se od svaka njegova Vladimira, namisli i njega prevarom ubiti. Pošalje dakle poklisare k njemu moleći, da se dostoji dojti na medju Bugarie, za dogovoriti se s njim radi mira. Ali Vladimir znajući nevěrno serdce Vladislavovo, odgovori poklisarom, da se on boji nevěre Vladislava, koi je kralja svoga a šuru njegova pogubio, i da dojti neće. Viděći Vladislav, da ga na taj način prevariti nemože, sazva dva vladike, kaže jim svoju odluku, i

Digitized by Google

preda jim križ u ruke govoreći: „Otidite k Vladimiru, pokažite mu križ ovaj, i kažite, da sam se na njem zakleo, da ga neću prevariti.“ Vladike učiniše, kako kralj zapovědi, odputiše se k Vladimiru, prikazaše mu križ, i sobćiše mu zakletvu, koju Vladislav na njem běše učinio. Vladimir misleći, da vladike lagat neznadu, i da Vladislav u Boga věruje, uputi se š njimi u Bugariu, i dojde u Preslavu, gdě bi u cerkvu odveden, i od vojakah na to odredjenih ubijen. Mertvo tělo dade Kosara njegova žena u Krean odněti, gdě biaše prestolje Vladimirovo, i u cerkvi blažene Gospoje ukopati, sama pak otide u manastir, i ondě sveto život svoj doverši. Zatim poče prokleti ubojica Vladislav města i gradove u krajini Vladimirovoj osvojivati; ali baveći se pod Dračom ugleda večerom Vladimira s mačem u ruki, i prestrašivši se, vojnike poče na pomoć zvati, nu ovi doletivši najdoše ga već mertva, što se je dogodilo g. 1017. Drač biaše dakle u ono vrěme pod vlastju Horvatah. (Ovako Du Fresne iz Skilica *pag. 170. E. R.*) Što pako Du Fresne nadalje iz Skilica (*pag. 712. E. R.*) piše, da je Drač bio Gerkom podložan, to je bilo po smerti Vladimira i strica njegovog Dragimira, kada su Gerci Bosnu, Srěm, Serbiu i svu Albaniu osvojili.

Dragimir, stric Vladimirov, čujući nesrětnu smert svoga sinovca i njegovog ubojice kralja Vladislava, naumi krajine svoje otačbine pod svoju vlast spraviti. Sakupi dakle vojsku što veću more, i udari na Kotorane, koji ga nisu hoteli za svoga vojvodu spoznati. Došavši u Boku kotorsku, dočekan bi od Kotoranah s velikim poštenjem i veseljem, ter na čast pozvan, ali u najvećem veselju nahrupiše nevěrnici na njega, hoteći ga ubiti, nu Dragomir u cerkvu sv. Gabriela uteče. Ali niti u cerkvi spasiti se nemože, jerbo Kotorani, skočivši na krov cerkve, kupu skidoše, i u cerkvi ga ubiše. Ali niti sada pokolěnje Prelimirovo nije poginulo: jerbo Dragimirova žena, kći Ljutomira velikoga kneza od Rascie, začuvši smert nesrětnoga svoga supruga, poběže u Rasciu, nu razuměvši, da je otac njezin preminuo, okrene se pram Bosni, i na putu u drinskom hotaru, na městu Brusno zvanom, budući noseća, porodi sina i nada mu ime Dobroslav. Ovako se je pokolěnje Prelimirovo već drugi put (pervi put u Silvestru sinu Boleslava vojvode) po milosti Božjoj uzderžalo. Od ovuda znademo, da svi ovi vojvode od Albanie nisu bili kralji horvatski, što i Skilices polag Du Fresna svědoči, nazivajući Vladimira samo vojvodom jedne strane od Albanie; ali da su bili naslědnici Krešimira I. kralji, to svě-

Digitized by Google

doči Krešimir Petar, na koja ću poslě dojti. Istina je, da su Du Fresne i Kačić imena verlo poměšali, popisavši napose kralje horvatske i serbske, kano da su iz dvojega pokolěnja bili; ali mi znademo, da se svi ovi iz kraljevskoga Terpimirova pokolěnja izvode. Premda pako kraljeljevina horvatska po smerti Těšimirovoj medju njegova dva sina Prelimira i Krešimira razděljena běše, nistarmanje jedan samo kralj iz jednog ili drugog pokolenja cělom kraljevinom upravljaše.

Imena kraljah i vojvodah od g. 1000., kano i mnoge dogadjaje někoji su pisci verlo poměšali, pišući, da su Gerci od g. 1047. nad svom Dalmaciom, Serbiom i Bosnom vladali; ali da niti ovo, niti to, što mletački pisci od Petra Urseola pišu, stojati nemože, iz istih pisacah ću pokazati. Za sada je dosta, da znademo, da g. 1017. vojvode Vladimir i Dragimir deržahu Drač i sve albanske krajine; nad Serviom pako, Bosnom, Horvatskom i Dalmaciom vladahu Deržislav, Svetoslav, Krešimir i Gojislav. Ovi biše s Bugari protiva Gerkom sdruženi, Vladimir nehoteći se možebit sa Samuelom sdružiti, bi od njega uhvaćen i u Bugariu odveden. — Deržislav živio je do god. 1015., po njegovoj pako smerti bratja njegova: Svetoslav, Krešimir i Gojislav nad svom kraljevinom vladahu.

Poglavje XXXV.

Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Deržislavom Svetoslavom, Slěpanom, Krešimirom Petrom, Slavićem i Zvonimirom, od g. 1000. do g. 1089.

Kazao sam u pervašnjem poglavju, da je bio po smerti Krešimira stariega Deržislav kralj Horvatah: od ovoga dakle počima se red kraljevah horvatskih stolětja XI. Što se tiče bratje Deržislava napervo staviti ću sve, što pisci od njih spominjaju, odkuda svaki uvěriti se može, da bratja ova biše vojvode u krajinah Bosni, Serbii i Albanii, u kraljevini pako jedan samo kralj je vladao.

Deržislav, sin Krešimira I. stariega, bio je 37. kralj horvatski. Nezna se pravo koje godine je na prestolje stupio; ali da je g. 1000. već živio, to svědoči očito diploma podignutja cerkve sv. Mihaila kod igrališta varoša Solina, koja ovako glasi: „U ime Isukersta Amen, Amen. Godine istoga gospodina našega Isukersta 1000., Ind. 13.,

Digitized by Google

kada kraljevahu GG. NN. Basilio i Konstantin Veliki cesari, u kraljevini pako horvatskoj vladaše gospodin Deržislav glasoviti kralj horvatski, a na stolici blaženoga Domnia sědjaše gospodin Martin prepoštovani arcibiskup, s gospodinom Florinom principom od Splita i Klisa.“ Do koje godine je Deržislav živio, nezna se točno, ali ako dogadjaje Bugarah pravo promotrimo, suditi možemo, da je živio do g. 1014., jerbo do ove godine ostaviše u miru Gerci i Bugari Serbiu, Bosnu i kraljevinu horvatsku; samo onu stranu Albanie, koja je na Vladimira spadala, bio je Samuel kralj bugarski osvojio (vidi pogl. prediduće).

„Naslědnici ovoga Deržislava zvali su se: „kralji od Dalmacie i Horvatske“, jerbo dobivahu uresi kraljevskog dostojanstva od cesarah carigradskih, i imenovali su se njihovi Eparki ili Patricii, imadoše bo pravom naslědstva vladanje u kraljestvu dalmatinskom i horvatskom.“ Ovako piše Lucio (*Lib. 2. cap. 8.*) iz Arkidiakona splitskoga, iz kojega svědočanstva slědi, da ono jest izmišljeno, što Lucio (*Lib. 2. cap. 4.*) iz Sabelika i Dandula od Petra Urseola vojvode mletačkoga piše, da je Dalmaciu predobio: jer da je to bilo, Deržislav nebi se mogo zvati u diplomi cerkve sv. Mihaila glasovitim kraljem od Dalmacie, nego bi ondě Petar Urseol napisan stojao, ako je bio vladalac od Dalmacie. Dandul piše, da je u vrěme Petra Urseola živio Gargur 5. papa rimski, koi od g. 996 — 999. dana 18. Febr. vladaše. Za njim spominja Dandul Ivana 17. papu; ali to nije istina, da je Ivan 17. za Gargurom 5. slědio, i da ga je cesar Oto protěrao. Jerbo Berti piše, da Krescentio, koi se je s Otonom za carsku krunu borio, protěravši Gargura 5., postavio je na njegovo město biskupa placentinskoga, imenom Ivana 16. Ovoga je Oto došavši u Rim s prestolja skinuo, i oči mu izbosti dao, za papu pako postavi iste g. 999. biskupa ravenskoga, koi se je imenovao Silvestar 2., i vladao je do g. 1003. dana 11. Maja. Za ovim slědio je iste godine Ivan 17., koi je potle 7 měsecah umro (Ovako Berti *Hist. Eccl. ad Sec. 10. & 11.*). Ali ima još drugih očitih dokazah, koji pokazuju, da su sva ova, koja je Lucio iz Dandula izpisao, izmišljena. — Ovako nadalje piše: „U ono vrěme po smerti Terpimira horvatskoga postade razpra zbog vladanja medju sini njegovimi Muncimirom i Surinjom, koja je velikomu razdruženju u ovoj kraljevini povod dala.“ Tko nebi morao kazat, da Dandul nije niti iz daleka kralje horvatske poznao, kada je ovako od njih pisao? Jerbo Terpimir vladao je g. 831., što njegova povelja svědoči; Muncimir pako kra-

Digitized by Google

ljevao je g. 892., i bio je sin Vladimirov, ili kako Porfir. piše Vlastimirov; Terpimirov pako sin zvao se je po svědočanstvu istog pisca Kresemere. Nadalje u istom izpisu Dandula veli Lucio, „Od ovuda (t. j. od Trogira varoša) došao je (razumij Petra Urseola) u plemeniti i jaki varoš Split, koi biaše stolno město Dalmacie, i bi od Petra arcibiskupa i od svega varoškoga duhovnoga i svetovnoga množtva u svetačnoj oděći dočekan, po doveršenoj pako misi primio je od svih zakletvu věrnosti.“ Promotri dakle sam moj čitatelju, kako se ova s pervašnjimi složiti mogu: iz Arkidiakona splitskoga svědočio je Lucio, da je bio od g. 970. arcibiskupom splitskim Martin, a ne Petar, koi je živio 832. u vrěme Terpimira kralja. Ovo svědočanstvo arkidiakonovo potverdjuje Lucio diplomom cerkve sv. Mihaila kod Splita od g. 1000., gdě se čini uspomena od glasovitoga kralja Deržislava i od Martina arcibiskupa. Kako je dakle mogo Dandul arcibiskupa splitskoga Petrom zvati, ako je bio Martin? Ali bio arcibiskupom tko mu drago, pitam se nadalje: kako je mogo onaj arcibiskup, koi Petra Urseola sa svim pukom tako svetačno je dočekao, i věrnost mu prisego, u spomenutoj diplomi Deržislava zvati kraljem horvatskim, i zašto nije dao zapisati Petra Urseola (koi je živio od g. 996 — 1003.) kano vojvodu mletačkoga i dalmatinskoga, ako je ovaj Dalmaciu osvojio? Ali ovdě bi se opet moglo Luciu reći, što je on našemu Diokleasu kazao. Njegovi pisci Sabelik i Dandul čuli su možebit pripovědati od Terpimira i Muncimira, pak su načinili Muncimira sinom Terpimirovim, vladavšim u vrěme vojvode Petra Urseola; iz Martina pak arcibiskupa splitskoga načinili su Petra, koi je takodjer sědio na stolici arcibiskupskoj u vrěme Muncimira g. 932. Lucio pako, nehoteći se Mletčanom zaměriti, neistinite ove dogadjaje na světlo je dao, i na arkidiakona splitskoga nasloniti se je tersio: ali moguće nije kozu situ i kupus čitav světu ostaviti.

Sada znademo, da Petar Urseol nikada nije Dalmaciu osvojio; ali da niti ono stojati nemore, što Lucio od Otona, vojvode mletačkoga i naslědnika Urseolova, piše, to ću dole nize pokazati. Jerbo do g. 1015. vladahu u Albanii i Epiru Vladimir i stric njegov Dragimir, g. pak 1017. osvojio je one krajine Vladislav kralj bugarski, i poginu pod Dračom (kako pišu Du Fresne i Kačić), od strahovitog pogleda Vladimira, kojega je dao smaknuti. Deržislav kralj umro je g. 1014., i njegova bratja: Svetislav, Krešimir i Gojislav razděljiše medju se kraljestvo. Svetislav, budući da se u privilegii Krešimira Petra pervi spominja, morao je

Digitized by Google

biti kraljem, što ću iz iste privilegie u dogadjajih Petra Krešimira pokazati. Svetoslav dakle vladao je nad Serbiom, Bosnom, Likom i Karbavom; Krešimir nad Dalmaciom i Albaniom; Gojislav nad Srěmom i Panoniom Saviom. Ovako opisuju vladanje ove bratje gerčki pisci, kojim se više věruje, nego mletačkim. Od g. 1018., kad su gerčki cesari Basilio i Konstantin Bugariu većom stranom predobili, počeli su i horvatske krajine pomalu osvojivati, najprie Rasciu i Albaniu, zatim Dalmaciu dolnju: odkuda opet očito je, da Mlečani, da su i hotěli, nisu mogli Dalmaciu osvojiti, jerbo Gerci, koji su uvěk Dalmaciu ko svoju vlastitost smatrali, nebi bili jim to dopustili; nu ova sva dogadjaji bolje pokažu.

Svetoslav 38. kralj, sin Krešimira I. a brat Deržislavov, počeo je g. 1015. s bratjom svojom Krešimirom i Gojislavom vladati. Ovoga spominjaju Krešimir Petar u svojoj privilegii, kojoj se věrovati mora, i Du Fresne, gdě Krešimira 2. za kralja horvatskog stavlja. Ali Du Fresne je u tom pobludio, da je kralje horvatske od serbskih i dalmatinskih razlučio; ja pak izvodim kralje od pokolěnja kraljevskoga, koji nad svom Iliriom vladahu, i ovo meni će svaki dopustiti, koi dogadjaje pazljivo promotri. Istina je, da su više putah kraljevi horvatski medju sinove svoje, ili ovi medju se kraljevinu razdělili, ništarmanje samo jedan izmed njih bi za kralja spoznan i krunjen. Zakonito pak je bilo kod Horvatah, da su uvěk najstariega za kralja izabrali. Ovako po smerti Krešimira 1. najstarii njegov sin Deržislav bi za kralja krunjen; za ovim pako slědio je Svetoslav, buduć da je Stěpan vojvoda od Bosne, kojega sin kopilan pokolěnje Prelimirovo zatamani, mnogo prie umro; bratja pako Svetoslava: Krešimir i Gojislav biahu samo vojvode.

Popisavši ova osětiti moram čitatelje moje, da su Du Fresne i Kačić, koji obodvojica iz Dioklea kralje popisaše, imena ovih u tom poměšali, što su kralje serbske od dalmatinskih i horvatskih razlučili, i ovako iz jedne kraljevine dvě načinili. K ovomu su pripomogla i različna imena, od gerčkih i mletačkih pisacah kraljem i vojvodam pridana; nu ako dogadjaje i godine promotrimo, onda prava imena na světlo dolaze. Ovako iz povelje Krešimira Petra znademo, da je bio otac njegov Stěpan kralj horvatski, ali pod ovim ga imenom samo gerčki pisci spominjaju, zovući ga takodjer Bojislava ili Boeslava, Diokleas pak i polag njega Du Fresne imenuju ga Dobroslavom, a Dobroslav bi sin Dragimirov, rodjen od njegove žene kod Brusne,

Digitized by Google

kad je iz Rascie u Bosnu běžala, okolo g. 1018., kako sam u pervašnjem poglavju pokazao. Kolika ovo smutnja!

Nadalje Kačić i Du Fresne spominjaju iz Dioklea pet sinovah Dobroslava: Mihailu, Gojislava, Saganca, Rodoslava i Predemira; nu medju ovimi neima Krešimira Petra, a znade se izvěstno, da je bio ovaj glasoviti kralj od sve Ilirie: dakle odkuda ćemo ga izvoditi? Ja velim, da iz dogadjajah i godinah, jer ako ove pozorno promotrimo, vidět ćemo, da najstarii sin Stěpana kralja Mihail bi Krešimir Petar; ovako ćemo razumět pokolěnje Krešimira Petra.

Sada povraćam se na Svetoslava kralja i njegovu bratju Krešimira 2. i Gojislava. Gdě je koi vojvoda bio, to sam već gori pokazao, vladahu pako do g. 1019., kako Lucio *(Lib. 2. c. 8.)* iz Cedrena na g. světa 6527., g. I. pak 1010. svědoči, ovako pišući: „Podloživši Bugariu cesaru predade se i bližnji horvatski narod, sa svojimi principi dvojicom bratje, kojim dade cesar dostojanstvo i blago veliko. Jedini jošte Sermo gospodar od Srěma *(Dominus Sermii* t. j. *Syrmii)*, brat Nestongov, nije hotio vladanje cara spoznati. K ovomu pošalje Konstantin Diogenes poglavica bližnje pokrajine poklisare, davši mu pod zakletvom věru, da ga želi posětiti, i od potrěbitih stvarih s njim se razgovarati: ako bi se pako nevěre i zasěde bojao, da će samo s trěmi službenici k brěgu tekuće ondě rěke dojti, i da ovako on takodjer učini. Posluša ga Sermo, i sastane se na ovaj način s Diogenem; ali ovaj na město razgovora mač u njedarah sakriven izvadi, i jednim mahom Serma zakolje. Službenici Sermovi utekoše, Diogen pako, sakupivši bližnje čete, s jakom vojskom u Srěm otide, i uplašenu udovu s velikimi obećanji nagovori, da sebe caru predade. Ona bi zatim u Carigrad poslana, i ondě za pervoga někojega Carigradjana udata, Diogen pako postade na skorom poglavica *(praefectus)* od predobljene krajine.“ Ovako Lucio iz Cedrena; Du Fresne pako Cedrena nespominja, kano da ov poslě g. 900. nije živio, nego on isti dogadjaj iz Skilica i Zonara *(Scylitzes pag. 717.; Zonaras pag. 181.)* izpisuje. Isti spisatelj iz Lupa protospata na g. 1024. pripověda: da je Bojoan ili Bujan, vojvoda gerčki, spomenute godine Horvatsku predobio, ter ženu Kosmika t. j. Gojislava uhvatio, i u Carigrad poslao.

Iz ovih Du Fresne *(De reg. Croat. et Dalm. pag. 76. §. 13.)* izvodi, da dva ona bratja, koji su (neznade se na kakvi način) u Carigrad otišli, biše Svetoslav i Krešimir; Gojislav pako, kojega je Konstantin Diogen g. 1019. na brěgu Save po nevěri ubio, i kojega Lupo protospata

Digitized by Google

po običaju gerčkom zove Kosmika, da je bio tretji brat, i vojvoda od Srěma i Panonie Savie. Od ovuda pověrovano slědi, da, premda je Diogen Gojislava po izdajstvu ubio, Srěm ipak nije predobio, nego udova Gojislava branila se je do g. 1024. Istinu ovih potverdjuje Du Fresne *(De reg. Dalm. et Serb. c. 3. § 34. pag. 45.)* svědočanstvi Skilica *(pag. 745.)* i Zonara *(pag. 197.)*, koji pišu, da je Serbia g. 1036. pod Mihailom Paflagonom pod vladanje gerčkih cesarah spala; odkuda naravski slědi, da, premda Svetislav i Krešimir u Carigrad biše odvedeni, a brat njihov Gojislav po izdajstvu bi ubijen: bani i župani nisu se ipak hotěli Gerkom podložiti, nego su s njimi tja do g. 1036. mnoge kervavo boje imali. U ovo pak doba poslě kad su se někoji izmed njih, budući možebit od Gerkah podmitjeni, ovim podložili, spoznadoše i ostali domovini věrni gerčko vladanje, nu da vladanje ovo niti sada drugo trajalo nije, to ćemo doli niže viděti.

Iz ovih vidiš moj čitatelju, kako su lukavo Gerci s Horvati baratali, ter more li ono stojati, što něki pisci lažljivo pripovědaju, da u ono vrěme Mletčani Dalmaciu, Ugri pako Panoniu Saviu posědovahu. Doista učenomu Du Fresnu, koi ova brez svake pristranosti iz gerčkih pisacah popisa, više se věrovati mora, nego mletačkim i ugarskim piscem, koji za prilizati se svaki svojemu inoplemenomu vladanju, pod kojega jarmom stenjahu, često su proti svojemu vlastitomu narodu takove stvari nestidno pisali, koje se nikakvimi věrojatnimi dokazi posvědočiti nemogu. Ako su dakle Gerci okolo g. 1019. dvojicu od vojvodah po Ilirii vladajućih lukavštinom u Carigrad odveli, a protiva věri i zakonu ubili; ako su zatim do g. 1036. s bani i župani ilirskimi uvěk ratove imali, gerčki pako pisci niti uspomene od Magjarah ili Mletčanah u ovih ratovih nečine: naravski slědi, da niti Magjari u Panonii Savii, niti Mletčani u Dalmaciinikakvoga vladanja u ono vrěme nisu imali.

Imena istih ilirskih banovah spominja Petar Krešimir; u vrěme Krešimira I. i sina njegova Deržislava, biše banovi: Pribina i Godemir; u vrěme pako Svetoslava, Krešimira II. i Gojislava: Varda, Boztare i Stěpan Praska, koji poslědnji, poslě kad kraljevi njihovi u Carigrad odvedeni biše, morali su s Gerci bojevati. Od ovih nahodi se něka uspomena u někojih pismoshranah, kano u pismoshrani sv. Krisogona (kod Lucia *Lib. 2. cap. 8. pag. 79.* na g. 1029. *Indice 12.*) čita se testament ili pismo poklona načinjena po Elenici sestri Godemira bana manastiru sv. Krisogona zadarskoga, u vrěme vladanja cara Romana Augu-

Digitized by Google

sta i Andrie biskupa cerkve zadarske. — Od bana pako Stěpana Praske na god. 1018. (premda se ova godina pravo nesudara) čitamo slědeće: „Ja Stěpan ban sagradio sam ovu cerkvu na čast sv. Nikole izpovědnika Isukerstova, i sv. Petra apostola, i sv. Stěpana biskupa, i blaženoga Dimitria mučenika, i velikoga Krisogona mučenika, i blažene Bogorodice Marie, i svih Svetih Isukersta, sa ženom mojom Mariom u vrěme Konstantina Monomaka. Ja dakle ban Stěpan, cesarski protospatario, doveršio sam sva ova u tečaju godine Isukersta 1018., u početku god. 10. Indikcie 22. Načinio sam ju pak iz vlastitog imanja, i dao sam na nju 15 svilenih oděćah, 1 svileni zastor (*cortina*), 5 svilenih kazulah, 4 para pojasa (*cingulum*), 4 manipule, 4 štole, 6 albah, 4 odeće, 1 zdělu, 1 žlicu, 1 cěv od srebra, 3 križa, 1 od srebra, 4 vampule ili gostarice od zlata i 3 od srebra, 1 tamjanicu, 1 kadionicu (*thuribulum*) i 2 kaleža od srebra, 3 knige misne (*missale*), 1 od muke, 3 od homiliah, smaragd jedan dragi kamen, 2 knige antifona, dvoje rukavice, 3 knige psalmah, 2 himnah, 1 breviar, 2 svěćnjaka, 1 stolicu, 1 par pojasah monačkih, i 3 mahrame. Dao sam takodjer majur, koi se zove Otok, s cerkvom sv. Petra, sa 6 slugah i 4 služkinjami; drugi majur zvani Novoselo, sa 12 obiteljah; i tretji major imenom Butina viso (t. j. Butina věs), s 8 obiteljah. Nadalje poklonio sam 20 volovah, 2 konja, 30 kravah 400 govedah i 32 kermakah. Postavio sam tri zvona, koja su procěnjena 1 funt zlata. Ova sva izručujem gospodinu duhovnomu otcu momu Trasonu opatu, da budu za uvěk uspomena cele sv. Krisogona, kojega sveto tělo u Zadru počiva. I ako se tko od mojih ili tudjih (što Bog sačuvaj!) oduzeti ova usudi: neka umre od ramata, neka neima sěmena na zemlji, i neka plati zlata 30 funtih. Sverhu toga neka spozna serditost Otca, i Sina, i Duha, svetoga, i prokletstvo 318 Otacah; na stražnjem pako sudu neka se s vragom i njegovimi cernimi angjeli ter s Judom Iskariotom u paklu broji; i hoćemo, da ova cedulja ostane u svojoj moći. † Ja Marko Indigo, biskup horvatski, pohvaljujem, potverdjavam i dopuštam."

Ova diploma očito pokazuje imena onih banovah horvatskih, kojih i Krešimir Petar u svojoj povelji na god. 1067. i 1069. spominja, kako ćemo u njegovih dogadjajih viděti. Ali Lucio hoće, da Dalmacia u ovo vrěme od Petra Urseola bi predobljena, i da je pod Mletčane spadala, ovo tersi se pokazati iz Dandula, koi na g. 1018. ovako piše. „Biaše pako vojvoda Oto godinah 18, t. j. g. 1009., kada je kćer kralja ugarskog, i sestru Stěpana naslědnika za ženu

Digitized by Google

uzeo, ženu u duhu bistru, u pogledu lěpu, u poštenju vitežku. U devetoj vojvode godini Krešimir (prie pod Petrom Urseolom pisa Muncimir), predsědnik Horvatah, uznemirivaše svakdašnjim četovanjem krajinu zadarsku i druge primorske varoše Dalmacie, od kojih vojvoda pomoljen, izišavši s bojnimi ladjami, da jih brani, nepriatelja u běg natěra, i gradjane onih varošah u věrnosti i podložnosti pram sebi utverdi. Povratjajući se pako, primio je od Vitala, biskupa kerčkoga, Maja, biskupa rabskoga, Martina, biskupa osorskoga, i od svih priorah, duhovničtva i puka spomenutih otokah obećanje, da ćedu jemu i njegovim naslědnikom za věke svake godine harač plaćati.“ — Plaćanje ovog harača Lucio slědećim pismoglasjem iz rabskog biskupskog arkiva izvadjenim potverdjuje: „U ime Boga i spasitelja našega Isukersta, godine od upùtjenja njegova 1018. měseca Julia, Indikcie perve, u gradu Rabu. Mi Majus, biskup rečenoga varoša Raba, zajedno s Tribunom Trum i Bellato našim priorom, takodjer s duhovničtvom i pukom u gorispomenutom varošu stanujućim, s odvětki i praodvětki našimi zavětujući zavětujemo, i obećajući obećamo vam gospodinu našemu Otonu stariemu, vojvodi mletačkom i dalmatinskom, i naslědnikom vašim davati svake godine harač od 10 funtah lakna svilenog po našem poslaniku, na dan rodjenja gospodina našega Isukersta, ako se pako vam vašega poslanika poslati dopalo bude, nikada i na nijedan način nećemo se suprotiviti plaćanju ovog harača. Ova sva, kako se gori čitaju, brez svakog propuštenja i izgovora izpuniti obećajemo; ako pako sva ova, kako se gori čita, u prepisano vrěme nebi izveršili, onda obećajemo s našimi odvětki i potomki, vam i vašim naslědnikom 5 funtih čistoga zlata. Ova obećanja cedulja neka ostane na uvěk u svojoj stalnosti. Ja Majus biskup pisao sam ova svojom rukom. Ja Bellata prior molio sam, da se ova načine. Ja Ivan arkipresbiter pisao sam svojom rukom, i tak ostali.“

Prie nego ova moj čitatelju, za istinska primeš, promotri, što pisa Lucio iz Dandula od Petra Urseola, koi biaše prie Otona vojvoda mletački, da je ovaj već prie několiko godinah Dalmaciu pod mletačko vladanje natěrao, odkuda bi naravski slědilo, da je on, radi spoznanja mletačkog vladanja ikakvi harač na varoše dalmatinske nametnuo. Buduć pako da se u spomenutoj diplomi nikakva uspomena nečini, da su gradjani od Raba ikada něku daću vojvodi mletačkomu platjali, ili podložnost obećali: očito slědi, da su ona od Petra Urseola izmišljena, i da se u

Digitized by Google

ovih takodjer Dandulu věrovati nemože. Moglo je biti, da su rabski gradjani radi drugog uzroka obećali spomenutu daću platiti; nu da su ovi radi podložnosti Mletčanom kano vladaocem spomenutu daću obećali, to niti dogadjaji nedopuštaju, niti gerčki pisci niti iz daleka nespominjaju.

Ovo je, što sam morao od ovog vrěmena razložiti. — U ostalom od g. 1019 — 1036. morao je u Ilirii medju Gerci i Iliri sveudilj rat biti, kako Skilices piše. Vojvode Svetoslav i Krešimir ili su se sami od drage volje poddali, ili po lukavštini Gerkah biše uhvatjeni i u Carigrad odvedeni, gdě su život svoj doveršili. Od ženah i dětce njihove ništa se drugo nezna, osim da je sin Svetoslavov, kojega Skilices i Zonaras Boistlava ili Boeslava i Stěpana imenuju, iz Carigrada uteko, i Horvate od jarma gerčkoga oslobodio. Nu imena su pisci verlo poměšali: jerbo Kačić spominja iz Dioklea Dobroslava, sina Dragimirova, Du Fresne pako zove Dobroslava polag gerčkih pisacah takodjer Bojislava i Stěpana; zato od potrěbe je ova razložiti, da se razuměti mogu. Ja dakle kažem, da je bio Dobroslav, kojega je mati iz Albanie u Bosnu bežeća, g. 1018. kod Prusne rodila, od matere sačuvan i odhranjen, a okolo g. 1038. (kako Kačić piše), budući od nje naučen, obilazio je svu horvatsku gospodu, i nagovarao ju, da se proti Gerkom podignu. Čujući ovo valjada Stěpan, sin Svetoslava kralja, uteče i on iz Carigrada, gdě biaše s otcom i stricom čuvan, i dojde u Horvatsku, da Horvati imadu iz kraljevske kervi kralja. Ovako Stěpan, preobladavši Gerke, postade kralj nad svimi krajinami, Dobroslav pako dobi vojvodstvo od Albanie. Ali sverhu sinovah Stěpana i Dobroslava velika je razpra. Da je Stěpan imao sina Krešimira, to svědoči povelja istog Krešimira Petra, i ovaj dolazi pod imenom Mihaila, što će dogadjaji bolje bokazati, nego ista imena od pisacah zabilježena. Samo to oprěděliti moguće nije: jesu li svi ovi bili sinovi samo Stěpana ili možebit i Dobroslava, i koi je bio kojega sinom. Ako su bili svi Stěpanovi, tak je Dobroslav u boju brez odvětka morao poginuti, i pokoljenje Prelimirovo uterlo se je, kraljevina pako spala je na koljeno Krešimirovo. Zato poslě Svetoslava slědi

Stěpan 39. kralj, sin Svetoslava, iz Carigrada, gdě bi odhranjen, je uteko, i u Serbiu došao. Ovoga gerčki pisci Skilices *(pag. 745.)* i Zonaras *(pag. 197.)* kod Du Fresna Bojistlava ili Boeslava i Stěpana zovu. Viděći Dalmaciu i Serbiu sebi prignutu, obědvě deržave osvoji, i poslě kad su Horvati s medjusobnim dogovorom sve Gerke po gradovih i selih kano posadnja vojska razděljene, u

Digitized by Google

jedan dan i u jednu uru potukli, protĕra i on Erotika, vojvodu gerčkoga, iz Serbie. Kačić polag Dioklea ove dogadjaje samomu Dobroslavu, sinu Dragomira, pripisuje; ali Du Fresnu, koi iz spomenutih gerčkih pisacah pokaza, da je Bojislav ili Stĕpan Horvate oslobodio, više se vĕrovati mora, jerbo njegove rĕči i povelja Krešimirova potverdjuje. Dakle ova stvar mora se ovako razumĕti: Dobroslav, sin Dragomirov, koi biaše od materi sakriven i potajno odhranjen, obilazio je bane i župane od ilirskih deržavah, i prignuvši ih sebi, pozvaše Stĕpana iz Carigrada, koi biaše odvĕtak kraljevskog roda, i onda dogovoriše se svi Serblji, Albanci i Dalmatini sa svojimi župani, zatim bani od Like, Karbave i Srĕma, da u jedan dan i uru sve Gerke po varoših i gradovih za posadu razredjene pobiju, i zatim se odmah sa svojom vojskom k zastavam vojvodah Stĕpana i Dobroslava priklope, jerbo nĕki bani i župani ostali su još Gerkom prignuti, kako ćemo dole niže viděti, i ovako biše sva izverščna (okolo g. 1038.).

Razumĕvši ova cesar Mihail Paflagon, sakupi vojsku što veću može, i udari (kako Du Fresne iz Dioklea, Skilica i Zonara piše) pod vojvodom Harmenopolom najprie u krajinu Cetinsku, da ovako Stĕpana i Dobroslava, prie nego vojske skupe, razbije; ali Stĕpan i Dobroslav sa skupljenom već vojskom Harmenopolu na susrĕt idu, i kod varoša Vuranie s Gerci se pobiju, preobladaju jih i izsĕču. U ovom boju (piše Du Fresne) Rodoslav, sin Stĕpana, junački se je deržao, i radi toga pokloni mu otac kezeansku župu na uvĕk. — U ovo vrĕme dogodi se (veli isti Du Fresne iz Skilica *pag. 745. E. R.*), da gerčka ladja, velikom silom zlata natovarena, i k cesaru Mihailu, onda u Tesaloniki stanujućemu, brodeća, bi od valovah morskih na primorje ilirsko bačena. Ovu Stĕpan osvoji i zlato uzme. Cesar Mihail ladju i zlato od Stĕpana natrag iska, i buduć da Stĕpan za potrĕbovanje ovo ništa mario nije: rat mu opet cesar navĕšti, i uškopljenoga Gjuku Probata s vojskom proti njemu pošalje. Ovaj, došavši u tĕsnoće od Serbie, svu vojsku izgubi, i jedva sam život spasi. Ovo se je dogodilo g. 1040, jerbo slĕdeće godine postade gerčkim carom Konstantin Monomak. Pod ovim započeo se je još ljutii rat, jerbo Stĕpan, porobivši i popalivši sve gerčke krajine tia do Carigrada, vladanje svoje do potoka Bause razširi, gdĕ tverdi grad dade sagraditi, i providi ga vojniki, da medjaše od nepriateljah čuvaju. Nemogući ova cesar Monomak podnĕti, sakupi vojsku, i pozove u pomoć bosanskog bana, župana od Rascie, i Ljutovida, sina Semiidre,

Digitized by Google

i župana livanjskog (helmenskog): ovi bo biahu Gerkom prignuti. Sakupljenoj ovako do 60,000 vojski predpostavi za vojvodu poglavicu od Drača, kojega Diokleas imenuje Kursila, Skilices pako (kod Du Fresna *pag. 754.)* Mihaila patricia, sina Anastasia Logoteta. Ovaj dakle vojvoda izručenu sebi vojsku pram varošu Varu po putovih zaraštjenih vodi, tako, da niti dva konjika uzpored nemogahu jašiti; Horvati pako na izliku sve dalje i dalje pred njim izmiču, dok ga u ravnice privabe. Vojvoda gerčki nebrineći se, kuda će se povratiti, došavši u ravnice, poče varoše i sela robiti i paliti. Nakùpivši dosta plěna, odluči se povratiti, nu sve putove i klanjce najde od Horvatah obsědjene i zatvorene, od kojih strašno pobijen izgubi 40,000 vojske, ostali pako, i medju njimi isti vojvoda gerčki Mihail, razběže se, i sakriju se u špiljih i pećinah. Od ovoga boja pripovědaju (po svědočanstvu Du Fresna) Skilices *(pag. 754.)*, Zonaras *(pag. 197. E. R.)* i Lukari *(Lib. I.)*. Diokleas pako piše, da se je ovaj boj dogodio kod kotorskog primorja, perve godine carstva Monomaka, dakle g. 1041. Ljutovida, banu od Rascie, kod Cermice, ostale pak župane, koji su s Gerci deržali, kasnie je Stěpan preobladao, i ovako vladanje svoje utverdio.

Ovaj kralj imao je (kako Kačić piše) pod svojom vlastju Bugariu, Rasciu, Slavoniu, Bosnu, Liku, Karbavu, i svu Dalmaciu, odkuda bi slědilo, da su se Bugari bili sdružili s Horvati. Du Fresne piše iz Petra Lukara, da se je Stěpan dva puta ženio: pervi put uzeo je za ženu Nedu, unuku Samuela, kralja bugarskoga, u Dubrovniku, kojom prilikom dade gradu onomu gerb od Dalmacie, naimre tri zlate lavove glave u modrom polju. Nadalje pišu něki pisci, da je sa spomenutom suprugom rodio sine, koji otca od druge ženitbe zaludu odgovarahu. Buduć pako da Lukari ime druge žene Stěpanove nekaže, zato se Diokleasu više mora věrovati. Umro je u Propratni, i bi u cerkvi sv. Andrie sahranjen. Godina preminutja njegovog nezna se, medjutim polag toga, kako je Du Fresnu njegove dogadjaje popisao, moglo bi se suditi, da je okolo g. 1045. preminuo. Po njegovoj smerti sinovi kraljevinu medju se razděliše: Gojislavu i Predimiru dopao je Tribinj i župa Gripuli, ali obadva biše ubijeni od Tribinjanah, koji na njihovo město kneza, imenom Dodanek za bana izabraše. Čujući ovo ostali tri brata: Mihail, Rodoslav i Saganče, preobladaše Tribinjane, ubojice brata svoga, a bana njihovog Dodanka, mučivši ga prie nemilo, pogubiše. Zatim živila su trojica ova bratje pod ravnanjem svoje materi,

Digitized by Google

zoveći se samo vojvodami do godine 1050., kada je mati njihova umrěla, onda bo Mihail vojvoda, kojega ja Krešimira Petra zovem, kralj je postao.

Krešimir Petar imenom II., u broju 40., bi od svih banovah i županah za kralja ilirskog izabran, i g. 1050. krunjen (Du Fresne iz Skilica *pag. 789.*). Načinivši s cesarom Monomakom savez mira, nazvan bi od njega protospatar, i bi u broj priateljah i družbenikah carstva zapisan. Ovoga dalmatinski pisci i Skilices zovu Mihailom, on sam pak piše se u svojih privilegiah Krešimir Petar. Od otca zadobio je veliku i mirnu kraljevinu; da je pak osim toga i Bugariu pod svojom obrambom imao, premda su se u njoj někoji kralji nahodili, i da je sina svoga Bodina Bugarom za kralja poslao, to ćemo u dogadjajih kraljevah bugarskih viděti. Imade (kako Du Fresne iz Dioklea *c. 3. pag. 46. §. 35.* piše) sedam sinovah: Vladimira, Prieslava, Sergiu, Deriu, Gabriela, Miroslava i Bodina. Děleći kraljevinu medju svoje sinove, kada je vidio, da mu nije zadosta krajinah, uze od brata svoga Rodoslava cetinsku pokrajinu, i dade ju sinu svomu Vladimiru. Po smerti perve žene oženi se opet s rodjakinjom cesara carigradskoga, s kojom opet četiri sina rodi: Dobroslava, Priaslava, Nicefora i Teodora. Svi ovi sinovi, osim Vladimira i Bodina, još za života otca brez odvětka su umrěli. Krešimir živio je u miru do štražnje godine (g. I. 1073.), onda pako Bugari, koji se biše g. 1071. u vrěme Mihaila Duke pobunili (Du Fresne iz Skilica *pag. 851. E. R.* i Zonara *pag. 228. E. R.*), utekoše se ka Krešimiru Petru, obećajući sinu njegovomu Bodinu krunu bugarsku. Krešimir sakupi dakle vojsku i pošalje š njom sina Bodina u Bugariu, gdě bi taki za kralja krunjen. Od ovuda vidimo, zašto Krešimir u svojoj privilegii piše: da je gospodin Bog svemogući kraljevinu njegovu na moru i na kopnu razširio. Za života svoga mnoge je poklone i privilegie cerkvam podělio, koje Lucio iz različnih arkivah na světlo dade, a ja u našem narodnom jeziku ću popisati. Nu prie ću svědočanstvo Cedrena (kod Lucia *Lib. 2. c. 9. pag. 82.*) od Stěpana otca Krešimirova priobćiti, koje ovako glasi: „Pod Mihailom Paflagonom Serbia, koja je po smerti cesara Romana jaram sbacila, opet bi carstvu pridružena. Princip serbski Stěpan, koi se i Bojsthlab zove, malo prie iz varoša (Carigrada) je uteko, i Serbiu osvojio, protěravši odanle Teofila Erotika. U isto vrěme Mihail, sin Stěpanov, koi po smerti otca principom serbskim i tribaljskim posta, načinivši s cesarom savez mira, dobi od njega dostojanstvo protospataria, i bi u knjigu družbenikah i priateljah zapisan.“

Digitized by Google

Ovako bilježi Lucio iz Cedrena; ali Du Fresne polag Skilica i gori spomenuti Zonaras pišu, da su se ova g. 1050. dogodila, Lucio pak ova na g. 1042. pripovĕda; dakle poslĕdnji i ovdĕ je pobludio. Budući pako da se Krešimir Petar u svojih privilegiah sinom Stĕpana i kraljem horvatskim i dalmatinskim zove, ter svĕdoči, da je božanska svemogućnost njegovu kraljevinu na kopnu i na moru produljila: od ovuda očito slĕdi, da je Krešimir Petar onaj isti, kojega gerčki pisci Mihailom zovu. — Sada ću njegove privilegie popisati, kako ih kod Lucia (*Lib. 2. cap. 8. § 15.*) nahodim.

1. *Iz starinskog arkiva manastira sv. Krisogona zadarskoga, na g. 1067.*

„Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski, koi se drugim imenom Petar zovem, dajem na znanje svim, da se meni pravo vidi, da se naredbe mojih roditeljah neukinu, najpače one, koje na spasenje njihovih dušah spadaju. Razuměli smo pak iz dĕlih praděda našega Krešimira Većjega, da je za spasenje svoje duše manastiru sv. Krisogona poklonio za věčno posĕdovanje stanovitu zemlju, na městu, koje se zove Hikulas, od hrasta iznad doline Bĕsne stojećega, tia do stupa na trojputu pram Zablatu radi toga ukopanog, koja sva zemlja ostala je u vlasti manastira u vrĕme poklonitelja, njegova sina Deržislava i zmožnih banovah Pribine i Godemira, ter u vrĕmenih Svetoslava, njegove bratje Krešimira i Gojislava, i njegova sina kralja Stĕpana, mojega otca, s privoljenjem njihovih plemenitih banah, koji u to doba vladahu, naimre: Varde, Boztara i Stĕpana Praske. Radi toga naredjujemo, da njihove odluke od nas za navĕk potverdjene ostanu. Ako bi se pako po našoj smerti tko usudio ova prekeršiti, neka spoznade serditost najvišnjega sudca, i na strahovitom sudnjem dnevu lĕvo zadobivši město, neka čuje, koja su lĕvi (t. j. prokleti) zaslužili. — Načinjeno u gradu Ninu pred ovimi svĕdoci: Boleslav Tepa, svĕdok. Adamić ninski župan, svĕdok. Vialkić župan od Like, svĕdok. Voleta Dad, svĕdok. Budić postelnik, svĕdok. Ivan kraljev kapelan svĕdok. Zvoić volar, svĕdok. Dragonja štitonoša (*scutobajulus*), svĕdok. Dodavid Vinota Grabonja dekan, svĕdok. Ja opat sv. Bartola pisao sam ova po zapovĕdi kralja gospodina moga. "

2. *Pismo poklona ili nadarenje* (Donatio) *glasi ovako:*

„Buduć da prevelika Božanska visost najveće i najmanje věčne časti ne samo po zaslugah, nego takodjer po

Digitized by Google

nedohitnom razdělјenju poklanja, i na neizvidljiv način izvišenja vrědne izvisuje, i oholih izvišenih vrate lomi, neizgovornoga pako sudca neizgovorni takodjer sud obstoji, i buduć da iz neizcerpivog vira izlazeća milost svemogućega zemaljska vladanja razdělјuje: radi toga ja Krešimir, darom milsoti Božje horvatske i dalmatinske deržave ravnajući, i kraljestvo praděda moga blažene uspomene Krešimira kralja, i otca moga srětno u věčnom pokoju (*in elysio campo*) počivajućega Stěpana kralja upravljajući, godine Gospodinova upùtjenja 1069., Ind. 7., epakte 5., *concurrente* 3., počeo sam u prebivalištu našem ninskom skupa s našimi župani, bani, knezovi i kapelani kraljevskoga našega dvora misliti, kako bi Bog svemogući ravnanje kraljestva naslědnoga, koje mi je podělio, i uzderžao, i dusam mojih predměstnikah věčni pokoj darovao. Našao sam pako, da nijedno dělo nije vrědnie i Bogu ugodnie, nego posvetjena prebivališta nebeskih stanovnikah i svetih iz naših zemaljskih dobarah pristojnimi posědovanji i pokloni nadarivati. Dakle, buduć da je svemogući Bog kraljevinu našu na kopnu i na moru razširio, odredili smo i dragovoljno odlučili manastir sv. Krisogona, kojega časti vrědno tělo medju zidovi istoga varoša počiva, zajedno s imanji i vlastnici počitovati, tim veće, buduć da smo u pismih naših predměstnikah, najuzvišeniih kraljah, spomenuti manastir u povlastjenom posědovanju mnogih poljih i zemaljah našli. Mi dakle od předměstnikah naših u ničem neodstupajući, za spasenje naše i svih naših pokojnih duše poklanjamo i za stalno deržanje darujemo Tebi preblaženomu Krisogonu mučeniku u nazočnosti Petra, opata svete tvoje cerkve, vlastiti naš otok u moru dalmatinskom ležeći, i Mauni zvani, na kojega istočnoj strani leži otok, koj se u narodnom slavinskom jeziku imenuje Veru, da ga manastir spomenutoga presvetoga mučenika na věke, bez ikojega od ljudih uznemirenja imade i derži, jerbo ovako je dobra naša volja s privoljenjem i moljbom poštovanih kraljevine naše principah odlučila. Da se pako nadarenje ovo za uvěk utverdi, i u věčnoj stalnosti ostane, podpiramo ga i neprekeršljivo potverdjujemo našim i biskupah naših svědočanstvom, odredjujući, da tkogod od umerlih i nevrědnih našega kraljevskog dostojanstva, nemisleći na sud Božji, ikada bude hotio po bezumnoj preuzetnosti duhovničtvo manastira sv. Krisogona u posědovanju kraljevski prikazanog mu otoka uznemiriti, i zajedno naše pravice pogaziti, neka ućuti najveću serditost budućega sudca, i neka bude na stražnjem izpitu kano krivac s Herodom, Judom i Simonom Magom na věke ob-

Digitized by Google

sudjen, budući u družtvu Antikersta bez svakog mira. Neka zadobije od Boga, svetih apoštolah, skupštine svih Svetih i od preblaženoga Krisogona věčno prokletstvo, našoj pako kraljevskoj komori, i ostalim našim naslědnikom kraljem, županom, knezom ili banom neka plati 100 funtih zlata i u kraljestvu našem neka bude uvěk nepošten. † Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski. † Ja Stěpan biskup zadarski pisao sam, i ova su imena svědokah, koji kod ovog děla biahu: Adamić ninski župan, svědok. Bolislav nadvorni župan (*comes curialis* ili *palatinus*, odkuda su Magjari načinili svoje *Nádor-Ispán*), svědok. Viakić, župan od Like. † Voleta dad, svědok. Budec postelnik i župan brebirski, svědok. Ivan kraljev kapelan, svědok. Petar kraljevskog dvora sudac, svědok. Svidoc kraljevski peharnik, (*pincerna*) svědok. Gospodin Leo carski protospatar i cěle Dalmacie katipan, svědok. Salvislav ninski sudac, svědok. Adam monak i opat od sv. Bartola, svědok. Petar, župan od Sidrage, svědok. Dragomir župan cetinski, svědok. Andria prior běogradski, svědok.

Ja Anastasio biskup horvatski (hrivatski), kraljevskoga dvora kancelar i bilježitelj ovoga pisma, po zapovědi i volji gorispomenutoga gospodina moga kralja srětno sam ga napisao i potverdio u varošu Ninu Amen.“

3. *Iz arkiva manastira SS. Kuzme i Damiana.*

„U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Na sversi godine upùtjenja Isukersta svim vladajućega 1059., indikcie 10., kad je po svem světu preblaženi papa Nikola apostolovao, u istočnih pako stranah Komneno carigradski carevao, ter kada je u Běogradu Teodosio biskupovao, i Dragoslav ondě priorom bio, měseca naimre Februara. Ja Krešimir sin Stěpana kralja, po Božjoj milosti kralj od Dalmacie i Horvatske dozvao sam Andriu, duhovnoga, Bogu i ljudem miloga čověka, od otoka imenovanog Zuri, opominjajuć ga i moleć, budući da to biskup, prior, duhovnici i puk spomenutog varoša zahtěvaše, iskaše i hvališe. Koi kada bi i s bratjom svojom dozvan, zapovědio sam u nazočnosti gorispomenutih biskupa, priora i gradjanah běogradskih, u pribitju takodjer prepoštovanoga muža gospodina Majnarda, rimske cerkve apohrisara i spomenutoga apostolskoga naslědnika Nikole poklisara, po kraljevskoj mojoj vlasti i s odobrenjem mojih velikašah privilegiu sastaviti, koja ovako glasi:

„Budući da ste Ti Andrio, po milosti Božjoj opate, i bratja Tvoja, podloživši se mojim moljbam, cerkvu za

Digitized by Google

koju sam vas ozgor molio, sagradili, i pomoćju miloserdnosti Isukerstove ter vašom marljivostju na moje veselje doveršili: sbog toga dopuštam, dozvoljujem i poklanjam Tebi Andrii opatu i tvojim zakonitim naslědnikom ovu vlast i slobodnost, da osim poštovanja cerkvenomu poglavarstvu dužnoga, nikakvoj cerkvenoj ili duhovnoj vlasti podložni nebudete, dapače neka manastir sv. Ivana apostola i evangeliste na toliko slobodan i prost bude, da niti daću, niti maltu u kraljevsku našu peněznicu platjati, niti poklone světovne banom, županom i ostalim velikašom davati nemora. Da se pak ova naša odluka za stalno potverdi, zato ju u poslušanju i nazočnosti gorispomenutih svědokah kraljevski opunovlastjujem, gospodski objačujem, i zmožno utverdjujem, i zapovědam, da se ovo moje odredjenje po nikakvoj smionosti ili oskrunjujućoj preuzetnosti neprekerši, nego kano što je predpisano, za navěk u svojoj krěposti uzderži. Hoću takodjer, dohrohotno dopuštam i po kraljevskoj mojoj oblasti naredjujem: da čitav otok Zuri sa svim, što se ondě od naravi ili rukoděljstva nahodi, sa svimi oranimi i neoranimi zemljami, lugi, šumami, vrěli, studenci, pašami u dolini i gorah, zelenimi i suhimi livadami i svimi ondašnjimi městi vlastitost spomenutoga manastira bude; dapače i cerkva, koja je ondě, neka se po katoličanskoj pravověrnosti bez svega odpora spomenutomu manastiru podloži. Buduć pako da se neimade početnik děla za hvale vrědnoga, nego završěta dionik i izveršitelj polag zaslugah se hvali, jer svaka hvala pěva se na sversi; i buduć da ondě molitve bogoljubnih neobhodno prestati će, gdě sbog pomanjkanja potrěbitih za življenje srědstvah nada života uteče, zato poklanjam, prikazujem i predajem po kraljevskoj vlasti zajedno s Gojzonom banom i mojimi velikaši Tebi Andrii opatu i svim, koji će manastir blaženoga Ivana polag naredbah otacah upravljati, majur Rogova u podnožju bližnje gore pram sěveru blizog varoša Běograda stojeći, sa svim,što na njega spada. —

Ako se pako tko usudi kraljevska ova i kraljevski potverdjena dobročinstva prikazana manastiru sv. Ivana Apostola i Evangeliste, za moju, mojih roditeljah i naslědnikah duše, nepravedno pokvariti, pomanjšati ili oteti, neka na njega serditost Božja obilno pane, i neka kano izdaica Juda pogine, sverhu toga neka imade prokletstvo 318 otacah, neka se liši pravde kerštjanske, i neka se podloži pravdi kraljevskoj horvatskoj, t. j. neka plati sto funtih zlata pedepse onomu kralju, koi bude kraljevinu ravnao. Da se pako punovlastje ovo, kano što je kazano, u svo-

Digitized by Google

joj krěposti uzderži, potverdjuje se pravičnim svědočanstvom i istinskim odobrenjem nazočnih svědokah, koji svi ova pohvaljuju, i podpunoma potverdjuju. Osobito pako gorispomenuti gospodin Majnard apohrisar, Laurentio arcibiskup, Rainer biskup horvatski, Teodosio biskup, i Prestantio biskup, Gojzo ban, Boleslav, Teuzo, Privaneg župan od Like, Dragoslav prior, Juraina župan od Sidrage, Drago prior, Drago od Kastrice, Dabreina prior i Petar sin njegov, Gargur Petraina oružnik, Druso sin biskupa prestinskoga i brat njegov Madia, Mihail i brat njegov Petar, Braneik i brat njegov Pisa kapelan i sin njegov Budić, Ivan uškopljenik štitonoša i brat njegov župan od Kručene, Dražen župan od Blate, Sabač i brat njegov s mnogimi drugimi.“

4. *Iz istoga arkiva.*

„U ime svetoga i nerazdĕljnoga trojstva, i godine upŭtjenja Gospodinova 1069, Indikcie 6., měseca Oktobra. — Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski sa svimi mojimi plemenitimi naredjujem, da se svědočba ova, koju manastiru sv. Tome apostola, rukom gospoje Dobrice istog manastira materi poděljujem, u svojoj krěposti i stalnosti uzderži, naimre: da spomenuti manastir od sada do uvěk od svake daće prost ostane, tako, da nikakvom običnom dužnostju prama meni ili mojim naslědnikom obteršen nebude, ako dragovoljno počitovanje iznimlješ, da sve služkinje u manastiru ovom se zaderžavajuće, budući od svakoga uznemirenja světovnih vlasti proste, slobodnie i revnie stvoritelju svomu služiti mogu, kojemu su se pod jarmom zapovědi podložili. Zato spomenuti manastir ne samo slobodom nadarivamo, nego sverhu toga poklanjamo mu i kraljevsko naše zemljište nahodeće se na městu Rasokatica zvanom, i to u duljini: oda dva vodometa (*fontanæ*) u istoj Rasokatici, tia do studenca, koi stoji pri zemlji Mogorovići; u širini pak: od gore Knínu tia do Živoga i Smurdulanah, počimljuć od kraja doline tia do podnožja gore Knína. Ako pak někoi izmed mojih naslědnikah ovu moju odluku prezirati, i ove, koja sam odredio, pomanjšati štogod ili prekeršiti bude hotio: serditost Boga i svih svetih neka na njem ostane, neka se prokletstvom 318 otacah sveže, na poslědnjem pak i strašnom sudu neka se s vragom, njegovimi službenici i s Judom izdaicom osudi, i u nepogasljivoj vatri muči. Naredba ova bi javno načinjena, i od slědećih svědokah potverdjena: Laurentio arcibiskup, Rajner horvatski biskup, Gojzo ban i t. d.“

Digitized by Google

5. *Iz arkiva opaticah sv. Marie zadarske.*

„Godine upùtjenja gospodina našega Isukersta 1066., kada je u Carigradu Dubkiza (Konstantin Duka) vladao. Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski, sin Stěpana kralja, dajem s dopuštjenjem Laurencia arcibiskupa splitskoga, ter s pohvaljenjem vojvode Stěpana i ostalih županah, kraljevsku slobodu manastiru sv. Marie zadarske, koi je sestra moja Cića (*Cicha*) sazidala; tako, da ako se něki svojevoljac spomenutomu manastiru u čemugod suprotiviti bude hotio, ili ako šta ukrade, cerkvi četveroverstno to povratiti mora, njegovo pako sve imanje podloži se kraljevskoj pravici. Ovo bi od arcibiskupa i svih biskupah kanonički potvrdjeno i od cěle skupštine pohvaljeno. Laurencio arcibiskup hvalim. Stěpan biskup zadarski hv. Rajner biskup horvatski hv. Ivan biskup trogirski hv. Dabro biskup bèogradski hv. Drago biskup rabski hv. Petar biskup ozorski hvalim. Ovo bi pisano pred svima za spomenutu opaticu Ciću u Šibeniku na dan rodjenja Gospodinova.“

6. *Iz istoga arkiva.*

„Godine upùtjenja Gospodinova 1072. Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski poklanjam za spasenje moje i mojih predměstnikah duše, manastiru opaticah sv. Marie u Zadru, koi bi na moljbu sestre moje Ciće iz nova sazidan, poznatu kraljevsku ili kraljevskih službeníkah zemlju u Tuhenii, pružajuću se od istoka pram zapadu kroz dolinu, koja se tia do mora proteže; pram sěveru tia do izvišene gore, pram podnevu pako do zemljišta, koje děd moj dade rodjaku svomu Madiu i sinu njegovomu Dabranu pred ovimi svědoci: Dobrom priorom sinom Bolice, Niceforom i bratom njegovim Madiom sinom Zele, Dobrom drugim štitonošom, Dešinom jurišarom, Budilom kapelanom, i Desom klerikom zadarskim. Ako pako nětko nadarenju našemu suprotiviti se bude hotio, neka plati kraljevsku globu, naše pako nadarenje neka vazda u svojoj jakosti ostane. Dato je ovo u Tohini i potverdjeno u Zadru, u nazočnosti Stěpana istog varoša biskupa, Draga priora, Sege sudaca, Zele i Dode i drugih premlogih.“

7. *Iz arkiva SS. Kuzme i Damiana.*

„Aprizo Sakalarastić poděli za věčno spasenje istomu manastiru (sv. Ivana Evangeliste) zemlju u Jelčanih (*Elzani*) pred ovima svědoci: Radoslavom Lisicai, Musom i Stěpanom bratom Radoslava, i to u vrěme Petra opata.

Digitized by Google

Dobio je pako zemlju ovu na slědeći način: stanoviti dan primi isti Aprizo kralja Krešimira i kraljicu na konak, i načini jim s kraljevskim troškom gostbu, poslě koje ih bogatimi dari počasti: kralju naimre pokloni najlěpšeg momka s najboljim konjom, kraljici prikaza najlěpšu služkinju, kraljevskomu štitonoši štit i sulicu, i ostalim takodjer različne poděli darove. Ostale medjuležeće zemlje poklonio je kralj istomu manastiru sv. Ivana u vrěme opata Petra; zemlju pako Kamenjani i svekolike oranice ondě, prikazao je istomu manastiru jedan od bratje imenom Pribina Gušić, koi ju dobi od kralja Krešimira za blagoslov poslě obrijenja vlasah. Ja Morimir poklanjam za věčno spasenje s privoljenjem, odobrenjem i pohvaljenjem brata moga Drasela, svu moju čast od majura, koi se počimlje od doline SS. Kuzme i Damiana, tia do zemljišta monakah sv. Tome."

8. *Iz starinskog arkiva manastira sv. Gargura u Zadru.*

„Godine upùtjenja Gospodinova 1070., Indikcie 3., kada je carevao Roman 3., u kraljevini pako horvatskoj Krešimir je kraljevao i Zvonimir bio banom. Ja Kroatin i brat moj Luka Strah poklanjamo manastiru sv. Krisogena za věčno posědovanje, u pribitju opata Petra, zemljište naše na městu Sekirani zvanom, koje medjaši sa zemljištom iste cerkve. Tkogod pako ovo naše nadarenje bude hotio oduzeti, neka u serditost Svemogućega upane. Ovo bi načinjeno u varošu Zadru, pred svědoci: Drago prior svědok. Kuzma župan od Like, svědok. Adamizo župan od Nina, svědok. Majus zadarski sudac, svědok. Kandido, svědok. Dabro, svědok. Andria sin biskupov. Ja Adam misnik, pomoljen od poklonitelja i spoznavši istinu, pisao sam ova mojom rukom."

9. *Iz istoga arkiva.*

„Godine upùtjenja G. N. Isukersta 1072., Indikcie 7., u vrěme vladanja glasovitoga Krešimira, kralja horvatskog i dalmatinskog. Dopalo se je nam bratji: Zovinu, Dosimiru, Petru, Gromilu, Slaviću, da za spasenje naših i pokojnih roditeljah naših duše, kojih imena su slědeća: Veliac, Stěpan, Tomidrag, Vahemir, Radomir; ženah takodjer pokojnih, po imenu: Petrone, Bolenege, Klare, manastiru sv. mučenika Krisogona i t. d. — Dato u Novogradu, u nazočnosti spomenutoga kralja: Družine ded, svědok. Pribidrug poštelnik, svědok. Drugana, kraljevski šti-

Digitized by Google

tonoša, svědok. Adamizo župan, svědok. Desina, svědok. Prodan župan, svědok. Majus sudac, svědok. Prestantio, Doda, svědok. Petar Komercar, svědok. Kandido, svědok. Nikifonos, svědok. Ja Adam, budući pomoljen od gorirečenih, pisao sam ova vlastitom rukom.“

10. *Iz arkiva cerkve rabske.*

„Godine upùtjenja G. N. Isukersta 1062., Indikcie 15., kada je carstvom upravljao gospodin Komnen, u kraljevini pak horvatskoj gosp. Petar vladao, i božanstveni věrozakon se razširivao, premlogi kerstjani, ostavivši světovna, samomu Bogu živili, i drugi, trapeći tělo različnimi mukami, prikazivali su Bogu dušu. Premda pako mi nismo iz broja ovih: ipak budući ganuti strahom Božjim u serdcu, i sěćajući se naših grěhovah, želimo mi svi stanovnici varoša Raba s gorućom revnostju i velikom željom jednodušno na otoku našem sagraditi manastir i luku spasenja naših dušah. Dakle u početku ja biskup Drago, sa svim našim duhovničtvom, i Majus prior sa svim gorirečenim pukom, s plemenitimi i neplemenitimi, velikimi i malimi varoša stanovnici, sa skupnim privoljenjem, ter na čast G. N. Isukersta, pravoga i saveršenog Trojstva, blažene Bogorodice Marie uvěk děvice i svih Svetih, tebi Fulkonu opatu i tvojim naslědnikom, da naš manastir sagradiš, poděljujemo, odredjujemo i s věčnom pravicom potverdjujemo cerkvu na čast blaženoga Petra verhovnoga apostola sazidanu, sa svim, što na nju spada, slědećim načinom: Najprie od početka zidine kod gore tia do potoka, niz potoka tia do mora, po moru tia do mlina, i uz goru, ter iduć po njezinom verhuncu tia do pervašnje medje, tebi Fulkonu opatu i naslědnikom tvim za navěk predajemo. Drugu pak cerkvu na čast sv. Cipriana podignutu, sa svim što na nju spada, ovim redom vam poděljujemo: od Tamne doline tia do doline Trasinske; ostale tri strane more obkoljuje, skupa sa stranom pomorskom i sa svimi klisurami na artu (*promontorium*) ovom se nahodećimi; zatim doline, koje su kod sv. Cipriana i kod sv. Petra s tom pogodbom poklanjamo, da nitko bez vašeg dozvolenja ribe ondě nelovi, i da svaki četvertu čast ribah manastiru sv. Petra preda. Ovo pak mi Drago zakoniti biskup s privoljenjem svega našega duhovničtva, ter Majus prior i sav puk tebi Fulkonu i tvojim naslědnikom tako poděljujemo, da si, gděgod se vam dopade, na jednom od ovih městah s pomoćju Gospodinovom manastir sagradite, kano što sveti blaženoga Benedikta red zahtěva. Ova pako časti

Digitized by Google

vrědna měsla vam podpunoma, kako smo gori odredili, s gorirečenimi cerkvami i sa svim gori i doli spomenutim, ter s dotičnimi ulaznimi i izlaznimi putovi ko imanje vaše podĕljujemo, za da ondĕ sve naredbe manastirske oversavate; niti komugod od naših potomakah ili naslĕdnikah pravicu ostavljamo natrag iskanja odanle čast nĕku: dapače odredjujemo i čversto obećajemo, da ako ikada ili mi, ili potomci naši, ili inostranac nĕkoi vam ili naslĕdnikom vašim nemir uzrokujemo, hoteći odanle nĕšto oduzeti ili pomanjšati, i mi nebudemo vas od svih branili i vam pomagali, sto funtih zlata neka platimo manastiru, i ova naša privilegia i odluka neka čversta ostane. Ako se pak ikada poslĕ ovog naredjenja uporna nĕka pravda suprot vam podigne, zapovĕdamo, da pred biskupom i priorom, ili pred svim pukom proglas jedan put učinite, i ako na drugi put vam nikakvu polastiću nenačinimo: onda imat ćete slobodu ostaviti nas i otići ka kralju, da ondĕ polag zapovĕdih pravo svoje tražite. Ovu privilegiu zapovĕdamo za tebe Fulkone i tvoje naslĕdnike ovako napisati. Načinjeno u gradu Rabu. Opet potverdjavamo, da se gorirečeno odvĕtstvo sv. Cipriana stopi s odvĕtstvom sv. Petra. Ne sam biskup, ili moji roditelji, nego sama cerkva, bratja, sve duhovničtvo i sav puk poklonili su ovo svamogućemu Bogu."

„Ja Drago nevrĕdni biskup sa svim duhovničtvom potverdjavamo ovo i naredjujemo, da svaki ovoga varoša stanovnik ili inostranac, koi se usudi suprot ovoj našoj odluci pravdati, neka pane za navĕk u prokletstvo cerkve, svemogućega Boga, svih prorokah, 12 apostolah i 344 svetih otacah, budući s Judom Iskariotom u paklu usužnjen, neka zasluži, da čuje strašne rĕči, koje će Kristus nepravednim kazat: idite prokleti! On pako, koi bude njihov branitelj, neka bude dostojan s pravednimi sladki on glas čuti: hajdite blaženi! Ja Drago biskup načinio sam znamenje †. Ja Ivan arcidiakon načinio sam znamenje †. Ja Juraj diakon nač. sam zn. †. Ja Barba presbiter nač. sam zn. †. Ja Juraj arcipresbiter nač. sam zn. †. Ja Majus prior nač. sam zn. †. Ja Martin nač. zn. †. Ja Majus nač. zn. †. Ja Konstantin nač. sam zn. †. Ja Majus Gatus nač. sam zn. †. Ja Marino načinio sam zn. †. God. 1071. Vidivši, da je svědočba ova prava i dobra, ter od biskupa, duhovničtva i ostalih vaših gradjanah potverdjena i pohvaljena: zato i ja Krešimir kralj isto pohvaljenje i potverdjenje potverdjavam, i ako tko od djavolskog nagona pritĕran ovo moje potverdjenje prekeršiti pokuša, valja da bude jačji od nas, i da priateljstvo naše za ništa derži."

Digitized by Google

Evo moj čitatelju imadeš pred očima dogadjaje Petra Krešimira, imadeš godinu, koje kralj je postao t. j. g. 1050., i koje je umro t. j. g. 1073.; imadeš njegove vlastite donacie i povelje, i druge od plemićah i cělih varošah u vrěme njegovo načinjene, od njega pako potverdjene privilegie i diplome, odkuda mnogo světla na dogodovštinu ilirsku izvira. Buduć pako da poglavitia svaki možebit nije zapamtio, zato ona na kratko spomenem.

1. Od potrěbe je najprie, da kraljevsko pokolěnje Krešimira Petra iz donacie pod brojem 1. popisane pokažem, gdě on ovako veli: „Buduć da smo iz dělah praděda našega Krešimira Većega razuměli, da je on za spasenje svoje duše manastiru sv. Krisogona poklonio zemlju —“ Od ovuda očito vidimo, da Krešimir I., imenovan Većji, bi praděd Krešimira Petra: sada moramo dakle iztraživati, tko je bio njegov otac, i tko děd, što se iz iste donacie razuměti može, jerbo Krešimir ovako nadalje piše: „koja sva zemlja ostade cěla u vrěme njegovo, sina njegova Deržislava, i zmožnih njihovih banah Pribine i Godemira.“ Ove rěči pokazuju, da je bio u vrěme Krešimira Većega ban Pribina, i da je za Krešimirom na prestolje kraljevsko stupio Deržislav, kojega ban zvao se je Godemir. Nu odanle još neslědi, da je bio Deržislav Krešimirov děd, promotrimo dakle, što nadalje piše: „i u vrěmenu Svetoslava i bratje njegove Krešimira i Gojislava, i sina njegova Stěpana kralja otca mojega.“ Ovdě Krešimir očito piše, da je bio njegov otac Stěpan kralj; nu tko je bio otac Stěpanov, to Lucio veoma netemeljito popisuje. On bo kralje ilirske (*Lib. 2. cap. 8.*) ovako je u red metnuo: za Krešimirom Većjim stavlja Deržislava i Krešimira, vladavši od g. 994 — 1000., u isti red, za ovim spominja Svetoslava i Gojislava banove, i najposlě Stěpana sina Krešimira II. Zaisto svaki, koi bude spomenutu, od mene na naš narodni jezik od rěči do rěči prevedenu privilegiu Krešimira Petra pozorno čitao, vidět će, da Lucio nepravo piše. Ja pak iz Krešimirovih rěčih: „u vrěmenih Svetoslava, i njegove bratje Krešimira i Gojislava, i sina njegova (t. j. Svetoslavova),“ izvodim, da Krešimir Petar zato piše „u vrěmenih“, jerbo Svetoslav vladao je s bratjom Krešimirom i Gojislavom od g. 1015 — 1019.; Stěpan pako počeo je g. 1038., kada je iz Carigraga uteko, i domovinu svoju oslobodio, kraljevati, i vladaše do g. 1045., koja vrěmena su na daleko razstavljena. Da pako Stěpan bi sin Svetoslava, a ne Krešimira II., to će svaki razuměti, koi je slovnicu (gramatiku) učio; jer kakogod se goripopisane rěči i nje-

Digitized by Google

gove bratje“ na Svetoslava pretežu: na isti način moraju se rěči „i sina njegova“ takodjer na njega pretezati. Odkuda naravski slědi, da je po smerti Krešimira I. najstarii njegov sin Deržislav, i za ovim Svetoslav bio kralj, a njegova bratja Krešimir II. i Gojislav biahu samo vojvode. Svetoslav i Krešimir biše zatim u Carigrad odvedeni, Gojislav pako, vojvoda od Srěma i Panonie Savie, bi po nevěri Diogena ubijen. Po smerti ovoga (kako Du Fresne iz Lupa Protospata, Skilica i Zonara svědoči) trajali su medju Gerci i Iliri neprestance ratovi tia do g. 1024., kada je udova Gojislava u Srěmu uhvaćena i u Carigrad odvedena bila. — G. 1036. spala je Serbia, Bosna i ostale krajine pod jaram gerčki, buduć da su se něki župani, kanoti bosanski, livanjski i raski s Gerci sdružili, što sve Du Fresne spominja. Krešimir Petar spominja u svojoj privilegii u ovo vrěme bane, kanoti: Vardu, Bozetara i Stěpana Prasku, jer onda, kada nestade kralja, ravnali su kraljevinu bani i župani. Ovo svědoči i Krešimir pišući u svojoj privilegii: „našoj kraljevskoj komori i ostalim našim naslědnikom, kraljem, županom ili banom neka plati 100 funtih zlata.“ Dakle kada kraljah nestade, naslědnici njihovi biahu župani ili bani, što se je više putah dogodilo, n. p. po smerti Svetopileka od g. 796 — 832., kada je Terpimir kralj postao; nadalje u vrěme Basilia Velikoga, tia do Pavlimira, kano što smo sve ovo u pervašnjih dogadjajih već viděli.

2. Velika je razpra medju pisci radi Panonie Savie; Kerčelić *(Per. 3. § 3. nro. 2.)* tersi se pokazati iz Ivana arkidiakona od Gverče, da je Panonia Savia u vrěme Stěpana kralja ugarskoga pod Ugarsku spadala, i da bi Krešimiru Petru samo kano miraz kćeri njegove, za Mirka sina sv. Stěpana udate, predana. Pray pak u dogadjajih Andrie I. kralja ugarskoga na g. 1056. piše: „Ostade još, da se ona strana, koja medju Dravom i Savom leži, i koju Krešimir II. kralj horvatski u vrěme domaćih bunah i nemirah běše oteo, opet Ugarskoj pridruži. Ovaj posao izručen bi palatinu Rado, koi sa svojom vojskom u kratko vrěme krajinu ovu natrag zadobivši, Horvate prěko potoka Bakuncia protěra, i na istom městu, gdě prie Srěm stojaše, manastir sv. Dimitria sazida, i duhovnoj vlasti pečuskoga biskupa izruči, što je kralj slědeće g. 1057. na kraljevskom saboru u Stolnom Běogradu deržanom potvrdio.“ Nu od ovuda nemože se razuměti, koja je ona strana bila, što je Petar Krešimir Ugrom oteo, jeli sva Panonia Savia, ili možebit samo varmedje: srěmska, požežka i

Digitized by Google

verovitička. Španjik doista *(in Comp. hist. regni Hung. de Andrea I. rege §. 4.)* piše, da su Gerci u vrěme Stěpana kralja Srěm zadobili, ter u bližnje ugarske pokrajine požežku i verovitičku uletěli," i ovo tersi se iz Skilica, Cedrena, Zonara i Ane Komnene pokazati.

Ovo su ugarski pisci od Panonie Savie popisali, i ovo se u kraljevskih učilištah kano istinito nauča, odkuda bi slědilo, da su u vrěme sv. Stěpana kralja, ako ne sva Panonia Savia, zaisto varmedje: srěmska, požežka i verovitička pod Ugarsku spadale. Ali svaki, koi dogadjaje od mene popisane pozorno čita, uvěrit će se, da ono, što gorispomenuti pisci pišu, stojati nemože. Što se najprie ženitbe Mirka sina sv. Stěpana s kćerom Krešimira Petra dotiče, od koje Pray piše, to na nikakvi način istinito biti nemože. Jer Stěpan, otac Krešimirov, bi u Carigradu u sužanjstvu tia do g. 1038., kada je sa sinovi svojimi iz Carigrada uteko. Mirko pako (po svědočanstvu svih pisacah) umro je g. 1031., i otac njegov sv. Stěpan g. 1038. U ovo pako vrěme niti Stěpan otac Krešimirov nije bio još u Horvatskoj, i samo g. 1041., kada je Gerke i župane s njimi sdružene sa svim preobladao i vladanje svoje utverdio, bi za kralja krunjen, sin pako njegov Krešimir Petar po smerti materi g. 1050. popeo se je na kraljevsko prestolje. Kako je dakle mogo sv. Stěpan kćer Krešimirovu za sina svoga izprositi?

Na jednaki način što se dotiče pitanja: jeli sv. Stěpan imao vladanje prěko Drave, i jeli pečuski biskupat i u varmedje srěmsku, požežku i verovitičku produljio? odgovoriti se mora, da on nikakvo vladanje prěko Drave nije imao, dakle niti pečuski biskupat onamo produljiti nije mogo. Jerbo kako Du Fresne i Lucio iz gerčkih pisacah Skilica, Zonara i Cedrena pověrovano svědoče, Diogenes gerčki vojvoda i patricius g. 1018. Gojislava srěmskog vojvodu, kojega gerčki pisci Kosmika zovu, po nevěri je ubio. G. 1019. osvojili su Gerci Srěm, i premda mnoge ratove s horvatskimi župani i bani imadiahu, zaderžali su ga do g. 1038., niti spominja ikoi gerčki ili drugi pisac, da je sv. Stěpan něki rat imao s Gerci ili Horvati radi Srěma i ostalih prěkodravskih pokrajinah. Isto svědoči i fundacialna diploma biskupie pečuske, g. 1019. dana 9. Septemb. Ind. 7. u Ugarskom Rabu od sv. Stěpana načinjena, koju i Andria II. u svojoj privilegii od g. 1217. očito spominja, i popisavši sve medje biskupie pečuske od sv. Stěpana naredjene ovako nadalje veli: „Buduć pako da se kraljevskomu veličanstvu pristoji na mirno stanje cerkvah uvěk pazitı: radi toga

Digitized by Google

odlučili smo medje, koje pečusku cerkvu od zagrebske, po sv. Ladislavu kralju roditelju našem razlučene, děle, na ovaj način popisati: Buduć da prěko rěke Drave medja biskupie pečuske nijè bila opredělјena, kada je sv. Ladislav pervi prěko Drave prešao, i zadobivši strane slavonske, ter pridruživši ih svojoj kraljevini, biskupsku stolicu zagrebsku ondě je podigo, koju biskupiu od pečuske iznad potoka Lisnice, drugačie Valko zvanoga, je razlučio.“ Proti ovoj kraljevskoj diplomi neće zaisto nitko něšto reći; ovdě pak Andria II. očito spominja pečuske biskupie, od Stěpana kralj g. 1019. podignute, fundacialnu diplomu, u kojoj su sva města, potoci i kotare na istu biskupiu spadajuća popisana, i veli, da ova biskupia nije bila prěko Drave omedjašena, da je sv. Ladislav pervi vladanje svoje prěko Drave prenio i ondašnje pokrajine kraljevini svojoj pridružio, ter da je biskupsku stolicu u Zagrebu podigo, pečusku pako biskupiu da je pervi i na desnu stranu Drave razširio, i medje njoj oprědělio. Od ovuda slědi, da ili sv. Stěpan prěko Drave nikakvo vladanje nije imao, dakle niti pečusku biskupiu onamo protegnuti nije mogo; ili da su Andria II. kralj, Ugolin kraljevskoga dvora kancelar, s ostalimi dvoranici i biskupi suprot istini i fundacialnoj diplomi sv. Stěpana privilegiu ovu sastavili, što zaisto nitko věrovati nebude. Doista, da je u fundacialnoj diplomi sv. Stěpana pisano bilo, da se je vladanje ovoga kralja i u današnju Horvatsku i Slavoniu protezalo, nebi bili Andria i njegovi dvoranici propustili diplomu svoju ovimi rěčmi potverditi.

Znaduć dakle izvěstno iz gerčkih pisacah, da su do g. 1019. sinovi Krešimira Većega: Svetoslav, Krešimir i Gojislav nad cělom Iliriom, dakle i nad Slavoniom i Srěmom vladali; znaduć takodjer iz istih pisacah, da su Gerci vladanje svoje u Horvatskoj do g. 1038. uzderžali; nadalje da je Stěpan spomenute godine iz Carigrada uteko, i oslobodivši Serbiu, Albaniu, Bosnu i Horvatsku od gerčkoga jarma, velik i zmožan kralj postao; razuměvši, da Krešimir Petar, sin Bojislava ili Stěpana, glasovito vladavši od god. 1050 — 1073. u svoj Ilirii, u svojoj privilegii pod brojom 1. popisanoj, očito govori, „da je božanska svemogućnost kraljestvo moje na moru i na kopnu razširila,“ — što pisati nebi bio mogo, da nije imao sve ilirske deržave pod svojom vlastju; — vidivši najposlě, da isti kralj Andria II. u svojoj g. 1217. izdatoj diplomi očito svědoči, da prie sv. Ladislava nijedan kralj ugarski vladanje svoje nije prenio prěko Drave: s podpunom izvěstnostju kazati možemo, da niti sv. Stěpan, niti drugi koi ugarski kralj do sv. Ladislava, nikakvu vlast prěko Drave nije imao.

Digitized by Google

Ali Kerčelić i ostali pisci, za dokazati, da je Slavonia već prie sv. Ladislava na Ugarsku spadala, pozivaju se na testament palatina Rada, koi (kako Kerčelić veli g. 1056., a polag Praya i Španjika g. 1057.) bi na saboru kraljevine u Stolnom Běogradu deržanom po Andrii I. kralju ugarskom potverdjen, i koi (kod Kerčelića *Per. 3. § 3. Nro. 4.*) ovako glasi: „— Ja Rado palatin odredio sam s dopuštjenjem najbogoljubniega kralja Andrie i brata njegovog nepreobladanoga vojvode Adalberta, stranu imanja mojega sv. Petru pečuskomu, i primio sam Maura biskupa iste cerkve za duhovnoga otca. — Cerkvu pak, koju sam iznad Drave rěke na čast sv. Mihaila arkangjela sagradio, kano i cerkvu sv. Petra, priporučio sam istomu biskupu Mauru, da odanle uvěk župnika kod ruke ima. — Molio sam takodjer ja palatin Rado milostivnu moju gospodu preglasovitoga Andriu kralja i predobroga vojvodu Adalberta, da manastir moj sv. Dimitria iznad rěke Save, koi sam po mnogih bojevih skupa i s cělom deržavom sv. kruni podložio i opet zadobio, budući da je u parokii sv. Petra pečuskoga, tako s duhovnim, kano i svetovnim vladanjem priorat zvanim, koje ja palatin Rado u njem imadem, takodjer sv. Petru pečuskomu i otcu našemu Mauru, dati mogu, gdě i pokop hoću. — Brigu za isti manastir neka ima uvěk sam biskup i njegovi naslědnici, i za sve imanje, gděgod i štogod manastir ovaj posěduje, neka takodjer pečuski biskup skerb imade.“

Ovako glasi testament palatina Rado, odkuda vidimo, da je on cerkvu sv. Mihaila i manastir sv. Dimitria iznad Save u okolišu biskupie pečuske stojeći, sa svim imanjem na isti manastir spadajućim, Mauru biskupu pečuskomu izručio i poklonio, ovaj pak njegov poklon ili donaciu Andria I. kralj je potverdio, i ovo sve kano istinito dopustiti se može; ali od ovuda se nipošto zaključiti nemože, da je palatin Rado sve krajine prěko Drave tia do Save osvojio, i da je sv. Stěpan kralj biskupiu pečusku prěko Drave tia do Save produljio, jerbo sva ona města i potoci, kojih imena u fundacialnoj diplomi biskupie pečuske čitamo, nahode se medju Dravom i Dunavom, kano: Rina, Erač, Almaš, Kopuš, Ozora, Marenje, i badava Kerčelić imena ova prevratja, i po Slavonii traži. Znao je dobro kralj Andria I., da se imena ova na okolicu medju Dravom i Dunavom ležeću pretežu, i zato u kraljevskoj svojoj diplomi sam izpověda, da nije sv. Stěpan, nego sv. Ladislav kralj vladanje biskupie pečuske prěko Drave razširio. Što pako sv. Stěpan u fundacialnoj diplomi biskupie

Digitized by Google

pečuske veli: „iznad Save rěke doveršuje se“; i što Rado palatin u popisanom testamentu takodjer piše: „i manastir moj sv. Dimitria iznad Save rěke“, — to mogo jedan i drugi spomenuti, jerbo Drava iznad Save u Dunav teče; da je sv. Stěpan vladanje svoje i biskupiu pečusku prěko Drave protego, bio bi morao pisati: tia do Save, kano što i Andria II. piše: „do Save i uzduž Save.“ Ovako rěči iznad Save nemogu istinu zamazati, koju dogadjaji, gerčki pisci i ista diploma Andrie II. potverdjuju, tim manje, buduć da dogodovština pripověda, da je bio Petar Krešimir, vladavši od g. 1050 — 1073., zmožni kralj, i da je sina svoga Bodina Bugarom za kralja poslao (Du Fresne iz Skilica i Zonara).

Lucio iz Zonara (*Lib. 2. cap. 9.*) piše: „Tretje godine vladanja Mihaila Duke (kojega Lucio Parapinaka imenuje) narod serbski, koi i Horvate zovu, naumi Bugariu osvojiti, i zaisto je i něka města predobio; ali po mnogih bojevih, u kojih od oboje strane mnogi biše pobijeni, Serblji ne samo da su ono izgubili, što biaše zadobili, nego budući preobladani i iz rimskih deržavah protěrani, prisiljeni biše povratiti se u svoja prebivališta.“ Ovo se je polag Lucia dogodilo g. 1074., ili onda, kada bi Bodin po něvěri uhvaćen, i iza kako i otac njegov Petar Krešimir je umro. Prie doista (kako Du Fresne iz Skilica i Zonara *pag. 228.* svědoči) bila je sva vojska Mihaila cesara pobijena, i vojvode njezini pohvatjeni, medju kojimi biaše i Longobardopulus, kojemu je Krešimir kasnie kćer svoju za ženu dao, g. pak 1073. s vojskom ga je sinu svomu Bodinu kralju bugarskomu na pomoć poslao. Ovo očito pokazuje, da tako jakomu kralju palatin Rado g. 1056. doista nije mogo Srěm ili Panoniu Saviu oteti, podpirao se Spanjik koliko mu drago Skilicem, Zonarom i Cedrenom, pišućimi, da je Isak Komnen, vladavši od g. 1056 — 1059., vojsku proti Ugrom podigo; jer od ovuda neslědi, da je to načinio radi Srěma i Slavonie, gdě biaše Krešimir gospodar.

Krešimir Petar preminu g. 1073- ili 4., i bi u cerkvi SS. Sergia i Baka ukopan. Svi njegovi sinovi osim Bodina još prie njega i bez odvětka su pomrěli, samo Vladimir ostavi za sobom pokolěnje. Što se je dogodilo s Bodinom, i koji kralji su za Krešimirom vladali, to ću u slědećem poglavju popisati.

Digitized by Google

Poglavje XXXV.

Slěde nadalje kralji ilirski.

Po smerti Krešimira nastade u Horvatskoj velika buna, nu pisci su tako poměšano one dogadjaje popisali, da se pravo nezna, tko je po smerti Krešimira kralj postao. Du Fresne i Kačić iz Dioklea spominjaju Radoslava vojvodu od Albanie i brata Krešimira Petra, od kojega (kako Du Fresne piše) Krešimir Petar uzeo je pokrajinu cetinsku, i dao ju sinu svomu Vladimiru. — Na protiva Kerčelić (*Per. 3. § 3. Nro. 6.*) iz Farlata (*Tomo III, pag. 138.*) napervo donosi privilegiu vojvode Stěpana, sina Radoslava, i sinovca Krešimira Petra, koja ovako glasi: „Ja pako Stěpan, istoga strica odvětak, i Božjom milostju budući u kraljestvu naslědnik, poklon ovaj potverdjujem i zapovědam pred istim arcibiskupom i Gargurom biskupom od Horvatske, da za navěk u svojoj krěposti ostane — “. Ovoga vojvodu Stěpana spominja i Krešimir Petar u svojoj donacii od g. 1066., gori pod brojem 5. popisanoj, odkuda Du Fresno i iz njega Kerčelić izvode, da Krešimir Petar nije imao odvětka; ali mi znademo iz njegovih dogadjajah, da je on imao više sinovah, nu da su svi osim Bodina još za njegova života umrěli. Iz spomenutoga svědočanstva to se samo věrojatno izvodi, da je Bodin prie g. 1066. kralj bugarski postao, i da je onda otac njegov za naměstnika u Horvatskoj sinovca svoga vojvodu Stěpana izabrao. — Kako sam već gori pisao, umro je Krešimir g. 1073., što se izvodi iz arkiva opaticah zadarskih, gdě privilegia jedna (kako Lucio *Lib. II. cap. 10.* svědoči) ovako glasi: „U ime G. N. I. i godine upùtjenja njegova 1073., kada je kraljevao Krešimir i ban Zvonimir“; medjutim něki vele, da je dulje živio.

Po smerti Krešimira Petra postao je veliki razdor sbog prestolja medju banom i župani. Iz pisamah arkiva splitskoga, koje Lucio na gori spomenutom městu napervo donosi, vidi se, da za Krešimirom něko vrěme kraljevaše Slavić, ili kano isto pismo veli Slavizo i Slaviz; uspomenu od njega čini i donacia u predidućem poglavju pod brojom 9. popisana.

Kako se je popeo na kraljevsko prestolje, to se nezna; ali da je od velikoga roda morao biti, možebit isti sin Radoslava brata Krešimirova, možemo slutiti, budući da Horvati nisu rado iz drugoga nego kraljevskoga koléna kra-

Digitized by Google

lje svoje izabrali; Radoslav pak imade (kako Kačić i Du Fresne iz Dioklea pišu) osam sinovah: Branislava, Gradislava, Gojislava, Dobroslava, Hvalimira, Stanislava, Kociapara i Pinezeka. Može se dakle kazati, da su se bratja ova medju sobom radi kraljevskoga dostojanstva posvadili, i da se je někoi izmed njih i Slavić zvao, koi, buduć da je veću čast županah na svojoj strani imao, bratu svomu Stěpanu (koje ime se medju gori spomenutimi takodjer nenahodi, ali iz popisanoga svědočanstva Du Fresnova znamo, da se je ovako zvao jedan sin Radislavov), već od Krešimira za budućega kralja odredjenomu, krunu je oteo, i zato ga u broj kraljevah postavljam.

Slavić 41. kralj (bio je sin Radoslava brata Krešimirova, ili možebit isti Radoslav), popeo se je po velikoj buni, najviše pomoćju bana Zvonimira, na prestolje, ali nije dugo vladao. Da je pako kralj bio, to potverdjuje starinsko jedno pismo cerkve splitske, koje kod Lucia ovako glasi: „Dogodilo se je u to vrěme, da je došao u našu okolicu kralj Slavić, Petar ban i Saruba radi razpre, koja je bila medju Slavićem i Lubomirom — pozvali su nas Tugarani u cerkvu sv. Petra, koja se nahodi u Omišu, pravdajući se naimre u nazočnosti Slavića, Petra i Sarube — Poslě došao je Slavić kralj, i potverdio je spomenute zemlje Petru banu, Sarubi županu i Velkanu setniku. Ondě Slavić pred istimi svědoci, kakogod je stranu bratra svoga potverdio, ovako je svoju stranu, koju je ondě imao, za spasenje svoje i brata svoga duše za navěk poklonio — Zatim pako Zvonimir kralj —.“ Iz arkiva pako manastira SS. Kozme i Damiana bilježi: „G. upùtjenja G. N. I. 1075. měseca Novembra, u ono vrěme, kada je knez Amiko kralja horvatskoga uhvatio.“ Ovaj uhvatjeni kralj biaše Slavić, odkuda vidi se, da je bila u Horvatskoj velika buna radi kraljestva, i da Slavić nije dulje vladao, nego do g. 1075. měseca Septembra, kada je bio od kneza Amika uhvatjen i možebit od nepriateljah svojih i ubijen. Lucio piše, da je bio Zvonimir Slavićev nepriatelj, jerbo, veli on, Slavić je Zvonimiru prestolje otuzco, i Petra za bana izabrao. Ali ja mislim, da se Zvonimir nije Slaviću opro, nego da mu je samo sgodu dao, da se proti Stěpanu vojvodi i odredjenomu kralju podigne, i da ovako najposlě Zvonimir sam prestolje kraljevsko zadobije, što se je i dogodilo. Jerbo g. 1075. posta već kralj, i g. 1076. (kako Lucio izvodi iz XI. Tabule *Annal. Baronii A. 1076.*) bi po dvih poklisarih Gargura VII. pape rimskoga na duhovnom saboru za kralja potverdjen i krunjen, i obeća, da će rimskomu papi svake

Digitized by Google

godine uvěk 200 bizantičkih (verst gerčkih novacah) plaćati. Od ovoga sabora Lucio iz Baronia piše: „G. I. 1076., vladanja pako pape Gargura VII. 4. Iz duhovnog sabora u Dalmacii od 7 poklisarah pape Gargura deržanog. U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. G. upùtjenja Gospodinova 1076. Ind. 14. měseca Oktobra.“ Ako je Lucio ova věrno iz Baronia popisao, lahko može svaki već iz samog početka smotriti, da to nije istina. Jerbo Gargur 7. postao je papa g. 1073., dakle 4. godina vladanja njegova bila je g. 1077. a ne 1067., kada je bio duhovni sabor deržan. — Nadalje g. 1067. niti Zvonimir nije bio kralj, niti Gargur 7. papa, dakle niti rečeni sabor nije mogo onda deržan biti. Jerbo g. 1067. kraljevao je Krešimir Petar, a papa je bio Aleksander II., kako Berti (*cap. 1. ad Sec. XI.*) svědoči; ja dakle od ovoga sabora neću nadalje pisati; tko želi od Centia, koi je ova izmislio, više čitat, neka pogleda Kerčelića. — Da je pako za Slavićem Zvonimir kralj horvatski postao, to svědoči njegova privilegia, koju ću niže u njegovih dogadjajih popisati.

Zvonimir postao je kraljem u redu 42. po smerti Slavića g. 1075. Kako je prestolje dobio, nezna se izvěstno, nu ako dogadjaje Krešimira Petra promotrimo, možemo to lahko razuměti. Znademo zaisto, da je Krešimir g. 1073. veliku vojsku sakupio, i sinu svomu Bodinu kralju na pomoć protiva Gerkom, možebit pod vojvodstvom Zvonimira bana, poslao. Buduć pako da je Krešimir na skorom zatim umro, a Bodin takodjer po nezgodi bi uhvaćen, zato je Zvonimir lahko mnoge knezove i župane, s kojimi je u rat išao, na svoju stranu privabio, i ovako kraljevsku krunu dobio; Stěpana pako je prisilio, da u manastir otide, ili možebit Stěpan, budući bolestan, sam iz drage volje je to učinio. Věrojatno to čini i testament Stěpana vojvode, koi Kerčelić (iz Farlata *Per. 3. de Zvonimiro pag. 113.*) popisuje, i koi ovako glasi: „U ime Isukersta. Ja Stěpan, prie vojvoda světli Horvatah, kada su na mene velike boli navalile, zapovědio sam poštovane misnike kraljestva horvatskoga sazvati, da težjem jošte bolestim duše moje lěk doprinesu. Po njihovom pako naputku dao sam se preněti u manastir sv. Stěpana pervoga mučenika, gdě odbacivši naziv vojvode i sva dostojanstva, město za moj grob odredio sam, moleći opata, da mene neprestanimi molitvami Bogu preporuči. Za spasenje pako duše moje poklonio sam istomu manastiru dvoje imanje od moje baštine: pervo kod mosta Alteslug, i imanja sinovca moga, koje se tja do potoka pruža; drugo proteže se po zemljištu

Digitized by Google

Brestempotok uzduž potoka, i medji se s istimi imanji. — Ova biše načinjena pred Zvonimirom kraljem i gospodinom mojim, Lěpom kraljicom, Radovanom kralja sinom, Petrom presbiterom kardinalom i rimske cerkve poklisarom, Laurencom arcibiskupom, Gargurom biskupom, Ivanom opatom sv. Bartola, Ursonom opatom sv. Mojsie, Andriom i Nikolom prepošti cerkve kraljevske. Ja pako Teodosio pisar gospodina kralja sastavio sam ovo odluke pismo, i bio sam polag svědok. Ja pako Sabacia zakleti občinski bilježnik, prepisao sam ovu snjemku (*Copia*) od rěči do rěči iz istoga izvornoga rukopisa.“ Iz ovoga testamenta vidimo, da je Stěpan dostojanstvo svoje položio i u manastir otišao, k čemu ga je po svoj priliki Zvonimir primorao, bojeći se njega, budući da je bio odvětak kraljevskog koléna. Jer nevidi se pametni uzrok, da se je Stěpan samo radi bolesti dostojanstva svoga odreko. Nu po smerti Zvonimira ipak je Stěpan za nčko vrěme kraljevao, kako ćemo doli viděti. Zvonimir pako vladao je do g. 1078., što svědoči njegova vlastita privilegia, koja se u arkivu biskupie splitske nahodi (kod Lucia *Lib. II. cap. 15. pag. 98.*) i ovako glasi: „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva g. upùtjenja G. N. I. 1078., Indikcie perve. Ja Zvonimir (Suinimir), koi se i Dimiter zovem, pomoćju Božje milosti i oštroumne nebeske znanosti kralj od cěle Horvatske i Dalmacie, smatrajući oštroumnim pozornog duha pogledom naprasne světovnih stvarih proměne, i viděći ne bez začudjenja, da nijedna izmedj njih nije stalna, i nenašavši nigdě budućega spasenja nadu, osim u onih stvarih, koje Bogu i njegovim izabranim kano uzaimljemo, budući da se nam stoverstno naplatjene povratjaju: nakon obćenitog savěta Gargura čestitoga biskupa horvatskoga, Tepsi Dominika, mojih županah i drugih plemićah, deržao sam spasonosno i koristno tako meni, kako i mojim naslědnikom i mnogoverstnim kraljevine moje deržavam, da stolicu blaženoga biskupa splitskoga i mučenika Domnia u posědovanju župe Cetinje, u vrěme Laurencia arcibiskupa joj poklonjene, uništavajuć sva naslědnikah mojih u ovoj kraljevini protivogovorenja, tako potverdjujem, i iz svih stranah objačeno poděljujem, da se spomenuta župa, kudgod se u duljinu i širinu proteže, istoj svetoj vlasti podpunoma i sasvim podloži. Ovo pako tako govarim i kažem, da sve, štogod zdravim razumom na red cerkvene službe spada, podpuno ima, da nauk věre kerštjanske svagdě uzderži, da svekolike posvetjene i ostale misnike k čistomu životu pritěra, da za posvetjenje prikladne posvetiti,

Digitized by Google

i polag zapovědi duhovnih saborah raditi čini, nesložne pako polag kanoničkoga predpisa umiriti se tersi, da pervince i desetine od svega, oda šta se desetina zakonito uzeti može i smě, od većjih i manjih u obće prima, i sve poklone od živih ili martvih poděljene, posěduje. Ovo sam pako zato načinio, da Bog i gospodin naš Isukerst, slavna njegova mati i děvojka, sveti Petar i blaženi Domnio zemlji moć i slavodobitje nad svimi nepriateljskimi kovarstvi poděle, i na nebu, izmolivši kod najvišnjega sudca oproštenje grěhovah, slavu prigotoviti izvole. Ako se pako tko, što budi daleko, poklonenje ovo prekeršiti bude tersit, serditost svemogućega Boga neka sverhu njega dojde, neka na njega prokletstvo 318 svetih otacah i 12 apostolah napane, u věčnom odsudjenju neka podnaša neprestano paklenu vatru, i neka plati 60 funtih zlata, od kojih polovina neka se stavi u kraljevsku blagaonicu, druga pako polovina neka se preda spomenutoj cerkvi blaženog Domnia. Ovako overšavajuć ovu našu odluku, neka ugodna města, gdě bogoljubne duše počivaju, podpuni mir posěduju. Ovo bi načinjeno sa znanjem slědećih svědokah: prie svega Helene slavne kraljice, Gargura poštovanoga biskupa horvatskoga, Ivana pošt. opata manastira sv. Bartola apostola, zatim Dominika Tepsi, Pribine cetinjskoga, Jakova gitfajskoga, Adama ninskoga župana, Stersine bribirskoga, Desine karbavskoga, Dominika zadarskoga misnika, Stěpana kapelana, i presbitera sv. Nikole.

I ja Teodor nevrědni misnik bilježio sam ovu odluku na zapověd gospodina gori rečenoga moga kralja Zvonimira, koi se i Dimitrio zove, i gosp. Gargura njegova biskupa, i bio sam ondě svědok."

Druga privilegia Zvonimira kralja od iste g. 1078., nu bez početka, koju Kerčelić *(Per. 3. § 3. pag.113.)* spominja, ovako glasi: „U slěd — i nuždne moljbe poštovanog moga duhovnog otca Laurencia arcibiskupa, i mnogih plemenitih gradjanah splitskih, mojih ljublenih i věrnih, koji su meni skupa i s njihovim biskupom težku tužbu napervo doněli, da naimre mnogobrojne živine i marhe istih varošanah, arcibiskupovih selah i njegove cerkve pašu zadovoljnu neimaju, moliše dakle, da jim slobodno bude u mojem kraljevskom hataru, — proti privilegii od roditeljah mojih načinjene i potverdjene, — navlastito selah i zemljištah Serenine, Gote, Kujme, Osik, Debric, Dlanoce, Valart i Kremene, koja stoje izpod gorah Mazarskih; takodjer selah i zemljištah: Sv. Juraja u Putalu, Korice, Lašani, Priač, sa svim okolišom grada Albone, Radošić i Smine, koji

Digitized by Google

stoje s ove strane gorah, u gorah, i pod gorami Dubrave; nadalje selah i zemljištah: Stoloc u Cetinji, Sudušćice, Hlivno, — Varošani splitski neka takodjer imaju vlast i slobodu pasti i napajati vašu marhu u mojem hataru, na mojih pašah i na bližnjih městih, — bez suprotivštine i plaćenja daće někomu, navlastito pak u mojem kraljevskom zemljištu Bosiline.“ Pečat, kojim biaše pismo ovo zapečatjeno, Farlat ovako opisuje: „— U pečati ovoj biaše izrězana kraljevska prilika na prestolju sědéća, u desnici deržeći batinu, na kojoj je bilo odzgora stanovito oko postavljeno, u lěvoj pako ruci imajući něku okruglu sliku, pred kojom križ a na okolo slědeća slova biahu izrězana: „Zvonimir kralj Dalmatinah i Horvatah.“

Zvonimir je osim ove još mnoge druge privilegie podario, nu Lucio je samo onu popisao, koju Baronio iz Centia spominja, ostale pako možebit zato je propustio popisati, da pokaže, što je Zvonimir po vlasti pape Gargura 7. kralj postao, i harač mu platjati morao. Nu izmišljotinu ovu oproveržu osim gori popisanog pismoglasja još i druge diplome i povelje, kanoti potverdjenje Zvonimirovo od g. 1076. stanovite donacie, još od Terpimira kralja cerkvi SS. Domnia i Anastasie poděljene, koje potverdjenje (polag Kerčelića i Farlata) ovako glasi: „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Ja Zvonimir kralj horvatski i dalmatinski god. upùtjenja Gospodinova 1076. Indikcie 14. dana 9. Oktobra, vladajući u kraljevini mojoj po objačanju milosti Božje i pomoćju zaslužbah preblaženih mučenikah Domnia i Anastasia, za kojih čast i zavětnu ljubav gospodina Laurencia, poštovanoga biskupa splitskoga, dajem i potverdjujem list ovaj i t. d.“ Ovdě niti uspomene neima od pape Gargura 7. — Nadalje spominja Kerčelić iz Farlata (*Tomo 3. pag. 154.*) donaciu Smine na arcibiskupa Laurencia na g. 1083., koja ovako glasi: „Ja Zvonimir Božjom milostju kralj horvatski i dalmatinski, budući da se u vrěme ravnanja cerkve pape Gargura 7. u kraljevini mojoj, po osobitoj dobroti Božjoj svagdě mir i pokoj vlada, ništa važniega nisam imao, nego da počimljem podložnikom mojim, najpače pako poštovateljem Boga dobro činiti, misleći, da najbolje budem radio, ako se nitko od moje milosti neizključi, i t. d.“ — U ovoj donacii spominja Zvonimir Gargura 7., nu nespominja, da je njegovom pomoćju ili milostju kralj postao; dana pak je bila ova donacia g. 1083. monakom sv. Stěpana sverhu zemljišta Radune zvanoga. Druga pako donacia, koju je Smini arcibiskupu splitskomu dao, glasi ovako: „Ja Zvonimir kralj

Digitized by Google

horvatski i dalmatinski, iza kako je mene svemogućega Boga dobrota miloserdno na kraljevsko prestolje posadila, i kraljevskom krunom i žezlom po svom naměstniku ključaru Petrovom, blaženom papi Garguru 7. nakitila: počeo sam se radi mojih věrnih i Boga slavećih zmožno brinuti za darovanje moje miloštje, za vrědno deržeći, da nijedan nebude izključen od našeg poklopa.“ Ovdě Zvonimir takodjer spominja papu Gargura 7., ali nepiše, da je od njega kraljestvo primio, nego samo da je bio od njega krunom i žezlom nadaren, iz kojih svih slědi, da je diploma Centiova izmišljena. Kod Lucia i Kerčelića čita se ulomak dopisa, koi je Gargur papa Mihailu kralju slavinskomu (t. j. Krešimiru Petru) g. 1078. pisao, ali ovo spomenutoj diplomi Gargura 7., od koje Centio veli, suprotgovori, jer ako je bio Zvonimir g. 1076. po dvih poklisarih Gargura pape krunjen, kako je mogo isti Gargur Mihailu slavinskomu kralju poslanicu pisati? Nadalje popisao sam gori donaciu Zvonimirovu od g. 1078., znamo pak, da je bio Slavić kralj g. 1075. uhvaćen: dakle g. 1078. nije mogo Zvonimir živěti.

Iz privilegiah Zvonimirovih vidi se, da je bio dva puta oženjen: u svojoj povelji od g. 1078. spominja kraljicu Helenu, u drugih pako diplomah spominja Lepu i sina Radovana. Od ove Lepe pišu ugarski pisci, da je bila sestra sv. Ladislava kralja, ali naš splitski arcidiakon od toga ništa negovori. — Pisci spominjaju, da su bili medju Robertom kraljem od Italie, i medju gerčkim cesarom u vrěme Zvonimira ratovi, i buduć da je Zvonimir, koi do g. 1087. živiaše, možebit takodjer u one ratove bio poměšan, zato ću od ovih u slědećem poglavju govoriti.

Poglavje XXXVI.

Slěde nadalje dogadjaje kraljah Zvonimira i Stěpana.

Da je Krešimir Petar kralj horvatski g. 1073. umro, ali pred svojom smertju veliku vojsku sakupio, i sinu svomu Bodinu kralju bugarskomu na pomoć poslao: to sam već u dogadjajih Krešimira Petra spomenuo. Rat ovaj s Gerci terpio je (polag Kuropalata i Zonara) do g. 1074., koje godine (kako Du Fresne iz Skilica svědoči) Bodin kralj bugarski i sin Krešimira Petra, bi od Gerkah uhvaćen. Onda je i u Horvatskoj buna postala: jer premda su Radoslav brat Krešimirov sa svojimi sini, i Stěpan vojvoda,

Digitized by Google

od Krešimira za naslědnika u kraljestvu odabrani, živili: ipak su ostali vojvode radi vladanja bunu podigli, i ovako je Slavić (nezna se bio li ovaj brat Stěpana vojvode, ili iz drugoga roda) g. 1074. krunu zadobio; nu već slědeće godine bio je od Amića kneza uhvaćen, kako sam već gori spomenuo. Ovaj Amić morao je biti na strani Zvonimirovoj, koi je iste godine kralj postao; ali nesamo kralj od Horvatske, kako Kerčelić i Lucio pišu, jerbo Horvati nisu stanovali samo u današnjoj Horvatskoj i Slavonii, nego i u Bosni, Serbii i Albanii, kano što ovo i gerčki pisci Kuropalata i Zonaras svědoče, pišući: „Horvati, koji se drugačie Serblji zovu.“ Svi pak Horvati, Serblji i Dalmatini biahu više putah od gerčkih i latinskih pisacah u obće Slavini zvani, što isti Lucio *(Lib. 2. cap. 11. pag. 86.)* svědoči, pišući: „Da su se gori imenovani kralji od Horvatske i Dalmacie nazvom horvatskih i dalmatinskih kraljah služili, to iz njihovih privelegiah znademo, ali kano što su Horvati i Serblji Slavini bili, zato i njihovi kralji biahu od inostranacah dapače i od istih susědnih Dalmatinah većom stranom slavinski zvani, kano što se iz ostavših pisamah vidi. Ovako blaženi Petar Damian, koi je u vrěme Krešimira Petra živio, piše, da opsorki Dalmatini kano podložnici kralja slavinskoga i čast kraljestva slavinskoga biahu smatrani. On u svoj poslanici na rimskoga papu Nikolu II. *(Epistolarum Lib I. epist. 9.)* ovako veli: „Poštovani takodjer biskup Gaudencio, — biskupat je ostavio, i brodeći iz slavinske kraljevine u Italiu, kod varoša Ankone se je izkercao, gdě je ne dugo poslě dvě godine mirno preminuo.“ Ovako papa Aleksander II. dopisu Krešimiru Petru poslanom dade slědeći nadpis: „Aleksander poštovanim biskupom i kralju od Dalmaciah,“ po rěči „Dalmaciah“ on ne samo Dalmaciu, nego i Horvatsku sa Serbiom razuměva. — Papa Gargur VII. *(Epistolarum Lib. 5. epist. 12.)* ovako piše: „Mihailu kralju Slavinah.“

Iz svih očito je, da su se Horvati, Serblji i Dalmatini u obće Slavini zvali, pobudišc dakle pisci, koji su Dalmatine od Horvatah i Serbaljah, i svih ovih od Slavinah razdružili, načinivši ovako samo smutnju u dogodovštini ilirskoj. Svi ovi puci spadahu pod jednu kraljevinu horvatsku, premda na mnoge, razna imena imajuće pokrajine, razděljenu. Ovo svědoči i Zvonimir u svoj gori popisanoj privilegii, pišući: Ja Zvonimir — kralj od sve Horvatske i Dalmacie — deržeći za spasonosno i koristno, kako meni i mojim naslědnikom, tako i svim kraljevine moje mnogobrojnim deržavam,“ po čem očito izpověda, da je bila

Digitized by Google

njegova kraljevina na daleko razširena. U ovoj kraljevini počeo je Zvonimir g. 1075. mirno vladati, jerbo Radoslav u Serbii, i u krajinah od brata svoga Krešimira Petra sebi prikazanih mirno se je sa svojimi sinovi zaderžavao, Gerci pako, budući s Normani, koji su onda cělu skoro Italiu već bili osvojili, u neprestani rat zapleteni, nisu mogli Horvate uznemirivati. Ovaj rat Gerkah s Normani započeo se je g. 1075., kada je Mihail VII. sin Konstantina Duke, Parapinaka zvanoga, vladao (od g. 1071 — 1078.). Od ovog rata Kuropalata kod Lucia (*Lib. 2. cap.4. pag.84.*) piše: „U vrěme nemarnog i dětinskoga vladanja Mihailova, Normani postadoše gospodari od jednog mora tia do drugoga, i podložiše sebi Longobardiu i Kalabriu, i razdělivši ju, zvali su sebe knezi i Roberta vojvodu. Mihail pako ne samo da krajine na se spadajuće zaderžao nije, nego da Turke iz iztočnih krajinah iztěrati može, za potrěbito je scěnio, da savez s njimi načini, i njihovom pomoćju i u njihovom družtvu preuzetno Turakah u rimsko carstvo nasertanje uzbije. Radi toga stupi u priateljstvo s Robertom, i kćer njegovu Helenu zaruči za sina svoga Konstantina, hoteći na ovaj način sverhu stvarim načiniti.“

Ovako dočim su se Gerci s Horvati radi Bugarie borili, Normani sve njihove varoše i krajine u Italii osvojiše, i vladanje njihovo iz cěle Italie i Adrianskog mora protěraše. Lucio hoće, da su Mletčani u ovo vrěme Dalmaciu proti Normanom branili, ali to je izprazno pisanje, jerbo Zvonimir bio je sam s Normani sdružen. Ali kada su Normani Drač osvojili, i gospodari od svega Adrianskog i Jonskog mora načiniti se hotěli: onda su se Dalmatini s Mlečani proti volji svoga kralja Zvonimira suprot Robertu složili, i njega preobladali, što ćedu gerčki pisci pokazati.

Proti Mihailu Parapinaku podigoše se (kako Lucio *Lib. 3. cap .2.* piše) tri Nicefora, i Botoniat zadobio je carstvo g. 1078. (polag Bertia); Mihail pak poběgo je k Robertu, tražeći od njega pomoć, što Lupo Protospata kod Lucia na gori spomenutom městu ovako izpisuje: „Ove gogodine Mihail cesar otišao je u Apuliu, tražeći pomoć od vojvode Roberta proti Botoniatu. Robert vojvoda išao je sa spomenutim cesarom u Hidruntum, poslavši prie ladje svoje na otok Korfu, koje ga osvojiše; zatim i on s cesarom tamo prebrodio. Měseca Julia obsěli su na moru i na kopnu Drač, nu Mlečani obsědjenje ovo raztěraše i otvoriše Dračanom more. Ove godine postao je Botoniates monak, i Aleksio postao je cesar.“ Ovako piše Lupo protospata; da pak medju spomenutimi mletačkimi brodi i dal-

Digitized by Google

matinskih varošah brodi biše, to ću potle iz odredjenja arcibiskupa splitskoga Laurencia pokazati. — Sada ću čitateljem priobćiti, što Ana Komnena kod Lucia od ovoga boja pripoveda. Ana Komnena popisala je dogadjaje otca svoga Aleksia cara gerčkoga. Iza kako je opominjajuće pismo, koje je otac njezin na početku svoga vladanja izdao, popisala, veli nadalje: „Pisa poglavicam primorskih varošah i otokah, pozva Longobarde i Alemane proti Robertu, i obeća Henriku (zapadnomu caru) poklone i novce.“ Od ovuda očito je, da pisalica ova po varoših primorskih i otocih ništa drugo nerazume, nego Dalmaciu i Horvatsku, jerbo ovamo pod Drač je Robert sa svojimi ladjami i vojskom došao, Drač pako je primorski varoš od Albanie, za koi su se Gerci uvěk s Horvati borili, jerbo varoš ovaj je ključ od mora Adrianskoga i Jonskoga; zato već Rimljani, kada pod kraljicom Teutom pervi put u Iliriu navališe, prie svega nastojali, da luku ovu predobiju. Vojvoda Robert tersio se je takodjer po naputjenju prognanoga cara Mihaila, da varoš osvoji, ali bi od mletačkih i slavinskih brodovah protěran. To svědoči odluka Laurencia arcibiskupa, priora gradjanskoga i svega puka (kod Kerčelića *Per. 3. § 3. No. 2.* iz Farlata *Tom. 3. pag. 155.*), koja ovako glasi: „Ja Laurencio Božjom milostju biskup splitski s Valijom grada priorom i sa svim duhovničtvom i pukom odlučili smo, da se Dabru, opatu manastira sv. Stěpana pervoga mučenika izvan varoša, i ostalim monakom nepriateljskim nasertanjem izverženim sva moguća pomoć pruža.“ Od ovuda očito je, da arcibiskup splitski s poglavicom varoša i sa svim pukom dokonča braniti se proti svojim nepriateljem, što su bili u ovo vrěme Normani sa svojim kraljem Robertom. Što pako Zvonimira kralja nespominjaju, to je dokaz, da su odluku ovu proti njegovoj volji načinili, jerbo ovaj (kako i Kerčelić opazuje) biaše prignut Robertu rimskoga papu branećemu. Ali naši Iliri i Mlečani iz mora živeći, i znadući, da ako Robert preoblada, onda se njihova tergovina na moru upropasti, sdružili su se s Mlečani, da obćenitog nepriatelja od svojih varošah, otokah i mora protěraju, i pervašnju slobodu uzderže. Dakle nije istina, što Lucio piše, da su Mlečani Dalmaciu pod obrambu uzeli, jerbo Dalmatini, ko čast velike horvatsko-ilirske kraljevine, nisu se doista Mlečanah bojali. Ovo i slědeći dogadjaji, koje je Ana Komnena od ovog boja popisala, svědoče. Iza kako je njegovo u Epir izkercanje i množtvo njegove vojske opisala, veli nadalje: „Kada je (Aleksis gerčki car) vidio, da sva nje-

Digitized by Google

gova vojska, koju ima, i kojoj se još nadati može, niti s jednom častju velike Robertove vojske, što se množine dotiče, uzporediti se nemože, namisli Turke iz izhoda pozvati, i poče se po poklisarih sa sultanom dogovarati. Mlečane tersio se je takodjer obećanimi pokloni proti Robertu podignuti, iskajući od njih, da čim prie uzmogu, s cělom morskom silom luke ostave, k Draču odjadre, i s Robertovim mornarstvom boj zametnu, da ćedu izvěstno u svakoj zgodi naplatu dobit. Jer budi da Božjom pomoćju preobladaju, budi da nestalnost čověčanske sréče okuse, on da će jim u svakoj sgodi platiti, što je obećao. Ako bi pak osim toga još něšto želili, što se sa srećom carstva slaže, da ga ćeju k dozvoljenju pripravnog najti, i da će věčnu vrědnost svojih podčljenjah zlatnimi bulami (diplomi) potverditi. Ovo ponudjenje činilo se je Mlečanom za vrědno, da se neodbaci. Pošalju dakle poklisare, koji bi njihova potrěbovanja caru sobćili, i iza kako ova izveršena biše, krenulo se je zmožno, množinom ladjah, vojničkim zaptom i uredjenjem strahovito mletačko mornarstvo pram Draču. Prebrodivši veliku daljinu na moru, dojadri k městu, koje se Palia zove, gdě se je viděla cerkva na čast najčistie i neoskrunjene Bogorodice jednoč sazidana, od Robertova tabora, izvan varoša Drača utverdjena, po priliki 18 stadiah (to jest naše pol druge milje) udaljeno. Odanle gledajući Mlečani Robertove ladje, suproti varošu Draču stojeći, i svake versti oružjem i spravami za braniti se, ili nepriatelju nauditi, obilato providjene, nisu se zaisto usudili njega dražiti, i u boju sréću kušati. Nu Robert razuměvši njihov dolazak, pošalje k njim Baimunda, kojega je cělo mornarstvo pratilo, sa zapovědju, da za cara Mihaila i istog Roberta spoznaju, i svoje poštovanje uzkliknutjem očituju. Ovo su Mlečani na sutradan odložili, večerom pako, budući da radi pomanjkanja větra nisu mogli k obali dojadriti, postavivši u jedan red veće brode, konopci ih med sobom povežu, i prividnim ladjah na vid velikih u bojevi poredak razredjenjem, istu morsku luku načine. Zatim na město jadarah podignu dervene torne, na koje s užami sve svoje čamce izvuku i u red stave, na svaki pako něki broj oboružanih postave, i dovoljnom množinom strělah obskerbe. Biahu pak ove strěle od slědeće slike. Razcěpiše naimre debele panje na komade od duljine jednog lakta, i načiniše ih tverdie, težie i za naudjenje priličnie zabitjem mnogih oštrih i velikih gvozdah. Ovako pripravljeni čekahu došastje franačkih ladjah. Niti je izostao Baimund čim prie dan svanu, iskajući obećanu

Digitized by Google

jučer poviknutje, ali ništa drugo nije dobio, nego velike pogerde u oči. Neterpeći osramotjenje, sa svom silom na mletačke ladje navali, u čem ga je na skorom i ostalo mornarstvo slědilo, i ovako se je žestok boj započeo, osobito od Baimunda, kojega su osim naravne vatrenosti i pogerde razdražile. Dakle dočim on sa svojim glavnim na čverste mletačke brode odveć smiono navaljuje, Mlečani jedan od gori spomenutih panjevah s visine na njegovu ladju svale i probiju nju. Kad se je voda u nutra prodirala, a ladja se pogružala, počeli su brodari svaki za se běžati, ali baš u istu nevolju, od koje izbaviti se nastojahu, jerbo bojeći se od utopljenja utopiše se u moru, i ovako svi poginuše, koji od mletačkih strělah u istom boju nisu bili ubijeni. Baimund pak u najveću stisku doveden težko se je na drugi brod spasio i izmako. Udaljivši ovako vojvodu Mlečani na ostale već uplašene još silnie udare, i u běg ih natěraju, progoneći ih tia do Robertova stana, dapače izišavši hitro na kopno, s istim Robertom se pobiju. Viděći ovo iz grada Paleolog, izhrupi i on iznenada, i navalivši u družtvu s Mlečani žestoko na nepriatelja, pogibelj tia do kraljevskoga stana prinese, i razširivši na sve strane strah i běg, mnoge pobije. Mlečani odnesu veliki plěn na svoje ladje, a Paleolog povrati se u grad. — Mlečani pako poslaše nakon nekolike danah glasonoše k cesaru, da mu jave, što še je dogodile, koje cesar koliko moguće milostivno primi, i bogato nadarene odpusti, predavši im veliki broj novacah, koje mletačkomu vojvodi i drugim poglavicam mletačke republike pokloni. Ali Robert, čověk neprestrašenog i proti svim vojničkim nezgodam nepreobladanom postojanostju oboružanog duha, naumi ne drugač, nego s pobědom boj dovoršiti, i s ovom čverstom odlukom ne samo neba i nepogodah, nego i nepriateljskih navalivanjah, pribavljenje hrane zabranujućih, nezgode podnašati. Jer radi holujah nije mogo sam ladje na segurno město odvedene na more odpraviti, a ista nesgoda prěčila je i njegove brode u italianskih pokrajinah, hoteći mu potrěbite stvari prihaviti, a k tomu pazljivost posadah, od rimskog i mletačkoga mornarstva u sve luke na okolo pometanih, more za svaku Roberta potrěbu još više zatvori. Iza kako se je pak nebo razvedrilo i u slěd toga more slobodno postalo, Mlečani, nezadovoljni samim obsědjenjem, počeli su na Roberta sa svojimi brodovi navaljivati, i poslě kad se je im i Mauriks s gerčkim mornarstvom pridružio, zametnuvši boj, vojsku Robertovu u běg natěraju. Od ovoga vrěmena činilo se je Robertu potrěbito, da sve

Digitized by Google

brode na kopno izvuče, i slobodno posědovanje mora neprijateljem ostavi. Ali ovom njegovom nesrěćom stanovnici otokah, epirskog primorja i drugi na okolo ohrabreni, usudiše se jemu javno plaćanje daće uzkratiti. Odkuda je Robert na skoro poćutio, od kolike je važnosti vladanje na moru, ali barem slobodno uživanje mora za naprědovanje i srěćan uspěh njegovih poduzetjah: odluči dakle ponovljenim navaljenjem rat na moru i na kopnu podignuti.“

Popisavši nadalje, kako je Aleksio proti volji svih pametnih osobito pak Juraja Paleologa poglavara od Drača, boj s Robertom zametnuo, i budući preobladan u Akridu uteko, Paleolog pako, budući prisiljen s ostalimi běžati, u Drač se povratiti nije mogo, brigu Aleksia poradi Drača ovako izpisuje: „Zaostavše u Draču tersio se je cesar koliko moguće u postojanosti u dužnosti utverditi, i izručivši stražu od grada izabranim Mlečanom, koji su se bili ondě naselili, ravnanje i branenje ostalog varoša preporučio je Komiskorti Arbanasu, pisavši mu točno od svega, sto u takvo vrěme činiti ima.“ Od ovuda vidimo, da je bio Arbanas Komiskorta zapovědnik od cěloga varoša, dakle nisu ondě Gerci vladali. — Izpisavši nadalje, kako su se gradjani od Drača věćali i najposlě u tom složili, da varoš predadu, što i načiniše; nadalje kako je Robert za braniti papu u Rim otišao, Aleksio pako brineći se samo za novce, iste cerkve porobio; zatim kako je Baimund Aleksia dva puta preobladao, i kako se je Robert s velikom bojnom zpravom povratio, (*Lib. 60.*) piše: „Dočim je ovo Robert radio, cesar se takodjer nije lěnio, niti je radi ovih oružanjah duhom klonuo. Prie svega pisa Mlečanom, nagovarajući ih svim načinom, da opet brode svoje oboružani proti Robertu, obećavajući im veoma darežljivo množinu novacah na troškove ladjah i platju vojakah.“ — Iza kako je od dvih obladah pripovědala, koje su rimsko i mletačko mornarstvo sverhu Roberta dobili, veli: „Ovdě kano što se to dogadja, počeli su iz velikoga u sebe pouzdanja radi priašnjih pobědah, ili iz preziranja nepriatoljah, kano sasma preobladanih, razpuštenie i slobodnie živiti, nego što je u susědnosti věštog i junačkoga vojvode Roberta vladati se valjalo. Osim ostale nemarnosti berze ladje, nemalu čast morske vojske, u Mletke odprave, kano da je toliko glasonošah trěbalo, za javiti preslavnu pobědu, nad Robertom oderžanu.“ — Zatim kako je Robert iznenada na njih udario, ovako pripověda: „Čujući, Mlečani, ne bez začudjenja, da se Robert iznenada približava, povežu veće svoje ladje konopci medju se i postave jih suprot

Digitized by Google

luke varoša Korife, te načinivši s njimi morsku luku, čamce u srédinu skupe, i ovako oboružani nepriatelja čekaju. Niti je ov kasnio, i ovako se je ljutii boj nego ikada prie zametnuo. S najvećom snagom i junačtvom borili su se obědvě strane, bijući jedna drugu, budući da nitko nije hotio pervi ledja okrenuti. Ali budući da su Mlečani u slěd dugotrajnog rata hranu, kojom ladje svoje natovarene imadiahu, potrošili, brodi njihovi, osim vojnikah i oružja ništa drugo nenoseći, postali su odveć lahki, nego da su se mogli prikladno ravnati, budući da voda niti do drugog pojasa nije dosigala. Dakle kada su vojnici onu stranu ladjah, koja je pram nepriatelju okrenuta bila, tělom svojim odveć obteršili, počeli su se ladje na onu stranu nagibati, dok su najposlě utonule; bi pak na njih okolo 13,000 ljudih. Ostale ladje biše i s njihovimi brodari pohvaćene. Robert glasovitom ovom pobědom se je služio, da bol od prošastih poraženjah kervoločnom osvetom utaži. — Po nedugom vrěmenu Mlečani, sakupivši većju, nego ikada prie vojsku, krenuli su se s mnogimi berzimi, trojveslovimi i manjimi ladjami proti Robertu, kod Butrota stojećemu, i zametnuvši boj, sasma su ga preobladali, pobivši i udavivši premnoge od njegove vojske, dapače malo je falilo, što nisu njegovoga sina Gidu i suprugu Gaitu ulovili. Čim prie bi cesar po njihovih poklisarih od ove sjajne pobědě ubavěštjen, velikimi pokloni i častmi ih nadari. Vojvodi mletačkomu poděli dostojanstvo protosebasta s godišnjom platjom, i svim mletačkim cerkvam odlučio je znameniti broj novacah iz carske blagaonice platjati. Veličanstvenoj pak cerkvi na čast evangeliste i apostola Marka podignute, harač od Melfenacah dućane u Carigradu imajućih primati dopusti, i sve dućane, koje od starinskih Hebrejskih skalinah na tak zvanu Biglu spadaju, kano i skaline, koje se na ovom prostoru nahode, njoj pokloni. Osim mnogih poklonah negibućeg imanja u Carigradu, Draču i gděgod su iskali, što najvažnie bi, svu njihovu robu u cělom rimskom carstvu za navěk od platjanja malte i daće oslobodi, tako, da od ovoga, što uvoze ili izvoze, niti filera carskim peneznikom, maltarom i spodobnim kraljevskih dohodakah sbirateljem pod imenom tergovine, ili druge daće plaćati nemoraju, nego imat ćedu sasma slobodnu i od svake vlasti rimskih poglavarstvah prostu tergovinu. Ali Robert nije niti nakon ovoga preobladanja mirovao.“

Spomenuvši nadalje smert Robertovu, ovako veli: „Razuměvši cesar neočekivanu smert toli ljutoga nepriatelja, tak si je odahnuo, kano da je gomilo brěme, od du-

Digitized by Google

goga vrěmena na njegovih ledjih ležeće sbacio. Znadući, da se u spodobnoj zgodi štentati nesmě, sve je zapletke upotrěbio, da medju one, koji Drač deržahu, sěme nesloge razsěja, scěněći, da na ovaj način varoš ovaj lahko pod svoju vlast opet privede. Zbog toga dozva k sebi Mlečane, koji su se onda slučajno u Carigradu desili, pogadja se s njimi, da pošalju pismo Amalfencom, Mlečanom i ostalim prihodnikom varoš Drač pohadjajućim, i neka jim savětuju, da cesaru k osvojenju Drača pomoć pružaju. Nagovarao ih je osim toga i sam cesar na to, obećavajući i poklanjajući brez sverhe i konca. Lahko ih je na to nagovorio, jerbo sav italianski narod je podmitljivi, i zbog proklete pohlepnosti za novci, gotov i navadan i to, što mu je najdražje, prodati i pogoditi se radi gadne nade dobitka. Dakle dračanski vojnici i prihodnici, velikimi obećanji primamljeni, dogovorivši se, najprie one smaknu, koji su povod dali, da se Drač Robertu predao, zatim pak i one, koji mu još věrni biahu. To doveršivši, sami su k cesaru otišli i grad mu predali, i njegovu darežljivost u poklonih i slobodnostih opet okušali."

Ove dogadjaje popisao je i Lupo Protospata, ali ne tako obširno, kano Ana Komnena. On spominja, da je Robert g. 1085. Mlečane preobladao, odkuda bi slědilo, da su Mlečani ove ili slědeće godine iz Ilirie, imenito iz Dalmacie, gori spomenute borze i trojveslove ladje dobili, i ondě veliku tu vojsku skupili, i ovako Roberta pomoćju Ilirah preobladali, jer Mlečani nisu bili zaisto u stanju toliku vojsku u samih Mletakah skupiti, što i Lucio svědoči. Iz ovih pověrovano vidimo: 1) Da niti Gerci, niti Mlečani u Dalmacii nikakvo vladanje nisu imali. 2) Da su Iliri onda stopram Mlečanom svoje ladje i vojsku na pomoć poslali, kada su viděli, da je Robert Mlečane sasma preobladao, bojeći se, da nebi poslě i na njihove varoše udario, i jih takodjer sebi podložio. 3) Da je to izmišljeno, što mletački pisci pišu, da gerčki cesar Isak Komnen Mlečanom naslov vojvodstva od Dalmacie dade, jer Ana Komnena samo piše, da je Aleksio uletačkomu vojvodi dostojanstvo protosebasta dao, Dalmaciu niti nespominja; da pako Gerci nisu takodjer Drač pod svojom vlastju imali, to svědoči ista pisalica, pripovědajuća, kako se je njezin otac cesar pokloni, obećanji i poděljenjem slobodnostih Dračane pod svoje vladanje privabiti tersio. Ovo se i dogodi, i to ne bez uzroka: u to naimre vrěme Bodin, sin Krešimira Petra, budući po svom stricu Radislavu oslobodjen, počeo je istoga Radislava i njegove sine progoniti, i za kraljes-

Digitized by Google

tvo se s njimi boriti. Ovaj Bodin imao je i sa Zvonimirom kervavi rat, u kom je Zvonimir poginuo. Ovo se izvodi iz donacie Kolomana kralja, g. 1105. Martinu Lapsanoviću podĕljene, koje pismo je naš Kerčelić od kraljevske nadvorne kancelarie kano věrojatno i istinsko, u našom narodnom jeziku pisano dobio, i na latinski jezik preveo, a ja ga opet u našom ilirskom jeziku čitateljem mojim priobćujem. Pismo to ovako glasi: „Mi Koloman veliki kralj od Dalmacie, Bosne i Ugarske, gospodar od mora Adrianskoga i drugih prostranih deržavah, objavljujemo junačtvo Martina Lapsanovića od Jabogonova, kneza Karinskoga i Lamockoga, ter vojvode našega dalmatinskoga, od kojega mi smo bili svědok; kano i junačka děla njegovoga děda Radule, koi Zvonimira kralja dalmatinskoga triputa od smerti izbavi, koi biaše strah Bugarah i slava svoga roda, koi 17 putah Bugare preoblada, najposlĕ pak budući na junačkom majdanu od Bugarah preobladan, Kosovo polje svojom i sedam svojih sinovah kervju napoji. Radi toga poklonili smo Martinu županiu Cetinjsku. On pak i njegovi potomci sa svojim pukom nam i našim naslĕdnikom budu podložni. Ovu našu kraljevsku odluku potverdili smo pred župani Dalmacie, kanoti: plemenitim Jurajom Ćaćitorović, plemenitim Pavlom Gusić, plemenitim Obradom Kazmičitorović, i plemenitim Jametnotorović, koji su nam svi na donacii Martinu velikomu županu karinskomu načinjenoj zahvalili. — Pisano u Zadru po kancelaru Dalmacie Petru Bereslavić od Bočki. Godine rodjenja G. N. I. 1105. — Koja donacia i njezina pravda potverdit će se u Budimu. Koloman v. r.“

Ovo pismeno svědočanstvo je věredostojno, ali bez dogadjajah nemože se razuměti, dakle od potrĕbe je, da ga razsvĕtlimo. Iz dogadjajah znademo, da je Krešimir Petar Bugarom sina svoga Bodina za kralja dao, i da je bio isti Bodin po smerti svoga otca, okolo g. 1074., uhvaćen i u sužanjstvo u Carigrad odveden. Ovoga Bodina oslobodio je od sužanjstva stric njegov Radoslav, kako poslĕ vidĕt ćemo. Budući pako da se je zatim Bodin poradi kraljevine otčinske sa Zvonimirom borio, odtuda znademo s kojim Bugarinom Zvonimir je on rat imao, koi Koloman spominja, s Bodinom naimre kraljem bugarskim. Proti ovomu dakle Bugarinu vojevao je Radula vitez, i sačuvao je (po svědočanstvu Kolomana kralja) tri puta život Zvonimirov, ter preobladao 17 putah Bugarina t. j. Bodina; ali najposlĕ poginu sa svojimi 7 sini na polju Kosovom vojujući za kralja Zvonimira, gdĕ je možebit i ovi pao. Ova junačtva Radule Koloman

Digitized by Google

(kao što u izpisanoj donacii kaže) sam je vidio; odkuda bi slědilo, da je Zvonimir, budući u potrěbi, Ladislava kralja, kano svoga šuru, na pomoć zvao, a Ladislav posla mu na pomoć sina svoga Kolomana s vojskom, i ovako je Koloman mogo viděti junačtvo Radule viteza, i od njega kano kralj svědočiti. Od ovuda nadalje vidimo i uzrok: zašto Koloman kano kralj nije prěko Drave prešao, i na Horvate silom udario, nego je k njim poklisare poslao, i na lěp način dokončao, da se k njemu pridruže. Vidio bo je svojima očima kaki ljuti borci su Horvati, i da s njimi zlim načinom ništa neopravi. Iz gori rečenih ovo takodjer slědi, da Horvati imadiahu u vrěme Zvonimira strašne domaće ratove, jer Serbljи branili su Bodina, Horvati pako Zvonimira, ali buduć da su se od ovih mnogi bili sdružali, da nasertanja Normanah odbiju, Zvonimir bi preobladan god., pako I. 1087. je preminuo. Du Fresne iz Lukara (*Lib. 1. pag. 15.*) svědoči, da je sahranjen u cerkvi sv. Antuna na otoku Metaburi. Štogod dakle Du Fresne i Lucio pišu, da su horvatski kralji od carigradskih cesarah dostojanstvo kraljevsko primali, i zato od njih protospatari nazvani bili; zatim da su se u Horvatskoj gerčke poglavice nahodile, i na kralje horvatske pazile, istini je suprotivno. Cari carigradski su zato něke kralje protospatare nazvali, i něke biskupe i vojvode različnimi tituli nadarili, da si njihovo priateljstvo i nagnutje pribave. Jer kakogod odanle, što su gerčki cari vojvodi mletačkomu dali dostojanstvo protosebasta, neslědi, da su bili Mlečani Gerkom podložni: na isti način se isto zaključenje niti na Horvate protezati može. Razděljenje kraljevah ilirskih je takodjer plod same neznanosti i nepozornosti pisacah, jer isti kralji, koji su gospodovali u Horvatskoj, vladahu i Serbiom. Ali po smerti Zvonimira kralja Iliria bi razděljena: jerbo Horvatska, pod koju je spadala osim današnje Horvatske i strana Dalmacie iz nad Epira, zatim Lika, Karbava, Slavonia i Medjumurje, pridružila se je kraljevini ugarskoj. Uzrok toga bio je ljuti Bodin, koi ratujući se sa Zvonimirom, sve one vojvode i župane, koji su sa Zvonimirom deržali, još i po smerti ovoga proganjaše, Stěpana pako, něko vrěme kralja horvatskoga, zatvori, radi šta slědbenici Zvonimirovi, bojeći se osvete Bodina, nisu se mu hotěli podložiti, nego su volili s njim se za slobodu boriti. Odkuda postade, da je vojvoda Slavonie, koi biaše možebit sin Radislavov, k Ladislavu kralju ugarskomu otišao, pa ga nagovorio, da dojde s vojskom u Slavoniu, da će ju zbog domaćeg rata lahko osvojiti moći, i da razjareni vojvode i župani volit ćedu

Digitized by Google

s Ugarskom se sdružiti, nego Bodinu se podložiti; što da se je zaisto i dogodilo, dole niže ćemo viděti. Sada još moram někoja od Stěpana kralja popisati.

Stěpan, 43. kralj, sin Radoslava, a sinovac Krešimira Petra, popeo se je na prestolje po smerti Zvonimira kralja, ovo pako se je dogodilo po naputjenju Laurencia arcibiskupa i drugih biskupah. Laurencio t. j., čověk velike oštroumnosti, viděći, kolike su bune medju bani i župani radi kraljevskoga prestolja postale, kako je Slavič kraljevsku krunu Stěpanu oteo, a Zvonimir opet Stěpana po Amiku knezu uhvatio, i za kralja načiniti se tersio: savětovao je Stěpanu vojvodi, da se za vrěme u mir u manastir prenese, iz toga (kako ja sudim) uzroka, da se nedužna kerv ilirska neproljiva. Stěpan, budući mirnoga serca i zdravog razuma, poslušao je pametno veće, i za bolje je deržao u miru živěti, nego radi dostojanstva kraljevskoga u rate se zaplesti, te isti život u pogibelj staviti. Ovako Stěpan, odreknuvši se kraljevskoga prestolja i svakoga dostojanstva (vidi njegov testament u dogadjajih Zvonimira), mirno živiše; medjutim pako Bodin, sin Krešimira Petra, izmaknuvši iz sužanjstva, okolo g. 1080. u Serbiu dojde, i viděći, da su mu mnogi od Horvatah naklonjeni, započe radi prestolja rat sa Zvonimirom, u kom bcju poginu možebit i Radula junak sa svojimi 7 sini, što se je g. 1088. dogodilo. Onda je Laurencio arcibiskup s ostalimi biskupi i plemići Stěpana vojvodu iz manastira na prestolje podigo, jeli to bi pravo činjeno, neka svaki sam razsudi, ja sam zadovoljan, što sam pokazao, da je bio Stěpan po smerti Zvonimira za kralja horvatskoga izabran. Ovo svědoči i njegovo potverdjenje donacie, od Zvonimira manastiru opaticah sv. Benedikta u Splitu poděljene, premda mu se vrěme nezna, koje kod Lucia *(Lib. 2. cap. 11.)* ovako glasi: „U ime Isukersta. Ja Stěpan iz Božje volje kralj horvatski i dalmatinski. — Iza kako je nas miloštja i dobrotivnost svemogućeg Boga na prestolje mog otca, dědovah i pradědovah, s odobrenjem svih horvatskih i dalmatinskih plemićah uzvišila, počeli su sve plemstvo, kano što ruka maloga puka, i ostali cerkvah i manastirah ravnitelji — k nam se uticati. Dakle i mati i upraviteljica manastira opaticah sv. Benedikta u Splitu došla je s někojimi sestrami na dan rodjenja Bogorodice i děvojke Marie pred nas, noseći sobom něko pismo, od ne davno preminuvšega kralja Zvonimira, sverhu stanovitoga kraljevskoga zemljišta na městu Lazari zvanom, poděljeno, iskajući, da bi mi takodjer ovu donaciu pečatom našim potverdili i za věke u-

Digitized by Google

krěpili, kano što je i spomenuti kralj pismo ovo za pravo spoznao. Što razuměvši, ganuti njihovom moljbom i poduperti savětom našega plemstva, zapovědismo, da se potrěbovanje njihovo izpuni. Dakle mi jim posědovanje spomenutoga zemljišta, na rečenom městu ležećega, kano i zemlju Pustice zvanu za věke potverdjujemo, tako, da nikomu od naših naslědnikah, ili kojemugod velikomu ili malomu njihovomu činovniku, dopuštjeno nebude našemu potverdjenju i pečatu suprotstaviti se. Ako se tko, što daleko budi, drugač činiti usudi, i gori rečenu kuću Božju ovih zemljištah lišiti pokuša, serditost trojjedinog Boga neka počuti, prokletstvo 318 sv. otacah neka zadobije, i neka se s Judom izdaicom u paklu zasužnji."

„Ovo bi dano u gradu Šibeniku, na dan spomenute svečanosti, sa znanjem slědećih svědokah: prie svega Laurencia arcibiskupa, Ivana biskupa trogirskoga, Petra arcidiakona splitskoga, Petra presbitera splitskoga, Jakova Moistića, Ubomira, Ehca, Strezinja, Brebirskoga, Višena, Cetinjskoga, Dragoslava, Jagorskoga, Vracina, Polstića, Ozrina, Dridiskoga, Desimira, — Kolana, Epiciza, i ostalih naših plemićah. Osim toga poklonili smo s naše strane radi velike ljubavi Božje mlin u Solinu, kano i naše — s potverdjenjem svědokah, kojim svim dali smo za poklisara župana Cenene Jusena —".

Dalje nije mogo Lucio čitat, budući da je kožica bila izjedjena, kano niti to nije se moglo poznati, jeli bio pečat udaren. Ali da je Stěpan ovo pismo možebit u vrěme svoga krunjenja izdao, to slutim iz njegovih rěčih, da su k njemu od svih stranah plemići i duhovnici počeli dolaziti, tražeći obrambu i polašticu, budući da je nemir i rat svuda vladao; nu badava su od ovoga kralja pomoć očekivali, jerbo samo malo vrěmena je vladao, budući od Bodina uhvaćen ili možebit i ubijen. Zato ću ja napervo staviti i dogadjaje Radoslava i Bodina, koji su u isto vrěme živili, kako ih Du Fresne i Kačić pripovědaju, da ovako moji čitatelji dogadjaje cěle Ilirie pred očima imadu, i odanle tužni stališ Ilirah, potle njihovoga razdruženja u 11. stolětju, spoznaju. — Po smerti Zvonimira morao je kraljem, postati Stěpan, jerbo u gori popisanoj povelji spominja „malo prie preminuvšega kralja Zvonimira", — Zvonimir pako (kako Lucio iz njegove privilegie od g. 1087.. i Du Fresne iz Lukara svědoče) g. 1087. preminu: dakle Stěpan iste godine kralj posta, ali već slědeće g. 1088. morao je poginuti. — Pisci ove dogadjaje verlo poměšaše. Kačić piše, da je bio Stěpan kopilan Zvonimirov, ali to

Digitized by Google

stojati nemože: jer viděli smo, da ga je arcibiskup na kralja krunio, iza kako se je malo prie vojvodstva i svega dostojanstva pred Zvonimirom i istim arcibiskupom bio odreko. Dakle biaše sin Radoslava, od istoga Krešimira Petra za vojvodu izabran, kako sam već u pervašnjih dogadjajih pokazao. S ovim Stěpanom, kano poslědnjim, samo od jedne strane Horvatah za kralja krunjenim (jerbo ostali su Bodina slědili), broj kraljevah horvatskih se doveršuje, ja ću ovdě samo zato još dogadjaje Radoslava i Bodina spomenuti, da se pervašnji dogadjaji bolje razuměju.

Radoslav brat Krešimira Petra, kako Kačić iz Dioklea spominja, postao je kralj po smerti brata svoga, kojega gerčki pisci (kano n. p. Skilices) Mihaila zovu. Isto piše i Du Fresne, jerbo on takodjer kralje horvatske od serbskih razlučuje; ali da u tom obziru obadva bludc, svaki, koi je dogadjaje od mene popisane pozorno čitao, smotriti je mogo. Doista Stěpan kralj, sin Svetoslava, koi je iz Carigrada uteko, vladaše nad cělom Iliriom, i za njim sin njegov Krešimir Petar, drugač Mihail zvani. Brat njegov Radislav bio je samo vojvoda do smerti Zvonimira kralja, u ko vrěme, t. j. okolo g. 1076., ili morebiti kasnie, sinovca svoga iz sužanjstva je oslobodio, i to, kako Kačić piše, slědećim načinom. Radoslav sazva sve svoje věrne i stavi jim napervo, da sinovac njegov Bodin u sužanjstvu cvili, i obeća onomu, koi ga oslobodi, velik poklon (Kačić veli: svoju kćer). Na to se je osudio Tratomir: obuče dakle oděću kalugjersku, i ovako otidje do varoša Antiokie, gdě biaše Bodin zatvoren. Došavši tamo, bi upitan od straže: odkuda je i što traži? Tratimir odgovori, da je on pustinjak, koi ob noć po angjelu zapověd od Boga zadobi, da ide k Bodinu u Antiokiu, da ga s Bogom pomiri, i dušu njegovu spasi, buduć da će došaste noći umrěti. Straža ga pusti k Bodinu, koi s Tratimirom skupa stražu izsěče, i k stricu svomu u Serbiu poběži. Ov ga je veselo primio i poklonio mu Budva sa svom krajinom; ali Bodin je malo kasnie stricu svomu kraljevinu oteo, i sinove njegove progonio. Onda Radoslav, nehoteći kerv proljivati, ostavi Bodinu kraljevinu, i otidje u Tribinj, gdě mirno tia do smerti živiaše. — Du Fresne pak iz Skilica piše, da je Mihail t. j. Krešimir Petar sina svoga Bodina sam od sužanjstva odkupio, koi po njegovoj smerti i serbskim kraljem posta. Jeli Du Fresne ovo iz Skilica pravo izpisao, neznam, nu s godinami se to nikako nesudara. Isti Du Fresne piše nadalje iz Dioklea, da je najstarii sin Radoslavov Branislav šest sinovah imao: Predihnu, Petrislava, Draginu, Tver-

Digitized by Google

dislava, Dragilu i Grubeša, što nam razjasnjuje mnoge one domaće ratove, svaki naimre od njih hotio je veću vlast imati. Svi ovi su se od straha pred Bodinom po kraljevini razběžali.

Od Bodina Du Fresne *(cap. 3. §. 37.)* ovako piše: „Bodin 39. kralj, kojega Skilices *(pag. 851. E. R.)* Konstantina imenuje, sin Mihaila, bi od otca za kralja od Bugarske imenovan. Kada je na kraljevsko ovo prestolje stupio, bi od Saronita, kojega Mihail Dukas s velikom vojskom proti njemu posla, uhvaćen i u Carigrad odveden, gdě je bio někoje vrěme u manastiru sv. Sergie zatvoren, i zatim vojvodi Isaku Komnenu u Antiokiu poslan, da ga čuva. Dakle oslobodjenje Bodinovo sgodilo se je pod Mihailom Dukom, koi od g. 1071—8. vladaše, odkuda opet slědi, da Bodin morao je biti uhvaćen g. 1074., jerbo g. 1075. bio je već Slavić, a slědeće godine Zvonimir kralj. Ovo pokazuje netemeljitost rěčih Du Fresna, koje ov iz Ane Komnene izpisa: da je Mihail sa sinom Bodinom još u vrěme Niccfora Botoniata, vladavšega od g. 1078—81., živio. Ali to, što Du Fresne nadalje iz Ane Komnene *(Lib. 1. pag. 40.)* izpisa, i ja za istinu deržim, naimre: da je Bodin u vrěme Nicefora Botoniata god. 1080. u Serbiu došao, i Cetinjsku krajinu sinom Radoslava oteo, ali na moljbu arcibiskupa ove krajine opet jim povratio. Zatim da je Rasciu zadobio, na dvě županie razdělio, i svojim věrnim Belkanu i Marku podělio, Bosnu pako, koju takodjer je osvojio, izruči knezu Stěpanu. Sada dakle znademo, kada se je medju Bodinom i Zvonimirom rat započeo.

Du Fresne iz Ane Komnene *(Lib. 6.)* piše, da se je Bodin s Hiacintom plemića iz Bari kćerju g. 1081. oženio, i po njezinom naputku Branislava, Predihnu i Gradislava, sine Radoslava, koji su u Skadar došli za posětiti ga, u tamnicu zatvoriti dao, što kada su ostali brati razuměli, poběgoše u Dubrovnik. Bodin idući za njimi s vojskom dade Dubrovnik obsěsti. Ali Dubrovčani junački su se branili i vojvodu Kosara, brata Hiacinte, ubili. Hiacinta, zbog preobladanja vojske i ubitja brata svoga odveć razljutjena, nagovori Bodina, da svoja tri bratranca u tamnici zatvorena dade pogubiti, što kod cerkve sv. Nikole na očigled ostale bratje i rodjakah u Dubrovniku obsědjenih bi učinjeno; ali kasnie se je Bodin radi ovoga kervoločnoga děla veoma kajao. Du Fresne, rodom Talian, piše, da se je ovo g. 1082. dogodilo, i da su poslě domaći ratovi u Horvatskoj trajali, t. j. do g. 1089., kada je pozvani Ladislav kralj ugarski Panoniu Saviu zadobio, jer-

Digitized by Google

bo Horvati volili su s Ugarskom se složiti, nego kervoločnomu Bodinu se poddati. Bodin je živio do g. 1100.

Iz popisanih Bodina dogadjajah, koje Du Fresne iz gerčkih pisacah pobilježi, znademo pravi stališ Horvatah, osobito pako vidimo, da niti Gerci, i još manje Mlečani nekakvo vladanje u Dalmacii nisu imali: jerbo Bodin bi uhvaćen g. 1074., i do 1080. ništa od njega gerčki pisci nespominjaju, možebiti da i spominjaju, nu Du Fresne ništa o tom negovori, tko bi dakle Skilica, Anu Komnenu i Dioklea čitao i prispodobio, mnoge bi zaisto dogadjaje saznao.

God. 1080. vladaše cesar Nicefor Botoniat, i u ove vrěme otišao je Mihail Dukas k Robertu vojvodi Normanah. G. 1081. postao je cesarom Aleksia Komnen, i započeo je rat s Robertom. Iste godine oženi se Bodin s Hiacintom, kćerju plemića latinskoga od Argira iz Bari; g. pako 1082. obsěo je Bodin Dubrovnik, i dao je tri bratranca pred cerkvom sv. Nikole, izvan varoša Dubrovnika ležeću smaknuti. Isti Bodin imade pod svojom vlastju takodjer Skadar i cělu Albaniu; Dračani pako podložiše se Gerkom, za da se laglje proti Normanom braniti mogu. Poslě je Robert gerčku i mletačku vojsku razbio, a Paleolog, gerčki vojvoda i zapovědnik od Drača, otišavši cesaru na pomoć, više se nije povratio, predade se Drač proti volji cesara Robertu. Po smerti ovoga, podmitjeni od cesara Aleksia Dračani Normane pobiše i u slobodu se staviše. Ali kasnie sami su u Carigrad otišli i cesaru se podložili, zbog kervoločnosti Bodinove, radi koje su se i Dubrovčani od njega odmetnuli. — Ova sva izpisuje Ana Komnena, nu ništa negovori, da je Aleksia cesar někakvo vladanje u Draču imao, dapače veli, da je Dračanom mnoge novce i poklone poslao, njihove pravice i slobodu potverdio, i mnoga obećanja osim toga jim načinio. Ova sva očito pokazuju, da niti Aleksio, niti pervašnji cesari nikakvo vladanje u Draču nisu imali, drugač bo varošani nebi bili mogli svoja starinska prava cesaru napervo staviti. Što se pako dolnje strane Dalmacie dotiče, gdě Split, Trogir i t. d. biaše, iz donaciah i privilegiah horvatskih kraljah znademo, da ovi varoši kraljem svojim horvatskim tia do poslědnjega Stěpana, koi bi g. 1088. u Šibeniku krunjen, vazda věrni ostahu, Mlečanom pako nikada podložni nebiahu. Doista god. 1085., kada je Robert mletačke i gerčke ladje potopio i pohvatao, Gerci i Mlečani nebi mu bili mogli put zapréčit, i on bi bio lahko gerčke otoke, Macedoniu, dapače i Mletke osvojio, da jim nisu primorski Ilirí sa svojim mornarstvom na pomoć došli, i Roberta preobladali.

Digitized by Google

Svaki istine ljubitelj, koi ova pozorno promotri, izpovědati mora, da je to samo izmišljotina, što někoji pisci vele, da je Aleksio cesar Mlečanom dao pravo naslovom vojvodah od Dalmacie služiti se: jer pervić Ana Komnena od toga ništa negovori; drugoč, nitko drugomu ono dati nemože, što sam neima; dakle buduć da Aleksio niti Drač, a kamo li ostale ilirske varoše pod svojom vlastju neimade, niti vojvodom dalmatinskim se zvaše: očito je, da niti Mlečanom dostojanstvo to poděliti nemogaše. Istina je, da su gerčki cesari někojim vojvodam i biskupom ilirskim različne titule i poklone poděljivali, za da njihovo nagnutje dobiju, i razdor u kraljevini uzrokuju: nu vladaoci od Ilirie nikada nisu bili, jer ako jim i kadkada za rukom podje, svojimi zapletki nemir u kraljevini uzbuditi, i někoje strane Ilirie osvojiti: čim prie se Iliri osvěstiše i sdružiše, strašno su lukavi Gerci svoju vlast platjati morali, budući pobijeni i iztěrani biahu. Ali niti Mlečani nisu imali nikakvo vladanje u Ilirii do Bodina, u vrěme pak ovoga kralja poddali su se Dračani zbog njegove kervoločnosti pod krilo gerčkih cesarah. Ovako i Horvati volili su s Ugarskom se sdružiti, neg okrutnomu Bodinu se podložiti. Dakle poslě sedmogodišnjeg domaćeg rata (kako Du Fresne i Ana Komnena pripovědaju) u kom dva ilirska kralja Zvonimir i Stěpan poginuše, g. 1089. otišao je vojvoda panonski k Ladislavu kralju ugarskomu, nagovarajući ga, neka on uzme Horvatsku pod svoje krilo, jer svi župani i knezi da su mu nagnuti, i da ovako moći će cělu kraljevinu sebi pridružiti, *) što kako se je dogodilo, pokazati ću obilato u u dogadjajih Ladislava kralja ugarskoga.

---

*) Starodalmatinska kronika iz staroga někoga horvatskoga pisma lěta 1546 prepisana, a sada u Rimu u vatikanskoj biblioteki čuvana, piše o tom dogadjaju (kako Fr. Palacky u Časopisu Českoga Museuma na strani 365. godine 1838 javlja) od rěči do rěči, samo s proměnjenim pravopisom, ovako:

„I to slišavši kralj ugarski imenom Bella pervi, što se biše zgodilo u Harvatih, pride na pospih s vojskom golemom, i vaze kraljestvo harvatsko, i požali smert slavnoga kralja Zvonimira, i vazam Harvate, i zagorsko, i primorsko, i bosansko kraljestvo, i imiše kralja Bellu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine. I po rečenom kralju ugarskomu Harvati biše podloženi od volje u nevolju, i od slobodnih u rabotu obratjeni: i bi kako pismo govori, da zli teg zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nemirni Harvati krocić griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina Zvonimira, kako Židii gospodina Isukarsta. I tako prokleti Židii inim služe neimajući ni oni od svoga jazika gospodina itd.“ *Pazka slagatelja.*

Digitized by Google

Od g. 1088. počeli su Mlečani varoše Dalmacie k sebi mamiti, i poslě se je Horvatska s Ugarskom sdružila, Mlečani t.j. viděći, da Horvati kralja neimaju, osvojili su někoja města u Primorju nagovori i pokloni, a někoja silom, i onda (kako Lucio iz Sansovina piše) se je počeo mlětački vojvoda ovako pisati: *„Nos Vitalis Phaletro divinae gratiae largitate Venetiae et Dalmatiae dux,“* t. j. Mi Vital Faletro pomoćju Božje milosti vojvoda od Mletakah i Dalmacie. Ovaj titul mletački vojvoda nije dobio od Aleksia cara, nego si ga sam je dao, iza kako je někoje dalmatinske varoše lukavo osvojio, što se je pervi put dogodilo, ne kako Lucio *(Lib. 3. cap. 2.)* piše okolo g. 1084, nego od g. 1088—96, jer da Petar Urscol i njegov naslědnik Oto nikakvo vladanje u Dalmacii nisu imali, to sam već u dogadjajih Deržislava pokazao. — Da se bolje pozna, kako se je naša Horvatska s Ugarskom sdružila, popisati ću sada na kratko dogadjajaje kraljah ugarskih gledom na našu Horvatsku.

Poglavje XXXVII.

Kralji ugarski od g 997—1075.

1.) Stěpan, sin Gejzin, primi vladanje od Ugarsko po smerti otca svoga g. 997. Taki iz početka vladanja pokaza mu se Kupa vojvoda šimegski kano veliki nepriatelj zbog uvedenja zakona kerštjanskoga u Ugarsku. Ovi, pobunivši puk neznabožni, skupi veliku vojsku, poče sva kerštjanska města paliti i robiti, ter isti grad Vesprim obsědne: ali Stěpan pomoćju Božjom, junačtvom kerstjanah i savětom vojvode svoga Vencelina buntovnike preoblada, Kupu uhvaćenog po zaslužbi smaknuti dade, i ovako prosti puk opet na pokornost natěra, zatim pako zavčt Bogu učinjeni izveršiti odredi. Obećao je naimre Bogu, da ako boj s Kupom srětno doverši, podignut će manastir na čast sv. Martina na gori Panonii, što je g. 999. i učinio. Nakon toga podigo je po čeloj kraljevini biskupie, i izabrao biskupe za imati verle pomoćnike u razširivanju věrozakona kerštjanskoga. Devet ovih biskupiah bilo je slědećih: arcibiskupia ostrogonska, zatim pako biskupie jagerska, bačka, čanadska, koločka, gjurska, pečuska, sedmogradska i vesprimska. Ostale biskupie, koje se sada u Ugarskoj nahode, bile su kasnie podignute, osim nitranske, koju je još Svatopluk kralj moravski utemeljio. Posvetivši ovako puk brigi svojoj predan Bogu, pošalje po nagovoru cesara Otona 3.

Digitized by Google

Astrika, odredjenoga cerkve koločke biskupa, k rimskomu papi Silvestru 2., s moljbom, da ov kraljevinu na zakon Isukersta obratjenu u naručaj sv. cerkve prime, i njemu kraljevsko dostojanstvo poděli. Slučajno se je Oto 3. cesar baš onda u Rimu desio, i osobito na njegovo nagovaranje papa krunu, koju biaše za vojvodu poljskoga pripravio, Stěpanu našemu po apostolskom poslaniku i Astriku posla, i vlast mu poděli, da cerkve na město pape u red metne, ter na znamenje apostolskoga dostojanstva križ pred sobom nositi dade. Ovako bi Stěpan nakon povratka Astrika g. 1000. u Ostrogonu pervi svečano za kralja ugarskoga krunjen, od pape pako imenovan bi kraljem apostolskim kojim nazvom se ugarski kralji do sada služe. Sve one naredbe i zakone, koje je Stěpan za usrěćenje svoje kraljevine načinio, spomenuti meni netrěba, jerbo ja dogodovštinu Ilirah pišem, dakle samo ono, što se na Ilire preteže, pripovědati moram.

Gori već sam pokazao, kako je Panonia pod Ugarsku spala, sada još kazati moram, jeli Panonia Savia ili barem strana od nje u vrěme Stěpana na Ugarsku spadala. Premda sam ja na pitanje ovo već u dogadjajih Deržislava obširno odgovorio, ništarmanje ponavljam odgovor ovi, za da ostale dogadjaje bolje razuměmo. God. 1000. vladaše u Horvatskoj Deržislav i njegova tri brata: Svetoslav, Gojislav i Krešimir 2. — G. 1015. postao je kralj Svetoslav, njegova pako bratja biahu vojvode, Krešimir od Dalmacie i Albanie, Gojislav od Panonie Savie. — G. 1018. biše Svetoslav i Krešimir u Carigrad odvedeni (neznade se pravo zašto; gerčki pisci pišu, da su se sami podložili, i da ih je cesar Basilio 2. dostojno primio, i bogato nadario), jedini Gojislav, kojega Skilices i Zonaras Sermona (od Srěma, gdě biaše vojvoda), ostali pako gerčki pisci Kosmika zovu, nije se hotio poddati. Ovoga Diogenes gerčki vojvoda g. 1018. kod rěke Save po nevěri je ubio. Poslě toga trajali su u Panonii Savii (kako Du Fresne iz Lupa Protospata svědoči) do g. 1024. sveudilj bojevi, ove pako godine Bojoanes ili, kako Protospata piše, Bugjan s vojskom u Panoniu Saviu dodje, ženu Kosmika uhvati, i u Carigrad posla. — Ako dakle od g. 1018. Gojislav biaše vojvoda od Panonie Savie; ako je zatim do g. 1024. žena njegova ondě vladala, kada je Bujan pokrajinu ovu osvojio: neznam gdě i kakvo vladanje je mogo imati u Panonii Savii Stěpan kralj ugarski, od kojega gerčki pisci gledom na ove dogadjaje niti uspomene nečine, što zaisto učiniti nebi bili propustili, da je Stěpan u Panonii Savii ratovao. —

Digitized by Google

Dakle Panonia Savia u vrěme Stěpana kralja nije spadala na Ugarsku; ali da ugarski kralji niti kasnie nisu imali ondě vladanje, to svědoči Du Fresne iz Skilica, pišućega, da do g. 1036. u Panonii Savii i Serbii sveudilj su domaći ratovi trajali, g. pako 1037. Boeslav ili Stěpan sin Svetoslava 1. (kojega něki pisci zločesto zovu Dobroslava, jer Dobroslav biaše sin Dragomirov) iz Carigrada je uteko, i kraljevinu svoju Gerkom oteo, kano što sam u njegovih dogadjajih obilatie pokazao.

Odanle lahko se može i to pitanje razložiti: jeli Stěpan sina svoga Mirka s kćerju Krešimira Petra oženio. — G. 1036. biaše Stěpan otac Krešimirov još u sužanjstvu u Carigradu, Mirko pako, Stěpanov sin, bi (polag Praya) g. 1026. s kćerju Krešimira Petra věnčan, i već g. 1031., po svědočanstvu svih ugarskih pisacah, sahranjen, a Krešimir Petar stupi na prestolje horvatsko g. 1050. Dakle na ov način Mirko se je 24 godine prie oženio, i 19 godinah prie umro, nego je Krešimir kralj postao, — ov protigovor neka razreše oni, koji od Mirkova věnčanja u učionicah pripovědaju.

2.) Petar, sin Otona Urseola vojvode mletačkoga i Gisele sestre sv. Stěpana, stupi g. 1038. na prestolje, ali buduć da je samo Taliane i Němce odlikovao, Magjare pako prezirao, g. 1041. bi s prestolja sbacen, i na njegovo město izabran

3.) Samuel Aba, suprug Šarolte sestre sv. Stěpana, ali ov sbog svoje kervoločnosti i nemarnog vladanja već g. 1044. život i kraljestvo zgubi. Petar dakle pomoćju Henrika cesara opet se na kraljevsko prestolje pope, i za pokazati Henriku svoju zahvalnost, pozove ga slědeće godine u Ugarsku, i primi ga veoma svečano u Stolnom Biogradu, pa mu pokloni pozlaćeni singjerčić, i pod ovom izlikom sebe i kraljestvo svoje u njegovu obrambu stavi. Ovo je na toliko Ugre razljutilo, da su Andriu, sina Ladislava Čeljavoga, na kraljevsko dostojanstvo pozvali, i na medji od Ruske dočekali, pa najprie u Canad, zatim u Peštu odveli. Čujući to Petar kralj sa svojimi u Stolni Biograd je uteko, i budući odanle od varošanah iztěran, pram Mošonu se krene, da odanle u Austriu uteče. Ali njegovi nepriatelji zatvoriše mu sve putove, Petar dakle zatvori se kod sela Zamur u něku kulu, gdě izgubivši sve vojake, bi uhvaćen, očiuh lišen, i u Stolnom Biogradu g. 1046. u tavnicu bacen, gdě je na skorom i preminuo.

Digitized by Google

4.) Andria I., sin Ladislava Ćeljavoga iz žene Ruske, koje ime se neznade, postade kralj ugarski g. 1046. Imade mnoge rate s Henrikom cesarom, koje sve srětno doverši. Zatim pozva brata svoga Belu iz Poljske, i načini ga vojvodu tretje strane od Ugarske, odkuda su kasnie mnogi domaći ratovi proiznikli.

Ugarski pisci pišu, da je Rado palatin pod ovim kraljem krajinu s desne strane Drave, koja bi u vrěme domaćih ratovah izgubljena, g. 1056. ugarskoj kruni opet povratio: ali koja je ta krajina, kada bi zadobljena, i kada izgubljena, od toga ništa negovore, dapače niti to nepripovědaju, kako su Magjari Panoniu Valeriu predobili, jer što Neimenovani bilježnik Belin veli, to isti ugarski pisci za istinu nederže. Nu ako to utverdjavaju, da je Rado něku pokrajinu s desne strane Drave osvojio, dužni su i to pokazati, koja je ta krajina bila, pod kojim vojvodom bi zadobljena, i u kom dogadjaju izgubljena, i zajedno dokazati, da je Rado s Krešimirom Petrom u Srěmu rat imao, i jemu krajinu ovu oteo. Nu ja sam iz Dioklea već pokazao, da se je ovo pod Ciaslavom dogodilo, i da je Pavlimir Srěm opet pod svoju vlast spravio, i za medju kraljevine Dravu načinio, ter da su Horvati i saladsku varmegju do vrěmena Andrie I. zaderžali, i ondě je Rado rat imao, i Horvate prěko potoka Bakonje protěrao. Ovo svědoči njegov testament, jerbo spominja cerkvu sv. Mihaila iznad Drave od Rada sazidanu, i Mauru biskupu pečuskomu izručenu. Ondě neka ugarski pisci traže i manastir sv. Demetria ter imanja Radova, koja ov takodjer spomenutomu Mauru izruči, Andria I. pako g. 1057. potverdi, doista ondě ćeju jih lasnie najti, nego u Srěmu, u kraljevini Krešimira Petra, glasovitoga kralja horvatskoga. koi sam svědoči, da je Bog kraljevinu njegovu na kopnu i na moru razširio. Zaisto tako zmožnomu kralju Rado nije mogao Srěm oteti. — Nadalje pitanje je: ako je Rado s kraljevskom vojskom krajinu onu ugarskoj kruni povratio, kako je mogao iste godine i krajine one osvojiti, i manastir ondě sazidati, i posědovanji ga nadariti, i u testamentu biskupu pečuskomu izručiti? znamo bo, da je on morao prie od Andrie I. donacialnu diplomu dobit. Ali ako i dopustimo, da mu je bilo slobodno u onoj pokrajini sve polag svoje volje upravljati, nije moguće dokučiti, kako je on sva ova u jednoj g. 1056, doveršio. Ako dakle ugarski pisci pokazati nemogu, da je Rado već prie g. 1056. medju Dravom i Savom svoje gospoštine imao, ondě manastir sv. Dimitria podigo i posědovanji ga nadario: najbolje učinit ćedu, ako se medju Dravu i Du-

Digitized by Google

nav povrate, i ondě i manastir sv. Dimitria i Radova dobra tražit ćeju, jer ovako samo mogu se uklonit svim neskladnostim. Na ovaj način sačuvat ćeju i věrodostojnost diplome Andrie II. od g. 1217., drugačie može biti samo jedno od ovoga dvojga istinsko: ili da je Andria II. kralj ugarski sa svimi svojimi dvorjanici pobludio, kada je dao u spomenutu diplomu ove rěči napisat: „Jerbo sv. Ladislav kralj je pervi prěko Drave prešao, i osvojivši slavonsku krajinu, kraljevini svojoj pervi put ju je pridružio"; ili da ugarski pisci Radov testament nisu razuměli, smisao njegovih rěčih sasma nepravo na današnju Slavoniu protegli, i ovako povod dali, da se ovakve izmišljotine u kraljevskih učionicah predavaju. Da je pako Andria kralj sa svimi svojimi dvorjanici u spomenutoj diplomi pobludio, to neće zaisto nijedan pametan dopustiti: dakle samo to slědi, da su ugarski pisci spomenutu diplomu zločesto tumačili. Badaya podupira Pray dogadjaj ovi rěčmi Skilica i Zonara, a Španjik Striterom, pišućih: da je Isacio Komnen vojsku proti Magjarom podigo radi prekeršenoga mira. Jer ako i dopustimo, da je Isacio Komnen Magjarom rat navěstio, odanle nipošto neslědi, da je to sbog Srěma načinio, jerbo g. 1059. vladaše u Serbii Krešimir Petar (Skilices i Du Fresne zovu ga Mihaila), koi je sina svoga Bodina kralja bugarskoga načinio, i do g. 1073. živio. Dakle budući da Isacio Komnen niti Serbiu, a kamoli Srěm pod svojom vlastju nije imao, prekeršenje ono mira nije se moglo sbiti u Srěmu, nego u Bugarii, koja onda već opet pod gerčkom vlastju biaše. To svědoči isti Španjik iz Stritera, gdě piše, da su magjarski poklisari Isacia Komnena kod varoša Sofie (naški Triadice) srětli, i njega svratili, varoš pak Sofia nestoji u Srěmu, niti u Serbii, nego u Bugarii. Gerci dakle nisu nikada imali s palatinom Radom rat sbog Srěma, jerbo bi bili morali i Serbiu posědovati, ovdě pako gospodovaše Krešimir Petar, kojega su oni poštovali i u broj priateljah i družbenikah svojih zapisali (ovako Du Fresne iz Skilica *pag. 789. E. R.*).

Razsudi dakle sam, moj čitalelju, iz ovih, koja sam ovdě pisao, može li se ono, što je Rado pisao, na kojugod krajinu s desne strane Dunava protezati, i može li to zdrav razum dopustiti, da je mogućni kralj Krešimir, koi nad cělom skoro Iliriom vladaše, gerčkoj vojski dopustio kroz Serbiu putovati, za da se s Magjari pobije sbog Srěma, koi od starine na horvatsku kraljevinu spadaše: i da je to mirno gledao, kako je Rado Srěm osvojio, ondě manastir podigo, i posědovanji nadario. Tkogod ova po-

Digitized by Google

zorno promotri, uvěrit će se, da ugarski pisci nisu dogadjaje ove razuměli, ili da su iz pristranosti istinu hotonce pokvarili. — Andria poginu u boju proti bratu Beli g. 1061.

5.) **Bela I.**, čim prie je kralj postao, odmah je zakon kerštjanski, od kojega se već mnogi biše odvernuli, u cělu svoju kraljevinu uveo, i pobunjeni puk u pokornost natěrao. Neslažu se pisci u tom, koja od Zvonimirovih suprugah biaše kći Belina, jeli Lěpa, ili Helena; nu to je istina, da se je Zvonimir dva puta ženio, i da je jedna od njegovih ženah bila Belina kći, jerbo znamo, da je Zvonimiru, kada je s Bodinom radi prestolja rat imao, Ladislav kralj sina svoga Kolomana s vojskom na pomoć poslao, kao što to Ladislavova diploma Martinu Lapsanoviću poděljena svědoči. To je očiti dokaz, da medju Ladislavom i Zvonimirom veliko priateljstvo biaše. — Bela imade tri sina: Gejzu, Ladislava i Lamberta; polag někojih bi u Demešu od srušene kuće, u kojoj je baš sabor deržao, hoteći rat proti Salomonu podići, satert; drugi pišu, da se je stolac, na kom sědiaše, pod njim srušio, u slěd šta je i umro g. 1063.

6.) **Salomon I.**, sin Andrie I., postao je kralj po smerti strica svoga Bele, iza kako su se Belini sinovi kraljevskoga dostojanstva svečano odrekli, i sbog toga poklisare k Henriku cesaru poslali, za da Salomona na prestolje pozovu, moleći samo, da Salomon nadležeći jim dostojanstvo i imanja potverdi i u njihovom posědovanju uzderži, — Henriko cesar poklisarstvo radostno primi, Salomona sam u Stolni Biograd odvede, i ondě ga za kralja kruniti dade. Ali nije dugo medju kraljem i vojvodami mir obstajao: jerbo Vid, najpouzdanii kraljev savětnik, nagovori svoga gospodara, da Belinim sinom spadajuću na njih tretju čast kraljevine nedaje, za da ovi jaki nepostanu, i to s njim nenačine, što je Bela s Andriom učinio. Posluša ga mladi kralj, i uzkrati Gejzi, što mu obeća; razuměvši to pako Gejza poběže s bratjom k rodjaku svomu Boleslavu vojvodi krakovskomu, moleći pomoć od njega. Vojvoda je taki s vojskom, koju uprav biaše proti Rusom sakupio, sine Beline u Ugarsku natrag vodio, gdě su se s njim taki i mnogi ugarski plemići sdružili. Ali biskupom i vojvodom pojde za rukom kralja nagovoriti, da svojim bratrancom dostojanstvo vojvodah i tretju čast kraljevine poděli, i ovako jih pomiri; Gejza pako, za pokazati, da on za prostoljem neteži, vlastitom rukom je Salomonu g. 1065. u Pečuhu krunu na glavu stavio. — Pray iz kronike karantanske (*Lib. 7. cap. 32.*) na g. 1069. piše: da je Salomon

Digitized by Google

Krešimiru Petru kralju horvatskomu Gejzu i Ladislava s vojskom na pomoć proti Bertoldu vojvodi koruškomu poslao, koji u družtvu Horvatah Korušce preobladaše, i Krešimiru onu stranu Horvatske opet podložiše, koju mu je Bertold oteo. — Salomon imao je kasnie mnoge rate sa svojimi bratranci, od kojih bi najposlě preobladan, i od ugarskih velikašah prestolja lišen. Nezna se pravo kada je umro. Za njim postao je kralj ugarski g. 1074.:

7.) Gejza I., koi samo poslě mnogoga nagovaranja žezlo kraljevsko primi, nu krunit se je dao samo nakon srěćno doveršenih ratah s Henrikom cesarom, iza kako mu je sam Salomon kraljevinu izručio, za sebe pako je něke varoše na granici austrianskoj zaderžao. Ali Gejza nije dugo mirno vladao, jer Salomon hlepteći sveudilj za krunom iznova se je počeo buniti. Miroljubivi Gejza predpostavljao je srěću domovine kraljevskomu dostojanstvu, naumi dakle, za ukloniti svaki domaći rat, kraljevsko prestolje Salomonu povratiti, nu dočim je radi toga k njemu poklisare poslao, g. 1077. je preminuo.

Poglavje XXXVIII.

Kralji ugarski Ladislav i Koloman, od g. 1077—1114.

8.) Ladislav I. bi po smerti brata svoga Gejze jednoglasno od sakupljenih velikašah za kralja izabran i krunjen, ne samo radi svoga junačtva, nego i sbog svoje dobrotivnosti i bogoljubnosti. Berzo po svom krunjenju bi u rat s nemirnim Salomonom zapleten, ovi bo i sada još hleptiše za ugarskim prestoljem, koje po vlastitoj nemarnosti i nestalnosti zgubi, dok ga je Ladislav g. 1087. sasma preobladao i proterao, nakon šta na skorom i preminu.

Dolazimo sada k najvažniemu dogadjaju historie horvatske, k onomu t. j. vrěmenu, gdě se je Horvatska s Ugarskom sdružila. Nu prie nego k razlaganju istog dogadjaja pristupimo, od potrěbe je izpitati: koja biaše granica u vrěme Ladislava medju Ugarskom i Horvatskom. Ja velim, da su deržave ove rěke Mura i Drava dělile, i to izvodim iz spomenutoga već testamenta palatina Rade, města bo, koja on ondě spominja, očito pokazuju, da on težke svoje rate nije imao u Srěmu, kao što današnji pisci kažu, nego iznad Mure, koi zavičaj spadaše na Horvatsku do vrěmena Andrie I., kada je Rado one strane kruni ugarskoj opet podložio, i Horvate (kako Pray piše) tia do potoka Bakuntia

Digitized by Google

protěrao. Potok ovi zove se naški Bakonja, i izvira izpod šume Bakonja. Od njega je možebit ista šuma ime svoje zadobila, kao što je i grad Salavar i varmedja saladska od potoka Sala ovako nazvana. Da je bio ovi potok Bakonja medja Horvatske od Ugarske, to pokazuje ustmeno predanje (*traditio*) današnjih stanovnikah Medjimurja, to svědoči čisto slavjansko poreklo istog puka, to potverdjuju i donacie kraljah ugarskih, iz kojih se vidi, da današnje Medjimurje još g. 1593. na varaždinsku varmedju spadaše. Donacia Matie kralja g. 1470. u Budimu pisana ovako glasi: „Mi Matia Božjom milostju kralj ugarski itd. dajemo pismom ovim na znanje svim, na koje spada, — da smo mi, imajući obzir na věrnost — imanje Gardinovec zvano, u varmedji varaždinskoj i hataru medjumurskom (*Dráva-Muraköz*) ležeće itd. — Isto čitamo i u diplomi cesarah i kraljah Rudolfa II. u Pragu g. 1603. d. 8. Maja; a Ferdinanda II. g. 1635. dana 11. Decembra pisane. To svědoče najposlě i kraljevske povelje manastiru sv. Jele iznad Čakovca i monakom sv. Pavla pustinjaka poděljene, koje Bedeković (*Parte I. cap. 53.*) spominja, kanoti: Ladislava Posthuma od g. 1455.; Matie Korvina od g. 1458., a druga od god. 1465.; i Ferdinanda od god. 1554., u kojih svih se veli, da je Medjimurje spadalo na Slavoniu (ovako se je prie zvala današnja Horvatska). Da Medjimurje nije prinadležalo na Ugarsku, to vidimo takodjer iz fundacialnih diplomah biskupiah pečuske i vesprimske, ter iz testamenta palatina Rade: jer Stěpan kralj u onih diplomah niti rěčcu nekaže, iz koje bi se izvoditi moglo, da je někoja barem strana od Medjimurja na jednu od gori rečenih biskupiah spadala, nije pako moguće věrovati, da je sv. Stěpan Medjimurje, akoprem njegovoj vlasti podloženo, sasma izpustio, i nijednoj biskupii podredio. Palatin pako Rado spominja u svom testamentu cerkvu sv. Mihaila arkandjela, na brěgu Drave, nedaleko od utoka Mure ležeću, po kom takodjer očituje, da dalje Mure nije ništa ugarskoj kruni podložio. K ovim dokazom pribrojiti trěba i § 3. člana 34. zakona deržavnoga g. 1498. u Budimu od stališah ugarskih načinjenoga. U ovom članu oprědjeljuju se města, gdě se ima kraljevska harmica pobirati; za Horvatsku biše odredjena: Zagreb, Varaždin i Nedělište. Pod Nedělište pako spadahu, kano filiale, malte u Rackoj Kaniži i Sombathelju. Nu Nedělište i Racka Kaniža nahode se u Medjimurju, ugarski dakle stališi brojili su Medjimurje k Horvatskoj; da su pak i Sombathelj, koi u pravoj Ugarskoj leži, Nedělištu podredili, uzrok biaše taj, što je Nědělište bližje bilo

Digitized by Google

Sombathelju, nego drugi koi ugarski varoš s glavnom harmicom. — Okolo g. 1593. (kako Bedeković pripověda), kada je saladska varmegja od Turakah tak bila opustošena, da varmedjinska spravišta niti u Salavaru niti u Egersegu nisu se mogla obderžavati: grof Juraj Zrinjski, ondašnji administrator saladske varmedje, dobi od kralja sbog svojih zaslužbah Medjimurje, i sakupljaše stališe u Dolnjoj Lendavi, što biaše i kasnie zaderžano, iza kako je grof Nikola Zrinjski g. 1608. verhovni župan od saladske varmedje postao, ov bo je Medjimurje, gdě je bio zemaljski gospodar, sa svojom varmegjom stopio. Ništarmanje plemići medjumurski zvahu se uvěk Horvati, a ne Magjari, osim onih možebit, koji su se za rod svoj stidili, i po tom pokazali, da nisu vrědni slavnoga imena Horvatah. Ovo je, dragi čitatelju, što sam popisati morao od medje kraljestva horvatskoga pram Ugarskoj u vrěme sv. Ladislava. — Sada se povračam k ostalim njegovim dogadjajem.

Pray piše na g. 1080—1., da Ladislav kralj, prešavši s vojskom prěko Save, Srěm prěkosavski i varoše kod Dunava stojeće osvoji. Da ovo stojati nemože, to sam već u dogadjajih Salomona kralja pokazao, u piscih to jest ovoga i priašnjih vrěmenah niti uspomene neima od Srěma na desnoj strani Save. Kako je pako Gargur IX. papa rimski g. 1229. od dvojega Srěma pisat mogo, ja nedokučujem. Svědočanstvo Cinama, kojim Pray svoje rěči podupira, nemože se amo pretezati, jer Cinamus (kako Du Fresne svědoči) počeo je pisati poslě g. 1100., u ovo pako vrěme mogo je pisati: da su Magjari malo prie, kada cesar Aleksio Komnen vladaše, Srěm dobili, mloge varoše prěko Srěma osvojili, i tia do potoka Nese, ili (kako Pray u dogadjajih Salomona veli) Ibara došli; ali dogadjaji Stěpana III., pod kojim se je ovo zgodilo, i sv. Ladislava na daleko su razstavljeni. — Možebit i to, da Cinamus ovo od Zvonimira ili od Krešimira Petra pripověda, kojim su Magjari s vojskom na pomoć proti Gerkom i Koruškom došli, nu od ovuda nipošto neslědi, da su oni Srěm i ostale varoše na desnoj strani Dunava osvojili i za sebe zaderžali: dakle Pray sam je dogadjaje ove poměšao. Doista Spanjik ove od Praya popisane dogadjaje u dogodovštini Ladislava kralja nespominja, dobro znajući, da istini prilični nisu, i da se s diplomi slědećih kraljah neslažu. — Ladislav i sin njegov Koloman dobro su poznali Horvate, viděli su bo vlastitima očima njihovo junačtvo, i zato nisu na njih silom udarili, nego su ih po dobrom sebi pridružiti nastojali. Ovako je Ladislav samo onda u Horvatsku do-

Digitized by Google

šao, kada ga je ban od Slavonie pozvao i uvěrio, da će u kraljevini, domaćimi rati razorenoj, sve sebi priklonite najti. Arcidiakon splitski izpisuje ovako (*cap. 17.*) osvojenje Horvatske po sv. Ladislavu: „U to vrěme preminuo je kralj Zvonimir, neostavivši naslědnika od svoga koléna. Ovako u pomanjkanju kraljevskoga odvětka, nebiaše nitko više, koi bi kraljevsko prestolje u Horvatskoj zauzeo. Počela se je dakle medju velikaši ove kraljevine velika nesloga dizati, i dočim si u razdoru, sad ovi, sad on hlepteći za vladanjem, gospodovanje u deržavi osobovaše, proiznikle su nebrojene krivice, porobljenja, ubojstva i svih zločinstvah sěmeništa, buduć da nisu prestali jedan na drugoga navaljivati, proganjati i ubijati. Nu u ovo vrěme nahodio se je u Slavonii jedan velikaš, koi budući od svojih družbenikah mnogo putah uvrědjen, i od podnesenih kvarah oslabljen, dvojeći, da drugač tolikomu zlu odporovati može, u Ugarsku se odputi. Došavši tamo pojde k Ladislavu kralju, nagovarajući ga, da otidje u Horvatsku, da ju osvoji i svomu kraljestvu podloži, dajući mu tverdo ufanje, da će to moći lahko overšiti, buduć da je kraljevina ta prazna, i bez kraljevske obrambe. Ovimi rěčmi pobudjen Ladislav, sakupivši bez štente vojsku, dodje i osvoji sve zemlje od Drave do gorah, koje se zovu Gvozdene, bez ikojega odpora. Prešavši zatim ove gore, poče obsědjati grade i tverdjave, i mnoge boje zametjati s horvatskimi puki, nu buduć da su bili medju sobom razdruženi, niti je hotio jedan drugomu pomoći, lahko mu je bilo jednu stranu horvatske kraljevine zaokupiti. Ali tia do primorskih pokrajinah nije došao, jer čujući, da je stanoviti narod u njegovu kraljevinu navalio, pohiti natrag u Ugarsku. Biaše pak kralj ovi ne samo u boju junački, nego i pobožnostju i svetostju glasovit. U vrěme njegovo narod skitički (Kumani) u velikoj množini nahrupi u Ugarsku, i prolivaše strašno kerv čověčansku. Ali Ladislav, navalivši junački na nepriateljske čete, Božjom pomoćju veću čast svěrepah ovih pobije, ostale protěra iz kraljevine.“ Ovo svědočanstvo Arcidiakona splitskoga novii takodjer pisci (kano Španjik) za istinsko deržе, niti mu se zaista pravedno něšto prireći može.

Prie nego je Ladislav Horvatsku ostavio, imenova sinovca svoga Almusa za kralja horvatskoga, ali s tom pogodbom, da ugarskomu kralju podložan bude. To pokazuje diploma jedna u arkivu manastira sv. Marie u Zadru, koja polag Lucia (*Lib. 3. cap. 1.*) ovako glasi: „Godine uputjenja G. N. I. 1091., u vrěme vladanja Kira Aleksia

Digitized by Google

cara carigradskoga, kada je Ladislav kralj panonski, navalivši u kraljevinu horvatsku, Alma sinovca svega za kralja ondě odredio, i kada je u zadarskoj cerkvi gosp. Andria častivrědno biskupovao, a ja Drago unuk gosp. biskupa Prestancia tretji put priorom bio.“

Od ovuda očito je, da je Almus bio kralj horvatski, nu jeli, gdě i kada za kralja krunjen bio, nezna se. Verojatno jest i to, da su si Horvati sami Alma za kralja izabrali, videći, da se ugarskoj kruni pridružiti moraju, i pod njegovim vladanjem ostade Horvatska tia do Kolomana kralja. Ladislav, hoteći Horvatom svoju zahvalnost pokazati, i njihovo nagnutje zadobiti, podigo je biskupiu zagrebsku. Ovo svědoči Kerčelić u svojoj dogodovštini cerkve zagrebske (*Par. 1. cap. 1.*) iz sudbene knjige Feliciana arcibiskupa ostrogonskoga, koja ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga Amen. Kada je najplemenitii kralj Ladislav kraljevao, i kada su ostrogonsku cerkvu pervi put Aha, bačku pako arcibiskup Fabian ravnali, a Kosma vesprimski biskup, Gjula Nadvorni, i Grab šimegski župani bili, spomenuti kralj po nadahnutju Božje milosti ter ovih i ostalih plemićah savětu, podigo je biskupiu zagrebsku s tom naměrom, da one, koje je neznabožtvo od štovanja Boga odvuklo, briga biskupa opet na put istine dovede. Dakle za podučiti puk ov u neznanosti ponoren, našao je prikladnoga stanovitoga Čeha, čověka poštenoga imenom Duha, kojega je istoj cerkvi po svom kapelanu Franciku za pastira odredio, koi za istu cerkvu druge takodjer službenike iz šimegske i saladske varmedje opredeli. Osim toga drugi kapelan, imenom Gupan, dao je istoj cerkvi po zapovědi kralja gospoštinu Dumbroe (Dubrova) sa zemljom i šumom spadajućom. Poslě několiko vrěmena, kada je Stěpan kraljevao, i spomenuti Francika biskup one cerkve bio, čověk něki, imenom Sudenjo, u gorirečenoj cerkvenoj šumi kvar je načinio. Biskup, zamerivši mu to, uteko se je pod obrambu kralja, koi cělu pravdu Felicianu arcibiskupu ostrogonskomu izruči. Ovaj protivnike cerkve na sud pozva, i buduć da nisu na odredjeni dan dojti hotěli, niti 50 novacah po zakonu deržavnom platiti mogli: spomenuta šuma bi arcibiskupskom odlukom po poglavici (*pristaldus*) imenom Isak cerkvi povratjena, niti se je usudio tko više za života Francike krivicu njoj učiniti. Po smerti pako kralja Stěpana bogoljubni Bela kraljestvo Panonie pomoćju milosti Božje zadobi, i spomenutoga Franciku u bačku arcibiskupiu milostivno premĕsti, cerkvi pako zagrebskoj predpo-

Digitized by Google

stavljen bi za biskupa Macelin jerosolimski kanonik. Tretje pako godine njegova biskupovanja Adalbert župan, brat Kaladina župana šimegskoga, skupa s Klanisom, njegovim bratom, Sudenjom i drugimi mnogimi iste zemlje posědnici podigoše u vrěme biskupa Valteria u saboru Varadinskom pred Felicianom biskupom ostrogonskim na novo pravdu radi spomenute šume. Po kojega odsudjenju dva biskupa Francika naimre bački i Macelin zagrebski bez uvrědjenja biskupskoga dostojanstva pravicu i istinu svete cerkve posvědočiše, trojica pak od poglavarah iste cerkve, kanoti: Barkis, Mahal, Dersibna, pred svetim oltarom varadinske cerkve u nazočnosti kanonikah su se zakleli, kada biaše pristojnik *(Pristaldus)* Augustin, cerkve ostrogonske kanonik. Ovo bi učinjeno g. Gospodinova uputjenja 1133. d. 26. Aprila. —"

Ladislav je dakle biskupiu zagrebsku podigo, da pak on pervi vladanje ugarske krune na desni brěg Drave je prenio, to sam već gori iz diplome Andrie II. pokazao, u dogadjajih pako Kolomana dojti će jošte od toga uspomena. — Ladislav dade sina svoga Kolomana još za života svoga za kralja kruniti, i preminu g. 1095. d. 29. Julia povratjajući se iz Češke. Tělo njegovo bi u Varadin odvedeno i u cerkvi blažene Děvice Marie sahranjeno. Sa suprugom svojom Adelhaidom, kćerju Rudolfa cesara, rodio je sina Kolomana i dvě kćeri: Prisku, od Gerkah Irenu zvanu, ženu Ivana Komnena istočnoga cesara, i Sofiu, udatu najprie za Ulrika vojvodu koruškoga, zatim za Magna vojvodu saksonskoga. Ladislav biaše kralj junačkoga i bogoljubna života, zahvalni narod odredio je sbog toga trojgodišnju žalost za njim, a papa Celestin III. primio ga je g. 1191. u broj Svetih.

9.) Koloman, sahranivši s dostojnom svečanostju tělo otca svoga Ladislava, dao se je za kralja kruniti, premda je bio već za života svoga otca jedan put krunjen. Skoro zatim počele su se velike vojske u svih skoro europejskih deržavah dizati, za da Jerosolim i ostala sveta města iz rukuh Saracenah iztergnu. Rati ovi, križarski zvani, trajali su od g. 1096—1101., i vojske ove križarske kroz Ugarsku prolazeće mnoge su Kolomanu neprilike dapače i kervave boje uzrokovali.

Izprazno je, što Pray od Kolomana i Petra kralja horvatskoga na g. 1096. iz mletačkih kronikah piše, da je Koloman, dočim je u njegovoj kraljevini od tudje vojske vervilo, rat proti spomenutomu Petru podigo, i preobladavši ga, svu Horvatsku tia do mora osvojio. Mletački pi-

Digitized by Google

sci čuli su po svoj priliki pripovědat, da Koloman, prešavši Petrovu goru, u Dalmaciu dodje (*Colomanus superato Petro monte in Dalmatiam venit*): oni pak iz Petrove gore učiniše Petra kralja, u čem jih ugarski pisci věrno slědiahu. Ali mi ovakove izmišljene pripověsti netrěbamo, jerbo imamo temeljita i istinska svědočanstva, koja nam očito pokazuju, kako je Koloman u Horvatsku došao, i Horvate kraljevini svojoj pridružio. Na kraju kronike Arcidiakona splitskoga nahodi se stara jedna i věrodostojna pazka, u koj se ovi dogadjaj slědećim načinom izpisuje: „Koloman sin Ladislava kralja ugarskoga, vladajući u kraljevini nakon otca svoga, iza kako je mnoga junačka děla već doveršio, odluči Horvatsku tia do mora dalmatinskoga osvojiti. Dodje dakle sa svojom vojskom tia do rěke Drave. Ali Horvati, razuměvši kraljev dolazak, sakupe svoje čete i pripravljaju se za boj. Kralj pako čuvši od njihovoga sakupljenja, posla k njim svoje poklisare, hoteći s njimi milostivno baratati, i tako, kako bi sami želili, s njimi se pogoditi. Horvati dakle, poslušavši poklisare g. kralja, poslě učinjenoga savěta, poziv kraljevski inoskupno primiše, i poslaše k njemu od 12 horvatskih župah 12 mudriih plemićah, naimre:

Župana Guru od koléna Čačićah;
„ Hugrina od koléna Kučačah;
„ Marmonju od koléna Šubićah;
„ Pribislava od koléna Sudomirah;
„ Jurju od koléna Snačićah;
„ Petra od koléna Čićah;
„ Pavla od koléna Gusičah;
„ Martina od koléna Karinskih i Lapsanovićah;
„ Pribislava od koléna Polićah;
„ Obrada od koléna Lasnićah;
„ Ivana od koléna Jamomećah;
„ Miroga od koléna Tugomirah.

Ovi, došavši k gospodinu kralju, dostojnu čast su mu izkazali, g. kralj pako primi jih na poljubac mira, i baratahe š njimi častipuno. Zatim pako dogovoriše se, da svi gorispomenuti imanja svoja u miru zaderže, i da nijedno od spomenutih pokolěnjah niti njihovi ljudi kraljevskomu veličanstvu harač nemoraju platjati. Samo ako bi tko u kraljevske deržave navalio, i g. kralj po njih poslao, dužni budu najmanje s 10 oboružanih konjanikah od svakoga gorirečenih pokolěnjah o svojem trošku tia do Drave rěke iti. Odanle pak o kraljevskom trošku u Ugarsku, gdě mo-

Digitized by Google

raju ostati, dok bude rat trajao. Ovo bi odredjeno godine spasenja našega 1102.“

Istinu ove mirne pogodbe i prijateljskoga Horvatske s Ugarskom sdruženja potverdjuje i privilegia Kolomanova, cerkvi sv. Marie u Zadru iste godine poděljena, koja kod Lucia (*Lib. 3. cap. 3.*) ovako glasi: „Iz arkiva manastira sv. Marie zadarske. Godine upùtjenja G. N. I. 1102. Ja Koloman kralj ugarski, horvatski i dalmatinski, na deržavnoj skupštini poslě moga krunjenja u kraljevskom primorskom varošu Biogradu, poděljujem na molbu doli podpisanih župana za ljubav Boga i spasenje moje duše manastiru opaticah sv. Marie u Zadru věčni mir i kraljevsku slobodu, da ondě mirno stanujuće Bogu pobožno služiti i za kraljevinu moju moliti ga mogu, jer nitko světovnimi zapleten brigami Bogu dostojno služiti nemože. Zato podarenje ovo kraljevske slobode nazočnom privilegiom tak potverdjujem, da se nitko u mojem kraljestvu neusudi štogod od gibućeg ili negibućega imanja ovoga manastira prodati ili oduzeti. Ako pako tverdoglavac koi ovoj našoj kraljevskoj zapovědi protiviti se pokuša, i něšto od cerkvenoga imanja nepravedno osvoji, neka to četverostručno istoj cerkvi povrati, nasilnik pako neka se sa svim, što ima, kraljevskomu sudu predaje. Ovo potverdjujemo našim i slědećih župana pečatom (slěde podpisi).“

Iz ovih věredostojnih svědočanstvah očito vidimo:

1) Da je Koloman kralj ugarski g. 1102 s vojskom do Drave potoka došao, ali prěko Drave nije hotio iti. — Ovdě pitanje postane: zašto nije Koloman s vojskom svojom taki prěko Drave išao, ako je već sv. Stěpan krajine ove bio osvojio, a palatin Rado pod Andriom I. drugi put jih ugarskoj kruni podložio? Zašto nije dakle Koloman vojsku svoju taki na desnu stranu Drave u starinsku ugarsku pokrajinu vodio, nego je na granici dangubio i čekao, dok se Horvati sakupe, i onda je k njim poklisare poslao, hoteći se s njimi mirno pogoditi? Na ova pitanja bilo bi ugarskim piscem mučno zadovoljno odgovoriti; nu meni dogadjaj ovi je najtemeljitiim dokazom istine u priašnjem poglavju razložene, naimre: da niti sv. Stěpan, niti Rado nisu Horvatsku ili Slavoniu osvojili, nego da je sv. Ladislav pervi izmed ugarskih kraljah Dravu prešao, iza kako bi od vojvode slavonskoga pozvan. Zato nije niti Koloman Dravu prekoračio: poznato mu biaše junačtvo Horvatah, i radi toga, dvojeći da jih preoblada, tersio se je lěpim načinom sebi jih pridružiti, iza kako su njegovoga strica Almusa (možebiti zato, što jih je uvrědio) iz Horvatske odpratili.

Digitized by Google

2) Nadalje izvodi se iz ovih svědočanstvah, da Koloman, združivši se prijateljski s Horvati, i Dalmaciu svojoj kraljevini priklopio. Istina je, da Lucio mnoga svědočanstva mletačkih i ugarskih pisacah napervo dovodi, za pokazati, da je Koloman mnoge boje u Dalmacii imao, ali tkogod gori popisana svědočanstva pozorno pročita, ubavěsti se, da rěči mletačkih pisacah stojati nemogu. To medjutim biti može, da gradjani dalmatinskih varošah nisu hotěli prie Kolomana za svoga kralja spoznati, dok im njihove pravice nije potverdio, kano što to naš Arcidiakon u poglavju 17. pripověda: „Koloman dakle tia k moru dodje, da primorske varoše osvoji, i onda najprie Split obsědne.“ Izpisavši zatim obsědjenje i mir po Krescenciu arcibiskupu sklopljen, veli dalje: „iza kako bi sve popisano, što se je s jedne i druge strane iz drage volje odlučilo, prisego je kralj sa svojimi principi, da će sve točno obderžavati; sutradan pako zakleli su se Splitčani, i to najprie velikaši, zatim manji, a najposlě vas puk, da ćeju u svako vrěme Kolomanu kralju i njegovim naslědnikom kano podložnici ugarski věrni ostati. Onda kralj, unišavši u varoš, bi velikolěpno od duhovničtva i puka primljen, — i načinivši i predavši privilegie, otišao je odanle, i stigo u Trogir, a zatim u Zadar, od kojih varošah, podělivši jim privilegie slobode, bi na isti način primljen; i ovako se je g. 1103. u Ugarsku povratio.“ Da se je pak ovo iste godine dogodilo, to svědoči privilegia od Kolomana cerkvi splitskoj poděljena, koju i Lucio zabilježi, i koja ovako počimlje: „Iz arkiva cerkve splitske. U ime Gospodina našega Isukersta, godine od uputjenja njegovoga 1103. d. 15. Junia: Koloman Božjom milostju kralj ugarski, horvatski i dalmatinski itd.“

Iz ovih svědočanstvah očito je, da je bio Koloman g. 1102. s privoljenjem Horvatah i Dalmatinah za njihovoga kralja krunjen, s tom pogodbom, da jim njihove pravice ostavi i potverdi. Jerbo pak ove svečanosti u svakom varošu su se obderžavale, zato morade Koloman u Dalmacii dulje vrěmena se baviti. — Lucio, koi svaku vodu na mlin Mlečanah vodi, tersi se pokazati, da je Koloman stopram g. 1105. Dalmaciu zadobio, onda to jest, kada su Mlečani sa svojimi ladjami u Palestinu otišli. Ovo svoje mněnje potverdjuje napisom, koi se nahodi na tornju cerkve sv. Marie zadarske, i koi ovako glasi: „God. uputjenja G. N. I. 1105. poslě obladanja i ulaza u Zadar, kano plaće mira od Boga poděljene, dade Koloman kralj ugarski, dalmatinski i horvatski ovi toran o svojem trošku sazidati i podići.“

Digitized by Google

Ovi nadpis podpira Lucio pismenim svědočanstvom iz arkiva manastira sv. Marie Zadarske, koje ovako počimlje: „God. uputjenja G. N. I. 1105., Indikcie 3., kraljevanja bogoljubnoga Kolomana u Horvatskoj i Dalmacii godine perve, kada je slavodobitno u Zadar ulazio.“ — Iz ovih dakle svědočanstvah Lucio hoće da pokaže, da je Koloman stopram g. 1105., kada su Mlečani sa svojim mornarstvom u Palestini bili, Zadar predobio. Ali Lucio nije opazio, da si sam protigovori, budući da je malo prie sam privilegiu popisao, koju je Koloman g. 1102. cerkvi sv. Marie u Zadru podělio. Ako je dakle g. 1102. Zadar u vlasti Mlečanah bio, pitanje je: kako je mogo Koloman manastiru, pod tudjim vladanjem stojećemu, privilegiu poděliti? i kako se je mogao dalmatinskim kraljem zvati, ako Dalmacia nije na njegovo vladanje spadala? Neznam kako bi Lucio na ova pitanja odgovorio. — Iz spomenutih svědočanstvah samo to slědi, da je Koloman svoj slavodobitni ulazak u Zadar g. 1105. obderžavao; Mlečani bo nisu imali u Dalmacii nikada stalnoga vladanja. Zaisto, da je bio Ordelaf Faletro, mletački dužda, vojvoda od Dalmacie, nebi bio (što Lucio i mletački pisci pišu) g. 1103. sa svojom vojskom u Palestinu odjedrio, nego bi se bio u Dalmaciu odputio, da ju proti Kolomanu brani.

Da je Koloman u Horvatskoj i Dalmacii posebnu, od ugarske razlučenu kancelariu imao, i da je Ilire u njihovoj domovini sudio, to se očito vidi iz privilegie Martinu Lapsanoviću podělјene, koju sam već gori točno popisao: ondě bo se naročito spominja kancelar od Dalmacie. Jedna od najpoglavitiih pogodbah, pod kojimi su se Horvati i Dalmatinci Ugarskoj pridružili, bila je po svoj priliki ta, da oni ćeju svakoga ugarskoga kralja napose u Dalmacii kruniti, i da on kraljevine ove po Ilirih ravnati mora. Da ja ovo sam nisam izmislio, to pokazuju sami dogadjaji, jer Koloman je svaku tretju godinu u Dalmaciu dolazio, kano što to njegove privilegie pokazuju. Ovako da je bio g. 1102. u Biogradu krunjen, i da se je g. 1105. u Zadru bavio, viděli smo iz popisanih već poveljah. Da je pak g. 1108. opet u Dalmaciu došao, to očituje uspomene vrědna privilegia, koju je Trogiranom podělio, i koja kod Lucia *(Lib. 3. cap. 4.)* ovako glasi: „Godine Gospodinova uputjenja 1108., měseca 5., dana 25., godine mojega kraljevanja 12. Ja Koloman kralj ugarski, horvatski i dalmatinski zaklinjam se sv. križem, da ću Vam Trogiranom stalni mir poděliti, da Vi niti meni, niti naslědnikom mojim porez platjati nebudete, da ću biskupa ili kneza, ko-

Digitized by Google

jega duhovničtvo i puk izabere potverditi, i dopustiti, da se svojim dosadanjim zakonom služite, osim da će dvě časti mitovine od inostranacah za ulaz u gradsku luku kralj dobiti, tretju varoški knez; desetinu pako biskup. Nijednomu Magjaru ili inostrancu nedopustim u Vašem varcšu stanovati, osim kojega Vi budete hotěli imat, ako pako k Vam dojdem, da se kruniti dajem, ili da s Vami poslove kraljevine obavim, neće se nijednomu gradjanu gledeć na konake nasilje učiniti, i od Vaše dobrohotnosti višěti će, hoćete li někoga u kuću primiti. Ako pako ikada vladanje moje někomu težko bude, i on želio bude drugamo iti, slobodno bude mogo sa svojom ženom, sini, obitelju i svim svojim imanjem, kamo mu drago, otići. Ova zakletba bi od kralja, arcibiskupa Laurencia i magjarskih županah potverdjena. Ja Ivan nadvorni župan hvalim i potverdjujem; Ja Apa župan hv. i potv ; Ja Toma stolnobiogradski župan hv. i potv.; Ja Jakob boršodski župan hv. i potv.; Ja Vgudi železnički župan hv. i potv.; Ja Slavić novogradski župan hvalim i potverdjujem.“

„I ja Stěpan kralja Kolomana sin, kralj ugarski, horvatski i dalmatinski, god. Gospodinova uputjenja 1224., Indikcie 2., měseca Julia, godine mojega kraljevanja devete, istu slobodu, Vam trogirskim i splitskim gradjanom od otca moga poděljenu, s biskupi, župani i svimi kraljestva moga principi pod istom zakletvom potverdjujem i ukrěpljujem. Ja Marcel ostrogonski arcibiskup hvalim i potverdjujem; Ja Gargur bački arcibiskup hv. i potv.; Ja Simon biskup pečuski hv. i potv.; Ja Kledino župan hv. i potv.; Ja Marko hv. i potv.; Ja Lambert župan hv. i potv.; Ja Bucko župan hv. i potv.; Ja Nikola hv. i potv.; Ja Jakob župan sv, i potv.; Ja Sergio župan hvalim i potverdjujem.“

Ovo su očiti dokazi, da Koloman Horvatsku i Dalmaciu nije silom kraljevini svojoj priklopio, nego da su mu se Iliri iz drage volje priklopili, iza kako im je svečano obećao, da će njihove pravice uzderžati, i polag njezinih starinskih zakonah kraljevine ove upravljati. Jer po rěčih „kada pako k Vam dojdem, — da poslove kraljevine s Vami obavim“ nemože se drugo razuměti, nego da se je Koloman zavezao, da će sve pravde i druge poslove na ilirsku kraljevinu spadajuće, sam u někojem od ilirskih varošah s ilirskimi poglavicami opravljati, radi šta je posebnu ilirsku kancelariu i mnoge ilirske dvorjanike imao.

Da je Koloman nakon dvě godine t. j. g. 1111. opet u Dalmaciu došao, i na način horvatskih kraljah ondě sud deržao, to vidimo iz slědeće njegove privilegie rabskoj cer-

Digitized by Google

kvi poděljene (kod Lucia *Lib. 3. cap. 4.*): „Godine uputjenja Gospodinova 1111., Indikcie 4., epakta 9. Mi Koloman po Božjem miloserdju kralj ugarski, zadobivši kraljestvo dalmatinsko-horvatsko, prizvoljujemo, i na koliko na nas spada, potverdjujemo rabskoj cerkvi sve njezine parokie, župu pod gorami s njezinimi medjami, od grada, zvanoga latinski *Murula* a slavinski Stenice, tia do rěke Kopriva; Kisu s njezinimi medjami; župu Liku, župu Bukani i Bokači, koje da je uvěk imala, spoznali smo iz privilegie Krešimira Petra, i razuměli smo iz svědokah, koje je Pavao iste cerkve biskup doveo. Odredjujemo takodjer na čast i dostojanstvo iste cerkve, da se povlaštjenja (*investitura*) cerkvam, biskupom i opatom, kao dosada, bez kraljevskoga savěta poděljuju. Zatim uznali smo za potrěbno s občenitim savětom obojega kraljestva, da duhovnici dalmatinski istu slobodu uživaju, koju duhovničtvo ugarsko imade, to jest da pod nijedne druge vlasti sud nespadaju, osim pod sud biskupah i arcidiakonah, da se polag kanoničkih zakonah pozivaju i sude. Desetinu neka na isti način, kano u Ugarskoj dobivaju, pristojnik (*pristaldus*) kraljevski s pristojnikom biskupskim neka dobiju za sebe iz biskupske desetine desetu čast, od koje jednu polovinu kraljevski pristojnik za se zaderži, drugu pako polovinu neka pristojnici medju sobom i nadvornim županom svoga biskupa razděle, tak da jedna polovina spadne na nadvornoga župana, drugu pak pristojnici medju sobom poděle. Data bi ova privilegia cerkvi rabskoj za navěk, indikcie 4., po rukuh častnega arcibiskupa ostrogonskoga Laurencia, s dopuštjenjem Kolomana kralja ugarskoga, horvatskoga i dalmatinskoga, u nazočnosti njegovih biskupah i županah, kojih imena ova su: Marcelo biskup vacovski, Simon biskup pečuski, Mate biskup vesprimski, Juraj biskup gjurski, Siksto biskup varadinski, Tulbert biskub koločki; župani pak: Ivan, nadvorni župan, Klaodin, Marko, Saul, Sunik, Vgaren, Teobald, Jaodin, i premnogi drugi dalmatinski biskupi po kojih svědočanstvu gori rečeni biskup je dokazao, da je cerkva rabska sve ovo vazda ovako posědovala: Krescencio arcibiskup splitski, Anastasio biskup kninski, Ivan biskup trogirski, Bano biskup biogradski, Marko biskup zadarski, Dominik biskup karčki, Petar biskup ozorski i starešina dvora gospodina kralja; i da ova privilegia u svojoj krěposti uvěk ostane, zapovědamo, da se našim pečatom obskerbi i potverdi.“

Ova privilegia pokazuje, da je Koloman g. 1111. veliku skupštinu u Horvatskoj deržao, gdě biahu svi pogla-

Digitized by Google

vice ugarsko-ilirskoga kraljestva nazočni, kano što i to potverdjuje, da je Koloman svake tretje godine u Iliriu dolazio. Iz svih pako gori popisanih svědočanstvah očito razuměmo, da su Horvati i nakon svoga s Ugarskom sdruženja starinske svoje običaje, pravice i zakone zaderžali, i samo pokolěnje svojih kraljevah proměnili, čemu je povod dala stranom kervoločnost Bodinova, a stranom nesloga i slavoljubje ilirskih velikašah, koji su volili inostranomu, nego domorodcu se podložiti.

Poglavje XXXIX.

Kralji bugarski od g. 1014—1074.

Gabriel drugač Radomir zvan, sin Samuela kralja, postao je kralj bugarski u broju 21. g. 1074. Od njega pišu Skilices (*pag. 702.*) i Lupo protospata na g. 1015. Cim je na prestolje stupio, odmah je poslao vojvodu Nestorića s vojskom proti Tesaloniki, ali Teofilakt Botoniata zapovědnik od Tesalonike njega preoblada, a Basilio cesar tabor Bugarah u těšnjavah, koje u Bugariu vode, osvoji, zatim pako Teofilaktu, poslě preobladanja Bugarah k njemu došavšemu, zapověd dade, da na nepriatelja udari, ali ov nevěšto u bugarske zasěde pade, i sa svom vojskom poginu. Sto čujući Basilio, koi je baš onda Melenić grad osvojio, nije se usudio dalje iti, nego se je kući povratio. Ali u proletje slědeće godine opet je vojsku u Bugariu odveo, i grad Vodene, koi Gabriel biaše predobio, opet osvojio, i načinivši kod těšnjavah bugarskih tabor, u Tesaloniku se povratio. Dočim je ondě stanovao, posla Gabriel k njemu poklisara, da cesaru mir i podložnost ponudi. Cesar, misleći da je to samo prevara, odbaci ponudu, i i pošalje vojvode Ksifiu i Konstantina Diogena, koi biaše onda zapovědnik od Tesalonike, s vojskom u krajinu moglevsku, koji ju pod gerčko vladanje sprave. — Poslě toga je Ivan, drugačie Vladislav zvan, sin Arona i stričević Gabriela, kojega je ov kano děte od smerti spasio, ovoga svojega dobročinitelja g. 1015. d. 24. Oktobra, po nagovoru gerčkoga cesara, na lovu ubio. Ovakimi ružnimi srědstvi služiahu se gerčki cesari, za utamaniti narod slavinski, nemogavši ga u javnom boju sasma preobladati.

Vladislav biaše 22. kralj bugarski, kako je prestolje zadobio, i někoje druge njegove dogadjaje pripovědao

Digitized by Google

sam već na strani 276 i 277. — Sakupivši vojsku u Serbiu i Albaniu otidje, gdě Onogost, Risan, Kotar, Rosu, Burgo i druga města okolo Dubrovnika porobi, nu čujući, da Basilio boj protiva njemu pripravlja, pohiti u Bugariu natrag. Basilio naimre znajući, da Vladislav nenamérava s Albanci ratovati, nego na Gerke iznenada navaliti, naumi ga preteći. Naserne dakle s vojskom u Bugariu, porobi Ostrovo, Sosko i sva polja Pelagonie, i dodje do Akride kraljevskoga varoša, štogod pako Bugarah pohvata, svim dade oči izbosti. Ostavivši kod Akride dvě svoje vojvode, pram Draču se odputi, koi varoš biše Bugari po smerti Vladimirovoj osvojili. Nu razuměvši, da je Ibako vojvoda bugarski vojsku gerčku pod zapovědju Goniaka i Oresta kod Akride ostavljenu hametom pobio, u Bugariu se povrati, i progoneći Ibaka u Tesaloniku dodje. Odaule u Mosinopol pohiti, i Davida Arionitu odpravi, da Strumpicu varoš predobije. Osvojivši ov grad, kano i Triadicu i Bojon po vojvodi Ksifiu, g. 1016. měseca Januara u Carigrad se povrati. Ovo izpisuje Skilices (*pag. 710. & 711.*); i mi tó radi dogadjajah horvatskih dobro moramo zapamtiti.

Iste godine je Basilio k Triadici s vojskom otišao i obsio, ali nemogavši ju predobiti, u Mosinopol se povrati, da si vojska njegova opočine. Čim je prolětje došlo, u Bugariu je unišao, i poslavši svoje vojvode Davida Arionitu i Konstantina Diogena (koi je kasnie Gojislava ubio) u Pelagoniu, sam je k varošu Kastorii hitio, ali nemogavši ga na predanje prisiliti, Borheu je objačao. Ovdě je čuo, da Vladislav nedaleko sa svojom vojskom stoji, naumi dakle na njega navaliti, i pošalje napervo vojvodu Konstantina Diogena s jednom stranom svojih četah. Ovo razuměvši Vladislav navede Gerke u zasěde, i ondě na nje udari; ali u vrěme dodje cesar na pomoć, kojega ugledavši Bugari, taki su počeli běžati, vapijući: „Bižite, ide cesar veći!“ Ove rěči je Skilices tak, kako sam jih amo stavio, samo gerčkimi pismeni popisao, primetjajući, da su Gali (pod kojimi on Bugare razumi) ovaki jezik govorili. — Došavši dakle Basilio svojim na pomoć, poplašene Bugare protěra, mnoge pohvata i u Carigrad se povrati. Vladislav pako s vojskom pod Drač otidje, da ga opet Gerkom, koji ga biše nedavno osvojili, otme, i ondě bi (kako Diokleas piše) od Angela ubijen.

Kada je to cesar od Nicefora Pogoniata dračkoga zapovědnika razumio, taki je u Bugariu s vojskom hitio. Kod varoša Drinopolja došli su mu na susrět někoje bugarske poglavice, sebe i svoje gradove cesaru predajući. Zatim

Digitized by Google

stigo je David arcibiskup bugarski s pismom Marie udovice Vladislava, u kom se je pod stanovitimi pogodbami i s cělom kraljevinom predati obećala. Načinivši dakle pogodbu s Mariom, i nadarivši bugarske velikaše svakakimi gerčkimi dostojanstvi, krene se glavom u Akridu, stolni grad od Bugarie. Došavši u varoš najprie novce, koje je u kraljevskoj blagaonici našao, kano cesarski dar medju vojake svoje razděli, i varošu onomu Eustakia Dafnomela s jakom četom vojske predpostavi; zatim otidje u grad, gdě ga je kraljica Maria s 3 sinovi i 6 kćerami dočekala. Imala je još Maria kod sebe i sina kopilana Samuela, ter 5 kćer i 2 sina Radomirova, od kojih jednomu Vladislav dade oči izbosti. Osim ovih rodila je Maria još tri sina, koji su u Kerauničke gore pouticali, ali budući ondě dugo obsědjeni, najposlě se cesaru predadoše. Ov jih je dostojno primio, i jednoga od njih imenom Prusiana za magistra, dvojicu pako za patricie naimenovao. Sam još Ibak ili Ivak suprotiviše se cesaru u někojih gradovih, ali na skorom bi uhvatjen i očih lišen. Ovako nadvladavši sve svoje protivnike, povrati se Basilio u Gerčku, i u velikom proslavljenju kroz zlatna vrata u Carigrad unidje. Cesar biaše zlatnom, dragim kamenjem bogato urešenom krunom krunjen, pred njim idjahu Maria kraljica, kćeri Samuela i ostali Bugari. U cerkvi sv. Sofie zahvalio se je Basilio Bogu na dobitoj glasovitoj obladi. Ovo se je dogodilo g. 1019., od kojega vrěmena Bugariu ravnahu gerčki poglavice, od kojih pervi biaše Konstantin Diogenes. Odanle vidimo, da ovaj Diogenes nije Gojniča vojvodu slavonskoga g. 1018. kod Save ubio, jer onda nije bio još prefekt, nego da se je to kasnie dogodilo: pravo dakle piše Lupo protospata, da Srěm do g. 1024., a Serbia do g. 1036. nije bila od Gerkah predobljena. — Ali u vrěme cesara Mihaila Paflagona okolo g. 1036. izabraše si Bugari opet svoga vlastitoga kralja, u ko vrěme je i Stěpan sin Svetoslava iz Carigrada uteko, i kraljevinu svojih dědovah od gerčkoga jarma oslobodio. Ovako su i Bugari i Horvati opet u samostalnosti živili. Ali niti prie nisu Gerci cělu Iliriu posědovali, nego samo jednu stranu, i ovu takodjer tek do g. 1038., onda bo su Iliri sve Gerke izsěkli i Horvati Stěpana a Bugari Petra za kralja izabrali.

Petar biaše 23. kralj bugarski; od njega Skilices *(pag. 745.)* i Zonaras *(pag. 191. & 192.)* pišu, da se je zvao drugim imenom Deleana, i da je bio sluga kod někojega Carigradjanina. Zatim da je u Bugariu uteko, i Bugarom sebe za sina Aronova (koi biaše brat Samuela kra-

Digitized by Google

lja) izdao. Naš pako Diokleas piše, da je Stěpan ili Boeslav i Bugariu dobio. Možebit da se je Petar još u Carigradu sa Stěpanom dogovorio, da ćeju domovinu svoju osloboditi, i sve Gerke u jedan dan posmicati, što se je i dogodilo. Berželi to Basilio Sinoden poglavica od Drača začu, odmah vojsku sakupi, da bunu ovu u početku uduši, nu budući od vojvode Dermokaita kod cesara obtužen, da on Bugariu za sebe osvojiti naměrava, bi u tamnicu zatvoren, i na njegovo město isti Dermokaita za prefekta naimenovan, i s vojskom u Bugariu odpravljen, kojega Bugari pobiše i protěraše. Ovo se dogodi g. 1040. ili 1041., u ko vrěme je u Bugarii velika razpra postala, jerbo jedna strana izabra Tihomira za kralja, ali ov bi na skorom od puka kamenjem ubijen. Delean, preobladavši svoga takmaca, krene se s vojskom pram Tesaloniki, gdě se je baš cesar bavio, što čuvši ovi, uplaši se, i bez reda u varoš poběgne, a zairu, zlato i srebro Ivacu Bugarinu, koi onda gerčki vojvoda biaše, i uškopljenomu svomu postelniku u varoš dopratiti zapovědi; ali ovi, predavši sve Deleanu, jemu se pridruže. Delean, ovimi objačan, po Kavkanu Drač osvoji, po vojvodi pak Antimu Gerke kod varoša Tebe hametom pobije, ter Nikopoljsku pokrajinu i isti Naupaktum pod svoje vladanje natěra. (g. 1040.)

U to vrěme Alusian, drugi sin Aarona, koi biaše kod Gerkah patricio i prefekt Teodosiopolja, u Bugariu uteče, i k Deleanu dojde. Ov njega lěpo i dostojno primi, kano kraljevskoga roda odvětak, za družbenika kraljestva naimenuje, i s vojskom od 40,000 k Tesaloniki, gdě onda biaše poglavar Konstantin patricio, stričević cesara Mihaila Paflagona, pošalje. Ali varoška posada na Bugare iznenada navali, do 15,000 od nje pobije i mnoge pohvata. Poslě ovoga nesrětnoga boja bugarski vladaoci jedan od drugoga sumniti počmu, jedan i drugi u ovom preobladanju izdajstvo gledajući. Alusian dakle, da družbenika svoga Deleana preteče, pozva ga na čast, i iza kako su se Delean i ostali Bugari opili, dade mu oči izbosti, bez da to tko od gostovah opazi, sam pak u Mosinopol k cesaru uteče, koi ga dostojanstvom magistra nadari. O nevěro, nigda te nebilo! Mihail cesar zatim u Bugariu pohiti, uhvaćenoga Deleana u Tesaloniku pošalje, i predobivši cělu Bugariu, prefekta njoj predpostavi, a sam se u Carigrad povrati (g. 1041.). — Ove dogadjaje pripověda Skilices *(pag. 829.)*.

Od ovoga vrěmena tia do g. 1071., kada su Bugari od Krešimira Petra sina njegovoga Bodina za kralja izprosili, vladahu u Bugarii (polag Skilica) slědeći gerčki

Digitized by Google

prefekti: Nicefor, Karantino, Damian Dalaseno i Nicefor Brienio. Nu to se ovako mora razuměti, da samo Bugaria s desne strane Dunava Gerkom biaše podložena, prěkodunavska pak, ili današnja Moldavia i Valahia, gdě Pečenci, Kumani i Biseni stanovahu, ostala je kano dosada slobodna.

Bodin, sin Krešimira Petra, biaše 24. kralj bugarski, i stupi na prestolje g. 1071. Od njega sam već u dogadjajih kraljah horvatskih i sv. Stěpana obilato pisao, dakle je odviše sve to ovdě ponoviti. — Poslě Bodina stajala je Bugarska opet pod gerčkimi prefekti tia do cesara Isacia Angela, nu imena njihova Du Fresne nespominja.

Ovako je, dragi čitatelju, zmožna kraljevina ilirska k svomu koncu dospěla, budući po neslogi vlastitih sinovah zatamanjena, upropaštjena. Dočim su Iliri složni bili, dočim su se bratinski ljubili, a sebičnost, razdor i merzost běžali, dotle su, kano sunce na nebu, oni na zemlji jasno sijali, i sva nepriateljska nasertanja junački odbijali. Nemogaše jih niti rimsko, niti gerčko carstvo sasma preobladati; niti hunska, niti franačka sila sasma utamaniti, niti mletačko, niti normansko mornarstvo uništiti; široko i daleko, na kopnu i na moru plamtiše slava Ilirah. Nu čim su Iliri vlastitu korist občemu blagostanju predpostavljati, i sbog slavoljubja i věrozakona proganjati se počeli: Bože dragi, koliko razsutje! Gerci navališe u Serbiu, Mlečani u Dalmaciu, Němci u Korušku, Magjari u Horvatsku; plemeniti junaci poginu, glasoviti gradovi se poruše, umětnosti i tergovina izčeznu, — nestade slave ilirske! Zaisto tužni bolipuni pogled za svakoga věrnoga domovine sina pružaju nam dogadjaji naše otačbine; ali oni saderžavaju za nas i velevažni, kervju vlastite naše bratje preskupo zaplaćeni nauk: da je samo nesloga rod ilirski razvalila. Nauk ov neka nas podbode, da odbacivši svaku merzost, bratinski se zagerlimo, budući gotovi isti život za svoju bratju žertvovati. Onda će nam opet zlatno sunašce slobode i prosvětjenja, sréće i veselja svanuti; a stara slava Ilirah podići će se ko feniks u većoj još světlosti iz pepela nesloge, i sijati će nepogašljivim plamom na tverdini narodah. — U to ime Bog pomozi!

Ovdě se doveršuju dogadjaji Ilirah, koje sam obećao u ovoj tretjoj strani moje dogodovštine popisati; nu budući da dogadjaje ove onda samo pravo možemo razuměti, ako i na ostale narode, s kojimi su Iliri u někom razměrju bili, pogledamo: zato nebude odviše, ako čitateljem mojim dodadjaje istočnoga i zapadnoga carstva na kratkom ob oči stavim.

Digitized by Google

Poglavje XL.

Cesari istočnoga i cesari zapadnoga carstva.

1. Cesari zapadnoga carstva.

Henriko II. bi po smerti Otona III. na saboru němačkom g. 1002. za cesara izabran, i g. 1014. dana 22. Februara od rimskoga pape Benedikta 8. zlatnom krunom krunjen. On biaše sin vojvode bavarskoga i unuk Otona I., njegova pako žena Kunigunda, radi svoga blagodarja mati ubogih nazvana, biaše kći Sigefrida palatina od Rena. Henriko preminu g. 1024. d. 14. Julia, Kunigunda pako god. 1040. d. 3. Marcia. Obadva biše sbog svoje bogoljubnosti u broj Svetih zapisani.

Konrad II. s prezimenom *Salicus,* bi po smerti Henrika za cesara němačkoga izabran, i g. 1027. od pape Ivana 20. krunjen. Biaše sin Hermana i Adelaide, ali rod njegov se pravo nezna. Něki ga izvode od Eberharda brata cesara Konrada 1., a drugi od Konrada vojvode od Lotaringie. — Umro je u Trajektu u Brabancii g. 1039., a sahranjen bi u Spiri kod Rena, u cerkvi B. D. Marie, koju je on sam sazidao. Za ovim je slědio:

Henriko III., sin Konrada i Gisele kćeri Lotara franačkoga kralja. Radi cernih kosah nazvan bi *Niger* t. j. Cerni. Imade dvě žene: perva je bila Kunilda kći Kanuta kralja od Danie i Norvegie, s kojom se je g. 1036. věnčao, ali nijedno děte s njom nije imao. Druga njegova žena biaše Agnes, s ovom ga je papa Klemens II. g. 1026. krunio. Agnes mu je rodila 2 sina Henrika i Konrada, i 3 kćeri Juditu, Matildu i Itu. Umro je g. 1056. dana 7. Oktobra, tělo njegovo bi u Spiru sahranjeno.

Henriko IV. sin pervašnjega, bi još za života svoga otca g. 1054. kano děte u Akvisgranu za kralja krunjen, a 5 godinah star t. j. g. 1056. postao je cesar, ali pod ravnanjem materi svoje Agnesi, kćeri Vilhelma vojvode od Akvitanie. Nu na skoro se je izpod materinske vlasti oteo, i sam carsko žezlo u ruke primio, samo da polag svoje volje raditi može. Henriko IV. je u dogodovštini cerkvenoj i političkoj uspomene vrědan. On je sva duhovnička dobara prodao, i pravicu poděljivanja duhovnička dostojanstva sebi je povlastio. Radi toga imao je s papom Gargurom 7. veliku razpru, najposlě je Rim osvojio, Gargura s prestolja skinuo, i na njegovo město Gviberta biskupa ravenskoga pod imenom Klemensa III. podignuo. Zatim se

Digitized by Google

je put Rudolfu vojvodi od Svevie krenuo, kojega su Gargur 7. i Saksoni za cesara nazvali, i mnogo putah se je s njim pobio, dok je Rudolfova smert, koju on g. 1080. d. 15. Oktobra u boju blizu Najburga nadje, ratu ovomu sverhu načiuila. Na jednaki način su i Herman vojvoda od Lotaringie g. 1087., a Ekbert markgrof saksonski g. 1089. u ratu proti Henriku, hoteći ga s carskoga prestolja skinuti, poginuli. G. 1093. podigo se je isti Henrikov sin Konrad proti otcu, oteo mu Italiu, i iza kako je papi Urbanu II. věrnost obećao, bio je u Milanu krunjen; nu devete poslě godine naglom smertju je preminuo. — G. 1105. izabrali su svi němački principi mladiega Henrika sina imenom takodjer Henrika za cesara, i otac njegov morade mu carsko dostojanstvo izručiti. Poslě toga je Henriko 4. u tolikom siromaštvu živio, da je bio primoran milostinju od misnikah molit, i nedobivši ju plačući s Jobom vapiaše: „Smilujte se meni, smilujte se meni, barem vi priatelji moji, jerbo je ruka Gospodinova mene taknula!“ (Ovako piše Sigonio kod Bertia *ad Sec. XI.*) Henriko 4. umro je u Leodii g. 1106. d. 7. Augusta. Tělo njegovo već sahranjeno, bilo je opet izkopano, budući da je bio od pape izobćen (*anathemate percussus*); ali g. 1111. bilo je od njegovoga sina Henrika 5. s dopuštenjem pape Paskala 2. u Spiru prenešeno i dostojno sahranjeno.

Henriko V. sin pervašnjega vladao je 19 godinah. G. 1111. u Rim je išao, i od pape Paskala 2. je silom dobio povlastjenje podĕljivanja duhovničkih dostojanstvah, i u Němačku se povratio. Ali iza kako mu povlastjenje ovo na duhovnom saboru lateranskom opet bi oduzeto, razljutjen natrag u Rim otidje, i na město Gelasia 2., koi ga je izobćio, postavi za papu Mauritia Budina, pod imenom Gargura 8. Od ovoga bi krunjen i dobi natrag oduzeto mu od Gelasia povlastjenje. Preminu bez odvětka g. 1125.

Lotario II. vojvoda saksonski slědio je za Henrikom u carskom dostojanstvu, i bi g. 1113. od Inocentia 2. rimskoga pape krunjen. Rogeria kralja sicilianskoga, koi biaše protivnik Inocentia, a priatelj Anakleta pape, dva puta je preobladao; ali povrativši se ko slavodobitnik u Němačku, kod Tridenta u priprostoj kućici g. 1137. d. 3. Dec. preminu.

Digitized by Google

9. Cesari istočnoga carstva.

Roman Argiro po smerti Basilia od g. 1028—1034. je carevao;

Mihail Paflago od g. 1034—1041.;

Mihail V. Kalafata g. 1041.;

Konstantin Monomak od g. 1041—1054.;

Teodora sestra Zoesa g. 1054.;

Mihail VI. Stratoniko od g. 1054—1056., koje godine je prestolje radi starosti ostavio.

Isacio Komnen vladaše od g. 1056—1060., onda je monak postao.

Konstantin Duka carevaše od g. 1060—1067.;

Eudocia, udova Konstantina udata za Romana Diogena, od g. 1067—1071.;

Mihail VII. Dukas od g. 1071—1078.; koje godine je u manastir otišao;

Nicefor Botoniata od g. 1078—1081.; onda je redovnik postao;

Aleksio Komnen, Isacia Komnena najmladii sin, od g. 1081—1118.

Sverha strane treĳe.

Digitized by Google

OGLEDALO ILIRIE,

ILITI

DOGODOVŠTINA

ILIRAH, ZATIM SLAVINAH, A NAJPOSLĚ HORVATAH I SERBALJAH ZVANIH,

OD POTOPA, TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA,

I PO DUGOTERPNOM POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

Ivana Šveara,

ŽUPNIKA U SVESVETIH KOD POŽEGE.

STRANA IV.

(Od god. Isukersta 1114 do god. 1790.)

U ZAGREBU,
tiskano kod Franje Župana.
1842.

Digitized by Google

Digitized by Google

Poglavje I.

Dogadjaje Horvatah od god. 1114—1131., koje godine je kralj Stěpan II. preminuo.

Stěpan II. sin Kolomana, postade po smerti otca svoga, 13 godinah star, kralj ugarski i hórvatski, nu radi njegove mladosti kraljevinu ravnahu velikaši i biskupi. Ovo viděći Mlečani, koji su uvěk za Dalmaciom hleptili, odlučiše zgodnu ovu priliku upotrěbiti, i spomenutu kraljevinu osvojiti; jer da u vrěme Kolomana kralja nikakvo vladanje ondě neimadiahu, to sam već u III. Strani ove dogodovštine obilato pokazao. Sada pako pripovědati ću, kako su u vrěme Stěpana kralja někoje dalmatinske varoše osvojili, i opet jih izgubili. Dandulo dogadjaj ovi slědećimi rěčmi (kod Lucia *Lib. 3. cap. 5.*) pripověda:

„Vojvoda dakle Ordelaf naměravajući Dalmaciu osvojiti, god. 10. pošalje patriarku s 14 ladjami u Carigrad k caru Aleksiu ko poklisara, i zapovědi mu, da si daje uzrok navaljenja kraljeva, proti obećanomu savezu učinjenoga, razsvětliti, i potrěbitu pomoć od njega iskati, tim više, buduć da Mlečani činom pokazaše, da su oni najvěrnii vojnici njegovoga carstva. Cesar, privolivši na njihovu molbu, za izveršenje naměre odvlak je podělio, i ovako poklisar zadobivši, što je hotio, k vojvodi se povrati.“

„Godine 13. (t. j. 1115.) měseca Augusta Ordelaf s velikom morskom vojskom u Dalmaciu navali i osvoji Zadar, osim grada, ter Biograd, koje varoše on utverdi, za

Digitized by Google

da Ugri Zadarski grad čuvajući pomoći nedobiju, zatim pako, primivši poruke, kući se povrati.“

Slědećega měseca g. 1116. cesar Henriko V., došavši u Mletke, u vojvodskoj palači bi nastanjen, i cerkvu sv. Marka i druga Svetih města je posětio, ter položaj varoša, lěpotu kućah i pravednost vladanja mnogo putah je pohvalio. Na deržanom sa svojimi principi sąboru mnogim samostanom privilegie slobode njihovih posědovanjah u kraljevini latinskoj poděli, u kojih vojvodsku pokrajinu kraljevinu imenovaše. Dakle iza kako su mu i vojvoda i Mlečani veliku čast izkazali, obeća jim pri svom odlazku pomoć proti Ugrom u Dalmaciu opet navalivšim.“

„Vojvoda pako slědećega měseca Maja, sakupivši od svih stranah vojsku, i buduči podupert pomoćnimi četami cesarah Henrika i Aleksia, krene se u Dalmaciu proti Ugrom, koji se povratiše, za izbaviti grad Zadar, i na dan sv. Pavla 30. Julia, vojvoda, zametnuvši s Ugri boj na kopnu, bana njihovoga u běg natěra, mnoge ugarske plemiće uhvati, i ovako pobědu zadobije; čuvari pako grada, dvojeći na pomoći, dobrovoljno su mu grad i sebe predali. Zatim odišavši vojvoda dalje, nepredobljivi grad Šibenik zadobi i poruši, Split takodjer i Trogir po predanju osvoji, i ovako podloživši svojoj vlasti Dalmaciu, i primivši poruke, s plěnom i sužnji u Mletke se povrati.“

„Vojvoda ovi Ordelaf bio je petnaeste godine svoga vojvodovanja, izišavši s konjaniki i mornarstvom proti Ugrom, koji opet u Dalmaciu nepriateljski navališe, i zametnuvši s njimi boj, polag volje Božje ubijen. Oni pako, koji su uzmakli, Zadar pod vladanjem vojvodskim uzderžaše. Martvo tělo vojvode bi u Mletke odneseno, gdě kod sv. Marka sahranjeno leži.“

Da su se varoši dalmatinski Mlečanom dobrovoljno poddali, to potverdjuju privilegie, koje se u arkivu manastira SS. Kosme i Damiana i cerkve Rabske nahode, i koje (kod Lucia *Lib. 3. cap. 4.*) ovako glase:

1. *Iz arkiva manastira SS. Kozme i Damiana.*

„Godine Gospodina i Spasitelja našega Isukersta 1116. Indikcie 9. Ja Ordilaf Faletro Božjom milostju vojvoda Mlečanah, Dalmatinah i Horvatah, privilegiu manastiru sv. Ivana u Biogradu od Krešimira kralja poděljenu pohvaljujem i u njezinoj krěposti ju potverdjujem, tak, da se neusudi nijedan biskup, župan ili gradjanin spomenutoga manastira slobodu oskvernuti, koju sam ne samo ja potver-

Digitized by Google

dio, nego i spoznao, da ju je i blaženi Gargur papa rimski u svojih odlukah ukrěpio. Potverdjujem to dakle po vojvodskoj mojoj oblasti, da ako se tko podarenje ovo slobode iz preuzetnosti prekeršiti usudi, neka plati 1 funt zlata u kraljevsku blagaonicu. Na jednaki način pohvaljujem i potverdjujem i cerkvu SS. Kozme i Damiana, buduć da sam spoznao, da je bila ozbiljno vlastitost manastira sv. Ivana u Biogradu, po nadarenju biskupa onoga varoša, imenom Prestancia, i drugih takodjer biskupah i gradjanah istoga varoša, ter potverdjenje poklisarah rimske stolice duhovničtvu i puku pohvaljujem i u posědovanju nje na věke potverdjujem. Koigod pako biskup ili drugi koi čověk odluku ovu prekeršiti se usudi, ili druge privilegie iste cerkve oskverni: onomu neka se sve, što poseduje, otme, pa u vojvodsku i kraljevsku blagaonicu stavi. Ove odluke to jest povlastjenja manastira predajem tebi opate Fusko i tvojim naslědnikom, za da je na věke posědujete.“

2. *Iz arkiva cerkve Rabske.*

„Godine Gospodinova uputjenja 1116. Indikcie XI. Epakte 26. Mi puk rabski, župan i cěla občina izpovědamo istinu i stanovitost toga (što se našim takodjer odvětkom i naslědnikom izručiti ima) da se je nam Ordilaf Faledико vojvoda sa svojimi plemići: Ivanom Tervisanom kaprulanskim biskupom, Dominikom Paulanom, Dominikom Mihailom i Marinom, Longiferarom, i s mnogimi drugimi zakleo. Spomenuti vojvoda išao je u Zadar sa svojom vojskom, a mi poslasmo Baptistu i Madia, Sege sina, diakona k rečenomu vojvodi i njegovoj vojski, kažući: „hoćemo se vladanju vašemu podložiti, akoprem Zadrani nebi hotěli, ili nebi mogli, ako je vaša volja, nas uvěk zaderžati u naših običajih, stališu i u slobodnom posědovanju naše zemlje.“ Ovo im je vojvoda obećao, i povrativši se u Rab, zakleli su se se vojvoda i spomenuti plemići slědećim načinom: „Prisegom potverdjujemo vam Rabčanom, ter vašim naslědnikom i odvětkom na věke vaše običaje, vaš stališ i slobodu vaše zemlje, ter oblast, koju, kano što velite, od starine imadiaste pod cesarom aarigradskim i pod kraljem ugarskim, izabranja t. j. biskupa i župana varoškoga; potverdjenje župana za nas i za naš dvor ostavljajući. — Verhu toga ćemo vas ravnati i upravljati, kano druge naše varoše u krajini Rivoalta, i kano što se je vam Dalmatincom Koloman kralj ugarski sa svojimi arcibiskupi, biskupi i župani zakleo, kako u povelji onoj stoji. Ovo bi načinjeno

Digitized by Google

pred rabskom cerkvom u vrěme gori spomenutoga biskupa i župana.“ Nu ime ovoga biskupa i župana neznade se, možebit da je Lucio imena ova izpustio.

Iz ovih svědočanstvih očito se izvodi, da su se primorski varoši dobrovoljno Mlečanom podložili, buduć da se nemogahu nadati pomoći iz Ugarske, jerbo kralj biaše mlad, a ravnitelji kraljevine nisu se mnogo za varoše ove brinuli. Ali najviše je ovo nagnutje Dalmatincah k Mlečanom i merzost pram ugarskomu vladanju uzrokovao urok ugarskoga zapovědnika od jedne kule u Splitu, naměravajućega gradjane naprasno oružja lišiti, i onda varoš ugarskomu kralju podpunoma podložiti. Arcibiskup Manases obeća svoju pomoć k izveršenju, cerkvena něka svečanost imala je izdajicam ovim pružati priliku, za lišiti silom nedužne gradjane njihove slobode. Izvan varoša to jest, na gori Kirieeleison, bila je cerkva jedna sazidana, i dan njezinoga posvetjenja bil je odredjen za oskvernenje pravicah varoša: jer ugarski vojnici dobiše nalog, da medjutim, dok gradjani u spomenutoj cerkvi Boga moliti budu, na njihove kuće nasernu i nje popljene. Nu himbena ova tajna bi gradjanom izdata, i oni sa svojim poglavarom Adrianom ovakve naredbe načiniše, da je ova lukava osnova istim početnikom svojim propast donila. U oči bo svečanoga onoga dana unidje mnogobrojna četa oboružanih Trogiranah u varoš, i sakrije se u kućah gradjanah. Sutradan pošalju Splitani samo svoju děcu, žene i starce u spomenutu cerkvu, sami pako se oboružaju i nepriatelja očekivaju. Čim se u cerkvi služba Božja poče: dade trublje glas znamenje k nasernutju i robljenju. Jedna čast ugarske posade osvoji varoške zidine i razvije ondě ugarsku zastavu, a druga čast navali na kuće. Sada sakriveni gradjani iz zasědah na izdaice nasernu: jedna strana od njih zapali kulu, druga predobije varoške zidine, i pobaci Ugre u more, ili jih poseče. Manases sam od stida iz deržave je poběgo, niti se je više povratio.

Od sada su Dalmatinci merzili na vladanje ugarsko, zato su se radi Mlečanom priklopili, čim se je Ordilaf s iojskom pokazao, što se je dogodilo g. 1115. Ali već slěveće godine Ugri i Horvati veću stranu Dalmacie osvojiše: dnda Mlečani, poduperti pomoćju istočnoga i zapadnoga oara, u Dalmaciu navališe i hametom pobivši ugarsku vojcku, gospodari od Dalmacie postadoše. Nu Ugri i Horvati s. 1117. s mnogobrojnimi četami u Dalmaciu su se povratili, za osvetiti smert svoje bratje. U boju s Mlečani biše ovi skupa s Ordelafom posečeni, i ovako Dalmacia ugarskoj

Digitized by Google

kruni opet povratjena; Mlečani u sled načinjenoga mira samo Zadar i morske otoke zaderžaše. U ovom dakle obziru mogo se je Ordilafov naslědnik Mihail pisati: „vojvoda horvatski i dalmatinski;“ nu smešno bi bilo iz ovoga naziva zaključiti, da je cela Horvatska i Dalmacia pod vlastju Mlečanah bila. Da su ovi samo Dalmaciu vladali, to svědoče i rěči Dandula, koi opisujući oružanje Mlečanah proti caru gerčkomu Kalo Ivanu, ovako veli: „Dočim su se ova radila, vojvoda mletački měseca Augusta godine 5. svoga vojvodovanja s pripravljenimi ladjami u Dalmaciu je odišao, i primivši od njih (razumij ladje i vojnike u pomoć) pram Korfu (*Corcyra*) se je odputio, da otok ovi, u vlasti carigradskoga cara buduci, obsědne; ali dok obsědjeni ljutimi nasertanji neprestance biahu napastovani, stigo je iz Sirie glasonoša sa zapovědju, da mornarstvo dalje ide.“ Iz ovih rěčih vidimo i to, kak neobhodno potrěbito za Mlečane biaše posědovanje Dalmacie: odanle bo su oni većom stranom i svoje brodove i svoje vojnike dobivali.

Nadalje pripověda Dandulo ovako od spomenutoga mletačkoga vojvode: „Zatim došavši u Dalmaciu, Split i Trogir, koje je osvojila běsnoća Magjarah, protěravši ove, natrag je dobio, i običnu věrnost izkazati si dao. Protěrani Magjari u Biograd otidoše, i braniti se počeše. Ali vojvoda je varoš osvojio i porušio. U Zadru bi vojvoda od duhovničtva i puka kano njihov gospodar primljen, kod Zadra je i plěn najprie Bogu zatim pako vojnikom podělio, i ovako poslě dvě godine i deset měsecah danah od svoga odlazka, měseca Junia srěćno se je u Mletke povratio.“ Ali ovim rěčim Dandula odporuje privilegia Stěpana II. kralja ilirsko-ugarskoga (vidi Strane III. list 343.), koju je on g. 1124. gradjanom splitskim i trogirskim podělio. Jer ako je Dominik vojvoda mletački god. 5. svoga vojvodovanja t. j. g. I. 1122. u měsecu Augustu iz Mletakah odišao, i poslě dvě godine t. j. 1124. měseca Junia iz predobljene Dalmacie i Horvatske u Mletke se natrag povratio: dakle Stěpan kralj nebi bio mogo iste g. měseca Julia Trogiranom i Splitčanom privilegiu poděliti. Niti ono nemože biti istina, što Dandulo od porušenja Biograda i predobljenja Zadra i Trogira pripověda; ovo se je mnogo kasnie god. t. j. 1202. dogodilo, onda bo Mlečani pomoću križarske vojske Zadar i ostala města osvojiše, oda šta ćemo doli niže obilnie govoriti. — Ali to takodjer stojati nemože, što u životopisu sv. Ivana čitamo, da su g. 1124. měseca Julia Saraceni Trogir porušili, jerbo iste godine i měseca bio je Stěpan kralj, kano što već rekosmo, u Trogiru, i podělio je varošanom onu privilegiu.

Digitized by Google

Poglavje II.

Dogadjaji Serbaljah od godine 1114—1131.

Juraj sin Bodina, postao je kralj po smerti Vladimira g. 1115. Ovi po nagovoru materi Jakinte odlučio je pohvatati i ubiti rodjake svoje, sinove Miroslava a unuke Radoslava, imenito Predisnu, Petrislava, Draginu, Dragilu i Grubešu. Ali ovi, saznavši opaku njegovu naměru, poběgoše k stricu svomu Goislavu zapovědniku od Drača; nu najmladiega imenom Grubešu je Jure ipak ulovio, u grad Skadar ga odveo, i ondě u tavnicu stavio. Slědeće pako godine, sakupivši vojsku, proti Goislavu je otišao, buduć de je ov svoje gori imenovane sinovce k sebi primio. Ali u isto vrěme izveo je i car carigradski Kalo Ivan svoje čete u boj proti Serbljem, koji grad njegov Rasu biše osvojili: s ovimi dakle Goislav i njegovi sinovci svoje vojnike sdruže, udare na Juru, i razbiju mu vojsku, on sam pako jedva je u serbski grad Oboleno uteko. Zatim otide Kalo Ivan k Skadru, predobije ga, izvede Grubešu iz tavnice, pa ga okruni s privoljenjem Dalmatinah za kralja. U ovo vrěme bio je Uroš, sin Ljubomira, poglavica tarnavski; Ljubomir pako biaše sin Stěpana sveštenika istočne cerkve u bosanskom varašu Tuhlu, i bi radi svoga junačtva i věrnosti od zahlumskoga župana za poglavicu od Tarnova naimenovan, u kom dostojanstvu Juraj kralj i njegovoga sina Uroša, buduć da mu je věrno služio, potverdio. Ovo sam zato pobilježio, jerbo iz pokolěnja Uroševa proizlaziše mnogi kraljevi, koji dugo vrěme u Serbii carevaše.

Grubeša sin Branislava, kojega Bodin kod Dubrovnika dade smaknuti, bi od Kalo Ivana za kralja postavljen; a brat njegov Dragina postade ban od Rascie, uhvati Uroša i zatvori ga u tavnicu. Jurina mati Jakinta bi takodjer u Skadru uhvaćena i u Carigrad odvedena, gdě je tugujući opaki svoj život sveršila. Grubeša kraljevaše mirno i srěćno sedam godinah; ali Jure, za krunom sveudilj hlepteći, sakupi vojsku, otidje s njom u Dalmaciu, i na polju Antivari zametne boj s Grubišem, u kom je ovi poginuo; njegovo tělo počiva u cerkvi sv. Juraja u Antivaru, kod jezera skadarskoga. Jure pak onda opet zadobi krunu. — Ovo se dogodi g. 1138. Ovo je on rat cara carigradskoga s Iliri, od kojega Nicetas i drugi gerčki pisci pripovědaju.

Digitized by Google

Poglavje III.

Dogadjaji Horvatah od godine 1131 — 1173.

3) Bela II., zvan slěpi, stupi na prestolje ilirsko-ugarsko g. 1131. Biaše sin Alma, kojega i sa sinom Koloman kralj dade oslěpiti. Bela je bio u Pečvaradskom manastiru marljivo odhranjen, i od Stěpana, koi neimade odvětka, za naslědnika odabran, ter s Jelinom, kćerju spomenutoga Uroša — za onda velikoga župana od Serbie, na koju i Bosna spadaše — oženjen. Preminu u 10. godini svoga vladanja, ostavivši za sobom dvě kćeri: Sofiu i Gertrudu; i tri sina: Gejzu, Ladislava i Stěpana, od kojih pervi slědio je za otcom na prestolju ilirsko-ugarskom, drugi postade vojvoda od Srěma, najmladji pako zadobi od svoga děda Uroša Bosnu, koja se je zvala i Rama; od ovoga vrěmena služiahu se kralji ugarski naslovom kraljah od Rame. U vrěme Bele bio je u Topolcih u zagrebačkoj biskupii pervi cistercianski manastir podignut. Isti kralj naimenova Gaudia za arcipiskupa splitskoga, i poděli splitskoj cerkvi slědeću privilegiu:

„U ime G. N. I. godine od uputjenja njegovoga 1138. Indikcie 2. Ja Bela Božjom milostju kralj od Ugarske, Horvatske, Dalmacie i Bosne, dajem za spasenje moje i mojih naslědnikah duše cerkvi splitskoj i tebi Gaudio, spomenute matere cerkve arcibiskupu, cerkvu sv. Marie u Solinu sa svimi na nju spadajućimi, gibućimi i negibućimi stvari, ter s dohodki mlinah, tak, da se od njih nikomu osim spomenutoj cerkvi daća neplati. Tkogod se pako privilegii našoj protiviti bude hotio, neka serditost trojjedinoga Boga, i prokletstvo svetih Otacah zadobije; sverhu toga neka i našu serdbu neprestance spoznade, ter neka plati deset funtih zlata, polu kraljevskoj blagaonici, a polu cerkvi, kojoj krivicu će učinit; ovi list pako neka ostane u svojoj jakosti.“ — Ova privilegia bělodano čini, da je bio Bela gospodar od Horvatske i Dalmacie, drugačie nebi bio mogo povlastjenja cerkvi splitskoj děliti, niti arcibiskupa od Dalmacie naimenovati, kojega je i rimski papa Inocencio II. potverdio, poslavši mu po kardinalu Ubaldinu biskupsku haljinu. Bludi dakle Lucio, pišući, da su u vrěme Bele Mlečani Dalmaciu posědovali, buduć da neima privilegie od rečenoga kralja izdane, koja bi se na Dalmaciu pretezala.

Digitized by Google

4) Gejza II., sin Bele II., bio je g. 1141. tretji dan po smerti svoga otca krunjen. Imade mnoge neprilike dapače i rate s Borisom, vérojatno kopilanom Kolomanove supruge. Ovi bo tražio je od istočnoga i zapadnoga cara pomoć, hoteći se na ugarsko prestolje popeti. Nu promašivši sverhu, k Ludoviku franačkomu kralju se je uteko, i u njegovoj vojski, koju je u Palestinu proti Saracenom spremao, služio. Ali kada je Ludovik vojsku svoju kroz Ugarsku vodio, iskao je od njega Gejza, da mu Borisa preda. Premda je pako Ludovik molbu ovu uzkratio: ništarmanje Boris, razuměvši Gejzinu želju, uplaši se i poběže k carigradskomu caru Manuelu. Ov ga je g. 1154. s vojskom proti Pečencom poslao, u kom ratu je i poginuo. I s gerčkim carom Manuelom imao je Gejza mnoge rate, osobito iza kako su njegovi brati Stěpan i Ladislav u Carigrad poběgli. Poslědnji dobio je Mariu carovu sinovku za ženu, i popeo se je kasnie pomoćju Manuela na prestolje ugarsko. — Gejza je preminuo g. 1161.; kako Kerčelić iz stare horvatske kronike piše: „imel je četiri sine, Stěpana, Belu, Arpada i Gejzu;“ — drugi pisci Arpada nespominjaju — i dvě kćeri: Jelinu i Jalšabetu. — Da je Gejza Horvatsku i Dalmaciu pod svojom vlastju imao, to svědoče slědeće njegove privilegie.

„Godine uputjenja G. N. I. 1143. Ja Gejza Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, potverdjujem cerkvi splitskoj i tebi Gaudiu arcibiskupu vlast posědovanja cerkve sv. Marie, u Solinu pokraj rěke stojeće, sa svimi na nju spadajućimi zemljami, vinogradi, mlini i ljudmi, kano što ste vlast ovu od predměstnikah mojih Kolomana, Stěpana i na novo od otca moga Bele dobili, a ovo naredjenje s privoljenjem svih naših biskupah i velikašah potverdjujemo. Ako li pako tko privilegiu ovu prekeršiti, ili potajno proti njoj raditi bude hotio, izgubit će dobročinstvo kraljevske milosti.“ — Druga privilegia ovako glasi:

„Godine Gospodinova uputjenja 1143., Indikcie 5., epakte 22., 3. Maja, godine 2. kraljevanja moga. Ja Gejza kralj ugarski, horvatski, i dalmatinski prisežem na svetom križu poglavicam varoša Splita stalni mir i slobodu, takodjer da niti meni, niti naslědnikom mojim harač ili daću platiti neće ju. Biskupa ili župana, kojega duhovničtvo i puk izabere, potverdit ću, i dopustit, da s vašim sudcom po zakonih od starine uvedenih živite; osim da dvě strane malte od inostranih brodovah u varošku luku ulazećih platjene, kralj dobije, a tretju varoški župan. Nijednomu Ma-

Digitized by Google

gjaru ili inostrancu neću dopustiti, da u varošu vašem stanuje, osim kojega vi iz drage volje izprosit ćete. Kada pako k vam dojdem, da se okrunit dajem, ili da poslove kraljevine overšim, neće se nijednomu varošanu radi konakah sila učiniti, osim koga vaša ljubav bude primila. Hoću takodjer, da sudac od mene vam predpostavljen sveudilj s vami u varošu stanuje, niti dopustim, da odišavši iz varoša po svojoj zapovědi ili pečatju vaše pravde ravna. Ako tko od vas po moru ili po kopnu u mojoj kraljevini tergovinu bude těrao: niti meni, niti komugod od mojih ljudih platit će od svoje robe daću. Poruke od vas na nikakov način neću primati; nego u dvoru našem služiti hotećim javiti ću, da imaju slobodu po svojoj volji ili ostati, ili otići, niti ću komu u ovom obziru nepriliku uzrokovati. Ako bi se pako někomu moje gospodovanje težko vidělo, i on bi se želio iz vašega varoša izseliti, imat će slobodu sa svojom ženom, děcom, obitelju i svim svojim imanjem kuda mu drago otići. Ova pako sva obderžavat ću bez svake prevare i lukavštine, koja bi varošanom i varošu nauditi mogla. Zakletva ova potverdjena bi od kralja i arcibiskupa Mika (Mihaila). Ja bački arcibiskup hvalim i potverdjujem. Ja Martin biskup jagerski hv. i potv. Ja Pavao biskup vesprimski hv. i potv. Ja Verblen zagrebački biskup hv. i potv. Ja Zakeus Tavar. hv. i potv. Ja Ivan pečuski biskup hv. i potv. Ja Pavao čanadski biskup hvalim i potverdjujem.“ — Tretja privilegia ovako glasi:

„Ja Gejza Božjom milostju vojvoda ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, dajem i potverdjujem blaženomu Domniu i tebi Gaudiu arcibiskupu splitskomu selo zvano Srenina, s livadami, šumami, pašami, lugovi, mlini, i sa svim ostalim na nju spadajućim, počemši od Mazera, zvane Zavala, pokraj rěke zvane potok, pram strani polnočnoj do bližnje gore Rupačah; pram istoku uprav stazom kroz Stěnicu do velikih zidinah, slavinski Gomile Lipe zvanih; odanle pram poldnevu do vode zvane Brisnić, i poslě do kamena, na kojem je križ izrězan, do druge gore Zavale. Sva takodjer sela, zemlje i posědovanja, koja su Branimir vojvoda horvatski i njegovi roditelji sv. Domniu ili poklonili, ili potverdili, skupa i sa spomenutim selom Srenine, sa slugami i služkinjami, koje je cerkva sv. Domnia u istih selih, zemaljah i posědovanjih imala, kano i njihove sinove i kćeri vam predajem, i u vlastitosti ovoj vas potverdjujem: odredjujući po kraljevskoj oblasti, da nije dozvoljeno nijednomu banu, vojvodi, županu i ostalim mojim službenikom istoga arcibiskupa i njegovu cer-

Digitized by Google

kvu u spomenutom nadarenju i potverdjenju uznemiriti, oskvernuti ili prevariti. Tkogod pako se usudi nazočni poklona list prekeršiti, serditost svamogućega Boga i kraljevsku nezadovoljnost neka spoznade. Isto pako nadarenje i potverdjenje neka svoju krěpost na věke zaderži. Dato po rukah Barnabe, dvora kraljevskoga kancelara, u nazočnosti Luke arcibiskupa, Arpe bana i ostalih principah godine uputjenja 1158.“ — U ovoj privilegii zove se Gejza vojvoda, u priašnjih pako zvao se je kralj. Odanle Kerčelić izvodi, da je ovu privilegiu pisao sin Gejze kralja, koi biaše možebit vojvoda od Dalmacie i Horvatske. Nu mněnju ovomu odporuju rěči „s kraljevskom oblastju:“ ja dakle mislim, da se je Gejza ovako pisao, gledeć na starinski običaj, kada su se isti kralji vojvode zvali. Nadalje iz iste povelje vidimo, da je bio u ono vrěme ban horvatski i dalmatinski Arpa, možebit od g. 1145., kada bi Beluš na dostojanstvo nadvornoga župana (palatina) podignut. Dakle po mom računu biahu u Ilirii, poslě njezinoga sdruženja s Ugarskom slědeći bani: u vrěme Kolomana i Stěpana II. Martin Lapsanović, u vrěme Bele Slěpoga i Gejze Beluš, od g. pako 1145. Arpa. — Četverta privilegia Gejzina ovako glasi:

„U ime nerazděljenoga jedinstva sv. Trojstva. Ja Gejza po Božjoj milosti kralj ugarski, horvatski, dalmatinski i bosanski dajem i potverdjavam blaženomu Domniu i tebi Gaudio, věrnomu našemu arcibiskupu, za moju i roditeljah mojih dušu, cerkvu sv. Bartola od Knina sa svim na nju spadajućim, ter manastir sv. Stěpana i Mojsie od Solina sa svim, što amo prinadleži; odredjujući po kraljevskoj vlasti, da nijednomu banu, principu, županu ili drugomu kojemu od naših službenikah slobodno nebude istu cerkvu ili arcibiskupa u spomenutom nadarenju bantovati, uznemiriti, pomanjšati ili prevariti. Tkogod pako se usudi ovi moj nadarenja list oskvernuti: serditost svamogućega Boga i kraljevsku nezadovoljnost neka spoznade, isto pako nadarenje neka ništarmanje svoju krěpost zaderži. Dato po ruki Barnabe, dvora kraljevskoga kancelara, u nazočnosti Luke arcibiskupa, Arpe bana i ostalih principah g. uputjenja Isukerstova 1158.“

Što Kerčelić nadalje piše, za pokazati, da su Zadar i ostali varoši dalmatinski pod ugarsku krunu spadali, netrěba meni opetovati, buduć da sam već gori od toga govorio. Samo ono, što iz Farlata popisa, vrědno je, da to čitateljem mojim sobćim; rěči Farlata (*Tomo 3. pag. 185*). ovako glase: „Godine Gospodina našega Isukersta

Digitized by Google

1164. Indikcie 12., u vrěme gospodina Stěpana ugarskoga kralja, i Ampudia njegovoga bana. Mi Petar Božjom milostju arcibiskup cerkve solinske — pred Belušom, koi u ono vrěme naměstnik bana biaše, i spomenutim Albeom, vidivši uzrok, dade nam pristojnika (pristalda) Bogdanicu. Poslě došao je Stěpan brat Cipe, sa županom Petruna, koi u ono vrěme biaše podložen kralju ugarskomu, i poslao je njega ban s bratom svojim na one strane. — Cuvši mi dakle ovo, potverdili smo ona, koja spomenuti Stěpan banov brat i Petar župan sudiše."

Od ovuda znade se, da g. 1164. biaše Ampudio Cipa ban horvatski i dalmatinski. — Kerčelić, spominjajuć Borića bana i Beluša bana, veli, da je bilo više banah od Horvatske, ali u tom bludi, jerbo Borić biaše ban od Bosne, imajući samo imanja u Horvatskoj, što će pokazati dogadjaji kralja Bele IV. g. 1259., kada je bio Filip biskup zagrebački od Pavla, sina něgdašnjega bana, poradi zemlje sv. Martina na sud pozvan. Na jednaki način bludi Kerčelić spominjajući u ono vrěme Slavoniu, jerbo vidět ćemo, da ime Slavonia napervo dolazi stopram u dogadjajih Andrie II., koi bi od brata svoga Mirka nazvan vojvoda od jedne strane Horvatske, koja je ime Slavonie zadobila.

Poglavje IV.

Dalješnji dogadjaji od Horvatske do g. 1173.

5) Stěpan III., sin Gejze II., bi po smerti svoga otca g. 1161. u Stolnom Biogradu za kralja krunjen. Puku je sve daće na tri godine oprostio, i tim si ga je prignuta načinio; ali od pogibeli, koju mu njegovi strici kod cesara gerčkoga Manuela osnovahu, nije se mogo osloboditi. Manuel t. j. cesar namisli kraljevinu ugarsku pod svoje vladanje zpraviti. Za dostići svoju naměru, hotio se je kano crudjem služiti Stěpanom, bratom pokojnoga Gejze, kojega je sa svojom sinovkinjom Mariom oženio. Ovoga je on hotio ugarskim kraljem načiniti, kažući, da se na prestolje moraju prie bratja, i sinovi pokojnoga kralja onda podići, ako nije brata ostavio. Buduć da ga Ugri nisu slušali, odputi se s vojskom u Ugarsku. Videći to Ugri, da domovinu u rat nezapletu, odlučiše Manuelu zadovoljiti; ali ipak nisu Stěpana, na kojega je cěli narod merzio, nego

Digitized by Google

6) Ladislava II. njegovoga brata za kralja izabrali (g. 1162.), nu ovlje već poslě 6 měsecih preminuo, ostavivši kćer Mariu, koja se je za Nikolu rabskoga župana udala.

7) Stěpan IV. sin Bele II. a brat Ladislava II. silom se je po smerti ovoga Ugrom za kralja narinuo, i buduć da ga ovi nisu hotěli za svoga gospodara spoznati, Manuela cara za pomoć je molio, koi je taki Aleksia Kontostefana s vojskom u Ugarsku poslao, sam pako s većom još vojskom kod Filipopolja osta. Ovim si je načinom Stěpan još više odtudjio serca Ugarah, koji nisu hotěli gerčkomu podložniku pokorni biti, nego su opet pristali k Stěpanu III. sinu Gejze II., kod Brětislave (Požuna) sa svojimi priatelji se zderžavajućemu. Ovi podigne vojsku, razbije čete svoga strica, i protěra ga iz Ugarske, iza kako je ondě pet měsecah gospodovao. — Po svoj priliki je privilegiu zagrebačke cerkve, od koje Kerčelić u vrěme Bernarda biskupa na g. 1163. piše, isti Stěpan IV. njoj podělio: jerbo se ondě zove sin Belin, Stěpan pako III. bio je sin Gejzin a unuk Belin.

Dakle Stěpan III., preobladavši takmaca, opet se je popeo (g. 1162.) na prestolje svoga otca, protěrani pako njegov stric, poběgo je k cesaru Manuelu, koi se je u to vrěme u varošu Sardiki, sada Sofia zvanom, bavio. Cesar, žaleći svoga podložnika, odredi ga vojskom i novci pomoći, tim više, jerbo je još sveudilj nadu gojio, da će ovim načinom Ugarsku sebi podložiti. Pošalje dakle vojvodu svoga Aleksiu Kontostefana s vojskom u Ugarsku, on sam pak otišao je s ostalimi vojnici u Serbiu, da Dešu (Tehomila), onděšnjega velikoga župana, koi se je hotio s Ugri sdružiti, pokori; od ovoga rata dojti će obilnii razgovor u dogadjajih Serbie. Odanle otišao je Manuel s vojskom k Biogradu, hoteći Ugre poplašiti; nu vidivši, da su ovi mladomu svomu kralju věrni, i da se na rat spremaju, izmisli drugu lukavštinu. Pošalje t. j. poklisara vojvodu Jurju Paleologa k Stěpanu III., i poruči mu, da brata svoga Belu u Carigrad pošalje, Manuel bo hoće mu kćer svoju Mariu za ženu dati, i buduć da mužkoga odvětka neima, njega odhraniti, i za svoga naslědnika oprěděliti. Stěpan III. radosno privoli, misleći, da car iskreno govori, i da će s njim odsada u miru živiti. Posla dakle brata svoga Belu u Carigrad, car pako mu ime Aleksia nadenu, nazva ga despotu, i primi od gerčkih velikašah za njega i kćer Mariu, kano svojih budućih naslědnikah, zakletvu věrnosti; od Ugarah pako potrěbova, da se Beli njegova dědovina t. j. današnja Slavonia preda.

Digitized by Google

Cinamus od ovoga dogadjaja *(Lib. 4.)* slědeća piše: „Nastojao je (Manuel) pod svoju vlast zpraviti Huniu (Ugarsku), u sred zapadnih narodah ležeću. Namisli dakle Beli, koi biaše za Stěpanom sin Iatzin (Gejzin), svoju Mariu za suprugu dati. Huni predaju mu Belu, i krajinu, koju mu biaše još njegov otac za života svoga dao, dragovoljno za njegovu dědovinu odrede. Isti děčko, proměnivši ime, zvaše se Aleksio, i dobi naslov *despota* (gospodar)." Ovo se je dogodilo g. 1163. — Ali lukavština Manuela na skorom je izišla na světlo. Jerbo ovi pod izlikom, da dědovinu zeta svoga Bele osvoji, u istini pak, da njegovoga strica Stěpana IV. na ugarsko prestolje podiže, navali s vojskom u Ugarsku; nu poslě kak je Vladislav českí vojvoda ugarskomu kralju sa svojimi četami na pomoć došao, nije se usudio cesar na tako jakoga nepriatelja udariti, nego ostavivši mu svoju pertljagu za plěn, u svoje deržave je uzmako. Nakon toga bi mir načinjen s ovimi pogodbami: da Ugri Beli Slavoniu predaju, Manle pak da neće više Stěpana IV. u njegovih naměrah pomagati, nego da će se s vojskom u Carigrad povratiti. Medjutim lukavi cesar ostavi ipak jednu stranu vojske pod zapověd̆ju vojvode Kalufe u Srěmu. Ovoga Stěpan različnimi obećanji nagovori, da u Bačku udari, što čujući Ugri strašno se razljute, i sakupivši vojsku, osvoje Srěm, i zatvore Stěpana s Kalufom i njegovimi četami u Zemun. Razuměvši car stisku svoje vojske, pohiti njoj na pomoć, nu medjutim bi Stěpan IV. otrovan, i Zemun predobljen.

Za osvetiti uterpljeno preobladanje spremao se je cesar cělo godište, g. pako 1164., pozvavši u pomoć Pečence i Serblje, s jednom stranom vojske u Ugarsku preide i Zemun obsědne, s drugom pako stranom vojvode Ivana Duku i Nicefora Kalufu u Dalmaciu pošalje, da ju osvoje. Iste dogadjaje Cinamus ovako opisuje:

„Oni pak (razumij ugarske poklisare) obećavši sve pod zakletvom, odanle (razumij Sardiku, gdě bi mir načinjen) k svojim, a cesar u Carigrad se povratiše. Medjutim je Ivan Dukas predobljenu po sebi Dalmaciu Niceforu Kalufi polag zapověd̆i cesarske predao, jerbo onamo bi s vojskom poslan, da krajinu ovu ili silom, ili pod uvěti osvoji, kano da su Ugri ovu takodjer deržavu za odvětstvo Bele odredili. On dakle prešavši prěko Serbie, u kratko doba sve je cesarskoj vlasti podložio. Onda biše i Trogir, Šibenik, Split i narod Kačićah, zatim slavni varoš Klis, koi Dioklecian cesar sazida, takodjer Skradin, Ostrovicu i Solin ter sve ostale varoše dalmatinske u broju 57 rimskomu (razumij gerčkomu) vladanju podloženi."

Digitized by Google

U oprědělјenju godine, kada se je ovo predobljenje Dalmacie dogodilo, neslažu se pisci; ja s Luciom deržim, da se je to sbilo g. 1168. i 1169., jerbo Stěpan III. podělio je g. 1167. privilegiu Šibeničanom, što nebi bio mogo učiniti, da su Gerci Dalmaciu posědovali. — Privilegia, koju je Stěpan III. splitskoj cerkvi podario, ovako glasi:

„U ime svetoga i nerazdělјenoga Trojstva. Ja Stěpan sin gospodina kralja Gejze, Božјom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, potverdjujem skupa s gospojom kraljicom mojom, i s principi mojimi, blaženomu Domniu i tebi Petru arcibiskupu zapovědničtvo, koje ti je světli naš otac podělio, i podložnost svih biskupah u Dalmacii postavljenih. Sve takodjer župe, koje predměstnici tvoji deržahu, osobito župu Karbavu, Baranu, Plasi, Vinodol, Modrušu i Novigrad, kapelu takodjer SS. Stěpana i Mojsie od Solina, sa svim na nje spadajućim, što je otac naš odpustio istoj cerkvi sv. Domnia, po kraljevskoj vlasti potverdjujemo zapovědajući, da neće bit dozvoljeno nikomu od ljudih, nijednomu banu, principu, županu, ili kojemugod od naših službenikah, istu cerkvu ili arcibiskupa u spomenutom zapovědničtvu, podložnosti biskupah, ili u spomenutih stvarih bantovati, uznemiriti, pomanjšati ili prevariti. Tkogod pako se usudi list ovoga našega potverdjenja oskvernuti, neka serditost svamogućega Boga i našu kraljevsku nezadovoljnost očuti, otčinsko pak naredjenje i zapověd, naše takodjer potverdjenje neka svoju jakost zaderži. Dato po ruki Stěpana, kancelara i gospoje kraljice kapelana, u parokii Tituli, u nazočnosti biskupah Rodana ninskoga, Lampredia skradinskoga i Dede horvatskoga; zatim u nazočnosti županah: Martina splitskoga, Gargura sina Slavinova i Kotromana, godine kraljestva našega 2., a uputjenja Isukerstova 1163.“

Što Kerčelić ovdě opet od Slavonie piše, to stojati nemože, jerbo nijedan pisac niti kralj ovoga vrěmena nespominja ime Slavonie, nego se u svojih privilegiah zovu samo kralji ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski. Da je pako Slavonia bila osobita kraljevina, nebi se bili ugarski vladaoci propustili pisati kralji od Slavonie. Manuel je pervi put Horvatsku i Dalmaciu nazvao Slavoniu, što ću dole niže pokazati. Kasnie je kralj Mirko bratu svomu Andrii Horvatsku i Dalmaciu odpustio, i nazva ga vojvodu od Slavonie. Dakle pod imenom Slavonie razuměvala se je s početka sva današnja Dalmacia, Horvatska, Slavonia i Srěm, i ova Slavonia spala je okolo g. 1168—70. pod gerčko vladanje. Jer da je g. 1181. pod vladanjem cesara Manuela

Digitized by Google

stojala, to svědoči privilegia manastiru opaticah sv. Benedikta splitskoga poděljena, koja ovako počimlje:

„U ime svetoga i nerazdruženoga Trojstva. Godine svete iza kako je Isukerst put primio od Děvojke 1171., Indikcie pako 3., u vrěme velmožnoga cesara našega Manuela, kada je zapovědao u varošu našem splitskom i u cěloj kraljevini horvatskoj i dalmatinskoj Konstantin Sebasto.“

Prie ovoga Konstantina zapovědao je u ovih pokrajinah Nicefor Kalufa, kako sam već gori iz Cinama pokazao. Ovaj Kalufa bi od Ugarah uhvaćen, što se je moralo prie g. 1171. dogoditi. Od toga dogadjaja Cinamus slědeća bilježi: „Nicefor Kalufa razuměvši, da je u ovu pokrajinu ugarska vojska došla, sakupivši malo od svojih vojnikah, iz Splita je otišao, ali buduć da su mnogi od zadnjih pomalu medju putovanjem poběgli, načinili su, da ga je nepriatelj lahko ulovio. Budući dakle obkoljen, viteški se braneći, bi najposlě uhvaćen i odveden. — Za Konstantinom Sebastom slědio je g. 1178. Rogerio, što se znade iz jedne povelje cerkve splitske, gdě se ovako podpisa: „Ja Rogerio Slavin Božjom i cesarskom milostju vojvoda Dalmacie i Horvatske.“ — Dalmacia ostade pod vladanjem Manuela tia do njegove smerti g. 1780. Medjutim je on višo dobrotom i dari, nego silom i vojskom Dalmaciu u svojoj vlasti zaderžao, kano što svědoče rěči Tome arcidiakona splitskoga. On *(cap. 22.)* ovako piše: „U to vrěme vladaše u Carigradu slavne uspomene Emanuel. Cěla pako Dalmacia i malo ne cěla Horvatska biaše podložna njegovomu vladanju. On pak sam biaše veoma milostivni prama svim svojim podložnikom, ne poreza potrěbovatelj, nego svoga bogatstva darežljivi dělitelj. Sve, koji su k njemu došli, počitovaše, svim troškove iz kraljevske peneznice davaše. Dobivši pako popis glavah varoša Splita, svim je plaću slao: istoj takodjer děci u zibki ležećoj zapovědi po jedan dukat dati. Pošiljao je pako vojvode svoje s velikom množinom oružja i novacah za troškove; koji dolaziše, za da upravljaju varoše primorske i veliku stranu od Horvatske.“ Ova velika strana od Horvatske biaše današnji Srěm i Slavonia, odkuda opet očito je, da Arcidiakon od nikakve Slavonie nije znao, i da je krajina medju Dunavom, Dravom i Savom ležeća, samo kasnie ime Slavonie zadobila.

Digitized by Google

Poglavje V.

Dogadjaji Serbaljah od godine 1138—1180.

Jure, sin Bodina, preobladavši i ubivši Grubešu, dobi opet vladanje od Serbie (vidi Pogl. 2.) Ali znajući, da mu ostala bratja Grubešina: Predina i Dragilo, koji se biše po njegovoj smerti razběžali, osobito pako Dragina, koi biaše zapovědnik od Serbie, s vrěmenom nahuditi mogu: u svoj dvor jih pozva, i povrati jim njihove krajine, navlastito pako Dragili, koi biaše na glasu vojnik, preda svoju vojsku, i pošalje ga s njom u Podgorje i Onogost, koje županie on na skorom u pokornost natěra. Malo poslě iznevěri se Juri Rascia, on dakle i onamo Dragilu s vojskom posla, koi ju zaisto u kratko vrěme opet na pokornost natěra, i za platju svoga junačtva istu pokrajinu od Jurja dobije, Dragina pako u Cerkomanu uteče. Ali bojeći se Jure, da mu slava Dragile nahudi, i da mu ov ili njegova bratja prestolje otmu: odluči jih pogubiti. Dragilu dakle i njegovoga sinovca Mihaila, sina Vladimirova, dade u tavnicu zatvoriti, svoje pako věrne vojnike pošalje, da mu Draginu sa sinovi i Predinu uhvate. Nu ovi razuměvši, što se je s njihovim bratom dogodilo, poběgoše u dobar čas u Dubrovnik. Ovo se je sbilo okolo g. 1143., kada je Manuel već carevao, jerbo Dragina poběže k Perigordu, vojvodi Manuela cara u Draču, kako Diokleas piše. Perigord ganut udesom Dragine i Predine, sdruži svoju vojsku s njihovimi četami, udari na Jurju, razbije njegovu vojsku, osvoji njegove krajine tia do Vari i Antivari, i bio bi ga još dalje progonio, da nebude od cara natrag pozvan; s njim je otišao i Dragina. Jure pako, za osvetiti preterpljeno zlo, dade jadnomu Dragili i Mihailu oči izbosti; sam pak obsěde sa svih stranah grad Obliku, u koi se je bio Uroš zatvorio. Ovi obznani svoju stisku stricom u Draču se saderžavajućem, koji stvar Aleksiu Kontostefanu, sinovcu Manuela i vojvodi od Drača, priobće, i s njegovom pomoćju na Jurju iznenada navale, vojsku njegovu razbiju i gradove osvoje. Juraj uteče izperva u grad Carminica, a iza kako su ga Serblji ostavili, i Draginu za svega kralja izabrali, zatvori se u grad Obleo, ali i ov grad je Dragina predobio, Jurja pak uhvatio i u Carigrad poslao, gdě je i svoj život doveršio. — Ovako pripověda Du Fresne ove dogadjaje iz Niceta *(Lib. 5. cap. 1.)* i Cinama *(Lib. 5. nro. 8.)*

Digitized by Google

Dragina, sin Branislava, kojega dade Bodin kod Dubrovnika smaknuti, biaše 49. kralj. Polag Du Fresna kraljevaše 11. godinah u miru; nu to se s godinami i dogadjaji neslaže, jerbo je okolo g. 1144. kralj postao, a okolo 1149. preminuo, ostavivši tri sina: Radoslava, Ivanišu i Vladimira, od kojih

Radoslav okolo g. 1150. na prestolje otčinsko stupi. Du Fresne piše, da se nije hotio zvati kraljem, nego samo velikim vojvodom, i da je s velikimi pokloni k cesaru Manuelu u Carigrad otišao, njemu se priporučio i molio, da ga čuva i brani. Kačić pako piše, da je poslao veliko blago Manuelu, za da mu ovi bude dobar pomoćnik u svih potrěbah. Za malo vrěmena (piše Diokleas, kojega kronika „Od kraljevine slavinske“ se s pripovědanjem ovoga dogadjaja doveršuje) odmetnuše se mnogi od Radoslava, i pozvaše u deržavu Dešu sina Uroševa, pa mu predadoše Cetinju i Tribinj. S Dešom sdružiše se i brat njegov Primislav, zatim bosanski ban Borić, kojega sestru imao je Primislav za ženu, i vojvoda serbski Vlakin, kojega sestra biaše supruga Beluša Uroša, ugarskoga nadvornoga župana. Ov jih je nagovorio, da se stave pod krilo ugarskoga kralja Gejze, i budući da se je Radoslav, kako sam već spomenuo, Manuelu poddao, zato su na njega udarili, te mu Cetinju i Tribinj oteli, i samo Kotor i primorske varoše do Skodre mu ostavili. — Radoslav utečo se k Manuelu caru, koi bojeći se, da Deša nepostane odveć jak i onda i njemu pogibeljan, podigne vojsku, navali na Dešu, pobije ga, i oduzete mu županie Cetinju i Tribinj preda Radoslavu. Pokorivši ovako, nu nepreobladavši sasma Dešu, pozva svoju vojsku natrag u Carigrad, ostavivši ove dvě poglavice da se biju i kolju, za da nje oslabljene tim laglje obadva poda se metne. Evo lukavštine Gerkah, kojom su se služili, za da ilirsko vladanje upropaste! — Deša ozbiljno s Borićem i Vlakinom na Rodoslava i brata njegovoga Ivanišku navali, i otme mu opet Cetinju i Tribinj, gdě Primislav ostade vojvoda, Radoslavu pako sam Kotor ostave. Zatim udari Deša na Vladimira vojvodu od Rascie i 3. brata Radoslavova, u boju kod varoša Pristine Vladimir bi preobladan, i težko ranjen u Dubrovnik je uteko, gdě i preminu. Od ovo doba biaše varoši grad Pristina stolno město serbskih vladaocah.

Čuvši Manuel što se je sbilo u Serbii, i da Deši isti Ugri na pomoć idu, ostavi Rogeria vojvodu od Sicilie, proti kojemu je vojsku podigo, i krene se s njom put Vlakinu velikomu županu od Serbie, kojega je za poglavitoga

Digitized by Google

početnika ovih bunah deržao. Vlakin vidéći, da nije mogući carsku silu odbiti, odide u pokornoj odéći u carski tabor, moleći za miloserdje i oproštenje, koje i zadobi. Ovo se dogodi g. 1152. — Ovako Du Fresno iz Cinama *(Lib. 3. nro. 7—11.)* Cinamus krivnju ovoga rata meće na jednoga Dalmatinca, kojega ime nezna, i na njegovoga brata Belsu t. j. Beluša Uroša, kojega brati biahu Deša i Primislav. Da je pak ovim bunam bio Beluš uzrok, to i odanle znademo, jerbo biaše ugarski palatin, ov je dakle pobunio bratju svoju Dešu i Primisliva, ter Borića i Vlakina, i budući svi zmožni, lahko su Radoslava preobladali. U ovom je dospělo starinsko kraljevsko koléno, ili se je možebit na prosto pleme obalilo. Tak igra sréća s ljudmi! Pokolénje pak Urošovo podiglo se je na prestolje serbsko, i dade mnoge glasovite vladaoce serbsko-ilirskomu narodu.

Deša, sin Urošà, 51. vladalac serbski, postade veliki župan od Serbie g. 1152., s privoljenjem Manuela cara, pod ovom pogodbom, da Gerkom podložan bude, i da krajinu Dendru, koja blizu Nicee leži, Gerkom preda. Ovako Du Fresne iz Cinama *(Lib. 3. nro. 9.)* Deša biaše veoma prignut katoličanskomu věrozakonu, on je dao sazidati i manastir na otoku Mlitu na čast sv. Bogorodice. Ostavi za sobom tri sina: Nemana ili Nemanju, Miroslava i Konstantina. Umro je okolo g. 1163., tělo njegovo sahranjeno leži u Tribinju u cerkvi sv. Petra.

Neman ili **Nemanja**, sin pervašnjega, biaše u broju 52. serbski vladalac. Mnogi pisci one dogodjaje, koje sam ja u životopisu Deše popisao, imenito rate njegove s Radoslavom, ovomu njegovomu sinu Nemanji pripisuju, tak, da se pravo nezna, što je otac doveršio, a što sin. Bilo kako mu drago, to je istina, da je Nemanja svoju dědovinu razširio; bratja njegova Miroslav i Konstantin vladahu u krajini Zahlumskoj. Nicetas *(in Isaac. Lib. 3. nro. 4.)* piše, da je Nemanja Friderika I. zapadnoga cesara, u Palestinu putujućega, s bratjom svojom u Nicei dočekao, i dostojnu čast mu izkazao. Brienio i Cinamus imenuju ovu bratju Nemanje Krazimira i Mechilava, velike knezove od Serbie i Rascie, koji su nedavno ove krajine izpod gerčkoga vladanja oteli. Ovo se dogodi g. 1185., jerbo Du Fresne piše, da je Isacio Angelo Nemanjinu vojsku sbog Radislava slědeće godine kod réke Morave pobio, Isacio Angelo pak postao je cesar g. 1195. Nadalje pišu pisci, da je bio Miroslav od Dubrovčanah protěran po vojvodi Mihailu Bobalu, i da je u Serbiu otišao, gdě je poslě, kano i brat njegov Konstantin, bez odvětka preminuo. Zahlum-

Digitized by Google

čani pak izabraše si za svoga župana Petra, koi bi u istoj krajini rodjen, i koi je mirno i pametno vladao do g. 1234. Nemanja preminu okolo g. 1186., ostavivši dva sina: Tihomila i Simeona.

Poglavje VI.

Dogadjaji Horvatske od godine 1173 — 1204.

8) Bela III. sin Gejze primi kraljevsko žezlo god. 1173., po smerti brata svoga Stěpana III., koi bez odvětka preminu. Mnogi velikaši merzili su na njega, što je bio u Carigradu odhranjen, ali veća strana, slědeća starinski ugarski običaj, preoblada, u slěd šta biše u Gerčku poklisari odpravljeni, koji su Manuela s Belom u Sardiki zatekli, i ovoga u Ugarsku odveli. Buduć da je Manuel Belu zakleo, da neće ništa raditi, što nebi Gerkom prudilo, zato nije hotio za života Manuela u Horvatskoj i Dalmaciі ništa proti Gerkom poduzeti. God. 1176. posla Manuelu proti turskomu sultanu pomoćnu vojsku, koja biaše većom stranom iz Horvatah i Sedmogradčanah sastavljena: polag Praya bio je čeonik pervih ban Ompodin, a drugih Leustakio. Ali privilegia, koju je Bela zagrebačkim kanonikom podělio, pokazuje, da je bio g. 1175. ban Subat. — Od ovuda bi nadalje slědilo, da Zagreb nije bio pod gerčkom vlastju.

Pray piše, da je Bela poslao horvatsku vojsku podvojvodstvom Ompodina Manuelu na pomoć; Arcidiakon pako svědoči, da je sva skoro Horvatska Manuelu bila podložna: ovi protigovor moramo tak razložiti, da je današnja Slavonia i Primorje na Gerke spadala, ostala pako Horvatska Ugrom biaše podložna. Da pak ono, što Kerčelić ovdě opet od Slavonie spominja, stojati nemože, to sam već gori pokazao. Po smerti Manuela g. 1180. Splitčani su se pervi a za njimi Zadarčani izpod gerčkoga vladanja oteli, i dobrovoljno se Beli predali, što svědoči privilegia jedna iz arkiva sv. Krisogona, koja polag Lucia (*Lib. 2. cap. 12.*) ovako počimlje: „G. 1181. měseca Februara, kada je u Zadru kraljevao gosp. Bela Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski i horvatski. Odsudom g. Maura Božjom i kraljevskom milostju župana, i cěle primorske krajine revnoga upravitelja, kada je tabor načinio i t. d.“ Da su u isto vrěme i otoki Brac i Hvar pod ugar-

Digitized by Google

skom krunom bili, to svědoči takodjer Lucio u istom poglavju iz staroga někoga pisma; da su pak Ugri s Mlečani boj imali i pobědu oderžali, to svědoči privilegia iz arkiva sv. Krisogona koja ovako počimlje: „God. 1190. 19. Maja, poslě rata s Mlečani deržanoga i predobitja grada na artu Trani — sv. Krisogonu hvalu uzdajući radi oslobodjenja od velike pogibelji i podělјenja pobědе, i za sva primljena dobročinstva pobožno se zahvaleći, kada se je izabrani naš Petar u Ugarskoj sderžavao, i Nikola hvarski biskup te cerkve naše naměstnik sv. misu služio, i govor po navadi na puk deržao i t. d.“ Isto potverdjuju rěči Dandula pišućega na g. 1191.: „Iste godine biše izveršene pogodbe mira opet na dvě godine ponovljene.“

Da su pako Mlečani svakako tražili k sebi primamiti primorske varoše, to svědoči pismoglasje cerkve rabske na g. 1193., u kom se čita, da je Petar Fuskareno, budući poslan od Dandula Henrika mletačkoga duždе, u varoš Rab došao, za da věrnost rabskoga puka zadobije, ali da nije ništa opravio. Da su pako varoši Rab i Kerk pod vladanjem kralja Bele stojali, to svědoči i privilegia, koju je rečeni kralj Bartolu županu od Kerka g. 1193. podělio, i koja ovako glasi: „U ime svetoga i nerazdělјenoga Trojstva. Bela Božjom milostju ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski kralj. Da se věrnost objači podělјenjem njoj vrědnoga poklona kano plaće: za vrědno deržimo, da ruku kraljevske darežljivosti pram onim obilatie otvorimo, koje njihovo dugovrěmeno pokazivanje věrnosti našemu nagnutju i milosti sveudilj preporučuje. Promatravši dakle milostivnim okom istinitu priverženost věrnoga i ljubljenoga našega Bartola župana od Kerka: predali smo njemu i njegovim odvětkom pravom naslědničtva, za věkovito vladanje, svu zemlju na županiu Modrušu spadajuću sa svimi dotičnimi dohodki, pod tom pogodbom, da spomenuti župan nakon primljenoga dobročinstva, procěnivši našu miloštju, nam u medjah naše kraljevine s 10 oklopniki, a izvan kraljevine s 4 oklopniki služi; ali samo u ono vrěme pozvan će biti, da dojdo, kad se bude sva horvatska vojska po kraljevskoj zapovědi na boj pozvala. Ovu takodjer pogodbu oprědělismo, da ako bi spomenuti župan bez odvětka preminuo, neka jedan od sinovah njegovoga brata, ako pogodbe našega saveza bude oderžao, pod gospodstvom naše jasnosti zemlju pokorno i mirno poseduje. Osim toga hoćemo, i po kraljevskoj vlasti odredjujemo, da nijedan od njegovih ljudih na nikakov sud dojti nemora, osim ako će biti ban u zemlji: ovi neka imade vlast u osobi jih suditi,

Digitized by Google

nu drugamo jih nesmě pozvati. Ali ako gospodar tužiteljem svojih ljudih nebi hotio pravicu načiniti, i tužba sbog toga pred bana dojde, u takvom dogadjaju deržani budu pred istim banom odgovarati. Ako pako spomenuti župan s toliko oklopniki, koliko je po svědočanstvu pogodbe na se uzeo, k našoj vojski nedojde, i dokazat će se našoj jasnosti, da se je to po njegovoj lěnosti i nemarnosti dogodilo: u bližnjoj slědećoj vojski mora pomanjkanje ovo dvojstrukim brojom falećih oklopnikah nadoknaditi. Da pak ovi naš nadarenja list věkovitu jakost i krěpost zadobije, i da se nitko neusudi od ovoga našega nadarenja štogod oduzeti ili pomanjšati: dali smo ga udarenjem zlatne, našom prilikom providjene pečati utverditi. Dato po rukah majstora Katapana stolnobiogradskoga prepušta i dvora kraljevskoga kancelara, god. Gospodinove 1193., u nazočnosti poštovanoga Joba arcibiskupa ostrogonskoga, poštovanoga Saula arcibiskupa koločkoga, Kalana biskupa pečuskoga, zajedno ravnitelja od Dalmacie i Horvatske, Krispina biskupa čanadskoga, Dominika biskupa zagrebačkoga, Dominika i dvornoga i bodrogskoga župana, Andrie šopronskoga žup. Bota biharskoga žup. Egida saladskoga žup. Fulka železnanskoga žup. i žup. šimegskoga."

U ovoj privilegii čini se uspomena od Kalana, ravnitelja ili gubernatora od Horvatske i Slavonie, koi je zapovědio g. 1193., da se daje biskupu zagrebačkomu desetina po cěloj biskupii od svih vojvodstva dohodakah. To opet pokazuje, da u to vrěme Slavonia još nije bila posebna kraljevina, kako Kerčelić bliše, drugač bi se Kalan bio zvao ravnitelj od Horvatske, Dalmacie i Slavonie. Kano što sam rekao, neima povelje tia do Andrie II., u kojoj bi bila uspomena od Slavonie, ov se je pervi služio naslovom vojvode od Horvatske i Dalmacie, ili jednom rěčju od Slavonie.

Bela dade sina svoga Mirka već g. 1185. za kralja kruniti, to svědoči privilegia iz arkiva kaptola trogirskoga (kod Lucia *Lib. 3. cap. 13.)*, koja ovako glasi: „U ime svetoga i nerazdělienoga Trojstva. God. uputjenja Gospodinova 1185. Indikcie 3., kada je Lucio III. na apostolskoj stolici sědio, gosp. Bela III. ugarsku kraljevinu ravnao, gosp. Henriko (razumij Mirka) njegov sin, za njegovoga života bio krunjen, i gosp. Petar Ugar prečastni arcibiskup splitsku stolicu ravnao, ovo bi načinjeno." Privilegia ova bila je izdata prilikom duhovnoga sabora. U njoj razrediuje arcibiskup biskupie na njega spadajuće, i opredělјuje njihov kotar i medje. Onda bliše i biskupie senjska i karbav-

Digitized by Google

ska podignute, kojih kotar spadaše prie pod vlast karčkoga biskupa.

Po smerti Kalana, ravnitelja od Dalmacie i Horvatske, postade vojvoda ovih pokrajinah Mirko Belin sin. Jer da je ovi g. 1194. ondě već vojvodovao, to svědoči slědeća privilegia (*Farlat. Tom. 3. pag. 225. — Kerčelić pag. 168.*): „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Godine uputjenja G. N. I. 1194. dana 9. Julia, na početku Indikcie 12. kod Knina, kada je kraljevao naš prejasni gospodin Bela kralj od Ugarske, Dalmacie, Horvatske i Bosne, u Dalmacii pak i Horvatskoj vladaše sin njegov Mirko, kada smo se mi Petar arcibiskup splitske cerkve, s Matiom biskupom ninskim, Damjanom biskupom zadarskim, i ostalimi plemići — kojih imena ćeju se doli popisati — po zapovědi kraljevskoj sakupili. — Svědoci od Zadra biše Petrona Kucile, Pertiz Vitake. Ja Basilio diakon i zadarskoga varoša bilježnik, popisao sam ova s običajnom biljegom.“ — Od ovuda vidimo, da je bio Mirko vojvoda od Dalmacie i Horvatske, i da je bio onda Zadar ugarskomu kralju Beli podložan. Pray piše, da je Bela g. 1185. mladjemu svojemu sinu Galiciu za ravnanje predao, god pako 1194. zetu svomu Isaciu Komnenu vojsku na pomoć poslao proti Bugarom, koji su se u ono vrěme opet izpod gerčkoga jarma oteli, od kojega boja doli ću obilatie pisati. Poslě ovih dogadjajah g. 1196. Bela je preminuo, ostavivši tri sina: Mirka, naslědnika prestolja, koi bi još za njegovoga života krunjen, Andriu, kojemu je s mnogim blagom izveršenje svoga zavěta — rata proti Saracenom — izručio; ime tretjega se neznade.

9) Mirko sin Bele III. stupi na prestolje ugarsko g. 1196. Otac mu u miru kraljevinu ostavi, nu tim više uznemirivaše ga mladji njegov brat Andria. Ovi t. j. dobi od svoga otca veliko blago, nu on na město da sakupi vojsku, novce potroši, i potrěbova od brata razděljenje kraljevine. Odanle je medju njimi kervavi rat postao, dok se je najposlě posrědovanjem pape Inocencia III. mir načinio, pod óvom pogodbom, da Andria zadobije s nazvom vojvode Dalmaciu i Horvatsku. Andria podloži zatim svojemu vladanju i pokrajinu zahlumsku, i počeo se je onda zvati vojvoda zahlumski, kasnie pako, kano kralj, sazidao je ondě grad Omiš, od ovoga dogadjaja dojti će obširnii razgovor u dogadjajih Serbie. — Ovo je bio pervi rat Andrie, od kojega Lucio (*Lib. 3. cap. 3.*) slědeće piše: „G. 1198. 6. Maja, poslě srětnoga slavodobitja i slavnoga nastupljenja pobědnoga vladanja presvětloga Andrie, sina Bele III.,

Digitized by Google

koje mu svamogući njegovoga vojvodstva zaštitnik nad Dalmaciom i Horvatskom velmožno podĕliti dostoja, i potle oderžane glasovite pobĕde nad Zahlumjem i Bosnom, kada se je ko slavodobitnik u Zadar povratio, razredjujući pravde svoga vojvodstva.“

Drugi put podigo je Andria boj proti svomu bratu g. 1199.; ali onda je bio od Mirka preobladan i u Austriu protĕran; najposlĕ bi po poklisaru nĕmačkih principah, Konradu arcibiskupu mogučkom, mir sklopljen, pod ovimi pogodbami: da obadva brata, Mirko budući da je već papi obećao, Andria pak iz zavĕta otčinoga u Palestinu otidju, a Ugarska neka se medjutim izruči vojvodi austrianskomu; koi se iz Palestine živ povrati, on neka onda kraljevinu ravna, dotle će Mirko brata svoga u miloštju primiti. Ali nijedan nije u Palestinu odišao, jerbo Mirko pomagaše onda Vlakina, brata Stĕpana velikoga župana od Serbie, koi je Inocenciu papi obećao, da će na rimski vĕrozakon prestupiti, ako njega bude za kralja krunio, oda šta ćemo u dogadjajih Serbie obilatie govoriti. — Pray piše, da je u ono vrĕme Mirko u Bugariu navalio, i pet biskupiah od nje odcĕpio, što se on pokazati tersi iz dopisa Kalo Ivana kralja bugarskoga, Inocenciu papi poslanoga. Gdĕ se je ovo dogodilo, jeli u Serbii, ili Bugarii, i bile su li one biskupie u Bugarii, radi kojih se je Kalo Ivan papi tužio, to ću u dogadjajih Bugarie pokazati.

Da je Andria imao vlast, kano vojvoda od Horvatske i Dalmacie, naimenovati biskupe, to svĕdoči slĕdeća njegova privilegia: „U ime svetoga Trojstva i nerazdĕljenoga jedinstva. Ja Andria kralja Bele III. sin, Božjom milostju vĕkoviti vojvoda od Dalmacie, Horvatske, Bosne i Zahlumja. Budući da je vojvodskoj jasnosti slobodno prava i naredbe kraljevine svoje urediti. Zato obilazeći Dalmaciu našli smo, da hvarska (*Pharensis*) biskupia pastira svoga neima. Dakle da cerkva u svojih pravicah nebude ograničena, marljivim iztraživanjem, kojoj arcibiskupii podložni su sufragani, razuměli smo od dalmatinskih biskupah i svih horvatskih principah, da je polag starinske naredbe na splitsku arcibiskupiu spadala. Mi dakle njihovo svĕdočanstvo poslušavši, podarili smo spomenuti biskupat stanovitomu splitskomu kanoniku Miku, i potverdili smo isti biskupat cerkvi splitskoj. Ove pako naredbe list načinjen bi sa svĕdočanstvom ovih: Andrie bana, župana Makaria, župana Josipa, župana Marka, župana Andronika sina banova, Venceslava vojvode komornika, Gutifreda prepušta, Teobalda majstra. Dano po rukah Petra sina Milke, bilježnika dvora vojvodinoga.“

Digitized by Google

Poslě ovoga dogadjaja hotio je Nikola, koi je zadarski arcibiskupat pograbio, skradinsku i ninsku biskupiu od splitske arcibiskupie odcěpiti. Na tužbu kaptola splitskoga u sléd toga načinjenu posla jim Mirko kralj slědeće pismo: „Mirko Božjom milostju kralj ugarski, horvatski, dalmatinski i bosanski, Splitskomu kaptolu i cěloga varoša spravištu pozdrav i milostju. Primivši vaše obćine pismo i glasonoše, nastojali smo, da ono, što su nam javili, razuměmo. Spoznali smo pak iz njihovoga pripovědanja, da se Zadarčani s kraljevskom zapovědju i vlastju hvastaju, u sléd koje ćedu odsele vašo biskupie skradinsku i ninsku posědovati. Buduć pako da smo mi deržani iz primljene veličanstva visosti pravice svih naših věrnih, po glasu privilegiah, neoskvernjene i nepogažene začuvati, zato niti to nećemo, da vi na vaših pravicah ušterb terpite, nego vam, iza kako ste vašu stalnost pokazali, sve vaše pravice potverdjujemo, a podložnim vam biskupom svim u obće i svakomu pose po kraljevskoj oblasti zapovědamo, da dužnu čast i počitovanje splitskoj cerkvi izkazuju, i nikakvim prekeršenjem věrnosti, koju su istoj cerkvi dužni, nju više neraziljute.“ —

Ovo se je dogodilo (kako Lucio piše) g. 1200., u ko vrěme biaše arcibiskup splitski Bernardo, još g. 1198. od Inocencia pape naimenovan i potverdjen. Od njega pisa Mirko Splitčanom slědeće pismo (kako Kerčelić iz Farlata na strani 270. bilježi): „Mirko Božjom milostju kralj ug. horv. dalm. i bos. svojim ljubljenim i věrnim věćnikom i puku splitskomu pozdrav i milost. Providnost vašu u mlogoverstnih zahvalnosti dělih spoznavamo, jerbo ste věrnost koju ste našemu kraljevskomu veličanstvu dužni, uzderžali, i vrědnoga našega Bernarda, po našoj ljubavi vašega arcibiskupa, dostojno poštovali. Ovoga vam što bolje možemo, preporučamo, jerbo ga najviše počitujemo i ljubimo, ter město medju većjimi kraljevine principi pokraj kralja opredělljujemo. Radi toga zapovědamo i zahtěvamo, da mu se sasma poddate. Dali smo njemu zapověd, da vas od naše strane često opominje i naputi, da k službi našoj tak budete pripravljeni, da spoznavši, koliko nas ljubite, odlučimo vaše slobode i dostojanstva braniti.“

God. 1201. postao je opet nemir medju ovom kraljevskom bratjom, jerbo Mirko kralj, koi se je u Palestinu spremao, da sinu svomu naslědstvo od prestolja osigura, dade ga, prie nego se je na put krenuo, za kralja kruniti. što se je dogodilo (kako ja iz Arcidiakona izvodim) god, 1202, jerbo je poslě, kako Arcidiakon piše, Andria vojsku

Digitized by Google

proti bratu svomu podigo; ali je bio od njega dvaput pobijen i tia do mora protěran. Kad je pak i tretji put vojsku proti bratu podigo, i ovoga veća strana velikašah ostavila, tak da je na pobědi dvojio: onda je sam u tabor neprijateljski odišao, i uplašenoga Andriu vlastitom rukom uhvatio, odveo, i u grad Kneginec, blizu Varaždina zatvorio. Ovo se dogodi g. 1203., lahkim su dakle poslom medjutim Mlečani Zadar predobili, dočim su svi vojvode i župani ilirski u domaći rat bili zapleteni, i ovako nitko nije mogo gradu na pomoć iti. G. 1204. poslao je Inocencio papa kardinala Leona s krunom i kerstom u Bugariu, da onděšnjega vladaoca Ivana, koi se je bio rimskoj cerkvi pridružio, na kralja od Bugarie kruni; ali Mirko dade Leona uhvatiti, i u grad Kevi zatvoriti, jeli pravo i zašto, od toga ću u dogadjajih kraljah bugarskih govoriti. — Sada pako priobćiti ću mojim čitateljem, što naš Arcidiakon od rata medju kraljem Mirkom i bratom njegovim Andriom, ter od osvojenja Zadra po Mlečanih pripoveda. On u poglavju 24. ovako piše:

„U to vrěme po smerti kralja Bele sin njegov Henriko (razumij *Emericus* t. j. Mirko) na prestolju ga je izměnio, radi šta je arcibiskup Bernardo čestie u Ugarsku putovao, i od kralja častipuno bio primljen, te mnogimi pokloni nadaren. Jerbo kano svoga otca kralj ga počitovaše, i štogod je arcibiskup zahtévao, bez svakoga suztezanja od njega dobivaše. Na njegovu dakle molbu poklonio je kralj cerkvi sv. Domnia dohodki melinah na solinskom potoku, koji na tjeden spadaše na bana. Buduć pako da je kralj Mirko svoga maloga sina za naslědnika imati želio, i njega za života na kralja pomazati hotio: zato je Bernardo, budući od kralja pozvan, u Ugarsku odišao, i ondě je s ostalimi biskupi cerkavah kraljevine ugarske, koji se biše na ovu svečanost kraljevskoga veselja sakupili, sina kraljevoga krunio, i mnogimi od kralja nadaren pokloni, u cerkvu svoju se je povratio. U to vrěme postao je razdor medju Mirkom kraljem i bratom njegovim vojvodom Andriom, i bio je Andria dva puta tia do Primorja protěran, kojemu je arcibiskup dosta dobro i pošteno služio. Ali iza kako se je ov u Ugarsku povratio, počela se je medju brati većja buna dizati. Jerbo svi kraljestva velikaši i malo ne čitava ugarska vojska kralja ostaviše i vojvodi Andrii nepravedno se priklopiše. S kraljem jih je jako malo ostalo, pa i ovi, tolikom bunom uplašeni, nisu se usudili kralja nagovarati da se nada, paće su mu běžanje savětovali. Pripeti se pako, da su se něki dan obě strane približile, i

Digitized by Google

brižljivo se za boj pripravljale. Ali budući da kraljeva strana gledom na drugu ništa nije bila, počeo je sasma klonuti, i u duhu razmišljivati, šta da čini u tolikoj pogibelji. Najposlě po brižljivom iztraživanju, kano od Boga nadahnut, nadje koristni put, kojim i kraljevine vladanje bude zadobio, i od proljivanja kervi čist ostao. Onda veli k svojim drugom: „Nemojte me slěditi, nego ostanite malo ovdě!“ Zatim položivši oružje uzme u ruke šibu, i otidje lagano u nepriateljski tabor, i iduci sred oboružane množine jasnim glasom vapiaše: „Sada ću vidět, tko se usudi ruku svoju na kerv kraljevskoga odvětka pružati!“ Viděći njega svi su uzmicali, i neusudivši se něšto započeti, prostran put mu s jedne i druge strane načiniše. Došavši pako k bratu, uhvati ga, i vodivši ga izvan bojnih verstah, dade ga zatvoriti u něki grad. Onda su svi sa stidom i strahom, položivši oružje i padnuvši pred kralja na koléna, njega za oproštjenje molili, kralj pako, koi biaše uvěk milostivni, svekolike je u milost primio.“

„Poslě toga, prie nego je godina danah iztekla, pade Mirko u smertnu něku bolest. Znaduci dakle, da se njegova skrajnja ura približuje, poslao je što najberže glasonošu, i zapovědio je brata svoga iz tavnice pustiti, pa k sebi dovesti. Kada je pak ovi došao, načini kralj u njegovoj nazočnosti oporuku (testament), izručivši mu s tutorstvom svoga sina i upravljanje cěle kraljevine, dok pitomac punoletan postane. Zatim je kralj Mirko preminu, i malo danah poslě i njegovo jedino děte umro. Onda Andria viděći, da je na njega samoga vladanje cěle kraljevine spalo, dade se od svih ugarskih biskupah kruniti. Posla pak i po Bernarda arcibiskupa splitskoga, i pozva ga, da k ovoj kraljevskoj svečanosti dojde. Ali Bernardo misleći, da sin Mirka kralja jošte živi, nije poslušao kraljevski poziv, koje zanemarenje je mu kralj zamĕrio.“

Od porušenja pako Zadra isti Arcidiakon u 25. poglavju svoje dogodovštine ovako piše:

„U ono vrěme izdao je gospodin Inocencio papa proglas, da se svi Kerstjani na pomoć Svetoj zemlji spremaju, i podělio je odrěšenje svih grěhovah onim, kojim bi se pripetilo, da ondě u nadi věčnoga života preminu. Onda se je malo ne cěli svět podigo, osobito pak je iz zapadnih deržavah veliko mnoštvo, uzamši znamenje križa, u Mletke došlo iskajući, da im se daju iz pogodjenoga mletačkoga mornarstva ladje za prebroditi se. Poslě kad su se pogodili u plaći za brodare i ladje: izručili su jim Mlečani 50 manjih, toliko većih, i toliko drugih brodovah, za odvoze-

Digitized by Google

nje konjah, hrane i oružja. Osim ovih pako bile su još i od posebnih ljudih mnoge ladje pogodjene, i ovako postade morska vojska veoma četna. Ovu takodjer pogodbu nastojali su Mlečani Frankom primetnuti, da se cěla vojska ondě izkerca, gděgod budu oni hotěli, i da Mlečanom polag pogodbe proti svakomu na pomoć idu. Biahu pako Mlečani u to vrěme od Zadarčanah često napastovani: jer gdě su samo mogli navaljivahu na Mlečane, dobra njhova grabeći, nje uvrědjujući, ubijajući, i sve moguće zlo jim iz svih silah uzrokujući. Bogatstvom izobiljujući, mnoga su iz prokšie pograbili, biahu bo od oholosti naduti, radi svoje vlasti gizdavi, svojimi nepravdami se ponoseći, i sverbu zločinstvah plesajući, izsměhavahu nižje, prezirahu višnje, i mišljahu, da se š njimi nitko uzporediti nemože. I akoprem biahu mnogimi grěhi izopačeni, tim su još velikoću svoje malovrědnosti nadopunili, što su katoličanski věrozakon odbacili, i krivověrstva ljagom se poganili. Jerbo svi skoro plemenitii i poglavitii Zadarčani krivověrnike rado primahu i uzderžavahu."

„Dakle sva množina morske vojske krenula se je g. 1203. měseca Oktobra iz Mletakah, i brodivši pokraj Istrie, u Dalmaciu je stigla, i nedaleko od Zadra se usidrila. Biahu pako poglavitii vodje iste vojske od strane Franakah stanoviti grof Simon de Monte forti, od strane pako Mlečanah dužda Henriko Dandulo, čověk verlo junački i providni, koi premda je tělovima očima zlo vidio, nu pametju znao je dosta bistro gledati. Zadarčani dakle, viděći se od vojske obkoljene, veoma su se uplašili, neznajući, što bi bilo probitačnie raditi. Taki zatim uzbudi se pošast toli ubitačna, da nije ostalo u varošu toliko živih i zdravih, koji bi bili mogući mertve pokopati. Ležahu bo u cervih i kućah mertva těla kukavicah nesahranjena, tak, da ubogi gradjani nisu znali, što da prie overše, jeli dužnosti gradjanske, ili sprovode, i ovako se dogodi, da je bio nesrětni, od nikakve posade nebranjeni grad na skorom i lasno od nepriateljah predobljen, i na dan sv. Krisogona, kojega su oni najviše slavili, božanska osveta je na nje pala. Jerbo onda Mlečani, izišavši iz ladjah, gomilami su na varoš navalili, i osvojivši ga u čas, te stanovavši ondě něko vrěme, pred svojim odlazkom sasma su ga opustošili. Jer porušivši sve bedene naokolo, i sve kuće unutra, ništa nisu ostavili osim cerkavah. Odanle pako odjadri sve mornarstvo u Carigrad i predobi ga. Onda su se Zadarčani, budući iz domovine protěrani, po moru razběžali, i Mlečane, gděgod mogahu, ubijali. Ovi pako, poslavši la-

Digitized by Google

dje, sazidali su na otoku pred Zadrom neki gradić, i providivši ga mnogobrojnom posadom, nisu dopustili Zadarčanom u varoš uniti, nego su jih svuda po moru proganjali. Ovih danah došli su Kajetani s deseti brodovi u Dalmaciu. Onda Bernardo, arcibiskup splitski, posětivši jih, nagovaraše nje, da Zadarčanom pružaju pomoć proti Mlečanom, koji su spomenuti gradić branili. Kajetani prizvoliše, Arcibiskup pako, pogodivši se s njimi radi plaće, koju jim dati mora, u Vranu je odišao, i uzamši množinu srebra, koju biaše ondě kralj kod templarskih vitezah položio, izplati pogodjenu plaću. Kajetani pako, sdruživši se sa Zadarčani, odišli su k Zadru, i počeli su se junački borit s Mlečani, koji biahu u kuli. Najposlě Mlečani, nejednaki u sili i umoreni, nisu se mogli oslabljenimi od boja desnicami dulje braniti. Onda Zadarčani i Kajetani, oderžavši pobědu, sve Mlečane u gradu najdjene pod sablju okrenuše, i porušivši sve sgradje od iste kule, u Zadar unidoše, podertine svojih stanjah koliko moguće popraviše, i ondě se nastaniše. Zatim su poslali u Mletke poklisare, i sklopili mir s njimi, obećavši pod zakletvom, da jim ćeju stalnu věrnost pokazivati, i podložni biti. U isto vrěme dojdoše Mlečani s ladjami, hotěći se arcibiskupu osvetiti, i porušiše toranj i palaču, koju je isti arcibiskup sazidao na otoku proti Solinu ležećem.“

Prie nego životopis Mirka kralja doveršim, priobćiti ću još mojim čitateljem privilegiu njegovu, koju je zagrebačkomu biskupu podělio, po kojoj biskupi zadobiše vlast svoje podložnike suditi. Original od ove privilegie nahodi se u kaptolu stolnobiogradskom, odkuda bi po zapovědi Stěpana kralja, na molbu biskupa Timotea, za prepisati ga poslan. Glasi pak ovako:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga jedinstva. Mirko Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski na věke. Čim izvišenia su dobročinstva, koje vidimo, da kraljevsko veličanstvo s neba dobiva: tim deržanie je, da za nje Bogu svoju zahvalnost pokaže; tim deržanie je, da njegovu darežljivu miloštju uzaimno obilnostju dobarah, koje po volji najvišnjega razdělitelja za privrěmeno uživanje primi, ili uklonenjem potrěbočah cerkve, ili svim mogućim overšivanjem drugih bogoljubnih dělah počituje. Hoteći dakle na městu sadašnjega prognanstva i tuge marljivo sějati, što ću u budućoj plesanja domovini po darežljivosti Gospodinovoj s mnogoverstnim plodom žeti: deržao sam za bogoljubno kvar i izgubljenje vrěmenitih dobarah, koje je zagrebačka cerkva u vrěme

Digitized by Google

rata sbog svoje stalne našoj kruni dělom izkazane věrnosti podnéla, nadoknaditi. Naredjujemo dakle, da nijednomu banu nebude dopuštjeno ljude spomenute cerkve vožnjom, potrěbovanjem kožah od kunah, ili daće napastovati; nego sve ovo dužni su kak Začesani i Dubravčani, tak i ostali cerkve ljudi, samo svojemu biskupu. Odredjujemo takodjer i hoćemo, da odluka naša u napréd u neoskvernjenom stališu ostane, da zagrebački biskupi od naših kunskih kožicah, ili od dohodakah, koje se na město kunovine plate, kano takodjer od kermakah, koji se u zagrebačkoj biskupii love, podpunu desetinu bez ikakvoga protigovora dobivaju. Da pak ova našega kraljevskoga veličanstva odluka věkovite vrědnosti krěpost zadobije, obskerbili smo nazočni list pečatom našega obraza. Dato po ruki Desideria dvora našega kancelara god. uputjenja Gospodinova 1199., kadá biaše prečastni Job ostrogonski arcibiskup; poštovani Saul koločki arcibiskup; Kalan pečuski biskup; Ugrino gjurski bisk.; Adrian sedmogradski bisk.; Dominiko zagrebački bisk.; Katapan jagerski bisk.; Ivan čanadski bisk.; Kalenda vesprimski bisk., palatin i bački župan; Nikola ban i saladski župan; Nika biharski župan; Fulkon bodrogski žup.; Kefano šopronski žup.; Ampudin solnokski žup.; Dionisio viarski župan. Dato g. 1272. dana 18. Maja, kada biaše majstor Demetrio cerkve naše prepušt, Nika kantor, Felician kustos, Sebastian dekan.

Poglavje VII.

Dogadjaji Serbie od godine 1185 — 1204.

Tihomil sin Nemanje, poglavica serbski u broju 53. Du Fresne piše, da niti godinu danah nije živio. Preminu bez odvětka, ostavivši vladanje mladiemu bratu

Simeonu. Ovi postade serbski poglavica u broju 54. okolo g. 1187., i imade pod svojom vlastju ne samo Serbiu, nego i dolnju Dalmaciu, Tribinj i Zahlumje, i zato se je pervi zvao (kako Orbin piše) kraljem od Serbie. Du Fresne piše, da je imao za ženu Eudokiu, sinovku Isacia gerčkoga cesara. Nu nije dugo vladao, jerbo izručivši kraljevinu sinu svomu Stěpanu: obuko je habit i odišao u manastir na goru Papiciu, gdě čineći pokoru život mirno sverši. S pervom ženom rodio je tri sina: Stěpana, Vukšu i Savu. Stěpan postade naslědnik prestolja, Vukša dobi

Digitized by Google

vojvodstvo od Rase, Sava pako, pogerdivši slavu ovoga světa, slědio je primĕr otca svoga i odišao je u samostan, gdě je sveto živio i sveto umro, radi šta ga Iliri istočnoga věroizpovědanja i dan današnji kano Svetoga počituju.

Stěpan I.. sin Simeona, biaše 55. poglavica serbski. Pisci od njega pišu, da je bio bistre pameti, velikoga duha i junačkoga serdca. Na skorom po smerti otca uzpiri se nesloga medju bratima Stěpanom i Vukšom, i buduć da je Stěpan brata svoga veoma počeo proganjati, ov se je k Ugrom uteko i od njih pomoć molio. U slĕd ovoga poziva odišao je Andria s vojskom u Zahlumje, gdě Vukšanova brata preoblada i u Serbiu protěra. Ovo potverdjuje gori popisano svědoĕanstvo od Andrie II. na g. 1108. 6. Maja, gdě se veli: „poslě slavnoga preobladanja Zahlumja i Rascie.“ Po svoj priliki je Vukša nakon ovoga rata Rasciu, Diokleu i Primorje za sebe zaderžao, a Zahlumje Andrii odpustio, Stěpan pak ostade veliki župan od Serbie. Ov poslědnji, za da vladanje svoje učversti, posla pismo Inocenciu papi, moleći duhovnike, koji bi njegov puk u naručaj rimske cerkve priveli, i da mu poděli kraljevsko dostojanstvo. Nu to nebi po ćudi Mirka kralja: nagovori dakle Vukšu, da isto učini, što brat njegov, Mirko pako sam pisa takodjer papi i nagovaraše ga, da Vukšu daje za kralja kruniti, a ne Stěpana, ali i Vukša neka priznaje verhovnu vlast kralja ugarskoga. Nu iz toga nebi ništa: jerbo Asan kralj bugarski dodje Stěpanu na pomoć, i onda je Vukša možebit u boju poginuo, jerbo ga pisci više nespominjaju. Stěpan pako postade vladalac od cĕle Serbie, i zvao se je veliki župan od Serbie i Rascie; kašnie pako, kano što arcidiakon splitski svědoči, bi po poklisaru pape Honoria III. svetačno za pervoga kralja od Serbie krunjen. U dopisu, koi zatim papi pisa, služio se je već slědećim naslovom: „Stěpan Božjom milostju krunjeni kralj serbski, duklanski, tribinjski, dalmatinski i zahlumski.“ (vidi *Hon. Lib. 3. epist. 681. apud Raynold. ad ann. 1220. nr. 37.*)

Ove dogadjaje, kano što to svaki pozorni čitatelj lahko opazi, verlo poměšano su pisci popisali, jer mnogi od njih smatraju Simeona i Nemanju kano jednu osobu, dokazujući, da je Nemanja poslě svoga ulaza u manastir ime Simeona primio, i da sve dogadjaje onomu Simeonu pripisane njegovomu sinu Stěpanu pripisati se moraju. Na ovi način može si već čitatelj sve protigovore razrěšiti.

U ovo vrěme biaše Bosna pod ugarskom krunom, a ban njezin zvao se je Kulin. To svědoči dopis Vukše papi Inocenciu III, poslan, u kojem slědeće čitamo: „Najposlě

Digitized by Google

hoćemo, da vaše otčinstvo znade, da u zemlji ugarskoga kralja, imenito u Beseni (t.j.) Bosni krivověrstvo počimlje proiznikati.“ U odgovoru na ovo pismo zvao ga je Inocencio *Bacilinus* t.j. *Ban Kulinus.* — Na sveršetku ovoga poglavja spomenuti ću još na kratkom imena banah, kojt ovoga stoletja u Bosni vladahu.

1) **Stěpan**, koi bi naimenovan za bana od Bodina, i vladaše okolo g. 1080—1115.

2) **Tvartko**, kojega ja deržim za Tverdoslava sina Branislava, koi bi po zapovědi Bodina kod Dubrovnika pogubljen. Vrěme njegovoga vladanja nemože se točno opreděliti.

3) **Borica.** Iz kojega koléna je proizlazio, to se nezna, někoji pisci ga derže za Kolomanova kopilana. Vladao je okolo g. 1156.

4) **Borić**, možebit sin pervašnjega, primio je vladanje od Bosne 1157. Njegovu sestru uzeo je Miroslav brat Nemanje za ženu. — Živio je do g. 1171.

5) **Kulin**, po svoj priliki sin Borića, biaše po svědočanstvu Lukaria već g. 1171. ban od Bosne. Iz početka je bio verlo priveržen katoličanskoj cerkvi, nu kasnie je počeo nauk razkolnikah, Patarenah zvanih, slěditi, radi šta mu je Inocencio pisao, opominjajući ga, da se opet k rimskoj cerkvi povrati, i kada je opomena njegova bez uspěha ostala, prětio mu je, da će ga iz banie ukinuti, u sled šta je Kulin najposlě izpovědanje pataransko opozvao. Kulin je toli pametno i razložno vladao, da je u njegovo vrěme Bosna na sve potrěbne stvari bogata bila, i da su tergovina i znanosti u cěloj deržavi procvětale. Zato se je i uspomena njegovoga vladanja dugo slavila, i kad je bilo plodno lěto, kazivahu ljudi, da se je vrěme Kulina povratilo.

Poglavje VIII.

Dogadjaji Bugarah od godine 1185—1207.

U poglavju 39. strane III. pisao sam, da je bio Bodin kralj bugarski g. 1074. od Gerkah uhvaćen i Bugaria osvojena. Pod ovim gerčkim jarmom stenjala je Bugaria tia do g. 1185., dakle kroz 111 godinah. Onda se je opet izpod gerčke vlasti otela, što Du Fresne iz Niceta *(In Isaac. Lib. 1. nro. 4—6.)* ovako na kratkom izpisuje. Buduć da se je iz Bugarie odveć mnogo marhe odtěralo, počeli su se

Digitized by Google

Bugari, već prie na gerčko vladanje merzeći, još više ljutiti i buniti, kolovodje pak ove bune biše dva brata iz kraljevskoga roda imenom Petar i Asan. Ovi, da se nečini, kano da se bez uzroka bune, pošète Isacia cara, bavećega se onda u Cipseli, i pomole ga, da jih u svoju vojsku primi, i da jim da imanje jedno kod gore Hema, za da‡živiti mogu. Nu budući od cara pogerdjeni i odtěrani, povratili su se kući, i primamivši mnoge Bugare na svoju stranu, javno su se proti gerčkomu caru podigli. Da pak onim, koji su se bojali k njim pristati, vas strah oduzmu, a slědbenike svoje još više obodre, sazidali su cerkvu na čast sv. Demetria, i zatvorili u nju mnoge (kano što oni kazahu) od běsa obsědjene obojega spola, koji su ondě počeli vapiti: da se je Bogu dopalo, da se narod bugarski od gerčkoga jarma izbavi, i da svoju priašnju slobodu zadobije; zatim, da je sv. Demetrio Tesaloniku i Gerke ostavio, i k Bugarom došao, da je u tom poslu pomaže. Ovako Bugari primamljeni, pridruže se spomenutoj bratji, obuču Petra u cervene čižme, i okrune ga za kralja. Polag drugih pisacah pak izabrali su Bugari za svoga kralja Asana. — Isti dogadjaj gerčki pisac Akropolita (kod Kerčelića *pag. 177.*) malo drugačie izpisuje, on ovako veli:

„Isacio car carigradski zavětova se po smerti svoje gori spomenute žene sa kćerju ugarskoga kralja (Bele III., kako Niceta svědoči). Kad se je pako k piru pripravljao, odredio ga je veličanstveno i s kraljevskimi troški proslaviti. Za tu sverhu kupili su se iz svih krajinah gerčkih marha, kermci i volovi, i budući da je Bugaria na ove stvari najplodnia bila, zato se je jih najviše iz nje tražilo. Bugari, već odprie nepriatelji Rimljanah (t. j. Gerkah), kano početnikah od mnogih već godinah tolikih ratovah, robljenja, porušenja varošah i drugih neizbrojenih nesrěćah, morali su od vrěmena Basilia cara, koi se zato, što jih preoblada, *Bugaroktonos* (t. j. ubojica Bugarah) zvaše, tia do vrěmena Isacia Gerkom harač platiti. Radi ovoga dakle, što spomenusmo, Bugari su se, neznam po čijem nagovoru, pobunili, i pod vojvodstvom Asana sve krajine od Balkana tia do Dunava osvojili. Po tom bi gerčko carstvo u veliku smutnju i nevolju stavljeno: jerbo Bugari, zadobivši pomoć od Skitah (Vlahah i Pečenacah) mnogu su žalost Gerkom uzrokovali. Razljutjen sbog toga cesar Isacio sakupi svu svoju vojsku, i prošavši kroz Primorje i varoš Mesembriu, dojde u gore Balkanske (gerčki *Hæmus,* planine ove děle Serbiu od Bugarie), gdě se je Asan u varošincu Strinabo zvanom sa svojom vojskom zaderžavao. Cesar zapovědi ovdě ša-

Digitized by Google

tore razpeti i varoš obsěsti; ali bi od Bugarah strašno prevaren. Jer Bugar něki, za uskoka sebe izdajući, najavi cesaru približavanje vojske vlaške istim putom, kojim je gerčka vojska došla. Cesar ovim glasom smutjen, akoprem bi bio mogo već sutradan varoš osvojiti, taki je obsědjenje dokinuo, i po nagovoru lukavoga Bugara nije se istim putom povratio, kojim biaše došao, nego stranputicami, gdě su na njega u jednoj těšnjavi Bugari iznenada navalili, vojsku mu razbili, i svu bojnu spravu, istu takodjer carsku pertljagu zarobili. Od Gerkah biše premnogi izsěčeni; mali samo broj jih je s cesarom uteko, pa ovi biše takodjer sasma goli i oplěnjeni. Poslě ovoga preobladanja postali su Bugari veoma oholi: jerbo su mnoge dragocěne gerbe zadobili, osim toga pako mnoge drage kraljevske kupe, zděle i novacah nebrojeno množtvo, isti takodjer carski križ od čistoga zlata, koi biaše malo prie sveštenik u potok bacio, nadjoše. Križ ovi imade u srědini iz presvetoga derva, na kojem Isukerst razpet visaše, izrězanu priliku. — Car pak Isacio u Carigrad je uteko.“ — Sada pako ću dogadjaje pojedinih kraljah napose popisati.

Asan polag Kačića Jasen, 25. kralj bugarski, stupi na prestolje bugarsko g. 1187. Kako je i sa svojim bratom Petrom pomoćju Vlahah domovinu svoju od gerčkoga jarma oslobodio, i Isacia cesara preobladao, to smo već viděli. G. 1192. podigo je Isacio opeta vojsku proti Bugarom, ali i sada su ga ovi nadvladali; kada se je pak slědeće godine tretji put proti Bugarom spremao, bi od brata svoga Aleksia Komnena uhvaćen, očiuh lišen, i u tavnicu bacen, gdě je g. 1195. i preminuo. Aleksio car je g. 1195. takodjer strašnu vojsku proti Bugarom podigo, nu i ovu je Asan razbio, a njezinoga velikoga vojvodu imenom Sebastokratora uhvatio. (Ovako pripověda Du Fresne iz Niceta *lib. 1. nro. 4. in Alex.*)

Poslě ovoga boja Asan nije dugo živio, budući od někoga bugarskoga plemića (polag Akropolite od svoga stričevića) imenom Ivanka ili Ivana, neznade se kako, ubijen. Englezki pako pisac Radulf. de Diceto (*in Imag. hist. nro. 1189.*) piše, da je poginuo od carske oděće otrovane, kad ju je obuko, što se je moglo lahko po gerčkoj lukavštini dogoditi, i to okolo g. 1166. — Asan ostavi za sobom, po svědočanstvu Akropolite, dva sina Ivana i Aleksandra.

Petar 26. kralj bugarski, izměnio je brata svoga na prestolju bugarskom, i da smert brata svoga osveti, protěrao je njegovoga ubojicu Ivanka u Carigrad. Ali njega je takodjer Bugarin něki ubio.

Digitized by Google

Ivanko 27. kralj bugarski, biaše sin (polag někojih pisacah brat) Asana, zauze prestolje okolo g. 1147. — Nicetas od njega piše, da je izperva živio u Carigradu kano bugarski poruk, i poslě kad je odanle uteko, primi ga Petar kralj za svoga pomoćnika u vladanju. Čim je kralj postao, taki se je pod obrambu rimskoga pape Inocencia III. stavio, poslavši mu veoma pokorni dopis, iz kojega někoje zlomke, kako se kod Kerčelića *(pag.178.)* čitaju, priobćiti ću mojim čitateljem.

„Kalo Ivan cesar bugarski najsvetiemu gospodinu věre kerstjanske patriarki, rimskomu papi. — Obznanujem svetosti tvojoj, da je prošlo 6 godištah, od kada sam ja pervi, drugi i treti put k vam poslao; ali poslanici moji nisu mogli stići k svetosti tvojoj, i napervo staviti moju molbu. — Iza kako su to Gerci saznali, poslaše meni patriarku, po kojem mi cesar poruči: Dojdi amo, okrunit ćemo te za kralja, i izabrat ti patriarku, jerbo kraljevina bez patriarke stojati nemože. Ali ja nisam hotio, nego sam se uteko k tvojoj svetosti, jerbo ću biti sluga sv. Petra i tvoje svetosti. I neka tvoja svetost znade, da sam ja k tebi poslao mojega arcibiskupa sa svim naredjenjem, s novci, svilenimi sagi, voskom, srebrom, konji i mazgami — i molim po molitvi blaž. apostola Petra, da ti šalješ kardinale, koji mene okrune, i u mojoj deržavi patriarku naimenuju, da sam tvoj sluga dok budem živio.“

Na ovu poslanicu odgovori papa izmed ostalih slědeće: „Molio si takodjer ponizno, da ti cerkva rimska poděli krunu, kano što ju je, po svědočanstvu tvojih knigah, tvojim predjem, slavne uspomene Petru, Samuelu i drugim podělila. Mi dakle, da se o tom bolje ubavěstimo, zapovědismo naše lětopise pročitati, odkuda se očito vidi, da u podloženoj tebi zemlji mnogi kralji biše krunjeni. Osim toga čita se ondě, da je bio u vrěme dobre uspomene predměstnika našega Nikole pape kralj bugarski, na kojega pitanja je on često odgovarao, po njegovom propovědanju okerstjen, i da je od njega isti kralj arcibiskupa molio. Takodjer i poklisar Mihaila bugarskoga kralja predměstniku našemu Adrianu papi s kraljevskimi dari i kraljevsko pismo predao, i molio ga je, da někojega od kardinalah odpravi za izabranje arcibiskupa, kojega bi on, poslě njihovoga odobrenja, povrativšega se k stolici apostolskoj posvetio. Iza kako je pak isti Adrian dva biskupa i jednoga subdiakona onamo poslao, Bugari pokloni Gerkah podmitjeni, i obećanji prevareni, protěravši rimske, gerčke duhovnike su primili.“ Nadalje pripověda papa u istom do-

Digitized by Google

pisu, da sbog ove nestalnosti nešalje Ivanu kardinala, nego svojega kapelana, koi bude ono, što popravljenje trčba popravio, što narediti trčba naredio, arcibiskupa plaštom nakitio, misnike redio, biskupe posvetio. Onda veli: „zapovědamo mu takodjer, da marljivo iztraživa, tak u stariih knjigah, kak u drugih svědočbah, istinu podčljenja krune tvojim predměstnikom po rimskoj cerkvi.“ — Što je spomenuti kapelan u Bugarii opravio, to opisuje Ivanko u svom listu po istom kapelanu i biskupu Brandizuberskom rimskomu papi poslanom, koi ovako glasi:

„Najsvetiemu gospodaru i sveobćemu papi, sědećemu na stolici blaž. Petra, i gospodinu otcu kraljevine moje, Inocenciu III., papi stolice apostolske i cerkve rimske, te učitelju čeloga světa. Nadam se po Bogu spasitelju svih, da se tvoja svetost sa svimi kardinali rimske cerkve okolo prestolja svetosti tvoje sědećimi verlo dobro ima. Neka znade velika tvoja svetost, da se ja, tvoj i cerkve rimske sin, ter svih Bugarah i Vlahah car, sa svimi velikaši mojega carstva, po Bogu i tvojoj molitvi, dobro nahodim. Mnogo putah je moje carstvo poslalo poklisare k tvojoj svetosti; ali ovi doista zato nisu mogli projiti, budući da oni, koji s mojim carstvom nisu mir imali, pute stražahu. Najposlě je prošastoga měseca Junia carstvo moje u ime Bugarah poslalo arcibiskupa mojega i čele bugarske deržave, poglavara svete i velike cerkve u Trinovi, i velikaša moje deržave, zvanoga svim pravom primasom i arcibiskupom od čele Bugarie. Ovi došavši u Drač, nije bi puštjen k tvojoj svetosti, za da izposluje izveršenje moje želje kod tvoje svetosti, polag navade mojih predměstnikah i predjah, bugarskih i vlaških carah, Simeona, Petra i Samuela i ostalih bugarskih carah. Nu Božjom pomoćju, i posrědovanjem molitvah tvoje svetosti, stigo je k meni nazočni poklisar apostolskoga prestolja Ivan, poglavite stolice rimske kapelan, predao je meni pismo i ogernuvši plaštom rečenoga arcibiskupa, po zapovědi tvoje svetosti i apostolske stolice, naimenova ga za primasa od čele Bugarske i Vlaške. Donio je meni takodjer dopis od tvoje svetosti, i razložio sve, štogod mu je svetost tvoja naručila; moje pako serdce biaše velikom radostju napunjeno, budući da je Bog i tvoja svetost molbu moju uslišala. Molim pako svetost tvoju, da izpuni želju mojega carstva, i pošalje pastirski štap za skupiti ovce, kano i ostalo, što se patriarku šilje, nazočnoga pako primasa neka naimenuje za patriarku od velike cerkve u Trinovi, stolnom gradu od čele Bugarie, i neka ista cerkva i potle smerti nazočnoga

Digitized by Google

patriarke, po zapovědi tvoje svetosti, patriarku na věke imade. I buduć da bi bilo sbog daljine puta i razbojnikah veoma mučno po smerti svakoga rimsku cerkvu za novoga moliti: neka poděli rimska cerkva trinovskoj cerkvi vlast izabiranja i posvetjenja patriarke, da u njegovom nepribitju država neostane bez blagoslova, i tvoje posvetjenje nesaveršeno, i da nepane grěh na svetost tvoju. Sada pak još molimo, da se u svetoj i velikoj cerkvi grada Trinove po zapovědi tvoje svetosti načini sveta pomast za okerštjenje Kerstjanah. Jer neka tvoja svetost znade, da kada budu Gerci razuměli, da smo od tvoje svetosti posvetjenje primili; neće ju nam dati svetu pomast. Ovo takodjer molim od tvoje svetosti, da šalješ kardinala u carstvo moje, ili ovoga, koi je k meni došao, ili drugoga kojega od apostolske stolice, i predaj mu krunu i žezlo po apostolskoj stolici i poglavitom apostolu blagoslovljeno, skupa i s privilegiom zlatnim pečatom providjenom, za da se na věke čuva u cerkvi trinavskoj. Ova pako sva neka meni pošalje tvoja svetost, za da mene posvete i okrune. Neka nastoji nazočni poklisar, biskup brandizuberski, da uzmože meni kazati, štogod ti vlastitom rukom pisao budeš. Ako tvoja svetost sve ovo izverši, onda ću se ja i cělo pleme kraljah bugarskih i vlaških za ljubeznoga sina pravověrne svete cerkve rimske deržati. Oprědělјenje granice medju Ugarskom, Bugarskom i Vlaškom sudu tvoje svetosti izručujemo, ravnaj ovi posao pravo i pravedno, da nesagrěši svetost tvoja, da ja imam vladanje u Bugarii i Vlaškoj, kano što ima kralj ugarski u Ugarskoj, i da prestane ubojstvo Kerstjanah u mojom carstvu. Jer neka znade tvoja svetost, da onih pet biskupiah Bugarie na moje vladanje spada, koje je kralj ugarski osvojio i dosada derži s pravicami cerkve, sama pako biskupstva su ukinuta; ali ako je to pravedno, neka bude tak. Štogod ti nazočni moj poklisar, Blaž biskup brandizuberski, kazao bude, derži to za istinito, jerbo će za mene govoriti.“

Ovomu pismu na Inocencia papu upravljenomu priklopio je Ivanko kralj i privilegiu zlatnim pečatom *(chrysobolum)* obskerbenu, u kojoj svečano očituje, da sebe i sve svoje carstvo rimskoj vlasti podlaže, i da će službu Božju u cělој deržavi po predpisu rimske cerkve obsluživati. Rečena privilegia ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga Amen. Kada se je dopalo gosp. našemu Isukerstu mene gospodara i cara od cěle Bugarske i Vlaške načiniti, iztraživao sam u knjigah i pismih naših predjih, ter u zakonih naših blažene

Digitized by Google

uspomene predměstntkah, odkuda su oni dobili kraljestvo bugarsko i potverdjenje carsko, krunu naime na glavu i patriarkalski blagoslov. Iztražujući pako marljivo našli smo u njihovih pismih, da slědeći blažene uspomene bugarski i vlaški cari i naši predměstnici: Simeon, Petar i Samuel kraljevsku svoju krunu i patriarkalski blagoslov dobiše od presvete Božje rimske cerkve, i od apostolske stolice poglavitoga apostola Petra. Zato sam hotio i ja potverdjenje mojega vladanja po kruni na glavi i patriarkalski blagoslov od cerkve rimske, od stolice apostolske poglavitoga apostola Petra i od presvetoga otca našega sveobćega pape Inocencia III. primiti, i dopustio sam, da komugod gosp. papa dozvoli u Trinovi, gradu mojega carstva, patriarkalski blagoslov děliti, arcibiskupe, mitropolite i biskupe posvetiti, takodjer druge cerkvene svetačne obrede obsluživati, ov će vlast ovu u svih carstva mojega stranah podpuno zaděržati. Dakle svi carstva mojega patriarka, mitropolite, biskupi, arcibiskupi i svi duhovnici neka su podložni rimskoj cerkvi, i neka obděržavaju sve zakone i običaje, koje su obděržavali blažene uspomene cari od sve Bugarie i Vlaške, naši predměstnici, kano i mi, njihove stope slědeći. Udaram pako zlatni moj pečat za sigurnost toga, da se moje carstvo od rimske cerkve i od apostolske stolice poglavitoga apostola Petra nikada neće odcěpiti, niti ostali kraljevine moje knezi oddružiti, nego ću biti ljubleni sin presvete apostolske stolice poglavitoga apostola Petra. I kojegod kerstjanske ili poganske krajine u naprědak mojoj kraljevini pridružim, sve ćeju biti pod vlastju i zapovědju presvete rimske cerkve i apostolske stolice. Da pak ova moja privilegia vrědnost i krěpost zadobije, predao sam ju u ruke poklisara presvete rimske stolice, i kapelana gosp. pape, koi je ondě mene, Bogom načinjenoga kralja, podpisao. God. 6712., Indikcie 7." (t. j. g. I. 1203.)

„Kad je ovo Inocencio papa od Ivanka kralja primio, poslao je tamo Leona kardinala presbitera s krunom i slědećom privilegiom: „Kalo Ivanu slavnomu bugarskomu i vlaškomu kralju i njegovim takodjer naslědnikom u kraljestvu i u pokornosti pram apostolskoj stolici na věke — Budući da smo po zapovědi Gospodinovoj deržani ovce njegove pasti, zato hoteći i narodom bugarskomu i vlaškomu, koji već dugo vrěme od persih matere svoje biahu udaljeni, s otčinskom brižljivostju podpomoći, poduperti u vlast onoga, po kom Samuel Davida za kralja pomaza, tebe za kralja spomenutih narodah odredjujemo, i šaljemo ti po dragom našem sinu Leonu, kardinalu presbiteru od

Digitized by Google

naslova sv. Križa i poklisaru apostolske stolice, čověku providnom i poštenom, nam pak izmed ostale bratje osobito dragom, kraljevsko žezlo i kraljevsku krunu, da ti ju svojima rukama tak na glavu stavi, kano da mi to činimo, iza kako bude od tebe zakletvu primio, da ćeš nam, našim naslědnikom i rimskoj cerkvi pokoran i poslušan ostati, i sve krajine i narode vladanju tvomu podložene u pokornosti i poslušnosti pram apostolskoj stolici uzderžati. Osim toga dajemo ti, na molbu poštovanoga našega brata Blaža biskupa brandizuberskoga, kojega si k stolici apostolskoj poslao, slobodu, novce tvojim kipom providjene u kraljevini tvojoj kovati. Poštovanomu pako našemu bratu arcibiskupu trinovskomu poděljujemo povlastjenje primasa u svih zemljih, u kojih ti vladaš, on pako i njegovi naslědnici ćeju u naprědak tvoje naslědnike, primivši od njih spodobnu zakletvu, po vlasti apostolske stolice kruniti, i u tvojoj deržavi neka zaderže dostojanstvo primasa, ter neka su jim svi mitropolite, nahodeći se u Bugarii i Vlaškoj, podložni, izkazujući jim, polag predpisa kanoničkoga, ko primasom dužnu čast i t. d. Dato u Ananjii po ruki Ivana, sv. rimske cerkve subdiakona i bilježnika dana 7. Martia Indikcie 7. g. uputjenja Gospodinova 1204., vladanja pako gosp. pape Inocencia III. god. 7."

Osim kraljevskoga žezla i krune poslao je jošte Inocencio Ivanku i barjak križom i cerkvenimi ključi nakitjen, arcibiskupu pako trinovskomu poslao je privilegiu, u kojoj mu poděljuje duhovnu povlast u Bugarii. Sva ova poslao je papa Ivanku po svom poklisaru Leonu, koi je kroz Ugarsku putovao. Ovdě je onda Mirko kralj vladao, koi bojeći se, da nebi Ugarska ušterb terpila podignutjem Bugarie na kraljevinu, akoprem je Leona lěpo primio, i potrěbite provodnike mu podělio, nu razuměvši kasnie njegov nalog, dade ga obustaviti, i u grad Keve odpratiti. Ovdě mu Mirko javi, da on samo onda može na krunenje Ivanka prizvoljiti, ako ga će Leo na otok Dunava Haram pozvati, za da prie razpru, koju je imao s ugarskim kraljem sbog medjah doverši. Nu Leo se je postojano kratio zahtěvanju Mirkovu zadovoljiti, kažući, da on samo duhovnu oblast imade. Radi ovoga dogadjaja imao je Mirko s Inocenciom papom razpru, ov bo ga je svakojako, lěpim načinom i prětnjami nagovoriti nastojao, da njegovoga poklisara izpusti. Ovo je Mirko samo onda učinio, iza kako mu je papa obećao, da će Ivanišku zapověditi, da ono, što nepravedno poseduje, Mirku povrati.

God. dakle 1204. dana 15. Oktobra došao je kardinal Leo u Ternovu. Dana 7. Novembra posvetio je arcibiskupa

Digitized by Google

ternovskoga ili trinovskoga za primasa od sve Bugarie i Vlaške, a poslě tri dana okrunio je Ivanku za bugarskoga i vlaškoga kralja.

Poslě svoga krunjenja imao je Ivanko opet rat s Gerci, i preobladavši jih opeta, obsěo je Tesaloniku, gdě je g. 1207. poginuo.; Gerci su razglasili u velikom veselju nad njegovom smertju, da ga je sam sv. Demetrio odvětnik varoša Tesalonike ubio. — Njegova jedina kći udala se je za carigradskoga cara Henrika, jerbo, kako sam već gori kazao, Mlečani i Franci otidoše poslě porušenja Zadra g. 1203. u Carigrad, i osvojiše ga, u slěd šta su něko vrěme němački cari u Carigradu gospodovali.

Ivanko biaše, po svědočanstvu pisacah, čověk veoma okrutni i kervoločni, kojemu ništa nije bilo sveto, što je njegovu pohlepu za vladanjem umiriti obećalo. Veoma bi se varao, koi bi scěnio, da je on bio revni Katolik, buduć da je sebe i svoju kraljevinu rimskoj cerkvi pridružio, i to je samo lukavost bila. Ovim činom hotio je on samo svojoj častiželjnosti zadovoljiti, i svoje nepravedno vladanje osigurati, kano što je to svaki čitatelj, koi njegove dopise na papu čita, opaziti mogo. Znao bo je Ivanko dobro, da od Gerkah kraljevsku krunu očekavati nemože, i da ga rimski papa, ako se mu podloži, braniti će i od Ugarah, njegovih velikih nepriateljah. Da bugarska kraljevina pod vladanjem takvoga kralja procvěsti nije mogla, to je očito, dapače se je sve više k svojoj propasti približavala, kano što to ćemo dalje niže viděti.

Poglavje IX.

Dogadjaji Horvatah od godine 1264 — 1235.

10) Andria II. stupio je na prestolje ugarsko god. 1205., kako je vladanje dobio, to sam već gori pripovědao. Kraljevao je malo ne 30 godinah, nu nipošto srěćno. Njegova nedoslědnost i nestalnost, kano i to, što je sve želje svoje preduzetne, nu svojevoljne i pristrane supruge Gertrude izveršio, mnoge mu je neprilike uzrokovalo. Ova bo je svojim rodakom sa zanemarenjem drugih zaslužnih Ugarah, velika dostojanstva, gospoštine i blago dělila. Ovako je svoga brata Bertolda, akoprem još nije bio 25 godinah star, za koločkoga arcibiskupa naimenovala. Buduć pako da ga papa u ovom dostojanstvu nije hotio po-

Digitized by Google

tverditi, načini ga bana horvatskoga i dalmatinskoga, vojvodu sedmogradskoga i najposlě bačkoga i bodrogskoga župana. Starii brat Gertrudin, kojega je papa Inocencio, kano dionika ubojstva němačkoga kralja Filipa, s biskupske stolice u Bambergu skinuo, uteko se je u Ugarsku, i bi takodjer od sestre i šurina blagom nadaren. Sbog ovih nepravdah mnogi ugarski velikaši ostaviše kralja i načiniše okletvu, koje naměra biaše, kralja s prestolja skinuti, kraljicu pak i svc njezine slědbenike izsěći. Za tu sverhu odpraviše kolovodje ovoga kovarstva glasonoše k Gejzi, najmladiemu sinu Bele III., koi je u Carigradu živio, pozivajući ga, da otčinsko prestolje prime. Nu glasonoše ovi biše po Domaldu, splitskom županu uhvatjeni, i k Andriu kralju u verigah dovedeni.

Već prie toga g. 1207. odišao je Andria s vojskom u Galiciu, gdě se je bila velika buna podigla, i natěra ju opet skupa i s Lodomeriom pod ugarsko vladanje. G. 1213. Andria drugi put u Galiciu otidje, da sina svoga Kolomana, kojega su Galičani za svoga vladaoca izprosili, za kralja kruniti daje. Prie nego se je na put odpravio, izručio je ravnanje Ugarske svojoj suprugi Gertrudi i njezinomu bratu Bertoldu. To je ugarske velikaše još više proti kraljici pobunilo, i iza kako je jedan od njezine bratje suprugu palatina Banka oskrunio, odlučiše kraljicu izsěći, sumnjajući, da je ovomu sramotnomu činu ona kriva. Buntovnici dakle, zadobivši sgodu, navališe u kraljevsku palaču, izsěkoše kraljicu, i popleniše cěli grad. Bratja kraljičina, pograbivši veliko blago, poběgoše u Němačku. — Děcu kraljevsku, pervorodjenoga i okrunjenoga već Belu, i kćer Mariu, izbavio je njihov odhranitelj Salomon.

U ovo vrěme vladaše u Bugarii Ivan Asan, koi biaše sin kralja Asana, i zadobi prestolje po smerti svoga strica Ivanka. Proti njemu podigo se je sestrić Ivankov Vorila, i Asan bi primoran u Rusiu poběći. Nu zadobivši ondě pomoć, povrati se g. 1208. s vojskom u Bugariu, Vorilu preoblada, i u grad Ternovu protěra. Ovdě se je Vorila i njegovi vojnici sedam godinah proti nasertanju Ivana, koi biaše grad obsio, verlo junački branio, najposlě su se gradjani, nemogavši se dalje braniti, g. 1215. Ivanu podložili; Vorila bi uhvaćen, očiuh lišen i u tavnicu bacen.

Kano što već rekesmo, dao je Andria g. 1215. sina svoga Kolomana za kralja od Galicie, a slědeće godine sina Belu za kralja od Ugarske po ostrogonskom arcibiskupu Ivanu okruniti, za da jim u slučaju, ako bi u Palestini, kamo se je baš spremao, poginuo, naslědstvo prestolja

Digitized by Google

osigura. Zatim izručivši upravljanje Ugarske Ivanu arcibiskupu ostrogonskomu, a ravnanje Dalmacie i Horvatske Ponciu *de Cruce*, magistru templarskih vitezah u Slavonii i Ugarskoj, odputi se u Palestinu, kamo je i srěćno stigo. Nu dočim je on ondě proti Mosleminom vojevao, počeo je u njegovoj kraljevini veliki nered i razuzdanost vladati. Jer podložan jemu veliki župan od Serbie, Stěpan Nemanjić dade se s privoljenjem pape za kralja kruniti; Koloman bi od novgorodskoga kneza Mstislava Mstislavića iz Galicie proteran, sama pak Ugarska bi mnogim robljenjem razprami i svakojakim nasiljem u najveću smutnju metnuta. Razuměvši to Andria, podigne ostanke svoje vojske, i povrati se kući. Na svom putu krǫz Bugariu obustavi Andriu spomenuti gori bugarski kralj Ivan Asan, i primora Andriu, da mu ov svoju kćer Mariu za ženu obeća; poslě dvě godine danah bi venčanje deržano.

Došavši kući podigo je vojsku proti spomenutomu Mstislavu, nu ova bi svá izsěčena i sam Koloman sa svojom zarúčnicom uhvaćen, i na grad Tversk odpravljen. — Nakon mnogoga dogovaranja bi najposlě mir načinjen pod slědećimi pogodbami: da Andria, najmladii sin Andrie II., kada postane punolětan, Mstislavovu kćer za suprugu uzme, Galiciu pak neka medjutim Mstislav pod krilom ugarskoga kralja upravlja, a nakon tri godine, kad se bude Andria s njegovom kćerju Mariom věnčao, neka ju ovomu izruči. Ali nijedna od ovih pogodbah nebi izveršena, jerbo spomenuta zaručnica na skorom preminu, i niti Koloman, niti Andria nije nikada više u Galicii vladao, i kraljem ugarskim ostade samo naslov „kraljah od Galicie i Lodomerie.“

Poslě ovih dogadjajah postale su razpre medju Andriom i njegovim sinom Belom, kojih početnica biaše većom stranom jalna kraljica Jolanta. Bela, da se u javni rat s otcom nezaplete, primoran bi i sa svojom lěpom suprugom, na koju su Andria i Jolanta najviše merzili, k austrianskomu vojvodi Leopoldu poběći. Posrědničtvom pape pomiriše se sin i otac: Bela se povrati u Ugarsku, i postade vojvoda od Horvatske i Dalmacie, i podělio je ondašnjim stanovnikom mnoge privilegie, koje ću u slědećem poglavju popisati. Nu već poslě dvě godine izměnio ga je ondě brat njegov Koloman, Bela pako postade vojvoda od Sedmogradske.

Du Fresne piše, da je Andria imao rat s Bugari, i to najviše po nagovoru pape Gregoria; uzrok ovoga rata se nezna, ili možebit Du Fresne je razumio one Bugare mu-

Digitized by Google

hamedanskoga věrozakona, koji su se u Ugarskoj naselili, i malo po malu, na veliku štetu cěle kraljevine, u sva skoro skoro dostojanstva za kraljevske dohodke i blagaonicu urinuli, i narod nemilo globili. Radi toga bi na deržavnom saboru odlučeno, da se spomenuti Bugari kano i Židovi od dostojanstvah ukinu, i da se svaka ženitba i pogodba s njimi prěpovědi.

Gori sam spomenuo, da Andria, hoteći zavět svoga otca izveršiti, u Palestinu še je odputio. Od ovoga dogadjaja naš domorodni pisac Arcidiakon Tomas obširno govori, i ja scěnim, da neće bit čitateljem mojim nepovoljno, ako jim njegove rěči sobćim. On u 26. poglavju svoje dogodovštine ovako piše:

„U to vrěme Andria kralj ugarski, hoteći zavět svoga otca izveršiti, uzeo je znamenje križa, za da Svetoj Zemlji na pomoć pohiti. Poslao je dakle glasonoše i najmio je u Mletkih, Jakinu (Ankoni), Zadru i drugih varoših na obali mora Adrianskoga velike ladje, pa zapovědi svim, da se u splitskoj luki usidre. Svu pak bojnu spravu i hranu s velikom množinom kolah i marhe poslao je napervo, koji došavši zauzeli su svu okolicu varoša. Prie kralja i ugarske vojske stiglo je amo gomilo množtvo Saksonah, koji svi biahu mirni i ponizni, čekajući s velikom pobožnostju i željom odjadrenje kraljevo, budući svi križom zaznamenovani. Na molbu kralja izručiše Splitčani putnikom cělo podvarošje za stanovanje, i izselivši se iz kućah, ostavili su nje priredjene prihodnikom. Na skorom pak tak su se ljudmi napunile, da nije bilo prostora za prolaz. Ali niti sve podvaroške kuće nisu jih mogle svih primiti, akoprem su stisnuti stanovali: veća strana kraljevskoga dvora morade se izvan grada u šatorih na polju razastertih nastaniti. Od gradjanah pako jedni se bojahu, a drugi s udivljenjem gledahu neobičnu množinu ljudstva. — God. spasenja našega 1217. dana 23. Augusta došao je u Split sam kralj Andria. Izidjoše pak gosp. kralju u procesii na susrět svi gradjani, prihodnici i cělo množtvo njegove vojske slavu mu iz svega glasa vapijući. Za ovimi išlo je duhovničtvo, sve u svilene oděće obučeno, s križevi i kadionicami tia do podvarošja, pěvajući takodjer kraljevskomu veličanstvu dostojno. Sam pako sjajni kralj, ugledavši svečanu procesiu, taki je s konja sišao, i obkoljen množinom svojih vojvodah, ter sprovadjen od sakupljenih biskupah, pěšice je tia do cerkve sv. Domnia stupao. Ondě poslušavši sv. Misu, dade na oltar dar i otidje na svoj konak. Isti dan prigotovila je občina kralju velikolěpni sobet, u kući zvanoj

Digitized by Google

Mata, izvan zidinah sěvernih vratah. Govorahu pak, da se je onda u kraljevskoj pratnji više nego 10,000 konjanikah nahodilo, osim ostale neizbrojne vojske. Onda je počeo kralj veliku dobrotivnost pram Splitčanom pokazivati, pozivajući jih sam, da od njega mole, štogod scěne, da je za občinsko blago koristno. Hotio je naime kralj k tverdjavi varoša i grad Klis priklopiti, i županiu otočku jim poděliti. Ali Splitčani biahu po svojoj navadi za občinsko dobro nemarni, tražeći svaki samo svoju posobnu korist. Ništarmanje akoprem su gradjani kraljevska dobročinstva zametnuli, koja jim je kralj, pobudjen vlastitom milostju, bogoljubno i darežljivo poděliti naměravao, nije hotio ipak spomenuti grad někojemu od svojih velikašah izručiti, dobro znajući, koliko napastovanje iz onoga grada Splitčanom dolazi: nego pozvavši stanovitoga Poncia, majstra vitezah templarskih u Ugarskoj, izruči mu čuvanje i obrambu ovoga grada, i zapovědi mu, da ondě opet bratju od svojega reda nastani."

„Dočim se je pak Andria kralj sbog pripravljenja ladje ondě bavio, preminu arcibiskup Bernardo, i sahranjen bi pokraj cerkve sv. Domnia. Kralj je dakle odmah glasonošu ka splitskim kanonikom poslao, moleći jih, i savětujući jim, da někojega od duhovnikah, koji s njim biahu, za svoga arcibiskupa izaberu; najviše jim je pako priporučao stanovitoga Aleksandra mudraca, koi biaše čověk učen i pošten, po kojem je mogla cerkva mnogu korist steći. Nu želja kralja nebi primljena, buduć da je teženje starešinah drugamo směrilo. Medjutim kralj, unišavši u ladju, krenuo se je na odlučeni put, Splitčani pako dadoše mu tia do Drača dva broda za pratnju. Buduć pako da kralj nije mogo zadovoljni broj ladjah za prebrodjenje svih križarskih vojnikah dobiti, mnogi od ovih primorani biše u svoju domovinu se povratiti, ili do slědeće godine čekati."

Odanle je očito, da Mlečani nisu osim Zadra i někojih otokah ništa drugo u Dalmacii posědovali. — Andria se malo ne pred svojom smertju tretji put oženio s Beatricom, kćerju Aldrovanda markgrofa od Este: g. 1234. měseca Maja vodio je on svoju zaručnicu u cerkvu, a iste godine měseca Novembra pratila je ova njegovo mertvo tělo na grobje. Beatrica porodi zatim sina Stěpana, otca Andrie III., koi biaše poslědnji ugarski kralj iz Arpadova koléna. — Sada ću još někoje privilegie od Andrie i njegovih dviuh sinovah izdate popisati.

Digitized by Google

Poglavje X.

Nekoje privilegie Andric II. i njegovih sinovah Bele i Kolomana.

Domorodni naš pisac Kerčelić popisa u svojoj dogodovštini mnoge diplome u latinskom jeziku sastavljene, koje su Andria i njegovi dva sinovi Bela i Koloman izdali; i buduć da povelje ove mnoge dogadjaje od nas pripovědane bolje razjasnjuju, zato jih ovdě mojim čitateljem u našem narodnom jeziku priobćujem. — Drugo godine svojega vladanja podělio je Andria splitskoj cerkvi slědeću privilegiu:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski, bosanski, serbski, galički i lodomerski. Brižljiva kraljah razložnost mora ne samo ono, što je koristno, narediti, nego i sa svom dužnom pazljivostju preprečiti, da to, što je zakonito naredjeno, svoju krěpost nikakvom prilikom niti najmanje neizgubi. Radi toga stalnom molbom prečastnoga otca Beruharda arcibiskupa splitskoga dostojno pobudjeni, sve pravice svete cerkve splitske, sav njezin imetak duhovnih i svetovnih stvarih, pravomoć takodjer biskupiah i pojedinih cerkavah: pače sve u obće, štogod ili odprie pravedno posědnje, ili u napred zakonito zadobije, istoj cerkvi s punim pravom podlažemo, kanoti privilegia cerkve rimske: imenito pak biskupie senjsku, ninsku, skradinsku, trogirsku, karbavsku, kninsku, hvarsku, bozensku; i cerkve sv. Mojsie i sv. Stěpana od Solina, sa svim što na nje spada, zatim major zvani Srenine, major Gete, goru Debelu, major sv. Jurja, i cěli major zvani Ostrohe, sa svim što tamo spada; nadalje cerkvu sv. Stěpana pred Splitom, cerkvu sv. Bartolomea od Knina, major zvani Korica, major Lavena, sa svim prinadležećim, i cělo kraljevsko imanje Bihač zvano, sa svim što tamo spada, naime šumami, livadami, nivami, vinogradi i mlini, koji se možebit ondě nahode, imenito pako cěli kotar sv. Vitala, koi na isto imanje spada, bez obzira na privilegiu, koju smo, budući lažljivo naputjeni, Trogiranom podělili, kad smo bili vojvoda. Osim toga naredjujemo: da gori imenovani arcibiskup i njegovi naslědnici od platjanja daće za mline, koji se na potoku Solina podignu, na věke prosti budu. Za ukinuti pako njihovu oskudnost,

Digitized by Google

odredjujemo, da se sve šestake brašna, koje je ban svaki tjedan dobivao, spomenutoj cerkvi za njezinu potrěbu davaju. K ovim priklopljujemo i Ziminu, Citinu, cěli Mazar i sve, što se u privilegii rimske cerkve nahodi, odredjujući: da tkogod se usudi krěpost nazočne privilegie prekeršit, neka se po kraljevskoj odsudi prisili na platjenje 50 funtih zlata, sama pako privilegia neka ništarmanje krěpost svoju zaderži. Da pak sve ovo u naprědak u neporušivoj stalnosti ostane, ukrěpili smo nazočni list našim pečatom. Dato po rukah Roberta stolnobiogradskoga prepušta, i dvora kraljevskoga kancelara, g. uputj. Gosp. 1207., kada je bio Ivan arcibiskup ostrogonski, Bertold izabrani arcibiskup koločki, Kalan, biskup pečuski, Boleslav biskup vacki, Katapan biskup jagerski, Simon bisk. varadinski, Desiderio bisk. čanadski, Vilhelmo bisk. sedmogradski, Kalenda bisk. vesprimski, Gothard bisk. zagrebački, Petar bisk. gjurski, Čepan, sin Stěpana, bački i nadvorni župan, Stěpan, sin Mie, ban i šimegski žup., Marcelo dvorni i čanadski žup., Tiburtio aven. žup., Moh biharski žup., Jula šopronski žup., Ohuc brětislavski (požunski) žup., Aleksander molimski žup., Nikola nitranski žup. God. druge našega kraljevanja.“

Druga privilegia Andrie, sinu Bartolomea župana karčkoga (Frankopana ili Frangepana), poděljena, ovako glasi: „U ime sv. Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju vekivečni kralj ug., dalm., horv., bos. i serbski. Na kraljevsko veličanstvo spada, i naravna pravednost zahtěva, da se postara, da se ne samo njegove naredbe od svih potrěbovane obderžavaju, nego da se i kralj tersi odluke svojih predměstnikah s istom točnostju izveršiti, tak, da se ono u starini takodjer neuništi, što je on svojim naslědnikom zapovědio potverditi. Dakle buduć da je blaž. uspomene naš otac kralj Bela věrnomu našemu županu Bartolu u banii zemlju s tom slobodom podělio, da ju, u pomanjkanju vlastitoga sina, kojemugod od svojih rodakah poděliti bude mogao: radi toga i mi slobodu ovu potverdjujući i molbu njegovu izveršujući, njegovomu netjaku Jerindonu županu od Karka, kojega je on za svojega naslědnika opredělio, dozvoljujemo, da u slučaju, ako rečenoga svoga strica Bartola preživi, i stric ovi bez odvětka premine, zemlju, koju je isti Bartolo od kraljevske dobrotivnosti polučio, Jerindo sam istim pravom na věke posěduje. Da pak spomenuto naše potverdjenje věkovite stalnosti krěpost zadobije, zapovědeli smo na nazočni list kraljevski naš pečat udariti, i za znanje potomakah čuvati. Dato po rukah Roberta stolnobiogradskoga prepušta, i kra-

Digitized by Google

ljevskoga kancelara, g. uputj. Gosp. 1209., kada su bili Ivau arcibiskup ostrogonski i Bertoldo izabrani arcibiskup koločki. Kada su srčćno cerkve Božje ravnali: Kalan pečusku, Boleslav vacku, Katapan jagersku, Simon varadinsku, Desiderio čanadsku, Vilhelmo sedmogradsku, Gothardo zagrebsku, Petar gjursku. Kada biahu: Musumer nadvorni župan, Banko ban, Benedikto vojvoda, Marcelo — Jula bodrogski, Mihailo biharski, — baranjski, Nikola dvorni, Moh brětislavski župani. Godine pete našega kraljevanja."

Iste god. 1209. podělio je Andria i varošu Varaždinu privilegiu, po kojoj ga je na čast slobodnoga i kraljevskoga varoša podigo, kcja ovako glasi:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., hos., serb., gal. i lodom. Red prava zahtěva i pravednost potrěbuje, da zakonite pogodbe věkovitu stalnost zaderže, i da se ono po prevari zločestih ljudih neukine, što je iz pravednosti proizišlo. Radi toga smo na molbu Poha, věrnoga našega nadvornoga i mošonskoga župana, najviše iz obzira na věrnu službu prihodnikah naših, u selu Varašd stanujućih, koju su nam věrno i pobožno izkazali, dok smo bili na gradu Kene (Kneginca) u tavnici zatvoreni: podělili smo svim, koji ondě sada stanuju, i u buduće se nastane, za navěk ovakvu slobodu, i zapovědili smo, da se jim kotar naokolo medjami providjen odkaže. Sloboda ovih naših prihodnikah (priselacah) je slědeća: župan, ili njihov dvorni župan neće imat slobodu jih suditi, nego neka si sami kojega jim drago od njih za sudca, koi se kod njih Rithard (t. j. Richter) zove, izaberu. Nijedan gradjan nemora porez ili harmicu platjati, samo oni, koji voze tergovačku robu u Němačku, platit ćeju od svakih natovarenih kolah 3 denara, od svakoga prodajnoga konja 2 denara, od dvih volovah 1 denar, od trih kermakah 1 denar, u dravskoj luki od svakih kolah 1 denar. Ako tko bez odvětka premine, sloboduo neka svoj imetak ili cerkvi ili někojemu od svojih rodakah prikaže. Ako se tko bude hotio iz varoša izseliti, prodavši sve svoje kuće, slobodno može odići. Ako bi pak inostranac někojemu od gradjanah kvar uzrokovao, a gradjan bi istoga zlotvora u svom selu na sud žvao, neka jih sudi rithard istoga sela. Perva medja kotara počimlje se na istoku od sela Ivanec, i ide pram poldnevu do derveta topola, pa se pruža do potoka Pluc, pod kapelom sv. Petra, zatim se proteže iznad vode pram zapadu do potočca, koi se navadno zove Blizna, i pokraj

Digitized by Google

pokraj potoka kretje se pram poldnevu, i ide tia do stanovite doline, zatim gori drumom, koi u Toplice vodi, gdě se medjaši sa Zelkom i kotarom Toplice; odanle iduć iznad druma dojde se do dva derveta brezta zvana, odkuda se proteže pram gori Pečce, u kojoj ima špiljah, i pruža se pram zapadu do povišenoga druma, i medjaši se ondě na někom močvarnom městu s Vekoslavom i Gurdonom, i iduć zatim istim povišenim drumom pram sěveru, prolazi kroz zidani most i dvě jezera, uz Biskupca, s kojim se kod jednoga jezera medjaši; zatim iduć pram poldnevu, stiže do spomenutoga potoka Plinc, i počimlje prěko njega kod stanovitoga povišenoga druma, kojim idući, dosiže do potoka, koi se navadno zove Breznica; pokraj ovoga ide pram zapadu, pa se medjaši sa selom Bere; odanle ide k izvoru potoka, gdě se medjaši s Radomirom; zatim proteže se pram sěveru tia do gorirečenoga potoka Plinc, gdě se medjaši sa selom Domse, i pruža se do druma, koi vodi u križevski kotar, s kojim se medjaši, zatim ide se do germja Lěska, pokraj kojega je hunka, odanle ide k putu, gdě se nahodi takodjer medjašnik od skopane zemlje (hunka), do velikoga druma u Nemačku vodećega, gdě stoji opet hunka: zatim ide do derveta brezta, gdě je hunka, a medjar je ondě plemić Iner; onda se proteže do luke velike rěke Drave, koja obkoljuje otok, navadno Zrepicar (sada Medjumurje) zvani, koi nikada nesmě voda od naših priselacah razstaviti, zatim idući uz većega velike rěke rukava, dojdě do gori rečenoga sela Ivanc, gdě se s pervašnjom medjom sastane. Pristojnika pako našega Gurdona od grada Grebin i Zelko rodno město selo Pritice. Da pak ovo kraljevsko podarenje oni i njihovi potomci na věke zaderže, zapovědismo ga na nazočni list popisati, i našim pečatom potverditi. Dato po ruki majstra Tome, kraljevskoga dvora kancelara. God. uputj. Gosp. 1209."

Osim ovih spominja Kerčelić jošte dvě privilegie, koje je Andria cerkvi zagrebačkoj podělio; perva ovako glasi:

„U ime sv. Jedinstva i nerazděljenoga Trojstva. Andria Božjom milostju věkoviti kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal. i lodom. Da došavši pred nas Ciriako cerkve zagrebačke prepušt, sa svojimi sukanoniki, tak sbog različnosti knjigah, kano i radi davnoga vrěmena, ili takodjer podarenja novote, ako gděkoje nikakve vlasti svědočanstvom nebiahu potverdjena, i buduć da se nemogahu dobro začuvati, od rěči do rěči prepisana, kada smo na preduzeti put odlazili, u ovom redu su nam predočili. — Zemlja podarena na uvěk cerkvi zagrebskoj od otca našega

Digitized by Google

Bele. — Zemljište, koje je něki Totar poklonio. — Toplica, koju něgdašnji ban Aleksio poděli. — Rabuč, koje otac naš Bela prikaza. — Premla, koju, něki plemić imenom Petar podari. — Zaveršje, koje Ivan, ujak prepušta Ciriaka pokloni. — Opor, koje blaž. uspomene Blaž, něgdašnji opat sv. Martina, prikaza. — Kašina, koje stanoviti Uta sa svojom bratjom poděli. — Podgorsko imanje, koje Martin věrni naš ban cerkvi zagrebačkoj, u obziru na njezinu oskudnost, poděli. — Zemljište, koje něki Zamar, sin Daislava, podari. — Zemljište, koje Nadislav pokloni. — Blata, koje Endo prikaza. — Zemljišta, koja stanoviti djakon Reznik pokloni, naime: Reznik, Zepnica, Brezt, Siheneh Vete, Tarnova, sa zemljištom Ceani i Dolšica, koje Nues bakački prepušt istoj cerkvi podari.“ — Osim ovih, spominjaju se još i mnoge druge zemlje, i prepověda se, da se nijedan ban ili njegov naměstnik neusudi na rečenih zemljištih někakvu daću potrěbovati. Izdata bi ova privilegia g. 1217.

Drugo od spomenutih povlastjenjah ovako glasi: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju věkoviti kralj ugarski i t. d. Odvětci častnoga kraljevskoga koléna moraju marljivu i razložnu providnost pokazivati pram podarenjem i naredbam svojih predměstnikah. Ako opaze, da se někom stranom, ili po mnogogodišnjem vrěmena tečaju, ili po nepriličnom zlotvorah nasertanju, klimaju: neka nastoje, ne samo na bolje jih proměniti, nego i proměnjene po svojoj oblasti za navěk potverditi. Budući dakle ovom razboritosti naukom opomenuti, obznanujemo živućim i potomkom, da, kada smo uzamši križ, u svetu zemlju putovali, za da krivicu Razpetoga osvetimo, došli smo u biskupiu i manastir zagrebački, podignuti od kralja sv. Ladislava, blažene uspomene predměstnika našega, koi krajinu Slavoniu ili Baniu od bludah neznabožtva na věru kerstjansku obrati, i ugarskoj kruni pridruži. Ovaj je u istoj banii takodjer i biskupiu podigo; i manastir sv. Stěpana kralja sazidao, koi smo po poštovanih biskupih dali posvetiti. Biskup dakle i kaptol iste cerkve ponizno su nas molili, da sve njihove privilegie sverhu selištah, imanjah, slobodah i drugih dohodakah, od svetoga Ladislava, pervoga utemeljitelja iste cerkve, kano i od drugih naših predměstnikah njoj poděljene, zlatnim našim pečatom potverdimo. Mi dakle, hoteći pravednu njihovu želju dragovoljno izpuniti, nakon deržanoga savěta sa svimi našimi velikaši, zapovědili smo sve privilegie gori rečene cerkve napervo donesti, i po kancelaru našem Ugo-

Digitized by Google

linu u pribitju cěle skupštine od rěči do rěči pročitati. I buduć da se ondě ništa protigovorenja vrědno nije našlo, sve naše i predměstnikah naših privilegie ponavljamo sa svim, što saderžuju, i zlatnim našim pečatom jih potverdjujemo. Osim toga pako po kraljevskoj našoj vlasti naredjujemo, da se nijedan ban, bio on kraljevski odvětak, ili ugarski velikaš, neusudi spomenute ljude někom prilikom preda se na sud zvati, ili něčije stvari iskati, ili kunovinu oli drugu ikakvu daću pod kojimgod imenom potrěbovati; dapače banu ili vojvodi na městu i vrěmenu postavjenomu moćno zapovědamo, da od svih kunovinah i daćah, bile oni kakvogagod imena, biskupu podpunoma i bez svakoga odpora i odvlaka, kak daleko medja biskupie zasiže, desetinu plati. Naredjujemo takodjer, da se mu plati i desetina od poreza za terge i luke, i ako bi se vlastnici ovih platiti kratili, neka jih k tomu strogim sudom primora, za da se drugi jim spodobni uplaše. Naredjujemo takodjer čversto, da se podložnici cerkve, biskupa ili kaptola nesměju nigdě natěrati na platjenje poreza od piace. Solari kraljevski neka se takodjer neusude proti volji biskupa ili njegovih častnikah, radi prodaje svoje robe, na něku biskupsku piacu dojti, i ako budu ondě najdjeni, neka se za 40 danah u tavnicu zatvore, i sve stvari, koje budu onda kod sebe imali, neka izgube. Ovo pako posebno naredjujemo: da akoprem nijedan kralj nije dao u Banii ili vojvodstvu novce kraljevske kovati: ništarmanje, ako bi to koi kralj učinio, što medjutim nevěrujemo, podložnici cerkve, tak biskupa kak i kaptola, nebudu morat za nje svoju robu kupiti ili prodati. Peneznici pako neka se neusude na kojugod biskupovu piacu, radi tergovanja s novci, dojti; ako pak ondě najdjeni budu, neka se po častnikih biskupovih za 40 danah u tavnici zaderže, i neka sve stvari izgube, koje se onda kod njih najdu. Dakle zapovědamo, da naši odvětci i naslědnici sve ove naše i predměstnikah naših naredbe, koje oni i mi obderžavasmo, takodjer na věke overšuju, tak da nijednu od spomenutih slobodah nepogaze, koje smo mi, blaž. uspomene brat naš kralj Mirko, sveti osnovatelj kralj Ladislav, ili drugi kralji i vojvode gori rečenoj cerkvi podělili. Ako se pako něki ban ili vojvoda rečene pravice napastovati usudi, što nećemo da věrujemo: akoli bude kraljevski odvětak, neka bude na věke kaštigovan neizkazanom gorčinom otčinskoga prokletstva, i neka nikada nedobije krunu, koju bi bio imao pravom naslědničtva dobiti, nego po sve dneve života neka se tepa i bludi, neimajući sam ništa, čim bi glad utišio, neka od drugih

Digitized by Google

prosi. Ako pako bude ugarski plemić, i bude od biskupa pred kralja na sud pozvan, prie nego biskupu odgovori, neka mu na zapověd kraljevu 50 markah plati. Dakle da sve ovo, što smo mi i naši predměstnici podělili i poklonili, naši naslědnici u věkovitoj i neporušivoj krěposti ostave, dali smo ove privilegie našim zlatnim pečatom potverditi. Dato po rukah majstra Ugolina, dvora kraljevskoga kancelara, godine uputjenja 1217. Kada su bili: Ivan arcibiskup ostrogonski, Bertold arcibiskup koločki, Kalan biskup pečuski, Vilhelmo bisk. sedmogradski, Simon bisk. varadski, Robert bisk. vesprimski, Desiderio bisk. čanadski, Jakob bisk. vacki, Petar bisk. gjurski, Stěpan bisk. zagrebski, Toma naimenovani bisk. jegerski, cerkve svoje srěćno ravnajući. Kada su bili Jula palatin, Dionisio blagajnik i župan od Novoga Grada, Okuc dvorni župan, Banko ban, Roso vojvoda, i ostali župani u pratnji našoj budući. Godine 13. našega kraljevanja."

U ovoj privilegii to je najviše uspomene vrědno, što se odanle očito vidi, da su Iliri i poslě svoga sdruženja s Ugarskom imali pravicu svoje vlastite novce kovati, dapače nisu morali ugarske novce primati. Ovo potverdjuju mnoge novce, koje se i dan danas kadkada izkapaju, i slědeći napis imaju: *Moneta regis P. Slavoniae*, t. j. novac kralja slavonskoga. Da pak Iliri nisu hotěli ugarske novce primati, tomu biaše poglaviti uzrok, što su ugarski kralji svoje rude i peneznice većom stranom Židovom i Bugarom, od kojih smo gori govorili, iz arende dali, ovi pako su zločeste, sprostom rudom poměšane novce kovali i ovako svět varali.

Gori sam spomenuo, da je Andria prie svoga odlazka u Palestinu svojega pervorodjenoga sina Belu za svoga naslědnika, a mladiega Kolomana za kralja od Galicie dao kruniti. Bela je okolo g. 1222. postao vojvoda od Horvatske i Slavonie, u ko vrěme je i mnoge privilegie podělio, jednu njegovu privilegiu, u kojoj Turopoljce plemstvom nadari, evo čitateljem mojim priobćujem:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Bela Božjom milostju kralj, pervorodjeni sin kralja ugarskoga, svim, koji će ovaj list čitati, pozdravu i milost. Vrědno je i sasma prilično, da oni, koji svojim vladaocom izkazaše poslušnost, nebudu lišeni plaće za svoj trud, osobito zato, da njihov primĕr i druge pobudi k stalnosti u neutrudljivoj věrnosti, kada budu viděli, da oni plaću za svoj trud polučiše. Zato smo Radu, njegovu bratju od Klokoča Zorjan Vest i rodjenoga njegovoga brata Damiana s

Digitized by Google

njegovom bratjom, Kristanu s njegovom bratjom, Simeonu s njegovom bratjom, Sladeču s njegovom bratjom, Blažu s njegovom bratjom, Frideriku s njegovom bratjom, Dobrogostu s njegovimi, Vlkanu s njegovom bratjom, koji od sinovah plemićah svetoga kralja iz Gorice proizlaze, radi zaslužbah věrnosti, s kojom našemu otcu i nam služiahu, toliko podělili preimućtvo i slobodu, da se od sada ne drugač, nego da su od naše kuće i obitelji, smatraju. Darovali smo jim takodjer na věke kotar Klokoč, tak, da od sada nikakvi obzir nemoraju uzeti na rečeni grad. Zemlja pako njihova ovimi medjami je oprědělena. Perva medja je medju Goricom i Gajom, koju stanovnici zovu Glava. Odanle ide po putu do polja Berzopolje zvanoga, pa ide iznad vrutka Ilajbec tia do izvora potoka Knežev potok, pokraj kojega potoka sulazi tia do potoka Korane, i uz isti potok do pete gore, koja se zove Ozliče. Zatim stupa verhom iste gore i sidje kod potoka zvanoga Ivanpotok. Odanle ide putom do polja zvanoga Čilto polje, i dojde k šumi, koja se imenuje Velike Greče, zatim ide putom, i prešavši na mostiću Gluju, dolazi k izvoru potoka Pestenoga. Odanle ide putom, i dolazi k městu zvanomu Položište, gdě biaše u staro doba cerkva. Odanle pruža se do gore Kerker, odtuda pako do gore zvane Utoka verh, odkuda dojde na město, gdě se Tolsti potok uliva u Koranicu. Prešavši zatim goru Suho, stigne do potoka zvanoga Gerstina, prejde ga, i dojde do Verbe iznad Gline, koju takodjer pregazi i dojde k izvoru rěke, koja se imenuje Skopčno. Odanle se proteže do puta, koi iz Senja dolazi, rečenim putem dojde iznad šumu, koju imenuju Krot Bukovja, a istim putom povrati se najposlě k pervoj medji, koja se zove Glava. Nadalje priselci, koje budu gori rečeni ljudi u okružju popisanih granicah imali, moraju jim 10 denarah na město kunovine platjati. Ovako će svaki od gori rečenih slobodnih ljudih tretjinu kunovine od svojih ljudih dobivati, dvě pako tretjine kunovine iz cěle zemlje, koja je na nas spadala, podělili smo na věke Radu i njegovim naslědnikom, za njegovu věrnost i mnogoverstne službe našemu otcu i nam izkazane. Kolikogod putah pako potrěba bi zahtěvala, dati ćeju u našu vojsku 15 oklopnikah i 100 narodnih pěšakah. Dali smo dakle, kano što je običaj naše kraljevine zahtěvao, rečeno zemljište i spomenute slobode imenovanim slobodnim ljudim od Klokoča po našem pristojniku Petru, sinu Jorče od Zagreba odkazati. Dapak naše podělјenje i potverdjenje slobode od nas podarene věkovite stalnosti krěpost zadobije, dali smo ga nazočnim, na -

Digitized by Google

šim kraljevskim pečatom providjenim listom na znanje potomkom. I da ovi čin još veću jakost poluči, biahu i slědeći svědoci pozvani: Čak bodrogski župan, Alader majstor, Martin ban, Bakia župan zagrebački, Andria majstor. I slědeći ove zemlje domorodci (*indigenae*): Guncelin arcibiskup splitski, Martin biskup karbavski, Miko biskup kninski, Herebert opat od Toplice, Bonceslav župan gorički, i drugi, kojih imenovanje bi dosadu uzrokovalo. Data pako bi ova privilegia po rukah Matie prepušta zagrebačkoga, za onda kancelara kraljevskoga dvora, g. uputjenja Gosp. 1224. dana 24. Decembra.“

Iza kako je Bela u Ugarsku odišao, postao je vojvoda od Horvatske i Dalmacie brat njegov Koloman, protěrani kralj galički i lodomirski (g. 1228). Ovo svědoči Toma arcidiakon, u poglavju 31. ovako pišući: „Koloman sin Andrie, vojvoda slavonski, došao je s velikom pratnjom knezovah do mora, i bi od Splitčanah verlo dostojno dočekan.“ On se je pisao (n. p. u svojoj donacii zemljišta Konska) „Koloman Božjom milostju kralj Rusinah (*Ruthenorum*) i vojvoda od cěle Slavonie.“ Pod Rusini razuměva Galiciu i Lodomeriu.

Slěde bani horvatsko-ilirski od Kolomana kralja.

1) Martin Lapsanović, kano što to svědoči privilegia g. 1105. od Kolomana kralja njemu podělјena. — 2) Aleksio, koi pokloni Toplice cerkvi zagrebačkoj, po svědočanstvu privilegie Andrie II. na g. 1214. — 3) Beluš, ujak Gejze II., g. 1143. Iza kako je pak ovaj god. 1156. palatin postao, naimenovan bi za bana 4) Arpa, kano što to gori popisane privilegie Gejzine pokazuju. — 5) Ompudin ban spominja se na g. 1160. — 6) Suban dolazi napervo u privilegii na g. 1163. — Poslě g. 1168., iza kako su Gerci Dalmaciu osvojili, vladahu ondě gerčki poglavice, imenito 7) Nicefor Kalufa, bio je od Manuela gerčkoga cara za vojvodu od Slavonie naimenovan, i g. 1171. od Ugarah uhvaćen. 8) Konstantin Sebasto, postao je vojvoda spomenute godine. — 9) Rogerio g. 1174. — Poslě g. 1180. dobili su Ugri opet Iliriu, i onda vladahu ondě slědeći bani: 10) Dionisio, kojega Bela III. u svom pismu od g. 1181. spominja. — 11) Kalan biskup pečuski biaše ravnitelj od Ilirie do g. 1193.; onda je postao ban — 12) Mirko Bele III. sin. 13) Andria, brat pervašnjega, postao je vojvoda ilirski g. 1193., njemu biahu podložni bani: Nikola, za ovim Andria i Dominik. — 14) Martin

Digitized by Google

g. 1207. — 15) Banko ili Benk g. 1208. — 16) Okuc g. 1209. — 17) Bertold g. 1210. — 18) Bela IV., kasnie kralj ugarski, pod njim pako vladahu bani: Jula g. 1219., Okuc 1221., Martin 1224., Aladar 1225. i Iren g. 1227. — 19) Koloman, bivši kralj od Galicie, izměnio je brata svoga u vojvodstvu ilirskom, njemu biahu podložni bani: Salamon g. 2228., Jula g. 1230., Benedikt 1235., Opoj 1236. i Stěpan 1240. — Ovako piše Du Fresne u pogl. 5. od banah horvatskih i dalmatinskih.

Poglavje X.

Kralji serbski, bani bosanski i kralji bugarski od god 1204 — 1250.

Stěpan II. Nemanjić, sin Stěpana I., 56. kralj serbski, biaše nakon smerti svoga otca, okolo g. 1228. na blagdan uzkersa, po patriarki pristinjskom okrunjen, kojom prigodom naredi, da u napred svi serbski kraljl kod krunenja ime Stěpana zadobiju. Od njega pišu, da je bio bogoljubna života. Imade rate s Bugari, Gerci i Ugri: nu srěćno preoblada svc svoje nepriatelje, osvoji mnoge gerčke pokrajine; Ugrom pak ote Srěm, gdě je za onda vladala udovica něka iz koléna kraljevskoga, imenom Urica. Ova, hoteći deržavu svoju natrag dobiti, otidje s vojskom proti Stěpanu, nu pobivši se s njim, bi od njegovih vojnikah uhvatjena i vojska njezina izsěčena; napokon na molbu Dubrovčanah poděli njoj Stěpan opet slobodu. (Du Fresne iz Lukaria *Lib. I.*) Isti pisac veli, da je vladao 22 godine, dakle preminu okolo g. 1250.

U ovo vrěme vladaše u Bosni ban Sibislav, kojemu Gregor 9. pisa pismo g. 1236, u kom mu zahvaljuje na tom, da je věru katoličansku proti Patarénom branio.

Kralji bugarski.

Vorila, 28. kralj bugarski, stupi na prestolje po smerti svoga ujaka Ivanka okolo g. 1207., i da kraljevsku krunu, koju je nepravedno pograbio, tim sigurnie zaderži, uzeo je za ženu svoju tetku a sestru Ivanka. Imade rat s Franki, koji onda u Carigradu gospodovahu, i bi od njih g. 1228. preobladan, i od Ivana Asana s prestolja sbacen.

Digitized by Google

Ivan Asan, 29. kralj bugarski, primoran bi u Rusiu uteći, iza kako je Vorila krunu pograbio. Zadobivši ondě pomoćnu vojsku, udari na Vorilu, sbaci ga s prestolja, i dade mu oči izbosti (vidi str. 42.). Perva njegova supruga Maria biaše kći Andrie kralja ugarskoga; po smerti ove pak oženi se s kćerju Teodora Angela, istočnoga cara. (Ovako Du Fresne *Hist. Franc. Byzant. Lib. III. nr. 12. 16.*) G. 1244. načinio je savez mira s cesarom Vatatzem, i udao je svoju kćer za njegovoga sina; slědeće pako godine obsio je u družtvu s istim cesarom Carigrad, gdě je onda vladao Ivan Brienski, kano franački kralj. Dva puta su se pobili, u drugom boju biše Gerci i Bugari preobladani. — Asan preminu g. 1241., ostavivši sina Kolomana, svoga naslědnika, i dvě kćeri: Jelinu, udatu za Todora Lasciari, poslě franačkoga cara u Carigradu, i Tamaru. Ovu je děcu rodio sa suprugom Mariom; Irena pako rodila mu je takodjer sina Mihaila, i dvě kćeri Todoru i Mariu.

Poglavje XI.

Dogadjaji Horvatah pod kraljem Belom IV. od godine 1230 — 1275.

11) Bela IV., sin Andrie II., dao se je po smerti svoga otca g. 1270. u Stolnom Biogradu na novo kruniti: ovom prigodom brat njegov Koloman nosio je pred njim mač, a rusinski vojvoda Daniel vodio je konja, na kom je kralj jašio. Ovako pripověda pisac Rogerio, koi je bio nazočan. — Slědeće g. 1236. poslao je Frideriko cesar poklisare k Beli, ištući neplatjeni od 30 godinah harač němačkomu caru, ali Bela zahtěvanje njihovo, kano nepravedno i netemeljito, uzkrati. S ovimi poklisari utekla je trudna udovica Andrie Beatrica, bojeći se bez svakoga razloga od Bele, u mužkoj opravi u Němačku, i porodila kod svoga strica Azona u Talianskoj sina Stěpana. Kada je ovaj odrasto, otišla je majka u Gemule, u manastir sv. Ivana, gdě je sveto život svoj doveršila. Stěpan pako tersio se je izperva stricu svomu vojvodstvo pograbiti, nu budući od njega preobladan, poběgo je u Aragoniu k svojoj polsestri Jolanti. Kasnie su ga Ravenčani za svoga poglavara izabrali, nu na skorom opet protěrali. Odanle je uteko Stěpan u Mletke, gdě se je oženio s Tomasinom, kćerju zmožnoga

Digitized by Google

velikaša Morosini, i rodio je s njom sina Andriu, poslě stražnjega kralja ugarskoga iz Arpadova koléna.

Budući da je Bela mnogim ugarskim velikašom gospoštine, koje su ovi nepravedno pograbili, natrag uzeo, načiniše mnogi od njih okletvu, i pozvaše Friderika austrianskoga vojvodu na ugarsko prestolje. Ov misleći, da mu ovi volju céloga naroda jave, otidje s 30,000 vojske na ugarsku granicu, za da se ondě s četami buntovnikah sdruži; ali došavši na oprédéljeno město, nijednoga ugarskoga plemića nije ondě našao: jerbo Bela medjutim kovarstvo odkri, i kolovodje pohvata. Viděći dakle Frideriko, da se je u svojoj nadi prevario, poče iz ljutosti bližnju okolicu od Ugarske robiti; nu prie nego što je ovaj mislio, doleti Bela sa svojimi četami. Friderikovi vojnici nenadanim Belinim dolazkom uplašeni, ostaviše svoga vodju, i poběgoše kud koi, a Bela, porobivši Austriu, podje k Beču, i primora Friderika za veliko blago mir kupiti.

God. 1237. spremao se je Bela poslě dugoga nagovaranja od strane pape Gargura, na rat proti svomu šurjaku Asanu kralju bugarskomu, budući da se je ovaj od rimske cerkve odcépio, Patarene pod svoju zaštitu uzeo, s gerčkim cesarom Vatacom pogodbu sklopio, i proti latinskim cesarom u Carigradu stanujućim rat podigo; ali Bela se je tak dugo zatezao s nasernutjem, dok je čuo, da se je Asan pomirio. Ovako je izběgo blizku pogibelj rata, ali na skorom pade u pogibelnii, za njega i njegovu kraljevinu veoma nesrěćni rat.

U ovo vrěme vladao je u Asii junački nu kervoločni Džingis-Han, gospodar Mongolah i Tatarah, koi u kratko vrěme célu skoro Asiu osvoji. Po njegovoj smerti razděle neizměrno carstvo njegovi sinovi i unuk medju sobom, nu tako, da je Oktai verhovnu vlast nad svimi zaderžao. Ovaj, hoteći primér svoga otca slěditi, sakupi svoju gemilu vojsku od jedan i pol miliona, i odluči Europu svomu vladanju podložiti. Za tu sverhu pošalje veću stranu svojih četah, pod vojvodstvom netjakah *Batu, Manku, Baidar* i sina *Kajuk*, pram zapadu. Ovi osvojivši mnoge asiatske krajine, navališe na Ruse, kojih vojvode baš u najvećoj neslogi živiahu, i akoprem su proti Tatarom do poslědnje kaplje kervi vojevali, ništarmanje budući osamljeni i zato slabi, nisu mogli odoléti sili Tatarah, koji célu Rusiu ovako podložiše, i odanle stenjahu Rusi punih 200 godinah pod jarmom tatarskim. Taki plod nosi nesloga!

Iz Rusie otidju Tatari u krajinu Polovacah (Uzah ili Kumanah), koja se je od današnje Sedmogradske tia do

Digitized by Google

Kaukasa i Rusie protezala. Dva puta je polovski kralj Kuten njihove nasernutje odbio, ali u tretjem boju bi od Batua preobladan, i za da slobodu spasi, pobĕgo je s 40,000 drugih polovskih obiteljah u moldavske gore. Odanle posla poklisare k Beli ugarskomu kralju, moleći, da mu dopusti nascliti se u njegovu kraljevinu, i obećajući mu, da ćedu kraljem ugarskim podložni biti i kerstjanski vĕrozakon primiti. Bela se dragovoljno na molbu poklisarah skloni, i poděli jim plodnu ravnicu medju rĕkami: Temeš, Maroš, Körös, koja je zatim ime Velike Kumanie zadobila; Kutena pako primi u svoj dvor.

Medjutim približavaše se sve više tatarski salauk. Mnogi ruski i poljski knezovi, od Tatarah preobladani, dolažahu, i pripovĕdahu s užasom neizkazanu surovost i okrutnost blizkoga nepriatelja, koi, kamo bi stigo, sve bi porobio, varoše i sela poharao, stanovnike pod sablju okrenuo, ili kano sužnje sa sobom odveo, i svuda potoke kervi i opustošene zemlje, tolike znake svoje kervoločnosti, ostavljao. God. 1241. stigo je glas u Belin dvor, da Batu-Han s 450,000 svoje vojske na granici od Ugarske stoji. Bela sakupi sabor u Budimu, za da sa stališi kraljevine vĕća o najprikladniih srĕdstvah za uklonutje očividne pogibelji; ali ovi, ua mĕsto da se postaraju za lĕk bolestne domovine, posluže se ovom prigodom za nasitjenje svoje pohlepnosti za osvetom. Odlikovanje t. j., koje Bela svojim polovskim prihodnikom očitovao, za da jim ljubav k njihovoj novoj domovini ulije, kano i gdĕgdĕ surovost Kumanah, velikom jošte stranom u bludih poganstva ponorenih, probudila je jal i serdu u mnogih Ugrih. Ovi raznesoše glas, da su Polovci u porazumljenju s Tatari, da jih je Batu u Ugarsku napervo poslao, da krajinu idvidjaju, i onda, kada on u Ugarsku navali, iza ledjah na Ugre navale. U slĕd toga bilo je na saboru zaključeno, da se Kuten zatvori, i Bela bi primoran, ovu nepravednu i škodljivu naredbu izveršiti. — Već prie je Bela poslao palatina Dionisia na granicu od Ugarske sa stranom vojske, da nepriatelja dotle obustavi, dok se ugarska vojska sakupi; osim toga zapovĕdi granične tverdjave popraviti, a tĕšnjave dervjem založiti. Još je skup trajao, kada je glas stigo, da je Batu u Ugarsku navalio, i palatina Dionisia pobio: jer sve naredbe Beline biahu zahman, budući da je Batu 40,000 tesarah sobom vodio, koji njegovoj vojski putove napravljahu. Čuvši ovu turobnu vĕst, razpusti Bela odmah sabor, i zapovĕdi stališem, da se što borže sa svojimi vojniki u Pešt povrate. Dana 16. Marcia biahu Tatari već samo pol

Digitized by Google

dana puta od Pešta udaljeni, arcibiskup koločki Ugrin izidje s malom četom proti savětu kralja put njih: nu bi od njih u zasěde privabljen i sa svimi vojnici izsěčen. U to vrěme sbio se je i slědeći turobni dogadjaj, koi je veoma zle poslědice za Ugre imao. Batu naime užeo je u svoju vojsku i ostanke kumanskih četah, koje je po odiazku Kutena u starinskoj Kumanii našao. Čim su to Ugri razuměli, nisu niti najmanje dvojili, da je sumnja njihova temeljita: da je Kuten u porazumljenju s tatarskim hanom, radi šta razljutjeni, prie nego što je to mogao Bela zazapréčiti, navališe na grad, u kom se je Kuten saderžavao, te ga izsěkoše i cělu njegovu obitelj. Dočim se je to zbilo, putovali su dobro oboružani Kumani u Pešt, za da u družtvu s Ugri proti obćenitomu nepriatelju vojuju, nu čuvši od okrutne smerti svoga kralja, i od drugih zločinstvah, koje potle spomenutoga ubojstva Ugri Polovcom uzrokovaše, proměne priašnju odluku, i okrenu oružje proti istim Ugrom, pobiju mnoge, porobe i poharaju sela i varoše, zatim pako s bogatim plěnom u Bugariu uskoče. Na ovaj su se način Ugri ne samo velikoga broja junačkih vojnikah lišili, nego su osim toga sami načinili, da su mnogi od ugarskih plemićah, budući od razjarenih Polovacah obustavljeni, ili kasno k vojski kraljevskoj stigli, ili sasma izostali.

Kada se je ugarska vojska sakupila, krenu se Bela po mnogom nagovaranju sa 100,000 vojnikah proti Tatarom, koji su nemilo svu Ugarsku tia do Pešta robili. Tatari počeli su na izliku uzmicati tia do potoka Šaja, na kojega lěvoj obali tabor načiniše; Bela se je na desnoj strani nastanio, i svoje čete obilazio, obećajući jim stanovito preobladanje, ako budu složno, uredno i junački vojevali. Isti još dan došao je k bratu Belinomu Kolomanu, koi je takodjer s ilirskimi četami Ugrom na pomoć doletio, Rus něki běgunac iz tatarskoga tabora', i javio mu je, da Tatari naměravaju noćas iznenada na Ugre nasrnuti. Tatari zaista dojdu, ali budu od Kolomana i vitežkih Ilirah junački dočekani i odbijeni. Onda su se umorni vojnici malo počivati hotěli, misleći, da su za ovu noć svaku pogibelj već uklonili; nu dočim ovi spavahu, Tatari pred zorom opet na nje udare, i prie nego su se ovi za boj prigotovili, tabor njihov obkole, a kola, kojimi Ugri na način bedemah biahu okruženi, upale. Cěli dan trajaše boj, ali s različnom naměrom i srěćom. Ugri, nenadanim nasrnutjem uplašeni i u nered metnuti, imali su samo běg na pameti, i tersili su se samo probiti se kroz nepriateljske

Digitized by Google

verste; Tatari pako viděći njihov strah i nered, smicali su jih svojimi, u spodobi plahe kiše izpružanimi strělami, kao što hara bura uvehlo listje u vrěme jeseni. Bela kralj je zdrav k věrnim Slovakom uteko, i na gradu Znio u turčanskoj varmedji utočište našao; Koloman brat njegov smertno ranjen, s někojimi vojniki u Slavoniu je uskočio, i ondě preminuo; ostala vojska je većom stranom na bojištu poginula, tam nadjoše smert i arcibiskupi Mate i Ugolin s premnogimi drugimi biskupi i velikaši; Tatari pako poplaviše, na način poburenih morskih valovah, cělu Ugarsku, harajući i ubijajući sve, štogod najdu.

Bela kralj je zatim u Brětislavu (Požun) odišao, odanle ga je Frideriko austrianski vojvoda na grad jedan namamio, pod izlikom veće sigurnosti. Nu kada je k njemu Bela skupa sa svojom obitelju, s kraljevskom krunom i ostalim blagom došao, javi mu Frideriko, da ga neće prie odpustiti, dok mu nepovrati novce, za koje Frideriko god. 1236. od njega mir kupi, buduć da Bela nije imao kod sebe toliko novacah, prisili ga Frideriko, da mu morade tri varmedje: mošonsku, šopronsku i železnu, u zalog dati. Oplěnjeni i od svih stranah proganjani Bela odputio se je iz Austrie u Iliriu, i našao je kod junačkih Ilirah věrnu pomoć i obrambu, kano što ćemo u slědećem poglavju viděti.

Poglavje XII.

Dogadjaji kralja Bele IV. u Horvatskoj.

Bela je srěćno sa svojom obitelju u Zagreb stigo, i bi od ondašnjega biskupa Stěpana gostoljubno primljen. U Zagrebu je Bela razumio, da biskup vacki, kojega biaše k papi i cesaru poslao, za da od njih pomoć moli, i da cesaru obeća, da će mu Bela Ugarsku podložiti. ako odanle Tatare protěra — bez pomoći se povrati. Medjutim se je Dunav smerznuo, a Batu je sa svojimi četami na desnu stranu prešao, i u Iliriu hitio, jerbo je čuo, da se ondě Bela kralj zaderžava. — Martin Dragoš (praroditelj slavne kuće Draškovićah), starosta i upravitelj gradovah Hudine i Rudine, branjaše s odabranom četom svojega roda i plemena, kano takodjer i sa mnogimi drugimi ilirskimi plemeni, Dravu medju Varaždinom i Věroviticom. Nu Tatari pri Sopju prebrode Dravu, i prešavši prěko potoka Ilove, navale na Začešje (Časmu) i vas okoliš naokolo porobe

Digitized by Google

i popale, ter opatovinu Začešku, a napose pako cerkvu reda propovědnikah razore, gdě bi malo pred tim položeno tělo vojvode Kolomana. Grob vojvodin bio je po okrutnih Tatarah razvaljen, i trup mertvi neuljudno na sablje raznešen.

Starosta Dragoš pobije, istina, pri Brodarih i Zdencih tatarske čete, koji su pri Kamarči i kroz Železna vrata u dolinu Veliku zvanu žestoko navaljivati počeli; ali nisu baš niti ratoborni Jliri čitavi ostali. Jerbo Tatari na priliku poplave, kad se sněg u gori naglo okopni i u dolinu hukom i žamorom svaljivati počme, obastru cělo polje varaždinsko, popale svu okolicu, ter kano gladni vuci plěn plěnjaju i silno robje zasužnje.

Poslě nego Tatari Dravu prebrodiše, odděli se Bela IV. s obitelju i dvorom put Splita, kamo ga zagrebački biskup i množina drugih duhovnikah i velikašah sprovadjahu. Kaptolska pismoshrana (arkiv) bi na otok Rab, a ostanci u dalmatinsku, na stermoj klisuri ležeću tverdjavu Kliš veće sěgurnosti radi prenešeni; ovamo je i Bela kraljicu i svoju děcu preměstiti dao, i junačkoj desnici ilirskoj nje pověrio.

Medjutim dok je jedna strana božjačkih (templarskih) i hospitalitskih vitezah kralja u Split sprovadjala, branjahu njihovi drugovi s ostalim ilirskim plemstvom gradove i varoše od gornje Horvatske, bijući se junački s tatarskimi četami. Napokon, nemogavši neizmernoj množini dušmanah odoléti, ostave Zagreb svomu jadnomu udesu, prebrode Savu, i dospiju tia do špilje glasovite planine Gromače, koja na istočnoj strani Vinodola leži.

Batu-han udari zatim sa svojom glavnom vojskom (okolo 150,000 Tatarah) na Zagreb i razbije ga, misleći, da će ondě kralja i njegovu obitel najti i zasužniti. Kad je vidio, da se je u svojoj nadi prevario, posla jedan odděl svoje vojske za běžećimi četami u potěru pram Kočevju, a s drugim većjim oddělom udari kroz Karčku dolinu prěko Ribnice pram jezeru Cirkveničkomu, i pristane u Taboru, njegova pako vojska razasula se je paleći i robeći po Jelenskom polju (koje se malo kasnie — radi mnogih grobovah — Grobničko nazove), i prosterla se je, kano jato gladnih kobilicah, po cěloj okolici medju Rěkom (Fiume) i Bakrom (Buccari).

Drugi tatarski vojvoda Kadam, popalivši Srěm i krajinu medju Savom i planinom Ozlicom (Kapelom), i porušivši opatovinu Topusko, kano i ostale slabie gradove, udari na Liku i Karbavu, a napokon prěko Babje Gore u Dalmaciu, gdě se na sadašnjoj tako zvanoj Tatarskoj Gori

Digitized by Google

— medju Šibenikom i Trogirom ležećoj — utverdi; odkuda je malo potlam više taštih nasertanjah na Trogir i Split, a osobito na Kliš — gdě se kraljevska obitel nalazaše — pokušavao, i cělu okolicu medju Cetinjom i Zarmanjom porobio, za Zadar si baš ni malo glave netaruć.

Šubići od Bribira izkazaše se u Dalmacii svojim junačkim sercom neizkazano dobro, tako isto Trogirci, Šibeničani, Splitjani i Božjaci (Templari) na Vrani i Klišu, a Pogorci, pod vojvodstvom Torkvata Božidara i Butka Prodana (praotca Nadáždiev), na Velebiću. Makarštani u Primorju, Radobilci i Petropoljci, pod upraviteljstvom hrabrih Lapsanovićah (kasnie Oršićah) i Šubić-Marmonjah, izlazahu iz svojih klisurah i špiljah, bišo i sěkoše Tatare veoma žestoko, i učiniše, da Tatari krajinu medju Cetinjom i Neretvom nedotaknuše.

Bela kralj, neviděći se dosta sěgurna u Splitu, odjadri na otok Buju, i kasnie na otok Ozer. Ovamo dojde i knez Frankopan sa mnogim iz Dalmacie plemstvom i ostalim oboružanim pukom, kojih broj do 20,000 ilirskih vitezah, novcem i hranom obskerbljenih, naraste. Isto tako pridružiše se k vojski kraljevskoj Kačići, Nelipići i obitel kuće Kelada (kasnie Keglevića) sa svojom rodbinom, pod upraviteljstvom Vojnića, primorskoga bana. — Po Kumanih protěrani vojvoda srěmski Ivan Angelo uteče se takodjer k Beli u Zagreb. Ovaj imadiaše u svojoj družbi tri plemenita Srěmca, kojih imena biahu: **Kreč**, **Kupiša** i **Rak** sa njihovih 38 rodakah, koji se na vlastite svoje troškove k vojsci kralja Bele, bez ikakve platje pridružiše, za da bi samo svojimi junačkimi desnicami kralja, vojvodu i premilu svoju ilirsku bratju branili, i svaku pogibelj, na koliko je moguće, od njihovih osobah i imetka odvernuli, i kano što ćemo malo poslě viděti, takodjer i odvernuše. Budući je za toliku vojsku otok Ozer preuzak bio, zato je dio jedan na otok Kark (*Veglia*) odjadrio.

Medjutim dok je Batu-han čopore svoje na Jelenskom (sada Grobničkom) polju sakupljao, približi se kraljevska vojska, i š njom stanovnici od svih stranah. Kada su se Tatari vojski kraljevskoj, koja dvornu družbu jur sdvajajuću biaše okružila, u šiljatih bojoredih pod svakoverstnimi bojnimi lukavštinami približavali, i zajedno po obodvojih stranah stojeće horvatsko-dalmatinske čete, koje po hrabrom odporu izgubivši mnogo ljudih u goru Kosić ustupiti moradoše, probili bili: mulo da i kralja Belu živa neuhvatiše. Jerbo Tatari počeše već perve redove ilirskih četah nemilo mlatiti i na sablje raznašati, a i ostalu kra-

Digitized by Google

ljevsku vojsku biahu tatarski čopori već obkoljili. Mnogi junaci padoše mertvi polag kralja na bojištu. Jur se gibaše jezičak na vazi sudbine amo i tamo, za da bi se ili verige na viteška ilirska i ugarska udesa nametnule, ili zajedno s kraljem Belom smert u valovih morskih, oli pod strělicami i mačevi tatarskimi tražila.

U najvećoj bědi i jauku ranjenih i po zemlji se valjajućih ilirskih junakah, i u najvećem veselju tatarskih slavodobitnikah, junake naše pram Karku proganjajućih: udari iznenada iza herbta na Tatare srěmsko-ilirska vojska pod upravljanjem spomenutih trih junakah: Kreča, Kupiše i Raka. Po došastku ovih uslobodjene ilirske čete slože se s njimi, ter silno kano gora na Tatare udare, na što dospije i kraljevska vojska iz Karka, i tak uskup Tatare razbiju i protěraju. — Glas tatarski umuči, a ilirski se uzdigne tako, da se radosna vika po cělom Vinodolu razléže, na što jošte prispie sa Senjani i novo nadošavšimi horvatsko-slavonskimi četami Dragoš Hudina, i ovako bi poběda Ilirah saveršena.

Na vrat i na nos běžeće Tatare počmu naši slavodobitni junaci složno proganjati, koje poradi stermih klisurah běžati nemoguće ter puta neznajuće dostignu, i pod svoje viteške sablje okrenu. — Nu ovdě malo da nepoginu Bela IV., pokraj kojega junački Kreč silnom rukom sablju okretaše. Na jednoč ti navali na kralja jedna tatarska četa, koja běžećim u pomoć došla biaše. Skoči hrabri Kreč kano zmaj na oriaškoga vodju tatarskoga, i iztepši mu oštrom strělicom oči, odsěče mu u jedan mah na očigled Bele kralja svojom britkom ćordom glavu, i baci ju niz duboke stěne u more ribam za hranu.

Tim činom kano popareni, poběgoše bez obzira Tatari u dolinu Vinodola, nu u zao čas jih je porodila majka; jer jih Dragoš Hudina ondě dočeka, i sve na sablje raznese. Na to se i hrabri Senjani s planinah Gromače, Berinčeka i Ličin-Kamena sa svojimi čeonici u Vinodol spuste, i udare na zaostavše Tatare, koji su prama Rěci běžali; ma nebi utekli, da su iz gorice vile: jer stanovnici po špiljah Kupin-Kamena sakriveni, dočekaju jih na městu Rěčina zvanom, obaspu jih kamenjem, kano krupom iz neba, i sve nje potuku, tako da od cěle vojske 30,000, koju Batu-han u Vinodol dovede, jedva ostade několiko stotinah, koji se ka glavnoj vojski povratiše.

Subići boriahu se medjutim s Kadamom i njegovimi čopori u Dalmacii, gdě se je ugarsko-ilirska posada, kraljevsku obitel u gradu Klišu čuvajuća, veoma dobro der-

Digitized by Google

žala, jer ne samo što je tri juriše, koje su Tatari na grad učinili, junački odbila, nego je i čestiim i smělim izhrupljenjem i nadskakivanjem, osobito u dolini Prugvi i u klanjcu Klapavcu, Tatare primorala, da su se samo radi vlastite sěgurnosti u bitve upuštjali.

Istom što Iliri Tatare od Karka odtěraše i Bela IV. slavodobitnik postade, plamen i dim na Velebitu nazvěstiše Dalmatinom: da su Tatari pobijeni i domovina oslobodjena. To viděći Kadam, berže bolje tabor ostavi, i na vrat na nos sa svojimi četami pram izvoru Une poběgne, ter popalivši u Bosni sela i gradove, u Bugariu ka glavnoj tatarskoj vojski se povrati.

Tako se doverši pretežki ovaj i veoma pogibeljni rat s Tatari, koji su strah i trepet cěloj Europi zadali, i koji groziahu svu izobraženost i věrozakon izkoreniti i uništiti, a čověčanstvo u pervašnji ponor neznanosti i surovosti baciti. — Od ove propasti oslobode ga Slavjani; bez slavodobitja Jaroslava Zvězdogorskoga, koi je Tatare na sěveru, kod Olomuca u Moravskoj, pobio, i bez poběde Ilirah na jugu nad istimi poganjskimi čopori, bila bi cěla Němačka, pače Europa, tatarske verige nosila.

Za potverdjenje i razjasnenje ovih dogadjajah staviti ću amo privilegiu, koju je Bela kralj spomenutim trim vitezom: Kreču, Kupiši i Raku podělio, i koju su poslě mnogi ugarski kralji potverdili. Rečena privilegia (kod Kerčelića *Hist. Ecclæ. Zagrab. pag. 329.*) ovako glasi:

Bela, Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod., kumanski i bugarski. Svim, koji ćeju nazočno pismo gledat, pozdrav u tom, koi poděljuje dična slavodobitja, koi je dopustio cěloga světa kraljem, vojvodam i poglavarom, u njega věrujućim srětno gospodovati i vladati. Pristoji se za kraljevsko veličanstvo, da se po prirodjenoj sebi darežljivosti veseli nad svimi njemu priverženimi narodi i nad njihovim množtvom, bili oni kojegagod koljena i jezika, i da se za nje ovako postara, da se u napred svi živući potomci njihovim primerom k činom velike věrnosti pobude, i da jih serdčanostju za spodobna děla napuni. Dostojno je takodjer i vrědno, da onim, od kojih slavni glas pripověda, da su se za vladaoca čast, sréću i blago često znojili, darežljivu ruku obilato pruža. Pravednost pako zahtěva, red ište i razum potrěbuje, da se to, što bi iz iskrene dobrotivnosti poděljeno i poklonjeno, razgovetno popiše, da radi toga tečajom vrěmena nikakve neprilike neproizniknu, da se milostivnima očima gleda, i za věčnu uspomenu poslědnjim potomkom srěd-

Digitized by Google

stvom pisma ostavi. Dakle i mi dajemo na znanje nazočnimi verstami svim sada i u buduće živućim: Da kada se je sbog mnogih gnjusnih grěhovah čověčanskoga roda, iz velike serditosti našega stvoritelja, neizměrna množina běsnih Tatarah, po kraljevini našoj razišla: mi smo takodjer bili s mnogimi našimi věrnimi velikaši i plemići od njih ljuto tia do mora progonjeni, i na morski jedan otok blizu Karka natěrani; dapače tersili su nas i odanle izvući, i na nas i našu vojsku svakojakimi načini navaliti, za da kraljevsku našu glavu posěću, ili u pogansko sužanjstvo nas odvedu. Ondě smo se u jednom boju derhtajući sakrivali, i približavajuću se sverhu na věke proklinjali, budući od svih stranah množinom tatarskih vojnikah okruženi, koji su u neprestanom navaljivanju svojimi preoštrimi strělami, silnimi udarci i britkimi mači čete naše sěkli, i svoje sulice i strěle kervju pobijenih napajali. Od svuda kano zidom obkoljeni, ili kano ribe u zatvoru uhvaćeni, nepovoljnimi udarci mučeni, bez da smo ili napervo iti, ili natrag poběći mogli, gledajući prostor medju našimi i Tatari mertvimi těli naših vojnikah napunjen, i viděći život naš u najvećoj pogibelji: onda smo, kano Rakel, duboke uzdahe k Bogu slali, i plačući vapili: „Kirie eleison, Bože i zaštitniče naš obazri se!“ i život naš i naših iz svih silah spasiti nastojali; napokon budući na zemlju povaljeni, očekavali smo svaki čas ljutu smert. Najposlě je dostojao otac svega miloserdja i gospodin bogoljubna razveseljenja, u kom je nada svih věrnih, svoju pomoćnu ruku nam pružati, jerbo su na višnju zapověd tri slavna junačka mladića, imenom **Kreč**, **Kupiša** i **Rak**, rodom iz Srěma, ko junački vitezi, sa 38 svoje najhrabrie bratje i rodakah, obskerbljeni najboljom bojnom spravom, kano da su iz nebesnih oblakah od Duha svetoga poslani, nam na pomoć doletěli; i akoprem jih niti pozvali, niti za plaću pogodili nismo, ipak su se, kano věrni Kerstjani, iz věrnosti prama kralju, k vojski našoj priklopili, i uslěd naše kraljevske želje s ljutimi tatarskimi četami se pobili, nastojeći više našu kraljevsku, nego li svoju vlastitu glavu spasiti, bijući sa svojimi drugi Tatare u isti njihov obraz, i leteći viteški tamo, gdě su moćnie dušmanah čete opazili. Kraljevski naš barjak, u srědini naših věrnih od derhtajućih dvorjanikah deržan, srěćno su na věkovitu našu kraljevsku i kraljevine naše čast i korist občuvali.“

„Medjutim je gori rečeni Kreč, jednomu čudnovitomu, od svih ostalih hrabriemu i ljutiemu vojniku, motreći ga marljivo s napetim lukom potajno, oštrom svojom

Digitized by Google

strělom obědvě oči iztepo, i glavu njegovu u našoj kraljevskoj nazočnosti u dubljinu je bacio morsku, zatim pako navalivši smiono na druge ljute vojnike, kano marhu jih je na sve strane mačom sěkao, i nogama na zemlji gazio, i kano guske na obali morskoj, ubijao. Onda po volji Najvišnjega, koi sam sva odredjuje, dobivši opet svoju snagu, za obodriti i okrěpiti našu kraljevsku dušu, i pomoć doněti našoj osobi, navali opet kano plaha kiša sa svimi našimi velikaši i s drugimi našimi puki na Tatare, i protěraše jih kano vatreno ždrielo od obali tia do potokah Kerka i Bresce. — Mi smo odanle na sigurnie město odišli, zahvaljujući na věke Višnjemu, ondě bo su spomenuti naši věrni Kreč, Kupiša i Rak nam, našoj kraljevini i našoj svetoj kruni u istini toliku věrnu službu izkazali, koliko biaše vrědna naša kraljevska glava. I akoprem smo to mučeć propustili, za nedosaditi čitateljem, nu toliko vrěde, koliko je vrědila jedna strana Kerštjanstva: radi šta su od našega veličanstva zaslužili ne samo prostranu i plodnu zemlju, dapače stranu jedne varmedje i kraljevske časti u našoj kraljevini. Jerbo i isti Kreč, Kupiša i Rak zadobiše u ovih žestokih bojevih na glavi i ledjah velike rane, i 25 od svoje bratje i rodjakah izgubiše. Dakle da spoznaju, da smo barem stranom njihovu věrnu službu, prolivenu kerv, bědnu smert njihove bratje i rodjakah, i znamenite troškove nadariti nastojali: poděljujemo istomu Kreču, Kupiši i Raku ovu milost i slobodu: da se ćeju odsele na věke medju prave plemiće i dvorjanike brojiti, i da mogu sva vojnička vězbanja u našoj nazočnosti, ili gděgod drugdě obavljati. Radi toga smo někoje naše prostrane kraljevske zemlje: jednu to jest susědnu kotaru manastira sv. i neoskrunjene Bogorodice Marie u Topusku, drugu u susědstvu imanja roda Salac, i u susědstvu imanja roda Dreznik, sve u zagrebačkoj varmedji ležeće, po častnom pako, od našega veličanstva posebito za nas odredjenome mužu magistru Farkašu, cerkve stolnobiogradske prepoštu, věrnoga i ljublenoga dvora našega kancelara, obidjene, od imanja drugih ljudih po medjah razlučene i razstavljene, ter svim susědom i medjarom javno, očito i razgovetno obznanjene, sa svimi njihovimi koristmi, sa svim, što na nje spada, kano i sa svim uživanjem, bilo ono kojegagod imena, gori rečenim našim věrnim Kreču, Kupiši i Raku iz Srěma, i njihovim odvětkom, naslědnikom i cělomu potomstvu, na zahtěvanje i s odobrenjem svih prelatah, baronah i velikašah naše kraljevine dali, poklonili i podělili, dapače na věke dajemo,

Digitized by Google

poklanjamo i poděljujemo, i srědstvom ovoga našega pisma potverdjujemo, da zemljišta ova věkoma i neopozivno zaderže i vladaju. Radi toga sve takodjer naše naslědnike, srětne kralje ugarske, u Isukerstu věčnom kralju svečano zaklinjemo, da se postaraju, da gori rečeni věrni naši Kreč, Kupiša i Rak i svi njihovi potomci, ovaj naš darežljivi poklon, věkoma, bez ušterba i oskvernenja posěduju. Za ove pako zemlje dužni budu isti Kreč, Kupiša i Rak i njihovi potomci nam i svim našim naslědnikom, kraljem ugarskim na věke slědećim načinom služiti: da kolikogod putah će se obćenita i ukupna vojska kraljevine na granice iste kraljevine ili drugamo proti buntovnikom pozvati, i mi ili naši naslědnici u osobi onamo dojdemo ili dojdu: onda budu rečeni naši plemići uvěk dužni, iza kako jih ban, stotinik ili vodja opomine, sa trimi oklopnici o svom trošku, za 15 danah ka kraljevskoj vojski dojti. Poslě ovih 15 danah pako deržani budu o naših i ostalih kraljah troškovih za običnu plaću tamo pojti, kamo jim mi i ostali naši kralji, bani, stotinici ili kraljevski vodje zopovědit ćeju, i dotle nam služiti, dok se vojska kući nepovrati. Desetinu od rečenih zemljištah oni i njihovi podajnici samo onda davat ćeju, kada jih svojimi puki nasele; u kotaru pako manastira sv. Bogorodice děvojke Marie u Topusku deržani budu platjati navadnu desetinu. Dužni budu takodjer sve sude i svoje pravde kod stolice zagrebačke varmedje, kano i ostali plemići iste stolice, tražiti, těrati i obderžavati. Sve pak ostale svojih podajnikah pravde i razpre, koje se u njihovom kotaru i medju njihovimi podajniki kakvimgod načinom pripete, kanoti: ubojstva, nasilje, tatbine i sva druga svetovna zločinstva, mogu rečeni Kreč, Kupiša i Rak i svi njihovi potomci kod svoga sudbenoga stola, u koigod zakonito po njih odredjeni poslen dan suditi, i zločince seljake, po velikoći njihovih pregrěšakah, pedepsati; od svekolikih pako globah do trih markah (60 forintih srebra), kano i od globe mira navadnih 100 denarah, mogu i směju jednu polovinu gori rečeni plemići, a drugu polovinu zakonito po njih na nekoje vrěme odredjeni sudci tražiti, potrěbovati i primiti. Na věkovitu pak uspomenu i potverdjenje ovoga poklona podělili smo ovu privilegiu, dvojverstnom pečatom obskerbljenu. Dato po rukah častnoga magistra Farkašia, cerkve stolnobiogradske prepušta, ljubljenoga i věrnoga kancelara našega veličanstva, godine uputjenja Gospodinova 1264., dana 4. Oktobra, godine pako kraljevanja našega 26.“

Digitized by Google

Poglavje XIII.

Někoje privilegie od kralja Bele IV. poděljene.

Kad su se Tatari u Asiu povratili, odišao je Bela u svoju razorenu kraljevinu, i tersio se iz svih silah njezine rane zaléčiti. Za tu sverhu pozvao je onamo mnoge naselce iz susědnih pokrajinah, i nastanio je ih u opustošenih varmedjah. Buduć da su u vrěme rata sve skoro svědočbe i privilegie poginule, za to je po svih stranah kraljevine naredio sudce, koji moradiahu živućim njihova pervašnja imanja oprěděliti i novimi privilegiami potverditi; one pako zemlje, kojih vlastnici u ratu poginuše, poklonio je svojim vojnikom, koji su se u ratu junački deržali. Někoje od njegovih privilegiah, koje se naše domovine tiču, ovdě ću popisati. — Privilegia Ivanu opatu od Toplice poděljena ovako glasi:

Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kum. Svim, koji će ovaj list imati, pozdrav u gospodinu Isukerstu. Da ono na znanje potomakah dojde, što se providno i pozorno od někoga naredi, a najpače kad se posao stranah s kraljevskom savěstju zakonito doverši; od potrěbe je, da se to obrambom lista potverdi. Radi toga hoćemo, da na znanje sviuh dojde: da došavši pred nas ljubleni naš u Isukerstu Ivan opat od Toplice, ponizno i stalno nas moljaše, da razděljenje kotara grada Gore, medju njim s jedne a Blinenci s druge strane, učinjeno po županu Marku sinu Boroća, odredjenomu na to od věrnoga našega i ljubljenoga bana Dionisia, kojemu mi osobito naručismo, da to izverši, u pribitju takodjer věrnoga našega klerika Magistra Nikolina, naimenovanoga od nas za taj posao pristojnika, kano i svědakah od strane zagrebačkoga kaptola, od strane blagajnika Božjakah na Gori, od strane naših prihodnikah u Perni i Petrinji i mnogih drugih věre dostojnih ljudih, da se više — — — Imena pako selah, koja na opata spadaju, su slědeća: Kratka i t. d. Da pak naredba gori rečenoga razděljenja stalna i neoskvernjena ostane, potverdili smo ju nazočnim, dvojstrukim pečatom obskerbenim listom. Dato u Segnethu (možebit Senju) god. uputjenja Gespod. 1242.“

Iste godine podělio je Bela i gradu Zagrebu slědeću privilegiu: „U ime presvetoga Trojstva, i u ime Otca, i Sina, i Duha svetoga. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kum. na věke. — Kraljev-

Digitized by Google

sko Veličanstvo zahtěva, i izvišenih dostojanstvu pristoji se, da se tim više nad množinom svoga puka veseli, čim veće ga oblastju previšuje. To je uzrok, da ovimi redi svim sada i u napréd živućim očitujemo: da buduć da se je našoj volji dopalo u Zagrebu, na brežuljku Greč slobodnu varoš podignuti, i onamo prihodnike sazvati, i onu čast kraljevine za sěgurnost krajine i radi drugih koristih objačiti i utverditi: priobćivši naměru našemu věrnomu i ljubljenomu Dionisiu banu od cěle Slavonie, ter drugim velikašom, ovu našu volju i naměru odobrujućim, izveršismo ovo naše preduzetje. Dopuštjajući, da se podigne na rečenom brežuljku slobodna varoš, da se prihodnici slobodno sakupe, i da sve zemlje, sela, pogodbe i slobode od nas odkazane i popisane, neoskvernjene imadu, zaderže i čuvaju. Pogodbe dakle i slobode onih, koji ćeju na rečenom brežuljku stanovat i naselit se, jesu slědeće (slěde redom sve pogodbe, koje medjutim Kerčelić nije popisao, i zato jih niti ja nemogu čitateljem priobćit. Diploma se ovako doveršuje) Dato kod Věrovitice, po rukah magistra Benedikta, prepušta stolnobiogradskoga, dvora našega kancelara, naimenovanoga koločkoga biskupa. Kada ravnahu cerkve Božje: Bartolo pečusku, Kleto jegersku, Stěpan zagrebačku, Bartolo nitransku, Blaž čanadsku, Benedikto, tražen i za biskupa gjurskoga, varadsku, Stěpan, tražen i za arcibiskupa ostrogonskoga, vacku. I kada su bili: ljubljeni naš rodjak Ivan Angelo gospodar srěmski i župan bački, Ladislav nadvorni župan, Mate verhovni blagajnik i šopronski župan, Sol verhovni ubrusar (*dapiferorum magister*) i župan železnanski, Stěpan verhovni konjušnik, Arnoldo šimežki župan, i Pavao stolnobiogradski župan. Godine uputjenja Gospodinova 1242. 16. Novembra, kraljestva našega godine 8.“

Iz ove privilegie vidimo vrěme, kada je bio Zagreb na čast slobodnoga kraljevskoga varoša podignut; nu zato nitko neka nemisli, da prie neimade Zagreba. Dapače ja velim, da je Zagreb već u vrěme Rimljanah bio, akoprem se neusudjujem tverditi, da se je onda Soraga zvao, od kojega varoša starinski pisac Ptolome u svojom zemljopisu uspomenu čini. Što se pak imena “Zagreb“ tiče, to se izvodi iz slavinskih rěčih „za“ i „breg“ ili „greb, grib,“ što takodjer breg znači. Zaisto neimenovani Bele kralja bilježnik spominja u svojih pismih „Zabrag,“ po kom razumi današnji Zagreb; i starinska jedna oltaria, od kanonika Persin učinjena, zove se „Cebreg.“ Rafael Levaković, zagre-

Digitized by Google

bački kanonik i poslě biskup smendrevački, piše od Zagreba u jednom od svojih ostavljenih rukopisah slědeće: „Jedna grana alpinskih gorah, pruža se kod grada Susěd, gdě Krapina u Savu utiče, kano da se će sa Savom natecati, pram izhodu, — i zove se slavinski Medvednica, iz ove pako gore teče potok, koi se u privilegii od Mirka kralja g. 1201. Dominiku zagrebačkomu biskupu podĕljenoj, zove Cirkunica (danas Cirkvenščak), medju ovim pak i Vlaškom ulicom stoji brežuljak Zagreb zvani, od kojega su varoš i varmedja ime svoje zadobile, a ne od plodnosti zemlje, ili od studenca izpod istoga brežuljka izvirajućega.“ — Da je pak Zagreb već prie poglaviti varoš od Horvatske bio, to se vidi odanle, što je ondě sv. Ladislav biskupiu podigo, i što je ondě svagda župan stanovao.

Osim toga potverdio je Bela i privilegie Samobora i Petrinje, koje je pokojni njegov brat Koloman istim gradom podělio. — Slědećih godinah nadario je Bela mnoge ilirske viteze gospoštinami, za věrnu službu njemu i njegovoj obiteli u vrěme tatarskoga rata izkazanu, izmedju ostalih Martina Pousa i Martina Dragoša. U diplomi, koju je knezu Hudini podělio, veli: „buduć da je u vrěme tatarskoga nahrupljenja kralju u Slavoniu putujućemu svojimi troškovi na pomoć bio, i kada je kralj u Primorje putovao, Tatare je u boju, u kom i mnoge svoje rodjake izgubi, junački razbio i preveliku množinu puka obranio.“

Zagrebački kaptol dobio je od Bele takodjer privilegiu, u kojoj mu ulicu jednu imenom Gradić poklanja. Izmed ostalih veli ondě Bela: „buduć da je nje t. j. Kaptol, strah od prevelike tatarske okrutnosti, ili od navaljenja drugoga kojega nepriatelja, koje na nje u napréd čeka, pobudio, da ištu ili sazidaju tverdjavu, u koj bi sebe i svoje sakriti, braniti i sačuvati mogli: zato smo jim dostojali podĕliti i predati goru něku Gradić zvanu i u zagrebačkoj varmedji, polag Zagreba, ležeću, od koje gore jedna strana spada na varoš prihodnikah naših na Greču, a druga na Vanlegan. Jerbo neimaju u tolikoj buri, dapače občenitom strahu od smerti města, gdě bi svoje i svojih glave mogli sakriti, ter svoje i zagrebačke cerkve imanje sĕgurnom tverdjavom obezbĕditi. — Mi smo dakle — — rečenu goru sa zemljom okolo ležećom, koja bi bila dostatočna za nastanenje i sgodu jedne ulice, istomu kaptolu za navĕk dali, i s podpunom pravicom podĕlili.“

Ako ove rĕči dobro promotrimo, vidĕt ćemo, da se po spomenutoj gori Gradić razumĕva on brežuljak, na kom

Digitized by Google

je dan danas Kaptol i Nova ves. Po svoj priliki bio je na onom městu, gdě sada biskupski grad stoji, u staro vrěme kraljevski grad, od kojega možebit i cěli brežuljak ime Gradića zadobi: jer poznato je, da su kralji u svih krajinah svoje gradove imali, gdě stanovahu, kad su poslove iste krajine obavljali. Varoš pak pod istim bregom ili gribom stojeći nazvan bi Zagreb. U vrěme tatarskoga rata bio je kraljevski grad porušen, zato je Bela Gradić biskupu i kaptolu poklonio, a kraljevski grad sazidao je na protivnom brežuljku, Greč zvanom.

Za probuditi u narodu mom věrnost prama zakonitom kralju i želju za slavom i junačtvom, popisati ću ovdě privilegiu, koju je Bela knezom Frideriku i Bartolu Frankopanu sbog njihovoga junačtva podělio, i koja ovako glasi: „Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., gal., gorički, lod., i kum. Svim věrnim Isukerstu, koji ćeju nazočni list gledati, pozdrav. Buduć da kralji kraljuju, i kano gospodari krajinami i kraljevinami vladaju: dužnost njihova je, s kraljevskoga prestolja svaki kojegagod jezika narod, koi se dragovoljno podloži, tak obskerbiti, da se njihovim priměrom i naukom potomci i odvětci k većoj i revnioj pokornosti natěraju, i da to čine, što věrnost prama kralju zahtěva. Iz ovoga uzroka svim i posebnim, sada i u buduće živućim našim věrnim obznanujemo: Da buduć da je zloća i množina grěhovah svih pod našom vladom stojećih narodah na toliko nadvladala, i bez svega straha od vraga, roda čověčanskoga nepriatelja, kano pěsak u dubljini morskoj se razmnožila: Bog, nehoteći njihova zločinstva i nepravde bez pedepse ostaviti i razširivati, pobudio je Tatare na pogubu Kerstjanah. Po kojih Tatarah, za da se spozna Božja osveta verhu ljudih zloće i prevare punih, pokarao je nas Bog radi ovih zločinstvah i grěhovah slědećim načinom. Kada smo u boju s Tatari na polju Su— od njih sasma bili preobladani i razbijeni, nedobivši nikakve pomoći, viděli smo se primorane běžati, kano što smo zaisto poběgli u krajine primorske, ištući kod mora utočište, i promatrajući ondě s plačom, kano Rakel, pogubu i smert naših věrnih. Ali Bog miloserdja i Bog utěhe, on, koi sve njega iskreno věrujuće u svakoj tugi i žalosti těši, izvolio je nam otvoriti i pokazati studenac svojega miloserdja, i posla, kano s neba, za našu utěhu, presvětle, velmožne i viteške ljude Friderika i Bartola Frankopana. Ovi nam poklonišе kupe i čaše sreberne i zlatne u vrědnosti od više nego 20,000 markah u novcih, jednom rěčju kupe od velike vrědnosti. Kad je pako

Digitized by Google

Bog svoju serditost utišio i od nas odvratio, imajući obzir na službu i dostojnost ovih světlih ljudih, poklonili smo jedno naše selo pokraj mora, imenom Vinodol, sa svim, što tamo spada, ter sa svimi dohodki prinadležećimi gori rečenim Frideriku i Bartolu, jim i njihovim naslědnikom i odvětkom s věkovitom pravicom, tako, da se od njih nikada oduzeti nesmědu, i da nje ovako deržе i vladaju, kao što smo nje mi deržali i vladali. Obznanujući takodjer i to, da ako jedan od njih bez odvětka premine, onda neka naslědnici drugoga ovim selom vladaju. — Medje njegove od strane Zagorja su: najviše potok i selo Rika, počemši od morske gore, i naša slobodna voda Ričina do mostića kod Prohova. Přěko vode je perva medja kamen, na kom je izrězano pisme *A*, i za njim slobodna voda, koja iz susědne naše gore Grobničke izvira. Zidina počimlje se odzgor u Jilievicih, i zove se Prezum, druga zidina je u ribnjaku kod Paprutišta, s one strane Terstenika, cělo pako selo Terstenik biti će naše. Od Kupin-Kamena do Lisen-Kamena, od Lisen-Kamena do Běle Vode u dolini Paprut; od doline Paprut do gore Berinček; od gore Berinčeka do Gromače; od Gromače do Brezida na Babinom polju. Ovo su prave medje od morske gore do Babina polja. Za veću vrědnost gori rečenoga dali smo istim Frideriku i Bartolu za věčnu uspomeuu ov naš otvoreni list, potverdjeni dvojstrukim našim pečatom. Po rukah providnoga našega čověka Magistra Farkašia, naimenovanoga kancelara našega dvora. Dato u Dobri g. Gospodinove 1260. kraljevanja našega g. 26.“

Kerčelić sobćuje još jednu privilegiu, koju je Bela IV. istim knezom Frideriku, Bartolu i Jerintu Frankopanu podělio, nu koju ja ovdě radi njezine obširnosti izpuštjam, samo někoje reči ću ovdě popisati. Izmed ostalih piše Bela: „buduć da ljubleni i věrni naši Frideriko, Bartolo i Jerinto, sinovi kneza (župana) Jerinda, župana od Karka, slědeći marljivo stope věrnosti svoga otca, od pervih našega i njihovoga dětinstva godinah, svuda neprestance nastojahu nam tolike věrnosti službe izkazati, i u vrěme tatarskoga progona, kada smo se u Primorju zaderžavali, služiahu nam ne samo na moru s oboružanimi ladjami, nego i na kopnu s oboružanimi vojnici, kao što je doba ili kakvoća posla zahtěvala, čuvajući našu osobu, ili proganjajući nepriatelje naše, — tak věrno i postojano, da su radi izveršene věrnosti zaslužili, da jih medju ostale věrne naše kraljevine brojimo.“ — Izdata bi ova privilegia god. 1251.

Digitized by Google

Spomenuo sam gori, da je Bela IV. Zagreb na dostojanstvo slobodnoga kraljevskoga varoša podignuo. To se je dogodilo, iza kako je Bela stari grad Zagreb biskupu i kaptulu podělio. Jer budući da je Bela kasnie s Otokarom českim vojvodom radi Štajerske rat imao, i Česi Samobor sazidaše, odanle pako cěli okoliš, isti takodjer Zagreb napastovaše: zato je Bela Zagrebčanom dopustio, da na gori Greč, t. j. gdě je sadašnji gornji varoš, grad sazidaju, odkuda bi se i od dušmana i od pustajah lasnie braniti mogli. Da je grad ovaj g. 1266. već bio gotov, to potverdjuje slědeća privilegia: „Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., gal., lod. i kum. Svim sada i u buduće Isukerstu věrnim pozdrav u tom, koi poděljuje blago. Na kraljevsku brižljivost i providnost spada, da bdi nad koristju i mirom svojih podložnikah, i da nje nadari obilnom darežljivostju i osobitom milostju: da iz věrnih tim věrnii, i iz poniznih tim poniznii postanu, čim veće bude dobročinstvo slobode od kraljevske blagodarnosti njim poděljeno. Zato dajemo po ovom listu svim na znanje, da budući da je odprie krajina naše kraljevine ili vojvodstva slavonskoga od pustajah i čestim nasertanjem sveudilj bila uznemirivana: odlučili smo, za da sebi i ondašnjim stanovnikom bezbědnost pribavimo, grad na gori Greč pokraj Zagreba, za veću sigurnost ove krajine podignuti. Věrni pak naši gradjani istoga grada podněli su věrno zidanjem i prenašanjem onamo svojih kućah znamenite troškove, neprestane poslove, preveliku štetu, izstavljajući se za čast kraljevine ili vojvodstva čestim pogibeljim i nesrěćam. Mi dakle hotěći jim ovu njihovu pokornost i velike troškove uzaimno nadoknaditi, podělili smo jim slědeće povlastenje slobode: da niti po drugih niti u osobi nemoraju dojti k vojski, koju ćemo ikada mi ili ljubleni naš sin gospodin Bela, slavni vojvoda od cěle Horvatske i Slavonie podignuti, i da nam radi toga, ili ovom prigodom ništa nemoraju platit. Hoćemo takodjer, da nikakvi danak, porez, občinsku něku službu, ili drugi teret stanovnikah iste kraljevine, nepodnose, nego da budu od ovih dužnostih na věke prosti i slobodni. Nu ovako, da budu isti gradjani deržani gori rečenomu vojvodi Beli, našemu predragomu sinu, 40 markah u običnih novcih, od kojih 200 penezah spomenutih 40 markah vrědnost imadu, na dan Novoga lěta, i ne prie, niti kasnie, po svojih poslanicih točno i bez svakoga odvlaka šiljati, i za godišnju daću platjati. Uvěti dakle i slobode prihodnikah ili gradjanah u istom gradu stanujućih, koje oni sami medju sobom načiniše, i mi odo-

Digitized by Google

brismo, jesu slědeće: ako isti prihodnici ili gradjani u okružju Ugarske, Dalmacie, Horvatske i Slavonie po razbojnicih ili drugih zločinih budu oplěnjeni: neka gospodar one zemlje, gdě budu ubijeni ili porobljeni, načiniv̌si procěnbu u novcih po sudu dobrih ljudih, i zakletvi gradjanah za to odabranih, ili ukradene stvari naplati, ili zločina pokaže, ili kervinu (globu za ubojstvo) plati, po odobrenom običaju istoga slavonskoga vojvodstva. Maltu neka takodjer nigdě u okružju kraljevskoga kotara neplate. Zatim, ako někoi izmed gradjanah drugoga gradjana bude ružio, psovao ili gerdio, ako bude za krivca najdjen, neka plati uvrědjenomu 10 penezah, i u ime troškovah 100 denarah. Ako se nakon tretjega pokaranja nepoboljša, neka se sve njegove stvari na korist občine obrate, i on neka se, kano nepošten, pogerdno iz varoša protěra. Ako će tko drugomu pljusku dati, ili ga zlobno za čupe vući, neka istu pedepsu terpi. Ako se tko usudi ovo onda učiniti, kad sudac na sudbenoj stolici sědi, ili gděgod drugdě u njegovoj nazočnosti, neka se dvojverstnom glohom pedepsa; ako se pako tko isti prestupak na osobi sudca ili njegovoga prisědnika izveršiti usudi, neka plati globu od deset markah u običnih novcih, i ako nebude mogo platiti, neka izgubi ruku. Ako tko drugoga nožom, mačom, sulicom, strělicom, ili drugim spodobnim načinom bude ranio, i ranjen se bez sgubitka udesah izlěči: neka lěkara za lěčenje nadari, i neka ranjenomu deset markah, u varašku pako blagaonicu dvě marke plati. Ako tko čověka ubije i uteče, dvě strane njegovoga imetka neka dobiju ubijenoga roditelji, a jednu stranu varaška blagaonica, ako pak bude uhvaćen, neka se po običaju pedepsa; osim ako bi tko u igri i nehotice ubio, u tom slučaju neka plati rodjakom ubijenoga 100 penezah i u občinsku blagaonicu 20 penezah, i ako njegov imetak toliko neiznosi, neka se izruči na volju gradjanah. Nadalje, ako koi inostranac, unišavši u varoš, na ulici, ili u kući, ili na tergu, něšto spodobnoga, kao što je gori pobilježeno, učini, neka se sudi po sudcu grada, i neka bude podveržen istim pedepsam.“

„Ako někoi od stanovnikah ili — — pomankanje bude, neka ga sudac varoša kaštiguje. Ako inostranac stanovnika varoša radi dugovah ili učinjene krivice bude hotio tužiti, neka ga takodjer kod varoškoga sudca tuži: nijedna pako pravda, bila ona medju inostranci ili domaćimi, nesmě se po dvoboju razsuditi, nego se mora po svědcih ili zakletvi doveršiti, isti pako zakleti svědci, kad svědoče, neka se napose i marljivo propitavaju. Svědoci

Digitized by Google

pako samo onda se primaju, ako su istoga stališa i iste slobode s ostalimi gradjani. Na jednaki način, ako bi inostranac kod stanovnika, ili stanovnik kod inostranca ukradenoga konja,vola, ili drugu koju stvar našao, svagda se moraju svědoci, kano što smo gori rekli, dovesti. Gradjani istoga varoša, kano i podajnici u selih na isti varoš spadajućih, i na blizu varoškoga kotara ležećih, nemoraju na nikakov sud iti, osim pred varoškoga sudca. Akoli bi tužitelj iz zakonitih, napervo stavljenih razlogah od sudca sumnio, neka se u skupu svih starešinah varoša, u nazočnosti sudca pravda razsudi. Ako bi se dogodilo, da bi nje tužitelj, sumneći od njihove odsude i nezadovoljan s njom, pred kralja na sud zvao, deržan bude sam sudac na město svih ostalih pred kralja iti. Na isti način ako bi nětko varoškoga sudca i gradjane, ili samo gradjane pred kralja na sud pozvao, nemoraju tamo pojti, osim varoškoga sudca. I ako tkogod, netražeći prie od sudca varoškoga pravicu, gradjana ili gradjane kod kralja tužio bude, onda mora za njega sam sudac iti, a tužitelj mora mu troškove naplatiti, budući je, prezrěvši vlast poznate sebi kraljevske privilegie, i nejavivši sudcu svoju tužbu, uzrokovao ovomu mnoge nepotrěbne troške i posle."

„Gradjani imat ćeju slobodu, onoga, koga hoćeju, za varoškoga sudca izabrati, nam predočiti, i proměniti ga svaku godinu po svojoj volji; ali on, komu se je očito pokazalo, da je klevetnik, ili da je lažljivo svědočio, nesmě se više za sudca, njegovoga prisědnika, ili věćnika izabrati. Ako koi od gradjanah bez odvětka premine, imat će vlast ostaviti svoj gibući imetak komugod hoće; negibuće pako stvari, kanoti: kuće, dvor, vinograde, zemljišta i zgrade, neka nakon deržanoga savěta sa svojimi sugradjani, ostavi svojoj ženi, ili někojemu svomu rodjaku. Ako tko bez oporuke (testamente) premine, i niti ženu, niti děcu, niti rodjake za sobom neostavi; onda neka ljudi věrodostojni, od gradjanskoga savěta za to odredjeni, dvě tretinje njegovoga odvětstva medju siromake i cerkvu istoga varoša razdele. Odredjujemo takodjer, da se u istom gradu dva puta kroz tjedan, naime u poneděljak i četvertak javni sajam deržì, i osim toga neka je svaki dan sajam. Za uzderžavanje pako prihodnikah, u istom gradu stanujućih, odkazali smo zemlju okolo gore Greča, koju je naš něgdašnji ljubljeni i věrni ban Dionisio, kano što smo to iz njegovoga pisma razuměli, istim varošanom pod stanovitimi i oprěděljenimi medjami, na věke podělio. Medje iste zemlje ovim redom slěde: Perva medja je u luki

Digitized by Google

Save, koja se zove „Kraljevska Luka," pokraj velikoga druma, po kojem ide tia do potoka Zoiska. Zatim istim putom — tia do Mlake, gdě je brežuljak, koi děli njihovo zemljište — Odanle, prešavši manju Mlaku, ide do velikoga druma, koi se obično zove Eteven, kojim stupajući stigne do potoka —, gdě je most. Od ovud ide iznad gore Greč uz medjah upravo pram sěveru do vrěla, koje se zove Kubal, pokraj njega pako je hunka, od koje se ide kroz potok Cirkvenicu pram sěveru do potoka Zopotinka. Prešavši zatim brežuljak, pruža se po někoj dolini do — potoka; odanle ide gori do medje Kaptula zagrebačkoga, i ondě su tri hunke: jedna zagrebačkoga kaptula, druga prihodnikah od Greča, i tretja Dobčanah, od pokolěnja Age. Onda ide pram zapadu varhom iste gore Medvedice do — Plešivica, gdě je hunka (medja od zemlje). Zatim ide s varha iste gore uz medjah pram poldnevu do kestenovoga derva, na kom se nahodi kerst, a pokraj njega hunka, od koje ide na verh gore, koja čini medju kotara cerkve zagrebačke. Odanle na okolo pram zapadu — do potočca Sleznića, i iduć uzberdice do zemljišta Endre, dolinom, do verha něke gore, gdě je hunka. Odanle, razdělivši zemlju Germlje po starih medjah, sidje do derveta Ihor, gdě je hunka, i ide do puta —; pram poldnevu pako pruža se po polju do hunke. Zatim skrenuvši se malo na lěvo, dolazi do barah Mlaka zvanih, pokraj kojih je hunka. S lěve pak strane ide do derveta oraha, gdě je hunka, zatim do bazike, pod kojom je —, i proteže se do rěke Save, uz koje se do perve medje povrati, i ondě se doverši. U ostalom, buduć da smo razuměli, da isti gradjani imaju sverhu svojih zemaljah i selah i druge još privilegie od nas jim podělјene: odredjujemo, da ove privilegie neporušive ostanu, i da nje naši naslědnici i podložnici neoskvernjeno oderžavaju. Na uspomenu pak i věkovitu stalnost ovoga izdasmo nazočni list, dvojstrukom našom pečatom potverdjen. Dato po rukah Magistra Farkašia, stolnobiogradskoga prepušta, dvora našega podkancelara, věrnoga i ljubljenoga. God. Gospodinove 1266., 20. Novembra, kraljevanja našega god. 31."

Digitized by Google

Poglavje XIV.

Ostali dogadjaji kralja Bele IV. u Horvatskoj, do godine 1270.

U vrěme Bele sbiše se mnogi, za Ilire veoma važni dogadjaji, od kojih najvažnii je odcěpljenje velike strane od Ilirie za navěk od njezinih sestarah. Da se pak ovo lasnie može razuměti, pripovědati ću sve redom.

Iza kako je Bela pomoćju junačkih Ilirah Tatare iz Horvatske protěrao, i mnoge dalmatinske varoše i otoke radi njihove věrnosti i priverženosti privilegiami bogato nadario: podložiše se njegovomu vladanju i Zadarčani, koji od vrěmena porušenja Zadra Mlečane za svoje gospodare spoznavahu. Da Zadarčani već u tatarskom ratu Beli na pomoć dodjoše, to svědoči Arcidiakon naš po slědećih rěčih: „U ovo vrěme zadarski gradjani mnogimi srětnimi dogadjaji oholi učinjeni, počeše derzovite nakane gojiti, i zabacivši starinske naredbe, po kojih su u cvatućem stanju živili, hotěli su nove i neizvěstne osnovati: jer pobunivši se proti mletačkomu vladanju, naumiše se izpod njihovoga jarma sasma otuzeti. Zato, budući da su od svoje srodne bratje na kopnu i na moru zmožnii i bogatii postali, dosadi im se mornarstvom dobitak tražiti, i oni naumiše izpraznu vojničku slavu pokušati. Sazidavši naime sela i tergovišta, hotěli su se s konjaničkom vojskom proslaviti, zato prekinuvši starinski savez sa svojimi gospodari, i pogazivši zakletvu, ukazaše se kano javni nepriatelji Mlečanah.“ —

Odanle je očito, da su Zadarčani Mlečane ostavili, i pod krilo Bele se stavili: to potverdjuje i privilegia, koju je Bela Zadarčanom podělio, koja se ovako doveršuje: „Dato god. Gosp. uputjenja 1243., kraljestva pako našega god. 7.“ U isto vrěme podělio je i Hvaranom slědeću privilegiu: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal. i lodom. Svim, koji će ovaj list gledati, pozdrav u pravom Spasitelju. Iz starinskoga otacah pripovědanja naučiše potomci, da se ono, što kralji i knezi odrede, na pismu na věke čuva, da se tečajem vrěmena nezaboravi, i da se ono, što bi već poprayljeno, opet nepokvari. Radi toga, budući da su nam plemići od Hvara (Lesina, *Pharus*) premnoge věrnosti usluge u shodno vrěme izkazali, i zapovědi naše věrno i pazljivo oderžavali: zato veličanstvo

Digitized by Google

naše, nastojeći jim njihovu věrnost nadariti, i hoteći nje i druge, po vrědnom nadarenju k věrnosti prama nam i našoj kruni moćnie pobuditi, naklonivši se nakon deržanoga savěta na njihovu, navlastito pako na častnoga otca Nikole biskupa, i Zerpanje, onděšnjega župana hvarskoga i bračkoga, pravednu moljbu, odredismo: da, kada napokon cerkva hvarska bude izpraznjena, izabiratelji, na koje ova pravica spada, slobodno izaberu jednoga izmed naših věrnih, pod kraljevinu Ugarsku spadajućih, za svoga biskupa, koi će jih naukom i izglednim životom ravnati; nu kada bude izabran, neka se predoči kraljevskomu veličanstvu, za da od njega biskupske pravice prime. Dozvoljujemo takodjer, da biskup sa županom od pokolěnja Givićah slobodu imaju izabrati si kneza iz Ugarske, i ugarskomu kralju podložnoga, koi se jim bude vidio sposobnii, samo ako je kralju i kruni věran, i zapovědim njegovim po sve poslušan. Naimenovani pako knez mora se kralju predočiti, za da se od njega potverdi; rečeni pako knez izabrati će si sudca, koga hoće. Nadalje odredjujemo, da se župan svagda iz roda Givićah izabere, i izabran, da se radi potverdjenja knezu predoči, i biti će župan od obadvih otokah Hvara i Brača, svagda pako će stanovati na rečenih otocih, osim ako bi bio iz zakonitoga razloga ukinut. Dozvoljujemo takodjer, da se nesmě nikada nikakva daća ili harač od plemićah na istom otoku stanujućih potrěbovati, nego da njihova sloboda sa svim neoskvernjena ostane, osim ako bi hotěli sami iz časti něšto dati.“

„Kada se pak ugarskomu kralju dopade vojsku podići, onda budu deržani plemići od Givićah sa dvěma malima, o njihovom trošku i kraljevskomu veličanstvu dostojno oboružanima, ter mornari i veslari obskerbljenima ladjama služiti. Njihovi pako tergovci ili opravnici po čěloj kraljevini ugarskoga kralja tergujući, od svake daće biti ćeju prosti. Imajući na njihovu věrnost obzir, i to jim dopuštjamo, da nijedan od rečenih plemićah na ovom otoku stanujućih nemora pred někojega sudca izvan varoša na sud iti, osim ako bi slučajno sam kralj u Dalmaciu došao. Ako bi pako tko od njih, budući obterašen, ili iz drugoga pravednoga uzroka drugamo se hotio preseliti, slobodno može sa svojom suprugom, sinovi, obitelju i svim svojim imetkom kamo mu drago otići, bez da mu mi u tom něku zapréku stavimo. Gori rečeni pako plemići iz roda Givićah imat ćeju istu slobodu, koju imaju plemići od Splita i Trogira. Da se pak ova naša odluka u naprědak neoskvernjeno obderžava, i ovih sloboda na věke neporušiva osta-

Digitized by Google

ne: dali smo nazočni list našom pečatom potverditi. Dato po rukah častnoga otca Stěpana biskupa vackoga, g. uputjenja Gosp. 1243. d. 10. Maja. God. pako kraljevanja našega 7., kada biahu: častni otac Bartolo biskup pečuski; č. o. Benedikto biskup varadski; Benedikto prepušt stolnobiogradski, i dvora kraljevskoga kancelar; Dionisio ban i vojvoda od cěle Slavonie; Arnoldo, nadvorni župan; Pavao stolnobiogradski župan; Mate verhovni blagajnik; Rolando, verhovni ubrusar. Ovo bi dato kod Trogira.“

Po svoj prilikì je Bela u ovo isto vrěme i Zadarčane pod svoje krilo primio; ali niti sada nisu dugo pod njegovim vladanjem stojali, jerbo Mlečani, kojim je o Zadru mnogo stalo, znali su ga na skorom opet pod svoju vlast spraviti. Arcidiakon predobitje ovo slědećimi rěčmi pripověda: „Ali Mlečani, ljudi svagda providni i brižljivi, propuštjahu izperva krivice, i podnašahu mirno kvare, dok su sve sužnje i novce, koje u Zadru imadiahu, primili. Onda pripravljahu polagano jaku i veliku morsku vojsku, i načinivši mnoge bojne sprave i orudje, okolo Petrova s gomilom ladjah k Zadru dojadriše, i počeše žestoko njezine zidine od svih stranah svojimi zidoderi i bojnimi makinami boriti. Zadarčani načiniše takodjer bojne makine proti Mlečanom, i imadiahu na pomoć množinu slavinskih i ugarskih vojnikah, s kojimi, koliko moguće nepriateljska nasertanja odbijaše. Poslě osam danah pako sluči se, da bude Dionisio ban od strělice malo ranjen. Ovoga je kralj Zadarčanom na pomoć poslao, da bude vodja njihove vojske; on pak od ove rane uplašen, dade se izvan varoša od vojakah iznesti. Viděći ovo Zadarčani, i misleći, da je ban preminuo, sasma su se uplašili i onesvěstili, nenadajući se, da uzmogu bez pomoći Ugarah mletačku silu odbiti. U slěd šta, ostavivši odmah boj, okrenu ledja, i pograbivši, što su mogli, iz svojih kućah, poběže k vratim, obore jih, i izidju na polje; ali buduć da jih je bila velika množina, i radi toga veliko těsnenje, mnogi od njih izišli su na zidine od grada, spustili se po konopcih i poběgli. Mlečani pako viděći, da nepriatelj běži, sidjoše odmah oboružani s ladjah, i stupajući polagano, nikoga nisu ubili, nego su sve pustili, da otidju. Na ovaj način bio je cěli grad predobljen, malo ne bez poraza od jedne ili druge strane.“

Kada se je medjutim glas raznio, da se Bela s vojskom k Dalmacii približava, poslaše Mlečani poklisare k njemu, za da s njim mir sklope, što jim i za rukom podje. Pogodbe ovoga na deset godinah opredělj enoga saveza bile

Digitized by Google

su slědeće: da Mlečani Zadar u svojoj vlasti zaderže, nu dvě tretjine vratarine gradske Beli ćeju platiti, kano znamenje spoznanja njegove verhovne vlasti u Dalmacii. — Izseleni Zadarčani da se četiri milje daleko od mora nastane. — Da Bela s nepriatelji Mlečanah u nikakov savez nestupi, i da njihovim poklisarom i četam uzkrati prolazak kroz svoje deržave; Mlečanom pak da bude na pomoć proti svim njihovim dušmanom i buntovnikom.

Kerčelić mnogo od ovoga rata piše, za da pokaže, da Mlečani nisu u Dalmacii vladali, nego da su samo družbenici Dalmatinacah bili. Sve ovo směri proti Luciu, koi hoteći se Mlečanom prilizati, tersi se pokazati, da su oni od starine pravedni gospodari od Dalmacie bili. Dapače hoće, da pokaže, uzperkos věrodostojnim od nas gori popisanim i baš suprotivno pokazujućim diplomam, da su i Frankopani knezovi od Karka Mlečanom bili podložni. Ja ostavljam oštroumnosti svakoga čitatelja oproverženje izpraznih rěčih Lucia.

Gori smo viděli, da je bio Dionisio od kralja Bele za bana ili vojvodu od Slavonie odabran, po imenu pako Slavonie razuměvale su se već onda sve ilirske deržave na ugarsku krunu spadajuće. Iza kako je Dionisio palatin postao, naimenovan bi za bana g. 1245. Ladislav něki; iz kojega je koléna proizlazio, to se nezna. Za njim slědio je Stěpan Šubić, kojemu je Bela radi njegove věrnosti i junačtva u vrěme tatarskoga rata izkazanoga, cělu Bribirsku gospoštinu podělio, odkuda su poslě naslov knezovah od Bribira primili. Na koliko je Bela rečenoga Stěpana Šubića počitovao, to pokazuje njegovo pismo, koje u isto vrěmo Trogiranom posla, i koje ovako glasi: „Bela Božjom milostju kralj ugarski svojim věrnim i ljubljenim sudcu i ostalim gradjanom varoša Trogira pozdrav i milost. Buduć da se vaša dugovita věrnost prama nam tečajem vrěmena sve više uzmnožava, kano što ste to vašimi čini pokazali, i sada pokazujete: za vrědno je deržalo naše kraljevsko veličanstvo vam zahvalnostju i děli naše nagnutje očitovati. Radi nevoljah, koje vam bišc uzrokovane, kao što smo to iz vaše tužbe razuměli, bio je smetjen našega serca mir, koi smo uživali sbog mnogih srětnih i ugodnih dogadjajah, kojimi je dobrotivni Bog našega kraljevskoga duha po svojoj blagodarnosti razvedrio, ukrěpivši mnogoverstno našu kraljevsku desnicu. Medjutim nismo deržali za potrěbno vam pomoć poslati, misleći, da vi što najprie — — ako bi se radi vaših manjih, naši važnii poslovi zakasnili, i naše veličanstvo, koje za vaše i

Digitized by Google

svih ostalih naših podložnikah blagostanje mora brigu imati, radi někih neznamenitih stvarih, obustavilo. Nu hoteći ovo i drugo, što na na naših ledjih leži, popraviti: evo šaljemo u Primorje věrnoga našega i ljublenoga Stěpana bana od cěle Slavonie, čověka zaisto polag našega serdca, dajući mu podpunu oblast, za da poštene i dobre ljude pomaže i razmnoži, zlotvore pak izkoreni. Ovaj će biti zaisto vaš osnovatelj, a ne razoritelj; skupitelj, a ne raztěratelj; i po svojojoj prirodjenoj věrnosti i razboritosti, vaš velikodušni čuvar, a ne grabitelj, kojemu, kano nam, budite u svem pokorni, pomagajući ga, po svom običaju, što najmarljivie svojimi razboritimi savěti i svojom snagom. Mi pak smo mu osobito zapovědili, da vas brižljivo brani i ljubi. Mi ćemo takodjer, ako Bog dopusti, u ovu stranu krajine dojti, i istomu Stěpanu banu, koi je sada već u vašoj varoši i na blizu vas, kada bude od potrěbe, dragovoljno pomoć pružati. Dato u Vaski 22. Aprila."

Da je Stěpan g. 1251. još ban bio, i da je veliku oblast imao, to pokazuje slědeća njegova privilegia Rabčanom podělјena, po kojoj jim dade povlast, da na gori Jablanić grad i varoš podignu: „Mi Stěpan ban od Slavonie dajemo svim na znanje, da ćemo na gori Jablanić, imajući obzir na njezinu jakost i korist, novu varoš na čast gospodina ugarskoga kralja podignuti. Stanovnici pak otoka Rab, poslavši svečano svoje poklisare, sudca naime Andriu od Kotopanja i Dominika Gambeta, javno od nas moleći, da onim izmed njih, koji se budu hotěli u rečeni grad Jablanić nastaniti, město ondě podělimo, i obećajući, da ćeju u isti grad i varoš narod naseliti, i město ovo našom pomoćju učiniti ugodno, ter služeće gospodinu kralju na korist i čast. Mi dakle deržali smo za prilično, da po njihovoj molbi onim, koji se ćeju ondě nastaniti, město podělimo, tako, da će se na verhu iste gore sazidati grad o mom trošku za gospodina kralja, na okolo pako podignuti ćeju ondašnji stanovnici kuće za svoju potrěbоću, i uživati ćeju istu slobodu, kojom se služe Trogirani, Sibenićani i ostale primorske varoši. To pak osobito naredjujemo, da ćeju imati slobodu izabrati kogagod izmed věrnih kraljevih podložnikah za svoga kneza ili župana. Sudce pak i věćnike neka izaberu iz Rabčanah u ovom varošu stanujućih, i ovako neka učine Rabčani našom pomoćju město ovo Jablanić ugodno i koristno, kao što su obećali. Mogu ondě i sajme deržati, a četverta strana dobitka i daće, koja se će za gospodina kralja i gosp. bana u istom varošu od terga i od druguda brati, neka se obrati

Digitized by Google

na korist Rabčanah, koji ćeju ondě i sa svojom obitelju na čast gospodina kralja stanovati; tri pako strane neka se za potrěboću kralja i bana primu. Ako koi Rabčan bude hotio radi tergovine po deržavi gosp. kralja putovati, imat će slobodu odići i povratiti se, i neka se nitko neusudi zapréčiti ga ili kakogod napastovati. Ako se pako sluči, da nětko od njih u kraljevini gosp. kralja svoja dobra izgubi, iskreno i ozbiljno ćemo se tersiti, da se ukradene stvari skupa i s tatom najdu. Protivnici i nepriatelji Rabčanah, hoteći se u istom gradu nastaniti, neka se pod nikakov način neprimu; rabski pako tergovci nećeju u ovom varošu nikakvi porez platjati. Zemljišta pak na Jablanić spadajuća, naime od Skronice do Skrise, ostavljamo stanovnikom Jablanića, da nje u miru posěduju, i da nje bez njihovoga dozvoljenja niti marha stranska popašati, niti inostranci obradjivati nesměju. Da pako pismo ove naredbe neoskvernjeno ostane, potverdili smo nazočni list našim pečatom; a presvětli gosp. kralj ugarski potverditi će ga svojim kraljevskim pismom, kad k njemu dojde, i njegovu zadovoljnost zadobije. Dato u Brezanu, g. gosp. 1251."

Privilegia, po kojoj je Bela spomenutomu Stěpanu Šubiću županiu bribirsku poklonio, ovako glasi: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga jedinstva. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kumanski. Kraljevsko veličanstvo zahtěva, i višnje dostojanstvo potrěbuje, da tim prijaznie pogleda na věrne sebi, čim više se mora věrnost, po kojoj se kraljah i kraljevinah jakost utverdjuje, drugim krěpostim predpostaviti, i znamenitimi darovi izvisiti, počitovati i ljubiti, osobito u našem pokvarenom věku, gdě se sve redjie kod ljudih nalazi. Ovim dakle promotrenjem ganuti, obznanujemo svim glasom ovoga lista: da, budući da su věrni nam Stěpko knez (župan) i Jakov sin Stěpana kneza, Gargur, Daniel i Obrad knez, sinovi kneza Bribinje, kano i njegovi unuci, sinovi naime Budislava kneza, plemići od Bribira, slědeći od dětinstva otčinske stope, svagda věrno nam pred našima očima služili; Damalda, Bojzina i njegove rodjake, koji biahu odstupili od dužne věrnosti, preobladali i protěrali, kano takodjer i proti mnogim drugim, proti kraljevskomu veličanstvu se pobunivšim, na moru i na kopnu prečesto vojevali, i dičnu pobědu i slavodobitje oderžali; ter budući da su nam kroz sav tečaj vrěmena u svojoj službi prama nam stalni ostali, osim toga pak kada su nas potěra Tatarah i okolovštine u Primorje prognale, primivši nas dobrohotno, kano věrni naši podložnici, predali su sve,

Digitized by Google

što su imali, na našu potrěboću i zapověd, stavili su se u boju s Tatari i u drugih nevoljah u mnogoverstne pogibelji, i pokorili su hvalevrědno někoje, koji se počeše u istoj pogibelji proti nam buniti. Mi dakle, kojih kraljevska dužnost je měriti svakoga zaslužbe, imajući na pameti nastavljenje ovakovih verlih činah, odlučismo jim vladanje županie bribirske, od naših predjih jim sa svimi dohodki i svim, što na nju spada, poděljeno, a od našega bl. uspomene otca privilegiom potverdjeno, opet potverditi, — buduć da se je rečena priviligia, kano što govore, izgubila — tako, da tak oni, kano i njihovi naslědnici i naslědnikah odvětci, rečenom županiom s věčnim pravom vladaju. Na věkovitu pak uspomenu i krěpost ovoga potverdjenja izdali smo ovu povelju, zlatnim našim pečatom potverdjenu. Dato po rukah častnoga otca Benedikta, arcibiskupa koločkoga, i dvora našega kancelara, kada biahu: Stěpan arcibiskup ostrogonski, Raško biskup čanadski i t. d. God. Gospod. 1251., dana 23. Novembra, kraljestva pako našega g. 16.“

Iza kako je Bela IV. Dalmaciu i Horvatsku umirio, spremao se je na rat proti Frideriku vojvodi austrianskomu, koi ga je u vrěme tatarskoga rata tako nemilo oplěnio, za da mu one tri varmedje, koje je nepravedno vladao, silom natrag uzme, buduć da nje lěpim načinom nije hotio povratiti. Sakupi dakle vojsku, nu nipošto same iz Ugarah i Kumanah, kao što Pray piše, ta isti pisac svědoči, da su Tatari cělu Ugarsku opustošili, i da nju je Bela ilirskimi i moravskimi prihodniki naselio, dakle mnogo Ugarah ondě nije bilo. — S ovimi četami navalio je Bela na Friderika, i kod rěke Lajte zametnu se boj. Za da nepriatelja u nered stave, počeli su Ugri běžati, a neprovidni Friderik poče jih s malom jednom četom žestoko proganjati, i u pogubu terčati, jer iz nenada bude od Kumanah okružen i od kneza Frankopana zakoljen. Smertju vojvode Friderika doverši se boj, Bela pak, osvojivši rečene tri varmedje, povrati se s vojskom kući. — Spomenuta lukavština ugarskih vojnikah dala je někojim němačkim kronikarom povod, da su Němce za pobědителje proglasili, nu sverha je najbolji svědak dobitnika.

Poslě ovoga rata deržao je Bela sabor u Stolnom Biogradu, i dao je ovom prigodom sina svoga Stěpana za kralja kruniti, što mu kasnie mnogu žalost uzrokovalo. — Smert Friderika vojvode austrianskoga, koi biaše poslědnji odvětak slavnoga roda Babenbergah, zaplela je Belu malo kasnie u dugotrajni rat. Friderik naime neostavi za sobom mužkoga odvětka, nego samo sinovicu Gertrudu,

Digitized by Google

udatu za Vladislava, sina Vaclava českoga kralja, i markgrofa moravskoga; ter sestru Margaretu, udovicu pokojnoga rimskoga kralja Henrika VII., koje su si obědvě osobovali pravo naslědstva u Austrii; nu Frideriko cesar proglasio je Austriu za izpraznjenu carsku feudalnu deržavu, i posla tamo Otona Eberstein, da ju u ime carstva i cara osvoji i upravlja. Čuvši ovo papa Inocencio IV., koi biaše veliki nepriatelj cesarov, sve je upotrěbio, da cesaru ne samo carsku krunu, nego i Austriu otme. — Radi toga izposlova, da je bio Frideriko na duhovnom saboru u Lionu s prestolja skinut, i Vilhelmo grof od Holandie za rimskoga kralja izabran. Zatim nazva Margaretu zakonitu naslědnicu od Austrie, i ponudi ju Vilhelmu za suprugu, ali ovaj ponudu ovu odbaci. Najposlě sakupiše se stališi austrianski u Triebensee, i odlučiše Henrika markgrofa od Mišnja (*Misnia*) moliti, da jim jednoga od njegovih sinovah, koje mu je njegova supruga Konstancia, sestra pokojnoga austrianskoga vojvode Friderika, rodila, za vojvodu daje. Nu poklisari njihovi biše u Pragu od ondašnjega českoga kralja obustavljeni, i najposlě nagovoreni, da njegovoga sina Premisla Otokara za vojvodu izaberu, i da ovaj, za pomiriti sve strane, gori rečenu Margaretu za svoju suprugu uzme, što se i dogodi.

Medjutim su se štajerski stališi, nebivši pozvani na spomenuti sabor u Triebenseeu, od Austrianacah odcěpili, i Belinomu vladanju podložili. Gertruda, viděći, da za sebe vojvodstvo austriansko osvojiti nemože, preněla je svoje pravo naslědstva u Austrii i Štajerskoj takodjer na Belu, pod tom pogodbom, da njoj ovaj potrěbna srědstva za življenje poděli. Bela ju uda za svoga unuka Romana, sina Romana Danilovića kralja galičkoga, i dade im imanja u Štajerskoj, sam pako spremaše se na rat proti Otokaru, za da odpuštjeno mu od Gertrude pravo naslědstva pomoćju oružja traži. — Kervavi ovaj rat započeo se je g. 1252. i trajao je do g. 1254., ove bo godine dana 1. Maja bio je mir sklopljen. Po glasu uvěta zaderžao je Bela Štajersku, koju biaše Stěpan ban predobio, a Otokaru ostade Austria. Vojvodstvo od Štajerske predao je Bela svomu pervorodjenomu nu krunjenomu već sinu Štěpanu, i budući da ovaj još odveć mlad biaše, naimenova do njegove punolětnosti verloga svoga bana Stěpana Šubića za upravitelja od Štajerske. Ali štajerski plemići nebiahu s ugarskim vladanjem zadovoljni, i načiniše kovarstvo proti Ugrom, kojega kolovodje biahu Hertnajd od Ptuja i Sajfrid od Merenberga. Dugo je buna pod pepelom

Digitized by Google

klila, dok najposlě g. 1257. u plam buknula. Jer kada je Stěpan ban, ništa zla nesluteći, s malom samo pratnjom u Maribor putovao, navale na njega Hertnajd i ostali buntovnici, i Štěpan je samo s najvećim napreganjem prěko Drave preplivao, i ovako očevidnu smert izběgo. Za da ovo zločinstvo osveti, poslao je Bela sina svoga Stěpana s vojskom pred Ptuj (Pettau), gdě su se bili buntovnici zatvorili. Dočim je Stěpan zidine varoša junački bio, i obsědjene u veliku stisku stavio, došao je u tabor arcibiskup salcburgski Ulrik iz Italie s pismom od pape, molećega, da Stěpan varošu oprosti, budući da Ptuj na arcibiskupovo vladanje spada. To je Stěpan obećao, ali pod tom pogodbom, da mu varoš 3000 markah srebra plati, i dok se ova suma neizplati, da će zaderžat isti grad u zalogu, buntovnici pako da se iz Štajerske protěraju. Stěpan se so zatim sa svojom obitelju u Ptuju nastani, i poče mirno i pravedno pokrajinu ravnati; nu ipak nije bio mogućan razdražene po Otokaru Štajerce utažiti i umiriti. Ovi bo, iza kako je Stěpan kralj u Ugarsku odišao, i ravnanje Stěpanu banu izručio, na město da se u Ptuju po Ugrih dobro čuvanom na sabor sakupe, udare u odlučeni dan na gradove, u kojih biaše ugarska posadka, i pobiju ili protěraju sve Ugre, pa pozvu na vojvodsko prestolje Otokara. Radi toga nazvěsti Bela Otokaru rat, i sakupivši silnu vojsku otidje s njom na granicu od Austrie. Tamo je došao i Otokar s vojskom od 100,000, i kod rěke Morave zametnu se strašan boj, u kom Otokar Ugre hametom pobije, i svu krajinu tia do Bretislave (Požuna) pohara. Bela posla k Otokaru poklisare, za da s njim mir sklope, što se i dogodi g. 1250. Pogodbe ovoga mira bile su slědeće: da Bela kralj i njegovi sinovi Ptuj i cělu Štajersku Otokaru za navěk predaje, i da će Bela, mladji sin ugarskoga kralja, za veće utverdjenje prijateljstva, Kunegundu Otokarovu netjakinju za suprugu uzeti. Uvět ovaj bi od istoga pape potverdjen, i odredjeno, da on, koi ga prekerši, platiti će globu od 11,000 markah srebra. Dok je Bela živio, bio je mir obderžavan, ali po njegovoj smerti ponovio se je rat s Otokarom, kano što ćemo kasnie viděti.

God. 1265. naimenova Bela svojega mladjega sina, takodjer Belu zvanoga, vojvodu od cěle Slavonie. Kada ga je kraljica njegova majka s velikom pratnjom tamo sprovadjala, dogodi se, da su se njezini konjanici sa splitskimi gradjani svadili, kojom prilikom biše dva Ugri ubijeni. Radi toga se je kraljica toli razserdila, da je zapovědila mloge odličnie gradjane uhvatiti i u tavnicu staviti,

Digitized by Google

njihova pako polja i kuće poharati i porobiti, niti su ubogi gradjani prie mir dobili, dok nisu 12 porukah kralju poslali. (Ovako piše Pray iz Tome Arcidiakona.)

Bela vojvoda živio je do g. 1269., koje godine je na veliku žalost svoga staroga otca, kojega ljubimac biaše, preminu, i nakon nekoliko mesecih slědio ga je u grob i raztuženi njegov otac, u 64. godini svoga života, iza kako je 35 godinah ugarsku kraljevinu pametno i pravedno ravnao. Bela bi bio zaisto jedan od najslavniih vladaocah, da nije više putah zaboravio dužnosti otca i supruga od dužnostih kralja razlučiti.

Poglavje XV.

Od Koruške, Štajerske i Krajnske.

U pervašnjih dogadjajih spomenuo sam više putah Korušku, Krainsku, bez da sam obilnie od njih govorio, vrěme je dakle već, da moje čitatelje s ovimi ilirskimi deržavami i s njihovimi dogadjaji na kratkom upoznam.

Pervoselci ovih deržavah zvali su se se Karni, i došli su u ove strane u najstarie doba pod vojvodom Belovozom. Livio piše, da su Karni ovo svoje ime iz starinske domovine u ove strane doněli (v. Strane I. pogl. 9.) Ja scěnim, da iz ove rěči Karni kasnie postade današnje ime ove deržave, naime Krajina ili Krainska. Istočna strana one zemlje, u kojoj stanovahu Karni, dobila je kasnie ime Štajerske, po svoj priliki od potoka Štajer. Sve pak ove krajine i njihove stanovnike zvali su ostali Slavini i Iliri Gorotance, t. j. stanovnici gorah, odkuda su Rimljani načinili njihovo *Carantania*. Kada su Rimljani ove pokrajine predobili, nazvaše jih Panoniu. Ova se je dělila na Panoniu Savsku ili Medjupotočnu, koja biaše medju Dravom i Savom; Panonia Valeria saderžavala je krajinu medju Dunavom i Dravom; ostale pako gornate strane tia do Austrie zvahu se Norikum. Stanujući ondě narodi bili su — istina — od Rimljanah veoma ugnjetani, nu nipošto uništeni, kao što to někoji pisci pripovědaju: jer što bi bili Rimljani s tolikimi praznimi pokrajinami činili? Sveudilj dakle stanovahu u ovih pokrajinah i odvětci starinskih njezinih stanovnikah, naime Iliri, koji biahu razmnoženi novimi srodnimi prihodnici iz sěvera: ovako se je u vrěme Konstantina Velikoga 300,000 Slavinah na desnu stranu

Digitized by Google

Dunava preselilo. Okolo g. 400. osvojio je Alarik kralj Gotah Karantaniu, i iza kako je ovaj u Latinsku odišao, vladahu u Gorotanskoj ilirski vojvode, nu vladanje njihovo biaše veoma nemirno i žalostno. Jer budući da su sa svojom ostalom ilirskom bratjom sveudilj u neslogi živili, nisu od njih pomoći proti nepriateljem dobili, i zato biše na skorom stranom od Avarah, stranom od Frankah preobladani. Ovo se dogodi pod vojvodom Borutom (g. 748.). Ovaj pozva Franke na pomoć proti Avarom; nu Franci proteravši Avare, primoraše Boruta, da franačko vladanje spozna, ter da sina svoga Karata i netjaka Hotimira u zalog dade. Po smerti Boruta bio je sin njegov Karat, i iza kako ovaj preminu, Hotimir za vojvodu koruškoga naimenovan, nu obadvojica moradoše verhovnu vlast franačkoga kralja spoznati. Po smerti Hotimira osvoji Korušku Tasilo vojvoda od Bavarske. Ovoga je g. 788. Karlo Veliki preobladao, i zemlje onděšnjih Slavinah na tri deržave razdělio: na Krajinu Istočnu (Oſtmark), odkuda je kasnie postala današnja Austria (Oſterreich); na vojvodstvo Koruško; i na Krajinu Slovinsku (Windiſch-Mark), kamo je spadala današnja Krainska, i jedna strana od Koruške i Štajerske. U ovih deržavah vladahu posebni vladaoci, ali ovi biahu franačkomu kralju podložni. God. 1073. dobio je Korušku s pravom naslědstva vojvoda Markvard, i od ovo doba vladahu ondě neodvisni vojvode, koji biahu svagda svečano izabrani i posvetjeni, kojom prigodom, kano i vazda drugdě, služiahu se ilirskim jezikom. — Slavinska krajina biaše s početka furlanskomu vojvodi podredjena, ali kasnie dobila je takodjer svojega vlastitoga vojvodu. — Današnja Štajerska postala je iz Krajine Štajerske, koju je Otaher grof Trungavski okolo g. 974. utemeljio; kasnie pak, iza kako se je mnogimi gospoštinami, od bližnje Koruške odcěplěnimi razširila, bila je na dcstojanstvo vojvodstva izvisena. Sve ove krajine spadoše kasnie okolo g. 1361. pod vladanje austrianskih vojvodah, u kojih vlasti i dan danas stoje, kako se je to dogodilo, od toga ću u slědećih dogadjajih obilnie govoriti. — Někoji pisci pripovědaju, da je Krainska i Koruška u vrěme slavnoga horvatskoga kralja Krešimira Petra na Horvatsku spadala; nu izvěstno se to kazati nemože; to je medjutim istina, da Krešimir Petar imade rat s vojvodom koruškim, u kom ovaj bi preobladan i vojska njegova razbijena.

Digitized by Google

Poglavje XVI.

Dogadjaji Serbaljah i Bugarah od god. 1250—1305.

Stěpan III. kralj serbski 57., zvao se je i Uroš Nemanjić, i primio je ravnanje kraljevine po smerti svoga otca Stěpana II. okolo g. 1250. Iz perva je mirno vladao, ali za malo vrěmena bio je od Ivana Angela, vojvode od Drača uznemiren. Ov bo sakupivši vojsku udari na Cetinju; ali niti Stěpan nije kasnio, nego udarivši na Ivana, vojsku mu izsěče, a njega uhvati živa, nu na molbu njegovoga rodjaka gerčkoga cesara pusti ga zdrava pojti kući svojoj. Zatim načinivši sa svimi susědnimi vladaoci savez mira, pozove iz Němačke věšte rudare, za da kopaju i razstavljaju zlatnu i srebernu rudu, kojom njegovo kraljestvo obilovaše, što jim i za rukom podje, i ovako postade Stěpan do malo vrěmena bogat i zmožan. Za suprugu je uzeo Jelinu, kćer kralja franačkoga, koja se ne samo tělesnom lěpotom, nego i duhovnimi krěpostmi, a navlastito miloserdjem odlikovaše. Stěpan imade s njom četiri sina: Dragutina, Predeslava, Milutina i Stěpana. Dragutin imao je za ženu Jalšabetu, kćer Bele IV. ugarskoga kralja, i bio je još za života svoga otca za kralja ikrunjen. Ovo svědoči Rajnaldo i uvět medju Stěpanom i Otokarom učinjen, ovdě bo Stěpan naročito spominje „Stěpana Uroša kralja od Serbie, pa Stěpana njegovoga sina i mladiega kralja od Serbie, svoga miloga zeta.“

Stěpan IV. Uroš Dragutin nehti imati uzterpljenje čekati, dok mu otac pojde s ovoga světa, za primiti vladanje kraljevine, nego poběgavši od njega, sakupi vojsku, i pograbi na silu kraljevinu svomu otcu, koi onda od tuge i žalosti na skorom preminu. Nu do malo vrěmena poznajući zlo, koje bišе učinio, poslavši svoga dobroga otca prie vrěmena s ovoga světa, pokaja se i unidje u manastir, ostavivši kraljevsku krunu svomu mladiemu bratu.

Kralji bugarski do godine 1323.

Po smerti Ivana Asana stupio je na bugarsko prestolje sin njegov Koloman, Belin netjak. Nu nije dugo vladao, budući već g. 1245. otrovan, kano što to gerčki pisac Akropolita svědoči. Za njim je slědio njegov polbrat Mihail Asan, 31. kralj bugarski. Ovoga mladost upotrěbio je gerčki cesar Ivan Vatacces na to, da je u nje-

Digitized by Google

govu kraljevinu s vojskom navalio, i mnoge gradove u Traciji osvojio. Kada je Mihail odrastao, oženio se je sa kćerju zmožnoga Rastislava bana od Mačve. Onda udari na Teodora gerčkoga cesara, i osvoji sve deržave do gore Rodope. Nu iza kako je sam cesar s velikom vojskom pròti njemu izišao, sklopio je s njim Mihail mir, najviše po svom tastu Rostislavu, pod ovom pogodbom, da će Mihail sve deržave, koje je u ovom ratu osvojio, cesaru povratiti. Ali Bugari, nebuduči zadovoljni s ovim mirom, ubiše Mihaila. Kada je čuo Rostislav od smerti svoga zeta, odišao je s vojskom u Bugariu, i predobivši stolni varoš Ternovu, postavio je za kralja od Bugarie:

Mitču *(Mitzes)*, koi je imao Mariu sestru pokojnoga kralja Mihaila za ženu, i bio je, kao gospodar mnogih varošah i gospoštinah, jedan od najzmožniih bugarskih velikašah. Budući da je bio Mitča tiha i miroljubiva serca, nisu bili s njim ratoborni Bugari zadovoljni, i zato su ga s prestolja skinuli, i na njegovo město Konstantina Tohu ili Tehu (polag Kačića Zeku) izabrali. Ovaj je odmah Ternovu, kamo je Mitča uteko, obsio i predobio, a Mitču i s njegovom obitelju u Mesembriu odpravio. Mitča je odanle k Teodoru Laskaru gerčkomu caru uteko, i njemu Mesembriu predao, od cesara pako na město toga někoja druga města kod Troje i Skamandrie zadobio.

Konstantin 34. kralj bugarski, za da prestolje svoje osigura, učinio je s gerčkim cesarom Todorom savez prijateljstva, i uzeo je njegovu kćer Todoru za ženu. — U to vrême preminu Teodor Laskar, a na njegovo město postade gerčki cesar sin njegov Ivan. Ovoga je Mihail Paleolog car od Nicee uhvatio, oslěpio i carstvo mu oteo. Kad je to sestra njegova Todora bugarska kraljica čula, nagovori svoga supruga, da brata njezinoga osveti, koi zaisto sa silnom vojskom u Traciu navali; Paleolog pak učini savez s prognanim Mitčom, i dade njegovomu sinu Ivanu Asanu kćer svoju Irenu za ženu. Mitča dakle podigne se sa svojimi četami proti Konstantinu, i obsěde varoš Stenimaku, kamo se biaše Konstantin zatvorio. Ali kada je Mihail Teho s jakom vojskom obsědjenim na pomoć doletio, povrati se Mitča u Troju, gdě je i preminuo; Konstantin pako pomiri se s Paleologom, i buduć da je baš onda žena njegova umrěla, oženi se s Irenom netjakinjom Paleologa. Ova pripověda Du Fresne iz gerčkih pisacah.

Dočim se je Konstantin u Gerčkoj borio, bugarski něki čoban, imenom Lahan, čověk pun junačtva i lukavosti, sakupivši mnoge čobane, poče sela i varoše robiti i

Digitized by Google

paliti, i do malo vrěmena silnu je vojsku sakupio, s kojom je na Konstantina udario. U ovom boju bio je Konstantin ubijen, vojska njegova raztěrana, i ovako je postao kralj od Bugarie:

Lahan, od Bugarah, kojih 34. kralj biaše, Kordokubas zvan. Kano što sam već reko, proizlazio je iz prostih roditeljah, nu potištenost svoga roda, znao je junačtvom i razboritostju razsvětliti. Za suprugu uze Mariu udovicu pokojnoga kralja. Kada je to razumio Paleolog carigradski cesar, pozva Ivana Asana svoga zeta, i pokojnoga Mitče sina, koi je u Troji živio, i pošalje ga na čelu silne vojske u Bugariu, za da Lahana preoblada, i bugarsko prestolje za sebe osvoji, što mu i za rukom podje. Jer razbivši Lahanove čopore, protěra ga iz Bugarie. Lahan se je uteko k Nogaju, tatarskomu vladaocu, nu ovi ga je dao ubiti.

Ivan Asan 35. kralj bugarski, biaše miran i pravedan. Ali nije dugo mirno vladao, jer Terter něki, rodom Kuman, junak na glasu u vojski bugarskoj, namisli ga prestolja lišiti. Asan kralj, hoteći Terterovu priverženost zadobiti, dade mu svoju sestru za ženu, i kasnie ga naimenova za despotu, t. j. kraljića. Ali ovo nije nipošto Terterovu pohlepu za vladanjem udusilo, dapače nju je povekšalo, i on je počeo kralju zasěde praviti. Kada je to Asan saznao, za da se pogibelji ovoj ukloni, raznio je glas, da će tasta svoga u Carigradu posětiti, i skupivši blago, što je veće mogo, ka gerčkomu cesaru je poběgo, koi ga milostivno primi, i poglavara od Romanie načini. — Od ovo doba nije više ni jedan odvětak pokolěnja Asanah na bugarskom prestolju sědio.

Juraj Terter 36. kralj stupio je na prestolje bugarsko nakon odlazka Asanova u Carigrad, i odpravivši odmah svoju suprugu, sestru Asana, i s kćerju k njezinomu bratu u Carigrad, pozva k sebi natrag svoju pervu ženu, koja je u Nicei živila. Ali nije dugo zaderžao nepravedno pograbljenu kraljevinu, jer Nogaj tatarski han navalio je sa svojimi čopori u Bugariu, i protěrao Tertera u Drinopolje.

Smilče 37. kralj bugarski, bio je za kralja naimenovan od Nogaja tatarskoga hana; ali nije dugo vladao, jer Ceha, sin i naslědnik Nogajov, protěra ga iz Bugarie, i pozva na njegovo město Svetislava Terterovoga sina, kojega sestru je uzeo za suprugu. Dakle

Svetislav sin Terterov biaše 38. kralj bugarski. Da je g. 1271. već kraljevao, to potverdjuje spomenuta gori pogodba medju Stěpanom i Otokarom nčinjena, ondě bo se

Digitized by Google

medju nazočnimi svědci i Svetoslav imenuja. Odmah po svom na prestolje podignutju odkupio je svoga otca Tertera iz sužanjstva, poslavši na mesto njega cesaru nekoje gerčke velikaše, koje běše Bugari uhvatili, otac njegov živio je poslě u miru za sebe u stanovitom bugarskom varašu. G. 1303. podigo je rat proti Androniku gerčkomu cesaru; Andronik posla proti njemu sina svoga Mihaila, nu Bugari ipak mnoge gradove osvojiše, zato bi mir učinjen, u sled kojega je Svetoslav kćer Ivana vojvode od Patrike, koju biaše izprosio, ostavio, i Teodoru Mihailovu kćer za ženu uzeo. Nakon toga živio je u miru do g. 1323., koje godine je naravnom smertju preminuo. — Od ovih dogadjajah pišu slědeći gerčki pisci: *Pachimeres lib. 9—12.; Cantacuzenus lib. 1. § 2.; Gregorius lib. 8.*

Poglavje XVII.

Dogadjaji Horvatah pod kraljevi: Stěpanom V., Ladislavom III., Andriom III. i Vaclavom Čehom; od godine 1270—1310.

12) Stěpan V. biaše 31 godinu star, kada je po smerti svoga otca Bele g. 1270. ravnanje kraljevine primio, i bio je iste godine svečano za kralja drugi put krunjen, kojom prilikom je dosadanjemu naslovu ugarskih kraljah i titul kraljah od Bugarie primetnuo. Ove još godine zapleo se je u rat s Otokarom. — Ana naime, njegova sestra i udovica Rostislava, pograbivši veliko blago, poběgla je iz bratova dvora k Otokaru; na jednaki način i drugi velikaši, bojeći se od Stěpanove osvete sbog svoje věrnosti pram pokojnomu kralju, predadoše svoje gradove Otokarovim vojnikom, i poběgoše u njegov dvor. Kada je to Stěpan kralj razumio, iskao je od Otokara, da mu běgunce i pograbljeno po njih blago predaje; nu zahtěvanje njegovo bi mu uzkratjeno. Kada je dakle Otokar u Korušku odišao, za da nju osvoji, budući da ga pokojni vojvoda Ulrik za svoga naslědnika oprěděli: Stěpan kralj navali iznenada u Austriu. Od ovoga dogadjaja kronika manastira Najburga slědeće piše: „Otokar kralj češki, načinivši sa Stěpanom ugarskim kraljem savez mira i prijateljstva, koi bi s oboje strane zakletvom utverdjen, došao je sa svojom vojskom u Korušku, i osvojio je gra-

Digitized by Google

dove, koje mu Ulrik vojvoda koruški u skrajnoj odluki ostavi. Ovomu je Stěpan kralj sa svojimi Ugri i Kumani zasěde prigotovio, za da ga ubije ili uhvati, kad se bude u Austriu povratjati. Nu Otokar, saznavši pogibelj, uzmako je drugim putem u Austriu. Kada su zasědnici razuměli, da jim je kralj izmako, poharaše sav okoliš medju Bečom i Neustadtom, i počiniše veliku kervoločnost na misnicih i ženah, na mladih i starih."

Otokar, hotěći uzrokovanu mu štetu osvetiti, sakupi iz svih stranah svoje kraljevine vojsku do 100,000, i navalivši u Ugarsku, porobi svu pokrajinu tia do Gjura, bez da mu se Stěpan na odpor stavi; nu oskudnost hrane primora ga u Austriu se povratiti. Ovomu uzaimnomu robljenju učini sverhu mir, koi su iste godine oba kralja sklopili: Stěpan se je svega prava na Koruško i Štajersku za navěk odreko, a Otokar je sve ugarske gradove, koje biaše osvojio, povratio.

Kada je medju arcibiskupom splitskim i biskupom ninskim radi desetine likanskoga preděla pravda postala, i pred kralja došla, dosudio je ovaj desetinu od Like ninskomu biskupu, kao što to svědoči slědeća njegova privilegia, koju je g. 1272. u ovom poslu izdao: „Stěpan Božjom milostju kralj ugarski i t.d. Na znanje dajemo svim, da buduć da je bila taki poslě našega krunjenja medju poštovanimi otci bratom Ivanom iz roda Buzadah arcibiskupom splitskim s jedne strane, i Stěpanom biskupom kninskim s druge strane, radi preděla od Like i njegove desetine i pravicah težka pravda pred nami podignuta i t. d." — Ova privilegia bělodano čini, da je bila Dalmacia ugarskomu kralju podložna, drugačie Stěpan nebi bio mogo arcibiskupu splitskomu zapovědati. Uspomene je i to vrědno, da je Stěpan dostojanstvo bansko samo na čuvanje krajine ograničio, i zato je bilo u njegovo vrěme više banovah. To potverdjuje privilegia Stěpanova poděljena Marcelu jobagju (t.j. kraljevskomu vojniku) Železnoga grada (Eisenburg), gdě su izmed ostalih svědakah podpisani: Joakimo ban od Slavonie; Laurencio ban od Severina; Pavao ban, župan bački; Ponić ban, župan saladski. — Stěpan je preminuo već tretje godine svoga trudnoga vladanja naime g. 1272., ostavivši za sobom dva sina: Ladislava i Stěpana.

13) **Ladislav III.**, bio je dvanaest godinah star, kada je na prestolje stupio. Odmah poslě svoga krunenja poslao je Trogiranom slědeće pismo: „Ladislav Božjom milostju kralj ugarski svojim věrnim sudcem, věćnikom i cěloj trogirskoj obćini pozdrav i milost. Neka znade vaša

Digitized by Google

věrnost, da smo mi kraljevine naše krunom urešeni i krunjeni po Božjoj milosti, i da svi kralji i vladaoci naokolo ležećih deržavah s nami u miru i slogi žive. Dakle čversto zapovědamo, da u onom, što se dotiče mene i Joakima našega ljubljenoga bana taku věrnost pokažete, za da vam sve dobro poděljimo. Jer znajte, da akoprem smo još sada u dětinskom věku, ništarmanje imamo s pomoćju Gospodinovom snagu za pokoriti buntovnike. Zato ako se u vaših sercih misao nevěrnosti probudi, nećete niti na moru, niti na zemlji našim rukam uteći. Hoćemo dakle, da staršine vaše berzo i bez straha k nam dojdu, kano k svomu zakonitomu gospodaru, i da se neusude drugo što učiniti. Dato u Stolnom Biogradu 15. dana poslě svetoga Stěpana kralja." (v. Lucia *lib. 4. cap. 9.*)

U vrěme Ladislava sbiše se u našoj domovini mnogi uspomene vrědni dogadjaji, koje ću ovdě redom popisati. G. 1273. povratio je natrag Ladislav biskupu i kaptolu zagrebačkomu Medvedgrad. Grad ovaj dade Filip biskup zagrebački o svom i kaptula trošku iznad Zagreba podignuti, g. 1254. počeo se je zidati, i g. 1255. bio je već gotov. Kada su Tatari u Ugarsku navalili, odpusti ga biskup na něko vrěme kralju Beli IV. za čuvanje kraljevskoga blaga, kasnie pako stanovahu ondě vojvode i bani horvatski, za da odanle kraljevinu od Otokara, koi je Samobor podignuo, bolje mogu braniti i čuvati. Kada je dakle pogibelj izčeznula, povrati Ladislav Medvedgrad njegovim pervašnjim gospodarom, naime biskupom zagrebačkim, kao što to svědoči slědeća zagrebačkomu biskupu Timoteu i kaptulu poděljena privilegia: „Ladislav Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod., kum. i bug., svim, koji ćeju nazočno pismo gledat, pozdrav u pravom Spasitelju. Na znanje dajemo svim sada i u buduće živućim: Da buduć da je glasoviti naš děd bl. uspomene kralj Bela grad něki polag Zagreba ležeći, imenom Medvedgrad, u vrěme prenešenja gosp. Filipa ondašnjega biskupa zagrebačkoga u cerkvu ili arcibiskupiu ostrogonsku, za čuvanje kraljevskoga blaga, od cerkve zagrebačke na něko vrěme primio — akoprem je bio poslě isti grad ovako oduzet, i po banih i i vojvodah od Slavonie tečajem vrěmena naimenovanih, u vrěme rata medju gosp. Stěpanom našim predragim bl. uspomene otcom, i českim kraljem, za obranu ove pokrajine zaderžan i občuvan, buduć da je na granici kraljevine slavonske sazidan — ništarmanjo saznavši izvěstno od velikašah i plemićah naše kraljevine, da je rečeni častni otac, ondašnji biskup cerkve zagrebačke, spo-

Digitized by Google

menuti grad o svom i iste naše cerkve trošku sazidao i utverdio: povratili smo rečeni Medvedgrad, sa svim što na njega spada i sa svimi dohodki, rečenomu častnomu otcu i kaptulu njegove cerkve s pravicom věkovitoga vladanja: nehoteći něčiji, a navlastito pravice cerkve pomanjšati, najviše pak iz obzira, što je častni otac Timoteo rečene cerkve zagrebačke biskup, naš věrni i ljubljeni, radi njegove prevelike věrnosti i pokazanih nam uslugah, ne samo toga vrědan, što na njega i njegovu cerkvu spada, nego osim toga je zaslužio, da jemu i njegovoj cerkvi još veće i važnie poklone poděljimo. Na věkovitu pak ove stvari uspomenu i krěpost izdali smo nazočni list, potverdjen našim dvojstrukim pečatom. Dato po rukah magistra Benedikta prepušta cerkve orodske, i podkancelara našega kraljevskoga dvora, věrnoga i ljubljenoga našega, god. Gospodinove 1273., našega pako kraljevanja godine 2. Kada je bila metropolitanska ostrogonska stolica izpraznjena.— Kada su bili častni otci Stěpan koločki i Ivan splitski arcibiskupi. Kada su ravnali cerkve Božje: Lampert jegerski, Briktio čanadski, Job pečuski, Pavao, dvora našega kancelar, vesprimski, Filip, predrage naše zaručnice kancelar i novogradski župan, vacku, Ludoviko varadsku, Timoteo zagrebačku i Petar sedmogradsku. Ter kada su bili: Rolando palatin, Henriko ban od cěle Slavonie, Nikola vojvoda sedmogradski i župan od Zonuka, Joakim verhovni blagajnik i piliški župan, Egid mačvanski i bosanski ban, Pavao severinski ban, Renold verhovni ubrusar i zalagagenski župan, Ugrin verhovni konjušnik i srěmski župan, Laurencio verhovni pcharnik, ter kevski i krašovski župan, Ivan šopronski žup., Gargur železnanski žup., Moys šimežski žup., Dedalo zaladski žup., Mihail nitranski žup., i drugi premnogi kraljevine naše župani i častnici.“ — (v. *Kerčelić Hist. Eccl. Zagrab. pag. 67.*)

Da je Timoteo u velikoj milosti kod Ladislava kralja stojao; to već popisana diploma svědoči, nu nije bio Medvedgrad jedini dokaz kraljevske milosti, jer g. 1273. potverdio je istomu Timoteu imanje Poljanu blizu Varaždina, koje biaše ovaj kupio od stanovitoga Ilie od Varaždina, i oslobodio ga je s odobrenjem Stěpana varaždinskoga župana, od svih službah pram gradu Varaždinu. — Slědeće godine oslobodio je Ladislav sve podajnike biskupa i kaptola zagrebačkoga od platjanja kunovine ter 11 i 7 denarah. — G. 1275. poklonio je zagrebačkoj cerkvi zemljište Fajic ili Kraljevec; i poslě dvě godine podario je spomenutomu biskupu županiu Gerzence, ili kao što se

Digitized by Google

sada zove, Berzence, kojom su prie slavonski vojvode vladali, i koja i dan danas na zagrebačku biskupiu spada, samo jedna strana do Breznice, od koje ista županija ime zadobi, prinadleži sada Gjurgjevačkoj regimenti. Kao što sam kazao, pokloni ju Ladislav jošte g. 1274. zagrebačkomu biskupu, nu budući od někojih plemićah prevaren, podari ju i drugim; ali godine 1284. saznavši prevaru, uništi i opozva ova podarenja, i preda ju opet zagrebačkomu biskupu, kao što to slědeća njegova privilegia svědoči. Izpisavši Ladislav svoju pervašnju privilegiu, veli nadalje: „Mi dakle imajući na pameti našu kraljevsku dužnost, nakon svečanoga i pomnjivoga věćanja i potrěbne dobe, došavši već pomoćju Božje milosti u godine punolětnosti, budući naklonjeni k praveduim molbam rečenoga častnoga otca gosp. Timotea biskupa, věrnoga i ljubljenoga našega, ter promotrivši, da je gori rečena donacia zakonita, pravedna, blagonosna i poštena: ponavljamo, odobravamo, hvalimo i po kraljevskoj oblasti neopozivno i s věkovitom krěpostju potverdjujemo gori spomenutu, ovdě od rěči do rěči popisanu privilegiu, sa svimi i posebnimi slobodami, pravicami i povlastmi, koje su ondě popisane. Dapače budući punolětni, kao što smo već kazali, za da se svaka sumnja od dvojbe i proměnlivosti ukine, sve poklone i poděljenja, u kojegod vrěme velikašom ili plemićem kraljevine naše po nepriličnosti molećih od nas podarene, i privilegie ili povelje kadagod i s kakvomgod lukavostju izmoljene oli poděljene opozivamo, uništujemo i proglasujemo, da nećeju biti od nikakve vrědnosti i koristi, ter da se oni, koji se budu hotěli s njimi služiti, kano pokvaritelji i prevarice obsude. Istu pako župu s popisanimi gori slobodami, povlastjenji, pogodbami i dohodki predajemo, poděljujemo i poklanjamo sada iznova, kano věkovitu milostinju, spomenutomu častnomu otcu Timoteu biskupu zagrebačkomu, radi njegove věrnosti, pokazanih nam neumorno uslugah i njegove bogoljubnosti, te po njem njegovim naslědnikom i zagrebačkoj biskupii s pravom věkovitoga vladanja. Za uspomenu pak i věkovitu krěpost ovoga podělismo na pravednu i stalnu molbu gori rečenomu biskupu Timoteu nazočni list dvojstrukim našim pečatom obskerbljen. Dato po rukah častnoga otca Tome s Božje milosti biskupa vackoga i dvora našega kancelara, věrnoga našega i ljubljenoga. God. Gospodinove 1284., dana 7. Junia, god. pako kraljevanja našega 12.“

Nakon toga izdade Ladislav svim plemićem brezničke županie slědeću zapověd: „Ladislav Božjom milostju

Digitized by Google

kralj ugarski i t. d. Svim svojim věrnim plemićem i drugim kojegagod stališa ljudim u Breznici stanujućim pozdrav i milost. Budući da smo Brezničku županiu častnomu otcu Timoteu, s Božje milosti zagrebačkomu biskupu, kano prie i sada s podpunom našom milostju poděljili: zato vašim věrnostim oštro i moćno zapovědamo, da sve dužnosti i dohodki, koje ste vi županu brezničkomu dužni, činovniku istoga častnoga otca bez ušterba i prevare podpunoma činite dati i platiti na isti način, kao što ste u vrěme gosp. Bele vojvode i blažene uspomene brata našega činovnikom istoga vojvode Bele običavali davati, i da se neusudite drugačie raditi: jer ako drugo učinite, težko ćete našu serdbu oseći, i ništa nemanje dali smo istomu častnomu otcu oblast, da vas na to s vašom štetom primora. Dato u Segnedu dana 15. Septembra 1284."

Iste godine podělio je Ladislav Timoteu i grad Garić, od kojega se podertine i dan danas na gori Garešici u križevačkoj regimenti vide. — Medjutim imade Stěpan i nepriatelje, imenito Jalšabetu, majku kraljujućega Ladislava, koja je g. 1274. postala vojvodkinja od Srěma, i nastanila se je u Veroviticih. Ova, budući zločesto uputjena, da se onda nemora od kraljevskoga imanja biskupu desetina platiti, kada ondě nětko od kraljevske kervi stanuje, zaderžala je desetinu za sebe, i osim toga je otela zagrebačkoj cerkvi imanje Vaska. Radi toga biše stanovnici verovitički i lipovnički od Filipa papinskoga poklisara opomenuti na platjanje desetine, i iza kako je opomena bez uspěha ostala, iz cerkve izobćeni.

God. pako 1281. izobćio je Timoteo biskup Nikolu bana od cěle Slavonie, kano i njegove drugove Ivana i Henrika sine Henrika pokojnoga bana, i njihove sukrivce, imenito stanovitoga Vruić, kojega nazva lupeža od cěle kraljevine i javnoga razbojnika, budući da su po njem gori rečeni knezi podajnike biskupove opljenili. Ovo prokletstvo Timotea potverdio je i Lodomir arcibiskup ostrogonski

Napokon g. 1283. poděljila je kraljica Jalšabeta Timoteu privilegiu, po kojoj mu desetinu iz spomenutih imanjah povratja i skupa očituje, da njoj biaše kazano, da desetina i sve ostale daće i dohodki na nju spadaju, nu budući sada bolje uputjena, da nje povratja i poklanja Timoteu i njegovim naslědnikom, i obećaje, da će sverhu toga i od sina svoga Ladislava privilegiu nabaviti, što je i učinila. Spadajuće amo privilegie, za nas od manje vrědnosti izpisuje Kerčelić *(Hist. Eccl. Zagrab. pag. 92. & 835.)*

Digitized by Google

Sada ćemo promotriti, u kakvom stališu biaše onda Dalmacia. Viděli smo gori, da je Ladislav nakon svoga krunjenja Trogiranom knjigu pisao i njim prětio, da ako se iznevěre, nećeju ni na kopnu ni na moru njegovim rukam uteći. Nu ovo pismo biaše od male koristi, bolje bi bio Ladislav načinio, da je onamo poslao bana s vojskom, za da dalmatinske varoše umiri i u věrnosti pram ugarskomu kralju utverdi. Jer iza kako je Bela IV. Stěpana Šubića, koi ove krajine ko ban veoma pametno ravnaše, s vojskom u Štajersku proti Otokaru poslao, koi se je ondě dugo saderžavao: Dalmacia, budući bez poglavara, biaše neprestance od lupežah uznemiravana, dapače više putah su se isti gradovi medju sobom zaratili. Ali najviše zalah uzrokovaše primorskim varošom knezovi od Bribira, sinovi spomenutoga bana Stěpana. Ovi bo, ostavivši plemenite stope svoga otca, počeli su samo za blagom i zlatom hleptiti, i zato ostaviše Omišane i Policane, u gorah masarskih kod potoka Cetinje stanujuće, na kopnu i moru slobodno robiti i plěniti. Radi toga primorani biše mnogi primorski varoši stupiti u savez, za da se mogu laglje braniti proti ovim gusarom i pustajom. — To svědoči slědeća pogodba medju varoši Splitom i Trogirom ter Martinom Bnt-kom primorskim banom učinjena: „U ime Isukersta Amen. Godine njegove 1259., Indikcie 2., u Srědu 13. Marcia, u vrěme kraljevanja gosp. Bele Božjom milostju prejasnoga ugarskoga kralja, i u vrěme gospodina Rogeria arcibiskupa splitskoga, kada biaše naš počitovani gospodin Gvido župan od Karka, Modruše i Vinodola, poglavica istoga varoša, i kada su rečeni gosp. župan Gvido poglavica sa sudci, věćniki i obćinom splitskom, kano i sa sudci, věćniki i obćinom trogirskom, za čast i iz věrnosti pram kraljevskoj kruni u veliki rat s Policani, koji se istoj kruni iznevěriše, zapleteni bili: zaveza se i obeća pod zakletvom župan Butko, Božjom i kraljevskom milostju primorski ban, da će u istom ratu deržati i obstojati s rečenim poglavicom i obćinami proti rečenim iznevěricam, i da će njim bez svake lukavštine i prevare očiti rat navěstiti, i da neće s gori rečenimi nevěrnimi niti primirje niti mir učiniti bez odobrenja, dozvoljenja i savěta rečenoga gosp. poglavice i spomenutih obćinah. Ako pako rečeni savez javno ili potajno prekerši, dopušta, da se onda za uvrěditelja veličanstva smatra. Osim toga je obećao, da će sve kraljevske věrne, koji su njemu podložni, u isti savez pozvati, i ako nětko od njih nebi hotio u ovaj savez stupiti, da će proti njemu silu upotrěbiti. Suprotivno gori rečeni gosp. po-

Digitized by Google

glavica, kano i sudci, věćnici i obćine spomenutih varošah obećaše i obvezaše se istim načinom, da ćeju pod kaštigom nevěrnosti, spomenuti rat sa svom snagom i moćju nastaviti, i da neće ju niti primirje ili mir bez odobrenja i savěta župana Buteka sklopiti, niti ga u ovom ratu pod nikakov način ostaviti. Sve ovo bi potverdjeno od Sebastiana priora reda propovědnikah u Splitu i t. d.“

Ova pogodba bi u trih izgledih popisana, od mnogih svědakah potverdjena i pečati obskerbljena: jedan izgled ostade kod varoša Splita, drugi kod Trogira, i tretji kod Butka primorskoga bana. — Gusarstvo Omišanah i Poličanah dalo je povod, da su talianski vladaoci svim Dalmatincem prepovědili tergovinu těrati u njihovih deržavah, budući da su sve Dalmatince za Omišane deržali. Radi toga poslali su Splitčani i Trogirani poklisare k Manfredu kralju od Sicilie, za da mu ovi njihovu nedužnost pokažu, i od njega slobodu tergovine izprose. To svědoči Manfredova privilegia, koja ovako glasi: „Manfred Božjom milostju kralj od Sicilie. Obznanujemo svim sada i u buduće živućim, da akoprem su svi Dalmatinci, predavši se grěšnomu življenja načinu, našemu blažene uspomene otcu i našim věrnim preveliku štetu uzrokovali, osobito pako gusarovanjem stanovnike kraljevine naše sicilianske oštetili; nu budući varoša Splita poklisari, věrni naši, došavši pred nas, obećali, ter od svoje i drugih iste deržave gradjanah strane svetim Evangjeliom se zakleli, da neće ju podložnike naše niti na moru porobiti, niti drugim načinom jih uvrěditi: podělismo jim ovu milostju, i dasmo jim dozvoljenje, da mogu u rečenu našu kraljevinu sicilianski sa svojimi ladjami pod našom obrambom sěgurno dolaziti. Oštro pako zapovědamo svim našim věrnim, da se nitko neusudi iz vlastite oblasti, kada u našu kraljevinu dojdu, ovdě se baviti budu i opet otidju, njihove osobe, robu i ostale stvari oštetiti, obustaviti ili zapréčiti; jer dok věrnost prama nam oderžavati, i od prodane robe porez u blagaonicu platjati budu, dotle ćeju imati istu slobodu, koju imaju drugi podložnici naše kraljevine, i koju su oni sami imali u vrěme našega bl. uspomene otca tia do sada. Na uspomenu pak i vrědnost ove naše milosti, dasmo nazočno pismo načiniti i našim pečatom potverditi. Dato kod Orte po rukah Gvalteria od Orte kraljevinah sicilianske i jerusalemske kancelara, god. uputj. Gosp. 1259. měseca Marcia.“

Isti dan podělio je Manfred i Trogiranom spodobnu privilegiu; nu Omišane su sveudilj brode osobito mletačke robili, kao što to potverdjuje slědeći dopis, koi je Rajne-

Digitized by Google

rio mletački dužda splitskim gradjanom poslao: „Rajnerio Geno Božjom milostju vojvoda mletački počitovanim i plemenitim ravniteljem varoša Splita i njegovoj občini pozdrav i sve dobro. Budući da je Dragan od Omiša ovih danah s jednom oboružanom ladjom providnoga čověka Nikolu Blonda našega podajnika sa svim njegovim imetkom na moru Slavonskom (Adrianskom) uhvatio: molimo vašu providnost, da, ako slučajno někoji Omišani k Vam dojdu, izposlujete vašim činom i molbom oslobodjenje gosp. Nikole i povratjenje oduzetih mu stvarih, za da isti Nikola osěti uspěh naše molbe, i da vašim dělovanjem pervašnju slobodu opet zadobije, mi pako ćemo vašu providnost radi ovoga hvale vrědnoga děla priporučiti. Dato u našoj vojvodskoj palači dana 5. Januara Indikcie 10. 1268.“

Isto gusarstvo Omišanah potverdjuje i svědočba, koju je pisao u Trogiru Henriko biskup cefalonski, i koja ovako glasi: „G. 1273. 15. Decembra izpovědio je gosp. Henriko biskup cefalonički i jacinski, rodom iz Padue, sderžavajući se u Trogiru, pod zakletvom, slobodno, bez da je bio prisiljen, dapače iz drage volje, i kazao je: da je bilo sve ono, što su mu ban Stanoj i Saraceno omiški gusari s njihovimi drugovi oteli, njegov imetak, osim stvarih Mlečanu Alberigu poklisaru gosp. Matea Sanuta oduzetih, koje istomu Albertu biše povratjene. — Koi gosp. biskup namiri gori spomenute ljude glede svih stvarih, koje mu biše oteli. — — Dato u Trogiru u nazočnosti slědećih svědakah i t. d.“

Budući da su Omišani i Poličani pod obrambom bribirskih županah sve derzovitii bili, i svojim gusarstvom tergovinu i brodarstvo na moru Adrianskom veoma obustavljali i prěčili, učinio je Karlo kralj od Sicilie proti njim savez sa Splitčani i Šibeničani, pod slědećimi pogodbami: „U ime Gospodina, god. njegovoga uputjenja 1274., kada je kraljevao presjajni naš gosp. Karlo kralj od Sicilie, vojvoda od Apulie, princip od Kapue, věčnik izvišenoga grada (Rima), grof od Andegavie, Provincie i Folkolkerie, i rimskoga carstva po sv. rimskoj cerkvi u Tuscii verhovni naměstnik, godine kraljevanja njegovoga 10., dana 15. Septembra, indikcie 3., kod jezera Pensila. Mi Bartolo od Strafis i Redžo, ter Jakov od Varduna i Albe velikoga kraljevskoga dvora sudci, i Mate Barabolo od Gajete istoga velikoga dvora bilježnik, i podpisani svědci, zato posebno pozvani, oglašujemo po nazočnom pismu: da su bili medju rečenim gosp. kraljem s jedne strane, i sudcom Dobrenom i sudcom Iliom odabranimi zato poklisari občine

Digitized by Google

Šibenika, ter gosp. Vulcinom Strece i gosp. Privolavom odabranimi zato poklisari varoša Splita s druge strane, pred nami — zakonito učinjeni i svečano potverdjeni slědeći uvěti i pogodbe:"

„1. Gosp. kralj i rečene občine navěstiti ćeju rat Dalmasinom (Omišanom) i svim njihovim zaštitnikom i pomoćnikom."

„2. Nijedna od ovih občinah neće sklopiti uvět, mir ili primirje s Dalmasini i njihovimi zaštitnici bez dozvoljenja i odobrenja gosp. kralja; i ako bi isti kralj s omiškom občinom uvět ili primirje učinio, deržan bude i rečene občine u ovaj mir ili primirje zaključiti."

„3. Za ovaj rat deržati će gosp. kralj tia do sverhe istoga rata dva dobro oboružana, ljudmi i bojnom spravom zadovoljno obskerbljena broda, i to svake godine od 1. Aprila do svih Svetih, ondě, gdě se bude vodjam istih brodovah najpriličnie vidělo boj biti."

„4. Gosp. kralj uzaime rečenoj občini splitskoj dva broda sa svom spravom osim ljudih, tia do sverhe rata."

„5. Gosp. kralj posuditi će i šibeničkoj občini tia do sverhe rata jedan oboružani i svom potrěbnom spravom obskerbljeni brod bez ljudih."

„6. Rečene občine ćeju spomenute tri brode, koje jim rečeni kralj posudi, o svom trošku tia do sverhe rata hraniti i oboružane deržati, i s brodovi gosp. kralja s nepriatelji vojevati, na sversi pako rata gosp. kralju rečene brode povratiti."

Osim ovih biše još učinjene mnoge druge pogodbe glede na ravnanje brodovah, razděljenje plěna i sužanjah i t. d. Ovo pako bilo je naročito naznačeno, da će ovaj uvět samo onda valjati, ako ga ugarski kralj odobri, i ako ovaj uvět nebi se dopao ugarskomu kralju, onda neće popisane pogodbe nijednu stranu obvezati. — U ovom uvětu zovu se Omišani Dalmasini: ovo ime postade iz talianske rěči *d' Almisi*, t. j. Omišani, odkuda je kasnie ono mněnje proizišlo, da su svi Dalmatinci gusari. Iz istoga uvěta vidimo nadalje da su Omišani veoma jaki i zmožni bili, buduć da nje niti sicilianski kralj niti Mlečani nisu mogli pokoriti. To takodjer odanle slědi, da u ono vrěme Dalmacia stojaše pod vlastju ugarskih kraljah, i da Lucio zaisto bludi, hotěći Mlečanom vladanje od Dalmacie posvojiti. — Više putah su zatim Mlečani pokušali Omišane utamaniti, poslavši proti njim svoju morsku vojsku, nu Omišani znali su svagda njihovo nasertanje odbiti. Viděći dakle Mlečani, da silom ništa nemogu opraviti, pozvali su na pomoć lu-

Digitized by Google

kavštinu. Nastojali su naime iz svih silah primorske varoše od ugarske krune odcěpiti, obećajući jim svakojake slobode, ako se s njimi sdruže. Mi se nesměmo čuditi, da su Mlečani tako žestoko za Dalmaciom vapili i hleptili: primorske bo ove krajine, ne samo što su bile za tergovinu veoma prikladne, nego verhu toga biahu naseljene narodom za boj i za brodarenje prikladnim; urešene gustimi šumami, najbolje dervje za zidanje ladjah pružajućimi; nakitjene žirnimi pašami, množinu marhe hranećimi: dočim Mletke, na pećinah i otocih sazidane, ništa neproizvode. Najprie je dakle g. 1279. (kano Dandulo piše) biskup brački i hvarski u Mletke odišao, mletačkoga vojvodu za gospodara od Dalmacie spoznao, i otoke Hvar i Brac pod njegovo krilo stavio. Zatim poslaše Mlečani poklisare k Trogiranom, nagovarajući nje, da Mlečana za svoga župana odaberu, i Trogirani odabraše zaisto Firma Mlečana. Viděći Pavao župan bribirski i ban primorski, da su Trogirani Mlečana za svoga poglavicu izabrali, dade Firma uhvatiti, i narinu jim brata svoga Gargura za župana. Nu ovo Mlečane nije uplašilo, jer g. 1290. poslaše opet poklisare u Trogir i Split, kao što to svědoči slědeći odlomak njihovoga pisma: „1290. — 8. Novembra. — Javimo — — občini splitskoj i trogirskoj, i biti ćemo pet godinah njihovi priatelji, ako Splitčani izaberu poglavicu ili župana, koi neće biti rodom iz Slavonie. — Nećemo primiti njihove nepriatelje u naš varoš, niti s njimi tergovati, ostavivši neoskvernjenu čast Mletakah. Občine pako splitska i trogirska isto ćeju nam činiti, naime pomagati nas proti svim, koji bi nas hotěli uvrěditi, i naše nepriatelje u varoš neprimati, niti s njimi tergovati, začuvavši čast gospodina ugarskoga kralja neoskvernjenu. Nadalje ako podignemo morsku vojsku, mi ćemo dati tri čověka, Splitčani dva i Trogirani jednoga, — — u rečenoj pako vojski imati će pervo město občina zadarska, ili naš naměstnik. Ovo potverdi zakletvom na zahtěvanje spomenutih poklisarah 30 poštenih Zadarčanah.“

U ovom stališu biahu naše ilirske krajine pod vladanjem razbludnoga kralja Ladislava III., koi neimajući odvětka, pozva u kraljevinu Andriu unuka Andrie II., onda u Mletcih živućega, naimenova ga za vojvodu od Slavonie, i oprěděli ga za svoga budućega naslědnika. — Ladislav bi g. 1290. d. 10. Julia od tri Kumana, imenom: Arbuz, Turtul i Kemenče u svom šatoru ubijen.

14) Andria III. biaše unuk Andrie II., i sin Stěpana, kojega mu je rodila Beatrica. Ugarski velikaši po-

Digitized by Google

zvaše ga odmah po smerti Ladislava na prestolje. Andria je onda stanovao u Ilirii, odputi se dakle i sa svojom suprugom Fenenom u Ugarsku, ali na putu pao je u zasěde někojih nezadovoljnih velikašah, i bio je samo onda u slobodu stavljen, iza kako je jim veliku sumu novacah obećao, i poruke dao. Ovo spominja kraljica Fenena u svom pismu na g. 1293., gdě ovako veli: „Mi dakle imajući obzir na zasluzbe istoga magistra Teodora, stolnobiogradskoga prepušta — kada biasmo i s gospodinom našim kraljem u prěkodravskih stranah od někojih velikašah silovito obustavljeni: isti magister Teodoro je sva naša dobra, navlastito pako zlatne i sreberne kraljevske posude ter dragocěnu našu i gosp. kralja opravu od silovitoga nahrupljenja ljute čete branio, i podpuno nam povratio. Nadalje kada je bio gosp. kralj prigodom istoga nasernutja gerdno trapljen, za da gosp. kralja iz ove nevolje oslobodi, ostavio je isti Teodoro prepušt svoja tri sinovca i svoga jedinoga rodjenoga brata grofa Ladislava za poruke, koji bišе na město gosp. kralja težkimi verigami okovani.“

Jedva što se je Andria ovoj pogibelji izmako, i u Stolnom Biogradu ugarsku krunu primio: nagovoriše buntovnici někakvoga lažljivca, da se izdaje za vojvodu Andriu, brata pokojnoga Ladislava, i da ugarsko prestolje osvoji. Proti ovomu posla Andria s vojskom junačkoga grofa Jurja Šoša od Šovara, koi na skorom buntovnike razbije, njihov pako vodja utopi se u rěki Nidri.

Mnogo veća pogibelj prětiaše Andrii od strane němačkoga cesara Rudolfa: ovaj bo, iza kako je Ladislav bez odvětka preminuo, hotio je ugarsku kraljevinu, kano izpraznjeni feudum osvojiti i sinu svomu Albrehtu poděljiti. Kada je to razumio rimski papa Nikola IV., odpravi k njemu poklisare, i poruči mu, da od svoga zahtěvanja odustane, buduć da je Ugarska rimskoga pape feudum. — Ništa nemanje Rudolfo navali u Ugarsku, i osvoji mnoge gradove. Medjutim bi u Napulju s dopuštjenjem pape Karlo Martelo, sin Karla II. kralja od Sicilie i Marie sestre pokojnoga ugarskoga kralja Ladislava, za kralja od Ugarske krunjen. — Da se je nakon krunjenja naslovom ugarskoga kralja služio, to svědoči njegova diploma, koju je Splitčanom podario, i koja se ovako počimlje: „Karlo pervorodjeni sin jerusalemskoga i sicilianskoga kralja, Božjom milostju kralj od Ugarske i Dalmacie, knez od Salerna i verhovni naměstnik u istoj siciliauskoj kraljevini.“ G. 1292. poslao je Karlo Martelo poklisare u Dalmaciu, potrěbujući od ondašnjih stanovnikah zakletvu věrnosti. Nu

Digitized by Google

Trogirani poručiše, da stranom bez znanja bana na ovo nemogu odgovoriti, stranom pako, da oni samo onoga za svoga vladaoca spoznavajú, koi bi u ugarskom varošu ugarskom krunom krunjen. Zato je Karlo Martel svakako tražio, da bude ugarskom krunom krunjen. Nu prie nego što je mogao učiniti, kugom bi umoren i sa svojom suprugom (g. 1296.). Za naslědnika i zajedno ugarskoga kralja naimenova papa Bonifacio njegovoga sina Karla Roberta, koi bi ozbilja g. 1300. od Pavla bribirskoga župana, u ime drugih velikašah, kojim se pravedno vladanje Andrie nedopadaše, u Horvatsku dopratjen, i u Zagrebu iste godine měseca Oktobra po Garguru ostrogonskom arcibiskupu za ugarskoga kralja (ali nipošto ugarskom krunom) krunjen.

Tomko piše, da je Karlo Martel u Zagreb došao, i da se je ondě (možebiti na onom městu, koje se dan danas „Kervavi most" zove) s Andriom III. pobio, ali od ovoga bi preobladan. Drugi pisci od ovoga boja ništa nepišu, nu to se za stalno zna, da je bio Andria g. 1292. u Zagrebu. Ovo svědoči privilegia, koju je rečene godine zagrebačkomu kaptulu podělio, po kojoj je istomu kaptulu radi njegove věrnosti poklonio maltu od zagrebačke piace; kano i druga jedna povelja, kojom je někakvoga Pavla Slavina iz Vlaške ulice za plemića uzvisio. Obědvě privilegie date biše u Zagrebu.

G. 1295. preminu Ivan biskup zagrebački, na njegovo město naimenova Andria za biskupa zagrebačkoga, po naputku Ivana arcibiskupa koločkoga, Mihaila, koi mu biaše prignut, i da mu protivna strana zapréke nemože staviti, dade ga s vojskom u Zagreb dópratiti. — Mihail je odmah potle svoga dolazka potrébovao od Gardina zmožnoga velikaša gradove Medved i Garić, od sinovah pako nědgdašnjega bana Henrika županiu brezničku, koja biskupska imanja oni pod pervašnjim biskupom biše osvojili, i buduć da nje lěpim načinom nisu hotěli povratiti, silom jih natěra, i ovako se je Mihail god. 1297. slědećim naslovom služio: „Mihail Božjom milostju biskup zagrebački, župan od Gerzence i Garića." Nu kada se je biskup u kraljevski dvor povratio, Gardin, hotěći se osvetiti, potrébovao je od kanonikah, da ga hranom obskerbe, i kada mu ovo bi uzkratjeno, pobuni zagrebački puk, osvoji Zagreb, opléni stolnu cerkvu, pohara i porobi kuće kanonikah, Dominika lektora ubi, někoje kanonike pohvata i u Medvedgrad od, vede, druge pako u njihov major, koi jim Bela poklonidade zatvoriti i po gradjanih čuvati. Čim je to Mihail razumio, odmah je Zagrebu s vojskom na pomoć letio, Gar-

Digitized by Google

dina u Medvedgradu obsio, napokon i uhvatio, te kralju predao. Andria kralj poklonio je Medvedgrad obitelji Torustiah, što se je pako s Gardinom nadalje dogodilo, nespominjaju pisci.

Medjutim dok su ovo Andria i Mihail radili, nastojaše, kao što sam već gori kazao, svakako Bonifacio papa Karla Roberta na ugarsko prestolje podignuti. God. 1297. otišao je Pavao župan od Bribira u Rim, za da Karla Roberta na ugarsko prestolje pozove. Kazao je takodjer, sasma lažljivo, da Horvatska i Dalmacia od vrěmena Zvonimira kralja, Ugarska pako od sv. Stěpana, kojemu je Silvester II. kraljevsku krunu poslao, na rimsku stolicu spadaju, i zato da drugi nemože biti kralj od ovih kraljevinah, osim kojega rimski papa izabere. Radi toga pošalje papa kardinala Bokasina od Tarvisia u Ugarsku s tim naputkom, da ondašnje biskupe na stranu Bonifacia i Karla Roberta privuče, da Gargura naimenovanoga arcibiskupa ostrogonskoga i slědbenika papinoga u dostojanstvu potvrdi, i da izvidi, na koliko su serca Ugarah Karlu priklonita. Bokasin je iste g. 1298. u Dalmaciu stigo, i bi od Pavla Šubića dostojno primljen. Odanle se je odputio u Zagreb k Mihailu biskupu; ovaj ga je takodjer lěpo dočekao, ali pod nikakov način nije se dao od věrnosti pram Andrii kralju odvući. Gargura nije hotio takodjer za arcibiskupa ostrogonskoga prie spoznati, dok ga svi ostali biskupi nebudu spoznali, u ostalom savětovaše kardinalu, da za života Andrie niti uspomenu od Karla nečini. Zatim ga lěpo nadari i u Ugarsku odpravi, zajedno pak odmah kralja i arcibiskupa koločkoga o svem izvěsti.

Gori sam kazao, da je bio Robert za ugarskoga kralja krunjen. Pisac Spondano je slědeće istinite rěči od toga dogadjaja zabilježio: „Iste god. (1299.) dade papa Karoberta (tak su pokratjenim imenom Karla Roberta običajno zvali; někoji Taliani zvahu ga takodjer Nomberta, drugi su mu prezime Strabona pridavali; Ugri pako imenovahu ga prosto Karla), sina Karla Martela ugarskoga kralja i Klemencie kćeri Rudolfa habsburgskoga, unuka Karla hromoga sicilianskoga kralja, još detića, od několiko ugarskih velikašah proti Andrii za kralja izprošenoga, kruniti, i proglasi ga za naslědnika otčina u ovoj kraljevini. Nu od ostalih nije bio bolje primljen, nego njegov otac, i zato je samo nakon deset godinah vladanje zadobio.“ Ovim činom pobunio je Bonifacio još više ugarske velikaše, već prie toga nemirne, i razcěpio je cělu kraljevinu na dvě strane: Ivan arcibiskup koločki i svi ostali biskupi, duhov-

Digitized by Google

ničtvo i plemstvo stali su za Andriu kralja, Gargur pak naimenovani od pape arcibiskup ostrogonski, zatim bratja Ivan i Henrik grofi od Gisinga, zvani lupeži od kraljevine, kano i někoji drugi jim spodobni, bili su na strani Karla Roberta, jerbo su se ne bez uzroka nadali, da pod vladanjem ovoga dětića bolje još budu mogli robiti i plěniti. — God. 1299 deržao je Andria sabor blizu Pešte na polju Rakoš, i pozvao je onamo i arcibiskupa Gargura, koi na pervašnji sabor nije došao; nu Gargur ne samo što nije tamo došao, dapače je sam buntovnike u Vesprim sakupio, i onim biskupom prokletstvom prětio, koji bi na Rakoš došli, ali budući da k njemu nitko nije došao, odputio se je u Križevce, gdě je dogovore imao s ostalimi buntovniki, kojih broj se je opet pomnožio, budući da je bilo na Rakošu zaključeno, da se sva nepravedno pograbljena dobra zakonitim vlastnikom povrate. Buntovnici dakle pozvaše Karla Roberta u kraljevinu, oda šta Madio, očiti svědak; *(cap. 3.)* slědeće piše: „God. Gosp. 1300. měseca Augusta u vrěme pape Bonifacia, gosp. Karlo, unuk Karla kralja od Sicilie, dojadri na moru s ladjami u Split, gdě se je malo ne dva měseca bavio, zatim pak ostavivši Split, odputio se je, pratjen od Pavla bana, pram Ugarskoj, da rečenu kraljevinu Andrii kralju otme, i došao je u Zagreb, gdě je bio rukam magistra Hugrina pověren. — Čuvši pak Andria kralj u Budimu, da je došao Karlo, za da mu pograbi kraljevinu, preminu, i bi dostojno sahranjen.“ U Zagrebu bi Karlo od Gargura za kralja pomazan, kojom prigodom dao je novce kovati i medju puk děliti, da njegovo nagnutje zadobije. Gargur je scěnio, da je Karlovo prestolje sada već obezbědjeno, nu drugačie su mislili stališi ugarski. God. 1301. bio je Andria po svom komorniku Dominiku, rodom iz Italie, otrovan; poslě sprovoda sakupili su se odmah stališi, da kralja izaberu. Bokasin poklisar stolice apostolske poče jih nagovarati, da spoznadu za svoga kralja Karla Roberta, kojega je Bonifacio papa već kruniti dao. Ali baš ovo nije se dopalo stališem, da je papa iz svoje volje Karla dao kruniti. Arcibiskup dakle koločki Ivan podignu se i očitova, da se to pod nipošto nemože dopustiti, da jim papa kralja naimenuje, budući da po starinskom običaju, kada neima zakonitoga kralja, stališi si ga sami izaberu. Na ovo stališi jednoglasno izviknuše, da rimski papa niti sada imade, niti je ikada imao pravicu naimenovanja ugarskoga kralja. Onda jim arcibiskup predloži, da si izaberu za svoga gospodara Vaclava českoga i poljskoga kralja, na što svi izkliknuše: „Neka

Digitized by Google

živi kralj naš Vaclav!“ Odmah biše poklisari u Česku odpravljeni, da Vaclava na ugarsko prestolje pozovu; nu ovaj, imajući osim toga dvě velike kraljevine za ravnanje, zahvali se i ponudi jim na město sebe sina svoga od 12 godinah takodjer Vaclava zvanoga. Ovoga su dakle poklisari u družtvu mnogih českih plemićah u Stolni Biograd dopratili, i ondě u nazočnosti ugarskoga plemstva svečano okrunili. — Pray piše, da je Karlo Robert nakon krunjenja Vaclavova u Beč odišao, Kerčelić pako piše, da se je u Napulje povratio, nu nijedan nepotverdjuje rěči svoje svědočanstvi pisacah. To se medjutim izvěstno znade, da je krunjenje Vaclava (Venceslava) papu veoma razserdilo, jerbo je zabranio Ugrom svete sakramente, ovi su pak uzaimno Bokasina kardinala izobćili, tako, da je pomoćju Mihaila zagrebačkoga biskupa jedva uteko.

15) Vaclav Ceh (Venceslav), sin Vaclava kralja českoga, bio je g. 1301. za ugarskoga kralja krunjen, ali takodjer nije dugo vladao. Poslě njegovoga krunjenja povratio se rimski poklisar kardinal Bokasin u Rim, i na njegovo město poslao je papa Nikolu ostienskoga biskupa u Ugarsku; ali ovaj nije mogo takodjer ništa opraviti, i zato je slědeće godine opet u Rim odišao. — Medjutim vladaše u Ugarskoj veliki nered i razuzdanost, jerbo obadva kralja, još nevěšti mladići, nisu znali sebe upravljati, a kamoli kraljevinu. U ovo nemirno vrěme bio je Gargur, naimenovani ostrogonski arcibiskup, od sinovah Nikole Kolomne ubijen, i iste godine preminu i Ivan arcibiskup koločki. Čuvši ovo Vaclav, naimenova, s odobrenjem svih ugarskih biskupah i velikašah, za primasa i arcibiskupa ostrogonskoga Mihaila, dosadanjega biskupa zagrebačkoga; na stolicu pako koločku podigo je Stěpana. Mihail je odmah sve ovo kardinalu Bokasinu javio, koi je bio medjutim za papu izabran, pod imenom Benedikta XI. Ovaj je obadva arcibiskupa u njihovom dostojanstvu potverdio, za biskupa pako zagrebačkoga naimenova Augustina Gazotti, rodom Trogirana, dakle našinca. Osim toga opomenuo je Mihaila, da na stranu Roberta, od stolice apoštolske potverdjenoga kralja prejde, i njega svojom vlastju podupira, proglasujući Vaclava za nezakonitoga kralja.

Kada se je Mihail g. 2303. u Ostrogon prenio, sbio se je u Zagrebu slědeći turobni šlučaj. Spomenuti naime Ivan i Henrik, sinovi Henrika bana, hotěći se Mihailu osvetiti zato, što jim je županiu brezničku oteo, zadobivši sgodu, kada je ovaj sa svojimi četami u Ostrogon odišao, pobuniše prosti puk od Zagreba i druge podajnike zagre-

Digitized by Google

bačkoga biskupa pokloni i prětnjami proti duhovničtvu. S ovimi buntovnici sdružiše se i Torustii, vlastnici Medvedgrada, dapače isti gradjani osim poglavarstva namisliše cerkvu upropastiti. Pankracio ondašnji kantor i vikar viděći ovu pogibelj, zapovědi svim duhovnikom, istim takodjer redovnikom, da se oboružaju. Duhovničtvu priklopilo se je i poglavarstvo varoša s mnogimi gradjani, ovim pako poslalo je višje plemstvo pomoć. Buntovnici, osvojivši dolnji varoš, s najvećom halabukom na gornji grad navale, nu kod potoka Medvednice dočekaju jih kanonici sa svojom četom. Kervavi se boj ondě zametnu, s oboje strane biše mnogi posěčeni, tako, da je bio čitav most, na kojem biaše boj bijen, kervju zaliven, radi šta je ime „Kervavoga mosta“ dobio, i ovako se i dan danas zove. Napokon duhovničtvo preoblada, buntovnike razbije, i ovako grad i cerkve od porobljenja oslobodi.

Na sversi g. 1304. došao je Vaclav kralj češki s vojskom u Ugarsku, pod izlikom pohoda sina svoga, u istinu pako, da ga sobom u Česku odvede, jerbo se je bojao, da će u ovoj domaćimi rati razkidanoj, i najvećimi zlotvori uznemirenoj državi poginuti. Zato uzamši kraljevske dragocěnosti, naimenova Petermana za ravnitelja od Ugarske, i povrati se sa sinom kući.

Buduć da nije bilo kralja u državi, a ravnitelja nitko se nije bojao, sakupiše gori spomenuti Ivan i Henrik god. 1305. veliko množtvo svakojakih pustajah, lupežah i lopovah, naměravajući se osvetiti duhovničtvu, imenito arcibiskupu Mihailu, poradi oduzetoga zemljišta, i preterpljenoga prošaste godine poraza. S ovim čoporom navale na Ostrogon, predobiju ga, arkivu porobe, cerkve oplěne, monake i duhovnike porobe, opatice i děvice obsile, i onda se kući povrate, bez da jim tko put prepréčio. — Pray i Španjik pripisuju porobljenje ovo Vaclavu českomu kralju, nu věrojatno je, da je Vaclav samo kraljevski ures sobom uzeo.

Nezadovoljni s Vaclavom stališi, sakupiše se onda, za da od drugoga kralja věćaju, i većinom odvětah izabran bi za ugarskoga kralja:

16) Oto bavorski vojvoda. Ovaj, zadobivši od Vaclava krunu i ostale kraljevske ures, došao je u Ugarsku i bio je g. 1305. u Stolnom Biogradu od Benedikta biskupa vesprimskoga i Antuna biskupa čanadskoga krunjen. Nu dugo nije vladao: jer kada je po kraljevini putovao, pao je u zasědе Ladislava vojvode sedmogradskoga, koi ga uhvati i otme mu kraljevsku krunu. Napokon poděli mu

Digitized by Google

— istina — slobodu, ali bez krune. Medjutim postade i njegova strana tako slaba, da je on za probitačnie deržao prestolja se odreći i kraljevinu ugarsku ostaviti. — Kada su to slědbenici Karla opazili, poslali su poklisare po njega, g. dakle 1308. měseca Junia došao je Karlo Robert kroz Dalmaciu do Save, i načinio je ondě tabor; u isto vrěme stigo je u Dalmaciu i kardinal Gentili, poklisar pape Klemensa V. Od ovoga piše Madio, očiti svědak ovih dogadjajah, (*cap. 5.*) slědeće: „God. Gosp. 1308. měseca Junia dojadrio je u Split gosp. poklisar Gentili, gdě je bio od svih varošanah dostojno primljen, zatim pak odišao je u Ugarsku, gdě je dao Karla za kralja kruniti.“ Ovu Karlovu nazočnost u Horvatskoj svědoče osim Ivana Arcidiakona i privilegie, koje je ovom prigodom izdao. Ovako je poklonio Pavlu horvatskomu banu i njegovim odvětkom za naveк Bosnu i primorsku baniu. Na molbu biskupa Augustina potverdio je zagrebačkomu kaptolu privilegiu sverhu zemljišta Kašina, koju mu biaše Andria II. podělio, sela pako Stankovec i Lasteč nadario je slobodom.

Čuvši dakle Karlo, da je vojvoda Ladislav Otona uhvatio, i da je sada najshodnia prilika za osvojiti sasma Ugarsku: odmah se je skupa i s kardinalom Gentilim odputio u Ugarsku. Nu ovaj je Karlu svojom nesmotrenostju više škodio, nego koristio: jerbo je počeo sve po svojoj i rimskoga pape vlasti raditi. On je, bez da palatina pita, sabor kod Pešte razpisao, radi krunjenja Karlova, i proglasio je, da ćeju biti duhovnimi i svetovnimi kaštigami pedepsani svi oni, kojigod se budu kratili Karla za svoga gospodara spoznati. Kazaše bo isti kardinal, da je Karlo već prie osam godinah za ugarskoga kralja naimenovan, i da je on sada samo zato došao, da ga potverdi. Ladislavu vojvodi pod .prětnjom izobćenja zapovědi, da u prepisano vrěme ugarsku krunu Karlu povrati. Buduć pako da su se někoji samo zato vladanju Karla protivili, jerbo nije bio navadnom krunom krunjen: zato kardinal očitova, da je to samo predsud i znamenje ugarske prostote misliti, da drugi nije zakoniti kralj, osim onoga, koi je bio krunom sv. Stěpana okrunjen.

Ovimi rěčmi i čini, najviše pak izobćenjem palatina odtudjio je Gentili Karlu onih takodjer Ugarah serca, koji mu dosada biahu nagnuti, najveći pako nepriatelji Karla bili su palatin Mate grof od Trenčina i Ladislav vojvoda sedmogradski. Radi toga je samo malo velikašah i plemićah na navěštjeni po Gentiliu sabor došlo, i ovi počeli su takodjer mermljati. Vidivši ovo Toma arcibiskup ostrogon-

Digitized by Google

ski prijavi kardinalu, da niti za Karla, niti za njega neće biti prie dobro, doklegod nebude učinjene naredbe opozvao. Zatim otidje Toma k palatinu, i nagovori ga, da on sam stališe za okrunjenje zakonitoga kralja sakupi; palatin to s tom pogodbom učini, da papin poklisar nesmě biti nazočan, za da se nečini, kao da je papa ovoga kralja Ugrom narinuo. Odanle otidje Toma k Ladislavu i nagovori ga, da Karlu Robertu krunu povrati. Navěštjeni sabor se je zaisto g. 1309. dana 27. Augusta u Stolnom Biogradu sakupio, i isti dan bio je Karlo Robert svetom krunom (dakle četverti put) krunjen. Jer pervi put ga je krunio u Napolju poklisar pape Bonifacia VIII., drugi put ga je krunio u Zagrebu Gargur arcibiskup ostrogonski, tretji put u Budimu Toma primas novom krunom, četverti put pak sada deržavnom krunom. Ali niti sada nije bio mir: jerbo, kao što sam već kazao, palatin Mate pod ovom samo pogodbom prizvolio je na krunjenje Karla, ako papin poklisar neće biti nazočan. Kada je dakle razumio, da je Gentili ipak u Stolni Biograd stigo, razljuti se, i porobi sva imanja arcibiskupa ostrogonskoga. Dapače kasnie je istomu Karlu Robertu rat navěstio, i bio je od njega samo poslě dugotrajnoga rata g. 1312. preobladan. Ovako pripověda naš Kerčelić iz starih pisacah i rukopisah ove dogadjaje. — Prie nego što nastavim dogadjaje Karla Roberta, popisati ću na kratkom cesare zapadne i istočne, zatim bane horvatske i bosanske.

Poglavje XVIII.

Cesari zapadnoga carstva.

Konrad III. sestrić Henrika V., postao je cesar po smerti Lotaria. Imade sina Henrika, koi je na město otca proti Gvelfi vojevao: odanle su dobili ime glasoviti po svojih věkovitih bojevih i uzaimnoj neprimirnoj merzosti Gvelfi i Gibelini. Jer cesar ovaj bio je obično zvan „Konrad od Vaibelinge“, od varoša Weibelingen, latinski *Geblinga*, odkuda je kasnie postala rěč „Gibelini.“ — Preminu u Bambergu g. 1152. d. 15. Febr., na povratku iz Palestine.

Frideriko I. od Talianah zvan *Barbarossa* t. j. ridjobradac, radi svoje cervene brade, bio je g. 1152. d. 4. Marcia u Akvisgrani, kasnie pak u Rimu od pape Hadriana za cesara krunjen. Na ovoga se je malo poslě, sbog

Digitized by Google

privilegie Vilhelmu kralju od Sicilie poděljene, veoma razljutio, i dugotrajni nemir u cerkvi uzrokovao, koi bi samo s velikim trudom g. 1177. u Mletcih doveršen. Zatim je otišao u Palestinu; nu kada se je u Cilicii radi velike vrućine u potoku Ferri kupao, prehladio se je i umro g. 1190. d. 10. Junia. Drugi pisci kažu, da se je ovaj potok zvao Serra, u starinsko pako doba *Cidnus*, u kom se je Aleksander Veliki kupao, i jedva život spasio. — Tělo Friderikovo bilo je u gradu Tiru sahranjeno.

Henriko VI., sin Friderika, bio je g. 1190. za cesara izabran, i slědeće godine od pape Kalista III. krunjen. Ovaj je cělu Siciliu osvojio, i g. 1197. d. 28. Septembra u Mesini preminuo. Někoji kažu, da je bio otrovan, drugi pako pripovědaju, da je na lovu, budući veoma ugrijan, kraj studenca lego, i u slěd nagloga prehladjenja umro. — Po njegovoj smerti razcěpilo se je carstvo na dvě strane: jedna je izabrala za svoga cesara Filipa pokojnoga Henrika brata, druga Otona saksonskoga vojvodu; god. 1208. probo je Oto Filipa, i od ovoga vrěmena vladao je sam

Oto IV., kojega je g. 1209. papa Inocencio III. krunio, ali poslě kad je Oto někoje rimske deržave osvojio, g. 1214. iz družtva Kerstjanah izobćio. Iste godine ga je Filip kralj francezki kod Bovina u Belgii pobio, onda bi s prestolja sbacen, i g. 1218. preminu.

Frideriko II. sin Henrika VI. postao je cesar, iza kako je bio Oto prestolja lišen, i bio je od Honoria III. okrunjen. Ovaj bi više putah od rimskih papah iz cerkve katoličanske izobćen, i napokon g. 1255. s prestolja skinut. Ostavljen oda svih priateljah, umro je g. 1250. u velikoj nevolji; po njegovoj smerti nije bilo cesara tia do g. 1273., ove pako godine izabran bi za cesara:

Rudolfo Veliki grof od Habsburga, slavni praotac vladajuće austrianske kuće. Ovaj je Otokara českoga kralja i svoga takmaca srětno preobladao, i oduzetu mu Austriu sinu svomu Albertu podělio: od ovoga vrěmena ostade vladanje od Austrie do dana današnjega kod njegove obitelji. Osim ovoga imao je Rudolf mnoge druge rate, koje sve srěćno doverši, i ovako pomirivši cělu Němačku, g. 1291. d. 1. Augusta preminu.

Adolfo grof od Nasave bio je nakon Rudolfa za cesara izabran, ali g. 1298. radi mnogih zločinstvah s prestolja skinut, i na njegovo město dobi carsku krunu:

Albert vojvoda austrianski sin Rudolfa. Ovaj imade samo jedno oko, ništa nemanje znao se je zato, kano Ha-

Digitized by Google

nibal junački boriti, i srětno je preobladao spomenutoga Adolfa. G. pako 1208. bio je od svoga sinovca Ivana probodjen. —

Cesari istočnoga carstva.

Ivan Komnen sin Aleksia Komnena, vladao je od god. 1118—1143.

Manuel, sin pervašnjega, od g. 1143—1180.

Aleksio, sin Manuela, 12 godinah star bio je od svoga tutora Andronika g. 1183. ubijen.

Androniko ubojica bio je g. 1185. od puka mučen i ubijen.

Isacio Angelo postao je cesar po smerti Andronika; nu poslě deset godinah bio je od brata svoga Aleksia Angela oslěpljen i u tavnicu zatvoren, gdě je i preminuo.

Aleksio Angelo dobio je g. 1195. prestolje, g. pak 1203. bio je s njega od svoga sinovca i sina Aleksie Angela sbacen, i na město njega postade car isti:

Aleksio Angelo mladji, ali ovaj takodjer nije dugo gospodovao, budući g. 1204. od Aleksia Duke zagušen.

Aleksio Duka primi god. 1204. carsko žezlo, nu iste još godine izgubio je i prestolje i život: jer Mlečani rečene godine, iza kako su Zadar porušili, dojadriše k Carigradu, osvojiše ga i ubiše cesara. Tada bi s privoljenjem svih za istočnoga cesara izabran Balduin knez od Flandrie. Onda se je razcěpilo gerčko carstvo na četiri strane, od koje svaka imala je svoga cesara, koji su se uzaimno proganjali i bili. Jedan od ovih cesarah stanovaše u Carigradu, drugi u Trapezu u Kapadocii, tretji u Nicei gradu od Bitinie, četverti u Drinopolju gradu od Tracie; i ovo razcěpljenje trajalo je do g. 1261., kada je Mihail Paleolog Carigrad osvojio i opet malo ne sve gerčke deržave pod jedno žezlo sjedinio.

U Drinopolju i u Nicei vladahu od g. 1204. slědeći: Teodor Laskari sin Aleksia Angela, za njim zet njegov Ivan Duka Vatacia, poslě ovoga sin njegov Teodor Laskari mladji, najposlě sin ovoga Ivan, kojega je spomenuti Mihail Paleolog g. 1260. uhvatio, oslěpio i carstvo njegovo osvojio.

U Trapezu vladahu Amnena, odvětak Aleksia sina Emanuelova, i njegovi potomci tia do Davida Komnena, kojega je g. 1462. Mahumet II. preobladao i carstvo mu oteo.

U Carigradu gospodovahu poslě Balduina, kojega je g. 1205. Ivanko kralj bugarski ubio, brat Balduinov Hen-

Digitized by Google

riko, koi je g. 1216. preminuo. Onda postade cesar Petar grof antisiodorski, koi medjutim slědeće već g. preminu, ostavivši prestolje sinu svomu Rupertu, koi bi g. 1228. ubijen. Za njim slědio je brat njegov Balduin II., koi je g. 1261., kada je Mihail Paleolog Carigrad osvojio, jedva život spasio.

Mihail Paleolog predobivši rečene godine Carigrad, protěrao je odanle Latine, koji su ondě 57 godinah vladali, i ravnao je obnovljeno gerčko carstvo u Carigradu do g. 1280. Za njim je slědio sin njegov

Andronikо, koi je bio g. 1327. od svoga sinovca Andronika mladjega s prestolja bacen i u tavnicu zatvoren.

Bosanski bani od god. 1286—1322.

Za Sibislavom banom, od kojega sam u Pogl. 11. govorio, slědio je:

Bela 7. ban bosanski, koi biaše sin Konstancie kćeri Bele IV., i supruge vojvode ruskoga Daniela. Ovoga spominjaju Pray i Stěpan V. u svojoj pogodbi, koju je g. 1271. učinio. Malo poslě je preminuo, jerbo g. 1274. bila je već

Jalšabeta, mati Ladislava III. banica od Bosne i Mačve, gdě je živila do g. 1286. Po njezinoj smerti naimenova Ladislav za vojvodu od Slavonie, ter bana od Bosne i Mačve:

Andriu Mlečana, koi je ondě do g. 1290. vladao, ove pako godine bio je pod imenom Andrie III. na ugarsko prestolje uzvišen. — Ali nijedan od ovih banah nije cělom Bosnom vladao, većja bo strana od ove krajine spadala je na Serbiu.

Pavao sin Stěpana bana, i unuk Stěpka Šubića, kojega je Bela IV. bribirskom županiom nadario, kao što to svědoči njegova privilegia na sversi 11. pogl. priobćena, gdě je i njegov rod popisan. — Pavao postade ban još pod Ladislavom kraljem, nu buduć da se je kasnie Karlu Robertu pridružio, bio je po Andrii ovoga dostojanstva lišen, i na njegovo město Henriko grof postavljen, a tast Andrię Alberto postade vojvoda od Slavonie. Nu to nije vlast Šubićah dokinulo, jerbo Pavao imade u svojoj vlasti malo ne svu Horvatsku i Bosnu, kao što to svědoči slědeća njegova privilegia: „Mi inokupni kaptul stolne cerkve bl. Děvice Marie od Skradina obznanujemo svim, na koje spada, i koji ćeju nazočni list gledat: Da su pred nas došli plemeniti ljudi i gradjani skradinski, naime: Lubovac i sin Bartodruci, Kosmar i Mihail, i sinovi Dobruša, prez-

Digitized by Google

imenom Tvardouh, Pribina, Bosan, Berislav, Dominiko, Laurencio i Zune od strane svoje i svih skradinskih gradjanah; od druge pako strane poštovani plemić imenom Purtio i Streimeri na město gosp. Pavla bana, za da pogodbu načine. Jerbo stanovnici istoga varoša deržani biahu u gradu Skradinu někoje službe izveršavati, kanoti: stražu deržati, vinograde i njive obradjivati, vodu nositi, na putove iti, i druge navadne službe obavljati: želeći se dakle od ovih i drugih osloboditi, sasma prosti biti i gradjansku slobodu uživati, pogodiše se s rečenim gosp. banom i obvezaše se, da mu ćeju svake godine na věke 2000 funtih, za stražu vratah pak istoga grada, za ribariu, za mesarnice, za jadrila u luki i za brodjenje barkih 500 funtih malih mletačkih novacah platjati. Isti plemići obvezaše se na věke, da ćeju manastiru sv. Jalšabete, gděno stanuje gospoja Stanislava opatica i sestra gosp. Pavla bana, za potrèboću istih gospojah i njihovih kapelanah, četiri puta na godinu, naime k svetkom Svesvetih, božića, u korismu i na duhovo, svaki put četiri barke dervja, naški bastašice zvane, dopratjati, nu to samo onda, iza kako budu gradjani gori rečenoga varoša, imenito Vladislav sin Petra, Stojislav, Luka i sinovi Berizca i župana, namireni od gosp. bana za zemljišta, šume, polja, senokoše, potoke i vodove žlebe, koje su prodali isti gradjani i skradinska občina gosp. Pavlu banu i njegovoj suprugi Urši banici za 3144 funta, medjc pak ove zemlje od rečenih gradjanah i župana predane, jesu slědeće: — — kano što je u pismu zabilježeno, koje bi učinjeno sverhu ove prodaje, i svake godine neka se izplatja dug od 2600 funtih po namirah, dok budu obědvě strane namirene. Ako bi pako rečeni gradjani drugo što učinili, ili spomenutomu uvětu protiviti se usudili, obvezaše se, da ćeju dvojstruko platiti, i na pervašnje službe se povratiti: u nazočnosti častnoga otca i gosp. Damiana, Božjom i apostolskom milostju skradinskoga biskupa; kano takodjer plemenitih ljudih župana Nelipca sina Jurja, župana karbavskoga Budislava i t. d. Dato u Skradinu 1284. Indikcie 2. 11. Februara."

Osim toga podělio je Pavao ban stanovnikom Raba slědeću privilegiu: „Pavao ban horvatski i gospodar od Bosne svim věrnim Kerstjanom, na koje čitanje ovoga pisma spada, pozdrav u Spasitelju svih. Budući da se pristoji vrědnim molbam dobrohotno prizvoljenje poděliti, i ono, što se u vrěmenu učini, srědstvom pisma potverditi, za da to s vrěmenom opet nepogine: zato obznanujemo svim nazočnimi redi, da promotrivši vrědne i pravedne molbe vitež-

Digitized by Google

koga, providnoga i mudroga čověka gosp. Marka Mihalja čestitoga župana rabskoga, kano i sudacah, věćnikah i svih stanovnikah istoga grada, jim, njihovim naslědnikom i odvětkom, věkovito, neopozivno i mirno vladanje svih zemljištah, selah, pašah i šumah, koje u okružju našega vladanja imaju, kao što je to u njihovih kraljevskih i banskih privilegiah sverhu grada Jablanića i drugih obilnie popisano, bez svakoga odpora od strane naše i naših naslědnikah, potverdjujemo, pohvaljujemo, odobravamo i neopozivno ukrěpljujemo. Za uspomenu pak i veću krěpost ove stvari podělismo jim nazočni pečatom našim potverdjeni list. Dato u Skradinu d. 4. Januara 1307."

Slědeće godine dopratio je Pavao ban Karla Roberta do Save, i dobio ondě od njega privilegiu, u kojoj jemu i svim njegovim potomkom baniu od Bosne potverdi, kao što sam već u pervašnjem poglavju spomenuo. — Pavao imade tri sina: Mladina, Jurja i Pavla. Pervoga načinio je još za svoga života bana od Bosne, a Juraj postade župan od primorskih varošah: ovako je rod Šubićah u velikoj strani Ilirie malo ne neograničeno gospodovao.

Mladen sin Pavla Šubića zvao se je „drugi ban od Bosne," jerbo otac njegov biaše pervi, kojemu je Karlo Robert privilegiom baniu bosansku potverdio. Da se je Mladen još za života svoga otca vlastju bana služio, to potverdjuje slědeća njegova privilegia, koju je Splitčanom podělio: „Mi Mladen ban bosanski, obznanujemo svim, na koje spada, po glasu ovoga pisma, da imajući obzir na věrnost i usluge, koje su nam plemstvo i občina splitska dosada pokorno pokazali, i u napréd takodjer, koliko moguće, pokazivati ćeju, ovu jim osobitu našu milost dajemo, darujemo i potverdjujemo: da svi splitski tergovci po čělom našem horvatskom i bosanskom kotaru slobodno mogu i směju kupovati, prodavati, robu dovoziti i izvoziti. Ništa nemanje tergovci, robu svoju u Split donositi želeći, neka iste milosti nebudu lišeni, što mi istim tergovcom pod zakletvom veselo obećajemo obderžavati. Radi toga oštro zapovědamo ovim pismom svim našim županom, upraviteljem, častnikom i privrěmenim stražarom putovah u Horvatskoj i Bosni, da se pod nikakov način neusude spomenute tergovce i druge ljude u rečeni grad Split s robom dolazeće i odlazeće napastovati, nego da jim u shodno vrěme svoj dobar savět i pomoć poděle, za da milostju našu podpunie dobiju. Ako pak nětko iz derzovitosti drugač bude činio, i prekeršitelj ove naše zapovědi postane; neka za stalno znaje, da se je u pogibelj stavio. Buduć

Digitized by Google

da naša banska pečat nije bila onda još gotova: zato smo nazočno pismo starom našom pečatju potverdili. Dato u Hokući u oči Duhovah g. 1302.“ (v. Lucia *lib. 4. cap. 13.*)

Kada je pako Zadar Pavla bana i poslě njegove sine za svoje župane ili grofe izabrao, to svědoči Madio *(c.6.)*: „God. Gosp. 1311. měseca Marcia oteo se je Zadar izpod vladanja mletačkoga i izabrao je za svoga poglavara Pavla bana i njegove sinove. Slědeće godine měseca Maja odputova Pavao ban plemeniti Horvat k Isukerstu, za bana pako bi odredjen sin njegov Mladen.“

Kasnie biše Šubići i od ostalih primorskih varošah za župane izabrani; nu velika ova zmožnost učini je ohole i nepravedne, i oni počeše podložene sebi varoše ugnjetati, prěkoměrne daće potrěbovati, i onih gradjanah, koji njihovo zahtěvanje zabaciše, polja robiti i paliti. Varoši dakle ovi, da se uzmogu proti Mladenu bolje braniti, sklopiše medju sobom savez, i najposlě su iste takodjer Mlečane u svoje družtvo primili, odkuda je Lucio nepravo izvodio, da su se primorski varoši Mlečanom podložili. — Istina je, da su spomenuti varoši više putah rodjene Mlečane za svoje župane izabrali: nu u dotičnih uvětih svagda je bilo naročito oprědělieno, da pravica ugarskoga kralja mora na věke neoskvernjena ostati.

Kako su se varoši Šibenik i Trogir proti Mladenu pobunili, to Madio ovako izpisuje: „God. Gosp. 1322. dana 16. Januara sklopiše varoši Šibenik i Trogir savez proti banu Mladenu i njegovoj bratji, i podloživši varoše svoje mletačkomu vladanju, podigniše rat proti njim. Čuvši ban Mladen odcěpljenje varošah Šibenika i Trogira, veoma se je zabunio, i s vojskom k Šibeniku došao. Ondě je měsec danah stojao, harajući šibenička polja i verte, izsěkajući derveta i vinograde. Nu viděći, da nemože varoš osvojiti, namisli osvetiti se gradjanom. Poslao je dakle po sinove Ilie bratju Kose imenito Saracena Mihaila i Iliu, brat pako Kosa preminu u tavnici gosp. bana Mladena, i dade jih isti gosp. ban na rečenom polju mačem pogubiti. Zatim porobivši šibenički kotar, odišao je na polje Trogiranah, za da ga takodjer pohara, što je i učinio. Nu viděći, da Trogiranom nemože nauditi, ostavi trogirski kotar, hotěći s horvatskimi velikaši dogovor imati. Někoji bo njegovi velikaši, kanoti: sinovi Kuriaka, sinovi Stefanića od Bosne, sinovi Mihalovića od Hlivna i Jurja Isana, sdružiše se s grofom Pavlom bratom spomenutoga bana, iz straha pred ovim, budući jim je prětio, kažući, da su bili u kovarstvu s Kosom i njegovom bratjom, naměravajući, kao što kažu, ubiti

Digitized by Google

istoga bana Mladena. Ovi dakle odstupiše od njega, sklopiše medju sobom družtvo, i podignuvši vojsku, protěrašc pomoćju sinovah Babonića i bosanskih banah Mladena tia do Blište. Kada se to dogodi, Trogirani i Šibeničani, odjadrivši s ladjami, koje jim Mlečani posudiše, jednom noćju Omiš i Skradin osvojiše, i porobivši jih, kuće popališe, a imanje, ljude, čamce i ladje, koje su ondě našli, s velikom slavom u Trogir i Šibenik odvedoše.“

Medjutim je kralj Karlo, razuměvši zločinstva Mladena, s banskoga dostojanstva ga skinuo, i na njegovo město spomenutoga Ivana Babonića za bana naimenovao, i zapovědio mu, da Mladena pokori. K ovomu se pridruži i Mladenov brat Pavao, koi je kasnie ban postao, i ovako su sa sdruženimi silami Mladena lahko nadvladali. Kako se je nadalje sam Karlu predao, to Madio (*cap.18.*) ovako pripověda:

„Najposlě viděći ban, da je bez rata preobladan, posla brata svoga Jurja k ugarskomu kralju, da od njega pomoć moli, naslanjajući se takodjer na pomoć Vlahah i Poličanah. Nu Božja milost, koja neostavlja nijedno zločinstvo bez pedepse, i nijedan dobar čin bez platje, nije hotěla terpiti tolika zločinstva, koja biahu po činovnicih i ravniteljih istoga bana u Horvatskoj i Dalmaciі svaki dan činjena. Jer cerkvene su dohodke osvojavali, zakonite ženitbe gazili, děvojke i žene obsilili, zemlje i imanje primorskim i dalmatinskim gradjanom otimali i medju sobom dělili, govoreći, da je sve njihovo, što se izvan grada nahodi, i to pravom naslědstva i pravicom moći, koju jim Bog poděli. Dapače su iste poruke dali věšati i plemiće smicati. — Dakle Ivan Babonić ban progonio je Mladena sa svojom vojskom tia do Blište, ondě zametnu boj s Vlahi, i uhvati veliko množtvo surovih ovih ljudih i marhe. Ban pako Mladen uteko je u Polic, i zatim u Kliš, gdě se je 15 danah bavio, i iza kako su Ivan ban i ostali Horvati sa svojimi četami odišli, i brat Mladenov Juraj se povratio, spremao se je Mladen s velikolěpnimi pokloni na put k ugarskomu kralju.“

U poglavju pako 19. piše isti Madio ovako: „Ovih danah došao je gosp. Karlo kralj ugarski do grada Knina. ondě je bana Mladena k sebi primio, i sa svojom pratnjom u Zagreb odveo, zapovědivši ga stražiti po vojnicih. Najposlě, kada je glas iz Ugarske stigo, da je vojska, koju biaše kralj vojvodi austrianskomu na pomoć poslao, pobijena, povratio se je i sa zasužnjenim Mladenom u Ugarsku.“

Digitized by Google

Bani od Horvatske ili Slavonie.

U pogl. 11. popisao sam u redu sve bane, koji vladahu od vrěmena sv. Ladislava do g. 1240., kada je bio ban Stěpko Šubić; nu buduć da se je ovaj kano vojvoda većom stranom u Štajerskoj s vojskom bavio, zato Bela IV. naimenova g. 1258. někakvoga Aleksandra za bana.

Rolando postade ban g. 1260. U vrěme ovoga biaše Martin Butek primorski ban, kao što to mnogi pisci svědoče. Za ovimi postade vojvoda od Slavonie:

Bela, kojega spominja Du Fresne na g. 1260. Od ovoga sam već u dogadjajih Stěpana V. pisao i pokazao, da je bio zajedno ban od Mačve i Bosne. Někoji pisci pišu, da je bio sin Bele IV.; istina je, da je ovaj imao sina Belu, kojega je majka njegova u Dalmaciu dopratila, oda šta sam već gori pisao, nu ovaj je na skorom preminuo, i na njegovo město dodje onaj drugi Bela, koi biaše unuk Bele IV. i sin njegove kćeri Konstancie.

Poslě ovoga bilo je više banah u Horvatskoj. Ovako znajemo, da su bili g. 1472. bani Joakim župan bribirski Henriko grof od Gisinga. G. 1280. biaše ban Nikola grof bribirski i Petar od Pukura (ovako pišu Du Fresne i Kerčelić). —

G. 1282. biaše ban od Slavonie Stěpan sin Stěpka Šubića. Ovaj je kupljenjem mnogih imanjah od horvatskih velikašah zmožnost bribirskoga roda veoma povekšao.

G. 1288. bio je ban Radoslav župan od Glasa, Urbaca i Zana. Za ovim biaše něko vrěme vojvoda Andria, kada je pak ovaj kralj od Ugarske postao, naimenova za bana Pavla Šubića. Ovaj je serbskomu kralju Bosnu oteo, i zato bi nazvan od Karla Roberta: „věkoviti ban primorski i horvatski ter gospodar od Bosne.“ Mlečani naime, koji bez Dalmacie nisu mogli živiti, nagovoriše Pavla Šubića, da se je od Andrie odvratio, i na stranu Karla Roberta prešao. Kada je to Andria razumio, naimenova za bana Demetria, kojega rod se nezna.

God. 1292. bio je od strane Andrie ban Nikola, koi je Henrika Karlovoga bana ubio. Sini njegovi Ivan i Henrik, od kojih sam već govorio, podigoše manastir u Koprivnici.

Po smerti Pavla Šubića odabran bi za bana sin njegov Mladen, nu ovaj bi radi svojih zločinstvah dostojanstva lišen i na njegovo město Ivan Babonić za baną naimenovan, kao što sam to gori iz Madia popisao. Što se je s njim dogodilo, to ćemo poslě viděti.

Digitized by Google

Dosada sam dogadjaje Ilirah popisao, bez da sam na stolětje prizrenje imao: nu odsele ću dogadjaje Horvatah u svakom věku skupa pripovědati, na isti način ću i dogadjaje Serbaljah i Bugarah popisati.

Poglavje XIX.

Dogadjaji Horvatske pod Karlom Robertom od godine 1310 — 1342.

17) Karlo Roberto, unuk Karla I. kralja od Sicilie, a sin Karla Martela i Marie kćeri Stěpana V. ugarskoga kralja, bio je g. 1310. dana 27. Augusta za ugarskoga kralja krunjen, oda šta sam već gori obširno govorio. Slědeće godine protěraše Zadarčani Mlečane, i podložiše se vladanju Karla Roberta. Ovo potverdjuje Madio slědećimi rěčmi: „God. Gosp. 1311. měseca Marcia pobunio se je varoš Zadar proti Mlečanom, i podložio se je Pavlu banu i njegovim sinom, slědeće pako godine měseca Maja preminu u Isukerstu Pavao ban, plemeniti Horvat, za bana pak odabran bi sin njegov Mladen.“ Od ovuda znajemo, da se je to šesti měsec poslě Karlova krunjenja dogodilo, onda bo su Zadarčani poslali poklisare ka Karolu Robertu, moleći, da nje u svoje krilo primi, i da jim njihove starinske pravice potverdi, ovaj pako poděli jim slědeću privilegiu:

„Karlo Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod., kum. i bug. Svim i posebnim, na koje spada čitanje ovoga pisma, pozdrav u Spasitelju svih. — Pristoji se za kraljevsko veličanstvo, da pravedne molbe svojih podložnikah usliša, i kraljevsku svoju milost jim poděli, za da še broj věrnosti činah pomnožava i raste. Dakle obznanujemo po ovih redih svim sada i u buduće živućim: da su duhovni čověk Stěpan iz reda propovědnikah, i plemić Martin zadarski gradjan, pravdoznanci i poklisari istoga varoša, u ime i na město gradjanah i obćine rečenoga varoša pred nas došli i ponizno molili, da rečeni varoš, obćinu i gradjane zadarske u onih slobodah i pravicah ostavimo, koje su jim naši predji slavni kralji ugarski, osobito gosp. kralj Bela podělio i podario. Osim toga mogu si uzeti ili izabrati za ravnitelja, koi bi jih po običaju i slobodi istoga varoša upravljao, kogagod ćeju, bio

Digitized by Google

on rodom i istoga grada ili iz druge krajine. Mi dakle želeći bděti nad blagom i mirom istih naših gradjanah i njihove občine, kano i iz obzira na to, da je molba njihova pravedna i zakonita, uslišali smo njihovu prošnju, obećavši jim polag njihove želje, da nje ćemo u njihovih pravicah i slobodi ostaviti, koje su jim naši dědovi, imenito gori rečeni presjajni kralj Bela, podělili, i da nje nijedan privrěměni ban, ili njegov činovnik nesmě suditi ili pred sebe na sud zvati. Na uspomenu pak i za věkovitu sěgurnost ove milosti podělismo jim nazočnu privilegiu, dvojstrukom našom pečatju potverdjenu. Dato po rukah razboritoga čověka prepušta stolnobiogradske cerkve i dvora kraljevskoga podkancelara, ljubljenoga i věrnoga našega, d. 12. Oktobra 1311.“

Poslě toga pisao je Karlo Mlečanom, i opomenu jih, da Zadarčane u miru ostave, i da jih nenapastuju, buduć da su se oni iz drage volje k svomu starinskomu i zakonitomu gospodaru povratili. U svom odgovoru tersili su se Mlečani pokazati, da Zadar na njih od starine spada, i da kralj ugarski samo polovinu mita ima potrěbovati, koju su mu oni svagda platili. Poklisaru pako svomu u dvoru Karlovom naručiše, da on kralju iz starih mletačkih kronikah i pogodbah medju Mlečani i Zadarčani učinjenih pokaže, da ima 319 godinah, od kada su se Zadarčani mletačkomu vladanju iz drage volje podložili. Medjutim su Mlečani silnu vojsku na moru kupili, za da Zadar opet pod svoju vlast natěraju. Dočim je pako Karlo s palatinom Mateom u rat bio zapleten, poslaše k Zadru svoju vojsku pod zapovědju vojvode *Beletta Giustiniani.* Mletački něki kronikar ove dogadjaje slědećim načinom izpisuje: „Zadar se je iznevěrio, i gradjani protěraše župana Mihaila Maurocena, kojega su staresine u kući Saladinia sakrili, koi je zatim u redovničkoj oděći uteko. Dva pako njegovi savětnici Ivan Justiniani i Marko Dandulo biše uhvatjeni i u tavnicu stavljeni.“

Niže pak isti pisac veli: „God. 1312., Ivan Superantio dužda, terseći se Zadar natrag dobiti, sakupio je morsku vojsku, i predpostavio njoj Beletta Justiniana, koi se je dugo kod obsědjenja Zadra bavio, i ondě se i razbolio, radi šta je pod krovom ladje spavao. Kada su to Zadarčani saznali, priprave svoje ladje, čekajući dok postane salauk, radi kojega su se mletačke trojveslove ladje na daleko jedna od druge nastanile. Kada je pako tamna noć nadošla, Zadarčani izišavši sa svojimi oboružanimi i neoboružanimi čamci, vojvodski i drugi trojveslarski brod,

Digitized by Google

skupa s vojvodom, podvojvodom i svimi brodari uhvatiše, prie nego što su jim mogle ostale mletačke ladje na pomoć doletěti. Zasužnjene ljude staviše u tavnicu, gdě je zapovědnik, stranom od bolesti, stranom od tuge radi ove nevolje preminuo, prie nego je bio mir sklopljen. Kada je to razumio mletački dužda, veoma se razljuti, oboruža više trojveslovih brodovah, i naimenova za vojvodu Vitala Kanala; nu ponositi Zadarčani prezirali su samo mletačku republiku. Napokon, budući da su obědvě strane mir želile, ovaj bi sklopljen, i izmed ostalih ova pogodba učinjena, da se Zadarčani ćeju predati, i da će ravnanje varoša ostati u napréd kod župana i trih sudacah, koje si Zadarčani izaberu, nu silnike, grabitelje i palitelje suditi će sam župan polag zakonah. Ovo bi zaključeno g. 1313. měseca Septembra, i onda bi odabran za pervoga župana Vitalis Mihail.

Naš pako pisac Madio od ovoga rata slědeće bilježi: „God. Gosp. 1313. měseca Junia gospoda Almasio (možebit Omišan) i Bonpaon iz Katalonie vojaci najmljeni za plaću od Mletačke republike, dojadriše na mletačkih brodovih, s 1000 dobro oboružanih vojakah, s 1000 pěšakah s dugačkimi sulicami, 1000 zidoderci (vojaci, koji zidine ruše) i 15 ladjami poslanimi od mletačke deržave za obsědjenje Zadra, k otoku ninskomu, koi se zove Vra, gdě izidjoše na kopno, i probavivši ondě osam danah, ostaviše rečeni otok i putovaše k Zadru, bez da se je gosp. ban protivio. Kada su došli na město nad vodometom, gdě je u staro vrěme varoš Zadar stojao, nastaniše se ondě, načinivši tabor iz dervenih tornjih i kamenitih zidinah. — Čuvši pako ban Mladen, da su Katalonci s velikom vojskom stigli, sakupi takodjer slavinske i němačke čete, to za plaću, to za priateljstvo, i podignuvši onda vojsku, otidje s njom k Zadru, i učini tabor iznad luke kod cerkve sv. Jakova, 2000 koračajah daleko od Katalonacah.“

Ovo je Madio dobro zabilježio, nu od samoga boja ništa negovori: ja ću dakle opisanje istoga rata dragim čitateljem iz Albertina Musata priobćiti, koi ovaj dogadjaj (*De gestis Italic. Lib. 2.*) obširno ovako pripověda:

„Obědvě strane su se ovo lěto u različnih bojevih umorile, bez da su što važnoga doveršile, na veliku nezadovoljnost Mlečanah, jer dočim su ovi s pretežkim trudom i s velikimi troškovi rat deržali, imali su oni u svih kućah na blizu sve, što su trěbali. Kada je dakle vrěme opominjalo, da se tolika vojska potrěbnom hranom za zimu obskerbi, i tri měseci, za koje je Almasio plaću pri-

Digitized by Google.

mio, iztekoše: posla ovaj poklisare u Mletke po pogodjenu plaću za slědeća tri měseca. Mlečani tolikimi troškovi uplašeni, i oskudnost u novcu imajući, sceněći takodjer, da Almasio bez njihovih brodovah od Zadra odići nemože, odgovoriše: da mu trojměsečnu plaću radi pomanjkanja novacah izplatiti nemogu, nego da bude zadovoljan plaćom na jedan měsec, i četiri dukati za svakoga vojaka sa sulicom, na město osam dukatah na glavu, kao što bi u pervom ugovoru pogodjeno. Almasio bi po tom u veliku brigu i nemir serdca metnut, i poslao je više putah poklisare u Mletke, moleći, da pogodbe izverše, i napervo jim stavljajući svoju i svoje vojske pogibelj, ako mu potrěbna srědstva za zimu nebudu dali. Nu sve ovo nije ganulo tverdokorne Mlečane, ili radi oskudnosti, ili radi tverdokornosti njihove.“

„Kada je ban sve ovo po uhodah razumio, poslao je u Mletke potajno poklisara, nagovarajući nje: da Zadarčane u svoje priateljstvo primu, da jim ovi ćeju u slobodi věrnie služiti, nego ako jih budu hotěli silom na pokornost natěrati; nadalje, da jim Mlečani činom, a ne tek rěčju slobodu daju, ovo da će biti i Zadarčanom povoljnie, i Mlečanom koristnie. (Ovo je ban samo iz osvete savětovao, budući da je Karlo kralj Zadarčane u poděljenoj jim privilegii od vlasti bana oslobodio.) — Nu Mlečani, koji su za potišteńje deržali s podajnici pogodbe činiti, odbaciše ponudu banovu, dapače biše radi zahtěvane slobode još većma razljutjeni. Ban Mladen dobro znajući, da je prevareni od Mlečanah Almasio u velikoj nuždi, okrene se k njemu, i posla poklisara, pozivajući ga na dogovor. Almasio otidje k Mladenu; Mlečani pako biše ovimi rěčmi prevareni: da se Almasio s banom će sastati, za da rat na korist Mlečanah doverše. U sklopljenom i zakletvom potverdjenom uvětu bi zaključeno, da Almasio sa svojom vojskom mletački tabor ostavi i u Zadar predje, gdě će taki nakon došastja 1000 dukatah od bana dobiti; i isti varoš ravnati, s godišnjom platjom od 1000 dukatah i stanovitom količoćom žita, vina i marhe, za njegovu i njegove vojske potrěboću. Ovo će dotle trajati, dok bude Almasiu povoljno, i sasma će na njegovoj volji stajati, ondě ostati, ili u Apuliu se povratit. Kadagod pako bude ovo drugo želio: biti će prebrodjen na ladjah i o trošku bana, sa svimi njegovimi i njegovih ljudih oružjem i konji.“

„Povrativši se Almasio, kao razljutjen radi zlo doveršenoga dogovora s banom, zapovědi kasno na večer svojim četam, da se na juriš pripravljaju. Svoje pako čeo-

Digitized by Google

nike je potajno podučio, što će sutra raditi. Kada je dakle svanuo 1. September g. 1313., Almasio ostavi u bojnih verstah tabor, i dojde srećno i s vojskom u Zadar, začudjeni pak i uplašeni Mlečani, pograbivši pertljagu, na brode utekoše, i bili bi i ondě nasernutje spoznali, da nisu naglo iz luke odjadrili. — Almasio, da izdajstva ovoga nepoštenost u krěpost pokornosti obrati, poče Zadarčane težkim ovim ratom veoma oštetene na mir nagovarati. Kada bi nje za pomirenje pripravne vidio, odpravi odmah poklisare k Mlečanom, i naruči onim, da ovim kažu, da on iz nikakvoga drugoga uzroka nije u Zadar unišao, nego za da ono savezom mira poluči, što nije mogo silom kano pobědditelj zadobiti, i da Mlečani njegov ulazak nepripisuju lukavštini ili prevari, nego hvale vrědnoj naměri. Mlečani primiše u tolikoj pogibelji dragovoljno njegovu ponudu, i zahvališe mu se kano priatelju i čověku toli providnomu, ali da se u nikakove dogovore upuštati nemogu, doklegod to duždi i mletačkomu poglavarstvu nepriobće. Odmah dakle poslaše poklisare k mletačkim poglavicam. Ovi viděći, da na drugi način nemogu Zadar predobiti, radostno primiše ove glasove, i zapovědiše vojvodi vojske, da sa Zadarčani mir načini, prie nego se raznese glas o preobladanju Mlečanah. Mir dakle bi sklopljen i svim narodom objavljen, neoboružani pako Mlečani bili su u Zadar primljeni, da se od pojedinih mira pogodbah dogovore. — Ali kada su se u ovih dogovorih na obadvih stranah serdca preveć ugrijala, tako da su i na kavge i psovke došli, i Zadarčani počeli su od iskrenosti Almasievih rěčih sumnjiti. Kada je to Almasio saznao, bojeći se, da njegovo izdajstvo na světlo neizidje, sazva u oprědděljeni dan obědvě strane, i razloživši jim u dugačkom govoru one koristi, koje je oběma dvěma stranama pribavio, očitova, da se on želi u Apuliu povratit, i zamoli, da mu daju potrěbne brode za prebrodjenje svojih četah i pertljage. Obědvě strane mu se onda lěpo zahvale i odrede pet ladjah za njegovu potrěbu, nu ove biše u vrěme nepogode od obale morske odtěrane i na klisure bacene. Almasia je ovo pripetjenje još više zabunilo, jer lažljivcu njegova savěst nikada mira nedaje: dakle za ukloniti se svakoj zasědi, noćju je na ladji iz Zadra uteko.“

Ovako pripověda Musato; što se je pako s vojskom Almasia dogodilo, to nijedan pisac nespominja. Pogodbe mira medju Zadarčani sklopljenoga već sam popisao gori iz Madia. — Ovako su se Mlečani sa Zadrom opet pomirili, nu ni sada nije jim bio Zadar podložan, nego samo

Digitized by Google

njihov družbenik. Zašto su pako Mlečani iz svih silah o tom radili, da Zadarčane sebi podlože, ili barem u družtvo natěraju, to nam tumače rěči Mlečanah: „da Zadar, imajući u svojoj vlasti zatok mora adrianskoga i tim sěgurnost mornarah, Mlečanom brodarenje zapréčiti može, i zato da se ovaj pogube povod i početak ukloniti mora.“ *(Lucius Lib 4. cap. 12.)* Zaisto, da su ugarski krali primorske varoše imenito Zadar bolje čuvali i branili, mletačka deržava nebi bila nikada onaj stupaj zmožnosti polučila, kojom se je kasnie ponosila.

Što se je zatim u Horvatskoj dogodilo, kako su Šibeničani i Trogirani pod zapovědju bana Pavla Šubića, Mladenova brata, ovoga preobladali, i gnjezda gusarah porobili, to sam sve već pripovědao. Kada je to razumio brat Mladenov Jure, kòi se je onda na Klišu saderžavao, veoma se je razljutio, i porobio je polje splitsko, nu malo kasnie bio je od kninskoga župana Nelipića uhvatjen. — Ali gusarstvo Omišanah niti onda još nije bilo udušeno, dapače njihovim primĕrom oslobodjeni, počeli su i drugi primorski stanovnici, imenito Januenci, na moru robiti, radi šta su Trogirani i Šibeničani proti njim rat podigli, kao što to svědoči dopis mletačkoga duždе Trogiranom pisan, gdě jih nagovara, da imaju uvĕk pripravne ladje za potĕru, i javlja jim, da je s mlĕtačkom skupštinom dosudio, da kolikogod putah ladje proti gusarom pošalju, dobit će svaki brodar i vojnik po jedan grošić, vodja po tri, i kormilnik po dva grošića na dan, dotle, dok bude rad trajao, koje novce ćeju se platit iz mletačke peneznice.

God. 1324. navalio je kninski župan Nelipić iznenada na vojsku Jurja Šubića, i razbivši mu čete, istoga Jurja uhvati. Slědeće godine sklopljen bi mir medju Nelipićem i suprugom Jurja Šubića, u slĕd kojega bi od strane Nelipića Juraj Šubić, od strane pako ovoga supruge zasužnjeni splitski gradjani na slobodu stavljeni. Nu budući da Splitčani niti onda nisu imali mira od horvatskih velikašah, zato su s Mlečani u družtvo stupili, ovò bi medjutim naročito odredjeno, da ovim uvĕtom niti čast ugarskoga kralja, niti sloboda istoga grada ušterb neterpi. — Sada ćemo gledati, što je Karlo Robert uspomene vrědnoga u našoj domovini doveršio.

Spomenuo sam u dogadjajih bana Mladena, da ga je Karlo Robert radi njegovoga silničtva dostojanstva lišio; na njegovo mĕsto podignut bi Ivan Babonić župan od Velican, nu ovaj je do malo vrĕmena takodjer kralja ostavio i s Jurom Šubićem se sdružio. Zato bi od kralja izobćen, u

Digitized by Google

dostojanstvu pako banskom izmêni ga Nikola župan šoproński. Ovaj je g. 1323. s velikom vojskom u Horvatsku došao, i budući da mu je Ivan Babonić put hotio zapréčiti, zato Nikola na njega navali, vojsku mu razbije i grade poruši. Onda došavši u Split, deržao je sabor, u kom Horvatom sve pravice od pervašnjih kraljah jim podêljene potverdi, nepokornim županom oproštjenje od strane kralja podari, upravljanje pak Ilirie s naslovom vojvode Jurju Miholoviću izruči, i onda se u Ugarsku povrati. Nu jedva što je Nikola s vojskom otišao, počeo je Juraj Šubić opet nemir činiti, dok je bio najposlê od Nelipića preobladan i uhvatjen, oda šta sam gori pisao. Kada je to Karlo kralj razumio, posla g. 1326. Mikića (ili Mihaila) bana s vojskom u Horvatsku, za da sve bune utaloži, nu ovaj ništa drugo nije uradio, osim što je gradove Babonićah osvojio.

God. 1330. malo što nije život izgubio Karlo Robert i njegova obitelj. Brat naime kraljičin Kasimir obsilio je kćer zmožnoga ugarskoga velikaša Feliciana Zaha, i onda je kraljevski dvor ostavio. Kada je nesrêćni otac oskvernjenje svoje ljubljene kćeri razumio, strašno se je razljutio, i misleći, da je kraljica ovomu gerdnomu činu kriva, u najvećoj jarosti stupi u kraljevsku sobu na Višegradu, gdê su kralj i kraljica s njihovom dêcom baš obêdovali. Feliciau, izvadivši mač, navali na nje, odsêće kraljici četiri persta, rani kralja, koi je hotio suprugu svoju pomoći, zatim pako zamahnu s mačem na kraljevsku dêcu, dok ga je dvorjanik jedan s traga na zemlju povalio, i doterčavši službenici na komade posêkli.

God. 1333. putovao je Karlo Robert sa svojim sinom Andriom u Napulje, da sina svoga s Mariom kćerju Roberta kralja od Sicilie zavêtuje. Dana 16. Julia bio je u Modrušu, ovamo su došli i poklisari Splitčanah, očitujući kralju podložnost varoša Splita, i moleći, da jim privilegie njihove potverdi. Karlo neimajući sada vrêmena, budući je u Napulje hitio, slêdeće jim je pismo poslao. — „Karlo kralj ugarski itd. vêrnim svojim: Jakovu Gradoniku županu, sudcom, savêtu i obćini varoša Splita pozdrav. Častni otac gosp. Dominiko, po kraljevskoj milosti arcibiskup splitski, i plemeniti ljudi Teodosio Alberti i Petar Francisci, od vaše vêrnosti poslani, došavši pred nas, javiše nam naručak svoj, koi ste vi jim dali, što smo mi pozorno slušali, i predadoše nam poslane dare, koji su nam veoma povoljni bili; nu povoljnia jošte biaše nam stalna vaša vêrnost. Da je očitovanje vaše podložnosti iskreno, to smo iz mnogih dêlah spoznali, i zato vas uvê-

Digitized by Google

ravamo, da berzeli nazočni put pomoćju Gospodinovom srěćno doveršimo, i vi k nam poklisare vaše pošaljete: nadarit ćemo vas obilniom još milostju, i uslišat sve vaše pravedne i zakonite molbe. Zašto nismo mogli někoje vaše privilegie potverditi, to će vam rečeni gosp. arcibiskup i njegovi drugovi objaviti. Dato u Modrušu 16. Julia 1333.“ Od došastja kraljeva u Napulje piše Ivan Villano slědeće: „Karlo Roberto kralj ugarski došao je g. 1333. dana poslědnjega Julia u Vestu varoš Apulie, skupa i sa svojim mladjim sedmogodišnjim sinom Andriom, koi se je zavětovao dana 27. Septembra s najstariom kćerju vojvode od Kalabrie; kralj pako se je malo poslě povratio.“

Buduć da su někoji horvatski velikaši, osobito bribirski grofi u Horvatskoj mnoge bune činili, zato je Karlo g. 1338. Trogiranom slědeće pismo poslao: „Karlo Božjom milostju kralj ugarski itd. věrnim svojim upraviteljem, sudcem i cěloj obćini trogirskoj pozdrav i milost. Nedvojimo ni najmanje od vaše věrnosti, jerbo ste svagda bili našemu veličanstvu i svetoj kraljevskoj kruni s neporušivom věrnostju privrženi. Buduć pako da naše dobro vam takodjer mir i srěću prinosi, i naopako: zato vas ljubezno molimo, opominamo i uputjujemo, da nijednomu našemu buntovniku, ili onim, koji nas uvrědjuju, vaše nagnutje, savět i pomoć nepoděljujete, osobito pako nijednoga na stan neprimete. Dato na Višegradu u Subotu pred drugom Neděljom korizmenom g. 1338.“ — Ova pisma Karla Roberta očito čine, da su primorski varoši Split i Trogir Karla Roberta za svoga gospodara spoznavali, i Lucio opet nepravo piše, kada veli, da su bili ovi varoši Mlečanom podložni. —

Ovo se je za vrěmena Karlova dogodilo u našoj ilirskoj domovini. — Karlo kralj preminu g. 1342. dana 16. Julia, i bio je u Stolnom Biogradu svečano sahranjen. Tri puta se je oženio: perva njegova supruga biaše Maria, Poljakinja, preminuvši g. 1316.; druga Beatrica, kći kralja rimskoga, koja je g. 1318. umrěla; tretja Jalšabeta, kći kralja poljskoga. Samo poslědnja mu je děcu rodila, naime: Karla i Ladislava, koji su medjutim već u mladosti preminuli, i Ludovika, koi je otca svoga na prestolju zaměnio, i radi svojih slavnih činah prezime „Veliki“ polučio. — Da si je Karlo mornarstvo pribavio, i većju brigu za Primorje imao, lahko je mogo (kao Pray piše) Ugarskoj kraljevini sicilianski pridružiti.

Digitized by Google

Poglavje XX.

Dogadjaji Horvatah pod kraljem Ludovikom Velikim, od godine 1342—1347.

18) Ludoviko I. zvan Veliki, sin Karla Roberta, bio je odmah šesti dan po smerti svoga otca t. j. 23. Julia 1342. u Stolnom Biogradu za kralja krunjen. Perva njegova briga biaše, da bratu svomu Andrii sicilianske prestolje osegura, jer odkada je sicilianski kralj Robert umro, pojaviše se u Napolju mnoge bune i nemiri. Za dostići svoju sverhu posla Ludoviko onamo svoju majku, za da što najskorie krunjenje i věnčanje Andrie izposluje. Ovom prigodom pisao je Ludoviko Zadarčanom slědeće pismo: „Ludoviko itd. ljubljenim svojim županu, sudcem i občini zadarskoj pozdrav i sve dobro. Obznanujemo vašoj dobroti, da se je presjajna gospoja kraljica naša preljubezna majka, želeći posětiti gospoju kraljicu Jovanu, naumila prebroditi u Napulje. Buduć pako da za isto prebrodjenje sebe i svoje družbe ladje trěba: radi toga vas userdno molimo, da za potrěboću naše gospoje majke i njezine pratnje dvě dobro oboružane vaše ladje prigotovite, i bez štente u Senj odpravite. Jer ista gospoja mati krenuti će se put Senju u tverdnoj nadi, da će ondě poslane od vas ladje već najti, jerbo bi njoj i njezinoj družbi mučno bilo baviti se u primorskih varoših radi očekivanja ladjah. Dato u Višegradu d. 15. Maja.“ Zadarćani su zaisto spomenute ladje kraljici posudili, i mletačkogu duždu o tom ubavěstili.

God. 1343. preminuo je Mihail ban horvatski, i na njegovo město uzdignut bi Nikola Lacković. Ovoga pošalje Ludoviko s vojskom u Horvatsku, da bune i nemir ondě sveudilj vladajući potiši. Nu horvatski velikaši biahu odveć oholi, nego da bi bili hotěli bana poslušati: zato je g. 1345. Ludoviko sam na čelu od 20,000 oklopnikah u Bihač došao, oda šta spisatelj dogodovštine zadarske slědeće bilježi: „Dalmatinski varoši odrediše ka kralju, koi se je onda u taboru kod Bihača bavio, svečane poklisare s dragocěnimi pokloni. — Osobito je pako Zadar tri plemenita poklisara odabrao, kojih imena su: Martinusio od Butovan, Mihail od Blaža Soppe i Nikola Mači od Galelah, s bogatimi darovi za gospodina kralja. Ovi putovali su dostojno nu polagano, i kada je k njim glas stigo, da je rečeni kralj ove pokrajine ostavio, i u Ugarsku se povratio, povratiše se i ovi poklisari u Zadar. Povratkom

Digitized by Google

njihovim svi su se verlo razžalostili, ukoravajući nje radi toga, tim više, buduć da se je jedan od poklisarah povratjenju ovomu protivio, nu morao je dvojici svojih drugovah, kano većini, prizvoljiti. Mlečane pak obuzela je neizměrna radost, što je kralj iz Horvatske odišao, bez da je njegova nazočnost Zadarčanom koristila. Kazali su takodjer Mlečani, da se će Zadar kralju podložiti, i da su se horvatski gradovi po njegovom naputku kralju predali, koje sada isti kralj junački ravna. Po ovom razdraženi Mlečani, izlivali su strašnu svoju jarost na Zadarčane, što sam nakanio ovdě objaviti."

Lucio piše, da se ove rěči nemogu bez tumačenja razumeti, i onda nje sam ovako tumači, da bi se misliti moralo, da su se svi horvatski varoši kralju iznevěrili, i Mlečanom podložili. Nu mi već znamo, šta trěba misliti od spodobnih Luciovih izvodah. — To je istina, da je ovaj dogadjaj povod dao merzosti, koju su Mlečani pram Zadru gojili, kao što to spomenuti pisac potverdjuje. Jer Mlečanom biaše žao, što su horvatski gradovi tako svečano ugarskoga kralja primili, i što je isti takodjer Zadar poklisare k njemu poslao. Odlučiše dakle osvetiti se Zadru. Kako lukavo i bezdušno nakanu svoju izvedoše, to opisuje gori rečeni spisatelj zadarske dogodovštine, kano očiti i zato věrodostojni svědak, u poglavju 16. svoje kronike ovako: „Kada je svanuo dan 12. Augusta došao je Petar verhovni vojvoda na zapověd duždc sa deset brodovah k zadarskoj luki, i obsio je Zadar, tako, da je za izlazeće i ulazeće samo veoma těsni put ostao. K ovomu je odišao Marko Kornario, ondašnji župan zadarski, sa dvěma družbenici, od kojih se jedan zvaše Bivaldo Gargur od Botona, drugi pak Gargur Francisci od Karbonosis. Viděći Zadarčani, da se njihov župan niti najmanje nebrine za upravljanje varoša, s udivljenjem gledahu ovaj njegov čin, jerbo nitko nije pamtio, da se spobobna něšto ikada dogodilo. Ondě je imao rečeni vojvoda mnoge potajne dogovore s Markom županom, i zaderžao je njega i njegove drugove na ladji, niti jim je dozvolio povratiti se u varoš. Napokon je, na savět i molbu rečenoga župana, Bivalda u slobodu stavio, i u Zadar odpratiti dao; ali njegovoga druga Jurja nije hotio odpustiti. Dade takodjer cělu obitel i pokućtvo županovo na njegovu zapověd na brod odpraviti." — I iza kako je pisao, da su Zadarčani izabrali tri poklisara, za da nje ovi u Mletcih izpričaju, veli nadalje u poglavju 17.:

Digitized by Google

„Isti dan dao je rečeni vojvoda na svojih ladjah po glasonošah zapověd proglasiti, da svi Mlečani, koji se u Zadru bave, za četiri dana sa svim svojim pokućtvom varoš ostave.“

Poslě izpisuje, da je Nikola monak iz reda propovědnikah dan 13. Augusta k vojvodi došao, i molio, da Zadarčani poklisare u Mletke slati směju, onda mu objavi vojvoda slědeću odluku mletačkoga poglavarstva:

„Od dvojega jedno neka Zadarčani izaberu: ili neka sve zidine i bedeme svoga varoša poruše, kule te tverdjave unutra i izvan varoša se nalazeće, bez svakoga zatezanja i zapréke, u ruke dužde i mletačke deržave predaju, i verhu toga podpuno i neograničeno vladanje i ravnanje varoša županu od mletačke občine naimenovanomu izruče, ništarmanje onako, da svoj imetak svaki smě na svoju korist obratiti; — ili neka mletačku silu junački odbiju, nu on (vojvoda) da sceni, da će biti za nje mnogo koristnie, ako pervo izaberu. Kada je to poklisar razumio, povrati se sa svojom pratnjom u varoš, i javio je onu odluku gradjanom. Ovi odlučiše, da se vole mletačkoj sili na odpor staviti, nego li porušenje varoša gledati, i takvu pogodbu primiti.“

Onda obširno izpisuje, kako su se Zadarčani na boj spremali, zidine popravljali, bojne makine pravili, i hranom obskerbili; zatim pako nastavlja: „Dana 16. Augusta odpraviše poklisara k ugarskomu kralju, moleći pomoć od njega, s Mlečani pako počeli su se opet od mira dogovarati. Nu mletački vojvoda isto jim odgovori, zatim pak varoš strogie obsědne, sve Zadarčane, koji se na mletačkom zemljištu baviahu, zasužnji, otoke njihove opléni, a nalazeće se ondě kuće popali, i 200,000 marhe odprati. Medjutim je mletačka vojska u Ninu sakupljena i 20,000 pěšakah i konjanikah brojeća, tri dana polja robila, i sela palila. Progonjeni zemljodělci poběgoše u varoš, i ovako je poskočio broj obleženih mužkoga spola do 28,000, izmed kojih biaše 6000 oboružanih. Onda načiniše iz gredah tako zvani lanac, i zatvoriše s njim dana 30. Augusta morsku luku, i dana 1. Septembra k Andrii neapolitanskomu kralju poklisara potajno odpraviše. Dana 8. Septembra stiglo je u Zadar pismo od ugarskoga kralja, u kom jim je pomoć obećao: kada je bilo ovo pismo pročitano, Zadarčani odbacivši mletačko ime, metnuše na svoje ladje i štite gerb ugarski. Dana 16. istoga měseca primi Andria kralj milostivno zadarskoga poklisara, i obeća berzu pomoć, nu sutra dan bio je od svojih neprialeljah nemilo ubijen. Radi

Digitized by Google

toga Zadrani cerne oděće obuku; jerbo su veliko ufanje u istom kralju imali, i da se nije takov nesrětni dogodjaj pripetio, Zadrani bi bili oslobodili svoju domovinu. Nemili i nenadni dogodjaj, i smert Andrie kralja od Sicilie, premda je Ludovika kralja ugarskoga veoma smutio i ražalostio, ali sa svim tim nije zaboravio Zadrane; nego kano ljubezni otac i branitelj svojih věrnih sprot je zapovědio, buduć da sam nije mogo: da Nikola Lacković ban od sve Horvatske, i Stěpan ban od Bosne vojsku, što veću mogu, sakupe, i Zadranom na pomóć idu. Skupili su istina je, i došli su do Vrane, ali što nečini prokleta lakomost za blagom. S dukati mletačkimi podmitjeni i zamazani, natrag s vojskom potegnuli su se: i što još žalostnie jest, stid me je popisati, ali moram istinu kazati: Gàrgur knez Kerbavski, Pavo knez Ostrovički, i Mladen knez Kliski vojsku za mletačke dukate na pomoć Mletčanom poslali su. Od ovuda dvadeset hiljadah vojske kod Nina za Mletčane jest se skupilo, koja je polja i sela zadarska robila i palila. Oh nevěro, dabi te nebilo! Ovako onaj glasovit Zadar, i posle svi primorski gradovi porušeni, na ništa su došli. Jao narodu koj sam protiva sebi vojuje. Ova sva Lucio (*Lib. 4. c. 15.*) iz zadarskoga pisca, i iz Karolda Mletčana, koj (*c. 7.*) piše, kako izplaćanje novacah banu Horvatskomu, Bosanskomu i ostalim knezovom od zbora mletačkoga bilo je odredjeno; ovako su Zadrani junački branili se, i Mletčanom mlogo kvara učinili na moru i njihovih ladjah, i mloge boje imali su sve one lěto, Godine 1345.

G. J. 1346. měseca Sěčnja posle mlogoga kervavoga boja, predobili su Mletčani kastele sv. Damiana i sv. Mikovila, koji su na otocih kod Zadra stojali; zatim prekinu lanac, kojim su Zadrani luku zatvorili bili, i dojdu sa svojimi bojnimi brodovi u luku. Zadrani sad opet pošlju poklisara k Ludoviku, moleći ga za pomoć, koju im je i obećao. Zadarski pisac piše dalje od toga ovako:

G. J. 1346. 26. Svibnja donešena je knjiga kralja obećajućega, da će dojti sa svom jakostjom svojom u Zadar; i Mletčani čujući pripravljanje hrane za kraljevsku vojsku, bastilu, t. j. tverdi kastel, kojega su načinili od iztočne strane, sa višjimi još tornići utverde. Bio je pako ovaj kastel iz dervetja od trih stranah načinjen na duljinu skoro dvisto koračajah, na širinu sto koračajah. Od Istočne strane imao je tornjevah deset, od zapadne takodjer deset; od sěvera pako četernaest tornjevah jakih i tverdih, i lěpo majstorski načinjenih. Od podnešne strane, gdě su

Digitized by Google

brodovi stojali, bila je prazna, i brez svakih bojnih spremah. Bilo je vojske dvadeset i pet hiljadah, osim onih, koji iz daleśnjih stranah biahu došli. Dana 16. Svibnja sa trideset i šestimi galliami, i s drugimi različitimi ladjami, na kojih tornjevi bihu načinjeni i ostale najmudrie bojne sprave, na Zadar udare, i izišavši iz malih ladjicah na suho, na zidove penjati se, i nje rušiti počmu i tako iz mora i iz suha varoš strašno biju: ali Zadrani svagdi junački braneći se, osam stotinah Mletčanah potuku, i nje u beg natiraju. Dana 27. Svibnja, budući došao kralj, Mletčani manji kastel, iznad brodišta poruše. Dana 2. Lipnja kralj sa sto hiljadah konjanikah u Zemuniku, sedam miljah daleko od Zadra, tabor načini. Dana 10. Lipnja sa dvima hiljadama izabranih konjanikah blizu varoša Zadra dojde, k kojemu Zadrani došavši veselo primiti biahu, i njima je obećao preobladati ili ondě poginuti, i povrati se k taboru. Dana 11. Juna Poklisari zadarski svetačno pohode kralja i ključe od varoša predadu. Dana 16. došo je kralj sa svom vojskom, koja je bila, iz Ugarah, Hervatah, Bošnjakah, Kumanah, Čehah i Němacah sastavljena, i bastillu je obseo, i spreme iz varoša za biti bastillu iznęti je dao, koje dve hiljade konjanikah, i osam stotinah pěšakah zadarskih branili su. Dana 20. Bernardo Akvilejenski Patriarka u varoš unide. Kralj pako nije hotio, dokle neoslobodi Zadar. Mletčani onda traže dogovor s kraljem, ali kad im se to nedopusti, učine priateljstvo s banom bosanskim i s Lackovićem, koji podmitjeni, bili su uzrok, da je ovaj rat bio nesrěćan po Zadrane. Dana 1. Lipnja udare tri tisuće Zadranah i s njima pedeset Ugarah pod zastavom Sv. Krisogona na bastilu, u kojoj su Mlečani šestnaest tisućah vojske imali. Boj biaše žestok, i već se zapali jedan toranj, kad Mletčani, pogasivši oganj, sa šest tisućah pěšakah i šest sto konjikah iz bastile izidu, i buduć da je sva ugarska vojska mirna sa strane gledala, protěraju Zadrane i sve njihove bojne sprave popale na očigled ugarske vojske, koja se osobito po lukavštini Lackovića ni ganula nije. Zadrani dakle izgubivši sve ufanje, da će se od obsědnutja oslobodit, pohode kralja, i umole ga, da bi ih pomirio s Mletčani, što je on i obećo. Pošalje zato poklisara u Mletke, da učini primirje s republikom, ali ne sbog ovoga uzroka, kako se je posle vidělo. Dana 30. Lipnja povrati se kralj u Vranu, a odanle u Ugarsku.

Vidiš dragi štioče, što zlato i nevěra rade! Tko bi smio i tko bi mogo izkazat one uzroke, zašto je Kralj Lu-

Digitized by Google

dovik tako popustio? — Zadarski pisac ovako nadalje piše: „Kada su otišli Ugri, Zadrani brez pomoći ostavljeni sve junačko serce izgube, i bogatii od prostih gradjanah bunit se počmu dana 19. Serpnja. Grad ravnali su tri poglavice, ravnitelji zvani, sa 12 mudrih ili viećnikah, koji su podpunu vlast imali. Ovi pošlju dva plemića i jednoga pučanina k Mletčanom, ali buduć da su odgovorili ono, što i prie, ništa nebi dokončano. Na to se prosti puk tim većma uzbuni, pak kad ga niti stanoviti broj novacah medju siromašnie razděljen umiriti nije mogo, biahu něki pedepsani, a ostali su zamuknuli. Dana 5. Kolovoza predobe Mletčani kastel Sv. Mihovila na otoku pri Zadru. Zadrani čuvši, da im ban na pomoć ide s vojskom, popišu hranu, i po malo na svaki dan razděle, da mogu živiti, dok im pomoć dojde; a u svem Zadru nije bilo neg 80 plaćenih vojakah. Dana 1. Listopada Mletčani podignu i drugu bastilu, i grad najoštrie obkole, tako da se od pomoći banove ništa više čuti nije moglo, i tad poče veliki glad u gradu bivati. Dana 25. Studenoga kupilo se je višeputah věće od okolo 200 ljudih, a puk je na pijaci oboružjan vapio, da se pogodbe mira načine; najposle s plačem dokončaju, da će se poddati. Izabere se šest poklisarah, koji pojdu u Mletke, predadu svoj grad, i ondě kao taoci iliti poruci ostanu. Mletčani dadu sada Zadranom privilegije, a ne više pogodbe mira. Dana 21. Prosinca budu otvorena vrata dosle zazidana i mletačkoj vojski s tornjovi i tverdjavami predana, kraljevska pako zastava s piace dignuta i mletačka svetačno postavljena. Zatim su Mletčani nove uredbe proglasili. Dana 23. sazvano věće učini zakletvu věrnosti, a dana 24. Prosinca zakune se i sav puk na piaci na jednaki način. G. 1347. dana 24. Sěčnja bi oružje gradjanom oduzeto: dana 27. po zapovědi vojvode mletačkoga pedeset plemenitih Zadranah biaše poslano u Mletke, zatim su obedvě bastile porušene, a za čuvanje grada 400 pěšakah a 200 konjanikah odredjeno. Dana 18. Ožujka odprati se još deset plemenitih u Mletke.“

Ovako Zadrani junaci ne od straha već od glada prisiljeni poddati morali su se, jerbo izdajica ban Nikola Lacković, kojega vrědno bi pisati Lažković, od kralja naredjen, da Zadranom na pomoć bude, s dukati podmazan nije hotio na pomoć dojti, zato, kako Ludovik Kralj začuje, da je Zadar Mletčanom se prědao, sproti Nikolu iz banie izbaci. Posle ovoga posto je opet Nikola Zecs Ban Horvatski. Iz ovih od Zadra dogodjajah, mislim, da svaki lasno viděti more; da Mletčani nikada prie vladanje u Zadru imali

Digitized by Google

nisu: nego samo da su s Zadrani stanovite pogodbe i savez družtva imali, što se dotiče tergovine. Ali sada sa svim pod vlast Mletčanah morali su se poddati. Veliki strah svim gradovom primorskin zadade Zadra preobladanje, jer im je posle svaki grad bio u strahu; i one pogodbe, koje su načinili s Mletčani, sada već pretezale su se tako nadaleko, da su kralja od Horvatske kano nepriatelja za volju Mletčanah morali spoznavati, i vojsku mletačku u gradove primiti, i skupno protiva kralju ugarskomu, horvatskomu i dalmatinskomu vojevati. Sada već nije ništa valjalo ono zaključenje, da pravda i vladanje kralja od Ugarske neoskvernjeno ostane, već oni pušćali su vojsku u gradove, i prisilili su protiva svomu zakonitomu Kralju boj biti: ali kako lukavo radili su, tako su takodjer posle sve izgubili; samo kvar što oni plemeniti varoši Dalmatinski, koji prie niti kneza mletačkoga, niti nikoga stranskoga u svojih okoliših nisu terpeli, od sele sve više i više od svojih starinskih pravicah izgubili su, dokle su najposle nato došli, da nikoga od pokolenja Slavinskoga nisu terpěli, nego akoje koj bio, morao je svoje pokolenje zatajiti i kazati, da je Mletčanin, ako je hotio kod Mletčanah primit biti. Vidiš, stoje svět —.

Poglavje XXI.

Od dogodjajah u Horvatskoj nadalje pod Ludovikom Kraljem, do G. I. 1382.

Ludovik I. došo je poradi nemile smerti brata svoga Andrie u veliku smetnju; s jedne strane hotio je osvetiti se Mletčanom, što su mu Primorje i Zadar oteli; s druge pako strane smert Andrie brata i njegovo pravo na kraljestvo od Sicilie zvahu ga u Italiu, da se osveti ubojicam, i svoje pravo neizgubi. Dakle Mletčane za vrěme propuštati odredi, i vojsku skupivši g. I. 1347. po suhom u Italiu otide. Iste godine dana 22. Prosinca dojde s vojskom u Akvileju. G. I. 1348. dana 17. Sěčnja došo je srětno u Aversu varoš u Apulii. Što je tamo radio, to meni nije od potrěbe popisati. Iste godine 1348. na sverhi měseca Svibnja dojedri iz Barlete po moru Adrianskom u Vranu u Dalmacii, i onde kratko vrěme zaderžavši se, u Ugarsku se povrati. Berže li Ludovik iz Sicilie otide, Jovana, koja pred Ludovikom bila je utekla,

Digitized by Google

Avenion vâroš Papi Rimskomu prodavši, za one novce brodove pokupi, i u Siciliu povrati se; vojska Ludovikova, koju je u Sicilii ostavio, naravski bila je u pogibeli; Ludovik poznao je pervašnje godine sam, kako je težko poslati pomoć u Siciliu po suhu, a po moru, jedno što galiah nije imo; drugo što s Mletčani mira nije načinio, poslati nije mogo. Dakle kanoti providan kralj s Mletčani mir na osam godinah načini g. I. 1348. dana 5-a Kolovoza, koje dana 8. Rujna potverdi. Od ovih dogodjajah Villan pisac Splitski, i Rajnald. n. 12. kod Lucia *(Lib. 4. c. 16.)* pišu.

Ovako slobodno brodarenje po moru imajući; dobie od Rimskoga Pape nepovoljau glas poradi kraljestva Sicilie g. I. 1350. i zato vojsku u Dalmaciu napervo pošalje, on sam malo posle s mlogimi velikaši dojde tamo, i u brodove, koji su ga pripravni čekali s vojskom unidje, i u Apuliu za malo vrěmeua dojde, i svu Siciliu opet pod svoju vlast metne, ali malo da nije tamo život izgubio. Do měseca Listopada ostane u Sicilii, kako Kartusuj piše *(Lib. 9. c. 13.)*, — a istoga měseca dojde u Rim u vrěme jubileuma, gdi je kroz Citadelu prolazeći s hiljadom oklopnikah jašio, lasno povraćajući se u Ugarsku. — Neznade se jeli po suhu ili po moru u Ugarsku se povratio. Jošter nije došo u Ugarsku; kada već Genovenci Liguri, sa Mletčani rat su započeli, u koji su takodjer Ludovika kralja povući tersili se: ali jedno što na moru Adrianskom brez pomoći gradovah dalmatinskih s Mletčani boja deržati nije mogo: a drugo što poslove Sicilie jošter nije doveršio, ništa nije hotio s Mletčani započimati. Dakle g. I. 1352. kada je već svu pravdu poradi Sicilie doveršio, i svoju vojsku iz Sicilie natrag dozvao: onda druge brige neimajući, počeo je briniti se, da kraljestvo svoje Ugarsko u red metne. Kralj Ugarski družtvo obetavši Genovencem, tražio je od Mletčanah, da bi mu povratili Zadar, i ostale gradove i města, koja su osvojili u njegovoj kraljevini. Mletčani s pametnim odgovorom odpravili su poklisare, medju sobom izmihavajući kraljevu molbu: u ostalom ne brez straha biahu, i brižljivo, i s velikimi troškovi, s dvostrukom vojskom obǰačali su sve gradove, koje deržali su u onoj krajini". — Liguri kad dobe Ludovika za družbenika u ratu protiva Mletčanom, taki svoje bojne brodove pošalju u more Adriansko (Villan c. 67.), i premda je mletačka pomorska vojska, koja je čuvala adriansko more, bila jačja nego genovenska, sasvim tim nije smělа s onom udarit se, jer se je premogućega kralja bojala, da je on nebi sasvim uništio; i tako su bojni brodovi genovenski

Digitized by Google

težke kvarove brodovom mletačkim načinili i mnoge i potopili, ter brez svake štete povratili se čitavi, učinivši veliku sramotu imenu mletačkom. Mletčani nehoteći primorskih gradovah kralju povratiti, priprave se koliko bolje mogahu na odpor, i gradove one utverde, pak ujedno i poklisare k cesaru pošlju, neka bi on pri kralju radio, da se na molbe Genovenacah u rat proti Mletčanom nepušta, i tako je cesar kralja od rata uztego. Ova sva dogodila su se do g. I. 1353. U to vrěme Mletčani sdruže se sa Aragonci, i genovenske brode na moru raztěraju g. I. 1353. dana 30. Kolovoza. Genovenci utcku se Arcibiškupu Milanskomu, protiva ovomu opet Mletčani s cesarom savez načine: ali Genovenci s pomoćjom Arci-Biskupa jake galie oprave, i na moru adrianskom Poreč grad i druga mloga města od Mletčanah otmu, i mletačke galie kod Sapiencie stignu, razbiju i rasteraju g. I. 1354. měseca Kolovoza. Od to doba Mletčani za Dalmaciu bojeći se, u svakake pogodbe s banom bosanskim, s kraljem od Rascie, i s bližnjimi knezovi hervatskimi puštaju se. Splitjane, Trogirane i Šibeničane nagovarali su, da se kralju suprot stave. Jerbo pako Lelka udovica, mati Mladena děteta još, a kneza od Klisa i Skradina, kralju od Rascie bila se je poddala: Mletčani ona města pod svoje vladanje spraviti tersili su se, kako Karold pisac mletački svědoči: „Poslan je bio Jakob Dolfino k kralju od Rascie, za zadobiti gradove Skradin i Klis, s punovlastjom ponuditi sto hiljadah malih funtih, ili za Klis funtih šestdeset hiljadah, a za Skradin funtih četerdeset hiljadah. Što je za Klis dokončano, to se nezna; ali da su Skradin zadobili, to svědoči Anonim mletački ovako „Bernardo Justiniano Prokurator Sv. Marka, i kapitan generalski došo je s brodovi u Dalmaciu, i posle mlogih pogodbah, najposle s Lovrencom Celsom Prefektom generalskim Pasenatić i Markom Justinianom knezom od Šibenika i s drugimi věćnici i vlastnici mletačkimi zadobili su grad Skradin, i unišli su u njega g. I. 1355. dana 10-a Sěčnja po někakovih pogodbah; u kojemu gradu spomenuti Pasenatić sa svojom vojskom je ostao". S kim su ove pogodbe načinili, i kakove su pogodbe bile, to se nezna: ali od ovuda vidi se, da su Mletčani naj jače gradove u Hervatskoj hotěli imati; da se ovako od kralja Ludovika mogu bolje braniti, i Primorje zaderžati; ali svi ovi neizmerni troškovi bili su jim izprazni; jerbo kako već godine mira izlazile su, tako poslali su k Ludoviku kralju poklisare, s někakvimi pogodbami, koje Kralj odbaci, hoteći podpuno sve gradove i města, koja na kraljevinu Slavonie, ili Horvatske spadala su. Da-

Digitized by Google

kle g. I. 1356. Ludovik Kralj dvi vojske podigne velike, i strašne, da Mletčane od dvih stranah pograbi: jednu pod banom Eustakiom pošalje u Hervatsku, i zapovědi banu, da sva polja i sela robi i pali varošah primorskih, koji neće da se iz dobra prědadu: on pako načinivši družtvo s patriarkom Akvilejskim, i s kraljićem padovanskim Mletčane u Markii Tarviskoj pobije, několiko městah osvoji, i Tarvis varoš obsěde, oda šta Kartusio *(Lib. 11. c. 8.)* ovako piše „Pověda se: da u vojski kralja ugarsk. kod Tarvisa bilo je sto hiljadah konjanikah, radi toga opet nije přestala vojska protiva Zadru, Ninu, Istrii, i ostalim varošem, koje Mletčani zaokupili su u Horvatskoj i Dalmacii". Ban horvatski po zapovědi kralja palio je polja i sela onih morskih gradovah, koji se nehtedoše predati, sve do zidinah gradskih; iz druge strane na moru gusari uvěk brodili su tako, da gradjani od svega zla u gradovih zatvoreni već pogibali su. Mletčani od svih stranah pritisnuti opet kralju mir ponude. Od ovoga piše Villan *(Lib. 6. c. 63.)* ovako:

„U měsecu Augustu spomenute godine 1356. videći Mletčani, da su sasma u zločest stališ natěrani po boju s kraljem ugarsk. tako mogućnim, i opazujući, da porad boja gradjani štetu terpe neizrečenu, i da druge pomoći nema nego u miru; zato izaberu mloge iz plemenitijih gradjanah, i kralju ih u tabor kod Tarvisa pošlju s podpunom vlastjom, koji dostojno primiti su bili, i kralju obećali su, ako im mira podari da ćeju Zadar u svoju pervašnju sloboštinu postaviti, i stanovita města imenovana u Dalmacii povratiti, druga pako zaderžati pod stanovitom svake godine daćom, kako on bude hotio, i za troškove boja da ćeju platiti, koliko se pogode. Kralju se nije dopadalo, da Mletčani od njegove kraljevine Zadar odkinu, i slobodan učine: i dabi po pogodbi morao ostaviti svoja města Mletčanom, što njegovom dostojanstvu nebi se pristojalo; zato privoliti nije hotio drugačie, neg da se sva města povrate." Mletčani opet, kako Villan *(Lib. 7. c. 82.)* svědoči, na novo poslali su poklisare, moleći, da ćeju sva města povratiti, samo neka im Zadar odpušća, i da ćeju veliki broj novacah platiti; navlastito imenovali su, da ćeju Trogir i Split povratiti: što Splitjani čuvši, sami su se predali, što splitski pisac ovako izpisuje:

„Splitjani pako nehoteći dulje tolika zla i kvarove podnositi i terpeti od puka ugarskoga, nego boljma voleći za sgodno oslobodjenje gledati, dokončali su medju sobom skupa sa Trogirani, da će odstupiti od gospodovanja Mletčanah i povratiti se k vladanju naravskomu, pervašnjemu,

Digitized by Google

i odredili su i odkazali sat, u kojem tako Splitjani, kako i Trogirani bi pohvatali obnoć sve vojake mletačke, koji onda u gradovih Splitu i Trogiru nahodili su se, za čuvati one gradove. Indi godine Gosp. našega Isukersta 1357. dana 8-a Lipnja svi plemeniti, i mlogi od puka Splitskoga u dan subote prie zore potajno i sakrito oboružjani skupili su se u cerkvu sv. Dujma, i ondi su se razredili, da idu po kućah i městih, gdě su plaćnici stanovali, i da jih pofataju. Išli su dakle, i njih tako mudro i pametno pofatali su sve brez uboja i buke, i zatvorili su jih u cerkvu s. Matie, i u cerkvu s. Tome, i u cerkvu s. Ivana Kerstitelja od Splita, i onda išli su plemeniti od Splita u palaču skupštine, gdě je vladavac stajo, i molili su od vladavca, da bi jim dao ključeve od grada, govoreći: da će dati grad gospodinu kralju ugarskomu. Onda gosp. vladavac videći, da jim nemore suproti stati brez vojakah, plaćenih mletačkih, oboružjao se je sa svim oružjem, i izašao je iz sobice, i bacio je špadu golu pred njih, i molio je oprošteńje, da mu prikažu život, i povratio je sproti njima ključeve od grada. Trogirani pako dan sutrašnji, kada je otišo na misu k Fratrom Minoritom vladavac od Trogira, prie ure tretje, onda oni videći, da vladavac njihov je izišo iz varoši, sproti zatvorili su vrata od grada, i nisu pušćali kneza to jest vladavca u varoš: onda vladavac misleći, da se nisu Splitjani pobunili, otišo je u Split. Splitjani pako obadva kneza, splitskoga i trogirskoga dostojno primili su, sa svimi njihovimi službenici, i na troškove skupštine, u barkah oboružanih sproti poslali su u Mletke. Onda sproti Splitjani poslali su svoje poslanike po gospodina Ivana Zuus bana, i podigli su barjak s gerbom gospodina Ludovika kralja ugarskoga, i taki gosp. ban došo je u Split sa svojom vojskom, i Splitjani dali su mu vladanje u ime i na město spomenutoga kralja ugarsk., i posle spomenuti ban išo je u Trogir, i zadobio je Trogir. Koj zaisto Ivan Zuus ban u stranah dalmatinskih i horvatskih podpunu imao je vlast od spomenutoga kralja, dati i pokloniti na uvěke sela, posědovanja i gospodovanje kakovegod stvari, tako negibuće, kako gibuće; i hoteći dati i pokloniti od strane spomenutoga gospodina kralja poradi věrnosti Splitjanom posědovanje někih otokah na uvěke: Splitjani pako misleći, da nebi bilo ono punovlastno, što bi gosp. ban dao i podario njima, nisu hotěli primiti, govoreći: mi hoćemo, da gosp. kralj sam nami dade; i poslě kralj nije imao brigu toliku na Split, i drugim je one otoke poklonio.“ Poslě, kad to začuju drugi varoši primorski, svi su se Ludoviku

Digitized by Google

kralju redom poddali, Mletčani pako Splitjanom osvetili su se na otoku Šolti: što isti splitski pisac izpisuje nadalje ovako: „Taki posle za malo danah, kada su saznali (Veneti) da Split i Trogir oddružili su se od njihovoga vladanja, poslali su nekoje galie svoje sa Šibeničani, i došli su do otoka Šolte, koja je na Splitjane spadala, i porobili su, sterni popalili, ljude i žene poubijali, i mloga zla načinili su sve na sramotu i osvetu Splitjanah; poslě za nekoliko danah svi varoši odběgnuli su od Mletčanah, govoreći da nije dobar stališ njihov pod vladanjem Mletačkim, jerbo su već dosadili bili Mletčani Dalmatinom, poradi njihovih plaćenih vojakah." Ova je popiso pisac domaći. Iste godine 1357. Zadar je predobljen, ovo Kartusio *(lib. 11. c. 10.)* ovako izpisuju:

„Medjutim opat s. Mihaila od Zadra po listvah uveo je prěko zidinah vojsku kraljevsku u Zadar, ali pervi unišli su najjači, i vojaci družbenici gospodina od Padove predobili su grad osim kastela dana 17-a Rujna 1357. Ove godine Ludovik kralj Trogiranom i Splitjanom starinske privilegie dana 28-a i dana 30-a Kolovoza je potverdio. U ovo vrěme mletački brodi k Šibeniku i Skradinu potegnuli su se, i Šibeničani poradi njihove navale Andriu Justiniana kneza, i Gergura Dragojia, koji su za Mletčane bili, iz grada potěraju su, i onda k banu, koj Nin obsědjen je deržo, otidu, i njemu varoš prědadu, što njegov privileg. svědoči, koj ovako glasi: „Mi Ivan čitave Horvatske i Dalmacie Ban, uspomenu činečí po glasu ovoga lista obznanjujemo svim, na kojih spada, kako su svi plemeniti, gradjani i skupština grada Šibenika po plemenitom, poštovanom Radoslavu Krasuvenačić istoga graga poslaniku, i glasonoši njihovom odabranom imajući prignutje k gospodinu Kralju, i njegovoj svetoj kruni prepokorno od nas tražili sloboštine i milošte, podarenja i običaje, odzdola imenovane: Mi dakle pravednim, vrednim njihovim molbam prignuti u osobi spomenutoga Gospodina našega Kralja dole popisane slobošćine, pravice, milošće, podarenja, i običaje istim gradjanom i skupštini gorespomenutoj grada Šibenika, zaklinjajuć se sverhu zlamenja spasonosnoga križa, svetih Božjih Evangjeliah, i kostih *(Reliquia)* svetiuh, dopustismo i podasmo, i dajemo i poklanjamo za pravdu věkovitu, i nepovratno, imati, deržati, i posědovati, pervo navlastito: da sve krivde, uvredjenja i prekorednosti po istih Šibeničanih učinjene, i uradjene protiva kraljevskomu veličanstvu, ili njegovim podložnikom, ili drugim kojim godir tiam do ovih vrěmenah na kakovigod način; oprašta-

Digitized by Google

mo, odpuštamo, oslobodjujemo; i dopuštamo, da niti iste gradjane niti kogagod iz medju njih, tko god porad istih prěkorednostih i prěgrěškah može pravdati ili obterašiti, u kojegod posle vrěme. Takodjer sva odsudjenja, dokončanja i poslove pismene po knezu, izboru, ili po věću istoga grada u vrěmena pervašnja načinjena i naredjena, potverdjavamo, i za dobra nahodimo, da se na uvěke obderžati imadu. Takodjer sva privilegia, milošće, podarenja, i sloboštine istoga varoša po izvišenih principih, někodašnjih světlih kraljih ugarskih dane i dopušćene, nepokvareno i stalno hoćemo, da se obderžaju: u onih zaisto sloboštinah i poklonih iste gradjane povećati, a ne pomanjšati hoteći. Takodjer dva otoka Srimac i Zuri zvana sa na njih spadajućimi, koje nčko doba skupština Zadarska nepravedno je bila osvojila, u kojih deržanje i posědovanje vladanje mletačko njih iste jest uvelo, povraćajuć njima izručujemo po pravdi odvěćtva da posěduju. Takodjer da u ostalom poradi spomenutih otokah isti Zadrani, ili kojigod drugi njih na nikakov način nemogu uznemiriti. Takodjer mline, slap, na potoku Kerki, koje sada posědovati poznadu se, njima, da za uvěke zaderže, izručili smo. Takodjer nikakvoga kastela i nikakove tverdjave u spomenutom Šibeniku, niti u okružju njegovom, kojebi bile blizu spomenutoga grada na kvar istoga grada u nijedno nikada vrěme, sagraditi po nikom nedamo. Takodjer sve, što po vladarstvu istoga grada jest, i na posle biti će odsudjeno i dokončano, neka bude odobreno i stalno, i neoskvernjeno, brez suprotivštine kojih god u gradu, i u okružju obderžavano: niti takodjer isti gradjani moći će se pozvati i prisiliti pred nazočnost kojih god sudacah izvan spomenutoga grada. Takodjer, ako je po kojih banih ili tiranih u vrěmena prošastna u varošu ili njegovom okružju komu što oteto, i zaderžano, ono neka ostane onim, koji sada ono isto posěduju, niti poradi vrěmenah kakova neprilika u onom da se neučini. Takodjer vlahi (ili seljani, to je selski stanovnici) u okružju istoga grada bez dopuštenja i volje gradjanah, paše njihove ili trave popasti da nemogu, i nesmiu. Takodjer, da Mi, ili drugi koj god pod vladanjem napred spomenutoga Gospodina našega Kralja postavljen, nikakovoga duga, i nikako pobiranje plaće, od skupštine spomenutoga grada, ili njegovoga okružja osim pravdu kraljevsku od vratah, što daća zove se, kako se u privilegiah njihovih zaderžaje, iztraživati, i izterivati nemoremo: niti takodjer Mi, ili drugi koji god u spomenuti grad Šibenik s rukom mogućnom (to jest s mlogom vojskom) dojti moremo, nego

Digitized by Google

u množtvu, koje dopane se gradjanom, ili poglavarstvu od grada. Jedan ručak samo na godinu, i ne više, ista skupština dati dužna jest nama, i ako dulje u istom gradu budemo hotěli ostati; ob našem trošku, i iz dobre volje našega gospodara od kuće brez uznemirenja ostalih gradjanah moramo se zaderžati u istom gradu. Takodjer spomenuti gospodin naš Kralj, i Mi u osobi njegovoj sa svom jakostju i mogućnostju od svih protivnikah i nepriateljah isti grad i njegovo okružje braniti i čuvati s pomoćjom i krěpostjom obećajemo, i zauzimamo se. Takodjer, ako bi kada gospodin naš Kralj, ili njegovi naslědnici, od vlastitostih i sloboštinah spomenutoga grada štogod oduzeli i drugomu pridali; ista oduzimanja, on isti gos. Kralj, nevaljana proglasiti će. Takodjer spomenuti gospodin naš Kralj, ili Mi, ali drugi u imenu istoga gospodina našega Kralja poruke od istoga grada na nikakov način tražiti, i primiti nemore. Takodjer da spomenuti grad Šibenik svu milošću slobodu sveobćinsku, i poscbnovlastnu, kako drugi gradovi kraljestva imadu, još veću imade. Sverhu toga pazeći na vĕrnost gradjanah spomenutoga grada Šibenika, sela Rakitnice, Dazline, i Grabrovec s ove strane potoka Kerke, sa strane zapadne stojeće; takodjer sela Nevest, Koparno, Peremić, i Sitnicu stojeća iz druge strane istoga potoka, imanja, istoj skupštini grada Šibenika pridajuć k njihovom okružju, dasmo i podarismo na uvĕke, da posĕduju. Na koje stvari uspomenu dadosmo ovi list, s visećom pečatjom našom potverdjen. Dano u obsedjenju varoša Nina, dana 14-a měseca Prosinca godine gospodina 1357.“ Ovu privilegiu Ludovik Kralj je potverdio dana 16-a Prosinca g. I. 1358.

G. I. 1358. predali su se Bračani, kako kronik piše: měseca Sĕčnja. Bračani odstupili su od vojvode mletačkoga, u koje vrĕme Omišani, Splitjani i Trogirani napali su Hvar. Ondi vladavac bio je Nikola Kornelio, koj se je potegnuo u grad, i ondi sačuvan jest.

G. I. 1358. měseca Sĕčnja Nin od bana predobljen; što Kartuzio piše: „Predade se Nin kralju od glada obladan tako da su konjsko meso jĕli. Kralj pako s veseljem iz Budima došavši u Zadar, koj dao je mlogo puta grad biti.“ Ali prie nego se grad pridobio mir jest načinjen: što Kartusio ovako piše:

„Kralj na molbu gospodina Franje de Karario, dao je mir ovako: da gosp. vojvoda i skupština mletačka sve gradove i kastele stojeće u Horvatskoj i Dalmacii dobrovoljno moraju predati: i da u svojih napisih odsele za

Digitized by Google

gospodu od Dalmacie i Horvatske nesmiju se pisati; isti pako kralj sve je odpustio, što je deržo u biskupatu od Tarvisa. Ovaj mir većma potrěbit, neg hasnovit gosp. vojvoda, i svi gradjani hvalili su; druge pogodbe nepišem, koje mloge bile su.

Kronik pako mletački ovako piše: „Isti kralj načinio je spomenuti mir u gradu Zadru dana 18-a Veljače 1358., koj je bio pervi dan nedělje korizmene, i u isti dan bio je navěštjen u Mletcih, dana 23-a i zakletvom potverdjen dana 25. i sva su izveršena, to jest Zadar, kojega poglavica biaše Andria Zane, i Skradin predana bila su u ruke kralja ugarskoga; zapovědano takodjer biaše Jakobu Korneliu knezu od Raba, Jakobu Ciuranu knezu od Kerka, Nikoli Korneliu knezu od Hvara, Juri knezu od Korčule i Marku Sanudo knezu od Dubrovnika, da od spomenutih městah odlaze, i sa svimi svojimi domaćimi da dodju u Mletke i ovako načinjeno jest, poradi kojega mira i preobratjenja vladanja bio je proměnjen napis vojvode „Ivan Dolfino po božjoj milosti vojvoda Venecie &c. a ne Dalm. Horvat. kako prie.“

Mira ovoga pogodbe Lucio *(Lib. 5. c. 17.)* na sverhi obilno izpisuje, koje ja izpuštam, i samo saderžaj onih pogodbah u kratkom popisati ću, kako kod Lucia *(Lib. 5. c. 1. pag. 238.)* nahode se, i u ovih četirih pogodbah mir ovaj je potverdjen:

1-o. Da se na piacu s. Marka (u Mletcih) u većih svetkovinah zastava kralja ugarskoga podigne.

2-o. Da Mletčani plate za troškove boja pet sto hiljadah dukatah na odredjena vrěmena.

3-e. Da se svaki novoizabrani vojvoda mletački od kralja ugarskoga ima potverditi.

4-o. Da se platja kralju svake godine harač petdeset hiljadah dukatah.

Od ovuda vidiš moj štioče! kako su oholi Mletčani bili poniženi: da su morali poddati se pod vladanje kralja ugarskoga Ludovika I. drugačie bio bi mogo Ludovik kralj iste Mletke lasno predobiti; jer Mletčani, da ih je zatvorio, nebi se bili mogli dugo obderžati.

Ludovik dakle kralj, razširio je Hervatsku tja do Drača; i sve otoke kako u staro doba spadali su pod kraljestvo horvatsko je zadobio.

Digitized by Google

Poglavje XXII.

Od dogodjajah u Horvatskoj pod Ludovikom I. Kraljem nadalje do g. I. 1382.

Spomenuo sam, kako je nemilo poginuo Andria brat Ludovikov u Sicilii; imao je Ludovik kralj još Stěpana brata. Ovoga je g. I. 1350. za vojvodu od sve Slavonie, Horvatske i Dalmacie postavio. Ovaj vojvoda imao je vlast sverhu bana, i on sam bana Ugal je imenovo, koj se je ovako piso: „Pavo de Ugal, po gospodinu Stěpanu, po božjoj milosti čitave Slavonie, Horvatske i Dalmacie vojvodi, u spomenutih kraljevinah Dalmatinskoj i Horvatskoj ban postavljen. Evo vidiš moj štioče ovaj ban već dvě kraljevine, Dalmatinsku i Horvatsku spominja, ali od Slavonie ne spominja, znajući dobro, da Horvatska i Dalmatinska s jednim imenom zvala se je Slavonia. Stěpan vojvoda posěduvao je grad Kemlek, dvorski grada zvao se je Herbolt. Stanovao je u Zagrebu; to se znade iz knjigah kaptola zagrebačkoga, koje je g. I. 1353. potverdio, gdě se ovako nahodi: Stěpan vojvoda od Dalmacie, Hervatske i Slavonie na uvěke. Da kada smo dan tretji posle svetkovine těla Isukerstova (što se Brašančevo zove) iz grada, města to jest stanovanja našega, cerkvu stolnu s. kralja Stěpana pohodili, iste cerkve kaptol izdavši više knigah, od s. Ladislava utemeljitelja i ostalih kraljevah danih, molio je potverditi. Onda spominja službe od kaptola sebi izkazane, medju ostalimi: „da najmre u došastju našemu u Zagreb, město to jest ostanka našega, věrnosti najveće s nagnutjem, kanoti u kraljevskoga plemena dohodku bogoljubni sa svetimi odkritimi ostanci *(Reliquie)* naproti došli su, sa svetačnim pěvanjem nas primajući, i dostojne darove, i svakakovu hranu brižlivo pribavljajući; i poradi drugih takodjer službah věrnoga uvěk kaptola na nekakovu nadokladnost.“ Stěpan vojvoda g. I. 1355. umro je u Zagrebu, u stolnoj cerkvi je sahranjen, brez svakoga napisa; ostavio je udovu Margaretu, i Ivana sina, obodvoje rado u Zagrebu umerlo; stojali su u gornjem gradu Greč. G. I. 1356. varošu Koprivnici dao je privilegiu sledeću:

„Mi Ludovik po božjoj milosti Ugarski, Dalmatinski, Horvatski, Ramski, Serbski, Gallički, Lodomerski, Kumanski i Bugarski Kralj, Princip Salernitanski, i poštenja Berda s. Angjela Gospodin. Svim u Isukerstu věrnim sadašnjim

Digitized by Google

i budućim, ovih znanost imajućim pozdravljenje, u svih spasitelju, na kraljevsku obzirnost i brižljivost spadati mora. Dakle na svačie znanje po ovoga lista glasu hoćemo, da dojde: da mi hoteći varošane i stanovnike naše věrne Koprivnice (da oni věrnost takodjer povećaju) na priliku ostalih varošah naših kraljevskih poglavitih, sa slobošćinami, i milošćami kraljevskimi nakititi, na molbu njihovu poniznu i prignutu; sloboštine dole popisane, koje imao je takodjer medju ostalimi grad naš Grečki od vrěmena postanka svoga, odredili smo njim dopustiti tako: da odsele, i na posle spomenuta Koprivnica kanoti slobodni i poglaviti grad kraljevski drži se, i gradjani njegovi dole popisane slobošćine na način varošanah grečkih, po sva vrěmena uživaju. Vlastitosti indi i slobošćine stanovnikah ili varošanah u spomenutom varošu stanujućih, i zaderžavajućih se takove neka se imadu. Varošani slobodnu vlast neka imadu, odkuda god budu hoteli, izabrati si sudca varoškoga. Nama moraju njega napervo staviti svaku godinu: Plebanuša (paroka) takodjer, koj njim hasnovit bude se vidio, izabrati će za cerkvu njihovu po svojoj volji. Takodjer naredjujemo: da u istom varošu, sajam svetačno u ponedělјak obslužava se, i posle ovoga sajam svakdanji da se imade. Dano po ruke poštovanoga u Isukerstu otca gosp. Nikole, po božjoj, i apostelske stolice milosti Arci-biskupa izabranoga, i potverdjenoga Koločkoga, dvora našega kancellara, ljubljenoga i věrnoga našega. Godine gospodina 1356. dana 4-a Novembra, kraljestva pako našega godine petnaeste; kada poštovani u Isukerstu otci bili su: Nikola Strigonski, istoga města knez věkoviti, Ugolin Splitski Arci-biskup, Nikola Agrianski, Demetria Varadinski, Nikola Pećuhski, Koloman Jaurinski, Iyan Veski, Petar Bosanski, Stěpan Zagrebački, Toma Canadski, Mihail Vacki, Tom Srěmski, Stěpan Nitranski, Blaž Kninski. Velikodični Ljudi: Nikola Kont, palatin, sudac Kumanah: Cyko Meštar Tavernikah naših i Andria vojvoda Transilvanske. Knez zonuk: Knez Nikola sudac dvora našega, Nikola ban od Mačow, Mestar Leustakio knez Simegski, Albenski, Tolnenski, i Ban čitave Slavonie; Leukeu Dapiferah i Pincernah: Dionis Agazonah, i Toma Janitorah naših meštri, i Simo knez Požunski, i drugi premlogi dostojanstva varmedjah naših deržeći."

Ludovik Kralj Zadranom privilegiu je podario g. I. 1359. koju Lucio *(Lib. 6. c. 2.)* je popiso u četernaest članakah, koje sam ja u dogodjaih Kolomana kralja spomenuo. U onom Poglavju 2-om Lucio mloga je popisao, koja

Digitized by Google

ti moj Štioče, ako pozorno moju dogodovštinu štio budeš, moreš lahko za neistinska spoznati. Lucio je zlo piso, gdě on Dalmatine za starinske Rimljane ili Latino je deržo; zaisto ja već u strani drugoj moje dogodovštine pokazo sam, da u Dalmacii, to jest Primorju ilirskom prie Rimljanah premlogi varoši bili su, i da su Rimljani nèkoje od onih varošah porušili, nèkoje pako zaderžali i još većma povećali: da u one varoše mlogi Rimljani naselili su se, to je istina, ali da mlogi i od starinskih Ilirah ostali su, i da ostali prosti puk po svem Primorju i po svoj Ilirii Rimljani zaderžali su, to svaki pametan dopustiti mora, jerbo drugačie Rimljani svoje silne vojske susderžati i popunjivati nebi bili mogući. Ovo isto od Panonie kazati se mora. Oni ilirski i panonski puci neprestano u vrěme Rimljanah u svojih krajinah ostali su, i poslě g. I. 400. sa Getti i Vandali slavinskimi puci sdružili su se, i Rimljane iz svojih krajinah pomogli su protěrati, i sveudilj pod vladanjem Getah stojali su do g. I. 540. kad pod Justinianom carom sa Geti skupa postali su Slavini, koji su i prie bili, samo što ih pisci nisu imenovali prie Slavine. Od ono doba imali su svoje vlastite kralje, koji su se imenovali kralji slavinski, posle hervatski i dalmatinski. Odkuda Dalmacia samo sedam varošah je brojila, i zvala se je od gerčkih carah Dalmacia, ali ona Dalmacia bila je slavinska, i Slavini one varoše podignuli su, i s pukom napunili, premda nèki i od starinskih Rimljanah bili su u njih, ali oni morali su se poslaviniti, i posle pohervatiti. Od ovuda vidi se, kako je Lucio u spomenutom poglavju zlo piso iz Vilielma Tiria, da su Dalmatini do g. I. 1200. svi latinski govorili. Zaisto ako je to Vilielmo piso, on dogodovštinu Slavinah i Hervatah niti izdaleka nije poznao: bolje bi bio piso, da je kazo, da posle g. I. 1200. Dalmatini, koji su bili starinski Slavini i Hervati, postali su Taliani, jerbo od posle kako su Mletćani g. I. 1202. Zadar predobili, počeli su se sve većma i većma sa Mletčani měšati, i njihove knezove primati, i njihov jezik govoriti. Pod kraljevi horvatskimi zaisto bio je njihov zavětni običaj i poglavita sloboština, da nikoga stranskoga nisu puštali u svojih varoših nastaniti se. Ovo svědoče iste privilegie od Kolomana kralja i ostalih ugarskih kraljah, u kojih medju ostalim kano poglavita pogodba bila je, da niti Magjar, niti koji drugi inostranac u njihovih varoših nastaniti se nesmie. Ove pako sloboštine nisu primorski varoši, kako Lucio zlo piše, od starinskih Rimljanah zaderžali, nego su je od svojih naravskih slavinskih i horvatskih kraljevah za-

Digitized by Google

dobili: što privilegie i Krešimira Petra očito svědoče: jerbo sam Lucio (*c. 4.*) svědoči, da su starinski Dalmatini, koji su Rimski ostanci bili, postali sluge Slavinah, od kojih mloge Ivan 4. Papa je izkupio, što se je dogodilo g. I. 640. do 642.; dakle Rimljani u Dalmatii svi su bili, ili pobijeni, ili prodani, ili kano sluge Slavinom morali su služiti, i posle Slavini postali su!

Vidiš moj dragi štioče, kako je Lucio mloga sam sebi suprotivna popiso. Ovako u istom poglavju piše: da je Ludovik kralj mloge sloboštine Zadranom, i drugim varošem dalmatinskim ukinuo, što se tersi iz privilegie Zadranom dane pokazati. Privilegia kod Lucia ovako glasi: „Ludovik i t. d. svim u Isukerstu věrnim. Pristoji se kraljevskoga veličanstva miloserdju: da one izvisi s vlastitostmi većimi poklonah, od kojih se znade, da su izkazali junačtva, i zasluge učinili, jerbo nagnutje, koje takovim viteško ukaže se, i njih u nastojanju dobrih dělah potverdjava, i druge na istinske věrnosti stalnost, dužno ponukuje, vuče i podžiže. Zato na svačie znanje po ovom pismu hoćemo da dojde; da došavši pred našu nazočnost velikodični ljudi, plemeniti, providni i razborni: Jakob od Cessano, dvora našega vojak, poglavica naš primorski, i knez otokah naših Hvara i Brača; Daniel od Varikassa, i Gergur sin Pavla Giorgia, gradjani varoša našega Zadra, u svoje, i ravniteljah zakletih, i čitave skupštine varošanah, i stanovnikah od istoga varoša ime, našemu ponizno molili su se veličanstvu: da, kada někoje sloboštine i milosti, koje se izkazati doli imaju, nahode se kako najviše sgodne, njih i varoš naš s njimi nadariti i povlastiti, po dobrotivnosti običajnoj bi dostojali one iste, spomenutih ravniteljah zakletih, i varošanah naših Zadarskih, tverdnu i stalnu, čistu i istinsku věrnosti stalnost, koju roditeljem našim světlim kraljem ugarskim i nam željno i zažgano, brižlivo i obstojno, sa dobarah svojiuh pogibeljom pokazati tersili su se, i još sverhu toga za kraljevskoga i kraljevine poštenja povećanje premlogo puta smerti, ubojstva, sužanstva, i štete neizrečene u osobah i stvarih, u kervoločnom i prokletom progonstvu Mletčanah, varošanah naših i kraljestva našega provikanih nepriateljah skoro do ovih vrěmenah, u kojih nam božja milost podariti je dostojala nad istimi Mletčani odičeno proslaviti se, i iste Zadrane i čitavo kraljestvo naše Dalmacie osvojiti, i na starinsku pravdu kraljevsku povratiti, pred našega veličanstva očima izpovědanim ovim, premda oni mlogo veća, i obilatia zaslužili su, za někakovu opet nado-

Digitized by Google

kladnost s gora spomenutih, milosti i slobošćine dole popisane njima odredili smo dopušćati:

1-o. Da isti Zadrani i stvari svoje, iliti varoša njihovoga bližnje, i okružja s istimi medjami, s kojimi pred malo prošastnim ratom mirno, pokojno, i pravoredno jesu posědovali, takodjer posědovati mogu i na poslě, koje njima po ovomu svědočanstvu potverdjujemo, i valjane činimo, njima sve ukaze občinske do sada svetačno načinjene medju njimi sverhu njihovih pravdih, tako medju njihovimi okružji na njihove pravice spadajućih, kako takodjer izvan njihovih okružjah gdigodir, da na poslě ona ista valjadu, kako i dosada valjala su: ona pako, koja posle medju njimi, i medju njihovimi okružji, i sverhu njihovih pravicah, i na njih spadajućih, načinjena budu, neka valjadu medju njima: ali medju Horvati i stranjskimi neka se obderžaje u načinjanju knjigah po njih i naših baronih, koje za pravde naše izveršiti odredili smo poslati, jest naredjeno.

Najposle dopuštali smo, da varošani naši Zadarski i njihovi stanovnici pervo spomenuti, pred nikoga na pravdu i sud nisu iti dužni, osim kneza, i sudacah njihovih izabranih; akoli pako koja strana bi se ćutila, da je obterašena, hoćemo da pred našega veličanstva nazočnost more pozvati. Na koje stvari uspomenu, i tverdnost věkovitu ovaj podali smo list s dvostruke pečati naše jakostjom potverdjen, dano po ruke &c. godine gospodina 1359. dana 10. Februara." Iz ove privilegie očito je da Ludovik sve pravice Zadranom je potverdio; što pako u dogodjajih, kada koja strana bi se ćutila obterašena, dao je njima slobodnost, da pred kralja pravdu prineti mogu, to i u staro doba jest bio običaj, to svědoči privilegia Mucimira kralja, pred kojega Petar arci-biskup Splitski, i Aldéfred Ninski biskup pravdu svoju doneli, i pred kraljem razpravili su, na g. I. 892. Lucio se je dakle i ovdi prebacio, ali i u mlogih městi ovako *(lib. 5. c. 1.)* na početku piše, da Zadranom starinske pravice nije potverdio; da što će reći „Njima potverdjujemo, i valjane činimo sve ukaze občinske, do sada svetačno načinjene." Ali nije njemu zaměriti, on je u ono vrěme piso, kada su bili Mletčani vlastnici, morao je indi na njihov mlin vodu navadjati, on je drugačie bio učen čovek, koji je sva dobro dokučio; i zato mloga svědočanstva je popiso, iz kojih lasno istina se more izvoditi.

G. I. 1361. mati Elisabete s někojimi velikaši pošla je u strane primorske, da pazi na Mletčane, jerbo je

Digitized by Google

Ludovik iste godine imao boj s Karlom cesarom i vojvodom od Austrie. Dozove k sebi Ludovika, sina Maloga Karla g. 1. 1362., da ga odhrani, i po smerti svojoj naměstnikom u kraljevini ugarskoj načini. G. I. 1371. dana 17. Studenoga bio je u Krakovu za kralja poljskoga krunjen. Godine iste načini Karla dračkoga za bana od sve Slavonie, i iste godine Margaretu Karla dračkoga vojvode kćer za ženu mu dade

G. I. 1373. u Zadar je došo, i motrio na Ivana Konstantina cara, koj je brodio na mletačkih galiah po moru adrianskom.

G. I. 1374. poslo je Karla Dračkoga sa ženom i vojskom, i Ivanom Chuz, ili Zuuz banom u Siciliu.

G. I. 1378. sdruži se s Genovenci protiva Mletčanom njim rat navisti, Karla iz Sicilie natrag u Dalmaciu dozove, i za bana vojski u boju predpostavi. Ivanu pako Chuz banu, i Demetrii biskupu Zagrebačkomu izruči upravljanje od Sicilie. Iste godine ponudi Urban papa Ludoviku kraljestvo od Sicilie, koje Ludovik Karlu odpusti.

G. I. 1379. poslědnjega Kolovoza Karlo Drački dodje s vojskom do Tarvisa, hoteći pomirit Mletčane s Genovezi, ali kad to nije mogo, poslao je stranke k Ludoviku kralju.

G. I. 1381. mir načinjen je s Mletčani; ovo svědoči Pavao de Paulo zadarski pisac ovako: „1381. dana 15-a Kolovoza dojdoše u Zadar knjige od poklisarah naših, to jest gospodina Jakoba Radičića i gosp. Pavla Gjorgje od potverdjenja mira medju gosp. našim kraljem, Genovezi, i Mletčani. Iste godine dana 15-a Rujna otišo je gosp. Leonard Guaro kapitan vojske genovezke sa svojimi galiami iz Zadra, s odlukom u domovinu povratiti se.“ Pogodbe mira gori popiso sam četiri, k onim naš Kerčelić iz različitih pisacah pridaje: 5-o Da se ukine napis pečata Mletčanah, kojim su se pisali, gospoda od mora adrianskoga. 6-o stvari gibuće u boju zadobljene svakomu ostanu; ufaćeni pako po zakletvi izpuščaju se. 7-o Mletački kastel u Tunedu poruša se, i do Tanaja potoka tergovina zabranita neka ostane.“

Karlo Drački došavši g. 1379. u Rim, učinjen bi od Urbana za senatora rimskoga. G. I. 1380. Urban papa snimi Jovanu kraljicu i Karla za kralja od Sicilie postavi g. I. 1381. Karlo u Neapol je došo dana 16-a Serpnja. Vojsku Jovane, i njezinoga čověka Ottona od Brunzvig je razbio, i obodvojicu pofato, Jovanu u kastel varoša Muri u Lukanii je zatvorio, i g. I. 1382. dana 22-a Svibnja dao je nju obisiti, ili utušiti. Ludovik Andegavenski da osveti Joannu,

Digitized by Google

podigne vojsku i mloga města u Kalabrii i Apulii osvoji; ali Karlo s pomoćjom Ludovika kralja, koju mu je iz Horvatske i Primorja poslo, Ludovika Andegavenskoga preoblada i protěra.

Ludovik umro je dana 12-a Rujna g. I. 1382. imao je dvě kćeri: Mariu, koja je za njim za kralja krunjena, i Hedvigu mladju, koja posle bila je kraljica od Poljske. Pavao de Paulo pisac Zadarski ovako od smerti Ludovika piše: „1382. dana 12-a Rujna u zoru umro je prijašni princip Ludovik kralj ugarski, i to u Ternavi, odkuda bilo je prenešeno tělo njegovo u Belu Stolicu, gdě 16-a měseca Rujna bilo je sahranjeno. Zatim sutrašnji dan, to jest 17-a měseca tekućega gospoja Maria kći staria prie spomenutoga kralja u varošu spomenutomu bila je krunjena za kralja, kod koje krunjenja mlogi vitezi načinjeni su.

Poglavje XXIII.

Od dogodjajah u Horvatskoj pod Mariom kraljem, Karlom Dračaninom, i Ladislavom sinom Karlovim od g. I. 1372. do g. I. 1409.

Maria I. kći Ludovika I-a velikoga nazvanoga, Kralj 19-i od Horvatske, krunjena je 17. Rujna 1382. umerla je g. I. 1395. Pervi Zadrani, i po njihovom nagovoru knezovi od Bribira i Kerbave podložnost vernosti Marii ukazali su. Zadrani navlastito tri poklisara izabrali su, i svoju věrnost Marii oglasili su na slodeći način:

„Prejasna i preizvisena Principovica, i gospoja naša naravska! Šaljemo pred vašega veličanstva pogled věrne naše plemenite ljude; Andriu od Krisogoni, i Marina od Orani, sugradjane i poslanike naše, oviuh nositelje, kojim smo izručili, da skupa s poštuvanim u Isukerstu otcem gosp. Petrom arci-biskupom Zadarskim, u dvor jasnosti vaše u njegovih vlastitih poslovih idućem, kojega verhu ovih osobito molili smo, da poslaničtvo njim izručito, veličanstvu vašemu ponizno iztomačiti moraju. Poradi šta vašemu veličanstvu ponizno mlimo se, da bi dostojali rěčim spomenutoga gosp. arci-biskupa i poslanikah, koje će od strane naše učiniti, věru, i pověrovanje věrnosti našoj prikazati. Dano u Zadru 10-a Listopada Indict. 6. 1382.“ Ova-

Digitized by Google

ko pisali su gosp. Markionu Brandeburgskomu. gosp. vojvodi Opul., gosp. Kardinalu., gosp. Palat., gosp. biskupu Pečuhskomu., gos. bis. Zagrebačkomu., gosp. Nikoli de Zceclı., gosp. Gregor. Bubek., gos. Petru Banu, gos. Stipanu Vcjvodi. Ovo su bile najjače glave u kraljevini. Elisabeta starja kraljica, mati Marie, na mĕsto kćeri svu kraljevinu je ravnala, s palatinom Nikolom Gara. Ovo vladanje žensko, i odveć prekoredna palatinova ponosnost, nĕkojim velikašem nije bila povoljna, osebujni medju ostalimi bili su: Pavo biskup Zagrebački, Stipan vojvoda Transilvanie, Lacković, i njegov brat Andria, Stipan od Šimontornja, Ivan Horvat i Ivan Palisna prior od Vrane i ban; ovi potajno počeli su se dogovarati, kako bi Karla III. kralja od Sicilie, za kralja od Ugarske načinili. Ali drugačie sva mirna bila su, nego da kraljice sumnju imale su, to svedoči knjiga kraljice na Zadrane pisana, koja ovako glasi: „Elisabeta po božjoj milosti kraljica Ugar. Polon. Dalm. Hory. i t. d. vĕrnim svojim ravniteljem, vĕćnikom i skupštini varošah našiuh od Zadra, Šibenika, Trogira, Splita, Nina i ostalih u kraljevinah Dalmat. i Horvatske stojećih, pozdravljenje i miloštu. Znajte, da mi velikodičnoga Ivana Bissena kneza Vesprimskoga u stanovitih naših i kraljestva našega poslovih, i za izveršiti podpuno od našega nakanjenja podučenoga k vašoj vĕrnosti odredili smo poslati. Zato vašu vĕrnost molimo i istoj zapovĕdamo, da rĕčim i govorenju spomenutoga meštra Ivana Bissena od strane naše vami izkazanim povĕruvanje ukažete, drugačie za našu milošću da ne učinite. Dano u Nitri, 25-a dana mĕseca Listopada god. gospodina 1382.“ Na ovu knjigu Zadrani odgovorili su ovako, gospoji kraljici starjoj!

„Presvĕtla i t. d. Došavši k nama od strane veličanstva vašega velikodični čovĕk meštar Ivan Bisseno, poslanje jasnosti vaše njemu izručeno po krĕposti knjigah izvišenosti vaše povĕrovanih nami pametno, i obilato je razložio, navlastito od vĕrnosti naše verhu nĕkojih, koja na občuvanje oviuh stranah spadaju, iztraživajuć, koja zaisto, kada poštenja vrĕdno i priklonito čuli smo, i razumĕli, i dobro promotrili, premda naša malena mogućnost na toliko neprotežese; ali opet iz dužnosti naše vĕrnosti njemu kazali smo na svaka posebna: kako mi poradi poštenja veličanstva vašega i svete krune Ugarske, i za koristnije občuvanje oviuh stranah sudili smo; i kako on isti, koj u ovom času od Zadra pram drugim gradovom od Dalmacie putuje, veličanstvu vašemu podpunie dokazati će. Dano u Zadru dan 2-a Prosinca 1382.“

Digitized by Google

Premda su Zadrani sami od věrnosti svoje kraljice sěgurne učinili, i drugi morebiti na jednaki način, ali opet kraljice poslale su odabrane svoje prěd kojimi gradjani i skupštine gradovah zakletvu věrnosti kraljicam morali su položiti. Na to odredjeni bili su, Nikola prepust cerkve s. Petra od Požege, Detrić Bubel na město bana Emerika Bubel. Ovo se je dogodilo dana 2-a Veljače g. 1. 1383. Ova sva Pavao pisac Zadarski je popiso, kako sledi: „1383. dana 2-a Veljače gosp. Nikola prepust od Požege, i gospodin Detrić Bubel, u zboru občinskom, u kojem bilo je věćnikah 78. poslani za stranu prijašnih kraljicah, starije, i mladje Ugarske, to jest Elisabete i Marie primili su od svakoga izmedju nas u spomenutom zboru budućih zakletvu podložnosti i věrnosti spomenutim kraljicam gospojam na sveta četiri Evangjelja ruku na misalu postavljajuć.

1383. dana 8. měseca Veljače bila je svadja medju Zadrani i Ugri, koji morali su jadriti u Apuliu na pomoć kralju Karlu, s Ivanom banom i sinovcem spomenutoga priora od Vrane.

Dana 19-a spomenute godine i měseca, branili su Zadrani žito, meso, i ostale stvari, koje spomenuti Ugri porobili su u solih Zadarskih, i ovo je bilo na polju arcibiskupa blizu vratah.

1383. dana 1. Kolovoza došo je u Zadar ban, to jest Stěpan Lacković. Iste god. dana 24. Listopada došla je u Zadar gosp. Elisabeta kraljica staria, i gosp. Maria kraljica mladja, i gos. sestra Draga (i Hedvige) sestra njezina, sa drugimi biskupi i baroni, to jest s kardinalom biskupom, Bez banom, i Henrikom Lackovićem banom, i s mlogimi drugimi.

Iste godine dana 8. Listopada preda se grad od Vrane, koj malo prie bio se je iznevěrio, po zapovědi Ivana de Palisna prie priora od Vrane.

Iste godine i měseca kraljica spomenuta zapovědila je Henriku banu spomenutomu dati jedan ključ škrinje sreberne, gdě je ležalo tělo s. Simona spomenutoga.

Iste godine dana 4. Studenoga odišli su iz Zadra spomenuta kraljica s biskupi i baroni gorespomenutimi u Vranu.

Iz ovih znademo, da je Vrana bila se iznevěrila, to jest prior vlastnik od Vrane Ivan Herikad, drugačie Palisna, i opet Horvat zvan. Ovomu su kraljice Vranu uzele, kad su něšto od njega čule; njegov sinovac Ivan takodjer bio je ban, i otišo je s vojskom u Apuliu. Od ovih počela se je

Digitized by Google

buna, jerbo Pavo biskup Zagrebački bio je brat bana priora. Dakle to je bila velika i jaka familia, ali još nije se znalo na koju stranu Ivan Horvat ban, i Ivan prie prior od Vrana prignuti su bili, ali dojduću godinu već su se kovarstva očitovala, kako to isto Pavao Zadarski piše:

1384. dana 15. měseca Svibnja došo je u Zadar novi ban knez Toma od s. Gjurača, valjada knez Gjurgjevca, od kojega i dan danas Gjurgjevački regement zove se.

1384. dana 8-a měseca Serpnja izdano bilo je kovarstvo, koje su načinili Zanania Draper, Dankarol njegov rodjak, i Petar Frankalanka, skupa s Miskolom Miletićem.

Dana 11. spemenutoga měseca spomenuti Zanania Dankarol, i Petar u jutro biahu vodani kroz grad, i glave njihove bile su odsěčene na piaci u Zadru, i tělesa njihova onako ostala su kroz čitav dan tja do večera.

Dana 18-a spomenutoga měseca, bili su odabrani od sudacah i věrovnikah spomenutih izdaicah, fratar Ivan de Petrizo, fratar Damjan de Regna, i ja Pavo de Paulo, kojima dana jest povlast prodati njihova dobra, i naplatiti věrovnike.

1384. dana 18. Serpnja načinjen je savez medju gosp. Tomom od s. Gjurača, Dalmatinskim i Hervatskim banom, i skupštinom grada Zadra, za věkovitu věrnost s. krune Ugarske, i gospojah naših kraljicah, to jest gosp. Marie kraljice Ugarske, gosp. Hedvige sestre njezine, i gosp. Elisabete matere njihove, koj savez bio je potverdjen po zakletvi onaj isti dan načinjenoj pred desnicom s. Krisogona mučenika, i ostalimi svetinjami, koje na oltaru u cerkvi s. Barbare po istomu gosp. banu osobno, i po fratru Saladinu de Saladinis, Franji de Cedia i Koksi de Begna ravniteljih Zadra, s dvadeset i trimi plemenitimi od sbora spomenutoga grada bile su taknute. Ovako Lucio iz Paula pisca Zadarskoga *(Lib. 5. c. II. pag. 244.)* Od ovuda sledeća izvode se: da godine 1384. kovarstva, koja su se potajno prošastne već godine bila započela, izišla su na světlo: najpervi počętnik ovih kovarstvah bio je Ivan Palisna, drugačie Herikart i Horvat zvan, prior od Vrane, i ban pod Ludovikom od Dalmacie i Horvatske; drugi bio je njegov sinovac Ivan, koji posle strica postao je ban, i koj kano ban išo je s vojskom ugarskom g. I. 1383. dana 8. Veljače u Apuliu Karlu kralju na pomoć poslan od kraljicah. Ovaj s Karlom rado dokončao je, ali sam nije od sebe, već je morao od strica svoga priora od Vrane, i opet od Pavla biskupa Zagrebačkoga, koj bio je brat Ivana priora, jeli pako Pavo biskup Zagrebački s Ivanom banom sinovcem

Digitized by Google

svojim u ovo vrěme išo u Apuliu, ili kasnie, to nigdi nisam mogo najti, ali naš prepoštovani Kerčelić piše iz Turocia i Spondana, da je on nogovorio Karla da uzme krunu ugarsku. Govorenje koje Turoc je popiso, i koje Pavo biskup dá je deržo kod Karla u Apulji, ja izpuščam: jerbo ja mislim, da, ona, koja Pavo biskup Karlu kralju je govorio, potajno morao je govoriti, i nitko nije mogo ona znati, još manje popisati. Dosta je, da Pavo biskup Zagrebački bio je jedan od pervih puntarah, ali od njega još kraljice nisu ništa sumnjile: nego za Ivana bana, i Ivana priora od Vrane već su začule, zato na město Ivana bana, poslale su u Zadar kano bana Štěpana Lackovića god. isto 1383. koj 1. Kolovoza u Zadar je došo, jerbo pako isti ban Lacković u kovarstvo puntarah puštao se je, zato iste kraljice došle su u Dalmaciu, i Ivanu prioru uzele su Vranu, Ivana pako bana iz banie, i Stěpana Lackovića posle skinule su, i na město ovih postavile su za bana Tomu kneza od s. Gjurača. Ovaj iznašo je kovarstvo, i gore spomenute Zadrane dao je smaknuti. Ovako kovarstvo za vrěme u Zadru bilo je potaženo, jerbo isti ban Tomo knez od s. Gjurača zakleo se je i svi Zadrani da ćeju věrni ostati kruni ugarskoj i kraljici, zato Karlo nije smio u Zadar dojadriti, već je u Senj dojadrio, kako ću doli pokazati. Odkuda očito je, da Dalmacia i Horvatska sva nije Karlu privolila, već samo někoji velikaši, a ovako i iz Ugarske samo někoji iz perva, ali poslě kada je Karlo u Zagreb došo, onda većom stranom svi. Ovako kovarstvo ostalo je potajno, i nezna se kad je Pavo biskup Zagrebački u Apulii kod Karla bio, i jeli po njegovom nagovoru, ili pako po knjigi Ivana bana Karlo ganut u Ugarsku se odputio. Praj na g. I. 1385. donosi knjigu Ivana bana Karlu pisanu, koja ovako glasi: „Ivan ban čitave Slavonie skupštini od Trogira pozdravljenje. Zahtěvamo od vas marljivo, da knjigu našu gospodinu kralju Karlu pisanu, po jednomu od vas čověku njemu pošaljete, i t. d. Dano u Zagrebu *in quindena* s. Mihajila 1385.“ *Quindena* naški će reći petnaesti dan, jeli prie, jeli posle Miholja, to ja pravo kazati nemogu. Ovu knjigu Praj iz Lucia *(pag. 328.)* napervo donosi, i zajedno piše, da Karlo kralj Sicilie na ovu knjigu jest se ganuo više, nego po nagovoru Pavla biskupa. Ali i Kerčelić i drugi pisci poměšano od ovih dogodjajah pišu. Kerčelić iz Spondana piše: da Karlo kralj Sicilie g. I. 1385. dana 4. Rujna iz grada Barleta svoga jest se krenuo, i osmi dan da je u Senj dojadrio, odanle po suhu u Zagreb je došo, i u Zagrebu da je od Pavla biskupa i drugih zakletnikah

Digitized by Google

bio radostno primit, i tri měseca u Zagrebu jest se zaderžavo, kroz koje vrěme surotnici vojsku sakupljavali su, i po svoj kraljevini razglašivali, da je Karlo samo kano gubernator Ugarske došo, da bune potiši, i kraljevinu umiri. Ovako s vojskom objačan u Budim je išo, na kojem putu sve više, i više četah k njemu se je pridruživalo, tako, da množtva veliku vojsku već načinila su. Praj pise, da u tom vrěmenu Elisabeta dala je nafriškom da se Sigismund sa Mariom věnča, koja dosada to je odvlačila, samo da dulje sama kraljevati more, ali ja mislim da věnčanje Sigismunda s Mariom posle se je dogodilo, kada Maria iz sužanstva se je povratila, jerbo Sigismund sproti u Česku se je odneo, kako Kerčelić spominja, da se zasědam surotnikah ukloni. Elisabeta starija kraljica poslala je poslanike naproti Karolu, da ga pitaju, dali kano priatelj, ili nepriatelj s tolikom vojskom k Budimu približava se, kojim Karlo odgovori, da kano priatelj dolazi, i da će se u Siciliu povratiti, kako berže nemir i nosloge potiši. Zato kraljice njega sa svom dostojnostjom dočekale su, i molile, da u kraljevski dvor astani se, ali on se zahvali poradi čednosti i dostojanstva, koje je na izliku prama kraljicam ukazivo. Tako licumĕrci rade! Za malo posle dade kraljicam obznaniti, da je on privoljenjem svega naroda za kralja izabran, i da kraljicam světuje, neka krunu i vladanje kraljevine njemu iz dobra izruče, da nebi drugačie štogod nevrědnoga s njima more biti dogodilo se. Maria na ovaj glas gorko je zaplakala, i to samo dopustiti molila, da joj slobodno bude k svojemu zaručniku u Česku otići. Elisabeta mati, koja žalost serdca sakriti bila je, mogućnia, odmah Karla pohodi, i njemu sve vladanje kraljevine izruči, i svaku srěću i naprědak čestituje. Ovo surotnici tražili su, da kovarstvo pod izlikom dobra občinskoga sakriju, taki dakle Karla za kralja po ulicah varoša provi u, i da bi kovarstvo tako srětno započeto što berže doveršili, sproti u Bělu stolicu Karla odvedu, i dana 31. Prosinca g. I. 1385. po arci-biskupu ostrogonskom za kralja krune (ovako Kerčelić). Praj Karlovo krunjenje g. l. 1385. bez dana i měseca spominja: Elisabeta, kad se od krunjenja u Budim povrati, nemoguća odoliti, počme misliti, kako bi se Karlu osvetiti mogla, i što namisli, to palatinu Gari uvěk věrnomu zaufa, on pako Blažu Forgaču, kako sveršiti ima, izruči. Kad biahu sva pripravna, Elisabeta Karla pod izlikom, da joj je Sigismundo njezin zet, knjigu piso poradi věnčanja i Pira, i mlogih na kraljestvo spadajućih stvarih, na razgovor k sebi pozove. Dana 6. Veljače g. I. 1386. Karlo u

Digitized by Google

družtvu několiko svojih vojnikah pod večer dodje, i budući da se je do duboke noći u razgovoru s kraljicami zaderžo, njegovi vojnici od sna preuzeti razidu se, a Forgač na to odredjen u sobu doleti, udari sabljom Karla po glavi, i razsěče mu glavu do očih, onda palatinovi vojaci sva vrata obsednu, i obnoć sve Karlove vojake izsěku, a kad je svanulo, sve surotnike pod sablju okrenu. Ali Ivan Horvat ban Hervatski sakupi svoje Hervate i kroz kapiu zvanu Sabati, sada Bečku, sa desnicami i sabljami put si otvore, i živi uteku. Karlo bi u tamnicu bačen, a rana mu otrovnim lěkom zaviena, pa kad mu je veliku bol zadala, zaterpaše mu usta, i ovako je utušen poginuo. Tělo u manastir s. Andrie bez svake svetčanosti je sahranjeno. Ali malo posle je opet izkopano, i onako neukopano ostalo, jerbo je od pape proklet umro. Ovako Kerčelić (*Part. 1. c. 13. pag. 141.*) Karlo bio je sin Ludovika vojvode od Drača, odkuda je zvan Dračanin, bio je rodjak Ludovika kralja Ugarskoga, koi ga je posinio g. I. 1362. i hranio za naslědnika. G. I. 1371. načinio ga za bana od sve Slavonie, to jest od sve Horvatske i Dalmacie. Od ovuda on Dalmatinom i Hervatom bio je dobro poznan, ali od svih nije bio nikada za kralja spoznan, niti od njega u kronikah varošah primorskih uspomena nahodi se, zato ga ja u broj kraljevah i ne postavljam, dosta neka bude njegove dogodjaje popisati. Kraljevó je od 31. Prosinca 1385. do 6. Veljače 1386.

Maria kraljica i Elisabeta mati njezina po smerti Karlovoj primile su opet vladanje kraljestva s Palatinom Garom. Nijedan pisac nespominje, da se je Sigismund u Ugarsku povratio, i vladanju štogod pripomogo; odkuda ja izvodim, da Sigismund nije bio s Mariom još věnčan, jer nije moguće da bi svoju zakonitu kraljicu u onih težkih dogodjaih bio sasvim ostavio. Dakle što god Praj spominja od njihovoga pozakonjenja, ja kažem da oni tiam posle oslobodjenja Marie bili su pozakonjeni. Maria indi, koja od matere Elisabete jest visela, u najvećoj brigi bila je poradi Hervatske i Primorja, znajući dobro da Ivan Horvat ban, sinovac Ivana priora od Vrane, i Pavla biskupa Zagrebačkoga sa svojimi Hervati zdrav je otišo, i bojeći se, da oni kao poglavice ostale knezove i plemenite nepobune, i ovako još veće zlo u kraljevini ne načine, svetuju se s palatinom, kako bi mogli Hervate umiriti. Palatin u zao čas svetova kraljicam, da one same idu tiam do mora, i da će se po njihovoj nazočnosti svi varoši i ostali velikaši umiriti. Kraljice palatina poslušaju, i vojsku skupiti, i ostala na put potrěbita pripraviti zapovědе. Kojega měseca

Digitized by Google

i koj dan, g. I. 1386. kraljice na put su se odpravile, nigdi nisam mogo najti. Naš Kerčelić piše, da na dan s. Jakoba, to jest 24. Serpnja bile su ufaćene, premda něki pišu, da se je to u Svibnju dogodilo, něki pako da se je dana 25. Serpnja. Pověrovanie indi more se kazati, da su u měsecu Serpnju na put se odpravile; put pako kroz dolnju Slavoniu uzele su, jerbo ondi, kako već od Elisabete kraljice, matere Ladislava III. kralja spomenuo sam, bila su dobra kraljevska (*Bona Regalia*), koje kraljice udove, ili principi i principovice od kraljevske kervi za svoje uzderžanje posědovali su, i više puta su kralji věrnim svojim banom i palatinom někoje od ovih dobarah za života njihovoga podarili. Ovako posědovanje Gara (sada Gorjani) palatin u dolnoj Slavonii od Ludovika kralja je zadobio i pisao se je Nikola de Gara palatin. Ali i Ivan ban imao je Požegu, kako Kerčelić spominja, i isti Pavo biskup Zagrebački imao je grad Gomneč, sada Skomnić selo imenuje se, u župi Stražeman, što pod Jankovića Pakračkoga i Daruvarskoga spada, ostale rado sve krajine kanoti, sav Srěm, Vukovar, Ošěk, Valpovo i Věrovitica spadale su pod Elisabetu kraljicu. Kroz ovo indi krajine Nikola de Gara palatin kanoti njemu, i kraljici starijoj Elisabeti podložne puta kraljicam je svetovao, ali u zao čas, jerbo kada su došli, do Gare (to je Gorjana) onde Ivan ban sa surotnici svojimi, i s vojskom, koju su skupili bili, iz zasědah udare iznenada na vojsku kraljicah: Nikola Palatin s bratom svojim Ivanom i sa ostalimi baroni taki karuce kraljicah obkoli, i protiva Hervatom junački brani: ali něki od Hervatah pod karuce kraljicah podvuče se, i palatina junački branećega noge podseče, i on na zemlju pade, onda svi prepadnuti predadoše se. Nikoli palatinu i Ivanu bratu njegovom, Ivan ban zapovědi glave odsěći, i nje u Apuliu je poslao kraljici od Sicilie Karlovoj ženi. Kraljice zatvorio je u Gomneč grad biskupa Zagrebačkoga; a ostale velikaše i barone dao je u gvoždje okovati, i u različite gradove po Hervatskoj zatvoriti, kraljice pako iz Gomniča u Novigrad dao je odpratiti i ondi zatvoriti, i njih čuvarstvu Ivana Henrika priora od Vrano je izručio, gdě su Elisabetu kraljicu pred očima Marie kćeri, smaknuli. Da su sva ova istinita, svědoči sama Maria kraljica u svojoj knjigi pisanoj g. I. 1387. na dan izvišenja s. križa, to jest 14. Rujna.

Jerbo indi kraljice bile su zasužnjene, Palatin je poginuo, zato su velikaši sami ravnali kraljevinu. Ovo svědoči pečat od g. I. 1386. na kojoj bile su izrezane ove rěči: „*Sigillum Reg-*

Digitized by Google

nicolarum Hungarie.“ to jest po naški „Pečat stanovnikah Kraljevine Ugarske.“ Koji pako imali su najveću vlast, to samo misliti, ali pravo kazati nemogu, da arcibiskup ostrogonski Stěpan Lacković, Transilvanie vojvoda od Ugarske strane, Ivan Horvat ban Hervatski i Pavo biskup Zagrebački i Ivan prior od Vrane od Hervatske strane najveću vlast imali su. Ali što i kako se je radilo g. I. 1386. u Ugarskoj i Hervatskoj pokle su kraljice zasužnjene, to nijedan od pisacah nespominja. Varoši primorski u svojih odlukah pisali su: *„Maria Regina impedita“* t, j. kad je Maria kraljica bila obustavljena. Sledeću godinu 1387. Pavao de Paulo Zadarski pisac i poglavica već bolje svaka je pobilježio, kako slědi: „Dana 13. Sěčnja 1387. ban je otišo, i dana 16. istoga měseca povratio se je u Zadar. Onaj isti dan, to jest 16. Sěčnja puko je glas, da gospoja kraljica starija umerla je u Novom gradu u sužanjstvu.

1387. u subotu dana 9. Veljače bio je glas, da tělo spomenute gospoje kraljice bilo je donešeno u Zadar, i sahranjeno u manastiru s. Krisogona.

Dana 22. Veljače gosp. biskup Zagrebački, i knez Tomo, brat gospodina priora i bana, odjadrili su u Apuliu, s kojimi je otišo gosp. Pavo de Gregoriis, i ostali drugi plemeniti od Zadra, i sutra dan sledeći (to jest 23. Veljače) otišo je pram Hervatskoj gosp. Ivan ban.

1387. dana 4. měseca Lipnja u jutro prijašnja principovica, Maria kraljica Ugarska, oslobodjena jest od sužanjstva, i izišla je iz grada Novoga, u kojemu bila je zatvorena, i slědeći dan u petak išo sam k njoj u Nin, i sutrašnji dan govorio sam s njezinim veličanstvom, i u ponedělјak taki slědeći otišo sam iz Nina odpušten od nje. Posle na dan subote slědeće, to jest 15-i dan spomenutoga měseca otišla je od Nina na galiah mletačkih, i dojadrila je u Senj sutrašnji dan u nedělju, odkuda je otišla u ponedělјak dana 1. Serpnja, i u četvertak u imenu s. Trojstva sdružila se je s kraljem presvětlim drugom svojim.“ Po svědočanstvu Pavla pisca i poglavice varoša Zadra, koji je s Mariom govorio, Maria kraljica dana 4. Lipnja bila je iz sužanjstva izpuščena, dana 15. Lipnja otišla je iz Nina, dana 1. Serpnja došla je u Senj, u ponedeljak i četvertak to jest dana 4. Serpnja sdružila se je sa Sigismundom. Od ovuda očito je, da što Karesin piše, stajati nemore; jerbo on pise da su 19. Lipnja čestitali njoj poklisari mletački, što je oslobodjena od sužanjstva, a ona već 15. Lipnja odjadrila je iz Nina na galiah mletačkih. Da pako Maria kraljica 4. Lipnja iz sužanjstva je oslobodjena, to svědoči nje-

Digitized by Google

zina knjiga, koju isti dan je pisala gradovom primorskim, i koja ovako glasi:

„Mi Maria po božjoj milosti kraljica Ugarske, Dalmatinske i Hervatske, vami věrnim našim, ljubljenim knezovom gradovah naših Šibenika, Splita i Trogira pozdravljenje i milošću. Odredili smo k vašoj věrnosti poslati plemenitoga čověka Tomu Sovića od Šibenika poradi někojih naših poslovah, koje on vami kazati će, kojemu podpuno věruj e. Dano u Luke u selu Dolac, dana 4. Lipnja měseca 1387. s pečatom Butka kneza Kèrbavskga, dvora našega meštra Ofpatina, s ovim zato hotěli smo dati zapečatiti pečatom spomenutoga Ofpatina dvora našega, zašto bo zasada pečata nemamo.“

Evo moj štioče svedočanstva domaća i zadovoljna za pokazati 1-o. Da Maria kraljica dana 4. Lipnja bila je oslobodjena, i da isti dan, kad je iz Novogagrada izišla u selu Dolac, koje selo je bilo medju Novimgradom i Ninom varošem, pisala je knjigu na varoše primorske, i poslala je po Soviću plemenitomu od Šibenika varošanu, i da je knjigu onu s pečatom Butka kneza od Kèrbave zapečatiti dala, jerbo pečati svoje nije imala, zašto bo su ju porobili i sva kraljici su oduzeli još na putu, kada su ju zasužnjili. Od ovuda lasno moremo si misliti, zašto je pisala na varoše primorske, da joj u potrěbi postavljenoj pomoć u novcih za uzderžavanje dadu, i da ladje ili svoje ili pako od Mletčanah najmu, kako sěgurno bi se bila mogla u Ugarsku povratiti. Ovo mislim ja po Soviću, knezovom varošah primorskih ona je naručila, što isti Pavo poglavica od Zadra dosta očituje, kada kako sam gori popiso svědoči. Ovo su isto i ostalih Primorskih varošah poglavice radili, čim su kraljici s novci i drugimi potrěbitimi pripomogli već prie dok je zatvorena bila; odkuda pověrovano mogu kazati. 4-o Da nije po Mletčanih kako Karesin piše; nego po věrnosti najvećma Butka Kneza od Kèrbave, prie Prodanić, posle pako Nadažd zvanoga, i po věrnosti Knezovah Primorskih varošah, i ostalih knezovah, i plemenitih bila je sačuvana i oslobodjena, jerbo ona sama spominja, da je imala svoj dvor, to jest dvorjanike, kojega dvora bio je meštar Butko knez od Kerbave, medju ostalimi dvorjanici bio je plemeniti Sović od Šibenika, koga je zaufano poslala po varoših: od kuda pametno misliti moramo, da i drugi knezovi i plemeniti od Hervatah i od varošah Primorskih čuvali su kraljicu, i njoj dvorili, i da je Maria kraljica bila dostojno u Novomgradu deržana; jer

Digitized by Google

bo je zaisto Maria u svojoj osobi bila nedužna. Kada ova sva znademo, ja po mojem umu kažem, da Mletčani Marii kraljici u ničemu nisu pomogli, nego jedino, da su svoje galie dali, na kojih kraljica mogla je segurno u Senj dojadriti, i za one galie rado da su varoši primorski Mletčanom platili: zatim da je mloga vojska Hervatah i primorskih varošah Mariu Kraljicu sprovadjala od onuda misliti si moremo, jerbo Karesin piše, da su Mletčani petnaest galiah za kraljicu odredili; (Du Fresne Tract. Post. c. 3. §. 7.) u petnaest galiah moglo je mlogo vojske stati. Sada moramo promotriti, kada je Sigismundo krunjen. Učeni Pray piše, da je 31. Ožujka 1387. Karesin da je stražnjega Ožujka 1387., dakle ja protiva ništa pisati nemogu, jerbe ista knjiga Sigismunda svědoči, koju je na varoše primorske kao kralj piso, slědeća: „Sigismundo po božjoj milosti Ugarske, Dalmatinske i Hervatske kralj; věrnim svojim svim plemenitim i drugoga stališa ljudma, u kraljevinah naših Dalmatinskoj i Hervatskoj stanujućim pozdravljenje i milošću. Věrni naši ljubljeni! Premda Ivan de Herikart, prie toga Ban, i Ivan --- i deržeći se za Priora od Vrane, svete krune i kraljestva Ugarske, i našega veličanstva osobiti protivnici, u kraljevinah naših, neizměrne dosada načinili su pogreške, i takodjer, kako u občinskom kaže se, da praviti zla, što nevěrujemo, terse se: ali opet s pomoćjem previšnjega na skoro skupa s věrnimi našimi velikaši kraljestva Ugarskoga odredili smo prigodne potrěbovati obrambe, i takove naše puntare poradi njihove tverdokornosti vrědno popraviti, zato iztraživamo vaše věrnosti skupštine, i vama oštrie izručujemo, da u věrnosti, s kojom do sada u svetih kraljah vrěme vaši predji i takodjer vi věrni bili ste, i da vi jeste, tverdno ufamo se, obstojati morate: istim onim suprotivnikom junački suprotiveć: poradi šta od vas, i od svakoga iz medju vas hoćemo blagodarnie sěćati se. Dano u Budimu na veliki četvertak, godine Gospodina 1387.“ Od ovuda istinito znademo, da je Sigismund prie velikoga četvertka god. 1387. za kralja od Ugarske bio krunjen. Velika je pravda medju učenimi, kada je bio s Mariom kraljicom věnčan; učeni Pray piše, da je bio onda kada je Karlo s vojskom već u Zagrebu bio, i k Budimu se približavo; ali čast i poštenje Praju; neznam bili bilo moguće onda, i ako bi, to bi bilo potajno, i neznam bili bio Sigismundo Mariu svoju pozakonjenu kraljicu hotio onako ostaviti u Budimu; i kako, i zašto nije poslě smerti kralja Karla, kada već kraljice od svake pogibeli proste bile su u Budim kra-

Digitized by Google

ljici, i svojoj ženi došo, da njoj u onih nemirnih vrčmenih i savětom i činom pomore; ova koj dobro promotri, lasno samnom kazati će, da je Sigismundo posle kako je Maria iz sužanjstva bila oslobodjena, s njom bio venčan: i to rado u Zagrebu, gde je Sigismundo Mariu s velikim mložtvom velikašah dočeko, kako sam preučeni Pray piše, i Karesin svědoči, da je u Zagrebu velika svetačnost ohslužavana, gdě se je rado Sigismundo s Mariom kraljicom věnčo. Oda šta i Lucio iz věća varoša Trogira svědoči, da je bilo dosudjeno u zboru: „Neka se deset zlatnih dukatah poklone Ivanu Družbeniku gospodinu markionu naše gospoje Marie Kraljice Ugarske poradi novinah od sveršenja ženitbe njihove.“ Ovo preučeni Pray takodjer spominja na g. I. 1387. dakle nije bila ženitba sveršena g. 1385. kako je one godine spomenuo.

Poglavje XXIV.

Slěde nadalje dogodjaji pod Mariom i Sigismundom od g. I. 1387. do g. I. 1409. i 1437.

Sigismundo Markez Brandeburgski, kralj 20-i od Hervatske, g. 1387. dana 31. Ožujka u Stolici Běloj je za kralja Ugarske krunjen, kada bi iste g. 1387. dana 4. Serpnja u Zagrebu s Mariom svetačno bio se pozakonio za kralja Hervatskoga od svih stališah Hervatskih, i varošah Primorskih bio je poštovan: perva njegova briga bila je da stališe, i sve plemenite kraljestva Hervatskoga i Dalmatinskoga sebi i kruni věrne zaderži, zato u pervašnjem poglavju popisanu knjigu je na sve plemenite i drugoga stališa ljude u Hervatskoj i Dalmatinskoj stanujuće piso, da u věrnosti krune Ugarske, kako i njihovi predji, i oni dosada bili su, nadalje ostanu. Ivanu pako Herikartu nědgašnjem Banu hervatskom i Ivanu Palisni, banovom stricu i prioru Vrane neka se suprotstave oružjem. Što su oni i učinili, dočim su Mariu zdravu u Nin, odatle u Senj a napokon u Zagreb doveli i kralju izručili. Posle doveršene u Zagrebu svetačnosti Sigismundo kralj s Mariom kraljicom u družtvu hervatskih i ugarskih velikašah u Budim je otišao: i s kraljestvom upravljati stao, odredivši Nikolu od Garc, da Ivana Bana s vojskom progoni,

Digitized by Google

i ufati. Spomenuo sam u poglavju pervašnjem, da je Ivan ban po svědočanstvu Pavla Zadarskoga pisca, od Primorja pram Hervatskoj dana 23. Veljače otišo, i u Požegu došo, i ondi se zaderžavo u gradu kano svojem: iz njega motreći što se po Kraljestvu radi, i s někojimi svojimi puntari, koje ću ja s vrěmenom dole niže iz Marie kraljice, i Sigismunda poveljah imence naznačit. Nikola indi Gara, sin Nikole Gare Palatina začuvši, da se Ivan ban u gradu Požežkom nahodi, s vojskom bana u gradu obsědne. Nu glad ga prisili, da se je Gari pridati morao, ali od čuvara nevěrnoga bio je izpušćan, i u Bosnu k kralju Tvarku je uteko, koj njega pod svoju ohrambu je primio, i poslě mloga města po njegovom nagovoru, u Hervatskoj i Primorju je osvojio; što ću sve redom popisati dole niže. S drugom vojskom poslao je Sigismundo Alberta od Unga u Dalmaciu, da Ivana Horvata, Palisnu zvanoga ufati, koi je opet Vranu oteo. Nu poslě dugog i jakog borenja morao je grad ostaviti, jer se je Ivan hrabro branio. Ove iste godine 1387. pred svetkovinom blaženoga Lovrinca, to jest 9. Kolovoza u Križevcih podarila je Maria kraljica povelju Stěpanu de Kaniža, koja ovako glasi:

„Mi Maria i t. d. od viteškoga plemena, dobre ćudi mladiću Stěpanu, sinu někdašnjeg meštra Ivana, sina Lovrenca od Kaniže, koj godine prošastne u okružju od Gare, kada najmre po punti Ivana někdašnjeg bana, i drugoga Ivana Priora od Vrane ruke silovite na nas i mater našu, prijašnju Elisabetu kraljicu postavili su, i mloge velikaše naše onda s nami putujuće pobili su; medju kojimi i isti Stěpan ufaćen i kroz svu godinu u negvah okovan bio je — — —. Njemu, i bratji njegovoj posědovanje Barat, u varmedji Jaurinskoj, od grada Gesteš oduzeto podarujemo i t. d.“

U ostalom moram spomenuti da po svoj Hervatskoj neizměrna zla počela su se raditi od kada kovarstvo Pavo biskup Zagrebački, s Ivanom banom, i Ivanom priorom od Vrane protiva kraljici Marii, i materi njezinoj započeli su; zaisto ubojstva i robljenja ovih vrěmenah, koja su se u Zagrebu samo dogodila, koj želi znati, neka štije našega prepoštuvanoga Kerčelića. Godine pako 1387. kakova su se progonstva i ubojstva medju varošani Zagrebačkimi i Kapitulom Zagrebačkim dogodila, strašno je čitati. Na početku ove godine od stališah Hervatskih (razumi čitavu Slavoniu, to jest Hervatsku i Dalmatinsku) bio je izabran Ladislav de Lošonc, ban Severinski za kapitana čitave Hervatske, Dalmacie i Slavonie, i njemu jest od

Digitized by Google

svih stališah, koji svi Marii kraljici i Sigismundu bili su prignuti, izručito, da sve koigod su sa gore spomenutimi kovarstva poglavicami u kakovom suglasju i progoni; od ovuda slědilo je, da je Ladislav ban, i kapitan od čitave Slavonie upućen od někojih zločestih, da je i Kapitul Zagrebački s Biskupom Pavlom u ovo kovarstvo bio zapleten; zato je dao zapověd varoščanom Zagrebačkim da na Kapitul udare, njega poruše i porobe, što iz pisma spomenutoga Ladislava bana očito znade se, koje ovako glasi:

Ladislav od Lošonc, kapitan občinski kraljevinah Dalmatinske, Hervatske i sve Slavinske, ban Severinski (Severin je bio grad u Varaždinskom generalatu današnjem, i sada kompania severinska) pametnim, i razboritim ljudem, sudcem i zakletima, i svima stanovnikom berda Greč blizu Zagreba, pozdravljenje. Jerbo nami znano jest, iz dokazivanja pověrovanja vrědnoga, da Ivan pervašnji ban Mačovie, i drugi Ivan pervašnji prior od Vrane, s Horvatom, sa mlogimi drugimi puntari pred surotnici i naslědnici skupili su strašnu i veliku vojsku, protiva svim věrnim kraljičinoga veličanstva, i navlastito protiva vašemu varošu, koj sverhu svih u věrnosti světi se, kanoti měsec sverhu zvězdah; i kada zaisto znademo, da kaptolom Zagrebački jest sasvim ostavljen bez svakoga čuvarstva, poradi nenazočnosti kanonikah, jerbo su priklopljeni istim puntarom gorespomenutim, i vidimo, i očivesto spoznajemo, da, ako spomenuti kaptolom tako morebiti dojde, u ruke istih takmacah (æmulorum) sva kraljevina Slavinska bi se pocernila, i sverhu svega isti varoš berda Greč bi se zatamanio. Zato poradi toga provideći vama i izmedju vas svakomu pod pedepsom nevěrnosti zapovědamo, da kakoberže ove zapovědi razumēte, sproti hiteći u kaptolom snidjete, istu zidinu, i svu gradju srušajući do temelja izčupate, i u kuće vaše odnesete. Drugačie, ako milost kraljičinu i Markezovu protiva vama neželite ljutu spoznati, da neučinite. Dano na berdu Greč blizu Zagreba dana 1. Ožujka 1387.“

Kolika su zla u Zagrebu posle ove zapovědi bana učinjena, to ja izpisati nemogu; samo to kažem, da je Ladislav ban bio zločesto od zločestih ljudih uputjen, jerbo poslě iznašlo se je, da su kanonici bili nedužni, i bili su u Zagrebu od Biskupa Ivana III-a iz skupštine kerščanah izključeni, i nijedan od misnikah, niti duhovnikah nije smio niti mise govoriti varošanom, niti druge s. Sakramenta njima poděliti. Da je pako zločest někti lažac bana uplašio, to

Digitized by Google

mi odonuda znademo: jerbo Pavo pisac zadarski piše, da je Ivan ban měseca Sěčnja bio u Zadru, da je 13. otišo iz Zadra i opet se 16. povratio; i onda je glas puko, da je Elisabeta umerla. Posle piše Pavo Zadarski, da je biskup Zagrebački Pavo s někojimi gore spomenutimi u Apuliu odjadrio dana 22. Veljače, dana pako 23. istog, da je Ivan ban pram Hervatskoj otišo, koji rado uvěk imao je svoju vojsku sobom; ovoga někoi vidio je pram Požegi putovati s njegovom vojskom. Biskupa pako, koi je neprestano nove savěte s priorom cd Vrane i banom Ivanom kovao, nebiaše u biskupii. Naravno je, da je Kapitul s njom upravljo, uslěd česa su kanonici u duhovnom se poslu po biskupii razišli. Odatle je nětko izveo, da biskup koi je već u Apulii bio, s kanonici novu vojsku kupi, a za Ivana bana su znali da je u Požegi, i da će ju k njemu u Požegu dovesti; ovako Ladislav ban prenaglo prepao se je, i na one sumnje je došo, koje su lažljive bile; u ostalom tako bana Ladislava kako i varoša Zagrebačkoga i svega naroda Hervatskoga věrnost pram Marii kraljici očito pokazuje se iz ovih dogodjajah. Zaisto ovo sada drugi put pokazali su svoju věrnost pram kruni ugarskoj; pervi put u vrěme Bele 4-a kralja, i sada Mariu izbavivši, dočim su Ladislava bana od Severina odabrali, da sve surotnike protiva kruni progoni, poradi šta i Pavo biskup zagrebački morao je iz Zagreba uteći: zaisto, dabi se svi s Ivanom banom i s kraljem bosanskim Tvartkom bili sdružili, Bog sam znade, što bi se s Ugarskom onda bilo dogodilo.

G. I. 1388. Ivan ban, koi je u Požegi ufaćen, od čuvara izpušten u Bosnu je uteko, i Tvartka kralja bosanskoga je nagovorio, da na Hervatsku i Dalmaciu udari i osvoji; Tvartko ga posluša, premda je Maria kraljica njegova tetčina, Elisabeta pako kraljica njegova tetka bila; što ću u dogodjaih kraljevah bosanskih izvoditi. Tvartko dakle pošalje vojsku, Klis i Kotar osvoji, i u okružja primorska navaljivati počme, navlastito Splitjane je na suhu i na moru progoniti počeo; zato Splitjani sa Šibenikom, Skradinom i Bribirom savez načine protiva Tvartku kralju Bosanskomu, jerbo u Sigismundovu pomoć uzdati se nisu mogli. Albert pako od Unga, od Vrane vojsku nije smio odvoditi, da Ivan prior Vranski, koi je bio zatvoren, neuteče. Tvartko hotio je s dobrim gradove primorske pod svoju vlast spraviti, dakle kneza Hervoju pošalje kano poklisara, da gradove primorske nagovori, da se poddadu. Ovaj je mislio, da će se Trogirani pervi kralju pridružiti, jerbo su oni s Tvartkom u velikom prijateljstvu živili,

Digitized by Google

ali kada je Hervoja knez došo u Knin i varoše skup pozvao, Trogirani se takodjer nisu hotěli Tvartku poddati, nego samo poslali su svoga poklisara, i tražili su, kako bi mogli Tvartka s ostalimi varoši primorskimi pomiriti, i zato niti jednoj, niti drugoj strani nisu se hotěli pridružiti. Ovako je ovu godinu ostalo, niti je Tvartko kralj bosanski hotio ove godine više boja deržati, jerbo Sigismundo biskupa senjskoga naměsto sebe u Dalmaciu je poslo; Ladislav pako Lošonc ban Severinski, i čitave Slavinske, to jest Hervatske i Dalmatinske s vojskom velikom na Bosnu je udario, da Ivana bana i njegove surotnike pohvata, ili pobije, koji su se neprestance u strane Hervatske iz Bosne naterkavali, robili, i mloga zla činili; ovo piše Du Fresne u dogadjaih Sigismunda, vadeć iz poveljah podarenih od Marie i Sigismunda, kako naš Kerčelić (pag. 337.) svědoči, po svědočanstvu gosp. Adama Raičani.

G. I. 1388. u Višegradu, Maria i Sigismundo kralj skupa, Ivanu od Kaniže, arci-biskupu izabranomu strigonskomu, i meštru Nikoli Saladinskomu, šopronskomu, i grada gvozdnoga knezu, i Stěpanu, sinovom negdašnjeg meštra Ivana de Kaniža, za odvětke i sve posledke podarili su posědovanja Korpad i t. d. po nevěrnosti Ivana i Ladislava sinovah Stěpana od spomenutoga Korpad, koji na strane Ivana bana, i drugoga Ivana priora od Vrane, koji bijahu krivci uvrědjenoga veličanstva, pridružili su se; navlastito pako spomenuti Ivan Korpad, na strane zemlje bosanske utekavši, i s Hriščani bosanskimi strane kraljestva ugarskog robeći, najposle s Dominikom Datoš i Nikolom Harapk morao se je pobiti, gdě u boju bio je uhvaćen, i u negve okovan u Budim je doveden, ondi po sokacih i križoputju na repu konjskom bio je po svoj varoši vučen, od preoštrog kamenja sve tělo njegovo poderano, onda iz van zidinah grada bio je odvučen, glava mu odsěčena, i tělo na četiri strane razsěčeno kano smerdeća mercina ostalo je.

G. I. 1388. u Višegradu Maria i Sigismundo podarili su posědovanje Haršan meštru Stěpanu sinu Filipa od Konog banu Mačovskomu, po nevěrnosti Ivana, sina Petra Horvata, Ladislava, sina Filipa Zuglaga, Stěpana, sina Nikole Hedervara, rodjakah spomenutoga Ivana Horvata, i Ivana Berisla Graborja priora Vranskoga, sinovca istoga Ivana Horvata, i Franje Berislo, s pomoćjom viteških Gjurja, sina negdašnjeg Andrie Bajnod, i meštra Pavla, sina nekagdašnjeg Ivana bana od Alsana, i Nikole sina istoga meštra Pavla. Vidiš dragi štioče imena mlogih

Digitized by Google

puntarah, i zajedno kako velika bila je obitelj spomenutih Hervatah, koji mloga imanja, i mloga nazivanja od istih posědovanjah imali su, kako po nevěrnosti sramotni i nesrětni postali su.

G. I. 1389. iz početka taki Turci, koji već Romaniu, t. j. negdašnju Traciu, i svu Serbiu pod harač su natěrali, počeli su opet kupiti se, i car Amurat, hoteći sa svim Lazara despotu, pod svoju vlast spraviti, boj navěsti. Lazar nemogući sili turskoj suprot stati, Tvartka kralja od Bosne u pomoć pozove, i ovako srětno Turke dana 20. Lipnja priobladali su; što Tvartko kralj Trogiranom obznanjuje kano svojim priateljem, kako Lucio iz pismospravah Trogira varoša je izpiso na sledeći način:

„Plemenitim i providnim ljudem, gospodi knezu, sudcem i zboru varoša Trogira, priateljem najdražjim Stěpan Tvartko po božjoj milosti Rascie, Bosne i Primorske i t. d. kralj. Priatelji najdražji! da ovih danah kralj kraljah, i gospodin sviuh, čuvar naš, koi uvěk svoje pomaže, čuva, brani i zaštituje, nam puku svomu ukazao je svoju milost, dà se spominja, da se slavi sverhu toga i štuje od sviuh vas, navlastito njegovih zakonošah, jerbo nam dopusti predobiti onoga ponositoga Sotone sina, i dušmana kerščanskoga imena, i svega čověčanskoga pokolenja, najvećma kerščanskoga, i spasonosne věre nepriatelja nevěrnoga Amurata, koi sebi već mloge podložio bijaše narode, i svaki dan glavu kano Aspis zmia podiže, i kano slipić (vipera) priljuta zmia, iz otvorenih ustah jed izbljuvati sa svom snagom tersi se, bori se, nakanjuje sve kerščane, i zakonoše spomenute věre pobuniti, nasernuti, saterti i iztemeljiti, i koi već bijaše došo krajine naše u dělu da pobuni, odredivši i naumivši i poslě napadati na vaše sa dvěmi sinovi i naslědnici svojimi Turci. Ali evo kad s njima boj započesmo dana 20. měseca Lipnja, sad prošastoga dana s božjom desnicom, pomoćnicom našom, i nama milostivno na pomoć budućom, pobismo ih sa svim proslavljenjem, na polju preobladasmo i na zemlju bacismo izsěčene, i malo je od njih živih ostalo, Bogu slava, premda i s pomorom někojih od naših, ali opet ne mlogih, što vami, kano našim dobrovoljnim priateljem iz stanovite zaufanosti prama priateljstvu vašemu, po našemu čověku, i poslaniku javljamo i vami na radost i veselje obznanjujemo, i nas prikazujemo na sva vami draga dragovoljno učiniti. Dano u dvoru našemu Sutište dana 1. měseca Kolovoza godine 1389."

Ove godine iz početka Ladislav Lošonc ban Hervatski, kada su Bosanci s Turci boj deržali, iz bosanskih

Digitized by Google

stranah s vojskom je u Primorje došo, i tělo Elisabete kraljice iz Zadra u Ugarsku odpremio, kako Kerčelić iz Pavla zadarskoga pisca piše, i Du Fresne to isto spominja. U isto vrěme vojsku svoju pram Vrani je poslo, koju Albert Ung je obsedjenu već čitavu godinu dana, i Ivana Palisnu priora zatvorena u njoj deržo. Ondi je oštar boj bio; knez Anc, koga Ladislav ban Albertu na pomoć je bio poslo, hotio je silom Vranu osvojiti, ali Ivan Palisna iz grada s svojom vojskom udari, sam kneza Anca svojom rukom ubije, ali i on ljutu ranu zadobije; vojsku opet Alberta i Anca odbije, i u grad se zatvori. Ali Albert opet Vranu obsědjenu je deržo, dokle Tvartko kralj od Bosne, ponosit što je Turke pobio, svoju vojsku nije poslo, koja vojsku Sigismundovu od Vrane je odbila, i u Nin odneti se je prisilila; onda Ostrovicu i Klis je zadobio, koji gradovi iz dobra kralju Bosanskomu predali su se, poslě je u polja Zadarska i Splitska navaljivo. Ovako se je vojska Sigismundova, koja je većom stranom iz Hervatah i Primoraeah bila sastavljena, razišla, jerbo varoši primorski svoje okružje morali su braniti.

G. I. 1390. Ivan Palisna prior od Vrane, koi prošastne godine bio je ljuto ranjen, jest umro; ovako Du Fresne. Ove godine varoši primorski, koje Tvartko kralj bosanski jednako je silio, da se poddadu, poslali su poklisare k Sigismundu kralju, da im pomoć pošalje; ali Sigismundo koi u Poljskoj imao je posla, pomoći dati nije mogo; odkuda je slědilo, da svi varoši Primorski Tvartku kralju Bosanskomu predali su se; onda svu Albaniu, Hercegovinu zvanu, sve Primorje, kanoti Klis, Ostrovicu, Split, Trogir, Šibenik, Hvar, Brač, Kotor, i sva města zadobie, i varošem primorskim povelje i pravice potverdi, poslě toga Detrić Bubek ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske s vojskom Knin grad obsědne. G. I. 1391. Tvartko kralj Bosanski je umro, na město njegovo Stěpan Dabiša, sin kopilan Stěpana, brata Tvartkova, kralj postane. Ovaj nije bio iz perva od sviuh Bosanacah za kralja spoznan, ali Dabiša Sigismundu kralju pod obrambu uteče se, i ovako drugu stranu predobie, jerbo Vukša ili Vulko ban Bosanski Sigismundu prignut je bio, koi je u Zadru věčnik prie još u vrěme Tvartka postao. Ovako se je Dabiša kralj utverdio i počeo s Sigismundom dokančati, da njemu krajine Hervatske i Primorske povrati, ali jedno za drugim, zlo je slědilo.

G. I. 1392. Maria kraljica umerla je, kako naš Kerčelić piše, u měsecu Svibnju i u Varadinu sahranjena, a

Digitized by Google

preučeni Pray piše, da je g. I. 1395. umerla, ali gledom na dogodjaje, koje Sigismundo s Hedvigom sestrom Marie, porad kraljestva Ugarskoga je imo, to stajati nemore, jerbo preučeni Pray u mlogih městih u kroniki je falio; zaisto poslě smerti Marie u kraljevini Ugarskoj i Hervatskoj velika buna nastala je; Hedviga kraljica Poljska, sestra Marina, po pogodbi g. I. 1382. učinjenoj hotěla je kraljica ugarska biti; za nju je bio primas i arci-biskup Strigonski. Druga strana za Alberta vojvodu od Austrie je stala; Papa pako s odvětkom Ivana bana, i Palisne priora Vrane za Ladislava Napuljskog su stranku radili: nu svi ostali velikaši od hervatske kraljevine i plemeniti stajali su za Sigismunda kralja, i to pravedno, jer su se svoje zakletve deržali i njega kao zakonitog kralja spoznavali. Sigismundo od Hervatah siguran naj prie s Hedvigom je bez svakoga boja doveršio: zatim hotio je s Dabišom kraljem bosanskim mir načiniti, i već Vukša ban Bosanski g. I. 1393. města někoja u Hervatskoj Sigismundu je povratio, kada na jedanput glas dobie, da Bajazet car Turski svu Valakiu je zaokupio: Sigismundo onda vojske koliko je trebalo sakupi i u Valakiu otide, gdě s vojvodom od Valakie Mirčetom dogovore najprie imade, s njim savez učini, i primi ga pod obrambu, zatim s vojskom proti Turčinu podje; što čujući Turci na drugu stranu Dunava odneli su se, i ovako svu Valakiu od Turakah oslobodi, Nikopolje otme, i u ruke vojvodi od Valakie predade. Ova Pray da su g. I. 1395. dogodila se, piše, ali da je falio, dole niže pokazati ću.

G. I. 1394. načinio je mir, i Dabišu kralja Bosanskoga pod svoju obrambu primio, koj bojeći se i sam Turaka, sve krajine i města od Hervatske pod krunu kralja Sigismunda je povratio, za města pako primorska jesu pogodbu načinili, da poslě smerti Dabiševe kralj Ugarski sva města zadobie, ovo isti Sigismundo u svojoj povelji svědoči ovako: „Dabiša kralj od Bosne k našemu u osobi došavši veličanstvu, sebe i svoje podložnike nama i svetoj kruni ugarskoj je podložio i izrekao, koja izveršivati imade.“ Pray in Not. 35. peg. 189. Uslěd toga je iste godine Sigismundo Trogiranom povelju dao, a Splitjani su ga u običih poslovih kao zakonitog kralja spoznavali, kako Farlat piše: „G. 1394. Ind. II. 17. Aug. kada je kraljevao prejasni princip i gospodin naš naravski, gospodin Sigismundo po božjoj milosti Ugar. Dalm. Hervat. kralj slavni.“ Zločesto indi piše Lucio, da nisu Splitjani od g. I. 1394. nikakvoga kralja u svojih věčih spominjali; pověrovano ondi znademo, da Sigismunda Hervati i Primorci za svoga naravskoga kralja

Digitized by Google

spoznavali su, ali i Dabiša kralj bosanski, i svi Bošnjaci njemu bili su prignuti, jerbo on svom snagom pomogo je Dabiši kralju Bosanskomu Turke iz Bosne protěrati; što se je po svoj prilici dogodilo g. I. 1391. kako Pray spominja, da je Turke iz Srěma protěrao: u ono zaisto vrěme poslao je Sigismundo Gojka Marnjavića vojvodu s hervatskom vojskom Bosancem na pomoć, koi se je tako junački s Hervati deržo, da je Bajazeta cara Turskoga pobio, i iz Bosne protěro: poradi šta Dabiša kralj Bosanski, i svi vojvode Bosanski spomenutoga Gojka Marnjavića načinili su za plemića od Bosne, i podarili su mu Fojnicu, i Godalsko polje u Imotskom okružju, blizu Posušine, i podario mu je Dabiša kralj povelju slědeću: „U ime otca i sina i svetoga duha, Amen. Štěpan Dabiša, po milosti božjoj kralj od Serbie, Bosne i Primoskih stranah, na znanje dajemo svakomu, komu ovo znati potreba će biti: da po milosti gospodina moga Kèrsta prigodilo se je meni gospodovati u zemljah otacah i dědovah naših, podarujuć milošće naše po pismih, navlastito věrnim slugam: onda takodjer predstavio se je pred kraljevskim veličanstvom čověk plemenit, svakoga poštenja vrědan, knez Gojko Marnjavić moleći veličanstvo kraljevsko, da njemu bi podario na pismu plemenštinu za njegovu věrnu službu; navlastito, nami je služio Gojko Marnjavić, sluga Sigismunda kralja, i onda Nami je poslúživo, kada je došo Bajazit s Turci, i porobio je Bosnu strašno, i stajo je u Naglasinci, i pokvario je Bosnu, i onda je došo Gojko Marnjavić, i pomogo je nam Turke pobiti, i mlogo službih je učinio Sigismundu kralju od Ugarie, i meni kralju Dabiši, i svoj deržavi kraljevine Bosanske, koje službe je učinio po rěči Sigismunda kralja, i ja kralj Dabiša bio sam skupa sa svom deržavom Bosanskom, i sa svimi Bosanci, i s podpunim věćem učinio sam sa svom deržavom kraljevine Bosanske, i jesam dao i prikazo, i zapiso Gojku Marnjaviću Fojnicu, i Godalsko polje, u Imotskom okružju, blizu Posušine: na pismenom dao sam Gojku Marnjaviću, i njemu, i njegovomu poslědku, i poslednjemu odvečtvu, na věke věkah Amen. Na pismeno dao sam Fojnicu, i Godalsko polje, sve sa svima, ništa neoduzimajuć, sa svimi zemljišći, sa svimi medjami, sa svimi berdinami, sa svimi vodami, sa svimi zvěrališćih, šumami, sa svimi lovinami zvěradi, sa lovinom pticah, sa ribariom, sa svimi dobri spadajućimi, koja su sverhu zemlje i u zemlji stalno zapiso sam Fojnicu, i Godalsko polje Gojku Marnjaviću, njemu, i njegovom ostanku, i posledkom slědećem na

Digitized by Google

věke věkah Amen. I svaki kralj Bosanski nje mora čuvati, i braniti od svakoga čovčka, i svaki kralj Bosanski mora za njega pravdati se protiva čověku svakomu, i pismovlastje ovo potverditi i braniti, Gojka Marnjavića, i njegovo posledničtvo, i ostale naslědnike na věke věkah amen, posědovati Fojnicu, i Godalsko polje uvěk. Koje stvari jesu svědoci, deržave Bosanske; zbornici kraljevine Bosanske: princip Pavo Radinović s bratjom, Palatin Sandali s bratjom, princip Marko Radojević s bratjom, princip Priboje Masnović s bratjom, princip Radoslav Pribinić s bratjom, Tepak Batalo s bratjom; od doljnih stranah: Palatin Hervoja s bratjom, Pavo Klesić s bratjom, princip Stěpan Ostoić s bratjom; dvorski Tribocio: Palatin Vladko s bratjom; od Helmske zemlje: Gjuraj Radivojević s bratjom, princip Gjuraj Milatović s bratjom; od dvora, Marsalko dvorski: Ostojića Obrinović s bratjom; iz Hervatske pako Marsalko princip Ivan Cubretić s bratjom. I ovcmu potverdjenju nikada suprotiviti pod věrom kraljevskom: i za veće svědočanstvo ovoga lista dali smo pod našom visećom pečatjom. U godinah gospodina našega Isukersta hiljadu tristo devedeset četverc, měseca Travnja drugoga dana, u našemu dvoru u Sutiski. Kralj Stěpan gospodin Dabiša i t. d. u imenu gospodina Amen" Ovo pismeno vlastje bilo je popisano na pargameni slovim Cirilskimi u jeziku ilirskom. (Kerčelić Per. 3. str. 248). Iz svědočanstvih gori navedenih moj štioče moreš znati stališ Hervatske i Bosne i skupa da je Sigismundo mloge i težke kod kuće ratove s puntari, i poslě s dušmani Turci imo, dapače i sveudilj od velikašah uznemirivan bio po smerti Marie. Medju ovimi bio je najpreuzetnii Stěpan Konti, nu skupo je platio svoju preuzetnost. S ovim je sva nezadovoljnost u Hervatskoj prestala, te kada bi na taj način od strane Hervatah i Dabiše kralja Bosanskoga bio sěguran, navěstiti dade občinski obodvih kraljevinah sabor u Križevcih; od ove godine pisci različito pišu: učeni Pray na g. I. 1398. ovaj sabor spominja: ali Kerčelić iz Pavla Zadarskoga očito pokazuje, da je bio g. I. 1395. oda šta Pavo pisac ovako piše:

G. I. 1395. u utorak dana 26. Veljače u Križevcih, koi varoš, kano slobodni i kraljevski opet od Sigismunda potverdjen, kako se iz povelje Sigismunda vidi, u kojoj očituje, da je onaj varoš od Kolomana kralja ugarskoga na slobodni i kraljevski varoš bio podignut: u dvoru Gospodina našega kralja bio je izsěčen Stěpan Lacković, sa sinovcem svojim od někojih baronah ugarskih. Od šta došla je věst u Za-

Digitized by Google

dar dana 6. Ožujka.“ — Od ovuda očito je, da je sabor u Križevcih měseca Veljače g. I. 1395. deržan, i jako strašan i kervav bio, jerbo Lackovića nekdašnjega bana i vojvodu Transilvanie po imenu Stěpana, i njegovog sinovca velikaši izsěkli su, i njihova tělesa kroz prozore na ulicu bacili. Što su u onom skupu dokončali, Kerčelić u kratkom spominja, on bo je pri ruci imao saborske odlučke; samo žali, da ih je nesmotreno izgubio; nu na koliko se spominja: bio je na ovom saboru palatin Eustakio Ilšva, pokolenje Garah, knezovi od Cilja, primas kraljevine i mlogi biskupi, odredili su i dokončali 1-o da Sigismundo pravoredni i zakoniti kralj od Ugarske, i sve Slavonie jest, i ostane. 2-o Povelje su i pravice posebno za kraljovinu Ugarsku, a posebno za kraljevinu Slavonsku potverdjene. 3-o Sudbeni sastanki, koi su već bili zapušteni, opet su naredjeni, i za Dalmatine město sudbenih poslovah varoš Knin odredjen, i za komisare kraljevske Ivan Gara biskup zagrebački, i brat njegov s knezom od Kerbave odredjeni. 4-o Ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske Detrić Bubek bio je imenovan, za strane ugarske palatiń i primas Ivan Kanižaj kano sudci bili su naredjeni. U ovom skupu Hervati od Sigismunda tražili su, da oni u sudbenih dogodjajih samo na sud Bana svoga dužni su dojti, što već i od Ludovika I. zadobili su, kako u njegovih dogodjajih spomenuo sam, gdě oni očito pokazali su, da Hervatska i Dalmatinska jest posebno vlastno za sebe kraljestvo, koje pod svojimi pravdami ubstajati mora, zato isti Ludoviko kralj njim povelju je podario, da Hervati s ove strane Drave nijednomu sudcu nisu podložni, ako ne u onih, koja po Banu nebi se mogla raspraviti, uprav na kralja mogu molbu dati, i pred samoga kralja na sud iti. Na jednaki način i Sigismundo kralj različite kraljevine Ugarsku i Slavonsku (razumi Slavonie čitave, to jest Hervatske i Dalmacie) spominja ovako u odredjenju svomu (dekretu) milostivomu g. I. 1403. Odredili smo: sa svima puntari, takmaci i suprotivnici našimi u kraljevinah Ugarskoj i Slavonskoj, i u stranah Erdeljskih postavljenimi pravi mir načiniti.“ Zaisto u vrěme Sigismunda Erdeljci (Transilvanci) više s Hervati, nego s Ugri bili su sdruženi, dapače Hervati vlastite svoje sabore osebice deržali su: kako to odredjenja kraljestva Slavonie čitave svedoče, od g. I. 1398. 1403. 1412. 1415. 1418. 1429. i 1434. Ovu godinu 1434. Sigismundo kralj dao je osobitu zapověd, da zapovědi zapovědajuće (Mandata praeceptoria) palatina, i arci-biskupa, za što bo pravoredni sudci bi bili, kano i ban prime se u Slavonii: ali na ovo taki Hervati odgovorili

Digitized by Google

su; da u saboru god. 1395. u Križevcih deržanom odredjeno je, da palatin i primas, to jest arci-biskup oštrogonski, pravoredni sudci odredjeni su samo za kraljevinu Ugarsku, za kraljevinu pako Slavonie pravoredni sudac da je odredjen ban od čitave Slavonie, to jest od sve Hervatske, i Primorske ili Dalmacie. Od ovuda g. I. 1435. u odredjenju 6-om (Decreto 6-o) članku 1-om (Art. 1.) poznanence pravoredni sudci naredjeni su, medju kojimi je ban Dalmatinske i Hervatske, i opet Slavonie i Mačvie. Ovo videći Dalmatini zahvalili su se, i nisu hotěli biti gori od Slavonie, zato i oni hotěli su imati svoju sloboštinu i svojega bana, odkuda i Dalmatini bana svoga Nikolu Gara dobili su. — Evo vidiš, dragi štioče! kada i kako iz jedne nerazděljene kraljevine Hervatske, postale su tri, Slavonia, Kroacia, Dalmacia; i ove sve tri kraljevine nisu niti polovicu starinske Hervatske kraljevine činile, jerbo Běla Hervatska u staro doba svu Krajnsku, Štajersku, Karintiu i sve do vrila Dunava je zasěgala, ali i ovo razděljenje Hervatske Ugri su uzrokovali, jerbo hotěli su nad Hervati vladati, i i protiva njihovim običajem s njima gospodariti, oni pako nisu se niti u najmanjemu popuščati hotěli, jerbo bili su jaki, i u poglavicah, i u množtvu puka. Ova u napredak zato sam popiso, da se znade, kada se je razděljenje u Hervatskoj započelo; posle vidit ćemo, kako još veća nesloga i razterganje hervatske kraljevine je postalo.

G. I. 1396. Sigismundo, od Manuela Paleologa II. cara Carigradskoga pozvan na pomoć protiva Turkom, koji već svu Bugarsku i Traciu zadobili su, i Carigrad obsěsti odredili, po svoj kraljevini vojsku je skupio, u Dalmaciu došo, u Ninu se je zaderžo, i Zadranom poslanika odpravio, i dobio od njih jednu trojveslarku galiu u pomoć, ovako s jakom vojskom blizu Nikopolja dana 20. Serpnja nesrětno se je s Turci pobio: vojska njegova izsěčena i rastěrana a on jedva sa svojimi dvorjanici u ladju sědnuvši, po Dunavu u cerno more, i odaule u Carigrad je uteko. Ove iste godine Stěpan Dabiša kralj Bosanski je umro; na město njegovo Tvartko Tvartković, sin, ali kopilan Tvartka kralja pravoredno za kralja je posto, ali Ostoja Kristić, iz pokolenja Jablanovićah velikaše bosanske pobuni, njima na nos bacajući, da Tvartković nije sin Tvartkov, već da je podmetnut, odkuda na tri strane Bosanci razděljeni bijahu; jedni Tvartku pram Serbie, drugi Hervoji vojvodi pram Hervatskoj, ostali pram Primorju Ostoji ostali su věrni, zato i Ivan, ban nekdašnji Hervatski, i sa svojimi surotnici postao je sada slobodnii, i s Ivanom, sinom pokoj-

Digitized by Google

noga Palisne priora Vrane, koj takodjer Vranu je posědovao, počeli su Hervate i Primorce puntati protiva Sigismundu, da, jerbo Maria bez odvětka je umerla, drugoga za kralja odaberu, što s tim lasnie na svoju stranu okrenuli su, jerbo Sigismundo se je nesrětno s Turci pobio, i u kraljevini nije bio, niti se je znalo gdi je.

Ove iste godine kada Ivan biskup Zagrebački, i Ivan Gara knez Kerbavski, i brat bana Nikole u Zadru su se zaderžali: varošani gornjeg varoša zagrebačkoga u nedelju taki slědeću prie svetkovine blaženoga Tome apostola (neznade se iz kojega) uzroka po dogovoru prie deržanom, skupili su se i oboružjali, i kako zvona s. Marka cerkve za zvonila su, svi skupa oboružjani s barjaci na Kaptolom Zagrebački udarili su, sve kuće kanonikah porobili, někoje porušili i popalili, mloge duhovne i světovne nemilo izbili, izmercvarili, i někoje do smerti pobili; poslě na grad biskupov, i istu cerkvu stolnu s. Stěpana kralja, hoteći i grad i cerkvu porobiti, ali od biskupovih ljudih bijahu odbieni i protěrani. Ovako spominja Kerčelić (Part. 1. c. 13. pag. 145.)

G. I. 1397. Sigismundo iz Carigrada po mlogih neprilikah težko u Dubrovnik dojde, odanle u Knin, gdě povelje dane 6-o Veljače potverdi. Ovde Sigismundo budući, Nikoli Gari banu Hervatske i Primorja rado dao je zapověd, da vojsku sakupi, i na puntare, koji još u Bosni u gradu Dobor zaderžavali su se, i koji s Ladislavom Napolitanskim dogovore deržali su, i na sve strane Hervate i Ugre bunili su, da Ladislava Napolitanskoga za kralja proviču, i koji s istim Bajazetom turskim carem dogovore deržali su, da on kćer svoju za Ladislava udade, i ovako istu kraljevinu ugarsku pod svoju obrambu uzme; ovo pako samo radili su, da Sigismunda iz kraljestva izbaciti mogu, zato Sigismundo oštru zapověd je izdao, da se puntari na svaki način pofatati ili ubiti moraju; Ban dakle Nikola Gara s Hervojom bosanskim vojvodom koi Sigismundu bio je još prignut, dogovori se, puntare počme progoniti; najposlě kada su se u grad Dobor zatvorili, grad obsědne, upali i poruši, i puntare pohvata, koji svi na zapověd Sigismunda u okružju Garenskom bili su posmicani, ovo svědoči Kerčelić iz gosp. Adama Rajčani (pag. 338.) gdě ovako pise: „Godine 1397. dana 4. Ožujka Ivan ban sin Petra Hervata, i drugi Ivan prior od Vrane, sin Ivana Palisne pervašnjega puntarskoga vodje u okružju Gorjanskem po Sigismundu pedepsani su, skupa s Stěpanom sinom nekdašnjega Dionisia bana Simontornje, Stěpanom vojvodom, sinom

Digitized by Google

Stěpana, sina Lacka od Čakovca, sa sinom nekdašnjega Nikole vojvode, sina spomenutoga Stěpana i sina Lackovića spomenutoga od Debregest.“ Ovo su bili puntarah vodje, od kojih Pray iz Turoca na godinu 1393. da ih je Sigismundo kralj do 32. smaknuti dao, piše; ali da godine 1397. poginuli su Adam Rajčani u pismenospravah kraljevskih rado je iznašo, i istim dogodjajem jest priličnie. Ovo je bio uzrok, da poslě još veće surotstvo protiva Sigismundu kralju se je podiglo, jerbo smaknutih rodjaci i prìatelji svi protiva kralju počeli su vapiti, da je kervolok; odovuda svakojaka potajna kovarstva započela su se.

G. I. 1398. surotnici, kako Du Fresne svědoči s Ostojom se pridruže, i s Filipom Ladislava kralja poslanikom, i sa varošah primorskih poklisari u Knin skupe se, i ondi dogovore deržali su, kako bi Ladislava Napolitana za kralja od Ugarske utverditi mogli. Pervi Zadrani poradi otoka Paga k Ladislavu priklone, Sigismund ovo čujući, Ivanu Marotu banu od Mačve zapovědi, da na Hervoju udari, Trogiranom takodjer piše, da mu zidolomce (balistarios) pošalju: što knjiga Sigismunda svědoči, koja se ovako sveršuje: „dano u Požegi na dan s. Trojstva godine Gospodina 1398.“ Preučeni Pray piše, da je Hervoja s Turci sdružio se, i da je polje požežko robio, i da ga je ban M čovski preobladao, i preko Save potěro; ali preučeni Pray rado nije znao gdě je polje požežko, i da je Sigismundo kralj onda iz Požege piso.

G. I. 1399. Sigismundo koi je već pervašnje godine tražio da Zadrane věrne sebi zaderži, ove godine 1399. je njima otok Pag na deset godinah obećo, samo da mu věrni ostanu; ali velika nesloga po svih varoših primorskih je bila, u Splitu na dvě strane bili su varošani razděljeni, na nutarnje i izvanske; nutarnji stojali su za Sigismunda, a izvanjski bili su protiva Sigismundu; na jednaki način ostali varoši primorski, sva Hervatska, i Ugarska na dvě strane bile su razděljene, jedna strana za Sigismunda, druga protiva Sigismundu. Preučeni Pray iz Turoca piše, da je Sigismundo ove godine bio zatvoren; ali stojati nemore, jerbo Kerčelić iz Pavla zadarskoga pisca, kojem i Du Fresne tako se prilaže, to drugačie sve je pobilježio, iz koj'h i ja ova, i pervašnja izvadio sam, domaćim pako bolje se mora věrovati nego stranjskim.

G. I. 1400. Sigismundo išo je u česku poradi Venceslava brata, koi je bio iz carskoga dostojanstva izbačen; ovo je Kerčelić iz Spondana i knjige Sigismunda kralja izvadio, u kojoj Sigismundo Bonifaciu IX. je piso, i gorko se tužio, da premda on s bratom svojim i Urbanu IV. i Bonifaciu ta-

Digitized by Google

kodjer uvěk nagnut je bio, po svem tom da Bonifacio IX. Papa ništa drugo neradi, nego samo, da obodvoicu njih od vladanja skine, i Ladislavu kralju Napolitanskomu kralještvo ugarsko priskerbi; od ovuda očito je, da Sigismund još nije bio zatvoren, kada je ova piso. Du Fresne pako piše, da su Zadrani s obećanji Ladislava kralja napolitanskoga, i Ostoje kralja bosanskoga navučeni g. I. 1400. s Hervojom, (koi drugačie Horvatić i Vučić zvao se je) vojvodom od Bosne sudarili se i privoljili, i da su, zadobivši od Hervoje věru, da će ih on protiva svakim nepriateljem braniti, njegovomu surotstvu pristali g. I. 1401. u ono zaisto vrěme kada Sigismundo kralj od surotnikah nevěrnih, puntarah u Sikloški grad bio je zatvoren; od ovuda očito je, da je Sigismundo g. I. 1401. bio zatvoren.

G. I. 1401. primas ugarski i někoji biskupi sa ostalimi dušmani, i surotnici dogovore se, da Sigismunda smaknu, s ovom odlukom u Budimu u sobu kralja unidju, ali na oštriu Sigismusda rěč uplašeni, kako Kerčelić iz Aenea Silvie svědoči, Sigismunda s pogerdnim ubojstvom nisu smaknuli, već su ga ufatili, i sudu palatina podložili. Palatin u ovo vrěme, kako presvětli Ištvanfi iz Turoca svědoči, bio je Nikola Macalj, koi u ime sviuh odsudu sužanjstva Sigismundu kralju je izgovorio; ovako, koji su ga tužili, oni su ga i obsudili; tužbe bile su, da je kod Nikopolja vojsku izgubio, da je mloge smaknuti dao, da je raspuštenoga života bio, da je stranjske većma ljubio, nego Ugre, i iz ovih uzrokah najprie u Višegrad u tamnicu njega bace. Po zlotvornom i nepoštenom ovom dělu mlogi velikaši od Ugarske, navlastito pako od hervatske kraljevine pram svom kralju na miloserdje bijahu ganuti, osobito Nikola i Ivan Gara, i Celjski knezovi, i Eberhard biskup zagrebački, i knezovi Frangepani. Ovi su stali za Sigismunda kralja, i kako Kerčelić piše, da su Vladislava kralja od Poljske, i Alberta vojvodu od Austrie po poslanicih molili, da oni s vojskom u Ugarsku dodju, za kralja osloboditi: preučeni pako Pray piše, da su někoji kralja Vladislava, drugi pako Alberta vojvodu za kralja izabrali, i na kraljestvo pozvali; ovo bilo, kako bilo, nu ono je istinsko, da po nagovoru Nikole Gare, Sigismundo kralj iz Višegrada u Sikloš bio je doveden, i ondi u tamnicu po svědočanstvu presvětloga Ištvanfia osamdeset aršina duboku bio je zatvoren. Kada Sigismundo kralj na takovi način već bio je u strane Slavonie doveden, Eberhard biskup zagrebački sve knezove i plemenite moli, i nagovara, da za Sigismunda svoga zakonitoga kralja, kojemu věru po zakletvi već da-

Digitized by Google

li su, stanu. Pervi dakle knezovi od Kerka, Senja i Modruše za Sigismunda stranu podignu se, ove gledom ostali knezovi i plemeniti. Knezovi Gara biahu gospoda od svega Srěma, a i knezovi Celjski, već prie za Sigismunda stali su bili: sva dakle Hervatska tražila je, da se Sigismundo iz sužanjstva izpusti. Palatin Marcali bi u stisku natěran, i neznade što bi radio, bojac se je i on, i sva suprotivna strana, da Sigismundo kralj, kada bude oslobodjen, njima neosveti se, ali i ovom knezovi Gara doskočili su, jerbo Nikola i brat njegov Ivan Gara sami sebe za kralja Sigismunda poruke i jamce (obsides) dali su, i tverdno obećali, da od kralja svima milost, i oproštenje izmoliti će-ju, na ova obećanja i poručanstva kralj iz duboke tamnico izvede se g. I. 1402. neznade se kojega měseca; jerbo pako preučeni Pray očito pokazuje iz knjige Sigismunda kralja, kako sabor sviuh stališah je deržo u Požunu, kada se je iz Ceske povratio; u kojemu Alberta vojvodu od Austric za svoga naslědnika u kraljestvu ugarskom s dozvoljenjem sviuh stališah je imenovao i odredio. Dano u Požunu na dan sv. Križa g. I. 1402. Od kuda bi slědilo, da je Sigismund kralj prie měseca Rujna iz sužanjstva bio oslobodjen.

U vrěme sužanjstva Sigismunda kralja Zadrani, kada su věru od Hervoje zadobili, da će on njih protiva svakom nepriatelju braniti, sproti Ladislavu u Napulju na glas dali su, što se je sa Sigismundom dogodilo, i njega su na kraljestvo pozvali; Ladislav bojeći se Mletčanah, predade jim otok Korčuru za trideset hiljadah dukatah s tom pogodbom, da slobodno po moru u Zadar brode; ovo se je dogodilo kako Lucio piše g. I. 1401. dana 16. Kolovoza.

G. I. 1402. Ladislav Alojziu Aldamariška s galiami pošalje, kój dana 27. Kolovoza u Zadar dojadri, i barjak Ladislavov podigne, poslě s Hervojom se dogovori, Vranu predobie, i 30 vojaka u Vranu za obrambu postavi. Poslě Trogir, Split, Šibenik, i svi otoci zastavu Ladislava podignu, i svima u ime Ladislava kralja potverdi povelje.

G. I. 1403. Sigismundo kralj Pavla Bissena s vojskom u Dalmaciu pošalje, ali Hervoja vojsku banovu pobije, bana Pavla uhvati, i Aldamirišku u Zadar pošalje; pobili su se kod Bihača, dana 5. Veljače 1403. poslě toga dogodjaja Ladislav kralj Napolit. u Zadar dojadri, i bio je po poslaniku pape u Zadru krunjen za kralja ugarskog iste god. 1403. što Rajnaldo kod Lucia iz Teodora ovako svědeči:

Bonifacio u istoj 14-oj godini papinstva svoga spomenutoga gospodina Ladislava kruniti dao je za kralja ugarskog u varošu Zadru, gdě na město Jadrensium zlo-

Digitized by Google

često pišano je Jaurensium! Godine iste poslě krunjenja darovao je povelju Trogiranom i Sibeničanom, da grada nikakvoga neće dati zidati u njihovih varoših, koja povelja ovako se počimlje: „Ladislav po božjoj milosti Ugarske, Jerusalima i Sicilie, Dalmacie, Hervatske i t. d. deržave Forkvalkven, i Pedemonta knez i t. d. Dano u Zadru godine Gospodina 1403. dana 19. měseca Listopada.“ U to vrěme Sigismundo kralj dao je dekret, u kojem svim surotnikom, i koji god su po Ugarskoj, Erdelju, Hervatskoj i Dalmacii protiva njemu sagrěšili, milošću i oproštenje, odkuda mlogi iz svih kraljevinah, k Sigismundu kralju povratili su se, što čujući Ladislav dozvao je Hervoju k sebi, njega za kneza od Splita, i od bližnjih otokah je načinio, i za svoga naměstnika, vice-kralja od sve Dalmacie i Hervatske imenovao, on pako iste godine u měsecu Studenu u Siciliu se je u Napulju povratio.

G. I. 1404. proglas protiva onim, koji Ladislava Napolitana za kralja izabrali su, izdao je godine slědeće 1405. sve povelje Ludovika kralja, Marie i Elisabete, zapovědio je da se njemu za potverdjenje predlože, drugačie da će nevaljane biti, poradi šta mlogi k Sigismundu povratili su se, navlastito kada istu godinu sabor je deržo, u kojem je dokončano, da svi koji god věrnost svoju pram kralju zaderžali su, ili koi kralju takodjer bili su se iznevěrili, ako poslě kralju povratili su se, i pokazati mogli budu, da su od kralja milošću i oproštenje zadobili, i poslě toga věrni kralju ostali; imanja, posědovanja i spailuke svoje nadalje podpuno i stalno zaderži, koji pako jedno ili drago pokazati neće moći, da oni sva imanja i posědovanja, dapače i sve ufanje takova ikada zadobiti izgubiti će.

Ove godine 1405. na sverhi, ili 1406. na početku Sigismundo kralj uzeo je Barbaru, kćer Hermana kneza Celjskoga, iz Zagorja za ženu, i postao je knez ovaj tast Sigismunda kralja, ban od sve Slavonie, to jest od sve Hervatske i Dalmacie; ovo svědoči na g. I. 1406. njegov napis, koji ovako glasi: „Herman Celja, Ortenburga i Zagorja knez; Dalmatinske, Hervatske, i čitave Slavonie ban; gubernator biskupata zagrebačkoga, Sigismunda kralja tast.“ Što něgdi preučeni Pray iz Vindeka na g. I. 1408. je piso, ono stojati nemore.

G. I. 1406. Tvartko Skara Ostoju je preoblado i progonio, i onaj Tvartko k Ladislavu kralju je uteko, od njega potverdjenje i obrambu tražeći, i od Ladislava je potverdjenje zadobio, koje ovako se sveršava: „Dano u gradu

Digitized by Google

našem blizu Napulje god. Gospodina 1406. dana 26. Kolovoza.“ (Luc. Lib. 5. c. 5.) Ali ovo, niti Ladislavu, niti Tvartku nije ništa pomoglo, Ladislava strana svaki dan slabia bivala je, jerbo Rabljani po nagovoru kneza od Kerka na stranu Sigismunda pristali su; Sigismundo takodjer sa Stěpanom Rascie kraljem sdružio se je, i boj protiva Turkom podigo.

G. I. 1407. Sigismundo kralj dodje u Hervatsku, u to vrěme Rabljani sve vojake Ladislava iz svoga varoša protěrali su, i ovako veća strana Hervatske k Sigismundu pridruži se, Turke koji Tvartku protiva Ostoji na pomoć došli su, pobije i rastěra, onda gradove Srebernik i Dobor pridobije, i mloge Bosance, medju kojimi i Tvartko bio je, pohvata, Tvartka u Ugarsku sužnja odvede, ostale do sto dvadeset i šest dao je posmicati, i u potok mimo tekući baciti; od ovoga vrěmena, i Hervati i Bosanci počeli su mirnii bivati, i isti Hervoja bojeći se Sigismunda kralja počeo je misliti, kako bi se mogo s Sigismundom sdružiti, i ovo isto da učine, Bonsancem je světovao, što je i slědilo; zato od Sigismunda povelju je dobio, u kojoj mu je kneštvo od Splita, i od otokah potverdio.

G. I. 1409. Sigismundo kralj na Trogirane, i sve primorske varoše knjigu je piso, u kojoj svekolike nagovara, da barjake kraljestva ugarskoga podignu, i poklisare k njemu pošalju; knjiga se doveršuje „Dano u Budimu, na dan trih Kraljah 1409.“ Ovako svi primorski varoši pod krunu ugarsku povratili su se. Ladislav videći, da Dalmaciu i Hervatsku nikako zaderžati nemore, Zadar Mletčanom za sto hiljadah dukatah proda g. I. 1409. dana 9. Lipnja.

G. I. 1410. Sandagla vojvoda od Bosne i Hercegovine Ostrovicu za pet hiljadah dukatah Mletčanom je prodao. Ovako Mletčani na suhu veliki i jaki postali su, s tim većma, jerbo mlogi gerčki varoši od straha turskoga preuzeti pod vladanje podali su se mletačko.

G. I. 1411. Ostoja kralj Bosanski, Turkom je pristao, i od Sigismundove obrambe otco se. Ovo isto i Hervoja bosanski vojvoda poslě je učinio. Ove godine manastir i opatovinu s. Salvatora u Dobrojkući podigli su Senjani.

G. I. 1412. Petar Misilin ban primorski dao je u Šibeniku grad sazidati na ovo Šibeničani razljutjeni bijahu, i kada su od Mletčanah obsědjeni u veliku stisku natěrani bili, i nikakove pomoći od kralja nedobili, Mletčanom predali su se s tom pogodbom, da sloboštinu i sve svoje pravice neoskvernjene zaderže; varoš predali su 30. Listopada.

Digitized by Google

G. I. 1413. kad je boj medju Sigismundom, i Mletčani s različitom srećom terpio, i Turci sve većma su bili počeli, s Ostojom dogovore deržeći, vladanje svoje u Bosni povekšavati, Sigismundo mir s Mletčani na pet godinah je načinio s tom pogodbom, da koji je što zadobio, ono zaderži. U to vrěmo Sigismundo kralj Hervoju bosanskoga vojvodu, jerbo je s Turci počeo deržati, iz vojvodstva Splitskog je izbacio, i kano nevěrnika progoniti zapovědio. Ovo svědoči povelja Sigismundova dana u Pulsanu na dan s. Petra god. 1413.

G. I. 1414. Sigismundo kralj u Konstanciu je otišo, svu brigu kraljestva ugarskog na Jagelona poljskoga je oslonio, koji Ostoju kralja bosanskoga u věrnosti Sigismunda je uzderžo, i s Turci bosanskimi na šest godinah je mir načinio.

G. I. 1415. Ivan Gara ban hervatski, s Hervojom je boj imao, ali nesrčtno, jerbo u onom boju Čupor ban, i mlogi plemeniti poginuli su, jer su i Turci s Hervojom sdruženi vojevali.

G. I. 1416. Turci na novo po Hervatskoj robiti hoteći ponosito od prošastne godine bez straha počeli su nadirati, ali biahu dočekani, pobieni, i malo ih je živih uteklo, u kojem boju Ivan knez Cetinja junački se je deržo.

G. I. 1418. Ivan Medve ban hervatski, premda u Primorju varoše je branio od Mletčanah, ali na sve strane nije mogo zadosta doskočiti, zato su Mletčani Trogir silom obsědnuli.

G. I. 1420. Trogir varoš nemogući se dulje uzderžati, Mletčanom se preda dana 22. Lipnja; što videći ostali varoši primorski svi su se predali, osim Dubrovnika, i Kerka. Od ovuda vidiš moj štioče! da Dalmatini nisu nikada Mletčanom prignuti bili, kako Lucio piše, zaisto da su samo pomoć imali, nikada Mletčani nebi njih predobili, ali sasma tužna vrěmena biahu: u kerščanstvu nemir strašan bio je, tri pape za papinstvo borili su se, poradi šta u Konstancii sabor cerkveni Sigismundo cesar i kralj deržo je; kod kuće u kraljestvih iz jedne strane Turci, s druge Mletčani, a s tretje Hussite u krajine na sve strane navaljivali su; k tomu još najveće je zlo bilo, isti kerščanski kralji, vojvode i vlastnici nesložni, jedan proti drugomu zloduhi su postali, da su k Turkom pristali, i njim pomagali, da ovako sami sebe, i narod svoj pod jaram turskoga sužanjstva berže podtěraju; ovo kralj bosanski Ostoja je radio, a ovo i isti Mletčani, kako preučeni Pray iz Martene svědoči, da su Mletčani Turkom 600. zidolomacah (balistarios) i bombarde, i hranu davali - - -

Digitized by Google

G. I. 1421. Amurat turski Sultan sve dalje po Serbii vlast svoju hotio je razširiti; ovo Jure Vuković kralj serbski nemogući terpiti, pod krilo Sigismunda je uteko.

G. I. 1425. Jure Vuković, despot serbski, ili kralj, predao je Sigismundu kralju Biograd, i za njega u Ugarskoj nekoja mesta zadobije, misleći, da more turskoj sili, ako bi potreba bila, ukloniti se.

G. I. 1428. Sigismundo kralj skupivši vojsku, udari na Turke, koji su po Serbii bez straha haračili, i robili, ali od Turakah bi prisiljen u Erdelj preko Dunava potegnuti se, i ovako je Turkom put Ugarsku pokazao.

G. I. 1433. Sigismundo kralj mir sa Mletčani je načinio na pet godinah, ali on ove nije doživio, jerbo g. I. 1437. dana 9. Prosinca u Znoimu umro je; koi je kao kralj ugarski petdeset i jednu, kao kralj germanski dvadeset i osam, a kao kralj českí sedamnaest godina vladao. Tělo njegovo je donešeno u Požun, a odatle u Veliki Varadin, gdě je i sahranjeno. Mloge suprotivštine i pogibeli smertne podneo je, ali je život u velikom dostojanstvu i poštenju doveršio.

Poglavje XXV.

Od kraljevah i dogodjajah u Serbii od g. I. 1307. do g. I. 1368.

U poglavju šesnaestom popisao sam dogodjaje Stěpana IV. po imenu Dragutina kralja u broju 58. od Serbie to jest Hervatske Cervene, koi poradi otca, koga je prie reda dao u grob zakopati, odveć žalostan, kraljestvo ostavi bratu svome Milutinu, a on habit obuče. Ovdě dakle slědi, da ona, koja od pervašnjega kralja Stěpana IV. Dragutina pomljivo nisam popisao, sada popišem. Stěpan III. Uroš imao je četiri sina: Dragutina, Predislava, Milutina i Stěpana. Dragutina najstarijega sina za života dao je oženiti, i za ženu izprosio mu je kćer Stěpana IV. kralja od Ugarske, zbog česa je i on kraljevski napis zadobio, kako sam već u dogodjajih Stěpana III. njegovoga otca, spomenuo. On nezna se zašto, protiva otcu boj podigne, u kojem je otac i poginuo, poslě smerti otca s materom skupa i s bratjom je vladao, nu jerbo je vidio, da sam za kraljestvo upravljati prikladan nije, jer je bio hrom

Digitized by Google

i bolešljiv na noguh, zatim verlo ružnog obraza i nesličnoga těla. Ovako je do g. l. 1305. dok je mati živila ostao, koja je već g. l. 1288. sa sinovi skupa vladala, što se znade iz knjige Nikole IV. pape, na Helenu mater Dragutinovu pisane, u kojoj obadva njezina sina kralje imenuje, kako Vuading na godini 1288. n. 11. svědoči kod Du Fresna. Od ovuda se izvodi 1-o da je Stěpan III. otac Dragutina i Milutina već prije g. l. 1288. u boju morao bio poginuti. 2-o Da Dragutin taki poslě smerti otca morao je s bratom Milutinom pogodbu načiniti, koju Pahymer gerčki pisac (*l. 5. c. 6.* i *l. 9. c. 30*) kod Du Fresna spominja, koja je u ovom stajala: Dragutin, jer za ravnanje kraljevine nije bio prikladan, zaderžao je onu stranu Bosne, koja je bliže Ugarske i Save (dakle od Une kod današnjega Jasenovca do Biograda), i koja zvala se je Mazove vojvodstvo (od ovuda znademo Dukatum Mačovie, od kojeg su se pisali vojvode od kraljevske kervi, i Elisabeta mati Ladislava) za svoje mirno stanovanje, ostalu Bosnu s kraljevskim vladanjem izručio je bratu svojemu Milutinu: ali budući da je Dragutin imao dva sina Vladislava i Konstantina, s tom pogodbom izručio je bratu kraljevinu, da poslě svoje smerti, na njegove sinove t. j. Vladislava, i poslě Konstantina kraljestvo spadne i povrati se; ali to brat Milutin nije izveršio, već kako je Dragutin umro, Vladislava sina njegovoga u tamnicu dao je zatvoriti. Od ovuda moj štioče! vidiš, koi Kačića imadeš, da on ova nije dobro razložio; nadalje se i ono izvodi, da je u ono vrěme sva Bosna spadala pod Serbiu, ali i Srěm je spadao pod Mazoviu ili Mačoviu, kako ćemo dole niže viditi. Dakle sada od dogodjajah Milutina.

Stěpan V. Uroš Milutin, kralj 59-i od Serbie poslě smerti brata svoga Dragutina sam kraljestvo je zaderžao, Vladislava sinovca dao je zatvoriti, Konstantin pako morao se je bio někuda sakriti. S Karlom Vadenskim knezom i carem od Carigrada savez je načinio, da će mu vojsku na pomoć poslati, da carstvo natrag zadobije, i još ktomu je za sina njegovoga Karla kćer svoju po imenu Caricu zaručio. Du Fresne iz dogodovštine (Franka Bir l. 7. n. 11.). Poslě toga protiva Dubrovčanom boj je podigo poradi otoka Lastova, kojega Nemanja kralj njima je bio poklonio. Ali protiva njemu je takodjer strašan boj od domaćih i stranjskih g. l. 1318. najviše poradi zakona, kako svědoči Du Fresne (iz Ivana 22. Tom. 1. Epist. Secret. 57. 571. 573. 162. i kod Rajnalda na god. 1318. n. 35.) podignut. Izmedju domaćih podigli su se protiva kralju: Musać knez Kliski, Andria Musać Arbanaski vojvoda, Teodor Musać pro-

Digitized by Google

tosebasto, Ladislav kanonik Dioklee, i Primorja knez, Filip princip Tarentinski, Karlo kralj Ugarski i Hervatski, i Mladen ban Bosanski G. I. 1320. bio je sa svim preobladan i sve krajine izgubio je osim Macedonie, odkuda vidimo, da je dugo boj deržao. Poslě je mir s Karlom kraljem načinio pod ovim pogodbam, da kralja od Ugarske kano najvećega gospodina spoznade, drugo da zakon istočne cerkve ostavi, i rimske poprimi. Medju tim što god je Du Fresne iz pisacah latinskih od ovoga boja popisao, Stěpan kralj Serbski je ipak jak i uzmožan ostao. To svědoče njegovi pokloni, koje je na cerkvi s. Nikole Barskoga načinio, kojih napis ovako glasi: „Godine Gospodina 1319. měseca Lipnja Indictie 6. Uroš kralj od Rascie i Dioklee, Albanie, Bulgarie, i čitave Primorske od mora Jadranskoga tiam do velike rěke Dunava, priliku veliku srebernu, kandilo, i svěćnjake velike od srebra načiniti je dao na poštenje Boga i blaženog Nikole, kada je njegov odvětak nazočan stajao, sin Dorislav, věrni i promotriv, od spomenutoga kralja odredjen. I mi Rugerio Invilio pervi ceha meštar, i Roberto Barulo meštar, poso u spomenutom měsecu započeli smo i kroz čitav měsec Ožujak godine došaste sa Isukersta pomoćjom věrno doveršili smo.“ Od ovuda ja kažem, da kralj Milutin nije bio tako oslabljen i pobijen, kako Du Fresne iz knjigah Ivana 22. pape izvodi. Gerčki pisci pišu, da se je pet puta ženio, (Pahimere *l. 9. c. 30.*). Pervu zenu imao je Elisabetu, ali ne pišu kakvoga roda; sa ovom imao je kćer jednu po imenu Caricu, koju je udao za Karlovog sina Vadenskoga kneza imenom Karla, s kojim gore spomenuti savez g. I. 1308. je načinio. Drugu ženu je uzeo Ivana Angela od Patrih i Blacie vojvode kćer, kada je pervu ostavio, ali i ovu ostavi, pak uze Tertera Bugarskog kralja kćer, te i ovu ostavi, i ktede uzeti Eudociu Andronika Paleologa starijega cara kćer, a Ivana Komnena cara od Trapezunta udovu, ali ova nije hotěla privoliti, i onda se je zaručio Simonidom najmladjom kćeri njezinom od pet godina, koju taki sobom u Serbiu je odveo. Ovo se je g. I. 1303. dogodilo kako piše Pahimer. U ono vrěme da je neizměrno zlato Irena mati Simonide Milutinu poklonila piše Nićifor Gregor (*l. 7. c. 169.*). Kralju Urošu Milutinu biaše već četerdeset, a zaručnici mu samo osam godinah, kad se je s njom poměšao, i zato je uvěk neplodna ostala. Poslě několiko godinah, kad je mati Simonide kraljice umerla, otišla je Simonida u Carigrad da mater sprovede, i naumi u Carigradu ostati, i Milutinu se kralju više nepovratiti. Ali Milutin nemogući ženu dočekati, poklisare u Carigrad

Digitized by Google

pošalje, da ako se što beržе žena kući nepovrati, da će s vojskom u Carigrad po nju doći; što razuměvši car, na grožnju zeta prepade se, i odpravi kćer u Serbiu natrag, koja za ono vrěme u dvadeset i drugoj godini dobe svoje bila je; ovo pako dogodilo se je g. I. 1320. Ovako izpisuje Gregor *(l. 8. p. 200.)* kod Du Fresna. Godine pako dojduće 1321. u měsecu Studenom umro je Uroš Milutin kralj od Serbie, kako svědoči Madio onoga vrěmena pisac *(c. 16.)* Ova sva koi dobro promotri, uvidit će, da ona istinska nisu, što Orbin i ostali pisci pišu, da je Stěpan V. Uroš Milutin bio tako savladan od Karla kralja Ugarskoga g. I. 1320. i da je bio iz svih krajinah u Macedoniu protěran, jer da je to istina, tako on nebi bio tako strašan tastu svomu caru Carigradskomu, i car Carigradski nebi kćer svoju iste godine 1320. u Serbiu zetu Milutinu bio povratio, a i Milutin kralj nebi mogo onoliko srebro i blago na cerkvu s. Nikole u Baru pokloniti, dakle to se more kazati, da Karlo kralj od Ivana 22. pape podmićen boj s Urošem Milutinom mogo je imati i to u družtvu někojih Serbaljah, ali u onom boju, koi je morao biti g. I. 1318. nisu mlogo Urošu kralju naudili, jer on, kako gore napis svědoči, godine 1319. velike zavětne poklone je učinio, i sebe je za kralja od Mora Adrianskoga, sve Albanie i primorske tiam do Dunava piso, i slědeće se je godine 1320. caru Carigradskomu s bojem poradi žene svoje Simonide grozio, što nebi bio mogao, da je tako pobijen bio, kako něki pisci pišu. U ostalom Milutina kralja jako bogoljubna opisuju, i da je 48 samostanah podigao, jednoga čak u Jerusalimu na poštenje s. Mihajla Arkangela, poradi šta su ga za sveta deržali. Imao je osim kćeri Carice, još jednu sa zakonitom ženom Elisabetom, po imenu Nedu, koju je za kralja Bugarskoga udao; imao je i sina kopilana po imenu Stěpana, koi se je drugačije, kako se iz napisa gore popisanoga znade, Dorislav zvao; ovoga je dao, jerbo se je g. I. 1317. s puntari protiva otcu sdružio bio, u tamnicu zatvoriti, i s rastopljenim olovom oči zaliti i u Carigrad odpratiti, što se je godine 1320. kad se je zavětni poklon kod cerkve s. Nikole doveršio, moralo dogoditi. Tělo njegovo bilo je u cerkvi s. Stěpana u gradu Dečanskom sahranjeno, a poslě bi preneseno u Sofiu u cerkvu s. Marie, gdě ga je vidio Lukari kako sam svědoči. Od Nede kćeri njegove i kraljice Simonide nagovoren, sina Stěpana kopilana protěro je u Carigrad, kako to opisuje Madio pisac *(c. 12.)* kod Du Fresna.

Digitized by Google

Vladislav je kralj 60-i od Serbie, sin Dragutinov, poslě smerti strica Milutina iz tamnice izveden i za kralja prozvan. Ali nije mirno kraljevao, jer brat njegov Konstantin boj protiva njemu podiže, deržeći se za zakonitog odvěta. Serbljі se na dvě strane razdělе: nu naskoro Vladislav brata Konstantina uhvati, strašno ga dade mučiti, na križ prikovati, poslě s križa skinuti, i na dvě strane tělo njegovo razsěći. Poradi ove velike kervoločnosti velikaši u Carigrad po Stěpana kopilana Milutinova sina pošalju, koi kako u Serbiu dodje, od sviuh za kralja bi proglašen, a Vladislav od sviuh ostavljen u Srěm uteče, ali i ondi od Stěpana bude ulvaćen i u tamnicu poslě zatvoren, gdi je i umro g. I. 1322.

Stěpan je VI. Uroš kralj 61-i od Serbie kopilan sin Milutinov g. I. 1322. bio krunjen. Da bolje protiva dušmanom braniti se more, Filipa Tarentina tražio je na svoju stranu privući, zato je i kćer njegovu Blaku za ženu prosio, obećajući da će zakon rimske cerkve primiti, i molio je Filipa, da on za njega papi Ivanu 22. piše, ali ova nisu bila sveršena, koja na g. I. 1323. Rajnaldo je popisao m. 15. kod Du Fresna. Poslě toga je boj podigo protiva Mihailu Strašimiru kralju Bugarskomu, koi je sestru Stěpanovu Nedu, s kojom je već děte imao, protěrao, da Teodoru Svetislava kralja udovu, i Mihaila Paleologa mladjega cara kćer za ženu može uzeti. Vojsku dakle strašnu skupi, i u Bugariu udari, Strašimira razbije i uhvati, koi poslě četverti dan od ranah je umro. Ovaj boj se je g. I. 1324. u měsecu Lipnju u Rascii kod Tenove dogodio. Ovako Gregor *(l. 9. p. 319.)* i Kantakuzen *(l. 2. c. 21. 25.)* U ovom boju Stěpana kralja sin, Stěpan Dušan i Vuksan takodjer nazvan, junački se je deržao, da mu je otac čitave Zente poglavarstvo predao g. I. 1326. Stěpan kralj već petdeset godinah star, drugu je ženu Mariu Ivana Paleologa kćer uzeo, jerbo mu je perva umerla, koja je bila Svetislava Bugarskog kralja sestra, iz koje se je porodio Dušan ili Vuksan. Ovaj dakle, koi već u dvadeset i pervoj godini biaše, poboja se, da otac kraljevinu sinu svomu mladjemu, kojega je s Mariom Paleologinom imao, po imenu Siniscianu ne prepiše, poče se pred poglavicami tužiti, od kuda poglavice protiva Stěpanu kralju podignu se, kralja uhvate u lovu, i u grad Dečan zatvore, i protiva volji sina Dušana u tamnici utuše g. I. 1333. Njegovo je tělo u samostanu Spasitelja (st. Salvator) u Dečanu sahranjeno. Ovako Du Fresne iz Nikifora Gregora *(l. 8. p. 262.)* i Kantakuzena *(l. 1. c. 43.)*

Digitized by Google

Stěpan je VII. Uroš kralj 62-i po imenu Dušan Vuksan i Elemosinar nazvan, g. I. 1333. vladanje kraljestva poprimio. Poradi darežljivosti i miloserdja Elemosinar nazvan, sve je imao krěpości, koje se jednog kralja pristoje i od svih bio je hvaljen. Što se junačtva i vojačtva tiče, od svih vojvodah i junakah bio je najglasovitii. Premloge bojeve je deržo s Ugri, Gerci i s Turci, ali je vazda srětno preobladao. Poslě g. I. 1341. kad je umro Andronik Paleolog mladji, Akarnaniu, Macedoniu i Tesaliu je predobio, i sve varoše pod svoju vlast spravio osim Tesalonike, onda se je od Romanie i Serbie carom nazvao, i uveo velika dostojanstva, koja god su u Carigradskom dvoru bila. Tako je Serbie Sebastokratora Dekana načinio, za velikoga Logoteta načinio je Gojka, za despota Oliveria, za cesara Prebulu, za kneza komornoga Guilbu. U to isto vrěme ustanovio je vojnički red pod napisom s. Stěpana. Ovaj podario je medju ostalimi i Dubrovničkim poklisarom, koji su kod njegovog carskog krunjenja bili: Uroša pako sina kraljem je načinio. Poslě toga imao je boj s Aleksandrom kraljem Bugarskim, kojega je sestru Ragosnu, koju gerčki pisci Helenu zovu, za ženu imao. U ovo ga je vrěme ratom posětio kralj ugarski Ludovik: ali nisu jedan drugom nista naudili. Onda dade jedan grad sazidati, gdě sava u Dunav utiče, i nazva ga „Běograd" da sva napadanja od Serbie odvrati. Ovo se je dogodilo g. I. 1343. Poslě toga na Stěpana Bosanskoga bana je udario, i njegove krajine porobio: jer je ovaj njegovu kraljevinu uznemiravao, dok se je on u Macedonii bavio: čega radi su se Mletčani s Dubrovčani tersili, koi sa Stěpanom u priateljstvu živiše, da mir medju njih uvedu. Jerbo pako Stěpan ban na zahtěvanje Dušana cara kćer svoju Elisabetu za sina njegovog Stěpana sa krajinom Helmskom nije hotio dati, zato se je rat još nadalje produžio: nu Ludovik kralj od Ugarske i Hervatske, Elisabetu kćer Stěpana bana Bosanskog za ženu je uzeo, i ovako se boj doverši. Dušan car poslě g. I. 1351. pošalje Nikolu Bukcina plemenitog Kotoranina, svoga protovestiara poklisara u Franciu, da jednu od kćerih Ivana kralja za ženu sinu Stěpanu izprosi, ali i ondi poradi gerčkoga zakona nije ništa dobio. G. I. 1352. silni Tatari udariše u Serbiu, zato Dušan Ludovika kralja na pomoć zazva, i s njegovom pomoćjom Tatare preoblada, ali oni, jerbo ih veliko mložtvo bi, Tabor zaderže, a dalje nisu směli u Serbiu udarati, već su bili prisiljeni natrag se povratiti.

Digitized by Google

Najposle kad je vojsku od osamdeset hiljadah protiva Gerkom u Traciu vodio, u varošu Deaboli od groznice umre dana 18. Prošinca g. I. 1356. u četerdeset i petoj godini starosti, a dvadeset i trećoj svoga kraljevanja. Njegovo tělo je u cerkvi s. Mihaila, u varošu Prištini sahranjeno. Piše Filip Maserio, koi je u ono vrěme živio, da je Stěpan Dušan kralj od svih ljudih onoga vrěmena bio višji u tělu, k tomu strašnog pogleda. U ostalom bio je veliki zavětnik s. Nikole, kako i njegov otac i děd: što se iz napisa njegovog Dubrovčanom u povelji datog god. 1356. znade, u kojoj je napisano: „Stěpan po božjoj milosti Romanie, Slavonie i Albanie car.“ Ovako od ovoga velikoga kralja i cara piše Du Fresne, iz gerčkoga pisca najviše Kantakuzena.

Stěpan VIII. Uroš kralj 63-i od Serbie, jedini sin Stěpana Dušana i Helene Bugarke. Kraljestvo poslě smerti otca podpuno je primio g. I. 1356. i ime je cara zaderžao, ali ga nije znao sačuvati. Protiva njemu je Siniscian stric, iz druge žene Marie Paleologine rodjen, boj podigao, on je bio vojvoda Joanine i Akarnanie. Jelina udova mati Stěpana kralja je takodjer mloga tverdja města za sebe zaderžala, te je nemir i rat domaći jošter bolje podžigala. U ovom nemiru i domaćem ratu Nikifor Angelo veću je Tesalie stranu osvojio. Siniscian pako, jerbo nije bio umětan vojvoda od svojih ostavljen, u Akarnaniu se povrati, i ondi poslě umre. Stěpan car od poslě mirnije je počeo živiti, ali tako nepametno, da je vojvodam svu vlast izručio: navlastito je Vukašina, Uglješu i Gojka, tri sina Vukašina Ceonića drugačie Màrnjavića iz Hlievna rodom obljubio, koje je već Stěpan Dušan car na veliko dostojanstvo bio podigao, kako Du Fresne piše, prem da pater Kačić piše, da ovi pod sinom Dušanom stopram su veliki postali. Du Fresne pako piše, da je Vukašin Ceonić, koi je bio Marnjavića sin iz Hlievna rodom, već od Stěpana Dušana velikoga cara za kralja od Serbie naredjen, i da je ovoga sin takodjer Vukašin po imenu Stěpana velikoga peharnik, Uglješa pako brat njegov bio je protospatar, tretji brat, koga pater Kačić imenuje Gojko, Du Fresne pako Vojno, bio je knez od Uscie. Ove dakle medju ostalimi velikaše Stěpan VIII. kralj i car, kako i njegov otac jako je rado imao: Vukašina dakle potverdi u Prištini za kralja od sve Rascie, Uglješu načini za despota ili kraljića od sve Romanie, Vojsav pako, ovih sinovac, a sin Gojkov bi knez od Uscie. Ovaj imao je lěpu kćer: u ovu se zaljubi Stěpan Uroš car, i odpravi pervu ženu po imenu Slavu Volkaića

Digitized by Google

Valakie vojvode kćer, i uzme Elisabetu Vojsave kneza kćer za ženu. Ovo veliko nagnutje i prekoredna ljubav cara Stěpana pram Màrnjavićevomu plemenu sve ostale vojvode bane i knezove verlo je razžalostilo, i zato počmu veliku pizmu na ovo tako poveličano, prie toga prostačko pleme nositi. Poglavitii od ovih biahu knez Lazar, i njegov zet Vuk Branković, koji su s deržavom cara Stěpana vladali, to jest sa onimi krajinami, koje su uz Dunav; poslě ovih sinovi Balšini Strašimir, Jure i Balša, koji su vladali sa gornjom i doljnom Zentom, Nikola Altoman, sinovac Vojsavin, Voihna Cesar, Uglješin zet. Svi ovi počeli su pizmu nositi protiva Vukašinu kralju od Rascie, počmu dakle Stěpana Uroša cara nagovarati, da on Vukašina ponizi, i da mu se toliko ne zaufa, jer Vukašin sebe većega čini od cesara, i najposlě otet će mu carstvo. Stěpan car u zao čas posluša ove pizmence, sakupi vojsku protiva Vukašinu, ali o nesrećo! berza ti si: kada se vojske udariše, vojska cara Stěpana bi pobijena i razběgne se. Stěpan car bi uhvaćen i u Serbiu odveden, bani i knezovi svaki svoje krajine kano samovlastnici ugrabiše i zaderžaše. Stěpan car osta bez carstva i kraljestva sužanj svojih slugah. Pater Kačić piše, da je Stěpan Uroš, da još koi dan preživiti može bio prisiljen otići k Vukašinu kralju, da ga do smerti dohrani, i da ga je Vukašin primio: ali kad je vidio, ili mu se samo činilo, da Vukašin na njega zlo gleda, otide knezu Lazaru. Nu i ondi videći se od slugah pogerdjena, povrati se opet Vukašinu kralju, gdi još većma poslě porugan biaše; odredi u Dubrovnik otići, al to dokaza jedan sluga Vukašinu kralju, Vukašin kralj na to se razljuti, uze buzdovan, i udari Stěpana Uroša cara i kralja pervašnjega u glavu, i on pade mertav na zemlju. Du Fresne pako piše samo: da, kad je Vukašin začuo, da će Stěpan Uroš u Dubrovnik uteći, da ga je s buzdovanom udario, i do smerti ubio. Ovo se je dogodilo g. I. 1368. Tělo je njegovo sahranjeno u selu Šareniku zvanom, u Skopianskom okružju, kako Du Fresne iz Kantakuzena (*l. 4. c. 44. 50.*) piše. A poslě njegove smerti Elisabeta carica da je ravnanje kraljestva popriela. Helena pako Uroševa mati, koja je uzrok bila sviuh zalah, da je prisiljena bila poslě smerti sina u samostan otići, gdě je g. I. 1371. umerla. Ako je indi Elisabeta Stěpana kraljica kraljestvo upravljala, neznam zašto bi on Vukašinu bio utekao, to dakle moralo je biti, da je Vukašin dao Stěpana kralja zatvoriti, a on pako tražio je, da se sužanjstva oslobodi; Vukašin bojeći se da neuteče, i da svemu sverhu učini, Stěpana je ubio. — Evo

Digitized by Google

moj štioče, sada promotri što je svět! Ovako je ono glasovito Slavinsko i Hervatsko kraljestvo, koje je od g. I. 400. istina mnoge suprotivštine podnělo, ipak se je polag svega toga dično uzderžalo, a u ovo vrěme raskomadalo, i za malo poslě pod jaram turski palo; jerbo su gore spomenute vojvode i knezovi svaki za sebe svoje krajine zaderžali, i jedan protiva drugom vojevali, sami sebe oslabili, i što je još gorje dušmana svoga i svega kerščanstva Turčina u pomoć su jedan protiva drugomu zazivali; koji pozvan od njih, s pomoćjom njihovom sve krajine njihove jednu za drugom kano aždaja je pograbio. Što ćemo u slědećem poglavju viděti.

Poglavje XXVI.

Od Dogodjajah u Serbii pod despoti Vukašinom Marnjavićem, i Lazarom Grebljanovićem, kako je vlada na njihovo pokolenje došla, i kako je Serbia pod turski jaram pala. Od g. I. 1368. do g. I. 1458.

Vukašin Ceonić, drugačije Marnjavić, došao je u službu k Stěpanu Dušanu caru od Romanie i Serbie, koje godine, nezna se, ali po svom junačtvu došo je na veliko dostojanstvo; piše Du Fresne da je bio Marine i Marnjare sin iz varoša Hlěvno rodom. Da je pokolenje Marnjavića bilo glasovito, to sam pokazo u poglavju 24., u kojem sam povelju Dabiše kralja bosanskoga popiso, koju je Gojku Marnjaviću podario. Od onoga rado pokolenja bio je i Vukašin Ceonić, drugačie Marnjavić, koji je kod Stěpana Uroša Dušana poradi věrnosti i junačtva došo na dostojanstvo kralja, on je imo tri sina: Vukašina, Uglješu i Gojka. Vukašin je bio velikoga cara Stěpana Dušana peharnik, Uglješa protospata i vojvoda nad vojskom tako glasovit, da je svu Romaniu, Macedoniu, Tesaliu i Akarnaniu pod krunu cara Stěpana Dušana spravio, i istu Tesaloniku pod harač natěro; Gojko pako postao je knez od Uscie. Poslě smerti Stěpana Dušana cara, sin njegov Stěpan Uroš, Vukašina za kralja u Prištini od Rascie; Uglješu za kralja od Romanie, bližnje Tracie i Macedonie načini. Kako je

Digitized by Google

poslě Stěpan Uroš car, i u njemu sve pokolenje Urošah poginulo, to sam u pervašnjem poglavju popiso, i tako je kraljevsko dostojanstvo od Serbie Vukašinu ostalo; Uglješa brat njegov pisao se je despot od Romanie, u onoj pako strani Serbie, koja se od Ferrah do Dunava pruža, bio je Lazar despot. Ovako je Serbia i Rascia stajala poslě smerti Stěpana Uroša šest godinah, kako pater Kačić, a kako Du Fresne piše, tri godine. Poslě je Amurat turski car sedamdeset hiljadah vojske podigao, i protiva Romanii i Tesalii se odputio: ovo čujući Vukašin, skupi vojsku s bratom Uglješom do trideset hiljadah, Turke dočeka, i na Kosovom Polju s njima se pobije. Trideset hiljadah Turakah mertvih ostane, a ostali se razběgnu; lakomi Serbli i Rasci na město da Turke progone, počmu mertve turke plěnjati i natrag se bez svake brige vraćati: ovo spazi Amurat, koji se je u trackih berdinah sakrio bio, te berže běžeće turke k svojoj četi priklopi, i u cermianskom okolišu Serblje stigne, na njih iznenada udari, te jih strašno pobije i u běg natěra: mloge izsěče, a mlogi begajući u potoku Marici s Uglješom i Gojkom potope se. Vukašin na konju svome s momkom potok prepliva, i běgajući do varoša Karamanlie dojaši, ondi kod jednoga studenca stane, i momku svome kaže, da mu vode doda, ali momak nekděde, on onda od umora i od žedje oslabljen, s konja snišavši ode k studencu, i prignu se, da se vode napie, ali nevěrni sluga Nikola Harsoević priskoči, i glavu svomu gospodinu odsěče, kolajnu zlatnu s dragocěnim kamenjem narešenu s inim skupocěnim odoram uzme, i konja odvede. O nověro! da bi te nebilo! Tělo Vukašinovo je u Sušicu Rascie varoš donešeno, i u samostanu s. Demetria sahranjeno, pokraj groba Stěpana Uroša poslednjeg cara, koga je on ubio. Ovo se je dogodilo g. I. 1371.

Vukašin je ostavio četiri sina: Marka, Ivaniška, Andriu i Mitra, i dvě kćeri, Rusnu i Milicu; ova su dětca ostala neko vrěme u otačbini, ali krajine njihove bijahu raztergane. Despot Lazar je oteo Prištinu, Novo Berdo, sa svom okolicom; Nikola Altoman bližnje krajine, Balšini sinovi pograbili su Priscienu i bližnja města; Turci Romaniu i Traciu. Kad su na ovaj način dětca Vukašinova skoro sve svoje otčinstvo izgubila, predadoše se Sultanu, osim Ivaniška, koji je u Zentu otišao, i s Balšom u ratu protiva Turkom g. I. 1383. poginuo. Mlogi su takodjer od velikašah Rascie k Turkom se pridružili, kanoti: Dragaces Konstantin i Žarka Deanovića sinovi. Marko je pako po imenu Kraljević, sin Vukašinov, Kastoriu, Lokridu i Argoš u Peloponezu

Digitized by Google

od Turakah dobio, i ondi je za ženu Jelinu, Klapena velikaša gerčkoga kćer dobio, koju je poradi poganoga života odpravio; ona došavši u Kastoriu varoš, sebe i varoš Balši je predala, i za njega se udala; ovu varoš tersio se je Marko s pomoću Turakah natrag dobiti, ali nije mogo. Poslě toga je s Bajazetom Sultanom išo s vojskom protiva Mirči cd Valakie vojvodi, i u boju kod Kraljena varoša poginuo. Tělo njegovo je sahranjeno u samostanu Blaciani, iliti Bulacini, kod Skopja. (Možebiti od ovoga města Blaciana, nazvana je Blacia, odovuda Vlacia, i najposlě Bulacia i Valahia, Vlahia, Valahia, (kakogod Galicia od Halic, Halicia). Mitar treći Markov brat takodjer za Turke vojujući u boju je poginuo. Od Andrie brata četvertoga, porodio se je Dominik Momčilo, koi je bio otac principa od Musača; na ovo je pleme Vukašina Marnjavića došlo. Evo ti moj štioče! dogodjaji onoga glasovitoga Marka Kraljevića, i njegovo pleme, od kojega Iliri napose, a ukupno Slavjani mloge pěsme izvode. Du Fresne iz Laonika *(lib. 1. p. 19. 20.)*

Slědi drugi Despot od Serbie.

Lazar Grebljanović ili Vuković, sin Pribacia Grebljanovića, plemenitoga od Rascie, barona od Vitanice i Kosorića, mloge je službe pod Stěpanom Dušanom obnašo. Najposlě je bio vojvoda nad vojskom, koju je Stěpan Dušan poslao protiva Stěpanu Dabiši, kralju od Bosne, koju je takodjer porobio; poslě je onu stranu Serbie, koja se do Dunava i Save pruža, ravnao; Stěpana je Uroša poslednjeg kralja, najvećma protiva Vukašinu kralju od Rascie podpiko, ali kada su na šake došli, pervi se je kralju iznevěrio, i iz boja utekao; poslě je onu krajinu pograbio, i kano despot vladao. Poslě nesrětnoga boja, u koji Vukašinu nije hotio na pomoć iti, te tako Vukašin s bratjom Uglješom i Gojkom pogine, pograbi on Prištinu, Novoberdo, i svu okolo krajinu; Nikolu Altomana Uscienskoga kneza, koji je gornju stranu Bosne s Ludovikom kraljom Ugarskim bio osvojio, i s njim u priateljstvu sveudilj živio, iz Bosne protěra. Posle smerti Ludovika kralja Biograd, kojega je Stěpan veliki Dušan dao sagraditi, predobije i poruši, i Srěm do Mitrovice osvoji, od kuda se vidi, da je bio Běograd u vlasti Ludovika kralja; ovako Du Fresne iz Orbina *(p. 4. 284. 311.)*. Ova su se sva dogodila do g. I. 1388. Poslě toga Amurat Sultan, koi je već Romaniu, Traciu i Rascie stranu imao pod svojom vlastjom, sakupi

Digitized by Google

strašnu vojsku i u Serbiu, da ju svu zadobije, odvede, kako Dukas *(c. 3.)* i Laonik *(l. 1. p. 27.)* svědoče. Od ovoga boja pisci različito pišu, ali Laoniku gerčkomu piscu najbolje vérovati se ima; on dakle piše: da je Lazar despot svu svoju vojsku podigo, i da se je s Turci na Kosovom Polju pobio, gdi je Lazar s množinom velikašah, Serbah i Rascianah poginuo. Ovomu se nije čudit, turska bo vojska je iz samih Ilirah sastojala, budući da su Turci već svu Romaniu, Traciu i veliku stranu Rascie, osim toga svu Bugariu pod svojom vlastjom imali, zato Turčin iz ovih pokrainah sve što je oružje nositi moglo, od postanja slavne Ilire podigne, i ovako se jedne kervi narodi pobiše: ovi vazda pridobiti naučni, sa mejdana se ukloniti nektědoše, dok se neizsěkoše, i slavnu kervcu svoje rodjene bratje neproliše, i věnac poběde turčinu nesviše, te tako blago i imanje, žene i dětcu dušmaninu izručiše. Tělo je Lazarovo u Ravanicu donešeno, i u glasovitoj cerkvi mramorom nakićenoj sahranjeno. Lazareva žena bila je Milica, Uglješe glasovitoga junaka kći, ona je imala sa Lazarom dva sina, Stěpana i Vuka, i pet kćerih: Maru, koja je bila udata za Vuka Brankovića, Jelinu, koja je udata za Nikolu Gara, koji je poginuo kod Gorjanah blizu Djakova, kada je kraljice Elisabetu i Mariu branio, Despinu, koja je perviput udata za Šišmana kralja od Bugarie i Moldavie, Vukosavu, koja je udata za Miloša Obilića, Miljevu, koju je mati Milica udala za Bajazeta turskoga Sultana, da ju brani protiva zetu Vuku Brankoviću, jerbo je Amurat Sultan u istom boju poginuo, u kojem i Lazar, a za njim je slědio Bajazet na stambulskom prestolju.

Stěpan Vuković ili Grebljanović, poslě smerti otca Lazara postao je Despot, kako piše Dukas *(c. 4.)* kod Du Fresna. Tražio je najprie, kako bi s Bajazetom Sultanom u prijateljstvo mogo dojti, i milošću njegovu zadobiti: zato je s privoljenjem matere Milevu sestru Sultanu za ženu dao, Sultanu harač stanoviti obećao, i od njega obrambu, i pomoć molio protiva šurjaku Vuku Brankoviću; brata svoga Vuka, viteškoga junaka predpostavio je vojski; boj imao je s Jurom Brankovićem, svojim sestričem, u kojem boju Jure Branković bio je od Vuka vojvode sasvim pobijen g. I. 1402. dana 25. Studenoga. Poslě toga, kada je Bajazet Sultan boj s Temirom počeo, slědio je Sultana, u kojem boju, kada su i Sultan i on bili uhvaćeni, tako se je pametno vlado, da je Solimana, starijega sina Bajazetova od pogibeli smerti oslobodio, i zatim istoga Solimana slědio u boj, koga je imao sa Musom bratom: zato poslě smerti So-

Digitized by Google

limana, Musa hoteći se Stěpanu osvetiti, u Serbiu s vojskom udari, i strašno porobi; ali za malo poslě vrěme Mahmud brat Muse, vojsku skupi protiva Musi, kojem se Stěpan pridruži, i ovako Musu preoblada, vojsku njegovu pobie, i Musu uhvati, i na konopac oběsi g. I. 1414. (Dukas *c. 19.* Laonik *l. 4. pag. 91.* i nadalje). Mahmud na zahvalnost poradi pomoći izkazane Stěpanu několiko varošah bližnjih pokloni. Poslě toga, kada je Amurat Sultan postao, poslao je k njemu poklisare, koji mu čestitaše, i mir načiniše. Poslě malo vrěmena je u podagri umro g. I. 1421., i nikakvoga děteta ostavio nije; Stěpana takodjer (Dukas c. *20.* Laon. *l. 4. p. 94.*) Lazarom imenuju po otcu njegovom.

Vuk Vuković ili Grebljanović, kako je kod brata Stěpana bio nad vojskom vojvoda, i Juru Brankovića preobladao, i mloga města, koja je Vuk Branković otac Jurin bio oteo, opet pod vladanje brata Stěpana spravio, nu nezadovoljan, jerbo mu brat Stěpan za dostojno uzderžanje zadosta dohodakah nie dao, otide k Sultanu, od koga je u Romanii stanovita posědovanja, i osim toga vojsku do trideset hiljadah pod vojvodom Auraniskom dobio; s ovom vojskom u Serbiu nahrupi, i porobi ju g. I. 1409. Poslě toga se s bratom Stěpanom pomiri, kojem je Stěpan někoja posědovanja kod Dunava, i Novoberdo poklonio. Malo poslě kad se je boj medju Solimanom i Musom, Bajazetovim sinom počeo, Solimana je stranu branio, ali u boju bi od Muse uhvaćen, koj mu je glavu dao odsěći; godina se neznade. Ovako je sve pokolenje Lazara mužko obamerlo, i vladanje od Serbie na pleme Brankovićah, koje se je iz Mare kćeri Lazara i Milice počelo, od koga dogodovština slědi:

Vuk Branković je bio plemić od Rascie, jako viteźkoga i krěpostnoga života, rodjen od Branka otca gospodina kako Orbin piše, od Mladiena. Poradi svoga krěpostnoga života je dobio službu kod Stěpana Uroša Dušana, velikoga cara, i od Lazara vojvode kćer po imenu Maru za ženu, i bio je za vladavca od Lokride, i prilepenske krajine postavljen; ovu je vlast i pod Stěpanom Urošem sinom Dušanovim zaderžao; ali kad je Stěpan Uroš od Vukašina bio uhvaćen, Vuk Branković, kako i ostale poglavice, krajine nad kojimi je vladao, zaderži kano vlastnik, i još k tomu Trikalu i Kastoriu, Dalmatinske varoše pograbi od Nikole Altomana. Kada se je Lazar njegov tast na Kosovom Polju s Turci pobio, i on je s svojom vojskom u pomoć došao, nu nevěran, izdade svoga tasta, i uteče s vojskom, koju je dovco, bezsramno natrag, čega radi bi od sviuh onog vrěmena knezovah za izdaicu deržan.

Digitized by Google

Ovo on učini zato, da Despota od Serbie postane. Što i dostiže. Nu Stěpan sin Lazara i Milica mati njegova dali su Milevu Bajazetu Sultanu za ženu, i s pomoćjom njegovom Vuka Brankovića iz svih krajinah protěraše, i njemu samo někoja města ostaviše. Někoji pišu, da je od Turakah uhvaćen bio, i poslě izpuščen kući došo, i umro od punice otrovan. Drugi opet pišu, da je iz Filipolja varoša, gdi je od Muse Sultana bio zatvoren, utekao, i k Balši svome šurjaku došo. Balša ili Baoša mu izdajstvo na Kosovom polju učinjeno na nos baci, i onda glavu odsěći zapovědi. Sa ženom Marom imao je tri sina: Juru, Juru, i Lazara.

Jure pervorodjeni slědio je Bajazeta Sultana u boj protiva Temiru, i u onom boju uhvaćen bijaše, ali srětno izmakne u Carigrad. Poslě je došao k Stěpanu ujaku u Serbiu, i ondi umro još za života Stěpana Despote. Ostavio je dva sina: Ivana, a drugog se ime nezna. Obodvojici Jure stric, koi je poslě despot postao, dade oči izkopati, da mu vladanje nebi odteli, kano starijega brata sinovi. Lazar najmladji brat, slědio je Solimana u boj protiva Musi, ali od Muse uhvaćen u Filipopolju glavu izgubi.

Jure srědnji sin Vuka Brankovića od ujaka Stěpana u boju preobladan, Zentu dobije, gdě je mirno živio do smerti ujaka Stěpana. Poslě smerti postao je despot, i sinovom brata starijega dade oči izbosti, kako sam već gori spomenuo; ali poradi Serbie imao je strašnoga takmaca (aemulum) Amurata Sultana, zašto bo je tražio i hotio, da mu se sva Serbia pridade, s toga, što je on bio sin Bajazeta, koi je imao Milevu za ženu, premda Amurat nije bio od nje rodjen, jer Bajazet nije imao nikakvoga děteta s Milevom, kako Orbin opazuje. Jure onda, da Amurata utaži, dade mu svoju sestru za ženu, i jednu stranu Serbie kano dar sestri. Ovako Amurat bi umiren, i dopusti Juri Despotu, da varoš Smederevo slobodno podigne i sazida. Ovo se je dogodilo g. I. 1435. U ovo je vrěme Ivan Paleolog car, Juri despotu po poklisarih krunu poslo, da ga za kralja krune. (Ovako Dukas *c. 30.* i Laonik *l. 5. p. 130.*) Poslě tri godine zaktěvao je Amurat da mu Smederevo izruči, što Jure nekteděe učiniti. Amurat onda s vojskom u Serbiu dodje, Smederevo obsědne, i da se predade prisili, na jednaki način i ostale varoše od Serbie prisili predati se. Smederevo je branio Jure sin Despotov pervorodjeni, s Tomom Kantakuzenom ujakom, nu kada je u ruke Sultanu pao, posla ga u Drinopolje, gdě mu je već brat Stěpan zatvoren bio. Malo poslě s razběljenim gvozdjem dade obodvojici oči zalěti, koreći jih, da su hotěli k otcu uteći,

Digitized by Google

koi je s najmanjim sinom Lazarom u Ugarsku utekao, i ondi svoja imanja naselio, koja je za Biograd bio dobio, poradi šta je Amurat Biograd takodjer g. I. 1439. obsio, ali bez koristi, jerbo su se Ugri u Biogradu junački branili. Godine dojduće 1440. Ugri pod vojvodom Sibinjanin-Jankom (Ivanom Hunjadom) sa strašnom vojskom prěko Dunava predju, i tako u strah Sultana natěraju, da je za mir molio: Despotu sve varoše i gradove povratio, i obadva mu sina natrag poslao. Ali Jure Despot nije svu Serbiu zadobio, jerbo je jednu stranu zaderžao za sebe, a drugu velikašem dao, polag zahtěvanja Sibinjanin-Janka (Ivana Hunjada) jer su se u ratu hrabro deržali. Poslě toga četvertu godinu opet zarate se Ugri s Amuratom, i pobiju se kod Varne, u kojem je boju Vladislav kralj poginuo g. I. 1444. dana 10. Prosinca. Janko je pako utekao u Serbiu, gdi je od Despota bio zaderžan, i nije prie bio odpušten, dok nije sva města, koja je bio zaokupio, povratio. Turoc piše, da je Janko bio od despota Vlaškoga zaderžan, ali Enea Silvio očito svědoči, da se je Janko bio odredio opět s Turci pobiti, ali da je ovu odluku despot Amuratu dokazao, te je tako Amurat Sibinjanina Janka pretekao, i Ugre na novo pobio; i jerbo Jure despot nije hotio vojsku svoju s Ugri sdružiti, zato je Janko despotu rat navěstio, ali su i onda Ugri kod Rigomezavic bili pobijeni, a Sibinjanin běžeći u Smederevu despoti u ruke upade. Nu ovaj ga izpusti, kada mu Sibinjanin svoga sina u zalog dade. Došavši u Ugarsku, skupi vojsku, i sva města koja je despot u Ugarskoj posědovao otme, zatim predje u Serbiu, i svu bi ju bio osvojio, da mu sina Ladislava nije povernuo, i velikaši kod Sibinjanina za njega molili. Posle toga dogodjaja Amurat Sultan ljut, što je despot Ladislava Jankova sina izpustio, vojsku podigne, i u Serbiu nahrupi; ali Janko s vojskom despoti na pomoć doleti, Turke pobije, i iz Serbie protěra g. I. 1449. Nu ipak prie nego je Janko došao, Smederevo varoš i dva despotova sina Stěpana i Jurja uhvati, oči jim izvadi, i otcu predade. Za ovim je kervolokom postao Mahmud Sultan, onaj srětni koi je Carigrad osvojio. Ali ja mislim, da je Du Fresne ovdi falio, jerbo Berti nepokvareni kronik piše, da je Carigrad Amurat II. osvojio hegire 857. to jest g. I. 1453. dana 29. Svibnja. Mahmud ponositi, odredi svu Serbiu pod svoju vlast spraviti; zato Smederevo i Biograd obsěde g. I. 1454. ali kada jih nije mogo osvojiti, porobi polja i sela, i u Drinopolje se povrati. Despot u to vrěme u Ugarsku i Austriu je otišao, da pomoć protiva Tur-

Digitized by Google

kom dobije, ali ništa nedobivši u Serbiu se povrati, usput u Bĕogradu nastojnika od grada po nevĕri uhvati, i dade smaknuti. Mihailo Zilug (morebiti Silagji) brat nastojnika da se despoti osveti, postavi zasĕde kod Dunava, kuda je despot morao prolaziti, i uhvati ga, nu na ruci ranjena, izpusti onda, kada je veliku sumu novacah položio. Posle, kako je sina Jurja za despota postavio, umre g. I. 1457. star devetdeset godinah. Imao je dvĕ žene: pervu, kojoj se ime nezna, bila je sestra Ivana Komnena cara od Trapezunta, s njom je imao Maru kćer, koju je s jednom stranom Serbie udao za Amurata Sultana, da od njega mir zadobije; drugu je imao Jerinu, Mate Kantakuzena kćer, koja je iste godine umerla, kada je i on; s ovom je imao tri sina, Juru, Stĕpana i Lazara: i dvĕ kćeri, Katu i Milicu, ili kako nekoji pišu Elisabetu.

Jure je dakle poslĕ smerti otca nĕkoje vrĕme vladao kano despot pod upravljanjem, i krilom matere Jerinu, ali Lazar brat najmladji, mater je otrovo, i poslĕ brata Juru despota iz Serbie protĕrao. Jure despot k Mahmudu Sultanu je utekao, koi je imao sestru njihovu za ženu, ali Mahmud mu pomoći nikakove nije dao, jerbo je odredio bio svu Serbiu sam osvojiti, zato je Jure otišo u Ugarsku, i u posĕdovanjih, koja je otac ondi za Biograd mĕnjao, stanovao, i poslĕ od Beatre kraljice, Matiaša kralja žene, sestričnu njezinu, po imenu Elisabetu je za ženu dobio, s kojom nijednog dĕteta nije imao, i umre u Ugarskoj.

Stĕpan drugi sin zaderžavao se je u Serbii kod brata, ali kada brat stariji Jure od Sultana pomoć nedobi, nego sa silnom vojskom u Serbiu dodje, u Albaniu je otišo, i ondi je Arianite Komnena od Drača vojvode kćer za ženu dobio, koju Orbin imenuje Angelinu, Lukarie pako Teodoru. Sa ovom je imao tri sina, i jednu kćer. Pervi je sin bio Vuk Branković, koji je bio veliki vojvoda, i Matiaša je kralja slĕdio u boju protiva Turkom. Turke, koji su u Hervatsku i Kranjsku bili nahrupili, pobio je, i svu robu od njih odteo, za koje dobio je od Matiaša kralja grad Friešku.

Drugi Jure bio je arci-biskup od Serbie. Treći Ivan, otac Marie, koja je bila udata za Ferdinanda Frankopana, od kojih se je rodio Stĕpan, knez Modruški; i Kata, koja je udata bila za Nikolu bana Srĕmskoga. Vuka pako Brankovića kći bila je udata za Markiona od Montisferata.

Lazar je kratko vrĕme vladao, jerbo je Mahmud Sultan sa silnom vojskom u Serbiu došo, i svu osvojio. Lazar je u sužanjstvo pao, da primi pedepsu već na ovom svĕ-

Digitized by Google

tu, što je majku svoju otrovao, u kom je od straha i mukah g. I. 1458. umro, měseca Prosinca. Žena njegova Jelina, kći Tome Paleologa, despota od Morec, koju je g. I. 1445. uzeo, umerla je takodjer u sužanjstvu g. I. 1474. kano opatica. Imao je s njom tri kćeri: pervu Maru, koju je za života udao za Stěpana kralja od Bosne, koi je poslě smerti tasta Lazara pograbio onaj preděl od Serbie, koga Mahmud nije bio osvojio, nu malo poslě ucsamo da taj preděl nego i Bosnu izgubi. Drugu Milicu, koju je Mati Jelina u Dubrovniku bivši, za Leonarda Toka od Kefalonie kneza udala. Tretju Irenu, koju je takodjer udala za Ivana Kastriotića sina velikoga Skenderbega. Ovako Serbia i Rascia, najveće od Cervene Hervatske krajine, pod jaram turski padoše poradi nesloge, jer siloviti bani i vojvode nehtijahu svoga pravorednog kralja poštovati, već svaki za sebe željaše kraljevati. Ovo je veliku pogibelj toli možnom *Ilirsko-Serbskom* carstvu donelo: da su na skoro ne samo sebe, dětcu i plemenitu ilirsku kerv, nego i kraljestva gorko i čemerno upropastili. U slědećem poglavju slěde dogodjaji onog preděla Serbie, kog je zet Lazarev Stěpan kralj Bosanski ugrabio, kako sam napomenuo.

Poglavje XXVII.

Od dogadjajah bosanskih poslě Mladena bana od Bosne: kako su bani bosanski na kraljevsku se čast popeli. Od g. I. 1322. do g. I. 1467.

Stěpan ban od Bosne XII. brat Mladena od pokolenja Šubićah, poslě kako je brat Mladen bio od kralja Karla u Ugarsku (vidi str. 116.) odveden, i s pomoću Babonića bana hervatskog preobladan, ostado sam u posědovanju cěle Bosne. Nu malo za tim preminu. Ostavio je tri sina, pervorodjenog Stěpana, koi je ban postao. Miroslava iliti Konstantina i Vladislava, od kog se je Stěpan Tvartko porodio, koi je kralj postao, i dvě kćeri, Danicu i Katu. Ova se je udala za Andriu unuka, Klemenskoga kneza. Ovako Du Fres. iz Orbina.

Stěpan ban XIII. od Bosne, najstariji sin Šubićah, ode u Dubrovnik s materom, s dva brata i sestrom Danicom, koja je poslě u Rim otišla i tamo umerla. Ukopana je u cerkvi s. Minerve s nadgrobnicom „Ovdi leži Diana Ilirska.“ Poslě několiko vrěmena s pomoćjom Dubrov-

Digitized by Google

čanah bi od bosanskih velikašah za bana odabran. Vladao je jako pametno i razborito: uzeo je Elisabetu kćer kralja Poljskoga za ženu, drugu pako kćer uze Karlo kralj Ugarski: bio je dakle paš kralja Karla. Poslě je postao zmožan, dobio je Zahumsku i druge krajine, kako njegov napis svědoči kod Du Fresna na g. I. 1326. koji ovako glasi: „Slobodni princip, i gospodin Bosne, Usore, Soli i mlogih drugih městah, i hlmski knez.“ Ovo isto i napis knjige, koju su mu Trogirani pisali svědoči, koji ovako glasi: „Velikomu i zmožnomu gospodinu, gospodinu Stěpanu slobodnomu principu, i gospodinu od Bosne, Usore, Soli i mlogih drugih městah, i Helmie knezu. 1326. dana 12. Lipnja.“ Prijateljstvo s kraljem Karlom je deržao sveudiljno, kako Du Fresne iz Bonfinia i Turoca svědoči. Ludoviku je kralju bio s vojskom u pomoć, kada je Zadar obsěo. Stěpan kralj Dušan i car veliki od Romanie i Serbie, poslao je Lazara vojvodu s vojskom u Bosnu, i porobio ju je u vrěme ovoga kralja. Kralj Ludovik uzme poslě njegovu kćer Elizabetu za ženu. Ban hoteći sam u svatovih svoje kćeri biti, spremi se u Ugarsku, nu prie nego je otišo umre. Draga, kći druga, ode sa sestrom u Ugarsku, kud je poslě dospěla nezna se. Vladanja ovog hercega pojavili su se Patareni, našim jezikom „Bogumili“ nazvani, koji su od nauka gerčke i rimske cerkve odstupili bili, pak su hotěli razprostranit novu věru u Bosni, kao što je n. p. poslě nastala věra kalvinska. Poradi ovih je Ivan XXII. papa pisao knjigu na Stěpana i Elisabetu njegovu ženu. Benedikt 12. g. I. 1340. i Klemens 7. g. I. 1349. Du Fresne iz Rajnalda.

Stěpan Tvartko, sin Vladislava, poslě smerti strica je od Bosne principat zadobio, i princip od Bosne II. je postao g. I. 1358. u godini svojoj 22. Jako pametno i razborito je vladao pod upravljanjem matere, koje ime ni jedan od pisacah nespominja. Šura njegov Pavao Glušić bijaše pismen, i nemogaše terpěti, da mladić jedan s materom ženom nad Bosanci vlada, zato od njega odstupi, i sebe za bana od Bosne proglasi: ali Tvartko vojsku sakupi, na Pavla udari, Usoru zadobije, Pavla uhvati, i u tamnicu zatvori, u kojoj je i umro. Poslě ovoga preobladanja Ludovik I. kralj Ugarski Tvartku principu piše, i da mu ovo srětno preobladanje boljma čestitati može, Tvartka u svoj kraljevski dvor u Ugarsku pozove; i kada je došao, radostno ga i milostivno primi, ali kada se je hotio povratiti kući, njega puščao, dokle Helmsku, ili Zahlumsku kra'inu, koju je Ludovik po pravdi žene svoje Elisabete tražio, Ludoviku nije odpustio, što je on takodjer učinio.

Digitized by Google

Ludovik pako Stěpanu krajinu, koja medju rčkami Neretvom i Cetinjom leži, s gradovi Imotskim i Novim dade. Kada se je ovako Tvartko još u Ugarskoj bavio, buna se u Bosni pojavi. Ladislav, Purčia i Vuk, sinovi Dabiše, koi su imanja kod Drine posědovali, slože se sa Senkom Mladenovićem iz bugarskog Zagorja rodom, koi je imao Zahlumske krajine, od mora do Nevesinja i Kojnice protežuće se, zatim Dabiša Miloslava kopilan (Miroslav je bio stric Tvartkov) k njima se pridruži, te Vukića ili Vučića Tvartkova brata za bana izviču. Tvartko povrativši se kući, vojsku što berže skupi, na puntare serdito udari i raztěra ih. Brata pako Vukića iz Bosne protěra, koji u Ugarsku k Ludoviku uteče. Ludovik se je tersio mir medju bratjom načiniti, ali kada nije mogo, Vukiću je dao vojsku, po čemu Tvartka i Bosance verlo uvrědi. Ladislav i Vuk brat Tvartka bijahu u boju uhvaćeni, Ladislavu dade oči izbosti, Vuka pako brata u tamnicu zatvoriti, a Purčia uteće u Ugarsku. Poslě udari na Dabišu, i njega pobije, i protěra. Onda se okrenu proti Senku, i njegove sve krajine porobi, Senko pako u Dubrovnik izmače. Nu Tvartko podje u potěru. Senko dakle iz Dubrovnika uteče k Nikoli Altomanu Uscianskom knezu. Vidivši da nije ni ovdě stalan, pomiri se s Tvartkom, i odpusti mu njeka posědovanja. Po tom se u Dubrovnik povrati, gdě su ga Dubrovčani s velikim proslavljenjem dočekali. Poslě ovih dogodjajah Tvartko Altomanu, koji Senka k sebi je bio primio, boj navěsti: u kojem je boju Altoman poginuo; Tvartko pako sve njegove krajine osvoji. Poslě je Ludovik kralj imao boj s Vukašinom, od Serbie despotom, i Tvartka na pomoć pozvao, koji je Vukašina u boju nadjačao, i ovako krajine gore spomenute, koje su drugačije pod Rasciu spadale, zaderžao je. Za ovu je věrnost Ludovik kralj dao Tvartku kraljevsko dostojanstvo, i dopustio mu, da se za kralja od Bosne i Rascie kruni: ovako je u Milešcvu varošu u cerkvi od Mitropolita g. I. 1376. svetčano krunjen, i Stěpan Mirces nazvan. Ovako su bani od Bosne najprie principi, poslě pako kralji postali: jerbo je Ludovik imao Elisabetu, koja je bila tetka Tvartkova, za ženu. Maria kraljica, Ludovikova kći perva, spominja Tvartka kralja od Bosne i Rascie, u povelji koju je Dubrovčanom dala, poradi vina i soli, jerbo su někoji tergovci ove stvari prodavali u grad Novi, kojega je Tvartko kralj podigao u městu Drakavica zvanom, medju varoši Dubrovnikom i Kotorom, u Boki. Maria ondi kraljica zabranjuje, da to nesmie više biti. Povelja se počimlje „Mi Maria po božjoj

Digitized by Google

milosti kraljica Ugars. Dalm. Herv. znano činimo po glasu ovih, na koje spada svima - - -. Sveršuje se: Dano u Budimu pod velikom našom pečatjom u subotu najbližnju, poslě petnacst danah po Uskersu gospodinovu godine 1383." Ovaj kralj Tvartko, koi je s pomoćjom i privoljenjem Ludovika kralja na kraljevsko dostojanstvo podignut, poslě smerti Ludovika kralja niti je za Maru kćer Ludovika, niti za Elisabetu tetku svoju mario, nego je Helmsku krajinu natrag uzeo, Ivana mu Horvata bana pomagao: Klis i Kotar natrag osvojio, i Splitjane na suhu i na moru progonio. Poslě je Turke s Lazarom despotom od Serbie na Kosovom Polju pobio g. I. 1389. (vidi pogl. 24.) Ponosit s ovim predobitjem Ugre od Vrane protěra, Split, Trogir i Šibenik osvoji (vidi pogl. 24.). Umro je g. 1391. Dva se je put ženio: pervu ženu je uzeo po imenu Doru, kćer Strašimira Vidinskoga vojvode, koi je bio sin Alexandra kralja od Bugarie, s kojom nijednoga děteta nije imao. Drugu je uzeo Jelicu, plemenitoga bosanca někojega kćer, niti s njom děteta neimade. Sa Vukosavom nepozakonjenom imao je sina Tvartka, koji je poslě postao kralj od Bosne. — Ovde slědi povelja, koju je dao Marnjaviću Ivanu:

„U ime otca i sina i svetoga duha amen. Po milosti božjoj mi princip Tvartko Tvartković, kralj od Serbie, Bosne, Primorskih i Zahlumskih zemaljah, Dalmatinske, Hervatske dolnje, zapadnih stranah, Usore, Soli, Podrinske i t. d. Prie svega mi zvani Stěpan kralj Tvartko Tvartković slavu dajemo neprestanee Gospodinu momu svemogućemu kerstu, da u postanju nebesah s čudnovatom tverdnostjom sveokoličanstvo po svojoj volji je razredio, iz miloserdne pako milošće došo je iz neba iz ljubavi naroda čověčanskoga na zemlju, i pokvarenu čověčansku narav s došastjem svojim je poprimio, u nebo uzašao, i izgubljene ovce kuće Izraela k pravomu pastiru Bogu obratio. Od ovuda takodjer sa štapom kraljevskim po svemu okoličanstvu (universum) utverdjujuć, i proslaveć sebe slavom Boga svamogućega, tako i mi Stěpan Tvartko Tvartković sluga Boga, kralj gore spomenuti, vrědan jesam postao kraljevati nad zemljami gore spomenutimi otacah i dědovah mojih, i děliti njim pravdu, milošću i poklone, s pismom našim, věrnimi izgovori, svim vendar polag věre i dostojanstva njihovoga s privoljenjem kraljevine, i po običaju velikašah kojega god dostojanstva, dobar izgled ukazati, i učiniti našim věrnim slugam poradi njihovih věrnih službih. Dakle načinio sam našu kraljevsku milost principu našem Ivanu Marnjaviću Nissenskomu poradi njegove věrne služ-

Digitized by Google

be, koju nam je učinio u svakoj našoj potrěbi, osobito kad se je razljutio bio na nas car Turakah Murat-beg, i porobivši gospodovanje naše, onda spomenuti Ivan Nissenski je išao k caru, ne praštajući glavi svojoj za nas, i zadobio je nama milost kod cara, i protěrao je vojsku iz kraljestva našeg: mlogo puta je išao na město osobe naše u poslovih, i vazda nami s pravom je věrom služio: za ovu dakle njegovu věrnu službu dali smo njemu po našem novom nadarenju, i popisali smo u našem otvorenom listu s visećom našom pečatjom iz obodvih strane pritisnutom, što je njegova strana ili děl u Nissi i Zvorniku, što osim bratje na njega spada, od Nissave i Bosne, selo Hvojnica izpod Tuma s pravimi medjami i zemljiščem, ovo sam dao, i na pismo popisao kao njegovu vlastitost na uvěke amen, spomenutom Ivanu Marnjaviću Nissenskom, i njegovim sinovom i potomkom. I ovo od njega da se neuzme poradi nijedne nevěrnosti, koja nebi bila propitana po Bosancih, i cerkvi bosanskoj, i za veću milošću načinio sam spomenutom Ivanu sěgurnost, da ako bi tkogod kakova pisma pokazivao, koja navadjaju na gore poděljena kakvo pravo, sva krěpostju ovog pisma gubi. S ovim preporučujemo Ivana i njegovo potomstvo gospodinu opatu Mirohni, î opatu za opatom u ruke cerkvene; koje stvari svědoci jesu: zbornici krajinah: Palatin s bratjom, župan Drissa Dinić s bratjom, palatin Radoslav Pavlović s bratjom, palatin Jure Vosalić s bratjom, princip Pribić Milošević s bratjom, palatin Petar Silešić s bratjom, princip Jure Dragičević Otribac s bratjom, princip Vuk Rogatić s bratjom, princip Dragič Radicerić s bratjom, princip Vukota Vuković s bratjom, princip Pavo Sanktić s bratjom, zatim Prefekt ili maršal dvorni dvora našega princip Tvartko Bogonivić s bratjom, i navlastito princip Ivan Bubanić s bratjom. Koi bi hotio ovo pokvariti i uništiti, neka bude proklet od otca i sina i svetoga duha, i četirih evangelistah, i dvanaest apostolah, i sedamdeset izabranih, i sviuh svetih od věkah Bogu ljubljenih. Pisao je Radosav pisac dvorni velikoga odičenoga gospodina kralja Tvartka, u stolnom městu u Sutiki, godine narodjenja Isukersta hiljadu četiri sto dvadeset i šeste, měseca Listopada sedmoga dana. Gospodin Stěpan Tvartko Tvartković, kralj od Serbie, Bosne, Primorskih stranah, i zatime svagdi i t. d.“ — Ova kako i ona Stěpana Dabiše (str. 166.) dana Gojku Marnjaviću povelja je sačuvana i spasena od propada po Ivanu Tomku Marnjaviću arki-diakonu i kanoniku Zagrebačkom. Obe su u materinskom ilirskom jeziku poděljene. Nu poslě su po

Digitized by Google

Velaminu arcibiskupu sjedinjenom Kiovskom privedeno na latinski, u Rimu, koi se je za ono vrěme u Rimu bavio. Izvorne povelje naći bi se možbit mogle još u Rimu. Slova su kirilska. Kerčelić Period 3. str. 257.

Stěpan Dabiša, sin Miroslava, strica kralja Tvartka, kopilan, kralj II. Bosanski je postao g. I. 1391. poslě smerti Tvartka. On je hotio Dubrovnik po potajnih tergovinah zadobiti. Što je radio poradi Ladislava Napolitana, to sam u dogodjaih Sigismuda popisao. Imao je za ženu Cvěticu iz pokolenja Nelipenskih knezovah iz Hervatske, po koje nagovoru s vojskom u Hervatsku je udario protiva Juri i Ladislavu Kriačem, koji su bili Nelipenskih knezovah nepriatelji, popalio je několiko gradićah, i porobio, pak onda se je kući povratio. Malo poslě vrěmena jest umro g. I. 1396. Žena poslě smerti njegove, jer nikakovog děteta nije imala, otišla je u samostan, i ondi umerla. Du Fresne iz Lukara (*l. 2. p. 72.*)

Tvartko Skura III. Bosanski kralj, Tvartka kralja iz Vukosave kopilan, poslě smerti Dabiše je postao, ali dugo nije vladao, jerbo je Ostoja Kristić iz plemena Jablanovićah proglasio, da je Tvartko podmetnut, i da nije pravi sin Tvartkov bio, sbog šta je veću stranu Bosanacah k sebi privukao, i Tvartka protěrao.

Ostoja Kristić onda veću stranu Bosne pograbi. Tvartko pako uteče se Turkom, i s njihovom pomoću jedan dio Bosne osvoji. Oba se onda prozvaše za kralje od Bosne. Nu neprestano su se progonili. Ostoja najposlě Dubrovničku okolicu g. 1303. porobi. Dubrovčani se k Sigismundu kralju i Hervoji vojvodi Splitskom uteku. Ovi domaći ratovi naravno domovinu upropaste. Ostoja pako zbog svog razbludnog života, koi je na silu s bosanskimi gospojami vodio, bude od istih Bosanacah prognan i s kraljestva bačen.

Stěpan Ostoić IV. kralj od Bosne g. I. 1415. od Bosanacah bi izabran. Tvartko Skura taki se je s njime sdružio, i ovako poslě mlogih bojevah velikaši bosanski mir medju sobom načine: da krajine bosanske medju se razděle, i svaki od njih kraljevski naziv i napis zaderži; ovako tri kralja u Bosni bila su. Tvartko Skura, koji Turkom svake godine dvadeset hiljadah dukatah za harač plaćati je obećao; Stěpan Ostojić, koga su Bosanci za kralja izbrali; i Ostoja Kristić, koga su izbacili. Ova su se dogodila g. I. 1422. Malo poslě vrěmena, Stěpan Ostojić umre neožењen. Poslě njega je Ostoja Kristić g. I. 1435. umro. Imao je pervu ženu po imenu Grubu, koju je odpravio, i uzeo

Digitized by Google

je Jelicu Hervoje vojvode kćer, po kojoj je dobio Dalmin ili Duvno. Radivoj sin Ostojin, koi u dvoru Sultana kano poruk od otca dan, zaderžavao se je. Poslě smerti otca dodje s vojskom turskom, koju je od Sultana izprosio, u Bosnu, ali od Tvartka Skure protěran je u Dubrovnik, gdě je medju plemenite skupštine primit. Poslě několiko vrěmena mir s Tvartkom je načinio, i několja posědovanja na Kiseloj Vodi je dobio, nu za malo vrěme umre. Tvartko najposlě Jelinu iz pokolenja Jablanovićah za ženu uze, s kojom nijednog děteta nije imao, i g. I. 1443. je umro. U několjih poveljah imao je napis „Stěpan Tvertko po božjoj milosti kralj od Bosne" i t. d.

Stěpan Tomaško V. kralj Bosanski, Pavla Jablanovića sin, poslě smerti Tvartka od svih je Bosanacah za kralja krunjen g. I. 1443. Jerbo je pako bio Manikej, indi još nekeršten: zato nevěrničtvo ostavivši, s. kerštenje je od Ivana Karvajalo Rim. cerkve s. Angjela Kardinala primio; zatim sve Manikeje koji sveto kerštenje primiti nisu hotěli iz kraljevine protěra g. I. 1449. Ovo svědoči njegovo odredjenje u saboru s privoljenjem sviuh bosanskih biskupah, i velikašah deržanom, koje ovako glasi:

„Mi Stěpan Tomaš po božjoj milosti Rascie, Serbie, Bosanacah ili Ilirah, Primorskih stranah, Dalmacie i Kerbave kralj; na uspomenu dajemo po jakosti ovih obznanjujući svim, na koje spada: da kad su se skupili u selu našemu Konjicu, u občinskom nasem spravištu věrni naši svikoliki biskupi, baroni, vojvode i velikaši, i izabrani svih županiah kraljestva našega plemeniti, i svaka promatrali od ovih, koja na hasnu jesu kraljevine i našega stališa, koji, kad su dulje poslovali, i za uzderžanje kraljevine dokončali, isti napervo spomenuti velikaši medju ostalimi njihovimi hvale vrědnimi uredbami, predali su i napervo stavili stanovite članke, namirom dole popisane, ponizno moleći, da iste članke potverditi bi dostojalo. Od kojih zaisto saderžaj takov je: 1. Da nebi Manikei nove cerkve pravili, niti stare porušajuće popravljali. 2. Da se imanja cerkvam neoduzimaju. 3. Ako tko izvuče mač i čověka izsěče, kraljevskomu odsudjenju neka se predade, i sva njegova imanja neka se razděle na dvě strane: jedna u kraljevsku peneznicu nek se izruči, a druga sinovom, ili rodjakom, ili roditeljom ubijenoga. 4. Da zbornici, tajnici (secretarii), vojvode i župani ili knezovi stolice kraljevske poslě na zvanja svetačna zakletkvu učine. 5. Da se Herceg (vojvoda) s. Save za nikakvog i nepravednog deržì, koga god kralj od Rascie i Bosne ili Ilirie neizabere, i poslě izabranja

Digitized by Google

ne učini zakletvu kraljevskomu veličanstvu; ako bi pako prie učinjene zakletve službu obnašati usudiose, neka ga veličanstvo kraljevsko pedepsa. 6. Da se nečisti oskvernitelji rodjakinah glavnom pedepsom pedepsaju. 7. Da se izdaice gradovah i svojih gospodarah, pedepsom nevěrstva, na jednaki način s kovači faličnih novacah pedepsaju. Na koje stvari uspomenu i tverdnost věkovitu uredbe iste u ovu knjižicu popisane i postavljene po gospodi biskupih, vojvodah i plemenitih, i čitave kraljevine sovětu dali smo s našim pečatom potverditi. Dano u Konjicu po rukah poštovanoga otca u kerstu gospodina Velemira Vladmirovića biskupa kreševskoga, i neretvanskih cerkvah gerčkoga zakona, dvora našega tajnika, i gerčkoga pismoznanstva i pravdah naučitelja, ljubljenoga i věrnoga našega, godine Spasitelja 1446. na dan svetoga Ivana kerstitelja, kraljestva pako našega šeste. U nazočnosti poštovanih u kerstu otacah i gospode: Tome Biskupa Ferenskoga, Apostolske stolice poslanika, Teofana Dioklee ili Pećine patriarha našeg kraljestva Rascie gerčkoga zakona, Teodora Paujna mitropolite gerčkoga zakona, i ostale gospode i vladikah, Maksima Serbie Mitropolite gerčkoga zakona, Ivana Mazvc, i ostalih našega kraljestva od zakona gerčkoga; takodjer poštovanih u kerstu i najdragših otacah reda s.: Franje Eugenio najvećega u stranah našega kraljestva Rascie oglasnika i poslanika apostolskoga i verhovnoga izvidnika (genarilis Inquisitor), Mihaila Zadarskoga vikara od Bosne Fratarah istoga reda; takodjer pred nazočnimi i velikodičnimi: Stěpanom hercegom svetoga Save sa sinovi, Radivojem najdragšim našim bratom rodjenim i banom od Jajca, Radivojem Vladimirovićem knezom i sudcem dvora našega, Stěpanom Vlatkovićem věćnikom našim, i od Usore banom, Ivanom Kovačićem vojvodom stranah naših od Dalmatinske, Petrom Pavlovićem vojvodom od Glasinca, i jestbinah dvornikah naših meštrom, Pavlom Kubretićem vojvodom od Zvornika, i meštrom peharnikah, Nikolom Altomanovićem vojvodom od Valjeva, i predpostavljenim u stranah kraljestva našega Serbie, Velemirom Janometovićem vojvodom i prepostavljenim kraljestva našega Rascie, i drugimi premlogimi kraljevine naše vojvodami, vojvodstva i dostojanstva deržećimi.“ Od ovuda znademo, da je poslě ovoga sabora, koga je deržao g. l. 1446. protěro Manikeje iz svoga kraljestva, koi se nisu hotěli pokerstiti. God. dakle 1449. bili su iztěrani, a ne kako Du Fresne piše god 1459. To slědi iz toga, jer mu je umerla Katarina kraljica god. 1458., a on je

Digitized by Google

već prie od sina Stěpana, inače kopilana, i Radivoja brata utušen. Ovom je kralju Papa Eugenio krunu ponudio, ako katoličanskomu věrozakonu pride, nu on to nesmede, da Turke neuvrědi. Ovako Du Fresne piše iz Gobelina *(l. 11. p. 297.)*. Ali ako je Eugenio 4. to ponudio, to se je moralo dogoditi iste g. I. 1446. jerbo je Eugenio papa IV. umro g. I. 1447. dana 23. Veljače (tako Berti Kronolog). Poslě ovih dogodjajah Amurat II. Sultan s velikom vojskom dodje u Bosnu, protiva kojemu je Tomaško kralj vojsku podigo; što svědoči knjiga istoga kralja, koju Kačić i Kerčelić u latinskom jeziku popisanu navode. Ja ju pako u našem ilirskom ovdi stavljam:

U ime svetog i nerazdĕljenog Trojstva. Stěpan Tomašević po božjoj milosti Rascie, Serbie, Bosanacah, Primorske strane, Dalmacie i Kerbave kralj i t. d. svekolikoj věrnoj našoj gospodi preizvišenim biskupom, baronom, velikašem, knezovom, vojvodam, podknezovom, verhovnikom, četnikom, serdarom, plemenitim, zakletim varošanom, i drugoga kakovog god stališa i dostojanstva pod našim vladanjem postavljenim i stanujućim pozdrav i milost našu. Na znanje dajemo svakomu bogoljubljenomu kerstjaninu, kakvom ranom je ranjeno kerščanstvo u ovo naše vrěme, od nevěrnih onih Muhamedanacah, poradi šta promatranje i serdca našega sveudilj na to najvećma bdi i namiruje, da nepriatelje Isukerstova imena, koi su nam i s. věri tolike zasěde učinili i još više hoće da čine, dočim njihov Sultan s vojskom hoće da nas upropasti, treba ga dakle suzbiti, da noge poganinah na našu zemlju nestupe i neupropaste nas, kao što su naše susěde i isti Carigrad, zbog koga suze roniti moramo. Radi toga gore imenovani věrni naši baroni, biskupi, plemeniti, vojvode i velikaši kraljevine po najprie i po imence: Stěpan Kosanić naš věrni herceg s. Save, sa sinovi i barjaci; Radivoj Jablanović preljubezni stric naš ban od Jajca; Stěpan Stanić vojvoda Primorja, s barjakom; Momčilo Tomanović ban Usore s barjaci; Petar Kovačić vojvoda Pounga s barjakom; Vuk Grebljanović knez od Livna i vojvoda Prusti, s barjakom; Radivoj Vladimirović knez i sudac dvora našega, s barjakom; vojvoda Micinović s barjakom; Vukić Misirković sa bratjom svojom i barjakom; Pavo Kubretić vojvoda od Zvornika i Masve sa sinovi i barjaci; vojvoda Ivan Skatić s barjakom; Vladislav Vučić vojvoda i poglavica Rascie sa sinovi i barjaci; Dejan Altomanović predstavljeni Serbie, i nad rudarskimi našimi vlastnici meštar, s barjaci; Vukša Veselić vojvoda Novog grada blizu Dubrovni-

Digitized by Google

ka i predstavljeni stranah Primorskih, s barjakom; Markomir Branković vojvoda Podvinja, i četnikah naših najveći meštar, s četnici i serdari izabranimi nami ljudmi. Svakoposebnih županiah iste kraljevine naše na Polju Kosovom ovoga měseca Lipnja skupiti, na njemu skupno svi ovoj aždaji suprotstati moramo, da jed sverhu nas neizbljuje. Dano u Prištini 3. Lipnja godine Gospodina 1459. U listu dolazi ime Muhameda cara, odkud slědi da nije spomenuti list Stěpan Tomaško kralj nego njegov sin Stěpan Tomašević pisao. Original se nalazi u samostanu s. Duha u Fojnici kod fratarah reda s. Franje Provincie Argentinske. (Ovako otac Kačić). — Amurat dodje dakle s vojskom u Bosnu, nu kralj s njim mir ugovori i obeća godišnji harač 2500 dukatah, i nuz to, kako Du Fresne iz Gobelina *(l. 3.)* i Laonika *(l. 5.)* pišo, sa Sultanom nekakovo duhovno bratinstvo načini i zakletvom potverdi: odkud je slědilo, da kada ga je Kalisto III. papa pismeno pozvao, da u družtvu s drugimi princi na Turčina udari, da nie odgovorio: što se je moralo dogoditi od g. I. 1455. i 1456. Ovo začuvši Matia kralj Ugarski, Stěpana njegovog sina kopilana, i Radivoja brata podgovori, da Stěpana kralja kano nevěrnika smaknu. Ovi skoro dobiu dobru zgodu, i kralja, kada je s vojskom u Hervatsku došo, da se s Vukmanom od Hervatske banom pobie, noću konopcem udave na polju Bielačkom, gdi se je bio utaborio. Sutra dan proglase vojsci, da je naglo umro. Tělo njegovo u cerkvu s. Ivana u Sutiski, gdě su tělesa principah Bosanskih pokopana, svetačno zahrane; što se je g. I. 1457. moralo dogoditi. Ovako Du Fresne iz Lukaria *(l. 3. p. 107.)*. Imao je ženu zakonitu Katarinu, Stěpana principa s. Save kćer Kasakciu zvanu, s kojom nikakova děteta nije imao. Imao je i bludnicu Vojakciu, s kojom je imao dva sina kopilana: pervoga Stěpana, koi ga je utušio, i poslě kralj postao; a drugog se ime neznu. Ovaj je s materom, kad je bio od 14. godinah išao u Maledansku cerkvu na prošteńje, iz zavěta gdi se je čudnovati kip Gospe od Bosanacah pohadjo, i ondi se razbolio i umro. Pokopan je u samostanu Benedikta s napisom: „Ovdě leži sin Tomaška kralja od Bosne.“

Stěpan Tomašević, kralj VI. Bosanski, kopilan Stěpana Tomaška, koga je sa stricem utušio kralj je postao, ali malo je kraljevo i strašnu smert poradi ubojstva otca podnio. Katarina kraljica udova, kad je od sluge pokojnoga kralja razuměla, kako je njezin drug i kralj bio utušen, Muhameda Turskoga cara u Bosnu pozove, da se ubo-

Digitized by Google

jicam osveti. Sultan dobivši najbolju zgodu da Bosnu osvoji, pohiti s vojskom i god. 1457., porobi ju, i nebrojno množtvo bosanacah u sužanjstvo odvede. Ovo videći Katarina kraljica, otide iz Bosne, i dodje u Ston, poslě u Rim, gdě je umerla dana 25. Listopada g. I. 1458. U cerkvi je s. gospe Bogorodice sahranjena. Dvojstruk je nadpis naime Ilirski i Latinski imala. Ilirski spominje otac Katančić (Philog. l. II. §. 4. n. 2.) „Katarini kraljici Bosanskoj, Stěpana Hercega od svetoga Sabe, od poroda Jeline, i kuće cara Stěpana rodjenoj, Tomaša kralja Bosanskoga ženi, koja živi godin petdeset i četiri, i preminu u Rimu na lěto Gospod. 1478. na 25. Listopada, spomenik njezinim troškom postavljen." Du Fresne pako iz Vaddinga na g. I. 1458. n. 34. u latinskom jeziku nadpis izpisuje, koi evo u našemu jeziku mećem „*D. O. M. Catharinae Reginae Bosnensi Stephani Ducis s. Sabae sorori, ex genere Helenae, et domo Principis Stephani natae, Thomae Regis Bosnae uxori, quantum vixit annorum LIII. et obdormivit Romae anno Domini 1458. Die 25. Octobris. Monumentum Ipsius sumptibus positum.* U Bogu pridobromu privelikomu. Katarini kraljici Bosanskoj, Stěpana vojvode s. Save sestri, iz pokolenja Jeline i kuće principa Stěpana rodjenoj, Tomaša kralja od Bosne ženi, koliko je živila godina 53. i preminu u Rimu godine Gospodina 1458. dana 25 Listopada. Nadgroblje je s njezinimi troškovi postavljeno." U ovo je vrěme Stěpan Tomašević kralj po naputku Nikole biskupa Modruškoga, i papinskog poslanika s Mahumedom Turskim carem savez mira prekinuo: jerbo nije kako Du Fresne iz Gobelina *(l. 11. p. 297. 311.)* svědoči, obećani po otcu harač 25. hiljadah dukatah platiti hotěo. Mahmud pošalje k njemu poklisare, da ga opomenu zbog harača. Nu Stěpan ponosito odgovori da platiti neće, zatim jih u svoju peneznicu odvede, i pokaže blago govoreći: „Gledajte i kažite vašem caru, da nisam siromah, ma platit neću." Poklisari odu. U kratkom se glas raznese, da se Mahmud s vojskom približava. Stěpan, da more nepriatelju na suprot stati pozove sve velikaše u boj srědstvom lista kog sam malo više napomenuo u dogodovštini otca njegovog Tomaška. Nu badava; Sultan dodje sa 150,000 konjanikah i ne manje pěšakah u Bosnu. Jeli, i gdě je bitka bila? nijedan dogodopisac ne piše. Medjutim iz slědećih je moći zaključit, da su Bošnjaci pobijeni: jer Du Fresne iz Jobelina piše: da je Mahmud najjaču na visokom brdu postavljenu tverdjavu izdajstvom Radića pokerštenog Manikea dobio. Poslě je bašu Mehmeta za kraljem u potěru poslao, koi se je u grad Jajce povukao s

Digitized by Google

blagom i imanjem. Nu nevidivši se ovdě dosta sěgurna, preseli se u grad Ključ. Baša osvoji Jajce i pohiti za kraljem, tude ga obsědne, i grad poslě četiri dana u ruke skupa sa blagom i kraljem dobie. Glad je posadu na predanje sklonuo. Baša ga odvede Sultanu, ovaj ga prijatno primi, i s darovi tako zaslěpi, da ga je berzo nagovoriti mogao, da piše na upravitelje tverdjavah, da gradove turkom otvore, da se ništa ne bojo. Ovi u zao čaš po se i po Bosnu, kraljevom pismu pověruju, i gradove Turkom izruče. — O slavni narode! na što si došao? po nevěri si dušmanah propao! nu i tvoja oholost mnogo k tomu prinese. — Ovako za osam danah sedamdeset, od iste naravi, već utverdjenih gradovah i varošah u ruke dušmana pade. Ovako Rimljani s Genciom, kraljem Ilirah učiniše; ovako Albaniu i Epir zadobiše Turci. Poslě nekoliko danah kralju je sam Sultan svojom rukom glavu odsěkao, kako Pavla II. pape Bula svědoči. Ostali pako mlogi velikaši, medju kojimi je isti Radivoj, stric nesrětnoga Stěpana kralja, koi je s njim brata rodjenog zagutio, pod mačem okrutničtva padoše. Ova ako se sva točno promotre, zaključiti se more, da je božje pokaranje. Jer brat zaguši brata s pomoćju sina. Nesmulo na njeg sunce, koi digne ruku proti otcu. Nu primili su platju. — Nesrětnoga Stěpana kralja žena, po imenu Maria, Lazara někdašnjega despota od Serbie kći, ili kako někoji pišu sestra, kada je vidila, da je kralj uhvaćen, a kraljevina izgubljena, tursku silu da izběgne u Hervatsku dodje Pavlu banu Hervatskom: nu ovdě bi zatvorena, i svega blaga na silu lišena kako Du Fresne piše. Malo poslě Turci u Hervatsku nasernu. Pavao ban na njih udarivši, u boju pogine: odkuda Maria s materom svojom u Ugarsku uteče. Katarina pako, Radoslava Pavlovića sestra, i Radivoja strica kralja žena, sa Ljubeškom sinom, i ostalimi bosanskimi velikaši u Dubrovnik uteče. Ovako prosti puk, kano sirote bez otacah, bez svih světovnih starešinah ostade: ali duhovni otci nisu ovce Isukersta ostavili, nego su s věrnimi ovcami ostali, i u věri i zakonu pravověrne uzderžali, niti su se plašili dušmanah, niti su marili život izgubiti, i kerv svoju za věru Isukersta proliti. Bosanci za ovimi dogodjaji, navlastito Jajca stanovnici, Turke po gradovih za čuvati ostavljene, sve pokolju, i pod vladanje Matiaša kralja ugarskog se predadu. Kako su poslě pod Turke opet došli, i što se je s njimi dogodilo, to ću u dogodjaih Matiaša kralja popisati. Sada imam još dogodjaje kraljah Bugarskih popisati, i onda mi još ostaje da popišem u kratko sirotinju kra-

Digitized by Google

ljevine zmožne nègda Hervatske, u kojoj se dan danas još ime kraljevine Hervatske zaderžaje. Dakle f Bosne predobljenje od Turakah dogodilo se je g. I. 1459. kojega měseca nezna se. Stěpan Tomašević kralj, knjigu gore popisanu na Bosance je pisao dana 3. Lipnja g. 1459. i u njoj zapověd izdao, da istoga měseca svi vojvode i bani sa svojimi četami na Kosovom polju skupiti se imadu; dakle poslě měseća Lipnja Bosna je izgubljena.

Poglavje XXVIII.

Od dogadjajah někojih poglavitih vojvodah, i njihovoga pokolenja u Ilirii.

Vukaz Ćevatnić bio je plemenit gospodin od Kotora, sa ženom iz pokolenja Lukari, imao je sina Hervoju. Hervoja Vukčić sin Vukazov po svojoj věrnoj službi postao je poglavica od grada Jajca, u vrěme kralja Tvartka. Poslě u vrěme Ostoje i Ladislava kralja Napolitanskoga pisao se je velikim vojvodom od Bosne. G. I. 1402. postao je vojvoda od Splita, i knez od Primorskih stranah, i zadobio je od Vladislava Napolitana bližnje otoke Brač, Hvar, i Korčulu. Du Fresne piše, da je bio od Ladislava za naměstnika od sve Dalmacie postavljen. Ali poslě s Turci počeo je dogovore deržati, poradi šta je težki boj imao sa Sigismundom kraljem od Ugarske. Okolo g. I. 1413. Sigismundo kralj s odabranom vojskom poslao je Ludovika Garu, i druge vitezove protiva Hervoji, ali su pobijeni bili od Hervoje i Turakah. Piše Du Fresne da su onda pervi put Turci došli u Bosnu, i da je Mahmud Sultan u gornjoj strani Bosne postavio svoga sangiaka po imenu Ikača, kojega je kraljem nazvao; ali poslě Ikač u boju od Sigismunda bio je priobladan i poginuo: odkuda gornja strana Bosne opet na kraljestvo Bosne je spala. Hervoja poslě od Turakah ostavljen izgubi dostojanstvo, i otide u Kotor svoga rodjenja město, gdě je od žalosti umre g. I. 1415. Poslě njegove smerti Ostoja udovu njegovu Jelicu za ženu je uzeo. Imao je Hervoja jednoga sina po imenu Balšu, i jednu kćer Mariu, koju je mati udala za Stěpana Šimrakovića. Imao je i brata Dragišu. Više se od njegovoga pokolenja ništa neznade.

Digitized by Google

Slěde Vojvode od svetoga Save.

Vojvodstvo s. Sabe, naški Save: daleko se je pružalo. Od Novoga Pazara do Cetine rěke, gdě se je sa Dubrovčani medjašilo, i bilo je poglavita strana Bosne. U toj su krajini Zahumci stanovali. Ove Laonik Kondugere piše, Lukario pako od ovuda Čudvergiu krajinu je pisao. Drugačie ova krajina nazvana je Hercegovina: vojvode pako od ove krajine pisali su se principi. Du Fresne izvodi ovako:

Vuk Hrana ili Hranić, od kneza Rudinskoga rodjen okolo g. I. 1317. došo je u službu Stěpana Nemanje kralja od Serbie poradi velike věrnosti, viteškoga u boju junačtva i ostalih krěpostih za plaću věrne službe zadobio je veliku stranu Retinske županie od kralja. Zavadio se je bio sa Brankom Rašiljovićem i ubio ga je. Ali nčkoji od rodjakah istoga Branka, ubio je Vuka Hranića g. I. 1359.

Vutlak Hranić, Vukov sin, u věrnosti, junačtvu, krěposti i životu otca je slědio, i kod Tvartka kralja od Bosne u toliku milošću je došo, da ga je za vojvodu vojski, koju je Lazaru od Serbie despotu g. I. 1389. protiva Turkom na pomoć poslao, zaufano predpostavio: u kojem se je boju junački deržao, i kući srětno povratio; samo je nčkoliko od Bosanacah izgubio, kako sam kralj Tvartko u knjigi Trogiranom pisanoj svědoči. (vidi pog. 26.) Poslě opet poslao ga je Tvartko kralj s vojskom protiva Turkom, koji su u Bosnu bili udarili, u kojem se je boju dvaputa s Turci pobio, i svaki put Turke junački iz Bosne protěrao, poradi ovog viteškoga junačtva i hrabrih zaslugah pokloni mu Tvartko kralj svu onu krajinu, koja se je poslě vojvodstvo s. Save zvala, gdě je i umro. Ostavio je četiri sina: Sandalja, Vukasa, Vuka i Vučića. Dva poslednja ubijena su od rodjakah Pavla Radjenovića koga je Vuk bio ubio.

Sandalj Hranić vojvoda 2-i od Ostoje kralja bio je predpostavljen vojski, poslan protiva Sigismundu kralju g. I. 1410. ali u onom boju bio je pobijen: nu druge godine ne samo da je bitku Ugrom vernuo, nego ih je i iz Bosne iztěrao. Ovo slavodobitje mu kod bosanacah veliku zaufanost pribavi, na toliko da mu je kralj za dar velika imanja prikazao. Najposlě je s vojskom Stěpanu, od Serbie despotu, na pomoć poslan g. I. 1414. protiva Musi Bajazeta, turskoga Sultana sinu. Umro je g. I. 1435. kako Du Fresne iz Laonika *(l. 5.)* i Lukar. *(l. 3. p. 90.)* spominja, otrovan. Imao je ženu Mariu, i dětcu, ali od njih ništa nepišu.

Digitized by Google

Stěpan Vukasa iz Katarine sin vojvoda 3-i, poslě smerti strica vojvodstvo je poprimio. On se je na město Hranić pisao Kosak, buduć da se je njegovo rodno město tako zvalo. Kako Du Fresne iz Lukaria *(pag. 97.)* piše, on je pervi onu krajinu, gdě je vladao, nazvao svetoga Save vojvodstvo, kada je vojvode dostojanstvo od Friderika IV. cesara bio zadobio. Imao je mloge nemire s Dubrovčani poradi žene Ane, koja je sa sinom Ladislavom otišla bila k njima, zašto bo je on sa stanovitom plemenitom u bludnom životu živio, a za ženu nije mario: nu kada ju je od njih tražio, nisu je dali. Dubrovčani malo zatim podignu vojsku, i sinu ju Ladislavu predadu, da suprot otcu ide, koi se je već proti Dubrovčanom krenuo bio. Ladislav otca u běg natěra. Ovaj se Mahmudu uteče i pomoć zamoli. Nu u zalog sina Stěpana dade. Ovo čuvši Ana, bojeći se da Sultan u sinovu krajinu s vojskom neudari, u Latinsku ili Italiu poběgne. Kad je u to vrěme Stěpan vojvoda umro, Sultan s vojskom u krajine one udări, koje su i onako u nemiru bile, porobi polja i někoja sela predobie: ali stolnoga města predobiti nemogavši natrag se je povratio. Ovako Laonik *(l. 10.)*; ali Lukario i Orbin drugačije opisuju. Oni pišu, da je Ladislav s Dubrovčani poslao Sultanu i Ladislavu kralju Ugarskom poslanike, da jih pomire. Što je i učinjeno god. 1452. Stěpan je sina u milost primio, i někoja mu posědovanja izručio, iz kojih je dostojno živiti mogao. Poslě ne samo da su mirno živili, nego su otac i sinovi u broj plemenitih Dubrovčanah upisani. Umro je Stěpan Kosak princip u Dračevici ne daleko od Novoga g. I. 1456. S pervom ženom Anom Kantakuzenom imao je tri sina, Ladislava, Vlatka i Stěpana, i dvě kćeri, Katarinu, za Stěpana Tomaševića kralja Bosanskoga udatu, koja je u Rimu umerla, a drugu Mariu udatu za Ivana Carnoevića poglavicu od Cerne Gore. Stěpan se je najmladji sin, koga je otac za poruka Turskomu Sultanu predao, poturčio, i ime Ahmet zadobio; i Ahmeta turskoga Sultana kćer po imenu Fatu za ženu je uzeo, s kojom Mahmeta i Ahmeta sinove je zadobio, i tri kćeri: Humunu, Kameru i Gumeru, kako Du Fresne iz Flavia Komnena. Poslě smerti otca Ladislav i Vlatko Hercegovinu medju se podělišе: Ladislav gornju stranu, a Vlatko doluju s Novim gradom je zadobio. Ali dugo nisu uživali, jerbo Mahmet s velikom vojskom u Hercegovinu udari pod Heso-Begom. Ladislav vidivši da se uzderžati nemore, uteče u Mletke, odtud u Ugarsku, gdě je i umro. Vlatko se pako Mehmetu predao, i dobio od njega Volacku i Novi, i někoje gradiče druge pod stano-

Digitized by Google

vitim haračem, ali poslě smerti Mehmeta, Bajazet sultan ova sva města od Vlatka je uzeo, a Vlatko je na otok Rab utekao, gdi je i umro. Bajazet postao je Sultan g. I. 1482., onda je dakle i Hercegovina pod turski jaram pala.

Slěde pervošnji stariji vojvode Humske ili Zahumske (u starih ilirskih diplomah zove se Hlmska i Zahlmska, a kod gerčkih i latinskih pisacah „Helmia“ i „Zahlumia.“) Nemanja kralj od Serbie imao je dva brata: Miroslava i Konstantina (vidi pogl. 6.). Miroslav imao je Andriu sina, koi se pisao knez od Zahlmske krajine. Ovaj je bio mirnoga serdca, zato Bosanski bani oteli su mu sve krajine, izpod Berdja, gdě su bili Deves, Debar i Grecka varoši, i ostala sela i města. Drugu Zahumsko krajine stranu, koja se je iz jedne i druge strane Neretve pružala, tiam do Cetinske županie, osim toga Biscu i Luku i ostale bližnje varošince, oteo je Petar Knez, i zatim druga hervatska gospoda pogr bila su, te tako ništa knezu Andrii nije ostalo, osim Popovo i straua kod mora, i Ston grad. Ovoga Andrie kneza Humskoga povelju spominja Lucio g. I. 1241., u kojoj je pogodba popisana, koju je sa Splitskim poglavicom načinio. Ukopan je u cerkvi s. Bogorodice, u Baru. Imao je dětcu, od kojih Vlatko sin za života otca je umro, drugi je bio Petar, koi se pisao knez od Zahlumja. Ovaj imao je kćer Vukosavu, koja je bila udata za Barbu plemenitoga Dubrovčanina. Ostala ovoga bratja i dětca neznadu se. Ali svi živili su u Popovu, i kod mora, dokle Igin, Neliptie kneza brat Biscu, Luku i Ston nije pograbio, i ovako svemu pokolenju Miroslava sverhu načinio. Poslě smerti Igina nikakvoga kneza nije bilo u Zahumskoj župauii: jerbo nisu velikaši od Zahumja hotěli nikoga za gospodina spoznavati, dokle četiri brata, Branivojevića sinovi, iz Bardja, Humske krajine varoša rodom, něšto po junačtvu i oružju, a najviše po dobrovoljnosti krajišnikah svu krajinu Zahumsku sebi su podložili. Ovih imena bila su: Mihailo, Dobrovoj, Branko i Brajko. Ova četverica poslě od Cetinje tiam do Kotora ili kotorske boke produljili su se. Rascie su takodjer velikoga župana u boju preobladali. Cim su se ovako ponosito sa svimi susědi deržali, Stěpan Bosanski ban, kako u dogodjajih njegovih popisao sam, udario je na njih, i veću stranu Zahumske krajine pod svoju vlast je spravio, i poslě tako dugo jih je progonio, dokle sva četiri brata nisu sve svoje izgubili i poginuli. Ovako je samo još Popovo i něšto uz more Petru Tolenoviću ostalo, praunuku Andrie kne-

Digitized by Google

za. Malo poslě dade isti Stěpan ban Bosanski, Nikoli praunuku takodjer Andrie kneza, Katu svoju sestru za ženu, i varoš Popovo, iz koje ženitbe porodili su se Bogiša i Ladislav Nikolići. Poslě smerti Stěpana, Tvartko njegov sinovac postao je kralj i vlastnik od sve županie Zahumske. Koju on Vlatku Hraniću je poklonio, kako sam gori spomenuo.

Slěde Knezovi od Zente.

Zenta iliti Zeta zvao so je oni dio današnje Albanie, što je do jezera skadarskoga. Dělila se je na gornju i dolnju. Imala je varoše Duglu, Drivast, Skadar, Dagnu i Podgoricu, i někoje još gradove, koje Du Fresne nespominja. Zenta spadala je pod kralje od Serbie, dok nije Stěpan Uroš, sin Dušanov, carstvo i kraljestvo zajedno izgubio. Onda osvoji ovu županiu Balša princip od Drača. Vojvode ili knezovi ove županie bili su Strašimir i Jure. G. I. 1368. i 1379. Jure Strašimirov sin imao je ženu Despinu, kćer Lazara despota od Serbie. Poslě uzeo je drugu, udovu Šišmana, principa od Moldavie. Imao je tri sina: Gojka, Ivaniška i Balšu. Balša g. I. 1421. je umro kano knez od Zente. Sto pako Du Fresno piše od Balše gdě ga izvodi napolitanskoga od pokolenja Franka, i gda su Arbanasi bili s Gali ili Franci jedne ćudi, i jednakih serdca nagnutjah, od toga mlogo bi imao pisati, ali zadosta neka bude u kratkom ponoviti, da niti Napolitani, niti Gali od Frankah nemoraju se izvoditi: jerbo poslě Rimljanah od g. I. 400. Geti i Vandali kako svu Iliriu, pod koju i Albania je spadala: tako na jednaki način i svu Italiu i Napolitansku predobili su, i tamo su više věkovah s Longobardi vladali. Zaisto mloga pokolenja od Getah u Napolitanskoj, a i premloga u Latinskoj i od Getah i od Longobardah ostala su, koja poměšana s Latini jezik talianski današnji načinili su, i zaisto ćud i serdcah nagnutja u dojduća pokolenja preneli su. Što se pako Galah ili današnjih Francezah dotiče, pokazao sam, da oni većom stranom od starinskih Markomanah t. j. Moravah, Čehah, Pomeranah izlaze, i od starinskih Rimljanah, Galah i Enetah.

Slěde vojvode od Maćedonie, koji su spadali pod serbsko carstvo i kraljestvo.

Žarko Deanović bio je krajini od Maćedonie, koja se s' jedne i druge strane potoka Aksie pruža, od Stěpana

Digitized by Google

poslědnjeg cara i kralja od Serbie, vojvoda predpostavljen. Kada je već Stěpan umro, kako ostali vojvode tako i Žarko svoju krajinu za sebe kano vlastnik je zaderžo. Imao je dva sina, Dragaša i Konstatina, i jednu kćer Teodoru. Ova se je udala pervi put za Žarka Merešića, poslě za Juru Balšu kneza od Zente. Dragaš je poslě smerti otca postao vojvoda. Vitežki junak komu para nije bilo: ali Amurat s vojskom u Maćedoniu nahrupi, i osvoji ju; vojvodu pod harač natěra, i načini ga vodjom svojih konjanikah. Poslě smerti njegove brat njegov Konstantin postao je vojvoda, i pod turskom vlastjom stojao je. Ali poslě sdruži se s Manuelom Paleologom, i dade mu svoju kćer za ženu, iz koje se je rodio Konstantin Paleolog stražnji car Carigradski. Malo poslě je Bajazet Turski car osvojio svu Maćedoniu i Zahumsku

Slěde vojvode od Joanine, to jest Tesalie, Akarnanie i Etolie.

Stěpan Dušan kralj od Serbie i poslě car, osvojivši svu Maćedoniu, dade onu stranu, gdi je Joanina varoš, kojeg někoji Janina pišu, s Akarnaniom i Tesaliom bratu svomu Siniši za vladati Kada poslě smerti cara brata, sin Stěpan carstvo je poprimio, i izgubio, hotio je županiu od Zente osvojiti, i vojsku varošu Skadru je doveo i varoš obsio, ali zadobiti ga nije mogo, nego je otišao u svoje krajine, i ondi umro. Pisao se vojvoda od Janine. Imao je dva sina, Duku i Stěpana.

Duka, koi rado još drugo ime je imao, bio je u junačtvu i krěposti bojnoj glasovit. On sakupivši vojsku hotio je udariti na Klapena, kako ga Orbin imenuje, svojega tasta u Rascii. Ali tast s' pomoćjom gerčkom objačen je bio, i zato nije se ufao Duka na njega udariti. Poslě toga Klapen tast nagovori někoje biskupe i kaludjere, da Duku namame, da bi došo k njemu kano tastu, da se nejma ništa bojati: oni ondi sa zakletvom to Duki kažu i potverde, i tako ga navedu da je u Kastoriu varoš svojemu tastu došao. Ali tast kervoločni zeta svoga pograbi, i sa svojim rukami oči mu izbode, zatim ga pošalje u onu stranu Gerčke, gdi je Morea i Eubea, gdi je i brat njegov Stěpan bio. Angelia sestra Dukina i Stěpanova bila je udata za Prilupa sina, koi je bio Etolii i Akarnanii predpostavljen. Prilup kada je umro, ostavio je sina Tomu, i Angeliu ženu. Ali je Etoliu Nikifor Duka oteo, jerbo je Toma muž Angeliin uhvaćen u boju, kojega je Prilup otac sa Spatom plemenitim Arbanasom i Akarnanic predpostavljenim vodio,

Digitized by Google

zato se Angelia zaljubi u mladića po imenu Inića Davalu koi je bio sužanj u Artenskom varošu, i u bludni život s njime se upusti. Ali nesrětna ih ljubav nato dovede, da je ovaj mladić njenog muža Tomu smaknuo, i ovako postane gospodar od one krajine. Toma s' Angeliom imao je sina po imenu Prilupa. Ovaj otčuha Inića nikako nije mogao terpiti, zato ga uhvati, i da mu oči izbosti. Poslě se je Angelia opet udala za Toka, vojvodu od otoka Cefalonie, koi one krajine od Turakah je branio, dok je god živio, nu poslě smerti njegove podpadnu sve pod turski jaram. Sve ove krajine spadale su pod kraljestvo serbsko, a vojvode su bili od ovih krajinah Serbi.

Slěde vojvode od Cerne Gore.

Stěpan Carnoević bio je pervi poglavica od Carne Gore. Njega je postavio za poglavicu njegov rodjak Balša, sin Jure Strašimira, koi Balša je bio gospodar od Zente i Carne Gore. Kada je Balša s Mletčani boj drugiput deržao, išo je u Rasciu svomu ujaku, koi bio je despot od Rascie, da pomoć od njega zadobie, i u to vrěme Stěpanu izručio je svu Zentsku krajinu, da ju čuva, jerbo je Balša na onomu putu umro g. g. I. 1421. Stěpan pako Carnoević u poslovih stanovitih u Apuliu je bio otišao. Mletčani imajući zgodu s jakom vojskom dodju, i svu krajinu osvoje. Ovo čujući Stěpan od Serbie despota, boj protiva Mletčanom podigne, Zentu otme, i Juri svomu sestriću ju izruči, koi morao je biti Balšin brat, jerbo Jure neznade ili nemogaše krajinu dobro upravljati, i od Mletčanah braniti. Zato Zentske starešine Stěpana Carnoevića od Cerne Gore vojvodu pozovu, koi s vojskom došavši lasno je od Jure Zentsku krajinu zadobio, i ondi svoje stalno město za vojnu je načinio g. I. 1423. Ondi je Vojsavu velikoga Skenderbega po imenu Jure Kastriotića kćer za ženu dobio, s kojom je dva sina imao, Ivana i Juru. Poslě smerti njegove Ivan sin postao je vojvoda Cernogorski, koi g. I. 1450. poginuo je u onom boju, kojeg je sa Turci na Polju Cimonskom u Zentskoj krajini imao, u kojemu i Petar sin njegov bio je uhvaćen i u Carigrad poslan, gdě biaše od Turakah obrězan, i Škender t. j. Aleksander imenovan. Jure Carnoević brat Ivanov k Dubrovčanom je utekao, a sina svoga Stěpana u Cernoj Gori je ostavio, iz kojega pokolenja sveudilj poslě vladali su vojvode u Cernoj Gori do g. I. 1516. koje su godine Turci Cernu Goru osvojili. Carnoevići pako protěrani u Mletke su se preneli, i ondi u broj

Digitized by Google

plemenitih biahu primljeni, od kojih stražnji Ivan Cernoević plemenit Mletčanin jest g. I. 1621. živio i umro. Ovako Du Fresne iz Flavia Komnena, Orbina i Lukar. *(c. 16.)*

Slěde vojvode od Uscie.

Ona krajina, koja je najbliža Dubrovniku, gdi je Trebinje, Konavlje i Dračevica, zvala se je Uscia ili Uskia župania. Uroš kralj od Serbie Vojna ili Vojnovića za kneza od Uscie je načinio. Ovaj imao je tri sina: Tomaša, Vladislava i Altomana, koi su otčinsku županiu medju se razdělili. Od ovih Vladislav, koi se je i Vojnović zvao, ovu kneziu je zadobio sam, jerbo su bratja njegova pomerla. Uroša cara i kralja dobrovoljnost na toliko je zadobio, da kralj ostavivši svoju zakonitu ženu, kćer njegovu Elisabetu uzeo je za ženu g. I. 1360. On je poslě 1366. umro. Ostavio je dva sina: Dobrovoja i Stěpana, kojih obodvoicu s materom Nikola Altomanović sin Altomanov u tamnicu zatvori, i poslě otruje, on pako županiu pograbi. Ovaj je najprie s Dubrovčani boj imao g. I. 1371., a poslě s Lazarom od Serbie despotom, kojega je Lazar s pomoćjom Tvartka Bosanskoga bana preoblado, uhvatio, i oči mu dao izbosti g. I. 1374. Poslě njegove smerti Jure Balša Zentski vojvoda onu županiu za sebe je pograbio. Tvartko opet Bosanski ban od Balše je otco. Ovako su věkovite ratove medju sobom imali, dokle god od Turakah pod jaram nisu bili natěrani.

Slěde vojvode od Albanie i Epira.

Albania i Epir u najpervo doba vlastite svoje kralje imala je. Od ovih poslědnji kralj Ilirah Gencio, kako je bio u Skadru od Rimljanah uhvaćen, u pervoj sam strani pokazao. Poslě Rimljanah zadobiše ovdě vladu Gete. Oni su nepretergljivo svog roda kralje imali, i premda je Teodorić u Taliansku otišao, ipak je od svoje kervi poglavice u strani ovoj Ilirie ostavio. Nu sin njegov Hiesim izdade Justinianu deržavu. Ovo vidivši istočni Gete pošalju iz Bugarie, Dacie i Valakie silne vojske pod vojvodami Totilom i Ostrojlom u pomoć, i svu Iliriu, Panoniu i Latinsku opet zadobe. Od onoga pokolenja u Ilirii, Albanii i Epiru bili su opet kralji i vojvode tiam do Heraklia cara, dok nisu sinovi gepidskoga vojvode Hrevata sa silnimi mložtvi i s pomoćju starinskih Getah u Ilirii stanujućih prcobladali Avare i Hune, koji su veću stranu Panonie, i Solin u Dalmacii bili zadobili. Zaisto u ono vrěme, bio je u Ilirii i Albanii kralj Radmir sin Vladana, koi je Hrevatom

Digitized by Google

Avare preobladati pomogo, i svu Panoniu od Avarah predobiti. Poslě smerti Radmira postali su kralji iz pokolenja Hrevatah i bili su vladaoci nad Albaniom, svom Iliriom i Panoniom. Četiri jedan za drugim slědili su, koje Diokleo pisac Ilirske dogodovštine nije znao imenovati; uzrok ovoga bio je: jerbo sveudilj boj imali su s carevi gerčkimi, koji su hotěli Bugariu imati pod svojom vlastjom, ali Hrevati nisu više carom carigradskim hotěli podložni biti. Najposlě prisilili su Konstantina IV. Pogonata zvanoga, da jim je starinsku domovinu doljnju Misiu, današnju Bugariu morao prosto odpustiti, i još harač plaćati okolo g. I. 670. Od ovuda je slědilo, da ni jedan kralj mirno u Ilirii nije mogo stanovati. Ove dogadjaje pisci verlo su pomešali, kao i kralje, koje sam ja, koliko je bilo moguće u red postavio. Iz onoga pokolenja je Svetimir kralj bio, i sin njegov Budimir Svetopilek, koi do g. I. 796. je živio. Poslě njegove smerti bili su iž njegovoga pakolenja kralji u Albanii i Primorju; ali pod Karlom velikim su strašne bojeve s istim Karlom i njegovim sinom deržali, i razděljeni su bili vojvode od Hervatske kraljevine, dokle pod Bugorom kraljem, od kojega Bugaria kraljevina i Bugari nazvani su, s Bugari sdruženi sve France nisu pobili natrag. Što se je dogodilo od g. I. 823. do g. 830. Onda Terpimir kralj Hervatski je postao. Njegovo pokolenje se je po ženitbi pomešalo: i iz njega su kralji od Hervatske, poslě i Dalmacie zvani, slědili. Poslědnji od Albanie princip, kojeg pokolenje znademo, bio je Konstantin Kastriotić, drugačije Meserić, kako Du Fresne iz Flavia Komnena piše, koi je g. I. 1390. umro. Pisao se je princip od Ematie, Vmenestrie i Kastorie.

Jure Kastriotić drugi princip u Albanii, valjada sin Konstantinov.

Ivan Kastriotić, sin Jurin, 3-i princip od Albanie i gospodar Kroje, kako piše Lukari (*l. 3. p. 86.*). Ovoga Lukari hvali, da je bio veliki junak, i u boju veliki vitez, koi je dugo vrěmena Amurata turskoga sultana silu suzbijao, ali stražnji put je poddati se, i četiri sina u sužanjstvo caru za poruke poslati morao. Žena njegova bila je po imenu Vojsava, kći gospodara od Pologe. Pologa je varoš na medji od Maćedonie i Bugarie. S ovom ženom imao je Ivan Kastriotić devetero dětce: četiri sina, i pet kćerih. Pervi sin Repoša, od kojeg se je rodio Ameža beg, kojega je postavio Amurat sultan za vojvodu one vojske, koju je poslao protiva Juri Skenderbegu njegovomu stricu, kada je iz Turske u Albaniu svoju otčevinu došo; drugi po imenu

Digitized by Google

Staniša, tretji Konstantin, i četverti Jure, kojeg je Amurat car Skenderbegom imenovao. Kćeri bile su: perva Jalca t. j. Jalina, koja je bila mati Gojka i Jure Streše; druga Angelia, Vladena Mladena žena; tretja Vlajka, Ivana Musaka žena; četverta Mara, koja kako piše Barlet, Stěpana Carnoevića bila je žena; peta Mamica, koju je Skenderbeg brat za Musu Topiu udao, koi je u boju protiva Turkom poginuo. Jure Kastriotić, Skenderbeg, kada je doraso, dojde iz Turske u Kroju, i sva Albania i Epir njemu se predade; pisao se je kraljem od Albanie i Epira. Mloge kervave bojeve s Turci je imao, ali vazda srěćno, koje Otac Kačić izpisuje. Umro je g. I. 1463. kako Fatti talianski pisac piše. Barlet pako piše, da je g. 1467. dana 17. Sěčnja umro u 63-oj starosti svoje, i kraljestva 24-oj. Tělo je njegovo u cerkvi s. Nikole u Lissi sahranjeno. Imao je ženu Danicu ili Doniku, kćer Arianite Komnena principa od Zemlje Nove, s kojom je dvoje dětce imao: Ivana sina i kćer Vojsavu udatu za Stěpana vojvodu Carnoevića od Cerne gore.

Ivan Kastriotić, sin Skenderbegov poslě smerti otca nije dugo u Albanii vladao; Turci za malo vrěme svu Albaniu i Epir osvojiše. On pak s žcnom Irenom, kćerom Lazara Brankovića despota od Serbie, uteko je k Ferdinandu od Napulje kralju, od kojega vojvodstvo s. Petra u Galatini je zadobio. Pokolenje njegovo Du Fresne mlogo izpisuje, koje ja na našu dogodovštinu nespadajuće izpuštam. Evo dragi štioče! stavio sam ti sve krajine od Hervatske Cervene pred oči, i krajinah poglavice i vitezove stražnje, kako po neslogi slavu, domovinu, sami sebe, i sav svoj slavni narod izgubiše.

Poglavje XXIX.

Od dogadjajah u Bugarii, i posljědnih kraljevah Bugarskih, od god. I. 1323. do 1374.

Jure Terter kralj 40-i Bugarski, sin Svetislava, postao je poslě smerti otca g. I. 1323. Ov podiže rat protiva Gerkom i osvoji Filipopolje varoš, i sva města do Drinopolja

Digitized by Google

i umre iste godine. Zato Antonik mladji car s vojskom u Bugariu udari, i sva města i Filipopolje natrag osvoji.

Boeslav kralj 41-i Bugarski, stric Jure Tertera, i brat Svetislava, koi kod Andronika cara u vojski jel bio, čuvši za smert svoga sinovca s vojskom u Bugariu dodje, gdě mu se od Bugarie mloga města priklope, jer se je s privoljenjem Andronika cara pisao despota od Bugarie. Ovako Du Fresne iz Kantakuzena *(l. 1. c. 3. 35. 36.)*.

Mihailo Strašimir kralj 42-i Bugarski, postao je kralj iz vojvode Vidinskoga g. I. 1323. na sverhi, ili na početku 1324. Bugari nemogući terpiti, da je Boeslav caru Androniku podložan, i da mloga města u Bugarii pušta Gerkom posědovati, izaberu Mihaila Strašimira vojvodu od Vidina za kralja. Ovaj podigne odmah vojsku, i na Boeslavove Gerke udari, Boeslava i gerčku vojsku pobije, i sva města od Bugarie natrag dobije, jerbo su svi Bugari Boeslava ostavili, i Mihailu se priklopili. Boeslav otide u Carigrad Androniku caru. Gerci Mihaila spoznadoše za kralja, a Andronik car dade mu sestru svoju, Svetislava udovu za ženu. Ovako mir medju Bugari i Gerci je načinjen g. I. 1324. Da pako ovu ženitbu Mihailo doverši, pervu ženu Nedu, Uroša od Serbie kralja kćer, s kojom je već dětcu, medju ostalom Sišmana i Ivana bio zadobio, odpravi. Odovuda Stěpan Uroš kralj od Serbie, brat Nedin, rat je podigao. Kad su pako něko vrěme Gerci medju sobom domaći boj imali, Mihailo kralj od Bugarie Androniku starijemu vojsku u pomoć pošalje; po čemu ništa drugo nije hotio, nego da carigradsko carstvo pograbi, koje kako je on mislio, poradi žene na njega spada. Nu poslě savez učini s Andronikom mladjim u saboru kod Sozopolja i Ankiala. Od ovih dogadjajah piše Kantakuzen *(l. 1. od c. 3. do c. 58. i l. 2. i l. 3.)* kod Du Fresna. Poslě ovih dogadjajah kad je Mihailo začuo, da Stěpan od Serbie kralj vojsku kupi protiva Bugarom, Androniku caru dade na znanje. On pako da Stěpana kralja preteče, 15,000 vojske skupi, i pram Hemu berdu udari u Serbiu. Andronik opet car po drugom putu išao je s vojskom u Serbiu. Stěpan kralj od Serbie videći, da mu je pogibelno s prejakimi dvami nepriatelji pobiti se, odredi na Bugare najprie udariti. Dakle našavši Mihaila kralja Bugarskoga, na njega iznenada silovito udari, vojsku njegovu pobije, i isti kralj Mihailo u onom boju bude smertno ranjen, i tretji dan umre. Dogodio se je ovaj boj godine one, kada je bilo pomerčanje sunca dana 11. Serpnja kako piše Du Fresne iz Kantakuzena *(l. 2. c. 21.)*, to je mogla biti godina 1328. ili 1329.

Digitized by Google

Gerci čujući da su Bugari pobijeni, natrag se vrate. Poslě ovoga boja Bugari bojeći se Stěpana od Serbic kralja, poklisare pošalju, i Nedu, pervu Mihailovu ženu s dětcom natrag pozovu, i njoj vladanje kraljestva predadu, ali poslě Stěpana kopilana smerti, koja se je dogodila g. I. 1333. dva velikaša od Bugarie Raksina i Filip Nedu su iz Bugarie protěrali. Koja se je odnela u Serbiu Stěpanu Dušanu, poslě caru od Serbie i Romanie.

Aleksander kralj 43-i, Mihaila kralja sin od Bugarah je odabran. Kraljevsko dostojanstvo s voljom Stěpana Dušana je zadobio, piše Laonik *(l. 1. p. 25.)* kod Du Fresna, što isto Petar Lukari *(l. 2. p. 52.)* potverdjuje: koi piše da je Aleksander kralj od Bugarie Stěpanu Dušanu kralju od Serbie svoju podložnost obećao, i na spoznanje toga gospodstva da je obećao svaku godinu 12. lovačkih pasah i 12. sokolovah izučenih na lov, plaćati, i po verhu toga 12,000 konjanikah o svom trošku, koliko puta bi trebovao, u pomoć davati. Kako je kralj postao, boj protiva Androniku mladjemu je podigao, i boj bi doveršen, kad je Mihailu Asanu, sinu Aleksandra kralja, Andronik car Mariu kćer svoju za ženu dao. Poslě imao je nemir sa stricem svojim Belaurom, koi je někoje gradove za sebe okrenuo. Poradi sinovah Nede kraljice iz Mihaila kralja strica svoga imao je mloge nemire. Ivan s materom Nedom otišao je bio u Serbiu, Sišman pako utekao je bio u Tatariu, (moramo znati u Tatariu malu, koja je bila gdě se Don u More Meotidsko, i ovo u Černo izlěva). Poslě smerti Andronika mladjega, koja se je dogodila g. I. 1341., Šišman iz Tatarie došao je u Carigrad. Ovo čujući Aleksander kralj, od Ivana cara Carigradskoga tražio je Šišmana, ali ga Ivan povratiti nije kotio, sbog čega su skoro na boj došli. Šišman videći da on u Carigradu nije slobodan, otišao je Ludoviku Tarentinu Napuljskom kralju. Ovako se je Aleksander umirio. Poslě toga kad su bojevi medju Ivanom carom i Kantakuzenom njegovim tutorom bili, Ivanu je bio nagnut, i od njega je 9. varošah za ukazanu pomoć dobio. Aleksander kralj umro je g. I. 1350., a kako Orbin piše 1353. Pervu ženu imao je, koje ime pisci nespominju, i s njom dobio je sina Mihaila Strašimira; poslě se je zaljubio u stanovitu židovkinju, i zato pervu ženu zatvori u grad jedan, židovkinju pokersti, i onda ju uzme za ženu. Orbin *(p. 472.)* kod Du Fresna. S ovom drugom ženom imao je tri sina, Šišmana, Asana i Asejnu. Ova druga žena otrovala je Mihaila, kog je otac za kralja već bio dao kruniti. Zato Aleksander,

Digitized by Google

da to isto i drugomu sinu Strašimiru ne dogodisc, s materom ga je u Vidin poslao i postavio za poglavicu od Vidina. Du Fresne piše: da Strašimir videći, da će iz maćuhe dětca kraljestvo zadobiti, svoje krajine je od Bugarie oddružio, i da se je za kralja od Bugarie pisao. Ludovik pako kralj ugarski poradi někakove pravde s jakom vojskom došavši u krajine Strašimirove, sve osvoji, Strašimira uhvati, sobom odvede, i zatvori ga u Slavonii u grad Gomnić, što se sada město několiko kućah zove Skomnić u Stražemanskoj župi ne daleko od Požege. Ovaj grad bio je biskupa zagrebačkoga. Poslě 12. godinah, da ga je opet odpustio, i da je pod kralja Ludovika od Ugarske obrambom vladao. Ovako iz Turoca i Bonfinia. Ja bi pako mislio, da je to bilo u vrěme boja, kojeg je imao Strašimir sa Šišmanom bratom iz židovkinje rodjenim, i jerbo se nije mogao zadosta braniti, zato pozvao je Ludovika kralja od Ugarske u pomoć, i pod njegovu obrambu podao se je. Ovo velim ja, moglo je biti, ali da je bilo, nemogu dopustiti, jerbo Ludovik kralj zmožan živio je do g. I. 1382. Bugaria pako upala je pod jaram turski g. I. 1374. Ako li bi onda Ludovik imao bio kakvu pravdu u Bugarii, nevěrujem, da bi on pušćao Turke osvojiti ju.

Šišman kralj 44. Bugarski, sin Aleksandrov iz druge žene. Ovoga France imenuje Markom, Paulo Jovio piše Krajovićem, a Leunklavio pako zove ga Kratevićem. Imao je bojeve dugovite sa Strašimirom bratom po otcu, u kojih je poginuo Asejna brat njegov. Amurat Sultan ovo videći, pošalje u Bugariu pod vojvodom Skahiom veliku vojsku, i veću stranu Bugarie predobije. Amurat Sultan postao je g. I. 1359. i umro je 1390. Šišman nemogući se braniti, Amuratu kćer svoju za ženu dade, i od njega mir izmoli. Ali poslě opet od Strašimira bio je s bojem uznemirivan, i zato od Amurata zeta pomoć je tražio. Amurat imajući zgodu s vojskom dodje i Bugariu, svu osvoji, što je iz ove strane Dunava bilo. France piše *(l. 1. c. 19.)*, da je Amurat II. Bugariu g. I. 1374. zadobio, i da je Šišman u boju poginuo. Piše pako Dresler kako Du Fresne, da je Šišman od Bajazeta sina Amuratova bio uhvaćen, i da je sin njegov bio turski zakon primio, da otca od sužanjstva oslobodi. Ali se ovo věrovati nemore, jerbo znademo, da je g. I. 1398. Sigismundo kralj kod Nikopolja bio pobijen, tako onda sva Bugaria s ove strane već morala je biti Turska. Bajazet pako g. I. 1390. postao je sultan. G. I. 1457. Soliman sin Orkana sultana osvoio je Kalipolje varoš u Tracii, i ondě pervo město stolno je imao u Europi, i znademo da je Amurat turski car Vukašina g. I. 1371. pobio; onda je

Digitized by Google

lasno mogao i Bugare nesložne pobiti. Ovako je moj štioče Bugaria po nemiru i neslogi u jedno skoro vrěme, kako i Serbia propala. Zato ću odsele pisati dogadjaje samo od Hervatske. Nu prie nego dalje nastavim, hoću němačke care, zatim istočnog i turskog carstva u kratko navesti.

Poglavje XXX.

Slědé cesari od zapadnoga carstva, od g. I. 1308. do g. I. 1418.

U poglavju 18. popisao sam Alberta Austrianskoga stražnjega, koi g. I. 1308. 1. Svibnja bi probodjen. Poslě njega

Henrik VII. Luksenburgski g. I. 1308. 1. Studenoga bio je izabran za cesara s privoljenjem Klementa V. pape, s tom pogodbom, da se u Rim dodje kruniti. To je g. 1. 1312. učinjeno. Prie toga u Milanu s gvozdenom Longobardie krunom bio je krunjen. Varoš Milan izruči pod knezovoj Brigi. Gibelinom je prignut bio. Gvelfe nije mogao terpiti. Ruperta kralja Napulitanskoga hotio je s kraljestva izbaciti, i poradi njega došao je s Klementom V. papom u nepriateljstvo. Poginuo je g. I. 1313. u Bonkonventu. Piše Naukler kronik Urspergski, da je Henrika VII. Bernard Politian reda Predikatorah na dan velike Gospoine u pričesti otrovao: i da je Henrik cesar već na smert bolestan njemu kazao i zapovědio da poběgne, ali su ga uhvatili, i kožu iz njega živa derali. Fratar pako na ono veliko zločinstvo od Florentinah da je bio napućen, i podplaćen. Ali Rajnald i Fleuri pokazali su, da je ovo bila jedna izmišljena laž. Ovako Berti na stoljetje 14. (*c. 5.*). Poslě smerti Henrika dva su cesara bila izabrana.

Ludovik Bavarac, i Friderik Austrianac.

Ludovik bio je u Akvisgranu krunjen. Imao je rat s Friderikom do g. 1. 1322., koju godinu Friderika je preoblado, i zatvoriti dao. Poslě tri godine, kad se je bio odreko prava, koje na cesarstvo imade, odpustio ga je u Austriu. Friderik je poslě g. I. 1330. dana 13. Sěčnja umro. Ludovik pako cesar od Ivana 22. pape, i od Klementa VI. bio je iz skupštine kerstjanah izbačen, jerbo je protiva

Digitized by Google

Ivanu 22. papi mloga neistinska govorio, službe i dostojanstva cerkvena protiva cerkvenim uredbam podario je bez svakoga razloga sam po svojoj volji. Ivana 22. papu g. I. 1328. izbaciti sam po sebi usudio se je, i načinio Antipapu Petra Korbaria. Ali Petar g. I. 1330. sam je papinstvo ostavio, i pokoru činio. Poslě pako Klemento VI. papa, kad je Ludovika cesara dugo vrěmena opominjao, i on nikako popraviti se nije hotio, Ludovika g. I. 1346. dana 13. Travnja iz cesarskoga dostojanstva sbaci, i kod principah izbirateljah je opravio, da Karla Luksenburgskoga za cesara izaberu. Ludovik je poslě bez cesarskoga dostojanstva ostao do g. I. 1347. Iste god. dana 11. Listopada u lovu s konja spadne i vrat si slomi.

Karlo po imenu VI., starii sin Ivana Luksenburgskoga kralja českoga g. I. 1346. dana 11. Serpnja je za kralja Rimskoga bio izabran, i iste godine dana 25. Studenoga u Rimu krunjen, premda su někoji izbiratelji hotěli Eduarda kralja od Anglie, i poslě Friderika velikoga kneza od Turingie. Nu nijedan od ovih nehtě toliku brigu na se uzeti. Zato se svi u Karlu sjedine. Bio je g. I. 1355. dana 5. Travnja u Rimu za cesara krunjen. G. I. 1365. došao je u Avenium, da pozdravi papu Urbana V. Prama rimskomu papi, misnikom, biskupom i duhovnikom dostojno poštovanje vazda je ukazivao. Umro je g. I. 1378. dana 29. Studenoga. U cerkvi s. Venceslava u Pragu je sahranjen. Karlov g. I. 1356. dana 10. Sěčnja je u Norimbergskom saboru zakoniti proglas od izbiranja budućih cesarah, i od predsědničtva izbirateljah izdao, koi je poradi zlatnih pečatah, s kojimi potverdjen biaše, *Bulla Aurea*, to jest proglas zlatni, nazvan. Sina je svoga Venceslava g. I. 1377. dana 12. Lipnja dao za kralja rimskoga proglasiti, koi je od 17. godinah bio.

Venceslav, sin Karlov, poslě smerti otca počeo je taki kraljestvo Česko i cesarstvo upravljati bez svake prepisane svetčanosti. Bratu je Sigismundu izbirateljstvo Brandenburgsko izručio. Venceslav se je poslě pijanstvu, nečistomu životu, i svim zločam predao tako, da su ga za lenjaka, nevaljanca, budalu i ruglo ljudih provikali. Norimbergskim varošanom prodao je za četvera kola renanskoga vina plemenštinu, i svakomu, koi bi prepisani broj novacah platio, dao bi pargamenski list s pečatjom cesarskom potverdjen i svojom rukom popisan, na kojem mogo si je svaki sam povelju napisati, kakovu je hotio. Poradi ovih i drugih premlogih neurednostih i zločah principi rimskoga cesarstva njega, kano za ravnanje cesarstva ne-

Digitized by Google

prikladna i nevrědna izbace g. I. 1400. dana 20. Kolovoza.

Na město Venceslava postavili su Ruperta Palatina vojvodu od Bavarie, zvanoga Malen, jerbo su Friderika Brunsvickog, koi je prie za cesara bio izabran, nepriatelji u povratku ubili. Rupert u Kolonii bio je izabran g. I. 1401. u Rujnu, i ondě je bio krunjen g. I. 1401. dana 6. Sěčnja. Jer niti izbiranje u Frankofurtu, niti krunjenje u Akvisgrani je po običaju moglo biti zbog mnogih Venceslavu priverženikah. Rupert cesar g. I. 1410. dana 21. někoji pišu 18. Svibnja u Openhajmu je umro, i u Hailderbergu je sahranjen. Venceslav pako kasnie g. 1418. dana 16. Kolovoza od kaplje je umro. Ovako Berti na stolětje 14. *(c. 5.)*.

Slěde cesari od istoka.

U poglavju 18. popisao sam, da je Andronik Paleolog od Andronika mladjega sinovca svoga bio u tamnicu zatvoren g. I. 1327.

Andronik mladji u broju III. pograbljeno carstvo je ravnó do g. I. 1341. dana 15. Lipnja, kada je umro. Za njim slědio je Ivan Paleolog, Andronikov sin, nazvan Kalo-Joannes, od devet godinah pod ravnanjem Ivana Kantakuzena. Ali Kantakuzen pod izlikom da je Ivan Paleolog odveć mlad, i da je carstvo u pogibeli, pograbio je ravnanje, i bio je krunjen u Drinopolju g. I. 1346. dana 21. Svibnja, i opet u Carigradu 1347. dana 13. istog měseca. Jako je bio nagnut, da Gerke sdruži s Latini. G. I. 1355. ostavio je carstvo, i obukao habit, i jedino u naucih poslědnji je svoj život sproveo. Od toga vrěmena Ivan Paleolog ravnanje carstva je poprimio. G. I. 1369. u Rim Urbanu V. došao je, da pomoć protiva Turkom zadobije, i g. I. 1391. umre

Emanuel, sin Ivana Paleologa je slědio, i mloge bojeve s Bajazetom Turskim Sultanom imao, koi isti Carigrad dugo je vrěmena obsědjen deržao, dokle Tamerlan Tatarski han nije u carstvo Bajazeta udario, koi je Bajazeta u boju g. I. 1402. uhvatio. Onda se je Carigrad od obsědjenja turskog oslobodio. Emanuel je živio stražnje dvě godine kano monah, jedino u bogoslovju i u naucih; g. I. 1425. iz ovoga je světa preminuo dana 20. Serpnja.

Ivan Paleolog II. sin Emanuelov na carstvo je stupio poslě smerti otca g. I. 1425. On je s Amuratom Turskim Sultanom mir načinio g. I. 1426. Hotio je cerkvu istočnu sjediniti s Rimskom, i bio je u svetom skupu Florentinskom. G. I. 1449. dana 31. Listopada je preminuo.

Digitized by Google

Konstantin Dragasos, Ivana Paleologa brat, kako pako Graveson hoće, sin, na carstvo je stupio poslě smerti Ivana Paleologa. U vrěme ovoga obsio je Carigrad Amurat II. Sultan Turski, i dugo vrěmena obsědjen je deržao, dok ga je najposlě na juriš zadobio, Hegire 857. to jest g. I. 1453. dana 29. Svibnja. U kojemu boju Konstantin Dragases car junački vojujući je poginuo od jednoga prostoga Turčina ubijen, i ovako je u njemu sve Gerčko carstvo poginulo. U vrěme obsědjena i izgubljenja Carigrada, poginulo je četerdeset hiljadah Gerkah. Glava Konstantina cara bila je odsěčena, i na koplje nabodena, vojski turskoj na ruglo kazana. Staro i mlado, žene i děvojke, i dětca malena bijahu izsěčena. Carica, Konstantinova žena, i njezine kćeri, i ostali velikoga roda ženski spol biaše od poganih Turakah oskvernjen, i onda na komade izsěčen. Ovako onaj poglaviti varoš Konstantinopolje, naški Carigrad, od Konstantina velikoga Rimskoga cara g. I. 330. podignut, prie Bizancio, a od Konstantina velikoga po imenu njegovom Konstantinopolje nazvan, i s plemenitim kućami, lěpim cerkvami, i s takom lěpotom nakićen, koi je 1123. godine pod vladanjem rimskih, poslě gerčkih carevah zvanih, stajo, pod jaram turski je upao: i dan danas, dakle kroz 384. godine kano stolno město turskih carevah ostalo je. Ovomu se nečudi dragi štioče! da Turčin tako dugo u Carigradu i u Europi gospodari: jerbo sami kerstjanski kralji i cesari hoće, da Turčin s plemenitom stranom Europe vlada. Jeli pako to na korist kerstjanstvu i na srěću Europe? to vladaoci Europe neka sude. Sada ću popisati imena kraljevah ili carah Saracenskih.

Poglavje XXXI.

Princi Saracenski.

(vidi knj. 3. list 6.)

Mahomed vladao je do g. I. 623. Poslě Abubezer do g I. 632. Za ovim Houmar III. Kalifa je izabran g. I. 632. i vladao je do g. I. 644. Ahmen ili Hotman postao je g. I. 643. ili 644. i vladao je do g. I. 660. Ovaj kada je sve svoje takmace nadjačo nazvao se je Mućavia.

Gizit brat Mućavie V. Kalifa postao je 660. i vladao je do g. I. 682. Ove godine postao je boj medju njimi, i

Digitized by Google

g. I. 685. Oteo je njemu carstvo Habdala Tiran, koi se je zvao izabrani Arvira Maruan.

Hedimelek sin Habdale g. I. 686. je postao. G. I. 689. Persia i Armenia pod vladanje Saracenah poddala se je. Onda je carstvo Saracensko razděljeno, i bojevi medju njima prestali.

Cedren piše: da su g. I. 664. Saracenah brodovi i galie kod Cizika varoša u Misii od Kalinika Heliopolitanca po stanovitoj vatri, koja se gerčka zove, i tu vlastitost imade, da i u vodi pali i gori, popaljeni. Kalinik je pervi ovu čudnovatu vatru iznašo.

Stolětja osmoga Kalifi.

Mazalin VIII. u broju Kalifah g. I. 718. obsio je Carigrad, sa hiljadu osam sto galiah. Nu sve ove galie, něšto od spomenute vatre gerčke, něšto pako od morskih slapovah bile su popaljene i satrene, i tako su Saraceni morali s najvećim kvarom od Carigrada odstupiti. G. I. 725. udarili su u Galiu, koja se zove Celtika, ali su od Karla Martela bili protěrani. G. I. 749. sa ženami i dětcom nahrupe u Galiu Narbonsku, ali su i ondanle g. I. 731. od istoga Karla Martela iztěrani. U to vrěme Mazalin ili Mansalma Saracenski Kalif, udari na Turke, koi su stanovali u Sarmatii Azianskoj. Ali od njih bi pobijen i protěran. Opet i po drugi put na njih udari, i dodje tiam do Mora Hvalinskoga, stojećega u Medii, i na medjah Partov: ali ga i odatle prorenu. Onda se Saraceni medju sob om zavade: zato Konstantin Kopronim g. I. 745. boj proti njima podigne i mloge u Sirii pobije. Turci su g. I. 767. od Hvalinskoga Mora na Saracene udarili. Ali se pomire i zakon Saracenah prime. Odkuda njihov Arvira bio je izabran po imenu Madi ili Muhamed. G. I. 777. postao je Kalif iz pokolenja Madi ili Muhamed. Ovaj je g. 783. u Aziu nahrupio, i Irenu caricu je platjati harač prisilio. Za ovim je slědio:

Aron Rahiel II. Kalif. Ovaj je g. I. 798. u Kapadociu udario, i Irena carica je morala opet mira moliti.

Ovoga stoletja su se čudnovati dogodjaji dogodili, kako Anastasia piše, da je g. I. 717. Tiber potok tako velik bio, da je preko nasipa i zidinah nadvišen u Rimu mloge kuće porušio, polja poplavio, i sva žita potopio. Cedren, piše, da je iste godine 717. zima tako strašna bila, da je sněg golem po Azii zapao, od koje su mloge živine i divja zvěrad poginula. G. I. 718. kada je Mazalin Saracenah Kalif Carigrad obsěo, poginulo je ljudih što od kuge što od

Digitized by Google

glada 300,000. U ovom vrěmenu Mauritanci su u Afriki ostavili s. Evangelie i primili Alkoran. G. I. 729. vidjene bijahu dvě repate zvězde: jedna u jutro pred izhodom sunca, a druga poslě zapada sunca. Poslě je strašan pomor slědio g. I. 740. Gerci odmetnici sve prilike svetih porušiše i popališe. Ovo je bilo pod Lavom trećim carom Carigradskim, koi je Ikonomah naški prilikomorac nazvan. Ne dugo za tim je strašan potres opustio Carigrad. Ne samo da su se od njeg svi stupovi s carskimi kipovi nego i množina kućah porušile. Car je umro g. I. 746. U Sirii je takodjer strašna trešnja zemlje bila: mloge cerkve, samostane i kuće porušene, i mlogo hiljadah ljudih potušeno. Na to je nadošla strašna kuga, koja se je najprie u Sicilii oglasila, poslě po drugih otocih, zatim po svoj Gerčkoj i najviše po Carigradu razišla, i tri godine trajala. Piše Teofan, da su sva groblja, sve bašte, i isti vinogradi s mertvimi bili napunjeni. U Sirii i Mesopotamii je takov strasan potres bio, da su někoi varoši u propast propali. Iz zemlje je g. I. 749., piše isti Teofan, živinče někakovo izišlo, koje je kao čověk govorilo; někoji pišu da se se je ovo g. I. 750 dogodilo. G. I. 756. kuga opet u Carigradu tako je morila, da je onaj veliki varoš bio obumro, i od drugih stranah světa doselili su stanovnici, da varoš pust neostane. G. I. 763. bila je tako strašna zima, da se je Cerno More, gdi Dunav utiče, trideset lakatah doboko zamerzlo. Odkuda u dojduće proletje g. I. 764. kada se je led razterao tolike su od leda sante po moru plivale: da na jednoj ledenoj santi trideset, do četerdeset ljudi moglo se je po moru vozati. G. I. 789. Slaveni Vandalsko pokolenje Magdeburg i sve okoliše kod potoka Labe (Albis) porobili su, sve one krajine tiam do potoka Vizle- i do kraja sve Sarmatie pod svoje vladanje spravili. Ove godine pisao sam, da su pod vojvodami Čehom, Lehom, i Rusom iz Hervatske mložtva otišla na pomoć Slavinom Dunavskim. (vidi u pogl. 3. str. 11. 12. 13.)

Stolětja devetoga Kalifi.

Aron Rahiel na početku ovoga věka je vladao. G. I. 801. poslao je poklisare Karlu velikom, i po njih jednoga slona ili elefanta i mloge druge poklone. Ovaj je umro Hegire 193. g. I. 809.

Mahomud Alamin je za njim slědio. Ali njega kano neprikladnoga za ravnati carstvo izbacio je g. I. 813. brat njegov.

Digitized by Google

Abdala Almamon. U vrěme ovoga Kalifa preveo je na njegovu zapověd mudri velikoměrac (matematik) po imenu Benhonain Ptolomeov zemljopis (Geografiu) iz gerčkoga na arabski jezik. Ovaj je zapovědio, da se srědstva traže, koimi bi se dubljina zemlje měrila. Pod njim su potezi (linine) i stupni poldašnji (gradus meridiani) iznadjeni. Poslě 900 i više godinah pod Ludovikom 14. ubavjestili su se u astronomii Francezi. Abdala je Hegire 218. g. I. 833. umro.

Mahomed Almutasem slědio je. Pod ovim je g. I. 838. Amorio varoš Frigie bio predobljen, i svi stanovnici pod mačem poginuli. Almoutasem je Hegire 227. g. I. 842. umro.

Aron-Alovatec-Abujafer, sin Almutasemov je slědio Ovaj od prekeredne bludnosti je poginuo hegire 231. g. I. 846. Za ovim je Jafal Abulfader slědio nazvan Mutevakvel. Ovaj je bio ubijen Hegire 247. g. I. 861. Ovog je na prestolju izměnio Mahomed Mostanser ubojica otca, ali slědeće godine 862. bi ubijen.

Ahmed tada pograbi carstvo, sin najmladji Almutasema, ali i on Hegire 251. g. I. 865. bio je ubijen.

Mahomed Molutaz, sin Mutavakvelov ravno je carstvo hegire 255. g. I. 869. je umro.

Mutamid hegire 259. g. I. 870 je postao. Prekorednoj bludnosti predao se, i hegire 279. g. I. 892. je umro.

Ahmed je poslě carstvo pograbio, sinovac Mutamidov, i on je poradi velike bludnosti Hegire 289. g. I. 902. umro.

Slěde posebni věka ovoga dogadjai.

God. 801. Rim poseti veliki potres, od kog je s. Pavla cerkva porušena. — God. 802. postadoše dva cara, Nikifor istočnog, a Karlo vel. zapadnog carstva. Oba su svoju vlast na Hervatsku prostirali. Nu nijedan nije u njoj vladao. — God. 807. Aron Rahis je otok Rod porobio. — God. 910. Pipin je Mletčanom boj ozbiljan navěstio. — God. 817. Bernard sin Pipinov je nesrětno proti Ludoviku pobožnom vojevao, jer je bio ne samo uhvaćen, nego je oči izgubio i kukavno umro. — God. 828. Bugari su Furlansku (Forum Julium) porobili, s Hervati se sdružili, Franke iz Panonie iztěrali i sve kako Dunav teče osvoili, i iznova Hervatsko kraljestvo podigli. God. 846. Saraceni Siciliu i okolo ležeće otoke porobe, Rim obsědnu, i Vatikan s. Petra opljěne. Ovom je prilikom veliki broj rimskih stanovnikah poginuo, još veći u sužanjstvo odveden. Odatle plěnom i robjem obogaćeni krenu se putem „*via apia*“ zvanimi dodju u varoš Fundi, njega popale, zatim se nastane

Digitized by Google

pokraj Minturnah u barah Maria. G. I. 848. Leo IV. papa dao je obzidati stranu onu Rima, koja se zove varoš Lavski, *civitas Leonina*, da Saraceni nemogu u Rim doći robit. Iste godine od Lotaria cara bili su Saraceni pobijeni, i iz Beneventa protěrani. — Pripověda se, da je, g. 847. veliki pogor Rim opustio. Něki hoće da ga je Leo IV. papa sa zlamenjem križa ugasio. Isto se je vrěme pojavila někakova zmia, koju gerci „Basilisk" latini „*regulum*" zovu. Od nje su duhe mlogi pomerli, koju je poleg istog izvora Leo s molitvom uništio i smako. Ova dva čuda tko će věrovat, nek věruje, ja nemogu; buduć da milost božja more i drugačie svoju svamogućnost pokazat bez da bi čudesa izvanredna bila od potrěbe. — God. 849. Saraceni na galiah udare na Latinsku, nu ne samo od bure nenadne nego i od Napuljacah bjahu svi do jednog žertva slapovah morskih. — God. I. 852. Ramir kralj Getski izsěko je u Španjolskoj 70 hiljadah Saracenah. — G. I. 856, kako su iz Beneventa bili protěrani, došli su u Napulju i strašno ju opustili. Ove je god. Tiber strašno poplavio Rim, i sva naokolo města; malo poslě je velika kuga nastala — G. I. 866. Ludovik II. s pomoćjom Hervatah iz Baria je protěro Saracene, a Basilio car Carigradski porobio Hervatsku i mloga města u Primorju popalio i osvoio. — G. I. 871. Saraceni su u varošu Salernu i po svoj Kalabrii, mloga zla učinili. — G. I. 874. Ludovik II. iz Salerna Saracene je potěro. U istom varošu Salerna Abdala vojvoda Saracenah, koi je iz Afrike nadošo, u cerkvi je ss. Mučenikah Fortunata, i Kaje jednu děvojku hotio obsiliti, ali je od grede opadše iz krova bio ubijen. Děvojka je pako zdrava i neuvrědjena ostala. — G. I. 878. Saraceni su Sirakusu varoš pridobili i porušili. — G. I. 880. Basilio car je galie Saracenah potopio, s kojimi su mloga zla bili učinili. G. I. 884. samostan su glasoviti Kasinenski popalili, i opata Bertara ubili. — G. I. 893. Saraceni u Afriki varoše i cerkve mloge su porušili i neizbrojno mložtvo ljudih pobili.

Stoljětja desetoga Kalife.

Alia, nazvan Moktafi, poslě smerti otca Ahmeda postao je Kalifa g. I. 902. On je umro hegire 295. g. I. 908.

Jafar Abaulfadel, nazvan Amaukta Dirbila, brat Alin slědio je. Ovaj je bio ubijen hegire 320. g. I. 932.

Mahmud Aboulmansor několiko je měsecih vladao, nu s prestolja malo poslě svergnut.

Ahmed-Aboulabas bio je sin Amouktadira kalife, i vladao je do hegire 329. g. I. 940. Poslě ovoga prestalo je

Digitized by Google

dostojanstvo kalifah, jer su se na više principah razdělili Saraceni. Od ovih je jedan sa Egiptom i Siriom vladao, drugi je Mesopotamiu ravnao, tretji Persiansku, četverti Afriku. Oni pako, koji su u Španjolskoj stanovali, imali su svoje vlastite vojvode i stanovali su u Bagdatu, starinskoj Seleucii. Oni pako, koi su u Afriki vladali nazivaše se „Kaimbiamrila" što će na latinski reći *„constitutus jubente Deo,"* naški pako „postavljen po zapovědi Božjoj." Ovako su Saraceni ostali do sverhe věka 13-a, kada je Otomanska šibika pričela světom vladati. Uslěd toga ću u kratkom njihove čine navesti, budući da bi odviše bilo sve kalife redom popisati.

Slěde uspomene vrědni dogadjaji.

G. I. 900 i 901. Ugri su s Hervati i Slavini sdruženi udarili preko Dunava u Bojoariu današnju Bavariu, i do Tiringie su sve popalili i porobili. Poslě su u Italiu pozvani od Berengaria, gdě su Ludovika III. pomogli preobladati i uhvatiti. God. 902. Mauri Saraceni iz Kantabrie bili su protěrani od Sanktia kralja od Aragonie. G. I. 904. Saraceni su pod vojvodom Leonom Tripolitom, koi je postao iz kerstjana Saracen premloge okolo Carigrada pobili, i Tesaloniku varoš u Macedonii popalili. G. I. 910. u Kalabriu su udarili i varoš Kosenciu porobili. G. I. 933. Saraceni iz Afrike udarili su u Genovesku deržavu, i varoš Genovu porušili. G. I. 930. kod Septimanke varoša Kastelle od Ramira kralja su bili pobijeni. G. I. 941. njihove galie Hugo kralj od Italie i Gerci poznatom gerčkom vatrom popale. G. I. 964. i opet 968. Nikifor gerčki car njih je strašno pobio. G. I. 974. Trinisces gerčki car Saracene je u Sirii višeputa preoblado i pobio. G. I. 967. Oto II. car je Apule i Bucie od Saracenah oslobodio, i g. I. 969. iz sve Italie protěro. G. I. 982. u Kalabrii isti Oto skupa sa Gerci protiva Saracenom je nesrětan boj imao, bio je potučen strašno i sam jedva živ na jednoj ladjici uteko. Poslě toga nesrětnoga boja Saraceni opet u Španjolsku nahrupe g. I. 985., Barilonu varoš Katalonie osvoje, i poslě tog Legionu varoš Tanakonie. G. I. 986. u Kalabriu se opet povrate i varoše Regio, Juliu, Krotonu i ostale osvoje.

Věka jedanaestoga uspomene vrědni dogadjaji.

Na početku ovoga stolětja tri su postala skupnovladarstva: Florentinsko, Pisansko i Genovesko. Saraceni su ovog stolětja od kerstjanah verlo progonjeni. G. I. 1005. Pisanci oteli su jim Sardiniu, a Genovesi Korsiku. G. I.

Digitized by Google

1007. Saraceni otešo Kapuu. G. I. 1008. osvoili su Jerusalim, a G. I. 1009. Konsenciu u Kalabrii i Bituntu u Apulii. Ove je g. 1009. dana 6. Listopada u jedanaest sati noći bio měsec kervav, kako pišu kronici Belgianski. G. I. 1014. strašni potres je u Frankonii navlastito u Fuldei vlado. G. I. 1014. bi opasan pogor Pavie, strašna zvězda repata, kiša kervava; u Franceskoj pako vidiše se kazneća nebeska znamenja G. I. 1020. vladala je strašna zima. G. I. 1034 Mihailo Paflagonac car gerčki Saracene je protěro iz Sicilie. G. I. 1045. množina gerdnih zmijah se je pokazala u okolišu Tornaka, koje su se medju se klale. Iste godine su Turci boj podigli protiva Saracenom: svu Persiu zadobili, i Arvira ili kalifa od Persie ubili. Onda su izabrali Tangrolipića za kralja, koga su sultanom nazvali, što će reći kralj kraljah; od ovoga su se vrěmena sultani započeli. Ali Egipatski Kalif jošte je vlado sa Jerusalimom. On je g. I. 1056. grob Spasitelja našega dao zatvoriti, i nijega puštio kerstjanom pohadjati. G. I. 1059. strašna je kuga i glad bio. G. I. 1074. Tunetanski su Saraceni opet u Siciliu navalili. G. I. 1078. Boger knez od Sicilie Saracene je iz Tauromenie protěro. G. I. 1086. poplave su po Talianskoj i Belgii tolike bile, da su se mloge kuće i sgrade srušale: kokoši, guske i ostala živad u šume pouticala. G. I. 1091. Roger je knez Saracene iz sve Sicilie protěro. U Normandii se je vrělo otvorilo, iz koga je kerv izvirala. Pogori, plahe kiše i mloštva skakavacah kano oblaci su navalila. G. I. 1093. kuga je po Franceskoj, i Germannii běsnila G. I. 1095. pod Urbanom II. papom, Petar pustinjak nagovorio je kerstjanske principe na boj protiva Saracenom i Turkom, koi se je boj sveti ili križarski zvao, jerbo su vojnici u boj ovaj idući na desnom ramenu zlamenje križa s cervenom bojom načinjeno nosili. G. I. 1096. velika su se mloštva sakupila, kojih je vodja Gotofred Buljon, od Lotaringie vojvoda bio. Mlogi su putem od Gerkah poginuli; nu ipak je do Nicee stolnoga varoša, gdě je turski sultan stajo, došlo 600,000 pěšakah i 100,000 konjanikah. G. I. 1097. Niceu je stolni varoš Solimana, 41 drugih, i više od 200 većih městah i tergovištah kerstjanska vojska zadobila. U ovih bojevih je 13. hiljadah kerstjanah, a 200.000 turakah poginulo. G. I. 1098. Antiokiu su varoš zadobili kerstjani. G. I. 1099. dana 5. Lipnja su sveti varoš Jerusalim obsěli, a osvojili su ga dana 25. Sarpnja iste godine. Pervi na zidine Jerusalimske popeo se je kako Brietio piše, Rajnald Krekonia iz Pikardie; drugi Gotofred vojvoda; a tretji brat njěgov Eustakio.

Digitized by Google

Osmi dan poslě, kako su osvoili Jerusalim, sa svih vojvodah i vojakah dozvoljenjem je vojvoda Gotfred za kralja od Jerusalima provikan. Kada je Gotofred došo do groba Gospodina Isukersta, na koljena je pao i zlatnu krunu s glave skinuo, i od ternja věnac na glavu svoju metnuo. Odkuda je ovaj složnoglas u latinskom napisan ostavio: „*Laurea non hominem gestare, nec aurea Regem fas; ubi Rex Divum spinea serta tulit.*“ Naški: „Lovorov věnac čověku nositi, niti zlatni kralju je slobodno: gdi je kralj kraljah od ternja spleten věnac nosio.

Věka dvanaestoga uspomene vrědni dogadjaji.

Gotofred I. kralj Jerusalima predobio je Likaoniu, Ciliciu, Kapadociu, Mesopotamiu, i vladanje je svoje tiam do Arabie razširio. G. I. 1100. sa žalostjom sviuh je umro.

Balduin I. kralj 2-i od Jerusalima, a brat Gotofreda je slědio. On je g. I. 1104. predobio Ptolomaidu (Akru) varoš. G. I. 1109. i 1110. zadobio je Biblu, Tripolu, Beritu i Sidon varoše. G. I. 1118. je umro.

Balduin II. kralj 3-i od Jerusalima, pisao se je de Burgo; šura Balduina I. i knez Edesse. G. 1119. Roger vladavac od Antiokie bio je od Saracenah izsěčen; ali Balduin kralj slědeće god. 1119. osvetio je smert Rogera, Saracene pobio, iz Antiokie protěro: i Antiokensku krajinu s Jerusalimskom je sdružio. G. I. 1120. Mletčani su na moru Saracenah galie pridobili. Iste je godine Balduin kralj od Sultana Barca ili Baraka, koi je bio Solimanov sinovac, uhvatćen i u negve okovan. G. I. 1121. bio je oslobodjen, kad su 3,000 kerstjanah vojsku Saracenah od 60,000 u běg natěrali. Na to došavše mletačke galie iz brodišta Joppe, sada Zaffe; g. I. 1123. protěrali su Saracene. Godine pako slědeće 1124. varoš Tirus kod mora jako tverd, Mletćani su pridobili; i opet kod Jerapola, sada Alepo, Joscelin preoblada i ubije Balaka turskoga Sultana. G. I. 1126. Balduin kralj Apameu je predobio, i kada je mloga viteztva i preobladanja načinio, g. I. 1131. je umro.

Fulko Andegavenski kralj 4-i Jerusalimski, g. I. 1142. je umro.

Balduin III. kralj 5-i Jerusalimski, sin Fulka slědio je s materom Melisendom. Po vojvodi Sanguigna Alepa principa i jednoga armenianca izdajstvu Turci su kako Baronio piše g. I. 1144., a kako Pagio 1145. Edesu, sada Orfa, zvani varoš predobili, i premloge kerstjane pobili. Balduin pako g. I. 1153. obsio je i predobio Askalon. G. I. 1163. (někoi pišu 1165.) umro je.

Digitized by Google

Almerik kralj 6-i Jerusalimski, brat Balduina III. je slědio. Koi je g. I. 1167. Aleksandriu i Damiatu predobio, g. I. 1173. je umro i kraljevinu ostavio svomu sinu

Balduinu IV. kralju 7-om Jerusalimskom. Ovaj je istom od 13. godinah bio, kad je na prestolje došao. Nu dojduće godine umre. Njega je slědio Guido Lusinian, čověk Sibile sestre Balduina IV. nu samo kao naměstnik, jer je za kralja krunjen sin Sibilin g. 1184. Balduin V. od pet godinah. Ovaj je otrovan g. I. 1185. a njegovo město kao kralj 9-i Jerusalimski zauze Guido naměstnik proti volji svih kerstjanah. Vojvode se zbog tog usilja medju se zavade na toliko, da je mogao ove raspre i nesloge medju kerstjani čujući, bez odpora Saladin Saracenski Sultan s velikom vojskom g. I. 1187. u Palestinu nahrupiti, i u jednom danu svu kerstjansku nesložnu vojsku raztěrati i predobiti. Guido kralj bi uhvaćen i odveden u sužanjstvo. Rinaldo pako viteški junak i princip od istoga Saladina Sultana bi probodjen. Rajmund knez Tripolitanski izdaica je postao, Isukersta zataio i tursku věru primio. Konjanici Jerusalimski i templarii svi skoro izginuše. Onda se Ptolomais, Askalon, Laodicea i drugi někoji varoši Turkom predadu za iskupljenje kralja Guidona i drugih 15. principah koji biahu uhvaćeni. One iste godine i Jerusalim varoš u ruke Turakah je došo dana 2. Listopada. Poslě 88. godinah kako je u ruke kerstjanah bio doso. G. I. 1191. od vojske križarske višeputa bili su Saraceni preobladani. Rikardo kralj Anglie Cipar otok je pridobio, koj je Guidonu Lusinianu kralju prodo, gdi je njegovo pokolenje poslě 300. godinah vladalo. Ali je nesloga medju kerstjani bila. Rikardo Palestinu ostavi. Saladin Sultan dobi zgodu bez svake suprotivštine svu Palestinu osvojiti. Saladin je g. I. 1193. ili 1194. umro. Za njim postao je

Spadin Sultan, brat Saladinov. Ovaj je samo da Sultan postane devet sinovah Saladina brata smako. G. I. 1198. Jopan varoš je pridobio, i svega porušio. Ova su se u istočnoj strani dogodila. Ali i u zapadnoj su se mnoga proměnila. G.I. 1114. Pisani su na Balearskih otocih Saracene pobili i protěrali. G. 1115. osvoili su Majorku otok, i kraljicu ovog otoka u Pisu doveli, gdi je kerstjanski zakon primila. Nadgrobnica njena ovako ilirski glasi:

„Kerv kraljevska porodi me, a Pisani uhvatiše,
Ja i nježni sinak, bismo hrabrog boja dobitak.
Deržala sam Majorsko kraljestvo, sad ukopana
Pod ovim kamenom, koga vidiš, — k sversi dodjoh.
Tko god indi jesi, s tvoje smisli se nestalnosti,
I s pobožnom se pametjom za mene Bogu moli.“ —

Digitized by Google

G. I. 1128. umro je starac 361. godinu star, po imenu Ivan, koi je još pod Karlom velikim vojak bio. Od ovoga Naukler, Kromer i mlogi pisci pišu. — G. I. 1162. ili 1161. Saraceni su na berdu Kalpem sazidali tverdi grad, koi se sada zove Gibraltar, pric Gibaltar nazvan od Mora vojvode Saracenskoga, koi se je zvao Gibal Tarif. Dogadjaji su strašni bili g. I. 1114. Po svoj Sirii je bio strašan potres, tako isto u Veroni i u Insubrii. G. I. 1117. do 1124. strašan je glad i kuga po Germanii běsnila. G. I. 1165. Morska poplava u Sicilii, od šta je poginulo 12,000 ljudih. G. I. 1169. u Sicilii od trešnje zemlje Katona je sa svim srušena dana 4. Veljače, gdi je 15,000 dušah potušeno. G. I. 1184. Kalabria bila je od trešnje pohodjena, pod zidinami je Rufus biskup Konsentinski poginuo.

Věka trinaestoga dogadjaji.

U istočnoj strani, g. I. 1202. od velike trešnje, za kojom je slědila kuga i glad, srušio se je Tirus varoš, a drugi su svi primorski mlogo terpili. G. I. 1204. Križarska je vojska sa Mletčani Carigrad pridobila. G. I. 1 05. načinili su mir sa Saracени na šest godinah. G. I. 1219. Damiatu u Egiptu kerstjani su dobili: nu opet ju dojduće godine izgubili, i 750. ladjih koje su Saraceni popalili u barama Nila potoka. — Teodor Angelo g. I. 1217. ili kako Vosio hoće g. I. 1221. ubio je kod Drača cara carigradskoga Petra Kortiniaka. Dvorjanik koi je g. I. 1228. zaklao Ruperta cara, carici je njegovoj jerbo nije hotěla privoljiti u njegovu ženitbu, nos odrězao. Friderik II. car je sa Sultanom Babilonie mir načinio. G. I. 1244. Tatari su u Siriu navalili i kerstjane po nagovoru Sultana strašno progonili, koi je onda Jerusalim zadobio, sve odělo i blago cerkve u Mahmuda cerkvu iz Jerusalima odneo. G. I. 1258. Tatari su kerstjanski zakon primili i Babilon predobili. G. I. 1261. Mihail Paleolog predobio je opet Carigrad od Latinah. Benedokdar, Sultanov vojvoda, g. I. 1268. osvoio je Antiokiu. Ondě je izsěčeno 17,000 kerstjanah, a 100,000 je u sužanjstvo odvedeno. G. I. 1289. Sultan osvoji i poruši Triplu poslě Tiro, Sidonu i Beritu, a g. I. 1291. Ptolomaidu. Ovako se je kraljestvo kerstjanah u ovih krajevih razorilo. Ptolomais ili Akra varoš, zvan je s. Ivan od kerstjanah, jerbo su ondě stanovali Jerusalimski konjanici s. Ivana. U vrěme Rimljanah zvao se je Kolonia Klaudia, a u pervašnje vrěme Aka, od Ake brata Ptolomea kralja od Egipta. Prije Isusa od Rimljanah predobio je ovaj varoš Tipanes Armenie kralj. Klaudio je cesar ondě pervi kolonije ili naselce rimske metnuo,

Digitized by Google

kada je od Tigrana bio porušen. Pompejo ga je dao podići. G. I. 1104. bio je od Balduina pridobljen. Poslě je g. I. 1291. dana 3. Svibnja opet pod jaram turski pao. Onda je poginulo od mača u tom varošu 25,000 kerstjana, a 20,000 u sužanjstvo odvedeno. To je bio nĕgda veliki i poglaviti varoš, ali sada osim jednoga brodišta baš se ni zlamenje od pervašnje velikoće nevidi. Ovako turska sila mloga plemenita mĕsta razori. Ako se pako ovaj s. boj pravo promotri, koi se je započeo g. I. 1095. i uzmu se na račun, mložtva, koja su do g. I. 1291. poginula, kako dogodopisci pišu, iznose preko 2,000,000 kerstjanske vojske. Ovako pade zbog nesloge, koja sveudilj iz nenavidnosti vladašc iz medju vodjah kerstjanske vojske opet pod okrutni Saracenah jaram, veliko kraljestvo, kojeg je svaki sežanj zemlje sa kerstjanskom kervju napojen. Ovi sveti bojevi jesu li hasnu ili kvar doněli kerstianstvu i Europi, neka svaki polag volje sudi Ja se neću u to upušćat. — G. I. 1292. Sultan kada je naumio na Cipar otok udariti, bio je od svojih ubijen. Kasan kralj od Tatarah 1294. k no kerstjanin Palestinu je svu i Babiloniu zadobio. Ali je g. I. 1300. opet sve Saracenom pripalo. Ove iste godine 1300. Otmen ili Otoman, koi je prie bio prefekt od Cilicie, poslě smerti Aladina, postao je Sultan, i od njega se je započelo Otomansko pokolenje. Pisci nĕkoji pišu, da se je ovo zgodilo 1298., nĕkoji 1302., a nĕkoji 1303. godine.

U zapadnom je carstvu g. I. 1208. Filip cesar bio ubijen. G. I. 1234. Friderik II. cesar Ugrom je Beč uzeo, i zapadnomu carstvu sdružio. G. I. 1282. dana 30. Kolovoza bile su *Vesperae Sicculae*, (Večer Sicilianski), kada su u Sicilii svi Francesi bili u jednu noć i sat poklani po svoj Sicilii

Slĕde Sultani věka četernaestoga i dogadjaji vrědni uspomene.

Prošastoga je věka 1299. Aladin Sultan od Ikonie umro. Poslě smerti njegove Otoman Cilicie poglavica, iz Ogisiah pokolenja rodjen, Makane kod Partov, sin Ertogrula osvoio je svu Bitiniu, i posto Sultan, od kojeg se je pokolenje Otomansko počelo. Hegire je 727. g. I. 1326. umro. 28 godinah je vladao.

Orkan je sin Otmana slědio, on je po sinu svomu Solimanu carstvo nadaleko razširio. Hegire je 761. g. I. 1359. umro.

Amurat je I. mladji sin Orkana slědio. Ovaj je odveć bio srěćan u boju, ali po zasědi od jednog vojaka Us-

Digitized by Google

koka, kada je na bojištu mertva tělesa pregledavo, mačem bude probodjen hegire 793. g. I. 1390.

Bajazet, sin Amuratov, zvan Gilderum, t. j. Strěla, jerbo je kano strěla udario na kraljestva, i pridobio. Ali od Tamerlana Tatarskoga kralja kod Zvězde berda Ancire, gdi je u staro doba Pompejo obladao Mitridata, koje město Turci zovu Enguni, bio je preobladan, i uhvaćen hegire 805. g. I. 1402. Pišu někoji pisci, da je Bajazet od Tamerlana bio u gvozdenu kerletku zatvoren, i svuda vodan, zatim da je na njemu Tamerlan noge svoje deržao. Klupica je dakle nogam bio Tamerlanovim.

Slěde dogadjaji uspomene vrědni: G. I. 1310. dana 15. Kolovoza konjanici Jerusalimski Rod otok osvojiše, koga su od g. I. 1308. obsědjen deržali. G. I. 1312. Andronik je I. car gerčki, Turke iz Kersonesa protěrao, kad ih je kod Helesponta u kervnom boju potukao i junački preobladao. Iste je goidne Ivan Lucemburgski zadobio Česku kraljevinu. G. I. 1322. Turci hotěći Rod osvoiti budu pobijeni; isto vrěme Friderik Austrianski nahrupi u Bavariu. G. I. 1324. u Sicilii je bio ljuti domaći boj. G. I. 1330. Alfonso kralj od Aragonie s pomoćjom križarah je sve Maure pobio, i iste godine Briksiu, Bergoniu, Parmu, Mutinu, Regium i Luku osvoio. Ivan je kralj Česku podložio carstvu Ludovika Bavara. G. I. 1332. Ladislav kralj Poljski Silesiu je porobio, i iste su godine Turci Carigrad obsěli, i otok Eubeu, drugačije Negroponte pod harač natěrali. G. I. 1334. križarska je vojska na 33 ladje plaveća turskih 250 galiah popalila, i 5,000 Turakah, osim onih koi se potopiše, s mačem u ruci hrabro sharala. G. I. 1343. Mauri su opet pobijeni bili kod Palme varoša Vandalice. G. I. 1345. Turci kerstjansku vojsku kod Smirne varoša verlo uznemiriše. G. I. 1348. Francuzi su bili strašno pobijeni od Englezah kod Kresciakah medju Suesioni i Laudunom. U ovom je boju poginuo Ivan kralj češki, otac Karla IV. cara, principah 11, baronah 80, konjanikah 1,200, pěšakah 30,000. G. I. 1356. Gali se opet pobiše sa Englezi, i biahu preobladani. Kralj Ivan Bonus (dobri) bude uhvaćen s najmladjim sinom Filipom, i u Englesku odveden. G. I. 1357. Soliman, sin Orkana Sultana, osvoio je Kalipolje varoš Tracie, i u Europi načinio je stolicu carstva turskoga. G. I. 1359. na 4 trojveslarske ladje mudro razredjeni rodanski konjanici u kervavom boju 29. turskih galiah ne bez velike štete osvoiše. G. I. 1382. Amurat osvoji Tesaliu i Maćedoniu. G. I. 1386. Tamerlan kralj tatarski pridobi Babiloniu, što ga glasovitog učini. On je Bajazeta turskog Sultana nadvlado i s njim zadobio ve-

Digitized by Google

liku Cilicie stranu, god. 1293. Armeniu, Greciu i Pelopones, a 1396. kada je Tamerlan udario na Parte, i drugu Cilicie stranu osvoi. Nu od Tamerlana bude pobijen, g. 1402. uhvaćen i u sužanjstvo odveden. G. I. 1380. Bertold Niger iznašao je barut, velike puške, bombarde zvane, i topove, koje su Mletčani pervi ne daleko od Klodie varoša protiva Genovesom potrěbovali. G. I. 1315. bio je strašan glad po svoj Europi. G. I. 1323. Etna berdo od Sicilie počela se je pušiti, poslě se je strašan potres s vatrenim plamenom pokazao, sve okoliše popalio, i cerni pepel toliki je izbacivo, da je od sěvernog větra těran tiam u otok Maltu padao. G. I. 1334. zima ljuta, sněg je bio tako zapao, da je voće sve ozeblo. G. I. 1342. velike povodnje, i za njimi trešnja zemlje po Germanii, a za ovim je g. I. 1348. strašna kuga nastala. G. I. 1393. dana 28. Sěčnja 5 plemićah se obuku na način madjarah u opaklije (langer Pelz, inače December zvani) runo izvana okrenuvši, da divjake predstave. Nu što više, runo dadu smolom napustiti da ih još strašnije bude viděti. Ovo vidivši Aurelian stric Karla 6. kralja francuzkog, za šalu svěću k njim pripali, i evo čuda, u vatri na jedanput tolikoj postadoše, da su pred svim pukom žalostno izgoreli, a nitko ih nije mogao od vatre osloboditi.

Popisao sam dogadjaje od Cervene Hervatske, a za njimi kalife i druga na korist štiocu služeća. Sada se na Hervatsku vraćam.

Poglavje XXXII.

Od dogadjajah u Hervatskoj pod Albertom kraljem Ugarskim i Hervatskim od g. I. 1337. do g. I. 1440.

Albert, sin Alberta 4-a vojvode Ostrinskoga (Austrianskoga), Sigismunda kralja zet, kralj 21-i od Hervatah. Poslě smerti Sigismuda sa Elisabetom je Sigismundovom kćerjom g. I. 1438. dana 1. Sěčnja u Běloj stolici krunjen. Ali su prie pogodbe medju Albertom i velikaši učinjene: 1-o da Albert neće dostojanstvo carstva primiti, osim ako velikaši ktomu privole. 2-o. Velikaši su se zakleli, da će poslě smerti Albertove Elisabetu s dětcom za svoju zakonitu kraljicu spoznati i zaderžati. Što učeni Praj iz lista kraljice Elisabete Frideriku 3-em caru pisanoga na g. I. 1441.

Digitized by Google

očito pokazuje. Perva je briga njegova bila da Punicu Barbaru, Sigismuńdovu Udovu, koju isti kralj Sigismundo za života poradi nemira je bio dao zatvoriti, namiri, dakle nju iz uze u kojoj je bila pusti, i godišnju platju za dostojno uzderžanje od 12000 dukatah kraljevski odredi, samo da mirno svoj život u Požunu sprovodi: Barbara je bila kći Hermena kneza od Celja, koju je Sigismundo za ženu uzeo iz jedine zahvalnozti, jerbo je otac njezin Sigismundu kralju věran ostao, njega s knezevi od Gare od sužanjstva i smerti oslobodio, kako sam već drugdě kazao: ali Barbara nezadovoljna, tražila je: kako bi se udala za poljskog kralja. Te bi tako — misljašc — kraljica ugarska ostati, i iz zetovih rukuh šibiku oteti mogla. Česa radi ju velikaši kao domovine velikog nepriatelja osude, i zaključe, da joj se sva posědovanja koja je kano kraljica udova imala, oduzmu, i kćeri kraljici dadu: što ona čujući u Poljsku poběgne i ondi kano nemirna ništa neopravi: od onuda je u Česku otišla, i ondě poslě u Hradcu siromašno umerla g. I. 1451. Iste godine 1438 poslě tri měseca kako je bio krunjen, došli su poklisari od principah Germanie, koji njega kano cesara od svih principah izabranoga pozdravišc: ali on to primiti nije hotio drugačie, već ako velikaši Ugarski k tomu privolje, i ako biskupi u Basilei skupljeni njega od zakletve odrěše: što su otci u svetom skupu radostno učinili po knjigi njemu pisanoj, i sve velikaše od Ugarske nagovorili, i ovako je dostojanstvo carstva primio sprivoljenjem velikašah. Iste g. I. 1438. dan pred svetkovninom s. Petra Apostola je potverdio Prastarinske vice Ivančanah u Budimu. G. I. 1439. sabor je u Svibnju u Budimu deržo, u kom je medju ostalimi protiva Turkom boj naredjen: Kerčelić iz Rittera piše, da je Vuka od Rascie despotu, i kralja od Bosne pod obrambu primio, i da je njemu posědovanja Totuševinu i Kemlek, to jest Kalnik poklonio, što je u istog sabora članku 25. odobreno. U istom je saboru, piše Kerčelić iz Turoca, svelikaši dokončano, da se nesmie čekati dokle nepriatelj dojde u srědinu kraljevine, nego da se protiva njemu mora iti junački prie neg dojde na medje: od kuda veliku vojsku je skupio, i jerbo je već glas puko, da je Smederovo Amurat Sultan osvojio, vojsku je sam k- Biogradu vodio, i medju Tisom i Dunavom na městu Tidevrev zvanom Tabor načinio: ondě Turke prěko Dunava prelaziti hoteće junački je pobio, i natrag protěro. Nu poslě se je griža u vojski pojavila, koja je i turke tako napala: da je toga radi isti car vojsku svoju u Gerčku odanle odveo: što je zbog iste pošlice i

Digitized by Google

Albert vojsku razpustivši učino, i u Budim se povratio. Malo zatim poprimi put u Beč bolešljiv. Nu došavši u selo Nesmilj, najede se dinjah, i one su mu smert privukle. Něki vele da je otrovan, što se zbog manjkanja věredostojnih dokazah potverditi nemore. Videći indi da se smerti oteti nemore, posljednu je svoju volju, ili Testamenat načinio: da ako bi Elisabeta muško děte porodila: da od osam Tutorah, dva Ugra, dva Austrianca, dva Čeha, dva Moravca odhraniti se imade: u selu Nesmilj g. I. 1439. dana 26. Listopada je umro. Ovako Praj: koj iz Enea Silvia od krěpostih Alberta ovako veli: — „Princip věrozakonit, koj i darežlivostjom zajedno i pravicom bio je vele nadaren: bio je takodjer u bojevih serdčan i za pobiti se pripravan. Moravce i Čehe je po oružju sebi podložio: Poljake širom robeće natrag je svelikom njihovom štetom protěro. Kerstjanstvu se je bio žertvovao. Krěpost je ljubio. Veliko je ufanje goio za svoje kraljestvo, nu kratkoća vrěmena nedopusti da svoje naměre izvede. Visok je bio, otankog struka, zdravog těla, strašnog obraza poobičaju naroda brada obriana: Oděću je pojasom od zlata paso, i uvěk mu je na strani bila pripasana Sablja.“ — Uspomenu njegovu Kaptol Zagrebački věkovitu imade po knjigi nadarenja, u kojoj je Kraljevec Cerje, Kobilje, Nart i ostala sela kaptolomu na uvěke poklonio. Kerčelić *(Part. 1. c. 13.* str. 172.) što se dotiče boja s Turci pod Albertom; ako želiš pravo znati, poglej Poglavlje 28 od Vuka Brankovića do sverhe despotah: ondi češ viděti, da Turci Smederevo g. I. 1430. nisu predobili, i da su g. I. 1440. od vojvode Sibinjanina bili pobijeni, i za mir prositi natěrani. Od Sibinjanina (Joannes Hunjadi) perva uspomena dolazi g. I. 1440. Da su pako Albert kralj, i Elisabeta kraljica taki na početku imali boj sa Hervati poradi Barbare udove kraljice, koja je rado posědovanja imala u Srěmu Valpovačkoj i Požečkoj Županii, kako i pervašnje udove; kraljice nuz to je imala bratju Friderika i Ulrika knezove zmožne Celjske, koji su Hervate pobunili, sve Zagorje pod svojom vlastjom imajući: ova se izvode iz povelje koju je Matko Talovac Ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie podělio, iz koje medju ostalimi Kerčelić slědeća je (Part. 1. Appendix str. 339.) zabilježio. Godine 1439. Matko Talovac ban, i Vrane gubernator posědovanje Ostrosin, koje Thoma i Ladislav Benvenuti od Okić po pravdi priorata Vrane bi posědovali, od svake su daće oprošteni govoreći: „Da mi iz dužnozti i nami pověrenog dostojanstva svim věrno světloj Ugarskoj kruni služećim, promotrivši sve zasluge poděliti na zapověd

Digitized by Google

kraljevog, li kraljičinog veličanstva poklone uslěd mnogoverstnih zaslugah plemenitom čověku Tomi Benvenuti od Okića dužni jesmo. I to zato jer se je on s někimi dobro mislećemi potrudio u našem kraljestvu Hervackom mir uvesti, i nesamo kraljevskom veličanstvu: nego i nami se je věrnog i poslužnog izkazao. Porad ove věrnosti dajemo mu grad Cetin kao vlastitost, budući mnogo u novcu po kraljevskih puntarih kvarovao.“ — Od ovuda je očito; da je Matko ban od sve Hervacke bio věran kralju Albertu, i Elisabeti kraljici, i da je on s věrnom stranom Hervatah, vojevo protiva nevěrnim: i medju ostalimi da je Toma Benvenuti kralju bio věran i sa svom svojom mogućnostju da je bana slědio; kako je pako grad Cetin zadobio, i komu je novce uzajmio, to se pravo neznade; ali rado morao je ili kralju ili kraljici, jerbo su gradovi i velika posědovajna spadala na kraljevsko veličanstvo, i kralji su takove više puta u potrěbi za novce u zalog davali: ovako je Sigismundo kralj dao u zalog Ivanu IV. biskupu Zagrebačkomu mloge gradove, medju ostalim grad Kalnik, Medved, Koprivnicu. Elisabeta je poslě smerti Alberta u veliku brigu upala; jer, premda je od velikašah kraljevine kraljestvo njoj bilo pověreno, bojala se je: da velikaši koga drugoga za kralja neizaberu prie, nego bi ona trudna budući, děte porodila: zato najprie hotěla je krunu u ruke dobiti: ali nije mogla prez velikašah, i stališah kraljevine; pozvala je dakle sve velikaše i stališe u Budim na sabor i g. I. 1440., kako Praj iz povelje iste godine dana 1. Sěćnja pokazuje, sebe i kraljestvo u Saboru velikašem prěporuči s tverdnim ufanjem, da će stališi kraljestva věru njoj zavdanu zaderžati, i da za drugoga kralja ništa neće četi dokančati, dokle se nevidi, hoćeli muško ili žensko děte poroditi. Kada su ova stališi počeli promatrati, na tri strane biše razděljeni: perva strana bila je onih, koji su tverdno deržali, da věra kraljici zavdana imade se deržati: druga strana bila je zauzeta za Vladislava sina Jagellona kralja Poljskoga; i ova je napervo donosila: da Ugri trěbaju kralja, koj sili turskoj bi mogo suprotstati i Ugrom zapovědati: jerbo je poznano. Kako su Ugri kraljicu Elisabetu i Mariu malo poštovali: tretja strana ovo isto je odobrila; ali takc da se kraljica udade za Vladislava stom pogodbom, da děte, koje porodi, ako muško bude, Austriu i Česku zadobije. Děca pako, koju poslě s Vladislavom zadobije, Ugarsku zaderže. K ovoj su strani i druge pristale, i ista je kraljica Elisabeta po velikom Dionizia arcibiskupa Strigonskoga nagovoru stražnji put pristala stom pogodbom;

Digitized by Google

da ako bi ona rodila dĕte muško prie, nego bi poklisari ženidbu od njezine strane s Vladislavom potverdili, drugi se poklisari poslati imadu u Poljsku i pervašnje natrag pozvati, prez svakoga dalešnjega utverdjenja poradi ženidbe, jerbo ona poslĕ u ženitbu privoliti neće: s ovim naputjenjem poklisari u Poljsku dana 18. Sĕčnja g. I. 1440. odu, kraljica poslĕ 22. Veljače u gradu Komaronskom pred nazočnostjom mlogih velikašah sina je porodila: kojemu je ime na kerščenju Ladislav dano. Odmah je poslanika u Poljsku poslala, koj' pervašnje poklisare kući ima pozvati,' i da pogodbe nikakove s Vladislavom nečine, nu ako bi kakove načinili, da ona knjimi pristati neće. Ali ovo kasno biaše; jerbo je Ladislav već pogodbe sa poklisari dana 8. Ožujka bio potverdio.' Kada su poklisari iz Krakova došli, knjigu pogodbe kraljici predadu, koje ona u zatočenje zatvoriti zapovĕdi: jerbo su protiva njezinoj volji radili: i da zavez taj nevaljan učini sve pečate s lista poslanog podere. Na to se velikaši na dvĕ strane razdĕle: jedna strana Vladislavu druga u kojoj su Hervati bili, kraljici i dĕtetu rodjenomu kralju, pristane; strana koja je kraljici i dĕtetu Ladislavu prignuta bila, kraljicu nagovori što je ona sama već želila, da dĕte prie nego Vladislav dojde, okruni. Uslĕd toga s kraljicom i s dĕtetom u Bĕlustolicu otidu: i ondĕ Dionizio Strigonski arcibiskup pred nazočnimi Vesprimskim i Jaurinskim biskupi, i Nikolom Uljakom, Imbrom Kanižajom, Rosgoniom, i pred mlogimi plemenitimi na same Duhove g. I. 1440. Ladislava dĕte s. pomastjom pomaže i za kralja Ugarskoga okruni. Zakletvu običajnu za usderžati pravice i običaje kraljevine naměsto Ladislava Ulrik, knez Celjski je izgovorio: kraljica zatim krunu kod sebe zaderži, a drugu na město nje podmetne; te tako s dĕtetom, i krunom u Požun ode, Jaurin pako tverdi grad Ulriku za čuvati predade; i ovako sva priredi, da ako bi bilo sila, u Beč oditi more. Strana suprotivna, koja nije ni mislila, da bi se dĕte bilo okrunilo, sabor u Budim dana 29. Lipnja navĕsti, kamo i Vladislavu, da se dojti požuri, je naznanje dala: ali se Vladislav kruniti nije mogo: jerbo je arcibiskup Strigonski na kojega krunenje spada, bio kod kraljice: dakle velikaši i stališi sakupljeni věru su pismeno dali, i po arcibiskupa poslali, da s ostalimi koji su kraljici prignuti bili u sabor slobodno dojde: on dakle sa Ladislavom Garom je došo: ostali nisu věrovali', i pravo, jerbo su protiva věri zadanoj arcibiskupa, s Ladislavom od Gara čim dojdoše, odmah zatvoriti dali, i nisu ih prie izpuščali, dokle arcibiskup da će Vladislava kruniti, Ladislav

Digitized by Google

pako Gara da će Vladislavu věran ostati, nisu obećali: medjutim je druga prepréka stala na put; da se Vladislav nije mogo kruniti: krunu, s'kojom bi se po običaju, kanoti po zavětu kralji od Ugarske kruniti morali, ako su za pravoredne i zakonite kralje hoteli biti spoznati, kraljica Elisabeta kod sebe je zaderžala: od nje krunu zadobiti nije bilo načina: dakle da svetačnosti ovoj nakoliko je bilo moguće zadosta učine, krunu koja na glavi s. Stipana kralja je bila sahranjena, uzmu, i šnjom Vladišlava za kralja okruniti dadu, dana 17. Serpnja g. I. 1440. Onaj isti dan odrede načine: da je krunenje Ladislava děteta nevaljano, i da će kruna, skojom je Vladislav krunjen, ako bi pervašnja poginula, na poslě kano sveta za sve buduće kralje okruniti biti, valjana. Ovako je Vladislav kralj Ukgarski bio krunjen: od kuda su Bojevi medju kraljicom i Vladislavom započeli, koje Praj izpisuje: ja pako u kratkom samo spomenuti ću.

Poglavje XXXIII.

Od dogadjajah u Hervatskoj, pod Vladislavom kraljem. Od g. I. 1440. do g. I. 1445.

Vladislav kralj 22. Hervatah sin Jagellona kralj Poljski, princip Litvanie 11. Serpnja u Bělojstolici je krunjen za kralja Ugarske i Hervatske g. I. 1440. premda veća strana Hervatske bila je kraljici udovi i sinu njezinomu Ladislavu prignuta: Ban Hervatski Matko Talovac s Ivanom bratom svojim knezom od Cetina i priorom od Vrane kralju su Ladislavu věrni ostali s mlogimi knezevi i plemenitimi, pravoredno se dakle za kralja od Hervatske pisati more. Hervatska kraljevina, kako i Ugarska na dvě strane bila je razděljena: za kralja Vladislava ban od sve Hervatske i Dalmacie Matko Talovac, koj je zajedno gubernator bio od svih imanjah biskupata Zagrebačkoga sa tri svoja brata, kako Kerčelić iz rukopisa gospodina Ištvanfia (Part. 3 str. 267.) piše, gdě se ovak štije — Franko, Perko, Matko, Svano četiri brata bili su, sini Ivana stanovitoga Dubrovčanina, koj je Sigismunda kralja i cesara, kada je iz boja Nikopoljskoga běžo, na ladji svojoj po Dunavu srětno u More cerno, i po Moru u Dubrovnik izveo: zato je sinove njegove na različita dostojanstva podigo, iz zahvalnoga serdca kao što pismoglasja svědoče.“ — Ime Svano, rado je pokvareno, i pisati bi se moralo, Ivan: jerbo Ivan Talovac

Digitized by Google

bio je brat Matka bana od sve Slavonie.“ — Od ovuda znademo tko su bili Matko ban i bratja njegova; ovi su indi za Vladislava kralja s drugimi plemenitemi stajali: na stranu pako kraljice i Ladislava bili su jaki i zmožni knezovi od Celja Friderik i Ulrik brati Elisabete kraljice udove, i ujaci Ladislava. Ovi su sve iz ove strane Dunava za kraljicu branili; dolnju Hervacku to jest današnju Slavoniu, Srěm, Vukovar, Včroviticu i Požegu, Ladislav Gara je branio za kraljicu. Malověrni Spanjik piše, da je Ladislav Gara Hervacku branio, nu nikakove razlike nespominja; zato sam ja razliku istu popisao, da se znade, da nije sva Hervacka kraljici, nego samo doljna prignuta bila: š njom Zagorje, koje je pod knezove od Celja spadalo. Ovako je obodvoje kraljestvo na dvě strane razdruženo, i s različitom je srěćom medju sobom vojevalo. Pod vojvodom Giskra Čehi su takodjer za kraljicu vojevali: jerbo pako kraljica udova za boj susderžati novacah nije imala; zato je krunu Frideriku cesaru na dvě godine za dvě hiljade pet stotinah dukatah u zalog dala; i kada bi ovo bila potrošila, opet u ime istoga zaloga pet hiladah dukatah, i zamalo vrěmena opet devet hiljadah dukatah: i opet 24. dana Studena dvě hiljade dukatah je uzajmila, i sina svoga Ladislava Frideriku izručila, da ga odhrani pod stanovitimi pogodbami, medju kojimi Austriu i dohodke one krajine Frideriku cesaru je pripisala dokle děte Ladislav naraste, i onda da njemu Austriu izruči, poslědnji je put osam hiljadah dukatah uzajmila, i Frideriku Šopron i ostale okolo Varoše i Gradove u zalog predala. Vladislav, da Elisabetu kraljicu sa svime iz Ugarske protira, grad Jaurinski vele tverd, kojeg je Ulrik Celjski s Česi branio, hotěo je predobiti: ovoj je Sibinjaninu Janku vojvodi izručio: on indi kada grad s vojskom počme obsědati: Ulrik poglavarstvo grada drugomu izruči; on se pako potajno u Požun kraljici odputi, ali na putu bi uhvaćen, i u Budim k Vladislavu poslan: nu od Vladislava bi pušćan s tom pogodbom, da više protiva njemu nevojuje. Od ono doba za mir je jedna i druga strana zauzetnia bila; i jerbo su i Turci u Erdelj bili nahrupili, mir od strane Hervatah s Vladislavom pod ovom pogodbom jest načinjen: da Vladislav kralj knezovom od Celja sva uvrědjenja oprosti, obodvoicu Friderika i Ulrika u věrnost i prijatelstvo primi; i da ona posědovanja, koja su po poklonu kraljah Ugarskih u Hervatskoj, i Ugarskoj kraljevini zadobili, potverdi. Ova su g. I. 1441. načinjena: malo zatim vrěmena Eugenio Papa kardinala Juliana Cesarina u Ugarsku posla, da mir medju kraljicom i Vladislavom na-

Digitized by Google

čini, i zaisto tako je strane pomirio; da je kraljica u Budim došla, i s Vladislavom dokončala, da Vladislav slobodno kraljuje; samo krunu i dête od Friderika cesara neka prie natrag zadobie: *Enea Silvio* piše, da je Vladislav i ženidbu s kraljicom pogodio bio: ali kraljica kako se je u Jaurin povratila poslě tri dana jest umerla dana 24. Prosinca g. I. 1442. Nčki su sumnjili, da je bila otrovana. — Poslě smerti kraljice svakaka su gibanja postala; strana koja je pupilu Ladislavu bila prignuta, pod krilo je Friderika cesara utekla, mlogi su Ugri takodjer tamo nagnjeni bili; Česi su dête za kralja tražili: ali su i Turci poklisare poslali, i mir pod ovimi pogodbami ponudili, 1. da se njima Biograd izruči: 2. da im Ugri harać svake godine plate. Ove su pogodbe odbačene, i boj protiva Turkom odredjen: zato je od potrebe bilo prie s Friderikom cesarom mir načiniti: koj u Iglovii dana 1 Rujna g. I. 1443. na dvě godine bio je i načinjen. Poslě su se na boj protiva Turkom pripravljali, u kog je sam Vladislav išo. U Serbiu je napervo Sibinjanin Janko vojvoda sa dvanaest hiljadah odabrane vojske unišo; da Turske sile izvidi: Niš na pervi mah je zadobio, porobio i popalio: poslě dalje idući, tri vojvode Turske zasebice je bio pobio i protěro; kada je za stražnjom četom Turskom hitio, razumio je iz potajnih izvidnikah (špionah), da strašna sila Turakah k taboru se kralja približuje; za to se natrag vrati, iz nenada na Turke udari, veću stranu izsče, mloge paše pohvata: slavno pridobljenje zadobie: poslě u Bugariu tabor prenese, Sofiu varoš, i druge predobie, tiam u Romaniu kao preobladavac dojde: ondi Karam-Bega uhvati, i trideset hiljadah Turakah pod mač spravi; odanle kano dobitnik s vojskom u Biograd, a iz Biograda u Budim se je Vladislav povratio. Od ovoga boja ja dvoumim, i pisci verlo poměšano pišu: zaisto g. I. 1440. Amurat je bio prisiljen mir s Ugri i s despotom od Serbie načiniti, s tom pogodbom, da je despoti sva města od Serbie povratio, i obadva sina, kako sam u dogadjajih Jure despota popisao, vratiti: ako li indi g. I. 1440. je bio mir načinjen na deset godinah kako i Španjik piše, neznam kako, i zašto bi g. I. 1444. Amurat II. Sultan tako ponosito mir od Ugarah bio tražio, kada je sam u Karamanii boj deržati morao, i Ugri koji u Serbii osim Biograda i někojih městah, koja Sibinjanin sam za sebe je zaderžo, ništa nisu imali. Ja indi sudim: da Amurat Sultan, imajući boj u Karamanii, i Bitinii, hotio je sěguran biti od Ugarah, i zato je g. I. 1444. poslao poklisare u Ugarsku, da pervašnji mir produlje, i

Digitized by Google

utverde na deset godinah, što su Ugri i privolili; posle pako daje Vladislav kralj bio navučen protiva věri zavdanoj boj protiva Turkom podignuti. Od ovud slědi da je g. I. 1444. samo jedan boj protiva Turkom deržan, u kojem je boju i Vladislav kralj bio, i dana 10. Studenoga kod Varne poginuo. Zaisto Du Fresne pervašnji boj na g. I. 1443. izpisuje, na koi boj nagovorio je Vladislava od Serbie despot i onda su srětno vojevali Ugri, kada je Sibinjanin u měsecu Svibnju Sofiu predobio, i poslě Karambega uhvatio g. I. 1443. Ove godine Jure Kastriotić, Skenderbeg zvani, od Turakah je odbego, i Kroju grad sa svom Albaniom i Epirom kano svoju otačbinu zadobio. Poslě g. I. 1444. hotio je Vladislav opet Turkom boj podignuti: ali je Amurat poklisare poslo i mira tražio: obećajući da će svu Serbiu despotu povratiti, i četerdeset hiljadah dukatah za Karam Bega platiti. Na ove pogodbe da je po nagovoru despota mir na deset godinah u Segedinu načinjen, kojega je Vladislav kralj sa zakletvom, i rado Serbski despot potverdio. Od ovuda kada je Vladislav kralj ovaj mir protiva věri prekinuo; despot Serbski nije hotio u boj protiva věri Ugrom se pridružiti, niti je Kastriotića Jurja pušćo, da se k Ugrom pridruži. Ovako Vladislav kralj koj věru Bogu zadanu je ostavio, bio je od Boga ostavljen, i nesrětno je poginuo. Ovo ja izvodim, pervašnja je Du Fresne popisao, i istini prilična nahodim.

U vrěme Vladislava u Herrnlskoj uspoměne vrědna su učinjena.

G. I. 1442. na molbu kaptoloma Zagrebačkoga pisao je na varaščane Zagreba Greč stanovnike, jerbo su šestnacstu stranu dohodkah cerkve pograbili za sebe, medju ostalima slědeća: „Čudim se, da protiva Bogu, i poštenju kralja cerkvena dobra grěšnima rukama pograbiti usude se; možebiti da hoćeju izgled slěditi nekojih velikašah, koji istu Cerkvu uznemiruju; ali to je velika budalaština, hotěti se š njima uzporěditi: medjutim ruke kraljevske jošter nisu tako zavezane, da one takodjer velikaše izpokoriti nebi mogle.“ — Onda jim zapovědi, da pograbljena povrate; jer koigod sloboštine cerkve gaze, oni će sloboštine od kraljevah zadobljene izgubiti. U Budimu na dan s. Petra ad Vincula, tojest 1. Kolovoza pisano.

Na jednaki način pisao je Stěpanu i Martinu Frankopanovićem, knezovom od Kerka, Senja, Modruše da desetinu od Podgorja kaptolu povrate; i jerbo im je višeputa ljubezno piso, zato u straźnjoj knjigi oštro ih opominja, da oni na tolika lěpa kraljevska pisma od svojih pravih dobarah

Digitized by Google

bi bili morali odpuščati, tim većma jerbo su tudja dobra i to Cerkvena pograbili, i dosta gospodštinah imadu: da indi, ako s dobrim nećeju povratiti; on će kano Cerkvih Tutor ili obranitelj za drugi način misliti, kako će ih proterati. Dano u Budimu 1. Kolovoza 1442. Napis. — „Vladislav kralj Ugarski, Poljski, Dalmatinski i Hervatski, princip Litvanski, najveći odvidak Russie.“ — Vidiš štioče! nije se piso kraljem Dalmacie, Hervatske i Slavonie — jerbo se je Slavonia pod Hervatsku kako uvěk razuměvala. Martin Frankopan za ovo nije mario, već je iste godine desetinu iz sela Volavja ili Petrovine silom pograbio, i Fabiana Streza kanonika Zagrebačkoga protěro, njegove stvari pograbio, i vrata cerkve s. Petra, u koju je on sve svoje stvari bio zatvorio, je razbio i sažego. Na ovo razbojničko dělo Vladislav kralj pisao je poradi toga na Martina Frankopana, iz Budima na osminu dana uzašastja gospodinova. — Da on kano glasoviti princip otca svoga cerkve brani, od kada je posto, i najposlě to isto činiti će, dokle se samo boj u kraljevini užežen, kojega u kratko vrěme ufa se pogasiti, utiši: zapověda dakle, da pograbljena povrate, kad osim tih posědovanjah dosta imadu, i još više, ako budu vrědni, od njega nadati se mogu. U ostalom je zapovědio Matku Talovcu Dalmatinske, Hervatske, i čitave Slavonie banu, i biškupata Zagrebačkoga gubernatoru, i njegovomu vice banu, da ih na to pritěra. Matko takodjer ban pisao je Ivanu Talovcu knezu Cetinskomu, prioru od Vrane, bratu svojemu; da desetnikom biškupata zapovědi; da kaptolom u ničemu neuznemiruju, jerbo naša dužnost jest povećati a ne pomanjšati dohodke kaptoloma; iz Budima na dan sviuh svetih; to jest 1. Studenoga g. I. 1442. Iz ovoga pisma Vladislavova 1.) očito znadem, da su u našoj Hervatskoj veliki nemiri i svakakovi bojevi bili, i da su od istih Turakah navale u Hervatskoj bile, jerbo u istoj knjigi piše Vladislav „da dobra i dohodki cerkve tako po Turkih jesu prepréčena, da kanonici nemogu živěti“ — odkuda moremo i misliti, da su Turci navaljivali, robili i palili po Hervatskoj, i da kanonici Zagrebački desetine i ostale dohodke nisu mogli dobiti, ova pristrani Kerčelić *(Part. 1. c. 13.)* obilatije spominja. Ali za razuměti bolje ove dogadjaje moram někoja spomenuti: poslě smerti Ivana 4. biskupa Zagrebačkoga, iz pokolejna knezovah Celjskih koi se je piso „Ivan 4. od Alben biskup Zagrebački, i s. Rimskoga carstva i kraljestva Ugarskoga kancelar“ — kada je umro nezna se pravo; ali to se znade; da je Sigis-

Digitized by Google

mundo car i kralj iz Bazilee zapověd izdao na Matka, poradi torna popravljanja kapitulskoga u varošu; gdi je napis sledeći — „Matku, Biskupata Zagrebačkoga i varoša berda Greč gubernatoru“ — Odovud se 1.) izvodi, da Matko one godine još nije bio ban: 2.) da Ivan IV. biskup kano pervi kacelar bio je s cesarom i kraljem Sigismundom u Basilei, i da je od spailukah i dohodakah biskupskih gubernatora postavio Sigismunda Matka; zapověd pako Sigismundo je izdao g. I 1432.; na dalje da biskup Ivan 4. morao je iz Bazilee bolestan oditi i iste godine, ili na početku slědeće u Pečuhu kod Henrika brata svoga i biskupa Pečuhskoga Testamenat načinio g. I. 1433. dana 14. Ožujka. Rado da je malo zatim i umro. Testamenat njegov izpiso je naš Kerčelić; biskup ovaj bio je vele bogat; isti Sigismundo cesar i kralj njemu za velike novce u ono vrěme je založio gradove: Medved, Gomprez, njegovi bo su bili od pokolejna, založni pako grad Kemlek (Kalnik), grad Koprivnički, grad Zagrebački, i isti varoš Koprivnicu, i Zagrebučki gornji to jest berdo Greč. Poslě smerti indi ovoga biskupa Sigismundo kralj nije nijednoga pravorednoga biskupa imenovao: nego upravitelja u dohovnih načinio je biskupa Tininskoga, u svetovnih pako dohodkih načinio je gubenatora Matka, poslě toga bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie: ovako je stajalo do Vladislava 1. kralja kada su se Hervati na dvě strane razdělili, kako sam gore popisao: jedna strana s banom Matkom bila je věrna Vladislavu kralju, druga pako s knezovi Celjskimi bila je Elisabeti kraljici i dětetu kralju Ladislavu. Elisabeta kraljica imenovala je od svoje strane Benedikta za biskupa, kojega je Eugenio 4. papa potverdio: Vladislav kralj od svoje opet strane imenovao je Demetria za biskupa Zagrebačkoga: i suprotstavio se je Benediktu: i ktomu g. I. 1443 izdao je zapověd na kaptolom, da pod smertnu pedepsu i pod izgublenje sviuh dobarah nijedan od kanonikah nesmie Benedikta za biskupa spoznati i slědìti: kanonici se kraljevskoj zapovědi podlože; zato je Benedikt kanonike papi tužio, i bili su od pape pedepsani i zabranjeno im je, da nesmiu mise govoriti, i ostale službe obveršavati: ali knezovi Frankopani Benediktu poradi priateljstva ili roda, ili drugačie prignuti kanonike su progonili; i ovako se uzrok progonstva znade: zaisto nesrětan stališ, i cerkve Zagrebačke i čitave Hervatske i Ugarske je u vrěme Vladislava bio. Od kojega Turoc ovako piše. — „Nijedno duhovno i svetovno dostojanstvo nije prestalo od oružja: svaka doba, za

Digitized by Google

nauditi prikladna nije dobi oprostila: već po neslogi svi razdĕljeni kraljevine stanovnici, za nestanovíto kralja ime su vojevali. Ovi su kralja slĕdili Vladislava: oni kraljicu Elisabetu i njezinoga sina predpostaviti tersili su se: i koji za udariti na nepriatelja nisu imali vlastite vojake, vojsku od inostranskoga puka su kupovali: koja stvar u kraljevini veliki boj je užegla.“ — K ovomu ako promotrimo Turke, koji su u istu Hervatsku navalili, moremo misliti, u kakvom je stališu bila Hervatska. Vladislav kralj, i Matko ban su kod Varne u boju poginuli: odkuda se věrnost bana Matka za Vladislava poznade. Tko je bio Matko, i od kojega pokolenja, gori sam popisao: od Franka nikakovoga pismoglasja nema: od Perka povelju poradi desetine Jakobinu Baduariu arcibiskupu Splitskomu podarenu, naš Kerčelić (*Part. 3. pag. 267.*) popisao je, koja ovako glasi.“

Mi Petar Talović, Cetine i Klisa knez, kraljevinah Dalmatinske i Hervacke ban itd. Na uspomenu ostavljamo po glasu ovih na znanje dajući, na koje spada svima: da mi tako gledom na tegobu, skojom puci kerščanski najprignutje svetoj kraljestva Ugarskog kruni po preljutih poganih i drugih spoměnute svete krune nepriateljih po pravednom se Boga sudjenju karaju poradi grĕhah čověčanskih, i najvećma jerbo se pravice cerkvih po rukuh svetovnih osobah nepravedno otimaju: kako takodjer na ponizne molbe prepoštovanoga u Isukerstu otca i gospodina, gospodina Jakoba Buduaria arcibiskupa cerkve metropolitske Splitske i njezine službenike u svem bolje pomoći nego uštetiti; dužni smo dakle po običaju dobrih Kerščanah: i odredilismo, i po našem zrĕlom svietu dokončali: da sve desetine, i druge pravde cerkvene, koje od mlogo prošastnih godinah po nĕkojih kraljih svete krune Ugarskog kraljestva i po banih spoměnutog kraljestva Hervatskoga poradi nĕkoje nesloge medju svetom krunom, i kraljestvom Dalmatinskim učinjene, od spomenutoga arcibiskupata bile su oduzete, i na uzderžanje gradovah svete krune u gore spomenutom kraljestvu Hervatskom stojećih bila su okrenute: tada poradi spomenute tegobe puka kerščanskoga; da Bog svamogući oči svoga miloserdja hoće obazriti i obratiti se na nas zapověd njegovu izveršujuće, polag izgovora svoga evangjeoskoga, „povratite caru, koja su carova, i koja su božja, Bogu“ nas iz rukuh preljutih poganah i ostalih svete krune nepriateljah s milostivnom pomoćjom bi dostojao izbaviti. Zatim takodjer hoteći poniznim molbam spomenutoga gosp. arcibiskupa dovoljiti: gore pisane desetine, i ostale pravice cer-

Digitized by Google

kvene, koje, kako gore za uzderžanje gradovah svete krune u kraljestvu Hervatskom stojećih uzimalo su se na spomenutu cerkvu Šplitsku po pravici spadajuće; i u županiah naših Cetinskoj i Kliškoj nahodeće se, odpuščati, i spomĕnutoj cerkvi izručiti; dapače odpuščamo i izručujemo po oviuh jakosti. Poradi šta svim i posebnim dvorskim, i podvorskim, i ostalim svim službenikom, i nastojnikom našim, u spomenutih županiah Cetini, i Klisu stojećim tverdno zapovědajući zapovědamo: da spomenute desetine, i ostale dohdoke cerkvene, na spomenutu cerkvu splitsku po pravici spadajuće odsele i poslĕ neiztražujete, niti iztraživati smiete na nikakov način, ako našu milošću želite zaderžati. Na koje stvari poradi veće uspomene i tverdosti věkovite ovoga našega lista posebnovlastnoga, s pečatjom našom visećom zapovědili smo potverditi. Dano u gradu našemu Klisu na dan presvetoga tĕla Isukersta, godine Gospodina 1442. — „Evo vidiš moj štioče stališ Hervatske i Dalmacie; nesloga Dalmacie bila je, koju spominja; jerbo su Primorci i strana Hervatske Ladislava Napolitanskoga izabrali za kralja: poslĕ su se pako Mletčanom priklopili. Od ovuda je slědilo, da něki kralji (to je morao biti Sigismundo, i Albert zet njegov) i bani desetine, koje su spadale na Splitsku cerkvu, za sebe su okrenuli, da gradove opravljaju iz onih dohodakah: za ovo mislim ja niti kralj, niti stališi nisu znali; jerbo u onih bunah nije se nitko nikoga bojo. U ovo pako vrĕme, Cetin, Klis, Vrana ili Aurana i Dubrovnik još ter spadala su na kraljestvo Hervatsko i krunu Ugarsku, jerbo je Matko bio ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie, brat je njegov bio po imenu Ivan prior od Vrane, a drugi brat knez od Klisa po imenu Petar: ovi su se takodjer pisali bani, jerbo na mĕsto brata Matka, koj je bio pravoredni ban, obavljali su poslove banske. Ako pravo promotrimo: Petar knez kliški ovo je morao učiniti na zapověd Matka bana brata svoga; jerbo kako sam gori popiso, Vladislav kralj zapovědi Matku banu: da Frankopane natĕra, da cerkvi Zagrebačkoj povrate desetinu; Matko je pisao svomu bratu Ivanu prioru Vrane, da on neka cerkvu brani, govoreći: — „Jerbo naša dužnost je povećati, a ne pomanjšati dohodke cerkvene“ — gdi je rado spomenuo, da i bratja Petar i Ivan desetinu Šplitskoj cerkvi povrate. Od ovuda vidimo; da, ako je kralj bogobojazliv, da i vojvode moraju biti pravedni.

Digitized by Google

Poglavje XXXIV.

Od dogodjajah u Hervatskoj pod Ladislavom IV. Od g. I. 1444. do g. I. 1457.

Ladislav po imenu 4. kralj 23. od Hervatske sin Alberta Oštrinskoga; kada su Vladislav kralj i Matko ban Hervatski u boju poginuli g. I. 1444. Kod Friderika Austrianskoga cesara Rimskoga bio je u odhranenju. Velikaši su od Ugarske i Hervatske u veliku smutnju i neslogu upali bili. Lovro Hedervar palatin, neznade se jeli sam od sebe, ili od drugih tako upućen, dao je na znanje, da se je Vladislav kralj živ u Poljsku povratio; ali kada je Sibinjanin vojvoda došo, koj je znao dobro, što se je u boju dogodilo (prem da bi od despote Raškoga nekoje vrěme zaderžan) povrati se u Ugarsku, i poduči velikaše, da je kralj Vladislav u boju pao. Uslěd toga je svoje govore tamo upravljao, da se sabor sazove i dokonča, što da se u toli burnih vrěmenih činiti imade. I zaisto sabor bi god. 1445 u Bělu Stolicu sazvan. Nu u njem ništa nije bilo dokončano, jer velika strana velikašah i plemenitih nebiaše nazočna: zatim i palatin Hedervar nove zamke i bune metaše. Zato je drugi sabor razpisan na koi su svi velikaši i plemeniti od Ugarske i Hervatske pozvati: jerbo je pako drugi sabor u Budim bio navešten, palatin, neznade se iz koga uzroka, dade zatvoriti Budim; zato je u Pešti deržan, u kojem je Sibinjanin vojvoda dvě stvari za promatrati stališem napervo stavio 1.) Da bi se najprije čete vojničke pojačale: da ovako, ako bi Turci od stražnjega preobladanja ponositi opet nahrupili, pripravna vojska bude, koja na susret stati more: 2.) Buduć da je Vladislav kralj u boju poginuo, od potrěbe jest, da se Ladislav pupil, i odvětak kraljestva pravoredni, u Ugarsku dovede: Jer Ugarska brez glave dugo srětna biti nemore. Na ovo ponukovajne pervi Dionisio arcibiskup Strigonski, za njime svi velikaši, stališi i plemeniti jednoskupno su pristali, i poklisare odabrali istoga arcibiskupa Strigonskoga, i Ladislava Garu. Brigu pako kraljestva do toga vrěmena dokle poklisari Ladislava od Friderika dovedu, vojvodi Sibinjaninu Janku izruče. U ovo tako smutjeno vrěme Friderik i Ulrik, světli principi, i Celja, Ortenburge, i Zagorja knezovi (tako su se pisali) mloge su strane Hervatske osvojili: ovako svu krajnu Varašdinsku

Digitized by Google

i Zagrebačku: zatim i Vranu; od ovuda na novo Hervatska na dvě se je strane razdružila: jerbo je ban Matko, kako sam već kazo, u boju kod Varne poginuo: kralja nije bilo, koi bi drugoga bana imenovao, knezevi od Celja sami sebe za bane načine: ovako je strana jedna knezeve od Celja: druga pako Sibinjanina slědila.

G. I. 1446. sabor je opet deržan. U ovom, jerbo Ladislava kralja od Friderika cesara dobiti nisu mogli: naprije naredjeno jest, da gubernatora kraljestva izaberu: izabrali su jednoskupnim privolenjem vojvodu Sibinjanin-Janka, njegovog nastojnika, ako bi Sibinjanin u boj dalešnji morao oditi, imenovali su Nikolu Uljaka. Da pako vlast koju je zadobio, nebi na zlo kraljevine upotrěbio: stanovite pogodbe načinili su, po kojih imade sebe i kraljevinu upravljati. 1.) da on kano kralj vlast imade, ali 2.) da nikoga sam kano kraljestvu nevěrnoga nemore obsuditi: ali niti onoga, koj bi kraljestvu nevěran bio, sam od pedepse nevěre osloboditi i prosta učiniti. 3.) da veća dostojanstva, biskupie, opatije, nikomu sam nemože podariti, ili iznova podići. 4.) da posědovanja spailukah koja po starinskom običaju, na kraljevsko pravo spadaju, ako nebi više od 32 selišća (sessiones) imala, jest mogućan vrědnim i kraljevini poradi věrnosti zasluženim pokloniti, i nadarenjna list podariti. 5.) da daće kraljevske nikomu odpušćati nemore: ali da dohodke kraljestva na stvari za kraljevinu koristne more slobodno okrenuti; ali u takovom dogodjaju, kao i u ostalih sudbenih izgovorih, osim palatina i sudca dvora kraljevskoga, dva biskupa i dva od velikašah kraljevine, i šest od plemenitih mora si za svědočanstvo izabrati, u manjih pako dogodjajih, jednoga biskupa, jednoga od velikašah, i dva plemenita kod suda, i pravde mora imati. Ova su god. 1446 bila u obćem kraljevinah saboru naredjena. Ovo knezovom od Celja bilo je jako suprotivno: zato su oni sve velikaše i plemenite tražili, na svoju stranu navući. Od ovuda se je Hervatsko kraljestvo na dvě strane razdružilo; krajina Varaždinska, Zagrebačka, i sve gornje krajine, i knezevi Frankopani s knezevi Celjskimi deržali su, pod izlikom da će starinske svoje pravice čuvati: i ove krajine izabrale su si za bana knezeve od Celja Friderika i Ulrika, i pod njihovim vojvodstvom skupe svoje deržali su u Zagrebu: one pako krajine, koje su Janka vojvodu spoznale za gubernatora, skupe su svoje deržali u gradu Gari. Kerčelić piše, Garić: od ovoga grada Garić i dan danas jesu ostanci zidinah u krajini sada Križevačkoj, u Parokii Garešnica;

Digitized by Google

bio je u něko vrěme kraljevah Hervatskih grad. Ovako su mlogi po Hervatskoj bili gradovi kraljevski; ovaj grad Garić Vladislav 3. kralj Timoteu biskupu Zagrebačkomu je poklonio g. I. 1277.; poslě je ovaj grad opet na kralje spao, i bio je darovan pokolenju zmožnomu, koje se je pisalo Gara, iz kojeg su bili mlogi vitezi i palatini, kano Nikola Gara palatin, i poslě Ladislav i Ivan od Gare, bani Hervatske pod Mariom i Sigismundom. Někoi hoće da je grad Gara bio u okružju križevačkom, nu beztemeljno to potverdjuju, kada se podertine toga grada dan današnji kod današnjih Gorjanah ne daleko od Djakova vide. Ovaj se je grad u staro vrěme Garić zvao. U njemu su dakle sabore deržali oni stališi i redovi, koji su Sibinjanin-Janka slědili, kako se to iz Jankova lista vidi, koga je pisao na Ivana Zekela bana Hervatskoga, i Dalmatinskoga: gdě se ovaj napis štije. — „Janko Sibinjanin, kraljestva Ugarskog upravitelj (gubernator) Ivanu Dalmatinskomu, Hervatskomu i Slavonskomu banu, i njegovim knezovom, i s. krune věrnim u Gari skupljenim, g. I. 1447.“ — Kerčelić *(Part. 3. pag. 270)* na sverhi. Od ovoda pověrovano znademo: 1. Da su strane Hervatske velikaši i plemeniti svoje skupe i sastanke deržali u Gari gradu, i ovi su bili věrni kruni svetoj, 2. Da su ovi isti imali bana svoga po imenu Ivana Zekela, koj je bio rodjak Sibinjanin-Janka, kako ću poslě pokazati: jer kako je Sibinjanin posto upravitelj kraljestva, za stranu onu, koja je slědila Sibinjanina i stališe od Ugarske, postavi bana Ivana Zekela svoga rodjaka: strana pako druga izabrala je za bana Friderika i Ulrika knezeve Celjske, koji su se takodjer pisali principi, jerbo su bili ujaci Ladislava kralja pupila. Ovo sam zato pomnjivo hotěo razložiti, da se znade, kada i kako Slavonia, pod koju sva Hervastka i Dalmacia ukupno se razuměvati mora, a ne, kako potlašnji pisci pišu, koji bi sva poměšati radi, ili poradi neznanosti ili druge sverhe, u posebno: jerbo su se iz vojvode kraljevske kervi, i bani tako isto pisali od cěle Slavonie, to jest od cěle Hervatske i Dalmacie; Slavoniu indi kako občinsko ime ja razuměvam, pod kojim imenom tako Hervati, kako i Dalmatini razuměti se moraju, a ne kano posebno, to jest da je Slavonia različita kraljevina bila za sebe, osim Hervatske i Dalmatinske to jest Primorja, da se indi znade, kada i kako se je na gorńju i dolnju razdělila: jerbo je ovo pod velikom pravdom sadašnjih pisaocah, něki bo hoće, premda brez temelja, da je današnja dolnja Slavonia t. j. Požežka, Věro-

Digitized by Google

vitička i Srěmska županija uvěk spadala pod Ugarsku: a Zagrebaćku krajinu hoće imati za Slavoniu, s Likom i Kerbavom i zovu je dolnja Slavonia, a neznam gdě će tražiti onda gornju Slavoniu, možebiti u Bosnoj? A kamo će Hervatsku metnuti, a kuda Dalmaciu tražiti. Tako jest kada neznadu, kako je Hervatsko kraljestvo stajalo, i kako se je nazivalo, i koje su medje ovoga kraljestva bile naravno moraju u smutnju dojti: ali od ovih sam ja već dosta onda govorio, da oni svoju neznanost po tom pokazuju.

Iste godine 1446. stališi su kraljestva Ugarskog zapovědili Sibinjaninu, kraljestva upravitelju; da on spomenute knezeve od Celja podložne kraljestvu Ugarskomu načini; on indi skupi vojsku i na knezeve Celjske udari, i nje susbije; ali oni pod krilo Friderika cesara poběgnu, i sva mu svoja dobra predadu: od ovuda je slědilo, da kada je Sibinjanin u zemlje spomenutih knezovah Celjskih udario bio, někoja je města u Kranjskoj i Štajerskoj, koja su pod Friderika cesara spadala, porobio: od ovuda Friderik cesar na stališe od Ugarske tužbu je dao: ali kako su iz knjige Ivana Zredne (21. kod Praja) vidi se, Sibinjanin sebe je izgovorio. Da u onom boju i strane od Hervatske ili Slavonie medju sobom su se progonile, to si možemo misliti, ali te bojeve nitko nije izpiso. Godine iste 1446. u Baku drugi dan poslě s. Tome izdao je Sibinjanin zapověd na Ivana Zekelj od s. Gjurgja Dalmacie, Hervatske i Slavonie bana, i na njegove knezove u Gari sjedinjen, da posědovanje Šime Zudara, u okolici Gradca, i Gorice zvano, koje sam Sibinjanin je deržo, i posědovao, udovi Ivana Blagaja odpušća, i u imenu i vlasti gubernatora Sibinjanina predade. Odkuda slědi da je Sibinjanin gubernator imao svoja posědovanja i u Hervatskoj, i rado da je isti ban Zekelj imao posědovanja od grada Gjurgjevca, kad se je piso, od s. Gjurgja. G. 1447. knezevi od Cilja opet se podignu s onim prědělom Hervatske, koi je njihovu stran deržao. Usliěd toga nisu ni poklisare u Budim na obći sabor poslati hotěli. Nu stim su věrnii bili dolnjo Slavonci, buduć da su slali poklisare. Koje preučeni Praj *(Part. 3. Annal. pag. 61)* po imence spominja, iz županie Požežke: Jure Tembald od Staroša, Andria Hanja, i Jure Vajda; iz Věrovitičke županie: Sebastian Koramzo, Benedikt Alap, Albert Barony, Dominik Eniše; iz županie Valkovačke ili Vukovarske, drugačie Srěmske: Vladislav Vereš, Vladislav Strice, Vladislav, i Adam Iske; iz županie križevačke: Jure sin Šimona, Jure sin Ivana, Ivan sin Vida, Petar Fized, i drugi Petar Zenahrast, i

Digitized by Google

Jure Magaloc. Evo ti temelj starinske pravde, poradi dolnje Slavonie, koja se je toliko puta medju stališi Ugarskimi i Slavonskimi podigla i pretresala: od ovuda bi indi radi něki izvoditi, da strane dolnje Slavonie pod Ugarsku spadale su. Alikada je Ugarska Slavoniu zadobila? Nu oni koi bi to radi izvoditi, i pokazati, nećeju, ili nemogu, ili neznaju pokazati kad je Slavonia pod Ugarsku krunu došla, zatim neznadu nikakvoga dokaza dovesti napervo prie god. 1447. A ovo je vrěme kao Ugarska tako i Slavonia bez kralja bila, da što više, ova je stražnja deržava medju knezevi razkomadana bila, kako sam malo više rekao. Župani gornje Slavonie (današnje Hervatske) Varaždinska, Zagrebačka, Zagorska i sva ostala Hervatska nisu nikakove poklisare poslali, od kuda bi budalasto bilo izvoditi, da one krajine nisu niti spadale pod krunu Ugarsku; nu da su ove i župani tako isto poslale bile svoje poklisare na spomenuti sabor u Budim: to svědoči knjiga, koju su stališi krajine Zagrebačke pisali protiva Sibinjaninu na stališe svo kraljevine u Budimu skupljene koja ovako glasi. -- „Uzvišeni, velikodični ljudi, i ostali kraljestva Ugarskog plemeniti, gospodo poštovana, věrnu podložnost s pripravnom službom. Znajte, da je velikodični Janko Zekel, od Sibinjanina upravitelja kraljestva Ugarskog naputjenje dobio okolo ne davno prošastne svetkovine s. Mihaila Arkandjela odredivši plemenitim ljudem i prateljem. u ovom burnom vrěmenu, da stupe u posědovanja i strane posědujuće, Nikole, sina Ladislava od Lodomerie Gerge, Pavla i Vladislava sinovah, to jest istoga Nikole od Lodomerie; i Laktec i Glavnica zvane; i strane posědujuće, u posědovanju Belovar zvanom, u županii Zagrebačkoj imane, inače po pravu i napisu sada, i od starinah posědovane, i na nje spadajuće, bez svake njihove krivnje, skupa s mlini, potoci, šumami i ostalimi na njih spadajućimi svimi dohodki pograbiti dao, i drugim izručiti, da se uživaju sada proti naredbi občinskoj, ne odavna naredjenoj; dakle po usilovanju. Poradi šta molimo iste vaše velikodičnosti da spomenuta posědovanja i strane istih posědujuće, po istom Zekelju tako silovito pograbljene, po jakosti i prepisu odredjenja, sada po vašoj skupštini plemenitih kraljestva Ugarskoga potverdjenoga, i odlučenoga, istim javljajući odpuščati i povratiti, zapověditi bi dostojali, i hoteli uslěd pravice. Pisano u Zagrebu na osminu svetkovine vodokerstja gospodina skoro prošastnoga. Godine gospodina 1447. Ovo smo s pečati plemenitih sudacah dali zapečatiti, skupštinah ple-

Digitized by Google

menitih županie Zagrebačke.“ — Od ovuda je očito; da je i župania Zagrebačka morala poslati svoje poklisare, i po njih gore popisanu tužbu protiva ravnitelju Sibinjaninu; dalje ista skupština plemenitih očito spominja, da su smutnje i bune u ono vrěme bile: ove su bune jošter od Sigismunda kralja terpile; i zaisto poslě smerti Alberta znademo, da je Vladislav Gara, najvećí vladalac od dolnje Slavonie, s ostalimi župani bio na stranu Elisabete kraljice, i pupila Ladislava; Matko pako ban i sva gornja Slavonia iliti Hervatska bio je na stranu Vladislava. Koj pametan od ovuda mogo bi izvoditi i kazati da je dolnja Slavonia bila uvěk Ugarska? Zaisto g. I. 1440. kada je palatin skup u Budimu dana 29. Lipnja navěstio, u onom skupu nije bilo Vladislava Gare, niti drugi koji od doljne Slavonie. Tko sada može kazati, da je vojvodstvo od Gare, to jest od Srěma spadalo na Ugarsku ili na Slavoniu; zaisto, jerbo u onom skupu stališih niti Vladislav Gara kano pervi i najveći knez od dolnje Slavonie, niti koj drugi se spominja, mora se dakle kazati, da Srěm i Věrovitica nisu spadale pod Ugarsku krunu: ali ovakove děčinske izvode u onih smutljivih vrěmenih izvedene, stid me je pisati: koj će pametan ovako zaključiti. — „G. I. 1447. u saboru stališih u Budimu skupljenih bili su poklisari iz Valpova Věrovitice i Požege dakle Valkovo, Věrovitica i Požega spadale su od postanja kraljestva Ugarskoga na Ugarsku.“ — Hajde s Bogom s takovim zaključenjem, ja ću ti drugo zaključanje na pervo staviti.“ — G. I. 1447. Sibinjanin upravitelj i stališi Ugarski načinili su bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ivana Zekelja rodjaka Sibinjanina gubernatora, i ovaj ban bio je nad knezevi u Gari sdruženimi: dakle Sibinjanin gubernator i ostali stališi Ugarski nisu ni sanjali, da je dolnja Slavonia prostrane Ilirie ikada spadala pod Ugarsku, jerbo nije bilo od potrěbe bana u dolnjoj Slavonii, ako je dolnja Slavonia spadala uvěk pod Ugarsku: već one županie Valkovo ili Vukovar, Věrovitica i Požega, bile bi onda uprav pod palatina, kako i druge Ugarske županie spadale. Jerbo su pako slavni stališi kraljestva Ugarskoga dobro znali, da vrědne uspomene Ludovik I. kralj Ugarski u svom odredjenju g. I. 1351. članku 11. u kojem Slavoniu, zemlju vojvodstva naziva; kada je pitanje postalo, jeli svi plemeniti jednake vlastitosti imadu, i jeli iste vlastitosti Slavi imati mogu (razumij Slave Ilire) ovako je odrědio: „Na istih takodjer plemenitih molbu prignuti smo; da svi ljudi plemeniti u krajinah kraljestva

Digitized by Google

našega stanujući, tako isto u krajinah vojvodskih (razumij Slavonie) po skupsjedinenju krajinah istoga kraljestva našega stojeći, jedne i iste sloboštine uživaju. — Da se pako očito poznadu Hervati ili Slavonci, i njihovoga kraljestva medje, i njihove pravice, molili su istoga kralja, da njim podari pismenovlastje, s jakostjom kojega na sud bana svoga, dužni su samo dojti, i ako se ondi i nebi mogla pravda doveršiti, da onda uprav na dvor kraljevski mogu pravdu preněti, na koju molbu podario je Hervatom Ilirom Slavonskim povelju g. I. 1359. da oni na nijedan sud iz one strane Drave nisu dužni iti, nego samo pred svojega bana, ili vice bana.“ — Ovu je povelju g. I 1364 sa dvostrukim pečatom potverdio, i g. I. 1377. na novo prepiso, i potverdio. Kerčelić. *(Part. 3. pag. 242)* što bi više, Věrovitica, Valkov ili Vukovar i Požega s ove strane Drave, a ne s one stoje; dakle na kraljestvo Slavonie, to jest Hervatsko i Dalmatinsko, a ne pako na Ugarsku spadaju. Sigismundo kralj da Hervate umiri koji su protiva Ugrom vapili, i već se od Ugarske odružiti hotěli g. I. 1398. sabor je u Križevce sazvo: tamo su se palatin, arcibiskup Strigonski, ostali mlogi biskupi, i velikaši skupili bili; u onom su saboru pravice posebno za Slavonie kraljestvo potverdjene: města u kojih pravde i odsudjenja imadu se deržati, naredjena, sudci pravoredni imenovani; kano za gornju Hervatsku, i za sve Primorje varoš Tinin, za kraljevske sudce i poslanike Ivan Gara biskup Zagrebački, i brat njegov, i knez Kerbavski; povlastnici za sve kraljestvo Slavonie, tojest Hervatske i Dalmatinske Detrić Bubek, ban. Za kraljestvo Ugarsko palatin i arcibiskup Strigonski za sudce odredjeni. Od ovuda je očito, da kakogod Ludovik 1. kralj, tako jednakim načinom i Sigismundo kralj Slavoniu za sebe, i različito od kraljestva Ugarskoga jesu spoznavali; Sigismundo kralj zaisto u svom milostivom odredjenju g. I. 1403 svim nevěrnim podarenomu; očito kraljestvo Slavonie spominje, gdě ovako govori: „Odredili smo sa svimi puntari, takmaci i suprotivnici našimi u kraljevinah naših Ugarskoj i Slavonii, i u stranah Erdelja stojećih, istinski mir načiniti.“ — Nevoli u kraljevini našoj, nego u kraljevinah naših Ugarskoj i Slavonii; indi pooseb se razuměva Ugarsko, a poseb Slavonsko kraljestvo; ovo pako Slavonsko kraljestvo jest razumio, od Drave tiam do mora; dakle svu Hervatsku i sve Primorje ili Dalmaciu; jerbo on od cěle Hervatske i Dalmacie bio je kralj, i svagdi je imo puntare i suprotivnike. Zaisto g. I. 1398. 1403. 1412. 1415. 1418. 1429. 1434. kra-

Digitized by Google

ljestva Slavonskoga stališi deržali su sami za sebe sabore i sastanke; što odredjenja stališah Slavonskih, u spomenutih godinah načinjena očito pokazuju, i nisu na zapověd palatina, niti arcibiskupa Strigonskoga poslušni ili zavisni bili: zato je iste god. 1434. Sigismundo kralj po svojoj vlastitoj zapovědi naredio, da u zapovědnih prepisih palatina i arcibiskupa město dade se u Slavonii; jerbo i oni sudci jesu kraljestva pravoredni tako, kako i Ban. Od ovuda g. I. 1435. (u odredjenju 6. članku 1.) po imence izpisuje se, koji su pravoredni sudci kraljestva; medju kojimi se ban Dalmacie, Hervatske, to jest Slavonie i Mačve imenuje — „Ova sva su, velim ja, dobro znali stališi Ugarske i isti Sibinjanin upravitelj kraljevinah, i zato su imenovali bana od doljnje Slavonie Ivana Zekel: jer moraš znati moj štioče, da se je u ovo vrěme počela dolnja Slavonia nazivati, jerbo su županie, Križevačka, Požeška, Věrovitička i Vukovarska ili Srěmska sada pervi puta zadobile svoga bana; da ovako svoje sudbene i ostale poslove s svojim banom doverše: i protiva knezovom Celjskim koji sebe same s privoljenjem morebiti silovitim stališah gornje Slavonie su za bane načinili, suprotstati mogu, po tom su pako očito pokazali stališi i knezovi doljne Slavonie, da oni nespadaju, uprav pod Ugarsku, nu da niti spadati hoće i zato svoga bana hotěli su imati; ali i gubernator i stališi Ugarske po tomu očito spoznali su, da doljna Slavonia nespada uprav pod kraljestvo Ugarsko, jerbo su bana dali; koj u dolnjoj Slavonii nebibio potrěban, da je dolnja Slavonia pod kraljevinu Ugarsku spadala. Zato Sibinjanin gubernator načinio je bana od Hervatske Dalmatinske i Slavonske Ivana Zekel, na kojega gore popisanu zapověd g. I. 1447. je izdao; ali spomenuo je i knezove svetoj kruni věrne u Gari skupljene, u onoj zapovědi njima zapověda; da puntarske prediališe Dorotee Blagajeve udove pedepsaju, i na pokornost pritěraju: ovako sve poslove, koje je imao gubernator u kraljestvu Hervatskom, naručio je Ivanu Zekel banu: Od udove Blagajove moram spomenuti, da se je ona udala posle za Martina Frankopana, i g. I. 1448 da je zapisala polovicu dohodakah od gradovah Verbas i Kozaru; ove gradove Sigismundo kralj Ivanu Blagaju je založio za 1600 Dukatah, koje je u zajam primio, kako knjiga Sigismunda kralja obilatije to svědoči, polu dakle dohodakah od ovih gradovah spomenuta Dorka za Martina Frankopana udata svomu mužu Martinu Frankopan u Jasterbarskom na dan s. Skolastike je zapisala pred svojim sinom Ivanom Blagajem g. I. 1448.

Digitized by Google

Ovo sam zato spomenuo, da se znadu gradovi i županie ili knežie, koje su pod Hervatsku spadale: ovako dao je zapověd gubernator Sibinjanin banu Zekelu, da natěra plemiće od Klokoča, da plate desetinu biskupu Zagrebačkomu, u Budimu na cvětnu nedělju 1447. Ali i knezovi su Celjski kano bani od sve Slavonie mloge zapovědi izdali, ovako g. I. 1446. izdali su zapověd na kaptol Požežki, da imade izviditi protiva Ivanu Zekel od s. Gjorgje Dalmacie i Hervatske banu, i Vrane upravitelju, u kojoj zapovědi za pověrovanu osobu izvidjenja Jure Glajnar knez Zagrebački imenuje se. Od ovuda očito je, da je Požega pod baniu i Slavoniu spadala: ovako jedna strana drugu je progonila, i mnoga su robljenja i ubojstva bivala. Od ovuda vidiš dragi štioče, kakovi je bio stališ naše Slavonie, i da je Slavonia kako Drava teče; s Ugarskom krunom združena, kako sam već gori napomenuo pod Kolomanom kraljem g. I. 1102. Kako onda, tako i u ovo vrěme sama svoje bane i vojvode, kano vlastito kraljestvo je imala, i jest se deržala.

G. I. 1448. Janko Sibinjanin gubernator podigo je boj protiva Turkom, i na Kosovom se je polju pobio. Dva su se dana tukli: pervi dan vojvoda Janko bio je obladalac; ali drugi dan po nevěri od Jure despota Serbie ostavljen, bio je pobijen; i kada bi k Biogradu po šumah bludeć hotio se povratiti, bio je od despota uhvaćen, i u Smederovu varošu zatvoren, ali po jakosti kneza Jurja Marnavića, je oslobodjen; nego je sina svoga starjega Ladislava marao na město sebe u zalog dati i obećati, da će Matka sina svoga mladjega s kćerom Ulrika kneza od Celja oženiti. Što se Marnavića dotiče to svedoči list Janka vojvode, po jakosti kojeg mloge gradove, varoše, města koja je u Serbii Sibinjanin posědovao, Marnaviću je na uvěke poklonio, list ovako glasi. — „Mi Janko od Sibinja, vojvoda od Erdelja, u imenu i osobi prevedroga principa i gospodina našega Ladislava po božjoj milosti Ugarske, Češke, Dalmatinske i Hervatske itd. kralja; Austrie i Štajerske vojvode, i markiona Moravske itd. u spomenutih kraljevinah Ugarske, Dalmacie i Hervatske, upravitelj naredjeni, na uspomenu dajemo svima i posebnima, sadašnjim i budućim u sva vrěmena: da, kada poslě boja na polju Kosovom s Amuratom Turakah Sultanom deržanomu u povratku našem u strane Ugarske, po Juri despotu nezahvalnom principu od Serbie, poradi neumerlih dobročinstvah naših, njemu izkazanih, uhvaćeni biasmo; ali po serdčenosti opet, i osebujnoj krěposti zmožnoga čověka kneza

Digitized by Google

Jurja Marnavića Niškoga, kneza věkovitoga od Zvonik i starešine kraljestva Rascie, gospodina na vojnici predragoga rodjaka, koj iz svojih hatarah sakupivši jako množtvo vojakah, u Smederovo varoš u kojemu zaderžani bismo, doletio, i veliki strah spomenutomu principu Jurju je zadao. Mi iz njegovih rukah oteti i oslobodjeni, kraljevinam našemu Upravitelstvu izručenim s velikom krěpostjom i slavom njegovom povratjeni bili smo: i kada osim toga sa željnom uspomenom na pamet nami dolazi, kako věrnoga nami i prevedromu onoga vrěmena Vladislavu Ugarskomu kralju gospodinu našemu, predobre uspomene, u pomoći jest se ukazao; kada pervašnjih godinah po njegovom svietu i spomoćjom u Bugarskom ratu, Turke po strašnom boju pervi put kod Morave potoka, poslě kod Kunovice u nazočnosti gospodina kralja protěrali smo, i uhvatili istoga vojske Turske vojvodu Hasam Bega, promatrajući takodjer neizměrne zasluge kneza Gojka otca istoga Jure, tako prama nam, kako pram kraljevini Ugarskoj, i navlastito u davno doba pram prevedromu kralju našemu, i zmožnomu caru Sigismundu najsretnie uvěk uspomene: zato koji iz tolikih dobročinstvah spominjamo, kako i uvěk sěćati se moramo; tako iz strane dužne zahvalnosti zadosta učiniti odredili smo, i hoćemo po ovomu našemu listu, koj svuda krěpost njegovu posvědočiti će, dajemo, i za věkoviti poklon nepovratljivo predajuć prikažujemo sve one varošince, gradove, sela i zemljišća, koja po spomenutom přesjajnom kralju Vladislavu nami već od davna poklonita jesu; u županiah Kucievo i Branicevo; navlastito pako varošince sa svojimi gradovi: Jagodnu, Ražgnu, Lomnicu, Stracu, Konstautinovo, Postranu, Bukovsko, Gvozdenicu, s istimi poglavitimi městi, Kucievo i Branicevo, i ostalimi varošinci nutarnjimi, ulicami, seli, i sa svimi na njih spadajućimi berdinami, livadami, šumami, potocimi, i njihovimi tečaji i pri berdinamah od bajera Morave do Dunava i odanle do zemaljah gospošćine varoša Nisenskoga, koj je najstaria otačbina pokolenja njegovoga Marnavić, na kojega razredjenje i slobodno gospodovanje svu povlast i pravdojakost u istih městih svim i posebnim od spomenutoga kralja nami danu, i prikazanu, na uvěke prenašamo brez svake iznimke i omedjašenja; i istoga kneza na město nas i osobe naše, kako tako isto i odvetke njegove uvodimo, i uvedenoga potverdjujemo. Dano u Segedinu godine Gospodina 1448. Dana 20. Prosinca. — „Od ovuda izvoditi moremo; da je Sibinjanin iste godine iz

Digitized by Google

sužanjstva došo, i da je Jure Marnavić njega sa svojimi vojaci dopratiti morao, i onda njemu Sibinjanin ovaj list prikazao, iz kojega znademo, da je Sibinjanin bio Marnaviću u rodu; Marnavića pako pokolenje bilo je zmožno, i glasovito: jerbo su Marnavići bili rodom iz Hlivna, i iz pokolenja ovoga postali su despoti u Rascii. Marnavić Gojko bio je vojvoda kod Sigismunda kralja, i on je došo u Bosnu poslan od Sigismunda na pomoć Dabiši kralju bosanskomu, i od Dabiše je nadaren bio, i posto je plemenit Bosanac (poglej dogodjaje despotah od Serbii i Dabiše kralja bosanskoga, pogl. 26. i 27.) Ovaj list Tomko Marnavić sinJurja Marnavića donio je k Matii kralju Ugarskomu da ga potverdi. G. I. 1459. (Kerčelić *Part. 3. pag. 272.*) Isti je Kerčelić hvale vrědno popiso list Mihaila Siladja, koj je bio gubernator Ugarski kada je Matiaš kralj bio još malen; jerbo u ovom listu Sibinjanina i Marnavića pokolenje, i mnoga města napervo dolaze. Za veće znanje njega na Ilirski naš jezik mojim štiocem popisujem. — „Mi Mihailo Ziladji od Horogzeg u Imenu i osobi principa i gospodina po božjoj milosti Ugarske, Dalmatinske i Hervatske itd. odabranoga kralja, gubenator u istih kraljevinah naredjen na uspomenu dajemo sadašnjim i budućim svim: kako u ono vrěme, kada po službi velikodičnoga i zmožnoga čověka prie Ivana vojvode od Erdelja, šure našega i gospodina, i po vlasti presjajnoga kralja Vladislava, kraljestvo Rascie od Amurata turskoga Sultana, povratjen je presvětlomu principu Jurju despotu zvanomu, istoga kralja i spomenutoga vojvode i biskupah, baronah i plemenitih kraljestva s voljom, jerbo tako zahtěvo je prie toga velikodični Juraj Marnavić, i knez od Zvonika; Starosta kraljestva Rascie i gospodin u vojnici za hasnu svoju, i sina brata svoga Ivana, po Imenu Tomka; kanoti sina i sinovca, nekdašnjeg kneza Gojka, koj je bio sinovac nekdašnjeg kneza i vojvode Rascie od Gojka koj je bio kralja Vukašina, i despota Vuglješe brat, presrětne uspomene šurah naših, i istoga Janka Vojevode šure našega i gospodina, odsudjeno jest; da varoš Niš, starinska otačbina kraljevskoga pokolenja Marnavićah sa svimi varošinci, gradovi, gradići, ulicami i seli i sa njihovimi svimi pravicami, i spadajućimi na kakovigod način od starinskoga vrěmena po izrěčenoj pravdi, i vladanju na njeg spadajućimi, u istih stvarih predati se mora nauvěke spomenutim knezovom Jurju i Tomku njegovom od brata sinovcu tako: da nikada u nijedno vrěme spomenuti presvětli princip despota, i njegovi od-

Digitized by Google

větki i naslědnici nemogu imati ili tražiti pravo kakovo u spomenuti varoš, i na njega spadajuća; nego da spomenutih knezovah i njihovih poslědakah razuměva se i biti mora navěke: i jerbo sada u varošu Pešti s gospodom biskupi, baroni i plemići kraljestva Ugarskog, za upraviti spomenutoga kraljestva stvari u sabor spravljenimi isti knez Tomko u svoje ime, i kano odvětak spomenutoga Jurja strica svoga iskao i molio je od nas, i ostale gospode s nama skupljene občinsko svědočanstvo od spomenute volje kralja Vladislava i Janka vojvode: Mi koji spomenutim svim stvarim s primlogimi nazočnimi biskupi i baroni bili smo kod odsudjenja, i izgovora onoga, po glasu ovoga lista valujemo, i svědočimo pred svimi, i svakim na sva buduća vrěmena, da spomenuta kralja Ladislava volja od varoša Niša, na korist knezovah Marnavićah od i vojvodah spomenutih, razložena i izrečena je bila, i da se izverši zapovědano je bilo, s privoljenjem istoga presvětloga principa Jurja despota. Za kojih pověrovanje ovaj svědočanstva list dali smo i s pečatjom našom potverdili. Dano u Pešti dvadesetoga dana spraviščja našega g. I. 1458. Od ovuda znademo, da su Marnavići bili ovi iz pokolenja Vukašina despote, i bratje njegve; pokolenje Vukašinovo izpiso sam: jerbo pako Sibinjanin-Janko inače (Hunjad) u pervašnjem listu Jurja Marnavića spominje očito, predragoga rodjaka svoga, od ovuda pověrovano kazati se mora, da je Janko Sibinjanin bio rodom iz pokolenja Marnavićah.

Sibinjanin Janko, povrativši se iz sužanjstvo u Ugarsku morao je dati spomenutu povelju Juri Marnaviću svomu rodjaku, boj pako s Amuratom bio je iste god. 1448 na Kosovom polju, gdi je osim množine plemstva i ban Zekelj dično pao. Od ovog vrěmena ništa dogodovština o njemu nepiše. Nu kao naslědnici banske časti spominju se knezovi od Celja Miroslav i Ulrik sve Slavonie. Iz ovoga bi se moglo reći, da je zbilja Sibinjanin-Janko obećao despotu, da će sina Matiu s kćerjom Ulrika Celjskoga oženiti, i zato da je nje u banskoj časti ostavio; kako i ono: da je despot sa knezevi potajno dogovaranja o toj stvari vodio.

Gašpar Čupor de Monoslo, od Moslavine uputi se god. 1449 s mnogimi plemići iz dolnje Slavonie proti Zagrebačkom kotaru, i mnoga města, navlastito kaptolska porobi, kao: Sisak, Sela, Dužice i druga po posavini, jedino iz toga uzroka, što je kaptol s njekimi plemići dao one tverdjave porušit, koje nisu mogli sami uzderžavati, kao što su Babču, Lonku itd. i to sa privoljenjem

Digitized by Google

stališah Hervatske i Ugarske. Ovo utamanjenje gradovah poplaši doljno-Slavonce, da se neće u vrěme nuzde moći proti nepriatelju branit, kako se to znade iz tužbe, koju su na veliku gospu knezovom Celjskim podněli, zato nepriateljskim načinom na nje nasernu, poradi česa je poslě na sud pozvan plemeniti Čupor.

G. I. 1450 slavni stališi Ugarske i Hervatske odrediše na molbu kaptola Zagrebačkoga; da se grad Kemlek (Kalnik) predade kaptolu Zagrebačkom. Nu dojduće godine upravitelj Sibinjanin-Janko grad Kalnik opet za kraljevinu osvoji. Kerčelić navodi uzrok tog osvojenja, da knezovi Celjski dalje svoju vlast nerazprostiru. Medjutim su morebit stališi i plemići Slavonije to zahtěvali, da grad Kalnik u rukah kaptola nepusti. Iste godine Friderik Celjski princip i ban Slavonie sudbeno pozva Gašpara Čupora od Moslavine, poradi pervašnjih godinah učinjenih silovitih robljenjah; ali on dojti nije hotio, zato kano nepokornik bi odsudjen: od ovuda kanonici od Časme kada su hotěli zadovoljnost *(executionem)* iz posědovanjah njegovih sebi načiniti, g. I. 1452. spomenuti Gašpar Cupor od Moslavine na novo se podigne, i posědovanja kaptolska porobi. Ovako su se uredbe i zapovědi kraljestva obderžavale, da se je pravom reći moglo „Koi je jači, onaj tabači. Iste ove godine 1452 Miroslav knez Celjski i ban Slavonski dade na znanje u petak prie svetkovine s. Osvalda, da slobodno smie tko samo hoće poklanjati dobra i imanja kapitulom, samostanom i cerkvam. Iste godine dade zapověd na županiu Zagrebačku i na svoje kapitane gradovah Medved i Stupnik, da desetine cerkvi naplate. Napis ovaj je imo Friderik: „Kraljestva Slavonskoga ban, tutor, gubernator i advokat cerkve Zagrebačke.“ Odkuda se znade, da još nije pravoga biskupa bilo. G. I. 1449. Ulrik je deržao sabor u Križevcih, poradi pravde gospodina Hening od Susedgrada, s varošom Zagrebačkim, gdi se je ovako pisao. — „Mi Ulrik po Božjoj milosti knez od Celja, Ortenburga i Zagorja, i kraljestva Slavonskoga ban, na uspomenu dajemo; da nami, kada smo drugi dan poslě svetkovine s. Gjurgja mučenika skupa s kraljestva plemenitimi za načiniti pravoredno odsudjenje pravdih na stolici našoj sudbenoj sědili: Viteški Hening od Susedgrada idt. s pečati vice-banah i knezevah naših Križevačkih dali smo podpečatiti. Dano u Križevcih tretji dan roka prepisanoga G. Gosp. 1449. U isto od priměra vrěme podiže Sibinjanin-Janko svoje čete, i osvoji sva města, koja je despot od Serbie još od Sigismunda kralja za Biograd dobio u Ugar-

Digitized by Google

skoj. Zatim podje u Serbiu, nu despot nesmĕde se s Jankom pokerkat, nego mu izruči sina starieg Ladislava. Što se zaveza tiče, koga su Austrianci, Česi i Moravci s Ugarskom zbog pupila Ladislava učinili, podpisali su se takodjer knezovi Celjski na slĕdeći način: Takodjer mi Friderik i Ulrik po božjoj milosti knezovi Celja, Ortenburga i Zagorja i kraljestva Slavonie bani u ime naše i naših podajnikah.

G. I. 1453. Ladislav je pod rukovodstvom Ulrika pričeo vladati: a Sibinjanin-Janka je kano najvećega sve kraljevine kapitana imenovao. Iste je godine, kraljestva svoga 13. sve poklone i povelje od knezovah Celjskih cerkvam Zagrebačkoj i Časmenskoj podarene Ladislav kralj potverdio. Friderik Celjski i ban od Slavonie na molbu kaptola Zagrebačkog zapovĕdi, da se izplate desetine, u kojoj knjigi spominja Jurja, sina Farkaša od Ebrees kneza županie „naše Zagrebačke"; Erharda Hohen brata kapitana „našeg Medvedgrada"; Sabalda Maura kapitana varoša „našega Zagrebačkoga": Ivana Zmolika kapitana gradića „našega Stupnika," i kneza polja „našega Zagrebačkoga Turopoljskoga": Benedikta Turoca od Ludbrega kneza županie principa Ulrika Varašdinskoga: Petra Kasnara kastelana Ulrika bana Rakonog. Iz ovog se lista vidi da su se knezovi od Celja Friderik i Ulrik kao samovladavci od sve Varašdinske i Zagrebačke županie smatrali. Ovako su oni kano ujaci Vladislava kralja kako su hotĕli vladali, i za principe se deržali: Ova stališem od Slavonie nisu bila draga: zato kad su začuli, da je Ulrik iz milošće kralja Ladislava izpao, u sabor su poklisare Petra, lektora i kanonika Varadinskoga, Alberta Hangača prepušta Pečuhskoga, Ivana Bitovca Gerebenskoga, i Gaspara Monoslova, koji su opravili kod slavnih stališah, da se je članak 9. načinio, koj ovako glasi. — „Takodjer svi slobodni varoši, kako naši kraljevski i kraljičini, tako gospode despotah, kneza Celjskoga i ostalih velikašah, i čitavo kraljestvo naše Slavonia skup brojiti se moraju, i vojevati." — Od ovuda znademo, da su i kraljice imale svoje varoše: ali koji su to varoši bili, pravo se kazati nemore; kazo sam u dogadjajih Ladislava 3., da je Elisabeta Mati njegova udova kraljica posĕdovala strane doljnje Slavonie, i u Vĕrovitici stanovala, i da su krajine: Vĕrovitička, Požežka, Vukovarska ili Srĕmska i Mačva na nju spadale, jeli su još koje druge županie bile odredjene za kraljice udove, to se neznade, i ove su se krajine zvale kraljevske, koje su kralji poslĕ medju vĕrne svoje razdĕlili, kanoti pokolenje od Gare velika je imanja u današnjoj Diakovštini posĕdovalo.

Digitized by Google

Da su se u gradu Gari kod današnjih Gorjanah knezovi Celjski sastajali s banom Zekeljom kao i Slavonci svoje sabore deržali, spomenuo sam, kamo se i despot od Serbie razuměti ima s palatinom Gara, koi je bio za ovo vrěme vlastnik toga grada, od kog se kod današnjih Gorjanah nuz Djakovo podertine vidjevaju. Da je pako despot Serbski imao posědovanja u Srěmskoj krajini, to svědoči učeni Praj g. I. 1451. gdě izpisuje, kako je Sibinjanin-Janko s pomoćjom Ivana viteza, biskupa Varadinskoga načinio priateljstvo s Jurjem despotom Serbskim, da Elisabetu kćer Ulrika Celjskoga, a despotovu unuku za Matiaša svoga mladjega sina uzme za ženu: pod ovom pogodbom, da ako děvojka nebi hotěla, ili despot nebi ostao kod pogodbe, onda neka sva imanja, koja je despot od kraljah Ugarskih zadobio, u Berežkoj, Satmarskoj, Biharskoj, Srěmskoj, Torontalskoj, Krašovskoj i Zarandskoj županii posěduje, Sibinjaninu-Janku i njegovim potomkom predadu.“ — Jerbo se pako u spomenutom članku osobito despot i knez Celjski imenuju, i sve kraljestvo Slavonie, slědi očito, da kako god su kneza Celjskoga veliki i mnogi spailuci spadali na kraljestvo Slavonie, tako su i oni isti u Srěmskoj županii, koje je despot posědovao, na Slavoniu spadali.

Iste godine 1454. U saboru bio je naredjen Ladislav Gara za palatina; Ivan pako Gereben za bana od sve Slavonie. Ove su iste godine Turci udarili u Serbiu i Smederovo varoš predobiše, nu grad jim u ruke nepade. Sibinjanin-Janko to začuvši vojsku što beržе sakupi, u Serbiu udari, i Muhamed Bega od Smedereva protěra.“ Zatim Fric-Bega sa trideset hiljadah vojske kod grada Krusolića u Bugarii stojećega protěra, i bega s ostalimi četnici uhvati, Vidin popali, porobi svu okolicu, i u Biograd se povrati. U to vrěme Jure despot, koj je iz Serbie pred Turci u Ugarsku bio uteko, u Serbiu od Turakah oslobodjenu povrati se, ravnitelja biogradskog Silagja dade ubiti: zato Mihailo Siladji brat pokojnog, koj je i sam u pogibeli bio, despota kod brěga Dunava putujućega uhvati, i perete mu na desnoj ruci odsěče, i tako ga dugo dade zatvoriti, dok se nije izkupio: Ovako Du Fresne iz Laonika, *(lib. 8. pag. 220.)* i iz drugih pisacah, koje on spominja: od kuda se znade, da je sam despot započeo, i da su krivo potvorili Sibinjanin-Janka, da je on svemu tomu uzrok bio.

G. I. 1455 uvuče se Ulrik knez Celjski Ladislavu kralju u milost, odkud je slědilo, da je někoja prošaste godine po kralju i stališih ustanovljena zabacio i nogami

Digitized by Google

pogazio; kao na primĕr dopustio je proti 11. članku, da se svaki od vojničtva za dobre novce u Slavonii odkupiti more; odkud si je naravno mnogo blago pribavio. Vidivši njegovu zločestu naměru stališi i redovi Slavonie, počmu se gibat, a Ladislav Kustos i Klemens Gara kanonici Zagrebački tuže ga kralju. Ulrik za utažiti razjarena serdca izprosi od kralja povelju desetinah od grada Ozlja i Ribnika zatim vašar u Varaždinskih toplicah da se obderžuje. Nu potajno naloži varošanom Zagreba, da kaptolski toranj s varoške strane poruše. Gdi je pako ovaj toranj bio, Kerčelić nespominje. Medjutim ga je Ladislav kralj po smerti Ulrika opet kaptolu povratio god. 1457. treći dan pred spasovo.

G. I. 1456. Muhamed Sultan, koi je već svu Serbiu osvojio bio, sa sto i pedeset hiljadah vojnikah k Biogradu kopnom a s mnogimi ladjami Dunavom se približi. Sibinjanin Janko čuvši to, berže svoje čete sakupi, komu se je Ivan kapistran s križari pridružio, i u Biograd dojde. Grad s potrĕbitim oružjem i posadom obskorbi i vojvodam Mihailu Orsagi, i Bastidi, Španjolcem izruči, zatim ladje skupi i u Savu, gdĕ u Dunav utiče, napušća, i s potrĕbitom vojskom utverdi, da ovako, ako bi potrĕba bila obsĕdjenim u gradu na pomoć biti more. Kad je ova Sibinjanin obznanio papinskom poslaniku i kralju u Budim, Ulrik knez Celjski Ladislava iz Budima u Beč odvede, misleći možebiti, da će Turci u Budim dojti. Na ovaj način Sibinjanin Janko sam sebi ostavljen jedino s kapistranom priče promišljavati sve načine kako bi najshodnie dušmanskoj sili odoliti, i nju savladati mogli. Već měseca Lipnja obsĕdoše Turci Biograd na kopnu, a varoš od Dunavske strane oteše. Dva put su velikim jurišem na grad nasarnuli, nu badava, zato pričeše lagune kopati. Sibinjanin videći da su već sve skoro zidine pokvarene, i da je grad u pogibeli, zato zapovĕdi sa šajkah na turske ladje udariti. Turci se hrabro braniše, ali badava, nemogoše prem tri put većom množinom, ništa opraviti. U kratko vrĕme 26 turskih ladjih uhvati, ostale potopi, a malo ih i to oštetjenih uteče. Ovo je bilo pervo za preobladanje junačtvo: na sverhi Serpnja Turci jurišem na Biograd udare. Nu Sibinjanin Janko iznenada na nje navali, izsĕče ih, i u bĕg natĕra. Mahumed ranjen u Drinopolje jedva živ uteče, a dvadeset i četiri hiljade Turakah ostade mertvih na mejdanu, toliko i ranjenih, a bĕžećih nemanje poginu; sav tabor turski pade u ruke Sibinjanina; i tri stotine što većih što manjih topovah: ali glasoviti vojvoda Janko u onom boju

Digitized by Google

izgubi jaku desnicu, kojom je Turke sěko, 10. Kolovoza, nomogući rane prěboliti, godine 1456. umre. Ovako Ištvanffi svědoči gdě piše: — „Janko Zekel, inače Sekula od Vlahah i Turakah, a od Ilirah Sibinjanin-Janko poslě Hunjad od Ugarah nazvan, desnu ruku ili od mača ili od topa izgubi u ovom boju, i leži u běloj stolici u Erdelju sahranjen.“ — Učeni Praj piše, da je od kuge umro: morebit je hotio smert viteza sakriti; ali zašto? Junaci u boju umiraju, i rane nesamo zadaju nego i primaju. Ovo je znak po kom se znati može, da je to strašna i pošastna bitka biti morala, kad je toliki vitež ruku izgubio, i braneć se lěvom proti surovih Turakah nasertanju život svoj od potištenog sužanjstva dično spasio, i s dičnom se ranom kući kao dobitnik povratio. On je bio rodom iz pokolenja Marnavićah iz Livna, tri sina plemenitog Marnavića, Vukašin, Vuglješa i Gojko, došli su u službu Stěpanu Dušanu caru od Serbie i Romanie, poslě su despoti od Serbie postali, od koih Sibinjanin Janko inače Hunjad dolazi, i sam izpověda u povelji, koju je Jurju Marnaviću podario, da je njegov predragi rodjak; Jurjevo pako pokolenje izpisuje Mihailo Siladji, i izvodi od bratje Vukašina, Vuglješe i Gojka: dakle su sva izprazna i bez svakog temelja ali bolje rekuć gola izmišljotina što od njegovoga pokolenja pisci izpisuju. Svi Marnavići, kojih sam povelje iz Kerčelića popisao, bili su hrabri i nepridobljivi Junaci, odkuda nije čudo, da je i vojvoda Janko od iste kervi bio glasovit Junak; kano i Jure Kastriotić, Skenderbeg zvan u isto vrěme; ovi su svi slava i dika Slavjanskog ukupno ali Ilirskog napose plemena.

Ladislav kralj, kada je čuo da je Biograd oslobodjen, željū zadobi, da ga s ostalimi městi vidi, zato naj prie u Budim iz Beča dojde: Ondi sabor u Futoku navěsti, i tamo za knezom od Celja dojde: Ladislav sin stariji Sibinjanin-Janka tamo biaše takodjer pozvan; ali on dojti drugačie nije hotio, ako kralj račune, koje je otac njegov poradi upravljanja kraljestva načinio, ne potverdi, svojom kraljevskom odlukom: što je kralj i učinio. Ladislav indi dojde u sabor i ondě zakletvom potverdi, da će kralju sva města s Biogradom izručit, koja je babo njegov deržo. Poslě je u Biograd otišo, da za kralja dostojno primiti potrěbita pripravi: Kralj indi Ladislav, sa ujakom svojim Ulrikom od Celja u družtvu mnogih velikašah i križarah, koje je sobom kralj iz Beča bio dovco, u Biograd dojde. Ondi su razgovori različiti deržani, něki su od velikašah i ono govorili; da, jerbo je Ladislav kralj poslě smerti

Digitized by Google

Sibinjanin-Janka kneza Ulrika za ravnitelja sve kraljevine imenovao; lasno dogoditi se more, da se Slavonia to jest sva Hervatska i Dalmacia od kraljestva Ugarskog odruži. Na ova dojde Ulrik, i medju razgovorom poče Ladislavu Jankovom sinu na nos bacati, da je on kralju nepokoran: Ladislav se na to uspali, i Ulriku upravitelju očito pred svimi izjavi, da je on kralju, svetoj kruni i svemu kraljestvu nevěran, da on po svoj Slavonii, na město da bi u vojsku vojnike kupio, neizměrne novce i blago je skupio, jerbo je sebe većega od istoga kralja, i od stališah čitave kraljevine pokazo, i da stavlja u pogibel svu kraljevinu, i sve kerstjanstvo; i zato, kano kralju i svetoj kruni nevěran, izdaica i puntar, da nije vrědan da živi: Zaštobo je u članku 12. g. l. 1454. uredjeno. — „Na město vojakah tko se usudi novce primati i nje u vlastitu porabu bude obraćao, onaj je krivac glave izgubljenja.“ — Ulrik se na ove rěči kao lav razjari, i od polag stojećeg vojnika pograbi mač i zamahnu na Ladislava Jankovoga sina. Ladislav mač rukom odbije, i někoje perste izgubi. Čuvši Ladislavovi prijatelji štropot sabaljah na Ulrika nasernu i na komade ga izsěku. Ovaka je bila sverha knezovah od Celja, koji nikakvoga odvetka nisu imali, ali su mlogo zla po Slavonii učinili, što ću poslě u kratkom popisati. Veliku je bunu ovaj dogodjaj uzrokovao; Križari, i isti kralj verlo biše ganuti; ali kada bi gore spomenuti članak bio proglašen i dokazano, da je Ulrik od Celja povod ovaj svagdi dao i pravedno poginuo, a ne na način zas dah, umire se kralj i velikaši. Zaisto Ladislav kralj oprostio je Ladislavu Sibinjaninu i bratu njegovomu Matii, i zakleo se, da neće nikad nijednomu poradi ovih činah ništa uraditi, ali je ipak dojduće g. 1457 Ladislav zaslužnog i neumerlog Sibinjanin-Janka nedužnisin bio na smert obsudjen, i měseca Ožujka u Budimu na piacu s. Gjurgja glavu izgubio u 24 godini života. Brat njegov Matia u negvah bio je od kralja odveden. — Koi obilatije od ovih želi znati, neka štije Praja dogedovštinu. — Ova sam pako izpiso iz Kerčelića, koi je ova iz knjige Stěpana arkidjakona Kamarskoga kanonika i paroka Budimskoga, kancelara kralja Ladislava; i kneza Ulrika Celjskoga, izvadjena po kanoniku Vinkoviću pobilježio. Ovaj kancelar Stěpan je u Budimu dana 20. Prosinca god. 1465. umro, dakle sva je dobro znao i sam vidio.

Za razuměti bólje dogadjaje kraljestva našega Hervatskoga někoja spomenuti moram. U Poglavju 15. sam pokazo kada i kako se je Štajerska i Karintia od

Digitized by Google

Hervatskoga kraljestva oddružila: ali je Kranjske velika strana još spadala pod Hervatsko kraljestvo; onih krajinah stražnji knezovi Friderik i Ulrik bili su g. I. 1441. s Vladislavom mir načinili, gdě se on i presvětli principi od Celja, Ortenburga i Zagorja knezovi spominjaju, i valuju da se broje i spoznavaju medju ostale svete krune Ugarske podložnike: poradi šta im je kako i njihovim potomkom Vladislav kralj, kano pravim i pravednim članovom krune kraljestva Ugarskoga, i věrnim i u věrnosti podložnim svoju milošću podario, i sa zakletvom obećao, da će ih protiva svim takmacem i nepriateljem braniti. — Ova Praj *(Part. 2. pag. 352.)* izpisuje. — Po ovom očitom izpovědanju knezovah Celjskih, Celje, Ortenburg i Zagorje spadalo je na krunu Ugarsku: ali kad su g. I. 1446. Slavni stališi kraljestva bili odredili da se prekoredno gospodovanje knezovah Celjskih susbije, i ravnitelju Sibinjanin-Janku zapověd izdali, da oružjem na knezove Celjske udari, vidivši ovo Friderik i Ulrik knezovi uteku se pod obrambu Friderika cesara, da je on brani kanoti pod cesarstvo nemačko spadajuće: i jerbo su, kako sam popisao, oni pod izlikom branjenja pravicah starinskih kraljestva Hervatskoga, koje se je sada Slavonsko spominjalo, svu krajinu Varaždinsku i Zagrebačku na svoju stranu privukli, te tako Slavoniu razcěpili, da su krajine Križevačka, Požežka, Věrovitička i Valkovačka ili Srěmska svoga bana Ivana Zekelja, koj od gubernatora za bana od sve Dalmacie, Hervatske i Slavonie bio je imenovan, slědile, i svoje sabore u Gari gradu s banom Zekeljom deržali. Od ovuda su velika slědila zla gledeć na Hervatsku kraljevinu: jerbo 1.) što se je prie u občinskom zvalo vojvodstvo čitave Slavonie, i bani čitave Slavonie, to jest čitave Hervatske i Dalmacie, koje ime najprie od Emanuela cara, koj sav Srěm, Hervatsku i Dalmaciu osvojio je bio pod imenom Bele 3., kojega on u Carigradu je odhranio; da sve ono kraljestvo spada na Belu III. kano vojvodu i principa od kraljevske kervi, on Hervatsko kraljestvo dao je upravljati po Rogeriu svomu vojvodi, i pisao ga je: *„Ligiæ Imperii mei Rogeri Slavoni“*; i sam Rogerio jest se piso: „Ja Rogerio Slavonie po božjoj i carskoj milosti Dalmacie i Hervatske Vodja (poglej Poglavlje 5.) Ovo velim občinsko ime Slavonia, razděljeno jest na Slavoniu, Hervatsku i Dalmaciu: opet ista Slavonia razděljena jest na gornju i doljnu: ali i ovo razděljenje u veliku dvoumnost sada meću, čim něki ništaznanci hoće da dokažu, da tri županie: Požežka, Věrovitička i Srěmska

Digitized by Google

od ustrojenja kraljestva Ugarskog, pod Ugarsku su krunu spadale. U koliko su ova mnenja netemeljita i lažljiva, to će svaki sam dokučit, komu je malo domaća dogodovština poznata. Polag dokazah ovih stepilepah slědio bi, da dolnju Slavoniu Križevačka, Varaždinska i Zagrebačka županie čine. Nu gdě ćemo onda gornju Slavoniu naći, a gdě Hervatsku ustanoviti. Gospoda dogodopisci, koi vele da je današnja Slavonia uvěk na Ugarsku spadala, nisu se ogledali na stražnje kotače. Ulrik knez od Celja, kako sam gore spomenuo, pod obrambu se je Friderika cesara izručio, kada ga je Sibinjanin upravitelj susbio na zapověd stališah Ugarskih. Od ovuda poslě njegove smerti, koja se je dogodila g. I. 1456., u Biogradu, kako sam spomenuo, postalo je pitanje, koje krajine Ulrika kneza spadaju na krunu Ugarsku, koje pako na Friderika cesara i Němačko cesarstvo? Mlogi su mloga pisali, i kako ću dole niže pokazati, něki su hotěli županiu Varašdinsku, jednu stranu Križevačke, i veću stranu Zagrebačke pod Friderika cesara da spada pokazati. Nu potrebno je, da ona navedem, koja Kerčelić iz knjige 253. *Enea Sylvia* vodi na Alfonsa kralja Aragonie pisana *(Part. 3. pag. 276.)* „Da je Ulrik, veli on, Celjski knez ubijen, razumio sam.“ — Da je ubojica kneza, to nedvoumi, Ladislav sin Sibinjanin Janka bio. Zaisto se věruje, da nije manje sin na hasnu skupštine kerstjanske bio, kad je ubio kneza, nego otac njegov, kad je protěrao Muhameda jer Muhamed i knez nepriatelji biahu zakona kerstjanskoga, onaj inostrani, ovaj domaći. Od posědovanjah njegovih pravda se je podigla: koja je imanja imao pod krunom Ugarskom, ona na kralja Ladislava prez dvoumja spadaju. Koja pod cesarstvom stoje, ona mlogi da na nje spadaju kažu: někoji brez testamenta, nekoji po testamentu sebe odvědke pokazuju; kano Albert i Sigismund vojvode od Austrie: Zatim Mihailo knez Magdeburski, i Ulrik kneza od Gorice sin. Ali najviše pravda na cesara spada, kako je odsudio sabor u gradcu skupljen biskupah, baronah i varošah od Štajera, Krajnske i Markie Slavonske. U onom su svi posluhnuti, koji su hotěli dokazati, da na njih dobra kneza Celjskoga spadaju. Nu stališi vidivši, da bi ta pravda bez kraja i konca bil, zato najposlě zaključiše, da se svi gradovi, varoši i dvorovi pokojnog kneza, koji su u carstvu, caru izruče. Tko pako bude hotio šta od ovih dobarah tražit zbog prava koje bi u dobra imao, neka se k caru oberne. Uslěd ove odluke poglavice su sva dobra caru u ruke izručili.“ Od tud je slědilo, da je Friderik cesar tražio, da mu se predadu županie

Digitized by Google

Zagrebačka, Varaždinska i Križevačka kao odvětničtvo kneza Celjskoga, koje on Frideriku pod obrambu izruči. Uslěd toga naznači dan, kad se ovih županiah svi stališi i redovi skupiti imadu, da mu věrnosti i podložnosti zakletvu polože. Nu nepojde njim za rukom, jer Slavonci protěraše sve njegove nastojnike, koje je bio poslao, da daću po Slavonii kupe, da što više s vojskom pod svojim banom Ivanom Gereben t. j. Greben u Kranjsku i Štajersku nepriateljski udare, sve porobe, Gurčkog biskupa, Ivana i Jurja Ungnada ufate, a Friderika u běg natěraju, komu je malo falilo, da i on nije u sužanjstvo pao. Boj ovaj jedino zato nie nastavljen, jer se je Kalixto papa uměšao i zagrozio Ladislavu, ako šta počme proti svom odhranitelju, da će ga izključit iz skupštine kerstjanske. Uslěd toga morade popustit Ladislav kralj prem da bi se sva dobra nanjega bila pripasti morala već i zato, što je bio sin Elisabete sestre Friderika i Ulrika Celjskih Albert od Austrie, i mir na dvě godine u Korenburgu pod rukovodstvom vojvode Bavarskoga načini. Ali malo poslě iste godine preminu Ladislav kralj, a stvar ostade nedokončana, dapače još se više zamersi, jer Sambuk izdade svoj krajobraz (Mappa), koji se kod Ortelia more viděti. U ovom se krajobrazu Štajerska produljuje do varošinca Legrada tako, da se jedan dio županie Zagrebačke na Štajersku drugi na Kranjsku preteže, te tako za medju put spust zvani tiam do Siska uzima. A odavle stopram da se Slavonia pričima. — Vidiš štioče! kuda nezavede pohlepnost i neznanstvo. — Još k ovom ako se onih neznanacah mnenje uzme, ter Križevačka, Požeška, Věrovittčka i Srěmska županija kraljestvu Magjarskom pridade, valjda će onda Slavoniu dolnju i gornju u měsec metnut; dalje, kud će Hervatsku i Dalmaciu ustanovit? Ali morebit kane ti mudraci zatait toli plemenite i poznate kraljevine, od koih slava dok je sunca poginuti neće niti more? Nu u kratkom neka znadu, da „niti je kad muha naudila lavu, nit će slavi tko oteti slavu“ veli Ilirski něki pěšnik. Medjutim ovakove děčarie nas smutiti nemogu, mi znademo dobro koje su medje još prie Rimljanah bile medju Panoni i Iliri Skordisci zvanimi; znademo koje medje i poslě Rimljanah pod kraljevi Getah; znademo, koje medje i u vrěme Karla velikog, i poslě njegove smerti pod sinom njegovim Ludovikom Bogoljubnim bile su: znademo da je Ljudevit vojvoda od sve Panonie tiam do Dunava s Bornom vojvodom od Luburnie boj deržo, jerbo se je on s Franci bio združio: znademo da je isti Ljudevit i Sisak pod

Digitized by Google

svojom vlastjom imao, i da se je s istim Bornom kod Kupe pobio. Da je na ova sva Sambuk kod izradjivanja krajobraza pozornost svoju obernuo i dobro promislio šta radi, i šta kao istinu ljubeći raditi ima, doista nebi takovu smešu potomstvu ostavio. U ostalom kroz tečaj dogodovštine naveo sam, što se je koga věka dogodilo, odkud se onda Sambuk popravit more. Što se pako Štajerske, Kranjske i Karintie dotiče, to sam u Poglavlju 15. popiso. Ondi je pokazano, što je pod ove krajine spadalo, i kako su se kralji Ugarski od svih onih krajinah odrekli: Sambuk bi bio svoj krajobraz dobro složio, da je dobro promotrio dodogodjaje Bele IV. i sina njegovog Štěpana V. i ovog sina Ladislava III. U vrěme ovih kraljah veliki su bojevi poradi Štajerske bili, i onda se je dobro razspoznalo, što je pod Štajersku i Kranjsku spadalo: ali Zagrebačka i Varaždinska krajna nisu niti spomenute, a još manje da spadaju pod Štajersku i Kranjsku. Što bi neobhodno bilo učinjeno, da su spadale pod Kranjsku i Štajersku. Da što više stališi i redovi ovih županiah pokazaše i činom, da nespadaju na Štajersku i pod oblast Friderikovu; nego da jesu i da će ostat Ugarskoj kruni věrni, dočim su mačem u ruci na njeg udarili. Kad je Friderik protěran, poslali su k Ladislavu kralju poslanike moleći, da brani njihove stare pravice, zatim da one prekoredne daće ukine, koje su knezevi Celjski bili uveli, da jim biskup Zagrebački, Jabagioni, plemeniti i drugi proti ustavu prosti ljudi plaćaju. Ladislav kralj posluhnu pravedne njihove molbe, i svoj Slavonii navlastito županii Zagrebačkoj poděli slědeću povelju.

Mi Ladislav po Božjoj milosti kralj Ugarski, Českí, Dalmatinski, Hervatski, itd. Austrie i Štajerske vojvoda; i markion Moravie itd. na znanje dajemo po glasu ovih, na koje spada svima. Medju ostalimi poslanici kraljestva našega Slavonie k nami poslanim, Našoj visosti, došavši pred nazočnost viteški i plemeniti, věrni naši dragi Hening vojnik od Susedgrada, i Petar sin Jurja od Bizada, glasonoše skupštine plemenitih i ostalih posědujućih ljudih županie Zagrebačke, u njihovo, i iste skupštine ime, nami i biskupom, baronom i věćnikom našim razložili su na ovaj način: kako u prošasta vrěmena vice bani spomenutoga kraljestva našega Slavonie, knezovi, vice knezevi, sudci i plemeniti županiah istog kraljestva; zatim daćari i iztražitelji dohodakah kunskih (Marduri-nales) na nas od istoga kraljestva po starinskom običaju spadajućih, u odkazivanju i iztraživanju istih dohodakah

Digitized by Google

mloge novine istim plemenitim, posědujućim ljudem i Jobagionom (Jabagioni bili su gradovah plemeniti) jesu nametnuli bez svake iznimke, zatim od nikoč već stanovnike su našeg spomenutog kraljestva prekorodno globili; ponajviše pako uvedeno biaše, da svaki onaj, koi do sada nikakove daće platjao nije, forint u zlatu položit ima. Svakoj posebnoj plaći da se primetne šest denarah soldina, od svakog pečata da se šest denarah, a od izpisane svědočbe dvanaest platja. Svaki dvornik mora sabiraocem kunah (Mardur) jedan od dvora položiti a od svake posebne daće jedan platja denar. Osim toga da domaći i sluge istih plemenitih i posědujućih ljudih u dvorovih svojih stanujući, kojim se kako i ženam njihovim i dětci hrana svakdašnja od gospode njihove daje, koji nisu na kunah davanje od najstarih vrěmenah nigda bili silovani, sada im se ta globa nameće, i osim ovih, da u vrěme iztraživanja kunah sva na hranu spadajuća za ljude i konje po selih kupiti smiju, nesamo to nego i potrěbite novce, kako takodjer i mnoge druge nepravedne globe morade naše kraljestvo Slavonie, osobito pako županija Zagrebačka plaćati: što na najveću štetu plemenitih i posědujućih ljudih biva,' i na uništenje i kvar siromašnih. Molili su indi spomenuti glasnici u svoje i ostalih gore spomenutih ime Naše veličanstvo poniznom molbom, da njim s kraljevskom polašnjicom pritečemo. Odkuda mi, koi svih naših podložnikah, nam věrnih, iz dužnosti našega vladanja škodljive navade s običajni srědstvi popraviti, i nepravedno obteršenje s kraljevskom providnostju običajemo izlahkotiti, molbe spomenutih s kraljevskom dopadnostju poslušasmo, i milostivno dopustiti odredjujemo; da odsele i poslě dohodke kunah u spomenutom kraljestvu Slavonie, i županii Zagrebačkoj po prejasnoj odluki něgdašnjega principa gosp. Sigismunda cara, i kralja Ugarskoga děda našega na isti način, na koj dohodki komore naše u ovom kraljestvu našem Ugarskom, iztražuju se: da se takodjer od slavonskih podložnikah naših jedan forint zlata, ili vrědnost njegova prez svakog novog uvodjenja u običajno vrěme iztražuje. Poradi šta vami věrnim našim daćah beračem i iztražiteljem spomenutih kunskih dohodakah u spomenutom kraljestvu našem Slavonie, i spomenutoj županii Zagrebačkoj, sada postavljenim, i koji će se u buduće postaviti, po ovih glasu tverdno záhtěvajuć zapovědamo; da odsele i poslě dojdućih vrěmenah prepisane kunah dohodke polag prepisane odluke, ili odredjenja u vrěme običajno od naroda i jobagionah spomenutih ple-

Digitized by Google

menitih, i ljudih posědujućih spomenutoga kraljestva našega Slavonie, i po imence županie Zagrebačke iztraživati i brati imadete: i da ništa više za daću, ili pečat, ili svědoćbu inače *Quietantia*, ili takodjer za vratarinu vašu tražiti, ili u novcih od seljanah i dvornikah spomenutih iztraživati i uzimati neusudite se. Hoćemo takodjer; da se dvornici i domaćini, ili službenici spomenuti, protiva starinskom spomenutoga kraljestva našega Slavonie običaju u ovakovom daćanju neobteraše; već od takove plaće polag pervašnjega običaja sa svim prosti jesu, i da se za iznimljene imadu. Drugačie učiniti da nesmiete u prepisanih: Ovaj pako list poslě čitanja, uvěk hóćemo da se povrati svomu posěditelju. Dano u Budimu na svetkovinu blaženoga Matie Apostola (21. Rujna) godine Gospodina 1457 kraljestva našega Ugarske god. 17. Češke pako četverte.“ — Iz navedene povelje je očito da su poslanici od čitavog Hervatskog (u ono se je vrěme na město Hervatska, Slavonia pisala) sabora k Ladislavu kralju poslani; jer očito Ladislav kralj spominja: „Medju ostalimi poslanici kraljestva našega Slavonie“ — i dole niže: „Kako u prošasto vrěme vice bana spomenatoga kraljestva našoga Slavonie, i knezovi, i vice knezovi, sudci i plemići županiah, ili varmedjah istoga kraljestva Slavonie.“ — Od kuda je opet očito, da su se velikaši i plemeniti Slavonie bili sdružili i sjedinili poslě smerti knezovah Celjskih, rado kada je Friderik cesar hotio da Varaždinska i Zagrebačka i strana Križevačke odpade pod Němačko carstvo, onda su velim skupno vojsku podigli, Frideriku caru pokazali, da oni nespadaju pod Němačko carstvo, i zato su poslě taki iste godine poslali svoje poklisare u ime sve kraljevine Slavonske, da njim njihove starinske pravice i običaje glede daće potverdi. Vidiš dragi štioče, kolika je smutnja bila u kraljestvu Hervatskom, i kako je bilo rastergano; od ovoga vrěmena hoće něki da pokažu, da su dolnje županie Požežka, Věrovitička, Valpovačka ili Vukovarska spadale uvěk na Ugarsku: Za temelj svoga mnenja navadjaju slědeću pervu i najjaču točku: „U saboru god. 1447 imenuju se i Věrovitička županija medju Boroškom i Jaurinskom, za ovimi je Požežka i Srěmska, zatim Šaroška, a za ovom Valkovačka medju Abaujvarskom i Ungvarskom. Nu imena poslanikah se ovako pišu: takodjer od kraljestva Slavonie: „Iz Požežke Juraj Tembald itd. iz Věrovitičke Sebastian Koramzo itd. iz Vukovarske Ladislav Vereš itd. „I ove poslanike stališi Ugarski očito

Digitized by Google

spominjaju Slavonske. Dakle su spomenute županie spadale pod Slavoniu ili kraljestvo Slavonie, a ne pod Ugarsku, jer da su pod Ugarsku ove županie spadale, tako sigurno nebi je stališi i redovi Ugarski imenovali „Slavonske.“ — Ovakove mloge dokaze brez temelja sami protiva sebi izmišljaju, koji na nikakovu korist nisu: jerbo što je Hervatsko kraljestvo, od kada se je s Ugarskom krunom sdružilo, moralo pod jednom krunom deržati, i razumĕvati se, i što su i županie Hervatskoga kraljestva morale se medju županiami Ugarskimi imenovati, od tuda još neslĕdi, da Hervatsko kraljestvo prie sjedinjenja nije one županie imalo; jerbo se Zagrebačka, Varaždinska, Križevačka župania broje takodjer medju ostale Ugarske županie. Da se je pako Hervatsko kraljestvo, koje se je od stranskih navlastìto od Gerčkih i Latinskih pisacah Slavinsko zvalo, ovih vrĕmenah od istih kraljah Ugarskih, i od stališah počelo Slavonsko nazivati, je bez svake dvojbe. Nu po bratinskoj neslogi razdruži se u doljnu i gornju Slavoniu; tomu su bili uzroci mlogi, koje sam ja već spomenuo u dogadjajih poslĕ smerti Ljudevita I. jer se je uvrežio od ono doba nemir, nesloga, razdruženje medju stališe i velikaše tako Ugarske kako i Slavonske ili Hervatske. Ali od ovih već dosta neka bude: ono stalno, i istinsko jest; da kraljestvo Hervatsko, ili hoćeš kazati Slavonsko nije samo dvĕ ili tri županie u sebi brojilo, nego je sve krajine kako Mura u Dravu, i Drava u Dunav utiče do Mora Adrianskoga u sebi zaderžavalo, što sam već pokazao; što se pako doljne Slavonie, to jest Požežke, Věrovitičke, Vukovarske i Srĕmske krajine dotiče, da su uvĕk pod kraljevinu Hervatsku ili Slavoniu spadale, u posebnom Poglavju pokazati ću, kada dogadjaje popišem.

Ladislav kralj izza kako je navedenu povelju za sve županie kraljestva Slavonie podario, otišo je iz Budima u Beč, i odveo je sobom Matiaša mladjeg sina pokojnog Sibinjanin-Janka; a iz Beča u Prag da se venča sa Margitom Karla VII. Francezkog kralja kćerju. Nu providnost božanska drugačie odluči, dočim ga nemila smert porazi 23. Studena god. 1457. Pisci različita od smerti njegovoj pišu: Sumnja nebrestemeljna jest, da je po savĕtu Podiebrada Ceske ravnitelja bio otrovan. Poslĕ smerti Ladislava su se na novo bune u Ugarskoj kraljevini podigle. Palatin Ladislav Gara je sabor u Budim navĕstio za izabrati novoga kralja, kamo su se nĕki kao Palatin Gara, Nikola Ujlak, Pavao Lindva

Digitized by Google

skupili. Drugi sabor sa sebi priverženimi otvori u Pešti: Mihailo Siladji, koj je 7,000 pěšakah, i 13,000 konjanikah sobom doveo stom naměrom, da ako s dobrim nebudu stališi i redovi njegovog netjaka Matiu, sina Sibinjanin-Janka hotěli odabrati, da ih k tomu prisili. I zbilja, kada bi se velikaši pravdali, koga za kralja da odaberu, soldati pričmu vikati „Matia.“ Ovo čuvši stališi nešto od straha nešto i po nagovoru papinog poslanika sjedine se i Matiu 24. Sěčnja god. 1458 izviču i odaberu. Matia je u to vrěme bio u Pragu, kamo ga je Ladislav kralj bio odveo, a po smerti Ladislava, Podiebrad upravitelj Češke postavi ga u slobodu; bio bo je po kralju kao sužanj zatvoren i dostojno š njim postupaše. Da što više kćer mu svoju Katu za ženu obeća. Velikaši pako Ugarski odaberu poslaničtvo, koje će ga iz Češke dovesti; pervi je bio Ivan Varadinski biskup: ovomu je mati Matie Elisabeta po nagovoru Silagja brata 40,000 dukatah morala odbrojiti, da ga ako na izplačivanje dojde, more odkupiti. Pogodba je učinjena, da Podiebrad Matiu najposlě dana 5. Veljače dovede, i Ugri da dodju i da ga odvedu; čim su ova odredjena, Silagji sa sestrom Elisabetom s mnogimi biskupi i velikaši praćen od svoje vojske u odredjeni dan dojde, i ondě na drugoj strani Morave potoka Podiebrada sa Matiom kraljem najde; pogodbu ženitbe potverde na ovaj način, da poslě godine dana Matia zaručnicu u Ugarsku odvede, i da nju, kada krunjen bude, kruniti dade, i kada 12. god. naveršì, da se šnjom věnča: koja bi strana falila, da 100,000 dukăta plati: Ovako su pogodbe podpisane, i kada je 40,000 hiljada dukata Podiebradu odbrojeno, i još 20,000 pridato, razišli su se, i Matia u Budim doveden. Ovako Praj izpisuje.

Poglavje XXXV.

Od Dogodjajah u Hervatskoj pod Matiom I. Korvinom zvanim od g. I. 1457. do 1490.

Matiaš I. kralj 24. od Hervatske, sin vojvode Sibinjanin-Janka inače Hunjada, i Korvina zvanoga. Korvin jest nazvan, jerbo je u gerbu imao gavrana, koi u kljunu zlatni persten derži, gavran pako Latinski zove se *Corvus* od kuda su ga Korvinom nazvali. U ovom se je kra-

Digitized by Google

lju, i prediducem čudnovato pripećenje ukazalo, kako opažuje *Sylvia Enea* pisac onoga vrěmena govoreći: „Sa svime čudnovati dokaz čovečanske nestalnosti izmedju dviu mladićah, i u dobi, i u deržanju skoro jednakih: jedan kada zaručnici svojoj zakonsku sobu kiti, pade u grob: drugi, kada na glavno odsudjenje od straha derhtajući čeka, iz tamnice se zove na kraljestvo.“ — i Kalisto se Papa u knjigi na Elisabetu mater Matie pisanoj, kako Rajnald svědoči, nad Božanskim odredjenjem čudi, govoreći: „Vidili smo naglo preokrenutje po božanstvenom otajstvu učinjeno, kada u jednom i istom vrěmenu sina tvoga světloga Matiu za kralja, i Mihaila brata tvoga za upravitelja istoga kraljestva izabrane vidili smo.“ — Zaisto, tko može odsudjenja božja dokučiti! — Matia kako je u Budim doveden, jedno je vrěme pod upravljanjem svoga ujaka Silagja stajo: ali je iste godine 1458. već Matia kralj počeo sam upravljati kraljestvo; jerbo na dan narodjenja B. D. Marie daću prie u Cerju davanu prenio je na selo Mindsent; i ostala pisma je podario, od kojih Kerčelić spominja; zašto bo je iste godine svoga Ujaka Mihaila Silagja, koi ga je kraljem načinio, i kojega malo prije knezom od Bistrice u Erdelju imenova, od upravljanja kraljestva skinuo. Malo poslě palatina Garu i Nikolu Ujlaka izbaci, i na město Ladislava Gare Miahaila Orsága za palatina načini, na město pako Nikole Ujlaka Ivana Pongraca za vojvodu od Erdelja imenova. Od ovuda su velike smutnje, bune, nemir i bojevi postali, koi su do sverhe života Matie kralja terpili. Nije meni od potrěbe sve one dogodjaje i bojeve popisati, koji su se u čitavom Ugarskom kraljestvu, i u Českoj, Austrii, i Poljskoj dogodili: ja ću samo one, koja su se u našoj Hervatskoj ili Slavonskoj dogodila, popisati. Dakle godine već perve kraljevanja Matie kralja, u Hervatskoj su se našoj bune podigle. Ladislav Gara, pervašnji palatin, knez od grada Gare ili sadašnjih Gorjanah i Diakovštine, Nikola Ujlak pervašnji vojvoda od Erdelja, i gospodin od Iloka u Srěmu; Sigismundo knez od s. Gjure, rado Gjurgjevca; i Ivan Bitovec Gereben (Greben grad jest u Križevačkoj županii, gdi je sadašnja župa Magjarovo, od koje je Remetinec, nova župa kasnije načinjena, spada pod Novi Marhov Erdödia grofa imanje) i knezovi Frankopani, i kraljevski varoš Zagrebački, koj poradi někakovoga duga Frideriku caru bio je založen, rado još knezovom od Celja i imao je svoga kapitana od Friderika cara poslanoga po imenu Kristofora Hochburera, ili Hochburgera. Svi ovi da-

Digitized by Google

kle sva Slavonia zvana, bili su Frideriku caru prignuti; kaptol pako Zagrebački, nije bio na nijednu stranu, i to po svietu Pia II. pape. Ovi indi, kad je Matia kralj poklisare poslo k Frideriku caru poradi krune, koju je Elisabeta mati Ladislava u zalog bila dala, kako sam gori spomenuo, poslali su i ovi svoje poklisare k Frideriku caru, da krune nedade; da oni njega za kralja žele imati. Što kada je Matia kralj začuo, pozvao je k sebi sve biskupe i velikaše, da se zakunu da će njemu vërni ostati, i ovo hotio je da se pismeno njemu dade do 10. Veljače g. I. 1459. Suprotivna pako strana, koja se je već Frideriku caru sa svim svojim i istim životom zavezala, dana 4 Ožujka 1459 u Novivaroš u Austrii (*Neostadium*) skupi se, i Friderika cara za kralja okruni. — Ovako učeni Praj g. I. 1459. gdě knjigu istoga Friderika cara izpisuje. Boj veliki nastade: iz perva je, dokle su spomenuti Slavonski vojvode i knezovi bili s Friderikom carom sdruženi, Friderik Ugre preobladao. Matia kralj videći, da oružjem ništa opravit nemore, dok bude Slavonie s Friderikom združena; zato se sustegne, i velikimi obećanji poče Ladislava Garu, i Nikolu Ujlaka, ili od Iloka k sebi privlačiti, i zaisto njihova serdca predobi. Ladislava Garu postavi na pervašnje dostojanstvo za palatina od Ugarske, Nikolu pako za bana od Slavonie dolnje, i od Mačve s napisom kralja od Bosne; Sigismunda pako od s. Gjurgja i Buzina načinio je za meštra od konjaničke vojske, u gornjoj Ugarskoj: Ivan pako od Grebengrada, ban Hervatski je ostao. Ovo svědoči njegova zapověd, koju je izdao na stališe i plemiće županie Zagrebačke; jerbo je Toma od Vrane iz pokolenja Zekel, to jest Sibinjanina, Matii kralju věran ostao, i svu gornju Slavoniu robio, kada su iz onih krainah otišli bili na pomoć Frideriku, protiva Matii kralju; tako je gradove Kozura, Verbas, Steničnjak, Božako (to jest Božakovinu) i Kemlek bio osvojio: onda je i na posědovanja kaptola Zagrebačkoga udario, zato je g. I. 1460. Ivan Greben ban zapovědio svim plemenitim županie Zagrebačke, da se podignu protiva Tomi Zekelju prioru od Vrane; da mu nedadu tolika zla činiti. Ove je iste godine 1459. Matia kralj Mitra Čupora načinio za biskupa Zagrebačkoga, ali ga kaptol Zagrebački i drugi mlogi plemeniti nisu hotěli primiti: jerbo je brat njegov Gašpar Čupor od Monoslova, to jest Moslavine, robio i palio prošaste godine Sisak i ostala města, poradi šta je poslao Matia kralj viteza biskupa Varadinskoga u gornju Slavoniu, kano upravitelja i branitelja

Digitized by Google

cerkve Zagrebačke, da umiri ove krajine; k ovomu se je takodjer i Legat papin pridružio, kako učeni Praj svědoči. Za shodno nalazim — prie nego popišem dogadjaje — odsudu Matie spomenuti, koju je izrekao nad knezovi Jurjem Ivanovićem i Tomkom Marnavićem uslěd pravde sbog Niša varoša. Iz ovog izreka je viděti takodjer, da je Matia s Marnavićem rodjak, kako to sam Matia izpověda, što nam za novi dokaz služiti more, da i Matia iz plemena Marnjavićah proizlazi, daklei iz Ilirskog. Povelju, u kojoj Matia Marnjavića rodjakom naziva, Kerčelić spominje, nu da ovu opazku učini, nie mu pristranost dopustila.

Mi Matia po Božjoj milosti kralj Ugarski, Dalmatinski, Hervatski itd. na uspomenu dajemo svim i svaa komu, kojim god je koristno na věkovita vrěmena: Da kada, i po knjigi preuzvišenoga i nepreobladanoga principa gospodina Jurja Ivanovića, preljubljenoga rodjaka našega, principa od Tesalie, Albanie, Dibre gornje, i doljnje Zadrinje, itd. Gospočina od Kroje, Ohrida, Kastorie, Zemlje nove idt. i osim toga po osobitom poslaniku istoga presvětloga principa, junačkomu čověku Staniši, vojvodi krajevah Serbie obznanjeno nam biaše: da velikodični čověk gospodin Tomko Marnavić Niški, knez věkoviti od Zvonika, staršina kraljestva Rascie, gosp. od Vojne itd. Rodjak takodjer, zabranjuje itd. Dano u Budimu na dan svih svetih 1459. „Ova je povelja dosta velika, u kojoj se dokončava pravda medju Marnavićem i Ivanovićem. U njoj se više putah spominja Marnavić kao rodjak Matie kralja, i da je baron Ugarski postao. Iz ove povelje nadalje mnoge se stare stvari saznati mogu, koje su dogodopiscem veoma potrěbite. Šta se pravde tiče, obadva imadu pravo u Nišu kao rodjaci, odlučiše stališi i redovi Ugarski. Kerčelić *(Part. 3. pag. 280.)*

Perve su četiri godine vladanja Matie kralja bile u našoj Hervatskoj jako nemirne, kako sam gore već spomenuo; jerbo je veća strana velikašah bila Frideriku caru prignuta. Dakle g. I. 1462. Matia kralj, kada je već velikaše od Hervatske, to jest Slavonie, na svoju stranu privuko, poslao je Ivana Viteza Varadinskoga biskupa u Slavoniu za upravitelja cerkve Zagrebačke, da u Slavonii sva u red postavi. Ovaj biskup prie nego je u Slavoniu došo navrati se Frideriku caru, i šnjim poslanik papin. Počeo je s Friderikom carom dogovore deržati, i tako je daleko cara dovuko; da je car privolio, da će krunu Matii kralju povratiti pod slědećimi pogodbami: 1) Da on napis kralja od Ugarske, kako i Matia zaderži 2.) da novce, za koje

Digitized by Google

kruna uložena biaše, Ugri povèrnu. 3.) da varoši Zagreb i Varašdin ostanu, nezna se zbog kakva duga, u oblasti Friderika. Ove pogodbe nisu nigda objavljene, nu iz tečaja se mogu saznati, jer se je Friderik pisao kralj Ugarski, i zaderžao je spomenute varoše u zalogu. — God. 1462 navèsti Matia sabor u Budim, u kojem je na svakog plemenitog jedan forint zlata bio odredjen za izplaćivanje krune, kako Praj svědoči. Na ove pogodbe je Friderika sklonulo što su velikaši Slavonski Matii dali věrnost, kako se to iz poveljah ono vrěme poděljenih viděti more; tako se god. 1462 u saboru, gdě su imena biskupah i baronah popisana, štiju Nikola Ujlak (Ilok) čitave Slavonie i Nikola Dombo kraljevinah, Hervatske i Dalmatinske bani: kano poruci Ugrom za Matiu kralja, da od plemenitih kraljevine nikakove daće neće tražiti. Ovo pismo je sa šestnaest pečatah potverdjeno, kako Kerčelić svědoči iz Vitezovića inače Rittera. Što se iz druge povelje vidi, da je molbu tu Matia zakletvom potverdio. Od iste g. 1462 nalazi se povelja kojom zapověda Matia kaptolu Zagr. od strane věrnoga našega duhovnoga brata Eustakia priora manastira blaž. Nikole izpovědnika reda predikatorah u Zagrebu, i sve ostale bratje u istomu Manastiru stojeće, da za opravljanje istoga samostana, koi u većoj strani mloge popravke potrěbuje, „spomenute duhovnike da uvedu u posědovanje kraljevskoga brodišća na Savi, koje se je zvalo *„Vadum Regium“* to jest brodišće kraljevsko, da sve dohodke spomenutoga brodišća kraljevskoga na pet godinah podpuno na korist svoju i samostana okrenu po vlasti lista našega kraljevkoga. — Dano u Budimu na dan nedělje bližnje poslje svetkovine uzašastja Gospodina g. 1462. Godine iste izdao je zapověd Matia kralj na kaptol Zagrebački, Časmenski, i Požežki, gdě ovako pišę. „Vernim našim kaptolu Zagrebačkom, Časmenskom i Požežkom pozdravljenje i milost. Kaže se veličanstvu našem po osobi věrnoga našega velikodičnoga Jurja kneza Blagaja jako teška tužba: kako vi na njegova mnogoverstna iztraživanja, za izveršenje poslovah njegovih porad prignutja viteškoga i velikodičnog Martina Frankopana, Senjskoga, Kerčkoga i Moduškoga kneza; i Ivana Bitovca od Grebena, kraljestva našega Slavonie bana vaše svědočanstvo nehtěste poslati na štetu njihovu“. — Dano u Segedinu u srědu poslě svetkovine blaž. Lovrinca 1462. — God. je iste bio rat s Turci u naših krajinah, od koga Praj ništa nespominje da je ove godine bio; nu tim marljivie to Spondan navodi iz komentara Pia II.

Digitized by Google

pape, kod Kerčelića *(Part. 1 pag. 180)* gdě ovako stoji: „U Ugarskoj su više puta ove godine lagani ratovi s Turci bili, rětko su kada Ugri preobladali. U Vlaškoj je stvar Turakah bila jača; koji u Erdelj nahrupiše i mnogo robje odvedoše. Kod Save su takodjer robili polja, i veliku štetu Dalmatinom načinili (Spondan Slavoniu i Hervatsku po starinskom običaju naziva Dalmaciom), nu nikada sa svom silom nisu hotěli sréću pokušati, prem da je kralj Matia za pobiti se davao zgodu, i pripravan bio.“ — Praj piše da je g. 1462 Matia kralj dao vojsku Sokolu vojvodi, i da je Halibega s ove strane Save pobio, i na drugu stranu protěrao; ali po ovom svědoči, da su Turci već svu Bosnu bili osvojili, kako jest i istina bilo; jerbo su Turci već g. 1459. Stěpana kralja Tomaševića u gradu Ključu, a ne u Jajcu uhvatili, kako sam u dogodjajih istoga kralja pokazao: od kuda je očito, da je Praj godine poměšao. —

Dojduće god. 1463 Osvoji ban Ivan Bitovec od Grebena toplice kaptola Zagrebačkog: a Martin Frankopan porobi imanje istog kaptola Sisak, Pračno, Uritje i Goricu. Ove iste godine piše Praj da je kruna Ugarska od Friderika odkupljena za 60,000, drugi vele za 80,000 dukatah u zlatu. Ovo je isto vrěme sa svom silom Murat udario na Jurja Kastriotića inače Skenderbega, i sa svim ga preobladao, kako Du Fresne piše, da je brez svake pomoći otišo u krajine Latinske. Od njegove smerti različito pišu: nekoji da je iste g. I. 1463., něki da je 1465. Opet Barlet da je 1467 umro. Ove iste godine kada je Turska sila iz Bosne u Albaniu otišla, Bosanci su se, navlastito stanovnici Jajca pobunili, i sve Turke za obrambu ostavljene pobili, i Matii kralju se predali; ovom je prilikom i nekoja města u Bosni Matia kralj s pomoćjom Ladislava sina vojvode od s. Save predobio, i njemu je Jajce, s drugimi městi izručio, da proti Turkom brani.

G. I. 1464 dana 29. Ožujka je u Bělój stolici Matia za kralja Ugarskog svečano krunjen. Iste godine dade zapověd iz Budima dana 6. poslě svetkovine s. Tiburcia i Valeriana godine kraljevanja 7. krunenja 1. na bane Imru Zapolju, upravitelja od Bosne, i Nikolu Iloka ili Uljaka, da kaptol Zagrebački u njemu po Ugarskih kraljevih Beli, Andri i Stěpanu podeljenih pravih neuznemiruju. Godine iste 1464. u saboru je načinjen članak 13. koj ovako glasi: „Kraljestvo naše Slavonie, i strane Erdeljske neka se u starinskih pravicah, slobodah, običajih i navadah neoskvernjene zaderže i čuvaju.“ Slědeće g. 1465. podario je Matia povelju stališem i redovom Slavonskim, s tom

Digitized by Google

naměrom, da si sami polag volje mogu verhovnog biljčnika (*Protonotarium Regni*) izabirati. Odabranog bana predstave i pečat kraljestva Slavonie predadu. Od pisamah, koja su kraljestva Slavonskog pečatom potverdjena da se polovica takse samo plaća u peneznicu kraljevsku. Da se sve pravde u sědnicah banskih osim nevěrstva i ovim sličnih mogu doveršiti. U slučaju pako, ako se doveršiti mogle nebi, da se upravo kralju uprave. — Iste godine je morala župania Zagrebačka svědočanstvo i dokaze kralju zbog nasilja, koja su već 20 godinah banu Ivanu Bitovcu od Greben, i Zagrebčanom uzrokovali i učinili Imbrić Zapolja upravitelj Bosanski i Nikola Ilok, i to na zapověd kraljevsku. — Ove su takodjer godine -- ali nezna se na koi način — od Friderika cara Čakovec, Varaždin i Zagreb, morebit i druga města Matii prenešena i banskoj vlasti izručena. Ovo svědoči odredjenje Matie kralja, u kom kara kaptol Zagrebački gdě se ovako izrazuje: da po naredjenju Friderika Omberg kapetana grada kraljevskoga (razumi Friderika kralja) Čakovac konje za tovare dadu. — Iste godine i Kristofor Hochberg kapitan grada i varoša Zagrebačkog piše na kaptol Zagrebački u ponedeljak Duhovah iz Čakovca. — „Varošani se kraljevskoga mojega veličanstva kod mene tuže, da ste vodu na njih od starine spadajuću silovito oteli. Jurju Bekšinu dobro je znano, da je pogodba učinjena; da strane jedna drugoj nikakvu presudu ili štetu neučine: ovo se opet u mojoj nenazočnosti sasvim neobderžuje; dočim kanite varošu kraljevskom njegovo pravo oteti. Branitelj smo varoši postavljeni; i ljude, koje su družbenici naši zaderžali, tako ćemo pokarati, da znadu odsele, kako se varoša kraljevskoga pravo otima, i ako mirne pogodbe nećete, pribaviti ću vam pravde kod sina cesarsko kraljevskoga veličanstva; ali opet volimo naše dužnosti utažiti, ako nje primite.“ — Od ovuda je očito; da je varoš Zagrebački bio pod vladanjem Friderika cara, ali i kaptol rado Zagrebački; jerbo Lamberg kapitan Čakovca nebi bio mogo s kaptolom tako narediti, da samo konje dade za tovore, protiva naredjenju kralja Matie, i čitavoga kraljestva velikašah, koji su svi u skupu iste g. 1465 odredili, da svi plemeniti Slavonie u osobi u rat iti moraju; i da od svakih 20 sessiah jednoga oboružanoga sobom u vojsku dovesti moraju. — Ovo je činimi se bio uzrok, da su Ivan Bitovec od Greben-grada, i Martin Frankopan imanja kaptola robili; jerbo su se oni mislili, da kaptol neće u vojsku vojnike davati, a nisu morebiti

Digitized by Google

znali, da je kaptol pod stanovitimi pogodbami bio pod vladanjem Friderika kralja. Kako bilo, bilo, Martin Frankopan je sa svojom gospojom Doroteom Blagaj pred aricibiskupom Strigonskim pravdu izgubio, i u mirnu pogodbu s kaptolom je stupio: dakle za kvarove kaptolu učinjene sela Budrovci, Gorica i s. Križ na Bernovcu kaptolu je izručio: dvor pako Gradec za života je zaderžao s tom pogodbom, da svake godine 20 forinta Ugarskih kaptolu plati, poslě smerti pako da na kaptol spane: i ovo je kralj potverdio. Kaptol pako sva ostala dosudjenja Martinu je oprostio, i još se zavezao; da će za života njihovoga svaku nedjelu pred oltarom B. D. M. za odpušćenje grěhah dati misu govoriti; poslě smerti pako njihove da će za njih mertvih na věke mise govoriti. Kralju pako Matii grad Krupu je predao i zapiso, da poslě smerti njegove gradovi: Kostajnica, Lipovec i Steničnak na kralja spadnu: poradi šta je za gradeve Serad, Bužin, Ostrebica, Kladuš Komogovina knjigu Donacionalnu od kralja dobio stom jakostjom, da gradove spomenute poslě smerti more ostaviti i upisati komu hoće.

Poglavje XXXVI.

Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj u vrěme Matie kralja od g. I. 1466. do 1490.

G. I. 1466 je Matia kralj Osvalda Tusa za biškupa Zagrebačkoga imenovao. Ovoga papa u svojoj potverdjenja knjigi zove de s. Laslo; iste godine Ivan Tus od Laka postao je ban od Dalmacie, Hervatske, Bosne i Slavonie. Iste je godine Matia kralj na molbu Osvalda biškupa potverdio povelju Ljudevita kralja od g. I. 1360 i Sigismunda kralja od g. 1427. biškupom Zagrebačkim podarenu; od kuda je Osvald biškup sva imanja zadobio, koja su priko 33 godine različiti upravitelji deržali, jer pravoga biškupa nije bilo.

G. I. 1467. i 1468. sve su krajine Hervatske ili Slavonie pod Matiu kralja i krunu Ugarsku došle. Kerčelić piše da neznа na kakovi način; ja pako mislim, da je Friderik car, koj je Matiu kralja protiva Podiebradu nagovaro, medju ostalimi pogodbami i ovu dao, da će sve varoše i města, koja je u Slavonii jošter deržo, povratiti.

Digitized by Google

Matia kralj g. I. 1468. protiva Podiebradu zbilja vojsku podigne, njega preoblada, te tako g. I. 1469. dana 3. Svibnja uslěd predobitja za kralja od Česke bi prozvan.

G. I. 1469. kada je Matia kralj u Českoj vojevao, Turci su po Hervatskoj robili, i tiam u Kranjsku i Štajersku nahrupili. Ovo se znade iz knjige Matie kralja iz Budima u petak pred s. Elisabetom pisane 1469., po kojoj kaptolu Zagrebačkom dopušta; da se buduć Turci svuda na okolo robe, slobodno s nasipom i gradjom potrěbitom ogradi. Ove iste godine utorak bližnji poslě svetkovine s. Hieronima pomirili su se kaptolci s varošćani grada Zagreba i sjedinjenom snagom su odredili na turke udariti. List pomirenja glasi, ovako: Mi čitava skupština varoša berda Greč pokraj Zagreba svim Isusu věrnim pozdravljenje itd.

Iz ove pogodbe mira pověrovano znademo, da je Ivan biškup Albeu g. I. 1421. na početku postao, i izgovor prokletstva g. I. 1422. protiva vorašanom izreko. Umro je g. I 1433., dakle poslě smerti njegove nije bilo pravoga biškupa do Osvalda, koj je g. I. 1466. posto. Kroz cělo ovo vrěme bile su velike bune po Hervatskoj, odkuda je slědilo, da su mloge dohodke cerkve Zagrebačke velikaši i plemići za se okrenuli i zaderžali, zbog šta je Osvald biškup velike pravde imao, i sve srětno doveršio; na dalje da su do sada, to jest g. I. 1469., sveudilj nepriateljstva bila medju kaptolom i gornjim varošem Zagrebačkim, koje je sila Turska umirila; bila bo su od g. I. 1469. strašna vrěmena poradi Turakah, koji su tiam do Save i preko nje po Hervatskoj, i Kranjskoj, Štajerskoj mloga zla učinili. Kerčelić iz pověsti Turske Volfganga Drechslera piše 1468. da su mlogi Kerstjani u Štajerskoj i onih Němačke stranah po Turcih pofatani i u sužanjstvo odvedeni. G. 1470 turci naserna nesamo u Ugarsku nego i u Hervatsku tiam do Zagreba porobe, i okolo 10,000 ljudih u sužanjstvo odvedu. Ove su godine i u Furlansku (Forum Julii) Dalmaciu i Štajersku nahrupili i mnogo roblja odveli, odkud je očevedno da Turci preko Save nisu prelazili kod Zagreba. G. I. 1473. Turci s neizmernim mložtvom prebrodivši u Ugarsku bližnje varoše kod potokah stoječe porobili su: nepiše kud su se prebrodili, gdi su robili, ali valja da je to u Srěmu bilo.

Od g I. 1466. velika je u Hervatskoj proměna bila (Hervatsko ili Slavonsko kraljestvo kod mene je sve jedno); jerbo g. I. 1467. kada se u izabiranju *Protonotara* velikaši i plemići združiti i složiti nisu mogli, Matia kralj

Digitized by Google

Ivana Karotnu je imenovao, i zapovědio. da mu se pečat izruči. Ovo skpština učini na zapověd kralja; ali ga poslě opet uzeše od Karotne, i drugome dadoše, zato je Matia kralj sva odsudjenja u Osminah s. Jakoba izveršena, ukinuo, i za nevaljana proglasio: i piso njim, da se verhovni bilježnik zove kraljestva Slavonskoga, ne pako banov, jer se verhovni bilježnik po stališih i redovih izmedju troice, koje im ban predstavi, izabira. Odkud ova čast ostaje stalna sve ako kralj bana i proměni, ako u to stališi dozvole. Ban pako more vice-bana imenovati; i njegova služba tako dugo traje, dokle i ban, koj ga je imenovao. Ove iste godine ban Tus, Ladislava od Grebengrada za vice-bana je postavio. Poradi gore spomenute nesloge, ponajviše, jerbo su bani u g. 1467 i 1468 bili u boju Ceskom, Matia kralj Slavoniu zato sudu palatinalskomu podloži. Ovo je verlo mučno bilo plemićem od Slavonie; zato su stališi Slavonie dali molbu poradi toga na Matiu kralja, na koju je Matia g. I. 1468 povelju podario, po kojoj županie Varašdinsku, Krizevačku i Věrovitičku od suda palatinalskoga na pet godina iznimlje: po izmenutih pet godinah Osvald biškup Zagrebački pogodbu poradi desetine s mlogimi plemenitimi načini pred palatinom Mihailom Orsag Gütskim; od kuda se izvodi, da je Slavonia opet pod sud palatina bila spala: jerbo g. I. 1478 dao je Matia kralj zapověd na skupštinu plemenitih kraljestva Slavonie; da se plaća za produljeni palatinski sud odredjena uzima. Ovako se je velika šmutnja u Slavonii porodila do g. I. 1486. kad se je članak 50. načinio, po kojem je župania Zagorska ukinjena, i svi pravdajući stolici i sudu banskomu podloženi. Od ovo je doba sud palatinski u Slavonii prestao, i opet su se sve pravde po banih sveršivale. Ovakovi je stališ u našoj kraljevini Slavonskoj g. I. 1486 bio, što se dotiče svetovnoga ili političkoga vladanja; što se pako dotiče duhovničtva, jako je mlogo imao Matia kralj posla, da biškupe, kaptole i ostale duhovničke pervašnje pravice, u svoje stanje dovede, i izvede, da zastupe u cerkvena imanja, i dobivaju desetine; jerbo već od vrěmena Sigismunda kralja, kada je Ivan IV. biškup Zagrebački Alben zvan, g. I. 1433 umro, nijednoga pravoga biškupa nije bilo do Osvalda.

G. I. 1466. deržan jest občinski zabor svih plemenitih i velikašah kraljestva Slavonskoga ili Hervatskoga u Križevcih. U tom spravišću bio je Matia kralj; medju ostalimi poslovi koje nije popisao Kerčelić, bilo je prepisano po istomu kralju Matii, što biškupu Zagrebačkomu u ime

Digitized by Google

desetine i dohodakah plaćati moraju. Ovom su kraljevskomu odredjenju, gospoda i plemići županie Križevačke privoléli, po imence: Adam Sentelek, Ladislav Greben, Pavao Mikčić, Ladislav Herkfi, Petar Konjski, Mato Kušter, Petar Brizgadji, Stěpan Bickele i Ladislav Vitezfi: u toj pako knjigi Matie kralja zaderžavaju se ove rěči. — „Buduć da nije spomenuta cerkva Zagrebačka skoro kroz 30 godinah i više, pravoga pastira imala, i po rukah svetovnih bila je raztergana: nemora se gledati na popise one polag kojih nije od pravih biškupah iste cerkve Zagrebačke, nego od onih, koji su silom bili za biškupe postavljeni, i od mogućnih silnikah světovnih bile su iste desetine daćene (*dicatæ*) i popisane.“ — Ovde razuměva kralj tirane světovine knezeve Celjske; i po njih silom na biškupat Zagrebački podignenje Benedicta, Baltasara i Demetriu, koje nikada kaptol i cerkva Zagrebačka za biškupe nije hotěla spoznati. — Ovo pako odredjenje kralja Matie i stališah Slavonie bilo je pred nazočnostjom mlogih velikašah načinjeno i podpisano, samo někojih imena je Kerčelić pobilježio: kanoti pred Stěpanom arcibiskupom Koločkim, i najvećim otajnim kancelarom; Ivanom Pečuhskim, Tomom Nitranskim; opet pred velikodičnimi: Ivanom knezom od Zagorja; drugim Ivanom Tusom od Laka, Janitorah kraljevskih meštrom, i spomenutoga kraljestva našega bani: Ivanom Rozgonom tavernikah, Emerikom Palocem, peharnikah kraljevskih meštri, i Johom Gara s ostalimi. Originali se ovoga u arkivu biškupie Zagrebačke nahode. Po svem tom stališah Slavonie i kralja Matie odredjenju mlogi velikaši od Slavonie i plemići nisu hotěli još popustiti. Zato se je Osvald biškup opet kralju Matii uteko, Matia na njegovu molbu ganjen pisao je na svu skupštinu plemenitih kraljevstva Slavonie; ali su ono pismo mlogi krivo za svoju stranu tolnačili. Ovako se je vuklo do g. I. 1481. Onda Matia kralj na molbu Osvalda biškupa opet knjigu na svu skupštinu velikašah i plemićah Slavonie je piso, koja ovako glasi. — „Matia po Božjoj milosti kralj Ugarski itd. věrnim našim svim i posebnim plemićem, koga mu drago stališa posědujućim ljudem kraljestva našega Slavonie, pozdravljenje i milost. Pisali smo onomadne věrnosti skupštine vaše; da od imanjah vaših věrnomu našem poštovanomu u Isukerstu otcu g. Osvaldu biškupu Zagrebačkom dužne desetine polag starinskoga običaja i privoljenja vašega š njim sverhu toga načinjenoga izplatiti, i namirit učiniti bi morali. Ali vi opet, kako iz dokaza istoga gospodina biškupa razuměmo, pod-

Digitized by Google

pirajuć se na odredjenje najnovie po nami i kraljestva biškupi i baroni izdano, někakovu neobičnu i škodljivu novinu u izplaćanju desetinah istih uvesti; i tako one s velikim kvarom istoga gospodina biškupa, i štetom cerkve njegove plaćati bi hotěli: kada zaisto dosta razborito takodjer iz pervašnje naše knjige razuměti ste mogli. Kad vi u odluki istoj temelj dokazah vaših postavljate, zaisto ako prikladno i na pravi način promotrite, vidit ćete, da županie one, koje drugačie sa svojimi biškupi, pod kojega okružje spadaju, poradi iztěravanja desetinskoga, kakovu pogodbu bi bili imali, ne po odluki najnovijoj, nego po običaju starinskom, i polag iste pogodbe, desetine iste davati i izplaćivati moraju i dužni su. Poradi šta, kako god smo u spomenutom pervašnjem listu našem naručili, tako takodjer u ovom věrnosti vašoj najtverdje zapovědamo i zahtěvamo, da sproti kako ovaj list primete, spomenute desetine spomenutomu g. biškupu, i njegvoj cerkvi, po starinskom običaju vašem dragovoljno, i brez otezanja da se dadu, učiniti morate. Jerbo drugačie za istinsko kažemo, da vam poslě poradi toga pisati nećemo; nego iste desetine od vaših imanjah, s birom i doplaćivanjem sgodnim za istoga g. biškupa iz-iztraživati dati ćemo. Da drugo indi neučinite. Ovo kada proštijete, predaocu povratite. Dano u Budimu u petak pred svetkovinom B. Martina biškupa i spovědnika g. Gosp. 1481.

G. I. 1486. strašnu je zapověd Matia kralj dao najprie u Budimu na dan svetkovine b. Alberta mučenika na sve velikaše i plemiće svega kraljestva Ugarskog, i posebce iste godine na sve plemiće od Slavonie; medju ostalimi ovako piše. „Po svoj krivici hočete, da prava i dohodke cerkvene sami za sebe pograbite. Koja stvar jeli se za kerstjane pristoji, vi sami dosta morete razuměti. Nami se pako, koji smo cerkvih kraljestva našeg patroni, zaisto sa svim nedopada, niti ako nadilje s ovom silom, nedostojnostju i lukavštinom protiva cerkvi onoj baratali budete, i ako se šta nepovoljnog dogodi, vama pripišite samim . . Usled ove vězti zapovědamo banu našem od Slavonie; da vas on sam, i svakoga na pose na podpuno izplaćanje desetinah, takodjer po oduzimanju imanjah i posědovanjah vaših oštrie pritěra i prisili po vlasti našoj kraljevskoj, s jakostjom, u ovoj strani njemu predanoj“ itd. „Dano u varošu našem Lava Austrianskom, na svetkovinu b. Hieronima g. Gosp. 1486.“ — Na ova tako stroga i tolika kralja Matie opominjanja i zapovědi tada něgda

Digitized by Google

su se ganuli velikaši i plemeniti Slavonie bojeći se ponajviše prokletsva cerkvc, s koim se je isti Matia kralj u svojoj stražnjoj opomeni grozio, od kojeg ću dole niže pisati. Podvergavši se ovoj zapovědi pervi Nikola od Iloka inače Ujlak, pisao se je pako „Nikola po božjoj milosti kralj od Bosne“ pismeno je biškupu Osvaldu dao. U svih posědovanjih i imanjih naših, u biškupii Zagrebačkoj stojećih brez svakoga otezanja dopustit ćemo i odredit, da se prepisane desetine kupe. Ako bi se pako koji kraljevine stanovnici odredjenju kraljevskoga veličanstva suprotivno što raditi tersili, spomenutom gosp. biškupu protiva takovim protivnikom, s prignutjem na pomoć bit ćemo: „Dano u Rakovcu“ itd. Nikola od Iloka postao je, kako sam gore kazo, kada se je k Matii kralju povratio, kralj od Bosne. Bio je gospodin od Srěma, jerbo je Ilok u Srěmu, nu bio je ban od Mačve i Slavonie, rado dolnje, i morao je imati posědovanja u Věrovitičkoj, ili Požežkoj krajini, jerbo su ove spadale pod biškupa Zagrebačkoga, koja ću města poslě popisati. Job Gara je na jednaki način pismeno dao u Soklošu, (rado Siklošu gradu). Gara bio je u današnjih Gorjanih ne daleko od Djakova. Ovi knezovi bili su zmožni i imali su Sikloš grad, u kojemu je Sigismundo kralj bio zatvoren. Ovaj su grad rado dobili od Sigismunda kralja, jerbo je Ladislav Gara poruk bio za Sigismunda kralja, kako sam u dogodjajih već popisao. Takodjer Vuk Raški despot od imanjah svojih „Fejerko i Teteševina, polag pogodbe pred arcibiskupom Koločkim, i trim prepusti i velikodičnim Ivanom Ungvar Nadaždvojvodom načinjen. Ivan knez Zagorja od imanjah grada Greben. Petar Subić Zrinski od svih imanjah i posědovanjah svojih. Dano u Zrinju g. 1485. On piše, da su strašne odsude i pedepse cerkvene protiva njemu bile izgovorene i odredjene. Ladislav Greben, od posědovanja Latkovina na gradić Mogar spadajućega. Stěpan Blagaj, Jure Mikrolić od Brosin, Ivan Berenjrod od Kostajnice; svi su ovi velikaši pogodbe načinili s Osvaldom biškupom poradi desetine; pogodba jest takodjer od strane plemenitih krajinah Križevačke i Varašdinske, koja je poslě načinjena i potverdjena pod Vladislavom II. kraljom, koju ja izpuštam.

Da pako moji štioci znadu, kakovu vlast Mati cerkva imade protiva tverdoglavim i nepokornim kerstjanom, kako nje prokleti, ili iz družtva kerstjanah izključiti more, što se veli latinskem jezikom *Excommunicatio*; a Gerčkim jezikom *Anathema*; popisati ću uspomene vrědan dogo-

Digitized by Google

djaj pod Matiom kraljem, koji se je dogodio g. I. 1470. Plemiće od županie Varašdinske i Križevačke, koj nisu hotěli s biškupom Osvaldom poradi desetine pogodbu načiniti, pozvao je sudbeno na sud pred Mihaila meštra kano komisara kraljevskoga, drugačije Začesanske cerkve kanonika i predikatora. Kada su kod njegovog suda pravdu izgubili, i tešku za njih odsudu zadobili, pravdu na stolicu arcibiskupie Koločke preneli su: ali su i ondi pravdu izgubili, i s pedepsami duhovnimi su bili zavezani u redu slědećem: Odsuda neznade se kakova je bila, ali da su bili *excommunicati* to jest izključeni, ako se neizpokore, odsudjeno je bilo. Početak odsude *(sententiae)* bio je ovaj:

Blaž Kamong lěpih naukah meštar, prepušt i kanonik u cerkvi metropolitanskoj Bačkoj, i prepoštuvanomu u Isukerstu otcu, i g. Štěpanu, po milosti božjoj s. Nere i Akile presvete Rimske cerkve presbiteru kardinalu, arcibiskupu Koločkom i Bačkom, i města istoga Koločkoga knezu věkovitomu, i najvećemu kraljevinah kancelaru, sudac odabrani, i komisar osobito odredjeni: zapovědajući parokom od Toplice, od s. Jakoba, od s. Klementa, od s. Ilie, od s. Elisabete u Suhodolu, od s. Bartola, od Martiancih, od Ludbrega, od Pirlaka, od Sabarie, od Nedelišća od Varašdina i od Biškupca, od Mariašovca i od Vinice, da velikodičnoga Jurja Parižana kneza od Zagorja: i plemenite: Ivana Suhodola, vice kneza Varašdinskoga; Ladislava i Gaspara Hergffji od Zajezde; Friderika Otooca od s. Jakoba, Martina Baroca, Ivana Kernačića, Benedikta Barnakaića, Ladislava Herga, Janka Matoića, Jeronima Urbovca, Osvalda Urbanovca, Nikolu Madaraza, drugoga Nikolu od Suhodola, i ostale sve i posebne plemiće, varošane Varašdinske, i poljadelce varoša, županie na pravdu pozvanoga, pozvane, i suprotivno kolovodje od pograbljenja, nedavanja, osvojenja i neplačanja desetinah spomenutomu gospodinu Osvaldu biškupu Zagrebačkomu i cerkvi Zagrebačkoj od spomenute županie Varašdinske davati se morajućih, i sverhu ostalih kvarovah i krivo uzrokovanih kratko opomenu; da gosp. Osvaldu biškupu Zagrebačkom i njegovim naslědnikom za vrěme postavljenim, polag zapovědi, običaja i jakosti, prepisa i glasa listovah, poveljah, ukazah, omedjašenjah i razlogah pobožnih kraljevah, banovah, i istoga Matie kralja Ugarskoga dosudjenih, u oči b. Lovrinca g. 1466. u Križevcu načinjenih svekolike desetine naplate: drugačie nje možebit nepokorne buduće, kano od kerstjanstva izključene *(excommunicatos)* očito neka proglase „neka

Digitized by Google

zvona zvone, sviće se zapale i pogase, i na znamenje prokletstva věkovitoga na zemlju bace.“ Ako li se za 15 danah na pokoru neganu, i neka zvona zvone, svěće neka se zapale i pogase itd. Ovdě slědi proklinjanje da se takovi nesmiu s nikim měšat, ako i dalje se nepovernu na pravi put da se cerkve pozatvoraju, da se sakramenti neděle, da se nepokapaju itd. Ovako se pako ta odsuda doveršuje: „Ovo naše odsudjenje neka se na vrata cerkvena svuda pribije: da ga svi štiti mogu. Odrešenje pako od pedepse spomenute, nami i našim naměstnikom zaderžali smo, što god će se pako dogoditi, po pismu občinskom nami neka se obznani. Dano u Beču u srědu dana 7. Veljače 1470. Svědoci Ambros Krenjug, Blaž Segedin vice succentor cerkve Bačke, Ladislav Bača presbiter, Emerik Danjovc klerik Bački, Štěpan Korio, občinski s duhovnim i carskim povlastjem bilježnik.“ Evo vidiš moj štioče prepis matere cerkve; po kojem nepokorne od družtva kerstjanah izključuje. Na ovo strašno odsudjenje gore spomenuti plemeniti pravdu na stolicu papinsku u Rim hotěli su preneti: ali Matia kralj kano apostolski nije dopustio; već je skup deržo, pravdu promotrio, i plemenite natěro da su morali s biškupom pogodbe načiniti, i biškupu desetinu platiti.

G. I. 1470. na čistu srědu Matia kralj pisao je knjigu na Ivana Kladuša: po vlasti dopustio je; da gradove svoje Peć i Kladuš Ivanu Tus slobodno prodade za 4,000 forinti zlata. Isto vrěme Predium Blaguša, koj je Ožvald biškup Ivanu Tusu bratu svomu poklonio, kralj je potverdio. U onoj knjigi očito kralj spominja ova — „i biaše polag u ono vrěme Ivan Tus od Laka, za onda Dalmatinski, Hervatski i Slavonski ban i meštar dvora kraljevskoga, zaradi uredjenja medjah Dalmatinske i Hervatske; i pridobljenja gradovah Kliša i Senja.“ — Odkuda se izvodi da su Hervatske medje druge gledom na Turke bile, i da je Kliša jaki grad već bio od Turakah predobljen: zato isti Ivan od Kladuša prodao je gradove svoje Peć i Kladuš Ivanu Tusu banu, jerbo ih nije mogo od Turakah braniti.

G. I. 1476. Turci su s' velikom silom udarili u Srěm, nu Matia kralj ih je s vojskom u Serbiu protěro, i Šabac grad kod Save potoka osvojio. Praj piše, da se je ovo na sverhi god. 1475. dogodilo: ali se je ove godine i u Zagrebu veliki strah zbog Turakah porodio: jerbo je Matia kralj zapovědio, da se kuća Cistercitah poruši. Ovaj samostan Cistercitah morao je biti blizu s. Marie, jerbo se Opato-

Digitized by Google

vina od njih zove. God. indi 1476. Cistercite su u Zagrebu pristali: patri su se po drugih samostanih istoga reda razišli. Opat je pako sam ostao do smerti svoje u onoj kući: Kerčelić piše, da je ona kuća bila pogibelna za kaptol; da ako bi Turci u varoš došli, mogli bi lasno iz nje i kaptol osvojiti. Ovu istu godinu dao je Osvald biškup grad svoj obšamcati, turnjeve i objačanja praviti. Oplakuje ona vrěmena u svojoj knjigi na duhovničtvo i sve podložnike, i moli ih, da mu za zlo neprimu, što je s tolikimi poslovi obterešen. Kaptol takodjer dao je sav okoliš svojih dvorištjah, gdi su sada kuče kanonikah, obzidati, obšamcati, i z dopušćenjem Matie kralja napustio je takodjer iste svetovne u svoja dvorišća, da pomogu braniti. Od ovoga indi vrěmena u današnoj opatovini, i pod zidom, kako se ide u lašku ulicu, naselili su se gradjani iliti zanatlie (purgari) Zagrebačkoga kaptola, koje je Matia kralj uprav pod vladanje kaptola podložio. Ove iste godine, kako Kerčelić iz Spondana svědoči, u pol Listopada Turci su iz Bosne nahrupili, i Kranjsku, Koruško i Štajerske stranu porobili; robstvo neizměrno i premloge hiljade zarobljenih su odveli, i onda sve Tverdjave od Matie kralja kod Smederova nacinjene porušili i osvojili; sam pako Muhamet s većom vojskom nedaleko čeka, i gleda, kako će ti bòji za rukom izajti. Ove, i došaste godine do 1484 sva je naša Slavonia u naj nestretniji stališ od Turakah metnuta, i tako je nje sva slava i lěpota propala. Gradovi mlogi porušeni; samostani i cerkve popaljene i porušene: mlogi vitezovi Hervatske i sve pokolenje njihovo ili izsěčeno, ili u sužanjstvo odvedeno. Sva ova da se iz pismoglasah cerkve Zagrebačke znadu, piše Kerčelić. Ali se nad ovim nečudi moj štioče! moraš bo znati; da je ovo vrěme, i kroz sav svoj život Matia kralj u Českoj i Austrii sveudilj bojeve imo; išto je još žalostnije, sve je najbolje vitezove i iz naših krajinah, i iz sve Ugarske pokupio, i u Česku i Austriu odveo. On je postavio temelj izgublenja Ugarske i Hervatske kraljevine; što je on sam, ali već kasno spoznao. Godine su 1478. kako naš Kerčelić iz kronike Turske od Drechslera popisane svědoči. *(Part. 3. pag. 293.)* „Mletčani su s Muhametom savez načinili. Turci su Kalcidu oružjem, Skodru pako po predanju zadobili. Obećali su Muhametu 8,000 dukata platiti svake godine; da brodenje do Cernog Mora ostane slobodno tergovcem. Predan je Turkom u isto vrěme otok Lemno, i Tene Lakonie priberdje.“

G. I. 1479. Ivan Tus od Laka ban od Dalmacie, Her-

Digitized by Google

vatske i Slavonie, bio je g. I. 1476. sa kraljevskom vojskom odredjen da gradove Klis i Senj od Turakah otme, te Hervatsku i Slavoniu brani. Nu on na mĕsto,da svoga kralja zapovĕd izverši, dade se od Mletčanah podkupit, i dužnosti svojoj shodno zanemari braniti krajine Hervatske; poradi šta je bio od stališah Hervatskih po zapovĕdi Matie kralja na sud u Zagreb pozvan; ali on na prepisani rok na mĕsto da bi na odgovor došo; sa dĕcom, ženom i svim blagom, i 60,000 dukatah u Mletke je utekao. O nevĕro! dabi te nebilo. Na jednaki je način Ivan Frankopan knez od Kerka, kojeg su Mletčani mlogo uznemirivali, dojduće g. 1480. u Mletke otišo i Mletčanom Kerk izručio. Ovako su Mletčani Kerk zadobili, a ne kako Lucio piše, po nĕkakovih pogodbah, koje je knez od Kerke načinio s Mletčani, kada je u broj plemenitih od Mletakah bio primit; to je bilo u vrĕme Sigismunda kralja, kada su knezovi Hervatski, i varoši primorski savez medju-sobom i Mletčani načinili, da se protiva pustajiam i puntarom lašnije braniti mogu: ali zato prie nikada nisu Kerka pod svojom vlastjom imali do ovoga vrĕmena.

G. I. 1479. Martin Frankopan s gospojom svojom Doroteom, rodjenom Blagaj, predao je kaptolu Gradec, novi i stari, sa svimi na nje spadajućimi i s Petrinjom, koja je za uzderžati Jobagione, to jest plemenite vojnike iz nova bila sagradjena, jerbo je rado bila od Turakah porušena. „Iste g. 1479. piše kronika turska; da je Muhamed Sultan s velikom vojskom u Ugarsku udario, i da je mložtva velika zarobio i odveo. Od ovoga boja spominja i Praj, i piše, da u Erdelju pod vojvodami Stĕpanom Batori i Pavlom Brankovićem, inače magjarskim Kinjiži, 30,000 Turakah je poginulo. Opet druga strana Turakah, da je kroz Hervatsku u Štajersku udarila, i tiam do Kisek i Arabona potoka terčala, nu kada se je povratjala, da je 3,000 Turakah poginulo. Zatim pridaje Praj, da je Matia kralj hotio, da Turci tiam do Austrie robe; da ovako cesara Friderika i principe prie gane, da mu pomoć protiva Turkom pošalju. Ali Kerčelić iz pismenoglasah cerkvenih svĕdoči: da je Matia kralj g. I. 1479. već boj u Štajerskoj sa cesarom imo, i da se je ove iste godine u Zagrebu dulje zaderžavao. Ovako, da je grad starinski Zagreb-zvan, drugačie kraljevski, on pervi biškupu Osvaldu poklonio, i da je ondi, gdi je sada grad biškupov, iz staroga grada za sebe i naslĕdnike palaču načinio: samostan Dominikanah, koi je prie u laškoj ulici stojao,

Digitized by Google

dao je u gornji varoš preneti, gdi je sada cerkva s. Katarine: da je ulicu ili sokak Cistercitah sada Opatovinu zvanu, kaptolu na uveke poklonio: da je povelje cerkvene potverdio: da je podložnike te cerkve, koje je prie na molbu plemićah na daću boja bio podložio, od ove daće proste proglasio po svojoj povelji. „Dano u Zagrebu u ponedjelak pred svetkovinom s. Pavla 1480. Od kuda je očito, da se je Matia na sverhi godine 1479. i dojduće 1480 u Zagrebu bavio.

G. I. 1483. su Turci kroz Hervatsku okolo 7,000 konjanikah udarili u Krajnsku i Štajersku, sve živo pod mač okrenuli, vatrom sela popalili i 10,000 ljudih u robstvo odveli. Kad su se pako ovako s robstvom natovareni Turci povraćali g. I. 1484. krajinah poglavice Volfgang Despot i Bernhard Frankopan na nje iz nenada udare, sve izseku i robstvo otmu. Iste g. 1484. vojska kaptolska, kada bi ljuti boj imala s Turci kod Une, i povratila se, opet kod sela Mraclina, na Lukavec grad spadajućega, pobili su se, gdi su mlogi ranjeni bili. „Ove iste g. 1484. Matia kralj načinio je mir na pet godinah s Bajazetom sultanom, da more s većom silom na Friderika udariti. G. 1486. je Beč i svu Austriu osvojio: G. I. 1488. je mir s Friderikom cesarom načinjen, koga Praj obilato izpisuje. Boje koje je s Friderikom imao i mloga města u Krajnskoj i Štajerskoj zadobio, kanoti: Obtuj, Reichenstain i Lichtenvald, Mokricu, Brežec ili Brešci, Viselj, Kunsperg, Četertek, Pisac, Kosje, Sreda, Raka, Rogagatec, Trokenburg, Kerčko, Kostanjevec, Turn, S. Petar, Fastenburg, Metlika, Kočevje, Černovlje. Od ovih će městah dojti uspomena u potlašnjih dogodjaih. Matia kralj poradi svoje pravice, koju je svim podložnikom svojim činio, i dan danas se kod prostoga puka spominje: imao je jednoga sina kopilana Ivana, kojega kad je bio hotio oženiti, iz nenada je na samu cvětnicu, kada je bio u cerkvi od kaplje udaren; dva se je dana strašnim bolom mučio, preminuo je g. 1490. Něki pišu da mu je kraljica Beatrica u smokvi otrov dala, drugi da je Stěpan Zapolja: ali pravo se neznade. Od ovoga Praj obilatie piše. Dunavom je u Bělu-Stolicu odvežen i ondě sahranjen. Za točno medje Bosne i Hervatske razpoznati, kako takodjer i druge znanja vrědne dogadjaje služit može povelja Matie dana Tomku Marnaviću, koja se je u Kaptolu Šplitskom nahodila i g. 1621. dana 14. Sečnja od istog Kaptola od rěči do rěči prepisana glasi ovako.

Mi Matia po božjoj milosti Dalmatinski i Hervat-

Digitized by Google

ski, zatim od Bosne, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie, Bugarie kralj; svim u Isukerstu věrnim sadašnjim i budućim, koji ovo vidili budu, pozdravljenje u svih Spasitelju. Na svačie znanje po ovih glasu hoćemo da dojde: da pred našega veličanstva nazočnost došavši velikodični knez Tomko Marnavić od Zvornika istoga města u Kraljestvu Bosne věkoviti knez i gospodin u vojski, i kraljestvu Bosanskom starešina: nami žalostno prijavio se je; da, kada mi od davna poradi věrnih službah, dragovoljnih zaslugah po njem i Jurkadinu njegovom sinu nam i s. kruni našega kraljestva u městih i vrěmenih različitih věrno i stalno ukazanih, i učinjenih, grad Kamen-grad sa svojim okolišem na medjah kraljevinah Hervatske i Bosne stojeći, sa svimi istoga grada majuri, zemljami, městi, posědovanji, hasnami i spadajućimi zemljami za obradjivanje, obradjenimi i neobradjenimi, njivami, livadami, pražnici, sěnokošami, šumami, lugovi, berdinami, dolinami, brežànjci, vinogradi i s rudami kakovoga god medovja, vodami potoci, ribnjaci, ribariami i vodah otoci, s mlini i u obće kakovih god hasnih i spadajućimi čitavoćami po kakovom god imenu rěčih zvanih, s njihovimi pravimi medjami i starinskimi hunkami, imanja istoga grada i njegovog okoliša, kako se obširnie zaderžaje u našem listu godine Gospodina 1464. u měsecu Studenom s pečatjom visećom, koju smo prie krunjenja potrebovali, danom, kojega ovdě izpisanoga imati hoćemo, i njegovim rodjenim odvětkom, poslědnikom i slědećim svim na uvěke smo poklonili i predali, ništamanje opet ga je velikodični Ivan Tuz od Laka, kraljestva našeg Slavonie ban istoga kneza Tomka, u spomenutoga grada mirnom posědovanju po nikakvom pravdonoše našega, i svoje banie pravu uznemiriti hotio i hoće itd. G. l. 1469 dana 1. Ožujka kraljestva našeg 12. krunjenja 5. (slěde mnogih velikašah i knezovah podpisi.) U ovoj povelji pervi je put viděti, da je Matia kralj bana od Slavonie spomenuo i opet spominja kraljestva Hervatsko i Dalmatinsko osebice, indi je on tri kraljevine iz Hervatske načinio: ali se opet kraljem od Slavonie nije piso, kako niti drugi pervašnji kralji. Od kuda nije čudo, kako je mogo Slavoniu za kraljevinu deržati, a nije se piso za kralja od Slavonie: mora se dakle misliti: da što se banah dotiče, to su kralji dělili krajine Hervatske medju vodje, kako su oni hotěli; ovako u ovoj povelji dolazi Tuz od Laka ban od Slavonie, Matia Marot od Mačve, a od Hervatske Dalmatinske i Severina, nespominja, bile bo su prazne; dakle je bilo pet baniah. Ivan

Digitized by Google

pako Tuz od Laka, koj je k Mletčanom uteko, bio je od sve Slavonie, Dalmacie i Hervatske ban.

Pod Matiom su došli tako zvani Raci (danas Sèrbi iliti Vlasi nazvani) u Slavoniu. U poveljah su kao starinski stanovci priznati. G. 1481. zadobili su u članku 3. i 4. svoja prava; koja se na sve naselbine i poslě u Slavoniu dolazeće pretežu.

Poglavje XXXVII.

Od Dogadjajah u Hervatskoj pod Vladislavom drugim kraljem od Hervatske od g. 1. 1490 do 1516.

Vladislav II. Kralj XXV. od Hervatske, izabran poslě smerti Matie, kralja g. I. 1490., bio je sin Kasimira kralja Poljskoga. Velike su se smutnje na novo u Ugarskoj i Hervatskoj podigle, čim su Matiu kralja u Bělojstolici sahranili; jerbo je prez odvětka umro. Velikaši i stališi kraljevinah izruče vladanje kraljevskoj udovi Matie suprugi, po imenu Beatrici, kralja od Sicilie kćeri dokle kralja izaberu. Troica su se za krunu Ugarsku otimali. Maksimilian sin Friderika cara polag pogodbe g. I. 1463. sa Matiom kraljom i Friderikom cesarom i stališah Ugarskih načinjene; po kojoj je bilo naredjeno: da, ako bi Matia kralj prez odvětka umro, Friderik car, ili njegov sin za kralja Ugarskoga imade se kruniti: drugi Vladislav kralj Českì i brat njegov Albert poradi kervi, koju su od Alberta i Sigismunda kraljah izvodili; tretji Ivan Korvin, Matie kralja sin, kopilan, poradi velikoga blaga i otca kralja, biaše bo mlogih ljubimac. Udova kraljica, koja se je želila udati i kraljica ostati, privolila je k Maksimilianu i poruči mu: da što berže u Ugarsku dodje; ali kad je viděla, da ju Maksimilian u svojoj knjigi svojom materom naziva, sproti od njega odverne se i k Vladislavu, koj takodjer još oženjen nie bio, pristane. Ovako svi stališi Ugarski na tri strane biahu razděljeni: u to vrěme Ivan Korvin grad kraljevski Budim zadobije, i kad je začuo mnenja kraljičina, Petra Koločkoga arcibiskupa iz zatvora pusti; i s pomoćjom brata njegovoga Matie Erseka i krunu i blago kraljestva pograbi, i u Slavoniu se odputi. Ovo u strah natěra sve velikaše i stališe; zato, da opet rat domaći nepostane, zapověd

Digitized by Google

izdadu Stěpanu Batoru i Brankoviću inače Kinjižu, da s vojskom štobèrže za njim lete, i najprie s dobrim mu ponude, nek se povrati, ako ništa nebi opravili, sa zlim neka ga prisile. Četiri štacie od Budima daleko ga stignu: i kada s lěpim ništa neopravišе, na njega udare; ali Ivan Korvin s krunom izmakne u Pečuh; novce, piše Praj, da su oteli, ali ja mislim da nisu sve, jerbo gdi je bila kruna, ondě su bili i novci: i da su vojsku njegovu razbili, bili bi lasno mogli i njega u Pečuhu uhvatiti: ali to nisu radili, već su poklisare odabrali: Hipolita Estenskoga drugčie arcibiskupa Strigonskoga sa 7 biškupah, i Stěpana Batora, Stěpana Zapolju, i još nekoje barone, u koje su se ufali, da će š njim mir načiniti. Pogodbe mira, koje su mu u Pečuh poslali biahu: da, ako sa privoljenjem svih stališah njega za kralja nebi izabrali, tako da će mu dati naslov kralja Bosanskog, i da će ga četverti dan po krunenju kralja od Ugarske; za takovog okrunit: osim toga, da će vojvoda od Slavonie, Opavie i Liptovie i ban od Hervatske i Dalmatinske biti i sve običajne dohodke vojvodstva i banie primati: ali tako da pravice i običaje starinske u Slavonii zaderži i potverdi: zatim da more u Slavonii imanja i posědovanja, koja nebi više od 50 kmetah imala, slobodno komu hoće, na uvěke pokloniti, ali tako da kralj privoli; gradove, koje u zalogu derži po izplaćenimi dugovi, da natrag povrati: koje pako po pravu odvěćtva u Erdelju, Zagorju i Ugarskoj (Kisak i bansku Bistricu s rudami) u Austrii Reciu i Volfersdorf, u Moravii Humbrod, u Slavonii Kemlek (Kalnik) od otca darovane imade, nauvěke za njega i njegov odvětak će ostati, ako odvětka nebi imo, na krunu kraljevine spasti će. Ostala pako sva, koja u Ugarskoj, Austrii, Štajerskoj, Krajnskoj, Koruškoj i Slezii, osim vojvodstva Oppavie i Lusacie, da kraljestvu, s kojega su troškovi zadobljena, povrati; knjižnicu, koju je otac njegov na korist i diku kraljevine podigo, da nesmije razprodati; ali da njemu u ostalom slobodno bude sa znanjem biškupah i baronah knjige iz nje za svoju potrěbu izabrati, i ova ako on kralj postane, mora potverditi; ako li koj drugi za kralja bude izabran, da on ova potverdi, stališi briniti će se. Na ove je pogodbe po naputku Sigismunda biškupa Pečuhskoga Ivan Korvin privolio, i u Budim se povratio: poslě su toga věće za kralja deržali, i pervi Urban Agrianski biškup za Vladislava kralja Českoga je govorenje deržo, koga su svi jednoskupno slědili; i Vladislava za kralja prozvali 17. Rujna, i iste g. I. 1490. su ga krunili, krunu muje Osvald biškup Zagrebački na glavu po-

Digitized by Google

stavio i ostale sve svečanosti svetačno doveršio.

Veliko je poslě krunjenja Vladislava u Ugarskoj raskolenje postalo; Maksimilian kralj Rimski sakupivši vojsku, u Ugarsku udari. Jakov Zekelj, koi je u Optuju i Radgoni pod Matiom kraljem bio kapetan, i sa svom Štajerskom se brinio, k Maksimilianu se jest priklopio. Stěpan Zapolja, koi je bio u Beču kraljevski vojvoda, skupivši novce i blago Matie, Beč ostavi, poslě kako bi malu posadu ostavio, i u Ugarsku otide: Bečani to videći, vojsku Ugarsku u grad zatěraju i Maksimiliana radostno u Beč prime; kojem su se poslě Ugri s gradom predali. On je s vojskom i mnoga města odmah zatim u Ugarskoj, i istu Bělustolicu osvojio, buduć da je Vladislav svu vojsku protiva bratu Albertu, koi je takodjer u Ugarsku silovito nahrupio bio, odveo. U isto vrěme svi skoro Slavonie i Hervatske velikaši k Maksimilianu pristanu. Maksimilian svoju němačku vojsku u Zagreb pošalje; a varoš ju gornji Zagrebački primi. Osim Jakova Zekelja, Ivan Alapić, Lovro Uilak, tojest od Iloka, koi je bio vojvoda od Srěma; otac pako njegov od Matie kralja bio je za kralja od Bosne nazvan g. I. 1459., kako sam već spomenuo. Ovaj rado zato uvrědjen, što je Ivan Korvin sin Matie naravni dobio Bosanskog kraljestva naslov, priklopi se k Maksimilianu. To je isto učinio Bartol Berislo prior od Vrane i Vuk despot od Bosne, koi je deržo Fejerko i dedovinu: Ivan knez Cetina: Lovro, Jakov i Ivan Banfi, Ivan i Stěpan od Kaniže: Nikola knez Frankopanah, i drugi od Hervatske velikaši i Ladislav od Egervara. ban Dalmatinski, Hervatski i Slavonski. Od ovoga naš Kerčelić dvoumi; jeli bio Maksimilianu ili Vladislavu prignut: pervašnjih pako nespominja, ali jih Du Fresne sve imenuje. Od bana Egervara Kerčelić zato dvoumi, jer mu je Jakov Zekelj od Optuja i Ormuža ravnitelj g. I. 1490. 7. Rujna slědeća pisao: „Koja nami piše velikodičnost vaša od strane kaptola, da njegove jobagione na rabotu grada našega Ormuža poslati nećete, jesam razumio: nu da bi znala vaša dičnost, u kojemu pustom stenjemo městu, nedvoumimo, da nebi vaša dičnost poradi nas jobagione od stranah Velike (Kerčelić piše, da je Velika u Križevačkoj Županii; more biti se razuměva Kraljeva Velika, sada u Gradiškoj Regimenti, koja je mogla spadati u ono doba pod Križevačku županiu) u pomoć sadašnju nami koliko toliko poslala: kako se mi tèrsimo učiniti velikodičnosti vašoj sa svimi našimi kako takodjer u osobi pomoći, gdi je potrěbno bilo vašoj velikodičnosti. Jerbe smo jobagi-

Digitized by Google

onah njihovih do sada obranitelji bili proti svim nepriateljom tudjim, niti smo jim do sada takovimi molbami neprilični bili: ali ako im je teška ova naša molba, ili ako nebi hotěli, znajte, da i mi od sele jobagionom njihovim branitelji i pomoćnici na dalje nećemo biti.“ Ova je pisao Jakov Zekelj banu Ladislavu od Egervara dana 7. Rujna Vladislav je pako bio krunjen dana 18. Rujna; dakle su se mogla sva proměniti. Nu Osvald biškup Zagrebački s kaptolom i Ivan Korvin s drugimi ostali su Vladislavu kralju věrni. Malo poslě Ivan Korvin kralj od Bosne i vojvoda od Slavonie, Liptovie i Opavie s pomoćjom onih je Jakova Zekelja i vojsku Maksimilianovu g. I. 1401 razbio, i iz varoša Zagreba iztěro i osvojio ga. Maksimilian indi od Hervatske pomoći neimajući: a niti od Němačkih principah može ju zadobiti, s kraljom Vladislavom bi prisiljen mir načiniti. Usled čega je jedna i druga strana svoje poklisare u Požun poslala, gdi je dana 7. Studena 1491. načinjen. Pogodbe su mloge bile: ja ću samo někoje spomenuti, za razuměti bolje dogadjaje. Medju ostalimi najpoglavitija je pogodba bila, da: jerbo je već Matia kralj s Friderikom cesarom pogodbu načinio, ako Matia prez odvětka umre da se Maksimilian, ili koi drugi sin Friderikov za kralja od Ugarske imade kruniti; i ovu su pogodbu svi velikaši od Ugarski potverdili bili. Na isti način, ako bi Vladislav kralj prez odvětka umro, isti Maksimilian sin Friderika cesara, ili njihovi odvětki pravo će na Ugarsku krunu imati, i pravoredno za kralja se od Ugarske kruniti; i da ovo stališi Ugarske u pervom spravišću potverditi imadu. Od kuda je očito, da Ugarska nikada nie pod obrambom carstva Němačkoga bila. Ali ovu pogodbu Ugarski stališi poslě potverditi nisu hotěli. Na dalje medju spomenutimi pogdbami bila je i ona — „Da knezovi Hervatski, koji su u ovom boju Rimskomu kralju (razumi Maksimilianu) prignuti, sva svoja imanja i sva svoja dobra, koja su izgubili u vrěme boja ovoga, natrag dobe, i da im se povrate.“ — Od kuda je očito, da su većom stranom Hervatski i Slavonski knezovi bili za Maksimiliana, i da je boj bio medju njimi, kojeg nijedan neispisuje pisac. Budući pako Jakov Zekelj imao gradove i mloga města pod svojom vlastjom još od Matie kralja, zato je gledom na ova města bilo dokončano. „Da cesar i kralj istog Jakova Zekelja opomenuti moraju, da sve, gradove povrati, i da on sebe ili poradi věre zadane ili na kakov drugi način, od onoga povratjenja izgovoriti nemože: da sam g. Vladislav kralja takodjer i

Digitized by Google

světli g. vojvoda Korvin (jer je kraljestvo sa istim vojvodom pogodbu načinilo: da ove gradove povratiti mora) njemu oštro pišu, i njega opomenu; da on ovakova mesta činom odpušta.“ Od ovuda znademo, da Jakov Zekelj, koi je takodjer iz pokolenja vojvode Janka Sibinjanina bio, gradove nekoje u Krajnskoj i u Štajerskoj Frideriku caru i sinu njegovom Maksimilianu nije hotio povratiti. U ostalom je Maksimilian kralj Rimski sva mesta u Hervatskoj povratio i Zagreb Ivanu Korvinu vojvodi predao. Ovo svedoči knjiga Ivana Korvina na dan s. Mihaila g. 1491. pisana, gde veli ovako: „Ivan Korvin Slavonie, Liptovie i Opavie vojvoda u varošu svomu berda Greč Zagrebačkoga Ladislavu Egervaru banu od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, takodjer vicebanom Antunu od Paaka, Medvedgrada svoga, Mihailu Orosu i Gregoru Benkoviću, varoša svoga Zagrebačkoga kapitunom sadašnjim i budućim na znanje daje: da je on kaptol Zagrebački pod takovu obrambu primio, kakovu je od Matie kralja, otca njegova, imao: i zapoveda: da u osobi njegovoj, i na mesto njega isti kaptol brane.“ Iz ovih bi se rečih izvoditi moglo: da je Ivan Korvin bio kano samovladavac od Zagrebačkoga varoša; jerbo piše u varošu svomu, Varoša svoga Zagrebačkoga. Ovakovi je bio stališ naše Hervatske ili Slavonie g. I. 1491. Ivan se je Korvin deržo za kralja od Hervatske i Slavonie; Lovro opet od Iloka, deržo se je takodjer kano kralj i voivoda od Srema, Bosne, Hervatske i Slavonie; jerbo je njegovog otca Nikolu, Matia kralj za kralja od Bosne, vojvodu i bana od sve Hervatske i Slavonie načinio.

G. I. 1492. Sabor se je dana 2. Veljače započeo, u kom je vlast kraljevska bila vrlo pomanjšana: kako članak 33. dekreta svedoči: po kojem se kraljevsko veličanstvo i svi stališi sudu palatina podlažu, zatim da se palatin s privoljenjem kralja i stališah mora izabirati. Velika je nedoslednost, da su palatina za većeg načinili od kralja, jer u ovom slučaju nikom se nisu uteći imali nepravedno odsudjeni. U dekretu ove god. Vladislav piše sebe: „Kraljem od Ugarske, Dalmatinske, Hervatske i Slavonie.“ Jerbo pako u nijednom poslě odredjenju i nijednoj povelji više nenahodi se, da bi se piso „i Slavonie kralj“ od kuda naš Kerčelić (*Part. 3. pag. 299.*) opazuje da je ono „i Slavonie kralj“ od nekoga kašnije pridato ili ako je pisano baš od kralja, tako je zato pridato, da on pokaže, da je on od Hervatske, i od sve Slavonie kralj; da indi Ivan Korvin, koj kano

Digitized by Google

kralj, vojvoda i ban od Hervatske, Dalmatinske, i sve Slavonie u skupu ove godine bio je potverdjen, njemu podložan mora biti. Medjutim ja kažem: da premda se je Vladislav pisao „i Slavonie kralj“, ovo je razumĕvo kano občinsko ime od sve Hervatske i Dalmatinske. Zaisto Vladislav kralj taki iz početka kako je za kralja izabran bio, dao je napose povelju kraljevsku za stališe kraljestva Slavonie, koja se medju ostalimi kraljevskimi dekreti nahodi, kako Kerčelić svědoči u spomenutom městu. U skupu na dalje ove godine bilo je naredjeno u članku 26., da kune u kraljestvu Slavonie iztraživati običajne, veličanstvo kraljevsko pobirati dade.“ U članku 41. bilo je naredjeno, da sudbe u osminah vodokerstja i bleženoga Jakova stališi Slavonie dorže. — U članku 42. izključili su bana od službe sudca pravorednoga. Ovako su sva poměšano naredjena; da se nije znalo, tko bi komu podložan morao biti. Naredjeno je nadalje: da Frankopani, knezovi Modruški i Kerbavski kano i drugi baroni kraljevski, moraju s svojimi banderiumi vojevati. U ovoj velikoj smutnji stališi Slavonski za svoju kraljevinu hotěli su providne uredbe imati: jerbo su svi viděli, da je kraljevsko dostojanstvo poniženo, a palatinovo odveć uzvišeno: banu je sva povlast bila oduzeta, Ivanu pako Korvinu kano kralju i vojvodi od sve Slavonie bila je predata: zato su u istom saboru različita naredjenja za sobe načinili i članko sami za kraljevinu Slavonsku s privoljenjem svih stališah načinili; navlastito članak 8. 9. 10. 11. i ponavljajuć vapili su, da ovo biti mora na onaj način, kako i u kraljestvu Ugarskom. Ovako Kerčelić *(Part. 3. pag. 300.)*“ — Poslĕ su ovoga sabora stališi Slavonie Ivanu Korvinu suprotstali, i nisu ga za svoga vojvodu spoznati hotěli; već su se biškupu Zagrebačkom Osvaldu priklopili, koi je proti Ivanu Korvinu vojsku podigao i mloge bojeve šnjim imao, što nebi bio mogao, da Frankopani i drugi knezovi njemu na pomoć nebi bili. Ovi su bojevi tiam g. I. 1494. terpili, kako ću niže pokazati.

G. I. 1493. Ivan Korvin videći da s biškupom i ostalimi knezovi nemore boja suzderžati, uteko se je k Vladislavu kralju, od njega pomoć tražeći i njega na pogodbe učinjene osećajući, kralj Vladislav zaisto pisao je i zapovědio Osvaldu biškupu, da oružje ostavi: ali Osvald biškup nije hotio kralja poslušati, po svědočanstvu Ištvanfia kod Kerčelića (strana 30). Osvald se je takodjer istog K o r v i n a varošince po sili oteti tèrsio:

Digitized by Google

niti je na zapověd kralja od oružja odstupiti hotie.', Ivan dakle Korvin vojvoda videći, da kralj njemu pomoći nemore, i da se tolikim suprotstavit nemore; vojvodstvo ostavi i miran život priče voditi. U ovo vrěme bio je ban Ladislav Egervar od sve Slavonie. U Senju pako od Ivana Korvina strane bio je Emerik Derenčin za kapitana od sve Slavonie još g. 1492. postavljen: kada je pako Korvin vojvodstvo g. 1493. ostavio; onda je Vladislav kralj Derenčinu na pomoć dao Ivana Bota. Ove kapitane nisu mogli knezovi Frankopani terpeti, neznade se za što; morebiti što su bili Ugri. Od ovuda je veliko zlo slědilo; jerbo kad su iste god. 1493. Turci u Korbaviu navalili, i okolo Une robili, nje su pobili i protěrali: ali poslě neznade se zašto i kod grada Brinja Ivana Bota ubili. Ovo čujući Turci, da je nesloga medju Hervatskimi vitezovi, na novo udare u Hervatsku, Modruš i druge gradove sa seli popale i porobe: Derenčin vojvoda od kralja postavljen zapověd izdade, po kojoj bi se u ratu vladati morali, nu Bernardo Frankopan nehtěde se njoj podverći, nego s Hervati razdružen od Derenčina udari na Turke. Ova je osobna nesloga potverdila ono starinsko „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari". S drugim odsěkom vojske udari Derenčin kod Udbinje u Kerbavi na dušmana, s koim su se istina obe vojke strašno ali i nesrětno pobile; kapetan Derenčin i Nikola Frankopan biahu uhvatjeni; Ivan pako Frankopan i Jure Blašković s mlogimi Hervatskimi plemenitimi Senjani poginuli. Du Fresne piše, da je 5,707 junakah u onom boju poginulo. Od Bernarda Frankopana ništa nespominje: rado, da je on sa stranom vojske, kad je najveća pogibeli bila udaljio se i zato je boj nesretno doveršen. Derenčin Nikola Frankopan s ostalimi uhvatjeni bili su u Carigrad odvedeni, i ondi u tamnicu od 7 tornjova zatvoreni, od kuda su poslě po darežljivosti Bakača bili odkupljeni. Kada je ov nesrěćni boj kralj Vladislav začuo, jako se je razžalostio, i tim se većma uplašio, da mu stališi nesrěču ovoga boja nebi pripisali: jerbo su ga za lěna i nemarna deržali; i posperdno kralja „Dobže" imenovali, kako pater Timon spominja jerbo je tu navadu imao, kada je tko od njega što molio ili mu objavio, kazati: „dobže" to jest „dobro". Od ovuda su ga tako nazvali; ali to je samo kod malovrědnih, a ne kod poštenih bilo. Kralj Vladislav dakle sabor měseca Rujna navěsti. I hotěde da se s Maksimilianom carom pogodbe učinjene potverde: ali stališi niti čuti nisu hotěli: već su Zapolju palatina u ime

Digitized by Google

svih njih kralju poslali, da mu njegovu nemarnost i lěnost na nos baci; da je zbog nje i vojska malo prie pobijena. Ali Vladislav kralj palatinu odgovori: „da se krivnja ne njemu, nego velikašem pripisati mora, koji su kraljevsko dostojanstvo već pogazili, i sami po svojoj volji rade, i da su po domaćih osobnih neslogah kraljestvo oslabili: da je on iz Ugarske Poljake i Němce odpravio, i mira jim od obodvoih pribavio, nemirne takodjer puntare suzbio: dakle da u njihovoj stoji volji, hoće li mir, kojega pod Matiom nikada imali nisu, uživati ili ne: da su oni njemu velike dohodke na početku kraljevanja obećali: ali da ih nikada podpuno nije primio, i da one troškove koje je on dosada u bojovih potrošio, ne od Ugarah, nego je od Čehah dobio.“ Dosta im je za isto kazo i istinski: jer koja je korist kralja imati, pak njega neslušati! Zločesto zaisto Ištvanfi Vladislava kralja kano nebrižljiva i lěna izpisuje. Nu bio je on brižljiv i dobar, samo da je imao za koga, što je pako bio mirnoga serdca, tomu se za zlo primiti od nijednoga poštenoga nebi moralo. Kralj Vladislav poslě Derenčina poslao je u Senj za kapitana Emerika Perena: ali i ovog nisu Senjani i Hervati terpili, već su bili prignuti k papi, od kojeg su pomoć dobivali.

G. I. 1494. Osvald biškup Zagrebački imao je sveudilj boj s Ivanom Korvinom vojvodom. Ovo svědoči knjiga Vladislava kralja na biškupa pisana, koja ovako glasi: „Koja su se medju vami i Ivanom Korvinom poradi gradića i varošinca Rakonok dogodila, i kako je naredio ban medju vami i dvorskimi njegovimi, razumio sam iz lista i poslanikah vaših, koji će vam dokazati razlaganje naše. Dakle zadovoljni smo, da se gradić i varosinac spomenuti tako po vami, kako po istih dvornicih u ruke Ladislava Egervara i spomenutoga bana našega, poradi stanovitih uzrokah za vrěme predade, dokle budemo mogli od vlastitostih ovoga gradića i varošinca rasuditi, i hoćemo, da njega (razumij gradić) tako izručite u ime naše, za vrěme da se drži. Osim toga smo razuměli: da su Turci putove grada našega Jajca obsěli od svih stranah tako, da u njega hrana dosada nije se mogla uncsti, dakle vojnike koje imate sdružite s drugimi věrnimi podložnici našimi, kojim smo zapovědili, da na sve moguće načine hranu dopreme u grad isti. U Košicah drugi dan poslě Brašančeva g. 1494.“ Od ovuda pověrovano znademo, da je ban bio Ladislav Egervar, koi je s biškupom Zagrebačkim bio u domaće bojeve zapleten protiva Ivanu Korvinu; i ovo je rado uzrok bio, da je Vladislav kralj vojsku izručio ka-

Digitized by Google

pitanu Senjskom Emeriku Derenčinu, kojega Hervatski knezovi nisu hotěli slušati, i zato su se tako nesrětno pobili s Turci. Ovaj je ban poslě bio skinut, nezna se zašto, ili je morebit umro bio: jerbo iste g. 1494. postao je ban Ladislav od Kaniže od sve Hervatske, Dalmacie i Slavonie: kapitan u Senju postao je biškup Pečuhski Sigismundo, Nikola pako Kolonić je bio naměstnik naredjen, to jest vice ban. Ovo se znade iz zapovědi Vladislava kralja, koju je g. 1494. izdao na kapitane, vojvode i sve poglavice, koji vojsku dižu i upravljaju; u kojem zabranjuje, da vojska nenasertje na imanja plemenitih, već da stanuje u varoših i u varošincih, to jest tergovištih (*oppidis*), i da ondi ne s otimanjem i razbojničtvom već iz novacah plaće po cěni, kakovu ban prepiše, živiti mora, gdě bana po imence kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ladislava od Kaniže imenuje. Iste g. 1494. izdao je zapověd na bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ladislava Kaniškog, da neka plemiće s vojevanjem protiva običaju neobteraši: već da u potrěbi, biškupi i velikaši svoje vojake banu izručiti dužni su: od vojnice pako jedinoga Petra Gudovca, kano vice-prabilježnika po starinskom običaju, je hotio prostoga imati. Od ovuda je očito, da je Vladislav kralj svu vojsku od sve Hervatske, to jest Slavonie opet banu izručio i starinske običaje ponovio. Ladislav Kanižki ostao je ban do sverhe g. 1494., neznade se zašto je iz banie skinut. Piše Du Fresne, da je godine iste 1494. Lovro od Iloka (Ujlak) Turke na ovu stranu Save pustio, koji su poslě prěko Drave tiam do Optuja robili. Poradi ovog nevěrstva i što se nie strašio kralja „volom" nazivati, Vladislav vojsku proti njemu podiže i vojvodu vojski je Dragfia dao, koj preko Dunava u Srěm došavši Ilok grad obsěde i za malo vrěme osvoji. Na ovo se vojvoda Ujlak pridade, i k palatinu se Zapolji uteče, da on pravdu njegovu sudi. Zapolja palatin, koi je od stališah kano sudac istoga kralja bio uzvišen, na město da kralja za vojvodu Ujlaka moli, poruči kralju, da pravda Ujlaka vojvode na njega, kano sudca svih velikašah, spada. Na to kralj razljutjen, zapovědi Ujlaka vojvodu uhvatiti, Mitrovicu varošinac, i sva ostala města i gradove osvojiti. Na jednaki način je Kišhorvat za četiri dana sve svoje gradiće izgubio; ali mu je na molbu Maksimiliana cesara kralj oprostio, i imanja povratio. I Bartola Berislova priora od Vrane, koi je najveći puntar bio, jest takodjer uhvatio. Nu Ujlaku, jer je svoju krivnju spoznao, i pred kraljem se ponizio, sva uvredje-

Digitized by Google

nja oprosti, kako i Nikoli Seču: ali imanja mu zaderža dokle su u dojdućem saboru njegovu pravdu providili: Piše Praj, da u skupu slědeće godine ništa zbog imanjah vojvode Ujlaka nije dokončano; već da mu ih je kralj Vladislav na molbu mlogih velikašah s tom pogodbom povratio, da ako prez odvětka umre, na kraljevsku komoru spanu. Bartol pako Berislov da je u istom saboru od sudacah na to odredjenih na smert obsudjen: někoji pišu kano Bonfin i Ištvanfi, da je u kožu sašiti u Dunav bačen: drugi pako pišu, da je u Temišvaru bio zatvoren do konca života.

G. I. 1495. Ivan Korvin je opet od Hervatske, Dalmacie i Slavonie ban postao. Ovo svědoči zapověd Vladislava kralja, koju je izdao na Ilirskog Ivana Korvina vojvodu i bana: da sve, kojega god stališa, navlastito u županiah Križevačkoj i Věrovitičkoj vojvode, koji su samo robljenja i bune pravili, kano krivce nevěrnosti s dostojanstva baci. Isti Ivan Korvin ban dao je ove godine svoju povelju na stališe kraljestva Slavonie, da odsele vice-bana strajnskoga nesmiju odabrati; samo za sada Ivana Gjulaja neka zaderže. Od ovuda pověrovano znademo, da Hervati nisu terpili, da bi se inostranci njim za bane, ili vice-bane davali. Zaisto koi nije imao svoja imanja u Hervatskoj, nije mogo ban biti, a ni naměstnik banski (*vice banus*).

G. I. 1496. Vladislav kralj je ovu povelju potverdio i naredio, da se za naměstnika ne drugi nego od domaćih i to velikašah izabrati more; nadalje naredio je, da se pravde od bana uprav na dvor kraljevski preneti imadu, odanle k banu za izveršenje odsude poslati; inače je svaka odsuda nevaljana. Ove iste godine Ivan Korvin vojvoda i ban od sve Slavonie na dan uzvišenja s. križa iz Bihća zapověd je izdao na Juru Kastelanfi i Ludovika Pekera Slavonie vibe-bane, i na sve stanovnike, da sve, koji se iz Krajnske ili Koruške u Slavonii, to jest Hervatskoj nahode, zatvore. Ovo je isto piso i na poglavice od Modruše. Iste godine Vladislav kralj kraljestvu Slavonii podario je povelju poradi gerba slědeću.

Vladislav po božjoj milosti kralj od Ugarske, Češke, Dalmacie, Hervatske, Bosne, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie i Bugarske, Šlesie i Lucenburgski vojvoda, Markion Moravie i Lusacie na věkovitu uspomenu. Pristoji se kraljevskom veličanstvu, pravednim i prigodnim molbam podložnikah prikloniti, i iste podložnike... Dakle na znanje svim dajemo i hoćemo da dojde: kada smo

Digitized by Google

ovih danah k varošu našem Budimu skupa s někojom gospodom biškupi i baroni kraljestva našega bili, vérni naš plemeniti i viteški Bernardo Turoc, Juraj Kapitanfi od Desnice i Nikola Vojković (Vojkfi) od Vojkove u imenu i osobi skupštine plemenitih kraljestva našega Slavonie, pred našega veličanstva došavši nazočnost, napervostavili su, da premda je kraljestvo naše Slavonie od starinah imalo za znamenje kunu *(Mardura)*, i ovim se gerbom tiam do sada uvěk čitav narod u svojih spravištih služio, iz stanovitih pak uzrokah i temeljah žele istog kraljestva stanovnici, da bi se ovaj gerb po našem veličanstvu ponovio, i njim iznova na věkovitu uspomenu ponovljen podario. Mi indi, koji spomenutu kraljevinu našu Slavoniu i onoga kraljestva stanovnike ništa manje, kako druga kraljestva i gospodovanja naša, i njihove stanovnike želimo nesamo u starinskih pravih, pravicah i običajah uzderžati, nego takodjer s većimi poštenja napisi iz kraljevske naše darežljivosti nakititi, buduć da je kraljestvo ovo medju dvěmi rěkami, to jest Savom i Dravom postavljeno, suproti i na proti Turkom, kerstjanstva věkovitim nepriateljem i dušmanom najbližja města derži i věkovite bojeve uzderžaje i tako se brani i derži, da će teško u onu kraljevinu Turčin ikada dojti, da nebi strašno pobijen i s največom štetom iz iste kraljevine naše protěran bio. Poradi šta popravici bi morali ovo isto kraljestvo naše kano zid ili štit Ugarske kraljevine zvati. Da indi ovo isto kraljestvo naše Slavonia i skupština věrnih naših u istom stojeća, našu kraljevsku darežljivost počuti i spoznade, gerb ili znamenje oružja (to jest na trojuglastom štitu spomenuta dva potoka neka se poprěko izrišu: medju njimi polje cerveno, na kom će se vidět kuna naravske i vlastite boje starinski njihov gerb. Dva skrajna t. j. gornje i doljne polje boje nebeske neka budu. Na gornjem zbog nepretergljivih i neutrudljivih bojevah, koje s Turčinom imadu, mećemo zvězdu Bogovoja (Mars bog oružja). Osim toga na štit stavljamo kacigu (oklopni šešir) s naravskom i vlastitom bojom, na kacigu viteško perje, da kano od větra trepti. Ovo se sve more kano iz pečata tako i iz risanja u ovom listu vidit) po volji dragovoljnoj, i iz stanovite naše znanosti, i po vieću spomenute gospode biškupah i baronah naših, i s podpunostju naše kraljevske vlasti istomu kraljestvu našem Slavonie i skupštini plemićah odredili smo dati i pokloniti. Dozvoljujući jim i dopuštajući: da oni odsele, poslě i nauvěk s ovim gerbom u Banderiah svojih i drugih stvarih, kako i u vojničkom věžbanju na

Digitized by Google

skupštinu kraljestva onoga našega spadajućimi, služe se, i potrěbuju, i da oni občinskoj svojoj hasni pozornije i providljivie pripomoći mogu s istim oružjem ili gerbom u pečatenju voska cervenog, kako i u knjigah i listih poslanih, u svih stvarih u ime skupštine svoje služiti se, uživati i potrebovati mogu i mogućni su itd. Na koje stvari uspomenu i tverdnost věkovitu ovaj naš list s visećim i vlastitim dvostrukim pečatom našim, kojim se kano kralj Ugarski služimo, zapečatjen, istomu kraljestvu našem Slavonii i stanovnikah njegovih skupštini odredili smo podariti: dano po rukah poštovanoga u Isukerstu Otca gosp. Tome biškupa cerkve Jagerske, dvora našeg najvećeg tajnika i věrnoga našega ljubljenoga kancelara u Budimu na svetkovinu začetja b. Marie Děvice g. Gosp. 1496. kraljevinah naših: Ugarske, Dalatinske i Hervatske 7. Češke pako 26. itd.

U spomenutoj povelji kraljestva Slavonie Vladislav kralj spominja: — „Jerbo je kraljestvo ovo medju dvěma potoci, to jest Savom i Dravom postavljeno, suproti i na proti Turkom, kerstjanstva věkovitim dušmanom i nepriateljem svojim najbližja města derži i věkovite bojeve suzderžaje.“ — Iz ovih rěčih nemoj o štioče! misliti, kako mlogi zločesto izvode; da je Vladislav kralj Slavonsko kraljestvo samo medju Dravu i Savu omedjašio, jerbo potom svoju neznanost bi očitovao: mi bo znademo, da je u vrěme Vladislava II. grad Jajce još bio u našoj vlasti, iz lista Vladislava na biškupa Osvalda gore spomenutog: u kojem kralj piše biškupu, da on vojnike svoje, koje imade, pošalje na pomoć drugim věrnim, to jest knezovom i plemenitim; kojim je kralj zapovědio, da na svaki mogući način hranu i potrěbita u grad unesu; na dalje znademo iz knjige Ivana Korvina vojvode i bana od Slavonie, da je on u Bihću knjigu pisao na vice bane Gjuru Kastelanfia i Ludovika Pekera i na sve stanovnike Slavonie; dalje znademo, da su grad Klissa, Vrana, Korbava i druga města spadala još pod Slavoniu u ovo vrěme: sve je ove krajine dakle razumio Vladislav kralj pod kraljestvo Slavonie; jerbo su sve bila najbližnje Turakah, i u ova su se města naterkivali Turci, kano pomamljeni vuci, ova su pako města bila iz druge strane, to jest preko Save, od kuda je očito; da je Vladislav kralj ovako razumio po onima rěčima „jerbo kraljestvo ovo medju dvimi potoci Dravom i Savom stojeće“ to jest sada u ono vrěme kada je Vladislav povelju spomenutu podario“ najbližneja města Turkom derži, prěko Save do Jajca, Klise, Vrane i věko-

Digitized by Google

vite bojeve protiva Turkom suzderžaje, i tako se brani, da će teško u one krajine Turčin dojti, da nebi strašno pobijen, i s najvećom stetom iz iste kraljevine naše protěran bio.“ Od kuda je očito, da sve krajine prěko Save, u kojih su najveći s Turci bojevi u vrěme Vladislava i sina njegvog Ludovika II. bili, kako ćemo dole niže viděti, Vladislav kralj pod svoje kraljestvo Slavonie razuměva. Što pako kraljestvo Slavonie medju Dravom i Savom spominja, to pravo govoreć morao je tako spomenuti: jerbo se je još u ono vrěme medju Dravom i Savom serdce od one velike kraljevine Slavinske i Hervatske, koja se je do mora Adrianskoga i do Drača pod Ludovikom I. pružala, zaderžalo. 2.) Iz ove je povelje očito; da su župa nie Valkovačka, Věrovitička i Požeška pod kraljestvo Slavonie uvěk i u vrěme Vladislava spadale i razuměvale se: buduć da ove krajine takodjer medju Dravom i Savom leže! Ovu pako povelju nije sam Vladislav kralj, nego u skupu s biškupi i baroni kraljestva Ugarskog u Budimu deržanom, kraljestvu Slavonie podario; biškupi pako i baroni Ugarski znali su zaisto, što pod Ugarsko kraljestvo, i što pod kraljestvo Slavonsko spada. Neka se dakle zastide svi oni, koji bi radi spomenutu krajinu pod kraljestvo Ugarsko spraviti protiva mnenju cěle Ugarske kraljevine i znanju Vladislava II. kralja: jer da su velikaši i baroni Ugarski znali, da Valkovačka, to jest Srěmska, Věrovitička i Požežka krajine spadaju pod Ugarsko kraljestvo, zaisto nebi bili kraljestvo Slavonie koko Drava i Sava teče izpisali, nego bi bili iznimku načinili ovako: „Osim Valkovačke, Věrovitičke i Požežke krajine, tim većma, jer su u uno vrěme spomenute župa nie zaderžavale Varadinsku, Brodsku i Gradišku sadašuju Regimentu. I zaisto je pod Požežku županiu spadala sva Gradiška Regimenta, i knez od Požege Egervar, ili Hedervar bio je ban od sve Slavonie, što se iz knjige Vladislava kralja gore popisane znade. Ovog bana po imenu Ladislava Egervara sin, ili unuk Franjo Egervar ili Hedervar prodao je za uvěk grad Požegu, varoš Cernik, i sva sela i města tiam do Save u današnjoj Gradiškoj Regimenti ležeća, koja je deržao, Franji Dežefiu i njegovim potomkom. Od šta niže. 3.) U povelji ovoj nečini se uspomena Ivana Korvina vojvode i bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske: nego samo od sve skupštine kraljestva Slavonie. Pitati bi se moglo: zašto je skupština plemenitih kraljestva Slavonie tražila, da Vladislav gerb Slavonie na novo podari? a to poradi někojih uzrokah, koje u povelji

Digitized by Google

podarenoj skupštini plemenitih od Slavonie Vladislav kralj nespominje. Kerčelić od ovoga ništa nespominja: ja pako ovaj uzrok nahodim: Ivan Korvin vojvoda i ban, budući mu mnoga imanja još od otca Matie podarena, oduzeta, razljuti se, i ode u Poljsku. Ondě vojsku skupi, š njom u gornju Ugarsku napade, i porobi sve što mu pod ruku dojde. Ovo se pověrovano znade iz knjige Vladislava kralja pisane na gradjane od Bardigova iliti Bartfę; iz Požana dana 8. Veljače godine 1496. u kojoj ovako piše. „Kada smo ovih danah razuměli, da je světli Ivan Korvin vojsku u kraljevini Poljskoj za plaću kupio, i da se svi hajduci i ostali zločinci k njemu kupe s tom odlukom, da u ovo kraljestvo naše nepriateljski dojdu, i zbilja su došli, ali od palatina Zapolje u boju razbijeni i protěrani.“ Rado se je Ivan Korvin vojvoda pod stanovitimi pogodbami k Vladislavu kralju opet povratio, zato je vojsku palatin Zapolja lasno razbio i iz kraljestva protěro; što se iz njegove knjige na iste Bardigovce nedělje treće korismene pisane vidi. „Znajte, da su nepriatelji ove kraljevine, koji su kvar činili i robili po deržanom na polju boju pobijeni i protěrani.“ Ova Praj na g. I. 1496. spominja. Da se je pako Ivan Korvin povratio kralju i na pervašnje dostojanstvo postavljen, to se pověrovano znade iz njegove zapovědi, koju je dao bio na vice-bane od Slavonie Gjuru Kastelanfia i Ludovika Pękera, i na sve stanovnike, poradi uskokah iz Krajnske, i Štajerske, kako Kerčelić spominje *(Part. 3. pag. 301)* u Bihću na dan s. Križa to jest 14 Rujna 1496. Od ovo doba ostao je sve udilj do smerti svoje vojvoda i ban od sve Slavonie, kakoćemo viděti. Od ovuda ja izvodim, da je Ivan Korvin vojvoda morao pečat kraljestva Slavonie ili izgubiti ili pokvariti, i zato je skupština plemenitih ove kraljevine hotěla i tražila na novo svoj gerb i svoju slavu: koji je u spomenutoj povelji Vladislav kralj kraljestvu Slavonie još odličnii i uzvišenii podario. Ova su se g. I. 1496. dogodila. Iz navedenih dakle slědi, da današnja Slavonia nigda se pod Ugarsku broila nije. Badava se indi gospodin Gjuro Fejer u knjigi pod naslovom: *Croatiæ ac Slavonie cum regno Hungariæ nexus et relationes, Budæ 1839.* na str. 46 iz iste povelje tersi netemeljito i pristrano dokazati, da Požežka, Věrovitička i Srěmska županie nai Ugarsko a ne na Slavonsko kraljestvo spadaju. Nu dost sam za takove kazo. God. 1497 stališi i redovi su kraljevine Slavonske sabor u Križevcih deržali, u kom su od kmetah kaptola Zagrebačkog potrěbovali dimnjariu iliti daću

Digitized by Google

od dimnjakah tako zvanu. Nu Kaptol se utekne Vladislavu kralju, koi je iz Gjura drugi dan poslě s. Vinka knjigu pisao na Korvina bana, da zapovědi vice-banom, da kaptol neuzmiruju. Jerbo pako kralj nije pisao na sve stališe kraljestva Slavonie, zato su zapovědi bana Korvina zabacali, i istoga su Korvina tako progonili, da je morao službu bansku ostaviti, i Vladislav kralj je morao zapovědi svoje kraljevske na skupštinu stališah Slavonie poslě ravnati. Po izručenju službe banske na město Korvina, postade ban Gjuro od Kaniše. Neznade se, zašto nisu mogli Ivana Korvina terpiti. God. iste 1497 spominja Kerčelić iz Marcelevića, da je někoja plemenita gospoja po imenu Kata, dala tužbu na Vladislava kralja protiva biškupu Osvaldu; jer desetinu od njezinih vlastitih plemenitih dohodakah iztražuje od devetine svoje gospodske. Kralj Vladislav u nazočnosti biškupa Jagerskoga, svoga kancelara je s prepušti Dominikom Varadinskim i Senjskim od Lelec, sa Stěpanom Zapoljom palatinom, Vingartom sudcem dvora kraljevskog, Bernardom Frankopanom, Blažom od Raske dvorskim grada Budimskog, Ladislavom Daraghazom, Adamom Licka, i Franjom Maroča sud deržao, i dosudio, da su potrěbovanja biškupova nevaljana, uslěd česa mu zapovědi, da spomenutu Katu gospoju od svih cerkvenih pedepsah odreši, i da od plemenitih dohodakah desetinu tražiti nesmie: u ostalom ako se u svojem pravu vidi uvrědjena, ostaje mu prosto u dojdućem saboru tu stvar stališem predstaviti.

G. I. 1498. Vladislav kralj je svoje zapovědi i odredjenja uprav na kraljestvo Slavonie ravno, na bana, kao što je prie bio običaj. Ovako Kerčelić iz pismenospravah kraljestva Slavonie napervo donosi zapověd kralja g. 1498 na kraljestvo Slavonie ravnanu, po kojoj zapoveda, da po običaju već od starih vrěmenah uvědenom, u vrěme izručenja službe svakoga bana prabilježnik pečat banski povlastni pred skupštinu plemenitih kraljestva Slavonie donesti mora, i da se pred svimi mora iz] jedne strane, za prěprečiti sve prevare proséći i okvariti: jer Ivan Karotna, koj je bio prabilježnik kraljestva Slavonie u vrěme Ladislava Kaniža bana, kada je bila bania od njega uzeta, pečat njegov povlastni kod sebe je zaderžao tiam do smerti svoje, i poslě smerti njegove nije se znalo, kuda je dopao: zato je zapovědio Vladislav kralj; da sva pismenoglasja, za prěprečiti svaku prevaru, koja god su s pečatjom Ladislava Kaniža bana popečatjena, moraju se u bližnjih osminah sudbe-

Digitized by Google

nih novim povlastitim pečatom banskim Jurja Kaniža bana zapečatiti, zatim uzrok pervašnjega pečata banskoga pripisati. Mloga druga još odredjenja Vladislava kralja gledeć na kraljestvo Slavonie Kerčelić spominja na god. 1498. kanoti 1.) dao je odredjenje, u kom se zabranjuje tridesetnikom ili maltarom, da nesmiju maltu brati od stvarih, koje plemeniti kraljestva Slavonie za svoju potrěbu, ili za kuće ili obitelji svoje nakinčenje kupuju; 2.) odredjenje na plemiće od Slavonie, da neteraše tergovce s prekorednom maltom i daćom; 3.) odredjenje, da nijedan od plemenitih kraljestva Slavonie nesmije brez očitog i slobodnog dopuštenja sve skupštine stališah Slavonie, malte i daće podizati pod pedepsom plaće 160 fl. Ova ista pedepsa plaće je za one odredjena, koji malte i daće brez znanja i dopuštenja stališah podignute nebi hotěli ukinuti. Ovu vlast malte podizati i dopuštati imali su u pervo doba bani: u vrěme pako Vladislava sva skupština kraljestva. Kerčelić piše da je štio članke, koje je skupština kraljestva poradi malte izdala. 4.) Odredjenje, u kojem Vladislav kralj veli, da budući u Slavonii tri kaptola: Zagrebački, Požežki i Začesanski: četverti Bosanski nikakove vlasti (*executio*) ili pověrovanja (*fidei dignitas*) imati nemore, premda je ove godine u saboru deržanom u Budimu u 12. članku odredjeno, da ju more imati. Odredjeno je u saboru ove godine poradi vojnice: da arcibiskup Oštrogonski i Jagerski dva banderia, svakoga od 400 konjanikah, ostali pako biskupi jedan banderium, ili pol polag dohodakah i imanja na vojnicu dati moraju. Kralj 1,000 konjanikah, pod barjakom; despot od Serbie od imanjah svojih 1,000, vojvoda Erdeljski, ban Hervatski, knez Sikulah i knez Temeški, svaki 800: ostali velikaši, koji više, koji manje proti nepriatelju konjanikah izvesti moraju. Ovako Praj.

G. I. 1499. Vladislav kralj dao je odredjenja na kraljestvo Slavonie: 1.) da Stěpan i Jure Kastelanfi, zatim Nikola Sentlelek, koji su poradi nevěrnosti imanja svoja izgubili, proti dobitnikom njihovim pred banom pravdu podignuti mogu, i slobodno njim je na dvor kraljevski pravdu prinčti: 2.) da daće mardurinalske i obećanu kralju pomoć u novcih u jedan rok izplate: i da se obećana plaća na one takodjer plemiće preteže, koji su preko Save (Vidiš štioče, da su i krajine preko Save spadale na kraljestvo Slavonie; što je bilo prie Hervatsko i Dalmatinsko kraljestvo, to se je u vrěme Vladislava II. kraljestvo Slavonie zvalo). Nadalje odredio je, da u pobira-

Digitized by Google

nju kraljevske daće, pokraj kraljevskoga čověka jedan takodjer banski službenovlastnik biti mora. 3.) Što se vojnice dotiče, slědeći prepis je dao: da od 33 kmeta jednoga konjanika; od 100 kmetah tri konjanika oklopnika s kopjem, lukom, s ulicami i s konjem najmanje 7 ili 8 dukatah dati moraju. Na dalje odredio je, da gospoda zemaljska u Ugarskoj stanujuća, od imanjih u Slavonii deržanih konjanike kapitanu kraljestva Slavonie izručiti moraju; zatim, da ban kapitana kraljevine Slavonske sam izabrati nemore, nego da ga sva skupština kraljestva imade izabrati. Nadalje da se novci za vojnicu od svakoga kmeta tako one gospode koja Banderium deržе, kako i one, koja Banderium nederže, iztraživati moraju; i da one novce svaki gospodin gledom na svoje vojake, koje će na vojsku voditi, za sebe zaderžati more; najposlě, da ako bi velika sila bila, svi se u osobah proti nepriatelju podići moraju. Dao je někoja druga odredjenja Vladislav gledom na cerkvene poslove, navlastito, kako se vikar Zagrebački i naměštnik Začesanski imadu zaderžavati kod sudbenih dogodjajah, od kojih Kerčelić *(Part. 3. pag 304 i 305)* spominja.

Godine iste 1419. Gjuro Kaniža bio je ban od Slavonie, kako se to vidi iz povelje Bele IV., koju je podělio junakom i vitezom iz današnje Slavonie rodjenim, Kreču Kupiši i Raku, a po Vladislavu potverdjenoj, gdi se slědeći nadpis Vladislava nahodi: „Vladislav po Božjoj milosti kralj od Ugarske, Češke, Dalmacie, Hervatske, Slavonie, Rame, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie i Bugarske; Silesie i Lucenburgski vojvoda, Markion Moravske i Lusatie.“ Ovako se doveršuje „dano po rukuh prečastnoga u Isukerstu otca gospodina Tome arcibiskupa Oštrogonskoga, dvora našega najvećega ljubljenoga i věrnoga tajnika, 16. dana měseca Svibnja g. Gosp. 1499. kraljevanje našeg u Ugarskoj 9.) Češkoj 29.“ Svědoci sú medju ostalimi biškupi i ovi podpisani: Toma Oštrogonski, Petar Koločki arcibiškupi (Zagrebačka stolica prazna), Nikola izabran Srěmski, Gavro Bosanski, Bercko Kninski, Mihailo Senjski, (Modruška stolica prazna). Medju ostalimi pako velikaši i ovi su bili podpisani: Stěpan Zapolja věkoviti knez zemlje Spiške, i Ugarski palatin; Gjuro Kaniža ban kraljevinah naših Dalmacie, Hervatske i Slavonie; Petar Tornok Mačvanski i Jakop Gerlišće Severinski bani; Blaž Raška Tavernikah, Nikola Banfi Lindvanski Vratarah; Imbro Geren, Dapiferah; Ivan Kaniža, Peharnikah; Ivan Ernest Čakovački, Agazonah Meštri.

Digitized by Google

Kerčelić *(pag. 332. Hist. Eccl.)*

Medjutim je ove iste godine bio opet za bana postavljen Ivan Korvin: kako to svědoči pismeni list Vladislava kralja, u kom oglašuje: da je on svièt svoj promênio, i opet Slavonii Ivana Korvina za bana predstavio; što se iz raznih negovih zapovědih vidi. Tako je Korvinu banu zapovědio, da sve moguće načine poprimi, i iz kraljevine razbojnike i druge zločince izkoreni, usléd toga da se sa stališi i redovi u saboru dogovori, kako bi se zločesta navada iste kmete krasti i u svoja imanja voditi, što skorie ukinula. Zatim da u kraljestva skupu način iznajdu, po kojem ona zločesta i kraljevini škodljiva navada, kmete obnoć potajno s jednoga imanja na drugo odvoditi, bi se ukinula i zaprečila: na dulje zapověda, da sudbene osmine obsluživaju, buduć sad stalnog bana imadu Ivana Korvina. Stražnji put ove godine pisao je na stališe i redove u Věrovitici skupljene kraljestva Slavonie, da obći sabor svih kraljevinah, koga je dojduće godine na dan s. Matie Apostola navěstio bio sada na dan Vodokerstja prisiljen premetnuti, budući su poklisari kralja Fracuskog, Rimskog pape i vojvode Mletačkog na njega dojti obećali. Ovaj u Věrovitici sabor bio je na s. Gjurgja deržan, od kog Praj ništa nepiše, morebit zato, što nie u Ugarskoj deržan.

G. I. 1500. na dan s. Gjurgja bio je sabor od sve Ugarske i Hervatske u Věrovitici deržan, kako Kerčelić iz kronike Hervatske svědoči. *(Part. 3. pag. 308.)* U odredjenju ovog sabora članku 4. je naredjeno, da se pravde u Slavonskom kraljestvu na dvor kraljevski uprav preteżu. U 8. pako članku je ukinuto Matie kralja odredjenje, da pod jednakim pravom bude Slavonia i Ugarska. Biaše bo odredjeno, da svoje osmine deržе polag starinske Hervatske navade, a ne kako je Matia hotio, da Slavonci iliti Hervati svoje pravde pred palatinom vode: nego da svomu se banu u takovi slučajih uteknu, koga Slavonia za naměstnika kraljevskog *(Pro-Rex)* deržі. Ako pako nebi koi bio sa sudom banskim zadovoljan, takov more kralju i nikom drugom predstavit polag starinske navade svoj sud. Ovo je bio starinki Hervatskih kraljah običaj, kog nijedan Ugarski kralj počamši od Kolomana do Matie nie se pokvariti usudio. Nu Matia kralj hotio je da se Hervatska kraljevina s Ugarskom jednako sudu palatina podloži, i to je već silom bio uveo, čim je mloge nemire u Hervatskoj uzrokovao, kako smo u njegovih dogodjajih viděli. Zato su pod Vladislavom stališi Slavonie u spomenutom saboru hotěli, da se u posebnom članku 8. očito

Digitized by Google

od svih stališah potverdi: da oni nisu dužni na nijedan sud iti, osim bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie, i ako se onde pravda koja nebi dovèršila, tako da se onda uprav na kraljevski dvor prinese, a odanle na bana za izveršiti odsudu, da se pošalje. U posebnom je pako članku za kraljestvo Slavonie Vladislav kralj u saboru spomenutom g. 1500 slědeća odredio: 1.) da se Jurju Zemteju povrate imanja, koja su pod kraljevsku komoru bila uzeta; 2.) da svi polag obće u saboru učinjene odluke novce za vojnicu položiti bez iznimke moraju. Koi bi se otezao dati, toga ban u smislu zakonah na to ima pravo siliti; 3.) dao je zapověd Ivanu Korvinu banu medju njimi, da se sědnice vodokerstne (Triuh kraljah) zbog kuge na drugi rok prenesu; podignute pako pravde da se u budućih sědnicah preduzmu; 4. Zagrebačkom i Pečuhskom kaptolu je zapovědio, da su predialiste njihovi, kano i drugih plemenitih jedne sesie na vojsku dužni ići, osimtoga, da su i od kmetah svojih vojake dati dužni; 5.) na plemiće kraljestva Slavonie dao je proglas, da zapovědjenu od 50 dinara daću u pomoć, za ovaj rok na 40 dinara pomanjšava, i zajedno zapověda; da su i dalje kunah daću davati dužni. Zatim ako bi nužda iziskivala, da bi se kakova prekoredna daća Ugarskoj navergla, to i Hervati dužni su dati; 6.) Naloženo je prabilježniku Nikoli Vojkoviću, da marljive tužbe i ugnjetenja podložnikah i jobagionah grada Atina izvidi, koja su po Andrii Butincu vlastniku kraljevskom grada Jajca učinjena, i kralju točno u pismu izjavi. — Ove su godine Turci Drač osvoili.

G. I. 1501. Dao je poziv na plemiće od Slavonie, u kom jih nagovara, da od posědovanjah svojih osim 45 dinarah, još 25, i svega skupa 70 dinarah plate. 2.) Da hranu u grad Jajce što berže pošalju, dokle ga Turci neobsědnu; jerbo su ga već pervašnje godine bili obsěli, ali su od Ivana Korvina bana bili pobijeni i protěrani. Poslě su u Požežku i Valkovaćku krajinu nasernuli, sve palili i robili, nu od istoga bana Ivana Korvina biahu dočekani, i svi izsěčeni. Ban je poslě s Hervatskom vojskom u Serbiu i u Bugarsku udario, i Vidin, Kladovu, i mloga druga mèsta popalio, mloge Turke pohvatao, još više zaplěnio i srětno se u Biograd povratio, Turke razprodao, čim se je raja, koju je doveo, kod Tise naselila. Praj ovaj dogodjaj, da se je g. 1502., na suprot Kerčelić da se je g. 1500. zbio, piše. Uslěd toga je dakle Vladislav kralj g. 1501, na plemić od Slavonie pisao, da hranu u grad Jajce dopreme, buduć da je pervašnja bila potrošena:

Digitized by Google

pametno se je pako moglo misliti, da će Turci opet na novo Jajce obsĕsti. Ove je g. 1501. Vladislav izprosio od Ludovika kralja Franceskoga Anu od Kandale, iz kraljevskoga pokolenja od Navare rodjenu, za ženu.

G. I. 1502. dana 10. Kolovoza je Ana od Kandale bila u Bĕloj Stolici za kraljicu od Ugarske krunjena, i s Vladislavom vĕnčana. G. I. 1503. dao je proglas na stališe od Slavonie, da se inostranci i brez posĕdovanjah nemogu za vice-bane izabirati, nego samo domaći, koi imanja imadu. Ove je godine Vladislav kralj s Bajazetom Turskim carom na sedam godinah mir načinio. Ove iste godine je Luka biškup Zagrebački cerkvu s. Stĕpana, koju je Osvald biškup počeo popravljati, doveršio sa dva turnja. Nu buduć za krov gradje nije imao, zato je na sva sela biškupie razpiso, da pripomognu. (Kerčelić *Part. 1. pag. 206.*)

G. I. 1504. sabor je deržan, ali u velikoj smutnji. U ovom je naredjeno, da ako bi se rat kraljestvu navĕstio, da najprie platnici kraljevski u boj idu, ako pako ovi nebudu kadri nepriatelja suzbiti, neka se arcibiskupi, biškupi i ostali duhovnici, koji za plaću vojsku deržе i desetinu beru, kralju sa svojimi šerezi u pomoć pozovu: ako li i ova za nepriatelja suzbiti nebi dosta bila moguća: onda da baroni i ostali svi plemići, oružje pograbe. „Jeli ovo pametno naredjeno bilo, svaki zdravoga razuma neka sudi. Hotĕli su velikaši sebe čuvati, pak da nje kralj i biškupi brane, a oni samo da zapovĕdaju, i prepise prave, ali kad nepriatelj udari u kraljevinu, on nepazi na prepise, on nepazi koja su sela i imanja kraljevska, koja li biškupah ili velikašah i plemićah, već on sva robi i pali. Ovo jim je pokazao Soliman pod Ludovikom kraljem, kakoćemo viděti. Od ovuda je veliki nemir u Hervatskoj postao tako, da je Vladislav kralj svoga povĕrovanoga osobnika Nikolu Zekelj na stališe kraljestva Slavonie poslao: nu ove nemire Kerčelić neizpisuje. Iste je g. 1504. Ivan Korvin, ban i vojvoda Hervatski umro dana 12. Listopada, u Lĕpoglavi je sahranjen; gdĕ njegov napis nad grobom ovako glasi: „Godine Gospodina 1504. dana 12. Listopada ob jedanaestoj uri obnoć stražnje dane Ivan Korvin je doveršio, izza kako je zapovĕdio, da mu se telo u samostanu Lepoglavskom sahrani.“ — Slĕdeće je godine sin njegov Kristof još dĕčačić umro. S ovim se je pokolenje slavnog i neumerlog Sibinjanin-Janka inače Hunjada dokončalo, koje su rĕtki cĕniti znali. Koliko je ova obitelj prudila domovini, to će svaki znati, koi je sve dogadjaje brez pristranosti promotrio. Udova Ivana

Digitized by Google

Korvina vojvode, po imenu Beatrica, rodjena Frankopan s privoljenjem kralja udala se je za Jurja Markiona Brandeburgskog. On je bio knez od Celja, Zagorja i Ortenburga, poslě je prodao sva imanja, koja je u Slavonii, to jest Hervatskoj imao. Poslě smerti Ivana vojvode i bana od sve Slavonie Vladislav kralj imenovao je bane: Andriu Bota i Frauju Balašu Gjarmatskoga. Ali u Križevcih'u saboru stališi i plemići Slavonie nisu hotěli Balašu za bana spoznati, jerbo nije imao imanja niti posědovanja u Slavonii; zato je kralj na město Balaše imenovao Marka Mišljenovića, koi je bio čuvar i poglavica grada Budimskoga. G. 1505. bio je sabor na polju Rakoš kod Pešte, u kom su se svi stališi i redovi tako Ugarske, kako i Slavonske ili Hervatske kraljevine zakleli, da neće u dogodjaju, ako kralj brez odvětka umre, nijednog inostranca, već jednog vrědnoga od domaćih za kralja svoga izabrati, nu ako bi se koj od stranskih kraljevah silom za kralja nametnuti hotio, tako se svi i svaki svečano obvezuje, da će, ne samo u osobi; nego i sa svoimi podložnici podići se proti dušmanom. Ako bi pako koi inače podstupio se dělovat, imade se kao izdaica i nepriatelj domovine smatrati i kazniti, a uslěd ove pogrěške niti isti izabrani kralj da mu miloštju poděliti nemore. Ovako Kerčelić *(Part. 3. pag. 306.)* Ištvanfi *(lib. 4. pag. 33.)* Ovo je bio temelj onih kervavih bojevah poslě smerti Ludovika II. kralja po svoj Ugarskoj i Hervatskoj; kako ćemo viděti.

G. I. 1506. rodio se je 1. Lipnja Ludovik II., koi je g. I. 1508. bio za kralja krunjen u Běloj Stolici, izza kako je Vladislav stališem i redovom na město sina zakletvu položio, da će sva starinska prava neoskvernjena čuvati i braniti. G. I. 1509. pisao je knjigu na Gjurgja Kanižu bana Hervatskog s nalogom, da sva potrěbna pripravi, za boj proti Mletčanom uspěšno podići, da se Dalmacia kruni Ugarskoj opet priklopi. Ovo je najsgodnie vrěme bilo, buduć da su Rimski papa, Maksimilian cesar, kralj Francezski i drugi principi rat s Mletčani imali: da što više istog su Vladislava na boj protiva njima nagovorili. Poslě je Rimski papa š njimi mira načinio, ter tako se svaki sebi razidoše, a Dalmacia pod Mletčani ostade. Vladislav je pako iste godine u Česku s děcom otišo. (Praj na god. 1509.) Kerčelić *(Part. 3. pag. 306)*. G. I. 1510. Pisao je na svu skupštinu plemenitih od Slavonie, i njim zapovědio, da je Imbru Perena palatina i Tomu arcibiskupa Oštrgonskoga na město sebe ostavio, da kraljestvo Ugarsko ravnaju; uslěd toga da nje za naměstnike kralje-

Digitized by Google

vine spoznadu. G. I. 1511. Poslě smerti bana, Gjurgja Kaniža, postavio je za predpostavljenoga poglavicu od Hervatske Petra Berislova, inače Berislovića biškupa Oštrogonskoga. G. I. 1513. istoga je Petra Berislova imenovao za bana od sve Dalmacie, Hervatske i Slavonie. Ove iste godine je zapověd izdao, da Bolto Alapić vice-ban i Franjo od Maroče prabilježnik, dužno izveršivanje službe obave: banu je pako zapovědio, da manjeg stališa stanovnike brani protiva velikašem i mogućim, i da njim sudbenu pravdu polag prepisanog prava podari. G. 1515. budući da nisu hotěli banu stališi od Slavonie, to jest Hervatske podložni biti; poslao je svoju pověrovanu kraljevsku knjigu, u kojoj ban Berislov u ime kralja daje vlast, da smie predstavljajući kraljevsku osobu presědničtva u ovih kraljevinah u skupštinah zauzimat. — Od ovud dolazi, da se bani Hervatski *(Pro-Reges)*, iliti naměstnici kralja nazivaju. —

Ove iste god. 1515 Ištvanfi spominja; da je Erdeljski vojvoda sa 19,000 vojakah udario u Tursku protiva zapovědi Vladislava kralja; nu da se je morao natrag povratiti, i tako je mir načinjen s Selinom Turskim carom. Kerčelić iz mlogih knjigah, i iz istoga Ištvanfia drugačie veli, čim ovako piše iz Ištvanfia, da je g. I. 1514. po poklisaru Barnabi Belaju bio mir s Selinom Turskim carom na osam godinah učinjen; ali da nisu u onoj pogodbi Hervatsko kraljestvo razuměvali, već samo Panoniu, Mletčane, cesara, poljskoga kralja, i ostale kerstjanske principe; od kuda je kraljestvo Hervatsko samo za sebe ostalo. Da je pako ovo istinito, to se od onuda vidi, jer su kroz sve rečene godine, Hervati s Turci sami boj deržali. Uslěd čega su se, razljutjeni, hotěli od Ugarske krune očěpiti i Turčinu ali komu drugomu principu priklopiti, kako ćemo niže pod Ludovikom kraljem viditi. (Kerčelić *Part. 3. pag. 314.*). Sada od bojevah, koje Kerčelić *(Part. 1. pag. 312.)* godine iste 1515. opisuje, gdě veli, da je grad Jajce bio u pogibeli. Ovo se znade iz knjige bana Petra Berislova, pisane vice-banu Boltu Alapiću u ponedjelak poslě s. Matie, gdě veli da kralj zapověda što berže u Jajce hranu odpremili, i da je njemu odredjeno, da preko Save predje: zato da Alapić s vojskom kraljestva Slavonie, kako je naredjeno, za njim dojde: svaki deseti jobagion iz čitavoga kraljestva Slavonie, s lukovi, kopjem i sěkirami oboružan, sa sobom hranu da uzme na deset duna; i da se ona hrana, od koje je pervašnjih danah pisato, što najprie dopremi. Pisao je takodjer na kaptol Zagre-

Digitized by Google

bački iz istoga mésta Slobošćine, na dan s. Egidia. „Pošaljite za uzderžavanje vojske, koja u Jajce na zapověd kraljevskoga veličanstva dojti mora, dvanaest kolah s vinom, i trideset kolah žita, i ostala na hranu spadajuća, i da je ovdi u Slobošćini već na dan uzvišenja s. križa. Ja obećajem, da ništa brez novacah neću uzeti, nit ću dopustiti, da tko uzme, nego sve za priličnu plaću, kako je do sada bivalo, prodavati dopustiti ću. — Da su do Kostajnice i Hrastovice Turci doterkivali, to spominja Arki diakon Dubički u knjigi dana 20. Rujna pisanoj u Petni, rado na kaptol; gdi ovako piše: „Knjigu sam vašu, i bansku primio; prediališi neimaju konjah; něki imadu meršave, a něki šepave, hrome; da su morali iti u Hrastovicu i na věru uzimat; mermraju poradi plaće; ban je u Kostajnici s Karlovićem. Knjigonoša će vam kazati dogodjaj gosp. Urboca, koji se je š njime i još s jednim drugim bio uhvatjen.“ — Iz ovih je očito: da su Hervati sveudilj bojeve i nemire s Turci imali. Vladislav je umro g. I. 1516. dana 13. Ožujka; Ištvanfi piše; da je umro 8. Ožujka; naš Kerčelić da je 6. Ožujka; Ištvanfi ružno Vladislava izpisuje, ali po mojem sudu nepravo: jer tko bi onim odapetim i mogućim velikašem mogo doskočiti, koji su kralja hotěli brez svake jakosti imati, samo da se oni mogu veličiti.

Poglavje XXXVIII.

Od dogadjajah u Hervatskoj pod Ludovikom II. kraljem, od g. I. 1516. do g. 1526.

Ludovik II. kralj 26. od Hervatske sin Vladislava kralja, još nije deset godinah naveršio, kada je kralj postao. Kraljestvo je jako nemirno zadobio; jer kad je sabor na 24. Travnja u Budim navěstio, velikaši i plemići većom stranom su mu hotěli za upravitelja Zapolju dati, ali strana pametnia, navlastito pako poklisari Poljskoga kralja i cesara Rimskoga ovu su stvar na drugi sabor preneli. Za sada su mu samo s privoljenjem velikašah dali tutore, od strane cesara i Sigismuda Poljskoga kralja, koji da ga odhrane, i na njeg brigu imaju: Jurja markiona Brandenburgskoga i Ivana Bornemisu: pod nazorničtvom

Digitized by Google

kardinala arcibiškupa Oštrogonškog. Nije moja odluka: da ja sve dogadjaje popišem; koji su se u kraljestvu Ugarskom dogodili, zato od ovih presečam, i prelazim na Hervatsku, Dalmaciu i Slavoniu, kojih sam si dogodovštinu napervo uzeo pisat.

G. I. 1517. dao je Ludovik kralj zapověd na kaptol Zagrebački iz Budima na dan s. Tome; da vojsku svoju što berže k banu Hervatskom pram Izdcnezu pošalju: zašto bo velike pogibeli krajinam kraljestva prěte, navlastito pako na Jajce, koi je već u poslědjnoj pogibeli, poradi pomanjkanja hrane i vojske. (Vidiš štioče, da sve jedno kraljestvo razuměva kralj Ludovik, Slavoniu, Hervatsku, Dalmaciu i Bosnu, jer je Jajce u Bosni). Iste je godine ban Berislov biškup Vesprimski pisao Zrinjskomu inače Šubiću, ali ga neimenuje, ovako: „U nedělju medju osminom Brašančeva (*Theophoriæ*) dokončali su ovdi preda mnom Nikola Šubić Zrinjski i Franjo Berislov Dobolski knezovi, da će oni po volji svojeg veličanstva, za obrambu ove najsiromašnije domovine u svih městih, gde se bude potrěbito vidělo, straže deržati, i vi takodjer radi imanjah vaših, koja pokraj Save i s ove strane imate, to isto uradite, i tako sjedinjeni nedajmo da domovina iz nemarnosti i lěnosti naše zlo propane.“ — Iste je godine Andria Urboc diakon iz Siska u ponedjeljak poslě s. Anne pisao na kaptol slědeća: — „Kako ste naručili, olovo poslao sam, drugu polovicu sam za tabor naš ovdje zaderžao. Ban nije u ovih stranah. Poslao sam bio u Petnu slugu moga, da vidi, kako se poslovi tamo obavljaju; koi povrativši se u subotu u šumi kaptolskoj, na putu Sisačkom, jako je s kopjem i sabljami od pet konjikah bio ranjen; ali je opet utekao. Sada je došo hiteči konjanik slobodnjak od Petne, kazajuči; da ako u Zoru u jutro u Petnu nedojdem, i dobru uredbu nenačinim, da će svi porobljeni biti. Iti ću noćas, i ako budem mogao što u red metnuti i dobra učiniti učinit ću.“ Ove je iste godine, kako i Praj spominja, Jajce grad bio od Turakah strašno obsědjen, ali po junačtvu bana Berislova, i Nikole Šubića, bio je občuvan, tako da su Turci razbijeni i protěrani. — G. I. 1518. sabor je u Baču deržan, na koi je malo velikašah i plemenitih došlo; u njem je što su već u pervašnjih tražili, Zapolja za tutora kralja Ludovika izabran. Ovako je dostojanstvo kralja i sva vlast ostalih tutorah bila pomanjšana. Što se grada Jajca tiče, bilo je dokončano, da se hrana, vojska i ostala potrěbita u grad imadu poslati: banu Berislavu, biškupu

Digitized by Google

Vesprimskom bilo je zapovědjeno, da brigu na ova imade. Nu ban se je kralju gorko tužio, da je on do sada ova sva věrno obslužavao, ali da do sada nikakova pomoć od Ugarske dana nije; i zato budući da su Turci sve naokolo osvoili; veoma je mučno u Jajce dojti. Nu da on će sréču pokušat, akomu za rukom nepodje, da njemu neprepiše nego Magjarom, koji Hervatskoj nikakove pomoći neće da pruže; nego ju puste da padne.

G. I. 1519. došao je poklisar Turskoga cara Selima po imenu Kamal u Budim, i mir kog je Belaj poklisar Vladislavov s Turskim carom bio načinio, na tri je godine utvrdjen; ali ni sada nikakove spomene nebiaše od Hervatske i Slavonie. Vidivši se ovih kraljevinah stališi i redovi od Magjarah zanemarene, i pogibeli propastnoj izvržene, odluče, da se komu drugom kralju makar baš i Turčinu priklope, samo da žudjeni mir jedanput zadobiu; uslěd toga deržali su sabor, u kojem je Berislov ban predsědnik bio. On, budući da je skupa i biškup Vesprimski bio, nagovaro je stališe i redove, da se najprie kano kerstjani pod obrambu pape Rimskoga predadu, na što su i privolili. Za ovaj posao bio je odabran Toma Niger, biškup iz Dalmacie, nezna se koje cerkve, nu to se pověrovano znade iz knjige Rimske, u kojoj su poslovi Konsistoria Rimskoga popisani gdě se sledeća nahode: — „God. 1519. dana 12. Prosinca, štijena je knjiga bana od Dalmacie i Hervatske pověrovana, osobi Tome Nigra: koj uveden jest u Consistor sveti u ime istoga bana, knezovah i plemićah istih kraljevinah. Kazo je, da su spomenute kraljevine pripravne predati se Turkom, i da su poslali poklisare svoje kralju Ugarskom, koi će kralju očito kazati; da njemu više podložni biti neće: zašto bo je s Turci mir načinio, ali nikakove uspomene od Hervatah u pogodbah nije metnuo.“ — Praj piše, da je Dalmacia i Hervatska u onih pogodbah bila zaključena; ali *Consistorium* Rimski valja da nelaže: jer bo kada je s. otac papa spomenutoga poklisara odpustio, dao mu je odluku, da će on sverhu toga kralju Ugarskom pisati, da neka on sam providi, i kraljevine Dalmatinsku i Hervatsku ili sam pod krilo i obrambu uzme; ili barem neka dopusti, da pod kojeg kerstjanskog kralja, ili svoje svetosti krilom i obrambom biti mogu.“ — Što je Rimski papa Ludoviku kralju piso, to se neznade; to je samo istina, da Ludovik kralj Hervatske nije hotio odpustiti; polag svega pako toga u saborih ugarski ništa stalnog nije za ove kraljevine odredjeno, i što je odredjeno nije izpunjeno.

Digitized by Google

G. I. 1520. Petar Beri s l o v glasoviti ban od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, vitez nepreobladani, koi je toliko godinah Hervatsku sam s Hervati branio, i uvěk Turke razbio i protěro, s vitezovi je Hervatskimi kod potoka Korenice iz nenada u zasćde Turske pao i dično poginuo. Ove iste godine 21. Rujna umro je Selim car Turski; na město njegovo posto je Soliman. Ovaj je poslao Berghama svoga poklisara k Ludoviku kralju, da izvidi, što kralj Ludovik poradi mira produljenja misli. Buduć da se je pako Ludovik baš u ono vrěme sa ženidbom s Mariom, sestrom Ferdinanda vojvode Austrianskoga, i opet ženidbom Ferdinanda sa sestrom svojom Anom zabavljao; poklisara Solimanova kod sebe dulje zaderža i odgovora mu nehtěde dati. Našto ljut Soliman car Turski, da poklisara njegovog tako dugo u Budimu derži, sakupi vojsku, i g. I. 1521. u Serbiu dojde; paši od Rumelie zapovědi, da Šabac obsědne, koi je takodjer na pervi juriš predobio; sam pako Soliman vojsku k Biogradu dovede i obsědne ga. Ovo čujući Ludovik kralj, dao je Berghama Turskoga poklisara ubiti; kano da je on tomu bio kriv. Na ovo su Ugri počeli oružje grabiti, ali dokle su se oni po običaju svomu u tabor kod Tolne kupili, zatoga Soliman car ili po izdajstvu Hedervara i Mihaila Mora, koi su bili poglavice grada, ili po sili Biograd osvoji. Spominja Turska kronika, da je u to vrěme Soliman mloge gradove i města porobio. U Hervatskoj su pako, utorak pred narodjenjem b. D. Marie Turci velika zla počinili medju Kupom i Savom kod Želin-grada, i 5,000 dušah u robstvo odpratili. — G. I. 1522. U saboru u Budimu daržanom, postavio je Ludovik kralj stališem napervo: da se Hervati tuže na njega, da ih je sa svim ostavio, i da su oni pripravni ili se Turčinu predati ili kojem drugom kralju. Věće je daržano i odredjeno: da se poklisari k Ferdinandu principu pošalju. Vrědno je iste rěči Ištvanfove popisati, da se bolje stvar razumije, koje je on *(Lib. 7. pag. 63)* pobilježio. Za vojsku skupiti, i za bojne stvari uredno opravljati, i poradi ostalih potrěbah věća su daržana, i odredjeno je, da se k Ferdinandu principu, Marie kraljice bratu poklisari pošalju, koi bi u ime Ludovika od njega molili, da Ilirske krajine, koje su Turkom u susědstvu, i već někoje, kao Běograd oduzet, sa svim su pogibeli izvergnute poradi pomanjkana novacah, i jerbo daleko stoje, prilično i zgodno suzderžati se nemogu, da bi on brigu na sebe ovih pokrainah uzeo, i nje branio. Iz toga najviše uzroka, jer svoju vojsku Ferdinando u Istrii i Krajn-

Digitized by Google

skoj je imao primio je to na se i taki Senj, Klis, Krupu i Liku, Jajce i mloge druge gradove i varoše pod obrambu je primio i vojakom gradovah plaću podpuno plaćo". Ova sva izpisuje Kerčelić *(Part. 3. pag. 314.)*

Ferdinando princip i vojvoda od Austrie, kako je kraljevinu Hervatsku pod svoju obrambu primio, sve je gradove s vojskom napunio, i jednu četu od samih plemičah je načinio, koji su straže deržali zato ih je obilato plaćao. Kerčelić se iz Ištvanfia tersi izvestiti, da je Ludovik kralj Ferdinandu Hervatsku kraljevinu na uvěke kano za odvětstvo predao, ali to stajati nemore; jerbo je Ludovik kralj uvěk svoju vlast kraljevsku u Hervatskoj kraljevini zaderžo. Tako je poslě smerti bana Borislava izabrao za bana Torkvata Ivana, drugačie Karlovića, od Karlobago zvanoga, rodom iz pokolenja Frankopanah, koi je osto ban tiam do godine 1531., kako ću poslě pokazati. Dakle se po momu mnenju, ovo more kazati, da je vojvoda Austrianski Ferdinando Hervatsku kraljevinu samo za vrěme primio pod svoju obrambu, kako god i Rimski papa Dalmaciu, da ove kraljevine od Turske sile brane, ne kano vlastnici pravoredni, nego kano pomoćnici kerstjanski, zatim koliko za ovih kraljevinah uzderžanje, toliko sami za sebe; jer su ove kraljevine bile kano predzidje *(antemurale)* tako Latinske kako i Austrie, i ostalih kerstjanskih kraljevinah.

G. I. 1523. u srědu pred s. Luke svetkovinom Ludovik je kralj pisao na kaptol Zagrebački slědeća: „Petar Erded je na brěgu rěkah Save i Kupe protiva nepriateljskim silam tverdjavu sagraditi nakanio, ali kaže da kamena nema, i nas moli, da vas i biškupa opomenemo, da kamenje, koje je iz podertinah starinskog varoša Siska ostalo, i badava na zemlji leži, na ovako sagradjenje svemu kraljestvu Slavonie koristno bi dali; zato vas istinsko opominjamo; pisali smo takodjer biškupu vašemu." Od ovuda pověrovano znademo 1.) Da je Ludovik kralj svoje kraljevsko pravo i vlast u kraljestvu Slavonie zaderžo; 2.) Da se je u vrěme Ludovika još kamenje od starinskoga Siska nahodilo; 3.) da su se Turci neprestance u krajine Hervatske naterkivali. — G. I. 1524. Turci su s novimi silami na grad Jajce udarili, i obsěli ga; poradi šta je (kako Ištvanfi str. 67. kod Kerčelića piše) na Krištofa Frankopana, koi je bio veliki vitez, Ludovik kralj pisao; da obsědjenim u Jajcu gradu na pomoć ide, zato mu je velike dare obećao što je on i učinio, Turke kod Jajca razbio, raztěro, i Jajce oslobodio: poradi šta je g.

Digitized by Google

1525. bio darežljivo nadaren i proslavljen, da su ga za obranitelja kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonie nazvali. (Kerčelić *Part. 3. pag. 315.*). Ove su iste godine Ostrovicu i Peć Turci predobili, i tiam do Jastrebarske robili, i jedva su od grada Krupe protěrani. — G. I. 1525. predobili su Turci Severin u Erdelju i mloge ladje na dunavu i Savi pripravili; ovo se je godine sabor měseca Travnja na polju Rakoš pričeo i u velikoj buni dokončao. Imanja Lovre Ujlaka, koi je brez odvětka umro, morala su poleg odluke Vladislava (1494) kralju pripasti: něki velikaši svojom jogunostju tako su daleko dotěrali, da su Ivanu Zapolji pripala, ali ih se nie dugo uživao, jer su Turci g. 1525. Srěm i sva u okolo města osvoili. Ovo vidivši Magjari, u Hatvanu su deržali sabor, u kom su svu vlast kraljevsku skoršili, i u velikoj buni i običnoj neslogi godinu 1525. dokončali.

S' početkom g. I. 1526 dojde něki Turčin, imenom Pavao, koi je kralju potanko očitovo: da je bio Soliman najprie odredio vojsku od 60,000, koju je u Vlaškoj i Moldavii podigo, kroz Erdeljsku u Ugarsku uvěsti i Budim osvoiti, nu da mu je něki kazo uskok, da će to teško biti proizvesti, budući da mora dva put Dunav i jedan put Tisu broditi, nego da bi bolje bilo da upravo Savu i Dunav prebrodi, i tako s manjim troškom k Budimu dojde, što je Soliman i odobrio, i uslěd toga prošaste godine měseca Prosinca zapověd izdao, da se po svem carstvu vojska kupi. Ova su se izperva kralju Ludoviku i njegovim dvorjanikom lažljiva vidila, ali se malo poslě po porucih od Zapolje poslanih ubavěsti, da je žalibože istina, koji mu javiše, da je množtvo šajkah Beglerbeg kod Biograda skupio. Kralj čuvši ovo, pošalje berže bolje susědnim principom poklisare moleći pomoć. Medjutim uslěd savětovanja kraljice sabor se 24. Travnja otvori, u kom su Magjari poleg navadnog starog običaja u neslogi, nemiru i vikanju skupo vrěme do konca Svibnja trajali, i dulje bi se još pravdali, da ih nie prestrašio glasonoša, koi izjavi da se je Turska vojska kod Biograda utaborila, a da iz šajkah na Savi i Dunavi mostove steru. Ovaj glas svim strah u kosti utěra, nije vojske, ni oružja, ni ladje, a nesloga medju stališi i redovi. Kralj nezna što da počme. Nu Soliman nie štentao, nego medjutim grad Mitrovicu osvoji, Petrovaradin obsědne, preko Dunava predje, Futok popali, i sve što je uhvatio, pod mač okrene. Kralj Ludovik velikaše nemogavši dočekat stražnji put 20. Serpnja s malenom, cěloj Ugarskoj na věkovitu sramotu, vojskom,

Digitized by Google

koja je iz 2,500 pěsakah, 200 oklopnikah i 1,000 laganih konjanikah sastojala, i kod Tolne se utabori. Nu Turci medjutim Osěk, svake lišen pomoći osvoje i Dunav prebrode. Medjutim se je ipak do blizu 30,000 vojakah pod kraljev barjak skupilo, s kojimi je bio prisiljen proti 230,000 Turakah vojevat. Prisiljen Ludovik svoj tabor prenese k Muhaču; nu čim je došo, nove su se podigle bune. Broderić kancelar s biškupi svetovao je kralju, da vojsku na sigurnije město odvede, ili se čisto natrag potegne, dok od inih pomoć dojde, buduć da su se Batjaniu banu Hervatskomu nadali s Ilirskom vojskom, a i Krištof Frankopanović je malo prie kralju pisao, svetujuć mu, da se u boj nepušća, dok i on s svoimi vojaci neprispě. To isto je i Zapolja učinio, koi je preko 40,000 pod svojimi barjaci brojio. Buduć pako da su Turci samo dvě milje od Ugarskog tabora bili, něki naduti Magjari pričnu vikati, da ih kralj proti dušmanu vodi, i prem da su mnogi razboriti ljudi, kojim je domovine dobro na serdcu ležalo, odgovarali od toga kralja, ali badava, kada kralj viki nemirnih odoléti nije mogo, nego je vodje imenovao: Tomora arcibiškupa Kločkog i Jurja Zapolju Spiškog biškupa, koi će s vojskom upravljat. Prie boja, kad su Ludoviku kralju kacigu na glavu metnuli, problědio je, kano da je smert svoju previdio. Boj je 29. Kolovoza na dan Ivana glavoseka počet i doevršen. Ugri su se šest urah junački deržali; ali od mlovžtah obkoljeni većom stranom su izsěčeni, ostáli pohvatani, malo ih živih uteče. Kralj videći da je vojska nadjačana, hotěde u Pečuh uteći, nu kad je preko potoka prelazio, konj mu u blato propade i nemogavši na kraj izići, s kraljem se u blato zavali i ovako kralja utuši. Grěhota, smertna grěhota, da tako mlad i miran kano ovčica kralj zbog nemarnosti nesloge i zavisti moradě nemilom žertvom gorke smerti postati. Ove je iste godine samo malo prie bio kod Jajca veliki boj s Turci, kako to svědoči poklon *(donatio)* Petru Kegleviću g. 1526. malo prie poslě smerti kralja Ludovika učinjeni, koi ovako glasi: „Ludovik po božjoj milosti kralj Ugarki, Česki, itd. na znanje dajemo da verni naš, viteški Petar Keglević od Buzina dvorjanik naš laganog oružja od dětinstva svetoj kruni ove kraljevine naše, poslě nami uvěk je věrno i stalno služio, i u bojih protiva Turkom, iste kraljevine naše věkovitim dušmanom, junački vojujuć višeput takodjer rane gorke preterpio. Kojega věrnost, stalnost i krěposti vojačke stvar ista svědoči: ... I kada je Turski car u ovu našu kraljevinu s velikom vojskom

Digitized by Google

nahrupio, on je grad Jajce sebi prirodjenom Ilirskom hrabrostju obranio, i nami u dar množinu zarobljenih poslao, i nepriatelja protěro itd. (Kerčelić str. 315). U ovoj se povelji spominje da je Petar Keglević od Bužina ravnitelj Jajca grada ista svoja dobra i imanja obćem dobru zapostavio, samo da spasi grad Jajce sebi pověreni, osim inog imětka 40,000 dukatah je kvarovao. Uslěd ovog kvara polag obćanja kraljevskog dobio je on kako sponenuta povelja svědoči, grad Fejerkov s varošom na njeg spadajućim na uzdarje, da mu se u toliko u koliko je moguće kvar nadoknadi, tim više, što je svoje dobro — kano što rědki rade — obćem zapostavio. Na dalje znademo iz ove povelje za stalno, da je Ludovik kralj imao uvěk obćinsku brigu na Hervatsko kraljestvo: i da bi bio rad uvěk Hervatom pomoć dati, ali nije mogao; jer je Zapolja vojvoda od Erdelja sve rude, gdě su se novci slěvali pod svoju arendu, kako i dohodke kraljevske od varošah kraljevskih i maltih spravio bio: ako je što zapovědio, nitko ga nije hotio poslušati. Zato su se sami Hervati morali braniti, i junački su se zaisto obranili: nije dakle čudo, da su se hotěli od Ugarske oddružiti, i da ih nije Ferdinando vojvoda od Austrie i šura Ludovikov suzderžo, rado da bi se bili Turkom pridružili: jerbo su čovečanska serdca od naravi takova; da kada vide drugovah nevěrnost i zanemarenja, onda nemare, da se komu bilo bilo pridruže. — Što pako nahrupljenja Solimana Turskog cara u svoje kraljestvo Ludovik spominja, to se mora razuměti g. 1521. obsednutje Biograda, i predobitje mlogih městah po Srěmu, i po drugih okolicah današnje Slavonie, gdě su Turci velika i kervava zla počinili. Od ovud znademo, da je u ono vrěme Keglević bio poglavica iliti ban od grada Jajca, i njegovog okoliša. Ban pako Hervatske, Dalmacie i Slavonie bio je Torkvat, ili Karlović i Batjani.

Poglavje XXXIX.

Od dogadjajah u Hervatskoj od g. 1526. do smerti Ivana Zapolje 1540.

Poslě nesrětnoga boja kod Muhača, u kojem je Ludovik kralj nesrětno poginuo, neizměrna su zla u Ugar-

Digitized by Google

skoj i Hervatskoj nastala. Soliman obladalac i tlačitelj narodah, razposla svoje gladne aziatske čete na sve strane da robe, on se pako sam a Budim s jezgrom od vojske uputi. Budim i sva města medju Dunavom i Balantinom porobi, most kod Pešte na Dunavu načini i sve do Tise u vrěme od 14 danah popali. Broderić kancelar Ludovikov piše, da je u ovo katko vrěme 200,000 ljudih obojeg spola poginulo. Tako je u boju osim kralja 7 biškupah, 15 velikašah, 500 plemićah, 10,000 konjanikah i 20,000 pěšakah palo. Soliman s blagom i robjem napunjen ostavi pustu Ugarsku i poverne se u Biograd. Ivan Zapolja, čim je Soliman pete iz Ugarske izmeo, pisa kraljici Marii, da sabor na polje Rakoš navěsti, koja se je u Požun priněla bila. Nu kraljica pověri se Stěpanu Batoru palatinu, i polag njegovog savěta u Komornu sabor sazove. Zapolja vidivši da mu neide za rukom njegovo nakanenje, u Tokaj ode, i tamo množinu plemićah i velikašah pozove, od kojih je po zagovaranju Verbecia za kralja provikan. Kao kralj dojde u Budim, posadu povekša, i gradjane razbežane sazove, zatim u Bělu Stolicu dojde, i dade se krunit za kralja po Pavlu Vardaj, kog je za arcibiskupa Oštrogonskog imenovao, 11. Studenoga 1526. Kod krunjenja bio je biškup Zagrebački Simo s bratom Petrom, koji su se někako živi od Muhača kući povratili, i najdulje Zapolji věrni ostali. Ovo čuvši palatin, berže s kraljicom u Požun sabor navěsti; nu koi dan to se nezna. Na ovaj su se sabor sa svih stranah velikaši i plemići skupili, i Ferdinanda za kralja jednoglasno odabrali, Zapolju pako kao nepriatelja kraljevskog veličanstva proglasili. U ovaj je par bio Ferdinand u Českoj. Na ovaj način dva kralja zadobi Ugarska. Nu i na dvě se strane naše Ilirske krajine razděliše, koje su gorji i čemernii rat porodile; nego je Turski bio. Ferdinandovu su stranu, kao zakonitog kralja bani Karlović i Batjani s Ivanom i Nikolom Šubićem, Lukom Zekeljom, Gjurom Zlujnom, Petrom Keglevićem i knezom Franjom Blagajem slědili. Zapolji su se priklopili biškup Zagrebački Simo, Ivan Tahi prior od Vrane, Petar Martio knez od Požege, sa Krištofom Frankopanovićem. Stražnjeg je Zapolja za bana od Hervatske Slavonie i Dalmacie naimenovao, koi se je ovako, kako Kerčelić spominja, u jednom pismu u nedělju poslě osmine s. Luke g. 1526. danom pisao: Krištof Frankopan knez od Senja, Kerke i Modruša, Ivana kralja Ugarskog najveći kapetan; Dalmacie, Hervatske i Slavonie ban; županiah Šimežke i Požežke čuvar i branitelj; knez Sopronski. — Frankopa-

Digitized by Google

nović čim je za bana imenovan, skupi 3,000 konjanikah i 10,000 pěsakah, i udari na Pekria, koi je u stranah dolnje Slavonie s vojskom Ferdinandu priverženom bio. Kastele Rasinu, Guščerovec, Pakrac i Petrovinu popali i poruši, zatim se kod Križevacah utabori, i sva města kod Drave popali i osvoji. Medjutim Franjo Batjan s vojskom Ferdinandovom iz Štajerske do Varašdina dodje. Ovomu pohiti Frankopanović na susrět; nu ovaj se povuče do Ormuša natrag, ali se Frankopanović neusudi da ga slědi; nego kod Zamlake opočinu, i po nagovoru drugovah uputi se k Varašdinu. Varošani pošalju mu na susrět poklisare, koi mu izjaviše, da će mu varoš predati; nu, da u grad nikakove vlasti neimaju. Čuvao je ovo vrěme grad Pavao Kaprariа od palatina poslan: kada je indi nepozorno Frankopanović grad oblazio i promatro, bi puškenim zernom ubijen i u tabor donešen; ter kad vidi: da umrěti mora, izruči Tahiu vojsku, i tako do Martianca donešen izdahnu, i u Modruši bi sahranjen. Ovako je onaj glasoviti vojvoda, koi je toliko putah Turke pobio, po budalaštini od svoih život izgubio. Vojska se njegova poslě smerti razišla i zazběžala. Iste godine Simon biškup Zagrebački bio je pozvan od Marie kraljice udove i od palatina na sabor u Požun, ali nije hotio dojti, jerbo se je već na strani Zapoljinoj posvetio bio: mučno mu je samo bilo, što nije znao, na koju su stranu kanonici prignuti: zato im je u oči s. Martina biškupa pisao iz Začesna, da mu pošalju dva kanonika, koji druge u dostojanstvu i povlasti nadilaze, kao je Andria biškup Rosenski, i još s jednim. Kad su mu došli dva žudjeni, reče im, da je on za Zapolju, zato da se i oni k njemu pridruže. Nu ovi odgovoriše, da oni te vlasti od kaptola nemaju, zato neka ih odpusti, da će oni to kaptolu predstavit. Usliěd tog ih biškup odpusti. Oni došavši natrag stvar kaptolu predstave; nu na tri se strane razděle: jedni su bili za Ferdinanda, drugi za Zapolju, treći ni jednoj ni drugoj strani nepristanu, dok se nevidi konac. Ovo je uzrok bio, da poklisare u Požun poslali nisu, niti na kraljičin list odgovorili. Ovo je dalo povod sumnji, da su proti Ferdinandu. Dok su se ova věćala, Franjo Batjan s vojskom pride na ovu stranu Drave, i sva městа pod Ferdinandovo žezlo dovede, i kneza Nikolu Turina s više nego 1,000 vojakah pošalje, da čuva grad Zagreb. Ovaj čim u Zagreb dojde, grad utverdi, kaptolom skupa s kanoničkimi kućami popali i poruši. Medjutim bani Karlović i Batjan u Križevce sabor kraljevinah sazovu. Budući

Digitized by Google

pako da niti od strane biškupa niti kaptolu ne dojdoše poslanici, zato jednoglasno stališi i redovi odrediše, da se oružjem na njih udari. I zbilja je u Toplice, i druga kaptolska města, vojska 1527. poslana. Kaptol se u nesrětnom stališu videći, Andriu Rosonenskoga biškupa, arkidiakona Kalničkoga i prepušta b. D. M. od Zagreba, poklisara k Ferdinandu pošalje, da moli. Na ovoga molbu Ferdinando kaptol u milošću primi, i knjigu kraljevsku na bane Karlovića i Batjanina pošalje, da je kaptol Zagrebački već dužnu podložnost kralju svomu izkazao; da im indiToplice i druga města povrate, i nikakva im kvara neučine. Ova je knjiga u ponedělnik poslě s. Luke g. I. 1527. pisana. U ovo je dakle vrěme Toplica s okolišem na nju spadajućim porobljena bila, nu i Začesan i cerkva sa kaptolom Začesanskim je takodjer popaljen tako, da se poslě nigda nije mogla popraviti. Nije indi Turska sila toliko razorila, zatamanila i rasula Hervatsku, koliko su sami Hervati. Na sva se ova Simon biskup Zagrebački nije ganuo, već je svoj grad u Zagrebu utverdio, i sa svimi za boj potrebnimi obskerbio ga; za čuvara mu je Ivana Vagerovića postavio, věrnog i junačkog viteza, koi je grad biškupov junački branio, prem da ga je Turian obsio bio, i istu cerkvu iz topovah udaro i obadva turnja cerkve biškupske porušio; ali je Vagerović višeputah na vojsku Turia- iz nenada udarajuć, mloge vojake pobio, i istim varošanom Zagrebačkim mlogo kvara načinio.

Iste godine 1527. Ferdinando kralj hoti s Zapoljom prijateljski mir načiniti, ali, kad vidi, da se ne perom, već oružjem kraljestva dobivaju, ništa se više od Hervatske nebojeći, vojsku jaku podigne, i Ugarsku napusti, ter Požun i Ternavu zadobije. Na to se mnogi plemići i varoši k njemu pridruže; ondě je palatina i mloge velikaše našo, koji su ga radostno primili; od onuda idući Gjur, Komoran, Papu, Oštrogon i Višegrad zadobi, a na Dunavu ladje Zapoljine osvoji i oblada. Zapolja ovo videći, iz Budima utekne, i u Hatvan se prenese; Ferdinando zapovědi knezu Nikoli Salmu, da s vojskom Zapolju progoni, koi ga zbilja kod Tokaja stiže, š njime se pobij, i vojsku mu razbije, ter grad Tokaj za Ferdinanda predobi. Poslě toga boja su Ferdinanda još većma slědili. Ferdinando je zatim u Budimu sabor deržo, u kojem je prie u Požunu deržani sabor od svih velikašah i stališah odobrem, i svi su jednoglasno na novo Ferdinanda za svoga kralja nazvali; i otišavši u Bělustolicu dana 3. Studenoga g. 1527, po Stěpanu Podmanickom biškupu Nitranskom krunilu su ga.

Digitized by Google

Poglavje XL.

Od dogadjajah nadalje pod Ferdinandom kraljem.

Ferdinando I. sin Filipa I. sina Maksimiliana I. cesara; koi je Anu, Vladislava II. kralja Ugarskoga kćer, za zakonitu ženu imao, kralj 27. od Hervatske, g. 1. 1526. bi za kralja prozvan i 1517. dana 3. Studenoga krunjen. Mloge je i teške bojeve s Turci poradi Zapolje imao, od kojih ja odustajem, buduć daje moja naměra samo dogadjaje kraljevinah Ilirskih popisati, u koliko su pod ovim kraljem skopčane bile s Ugarskom. Godine dakle 1527., dok su Iliri sabor u Križevcih deržali, i medju sobom se tukli, Turci uhvate shodnu zgodu, i udare na Jajce, i otmu ga. Isti udes zbog plašljivog ponašanja upravitelja Andrie Radovića Bajnu Luku pohodi, da je u pepeo obernuta. Osim ovih oteše Turci Udbinju i svu Liku i Kerbavu sa svimi varoši i gradovi. Ovom se aziatskih sirovih četah Ilirskih deržavah uništenju pridruži god. 1528 i domaća stranka Zapoljina, na koje čelu biaše Simon Bakač biškup Zagrebački, Ivan Banfi, Ivan Tahi, prior od Vrane i Petar Marcio knez od Požege i Valpova, koji odrede dati pomoć Vageroviću čuvaru grada biškupovoga i varoš Zagrebački obsěsti, sto zbilja i učine. Varoš se je měsec danah hrabro branio, i zbog velikog pomanjkanja hrane, morali bi se bili predati, da na njihovu sréću nedojde Rauber Ljubljanski biškup, od Kranjske ono vrěme poglavica, sa Leonardom Pilerom. Ovo videći Zapoljci, moradoše se prama starom Križevcu povući, uplašeni da ih nadošavša četa nebi u obsědjenju zatvorila; kod Drave se utabore, i grad s. Elisabete poruše. Turian dobivši dobru zgodu, u varoš Zagreb potrěbitu hranu donese, i obsěde grad biškupov, nu nije mu mogao naudit; jer se je Vagerović dobro děržo, i nekoliko puah iz grada napadanja na Turiana činio s takovim uspěhom, da je Turian mnogo izgubio. — Vagerović vidivši, da će se i najposlě zbog pomanjkanja praha morat predati, ako mu biškup pomoć nepošalje; zato potajno pošalje jednog popa s pismom biškupu, koi se je većom stranom u Ivaniću bavio, da mu kaže, što će se dogoditi, ako mu berzu pomoć nebude poslao. Biškup razuměvši iz lista stanje grada, odpisa běrže Vageroviću, i obeća, da će mu do mala sve poslati, štogod ište, samo neka se kao i do sadà hrabro i junački děrži. Vagerović, kada razumi što mu biškup piše (budući se isti

Digitized by Google

pop s odgovorom srětno povèrnuo, dade na veselje iz topovah pucat, obznanjujuć gradjanom, da će im skòro žudjena pomoć prispět, koja će ih od propasti osloboditi. — Ova čuvši Turian slabo je na grad udaro, tim više jer su kanonici molbu k Ferdinandu upravili moleći, da bi oprostio stolnoj cerkvi, koju su blaženi kralji podigli, i da je nedade porušit, prem da se je biškup sramotno od kralja odcěpio. — Ferdinando něšto na molbe kaptola, něšto zbog dolazećeg Turčina zapovědi Turianu, da od obsědjenja odustane, i vojsku svoju u red postavi, da na pervi glas kraljevski u pomoć pohitrit more, jer se čuje, da je Soliman na Beč nakanio ići. Na ovaj su način prestali u Zagrebu g. 1529. bojevi domaći, koi su mnogu majku, mnogog babajka, bratca i seku gorko razžalostili i u cerno uvili. Ěto moj štioče! što domaći rati nedonesoše, da je rod proti rodu, sin proti otcu, Slavo-Ilir proti bratu Iliru s mačem u ruci stojao, i tražio svaku moguću sgodu, da ga skonča. Ah neslogo! Nu pravo veli naša ilirska poslovica: „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari.“ — Koliko je razsutje, kolika su zla u ovom domaćem ratu po Hervatskom kraljestvu učinjena, to nije moguće izkazati! Tko bi znao kazati sva sela, města, dvorove i gradove koji su onda porušeni, popaljeni i razoreni. Naš Kerčelić nam je gori pisana ostavio, ali kolika su još ostala, koja on popisao nije? Zaisto u samom Zagrebu kolika su zla učinjena! Tako su sva sela i imanja ne samo biškupova i kaptola okolo Zagreba ležeća, nego i gornjeg varoša porobljena i u prah i pepeo obratjena. Od kanoničkih kućah i kaptolskog zida ništa i negovorim, kojim se je tako rekuć i trag zatro bio. Oba su tornja na stolnoj cerkvi porušena. Cerkve s. Antuna, s. Nikole i s. Martina, koiuh se sada ni město, gdě su sagradjene bile, nezna; kuća sirotah i mnoge druge veće zgrade postaše šaka pepela. Samostan Dominikanah, kog je Matia kralj iz laške ulice u gornji varoš prenio, bi odpuštjen, i u njeg se vojaci nastaniše, te tako se otci Dominikani nigda više unj nepovratiše. Nu na město njih dojdoše braća Isusova (*Jesuitæ*), i nastaniše se, gdi je sadašnja cerkva s. Katarine. Monaki reda s. Franje takodjer izmakoše se ovom burnom vrěmenu. Medjutim teško da su prie ondě svoj samostan imali, gdi je sada. Iz navedenih samo mimogred, štioče, moreš vidět, da je domaći rat triput gorji i čemernii, negoli stranog nepriatelja, dapače i istog nevěrnog i sirovog Turčina. —

G. l. 1529. sultan Soliman pozvan od Zapolje

Digitized by Google

s strašnom vojskom u Ugarsku dojde, i na polju Muhačkom s vojskom stade. Zapolja ga tude poseti, i potištenim duhom oljubiga u ruku, preporučujući se pod njegovo nevěrno i razbojničko krilo. Soliman sebi prirodjenom lukavostju svu moguću obeća mu obrambu i zaštitu proti pravoslědnom kralju Ferdinandu. Dok se je Zapolja u taboru Turskom bavio, Petar Perenji, vidivši veliku pogibel, koja kraljestvu prěti, uze krunu s drugimi dragocěnimi, koja na kraljestvo spadaju, pohiti, da iz Budima izmakne, i od kervoločnog Turčina spasi. Nu nepojde mu ovo toli važno poduzetje za rukom; jer upade iznenada biškupu Pečuhskom Serenčeniu u ruke, koi ga sa ženom i děcom u tabor Solimanu dade odvesti. Soliman i nenadajući se tolikoj sréći, radostno primi krunu i dragocěnosti, zatim digne svoj tabor i s vojskom se uputi prama Budimu. Došavši tamo obsědne ga: dali bi ga bio kada pridobio? Veliko je pitanje, da nisu Nadašdovi vojaci, koji su bili odredjeni braniti Budim, na svog vodju navalili, da grad predade. Ovaj nemogavši razuzdanim vojakom suprotstati, prisiljen bi sramotno grad Turčinu izručiti, jer su ga svezanog Zapolji, predali. Bez svake dvojbe morala je ova posada biti podmitjena, jer inače nemoguće je, da bi se prem da množine Turakah u toli jakom i tako rekuć nepredobitnom gradu bojati morali, tim manje, što je Ferdinandova vojska na oprezu gotova stojala. Po predobitju grada Zapolja Nadaždia izpusti, a Soliman izručivši Budim Zapolji, uputi se proti Beču. Uzput Višegrad, Oštrogon, Jaurin i Ovar predobije, i Beču se približi. Nu ovdě bude od Filipa Rajne palatina, i Nikole Šalbia junački dočekan, i několiko putah pošteno suzbijen da se je s velikom štetom natrag u Budim vratiti morao. — Došavši u Budim, Zapolju za svog dvorjanika i kralja od Ugarske imenuje. Ovom mu prilikrunu s inimi kraljevskimi nakiti izruči, da se kao zakoniti kralj od Ugarske kruniti more. Kada je sva u red spravio, i veliki dio svoje vojske na pomoć Soliman Zapolji ostavio, napunjen blagom i bogatstvom ugarskim sa 60,000 robovah se u Tursku povrati.

Kralj Ferdinando čim se je Soliman u Tursku odpravio, sva moguća poprimi, da Hervatsku spasi. Usléd toga Ivanu Kačianeru verhovnom kapetanu od Štajerske, Krajnske i Koruške naloži, da što veću vojsku u ovih krajinah podigne, i Hervatskoj na pomoć priteče. Ovom mu prilikom svu izruči vlast nad ovom kraljevinom. Što se je pako u Hervatskoj g. 1529, 1530. i 1531. radilo,

Digitized by Google

nijedan pisac nespomiņje. Koi je uzrok i zašto? to neka sam bog znade. Ili morebit — što nije ni mislit — kroz tečaj ovih godinah se ništa takvog pripetilo nije, što bi vrědno bilo, da se potomstvu zabilježi i ostavi. Čudim se, da Kerčelić kao domaći pisac ništa nespominje. Medjutim da se ova praznina izpuni, neće biti suviše, ako se někoji listovi od velikašah Hervatskih Kacianeru pisanih pobilježe, koje je Riter u Ljubljanski Arkiv brižljivo spravio. Iz njih mnoga na ove kraljevine spadajuća věrodostojno saznati moremo. Nu prie nego ove listove navedem, koje i Kerčelić imade u svojoj dogodovštini, navesti moram list, kog sam štio, iz kojeg je očito, da je g. 1514. Franjo Hedervar, kog je Vladislav Egervari banom nazivao, grad i varoš Požegu s Cernikom, Pakracom i svimi městi na knežiu Požežku spadajućimi (knežia Požeška osim današnje Požeške županie imala je i svu današnju Gradišku narodno-ilirsku Regimentu) prodao Franji Dežefiu. Ovu pogodbu je sam kralj Vladislav g. 1514. u nedělju poslě svetkovine b. Šimuna i Jude potverdio. Franjo dakle Dežefi kao pravi vlastnik, iste godine u petak poslě sviuh svetih, bi svečano u grad i varoš i po tom u svu knežiu uveden. — Ova pogodba se nesudara s onimi rěčmi, koje sam malo više naveo, gdě se veli, da je g. 1527. Petar Mauricio knez od Požege i Valpova sa Simunom biškupom na Zapoljinu stranu prešo. Je li ovaj Mauricio bio iz plemena Dežefia, ili je samo naslov vodio, nezna se za stalno; nu to je stalno iz věrodostojnih dokazah, da je stražnji knez od Požege bio Dežefi; buduć da su Turci malo poslě ne samo Požegu i svu knežiu, nego i svu Slavoniu zarobili. U ostalom što se moga mnenja tiče, morao je Mauricio samo naslov nositi kneza od Požege, jer inače nebi se mogla spomenuta pogodba učinit.

Slěde spomenuti listori.

1.) List Kralja Ferdinanda s nadpisom „Plemenitomu i věrnom nami ljubljenom Nikoli Rauberu baronu, kapitanu našem u Těrstu itd.

Ferdinando po božjoj milosti kralj Ugarski, Češki itd. odvětak Španjolske, veliki vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie itd., Markion Moravie itd., knez od Tirola itd. cesarski najveći naměstnik plemeniti, ljubljeni i věrni. Tužba je došla na nas od strane poštovanoga Šimuna biškupa Modruškoga: da su njemu dohodki pervašnjih godinah, i desetine cerkve njegove sustavljene. Uslěd

Digitized by Google

toga se je pravično s molbom k nam utekao, da bi mu se u toj struci što skorie pomoć pružila, i navadni dohodki podělili. Za to vam nalažemo, da mu se ništa neuskrati, nego sve u podpunoj měri poděli, osim jedino kako smo već prie naredili, da žita iz domovine izvažat nesmie; nego ako hoće, tako more takovo u domovini prodati itd. Dano u Budimu dana 16. Serpnja godine Gospodina 1529. kraljevanja našeg tretje. Ferdinando s. r. (*m. p.*) — Iz ovog se lista znade 1.) da je još za Ferdinanda Modruški iliti Kerbavski biškup bio i svoju vlastitu stolicu imao, premda mu je modruška već g. 1493. od Turakah razorena. Krištofor bo biškup onoga vrěmena pobeže iste godine iz Modruše u Novi u Vinodol, i ondě kao u městu svoje biškupie napravi sebi novu stolicu; a kapitul modruški razděli na tri kolegia, t. j. u Novi, Bribir i Bakar. Krištofor umre u Novom god. 1499., a ovi Šimun, od koga kralj piše, bio mu je naslědnik, koi je něko vrěme od straha Turskoga stanovao u Rěci, koja za onda nije ni spadala na onu biškupiu. Sad je ova biškupia sa senjskom sjedinjena 2.) da je pod Ferdinandom zakon taj izdan, da se u inostrane kraljevine žito pod nijednu cěnu prodavati nesmie; kanoti na primer Turkom, Mletčanom, Latinom, itd. a u Kranjsku, Štajersku, Hervatsku i Dalmaciu slobodno; ove bo krajine Ferdinando razuměva pod rěčmi „u domovini slobodno smije prodavat", buduć da su ove pod njegovu vlast spadale.

2.) *List* Ferdinanda kralja kao odgovor na poslanicu biškupa Kninskoga. Nadpis: Poštovanomu i nami toli prignutom i ljubljenom biškupu Kninskom, opatu Topuskom i věćniku našem. — Unutra.

Ferdinando po Božjoj milosti kralj od Ugarske i Češke, Dalmacie itd. Poštovani, prignuti i ljubljeni! Primili smo vaš list dana u oči blaženog Matie apostola pisani, iz koga smo potanko razuměli, koja su u najnovie vrěme u naših kraljevinah po neprestanih turskih napadanjih učinjena. U istom ste listu pokorno molili, da vam obznanimo, jesmo li naumili što u ime kraljevinah Ilirskih poduzeti. Uslěd pravične vaše molbe izvěstjujemo vas i obsěguravamo, da se za ništa toliko nebrinemo i tako otčinski nestaramo, neg da pod našim krilom sklonjene kraljevine srětne vidimo i činimo, te da kraljestvo naše Ugarsko sa združenimi kraljevinami od tlačenja oslobodimo. Uslěd toga smo zapovědili pokraj inah naših Štajerske, Krajnske, Koruške i Tirolske ravniteteljem, da što bèrže vojnike skupe, i s toli žudjenom po-

Digitized by Google

moćju potlačenim od Turakah podajnikom da u pomoć priskoče. Ove je vojne verhovni upravitelj ljubljeni Ivan Kacianer, hrabri vitez, koi će do skora dojti, i vam i vašim zemljakom od nepriatelja kerstjanstva toli tlačenim u ime će moje pripomoći, gorke muke olakšati, i u buduće od sličnih napadanjah junački vas i vaših braniti. Carsko će pako veličanstvo skoro u němačku dojti, i nami potrěbitu pomoć pružiti, dočim će nam toli vězbane i hrabre Španjolske pěšačke čete poslati, s kojimi ćemo naše vojake sdružit, i tako u koliko moguće bude, zbog kratkoće vrěmena hoćemo ne samo kraljestvu Ugarskom, nego i sjedinjenim Ilirskim kraljevinam pripomoći, i varoše otete u našu vlast staviti. Tèrsimo se nadalje, da od svetog otca pape, i drugih Němačkih principah někoje čete dobijemo. Usled toga smo naumili poći na carski sabor, koi će se měseca Travnja obderžavati, u Augusti, da se tamo s carskim veličanstvom i němačkimi knezovi posavětujemo o sreći i blagostanju naših, makar gdi stanujućih narodah. itd. Dano u našem gradu Pragu 17. Ožujka g. 1530. kraljevanja našeg četvartom. Ferdinando s. r.— Iz ovog lista pověrovano se znade, da je Ivan Kacianer bio imenovan ne samo u Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj, nego i u svoj Hervatskoj i današnjoj Slavonii za verhovnog bojnog upravitelja i kapetana, i to s početkom g. 1530. 2.) da je Kacianer bio čověk bez savěsti i pravog kertsjanskog duha, jer obećane pomoći polag zapovědi kraljevske nije u nuždi slao u Hervatsku i Slavoniu, kako ćemo niže vidět. Zatim 3.) da se je Ferdinando otčinski za ilirske kraljevine brinio, dočim je od svih knezovah pomoć marljivo iztraživo.

Tri lista Šimuna biškupa Modruškoga na Kacianera.

1.) List. Presvětlomu gospodinu Ivanu Kacianeru kapitanu u Ljubljani, najvrědniemu konjaniku itd. Presvětli gospodine. Pozdravljenje i preporučenje. Moram moliti za siromašne i obtěrašene; zato vas molim presvětli i premili molbu ubogog i nuždi desećeg se siromašnog čoveka, te ako — kako kažete — ljubite pravicu, dajte da se s tolikimi tlačenji i troškovi, koim zadovoljiti sile mi nedopuštaju, neizveržuje puk. Po tom će presvětlo vaše gospodstvo kod boga i ljudih veliku zadužbinu učiniti. S ovim se utičem u vašeg presvětlog gospodstva milost. Iz Selinah u oči s. Vida 1530.

2.) List istog biškupa. Nadpis kao i u pervom. Budući pako, da se čitav list na stališ naše domovine ne-

Digitized by Google

pretcže, zato samo ona, koja u naše dogodjaje upliv imadu, u slici jednog izcèrpa čitateljem stavljam. Médju ostalimi ovako u tom listu veli: „Istina, da vam je nepoznato; nu tim se bolje vaš brat Ljubljanski biškup sećati može, koi mi je na ruku bio kod kralja, kad sam uslèd mojih dohodakah kralju pisao. Koi mi s previšnjom odlukom odredì, da mi se svi dohodci daju. — Služio sam vèrno pervašnjim kraljem, pripravan sam i ovomu, koliko mi sile dopuštaju: samo izvolite presvètli gospodine zapovèdit. Nu u Vinodolu sada stanovat nemogu zbog neprestanih turskih nasèrtanjah, od kojih teško živ glavu iznesoh, i sada u Rèci stanujem. Uslèd toga molim ponizno, obratite vaše oko i na mene, i moj puk. Iz Rèke (Fiume), dana 18. Listopada 1530.

3.) *List* istog biškupa — Nadpis kao i u pervom. Velikodični gospodine, pozdravljenje i preporučanje. Posli kako je prejasni kralj naš premilostivi gospodin primio u ruke imanja ovog biškupata moga: pisao je velikodičnomu Nikoli Rauberu, i svim službenim vlastnikom u Vinodolu, da dohodke moje čitave i neoskvernjene meni odpuštaju. Koje knjige prepis poradi berzoga odhodka ovoga glasonoše poslati sada nisam mogo vašoj velikodičnosti, ali vidio je nju gospodin Gavro Kraicer, predpostavljeni ovoga imanja; vidili su ju takodjer i drugi svi istoga imanja službenici. Nu jedan izmedju njih, Franjo Veslarić ravnitelj grada Bribira, usudi se oteti od mene proti kraljevskog veličanstva zapovèdi, jedan sud vina itd. „Iz Rèke na dan s. Andrie 1530“ Iz ova tri lista Šimuna biškupa Modruškoga vidi se, da je 1.) Kacianer narod strašno s prekoredno daćom gnjeo, i mnoga, koja ga neidu, od Ilirah iztraživo. 2.) Da su Turci Vinodol porobili ove godine, što nijedan dogodopisac nespominje, i da je biškup odatle teško živ utekao. Dakle su Turci u većem broju dojti morali, i svu okolicu porobiti. 3.) Da su Kacianerovi ljudi nesamo narod, nego i biškupa globili, kako se sam biškup tuži proti Franji Veslariću, koi je razbojnički u njegov podrum došao, i sud vina na silu odnio. Odkud slèdi, da ničije dobro nije bilo sigurno kod razuzdanog poglavarstva, koje je gorje globilo nego li Turci.

Tri lista Andrie biškupa Kninskoga.

Nadpis. Izvišenomu i velikodičnomu gospodinu Ivanu Kacianeru kapitanu, najvećemu prijasnoga kralja Ferdinanda itd. gospodinu i priatelju nam sa svim poštovano-

Digitized by Google

mu. Uzvišeni i velikodični gospodine! Blagoslov i pozdravljenje. List smo vaš po slugi primili, i sva razuměli, koja želite. Uslěd toga vaša velikodičnost neka nam što skorie město, dan i vrěme naznači, gdi ćemo se s vašom velikodićnostju sastati, i o dobru domovine věćati, stim bolje, jer je kraljevsko veličanstvo svim stališem i redovom naputjenje dalo, da se u vojničkih slučajevih na vas obernemc. itd. Dano u Topuskom u nedělju na dan bb. Filipa i Jakova apostolah 1530.

2.) *List.* Napis i ostala, kako u pervašnjem. Izvišeni i velikodični gospodine. Kada smo se od izvišene velikodičnosti vaše kući povratili; něki čovek, kojega dašdar (barjaktar) od Udbine, po stanovitoga našeg sužnja ovamo k nam je poslao, koj věrodostojno nam odkri i kaza, da su naši nepriatelji Turci, čim su začuli, da je vaša velikodičnost ovamo za obrambu poslana, odredili, osobito pako paša njihov u Livnu svoj stan ustrojiti, da more okolo lašnje robiti; Ibrahim pako vojvoda u Udbinji dvor si kani graditi i ondě ostati. Da što više, hoće da tvardju Merzin poprave, i u nju veliku posadu postave, a to nakanjuju da i u drugih gradovih što bèrže učine. Osim ovih naměrah pod zakletvom nam isti čověk zaufano očitova, da je velika četa konjanikah i pěšakah pripravna, da udari na naš varoš Cazin. U ostalom dva nam sužnja, koi iz Carigrada ovih danah k nami prispěše, pripovedaju, da je Sofi otok Rodu dobio i cara Turskog vojsku razbio, komu da za osvetom hlepteći car opet novi rat podigne, veliku vojsku kupi. Na znanje dajemo dalje vašoj velikodičnosti, da je biškup Zagrebački već dva put poslanike nevěrnom Turskom caru slao, da mu obećanu pomoć pruži; nu badava i bez uspěha, zato je opet dva poslanika jednog caru, drugog paši poslao, da neštentaju, nego što skorie pomoć šalju. Poslanici su njegovi: kopilan negdašnjeg kneza Bernarda (razumi Frankopanovića) i Mato Matašić. Medjutim biškup isti nije bezposlen, on neumorno vojsku kupi, i svoje gradove brižljivo utverdjuje. Tako je ovih danah hranu i sva potrěbita u svoj grad u Zagrebu postavio, i proti svakoj pogibeli obsěgurao ga, kaneći da vašoj velikodičnosti, gdě more samo naudi, i nas po tom upropasti. Nu ufamo se u Boga, da mu neće naměra za rukom poći, jer čim vaša velikodičnost u Slavoniu dojde, svi će stanovnici na stranu zakonitog kralja preći. itd. Dano u Topuskom u nedělju Duhovah 1530 — Simo Erded biškup Zagrebački zato je vojsku ponajviše kupio, i gradove utverdjivo, da se osveti Ludoviku Pekru,

Digitized by Google

koi mu je velika zla počinio, kako ćemo niže iz listovah istoga biškupa Kacianeru pisanih viděti.

3.) List istog biškupa. Nadpis i naslov kao i u pervom. U ovom listu napominje Kacianeru, da se osěti, kolika je zla i štete podnio njegov brat Stěpan Dešazi od Susedgrada. U ime česa je kralj Ferdinando zapovědio Kacianeru, da s drugimi ovu star izvidi, i polag savěsti prosudi. Moli ga dakle biškup, da bi tu stvar što skorie preduzeo i promotrio, buduć da je već i město odredio, naimre Ljubljanu, gdě da se ta stvar napervo uzme. Nu da je to proti pravu plemićah Hervatskih, da se izvan kraljevine sude, zato mu světuje, da bi probitačnie bilo to kod Save preduzeti i razviděti. Dano u Susedgradu u srědu poslě s. Ane 1530. — Iz ovih se listovah znade 1.) da su stališi i redovi ilirski deržali sabor u ime turskih tlačenjah; 2.) da su Turci velikom pogibelju domovini prětili, i da je Zagrebački biškup neprestano proti domaćim vojsku dizao; 3.) da su razpre velike medju velikaši vladale, koje su vodile na propast Domovine. —

Poglavje XLI.

Stědi 18 listovah Ivana Karloviča Torkvata, bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie.

Nadpis. Veledičnom i glasovitom gospodinu Ivanu Kacianeru, verhovnomu kapitanu kraljevskog veličanstva itd. Gospodinu i priatelju nami prepoštovanomu. — Obznanili smo vašoj velikodičnosti po plemenitom Petru Šarčiću novine, koje su nas uplašile, a mogli ste i iz roba poslanog saznati. Nu danas dobismo věrojatne glase, da će oviuh svetacah s velikom vojskom Turčin u Hervatsku s topovi, bombami i drugimi mnogoverstnimi bojnimi spravami nahrupiti. S većom mnogo jakostju i množinom, nego smo vam po plemenitom Petru obznanili. Stim je to istinitie, što čujemo za stalno, da će osim paše Bosanskog drugih 5 na broju od Mostara pašah sa svojimi divjimi četami u Hervatsku udariti. Zato skorie moguću pomoć neuzkratite; nego skupite čete i hitite, jer ćemo inače svi pasti od turske ruke. Učtivo vas nadalje molim, da mi do 20 makar i više Pixidiarah (to moraju valjda današnji topčie biti)

Digitized by Google

što skorie pošaljete, buduć da u gradovih naših takovih vojakah osobito u krupi nemamo, jer su se razišli, nemogući im odredjenu platju zbog velikog pomanjkanja novacah davati. Osim toga imao i praha veliko pomanjkanje uslěd toga vas iskreno molimo, da nam ga několiko torbah, žakalah zvanih, što skorie pošaljete. Dano u gradu našem Mutnici na cvětnu nedělju. (Godina se nespominje, nu rado da će biti 1530.) Ivan Torkvat knez od Kerbave i ban Ilirskih kraljevinah.

2.) List. Nadpis i naslov kao i u pèrvom. Vaša velikodičnost znade, što ste nam po našem priatelju pisali, i da ste žudili, da se s nami dana 14. Lipnja zbog někog u listu uvredjenja sastanete, nu što je to? Dan se 24. ovog měseca približuje, a mi od vas niti pismeno niti ustmeno nikakve zapovědi primili nismo. Nu to smo mimogred od naših priateljah čuli, da vaša velikodičnost za kraljestvo Slavonie i Hervatske sabor 3. Lipnja naměrava razpisat, na koji ćemo mi takodjer dragovoljno dojti. Medjutim učtivo vas kao sina molimo, da bi dostojali tako tu stvar upraviti, da se morete dva, tri dana prie sabora s nami posvětovati, da vam naša dosadašnja postupanja predložim, u kog kao u sina veliku zaufanost imamo, jer su mnoga, koja sami dokončati i savětovati moramo. Uslěd toga što bèrže odredite dan i město, gdě se sastati moremo. Dano u gradu našem Novom dana 21. Svibnja 1530.

Iz pervog se banovog lista znade, da je Hervatska bila jako oslabljena kroz teške ratove, kad nije kadra bila vojake izplaćivat, a kamo li potrěbito oružje, za dostojno toli velikom i opakom se nepriatelju suprotstaviti polag obične i Ilirom prirodjene navade. — Iz drugog znademo, što dogodopisci nespominju, da je Kacianer u Slavonii sabor deržao. Nu gdě i u komu gradu, to se nespominje, jer banu o tom ništa prie ovog lista sobćio nije. Odkud naravno slědi, da je bio čověk bez značaja, buduć da je, kako se iz njegovih činah vidi, zametavao Hervate i Slavonce. Kerčelić iz ovog lista slědeću opazku izvlači i veli: „Vidiš, kako se kraljestvo Slavonsko od Hervatskog već pod Ferdinandom razlučuje.“ Nu ja kažem, da se samo po imenu razlučuje, a ne u stvari, kako Kerčelić misli; buduć dasu sabore nesamo pod Ferdinandom nego i pod pervašnjimi kralji skupa deržali, nikada pako Slavonski stališi za sebe, Hervatski za sebe a Dalmatinski za sebe, kako to očividno dogodovština sviuh vrěmenah dovoljno pokazuje. Izuzamši one staše i redove kraljevinah, koi su Zapolju slědili.

Digitized by Google

3) List. Razumĕli smo saderžaj lista vašeg po Stĕpanu Gušiću poslanog, koi nas ni malo nije obradovao. Pervo i najprie zato, što smo morali tako dugo čekati pomoć i obrambu nam od kraljevskog veličanstva za stalno obećanu. Mi smo bili obsĕgurani, da ćemo srĕdstvom vaše velikodičnosti sva što skorie dobiti. Nu badava smo izgledali dan na dan, dok smo sve, što smo posĕdovali, potrošili i založili našim častnikom i službenikom, za njihove toli hrabre izkazane službe; nu sada već ništa neposĕdujemo, čim bi njihove trude nagraditi i odredjenu plaću dati mogli. Medjutim ipak kako želite u vašem listu, sastati ćemo se napokon u petak poslĕ Duhova u Rainu (inače Runa, sada pako Brežci) s našim drugom (t. j. banom Batjanom). — Ako nam donesete kakovu pomoć, veoma će dobro i probitačno biti, ako li nedonesete, tako smo usiljeni mi ali naš drug glavom ići kraljevskom veličanstvu, i od njega moliti nuždnu pomoć, ako neželimo propasti, Molimo dalje vašu velikodičnost, da bi dali plaću bar kroz ovo vrĕme, dok se sastanemo u budućem saboru, onim, koji su k nam iz Bosne na broju 20 prešli. Jer vam mogu mnogo pomoći, osobito u gradu Krupi i u njegovom okolišu, gdĕ su se nastanili. Najposlĕ preporučamo vašem velikodičju viteškog Ivana Vukosavljevića, koji je sva svoja služeć kraljevsko veličanstvo žertvovao, da ga u službu primite, i njemu dostojnu plaću odredite, da more živĕti, i nadalje hrabro i junački, kako je i do sada, kraljevsko veličanstvo služiti. itd. Dano u našem Medvedgradu u oči Duhova g. 1530. Ivan itd.

Iz ovog lista znademo, da je Kacianer banu Karloviću odgovorio na njegov list, da mu je obznanio, da će sabor poslĕ Duhova u petak u Brežcih deržati. Ovdi je dakle i u vrĕme Ferdinanda kralja bila medja od Krajnske. 2.) Znademo i to, da je, kako i pervi listovi pokazuju, Kacianer jako poměšan i lukav čovek bio, da nije ni onu pomoć hotio banu poslati, koju je kralj odredio bio; nego da je bana u velikoj nuždi i pogibeli ostavio na toliko, da je sva svoja u zalogu morao dati imuća, samo da vojnike zaderži u vĕrnosti kralju i domovini obećanoj. Evo! bratjo domorodci, kako se je s našom majkom domovinom baratalo. Najemnik bĕži, kada vuk dojde, a pravi domaćin baca se u najveće pogibeli, samo da stado sačuva. Doista najemnik je bio Kacianer: da je kojom srĕćom brižljivi kralj Ferdinando tu vlast bio komu vĕrnom domovine sinu izručio, doista nebi toliko patila

Digitized by Google

bila, koliko je patila naša domovina. Nu što ćemo? dobri se je kralj brinuo, i otčinski pomoć pružo ilirskim deržavam, ali tudjina nehtěde tako, već i svog kralja, našu domovinu i sve kerstjanstvo hudo prevari.

4.) List posla Kacianeru po Gašparu Gaši Pastorišu, u kom mu piše, sva neka věruje, koja mu knjigonoša bude ustmeno kazao, kao da bi mu sam ban kazao. Nije smio valjada ban svoje slabosti pisati, da nebi s kojom nesrěćom list u ruke nepriateljah upao, i tako saznao stališ i snagu stranke Ferdinanda kralja. Ovaj je list u ponedělјak poslě s. Trojstva god. 1530. pisan.

5) List glasi o Nikoli Jurišiću, koj je bio došo u Ljubljanu. Moli u njem ban Kacianera, da bi svaku priliku potražio, da se š njim u Metliki, u Novom Městu (Neustadl) ili gdě drugdě sastane, i š njim o stališu ilirskih pokrajinah porazgovori. Glasoviti ovaj vitez Jurišić bio je čuvar i upravitelj grada Kiseka (Ginsa), rodom Ilir iz Senja, dakle je mnoga mogao kao takov Kacianeru kazati. Pisan je u gradu Ciupolu 4. Kolovoza 1530.

6.) List. U njem ban piše Kacianeru, da je došao, kako je u listu pisao, na odredjeno město, i Kacianera do mèrklog mraka čekao. Nu da nije došao polag svog danog obećanja; nego da ga je pozvao u buduću nedělju u Metliku. Ban mu obeća, da će doći, nu da mu je vèrlo teško, i da će to samo s velikimi žertvami moći učiniti, buduć da je svega lišen, da niti toliko neposěduje, koliko bi mu dosta bilo za taj toli kratki put. Opominja ban takodjer Kacianera u ovom listu, da on nenaměrava na sud dojti, i pravde kroiti Erasmu Turiu, koga Kacianer u svom listu spominje; nego da se o stanju domovine podivane, i kako bi joj se lašnje pripomoći moglo. Od ovud se čemeran i gorak stališ domovine vidi; kada ban kao naměstni kralj nije imao toliko imětka, da more s jedne strane deržave na drugu dojti: što su ubogi i kukavni podajnici tèrpěti morali.? Ovaj je list pisan u Ribniku u četvertak poslě velike gospe god. 1530.

7.) i 8.) List. Ban moli Kacianera, prem da ga je već onomadne u Metliki molio, da Ivana Doganovića kao poštenog, věrnog, hrabrog i kralju prignutog čověka opet prime u službu, iz koje ga je bio, kako je ban čuo, ovih danah odpustio uslěd krivih obtuživanjah Jurja Zimića, koj je čovek hamišan i lukav, kako je to već i samom Kacianeru poznato. Obeća zatim, da će za spomenutog Ivana dobar stojat, i ako je što skrivio, sve na město njega povernuti. — Nadalje na zahtěvanje u onomadne

Digitized by Google

banu poslanom listu odpisuje Kacianeru od Turskih gibanjah, čim mu do znanja daje, da su Turci nahrupili u onu stranu medju Kupom i Savom u oči male Gospe a licem na malu Gospu, da su se i dalje zaterkivali do kaptolskog gradca (taj je gradac bio preko Kupe); najposlě mu piše, da ako namĕrava udariti na biškupa Zagrebačkog, neka se požuri, i nĕka mu što berže obznani, jer je sada najshodnie vrĕme, buduć da je biškup svake pomoći lišen. Iz pervog se lista vidi, da je Kacianer samo hamišne i lukave, dakle sebi spodobne ljude u svojoj službi imao, poštene da je proganjao. Iz drugog, da su Turci onu stranu medju Kupom i Savom opustili i porobili; zatim da i istom Zagrebačkom biškupu nije bolje išlo nego i banu, dok je sve pomoći lišen bio, jer dok je novacah, dotle je i vojakah. Pervi je pisan u Klokoču u petak poslě s. Bartola 1530., drugi u Novom gradu u četvertak poslě male Gospe iste godine.

9.) List. Ban izjavljuje Kacianeru, da novacah neima, čim bi vojake uzderžati mogao, i jadikuje, što mu nije po Stĕpanu Gušiću poslao, buduć Kacianer pisao banu, da vojake u vĕrnosti zaderži, a da će on potrĕbite novce što skorie poslati. Izjavljuje na dalje, da je založio poslĕdnje stvari, koje je još imao, da samo nĕkoje još vrĕmo vojake zaderži; zato ga oštro opominje, da pomoć obcĕanu šalje. Piše i to, da je Ludovik Pekri bana umolio, da mu vojsku njegovu u pomoć pošalje u Slavoniu. Strah svoj nadalje iztražuje, i boji se, da će ludo izginuti vojnici, koji su s Ludovikom, buduć da biškup Zagrebački veliku vojsku kupi, a on od nikud pomoći se neufa, jer banovi vojnici neće mu hotĕti ići u pomoć bez plaće. Najposlě pisa Kacianeru, hoće li sam ići u Slavoniu, i spominja, da će se do 50 obiteljih iz Bosne ovamo preselit, kako mu je jedan bĕgunac kazao. Ovaj je list pisan u ponděljak poslě male Gospe u gradu Mutnici 1530.

10.) List. Ban piše Kacianeru, da je Ludovik Pekri u Križevcih, i da je dva put navaljivo na biškupova imanja u Dombri (Dubravi), ali da ništa nije mogao zarobiti, buduć se stanovci na glas vojske s imĕtkom razbĕžali, i tako sve opuštjeno ostavili, te tako da se je morao bez svake nagrade kući povratiti. Nu da se sada u Križevcih zaderžaje i čcka Kacianera, da se š njim o daljnjih postupanjih porazgovori. Opominja ga, da je najshodnie vrĕme na biškupa Zagrebačkog sada udariti: ako dakle šta kani, neka se požuri, da je on s Pekriom

Digitized by Google

na sva za kralja i domovinu učiniti pripravan; nu da drugo neučini, nego da novacah za vojnike ponese, da se mogu suzderžati. itd. Pisano je u gradu Mutnici u srědu poslě uzvišenja s. Križa 1530. — Iz ova se dva *lista* vidi, da je Pekri u Slavonii s vojskom bio; nu gdě, nespominje se, kao i ono nije naznačeno, što je dobra tamo učinio; 2.) da je na biškupska imanja nasèrto, dakle da je nesamo s Turci, nego i s domaćimi rat vodjen.

11.) List. Predan nam je vaš list danas u ponedělјak pred svetkovinom Matie apostola, u kojoj nam pišete, da novačah nemate, da bi nam poslati mogli; nu onomadne kada smo s vami bili, imali ste, pak svakako niste hotěli dati. Pišete nam, da iz Slavonie imamo novacah, kojimi moremo vojničtvo naplatiti: ali ta daća tóliko neiznosi, dabi mogli vojničtvo namiriti, tim manje, što je Ludovik Pekri te novce digo, i svoju vojsku naplatio. Ako bi pako danas vaša veledičnost došla do Zagreba, mi s nikakovom vojskom nebi mogli k vami dojti; izuzamši našu osobu i pet konjanikah, buduć da su nas svi naši vojaci ostavili, jer ih nismo imali od kuda plaćati: ali ni kraljevskom veličanstvu nemoremo sada velike službe izkazati. Pišete, da će Španjolci dojti, dobro bi bilo, da su već ovdě, jer će poslě već mala hasna od njih biti. Nepriatelji naši sve jači bivaju kod našeg toli dosadnog štentanja i ništa nečinjenja. Od preběgah, koji su iz Turske k nami došli, někoji su k vašoj veledičnosti otišli. Dobro bi bilo, da š njimi milostivno baratate, jer bi to način bio i mnoge druge ovamo primamit, a to bi na veliku korist u naših stranah bilo, ali u tom neka volja vaša bude. Bog svemogući znade, da mi nikakove pomoći njim dati nemoremo. U ostalom neka se sěti vaša veledičnost, šta smo vam već mlogo puta na znanje dali, stališ ovdašnjih kaštelah i gradovah, imence od Krupe (prěko Une blizu Bihća), da ih vaša veledičnost s potrěbnimi stvarmi obskerbi, pa ipak nikad od vaše veledičnosti nismo mogli dobiti niti jedan cent praha u pomoć, i Bog svemogući znade, da su ove godine Turci hotěli obsěsti spomenuti grad Krupu, i već su bombarde i druge sprave za obsědnutje dovukli bili, nu oslobodili smo se, ali se zato ipak i svaki dan bojimo, da ne dojdu. Ako mu se šta dogodi, što Bog sačuvaj, mi ispovědamo pred bogom i světom, da nećemo bit uzrok; jer ga već nemamo čim braniti, kano smo imali, kada smo Liku, Kerbavu i druga imanja, koja su nam već od davna uzeta, posědovali. Dano u gradu našemu Krupi u ponedělјak pred s. Matiom 1530.

Digitized by Google

Vidiš moj štioče i domorodče, da li te negiblje ovaj stališ tvoje mile majke domovine na plač? Tudjina i najamnik nemari, ako sav svět okolo njega pade, samo ako on more svojim nezasětljivim požudam bar za jedno oko trenutja zadovoljit. Ferdinando je kralj Kacianeru naložio i oštro zapovědio, da pomoć šalje Hervatom; nu ostadoše njegove zapovědi bez svakog uspěha, na toliko da ban nije mogao ni sebe, a kamoli vojake uzdaržavat. — Naš Kerčelić u ovom listu slědeća opazuje i piše, da je Lika i Kerbava bila pod Ferdinandom I. pala pod Turčina, izza kako ih je Ferdinando někoje vrěme deržo: ali je zaboravio, što je g. 1527. piso, da su Turci svu Liku i Kerbavu popalili, gradove i varošince razorili: dakle su one strane bile već pod Turci, prie neg je Ferdinando kao kralj što u njih zapovědati mogao. Odkud naravno slědi, što ban piše, da neima više vlasti u Liku i Kerbavu, odkud bi pomoć dobiti mogao. Zatim, je Ferdinando u te krajine vojsku postavio, to bi se za stalno makar u komu listu bez dvojbe bilo spomenulo od jedne ali druge strane.

12.) List. Ban opet moli Kacianera, da se što to pobrine i sto skorie několiko kesah praha pošalje, sa několiko vojakah topćidera, budući da se nigda nije nalazio u takovoj stiski. Primetje dalje, da, ako ga sad' u nuždi ostavi i pomoć potrěbitu nepošalje, da će znati skim posla ima, na ime s čověkom bez miloserdja i duše. Najposlě někoja, da će od sluge ustmeno čuti, koja se neufa upisat, zato neka sva slugi Gjorgji věruje. Dano u gradu našem Klokoču u poneděljak pred s. Franjom 1530.

13.) List. Ban je pisao ovaj list na kapitana Bihaćkoga, u komu mu obznanjuje, da su ovaj dan Turci prešli prěko rěke Une, i da su pram Kostajnici otišli, sve porobili u Stubanci, i izpod grada Bužina; ljudi pako kneza Šubića da su je tamo doveli. Zatim da je osam Turakah hotělo noćiti kod berda Radona, blizu grada Bužina, nu da su njegovi ljudi ufatili tri Turčina, koji kažu, da su hotěli ovdě opočinuti u okolišu berda Silne. Dakle ga moli, da ovu noć izajde do grada Kobazića ili makar i bliže k banu, budući dabi je lahko mogli iznenada u noći pohvatat i pobit, jer jih nije više od 300. Iz grada Novoga, Ivan knez Kerbavski, ban.

14.) List. Ban piše Kacianeru od Turakah, koje u listu kapitanu Bihaćkom pisanom spominje. Zatim kako su ljudi kneza Šubića Turke preveli prěko Une, i kako su njegova i Petra Kegljevića imanja robili i kmete njihove odveli, i da je někoje Turke pohvato, koji kažu,

Digitized by Google

da će druga četa Turakah dojti u ove strane za osam ili deset danah. Uslěd toga moli Kacianera, da opet pošalje one vojake k njemu, koji su već bili s Pavlom Verbričaninom, i nastavlja, da su bili ti vojaci kod njega u onaj par, kad su Turci došli, da bi je bio sve pobio, jer ih nebiaše više od 400. Najposlě ga moli, da bi nosio brigu na one krajine i gradove, koji su u pogibeli. Dano iz grada našega Novoga dana 22. Listopada 1530.

15.) List. Ban piše Kacianern, da šalje k njemu plemenitoga čověka Gavru Bartakovića u stanovitih poslovih, kojem da more věrovati, kano da bi mu ban u svojoj osobi govorio. Dano u Medvedgradu u četvertak poslě svih Svetih 1530.

16.) List. Pišemo na kraljevsko veličanstvo po vašemu naputku, molimo, da ovaj list k dvoru veličanstva pošaljete. U ostalom čuli smo, da će k moru putovati u stanovitih poslovih od Cetina fratar, koj je na stranu Ivana vojvode i arcibiskupa Koločkoga. On će kroz Kerčko i na Studenicu (Kerčko sada Gurkfeld u Krajnskoj, Studenica je u Štajerskoj) more biti iti. Zato vašoj veledičnosti kano věrni kraljevskomu veličanstvu obznanjujemo, da postavite ljude, da paze na njega, i mi ćemo takodjer ovdě paziti. Dano u gradu Klokoču u ponedělјak poslě s. Martina biškupa 1530.

17.) List. Donešen mi je list vaše veledičnosti, iz kojega smo sve vaše naměre razuměli. Molimo věrno vašu veledičnost, da na spravište dojdete, da za korist kraljevskoga veličanstva gospodina našega premilostivoga govorite. Ako li pako nebi mogli poradi poslovah kraljevskih dojti, obznanite nami: kraljevine su veličanstva našeg skupa s Hervatskom i Slavoniom porobljene i razorene, što ćete iz lista Hervatski pisana ovdě priklopljena obilnie razuměti. Dalje ćete i to vidět, kako je vojska Turska odredjena za porobiti ono siromašno imanje Hervatske, koje imamo. Zato molimo vas za malu pomoć, ako ne više, barem 20 topčiderah i několiko praha. Ovu pomoć neka se vaša velikodičnost kao i za pervašnji dug iz novacah po kraljevskom veličanstvu meni za platju odredjenih naplati. Molimo da pomogne vaša veledičnost i u službi kraljevskoga veličanstva jošter u onih krajinah ostane, i da gospodina Erasma kapitana Bihaćkoga, u Bihać pošaljete itd. Iz grada Rakonoga, na dan s. Ivana Evangeliste 1530.

18.) List. Onomadne list na vašu veledičnost poslasmo moleći vas, da list naš, na kraljevsko veličan-

Digitized by Google

stvo pisani, po gosp. Jurišiću poslati bi dostojali: ali odgovora još nikakva nemamo. Molimo vašu veledičnost, da nam obznanite, jeste li poslali, ili ne, jer gospodine i sine! takove smo sréće, da gdigod služimo, da smo nesrětni. Iz dvora smo blažene uspomene kralja Ludovika mnogi po krivom potvoranju i lažmi bili sramotno odpustjeni. Šada pako čujemo, da nas někoji malovrědni takmaci kod kraljevskog veličanstva Ferdinanda tuže, da se s biškupom Zagrebačkim dogovaramo, i da ga izdati kanimo. Nu Bog, koji sva zna, svědok nam je, da niti u rěčih niti u stvari što s biškupom imamo. Samo to jedino, da nismo hotěli kraljevinu robiti i paliti, da pače u tomu nikakova služba veličanstvu nestoji, kraljevinu svoga veličanstva robiti i paliti. Čujemo, da Ungnad i mlogi nas tuže njegvomu veličanstvu, da smo nekakovu daću neslobodnu na kraljevinu njegvo veličanstva nametnuli. Mogu govoriti, ali pokazati nemogu, ne mi, nego sami stališi odredili su ovih božićnih danah, da svi oni, koji su medju Kupom i Savom, od svakoga jobagiona platiti moraju. Od kojih novacah niti jedan dinar u ruke moje nije došo, nego su plemeniti sudci pokupili, i kuda su odredjeni bili savěstno su razdělili. Istina je, da je Ungnadov grad Samobor oplěnjen, nu to su njegovi častnici krivi, koji nisu od stališah i redovah opredělјenu daću položili. U ostalom što viču, da smo mi někakove daće nametnuli, evo neka znade vaša veledičnost, kakove smo namětnuli. Ovoga proletja, kada je sabor u Varaždinu bio, onda smo stališem molbu dali mi i gosp. Franjo Batjan i gosp: Ludovik Pekri, da nam kakovu pomoć dadu, jer smo viděli, da kraljevsko veličanstvo mloge troškove imade, i da pomoći nemore. Isti su stališi dobrovoljno nami Trojici odredili; da se od svakoga dimnjaka jedan forint plati, od koje smo pomoćne plaće kako računi pokazuje, jedva 600 forinti skupili, i od ovih smo novacah istim molbenikom za troškove 200 forinti platili. Mloga pako imanja, kanoti Hampona, Ivana Turoca, Petra Pogana, Tome Paliznaja, Pavla Ratkaja, Stěpana Gjulaja, Franje Stumberga, nisu ništa platila. Šada gospodine i sine promotrite, jeli vrědno, da je ova tužba dana sverhu nas veličanstvu, to se vašoj veledičnosti, kano sinu i priatelju tužimo, da, ako se prie sastanete s veličanstvom kraljevskim, znadete mu izjaviti i kazati.

U ostalom vašu veledičnost molimo, da nam obznanite, hoće li kraljevsko veličanstvo ovamo bliže dojti, jer želimo pred njega na izgovor ići. Ah dabi moji takmaci

Digitized by Google

ondě bili; viděli bi ste, da nebi znali govoriti. Piše nam veličanstvo od mira za jednu godinu s Ivanom Zapoljom, ali za Turke ništa nam nepiše. Vaša veledičnost znade, jeli s Turci mir na ovu godinu ili ne ustrojen. U ostalom mi svaki dan novine čujemo. da je vojska Turska već skupljena, svaki hip pripravna za predobiti gradove, ali neznademo, kuda se je krenula. Dano iz Novoga grada, u subotu poslě Brašančeva (Tělova) 1531. Ivan Torkvat, knez Kerbavski i ban ilirskih kraljevinah.

Viteški i pošteni ban Torkvat iz pokolěnja Frankopanah (kada se je razdělio od svojih rodjakah, nazvan bi Karlović, od Karolobaga varoša) g. I. 1531. je umro, i kod Paulinah u Remetah blizu Zagreba sahranjen. Od njega sam Ferdinando kralj daje svědočanstvo; da nema koga bi na město njegovo za bana imenovao, i zato je za vrěme Andriu biškupa Kininskoga postavio, kako list Ferdinanda na sve stališe dani svědoči. Od kolike su važnosti za našu ilirsku dogodovštinu ovi hrabroga bana listovi, to če svaki nepristran čověk spoznati, koji je pazljivo bude proštio. Oni nam dokazuju, kakvi je stališ bio Hervatske i Slavonie za vrěme njegove Banie pod Ferdinandom I. kraljem Ugarskim. Ej neslogo da bi te nebilo. Ti si cvatuću domovinu hrabrih starodavnih Ilirah gorko opustila!!

List Ferdinanda kralja na sve stališe kraljevine Hervatske.

Napis. Poštovanim, veledičnim poštenja vrědnim, viteškim, plemenitim, razumnim i providnim, věrnim, nama ljubljenim svim stališem i redovom kraljevine naše Hervatske.

Ferdinando po Božjoj milosti Rimski kralj uvěk uzmnožan (*semper augustus*), kralj Němačke, Ugarske, Češke itd.; Odvětak Španjolske, veliki vojvoda Austrie. Poštovani, veledični, poštenja vrědni, viteški, plemeniti, razumni i providnii, věrni, ljubljeni. Kada smo razuměli, da je izvišeni veledični nekadašnji Ivan Torkvat knez Kerbavski svoj, kako se je višnjemu dopalo, dan doveršio, trapi nas velika briga, koga da na město pokojnoga metnemo, koj nam, kraljevini i vam na razveselenje korist i hasnu prikladan za čast bunsku biti bi mogao. Od kojeg, dok, promatramo i razgledamo, komu da toli važnu službu izručimo: poštovanomu, prignutomu věrnomu, nam ljubljenomu Andrii biškupu Kninskomu

Digitized by Google

naručili smo; da za vrěme, dok se naslědnik izabere službe obavlja i izvěršuje, koje ban isti, kada je imenovan i nazočan, ili kano da bi mi nazočni bili i raditi mogli; i da sva ona radi i učini, koja na korist našu i kraljevine susderžanje, i vašu hasnu i obrambu potrěbita i prilična viděla se budu. Po punovlastju našem kraljevskom njemu u ovoj strani, i samo kako kazano jest, za vrěme predanomu i dopuštjenomu. Poradi šta věrnostim vašim i svakomu izmedju vas, po oviuh glasu tverdo i najoštrie naručamo i zapovědamo; da gore imenovanoga biškupa, za takovoga, kakovoga u ovoj knjigi i da bude zapovědili smo i hoćemo, zpoznavati, deržati, i imati, i njemu u svem što je slobodno i pošteno, zatim koja poradi nas i kraljevine, i vas vami zapovědi, i naruči: pokorni i podložni biti, i njegove zapovědi i opomenke izveršiti, izpuniti i obderžati, i takove vas pram njemu, dokle vam bana odredimo, nositi i ukazati morate i dužni ste, kako se vašoj pram nama veri i zakletvi pristoji, i da ćete vi, kano věrni naši podložnici brez dvojbe učiniti sva ufamo se, i prama vam i svakomu izmedju vas milostivo, kada se dade zgoda zpoznati ćemo. Dano u varošincu Herdingen dana 27. Kolovoza g. Gosp. 1531. kraljevinah naših Rimskoga I. drugih 5 Ferdnando. m.p.

Listi Šimona Bakača biškupa Zagrebačkoga na Kacianera.

Veledični gospodine! U listu vašem spominjete, prem da smo sardčano i istinski pisali, da smo upotrébili uslěd kraljevskoga našeg veličanstva něke lukavštine i izmišljotine, jer smo pisali, da se je isti gospodin vaše veledičnosti mir s Turci načiniti tersio itd. Dakle znajte, da nismo mi iz dvostrukoga serdca, ili za prigovoriti veličanstvu principa željnoga, već što je istina pisali; buduć da smo uvěk deržali, da je dostojno i pošteno, od principah zlo negovoriti, nego da istina na světlo dojde; i da onu maću, koja nam je pritisnuta, na one bacimo; koji su ju nam hotěli prižeći. Gdě nas pako nagovarate, da ostavimo nam poduzetu odluku, i da věrno naše čete poleg mogućnosti silah skupimo i sjedinjenom krěpostju proti obćem kerstjanstva nepriatelju udarimo, morebit da bi nam za rukom pošlo toli poharanu i porobljenu domovinu od stražnjeg propada spasiti, na koje razorenje nas nesrěćna nevěra upelja. Ovo je za isto vaša veledičnost sveto i zakonito kazala.

Digitized by Google

Jer od kada se je prejasni kralj Ferdinando kraljevinu Ugarsku zadobiti, i pod svoju vlast spraviti podigo: toliko je porušenje i razsutje u kraljevinah Ugarskoj i Slavonskoj načinjeno, da je malo manje nego što je prošaste godine, najmogućnii car Turski učinio. Toliki su ljudi i vitezovi poginuli, kojih su stari s kervjom svojom kraljevinu Ugarsku, i sve kerstjanstvo hrabro branili, dapače i ovo straźnje vrěme nisu se u smert baciti bojali na toliko, da ih je više nego na istom polju Muhačkom palo. Koliko su pako Španjolske čete kralja Ferdinanda u glasovitom kaptolu cerkve Zagrebačke pervašnje godine načinili, isto porušenje svědoči. Da su zatim sela i posědovanja cerkve naše i gosp. Petra Bakača brata našeg ovih danah Němci iz Zagreba, i Ludovik Pekri iz Varaždina popalili, vaša veledičnost iz pověrovanja vrědnih razumiti morete, koja se sva od kerstjanskoga imena zakonoše, daleko biti vide, i koja sva pokazuju, da vaše gospodstvo većma opuštenje ove kraljevine nego oslobodjenje želi, jer koj god princip ufanje tverdno zadobiti kraljevinu imade on ju mora braniti i šteditи, a ne harati. Mi smo godine prošaste, kad smo se za spasenje i mir ove kraljevine, s gospodom i priatelji podigli, da smo hotěli, sva imanja onih, koji stranu kralja Ferdinanda deržе, porobiti i popaliti mogli, ali, jer smo to za kerstjanina grěšno, a za obladaoca principa škodljivo sudili, učiniti nismo hotěli, dapače niti smo u serdcu našem pomišlili. Dakle vaša veledičnost svojim pametnim razumom neka promotriti dostoji, tko je tako velikoga haranja i robljenja imanjah i nedužnoga siromašnoga puka priliku dao, i davati dan na dan neprestaje? Što me pako vaša veledičnost u varosinac Rain, šest miljah od Zagreba daleko poziva, ako mir domovine i dobro občinsko želimo, dojti ću, ako mi obećate sěgurnost dati. Od kuda mi věrujemo, da vaša veledičnost iz istinskog serdca ono želi, što pišete, i da nebi mir domovine, i občinsko dobro želěli, nikad naših knjigah na vašu veledičnost nebi pisali. Ali da vam istinski kažemo, nije taj način za pribaviti dobro občinsko, jer bi se veća slobodnost stanovnikom kraljevine i poslanikom morala dati, a najvećma bi se morala preuzetnost Ludovika Pekria, koi sva za hasnu svoju vlastitu brez straha robi, zabraniti i pokarati: za vrěme barem, dok bi se u ovom poslu što dokončalo i doveršilo (jer je ovaj posao, kano veliko more naraslo, koi se po jednom poruku, i po jednoj knjigi doveršiti i na željnu sverhu dovući nemore); zato vaša veledičnost

Digitized by Google

neka takov iz Zagreba postavi način, po kojem njegova i ostalih, koji na razsutje ove kraljevine po svojoj želji, i na dobitak svoj vlastiti sgadjaju, tersenja barem dotle budu zabranjena, dok se ili u nazočnosti, ili po poslanicih od ovoga občinskog dobra medju nami razgovorimo, i s pomoći predobroga i najvećega Boga s voljom dokončamo. Znademo pako, da je vaša veledičnost mlogo mladja od nas, i da bi pravednie i poštenije bilo, mislimo; da se vaša veledičnost k nam u Ivanić varošinac naš dojti potrudi, jer u Zagrebu konaka poradi razsutja vašoj veledičnosti dati nemoremo, što ako učiniti hoćete, list ćemo vam slobodnoga prolaza (*salvi conductus*) podariti, ako li pako hoćete da poslanik naš k vam dojde, a vi takov slobodan list što skorie pošaljite, kako smo već vašoj veledičnosti pisali: mi ćemo ga rado za občinsko dobro i spasenje domovine, k vašoj veledičnosti poslati. .Vaša veledičnost neka sva tako uradi, da domovini obodvojoj, i svoj kerstjanskoj skupštini budu na korist, a ne na škodu. Dano u Začesnu 3. Lipnja 1530. Simon biškup cerkve Zagrebačke, ban od Dalmacie Hervatske i Slavonie.

Vidiš dragi štioče, iz ove knjige, kolika su zla u Hervatskoj učinjena; svemu je bio uzrok Krištof Frankopan i Šimon biskup Zagrebački, koji su vojsku podigli proti onim, koji su Ferdinanda slědili, i rat su započeli već g. 1561. Istina je, da lěpo piše u ovoj knjigi, da nije kerstjanski sela robiti i paliti i nedužni puk razcviliti, ali ova bi on bio morao izperva, svojim vojakom i Krištofu Frankopanu pervomu vojvodi kazati, te nebi bilo tolikih zalah. Tako je, poslě štete bivamo pametniji: *Tarde post festa cantare,* kazali su mudri Rimljani. Naš Kerčelić opazuje, da u ovoj knjigi nigdi nema uspomene od Hervatske, budnć da je, kako nastavlja, bila sva pod Fernandom, i od ovud izvodi, da je Slavonia bila različita kraljevina od Hervatske. Ali se on vara: ja kažem samo po imenu, ali ne po istoj stvari, jer je ban od Hervatske, bio ban i od Slavonie; ovako se je Karlović piso, ovako Batjan, Krištof Frankopan, od strane Zapoljine, ovako poslě Frankopana Šimon biškup Zagrebački. Svi su se ovi pisali bani od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, dakle je jedna bila kraljevina, ali je troje ime zadobila. Zatim su svi stališi i redovi oviuh kraljevinah, kako ih Kerčelić hoće da ima, jednog bana, jednake pravice, jednak sud i jedno isto spravišče imali u kom su se sve triuh kraljevinah jednako poslovi obavljali. Izuzamši ono vrěme,

Digitized by Google

kad su se medju Ferdinandom i Zapoljom razdělili, da je kako u Slavonii tako i u Hervatskoj jedna strana velikašah za jednoga, druga za drugoga kralja bila. Ovaj se je prizor već prie pod Sibinjanin-Jankom i Dragutinom Napolitanskim pojavio, u zao čas po domovinu, bio. Što se ovog vrěmena tiče, za Ferdinanda su bili u Hervatskoj Ivan Torkvat, ili Karlović, Ivan i Nikola Šubić, Petar Keglević; iz Slavonie: Franjo Batjan ban, Luka Sekelj (poznati kod naroda Sekula), Gjuro Slunj, knez Franjo Blagaj i Ludovik Pekri. Za Zapolju pako u Hervatskoj: Krištof Frankopan i Ivan Tahi prior od Vrane; iz Slavonie Šimon Bakač biškup Zagrebački, Petar Bakač brat biškupa, Petar Martio knez od Požege i Valpova, i ostali něki, kano Ivan Banfi, knez od Věrovitice. Ovo su bili velikaši: ostalih plemićah imena se neznadu. Vidiš štioče, da ono stojati nemore, što Kerčelić piše, da je Hervatska bila Ferdinandu podložna. Istina Hervatska za sebe uzeta bila je većom stranom, i skoro sva pod jarmom Turskim, osim někojih gradovah, koje Karlović spominja u svojih listovih. Današnja je pako Slavonia istom pod Vladislavom kraljem, kako njegova povelja svědoči, dobila naslov kraljevine iliti kraljestva; to jest onaj prědelj, koi medju Savom i Dravom leži. Iz ove je pokrajine, budući da u nju još Turci zalazili nisu, kralj Vladislav najveću pomoć dobivo. Zatim ova se je stran za ono vrěme, kao predzidje proti Turčinu smatrala, jer je u věkovitom ratu šnjim bila, i njega hrabro od medje oružjem odganjala. Dočim je gornja Hervatska mnogo već od Turakah patila. U ostalom pervi se je Vladislav pisao kraljem od Slavonie, a kraljem je slobodno svoje naslove povekšavati.

List Petra Kruzića kneza i kapitana od Klisa i Lupoglave.

Veledični gospodine kapitane. Da znade vaše gospodstvo kako sam s vami govorio iz naručenja veličanstva kraljevskoga. Ufao sam se imati pomoć za ovaj siromašni grad, i za službu moju i mojih vojakah; ali od gospodstva vašega nikakove neimam pomoći. Ja sam hotio ostaviti ovaj grad, i zato sam predkazao veličanstvom kraljevskim, da nikad više u njeg ići neću; nu začuh da je obsědjen i odmah pomislih na datu kralju věru; da grad indi nepriatelju u ruke napade, štogod posědovah u mojoj kući, skupih, i unidoh u grad. Samo sam u velikoj nuždi poradi vojakah mojih, neimajući odkuda ih naplatiti za

Digitized by Google

službe njihove, stare i novašnje: oni me nebi radi istina ostaviti, ali ako im nebudem platju dao prinudjeni će to biti učinit. Kažu da više nemogu i neće za badava služiti: od veličanstva niti sam pomoći, niti plaće za službe naše najvěrnie dobio. Zato gospodine premilostivi, dajte ljude i bombarde i ostala potrěbita za grad, jer su dva baše pripravni ga obsěsti, već su bombarde i sva potrěbita na kolih, da što više i volovi su odredjeni, koji će je voziti, samo se medju sobom za něšto nemogu pogoditi; mi neznamo hoće li jedan ili obodvoica dojti grad obsěsti. Stanovnici će se siromašni takodjer svi raziti: kažu, da odkad nas je veličanstvo kraljevsko primilo, nikakovo obskerbljenje, niti pomoć nismo dobili, kako nam je obećalo kraljevsko veličanstvo, i štogod su imali sterni i posijano na polju, došavši Turci sve pogaziše i popališe; poslědnji su put obećali Turkom harač plaćati, i ovako se Turskog robljenja i haranja oslobodiše. Zato šalju k vašoj veledičnosti poslanika plemenitoga Gašu Gašpara. Smiluj se Gospodine i obskerbi, da mogu živěti, drugačie će se svi raziti od grada, i tako će ga prokleta Turska sila bez svake muke osvojiti, kano što su i ine mloge po drugih městih. Poslao sam moga službenika vami, ali ga nikada nema, zato pošaljite što berže ljude, bombarde i druga potrěbita, da moremo Turke dočekati. Turci bi me radi zatvoriti u gradu, a jabi rado k vama iti; ali kako ću prazan grad ostaviti. — Ovaj je list bez dana i godine, nu ipak je stanovito, da ga je 1531. Petar Krušić kapitan od Klise pisao.

Tri lista Bihačkih Stanovnikah istomu.

Znade vaša veledičnost, da je kraljevsko veličanstvo na molbu Dudića i ostalih naših poslanikah ustmeno vam naručila; da varoš naš sa svimi potrěbitimi marljivo obskerbite. Sverhu česa se do sad potužit nemogosmo; nu sad na znanje dajemo vašoj veledičnosti, da smo od běgunacah za stalno čuli, da je silna vojska ovih danah k Biogradu sa svimi bojnimi spravami od nas samo dan hoda daleko, dospěla. A mi smo u zlom, dapače u nikakovom redu. Kapetana nam neima. Topnika neimamo nijednoga. Praha, olova, hrane i drugih potrěbitih veliko i neizměrno imamo pomanjkanje, navlastito u kraljevskih gradićih. Nami je pako očito poručio poglavica Turske vojske, da će naglo i iznenada na nas udariti. Molimo dakle gospodstvo vaše, da gledeć na Boga svemogućega i věru kerstjansku, gledeć na službu vašu,

Digitized by Google

kao najveći kapitan i kraljevski naměstnik, gledeć na tolika zla, koja slěditi mogu, ako Bihać Turci osvoje: da nam brez svakoga otezanja bombarde, topove, barut i sva potrěbita pošaljete, jer vam je dobro poznato, da, kad se varoš obsědne, da mu se pomoći nemore. Kolika je ovde pogibel, od tuda si već morete misliti; buduć da je i ono malo konjanikah, koje je naš kapitan ovde ostavio, poradi pomanjkanja hrane i plaće većom stranom otišlo i razišlo se. A oni, koji su još ostali, otit će, ako im vaša veledičnost što skorie neprovidi i potrěbitu pomoć nepošalje. Ovo pred Bogom i kraljevskim veličanstvom izpověđamo, da smo bili pripravni za věru i věrnost kraljevskoga veličanstva umreti, samo da bi smo pomoć i obskerbljenje imali, Iz Bihća na cvětnicu 1531. Petar Rebrović vice-kapitan, Marko Pleban, Fr. Tomo prior, Fr. Andria, gvardian i sva skupština varoša Bihća.

2.) List Bihaćki Kacianeru, da k njemu šalju Pavu Miloga s drugom Tomom Kninjaninom, i da po njih šalje novce za učinjene službe, zatim da pošalje forint za ona dva čověka, koji su daleko deržali stražu poradi Turakah. Nadalje pišu, da ona 32 forinta, koje im je poslao, nisu dobri, i da ih nitko primiti neće, jerbo nisu od pravo rude. Mole ga dakle, da im druge novce posalje, s platjom za potlašnje službe. Pisan je licem na Uskers g. 1531. u Bihću. Slědeći su pako podpisani bili vojaci: Toma od Knina, Antun i Pavo Zlačić, Mihailo Kninjanin, Luka Munja, Ivan Boban, Ivan Bakšić i Marko Trubčić.

3.) List. Bihaćki. Pišu Kacianeru, da su někoji Turski vlasi, koji su stanovali u Zerbu, Unuci i Slamoću, došli k njim s obitelji. Da je njihov vodja Ladislav Stipković, sin vojvode od Slamoća, š njim su mlogi Harambaše i vojaci, koji su svi veliki i bojni Junaci, i da su po Božjem naputjenju došli k njim. Tretji je dan došla Turska četa pod Bihać, i da su š njima onu četu razbili i protěrali. Mole uslěd toga Kacianera, da š njimi milostivo baratje, i da im plaću dade; jer drugačie živěti nemogu. Iz Bihća na dan izvišenja s. Križa 1530. Pavo Rebrović u ime sveg Bihaćkog plemstva. Župnik sa svim duhovničtvom. Pod-Sudac sa svim varošem.

List grada Senjskoga.

Veledični Gospodine! Mlogoputah, tegobe i nevolje naše, u kojih smo mi siromašni varošani postavljeni, na vašu smo veledičnost izpisali, potrěbitu pomoć moleći,

Digitized by Google

koju žalibože do sada zadobili nismo. Nepriatelj pako svuda robi, i ništa drugo nemisli, nego da nas poždere, kako smo onomadne za istinsko razuměli; da će ona vojska, koja je pod Klisom skupljena bila, za obsěsti ovaj grad, po moru i po suhu dojti. Mi pako siromašni gradjani svi u skupno od vaše veledičnosti tražili smo dopuštjenje, da moremo slobodno od ovoga grada oditi; jerbo nismo mogući tolika nahruplenja Turakah više podnositi, poradi šta vašu veledičnost moliti odredismo; da obskerbite s potrěbitimi ovaj grad, da se nedogodi kakova šteta kraljevskom veličanstvu, i svemu kerstjanstvu, ako grad u ruke nepriatelja padne. Zato neka znade vaša veledičnost, da ako pomoć nepošaljete prie, nego Turčin navali, da mi svi zaisto, i brez svake dvoumnosti iz ovog ćemo grada otiti. Ovaj list vam za svědočanstvo pišemo, da pred Bogom i pred svim světom bude nami svědok. Dano u Senju dana 16. Serpnja 1531. Sudci i sva skupština grada Senja.

Iz prenapisanih listovah moreš razuměti, moj štioče, da su Turci već po svoj Dalmacii i Hervatskoj běsnili, i sva města i sela u svojoj vlasti imali osim někojih gradovah. Ovako u Dalmacii, osim Klise i Vrane tverdjah i osim gradovah primorskih sve su imali, nu i Klišani su već harač plaćali Turkom i u gornjoj Hervatskoj Lika, Kerbava, i sva města bila su turska tiam do Senja; nu i Senjani su tako bili napastovani, da su već hotěli svi varoš ostaviti, i raziti se. Medjutim valjada im je poslě morala pomoć dojti, jer su poslě jaki bili, na toliko da su Turke i Mletčane progonili na moru, kako ćemo viděti. Dalmacia dakle bila je pod obrambom Ferdinanda kralja, kako svědoči Krušićev list: nu kada je pod Ferdinanda spala to se neznade, jer je prie Rimski papa pomago Klis. On ju je rado Ferdinandu kano pravorednomu kralju izručio, i to poslě godine 1529., kada je Zapolja Turskoga cara u Ugarsku na pomoć sazvao; poradi šta od Rimskoga pape bio je iz kerstjanstva izključen. — Bihać je takodjer, kako listi svědoče, bio u pogibeli. Knin, stolno město biškupa Kninskoga takodjer su već Turci osvojili, te tako biškup već nije u Kninu stanovao, kao što i Modruški nije u Modruši stajao; ovo znademo iz njihovih listovah. Kninski je stajo u Topuski, jer je one opatie bio opat. Ovoga je Ferdinand kralj imenovao naměstnikom bana od Hervatske, što list Ferdinanda na sve stališe i redove kraljestva Hervatskoga pisan, svědoči. U onoj knjigi nespominja kralj Slavonie; dali indi onaj

Digitized by Google

list nije spadao na stališe Slavonie? Jest zaisto i jedino na nje, jer stališah od Hervatske drugih onda nije ni bilo, buduć da je sva gornja Hervatska već pod Turskim gvozdenim jarmom stenjala. Slavoniu indi imenuje Ferdinand kralj po starinskomu imenu, jer Hervatska od varošah primorskih, koji su se zvali Dalmaciom, pružala se je do-Dunava, i zato što se sada zove Slavonia, pravo bi se morala zvati dolnja Hervatska; nu ako ju tko i Slavoniom zove, ništa ne grěši, jer se je prie sva ova Hervatah kraljevina zvala Slovinsko kraljestvo, kasnie od inostranskih pisacah zvano Sclavonia. Kada pako, i kako je Dalmacia nazvana kraljevina; kad je zadobila, da svoje sude i sabore derži u Knino, i kada i kako je Slavonia nazvana kraljevinom, to sam sve pokazao u pervašnjih poglavjih. Nu od ovih neka je došta. Kralji mogu svoje kraljevine razdělíti, i svoje napise umložati, kako je volja njihova, i kako dobro občinsko kraljevinah zahtěva.

G. I. 1532. Soliman sa tri sto hiljadah vojakah opet u Ugarsku dojde. Kod Muhača dojde mu na susrět Perenji pod krilo se njegovo preporučujući, da ga od Ferdinandova i Zapolje vladanja oslobodi: nu car ga nasuprot Zapolji izruči. Odanle je uprav išao u Austriu; putem je Kisek obsio, i 25 danah kod njega se zaderžao, ali ga pridobiti nije mogao, jer ga je hrabri i nepredobitni Ilir Nikola Jurišić rodom Senjanin, samo sa 800 vojakah junački protiva tolikoj sili branio, bez da bi mu u to vrěme vojska 90,000 pěšakah a 30,000 konjanikah velika nuz Beč utaborena kakovu pomoć pružíti, ili na Turke udariti hotěla. Odanle se krene u Štajersku u Gradac, Maripork, Optuj, Varaždin, i kod Rasine stade, koju je sa zemljom poravnio skupa s gradom Opoj. Ondi je razdělio vojsku, jednu stranu dao Zapolji, s kojom je Zapolja kroz Križevce, Gudoc, Začesan, Moslavinu i Kraljevu Veliku prošo, i onda se u Ugarsku povratio, s drugom vojskom sam car je išo, kroz Koprivnicu, Věroviticu i Srěm, i u Biograd je došao, i odanle u pol zime u Drinopolje. Kolika je zla onda Hervatska podnela, moremo si misliti. Marcelović iz Gornje Lendave piše kaptolu, na godinu 1532. „Za desetinu godine prošaste dati ništa nemožemo, jer po Turcih sva su potrošena, kmeti odvedeni i pobijeni. Ove pako godine, to jest 1533. klasi su brez zerna, vina kaže se mložtvo: čete Valentina Tereka i Pavla Bakića nisu daleko od ovih krajinah, gdi neprestano robe i pale.“ G. I. 1534. mir je medju Ferdinandom i Zapoljom

Digitized by Google

načinjen. Ove je godine Šimon Bakač biškup Zagrebački u milošću Ferdinanda došo, i poslě njemu věran ostao: na isti način je i sva Slavonia Ferdinanda za kralja spoznala.

G. I. 1535. Mehmed Jahioglu paša od Biograda Oseк, za tim Požegu (kaptol se Požežki prenese u Pečuh), pak Obrovac Berislov (ova města neznadem gdi su, možebit je Obrovac i Oriovac) je osvojio. Ritter piše, da se je to god. 1536. dogodilo; Timon pako, da se god 1537. dogodilo: od kuda bi slědilo da je Ištvanfi falio, ali rado će biti g. I. 1537. kako ja mislim.

G. I. 1537. Ferdinando je kralj dvoju vojsku podigao; pervu izruči Petru Krušiću kapitanu Kliškom, i pridruži njemu kneza Nikolu Turiana sa 3,000 vojakah. Drugu vojsku predade Ivanu Kacianeru od 16,000 konjanikah i 8,000 pěšakah. Pěšakah bio je vodja knez Lodronje, a konjanikah (Cesi su bili) vodja Albert Šicki. Ugarske i Hervatske čete vodio je Ludovik Pekri. Ivan Ungnad Štajěrce, a Erasmo Mager Krajnce su vodili. Šimon biškup Zagrebački za hranu i ostala vojski potrěbita se je brinio. Kod Koprivnice se je sva vojska skupila u měsecu Serpnju. Otale je 30. Kolovoza u Bresnicu došla, odanle u Věroviticu. Vojska se kod Věrovitice utabori, a Pavao Bakić bi poslan da potajno izvidi, gdi su i kako su Turci? Ovaj hrabri ilirski junak poduzme svoj put proti gradu Sopju. Uzput několiko Turakah uhvati, od kojih je začuo, da Turci izpod Oseка na našu vojsku čekaju. Odmah se poverne i izjavi svog izvidjenja naměru. Na ovaj glas bi světovano i odredjeno, da se k Valpovu ide, dočim je na desno Požega ostala. Kod Valpova su dulje vrěmena věćali, i najposlě jednoglasno odredili na Oseк složno udariti i osvojiti ga. Došavši do Oseка, nestane im hrane, zbog šta su se povratiti morali; nu Turci ih kod Ivanca (morebit današnje Ivankovo) Franje Zaja grada iz zasěde napadu. Bitka je bila velika i strašna. Ali kada su naši viděli, da je hrabri Bakić vitez neumerli iz današnje Slavonie rodom pao; stanu běžat, i tako Turkom sramotno pobědu ostave. Kacianer i Pekri su u zatvor zato od Ferdinanda obsudjeni, od kud je Pekri poslě sedam godinah oslobodjen, i u pervašnje dostojanstvo postavljen ne dugo zatim je i meštar Dapifera postao. Kacianer je iz zatvora uteko, i u Kostajnicu k Šubiću došo; a odanle u Tursku je naměravo, zato je Šubića nagovaro, da se Turkom pridruži: poradi šta ga je Šubić po svojih vojacih Juri Grubeši i Ivanu Hojčišu smaknuo. Kerčelić piše, da je to na zapověd Ferdinanda Šubić uradio. Eto

Digitized by Google

kako providnost nebeska pedepsa zločince: prie ili kasnie dojde ono zlo, koje iskarnjemu uzrokuju, sverhu njihove vlastite glave. Tako i lukavi Kacianer, koi je gorje haro i robio Hervatsku, nego isti barbarski Turci, kao izdaica svoga zakonitog kralja sramotno je pod mačem prostih vojakah a ne kao se jednog hrabrenom mužu pristoji u boju kerv svoju grešnu prolio. Čujte svi, koji srědstveno ili nesrědstveno proti svojoj domovini radite, i nju potištenim duhom izdajete, i u naručje tudjinca izručujete, prie ili kasnie — ako se neostavite toga poganog čina — dojti će sverhu vaše glave slična plaća. — Bratjo domorodci! izdaja nie Ilirom prirodjenja. — —

Ove iste godine Petar Krušić, veliki vitez, kada je na Turke tiam do Splita bio udario, u boju poginu, i grad nepredoblivi Klis u ruke Turakah je došo. Krušić je na Tersatu sahranjen. Napis nad grobom njegovim je slědeći: Ovaj Mramor Petra Krušića pokriva kosti, kojega o žalosti! nemili ubiše Turci: kojih za života Petra nikad se nije bojao Senj niti Klis. Smert tělo, duša raj zadobi, a junačka děla njegova slave glas věkoviti.

G. I. 1538. Grad Dubicu i Jasenovac, su sa okolo ležećimi seli Turci osvojili. Iste godine Ferdinando kralj dao je Zapověd na Tomu Nadažda, Petra Keglevića, bane od Dalmacie, Hervatske i Slavonie; da na tri godine nikakove daće od kmetah kaptola Zagrebačkog neberu, jer su imanja istoga kaptola porobljena i obataljena ona pako, koja su još ostala, po našoj su vojski iztrošena. —

G. I. 1539. imanja kaptolska Gradec i ostala, koja je s one strane Kupe imao, dapače isti Sisak od Turakah bila su porobljena. Ovo svědoči list Klementa dolnjeg Gradca dvorskoga; koj piše, da su si i vojaci Ivana Šubića načinili Turske kape, i barjak Turski nosili pred sobom. Ovo se je vidělo, kada su Turci Sisak porobili, od kuda bi slědilo, da je Šubić bio s Turci u savezu. Ovo isto svědoči 13. list bana Karlovića (vidi na strani 337). Ove se je iste godine vojvoda Ivan Zapolja oženio i uzeo Izabelu poljskoga kralja kćer.

G. 1540. Utref od Bosne, i Amurat od Klisa, baše skupivši vojsku, po Hervatskoj su robili i palili, najposlě na grad Zrinj udarili; ali su od knezovah Šubićah bili protěrani i pobijeni. Ove je godine Ivan Zapolja umro dana 20. Serpnja u Sasebešu u Erdeljskoj. Ovo je poglavje mlogo produljeno poradi različitih listovah, koje sam navco; nu mače biti nemogaše. Ovi listovi pokazuju nam

Digitized by Google

što je činjeno u naših ilirskih pokrainah, i stim su za našu dogodovštinu zanimivii, što od ovog vrěmena nijedan dogodopisac čine naše domovine nespominje. Moro bi bio u redu popisat, što je u saboru god. 1538. deržanom dokončano; nu zbog spomenutih listovah na slědeće sam poglavje odgoio.

Poglavje XLIII.

Od dogadjajah na dalje pod Ferdinandom I. kraljem Ilirskih kraljevinah od g. 1540 do g 1564. kad je umro.

G. I. 1538 počeo je mir medju Ferdinandom i Zapoljom: nu jer su g. I. 1537. Turci na novo počeli u Hervatskoj rat, i Klis s drugimi městi u Dalmacii predobili, vidęći se prinudjene stališi i redovi kraljestva Hervatskoga, sabor občinski navěste po banih: Tomi Nadaždu i Petru Kegleviću, koji su g. I. 1537. za bane imenovani, valjada poslě onoga nesrětnoga boja, u kom je po izdajstvu i nemarnosti Kacianera vojska kod Valpova pobijena bila. Ovaj je sabor sazvan bio u Križevce na dan s. trih kraljah g. I. 1538. u kom su mloga naredjena. Odkuda znademo, da je Hervatsko kraljestvo za sebe sabore deržati pravo imalo, i ovo vrěme obderžavalo. Bila su pako slědeća odredjena 1.) kralju daća je ustanovljena od svih dobarah, osim dvorskih, i predikatorah, i onih, koji u kućah i majerih, dvorovih imanjih i plemenitih stanuju, da nitko prost nebude. U članku 2.) da svaki od gospode velikašah i plemićah od 36 jobagionah, to jest kućah (dimnjakah) za čuvanje i obrambu kraljevine jednoga oružjanoga konjanika sa šišakom, oklopom, cimerom i kopjem kroz svu godinu na medjah kod kapitana kraljevine, gdi gospoda bani budu zapovědili, sve udilj deržati moraju i dužni su. U članku 3.) da sva gospoda velikaši vojnike od imanjah svojih pod vladanje kapitana kraljevine dati moraju i dužni su. U članku 4.) da su plemeniti i svi Stanovnici kraljevine pripravni uvěk na boj, i po prepisanih potrěbah sami u osobi, sa svimi, ili s petom stranom svojih kmetah, oružjani podići se, i kod kapitana kraljevine onamo,

Digitized by Google

kuda potrěba bude i kuda gospoda bani zapovĕde, brez otezanja ići moraju i dužni su. U članku 5.) kada podignutje vojske potrĕbno bude, onda gospodin kapitan kraljevine polag naputjenja i naručenja gg. banah, morati će k svakom sudcu plemićah jednoga prikladnoga čověka poslati; da se vojaci podignu, koje će isti čověk g. kapitana vodit na města, gdi će potrěba biti.

U 3. članku su dužnosti banah i kapitanah kraljevine popisane. U članku 6. se prepisuje vožnja bombardah i topovah. U članku 7. kako se gradovi imadu providiti i obskerbiti. U članku pako 9. ostala, koja na objačanje medjah, na straže i čuvanje kraljevine spadaju. U članku 11. od obskerbljenja hrane za vojsku. U 12. i 13. od kolah za hranu voziti i odpratiti prepisuje se. U članku 14. města, u kojih se hrana i ostala imadu iztovariti. U članku 15. naredjuju se na hranu spadajuća za krajine. U članku 26. vrědnost se novacah, i cěna stvarih prepisuju. — Vidiš dragi štioče, kako su Hervati sami svoje sabore i sastanke deržali; ovo su pako od starinskih vrěmenah zaderžali. Zaisto iz dogadjajah Kolomana kralja znademo, da su ga u Biogradu svi Hervatski velikaši i Dalmatinski varoši krunili, i da je on sve starinske povelje Hervatom i Dalmatinom odobrio i potverdio sa zakletvom. Od kuda naravski slědi, da su Hervati svojom krunom Kolomana krunili, i ona kruna morala je u Budim prenešena biti, možebiti je ona, s kojom su ugri Vladislava Poljaka za kralja krunili: što i Kerčelić opazuje: nadalje znade se i povelja Kolomana I. kralja, da je medju ostalimi temeljitimi pogodbami bila i ona, da bi se kralji Ugarski u Hervatskoj za kralje od Hervatske i Dalmacie morali kruniti, jer ondě očito Koloman kralj izpověda, da kada se u Hervatsku i Dalmaciu za kruniti ili za poslove kraljevinej izveršiti kralj s velikaši i poglavicami kraljevine odpravi, „nijednomu varošu ili varošanu s mložtvom našim dosaditi nećemo, i nikoga u varoš pustiti, već koje vaša dobrovoljnost dragovoljno primi“. Po onih rěčih kada se kruniti dojdemo,“ Koloman kralj nije sebe razumĕvo, već svoje naslědnike, jer je on već bio krunjen. — Ali kuda je ona kruna propala, i kako su se Hervatski i Ugarski kraljevi u Ugarskoj samo krunili a ne pako i u Hervatskoj, to nijedan pisac neizpisuje, zato i ja od tog odustajem, ostavljajuć toli važnu stvar naše domovine věštiim i učeniim dogodopiscem. Iz gore imenovanih člankah viděli smo: da su Hervati sva pametno i domorodno, za občuvati domovinu bili naredili

Digitized by Google

samo da su velikaši bili medju sobom složni: ali su oni, lakomi za tudjimi imanji, u ovih teških i pogibelnih vrěmenih još sami medju sobom kervave ratove deržali. Poradi šta je kralj Ferdinando bio prisiljen vojsku u strane Hervatske napustiti, i krajine odrediti, koje su samo za obrambu kraljevine služile, i uvěk pripravne na boj bile, kako ćemo dole niže viděti.

Spomenuo sam gore, da je Toma Nadaždi odteo grad Jasenovac od Turakah. Ovo Kerčelić *(Part. 4. pag. 362.)* drugačie pripověda, gdě list bana Petra Bakača izpisuje, koi ovako glasi: „Dokazano nam je po osobah viteškoga Mihaila Zempteja od Zempte, i viteške gospoje Bare žene viteškoga gosp. kapitana od Drešnice, kćeri pako něgdašnjega Ivana Zempteja, brata rodjenoga i starijega spomenutoga već Mihaila Zempteja, kako u pervašnjih nemirnih vrěmenih, to jest poslě nesrětnoga rata Muhačkoga, i god. 1536. prošaste, grad spomenutoga Zepteja Jasenovac zvani, medju rěkam Savom i Unom, u županii Križevačkoj stojeći sagradjen, bi po Usum-begu, Bosanskom paši, na silu otet. Poslě toga okolo svetkovine b. Kolomana mučenika god. gosp. 1537. sada prošaste, viteški něgdašnji Ivan Šubniski u Ujvaru i drugi Ivan Sidovalić u Sobotki, zatim spomenutoga Mihaila Zempteja ova dokazujućeg gradovah čuvari i ostali službenici, jer su stanujući siromašni njihovi kmeti za onda u okolišu Jasenovca, već po istih Turcih osvojeni i pod njihovo vladanje stavljeni bili; kako takodjer u okolišu i kotaru spomenutih gradovah Ujvara i Sobotke onda stanujući kmeti, sa viteškimi Andriom Zoltajem, provisorom i Nikolom Zoltajem ondašnjim čuvarom grada, veledičnoga něgdašnjega Tome Nadaždia, i viteške i veledične gospoje Uršule Kanižaj, žene istoga Tome Nadaždia u gradu Veliki u spomenutoj župani Križevačkoj ležećemu: po istih ondě skupljenih, i takodjer s viteškim Markom Tomaševićem i negdašnjim Petrom takodjer Tomaševićem i drugimi premlogimi priatelji, službenici i vojaci gospoje Uršule Kanižaj, supruge njegove, u varošincu njihovom Velika stanujućimi, s skupnim medju njimi deržanim dogovorom poradi oslobodjenja, i natrag zadoblenja od spomenutih Turakah rečenoga grada Jasenovca, i ugovoreno je pod ovom pogodbom, da se sve stvari i dobra, koja s' Božjom pomoćjom u oslobodjenju, i natrag uzetju spomenutoga grada Jasenovca oteti i zadobiti mogla budu na

Digitized by Google

dvě jednake strane pravo razděle, od kojih jednu gosp. Tomi Nadaždu i gospoji Uršuli Kanižajki, njegovoj supruzi, drugu pako stranu spomenutomu Mihailu Zempteju i njegovoj braći da se odpuščati i dati mora, bi pod zakletvom potverdjeno, i ovako skupa sjedinjenimi silami hrabro i složno na spomenuti grad Jasenovac, stenjući onda pod vladanjem Turskim, junački udarili i s Božjom pomoćjom, srěćno iz rukuh su istih Turakah oteli, zadobili i osvojili, i u njem mloge Turke pohvatali, medju kojimi su dva poglavita ravnitelja grada bili, naime: Turham-beg Vilić i Kivan, poslě ovih piše ban da su se oba s velikimi novci od Nadaždia izkupili. Tako je Turhan-beg 3,000 žlatnih dukatah, a Kivan 500 Ugarskih forintah za svoju slobodu položiti morao. Medjutim teško da su Zempteji od ovih novacah polovicu dobili uslěd napomenute pogodbe, zbog čěsa su rado banu tužbu predali.

Od ovuda pověrovano znademo 1.) da je starinski Jasenovac stojao s one strane Save, gdi Una u Savu utiče; jer piše ban „medju Savom i Unom stojeći" 2.) da je g. 1536. bio od Turakah predobljen 3.) da je god. 1537. opet po gore spomenutih ilirskih junacih od Turakah odtet grad Jasenovac, Velika i drugi okolo ležeći gradovi, od kojih se sada ni město neznа, a da su pod Rimljani toli glasoviti bili, bez svake je dvojbe. Jasenovac se pod Rimljani zvao *Urbs Clara.* Ova su města něgda pod Križevačku županiu spadala.

G. I. 1537. Tomo Nadaždi i Petar Keglević postali su bani. Malo poslě god. 1450. postade Toma Nadaždi (*Judex Curiæ*), a zatim palatin. God. 1511. Nikola Šubić postao je ban, a Petar Kegljević, koj je mloga imanja pograbio i poda se spravio, bi iz banie izbačen, a najposlě god. 1543. u članku 43. za nevěrnoga kraljevine provikan, a poslě opet u milošću primit. Kroz sav ovaj tečaj godinah, bili su mloge neskladni medju velikaši Hervatskimi. Ovi su se nemiri već god. 1538. započeli medj Ivanom Šubićem i Šimom biškupom Zagrebačkim. Ivan Šubić s Ivanom Alapićem i Jurom Vidošićem za osvetiti kvarove učinjene u gradovih Rakonogu, Vukovini i Medvedu podigo je vojsku.

G. I. 1539. dana 7. Kolovoza iz grada Zrinja krene vojsku pram Gradcu (kaptolskom gradu), i da njim kazati, da se ništa bojati netreba, i da nikakove bune nedižu. Dana 8 Kolovoza dojde do kaptolačkoga sela Orešja, i ondě sva za vojsku potrěbita plati.

Digitized by Google

Dana 9. Kolovoza dojde s vojskom u selo Gore, ondi odpoćinu i obĕduje: poslĕ obĕda isti dan udari na sela pod Gradac spadajuća kaptola Zagrebačkoga, (ovaj Gradac i sela bila su medju Kupom i Unom), i sela: Melinić, Vlahović, Grabrovu, Budrovac, Goricu, Pusti Gradac, Bernjevac, sve porobi; 84 kuće popali: ljudih je 7 ranjeno, 39 ubijeno, 52 uhvatjeni, i kano sužnji odvedeni: marve svakojake, volovah 190, kravah 145, junadi, konjah, kermakah i pčelah, više od 2,000: ali grada Gradac nije mogao predobiti, zaštobo se je Klemens čuvar grada junački branio, a kada je bio već oslabio, još za vrĕme iz Siska pomoć mu dojde. Kada je Šubić vidio, da gradac nemore predobiti, vojsku odvede za porobiti bližnja imanja, Vinodol i Hrastovicu Šimona biškupa: ali biškup s vojskom svojom naproti dojde, vojsku Šubića razbie, nĕkoje pohvata, druge izsĕće, da sam Šubić jedva živ uteče. Ova su se god. 1539. i 1540. dogodila. Medjutim Šubić nije mogao preboleti, da je preobladan, zato god. 1541. novu vojsku sakupi, i dobru od prijateljah pomoć dobivši, iznenada grad biškupov obsĕdne, puške velike i sve sprave za osvojiti ga razredi, i priče grad sa svih stranah strašno biti, nu neposluži mu nestalna srĕća, nego dopusti, da od posade bude puškom ubijen, kada je grad obilazio i razvidjavo.

Nikola Šubić, da smert brata svoga osveti, skupi drugu vojsku, sva imanja kaptolska i biškupska porobi i popali, dapače iste godine dva put Zagreb obsĕde, kaptol porobi, i više od 5,000 forintih kvara učini. Biškup i kaptol bili bi mogli Šubiću naproti stati, i njega morebiti nadjačati, ali kano popi voleli su se k Ferdinandu kralju uteći, koi je oštru zapovĕd dao Petru Kegleveću banu, da s vojskom kraljevine na pomoć kaptolu pohiti; Ovaj usled kraljevske zapovĕsti Mihata Zemće svoga vice bana s vojskom u pomoć posla, i Šubiću pisa, da se s kaptolom pomiri, jer inače da mora na njega s kraljevskom svom vojskom udariti, i tako da će morat pasti. Poda se Šubić kraljevskoj zapovĕdi, i povĕrnu godine 1542. u subotu poslĕ preobratjenja s. Pavla kaptolu sva posĕdovanja, i š njim se pomiri. Ali s biškupom još nije, jer biškup nebiaše s onom pogodbom zadovoljan: dokle Ferdinando kralj s kraljevskim oglasom biškupu i Šubiću nije zabranio svaka dalešnja nepriateljska napadanja pod izgubljenje poštenja i dostojanstva, i zajedno je Franji Josepiću Senjskomu biškupu, Juri Frankopanu, Bolti Banfiu, Stĕpanu Gjulaju i Mati od

Digitized by Google

Ravena zapovědio: da ove dvě strane, ili s dobrim, ili po putu pravde na mir i prijateljstvo dovedu, i ovako je po ovih načinjeno, da su sužnji od jedne i druge strane odpuštjeni, kvar naplaćen, i mir medju suprotivnici načinjen. U ovo je vrěme već Petar Kegljević bio iz banie izbaćen, jer někoja imanja krivično pograbljena nije hotio na zapověd kraljevsku povratiti. Dok su se Hervati ovako medju sobom tukli, bili su u Ugarskoj kervavi bojevi. Vojska je Ferdinandova kod Budima pobijena, i isti Budim od Solimana Turskog cara osvojen god. 1541. dana 21. Kolovoza. Sve ovo vrěme od god. 1537. kako su Turci Klis osvojili, većom su stranom gradjani od Klisa u Senj preběgli, s Senjani se združili, i poslě su na moru, i na kopnom strašni bili. Nu od ovih nižje.

God. I. 1543. Šimun biškup Zagrebački je umro u Začesju; tělo mu je donešeno u Zagreb, i u cerkvi stolnoj sahranjeno. Iste je godine kaptol porušio grad Petrinju ili Petnu; jer ga nije mogo opravljati i susderžavati. Odredio je bio takodjer, da i Gradac poruši, nu bi zabranjeno od strane Ferdinanda kralja po Maksimilianu sinu dana 20. Travnja iz Beča došavšem. Ove je godine Nikola Šubić postao ban ilirskih kraljevinah.

G. I. 1544. sa dopuštenjem kralja Ferdinanda dao je kaptol Sisak grad zidati, da ovako Turkom, koji su onde najviše u Hervatsku prodirali more se suprot stati. Emerik Račin kanonik i arkidiakon od Vaške, bio je poslu predpostavljen. Iz Italie su zidari bili najmljeni. G. 1844. dana 21. Travnja posao je započet iz podertinah starinskoga Siska. Petar iz Milana *(Mediolanum)* bio je pervi zidarski meštar. Njemu se je na měsec plaćalo 8 forinti, njegovim kalfam 4½ fl., drugim meštrom 6 fl.; ovo se u kaptolskom pismospravu nahodi popisano. Molio je kaptol Ferdinanda kralja za pomoć, i po imence, da njim Malte od Hervatske pokloni; ali on iz stanovitih potrěbah, kako pismo njegovo iz Beča od 25. Rujna glasi, dati nije mogo; već daću tako njihovih, kako i cerkve Zagrebačke kmetah je njima u pomoć dao: perviput na dvě godine, poslě na četiri. G. I. 1545 iz Vormacie je 26. Ožujka piso, i svu je pomoćnu plaću duhovnikah za podignutje grada Siska prikazao. G. I. 1546. iz Praga je poslědnjega Kolovoza pisao, u kojem pismu čitave im kraljevine daću pokloni. G. I. 1545. na dan s. Luke došo je ban gledat grad Sisak, i gubernator Zagrebačke biškupie. Pervi je za čuvara grada imenovan Ivan Tominić.

Digitized by Google

Koliko se je pako brižljivie i marljivie okolo grada Siska radilo; toliko su veće i veće smetnje od Turakah postavljene. Buduć je god. 1544. Ulaman Bosanski paša Veliku i Moslavinu gradove osvojio; zatim se je s Malkom pašom od Hercegovine iste godine dogovorio, da će dojduće godine Ivanić, Križevac i svu županiu Varaždinsku porobiti i popaliti. Što su god. 1545. i učinili vojsku na dvě strane razdělivši. Strana jedna, koju je Ulaman vodio, kroz Križevce je prošla i sve polje Varaždinsko porobila, i do grada Konščine došla. Ondi ju dočeka ban Nikola Šubić i Vildenstein vojvoda od Krajnske i Štajerske. Bitka je ljuta i strašna bila medju samimi konjanici. Pod banom konj pade mèrtav, ban se vidivši u pogibeli, da će ga Turci uhvatiti, skoči u potok. Stěpan Baletić věšt plivač to upazi, i za banom skoči, njega srětno iz vode oslobodi, i u grad Konščinu dovede. Ovako je veći dio konjanikah svoje konje izgubio, što je čudo — i u grad srětno utekao. Tako se je spasijo, i u bèrdine srětno izmakao: Franjo Tahi, Pavo Ratka, Nikola Derg, pěšakah vojvode, sa svom vojskom pěšačkom. Demirhan Spanaković vojvoda jednog krila Turske vojske osta na mejdanu mèrtav, s jedne i druge strane mertvih je ostalo, ali ne u velikom broju. Ulaman pokupivši svoje, uprav se u Dubicu a odande u Banjaluku povrati, bez da bi se gdegod robeć i pljeneć hotio više zaderžati. Druga strana Tursko vojske, koja bi morala bila sve strane preko Save porobiti, neznade se kud je dopala, osim što Sisački dnevnik slědeća spominja: „God. 1545. na dan presvetoga Trojstva plemeniti Ivan Tominić, čuvar Sisački, s topnici, i ostalimi svimi Sišćani, koji su hotěli oružje pograbiti, išo je da zatvori někoje potoke u okolišu Tetaševine, od kuda su iz zasědah Turci navaljivali.“ — Praj ove dogadjaje drugačie izpisuje. Dočim veli da su god. 1543. Turci Velestin i Začesje zadobili, i za ovimi, da je Soliman car s vojskom došao, Valpovo i Pečuh osvojio, i poslě u Ugarskoj Štrigovo, Tatu i Bělustolicu osvojio, na ziminu svoje odveo, izgubivši 3,000 Turakah, koje mu je bio Nikola Šubić izsěkao. God. 1544. da se je Šubić sa Vildensteinom kod Selnice s Turci pobio, i jednu stranu vojske pogubio. Ali Kerčeliću se more bolje ovdě věrovati: da je to kod Konščine g. 1545. bilo. Ove iste godine započelo se je o miru raditi medju Ferdinandom i Solimanom carom Turskim, koj god. 1547. na pet godinah je utverdjen. Ovaj petgodišnji mir jednu je i drugu stranu nemalo uzradovao,

Digitized by Google

da se jedanput od klanja bar na kratko vrěmě odustane. Nu nisu ga obe strane dugo uživale, jer se je iznenada iste godine medju kmeti buna podigla, što se znade iz dnevnika Sisačkoga, gdě se štie ovako: „U četvertak prie svetkovine s. Egidie, Imbro Velikini od roda prostoga kmetah, krenuo se je u grad.“ — Punta se je zato počela, jer su plemići kmete svoje jako i krivodušno progonili, osim toga su velikaši jedan drugoga sela robili, navlastito kaptolska. Ovako je Nikola Šubić (drugi je taj bio, ne ban) kmete kaptolske gorje progonio nego Turci. List kaptola na Ferdinanda kralja za pomoć pisan zadosta svědoči: „Da nikakove kervoločnosti versti nema, koju nebi kaptolskim kmetom učinio, sav imětak kmetah grabi: marvu odgoni, žito odvozi: vino što popiti ljudi njegovi nemogu, lupajuć sudje prolije: žene i děvojke oskverne i opogane na toliko, da su mloge poginule, utušene od poganah.“ — Ovako je i po drugih okolicah Hervatske radjeno; kmeti nemogući podneti, pobune se, mloge dvorove porobe i popale, plemiće i poglavice, gdi su kojega uhvatili, nemilo posmicaju. Za ovo zlo utušiti, svi su se velikaši i plemići podigli, i puntare raztěrali i vodje strašno pedepsali. Ova se je buna doveršila, do dana s. Egidie, kako dnevnik ili kronika Sisačka svědoči.

God. 1546. kralj Ferdinando videći, da su tolike bune, nemir i nesloga medju Hervati, poboji se, da svu Hervatsku još Turci neosvoje, dao je zapověd, da se krajine načine, u kojih će svi stanovnici uvěk pripravni na boj biti. Města poglavitija, gdi će vojvode i kapitani stojati, odredi Koprivnicu, Gjurgjevac, Začesje i Ivanić. Ovo je početak Varaždinske krajine, u kojoj se dvě regimente, današnja Križevačka i Gjurgjevačka nahode. Ovo je iste godine Nikola Šubić, Petra Keglevića iz Čakovca protěro.

Istina da je mir s Turci na pet godinah ugovoren, kako sam spomenuo god. 1547., nu polag svih ugovorah Kerčelić iz Marcelevića ovako pripověda: „G. 1547. na zapověd Turskoga cara, da svi paše, vojvode i ostali veći poglavice Turski, iz sviuh krajinah vojsku skupiti, i pod vojvodom Ulaman-pašom, s bombardami i većimi topovi oboružani na Hervatsku udariti imadu, i po imence: Začesan ili Začesje, Zagreb i Sisak osvojiti. U ovom strašnom glasu, kaptol neimajući novacah, da haramie i drugu vojsku skupi i u gradove Začesje, Zagreb i Sisak stavi, izvadio je iz cerkve biškupske jedan zlatni kalež i

Digitized by Google

zdělicu, i tri zlatna lanca (vagalo je sve skupa 2½ Marke i 3½ lota u čistom zlatu), zatim tri sreberna kaleža sa zdělicami, jednu kadionicu s tamjanicom; i drugo sitno posudje, što je vagalo 20 Markah i 9½ loti. Iz ovoga srebra i zlata haramie i ostala, koja su za gradove Zagreb, Sisak i Začesje odpraviti potrěbna bila, nabavili su. Ja mislim, da ova zapověd od cara Turskoga morala je prie izajti, nego je bio mir potverdjen, jer da nije bio mir potverdjen, zlo bi bilo za našu Hervatsku: nu buduć da je mir bio potverdjen, zato je sva ona Turska vojska otišla proti Persiancem, koji su se proti Sultanu podigli bili. U ovo je vrěme bio biškup Zagrebački Nikola Olah, koji cerkvu svoju nikad nije vidio, ali se je za nju ipak otčinski brinio, i mloga joj dobra od kralja Ferdinanda izmolio; bio je jako učen, zato ga je Ferdinando za svoga kancelara odabrao, koi je shodnu priliku, bivši uvěk nuz kralja, imao, potrěbite milošće za svoju zaručenu cerkvu moliti.

God 1548. pisao je kralj Ferdinando je na stališe Hervatske kraljevine, u kojem je listu stališe i redove nagovarao, da za dan s. Gjurgja někoje iz svog kruga izaberu, i s punovlastjem na sabor pošalju. Nas Kerčelić opazuje, da je ovo pervo pozivanje u ime svih stališah započeto, jer su pervašnje doba, dok su blaga vrěmena vladala, svi velikaši, knezovi i ostali mogućniji plemići na sabor Ugarski išli, nu dabi poklisare od sve kraljevine slali, da to nije nigdi štio, i zaisto taj običaj nije prie bio u naših ilirskih pokrajinah ni poznat. Medjutim i sad pod Ferdinandom nije bio brez uzroka uveden, jer je Hervatska kraljevina bila na malo natěrana, buduć su samo tri župane još čitave ostale, prem da su neprestanom nasertanju Turakah izvergnute bile. Usled čega su velikaši i plemići uvěk straže deržati, i na boj pripravni biti morali.

God. 1550. Nikola Šubić ban dobio je od kralja Ferdinanda Medjumurje, to jest krajinu medju Dravom i Murom (što sada zovu Hervati Medjimurje, nu pravo bi se moralo zvati Medjumurje) na poklon. Počeo je taki Dravu kroz tudje zemlje i okolice napuščati, da ovako on više zemaljah zadobije, ali su ga okolišni plemići, kojim je velike kvare počinio, tužili kralju Ferdinandu, koi ga je slědeće godine opomenuo, i zabranio mu srědstvom lista, da se toga ostavi, i drugom kvara nečini. List ovako glasi:

Ferdinando s Božjom miloštju, kralj Rimski, Ugarski, Ceski, uvěk uzmnožni, odvětak Spanjolske,

Digitized by Google

veliki vojvoda od Austrie itd. věrnomu našemu izvišenomu i veledičnomu knezu i banu Nikoli Šubiću, kraljevinah naših Ilirskih: Dalmacie, Hervatske i Slavonie, pozdravljenje i milošću. Dokazano je veličanstvu našem, po osobah plemenitih Pavla Brebića, Ivana Krivljaića, Nikole Petakića, Ivana Budora od Ataka, Stěpana, Jurja i Blaža od Bogačevca, Ivana Cirka, Akacie Brestovca, i drugoga Akacie od Čajnovca: gospoje Klare ostavljene udove plemenitoga Vida Emrehovca: Ivana Benkovića, Dorke udove někdašnjega Nikole Kernskoga, Franje Kiselića od Čajnovca, Margite od istoga Cajnovca udove plemenitoga Matie Haramie, i ostalih stanovitih plemićah pokraj rěke Drave stanujućih, s velikom tužbom, kako se ti nemareći za spomenutih starinsku slobošćinu i vlastitosti, koje pravi plemeniti svuda po kraljevinah naših potrěbuju, po poslanih i odredjenih na to tvojih ljudih s orudjem na to odredjenim, koji silovite rěke Drave odtok i tečaj, kroz zemlje i stanovanja kmetah spomenutih za tvoju, i tvojih kmetah hasnu, na njihovu pako, i njihovih kmetah preveliku škodu navoditi, i napušćati bi morali; sada na novo na sve tvoje medju Dravom i Murom stanujuće kmete zapověd izdao si pod pedepsom izgubljenja svih svojih dobarah, da na drugom městu, koje ćeš njim pokazati, otok Drave, i odticanje uprav na spomenutih tužećih zemlje i imanja prokopaju, i navode, na kvar i štetu njihove slobodnosti najveću. Buduć pako da mi po dužnosti službe naše kraljevske moramo naših věrnih podložnikah slobode i njihova starinska perventva (*praerogativas*) miloserdno providiti i braniti, zato věrnosti tvojoj naručivamo i zapovědamo tverdo, da ti, kada ovaj naš list pročitaš, odmah, ako se spomenuta tako nahode, kako se kaže, od prokapanja i navadjanja rěke Drave na tudje zemlje uzderžiš se, i tvojim kmetom zabraniš. Drugačie da neučiniš. Dano u Beču dana 18. Sèrpnja 1551. Ferdinando m. p.

Ove je iste god. 1551. Franjo Keglević, opat od Topuske bio pozvan na sud od kaptola poradi učinjenog kvara u selih: Vlahoviću, Hernoviću, Gracu, Budrovcih, Gorici. Ovu je opatiu podigao Andria II. god. 1211 za patre Cistercite; i zvala se je opatia Toplička, nu kad su Cistercite odanle otišli, počela se je zvati opatia od Topuske. Ferdinando I. ovu je opatiu poklonio Franji Kegleviću, pod tom pogodbom, da red Cistercitah i habit primi, i da opatiu u red metne i podigne. Iste su ove godine takodjer Zagreba varoša zidine na zapo-

Digitized by Google

věd Ferdinanda bile pregledane, koje su pervašnje godine bile popravljene ; jer su jako od Zapoljacah bile porušene: s kojom su prilikom i nova tri tornja sazidana na Žvircih (današnje južno šetalište skog se lěpo vide na daleko čarobna savska ravnica. Na ovom šetalištu osim zidinah vidjeva se još jedan četverouglasti toranj s krovom, i prem da je nepogodom vrěmena dosta uštetjen, ipak se ova starina još čversto derži, da i naših potomakah potomkom s sědoglavim mučanjem dědah i pradědah naših junačka děla pokaže. — U koliko je pake ovo šetalište obljubljeno, svaki zna, koi je u Zagrebu bio), na kamenitih vratih, i rado kod Tuškanca. (Ovo je jedna lěpa dolina i lug tik nuz gornji varoš, u kom gradjanstvo svoimi gustimi poseti romoneće slavuje u proletje buni.) Ovi su komisari takodjer medje kraljevine morali progledati, kako njihov list god. 1551, u Zagrebu izdat, svědoči. Ova je Marčelević kanonik, věrno potomstvu pobilježio ; koji i komisare po imence izpisuje: Mato Zaberdni, biškup Kninski, Juraj Herešinac prepušt Začesanski, Mihailo Ravon, kraljevine proto-bilježnik; ostalih nespominja.

God. 1552. kako je Antun Vramec kanonik Zagrebački pobilježio, Turci su Začesan sav porušili i popalili, jer su někoji Raci Turke tamo doveli, i nenašavši nikoga u gradu biškupovom, grad zapale i poruše. Buduć su se kanonici već prie u Zagreb bili preneli godine 1528. i 1544. kada su Turci, Veliku i Moslavinu zadobili. Onda se[je Začesan još dobro deržao; ali i dojduće iste godine od straha Turakah većom je stranom u Ivanić se prenělo stanovničtvo, i ovako Začesan pust ostade. Nu buduć sam Ivanić već više putah spomenuo, scěnim da neće biti suviše, ako někoja obširnije popišem stim radie, što je moje rodjeno město, gdě sam pervi put světlost světa ugledao.

Ivanić grad, kada i kako je postao, navlastito dolnji, koji se danas grad ili tverdjava (Festung) zove, to nijedan pisac neznade kazati: nigdi bo se nenahodi, koi je kralj, i kojemu biškupu Ivanić poklonio, nu to se znade dobro, da su od Ivanića gornjeg i dolnjeg biškupi u ovo vrěme bili poglavice. Kerčelić u obće ispisuje Ivanić, ali je razlika medju gornjim Ivanićem, gdi je samostan Fratarah i cerkva župska na slavu b. d. M. kašnije podignuta, i dolnjim, gdi je grad bio, kano na jednom otoku, dapače i ovaj se je razděljivo na dvě strane, na nutarnji grad, okolo kojeg su duboki šamci izkopani bili vodom na-

Digitized by Google

puštjani, na okolo pako visokim nasipom, bio je četverouglasto obkoljen: pred gradom jaka vrata i most. Druga strana varoš Ivanić, gdi su varošćani stanovali nešto više od 120 kućah; ovo je město kano otok bilo, sve na okolo voda, imao je dva mosta, jedan od istoka, koji se je zvao velika vrata, to jest kapia, drugi od zapada zvao se jo mala vrata: svaki od ovih mostovah mogao se je na lancih dizati. Ovakov je starinski grad Ivanić u staro doba bio: kako je pak bio poslě, nisam čuo od nikoga pripovědati, nego samo to sam čuo, da su bile oberstarske kuće, koje su rado bile starinski grad: u moje vrěme nije bilo ni poznati, gdě su te kuće bile. Oružnica (Zeughaus), to jest gdě su topovi, puške i prah stojali, to sam vidio svojima očima: stanje je bilo dugačko i široko od dèrveta nizko načinjeno,iz nutra sve hrastovimi platnicami popodjeno. Nasip se nutarnjeg grada i dan danas vidi. Vode one, koje su prie okolo grada i varoša ležale, propustio je car i kralj Josip II. slavne uspomene, kada je sam u grad Ivanić došao gledati prie Turskog rata god. 1786. i mline biškupa Zagrebačkog zapovědio je porušiti; od poldašnje strane, kuda Lonja potok teče, dao je jedan kanal dva fata dubok, a četiri širok više od 1,000 fatih dug na svoje troškove prokopati, i vodu izpustiti, i tako gdi je prie voda ležala, onuda su sada kuće ponačinjene. Veliki car Josip II. hotio je gornji Ivanić, sada manastir zvani s doljnim s družiti, i bio bi veliki varoš načinio, ali su grada Ivanića gradjani dali molbu na veličanstvo, da nebi ih iz města kretao, kojim je na njihovu tu neosnovanu molbu odgovorio: Dakle pustimo žabe ležati.

Od ovoga Ivanića, koji je na otoku stojao, piše Eberhard biškup Zagrebački u svojoj povelji, koju jim je god. 1404. podario: „Da od starinah, to jest, kako se je započeo varoš Ivanić, pravice i vlastitosti, i druge sloboštine posěduju kao Začesan i ini slobodni varoši“. — Od kuda bi slědilo, da je Ivanić, kano i Začesan od jednog poglavice svoja prava zadobio, što je moralo biti pod Stěpanom drugim biškupom. Ovaj je biškup samo kaptol Začesanski ponovio, a nije ga podigao. Zatim znade se i to, da je u vrěme kralja Ladislava Začesje već poglavitije město bilo, buduć je kralj Ladislav ondě dva kapelana našo: Francika i Kupana, kojih je svojimi kraljevskimi kapelani nazvao. Odkuda bi opet slědilo, da su kako Začesan, tako i Ivanić morali biti prie kralja Ladislava města poglavita, kojih stanovnici imali su svoje vlastite

Digitized by Google

pravice i običaje, koje je rado Koloman kralj, kako svih varošah i gradovah Hervatske i Dalmatinske, tako i ovih potverdio, Na dalje piše Eberhard biškup, da je u vrěme nemirah Ladislav od Losonca, ban Zeurinski ili Severinski, i sve Hervatske i Dalmacie veliki kapitan, na otok Ivanić nepriateljski udario, i varošane porobio, i da njim je njihove starinske povelje uzeo i odnio: zbog šta je spomenuti biškup Erbhard Ivanićanom na otoku stojećim druge povelje podario. Ladislav od Losonca bio je ban god. 1387. onda su rado Ivanićani bili porobljeni. Povelja od biškupa Eberharda Ivanićanom podarena je slědeća: 1.) Da imadu pravo sudca i 12 predsědnikah odabrati, sudca biškup potverdjuje. 2.) Testament more svaki gradjanin od gibućeg i negibućeg pravit. itd.; 16. točkah se nalazi u toj povelji. — Sigismundo kralj je god. 1407. potverdio ovu povelju, i podario gradjanom to pravo, da na dan velike Gospe (15 Kolovoza) iduć u Lupoglavu u gradu Sumpretu, malte plaćati nemoraju. Od ovog se grada sad ništa nezna. Albert je kralj god. 1438. to sve potverdio i dodao, da se slobodni vašar osmi dan po Uskersu., i na dan s. Ivana Kerstitelja obderžuje. Najposlě je Leopoldo veliki 12. Ožujka god 1660. sva ova prava potverdio.

Gornji, ili manastir Ivanić imao je u staro doba samostan opaticah ondi, gdi je sada cerkva b. d. M. i župska kuća, imao je i samostan fratarah, kada je, i od koga opatički manastir podignut, to se neznade: stojao je do god. 1551. Samostan fratarah podigao je Ivan I. biškup Zagrebački, i zato manastir fratarski imade s. Ivana za nadpis. Kerčelić hoće, da je isti biškup i grad Ivanić podigao, ali to stojati nemore, jer kako su u Začesnu, tako i u otoku Ivaniću, od nepoznanih vrěmenah stanovnici bili, i svoje vlastite običaje i pravice imali. Bio je u gornjem Ivaniću grad biškupov, od Ladislava biškupa Zagrebačkoga sagradjen, što se znade iz njegovog podpisa: „Dano u gradu Novom od Ivanića g. 1337.“ Luka je biškup Zagrebački sve god. 1508. opravio i P.P. reda s. Franje u manastir uveo, koi jeli su ondi prie stanovali neznade se. Odkuda bi se moglo misliti, da su u onom manastiru prie opatice stanovale.

God. 1544. fratri su iz manastira pred Turci poběgli, a biškup Gjulaj ga s ljudmi napuni, poslě toga na zapověd Ferdinanda bila je němačka vojska u gradove hervatske navedena, ovako je i u manastir Ivanić došla, i manastir s cerkvom uzela. U cerkvi je prah čuvan;

Digitized by Google

biškup je postavio svoga kapitana na krajinu Ivanićku, imenom Peteo, kojeg sluge pijani, sěno u štali zapale, od koje se vatre manastir s cerkvom i prahom užge, i ovako se cerkva na jednoj strani i manastir poruši. God. 1639. Petar Herešinac biškup Zagrebački, kuće, koje je Peteo za sebe sagradio, někojemu Petru Hasanoviću je poklonio. Iztočnu pako stranu manastira dao je pokriti i opraviti za sebe, i ovako svoje vlastnike je uveo. Poslě toga Franjo Ergeli biškup dozvà fratra Medjuvečkoga iz Križevačkoga manastira, koi je četiri godine ondě s provisorom biškupovim stanovao, ali se zavadiše něšto, i fratar povrati se u Križevce. Najposlě Bono Vinković biškup Krištofa Borošića s jednim još popom i lajkom od provinciala izprosí, i u manastir po Andrii Županiću arki-diakonu Začesanskom dade uvesti, i po svom vlastniku Ivanu Smoljanoviću, drugu je polu za sebe zaderžao; kako je ova druga pola fratrom poslě dopala, to se neznade. Ovako Kerčelić iz Benedikta Vinkovića, koj je ova popisao, *(Part. 1. C. 10. pag. 62. 63.)*

Poslě godine 1546. kako sam već spomenuo, Ferdinando kralj napustio je vojsku svoju Němačku u gradove Hervatske. Onda u gornji i dolnji Ivanić došla je vojska. U ono vrěme rado nutarnji grad Ivanićki morao je biti s nasipom, koji se i dan danas vidi, utverdjen, i šamci na okolo vodom napušteni. Nu je li zbilja tako za stalno, neznam, nego samo mislim. Ovoliko neka od moga rodnog městа bude dosta.

Godine iste, kako sam gore spomenuo, Ulaman paša Bosanski, kad je Začesan porušio, nuz put je Dombru varošinac porobio, jer ga je Juraj Brodianić, koi je grad čuvao, Turkom predao, i u Koprivnicu utekao, zbog česa ga je Luka Sekula vojvoda vojske Ferdinandove dao smaknuti. Medjutim Ulamana Nikola Šubić i Luka Sekula medju Križevci i Kalnikom dočekaju, i strašno pobiu. Ulaman je u ovom kervavom boju Giafara sina izgubio; mlogo je robstva i sužnjah od naših oslobodjeno.

God. 1553. Petar Bakač, kaptol Zagrebački, i knez Juraj Slunjski dogovore s, i svoje čete, podignu, i rukovodstvu hrabrog Slunjskoga i Marka Tomaševića rodom iz današnje Slavonie izruče, koji Gradišku i Veliku iznenada obkole, Turke izseku, mnoge stvari, množtvo ljudih, i mnogo marve odvedu, gradove pako popale i poruše. Od ovo doba Turci nisu směli više u Hervatsku se naterkivati.

God. iste Ferdinando bojeći se za grad Sisak, i

Digitized by Google

za svu kraljevinu Hervatsku, zapovědio je Nikoli Šubiću banu i Ivanu Ungnadu najvećemu kapitanu nad vojskom carskom, da jednoga kapitana s tolikom vojskom u grad Sisak primu, koliko budu sudili, da je za grad občuvati dosta Nu i kanonik je jedan s kapitanom u gradu uvěk stojao, jer je to ban Šubić potrěbovao. Od god. indi 1546. do god. 1553. bila je cesarska vojska po svih gradovih Hervatske utaborena.

God. 1555. občinski je sabor stališah u Vinici deržan, a slědeće su Turci Siget obseli; ali od Marka Hervata biahu strašno pobijeni; kod Baboče novu bitku s našimi zametnu, od kud su se poslě mnogoga kervi prolitja Turci běgom spasili. Sultan čujući to, tražio je, da se Siget poruši: nu nije mu za rukom pošlo.

G. 1557. kadaje Nikola Šubić Zrinjski baniu svojevoljno ostavio, velika su zla Turci počinili u Hervatskoj. Simo Lastoher kapitan od Kostajnice, otišo je u Steničnjak k Bolti Zaberdini na pir s mlogimi častnici; ovo Turci začuju, na grad obnoć nasernu i predobe ga, i sve u Gradu izsěku; drugi dan sva sela medju Kupom i Unom porobe i popale, gradove i dvorove osvoje i poruše: kano su Komogovina, Vinodol, s. Klemento, Hrastovica, Pećki, Gore, Gradac i ostala. Šimon je bio od Lenkovića najvećega kraljevine kapitana na odgovor pozvan, ali je k Turkom utekao, po čem je pokazao, da je krivac.

G. iste 1557. na město Šubića Zrinjskoga postáo je Petar Bakač ban. Ove su se godine i paše u Bosni proměnili: Ali-paša otišao je u Carigrad, na město njega je došao Ferhat. Ovaj taki skupi do 5,000 vojske i prěko Save predje, svu ravnicu medju Ivanićem i Zagrebom porobi, popali, ljude pokolje, i u sužanjstvo odvede. Ferhatu na proti dojde Lenković i Ivan Alapić, kod Jeline, u dolnjoj Zelini. Ondi se junački pobiju; nu kada je Ferhatov poklisar mertav pao, i sam paša smertnu ranu zadobio, paša ledja okrene; za njim drugi koji su živi ostali; nu ni ovim naši neoprostiše, nego ih s mačem u ruci u Savu utěraše, gdě su se potopili. Poslě ove bitke ugovori su mira načinjeni na osam godinah, ali nije potverdjeno.

God. 1558. Karlo V. car je umro 21. Rujna; na město njega je Ferdinando I. za cara odabran: Od ove godine priče željni mir u Hervatskoj, ali nije dugo na žalost terpio. God. 1562. pričeo je cerkveni sabor u Tridentu, na koji su od kraljevinah Ilirskih tri biškupa odabrani: Andria Dudić Kninski, Gjuraj Živković Senjski i Gjorgja Draškovič Zagrebački. Iste ove god. 1562. počela se je nova

Digitized by Google

tverdja kod Moslavine gradit. Ovo začuvši Turci, da tomu na put stanu, blizu se utabore. Ali Nikola Šubić, Franjo Tahi, i Volfgang Pernes, svoje čete podignu, na Turke udare, nje pobiju i protěraju, da je Fahioglis paša Bosanski jedva živ utekao; u to su vrěme druge Turske čete Šubićev grad Vranograč osvojili. Malo poslě Požežki paša podigne vojsku, i odputi se u krajine, koje nisu još bile u Turskoj vlasti robiti: ali su ga Hervati dočekali, svu mu vojsku izsěkli, a on jedva živ uteče. Iste je godine palatin Toma Nadaždi umro. Ove je godine takodjer Ferdinando sina Maksimiliana za kralja Českoga krunio 20. Rujna. U Frankfurtu je dana 24. Studenoga za kralja Rimskoga od svih principah pozdravljen, i dana 30. u nazočnosti Ibrahima poklisara Turskog, krunjen. Kada je Maksimilian u Pragu krunjen, došao je u Prag Gjuraj sin Nikole Šubića s četom konjanikah, i 8 devah, koje nikada prie u onih stranah videli, i sviuh oči kano na čudo na sebe okrenuo. Najposlě je god 1563. isti Maksimilian dana 8. Rujna za kralja od Ugarske, Hervatske, Dalmacie i Slavonie krunjen, a poslě tri dana je Maria njegova supruga krunjena. Kad se je krunio, onda su velikaši ilirski od svih Ilirskih kraljevinah pred njim barjake nosili; tako je Gjuraj Šubić nosio barjak od Dalmacie, Ladislav Banić (Banfi) od Hervatske, Stěpan Dobov od Slavonie, Ladislav Kerečen od Serbie, Nikola Frankopan drugačie Teržački od Bosne, Matan Keglević od Bugarske, a Nikola Šubić nosio je zlatnu jabuku *(Globum)*. Koliko imenah onoliko neumerlih zaslužnih junakah. Bratjo domorodci! Zar neteče u nami kerv ovih junakah? Zar da im sramotu učinimo? Nestidimo se tog imena, za koje nam stari i novi svět nenavidi.

God. 1544 Ferdinando car i kralj, u starosti 61 godine dana 25. Serpnja u Beču je umro, a u Pragu sahranjen, jer je Běla-stolica pod Turci bila. Bio je pravedan, bogoljuban, i pravi Isukerstov zakonoša. Čudo je doista, da je i toliko mogao od prožderle aziatske aždaje naše krajine čuvati: koje su Turčinu tako rekuć pod nosom bile.

Digitized by Google

Poglavje XLIII.

Od dogadjajah u Hervatskoj pod Maksimilianom kraljem od God. 1564. do 1576.

Maksimilian I. sin starii Ferdinanda I. kralj od Hervatske XXVIII. u Požunu je 8. Rujna god. 1563. krunjen; kraljestva je vladanje poslě smerti otca poprimio. Perva je njegova briga bila, da mir s Ivanom Zapoljom načini: ali ov ga je pervi prekinuo, Tokaj i Satmar osvojio. Uslěd česa poslà Maksimilian god. 1565. poklisare u Carigrad, da caru dokažu, da je vojvoda Erdeljski pervi rat započeo: ali sva za badava. Turci iste godina Kostajnicu i sve što je prěko Kupe porobe: nu Ivan Alapić jih medju Hrastovicom i Vinodolom dočeka i pobije tako, da se niti glasonoša od njih u Tursku nije povratio. Ove je godine Mustafa Sokolović Bosanski paša postao. On skupivši vojsku grad Krupu obsědne, koga je 25 danah Bakić sa svojimi vojaci junački branio. Nu tko će sili odoléti? Turci ga upale, i ovako Bakić vitez i njegovi junaci něšto od vatre popaljeni, něšto izsěčeni do jednoga pogibóše, jer su za sramotu deržali, da se Slavo Ilir živ u ruke nepriatelju predade. Zatim Novigrad, takodjer kod Une stojeći osvoje. Ponositi paša s vojskom i na ovu se stranu Save odputi: nu kada je medju Križevci i Koprivnicom robio i palio, bude od Petra Bakača bana pobijen, i u běg natěran, da je 3,000 vojakah, sve robstvo, opertine i ostale sprave izgubio. Ove godine stanovnici od daće biahu prosti. Gradovi Križevac, Koprivnica i Gjurgjevac budu objačani. Pomoć od stališah je dana, zatim od mesa i ostalih na hranu spadajućih cěna je načinjena, kako se vojski prodavati mora. Ove se je godine Petar Bakač s Ambrozom Gregoriancem vice-banom poradi medjah zavadio, i najposlě na šake došao. Vice-ban, komu su mlogi plemeniti na pomoć došli, nadjača: ban od stališah kraljevine zadovoljšćinu je tražio, a viceban se je kralju utekao. Nu ovaj bude vlasti vice-banske rěšen, i svi plemeniti, koi su se proti banu podigli, budu za puntare prozvani. Za vice-bana bio je imenovan Ivan Forčić, komu je zabranio službu velikog župana obveršavat, bez da bi tu čast komu podělio bio. Da što više i to je ban zabranio, da se kraljevinah sabori bez privoljenja bana i kraljevske povelje, na način Ugarskih saborah, saživati

Digitized by Google

nesmiju. Zatim je zapovědio, da se ima na uskoke od Senja paziti, poslě tog druge godine umre.

God. 1566. Soliman car Turski, budući da Maksimilian daće obećane nije platio, rat navěsti, i u početku Lipnja s vojskom u Biograd dojde. Kralj, da u ovoj pogibeli Ilirom i njihovim kraljevinam što pripomogne, Karlu velikom vojvodi, s Petrom Bakačem i Franjom Frankopanom od Slunja, medju Savom i Dravom naměsti s vojskom. Nikolu Šubića nad Sigetom postavi, ovaj pošalje s jednom četom Gašpara Alapića, da izvidi, gdě su Turci. On našavši Mehmeta, pašu Bosanskog kod Sikloša, uplašenoga poséče, i vojsku mu pobije. Soliman to čujući, i već odavna na Sigetčane ljut, čim je preko Drave s vojskom prešo, svu vojsku do 100,000. pod Siget dovede, i od svih ga stranah obsědne. Šubić Zrinjski se je junački tako dugo branio, dok se sve zidine nisu porušile. Onda sa svojimi hrabrimi Iliri junački jurišem na Turke udari, gdi je sa svimi junački poginio. Glava njegova bila je odsěčena, i kano proslavljenje po vojski Turskoj nošena, ali je i Soliman pod istim Sigetom umro: što su Turci tajili, dokle nije Selim u Biograd došao, i od vojske za cara provikan bio. Poslě izgubljenoga Sigeta, Maksimilian Franji Tahiu izruči Kanižu, i davši mu u pomoć Petra i Matu Keglevića, i Ivana Alapića sa Gašparom sinom njegovim. Petar Keglević malo poslě po zasědah Turskih pogine, a Petar Bakač ban, iz Ugarske u Hervatsku putujući umre. Ovake su tri najveća viteza i vojvode, koji su toliko puta Turke pobili, sva tri redom kano slavni i neumarli domorodci naši u jedno skoro vrěme poginuli. U ostalom neka govori tko što hoće o Sigetskoj posadi, to je sveta istina, da su sami Hervati s našim Leonidom Nikolom grad do poslěduje kaplje kervi hrabro branili, i svi voléli prie dično i slavno umrěti, nego li živi Turčinu u ruke pasti.

God. 1567. Gjuraj Drašković, biškup Zagrebački i Franjo Frankopan Slujnski postali su bani od Ilirskih kraljevinah; četiri su ih komisari uveli u dostojanstvo. Ti su: Štěpan Banić, Luka Sekelj, Bolta Batjani i Gervasi Teinfenbah. Iste su godine 1657. spomenuti bani občinski sviuh stališah sabor deržali; nepiše Kerčelić gdě, ali rado u Križevci. U ovom je saboru kraljevskom veličanstvu najprie molbeno pisano. 1.) Da banom po starinskom običaju dopušća sabore svim kraljevine navěstiti i deržati, kada stališi za dobro uzvide, koja je kralj potverdio. 2.) Da stališe i redove Slavonie, od zderžavanja konjanikah gledeć na 15. članak god. 1566. oslobodi, zašto bo

Digitized by Google

ove u navadi nikada nije bilo, zatim da stališi Hervatski od 5 kućah ili dimnjakah jednog pěšaka, od 20 kućah jednoga konjika na zapověd bana uvěk za obrambu kraljevine sderžavati moraju. Kada su ovu molbu na kralja poslali, nisu čekali na odgovor, već su taki počeli od potrěbah kraljevine spravišće deržati, i slědeće su članke načinili: 1.) Na zahtěvanje kraljevskog veličanstva po starinskoj ovih kraljevinah slobodi, navadi i običaju polovicu pomoćne plaće, koja je u Ugarskoj obećana, od stališah i redovah za tekuću godinu prikazuju. 2.) Strane preko Kupe s ostanci županie Križevačke, poradi neizměrnoga haranja prošastih danah učinjenog, zatim jer su i od starinah bili izuzeti; od svake daće kraljevske prosti neka ostanu. 3.) Za utverditi varoš Koprivnicu odredjuju se dvě sudčie iz županie Varaždinske i jedna iz Križevačke, a za Ivanić dvě sudčie iz županie Varaždinske, pod nadzorničtvom gospodina bana Ivana Forčića od Botinovca, i gosp. učenog Ladomera od Brižin-dvora, tako, da od svake porte šest poslanikah, od svake kuće s dimnjakom hrastovih balvanah, 12 lakatah dugačkih, na broj četiri a od porte jedna kola prutja da se dovezu. 4.) Sudovi od osmine, da se po naredjenju sabora na svetkovinu trih kraljah (Vodokerstja) dèrže u Zagrebu, ili gdě gospoda bani navěste, i osim svetčanih, kroz 32 dana neka se obslužuju. 5.) Za obšlužavati kratke sude u županiah Zagrebačkoj i Križevačkoj, odredjuje se vice-ban i vice-proto-bilježnik, vice-župani, sudci i zakleti prisědniki. 6.) Naredjuje se, neka Ivan Petr.čević od Miketinca, kad nebude meštra proto-bilježnika Damjana Aranja, njega zastupi kao naměstni veliki bilježnik i pečat sudbeni s gèrbi obodvojice banah izrězan imade. 7.) Kmeti puntari neka se po naměstnih knezovih, i ako bi trěbalo po istih banih pedepsaju, ako pako njihova gospoda u starinskih njihovih slobodah deržati jih nebi hotěli, slobodno im budi po uredbah starinskih spravišćah poslě običajnoga oglašenja otiti, i kud hoće naseliti se. 8.) Na utverdjenje grada i varošinca Cetin i na sagradjenje gradića novoga Preseka kod rěke Gline, odredjen je broj poslenikah i kolah u krajinah one strane Kupe, kanoti grad Ozal i Dubovac, poslenikah 200, kolah 20; Steničnjak s stranami spadajućimi poslenikah 200, kolah 25; plemeniti Barilović s Antunom Gerec, poslenikah 10, kolah 3. Toliko plemeniti Otmić i Vojković, plemeniti Klokoč poslenikah 20, kolah 5; plemeniti Vojnović i Buzavina poslenikah 10, kolah 3; i ovako od ostalih po naměstnom

Digitized by Google

knezu razĕdljenje mora se načiniti. 9.) Na grad Tersat kneza Stĕpana Frankopana, gradove Ribnik, Novigrad, Zvečaj, Lipu, poslenikah 150, kolah 20, Bosiljevo 50 poslenikah i 5 kolah. 10.) Da se ovimi i drugimi stvarmi u krajinah prĕko Kupe lakše i pozor, i pravda učini, strane one svog vlastitog naměstnog kneza odsele, i naposlĕ neka imadu, koji će velikomu knezu Zagrebačke županie, u svemu podložan biti; uslĕd toga je za naměstnoga kneza prĕko Kupe bio izabran Nikola Kerčelić, za sudca pako koji je daću od dimnjakah kupio, Franjo Špišić. Da pako znadu moji štioci, što je bila daća od dimnjakah *(fumis)*, što od vratah *(a portis)* moram kazati. Daća tako kraljevska, kako i druge od sabora kraljevine nametnute u Ugarskoj pobirale su se od vratah *(a portis)* na koj je način svaki siromah, koi nije ništa imo već samo onu kolibicu u kojoj je stajao, samo ako je u njoj vrata imao, morao daću platiti. Ovo je u starinskoj još navadi i običaju u kraljevini Hervatskoj bilo naredjeno. One pako kuče, koje dimnjake imadu moraju daće platiti, i veće terete podnositi, one pako, koje nisu imale dimnjake, daće nisu plaćale; ali su rabotu i druge terhe morale podnosit: od ovuda razlika u članku 3. dolazi, gdĕ se i od portih, to jest od vratah, i od dimnjakah rabota popisuje. Hervati su indi bili mlogo miloserdnii za svoje kmete u staro doba, nego Ugri. Bog bi dao, da bi i u ovo doba kmete svoje hotĕli čuvati, jer su kmeti podpor, i sve blago niihovo. — Mloga su druga u istom saboru naredjena, koja su na pravde plemenitih spadala, i odložena su na pervu sudbenu osminu. Uspomene vrĕdan je članak 11. u kojem se uredba načinja, koliko konjanikah, i koliko pĕšakah, koi grad uzderžati mora „kanoti grad Steničjak, konjanikah 8 pĕšakah 50, gradovi Ozal i Dubovac konj. 8 pĕš. 50; grad Turanj gosp. Blagaja, konj. 2, pĕš. 5; gradovi Ribnik, Zvečaj, Novigrad, Lipa, konj. 8, topnikah 50, Bosiljevo konj. 4 pĕš. 20, plemeniti od Petnje konj. 1, topnika 2; plemeniti od Klokoča i Goričanji konj. 2, pĕš. 15, Antun Gerec od imanja Budački, konj. 1 topnika 2. i tako nadalje. Ovoga sabora članke, koje je sve Maksimilian kralj potverdio dana 29. Studena god. iste 1567. i dopustio, da slobodno po starinskom običaju bani sabore sazivaju i derže, samo da prie kralju jave odašta će u saboru vieće derĵati.

Od ovuda vidiš moj dragi štiočе, da je u vrĕme Kolomana ova poglavita pogodba bila; da sam kralj sabore u Hervatskoj derži svake tretjo godine, što je Ko-

Digitized by Google

loman obderžavo za života svoga, i da je on morao na mesto svoje uvěk jednoga bana njim izabrati, da šta više kancelariu je svoju u Hervatskoj i Dalmacii potlašnje vrěme deržao, jer su svakake bune nastalo; kralji poslě u Hervatsku krunit se nisu dolazili zbog daljine i mnogih troškovah kraljevini i kralju učinjenih: nu zato su bani i velikaši od Dalmacie i Hervatske išli na krunjenje kralja u Ugarsku, i zaisto u staro doba Ugri brez Hervatah i Dalmatinah sami ništa nisu mogli opraviti: bana su uvěk hotěli imati svoga domorodca, ili bar koji u Hervatskoj svoja imanja od više godinah posěduje: ako im je kad Ugar za bana dan bio, nisu ga primiti i spoznati hotěli; ako se je kako i uvuko, tako je nemir kadišto i boj medju njimi se porodio, dok ga nisu krenuli. Ovo su bila zlatna i nigda nezaboravljena vrěmena, jer tudjine malo su bili cěnjeni, a domaći polag zaslugah. — U našem 19. věku ide baš naopako: domaći se i što je domaće poteptava i nogam gazi, a inostranac i inostrano se u zvězde kuje i hvali. Sréća za nas, da imademo dobrog otca i kralja, koji nas i naša prava proti izvajnskim nasertanju bolje brani i čuva, nego mi sami, jer bi inače davno već bili zaboravili i zakopali naš lěpi jezik. —

God. 1568. sabor je občinski stališah i redovah deržan, u kojem je najprie odredjeno, da se kraljevom veličanstvu za potverdjenje članakah dostojno zahvali, i da se molba na veličanstvo dade, da nebi naše varoše u Slavonii s' prěkorednom kraljevskom daćom obterašio, da nametnutih 1000 fl. na varoš Zagrebački, i toliko na varoš Varaždinski, a na Križevački 800 fl. ugarskih nije moguće varošem izplatiti, a da i onako po starinskom običaju, i po odredjenju, kano Hervatski varoši nisu dužni više nego polovicu platiti.

Godine iste je prejasni veliki vojvoda Austrianski, Karlo, došao kraljevinu sam providěti, da njezin stališ i potrěbe poznade, kojemu za uzderžanje sva su potrěbita od kraljevine pribaviti odredjena. Županija Križevačka od svake kraljevske daće po veličanstvu bila je milostivno prosta načinjena. Ove su godine poklisari izabrani, koi su u sabor kraljevski imali iti: Proto-bilježnik, naměstni bilježnik i Stěpan Kapitanfi od Desnice. Njimi je od strane kraljevine stališah naručeno; da starinske slobode i običaje suzderže.

God. 1569. na mesto velikoga bilježnika Damjana Aranja, izabran je meštar Mirko Poteo, Ivan Petričević, pako potverdjen je za manjega bilježnika. Najposlě je

Digitized by Google

za strane prčko Kupe bilo odredjeno, da se kratki sudi samo tri dana za pravde doveršiti u Steničnjaku obslužuju.

Kaptol Začesanski poradi svoga siromašnoga uzderžavanja, dao je molbu na stališe, da se on više nije moguć uzderžati, već da je prisiljen u druge duhovne službe stupiti, i pověrovani kaptolski pečat komu god predati. Stališi videći, da to brez kvara pravah plemenitih i kraljevine nemore biti, zato su po stališih kraljevine svomu veličanstvu bili preporučeni, da njim s' kakovim praznim duhovnim dohodkom providi. Na preporučenje ovo s prepostiom b. D. M. od Glogovnice bili su nadareni.

Ove godine sve daće od dimnjakah, koje su se i za plaću banah kupile, od tri županie bile su za objačajne Hrastovice po kralju odredjene; za pobiratelja bio je odredjen Krištof Mikulić, lektor cerkve Zagrebačke, on je i brigu na opravljanje Hrastovice imao, i sve račune vodio. Plaću je pako banah kralj na sebe uzeo.

Uskoci su iz merzlopolja, s Kmeti g g. Kerečenji pod tverdjom Zelina, mloga razbojničtva, i mloga istih plemenitih ubojstva načinili.

G. 1569. Turci su okolo Senja neprestano robili; zato Senjani do 280 junakah skočiše pod grad Perušić, i ondi udare na Turke, kojih je bilo do 2,700; protěraju ih i pobiju više od 1,000, a mloge za sužnje. Uhvatili su medju njimi dva Martolosa, koi su Senjsku dětcu hvatali, i Turkom prodavali. Ova su dva žive na kolac naboli, i vatru pod njih naložili, da izgore. Ovo Riter Vitezović svědoči.

God. 1570. odredili su stališi na pomoć kralju za prošastne dvě, i tekuću godinu u 2 fl. 40 denarah. Neznade se, je li od svakoga dimnjaka, ili cělog selca. Ove godine bila je velika neplodnost, glad, bolesti i pomor. Medjumurje bilo je odredjeno, da poslenike dade za Kanižu objačiti: ali se je Juraj Šubić suprot stavio, i pokazao temeljito i razborito, da Medjimurje nigda spadalo nie na Ugarsku, nego na Varaždinsku županiu napose, a u obće na naše Hervatsko kraljestvo, dakle, da on nepušta, da oni Kanižu popravljaju, polag tolikih razorenih gradovah u domovini. I zbilja neodoše Kanižu, nego Legrad popravljat. Od kolike bi nam važnosti ovaj hrabri ilirski muž bio sadašnje vrěme, gdi se tèrse, da nesamo Medjumurje na Ugarsku pretegnu; nego da ga i Magjariziraju, a naš lěpi Hervatsko-slavski jezik kao rosu s cvěta stepu i u věkověčnost prorenu.

God. 1571. po zapovědi Maksimiliana cara, bio je u kraljevinu Hervatksu za naměstnika kraljevskoga pre-

Digitized by Google

jasni princip Karlo, brat cara odredjen; koga su stališi kraljevine radostno primili. Po odredjenju kraljevskog namestnika Karla odredjeni su: Ivan Sermaz i Ivan Hinkerajter, da popišu sve daće od vratah; stališi po tom uvrědjeni razidu se. Grad Blinje, kojega su nedavna od Turakah dobili, bio je opravljen i objačan s troškovi kraljevine. Za grabe okolo grada dolnjeg Ivanića, bili su odredjeni 150 fl. Od kud znademo, da se je od god. 1567. Ivanić dolnji grad opravljao, i ove godine nasipi i grabe na okolo opravljane. Medjutim dok su se u Hervatskoj ovako gradovi popravljali, umre Ivan i Sigismundo Erdeljski vojvoda. Ove je godine podignut na obali Kupe, grad Brest, i za čuvara odabran Pavao Brestovski, koji je vojake skupiti za obrambu kraljevine morao, koje je kraljevina plaćala. Poklisari za sabor u Ugarsku izabrani su „Toma Dobrin kanonik Zagrebački veliki bilježnik Peteo i Gašo Druškoci. Njimi je bilo od stališah naručeno, da biškupa Draškovića krěposti i zaslužbe preporuče svomu veličanstvu, i da mole, da grad Trakostjan na obitelj bana po pravih naslědja prenese; od ovo doba obitelj Draškovićah posěduje grad Trakostjan.

God. 1572. manastir Ivanić je pogorio, kako sam već spomenuo. Ove je godine Juraj Drašković biškup Zagrebački i ban, za arcibiškupa Koločkoga bio imenovan, ali je nadalje ban još ostao, a Franjo Slunj ili Slujnski ban drugi je umro. — Poslě je toga iste ove godine Rudolf, najstarji Maksimilianov sin za kralja od Ugarske krunjen. Kanižu su Turci noću iznenada napali, i strašno porobili. God. 1573. Turci su mlogo nasertali na naše krajine. Ovo se znade iz lista Draškovića bana, u kojem piše Maksimilianu kralju, da na sabor za god. 1574. naveščten nemore dojti, poradi obrambe kraljevine, jer se Turci na krajine navaljivat terse, zbog čega mora sam na rěke, kud Turci prelaze, i na iste gradove paziti, kad druga neima. Piše na dalje kralju, da su ljudi medju Savom i Kupom na to se već odvažili, da, ako Turkom odoleti nebudu mogli, da se vole predati, nego kuda drugud seliti: moli dakle kralja, da mu druga bana dade, i da grad Blinje porušiti dopusti. Kralj je banu odpisao: da je njegova věrnost njemu poznata, i da grad Blinj, ako se tvrdno opraviti nemore, i ako je pogibel, da će ga Turci osvojit, neka ga poruši, Zatim mu nalaže, da vojšku na medje krajinah postavi, da stanovnike od napadanjah Turskih brani, da se stanovnici tužiti nemogu, akoli ih ni ovako obraniti nije

Digitized by Google

moguće, bolje je da se odanle dignu, nego da nepriatelju na pomoć ostanu. Ugarskoj je poznato, da su ona sva města Turci oteli, gdi imade u Hervatskoj světa, a za pusta města Turci nemare: s ovom je prilikom i za Hrastovicu i dvě Fakonete odredio, kako piše iz Beča 27. Sěćnja 1573. Malo poslě iste godine Franjo Filipović prepušt Začesanski i kanonik Zagrebački, kada je s Banderiom nedaleko od Ivanića Turkom na suprot došo, od njih bude uhvatjen, u i Carigrad odveden. Bosanski Turci u krajine medju Unom i Kupom udare, ali su od Draškovića bana bili junački pobijeni i protěrani, Siščani su Ibrahim-agu, koji je Jasenovačkim svojim plaćenikom plaću vozio, uhvatili, misleći, da će ovako Filipovića lašnje dobiti i izměniti moći, kojega su poradi njegvoga junačtva Delipop zvali; od bana budu pokarani, koi je agu od njih odkupio, i sva kralju izpisao, i agu u Beč je poslao, kako piše Vitezović. Ove su godine Turci Kanižu predobili, i strašno porobili, i u Siget više od 1,000 glavah mertvih, 748 konjah, dva velika topa, i mloštvo sužnjevah odpratili. Krivnju meće na nepazljivost Gaše Alapića: s koncem ove godine biškup Zagrebački bio je punovlastno od kralja za bana na dalje potverdjen i raztěrao je puntare kmete koji su se bili podigli, da se pod vojvodstvom někoga Gubca oslobode od tlačenja svoje gospode.

God. 1574. kakov je stališ bio Hervatskoj, iz listovah Maksimiliana kralja na Draškovića bana pisanih more se poznati. Godine ove 4. Veljače obznanjuje banu, da će s dětcom u Cesku oditi: Karla brata na město sebe ostaviti: Gašu Alapića, da je za bana njemu u pomoć odredio, i izruča mu kraljevinah ovih brigu. — Dana 15. Travnja iz Beča poslao je banu Draškoviću list paše Budimskoga, u kom se tuži, da u okružju Začesna Hervatski vojaci na grad su Balaj udarili, sva porobili i popalili, mloge u sužanjstvo odveli, mloge izsěkli, i mlogo robstvo odněli: od ovih hoće kralj, da ga Drašković ban poduči. — Dana 25. Travnja preporučuje banu krajinah brigu, navlastito Hrastovice, jer se kaže, da će Turci sa svom silom na one strane udariti. Piše, da će brata svoga Karla, koi je kraljevini ovoj nagnut na skoro poslati; i Draškoviću ga preporučuje. — 1. Svibnja piše, da je razuměo, da su Turci udarili u okoliš Steničnjak; i opet da su naši pram Kostajnici proterčali. Hvali Draškovićevu marljivost u stražah, i nagovara ga, da i na dalje junački dušmanom suprot vojuje. Da kmete obsěgura, i suzderži u onih

Digitized by Google

stranah. Obeća, da će vojakom plaću slati marljivo. Dana 28. Svibnja iz Beča piše banu, da je Jakšu Ramingena najvećeg tverdjah meštra, i věćnika svoga u ove krajine poslao: preporuča banu, da se u ovih i stvarih š njime dogovori, i gdě u krajinah kakovu pogrěšku najde, onu najprie da poprave. U vožnji praha, olova, i ostalih bojnih stvarih, da Jakobu na pomoć bude, njega s segurnom četom pomagajuć, i da na hranu spadajuća za plaću pripravi.

Dana 1. Lipnja piše kralj banu: da stanoviti Soliman-aga, koji je stojao u gradiću Granici, prie deset godinah podignjenom, do ovih godinah, nu kada je gradić po nesrěći izgorio, nije směo Bosanskom paši na oći dojti, zato si je nekakovu kolibu načinio kod Save, i odanle Siščane robio i razbijao dok je i od Siščanah uhvaćen, pa' gdi je sada? Pita kralj takodjer za Kurt-aga i Ferhates-Bega, u pustoj cerkvi Zeleznaj, medju Juriševom uhvatjeni, a sad jih Turci tražc. — Dana 8. Sèrpnja iz Beča, velika briga biti mora; da se grad Sisak neizgubi; zato na molbu istoga kaptola Zagrebačkoga hoćemo „veli kralj" da se jedan šereg vojakah, koi simo tamo po krajinah hodaju, u grad Sisak za stalno odredi; najposlě pita bana Draškovića, koliki broj vojakah bi za Sisak trěbovao, i koliko se more dati, da mu odpiše što skorie. — Dana 10. Rujna iz Beča piše; da Turakah veliko mložtvo iz Budima, Pešte, Štrigove i bližnjih městah proti Slavonii su otišli, i da su nèsto velikog naumili: opominja Draškovića, da pazi. Zapověda, da se Koprivnica opravi, i poslenici kako je već od kraljevine naredjeno, dadu. — Dana 20. Prosinca piše kralj, da je Franjo Filipović Delipop premda izplaćen, Bogu i njemu iznevěrio se, i Turski zakon primio, i da se je pred Turci hvalio, da će za tri dana Zagreb osvojiti. Dana 26. Prosinca piše, da je bojne komisare Gebharda Peušera, i Kolomana Šrata iz te sverhe k njemu poslao, da njemu i njegovim vojakom na osam měsecih plaću, u čohi i novcih izplate. Draškovič ban kralju od piše dana 23. Prosinca. 1.) Pogrěške, koje su se u navěštenju novoga bana dogodile. 2.) Da stališe nije bilo moguće nagovoriti, da bi poslenike u Koprivnicu poslali 3.) Da od plemenitih, někoji opet potajno naměravaju, da se Turkom predadu. Na ova kralj odgovori dana 5. Sěčnja 1575. što se bana novoga dotiče, da će iz kancelarie Ugarske odgovor dobiti. Što se poslenikah dotiče, jer su po kraljevini odredjeni na krajinah utverdjenje, da se dati moraju. Što se plemenitih dotiče, čudi se, i da je to

Digitized by Google

nečuveno do sada: da bi se Hervatski kmeti Turkom podložiti hotěli, a to dabi mogli plemeniti uraditi, Naručuje banu, da na svaki način gleda, da od takovih mislih odstupe, i da one pedepsa, koi se nebi povratili.

Na ovaj kraljev odgovor, stališi su odredili 1.) da se kod Bresta tverdja u Topuski sagradi. 2.) na objačenje Koprivnice odredjeni poslenici, balvani, kola, prutje, i poslu predpodstavljeni Petar Ratkaj, Simo Keglević, i Nikola Alapić su taki poslani. Jerbo pako za stražiti plitvine potokah, i iste berdine protiva martolosom vojska je trěbala: zato je odredjeno, da se stalna kraljevine vojska imade podignuti, od koje jedna polovica u gradovih kod Kupe; druga pako od dana s. Vida 4 měseca u berdinah stražiti, i domovinu čuvati mora; ostalo vrěme ostati će kod Kupe, Vojska neka svoje vojvode i Serdare ima, i po naměstnom se banu za novce mora kupiti. Plaću će imati od dimnjakah, a na svaki je dimnjak 1 fl. ugarski, to jest pedeset krajcara nametnut; i tako je za obćinsko dobro domovine vojska naredjena. Uslěd toga su kao na cěle domovine spasenje i plemeniti cěloselci *(integra sessio)* na tu plaću prinudjeni i prisiljeni. Odabran je pako kraljevine blagajnik *(Thesaurarius)* Mijat Konski za ovu daću pobirati i vojake izplaćivati. Nadzornici su pako odabrani nad vojskom u stranah preko Kupe: Nikola Frankopan knez od Teržca, i Franjo Ursin knez od Blagaja: gradovi su takodjer, Tovunj, Peć, Križevci i Letovanić opravljani troškom kraljevine. Iste je godine 1574. Ivan Panović vojvoda od Ivanić-grada, sa svojimi malimi junaci veliko mnoštvo Turakah razbio i pobio.

Taki iz početka god. 1575. Cetin su grad porobili Turci: ovo ban kralju obznanjuje; i da bi rad Bećiraga zakon kerstjanski primiti. Dana 11. Sěčnja kralj odgovori, da neka pazi ban, da nepriatelj s ovim preobladanjem ponosit, veća zla neućini: što se pako Bećirage dotiče, piše, neka pazi, da li iz pravoga serdca to želi, ili samo da se od sužanjstva oslobodi, kako i Filipović.

Měseca Lipnja medju Hrastovicom i Vinodolom ne daleko ed grada Budičina strašan je boj medju našimi i Turci bio: u ovom boju Herbart Auersberg sa sinom je svojim poginuo; Ivan Vojković, i mnogi drugi uhvatjeni: vojska sva raztěrana od Ferhata paše Bosanskoga. Gradove Buzin kneza Keglevića; Casin biškupata Kninskoga, Zrinj kneza Šubića Turci su predobili.

Digitized by Google

Ove godine bilo je odredjeno, da vojvoda jedan manji Berkiševinu, Drenčinu, Rakovo brani, vojvodu pako većega da kaptol Zagrebački suzderžuje.

God. 1576. kanonika negdašnjega Ivana Filipovića, poslě Mehmeta Turskoga, kuća u kaptolu gdi jě sada Sěmenište dao je biškup Zagrebački Drašković pocerniti vrata i prozore polupati, i tako ocernjenu pustio několiko godinah stojati. Od tog se rado današnje Sěmenište (*Seminarium*) i zove u obće od prostijeg puka cerna škola. Ove je iste godine Rudolfo sin Maksimiliana cara, bio izabran za cara, a izza kratko vrěme iste godine umro je Maksimilian car i kralj u Ratisboni: odanle u Prag donešen i sahranjen.

Poglavje XLIV.

Od dogadjajah u Hervátskoj od god. 1576. do 1608. pod Rudolfom kraljem

Rudolf sin starji Maksimiliana, već je god. 1572. za kralja krunjen. Kralj XXIX. od Hervatske. Po smerti otca primi ravnanje kraljevine. Perva mu je briga bila, da s Turci mir produlji, što je i zadobio, jer je Amurat car Turski imao u Persii rat s odpadnici.

God. 1577. Karlo veliki vojvoda od Austrie obide svu Hervatsku i Karlovac varoš odredi podignuti. Medjutim Drašković ban i biškup od Rudolfa kralja na Jaurinski biškupat prenešen, i za kancelara kraljevskoga imenovan, a Gašo Alapić drugi je ban poslě njega na službi zahvalio, jer je princip Karlo sve vladanje na sebe povukao. Što se pako dogodilo? Rudolf je Ugarsku Ernestu, a Hervatsku pako Karlu, svojim stricem ravnati i upravljati izručio. Ovo je naravno velike nemire za sobom povuklo u obe kraljevine na toliko, da se nije mogo tako lahko izkoreniti.

Ove godine, piše Vitezović, da su Turci gradove Mutnicu i Ostrožac silom osvojili, a Sračice da su popalili i ostavili: Zrinj grad su takodjer osvojili, kano i Veliku, Kladuš, Sturlić, Pozvezd, Pć, i druge bližnje. Vidiš štioče koliki su gradovi po Hervatskoj bili, od kojih sada malo šta ali ništa se nezna. Medjutim čudim se, da ovo Kerčelić nespominje.

Digitized by Google

God. 1578. komisari su od Ernesta principa poslani: Gjuraj Drašković arcibiškup Kološki, biškup Jaurinski, Vid Halek, i Gervazia Tainfenbah k' stališem kraljevine Hervatske, obĵačanje Koprivnice i drugih gradovah moleći, kojimi su stališi odgovorili; da se ništa od stališah nemore dokončati; zašto bo bana s punovlastjem neimaju. Poslali su dakle kralju molbenike, da njim bana s punovlastjem dade. Što je kralj učinio, poslavši njim Krištofa Ungnada, koji je 5. Veljače bio uveden, ali su Hervati nezadovoljni veoma š njim bili.

Godine ove su u sabor poklisare kraljevine izbrali, kojim su naručili. 1.) Da kraljevine slobodu čuvaju. 2.) Da bana podpunu vlast suzderže. 3.) Da stanovnici s one štrane Kupe, jer proti Turskom robljenju noumorno bdiu, i kraljevinu čuvaju i tim velike službe kralju i kraljevini čine, od svake daće prosti budu, neka u saboru izposluju. U saboru su pako nezadovoljni bili, i jedva članak 15. poprimili, da što više proti kralju su istom jako mermljali. Od ovuda je slědilo, da su Hervati ne samo sa 15. člankom nego i s banom nezadovoljni bili. Najviše im je to bilo što je ban bio Inostranac, i što se je u Pragu zakleo, da će onako upravljati, kako kralj bude zahtěvao. To njim je bilo pred očima, da ih kani sa Štajerskom sjediniti. O ovoj je stvari mnogo Kerčelić koješta pisao. *(Part. 1. pag. 267.)*

Karlo princip svu je pomnju u to stavio, da 15. članak ustanovi. Uslěd toga je sabor naših kraljevinah na 15. Serpnja pozvao, i po Vidu Haleku članke poslao slědeće: 1.) Da se stališi Slavonie dobro oboružani pred svetkovinom s. Lovrenca u tabor postave, za poprimiti stanovito i kraljevini Hervatskoj vele koristno postupanje. 2.) Da něšto hrane zabadava, ostalu pako za priličnu cěnu, i kirie potrěbite odrede. 3.) Da se za topove, i pratež kirie narede.

Ove zapovědi, buduć da se nisu s banom, nit sa stališi prie promatrale, zato se nisu Hervatom ni dopale; dakle su se od žalosti, jer bana nisu terpili, mlogi razišli; prem da su opet bili pozvani, poziv su zabacili. Ostali poslě dugoga sověto vanja poklisaru Karlovomu odgovore: 1.) Da stališi Slavonie domovini svojoj na pomoć biti, neće uzmanjkati. Uslěd toga će se dakle na Turopoljsko polje kod posědovanja s. Gjurgja na Odri polag občinskoga odredjenja pod kraljevskom banderom ili barjakom u tabor bana dragovoljno skupiti. U kojem će gosp. veliki vojvoda Karlo s banom zanimivo promatranje imati,

Digitized by Google

ufaju se, da ništa nedostojnoga i slobodi kraljevine suprotivnoga neće slěditi, jer ban nijednom drugom vojvodstvu, protiva dostojanstvu banskom, i věkovitoj slobodi kraljevine, da pače i protiva istom 15. članku, u kojem se pripisuje, „da veliki vojvoda Karlo s gospodinom banom Hervatske i Slavonie porazumljen je imade, da nebi što nepristojno, i slobodi kraljevine suprotivno slědilo“ podložan biti nemora. Na 2.) od svakoga selišća pol Zagrebačkog merova žita, i jedan merov ravan zobi, na poklon, ostalo po cěni, kako se u Zagrebu prodaje, za uzderžanje vojske s vožnjom obećaju dati. Od potlašnjih davanjah kraljevska jasnost mora je imat izpričane. Na 3.) varoši će ove kraljevine providiti. Ovo věrni stanovnici kraljevine na zahtěvanje velikog vojvode Karla, na koliko im za sada sile dopuštjaju, pripomoći će za obrambu domovine, i svih obiteljih s tom pogodbom, da ovo u navadu nepojde. Buduć je kraljevina Slavonie uvěk bila slobodna, i blaženim kraljem od Ugarske, samo iz svoje dobre volje, ne pako na silu, pridružila se. Evo vidiš opet štioče, pravice Hervatske, da ban njihov nijednomu vojvodi nije bio podložan: bio on od kraljevskoga pokolenja, ili od kog drugog, sve jedno: on je bio nezavisan, osim jedinog kralja; nu i njemu samo na koliko su njihove pravice dopuštale. Zatim da je kraljevina Hervatska, razumij, i današnje kraljestvo Slavonie, koje je od svog postanka jedno tělo ilirskog kraljestva bilo s Hervatskom uvěk slobodno i nezavisno od Ugarskoga kraljestva, i da su se ove ilirske deržave dragovoljno s Ugarskom združili, pod tom samo pogodbom, da oni mogu svoja prava i sloboštine, koja su pod vlastitimi kralji imali, neoskvernjeno zaderžati: što su i sačuvali. — U koliko dakle oni svoju neznanost pod plaštom mudrosti světu odtvoraju, koji stavljaju ono toliko puta oprovergnuto pitanje: „Jeli se Hervatska i Slavonia podjarmena ili s družena s Ugarskom zvati mora?“ svaki će lasno spaziti, koi neprestano našu ilirsku dogodovštinu proštie. Medjutim ovim polumudracem neka bude dosta to kazati, da se niti jedno, niti drugo Hervatskoj i Slavonii prikerpati nemore, jer su se Hervati i Slavonci sa Ugarskom krunom, to jest sa kraljevi tako i u toliko združili; u koliko su Ugarske kraljeve za svog kralja t. j. Hervatske i Slavonie odabrali. Što je već odatle jasno i dokučljivo, da velikaši i stališi kraljestva Ugarskog, niti su imali kada, a baš neće ako Bog, da ni imat u kraljevinah naših naime Hervatskoj i Slavonii, kakovu oblast

Digitized by Google

zakone stvarati, ali kakove zapovědi pripisivati. Jer to pravo samo kralj Ugarski, nu ne kao Ugarski, nego kao Hervatske i Slavonie kralj sa stališi i redovi deržavah naših, posěduje. Badava indi něki slamu praznu mlate, kad je to već do dosade toliko putah dokazano, da je Slavonia i Hervatska čisto od Ugarske nezavisna.

Vitezović piše; da su Gvozdanski grad ove godine Turci zadobili, poslě kako ga je posada tri nedělje branila, i od glada i žedje većom stranom pomerla, a drugi tako oslabili, da se nisu gibati mogli. Dubovac grad su Turci na veliki petak ove godine sav popalili. Dana 21. Lipnja Ivan Farenberg je razbio Turke pod Dubovcem kod Korane rěke, gdi je sada Karlovac.

Senjani su mlogo puta pobili Turke i Mletčane, i Turskih više od 40 selah i varošah pod harać natěrali. Dana pako 28. Kolovoza su došli pod Drežnik s vojskom, Jerim Slunj i Juraj Križanić, i predao se je njima. Vojska dakle ona, koja se je na Turovom polju skupila, sdružila se je s vojskom principa Karla. Vojvode su bile Kriste Ungnad ban, Jure Kvevenhiter, Ivan Farenberger, i Vid Halek; uputi se preko Kupe, i gradove, koje su nedavno Turci oteli, kao Buzin, Cazin, Zrinj i ostale od Turakah otmu: koje su poslě Turci, kada je vojska otišla, opet osvojili.

God. 1579. veliki vojvoda Karlo nije zapovědajuć, nego po svojih poslanicih Jakovu Zekelju i Gjurgju Kolausu i Vazler stališe umolio, buduć da je u novoj tverdji kod Dubovca, koja je Karlovac nazvana, kuće za generala i za druge vojake podignuti odredio, i Koprivnicu tverdju doveršiti odlučio; da ga stališi s' njihovom pram domovini nagnutostju pomoćju i željnim odgovorom razveseliti neuzkrate. Osim toga, da bi prekokupski stanovnici štogod pripomogli za gradjenje Karlovca, jer se na njihovu obrambu gradi. Na pervo su stališi odgovorili, da će stanovnici gradovah Ozlja, Jastrebarske, Petrovine, Slavetićah, Turana pomagati. Na 2.) Da kada bude gosp. ban preko Kupe po čověku svom sve strane popisivao: da će odrediti, da sva onde stanujuća gospoda od dimnjaka po 6 poslenikah i 4 kola dadu. 2.) U ovom je saboru odredjeno: da se starinski običaji, i pravice kraljevine, po imence, po gosp. nědgdašnjem kralju Ladislavu na polju Rakoš u občinskom saboru potvrdjene, kraljevskom veličanstvu za potverdjenje sada pošalju. Zatim su poklisari izabrani za sabor Ugarski, od strane velikašah, Gašpar Alapić i Petar Herešina, prepušt cerkve Zagrebačke; od strane plemenitih i županiah, naměstni biležnik kralje-

Digitized by Google

vinah: Petričević i Gašo od Družkoci. Ovimi je naručeno 1.) Da za velikaše i veće plemenitaše, koji na sabore nedolaze, pedepse članak izsposluju. 2.) Da molba neka se veličanstvu kraljevskom predade i izposluje, da ban ilirskih kraljevinah najveći kapitan bude u domovini našoj, jer mlogi plemići pod različitimi vladanji služe, te tako u vrěme podignutja vojske, u banderium kraljevski nedolaze. Najposlě, da su svi drugi manji častnici banu u svemu podložni. Ostale članke, koje su poradi pravde bana i vice-bana s varošom Zagrebačkim naručili, izpušćam.

Iz prenapisanih znademo; da je princip Karlo grad i varoš Karlovac počeo god. 1577. zidati, i da je god. 1579. još pomoć od stališah Hervatske kraljevine tražio; da ga indi nije sam svojimi troškovi podigao, nego s pomoćjom kraljevine, zaisto kraljevina i u novcih i najviše u raboti je pomagala. Što se pako troškovah dotiče, dobio je od principah carstva Rimskoga, to jest Němačkoga, kako Praj piše, 845,000 forintih, za podignuti Karlovac. Ovaj se je grad rado god. 1580. dovèršio, jer mu je god. 1581. izmolio od Rudolfa kralja povelju, koja ovako glasi:

Rudolfo II. po božjoj milosti Rimski car uvěk uzmožan; kralj Germanie, Ugarske, Ceske, Hervatske, Dalmacie i Slavonie; veliki vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie, Markio Moravie, knez od Tirola i Goricie itd. Na znanje dajemo: po glasu ovih navěštujući, svim na koje spada, da, kada prejasni princip gosp. Karlo, veliki vojvoda od Austrie, vojvoda Burgundie, Štajerske, Koruške, knez Tirolski itd. Stric nas predragi, na obrambu kraljestva Hervatskoga, koje je njegovim deržavam kano štit i zid protiva Turkom, imena kerstjanskoga nepriateljem, svojim i deržavah svojih troškom, stanovitu tverdjavu ili grad, kao i varoš, izpod grada Dubovca u spomenutom kraljestvu Hervatskom stojeći je podigao: i isto město po svojem imenu Karlovac je nazvao, i stanovitimi slobošti-nami i poveljami u naše i svoje ime, za vojake i druge stanovnike je nadario itd.

Mi indi, koji za hasnu i obstanak věrnih naših stanovnikah spomenute kraljevine Hervatske, slědom spomenute tverdje Karlovačke, kako najbolje svaka odrediti, i providiti želimo, sva gore spomenuta odobravamo, za dobre deržimo, potverdjujemo, i pečat naš, s kojim se kano kralj Ugarski služimo, prilěpiti dali smo jakosti i svědočanstvu lista. Dano u našem gradu kraljevskomu Pragu dana 24. Travnja god. Gospodina 1581.

Digitized by Google

Poglavje XLV.

Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj od god. 1579. do 1608.

God. 1580. sabor je u Požunu bio jako nemiran: stališi su tražili starinske svoje slobode, i da se svi inostranski službenici imadu iz Ugarske odpraviti. Ova Ernest kraljevski naměstnik brez kralja nije mogao dopuštiti, zato su se svi velikaši, a poslě i plemići razišli.

Godine je ove u grad Kanižu grom udario dana 21. Ožujka, prah se je zapalio, i tako su se mloge kuće porušile, mlogi ljudi potušeni. Bolto Batjan se je Škenderbegom Požežkim pašom na mejdanu pobio, njega iz konja junački skinuo, glavu mu odsěko, i mejdan zadobio.

God. 1581. bio je sabor u Hervatskoj kraljevini; u ovom je od strane Rudolfa kralja, u ime Ernesta arcibiškup Kološki Gjuraj Drašković bio; u ime pako Karla principa Servacio Teifenbah, Vid Halek i Mihailo Kingsmaul u srědinu su stališah poslanici došli, moleći: 1) da kod Kupe nove tverdjave Brest i Srědičko podignu. 2) Da se u ovih tverdjah 300 pěšakah i 200 konjanikah po stališih suzderžaju. 3.) Da se za bana stanje s gradićem tverdim u Letovaniću načini. Što se ove 3. točke tiče, ako potreba bude, privolili su. Na 1.) ako veliki odveć gradovi nebudu, nisu suprotivni. Ali na drugo su odgovorili, da šerege bana povećati, i njihovu plaću ponoviti, na kralja spada, kako što je bilo za banovanja Petra Bakača, da je plaćo kralj 600 konjanikah i 400 pěšakah. Još su někoja druga naredjena u ovom u Zagrebu deržanom saboru, koja ovamo nespadaju.

God. 1581. Toma Bakača, s Nikolom Zekeljom sakupi četu Hervatah i srěćno kod Cernika udari na Ahmetbega; grada poglavicu razbije i protěra, a grad uzme. Ovako Vitezović. — God. 1582. veliki vojvoda Karlo po dužnosti je svojoj kano bojni vojvoda od stališah pomoć trazio. Na město pomoći stališi mu kraljevine zalostni stališ izpišu; da neprestano vojuju bez svakog uspěha, da kraljevina obataljena je na toliko, da gdi je prie 15,000 kućah bilo, sad se istom několiko vidi. Ali ipak su něšto obećali, što će sile dopustit. Iz tih dakle prinesakah je varošić Gjurgjevac s gradom s. Gjurgja popravljen. U Brestu i Srědičku pod vojvodstvom Gase Alapića

Digitized by Google

prestalo je pomnožanje pěšakah i samo dvě stotine, da kraljevina uzderžaje. Popravlanje pako Dernja, da primiti neće, dokle Ivan Globicer kapitan Koprivnički, koi je grad s kmeti za sebe zakupio, ili ga nepovrati, ili barem kraljevine odredjenju nepoddade se, i poslenike neizplati. Ivan Monoslaj, drugačie Frančić dao je 1,000 fl. za popravu Bresta grada. U vrěme popravljanja gradjanstvo je Zagrebačko s bližnjimi imanji moralo voziti hranu kupljenu polag od bana odredjene cěne.

Polag 7. članka godine 1582. za providěti medje od Štajerske i Krajinske bili su odredjeni: Gašpar Alapić; Petar Ratkaj, Nikola Zenicej lektor kaptola Zagrebačkoga, Gašo Družkoci vice-ban, i Ivan Petričević vice-bilježnik. Ove je godine varošince Gjurgjevac i Ivanić popravljala kraljevina, zatim su nasipi okolo Karlovca, od prekokupskih stanovnikah načinjeni. Stěpan Radeci Agrianski biškup i naměstnik kraljevski po Ugarskoj, dao je zapověd na pogerdu kraljevine i vlasti banske, da od dobarah Nikole Ištvanfa i Bolte Batjana, niti poslenike za popravljanje gradovah, niti pomoćnu plaću za uzderžavanje prekokupskih šerežanah tražiti nesmiju, što ne samo da su odbacili; nego su i na svog kralja pisali, da kralj spomenutoga naměstnika opomene, da se projde takovih izvanrednih pisariah. Pervo zato što on kao naměstnik Ugarske kraljevine ništa u Hervatskoj zapovědat nema, niti more, a drugo nie uzroka — sve ako bi tu vlast i imo, zašto spomenuti velikaši nebi morali u pogibeli stojećoj domovini, kada mogu, pomoći. To je svaki polag savěsti dužan. —

U istom se je saboru tražilo. 1.) Da se onih 200 haramiah, t.j. šerežanah s banskom vojskom velikom vojvodi Karlu podpuno podložni predadu. 2.) Da se Hrastovica do temelja poruši. 3.) Da biškup Zagrebački čuvarinu grada Topuske na sebe uzme, ili ako nebi hotio ili mogo, da Opatovinu kraljevskom veličanstvu izruči, za koje će 200 fl. svake godine, iz daće kraljevske primiti. 4.) Da se grad Sisak takodjer kraljevskom veličanstvu izruči, i za druga imanja zaměni. Ove su točke u ime Rudolfa kralja veledični Bernardo Gaal, u ime Ernesta, knez Turi general, u ime principa Karla Gjuraj Kollaus, drugačie Vazler u Optuju kapitan, napervostavili. Ovih je prošnju ban podupiro, zbog ćesa je ono malo nagnutja, što je kod Hervatah imao, pogubio. Poslě dugoga promatranja na perve su dvě točke suprotivno odgovarali, jer su oni pěšaci samo na dvě godine pogodjeni, zatim članak 15. god. 1578. nedopušta, da se

Digitized by Google

banska vojska velikomu vojvodi Karlu podloži; već da nebi što slědilo nepriličnoga i slobodi kraljevine suprotivnoga; da bi se pako gradovi porušili, to nebi bilo, za sěgurnost kraljevine i bližnjih deržavah; zatim što pomaže, stare gradove rušiti, a nove zidati? Biškup je čuvarinu od Topuskog grada na sebe uzeo. Kaptol je pako poradi Siska, koji mnoge starinske povelje i sloboštine posěduje od rimskih papah u ime svega kerstjanstva potverdjene na cara pisao. Vidiš štioče, od svih stranah zasědah, koje su našim deržavam prětile. Dok su se ovako u saboru prepirali, i toli umětno spletenim zasědam naši dědi uklanjali, da domovinu neupropaste, Andria je Auersberg Udbinju porobio, i množinu robstva doveo. Ni Turci nisu s mirom sědili, oni su opet Slunj porobili. —

God. 1583. bio je sabor u Požunu, na koji su od Slavonie poslani u ime kraljevine, Stěpan Budoci arkidiakon i Ivan Zabok: na ovaj je sabor i Rudolf kralj došao. Nu nesloga je velika u njem na toliko vladala, da su od 1. Ožujka do 28. Travnja teško dva članka načinili. — Ove je godine Varaždin sav pogorio, kmeti su od daće dimnjakah bili prosti, jer su morali zidine gradske popravljati, i kuće Sigismunda Palfia pravili su, koje su za konak velikom vojvodi Karlu, i komisarom kraljevskih služile. Dana je tužba Karlu, da je Koprivnički kapitan Globicer, silom pograbio jednu štranu imanja grada Rasine, i zatim dobar komad imanja Petra Ratkaja i plemenite bratje Hasagj. Nastavlja se u toj molbi, da će se kao nevěrnik domovine smatrati i progoniti, ako spomenuti grabež nepovrati. Najposlě je odredjeno, da se haramie pod rukovodstvom Alapića kod Kupe uzderžaju i na dalje.

Ova je godina bila jako neplodna. Uslěd šta je po svih vašarih, pijacih i cerkvah bilo navěšteno; da nitko više za sol morsku menjati nesmije, nego mirov žita, bilo kakovo mu drago, za merov soli; za novce pako za osmak soli više od 50 denarih nesmi dati, drugačie će mu se novci, žito i sol uzeti. U isto je vrěme ban Kristof Ungnad, jer ga Hervati nisu terpeli, baniu ostavio, a malo su zatim Turci porobili Pribance kod Kupe. Turska vojska prešla je Kupu pod Vinicom, i sve je robila do Hrasta, ostavivši pěšake pod Bosiljevom. Ali u zao čas po njih, jer naši na njih udare, protěraju ih i mnoge zarobe i posěku. Naših je velika poběda bila. Uzrok tomu biše veliko zaufanje od turskih častnikah u njihove pěšake, te tako njim nehtědoše konjanike u pomoć poslat. Naši, kako rěkoh najprie pěšake raztěraju, zatim na konjanike udare i straš-

Digitized by Google

šno pobiju.

God. 1584. David Ungnad predsědnik bojnoga savěta došao je kano komisar kraljevskoga veličanstva na sabor Hervatske kraljevine. Čim je stupio u krug stališah i redovah, nesamo pismom kralja Rudolfa nego i vcoma lěpim govorom je sve nazočne pozdravio i svěčano velikog viteza Tomu Bakača za bana ilirskih kraljevinah uveo, i stališem i redovom od kralja i svih němačkih principah priporučio. Govor komisarov je takovo utišenje u sve nazočne učinio, da su suze lili. U njem su najpoglavitie točke bile, da slogu i ljubav stališi u krug svoj uvedu, da bana našeg rod prime, koga su i s velikim uzhitjenjem primili. —. Najposlě si je naš slavni Epaminonda Tomo Bakač za naměstnika *(vice-banus)* Ivana Zaboka odabrao. Ovoliko o izabiranju bana. U ovom saboru su zatim slědeća dokončana: da se grad Hrastovica s varošem poruši, da se u Brestu, ili gdi se sgodnie banu vidi, najpric utverdjenje iz plota načini kano predvarošje, poslě iz grada i varoša Hrastovice kamenje doveze i turanj sazida. Osim hiljade forintih, što je biškup Monoslaj obećao, odredjuje se na ovaj posao još 700 fl. koji se kod lektora kaptola, Krištofa Grangja nalaze. Da se 200 haramiah pěšakah suzderže osim daće od dimnjakah, obično su na svaka vrata 2 fl. ugarska nametnuta. Najposlě da gradove Ivanić, Križevce, Koprivnicu i Gjurgjevac kmeti oprave. Izza ovih kad su komisari hotěli odlaziti, osim lista zahvalnosti, molbeni list na Karla je poslan, kako i caru Rudolfu. U tih se listih kraljevine siromaštvo izpisuje. 1.) Da u pervašnja vrěmena sama županija Križevačka 120,000 vratah je brojila, sada, da se u svoj kraljevini jedva 30,000 broje. 2.) Da kraljevina preko mogućnosti svoje, za suzderžanje domovine, i bližnjih deržavah, tako daću i poslenike na poklon daje, osim toga na izplaćanje vojske banske, od svakih vratah 1 fl. za uzderžanje 200 Haramiah daju, zatim od svakih vratah 2 fl. ugarska, kako i od dimnjakah za kraljevine potrěbe platjaju. 3.) Gradove kod Kupe, Rečicu, Letovanić, Herković, Srědičko, Brest, Drenčinu, i sve do Siska pogibelne plitvine providjuju i obskerbljuju. 4.) Ivanić, Križevac, Koprivnicu, Gjurgjevac obječuju. S' tolikim siromašnih kmetah pritiskanjem u toliko, da nemaju vrěmena, da bi samo polja za hranu obradili s' kraljevine najvećom štetom, jer kmeti u bližnje deržave, kao u Ugarsku, Austriu, Moraviu: poradi tolikih gnjetenjah hoće se da izsele. Uslěd česa je molba dana; da se gradovi,

Digitized by Google

i okružja, koi i onako na kraljevinu Slavonie spadaju, i u župan ah kraljevine Slavonie sto je kanoti: Mokrica, Brežec, Viželj, Kunšperg, Četertek, Pisac, Kosje, Sréda, Raka, Rogatec, Suvigrad, Kerčko, Kostanjevica, Turanj, s. Petar, Postnibreg, Metlika, Kočevje, Černovlje, ili sa svim izza toliko vrémena s kraljevinom sdruže, ili barem za objačiti nju, pomoć da dadu. 5.) Ako se Hrastovica varoš porušiti mora, da barem za sègurnost domovine, grad Hrastovica ostane; i s vojaci i drugimi stvarmi proti Turkom objača. Poslě ovih kada je komisar kraljevski otišao, pravice su kraljevine od Petra Herešinca, biškupa Kninskoga i prepušta Zagrebačkoga primite, i pod pečatjom kraljevine po vice-banu, i vice-bilježniku u sakrestiu s. Stěpana kralja stolne cerkve postavljene.

Ove godine dana 1. Sččnja medju Rudolfom II. i Amuratom III. Turskim carom mir je na devet godina načinjen. Ali po tom udari Hasan vojvoda Sigetski u županiu željeznog grada. Ovo videći Ferhat-paša Bosanski, Turkom je zapovědio, da se kupe. Koja čujući stališi, gradove Rakovac i Božjakovinu dadu opraviti. Krajnci takodjer kod obale Kupe naprot Prilistju za svoje straže sazidali su turnjeve. Juraj Šubić je Skenderbega, Požežkog pašu razbio, koji se je podigao bio i pričeo naše pokrajine robiti. Nu nepojde mu za rukom; slavni Šubić dočeka ga sa svojimi kod današnje Kraljeve Velike, i strašno ga pobie, da je teško sam paša živu na ramenu glavu odnio. Po pobědi donese Šubić u Koprivnicu 249. Turskih glavah, i 20 barjakah.

Turci iz Bosne, koji su se već odavno do 10,000 skupili, krenu se dana 24. Rujna i tiam su do Ljubljane sve robili i palili. Kad su se s velikim robstvom povraćali, Tomo Bakač ban, i knez Turi skupivši několiko hiljadah vojakah za Turci se odpute, i brez svakoga oduška dana 26. Listopada kod grada Slunja Turke stignu, na nje junački udare, razbiju je, robstvo sve otmu, i Turakah do 2,000 izsěku. Kerčelič piše, da je 4,000 Turakah poginulo. Kada je za ovi boj Amurat car začuo, kazao je, da im se je pravo dogodilo, zašto u vrěme mira boj počimaju.

Ove su godine odabrani, koi će medje od Krajnske i Štajerske pregledati, kano Stěpan Kastelanfi, Gašo Stankovićki prepušt od Časme i Glogovnice, Nikola Mikoc, Ivan Zabok vice-ban i Ivan Petričević vice-prabilježnik. Preko Kupe svim je stanovnikom zapovědano, da

Digitized by Google

na Karlovac poslenike šalju protiva velikašem i plemićem, koi nisu na sabor hotěli dolaziti, da se po članku občinskoga odredjenja kaštiguju.

God. 1585. Molba je na velikoga vojvodu Karla dana; da pošalje komisare za načiniti medje, i da dade zadovoljščinu zbog generala Karlovačkoga, koi je plemenite Volfganga Kasnića i Juru Karačkoga u zatvor stavio, i posědovanje obitelji Kobašića silom pograbio. Buduć Karlo ova zanemario je, na Rudolfa su kralja tužbu predali. Na most su Karlovački bili poslenici odredjeni. U město pokojnoga Ivana Petričevića, za vice-prabilježnika izabran jest Mija Urnoci.

God. 1586. dana 1. Sěčnja bio je u Zagrebu, Po žunu i Beču strašan potres. U Beču su se tornjevi někojih cerkvah porušili; toranj s. Stěpana ostade nepokvaren. Na kraljevsko zahtěvanje po komisarih su Erasmu Brovnu i Vidu Haleku, poslenici u Koprivnicu odredjeni pod nadzorom Ivana Kecera, i 100 haramiah na novo odredjeno, koi su u berdinah okolo Medveda, Kalnika i Očura razbojnike hvatali. Ove je godine Ivan Zabok viceban umro: na město njegovo je Ladislav Imprić od Jamnice izabran.

Turci su se iz nova robit u Hervatsku odputili, ali Tomo Bakač ban dana 10. Prosinca dojde njim kod Ivanića na susrět: više od hiljadu izsěče, svo sužnje i robstvo oslobodi, i Turke raztěra. U ovom je boju poginuo Alipaše Bosanskoga brat, za kojim je bila Selima II. cara kći, a Amurata cara sestra, kojega glavu, i někoje Turske sužnje poslao je u Beč naš Epaminonda Tomo k Ernestu principu; odavle se krene i Kostajnicu popali.

God. 1587. Poslě, kako je Ali-beg bio izsěčen, taki je u Zagrebu sabor deržan, jer se je lasno moglo misliti, da će se Turci natrag povratiti, i za Ali-bega osvetiti. Dakle da nebi iznenada nepriatelj udario, i nepripravne našao, odredjeno je, da sva gospoda i plemići po običaju starinskom, koi su morali vojevati, na vrěme i u město, gdi ban odredi u osobi moraju se podignuti; koi pako ili od bolesti nebi mogli, ili bi u službu svoga veličanstva zapisani bili: takovi kano plemeniti konjanika na svoje město, dobro oboružjanoga poslati imadu. Koji bi pako zanemarili, neka se njihova imanja zatvore, i tako dugo u banovoj vlasti ostanu; dok se dvostruko nenaplate troškovi, koje bi takovi nemarnik u taboru potrošio bio. Onda su za sudove osmine predsědnici imenovani; osim vice-bana i pra-bilježnika, Gašpar Stankovački prepušt;

Digitized by Google

Nikola Zelnicej lektor; Nikola Mikać kantor; Stěpan Budoci arkidiakon Zagrebački; Gašpar Petričević, Juraj Miković, Gergo Sugnetić, Ivan Palfi i Jure Fodroci. Poradi neplodnosti pervašnje i ove godine, Gorotanci, Štajerci, Krajnci, tako su navalili u Hervatsku kraljevinu žito kupovati, da jedan merov, koji je bio za 10 grošića, na 2 forinta skočio; buduć da se je bojati bilo, da će rat nastati, i tako pomanjkanje žita u kraljevini biti, bi odredjeno: da nitko, pod izgubljenjem svega žita, nesmie više, nego samo tretji dio svoga žita spomenutim kupcem prodati.

Vojvoda haramiah u gradu Ivaniću bio je ove godine Jure Sladojević. Za sabor Požunski bili su izabrani poklisari: Nikola Zelnicej vice-prabilježnik, Uroci i Krištof Vragović; počeo se je 1. Studenoga. Ove su godine naši Kopanicu porobili, ali su i Turci u Medjumurje robit otišli: knez Šubić ih dočeka, veću stranu izsěče, i sve robje osvoji, ostali jedva živi utekoše. Měseca Prosinca kod Bihća, gdi je bio vojvoda Vid Halek, guske divje i patke su kano oblaci doletile i boj medju sobom deržale tako, da su se do kervi ranile.

God. 1588. Jure Štumberg je s 500 vojakah iz Karlovca silovito u Petrovinu nasernuo, ondi mlogo kvara načinio; nadalje dana je tužba na velikoga vojvodu Karla da zapovědi generalu Turiu, da zadovoljštinu dade. U ovom je saboru odredjeno, da se svi, koje verstì i fele zločinci, ubojice, pustaije, bludnici, po knezovih i vice-knezovih po svih městih traže, i po zapovědi odredjenoj pedepsaju, koji bi takove branili, ili sakrivali, kano isti zločinci da se pedepsaju. 2.) Da jedan poslanik samo za jednu, a ne za više osobah město u saboru imati more. 3.) protiva plemenitim i velikašem, koji na saboru niti sami dojti, niti poslanika poslati neće, odredjeno je, da vice-ban s pedepsom odredjenom god. 1498. Ladislava kralja, nje pedepsa. 4.) Da sudbe kratje tako dugo terpiti moraju, dokle mložtvo pravdih potrěbovalo bude, jer bi mlogi plemeniti do sverhe pravde čekali i trošili, i najposlě morali bi se brez svake pravde kući povratiti. Nad haramie planinske vice-ban je postavljen, koji će na berdu Medvedu haramiah 20., na Moravči, Bisagu, Rakovcu i Božjakovini, 20. na Hocuru, Loboru, Krapini 20. narediti; kojimi će slobodno biti uhvatjene razbojnike taki na kolac nabiti.

Poklisari su članke iz sabora u Požunu deržanoga u naš deržavni sabor doněli; koje su stališi Hèrvatsko-Slavonski,

Digitized by Google

ako je što protiva njihovim starinskim pravicam bilo, ili popravili ili odbacili. Ova obilato izpisuje Kerčelić (*Part. 1. pag. 274. 275.*)

God. 1589. Drava je varoške grabe i grada Varaždina prelila: zato gradjani, s varoškimi stanovnici, i s kmeti gradskimi očistili su grabe, i Drave upliv u varoš s nasipi su od varoša odbili. Iste god. utverdjen je opet Karlovac i Gjurgjevac. Za kapitana haramiah, kod Kupe veledični Stěpan Gregorianić bio je izabran.

God. 1590. premda bi mir morao biti, Turci su opet sve udilj tražili, da boj u Europu prenesu. Ovako su već ove godine započimali naterkivanja u naše krajine. Ovo svědoči knjiga poglavice Sisačkoga na kaptol Zagrebački god. 1590. dana 27. pisana, gdi ovako zbori: „Ovih danah Turci, s 300 vojakah ovamo su pričeli nasèrtat, i dva su sela iznad granice ležeća, Bošnjaki zvana, porobili; i 42 uhvatili i odveli. — Od kuda je slědilo, da su Nikola Mikaci, kantor i opat, sa Stěpanom Fabrici, kano poglavice u Sisak grad otišli, da u vrěme gradu i domovini provide, i grad kaptolski starinski Gradec, něšto s poslenici nešto s prahom poruše. Ovo je bio, kano početak rata, koji je poslě strašan za svu Hervatsku bio: kakovi je početak ovoga boja, i koj je uzrok, da se je zametnuo, naš Kerčelić ispisuje, a ja iz njega.

Kada je Amurat car Turski s Persianci mir načinio, i Ferhat pervi vezir poginuo; Sinan je veliki vezir postao. Ovaj je cara, da boj u Europu prenese, uvěk nagovarao, uzroke dajući, da kerstjani sve udilj proti Turkom rat drže; i mir su učinjeni pogazili: zatim da car Rudolf, daću obećanu već dvě godine nije poslao, prem da je bio više puta opomenut. Ovako je u divanu Sinan govorio: nu veziri i paše nisu se složili, něki, da se mir i pogodbe obderžati moraju; drugi, da, jer ga Kerstjani neobderžavaju, da ga niti oni nisu dužni obderžavati. Amurat car, dao je Muftii njihovom najvećem popu, ovu stvar, da razsudi. Muftia dakle, čuvši jednu i drugu stranu, za mir je bio, i onu stranku, koja je za boj bila, na to je nagovarao. Sinan poslě Muftia na sobet pozove, i otruje ga, i smert njegovu kano pokaranje i osvetu Mahumeta proglasi: potajno pako Hasanu Bosanskomu paši piše; da on od svoje strane rat započne tako, da se poslě more tužiti, da su Hervati protiva miru oružje podigli, i mira ugovore pretergli. Izveršio je to Hasan, i ove godine, kako smo gore viděli, boj je počeo. Ali budući protěran, pisao je na Sinana, da su Hérvati njegove

Digitized by Google

strašno pobili, i da moli sada za veću pemoć, da krajinu brani, i da se osveti za kvar učinjeni. Sinan, da je pogibel Turskomu carstvu poče vapiti, svakake laži i sumnje napervostavljajući, pod izlikom samo, da nepokazano more Hasan-paši Bosanskom dopustiti, da se slobodne nepriatelj progoni. Od ovud su strašni rati s Hervati slědili, kako ćemo vidět.

Poglavje XLVI.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem, od god. 1590. do 1608.

God. 1591. Hasan-paša Pridojević zvan, s dopuštenjem Sinana velikog vezira, skupi vojsku do 5,000 izabranih vojakah, i toliko pušakah, koje su se na dva konja mogle voziti (to su bili valjda manji topovi) i odputi se u onu krajinu, koja medju Križevci i Ivanićem leži: sve robeći, i Guščerovec selo popali, ali se gradića nije dirnuo. Božjakovinu gradić, kada je sačuo, da istina imade topove, ali praha niti šake, dade po-pěšacih porušiti i upaliti. Onda Rakovac, Verbovec i s. Jelenu porobi, i veliko robstvo od svih okolišnih selah pokupi; još bi više zla bio učinio, da nisu povodnje velike nastale, i put mu preprečile. U měsecu Svibnju je započeo Hasan paša robiti, nu naši vojvode: Križevački, Koprivnički, Ivanički vojsku skupiše, i za Hasanom se otisnu: najdu ga kod biškupovoga Gradca, i ondi se junački š njime pobiju. Borenje je strašno s obe strane do zdvojenja bilo, nu ipak Turčin mora i maloj složnoj šaki s velikom svojom silom, okrenuvši ledja bojište sramotno ostaviti. Naši oslobode prěko 400 zarobljenih osobah; sve veće Turske puške, koje su u blato zapale bile, pertljagu, 22 barjaka i 72 živa uhvate. Osim ovog toli važnog plenja, koi našim junakom u ruke pade, poginuo je Osman paša s množinom odličnih častnikah.

Ovaj boj prem da je srětno za naše izpao, ipak je sva kraljevina deržala, da je to prekeršenje mira, i da će boj iz toga svemu kerstjanstvu strašno slěditi. Princip Ferdinando i Rudolf kralj ova prekeršenja mira nisu deržali, nego da je to slobodno polag iste pogodbe mira proti krivim nasertanjem braniti se. To je naravno istina; nu dru-

Digitized by Google

gečie je paša u Carigrad pisao, dočim je Hervate tužio da su pervi na njih nasernuli. Medjutim je Hasan-paša tražio osvojene topiće natrag, budući da su ovo puške kojimi se tverdjave neobsědjuju: ali kralj im ih nedade, a Hasanu na to odgovor uzkrati. Medjutim su stališi od Hervatske kraljevine sva za boj pripravna deržali, navlastito pako kaptol, koji je Nikolu Mikaci ili Mikačića, rodom iz Siska, iz sela Tišina, drugačie kanonika k Stěpanu Fabriću u Sisak za pomoćnika poslao; mnoge dvorske, i pod dvorane načine: pekare, kuhare i mlinare odrede, koji su u gradu trěbali; iz selah Kraljevca i Stibrenika veći broj stanovnikah uzmu; sela s ove strane Kupe, kanoti Urot, Drenčin i Pračno i někoje Sišćane, a s one strane Komarovec, Blinja na oružje podignu, i prediališe po tornjevih, to jest čardacih razrědc, i plaću za sve odrede: svaki je kastelan 2½ fl bombardaši 3 fl. vojaci prosti 1½ tako i pekari, ključari 1 fl. mlinari 1 fl: stanoviti Stěpan Lovaš 3 fl., i to je svaki měsec točno bilo plaćeno. Slědeće su godine imali više.

Osim toga je molbeno pisao kaptol na Rudolfa, da s novci, i vojaci pomogne, što je i obećao, ali ništa ove godine nije učinio; da se nebi kano prekeršitelj mira od Turakah nazvao. Kaptol je dakle sam sve s hranom, novci, prahom i puškami morao obskerbiti: zatim na pomoć kanoti u občoj potrěbi bilo je sve duhovničtvo odredjeno pomoć pružati, k tomu su i obične kaptolske desetine upotrěbite, i u Sisak poslane. Medjutim u isto vrěme ban Toma Bakač, da se osveti Hasanu, sbog lažih koje je u Carigrad slao, i sbog neprekeršljivog robljenja, podigne vojsku bansku, i iz někojih gradovah uzme na pomoć haramie, obsědne grad Moslavinu, kojeg je do 60 Turskih pěšakah čuvalo, s manjimi topići na grad udarao. Turci videći, da se uzderžat nemogu, da svi ondě neizginu, tretji se dan pod ovom pogodbom predadu, da njim slobodno bude živim otiti, što jim je i dopušteno. Grad pako ban porušiti. — Kada je ovo Hasan paša Bosanski začuo, Rustana svoga poklisara u Carigrad odpravi. Ondi tužbu podigne, da je ban Hervatski Toma Bakač s silnom vojskom Moslavinu obsio, i s velikimi topovi zidine porušio, da će na skoro tako i Veliku porušiti, i da svoj govor posvědoči; jedno veliko željezno zèrno od 60 funti u Carigrad pošalje za pokazati, kakovimi je puškami zidine rušio, i stim da je pogodbe mira prekeršio. Uslěd toga cara moli, da mu pomoć dade, i dopusti, da se može osvetiti. Sinan veliki vezir je ova

Digitized by Google

kod sebe zaderžao, i još bolje kod cara umnožao i izpisao, primetnuvši, da već dvě godine harač nije platio. Amurat na to opomene poklisara carskoga u Carigradu stojećega, da poruči Rudolfu neka šalje harač, drugačie da će to kano pokaz prekeršenoga mira deržati. Hasan-paši pako dade svu vlast, da pazi, da se nebi kakovi carstva kvar učinio. Rudolf car kad je ova od poklisara svog iz Carigrada razumio, plaću u Budim pošlje k Hasan-paši Budimskom, i njemu po knezu Palfiu obznani, što Hasan-paša Bosanski radi; i ako hoće da se plaća dana u Carigrad pošalje, tako neka svaka nasertanja, i sva neprijateljska robljenja Hasan-paši Bosanskomu zabrani.

U to vreme Hasan-paša Bosanski, prie nego mu se poklisar iz Carigrada povrati, skupi vojsku, te Hrastovicu i Gore po predaji osvoji, sela pako okolišna porobi i popali, zatim ode iz nad Kupe, i progleda města, gdě bi zgodnie bilo novi grad sagraditi. Zatim s vojskom dojde do Siska, i s one strane Kupe kod pustoga Tornja s vojskom stane na proti Sisku, i tri dana iz manjih pušakah, počme ga biti, misleći, da će mu se od straha predati, ali Mikačić od toga nije hotio niti čuti. Hasan indi grozeći se, da će na skoro s' drugom većom vojskom dojti, putem, kojim je došao, povratio se je. Ove iste godine došla je četa turska u Modrušu, probila je zid, i nutarnji grad, t. j. kaštel porobila je i popalila, jer muških glavah nije bilo kod kuće, kojom su prilikom 10 děvah zaručnicah odpeljali. Dakle je god. 1493., kad su Turci opalili Modrušu, još bio tverdi kaštel osto u svojoj cělosti do sada.

God. 1592. stališi pervašnje godine videći, da se Hasan-paša Bosanski na porušenje kraljevine Hervatske jako diže, sabor po banu u nedělju pred s. tri Kralja navěste, i sva, koja su za občuvati domovinu potrěbita vidila se, po nagovoru Rudolfa kralja, i Ernesta principa, koji je ovu kraljevinu na město Karla (koji je 10. Sèrpnja 1590 umro) ravnati počeo, naredc slědeća 1.) Da pod kraljevski barjak svi biškupi, velikaši, plemeniti i drugi, koji imadu imanja, tako duhovni, kako i světovni, u osobi i s banderiom k banu, u vrěme občinskoga podignutja, i skranjoj potrěbi dojti i ostati moraju. 2.) Svaki duhovni i světovni od gospode i plemićah, nikoga neiznimljuć, od svakih deset dimnjakah, jednoga konjanika dobro oboružjanoga s kopjem, i dva pěšaka s puškom dati mora, koi pako nebi imao 10 dimnjaka, ili čitavo selišće, onaj se mora s drugim združiti, i dojti u

Digitized by Google

tabor. Zatim koji drugdě za plaću vojuju, ili su u službi, za svoju osobu jednoga konjanika dati moraju. Žene ili gospoje, koje imadu imanja, kako i momci, stari i slabi, koji za vojsku nisu, za osobe svoje, i od imanjah vojake polag prepisa poslati imadu. Plemići svi jednoga cěloga selišća (*sessionis integræ*), udovice pako koje sinove imadu nejake za boj, kod kuće neka ostanu i boga se mole. 3.) Bratja u Isusu (*Monachi cujuscunque demum ordinis & ritus*) t. j. fratri iliti kaludjeri, ako u družtvu svomu vojnu ljubećih nemaju, tako od svih samostanah 4 konjanika poslati imadu. 4.) Tergovci inostranci, u varoših, ili gdigod u kraljevini stanujući, koji imadu robe 500 fl. vrědnosti, da jednoga konjanika moraju dati sa svim obskerbljena ili oni sami došli, ili konjanika za sebe pogodili, pod izgubljenjem iste robe. 5.) Varoši briače sve iz varošah jednog u varošu zaderžavši, proče u vojsku, brez kojih vojska biti nemore, moraju slati, zatim iz medju kmetah konjanike i pěšake poslati moraju, 6.) Za voziti velike puške i prah, i drugu vojničku potrěbu varoši, i Lěpoglavski samostan kola i kirie sa svim spravne dati moraju. 7.) Budući da se u boju većom stranom kavga i nesloga radja, što se něki velikaši i plemići županiah i vice-ban podverči neće: zato se odredjuje, da od sele vojvoda sve kraljevine, brez oskvernenja vlasti banske, zapovědati njim imade. 8.) Ako sadašnji vojvoda kraljevine Gregorianci, poradi slaboga zdravlja službu ostavi; daje se vlast banu s dogovorom vice-bana i vice-bilježnika na město njegovo drugoga izbrati. 9.) Da pako tabor brez hrane neostane i da se po tom ne samo pomoć iz inostranih deržavah nezapreči, nego da se i ova domaća vojska u krajnjoj pogibeli domovine nerazide, naredjuje se, da sva gospoda, biškup, ban, velikaši i plemići, varoši, kaptoli i samostani, paroki i altariste, od svakih vratah pol merova raži, prosa jedan merov, grahorice, ili zobi jedan osmak Zagrebački imadu dati, koja hrana, ako bi ostala, po cěnu prepisanu mora se prodati, da se za one novce opet u potrěbi kupiti more, i to toliko se puta dati mora, koliko će trěbati. 10.) Odredjuje se, da od svakih vratah gospoda i plemići jednog selišća, za opravljane cerkve s. Katarine, i kuće ondi ležeće, u ovom varošu 20 denara polože. 11.) Molbeno traže takodjer stališi sjajnost principa Ernesta, da kod deržavah svojih opravi, da 100 pěšakah za obrambu grada Siska odrede. 12.) Budući da varoš Zagrebački poradi porušenja osobito većih pušakah pomoć bi trěbovao, mole stališi njegvu sjajnost, da

Digitized by Google

nebi odanle topove kretao, već da još veći broj vojakah za obrambu varoša odredi. 13.) Odredjeno je, da se gradovi zapušteni, koji se od više bratje posěduju, po vice-prabilježniku pregledju, i ako se iznajde, po kojem je bratu grad opuščen, neka se drugomu bratu, koji grad popraviti hoće, list od onoga grada pod kraljevskim pečatom dade. Od ovuda vidit moreš moj štioče, u kakovom je stališu kraljevina Hervatska, i kakovu su brigu imali za svoju domovinu. Jer su pako već ove godine Turci mlogo nasertali u naše krajine: zato je ban već měseca Travnja vojsku u tabor izveo: kaptol je kanonika Mikačića s banderiom odredio u tabor, a na město njegvo je Blaža Gjurka i Matu Fintića kanonike u grad Sisak odredio. Da se pako znade što se je u taboru, u Sisku i okolo njega ove godine radilo, liste ću někoje Mikačićeve koje je na kaptol pisao; kako ja kod Kerčelića nahodim, popisati.

1.) List. Iz Pračna kod mosta 19. Travnja. Ništa se dobra ufati nije. Germani neće boja deržati u ternju, neg da se s Turci na polju pobiju traže. Svaku uru hiljadu věćah izpraznih, i ništa stalnoga. Juče sam bio pozvan u savět, i vidiosam, da nema ništa prijaznoga. Upitan odgovorio sam, ako dalje odvlačite, dok se hrana potroši, vojska će se morat razpustit, i tako će se nepriatelju veća serdčenost podati za bolje harati. Ovo se je većoj strani dopalo. Nu drugi, koji se boje s Turci pobiti se, najposle dokončali su, da se pričekaju Štajerci, i Goričani. Po ovom dokončanju ostala će se imanja porobiti, dok od ovud otidju sramotno. Nemože se izpisati, koliku težkoću, i pokaranje Bog je dao duhovničtvu Zagrebačkom. Straže nikakove nema kod Urot, jer Cetin sa svojimi rasutimi amo tamo leti; niti se more grožnjom, ni batinom tko natěrati na straže. Sve smo Zagrebčane kod dolnje Drenčine i Rakova naměstili. Most pako od ove strane s drugimi čuvam, postavljen za ruglo prostomu puku. Siromašni dekan, s kaštelanom se tepe po imanjih naših, ali ništa nemore dobrim opraviti, zlim pako nije sirgurno. Molite boga u pokornoj odeći i pepelu, da zlo, koje nad glavami našimi visi, od nas se odvrati.

2.) List. Iz tabora kod mosta 20. Travnja 1592. List, koi mi je u Hrastovici donošen, ne brez teške serdca žalosti primio sam. U ovoj stvari što bi se moralo raditi, to će vrěme učiti, samo dabi se od ove bojne mećave mogli sada sloboditi. Ali strah me

Digitized by Google

je, da nije već izkuhan poso, jer Siščani, nisu nikakova odlazka, već predanje naumili. Da bi u grad inostrance mogo imati, volio bi, morebiti bi sav strah sumnje uzele. Ban je ovdě bio: više mi pisati nedade žalost: svi vehnemo od žalosti i od straha. Zdravi budite, moleći boga za nas.

3.) List. Isti dan. Kamo srěće, da nije Němacah, koliko bi sěgurnije bilo. Nemože se kazati, kako nas k mostu dolazeči psuju tražeči hranu i govoreči, da će radi nas od glada poginuti. Kojimi da bi na moje bilo, niti jedne mervice dao nebi. Mećaice ove (razumij Němce) sve savěte preokreću. Paša neće odlaziti, dokle varoš nenačini, kakovi je Drenčina. Poslovi, koje smo na mostu potrošili, badava će biti, kada se Germani u šumi pobiti neće. Molio sam generala plačući, da toliku hranu, tolike troškove zabadava učinjene nepropusti; i da vojske brez boja neodpušta. On je pako mene molio, za Boga, da ga nebi s njegovimi oklopnici ovim činom izgubio. Veliku bombardu i 25 zernah prisiljen morao sam naměstiti kod Bresta. Prekjučer je udarilo tane blizu šatora pašina, i ubilo je čověka i vola. Siromašni živimo, puk naš od glada susderžati nemoremo: u srěd polja od zime i glada gine. Krajina se sva opušćuje. Poslao sam 60 ljudih s Cvetkovičem i Cetinom, da zabrane otimanja; malo je falilo, da nisu pobijeni od pušakah uskočkih.

4.) List. 23. Travnja zlo se s nami radi: vode su obale nadišle, most je od vode razderan, svi smo u strahu. Nepriatelj velika množtva u svoj tabor prima, i sebe jako jača; topa je dva velika dovezo, i veliko věće derži. Uhoda kaže, da paša, ako se nebo sruši, neće odpustiti, niti se iz města krenuti. Okolo svoga novoga gradića pravi nasipe, svaki se dan sve više šatorah vidi. Jučer sam govorio s vice-generalom, čověkom u svem dobrim, ali u bojnih stvarih jako lukavim: njega sam nagovarao, da se prilagodi vrěmenu, potrěbi, pogibeli i tolikim kraljevine i ostalih kraljevinah troškovom; obećao je, ali poslě sveršenoga věća, kad sam na samom š njim govorio, opomenuo me je, da nesvětujem za boj; poslědnji sam put šnjim dokončao, da razpusti tabor, i stotinu pěšakah ostavi. On je pako meni list dao štiti, gdi zapověd imade, da 200 ostavi. Ja vašega lista prepis nisam imao. Uvěk mi jedan pošaljite prepis po glasonoši. Jedan sud vina, za koi nisam molio, dobiosam, podělit ću ga medju one, koji me uznemiruju.

Digitized by Google

5.) List. Iz tabora kod porušenog mosta 25. Travnja. Više putah pisati nedadu mi teški poslovi, navlastito branjenje kmetah tia do kervi. Deržava je sva zabatalejna; i drugo ne ostaje, nego da se grad komu pokloni ili se zaměni. U taboru se pije, jede, gosti, spava sve badava. Ganut će se tada nĕgda Germani na mloga banova nagovaranja, i čim voda oplihne, koja obale sada nadilazi na nepriatelja će udariti. Medjutim se most po nagovoru bana opravlja od naših, da u tom Němci bana ili nas nebi krivili. Prekjučer je velike dvě bombarde doprěmio nepriatelj, koje je s drugimi na načinjeni grad postavio, i jučer, kad su naši gledali; iz svih je pucao. Naši kmeti, kao i druga mloga gospoda potajno odlaze. Kazao sam ovo banu na samom, da stvar što berže žuri.

6.) List. Kod mosta 2. Svibnja. Doista po odredjenom poslu nepriateljskom i dobro utverdjenomu gradu Hasan je nepriatelj danas u osam satih prenio tabor na ravnicu osebnu, koja je pram varošincu Hrastovici, gdě su isti dan děvojke od Hrastovice do velike noći kolo igrale. Kad je tabor naměstio, pričeo je opravljat Hrastovicu; kada ju opravi, onda će opravljati Gore. Jučer su u mrak jednu kolibu za pčele načinjenu vlasi upalili. Prekjučer su blizu Letovanića takodjer jedan čardak Pleteš zvan popalili. Gmizi nepriatelj kano otrov, a neima, tko bi mu suprotstao. Savěti su Němacah nestalni, te se tako od njih dobroga ništa nadati nemore. Danas je 100 haramiah dao vice-general, i zapovědio njim je dati prah. Ali u njih je mala pomoć, oni neće stražiti, već samo sěditi u stražani. Zagrebce naše dotěrajte ovamo sve do glave. Kmetah jedva je tretja strana ovdě, i oni nam poradi glada dosadjuju.

7.) List. Iz tabora 3. Svibnja. Nepriatelj, ostavivši 1,000 vojakah u Petrinji, u Hrastovici 200, sada Gore opravlja. Tabor je od Hrastovice tia do Gore i Sračice pružio; jer će i Sračice popraviti, i svagdi će 200 vojakah ostaviti, on pako poslě u Kostajnici ostati. Imadu zapověd Němci, da netèrpe, da novi podignuti grad ostane. Ali ja mislim, da će ostati, jer nikakove volje nemaju boja biti. Naš siromašni ban hoće da se izjede, jer nikakove svoje niti od kraljevine vojske nema. Kmetah mloštvo je kući otišlo. Nikakvog reda, svaki se derži za pametnoga, kad se viče kod čašah; bojimo se u jutro tako, da više što bi pisao, neznam. Ostajem medju zmijami kod mosta.

8.) List. Iz Pračna 5. Svibnja. Otišao je nepria-

Digitized by Google

telj jučer rano, i nitko ga nije progonio, dapače, da pokaže svoju slavu, tabor je lěp iznad Hrastovice načinio, šatore razastro i vatre naložio, i tako je naše prevario, da nemisle, kano da tajom beži, već da je očito i pošteno otišao. U Urotu nikoga nema: i sve su kolibe od naših porušene, i derva u tabor na vatru donešena. U Pračnu, Petrovcu i Jazveniku kmeti su mene klečeč molili, da im dopustim, da otidu, da se više nemogu uzderžavati. Nagovarao sam jih, i obećao njim obrambu, da do žetve ostanu, kad je nepriatelj otišao; jedva je ban suzderžao Němce, da za danas ostanu, ali se oni tuže na hranu, prem da se ni u Karlovcu nisu nikad tako tovili. Cělu smo noć u gradu i u taboru kruh pekli, koi smo im dali, osim drugoga troška zabadava. Šaljem list vice-bana, koj je meni pisao iz tabora; moli me za Boga, da jim pošaljem kruha po koi ban šalje dvoja kola, i da šaljem dva čověka, koi će prodavati kruh; paša jučer bio je do podne u Kostajnici; vojsku je raspustio i otišao.

Vidiš dragi štioče iz prenapisanih listovah, što se je radilo u| našoj Hervatskoj prěko Kupe. Naša je vojska za badava trošila i stojala, a Hasan-paša Bosanski, grad Petrinju od vode, koja iz berdinah ističe — pred očima naše vojske iz nova sazidao. Ovo je ona Petrinja, koja je danas naša, gdi je štop od banskih krajinah. Da pako znadeš ovu Petrinju od drugih, kojih uspomena u starinskih pismih dolazi, razlučiti: moram popisati, da je više městah, koja su se Petrinja zvala. Ovako ne daleko od Jastrebarske je skupština u varošincu, koja se je u staro doba Petrinja zvala; i kojoj je Bela IV. kralj povelju podario, sada se zove Petrovina. Na dalje iznad Hrastovice u gorah bio je grad, koji se je od potoka mimo tekućega Petrinja zvao, i ovaj grad spadao je na biškupa Zagrebačkoga. Bio je takodjer dalje Topuske grad, koi se je Petrovagora zvao, drugačie Petrinjabèrdo, ili Petrinja. Bio je takodjer i grad, Petrinja na kaptol Zagrebački spadájući, kojeg su i Petna pisali. Ovi su gradovi sada već porušeni, i ime su isto izgubili, dapače ništa od njih, osim porušena kamenja, nevidiš.

Kada je Hasan-paša samo na izliku dana 5. Svibnja vojsku razpustio, i našim oči zamazao, vojsku je pod Bihać poslao i Bihać pokraj Une na jednom otoku od svih stranah utverdjen obsio. Kerčelić piše; da je Bela IV. kralj Bihać podigao: ali se vara, jer je Bihać bilo město

Digitized by Google

veliko, jako i poglavito već u vrěme Hervatskih kraljevah. Zaisto je Tèrpimir kralj god. 832. u njem stanovao, to svědoči njegova povelja cerkvi Splětskoj podarena (pogledi stranu 3. pogl. 9.) Hasan je indi Bihać obsio; u njem je bio Lamberg sa 400 vojakah: ali Lamberg plašljivica poslě osam danah grad i varoš Turkom pod pogodbom predade, da se obsědjeni vojaci neoskvernjeni odpuste. Ovako je nepredobljivi grad Bihać, u ruke Turske došao, gdi su mlogi samostani bili i u njih mlogi starinski vojvode sahranjeni. Lamberg sa svojimi odputi se pram Slunju ali se u to vrěme kavga medju: jednim Turčinom i Tomom Batalićem započne poradi ovoga žene: zato su se svi vojaci naši morali pred Hasana natrag postaviti. Turci vapiše, da se svi izsěku, ali Hasan čujući jednu i drugu stranu, opet sve zdrave odpusti. U kroniki Turskoj, od Ivana Rosina u Lipsku god. 1594. izdanoj, piše se, da je dvě hiljade dušah obodvojega spola u vrěme obsědnutja u Bihću poginulo.

Kada je Hasan Bihać osvojio: onda je hitio, da Sisak zadobie. Dojde indi u Petrinju svoj grad, opet što je falilo popravi, i u srědini derveni turanj načini. Bakač ban ova generalu od Koprivnice Stěpanu Grasmanu obznani, i da s većom što može četom bèrže u tabor dojde. Došli su iz Kranjske i Štajerske 600 oklopnikah. Bakač s ovimi tabor kod Bresta načini, da je samo Kupa vojske rastavljala, da su se iz manjih pušakah puškarati mogli. Ovdě su se više putah vojaci naši s turskimi po danoj věri divanili. U to je vrěme Hasan neprestance grad Petrinju, i na Kupi most opravljao. Da se pako bolje razumie, što se je u ovo vrěme kod Siska i drugih okolišnih městih radilo; vrědno je nekoje liste, koje su poglavice od Siska na kaptol pisali, iz Kerčelića u kratko popīsati.

Poglavje XLVII.

Slěde listovi iz Siska, i iz tabora kod Kupe, nastojnikah kaptola Zagrebačkoga.

1.) List. Iz Siska 25. Lipnja 1592. Danas je u četiri ure iz Hergovčanah naših 16 nepriatelj uhvatio, dva izsěko, i 50 govedah odtěro. U Brestu neima nijednoga ba-

Digitized by Google

novca, osim Zeciglava. Němcom je zabranjeno, da neizlaze, jer će brez konjanikah poginuti. Turskih 100 konjanikah i něšto manje od 200 pěšakah u ternju leže, koje smo poněšto izkèrčili, da je sègurnii put u Brest. To sam opazio jučer, kad sam išao na njihova gibanja pazit, prelazeć prěko potoka kod Hergovića. O da bi se naši konjanici već jedan put utovili, može biti se manje zapověda banu, jer se Sisak i Drenčina i Brest od samih Štajeracah sada čuva. Ivančani su otišli, da prepreče Jelengrad popraviti. — Jelengrad jest iznad Moslavine u planini; od njega se zovu sela gornja i dolnja Jelenska.

2.) List. 2. Sèrpnja iz Siska. Od dohodka gosp. Labohara, i gosp. kapitana Ivanićkoga dobili smo knjigu, u kojoj nas od stvarih kuhinskih opominjaju. Ove su tako těsne, da ako ribe nebudu htěli jesti, čorbe neće imati. Sva su uklonjena u selih. Jazvenik, Petrovac, Greda, Sela, Stupno, Drenčina niti ženske, nit muške glavu, a još manje marve imade, sve se je razběžalo: nu opet će se imat na njih briga, koliko bude moguće. Sva su Němcem predana. Ovdě ništa drugo nije, već ako bombarde komu založimo. U takovih smo potrěbah, i stiskah, da niti nam gradjanski vojaci podložni neće da budu. Ništa nemoremo opraviti lěpim i milim nagovorom: sva gledaju na zlo i zdvojenje. Mi premda veselim pogledom, i bistrim obrazom nje slobodimo, nevěruju nam, već nas izsměhavaju govoreći, da mi samo na izliku tako deržimo.

3.) List. Isti dan iz Siska. Dva su od naših ovu noć iz Petrinje utekla, koji kažu, da Hasan veliki i prostran turanj iz derveta pravi, iz koga će sav grad braniti moći. Ima veliku raje tlaku (rabotu), koju smo viděli, i mloga kola, koja balvane dovoze. U nutra nikakove nema kućice, već je nasuto zemljom, kako je čověk visok. Mlogi su uvěk na proterkivanje, i robljenje pripravni, sěno se za njih kod Bresta kosi. Bogović je živ uhvaćen sa drugih naših do 70; stražane su prazne, a nitko se nedade natěrati, da ide na stražu. Svi su u najvećem strahu, i nas kore, da smo obećali, da će se toga osloboditi, i već malo da nas za lažce neimenuju. Psuju bana, velikaše i svu gospodu i nas, što ih silom deržimo, koji bi se već drugamo od ove pogibeli oduěli bili. Balvani i bèrvna, koja smo za stražanu Urot dali dovesti, nepriatelj je u isto vrěme oteo: to je bilo kad je Bogović uhvatjen, i 70 drugih, gdě su se valjada pobili.

Digitized by Google

4.) List. Iz Toplice Tomo Makar 10. Sèrpnja. Koliko sam mogao odavle kmetah poslao sam u Sisak. Više nemore iti radi glada, dokle kruha nedobe. Poradi haramiah pako kažu: da oni nemogu služiti na dva města i zato neće da idu.

5.) List. Iz Siska 12. Sèrpnja. Jučer je bio kod nas kapitan Penčel skupa s vice-kapitanom i drugimi svernuvši se i Bresta poradi pomankanja hrane, kojemu mi pomoći nemoremo: kad su već sva porobljena, molio je on sa svojimi poglavitiimi, da se u grad puste, da će u vrěme obsědnutja nam pomoć, samo da hrane imadu. Mi smo odgovorili, da mi nesmiemo nikoga osim šestoricu primit, 100 pako, ili 200 samo s dopuštenjem kaptola, kojem smo ih poslali. Po našem umu pušćati se nebi marili, prevara i hamišluk more biti. Most je do najveće vode načinjen, i nadalje pravi se, itd.

6.) List. 15. Sèrpnja iz Siska. Mikačić most na Kupi već doveršuje, itd. (Ovde o žetvi govori, kako se terse da ugrabe požeti, prie nego Turci navale), zatim nastavlja: Jučer je obnoć 70 oboružanih konjanikah došlo u Petrinju, toliko se danas broji, rědki dolaze tako, da ih nebi manje od 300 konjanikah skupiti bilo. Jučer se je u jutro od 12 topovah jek čuo u Kostajnicu. Mislim da nije drugo, nego da se u Petrinju vojska kupi, ili morebiti pašu sprovadja. Bana nitko neopominje, da ranie tabor načini. Strah me je, da će nepriatelj prie tabor postavit u Petrovini, nego ban. Opomenite ga da nekasni, i svoje vojake da natěra, navlastito konjanike u Brest, jer su sami Němci ondi, plašljivice, jedva se na polje pokazati smiju. Sve je Němce poplašio list turski, koji su na mostu Brestovačkom jučer na noć postavili na kojem su tražili, da im se grad predade, jer ćega drugačie predati. Vina nemamo, popili su ga svagdašnji gosti.

7.) List. Dana 18. Sèrpnja. Jučer predali smo banu 300 ljudi, koje smo po lukavštini skupili: prem da neće ostati u taboru, kano ni drugi, koji videći tabor potajno kući odlaze. Dvojica naših vojvodah, s Cvetkovićem u taboru će uvěk morat biti. Špan od svojih 25 kopjanikah Topličanah imade pet, ostali su pouticali, pedepse vrědni. Němci nas s banom mole, da most načinimo, ali města jošt nisu kazali. Bojimo se, da ono što se je jučer dogodilo, nepripeti se. Němci osobito oklopnici nas i bana jako smutjene, na směh kreću itd.

8.) List. 19. Sèrpnja iz tabora Mikačiću Toma Bakač ban. Iz stanovitih glasonošah razumio sam, da će

Digitized by Google

danas ob noć, ili u jutro rano nepriatelj na tabor udariti. Radi toga ljudih što najviše pošaljite mi, dvě, ili tri taraske, trud ću naplatiti: od sréće se dobro ufamo.

9.) Iz Siska dana 19. Sèrpnja. Nepriatelj je na tabor naš udario i oplěnio, šatore najlěpše i bombarde je sve oteo, sve je pěšake izsěko ili odveo. Utekli su někoji banski vojaci s banom i oklopnici Němci. Od dvě ure do četiri trajao je boj. Naši su se iz perva junački bili, ali su poslě sramotno běžali. Sutra će se o našem gradu raditi, mi ćemo grad ostaviti; što bèrže u varošu nepriatelja vidimo, jer će nas s našimi bombardami potući; gradu providite za pomoć. Brest je ostavio u miru, i Němce je obkolio, i do sutrašnjega dana čeka, hoćeli se predati. Odanle pako uprav ili na nas ili pram Zagrebu domovini gosp. Stěpana Fabricia iti će. Po suhom mostu přěšo je neprijatelj u jedan mah, sa 5,000. Dajte pomozite, grad ćemo ostaviti, ako podgradje osvoji.

10.) List. 20. Sèrpnja, u tri ure po pol noći, iz Siska. Ovu su noć Brest, Němci, Hergovići i Gotoča popaljeni. Nijedan se još iz tabora nije povratio: svi su izginuli. Jeli ban s boljimi Němci živ iz boja izišao, neznade se. Sav je tabor nepriatelj zadobio. Naši su svi poginuli, teško da je tko osim Cvětkovića ostao. Pomozite, ako možete. Danas ili sutra radit će o nami i o našoj koži medju nepriateljskim běsnenjem. Svu su noć potrošili u odpremljenju plěna i robstva.

Isti dan u jutro iz Siska. Nepriatelj je danas do Odre došao, troja kola vice-kapitanu je satro, i novce uzeo. Drenčinu gornju, selo, je popalio, grad je tražio, ali mu se nije dao; sva sela pale, ljudih neimam, osim 25, drugi su svi pouticali: pomozite danas ili sutra; jer Odra jest plitka. Varošani su Zagrebački utekli, od Siščanah nijedan od nikud nedolazi, niti haramia. Od radnje i utverdjivanja već nemoremo da dišemo: ako grad ustraže Turci, što ćemo učinit? Pišite nam po jednom bèrzom konjaniku: jer mi njega přěko Odre idućega čekati nemoremo. Bog bi dao, da prie nebudemo obkoljeni, nego vi ovaj list dobijete. Što se je do 20. Sèrpnja radilo, iz popisanih listovah znademo, što se pako do zverhe godine 1592. dogodilo da vidimo:

Kad je Hasan-paša Petrinju, i toranj u njoj dogotovio, i most na Kupi načinio, Vojnić někoji Rac putovodja, koji je namieru našeg bana znao, i prie věran banu bio, k Hasanu je uskočio, i njemu sve věće

Digitized by Google

i naměrenje dokazao. Hasan ova čujući iz bližnih gradovah vojsku sakupi, i dana 19. Sèrpnja na našu stranu prelaziti počme: pěšaci su s topovi napervo išli, konjici za njimi na čete. Ban to videći da da znamenje na boj, bez da su što Němci zato znali; i nepriatelje je junački pozdravio, ali poslě sa svojimi u běg se je dao. Turci běžeće sěku, hvataju i progone tiam do Ribnjaka i bèrda, koje se pram Letovaniću pruža. Němci jedva su počeli boj, u běg se otisnu. Naši pěšaci većom stranom izginu, osim onih, koji su Savu preplivali, ili u šume pouticali. Hasan preobladalac tabor prodre, i 60 glavah odsěčenih s barjaci i s mlogim darom po Rustanu svom poklisaru, i sužnje Simanu velikom veziru u Carigrad pošalje, i njemu sva svoja junačka děla ispiše. Toliku je slavu u Carigradu zadobio, da su proglasili, da u Hasana paše Bosanskog junačtvu sva sréća Turakah stoji. Hasan zatim popalivši Brest i druga městа, Sisak dana 22. Sèrpnja obsěde. U gradu su poglavice bili Blaž Gjurak i Mato Fintić, kanonici Zagrebački. Tražio je, da se grad predade, ali bi odbačeno. Onda s većimi topovi za čitavih osam danah stane grad biti, i bio bi ga predobio, da ga Hasan Budimski vezir nije opomenuo, da s velikimi puškami nesmie udarati, da je to protiva pogodbi mira. Nato je Hasan presto, topove i vojsku u Petrinju odveo. Ovo se je dogodilo okolo polovice měseca Kolovoza. Malo dana dao je Hasan vojski svojoj mir da se opočine; poslě opet vojsku přěko novog mosta brez topovah prevede u Turopolje, i svu ravnicu medju Savom i Kupom porobi i popali, i tabor kod Lomnice naměsti. Od kuda su njegvi konjanici i pěšci na sve strane robit odlazili, tiam do Kerestinca i Okića, i mloge su obodvojega spola zasužnjili. On se je pako s fatanjem pticah, i lovom zabavljao.

Vidis dragi štioće, na što su Hervati bili došli, da se više niti Turkom nisi směli pokazati. Uzrok je ovoga bio, što je kruto našim zabranjeno bilo, da na Turke nesmiju udariti; da se nebi kazalo, da su oni mir prekeršili. Od ovuda su na bana Bakača velike tužbe od Turakah na Rudolfa nosili, da je on mir prekeršio, bana je Rudolf morao pokarati, poradi šta je ban svu volju izgubio, kao i drugi plemeniti, i isti vojaci. Medjutim su knez Palfi i Franjo Nadaždi, i Ivan Kutof biškup Jegerski u Prag k Rudolfu caru otišli, da mu od Bosanskih Turakah děla dokažu, kako su njim sva slobodna, banu pako i našim nije slobodno se ni branit. Car je bana

Digitized by Google

očito krivio, da je ban Bakač brez njegvog znanja grad Moslavinu od Turakah oteo i porušio, da je dva topa veća kod Bresta izveo, da je na boj znamenje dao, i na Turke udario; da je Čehe izgubio, i u Brestu izgoniti pustio; da se je sam od svoje volje s Turci pobio, a Němcom niti na znanje dati nije hotio, kada je dobro od generala Krasmana znao, da se niti topovi nesmiju izvoziti, niti na nepriatelja udarati. Nadaždi otvoreno caru réče, da se na pogréške banove paziti nemora kod tolike pogibeli stvarih, nego se mora deržavam providiti, da se u vréme mira od Turakah neotmu, i tako car za ruglo svoj Evropi nebude. Ako su bana falinge, ove s strahom Evrope, i Turakah zločinstvom učinjene, zato se nemoraju pedepsati. U to su vréme došli poklisari iz Krajnske, koji glas donesoše, da su iz Ljubljane mlogi poběgli od straha, i na sěgurnija se města preněli. Ovakovi su glasi i iz Štajerske došli. Na to je Nadaždu zapovědio, da 1,000 konjanikah, i toliko pěšakah popiše i šnjimi k Zagrebu hiti, da nepriateljsko tèrsenje suzbije, i na nje pazi. Zatim je Karlu od Austrie markionu i drugim zapověd izdana; da u Austrii, Štajerskoj i svoj Krajnskoj vojsku popišu: na dalje je na sve gradjanske vojske zapověd izdana, da se s vojskami onimi, koje će Karlo Burgavski i ostali vojvode dovesti združe, i za braniti domovinu sjedine.

Nadaždi dojde dana 22. Rujna u Varaždin, odanle u Zagreb. Gdě čujući da nepriatelj nije daleko od Kerestinca, i da svuda robi, taki s vojskom k Susědgradu ode, i pribavivši ladje, most načini, i préko Save pěšake prevesti odredi. Ban Bakač k njemu došavši, dokaže mu, da je Turska vojska mlogo veća, nego da joj što nauditi more. Zato pěšake povrati, u Zagreb ode, i vojsku po kućah nastani: zatim Šandora Seneja pošalje generalu Karlovačkomu Andrii Auerspergu, da mu zapovědi carove dade na znanje. Burgavia je u Zagrebu cio měsec čekao. Ali to je bar dobra učinio, da je Turke više putah suzbio, i iz Turovapolja protěro. Burgav u Studenu u Zagreb dojde, s dvě regimente Němacah, 600 konjanikah i mložtvo dobrovoljacah iz Krajnske i Štajerske dovede. On je bio najveći vojvoda, za njime knez Hieronim, Londron starac veoma umětan u bojnom poslu, za tabor pako osnovati Krištof Hajmo je odredjen. Ovaj kad je kod Save tabor načinio, Sava se na jedanput počme razlěvati, tabor bi se potopio bio, da Nadaždi s konjanici na pomoć nie prispio. Vojska je na

Digitized by Google

taj način bila prinudjena po višjih městih, pod šatore i u kuće ukonačiti se. Ali kad se porad vodah, mećave i zime ništa raditi nije moglo, tabor je razpuštèn, i bi dopušteno svakomu da kući odlazi. Berželi su se naši razišli, opet Turci u Turovopolje udare, i u pol zime Nikole Alapića grad, Vukovinu zvani, predobe, porobe, popale i poruše. Na grad su takodjer Želin više putah udarili, ali su od Bakačevih vojakah bili uvěk protěrani, i grad je sačuvan.

Šlo se je kod Siska radilo, poslě kako su Turci otišli, pokazati će u kratkom listovi nadzornikah kako slědi:

1.) List stanovitoga Cvetkovića, koi u ime svih od kaptola moli, da 16 zidarah pošalje, koji bi imali 4 měseca posla, zatim, da su Turske nasipe razbacili, da su mnogo gradje našli itd.

2.) List. Toranj veći na Drenčini je porušen, manji pram Urotu krova nema itd.

3.) List. Poradi perv šnjih razvalinah toranj srědnji grada sam će se srušiti. Žuriti se je poslati zidare i kmete, jer vojvode kažu, da se Turci opet spravljaju da obsědu grad.

4.) List. 18. Kolovoza. Brat je mladji generala Koprivničkoga Ivana Grosmana s Petrom Stoićem, i s 50 drugih vojakah došao, i pomoć je ponudio u ime generala; kad je vidio razvaline grada, i sva popisao, poslě obběda u Koprivnicu je otišao, i obećao, da će dvě vojvode s haramiami poslati. Prah i olovo, neka kaptol pošalje.

5.) List. 19. Kolovoza. Poslali su nadzornika kanonika Gregorianića, koi se je iz sužanjstva povratio, da jim kaže, da je paša u Banjojluci, i da opet misli Sisak obsěsti, i mole da više pošalju zidarah i poslenikah.

6.) List. 1. Rujna pišu, da je kapitan Ivanički sazvao vojvode Radušćina, i Barlana, s njihovimi haramiami, ali je svaki dvanaest ostavio. Kraljevčani i Kosničani potajno su utekli. Sa zidom smo dobro, u njemu je najdeno 15 lumbardenih zèrnah većih a 25 manjih.

7.) List. Na zapověd Burgavia u Zagrebu stojećega, dana 13. Prosinca da je most na Kupi pokvaren, da se šatori turski niti pod Hrastovicom, niti pod Petrinjom, niti drugdi gdigod nevide, da se nevidi nitko u Petrinju ići, nit izlaziti. Tako su Bogdanić i Mišak sa svojimi Haramiami kazali, koje smo bili poslali, da kažu, što su viděli i čuli, da se principod njih bolje uvěriti more.

Digitized by Google

Medjutim, da za istinsko znademo, gdi je paša s vojskom svojom; poslali smo po Savi 15 ladjah s našimi kaštelani i vojvodami Berlanom i Raduščaninom, koji su se povratili, što su izposlovali sobćit ćemo vam.

Kolovoza měseca kaptol je molio Ernesta velikoga vojvodu, da car Sisak, kojega kaptol za dosta niti opravljati, niti suzderžati nemore, do mirniih vrěmenah pod svoju obrambu uzme. Na ovo je Ernest odgovorio: „Stvar istu molite, koju ste i od Matie velikoga vojvode tražili. S njegovim se odgovorom umirite; u Gradac ćemo naskoro ići, gdi ćemo se i o Sisku takodjer dogovarati.“ Poslědnjeg Prosinca god. 1592. iz Gradca piše Ernest na kaptol, da mu se vrata od Kaptolačke strane, u ovimi potrěbami izručiti moraju. — Ova su se god. 1592 u Hervatskoj dogodila, koja nijedan od pisacah nije popisao, osim Kerčelića, koji je něšto iz rukopisah od propasti izbavio.

Poglavje XLVIII.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom II. cesarom i kraljem god. 1593.

Sabor je občinski stališah u nedělju pred obraćenjem s. Pavla u Zagrebu děržan. U ovom su poklisari bili izabrani, koji su u sabor u Požun od strane Hervatske kraljevine išli, kao: Nikola Zelnicej, prepust Zagrebačkoga kaptola, i Gašo Petričević, vice-prabilježnik. Ovim je od stališah medju ostalim naručeno:

1.) Neka mole po svoj mogućnosti, da kraljevsko veličanstvo u vrěme providi, da se kraljevina od nadstojećih zalah izbavi, i pomoć šta skorie dade: da se izgubljena natrag zadobe, Petrinja poruši, gradovi slabi utverde, i porušeni podignu: najposlě, da se sa stališi Ugarskimi poradi kraljevine Slavonske, kanoti s. kruni pripadajuće posavětuju, kako i za druge děržave, koje su pod Turskim jarmom. 2.) Nevolje i pogibeli već do sada pred njegovim veličanstvom dokazane, i kroz dvě poslědnje godine poznane, iznova ispišu, i da je do sada već 26 gradovah i dvorovah od Turakah popaljeno, i osvojeno; 35,000 dušah u gorko sužanjstvo odtěrano, i da su sada takodjer Turci naumili, da ovoj kraljevini, od nikuda pomoći neimajućoj, strašnji udarac zadadu. 3.) Da su oni vojaci, koje je veličanstvo na

Digitized by Google

pomoć poslalo, Turke těrali, jer su kuće i stanja rušili, ljude ubijali, na dvorove plemenitih udarili, robili, batalili, kojih je zalah početnik stanoviti Josa Večej. 4.) Da se banski gradovi s vojaci omnože; vojakom pako plaća poveća 5.) Ako bana za krivca proglase, zbog izgubljene kod Bresta bitke i carske vojske; nalaže im se neka ga brane i svu manu od njega odvernu, jer nije on falio, nego vojaci, koji nisu hotěli, da sa stranjskimi vojuju. 6.) Da gospoda poslanici ostanu ljubitelji mira, kada bude od kraljevine pravicah razgovor, i da niti od straha, niti iz drugoga uzroka smiu odstupiti od datih jim naloženjah 7.) Ako im pomoć za oslobodjenje naših deržavah obećana niti od kralja, niti od Ugarah nebude, tako neka im svěčano isreknu, da su svi pripravni, ako se braniti nebudu mogli, ili kuda izseliti, ili se sramotno Turčinu predati. Usled toga, da im se za zlo neuzme, ako to učine prinudjeni. —

Iste godine dana 25. Sěčnja sabor se je u Požunu počeo i protego do dana 20 Ožujka; u kojem je prejasni arki-vojvoda Matia predsědao. Hervatskih poklisarah biše posluhnute molbe, i u članku 9. odredjeno: „Za Slavoniu se odredjuju pomoći iste kraljevine vlastite, i iz daće iste kraljevine 10,000 fl. za braniti istu kraljevinu.“ U članku se 8. Nikola Ištvanfi za ujemnika novacah u istoj kraljevini naredjuje. U članku 20., da se gosp. banu broj vojakah poveća i plaća zaslužena izplati. Zatim je odredjeno neka ban ima verhovnu vlast nad istimi vojnimi kapetani.

Rustan poglavica od Petrinje, kada je vojska carska otišla: budući da mu nitko na putu nebiaše, Turovopolje je měseca Sěčnja, Veljače, Ožujka i Travnja palio i robio. Što se je pako kod Siska radilo, to će kazati slědeći listovi.

Listi poglavicah iz grada Siska.

1.) Iz Siska 24. Ožujka 1593. Čuje se, da je Rustan-begu zapověd izdana, da pod izgubljenjem glave mora načiniti most u Totuševini, Odri i Tišini. U Glini isto tako most i tverdjavu mora načinit, za koju su već dèrva uséčene. Obskerbite dakle grad sa više ljudih; jer s ovimi jakog nepriatelja dočekati nesmijemo. Molimo, da nas oslobodite iz ovoga zatvora.

2.) 29. Ožujka. Dana 25. tekućega odvedeni su iz Bebrovca haramie četiri. Jučer je u jednu uru poslě obeda

Digitized by Google

Skočko kod Topolovca uhvatjen, i ovako od svih stranah obkoljeni smo s nepriateljah. Poslě kako je otišao gosp. prepušt Začesanski Mikačić, nitko nije bio u Drenčini.

3.) Iz Siska 30. Ožujka. Jučer su u dve ure poslě podne turski konjici došli okolo Berzaja, i 30 su govedah otěrali; nitko njim nije suprostati mogao, jer se haramie; s istim Radušinom tamo amo sakrivaju. Berlan je pako ovdě sa svojimi. U isti su sat i kod Drenčine bili Turski konjanici, ali ništa nisu odpratili, i tako se svaki dan ovdě radi. Ova dva vratara nikako nisu mogli zaderžati se ovdě, zato ih šiljemo k vami. Uzrok je, jer ste Vuku kastelanu oprostili, radi šta se je bila buna porodila. Znadete, što ćete jim kazati u takvom vrěmenu.

4.) 1. Travnja iz Siska. Danas je rano jedan mladić, sin Mikovića iz Strelačke, koj je bio pervašnji dan uhvatjen, došao iz Petrinje: dobro zaoděven od Turakah. Vidio je; da je Rustan-beg s 200 konjanikah otišao istu večer u Turovopolje okolo osam urah, pěšak nijedan. Poradi mosta pako, da imade Rustan zapověd, da ga do ovih svetkovinah mora opraviti za svoju glavu. Jučer je u jutro Barlan vojvoda, sa Radušinom otišao niz Savu na petih ladjicah. Danas u dve ure dovedoše Berlana s jednim svojim desetnikom oba ubijena. Od Radušina neznade se, gdi je, koj je od njih po suhom otišao u Vinodol. Ovako smo dobroga vojaka izgubili. Ova su se kod Siska dogodila. Dana 8. Travnja Ernest je arki vojvoda na biškupa i kaptol pisao, da će se sabor kraljevine 22. Travnja u Zagrebu deržati, i da će na město svoje stričevića svoga generala Ruperta Ekenperga poslati. Kojem da biškup i kaptol na pomoć budu, biškupu zapověda.

U ovom občinskom stališah saboru, na pijacu kaptolskom deržanomu, poslanici, koji su se iz Požuna povratili, najprije su poslušani. Ujemnik *(Perceptor)* Ištvanfi, samo nad Zagrebačkom županiom je potverdjen. General Ekenberg od strane Ernesta sěgurne je stališe učinio, da će Turovopolje od Turskoga robljenja osloboditi. Molili su stališi, da grad Petrinju takodjer dade porušiti, i da dopusti, da se broj banskih vojakah poveća. Ovo je zato učinjeno, jer su Turci neprestano navaljivali, a pomoć Němacah je još daleko i nedostatna, zatim da se oni neće da tuku tako, kako bi trěbalo. 2.) Za grad Sisak, kojega je kaptol do sada hvale vrědno sačuvao, i svojimi troškovi na novo opravio, a sada više suzderžati nije mogući, da svoja jasnost od cara i kralja izmoli, da se kaptolu troškovi naknade, i pomoć dade, da ga more nadalje občuvati,

Digitized by Google

3.) Da kloštar Lepoglava kaptolu dade za imanja, koja je izgubio, i za mloge troškove, koje je učinio na občuvanje grada Siska i domovine, to da kod kralja kraljevska jasnost opravi.

Poslě toga, kad su naredili, kako se daća imade plaćati: odredjeno je, da se konjanikah 200, pěšakah 250 popiše. Od ovih, da se dadu Nikoli Ištvanfiu konjanikah 50, Ivanu Ratkaju 50, i toliko pěšakah, Pavi Gregoriancu 50, i toliko pěšakah, vice-banu i vice-prabiležniku svakomu konjanikah 25, i toliko pěšakah odredjeno je. To isto za biškupa Zagrebačkoga: gradiće u Opatovini 50 pěšakah, banu za Hrastilnicu 25 pěšakah zapovědiše dati. Kmeti su od tabora izuzeti; osim ako se koj grad od Turakah obsědne, ili od naših, ili kad bi isti paša u taboru bio. Zaisto za pomoći Slavonii, i od cara, i od Ernesta je sva briga izkazana. Ekenberg u boju glasovit, najveći je vojvoda od vojske imenovan: tako je pod bana vojska Hervatska primala zapovědi, a ban od Ekenberga, s Karlovačkim i Koprivničkim generalom. U bližnjih je takodjer deržavah bila vojska popisana, koja, čim uztrěba, da se more skupiti, jest ustanovljena. Ekenberg svoj konak u Zagrebu uze, da na sve strane dobro nepriateljska gibanja paziti more. Zatim zapovědi generalu Auerspergu, da se s vojskom kod Jastrebarske postavi: Grosmanu, da se s Koprivničkim u Posavinu premĕsti. Ivančanom one okolice, koje su bliže Siska, zasĕsti je zapovědio. On pako sam sa svojimi Němci priklopi se banu i njegovoj vojsci, i kod Zagreba se utabore. Po ovom utaborenju nepriatelj je došao u srědinu na toliko; da kudgod se je maknuo, na naših je nasèrnuo. Nu da i Sisak bez pomoći neostane pokupiše se po selih, mladi momci, koje je Ekenberg za najbolje vojake deržao, i sa dvě čete Němacah nje u Sisak za grad braniti pošalju. Da pako medju svimi tabori uzajemnost vlada, mnogi su mosti po Savi napravljeni na tu svèrhu.

Medjutim i Hasan-paša iz Banjeluke u Petrinju dojde; most, koj je Kupa porušila, ogradi, i svojim oglasi, da pripravni na zapověd čekaju. Čim je vojsku u red postavio, poruči paši Budimskom Hasanu, da mu je od Sinana vezira oštro zapovědjeno, da neopočine, dok na kakov god način Sisak neosvoji. Osim toga da je Ekenberg u Zagrebu, i da je takove uredbe načinio, uslěd kojih bi otomansko carstvo sva posědovanja u ilirskih deržavah izgubiti moglo. Medjutim još sve osnove

Digitized by Google

nisu izvedene, koje su osnovane, vele uhoda, nu dasvaki dan veći broj vojske očekivaju. Da dakle naši tu osnovu nebi izveli, dok se Sisak predobie, moli na dalje Budimskog Hasana, da mu iz svakog Ugarskog grada po nekoliko vojakah izvadi, i sto skorie u pomoć pošalje. Ovo je isto poručio begom i poglavicam od Stolnoga Biograda Strigova, Pečuha, Sigeta i Filjeka, priklopivši list velikoga vezira, koi ih na tu pomoć srezno opominje. Razumevši imenovanih gradovah poglavice volju vezirovu po 300 svaki vojakah pošalje, a Sigetski i topčie pridruži. Iz Biograda, Segedina i Temišvara množtvo samovoljacah se na ovaj glas ovamo k Sisku namamljeni plěnjom potrude, i u Banjuluku, gdi su se čete kupile, 1. Lipnja dospiju. Vojska je turska polako stupala motrivši na velike puške i topove, koje je Gradiška posada Savom odpremila bila. Něki vele da je 25,000, drugi da je 11,000 hasan vojakah imao, kad se je iz Banjeluke krenuo. Nu kako mu drago, vojska je morala biti velika, dok je paša mogao 600 konjanikah i 1,000 pěšakah pred vojskom poslat kano izviditelje, da gdi u zasěde nebi upao.

Dana 15 Lipnja Turci sve uz obalu Save s one strane stupajući u Sisak dojdu. Po bregovih i dolinah s one stane Kupe utabore se. Dojduću noć nasipe na obali s one strane Kupe načine; pram Turnju pako cerkve postave velike koše sa zemljom napunjene, medju koje postave topove. Nu dok se je s one strane paša tvèrdio, zapovědio je, da Memi-beg Zvornik s pěšaci vodu prebrodi i s ove strane grad pod obrambom jednog topa obšanca. Kod ovog su obšancanja sami Turci bili, jer u tako zvane Race nisu věre polagali, bojeći se, da ih neizdadu. Naši nisu manjkali na ove sbiljno pucati i oteščavati im šancanje: nu Memibeg neprestano je iz topa na vrata pucao. Železo, skim su bila vrata okovana, nemogavši odoleti krěpkoj vatri, pukne i od vratah ferkne s takovom snagom, da je nadzoritelja kanonika, i 12 drugih do smerti ubilo.

Ovo čuvši ban i Ekenberg s vojskom kod Zagreba Savu predju, gdě su se sa Štajerci i Kranjci sastali; idući kroz Turovopolje Karlovačke junake najdu, koji su tamkodjer na pomoć pohitili. Ovako u kratkom ova dva do 8,000 vojakah pod svojimi barjaci brojiše. U isto vrěme dojde Melkior Rader sa 500 hrabrih konjanikah, koj je viteški vojevao za Poljskog kralja u Sileziі proti Moskovitom. Malo zatim prispie i Ferdinanda Vajder s barjakom Němacah. — Medjutim je generalu Grosmanu zapověd

Digitized by Google

dana, da s ove strane Save dojde, i čim sgodnu priliku uvidi, na Turke udari. Kod Zeline grada se utabore i posavětuju vodje, što da se činiti imade. Stěpan Tahi još s někimi je hotio, da se Turci uznemiruju, dok posada grad upali i živa izmakne u Novigrad (U koliko ovaj savět valja, svaki će znati, koji prosudi, kako se stvar ima. U ostalom ćemu ga i braniti, ako na to ide, da se upali, ta onda nije tréba, da se kerv čověčanska badava proliva, ako hoćemo da ono pogine i propade, što je naše od starine. Čudo je doista, da je to Tahi inače veliki junak mogao predstaviti). Slavni vitez Rader, čuvši Tahiov savět, upita, koliko je jak nepriatelj? Zatim kako Sisak i Turski tabor leži? Ova razumivši, reče, da drugo neostaje, nego na Turke sbiljno udariti, i dok se budu tukli, da se izabrana četa vojakah u grad upusti, koi će moći Turčinu suprotstati. Medjutim ako bi bili prisiljeni, nastavi ovaj hrabri čověk, běžati, iz okolnostih da se sudi, što da onda poprimemo i počmemo. Ovaj se je savět dopao. Uslěd njega bi vojska razredjena, i ban pervi sa svojom četom se proti nepriatelju podiže, njega je zastopce slědio Auersperg. Ove je Ekenberg s pěšaci sprovodio.

Dana 22. Lipnja vojska naša k Sisku dojde. Memi-beg Zvornik, Hasanu, koj baš kod južine biaše, poruči: da njegovi stražani iz daleka jek bubnjevah čuju; kad je i više glasovah potvèrdilo, Hasan na oružje zapovědi, da se vojska digne, i proti mostu stupa. Kako je ugledao, da naši s 1,000 najizbornih konjanikah preko mosta prelaze, s njimi pobiti se zapovědi. Vika se od jedne i druge strane podigne, i pervi se Hervati s Turci pobiju, ali tko će da sili odoli? Pričeše po malo natrag uzmicat; nu Auersperg sa svojimi nato priskoči, i veći boj započmu. Naši Hervati iz stranah Turke sěku. Auersperg sa svojimi uprav udara. Hasan pomoćne šerege morao je na pomoć poslati, ali ban Bakač sa svojimi Hervati, kano ljutimi zmajevi neprestance Turke sěče; Auersperg njemu junački pripomaže, dokle se Turci nisu u běg otisnuli: Hasan sam, i drugi begovi nisu mogli vojske nit nagovorit, nit suzderžati od bežanja. Čauši, koji su kod mosta bili, na most nisu pustili, već železnimi buzdovani ubijali bi onih koi su na most dolazilili: od kuda je slědilo, da su Turci u Kupu hametom skakali: i tako su Kupu zajazili, da se voda viděti nije mogla. Od druge strane naši pěšaci, koji su kod Odre stojali, janjičare i druge pěšake Turske iz pušakah su pobili, i u Odru i Kupu natěrali, tako da

Digitized by Google

nijedan živ nije otišao. Ostali koji su iz one strane Kupe u taboru bili, svi su pouticali. Ovaj je boj za Turke jako bio nesrětan, jer su u njem skoro svi velikaši Turski poginuli. Tako je na mejdanu ostao Hasan-paša Bosanski, koi je uzrok ovoga kervavog boja bio, Memed Hercegovački paša, sin sestre Turskoga cara; Memi-beg Zvornik, Ramadan paša od tužne naše Požege, Kurtes vojvoda Kliški, Sinan i drugih 12 poglavicah. Osim ovih je množina manjih kao: 40 Alaj-begah; Zaimah, to jest velikašah 200, Spahiah pade 400. Osim ovih ostade na bojnom polju 12000. Evo kako su Turci tužno svoju nevěru platili. U sužanjstvo ih malo dojde; ali vas tabor s oružjem i onim topom, koi je na Sisak toliko orio, kog su Turci kod Oseka dobili, pade našim u ruke. Na istom je topu ime kralja Ferdinanda izrezano bilo. Osim ovoga dojde našim u ruke prah i olovo sve što su Turci u taboru imali, sve ladje i 2,000 konjah. Naš ban Petar Bakač, koi je s Hervatskimi junaci najviše doprineo, da su Turci tako strašno pobiti, dade Hasan-paše Bosanskoga tělo iz Kupe izvaditi, u nove ćilime umotat, i na jednom brežuljku s barjakom i kopjem ukopati. Nu Beglerbeg malo poslě dade ga izkopati, i u Petrinju odneti, i onde ga sahrani, gdi je slědeće godine Rustan turanj dao praviti.

Najveću slavu zaslužuju: ban ilirskih kraljevinah, Rader, Ekenberg i Auersperg, koji su dobro i umětno s vojskom upravljali. Iz medju naših pako pokazaše svoje junačtvo i hrabrenost slědeći: Volfgang Druškoc, Ivan Drašković, Beno! Turoc i Franjo Orehoc. Ne manja slava pripada Blažu Gjuraku kanoniku i upravitelju grada, koi se je věšto branio, i iz njega na Turke nasèrtao.

U koliko su i stranjske vlade bana naših ilirskih kraljevinah zbog ove poběde slavile, neka nam bude za dokaz, što mu je Filip II. Spanjolski kralj s vojaci reda Spasitelja poslao medalju zlatnu s gerbom ovog reda, s tom opazkom, da ga u broj svojih vitezovah primaju. Ova se je kolajna s velikom svečanostju našemu banu na persa oběsila. *(Ratkaj libr. 4 pag. 158.)* Osim ovih pisao je Klemens papa VIII. banu i Ekenbergu, hvalivši njihovo junačtvo i bojnu věštinu, zatim na dalje preporučujuć, da vojuju proti nepriatelju kerstjanstva Turčinu neumorno. — Po ovoj su pobědi po svoj kraljevini Bogu hvalili za toliki dar; kaptol je na věkovitu uspomenu u selu zvanom Greda sazidao kapelu posvećenu s. Akaciu mučeniku. Na ovaj dan t. j. 22. Lipnja u stolnoj cerkvi oderžaje se na věkovitu uspomenu služba božja.

Digitized by Google

Po bitki je dva dana vojska kod Siska opočinula, i onda krenula se, ban sa svojimi vitezovi prama Petrinji, a Ekenberg prama Zagrebu. Ban je nagovarao Ekenberga, da ovu zgodu upotrébe i Petrinju osvoje; nu on se nije dao nagovoriti, izgovarajući se, da on takvoga naloga od cara neima s Turci boj voditi, nego samo braniti, da u domovinu nedojdu. Uslěd toga povèrne se u Zagreb i svoju vojsku razpusti. Ban pako sa svojimi junaci odputi se, slabe i porušene gradove sam svojom rukom popravljat i podizat. Ovaj je čin njegove vojake i ostale stanovnike na toliko ganuo, da je sve na posao za njim ruku postavilo.

Turci su ovu bitku strašno u Carigradu opisali i rekli: da Bosnu, svu Slavoniu i krajine sve do Dunava Otomansko carstvo izgubiti mora; ako što bèrže car pomoć nepruži. Sad se stopram odperto podigne. Sinan vezir cara stade nagovarati, da barem za obraniti svoje krajine vojsku podigne. Sestra je takodjer cara to isto ako ne više, molila, da smert svoga sina Mehmeta osveti. Car sklonjen nagovaranjem poklisare cara Rudolfa u zatvor sedam turnjevah zatvoriti zapovědi, svu pako njegovu obitelj, na galie, i u druge zatvore odsudi; rat caru očito navěsti, i Sinana vezira vojski predpostavi. Ovaj taki janjičarom i drugim pašam aziatskim zapověd izdade, da se svi na boj sprave. Buduć pako da je Bosna bez paše ostala, bi imenovan Hasan, inače Mali zvan. U kratko je vrěme Sinan silenu vojsku skupio, da jedań put svojoj želji odoli, i pokuša sréću u boju. Ovo je jedina njegova želja bila, da se Hervatska podjarmi, od kako je vezir postao, i eto sinu mu sunce poslě tolikih zamkah, koje je pleo, da samo more rat zaplesti, i mir prekinuti.

Rudolf car ova čuvši, poklisara iz Komaroma natrag pozove, i novce, koje je u Carigrad odredio bio, na troškove boja okrene. Šubiću i Palfiu knezovom zapovědi, da Turke što najviše mogu uznemiruju. Kaptolu je pako Zagrebačkom dana 26. Sèrpnja, pisao, i radi njegove stalnosti i mlogih zaslugah u občuvanju Siska, za troškove učinjene, i za kvare podnešene, opatiu B. D. Marie u Pornu u željeznoj županii poděljuje, s tom pogodbom, da se ondi služba božja obslužuje, kako i prie. Na opravljanje pako Siska 4,000 fl. je odredio. Zatim 10 zidarah postavi, koi su neprestance grad popravljali i objačivali. Kaptol nije ni sad uzmanjko, nego je 50

Digitized by Google

šerežanah na svoje troškove još u grad postavio. Ovom su zgodom mnogi slobodnjaci postali.

Medjutim Subić s vojskom svojom u Zagreb Ekenbergu dojde, koim se Godefrid Prejner s 1,000 konjanikah iz Krajnske i Štajerske priklopi. Ova se vojska u měsecu Kolovozu odputi proti Petrinji, i nju obsědne. Grad je bio sa svih stanah obšancan i topovi lupan, nu osmi dan dojde Sinana velikoga vezira sin Hasan s vojskom iz Biograda u pomoć Rustanu Erdoglisu, koi su upravitelji grada bili. Ovaj dakle 13. Kolovoza utabori se na jednom brežuljku kod Petrinje. Poslě dva dana dojde Begler-beg, ili paša od Gèrčke i Tracie sa svojom vojskom, i nuz Hasana se utabori. Medjutim naše straže uhvate iz Begler-begove vojske jednog starca imenom Ibrahima, koi im dokaza, da su Turci most nauměli napravit, kod grada, i s našim se pobit. Zatim ako budu jači, što se nadaju, Sisak će osvojit, i ondě za onomadne padnuvše službu proroku Muhamedu činit. Naše vojske vodje čuvši naměru Tursku skupe se u šator slavnog Šubića, da se posavětuju, što se ima činiti i ovih okolovštinah? Hèrvatski vitezovi, naime naš ban Bakač i Šubić bili su toga mnenja, da se naša vojska na Otoku medju Kupom i Savom utabori, da se lašnje more hrana vojsci kopnom i vodom prineti. Zatim da mogu lašnje i Sisku, ako bi pogibel bila pomoć pružiti. Ovaj su savět Ekenberg i Auersperg odobrili; nu Prajer je protislovio govoreći, da vezir sina svoga Sinana s malom vojskom nije poslao, i da Siget, kada su naši obsěli, volili su ostaviti, i obsědjenje dignuti, nego s dečkom Begler-begom pobiti se, i da on zaufana sebi množtva nemore u pogibel postaviti. Oni indi neka rade što im valja, da on iz tabora sa svojimi odlazi, ako se i oni u Zagreb povratiti neće. Ekenberg i Šubić, videći da vojvode nisu jednoskupne volje; i rado po zapovědi cara, jer su Turci po Ugarskoj već tèrkali, vojsku u Zagreb dovedu i razpuste.

Čim je naša vojska razpuštena na město Gjuraka, koi je svoju ranu u boju zadobljenu lěčiti otišao, biše za nastojnika grada Siska Gašo Grangja i Andria Fabrici postavljeni. Turci vidivši našu vojsku otići, kod Petrinje sve porobe, i Sisak obsědnu. Nastojnici posade berže bolje zaištu pomoć od kaptola; kaptol budući oslabljen, i sam po sebi pomoći pružiti nemogavši od Ekenberga i bana potraže; nu badava, jer je vojska razpuštena bila. Nije pera koje bi moglo žalost opisati našega bana, koi hoteći pomoći i pomoć pružiti u tolikoj pogi-

Digitized by Google

beli postavljenom i s tolikom kervju odkupljenom gradu nije mogao. Nastojnici grada vidivši da pomoć od nikud nedolazi, i nemogavši odoléti neprestanim turskim nasèrtanjem, jer je grad skoro vas iz velikih pušakah porušen bio, počeše věćati, kako da koristnie za sebe grad Turkom izruče; Němci su dosadni bili i to dělo silom těrali. Medjutim Turci po uhodah začuju, koja se u gradu čine, pošalju svoje govornike, da većaju s nadzornici. Dok su se ovi razgovarali, s druge strane Turci navale, i u grad proti danoj věri prodru. Gašo Grangja ova čuvši, pohiti sa svojimi, da se protivi, nu biaše prekasno, svi budu izsěčeni. Fabrici bude uhvatjen, i u Stambul poslan, tamo je u volovsku kožu zašit i u more bačen. Němci neostadoše poštedjeni, nego su svi do jednog izsěčeni. Eto kako se nevěra naplatjuje! Turci postave Gradiškog Ibrahima, koji je ladjih upravitelj bio, nad Siskom nadzornikom. Na ovaj način dobiu Sisak u ruke i put si otvore dalje robiti. I zbilja čim su Sisak opravili, upute se i sve su klali, palili i robili do Zagreba. Dalje bi bili postupali, da ih nisu smeli s jedne strane zima, s druge Persianci i Georgianci, koi su se bili pobunili. Amurat poruči uslěd toga Sinanu, da se što bèrže s vojskom poverne, a pašam zapovědi, da boja više u ovih krajevih nederže, nego da ono zadèrže, što su zadobili. Tako i Sisak ostà Turkom u rukah.

Poglavje XLIX.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom carom i kraljem, god. 1594.

Rudolf, car i kralj tada nègda ganut na tolika zla i nevolje, koje su u Ugarskoj i Slavonii Turci učinili, počme misliti, kako bi se pomoć najbolje toli žudjena pružiti mogla, i odredi svoga brata Matiu za ravnitelja u Ugarskoj, a u Hèrvatskoj Maksimiliana. Ernesta posla za takovog u Belgiu. Ovo je zato učinio, jer je poslědnji u Požunu deržani sabor veoma zlo izpao. Kako su ova Ugri primili, to na moju dogodovštinu nespada; nu Slavonski su stališi jako s ovim nezadovoljni bili. Iz toga je to očevidno; jer kad je Maksimilian někoje zapovědi po poklisaru svomu Jurju Vasleru, s kraljevskim reškriptom stališem bio poslao, stališi je nisu hotěli primiti;

Digitized by Google

niti Maksimiliana za poglavicu spoznati, dokle Rudolf kralj drugi reškript nije poslao, i u istom dekretu Maksimilana reči članka 15. god. 1578. nisu bile razložito napisane. Prejasni veliki vojvoda onu s banom gospodinom Hèrvatske i Slavonie slogu neka imade; da nebi što slědilo neskladno i slobodnosti kraljevine suprotivno. Koji zaključak, kad su vidili, i od Rudolfa i Maksimiliana po listu uvěreni: Toma Bakač ban, sabor občinski navěsti, koji je pod njegovim predsědničtvom deržan. Slědeća su pako odredjena. 1.) Da svi i nesetni gospoda biškupi, velikaši i plemeniti, kako i ostali posědujući imanja kod svoje jasnosti u budućem sbiranju vojakah moraju se postaviti. 2.) Kanonici Zagrebački, od svake osobe jednoga konjanika: Fratri, pustinjaci od samostana Lepoglave konjanika. 4. Ostali pako samostani po dva neka dobro oboružana u boj šalju. — Biškup svoj banderium, Varaždinska i jedna stran Križevačke županie od svakih vratah 2 puškara, Zagrebačka pako po 3 dati imadu. Zatim varoš Zagreb 60, Varaždin 200, Križevci 150; Koprivnica 30, a Samobor 40 pěšakah dati imadu. 3.) Od primorskih stranah, knez Šubić 100, knez Teržački 50, ostali pako polag pervašnje uredbe daju. 3.) Koji god iz tabora brez dopuštenja otidu: ako su velikaši 200 fl., ako su slobodni varoši i plemići, koji imadu imanja 24 fl., ako su jednoga selišća ili armaliste, t. j. koji imadu svoje plemenite liste: 12 fl. Ugarskih bez svakog izgovora toliko će putah položiti; koliko se putah usude vojnu ostaviti. Ovi će se novci na dvě strane onda děliti, naime pola kraljevini, a druga sudcem i nadzornikom, koji će na to brigu nosit.

Ovom su zgodom i zbiratelje daće od dimnjakah odabrali. Takovi su: biškup Tininski, Mikačić, Petar Draškoviċ i Ivan Kegljević: ovim su još plemenita tri data u pomoć. Varošinac Krapina, kanoti město sěgurnie, odrediše, gdi se imadu novci t. j. daća od dimnjakah položit. Ovdi je dakle za ono vrěme bila kraljevine pěneznica.

Straže su proti Turskom napadanju ovako odredjene: ban s 50 konjanikah u Jastrebarskom; Ištvanfi s 50 pěšakah i 20 kaptolskih konjanikah kod Zeline. Ovi su konjanici tako predani Ištvanfiu, da premda ih kaptol platja, kod njega i u vrěme rata ostanu. Kod Kerestinca bi postavljen Petar Bakač knez s 50 konjanikah. Kod Brezovice 20 pěšakah, kod Kravarske 30. U Božakovinu bi odredjen Stěpan Tahi s 50, biškup u Pokupju s 50, viceban u Podotočju s 28, Orehoc s 25 pěšakah kod Vukovine.

Digitized by Google

Poslě ovih su predane molbe. 1.) Za zadovoljštinu poradi zločinstva po Danielu Frankoli u kaptolu i kraljevskom varošu učinjenih, s němačkimi pěšaci i konjanici; zločinstva se napose izpisuju, i onda se pridaje, da su nadjačala tursku kervoločnost. 2.) Za sve što je sveto mole, da arkivojvoda sam u osobi dojde, razredi, i što najprie izvidi vojsku, kao je već brat njegov Matia u Ugarskoj uradio: jer će se ovako nepriatelju jošter nepripravnomu jače naproti moći postupati. Poslě ovih Maksimilianov poslanik je otišao, i članke kralju odnio. A stališi zatim narede, kako se imade bojno oružje, kao topovi, puške, olovo, prah i hrana za vojskom vozit i odpravljat.

Po svem je tom Maksimilian arki-vojvoda, neznade se uzrok, dolazak svoj odvlačio; nu nemogavši se već suprotstavit, ustanovi svoj dolazak na dan 15. Sèrpnja u Slavoniu, i banu srědstvom lista to objavi. Ovom je prilikom tako isto, tada nègda na 15. Sèrpnja i banu, Ekenbergu, Grosmanu i Lenkoviću generalom naložio, da sva za Petrinju obsěsti potrěbna priprave. Knez Juraj Šubić sastane se sa Sigismundom Heberšteinom, Fridrikom Trautmansdorfom i drugimi bojnimi poglavicami već dana 21. Ožujka kod Kaniže. U naših deržavah nepriatelj počeo se je gibati, zato za suzbiti njegova naterkivanja dana 21. Sèrpnja kod Kupe ban Ekenberg i Lenković tabor načine. U njem je do 16,000 vojakah, koje pěšakah, koje konjanikah dobro oboružanih ležalo. Pervo, što su ova tri viteza poduzeli, jest most, koji su prěko Kupe pravili, i vodu tako prešli. Istom što su naši prěko mosta bili, Turci na njih žestoko udare; nu još žestje budu odbačeni, protěrani i strašno pobijeni. Ovdě su se medju inimi hrabrie iz medju naših vitezovah pokazali, i u junačtvu odlikovali Gerga Peteo, Nikola Ištvanfi i Petar Kastelanfi. Po srětno dokončanom boju na zahtěvanje Maksimiliana arki-vojvode otišao je Daniel Frankoli u Karlovac. Ine vodje se s banom odpute proti Petrinji, i nju sa svih stranah obsědnu.

Maksimilian arki-vojvoda dana 24. Sèrpnja u Zagreb dojde, a slědeći dan predje Savu, dana 27. Sèrpnja dojde u Letovanić, i ondi prenoći s vojskom. Ovaj isti dan Rustan i Erdoglis begovi iz Petrinje s 300 konjanikah iztèrču, i Stěpana Garaja kod dervenog mosta ubiju. On je bio četnik Koprivnički, muž rědke hrabrosti i junačtva; Ivan pako Veličaj srětno je utekao: poslě podignute vike Ekenberg pervi doterči, most občuva, ali

Digitized by Google

sa štetom pot naših topovah, koje Turci oteše; ovdě je prěko 100 naših palo.

Dana 1. Kolovoza predje Maksimilian sa svom vojskom preko mosta, i bliže šume pram gradu tabor naměsti. Lenković isti dan s Hervatskimi svojimi junaci bi odredjen, da gradove Hrastovicu i Gore kano najbliže Petrinji od Turakah otme. Hrabri naš Lenković pričme sbiljno sa svih stranah Hrastovicu biti. Ovo vidivši Ibrahim poglavica grada, počme misliti, kako bi srěćnie s cělom kožom otišao. Zato se pusti u pogadjanja s našim junakom, koi mu dopusti, da sa svojimi slobodno ide izručivši našim grad. — Poglavica od grada Gore čim začu, da je Hrastovica u Lenkovića rukah, poplaši se, i bez da bi naše Hèrvate hotio čekati, ostavivši grad sa svojimi utekne. Lenković na ovaj način u kratkom sebi naloženu i zaufanu zadaću bez svakoga skoro kvara rěši, i ostavivši jaku posadu u oba grada, žurno se povèrne k Maksimilianu. Dok je Lenković ova dva grada zadobio, nisu naši kod Petrinje badava stojali; nego su hrabro na grad nasèrtali. Rustan i Erdoglis sagrade još jedan turanj u gradu, da se lašnje braniti mogu. Polag svega toga, da su turski topovi mnogo štete vojsci našoj činili 600 Senjanah se odvaži, i prislonivši lěstve iliti lojtre na bedene se popnu, i toranj Turkom iz rukuh tako rekuć otmu. Turci vidivši, da je i za nje sat udario, u kom Petrinju izručit našim imadu, uplašeni nesmijući dojdućeg dana čekati, obnoć ga upale, i kradom Zrinj, a odanle u Kostajnicu pobegnu. Turska pako posada, koja je u Sisku bila, čuvši strašnu riku kroz cio dan topovah, a obnoć plamen od Petrinje, znali, su koliko je za njih satih udarilo. Zato nesmiući naših čekat, bojeći se smerti grad upale i uteknu.

Medju běžećimi Turci iz Siska bio je pèrvi Ibrahim poglavica grada Sisačkoga. Nu zbog rane, koju je kod Bihća zadobio, šepav, nemogavši běžati našim u ruke pade. Na ovaj način u kratko vrěme naši 4 tverdje naime Hrastovicu, Gore, Petrinju i Sisak, kog su Turci 10. Kolovoza našim ostavili, Turkom otmu. Eto što blaga sloga neučini. Lěpe doista pelde, samo da ju je imao tko slěditi. Maksimilian nagradivši Senjske junake povrati se u Štajersku.

Dana 12. Kolovoza Sisak je pričet popravljat se, i taki je kaptolu izručen. kako i Petrinja s drugimi okolišnimi městi. Onih 4000 fl., koje je Rudolf za opravlanje Siska odredio, sada su potrošeni na zidare, železo, i ostala po-

Digitized by Google

trěbita: haramiah je 50, a konjanikah 30 pogodjeno za grad čuvati. Nu kada je Maksimilian otišao; i ktomu ban od Rudolfa pozvan s drugimi velikaši, da mir medju Rudolfom i Sigismundom Batorom Erdeljskim principom načini, velikaši Hervatski nisu hotěli občinskom odredjenju pokorni ostati, već su vojske svoje razpustili i ovako im Rustan i Erdoglis lasno natrag uzmu sva města prěko Kupe, koja su bili zadobili. Ovo se je pako na slědeći način dogodilo: Rustan čuvši, da su naši vojsku razpustili, 20. Rujna krene se iz Kostajnice, i Hrastovicu osvoji, odande podje proti Petrinji, koju je još u razvalinah našao, i pričme ju popravljat. S drugom vojskom Erdoglis Gore obsědne i predobie, zatim Farkašiće, i ina okolo ležeća města počme razbojnički robit i palit. Slučajno se i u Turovopolje dovuče, ondě bude od naših, koji su ostavljeni bili, da na Turska naterkivanja pazc, srětno uhvaćen, i na zapověd Maksimiliana arki-vojvode u Požun odpravljen, gdi je u tamnici i umro.

Piše Vitezović, da je Lenković, kad je Hrastovicu i Gore predobio, s vojskom se u Bihač krenuo, i varoš porobio i popalio, i 1,200 osobah od Turskoga sužanjstva oslobodio. Od ovoga Kerčelić ništa nespominje je li istina, nu zato to ipak istina more biti, jer je Lenković rědak junak bio, koji je Turkom znao čorbu opaprit. Eto kuda hode tolika kerv, koja je prolita, dok su se spomenuta četiri grada predobili? Nesloga da bi ju Bog ubio sve uništi. Ali šta ćemo, valja da je providnost hotěla skusiti stalnost naših.

Iz grada je kralj 3. Prosinca pozvao obći sabor u Požun na 10. Sěčnja 1595., komu je na město sebe za predsědnika principa Matiu postavio. Ove iste godine je i u Zagrebu bio obći kraljevinah sabor 7. Sěčnja počet. Što je u tom saboru dokončano? koji su za poklisare u obći sabor u Požun izabrani? i kakove su naloge dobili? nijedan dogodopisac nespominje. Medjutim ipak kakova takova uspomena od ovog sabora je potomstvu ostala, a to je povelja, koju su stališi i redovi ovom prilikom Blažu Gjuraku podělili zbog hrabrosti, koju je kod obsědnutog Siska pokazao. Ona glasi ovako: „Mi skupština gospode biškupah, baronah, velikašah, plemićah i ostalih stališah i redovah kraljevine Slavonske, na znanje dajemo po glasu oviuh izpovědajući, na koje spada svim, premda krěpost sama po sebi slavna je, i věkovita ostaje, i nikakvoga za sebe preporučanja netrěba: za viteško opet drži se, ako se stvari života i neumerlosti vrědne od

Digitized by Google

pozaboravlenja ljudih občuvaju, za věkovitu uspomenu obderže, i na buduć naraštaj izruče, da odanle svako doba i stališ izgled sebi kano iz ogledala uzme, i podžigu za viteźka i glasovita svaka děla srětno početi imadu. S kojim se je imenom u svakom života svoga tečaju, viteźkom hvalom uvěk dičio poštovani gosp. Blaž Gjurak, onda arki-diakon Dubički, sada pako kantor i kanonik Zagrebački, ali najvećma opet god. 1593. měseca Lipnja u trećem najteźjem i najpogibelnijem obsědjenju grada Siska, věkovito je sebi i neumerlo ime kod čitave ove kraljevine i bližnjih okolišnih deržavah i krajinah, s prevelikom krěpostju i najstalnijim serdcem umro i hrabro upravljajuć pribavio. Buduć da je poglavarstvo grada Siska, od Bratje i kanonikah svojih u najstrahovitijem onom běsnih bojevah vrěmenu sebi predano i izručeno, tako obsluživao, da je jedva sa 300 vojakah pomoćjom, Hasan-paše Bosanskoga ljutinu, i nečuvenu ponosnost, neprestrašen opasno i teźko obsědjenje pred očima imajući, s veselim pogledom, i s velikim serdcem suzderžao; obsědjen, i od svih stranah s čudnovate i strašne velikoće topovi tako dugo bijen: da su zidovi skoro sa zemljom sjednačeni bili, on opet nikakovo slaboga serdca zlamenje od sebe nije dao, da pače vojake, kojim je voda od Turakah zatvorena bila, s svojim vinom i hranom svaki dan je u darežljivoj naměri pomagati tersio se. S ovim je činom na toliko svoje vojake ganuo, da su svaki dan hrabrie i serdčenie sve njegove zapovědi izpunjavali, i nepriatelju se suprotstavljali. Kada je pako drúga i drugih 12 junakah izgubio, i sam teśku ranu zadobio, niti po grožnjah, niti po obećanju, koja su mu često srědstvom strelicah u grad slali: na sramotno predavanje natěrati ga nisu mogli, da pače bio je na sva, i najopasniju pripravan za svoju milu domovinu (o da bi sada bilo takovih ljudih, koji toliko scěne domovinu!) učiniti i istu smert podněti, samo da grada, koji mu je pověren, sramotno Turkom neizruči. Od tog ga oslobodi toli žudjeno čekana vojska kerstjanska, koja je nepriatelja na boj prisilila i strašno pobila. Ovaj boj su i drugi slavni narodi hvalili, u kom je Hasan-paša pao. Ovdě se takodjer viteźka krěpost istoga Blaža Gjuraka viditi mogla, koi čim je vidio, da se dvě vojske udarišе, i da se je mali šereg s morem strašnih živinah pograbio, nije na ovu, ili onu boja srěću čekao, već vojake iz grada izveo, i na bližnje nepriatelje svakom silom i serdčenostju udario, i viteźki mloge izsěko, mloge u vodu natěro, i naibolje od ne-

Digitized by Google

priateljah kao pljenje u grad odveo. Na ove indi stvari učinjenu neumerlu uspomenu i svědočanstvo, ovaj list naš s pečatjom našom visećom potverdjeni, spomenutomu gosp. Blažu Gjuraku dati smo odredili. Dano u Zagrebu u poneděljak pervi poslě Tri kralja. God. 1595. Iz našega občinskoga sabora. Na zapověd kraljevine, meštar Gašo Petričević od Miketinca, vice-prabilježnik kraljevine, s. r., město pečati viseće. Ovaj je isti Blaž od Klementa VIII. medju konjanike, od Rudolfa medju plemenite postavljen. Nikola Zelnicej, biškupov i kaptola u Pragu poslanik za pomoć novacah na opravlanje Siska i Pokupskog za ovu godinu 2,000 talirah je dobio, koji su se od Mihaila Zeler iz plaće dvorane morali izbrojiti. Isti pako poslanik, napis biškupa Pećuhskoga, Mikačić pako njegova veličanstva věćnika jesu zadobili.

Ove je god. Amurat Turski car u Sěčnju umro: Mehmet III. sin njegov car je postao. Ovaj čim je na Carigradsko prestolje došao, navěsti svoj Ugarskoj i Slavonii rat. Usled toga dade po svih carstva krajevih vojsku dizati i oružati. Dočim je ovaj glas dopro u naše deržave, biše učinjena potrěbita za dostojno dočekanje tog dosadnog nepriatelja. Tako je u naših pokrajinah naručito po zapovědi Maksimiliana Tomo Bakač ban, za drugi dan Duhovah sabor navěstio: na ovaj su sabor u ime Maksimiliana došli Ivan Drašković i Juraj Labohar: onaj konjanikah, a ovaj grada Križevačkoga, kapetani, Ovih zahtěvanja nisu bila u saboru primita. Poslenici za opravlanje někojih gradovah nisu odredjeni, dok se nevidi naprědak budućega rata, i kako god ovo nisu odobrili, tako su i to zabacili, da se obće dignutje vojske nepoduzima iz navedenog uzroka, i to da sa slědećim izjavljanjem za stvar najstanovitiu kraljevsko veličanstvo neka věruje; da nijednomu inostranskoga naroda generalu mi podložni biti nećemo, niti ćemo sa krenuti u boj ako baš taki svi s domovinom poginemo, da pače sva ćemo prie pokušat i najopasnia, nego da mi naše slobode izgubimo. Ovom razjarenju stališah je uzrok onomadne u Požunu deržani obći sabor bio. Zatim da je naš hrabri Toma Bakač, toli dični ban naših kraljevinah, u Pragu prisiljen bio svoju bansku čast položiti, a banski banderium arki-vojvodi Matii u Požunu izručiti. K ovoj toli važnoj tegobi, proti našoj slobodi s družile su se tužbe u ovom saboru Subićeva i Frankopanova, od kojih je dvor hotio ona brodišta oduzeti, koja su oni, dědi i pradědi njihovi zbog svojih neumerlih, kako

Digitized by Google

našim deržavam, ako i Ugarskom kraljestvu, zaslugah izkazanih od kraljevah Ugarskih, kao nagradu dobili, a sad od tutorah Ferdinandovih u pogibeli stoje. Poslanici Maksimilianovi čim su svoje jednokervne braće uzdisanja i želje čuli, povrate se sa slědećim naputjenjem: da izmole od veličanstva bana, iz medju domaćih bojnoga i dobrozaslužnoga čověka skupa s banderiom i povlastjem, koje se banom našim pristoji. Ova ako zadobe, tako su stališi i redovi naših kraljevinah na sva pripravni. S ovim su proglasom Maksimilianovi poslanici otišli. Stališi pako i redovi, da mogu domovinu proti nepriatelju braniti, odrede jednoglasno, da svaki plemić i velikaš po jednog konjanika, a od svakog dimnjaka po 10 pěšakah izvedu se na město bojno. Osim toga je poreza od 3 fl. Ugarska na svaki dimnjak nametnuta, da se 322 pěšaka najme, koji će na stanovitih městih straže deržati. Najposlě nad ovom vojskom odabraše za verhovnoga upravitelja kapetana neumornoga Tomu Bakača. Njemu za naměstnika i penezničara vojske dadoše Mijata Vojkovića.

Maksimilian primivši konačnu odluku stališah i redovah ilirskih kraljevinah, ino nemogaše, nego da kod Rudolfa opravi, da im se zadovolji. To je Rudolf učinio imenujući im Gašpara Stankovačkoga biskupa Zagrebačkoga i Ivana Draškovića, konjanikah Križevačkih kapitana za bane, ali brez banderiuma, brez zaklětve, koju bi pred stališi morali učiniti, dapače bojat se je bilo da Pokupsku krajinu neizgube. Poslě stališi i redovi čim su ovu odluku začuli, skupe se u nedělju pred s. Tomom, i u Prag Rudolfu, u Beč k principu Matii, u Gradac k Ferdinandu pošalju poklisare Petra Kastelanfia i Melkiora Tompu, da za bane zahvale, i krajinah potverdjenje, kako i banov banderium iznova ištu. U ovom su istom saboru, izza kako su u spomenuta města poklisare poslali, za Požunski sabor god. 1596 poslanike izabrali i to Gašpara Škoblića, kustosa cerkve Zagrebačke i Gjuru Peteo. Što se Tome Bakača bana tiče, od ovoga Kerčelić pripověda, da je u gradu svomu Metliki lišen sviuh častih živio u miru. Uzrok slědeći navodi: Bakač ban zamoli od Rudolfa županiu Pisinsku, drugačie Miterburg, naški Pazin zvanu, i očito pred carom i kraljem Rudolfom reče, da to nije pravo, da se ista župania i Istria od kraljestva Hervatskog odkidaju. Po ovom je cara uvrědio, koi mu odgovori; da veličanstvo zemlje sebi podložene tako more razrediti, kako i on (Bakač) svoje. Ovako Bakač iz milosti kralja iz-

Digitized by Google

pade. Slavni bane i rětki Hervatski junače! evo Ti za tvoje domovini izkazane zasluge potomstvo hvali, prem da ti udes nedopusti, da ono dokončaš, što si počeo bio, da konačno doveršiš neuvehle slave věnac, koga si na sědu glavu Majke Ilirie počeo od mladjanih danah viti. Nu što tebi za rukom nepojde zbog zlobe i nenavisti, to će tvojim suplemenikom poći, jer providnost Božanska nad nami bdije.

Ove godine, kada su Juraj Šubić i Ivan Herberštajn Baboću osvojili i popravili; Herberstein je u Slavoniu otišao, po savětu i s' dopuštenjem Ekenberga, Lenkovića i Tome Bakača Petrinju za osvojiti je išlo. U naredjeni dan združe se, i tabor medju Savom i Kupom kod Novogagrada Šubić i Herberštajn načine. Malo poslě ostavivši zairu kod Siska pod zapad sunca u Petrinju dojdu: Rustan ugledavši naše, konjanike i pěšake na boj iz grada izvede, u kojem je medju ostalimi i sam Rustan od Gaše Kurtića našega konjanika smertnu ranu zadobio. Medjutim prem da je na zemlju pao, opet je tako Turke ravno i podžigo, da naši grada zadobiti nemogavši, u Sisak se povratiti moradoše. Ali kada je Rustan dojduće noći umro, Turci se poplaše, Petrinju ostave i glavom bez obzira uteknu. Naši to začuvši u najvećem skoku u Petrinju dolete i grad prazan najdu. Turci Rustanovo tělo u Banjuluku odnesu i tamo sahrane. Medju našimi je u ovoj bitki najbolje junačtvo izkazao: Barjaktar Ivan Drašković, koi je pervi barjak na nasip grada zabio, poslě drugi došavši, Turke, koji su još ostali, izseku i Petrinju tako zadobiu. Nu ovo nebiaše dosta, nego se puste u poteru za Turci, mnoge uhvate i izseku, sve blago pokućstvo Rustanovo ulove, i u grad donesu. Ovo začuvši Turci u Hrastovici, uplaše se, grad zapale i uteku. Iz Gore pako dadu svoja imanja u sěgurna města iznesti, i tako našim grad bez udarca izruče. Na ovaj način u kratko vrěme Petrinju, Gore i Hrastovicu naši zadobiju, i odrede, da se Petrinja neruši; nego bolje utverdi. Uslěd toga Daniela Frankolića pervoga za poglavicu od Petrinje odrede, i za čuvanje mu ju izruče. Poslě bitke postade pitanje, na koga predobiti gradovi spadati moraju, Herberštajn je govorio, da na njega spadaju, a stališi na krajine banske, jer su i prije na vladanje kraljevine ovi gradovi spadali. Uslěd toga bi odredjeno, da na občuvanje grada Petrinje svaki plemić i velikaš jednog pěšaka dati moraju, dokle kraljevsko veličanstvo drugačie neodredi: najposlě da se ovi vojnici svakih petnaest danah menjaju. Ove su iste godine Senjani izašli pred

Digitized by Google

bega Cerničkoga, koi je sve ilirske krajeve pričemši od Cernika do blizu Senja robiti i paliti preduzeo si. Nepojde mu za rukom, dočekaše ga naši, i nesamo da su mu svu vojsku, koju je iz Cernika poveo bio, pobili; nego su mu sve roblje oteli, i njega smertno ranili. Beg ranjen došavši u Bělu-Stenu pričme se lečit; u zao čas po se, jer su se u onoj okolici Slavonci, koi su turska raja bili, pobunili, nemogavši dulje željeznog jarma okrutničtva nositi, na grad su udarili, Turke u njem sve poklali, i dalje se uputili proti Cerniku. Ali tko će sili odoléti? Od nikud nedobivši pomoći, hrabro su svi pali u boju. Nu ni paši Požežkom nebiaše najbolje, jer nesamo, da je veći dio svoje vojske pogubio; nego je i sam mertav ostao, poslě kako se je dulje vremena s Lovrom Ilićem od Moštara slavonskim Ilirom borio, koji ga je, budući da mu je sablja pukla u ruci, rukami za vrat uhvatio, i tako ugušio. Paša braneći se istina bog zakolje ga, ali ni on živ neode. Ovo sam izvadio iz jednoga starog rukopisa, komu mnoga što se Slavonie tiče zahvaliti imam. Isti rukopis je najden u samostanu Požežkom. Ja sam ga dobio od jednoga priatelja prije desetak godinah; nu kvar da iz početka několiko listovah fali. Isti je rukopis u latinskom jeziku i to kako se iz pisma pozna od više osobah pisan. Dokončan je god. 1701. — Rado da je bio dnevnik znamenitih dogadjajah.

Poglavje L.

Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom na god. 1596 do 1608.

Dana 11. Sěčnja po zapovědi cara i kralja Rudolfa Toma Bakać sabor je sazvao, u kojem su po poklisarih kraljevskih Nikoli Ištvanfiu i Matii Paraniću predstavljeni, bani Gašpar Stankovački biškup Zagrebački i Ivan Drašković. Ovi kad su se po običaju zakleli, bili su svečano uvedeni: brez zastave Banske, jer banderiuma nisu dobili: što je jako Hèrvatom serdca razžalostilo. Dva su bana dobili, ali nijednoga sa starinskom vlastju i dostojanstvom nakitjena. Bani vice-bana Stěpana Berislovića potverde. Za meštra kase i sviuh daćah ujemnika Petra Draškovića; za kapitana sve kraljevine, ali da banom bude pod-

Digitized by Google

ložan, Ivana Keglevića odabraše. Zatim za gradove Srědičko i Letovanić 100 je pěšakah odredjeno. Ovako su stališi i redovi ilirskih kraljevinah svoj toli tužni i žalostni za svoja prava sabor ne bez sèrčbe dokončali. Medjutim se je i sabor 15. Sěčnja u Požunu pričeo, i do konca Ožujka produljio. U ovom je saboru ustanovljeno u 37 članku, što se ilirskih kraljevinah tiče, da se slobodnost kmetom poděli, da se mogu u Slavoniu odkale su bili pouticali slobodno povernut. Zatim da im je slobodno odseliti se, kuda hoće, ako im se nedopada kod svog gospodara.

U Zagrebu je 8 Travnja deržan sabor u kom su poklisari u požunu naredjena stališem i redovom predstavili. Poslě ovih bi odpravljena molba arci-vojvodi Matii, da kraljevskoj komori zabrani iztraživat daće od naših kraljevinah, koje oni niti hoće niti su dužni davati. Zatim da s pomoću priskoči ovim kraljevinam, da mogu varoše i gradove, imenito Petrinju od Turakah porušenu popraviti, i novi grad s ove strane Kupe sagraditi. U drugom je skupu poslě měsec danah deržanom odredjeno, da se iz domaće daće 300 pěšakah i 50 konjanikah, i toliko isto iz kraljevske daće skupi, da mogu domovinu od neprestanih Turskih napadanjah braniti i gradove čuvati.

Rudolf je banom dao na znanje iz Praga dana 1. Lipnja, da je Maksimiliana brata svoga za najvećega generala odredio. Pismo zaderžaje u sebi, da se Matia časti svoje odrekao zbog stanovitih poslovah; uslěd česa se postavlja Maksimilian, komu u svem poslušni stališi i redovi biti moraju.

Dok su se ova dogadjala u Hervatskoj beg Mustaj Zvanić naměstnik tverdjave Petrovgrad (ovaj je grad ležao na berdu „Petrov-vèrh“ zvanom, ne daleko od Daruvara) bude od Slavonacah ubijen, i grad popaljen. On je bio velik kervolok, i nesamo da je kukavne podjarmene Ilire i putnike; nego i iste Turke plěnio i ubijao. Ovo čuvši nadzornik grada Dobrekuće (takodjer kod Darovara) sve u onom okolišu naše kerstjane, koje je uloviti samo mogao, dade mučiti tako dugo, dok mu nisu 120 dukatah kervarino platili, i grad užgani opravili. — Ovo je isto vrěme Osečkog grada nadzornik Hasan Stojanić pošao plenjat okolo Osèka. Nu kada je blizu Valpova došao, pobije se s begom Valpovačkim, koga je dobra robio, nu četa jedna drugoj nisu mnogo naudile. Hasan dakle pozove na mejdan bega, ali kada se ovaj ne usudi, stupi njegov sluga, poslě pobratim Imro Rastiović napervo i s Hasanom se pobije; Hasana

Digitized by Google

poslě duge borbe obori, i glavu mu odsěče. Beg vidivši pred sobom glavu svoga nepriatelja, ponudi hrabrom Iliru svoju kćer za ženu, ako se poturči. Nu ovaj to nije hotěo. Poslě je isti Imro tako glasovit postao, da su mu se Turci s puta uklanjali. On je kao pravi Hervat pokazao, što se more i u robstvu učiniti; dočim su ga se isti njegovi tlačitelji bojali i habali. Najposlě nesretno umre iz kako je mnogog nepriatelja kerstjanstva sa zemljom sjednačio, naputjen od pobratima bega, da mu Věrovitičkog-bega kćer skrade, sbog česa mu ja obećao 100 sužnjevah u uzi već više godinah stenjućih pustiti. Naš domorodac ovim darom obodren u Věroviticu se odputi i zadaću svoju pošteno izvèrši. Ali kad je obnoć s ukradjenom ženom běžao, nesretno s konjem i plenjom u zdenac upade, i tu pogine. Beg je oplakao smert ljubovce i pobratima, zatim sužnje polag date věre pusti, i zemljišta im dade.

Na početku prolětja s dopuštenjem cara, i privoljenjem Bertuza viteza Rodianskoga i drugih Dalmatinah; na Cvětnu-nedèlju, kada je Ibrahim Kliški paša sajam kod Drilona proti Uskokom po običaju čuvao, s pomoćjom Senjanah Kliš naši pridobe, i 300 uhvatjenih u Senj doprate, sve su ostalo prodali. - Lenković najveći ondi general, 300 vojnikah od Němačkih i Hervatskih u Kliš je za obrambu postavio: i njim za kapitana Nikolu Tèršćanina dao. Hranu su dobivali od Dalmatinah, tako da Mletčani ništa nisu znali. Ali Turci iz Bosne i iz svih stranah vojsku skupe, i pod vojvodstvom Apardapaše Bosanskog, s pomoćjom Dalmatinah, koje su Mletčani podgovorili i obećali, da će prah i drugo oružje iz Mletakah im poslat, 1. Lipnja grad Kliš od svih stranah obsednu s 10,000. Lenković ova začuvši razjaren pohiti obsědnutim u pomoć, i sa svih stranah kao iz Karlovca, Senja, Vinodola i Otočca vojsku skupi, i tamo pohiti na brodih; dva je dana kod Rogožnice poradi větrovah morao čekati, drugi dan kod Trogira na suho vojsku ispremi, i od ovuda sutradan pod večer do Sučurca grada arci-biškupa Splitskog dojde, pod Kliš se tako naměsti věšto, i svoju vojsku umětno da Turci nisu ni mislili razredi, na Turke udari, nje razbije, raztěra i sav tabor s topovi predobije. Kad su Turci svoj tabor ostavili, naši taki u njega pohite, i počmu ga pljenit i robiti. Turci iz visokih městah ovo videći povèrnu se natrag, i na naše nepripravne iz nenada udare. Kerv je čovečanska s obe strane na

Digitized by Google

način potokah tekla; naši ipak budu raztěrani. Senjani su se i Dalmatinci hrabro branili, ali tko će sili odoléti. Medju ostalimi pao je Prosper markion Napolitanski, i drugi mnogi; uhvatjeni su pako: Franjo Barbo, Friderik Saurer, Antun Gini, Jakob Munger, Feliks Pezen, Jakob Nini, Franjo i dva sina Andrie Paradeisera. Lenković čim vidi, da spasenja nije, u grad utekne, ondě dva dana ostane. Poslě dva dana ostavivši u gradu 300 momakah sa 600 se odputi, da na 32 konja u měšinah za grad vode dobavi, obnoć polagano izide i pram Senju se odputi ali u zao čas, na Turke naide, gdi se opet strašno pobiju, i Turci preobladaju. U ovom boju poginuo je Antun Dominis, Senjski biškup, i mlogi misnici Glagolite, koi u ilirskom jeziku Misu govore. Pohvatani biše: Juraj Paradajser, Senjski poglavica, Vajhard Auersperg, Ivan Mordač i Gravro Križanić. Lenković s troicom ali ranjen iz boja je izmakao, i po Mihailu Raduču, koi je puta kazao, po šumah bludeći, tada něgda u Senj je došao. Obsědjeni u Klišu kad su to začuli, nikakova više ufanja neimajući, od glada i žedje pritisnuti, predali su se pod ovimi pogodbami 1.) da svim, koji su u gradu s oružjem i torbami slobodno bude otiti 2.) da se, koji su u ovih bojevih pohvatani, brez svake cěne svi odpuštaju. Ova su bila sveršena točno, nu trojica Giakomi, Pezen i Mordač nisu na světlo došli. Turci su se kleli, da su u boju obnoć poginuli: naši pako da su je Turci sakrili, jer su lěpi momci.

Beg Izmail-aga dana 15. Travnja 1596. upravitelj grada Verhovačkog pozove u Požegi se bavećeg fratra provinciala Gergura Masnovića na oběd. Ovaj dojde s priateljem svoim Kovačevićem rodom iz Požege. Za obědom pričme beg fratru perkosit, i zakon kerstjanski psovat, pospèrdajuć se s' fratri govoreć „Kamo Turci s ćordom, tamo fratri s torbom“. Fratar pričme umiljato odgovarat i te pogerde oprovergavat. Beg se na to rasèrdi, pak targnuv sablju zahmane; nu Kovačević ju dočeka, i begu iz rukuh iztergne, i desnu mu ruku odsěče. Na ovu buku begovi sluge dohite: nu čim opaze fratra, k njemu se priklope. Kovačević se š njimi porazumije i iznenada na Turke, kojih je malo za onaj par u gradu bilo, udare, i berzo pokolju. Zatim se u grad s kerstjani zatvori, neufajući se u Požegu zbog paše povratit, bega koi je bio zatvoren uhvati i kroz prozor u ponor baci. Cim je ova stvar paši Požežkom kazana, odmah odredi vojsku proti Kovačeviću, i njoj

Digitized by Google

predpostavi sina svoga Huseina. Turci grad obsědnu, i kad su ga 15 danah obsědnuta dèržali, Kovačeviču i njegovim uzmajnka hrane. Za ovoj pogibeli pomoći, troica se iz medju njegovih junakah Juračić, Tomašević i Petar Iličić obnoć odvaže u Turski tabor, vodju Huseina pašinog sina u njegovom šatoru utuše, glavu odsěku i na bedemu na kolac nataknu, misleći da će Turci bez vodje uteći, i oni si hranu na taj način onda pribaviti moći. Turci vidivši glavu svoga vodje poruče paši u Požegu. Paša isti dan s 400 Turakah došavši grad čversto obsědne. Kovačević vidivši, da se svoimi vojniki obderžati nemore izide sa svoih 40 junakah dobro oboružan i na Turke udari iznenada. Istina za mali čas svi padu, nu i 310 Turakah kroz vrěme od 16 danah mertvih ostade. Juranić se u bitki s pašom sastane, njega i konja junački svali, i malo poslě pogodjen zernom poslědnji od svojihdrugovah sabljom u ruci mertav pade.

Sigismundo Herberštajn se odputi kao najveći general u Slavonii, i s njim Friderik Šafenburg sa 1,000 konjanikah iz Štajerske, Gorotanske i Krajnske, pak ban Ivan Drašković sa 3,000 konjanikah i pěšakah, iz Hérvatske kraljevine za pridobiti Kostajnicu u polag měseca Sèrpnja. Dok se je još u Petrinji uzderžavao, od Lenkovića poslani vojnici, koji su iz Kliša bili odpušteni, pod vojvodstvom Nikole Obrucina pridruže se. Najprije su u dolnji Vinodol došli; čim su se ovdi odmorili vojaci, upute se dalje na polje Plačevica zvano, i grad na berdu stojeći, Děd zvani, od Turakah zadobe. Doleti Bosanski poglavica Aparda od jeke topovah probudjen, nu jer su Bosanci branit Budim otišli, malo je vojnikah sobom imao. Dakle, dokle su naši preko Une rěke prelazili, Aparda sa svojimi, i koji su od Dubice i Kozare doletěli u grad se zatvore, izza kako mu je mnogi junak s cernom se zemljom sastao. — Naši zatim nepazeći na Turska nasèrtanja, porobe i popale varošinac Kostajnicu. Medjutim Herberštajn dobije glas, da se Akomat uškopljen Hafis zvan s velikom vojskom Kostajnici na pomoć približava, zato se natrag s vojskom povuče. U měsecu Rujnu sa silnom vojskom, kako se je i govorilo, dojde Hafis i Petrinju obsěde. U gradu su bili Daniel Frankoli sa 250, i Juraj Brestovski sa 100 Hervatah. Cim je dolazak Turske vojske razumio Herberštajn s pervašnjom vojskom na pomoć je doletio, i kod Kupe tabor naměstio. Poradi povodnje přěko Kupe prejti nije mogao, zato se

Digitized by Google

k Sisku s vojskom potegnuti hotěde, i s tim obsědjene podbode, da se junački brane, i ništa nedvoje. Turci kada vide, da naši tabor kreću, prejdu na onu stranu Kupe, i na naše udare. Bitka se zametne junački, i poslě duljeg vrěmena Turci, prem da ih na broju mnogo više biaše, prisiljeni budu běžati. Mnogi běžeć poginu, više barjakah i dva topa našim u ruke osim drugih stvarih padu. Na ovih topovih biaše ime Ferhata sa arabskimi slovi pisano. Po ovoj bitki naši kod Siska most naprave, i onda se krenu pram Drenčini, ovdě se naměre iznenada na Turske konjanike, koji su izišli bili na uhode. Svih izsěku, rědki uteku. Turci videći, da na nepriatelja kud se samo ganu napadaju, pričnu běžat uplašeni. Pervi vodja verhovni Hafis s nekojimi sramotno je utekao; njegovu je peldu slědio paša Bosanski Odaverd s drugimi častnici na toliko, da u kratko vrěme nigdě nitko kod Petrinje neostade. Na ovaj način bi Petrinja oslobodjena od obsědnutja. Naši to videći, grad Petrinju što je bilo potrěbno poprave, ona dva velika topa na bedem postave i vojsku razpuste.

Godine iste dana 2. Svibnja dojde u Čalkovac (ova je tverdjava ležala desno kako se iz Pakraca u Požegu ide) Franjo Ilinić od Ilićah (de Ilići) koga su se pradědi iz Mostara u Slavoniu okolo godine 1480 preselili. Nemogavši podneti Tursku surovnost i tlačenje, oštrom rečju od upravitelja grada Rustan-age Sladovića poturice zaište svoju ženu, koju mu je zaplěnio bio. Rustan se razserdi i tergne sablju da ga probode: ali naš bolji junak od poturice biaše; otme mu sablju i sveže ga. Zatim otajno svu pertljagu aginu u jednu sobu donese, i zapali uzamši ženu s pomoću slugah, i kako je agu niz prozor oběsio noću utekne. Dosavši do Cernika bude od Turakah obustavljen, i u tavnicu bačen. Ovde podplati tavničara, koi je bio takodjer poturica, i srětno izmakne, nu bez žene, buduć da su ju ubili. Došavši kući svoju srodnu bratju pobuni, i poslě několiko danah s 190 svojih junakah dojde prěko berda u Požegu, poslě kako je několiko malih gradićah popalio (ja mislim da će to oni gradići biti, kojih se razvaline kod današnje Pleternice vide). Fratri Požežki otajno množinu naših pobune, koji su se ovoj četi priklopili. Te tako Ilinič u kratkom do 2,000 junakah pod svojim barjakom ugleda, s kojim je mogao već něšto višeg preduzeti. Požežki grad porobe i veći dio Turakah izsěku, i plěnom napunjeni krenu se proti Velikoj. Dok su u Velikoj klali, poruče jim fratri, da se novi Požežki paša s velikom vojskom približava iz Bosne.

Digitized by Google

Ilinić se dakle poverne i kod Orljave medju berdinami u Ravnici se s pašom pobije (Valja da je to bilo medju današnjim selom Suljkovci u Požežkoj županii i Drenovcem u Gradiškoj regimenti). Ilinić se je sa svimi svojimi hrabro i junački držao, nu pane posle duljeg klanja mertav, drugi njegovi nemogavši mnogo većoj sili odoléti, povuku se u šumu, odkud su neprestano Turke uznemirili, baveći se najviše s tim, da Turske bule (žene) mogu otimat, i to zato, jer su se Turci najboljma kroz to uvrédjivali i kao ludi medju nje letili, koje su oni u zasédah čekali i tukli. Paša prem da pobéditelj nije se ufao za Ilinića četom u poteru ići, jer nesamo da je množinu od vojnikah pogubio, nego je i sam ranjen u nogu bio. Došavši u Požegu razjaren nametnu svim kerstjanom veliku kervarinu po svem Požežkom pašaluku. Koi nisu mogli platit, one je bacao u tavnicu i tude gladom morio, dok ih je poslè 5 mèsecih na molbu Blaža Orlovića starca od 110 godinah pustio. Ovaj paša, koi je u početku svoje vlade toli kervoločan bio, poslè se je otajno pokerstio.

Dana 25. Rujna bio je sabor, u kojem je odredjeno, da se Juraj Brestovski i Mihailo Ivančić barjaktar, poradi svojih junačkih dèlah izkazanih u ovom ratu kraljevskom veličanstvu preporuče. 2.) Da se opet poslenici za opraviti Petrinju pošalju, pod brigom vice-bana, i vicežupanah Zagrebačkih Franje Medošoca i Gaše Dobrinića, jer kraljevine ove obstajanje od Petrinje visi: čuje se pako, da je silna vojska pod vojvodom Sardar-pašom poslana; koja Petrinju osvojiti mora. Proti ovomu odredjenju kaptol Zagrebački dao je molbu na stališe; da njegove kmete od ovih poslovah proste učine: nu molba bi odbačena. Kaptol je na cara pisao, koj iz Praga dana 20. Prosinca odpisao da se nesile, dok ovaj rat terpi, dapače, da stališi svoje kmete šalju u Sisak, za objačiti onaj grad; jer kaptol nije mogao zadosta sa svojimi kmeti grad opraviti: nije dakle bilo pravo, da su hotèli njihove kmete i u Petrinju na robotu natèrati.

Ove je godine dana 30. Lipnja umro Gašpar Stankovački ban i biškup Zagrebački. Poslè njegove smerti Rudolf, kano kralj Ivanu Draškoviću banu podpuno je dao, broz druga. Biškup Stankovački je imao mlogo žita, ali se nezna, kako je testament načinio, i tko ga je izveršio, da je kaptol imao brigu na njegovo pokućanstvo, od tuda se znade, zaštobo je Ferdinando princip pisao na kaptol knjigu, koja ovako glasi:“ Dragi itd. Petrinčani se tužo poradi novacah za

Digitized by Google

hranu, koja iz Celja nemoremo poslati. Razumili smo, da biškupa kod vas pokojnoga preveliko žita mloštvo je: zato tražimo vas milostivno, da meštru od strane našemu Stěpanu Aušeru 1,500 kvartih (t. j. 6,000 merovah) dadete, za koje ćemo se s vami popraviti, to se od vas ufamo, jer za občuvanje svih i vaše služi domovine. U ostalom s milošćom našom vami smo nagnuti."

God. 1597. sabor je sviuh stališah i redovah ilirskih deržan, u kom su ova odredjena: 1.) Za sabor občinski u Požunu su odabrani kraljevinah ilirskih poslanici: Franjo Ergeli ili Ergeljski arki-diakon Bekšinski i Gašo Petričević. Ovim je bilo naručeno, da u svem, što se od strane Ugarske kraljevine napervo stavi, budu mira ljubitelji i u serdcu zasadjeno dobro skupštine Hervatske imadu. Da pribave ostatak onih 10,000 fl. Ugarskih za obrambu ove kraljevine odredjenih; zatim buduć i general Herberštajn, grad Varaždinski kneza Bakača, i isti varoš Varaždin pograbio; straže na varoška vrata poredio, i ključeve od vratah k sebi uzeo, da što više i imanja je takodjer g. Ištvanfia i drugih plemenitih s ove strane Drave, tiam do Koprivnice pograbio, poradi česa su stališi več na cara molbu svoju dali, da takova nedopusti raditi, jer ako haračnici nisu hotěli Turkom biti, nego su se voléli u strajnske krajine odneti; za čudo neka se nederži, ako se ovakovo podlaganje nemore podnositi: dakle pred svimi stališi ova silovita otimanja po generalu Herberštajnu učinjena neka napervo stave, i pomoć išću. 2) U ime arkivojvode Ferdinanda došao je Vilhelm Vindišgrac, i molio stališe: da se podigne nova tverdjava porad Petrinje, koja će se zvati Husarvar. Ove su se tverdjave s ove strane Kupe iz pod mosta nasipi vidili u vrěme Kerčelića, je li se sada poznadu ja neznam. Na ove tverdjave podignenje poslenici su odredjeni, i pěšaci i konjanici postavljeni, zatim odkuda se ista posada ima hraniti i uzderžavati je ustanovljeno. Nadalje je i to odredjeno, da se iz nova sakupi 500 pěšakah, konjanikah pako 50, koji će kod Kupe stražit pod ravnanjem Ivana Ratkaja. Berkiševina pako i Sredičko su opet sa kraljevine troškovi i poslenici opravljeni. 3.) Buduć da je Ivanić kao i Križevci zbog neharnosti pogorio, stališi su i redovi vodjeni ljubavju domovine i bližnjega jednoglasno odredili, da se s troškovi cěle kraljevine poprave, i u parvašnji stališ dovedu. 4.) Plemeniti Vojkfi i Vukmer vojvode od Siska, koji su god. 1593., kad su Turci Sisak dobili, bili nesrětno uhvatjeni, i u sužanjstvo odvedeni kraljevskom su

Digitized by Google

veličanstvu priporučeni, da se za Turske sužnje, koje je naša vojska uhvatila, i još pod zatvorom stoje, što skorie zaměne, i od šužajnstva oslobode. 5.) U kraljevskoj knjigi poradi sabora, koi će se na god. 1598. deržati, bilo je pisano na stališe. Na obći sabor kraljevine Ugarske, od stranah takodjer njoj pridruženih pozvati po navadnom običaju poslanike odredili smo. 6.) Ujemnici ove godine bili su odredjeni za ostanke daće u hrani, da ju pokupe, Mato Zlobočin grada Zagrebačkog kaštelan: za daću za vojake Franjo Ergeljski arki-diakon Bekšinski: za daću od dimnjakah, Nikola Kolarić županie Varaždinske bilježnik.

Ban Draškovi ć, s Ivanom Ratkajem i generalom Herberštajnom svoje sebi pověrene čete sdruže, i Věroviticu obsědnu, nu badava; jer izza kako su ju dulje vrěmena zatvorenu deržali, natrag se povrate. Nu Herberštajn selo Slatinu porobi i mloge kmete odanle odvede i u Križevačkoj županii naseli. Ovo se je pako na slědeći način slučilo, čim su ova tri vodje Věroviticu obsěli, na svih stranah se skupe Slavonci, i novu vojsku sklope, te sve naokolo robit i palit pričnu. Nu kada vide, da su ova tri vodje nakanli odustati od obsědnutja, oni siromasi, koji su se proti svojim toli željeznim gospodarom Turkom podigli, u smeći se odvaže ove krajine ostaviti, i s svojimi obiteljim u Križevačku županiu odseliti, gdě su poslě od Rudolfa srědstvom povelje potverdjeni. Od kud je dakle očevidno, da se je pervo naseljenje Racah u Varaždinske današnje regimente, koje su za onda jako opuštjene bile, god. 1597 dogodilo. Turci razjareni nesamo zato, što su tri spomenuti vodje njihova dobra okolo Věrovitice opustili, nego i zato, što se je veliko množtvo izselilo, još gorje i čemernie pričmu s kukavnimi Slavonci baratati na toliko, da su plug i kola na městо volovah i konjah vući morali i kao snopje mertvi padali. Što je velikom prolitju kervi povod dalo, jer su se bili pobunili, nemogavši toli težki i čemerni jaram nositi.

Ove su se godine one směšarie i naša prava poteptajuće zapreke, koje su bili knezovi Celjski kao kraljevsku povlast uveli ukinule, dočim je ustanovljeno, da se bani na sud zvati i od sudacah suditi mogu, jer inače iz tolike povlasti, kad su bani bili bez svake kazne, mnoga su zla za domovinu slědila, kako je to sam Ivan Drašković ban izpovědio govoreć: „Pravo i pravda mora svim stanovnikom naših kraljevinah biti jednaka, zato da i ban kao član domovine ovomu pravu podveržen bude je uvěk hasnovito i potrěbno.“ Ovo su jednoglasno stališi i redovi odobrili i utverdili, izuzamši tri Keglevića.

Digitized by Google

God. 1598. poslanici Ferdinanda arki-vojvode, kapitan grada Ivanića sa Stěpanom Šmitom na sabor kraljevine, koj se je 14. Travnja započeo, došli su. Na popravlanje porušenoga grada Ivanića od svih trih županiah su poslenici odredjeni; od kojih je svaki imao 16 dinarah hervatskih na dan plaće. Zatim je iz nova odredjeno, da se 600 pěšakah i 50 konjanikah za plaću najme. Ove je věžbao Juraj Keglević, kapitan je pako njihov bio Pavo Gregorianci; za njega je město grad Srědičko bilo odredjeno. Tomu nije dugo vrěmena prošlo, podignu se vojvode i pěšaci kraljevine protiva Jurju Kegleviću poradi plaće, koje da je Gregorianci na to uputio, glasilo se je. Uslěd toga je za kapitana izabran bio: Krištof Mernjavić. Franciškani su bili natrag dozvani, i na kraljevsko veličanstvo molba dana, da Varoš njihovo posědovanje, koje je uzeo, povrati, to je bilo, gdi je s. Ksaveria.

Ove su iste godine kako piše Vitezović, Turci Karlovačke Němce izmamili u zasedu, i natěrali ih u Mrežnicu rěku, gdi su mlogi poginuli, a Stěpanu Blagaju glava odsěčena.

Ove je iste godine Luka Senčević 5. Listopada pred večer, turski obučen u Zemunu u aginu se kuću uvukao. Aga misleći, da i on spada na vojake čete svoje vrata zaključa iz nutra: tako da se lasno otvorit mogu ništa zloga nemisleći. Čim je sve u dubokom snu bilo, naš se junak digne i stupi polagano u sobu njegove kćeri Fatime. Ova svoga ljubovnika premda kerstjanina težko dočeka i zatim u tihom poslě kratkog dogovora sve dragocěnosti i blago otca svoga pokupi, i sa ljubovnikom, i dva sluge, koje je Senčević doveo srětno izmakne. Kad je jutro osvanulo, aga opazi, da mu neima jedinice i poleti u potěru. Dostigne je na pol puta medju Zemunom i Karlovci, kao razjaren Lav na Senčevića naserne, naš se jednog neboji: lěvom sědeć na konju derži ljubovnicu a desnom se stade junački branit, dok aga na zemlju nepade, dva sluge koje su aga pratili biše takodjer pali, nu treći u Karlovce izmače i tamo Turke pobuni. Naš junak ništa zloga nemisleći uputi se u Karlovce, ali pred njega jedan dobar njegov priatelj izide i dokaže Tursku naměru. Senčević bèrzo svomu slugi ljubovcu s blagom izruči, i u šumu u sěgurno město odpravi, a on u bližnja sela ode, i množinu kerstjanah, kojim je već turski jaram dodijao, pobuni. Turci da ovu bunu ugušc, pohite tamo, nu naš ih hrabri Senčević dočeka, i strašno se pobiu. Turakah prěko 120 pana, a ini se razběgnu. Senčević se zatim

Digitized by Google

oberne i bez reda gdi je samo koga Turčina uhvatio klao je i mućio s istimi mukami, koimi su Turci kerstjane. Medjutim pukne glas, da se vojska kerstjanska sa svih krajevah za Slavoniu oslobodit približava. On na ovaj glas pohiti k Oseku, ma iznenada u Turske zasede pade gde mu je veći dio junakah pao; ostali se razbegnu, on sam s ljubeznicom preko Drave izmakne.

God. 1599. u Požunski sabor su poslani Franjo Ergeljski, i Ivan Herzić, ovim je naručeno 1.) Da varošu Zagrebačkom poradi malte, i ostalih na pomoć budu. 2.) Da izposluju, da se neplatja malta u Ptuju, ako bi tko tamo iz Slavonie kakove stvari na prodaju vozio, i da tužbu stališah protiva knezu Tunu naperve stave. U ovom je saboru bilo u članku 6. odredjeno: da se 200 konjanikah i 600 pešakah skupi. U članku 10. da se u Slavonii od svake kuće 125 denarah plati. Ovi su članki u saboru Slavonie bili preokrenuti, i naredjeno, da se konjanikah 100, pešakah pako 550 pod ravnanjem velediènoga Petra Bakača skupi, od svake pako kuće 50 denarah da se plati, ujemnik novacah imenovan je Ivan Ratkaj. Veliki su potresi ove godine mnoga stanja porušili, kuga je takodjer nastala mèseca Rujna 1598 i trajala je neprestano pune dvě godine. Grad Govnec u posědovanju Zelcu, okolici Ivaničkoj porušeni s troškovi kraljevine je opravljen. Poslanici su Šubićevi i Frankopanovi u saboru tužbu dali, da su Mletčani njihova brodišća kod Tersata počeli silom otimati: zato su stališi molbu na kraljevsko veličanstvo dali da ovom zlu što skorie prisusrětne. Poslě dulje pravde spomenuta su brodišća principu Ferdinandu izručiti morali, da se bližnji gradovi sěgurnie obrane.

Požega je ove godine bila od naših porobljena i popaljena: Turci mnogi pobijeni pod vojvodom Petrom Bakačom na kojeg je město postavljen bio Ivan Drašković. Ovo se je ovako dogodilo: Petar Bakač s dobrom četom junakah se iz Moslavine uputi u Slavoniu, i poslě kako bi Pakrac i Čaklovac porobio, dojde u Požegu. Ovo je već prije kroz otajne poruke začuo Luka Senčević malo više spomenuti vitez, svoju ljubovcu, koja se je pokerstila bila, pošalje u Hèrvatsku nekakvom priatelju (rado u Bakačev grad) a on pričme sa svih stranah buniti podjarmljene Slavonce na toliko, da je u kratko vrěme do blizu 500 junakah imao. S ovimi se sa Petrom Bakačem kod Požege združig, i poslě kako bi ju několiko danah obsědjenu deržali, zapali ju sam Senčević obnoć, i tako grad

Digitized by Google

i varoš izgori; malo šta bi spaseno od plamena. Paša Požežki bi ubijen, njegov sin Mustafa uhvaćen s drugih do blizu 300 odličnih Turakah, toliko je dvaput još mertvih palo. Bakač uzamši robje i plěn vrati se u Moslavinu, a Senčević sa svojimi proti Oseku, da se osveti begu, koji mu je prije nekoliko měsecih vojsku pobio. Došavši tamo noću grad bez da bi se tko i nadao, zapali, i kad su u najvećem nemiru s oslobodjenjem stvarih Turci zabavljeni bili, naš junak unide i sve pokolje. Nu bega ni živa ni mertva u ruke dobiti nemogaše, zato pohiti za njim u potěru prama Valpovu, gdi ga je na putu uhvatio, i na kolac nataknuo. Poslě obsědne Valpovo, i kada bi dulje vrěmena obsědjenog děržao i mnoge Turke smaknuo, kuga se u vojsci pojavi, i njega medju parvimi udavi. Njegovi junaci razidu se po cěloj Slavonii, jer zbog kuge, koja je strašno běsnila skupa ostati nemogoše. Njegova je Fatima poslě u Požegu došla i onde umerla Iz ovih napadanjah je očito i věrojatno da bi se Slavonci Turskog jarma mogli bili bèrzo osloboditi, samo da su odkud kakvu pomoć imali.

Senjani su pohvatali Martološe, koji su po Istrii, i Furlanskoj robili. Bilo ih je 25 s njihovim harambašom: sve su na kolje ponabijali, i ovako strašnom smertjom poubijali.

God. 1600. bio je od starinah obićaj; da je pra-bilježnik kraljevine Hervatske, jedan od Ugrih bio; za uzderžati ove kraljevine narodne pravice, i druge poslove obaviti, jer pako prabilježnici nisu uvěk dolazili; zato su svoga vice-prabilježnika imali: kada bi indi pra-bilježnik Zekelj ove godine umro: stališi za prabilježnika izberu Gašpara Petričevića i takim je s Bottom Napali u sabor Ugarski poslan. Napervo je stavljeno kraljevskom veličanstvu, da je u imanja biškupie Zagrebačke naime Ivanić gornji, Deršjane i Rovišće general silom naselio Serblje. General je odgovorio, da iz ovih krajinah nikakova hasna nedolazi u kraljevsku pěneznicu, poradi šta je molba dana na cara; da kraljevine svoje nezapušta, jer su kraljevine ove sa svojimi cělimi pravicami na poveličanu kuću Austriansku spale, i uvěk su věrne bile, i děržavah Štajerske, Krajnske i Gorotanske, zid su i zaštita, radi toga mole, da porušenje svoje od onih nebi zadobili, koje su do sada uvěk čuvali. Evo vidiš moj štioče! da stališi Slavonie sami izpovědaju, da su na poveličanu kuću Austriansku spali bili: to je bilo pod Ludovikom II. kada se protiva sili Turskoj sami braniti nisu

Digitized by Google

mogli: zato su u sabor stališah Ugarskih, poklisare poslali, koji su očito kazali, da su oni kojem god drugomu kerstjanskomu kralju pod krilo stupiti pripravni, ili istomu Turčinu podverći se prisiljeni će biti, ako im Ugarska kruna s kojom su toliko zla od više stotinah godinah bratinski dělili, sad u tolikoj nuždi nepomogne. U ovom je saboru u posebnom članku naredjeno, da se za vrěme samo ilirske kraljevine naime Dalmacia, Hervatska i Slavonia Ferdinandu arki-vojvodi od Austrie izruče, koji je takodjer ove krajine pod svoju obrambu i primio. Usled ovog je odredjenja pričimavši od ovog dana kad je ovaj članak ustrojen, pričela se kuća Austrianska ozbiljno i otčinski brinuti za naše kraljevine, zato je neprestano iz Austrie, Gorotanske, Štajerske i Krajnske nove i nove vojake dizala, i u Hervatsku vodila, i zbilja istinski se od ono doba uvěk kuća Austrianska s vojskami iz Austrie, Gorotanske, Štajerske i Krajnske Hervatsku kraljevinu je pomagala; da istinsko kazati more, da Hervatska, t. j. Slavinska ova bi kraljevina bila pod jaram Turski pala, da kuća Austrianska nebi bila pomogla. Što se pako krune Ugarske dotiče, s kojom se je Hervatska združila: mogu kazati, i svaki, koji moju dogodovštinu štio bude, isto će to potverdit, da je više Hervatskoj kraljevini naudila, nego dobra učinila, jer su zaista njihove věkovite bune, věkoviti domaći, i sa stranjskimi kraljevi nepreterpljivi bojevi mnogo i mnogo hiljadah ilirskih vitezovah i junakah izjela i u propast turila; s koimi se sada nestidi kao rodjenimi Magjari hvaliti, prem su po kervi, imenu i činu Iliri bili, i svoju kerv neznam za čiju? nu to znam ne za svoju i vlastite domovine hasnu prolili. — Od kud je slědilo, da je Dalmacia zanemarena, koju su najprie Mletčani, zatim Turci na komade raztergati, što se nebi bilo dogodilo, da je vojska Hervatska kod kuće bila, i svoju bratju sjedinjenom snagom branila. Ali u ovoj strašnoj pogibeli, što je i mogla učinit Ugarska dobrog Hervatskoj? kad je sama u pogibeli nu po svojoj i svojih vlastitih sinovah neslogi, bila, jer su ju s jedne strane Turci s' druge Erdeljski vojvode upropastjivali. Ali što da više pišem, dosta je to reći, da je Austrianska kuća bila, koja je Ugarsku i Hervatsku od skrajne propasti sačuvala. — U ovom je saboru i primorskim imanjom daća nametnuta, i da poslenike davati imadu. Tako je naredjeno da Dubovac šestora, Švarča dvoja, Zaveršić jedna, Križanić troja kola dade. Frankopan od svojih imanjah 10, Šubić 15 kolah šalju;

Digitized by Google

Ozal pako od svakih vratah dva poslenika. Ovi su poslenici za opravljanje putovah na brégu Macel i grada Merkiševine upotrébljeni. Odredjeno je takodjer, da ako nebi knezovi i pod-knezovi upravljanje mostah i putovah nemarne pedepsali, da sam ban takove po glasu članka 6. g. 1600 učinjenom po svojoj vlasti pedepsa.

General Herberštein je sve sa Haramiami i Raci okolo Sigeta robio: bez da bi na molbu Nasufa Sigetskog-bega, hotio svojimi zabraniti, niti zadovoljnosti dati; nego je još više činio i marvu Tursku zarobljenu medju svoje razdělio, što čujući beg sa dopuštenjem Ibrahima Baboču četverti dan obsědjenja osvoji, a Ibrahim sa svom silom došavši Kanižu obsědne, i 45. dan obsědjenja osvoji, bio je u gradu Paradajser, koj je grad predao: i zato je po zapovědi cara glavu izgubio. Poradi kuge Němačka je i Latinska vojska iz Zagreba bila odvedena: za vožnju bombardih i topovah, Zagrebački varoš 40 volovah, Varaždinski 80, Križevački 20, Koprivnica 16 su dali. Ove godine Klemens VIII. papa poslao je na pomoć Rudolfu caru 10,000 vojnikah Latinah, koji su od Ankone po moru u Dalmaciu dojadrili, odanle su u Zagreb došli, i u Slavonii prezimili.

God. 1601. poslanici su u sabor odredjeni Bolto Napulĭ i Stěpan Berislavić. Začulo se je, da su stanovite povelje županiah čitave kraljevine, u vrěme razsutja kaptola Časmenskoga u grad Zelinu postavljene bile: zato su vlastnici grada od stališah bili opomenuti; da pod zakletvom takova pisma na světlo dadu. Latinska je vojska s Ilirskom i Němačkom združena pod rukovodstvom bana i drugih generalah, za predobiti Kanižu a měsec Kolovoza otišla. Medjutim je Aldobrandin najveći vojvoda, i papin rodjak, razbolio se, i u Varaždinu umro.

Zabilěženo nahodi se; da stališem Ugarskim nije bilo drago, što poslě smerti Matie Zekelja prabilježnika nijedan od Ugarah u Slavonii nije bio izabran. Zato su ovu stvar Ugari, kano da se je Slavonia od Ugarske oddruzila, deržali. Ovo se je očito iz članka 12. vidilo: gdi je odredjeno, da se Slavonia za svoje obranjenje neka podigne, po običaju one kraljevine. Od kud se vidi, da su Slavoniu za različitu kraljevinu deržali. U članku pako 31. poradi krajinah Slavonie napervo stavljene točke su odbacili, i na kraljevinu Slavonie poslali, da Ferdinand arki-vojvoda providi, umolili su. Težko je bilo ovo stališem Slavonie. Od ovuda je slědilo, da dojduću god. 1602 kada su Ugri od Hèrvatah pomoć za Bělu-stolicu

Digitized by Google

od Turakah zadobiti tražili, nisu dati hoteli Hervati, odgovoreći jim, da vojsku trebaju za občuvanje svoje kraljevine. Vidiš o štioče! da isti Ugri nisu deržali Hèrvatsku kano sebi podložnu, već kano sa s. krunom združenu kraljevinu. Hervati su pako ovo uvěk kano temelj deržali, i zato su svoja domorodna prava i pravice, uvěk neoskvernjene sačuvali. Ovo se iz mlogih poveljah, i kraljevskih odredjenjah očito znade, da Hervati na nijednu pravdu, na nijedan sud preko Drave nisu dužni bili iti; poglej dogadjaje Ludovika I., Sigismunda, Vladislava, i pervašnjih kraljevah od Kolomana počemši.

Dok su ova u Hervatskoj bila u Slavonii čim se je šuma] g. 1600. izlistala Mato Lapsanović sa svojim pobratinom Markom Lapsanovićem od Broda pričimavši sve do Kraljeve-Velike podjarmene Ilire pobuni i sa više nego 1,000 junakah se na oružje proti turskim svojim kervolokom podigne, gradove: Bělu-Stěnu, Pakrac, Rušerje (kod Resetara) Gradišku, Brod, i Drenovac popali, Turke pokolje i sve njihovo imanje otme. Ovo čuvši Požežki paša, iz Požege, Oseka, Valpova i drugih gradovah do 5,000 Turakah skupi i proti Lapsanoviću pohiti, i ondi ga najde, gdě se Orljava u Savu utiče (to je medju Priščem i Kobašom u Gradiškoj regimenti) drugi se dan pobiju. Naših je do 350 palo, Turakah do 1,000 aga Osečki i beg Valpovački budu u ovoj bitki ubijeni Slavonci budu prisiljeni běžati, koje paša nije smio progonit, bojeći se da u zasědu nepade. Paša došavši u Požegu, dade sve fratre pohvatat i u tavnicu zatvorit, Gvardiana pako na kolac natakne. Kerstjane je dao bez kraja i konca na sve moguće načine mučit, tako je žcnam sise rezao, ljudmi uha, nos i jezik; někoje je žive parao i okolo grada na kolac natikao druge je u kipuću vodu žive bacao, da se kuvaju; děcu je pako žive u tavnicu zatvorao, gdě su od glada ginula. Ovo su isto radili sviuh gradovah nadzornici po celoj Slavonii kroz čitava dva měseca; dok nie paša u Budim na odgovor pozvan, odkud se nije više ni povratio. Ovom su prilikom mnoge inače plemenite obitelji tako zaterte, da se od njih ni traga ni glasa nezna. Lapsanović, koi se je sa svojimi u šumah zaderžavao, dobro znavši, da je on pašu razjario, zakleo se, tako dugo nemirovati dok ili nepogine, ili nedužnu kerv bratje svoje (Slavonacah) neosveti, što mu je malo kasnie za rukom i pošlo. — Sa 600 odvažnih Slavonskih junakah prišavši iz Bosne, kud je bio utekao, gdi Bosut

Digitized by Google

u Savu utiče u Slavonii, i gdě je kog Turčina uhvatio sa istimi ga je mukami mučio s koimi je paša kerstjane, koje je samo u ruke dobio. Više se putah s Turci pobio i mnogo im kvara učinio. Zimovao je u Valpovačkoj tverdji, koju je od Turakah na juriš odteo, lětom je robio i palio, cěle dvě godine. Nu nemogavši Turskoj sili već odoléti zbog velike kuge i glada svoje junake do srětniih vrěmenah razpusti.

Na početku god. 1602. Bihčani su sve po sněgu k Tovunju došli, i porobili Lešće, i više od 100 dušah odveli. Daniel Frankoli vice-general Karlovački sa Karlovačkom i Senjskom krajinom porobi Kerbavu, i ubije Hali-bega Momibegovića u Udjbinskoj planini.

Senjani su malo zatim udarili na moru na jednu veliku tursku galiu, u kojoj je bilo 236 Turakah. Sve je izsěku, i u more pobacaju, blago i galiu zadobe, i u Senj dojadre. Ove je godine došao u Senj komisar kraljevski Josip Rabata, da Mletčanom zadovoljštinu dade, koje su Senjani mlogo putah na moru pobili. Ovaj podmitjen od Mletčanah, dao je kneza Posedarskoga, i nekoje vrědne junake pogubiti. Senjani nato razljutjeni, kraljevski grad obiju, i Rabatu na komadiće izsěku. Na novo-lěto, to jest 1. Sěčnja god. 1602. na sabor su u ime kraljevine odredjeni poslanici: Franjo Ergeljski, prepušt Zagrebački i Štěpan Berislavić. U ovom je saboru u članku 22. u odredjeno, da se sudbine osmine pod predsědničtvom banovim imaju obderžavati, uslěd čega su naimenovani stola banskoga predsědnici: Franjo Ergeljski prepušt i Bolto Napuli lektor Zagrebački, vice-prabilježnik Berislavić: zupaniah bilježnik Šamšinoci, Mihailo Zelnicej, Krištof Vragović, Mihailo Konski, Franjo Modošoci, Tomo Ztrezemlej, Juraj Sugnetić, Gerga Lackoviće i Štěpan Patačić. Knjige plemenite biše proštivene Jurja Ceha i Jurja Hervoića. U posědovanje Gomerje u grad Kutinju spadajuće bili su Racì uvedeni, grad je bio Šubićki. — Senjani su robili po Liki, mlogo Turakah pobili, mlogo robstvo i plěn zadobili. Ove su godine glad i potresi mlogo ove kraljevine pohadjali.

God. 1603. Tatari, koji su okolo Sigeta, Kaniže i Pečuha stajali, velika su zla počinili: najprie Cestreg i Dobronog porobe: onda překo Mure, koja se je bila premerzla prejdu, i sve Medjumurje tiam do Preloga porobe: zatim na ovu stranu Drave dojdu, generala Grasmana, koji e proti njimi sa svojom Koprivničkom vojskom došao, uhvate, vojsku njegovu izsěku i rastěraju. Zatim svu

Digitized by Google

onu stranu, koja se od Koprivnice, tiam do Varaždina, i Vinice proteže popale i porobe. Ban ih je Drašković od selah Varaždinskih, i od Varaždina s junaci svojimi protěrao. Dok je jedna stran Tatarah kod Varaždina bila druga se odputi proti Križevcem; nu neprojde tako srětno kano što je perva, jer je naši dočekavši amatice izsěku i pokolju, da ih je samo jedna mala šaka izmaći i život spasiti mogla. Medjutim su ipak bili Jurja Keglevića i Boltu Vragovića u grad Gušćerovec natěrali i obsěli: ali drugi su dan otišli u Ludbreg, i u tabor se Turski povratili: mlogo robstvo odveli piše Kerčelić 1,500 dušah. Poslě toga se odputi Nikola Šubić s generalom Trautmansdorfom u Slavoniu. Čim začuje gore spomenuti Mato Lapsanović sa svoim pobratimom pokupi svoje čete i pohiti ovim junakom na pomoć. Nu uz put porobi i popali Kamengrad, Trojeglavu i Pakrac poslědnji po drugi put, i kod grada Dobrakuća (kod Daruvara) sa Šubićem se sastane, sve Požežko polje (*campus Požeganus*) varošince i sela porobe. Sternje koje je bilo baš za žetvu dozrělo sve sataru i popale. Iz raznih gradovah mnoge sužnje oslobode, i iz tavnicah izvedu. U gradu Stupčanica izveli su medju ostalimi iz tavnice jednog starca, koi je 32 godine bez světlosti bio. Kad je izišao, ništa nije vidio, i izza několiko je danah umro. Šubić naš i Trautmansdorf robjem i plěnom turskim napunjeni povrate se, a Lapsanović ode pram Požegi, da pašu Požežkog Hasana-Zloića upokori, koi je strašno kerstjane mučio i proganjao. Došavši do Brěstovca najde pašinog sina Muju s 500 Turakah, na nje udari, sve pobije osim někojih koi su utekli. Muju uhvati i na kolac natakne. Nu u ovoj mu je bitki, věrni pobratim Marko Savić pao. Lapsanović od Brěstovca pohiti, da pašu uhiti; nu prie nego bi ga našao, goruća gradića s jedne kuće pade i ubije ga. Medjutim su njegovi druzi dobro deržali i mnoge iz tavnice oslobodili, i pašu iz grada u ponor bacili. Izza tog su se naši junaci neimavši pravog vodje razišli, jer jih je više od tri četverti pod turskim mačem palo. Ovo je ipak nebi bilo rastavilo, da nije opet kuga počela na sve strane gnjaviti.

Na sabor su ove godine odredjeni Ergeljski i Franjo Orehoci. Petrinja se je popravljala, sve su kuće, po svih trih županiah bile popisane, da se daća more pravo razděliti. Prejasni arki-vojvoda Ferdinando bio je od Rudolfa cara za poglavara od Hervatske kralje-

Digitized by Google

vine odredjen: kao što je prije Karlo, koga su bili Hèrvati primili s ovom pogodbom, da se s banom Jurjem Draškovićem, i s biškupom-banom slaže; i ništa što bi slobodnosti Hèrvatskoj suprotivno bilo, sam nepočima. Dakle bez ove dvoice ništa učinit nije mogao. Da znadu moji štioci, kakova je cèna bila stvarih u ovo vrème: kako kod Kerčelića nahodim popisat ću: Svilena roba bila je jedan rif 2 fl. Sukna prostoga Darovec zvan tri rifa za 1 fl. 5 groših, Čizme za gospodu 45 denarah, pirinč ili riškaša funt za 14 den., mesa funt 2 den., sala ili loja funt 4 den., sol se je s pšenicom zaměnjivala tako, da je pšenice merov vèrhom, za merov ravan soli davat; za proje, ili drobnog žita dva merova i pol je davan merov soli. Kože pako marveće nikuda iz kraljevine nije bilo slobodno prodati. Ove je godine biškup Zagrebački Zemlicej umro, na sve domovine veliku žalost. Od ovog su se vrěmena strašni bojevi započeli s Luterani, koje su vojvode Erdeljski najviše uzdržavali i podžigali proti slavnoj Austrianskoj kući. U ovaj su boj malo po malo i drugi principi i kraljevi upleteni bili i kroz mnogo i mnogo godinah boj vodili. Češka je najviše zla uslěd ovog věroizpovědanja patila. Nu ilirske kraljevine jedine su se čiste uzdržale od ovog věroispovědanja, i Austrianskom domu věrne i stalne u svojih poduzećih ostale, česa radi su velike pohvale i povelje mnoge dobili, kako ćemo niže malo to viděti.

God. 1604 veliki su se nemiri od strane Luteranah i Kalvinah podigli bili. Medjutim u saboru Požunskom izišla je knjiga brez imena u ime svih stališah, u kojoj u obće je napervo stavljena molba: da svakomu slobodno bude věrozakon onaj slěditi, koji hoće, podignuta je takodjer tužba poradi cerkvih, predikantiah, koji su podignuti. Velika je morala biti kavga medju stališi, jer su hotěli Lutera zakonoše da se im slobodno dopusti po svimi kraljevine stranami dapače i po istoj Hèrvatskoj raziti se i stanovati. Ovomu se je Ivan Drašković ban Hèrvatski suprotstavio, i kako piše Juraj Ratkaj *(Lib. 4 pag. 185.)* ovako se je pred svimi stališi u saboru izjavio. „Da se on voli sa svom kraljevinom od Ugarske krune oddružiti, nego duši smertdonoseću kugu, i najkervoločnie razsutje pod svojom baniom primiti i dopušteno viděti. Rudolf je car takodjer spomenutu knjigu odbacio; jer niti je bio tko podpisan, niti se je znalo što bi brezimenci radi, zato je sva pervašnjih kraljevah odredjenja glede na zakon potverdio, i oštro zabranio, da se poslě nitko u saboru

Digitized by Google

štogod od zakona novoga napervo staviti neusudi: jer stvari zakona spadaju na duhovne sabore. Ovako Praj na istu godinu piše: Ove nehasnovite pravde prekinuo je Hasan mladoga cara Abmeta vezir sa svom Turskom silom u Ugarsku poslan. Dok je Stěpan Bočkaj to razumĕo, koi je mnoga zla po Ugarskoj učinio i Karlovac u Hérvatskoj porobio, pohiti veziru i pod Sultanovo se zmožno krilo i obrambu utekne. U ovo isto vrĕme Ivan Ilinić ali Ilić gradić Kobaš otajno zapali noću, dočim se je do pralnice dovukao, i u nju vatru srětno bacio. Na ovaj se prasak Turci iz bližnjih selah pobune i na jata dolete. Nu naš je junak bez da bi ga tko bio opazio srětno izmako i naměravao je da Dubočkog Sefer-bega pogubi, što mu je za rukom i pošlo. Došavši u Dubočac (još se razvaline ovog grada tik nuz Savu u pol sela poznadu) ponudi se agi za slugu. Koi ga i primi za čibukčiu t. j koi se s lutami brine. Nĕkoliko danah izza toga kada bi sve dobro po gradu razvidio, dvĕm Ilirom svoju naměru očituje, koi se u odredjeni dan u grad zavuku i sakriveni do tavnog mraka ostanu. U večer, e kasno po običaju aga sa svojimi dvorjanici za večerom sědio, dok su ova dva iz zasědah izišli i grad iz nutra dobro zapèrli. Po tom dojdu k agi u sobu i zaištu večeru. Aga se na njihovu smionost razserdi i poviče Ivana sa inimi slugami. Ovaj dojde, dočim su drugi s većom stranom već poklani bili, i reče agi; Evo me ali ne na tvoju zapověd; nego na zapověd moga poginuvšeg brata, kog si kervoločno u Savi utopio. Uzmav dakle vrĕću, agu u nju sveže, i kroz prozor u Savu baci, medjutim su njegovi drugi dvorjanike, koi su s agom sědili poklali, najposlĕ grad upale i u takvoj se tišini iz njega odvuku, da sami Dubočani nisu znali kako se je to dogodilo. Neprojde tomu dugo vrĕmena donese novi Požežki paša Karamustafa Ćunić zapověd iz Carigrada, da iz Slavonie 200 najlĕpsih dĕvojakah, i toliko mladićah naših tamo pošalje. Paša čim se nastanio pričme toli kervoločnu zapověd, da izpuni; nu nepojde mu za rukom, jer se je sva raja t. j. kerstjani Slavonski na oružje podigla, i tako se dugo umirili nisu, dok jim paša neobeća, da na mĕsto dĕvojakah i mladićah toliko dukatah poslati mogu, na što su Slavonci i privoleli, jer od nikud pomoći nisu imali, da bi se toli čemernog i potlačenog jarma osloboditi mogli. Vodja je i upravitelj ove Slavonske čete bio spomenuti Ilić sa drugovi, koi je najviše i doprineo da se podignu. Poslĕ kad su se

Digitized by Google

pomirili, paša se s Ilićem Ivanom silnim junakom pobrati, i tako je bio paši omilio, da štogod je iskao sve mu je dragovoljno dozvolio. Kazati se more, da su pod Turskim jarmom Slavonci pod Karamustafe vladom najmirnii bili, fratri su směli i procesie na dane svečane vodit, što se nigda nie dogodilo bilo. Ali se ovog dobra nisu dugo užívali, jer Turci nenavidni, da im paša plěnjat, robit i tlačit raju neda, otajno i njeg i našeg silnog Ivana otruju. Štioče moj! jeli da je lěpa prilika bila Turke iz Slavonie protěrat, samo da su kakvu takvu pomoć imali ma odkuda. Ali božanskoj providnosti još se dopalo, da pokori ilirski narod toli slavni i velik u stara vrěmena.

God. 1605. Da zlo koje je svu Ugarsku napalo, i u Hèrvatsku nedojde: Ivan se Drašković ban, s generalom Trautmansdorfom dogovori, i vojsku podigne na obali Drave od Vinice do Ludbrega zasedne i cělo lěto ga sa svojimi junaci mudro je proti svakom nasertanju čuvao. Malo poslě dojde Gabriel Nemeti poslanik Bočkaja s vojskom do Kermenda, i ondi tabor načini: nu nije smio na Hèrvatsku udariti, već je vojsku pram Sigetu natrag potegnuo. Bočkaj je pako bio u Budim pozvan od paše kud je i otišao, da sebe i svoje zakonoše pod krilo mogućega Sultana preporuči, paša ga zato pohvali i na dar mu dade dervenu zlatnimi pločami narešenu krunu, i za kralja ga od Ugarske prozove.

Dok je Ivan Drašković Hèrvatske medje čuvao Slavonci su nova proganstva zadaću rěšiti morali. Aga Pavić 26. Prosinca pozove fratra Ivana od Našicah na sud, štoje je u svojoj kući s. Misu služio. Fratar sa dva priatelja dojde u Slankamen i najavi se kod age. Ovaj čim ga ugleda pozdravi ga govoreći *„Os geldi Papas“* (dobro došo otče) na što mu fratar Turski odgovori. Aga se obraduju što on Turski znade i ljubezno ga upita: gdi je *ochui* to jest službu činio? Kod kuće odgovori ovaj. Dobro nastavi aga, ti si sgrěšio proti zakonu Sultana; nu jer turski znaš platit ćes samo 500 dukatah, a da to neznaš 1000 bi morao dati, fratar poslě duljeg moljenja odpravi se i pojde od svojih župljanah prositi, nu nemogavši toliko nakupit bude u tavnicu bačen sa drugih 50 osobah, koje su za njega došle molit. Ovo začuje Karamustafa paša Požežki agu dade k sebi u Požegu dozvati, a fratra i drugove njegove iz tavnice pusti.

God. 1606. Na tolika zla, koja je Bočkaj s naslědnici Lutera ne samo po Ugarskoj, nego takodjer i po Moravskoj, Slezskoj, Českoj, Austrii i Štajerskoj po-

Digitized by Google

činio, jer su neizbrojne sužnje pokupili, i Turkom za malu plaću prodavali: Rudolf car ganut; dozove Matiu brata, i njemu sve ravnanje od Ugarske izruči i dade mu svu oblast, da mir s Bočkajom i njegovimi drugovi kako najbolje zna, načini: Matia je to i učinio: perva je pogodba dakle bila, da svakom prosto bude zakon slěditi, koji hoće. Osim toga su još mnoga druga hotěli Luterovi naslědnici, da se potverde ovom prilikom; nu princip Matia nije hotěo od toga ni čuti, govoreći; da ove stvari ne samo na kralja, nego i svu kraljevinu spadaju: ali Ilježhazi poklisar Bočkajov počeo je Matiu lukavo obilaziti, i napervo mu stavljati, da Bočkaj imade vodenu bolest, i da će skoro umrěti, po kojeg će se smerti opet sva u pervi stališ povratiti i da će Ilježhazi s drugimi nastajati; da Matia na kraljevsku stolicu stupi, ne pako Ferdinando kako je Rudolf car naumio. Matia ovimi i sličnimi lažmi naveden posluša Ilešhazia i dopusti, da svakomu prosto bude zakon slěditi, koji hoće, ali tako da se zakonu kerstjanskomu, kano pravomu, i u kraljevini uvedenomu ništa nenaudi *„absque præjudicio Catholicæ Romanæ Religionis“* brez presude, to jest kvara katoličanskog Rimskoga zakona. Ovo je ona Bečka pogodba, koju Latinskim jezikom někoji *Compactata* zovu. Na koju se naslědnici Lutera i Kalvina tako ponosito upiraju prem je gledom na prava Ugarske kraljevine u sebi nevaljana: jer niti isti okruniti kralj nemore ništa za obćinsku uredbu odrediti brez privoljenja svih stališah, i redovah kraljevine: što pako sam kralj nemore, one se niti njegovom naměstniku dati nemore, zatim ova pogodba samo dopuštja, da more svaki slěditi zakon, koji hoće, to se razumije u miru, a ne sa kvarom Rimsko-katoličanskoga zakona. Od kud se očito njimi zabranjuju sve sile, i svaka progonstva Rimskih duhovnikah i cerkvih, koja su sva silovito posle činili. Ova Praj obilatije izpisuje. Poslě ove pogodbe je mir takodjer s Turci na dvadeset godinah načinjen. Bočkaj je vojvoda Erdeljski 28. Prosinca u vodenoj bolesti umro, prie smèrti svoje dao je Mihaila Kataja kancelara svoga smaknuti, kano da ga je on otrovao, ali je pravi uzrok bio, što nije Kataj skrovna dèržao.

God. 1607. Dana 1. Travnja osvanu Karamustafa Čunić i Ivan Ilić, kako sam već napomenuo mèrtvi, naravno od Turakah otrovani. Turci, da u tlačenju kerstjanah nadoknade, što su kroz kratko dobrog Karamu-

Digitized by Google

stafe vladanje u Slavonii zanemarili, nametnu takim novu daću „*Čuloš*“ zvanu, i odrede, ako im se do skora neizruče ti novci, da će sve fratre poubijat. I zbilja već pervog Svibnja su Požežki zatvoreni u tavnicu bili. Požežani, da svoje redovnike odkupe, sve svoje, koje su imali pokućstvo i imanja prodadu i sa 1000 talirah fratre izkupe. Drugačie se je u Djakovu zgodilo, tamo su osim tri fratra još 50 kerstjanah několiko dana izza ove zapovědi na kolac natakli. Ovaj okrutni kervoločnosti čin na toliko razjari kerstjane, da su odredili pasti, ili se osloboditi, jer su se i po drugih městih slične kervoločnosti zgodile. Mato Delimanić s Tomom Mihaljevićem skupi množinu Slavonacah i pričme se Turkom suprotstavljat na toliko, da su Turci morali iz Bosne i Budima pomoć tražiti. Nu Delimanić začuje Tursku naměru, zato berže bolje Ilok od Turakah otme i ondi se sa svoimi Iliri utabori i dobro obšanca. Odavlje je na sve strane navaljivao i Turke robio. U isto vrěme Antun Slavetić otme Sirac grad, Franjo Kolaković Kobaš. Turci vidivši da se uzderžat nemogu, počmu běžat u Bosnu. Nu Muselim Seragli (veliki njihov sveštenik) dolcti iz Bosne s 10,000 janičarah, Kolakovića protěra iz Kobaša, zatim vojsku na dvě strane razděli. jedan děo pošalje k Požegi, s novim pašom Usemom Zulimanićem, a drugom pohiti u Srěm. Druga vojska dojde iz Budima k Oseku, koju je vodio Osman aga Sigetski. Ovako sa svih stranah na Slavoniu udare i iznova je tako oplene i poruše, da nie kamen sverhu kamena ostao. Delimanić izajde pred Osmana, pozove ga na dvoboj. Ovaj izide, i na pervi udarac Osman-aga od ilirskog mača sa zemljom se sastavi. Njegovu vojsku raztěra i pohiti proti Požežkom paši, nu prie nego bi do njeg dospčo u kugi umrě. Mihaljević se pobie s Muselim Seragliom; nu nemogavši množini odoléti sa svojimi Slavonci dično p ne. Čim su ovo čete ilirske u drugih krajevih začule pomire se s Turci i razidu. U ovom su boju i žene Slavonske vojevale, osobito ih je mnogo bilo sa Delimanićem, iz medju koih se je najbolje izkazala Kata našeg Mate supruga; buduć je kod Oseka s mačem u ruci proti dva se Turčina slavno obranila, i poslě u bitki istoj pala.

Digitized by Google

Poglavje LI.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom II. kraljem od god. 1608. do god. 1618.

Matia II. sin Maksimiliana, i brat Rudolfa, kralj od Hèrvatske XXX. sa dogovorom stališah Ugarskih i Ceskih, krunu je kraljevine Ugarske, od mirnoga i dobroga Rudolfa cara i kralja zadobio samo da se kerv kerstjanska neproliva, i dana 19. Studena god. 1608. je krunjen za kralja Ugarske i Hèrvatske. U ovom su se saboru strašne kavge poradi zakona podigle bile; jer su Lutera i Kalvina naslědnici hotěli da se ono zaključenje „brez kvara katoličanskog-rimskoga zakona“ izpusti i iztare, ali kardinal Forgač, i svi biškupi sa knezovi, velikaši, stališi i redovi věroispovědanje katoličanskoga suprotstave se i pismenu protestaciu dadu. Isto tako je protestirao od strane ilirskih kraljevinah ban Toma Bakač; nu Luterovi su naslědnici tako bezobrazni bili, da su svom silom nesamo u Ugarskoj, nego i u sjedinjenih kraljevinah svoje věroispovědanja razprostèrto viděti hotěli. Ban Toma Bakač, kako Ratkaj (str. 161 piše,) poslě duge i mnoge pravde ustane, tergne sablju i baci je u nazočnosti svih stališah i redovah u saboru obćem na stol govoreć. „S ovim ću željezom, ako inače moguće nebude, tu kugu iz mojih kraljevinah protěrat: nuz to imam tri rěke Dravu, Savu i Kupu, izmedju kojih ćemo novim gostom jednog odlučit da piju“. Sva je ova Matia kralj radostno čuo; a Martina Lutera i Kalvina zakonoše ušutiše, i ovako poradi zakona ništa dalje nije odredjeno. Spomenute rěči mogao je Tomo Bakač ban u dieti izgovoriti jer je dobro znao stališ Hèrvatske kraljevine, i naručenje poklisarom Gergi Peteo i Stěpanu Patačiću za dojduću dietu god. 1608. dano. Da se nijedan drugi zakon u Dalmatinskoj, Hèrvatskoj i Slavonskoj kraljevini obsluživat i tèrpiti nemore, osim jednoga i samoga Rimsko-katoličanskoga; koi su blaženi nekdašnji kraljevi Stěpan, Ladislav i Koloman, jedan i drugi Andria: Ludovik I. i Vladislav štovali i razprostirali. Od ovih kraljevah ostala su nesamo Ugrom nego i nami mnoga prava, zatim su Ladislav i Koloman odabrani i krunjeni Hèrvatsko Slav. i Dalmatinski kralji svom marljivostju se tèrsili razprosterti

Digitized by Google

i učverstiti ovdě Rimo-katoličanski zakon. Naš Kerčelić od spomenutog bana Tome Bakača proglasa, ovako piše: Medju odlučenji kraljevine Slavonske nalazi se i to da je ban Toma Bakač hotěo magistrat Varaždinski, što je u svoj krug někoje nevěrne primio, u skupu 13. Svibnja 1613 u Zagrebu deržanom oštrie pedepsan imati. Ovom je prilikom tèrgo mač i reko: da će ili on od toga željeza prie poginuti, ili se s onimi, koji dèrže nepovoljne goste pobiti, ili u Dravi potopiti; kako odbačenoga zakona ljude neće u kraljevini terpeti. Od ovuda Kerčelić dvoumi, jeli onaj proglas u dieti god. 1608. bio učinjen? ili u ilirskih kraljevinah saboru? Nu ako je na jednom i drugom městu rečeno, Kerčelić ništa usuprot nema, da se s nikim zbog toga u pravdu pustiti neće. Ovako *Constitut. Diœcesanæ de Anno 1805.*

U istoj dieti je bilo medju ostalimi i odredjèno; da se od Drave tiam do mora i vlast bana protegne, zatim da iz svih gradovah tako Ugarskih, kako i Hèrvatskih generali i poglavice Němački, s vojskom otidu u svoja města natrag, gradove pako, neka narodna vojska pod rukovodstvom narodnih vojvodah čuva; iz ovog slědi, da je i Senj pod bansku vlast pripadao. Nu ovo odredjenje vojske istim někojim Ugarskim velikašem nije se dopadalo: Hèrvati su pako već prije Ferdinanda arki-vojvodu kano sve kraljevine upravitelja (gubernatora) primili, tako da se u svakom dogadjaju s banom dogovara, i ništa, što bi slobodnosti kraljevine bilo suprotivno, neučini. Buduć pako da sva u obćem saboru ove godine dokončana nisu; na dojduću su godinu odložena. Nu da vidimo što su bratja naša u Slavonii današnjoj radili ove godine. Antun Slavetić i Franjo Kolaković zaderžavali su se sa 100 i više junakah u šumi od padnutja njihovog god. 1607 do Listopada god. 1608, tražeći zgodnu priliku, kako bi svoju bratju osvetili, koi su tako dično za slobodu pali. I eto iznenada poruče im fratri iz Požege da Požežki paša naměrava s novom vojskom pram Oseku ići. Oni se u potaji dovuku do Našicah, i ondě u šumi ga pričekaju. Pred večer 18 Listopada iz zasědah turskimi haljinami zaoděveni nahrupe na pašu i 300 Turakah pobiu, paša misleći da je Našički aga na njeg navalio utekne natrag sa ostali, i dojde u desnu ruku ranjen sretno u Požegu. Odavle pošalje tužbu u Budim. Budimski poglavica dade Našičkog poglavicu pozvati k sebi. Ovaj ništa zloga nemisleći sa dari dojde u Budim; nu prie nego bi ga poglavica preda se na odgovor pustio,

Digitized by Google

dade ga na gradska vrata obèsiti. Po tom Rustana Županića poturicu pošalje u Našice za poglavicu, koi došavši na odlučeno mèsto, začuje da je prevara bila. Počme dakle misliti, kako bi Slavetića i Kolakovića uhvatio: nu nemogavši ništa opraviti zbog stanovitih poslovah zbog kojih je u Carigrad morao otići, i tako ostadoše jedno kratko vrème naši u miru.

God. 1609. U saboru u Požunu bilo je odredjeno, da se vlast banu po svoj Ilirii podpuno dade, a Ferdinand arki-vojvoda da najveći gubernator u Hèrvatskoj kraljevini ostane, zatim da sve gradove, i mèsta s vojskom i potrèbitim iz dèržavah Štajerske, Krajnske i Koruške obs kerbi, s tom opazkom da ban Hèrvatski nad svimi generali i poglavicami kako Ilirskimi, tako i Nèmačkimi oblast najveću imade. Raci ili Uskoci, koi su se iz Turske u naše krajine priselili, kao narod bojni starinski ilirski bio je pod vladanje vlastelinah odredjen; nu on je volio u boju, i vojnici služiti, zato se većom stranom okolo Senja naměstio, i pod Ferdinanda vojvode vlastjom u vojsci služio.

Ove se je godine kneza Keglevića obitelj, buduć se je jako umnožala, razdělila. Ivan Keglević sa svojimi odvětci ode u Ugarsku gdě zbog velikih zaslugah ove toli dične obitelji od Matie kralja grad Deven god. 1609 na dar dobio. Ovako Du Fresne. — Ove je godine paša Požežki nov harač u Slavonii nametnuo, koi su morali kroz pet godinah plaćati, osim običnog, kog su od svog podjarmlenja Turčinu davali, i to zato, što mu nisu hotěli poglavice poslědne bune naime Slavetića i Kolakovića izručiti. Ovi dva vidivši da njihova bratja zbog njih tèrpe, odvaže se i sami dojdu paši u Požegu. Kada su k paši u sobu stupili, upita ih paša, što hoće i što žele? Kolaković odgovori: Světli paša, ja sam Kolaković a ovo je moj drug Slavetić zbog koih si ti mojoj bratji novi harač nametnuo. Evo, mi se u tvoje ruke predajemo, samo prosti, da naša bratja netèrpe. Paša se začudi nad tolikom smionostju i slobodnostju Ilirah i reče jim: Vi ste se predali u moje ruke, ja vam život poklanjam, ali raja plaćati mora, jer sam već caru u Carigrad javio. Kolaković nastavi: hvala světli paša, nu mi idemo u Carigrad cara molit. — Poslě odu u Carigrad i izmole od cara harač; nu natrag se nisu više povratili, što se je s njimi dogodilo to se nezna. Slavonci su dakle ovaj izvanredni harač do godine 1611 plaćali. Iste ove godine prie nego je od cara zapověd došla, děvojka jedna iz Kobaša

Digitized by Google

Mara Margotića obuče se u Tursko mužko odělo i dojde u Požegu s tom naměrom, da pašu zakolje. Nu prie nego bi svoju naměru izvela bila bi od stražanah ubita, poslě kako bi tri Turčina srušila. — Sada dragi štioče! izza kako si vidio, što se kod bratje Slavonacah radi, hodi da vidiš stališ nadalje u Hèrvatskoj.

Godine dakle 1610 Senjani, Turskog cara babu, koja je s velikimi i proštimanimi darovi iz Karamanie k unuku svom Turskomu caru u Carigrad brodila, uhvate, i mlogo neizrečene cěne blago zadobiju; medju ostalimi jednu sablju velike vrědnosti, koju su Rudolfu caru oduděli: cer je za velike prozva vitezove, i odredi jim věkovitu plaću, někojim po 14 fl. a nekojim po 12 fl. na godinu, poverh toga dade jim za trošak 500 talirah, ovako Vitezović piše.

God. 1611 dana 25. Svibnja bi Matia kralj Ugarski za kralja od Ceske, a slědeće godine za cara Rimskog dana 14. Sèrpnja krunjen po smèrti Rudolfa. Ovako Praj. Ove je iste godine zbog Turske neharnosti grad Běla-Stěna izgorio, kog je roja morala opravljat o vlastitom trošku. Usled toga je cěla okolica morala osim potrěbte gradje 1000 talirah u novcu dati, da si Turci kvar naplate, koji su kod požare štetovali. Dakle još i to su trěbali razbojnički turski poglavari.

God. 1613. Buduć je pervašnje godine 1612. Nikola Nagj pod obrambom palatina došao u Varaždin, i poducio někoje Varošane, da u zbor varoški i drugoga zakona ljude prime, usled česa su někoji i primiti: Zbog šta je iste godine 1613. u skupu svih stališah dana 13. Svibnja dèržanom, spomenuti Nikola Nagj hoteći svoje jednověrce braniti, bi iztěran, i zapovědjeno mu, da za 15 danah iz kraljevine Hèrvatske ode, jer drugačie, da će poznati što su prava Hèrvatska, koja oni znadu braniti i čuvati. (Kod ovoga dogadjaja, da je ban sablju istèrgo i rěči gore popisane ponovio, nahodi se u pismospravu kraljevine Hèrvatske) u istom su saboru i zabrani Gerga Peteo i Stěpan Gereci, koi su po zapovědi svih stališah u petak poslě s. Vida u Varaždin došli, sudca i zbornike izbacili, mloge gradjane iz broja gradjaninah iztěrali, i sve drugoga zakona iz službe protèrali, da što više, koi su jim privèrženi bili, bišc iz kraljevine protěrani. — Ovom su prilikom i poslanici za sabor obći Požunski izabrani: Bolto napuli, i Gerga Peteo: Ovim su zapověditi, da nesmiju proměnu Varaždinskog zbora izgovarali, ili izpričati, već da moraju suzderžati, i očito oglasiti, da

Digitized by Google

će stališi Slavonie ovu proměnu sa svojom kervlju braniti. Kada je ova stvar u dieti bila napervo uzeta: Ferdinando princip je branio dělo stališah, a Matia kralj je krivio bana, što je sablju izvukao; jer su pako mlogi protestantah principi za protěrane Varaždince molili; zato je ban Toma Bakač baniu ostavio, nu zasluge njegove nemogoše se uništiti, zato bi za meštra Tavernikah kraljevskih imenovan. Ovako je ova pravda dokončana *Constit. Diœc. pag. 333 ex Actis Reg. Dal. Croat. & Slav.*

Ove su iste godine Mletački Arbanasi iz zasědali několiko Senjanah, koi su na Tèrsatsko proštenje išli, obnoć pobili. Senjani povrativši se kući, dokažu bratji; ovi za osvetiti se izjadrišc na brodovih tražiti koi Mletački brod: najdu jednu galiu, nju razbiju, i sve Mletčane izsěku, neoprostivši istomu kapetanu, koi je mloge novce davao. Galiu odvezu u Senj, pak uzamši s nje sve blago, puške i ostale spreme, upališe ju. U to je vrěme došao Turski vezir od cara Turskoga poslan u Mletke, i tužio se zbog usilja, koja su jim Senjani učinili, moleći od strane cara, da Mletčani s Turci skupa na Senjane i po suhu, i po moru udare. K tomu Mletčani privole, ali nisu mlogo Senjanom naudili. Poslě Tome Bakača ban Hèrvatski bio je Benko Turoc, koji je god. 1616. umro; na njegovo je město postavljen ban Nikola Frankopan. *Du Fresne.*

Od god. 1611. do god. 1615. mnoga su progonstva u današnjoj Slavonii podjarmeni Slavonci pretèrpeti morali, kano da je Božanska providnost njihovu postojanost kušati hotěla. Osim mnogih progonstvah i tlačenjah morali su gledati, gdě im 300 mladićah paša ote i u Carigrad posla. Tomu neprojde dugo vrěmena god. 1613. toliko děvojakah odvede. Naši su već tako bili oslabljeni i izkorenjeni, da su se i sami nadali, da će za nje do skora skrajnje vrěme biti, i da jih Turska sila baš sa svim izkoreniti naměrava. Izgledali su sa svih stranah, hoćeli tkogod dojti, da jih oslobodi ili barem utaži. Mnogi su pričeli běžat; nu malim je ta srěća u dio pala, da su mogli glavu na ramenih iznèti. Dok se neodvaži Franjo Matievič i u Požegu nedojde, tamo kod fratarah dobie tursko odělo, i pojde okolo pol dana paši u grad. Došavši tamo, najde ga za stolom gdi jede, pak bez dabi govorio tèrgne pušku iza pojasa i pašu ubije. Dvorjanici i priatelji pašini, koji su okolo njega bili, iz početka se uplaše; nu kada se malo osvěste, već nisu pred sobom viděli pašinog ubojicu, ovaj je srětno s mako. Nu kada bi iz grada hotio da izide naměri se na jednog sužnja, u kom

Digitized by Google

poznade svoga otca, koi je prěko pet godinah u gradu, bez da bi o njem šta znao, bio zatvoren, razjaren sruši vratara i otca izpusti, a on se kao razjaren lav povèrne natrag i dva pašina sina zakolje. Ovdě se sruše na njeg Turci i na male ga komadiće izsěku. Fratri ovo začuvši uplaše se, da nebi Turci sada nje i kerstjane još gorje proganjali, proglase vitežkog Franja Matievića za poturicu. Ova im je izlika u toliko na ruku bila, da su se od većjeg proganjanja spasili: Slědeće je godine došao nekakov Nuri-Efendia iz Budima na pašu. Ovaj je čověk bio pošten i razborit. Pod njim su kerstjani několiko godinah bili odahnuli. Turci takove poglavice nisu terpeli, i zato je njegova vlada posve kratka bila.

God. 1615. Dana 12. Svibnja poklisar Turski dojde u Beč, i mir na 20 godinah načini, nu pored tog su opet Turci palili kuće izpod Križanić-Tornja. Ove su se godine doselili u Česku, Ternavu i u Ugarsku kraljevinu Isusovci *(Jesuite)*

God. 1616. udare Mletčani na Senjane očitim bojem. Senjani su im ipak više kvara učinili, dočim su mlogo po Albanii i Maćedonii robili.

God. 1617. Ferdinando je II. arki-vojvoda od Austrie dana 29. Lipnja za kralja od Češke, a dojduće godine 16. Svibnja od Ugarske krunjen. U ovo se je isto vrěme novi boj započeo sa naslědnici Lutera i Kalvina, koi je punih 30 godina tèrpio. Od ovog su trideset godišnjeg boja mnogi ne bez pohvale, kao na primĕr Šiler i mnogi drugi pisali. Dok se je ove godine Ferdinando za kralja krunio, u Slavonii su Turci nove gradove podizali, tako su dva podignuta na Fruškoj gori, u kojih je mala posada stojala pod upravljanjem bega Karlovačkog. Jedan je na brěgu medju Oriovcem i Dreňovcem, da stoje u boljem savezu Turci Požežki sa Bosnom. Ovaj je grad sam paša zidao o svom trošku, i što je za veliko čudo, sve je težake platjao na toliko, da nikoga nije bilo, koi bi što badava na njemu radio bio. Ovaj Nuri-Efendi paša, kako vele mogao je na jedan obrok cělo pečeno janje pojesti: I zato je najradie imao, ako mu je tko janje na poklon donio.

Digitized by Google

Poglavje LII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj i Slavonii pod Ferdinandom II. kraljem od god. 1618 do 1637.

Ferdinando II. Matie kralja stričević, kralj od Hèrvatske XXXI. strašno je nemirna vrěmena kroz sav svoj život imao, i to najviše poradi zakona je od naslědnikah Lutera i Kalvina bio uznemirivan. Knez Turian pervi vojsku podigne, u Austriu nahrupi, i Beč obsědne, Kralj se tomu nije nadao, i prie nego bi i mogao šta zla pomisliti, obsědnu ga Austrianski evangelici, i svom silom traže, da im se kralj izruči. Nu prie nego im naměra za rukom pojde, dojde Santelier sa 500 konjanikah i protěra buntovnike od kraljevske palače, i kralja oslobodi. U isto su se vrěme u Ugarskoj i Erdelju bune podigle. Betlen vojvoda Erdeljski postavi se za vodju od sviuh nezadovoljacah, robeći Ugarsku, Česku i Erdelj. Neprestano je nagovarao i Hèrvate, da se njemu pridruže. Uslěd toga je s vojskom i na medje od Hèrvatske došao, nu kad začuje, da je ban ilirskih pokrajinah Nikola Frankopan s svojimi se junaci prama njemu podigao, uplašen povrati se natrag i ode prama Austrii. Od ovih bojevah s naslědnici Lutera, kojih je Betlen bio vodja, nije moja naměra pisati.

Ove se je godine Franjo Batjan k Betlenu priklopio, zato je na zapověd Ferdinanda ban Teržački kako Vitezović veli, a kako Du Fresne piše ban Frankopan (To je sve jedno, jer je jedna grana knezovah Kèrčkih iliti Frankopanah ime Teržačkih knezovah imala.) Greben grad obsio, koi je Juro Turković branio; i poslě silnog prolitja kervi dobije ga, nu malo poslě ga je opet Turković oteo. Slědeće godine dade ban Ivana Kruselia ubiti samo iz sumnje, da Betlema slědi, poradi šta je u Sopronskom saboru god. 1622. iz banie izbačen, i na město njegovo Juro Šubić ban postao.

God. 1622. Jure Šubić ban je s Ivanom Draškovićem, Sigismundom Ratkajem, Nikolom i Žigom Keglevićem na polje Kanižko udario, 600 Turakah pobio, i mlogo roblje doveo. Na jednaki je način Bakač Kostajničke Turke u strah natěrao, čim je 700 Turakah izsěko i raztěrao: u kojem su boju Vojković, i Vuk Križanić svoje junačtvo medju ostalimi pokazali: ovo se je god. 1623. dogodilo.

Digitized by Google

Godine 1624. Juraj Šubić ban udari opet s vojskom Hèrvatskom na Kostajnicu, gdi je Turke strašno pobio; u ovom su boju Vuk Mernjavić, Ivan Vojković, i Vuk Križanić opet svoje junačtvo pokazali. Ove je godine udario grom u stolnu Zagrebačku cerkvu s. Stěpana tako, da je i sva izgoréla *(Vitezović.)*

God. 1624. nametnuli su Turci napose samostanu Gradovarskom u Bosni, a Bosancem i Slavoncem u obće novi harač zbog toga, što se je iz Rima putujući biškup Tribalski Petar Zlojutrović u samostanu navernuo i tude umro. Turci misleći, da je on iz Rima veliki broj novacah od s. otca pape dobio, da vojsku podigne i Bosnu sa Slavoniom od Turakah oslobodi zaištu od fratarah donešeno blago; nu kada ga fratri nemogoše dati, buduć ga imali nisu, ne samo, da su Turci samostan oplenili; nego su još nametnuli harač od 2000 talirah samostanu. Ovoliko su morali i drugi samostani po Slavonii i Bosni Turkom položit. Ali Slavonia je već sva utamanjena bila, a i nuz to je njihov branitelj Nuri-Efendia, paša Požežki umro (něki vele da je otrovan, što će rado biti, buduć, da je po svojoj mogućnosti branio Slavonce od Turskoga nasèrtanja), zato dojdé Temišvarski veliki Šeraskier sa 600 janjičarah u Slavoniu, da nametnuti harač kupi. Mnoge je Ilire u tavnicu bacio, mnoge mučiti dao, a mnoge i poubijao, samo da more dobiti novce. Ova je pošast na toliko Slavoniu upropastila, da su mislili, da propasti svi moraju; nu providnost je božanska uvěk potlačenoj Slavonii u nuždi na pomoć priskočila tako, da je ni u ovom opasnom stališu nje pustila propasti. Podiže se Toma Bakić sa několiko junakah, provali kod Vinkovacah u šator Seraskiera, ondě ga s několiko poglavicah ubije, i srětno izmakne. Nu s tim nebiaše zadovoljan, nego skupi u bèrzom jednu malu ali vratrenu četu naših, i na okolo plenjajuće Janičare udari, nje pobije i raztěra, i tako osužnjenu raju, koja je bila zatvorena srětno oslobodi. — Bakić vidivši da mu ostanka neima u domovini, razděli svoje junake na dvě strane: jedna ostane u Slavonii pod rukovodstvom Stěpana sina Bakića, a on sa Lovrom Ilićem, Franjom Ferićem, Lukom Trubićem i mlogimi drugimi okrene se put Hèrvatske, i priklopi se Gjorgji Šubiću banu ilirskih kraljevinah, koi je dojduće godine priklopivši je svojim vitezovom, otišao u Němačku uslěd zahtěvanja Ferdinanda kralja na pomoć Valenšteinu. Subić se nie stidio sa svoih 1000 ilirskih konjanikah pokazati se, koji su dosta dopriněli, da je nepriatelj preobla-

Digitized by Google

dan. Po pobědi dobie naš vitez Šubić zapověd, da u Ugarsku proti Betlenu ide. Nu kod Palanke u rotkvi bi otrovan iz nenavidnosti. Na město je njegovo za bana ilirskih kraljevinah Žiga Bakač postavljen.

God. 1625. Na sabor su Šopronski poslanici ed strane Hervatske kraljevine bili odredjeni, Benko Vinković, prepušt Zagrebački: Stěpan Patačić i Gerga Peteo. U onom se je saboru opet kavga poradi zakona započela, jer su svi predikatori Luterovi i Kalvinovi iztěrani iz Medjumurja. Vinković jim odgovori na sva njihova nasertanja, nu kad mu ovi već ništa oproverći mogli nisu, podignu se proti njemu i svu mu bradu osim drugih pogerdah izčupaju. Stališi su i redovi poslě zadovolštinu iskali, i kakvu su dobili svědoci članak 61 i 62 iste godine. Osim toga je Ferdinando II. podělio prepuštom Zagrebačkim povelju, uslěd koje su opati s. Margarite od Bele, priori od Vrane i kraljevski věčnici. *(Consist. Diœces. pag. 333 i 334.)* Ove je godine Ferdinando III. sin Ferdinanda II. za kralja Ugarskoga dana 8. Prosinca okrunjen.

God. 1627. Žiga Bakač ban više se je putah s Turci srětno pobio: Turan-aga Badajnković, poglavica grada Krupe tražio je od Petra Levojevića harač, što ban Bakač zabrani. Turan-aga se na to razljuti, i pozove bana ili kog drugog na dvoboj; to teško dočeka, Vuk Mernjavić, i kao razjaren lav pram agi izleti, i jednim mahom njemu i njegovom konju glavu odsěče. Ovaj se je dvoboj dogodio blizu grada Sredičkog kod Kupe. Turci da osvete svoga Turan-agu skupe se u velikoj množini kod Pěskovita Berda; nu Toma Bakač i Petar Keglević je raztěraju. — Dojduće se godine Petar Domitrović biškup Zagrebački u grabah kod Varaždina utopi. Sahranjen je u petak poslě Tělova u Zagrebu. Ove je godine Stěpan Bakić sa svojimi Slavonci Turke pobio kod Broda, i poslě se u grad Oriovac kog je Nuri-Efendi-paša sazidao bio. U njem se je dulje vrěmena hrabro branio, nu najposlě bi měseca Studenoga preobladan. Videći da poginut mora, zato da ludo glavu neizgubi, pozove Huscin-agu Vrančića na mejdan; ovaj se nije ufao izići, nu izidje na město njega beg Ugrinović. Bakić izterče i bega poslě kratkog boja obali, Turci na to na njeg razljutjeni nasernu i na male ga komadiće izsěku. Ovako pade dično slavni junak Bakić sa svojimi junaci boreći se za žudjenu slobodu

God. 1630. Sabor je u Požunu deržan: u njemu je odredjeno; da se tverdjave pokraj Kupe bolje utverde. Ban-

Digitized by Google

sko je dostojanstvo i povlast bolje ustanovljena. Zatim su medje Senja, Tersata i Bakra razredjene; i najposlě Raci ili Uskoci pod uredbu natěrani.

God. 1634. Gašo Teržački udari u Tursku, i porobi Pritinsku, razbi Bihćane Turke, i njihovoga Derviš-agu Huduragića, i drugih 40 glavah doně, nčkoliko sužnjevah, i 300 glavah velike marve dotěra.

God. 1635. Isti Gašo Teržački ili Frankopane razbi Duraliu bega, i svu njegovu vojsku pobi i razteěra.

God. 1637. Nikola Keglević je na poglavarstvo od Onoda, od Ferdinanda kralja izvišen. Iste godine 1637. dana 15. Veljače Ferdinando kralj je umro u Beču; i u Gradcu, kako je u testamentu odredio, sahranjen.

Za pokazati svim onim, koji hoće imat da su Ilirske kraljevine s Ugarskom jedno i isto, neka služi Ferdinanda drugog kralja povelja, koju je god. 1636. dao stališem i redovom, gdi potverdjuje sve članke u domaćih saborih od god. 1609. pričamši do ovo doba sastavljene. Ovo kralj Ferdinand učiniti mogao ne i, da nije za stalno znao, da su ilirske kraljevine od Ugarske nezavisne. Povelja ovako počinje: Mi Ferdinando II. po Božjoj milosti izabrani car Rimski uvěk uzmnožni Němački, Ugarske Češke, Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie itd. kralj, arkivojvoda od Austrie, vojvoda od Burgundie, Štajerske, Koruške, Krajnske, markion Moravski, knez Tirolski i Goricie, itd. Na znanje dajemo po glasu ovih, na koje spada svim, da věrni naš poštovani Ivan Šomogji, arki-diakon Kamarski, i kanonik cerkve Zagrebačke stališah i redovah kraljevinah naših poslanik, k našemu veličanstvu poslanih, u i ne istih stališah i redovah spomenutih kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie napèrvodonio i predstavio je nami dole podpisane članke, u različitih občinskih njihovih saborih od god. 1609. do godine 1635. dèržanih sa občinskom njihovom voljom i zahtěvanjem s jednakim i skupnim privoljenjem odredjene: moleći isti, poslanik u ime istih spomenutih stališah i redovah kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie veličanstvo naše preponizno, da sve i posebne one članke, i sva, i posebna u njih saderžana, odobrimo; što smo i učinili naše kraljevsko privoljenje njimi dajući, i po vlasti našoj kraljevskoj milostivno primiti, odobriti, objačiti, i potverditi, i tako isti mi obderžavati kako po drugih svih, na koje spada, obderžavati zapověditi smo dostojali. Kojih zaisto članakah saděržaj

Digitized by Google

takov jest itd. U Beču dana 8. měseca Kolovoza godine gospodina 1636. Ferdinando. itd.

Poglavje LIII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ferdinandom III. od god. 1637. do god. 1657.

Ferdinando III. sin Ferdinanda II. od Hèrvatske kralj XXXII. Po smerti otca poprimi već jako oslabljeno kraljestvo. Najprie je god. 1639. sabor u Požun navěstio. U ovom je od strane poklisarah Hèrvatske kraljevine tužba dana, da bi se tverdjave kod Kupe morale potverditi, jer su od Turakah i od poturicah već mloga zla počinjena. Bi dakle odredjeno, da se tverdjave utverde, graničarska vojna umnoža: nu da se svim oštro zabrani na Turski kraj prelazit i tamo plěnjat. Zatim da se Raci pod oblast pravorednih vlastelah stave, da se predavci i Uskoci iz Turske neprimaju u kraljevinu brez znanja i dopuštenja bana, i inih poglavicah. U istom je saboru dano pravo Senjskomu varošu, da smě na občinski sabor svoje poslanike slati. Slědeće je godine Žiga Frankopan, ban Hèrvatski, umro. Na njegovo je město godine 1640. Ivan Draškpvić postao ban ilirskih kraljevinah i po Benku Vojkoviću, biškupu Zagrebačkom i knezu Vuku Frankopanu uveden. Ovaj viteški ban s vojvodom Petrom Keglevićem udari na Turke, Odo-pašu i agu Bradavića zvanog vojsku pobije, i mloge Race iz Turskoga sužanjstva oslobodi.

God. 1641. Turci su porobili Sisak, ali su poslě bili od naših pobijeni. Ovom je zgodom Imbro Bakač poglavica Petrinjski sve robove iz Kostajnice oslobodio. Kladušani Turci, koji su sve okolo Karlovca, tiam do Rečice robili, biše pod vojvodstvom bana i Gaše Orehoca kod Kladuše pobijeni. U ovo je isto vrěme Seraskier Temišvarski novi harač Slavonii razpisao. Ovo je tako siromašne stanovnike uzdermalo, da nisu znali, što da počmu. Medjutim něki se od Zemuna podignu i odu Seraskieru molit, da bi ih od tog harača oslobodio, buduć da već ništa nemaju, sve su dali, što su imali. Seraskier to poslaničtvo dade zatvorit u tavnicu. To začuvši rodjaci i priatelji zasužnjenih pobune se i na broju 30 hra-

Digitized by Google

brih ljudih na način razbonikah odu u Temišvar i nesamo, da su poslaničtvo izbavili, nego su i Seraskiera na komade izsěkli sa njegovom děcom i bulami. — Turci su istina veliki broj novacah postavili na glave ovih 30 junakah, nu nigda im nepojde za rukom da ih uhvate. Oni se naravno nisu više kući povratili, nego su pod svojim arambašom Gjurom Matićem neprestano Turke robili i plenjali, plěn svoj kući slali, da mogu navèrgnuti harač lašnje platiti.

God. 1642. Turci su stari grad Perušić popravljali i objačali, ali Gašo Teržački Frankopan, skupi u onih krajinah vojsku, Turke razbije, grad osvoji i razori. Slědeće su godine Turci razbili Ogulince kod Perjastića. Ondi je poginuo Martin Mogorić, pod-kapetan, Dokmanović knez Gomirski, i mlogi drugi viteški junaci, ali i mlogi Turci izginuše; jer gdě se Hèrvat tuče, tamo nepriatelj s lahka nigda neprojde.

God. 1645. Bili su strašni potresi, a za ovim je běsnila kuga po Hèrvatskoj. Zagreb je pako sa kaptolom pogorio dana 15. Ožujka. Ove godine započeo je Turčin rat s Mletčani. U isto vrěme porobiše Turci Smoljake selo kod Karlovca. Nu Gašo Teržački Cetin grad osvoji i poruši; udari poslě na Zavalje, Turke razbije, i 1200 dušah kerstanskih iz sužanjstva oslobodi. Ove je godine Nikola Šubić s Hèrvatskom vojskom otišao cesaru na pomoć proti Švedom, koje s ilirskimi junaci, i nadjači, a Puhajm i Šubić razbiše vojsku Rakocievu kod Tise. Medjutim Turci nisu mirovali, nego su utverdili Kremen grad. Naši to vidivši utverde Karlovac, i u njeg 300 Němacah poštave sa ženami i s dětcom. Knin ili Nin, starinsko Hèrvatskih kraljevah město, poruše Mletčani od straha Turskoga. Budući pako Turci proti Mletčanom počeli rat; zato da nebi na Hèrvatsku nasèrnuli, ban Drašković Gore, Pokupsko i Berkušu gradove dao je objačiti i zadobivši iz Štajerske po Ivanu Vojkoviću svu bojnu spravu, svih je Hèrvatah serdca na junačtvo ganuo.

God. 1647 Ivan Drašković ban Hèrvatski bio je za palatina izabran, a bana nije bilo do godine 1649. Petar Šubić vodio je lěpu Hèrvatsku vojsku proti Švedom caru na pomoć, koja je Švede několiko putah protěrala i preobladala. Gjuro Matić od Zemuna rodom cěle se je četiri godine sa svojom četom, koja se je na několiko stotinah bila podigla, po Slavonii okolo klatio i mnogog Turčina u grob spravio. Najposlě su Verho-

Digitized by Google

vački grad na juriš noću u oči Uskersa otcli, Turke izsěkli i u gradu jaganjca Uskersnog blagovali. Iz ovog su grada na sve strane išli i Turke robili. Paša Požežki ponudio im je više putah mir, da mogu bez svake kaštige kući otići, samo ako se tog razbojničkog života ostave. Nu badava; znali su Slavonci, da u Turčina nema věre, da on ono, verhu čega se na svom ćitapu zakune, od petka do subote, kako veli ilirska poslovica, teško derži. Zato oružja položiti nisu hotěli. Od ovoga vrěmena pričamši Slavonia nie bila prosta od razbojnikah, dok nije Trenk svoje glasovite Pandure podigao. Ali i onda još nije to zlo, koje se u svom početku istina, što se kerstjanstva tiče, za zlo uzeti nije moglo, jer su samo proti Turkom nepriateljski i razbojnički se deržali, do srětnih se vrěmenah tako uvrěžilo, da je velikog truda vladu stalo, dok je Slavoniu od tih gostih oslobodila. Medjutim Matićeva je četa dan na dan rasla na toliko, da se već ni sami nisu mogli u opuštenoj domovini uzderžavati. Dogodi se, da je Stěpan sin Matićev s jednom četom tia do Mojslavine došao, ondě se na poziv Petra Šubića s Hèrvatskim četam sdruži, i poslě caru na pomoć prama Švedom, odkud su se kako sam već napomenuo kao dobitnici povratili. Ove su godine velike povodnje bile u Senju, tako da je voda porušila jedan komad zida Varaškoga, i više od 50 kučah na dan s. Bartola. Godina je 1648. veoma u dogodovštini znamenita, jer su u njoj mnoge velike osobe pomerle, kanoti Ibrahim Turski car, njegov veliki vezir, Vladislav kralj Poljački, Jure Rakoci vojvoda Erdeljski, Ivaff Drašković palatin Ugarski, i Martin Bogdan biskup Zagrebački. Ove se je godine trideseto-godišnji boj u Němačkoj dovèršio, i mir načinjen. Bogoslav je Hmelnicki sa kozaci od Poljske odstupio, od kuda su kervavi bojevi nastali medju Poljaci i Kozaci.

God. 1649. Nikola Šubić postane ban Hèrvatske, Dalmatinske i Slavonske kraljevine , komu je od kralja naručeno bilo; da Race i predavce pod uredbu kraljevine natěra: Petar Šubić robio je okolo Izačića i Klokoča, udari na njega Deli-paša Badnjević kod cerkve Rakovačke, ali ga Šubić razbije, i sam paša glavu izgubi: poginulo je Turakah više od 100, uhvatjena 104, osim nebrojne množine plena.

God. 1650. Načinjen je s Turci mir u Legradu, kamo je sam ban išo, da pogodbe ugovori. U Legradu je iz daljnih stranah množinu Turakah našao, koi su jedino iz tog uzroka došli, da bana Nikolu vide, budući da je bio od

Digitized by Google

neobične visine i krupnoće, pogleda veličanstvena i velike jakosti. Iste godine plaha kiša mnogo kvara u Zagrebu i okolo njega učini. — Malo kasnie odputi se Ivan Vojkard, od Ivanić grada kapetan Savom u Dubicu; nu Turci na njeg navale i on više od 100 vojakah izgubi. Nikola Šubić ban dojduće godine 1651. da Turkom poverne što su na njegove vojake Ivančane udarili, sakupi vojsku, i kod Kostajnice pobije se pet puta š njimi i svaki ih put strašno pobie. Kanižki Turci obsědnu isto vrěme malu Komornu. Nu čim je Hasan-aga začuo, da se ban s vojskom približava, odmakne se od grada. Ban da mu put nebude badava, varoš Segedin porobi i popali. U isto je vrěme Petar Šubić sa krajišnici Senjani široku Kulu u Liki porobio. Dok su se ova zbijala kod susědne bratje Hervatah, u Slavomii su neprestano razbojničtva trajala. Turci nemogavši odoléti i sami se puste u razbojničtvo, i tako su ove dvě čete čas ukupno na gradove nasèrtale, čas opet jedna prama drugoj vojevale. Tako su grad Pleternički porušili, koga više Turci nisu ni podigli, tako je Kobaški i Dubočki grad porušen, i Turci koje pobiti koje u Savu pobacani. Turci, osobito Požežki paša, da se Kerstjanom osveti, poče fratre progoniti i zatvorat, odkud bi ih samo po izručenju velikog broja novacah puštao, da ih opet što skorie uhvati i zatvori. Ovom zlu da se u koliko je moguće Kerstjani uklone, odvaži se Nikola Sarić, poslě kako se je izpovědio i pričestio, da pašu smakne. Ovaj odvažni muž, što je naumio, to je srětno i izveo, ubivši pašu iz puške kroz prozor u sobi sědećega. Istina i on sam od dvoranikah pašinih pade, ali je bar za vrěme od progona svoju jednokervnu braću spasio. Na koncu godine 1651. dojde drugi paša Ibrahim u Požegu, on je malo prijazuii i krotkii bio nego je pokojni Rustan.

God. 1652. umro je Vuk Frankopan vojvoda Karlovački, i vitez, koga je sva krajina žalila. Ove se je godine viděla repata zvězda.

God. 1653. Ferdinando IV. sin stariji Ferdinanda III. kralj Ugarski i Českí za kralja je Rimskoga u Ratisboni dana 8. Lipnja krunjen. Ovaj isti dan su Kerstjani grad Drenovac do zemlje porušili, i Turke sve posékli. Izza několiko danah grad Rušerje zapalc, i Cernik porobe. Ibrahim paša im poruči, da zarobljeno blago natrag vernu, inače da će ih dati sve pohvatat i pooběšat. Nu niti su oni blago vèrnuli, niti ih je paša oběsio. Ibrahim se je bio upriateljio s fratrom Tomom od Broda,

Digitized by Google

koi je kod njega skoro uvěk u gradu bio. On je kod paše mnogo mogao opravit, što je i učinio u koliko mu je bilo moguće. Tako je medju ostalimi i to zadobio, da je paša sve prie od Rustana pozatvorane pustio, i oprostio harač od Seraskiera Temišvarskog i Rustana nametnuti godine 1641.

God. 1654. umro je Ferdinando IV. Rimski car, Ugarski i Ceski kralj. Ove je godine Juraj Teržački razbio Turke kod Popovića, gdi je medju ostalimi viteškimi Turci uhvatjen Karimán-aga, zvan Tudorovački.

God. 1655. Nikola je Šubić ban kmete od Siska i Novogagrada, koji su se bili prama svojoj zemaljskoj gospodi pobunili na zapověd kraljevsku upokorio, i perve puntare pedepsao. Isto su vrěme Andriu Gusića vojvodu Otočkog razbili Turci, gdi je poginulo Otočanah i Senjanah više od 200, ali su zato Otočani još iste godine dvaputa Turke pobili. Knez pako Petar Šubić sa Senjskom i Ogulinskom krajinom porobio je Korenicu, i s velikim se plěnom i robjem srětno povratio.

God. 1656. Dana 5. Rujna sakupe se Turci počamši od Požege, Dubice i Kostajnice robiti, tiam do Kerbave. Pred njimi su bili vojvode Ibrahim paša iz Požege, i Mustaj-beg Bihaćki poglavica: robili su do Križanić tornja. Ondě ih to dočeka, knez Juro Teržački, i na nje udari silovito, razbije ih i većom stranom izsěče; Hustain-bega, i Salim-bega Horosovića žive uhvati; uhvatio je i 2 Badnjevića, 21 agu, i mloge druge Turke: u boju je pako poginuo Muhamed-beg Beziragić, a Ibrahim jedva s někojimi utekne. Od tog se vrěmena nisu směli pokazati u Hèrvatskoj Turci.

God. 1657. Car i kralj Ugarski i Hèrvatski Ferdinando III. izza kako je pervašnje godine 1656. sina mladjega Leopolda I., budući mu starji Ferdinando IV. umro, kako sam spomenuo 26. Lipnja za kralja Ugarskoga kruniti dao, za kralja pako Ceskoga dana 4. Rujna, umro je dana 23. Ožujka.

Poglavje LIV.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Leopoldom I. Velikim svanim od god. 1657. do god. 1705.

Leopold I. mladji sin Ferdinanda III. kralj od Hèrvatske XL. Po smerti otca kraljevanje je poprimio.

Digitized by Google

Ove su godine Turci udarili na Berlog u Senjsku krajinu, koje su naši 100 konjanikah i 200 pěšakah dočekali, i prem da je 6000 Turakah bilo, ipak su je razbili i slavu junačtva zaderzali dično.

God. 1658. Kralj Leopold postade car Rimski i kralj Němački.

God. 1659. Leopoldo kralj potverdio je s kraljevskom odsudom pravice, i slobode Hèrvatah. Race i predavce je kraljevini Hèrvatskoj pripisao, Hèrvatsku do mora Adrianskoga produljio i odredio, da se sve prav-de pred sudom kraljevine moraju sveršivati. Isto je vrěme prepisan red vojsci Hèrvatskoj, da ne samo plemeniti nego takodjer misnici, varoši i seljani moraju dati vojake za čuvati medje kraljevine. Vojaci su za gradske posade za novce najmljeni. Najposlě u vrěme rata, da i naselci oružje pograbit imadu i s inim se vojničtvom sdružit. Slědeće je godine 1660. ban Nikola Šubić medju Murom i Kanižom 700. janjičarah pobio; da pako Turci nebi mogli na Hèrvatsku naterkivati, dao je Novigrad na obali Mure pram Kaniži sazidati: paša ga Kanižki nije smio u zidanju smetat, zato ga oběsi Cuplera najveći vojvoda vojske Turske.

God. 1661. Petar Šubić je porobio i popalio Ostrožac.

God. 1662. Turci su osvojili veliki Varadin.

God. 1663. Turci tražili Novigrad Šubićev, s glavom njegovom. Odkuda prevideći car rat Turski, vojsku je izveo u tabor, i svoj vojsci Ugarskoj i Hèrvatskoj postavi za vojvodu Nikolu Subića. Ov izsěče od Arnautske vojske 600 Turakah, a još više ih pohvata: od kud Kanižki paša na zapověd vezira, da sramotu Turakah osveti, Novigrad Subića obsědne, ali od Šubića bude pobijen: 900 mertvih Turakah i sva sprema našim u rukuh ostade. Vezir Turski da se osveti, veliku složi vojsku iz Turakah i Tatarah i u Hèrvatsku napušta, ali ju Nikola Šubić sa 480 konjanikah dočeka, i iz busie iznenada na nju udari, mloge izsěče, a još više u Muru natěra, gdě se potopiše. Vezir nemogavši tolikoj sramoti odoléti, sve svoje sile upne i s teškom mukom Ujvar, Levu, Nitru i Novigrad osvoji. Malo poslě iste godine dana 16. Rujna Petar Šubić vojvoda Senjske krajine, s malom vojskom razbije Ali-pašu Cengića na Jurjevih Stěnah kod Gacke. U ovom su boju mlogi vrědni Turci poginuli; uhvatjen je bio Bakši beg, pašin brat, i aga Janjičarah sa mlogimi drugimi.

God. 1664. Nikola Šubić, sa Volfgangom Hohenlojem i Pavom Esterhazom skupi vojsku do 25,000, i udari

Digitized by Google

na Turke s one strane Drave. Predobie Breznicu, i Baboču, a s one strane Drave Věroviticu, i popali most Osečki, koi je bio 8565 koračajah dugačak. Kada se ban Hèrvatski bavio sa svojimi drugovi još s one strane Drave, Slavonci se iz cěle okolice pod svojim vojvodom Tomom Saričem skupe do blizu 600 naših junakah, i dovuku se do Věrovitice, ter nju obsědnu. Drugi dan obsědnutja dojde ban u pomoć, i tako sjedinjenom snagom u kratko Věroviticu dobiu. Morebit da im nebi tako za rukom bèrzo pošlo predobit, da nije Stanko Ilić obukavši Turske odore u grad se zavukao. Njemu je to tim lašnje za rukom pošlo, jer je bio u aginu kćer zaljubljen, koja mu je k tomu ruku pružila. Nu došavši u grad, upali ga prie nego što je svoju ljubovcu oslobodio. Srětno se po tom š njom povrati u logor, i banu odkrie svoj čin. Ban dakle čim se je vatra u gradu pojavila, nahrupi na grad i tako ga srětno dobiu i poruše. Poslě se Slavonci pod svojim vodjom Saričem s banom odpute. Nu od rane, koju je kod Osečkog mosta zadobio, umrě naš Sarić. Na njegovo je město njegov pobratim Ilić stupio za kapitana. Odavle se s vojskom pod Pečuh skrene, Turke izseče, i Pečuh osvoji. U to su vrěme Senjani pobili više od 400 Turakah u podgorju kod Vidovca. Vezir je od cara Turskoga knjigu baš u ovo doba dobio, u kojoj mu car prěti, što neće da Šubiću suprot stane. Vezir da što učini, odredi grad Zrinj obsěsti; ali po junačtvu Petra Šubića, brata Nikole bana, bio je suzbien. Nikola Šubić ban u isto vrěme s několiko konjanikah otide pod Kanižu i privuče se tim do zidinah izvidjajuć, kako bi ju s većim uspěhom obsěsti mogao. Ali bi Turkom izdan: Ovi ga obkole, i tako mu ništa drugo neostane, neg pasti ili u sužanjstvo poći. Konjanici vidivši bana i sebe u pogibeli, podignu veliku viku, koja domami druge ilirske konjanike, i tako im sjedinjenom moću pojde za rukom Turke poběditi i svog bana osloboditi. Vezir čuvši naměru Šubićevu pohiti Kaniži u pomoć, i tako ovo obsědjenje ostade bez uspěha. Naši povratjajući se od Kaniže metnu u Novigrad Zrinjski několiko Němacah u pomoć. Ovi ga poslě Veziru izdaše, koi ga porušiti dao. U ovoj je bitki slavni Ilić kapetan pao kod Kaniže. Njegovi se junaci povrate poslě kako su Franju Gušića za kapetana izabrali u Slavoniu Malo je zatim dana 9. Lipnja Turska vojska na polju s. Gotarda bila od Montekukula sva pobijena, gdi je i vezir poginuo. Ovako *Du Fresne*. Ove je iste go-

Digitized by Google

dine Nikola Subić ban Ilirskih, strah Turski, u Kušancih kod Čakovca od vepra bio raztergan. Praj piše, da je od najmitoga ubojice probodjen. Što će prije biti.

God. 1665. Petar je Šubić, brat Nikolin, postao ban od Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie, koi je prie bio vojvoda Senjski, Franjo pako Teržački Ogulinske krajine kapetan, postao je vojvoda Senjski. Ove se je godine viděla strašna repata zvězda, a dojduće velika suša, od kud je velika neplodnost slědila *Du Fresne.*

God. 1667. boj medju Zagrebačkim kaptolom i varošani poradi mosta, koji vodi preko potoka Medvedice iz kaptola u gornji varoš. Danas se taj most zove k e r v a v i m o s t, morebit od tog boja. Ove je iste godine grad Trojglavu, Dobrukuću i Petrovgrad kapetan Gušić sa svojimi junaci porušio i Turke pobio. —

God. 1668. Dana 23. Sěčnja pogorio je carski novi dvor u Beču, koga su na 500,000 cěnili. Ove su godine Dalmatini udarili na pašu Kotorskoga, njegovu vojsku pobiju a njega uhvate. Malo zatim na drugu Tursku vojsku udare medju Klisom i Solinom. Uhvatjeno je preko 400 Turakah, osim onih koji su pali. U isto se je vrěme kovarstvo proti kralju započelo. U njem su mnogi Hèrvati rukom junaci, plemenom veliki, bili upleteni, kao Petar Šubić ban po nagovoru svoje žene. Franjo Frankopan, Franjo Nadažd, Franjo Bonić i Erasmo Tattenbah. Ugovore s Rakociom, da kada on u gornju Ugarsku, daće oni u Hèrvatsku, a Tatenbah u Stajersku udariti. God. 1670. Petar Šubić pričme nagovarat Hèrvate, nu nemogavši ništa opraviti, uteče se Turkom. Turci se kod Kaniže pričmu kupit, a Šubić sa 8,000 Racah, Uskokah i predavacah pod izlikom, da će Hèrvatsku braniti Koprivnicu i Zagreb zaokupi; hotio je onda Rakersburg Ptuj i Němački Gradac osvojiti. Nu to biaše kasno, jer je kovarstvo bilo odkrito, i Tatenbah uhvatjen, a pram Šubiću je Spankavio sa 7 šeregah berzim korakom stupao. Šubić se s njim pobie ali nesrětno. Utekne dakle u Čakovac, odavle po nagovoru Lobkovića kroz sve čete neopažen projde, i uputi se put Beča, da milost od cara i kralja moli. Nu na putu bude od Keria uhvatjen, koji ga je kao sužnja u Beč doveo, ondanle je u bečki Novigrad prenešen, i u tavnicu bačen. Veseljeni, glava ove bune u Murani je gradu dèržao dopise svojih sukletnikah, u podrumu u jednom sudiću. Ovo se najde, i tako biše svi odkriti. Kralj odredi, da se po pravdi sudi, nu tim putem biše na smert odsudjeni.

Digitized by Google

Frankopan i Subić kao jedini odvětci toli dičnih i vele zaslužnih za Hèrvatsku napose a Ilire sve ukupno obiteljah moradoše svoj grěh mačem kervnika platiti. Istina, ovisu vitezovi slali molbe svoje na cara, u kojih su se ne samo iskreno izpovědali, nego i za oproštenje molili. Ali to bi sve zaman; oni moradoše pasti u cvětu svoje mladosti. Oba su 30. Travnja 1671. izza kako su se bratinski zagerlili i poljubili, pod mačem kervnika pali. Pokazali su u isto oka trenutje svoj veliki duh, jer su na stratište slobodno i bez straha išli. Isti je dan Nadaždi u Beču odsudu svoju junački čuo, ali kad su počeli njegove cimere s njega tèrgati, njegove nadpise i dostojanstva, kojimi nakitjen biaše, uzimati, i kad je čuo, da će dětca njegova poslě „gospoda od križa“ zvatise onda je gorko zaplakao; jer je 11 dětce imao, vapeći: „Dostojanstva, poštenje, život uzmite, ali nedužnoj dětci oprostite.“ U ono vrěme kada su Petar Šubić i Franjo Frankopan bili kano nevěrnici pohvatani, Karlovački general je robio Subića i Teržačkoga imanja: Svarču, grad Petra Šubića Karlovčani su porušili i od onog kamenja popravljali Dubovac. U Karlovcu su sazidane kuće generalske i cerkva s. Josipa. Naměstnici su bana postali Martin Borković biškup Zagrebački i Nikola Bakač. Senjsku pako kapitaniju dobio je kapitan Karlovački. U Požunskom saboru god. 1672. izvidjivanja su puntarah deržana, krivci su prognani iz sve kraljevine, Luteranom i Kalvinom, koji su bili u isto kovarstvo zapleteni, cerkve su uzete, i iz svake službe su bili izbačeni. Poslě je kao i prie Tekelia bune proti kralju goio, i iste je Hèrvate više putah uplesti hotio, nu badava, oni ostadoše svomu kralju věrni. God. 1677. Tekelia sa svojimi četovodjami obeča Frankopanovom množinu blaga, da se k njima pridruže, nu i to bez uspěha ostade.

God. 1678. Kotarani su sa svojom četom porobili i opleníli Turska sela. Turci se skupe, poletiše za njimi stignu ih, plěn otmu i Kotarane potěraju. Kotaranci, koji su više na junačtvo nego roblje gledali, da sramotno pred Turci neběže, okrenuse prema Turkom, i zavapiju: Aj Juriša Senjanine! evo Turci.“ Turci zbilja misleći, da Juriša, kog su se oni bojali, ide na pomoć: ostave sve robje, i okrenu ledja. Kotarani za njimi, mloge izsěku, mloge pohvataju, ostali ranjeni, malo zdravih, uteku, zato na zahvalnost ovoga imena, koje ih je tako srětnih učinilo, jednog poglavitoga Turčina, kojeg su ubili, sablju

Digitized by Google

velike cěne Demeskinju donesu na poklon Juriši Balenoviću u Senj.

God. 1679. Dragić haram-baša izveo je několiko kućah Racah iz Like, kojim je general Herberštajn dao město stanište u Brijnskoj okolici: Brinjani se na to pobune, i oružje pograbe. Senjani to začuše, dojdu i potiše Brinjane. Od ovih Racah su někoji i u doljnoj se Hèrvatskoj nastanili. Ove je iste godine 300 Senjanah prěko Velebića u Liku pod Novi došlo; tamo su mnogo světa robili i veliki plěn učinili. Nu odveć slobodni nehoteći se kući vraćati, u veselje se puste, něki su pili i pěvali, drugi kolo igrali i spavali, dok su se konjanici po selih razišli i plenjali. Turci to videći tajno se skupe, nepripravne raztěraju i plěn otmu. Senjanah 21, a Turakah 30 pade, ipak su 8 Turakah odveli. *Ovako Vitezović.*

God. 1681. Sabor u Šopronu deržan, deset je měsecih trajao: U njem je za palatina Pavao Esterhazi izabran: Nikola pako Bakač za bana ilirskih kraljevinah. On se je u Zagrebu u cerkvi s. Marka zakleo. Banu je sva vlast u ovih kraljevinah povratjena, vojska je Hèrvatska kako i prije skupljena, gradovi i medje kod Kupe utverdjene. Osminske sudbine počete. Raci i predavci zakonom podvèrženi. U ovom su saboru stališi i redovi Ilirskih kraljevinah dali svojih saborah članke po cesaru i kralju potverditi. Kralj jim je to srědstvom kraljevske povelje i učinio. Povelja pričima ovako „Mi Leopoldo po Božjoj milosti izabrani Rimski car, uvěk uzmnožni i Němački, Ugarski, Českí, Hèrvatski Slavonie itd. kralj: Na uspomenu dajemo po glasu ovoga lista obznanjujući, svim na koje spada, da su věrni naši Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie stališi i redovi, po věrnomu takodjer našemu vitežkomu Petru Antolčiću městru istih kraljevinah naših prabilježniku i u sadašnjih občinski kraljevine naše Ugarski sabor poslanom poklisaru, predali nam i napervo stavili stanovite' někoje članke u različitih občinskih njihovih saborih od godine 1643. do godine 1681. deržanih, sa skupnom njihovom željom i v ćem, i s jednakim privoljenjem za občuvanje i mirnost istih stališah i redovah sastavljene, i veoma potrěbite, i njim samo služeće, s poniznom podložnostju moleći. da Mi svekolike one članke i svaka i posebne u njih zaderžana odobrimo itd. Po očitoj vlasti našoj kraljevskoj primamo, odobravamo, za dobre deržimo i potverdjujemo. Dano kroz ruke věrnog našeg dragog poštovanog Ivana Guba-

Digitized by Google

šocia, cerkve Nitranske biškupa u arki-vojvodskom našemu gradu Novom dana 17. Kolovoza měseca god. gošpodinove 1681. Leopoldo v. r.

Prenapisanu Diplomu je Leopoldo stališem Hervatske kraljevine podělio u vrěme sabora Šopronskoga, u kom velike bune podigoše slědbenici Lutera i Kalvina: ovi sad poslědnji put odstupiše, i k Tekeliu se pridružiše.

God. 1682. pouzdao se Tekeli sa svojimi pod štit cara Turskoga, i s pomoćju Turakah neizrečena zla po Ugarskoj načini; za badava Leopoldo Kapraru za mir steći u Carigrad šalje, pogodbe bo mira bi nemoguće primiti, izmedju kojih perva je bila, da car 1,000,000 dukatah za mir plati; druga da sva města, koja se iz ove strane Tise medju Ujvarom i Trenčinom nahode, Turkom predade, i još někoje druge, iz kojih je car očito vidio, da će njemu Turci boj iznenada zadati. God. 1683. Primio je Tekelia od Sultana u město krune jednu dragim kamenjem nakitjenu sablju, klobuk i stolicu po velikom veziru, s kojim savez načiniše pod slědećimi pogodbami. 1.) da Turski car predade Tekelii sva města gradove i posědovanja, koja je dobio u Ugarskoj poslědnjih 13 godinah. 2. Da se imadu zaměniti sužnji jedne i druge strane. 3.) Da Ugarska svake godine 40 hiljadah talirah Sultanu plati. 4.) da imadu vlast Ugarska gospoda poslě Tekelieve smerti za kralja iz medju svoga naroda po volji sabrati. 5.) da se dajo sloboština izpovědanju Lutera i Kalvina. 6.) da se protěraju svi Katolici, navlastito Svećenici iz njihovih gradovah, samostanah i cerkvah, a u město njih da se uvedu Luteranski i Kalvinski propovědnici. 7.) da zapovědnik Turski Tekelii proti caru Němačkomu na pomoć biti ima. Ove pogodbe načinjene su 25. Svibnja. Strašne pogodbe za sve kerstjanstvo! ali Bog nije dao, da se spune.

Leopoldo ova sva u naprědak saznavši, svom jakostju odluči se braniti, ali i od svih kerstjanskih kraljevah pomoć zamoli i zadobije. Zašto odmah digne svoje vojske 40,000 vojakah, Bavarski kralj 12,000; Saksonski toliko, ostali Němački knezovi još većma obećahu i poslaše. Najposlě kralj Poljački ju slěd pogodbe s Leopoldom načinjene pridruži 40,000 vojakah. Car vojsku svoju izruči Hercegu od Lotaringie, koji obsědne s vojskom Eršekujvar; nu potegne se s vojskom k Gjuru, dočim čuje, da obsědjenim Veliki vezir na pomoć ide. Čuvši pako car i Herzog od Lotringa, da Turci Beč obsěsti naměravaju, čitava vojska bi k Beču povučena, i u tabor na-

Digitized by Google

měštena. Za malo danah kasnie vidio se dim od upaljenih selah, kuda prolazaše veliki vezir Kara-Mustafa s vojskom od 300,000, i bez protivljenja 14. Serpnja Beč obsědne. Već prie uklonio se pogibeli Česar prošavši u Linac; u Beču pako ostavio je generala Starenberga sa 20,000 vojske, i njegovoj vernosti izruči grad. Sa dvěh stranah udaraše Turci na Beč, i puno vrěmena, tja do 12. Rujna bijahu ga ljuto: ali Starenberg sa svojimi vitezovi junački navaljenja odbija. U to doba kupiše se vojske kerstjanske. Nikola Bakač ban s Hervatskom vojskom kod Budinščine u taboru je stojao imajući deržavni sabor sa stališi, kojim Leopoldo slědeći list pisa: Izvišeni, veledični itd. Neoskvernjenu i nepreterganutu slavne kraljevine Hervatske věru i stališah oviuh za stvar kerstjansku braniti, i naši glasoviti pohvalili su predji, i mi sami u ovo navlastito gorko vrěme radostno spoznajemo. Njih nije ganulo kao něke druge, da se pogerdno zakletve učinjene zaborave, kad je strašni Turčin mir prekeršio, nije njih navuklo jedovito světovanje, da stanu u družtvo mnogih nevěrnih Magjarah, niti ih u ostanku pradědinske vernosti smutjuje sadanja silovitost Turakah; kervoločno u kraljevine i deržave naše nahrupljenje, ili istoga stolnoga Austrie grada Beča obsědjenje, i na sve strane učinjeno strašno razsutje. Radujemo se dakle u nami nad tako vernimi, zakletvu i dužnost naravsku tako obderžajućimi podložnici: u vami pako poradi vaše kroz svako doba i u čitavom kerstjanskom světu za uzpomenu pripovědane stalnosti. Niti nedvojimo, da će se s ovom i ostalom pomoćju, koju od vernih čekamo, preljutoga nepriatelja nevěra u vlastito svoje smutjenje na skoro odbiti, jer na vašu radost vam kazati izvoljujemo, da od svih stranah, tako od krajinah naših odvetnih, kako iz carstva rimskoga kupi se pomoć, s kojom se ufamo, da će naši pomnožani nepriatelja od zidovah Beča, koj previteško i sada nepriateljska napadjivajna odbija, da pače i sa svih Austrie i kraljevine naše Ugarske krajinah iztěrati. Jur stoje u Štajerskoj takodjer tri čitava šerega — dojti ćedu množtva arci-biškupa od Slangrada (Salcburga), vojsku će upravljati poznatom svojom věštinom vice-maršal naš knez Strasoldo, koj od nas za ravnanje varoša gradca jest odredjen. Vojničtvo pako naše skupa s mnogimi pomoćnici iz pod berdinah Štajerskih utaboriti se misli, da i vaša lasnie braniti, i opet za pripomoći obsědjenomu Beču sdružiti

Digitized by Google

se može. Sveudiljni dakle i izvèrstan dogovor medju vama, dvorjanici našimi gradačkimi i medju našim vojvodom Hèrcegom od Lotringie od potrèbe jest: da sa savèti, serdci i odlukami skupnimi za Austrianske, i kraljevine naše Hèrvatske krajine, koje jednim i jednakim nagnutjem otčinskim gerlimo, po običaju i vèrnosti predjih što najbolje viteški vojujete. Mi smo doista gradačkim našim vèčnikom oštro i otvoreno naručili, da na koliko bi krajine one trèbale pomoći, svim mogućim da su vam na pomoć, i pripomažu, kako se i od vaše strane mi ufamo; da ćete i vi opet vèrno njimi pomoći, i da ćete se vi š njimi s jednakom ljubavjom i vèrom, bratinski zavezani gledati. Na koja sasvim zaufani, carsku i kraljevsku našu milost vami što najveću potvèrdjujemo. Dano u Pasavi dana 26. Sèrpnja 1683. Leopoldo s. r.

Poslè tretji dan pisao je opet knjigu na iste stališe Hèrvatske u kojoj se kralj tuži, da sù nèkoji velikaši stupili na stranu Turčina, i da će biti proti njemu. Polag svega toga i što je grad Beč obsèdjen obećaje veliku brigu za Hèrvatsku, i šalje u Gradac kneza Strasolda maršala, da s banom vèrno obći. Hvali njihovu vèrnost, i nagovara na stalnu postojanost. Pisan je u Posavi dana 28 Sèrpnja 1683. Leopoldo s. r. Vidiš dragi štioče! Ilirsku stalnost i vèrnost, koju su cari i kralji spoznali, i na slavu naroda pismeno ostavili. Ova se sva nahode u pismospravu kraljevine Hèrvatske.

Poglavje LV.

Slèdc na dalje dogadjaji pod Leopoldom carom kraljem do god. 1705.

Vidilismo, kakov je bio stališ Hèrvatske, i da je ban sa svom Hèrvatskom vojskom u taboru stajao, pripravan za odbiti puntare Ugarske, ako bi u Hèrvatsku udarili, kako su hotèli; medjutim je Karamustafa veliki vezir Beč neprestance bijo: Turski je pako car sa svojim dvorom u Biogradu stojao, čekajući hoćeli se skoro Beč predati. Ovako se je do měseca Rujna vuklo, dok su se pomoćne vojske skupile. Knez Rudiger Starenberg silu je nepriateljah kroz to vrèmе junački odbijo. Ivan kralj Poljački, herceg

Digitized by Google

Bavarski, Ivan herceg Saksonski, knez Valdek: dva kneza od Badena, i mnogi vojvode i knezovi od Němačkoga carstva dojdoše pod Beč, držaše savět 12. Rujna, gdě su naredili jednokupno na nepriatelja udarit. Udare na Turčina i raztěraju ga 70.000 mertvih Turakah pade, tabor našim pripade, 30 topovah, 100 šatorah, 10,000 volovah, 5,000 devah, žita, kafe i ostalih stvarih neznade se ni broja. Uslěd ovoga predobitja dade Rimski papa kralju Poljskom naslov „branitelja verle". Kralj pako Španjolski generalu Starenbergu, za junačko njegovo obranenje Beča viteštvo zlatoga Runa (*Aurei Velleris*) podari.

U to je vrěme general Karlovački robio s ove strane Dunava, gradove i města, koja su se Turkom bila predala: ban je pako Dravu i Muru čuvao od Turakah, i Magjarah, koji su se s Turci bili združili, i zapalio je kod Mure grad Suboticu i varoš. Kerstjanska vojska pako udari na Turke, koji su se bili kod Šoprona utverdili, nje prioblada i protěra.

Dana 6. Listopada Poljski kralj udari na Turke, koji su se bili u Parkanju utverdili: nečekajući na Němačku vojsku: nu Turci mu se suprotstave, i pobiju do 2,000 poljakah: tako, da je isti kralj sa sinom svojim bio u pogibeli, i Bog znade što bi se bilo dogodilo, da ne dojde herceg Lotrinski s vojskom svojom na pomoć, on je kralja i vojsku njegovu oslobodio, ali su ipak Turci odèržali mejdan.

Dana 10. Listopada, udariše po drugi put na Turke kod Parkanja; ovdě 4,000 mertvih pade, a toliko se u Dunavi potopi. Turci u Parkanju zatvoriti moliše za milost; ali naši oborivši vrata, mnoge izsěku, a 800 uhvate: poslě varoš upale.

U isto vrěme Karlovčani i Pokupci grad i varoš Tudorovo zapale i porobe, 100 Turakah pobiju, 80 uhvate, i 1,000 volovah doprate.

Ban Hèrvatski s generalom Karlovačkim obsědne Bresnicu, koja njim se i predade. Zatim Bobovac, iz kojeg Turci obnoć uteku.

God. 1684. cesar navěsti sabor u Požun, na koj je sve puntare pozvao, i po kraljevskoj svojoj rěči svim oproštenje obećao, koji god na skup dojdu, i k njemu se povrate, što su mnogi velikaši i županie učinili, povrativši se i milost zadobivši.

Ove su godiňe Uskoci pograbili oružje, i u Turske krajine udarili, Vranu, Obrovac, Skradin, Duaru; i

Digitized by Google

druga města porobili, popalili i u strah natčrali. U to je vrčmę general Lezle s carskom vojskom i Hèrvatskimi graničari podsio Věroviticu. Maročki paša obsědjenim na pomoć dojde, koji je Osečke mostove čuvao sa 6,000 Turakah. Naši udare na Turke, nje razbiju i raztčraju. Ovom prilikom pade 1,200 Turakah. Naši zadobe sve bojne puške, šatore i hranu. Sutradan se predade Věrovitica sa 800 Turakah, koje su skoro sve naši izsčkli, da Turkom povernu čast u zajam. Morebit, da Lesle baš tako lasno nebi bio pobčdu obderžao, da mu se nisu Slavonci pridruzili, koji su mnogo pobčdi doprineli. Poslč se general Lesle postavi kod Barče, odkud su Hèrvati na Siget navaljivali i varoš upalili. Medjutim se ponudi Ivan Matijević od Věrovitice, koi je dobro turski znao, da će ići u grad i njega zapalit. Obuče se dakle u tursko odčlo, dojde u grad i tude zapali hambar. Nu u to vrčme dojde Saroč-paša sa druga dva, i obsčde Věroviticu, i po tom Lesla generala kod Drave u stisku postavi. Ban je poslao istina pomoć Leslu. Nu Turci medju beregi ove dočekaju, i s njimi se pobiju, i raztčraju je. Na to se skupe Slavonci, i da se već jedanput od Turakah oslobode, udare na Turke, koji su pomoć banovu raztčrali, nje pobiju, i bez traga raztčraju. Dok su se ovi s Turci naganjali, dohiti sam ban Leslu u pomoć. Turci kod Věrovitice čuvši dolazak bana, kom su se i Slavonci pridružili, uplašeni istu noć od obsčdjenja odustanu i uteknu ostavivši tabor i oružje. — Ban, čim su Turci utekli, poverne se natrag i dojduće god. 1685. uzput Belušťinu obsčdne i na juriš od Turakah otme. Nu morebit tako berzo nebi ju bio dobio, da se nije zgodilo slučajno, da se je Franjo Ilinić u grad uvukao, i s Begovimi dvorjanici dobro poznat u sobu unišao, begu noću glavu odsčkao, i na zidine od grada na kolac natako. Turci ovo vidivši sutradan, uplašeni uteknu. Odavle se krene, otme Kraljevu Veliku, Kostajnicu i Dubicu. Dok je ban ove gradove predobio, ode general Heberstein sa Senjskom i Karlovačkom krajinom u Liku i Kèrbavu, i tamo sve porobe i popale, bez da bi mu se smčli Turci gdč pokazati. U Slavonii je isto vrčme Lesle Osečke mostove popalio s varošem; nu grada nije ni hotio zbog manjkanja topovah obsčdati. Dojduće god. 1686. Janko Makar s pomoću naših pobije se kod Orahovice sa Funduk-pašom, mnoge Turke pobije još više uhvati. Sam paša jedva živ izmače.

God. 1687. ban ilirskih kraljevinah pobie se opet kod Kostajnice s Turci, i po dobitoj biiki Kostajnicu

Digitized by Google

zapali. U ovom je boju poginuo Ogulinski vojvoda Stěpan Vojnović. Odavle za Turci poteče, Jezersko i Stěnu popali, Turke na Časinskom polju pobije. Poslě opet pod Teržcem bitku zamětne, i bez traga je protěra. Ovo je ona srětna godina, gdi je Turkom smertni udarac podat, da naše deržave neposěduju. Dragutin od Lotringa i princip Bavarski povèrnu Turkom bitku na Muhačkom polju. Po bitki Turci pričnu hametice běžat, ter istu noć iz Oseka uteknu. Bavarski vodja u oči s. Mihaila Leopolda kralja barjak u grad Osečki unese. Grad Osečki nije bio tako kao sad sazidan. Ovaj su istom god. 1710 počeli graditi. Glavni je kamen kod zidanja postavio u ime kralja Ivan Josip baron Pekres general maršalskog dostojanstva. Doveršen je 1719. Nu god. 1762 istom je konačno u sadašnji stališ postavljen.

Ove su godine Turci iz Valpova, Vukovara, Zvonica, Slankamena, Karlovacah, Petrovaradina, Požege, Gradiške i drugih okolo ležećih manjih gradovah iztěrani. Da su iz Pakraca, Cernika, Čaklovca, Kamengrada, Trojeglave, Petrovgrada i drugih iztěrani, to se more hrabrosti i junačtvu Slavonacah pripisat, koji su se podigli bili, i na nje srezno udarili, i tako je sami iz svoje domovine izagnali.

U isto je vrěme otišao na zapověd cara Nikola Bakač ban s Hèrvatskom vojskom prěko Une u Bosnu, Kostajnicu i Dubicu popalio i Hofkirha poslao s jednom stranom vojske, da izvidi putove i druge pripréke, da tim lašnje more svu Bosnu osvojit, ako nebi velikih i teških nezgodah bilo. Nu buduć da su puti zatvoreni i zarašťjeni bili, bi prisiljen natrag se povratiti u zimne konake; to je isto i Dinevald došavši u Hèrvatsku učinio.

Ove je iste godine obćeni sabor na dan 18. Listopada u Požun pozvan, u kojem je Josip sin cara istom od 9 godinah za kralja od Ugarske, Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie odabran, i dana 9. Prosinca krunjen. Ovdi je od svih stališah odredjeno, da odsele nikoga, nego iz kèrvi cara Leopolda, i njegovih pèrvorednih odvětakah za kralje imati neće; nu ako bi njegovo pokolenje izumèrlo: pravo naslědničtva na najstarijega sina iz pokolenja kralja Spanjolskoga spadati će: Poslě kako je to ugovoreno, bi iz Povelje Andrie II. ona točka izpuštena, koja veli „sa običajnom slobodnom kralju suprotslovit“ buduć da je ona već mnogo nemira i nesloge u domovini uzrokovala. Što se tiče ilirskih kraljevinah, kralj je u ovom saboru potverdio municipalna prava i čast bansku.

Digitized by Google

God. 1688. carska vojska, koja je u Oseku u taboru stajala, osim Ugarskih i Hèrvatskih šeregah brojila je do 53,000 vojakah pod upravom vojvode Bavarskoga, jer se je Dragutin herceg od Lotringa bio razbolio. Ovaj se upravi od Oseka k Biogradu, kod Zemuna Savu predje, otme Smederovo, i dana 11. Kolovoza Biograd obsědne. Poslě velikoga i kervavoga boja pade mu u ruke 6 Rujna. Turci uplašeni sa svih stranah běžali su. Tako je generàl Veteràni osvojio Karanšebeš, Oršavu, Novigrad, i Turke s velikom štetom protěrao. Dok su se ovdě Turci proganjali, Ludovik Bavarski uze Hèrvatsku vojsku i sve Slavonce, koji su bili oružje pograbili, i š njimi dojde do Gradiške, nju otme na juriš, zatim predobije Jasenovac i prejde u Bosnu, i kod Trivanice se s Turci pobije. Kada se je najžestja bitka zametnula odcěpi se Marko, Slavonacah kapetan, od Ludovika, i Turkom dojde za ledja. Ludovik je izperva mislio, da je on Turkom preběgao, nu kada vidi, da Turci pričimlju běžat, opazi da ih je Marko sa svojimi iliri iza ledjah popao. Bitka bi poslě duljeg kervavog boja naša, 6,000 Turakah mertvih pade, a dvě hiljade uhvatiše sa velikim blagom, hranom i oružjem. Odavle se krene Ludovik jedinim, Marko kapitane drugim putem: pervi opusti Bajnuluku, drugi se s Turci pobije, i nje protěra, i s Ludovikom se kod Zvornika sastane, grad otmu i metnuvši posadu unutra niz Drinu odu i prejdu na ovaj kraj. Ovako je na sve strane Leopoldovo oružje s uspěhom Turke progonilo. Francezki kralj nenavidan Austrianskoj kući, da Turkom što polaštice učini, dojde s vojskom u němačku. Usled toga dakle morade princip Bavarski otiti kući da svoje krajine brani

Po protěranom posve iz Slavonie Turčinu iste ove god. 1688 deržan je ilirskih kraljevinah obći sabor, u kom je jednoglasno od stališah i redovah za verhovnoga župana u Věrovitičkoj županii odabran Franjo Ivanović podžupan Križevačke županie. Ovaj je polag sebi pověrenog naloga spomenute dvě županie vlasti Kraljevskoj i banskoj podvergao. (*Acta Congregationum Regni.* str. 472.) Iz ovog je stalno i věredostojno, da su slavonsko-ilirske županie spadale pod bansku vlast i s Hèrvatskom su bile skopčane, a ne s Ugarskom, kao što bi něki rad. Ugarski su stališi dobro to znali, i zato se nisu ništa u njihova prava měšali ni pačali, kano što to u sadašnje vrěme něki bez razloga i temelja rade i nasèrtju, želeći silom dokazati, da Slavonske županie nespa-

Digitized by Google

daju k Hèrvatskoj i pod bansku vlast; nego pod Ugarsku. Nu od ovih nižje obširnia.

Dočim se je u Slavonii sve u red postavljalo, Turski car posla god. 1689. svoga poslanika u Beč, da ugovori mir s cesarom. Nu poslè duljeg prebiranja i pogadjanja, poslanik se povrati u Carigrad, bez dabi što bio opraviti mogao. Na taj glas Sultan se najde uvrèdjen, da je car ponudjen mir zabacio, veliku vojsku skupi i izruči ju u Drinopolju velikom veziru, koi se s njom proti Novomgradu i Oršavi krene. Ova dva grada poslè dugoga i kervavog boja dobije i dalje vojnu nastavi. Nu s nejednakom je srèćom vodjena.

Ivan Drašković ban Hèrvatski na dan s. Petra s malom Hèrvatskom vojskom udari na 12,000 Turakah, koji su po Zrinjskom polju robili: pod zapovèdju pašinog šure Bas-ćehaje; bitka se velika zametne, nu Turci budu poslè malo bèžati prisiljeni. Mnogi padoše, a još više u Uni se utopi, da su njihova tèlesa vodu zajazila. Ovdi je medju ostalimi poginuo baša Bihaćki. Poveržen, a uhvatjen je Ćehaja, s drugimi mlogimi Turci. U isto vrème general Karlovački s Karlovačkom i Senjskom krajinom, robio je Turska sela i gradove po Lici i Kèrbavi. Medju ostalimi osvojio je poslè teškog boja Belaj grad, budući da je na velikom berdu i čversto sagradjen. Nu još ga više truda stade čvarsti grad osvojiti zbog izabrane i junačke posade. Iz pod ovoga grada bio je jedan grob: u kojem nèkojega svetca Tèlo ukupano leži: Turci kazu, da je njihovoga svetca, naši opet, daje našega. Ovaj je grob počeo bio odkapati nèkoji pop, ali Bože! u čas postade strašno nevrème, munje, gromovi, mećava, led, kiša, da su svi mislili da će nastati sudnji dan, i pop jedva živ kući dojde. Ovako je sva Lika i Kèrbava došla opet pod naše vladanje, Turci pako većom stranom dali su se pokèrstiti, koji nisu, hotèli izselit. U oči s. Mandalene obnoć udarili su Turci na Alagovu kulu i selo na Unskom Otočcu; i ubili su spavajućega našeg vojvodu, i druge izvan kule spavajuće, i sela jednu stranu popale: koji su u kuli bili, zdravi ostadoše: sam fratar Pilip, bojeći se, da se kula nezapali, skoči u Unu vodu, i ondè smert najde. Na dan s. Franje Turci Unu pregaze pod Dubicom kod mlina, i posèku desetak naših vojakah, i 50 uhvate, ali naši posèku još više Turakah, i uhvate jednoga, za kojega su Turci 20 naših davali.

Digitized by Google

God. 1690. Turci su s Tatari u velikom broju došli k Nišu, i ondě Štrasera generala našega vojskom pobili, odkud je veliko zlo, i strah u carskoj vojsci porodio se; sva su města u Vlaškoj izgubljena, a malo poslě i isti Biograd, u Slavonii pako Brod, Požega i Kraljeva velika Turčinu u ruke padoše, izza kako se je mnoga kerv Slavoncah prolila, koji su volili pasti dično, nego se opet gvozdenom Turskom jarmu podvèrći. Osim ovih gradovah padoše i svi drugi manji gradići u cěloj okolici ovih gradovah Turkom u ruke, koi prie nisu bili porušeni. Dok su se ova u Slavonii dogadjala, Karlovački je general s Karlovačkom i Senjskom vojskom podsio Bihać, i razbio Tursku vojsku, nu nadojduća mećava, i zlo vrěme prisili ga, da je morao grad ostaviti. U ovo su se vrěme mlogi Sèrblji u Slavoniu preselili pod Arseniom Černovićem patriarkom, koi nisu već mogli podnašati okrutničtva Turskih ugnjetenjah. Ovi su naselci poslě vojujuć za kuću Austriansku mnogo njezinoj slavi doprineli. Uslěd hrabrih i dičnih zaslugah dobili su i povelje, koje se dan danas u Karlovcih nahode. Tako im je Leopoldo slědeću povelju podario.

Mi Leopoldo po Božjoj nagnutoj miloserdnosti izabrani Rimski car uvěk umnožan, Němačke, Ugarske, Ceske, Dalmacie, Hèrvatske, Slavonie, Bosne, Serbie, Bugarske itd. kralj: arki-vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie, Brabantie, Štajerske, Krajnske, Gorotanske, Lucenburga, gornje i dolnje Šlezie, Wittenberga i Teške, princip Švevie; markion svetoga Rimskoga carstva, Burgundie, Moravske, gornje i dolnje Lužice, knez Habsburga, Tirolske, Fereta, Kiburga i Koruške, landgraf Alsatie gospodin markie Slavonske, brodišta Naona i Salinarah poštovanomu, pobožnomu, nami dragomu Arsenii Černoviću istočne cerkve, zakona Gerčkoga Racah arci-biškupu, biškupom, i svim ostalim svieštenikom i světovnim stališem, kapetanom, vice-kapetanom, i svoj skupštini istoga zakona Gerčkoga i naroda Rackoga, po Gerčkoj Bugarskoj, Sèrbskoj, Hercegovini, Dalmacii, Podgorskoj, Jenopoljskoj i ostalih bližnjih městih, i svim kolikim drugim ovu knjigu stijućim, videćim i čujućim miloštu našu carsku i kraljevsku, i svako dobro.

Ne samo iz poslanog nam lista u imenu sviuh vas po poslaniku k nami biškupu Jenopolitanskom Isaii Djakoviću, nego takodjer iz ustmenoga njegovoga razlaganja ubavěšteni premiloserdno razuměli smo poniznu zahvalnost vašu, što vas od proždirajućeg Turakah sužajn-

Digitized by Google

stva otete, u pervašnju povratili smo slobodnost, zavezu věkovitu, s kojom nami poradi tolikoga dobročinstva učinjenoga zavezane vas i poslědke vaše izpovědate s dužnostjom zaisto vašom, s našom pako time većom zadovoljštinom, jer ste spoznali pravu našu miloštju i miloserdnost našu kanoti gospodina i kralja vašega pravorednoga predalíste se u naš naručaj pod sěnom obrambe naše, da živiti i umrěti hoćete, s hvale vrědnom serdca i jakostjom očitujete. Na koje nami sa svim primito svědočanstvo i predanje vaše gledeć, vas svekolike i posebne pod obrambu našu carsko kraljevsku premiloserdno primamo, da se viteško odlučenje u serdcih vaših utemelji i sinom se pripověda, nauvěke, i u svih dogodjajih, po dokazu istih stvarih većma i većma utverdi se. Oružje dakle protiva najzlotvornjemu kerstjanskoga imena nepriatelju i progonitelju vašemu pod vladanjem našim i naših bojnih vojvodah ravnanijem, imadete pograbiti, i osvetiti krive nevolje, i tegobe vama najnepravie i najkervoločnije dosada učinjene, na što otčinsko vas nagovaramo. Opet da slobodnost i slast carstva i gospodovanja našega u istomu počatku poćutite, na molbe vaše po Bogoljubnosti nama prirodjenoj prignuti miloserdno odredili smo, da po istočne cerkve Gerčkoga zakona Racah običaju, i u smislu starinskoga dnevnika slobodno živite, i kako dosada, tako i odsele od nijednih duhovnih ili světovnih stališah u ničem spačke nećete imati, i da slobodno će vam biti medju vama, iz vlastite vaše kervi i iz naroda i jezika Rackoga načiniti arcibiskupa, kojega jednověrno štališi duhovni i svetovni iz medju sebe izaberu, i onaj aci-biškup slobodnu da imade vlast upravljati sa svimi istočnimi Gerčkoga zakona cerkvami, biškupe posvečivati, duhovnike u samostanih razredjivati, cerkve gdi su potrěbne, vlastitom mogućnostju podignuti: u varoših, i na selih Racke svěštenike podložiti sebi: s rečjom, kuko su do sada Gerčkoga zakona cerkvam, istoga izpovědanja skupštini predpostavljeni bili, tako, i odsele neka budu i po svoj osebnoj povlasti cerkovnoj, s jakostju pověljah od predšastnikah naših blaženih nekdašnjih Ugarskih kraljevah vama podarenih, po svoj Gerčkoj, Rackoj, Bugarskoj, Dalmatinskoj, Bosanskoj, Jenopolskoj, Hercegovini, Ugarskoj i Hervatskoj, gdě za sada stanuju, i nakoliko i dokle nam svikoliki i posebni věrni i prignuti budu, da vlast upravljati imadu. Duhovnim stališem nadalje, kanoti arcibiškupu i biškupom, kalugjerom i svake versti svešte-

Digitized by Google

nikom zakona Gèrčkoga u samostanih i cerkvah neka ostane posebna vlast upravljati tako, da nitko u spomenutih samostanih i cerkvah, i stajalištih vaših silu učiniti nesmě, već da imate i zaderžite u desetinah, daćah i konakih, starinsku slobodu. Zatim nad duhovnim stališem nitko od svetovnih osim nas, neće povlast imati ili moć koga zaperti ili pedepsati, osim jedini arcibiškup, koi će takove sebi podložne sveštenike, koji bi pedepsu kakovu zaslužili, po pravu cerkvenom ili po kanonih pedepsati. Podarujemo takodjer i potverdjujemo Gerčkoga zakona cerkve, samostane, i na njih spadajuća, kako takodjer na arcibiškupa, i na biškupe spadajuća imanja, kakva godar su ona, da po nadarenju predšastnikah naših ona poseduju; koja vam je pako cerkve kerstjanskoga imena nepriatelj Turčin oteo, ona takodjer, kada se natrag zadobe, u vaše ruke izručiti zapovědit ćemo; arcibiškupu najposlě, ili biškupom vasim, kada bude potrěba iztraživala, da samostane i cerkve u varoših i selih pohadjaju, ili takodjer župnike i skupštinu naučaju, od nikoga, ili Duhovnoga ili svetovnoga neprilika kakva da se učini, nećemo tèrpiti. Koje preblagodarno i premiloserdno naše dozvoljenje, da krěpostno zaslužite, zatim věru i prignutje vaše neoskvernjeno sveudilj da zaderžite, tako da od nikakovih nahudnih vrěmenah zaterti se nemore. Nami tverdno obetjujemo. U ostalom svim kolikim vam i svakom na pose milost našu cesarsko-kraljevsku premiloserdno potverdjujemo. Dano u gradu našem Beču dana 21. Kolovoza god. 1690. kraljevanja našega Rimskoga 33., Ugarskoga 36. Ceskoga 34. Leopold m. p. *(Kerčelić pag. 436)*. Ovo je perva povelja, koja se kao temelj smatrati more, po kojem bratja naši Raci, ili kako je něki, iz lakerdie običaju zvati, Hrištjani u kraljevinah Slavonii, Hèrvatskoj i Ugarskoj, jesu utverdjeni; kazo sam bratja naša gledom na narod, jer smo zaisto jednoga naroda, jednoga pokolenja s t a r o i l i r s k o g a, premda se ovog imena někoi maloznanci stide, ali smo i jedne kraljevine i zakona bili prie, dok se istočna cerkva nije od zapadne oddružila. Od ono doba počelo je sve zlo: nemir, nesloga, progonstvo medju bratjom i sinovi ovoga velikoga naroda dok su se najposlě Iliri k zapadnoj cerkvi prignuti, od bratje ilirah k istočnoj cerkvi prignutih oddružili. Na ovaj su način ona dva carstva istočno i zapadno oslabila, da su do skora pasti morala, a i kako ne, kada su se nesamo medju se, nego i kod kuće klala i progo-

Digitized by Google

nla bratja jedne majke staroilirske, jednoga bogatog jezika, jedne kervi i roda. Ta šta nam je već do toga stalo, da li se naš brat s lěva na desno, ili s desna na lěvo kersti, čemu da ga progonimo, psujemo i ružimo, a zašto da nas on prezire i beži?? Věk je bratjo Serboiliri devetnaesti, věk prosvete i izobraženosti, věk sloge i ljubavi. Vrěme je da se upoznamo, tko smo i što smo. Vrěme je, da napervo u izobraženosti i ljubavi stupamo, nu to ako želimo k žudjenom uspěhu dovesti, moramo ruku u ruku kao bratja jedne slavoilirske majke slavjanske zagerljeni hrabrim postojanim i junačkim korakom ići. Što pako Leopoldo car spominja u svojoj povelji, da im sva potverdjiva, koja su im njegovi pridšastnici podarili; moramo misliti, da odkada su Turci Traciu, Serbiu i druge krajine otimati počeli, od ono su se doba iz onih stranah mlogi istoga Gerčkoga naroda počeli u naše krajine seliti: znademo takodjer, da je Jure despot od Rascie zaměnio Biograd za mloga města i gradove u Ugarskoj i Slavonii pod Albertom II. carom i kraljem, koja Albert *(Decretu 6. Art. 35.)* potverdjuje; despot je bio primit u broj velikašah Ugarskih, ali ostali Gerčkoga zakona, još do Leopolda nikakve za narod povelje nisu imali. Leopoldovu pako povelju potverdio je poslě Josip I. sin njegov dana 7. Kolovoza 1706. u Beču i Karlo VI. brat Josipov, u Beču dana 2. Kolovoza god. 1713.

God. 1691. krene se princip Badenski sa svom vojskom iz Budima, dojde na Oběk k Petrovaradinu, i kod Slankamena tabor načini, veliki se pako vezir Kuperlia kod Zemuna bio obšanco. Princip Badenski videći, da bi pogibelno bilo na Turke udariti, vojsku svoju digne na izliku, da će se natrag vratiti, a to zato uradi, da Turke iz šancah izmami; što se je i dogodilo. Veliki vezir misleći, da su se naši uplašili, i da běže, sa svom silom na naših udari, koji ga junački pozdraviše. Bitka se oštra zametne. Turci su se hrabro deržali, i nisu hotěli popuštati, dok Ilirski i Ugarski šerezi u srědinu Turskih mložtvah nisu udarili i Turke prosěkli: za toga Němački šerezi Turke obidju, i ovako ih od svih stranah strašno pobiju. U ovom je boju izginulo Turakah, kako Praj piše 30,000, kako *Du Frcsne* 50,000, i sam veliki vezir. Od naše strane poginuo je Kolonić i Adam Šubić knezovi, general Starenberg. Naši su dobili 145. velikih pušakah, sav taborski trošak; cimere vezirove, i dva repa konjska. Ostali su Turci na onu stranu Save pouticali. Ludovik princip Badenski ode zatim s vojskom pram velikom Varadinu.

Digitized by Google

Vojvodu pako Kroja sa stranom vojske kod Save u Slavonii ostavi, kom su se mnogi Iliri pridružili, i tako mu lasno za rukom pojde opet u kratko od Turakah oteti Brod, Gradišku, Požegu, Kraljevu-Veliku, i druge u okolici onoj manje gradiće. Sami su Slavonci ovom prilikom veći broj gradovah porušili, da se nema gdi Turčin zaderžavat, ako bi opet prešao. Nu poslě ga više nie bilo. A ako bog da, baš tako lahko i neće doći s ovom naměrom, s kojom su onda dolazili.

God. 1693. je Nikola Bakač ban ilirskih kraljevinah umro. Na město njegovo postavljen je knez Adam Batjani. Ove je godine general pervi vojske carske Kroj postao; jer je princip Badenski u Nemačku odazvan, gdi je car s Francuzi boj takodjer imao. General je Kroj dana 23. Sèrpnja Biograd obsio, ali kada je začuo, da vezir sa 70,000 ide na pomoć, odveo je vojsku brez svakoga kvara, i kod Karlovca u tabor metnuo. Piše *Du Fresne*, da je Batjani ban Bruntsen osvojio, i sav okoliš porobio. Gdi je to město ja neznam.

God. 1694. General je Kaprara medjutim carsku vojsku ravno, i kod velikog Varadina se obšančao. Veliki vezir s vojskom Turskom dojde, i okolo se vojske carske obšanca. Nu vojska mu poče bolovati, zato bi prisiljen vezir vojsku svoju dignuti i u Biograd odvesti. Dok su se ovdě s Turci naganjali, u isto vrěme županiah Věrovitičke i Požežke podžupan Ivan Dolovac, pred stališi kraljevine Hèrvatske jest zakletvu položio (*Acta Congregationum pag. 75*). Od ovuda vidimo, da je Hèrvatska kraljevina svoje pravo u ove županie imala, što učiniti nikako nebi bila směla, niti bi to stališi i redovi Ugarske kraljevine dopustili bili, da nisu znali, da to na njihovu vlast nespada, nego na bansku. Odkud se takodjer nedoslědnost onih vidi, koi bi svom silom radi dokazat, da Slavonske županie pod Ugarsku spadaju. Ali badava mlate praznu slamu. Slavonia je od početka tako rekuć uzmožnog staro ilirskog kraljestva s današnjom Hèrvatskom najužje skopčana bila, i ostati će, nepazeći mnogo na roptanja nepriateljah naše Slavo-Ilirske narodnosti, kojim je vodja mnogo pisajući a čisto malo, ili ništa kazajući *Fejer* sa svojim i mnogo skupa malo-poznatim dělom. „*Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hung. nexus & Relationes 1839*“

God. 1695. Mustafa je postao Sultan Turski. August princip Saksonie doveo je na pomoć šerege u carsku vojsku, i verhovni je vodja nad svom vojskom po-

Digitized by Google

stao. Veteran general u Erdelju je s malom vojskom protiva caru Mustafi kod Lugoša sela bio pobijen, ali i Turakah više od 5,000 mertvih ostade na bojištu. Dojduće je godine 1696 slavni Batjani naših kraljevinah sa svojom vojskom Hèrvatskom osvojio Vranogoru, Tudorovo i veliku Kladušu. Ovom je prilikom mloge Turke na zakon kerstjanski obratio. Poslao je zatim Sima Forgača s jednom stranom vojske u Bosnu, koi je mlogo Turakah pobio, i mloga mesta porobio i popalio.

Poglavje LVI.

Slède ostali dogadjaji u Hèrvatskoj pod Leopoldóm Carom i kratjem do god. 1705.

God. 1697. princip Eugenio je pervi vojvoda nad carskom vojskom postao, i vojsku verlo malu našeo. Medjutim su ove iste godine dana 1. Lipnja Batjani ban i herceg Auersperg Bihać podsèli, nu jer su se Turci verlo junački branili, zato je obsèdjenje bilo dignuto, a vojska se je k Eugeniu principu pridružila. U to je vrème Mustafa car Turski 70,000 vojske k Biogradu doveo, ali nitko još njegovu naměru nije znao, što će poduzet, i kuda će se krenut, zato su naši na sve strane paziti morali. Nu malo zatim pojde našim za rukom jednoga pašu uhvatiti, od koga je princip Eugenio razumio, da Sultan Turski s vojskom s one strane Tise kod obale u taboru stoji, i na ovu stranu konjanike robit šilje. Ovo je 11. Rujna čuo, i taki vojsku podigne, i protiva Turkom pohiti. Vojsku svoju bèrzo razredi, i ljuto udari na Turke, koji biahu s ove strane Tise. Sultan šalje vojsku svojim na pomoć, ali kad su naši Turke poterali, jedni se s jedne strane, drugi s druge na mostu sterpaju. Medjutim Eugenio neprestano most dade iz topovah biti, koj nèšto oštetjen, nèšto od mnogog terha, najposlè se skupa sa svojim terhom u proždirajuće slapove duboke Tise sruši i utopi. Na ovaj su način svi Turci na ovoj strani bivši ili potopili ili od naših ubijeni: dvè ure je boj tèrpio, i istom ih mrak rastavi. Sultan noću s nèkoliko hiljada u Temišvar uteče. A u logoru ostade Tekelia, koi poslè kad je Sultan izmakao, pokupi dragocène stvari u Sultanovom šato-

Digitized by Google

ru i izmakne srětno. Eugenio nije dao ništa plěnjati do sutra dan zbog Turakah, koji su bili utekli, da se nebi morebit povratili. Ova je zapověd veoma prijazna Tekelii bila, jer inače nebi bio mogao s Turskim blagom danom uteć. Nu sutra dan je istom Eugenio spazio, koliko je slavnu bitku dobio, jer na mejdanu ostade mertvih Turakah osim onih, koji su se u Tisi potopili 20,000, medju njimi veliki vezir, i 27 pašah. Uhvatjeno je 10,000, sav je tabor sa svom spremom, šator Sultana sa svim blagom i carskim pečatom, 100 velikih topovah sedam repovah konjskih, barjakah većih 60, konjah 5,000 devah 6,000, volovah i bivolah 12,000. Ova je bitka tako Turke u strah natčrala, da su se od to doba imena Eugen bojali, i svu volju k vojni izgubili.

Ove je godine u Vukovarskoj ili Srěmskoj županii bio predpostavljen za velikoga župana Ivan Drašković (*Acta Congr. pag. 246.*). Buduć pako da veliki župani Ivan Drašković Srěmske i David Ivanović Požežke i Věrovitičke županiah sve u red žudjeni još nisu polag kraljevskoga zahtěvanja mogli postaviti, zato je Zemljak, koi je ove županie od strane cara upravljao (jer su za ono vrěme na komoru spadale) caru tužbu dao zbog nčkojih neredah i usiljenjah od strane carske vojske učinjenih. Leopoldo uslěd ove tužbe slědeću povelju na stališe i redove Slavonske kraljevine posla: „Leopoldo itd. Viteški, věrni naš zemljak, imanjah naših komorskih, u kraljevini Slavonskoj ležećih nastojnik, ponizno je predložio našemu Veličanstvu: kako kroz sva ova prošasta vrěmena i godine častnici naši vojnički i komisari bojni po samoj svojoj vlasti, u već spomenutom našem po različitih bojevih nezgodom pritisnutomu i razsutomu kraljestvu konake za sebe po svojoj volji graditi, daće sami po sebi nametati, i po izterajućih svojih vojacih po sve skoro vrěme amo tamo terkajućih po želji svojoj (niti velikoga niti maloga župana, ili bar velikog ili maloga sudca, dapače niti malog kojeg pověrovanog župnog čověka za svědočanstvo zovu) onakove porcie iztraživati, sa svakojakimi nadalje kraljevskimi daćami, pokloni, miti i tegobami siromašni puk mučeć, na sirotinju i strašno razsutje, s očitim iste domovine pustošenjem terati počeli su na toliko, da kroz četiri godine, više od 2,000 dušah kerstjanskih poradi ovakovih pritiskanjah i otimanjah, ostavivši kuće svoje, u različite krajine i děržave odseliti morali su. Ova pako sva odtuda dolaze, jer se nikakovi u děržavnih stvarih i poslovih u spomenu-

Digitized by Google

tom kraljestvu našem Slavonie, osobito pako u županijah Požežkoj, Věrovitičkoj i Vukovarskoj, red neobderžaje, niti se uredno za opraviti političke, civilske i občinske poslove po onih, na koje to spada, razredjenja izdaju. Buduć pako da bi na korist službe naše i dobra občinskoga, i občuvanje domovine ove spadalo, da se žudjeni po naměri drugih dobro uredjenih županiah u svih napervostavljenih red obderži, i u odkazanju i iztraživanju vojačkih porciah, službenici županski s nazočnostju potrěbuju. Zatim naposlědku gore spomenuti vojački siloviti čini (kako će već u ovom slučaju bojni savět našega dvora, potrěbite načiniti uredbe), da se ukinu i zabrane. Poradi toga vašim i věrnostjam, na kojih takodjer dužnost spada, občinske ovakove obavljati poslove i poměšanim stvarmi red prepisati. premilostivno po ovom listu zajedno i oštro nalažemo i zapovědamo, da kada primite ovaj list, od prošastnih doista prekorednih dělah i prekeršenjih podpuno izvidjenje načinite, i nam zatim za poprimiti takovu protimbu obznati učinite. U ostalom pako kada oštro opomenute verhu obsluživanja službih njihovih, da velikim spomenutih županiah županom onaj red, i urednost što najprie načinite, da u svem na poslě, ne po vojacih i komisarih, nego po spomenutih velikih i vice-županih, i ostalih županie služa benicih onakove političke, civilske i občinske službe i poslove pravoredno obavljuju, da se običajna županiah spravišta i stolovi takodjer sudbeni za pravicu dužno poděliti, i za pokarati zločestih pregrěške, gušće puta obslužuju ili u običajnih takodjer občinskih vaših saborih, uzroci i pravde ovoga kraljestva našega Slavonie, promatraju se, protresavaju, i polag pravice zahtěvanja odsude i doverše. Najposlě neka se pravom istoga puka na izgled i način uredne kraljevine naše Hèrvatske, na svaki bolji način, providi. U kojem slučaju, da će milostivnu ovu volju našu věrnosti vaše podpuno izveršiti, nedvoumimo, tako istim sa miloštom i milosèrdnostju našom itd. Dano u gradu Eberšdorfu 28. Rujna 1697. Leopoldo m. p. Jovan, Jure Hoffman, Ivan Domanicki.

Iz ove se kraljevske povelje vidi, da je Leopoldo kralj sam spoznao i dobro znao, da su Slavonske kraljevine županie s Hèrvatskom združene bile, zato SS. i RR. i nagovara, da na način Hèrvatskih županiah i svoje urede, što dosta nebi bio učinio, da su ikad Slavonske županie na Ugarsku spadale.

Digitized by Google

God. 1698. Stališi kraljevine Hèrvatske, kada su prenapisani kraljevski reškript primili, sabor su u Varaždinu dana 1. Veljače deržali, u kojem su velike župane Davida Ivanovića Valpovačke županie i Ivana Draškovića Věrovitičke i Požežke županie opomenuli. Nu buduć da su se veliki spomenuti župani izgovorili, da nemaju kućah, gdě bi stanovali, i još drugih uzrokah napervo stavljajuć: zato su slavni stališi odredili, da se banski naměstnik u one krajine pošalje i medju Slavonci neprestano prebiva, tamo red žudjeni uvede, i da polag kraljevskoga nalog uslěd municipalnih pravah kraljevinu upravljati nastoji. Uslěd ovog odredjenja dakle izabraše stališi i redovi Petra Gotala, da se tamo prenese sa slědećim prepisom, poleg koga se vladati imade u upravljanju: 1.) Buduć da su ove na novo predobljene strane po kraljevskom veličanstvu gospodi stališem kraljevinah ovih, kano od starinah na Slavoniu spadajuće priklopljene i podložene, zato njihova města i obraz stališa političkoga u red se moraju postaviti, da se tada nègda s vrěmenom na način drugih županiah, ovih kraljevinah obderžati, obstojati i upravljati mogu. Nu buduć da naš gospodin knez ban zbog sebi pověrenih kraljevinah ovih i kraljevskoga veličanstva poslovah u spomenutih županiah se baviti nemore, niti će se tako skoro moći, da bi sam red i pravo i potrěbno upravljanje uveo, a gospoda pako veliki župani iz pomanjkanja kućah, do sada oudě zaderžavati se nisu mogli, a i malo je ufanja, da će tamo stanovati, da indi po njihovoj nenazočnosti gospoda stališi u pravih, koja imadu i koja su od kraljevskoga veličanstva opet spoznata i potverdjena, nebi kvara trpili, i da se za falingu nebi pripisalo, što do sada podpunie dokončati nisu mogli gospoda odabrana, kako da se po naměstniku banske službe onim stranam i njihovim stanovnikom (u ostalom, da cěla velikih županah prava i predvlastitosti obstoje)* providi i pripomogne. I zato po najprie. 2.) Na službu istoga gospodina naměstnika kanoti temelj spadati će, da na svaki način provide, neka stanovnikom onih stranah njihovi veliki župani, ili pod-župani kroje pravicu; zatim neka jih što više putah pritěra na deržanje sudbenih stolovah a osobito kada potrěba bude zahtěvala, da se putem pravice izverše, koja se izveršiti moraju. Ako li pako gospoda knezovi, ili radi nenazočnosti svoje, ili radi drugoga dogadjaja bi propuštali, tako će on sam po gospod. pod-županu i sudcih stole sudbene deržati

Digitized by Google

i uzderžanje pravicah providěti; zapověditi će, da se zločinci pokaraju, i vrědnom pedepsom pedepsaju 3.) Neka se svakako tersi, da bude kod svakoga suda varmedjskoga, nepazeć na to, jeli ondě verhovni župan ili nije; a to zato, da im u svakom světovanju na pomoć bude, buduć da sami neimaju ljudih u deržavnom zakonu věštih. 4.) Tersiti će se gospodin naměstnik, da se prava spasonosna věra, i njezin zakon u onih stranah umloža i poveća. Veliku će brigu nositi i nastojati, da se u starih župah misnici světovni i redovni biskupie Zagrebačke naměste i predpostave. Presvětloga Zagrebačkog biškupa pomoć i polahčicu, kako i od krajinah takodjer presvětloga gospodina generala moliti ima, kada potrěbno bude, za braniti i čuvati sa svom mogučnostju, jer su strane one kraljevinam ovim priklopljene, i od starinah se je uvěk ondě pravověrni zakon sam nahodio, da nebi dakle drugoga navlastito nevěrnoga zakona ljudi unišli, i ako bi se nahodili, ili uniti hotěli, da taki gospodi stališem obznani, da oni brez otezanja svoje presveto veličanstvo zverhu toga za pomoć moliti mogu. 5.) Buduć da su one strane uslěd konakah mnogo kvara i nepravde terpile, kako je to kraljevsko veličanstvo milostivno izjaviti u svojih nalozih na gospodu stališe danih izvolilo, želeć da se ova više dogadjala nebi, česa radi će u Oseku sudbeno věće postaviti, ili je već postavio, zato će biti gospodina naměstnika banskoga ona takodjer služba i dužnost, da takove po gospodi podžupani ili sudci, ako budu prikladni u vrěme zimine svaki měsec po načinu izvidjenja zapovědi popisati, i za dobiti za krivo obteretjene i kvar terpeće dostojnu zadovoljnost, sa znanjem sudbenoga stolaupo rukah onoga, koji će bit u ime stališah kraljevine istomu sudu pridružen, ili ako njega nebi bilo, sam će po sebi napervo staviti. i pisat će na poklisara oviuh kraljevinah kod dvora za vrěme postavljenog, da priskerbi zadovoljštinu. 6.) U vrěme tabora i bojne službe kraljevskom veličanstvu, ako gospoda veliki župani, ili koji god od njih nebi bio nazočan, on će sam županiam s punom vlastju, i u ime banskoga dostojanstva predpostavljen biti, i podignutje vojske po zapovědi gospodina bana, u nagloj pako potrěboći sam će podignutje vojske izjaviti, bez da bi odgovoran bio. 7.) Naměstnik će, neprestano tamo stanovati, uslěd toga od visokog poslaničtva neka moli: da mu se někoja imanja u najam dadu, što ćemo ako bude potrěbno kod kra-

Digitized by Google

ljevskoga veličanstva s molbom podpomoči. Niti u zimno vrěme, kada vojna u zimskih konacih bude ležala, nikuda bez dozvoljenja kneza bana, ili u njegovoj nepribitnosti gospode deputatah otiti nesmije. U lětu pako, osim ako bi taborske službe smetale, svaki tretji měsec u ova takodjer imanja dojti moći će i ovdě se zaderžavati: ali tako razuměvajuć, da to gospodinu knezu banu, ako u kraljevini bude, drugačie pako njegovom nastojniku objaviti nepropusti, najposlě da taborsku službu, njemu izručitu, nezapušta. 8) U pravdopravnih pravice i policie poslovih iz županiah, kada otide veliki župan, imati će vlast gospodin naměstnik *(locumtenens)* tužbe i tegobe stanovnikah posluhnuti, i za presudu i zadovoljnost na župane poslati. Ako bi pako na hasnu svoju gledali podžupani, tako će onda on sam presudu izreći, i na izveršenje natěrati moći, ali čitavo i ovdě u ostalom dostojanstvo velikih županah ostati mora. 9.) Plaća će se gospodina naměstnika do srětniih vrěmenah, kada se bude mogla povekšat, sastojat iz 400 fl. renskih. Pèrve će godine onu plaću iz pěneznicah stališah, a poslě iz pěneznice onih stranah stanovnikah i stališah županiah pridruženih dobivati.

Od ovuda vidiš moj domorodni štioče, da 1.) stahši i redovi kraljevine Hèrvatske ili Slavonie, što je sve jedno — kako su ove županie od nepriatelja otete, spoznali su je kanoti prave svoje, i na kraljevinu njihovu spadajuće, s koimi su upravljati počeli. 2.) da je isti Leopoldo car i kralj kanoti na kraljevinu Hèrvatsku spadajuće, spoznao, i stališem kraljevine Hèrvatske izručio; 3.) da su taki dani onim stranam veliki župani, i to iz stališah Hèrvatske kraljevine. 4.) Za uzderžati u istih krajinah bansku vlast i pravo, da je bio u one strane odredjen banski naměstnik Petar Gotal. 5.) Da su osim uredne vojske bile takodjer i županie u vrěme boja dužne oružje pograbiti, kojim je naměstnik Banski bio predpostavljen; poslě su ove županie i iste regimente bile razděljene i utverdjene. *(Act. Cong. pag. 268)*. Godine iste u priliki onoj, kada je princip Livio Odeskalko u vojvodstvo srěmsko, i u službu velikoga i věkovitoga kneza i župana istoga vojvodstva bio uveden i hotio je Srěmsku županiu od kraljevine Hèrvatske odružiti: nu suproti tomu se je podigao u ime svih stališah i redovah Hèrvatske i Slavonske kraljevine Cernković kanonik Zagrebački i prepušt Požežki *(Actor Nr. 4.)* gdě se ono spominja, da isti princip na sabor kraljevine po banu po-

Digitized by Google

zvan, dojti nije hotio. God. ove iste došli su kraljevski komisari, kojim su pokloni zahvalnosti od kraljevine naredjeni, tako knezu Karaffi jeden lěpi, osedlan konj, drugim pako po 50, někojimi po 100 dukatah *(pag. 277)*, konj je ovaj koštao 400 fl. *(Act. pag. 279)*. Iste godine počeo je mir medju cesarom i turskim carom, koj je god. 1699. dana 26. Sěčna utverdjen u doljnem Karlovcu na 25 godinah. Ovaj se je mir takodjer na Poljake, Russe i Mletčane pretezao.

God. 1701. Sabor je u Varaždinu ilirskih kraljevinah deržan, u kojem se je najviše o tom radilo, da nebi dostojanstvu bana štogod pomanjkalo, ako bi gospoda Hèrvatska pravde svoje na palatina prineła.

G. 1702. Boj je medju carom Leopoldom i Ludovikom XIV. kraljem Franceskim opet započet, zato su stališi Ilirskih kraljevinah sabor u Varaždinu deržali, i u njem 1,200 pěšakah caru na pomoć odredili.

Budući da je prošaste godine velika pravda bila poradi stranah zadobljenih, kako zbog dolnjih krajinah Slavonie, tako i poradi stranah kod Kupe i Une zadobljenih, jer su isti Štajerci zadobljene strane kod Kupe, hotěli k sebi priklopiti, zato što su Hèrvatom u pomoć bili proti Turkom i mloge troškove učinili. Za pripréčiti dakle sve dalješnje pravde, Leopoldo car i kralj stališem Hèrvatske kraljevine slědeću odluku podari god. 1703.

„Leopoldo po Božjoj miloserdnosti odabrani Rimski car uvěk uzmnožan itd. Poštovani, odičeni, izvišeni, vitežki i plemeniti, věrni nam i ljubljeni. Carske i kraljevske dužnosti naše veličanstvo onu sebi najstarie uvěk imati je hotělo brigu, da kako god u svih posvuda nam po Božjoj milosti podložnih kraljevinah i deržavah tako i u onih po najprije svu nastojnost prikazati bi se tersili, kojih su hrabrie prama nami i našoj presvětloj kući zasluge, čversta věra, stalnia prignutost, ne samo u vrěme mira, nego i u najopasniih ratovih, koja se svuda dobra poznade. Kada su indi toliko krěposti i zasluge vaše na spoznanje čitavoga skoro kerstjanskoga světa prama nam i uzveličenoj kući našoj došle, i ono su od věkovah věrnostim vašim vlastita slava i preporuka; je na službu i priverženost našu niste uzkratili domovinu, posědovanja, děcu, kerv, život i druga dragocěna, osobito pako u poslědnjih Turskih bojevih, gibanjih i puntarstvih za razširiti naše oružje i sréću i istu vašega imena slavu u pomoć dati: nepazeć, da bi mlogo i mlogoputa najstražnje rasutje, ili podneti ili se uzbojati morali; sva ste

Digitized by Google

opet i nesetna i vas istih u svaku pogibel voléli postaviti; nego se od pradědovah i vami prirodjene krěposti, věre i stalne podložnosti nam i uzveličene kuće Naše odverći.

Poradi šta, da očevidnu nam i célomu dvoru našem krěpost i věru vaših věrnostih (koje ufanje, buduća takodjer vrěmena nami nedvoumljivo obećavaju) po osebujnom onom, i otčinskom, koje pram věrnostim vašim nosimo nagnutju, i vam u svih dogadjaih sa svim nastojati tèrsenju za dosta vrědno bi spoznali, niti bi terpeli, da posli kako su se raširili po Božjoj milosti preobladajući oružje našega srětni svèršetki, domovine vaše medje stisnute nadalje ostanu: nego za pristojnu, tolikih za preveličanske kuće naše povećanje podnositih poslovah, i pribavljenih od onuda zaslugah nadokladnost: ne samo stranke i krajine, medju Unom, Kupom i Savom stojeće, i s věrnostih vaših trudom junački zadobljene i sačuvane, nego i strane od starine na kraljevine, i bansko vladanje spadajuće po pravu natrag zadoblenja (*Jure postliminii*) kraljevini, i banskomu vladanju bi natrag priklopili, i onih združenje na věrnosti vaše posve spadajuće, u buduća na uvěke i u sva vrěmena sveudilj da obstoje, premiloserdno jesmo odredili.

Od ovuda posli kako se je medju věrnostim vašimi od jedne, i medju Austrie nutarnje sudbenim savětom (*Dicasterium*) od druge strane: poradi puka medju Unom, Kupom i Savom nastanjenog, i poradi pravovlade zemaljske, podloženja vojačkoga, i poradi premeštenja i načina ukinutja Slavonskih i Petrinjskih krajinah, ili generalie Varaždinske, pravda, i kavga započela, i po věrnomu jednako i nami ljubljenomu Franji Cernkoci od Cernkvec, věćniku i pukovniku (oberstaru) našem, kanoti věrnosti vaših u istoj pravdi kod dvora našega poslaniku, veličanstvu našemu preponizno napervo bi bila stavljena. Poslě pako, radi iste pravde i umirenja, pervi put stanovitu komisiu na lice městah (da ona istu ondi po očevidnom razgledanju i istinsko onih krajinah stojanje, i iz podpunoga izvidjenja učinjenoga, pravotvornu napervo donešenih tegobah rednost boljma bi iznašla (premiloserdno bi bili odabrali, zatim sverhu iste poslane komisiè proponizno nami pridanoga odgovora, i ostalih pravdajućih se poradi toga dvornih i deržavnih sudbenih savětah i stališah: kanoti carsko kraljevsko naše věčtvo dvora bojno, nutarnja Austrianska kancelaria, naša dvorna; zatim nutarnje Austrie, drugih bojnih većah

Digitized by Google

naših skupi, niti manje po věrnostjah vaših i Štajerske stališih, za i proti poslanih, i sverhu nutra predanih izputčenjah, i izvodah novu ovdi u Beču komisiu ministrah dvornih bi bili odredili. Stražnji put nadalje tako pismeno, kako ustmeno podpuno načinjeno, i od ove ministerialske komisie odredjeno svih i posebnih polag čina i pokaza pravde ove predmetah, okolicah i pokazah obilatie napervostavljanje i svakoverstno izkazivanje, jer ista pravotvornost i pravica tako je zahtěvala, na službe naše i sve skupštine korist i věrnostjah vaših i pravovladanja banskoga neoskvernost na uvěke obstajajuću, za verhovnu odluku, milostivno odlučili smo i dosudili, da podpuno izverši se, imati hoćemo; da na primĕr. 1.) Sve ono medju Unom, Kupom i Savom rěke ležeće, i našemu vladanju, iz previsokoga s obladajućim oružjem našim pribavljenoga mira, obzira, pravoredno podloženo zemlište, skupa sa svimi i posebnimi kojeg god naroda stanovnici, sadašnjimi i budućimi (medju koje oni takodjer platjeni vojaci, koji su poradi vlastitog dobra stan svoj ondě svoje volje utverdili, razumiti se imadu) gledom na vlastitost i gospodovanje koristno, na koliko je komorsko od komore naše dvorne poslě viseti će: gledom pako na pravovladanska i duhovna uprav kraljevini našoj Hèrvatske i njezinoj banskoj vlasti da se izruče i podlože; sve dakle zemljište, koje je suviše od krajinah novozadobljeno, sa tverdjavami, koje se ukinut i uništit imadu u generalatu Varaždinskom, skupa sa spadajućimi stranami polag priespomenute komore naše dvorne razredbe poredno popisati, na imanja razděliti, ili prodanje, ili drugi kakov god način, u kasu našu hasnu obratiti, i daći s kuplenjem i pravovladanjem kraljevine, i bana (sa saderžanjem u ostalom, svih ostalih pravah kraljevskih običajnih) podložiti se moraju. I nato na dalje sverhu, od tajne naše nutarnje Austrie kancelarie srědstvom unutarnjih tajnih Austrie pravdověčtvah (*Dicasterionum*) sadašnjim upraviteljom i častnikom Varaždinskim Gjurgjevačkim, Križevačkim, Ivanićkim, Petrinjskim, i drugdě postavljenim oštro smo zajedno zapověditi naručili, da nijedan izmedju njih gore spomenuti u rečenih okružjih stanujući narod **Racki** (ilirski) ili druge stanovnike sredstveno ili nesrědstveno protiva kraljevine i banskom gospodovanju i njihovom zapovědanju buniti, ili da se na drugo město presele pod nijednom izlikom, da se neusude. Da pače, ako bi jedan ili više iz spomenutog naroda tužbe radi častnikom unutarnje Austrie došao, takove od-

Digitized by Google

mah imadu bez otezanja k spomenutom kraljestva našega banu i njegovoj sudbi izručiti i postati. Verhovni verhu tog Upravitelj Petrinjski, ako vojsku kakovu iz svojih plaćenu, ili iz Kostajnice, ili iz mlogo puta spomenutih stranah još bi imo, onu odanle što berže neka odvede, on sam takodjer, s odvedenimi, i koji bi odvesti morao tako odanle neka otide, i poslě odvedjenja ništa sa svim brige ili posla u onih městih neka si neuzme; već i isti Petrianci dosada u Petrinju i medju spomenutimi medjami nastanjeni, koji ondi ostati, i svoje stanovanje zaderžati budu hotěli, banu i kraljevini pokorni i podložni biti moraju. Ako pako na koji drugi način oni isti, gledeć na Petrinjski, i isti (po svojoj vlastitoj povlasti i jakosti osvojeni, i do sada uživani Kostajnički, ili drugi koi god kotar) bolji nadpis, kako biškupa Zagrebačkoga, i donacie da imadu, i očevidno pokazati, da mogu, bi mislili, i na posledku spomenutomu biškupu pravdu podignuti, i njega i kaptol na pravdu povući zverhu toga bi hotěli, da onda pravdu ovu svoju po putu prava pravorednom pred istim našim banom kanoti onakovih podignutih tužbih pravorednim sudcem suzderžati moraju. Medjutim pako vrěmenom od svakoga daljega deržanja, silovitoga podhvatjenja, i samovoljnoga uživanja neka se čuvaju. Ne manje takodjer Petrinjci spomenutoga naroda podušitelji i pobunitelji mira i pokoja občinskoga uznemiritelji, u druge, na kakov god more biti način, daljne krajine daleko neka se přesele, i svi do sadašnji putovah kazitelji i službenici ostali, kakove god službe, ili časti nahodeći se (jer ove službe naposlě od nikoga drugoga, nego od spomenutoga našega kraljevine bana davati se imadu) sa svim neka se ukinu, i odanle šnime, i nijednoga naposlě přěko Kupe, Une neka neprimaju, i neka nedopuštaju i da se ondě dulje zaderžavaju. Na jednaki način, kada je veličanstvu našemu dokazano, da od našega najvećega naměstnika, principa Leopolda Badenskoga stanovita někakova knjiga Zaštitna carsko-kraljevska istim Racom je preprečena, i od njih knezu Bakaču predana, niti manje da inventar Kostajnički, skupa i bana i vice-bana svědočna knjiga *(Reversales)* pri rukah nutarnjega Austrianskog věća dvorno bojnoga i sada zabadava leže, drugdě većma potrěbite, navlastito što se Kostajnice dotiče; ova tverdjava skupa sa svimi spomenutimi, medju Kupom i Unom ležećimi, kanoti i Jasenovac, takodjer sa onamo spadajućimi krajišnici i ostalimi městi Posavsko-gradjanskimi, već od prie po

Digitized by Google

nami banovini kraljevine i njezinoj i banskoj uredbi premiloserdno izručena i zaufana jesu. Koja sva kako sada tako i odsele buduć da od věčnitva našega bojnoga vise: njemu takodjer prespomenuta četiri dokaza pismena taki da se izručiti moraju, i po našoj skrovnoj kancelarii Austriansko-dvornoj češće spomenutomu nutarnjemu Austrie, takodjer bojnom věću izresno odredili smo i zapovědili. 2.) Da nesamo ista generalia Varaždinska i tverdjava s. Gjurdja i Ivanićka, nego takodjer Koprivnička, Začesanska, Križevačka i Petrinjska indi sve brez razloga komande, i njihovo pravovladanje s čitavim gornjim stališem vojničkim, kako prie izpraviti, ukinuti i uništiti moraju se. U ostalom četnici, gradjanski i Varaždinski vojaci, koliko god od njih za potrěbu bilo, ili sami se od svoje volje preneti bi želeli na druga tako već načinjena, ili koja će se još načiniti krajinska města i tverdjave pred ostalimi, iz dobrovoljnosti opet i razredjenja ovoga našega dvorno bojnoga věća premestiti se mogu. Koprivnički pako grad, buduć da se još u někakovom obranjenja stališu nahodi, i kanoti u srědini Slavonskoga onoga zemlišta stojeći, za uzderžanje i domovine iste utočišće služiti more: i za sad još s kakovim vojničtvom polag spomenutoga našega dvorno-bojnoga věča volje providjene, ali pod ravnanjem i komandom i pravovladanjem banskim, vice-bana i cěle one kraljevine, pod verhovnim pako ovoga mlogoputa spomenutoga savěta našega dvorno-bojnoga upravljanjem, i zavisnostju, sasvim neka se zaderži. 3.) Buduć da se spomenuta ona medjaška krajišna města odlučiti nemogu od zemaljskoga pravovladanja, ona ista Krajnska města u buduće Banska, takodjer sa svim po kraljevini i banu ondi naměštenim i platnim ili iz generalie Varaždinske, polag savěta našega dvorno-bojnoga razredjenja za potrěboću stvarih morebiti jošter za izvaditi veće vojničtvo, i s ostalimi stranah onih stanovnici i naselci, i istim zemljištem, po imence sa svima u spomenutoj Varaždinskoj nekadašnoj generalii ležečimi městi na način prenapisani kraljevine, i banskomu pravovladanju i ravnanju za stalno neka se priklope. Dakle i ova, i ostale medju Kupom, Unom i Savom potoci stojeće krajine jednako, kako ostala posebna, i svakolika města i kotari, u tolikoputa spomenutoj prie generalii Varaždinskoj ostajuća, iz istih uzrokah i obzirah banovini kraljevine i banskomu razredjenju neka podvěržena i podložna budu, i tako podložena i podvěržena u istoj Hèrvatskoj i Slavonii po kra-

Digitized by Google

ljevinah banu kroz buduća věkovita vrěmena stalno i nepremčnljivo neka se ravnaju i upravljaju. I ovako od pervoga do poslědnoga sva i nesětna generalie Varaždinske města i tverdjave (osim Koprivnice, koja kako kazano jest, za utočišće i obrambu někakovu polag spomenutoga toliko puta savěta našega bojnoga razredjenja s vojaci providiti se imade) dignuta i ukinuta, i u pervašnji stališ obernuta za uvěke da budu i ostanu hoćemu. Kostajnicu pako, Novi, i ostala po banskom vojničtvu zasědjena, i druga osim toga, koja će morebit naš savět dvorno-bojni suditi, da se u vojnoj potrěbi podignu i vojskom napune, města posebna i svakolika skupa s banskom krajinskom ondi naměštenom, i iz generalie Varaždinske morebit uzeti se imajućom, ili od kud god dolazečom, i ondi naměštenom vojskom, bana, vice-bana, i njihovim podložnim službenikom, ravnanju, i kraljevine upravljanju i pravovladanju neka se podlože. I ovako isti ban, vice-ban i kraljevina, sa spomenutim sebi podverženim, i tako na novo kako do sada podložnim vojničtvom, i ostalim tako pervašnjimi, kako kraljevini i banii na novo priklopljenimi i poslě mnogo godinah povraćenih krajinah svih, što na vojničtvo spada pod zavisnostju od ovoga našega dvora bojnoga savěta milostivne naše odluke i odredjenja pokorno neka primaju i izveršuju.

Gledeć pako na ona, koja za krajinskih městah i tverdjavah opravljanje i uzderžanje, kanoti i banskih oficirah, osobito pako vice-bana, i posebnoga kojega god stališa i osobe, koja službi podveržena biti mora, da po vrědnosti službe i česti pristojno živiti more, da uzderžanje, prilagotnost i ostale občinske potrěboće od potrěbe jesu razuměva se, porezna kolikoća, što pravo i podnosljivo, jakostim i mogućnostim vašim moguće i prilično po dvorno-bojnom savětu našem sa bana i kraljevine dogovorom, da se odredi i odkaže hoćemo, na to navlastito da se izruči: i po věrnostih vaših, kanoti na vašu sěgurnost i službe naše povećanje svake godine izdade, odlučismo. Koja sva za věkovitu pravah vaših kraljevine i banske pravovladnosti neoskvernjenost i sěgurnost, na uvěke valjajuća, po zrělom i razabranom savětu iz podpunosti carsko-kraljevske jakosti naše vami věrnim spomenutih kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie stališem i redovom, kako god da se izručiti moraju, sudili smo miloserdno, tako u věrnostih vaših prama nam i uzveličenoj kući našoj pradědinskoj věri, stalnom na-

Digitized by Google

gnenju i neumornoj za povećati službu našu želi, tverdno nadalje ufanje imajući, vam s milostjom našom carskom kraljevskom, milostivno nagnuti ostajemo. Dano u gradu našem Beču, dana 10. Serpnja godine 1703. Leopold m. p. Ovako Kerčelić *(pag. 477. 478. Period. 4.)*

Od ovuda vidiš dragi štioče, da sam car i kralj Leopoldo po mlogih komisiah, mlogih sovětih, i po pravdi je pravice iznašao, da doljnje strane Slavonie županie naime Věrovitička, Požežka i Vukovarska, poslě Srěmska nazvana od starih dobah na kraljevinu su Hèrvatsku ili Slavonsku spadale, i zato je on nje po pravu poslě mlogo godinah zadobljenja (*jure postliminii*) natrag naravskoj svojoj ilirskoj kraljevini povratio. Sram dakle neka bude one puntare, koji se nestide kazati, da su to němci uradili, a gdě su bili Ugri? Oni kako budalasto kažu, nisu znali da one strane spadaju na njih. Lěpa hvala! dakle tako je bila sva Ugarska priprosta, da nije znala za krajine, koje na nju spadaju? — Ali su znali Hèrvati, koji su svoga poslanika imali u tom poslu Franju Cernkoci u Beču, znali su Štajerci, Korušci i Austrianci, koji su od nepoznanih dobah bili pod jednu kraljevinu Hèrvatsku, prie Slovinsku spadajući, i to su znali iz starinskih poveljah, i iz Bečkih pismenospravah, gdě se više od starinskih dogadjajah i pravah nahodi, nego u Ugarskoj, koja je toliko puta najviše po domaćih bunah rasuta, sva je izgubila, i neka zahvali Austrianskoj kući da je ovako, kako je ostala. Neka dakle neprestran čověk progleda povelju ovdě sad spomenutu, i viditi će, da nije nigdi Slavonia pod Ugarsku spadala, nego sa Hèrvatskom skopčana bila, i mora ostati. Nu čudim se někim Slavoncem, koji su u Slavonii od Slavonskih roditeljah rodjeni, odhranjeni, i sada kao častnici stoje u službah kraljevine ili drugdě, pak jih je stid bit Slavoncem, Ilirom, nego hoće svom silom, da budu tudjine. Svoje narodne odbacuju, poteptavaju, izsměhavaju i zamiću, a za tudjim obiručki hvataju. Kakvoga su značaja takovi ljudi, to nek svaki sam sudi. — Što se mene tiče; koi svoj materinski jezik, običaje, navade i domovinu, koja je toli nezahvalnog odgoila, zateptava, i za tudjim hlepti, gorji je od nerazložne živine: jer i ona za svojim zavičajem teži, a čověk koi ima razum (teško da ga takovi imadu) to proti svojoj naravi zabacuje. — —

Gog. 1704. Za bana Ilirskih kraljevinah bio je uveden u Varaždinu Ivan Palfi u měsecu Ožujku, koj je s

Digitized by Google

vojskom Hèrvatskom išao u Ugarsku proti Rakociu i puntarom, i nje je pobijo.

God. 1705. Leopoldo se je car i kralj, veliki nazvan, dana 1. Svibnja razbolio, a dana 5. Svibnja je umro u starosti 64 godinah.

Poglavje LVII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Josipom I. carom i kraljom od god. 1705 do 1711.

Josip I. Sin Leopolda velikoga, car i kralj od Hèrvatske XXXIV. Kraljevinu je poslè smerti otca god. 1075 poprimio. Iste su godine ilirske kraljevine sabor dèržali, i poslali su u Beč poklisare, koji će izjaviti žalost SS. i RR. ovih kraljevinah poradi smerti otca, i zajedno srètan početak kraljevanja novom kralju čestitati: nu buduć se ban Ivan Palfi u Ugarskoj sa vojskom protiva Rakociu, i ostalim puntarom magarskim zaderžavao, zato su pod predsèdničtvom Petra Keglјevića za dobro obobćinsko domovine vèča dèržali. Medjutim je ban s Hèrvati, Raci i s vojskom Ebervilia u mèsecu Sèrpnju Rakocia uzdignjence razbio i rastèrao kod Podmerića.

God. 1706. Petar se Keglević i Branković biškup Zagrebački na naměstničtvu banskom zahvale, zato stališi ilirskih kraljevinah bana u kraljevinu pozovu, iz uzroka najvećma, jer se je glasilo; da su Turci iz Bosne u Hèrvatsku udariti nakanili, poradi šta je Josip kralj u knjigi na stališe pisanoj pohvalio, koja ovako glasi.

Josip itd. Kada s milostivnom uspomenom promatramo, s kakovom nepokvarenom vèrnostju i istinitostju serdca i serdčenom pripravnostju stališi i redovi naše naslèdne kraljevine Hèrvatske u svih prošastnih vrèmenih najpogibelnimi podbunami za preveličansku kuću našu, sebe i svoja jesu prikazali, i ne samo protiva obćinskomu kerstjanskom nepriatelju sa mlogim prolitjem kervi, junački uvèk vojujući premloge junačkih persah izglede jesu ostavili, nego takodjer neslobodne Magjarah bunc uvek bèžeći, sa odapetim kovarstvom nikada sebe nisu po-

Digitized by Google

gordili, zaisto ne brez osebujnog i obilatog veselja serdca ova spomenuti možemo, zašto bo koja prie toga tako hvale vrědno učinjena jesu kod nas, i u vrěme našega slavnog vladanja da će se učiniti nam najzaufanije obećajemo navlastito u dogadjajih, koji na stvar občinsku i kraljevine neporaznost spadaju, ili za potišiti pogibelne Magjarske bu e potrěbovati bi se mogla, u kojoj zaufanosti vas milostivno sěgurne činimo, da dužnosti ili službe nam i kući našoj, koje će te izkazati u onom uvěk proštimanju biti će, da od prirodjene miloserdnosti naše i mlogoverstnih carskih i kraljevskih milostih sveudilj sěgurni biti budete mogli, kako vama miloštu našu, carsku-kraljevsku ovim milostivno potverdjujemo. Dano u Beču dana 26. Sèrpnja 1706 Josip m. p.

God. 1707. Došao je ban iz Ugarske, i dèržao je sabor u Varaždinu, u kom je opet 1,200 vojakah odredjeno caru, na pomoć protiva puntarom Magjarskim, koje je odveo u tabor u Ugarsku.

God. 1708. U Požunu je Josip kralj sabor navěstio, u koj je od strane stališah Hèrvatske kraljevine bio Adam Kegljević s drugimi někojimi odabran. Ove iste godine Petar Kegljević bio je za velikoga župana Požežke županie po kralju imenovan. Nadalje ove je godine, Ivan Palfi ban i Sigebert, Herster Rakocia i drugih surotnikah vojsku dana 3. Kolovoza kod Trenčina razbio i raztěrao.

God. 1709. Stališi su ilirskih kraljevinah u Zagrebu i Varaždinu dèržali sabore, u kojih su mloga na kraljevinu spadajuća razpravljali, medju ostalimi su odredili, da se 500 pěšakah u okružje kod Mure razrede; osim toga su 2,000 vojakah podigli, koji su čekali pripravni na zapověd kralja, da idu, kuda bi trěbalo ići

God. 1711. Šandor se je Karoli, vojvoda vojske puntarske sa svimi surotnici na milost kralja predao i oružje položio. Rakoci pako i Beršteni kano protěrani běgali su. Iste je godine Josip car i kralj dana 3. Travnja umro.

Priložak od Isusovacah (Jesuitah), *i od školah, kada i kako su se u Zagrebu, Varaždinu i Požegi započele.*

God. 1606. Kada su strane od Požege pod jarmom Turakah cvilile: Simo Bratulić biškup Zagrebački, i Ivan Drašković ban Hèrvatski u saboru občinskom stališah Hèrvatskih na pèrvo su stavili, da bi od potrěbe bilo za

Digitized by Google

mladež Hèrvatsku, da se škole podignu; i na ovu sverhu, da se Isusovci iz Požuna u Zagreb dozovu. Stališi i redovi kraljevine na to privole, i iste god. 1606. dva otca, otac Ivan Zanić i Petar Vragović u Zagreb dojdu, koje je spomenuti biškup Bratulić blagodarno primio.

God. 1607. na same Duhove u cerkvi s. Marka župskoj u gornjem varošu u Zagrebu deržano je obsluživanje na tu zverhu, i škole su otvorene, to jest 6 školah, što se Gimnazium zove, je su započete. Da pako naučitelji školah za život potrébita bi imali, biškup Bratulić prepuštiu Glogovnicku, i na nju spadajuća imanja, Kalec i Planina zvána od Matiaša II. kralja je izmolio.

God. 1613. Dana 15. Sèrpnja Petar Domitrović biškup Zagrebački blagoslovio je pervi temeljiti kamen cerkve s. Katarine u Zagrebu.

God. 1632. Franjo Ergelia biškup Zagrebački cerkvu s. Katarine je blagoslovio, ovako se je samostan Isusovacah i Gimnazium u Zagrebu započeo.

God. 1678. Kloštar se je Isusovacah sa školami u Varaždinu započeo, po blagodarnosti Margite, Ane knegine od Tonhausen, i po blagodarnosti Jurja Draškovića biškupa Gjurskoga, koj je na tu zverhu 6000 fl. poklonio, i po blagodarnosti preizvišene familie knezovah Drašković, koja isti Gimnazium Varaždinski od temelja dala je sazidati. Tretji je samostan Isusovacah i Gimnazium školah bio Požežki, kojega je Ivan Josip Babić podigao, kada je imanje Kutjevačko Isusovcem odpuštao, od šta nèkoja podpunie popisati imadem.

God. 1698. dana 18. Listopada (kako se u dnevniku Isusovacah nahodi) došli su patri Isusovci u Požegu valjada od spomenutoga Babića pozvani, po imenu Stručić, Gnostić, Gersler i Rovis, koji su se u starinski nègdašnji Paulinski samostan, iz nad kamenitih vratah stojeći, gdi se kuće Tabakovića, Baloga, Jakoba i Hasela sada nahode, naměstili. Stručić je bio starešina od ovih.

God. 1699. Ivan Josip Babić, izabrani biškup Skradinski, opat b. D. Marie od Gota ili Kutjeva (opatia je ova prie Turakah spadala na Cistercite) i stolne cerkve Zagrebačke kanonik poradi svojih velikih zaslugah dobio je imanje Kutjevačko od Leopolda cara i kralja godine 1689. na poklon. Taj dakle svoju Slavonsku domovinu ljubeći muž i neumerli svega kerstjanstva dobročinitelj gledeć na duhovnu izobraženost, odpustio je ovo imanje istim otcem Isusovcem. Nu da se ovo, i s poveljom kraljevskom potverdi, izmolio ju

Digitized by Google

je god. 1700. dana 7. Veljače od Leopolda kralja. Ja ju u dogodovštini župe moje Sesvetačke imadem; nu ovdě ju izpuštam. Odkud 1.) znamo: Da Isusovci nisu taki u tako poslě nazvanom Kolegiumu Isusovačkom stanovali, budući da je ovaj samostan prie Turakah Opaticah s. Klare bio: nu kako su Isusovci taj samostan dobili, i u njega se preselili nisam mogao saznati. 2.) Da Isusovci nisu taki po svojem dolazku u Slavoniu škole pričeli učiti, jer su oni sami pismeno ostavili, da su god. 1709. dana 6. Studena dva světovna popa Toma Sušić Grammatiku i Syntaxis, Mato pako Taborić pèrvu i drugu skolu učiti došli. I tako su počeli nauke svoje slavonskoj mladeži dana 12. Studenoga predavati.

God 1710. Dana 6. Svibnja, počeli su zidati Isusovci u Kolegiumu, koji se je Jezuitski poslě zvao. onu stranu od berda, gdi je bio refectorium i kuhinja, koju je stranu biškup Šandor Alagović, koji je Kolegium kupio god. 1834. porušena. Sada je tamo sirotište (*Orphanatrophium*) gdě se odhranjuju 24 djaka i 5 učenicah. Ovo je neumerlo dělo. Za Slavonce je Alagović věkovitu si uspomenu ostavio, i dok je Ilirah, hvalit će ga i slavit. Ovdě sirote sve dobivaju, naime: oděću, obuću, knjige i druga, koja su djaku potrěbna. Ovaj je Slavjanski muž lěp priměr dao, bilo bi želět, da se više takovih ljubiteljah najde —

Godine su spomenute 1710. isti Isusovci drugi kat (*tractus*) nadozidali, od kud se more zaključit, da su isti Isusovci od kralja dobili Donaciu; na ovaj nègda bivši opatički samostan. Po njihovom pravičnom i doslědnom prognanju iz ovih kraljevinah, samostan je ostao prazan do god. 1834. kad ga je věkovite uspomene biškup Šandor Alagović kupio, i u odhranilište pretvorio.

Poglavje LVIII.

Od dogodjajah u Hèrvatskoj pod Karlom III. carom i kraljem od god. 1711 do 1740.

Karlo III. sin Leopoldov mladji, po smerti brata Josipa, kralj od Hèrvatske 35; godine 1711. dana 19. Prosinca u Frankfurtu za cara krunjen, god. 1712. sabor je

Digitized by Google

u Požun navěstio. Uslěd toga je Imbro Esterhazi biškup Zagrebački s banom Ivanom Palfiom ilirskih kraljevinah sabor u Zagrebu navěstio U njem je biškup Esterhazi stališem u lěpom govoru napervo stavio; da Karlu kralju i svoj uzveličenoj kući Austrianskoj ništa povoljniega ali i za jaki i věrni narod Ilirski, ništa koristniega nebi moglo biti, nego da oni kraljevsko dostojanstvo, i na ženski spol prenesu, i ovako pervi, da drugim kraljevinam svoje věrnosti pram kući Austrianskoj hvale vrědni izgled dadu. Svi stališi i redovi k tomu privole, što je i poklisarom u Požunski sabor odredjenim bilo naručeno, da se sa svom mogućnostju, to izveršiti terse, ali s tom razlikom, da nijedan drugi, osim koi Austrie, Štajerske, Koruške i Krajnske bude odvětak, u prava ilirskih deržavah stupiti nemore. Stvar ova kako je bila Karli kralju draga, svaki si misliti more, ali premda su stališah ilirskih poslanici ovo nastojali uvesti, ništa opet u ovom saboru opravili nisu; zato Karlo sam u sabor došavši, potverdi pravice Ugrom i Hèrvatom, i naredivši, da se kraljevah naslědničtvo samo na muški spol preteže dana 22. Svibnja bi krunjen.

God. 1713 četiri su sabora stališi ilirskih kraljevinah pod presědničtvom biškupa Imbre Esterhaza deržali, koi je bio naměstnik bana; u kojih su govorili od Kostajnice, tverdjavah, prava Patačićah u imanje Zajezda, i odredili su da se Rabata general medju plemenite Hèrvatske primi.

God. 1714. Biškup naměstnik banov sabor je u Varaždin navěstio: u kojem je Ivan Branjug za prabilježnika izabran. Poslanici su takodjer izabrani na budući sabor u Požun od strane stališah Ilirskih.

God. 1715. U saboru je Požunskom za Hèrvatsku kraljevinu bilo odredjeno, da vladanje i dostojanstvo bana potverdjeno ostaje; da pravice narodne i naroda Hèrvatskoga odredjenja tverda ostanu; da se dolnje strane, to jest Slavonia kraljevini Hèrvatskoj i Dalmatinskoj pridruži, da tabula ili stol sudbeni banski, i osmine sudbene, u svojoj jakosti i stališu ostanu, da se gornji i doljni grad Križevački u jedan varoš sastavi; dva su indi varoša Križevačka u staro doba bila, od kojih se i dan danas uspomena i zlamenja podertinah, nahodi. Medjutim vrěmenom glas pukne, da su Turci Mletčanom boj navěstili, od kuda su stališi Hèrvatske odredili, da se gradovi i sve tverdjave kod Turske medje utverde, i da se vojske potrěbite, za medje čuvati podignu.

Digitized by Google

God. 1716. Karlo car je principu Eugeniu nad svom vojskom carskom zapověd dao, i da vojsku svu k medji Turskoj vodi. On indi kod Futoka tabor načini: Lefelhaca pako generala s někojimi šerezi k Mitrovici pošalje, da pazi kuda Turci udariti kane, i da one krajine brani. Kada začuje, da Turci přěko Save prelazeći k Petrovaradinu se potežu, Eugenio pošalje Ivana Palza bana s jednom stranom vojske, da Turke suzbie. Kada je indi na Tursku vojsku od 40,000 naišao, tako se je pametno i junački pobio, da je i svoju vojsku zdravu sačuvao, i natrag ju k velikoj carskoj vojski potegao, i Turke verlo poměšao, pobio i put za preobladanje otvorio; jer je Eugenio vojvoda uto vojsku razredio, i zatime tako silovito na Turke udario i razbio ih tako, da je 30,000 mertvih ostalo; tabor sav Turski, i 170 topovah našim je dopalo. Poslě několiko danah, dok se je vojska opočinula, odveo je vojsku pram Temišvaru, i njega je 1. Rujna obsio, i poslě kada je Seraskira, koji je obsědjenim na pomoć došao, razbio i protěro, Temišvar je predobio god. 1717. Iste godine Eugenio dana 1. Sarpnja je s Dunave i Save Biograd zatvorio i obsio ga. Turski vezir sa silnom vojskom k Biogradu na pomoć dojde, i iz nad tabora Eugeniovog, svoj tabor naměsti. Ovako je vojska carska u velikoj pogibeli, midju gradjanskimi Turci i vojskom vezira, postavljena bila, ali Eugenio, mudri vojvoda, iz nenada obnoć na tabor Turski udari, Turke razbije, i iz tabora protěra. Ovo se je 16. Kolovoza dogodilo. Turci u gradu posl tri dana predadu se, i ovako je Biograd zadobljen. U ovo su vrěme Hèrvati s vojskom svojom na medji stojali, i kraljevinu čuvali, načinili su takodjer nuz medje čardake, da lašnje ako bi Turci od koje strane navalili, saznati, i pomoć kuda bi trěbalo veću poslat mogu.

God. 1718. Turci su mir tražili, koj je takodjer u Požarevcu bio načinjen, i godine 1719 na 25 godinah potverdjen. Karlo car od bojevah prost, sve brige u jednu skupi, kako bi mogao učiniti, da se krajine Austrianske, Ugarske, Ilirske i ostalih kraljevinah nebi medju Europe principe delile, već da skupa pod jednim kraljem i vladaocem ostanu; zato je već god. 1713. odredio, da se odvětne deržave nikada medju više principa nerazděljuju. 2.) Da uvěk najstariji odvětak u njih u vladanju slědi. 3.) Da ako bi nestalo mužkoga spola, onda i ženski spol gledom na starost slěditi mora, i najposlě i najprije od svoga pokolenja, zatim od Josipa, i ako bi

Digitized by Google

ovoga pokolenja nestalo, onda od Leopolda kćeri na vladanje da stupe. U ovom je pristala Austria, Štajerska, Erdeljska i Slezia. Ilirske su kraljevine to već god. 1712 same dragovoljno napervo stavile u saboru Požunskom. Samo još Ugarska ništa odlučila nije, zato je i njezinu misao hotio znati, i uslěd toga navěsti sabor u Požun na 20. Lipnja 1722. Stališe je i redove Ugarske na to čisto pripravne našao, koji su bez svakog otezanja njegovoj se volji podložili pod slědećimi pogodbami: 1.) Principi vladajući moraju zakona Rimsko katoličanskoga biti, da na isti način kako i Karlo kralj, kada vladanje kraljevine poprime, za obderžati kraljevine pravice i narodnja prava i običaje po povelji pismeno i zakletvom zavežu se. 2.) Da ako bi žensko takodjer pokolenje Karlovo, Josipovo i Leopoldovo izumerlo, onda stališi Ugarske opet slobodni ostanu za izabrati si kralja, koga budu hotěli. U ovom skupu osim mlogih drugih, naredjena je stolica sudbena kraljevska, stolica sedam sudacah, *tabula Septemviralis* zvana, kojoj je najveća sudbena vlast dana. U ostalom, premda *Praj* i *Španjik* ništa nespominju, *Du Fresne* piše, da je u istom saboru godine 1723. jer se sabor na ovu takodjer godinu produljio, od kralja, i od svih stališah i redovah bilo odredjeno, da prava i običaji kraljevine Hèrvatske podpuno, neoskvernjeni ostanu, da se pravde u stolici banskoj, i u osminah sudbenih po običaju svakom doveršuju.

God. 1726. Karlo je car dao vojsku po stranah kraljevine razrediti; stališi Hèrvatski misleći, da to za ukinuti Hèrvatsku sloboštinu služi, zato su više od 9,000 samih konjanikah podigli, da ako do šta dojde, da oružjem svoja starinska prava brane, buduć dužni nisu tudje vojske u kraljevini hraniti; nu kada bi od kralja razuměli, da on protiva njihovim pravom ništa nije naumio uraditi, umirili su se.

God. 1727. Odredio je Karlo kralj tergovinu do mora Jadranskoga kao i na moru uvesti, i na tu je sverhu god. 1728. sam primorska města, kao Bakar, Rěku i Tèrst išao gledati, ali su mu se mloge zapréke pokazale od Holandah i drugih tergovačkih kraljevinah, tako, da je ova nakana u samoj želji ostala. Ove je godine sabor za buduću na 17. Svibnja u Požun navěstio.

God. 1729. Stališi su Hèrvatski u saboru Požunskom to opravili, da se zadobljene strane dolnje Slavonie s Hèrvatskom kraljevinom po pravu natrag zadoblenja sdruže. U ovom je saboru takodjer način prepisan, kako se

Digitized by Google

pravde od stolice banske, na stolicu najveću pravdih preneti imadu.

God. 1731. Ivan Palfi ban Hèrvatski postao je sudac dvora kraljevskoga, a na njegovo je mĕsto Ivan Drašković postao ban Hèrvatski.

God. 1732 umro je Ivan Drašković ban, i na njegovo je mĕsto Josip Esterhazi izabran.

God. 1733. Josip Esterhazi ban Hèrvatski s velikom svetačnostju u Varaždinu bio je po Gjurgju Branjugu biškupu Zagrebačkom uveden, gdĕ mu je štap i barjak po običaju predao. On je u mĕsecu Kolovozu i Studenom sabor deržao, u kom je Bedekovića izabranog za prabilježnika potverdio. Poslĕ je mĕsta kod medje Turske pregledao, Zrinj, Jasenovac, Dubicu, Kostajnicu, Gvozdansku, Petrinju, Goričku, Glinu, i ostala, koja s vojaci oružjem i hranom obskerbiti je zapovědio.

God. 1734 sabor je u Zagrebu, a poslĕ u Varaždinu dèržao, u kojem presvětla familia Patačićah, nĕkoji za knezove, nĕkoji za barone, poradi njihovih zaslužbih po zapovědi Karla cara i kralja, jesu proglašeni. Ban je Esterhazi ove godine dao Savu očistiti, i ovako su po Savi ladje na veliku korist kraljevine mogle broditi.

God. 1726. Josip Esterhazi ban Hèrvatski sabor je deržao, u kojem, jer je glas pukao, da će boj na novo biti s Turci, stališi, koja na obskerbljenje gradovah i tverdjah spadaju, brižljivo su dokončali. U sabor pako Hèrvatske kraljevine, kada su se od važnih stvarih dogovori deržali, morali su takodjer uslĕd zakonah i običajah kraljevine dojti iz stališa duhovnoga, biškup i prepušt Zagrebački, biškupi ostali Ilirski, kanonici Zagrebački, Začesanski, kolegiah družtva Isusovacah ravnitelj, Zagrebačkoga i Varaždinskoga i prior Pavlinski od Lepoglave; iz stališa světovnoga: ban ili njegov naměstnik, koj je predsědio, vice-ban, pra-bilježnik, knezovi, baroni, veliki župani županiah i njihovi vice-župani: poglavice gradovah i tverdjah kraljevine, poslanici od kraljevskih varošah: Zagrebačkoga, Varaždinskoga i Križevacah, i od Cerkvene ili Cerkvenoga grada, sada u generalii Varaždinskoj, zatim ostali plemeniti. Poradi Rusah dakle, koji su s Turci boj započeli zbog Tatarah, Karlo car kano savezni Rusah družbenik, svu je vojsku protiva Turkom podigao, i Ivanu je Palfiu zapovědio, da tabor kod Tise, kako u Dunav utiče načini: Palfia je god. 1727 knez Sekendorf izmĕnio. Ovaj je vojsku od Dunava pram Vlaškoj potegnuo, Niš, Višicu

Digitized by Google

osvojio, Vidin je takodjer bio obsio, ali zaludu. U ovo su se vrěmè Bugari i Arbanasi, s Arseniom Joanovićem patriarkom pod obrambu cara predali, nu Turci za njimi polete u potěru, i tako ih samo mali broj spatriarkom u Slavoniu izmakne.

U ovo vrěme Josip Friderik vojvoda Hilperhuski s Varaždinskimi, Karlovačkimi, Ugarskimi i Němačkimi šerezi u Bosnu udari, Banjuluku obsědne i s Turci se jako pobije, ali je vojsku na medje Hèrvatske natrag povući morao. Medjutim Josip Esterhazi ban Hèrvatski na zapověd kralja sve stališe Hèrvatske u sabor sazove, i na vojsku pozove, konjanike i pěšake po običaju na čete i šerege razredi, i vrědne jim vodje predpostavi. Ovako najprie tabor kod Manjske Poljane, poslě kod Gline naměsti, odanle u Tursku udari, i Bužin někdašnji Keglevićev grad obsědne; nu jer velikih bojnih pušakah nije imo; s vojskom se je u Hèrvatsku u měsecu Kolovozu natrag povratio.

God. 1728. Knezu je Königsegu vojska carska bila izručena. On je u nazočnosti Stěpana Franje vojvode Lotarinskoga srětno kod Kornie protiva Turkom vojevao, ali poslě od mloštvah Turskih obkoljen; Mediu i Oršovu je izgubio, i vojsku tiam do Biograda natrag potegnuti morao. Josip Esterhazi ban sretnie je proti Bosanskim Turkom vojevao. On bo je grad Zrinj, u kom je Jurašić čuvar bio zatvoren, ne samo od obsědjenja oslobodio, nego je Turke takodjer junački pobijo, i u Bosnu protěrao. U ovo su vrěme svikolici stanovnici u vojvodstvu s. Save i Cernogorci oružje pograbili, i s Hèrvati su se združiti hotěli, ali jih Bosanski paša s vojskom stigne, i vojvode izsěče, a ostale pod gorki jaram opet natěra.

God. 1729. Knez Valis postao je nad svom vojskom carskom vojvoda: nu bio je nesrětan, jer je kod Grodske bio od Turakah pobijen; i s ostalom vojskom k Zemunu morao se je potegnuti, i poslě je Biograd dana 13. Rujna Turkom predan, s tom pogodbom, da sve tverdjave i turnjeve izvan grada, koje je Karlo car bio sagradio, mora na svoje troškove porušiti, i tako je mir načinjen u taboru, da Sava ostane medja obodvojega carstva, a Serbia sa Biogradom i Vlaška s ove strane Alute rěke, da spadne na Tursko carstvo. Polje pako Temeško da pod vladanjem ostane cesara. Medje od Hèrvatske, da ostanu, kako su i bile: ovako je mir na 27. godinah bio potverdjen.

Digitized by Google

God. 1740. umrě Karlo car i kralj Ugarski, poslědnji odvětak mužkoga spola od pokolenja Habsburgskoga dana 20. Listopada, i ostavi kćer Mariu Tereziu, udatu za Franju Lotrinskoga, velikoga vojvodu od Hetrurie kano svih kraljevinah odvětnu naslědnicu: od koje se je poslě zvalo Lotarinsko pokolenje.

Poglavje LIX.

Od dogodjajah u Hèrvatskoj pod Mariom Terezиom od god. 1740 do 1780.

Maria Terezia kći starija Karla cara i kralja, po smerti otca stupi na vladanje kraljevinah, i jest kralj od Hèrvatske XXXVI. Taki je na početku mnoge i jake nepriatelje imala, da nitko nebi bio mogao misliti, da će ona sve kraljevine i krajine otčinske oděržati moći; nu s pomoćju, jakostju i junačtvom Ilirah, Ugarah i drugih združenih principah sve je nepriatelje preobladala. Karlo vojvoda Bavarski, Augusto III kralj Poljački, Elektor Saksonski, Filip V. kralj Španjolski, Karlo Emanuel kralj Sardinski, Karlo palatin Rajnski, Ludovik XV. kralj Francezki i Friderik II. kralj Pruski oružje svoje protiva Marii Terezii podigli su. Nu na dogodovštinu moju nespada, da ja one bojeve, koji su se u različitih kraljevinah mlogi u ono vrěme dogodili, popišem: od onih drugi pisci obilato pišu, meni je dosti samo one dogadjaje popisati, koji na Ilirske kraljevine spadaju.

God. 1741. Maria Terezia, koja je već Josipa sina bila porodila, sabor občinski u Požun navěsti. Tamo došavši sina Josipa u naručaju deržeći, u kratkom govoru, ali krěpkom věrnosti i jakosti stališah i redovah sebe i děte je preporučila, svi stališi i redovi s tolikom věrom i zakletvom zavapiše, da sva svoja, i isto življenje prie izgubiti, i kerv svoju proliti prie su pripravni, nego nju ostaviti: na što je Maria Therezia od zahvalnosti i radosti milo zaplakala. Taki joj od strane Hèrvatske i Ugarske 30,000 pěšakah u pomoć joj odredjeno, osim konjanikah. Poslě su od drugih deržavnih poslovah mloga věća deržali, i mloge članke načinili, za koje bolje razumněti, moram se na někoje pervašnje dogadjaje povratiti.

Digitized by Google

Leopoldo car i kralj, kako zadobj dolnje strane Slavonie, taki pošlje u nje svoga nastojnika, jer je nje pod komoru kraljevsku bio postavio. Ovaj nastojnik komorski u onih stranah bio je Zemljak. Leopoldo je kralj nekoja města od onih stranah vrědnim i zasluźnim poklonio, někoja je prodao, a někoja su još ostala pod komorom. Buduć da je pako odredio, da se u stranah onih načine dvě Graničarske regimente, koje bi medje od Turakah branile: od kud je slědilo, da je u onih stranah trojstruki stališ vladao, deržavni od strane bana i Hèrvatske kraljevine, vojački i komorski. Ali budući narod ovim bremenom jako obterašen: na tužbu Zemljaka komorskoga nastojnika izruči Leopoldo kralj one deržavne strane pod vladanje i upravlenje bana i stališah kraljevine Hèrvatske poslě mlogih komisiah: kako Leopolda kralja odluka godine 1697 dana svědoči, koju sam u (Poglavju 56) popisao. Ovo rastavljenje krajinah ostalo je do vrěmena Marie Teresie. God. dakle spomenute 1741. u saboru Požunskom glede na Slavoniu bilo je odredjeno u članku 18. „Krajina Srěmska, i dolnje Slavonie, kako se berže stvari u mirnii stališ postave, kraljevini na jednaki način neka se sdruže, i njegovom pravovladanju podlože. Od strane kraljevine ove komisare će takodjer gospodin knez palatin imenovati; od strane pako Slavonie gospodin ban kraljevinah Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie, sa stališi i redovi istih kraljevinah, koji u spomenutih Srěmskoj i dolnje Slavonie stranah, i u drugih stranah medjaških zemljište za podignuti krajine prikladno i zadovoljno odkazati će, i krajišnikom za stanovati i sveršivati ondě službe, tako da u krajinah nepoměšani s drugimi daćnici stanuju: i kada zemlju na način spomenuti rastave, i odkažu: ostalo pod vlast županiah u vrěme podpuno neka podlože, i svoje kraljevsko veličanstvo neka dostoji županiam u onim stranah kraljevine stojećim velike župane predpostaviti. Od ovudase vidi, da su krajine one s voljom kraljevine načinjene. 2.) Da je Srěm i dolnja strana ona spadala na Slavoniu, a ne na Ugarsku, jer stališi i redovi Ugarske očito izpovědaju, „strana Srěmska i doljnje Slavonie", ali kažu maloumni, da toga stališi nisu znali. Sramota, da kraljevina Ugarska nebi znala. U istom saboru slavni stališi od Hèrvatske i Ugarske načinili su članak 50 u kojem se ova nahode:" Ono, što bude . . . iz dolnje Slavonie, pravovladanju s. krune priklopljeno pravovladanju kraljevine i bana podložiti će

Digitized by Google

se. Sto ćeš više, sami su indi stališi Ugarske spoznali, i izpovědili, da one strane dolnje Slavonie na pravovladanje kraljevine Hèrvatske, Slavonie i bana spadaju: drugačije pako, kao sva Hèrvatska i Dalmacia, sa s. krunom Ugarskom sdružena pod pravovladanje s. krune i kralja Ugarskoga Hèrvatskoga s uzderžanjem svojih starinskih pravicah i običajah ilirskih spada.

God. 1743. Medje su od strani naše kraljevine, i Turske pokraj Une i Save načinjene; kod toga je posla Karlo Batjani ban Hèrvatski morao biti, i dolnje je strane Slavonie pregledao. Od toga je na stališe Hèrvatske kraljevine objavio, da strane županie Věrovitičke bližnje generalii Varaždinskoj kanoti Vučin, Věrovitica i ostala okolišna sela nebi rada, da se pravovladanju deržavnomu podlože, nego da se generalii Varaždinskoj pridruže, i da nijednomu imanju, to jest gospodinu zemaljskomu nebi radi služiti, već da od sve daće, rabote, i ostalih davanjkah budu prosti, osim samo da vojničke službe, kako i drugi Varaždinske krajine krajišnici obslužiyaju. Na jednaki način krajšnici dolnje Slavenie žele, i obvežuju se jedino u vojničkoj službi ostati, nu pod tom pogodbom, da budu prosti od svake daće, odkud se njihovi častnici izplatjuju, i da su zbilja samo na tu službu odredjeni stanovati, Leopolda povelju stavljaju. (*Acta ban. Nr. 94.*)

God. 1745. Komisia je za Slavoniu dolnju u red metnuti, i krajine dolnje od stališa deržavnoga rastaviti, od veličanstva kraljevskoga poslana bila. Ove komisie perve osobe bile su baron Engelshofen, knez Šandor Patačić, baron Vagaj i mlogi drugi, medju kojimi je i naš prěpoštovani *Kerčelić*, kako sam piše. (Objavljenje od toga *Acta ban. Nr 271.*) Ovoj komisii bilo je naručeno, neka izradi, da nesamo dvě krajine nove kod Dunava i Save, protiva tako bližnjemu nepriatelju za previsoku službu, i s. krune obrambu veoma potrěbne ustroji, nego da i starinske kod Save krajine u redu s novimi tako združi; od svake deržavne strane rastavi, da se ovako medju istimi gradovi gledeć na previsoku službu veća uzajemnost i mir lašnje uzderžati more; zatim da red uvede, u koga manjkanju je dosadašnje poměšanje deržavnih stranah, s graničarskimi smetalo, i zatim, da se ostala strana u tri županie, kanoti Věrovitičku Požežku i Srěmsku razděli, i banskomu, i kraljevinah Dalmacie, Hèrvatske Slavonie pravovladanju, i po ovomu s. kruni kraljevinei Ugarske pridruži. (*Acta ban. Nr. 304.*)

Digitized by Google

S ovom prigodom su za krajinu odredjena naseljena selišta (*Sessie*) 798²/₄ ostala su županiam priklopljena, kao Vèrovitičkoj 1369³/₄; Požežkoj 1482¹/₂₄, Srèmskoj; 1305⁹/₂₄ sve skupa 4157¹⁷/₂₄. Sva pako selišta držav na vojničku daću plaćati moraju, svako posebno 21 fl. den. 50. računajuć svake godine, svega skupa 89,336 fl. 25 den. I ovako su spomenute tri županie pravovladanju stališah i redovah poslanikom: knezu Šandoru Patačiću, Ivanu Bužanu i Ivanu Saiću izručene (*Acta ban. Nr. 304*) s onom u ostalom očitom pogodbom, iz previsokoga odredjenja pridanom, da Srèmski i dolnje Slavonie stanovnici od plaćanja devetine, kako do sad, tako i na poslè takodjer uvèk prosti ostanu. (*Ibidem sub Nr. 304.*)

God. 1746. U ovom poslu resk. kraljevski, od dana 27. Travnja godine 1746. na stališe kraljevine Hervatske je došao, po kojem se uredjenje komisie kraljevske odobruje tako, da se Slavonie dolnje županie u plačanju daće po naměri kraljestva Ugarskoga moraju upravljati i vèćničtvu kraljevskom Ugarskom podložni neka budu, da se takodjer upravljanje vojačko tamo preteže: na koju su sverhu stanovnici hranu i dele(porcie)davati dužni. Na dalje da se malte ondašnje ukinu, i u nove krajine protiva Turskoj prenesu: zatim da stanovnici dolnje Slavonie od davanja devetine prosti budu; u ostalom pako po prepisu zapovědih domovine kraljevine Hèrvatske i Slavonie, a navlastito po članku 59. 1741. i ondè spomenutomu 66. god. 1681. na način potrebštine oružje poprimiti, i u vojsku iti dužni budu, koju su dužnost istih županiah stanovnici sami spoznali i primili. Najposlè, ona iznimka, koju su poslanici kraljevine Hèrvatske u prigodi one komisie napervo stavili, da ako bi se na koj način u buduće vrème nepriatelj, na dalješna města i krajine protèro, onda da se krajine u dolnjoj Slavonii načinjene opet pod držav no vladanje kraljevine Hèrvatske i Slavonie povrate, i sègurnost postavljena i primita u istom reškriptu kraljevskom imade se držati. (*Acta ban Nr. 67.*) Buduć pako da poslanici kraljevine Hèrvatske u vrème gore napisane komisie račune onih trih na novo podignutih županiah od daće selišćah i čitavoga izneska na sebe i slèdom na stališe kraljevine Hèrvatske nisu hotèli primiti, i buduć da iz tog uzroka one županie, što se dotiče držav ne daće i zimskih konakah vojničkih na primèr Ugarske visokomu vojničtvu Ugarskomu po istom kraljevskom reškriptu bile su podložene: od ovuda su stališi Hèrvatske i Slavonie kraljevine u saboru nezado-

Digitized by Google

voljni bili; poradi toga su suprotivni predlog banu napervo stavili, da spomenute tri županie dolnje Slavonie u ničem visokomu věču Ugarskom podložne nemoraju biti iz uzrokah ovih, jer věće Ugarsko nikada do sada na kraljevine ove, i pravovladanje bansko nikakovu povlast nije imalo. 2.) Jer podvergnutje ovo teško more za sobom dovući porušenje pravah i smutnje, koje će biti na propast sve skupštine. *(Acta ban. Nr. 110.)* Na ova je ban pisao, da je stvar s velikimi teškoćami zapletena poradi zaveza daće vojničke s domaćom, to bi se indi najprie opraviti moralo, da bi se računi domaće kase banu, ili stališem ponajprije morali predati, i po stališih ili banu njegvomu veličanstvu poslati. *(Acta ban. Nr. 121.)* Kraljevina je račune primala od g. 1747 do god. 1749. *Ibidem.*

Ove iste god. 1746. da se daća županie Srěmske od odredjenih 1305¼ selištah, svako napo se po 21 fl. 50 denara računajuć 28,065 fl. 57¼ denara ukupno iznašajuća, na 20,000 izpravi. Na to je obrambu kneza bana izmolila županie Srěmska *(Acta ban. Nr. 23.)*

God iste je 1746. daća doljne Slavonie, s računi kraljevskom věću podneta, nu od poslanikah je kraljevine Hèrvatske komisar knez Šandor Patačić uzroke knezu banu dokazao. 1.) Jer gospoda stališi Hèrvatske, koji nikakove vojničke daće nedaju: vojake u konakih rědko kada deržc; putbine vojačke po svojem i različitom načinu odpremaju: za ured dakle metnuti novu, i neurednostih punu krajinu, zadostnu věštinu nemaju. 2.) Buduć da su županie dolnje Slavonie, kako su i njihovi pravitelji i derzavni službenici novaci: s tim se dakle manje novomu takodjer i nevěštomu upraviteljstvu zaufati mogu, da daća kraljevska nepametno, ili pogrěšno sa svim nebi spoznala primanje. 3.) Jer bi u poslu takovom dopisavanja mloga na dvor kraljevski bivala, koja berzo, dapače učasne pomoći trěbaju; a věće kraljevsko uvěk skupljeno, takovu berzo doprineti more. 4.) Poradi sveze cěle daće, koja se u stvari i vrěmenu postaviti mora, previsoka služba to iztražuje. Najposlě 5.) što može većma uditi kraljevini Hèrvatskoj, prostoj od daće? Da li neće ova ako od daće Slavonie svoju ruku nesuztegne, tudje računah previdjenje činec: verhovno prěvidjenje spoznati; a morebiti pomanjkanja daće popunit, ili za ova na poslědku takodjer dobro stojati morat *(Acta ban. Nr. 140)*.

Digitized by Google

Iste godine uzraduje se skupština županie Věrovitićke, što je dolnja Slavonia pod bansko pravovladanje povratjena, i sa sestrom svojom Hèrvatskom opet sdružena želeći obćenu věkovitu slogu i jedinost Ilirsku (*Acta ban. Nr. 4*) Srěmska se župania na jednaki način raduje nad skupzdruženjem s Hèrvatskom, očito izpovědajuć, da tako veliko, i nikada nezaboravljivo stališah i redovah dobročinstvo službom svojom posvědočiti, nikada neće propustiti. (*Ibidem Nr. 5.*)

Godine su iste dolnje Slavonie županie, da su u ostalih pravovladanju banskom povratjene, radost svoju izjavile, ali da su gledom na daću i na konake vojakah kraljevskom naměstničkom věću Ugarskom podvergnute protusloviše (*Nr. 68*) izpovědajuć, da je težka rana po tom kraljevini i banskim pravom zadana, budući da je u svem s Hèrvatskom i Dalmaciom sdružena dolnja Slavonia po pravu natrag zadobljenja po članih 1. i 5. god. 1741 odredjeno jest.

God. 1747. mnoga su razredjenja u krajini medju Kupom i Unom načinjena: na vlastito su se princip Karlo i knez Batjan tèrsili sve krajine da u red postave. Taki iz početka svoje banie izbacio je mloge upravitelje i pukovnike, koji nisu pravo upravljali; da pako moji štioci znadu, kako su krajine Hèrvatske bile na komande razděljene, izpis komisara gospodina barona Sermage stališa krajinah Kupo-Unskih, kojega je god. 1745 banu predložio, popisuje. Komande su indi kraljevine bile.

1. Kostajnica pod kojom bilo je knežiah 9, selah 82, kućah 3018, pěšakah 2,064, konjanikah 717, kućah pustih 44, obamerlih 155, nemoćnih 130, odselacah drugam 155, pandurah 31, odpravitih u Bavarsku 523, na straže medjaške 108. Ostalih kod kuće 2,150.

2. Komanda Glinska, imala je knežiah 7, selah 58, kućah 1816, pěšakah 1,018, konjanikah 498, obamerlih 73, nemoćnih 61, odselnikah 18, pandurah 100, odpravljenih u Bavarsku 436, na straži 140, ostaju kod kuće 940.

3. Komanda Zrinjska: imade knežiah 7, selah 48, kućah 1214, pěšakah 650, konjanikah 282, kućah pustih 2, obamerlih 31, nemoćnih 128, odselacah 36, pandurah 36, u Bavarsku poslanih 200, na straže medjaške 247, kod kuće ostaju 485.

4. Komanda Dubica: knežia 1, selah 4, kućah 323, pěšakah 272, konjanikah —, kućah pustih 7, u Bavarsku je otišlo 113, na stražu medjašku 54, pandurah 24, kod kuće ostaju 105.

Digitized by Google

5. Komanda Jasenovac: knežie 2, selah 5, kućah 183, pěšakah 150, konjanikah 47, pustarah 48, u Bavarsku je otišlo 30, na stražu 34, pandurah 28, kod kuće ostaje 133. Ukupno knežiah 26, selah 197, kućah 6624, pěšakah 4,154, konjanikah 1,544, pustarah 101, obamerlih 194, nemoćnih 335, odselacah 209, pandurah, 219, u Bavarsku otišavših 1,302, na straži 584, kod kuće ostavših 3,813. Ovako su i druge regimente Hèrvatske bile razredjene u pervo doba, sada je šve drugačie. Da je pako iz Hèrvatskih krajinah mlogo hiljadah vojakah pod Mariom Tereziom protiva nepriatelju išlo, to i gore popisani izpis, i ostali, koji se u pismospravu stola banskoga nahode pokazuju. Zaisto taki izperva boja u Italiu otišlo je pod vojvodom Petrom Paraminskim više od 2,000. U Bavariu pako pod baronom Stěpanom Patačićem 2,011. pěšakah, i 400 konjanikah God. 1747 pod vojvodstvom gosp. Gjure Pogledića osim banderiacah otišlo je 2,985, a koliko drugih godinah, kojih se izpis neznade. Ova je pako naš (Kerčelić str. 481) popisao, kamo je vojska pandurah koju je baron Trenk iz Ilirah sastavio, i kako je on š jnom vojevao u naslědnom ratu, to je dosta poznato. Ovdě na Slavu Trenku i njegovim ilirskim junakom samo toliko stavljam, da si je ime neumerlo pribavio vojujuć za slavnu Austriansku kuću. Kud je Trenk sa svojimi Iliri došao, tamo nie bilo govora o branenju, nego kako da probitačnie kožu svaki svoju spasi, jer Ilir nigda nije natrag stupao. Neumerlo je ime Slavonsko-ilirskih pandurah kod Prusah, Bavaracah i inih Němacah. —

God. 1750. vojaci su carski iz grada Požežkog, Pakraca i Věrovitice otišli (*Acta ban. Nr. 37.*)

Godine je ove došao kraljevski prepis (*Rescriptum*), da su županie dolnje Slavonie okolišne odluke glede na procembu zanatliah, jednakoće vage, ne od věća kraljevskoga, nego uprav od kraljevine Hèrvatske, primati dužne (*Acta. ban. Nr. 21* i *32.*)

Iste godine u saboru je kraljevine Hèrvatske odredjeno, da se za županie dolnje Slavonie i velikaše rok za sabor prie měsec danah postaviti i prepisati mora. (*Acta ban. Nr. 36*)

Iste godine poslanici su kraljevine išli u Beč, poradi krajinah Hèrvatskih, koje je Karlo Batjan ban po gospodinu Vinku Klefeldu dao u bolji red metnuti, i doneli su iz Beča povelju, u kojoj se u kratkom zaderžaje, da banova oblast u one krajine na dalje ostaje, ali

Digitized by Google

da i stališi kraljevine s banom u one krajine podpunu imadu vlast. Što se plaće bana dotiće, jer se je ban Batjan očitovo, da plaće netraži, da se za naslědnike njegove za plaću mora gledati. Da věće dvorno od boja na iste krajine imati će obzirnu vlast, kako i pric. Od kuda su se ispisi stališa vojačkoga istomu věću svaki měsec morali predlagati. Ban je sve oficire iz domačih sinovah sam imenovati dobio pravo, osim pukovnika, (Oberstara) kojeg će na preporučanje bana sam kralj imenovati; svi ovi oficiri imati će jednako poštenje kako i drugi od regulašah kraljevskih. Tverdjave će se s narodnom vojskom popuniti. Najvećega kapitana izabrati i potverditi pravo imade kraljevina, s tim ufanjem, da će ovo dostojanstvo uvěk bana dopasti, ban će pako vice-kapitana Krajinske vojske imenuvati. Oružje, i ostale će se spreme od kralja dati; komisara za krajine izabrati kraljevina vlast neka imade. Kraljevina od uzderžavanja i konakah vojačkih polag članka 48. god. 1741 neka je na dalje prosta; ako bi pako bila potrěba, da se vojska ondi nastani, onda da će vojska živiti iz svoje plaće za gotove novce. Za izplatjanje banske vojske, koje su stališi primili, metnuti su pod porez svi cèrkveni podložnici, koji su do sad bili od takove plaće po povelji izneti: sami gradjanski stanovnici, kaptolski i biškupski kod Zagreba od konakah i drugih osobnih službah neka su prosti; sverhu toga odredjuju, da se povrate imanja Zrinjska i Frankopanska, kako takodjer bližnja Karlovačkoj i Varaždinskoj generalii sela, koja jim još nisu priklopljena, i da se povrate, i da se na poslě neće više primiti svi kraljevine stanovnici u spomenute generalie. Dohodki krajinski, koji dosada upraviteljem slišali su, u kasu kraljevine neka se postave. Kaptol Zagrebački neka obslužuje upravljanje grada Dubice, po jednom kanoniku, kojega sam ban iz napervostavljenih od kaptola izabere, koji čast i plaću imati će majorsku, i od samoga će bana visiti. Ovaj u gradjansku samo vojsku imat će vlast, i samo protiva Turkom morati će vojevati, dohodke krajine Dubičke neka bere, i po duši od njih banu račune neka dade. Na pomoć izplaćanja spomenute vojske odredjuje se takodjer po glasu članka 49. god. 1741. polak malte kraljevske; najposlě želi se, da bi svoje věličanstvo pri podarenju županiah Zagrebačke i Križevačke velikoga župana službu, osobiti plemenitih obzir imati dostojalo. Godine je indi ove u Zagrebu u saboru krajinah banskih proglašeno upravljenje: načinjene su dvě regimente

Digitized by Google

Glinska, koje je pukovnik bio baron Stěpan Patačić, druga Kostajnička, koje je pukovnik bio gosp. Juraj Poglediić. Ovom su prilikom i ostali častnici postavljeni: nu ovo se je god. 1753. prominilo budući da je stališ vojnički od deržavnoga onda sa svim odlučen.

Poslě několiko godinah slědilo je novo upravljanje svih po Hèrvatskoj krainah dočim su četiri Karlovačke regimente poslě u red metnute, jer je Lička regimenta, od Leopolda cara god. 1683. bila za županiu odredjena, i za velikog župana bi imenovan Petar Ricciardi, kako povelja Leopolda svědoči, u Zagrebu dana 8. Veljače u skupu proglašena god. 1693. u saboru 5. dana 22. Lipnja u Zagrebu deržanom, knez Adolf Cinsdorf, kanoti knez věkoviti Like i Kèrbave, i kanoti indigena kraljevine zakletvu je položio, ali su se ova sva poslě godine 1750 proměnila.

God. 1751. Da iz županiah dolnje Slavonie takodjer poslanici u sabor občinski kraljevinah Ugarske i Hèrvatske idu odsele, župania je Věrovitička molila bana, da bi to opravio; nu da se po tomu neželi od kraljevine Hèrvatske oddružiti (*Acta ban. Nr. 35.*) Nisu bili u ovom saboru primiti, ali odredjeno jest u članku 23. da se poslě uvěk pozovu; koj ovako glasi. Dokončano jest, da županie Srěmska, Věrovitička i Požežka po svom veličanstvu presvetom odsele na sabor kraljevine pozivaju i medju ostalimi kraljevine ove županiami, i stolicu i glas imati mogu poslě zadobljenja, u ostalom da kraljevine Ugarske i bana pravovladanje u svomu stališu ostane.

Iste godine Požega je varoš molbu dala na stališe i redove Hèrvatske kraljevine, da bi kod svoga veličanstva opravili, da se u broj slobodnih i kraljevskih varošah primi, jer plativši 30,000 fl. u kraljevsku kasu, i postavivši 300 fl. kameralske takse od gospodska pravovladanja sebe su već izplatili (*Acta ban. Nr. 71.*) Ove godine je 26. Svibnja u Hraščini blizu Zagreba kamen 71 funtih težak iz zraka opao, koj se u Beču čuva. God. 1756. urbarium je za dolnju Slavoniu prepisani proglašen (*Acta ban Nr. 45.*)

God. 1759. dojde privisoki prepis upravljanja Hèrvatskih županiah, u kojem se izkažuje, da županie, koje se u red metnuti moraju pravovladanju i upravljanju kraljevine i bana nadalje podložne ostaju, i da občinski i deržavni poslovi, koji se nutarnieg čitave kraljevine stališa dotiču unapřěde, takodjer na bana i kraljevinu moraju spadati, i u saborih kraljevine razpravljati se:

Digitized by Google

na ove će pako sabore, kao i do sada običajni službenici županiah dolaziti, koji će se odredjenju kraljevine, po sve podložiti, i njega izveršivati morati. Milostivni prepis kraljevski, gledom na županie dolnje Slavonie već se obderžava, i po knezu banu se njim slati mora, i oni opet molbe, i za stvar potrébitu poslaničtva svoja na veličanstvo po njemu neka šalju, brez kojega na dalje i kraljèvine znanja oružje i puk podignuti nesmiju. Najposlè svake sve skupštine protokol po proštivenju urednom spomenutomu knezu banu iz sverhe takodjer one, da sa znanjem poslovah providjen, u upravljanju skupne i obćinske stvari upravno postupati može, po sveršetku svake skupštine da pošalju. (*Acta ban. Nr. 55*)

God. 1759 Požežka je varoš dobila slobodne i kraljevske varoši povelju s podarenjem sela *Selce*. Rescript kraljevski Nr. 79. Ostala sela varošu podarena zovu se Vidovci, Derškovci, Emavci, Komošinec i Arslanovci.

God. 1773 dolnja Slavonia, da se u smislu daće pravovladanju kraljevine priklopi, očituje se, i iz ovoga obzira da još osim obične daće 150,000 fl. plate. Reškript kraljevski Nr. 2. Nu moli se, da se za budući sabor odvuče Nr. 32. 33. 34.

Na ovaj su kraljevski reškript stališi kraljevine Hèrvatske pisali, da se za združenje dolnje Slavonie zahvaljuju, moleći, da u odredjenju daće s Ugarskom, kako je po pravu novog zadobljenja združena, ostane. U ovoj se representacii tèrse pokazati, da se je iste Slavonie, kako i Hèrvatske daća od starinah u saborih domaćih odredjivala, i da su ove kraljevine porádi neplodnosti i nepríateljskoga nasèrtanja na polovicu daće bile odredjene. *Ibidem.*

Na ovaj je predmet odluka kraljevska došla, pó kojoj je sva representacia stališah bila prevernuta, jer se je kazalo da je uzrok, što su god. 1745 tri županie dolnje Slavonie, što se daće dotiče vèću kraljevskomu naměstnom bile izručene, onaj bio, da se po prepisu daće trih gornjih županiah sa svim različitom, na nijedan način š njimi sjediniti, niti skupno izpraviti nisu mogli. Sistem je pako onaj sad već god. 1770, tako izpravljen, da već sada podpuno u stvarih jednosličnost obstoji. — Neka zadosta bude na dalje, da je god. 1741. u vrěme najmre, kad je stranah onih združenje odredjeno, po članku 50. onoga istoga sabora očito bilo odredjeno, da se Slavonia ili za onda odkazane županie pravovladanju kraljevine i banu podlože, iz kojega se zakona naravski

Digitized by Google

ništa drugo izvoditi nemore, nego da brez svake razluke i rastavljenja svi poslovah predmeti pravovladanju kraljevine i bana podložiti se moraju. Brez temelja je pako ona izrěčba: kano da je od daće takodjer trih gornjih županiah do sada u saboru kraljevine Ugarske radjeno i dokončano bilo, i ovako da nikakvoga uzroka nema, zašto bi ovo ponavljanje biti moralo (*Acta ban. Nr. 36 — 40*).

Iste godine gledeć na dolnju Slavoniu sva briga za odkazati kolikoću daćnu od věća kreljevskoga naměstnoga Ugarskoga posve oduzeta, i na drugi za iste Dalmacie, Hèrvatske i Slavonske kraljevine god. 1770 utverdjeno věće prenešena i zaufana. (*Rescriptum regium Nr. 36*) Od kuda znademo, da je u Hèrvatskoj imenito u Zagrebu poslě pako u Varaždinu stojećo věće ili consilium, za samu Hèrvatsku i Slavoniu pod Mariom Tereziom bio načinjen.

God. 1780. umrě Maria Terezia prava mati svih svojih narodah, koje je ravnala, dana 29. Studena.

Poglavje LX.

Slěde cari od zapadnoga carstva věka XV. od god. 1410. do god. 1519.

U Poglavju 30. popisao sam, da je Rupert car umro god. 1410. Ovaj je car umro u Openhemu u dolnjem Rajne palatinatu, a sahranjen je u Heidelbergu, u cerkvi s. duha, koju je sam podigao, i viteški nadario, gdě se slědeći napis nahodi:" Rupert vojvoda Bavarie, knez Rajne, palatin, Rimski kralj, pravedan mira i zakona ljubitelj, vrědan se je bogu vidio, koji bi za pravdu tèrpio. Ove svete kuće i samostana načinitelj ovdě s prevěrnom drugaricom Elisabetom, Norinberskom burggroficom počiva; život doverši god. Isukersta 1410.

Sigismundo, sin Karla IV. i brat Venceslavov, car je postao god. 1411. On je bio u saboru duhovnom, u Konstancii deržanom; za věru i zakon je mlogo radio, sa Husiti je dugoviti boj imao, nu god 1346. preoblada ih, i unide mirno u svoju Česku kraljevinu. Cerkve porušene, je podigao, popravio očistio i službi božjoj povratio, sve krivověrnike, koji se nisu hotěli povratiti, iz kraljevine Češke je protěrao. Umro je u Znojimu varošu u Morav-

Digitized by Google

skoj, kada je kćeri svojoj išao, dana 9. Prosinca god. 1437. Tělo je njegovo odanle u Ugarsku donešeno, i u Varadinu sahranjeno.

Albert II. Austrianac, zet Sigismundov posta car po njegovoj smerti god. 1438. Tri puta je krunjen: 1. Sěčna kano kralj Ugarski, dana 20. Ožujka kano car zapadnoga carstva, i dana 6. Svibnja, kano kralj Českí. Poljake je nadvladao, Turke s medje Ugarske protěro i Čehe, koji su se Kazimiru bratu kralju Poljskom bili prikupili, opet pod svoje vladanje natěrao. Kada se Alberto poslě suzbitih Turakâh u Budim a odanle u Beč vraćao, od serdobolje napadjen umre god. 1439. danu 26. Listopada.

Friderik III. Austrianac, sin Ernesta vojvode od Austrie a sinovac cara Alberta II. Jako je mirno gaserdca bio, zato je mir u njegovom carstvu bio, od kuda je ime mirnoga zadobio. G. 1452 Eleonoru je kćer kralja Portugalskoga za ženu uzeo, i š njom je zajedno za cara bio okrunjen od Nikole V. pape iste godine dana 17. Ožujka. Po njegovom nagovoru Felix V. antipapa sam se je dragevolje Nikoli papi podložio. Hotio je, da se za života sin njegov Maksimilian za cara izabere, koi je dana 17. Veljače god 1486 izabran, i iste godine dana 10. Travnja u Akvisgrani krunjen. Umro je dana 7. Rujna god. 1493. u Lincu gornje Austrie varošu. Maksimilian, sin Friderika III. u carstvu je slědio; god. 1499 s Karlom VII. Francuzah kraljem mir je utverdio; god. 1496. u Italiu s vojskom je udario, s naměrom, da Poljsku osvoji. Zato je galie po moru poslao, nu od slapovah morskih budu raztepene, i ovako ništa nije opravio, već se je u Němačku povratio. Iz perve žene Marie kćeri Karle vojvode od Burgundie imao je sina Filipa arkivojvodu od Austrie koji je bio otac Karla V.; umro je god. 1519. 12. Sěčnja.

U Poglavju 29. popisaosam, kako je carstvo istočno Gerčko dokončano, zato ću samo Sultane Turske redom ponoviti.

Bajazet car bio je od Tamerlana Tatarskoga cara preobladan, i god. 1402. dana 28. Sarpnja uhvatjen.

Isa Bajazet sin slědio je, ali ovoga brat Emir Soleiman pervoga u boju preoblada i ubije. Soliman je u carstvu slědio, ali brat njegov Musa dao ga je konopcem zagutiti god. 1412.

Musa u carstvu, kog je opet brat drugi Mahumed na isti način dao smaknuti.

Mahumed po imenu I. godine 1422. naravskom je smertju umro.

Digitized by Google

Amurat II. imao je mloge bojeve sa Škender-begom ili Gjurom Kastriotićem; god. je 1450 carstvo ostavio.

Mahumed II. carstvo je pograbio, i ovaj je svu Aziu zadobio, i dvoje carstvo Carigradsko i Trapezuntsko osvojio; god. 1481. je poginuo.

Bajazet II. sin Muhameda II. od svoga sina Selima s oružjem prisiljen, carstvo mu predati, poslě je od istoga sina god. 1512. otrovan.

Slěde Bojevi Turski.

God. 1425. udarili su u kraljevinu Ciparsku i sve su porobili, Mletačkoga su vojvodu Rogoneta Priula kěrvoločno ubili; god. 1426. Nikosiu su osvojili, i kralja uhvatili, kojeg su 1427. izpustili iz sužanjstva, ali da jim harač plaća. God. 1431. Tesaloniku su zadobili i Mletčane jako pobili. God. 1434. Antigoniu su varoš u Epiru zadobili. God. 1437. udari Amurat II. u Ugarsku silovito. God. 1453. Carigrad su zadobili. God. 1458. Korint su osvojili, i Pelopones pod harač natěrali. God. 1463. Bosnu su zadobili i Stěpana kralja Bosanskog kervoločno smakli. *Berti* piše, da su kožu s njega derali. Godine 1475. Genuezom su Teodoziu ili Kafu oteli. U Štajersku su i u Krajnsku naderkivali. God. 1480. varoš su Hidruntu osvojili, i ondi nahodećeg se biškupa dèrvenom pilom prepilili. God. 1499. Mletčanom su varoš Eolie Naupaktum odteli, i odanle u Furlansku (*Forum Julii*) naderkavali. U kratko kazuć: Sam je Muhamed II. dva carstva i dvanaest kraljevinah, i više od dvě stotine varošah pod svoje carstvo podložio.

Poglavje LXI.

Slěde cari od zapadnoga carstva věka XVI. Od god. 1519. do god. 1612., i cari Turski.

Karlo V. sin Pilipa arkivojvode od Austrie, Maksimiliana cara sinovac, u carstvu je slědio, kad je stric njegov Maksimilian umro god. 1509. dana 12. Sěčnja. Iste godine dana 28. Lipnja bio je u Frankfurtu izabran, ali stopram god. 1520. dana 13. Listopada u Akvisgrani kru-

Digitized by Google

njen, i poslě god. 1530. u Bolonji od Klementa VII. pape bio je zlatnom krunom Rimskom krunjen. God. 1516. je za kralja od Španjolske krunjen. Imao je dugoviti boj s Franjom I. Franceskim kraljem, kojeg je u boju god. 1525. uhvatio. Kalvine i Luterane je progonio. Godine 1550. sve knjige protestantah, dao je popaliti. Godine 1555. odlučio je kraljevinu ostaviti dana 24. Veljače. God. 1556. kraljestvo Španjsko zadobio je sin njegov Filip II. on pako otišao je u samostan Jerolimianah s. Justa u Estremanduri stojeći. On se je za volju brata svog Ferdinanda od Austrianskog vladanja odrekao, umro je godine 1558.

Ferdinando I. brat Karla V. u carstvu je slědio, koji je god. 1527. bio izabran za kralja od Češke i Ugarske. God. 1531. za kralja Rimskog. God. 1558. dana 14. Ožujka za kralja Rimskog bio je u Frankfurtu krunjen. S velikom pravdom i razboritostju ravnao je carstvo. Umro je 1564. dana 25. Sèrpnja.

Maksimilian II. sin Ferdinandov zatim carstvo je ravno. Umro je god. 1576. dana 12. Listopada u Ratisboni.

Rudolf II. sin Maksimiliana II. izabran je za cara god. 1576. u Ratisboni; nije se nikada ženio; umro je g. 1612.

Ovoga stolětja podigli su se mlogi nevěrnici, kano ti Martin Luter fratar, Ivan Kalvin, i mlogi kojih imena nije vrědno da popišem, koji su svu Europu pobunili i mloga zla počinili.

Slěde Sultani carstva Istočnoga.

Selim, sin Bajazeta II. kojega je god. 1512. đao otrovati, na carstvo je iste godine stupio. On je Mamolke ukinuo. Ovako su se zvali Kerštjani, koji su se poturčili i za plaću služili; iz medju njih su veliki veziri i paše postajali: više putah i isti sultani; jer su u boju bili učni i verlo věšti. Dva brata svoja je smakao, i sedam njihovih sinovah; čifutu, koji je otca njegovoga otrovao (biaše bo lěkar), dade glavu odsěći. Ali i on na onom istom městu, gdi je činio otca svoga otrovati, od kužnoga čira god. 1520. je poginuo.

Soliman II. je poslě carevao 46 godinah. Umro je godine 1566.

Selim II. slědio je u carstvu, i umro god. 1574.

Amurath III. za njim je vladao do god. 1595.

Mohamed III. postao je car, i umro je god. 1603.

Digitized by Google

Slěde bojevi koje su Turci imali, i mnoga města zadobili.

Selim sultan god. 1516. Mempi veliki i stolni varoš, město sultanah Egipatskih, sad Alkairo zvan, i sve okolišne varoše i gradove je zadobio. Damask, Gazu i Siriu i Žudinsku je odteo. Soliman pako god. 1521. osvojio je Biograd u Serbii. Otok Rod je obsio, i godine 1522. predobio ga. Viteški su ga branili konjanici reda s. Ivana, koji su ga od god 1310. posědovali. U isto vrěme paša Ferat osvojio je Armeniu, Kapadociu i Galaciu. Isti Solimin god. 1562. Ludovika kralja kod Muhača je preoblado, i sve Ilirske deržave, imenito kraljestvo Slavonsko i svu Ugarsku porobio. God. je 1529. predobio Budim i Beč obsio. God. 1532. opet Ugarsku svu porobio. God. 1534. udario je na Persiance, i ondi Tauresiu varoš veliki je zadobio. God. 1537. Mletčanom je odteo otok Kèrf. (*Corfù*) God. 1551. u Afriki Tripoli je varoš zadobio. God. 1560. galie Španjolske bile su razbijene i predobljene od Turakah: trijedarskih 27 i drugih za spremu 14; u njih 18,000 vojakah. God. 1570. Selim II. zadobio je otok Cipar i varoš stolni Nikosiu. God. 1571. na istom otoku zadobio je varoš Famagostu. Ondi vojvodi Mletačkomu, koj je na věru sebe i varoš predao, protiva zavdanoj věri odrězali su nos i uši, i onda iz živoga kožu derali. God. 1574. Vlaška sva došla je pod Turško vladanje. God. 1575. Amurat imao je boj sa Rusi, ali se ondi nije pomogao. God. 1582. Tatari su od Turakah odstupili.

Věka XVII. cari zapadnoga carstva.

Matia, brat Rudolfov, koj je god 1612. brez odvětka umro, iste godine u měsecu Lipnju u Frankfurtu za cara je krunjen. On je poradi Luteranah iz Praga svoju stolicu preneo u Beč, jer pako Matia iz Ane kćeri nije zadobio odvětka; zato je Ferdinanda sina Karla Austrianskoga, koji je bio sin Ferdidinanda I. cara za naslědnika odredio, i njemu god. 1617. izručio Česku, a god. 1618. takodjer Ugarsku. Protestanti su u njegovo vrěme jako bili jogunasti; tomu je on sam bio kriv, jer im je dao povlast, da svaki slobodno zakon slěditi more, kojega hoće. On se je od žalosti razbolio i umro god. 1619.

Ferdinando II postao je car god. 1619. i ravno je carstvo do god 1637., u kojoj je umro dana 8. Veljače

Digitized by Google

Friderika palatina god. 1620. je preobladao u boju, i Česku natrag osvojio. God. 1626. preobladao je krivověrnih vojske. God. 1629. Mantovu, koju su Francezi bili osvojili, natrag je zadobio.

Ferdinando III. sin Ferdinanda II. postao je car god. 1637.; mloge je bojeve imao s nevěrnici navlastito sa Švedi i ostalimi poradi věrozakona. God. 1648. mir je načinio. God. 1657. dana 2. Travnja je umro.

Leopoldo, sin Ferdinanda III. za cara izabran u Frankfurtu god. 1658. dana 18. Sarpnja, i 1. Kolovoza iste godine krunjen. Imao je s Ludovikom XIV. Franceskim kraljem dugoviti rat, i s Ugarskimi puntari, koje je Ludovik kralj podpomagao, i s Turci, koji su god. 1683. Beč obsěli dana 13. Serpnja, nu 12. Rujna su strašno pobijeni i protěrani; oslobodio je Ugarsku od Turskoga jarma. God. 1699. mir je načinio s Turci i umro je god. 1705.

Věka XVII. slěde Turski sultani.

Ahmet I. po smerti Mohameda III. godine 1603. postao je car, i umro je god. 1617. dana 15. Studenoga Mustafa brat Ahmetov kratko je vrěme vladao, budući da je poradi nemarnosti i kervoločnosti bio izbačen. Osman sin Ahmetov je na carstvo podignut, ali budući da je god. 1620. nesrětno doveršio rat s Poljaci, poslě god. 1622. bio je iz carstva izbačen, i konopom zadavljen.

Mustafa opet iz zatvora izveden na carstvo je podignut, ali poslě šest měsecah opet izbačen, i u tamnicu metnut god. 1623.

Amurat IV. brat Osmanov, i sin Ahmeta I. postao je car. Ovaj je od same pijanštine poginuo god. 1640. dana 8. Veljače.

Ibrahim, brat Amurata IV., carevao je do god. 1649. — Mohamed IV. sin Ibrahimov do god. 1687. — Soliman IV. i brat Mohameda IV. do god. 1691. — Ahmet II. brat Solimana IV. do god. 1695. — Mustafa II. sin Mohameda IV. do god. 1703.

Ovoga su stoletja Turci svakojakom srěćom vojevali. God. 1601. Španjolci su hotěli Algir osvojiti, ali nisu mogli. God. 1603. Ugarskoj su bili Turci strašno pobijeni. God. 1610. Mauri su iz Španjolske iztěrani od Filipa III. kralja Španjolskoga i višc od 900,000 u Afriku morade běžati. God. 1645. u otoku Kretskom su Kaneu varoš po dugovitom obsědjenju zadobili. — God. 1649. 1651.

Digitized by Google

1655. i 1657. od Mletčánah su na moru preobladani bili. God. 1669. Kandiu su otok osvojili, poslě kako su 24 godinah za nju rat vodili. Punih su ju 28. měsecih i 27 danah obsědjenu deržali. Kod obsědjnutja ovog je 150.000 Turakah, Kerstjanah pako 30.000. poginulo. God. 1682, 1683. i 1689. Francuzi su Algir otimali, ali ga nisu mogli zadobiti. God. 1685. kod Strigove u Medjumurju, i god. 1687 kod patrih u Peloponezu od Mletčanah su strašno pobijeni.

Věka XVIII. slěde car i od zapada.

Josip II. sin Leopolda velikoga, bio je već god. 1690. za kralja Rimskoga izabran, i vladanje je carstva poslě smerti otca poprimio. Zadobio je po oružju, Mantovu i Milan s njihovimi krajinami i Neapolitansku. U kozjačah je umro god. 1711.

Karlo VI. brat Josipa izabran je za cara god. 1711. dana 12. Listopada, i krunjen je u Frankfurtu dana 22. Prosinca. Već god. 1703. bio je za kralja Španjolskoga odredjen, nu jer je Karlo II. kralj Španjolski za naslědnika svoga Filipa Borbona odredio, od ovuda su dugoviti bojevi medju Karlom i Filipom nastali. God. 1722. obedvě Sicilie je zadobio. God. 1725. dana 30. Travnja mir je načinjen u Beču, s tom pogodbom, da kraljestvo Napolitansko, Sicilie, Milanska krajina i Belgia spane na kuću Austriansku, da pako Španjolsku Filipu ostavi, i poslě nikakova prava više na Španjolsku nema.

Poslě toga načinio je svetačno deržavni proglas, po kojega bi jakosti naslědničtvo u svih kraljevinah i deržavah na ženski spol takodjer spadalo. Ovaj su proglas, Češka, Ugarska, Hèrvatska, Austria, i ostale deržave primile. I ovako poslě mlogih bojevah, koje je s Turci i drugimi imao, god. 1740. je umro.

Karlo Alberto vojvoda Bavarski, kada je Prag stolni varoš Češki osvojio, za cara po imenu Karla VII. God. 1742. u Frankfurtu bio je krunjen, ali niti je srětno, niti dugovito bilo njegovo carstvo: dvaput je izgubio Bavariu; umro je god. 1745. dana 20. Sěčnja.

Franjo vojvoda Lotringski god. 1745 dana 4. Listopada za cara je krunjen, koi je g. 1736. dobio Karla cara kćer Mariu Terezìu dana 12. Veljače za ženu. Zadobio je Etruriu god. 1735. poslě smerti Ivana Gastana, i pisao se je veliki vojvoda od Etrurie. Mloge bojeve je imao poradi svoje kraljice i carice Marie Terezie, koje

Digitized by Google

je sve srětno doveršio. God. 1765. dana 18. Kolovoza je umro. Ovdě sada doveršujem od Josipa, Leopolda, Franje, i sina njegovoga Ferdinanda, neka drugi koi sin Ilirske majke nadalje piše, ali osobito dogodovštinu velikoga Ilirskoga naroda neka nezapušta.

Slěde sultani od istočnoga carstva.

Ahmet III. god. 1703. postao je car. On je god. 1713. dao Ošman-agu, Mehmeta vězira, i druge někoje, koji su protiva njegovom životu počeli raditi, po zasluženoj pedepsi smaknuti. Umro je god. 1730. — Mohamed V. poslě Ahmeta III. postao je car. Umro je god. 1754. Osman III. je slědio u carstvu, i umro je god. 1757. — Mustafa III., Osmana poslědnjeg sinovac, car je postao. Ovoliko neka bude dosta od Turskih sultanah spomenuti, da moji štioci znadu imena Turskih carah, koji su veću stranu Ilirie pograbili.

Poglavje LXII.

Od banah Hèrvatskih, Dalmatinskih i Slavonskih od god. 1323. do god. 1531.

Popisaosam u Poglavju IX. XVIII. bane od Kolomana kralja vrěmena, t.j. od god. 1102. kada je Hèrvatska Běla sa krunom Ugarskom sdružena. U koje je vrěme Koloman kralj Lapsanoviča za bana, ili vojvodu Dalmacie i Hèrvatske postavio. Velika smutnja je medju pisci, glede na bane kraljevine Hèrvatske, ali i na istu kraljevinu Hèrvatsku, jer hoće někoji, da su tri bile kraljevine Dalmatinska, Hèrvatska i Slavonska, od kud su i bane takodjer poměšali, i druge su Slavonie, a druge opet Dalmatinske izmislili. Ali da one mudrace tko upita, da samo jednoga kralja imenuje od Slavonske, nebi ga nikada znali imenovati: u kojoj pako kraljevini, ili da bolje kažem, državi nije nikada bilo kralja, vlastito da ona država nemore se kraljevina nazvati. Ja sam već pokazao u mojoj dogodovštini, da do vrěmena, kada su Hèrvati iz Bugarske, Vlaške i Sarmatske u ove krajine došli, da Hun-Avare iz vladanja ovih krajinah protěraju (što se je pod Herakliom carom istočnim i dogodilo), da su se velim sve krajine, kao Bosna, Serbia, Raška, Tracia, Albania, velika strana Macedonie i Epir Slovinsko kraljestvo zvale, i poslě stopram kad su Hèrvati (tako nazvani od vojvode Bugarskoga Hrovata, kojeg su gerčki pisci Chrobat pisali s puci Slovinskimi u spome-

Digitized by Google

nutih krajinah stanujućimi preobladali Hun-Avare, nazvana jest kraljevina ova velika Krobatia ili Croatia, naški Hèrvatska, a kralji su se pisali samo vojvode ili kralji od Hèrvatah *(Duces Croatorum)*. Ovo se znade iz povelje Tèrpimira kralja. Poslè Stèpana kralja, koi je sve primorske gradove Gerkom natrag oteo, počeli su se pisati kralji od Hèrvatah i Dalmatinah, što se znade iz povelje Krešimira Petra; ne kano da bi Dalmacia bila zasebe kraljevina, nego da pokažu Gerkom, da su oni kralji i od primorskih gradovah, koje su Gerci Dalmaciu zvali. Ime Slavonie počelo se je pod kralji Ugarskimi, premda se isti Ugarski pervi kralji nisu pisali: od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie, nego samo od Hèrvatske i Dalmacie kralji. Ali valja znati, da Geiza II., kralj Ugarski, nadajući se stalno, da će stališi Ugarski, kao što se i dogodilo, po njegovoj smerti stariega mu sina Stèpana za kralja odabrati, dade Hèrvatsku i Dalmatinsku kraljevinu drugomu sinu Beli, da ju vlada*) pod imenem vojvode (duke iliti hercega). U ono pak vrème biaše na istoku cesar Manuel, koji budući bez mužkoga dèteta, nakani uzeti vojvodu Belu k sebi u Carigrad za zeta, i učinit ga naslèdnikom iztočnoga prestola, ali suvètom da se Belino vojvodstvo istočnomu carstvu priklopi. Na ovo pristane Bela i brat mu Stèpan III., kralj Ugarski sa svojimi stališi, te tako Hèrvatska i Dalmacia spadnu pod Gerčkoga cara god. 1168. Budući sad Bela, s proměnjenim imenom na Aleksu, kao naslèdnik carski u Carigradu, postavljaše Manuel druge vojvode u Hèrvatskoj i Dalmacii, od kojih je pèrvi Rogerio počeo se pisati „Vojvoda od Slavonie.“ Po Manuelovoj smerti dojde Hèrvatska i Dalmacia opet pod kralje Ugarske, koji su u nju svoje rodjake od kraljevske kervi za vojvode stavljali, i ovi su se poslè Rogeria pisali vojvode od Hèrvatske, Dalmacie i sve Slavonie. Slavonia jest rèč obćinska, pod kojom se je sva Hèrvatska i Dal-

*) Pristrani i na svoj mlin vodu tèrajući *Španjik* piše, da je Srèm spadao na Ugarsku; i da su ga Beli samo pod izlikom namèstnika dali, ne pako kano otačbinu Gejze otca: smèha vrèdno! što je korist stvari mèšati i svèt slèpiti? nu nije čudo, kada hoće još dan današnji, da i Slavoniu pod Ugarsku, bilo kako bilo skercaju! Ovakovi ljudi taru dogodovštinu, kerše zakone, svèt zaslèpljuju, samo da mogu ono zadobiti, što nigda njihova bilo nije. Ali čemu da govorim? dosti je ako reknem, da bi bio gospddin *Španjik* bolje učinio, da je spavao, kad je svoju dogodvštinu piso; nego što je svètu bezobrazno plavu boju hotio pred oči navući. — *Cinamus.* Gerčki pisac očito piše, da su sami Ugri dali i spoznali, da Srèm, Hèrvatska i Dalmacia na jedno vojvodstvo ili kraljevinu spadaju.

Digitized by Google

macia razuměvala. Na jednaki su se način i mlogi bani pisali Dalmacie, Hèrvatske i čitave Slavonie bani. Od ovuda u potlašnja vrěmena postalo je iz jednoga troje kraljestvo Dalmatinsko, Hèrvatsko i Slavonsko, a to navlastito pod Vladislavom, koi je pèrvi nazvao krajinu medju Savom i Dravom kraljevinu Slavonie u povelji, koju je podario Hèrvatom zverhu *Cimera* njihovoga, jer je u vrěme njegovo samo medju Savom i Dravom ostalo još od Turakah prosto. Iz ovih se izvodi, da su kralji Ugarski ove kraljevine zvali i dělili, kako su hotěli. Ovako su i bane polag volje svoje sad samo jednoga, sad više njih stavljali kad je bila potrěba, ali je samo jedan bio pravi: kad su bile bune poradi kraljevah, svaka je strana imala svoga bana, kano pod Korvinom i Zapoljom. Zaisto pod Karlom VI. god. 1327. u stanovitoj povelji nahodi se Mikes ban cěle Slavonie, knez Simegski i od Saroša, Pavao ban Mačvanski, knez Srěmski Valko i Bodrog. (Od ovuda je očito, da je u staro doba bio grad u Valkovu, t. j. Vukovaru današnjem, i knezovi od ovoga grada bili su od svega Srěma knezovi, poslě pako, kada je obitelj Ilirska od Ujlaka, koja se iz pokolenja Gare izvodi, zmožna postala, i grad Ilok podigla: stanovala je u Iloku, i zvali su se knezóvi od Iloka bili su gospoda od Srěma, i najposlě vojvode nazvani.)

Sva koja ću od banah popisat, iz *Du Fresne* vadim, i samo gdě bude što dvoumno, ondě ću moje opazke i misli pridati. *Du Fresne* principe takodjer iz kraljevske kervi, koji su za kralje od Hèrvatske pisali se, medju bane piše, ali su oni sami imali bane, i tako je on mloge za bane popisao, koji nisu ni bili bani, već su samo za vrěme poslani bili budi s vojskom ili u drugom poslu. Ovako je:

Nikolu, knezaod Vesprima za bana XXV. popisao, ja bi pako sudio, da je on bio samo s vojskom poslan od kralja protiva Baboniču. Ovaj je Babonića preobladao na polju Korna, i pozvao sve velikaše u Split, i u věrnosti potverdio, onda se je s vojskom u Ugarsku povratio god. 1323. Odkuda je očito, da je bio vojvoda vojske, a ne ban, jer bi ban morao u kraljevini stojati, što on nije.

Mihailo Baro od Bihaća ili Mihać ban XXVI. god. 1326. od Karla je bio u Hèrvatsku poslan, i kad je gradiće Babonićeve predobio, s Friderikom knezom od Kèrka i Stěpanom knezom Bosanskim došao je u Zadar: malo poslě povratio se je u Ugarsku. Kada se je u Ugarsku povratio, ban nije mogao biti, ili mo-

Digitized by Google

rebit što je bio Magjar, da ga Dalmatini i Hèrvati nisu hotěli za bana spoznati, ili za bana nije bio odredjen; već samo poslan da Hèrvate umiri.

Pavao II. ban XXVII. od pokolenja Šubićah, i knezevah Bribirskih knez od Trogira, Pavla I. sin i Mladenov brat ban je postao god. 1336: zove se mogućan princip u povelji; god. 1315. u broj plemenitih od Mletčanah je bio primit.

Nikola Zeč, sve Slavonie ban XXVIII. god. 1345. je postao. Udovu Neliptia i sina njezinog Ivana na věrnost Ludovika kralja je povratio, ali knezovi od Bribira nisu se dali, od Mletčanah buduć suzderžavani.

Stěpan Ludovika kralja brat god. 1349. vojvoda je od sve Slavonie postao god. 1356., ostavivši sina Ivana, u Zagrebu je umro i sahranjen. Margita njegova udova napis vojvodstva i vladanje zverhu sve Slavonie t. j. Hèrvatske i Dalmacie je do smerti zaderžala. U vrěme ovo da je morao biti ban, koji je poslove opravljo, to je naravno, ali se ime njegovo nespominja. Morebit da je bio kroz sve ovo vrěme pervašnji ban Nikola Zeč, što ćemo viděti.

Mato Marotta ban XXIX. od sve Slavonie postao je, bio je i gospodar od Mačve god. 1350. U boju je Bugarskomu s Nikolom Zagrebačkim biškupom bio, kad je Budim pod srětnim upravljanjem Ludovika kralja zadobljen god. 1349.

Ivan Zuus, Leustakio zvan, ban od Slavonie XXX. i Nikola Zeč ban od Hèrvatske i Dalmacie g. 1357. bili su. Nikola Zeč od Ludovika kralja protiva Mletčanom bio je s vojskom poslan, komu su se Split, Trogir i Šibenik odma predali, Zadar je pako silom osvojio, kada je Konrad Eldebordio poginuo, rado Mletački vojvoda. Poslě je mir načinjen, i Mletčani se od ovo doba nisu směli više, vojvode od Dalmacie pisati. Od ovuda vidiš moj štioče, da je Nikola Zeč bio jednako ban pravi od sve Slavonie, i u vrěme Stěpana vojvode, i poslě dugo vrěmena, kako ćemo viděti: drugi bani, kanoti Marotta, Zuus bili su njemu na pomoć dani, da poslove obavljaju deržavne, jer je on imao u ratu posla; od ovuda něki taki izvode, da je Zuus bio Slavonski ban, a Nikola Zeč od Hèrvatske i Dalmacie. Evoti kako je izmišljeno od nerazumnih različito Slavonsko kraljestvo! što je obodvoje u sebi laž, jer jedan i drugi bio je od sve Slavonie, t. j. od sve Hèrvatske i Dalmacie ban, ali pervi ban poslove bojne morao je obavljati, zato drugi ban

Digitized by Google

u pomoć pervomu je dan, da deržavne poslove, sudove i ostala obavlja, i pervomu banu, kad bi potrěba bila u istih poslovih na pomoć bude.

Petar Zudar ban XXXI. od Hèrvatske i Dalmacie god. 1361. na pomoć je Nikoli Zeču dan: Bolonju je Urbanu papi V. na zapověd Ludovika kralja podložio, poslě je bio poslan u Rašku, i protiva Litvanom, s Imbrom Bebekom: zatim bì poslan s Ladislavom vojvodom od Apulie, da porobi Moravsku.

Knez Anz, od Hèrvatske i Slavonie ban XXXII. Štije se, da je g. 1363. u Senju umro, izza kako je Zudar bio u druge kraljevine poslan, rado na pomoć Nikoli Zeču.

Piše *Du Fresne*, da je bio u Primorju ban, komu se imena nezna, koi je Omišljane suzbio i ukrotio, kad su opet gusariti po moru hotěli, ali je ovaj bio isti Nikola Zeč, koj je sveudilj u Zadru stojao, kako ćemo viděti.

Karlo Drački, Ludovika Dračkoga sin, i Ludovika I. kralja rodjak god. 1369. postao je od Hèrvatske i Dalmacie vladalac. Sa Margitom Karla Dračkoga kćerjom god. 1374. ostavio je Iliriu, i u Napulju se je sa ženom povratio. Njega je Ludovik kralj, osvojivši Na politansku odredio, da Treviz Mletački obsědne s vojskom, da mu Mletčani nebi što smetali. Poslě je po jajakosti Ludovika kraljevinu Napuljsku zadobio, i unišavši u Napulju, metnuo je pod zatvor Ivanu kraljicu s njezinim mužem Ottonom.

Brez Imena ban, koji je bio Nikola Zeč, god. 1378. gradove je primorske protiva Mletčanom branio, ali su se Šibeničani Mletčanom predali: Trogirani su od bana pomoć tražili i zadobili, od Mletčanah su se odbili, i stalni u věrnosti kralju obstojali.

Nikola Zeč, opet dolazi koji je sveudilj ban bio od god. 1344. i u Zadru je stojao, da Mletčani Zadar neosvoje. God. 1380. iz Zadra je otišao, i za sudca je kraljevskoga dvora izabran. Vidiš moj štioče, kako su red banah, tako i mloge druge dogodjaje pisci poměšali.

Imbro Bubek ban XXXIII. od Dalmacie i Hèrvatske na město je Nikole Zeča postao god. 1380. On je Karlu Dračkomu kralju Napuljskom, po zapovědi kralja s vojskom na pomoć u Italiu išao. God. 1382 Hèrvate i Dalmatine, kada je Maria I. počela vladati u věrnosti je suzderžao. God. 1390. sudac dvora je kraljevskoga postao.

Ivan od Mačve i Stěpan od Lindve, bani XXXIV. od sve Slavonie. Pod svu Slavoniu razuměvalo se je vojvodstvo ili bania od Mačve t. j. kako sam već

Digitized by Google

kazao, sva s one strano Save krajina, u današnoj Serbii, i sav Srěm i ostala Hèrvatska i Dalmatinska kraljevina. Ivan dakle od Mačve ban, imao je pod svojom vlastjom Mačvu, i jednu stranu Srěma, drugu pako stranu imao je Nikola od Gara palatin, t. j. od Gorjanah koj je poslě, kada je Mariu kraljicu kroz Slavoniu pratio od Ivana Hèrvata bana, kod Gare varošinca bio ubijen. Spomenuti Ivan Maćvanski bio je Sigismundu jako věran, i poradi svoje věrnosti zadobio je sva imanja, města i posědovanja někdašnjih puntarah, kanoti Stěpana sina Pavla Gjantskoga, Jure sina Stěpana Bodonskog, Stěpana brata njegovoga i Stěpana sina Ladislava Hempze Gomskoga i Marka od s. Martina (ovi su bili za Ladislava i sina Karla Dračkoga), sva velim, posědovanja u županiah, Vukovarskoj, Srěmskoj, u Bačkoj, Bodrogskoj i Peštanskoj ležeća, od Sigismunda kralja na poklon, kako povelja Sigismunda kralja svědoči, istomu Ivanu banu Mačvanskomu u Požunu god. 1404 podarena su. (*Kerčelić Period. 4. pag. 384.*) Stěpan Lindva drugačie pako, se je zvao Straholt, bio je knez, i svu Věrovitičku županiu je posědovao. Ovoga su Ugri poslě smerti otca Jakoba, koji je takodjer někoje vrěme bio ban, Banfi nazvali, t. j. našim jezikom „banović ili sin“ i ovako postala je familia Banfiah od Lindva. Ovi su postali valjada bani god. 1381., jer je ban Bubek vojsku kupio, i u Italiju vodio.

Ivan Horvat ili Herikart god. 1382. postao je ban XXXV. Piše *Du Fresne* da je bio Petra Zudara drug, ali to stojati nemore, jer Petar Zudar postao je, kako sam *Du Fresne* piše, god. 1377. sudac dvora kraljevskoga, dakle on kano pervašnji ban, kojemu sve one krajine i isti velikaši i plemići od Hèrvatske i Primorja poznati su bili, morao je biti poslan, da s banom Hèrvatom krajine Hèrvatske i Primorje u podložnosti Marie kraljice zaderži, ali opraviti nije ništa mogao, jer Ivan Horvat ban nije mogao terpiti. Mariu kraljicu i Nikolu Garu palatina, i njegovu mogućnost. Poradi toga Karlu Dračkomu, sa Ivanom Palisna, koji je bio prior od Vrane, i brat bana Ivana, i sa Stěpanom Lackovićem vojvodom Erdeljskim bio je prignut, i zato bio je iz banie izbačen. Od ovuda razljutjen, god. 1384. Karla je na kraljestvo podigao, i Mariu kraljicu s materom Elisabetom, kod varoša Gare uhvatio (gdi su poginuli Nikola Gara palatin i Blaž Forgać) i u Novigrad ju kod mora zatvorio, gdi je Elisabeta

Digitized by Google

mati pred očima kraljice mladje bila kervoločno smaknuta. Ovoga je progonio Sigismundo, kad se Maria u kraljevinu povratila i najprie u Požegi (jer je svu Požešku županiu posědovao, koja se je tiam do Save pružala) u ono vrěme, pak kad je odanle izmakao, onda u Dobor-gradu u Bosni ga je obsio, ali odanle je izmakao, i najposlě po zasědah bio je uhvatjen, i god. 1390. u Pečuh doveden, ondě kod věšalah za stup privezan, zatim sa velikimi klešti bio najprije tergan, poslě na četiri komada razsěčen, ali sam u dogadjajih Sigismunda pokazao, da je Ivan Horvat s drugimi surotnici bio smaknut. Poglej dogodjaje Sigismunda kralja.

Ivan Hervoja, ban Bosanski, a ne kako *Du Fresne* piše od Hèrvatske i Dalmacie. Ja sam od ovoga u dogodjajih Bosanskih vojvodah mloga popisao. On je bio u Hèrvatsku i Primorsku od Stěpana Dabiše poslan, da s dobrim nagovori varoše Primorske, da se predadu, ali nije mogao ništa opraviti, poslě je pristao na stranu Tvartka Škura, i iznevěrio se Sigismundu kralju; mlogo je posla načinio kad je zatim god. 1388. od velikašah někojih Ladislav za kralja u Dalmaciu dozvan god. 1401. Od istoga Ladislava bio je za vojvodu od Splita i někojih Primorskih stranah nazvan. God. 1403. poslao je Sigismundo kralj Pavla Bisena s vojskom protiva Hervoji, ali ovi ga je uhvatio, vojsku mu razbio, a Bissena poslao Aldemarisku, vojvodi Ladislavovom. God. 1408. Sigismundu su se je kralju povratio Hervoja, i za vojvodu od Splita potverdjen, ali kada je god. 1413. Turke u Bosnu dozvao, i u Bosni bune praviti počeo, iz Splitskog je vojvodstva izbačen: zato razljutjen svakake sile poče praviti. Sigismundo kralj opet vojsku protiva njemu pošalje. Vojske one vojvode biahu: Ivan Marota Mačvanski, ban od sve Slavonie, Ivan Gara, knez Kerbavski, i Pavao Čupor. Ali je i ovu vojsku razbio Hervoja, Čupora uhvati i u kožu volovsku dade ušiti, i u potok baciti, Ivan Marota ban i Ivan Gara srětno su premda ranjeni otišli. Od kuda je očito, da Hèrveja nije nikada bio ban od Hèrvatske i Dalmacie.

Stěpan Lacković od Lindve. Ovo je valjada onaj isti, koj je god. 1381. s Ivanom Mačvanskim, drugačie Marota zvanim od sve Slavonie postao ban, a poslě je vojvoda bio od Erdelja. God. 1383. u měsecu Kolovozu došao je u Zadar, i grad Vranu natěrao je pod vladanje Marie kraljice, ali se je poslě na stranu Ivana

Digitized by Google

Palisne priora od Vrane ili Aurane pridružio, poradi šta god. 1384. bio je iz dostojanstva izbačen. God 1390. dana 24. Veljače u saboru u Križevcih daržanom, bio je na komade izsěčen, i kroz prozor na ulicu bačen; šnjim je ovom prilikom 30 drugih plemenitih bilo izsěčeno.

Tomo Templin, knez od s. Gjurja, Petra II. kneza od s. Gjurja sin, (valjda s. Gjuraj, sada Gjurgjevci zvani) na město Lackovića postao je god. 1390. ban. Ovaj je sa Stěpanom Pilipes Mačvanskim već god. 1384. dana 15. Svibnja u Zadra došao, kad je Stěpan Lacković bio izbačen. Ali pervi ban od sve Slavonie bio je sveudilj Ivan Marota Mačvanski: ja dakle samo bana pervoga u broj uzimam, druge ću samo kano pomoćnike popisati.

Ladislav Lucens, i biškup senjski bili su od sve Slavonie upravitelji (*gubernatori*), jer je ban Ivan Marota morao biti u boju s drugimi bani, navlastito protiva Tvartku i Hervoji, dakle ja ove za prave bane nenahodim.

Nikola Gara, brat Ivana Gare kneza od Kèrbavskoga god. 1398. takodjer kano ban dolazi; ovi su valjada bili sinovi kneza palatina Nikole Gare.

Imbro Bubek opet u redu dolazi kod *Du Fresna*, ali sam onog već spomenuo gore.

Ivan Marota Mačvanski opet kod *Du Fresne* dolazi, koji je sve jedan i isti bio, Sigismundu kralju najvernii, i pervi ban od čitave Slavonie. Ovaj i Ivan Gara i brat njegov Nikola Gàra god. 1401. občuvali su Sigismunda kralja od smerti. God. 1404. dobio je povelju na mloga imanja od Sigismunda kralja. God. 1405., piše *Du Fresne*, da je bio uhvatjen od Hèrvoje, ali od ovoga Sigismundo kralj ništa nespominja, nego to spominja, da je god. 1387. u boju ono n, gdi je Maria kraljica bila uhvatjena, Ivan Marota ban velike rane zadobio, i od Ivana Horvata, i njegovih surotnikah uhvatjen bio, ali poslě izpušten. On već god. 1381. postao je ban od čitave Slavonie. God. 1342. postao je Ivan Horvat: pobili su se blizu varoša Gare, kod varošinca Červega, kako u svojoj povelji pišo Sigismundo. Naš Kerčelić piše, da varoš Gara nije bio u dolnjoj Slavoni, gdi je bio grad Gara, današnji Gorjani, nego da je bio Garjevica u Križevačkoj regimenti, gdě se dan danas nahode zidine od starinskoga grada Garić. Nu *Kerčelić* se vara, jer je stalno 1.) da je Gara u Slavonii imao imanja i gradove, što današnje podertine Gorjanah svědoče. 2.) jer je spomenuto město Červeg rado

Digitized by Google

današnji Cernik, dakle nemore nikako biti u Križevačkoj županii Ovaj je ban i mnoga druga junačtva načinio, koja sva Sigismundo kralj spominja, tako, da on očito izpověda, da je po njemu i njegovom junačtvu krunu i život obderžao. U Nitri je umro god. 1405.

Pavo Bisen i Pavao Pet god. 1403. nahode se bani. Pavao Bisen, kako sam gore spomenuo god. 1403. bio je Sigismundu kralju povratjen, i one je godine odredjenja kraljevine Hèrvatske potverdio.

Herman knez Celjski i Zagorja, Sigismunda kralja tast god. 1407. ban XXXV. čitave Slavonie je postao, i Hèrvatsku kraljevinu tiam do god. 1435. s drugimi bani je upravljao. Samostan je u Lepoglavi podigao i bratji reda s. Pavla pustinjaka s velikim imanjem poklonio. Bio je uzmožan i mogućan, sve je Zagorje posědovao. God. 1435. u saboru kraljevine piše se za bana od sve Slavonie.

Ivan Štrigonski da je god. 1415. Ugarskoj i Dalmatinskoj za upravitelja *(gubernatora)* imenovan, piše *Du Fresne*, i iste godine otišao u sabor duhovni u Konštanciu.

David Lak Šantovski, cěle Slavonie ban poslě je smerti Ivana Marota postao; u povelji se na god. 1418. štije, ali on nije bio pervi ban, već pomoćnik Hermana kneza Celjskoga.

Ivan Medvedski, bio je takodjer pomoćnik banu. U vrěme su ovo Mletčani veliku stranu Primorske, s Trogirom, Šplitom i Kotorom god. 1420. osvojili.

Matko Talovački, od sve Slavonie, t. j. od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie ban nahodi se; Bonfin piše, da je samo bio od Dalmacie, ali to stojati nemore, i znano je, da je Bonfin mloga poměšao. More biti, da je u Primorskoj stojao, da Primorje od Mletčanah brani, ali od tuda neslědi, da je samo Dalmatinski ban bio. On se god. 1420. ban od sve Slavonie nahodi. Poslě smerti je Alberta kralja kano poslanik u Poljsku s Imbrom Marcalskim, Ivanom Perenom, Ivanom Dominiom i Ladislavom Palocom od Ugarske i Hèrvatske kraljevine krunu Vladislavu I. sa privoljenjem svih stališah išao ponudit, poradi šta, kada se je povratio, od Elisabete kraljice bio je u zatvor bačen. Po ovom činu on većma razljučen, ne samo svu Iliriu Vladislavu prignutu je učinio, već je takodjer věru kralju zadanu stalno uvěk obderžao.

Ivan i Stěpan Kerčki knezovi od Veglie, Senja i Modruše, nahode se g. 1435. na saboru bani od Hèrvatske i Dalmacie zajedno s Hermanom knezom Celjskim banom od sve Slavonie.

Digitized by Google

Ferko Talovac: Matkov brat, Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie ban god. 1442. je postao; Vladislavu, kako i brat njegov věran; u nesrětnom boju kod Varne god. 1444. u kojem mu je brat Matko s kraljem Vladislavom poginuo, ostao je on živ s Sibinjanin-Jankom i s despotom. U saboru poslě deržanom bio je on sa Sibinjanin-Jankom, Nikolom Ujlakom, i s Jurom despotom stališem za upravitelja napervostavljen, od kojih je Sibinjanin-Janko za upravitelja bio izabran. Ulrika Celjskog kneza, koi je svu Hèrvatsku kraljevinu hotio pod svoju vlast spraviti, nahrupivši s vojskom u Celju porobio je. Poslě toga je sveudilj s Turci boj deržao i najposlě je na Kosovom polju od Turakah ubijen. Osim brata Matka imao je i brata Ivana, koji je bio prior od Vrane, i koji je takodjer s bratom Matkom u boju kod Varne poginuo. Ferko je god. 1448. na kosovom polju poginuo: *Kerčelić* piše, da je imao i četvertoga brata Perka ili Petra, ovaj je bio knez od Cetina i Kliša. Svi se ovi pod imenom banah nahode, ali je sam Matko bio pravi ban.

Ulrik knez Celjski, Hermanov sin, god. 1445. postao je ban XXXV. od cele Slavonie po smerti otca. Ovaj je veliku bunu u Hèrvatskoj kraljevini načinio, jer je Varaždinsku, Zagrebačku i veću stranu Križevačke županie pod svoju vlast spravio, i hotio je svu Hèrvatsku i Dalmaciu poda se spraviti. Od ovuda velikaši i knezovi Hèrvatske kraljevine razdružili su se, jedna strana pristala je Ulriku banu, a vojvodu Sibinjanin-Janka nisu hotěli za upravitelja spoznati, druga pako strana, kanoti Križavačke županie strana: Požežka, Věrovtička i Valkovačka pristale su Sibinjanin-Janku upravitelju, i ovim je dao upravitelja Ivana Zekelja, svoga rodjaka za bana. Ovo se pověrovano znade iz pismenoglasa Sibinjanin-Janka upravitelja god. 1446. u poneděljak poslě s. Tome u Baku pisanog, po kojem zapověda Ivanu Zekelju od s. Gjurgja Dalmacie, Hèvatske i Slavonie banu, i njegovim knezovom u Gari skupljenim, da posědovanje Šime Zudara u okolicah Gradca i Gorice ležeče, koje je sam upravitelj deržao, udovi Ivana Blagaja odpušta, i po njegovoj vlasti izruči. Od kuda je očito, da je i Sibinjanin-Janko imao svoja posědovanja u Hèrvatskoj kraljevini. Ulrika bana pako, kako sam spomenuo upravitelj dao je Celju i posědovanja porobiti, po čem je veliku pravdu od Friderika cara zadobio, ali se je stvar pomirila. Pizma je pako i zloba medju Ulrikom gubernatorom i njegovom dětcom ostala, jer nije Ulriku, kano

Digitized by Google

ujaku Ladislava kralja nauditi mogao, dapačo Ulrik je njemu naudio; najposlě je od Ladislava, sina Sibinjanin-Janka u Biogradu posěčen.

Nikola Ujlak, knez od Iloka i drugih městah u Srěmu, ban od Mačve, po smerti Alberta je najprie Elisabetu, a zatim Vladislava slědio. God. 1441. sa Sibinjanin-Jankom vojvoda Erdeljski je postao; poslě nesrětnog boja kod Varne, za upravitelja sa Sibinjanin-Jankom i Ferkom Talovcem bio je napervo stavljen, i kad je Sibinjanin-Janko bio izabran, da se nezadovoljno serdce njegovo umiri, god. 1449. za bana od cěle Slavonie bio je nazvan; poslě toga, da se od strane Friderika III. cara odvrati; god. 1458. za kralja Bosanskog po Matii kralju bio je nazvan, i god. 1643. kano pervi poslanik s drugimi velikaši k caru poslan, da s. krunu kraljevine odanle dopremi.

Ivan Vitovac, knez od Greben-grada, i od svega Zagorja, ban od sve Slavonie u starinskoj se povelji nahodi. Na město Ujlaka, koji je Friderika cara slědio, bio je postavljen, poslě tri godine je umro.

Imbro Zapolja, skupa s Nikolom Ujlakom, bani od sve Slavonie nazvani god. 1463. Ujlak poslě kad je veliku brigu i junačtvo izkazao za osvojiti Jajce i druge gradove u Bosni, nesamo je god. 1463. za kralja Bosanskog prozvan, već je i za bana čitave Ilirie od Matie Korvina izabran, a poslě god. 1468. na dostojanstvo palatina podignut.

Ivan Tus od Laka, Osvalda biškupa Zagrebačkoga brat, čověk mogućan, i u vojski slavan. God. 1465. meštar Tavernikah, i cělog Zagorja knez. God. 1467. ban od sve Slavonie je postao, ali poradi kervoločnoga upravljanja god. 1470. iz banie je dignut i poradi ubojstvih i silovitih zločinstvah od Matie kralja god. 1479. na stanoviti dan na odgovor i pravdu pozvan, ostavivši sva svoja u Ilirii imanja, sa sinovi i 60,000 dukatah, u Mletke je utekao, gdi je u broj Patriciah bio primit.

Blaž Madjar, iz priprostoga vojaka, poradi velikoga junačtva god. 1470. ban je od sve Slavonie, i od Bosne postao, jer je god. 1465. Sueblamu českoga vojvodu razbio kod Kostolane, i vojsku mu pobio. Godine 1468. Špilbergu je tverdi grad u Moravskoj osvojio. God. 1470. kad su Turci Šabac grad podigli, on s ove strane Save tverdi grad naproti je podigao, i onda je ban od Ilirie postao, i premda god. 1475. protiva Stěpanu Vlaškomu Vojvodi nije sretno vojevao: nu G. I. 1479. Stěpanu

Digitized by Google

je Špiškomu sa izabranom Hèrvatah vojskom kod Verbasa na veliku pomoć bio, poslě toga je proti Ivanu Frankopanu u Vinodol i na Kèrk išao; od kuda je sa izabranimi četami Hèrvatah u Napuljsku odbrodio, i Ferdinandu Aragonskom protiva Turkom veliku pomoć ukazao, i Turke suzbio. God. 1490. poslě smerti Matie kralja, od Vlâdislava II. kralja je odběgao, i na stranu Alberta Poljskog bio navučen, malo poslě je umro, imao je jedinu kćer Beninju, koja je za Pavla Kiniža inače Brankovića bila udata.

Ivan Ernest, knez Zolinski, god. 1475. s Ladislavom Hermanom Grebenom, koji je bio knez Križevačke županie, bani od sve Slavonie u starinskih se nahode poveljah.

Petar Bočkaj, od Raščine (Rašćina nije daleko od Konščine), god. 1476. takodjer nahodi se ban u starinskimi listovi.

Matko Goreb od Vaingart, Petra Gereba, palatina brat, i Matie Korvina rodjak, koi budući se u dvojboju osobnom kod obsědjenja Jajca grada, kano još mlad momak, s Mustafom pašom Turskim pobio i Mustafu ubio, od Matie kralja sa prilěpim konjem i zlatnimi ostrugami bio je nadaren, i za bana od Dalmacie Hèrvatske i svę Slavonie nazvan, po čem je toliko serdce za junačtvo zadobio, da se nije samo mnogo put s Turci srětno pobio, već godine iste 1484. 7,000 Turakah, koji tiam do Štajerske i Krajinske sertali su robit, kod Dubice pobio, i 10,000 sužnjevah i neizrečeno robstvo zadobio: bio je kod smerti Matie kralja u Beču, i krunjenje Vladislava II. je proslavio s velikim dostojanstvom god. 1492. je umro.

Ladislav Egervar god. 1490. pod Matiom Korvinom najprije bio je vojvoda vojske u boju Austrianskom i gubernator Lužice, poslě je god. 1492. ban od Hèrvatske kraljevine postao. Turakah 5,000 je pobio, i Němce iz Hèrvatske je protěrao: Iliriu je u věrnosti Vladislava kralja zaderžao, poslě mlogih viteških dělah je god 1494. umro.

Poglavje LXIII.

Slědc na dalje bani od Hèrvatske.

Ivan Korvin, kopilan sin Matie kralja, od Vladislava II. za bana od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie na-

Digitized by Google

zvati se lje hotio, premda je već za života otčina bio nazvan vojvoda od Slavonie, Liptovske i Opavie i gospodin od Bajmoca. Pod vladanjem pako Vladislava kralja od sve Slavonie i od Bosne bio je nazvan za kralja. Odjovoga sam ja dosta popisao u dogodjajah Vladislava kralja. Došavši u Hèrvatsku Ivana Zekelja je preobladao i smakao i Zagreb varoš pod vlast Vladislava natěrao. Nu jer ga Hèrvatski velikaši nisu mogli terpěti, morao je baniu ostaviti, koju je opet god 1500. za volju Vladislava primio.

Imbro Derenčin god. 1491. s Ivanom Botom bio je ban od sve Slavonie. Ivan Bot u obsědnutju Brinja grada, u koji se je bio Bernardo Frankopan zatvorio, kad ga je motreći obilazio, od zèrna bude ubijen. Derenčin je hotio da s Ivanom Sekulom, vojvodom Němačke vojske, put zatvori Jakupu uskopniku paši Bosanskomu na Modruškom polju, ali od Turakah bi obkoljen i vojska razbijena: sina je i brata u istom boju izgubio. On pako s Nikolom Frankopanom uhvatjen, i u Carigrad odveden, gdi je god. 1496. ili u tamnici sedam tornjevah umro, ili kako něki pišu na někom otoku od otrova ili kuge poginuo. Nikola pako Frankopan, još s někojimi plemenitimi sužnjih bi po blagodarstvu Tome Bakača odkupljen.

Gjuraj, někoji pišu Ladislava Kaniža god. 1493. taki poslě onog nesrětnog boja, da nebi što dobro občinsko kraljevine terpilo kano ban od sve Slavonie nazvan, i u kraljevinu Hèrvatsku bio je poslan. Medju ostalimi zapověd je od kralja poglavitu primio, da na grad Jajce, i na Senj svu brigu ima, i zajedno na sve primorje pazi. Kada je u Hèrvatsku došao, sabor je sve kraljevine deržao, u kojem je s velikaši pervu brigu imao, kako bi Osvalda biškupa Zagrebačkoga s vojvodom Ivanom Korvinom pomirio, što je učinio; jer je Osvalda biškupa nagovorio, da je Rakonog (današnji Rakovac) Ivanu Korvinu odpustio, i njega u svoje priateljstvo primio, s tom pogodbom, da koji god pervi od priateljstva odstupi, da se on kano nevěrnik sve kraljevine deržati i pedepsati ima. Ovaj je viteški ban god. 1500 umro.

Ivan Korvin, kad se je s Osvaldom biškupom, i ostalimi velikaši pomirio za volju kralja je opet baniu primio god. 1500. ali se nije više niti vojvoda, niti kralj već samo ban od Dalmacie, Hèrvatske i sve Slovonie hotio zvati. Godine je iste u Věroviticu sabor navěstio, kamo su sam kralj Vladislav, Mletački, i Aleksandra pape poslanici došli. Ja sam u dogodjajih Vladislava pi-

Digitized by Google

sao, da je kralj ovaj sabor za svu kraljevinu navěstio, ali *Du Fresne* piše (Iz Ištvanfia *Com. de Reva*, Ratkaja *lib. 3 pag. 113. Kerč. serie banor. anni 1500*), da je ovaj sabor bio samo kraljevine Hèrvatske. U ovom saboru sa stališi kraljevine Hèrvatske pred kraljem Vladislavom je odredjeno, da za uzderžanje 10,000 konjanikah svake godine 40,000 dukatah kraljevina daću nametne. U ovom je saboru Ožvaldu biškupu desetina od onih imanjah dolnje Hèrvatske dosudjena, koji nisu hotěli platiti prie: u istom su saboru poklisari Mletački obećali svake godine platiti 100.000 dukatah za boj protiva Turkom, poklisar Aleksandra pape obećao je svake godine na istu odluku platiti 30,000 dukatah. Lěpa pomoć, da bi ju Ugri bili znali na korist kraljevine okrenuti, ali oni ponositi kano kraljići, osobito velikaši, koji su s svojim četami u sabor znali dojti, kralja niti dostojno poštovati, niti poslušati, već njemu samo zapovědi prepisivati znali su. U sabor u měseca i godine u pravdi i kavgi potrošiti nisu marili aždaju pako Tursku njihove krajine robiti, paliti puštali, su, i najposlě, kad se je već u isto serdce kraljevine da sve proždere, dovukla, i onda su još u neslogi ostali. Čudo preveliko, kako je ova kraljevina ostala, nu što je ostala, samim principom od Austrie zahvaliti imade!!! U ovom saboru sva briga vojske i boja bila je Ivanu Korvinu izručena. God. 1502. Turci su Jajce grad obsěli. Ivan Korvin ban vojsku skupi, i s Josipom Somi i Petrom knezom s. Gjurja na Turke s konjanici Hèrvatskimi udari, 2,000 pobije, ostale raztěra, i grad od obsědjenja oslobodi.

Iste je godine u Rašku s vojskom išao, i ondě Turke strašno pobijo i bio bi kano i děd mu strah Turski, da ga prenagla smert nije otela, jer god 1504. kad se je iz sabora Ugarskog u Hèrvatsku povratio, umrě u Lěpoglavi, gdi je u samostan u otacah Pavlinah i sahranjen.

Ivan Korvin je bio Matie kralja naravni sin, kog je s jednom Slezkinjom zadobio. Njegov je děd bio Sibinjanin-Janko vojvoda Erdeljski, poslě upravitelj od sve Ugarske i Hèrvatske; žena mu je bila Elisabeta Silagjia, s kojom je dva sina zadobio: Ladislava starijega koi je poglavica od Biograda bio, i koji je poradi ubojstva Ulrika kneza Celjskoga, što se je u Biogradu dogodilo god. 1457. na zapověd kralja Ladislava u Budimu mačem glavu izgubio, i Matiu mladjega, koi je iz Pražkog zatvora u Ugarsku doveden, i na kra-

Digitized by Google

ljevsko dostojanstvo god. 1408. podignut. Ovaj kano kralj nikakvoga dieteta nije imao osim spomenutoga Ivana Ilirskoga bana kao naravno dĕte: Ivan Korvin imao je ženu Beatru od Frankopanah, s njom je Krištofa sina i Elisabetu kćer zadobio, ali je obodvoje umerlo. Poslĕ smerti njegove, Beatra udova za Gjurja markiona Brandenburgskoga s privoljenjem se je kralja udala. Ivan Korvin je u Testamentu svomu razdĕlio sve varoše, gradove imanja i kraljevsko svoje pokućstvo medju priatelje i službenike, od kojih je Beno Ratkaj dobio grad Veliki Tabor, inače Urboc zvan. Ovo pako pokolenje Korvinah izlazi od glasovitoga plemena Marnjavića, kako sam u dogadjajah Matie kralja pokazao.

Andria Bot i Franjo Balaša Gjarmatski god. 1304. bani su od sve Slavonie imenovani, ali kada su u sabor občinski u Križevci deržan došli, Botu su, jer je imao u Hèrvatskoj imanja, za bana primili, a Balašu koi nikakva posĕdovanja u Hèrvatskoj kraljevini nije imao, nisu hotĕli spoznati za bana, zato je na mĕsto njega kralj poslao Marka Mišljenovića, koji je u ono vrĕme bio poglavica grada Budimskog. Bota je god. 1495. kod Vladislava kralja opravio, i kralja namolio, da je svoju kreljevsku rĕč dao, da Lovro Ujlak, koi je bio mogućan i ponosit gospodin od Iloka, i veće strane Srĕma, a kralja je volom nazvao, slobodno u Pečuh pred oči kralja dojde, što je učinjeno, i njemu su, kad se je pred kraljem veilo ponizio, imanja povratili. Bota je god. 1512. umro, Mišljenović takodjer iz konja pavši vrat je slomio iste godine.

Petar Berislavić, biškup Vesprimski i Imbro Peren god. 1513. bani su od sve Hèrvatske ili Slavonie postali. Kako je u Hèrvatsku došao s drugom svojim Perenom na Dubičkom je polju na Turke udario, 2,000 Turakah izsĕkao, mloge pohvatio, i ovako je iz početka taki svoje viteztvo pokazao. God. 1514. Peren je bio na dostojanstvo palatina podignut, Berislavić je pako sam do god. 1520. ban ostao, mlogo je putah Turke pobio, ali iste god. 1512. kada je Knin grad od Turakah oteti hotio, u zasĕdah Turskih je poginuo. Piše *Du Fresne*, da mu nije Krušić vojvoda Kliški na pomoć dojti hotio.

Franjo Bačani ili Batjani i Ivan Karlović god. 1522. od čitave su Slavonie postali bani. U ona tužna vrĕmena, kad je kralj Ludovik II. na Muhačkom polju poginuo, onda je i kraljevina Hèrvatska na dvĕ strane razdĕljena, medju sobom više se od svojih, nego od istih Turakah

Digitized by Google

razsula. Ovo se je dogodilo poslě Muhačkoga boja, jedna je strana slědila Ivana Zapolju: na ovoj strani bio je banKrištof Frankopan i Simo Bakač biskup Zagrebački, na strani pako Ferdinanda I. Austrianskog vojvode bili su Franjo Baćan i Ivan Karlović potverdjeni. Od potrěbe nahodim, da někoja prie rata spomenem, kad je kralj Ludovik poslao kervavi mač po kraljevini, da svi velikaši i plemići oružje protiva Turkom pograbe, Franjo Baćan i Ivan Karlović bani, sabor občinski navěste u Raeciu blizu Požege, i onda je od stališah Hèrvatskih bilo odredjeno, da Karlović ban brani domovinu, Baćan pako ban da s izabranom stranom vojske ide na polje Muhačko kralju na pomoć. Onde je zaisto Gaši Ratkaju, Ivanu Kalaju i Valentinu Turzovu velikim vitezovom bilo nuručeno, da istoga kralja čuvaju, Ban Baćan je sa svojimi Hèrvati po starinskom običaju na desnom krilu stojao, i pervi se s Turci pobio, i svaku Tursku silu junački suzbio; Turci su lěvo krilo Ugarah obišli, i većom ih stranom izsěkli, da je kralj već bio utekao. Ovo vidivši ban i sam se okrene, da u sěgurno mesto s palatinom i svojimi Ilirskimi junaci život spasi. Ovako *Du Fresne* iz *Ištvanfia (Com. de Reva, Ratkaja etc)* izpisuje. Sad se pita, koje je to město Raecia blizu Požege? ako nije Raić, ja neznam, koje bi moglo drugo biti. Ovako imena gradovah pokvarena i proměnjena čine veliku smutjnu u dogodovštini. Što se pod ovimi bani u Hèrvatskoj dogodilo, poglej pervašnje Pogl.

Petar Keglević, vitez i veliki vojvoda mloga je junačtva počinio. Pod Ludovikom je II. kraljem naprie poglavica od Jajca grada bio postavljen god. 1521. Kad su Turci Srebernik osvojili, sertali su u polje od Jajca. Petar Kegljević nije se strašio, s izabranimi svojimi junaci na Turke udariti, neg ih je junački razbio i protěrao. Poslě ovoga dogodjaja Balibeg Biogradski; Usref Varb Savić i Sinan Turski vojvoda sakupiše vojsku do 20,000 i Jajce god. 1525. obsědoše. Ovu silu Petar Kegljević junački suzbi dokle Krištof Frankopan, Petar Krušić Kliški vojvoda, Gergo Orlović Senjski vojvoda i Frankopani ostali, knez Gjuraj Blagaj i knez Ivan Šubić, vojske Hèrvatske skupi, i na pomoć pod grad Jajce dojdu. Tri su dana pod Jajcem boj dežali, tretji su dan konjanici Hèrvatski, kano ljuti lavi udarili na Turke tako, da su Turci hametice běžati počeli. Mlogo je Turakah poginulo, ali to je naravski da je i od naših dosta

Digitized by Google

izginulo, nu neznade se koliko. Karlović ban umro je god. 1531. Baćan ostavio je službu. Ovako do god. 1538. Hervatska bana nije imala, koje su godine Turci Dubicu i Jasenovac zadobili. Onda je na molbu stališah Ferdinando I. kralj god. 1538. dao bana Petra Kegljevića i Tomu Nadažda. Kako je u Hèrvatsku došao, vojsku je skupio, i na Jasenovac udario, Turke razbio, i grad osvojio; sve što je zarobio, med vojake je razdělio, po čem je vojsku na boj podžegao tako, da su jednokupno vapili, da jih vodi pod Dubicu, nu mudri ban previdio je hrabra serdca vojakah svojih, ali broj malen, zato je volio svoju vojsku u sègurnia mèsta potegnuti, i odanle na Turke motriti i domovinu braniti. Mloge je bojeve s Turci, ali i mloge poradi imanjah imao; god. 1541. baniu je ostavio.

Tomo Nadažd, Franjin sin piše *Du Fresne* iz *Ištvanfia*, da je bio rodom Ugar, ali nepiše od njegova pokolenja. Ovoga izpisuju jako učenoga, u pravdi i u vojski. Poslě Muhačkoga boja slědio je Ferdinanda kralja, i od njega je za čuvara i poglavicu grada Budimskog postavljen, s gradom Fogaraš je bio nadaren. God. 1529., kada je Soliman drugiput s vojskom u Ugarsku došao, i Budim grad obsio, jer nije hotio privoljiti, da se Turkom pridade, od Ivana Traubingera i Krištofa Besenia bio je u zatvor metnut, iz kojega, kad je Budim bio Turkom predan, izpustili su ga Turci, i Ivanu Zapolji izručili, komu je věru dati morao, da će mu věran ostati. Ostao je u službi Zapoljinoj stalan do god. 1533. Ali vidivši, da Zapoljine stvari na gorje dan na dan idu, i njegovoga věćnika Ludvika Griti kervoločnost više podněti mogavši, spomenute godine u věrnost Ferdinanda kralja se je povratio, koji kano prie sebi věrnoga i poslě da Zapolju služi prisiljenog, radostno je primio. Njemu je sam Ferdinando světovao, da Uršulu kćer Ladislava Kanižaja, vele bogatu za ženu uzme; što je i učinio, i ovako je velika imanja u Ugarskoj i Hèrvatskoj zadobio; jer je pako kralja već prignuta sebi imao, god. 1538. ban je Hèrvatski postao, za pomoć Petra Kegljevića. God. 1542. od kralja Ferdinanda iz Hèrvatske je u Ugarsku odazvan, postao je vojvoda nad svom kraljevskom vojskom u Ugarskoj. God. 1553. sudac je dvora kraljevskog postao. God. 1554. je palatin postao. Zaisto vitez veliki, koji svoje pokolenje po svomu viteštvu u boju, po mudrosti u pravdi, istinitosti i věrnosti napervo je podigao.

Nikola Šubić knez Zrinjski Petra mladjega sin, veliki junak i vitez. U ovo vrěmc je Ferdinando svu

Digitized by Google

Štajersku, Kranjsku i Hèrvatsku Kacianeru zaufao bio. Ovaj je kao izdaica k Turkom uteći hotio, ali svrativši se k Šubiću, i njega na iednako izdajstvo počne nagovarati. Šubić, koi pradědovah svojih věrnost pred očima je vazda imao, dade ga smaknuti, i kralju onda javi. Poslě toga u dogodjaju onom, kad je brat njegov u boju poginuo od biškupovih vojakah, hoteći se biškupu Zagrebačkomu osvetiti, na zapověd se je kralja s biškupom pomirio, po čem se je kralju verlo dopao, i god. 1542. ban je od sve Slavonie postao, a malo poslě sve Medjumurje od Ferdinanda kralja na poklon zadobio. God. 1544. U Zagorju je od Ulamana Bosanskoga paše preobladan bio, al godine 1552. u Varaždinskoj okolici istog Ulamana s pomoćju Luke Zekelja ubio, i svu njegovu vojsku izsěkao. God. 1556. Ali-pašu je Budimskoga s Ivanom Lenkovićem na polju Kanižkom suzbio, i dva se dana s Turci bijo, Turke razbio, i od obsědjenja Sigeta protěrao. Poslě ovoga Ferdinando sin cara Ferdinanda je vojvoda nad svom vojskom u Hèrvatskoj postao. Nikola je Šubić, kano pomoćnik arki-vojvodi dan, kod Korotne je jako na pomoć bio; malo poslě na banii se je zahvalio, i god. 1557. meštar Tavernikah postao, ali zato nije domovinu zapuštao, jer je njoj uvěk na pomoć bio. Ovako je god 1562., kad je Jahioglia Bosanski paša hotio zabrauiti, da se grad Moslavina neutverdi, došavši s vojskom Turke je u pervi mah izsěkao, da je malo živih otišlo. Nu viteška je svoja děla s istom smertju najposlě proslavio, kad je Solimana Turskoga cara vojsku 200,000 jaku dugo vrěmena od Sigeta odbijao, i najposlě, kad su već sve zidine porušene bile, sa 3000 svoji vitezovah vratą otvori, i junački vojujući glavu izgubi god. 1566. dana 7. Rujna.*)

Petar Bakač III, Petra drugog sin, koji je u Mletke bio otišao, i veliki je ban prie bio. God 1557. na město Nikole Šubića od sve Slavonie t. j. Dalmacie i Hèrvatske ban postao. On je već u boju Saksonskom toliko viteztva pokazao, da mu je Ferdinado I. kralj, zlatni lanac na vrat i persa, metnuo u Pragu godine 1546. Kad je ban postao, junački je Hèrvatsku protiva nasertauju Turakah branio. God. 1563. kad je Ulaman Věroviticu i Začesansku popalio, i sva robio, on je takodjer Veliku i Gradišku s knezom Gjurgjem Slunjom

*) Obširniji izpis ove dogodovštine, dobije se u slavnom Ilirskom narěčju pod napisom „Oddiljenje Sigetsko." tiskano u Zagrebu 1836.

Digitized by Google

ili Frankopanom, porobio. God. 1565. kada je Mustafa Sokolović grad Krupu osvojio, i ponosit u polje medju Križevci i Koprivnicom išao, da robi, ' etar ban s svojimi vĕrnimi Hèrvati 1,500 konjanikah i izabranih pĕšakah na ovu stranu Save prejde, za Mustafom se otisne, vojsku svoju u zasĕće razredi: kad pak Turci u pravo mĕsto dojdu, tako ljuto na nje udari, da se je 27,000 Turakah razbĕžalo, koje je on amo tamo bĕžeće sĕkao, i hvatao: 3,000 mertvih Turakah na mĕstu ostade, 128 uhvaćeno. God. 1566. u vojski Karlu arki-vojvodi je veliku pomoć s Franjom Frankopanom protiva Solimanu ukazao. Poslĕ toga, kad se je iz pira kćeri svoje, koju je za Stĕpana Deršfi dao, u Hèrvatsku povratio, u Jastrebarskoj umro, i u Cerkvi s. Nikole sahranjen.

Franjo Slunjski inače Frankopan je god. 1566. poslĕ smerti Petra Bakača ban postao. Ovaj je bio glasovit vele i jak junak i strah Turski. God. 1571. kada je bio kod obĕda u kući svojoj, dojdemu glas, da Turci polje Hèrvatsko pale i robe: skoči kano lav, i ostavi sve jestvine na posudah, skupi svoje vĕrne konjanike, i za Turci se otisne, tri se puta onaj dan s Turci pobije, i svaki je put razbije. Poslĕ ovog boja Turci nisu se na oči Franji banu smili pokazati. Mloge su poklone obećali onomu, koji bi njega uhvatio, ili smako, ali su ga Hèrvati čuvali kano oko i serdce svoje. Koga niti sila, niti lukavština Turska nije mogla nadvladati, ovoga je lĕkara neumĕtnost smaknula; dobivši čire blizu uha, koje za izlĕčiti u Zagreb je došao, gdi je još u cvatućoj dobi po neznanosti lĕkara umro god. 1572. i u Cerkvi stolnoj s. Stĕpana sahranjen.

Gjuraj Draškoviće, biškup Zagrebački je god. 1566. s Franjom Slunjom postao. Ban bio je umĕran, razborit, mudar i veleučen. zato je od kralja u skup duhovni u Trient bio poslan. Poslĕ smerti Franje bana obavljao je sam poslove, Najprie puntare seljane, koji nemogući više prevelika ugnjetenja svoje zemaljske gospode podnositi Matu su Gubca bili sebi za kralja krunili, s pomoćjom Gaše Alapića i Mate Kegljevića i ostalih plemenitih razbio: god. 1573. je Gašu Alapića bana pomočnika dobio. God. 1578. prenešen je iz Zagrebačke biškupie na Jegarsku, a odanle, a odanle na Koločku arcibiškupiu. U to je vrĕme Alapić takodjer baniu ostavio. God. 1584. je umro, i u Remetah iznad Zagreba sahranjen.

Krištof Ungnad, biškup Jegarski god. 1578. postao je ban Hèrvatski, bio je serdca junačkoga i jakih šakah.

Digitized by Google

On je Karlu arki-vojvodi bio u svakom dogodjaju na pomoć. Ali Hèrvatom nije bio povoljan, zato je god. 1584. Baniu svomu zetu Tomi Bakaču izručio.

Tomo Bakač, Petra bana sin, god. 1584. postao je ban. U njegovo su vrěme bili strašni paše Bosanske, koji su sa svom silom odredili da osvoje i onaj dio Hèrvatske, štoje još slobodno od jarma Turskoga. Zato je Tomo ban sve načine poprimio, kako bi i domovinu od navale Turske mogao sěgurnu učiniti, gradove i města, koja su Turci oteli natrag dobiti. Nije mogao sve ono izveršiti, što je bio naumio, jer mu generali Němački, brez kojih věća ništa nije smio započeti, nisu bili priatelji. Ja sam ovoga bana, kako i drugih banovah dogadjaje popisao u Pogl. 48. i slědećih. Po najprie god. 1584. Ferhata je pašu, koji se je iz Kranjske s velikim robstvom povratio, kod Slunja razbio, i 1,600 kerstjanah od Turskoga sužanjstva oslobodio. God. 1585. Kostajnicu je popalio. God. 1586. Ali-bega, i svu njegovu vojsku izsěkao. Od ovo doba do god. 1591. bilo je mirno u Hèrvatskoj God. 1591. ljuti su se bojevi započeli. Hasan-paša Bosanski od Sinana velikoga vezira dobio je povlast, da slobodno sva ostala města Hèrvatske osvoji. Ote dakle Bihać, Petrinju iz nova podiže, na očigled vojske naše. Ban ništa nije mogao sam, Němačka pako vojska, samo je jěla i pila, ali na nepriatelja udariti, zato niti čuti nije hotěla. God. 1592. bio je ban s vojskom svojom medju Siskom i Petrinjom jako pobijen, ali malo zatim naša je vojska svu Tursku vojsku porazila i čast zajam vernula, u kojem je boju glasoviti Hasan poginuo. God. 1595. ostavio je baniu, jer je imao mloge nepriatelje, koji su ga pred Rudolfom tužili i cernili. Nu da je po svomu viteštvu poleg svega tog dosta bio izvišen, jer je i od Rimskog pape Klementa VIII. dobio pohvalu, i od Filipa II. Španjolskog kralja s redom zlatnoga Runa bio nadaren.

Gjuraj Stankovački biškup Zagrebački i Ivan Drašković, god. 1595. postali su bani: biškup za malo je danah umro, tako je sam Drašković ostao. God. 1596. Kostajnicu je bio obsio, ali je morao vojsku u sěgurnia města odvesti. God. 1597. Petrinju je obsio, i uškopnika serdara s njegovom vojskom razbio. Iste je godine s pomoćjom generala Heberštajna, Slanin, Cernek i Požegu porobio i Kurt-pašu razbio. God. 1603. kada je Ibrahim paša Kanižu obsio, vojsku je svoju Hèrvatsku kod Mure naměstio, i Tatare od robljenja suzbio, ali i god. 1605.

Digitized by Google

Gavru Nemeta, koji s vojskom Boćkaja hotio je u Hèrvatsku udariti, i Hèrvate protiva zakonitomu kralju pobuniti od medjah Hèrvatskih je odbio. Poslě toga je god: 1606. postao tavernikah i posteljnikah meštar, da preko Dunavsku stranu brani za vojvodu. God. 1613. je u Požunu umro, u cerkvu s. Martina sahranjen.

Tomo Bakač je opet ban god. 1608. postao, u sve vrěme mirno je vladao. God. 1615. zahvalio se je na službi, i poslě mirno u svom gradu, u Krapini je živio, gdi je god. 1644. umro. U stolnoj cerkvi s. Stěpana u Zagrebu sahranjen.

Benko Turoc veliki vitez je bio. God. 1587. kada je protiva Sasvaru kod Sigeta vojevao, šaka mu je odsěčena. God. 1615 ban je postao, slědeće god. 1616. je umro. U Vinici u Cerkvi s. Martina sahranjen.

Nikola Frankopan je god. 1616. ban postao, junak veliki, kano i svi pokolenja Frankopanah, ali jer je hotio s Hèrvati odveć zapovědati, zato ga terpiti nisu mogli. Ovako je Stěpana Patačića kraljevine prabilježnika za ništa deržao, kraljevine pečat od njega silom hotio imat, po čem je sve plemenite od Hèrvatske tako uvrědio, da ga za bana nisu hotěli spoznati. Zaisto god. 1620. kada bi protiva Betlehenu vojsku po zapovědi kralja hotio izvoditi, niti su ga hotěli slěditi, nit za njegove zapovědi mariti. Još su manje ga tèrpeli, kada je u gradu Grubenu Ivana Krušelića brez svake pravde smaknuo, kao da je on potajne razgovore deržao s Betlenom. Poradi šta god. 1621. bio je sabor u Zagrebu deržan, u kojemu su pred kraljem plemići i stališi bana svakakvimi psovkami nagerdili, i kralja molili, da njim drugoga bana dade Od kuda god. 1622. u saboru Šopronskom deržanom, Gjuru Šubića za bana je imenovao. Frankopan ovo čujući, baniu je ostavio. Poslě je u miru živio. God. 1641. u Požun je na sabor pozvan, ondi se razboli odkud je u Beč, da se lěči otišao. Nu tamo skoro umre. Tělo je njegovo u Hèrvatsku na Tersat dopremljeno, i ondě sahranjeno.

Gjuraj Šubić, Nikolin sin, god. 1622. ban je postao; bio je verlo učen i velik vitez, svu je brigu poprimio, kako bi Turke Kanižance i Kostajničane od nasertanjah u Hèrvatsku suzbiti mogao. Zato je sve vitezove Hèrvatske sebi prignute učinio, i š njimi skupno věće u svakom dogadjaju dèržao, iz medju ostalih pervi su bili, Žiga Bakač, Nikola i Žiga Keglević, Ivan Drašković, Žiga Ratkaj, Vuk Križanić i Vojković nje-

Digitized by Google

govi věrni priatelji, s kojimi je na svakoj strani Turke srětno suzbio, i domovinu branio. Malo poslě na zapověd Ferdinanda II. kralja s 1,000 konjanikah u Němačku Valenštajnu vojvodi na pomoć je morao iti, gdi je junačtva Hèrvatskog Slavu věkovitu ostavio, jer su Švede i ostale nepriatelje srětno preobladali. Zatim od Ferdinanda u Ugarsku pozvan, da puntare magjarske raztěra, gdi je na novo Šubić ban junačtvo svoje, i svojih Hèrvatah proslavio, jer je kod Palanke tako junački i tako pametno na Turke (drugove Betlenove i njegovih Magjarah) udario, mloge izsěkao, u běg natěrao i svoju vojsku zdravu sačuvao, poradi šta je isti Vallenštain uzeo bana na zub, i zato ga je, kako někoji pišu, otrovao u Rotkvi, koju je jako rado jio. Umro je god. 1626. u Požunu, kamo se je lěčiti krenuo. Odanle mu je u Čakovac prenešeno tělo i u cerkvi s. Helene kod Paulinah sahranjeno.

Žiga Bakač, Tomin sin. Ovaj je već god. 1625. junačtvo svoje u boju s Turci kod grada Zrinja pokazao, kada su dva konja pod njim ubijena bila, a on je još Hervate nagovarao i podžigao, da na Turke udaraju, najpotlě sili odoléti nemogavši morao je sa svojimi uteći. God. 1627. ban je postao. Imao je s Turci pravdu, koji su smert Petra Levojevića hotěli imati naplatjenu, u tu su obe strane privolile, da od svake strane jedan na mejdan izide. Ban odredi Vuka Marnavića, od strane Turske Safiro-aga. Nu Marnović kad se udari s Turčinom, na jedan mah odsěče glavu Turčinu i njegovom konju. Ovo se Turkom uvidi sramota, verlo im žao biaše, ali nisu směli kod Srědička, na mejdan iziti, zato konjanici Hèrvatski kod Berkuša na nje udare i protěra ju ih, te ovako ništa nisu dokončali. Turci zatim, da se Hèrvatom osvete, pod vojvodom Malagrudićem, koji je k Turkom od nas uskočio, udarili su na polje Hèrvastko, ali od naših vitezovah Tome Bakača, Gjurgja Bakača i Petra Keglevića kod Pěšćenice biahu dočekani, i tako pobijeni, da ih je malo živih pouticalo. Poslě ovih dogadjajah ban je Bakač, sve uskoke u red metnuo, i pod vlast njihove gospode zemaljske natěrao, kako je od kralja g. 1635. bilo odredjeno. Umro je pun slave i zasluga u gradu Červenom blizu Tèrnave Češke, odanle mu je tělo u Hèrvatsku doprěmljeno, i u Klanjcu kod fratarah sahranjeno.

Ivan Drašković je god. 1640. postao ban; bio je jako učen u svih naucih, vojsku Hèrvatsku povećati i grudove utverditi perva mu je briga bila. Od ovuda je slědilo, da

Digitized by Google

je Odobašu i agu Bradavicu, hotećih po Hèrvatskoj robiti s Petrom Keglevićem junački razbio i preobladao, ter mloge Kerstjane od jarma turskoga oslobodio. Turke Kladušane, koji su na polje Karlovačke često nasertali, jest satro kad je Komliu vojvodu preobladao, i vojsku njegovu razbio. Gore, Pokupsko i Berkušu gradiće je utverdio i objačao. God. 1646. palatin je postao, i u Požunu god. 1648. umro, u cerkvi s. Martina sahranjen.

Nikola Šubić god. 1648. za bana je bio izabran, a god. 1749. svečano uveden. Pervo junačtvo je pokazao u boju Švedskom, kad je kod Egre sa svojimi Hèrvati u pol noći 200 Švedah pobijo; i ovako Ferdinanda oslobodio, da od Švedah noćom iznenada nije bio napadjen, i odanle je u Ugarsku na zapověd kralja otišao, gdi je buntovnike Magjarske Rakocianah kod Tise pobijo, 3,000 u boju. Turke koji su Medjumurje jako robili, s dopuštenjem Ferdinanda III. je razbijo, izsěkao i iz Medjumurja protěrao. Turkom je bio za strah i čudo, od kuda su god. 1650. kada se je mir načinio, Turci od Kaniže, i drugih městah u Legrad dolazili samo da Zrinia pohoditi i viděti mogu. Biaše velik i lěpog jedrog struka. Poslě několiko vrěmena, kada Turci opet polje Hèrvatsko robiti počmu, Šubić skupi vojsku, i najprie Turke Kostajničke pobije i izsěče, zatim Hasan-agu Kanižkog u zasědah pričeka, vojsku mu pobije i raztěra; hotio je zatim Kanižu i Petrinju osvojiti, ali mu car nije dopustio. God. 1660. kada su Turci protiva zavezu mira Varadin osvojili. Nikola Šubić ban je kod Mure Novigrad sagradio god. 1661. i ondi s vojskom Hèrvatskom Turke je od domovine suzbio. Godine 1673. razbijo je vojsku Arnaut-paše i Kanižkoga pašu od obsědjenja grada Šubićkoga protěrao. Zatim je na Turke kod Ujvara udario, i 3,000 izsěkao. U isto je vrěme Turke i Tatare, koji su tiam do Štajerske robiti sertali, u zgodnom městu pričekao, i iz zasědah na nje udario, razbio i izsěkao tako, da im je više smerdilo na Hèrvatske strane robiti iti. God. 1664. kad se je velika vojska Turska opet podigla, da Hèrvatsku porobi i popali, Šubić ban, da Turke preteče, udari s vojskom pram Oseku, i most Osečki popali, zatim Pečuh osvoji i Siget obsědne, zatim vojsku potegne u Hèrvatsku, i sve zasěde, koje su Turci po šumah načinili, junački raztěra, izsěče i uprav pod Kanižu dovede vojsku, i počme Kanižu biti, nu jer je vezir s velikom vojskom hotio na pomoć obsědjenim, zato je vojsku svoju potegnuo k novom Zrinju. God. 1665. kad je Leopoldo

Digitized by Google

mir s Turci načinio, Nikola Šubić se je ban s lovom zabavljao, i u lovu tolik vojvoda, koga nijedna sila Turska nije mogla savladati, od jednog je vepra bio razporen. Veliki je vitez bio, kojeg su Aleksander VIII. papa s svojim kipom osobnim, Filip V. Španjolski kralj zlatnim runom, Barberin kardinal plaćom godišnjom nadarili.

Petar Šubić rodjak Nikolin, veliki vitez i junak god. 1666. je ban postao. On kano mladić od 16. godinah strašnog vepra je probo, da su se svi, i isti kralj Ferdinando čudili. On je u boju sa Švedi i Turci mloga junačtva pokazao. God. 1671. u kovarstvo protiva caru i kralju Leopoldu, s Veševjenom palatinom, Franjom Rakociom bio je upleten, i poslě iste godine s Frankopanom dana 30. Travńja u bečkom Novomměstu mačem pogubljen. Ovako dvě velike, hrabre i možne Ilirsko-hèrvatske starinske obitelji padoše. Kolike su ujihove usluge věri, kralju a po najviše ilirskoj našoj domovini bile, to sam dosta kroz tečaj ove dogodvštine pokazao. Istina ovi su dva sagrěšili, nu kano ljudi; zato su bili pomilovanja vrědni: što bi kralj Leopoldom i učinio bio, da su do njegovih rukuh njihove molbe doperle. Ali to potišteni duh dvorjanikah zlobnih nedopusti, koji su sva njihova na kralja poslana pisma uništili, i još gorje kod kralja ocernili, da samo toli velika dobra medju se podělit mogu. I tako padoše dvě velike i slavne obitelji sa svojimi poslědnjimi odvetci. Što *Du Fresne* izvodi pleme Frankopanah i Šubićah od starinskih Rimljanah; to je težko moći pokazati, dosta nam neka bude, da je pleme Frankopanah i Šubićah starinsko pleme Hèrvatah, koje ja izvodim od Slavinske rěči Franko Pan ili Franje ban. Ova je familia do godine 1430. samo pod imenom „Kerčki," a u latinskom jeziku pod imenom „de Weghla" bila poznata. To se more svaki lahko osvedočiti, samo ako Ugarske zakone i diplome starinske pogleda. Zašto su pako u novie vrěme svoje ime bili na Frankopan promenili, to se nezna, nego u latinskom jeziku pisali su se Frangepanis, t. j da su nazvani od frango i panis što će naski reći „lomi hlěb" kanoti, dasu bili miloserdni i ubogim lomili hlěb. Nu ovakovi brez temeljni izvodi na dogodovštinu ništa pověrovanoga nedoprinose. Zrinijski ime dolazi od grada Zrinja, koji je grad Jure Šubić I. knez od Brebira i Ostrovice godine 1347. od Ludovika I. kralja sa 60 okolišnih kaštelah i městah na poklon dobio, a poslě se je pleme njegovo „knezovi od Zrinja iliti Zrinjski" zvalo, god. 1671. kada je Petar Zrinjski poginuo.

Digitized by Google

Nikola Bakač, knez god. 1673. naměstnik je bana postao, a god. 1681. na molbu stališah kraljevine za bana je i potverdjen. Bio je velik vitez; god. 1685. Turke je od Hèrvatske i puntare Magjarske Tekelievce suzbio. Zatim je Kostajnicu, Dubicu i bělu Stěnu od obsědnutja Turskog oslobodio, i mloge Turke pobijo. U velikom je proštimanju kod cara Leopolda i kod svega naroda Ilirskog bio. Umro je god. 1693.

Adam Batjan knez, Krištofov sin, velik vitez i junak u mlogih se je u Ugarskoj bojevih izkazao, zato je od Leopolda cara na dostojanstvo bana od Hèrvatske i Dalmacie bio izvišen. God. 1692. je puntare seljane, koji su Štajersku hotěli porobit, razterao, i njihove vodje oběsio. Godine 1693. je novo Tudorovo, Veliku, Kladušu osvojio, i Simu Forgača poslao u Bosnu s izabranom vojskom, koji je mloga města osvojio, i Turke u strah natěrao. God. 1698. kada je u dolnjem Karlovcu mir s Turci načinjen, krajine je kod Une i Save u red metnuo. God. 1699. kada se je Josip I. kralj ženio, s izabranimi Hèrvatskimi konjanici, koje je s konjanici Pave Esterhazia palatina sdružio, pir je s velikom dopadnostju i veseljem svih gledajućih proslavio. Umro je god. 1702.

Ivan Palfi, kneza Nikole sin, veliki vitez, poslě mlogih službah god. 1704. ban je Hèrvatski postao i Petra Keglevića za pomočnika dobio. Hèrvatsku je vojsku uzmložao, i iste godine s vojskom Hèrvatskom 40,000 puntarah Rakocievih i Francuzah združenih s njihovim vojvodom Erbevilom kod Podmerie razbio. God. 1706. Očkaja je vojvodu konjanikah puntarskih kod Šoprona preobladao i raztěrao, Čakovac je zadobio, i sve Medjumurje od puntarah oslobodio, odanle je u polje Požunsko išao, i ondě puntare pěšake, koji su se u taboru bili obšancali, razbio i raztěrao. God. 1708. vojsku s vojskom Sigberta Hajstera je združio i 60,000 je jaku vojsku puntarah i njihovih družbenikah razbio, i njihov tabor zadobio. Od ovuda je god. 1709. za pervoga i najvećeg vojvodu od vojske carske proglašen. God. 1710. bio je za otajnog věčnika odabran. God. 1711. kada je najprije Aleksandra Karolia na podložnost cara nagovorio, u Satmaru je svu Ugarsku na mir povratio. God. 1716. kada je Karlo cesar poradi Mletčanah Turkom boj navěstio: Ivan Palfi ban je kod Petrovaradina pervi boj započeo, i svoju umětnost pokazao, gdi je s malom svojom vojskom svu silu Turakah suzderžao i vojsku srětno u tabor doveo, i put na preobladanje nepriatelja otvorio. U ovo je vrěme

Digitized by Google

na mesto Petra Keglevića, Ivan Drašković postao pomoćni ban Hèrvatski, koji podignuvši vojsku Hèrvatsku, god. 1717. s pomoćju Matatića i Paraminskoga, vojvodah od Zrinja i Kostajnice, Dubicu, Perkovicu, Ostrožac i Kozaru gradove osvojio, i Cerića pašu od Une razbio, i njegovu vojsku izsěkao. Ivan je pako Palfi ban godine 1724. postao predsědnik izvišenog věćtva kraljevskog. Godine 1731. postao je sudac dvora kraljevskoga i s mlogimi imanji s. Gjurgja, i Basinje bio je od kralja nadaren. God. 1740. postao je zlatnog Runa konjanik. God. 1741. postao je palatin. Ovaj glasoviti vitez od početka kroz sve službe vojačke věrno i junački je služio, dokle je najveći vojvoda nad vojskom postao. Ovako je poslě u deržavnom stališu, najveće palatina dostojanstvo, po svojimi krěpostimi zadobio, vrědan věkovite slave i uspomene.

Ivan Drašković, kneza Ivana sin god. 1732. ban je postao. Viteštvo i junačtvo njegovo sam gore god. 1717. spomenuo, poradi kojeg i ostalih krěpostih od Karla VI. bio je za bana izabran, ali dugo nije živio jer je 1732. umro.

Josip Esterhazi, sin kneza Franje god. 1733. ban je postao. Učen je u boju vitez bio. On je Hèrvatske pěšake i konjanice tako izvežbao, da su znali u svakom dogadjaju na nepriatelja udariti, okretati se, i kad bi trěbalo, stati, što je poslě Hèrvatom na veliku korist bilo. God. 1741. pod Mariom Tereziom je postao sudac dvora kraljevskoga.

Karlo Baćan, kneza Adama sin god. 1741. ban je postao, kojem je, jer je u boju Bavarskom bio potrěban, na pomoć Gjuraj Branjug biškup Zagrebački bio dan. On je pako sveudilj protiva Bavarom i protiva Francezom vojevao. God. 1738. i 1739. u dolnjoj je Slavonii kuga u Požegi i u svem njezinom okolišu mloge kuće, města i sela opustila. Poslě god. 1741. kako je Maria Terezia na vladanje stupila, sveudiljni su bojevi nastali, koi su mlogo i mlogo hiljadah vojakah iz krajinah Hèrvatskih i slavonjirskih protiva nepriatelju potrebovali, navlastito u vrěme kervavoga s Prusi rata, koji je sedam godinah od god. 1756. do 1763. trajao: u ono je vrěme vojvoda Baron Trenk, koji je Požegu, Pakrac i sva okolišna města pod svojim vladanjem imao, sve hajduke, pustajije i ostale svojevoljne momke od svih krajinah dolnje Slavonie sakupio, i ovako šerege bojnih junakah sastavio, koji su Frideriku kralju Pruskomu mlogoputa do-

Digitized by Google

dosadili, i njegovu vojsku u běg natěrali, od ovih Trenk mnogoputah u životu svom obilato piše. Ova je četa poznata Francezom, Bavarcem, Prusom i inoj Němačkoj pod imenom Trenkovih Pandurah. Nadaždi pako ban Hèrvatski, onaj glasoviti vitez i vojvoda krajišnikah Hèrvatskih, kako je glasovit bio, Němački pěšaci dosta svědoče. — Iz kojih svih dragi štioče obilato vidiš, da je kraljevina Hèrvatska i Slavonska od kako je s Ugarskom sdružena, sveudilj imala svoje naměstnike kraljah, koji su se od nepoznanih starinah, i pod istimi kraljevi Hèrvatskimi bani zvali, i da su svi veliki vitezovi i junaci bili, koje su viteštvo koliko po sebi, i svomu junačtvu, toliko mlogo većma po věrnosti i junačtvu naroda bojnog Ilirskoga zadobili, jer najpametniji i najhrabrii vojvoda, ako nema věrne i hrabre vojske, slavu i diku lasno gubi, a stalna věrna i junačka vojska sebe i vojvodu svoga proslavljuje i poveličaje, kako su to Iliri uvěk učinili.

Doveršujem moju dogodovštinu, koju na poštenje, slavu i diku naroda moga Ilirskoga, zatim Slovinskoga, a najposlě Hèrvatskoga, i Sèrbskoga zvanoga kroz četiri godine, i što više jest taku sam vručoželjno pisao, da sam od čitanja različitih knjigah, od mlogog i sveudiljnog nočom i danjom pisanja najposlě obolio i tako oslabio, da jedva pisati mogu. I to je uzrok, da do današnjeg dana moju dogodovštinu s njezinimi dogadjaji popisati nemogu. Najveća děla Ilirskih junakah u turskih i franceskih bojevih učinjena moram ostavit neproslavljena zbog slaboće i bolesti. Nu najtiće se još věštiih perah, koji će ne samo ovaj od mene probijeni put pojednačit i ugladit, nego takodjer i one hvale vrědne dogadjaje novieg vrěmena popisat, koje sam ja izpustio. U ostalom narode moj Ilirski! veselim se da sam ti štogod u narodnom našem Ilirskom t.j. Hèrvatskom jeziku ostavio, veselim se, velim stim više, što sam pervi prem da slabim i neumětnim perom u materinskom našem jeziku našu dogodovštinu kušao pisati. Znam ja dobro, da će učeni ljudi mnoge pregrěške ovde najti; jer kako na ovom světu ništa nema saveršenoga, tako nije ni ova dogodovština; nu zato imadu pero, neka poprave i izjasne što je zlo ali gerbavo postavljeno. Neka nesamo mene, nego i druge poduče, da im znanost njihova s njimi nebude, kao kod mnogih i mnogih, u zemlju pokopana, kad ovdě morę nesamo našem Ilirskom narodu, nego i svemu světu prudit. Veliki su u Evropi narodi, ali na koliko sam ja izvadio, nijednoga naroda nije, koji bi od toliko věkovah svoje kraljeve i dogadjaje naroda svoga

Digitized by Google

izvoditi mogao, kako narod Ilirski, ili Hèrvatsko-Slavjanski. Dogodovština je moja kano ogledalo sve občinske dogodovštine Ilirske, koja bi na mlogo stotinah Poglavjah mogla izrasti, nu tomu niti sam ja fizično niti moralno sposoban; jer je to posao mnogih i mnogih godinah, koji jedan čověk točno izvesti teško da je kadar. Za najposlě moj domorodni štioče zdravstvuj, i oprosti starcu, ako je gdi u tolikoj šumi od Ilirskih dogadjajah zabludio, ali pako oštrii bio, nego što ukus devetnaestog tako nazvanog izobraženog stoletja iziskuje, — jer sam ja onako pisao, kako sam znao, i u sèrdcu ćutio. Medjutim, neljuti se, nego pero u ruke, i što ja nepopisah, piši; što zlo ali nakrivo postavih, izpravljaj, te tako će se onda s višeumnih perah ona starinsko-Ilirska poslovica izpuniti

„Zerno do zerna pogača.
Kamen do kamena palača“.

Sav posao i trud moj, neka bude na slavu Boga věčnoga, a korist i hasnu naroda Ilirsko-Slavjanskoga.

Sverha.

Digitized by Google

KAZALO

Strane I.

Strana.

Poglavje 1. Od potopa to jest godine Světa 1656. do razdèljenja sinovah Noemovih . . . . . 7.

Poglavje 2. Od postanja Imena Ilirskoga . . . . . 10.

Poglavje 3. Od pervih pukah Ilirskih . . . . . 13.

Poglavje 4. Od Panona i Skordiska, sinovah Autaria, unukah Ilira i razširavanja Ilirie prěko Istra u Panoniu, Daciu, Valahiu, Moldaviu i Sarmatiu. . . . . 19.

Poglavje 5. Od jezika pèrvih Ilirah i Panonah. . . . . 24.

Poglavje 6. Od imena i naroda Slaviuskog, koi od Mosoha sina Jafetova izlazi. . . . . 31.

Poglavje 7. Od Enetah, koji su se potli porušenja Troje pod vojvodom Atenorum u kraj mora Adrianskoga naselili, i od onih Enetah, koji su u Paflagonii ostali. . . . . 34.

Poglavje 8. Od vrědnih uspomene dogadjajah naroda Ilirskoga potle rata Trojanskoga do Aleksandra Velikoga. . . . 37.

Poglavje 9. Od Gallah, koji su u Latinsku doselili se pod Belovezom vojvodom. . . . . 43.

Poglavje 10. Kako Eneti, poslě Slavini nazvani po Europi razišli su se, i da li materinski narodni jezik jednoga puka more se na drugi jezik preokrenuti da li se pak more popraviti ili pokvariti. 51.

Poglavje 11. Od dogadjajah Ilirah pod Aleksandrom kraljem Molosah, bratom Olimpie, i ujakom Aleksandra Maćedona velikoga nazvanoga od god. Rim. 415. . . . . 56.

Poglavje 12. Od dogadjajah Ilirah u vrěme Aleksandra Velikoga 57.

Poglavje 13. Od dogadjajah Ilirah po smerti Aleksandra Velikoga i Aleksandra kralja od Epira. . . . . 66.

Poglavje 14. Od kraljevah Epira, i Ilirah, do Teute udove kralja Agrona, do godine Rima 508. . . . . 69.

Poglavje 15. Od kraljevah i dogadjajah Ilirah od god. Rima 508. do god. Rima 559. . . . . 73.

Poglavje 16. Od dogadjajah Ilirah od godine Rima 559. do godine Rima 567. . . . . 75.

Poglavje 17. Od Istrianah, kako su pod vladanje Rimsko pali . 81.

Poglavje 18. Od Albanie, Epira i Dalmacie sadašnje, kako pod vladanje Rimsko spadoše. . . . . 87.

Poglavje 19. Od ostalih dogadjajah Ilirah Albanie, Epira i Dalmacie, kako pod vlast Rimljanah spadoše. . . . . 93.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 20. Od Iliric kako je od Rimljanah razděljena, i što od nje pod Rimljane je spalo . . . . . 99.

Poglavje 21. Od postanja imena Dalmatah. . . . . 103.

Poglavje 22. Od ratovah Ilirskih, koje sa Rimljani deržali su, do godine Rima 741. . . . . 105.

Poglavje 23. Od dogadjajah Ilirah pod K. Juliom Cesarom, i carom Oktavianom Augustom, od g. Rima 691. do g. Rima 741. . 108.

Strane II.

Poglavje 1. Od stališa pukovah u Ilirii i Panonii u vrěme cara Augusta. . . . . 1.

Poglavje 2. Od Oktaviana Augusta cara I. Rimskoga do g I. 14. 2.

Poglavje 3. Od Klaudia Tiberia II. cara i Kaja Kaligule III. cara Rim. od godine I. 14 — 41. . . . . 11.

Poglavje 4. Od zakona i Bogovah pervašnjih Ilirah, Panonah i svih Slavinah do Isu-Kersta. . . . . 13.

Poglavje 5. Od dogadjajah pod Klaudiom Tiberiom II. i Neronom do godine 68. . . . . 18.

Poglavje 6. Od dogadjajah pod carevi Vespasianom, Titom, Domicianom i Nervom. Od g. I. 69 — 98. . . . . 20.

Poglavje 7. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Trajanom, Hadrianom i Antoninom, od g. 98 — 161. . . . . 22.

Poglavje 8. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Markom Aureliom, Antoninom Verom, i L. Aurelom Komodom od godine 161. do godine 192. . . . . 27.

Poglavje 9. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Septimiom Severom, Basianom Antoninom, Severom Makrinom, Antoninom Heliogabalom i Severom Alexandrom. od g. I. 193 — 235. . 30.

Poglavje 10. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Juliom Maksiminom, Antoniom Gordianom, Juliom Filipom i Trajanom Deciom od g. 235 — 251. . . . . 32.

Poglavje 11. Od Postanja i imena Getah, Sarmatah i Vandalah. . 36.

Poglavje 12. Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Kajom, Vibiom Trebonianom; Publiom Liciniom Valerianom i Galienom, pak Ml. Aureliom Klaudiom II. Od god. 251 — 270. . . 43.

Poglavje 13. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Luciom Domiciom Aurelianom. Od god. I. 270 do god. I. 275. . . 45.

Poglavje 14. Od dogadjajah Ilirah i Panonah, pod Markom Klaudiom Tacitom i Markom Aniom Florianom. Od g. 275 — 284. 48.

Poglavje 15. Od dogadjajah Ilirah i Panonah, pod Dioklecianom, Maksimianom, Konstanciom Klorom i Maksimianom Galeriom carevi, od god. 284 — 306. . . . . 52.

Digitized by Google

Poglavje 16. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carom Konstantinom velikim; od god. 306 — 337. carom XXXIV. . . 56.

Poglavje 17. Od uspomene vrědnih pod Konstantinom. . . 64.

Poglavje 18. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Konstantinom, Konstanciom i Konstantom carevi, od godine 337 — 361. i Julianom odmetnikom god. 363. . . . . 65.

Poglavje 19. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Jovianom, Valentinianom stariim, i Valentinianom mladjim i Teodosiom. Od g. 363 — 395. car XXXVII. . . . 68.

Poglavje 20. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Honoriom i Arkadiom, od god. 395 — 423. . . . . 75.

Poglavje 21. Od Valentiniana III. u broju cesarah Rimskih XLII. do Augustula poslèdnjega Rimskoga cara. Od god. 425 — 475. . 85.

Poglavje 22. Od kraljevah Slavinskih u Ilirii, Panonii i Latinskoj. Od godine 475 — 552. . . . . 93.

Poglavje 23. Od kraljevah, koji u Galii od pokolenja Merovingah, u Hispanii od pokolenja Gotah i u Afriki od pokolenja Vandalah od god. 400 vladali su. . . . . 107.

Poglavje 24. Od carevah carigradskih od god. 400 — 540. gdè Getah kralji opet spomenut će se. . . . . 116.

Strane III.

Poglavje 1. Od dogadjajah Ilirah i Panonah u vrème carevah carigradskih: Justiniana, Justina mladjega, i Tiberia Konstantina. Od. god. I. 540 — 582. . . . . 5.

Poglavje 2. Od dogadjajah Slavinah pod kraljevi Vladanom i Radimirom od god. 582. do god. 720. . . . . 19.

Poglavje 3. Od dalješnih dogadjajah. . . . . 29.

Poglavje 4. Od dalješnih dogadjah. . . . . 41.

Poglavje 5. Od carevah Gerèkih, od vojvodah Bugarskih, i od ostalih dogadjajah, koji su do god. 720 pripetili se. . . 54.

Poglavje 6. Od Saracenah, poslè Turakah zvanih. . . . 65.

Poglajve 7. Od dogadjajah Slavinah pod kraljem Svetimirom od god. 720. do god. 756. . . . . 67.

Poglavje 8. Od dogadjajah Slavjanah pod kraljem Budimirom, iliti Svetopilekom, iliti Mislavom. Od god. 756. do g. 796 . 69.

Poglavje 9. Od vrèmena, u kojem Horvati, koji su u neznaboštvu bili po drugi put okerščeni su. . . . . 73.

Poglavje 10. Od kraljevah Bugarskih nadalje, i od carah carigradskih do god. 832. . . . . 82.

Digitized by Google

Strana

Poglavje 11. Od dogadjajah Karla Velikoga, na koliko se na krajine naše Ilirie pretežu, do god. 832. . . . . 91.

Poglavje 12. Slède nadalje dogadjaji Karla Velikoga . . 96.

Poglavje 13. Slède ostali dogadjaji u vrême Karla. . . . 103.

Poglavje 14. Slède nadalje dogadjaji Horvatah do god. 832. . 111.

Poglavje 15. Od uspomena vrêdnih stvarih, koje za razumèti dogadjaje Horvatah, od potrèbe je znati. . . . . 126.

Poglavje 16. Od dogadjajih pod kraljevi Sebaslavom od Serbie, i Terpimirom od Hèrvatske. Od god. 832. do god. 853. . . 131.

Poglavje 17. Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Razbinom i Vladimirom od god. 853. do god. 873. i 886. . . . . 134.

Poglavje 18. Od ostalih dogodjajah do god. 886. . . . 146.

Poglavje 19. Od postanja Hunah, od kojih se današnji Magjari izvode . . . . . 156.

Poglavje 20. Izvod pokolenja Magjarah Ivana Turoca. . . . 159.

Poglavje 21. (20.) Od imena Hunah, i od današnjih Magjarah, kada i kako su u Panoniu došli. . . . . 165.

Poglavje 22. Od imena Pacinacitah, Hazarah i Hungarah (Ugarah) 187.

Poglavje 23. Od dogadjajah Magjarah pod principom Arpadom, od god. 892. — 907., u kojoj Arpad je umro. . . . 195.

Poglavje 24. Od vojvodah i krajinah Dalmacie i Hèrvatske; od postanja Serbie i Bosne; i od ostalih uspomene vrêdnih stvarih. 203.

Poglavje 25. Od Mutimira kralja Serbie i Hèrvatske; od kraljevah Bugarskih; od carevah carigradskih; od kraljevah franačkih, i od carah zapadnih. Od god. 870. — 932. . . . . 214.

Poglavje 26. Slède kralji Bugarah. . . . . 221.

Poglavje 27. Slède kralji Hèrvatah od Mislava t. j. Svetopileka, koji biše zajedno i vladaoci od Serbie, Dalmacie i Panonie do god. 932. . . . . 229.

Poglavje 28. Slède cesari istočnoga i zapadnoga carstva s kratkim izpisanjem njihovoga života. . . . . 240.

Poglavje 29. Slède kralji Hèrvatah, od god. 932. do god. 1000. 242.

Poglavje 30. Slède kralji Bugarah, od god. 932. do god. 1014. 252.

Poglavje 31. Slède vojvode Magjarski, cesari i kralji Nèmački, i cesari carigradski. . . . . 258.

Poglavje 32. i 33. Razlaganje dogadjajah od god. 899., u kojoj je Ludovik IV., sin Arnulfov, počeo vladati, do god. 1000. . . 265.

Poglavje 34. Dalje razlaganje od sinovah Prelimira i Krešimira do god. 1000. . . . . 273.

Poglavje 35. Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Deržislavom, Svetoslavom, Stèpanom, Krešimirom Petrom, Slavićem i Zvonimirom, od god. 1000. do god. 1089 . . . . . 277.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 35. Slède nadalje kraljevi Ilirski . . . . . 304.

Poglavje 36. Slède nadalje dogadjaji kraljah Zvonimira i Stěpana 310.

Poglavje 37. Kralji Ugarski od god. 997. — 1075. . . . 327.

Poglavje 38. Kralji Ugarski Ladislav i Koloman, od godine 1077 — 1114. . . . . 333.

Poglavje 39. Kralji Bugarski od god. 1014. — 1074. . . . 345.

Poglavje 40. Cesari istočnoga i zapadnoga carstva . . . 350.

Strane IV.

Poglavje 1. Dogadjaje Hèrvatah od god. 1114 — 1131., koje godine je kralj Stěpan II. preminuo. . . . . 3.

Poglavje 2. Dogadjaji Serbaljah od god. 1114 — 1131. . . 8.

Poglavje 3. Dogadjaji Hèrvatah od godine 1131 — 1173. . . 9.

Poglavje 4. Dalješni dogadjaji od Hèrvatske do god. 1173. . 13.

Poglavje 5. Dogadjaji Serbaljah od god. 1138 — 1180 . . . 18.

Poglavje 6. Dogadjaji Hèrvatske od god. 1173 — 1204. . . . 21.

Poglavje 7. Dogadjaji Serbie od god. 1185 — 1204. . . . 31.

Poglavje 8. Dogadjaji Bugarah od god. 1185 — 1207. . . . 33.

Poglavje 9. Dogadjaji Hèrvatah od god. 1204 — 1235. . . . 41.

Poglavje 10. Nèkoje privilegie Andrie II. i njegovih sinovah Bele i Kolomana. . . . . 46.

Poglavje 10. Kralji Serbski, bani Bosanski i kralji Bugarski od god. 1204 — 1250. 55

Poglavje 11. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljem Belom IV. od god. 1230. do 1275. . . . . 56.

Poglavje 12. Dogadjaji kralja Bele IV. u Hèrvatskoj. . . . 60.

Poglavje 13. Někoje privilegie od kralja Bele IV. poděljene. . 68.

Poglavje 14. Ostali dogadjaji kralja Bele IV. u Hèrvatskoj, do godine 1270. . . . . 77.

Poglavje 15. Od Koruške, Štajerske i Krajnske. . . . . 86.

Poglavje 16. Dogadjaji Serbaljah i Bugarah od god. 1250—1305. . 88.

Poglavje 17. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljevi: Stěpanom V., Ladislavom III., Andriom III. i Vaclavom Čehom od g. 1270—1310. 91.

Poglavje 18. Cesari zapadnoga carstva. . . . . 109.

Poglavje 19. Dogadjaji Hèrvatske pod Karlom Robertom od 1310. do godine 1342. . . . . 118.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 20. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljem Ludovikom Velikim od godine 1342 — 1347. . . . . 126.

Poglavje 21. Od dogadjajah u Hèrvatskoj nadalje pod Ludovikom kraljem, do god. 1382. . . . . 132.

Poglavje 22. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ludovikom I. kraljem nadalje do god. 1382. . . . . 141.

Poglavje 23. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Mariom kraljem, Karlom Dračaninom, i Ladislavom sinom Karlovim od god. 1372. do god. 1409. . . . . 147.

Poglavje 24. Slède nadalje dogadjaji pod Mariom i Sigismundom od g. I. 1387 — 1409. i 1437. . . . . 158.

Poglavje 25. Od kraljevah i dogadjajah u Serbii od godine 1307. do godine 1368. . . . . 177.

Poglavje 26. Od Dogodjajah u Serbii pod despoti. Vukašinom Marnjavićem, i Lazarom Grebljanovićem, kako je vlada na njihovo pokolenje došla, i kako je Serbia pod Turski jaram pala Od god. 1368. do god. 1458. . . . . 185.

Poglavje 27. Od dogadjajah Bosanskih poslè Mladena bana od Bosne: kako su bani Bosanski na kraljevsku se čast popeli, Od god, 1322. do god. 1467. . . . . 193.

Poglavje 28. Od dogadjajah nèkojih poglavitih vojvodah, i njihovoga pokolenja u Ilirii. . . . . 205.

Poglavje 29. Od dogadjajah u Bugarii, i poslèdnih kraljevah Bugarskih, od god. 1323. do god. 1371. . . . . 214.

Poglavje 30. Slède cesari od zapadnoga carstva, od god. 1308. do godine 1418. . . . . 218.

Poglavje 31. Princi Saracenski . . . . . 221.

Poglavje 32. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Albertom kraljem Ugarskim i Hèrvatskim od god. 1337. do god. 1440. . . 233.

Poglavje 33. Od dogadjajah u Hèrvatskoj, pod Vladislavom kraljem. Od god. 1440. do god. 1445. . . . . 238.

Poglavje 34. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ladislavom IV. Od god. 1444. do god. 1457. . . . . 246.

Poglavje 35. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom I. Korvinom zvanim od god. 1457. do god. 1490. . . . . 271.

Poglavje 36. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj u vrème Matie kralja od god. 1466. do god. 1490. . . . . 278.

Poglavje 37. Od dogadjajah pod Vladislavom drugim kraljem od Hèrvatske od god. 1490. do 1516. . . . . 290.

Poglavje 38. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ludovikom II. kraljem, od god. 1516. do god. 1526. . . . . 312.

Poglavje 39. Od dogadjajah u Hèrvatskoj od god. 1526. do smerti Ivana Zapolje 1540. . . . . 319.

Poglavje 41. Od dogadjajah nadalje pod Ferdinandom kraljem 323.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 40. Slědi 18 listovah Ivana Kaplovića Torkvata, bana od Dalmacie, Hèrvatke i Slavonie . . . . . 331.

Poglavje 43. Od dogodjajah na dalje pod Ferdinandom I. kraljem Ilirskih kraljevinah od godine 1540. do god. 1564. 351.

Poglavje 43. O ! dogadjajah u Hèrvatskoj pod Maksimilianom kraljem od god. 1564. do god. 1576. . . . . 367.

Poglavje 44. Od dogadjajah u Hèrvatskoj od godine 1576. do 1608. pod Rudolfom kraljem . . . . . 377.

Poglavje 45. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj od godine 1579. do 1608. . . . . 382.

Poglavje 46. Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem, od god. 1590. do 1608. . . . . 390.

Poglavje 47. Slède listovi iz Siska, i iz tabora kod Kupe, nastojnikah kaptola Zagrebačkoga . . . . . 398.

Poglavje 48. Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem god. 1593.. . . . . 405.

Poglavje 49. Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj pod Rudolfom carom i kraljem , god. 1594. . . . . 414.

Poglavje 50. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom od god. 1596 do 1608. . . . . 423.

Poglavje 51. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom II. kraljem od god. 1608. do god. 1618. . . . . 445.

Poglavje 52. Od dogadjajah u Hèrvatskoj i Slavonii pod Ferdinandom II. kraljem od god. 1618 — 1637. . . . . 451.

Poglavje 53. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ferdinandom III. od god. 1637 — 1657. . . . . 455.

Poglavje 54. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Leopoldom I. Velikim zvanim od god. 1657 — 1705. . . . . 459.

Poglavje 55. Slède na dalje dogadjaji, pod Leopoldom carom i kraljem do god. 1705. . . . . 467.

Poglavje 56. Slède ostali dogadjaji u Hèrvatskoj pod Leopoldom carom i kraljem do godine 1705. . . . . 478.

Poglavje 57. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Josipom I. carom i kraljem od 1705. do 1711. . . . . 491.

Poglavje 58. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Karlom III. carom i kraljem od god. 1711 — 1740. . . . . 494.

Poglavje 59. Od dogadjah u Hèrvatskoj pod Mariom Tereziom od god. 1740 — 1780. . . . . 500.

Poglavje 60. Slède cari od zapadnoga carstva věka XV. od god. 1410 — 1519. . . . . 510.

Poglavje 61. Slède cari od zapadnoga carstva věka XVI. Od god. 1519. do god. 1612., i cari Turski. . . . . 512.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 62. Od banah Hèrvatskih, Dalmatinskih i Slavonskih od godine 1323 — 1531. . . . . 517.

Poglavje 63. Slĕde na dalje bani od Hèrvatske . . . . 528.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z156965700

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z156965700

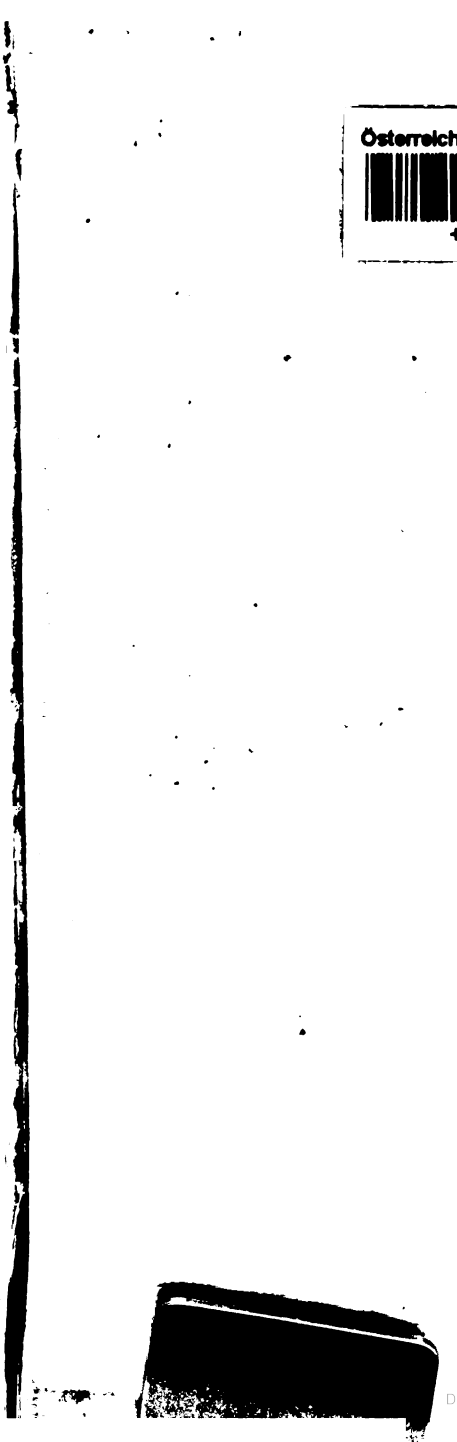

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z156965700

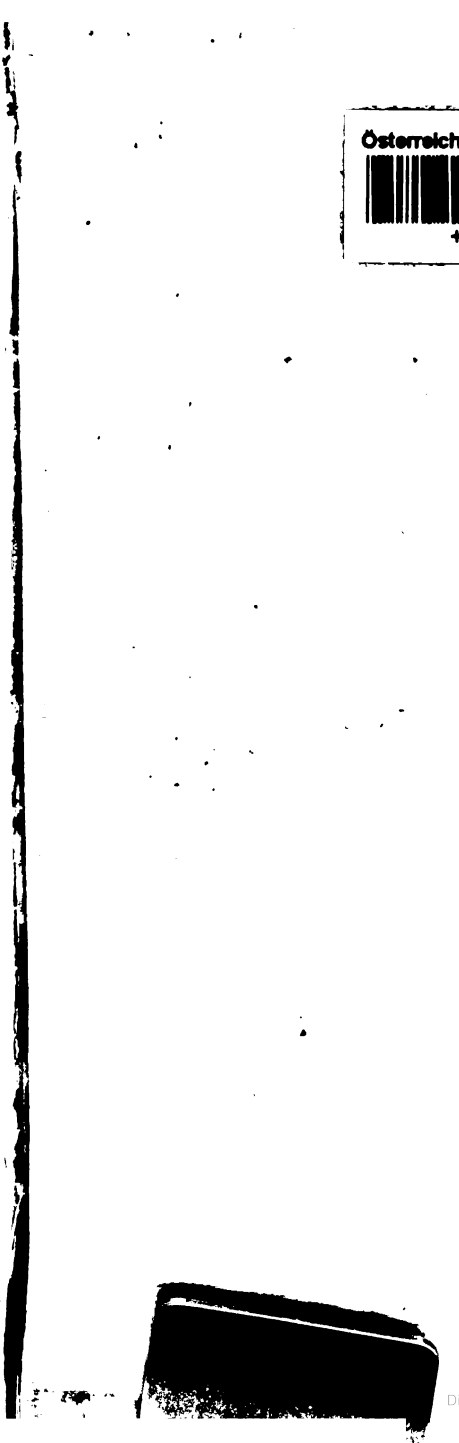

Digitized by Google